Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA; DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERIUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. — VENEUNT MILLE FRANCIS DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CLXV.

S. BRUNO ASTENSIS, ABBAS MONTIS CASINI ET EPISCOPI SIGNIENSIUM.
ODDO ASTENSIS MONACHUS BENEDICTINUS.

PARISIIS

J. P. MIGNE, EDITOR

ET NUNC APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET SUCCESSORES

IN VIA DICTA: *AVENUE DU MAINE*, 208

1904

SÆCULUM XII

S. BRUNONIS

ASTENSIS

ABBATIS MONTIS CASINI ET EPISCOPI SIGNIENSIUM

OPERA OMNIA

AUCTA ET ADNOTATIONIBUS ILLUSTRATA

JUXTA EDITIONEM ROMÆ ANNO 1791 CURANTE BRUNO BRUNI DATAM

ACCEDIT

ODDONIS ASTENSIS MONACHI BENEDICTINI

EXPOSITIO IN PSALMOS

S. BRUNONI AB IPSO AUCTORE DICATA

Quam ad calcem Operum S. Brunonis edidit D. Maurus Marchesius, Casinensis decanus, Venetiis anno 1651

ACCURANTE J.-P. MIGNE

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS SECUNDUS

VENEUNT 2 VOLUMINA 14 FRANCIS GALLICIS

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLXV CONTINENTUR

S. BRUNO ASTENSIS SIGNIENSIS EPISCOPUS

ODDO ASTENSIS MONACHUS BENEDICTINUS

PROLEGOMENON

IN DUAS PARTES DITRIBUTUM

Quarum prima est de codicibus mss., ex quibus facta est hæc Opp. S. Brunonis collectio ; altera continet analysim sex librorum sententiarum.

PARS PRIMA.

Expositiones S. Brunonis Astensis, quæ exstant, in libros Veteris Testamenti, primo in volumine anno superiori edito complexi sumus; modo partem alteram a Commentariis in quatuor Evangelia exordimur, quibus interpretatio Apocalypsis, et reliqua ejus Opera huc usque cognita, et recepta subsequentur. Commentaria autem illa in Evangelia S. Brunonis a Petro Lazzario pridem Soc. Jesu Teologo doctissimo publici juris facta, auctore, ac promotore præstantissimo cardinali Francisco Xaverio de Zelada (cujus innumeras laudes nulla unquam ætas conticescet) multis rationum momentis impulsi iterum publicamus. Horum primum est Lazzarium rem, seu illustrationem auctoris perfecte assecutum fuisse; quippe tam copiose, tamque erudite scriptæ sunt ejus adnotationes, ut his alias addere supervacaneum sit ; non enim in sacro textu major obtineretur perspicuitas; sed onerosa auctoritatum congeries fieret, dubiaque ex multiplici sensu intelligentia, Alteram rationem nobis suppeditat certa cognitio, editionem illam Commentariorum S. Brunonis in Evangelia, quamvis nitidam, et accuratam, parum in Italiam dispersam fuisse, multoque minus ultra montes pervulgatam. Tertio accedit, quod cum excudendæ sint homiliæ et sermones ejusdem S. episcopi Signiensis ; quorum pars magna ab iisdem Commentariis desumpta est, ostendere oportet, atque ob oculos lectorum ponere, quibus in locis vel homiliarum fragmenta, vel sermones integri legi possunt. Quarto inscius nemo est, quam diu sub Eusebii Emiseni nomine usurpatæ sint homiliæ illæ (1), et in pluribus editionibus recusæ; quare præcipue curæ Lazzario fuit, tam dolosam suppositionem convellere, et S. Brunonem Astensem concionum illarum auctorem stabilire. Sed et ipsam doctissimi Lazzarii Præfationem rursus producimus, cum eximia redundet eruditione, pluraque de patria, natali, vitæ genere, scriptisque S. Brunonis collegerit, quæ commentarium nostrum in vitam S. episcopi maxime illustrant atque confirmant. Qui ex scriptorum testimonio S. Brunonem interpretem Evangeliorum exstitisse noverant, latente adhuc in bibliotheca Collegii Romani codice ms. in quo interpretatio illa continebatur, ea perfrui valde exoptabant. Satis igitur factum est eorum votis, et sapientium approbationem assecutus est clarissimus editor ; namque lectioni SS. Patrum dediti fatentur se in elucubratione illa summam, seu compendium præclarissimarum illustrationum veterum expositorum reperire, atque in ea mel veluti ex pluribus floribus confectum habere. Quapropter hoc opus tanti laboris fructum non Commentarium, sed Commentaria in Evangelia appellavimus. Unum superest, ut lectores admoneamus, scilicet nos non codicis ms. orthographiam veterem, jam obsoletam, et lectoribus gravem, ut Lazzario placuit, secutos fuisse, sed ad recentem usum conformem reddidisse. Pro exteris hominibus addere libet, ex typographio Marci Palcarini Romani anno Jubilæi 1775 prodiisse S. Brunonis Commentaria super evangelistas in duos tomos in-8 distributa ; quorum primus continet expositionem in Matthæum ; secundus vero in Marcum, Lucam et Joannem. Apoplexia tactus mense Januario anni elapsi 1789 gravis ætate piissime, ut vixerat Petrus Lazzarius, in sacris studiis versatissimus, ut plura ejus opera testantur, Romæ obiit, mœrentibus omnibus bonis.

Nostrum hic esset docere, quos hac pro nostra editione consuluerimus mss. Codices, ne minus diligentes in ea exornanda videamur ; hoc sane non omittimus, sed ad opportuniorem locum reservamus, ubi de homiliis, et sermonibus S. Brunonis agendum erit. Interim ingenue fatemur, cum in feriis autumnalibus anni 1784, quibus Taurini fuimus, pro temporis brevitate, qua ea in urbe moram egimus, collationem hujusmodi cum codice ms. Regii Athenæi, de quo Lazzarius mentionem habet, perficere nequivisse; eum tamen observavimus membranaceum esse, in-fol. charactere Romano exaratum, quem ad XII sæculum, vel ad initium sæc. XIII peritiores judices referunt. Accedit hoc in volumine, post Commentaria in Evangeliorum librum, expositio

(1) Ipse S. Thomas Aquinas variis in locis, ut III. p., q. 75, a. 5, et q. 75, a. 4. Eusebii auctoritates ex serm. 5 de Paschate, atque alibi affert; adeo hujusmodi opinio invaluerat.

48\

in Apocalypsim, de qua pauca sunt prænotanda, cum ipse S. Bruno interpres quid animadvertere deberent lectores admonuerit.

Hæc versantur circa objecta, quibus Abauzitius Genevensis Calvinistra auctoritatem libri Apocalypsis labefactare nisu est; sed frustraneo conatu. Cum paucis ab hic annis clariss. Vincentius Fassinius O. P. in Lycæo Pisano S. Scripturæ professor, S. Joan. evangelistæ prophetiæ vindicias doctissime egerit, non nisi summa capita ad controversiæ cognitionem referam. Primo igitur dixerat Abauzitius, neminem ignorare quot Evangelia, revelationes, et Acta apostolis attributa primis Ecclesiæ sæculis fuerint, quæ dein ut apocripha scripta damnata sunt ab Ecclesia. Secundo adnotabat, Apocalypsim inter libros protocanonicos minime receptam fuisse. Tertio, perpetua libri hujus obscuritas, eique perversæ, ac malignæ interpretationes multis in locis affixæ, non leve præstant argumentum, prophanum potius quam divinitus inspiratum auctorem extitisse. Quarto nos provocat ad ostendendam Patrum traditionem, quorum testimoniis palam fiat Apocalypsim inter apostolicas Scripturas jure meritoque locum obtinuisse. Præmitto semper fuisse hæreticorum consuetudinem, cum ab auctoritate divinarum Scripturarum se obrui sentirent, nec haberent quo ab earum oraculis evaderent, illas ab albo canonicorum librorum eripere, et inter commenta referre. Ita Lutherus et Calvinus epistolas Pauli et Jacobi suppositas dixerunt, quod suis erroribus palam adversarentur. Apocalypsim itaque primis Ecclesiæ temporibus rejecere Marcionitæ, Theodosiani, Alogi, quos illius ævi Patres invictissime refutarunt. Eorum cineres cum excitasset Abauzitius, inulta non fuit ejus audacia, atque a fortiori manu elisa penitus, contritaque jacula ejus. Primi igitur argumenti vis contra ipsum abauzitium statim retorquetur; si enim, eo fatente Ecclesia fabulosas commentitiosasque scriptiones nunquam recepit; sed eas refutavit damnavitque; cum prophetiam S. Joannis evangelistæ inter canonicos libros recensuerit, et fidelibus commendaverit, eam germanum apostoli opus, Spiritu sancto afflante conscriptum agnovisse, dicendum erit. Quod autem 2. protulit, Apocalypsim cum reliquis Novi Testamenti libris protocanonicis non statim admissam fuisse, dico: summæ hoc Ecclesiæ curæ, ac prudentiæ esse adscribendum, quæ prius Latinorum Græcorumque Patrum Opera expendere voluit, ut eorum auctoritate munita, Apocalypsim librum divinum declararet. Id certe egit Gelasius pontifex in Romana synodo, itemque concilium Carthaginense III, et postea Patres Tridentini solemni decreto confirmarunt. Nullius autem momenti facienda est tertia oppositio; siquidem constat ab hæreticis Chiliastis, sive Millenariis longe abfuisse Papiam, Justinum, Iræneum, paucosque alios, qui mille annis justos cum Christo regnaturos post primam resurrectionem juxta Apocalyp. cap. XX, opinati sunt. Nam hæretici illi, quorum dux Corinthus, carnis voluptatibus,

A et omnibus mundanis oblectamentis gravisuros justos effutiebant; catholici autem spirituales delicias, perfectioris nempe amoris Dei amplioris que cœlestium bonorum congitionis possessionem felicibus illis electis tribuerunt. Si vero ex prava iniquorum interpretatione sacræ litteræ rejiciendæ forent; cum ab ortu Ecclesiæ, teste D. Petro ep. II, cap. III, ipsæ Pauli Epistolæ ab indoctis quibusdam et instabilibus depravarentur; vix aliquis divinus, liber in Ecclesia auctoritatem obtineret. Ad postremum objectum, quod traditio Apocalypsi non faveat; respondeo primo, non ita sensisse Grotium, Flaccium Illiricum, Richardum Simonium heterodoxos criticos, qui antiquiores Ecclesiæ Patres, Justinum scilicet, Iræneum, Tertullianum, Origenem, Clementem

B Alexandrinum, Theophilum item Alexandrinum, Cyprianum, aliosque plures memorant, qui S. Joannis prophetiam de futuro mundi statu, tanquam librum divinum agnoverunt. Respondeo 2. a secundo Ecclesiæ sæculo, usque ad nonum, perpetuum Patrum tam Græcorum, quam Latinorum in asserenda divinitus inspirata Apocalypsi consensum perspicue ostendi, atque probari; quare optimo jure processit Ecclesia in condemnationem eorum, qui ejus decreto refragati fuerint. Cæterum qui hac de controversia plura videre cuperet, adeat Natalem Alex. tom. III Histor. Eccl., ar. 2, § 5; August. Calmet in præfat. ad Apocalyp. Joan. Lanium De erudit. apost., part. II, cap. 6; Vincentium Fassinium De auctoritate libri Apocalypsis.

C Compendiose persolutis responsionibus ad hæreticorum objecta, quibus libri Apocalypsis auctoritatem infirmare conati sunt, silentio non præteribo quæ ad hanc novam ejusdem libri editionem illustrandam quæsita sunt, et non exiguo cum labore comparata. Primo igitur dicam singularem sibi promeruisse laudem S. Brunonem, quod paucos inter Patres fuerit, qui totam Apocalypsim explanarunt. Secundo loco commemorabo me hac in editione non mancam, et interpolatam, ut Marchesius publicavit, sed integram totamque perfectam lectoribus præbere antistitis nostri in Apocalypsim interpretationem. Post quam pluribus in bibliothecis frustra cum mss. codicibus conferre studuerim Marchesii lectionem; tandem quid in ea deest, et quid sensum præficere potest ex codice Vaticano com-

D peri, cui fidem ex descriptione modo facienda nemo negabit. Codex ille membranaceus est in fol. parvo sæc. XII, charactere Romano admodo eximie exarato, qui olim fuit Christinæ Suecorum reginæ, gestatque in fronte hanc epigraphen: *S. Brunonis Signiensis episcopi.* Incipit a præfatione ejusdem commentatoris, eademque Apocalypsis divisio inspicitur, non in capita, ut Vulgata, sed in septem libros ab ipso Brunone dispositos.

Tertio loco verba facturus de homiliis atque sermonibus S. Brunonis nostri, fateor equidem maximas gratias eminentissimo cardinali Zelada habendas esse, quod ipse sua munificentia ejusdem

S. episcopi Commentaria in Evangelia in lucem produci curavit, qua editione penitus contrivit, atque delevit commentum illud, nescio cujus imperiti librarii qui cum in ms. volumine seriem quamdam homiliarum atque sermonum, nulli auctori attributam comperisset, Eusebii Emiseni nomen ei inscripsit. Diu hujusmodi suppositio invaluit, et tres eo sub nomine factæ sunt editiones. De priore mentionem fecit Casimirus Oudinius, cujus testimonium infra afferemus. Altera hunc titulum in fronte præsefert. *D. Eusebii Emiseni homiliæ in Evangelia, quæ cunctis diebus Dominicis totius anni, ac feriis quadragesimalibus legi solent, nunc primum in lucem editæ, quibus adnecti curavimus ejusdem homilias in præcipuis anni festivitatibus. Antuerpiæ apud Joannem Steelsium A. D.* 1555. in 8. Post indicem homiliarum, quæ sunt omnes CXLII, additur homilia : *De pænitentia Ninivitarum Eusebii ejusdem.* Hæc posterior editio ita inscribitur. *Divi Eusebii episcopi Opera, videlicet homiliæ id Evangelia, quæ cunctis diebus Dominicis totius anni, et feriis quadragesimalibus legi solent. Præterea homiliæ de præcipuis anni festivitatibus: postremo homiliæ ad populum eloquentissime, ac religiosissime recens in lucem emissæ. Parisiis apud Hieronimum de Manef, et Guillelmum de Cavallat sub Pelicano, monte D. Hilarii anno* 1575. in 8. Ambæ illæ editiones exstant in bibliotheca Ghisiana, easque cum vulgatis a Marchesio homiliis comparavi. Hic opportune incidit Theophili Raynaudi testimonium, qui de malis ac bonis libris p. 1, Eres. x, § 2, num. 217, Opp. tom. XI, Lugd. an. 1665, pag. 282, hæc habet : « Eusebio Emiseno per magnam hallucinationem suppositi sunt sermones de tempore, et sanctis, qui primo loco habentur in opere, quod Eusebio ascribitur, qui sunt Brunonis Signiensis, magni in Berengarium Concertatoris sub Gregorio VII. Ita enim habetur ex indicibus Casinensibus, ac Vaticanis, et ex Petro Diacono bibliothecario, qui omnes illos sermones ex nomine notatos ascribit S. Brunoni Signiensi, cujus ætate vixit. » Copiosior adhuc fuit in tradendo hisce de homiliis judicio Casimirus Oudinius de Script. Eccl. tom. I, sæc. IV, col. 393. « Anno, ait, 1554 primum Claudius Fremy Parisiensis typographus sub falso Eusebii Emiseni nomine edidit. Centum quadraginta quinque homilias de tempore ac de sanctis in 8. impressas, oblatasque clarissimo viro Gabrieli Boverio Ecclesiæ Andegavensis episcopo XIV Kal. Junii. quarum ipsi copiam fecerat doctor quidam ordinis Fratrum prædicatorum, dignas eas affirmans, quæ prelio committerentur, non abnuo, quin opus istud probum sit, et aliquantam saltem antiquitatem, styliqne congruitatem aliquam sæculo XII ascipulantem secum habeat : sed cum priscis Ecclesiæ doctoribus comparari queat, et sæculi Ecclesiæ quarti, vel quinti leporem, dicendique formam sapiat, nullus opinor est, qui id asserere audeat. Hæc plena collectio hodiernæ consuetudini pontificiæ tam belle adaptata sæculum Ecclesiæ XI vel XII etiam præcedere haud quaquam potest. Quamvis igitur istud opus episcopo Emiseno Eusebio attributum fuerat, ut in magnum inde Scriptorem accresceret : tam merito tandem, jureque exceptum, legitur parenti S. Brunoni Signiensi episcopo (ut vocant) restitutum est ex fide mss. codicum, et auctoritate Petri Diaconi Casinensis bibliothecarii. Contigit hæc nostri Eusebii Emiseni exspoliatio, atque Brunoni Signiensi facta restitutio anno 1651, per accuratam operum hujusce Brunonis editionem in-folio procuratam, nunc satis obviam. Ab hoc tempore nullus, quem sciam, fuit, qui vel has homilias Eusebio Emiseno ascribere, et Brunoni auferre voluerit; ita apud criticos hæc veritas obtinuit. » Quæ opinio de hoc Eusebio Emiseno haberi debeat, idem Oudinius tradidit. (2) « Eusebius, inquit, Emisæ episcopus in Syria sive Phœnicia, quem Phœnicem episcopum Theodoretus vocat, Arianæ signifer factionis temporibus imperatoris Constantii vixit, de quo S. Hieronymus in Chron. ad ann. Christi 348, Olymp. 281, tum in Catalog. De script. eccl., cap. 101 (3). » Latrocinium ab Eusebii Emiseni editoribus factum apertissime ostendunt tres præcipue codices, Casinensis nempe, Vallicellanus, et Mediceo Laurentianus, qui quantum sibi vindicent auctoritatem, demonstrabo. Prioris notitiam mihi suppeditavit persæpe commendatus D. Thomas Capomatius archicœnobii Casinensis præsul; duos reliquos mea manu versavi, et cum Marchesii editione diligentissime contuli. Codex Casinensis sig. num. 184, in-fol. minori, membran., chareteribus Langobardicis exaratus sæc. XII, continet homilias in Evangelia totius anni, et incipit ab evangelio : *Hoc est præ-*

(2) Vid. doctissimum Mamachium quid sentiendum sit de critice Oudinii, tom. IV Orig. et antiq. Christian. pag. 377 et pag. 406.

(3) Eusebius Emisenus, ut immerito de Ariana hæresi accusatus, commendatur a clar. Paulo Ant. Pauli Cler. Regul. Matris Dei, et Præside Accad. Eccl. in Urbe dissert. 3 de sanctitate, et martyrio Felicis papæ II. pag. 250, ubi affert testimonia Socratis histor. Eccl. lib. II, cap. 9, 10, pag. 74 et seqq., ac Sozomenis lib. III, cap. 6, pag. 92, 93 qui eum catholico dogmati addictum asserunt. Attamen orthodoxia Eusebii Emiseni episcopi non adeo explorata est, ut de ea dubitari nequeat. Doctissimus enim Carolus Sebastianus Berardi Taurinensis juriscon., occasione discussionis canonis 35, De cons. dist. 2, a Gratiano sub nomine ejusdem Eusebii producto, hæc de illo tradidit. « Cum Ariani subdolo callidoque consilio diversas fidei formulas in indoctum vulgus spargerent, quibus hæreeos suæ notas; et characteres, quoad fieri posset, dissimularent, vulgo ex iis nonnulli credebantur catholici, imo per illas catholicorum plures ad se pertrahebant. Hæc ratio est quare Eusebius Emisenus episcopus vir cæteroquin omnium litterarum genere eruditissimus, non tantum apud veteres scriptores variam sui nominis famam retulerit, nimirum apud quosdam vir sanctus, et clarus miraculis existimatus, apud alios inter Arianos hæreticos damnatus, nec defuerunt, qui Arianorum patronum et principem vocarent. Fuit ille Athanasio, ab Alexandrina Ecclesia ab Arianis expulso, substitutus, forte errore facti deceptus etc. » Vid. tom. IV, part. 3, pag. 43, ubi de homiliis sub Eusebii nomine vulgatis judicium profert.

septum meum. Recentiori manu hic titulus inscriptus legitur : *Homiliæ S. Brunonis Signiensis, et abbatis Casinensis : falso tamen attribuuntur D. Eusebio, cum sint Brunonis.* His subjiciam judicium clariss. D. Erasmi Gattulæ abbatis Casinensis, qui tom. I Histor. Casinen. ait : « Ut Marchesius ostendit Eusebio Emiseno tributæ sunt CXL homiliæ in Evangelia totius anni, quæ S. Brunoni nostro sunt vindicandæ, teste Petro Diacono, qui eas singillatim enumerat, eodemque ordine descriptas videre est in cod. bibl. nostræ Langobardicis characteribus exaratas, ut videtur sign. num. 194. Nullus certe ex veteribus Eusebio hasce homilias tribuit, illique abjudicat stylus, qui non Græcum hominem, sed Latinum, et Brunonem ipsum refert. » Dein sequitur homiliarum catalogus, quem nos alibi dabimus. Secundus codex est Vallicellanus pariter membranaceus in fol. eodem charactere Langobardico descriptus. Casinensi non posterior ætate. Non eumdem ordinem servat, sed incipit prima homilia a feria IV Cinerum his verbis : *Tristes enim dicuntur hypocritæ.* Brunonis episcopi nomen defert, sicut reliquæ eodem in codice insertæ in quo tamen plures desunt, et reliquæ partim S. Gregorio, partim Ven. Bedæ attributæ leguntur. Ab optimo archetypo homiliæ illæ traductæ sunt; cum multis in locis Marchesii editionem corrigant, eamque suppleant; quod mihi certo constat ex lectione commentarii ejusdem S. Brunonis in Evangelia, ex quo major homiliarum pars desumpta est, ut suo loco ostendam. Tertius codex est homiliarium, olim bibl. S. Crucis Minor. Florent. in Laurentianam bibliothecam translatum, membran., in fol., sig. num. III, Plut. XXX, p. 5, in cujus rubrica ad calcem posita, manu ejusdem scriptoris legitur. *Explicit liber iste Brunonis episcopi : quo tempore scriptum est, sic notatur. A tempore Christi mille quaterque decem sex deciesque decem.* Deinde manu recentiore subjicitur. *Iste liber est ad usum fratris Thedaldi, post cujus mortem remanere debet armario Fratrum Minorum Florentini conventus, et fuit D. Philippi de Villanis de Florentia sub tali conditione dicto fratri Thedaldo concessus ab eodem.* Hoc idem adnotatur in catalogo edito bibl. Laurent. a clariss. Canonico Angelo M. Bandinio bibl. præfecto tom. IV, pag. 247. Continet autem Codex iste homelias CXLVIII, quarum pars major S. Brunonis episcopi nomine insignitur ; sed fere omnes, ut comperi, in editione Parisiensi homiliarum Eusebii Emiseni, mutatis vel adjectis aliquibus in principio, et in fine eorum reperiuntur. Absque dubio, ut diximus, S. antistiti nostro sunt ascribendæ, quod ab ejus Commentariis in Evangelia decerptæ videantur. Qui eas collegit, optimo exemplari usus est; cum ordinem codicis Casinensis sequatur ; incipit enim a Dominica I Adventus, et procedit usque ad Dominicam XXVIII post Pentecosten ; complectens ferias Quadragesimæ, et præcipuas totius anni festivitates, quas eo tempore celebrabat Ecclesia. His tribus codicibus integris, optimeque servatis addere possum codicem quem possidet capitulum Ecclesiæ cathedralis Signiensis, et est membran. in folio charactere Romano exaratus sæc. XII, sed in principio nonnullæ desunt paginæ, sicut in fine, quemadmodum observavi cum anno 1786 Signiam in feriis autumnalibus me contuli, ut votum solverem S. episcopo patrono me, qui sub finem præcedentis anni mihi lethaliter decumbenti sanitatem a Deo impetraverat. Continet autem homilias per totum annum distributas, eodem ordine quo de superioribus codicibus dictum est. Tandem exstat alius codex ms. in archivo basilicæ S. Petri, membran. etiam, et in fol. ævum S. Brunonis Signiensis, et nomen adnotans, ejusque sacras conciones pariter continet. His luculentissimis tot codicum mss. testimoniis, non tam ab Eusebio Emiseno vindicantur B homiliæ S. Brunonis Astensis , quas rursum producturi sumus ; sed confirmatur judicium insertum in Bibl. PP. edit. Lugd. tom. VI, pag. 986, ubi easdem conciones olim etiam S. Eucherio Lugd. episcopo attributæ diserte Brunoni nostro asseruntur. De doctrinæ præstantia atque erudtiione quibus auctor noster homelias suas exornavit, supervacaneum arbitror dicere, cum id cumulatisse petrus Lazzarius præstiterit in præliminari dissertatione ad Commentaria S. Brunonis in Evangelia, et quidquid observandum erat, adnotaverit. Homiliarum et sermonum seriem præcedet catalogus earum, ubi sub numeris paginarum obsignatæ erunt quæ eodem in Commentario continentur, ideoque omittuntur; nec iterum imprimere curavimus, nisi illas, quæ omnino C desunt, vel aliquas perspicuas additiones in principio, aut in fine referunt.

Post homilias et sermones, quos expositionibus S. episcopi Signiensis in Evangelia et in Apocalypsim adjecimus, quarto loco veniunt libri sex, qui Sententiarum inscribuntur. Antequam de his eloquar, spectatissimo ac beneficentissimo cardinali Stephano Borgiæ me gratissimum profiteor, quod habito cum eo consilio de hac operum S. Brunonis editione, non tam me ad illam perficiendam confirmavit, suisque monitis adjuvit, sed quidquid jam de eodem S. episcopo Signiensi ex archivo Casinensi ipse collegerat liberalissime mihi donavit. Inter multa ab illis ms. codicibus excerpta de hisce sententiarum libris mentionem faciam, quod cum illi D nota esset diu Benedictinos inter et Carthusianos agitata controversia, utrum Bruno Signiensis, an vero Bruno Carthusianorum institutor eorum auctor habendus sit, codicem sig. 196, alias 317, diligentissime observavit, characterem Langobardicum, ætatem ejus sæculi nempe XII, titulosque singulis capitibus appositos descripsit, plenamque notitiam de illo antiquitatis monumento, quod S. Brunonis episcopi nomen præsefert, accepit. Nec satis sibi factam putavit idem doctissimus præsul, nisi alterum codicem, qui est 619 attente perpendisset, in quo cum pluribus aliis S. Brunonis Commentariis et elucubrationibus iidem sententiarum libri, tituli,

iisdem inscripti reperiuntur. Hæc veluti prælimina- A ria statuere duxi antequam memoratam discutiam controversiam, de qua peculiari in dissertatione agam, ut etiam recenti cuidam auctori anonymo Carthusiano Neapolitano respondeam, qui an. 1788 data epistola ad D. Xaverium Matthæium ictum suo patriarchæ S. Brunoni illos sententiarum libros vindicare contendit. Fortasse quis requiret, cur hujusmodi opuscula sententiarum libri inscribantur? Nullam profecto video rationem, qua a Marchesio hoc titulo donentur, cum omnes quos consului codices, vel *de laudibus*, vel *de ornamentis*, aut *de figuris Ecclesiæ* tractatus annuntient. Verius equidem hujusmodi inscriptiones indicant, quid agendum S. Bruno sibi proposuerit, ejusque finis, ad quem respexit, perlucide noscitur, si partes omnes, id est capita et sermones inter se conferantur, habita præcipue ratione temporis, quo S. episcopus Signiensis hæc scripsit.

PARS ALTERA.

Vigebant adhuc in Ecclesia reliquiæ diuturni fatalisque shismatis, Simonia et audacia calamitatem augebant, morum corruptio habenas omnes solverat et spiritualis potestas oppressa et pene contempta jacebat. His igitur ut occurreret malis A. N., demonstrandam suscepit Ecclesiam, unam, sanctam, catholicam et apostolicam; quas prærogativas, seu characteres, et si alias, ut in Prolegomenis diximus, asseruerit, in hisce libris amplius latiusque de illis egit, atque Ecclesiæ gloriam suam vindicavit. Sub speciosis figuris et imaginibus argumentum unitatis Ecclesiæ in primo libro prosecutus est; in secundo Ecclesiam sanctam probavit; tertium ad ostendendam Ecclesiam catholicam et apostolicam consecravit; reliqui vero tres libri, qui vel dogmata fidei, vel martyrum aliorumque sanctorum laudes complectuntur, ad eumdem finem conducunt. Primus liber in decem capita dispartitus est, quæ suis titulis distinguntur. Caput 1. *De paradiso* inscribitur. 2. *De arca Noe*. 3. *De tabernaculo fœderis*. 4. *De templo Salomonis*. 5. *De muliere quam Joannes in Apocalypsi vidit*. 6. *De civitate Jerusalem*. 7. *De ritu consecrationis ecclesiæ*. 8. *De auctoritate Evangeliorum*. Cum igitur sacræ litteræ unum paradisum bonis omnibus et deliciis affluentem a Deo conditum tradant, in quo positus fuit Adam, ut operaretur et custodiret illum, illa Ecclesia est admittenda, non plures, et quicunque hanc unitatem scindunt, hæretici aut schismatici, vel Simoniaci, extranei habentur. Qui vero hoc in paradiso, seu Ecclesia sint operarii, designat S. episcopus, eosque episcopos D et sacerdotes asserit, quos ita admonet. Manifestum est quod per hortum, id est per paradisum, Ecclesia significatur. Sed qui per Adam, nisi Ecclesiæ custodes, episcopos et sacerdotes intelligamus? Audiant ergo isti quid de Adam Scriptura dicit, qui ad hoc in paradisum missus est, ut operaretur et B custodiret illum. Non sint otiosi, quia custodes sunt. Per arbores vero in paradiso plantatos intelligit A. N. apostolos, qui multiplices fructus ediderunt, et reliquos etiam Christianos, qui eorum præcepta sequuntur, eorumque gloriosa gesta imitantur. Quemadmodum in fonte, a quo prodierunt quatuor flumina, dicit figuratum Christum Dominum, a cujus scientiæ plenitudine omnis doctrina fidei per quatuor Evangelistas emanavit. Corrupto autem per Adæ peccatum humano genere, et in deteriorem vitiorum conditionem prolapso, ne Ecclesia penitus interiret, arcam a Noe viro justo fieri Deus præcepit, in qua, dum totus mundus in diluvii aquis perdendus erat, ipse cum sua familia Salvus esset, et ab ea nova generatio hominum procrearetur. C Arcam igitur S. Bruno Ecclesiæ symbolum asserit, extra quam nemo salvatur, in qua, qui in die ultionis inventus fuerit, non peribit. Multi in ea esse videntur, qui extra eam invenientur; sicut illi, quibus Dominus ait: *Nescio vos* (*Matth.* xxv, 12). Hanc in arcam, sive Ecclesiam (idem S. episcopus) nemo ingreditur, nisi per ostium, quod Christus se esse dixit. *Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur* (*Joan.* x, 7). « Non enim salvantur, inquit A. N., qui per ostium non intrant. Nullum animal ingreditur in arcam, nisi per ostium. Sed Simoniaci, et hæretici aliunde in Ecclesiam intrare nituntur. » (4-5) Cum autem Ecclesia ex diversis, præter laicos, ministrorum ordinibus constituatur, in ea formam arcæ quodammodo comperit, adeoque de eadem ita desseruit. « Si quis etiam Ecclesiæ ordines considerare velit, quomodo super laicos clerici, super clericos presbyteri, super presbyteros episcopi, super episcopos archiepiscopi, super illos patriarchæ per ordinem sedeant, et tandem Romanum Pontificem super omnes sedere conspiciat; etiam isto modo intelligere poterit, quo-

(4-5) Quo flagraverit zelo S. Bruno contra Simoniacos ostensum est in Comment. super Matthæum, Lucam, et præcipuit Joannem num. 28, ubi exponit illa verba: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed aliunde ascendit, ille fur est, et latro.*

modo arca Dei in inferioribus ampla, paulatim se A angustando in uno cubitu consumetur. Plures aliæ analogiæ, et similitudines arcam inter et Ecclesiam hoc in capite 2 afferuntur, quas nos brevitatis gratia omittimus. Tertium unitatis Ecclesiæ argumentum A. N. petit ex tabernaculo fœderis, quod est arca testamenti; in qua, ut ait S. Paulus (*Hebr.* IX, 4), urna erat aurea continens manna, et virgam Aaron, quæ fronduerat, et tabulas Testamenti. Cum in ea majestas Dei præsentis repræsentaretur, ædificium ad illam custodiendam totum ex auro constabat, atque ante arcam perpetuo candelabrum aureum, multis luminibus ab uno astili pendentibus ardebat. Insuper mensa reperiebatur super quam panes propositionis ponebantur, et thurribulum aureum, quo incensum coram Deo comburebatur. Quemadmodum B Moyses auctor fuit veteris tabernaculi; ita Christus institutor, et fundator fuit novi, *non manu facti, nec hujus creationis, sed per proprium sanguinem*, ut inquit Apostolus, *introivit semel in sancta æterna redemptione inventa* (*ibid.*, 12). Populum enim propria passione sibi acquisitum, primum ex Judæis, deinde ex gentibus congregavit et in una fide, et baptismate suæ hæreditatis participem fecit. Unum candelabrum, unum doctrinæ magistrum, nempe Christum significavit, a quo illuminati apostoli dogmata ejus omnia, et præcepta in universam Ecclesiam propagarunt. Una mensa, in qua unum offertur corporis, et sanguinis Christi Domini sacrificium, de quo non participant, nisi qui intra tabernaculum sive Ecclesiam sunt admissi. In Ecclesia C etiam veluti pretiosa thymiamata, orationes fidelium nunquam intermissæ ad Deum elevantur, ejusque benedictionem sibi acquirunt. Alteram Ecclesiæ nostræ agnoscendæ imaginem in templo Salomonis nobis describit S. Bruno, ubi 4 loco facta nobiliorum partium hujusce splendidissimæ molis dinumeratione, ait: « Hoc templum Ecclesia est, hoc templum nos sumus; de nobis Apostolus dicit: *Templum sanctum, quod estis vos* (*I Cor.* III, 17). Fideles profecto, qui unum corpus credentium constituunt, quo perfectiores sunt, tanto magis hoc spirituale ædificium ornant, atque illustrant, et quia cum Christo eorum capite perfecto communicant, gratiæ ejus plenitudinem accipiunt. Sed quid sibi volunt, interrogat A. N., illæ duæ columnæ, quæ ante fores D templi positæ, cum Nihil sustineant, otiosæ videntur? » Respondet: nihil in templo otiosum esse, easque templum ingredientibus has primas occurrere. In una illarum intelligit patriarchas, et prophetas, cæterosque veteris testamenti duces, et principes; quales fuere Abraham, Isaac et Jacob, Moyses, Josue, David, et Daniel; in altera repræsentari dicit apostolos, martyres, confessores, et episcopos, qui sua fortitudine, et firmitate contra omnium adversantium conatus religionem sanctam impavide sustinuerunt; et primi justi per fidem in futurum reparatorem, et posteriores per Christi gratiam justificati optime de Ecclesia meruere, quod amore justitiæ, animi constantia, zelo propagandæ veritatis veram religionem, hoc est supremi Dominatoris cognitionem, et cultam, obsistentibus nequidquam falsorum deorum cultoribus, et iniquitatis magistris, non servarint modo, sed longe lateque propagarint. Alia plura A. N. de templo Salomonis ad unam Ecclesiam significandam traducit, quæ ne longior fiam prætermitto. Cum vero progredimur ad caput 5 ejusdem I libri, quod est *de muliere per quam figuratur Ecclesia*, satis aperte indicat auctor quid sibi agendum proponat. Incipit ergo. « Narrat beatus Joannes evangelista se vidisse sanctam Ecclesiam in specie mulieris quæ erat amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite coronam stellarum duodecim, et pariens cruciabatur, ut pareret. » Hujusmodi ergo mulieris insignia sunt claritas, et splendor, quo solis instar circumdatur, corona duodecim stellarum in capite, luna sub pedibus ejus, atque in pariendo cruciatus, et labor. « Magna laus Ecclesiæ Dei, ait A. N. quæ sole amicta perhibetur; sole quidem amicta est, quia omni splendore, omnique claritate decorata est. Habet Ecclesia lunam sub pedibus, quia mundum despicit, et pro nihilo ducit. Merito mundus luna vocatur, quia ad lunæ similitudinem semper in motu est, semper mutatur et variatur. » Anne Ecclesia splendidissima non est sole justitiæ, nempe Christo Domino ejus institutore, qui eam tantis locupletavit muneribus, ut ille totam pulchram, et ab omni macula immunem vocaverit, qui a terrenis rebus, hoc est a mundo, cœlestium promissione bonorum retrahit, atque æternæ felicitatis spe eam recreat, et consolatur? Habet etiam, sequitur idem S. antistes, in capite coronam stellarum duodecim, per quas duodecim apostolos intelligimus; ipsi eam coronaverunt, ipsi in æterni Regis thalamum eam introduxerunt. » Quæ autem alia Ecclesia nisi catholica hac corona a duodecim stellis, id est a duodecim apostolis insignita coruscat? Sive enim dogmata fidei inspiciamus, ab illis omnem veritatem accepit; sive exempla virtutum, ipsi perfecta Christi magistri sui exemplaria se reddiderunt, sive testimonia magnanimitatis, idem apostoli vitam cum sanguine pro Christo effuderunt. Nulla sane nec ex veteribus, nec ex recentibus sectis hanc coronam tam sanctam, tam splendidam, tamque divinam originem habentem sibi tribuere potest; cum omnes posteriori tempore, vel ab audacia, aut ab errore, aut ab impietate ortum suum acceperint. Pulcherrimam alteram significandæ Ecclesiæ imaginem exhibet S. Bruno in sancta civitate Jerusalem, quomodo ab eodem Joanne evangelista descriptam habemus, positam scilicet supra montem magnum, et excelsum atque novo opere, mirabilique artificio ædificatam. Vidit igitur muros ejus ex lapide pretioso, et ipsam plateam civitatis ex auro purissimo, tanquam vitro clarissimo constructam, cujus erant duodecim portæ, singulæ ex singulis compositæ margaritis, quarum tres ad orientem, tres ad aquilonem, tres ad meridiem, et

tres ad occasum respiciebant. « Hæc civitas, inquit A. N., sancta Ecclesia est : isti muri ; et isti lapides pretiosi homines sunt, homines utique nobiles, et clari virtutibus, et sapientia præditi, quales apostoli fuerunt, et martyres, et cæteri qui per fidem, et sanctam conversationem Deo placuerunt. Hæc est illa Jerusalem quæ sicut scriptum est, *ædificatur ut civitas, cujus participatio est in idipsum* (*Matth.* IX, 22) ; illorum enim, explicat S. Bruno, est participatio in idipsum, quibus est cor unum, et anima una inter quos discordia nulla est. et concordia firmissima est. » Omnes idem sentiunt, quasi diceret, de fide, de doctrina, de communicatione pacis inter se, et de vinculo cum centro unitatis, cum capite supremo Ecclesiæ, quod est, Romanus pontifex. « Notandum, sequitur idem S. doctor, quod iidem SS. apostoli et fundamenta hujus civitatis, et portæ dicuntur ; fundamenta quidem, quia in toto ædificio et primi sunt, et cæteros ferunt. Portæ vero, quia nemo nisi per ipsos, id est per eorum doctrinam Ecclesiæ societati conjungitur, vel cœli palatium ingreditur, ipsis datæ sunt claves regni cœlorum, ipsi et portæ, et ostiarii sunt. » Qui ergo a magisterio Ecclesiæ dissentiunt, qui opinionum sententiarumque novitates spargunt, qui sua figmenta tueri nituntur, ab hac sancta societate sejuncti sunt, et tanquam rami ab arbore vitæ et salutis avulsi habentur. Summa rerum capita, ne in immensum protrahatur oratio mihi percurere libet ; quare omissis reliquis, ad caput 8, quod *De basilicis* inscribitur, descendam, et brevis quoad potero, fiam. In eo exponit A. N. ritum consecrationis ecclesiæ, de quo cum alias locuturi simus, modo ea prosequi abstinemus. Quia vero ad inculcandam magis magisque Ecclesiæ unitatem intentus est S. Bruno, quid pro ea sit intelligendum admonet. « Ecclesia, ait, nomen Græcum est ; significat autem populi collectionem ; sed ut proprietates ejus designet, addit : populi utique Dominum timentis, et Domino servientis. Sicut enim ex multis lapidibus ordine, et ratione compositis una domus efficitur ; ita ex multis hominibus dilectionis, et fraternitatis amore sociatis una Ecclesia constituitur. » Duos hic præcipue characteres populi hujus collectioni assignat S. episcopus, sine quibus Ecclesiæ formam habere nequit ; scilicet quod hic populus Deum timeat eique honorem, et obedientiam præstet, et inter se perfecte consentiat. Qui ergo verbo Dei refragatur, qui fidei custodes, et præsides a Deo constitutos non audit, sed eos contemnit, Deum ipsum spernere, et nihil habere demonstrat ; propterea ipse sua inobedientia ab Ecclesia scinditur, quemadmodum qui dissentiones in doctrinis fovent mutuamque charitatem offendunt, sanctæ ejus societati renuntiant. Tandem extremo hujus primi libri capite, quod *De Evangeliis* inscribitur, ut extorres ab Ecclesia dignoscantur, dicit, fructus eorum, id est opera inspicienda esse ; quæ si apostolorum exemplis opponuntur, in corpore Ecclesiæ partem non habent, Apostoli enim non seipsos ad prædicandum Evangelium elegerunt ; sed eos Christus Dominus elegit, et in mundum universum misit, ut sacramenta cœlestia, et mysteria regni Dei enuntiarent atque docerent. Cum autem doctrinæ veritati, operum etiam sanctitatem mirifice copulaverint ; missos a Deo ad mundi conversionem se probarunt, et sine fraude, sine æmulatione, sed sancte ac religiose ministerium suum impleverunt. Pudeat Lutherum et Calvinum, eorumque in cathedra pestilentiæ successores apostolicum nomen sibi arrogare, pudeat se velle gerere populorum pastores. Quis eos misit, nisi superbia et ambitio ? Quid de eorum prædicatione, præter impia dogmata, famigeratum est, nisi horribiles incendisse seditiones, sacrilegasque perpetrasse fœditates ? Quibus nam fraudibus usi non sunt, ut incautos caperent, suorumque errorum pestem ubique divulgarent? Nunquam fuit pax, et concordia inter ipsos, sed perpetuo invicem dissiderunt ; quia in æmulatione, et audacia nullus alteri cedere voluit ; ideoque eorum communiones ab Ecclesia catholica penitus alienæ, pelago similes sine requie fluctuanti assimilantur.

Cum secundus Ecclesiæ character sit sanctitas et sancta in Symbolo Ecclesia proponatur credenda, totus secundus sententiarum liber circa Ecclesiæ sanctitatem versatur ; in eo enim de præcipuis virtutibus agit, quibus Christiani sancti fiunt, et Ecclesiam suis eximiis et gloriosis gestis illustrant. Librum hunc in 12 capita dividit auctor ; primum est *De fide*, 2. *De spe*, 3. *De charitate*, 4. *De virtutibus cardinalibus*, 5. *De humilitate*, 6. *De misericordia*, 7. *De pace*, 8. *De patientia*, 9. *De castitate*, 10. *De obedientia*, 11. *De abstinentia*, 12. *Ubi, id est in quibus Ecclesia ornatur*. Incipit ergo in capitis 1. exordio statuere, quod primum Ecclesiæ ornamentum, seu primus sanctitatis gradus sit fides, totoque in virtutum exercitu principatum teneat. Ubi illa abest, quamvis reliquæ virtutes reperiantur, nihil ad æternam salutem prosunt, hominem in corpore Ecclesiæ non constituunt, et Christi membrum facere neutiquam valent. « Gentiles enim et philosophi, inquit S. Bruno, quamvis multis virtutibus claruissent ; tamen perierunt omnes, quia fidem non habuerunt. Merito igitur S. Ecclesia neminem ad se venientem recipit, nisi prius fidei ornamentum indutus fuerit. Quilibet ergo petat ingressum in Ecclesiam, id est baptismum, interrogatur, an credat, an catholicam fidem teneat ? Si se credere, si fidem catholicam se tenere responderit, suscipitur, baptizatur, et filiis Ecclesiæ sociatur, Si vero aliter dixerit, nequaquam suscipitur, sed quasi profanus abjicitur. » Deinde, ut fidei excellentiam ostendat, ipse Dominus suæ virtutis potentiam, ut animadvertit A. N., non sibi, sed fidei ascribit, et quod ipse facit, fidem facere affirmat. Multos viros, et mulieres eum sanasse, et ut languoribus liberasse legimus, quibus hoc tantum dicere solebat, *fides tua te salvam fecit, vade in*

pace (*Matth.* XI, 22). « Venit aliquando (est idem S. Bruno) dicit Evangelium, in patriam suam, et cum homines illi de ejus omnipotentia dubitarent, et fidem non haberent, non multas, ut verbis Evangelicis loquar, virtutes ibi facere potuit, nisi quia infirmos, impositis manibus, curavit, et mirabatur de infidelitate eorum. Ergone tantum potest fides, ut omnia qui potest, a potentia suæ virtutis illius absentia impediatur? » Quantum vero idem Christus Dominus discipulos suos ad hanc fidem habendam excitaverit plura sunt evangelistarum testimonia, quibus adeo illis hujusmodi virtutem commendavit, ut si perfecte, pleneque crediderint, non solum infirmitates omnes curare, et mortuos vitæ reddere ; sed montes ipsos de loco ad alium locum transferre voluissent. Ita apud Matthæum cap. XXI, et apud B Marcum cap. XI, 23 : *Habete fidem Dei : amen dico vobis quia quæcunque dixerit huic monti : Tollere, et mittere in mare, et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit, fiat, fiat ei.* Hoc tam excellenti tamque sublimi fidei merito semper clarificata est Ecclesia catholica, ut ea solum sancta haberi debeat, in qua potentorum operatio, quæ nunquam defuit, cum opus fuerit, veritatis et sanctitatis insignia præbuit testimonia. Non me latet quidquid pro infirmandis miraculis ab heterodoxis prolatum est, qui invictissime confutati sunt ; hac potissima ratione, quod successiva tot sæculorum lapsu portenta fieri haud potuissent, nisi ubi vera esset Ecclesia, et ab his, qui eximiis meritis ab omnipotenti Deo ea operari impetrassent. Pergit C autem S. Bruno de spe agere in secundo capite, de qua statim ait : « Magnum Ecclesiæ Dei ornamentum spes est, quam qui non habet omni bonitate nudus est, omnique creatura infelicior.... Est autem spes futurorum bonorum exspectatio ; et hanc quidem exspectationem illi habent, qui certissime se aliquando recipere sperant quæcunque promissa sunt eis. » Hinc prosequitur memorans justos qui primitivam Ecclesiam formabant, scilicet Abraham, Moysen, David, Ezechiam, Danielem, Machabæos, Judith, Esther, tres pueros in fornacem immissos, qui per spei virtutem non solum salvi facti sunt ; sed gloriosissimis factis claruerunt. Si vero ad Ecclesiam nostram oculos convertamus, et apostolos, martyres, confessores et virgines, qui in ea floruerunt, contemplemur ; cum totam spem in Deum D collocarint, de omnibus tormentis, adversitatibus, et inimicis victores videbimus ; adeoque propter spem meruisse calcare super serpentes, et scorpiones, atque impavidos omnem malignantium spirituum nequitiam superare. Quare optime cecinit propheta David : *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus* (*Ps.* LXVII, 36). Conferant modo novarum sectarum auctores cum nostris suos heroes ; videant quem in finem perduxit eorum, dum incolumes viverent, jactantia, falsa sapienia, veritatum Christianarum contemptus, mundanæque

A gloriæ ambitio. Quam lactuose, quam misere vita excesserunt ; quorum non pauci tristitia, et desperatione laborantes, tanta capti sunt insania, ut sibi ipsis mortem consciverint. Accedit tertio in capite tractatus de charitate, cujus sublimitatem, et amplitudinem D. Paulus prædicans adeo evehit ut sine ea dicat, nihil prorsus esse reliquas virtutes, quamvis apicem ipsarum quis videatur sibi in speciem attigisse (*I Cor.* XIII, 2). Tanti ergo præceptoris sequens A. N. documenta, quas ille assignat hujus excellentissimæ virtutis proprietates, explicat, et quantum perfectionis eam habentibus conferat, dissertissime tradit. *Charitas*, inquit S. Bruno, *patiens est*, quia nulli irascitur, et nullis injuriis movetur, sed pro suis ipsis inimicis intercedit. Et quia *benigna est*, quibuscunque potest benignitatem, et misericordiam facit. Cum igitur per patientiam cunctis ignoscat, et per benignitatem misereatur, quid est, quod amplius facere possit ? Quia enim benigna est, ideo *non æmulatur*, non invidet. Non agit perperam, quod est temere, et injuste aliquid agere. *Non inflatur* in superbiam. *Non est ambitiosa*, quia mundi honores non appetit. *Non quærit quæ sua sunt*, sed quæ sunt omnium, ut salvi fiant. Sua postponit, et aliena procurat. *Non irritatur*, alioquin patiens non esset. *Non cogitat malum*, quod est contra benignitatem. *Non gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati ;* quod utrumque ab benignitatem spectat. Omnia credit, quæ credenda sunt ; quæ autem sunt illa, quæ credenda sunt ? Vis audire quæ ? Omnia illa, quæ utrumque testamentum credere, et sperare, et sustinere præcipit. *Charitas nunquam excidit.* Hoc est autem, in quo duabus virtutibus superius dictis ; id est fide et spe, charitas major est ; unde et subditur, *major horum est charitas.* Major quidem, quia *nunquam excidit ;* quia æterna est, quia semper est, et finem non habet. Aliæ autem post hanc vitam necessariæ non erunt, quia ad ea solummodo spectant, quæ exspectantur, et nondum apparent. Est enim spes exspectatio futurorum. Fides vero est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Prolixa fortasse videtur hujusmodi proprietatum charitatis elucidatio ; attamen opportuna est ad confundendos hæreticos illos, qui suæ societatis mutuum amorem jactant et dilectionem. Quamvis enim omnia officia civilia suis præstare curent ; non ex amore Dei, qui proximum, sicut nos ipsos diligere mandat, permoventur, neque ad finem supernaturalem actus suos dirigunt ; sed totum terrenum est, atque humanum quidquid agunt. Cum ergo eorum charitas cœlestis non sit, sed mundana omnino, plerumque excidit, et sua potius sollicita est quærere, quam aliena ; adeoque ad gradum Christianæ charitatis evehi non potest ; neque ullum ex ea provenit Ecclesiæ ornamentum. His autem a Brunone absolutis, in quarto capite declarandas assumit quator virtutes cardinales, prudentiam nempe, justitiam, fortitudinem, temperantiam, quæ Ecclesiæ

titatem promovent et maxime amplificant. rudentia ita disserit : « Est autem prudentia, alio quoque nomine sapientia dicitur, divina-humanarumque rerum cognitio. Dico antem apientiam hujus mundi, quæ stultitia est apud ı, de qua et Apostolus ait, quia *stultam fecit sapientiam hujus mundi* (*I Cor.* I, 20) ; sed sapientiam dico, quæ ad morum honestatem salutem pertinet animarum. Non eam quam sophi docent et oratores, sed eam quam apo-prædicant et doctores. Et isti quidem soli ha-cognitionem divinarum rerum ; sicut ipse Do-s ait : *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et liligam eum, et manifestabo ei meipsum* (*Joan.* 21). Hæc est autem vera cognitio Divinitatis, lum cognoscere qui est vera sapientia, et sine ulla est sapientia. » Quot nam purissimis ani-as se manifestans Deus, ad sui comtemplatio-illas abripuit, et elevavit, ut ipsis suæ magni-is arcana antea in mysteriis involuta intelli-ıt, suisque doctissimis scriptis Ecclesiam il-arent. Quam Joannes evangelista de Verbi itate nondum tam perspicue exploratam doctri-tradidit ? Quæ documenta salutis, quamque miorum luminum notitiam Paulus apostolus n Epistolis manifestam fecit? Qualis quantusque S. Patrum chorus, qui catholicæ fidei custodes, opagatores fortissimos se præbuerunt, qui hæ-orum monstra contriverunt, qui philosophan-deliramenta conculcarunt ? His ergo irradiata doribus, quid mirum, si catholica fides tam universum, per orbem diffusa, de Judæis, de atris, de malis omnibus hominibus triumphavit? ıum itaque cum super omnes gentes sibi com-verit prudentia, sive vera sapientia, facile ei ociam sibi adsciscere justitiam, quæ cardinales virtutes secunda est. Ecclesia enim quæ Dei optime noscens, et quæ debent homines erga n : quibus actibus internis, et externis sit exer-us ejus cultus, præscribit, ministeria distribuit, las vel a traditione servatas, vel pro opportu-ɜ temporum noviter institutas observare facit. sia est justitiæ vindex ; cumque dominatio non sicut terrenæ omnes postestates immute-juris administrationem firmam, stabilemque r. Quapropter S. Bruno postquam de sapientia ruisset, hæc de justitia prosequitur. « Intelli-seculi potentes, et sapientiæ operam datæ. Justi-ıoque quam necessaria sit, ipsæ leges impera-n, et canones, et decreta sanctorum, quæ ad custodiam facta sunt, satis ostendunt. Tolle iam, et perit mundus. Ubi justitia non est, ini-s dominatur : ibi fraudes, et rapinæ, furta, cidia, timor, et angustiæ, et securitas nulla. r iniquorum justitia est, et securitas honorum » Hæc doctor Ecclesiæ pro Ecclesia loquitur ; loctrina a divinis Scripturis, et a sanctioribus ɔus tota derivat. Audiamus ergo eum de forti-e etiam disserentem : « Sed, ait, quid de fortitu-

A dine dicam ? sine qua et sapientia, et justitia inutiles esse videntur. Est autem fortitudo non corporis, sed mentis constantia, qua injurias superamus, adversa omnia toleramus, et prosperis non eleva-mur. Hanc fortitudinem non habet quicunque su-perbia, ira, avaritia, luxuria, ebrietate, et his similibus superatur. Illi quoque fortes non sunt, qui in adversis positi contra salutem animæ liberari satagunt. Unde et Dominus ait : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occi-dere* (*Matth.* x, 28). Similiter et illi, qui in prosperis se extollant, et superflua lætitia resolvuntur, fortes dici nequeunt. Quomodo fortes snnt, qui cordis impetum celare, et retinere non valent ? Fortitudo non vincitur, et si vincitur, non est fortitudo. Hanc B fortitudinem habuerunt sancti, qui nec vitiis, nec tormentis, nec blanditiis superari potuerunt. » Affert deinde S. Bruno plura sanctorum tum Veteris cum Novi Testamenti exempla, qui pro veritate, pro justitia, pro religione fortissime decertarunt, quique gloriosas palmas, maxima cum Ecclesiæ laude re-tulerunt. Ad temperentiam autem cum A. N. pro-cedere velit, confestim eam definit, dicens eam esse virtutem quæ suis in actionibus modum non exce-dit, quoniam superflua nulla quærit. Hujusmodi recte agendi æqualitas, et in neutram partem in-clinatio adeo necessaria visa est Apostolo, ut ni-miam sapientiam, hoc est nimiam sciendi ambi-tionem ad Romanos scribens damnaverit (*Rom.* XII, 3) ; *Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sa-* C *pere ad sobrietatem.* Et Salomon ipsa in justitia temperantiam habendam esse dixerit. *Noli esse justus multum* (*Eccle.* VII, 17). Hac de ratione jure meritoque Bruno noster S. patriarcham suum Be-nedictum commendat, qui nihil nimis suis in legi-bus præcipit, ut qui sanctitatem colere velint, ha-beant unde proficiant, nec naturam opprimant, aut in sanitate deteriores fiant ; memor certe D. Pauli sententiæ, *Quod rationabile sit apud Deum obsequium nostrum* (*Rom.* XII, 1). « Illud enim, subdit A. N. obsequium rationabile est, quo non ipsa natura, sed vitia perimuntur. » Postquam S. episcopus quatuor virtutem cardinalium expositionem absolvit, in capite 5 de humilitate disserit ; in 6, de misericor-dia ; in 7, de pace ; in 8, de patientia ; in 9, de D castitate ; in 10, de obedientia ; in 11, de absti-nentia ; et tandem in 12, Ubi, id est in quibus Ecclesia ordinatur. Singulæ hujusmodi virtutes, cum sua quælibet excellentia et proprietate ad Ecclesiæ conferant perfectionem et ornamentum, de illis singillatim compiosissime agit ; sed nobis sufficiat eas copendiose collectas in capite 12 addiscere. Incipit ergo : « Diximus superius de Ecclesia et ornamentis ejus. Restat ut suis ornamentis eam indutam videamus, et in ejus specie et pulcherrime delectemur ; de quo Psalmista ad Dominum dicit : *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, cir-cumdata varietate* (*Psal.* XLIV, 10). Hæc regina ipsa est, de qua loquimur Ecclesia Dei. Multa sunt ejus

vestimenta, multa sunt ejus ornamenta; et ideo varietate circumdata perhibetur: sed nullum ornamentum habet, quod vel aureum, vel argenteum non sit. » Si quidem si humilitatem inspiciamus, quis Maria Christi matre, a qua opus redemptionis cœpit humilior; cum non ejus virginitatem, sed humilitatem Dominum repexisse ipsa fateatur? De Christi Filii ejus humilitate. post Apostolum, qui eum se exinanisse dicit, et hujus virtutis se exemplar præbuisse, nihil ultra addi potest. In humilitate autem Christum Ecclesiam fundasse constat; cum apostolos pauperes, rudes, et idiotas verbi sui præcones fecerit, eosque veluti sui ædificii fundamentum posuerit, et ad omnes gentes illuminandas miserit, sicut ipse a cœlesti Patre missus fuerat. Hac igitur virtute ornatur Ecclesia, quam sequitur misericordia, quæ est affectus beneficentiæ erga indigentes. Ecclesia enim fideles omnes tanquam filios amplectitur, eos spiritualibus cibis, nempe sacramentis nutrit atque confortat, eos protegit, ab hostibus malignis defendit, et si a viis suis malis resipuerint, pœnitentes in sinum suum recipit, et consolatur. Nec deserit sollicita prosequi pacem, quam primum in Christi nativitate angeli mundo annuntiarunt, et Dominus mundum relicturus apostolis dedit et confirmavit; quippe hierarchichum ordinem servans, leges sartas tectas tenens, sua munera pro justitia largiens et ministeria dispensans, his præsidiis Ecclesia pacem conciliat atque custodit. Quid de patientia dicam, cujus tanta fuit in Christi sectatoribus virtus, firmitas et constantia, ut potestates omnes nomini ejus infensas vinceret, erectoque crucis vexillo debellaret. Quis recensere potest infinitum martyrum numerum omnigenæ ætatis et conditionis, qui pro fide atque justitia immaniora tormenta, et supplicia sustulerunt, quorum sanguis quanto plus effundebatur, tanto magis populus Christianus germinabat, atque florebat? Eadem commendatione illi se dignos reddidere, qua Apostolus fortissimo Israelitas exornavit, qui *per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello castra verterunt exterorum* (*Hebr*. xi, 23), etc. Præter æternam incomprehensibilemque remunerationem quam isti testes et propugnatores veritatis sibi compararunt, splendidissima semper erunt insignia victoriæ, quibus Ecclesiam exornarunt, ejusque sanctitatem proprio sanguine obsignarunt. Sed et castitate, de qua A. N. capite 9 disserit, maxime refulget Ecclesia, cujus filii propter vitæ puritatem similes angelis Dei fiunt; dum carnis et concupiscentiæ frena inviete contineant, animas suas ab omni immunditie immunes servent, et se Deo acceptabiles reddant. Qui omnibus Christianis hanc virtutem veluti tesseram religionis commendat; multo magis eam viris ecclesiasticis inculcat, ut si eam contemnerent, atque violarent, sacrum ministerium

A impie profanarent. Inquit enim S. Bruno « cum omnes Christiani continentiam, et castitatem habere debeant; maxime tamen clericos hancvir tutem tenere, et observare oportet. Unde et Dominus Moysi præcepit (*Lev*. xvi, 4), ut Aaron sacerdoti et filiis ejus feminalia faciat, sine quibus ad altare nunquam accederent, ne moriantur. Feminalia autem castitatem significant; quia illa membra, in quibus luxuria maxime dominatur, coercent, et casta custodiunt. Illi sacerdotes et clerici feminalia non habent, qui hæc membra non constringunt, sed per illicita vagari permittunt. Sed valde timendum est, quod dicitur, ne forte moriantur. Si vis non mori, aut castitatem custodias, aud ad altare non accedas. » Multa alia de castitate ab A. N. eximie dicta recen-

B sere omitto, ut aliqua de obedientia referantur, de qua in Cap. 10 præclaris utriusque Testamenti innixus auctoritatibus et exemplis lectores instruit. Præmittit ergo ipsum Dominum et Salvatorem nostrum docuisse, quantum sit obedientiæ bonum; cum de eo scriptum sit ab apostolo Paulo, quod Christus factus est obediens Patri usque ad mortem (*Philip*. ii, 8). « Per inobedientiam, ait S. Bruno, primi hominis perierat mundus; per obedientiam secundi hominis Jesu Christi salvatus est mundus. Ille inobediens ad lignum vetitum accessit, ille obediens usque ad lignum crucis se ostendit. Et D. Petrus idem documentum dedit illis verbis. *Christus passus est pro nobis, vobis reliquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (*I Petr*. ii, 21); » quibus

C subdit S. Bruno: « Quid est, ut sequamini vestigia ejus, nisi ut discatis et custodiatis obedientiam ejus. » Cum enim Ecclesia militans corpus agens sit, et perfecte constituta. nisi membra sibi invicem officia præstent, et cum capite, a quo reguntur, uniantur, finem ad quem coalescunt, nempe Dei gloriam, suamque salutem nulla ratione consequi possunt. Quare divinus Sponsus Ecclesiæ sponsæ alloquens, eam aciem ordinatam appellavit, quo ordine terribilis hostibus redditur, et est tanquam turris a quam ille clypei pendent (*Cant*. vi, 3), defensores scilicet, qui pro ea fortiter pugnant, eamque firmam stabilemque conservant. Sed hoc in agone contendentibus, monente D. Paulo, nobis est necessaria abstinentia, non ut corruptam, sed incor-

D ruptam coronam accipiamus. « Duæ autem sunt abstinentiæ, inquit A. N., una carnalis, altera spiritualis, utræque magnæ, sed major altera, quia majus est abstinere a vitiis, quam a cibis. Quamvis et ciborum abstinentia tam magna sit, ut non solum a prophetis, verum etiam ab ipso Domino sit confirmata. » Quod hic compendiose dicit S. episcopus, per longam exemplorum seriem SS. Patrum, tam Veteris quam Novi Testamenti, demonstrat, qui omnium virtutum honestatem prosequentes, totam vitam in jejuniis carnisque maceratione consumpserunt, ideoque tanquam sanctitatis miracula in Ecclesia coruscarunt, Magnum Antonium celebrat, Paulum eremitarum patriarcham, Hila-

rionem, Benedictum, etc., quorum deliciæ jejunium, quorum vita abstinentia fuit. Hac pulchritudine induta, hisque ornamentis, virtutibus nempe Ecclesia refulgens Sponsi sui dilectionem ita promeretur, ut eam immaculatam totamque pulchram admirans asserat, ejusque commendet sanctitatem. *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (*Cant.* IV, 7).

Tertia Ecclesiæ prærogativa illa est, quam catholicam esse confitemur, cujus ornamentum adeo pulchrum et excellens est, ut ad illud expoliendum, collectis ex sacra Scriptura propriissimis figuris ac similitudinibus quatuor priora capita tertii sententiarum libri A. N. consecravit, et sex reliquis Ecclesiam apostolicam ostendit. Magistrum cœlestium dogmatum Christum Dominum venisse in terram considerans, penitus renovata ab ipso visa est, ut novus mundus, novus ordo, novus rerum apparatus exsurgeret, faciemque alteram seu imaginem repræsentaret. Tertii libri priora quatuor capita sunt. 1, *De novo mundo*. 2, *De cœlis novis*. 3, *De nubibus novis*. 4, *De montibus novis*. Quomodo novus mundus Christo in terram adveniente, oriretur, ab illa Baruch prophetia primum repeti S. Bruno, in qua de Christo scriptum est : *Hic est Deus noster; et non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (*Baruc.* III, 36). Promissus ergo fuerat mundo, id est hominibus novus doctor, novusque magister, qui omnem scientiæ viam aperiret, omnemque veritatem doceret. Ante eum, ut ait Apostolus (*I Cor.* x, 1), omnes Patres sub nube fuerunt; et mare transierunt, et sub nube et mari baptizati sunt ; videbant futura sacramenta in ænigmate, et in figuris ; sed eorum excellentiam et veritatem non assequebantur. Præterea ad scientiam hanc, quamvis obscuram et imperfectam Deus non nisi populum Israeliticum elegerat, relictis gentibus in tenebris et umbra mortis. Venit igitur Christus, Verbum scilicet caro factum, et ut evangelista Joannes testatur, plenitudinem gratiæ, et veritatis in mundum attulit: quare si prius per Moysen legem acceperat, per Jesum Christum factam gratiam, et veritatem agnoscere debuit. Gratia enim Christi mundum a peccato, et a diaboli potestate qua tenebatur liberavit, ac cœlestem scientiam bonorumque æternorum cognitionem in eum introduxit. Quare ipse Dominus, ut omnia nova faceret se venisse dixit : *Ecce nova facio omnia* (*Apoc.* XXI, 5) ; novum mundum suam scilicet creavit Ecclesiam, segregatis illis et vocatis ad se aliis, quos ad tantum opus perficiendum elegerat. *Non vos elegistis, sed ego elegi vos*, dixit Jesus apostolis primis sectatoribus suis *et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat* (*Joan.* XV, 16). Et apostolus Paulus eadem testatur dicens, gratiam apparuisse Salvatoris nostri, et ut doctrinam suam effunderet, semet-

A ipsum edisse, *ut nos redimeret ab iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum* (*Tit.* II, 14). « Quod si, ait S. Bruno, nova in hoc mundo facta sunt omnia, habet igitur Ecclesia novum cœlum, novum solem, novam lunam, et stellas novas, et nubes, et pluvias, fulgura, et tonitrua, montes, et silvas, et homines novos, cæteraque omnia, quæ tamen per illa vetera significata fuerant, et quamdam cum illis similitudinem habent. » His præmissis, de cœlis novis incipit agere A. N. eosque apostolos esse dicit ; cum enim cœlum, quod in principio Deus creavit, maxima et nobilissima pars sit mundi, et supra cæteras res creatas Dei sapientiam et omnipotentiam manifestet, ita apostoli principes populorum constituti,
B omni scientiæ claritate præfulgentes, ad regimen Ecclesiæ et ad propagationem veritatis electi, Dei gloriam et opera manuum ejus enarrare dicuntur. *Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manum ejus annuntiat firmamentum* (*Ps.* XVIII). « Ipsi sunt, ita sequitur S. episcopus, quibus Dominus ait: *Vos estis lux mundi* (*Matth.* v, 14); sic eorum fide et doctrina tota Ecclesia illuminata est, sicut solis hujus, et splendore tota terra illuminatur; in quibus et virtutum omnium pulchritudo quasi stellæ quædam coruscant. », Quomodo autem apostoli ad similitudinem cœli illuminati fuerint eximie exponit idem auctor; imaginem sumens ab illuminatione firmamenti, quod non statim ac creatum est, lumen accepit; sed tantum divisit Deus aquas ab aquis, et
C terra apparuit arida, congregationesque aquarum factæ sunt. Tertio autem die factis a Deo, positisque in eo magnis luminaribus, sole, luna et stellis collucere cœpit firmamentum, terramque suis splendoribus collustravit. « Nostri quoque cœli, ait S. Bruno, ad similitudinem firmamenti nequaquam simul et vocati, et illuminati sunt; sed jam tertio anno postquam vocati Spiritus sancti illuminationem accipere meruerunt non enim, ut beatus Lucas ait, *Scripturas intelligebant, quod Christus a mortuis resurgere oportebat* (*Luc.* XXIV, 46). Erant enim sine lumine, tanta adhuc oppressi caligine. Sicut ergo firmamentum illuminatum est die tertio; sic et apostoli anno tertio illuminati sunt. In eo etiam, quod aquæ, quæ supra firmamentum dividuntur ab
D aquis, quæ sunt sub firmamento, firmamenti similitudinem Apostoli habere videntur. In medio quodam modo positi, aquas ab aquis dividunt, quia Novum a Veteri separant Testamentum. » Ex D. Paulo, qui ad Galatas scribens, circumcisionem post Christi gratiam inutilem prædicavit, id plane ostendit, sicut ex abolitione legalium, quæ eo tempore finem habuere. Apostoli igitur sunt illi cœli, qui ennarrant gloriam Dei, eos docente, et informante ipso Christo Domino, quoniam ipse lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. In omnem illi terram missi sunt, ut veritatis lumen effunderent, et omnes homines verum Deum agnoscerent, legem ejus sanctam acciperent, unam fidem profiterentur,

et despectis terrenis bonis, ad felicitatem æternam contenderent. Ipsis ergo datum est linguis omnibus loqui magnalia Dei, arcana videlicet cœlestia revelare, et quod nunquam auditum fuerat, generis humani salutem ab homine divino operatam annuntiare ; juxta propheticum oraculum : *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri* (*Isai.* LII, 10). Et quia divina majestas, et natura a creata mente percipi nullo modo potest, circa se tenebras posuisse Deus visus est, ut cecinit Psalmista : *Posuit tenebras latibulum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris* (*Ps.* XVII, 12), oportebat ut in renovatione mundi, id est in Ecclesiæ constitutione, novæ nubes, non tenebrosæ, sed lucidæ, et præfulgentes apparerent, totamque terræ faciem illuminarent. « Quid igitur nubes istæ, ait A. N., nisi apostolos intelligamus, de quibus scriptum est: *Qui sunt isti qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas* (*Isai.* LX, 8). Et cœli, et nubes, et montes, et fontes, et multis aliis nominibus vocantur SS. apostoli, propter quasdam sibi convenientes significationes. Sed quo volant? Dicat Psalmista : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* (*Psal.* XVIII, 4). Unde veniunt ? *Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in pluviam fecit* (*Psal.* CXXXIV, 7). Volant igitur apostoli, sequitur S. Bruno, quasi nubes, ubique compluentes, totam terram fecundantes, ad fidem vocantes, miraculis coruscantes, et fulgura in pluviam facientes. Fulgura namque nubes fiunt, quando miracula doctrinam sequuntur. Sic enim de Apostolis in Evanglio dicitur : quoniam *profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis* (*Marc.* XVI, 20). » Per nubes igitur apostolos, per pluviam doctrinam, per tonitrua voces, et per fulgura miracula intelligamus. Hac in providentia, cum admirabiles viæ Domini ostendantur, qui annuntiatores verbi sui apostolos fecit, viros scilicet scientia cœlesti, et eximia sanctitate institutos, qui in omnes gentes eamdem doctrinam eos effundere voluit, qui eorum præcepta, et documenta clarissimis signis, et portentis confirmavit nihil aliud profecto Deum intendisse arguitur, quam una sit et universalis fidei confessio, omnes idem sincero corde crederent, eodemque ore prædicarent. Ecclesia igitur ex hisce credentibus efformata, non tam una et sancta, sed catholica etiam jure meritoque appellatur. Pergens autem A. N. eamdem novi mundi imaginem exornare, ad novos montes oculos elevare, et ab ipsis auxilium petere nos adhortatur. Regii prophetæ verba : *Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi* (*Psal.* XX, 1), ita exponit : « Et isti montes novi sunt, et de novo mundo sunt, ad quos oculos levare, et a quibus auxilium exspectare debemus. Isti montes, patriarchæ et prophetæ, apostoli et doctores intelliguntur, qui a terrenis montibus elevati, et cœlo propinquiores effecti, mundana omnia despiciunt. Inferius eosdem montes æternos vocat, de quibus Psalmista ait : *A montibus æternis turbati sunt insipientes corde* (*Psal.* LXXV, 6) ; super quæ hæc addit. Ab his autem omnes insipientes corde, Judæi scilicet, et gentiles, ore sapientes, insipientes corde, philosophice loquentes, et nihil intelligentes turbati sunt. Quare turbati ? Propter signa quæ videbant, et quia eis resistere non valebant. Non enim ipsi loquebantur, sed Spiritus sanctus in eis, quibus os et sapientiam Deus dederat, cui non poterant resistere, et contradicere omnes adversarii eorum. Turbati sunt alii bene, et alii male ; alii credentes et alii sævientes. » Fides igitur undique ab apostolis enuntiata, et portentis mirabilibusque signis confirmata plurimos ad eam amplectendam adduxit ; et quamvis aliqui ejus veritatem impugnare et evertere conati sint, nihil aliud contradicentium sævities obtinuit, nisi quod ex invicta fortitudine, et constantia martyrum Christianæ religioni major gloria, et splendor accederet. Sed ex quonam tantam in martyribus virtutem admirati fidei hostes, eam vincere non valuerunt ? Docet A. N. quod Christus Dominus antequam Petrum ovium suarum pastorem constitueret, ter eum de dilectione interrogavit ; et cum tertio eum se diligere respondisset, tunc suo pascendo gregi illum præfecit. « Prius enim, ait S. Bruno, a Domino de charitate interrogatus, prius charitatem ter professus, et sic pascendarum ovium curam suscepit. » Id autem significare volebat quod si magna Dei dilectio fidei proposito adjungeretur, nunquam Christiani ab ea defecturi essent ; cum ipse Petrus veritatis doctrinæ et invictæ fortitudinis eis testimonium præbuisset. Plura alia eruditissime affert A. N. de horum montium altitudine, id est de eximia primorum fidei propagatorum sanctitate, super quos Ecclesia fundata est, dicente Psalmisto : *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (*Psal.* LXXXVI, 1), omni semper incolumitate ac firmitate gaudebit. In his ulterius non immoror ; cum ad quartam exponendam Ecclesiæ notam, videlicet quod sit apostolica, me progredi oporteat.

Nimia imaginum rerumque copia, quam hoc de argumento exhibet S. Bruno in capp. 7, 8, 9 et 10 hujus tertii sententiarum libri, non tam cogit me præterire capita 5 et 6, quæ *De arboribus novis inscribuntur;* quam præstantiora solum proferre, quæ more suo S. antistes amplissime et ingeniosissime pertractavit. Titulus capitis 7 est *De potestatibus novis*, ubi præmittit illum Mathæi locum quando Petrus Christo dixit : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis ? Vos*, inquit Dominus, *qui reliquistis omnia, et secuti estis me, centuplum accipietis, et vitam æternam possidebitis.* Et quia secuti estis me, *sedebitis super sedes duodecim, indicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX, 27). Ab hoc divino oraculo supremam universalemque potestatem in Ecclesia apostolis collatam arguit, statuitque S. Bruno ; dum hæc subinferens ait : « Novus mundus, novum imperatorem, novos reges, novos duces, novos principes et judices ha-

Novi autem reges, duces, et judices apostoli A
; et in Domino quidem novi, qui omnibus
di hujus potestatibus, quæcunque fuerunt, sunt
ınt sapientiores, potentiores, fortiores, justio-
:t ditiores sunt. » Sapientiam in apostolis pro-
ı. Bruno ex illa ejusdem Christi Domini pro-
one : *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis,*
ɴit vos omnem veritatem (*Joan.* xvi, 13) ; pote-
m etiam ex Matthæo evincit, ubi Christus dixit
Quæcunque ligaveritis super terram, erunt li-
et in cælis (*Matth.* xviii, 18). Eximia est super
verba A. N. commentatio ; inquit enim : « Non
it eis terra ; ipsi cœli in eorum principatu, et
:io continentur. Habent potestatem claudere
ɜrire ; suscipiunt quos volunt, quosque volunt
dunt. Fortitudine etiam ita excellunt apostoli, B
ıligni spiritus eos formident, eorum imperio
unt, eorumque præsentiam sustinere nequent.
vitiis autem (est idem S. Bruno) quid attinet
ɜ ; cum tam divites sint, ut Apostolus ait, *sicut*
es, multos autem locupletantes, tanquam nihil
ıtes, et omnia possidentes (*II Cor.* x). Ille ditis-
ɜ est, cui omnia sufficiunt. » Quia vero apo-
ıon solum omnia reliquerunt ; sed secuti sunt
ı, ille ad mundum universum illuminandum et
ificandum principes ducesque constituit, eo-
ue judicio gentes omnes subjecit. « Nullam
li partem reliquit, commentatur S. Bruno, qui
lum universum prædicare jussit. Sic igitur di-
Dominus gentes, et ita separavit filios Adam,
i per Petrum, alii per Joannem, atque alii per C
converterenter ad fidem. Hoc autem et illud
icare videtur, quod in Psalmis de Christo le-
: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues*
ɼincipes super omnem terram (*Psal.* xliv, 17).
ıatribus enim Salvatori nostro filii nati sunt,
secundum numerum patrum factus est nume-
liorum. Duodecim quippe fuerunt filii Jacob,
ibus Synagoga tota manavit. Duodecim et sunt
hristi, ex quibus Ecclesiæ multitudo pullu-
» Ecclesia igitur, quæ a Christo ortum accepit,
ɔstolis tanquam filis ipropagata et multiplicata
psi enim Mosaicam legem ad tempus datam, et
ıam futurorum mysteriorum præparationem
ınstrarunt ; unde illucescente veritate, umbræ
igmata finem habere debeant. Ipsi populum
mbulabat in tenebris, et qui falsis diis seu dæ-
bus serviebat, ad veri Dei agnitionem et cultum
ıxerunt ; et ex utroque populo, Judaico nempe
ntili, unum gregem sub uno Christo pastore
·egarunt. Totius igitur grex apostolicus dici
t, qui ab apostolis in mundo, tanquam mari
iisdemque novis piscatoribus constitutis co-
atis fuit. His sub imaginibus Ecclesiam aposto-
. A. N. cap. 8 demonstrare prosequitur. Me-
t primo factum illud, cum Christus Dominus
mare Galilææ transiens Petrum et Andream,
um et Joannem ad se vocavit, eisque dixit :
e post me, faciam vos fieri piscatores hominum
(*Marc.* i, 17), de qua vocatione ita disserit : « Quando audio homines pisces vocari, et Christi discipulos piscatores hominum fieri, quod ad litteram quidem intelligi non potest ; necessario novum mare, et nova retia, novos piscatores, et novos pisces intelligere cogor. Novum igitur mare, et novus mundus, de quo Psalmista dixit : *Hoc mare magnum, et spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus* (*Psal.* ciii, 25). Retia evangelia, pisces homines, piscatores vero apostoli. » Ad hanc piscationem hi soli vocantur, ut in magnum et profundum pelagus piscatum veniunt, neque eos piscatio difficilis terret, quod et pugnare et piscari ipsis necesse sit. Pauci quidem, inermes, pauperes, nullo sæcularis sapientiæ apparatu instructi, in solo magistri sui verbo, tantum opus, conversionem scilicet mundi aggrediuntur, eamque perficiunt. Et quod mirabilius est, tanta fuit dogmatum quæ prædicarunt vis atque stabilitas, ut quotquot tunc et postea insurrexerunt adversarii, philosophi nempe gentiles, Judæi et hæretici, oppositam doctrinam et errores disseminantes, delirasse omnes, et suis in sermonibus evanuisse cogniti sint. Quæ scripto tradiderunt apostoli, Evangelia nempe et Epistolæ, quæque oretenus suis Ecclesiis communicarunt ; quod Paulus ad Timotheum scribens *depositum fidei* appellavit (*I Tim.* vi, 20), adeo fideliter servatum est, ut sub eo, tanquam sub aggere inexpugnabili prostrati ceciderint aggressores omnes atque devicti. Nulla fraudulentia, nulla tyrannica potestas, nulla instabilis sæculi vicissitudo contra stabilita ab apostolis divinæ doctrinæ fundamenta prævaluit, quoniam ex Christi promissione : *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* xviii, 20), nunquam conatus omnes prævalebant. Apostolica igitur Ecclesia nostra ab ejus institutione, apostolica ab ejus propagatione, apostolica ab ejus firmitate dicenda est. Verum præclaram hanc Ecclesiæ excellentiam duo sequentia capita, quæ de avibus novis et fluminibus novis agunt, instaurant atque confirmant. Ea ingenii perspicacia et fecunditate, qua pollebat Bruno noster, animadvertens Deum pisces et aves ex aquis creatas, eisque ut multiplicarent benedixisse, eamdem spiritualem creationem ex aquis baptismatis fieri excogitavit. « Pisces et aves, inquit, novam originem habent, et utraque ex aquis creata sunt. Alteri profunda tenent, alteræ ad cœlestia elevantur. Boni sunt illi et illæ, quia inter omnes alias creaturas isti primam benedictionem accipere meruerunt. Per hos igitur viri sancti significantur, qui ex aquis regenerati sunt. *Nisi* enim *quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto non intrabit in regnum cælorum* (*Joan.* iii, 5), qui et profunda Scripturarum, quæ per aquas significantur, penitus rimantur, et virtutum alii ad cœlestia elevantur. » Cum autem de animalibus novis in præcedenti capite locutus fuerit, in hac de mysticis avibus agere instituit. Observavit enim Ecclesiam columbam a Deo vocari : *Una est columba mea* (*Cantic.* vi, 8) ; Joannem evangelistam

aquilæ assimilari, ipsumque Davidem similem pelicano et passeri solitario in tecto se dixisse. « Et non solum homines, ait, verum etiam ipsi angeli avium speciem atque naturam suscipere videntur. Ubique alatos et pennatos esse videmus. Volare quoque magis quam incedere describuntur, quod avium quidem proprium est. » Deinde visionem refert Isaiæ, qua supra thronum Dei omnem terram sua majestate replentem alatos seraphim vidit; et de visione pariter Ezechielis loquitur, cui quatuor mystica animalia apparuerunt; quibus memoratis hæc habet. « Omnia elementa nos volare docent, omnia nos ad superiora, et cœlestia provocant. Jam aves facti sumus, quia in aquis regenerati sumus. Alæ solummodo desunt, illas quæramus; quoniam sine alis, et pennis volare non possumus. Alæ virtutes sunt, alæ bona opera intelliguntur, sine quibus volare non possumus. Ipsæ nos ferant, ipsæ ad cœlestia elevent. » Recenset dein virtutes, quæ nos ad Deum evehunt, ejusque aspectu nos perfrui faciunt. Cum vero ad explicandam quatuor animalium visionem descendat, arcanum in ea reconditum, eadem perspicuitate, qua cætera tradidit, mirifice exponit. « Nec vacat a mysterio, inquit, quod animal primum hominis faciem habere describitur, per quod videlicet Matthæum apostolum et ejus Evangelium intelligimus. A Christi nativitate Matthæus incipiens, Jesum perfectum hominem, et ab hominibus natum ostendit esse, totam ab Abraham usque ad ipsum ejus genealogiam describens. Marcus vero leonis faciem habere videtur, in cujus Evangelii principio vox in deserto clamare describitur; Lucas autem beatus bovis faciem habet, quoniam a sacerdotio scribere incipit, quod maxime propter sacrificia institutum est. Bos autem inter sacrificia major est hostia. Quare autem aquilæ faciem Joannes habeat, ipsius Evangelii initium apertissime ostendit. *In principio*, inquit, *erat Verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*. Qui sic loquitur longe sublimius quam aquila volat. » Istæ tamen quatuor animalium facies tam diversæ aliquid nobis conferre videntur, quoniam homo ad rationem, leo ad fortitudinem, bos ad laborem, et aquila ad contemplationem nos provocat. Ecclesia igitur quæ ab evangelistis Christi doctrinam gestaque percepit, non mundanam didicit prudentiam et honestatem, sed ad cœlestem justitiam et perfectionem comparandam erigitur et excitatur. Cum autem Christus Dominus apostolis dixit: *Estote perfecti sicut Pater meus cœlestis perfectus est* (*Matth.* v, 48), ad eam sanctitatis altitudinem eos aspirare voluit, quæ plenitudini gratiæ et doctrinæ ejus responderet, eximiosque fructus produceret. Hujusmodi divinorum munerum in Christi fideles, seu in Ecclesiam effusio visa est S. Brunoni cap. 10, lib. III, tanquam ditissimum paradisi flumen, quo tota civitas Dei irrigatur miraque fecunditate amplificatur. « Hoc autem flumen, ait, Christus est, cujus affluentissima sapientia et scientia sanctam Ecclesiam lætificant. Unde et a

A Salomone dicitur: *Sapientia prædicat, foris clamitat, in plateis dat vocem suam* (*Prov.* VIII, 1). Hæc et in templo clamat dicens: *Si quis sitit, veniat, et bibit, et de ejus ventre fluent aquæ vivæ* (*Joan.* VII, 38). Hinc est ille fons, de quo dicitur: *Quoniam apud te est fons vitæ* (*Psal.* XXXV, 10). Qui, et mulieri Samaritanæ loquitur dicens: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam* (*Joan.* IV, 14). Hic igitur fluvius, quo paradisus mundatur, et Ecclesia lætificatur, in quatuor capita dividitur, per quæ quatuor Evangelia significantur. » Deinde horum fluminum nomina explicat, quorum expositionem amplissimam ad pauca contrahere studeam, lectoribus eodem in capite magnam sacræ eruditionis copiam relinquens.

B Et primum quidem flumen dicitur Phison, quod *oris mutatio* interpretatur. Evangelica enim prædicatio ora hominum linguasque mutavit, ut qui falsos deos laudabant et prædicabant, nunc unum Deum ejusque mirabilia laudent et prædicent. Quanta tunc oris mutatio facta, quando apostoli, qui vix una lingua, ut pote pauperes et rustici loqui noverant, mox divinitus inflammati omnibus linguis loqui cœperunt? Gyon, quod est alterum flumen, *pectus* interpretatur. Cor enim in pectore est, in quo est sedes et fons totius sapientiæ et scientiæ, de quo flumine bibit evangelista Joannes, quando supra Christi pectus in Cœna recumbans vidit illud, quod postea scripsit. *In principio erat Verbum*, etc. Quandocunque de fluvio Gyon bibere volumus ad pectora ponti-
C ficum respiciamus; ideo enim rationale ornata sunt, ut magnum ibi sapientiæ thesaurum reconditum intelligamus. Tigris vero *sagitta* dicitur, quia hic fluvius qua sagitta velocissimus est. Sed quid tantæ velocitatis, ut evangelica prædicatio, quæ quocunque discurrens satis brevi tempore mundum universum implevit? Restat nunc de Euphrate dicere, qui *fertilitas* interpretatur. Non est opus hic multis ostendere quantam Evangelia fertilitatem, populorum nempe ad Christi conversionem pepererint; cum omnia de hac nova multiplicatione filiorum Dei vaticinia perfecte adimpleta fuerint, atque Ecclesia per universam terram progata videatur. « Quoniam enim ager Dei, inquit S. Bruno, vinea Dei, hortus Dei, sancta videlicet Ecclesia tam fru-
D ctifera est, hoc facit iste Euphrates, cujus flumine perfunditur et irrigatur. Hæc sunt quatuor flumina paradisi, de uno fonte procedentia, et de uno Christi pectore emanantia, quibus totus irrigatur mundus. Ab his autem multa alia flumina orta sunt. Tot enim sunt flumina quot et librorum volumina. » Deinde docet idem auctor Vetus Testamentum sua habere flumina, quorum aquæ nisi aquis Novi Testamenti temperentur insuaves sunt per se et mortiferæ; juxta illud Apostoli: *Littera occidit, spiritus autem vivificat* (*II Cor.* III, 6); Ecclesia igitur his fluminibus, nempe apostolicis doctrinis, irrigata præstantissimos sanctitatis et sapientiæ fructus in dies magis producit, atque sedulo cavet ne a pestilentibus

ticorum aquis fontes ejus, nempe doctrinæ, antur; sed puræ et salubres omnino asserven- teliqui tres Sententiarum libri, quartus nempe æcipuis fidei mysteriis agit; quintus de laudibus V., et sextus plures complectitur sermones de yribus, de confessoribus et de virginibus, quo- audes Ecclesiæ sanctitatem et gloriam in tanta lorum successione coruscantem ostendum. Cum : maximi habendi sint hujusmodi tractatus de bus et ornamentis Ecclesiæ, quibus S. Bruno ıcteres ejus seu notas mirifice tuetur et illu- , jure meritoque auctori suo eos asserere opor- ɜt ita hanc causam agere, ut inanes futilesque Brunone Carthusiano pugnantium conatus vi- tur.

ˈiqua S. episcopi Signiensis scripta, quæ hoc lumine continentur recensere prosequar. Et ɜm post sex Sententiarum libros tres sequuntur ıtus, quorum primus est *De Incarnatione Do- , deque ejus sepultura*, 2. *De sacrificio in pane ıo contra Græcos*, 3. *De mysteriis, sacramentis, ıs Ecclesiæ*. In primo agit S. Bruno de neces- : reparationis humani generis post Adæ pecca- et de convenientia quod a Filio Dei per assum- em carnis nostræ, passionem mortemque ejus, ı damnatione eriperet, atque salvos redderet, o pro nobis sanguinis sui pretio. Præterea dis- A. N. de sepultura Christi Domini, de descensu ad inferos, deque ejus resurrectione; sed de ımma tantum percurrit doctrinæ capita, omit- plura quæ ab auctoribus theologis fuse tra- ur. Alter S. Brunonis tractatus scriptus est ad em monachum, et versatur circa missæ sacri- n, in pane azymo conficiendum. Cum enim ıchi Latini ordinis S. Benedicti Constanti- li degerent, et juxta S. R. E. ritum sacra ȝerent, a Græcis arguebantur quod in pane entato non consecrarent; cum traditionem ab apostolis et a primis SS. Patribus ɔtam custodire affirmarent. Rogatus autem opus Signiensis a Leone monacho ibi com- ınte, respondit: *Æque licere sacerdotibus La- in consecratione corporis Christi uti pane ıo ex frumento, ac licitum erat presbyteris ɜis uti pane fermentato, quia utraque Ecclesia, ıa nempe et Græca juxta consuetudinem suam ımentum facere poterat.* Probat tamen sanctus o sacerdotes Latinos institutioni Dominicæ me- conformari; cum Christus Dominus in cœna hali juxta Mosaicam legem, quam non venerat ɜre, sed adimplere, panem azymum appositum ıerit, et hunc panem, non autem fermentatum ecraverit. Hortatur autem A. N. Leonem cæte- ue monachos Constantinopolitanos, ut Græcis ıcramento altaris morem non gerant, sed do- am consuetudinesque S. R. E. firmissime te- t. Hoc opusculum a Marchesio publicatum in codice ms. a me repertum est, quamvis di- ter pluribus in bibliothecis requisiverim. Non ita se res habuit quo ad tractatum De mysteriis, sacramentis et sacris ritibus, cum plures præstantissimi codices sub diversa tamen inscriptione de eo testimonium præbeant. Duos codices memorabo bibl. Mediol. Ambrosianæ sig. Q. 54, et I. 80. Primus codex sub fine sæc. XII, alter autem sæc. XIII exarati, membranacei sunt in fol. parvo, et hanc epigraphen in fronte gerunt. *Brunonis episcopi De sacramentis.* Codex Parisiensis bibl. Regiæ, item membran., in fol. parvo, sig. 3876, titulum habet: *De sacramentis Ecclesiæ.* Alius codex exstat Florentiæ in bibl. S. Marci O. P., quem cum edito a Marchesio in feriis autumnalibus contuli. Eamdem collationem egi cum tribus aliis codicibus, duobus scilicet bibl. Vatican. 994 et 1334, olim Suecorum reginæ, et alterum archivi pariter Vaticani; qui membranacei sunt in fol. parv., et ex charactere Langobardico ad sæc. XII, vel XIII referri possunt. Codicem alterum ejusdem opusculi possidet bibl. Taurin. Regii Athænei sig. num. 1113 et n. 33, cujus talis est inscriptio: *De sacramentis Ecclesiæ, mysteriis atque ecclesiasticis ritibus.* Ab hoc non differunt tituli in præcitatis codicibus descripti. Hujusce opusculi plures actæ sunt editiones; quarum primam, ut diximus, curavit Marchesius, secundam typographi Lugdunenses in bibl. Maxim. veter. SS. Patrum 1677, tom. XX, et in bibl. PP. tom. VI, inter Brunonis Astensis opera, tertiam produxerunt Taurinenses, nulla anni nota obsignatam; quartam in lucem emisit D. Lucas Acherius Spicil. tom. XII, pag. 79, Parisiis 1575, hoc apposito titulo. *De consecratione ecclesiæ, et vestimentis episcopalibus.* Sed his omnibus præferam Philippum Zazzera S. T. D. et C. P.M., qui eumdem tractatum Romæ et typographia Salomoniana an. 1784 in 8 publicavit. Cum in bibl. Vatic. comperisset codicem sign. num. 5046 hac epigraphe: *SS. Ecclesiæ ritum divinorumque officiorum explicatio ab anonymo scriptore elucubrata*, dignum censuit ut publici juris faceret, adnotationibus illustraret, et Pio VI. P. O. M. feliciter regnanti dicaret. Ex diversis liturgicarum rerum scriptoribus videtur auctor anonymus opus suum collegisse; imprimis vero a Brunone Signiensi, quem de verbo ad verbum exscribit, incipiens agere *de consecratione ecclesiæ.* Quantam approbationem et existimationem tractatus ille sibi conciliaverit, ex hoc apparet quod tanquam sacrorum ritum magister legendus propositus fuerit, ejusque doctrina de sacramentorum essentia, deque eorum effectibus, de mysteriis et de cæremoniis in illis agendis Ecclesiæ Romanæ praxi perfecte consonans exhibeatur. Hinc est quod cum S. Bruno noster plura hoc in opere concinnando ex conciliorum canonibus, et ex decretis pontificum desumpserit, ejus illustrator Zazzera, singulas regulas et decreta suprema auctoritate firmata adnotat, multaque eruditione Commentarium suum exornat. Præcedit autem Brunonis opusculum epistola ad Gualterium Magalonensem episcopum, ro-

gatu cujus illud scripserat ; ejusque partes sunt sequentes. 1, Expositio ritus consecrationis Ecclesiæ ; ubi mysteria sub diversis symboli adumbrata declarantur. 2, Sacramentorum baptismi et confirmationis documenta, tam pro administrantibus quam pro suscipiendis compendiose traduntur. 3, Singularum vestium episcopalium significatio exhibetur ; cumque sacer ille ornatus summi sacerdotis dignitatem repræsentet, plurima a pontifice veteris legis usitata indumenta in novam Ecclesiam novumque sacerdotium exornandum traducta videntur. Sextum locum hoc in volumine dedimus Vitæ S. Leonis Papæ IX, quam Bruno noster ejusdem S. pontificis jussu elucubravit, eique adjecit tractatum ita inscriptum : *De statu corrupto Ecclesiæ*. Hujusce quæstionis hæc fuit origo. Cum sæculo XI Simoniaca labe longe lateque diffusa ; episcopatus et sacerdotia pretio venderentur, dubitatum est utrum ordinatio valida in Ecclesia remaneret ; quod juxta canonicas sanctiones ordines sacri, per quos confertur Spiritus sanctus, gratis accipiendi sint, et gratis dandi, S. Bruno Signiensis, quia ea florebat ætate, hac de controversia egit, probavitque Ecclesiam Simonia non adeo esse corruptam, ut in ea sacerdotium defecerit. Damnat quidem vehementerque redarguit Simoniacos, quo infami lucro in sacris ministeriis utebantur, eosque anathemate perculsos declarat ; asserit tamen, peste illa quamvis grassante, ministrorum ordinationem sanctam Ecclesiam non amisisse. Satis hac de quæstione hic prælusisse videor, cum jam clarissimus Petrus Lazzarius in Præf. et in adnotationibus ad Comment. in Evang. (6) plura docte complexus sit, aliaque a me in ejusdem quæstionis expositione sint adnotanda. Optime meritus etiam fuit Bruno noster de vita S. Petri Anagniæ episcopi, quam scripsit, eamque gestis S. Leonis adjunximus ; sed dolendum maxima est nonnisi compendiosam virtutum actorumque S. Petri narrationem superstitem esse. Non omissæ sunt rogatu nostro a dilige D. Jo. Bapt. Fredericio archivi Casinensis præfe curæ, ut integra gestorum ejusdem S. Petri seri quam ex multis conjecimus a Brunone exarata produceremus, sed frustra labor omnis insumpt est. Tandem hanc collectionem absolvent quatu epistolæ A. N. : prima est ad pontificem Pasch lem II, secunda ad Petrum cardinalem et epis pum Portuensem, tertia ad omnes S. R. E. car nales, quarta ad monachos congregationis Val Umbrosæ. Duæ priores variis in editionibus rep riuntur ; reliquas ex codice Riccardiano a no exscriptas in lucem nunc primum emittimus.

In cap. 5 Prolegom. I diximus in cod. Vallic lano, qui continet Expositionem S. Brunonis S gniensis super Psalmos sub fine ejusdem volumin haberi opusculum, inscripto ipsius S. episcopi n mine, cujus titulus est : *Quæstiones super libr Regum*. Jam nobis compertum erat post anonymu historiographum Signiensem, scriptores aliqu Jacobum videlicet Le Long, Calmetum et Mabill nium, auctorem quæstionum illarum Brunone nostrum dixisse, nec ignorabamus his doctissimu cardinalem Sirletum consensisse, quippe in lecti nibus propriis ejusdem sancti, inter S. Brunon scripta hoc etiam opusculum retulit. Attamen cu Joannes Hervegius typographus Basileæ an. 1563 editione Opp. ven. Bedæ tom. VII, col. 357, has quæstiones illi tribuerit, nec in catalogo script rum S. Brunonis Signiensis, quem ex codicibus C sinensibus olim diligentissime elaboravit emine tissimus Borgia, tunc S. congreg. Propagandæ fid a secretis, ulla mentio habeatur, lucubratione illam omittere deliberavimus. Nulla enim ratio v ex styli affinitate, vel ex simili Scripturarum inte pretatione, vel ex connexione cum reliquis ejusde S. episcopi Commentariis nos movet, ut inter dub ejus scripta referamus.

(6) Vid. Comment. in Matth. cap. XXI, n. 10.

PETRI LAZZARI S. OLIM THEOLOGI

PRÆFATIO

IN COMMENTARIA SUPER IV. EVANGELIA S. BRUNONIS ASTENSIS.

Urbem hanc omnium principem, quæ multis præclarissimisque rebus communi hominum judicio cæteras antecellit, hac ego nulli arbitror quantumvis amplissimæ ornamentissimæque concedere ; quod plurimas habet instructissimasque bibliothecas codicum præsertim mss. copia abundantes ; ut ex hoc quasi litterario penu, mult Græcorum, Latinorum, exterarum gentium opera, multa præsertim doctissimorum Ecclesiæ Patrum scripta, vel ab interitu vindicata in lucem aspectumque hominum prodierint, vel maculis quibus inquinata apparuerant, detersis, ad eum quem ab auctoribus suis splendore habuerant, et nativam veluti elegantiam potueri eruditorum virorum opera revocari. Quod quiden ego non colligi modo posse puto ex majoribus e insignibus ejusdem bibliothecis, quas externi ip homines peritissimi harum rerum, Mabillonius Montfauconius, aliique commendarunt, et quantu sint vel ædificii magnificentia, vel librorum copia vel codicum mss. præstantia eximiæ, nemo paul eruditior ignorat ; sed maxime ex minoribus alii quibusdam, quæ vix in hominum famam cognitio

pervenerunt. Adeo nulla est quæ non rarum A
repræsentare atque excellens, ad litterato-
ninum utilitatem et litterarum incrementum
x his postremis unam si nominabo collegii
bibliothecam, faciam ut simul b. m.
is XIV. P. O. M. munificentiam commemo-
ovidentiam, largitatem; qui eam bene et
er instructam, atque etiam magis magisque
nis generis locupletatam exstare jussit, ut
n artium et scientiarum athenæum hoc suum
illo quasi necessario instrumento atque
nto non destitueretur. Ex bibliothecæ hujus
tteger nunc prodit commentarius in quatuor
ia: de quo commentario, ejusque præstan-
litate, de auctore, et codice ex quo vulgatur,
li denique ejus ratione ac modo, non tam
rum qui ista proferunt, quam necessitate
adductus constitui disserere, idque quam
me potero; ne aut ac demum ætate qua de-
t, eruditionis famam aucupari videar aut B
ındare.

codicem nostram attinet (namque hinc
placet) est ille in folio, oblongus, membra-
paginarum, si numeros, 223, qui præter
rimam usu et tractando aliquanto detritam,
stremis paucis aliquot, integras babet reli-
nitidas; ita ut servatum esse diligentissime
ıt. Litteræ grandiores sunt, atque ita confor-
ıt non meo solum, sed virorum qui eum
t hujus Urbis intelligentissimorum judicio,
ferat sæculi xII. Librarium et diligentem
ortuit, et peritum. Nam ferme nunquam
t tunc manus præsto est non multum dissi-
:: valde recentior, qui locum corrigit. Com-
io præfigitur procemium auctoris ipsius, in
onem explicat qua in commentario dividen-
ıendoque in partes aliquot, usus est. Divisit
tthæum in IV, Lucam in II, Joannem in III,
ı in partes non dispescuit, ob commentarii C
m brevitatem. Præter has partes majores,
ıctor minores alias, quarum et numerum, et
ıjusque initium, evangelistarum verbis pro-
sunt autem in Matthæo 106, in Marco 9, in
). in Joanne 56.

o ex hac divisione (ut de auctore nunc di-
sus sum mihi aliquid de eo conjectando asse-
t enim illud viris eruditis notissimum, divi-
librorum singulorum partitiones, factas
s temporibus arbitrio uniuscujusque; neque
: certam aliquam statutamque fuisse, quam
nnes exhiberent. De hisce plurimis et variis
nibus egregie disseruit ven. card. Thomasius
fatione operis sui, quo ex vett. codd. ea-
nnullas titulosque repræsentavit, et operum
imi atque eminentiss. viri recens eruditissi-
ditor P. Vezzosi; præterea Martianæus pro-
in Hieronymi bibliothecam, Joseph Blan-
Evangeliar. proleg. 2, Richardus Simon D
cap. 23, aliique multi, qui in eo quod
ıs, de partionis varietate conveniunt omnes.
l primum observari velim, ait Martianæus,
ffirmandum esse de antiquis sacrorum libro-
ıpitibus et sectionibus, quod de translationi-
ıtinis scripturarum docuerunt Hieronymus et
tinus; nempe tot esse genera hujusmodi
ınum seu capitulationum, quot sunt codices.»
fecto codicum qui sunt antiquissimi ipsi
onium perhibent dissimilium divisionum,
lensis sancto Eusebio ascriptus, Veronensis,
iensis, Brixianus, Claromontanus, Foroju-
, Perusinus, cæterique, quos viri docti et
osi nobis hactenus exhibuerunt; versio ipsa
ıe Hieronymiana, a Martianæo atque Vallarsio
pta diligentissime. Jam vero laudatus card.
asius partitionem hanc variam atque incertam,
ferme scribentis arbitrio factam reperire se
ıse negat sæculo xI recentiorem; nominatque

in postremis qui eam commemorarunt Leonem PP. III et Fulbertum Carnotensem. Cum igitur ea in cod. nostro reperiatur, non videtur posse commentarii auctor infra hanc, quam dixi ætatem detrudi. Præterea quod ex publicæ pœnitentiæ rigore nondum remisso argumentum capi potest, ex iis quæ habentur in commentario ad Jo. nu. 14. Certissimum illud argumentum est, quod ætas codicis suppeditat, inferiorem auctorem esse non posse sæc. XI aut initio XII.

Sed quanto sit ante hanc ætatem collocandus; id vero fuit quod magnam mihi curam cognitionemque ingessit. Erat quidem codici appositus titulus sane magnificus, qui antiquissimum auctorem et insignem maxime demonstraret: « Incipit prologus sancti Hieronymi, » quem in edendo commentario, ne a libri fide discederemus, retinuimus. Sed aperte fallere hunc titulum, facile intelligebam, vel ex auctoris loquendi modo ab Hieronymiano sane quam diverso; vel ex recentione operum maximi doctoris illius a diligentissimis peritissimisque hominibus facta, præter illam quam in catalogo ipse adjecit, vel ex genuino commentario in Matthæum. Quin etiam, cum ab inscriptione codicis exclusus ad verum auctorem reperiendum me totum convertissem: intellexi, multo eum esse Hieronymo recentiorem. Atque argumentum de ea tale capiebam. Cum in Matthæum commentatur num. 86, in Lucam num. 46, atque etiam alias, acriter Simoniacos et Simoniæ vitium insectatur; ut labem illam sua ipsius ætate multum invaluisse, aperte commonstret. Jam vero illa, ut superiorum ætatum hominibus aspersa interdum sit; constat tamen sæculo XI maxime Italiam et regiones cæteras invasisse; quare ei tollendæ Clemens II et Leo IX summopere allaborarunt. « De iis qui sunt a Simoniacis consecrati » (scribit Petrus Damiani opusc. VII cui titulum fecit *Gratissimus*) quanta jam per triennium in tribus Romanis conciliis fuerit disceptatio,... et in iis partibus quotidie ventiletur, sanctitatem vestram latuisse non arbitror. » Vertebatur enim accerrima quæstio de ordinatis Simonacis, utrum suscipiendi illi essent, an iterum ordinandi. Idem quoque tradunt uberrime scriptores Vitæ S. Jo. Gualberti, qui eodem hoc sæculo XI vixit, et quanta potuit opera, conatuque, ut eliminaretur pestis illa e Tusciæ partibus allaboravit. Hujusce rei observatione, qua usi sunt etiam in rem suam (id est ad scriptoris Vitæ S. Severi ætatem obtinendam) Actorum SS. Antuerpienses editores qui Bollandi opus persequuntur ad d. I. Februarii pag. 79, ad sæculum XI, quasi manu deductus videbar, ut commentarii auctorem reperirem.

Ut eumdem detegerem, accessit aliud, quod illum manifeste, ut mihi videbatur, indigitaret. Nam pluribus commentarii hujus locis, alia quædam sua nominabat, et scripsisse se in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Apocalypsim affirmabat. Sic num. 104 Matthæi illud exponens. « Scitis quia post biduum Pascha fiet, » et de ritu quo Pascha celebrabatur disserens; « de qua, ait, in Exodo sufficienter diximus: « ac deinde sequenti num. 105, » ad illud: « Et valde mane cum adhuc tenebræ essent, » postquam interjecit verba Genesis, « factum est vespere et mane dies unus, » illaque explicavit, subjicit: « Quamvis ego hoc in Genesi aliter exposuerim. » Antea num. 24, de leproso agens a J. C. mundato apud Matthæum, memoransque ea quæ in veteri lege mundati a lepra offerre munera tenebantur, scribit; « Hæc autem sub brevitate transcurrimus, de quibus satis in Levitico diximus. » Et commentarium quoque in Leviticum hunc suum allegat ad Mathæum num. 76, et ad Lucam num. 2 et 9. Quid plura? Pentateuchum se totum explanasse primis commentarii hujus verbis diserte affirmabat, « Post Pentateuchum Moysi, ut nova veteribus jungeremus, tuæ voluntati obedientes,

brevi satis facilique expositione, quatuor Evangeliorum libros in hoc uno volumine coarctavimus. » Ad Lucam pariter num. 14. retractare se dicit, quæ « minus caute in Apocalypsim » scripserat. Jam vero in divinos hos libros qui commentarios scripserit posterioribus his ætatibus, et sæculo de quo quærimus XI reperio neminem, præter Brunonem Astensem, quem in Pentateuchum totum atque Apocalypsim, commentatum esse, Vitæ ejus scriptores testantur, eosque commentarios Maurus Marchesius vulgavit, in bibliothecam PP. postea translatos. Itaque hunc, satis ut mihi videbar, luculenter repereram, et constitueram commentarii hujus scriptorem : cum forte incidi in bibliothecæ Taurinensis librorum mss. Indicem, in quo commemoratum inveni commentarium in quatuor Evangelia nomine Brunonis Astensis. Parum hoc fuisset, nisi etiam, cum specimen illius ut darent cl. editores, præfationem ejus totam ibi ascripsissent. Hanc vero comparanti mihi cum codicis nostri præfatione constitit, B esse eamdem; adeoque unum eumdemque commentarium ibi Brunonis nomine ascripto haberi, qui in codice nostro Hieronymi nomen ementiebatur. Nec tamen postquam rem ita esse comperi, laboris me mei et conjecturarum pœnituit. Quis enim ignorat (et noster hic codex testis est) quam sæpe codicum tituli auctoribus quibusvis adulterinos fetus supponant; quam sæpe cui primum aliquod inscriptum opus invenere, cætera ejusdem nomine, librarii ornent, aut prout quivis nationem quamlibet, aut opus, aut auctorem amat vel oderit, ita librorum genus omne adjiciat, vel demat. Nostris ergo argumentis, præter Taurinensis codicis auctoritatem, de auctore commentarii hujus plane constare videtur.

Neque vero hic exquirendum a me esse puto, de Hyeronymi nomine, et ratione qua fuerit codici nostro impositum : quod ut modo dicebam, hanc sibi licentiam semper librarii sumpserint, si codices C auctorem ascriptum non haberent, aliquem maxime illustrem illis affingendi, vel etiam permutandi. Notavit hunc istorum morem jampridem Photius cod. 48 cum de libro quodam loqueretur inscripto, De universo, quem Caii esse presbyteri ipse compererat et librum quemdam De labyrintho conscripserat ; ille vero aliorum illustriora nomina quædam præseferebat : « Cum enim, inquit, sine titulo liber relictus esset, aiunt, alios Josephi nomen inscripisse, alios Justini M. alios Irenæi, quemadmodum et labyrintho nomen Origenis perscripserunt, » Id nimirum volebant acuti homines et minime simplices, magnorum auctorum nomine operam suam in describendis illis commendare, aut, quod verius est, hoc quasi magnifico præconio, ut Lucianeus ille Mercurius, allicere bonos emptores : itaque ad quæstum fallaciis abutebantur. Quod si hariolari nihilominus licitum est mihi (non enim video, quo verbo utar commo- D dius), dicam ex confusione nominum ortum errorem totum. Cum enim præter Brunonem nostrum, Bruno fuerit alius satis celebris, Andegavensis, qui Eusebius quoque dictus est (ex Chronicis Adegavensibus apud Labbeum tom. I, Bibl. mss., p. 276, 282, 287, 388) ; » Hieronymus quoque prænomen habuerit *Eusebius*, quod vel titulus ipse ejus operum exibet; solerent vero sæpe librarii festinantes unum tantummodo scriptoris alicujus nomen apponere e pluribus; facile fuit ex Brunone Eusebium, ex Eusebio Hieronymum affingere. Quid enim horum in amanuensem imperitum non convenit? Imperitum amanuensem dico ; quando Aubertus ipse Miræus, vir certe non ineruditus, Andegavensem Brunonem (id est Eusebium) cum Astensi nostro Brunone in hac litterarum luce confudit ; idque cum de ecclesiasticis scriptoribus opus conscriberet pag. 57 adeoque ipse quoque Brunonem Astensem, Eusebium effecit ? Utinam vera esset conjectatio isthæc mea!

A nam explicari aliud posset fortasse difficilius ; cur Brunonis Astensis homiliæ, quæ ex hoc commentario exstitere, ut inferius dicemus ascriptæ tandiu fuerint Eusebio Emiseno ? Nihil enim videri poterit credibilius, quam cum Brunonis nostri istiusmodi opuscula ferrent Eusebii nomen, atque eruditulus nescio quis vellet Eusebium unum e pluribus ad quem ea pertinerent, definire; ad Emisenum se convertisse, de quo nosset Hieronymum in catal. cap. 91, et ex eo Honorium Augustodunensem perhibere, esse ejus « in Evangelia homilias breves et plurimas.» Sed hæc conjecturarum quarumlibet loco haberi volo, ut non sim eis qui contradicant, atque ista non probent, valde repugnaturus.

Ut ad Brunonem Astensem, id est commentarii hujus scriptorem revertar; nolo hic a me exspectari, ut qualis quantusque vir ille fuerit, qua integritate morum, qua sanctitate vitæ, qua doctrina et eloquentia, quibus muneribus, difficillimis temporibus pro Ecclesia functus, ornatusque summis honoribus, et laudum præconiis, longa oratione exponam. Sunt enim qui hoc faciunt, et de rebus ejus gestis, laudibusque narrant, omnino multi ; quos in Historia rei litterariæ ord. S. Benedicti, part. III, pag. 130 » recensuit Magnoaldus Ziegelbarver. quorum quidem aliqui ipsam Brunonis ætatem ferme attingunt, Leo Ostiensis, et Petrus Diaconus ; alii nemini possunt esse ignoti, Baronii Martyrologium d. 18 Jul., Ferdinandus Ughellus, Raphael Sopranus, M. Ant. Scipio, Hippolytus Maraccius, Philippus Labbeus, Augustinus Oldoinus, Jo. Albertus Fabricius. Hos ille omnes nominat. Nominare etiam plures poterat ac debebat, in primis Baronii Annales ad an. 1104, 1105, 1107, 1108, 1111, 1116, Pagium ad an. 1125 a quo num. 14 dicitur pietate et doctrina clarissimus, Fleury ad an. 1079, « qui doctum monachum » cum vocat: eos vero qui scriptores ecclesiasticos recensuerunt proferre poterat, præter eos quos nominavit, plurimos alios. Possevinum App., tom. I, p. 253, Caveum, Oudinum, Combefisium quoque tom. I, Bibl. Conc. Quis vero de Brunone hoc nostro luculentius egerat, aut Benedictinorum Annalium conditoribus Mabillonio et Martene « tom. V et VI, etc. ; » aut Solerio Bollandiano ad d. 18 Jul. Ut omittam monasticæ Historiæ et Benedictinæ scriptores alios Gabrielem Bucelinum, Arnoldum Wion, etc. Nam. quod Jo. Baptistam comitem Mazzucchellum ignoraverit, accuratum plane scriptorem, quique de Brunone ejusque scriptis diligentissime disseruit vol. II, part. IV, pag. 227, » tempori hujus recentiori, non negligentiæ ejus alicui ascripti debet.

Ne tamen de Brunone nihil omnino dicam ; proferre hic placet quæ brevissime de eo Mabillonius in summam veluti redegit ad an. 1079 : « In Liguriæ, inquit, Provinciæ villa Soleria natus est Andræa et Villa parentibus. In S. Perpetui monasterio diœcesis Astensis educatus, dein studiorum causa Bononiam se contulit, postea Senas, ubi inter canonicos ab episcopo et canonicis majoris ecclesiæ cooptatus est. Inde Romam profectus a Petro Igneo episcopo Albanensi acceptus hospitio, cum Romana illa synodus haberetur, contra Berengarium una cum Alberico disputavit: paulo post a Gregorio VII factus episcopus Signiensis, ac demum, abdicato episcopatu, monachus Casinensis. » Hæc Mabillonius ex anonymo Vitæ scriptore, cui fidem haberi magis quam Petro Diacono censuit; quod item Solerius statuit, contra quam placuit Philippo Malabaulæ. Atque illa omnia ad annum quem dixi 1079, recensuit. Nam revocatum e monasterio Brunonem a Paschali II, legatum apostolicæ sedis missum in Gallias ; creditas eidem legationes alias, et cum Signiensem Ecclesiam iterum regeret, obiisse, iidem Annalium Benedictinorum auctores postea narrant. mortuum autem voluntnon ann. 1125, ut Ughellus asseruerat Angelus de Nuce, Pagius aliique, sed biennio ante, ex ano-

Vitæ scriptore; cum quo idem sentiunt Sole A
Dupinius, illustriss. Mansi ad an. Baron.
Fuisse Brunonem in cardinalium collegium
tum, sunt qui affirmarunt, idoneo tamen teste
rolato. Proferam ego quod in Collectione
ie Veter. mon., tom. I, col. 556 in veteri
legitur; ubi scilicet nomina hæc subscripta
intur Dobertus Pisanus, Joannes Portuen-
runo Signensis cardinalis. Si chartæ huic
dhiberi tuto posse censeatur (quidni vero fiat?)
Brunonis nostri laudibus atque ornamentis,
ioque adjungatur.
nquam ea hominis censenda sunt ornamenta
a atque amplissima; primum quæ ex ejus pie
que factis oriuntur (de his vero Brunonis
iximus), deindeque quæ ex doctrinæ monumen-
ficiuntur, ad Ecclesiæ præsidium et Christia-
utilitatem elaboratis. De his nunc Brunonis
dicemus. Quanquam, cum ejusdem scripta
iter recensuerint et laudaverint etiam multi, B
Diaconus, et anonymus Vitæ scriptor, D.
us Squadronus, Maurus Marchesius atque in
illustriss. Mazzucchellus; ne actum agam,
s cæteris, in commentario hoc nostro dunta-
morabor. Atque eum quidem, præter Romani
i bibliothecam ex qua proferimus, exstare in
iensi regia, antea narravimus. Est etiam in
Parisiensis cod. 2510, teste cl. Mazzucchello,
ominat inter ejus monumenta « Expositionem
Evangelia. » In Parisiensi bibliotheca S. Vi-
præter commentarios Brunonis, alios asser-
erhibet Jacobus le Long, hunc « in IV Evan-
» Et quoniam ex hoc commentario sermones
i sunt sive homiliæ Brunonis, dicemus de his
e, in codice nimirum archivi basilicæ S. Petri
os esse a Montfauconio, et hoc nominari in
h. biblioth. pag. 156, eorum quoque non-
in bibliotheca Parisiensi regia pag. 748,
Ambrosiana pag. 511, recenset etiam Bru- C
« homilias in Evangelia totius anni » inter
s bibliothecæ Casinensis ibid., pag. 218
dice sæculi XI atque etiam pag. 223, in
ejusdem bibliothecæ, cujus ætatem non ascri-

commentarii hujus præstantia atque utilitate
gnificentius aliquid dicam, vereor ne rerum
um institores imitari videar, qui merces suas
dant, magnificentissimis verbis solent ornare
extollere. Habeo tamen quem mihi vadem
cam, et commentarii hujus præstantiæ lucu-
imum testem nominem, rerum harum peritis-
æstimatorem, Lucensem olim archiepiscopum
iss. Mansi; ad biblioth. med. æv. Fabric.,
pag. 288, de Taurinensi cod. quem diximus,
nonis commentario loquens: « Clarissimus,
Josephus Pasinus bibliothecæ illius modera-
dum per litteras mihi significavit, de opere
endo consilium agitare: quod ut præstet vir D
simus, communi omnium eruditorum prece
tque obtestor. » Incesseret credo lætitiis om-
vir doctus, si quod summis votis expetiverat
cutum se et perfectum esse videre potuisset.
fecto non debet ab erudito et Christiano ho-
non magnopere probari, veterum Patrum
a, quibus divini præsertim libri explicantur,
(quod A. noster facit) hominum mores ad
m sanctitatem informantur, non afferri foras,
li Christianorum manibus, quibus et illi pro-
t, et traditionis ampliora exstent testimonia,
is maxime episcoporum. Hi enim non fidem
xat suam, sed Ecclesiæ cui præsident testimo-
perhibent; ex singularibus vero Ecclesiis
tur illa, quæ est catholicæ Ecclesiæ atque
rsalis traditio; qua fidei nostræ, præter ver-
criptum, altera depositi pars continetur.
tamen omissis, sunt huic commentario laudes
iæ et suæ. Mutos esse commentarios a vete-

ribus in Evangelia conscriptos, quorum in licem le Long aliique confecere, nemo ignorat; non vereor tamen affirmare, inter excellentiores et præstantiores locum huic nostro deberi. Tanta est in summa brevitate magna sententiarum et rerum comprehensio, cum eruditione non vulgari conjuncta; eaque omnia ad mores instituendos, et omnem vitæ sanctitatem edocendam adhibita; summam Christianæ doctrinæ peritissime confectam hoc commentario habere se unusquisque lætari possit. Nec vero novis sive interpretationibus efferendis, sive sententiis udendis scriptor hic allaborat, sed antiquiorum, Patrum floribus veluti decerpendis, probatissimis scilicet explicationibus, institutionibus, documentis, effatis, ut nihil aliud voluisse videatur, quam qui commentarium suum legeret, quæ in aliis omnibus utilia et præclara inveniuntur, ea haberet in suo. Ita quæ ab aliis adnotata egregie fuerant huc ipse transfert; uberius dicta contrahit ipse, aut si obscurius aliquanto et breviter allata, ea diducit atque exornat: Si qua occurrunt Evangeliorum difficilia loca, non modo non præterit, sed perspicue solideque explanat; concordiam inter evangelistas ubique constituit; ordinem rerum narratarum sive ab ipsis servatum sive neglectum observat; Hebræa interpretatur, divinorum aliorum librorum loca, his quæ in manibus habet, comparat, atque exponit: denique nihil eorum quæ in docto et erudito interprete postulantur, in eo desiderabis. Animadvert am tan tummodo, cum sæpissime Veteris et Novi Testamenti locat alleget, etsi constat eum Vulgatæ perpetuo adhærere, commutare tamen voculas quandoque nonnullas, vel quod memoriæ suæ nimium confideret, vel quod sensa afferre contentus, verba neglexerit. Id in Patribus aliis esse frequentissimum, qui in illis tractandis sunt aliquantum versati, plane norunt. Nam quod cl. Ansaldus aliud statuit, vultque esse codicum diversorum ipsas lectiones; nescio an toto illo libro suo De autenth. sacr. Script. apud ss. PP. lectionib. effecerit, persuaseritque viris doctis.

Est etiam ex hoc commentario eximius quidam et præcipuus fructus; ut evellatur penitus ex hominum animis illa opinio, quæ a multis ætatibus altius insiderat; fuisse Eusebium quemdam Emisenum, laudabilem Ecclesiæ doctorem, et catholicum episcopum; cui homiliæ multæ, qui in explicandis Evangelii locis versantur, debeantur: ita ut duos facere oporteat Eusebios Emisenos, eosque episcopos; et præter Arianum improbum et perditum hominem, Catholicum alium, probum, doctum, pietatis virtutumque omnium præclarum institutorem. Cum iste Catholicus diu quæsitus esset, neque in tota antiquitate inventus; exstitit nescio quis repente in scenam veluti inductus Eusebius Gallicanus; quem hominem nemo vidit unquam, nemo audiendo novit, nec cujus aut quis esset, fuit illus qui demonstraret. Et tamen in bibliothecam PP. quæ edita Lugduni est, tomo VI irrepere fabulosus homo potuit. Magnæ quidem gratiæ habendæ Mauro marchesio, viro erudito et Casinensi monacho, qui cum in Casinensis bibliothecæ codd. homilias illas invenisset, ascripto Brunonis nostri nomine, famulam totam detegere visus est, eliminandumque decrevit e Patrum catholicorum choro Eusebium utrumque, Emisenum et Gallicanum. Confecta tamen hactenus res dici non poterat. Quoties enim codex unus vel alter titulo suo fallit? Et domestici etiam testes recipi facile ab hominibus, licet æquis prudentibusque, non solent. Additur: In homiliis ipsis aliquid quandoque occurrere, quod suspicionem aliquam injicere de illis poterat; utrum post auctorem suum consarcinator aliquis manum illis intulisset. Nam et in alia excurrunt quæ ad illius diei evangelicam lectionem nullo modo pertinent; et quæ in textu evangelistæ sequuntur, nec in ecclesia eo die lecta fuerant, subjiciuntur. Nunc plane res perspecta

atque cognita haberi debet, quando, unde ortum homiliæ habuerint diserte apparet, easque præter Casinenses codices, asserunt Brunoni quotquot exstant horum commentariorum codd. mss. insignes et probati ; Parisienses, Taurinensis, Romanus.

Atque id quod de homiliis dixi ex commentario hoc desumptis non ita plane intelligi volo, quasi commentarius nihil plus habeat, quam quod homiliis illis continetur. Si ita esset, non tamen in illo edendo labor atque opera improbari omnino posset. Nam rem, ut dixi, de auctore homiliarum satis luculenter manifesto argumento confirmaret; et contextus commentarii totus, isque ordine Evangelii confectus, majorem quamdam lucem et legentibus sacros libros utilitatem afferret : cum homiliæ divulsum et perturbatum, pro dierum scilicet ratione quibus in ecclesia legitur, repræsentent : Verum qui hanc in animum opinionem induceret, unum idemque opus quod commentarii nomine nunc vulgatur, antea homiliarum titulo editum esse, ne is egregie falleretur. Est quidem commentarii pars non exigua in homilias conflata atque transfusa, prout pars Evangelii illa legi in ecclesiis consuevit. Sed præterquam quod nonnulla in commentario desunt, quæ vel convenientiæ cujusda causam, vel ut audientium e plebe ingenio serviatur, adduntur in homiliis ; abundat ille sane quamplurimis, id est explicationibus Evangeliorum, quæ in ecclesiasticis lectionibus locum nullum invenerunt. Sed nihil necesse est id persequi pluribus ; quando commentarii unaquæque pars, quæ est in homilias translata, ut lector admoneatur, adnotata est ; et sine hac adnotatione multæ invenientur Commentario vero jam ab auctore conscripto perfectoque, indidem homilias suas auctorem decerpsisse, idem ipse est testis : qui in homilia « Dominicæ I post Epiphaniam, » ad illud : « Et tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, » cum priora verba exponere vellet : « Die tertia, inquit, evangelista factas fuisse narrat : quod qualiter ad litteram intelligendum sit, in illo commentario exposuimus, de quo ista assumpta sunt. »

Non autem id primum ab auctore factum, neque hoc novum esse, ut qui sermones haberent ad populum, ex aliis ipsorum operibus istos mutuarentur, facile sibi persuadebunt, qui animadvertant, in Augustino aliisque Patribus multas homiliarum partes, iisdem sententiis, verbis etiam constare ipsis, quæ in aliis elaboratissimis eorum operibus inveniuntur : quod quidem illos fecisse putandum est, vel ut labori non utique necessario parcerent, vel quod illa commodius nunc quam factus fuerat, dici posse diffiderent ; vel id fiebat harum homiliarum et sermonum frequentia, qua ad meditandum cogitandumque tempus nullum suppetebat. De frequentia hac concionum, quoniam fuse disseruere alii, præsertim Bernardinus Ferrarius De rit. sacr. concion. c. 18, et auctor Originum ecclesiasticarum vir heterodoxus, sed sane pereruditus tom. VI, lib. XIV, cap. 4, § 6, 7, etc., non est a me hoc loco agendum. Erat quidem antiquioribus temporibus minus id necessarium, quando commentarios ipsos in libros divinos et Tractatus (unde sermonibus Tractatuum nomen, et Tractatorum illos habentibus) prælegebant populo, vel memoriter scriptores pronuntiabant : nam utroque modo rem peractam, ii quos modo laudavi viri eruditi docuerunt. Posterioribus tamen ætatibus id fieri oportuit, ut, ex confectis jam commentariis, et fortasse sepositis ad hujusmodi negotium, homilias suas episcopi describerent, vigilatosque labores ad ex temporalem operam perficiendam adhiberent. Quod si non tales essent qui suis uti possent, alia doctorum sive minus occupatorum hominum sibi in subsidium advocabant. Hinc Gennadii illud in lib. De illustr. eccl. scriptor. c. 57 de Cyrillo : « Cyrillus Alexandrinæ ecclesiæ episcopus homilias composuit plurimas, quæ ad declamandum a Græcis episcopis memoriæ commendantur : » et Salviani quoque commemorant cap. 67, homilias episcopis factas multas : » quod etiam Honorius in lib. De luminarib. Eccles., cap. 67, iisdem ferme verbis habet. De oratione quadam ab Isidoro Pelusiota scripta, pronuntiata vero a Dorotheo, constat ex illius lib. VII, epist. 382. Idem de Ennodio Sirmondus observavit ; scripsisse eum scilicet quod Honoratus Novariæ episcopus diceret ; atque aliud composuisse, et Stephano vicario dedisse coram Maximo episcopo pronuntiandum ; unde harum scriptionum tituli illi : Dictio missa Honorato episcopo Novariensi in dedicatione basilicæ apostolorum : dictio data Stephano V. S. vicario dicenda Maximo episcopo. » Cum viri docti, quorum opera uti liceret, non ubique aut omni tempore præsto essent, ad vulgata antiquiorum opera confugiendum fuit ; quæ sæpius interpolabant, pannis veluti assutis ex variorum scriptorum libris, aut etiam de suo aliquid intermiscentes ; quo sæpe ex bonis deteriora facta, partes male compactæ, inæquali stylo, nec satis aptis sententiis. Hinc exstitit sermonum infinita illa seges (colluviem pene dixeram), quæ nullius veteris auctoris stylum redolet, et tamen multa habet ex antiquorum effatis atque sententiis ; unde ampla sane materies data est recentioribus criticis, cui potissimum sermo aliquis ascribi debeat, conquirendi, et in auctoribus inveniendis mira facta dissentio et digladiatio. Satis est Augustinianorum sermonum Appendicem quam vocant, in manus sumere, ut hoc quod dico, abunde constet. Commodius profecto sibi, et veterum etiam operibus consulere, qui ex uno auctore aliquo decerpere voluerunt, quod dicerent : unde illi Ambrosiani sermones ; qui, si Maurino editori auscultemus, ab Ambrosio nunquam sunt habiti ; et ex Ambrosii tamen operibus compacti omnes : aliorum quoque alii qui simili pacto tessellatum opus quoddam exhibent antiquioris scriptoris, quem nec ad populum dixisse unquam, nec si diceret, hac rerum sive verborum consarcinatione dicturum æstimare facile possumus. Quæsitum est huic incommodo paratumque remedium, inventis compositisque quæ dicuut Homiliariis ; quibus nimirum præclarissimi antiquorum sermones, per dies anni festos et solemnes distributi continerentur. Habemus nunc Pauli Diaconi nomine vulgatissimum notissimumque Homiliarium cum præfixa Pauli epistola, ex qua constat, Caroli M. jussu perfectum opus illud, sive ut ego censeo, instauratum ac renovatum. Nam antiquius Paulo exstitisse Homiliarium, et codicibus Paulo antiquioribus omnino constat, quorum unum in bibliotheca Casinensi vidit recensuitque in bibliotheca bibliothecarum Montfauconius : nec dubitandum est alios alicubi esse codices qui illud repræsentent. Profecto eorum unum eumque præclarissimum ego quidem vidi, et pro lubito inspiciendum tractandumque apud me habui (quæ ejus est humanitas et in litterarum studiosos homines indulgentia et largitas) ex eminentissimi card. Francisci Xaverii de Zelada opulentissima selectissimaque bibliotheca. Antiquioris ejus ætatis certissimum indicium est, quod anni circulus, non ut in illo Pauli et recentioribus ecclesiasticis libris, initium capit a Dominica I Adventus, sed ab ipso die J. C. natali, quem admodum in Gelasiano Sacramentario et antiquioribus libris alii factum videmus. Hujus tamen eadem labes est, quæ Homiliarii Pauli ; ut Patrum nomine illorum homilias inscribat, quæ eorum non sunt, et in Patrum Appendicibus ab eruditis criticis rejectæ leguntur. Hoc vero ex illo et ex Pauli Homiliario adjumenti capimus, ad ea quæ dicta sunt confirmanda, quod ex commentariis ipsis Patrum, ex epistolis quoque illorum sermones excerptos fuisse videmus ; ut esset, quod unoquoque solemni die vel ab episcopis pronuntiaretur, vel ad populum prælegeretur. Redimus

runonem nostrum; dicimusque nemini mirum lere debere; ex commentariis illum suis desisse homilias, verborum sæpius nullo immu-; ut utroque modo operis magna pars, et homim et commentarii nomine exhiberi potuerit, et ium a me sit.

ue hactenus quidem de commentarii nostri tantia dicere pluribus verbis oportuit, ut quale esset, omnibus constaret. Nec tamen sum omisecutus. Nam erunt profecto qui detrahendum utent, quod magnus in eo sit allegoricarum et icarum interpretationum et explicationum nus; ad immortalem vitam quæ futura est, ad tianorum Ecclesiam, et veterem Judaici populi gogam; ad Ecclesiarum rectores episcopos; viero damnanda, virtutes castosque mores lauos, pleraque vel omnia pene referantur, ut in luti auctor habitare, in litterali quem vocant explicando vix hospitari videatur. Sed primo m, ut dixi, litteralem sensum hujusmodi, quando a planus apertusque est, ut intelligi ab auditoremine docente non possit, Bruno et quidem lucuexponit. Deinde explicationes alias illas quæ ina Spiritu sancto nequaquam videntur, sed ab ribus illis de suo veluti penu depromptæ, qui andas et rejiciendas putant, consideras se oporid improbent, et quos sibi auctores condemnanepellendosque sumat. Sunt enim explicationes n in Patrum scriptis frequentissimæ; ut si tas eas ex eorum scriptis velis, peritura hujussint opera ferme tota. Neque ego Gregorium, dam dico duntaxat; quos notum est istis plun delectari; aut ex antiquioribus Origenem, scimus de allegoriarum nimia frequentia, nelitterali sensu, crimen sustinuisse; sed omnium tia et vocibus probatissimos laudatissimosque os PP. Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, ostomum, Augustinum. Quam sæpe has in entariis divinorum librorum consectentur, ego, ex adjectis a me notulis aliquibus facile ique constabit. Sed causa cur ita fecerint, anda a me est, quod nesciam, an ab ullo sit icue et graviter explicata. Ac prima quidem, facilis cogitatu; ut austeriora, quæ videntur tis hominibus, et evangelica doctrinæ insuetis pta morum, sapore veluti quodam non illibeondirent; nutrices imitati, de quibus vetus ille non male animadvertit, cum amarum alipropinant infantibus, melle solere vasis oras e, ut hac quasi fraude decepti, quod nolorbeant non inviti. Sed est deinde penitior alia, ex veteribus Christianorum institutis, ex somnino arbitror, istam tantam allegoricarum sticarum explicationum copiam in Patrum a permanasse. Erat enim a primis usque temus tantus in divinos libros Christianorum amor studium; quod, ut a profanis ethnicorum rtim scriptis illos arceret, studiose fovebatur tiquis doctribus ut illos ferme unos legere, audire atque ediscere Christiani homines velcæteros ferme rejicerent et aspernarentur. hinc scholæ ad quas erudiendi juvenes mitter, nihil aliud quam divinos libros resonabant, norum librorum explicationem. Quod de veteri elebri Alexandrinorum schola Eusebius testa-. v, II. E, cap. 10, scribens: « Per idem s fidelium scholæ præerat vir doctrinæ causa rrimus, nomine Pantænus: quippe jam inde a s temporibus sacrarum literarum schola in ea e fuerat instituta: quæ quidem nostra adhuc perseverat, et ab hominibus tum eloquentia, livinarum litterarum studio instructissimis ri dicitur. » Antiquissimarum scholarum illat magistrorum hujusmodi vestigia sunt, quæ ribus ætatibus munera in Ecclesia Cpna a o Curopalata recensentur « Quinar. I, doctor rii, doctor Evangeli; doctor Apostoli. » Neque

A alias etiam fuisse Romæ scholas in patriarchio Lateranensi constitutas, ex Anastasio in rebus gestis pontificum narrandis, colligere facile possumus. Quod si illa quæ Cpi officia perhiberi diximus, non de scholis interpretari velis, sed cum Gretzero de orationibus ad populum habits, et officii quod hic « concionatoris » vocat; per me licet. Nam id ego volebam. Si nihil in scholis Christiani homines aliud docebantur, quam sacras divinasque litteras; neque aliud in ecclesiis quoque, et sacris eorum conventibus ab Episcopis sive aliis e clero dientibus audiri debuisse. « Hinc perspicis, scribit ad Codini illum locum Vir doctus Jacobus Goar, cur sanctorum Patrum quædam homiliæ in Evangelia, aliæ in Psalmos, in Apostolum nonnullæ. » Adde alias in Genesim, in Pentetauchum totum, in propheticos libros, quales nunc quoque exsiant in Basilii. Chrysostomi, Nysseni, Augustini libris homiliæ et tractatus. Nam, ut superius innuimus, et diserte scribit Augus-

B tinus epist. 224, « *tractatus populares* suos appellans quos, ait, Græci *homilias* vocant. » Cum ergo id multis ætatibus tulerit Christianoum oratorum disciplina, ut sermones illorum et homiliæ sive tractatus in explicatione ferme omnes sacrorum librorum versarentur, et coram opificibus cæterisque de vulgi fæce hominibus dicendum esset; quid, rogo, ut illi dicentibus sibi attenderent, ut fructum aliquem caperent, nec tædio affecti loquenter desererent, faciendum fuerat nisi ad istas veluti paræneses delabi quas nemo non intelligeret; atque hæc veluti diverticula quærere ad mores informandos, ad vitia vituperanda, virtutumque amorem quod maxime volebant, instillandum opportunissima, allegoricarum et mysticarum interpretationum? Somniculosis profecto auditoribus suis usi illi essent, si dies illos quibus conditum esse mundum Moyses docet, aut Isaiam, aut quemlibet ex prophætis interpretantes, rem ad vivum resecurent, ut commentatores nunc

C eruditi faciunt; quorum etiam multos, ne libri eorum negligantur, eadem illa intermiscere et illigare frequenter videmus. Egregie Nyssenus init, Hexaemer. iis respondens, qui sublimia quædam quod præteriisset, Basilium fratrem culpabant; « Hi mihi non videntur, ait, propositum Patris nostri doctrinæ finem intueri, qui in frequentissima ecclesia, populum frequentissimum alloquens, pro audientium intelligentia sermonem moderabatur. In tanta enim multitudine, licet essent nonnuli qui altiores etiam disputationes intelligerent, plurimi tamen doctrinæ subtilitatem non capiebant, utpote homines imperiti, atque opifices, et negotiis vilibus occupati, et mulieres in ejusmodi disciplinis minime exercitatæ, et puerorum turba, ætateque provicti senes; qui omnes oratione facili instituendi recreandique erant. Quanquam fatendum est illud quoque, non rudiorum duntaxat hominum gratia, sed eruditorum quoque,

D et plane doctorum atque ingeniosorum hominum id esse factitatum; quibus ista, si judicio et subtilitate quandam non ineleganti fiant, displicere non solent; imo multum etiam vehementerque probari. Cum enim quod ingenii opus et maximum, id valde delectet, res quæ dissitæ inter se videntur planeque aliæ ab aliis remotæ, admoveri propius, et cognitionem quam intercedere inter eas non videbamus, doceri et demonstrari; hoc prosus in mysticis illis et allegoricis interpretationibus, id est rerum plane diversarum et longe positarum, ad sacrarum litterarum loca aptandis accomodandisque, evenit. Atque homines ingeniosos hujusmodi et doctos, qui istis delectarentur, attingere Bruno videri potest in commentario suo ad Joannem, num. 3, id est in homilia Dominicæ I post Epiphaniam, ubi explicans evangelicum illud de aqua in vinum commutata, atque hoc oblato architriclino qui omnium optimum judicavit, et architriclinum intellectum allegorice explicavit, subdit: Huic Ecclesiæ ministri sanctarum Scripturarum vinum quotidie offerunt, quod ille bibens,

quamvis nesciat unde sit, tamen admiratur et laudat. Quando enim hic in ecclesiis recitantur, nulli alii dant saporem, nisi his qui ea intelligunt. Merito igitur hoc vinum architriclino ferre Dominus jussit, quatenus et nos majora intelligentibus demus vinum, non intelligentibus vero aquam offeramus. Qui enim bene intelligunt litteram venerantur et spiritum... qui vero minoris intelligentiæ sunt aquam bibant, et Scripturarum planissima audiant. » Ingeniosos ergo et eruditos homines appellat hoc loco Bruno, cum *majora intelligentes* describit, seu potius qui divinarum rerum comtemplatio assueti, et rerum spiritus periti, mystica ista in deliciis habent, cæteros vero, et si ingeniosos et doctos, non item ; de quibus postremis Apostolus quoque ait : « Carnalis homo non percipit ea quæ Spiritus sunt. » Ex his ergo colligitur nonnisi injuria posse auct. nostrum de multitudine et frequentia allegoricarum et mysticarum interpretationem culpari.

Restat ut de editione loquar Commentarii nimirum hujus. Nam de auctoris nostri operum aliorum editione, neque ad nos disserere pertinet ; et occupata sunt quæ dici possent a viris doctis, præsertim a cl. Mazzucchello omnia : nisi unum fortasse quod præteriisse illos videtur ; de homiliis LVI diversis a nostris, quæ tamen primæ Eusebii Emiseni nomine vulgatæ sunt ; Parisiis scilicet an. 1547, per Nicolaum Divitem opera Jo Gagnæi theologi ; in qua editione lectorem bibliopola alloquitur : « Ne tibi fucum fieri putes, » etc. ; et ad extremum : « Tu interim, optime lector, hocce præclaro D. Joan. Gagnæi dono fruere, et illi bene precare ; » epistolæ vero huic subjicitur quod de Eusebio Emiseno Trithemius habet. Hæc de editione illa adnotavi ; quod cum eam non vidisset, qui omnia quasi se vidisse gloriatur, Casimirus Oudinus, vir apostata, permiscuit plurima, et castigare voluit nonnulla quæ ipsa erant erroris omnis expertia ; cum interea multa ipsa reprehendenda scriberet ; atque illud præsertim tom. I, col. 394. Joannem Gagnæium an. 1575 nomine Eusebii Emiseni evulgasse has homilias, nec earum priorem editionem ullam agnovisse. Etenim qui fieri potuit ut ignoraret, quam ipse triginta ferme ante annos cura et diligentia sua faciendam curaverit ? Adeo prudentem esse oportet et cautum circumspicientemque omnia, qui virum quemvis doctum reprehendere et damnare aggrediatur.

Ut nunc de editione Comment. hoc nostri dicam ;

A si ullum ex codice quem superius indicavi, fid par est summa diligentiaque descripsissem, descriptum emisissem in lucem, atque ætatem cis duntaxat, et locum quo servaretur, ut feci tassem ; nihilque addidissem aliud ; quid erat i aut reprehendendus viderer, aut quod exigi præterea jure posset, videretur ? Hoc enim nec quidquam aliud fecisse summos viros q isto studiorum genere magna cum eruditorum versati sunt, atque adhuc versantur. Dicam t quod sentio. Etsi operæ et labori meo hac r parcerem, mihimet tamen nunquam plane sa cissem, aut satis consultum auctoris famæ aut ris utilitati putassem, in eo scriptore scilice illas, quas dixi explicationes, sæpe perseq atque aliquas quandoque affert, auribus pleroru hominum novas et insuetas ; ut a recta linea dere, et ingenio suo nimium indulgere facile maretur : quod est longe secas. Nullam enim

B illarum explicationum auctor depromit, quam antiquiorum arculis in quibus velut reconditæ bantur mutuo acceperit ; et non illud maluerit briorum veterum commentariorum vestigiis ac orbitæ semper insistere. Ergo hunc mihi sum borem, ut fontes, unde eas hauserit, aperirem stiorum interpretum similia loca describeren saltem indicarem ; quod quidem et in laude dere potest Brunonis ; nihil ferme attulisse ad geliorum explicationem, quod ex myrotheciis p tissimorum Patrum desumptum non sit ; et stu etiam lectori utilitatem simul et delectati afferre ; in uno scriptore multorum cogita e lata antiquiorum studia recognoscere atque ob Quanti id steterit, malo in aliorum judicio pc quam narrando explicare. Reliquum est ut si a me non inopportune adnotatum lector cogno si hisce in studiis præclarissimis sanctissim

C commodi aliquid percepedit ; si dedique ic Cor tario hoc edendo, non inutilem operam et infr sam positam judicaverit, et evangelicorum libr explicationem, ad fovendam pietatem, et ad stianam disciplinam cognoscendam servanda nonnihil esse profectum ; gratiæ habeantur o merito cardinali Francisco Xaverio de Zelad quem effectum est ut et liber hic diutius in te et bibliothecæ hujus Athenæi forulis ne late elegantissimir, formis, nulla sumptuum exce facta, excuderetur.

APPENDIX.

Prodiit in litterario folio Florentino, inscripto *Annali Ecclesiastici*, sub die 20 mensis Maii, an. proxime elapso, censura quædam, comiter tamen blandeque scripta circa gratiam et liberum arbitrium, de quibus egi in tertio prolegomeno Opp. S. Brunonis Astensis, quorum primum volumen eodem anno in lucem emiseram. Quod mecum auctores multa usi sint urbanitate, edionemque meam commendarint, eorum dilectioni referam, qui adhuc meminerint quot annis in informanda ad pietatem et litteras Florentia juventute operam impenderim, nonnullaque opuscula de rebus theologicis ipsis accepta publicaverim. Hujusmodi ergo animi benevolentis significationem cum plurimi faciam, eisque gratias quamplurimas agam, eos rogo ut libentur complectantur animacversione aliquas super dubia et objecta mihi proposita, quas ut exararem, non contentionis æstus, sed veritatis amor me adduxit.

Primo igitur loco exoptant censores mei ut cum

D pag. XXXV (col. 58), definierim liberum arbi post Adæ peccatum : *facultatem indifferentiæ quæ in quamcunque partem velit, et converte sit* ; potius dixissem : *facultatem esse ad op*

Resp. 1. Facultatem, seu indifferentiam ad sita, juxta aliquos, ut Bartholomæum Camera non esse necessariam ad liberum arbitrium c tuendum, sed satis constituti homines libe libertate, qua in electione suarum actionum dent. Placuit etiam aliis theologis definire lil arbitrium : *activam facultatem ad opposita sui ex judicio rationis determinativam* ; quæ ve meam recidunt definitionem : Vid. dissert. L Habert pag. 21 De grat. et lib. arbitr. Definitu etiam liberum arbitrium : *potentia ad agend cognitione intellectus*. Vid. tom. II Complex. A nian. lib. III, cap. 3, pag. 497.

Resp. 2 Definitionem meam cæteris prætuli apertius Ecclesiæ doctrinæ consentanea mi est. Innititur enim canon. 5 et 6. sess. VI c

Tridentini, qui sic habentur: « Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et exstinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam; anathema sit. » Alter: « Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera; ita ut bona Deum operari, non permissive solum, sed per se adeo ut sit proprium ejus opus, non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli; anathema sit. » Cum igitur dixerim liberum arbitrium esse *facultatem indifferentiæ activæ*, Lutheranorum errori occurrere volui, docentium hominis arbitrium, post Adæ peccatum omni actione propria destitum, mereque passive se haberi. Quod autem addiderim: *in quamcunque partem velit, se convertere possit*, eorumdem hæreticorum blasphemiam refellendam duxi, qui Deum peccati auctorem faciunt; cumque homini libertatem adimant, merendi et demerendi ei facultatem inficiuntur. Est etiam contra proposit 27. Michaelis Baii, damnatam a Gregorio XIII: *Liberum arbitrium sine gratiæ Dei adjutorio non nisi ad peccandum valet;* et contra alias Quesnelli similes propositiones.

Ut autem in allegata S. Brunonis expositione in ps. LXIX, diverse posita, ut advertunt censores, pag. 446, ac ut legitur in dicto prolegomeno, confusio tollatur, legant *mala* pro *male;* est enim error typographicus.

Objiciunt 2, me pag. XXXVII (col. 61). Brunonis auctoritate abuti; cum ei gratiæ sufficientis doctrinam tribuerim.

Resp. Censores meos non ignorare SS. Patrum loca obscuriora, aut parum satis expressa, per alia clariora, apertioribusque verbis exposita, secundum ipsa fore intelligenda. Quare et si concedam S. Brunonem illo in Comment. super verba ps. CXVIII: *Adjuva me, et salvus ero,* his illustrata: *Deus est, qui operatur in nobis et velle, et posse, et sine ejus adjutorio nihil facere possumus,* non satis mentem suam aperuisse, ut per ly *posse* gratiam sufficientem docuisse intelligamus, et per *velle* gratiam efficacem, respiciendo ad illud apostoli: *Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere* (*Philip.* II, 13); attamen cum idem S. doctor alibi clarius sufficientem gratiam admiserit, potui sane ejus mentem hac de re cognoscere in loco superius laudato, qui sine contradictione de sufficienti gratia potest intelligi. Ipse enim in eod. Comment. ad ps. XXII et XLIII, quamvis non expresse sufficientem gratiam nuncupet, ejus tamen effectum describit, qui est movere, et præparare voluntatem ab bonum; sicut de gratia adjuvante et consequente agit in his aliisque locis. At, quæso, dicant censores cujus generis videtur ipsis gratia illa quam Commentator noster super ps. LXVII sub allegorico nomine pluviæ voluntariæ et non coactæ designavit, de qua dixit, *quod sponte datur, et sponte accipitur,* quamque Judæi suscipere noluerunt? Efficax gratia nequaquam fuit; cum ejus potenti auxilio conversi fuissent. Ergo gratia sufficiens dicenda est. *Hanc,* ait S. Bruno, *quia Judæi suscipere noluerunt, segregavit Deus hæreditati suæ* (7). Præterea in Comment. ad ps. LXIX agnoscit a Deo magnum adjutorium præstari iis qui malis desideriis resistunt, et ne cadant majora promittit. Ergo parvum sensit adjutorium iis dari qui tentationibus non resistunt et male operantur.

A

Fateor equidem recentiores theologos de gratia sufficienti apertius locutos fuisse, et quid in verbo *posse* intelligendum sit explanasse. Audiant doctissimum Thomam Lemos in congreg *de Auxiliis* satis celebrem, qui tom. IV Panopol., II part., tract. 3, pag. 6, hæc habet. « Theologi illud, sufficiens vocant auxilium, non per quod datur tantus influxus, quantus requiritur, ut actio sit, sed illud, quod dat sufficientiam, et possibilitatem, ut bene operetur, si velit; ut ex S. P. Augustino dictum est sæpe (8); quamvis ut de facto velit, aliud potentius requirat auxilium. Non est igitur de ratione auxilii sufficientis, ut per ipsum detur tantus influxus, quantus requiritur, ut actio fiat; quia hoc auxilium est gratiæ efficacis. » Audiant etiam clariss. cardinalem Laurentium Lauria, qui opuscul. III. De gratiis actualibus disserens, et admissa a theologis actualis gratiæ distinctione, hæc docet. « Cum Deus ex sua benignitate prævenit aliquem, sive infidelem excitando, illuminando, inspirando, ut veniat ad fidem; sive fidelem lapsum, ut veniat ad pœnitentiam, seu fidelem justum, ut faciat opera præcepti, aut consilii; unum est ipsa passiva excitatio, illuminatio, et inspiratio, quas Deus solus causat in nobis sine nobis, quæ recipiuntur in intellectu et voluntate, et isti effectus semper a Deo solo efficiuntur, et sic semper gratia excitans, quoad effectus illuminandi et excitandi est efficax; alterum vero, quod observandum venit, est ipsum opus, de quo fit excitatio, seu illuminatio, seu inspiratio, ut in propositis exemplis, pro infideli, fides: pro baptizato peccatore, pœnitentia; pro fideli justo observantia præcepti, vel consilii. Ita appello opera principalia, quia ad hæc ordinantur excitationes. Hæc autem opera non semper ponuntur in esse ab excitatis. » His addo doctissimum Berti, qui hanc eamdem doctrinam tradit in Vindiciis, dissert. XII, cap. 2, § 2, pag. 215, cap. 8, lib. XIV: « Est ergo, inquit, gratia sufficiens sensu Thomistico et nostro illa quæ dat posse et non velle. Et inferius. Fatemur per gratiam sufficientem dari nobis potestatem implendi divina mandata, eamque veram et propriam; sed non taliter validam et expeditam, ut ad ponendum actum non sit necessaria gratia efficax. » Rursus lib. XVII, cap. 3, ait: « Augustinus agnoscit in hoc statu non solum adjutorium *quo*, sed etiam adjutorium *sine quo*, sive pure sufficiens. » Videant censores mei caput 3 *De efficacia gratiæ et gratia sufficiente.* Expostul. adversus judicium reverendissimi Languetii archiep. Senon. edit. Liburni an. 1756, pag. 59, etc.

B

C

Cum summopere cordi fuerit D. Augustino conciliare gratuitam gratiam Dei cum libero hominis arbitrio, et perscrutando hoc mysterium noverit non eodem modo agere Deum cum homine, sed aliquando per externas motiones, alias per internos impulsus ad se convertere (9); comperit etiam admirabilem Dei sapientiam, qua humanam commiserans infir-

D

(7) Quod de Judæis vix hic indicavit S. Bruno, copiosius exposuit in Comment. super cap. XV, Joan. sub. num. 44: « Venit, inquit, ad eos Christus totus est eis, Scripturas aperuit, veritatem revelavit, signa multa, et inaudita miracula fecit. Ei tamen credere noluerunt. Nulla igitur eis est excusatio, » etc.

(8) « Cum enim duo quædam sint velle, et posse; unde nec qui vult continuo potest, nec qui potest continuo vult, quia sicut volumus, aliquando non possumus; sic etiam possumus aliquando quod nolumus; satis e volitis ipsis etiam vocabulis resonat, quod ab eo est velle voluntas, et ab eo autem, quod est posse potestas nomen accepit. » Et post aliqua concludit S. doctor: « Quid igitur ultra quærimus, quandoquidem hanc dicimus potestatem, ubi voluntati adjacet potestas faciendi? Unde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult facit, si non vult non facit. » Lib. De Spirit. et lit., cap. 31. Item De gratia Christi, cap. 25: « Non solum enim Deus posse nostrum donavit, et adjuvat, sed etiam velle, et operari operatur in nobis. »

(9) Super illa verba Joan. VI: *Nemo potest venire ad me, nisi qui misit me, traxerit eum.* Præmissis aliquibus, hæc ait S. Augustinus. Trahitur ergo miris modis, ut velit, ab illo, qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari, non ut homines, quod fieri non potest, nolentes credant, sed ut vo-

mitatem, liberum gratuita gratiæ largitate adjuvat A arbitrium. Admonet enim Deus per auditum evangelicæ legis, per exempla fidelium, per portenta et alia exteriora dona, quæ plus vel minus vim habent movendi voluntatem ab interna vocatione, delectatione præcepti, et desiderio acquirendæ justitiæ; quæ gratiæ Dei agentis sunt opera. Quoties igitur externæ dantur suasiones, atque ad eas per Dei adjutorium voluntas inclinatur, tunc fit in ea ad bonum dispositio; cui si major impulsus, et vis divina supervenerit, deliberate virtuti adhæret, justitiæque consentit. Ita D. August. De spirit. et lit., cap. 34. Hanc autem docrinam præ oculis habuisse videntur PP. Tridentini, qui ab hujusmodi divinis motionibus fieri in hominibus dispositionem ad justitiam cap. 6 De justificatione asseruerunt. « Disponuntur ad justitiam, dum excitati divina gratia, et adjuti fidem, ex auditu concipientes libere moventur in Deum credentes vera esse, quæ divinitus revelata, et promissa sunt. » Quid ergo repugnat si illam gratiam B excitantem, sufficientem, vel parvam, aut invalidam, nondum scilicet ad suum plenum effectum perductam appellemus? De utraque disserit S. doctor lib. De grat. et lib. arbitr., cap. 17, ubi in martyribus suspiciendam exhibet robustam, et magnam voluntatem bonam; cum ipsi pro Christo vitam dederint, qua charitate majorem nemo habere potest. Alterius autem charitatis parvæ, seu invalidæ voluntatis bonæ exemplum præbet in Petro: « Ipsam, ait, charitatem apostolus Petrus nondum habuit, quando timore ter Dominum negavit. Timor enim non est in charitate, sicut ait Joannes in epistola sua; sed *perfecta charitas foras mittit timorem*. Et tunc, quamvis parva et imperfecta, non deerat quando dicebat Domino: *Animam meam pro te ponam*; putabat enim posse quod se velle sentiebat. Et quis ista parvam dare cœperat, nisi ille qui præparat voluntatem, et cooperando perficit quod operando incipit? Quoniam ipse, ut velimus operatur inci- C piens, qui volentibus cooperatur perficiens. » Impulsum igitur levem, gratiam scilicet parvam, agnovit in Petro Augustinus, cum dixit: *Animam meam pro te ponam*; impulsum tamen bonum, quo pro Domino vitam ponere asserebat; sed ut de facto poneret, magnam et robustam gratiam nondum habebat. Inconcussum ergo manet apud nos dogma de gratia sufficiente, eamque dicimus piam motionem, seu affectionem inspiratam hominibus, qua eis non quidem totius operis tribuitur exsecutio, sed vera potestas, quamquam non adeo expedita, ut reapse prodeat in actum ultimum, quod non ex defectu gratiæ provenit, sed ex ipsa humana voluntate obicem ipsi gratiæ opponente. *Non enim*, aiebat Apostolus, *quod volo bonum hoc facio; sed quod nolo malum hoc ago* (*Rom.* VII, 19); rationemque reddit ex oppositione inferioris partis, seu pravæ concupiscentiæ. Ipsa præcepti notitia in justis illud ad- D implendi desiderium accendere debet, qui propriam agnoscentes infirmitatem, ex ejus consideratione ad implorandum omnipotentis Dei auxilium moventur (10). Quod si inertia, vel prava cupiditate victi Deum deprecare negligant, sibimetipsis imputent, si parvæ illi gratiæ resistendo, inutilem, et invalidam reddunt. Cæterum quæcunque gratia, sive parva, sive invalida (in sensu explicato) donetur, gratiam dicimus Christi, et gratiam quamvis minimam posse cuilibet resistere cupiditati. Fatemur etiam nullam gratiam, sive parvam sive magnam, ita

ponere intellectui verum, voluntatique bonu auferat indifferentem judicii potestatem, et nec rio assensum abripiat; et hoc contra secun Jansenii propositionem ab Innocentio X damna *In statu naturæ lapsæ interiori gratiæ nunqua sistitur*. Est etiam contra 2, 10, 11, 12, 13, pr ptas a Clemente XI Quesnelli propositiones, omnes nullam sub gratia homini libertatem affirmant, eique humanam voluntatem res posse negant.

Oppositio tertia ita se habet. *Si bene agendi stas non naturalis homini foret, liberum arbit exstinctum esset.*

Resp. Arbitror censores meos non esse locu potestate naturali hominis quoad bona super ralia; sed quoniam propositio ipsorum videtu bigua; propterea velim quisque animadvertat gii errorem fuisse, non esse liberum arbitriu Dei indigeat auxilio; quoniam in propria volu habet unusquisque, aut facere aliquid, aut n cere: victoriam nostram non esse ex Dei adju sed ex libero arbitrio. Liceat ergo mihi eis co morare, quomodo S. doctor hæreticum ita de tem incesserit: Quid est, inquit, lib. I contra epist. Pelag., cap. 2, quod iste libero arbitri bene vivendi tribuere potestatem; cum po non detur nisi gratia Dei per Jesum Christu N., dicente Evangelio: *Quotquot autem recep eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri?* » confirmat cap. 3 ejusdem libri, aiens: Quæ stas nisi detur a Deo nulla esse potest ex arbitrio, quia nec liberum in bono erit; quod rator non liberaverit; sed in malo liberum arbitrium, cui delectationem malitiæ vel mani error insevit, aut sibi ipse persuasit. » Porro e doctrina tribuenda alio ex loco S. Augustini c matur, ubi Pelagio exprobrat quod dum n integritatem exaltare studet, gratiæ beneficio hit, atque omnino evacuat. « Quod Dei gratia agere videtur, ita S. doctor De nat. et grat. c n. 39, defendendo naturam, non attendit quod dem naturam sanam esse dicendo, medici r misericordiam. Non ergo debemus sic laudare torem, ut cogamur, imo convincamur dicere fluum Salvatorem. »

Neque vero quia in reparatricem Christi g bene agendi refundimus hominis facultatem, derogamus arbitrio; nam quidquid est in ex et quidquid est in continuatione fidei, totu est: quia homo a Deo motus totum agit, non q naturæ, sed gratiæ viribus, sine quibus nihil naturalis boni agere potest. Hujusmodi doctr tanquam fidei dogma, sanxerunt PP. Trid sess. VI, cap. 5, ut ab ea nulli fas sit Catholi sentire (11).

Contra Pfaffium liberum arbitrium sub m gratiæ inanime facientem nuper doctissime clariss. P. Georgius in exposit. III fragm. Co charactere exarato cap. VI, Evang. S. Joann 90.

Pro exordio fidei primas dispositiones in mus, quæ ex timore, vel ex spe, vel ex initiali tate proveniunt, easdemque non ab humanæ tatis; sed a supernæ gratiæ viribus proficis mamus. Tantum autem abest, ut vim facian tati, quin potius mirifice ipsam adjuvant liber Profecto nihil est magis liberum, quam q ipso promanat fonte libertatis.

lentes ex nolentibus fiant. Contr. duas Epist. Pelag. cap. 19.

(10) Cum autem ab illo illius adjutorium deprecamur, ad faciendam perficiendamque justitiam, quid aliud deprecamur quam ut aperiat quod latebat, et suave fiat, quod non delectabat? Quia ex hoc illo esse deprecandum, cujus gratia didicimus; dum autem lateret; cum gratia diliximus, dum

ante non delectabat. D. August., lib. II, De tor. merit., cap. 19.

(11) Ad illud Apost. ad Rom. IX, 16, *Non lentis neque currentis, sed miserentis est De* jecit S. August. Enchirid, cap. 12. « Non sola voluntas hominis, si non sit etiam mis dia Dei. »

Liberum non negamus arbitrium gratia d

ırto loco doctrinam de gratia ex Brunone eru- A llicant Florentini censores, quod in stabilienda ıitate gratiæ pro quocunque opere bono super- ılis ordinis, visus sum ipsis non differe a anis, quiquamdam gratiam generalem admit- l, eosque hoc de errore non uno in loco esse a gustino profligatos.

p. Duplicem statum habuisse hæresim Pela- n demonstrat Natalis Alexander, tom. V Histor. . sæc. v, art. 3. Pelagius primum totus fuit in endanda natura hominis, in cujus laudem ı scripsit, ejusque vires dixit ad implenda , divina mandata sufficere. « Quis creavit ho- ı, aiebat? Deus. Quis ei liberum arbitrium ? Deus. Si ergo hominem Deus creavit et ho-)eus liberum arbitrium dedit, quidquid potest de libero arbitrio, cujus gratiæ debetur, nisi]ui eum condidit cum libero arbitrio? » Ita S. ıtinus serm. ıı de verb. Apost., cap. 7. Hæc cta Pelagium communis illa gratia omnibus B]uam S. doctor impugnavit, ostendit queeum unem quidem gratiam in naturæ dono admit- ed non gratiam Christi. Impugnatus itaque us ab Augustino lib. De nat. et grat., cum ue clamores Christianorum audiret, quod ho- ı in solis naturæ viribus relinqueret, alterius ı adjutorium habere dixit, in lege scilicet ac na positum, atque etiam in exemplo Christi)uamvis autem hoc genus gratiæ concederet us, a priori tamen dogmate, et loquendi ratio- ı recessit; sed naturam semper ostentavit, ausam humani meriti sufficientem. Ut autem imi hæretici fallendi studium S. Augustinus ret, ac refutaret, veritatem catholicam lib. ıt. Christi, cap. 10, perspicuis verbis edixit: nos, inquit, eam gratiam volumus iste ali- lo fateatur, qua futuræ gloriæ magnitudo non promittitur, verum etiam speratur; non so- ıvelatur sapientia, verum et amatur, non so- C uadetur, etc.... Hanc debet Pelagius confiteri, ; non solum vocari, sed esse Christianus. » 'epetit, cap. 13, ubi de gratiæ Christi præstan- seruit: « Hæc gratia, ait, si doctrina dicenda ırte sic dicatur, ut altius, et intentius eam cum ineffabili suavitate credatur infundere, ılum per eos, qui rigant extrinsecus, sed etiam ıum, qui incrementum suum ministrat occul- a ut non ostendat tantummodo veritatem, ve- ıtiam impertiat charitatem. »

sus cum aliud obtegendi erroris sui inventum itarint Pelagiani, dicentes naturam humanam creatam ab eo adjuvari ad faciendam justi- et hoc adjutorium presto omnibus esse; idem gust. eos refellit, alte pronuntians lib. De et lit., cap. 3, non externum, sed internum jutorium esse faciendum. « Nos autem dicimus tatem sic divinitus adjuvari ad faciendam am, et præter quod creatus est homo cum libero D io voluntatis, præterque doctrinam, qua ei pitur, quemadmodum vivere debeat, accipiat ım sanctum, quo fiat in animo ejus delectatio, oque summi illius, atque incommutabilis » Neque omittendus est alius S. doctoris præ- ; locus ejusdem lib. cap. 19. « Nemo ergo, ait, ianorum aberret ab hac fide, quæ sola Chri- est, nec quisquam cum veruncadatus sit, per sos fieri non justos, non hoc in nobis operante Dei, quia videt hoc a fidelibus, ac piis fieri

non posse, cum dicitur, ad hoc se convertat, et dicat, ideo sine operatione Dei nos justos esse non posse, quia legem dedit, quia doctrinam instituit, quia bona præcepta mandavit. Illa enim sine adjuvante spiritu proculdubio est littera occidens; cum vero adest vivificans spiritus, hoc ipsum intus conscriptum facit diligi, quod foris scriptum lex faciebat timeri. » Ex his Augustini auctoritatibus satis patet differentia inter gratiam generalem, quam Pelagiani admittere fatebantur, scilicet motionem externam ab auditu legis, et vi præceptorum, et gratiam generalem, quam ab ipsis requirebat S. doctor ut catholice sentirent. Gratiam intus in corde inspirantem; nempe adjutorium internum, quo fieri in animo amor justitiæ, et bonæ vitæ propositum eos fateri urgebat.

Cum hanc ex S. Augustino producimus doctrinam, in illam quæstionem incidimus, utrum omnes homines gratia Dei adjuventur ad salutem. In ea catholici theologi inter se dissentiunt, affirmantes aliqui, negantes alii. Negativam sententiam Florentini censores affirmativæ præferunt, et tanquam dogma catholicum eodem S. Augustino docente (ut aiunt) asserunt, Deum non omnibus hominibus gratiæ suæ largitorem esse, ideoque me redarguerunt, quod cum theologis affirmantibus communem gratiam senserim omnibus dari.

Resp. Præmitto 1. Dubium versari circa gratiam sufficientem, non circa efficacem, de qua consentiunt omnes theologi, quod non omnibus datur.

Præmitto 2. A Patribus Tridentinis firmiter, cautum esse, nullam opinionem, in quam plures docti et probati theologi conveniant, fore damnandam.

His præmissis proferam doctissimum cardinalem Gotti, qui tom. III, qu. 2, dub. 3, suæ theolog. hanc quæstionem sibi propositam ita resolvit. « Probabilius est Deum nedum offerre, sed etiam conferre omnibus, et singulis hominibus, et infidelibus, obcæcatis, induratisque auxilia sufficientia, vel proxima, vel saltem remota ad observanda præcepta, ac ad salutem necessaria; ita ut nemo se excusare possit, quod non servet, aut non salvetur, quod est ei impossibile. » Idem sentiunt alii theologi satis noti, quorum doctrina in scholis catholicis plurimi habetur. Hujusmodi controversiæ solutio maxime pendet ex intelligentia illius apostoli loci ad Timoth. cap. ıı, ubi de Dei voluntate scripsit: *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire: unus Deus, unus et mediator Dei, et hominum homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum pro omnibus*. Gravissimam hanc D. Pauli auctoritatem perpendens S. Prosper in resp. ad object. Vincent. hæc habet. « Sincerissime credendum, et profitendum est, Deum velle, ut omnes salvi fiant. Siquidem apostolus, cujus ista sententia est, sollicitissime præcipit, quod in omnibus Ecclesiis custodiatur, et Deo pro omnibus hominibus supplicetur, ex quibus, quod multi pereunt, pereuntium est meritum, quod multi salvantur, salvantis est donum. » Conformis est in doctrina Prosperi auctor De vocat. gent. lib. ıı, cap. 25, postquam præmisit, Deum in omnibus sæculis sufficientia auxilia hominibus præstitisse, quibus ad quærendum Deum possent adjuvari, concludit, placuisse Deo gratiam particularem multis tribuere. « Illam, subjungit, gratiam, quæ ex benignitate generali provenit, a nemine submovere, ut ex utraque appareat, non negatum uni-

ed non bonum dicimus, ut se explicat S. Fulıs in epist. synod. episcoporum Africæ, § 5: : largitatem gratiæ est in homine quidem liı arbitrium, sed non bonum, quia non illumiı. Proinde nisi gratia datur, bonum ipsum arm non habetur. Sic namque est ipsum homi'bitrium absque dono gratiæ, sicut oculus uce. »

(12) « Hanc autem possibilitatem, quam Dei gratia Pelagius adjuvari confitetur, non est hic apertum, vel quam dicat gratiam, vel quatenus ea natura sentiat adjuvari: sed sicut aliis locis, in quibus evidentius loquitur, intelligi potest, non vult aliud accipi, quam legem, atque doctrinam; qua naturalis possibilitas adjuvatur. » S. Aug. De grat. Christi, cap. 7.

versitati, quod collatum est portioni ; sed in aliis A præválúisse gratiam, in aliis resiliisse naturam. »

Cur vero non omnes homines de facto salventur, quamvis Christus sit *lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* quamvis omnes in Christo vivificati dicantur, qui in Adam mortui sunt, excogitarunt aliqui theologi duplicem agnoscendam esse in Christo voluntatem ; antecedentem scilicet et consequentem (13). Dixerunt ergo ante quamcunque discretionem hominum, generale decretum salutis omnium Deum constituisse, et præparasse media, quibus si uterentur, omnes salvi fierent. Consequentem autem voluntatem sibi visi sunt adinvenire in effectiva salvatione cum meritis singulorum annexa. Sed hujusmodi distinctioni theologi non pauci cum D. Thoma adversantur contendentes Deo simplicissimo, ac sapientissimo hanc ejus voluntatis vicissitudinem non esse tribuendam. Profecto Angelicus doctor de illa distinctione inquit 1 p., q. 19, art. 6, ad 1 : « Hæc distin- B ctio non accipitur ex parte voluntatis divinæ, in qua nihil est prius vel posterius, sed ex parte volitorum. » Placuit nonnullis dicere, Dei voluntate non singulos omnium generum hominum salvandos fore, sed ex omnibus generibus quosdam. Opinati sunt alii, dictum fuisse ab apostolo, Christum velle omnes salvos fieri, quia nemo salvus erit, nisi quem ipse salvus esse voluerit. Ita S. Prosper epist. ad Ruffinum cap. 15 : « Quæ autem, ait, sit discretionis istius in secreto consilio Dei causa, vel ratio, et supra facultatem humanæ cognitionis inquiritur, et sine fidei diminutione nescitur : modo confiteamur neminem immerito liberari, et omnipotentissimam Dei bonitatem omnes salvare, et omnes ad agnitionem veritatis imbuere, quos vult omnes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Nisi ipso volente, docente, salvante, nemo venit, nemo eruditur, nemo salvatur. » Vid. D. Thom. loc. cit. et S. Augustinum Enchirid. cap. 29. Aut unam ergo, vel alteram ex C hisce opinionibus qui consectari voluerit, argui non poterit, cum SS. Patres, et theologos clarissimos auctores habeant (14).

Quinto. Cum autem censores Florent. mihi ulterius opponant, ex locis in tertio Prolegomeno allatis, non satis argui posse, S. Brunonem sensisse, omnes homines a Deo vocatos esse ad salutem, rogo eos, non rigorose exquirant iisdem verbis a S. episcopo tradi debuisse doctrinam de voluntate Dei salvandi omnes homines, quibus post ortas hæreses oportuit ut theologi de ea disserent. Cum enim PP. Tridentini cap. 2 de justificatione, ubi *de dispensatione et mysterio adventus Christi* egerunt; his totum divinæ misericordiæ opus satis se exprimere judicarunt, dicentes : « Cum venerit plenitudo temporis, misit Deus Christum Jesum Filium suum, ut et Judæos, qui sub lege erant redimeret, et gentes, quæ non sectabantur justitiam, justitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent, hunc D proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius pro peccatis nostris, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi ; » nemo non videt, neque impugnare potest mentem concilii

fuisse, docere infinitam Dei misericordiam, qu
serrimam ut relevaret hominum conditionem, F
suum unigenitum dedisse, qui totius sanguin
effusione pretium redemptionis pro hominib
solvit, quos vere, et proprie Patri suo obtempe
salvare voluit. Sancti ergo Patres, qui ante r
tiorum controversias floruerunt, eamdem veri
firmiter tenentes, scilicet quod Deus velit o
homines salvos fieri, de hac Dei voluntate sub
litudinibus, figuris et symbolis, secundum sa
Scripturam locuti sunt. Unus ex illis fuit S. B
qui in Comment. super cap. XIII, v. 47, S. M
Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in
ex omni genere piscium congreganti, etc., hæc h
« Congregavit autem hæc sagena ex omni g
piscium ; quoniam S. Ecclesiam ad fidem vo
et in sinu suo collegit ex omni genere homi
Ibi enim sunt Judæi, et Græci, Latini, et ba
divites, et pauperes, sapientes, et insipientes
mentum, et zizania ; granum, et palea, justi
et peccatores. » Ergo juxta Brunonem non p
stinati tantum vocati sunt ad salutem, sed
peccatores, qui in zizania et palea significant
qui damnabuntur. Item ad illa verba ejusdem
gelii cap. XXV, *Docete omnes gentes,* etc. O
docete, inquit, omnes vocate, omnes baptizat
riter in Comment. in Joan. cap. I, *Erat lux*
quæ illuminat omnem hominem, etc., ait : « Er
tem lux vera, lux æterna, et indeficiens, qu
minat omnem hominem venientem in hunc mu
Omnis enim homo in hunc mundum venie
sola luce interius, et exterius illuminatur. »
desunt Commentarii in psalmos, quibus eade
firmantur. Sic ad illa verba ps. XXXV : *Homi*
jumenta salvos facies, Domine ; quemadmodun
tiplicasti misericordias tuas, Deus; ait : « Quid
per homines, nisi sapientes, rationabiles, e
justos intelligamus ? Quid vero per jument
stultos, fatuos, libidinosos, et carnis volupt
deditos ? Quantum homines a jumentis tantu
inter se differri videntur. Tantum hos, et illo
vat Dominus, qui non venit vocare justos, se
catores ad pœnitentiam. » Aliis omissis locis
uno finem imponam ex psalmo XLIX, ubi de
tione omnium gentium ad fidem agens, hæ
fert : « Omnes ab Oriente usque ad Occid
vocati sunt : Sion vero, et Jerusalem in medio e
cundum illud : *Deus autem rex noster ante s*
operatus est salutem in medio terræ. Egregie i
dictum est, quod illa civitas in medio sita
qua omnia in circuitu fidem, et doctrinam, sp
et pulchritudinem accipere debebant. » Ut
S. episcopus Signiensis assereret generale
voluntatem salvandi omnes homines, satis
doceret Ecclesiam ad se vocare omnes gentes,
que in sinum recipere, et affirmaret nullos ho
a divina bonitate de salute exclusum, fact
esse, ex apostolorum prædicatione innumer
pene fidelium Ecclesiæ accessionem. His pr
similibusque dictis sensisse videtur S. Brun
auctore De vocat. gent., qui lib. II, cap. 2, de
veritate testimonium præbens, ait : « Nem

(13) « Catholica sententia est, Christum pro omnibus sufficienter mortuum esse, non sola pretii sufficientia, quod sanguis ejus omnibus hominibus redimendis satis esset : sed sufficientia voluntatis, et intentionis, quod illum omnibus prodesse voluerit, antecedenti licet, ac generali (ut theologi de schola post SS. Damascenum, et Thomam) pia tamen et paterna voluntate. » Natal. Alex. loc. cit., art. 8, n. 4. — « Mors Christi, ait S. Thomas contr. Gentil. lib. VI, cap. 55, est quasi quædam universalis causa salutis : sicut peccatum primi hominis fuit quasi universalis causa damnationis : oportet autem universalem causam applicari ad unumquodlibet specialiter, ut effectum universalis causæ p
pet. »

(14) Hac in distinctione divinæ voluntati
cordat ipse Dionysius Petavius, qui Theolog.
tom. I, lib. V, cap. 4, num. 16, hæc habet :
luntas prima est, qua Deus ex se vult aliqui
ulla consideratione circumstantium rerum,
velle dicitur omnes homines salvos fieri. Se
sive consequens voluntas est, qua ex certis ci
stantiis vult aliquid, quod alioqui nosset,
aliquos damnari vult. »

tus excepit, neminem separavit genere, nemi- conditione distinxit. Ad omnes prorsus gentes ım est Evangelium crucis Christi (15). »
tant sexto objientes. Parvuli, qui vel in utero s pereunt, vel antequam baptismo regeneren- ıut in locis nascuntur in quibus ignotum est mentum, nulla prorsus gratia ad salutem ad- icendi sunt.
ıp. 1. Cum eminentissimo Gotti tom. III, q. 2,), § 6, multorum esse sententiam, quod ut ur voluisse Deum salutem omnium parvulo- voluntate generali, satis fuisse ut baptismum pro illis instituerit; ita ut per se loquendo bus conferri possit, quamvis ex voluntate quente non salvandi aliquos, ipsis non con- ır.
ıp. 2. Infelicem parvulorum conditionem do- Aug. August. De peccat. origin., cap. 6, ab infec- originalis culpæ esse repetendam. « Parvuli, t, damnatur, quia nati filii iræ ex massa per- ıis, et juste intelligitur ex Adam natus, antiqui i obligatione damnatus, nisi inde fuerit, non ıdum debitum, sed secundum gratiam libe- . Quam gratiam, nisi gratiam Dei per Jesum tum Dominum nostrum? » Pluribus aliis in eadem repetit S. doctor, quemadmodum rem se tractat auctor De vocatione gent. lib. II, cap. 4. Ipsum consulant censores mei, et puriorem ex fontibus doctrinam assequentur.
id sentiendum sit de peccatoribus induratis, ogi in diversas abiere sententias, ut constat ex ıudato cardinali Gotti, ex Habert et ex aliis, eneraliter conveniunt in illud celebre Augusti- :tum: « Neminem a Deo deseri, nisi prius atur; » cui respondet S. Bruno Comment. in xxxII, « semper cum Deo est, qui ab ejus fide, lectione non recedit. » De multis sane a Deo ictis usurpari potest, quod S. Augustinus de is dicebat: « Facile est, ut infidelitatem accu- ıs Judæorum de libera voluntate venientem, ıctis apud se magnis virtutibus credere nolue- » Vid. doctiss. P. Georgium loc. cit. pag. Ibi affert etiam S. Cyrilli Alexandrini au- tatem Judæos pariter de culpa infidelitatis oantem.
reliquis censorum objectis ab Ludovico Ha- exscriptis, non immorabor, ab eo jam soluta nt. Uni tamen satisfaciam; nam quod aiunt, ı gigni ex auditu, non auditum autem Evan- m Christi, quia non prædicatum per mundum ersum.
sp. Cum idem objectum sibi fecerit apostolus us, cap. x ad Rom. Ecce quomodo illud solvit: « Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico: Nunquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, apostolorum, et in fines orbis terræ verba eorum. » Ejusdem apostoli item ad Rom. cap. xxvi, est testimonium divinæ ejus glorificationis, quod « mysterium temporibus æternis tacitum, pate factum esset ad obeditionem fidei in cunctis gentibus? » Eodem loquendi genere alibi quoque utitur idem apostolus. Ad Colossenses, cap. VI, 20, ait: « In verbo veritatis Evangelii, quod... in universo mundo est, et fructificat, et crescit. » Et iterum, « Evangelium... prædicatum est in universa terra quæ sub cœlo est. » Ad Thimotheum item I, ep. III, 16. « Magnum, inquit, est pietatis sacramentum, quod prædicatum est gentibus, creditum est in mundo. » Prætereo auctoritates primorum Ecclesiæ Patrum. Videant critici mei dissert. 11 clariss. Andræ Gallandii pro defensione duarum epistol. S. Clementis papæ I, quam iterum edidit D. Placidus Sprengher monachus Benedict. tom. I, pag. 54. Viceburgi an. 1784.

Sed quorsum hæc disceptatio inter nos, qui orthodoxum dogma profiteri et docere debemus? Fateor sane discrepantiæ cardinem versari in definienda gratiæ sufficientis natura. Si omnium Catholicorum sententias de gratia sufficiente colligere velimus, huc tandem recidunt, quod gratia sufficiens ea est, quæ dat vires satis expeditas ad opus supernaturale faciendum, vel immediate, vel mediate saltem per orationem; cui tamen gratiæ non solum resisti potest, sicut etiam gratiæ efficaci, sed etiam resistitur plerumque. Quæ sententia cum sit contradictoria propositioni secundæ Jansenianæ, propterea catholica censeri debet. Homines enim sub hac adjutrice gratia perfecte sui compotes se agnoscunt; adeoque ut mereantur, et demereantur in eo statu gratiæ adserunt, quod tum Augustiniani, cum Thomistæ multis rationum monumentis comprobant, atque demonstrant. Quid senserit, quidque de gratia efficaci, et sufficiente typis ediderit in tractatu De actibus humanis doctissimus, ac de Florentina Ecclesia optime meritus Franciscus Cajetanus Incontri archiepiscopus, censores mei olim summa cum laude exceperunt. Si egregiam tutamque doctrinam ejus præ oculis habuerint, in hoc etiam et illius memoriam venerari, et probatissima ejus documenta sequi demonstrabunt. Illos tandem deprecor ut ipsum S. Brunonem audiant, si Dei bonitatem sibi mereri concupiscunt. *Quam bonus*, inquit, *est Deus Israel; sed illis præcipue, qui recta et catholica cogitant, et ad falsas cogitationes et periculosas disputationes non transeunt.* In Comment. super ps. LXXII.

(15) Uno argumento, quo usus est clariss. Berti, ia super allata ex S. Brunone colligam, ut ma- loctrina quam defendimus stabiliatur. « Quid- , inquit, sacræ litteræ de Deo affirmant, si ma- deceat ejus bonitatem, misericordiam, et pro- ntiam, qua rationabiles creaturas dirigit in ı salutis, id absque ulla hæsitatione est afferendum de ipso Deo. Atqui in sacris libris legitur velle. Deum, ut omnes homines salvi fiant; id vero magnopere decet infinitam ipsius charitatem, et directionem creaturarum in finem ultimum. Igitur absque ulla hæsitatione asserendum est, Deum proprie ac sincerissime velle salutem omnium. » Vid. supra cit. Expostul., pag. 6.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

COMMENTARIA IN MATTHÆUM.

INCIPIT PROLOGUS S. HIERONYMI.

1 Post Pentateuchum Moysi, ut nova veteribus A jungeremus, tuæ voluntati obedientes, brevi satis, facilique expositione (16) quatuor Evangeliorum libros in hoc uno volumine coarctavimus. Et Matthæum quidem, qui cæteris secundum ordinem prior erat, totum ex ordine exposuimus : atque inter ipsum et alios evangelistas, ubicunque nobis necessarium visum est, pacem et concordiam composuimus. In Marco vero ea tantum exponere curavimus quæ in Matthæo exposita non erant. Superfluum enim videbatur nobis, ut quod in Matthæo expositum erat, iterum in Marco exponeretur. Similiter autem fecimus in Luca, et in Joanne, ea solum exponentes in posterioribus, quæ exposita non fuerant in prioribus. Sic cum breviori sermone vera omnia exposuerimus, nec superflua diximus, B nec necessaria pertransivimus. Divisimus autem Matthæum in quatuor partes (17), Lucam in duas, Joannem in tres, ut (18) titulis inspectis, facilius id quod quærit lector inveniat.

MATTHÆUS IN PRIMA PARTE.

MATTHÆUS IN SECUNDA PARTE.

(16) Sic cod. noster, commoditus profecto, quam ut in specimine Taurinensis *compositione*.
(17) Marcum omittit, quod nullas in partes dividat.
(18) Cod. *ut*.
(19) Sequitur in textu allegato in Commentario Evangelii *non occides*.

XLIII. In illo tempore respondens Jesus dixit : Confiteor tibi Pater.

XLIV. In illo tempore abiit Jesus Sabbato per sata.

XLV. Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum.

XLVI. Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.

MATTHÆUS IN TERTIA PARTE.

XLVII. Tunc oblatus est ei homo dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut loqueretur, et videret.

XLVIII. Tunc responderunt ei quidam de Scribis.

XLIX. Cum immundus spiritus exierit ab homine.

L. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus.

LI. In illo die exiens Jesus de domo sedebat secus mare.

LII. Et locutus est eis multa in parabolis dicens, ecce exiit qui seminat.

LIII. Aliam parabolam proposuit illis dicens : Simile est factum regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo.

LIV. Aliam parabolam proposuit eis dicens : Simile est regnum cœlorum grano sinapis.

LV. Aliam parabolam locutus est eis : Simile est regnum cœlorum fermento.

LVI. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro.

LVII. Simile est regnum cœlorum homini negotiatori.

LVIII. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare.

LIX. Et factum est cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde.

LX. In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Jesu.

LXI. Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes : desertus est locus, et hora jam prætariit.

LXII. Et statim jussit discipulos ascendere in naviculam.

LXIII. Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ et Pharisæi dicentes ; quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum, non enim lavant manus.

LXIV. Et egressus inde Jesu secessit in partes Tyri et Sidonis.

LXV. Et cum transsiset inde Jesus, venit secus mare Galilææ.

LXVI. Jesus autem convocatis discipulis suis, dixit : Misereor turbæ.

LXVII. Et dimissa turba, ascendit in naviculam.

LXVIII. Venit autem Jesus in partes Cæsareæ Philippi.

LXIX. Tunc Jesus dixit discipulis suis : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.

LXX. Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum et Jacobum et Joannem fratrem ejus.

LXXI. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes : quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oportet primum venire.

LXXII. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus ante eum provolutus, dicens : Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est.

LXXIII. Conversantibus autem in Galilæa, dixit illis Jesus : Filius hominis tradendus est.

LXXIV. In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum dicentes : Quis putas major est in regno cœlorum ?

LXXV. Quid vobis videtur, si fuerint alicui centum oves ?

LXXVI. Si autem peccaverit in te frater tuus.

LXXVII. Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini regi.

3 MATTHÆUS IN QUARTA PARTE.

LXXVIII. Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, et dicentes ; si licet homini dimittere uxorem suam.

LXXIX. Tunc oblati sunt ei parvuli.

LXXX. Et ecce unus accedens, ait illi : Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam ?

LXXXI. Tunc respondens Petrus dixit ei : ecce nos reliquimus omnia.

LXXXII. Multi autem erunt primi, novissimi ; et novissimi primi.

LXXXIII. Et ascendens Jesus Jerosolymam assumpsit duodecim discipulos suos secreto.

LXXXIV. Et egredientibus illis ab Jericho.

LXXXV. Et cum appropinquassent Hierosolymam.

LXXXVI. Et cum intrassent Hierosolymam, commota est universa civitas.

LXXXVII. Quid autem vobis videtur ? Homo quidam habebat duos filios.

LXXXVIII. Aliam autem parabolem audite : Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam.

LXXXIX. Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.

XC. Et abeuntes Pharisæi consilium inierunt, ut caperent eum in sermone.

XCI. In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem.

XCII. Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis.

XCIII. Congregatis antem Pharisæis, interrogavit eos Jesus dicens : quid vobis videtur de Christo ?

XCIV. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi.

XCV. Væ autem vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum.

XCVI. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quoniam mundatis quod deforis est calicis.

XCVII. Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum.

XCVIII. Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes et Scribas, et ex illis occidetis.

XCIX. Et egressus Jesus de templo ibat.

C. Cum vos ergo videritis abominationem desolationis. A

CI. Tunc simile est regnum cœlorum decem virginibus.

CII. Sicut enim homo peregre proficiscens vocavit servos suos.

CIII. Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua.

CIV. Scitis, quia post biduum Pascha fiet.

CV. Vespere autem Sabbati.

CVI. Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam.

MARCUS.

I. Initium Evangelii Jesu Christi.

II. Ascendens Jesus in montem.

III. Et dicebat Jesus : Sic est regnum Dei. B

IV. Exiens Jesus de finibus Tyri.

V. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum.

VI. Omnis igne salietur, et omnis victima salietur.

VII. Cum transisset Sabbatum, Maria Magdalena et Maria Jacobi emerunt aromata.

VIII. Et illæ exeuntes fugerunt de monumento.

IX. Recumbentibus undecim discipulis, apparuit illis Jesus.

LUCAS IN PRIMA PARTE.

I. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare.

II. Fuit in diebus Herodis regis Judææ sacerdos.

III. Missus est angelus Gabriel a Deo.

IV. Exsurgens autem Maria. C

V. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi.

VI. Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto.

VII. Et factum est ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, pastores loquebantur ad invicem.

VIII. Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer.

IX. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus.

X. Et ecce homo erat in Jerusalem cui nomen Simeon.

XI. Et erat pater ejus, et mater, mirantes super his.

XII. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem. D

XIII. Factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium.

XIV. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.

XV. Et egressus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam.

XVI. Et cum turbæ irruerent in eum ut audirent verbum Dei.

XVII. Factum est autem in Sabbato secundo primo.

XVIII. Rogavit Jesum quidam Pharisæus ut manducaret cum illo.

XIX. Factum est autem cum complerentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam firmavit ut iret in Jesus.

XX. Qui vos audit, me audit.

XXI. Quidam legis peritus surrexit tentans illum.

XXII. Intravit Jesus in quoddam castellum, et mulier quædam Martha nomine.

XXIII. Et factum est, cum esset in loco orans.

XXIV. Et ait ad illos. Quis vestrum habebit amicum ?

XXV. Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum. 4

XXVI. Dixit ei quidam de turba : Magister, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem.

LUCAS IN SECUNDA PARTE.

XXVII. Sint lumbi vestri præcincti.

XXVIII. Ignem veni mittere in terram.

XXIX. Aderant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilæis.

XXX. Dicebat autem hanc similitudinem : Arborem fici habebat quidam.

XXXI. In ipsa die accesserunt quidam. Pharisæorum dicentes illi : Exi et vade hinc, qui Herodes vult te occidere.

XXXII. Et factum est dum intraret in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem.

XXXIII. Homo quidam fecit cœnam magnam.

XXXIV. Si quis venit ad me et non odit patrem suum.

XXXV. Erant autem appropinquantes ei publicani et peccatores.

XXXVI. Homo quidam habebat duos filios, et dixit adolescentior ex illis patri.

XXXVII. Homo quidam erat dives, qui habebat villicum.

XXXVIII. Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso.

XXXIX. Quis autem vestrum habens servum arantem.

XL. Occurrerunt ei decem viri leprosi.

XLI. Interrogatus autem a Pharisæis, quando venit regnum Dei.

XLII. Dicebat autem et parabolam ad illos quoniam oportet semper orare.

XLIII. Dixit autem ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi.

XLIV. Ingressus autem perambulabat Jericho, et ecce vir nomine Zachæus.

XLV. Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam.

XLVI. Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam.

XLVII. Erunt signa in sole et luna.

XLVIII. Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte, qui vocatur Oliveti.

XLIX. Duo ex discipulis ibant ipsa die in castellum.

L. Cum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum.

JOANNES IN PRIMA PARTE.

I. In principio erat Verbum.

II. Joannes testimonium perhibet de ipso.

III. Et hoc est testimonium Joannis.

IV. Altera die vidit Joannes Jesum venientem.

V. Et die tertia nuptiæ factæ sunt.

VI. Et prope erat Pascha Judæorum.

VII. Erat autem homo ex Pharisæis Nicodemus.

VIII. Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus in Judæam.

IX. Facta est ergo quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione.

X. Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi; quia Jesus plures discipulos facit et baptizat, quam Joannes.

XI. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.

XII. Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam, et tunc quidem venit Nazareth.

XIII. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum, *In Matth.*

XIV. Et erat dies festus Judæorum.

XV. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in Sabbato.

XVI. Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis.

XVII. Murmurabant ergo de illo Judæi, quod dixisset : Ego sum panis, qui de cœlo descendi.

XVIII. Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi.

XIX. Litigabant Judæi ad invicem dicentes : quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum ?

XX. Post hæc ambulabat Jesus in Galilæa : non enim volebat in Judæa ambulare.

XXI. Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum.

XXII. Adhuc modicum tempus vobiscum sum.

XXIII. Jesus autem perrexit in montem Oliveti.

JOANNES IN SECUNDA PARTE.

XXIV. Ego sum lux mundi.

XXV. Ego vado, et quæretis me.

XXVI. Quis ex vobis arguet me de peccato ?

XXVII. Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate.

XXVIII. Amen amen, dico vobis, quia non intrat per ostium in ovile ovium.

XXIX. Amen, amen dico vobis ; quia ego sum ostium.

XXX. Ego sum Pastor bonus.

XXXI. Facta sunt encænia in Hierosolymis.

XXXII. Erat quidam languens Lazarus a Bethania.

XXXIII. Collegerunt ergo pontifices et Pharisæi concilium.

XXXIV. Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam.

XXXV. In crastinum autem turba multa.

XXXVI. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit.

5 XXXVII. Jesus autem clamavit et dixit : Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.

XXXVIII. Ante diem festum Paschæ sciens Jesus, quia venit hora ejus.

XXXIX. Et ait discipulis suis : Non turbetur cor vestrum.

XL. Si diligitis me, mandata mea servate.

XLI. Si quis diligit me, sermonem meum servabit.

JOANNES I TERTIA PARTE.

XLII. Ego sum vitis vera.

XLIII. Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.

XLIV. Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.

XLV. Cum autem venerit Paraclitus.

XLVI. At nunc vado ad eum, qui misit me.

XLVII. Modicum ; et jam non videbitis me,

XLVIII. Amen amen, dico vobis : si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis.

XLIX. Hæc locutus est Jesus, et sublevatis oculis in cœlum.

L. Hæc cum dixisset, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron.

LI. Una autem Sabbati Maria Magdalem venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum.

LII. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.

LIII. Cum esset sero die illa una Sabbatorum.

LIV. Manifestavit se Jesus ad mare Tiberiadis.

LV. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro.

LVI. Et cum hoc dixisset, dicit ei : Sequere me.

PARS PRIMA.

I. [CAP. I.] *Liber generationis Jesu Christi filii* A *David filii Abraham* (20). Quare beatus Matthæus evangelista a Christi generatione nitium sumat, hanc maximam et principalem causam esse putamus, ut Salvatorem nostrum de progenie David, et de tribu Juda secundum carnem, descendisse ostendat. Incipiens itaque ab Abraham, et per Judæ lineam veniens ad David, totam sibi succedentium genealogiam ex ordine texit, usquedum veniat ad Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesum qui vocatur Christus. Nam et Abrahæ et David Christus Dominus noster promissus fuerat; et quod de tribu Juda originem duceret, fuerat prophetatum. Dixerat enim Dominus Abrahæ : (21) « In semine tuo hæreditabo omnes gentes. » Hoc autem Apostolus exponens, ait. « Non dixit in seminibus, quasi in B multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus (*Galat.* III, 16). » Judæ quoque filio suo Jacob patriarcha benedicens, ait : « Juda, te laudabunt fratres tui : manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti; requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna, qui suscitabit eum ? non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium (*Gen.* XLIV, 1). » In hoc quoque Evangelio sicut in sequentibus legitur (*Matth.* II, 5), cum Herodes principes sacerdotum, et Scribas populi interrogaret, ubi Christus nasceretur, responsum illi est ab illis : « In Bethleem Juda; sic enim scriptum est per Prophetam : C Et tu Bethlehem terra Juda nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. » Vides ergo, quia Salvator noster Abrahæ fuerat promissus, et secundum prophetarum dicta de tribu Juda nasciturus exspectabatur. Videamus etiam quid regi David de eodem dictum fuerat. Dicat hoc ipse David : « Juravit, inquit, Dominus David veritatem et non frustrabitur eam, de fructu ventris tui ponam super sedem meam (*Ps.* CXXXI, 11). » Itemque : « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit (*Psal.* LXXXVIII, 35). » Ecce enim non solum promittitur, verum etiam juratur, q de stirpe David secundum carnem Christus oria Unde non immerito factum est, ut pluribus in l filius David Christus vocetur. Hoc enim et p clamabant : « Osanna filio David, benedictus venit in nomine Domini (*Matth.* XXI, 9). » Hc mulier Chananæa dicebat : « Miserere mei David (*Matth.* XV, 22). » Unde ipse quoque Juc interrogans, ait : « Quid vobis videtur **6** de Chri cujus filius est ? Dicunt ei, David (*Matth.* XXII, 4 Quis igitur Christum esse aliquem credere po nisi prius eum de stirpe David certissime na esse constaret ? Merito igitur evangelista de Ch locuturus, statim in principio suæ locutionis de semine Abrahæ, de tribu Juda, et de prog David natum esse ostendit (22). Ostensa a causa, cur tale exordium evangelista susce Judæis et hæreticis, cæterisque respondea quibus hanc eamdem causam nihil ad rem perti videtur, nisi filium Joseph Christum esse creda Non enim hoc loco Mariæ, sed Joseph gene texitur. Quid enim ad Christum pertinet, c Joseph probatur esse filius David, cum non d seph, sed de Maria natus sit Christus ? Sicut e secundum divinitatem Salvator noster nullam buit matrem, ita et secundum humanitatem nu habuit patrem. Audiant ergo isti hoc quod in præcipitur, ut videlicet omnes viri ducant ux de tribu et cognatione sua, et cunctæ feminæ ritos de eadem tribu accipiant, ut hæreditas maneat in familiis, nec sibi commisceantur tri sed ita maneant, ut a Domino separatæ sunt Probatum est ergo legis testimonio, Virginem riam atque Joseph de eadem tribu et cognat fuisse : neque enim aliter secundum legem jungi potuissent, nisi de eadem tribu ambo fuis Si enim aliquis mihi objiciat (24), multos de quoque, et non tantum de propria tribu du uxores; respondeo, non solum hoc, sed et n alia plerumque contra legem Judæos fecisse; Jo vero contra legem agere non poterat, utpote justus erat, et Deum in omnibus offendere tim Hæc autem lex, etsi fortasse non ad plenum ab

(20) Est a primis hisce verbis hinc descripta homilia Eusebio Emiseno supposita tit., *in nativitate S. Mariæ*, p. 195, edit. Paris. 1575 ap. Michaelem sonnium et edit. 1554. Quærit 1. cur a Christi generatione initium sumat ? respondet, ut J.C. ostendat de progenie Abraham et David, ut jam du fore pollicitus fuerat. Ita et S. Ambrosius lib. III, in Luc. II, quid faciat ad hoc probandum genealogia Joseph ? quod necesse fuerit de eadem tribu et stirpe cum Josepho esse Mariam. Vide hic quoque Ambros. l. all. De utroque pariter S. Hieronymus ad h. l. V. et Cornelium Jansen. Concord. cap. 6, D et Maldonatum ad cap. I Matth. v. 16, et i pretes cæteros qui eadem ferme repetunt om

(21) Non est nisi ad sensum expressus ex ptura locus Genes. XXII, 18, ubi dicitur : *Benedice in semine tuo omnes gentes terræ*, quem locu eamdem sententiam profert A. Imperfecti in M Vid. etiam Ecclesiastic. XLIV, 23.

(22) Ita Hieronymus ad h. l. Beda, etc.

(23) V. S. Hieron. ad h. l. et S. Jo. Chrysostor hom. 2. Expressus est in Scriptura locus Num. x:

(24) Objecit hoc quoque sibi Chrysostomus l et eodem modo solvit.

ıdiebatur ; ab illis tamen mulieribus custodiri ;sarium erat, quæ quoniam fratres non habe- parentibus suis in hæreditatem succedebant. præcipit Moyses, imo Dominus per Moysem ; aliquis sine filiis defunctus fuerit, ad filias ;ranseat illius hæreditas. Quæ si de alia tribu tos acciperent, hæreditatem quoque in aliam m transire oporteret. Tales ergo necesse est, le sua tribu accipere, aut omnino viros non ıere ; ne si de alia accipiant, possessiones et ditates commisceantur : quod quidem nulla- ; fieri licet. Unde manifestum est, beatissimam nem Mariam, quæ nobilissima hæres paren- suis in hæreditatem successerat (siquidem nec ;s habuit, nec habuisse legitur), neminem de ribu conjugem accipere potuisse. Sed fortasse eam non habuisse hæreditatem. Lege ergo in ico, cap. xxv, et invenies quod nemo hæredi- ı suam ex toto vendere poterat, etsi usum ejus ere potuisset. Veniente namque Jubilæo, omnis ditas ad proprium Dominum revertebatur. nodo ergo sine hæreditate esse poterat, quæ am nobilissimis parentibus orta fuerat ? His rationibus manifestissime comprobatur, et ɔh, et beatam virginem Mariam de eadem tribu e. Sed ideo per Joseph evangelista generatio- texere voluit, quoniam usus est sanctarum ıturarum, ubique per viros, nusquam per mu- s generationis seriem ordinare. Omnes ergo rationes ab Abraham usque ad David, genera- ıs xiv, et a David usque ad transmigrationem ylonis, generationes xiv, et a transmigratione ylonis usque ad Christum, generationes xiv. autem verum, si una eademque persona bis eretur (25), sitque alterius generationis ini- quæ alterius finis fuerat : aliter autem non edit. *Christi autem generatio sic erat.*

(26) *Cum esset desponsata mater ejus Ma- Joseph, antequam convenirent, inventa est in o habens de Spiritu sancto.* Primum autem rendum est cur beata Maria desponsata it ? quæ ante partum virgo, in partu virgo, partum virgo, nunquam virum cognitura . Multæ ex hoc rationes reddi possunt. Si ı virum non habuisset et gravida videre- r, nulla excusatio subvenire posset, ut ıi adultera non lapidaretur. Quis enim ei

A crederet sine viro concepisse ? Quis ei crederet de Spiritu sancto ejus uterum intumuisse ? Erat enim hoc inusitatum, inauditum, et sine exemplo. Melius ergo fuit ut semper virgo, ad tempus non virgo putaretur, quam ut accusata secundum legem lapidaretur. Non enim violatur virginitas falsa opinione. Occiditur autem innocens plerumque falsa accusatione. Poterat enim Dominus et aliter matrem suam, non solum ab injusta damnatione, verum etiam a falsa

7 opinione defendere, si vellet. Cur autem hoc magis voluerit, ipse scit, non ego. Sic ei placuit : placeat ergo et nobis. Indigebat præterea viri auxilio multis modis virgo Maria ; quoniam secundum Dei dispositionem in Bethlehem paritura erat ; et eam

B simul cum filio in Ægyptum fugere oportebat. Sic enim a Domino fuerat dispositum, sic a prophetis antea nunciatum ; sic futurum erat, et mutari non poterat. Hæc est ergo causa, cur desponsata fuerat (27). *Cum autem esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Quæris fortasse, qualis mater ? quære prius, qualis filius ? Non habet filius in hominibus parem : non habet mater in mulieribus similem. Speciosus ille præ filiis hominum : speciosa illa, quasi aurora consurgens. Fecit ille matrem suam ; quod nemo alius fecit : peperit illa filium, et virgo permansit ; quod nulla alia fecit. Fuit ille antequam natus : non fuit ista antequam filius. Quid enim horum mirabilius tibi esse videtur ?

C Utrumque mirabile est ; quia neutrum nec prius, nec postea factum est. *Antequam convenirent*, inquit, *inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Quid est, *antequam convenirent* (28) ? Antequam simul in in una domo habitarent : nondum enim convenerant, nondum simul habitabant ; ille in sua, et illa adhuc in sua domo manebat. Et tamen inventa est in utero habens de Spiritu sancto. Quærerem ego a quo inventa fuisset, si talem invenire difficile esset ? Multa enim signa sunt, quibus gravidæ mulieres cognoscuntur. Videbatur igitur gravida ab his qui ei familiares erant (29) : nemo tamen eam in aliquo suspectam habebat, quoniam desponsatam esse sciebant. Intellexit hoc tandem et Joseph, et sponsam suam gravidam esse cognovit. Mirabitur ergo et circa sponsam suam zelotipia (30) movebatur.

D Quid faceret ? prodere eam timebat, ne occideretur.

5) Idem sensit Augustinus ap. Bedam ad h. l. ;tiam Hieronymi sententiam memorat, ac postea ıitur ; non eumdem esse Jechoniam qui primo memoratur, et cujus post captivitatem filius no- ıtur, sed illum esse Joacim, hunc Joachin, et ıtorum vitio, et longitudine temporum apud ɔos Latinosque confusum. V. S. Ambrosium in Luc. Ex recentioribus Jansenium, Maldona- , a Lapide, Calmet, etc. Mystice iterum nomi- Jechoniam scribit S. Gregorius, l. xxviii Mo- c. 9. Augustinus quoque l. ii De consens. ıg. c. 4.

;) Est homilia Emiseno attributa *in Vigilia* *v. Dom.*, pag. 13.

(27) Ex Hieronymo, ut videtur, ad h. l. : « Quare non de simplici virgine sed de desponsata concipitur ? 1 ut per generationem Joseph, origo Mariæ monstraretur ; 2 ne lapidaretur a Judæis ut adultera ; 3 ut in Ægyptum fugiens haberet solatium. V. cap. 2 advers. Helvid. et Ambros. Instit. Virg., c. 5 et 6.

(28) Ita cum A. n. sensere nonnulli apud Jansenium, et Calmet, contra quos Cornelius idem a Lapide, etc.

(29) A Joseph inventam « quasi confidentia maritali, » ait Hieronym. et Beda.

(30) In malam partem accipi solet hoc nomen : et nomen ipsum *zeli* ab AA. ecclesiasticis. Hinc ti-

Dimittere eam cogitabat, quod et sibi facile, nec illi periculosum esse sentiebat. Daret enim ei libellum repudii : sic enim præcipit lex. Hoc est autem quod sequitur : *Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nolle eam traducere, voluit occulte dimittere eam.* Quia enim justus et sanctus erat, potius eam occulte dimittere, quam accusare volebat. Nolebat enim eam traducere in domum suam (31). quia videbat gravidam esse non de suo. *Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini in somnis apparuit ei dicens : Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Cum, inquit, ita cogitaret, cum his angustiis æstuaret, cum quid faceret, dubitaret, ecce angelus Domini, ecce nuntius cœlestis ; ecce Gabriel (32) consiliator Virginis, ejusque conscius castitatis, cui hæc secreta commissa erant, cui hæc mysteria revelata fuerant, apparuit Joseph in somnis. Et bene quidem in somnis. Si enim Joseph non dormisset, si extra se non fuisset, si mentis oculos apertos habuisset ; si solem, qui jam in Maria oriebatur, Spiritu sancto revelante, cognovisset ; procul dubio nihil tale cogitare potuisset. Audiamus autem quod angelus dixerit : *Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam.* Noli, inquit, timere, noli dubitare, tolle hanc zelotypiam, pelle suspicionem ; non est ut cogitas ; nondum cognoscis hanc virginem ; nondum bene vidisti Mariam conjugem tuam. Ipsa enim est templum Dei ; ipsa est porta cœli ; ipsa est domina tua, quam putas esse sponsam tuam : accipe ergo eam jam nunc quasi dominam ; accipe eam non tibi traditam, sed commendatam ; sis ei obediens ut servus, non imperans ut maritus. Quare hoc ? vis audire quare ? Quia *quod in eo natum est, de Spiritu sancto est.* Sufficiat hoc audire, sufficiat et credere : non quæramus, qualiter de Virgine incarnatus, et qualiter de Spiritu sancto natus est Christus. Credidit enim Virgo, et concepit : hoc enim testatur Elisabeth : Beata, inquit, quæ credidisti, perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino (*Luc.* I, 45). » Credidit Virgo, et operante Spiritu sancto, Verbum

A caro factum est. *Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Quare autem tali nomine vocetur, protimus subinfertur, cum ait : *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Manifestum est ergo, quod Jesus *Salvator*, interpretatur (33). *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ecce Virgo in utero habebit et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Hoc enim Judæi falsa calumniantes in codicibus suis, non *virginem* sed *juvenculam* inveniri dicunt (34). Quibus nos e contra respondemus : Si non virginem sed juvenculam intelligere volunt, non quid hoc signum, vel mirandum aliquid esse putant, si quando juvencula pariat ? Signum B enim esset, si anus peperisset. Unde etiam partus Saræ et Elisabeth pro miraculo habetur : Si vero juvencula pariat, nullum signum esse putatur ; hoc enim usitatissimum est. Hoc autem quare dixerit, attende. Isaias enim in eo loco, ubi ista scribit, sic ad Achaz loquitur dicens : « Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz, non petam et non tentatio Dominum ; » dixitque Isaias : « Audite ergo, domus Jacob. Nunquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo ? Propter hoc ipse Dominus dabit vobis signum. » Sed quod signum ? « Ecce virgo concipiet et pariet filium (*Isa.* VII, 14). » Si ergo juvenculam parere, signum non est ; ut virgo intelligatur, necesse est. Corrigite ergo libros vestros, Judæi, quos invidiose falsatos fuisse C non dubitamus (35). Vocatum autem nomen ejus Emmanuel, id est *nobiscum Deus :* quoniam etsi secundum divinitatem ubiqve est, corporaliter tamen in Judæa ad tempus conversatus est. Unde per Jeremiam dicitur : (36) « Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum, qui adinvenit omnem viam scientiæ, et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo : post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. »

Exsurgens autem Joseph a sumno fecit, sicut præ-

tulus tractatus Cypriani. De zelo et livore, ubi de diabolo : « Postquam hominem ad imaginem Dei factum conspexit, in zelum malevolo livore prorupit, non prius alterum dejiciens instinctu zeli, quam ipse zelo ante dejectus, » etc. V. cætera, Dictam aiunt zelotypiam ex ζῦλος et τύπος, quod non amore vero nascatur, sed amoris velut falsa quadam imagine. Apud profanos quoque idem valere videtur : unde illud Cicer. IV. Tuscul, n. 8 : « obtrectatio autem est ea, quam intelligi zelotypiam velo, ægritudo ex eo quod alter quoque potiatur eo quod ipse concupiverit. » Auctorem tamen nostrum accepisse in bonam partem, omnino credo.

(31) Obstat huic significationi evangelicæ verbi *traduco* Græcus textus παραδηγμάτισαι, quod est cum infamia prodere ; et tamen aliorum explicatio, fuitque postea Abulensis.

(32) Hoc idem postea sensis S. Bernardus hom. I. *Missus est.*

(33) V. quæ de hoc nomine et significatione fuse disserit Cornelius Jansenius, cap. 7 Concord. et Maldonatus ad h. l. Jampridem Chrysostomus, homil. 2 in Mat. : « Jesus non est Græci sermonis vocabulum, sed Hebraica lingua Jesus dicitur quod est in nostra *Salvator*, » et S. Hieronymus ; « Jesus Hebreco sermone *Salvator* dicitur : etymologiam ergo nominis ejus evangelista signavit. »

D (34) Contra Judæos disputant vett. et recentiores interpretes ad Isai., cap. VII, 14. V. ex recent. Calmet in peculiari dissert., Jansenium, et Maldonatum, etc. In Hebræo apud Isiam est vox עלמה ALMA, de qua voce fuse disserit Hieronymus. Atque hactenus homilia ; cætera enim quæ sunt contra Judæos, auditoribus non opportuna, omissa sunt.

(35) Hoc cum veteribus nonnullis dicit, quibuscum faciunt Jo. Morinus, Pezron aliique nonnulli ; adversus quos malitia Judæos textum sacrum corrupisse negant Martianæus, Le Quien, Richardus Simon, Dupinius, et ante hos Bellarminus.

(36) Baruch., III, 37. Voculas tamen quasdam posuit aliter ac in Vulgata ; et Jeremiam pro scriba ejus Baruch, quod non modo olim ut nunc quoque, Jeremiæ continuo subjiceretur, sed nullo sæpe titulo adnexus inveniatur in mss. codd.

angelus Domini; et accepit conjugem suam, et ;noscebat eam, donec peperit filium suum pri-itum, et vocavit nomen ejus Jesum. Oportet nos etiamhic Judæis et hærecticis respondere, ita m Virginem Mariam alios filios de Joseph se contendunt; quoniam hic dicitur: *non co-bat eam, donec peperit filium suum primoge-* Si enim aliquis dicat: Scio quia non habebo lonec uxorem accipiam; nunquid ideo con-s est, ut accepta uxore filios habeat? Multi abent uxores qui filios non habent. Nullam onsequentiæ necessitatem facit hoc in loco idverbium (37). Tota enim intentio evangeli-c erat, ut ista dicendo, filium Joseph, Chri-on esse monstraret. Putabatur enim Christus oseph, sicut alius evangelista testatur, dicens: 'at Jesus incipiens quasi annorum xxx, ut tur, filius Joseph (*Luc.* III, 23). » Hanc ergo opinionem evangelista Matthæus delere in-at dicens. *Et non cognoscebat eam, donec pe-lium suum primogenitum.* Sed non advertebat ereticorum sagittas, quas ipsi contra hæc ja-ir, propter unam particulam obscure positam, excæcati perverse intelligunt. Hoc autem et robare nituntur, dicentes: eum *primogenitum* n posse, nisi alii ejus fratres post eum se-tur, quorum relatione primogenitus diceretur i ita esset, nulla primogenita Domino offerrii ent. Præcipit enim Moyses (*Exod.* XIII) (38) is primogenitus filius post unum mensem Do-offeratur. Et quidem ille qui post unum men-fertur, nondum alios fratres habet, quorum ne *primogenitus* dicatur. Quare ergo quas genitus offertur qui nullum fratrem habet, et aliquando habiturus sit, penitus ignoratur. stum est igitur, *primogenitum* non fratrum itium relatione dici, sed qui a de matris utero s processit, sive alii postea sequantur, sive-quantur. Sed fortasse non tantum *primogeni-*ed et *primum* calumniaris. Audi ergo quid per rsen Dominus dicat: « Quidquid primum it e vulva omnis carnis, meum erit (39). ») *primum* hoc in loco relativum est, et per se on potest; quomodo statim post unum men-erebatur, quod utrum primum esset, adhuc nesciebatur? Quid enim, si mater confestim post primum partum moreretur? Quid, si de ea, quod fieri sæpe videmus, filius ulterius non nasceretur? Consequens enim esset, ut illi, qui quasi *primi* vel *primogeniti* Domino oblati fuerant, quos etiam quibus nominibus vocentur, non habemus, neque *primi* neque *primogeniti* dicerentur. His igitur aperte monstretur, quod etiam unigenitus, *primogenitus* dici potest.

III. [Cap. II.] (40) *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt.* Non vacat a mysterio, quod beata Virgo Maria, relicta patria civitate et domo, filium suum in Bethlehem parere venit. *Bethlehem* enim *domus panis* interpretatur (41). Jesus autem de se ipso loquitur, dicens: « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi (*Joan.* VI, 42). » Dignum ergo fuit ut panis vivus in domo panis nasceretur, cujus Christi nativitas fuerat causa, ut sic vocaretur. Neque enim ideo Christus in ea natus est, quia sic vocabatur, sed ideo ipsa sic vocata est, quia Christus in ea oriebatur. Simus ergo et nos Bethlehem, simus domus panis: qui enim domus panis non fuerit, fame interibit. Hoc enim ipse Dominus ait: « Ni si manducaveritis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis (*ibid.* 54). » Suscipiamus itaque Christum in domo nostra, suscipiamus eum in mente et in pectore nostro. Oriatur in nobis: ipse enim est via, veritas, et vita: ipse est sapientia et Justitia. Ipse igitur oriatur in nobis, quoniam ista nascuntur et ædificantur in nobis. Sequitur: *Ecce Magi ab Oriente venerunt.* Quare ab Oriente (42)? Quia jam interius illuminati fuerant, et jam sol justitiæ eorum mentes illustraverat. Sed ubi venerunt? Hierosolymam. Et quid dicebant? *Ubi est qui natus est rex Judæorum?* Unde hoc scitis? Quis hoc vobis indicavit? Aiunt illi: *Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum.* Isti enim sunt primitiæ (43) gentium: isti prius ex gentibus in Christum crediderunt: his non terra, sed cœli Christi nativitatem prædicaverunt. Et in his quidem completum est illud quod dicitur: « Cœli enarrant gloriam Dei (44); » credunt autem isti cœlo non loquenti, sed novam stellam ostendi. Judæi vero credere nolunt Christo prædicanti, prophetias expo-

V. Hieronym. adv. Helvidium et Chrysosto-id b. l. de hac et similibus particulis Ambro-juoque l. II, in Luc., lib. De Noe et Arca, De instit. virg., c. 5 et 8, etc. Isidorum Pelu-i, l. I, epist. 4, etc.

Breviter hic Hieronymus morem allegans irarum; « ut primogenitum non eum vocent fratres sequuntur, sed eum qui primus natus ectorem tamen suum amandat ad libellum us Helvidium.

Numer. XVIII, 15. Videtur esse locus ad N. A. spectat; etsi minus exacte verba alle-æ sunt. « Quidquid primum erumpit e vulva e carnis, quam offerunt Domino, sive ex ho-is, sive de pecoribus fuerit, tui juris erit: ita tat, ut pro hominis primogenito pretium ac-, et omne animal quod immundum est, redimi facias; cujus redemptio erit post unum mensem. »

(40) Est homilia S. Brunonis in Epiphania Domini Emiseno attributa in edit. pag. 27.

(41) Vid. Chrysologum ser. 156, atque eamdem interpretationem memoratam ab Ambrosio l. II De Jacob. c. 7.

(42) Simili ferme modo A. Imperfecti hom. 2: « Quoniam ab Oriente venerunt, unde dies nascitur, inde initium fidei processit, quia fides lumen est animarum, » etc.

(43) Ita eos vocat S. Leo serm. 2 de Epiph., S. Aug. sive A. serm. 30 de tempore, S. Fulgentius serm. 5, etc.

(44) Psal. XVIII, 1, atque hunc locum allegat etiam S. Leo, serm. all.

nenti, mortuos suscitanti, cæcos illuminanti, et alia A miracula facienti. Sed nunquid ista stella videbatur ab omnibus? Si enim ab omnibus videretur, nequaquam se eam in Oriente vidisse dicerent, quæ non solum in Oriente appareat. Factum est autem, ut visa stella, quidquid per eam significabatur, mox intelligerent, non tamen astrologica artis demonstratione (45), sed sancti Spiritus illustratione. Christum igitur in stella quærebant, quem divina inspiratione per stellam significari intelligebant. Hoc enim et Baalam significaverat dicens : « Orietur stella ex Jacob, » et exsurget homo de Israel (46). Est igitur Christus et homo et stella ; stella in significatione, homo in veritate ; stella gentibus, homo Judæis. Gentes eum in stella sequuntur, et illuminantur : Judæi hominem tantum eum esse putant et B excæcantur. Unde ipse quoque ait : « In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (*Joan.* IX, 39). » — *Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Hierosolyma cum illo.* Magna quidem erant quæ dicebantur ; sed quia lætitiam sonabant, et totius regni gloriam innuebant, non utique perturbari, sed lætari et Herodes, et omnis Hierosolyma debuisset. Sic enim infirmi oculi viso lumine perturbari solent. Bene autem isti tales in prophetarum libris per illas aves significantur, quas dies excæcat, et nox illuminat. Sed quis non lætetur, quod puer noster adhuc in cunabulis vagit, et rex terræ cum toto regno suo timore dissolvitur ? Ne timeas miser : non enim ad hoc venit, ut regnum tibi auferat, sed ut omnibus de C regno expulsis regnum restituat. Sequitur: *Et congregans omnes principes sacerdotum,* **10** *et Scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei : In Bethlehem Judæ ; sic enim scriptum est per Prophetam : Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima est in principibus Juda : ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Turbatus enim Herodes quiescere non potest; angitur, et ne ex improviso capiatur, principes sacerdotum, et scribas populi vocat ; ubi Christus nascatur, inquriit. Dicitur ei : in Bethlehem Judæ. Timor additur timori ; et qui Magorum verbis perturbatus fuerat, iterum scribarum et sacerdotum responsione terretur. Quomodo enim terreri non poterat qui tantum terrena sapiens, regnum amittere timebat, dum D suo tempore Christum natum esse audiebat, quem

prophetarum testimonio venturum esse cre *Tunc Herodes, clam vocatis Magis, diligentur ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis.* Hoc ideo faciebat (47), ut si Christum invenire n set, saltem nativitatis ejus tempore cognito, lus occidi non poterat, simul cum cæteris ej ætatis pueris necaretur. Non enim intelligis des, non intelligis quod tibi per Moysen a D dicitur (48) : « Non coques hædum in lacte suæ, » id est non occides Christum infanten Virginis matris ubera pendentem. *Et mittens Bethlehem, dixit : ite et interrogate diligen puero, et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut veniens adorem eum.* Nihil proficis, nihil h calliditate agis. Non est consilium, nec sap nec fortitudo contra Dominum (49). *Qui cu dissent regem, abierunt : et ecce stella, quam rant in Oriente, antecedebat eos, usque dum v staret super ubi erat puer. Videntes autem s gavisi sunt gaudio magno valde.* Recedunt M Herode et vident stellam, quia et illi qui a d separantur, vident justitiæ lumen. Sed qua antecedit stella, nisi ut viam eis ostendat, puerum ducat ? Sequuntur igitur eam : v Bethlehem : stat supra domum illam in qu Virgo Maria : stat supra stellam ; Maria enim *maris* (50) interpretatur. Stella itaque filius, et mater : stella oritur de stella ; sed maj oritur quam illa de qua oritur. Unde et merito stare videtur. Non dixit *supra puerum.* Se dixit ? *Supra, ubi erat puer.* Ubi enim erat nisi in sinu Matris ? Stabat ergo stella, et clan habet enim linguam suam. Ne enim longe pe exempla, sic illa stella loquebatur Magis, sic litteræ loquuntur nobis : Significando igitur batur, sed quid significabat ? quid dicebat ? dtre quid ? Hic est puer : hæc est Mater puer eum quœrite, hic invenietis : hic in parvo sculo latet, qui ubique est et omnia replet. E enim quod dicit : *Videntes autem stellam, gavi gaudio magno valde.* Quid est enim *videntes st* nisi videntes et intelligentes quid eis signific et dicebatur per stellam ? non enim magnun dium est videre stellas. Nam et solem et l sæpe videmus, et non multum videndo gaud Gaudebant igitur non propter stellam, sed p stellæ significatum. *Et intrantes domum, inven*

(45) Chrysostom. hom. 6 id Nat. « Non nolius hoc esse stellæ videtur, sed Dei per quem illorum ad hoc anima commota est. »

(46) Beca a stella prophetiam significari dicit, A noster cum Ambrosio loquitur, qui lib. II in Luc. « secundum Incarnationis mysterium hristus est stella. » Atque Ambrosium quidem qræ oculis hic habuisse credo ex eo, quod cum soleat Vulgatam sequi, nunc locum Numerorum ex LXX, sicut Ambrosius protulit, ipse quoque profert : « Et exsurget homo de Israel. » Vulg. « Et consurget virga de Israel. »

(47) Vide Chrysostomum hom. 7, et Petrum Chrysologum serm. 158.

(48) Exod. XXXIII, 19. Atque ita plane August. quæstion. 90 in Exod. scribens : « Quomodo ob tur ad proprietatem verborum, aut non est, a elucet. Intellectum tamen de Christo approbo; hac prophetia prædictus est non accidendus a infans quando Herodes quærens eum ut occide non invenit. »

(49) Prov. XXI, 30 : « Non est sapientia, n prudentia, non est consilium contra Domin Hunc eumdem locum in eamdem sententiam a S. Gregorius homil. 10 in Evang.

(50) S. Bernardus homil. 2 in *Missus est* d dem nomine « quod interpretatum *maris stella* tur.... ipsa est igitur nobilis illa stella ex orta, » etc.

rum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraunt eum. Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei iera, aurum, thus et myrrham. Quanta tunc exitio tibi fuerit, o Virgo beatissima, quis cogivaleat? quoniam eum, quem nuper genueras, quasi dominum adorari videbas. Suscipe prima era filii tui; suscipe tributa quæ ei solvuntur; ıæ aliis tributa solvere veneras, tu prius ab tributa suscipias. Ad hoc enim, ut Lucas ait ı, venerat Joseph in Bethlehem, ut ipse quoque cæteri, profiteretur et obligaret se tributa perıre, eo quod esset de domo et familia David. manifestum est quod secundum familias trisolvebantur, omnesque ejusdem familiæ propter munus conveniebant: siquidem Joseph et Maquia erant de familia David, in Bethlehem venire ssarium fuit, ubi illa familia habitabat. Sed e tria (51) munera obtulerunt, nisi ut Trinitaaysterium revelarent? Primum enim munus imus credendo in Patrem, secundum in Filium, ım in Spiritum sanctum. Hæc tria munera nosfficiunt. Qui hæc non offert, a Christo non rear. Hæc est igitur causa quare tria munera ino obtulerunt; si enim vel plus, vel minus ofnt, fidem catholicam non tenerent. Quid autem urum significari putamus, nisi illam, quæ cæteris r est, et latius fulget, regiam potestatem? Aurum Christo offerimus, quia omnium regem eum esse redimus. Offerimus autem et thus, quia Deum confitemur. Thus enim in sacrificiis etiam gendiis suis offere consueverant. Myrrham quofferimus, quia sic illum Deum esse credimus, minem, et mortalem esse non dubitemus; myrnim, ne corrumperentur, olim mortuorum corcondiebantur. Quia ergo Christo obtulimus sua, ımus ei et nostra. Quod enim Regem, et Deum, minem eum esse credimus, suum est: nostra sunt quæ nobis ab eo donata sunt. Habet enim sia aurum in sapientia; thus vero in sancta et Deo redolente conversatione; myrrham autem aritudine pœnitentiæ et carnis mortificatione. m igitur offerunt doctores; thus martyres et ssores; myrrham jam pœnitentes peccatores. is itaque aurum fulget, in aliis thus suaviter et, in aliis myrrha sapienter amarescit. Quid Deo offere possumus? Omnis nostra oblatio in ibus muneribus continetur. Talia igitur muobtulerunt Magi, in quibus et fidei veritatem et ı Ecclesiæ disciplinam significabant. *Et responso* A *acceptoin somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.* Revertamur igitur et nos per aliam viam in regionem nostram, quia per illam, qua exivimus, redire non possumus. Hoc enim et filiis Israel de Ægypto exeuntibus præcipitur, ut per eamdem viam non revertantur (52). Regio namque nostra paradisus est, regio nostra est terra viventium (53): ibi enim habitaverunt parentes nostri: inde exierunt. Sed qua via? Utique per superbiam, per inobedientiam, per vanam gloriam, per gulæ intemperantiam: per hanc autem viam in patriam redire non possumus. Alia ergo quærenda est, qua in patriam revertamur. Hæc autem via Christus est; ipse enim ait: « Ego sum via, veritas et vita; nemo venit ad Patrem nisi per me (*Joan.* XIV, 6). » Invenimus B viam, curramus per eam, si recto itinere in patriam redire velimus. Per hanc enim ille currit, qui ejus præcepta custodit. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum; hoc ipse præcipit; hoc tibi sufficit custodire; ne quæras amplius; hæc via in patriam te reducit.

IV. *Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi: futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum* (54). Quomodo enim completis diebus purificationis Jerusalem Christus in templo offerri potuit, si statim ut Magi recesserunt in Ægyptum fugiens abiit (55)? An fortasse tandiu Magi in Bethlehem morati sunt, C donec simul cum puero et matre ejus Joseph de Jerusalem post purificationem reverteretur? Sed melius mihi videtur esse ut sic dicatur: Qui cum recessissent, aliquanto post tempore evoluto, et omnibus, quæ secundum legem debebantur, expletis, *ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum.* Adhuc enim omnia quieta erant: adhuc Herodes Magos exspectans, nondum sui cordis malitiam revelabat. Unde et secure vadunt in Jerusalem, ut Legis mandata perficiant. Inde vero in Ægyptum fugere jubentur, ubi Abraham, et Jacob, et filii Israel peregrinati sunt. Hoc enim propheta prædixerat dicens: « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum (*Is.* XIX, 1), » D et corruent omnia simulacra ejus. Nubes enim levis, et nullius corruptionis pondere gravis est Virgo Maria, quæ in Ægyptum Christum portavit, ut lux in tenebris luceret, et populus, qui sedebat in

(51) Mirum in modum mysticæ horum munerum ificationes Patribus etiam antiquissimis pla- Irenæo lib. III, c. 10; Tertulliano adv. Judæos); Nazianzeno orat. 38; Hieronymo, Ambro- 'ulgentio, etc. Sed copiose omnino atque ele- r de his A. noster.

(52) Deuteron., XVII, 16: « Cum Dominus præce- vobis, ut nequaquam amplius per eadem revertamini. »

(53) Exprimere omnio voluit Gregorii locum 10 in Evang.: « Regio quippe nostra para- est, ad quam, Jesu cognito, redire per viam qua venimus, prohibemur. A regione etenim nostra, superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando discessimus: sed a deam necesse est, ut flendo, obediendo... redeamus. » Vid. Ambrosium, l. all,; Fulgentium serm. 5; Chrysologum serm. 158, 159, etc.

(54) Est homilia Emiseno inscripta, *in nativitate Innocentium*, pag. 23, adjectis nonnullis in principio et in fine.

(55) Vide de hac quæstione Augustinum, l. II De consens. evang., cap. 5; ex recentioribus Jansenium, cap. 11, Maldonatum, a Lapide, etc.

tenebris lucem videret. *Qui consurgens accepit puerum, et matrem ejus nocte, et recessit in Ægyptum, et erat ibi usque ad obitum Herodis.* Ecce fugit Christus, et in nocte fugit, ut fuga, quæ per se difficilis est, noctis obscuritate difficilior fiat. Si ergo Christus fugit Herodem, quanto magis nos diabolum, et membra ejus fugere oportet? Nulla itineris difficultate terreamur, quia melius est duro labore fatigari, quam ab hostibus necari : arcta enim et angusta via est, quæ ducit ad vitam. Verumtamen nec semper est fugiendum, nec semper est resistendum : sed pro temporis et negotii qualitate, et hoc, et illud fieri oportet. Nam et sancti aliquando fugiebant, aliquando hostibus sponte occurrebant. Ipse quoque Salvator noster, qui nos de civitate in civitatem fugere præcepit, cum et ipse, si vellet, fugere potuisset, sponte sua tempore passionis hostibus occurrit (56). Non igitur timore mortis, si justam et utilem **12** fore putamus, sed timore peccandi et visibiles et invisibiles hostes fugere debemus. Quare autem Christus in Ægyptum fugerit, evangelista subinferens ait : *Ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem : Ex Ægypto vocavi filium meum :* si enim in Ægyptum non isset, ex Ægypto vocari non potuisset: Sic igitur impleta est prophetia, et utilitas prophetiæ. *Tunc Herodes videns, quod illusus esset a Magis, iratus est valde : et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus a bimatu et infra, secundum tempus quod exquiesierat a Magis.* Quoniam enim Herodes prophetarum oraculo in Bethlehem nasciturum Christum audierat. Ideo omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus occidit, ut quia unum invenire non poterat, unum simul cum cæteris interficeret. Sed quare a bimatu et infra ? Quia secundum Magorum responsionem (57), Christum hujus ætatis esse sciebat, Præoccupatus enim aliis negotiis, cum jam pene duo anni transissent, et Magi ad eum non reverterentur, se illusum esse intelligens, valde iratus, omnes hos pueros occidere jussit. *Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem : vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non s*

Rama enim interpretatur *excelsa* (58). Illa igitur auditur in Rama, quæ multum exaltata præ magnitudine longe, lateque diffunditur. Multus e ploratus multusque ululatus ibi erat, ubi tot ma tot parentes, tot homines utriusque sexus, visa t crudelitate, etiamsi vellent, voces cohibere nor terant. Quare autem Rachel filios suos plorare tur, cum utique non filii Rachel, quantum ad ram, sed filii Liæ sororis ejus omnes isti fuer Judas enim non Rachel, sed Liæ filius fuit, in c tribu hæc cædes tam immensa facta est. Sed Rachel interpretatur *ovis*, et significat sanctam clesiam, quæ ovinam simplicitatem imitatur, immerito filii Rachel esse dicuntur, qui quasi innocentes et sine voce, jugulantur. Denique c filii sunt agni ? nonne ovis ? Sunt igitur filii Ra Si quidem illa est ovis, et isti agni. Plorat autem chel, id est, sancta Ecclesia usque hodie filios s quia quamvis ad requiem eos ire intelligat; tamen, quia corporaliter ab ea separantur. Si tem dolebant et illi, quibus Dominus ait : « E nunc quidem tristitiam habetis ; iterum auten debo vos, et gaudebit cor vestrum (*Joan.* XVI, 2 Et quamvis multos melius quam fuerant sint (si dem jam nunc cum Deo sunt), ad tempus ta consolationem non recipit, quoniam in hac vita sunt.

V. (59) *Defuncto autem Herode, ecce angelus mini apparuit in somnis Joseph in Ægypto dic Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et va terram Israel; defuncti sunt enim qui quærebant mam pueri. Qui consurgens accepit puerum, et trem ejus, et venit in terram Israel.* Plana sunt b si exponantur, difficiliora reddi possunt. Quod in patriam suam revertitur Jesus, nos quoq patriam nostram festinare admonet. *Audiens a quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode suo, timuit ille ire.* Judæam enim Jerusalem et ea quæ a tribu Juda in circuitu possidebar Divisum igitur erat regnum, et jam a pluribus batur (60) *Et admonitus in somnis secessit in p Galilææ; et veniens habitavit in civitate quæ voc*

(56) Vera sententia, quam voce et exemplis DD. Ecclesia et SS. viri tradiderunt. V. Aug. epist. 228, ad Honoratum ; S. Gregorium lib. XXXI Moral., cap. 28. Ante hos S. Cyprianus ep. 56, ad Tribarit., et S. Athanasius in Apolog. de fug. Idem quod docuerunt, et præstiterunt, contra quam scripsit Tertullianus jam Montanista (ut S. Hieronymus in Catal. observat.) in lib. de fuga in persecut.

(57) Variæ sunt de hoc AA. sententiæ quas exponit Jansenius cap. 11 Concord., et interpretes passim : hæc auctoris nostri est apud Jansenium ordine tertia. Vide etiam Menochium, de vit. Chr., lib. I, cap. 14, n. 6.

(58) De hoc Jeremiæ loco disputant fuse interpretes. Hyeronymus non modo ita interpretatur vocem *Rama* sed nomen appellativum ecce putat : « Quod autem dicitur in Rama, non putemus loci nomen esse juxta Gabaa ; sed Roma *excelsum* interpretatur; ut sit sensus : Vox in excelso audita est, id est longe lateque dispersa. » A. imperfect. « niam de morte vox Innocentium mittebatur in lum, ideo audiebatur in excelso. » In diver sententiam abiit Maldonatus.

(59) Matth. II, 19. Legitur hoc evangelium i gilia Epiphaniæ, ut etiam in postrema ora co adnotatum est. In illud est sermo S. Bruno Marchesio tomo XX B. PP., pag. 1780, editus.

(60) Ex Josepho Antiq. XVII, 10, edocemu rodem morti proximum, prius quod scripserat t mentum mutasse, et regnum suum divisisse, i Herodem Antipam, quem prioribus tabulis regni cessorem destinaverat, Galilææ ac Peraææ te cham constituerit ; regnum Archelao reliqu Philippo filio Gauloniticam, Thraconiticam, B næam et Paneada Tetrarchiæ nomine assignav Cum vero, Herodis etiam voluntate, accedere del Augusti consensus, et ad eum Archelaus naviga tandem Aug. Archelaum non quidem regis titul

reth, *ut adimpleretur quod dictum est per prophetam: Quoniam Nazaræus vocabitur*. Nazarenus dictus est Christus a Nazareth : Nazaræus (61), **13** quia Deo ob infantia consecratus est. mtamen cum et Nazaræus interpretetur *mun*-st Nazareth *munditiæ*, non incongrue et Naza-et Nazarenus a Nazareth dici possunt. A quo , nisi a munditiis, derivatur mundus? Bene au-Nazaræus dicitur Christus, quia non solum ipse undus, verum etiam sine ipso nihil est mundum.

(CAP. III.) *In diebus autem illis venit Joannes ista prædicans in deserto Judææ, dicens : Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*. ibus, inquit, illis, quibus in Nazareth Jesus habi-; non autem in illis, quibus de Ægypto reversus t, cœpit prædicare Joannes Baptista : Dicit Lucas evangelista quod quinto decimo anno ii Cæsaris Joannes prædicare cœpit (62). Sed rædicabat? *In deserto Judææ* : et quid dicebat? *tentiam agite*. Quare hoc? quia *appropinquavit m cœlorum*. Videmus igitur quia desertum Ju-vocatur : hoc enim ipse dominus significans « Ecce relinquetur vobus domus vestra deser-*tth*. XXII, 38) (63). » Desertum enim non est num habitatio, sed est ferarum et animalium e carentium. Si enim rationem Judæi habuis-Dominum suum non occidissent. At vero nisi ssent; leones, dracones, canes, et unicornes icerentur. In deserto igitur Joannes prædica-uia feras, et belluas ad fidem vocabat. Dicebat ; *pœnitentiam agite*, ut a peccatis soluti a ter-egno, in regnum cœlorum transferamini. *Appropinquavit enim regnum cœlorum*, quia vobiscum, r vos habitat Rex angelorum. Agite igitur pœ-iam ; mundamini a peccatis, ut hujus tanti , et regnum et populus esse possitis. Sed quis e Joannes qui tam bene prædicat? Hic enim de quo dictum est per Isaiam prophetam tem : « Vox clamantis in deserto : Parate viam i; rectas facite semitas ejus (*Isai*. XL, 3). » Vox vocatur Joannes, quia Verbum vocatur Chri-64). Sicut enim Joannes præcedit Christum, A ita vox præcedit verbum : statim enim ut ex ore loquentis sonus qualiscunque procedit, vox est : verbum autem nondum est ; quia omne verbum significat aliquid. Præcedit igitur vox, sequitur verbum ; merito ergo præcursor Domini Joannes vocatur, quoniam et nascendo, et prædicando, et moriendo, et ipsa sui nominis appellatione, Christum præcedit. Denique Verbum Dei, quod in pectore meo est, nisi vocis indumento, neque intelligi, neque ad te transire potest. Sic igitur Verbum Dei nec indiget indumento vocis ut intelligatur, quomodo prius indigebat indumento carnis ut videretur. Unde et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Quid est autem viam Domini parare, et semitas ejus rectas facere, nisi virtutes et B bona opera diligere, tenere, sequi, et totis viribus amplecti? *Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos : esca autem ejus erat locusta, et mel silvestre*. In hoc enim beatus Joannes apertissime demonstrat quam pro nihilo mundum istum omnesque ejus blanditias duceret, qui tam vilissimo indumento ciboque utebatur: sola enim vitæ hujus necessaria quærebat, qui sic vivere disposuerat. Hujus enim exemplum illi sequuntur qui dicunt : Habentes victum et vestitum, his contenti simus (65). Præterea qui pœnitentiam prædicabat ; qualiter pœnitente vivere debeant, eis in seipso regulam dabat. Locusta autem mundum animal est, et lege non prohibetur : etsi ejusmodi cibus modo in usu (66) non habeatur. C *Tunc exibat ad eum Hierosolyma, et omnis Judæa; et omnis regio circa Jordanem, et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua. Videns autem multos Pharisæorum et Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis; progenies viperarum quis demonstravit vobis fugere a futura ira* (67)? Viperarum enim hæc natura dicitur esse (68), ut quando femina concipit, masculum interficiat, quando vero parit, ipsa nihilominus a filiis occidatur ; neque enim exspectant, ut assueto naturæ ordine oriantur, sed rupto matris utero violenter foras erumpunt. Vipera igitur Synagoga est (69), quæ virum suum

dimidiam tamen partem ditionis quæ Herodis , et concessit, et ethnarcham constituit ; pol-, regem se eum renuntiaturum, si convenien-gi virtutem præstaret. Obtigit autem illi Ju-Idumæa, et præter æhas, Samaria, compre-in ea urbibus, Stratonis turris, Sebaste, Hierosolyma : Gazam, Gadaram et Hippon nici instituti urbes Aug. a regno separatas, contribuit. Alterum Hierodianæ ditionis dimi-in alios duos Herodis filios partitus est Aug. i Antipæ Galilæa cessit et Peræa : Philippo ea cum Thraconitide ; et Auranitis cum par-dam Zenodori domus. Ita Josephus cap. 11, *l*. Aug. De consens. ev. l. II, c. 7, 8.

Hieronymus ab h. l. : « Nazaræus *sanctus* etatur. Sanctum autem Dominum futurum, Scriptura commemorat. »

Idem admonent Chrysostomus hom. 10, et passim interpretes.

Beda ad h. l. : « In deserto Judææ dicit, quia iis ante prophetatum est ; ecce relinquetur domus vestra deserta, sic in diebus Joannis ex multa parte fuit Judæa deserta.... mystice autem Jo. significat Salvatorem qui prædicabat desertæ Judææ, id est propter transgressionem legis a Deo de-D relictæ. » Eamdem mysticam significationem exhibuerat S. Ambrosius lib. II, ad cap. 3. Luc. desertam dici volens « quia nullis adhuc convenæ plebis operibus colebatur. » Sic A. Imperfecti hom. 3, etc.

(64) Ita Beda, « Vox nominatus, quia verbum præcedebat. » V. Aug. Imperfecti.

(65) I Tim. VI, 8. « Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti sumus. »

(66) V. Bochartum De animal. fac. Script. pag. 1, lib. I, cap. 5. Chrysostomus de victu et vestitu Jo, agit hom. 10, S. Ambrosius l. III. In Luc. I.

(67) *A ventura ira* Vulg. *ab ira ventura* Ital.

(68) Hac de re A. Imperfecti hom. 3, et Beda ad h. l.

(69) De Pharisæis et Sadducæis Beda interpretatur.

Salvatorem nostrum, nrm et ipse serpens vocatur (70), postquam ad eam venit, postquam eam suo semine impraegnavit, totamque evangelicae praedicationis sementem in eam effudit, illa sicut vipera, sicut venenosa et impia contra eum assurgens, eum
14 interfecit. Hujus autem filii isti sunt, qui matris nequitiam fugientes, ad pœnitentiam veniunt, et de ipsius impio ventre exire nituntur. Hujus filii et Apostoli fuerunt (71), qui exstincta matre, ex ejus utero progredientes, ubique terrarum Evangelium prædicaverunt. Ex hoc autem utero et Apostolus lætabundus egrediens ait: « Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, » et cætera (*Galat.* I, 15). Et isti quidem Synagogam occiderunt, quia perpetuæ morti eam damnaverunt. Sic igitur ex impia matre boni filii oriuntur; quibus nunc dicitur: *progenies viperarum*; sed jam nunc dissimiles a natura viperarum, quis demonstravit vobis fugere a futura ira? *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ:* illa enim pœnitentia sine fructu est, quæ in nullo bono opere se manifestat, qualis est. Sicut enim bonæ arbores commendantur fructu, ita et digne pœnitentes bonis operibus commendantur. Quis enim eum pœnitere dicat, qui adhuc id ipsum agit, unde se pœnitere dissimulat (72)? *Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham*, talis enim cogitatio falsam securitatem et inutilem parit. Non enim sufficit vobis quod Abrahæ filii estis, nisi Abrahæ opera faciatis, et ejus fidem teneatis. *Dico enim vobis, quoniam potens est Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Unde manifestum est quod filii Abrahæ non secundum carnem (73), sed secundum fidem dicuntur. Si enim secundum carnem dicerentur, qui ex ejus carne non essent, ejus filii dici non possent. Suscitantur autem de lapidibus filii Abrahæ, (74) quia gentiles prius lapidei, duri, et infructuosi Abrahæ filii facti sunt, ejus fidem, et opera imitantes. *Jam enim securis ad radicem arboris posita est:* securis Christus (75) arbor synagoga: prope est igitur ut succidatur, cui ad radicem jam securis posita est. Exspectat tamen adhuc, ut videat si fecerit fructum bonum. Hoc enim ficus illa significavit (76), cui Dominus maledixit, quoniam fructu non habebat, et aruit. Qui igitur toti arbori non pepercit, quomodo uni ex ramis parcet? Ne dicas itaque intra te; filius sum Abrahæ: sed fac illius opera, ne ab ejus radice

A simul cum cæteris succidaris. *Omnis enim a*
quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ig
mittetur. Quid enim arbor, quid fructus, et quid i
iste significet, manifestum est. De hoc enim
dicitur; « Vermis eorum non morietur, et i
eorum non exstinguetur (*Isai.* LXIV). » — *Ego*
dem vos baptizo in aqua in pœnitentiam. Qui au
post me venturus est, fortior me est, cujus non
dignus calcimenta (77) *portare, ipse vos bapti*
in Spiritu sancto, et igni. (78) Aqua enim tan
baptizabat beatus Joannes, quia ejus baptismus
nem a sordibus lavare poterat; animam vero a
catis mundare non poterat. Erat enim hic um
et figura melioris baptismi. Baptizabat autei
pœnitentiam, id est, ad hoc ut agerent pœnitenti
B ut sicut ipse aqua eos lavabat exterius, ita ip
pœnitentia lavarent interius, ut mox Christo
niente, ad ejus baptismum suscipiendum essen
rati. Quæ sunt autem calcieamenta Christi, qu
vir sanctus portare indignum esse dicit? Ch
enim calciamenta portare est ejus Incarnati
mysteria prædicare: Quodammodo enim se divi
calciamentis induit, quoniam nostræ carnis m
cinum Dei Filius suscepit. Cum enim cætera i
menta ex alia et alia materia habeamus, ca
menta tamen non nisi carnea, et de carne susc
habemus. Baptizabat autem Christus in Sp
sancto, et igni, id est, in virtute Spiritus sancti,
peccata simul tolluntur et uruntur. Una enim
demque virtus est et Patris, et Filii, et Spi
C sancti; sed quia Spiritus sanctus ab utroque pr
dit, bene in Spiritu sancto Dominus Jesus bapti
dicitur; quia in hac una persona virtus totius T
tatis breviter ostenditur. Ipse enim qui ait, «
quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sa
(*Joan.* III, 5); » idem ipse dixit, « baptizantes
in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Mc*
XXVIII, 19). » Si igitur beatus Joannes dixi
ipse vos baptizabit in se ipso, quando dixit:
vos baptizabit in Spiritu sancto; obscurum qui
esset, ad ipsum tamen significaret. Similiter au
si dixisset: ipse vos baptizabit in Patre: et ho
rum esset obscurum, quamvis omnium trium sit
operatio. Bene itaque dixit, *ipse vos baptizabit in*
ritu sancto, id est, in ea virtute quæ communis es
D tris, et Filii, et Spiritus sancti (79). Sequitur: *C*
ventilabrum: in manu sua et permundabit ar

(70) Vid. Num. XXI, Jo. III, 14, et ea loca interpretes.

(71) In bonam partem accipit et Ambrosius l. all.

(72) De pœnitentia hujusmodi chrysostomus ad h. l. hom. 10.

(73) Vid. Paulum ad Roman. cap. II, III, etc.

(74) Est hæc aliorum explicatio apud Chrysostomum l. all., præterea Hieronymi, Ambrosii, A. Imperfecti, Beda, etc.

(75) Hieronymo *securis* est prædicatio Evangelii.

(76) Huc idem transfert Ambrosius l. all.

(77) *Calciamenta* habet Cyprianus l. I Testimon. et mss. cod. apud Sabatier. V. ap. Hyeronyn
et Bedam hunc locum. V. etiam Ducangiun
Gloss. V. *Calcia, Calciare*, etc.

(78) V. Dissert. Calmet ante comm. in Marc.
Baptismo ar. 2, qui est *De baptismate Joannis*

(79) Verba *ipse vos baptizabit Spiritu sanc*
igne explicat Hieronymus, « sive quia ignis est
ritus sanctus, sive quia in præsenti, spiritu b
zamur, et in futuro, igne. » Chrysostomus *bc*
zare Spiritu sancto interpretatur de gratiæ l
tate, commemorationem ignis adjici putat ad
tiæ energiam experimendam. Beda exponit
gratia et remissione peccatorum, sive igne tr
lationum. Alii aliter.

uam; et congregabit triticum suum in horreum, A
ıs autem comburet igni inextinguibili. Quis
per ventilabrum, quo grana a paleis dividun-
ıisi ejus discretionis libram, et examen (80)?
vero per aream, nisi Ecclesiam? quid per tri-
ı, nisi bonos? quid per paleas, nisi malos?
per horreum, nisi patriam cœlestem? Postquam
Salvator noster suæ discretionis examine bo-
malis, et agnos ab hædis separabit, tota san-
cclesia iniquorum consortio libera, et emun-
tunc bonos ad regnum invitabit dicens: *Ve-
benedicti Patris mei, percipite regnum, quod
paratum est ab origine mundi.* Paleis au-
id est, iniquis quid dicet? *Ite maledicti in
n æternum. Tunc venit Jesus a Galilæa in Jor-
m ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.* Quod B
ait *tunc* (81), intelligendum est, quando Joan-
dia prædicabat, et baptizabat, non autem quan-
·ædicare cœperat: jam enim tricesimum an-
uterque intraverat, quando ad baptismum Do-
s venerat. Baptizatur autem Jesus non sibi, sed
ı(82). Lavat aquas, et sanctificat suo tactu, non
avatur ab aquis. Ibi vetus circumcisio periit:
ovæ fidei innovatio cœpit. Ibi primum Joannes
zare didicit, ubi totius Trinitatis mysteria co-
it, audivit, et vidit. Territus tunc Joannes, et
ominum accedere contremiscens, prohibebat
dicens: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad
Respondens autem Jesus dixit: Sine modo; sic
decet nos implere omnem justitiam.* Tu, inquit,
r es, tu Dominus es; ego minor et servus; me C
et minui, te autem crescere. Quid est ergo quod
nis ad me? ego potius debui ire ad te. Tu
lus es, et omnia mundas: non tu a me, sed
te et mundari, et baptizari debeo. At ille:
modo; mysterium est quod ago, dum ego bap-
tu quoque in me baptizaris, quia membrum
us, qui baptizatur. *Sic enim decet nos imple-
mem justitiam,* veteribus finem, et terminum
ntes, novis autem exemplum et regulam dantes.
dimisit eum. Quid est, dimisit eum? non ul-
ı restitit, non ulterius contradixit, quin immo
ievit, et eum secundum suam voluntatem facere
isit (83). *Baptizatus autem Jesus confestim as-
it de aqua, et ecce aperti sunt ei cœli, et vidit
tum Dei descendentem sicut columbam, et ve-
em super se: et ecce vox de cœlis dicens; hic est
meus dilectus, in quo mihi complacui.* Quid est. D

enim quod baptizato Domino cœli aperiuntur? Magnum est hoc mysterium, magnamque his, qui baptizantur, lætitiam præfigurat. Clausum erat prius, nemo illuc ante baptismum ingrediebatur: nunc autem apertum est: sed baptizatis est apertum. Sic enim ipse Dominus ait (*Joan.* III, 5); « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum (84). » Vidit autem Spiritum Dei descendentem sicut columbam, non quod Spiritus sanctus in columba incarnatus sit; solus enim Filius est incarnatus; sed quod in columba Spiritus Dei se ostendere voluit. Nam et in nobis est Spiritus sanctus: hoc enim Apostolus dicit (*I Cor.* III, 16): « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus sanctus (85) habitat in vobis; » non tamen Spiritus sanctus incarnatur in nobis. Vox autem illa, quæ de cœlis audita est, cujus nisi Patris fuit? Quis enim alius dicere potuit; *hic est filius meus dilectus*? Verumtamen qualiter ab invisibili et incorporeo vox corporea, sensibilisque procedat, solvat qui potest. Complacet autem sibi Deus Pater in Filio suo dilecto, quod talem ante tempora ineffabiliter, et sine initio filium genuit. Sic enim, si dicere dignum est, et nos nobis placemus in operibus nostris, quando aliquid agimus, quod laude dignum esse videatur. Apertissime autem hoc in loco Trinitas ostenditur, in quo personaliter tota sentitur; siquidem Filius in homine, Spiritus sanctus in columba, et Pater in suæ vocis testimonio declaratur (86).

VII. [CAP. IV.] *Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu ut tentaretur a diabolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit.* Præcipui Ecclesiæ sancti doctores Dominum Jesum in desertum a suo spiritu ductum esse exponunt (87): quem si ab alio quoque spiritu ductum fuisse exposuissent, non esset inconveniens, cum Lucas Evangelista eum in Jerusalem, et in **16** montem excelsum valde a diabolo non assumptum, sed ductum apertissime dicat. Quod si ibi, et ibi ab alio spiritu ductum esse non est inconveniens; quare in desertum quoque ab alio spiritu eum ductum fuisse inconveniens videatur (88)? Sed sive a suo, sive ab alio ductus fuerit, considerandum est, quare se a diabolo tentari permisesit. Nihil enim sine utilitate et ratione facit Salvator noster; et ibi maxime rationem quærere debemus, ubi ipse aliquid agit (si tamen tale aliquid agit), quod suæ majestatis videatur esse indignum: quis enim audire non horreat,

) De futuro judicio et æterno supplicio vel præ-
explicat etiam Hieronymus, Ambrosius, et
; de tentationibus et calamitatibus vitæ hujus
ıperfecti hom. 3.

) Bedam ad h. l. et Jansenium cap. 14.

) « Triplicem ob causam, ait Hieronymus ad
Salvator a Jo. accepit baptismum, 1 ut quia
ı natus erat, omnem justitiam et humilitatem
impleret. 2. ut baptismate suo, Jo. baptisma
robaret. 3. ut Jordanis aquas sanctificans, per
nsionem columbæ, Spiritus sanctus in lavacro
ntium monstraret adventum. » Ita ferme et
. V. Maldonatum, Jansenium, etc.

) Hinc initium sumit homilia Emiseni Dom. l. in Quadrag., pag. 52. Sequentes omnes homiliæ non Emisenum, ut pluries diximus, sed S. Brunonem Astensem auctorem habuerunt.

(84) De baptismi effectu hoc explicat eodem modo Chrysostomus et Beda.

(85) *Spiritus Dei* Vulg.

(86) « Mysterium Trinitatis in baptismate demonstratur: Dominus baptizatur; Spiritus descendit... Patris vox auditur, » Hieronym.

(87) Hieron., « Haud dubium quin a S. Spiritu. » Ita Chrysostom., Gregorius, hom. 16 in Ev., Beda, etc. V. Maldonatum.

(88) V. Calmet ad h. l.

quod virtus a diabolo vel ducatur, vel tentetur? Verumtamen vel sua sponte ducitur, imo se jubente ducitur (ejus enim velle jubere est), non est hoc tantum horrendum, quantum quid significet mirandum et quærendum. Quis enim nesciat Pilatum et Judæos qui eum occiderunt, non solum membra diaboli, sed ejus quoque servos fuisse? Et quidem major nobis injuria videtur esse ea, quam a servis alicujus hominis patimur, quam si ab ipso eorum domino eam pateremur. Unde non magis horrendum est quod Salvator noster a diabolo ducitur, et tentatur, quam quod a Judæis occiditur et flagellatur. Sicut enim Christus occiditur non sibi, sed nobis; ita etiam tentatur non sibi, sed nobis. Nobis enim mortuus est, quia nobis ejus mors necessaria erat: nisi enim ipse moreretur, nos non viveremus: mortuus igitur est, ut nos vivamus. Similiter autem nobis tentatus est; quia ejus tentatio duplex nobis beneficium probat. Alterum quidem ut sciamus quomodo tentatoribus nostris, et his qui nobis injuriam faciunt, respondere debeamus. Alterum vero ut in nulla nostra virtute, vel sapientia confidamus; quoniam inimicus noster diabolus, qui ipsum Dominum nostrum tentare præsumpsit, tanquam leo rugiens semper circuit quærens quem devoret (89). Reddita igitur causa tentationis, videamus et mysterium significationis. Cum enim multis modis diabolus homines tentet, maxime tamen his tribus eos tentando aggreditur: id est aut ciborum appetitu, aut vana gloria, aut honoris et divitiarum sublimitate. Nititur autem eos quos tentat, ad excelsa ducere, et in altum elevare, ut sicut ipse elevatus cecidit, sic et alios exaltando ruere faciat. Ipse enim est qui ait (90): « In cœlum ascendam, super astra Dei exaltabo solium meum; sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, et similis ero Altissimo. » Alios itaque in desertum ducit (91): alios supra templi pinnaculum ponit: alios vero in montem excelsum exaltat. Et in desertum quidem ducit: quando ab amore cœlestis patriæ, et a divina contemplatione mentes hominum avertit, et terrena quæque, et transitoria cogitare facit: desertum enim est quidquid a Deo longe est. Sed quod cogitare non magnum peccatum est, nisi cogitationi delectatio succedat, opponit menti diversas ciborum delicias, ut sicut primum hominem decepit per gulæ intemperantiam, si cæteros quoque decipiat. In pane enim omnia ciborum genera significantur, secundum illud (92): *Intravit Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum Sabbato manducare panem.* Quando igitur hæc tibi in mentem venerint, et oblitus eorum quæ animæ sunt, sola ea quibus caro delectatur, inpinguatur et superbit, cogitare cœpe-

A ris, recordare, quia in deserto es, tentat te i[...] cus, et panes suos tibi apponit. Responde it[...] sicut Dominus tuus respondit, quando ipse qu[...] ab eo tentabatur: *Non in in solo pane vivit hom[...] in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Pane nutritur corpus, verbo Dei reficitur anima Utrumque ergo bonum est: alterum tamen ni[...] appetere, multumque delectabilem quærere, suscipiendo temperantiam non habere, malu[...] Ex hoc enim luxuria omnisque carnis petul[...] nascitur. Propter hoc et dives ille qui epula quotidie splendide, quia susceperat bona i[...] sua, omnia mala nunc patitur post mortem [...] Videamus modo de illis quos supra pinnac[...] templi diabolus statuit, in quibus mihi cleric[...]

B ordo maxime significari videtur (94) Illi e[...] diabolo supra pinnaculum templi elevantur, qu[...] se idoneos esse putant, qui Ecclesiam Dei r[...] possint, et pretio, et precibus, et quibuscunqu[...] dis possunt, Ecclesiæ prælati et episcopi fieri [...] tur. Neque enim se aliter Christus illuc a di[...] duci pateretur, nisi quia tales Christianos su[...] mine præsignitos in hoc facto significare vol[...] Et bene quidem tunc omnium personas, bon[...] scilicet et malorum in se significando sus[...] quando se a diabalo tentari permisit. Quod [...] ait, *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*, quid nisi hoc dicere videtur: Jam inter filios Dei co[...] tatus es, jam episcopus ordinatus es, jam ab his

17 non cognoscunt videris esse quod non e[...]

C igitur aliquid unde lauderis, unde gloriosus h[...] ris, et unde magnus ab hominibus videaris, *M[...] deorsum.* Semper enim hi tales se deorsum mi[...] quia solas divinitias, gloriam et dignitates quæ[...] quotidie deteriores fiunt; et hos tamen benig[...] mus Dominus docere non dedignatur, quomod[...] tentatori respondere debeant; si tamen non d[...] lum tentantem, sed se salutaria consilia da[...] audire velint. Ait enim: *Rursum scriptum est tentabis Dominum Deum tuum.* Hoc enim Do[...] respondit, quando diabolus eum duxit supra p[...] culum templi, et quando ei dixit; *si Filius L[...] mitte te deorsum.* Similiter igitur et tu quia i[...] gis te supra Ecclesiam Dei male ordinatum; [...] a Deo, sed a diabolo ibi positum, cæterisque p[...] tum: qui tibi etiam quotidie dicit mitte te deo[...]

D et te quotidie præcipitare, et perdere nititur; [...] dare hujus testimonii, quod non diabolo, se[...] et omnibus hominibus a Domino dicitur. Res[...] igitur: Non tibi credam, non me deorsum mit[...] sed obediam Scripturæ mihi dicenti: *non te[...] Dominum Deum tuum.* Quomodo enim Dominu[...] tentat qui Ecclesiam, quam furtim et per latroci[...]

(89) V. Chrysostom. hom. 13, et ex recentioribus Corn. a Lap.

(90) Isai. XIV, 15: « In cœlum conscendam, » etc.

(91) V. S. Gregorium, lib. XIV Moral., cap. 7; Ambrosium l. III in Luc.; Chrysost. hom. 13; A. Imperf. hom. 5.

(92) Luc. XIV, 1: « Et factum est cum intraret, » etc. V. Calmet ad h. l. Lucæ.

(93) « Si quis ergo non vescitur verbo Dei non vivit; » ut colligit hinc Hier. De his [...] tentationibus, S. Leo ser. 3 de Quadrag. Amb[...] lib. I De Cain et Abel, cap. 5, etc.

(94) Elegans et notabilis maxime locus.

it,contra canonum instituta,et Dei voluntatem et possidet ? Multum enim Deum tentat qui in ccato perseverat, quo se perire non dubitat. ıtem ita dispositis,nunc de illis quoque videa- ɟui supra montem excelsum valde a diabolo ıtur, quibus etiam omnia regna mundi,et eo- ;loriam ostendit, et ostensa promittit, si eum lentes adorent. Quos enim alios per istos in- ımus, nisi imperatores, reges, duces, princi- steros que sæculi hujus potentes (95),quos in ɜm excelsum, id est in ipsarum dignitatum nitatem per homicidia,perjuria,furta,rapinas, :iones, fraudes,et cætera hujusmodi diabolus et exaltat ? Et isti quidem eum adorant,eum t et venerantur ; eum quasi Deum sequuntur, t eum in tenebras demerguntur : neque enim nt hoc quod dicit Dominus Jesus. *Dominum tuum adorabis et illi soli servies*.Quia igitur n est de his qui in desertum ducuntur, et de ıi supra pinnaculum templi constituntur, et ; qui supra montem excelsum valde exaltantur. ad principium redeamus, et quare Salvator quadraginta diebu s,et quadraginta noctibus ıverit exponamus (96). Quæri enim potest neque plus, neque minus jejunaverit ; et sibi hoc dierum numero jejunare placuerit. m enim Moyen, tantum et Elism jejunasse ıs (97).Quadragenarius enim numerus ex qua- onstat, et decem : quatuor enim decem, vel quator quadraginta fiunt.Per quatuor autem n Testamentum significatur,quoniam in qua- vangeliis consistit.Per decem vero significatur qui in decem mandatis legis continetur.Qua- ıta ergo diebus jejunare est utriusque testa- præcepta servare. Quadraginta enim diebus .t, qui ab illis omnibus se immunem et jeju- custodit,quæ utrumque Testamentum facere icit : ut sicut caro exterius jejunai a cibis.ita ns interius jejunet a vitiis. Dicit enim Scri- : Non occides,non mœchaberis, non furtum ,non falsum testimonium dices,non concupi- em proximi tui, et similia. Hi sunt illi cibi a s utrumque testamentum præcipit abstinere. go carnem jejuniis macerat,nisi ab istis cibis ɜrius jejunium custodiat, non benc jejunat. ımus igitur carne, jejunemus et mente. Noti sunt illi cibi, a quibus abstinere debeamus. ıvitiıaque Dominus Jesus quadraginta diebus,

A et quadraginta noctibus,quatenus in ciborum jejunio significaret nobis jejunium corporis,et in dierum numero demonstraret jejunum cordis.

VIII. (98) *Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset,secessit in Galılæam ; et relicta civitate Nazareth,venit,et habitavit in Capharnaum maritima,in finibus Zabulon et Nephtalim : ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam : Terra Zabulon et Nephthalim via maris trans Jordanem Galilææ gentium, populus,qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam ; et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis*. Manifestum est igitur, quia non alicujus rei timore secessit Dominus in Galilæam, relicta civitate sua Nazareth, sed ut prophetia compleretur. quæ in fines Zabulon, et
B Nephtalim eum venturum esse prædixerat.Sic enim ait Isaias (*Isai.* IX, 1). « Primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra Nephthalim. » Sed quare primo tempore ? quia statim in suæ prædicationis
18 initio, et tanquam apostolos elegisset veniens illue,Petrum et Andræam, Jacobum et Joannem de piscatione vocavit,et eis ut post se venirent, imperavit. Sic igitur primo tempore suorum pondere peccatorum terra Zabulon, et terra Nephthalim alleviata est (99). Quæ ideo quidem *via maris* dicitur,quia portuosa erat, et naufragiis dedita (100). Unde et Jacob in benedictionibus ait (101) : « Zabulon in littore maris habitabit,et in statione navium pertingens usque ad Sidonem. » Sed quare in Galilæam secessisse dicitur ? cum Lucas evangelista
C Nazareth in Galilæ esse ostendat, dicens : « Missus est Gabriel angelus a Deo in Galilææ civitatem, quæ vocatur Nazareth (*Luc.* I, 26). » In hoc quoque Evangelio superius legitur,quod Joseph admonitus in somnis « venit in parte Galilææ, et habitavit in civitate Nazareth (*Matth.* II, 22). » Per quod datur intelligi quod Nazareth non in plena provincia Galilææ, sed in extremis finibus sita sit (102). Secessit igitur in Galilæam, id est, in ipsius provinciæ plenitudinem.Gentium autem illarum populus,qui ibi in tenebris sedebat,et lumen veritatis non habebat quia legme spiritualiter non intelligebat,tunc vidit lucem magnam.Vere utique magnam ; ipsa est enim,quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quam qui sequitur,non ambulat in
D tenebris, sed habebit lumen vitæ. *Et sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis*. Illi enim sub umbra mortis sedent, qui vitæ arborem igno-

Ita sanctus quoque Gregorius, lib, XVIII Moıp. 36, et lib. XXX, cap. 26.
Hac de re fuse Cornelius a Lapide, aliique retes. Vid. S. Jo. Chrisost. hom. 1 in Geı. 3.
Vid. ap. S. Basilium in homil. XL. Martyeorum orationem. S. Aug. serm. 51, n. 32, 25, n. 9 : serm. 205, n. 1 ; serm. 264, n. 5 : 270, n. 3, etc. In libro etiam II De doctrina iana.cap.16, numeri illius mysteria quædam it. Vid.S. Gregorium hom. 12 in Evang., n.5. it de numerorum mysteriis Petrus Bongus.
Est Emiseno homilia supposita in die S.Andrææ pag. 199, hoc num. 8 et seq. 9.

(99) Totidem ferme verbis prophetæ locum explicat S. Hieron., lib. III in Isai.

(100) Hieronym. ibid. « Mare hic lacum appellat Genesareth qui Jordane influente efficitur ; in cujus littore Capharnaum et Tiberias et Bethsaida et Choroziam sitæ sunt : in qua vel maxima regione Dominus commoratus est. »

(101) Genes. LIX 13. Vid. S. Ambros. De Benedict. patriarch. cap. 5.

(102) Vid. Hieron. De loc. Bonfrer. Onomast. Relandum Palest. pag. 905.

rant. Mala umbra,quæ sic refrigerat, ut occidat; sic obscura. ut penitus lumen tollat. His igitur nisi lux ista illuxisset, vita pariter, et lumine caruissent, quoniam et umbra lumen eis tollebat,et mors vitam eis auferebat. Venit igitur lux,venit Dominus Jesus, qui simul eos et illuminavit, et sanavit. Unde et subditur : *Exinde cœpit Jesus prædicare,et dicere : pœnitentiam agite,appropinquavit enim regnum cœlorum.* His enim verbis Salvator noster suos auditores et illuminat, et sanat; Christi enim prædicatio et lumen, et vita est. Sed ubi est necessarium accendere lucem, nisi in tenebris ? Quibus necessarium est dare medicinam, nisi infirmis ? At vero anima quæ in peccatis est, et infirma, et sine lumine est. Huic igitur pœnitentia datur, cujus medicamine sanatur, et illuminatur. Bene autem a pœnitentia prædicare Dominus inchoat, qui mentes hominum infirmas,et errorum nebulis excæcatas,hoc uno,et singulari medicamine sanare,et illuminare venerat. Idipsum enim prædicationis exordium Joannes quoque Baptista suscepit. Nisi enim hæc medicina præcesserit,nullum aliud remedium est, quod infirmis mentibus valeat subvenire. Nam etsi parvuli pœnitere nesciant, fides tamen et pœnitentia eos offerentium, pro eis suscipitur.

IX. *Ambulans autem juxta mare Galilææ vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus mittentes rete in mare, erant enim piscatores, et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi, relictis retibus,secuti sunt eum* (103). Ecce primos suos discipulos de mari Dominus vocat, quoniam multos alios per eos de hujus mundi fluctuosa amaritudine ad fidem vocare disposuerat. Ut quia de mari a Domino vocantur,ipsi quoque periclitantium animas de mundi hujus naufragio, et vitiorum insurgentibus procellis liberare discant. Et sicut ipsi secundum carnem fratres erant, ita et cæteros fide, et dilectione fratres esse doceat. Omnes enim fratres sumus, qui ex una matre Ecclesia geniti, et unius patris filii sumus. Unde simul omnes dicimus : « Pater noster, qui es in cœlis (*Matth.* VI, 9). » Quia enim communis pater est omnium,communiter invocatur ab omnibus. Vocat autem Dominus piscatores, quoniam tales ei necessarii erant, qui aquis assueti, et piscandi, et baptizandi essent periti : ideoque non artem mutare eis præcipit,sed longe melioris piscationis, et alterius generis piscium eos piscatores fore promittit (104). Dicit eis, *Venite post me,et faciam vos fieri piscatores hominum.* Nisi

A enim hominem pisces essent(105),piscatore
num apostoli fieri non possent. Tales enim
digni sunt convivio Dei. Tales pisces in bapt
fluvio natant. Tales pisces hamo fidei, sanct
dicationis retibus capiuntur. De mari i
mare transferuntur, quoniam de mari Gal
19 hoc mare magnum et spatiosum mittun
sunt reptilia quorum non est numerus : a
pusilla,et magna,per quæ omnia genera ho
significantur. Sed quid est dicere, *venite p*
Post Christum namque ire, est ejus vestigia
ejus opera imitari, ejusdem patientiam et
tatem tenere. Neque enim sufficit nobis pedi
tum ire post Jesum, nisi et mente, et di
B eum sequamur. Operæ pretium autem est,c
rare,quanta fuerit horum beatorum fratru
dientia, qui statim relictis retibus secuti su
Unde non immerito Simon *obediens* (106), A
vero *respondens* (107) vel *decorus* interpret
procedens inde,vidit alios duos fratres Jacob
bedæi, et Joannem fratrem ejus in navi cum
dæo patre eorum reficientes retia,et vocavit
autem statim, relictis retibus et patre, sec
eum. Non minor autem in his, quam in il
obedientia invenitur (108); quia ad unius ju
vocem non solum retia, sed et patrem relinq
Christum Dominum secuti sunt. Et isti quide
et illi non solum piscatores, verum etiam
erant. O felix militia, quæ ex fratribus co
quibus omnibus est cor unum et anima u
C quibus etiam per Prophetam dictum fuerat :
quam bonum, et quam jucundum habitare
in unum (*Psal.* XXXII, 1). » Quid est aute
reficere, nisi sanctarum Scripturarum se
hæreticorum violentia conscissas et dep
sana intelligelia exponere est restaurare
enim quatuor Evangelia, quasi quatuor p
retia sunt. Similiter autem et quinque libri
omnesque prophetarum libri. Denique tot
tia, quot et volumina. His enim retibus Ch
capiuntur : his omnes fideles in Ecclesia c
tur. « Ite,inquit Dominus,in universum mu
prædicate Evangelium omni creaturæ : qui c
rit,et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* X
Vides igitur piscatores, quibus dicitur : Ite
D versum mundum,vides et retia,id est,Evan
de quo dicitur, prædicate Evangelium om
turæ : vides et flumina,in quibus pisces ca
id est baptismum : vides et ipsos pices,
delicet qui baptizantur, et credunt. Sequitu

(103) De iterata horum vocatione Chrysost., hom. 14, et Beda.

(104) Atque hinc nimrum Chrysostomus homines traducere ad pietatem vocat σαγηνεύειν *sagena capere* et Cyrillo multitudo ad Deum nondum traducta τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς ἀσαγήνευτος *multitudo non capta sagena*.

(105) Notum est Christianos nuncupatos pisces,et pisciculos : quare Tertullianus. De bapt., cap. 1. Nos pisciculi secundum Jesum Christum nostrum in aqua nascimur ; et tesseram Christianorum quam-
dam fuisse vocem ἰχθὺς *piscis* tam multis insc
veterum. Christianorum Monumentis. Exstat
selmi Costadoni erudia dissertatio Italice
De pisce J. C. symbolo.

(106) Vid. hic a Lapide.

(107) V. Andream de Sarrassey De gl
Andreæ c. 1, p. 5. Beda quoque interpreta
habet horum nominum.

(108) Fidem horum et obedientiam lauda
sost. hom. 14.

X. *Circuibat Jesus totam Galilæam docens in Synagogis eorum et prædicans Evangelium regni Dei, et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo.* Hoc est enim quod superius exposuimus ; quia primo tempore non solum peccatorum onere, verum etiam ægritudine corporis alleviata est terra Zabulon, et terra Nephthalim. *Et abiit opinio ejus in totam Syriam; et obtulerunt ei omnes male habentes, et vexatos* (109) *variis languoribus, et tormentis comprehensos ; et qui dæmonia habebant, et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos.* Ecce quam subito manifestatur Christus : ecce quam subito ejus virtutis fama et opinio terram replet. Undique autem omnes infirmi et male se habentes ad eum deferuntur, et ipse ut verus medicus omnes interius et exterius curat infirmitates. Hoc enim propheta prædixerat dicens (110) : a Vere languores nostros ipse tulit, et infirmitates nostras ipse portavit. » — *Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Jerosolymis, et de Judæa, et de trans Jordane.*

XI. [Cap. V.] (111) *Videns autem Jesus turbas ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, et aperiens os suum, docebat eos dicens : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Quod enim in montem Christus ascendit magnum aliquid se locuturum esse significat. Ideo enim et propheta ait (112) : « Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion. » Ibi autem discipulos docet quos majoris intelligentiæ esse sciebat. Sed quid dicit (113) ? *Beati pauperes spiritu.* Non dicit simpliciter beati pauperes ; quoniam nec omnes pauperes beati, nec omnes divites miseri sunt. Multos enim pauperes latrones, homicidas, adulteros, perjuros et proditores videmus : qui et in hac vita miseri sunt, et post hanc vitam infelices erunt. Divites autem plures fuisse legimus, qui in sancta conversatione Domino placuerunt. *Beati igitur pauperes spiritu*, sed non omni spiritu ; est enim spiritus bonus, est et spiritus malus. Sicut autem beati sunt, qui spiritu malo
20 pauperes sunt, sic etiam illi beati sunt qui spiritu bono divites sunt. Beati itaque pauperes spiritu, et beati divites spiritu. Est enim spiritus superbiæ, spiritus fornicationis, spiritus discordiæ, et multi alii spiritus sunt, quibus quicunque pauperes sunt, beati sunt. Beati sunt quoque qui spiritu sapientiæ, et intellectus, spiritu consilii et fortitudinis, spiritu scientiæ et pietatis, et spiritu timoris Domini divites

A sunt. Sed quare beati ? *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Quid enim sunt mites, nisi patientes et humiles ? Perit enim omnis virtus sine patientia. Unde et Dominus ait : « In patientia vestra possidebitis animas vestras (*Luc.* XXI, 19). » Qui igitur impatiens est, nec animam suam, nec terram suam possidere potest. Quomodo enim animam suam possidet qui animi sui furorem et iram cohibere non valet ? Quomodo autem terram suam possidet, qui neque oculos ab illicito visu, neque aures ab illicito auditu, neque nares ab illicito odoratu, neque os ab illicito gustu, neque manus ab illicito tactu compescere valet ? Possumus tamen per hanc terram,
B terram viventium intelligere : ac per hoc non minus possident mites, quam possident pauperes spiritu, quoniam cum illi cœlum, isti vero terram possideant, idem tamen per cœlum, et per terram significatur. Quando vero fidelibus suis Christus Dominus noster talia promittit, nonne tibi in monte, et in regia sublimitate sedere videtur ? Sequitur : *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Quid enim si pro amissione rerum temporalium lugeant ? Quid si pro illatis sibi injuriis lugeant ? Quosdam enim flere videmus, quoniam illatas sibi injurias vindicare non possunt : quas quidem quando vindicant, nequaquam tunc beati, sed miseri fiunt. Sic igitur dicatur : Beati qui lugent peccata, quæ fecerunt ; beati qui sua et aliorum peccata plorant. Sic enim Samuel flebat Saulem cunctis diebus vitæ
C suæ (*I Reg.* XV, 35). Nam et David quia pœnituit, et flevit, beatus est ; ait enim : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (*Psal.* XLI, 3). » Ipse quoque Salvator noster pro morte Lazari lacrymatus est (*Joann.* XI, 35). Videns etiam periturum Jerusalem flevit (*Luc.* XIX, 41) de miseriis ejus. Flevit et apostolus Petrus, et beatitudinem non amisit. Beati igitur qui sic lugent, quoniam ipsi æterna lætitia consolabuntur. *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Illi enim justitiam esuriunt, et sitiunt, qui sic in observanda justitia delectantur, ac si magnis epulis reficiantur. Unde et Psalmista ait : « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore (*Psal.* CV, 3). » Hoc audiant reges et principes ; hoc audiant potentes et judices ; hoc
D et nos audiamus, nos, inquam, episcopi et sacerdotes, hujus capituli semper memores simus, sine quo cætera capitula bene tractare nequimus. Sed nota, quia non solum illi qui faciunt justitiam, sed etiam

(109) In vulg. non habetur vexatos, nec habet antiqua Itala versio.

(110) Isai. LIII, 4. Neque hunc Isaiæ locum ad hanc rem A. refert, sed Matthæus VIII, 17 postquam indurationes narravit ut adimpleretur quod dictum et per Isaiam prophetam dicentem : « Ipse infirmitates nostras accepit et ægrotationes nostras portavit. » V. a Lapide ad l. Is.

(111) Est homil. Emiseno attributa in natali plurimorum mart., pag. 217, præmissis nonnullis in textum num. præced.

(112) Isai. XL, 9 : De variis significationibus montis in Scriptura ; S. Gregorius, init. lib. XXXIII Moral. ; Vid. S. Ambros., lib. VII in Luc., cap. 4, S. Bernardum, hom. 1 in fest. om. SS. ; Proprius ad A. Hieronym. Dominus ad montana conscendit, ut turbas ad altiora secum trahat, et S. Ambrosius lib. V ad cap. VI Luc., ℣. 17.

(113) De his S. Augustin. De serm. D. in mont. (t. III, part. II, Opp., ex recens. Maur.), S. Bernardus De divers. serm. 66, etc.

qui eam esuriunt et sitiunt ; id est qui eam facere A concupiscunt, et si non possint facere quod desiderant, tamen beati sunt, quia quantum in ipsis est, faciunt quod desiderant. Et isti quidem *saturabuntur*, quando omnia illorum desideria complebuntur ; sicut enim cibo saturatur corpus, ita suo desiderio saturatur anima. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Statim post justitiam misericordiam posuit. Unde et Psalmista ait : « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (*Psal.* C, 1). » Bona est justitia ; bona est et misericordia, Habet illa suum locum : habet et ista suum. Neque vero perit justitia, si in quibusdam causis misericordia temperetur. Est autem misericordia (114) quædam affectio animi, qua affligimur alienis malis ; cui invidia contraria est, per quam B homo affligitur alienis bonis. Sive igitur in nos delinquentibus parcimus, sive miseris et indigentibus subvenimus, sive errantes ad viam veritatis reducimus, misericordia est. Qui autem misericordiam non habuerit, misericordiam non inveniet : « eadem enim mensura, qua mensi fuerimus, remetietur nobis (*Luc.* VI, 38). » Sequitur : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* — « Ex corde enim, ut Dominus ait, exeunt cogitationes malæ, furta, homicidia, perjuria, adulteria, falsa testimonia (*Matth.* XV, 19), » et similia ; hæc sunt quæ coinquinant hominem : tale autem cor mundum non est. Si enim mundum esset, totum hominem suo stercore non inquinaret. Illud igitur cor est mundum, ex quo talia non procedunt. Ideo et David C rogat Dominum dicens : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (*Psal.* L, 11). » Si enim cor fuerit mundum a pravis cogitationibus, totus homo erit mundus ab iniquitatibus. Ibi enim oriuntur peccata, ibi radices figunt, quæ si ibi succisæ fuerint, non est ubi crescant. Unde scriptum est : « Beatus qui tenebit, et allidet parvulos suos ad petram (*Psal.* CXXXVI, 12). » Unde et sacerdotes comam nutrire interdicuntur. Qualiter autem mundi corde Deum videant, vel quibus oculis eum videant, dubitari potest, facile autem solvi non potest. Apostolus tamen dicit : « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie **21** ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum D (*I Cor.* XIII, 12). » Et Joannes apostolus : « Scimus, inquit, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan.* III, 2). » Magnus erit ille oculus, qui claritate sui visus eum qui continet omnia, compreheudere poterit. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Pacifici enim sunt qui discordes pacificant, qui mundum Deo reconciliant, qui inter cæteros pacem et concordiam seminant. Apostolus enim dicit : « Pacem sequimini cum omnibus sine qua nemo videbit Deum (*Hebr.* XII, 14). » Itemque : « Si fieri potest, quod ex vobis est ; cum omnibus hominibus pacem habentes (*Rom.* XII, 18). » Et Psalmista : « Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus (*Psal.* CIX, 7). » Et bene quidem filii Dei vocantur pacifici, quia « ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes.* II, 14). » Ipse est rex pacificus, qui in se ipso angulari lapide duos parietes conjungens, pacem fecit his qui longe erant, et his qui prope. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Propter justitiam* dixit, (115) non propter mundi honores, non propter divitias, non propter superbiam et iniquitatem. Multos enim videmus qui propter hæc et similia persequuntur alios, et persequuntur ab aliis. Propter justitiam enim apostoli et martyres persecutionem ab impiis passi sunt. Si enim a prædicatione justitiæ cessare voluissent, persecutionem passi non essent. Usque hodie quoque in sancta Ecclesia persecutionem patiuntur quicunque justitiam prædicare et tenere nituntur. Non igitur omnss qui persecutionem patiuntur, beati sunt ; siquidem iniqui se invicem persequuntur : sed illi soli propter persecutionem sunt beati, qui eam propter justitiam patiuntur. Videat autem unusquisque hæc audiens, si in aliqua istarum beatitudine continetur. Quod si in aliqua se invenerit, sit securus, beatus erit, hoc enim Veritas dixit : Veritas autem mentiri non potest. *Beati estis cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversus vos, mentientes propter me : gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.* Beati, inquit, estis, cum vos homines maledixerint ; ne timentis eorum maledictiones, sed potius gaudete et exsultate, (116) quoniam eorum maledictiones, eorum persecutiones, eorum maledicta, et mendacia gaudium vobis præparant in cœlis, et exsultationem, magnamque mercedem et retributionem. Sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante vos. Non est hoc novum, non est inusitatum ; sic Isaiam, sic Jeremiam, sic et alios prophetas persecuti sunt. Illorum igitur exemplum vos doceat, si illorum vos beatitudo delectat.

XII. (117) *Vos estis sal terræ, quod si sal evanuerit,*

(114) S., Thomas 2-2, qu. 30, ar. 1 ; ex Aug. : « Misericordia est alienæ miseriæ in nostro corde compassio, qua utique, si possemus, subvenire compellimur. »

(115) Idem animadvertit et Hieronymus ad h. l. : Signanter addit : propter justitiam ; multi enim persecutionem propter sua peccata patiuntur, et non sunt justi. Chrysostomus illud pro justitia explicat, pro virtute atque pietate, pro defensione cæterorum. Solet quippe justitiam, omnem prorsus animi appellare virtutem. V. etiam A. Imperfecti hom. 9.

(119) Hieronymus : « Nescio quis hoc nostrum possit implere, ut laceretur opprobriis fama nostra, et nos exsultemus in Domino. » Hoc qui vanam sectatur gloriam, implere non potest : quæ postrema verba descripsit Beda. Chrysostomus tamen præclare, hom. 15 De J. C. « Non modo id dixit sed etiam facile persuasit, nec duobus aut decem, sed universo jam pene mundo. »

(117) Est homilia Emiseni in natali confess. et doct., pag. 227, scilicet S. Brunonis, ut reliquæ Emiseno attributæ.

salietur ? Vos, inquit, estis sal terræ, vos ominum condimentum (118), vestro exemplo ıt, vestra sapientia doceri, vestra humilitate ientia componi cæteri debent. Quod si sal erit, si prædicator vires amiserit, si episcopus æ et vanitati se dederit, in quo salietur, in ›pulus condietur? *Ad nihilum valet ultra, nisi atur foras, et conculcetur ab hominibus.* Tale ›al quia infatuatum est, foras mittitur, quoalsus prædicator, ejusque doctrina quæ vana ›apore et unitilis est, ab Ecclesia pellitur. lcatur autem ab hominibus, quia dignus est, ı omnibus despectui habeatur. *Vos estis lux* :. Quod enim sol et luna præstant corpori, ›ostoli et doctores præstant animæ. Illi illu-.t oculos corporis ; isti illuminant oculos ı. Sunt igitur lux mundi, qui majorem, et me-mundi partem illuminant. *Non potest civitas ıdi supra montem posita.* Sic enim sunt apo-ɜt episcopi super Ecclesiam, sicuti civitas montem. Non possunt abscondi, altius se-ɔmnium oculi ad eos respiciunt. Qui si pul-ıerint, et sui ordinis decorem et honestatem int, venerantur ab omnibus, mirantur et lau-'ab omnibus. *Neque accendunt lucernam, et t eam sub modio, sed super candelabrum, ut omnibus qui in domo sunt.* Ad hoc enim lu-accenditur ut luceat : ad hoc episcopus ordi-
22 ut cæteros illuminet. Lucerna enim epi-ı est, lumen gratia Spiritus sancti, sive evan-prædicatio, candelabrum Ecclesia. Qui ergo Ecclesiæ candelabrum positus est, videat, ne n sancti Spiritus, qua illuminatus est, sub ponat. Videat ne talentum sibi traditum terræ iat; scriptum est enim (119) « Sapientia occulta, aurus absconditus, quæ utilitas in utrisque ? » tiam qui abscondit frumenta, maledicitur in s. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut ıt vestra bona opera, et glorificent Patrem ve-, qui in cœlis est.* Lux, inquit, estis ; et ser-et opere, lucere debetis. Magis enim ope-, quam loquendo, proficitis, quia major est lor operis quam sermonis. Unde non ait, ut ıtes vestrum bonum sermonem glorificent n vestrum. Sed quid ait ? *Ut videntes vestra*

A *bona opera glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere.* Venerat enim Dominus non tantum ad solvendum et exponendum hoc quod lex et prophetæ jubebant, verum etiam ad agendum. Venerat præterea Dominus non ad hoc tantum, ut legem et prophetas solveret, et exponeret, sed ut ea, quæ minus haberent adimpleret (120). Multis enim modis, nisi ipse venisset, lex et prophetæ adimpleri non poterant. Prædixerant enim ejus nativitatem, passionem, resurrectionem, ascensionem et virtutes quas in homine operatus est, quæ nequaquam adimpleri possent, nisi ipse venisset. Multum igitur minus habebant lex et prophetæ, spiritualem videlicet intelligentiam, quæ nisi
B per Christum, adimpleri non poterat. Hoc enim Joannes evangelista testatur. Qui cum multum fleret, eo quod nemo inveniri posset qui librum septem sigillis signatum aperiret, dictum est ei, ne fleret : « Quia ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum et solvere septem signacula ejus. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant (*Apoc.* v, 5). » Quomodo enim non fiant, quæ ipse Deus ventura esse prædixerat ? Alioquin mentiretur qui mentiri non potest. Iota autem, et apex, quæ in litteris minima sunt (121) quamlibet legis et prophetarum parvissimam sententiam significant. Quod autem ait, quia *donec transeat cœlum et terra*, non præ-
C teribit aliquid horum, donec omnia fiant, manifeste ostendit, quia dicendo *donec*, nonnisi ad præcedentia spectat. Multa enim de sanctorum beatitudine loquuntur lex et prophetæ, quæ post et non antea fient, quam transeat cœlum et terra. Sic igitur et illud accipiatur, quod superius dixerat de Joseph et Maria, quia (122) « non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum. » *Donec* enim præcedentia bene determinat, subsequentibus vero nullam infert necessitatem. Si enim subsequentibus necessitatem inferret, postquam cœlum et terra transibit, nihil eorum fieri posset, quæ lex et prophetæ postea futura prædixerant. Sequitur : *Qui enim solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno*

) Notissima sunt verba Chrysostomi hom. 15 ulto plura habet in lib. De sacerdotio. Cer-autem vet. et recentiores ad h. l. admonitio-t præcepta ingerunt. Est opus inscriptum : sacerdotales ex PP. et vet. scriptoribus con-n, unde quilibet quæ volet, petere facile potest. ›s unum proferemus quod habet A. Imperfecti 10. « Melius est facere et non docere, quam › et non facere ; quoniam qui facit, etsi ta-, aliquos corrigit suo exemplo : qui autem ɜt non facit, non solum neminem corrigit, sed multos scandalizat. Quis enim non moveatur ›candum, cum viderit ipsos doctores pietatis ıtes ? » V. cætera.

) Locus Ecclesiastici, cap. XLI, 17, in Vul-Sapientia enim abscondita, et thesaurus in-
D visus, quæ utilitatis in utrisque ? » in Sixt. vers. : « Sapientia autem abscondita, et thesaurus occultus, quæ utilitas in utrisque ? »

(120) Sic etiam Hieronymus : « sive quod de se per alios prophetata compleverit; sive quia ea, quæ antea, propter infirmitatem audientium, rudia et imperfecta fuerant, sua prædicatione compleverit. »

(121) Ex figura litteræ ostenditur, quod etiam quæ minima putantur in lege, sacramentis spiritualibus plena sint. Hieron. Cæterum hic locus varie multumque ab his versatur, qui de antiquis Hebraicis litteris agunt.

(122) Vid. ea quæ dixit n. 3 ad locum ex Matth. ı, 24 : « Et non cognoscebat eam etc. » quem hic, rursus recitat.

cælorum. Qui autem fecerit, et docuerit, hic magnus A *vocabitur in regno cælorum. Non veni,* inquit, *legem solvere* et ponere, sed ea quæ lex præcipit, agere veni et adimplere. Quare hoc ? Vis audire quare ? Quia qui Scripturas solummodo solvit et exponit, et non facit quod Scripturæ præcipiunt, minimus vocabitur in regno cœlorum ; (123) qui autem eas etfacit, et docet, hic *magnus vocabitur in regno cælorum.* In quo *regno cælorum ?* Dicitur enim non solum patria cœlestis, verum et Ecclesia *regnum cælorum* (124). Sed quomodo ibi minimus vocabitur, qui neque magnus, neque minimus ibi erit ? De Ecclesia igitur hoc intelligatur, quæ multis in locis *regnum cælorum* vocatur. In qua sancti apostoli, martyres et confessores magni valde venerantur, et habentur, qui legis mandata, B et fecerunt, et docuerunt. Cæteri vero quoniam minimi sunt, quid attinet dicere, cum neque in memoria apud homines habeantur, neque in cœlis inter sanctos connumerentur ? Et quidem multos tales in Ecclesia videmus, pluresque fuisse non dubitamus, qui bene quidem prædicare sciunt, bene
23 autem facere nesciunt. Isti igitur non immerito *minimi* et vocantur, et sunt in regno cœlorum ; quoniam esti ab aliis magni videantur, ab aliis tamen despiciuntur, in quibus cœlorum Dominus regnat et habitat. Sed videamus quid significet, *qui solverit unum de mandatis istis minimis* (125). De quibus istis ? nisi de his quæ in lege continentur, quam se non solvere, sed facere prædixerat ? Quomodo autem aliquid mandatum minimum esse intelligere possu- C mus, quod qui non facit, vocatur minimus, et qui facit, vocatur magnus ? Tale enim mandatum non minimum, sed maximum esse videtur. Et ergo quidem his verbis significari puto, quod omnia legis mandata non facientibus minima sunt, facientibus autem maxima, quoniam illos minimos, istos vero maximos faciunt. Sunt præterea minima in minimis et magna in magnis, quoniam et illi habent ea pro minimo, et isti habent ea pro maximo. Sequitur : *Dico autem vobis, quia nisi abundaverit* (126) *justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Scribarum enim et Pharisæorum justitia fuit ut bene prædicarent, et bene populum admonerent, non tamen ea faciebant quæ prædicabant, et admonebant. Unde et alibi Dominus ait : « Super cathedram Moysi se[...] Scribæ Pharisæi. Omnia quæ dixerint vo[...] cite, secundum opera eorum nolite facere ([...] XXIII, 2). Quare hoc ? « Dicunt enim et non fac[...] Erat igitur eorum justicia dicere et non fac[...] gem solvere, et non adimplere ; hæc autem [...] lorum regnum properantibus non sufficiunt

XIII. (127) *Audistis quia dictum est antiqui[...] occides ; quia autem occiderit, reus erit judicio. E[...] tem dico vobis, quia omnis qui irascitur fatri su[...] erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, rac[...] erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus [...] hennæ ignis.* Non inquit, sufficiunt vobis ad ju[...] ea quæ Scribæ et Pharisæi sibi sufficere no[...] cogitabant. Majora novis quam antiquis pr[...] B dantur. Illis dicitur, ne occiant ; istis dic[...] irascantur. Illi ab homicidio ; isti ab ira e[...] coercentur. Sed quid est quod Dominus ait [...] *autem occiderit, reus erit judicio ?* Non enim [...] qui occidit, reus mortis in judicio judicatur ; [...] vero lex omnes damnat qui occidiunt, quon[...] ipsa multos occidere jubet. Determinandus e[...] locus iste, sicut et cætera quæ breviter dicta, [...] aliquid habere videntur. Dicit enim lex (12[8]) [...] cunque sponte vel per odium et insidias ho[...] occiderit, ipse quoque occidatur (*Num.* XX[...] Cæteris vero tres civitates constituit, ad q[...] giant ne moriantur. Quod quid significet, [...] hujus loci exponere. Videamus quod se[...] *Ego autem dico vobis ; quia omnis qui irascitu[...] suo, reus erit judicio.* In quo judicio ? In ho[...] C quod in Ecclesia fit, non tenetur ita. In ill[...] districto judicio, si omnis qui irascitur damn[...] aut nulli, aut pauci salvari poterunt. Quis en[...] quiete mitis est, ut aliquando non irascatur ? [...] minandum est igitur et istud, ut non de om[...] sed de instanti et perseveranti intelligatur, q[...] alio nomine *odium* vocatur. Ira enim inv[...] odium dicitur. (129) Unde et bene non pr[...] vel futuro, sed instanti tempore utitur, [...] *Omnis qui irascitur.* Et hoc quidem manifest[...] quia sic damnatur ille, qui fratrem suum od[...] et ille qui occidit : uterque enim homicida v[...] hoc enim Joannes apostolus dicit : « Omnis [...] fratrem suum homicida est : et scitis quod [...] homicida non habet vitam æternam in se [...] D re esse, videtur ; ut quod subjicit de con[...] « raca, fatue, » etc.

(123) Hieronym. eodem modo interpretatur : « Quod magistri eruditio etiamsi parvo peccato obnoxius sit, deducat eum de gradu maximo, nec prosit docere justitiam, quam minima culpa destruit ; et beatitudo perfecta fit, quæ sermone docueris, opere complere. »

(124) Vulgatissimum est et nulli ignotum sancti Gregorii illud homil, 12 in Evang. : « Sciendum nobis est, quod sæpe in sacro eloquio regnum cœlorum præsentis temporis Ecclesia dicitur. »

(125) Aut Bedam præ oculis habuit, aut casu in ejusdem ferme verba incurrit, quæ sunt : « Qui non implet Dei mandatum in semetipso, solvit ; et fit despectissimus in Ecclesia sanctorum. »

(126) Optime meo judicio, A. Imperfecti, minimum hic interpretatur, quod de minima in speciem

(127) Hactenus quæ in homilia Emisen[...] commentario inveniuntur. Ab horum verboru[...] sequuntur explicatione « Nisi abundaverit, [...] est Emiseno homilia altera attrib. Dom. [...] Pentec., pag. 464, quæ totum sequentem [...] rum comprehendit.

(128) Quæri potest de qua lege A. loquatu[...] hoc præscribat. Puto esse quod Num. XXXV, [...] tutur. « Si per odium quis hominem impul[...] jecerit quippiam in eum per insidias, aut cu[...] inimicus, manu percusserit, et ille mortuus [...] homicidii reus erit. »

(129) Odium, ira inveterata, ait etiam Cic[...] Tusc., num. 9.

[Joan, III, 15]. » Sic igitur omnis qui irascitur suo, reus erit judicio. *Qui autem dixerit fra-o, raca, reus erit concilio. Raca* enim mentis um cum indignatione et irrisione significat. cum irridendo, inflatis faucibus aliquem insuf-s. Dicitur tamen quod raca interpretatur *vanus.* unquid tam magnum peccatum est dicere id est, aliquem quolibet sono vocis irridere, icunque hoc dixerit, reus in concilio habea-lagnum enim peccatum est omnis injuria : di-ergo : Si quis dixerit fratri suo raca, et eum ndo, qui irrisione dignus non est, ad indigna-m et iram provocaverit, in concilio episcopo-eus et culpabilis judicabitur. Sæpe enim ex injuria magnæ lites concitantur. Quæ omnes ius caput redundant, qui principalis earum exstitit, secundum **24** illud : « Qui effundit s caput est jurgiorum (130). » Unde et in lege ipitur : « Si egressus ignis invenerit spicas (131), nprehenderit acervos frugum, sive stantes se-in agris, reddet damnum qui ignem succenderit *I.* XXII, 6). » Nam et ipse Dominus ait : « Væ-r quem scandalum venit (*Matth.* XVIII, 7). » im de verbo otioso rationem reddituri sumus, to magis de injuriis, et contumeliis? *Qui autem it, fatue; reus erit gehennæ ignis.* Quid est hoc. nine ? Quid enim hoc, o magister veritatis ? enim si hoc dixerit, et pœnitentiam egerit? us enim multos sanctorum non solum fatuos, t hæreticos alios dicere non timuisse, eosque sibus accusatos, victosque damnasse. Nam et olus Paulus scribens ad Galatas, « insensatos, ltos » eos vocavit ; quod quidem non minoris æ est, quam si fatuos eos dixisset : ait enim : sensati Galatæ, quis vos fascinavit veritati non ire? » (*Galat.* III, 1.) Et paulo post : «Sic stulti estis ut cum spiritu cœperitis, nunc carne mmemini (*ibid.*). » Sic igitur dicamus : Qui biæ spiritu inflatus non corrigendi gratia, sed iose, et malitiose fratrem suum fatuum dixe-umque contra se ad indignationem, et odium ocare non timuerit, tandiu gehennæ ignis reus donec pœnitentia ductus eum quem injuste noverat, quolibet modo, quantum in se est, sibi iciliet. Ut autem ipsum Dominum hoc sensisse igas, audi quod sequitur. *Si ergo offers munus ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater habet aliquid adversum te, relinque ibi munus ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, nc veniens offeres munus tuum.* Ac si dicat : em tuum fatuum vocasti ; iratus est tibi ; ju-causam habet adversum te ; ejus indignatio peccatum est, non te recipio, vade prius re-iliari fratri tuo. Et fortasse ideo has quas præ-

A diximus injurias nominatim Dominus posuit, quia tunc temporis magis in usu habebantur, et aut parvum, aut nullum peccatum esse videbantur. Dedit igitur nobis regulam, novamque legem constituit, ut nullum peccatum negligamus, quoniam etiam illa, quæ minima esse putantur, nisi resecata fuerint, animas perdunt, et damnant. Neque vero quasi parva negligenda sunt, pro quibus Deus offensus munera jam ante altare recipere dedignatur. Sequitur : *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro, et in carcerem mittaris.* Hoc autem tale est ac si diceret : Audisti quid dixerim ? hæc verba vitæ sunt et salutis : esto igitur eis consentiens, hic est enim adversarius tuus. Quis

B enim sic adversatur homini ut sermo divinus ? Vult enim iste occidere ; dicit ille : *Non occides.* Vult iste mœchari ; dicit ille : *Non mæchaberis.* Vult iste furari : dicit ille : *Non furaberis.* Et tandem uno sermone pene omnia comprehendens ait : *Quod tibi non vis, alii nec fieris.* Esto igitur consentiens huic adversario tuo ; hoc autem cito interim dum es in via cum eo ; cito enim hæc via finitur : pauca sunt miliaria. Tanta enim est hæc via, quanta est et vita uniuscujusque. Quamvis autem aliis longior, aliisque brevior sit, nulli tamen valde prolixa est (132) Postquam vero via completa fuerit, et vita finita jam nihil proderit consentire velle. Quid igitur ? Accusabit enim te adversarius tuus, tradetque te judici. Cur non dicis, optime Domine, tradetque te mihi? Tu es enim qui constitutus es a Deo judex vivo-

C rum, et mortuorum. Sed quid sequitur ? *Judex tradat te ministro.* O quam iniquo ministro ad cruciandum traditur, qui bono consiliario consentire noluit ! Postea vero quid fiet? *Et in carcerem mittaris ;* carcer iste infernus est. Qualis minister, talis et carcer. Ille enim est crudelior omnibus, iste formidolosior et horribilior universis ; in quo tenebræ nunquam deficiunt, in quo ignis nunquam exstinguitur, in quo vermis nunquam moritur. *Amen dico tibi non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Magnum est hoc debitum, et infinita, et innumerabilis est ista pecunia, ad cujus novissimum quadrantem nunquam venitur; quæ semper solvitur et nunquam finitur.

D XIII*. *Audistis quia dictum est antiquis, non mœchaberis. Ego autem dico vobis quoniam omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* His enim verbis non solum corporis, sed et memtis fornicatio tollitur ; quoniam non solum membris agere, sed et mente concupiscere, fornicatio vocatur. Et quasi aliquis oculorum culpam post se ad illicita mentem trahentium causaretur, addidit dicens :

(130) Prov. XVII, 14. « Qui dimittit aquam, caput jurgiorum. »

(131) « Spicas » diserte scribit A. quod non pauca mplaria latina habere, testatur Calmet ; et sen-æ optimæ convenire videretur ; sed obstat Hebraica קֹצִים et Græca LXX ἀκάνθας.

(132) Sic etiam Hieronymus. « Ex præcedentibus et consequentibus manifestus est sensus, quod nos Dominus atque Salvator noster, dum in istius sæculi via currimus, ad pacem et concordiam cohortetur. »

Quod si oculus tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te. Ut quid? *Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehenaam. Similiter* **25** autem fac, si manus in aliquo scandalizaverit. Hoc enim ad litteram intelligere, sanctorum Patrum concilia (133), interdicunt; eosque ad sacros ordines non admittunt qui tale aliquod fecisse inveniuntur. Verumtamen oculos tunc eruimus, et a nobis eos projicimus, si eis in corpore nostro vagandi per illicita licentiam tollimus. Unde Psalmista: « Averte, inquit, oculos meos, ne videant vanitatem (*Psal.* CXVIII, 37). » Aliter autem oculum scandalizantem eruere est, quando fratrem vel filium vel aliquem alium amicorum, quem quasi oculum vel manum diligimus, violenter a nobis abjicimus, et abscindimus, si in Christi fide et in animæ nostræ salute nos scandalizant: nullum enim adversum hæc diligere debemus. Inde enim Heli sacerdos valde reprehenditur quod filiorum scandalum sustinuerit. Tollamus igitur et eruamus a nobis quicunque ad corporis vel animæ fornicationem nos invitant, etiamsi, quasi oculi et manus, chari et necessarii nobis fuerint. Expedit enim nobis ut illi soli pereant, quam ut nos quoque simul cum illis pereamus. Sequitur: *Dictum est autem: Quicunque dimiserit uxorem suam* (134), *det illi libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari; et qui dimissam duxerit, adulterat.* In his autem manifeste ostenditur, quod nulli uxorem suam dimittere liceat, excepta causa fornicationis. Causa vero fornicationis, uxorem viro dimittere licet, aliam vero ducere non licet. Hoc autem alius evangelista ostendit dicens: *Omnis qui dimittit uxorem suam et aliam ducit, mæchatur* (135). Quis est enim qui dimittit uxorem suam, nisi ille cujus uxor fornicata est? alii enim dimittere non licet. Mæchatur autem similiter et mulier, si dimiserit virum suum, et alii nupserit. Sed dicit aliquis: Ecce qui dimittit, mæchatur. Nunquid et illa quæ dimittitur, similiter mæchatur? Audi evangelistam: *Et qui dimissam duxerit, adulterat.* Quare enim adulterat qui dimissam ducit? Quia eam ducit, quam ducere non licet: si enim aliam duceret, non adulteraret. Si igitur ille adulterat qui eam ducit, multo magis illa adulterat quæ ducitur. Si ergo, nisi causa fornicationis, uxo-

A rem dimittere non licet, quid est quod Apostolus ait: « Infidelis si discedit, discedat: Non enim subjectus est servituti frater aut soror in ejusmodi (*I Cor.* VII, 15). » Ac si dicat: Si fidelis infidelem dimittere velit, nullo jam vinculo conjugali tenetur, ut non dimittat. Melius tamen est tenere, ut sic fortasse eam convertat. Non igitur necessitate constringitur, ut eam teneat, sed charitate sola, ut convertat. Unde si infidelis discedit, et a fideli teneri non potest, non curet hoc fidelis, discedat. Et hoc quidem divortium sola fornicatio facit. Quæ enim fornicatio major et intolerabilior est, quam ut vir Deo adhæreat, et uxor cum idolis fornicetur? Audivit igitur Apostolus, Christo dicente, quod non, nisi causa fornicationis, vir uxorem dimittere possit, et
B hoc de utraque fornicatione, corporis videlicet et animæ intellexit. Quod quidem Dominum quoque intellexisse dubitare non debemus. *Iterum audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis: non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis: neque per caput tuum jurabis* (136), *quia non potest unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester: est, est: non, non. Quod autem his abundantius est, a malo est.* Hæc autem Jacobus apostolus in Epistola sua posuit dicens: « Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque
C juramentum. Sit autem sermo vester: est, est: non, non, ut non sub judicium incidatis (137) (*Jac.* V, 12). » Poterat enim fortasse aliquis intelligere, quia pauca Dominus per quæ jurare non licet enumeraverat, cum cætera tacendo consensisse, nisi quia Jocabus apostolus his omnibus superaddidit, *neque aliquid quodcunque juramentum.* Cur autem omne juramentum interdixerit, mox subjungens ait, *ut non sub judicium incidatis.* Qui enim nunquam jurat, nunquam perjurium incurrit, qui vero perjurium non agit, nunquam de perjurio judicatur. Hæc est igitur causa, quare et Dominus, et beatus Jacobus jurare prohibeat. Idem enim spiritus in utroque loquebatur. Idem igitur uterque significavit. Quærendum est tamen quare per creaturam jurare interdicamur? Quæ enim ibi obligatio fit, ut per cœ-
D lum et terram cæteraque his **26** similia jurare (138)

(133) Spectat, credo, ad canon. 22, al. 17, ex illis qui apostolici vocantur, et canon. 1 Nicænum (de quibus V. Morinum lib. IV, cap. 9. De Pœnit.): qui licet de ea mutilatione tantummodo loqui videantur, quæ est eviratio, idque responsum datum Ammonio apud Sozomenum lib. VI, cap. 30, probare videatur, alio tamen sensu et universali ipse Ammonius accepit, et rem decidit Innocentius I, epist. 37 ad Felicem Nucerinum (ex recent. Const.) ubi generaliter legem explicat etiam de eo, qui partem cujuslibet digiti sibi volens abscidit.

(134) « Omnis qui dimiserit (uxorem suam) det ei libellum repudii. »

(135) Luc. XVI. 18: « Omnis, qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur. »

(136) « Juraveris. »

(137) « Sub judicio decidatis. »

(138) Quæstionem solvit Hieronymus, apposite ad Christi auditores Judæos: « Judæi per angelos, et urbem Jerusalem et templum et elementa jurantes, creaturas, resque carnales venerabantur honore et obsequio Dei. » Idem ferme Chrysost. hom. 17. Omnino idem dixerat s. Hilarius ad h. l.: « His enim elementorum nominibus Judæis erat religio jurare, et cœli, et terræ, et Jerusalem, sed et capitis sui, quibus, in contumeliam Dei, sacramento venerationem deferebant. » Præclaret, ut sole, de hac Christi doctrina Maldonatus ad h. l.

nus? Cum enim Deum vel ejus verba in jura- A ponimus, eum quodam modo mediatorem is ejusque auxilium abdicamus, nisi illi pactum erimus, qui nobis sub tali pignore credidit. is vero qua obligatione tenemur? Si enim dijuro tibi per caput meum, quid intelligitur? rtasse: sic mihi caput meum sanum sit. Si ixero, juro tibi per cœlum et terram et per em Jerusalem, intelligi potest: sic cœlum det luviam, sic terra det fructum suum, et sic em istam inhabitem. Et hæc quidem non parvæ tiones sunt; maxime autem si allegorice intur, ut per cœlum (139) apostolos, per tercclesiam, per civitatem vero Jerusalem cœleatriam significemus. Hoc enim Dominus ipse care videtur, cum de cœlo quidem dicit, *quia* B *Dei est;* de terra vero, *quia scabellum est pedus;* de Jerusalem autem, *quia civitas est magni* Valde enim timendum est ponere hæc in jura-, si ita intelligantur. At vero neque caput suum t aliquis cui sanitatem divinitus ademptam e non valet, siquidem quod minus est, unum im album aut nigrum facere non potest. Nemo d facere valet ut suo tempore nigri, et albi non oriantur. Quomodo igitur dicemus? Quoloquemur? Quomodo verba nostra firmabi-Sit, inquit, *sermo vester est est, non non:* quod t ac si diceret: Illud quod est, dic quia est: uod non est, dic quia non est: sic loquere, ponde. Quod si feceris, non peccabis, neque ris. Nihil his addas, sit simplex sermo tuus. C *enim his abundantius est, a malo est.* Quid st quod his abundantius est, nisi mendacium? im dicit id esse quod non est, vel id non esse est, tale verbum abundantius est, a malo est, ato, et a diabolo est: de ipso enim dicitur principio mendax fuit, « et in veritate non 140). »

Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, ro dente. Ego autem dico vobis non resistere Sed si quis te percusserit in dexteram maxilam, præbe illi et alteram; et ei qui vult tecum cio contendere, et tunicam tuam tollere, remit-) ei et pallium. Et quicunque te angariaverit passus, vade cum eo alia duo. Qui petit a te, da D *ei; et volenti mutuari a te, ne avertaris* (142). Hæc enim pauca verba omnibus hominibus sufficiunt ad perfectionem, in quibus omnis patientia, et largitatis virtus aperte commendatur. Omnia autem ista illud capitulum spectant eique continuantur quo dicitur: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Pharisæi namque et avaritia pleni erant, et patientiam non habebant. *Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Cætera enim quæ superius dicta sunt (143), non contraria legi, sed quoddam ejus supplementum esse videntur, secundum hoc quod dixerat: *Non veni legem solvere, sed adimplere.* Quæ vero modo dicuntur, contraria sibi videntur esse: opposita enim sibi sunt, odio habebis inimicum tuum, et diligite inimicos vestros. Quomodo ergo intelligemus verba veritatis, ut non sint contraria legi? Quis est iste inimicus, quem odio habere, et diligere præcipit? Inimicus, iste (144), homo est; inimicus quia peccator, amicus quia homo. Duo enim audisti, hominem et peccatorem. Dilige igitur hominem, habe odio peccatorem. Dilige naturam non vitium; odi vitium non naturam. Hoc enim modo et Christus legi, et lex Christo conveniet. Unus enim idemque homo et amicus et inimicus est tibi; unus idemque te persequitur, et non persequitur: quod enim Deus in homine fecit amicum tibi est, et non insidiatur tibi: quod vero diabolus in homine fecit inimicum tibi
27 est, tibique insidiatur. In uno igitur eodemque homine et amicum diligimus, et inimicum odio habemus. Quod ergo lex dicit: *Diliges proximum tuum,* naturam hominis intellige; quæ ideo tibi proxima est, quia de eadem massa facti estis. Quod vero sequitur: *Et odio habebis inimicum tuum,* vitium intellige, quod est causa omnium inimicitiarum. Nullæ enim inter homines inimicitiæ essent, si hoc solum de eis sublatum fuisset. Sequitur: *Benefacite his qui oderunt vos.* Hoc enim ipse Dominus et docuit et fecit, sicut Judæis loquens ait: « Multa bona opera operatus sum vobis, propter quod horum vultis me occidere? Et orate pro persequentibus et calumniantibus vos (145). » Et hoc quidem ipse complevit, quando pro suis persecuto-

) Non multo aliter Beda, « specialiter autem is animas cœli nomine significat, et terræ pec-s, » etc.

) Joan. VIII, 44: « Ille homicida erat ab inin veritate non stetit: » quem locum allegat Chrysostomus, hom. 17.

) « Dimitte. »

) Quivis videt superioribus verbis significari scriptum erat Exod. XX, 24; Levitic. XXIV, 20; XIX, 21. Bene hic Hieron.: « Dominus noster tudinem tollens, truncat initia peccatorum; ege, *retributio* est; in Evangelio, *gratia;* ibi emendatur, hic peccatorum auferuntur exor-De illa V. T. lege fuse Chrysostom. init. hom. elegans est Bedæ sententia in ill. « odio hanimicum tuum, » videlicet non est accipienda vox jubentis justo, sed permittentis infirmo.

(143) Verba quæ in commentario sequuntur, leges in hom. 6 post Cineres, p. 99. homiliar. Emiseno supposit.

(144) Sic ferme et S. Aug., serm. D. in monte, lib. I, cap. 41: « In ipso uno qui malus est, et proximum habes, et inimicum. Nam quod homo est, proximus tuus est; quod malus est, non solum tuus, sed etiam suus inimicus est. Dilige ergo in eo carnem et animam, hoc est proximum tuum, quem Deus fecit: et odio habe malitiam, quam ipso consentiente, diabolus intromisit. »

(145) Joan. X, 32. « Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis. »

ribus oravit dicens: « Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est (146). » Quod sic intelligitur: ut sicut estis filii Dei per creationem, sic etiam sitis ejus filii per imitationem. Ipse enim non solum amicis, verum etiam inimicis bene facit. Et hoc est quod ait: *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.* Sic enim inimicos nutrit ut amicos; et hos et illos sui solis splendore illuminat, et suarum pluviarum mundatione utrorumque possessiones fecundat. Sed parva sunt hæc, audi majora. Qui solem suum (147), Filium suum solem justitiæ, lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, nunc oriri, nunc videri, nunc in tenebris lucere, nunc super bonos et malos splendescere facit. *Et pluit super justos et injustos.* Prius enim per prophetas, deinde per Filium, postea vero per apostolos et doctores fidei et doctrinæ pluvias omnipotens Dominus pluit. Magnæ sunt istæ nubes: his Ecclesia fecundatur, his bonorum operum semina nutriuntur, his qui infusus non fuerit, totus aridus in igne cremabitur. *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et hnici hoc faciunt?* Non enim hoc intelligere debemus, ut eos qui nos diligunt diligere non debeamus: alioquin nec Deum nec proximum diligeremus, quæ sunt duo maxima legis mandata. Quid igitur? nisi ut non diligamus eos tantum qui nos diligunt, sed etiam eos qui nos non diligunt, et non propter hoc tantum, quia nos diligunt; hoc est enim vicem reddere, sed quia ejusdem corporis membra sumus, et ejusdem Patris filii sumus. Talis enim amor spiritualis est, et ideo indeficiens: carnalis enim amor cito dilabitur, sicut et ipsa caro; quali videlicet amore publicani atque ethnici se vicissim diligunt: statim enim ut se ab aliis non diligi intelligunt, ipsi quoque alios non diligunt. Nos igitur omnes diligere, omnium salutem quærere, omnibus charitatis affectum ostendere debemus. Quid enim est aliud *salutare*, nisi charitatis, et dilectionis affectum ostendere? Sic enim augetur amor et concordia crescit. *Estote ergo et vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est.* Non enim dicit, ut simus tantum perfecti, quantum Pater noster cœlestis perfectus est; hoc enim impossibile est: sed dicit, ut simus perfecti, sicut ipse est. Sic enim puer aliquis homo est, sicut et juvenis, quamvis viribus et scientia non sit perfectus homo, sicut juvenis. Simus igitur perfecti pro modulo nostro;

A quoniam perfectus Dominus bonos et perfec habere fideles. Quæ sit autem ista perfecti audi quid ipse Dominus dicat: « Si vis, perfectus, esse vade, vende omnia quæ hal pauperibus (*Matth.* xix, 21). » Hæc autem s ter apostolis dicuntur, eorumque successori eos mandatur. [Cap. VI.] *Attendite ne ju vestram faciatis coram hominibus, ut videa eis: alioquin mercedem non habebitis apud vestrum qui in cælis est.* Si enim justitiam n non debemus facere coram hominibus, q quod superius ait: *Sic luceat lux vestra cor minibus ut videntes vestra bona opera, glo Patrem vestrum qui in cœlis est?* Quomodo e debunt bona opera nostra quæ, coram eis i

B videntibus, facere non audemus? Si enim fec mercedem non habebimus. Videamus igit significet *ut videamini ab eis*: in hoc en quæstio solvitur. Non enim perdit merceder dicere videtur qui justitiam suam facit cor minibus, sed qui ideo facit, ut videatur ab l bus. Qui enim ideo facit ut ab hominibus v non justitiæ mercedem quærit, sed homin dem et vanam gloriam populique favorem. I non habet mercedem apud Deum, quoniam mercedem laudis suscipit apud homines. *C facis eleemosynam noli tuba canere* **28** *ante hypocritæ faciunt in synagogis et in vicis, ut ficentur ab hominibus: amen dico vobis, rec mercedem suam.* Dico ergo: quare receperu

C cedem suam? Nunquid ideo quia pauper sonitu colligebant, quod fortasse aliter tac adunare non poterant? Aut quia in Synago et in vicis hoc faciebant, ubi, quia locus sp erat, melius fieri videbatur? Non ideo q Quare ergo? Vis audire quare? Quia id faciebant, ut non a Deo mercedem reciper ut honorificarentur ab hominibus. Tantum ig amor laudis et gloriæ contulit, ut eleemosy rent, et mercedem non haberent. Quomo eleemosynas facere debemus? Sequitur: *T faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, ciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in absc et Pater tuus qui videt in abscondito, red* Quid enim per dexteram vel quid per sinistra

D ligamus? Si enim manus nostras in his int velimus, nescio quomodo alterius opera alter ligat: non enim in manibus, sed in mente e lectus. Denique cur dextera opus suum s abscondat, quæ tam concordans ei est, t fideliter in omnibus ei auxiliatur? Aliud igi

(146) Luc. xxiii, 34: « Pater, dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt. »

(147) Mystice hæc Ambrosius lib. v, in Luc. non absimili ratione: « Propheticis populum Judæorum Dominus pluviis irrigavit, et Solis æterni refulsit radiis etiam non merentibus, » etc.

(148) Breviter Beda, « ita tamen, ut Deus intelligatur perfectus tanquam Deus: et anima pe tanquam anima. »

(149) Hoc ab illis factum negat Chrysos hom. 19 et intelligi vult de ostentatione ir operibus bonis. Negat etiam illud A. Imper recentiores, qui Hebræorum veteres ritus sc tur, ut Ligfoot Hor. Hebr.

m et sinistram oportet intelligere. Dextera ɔstra, amor Dei est, sinistra (150) vero, amor hæc enim ducit ad agnos, illa ducit ad hæ- cordare illius Evangelii, in quo agni consti- a dextris, hædi vero a sinistris. Si ergo ɪemosynam, fac amore Dei qui hoc præcepit es ; hæc est enim dextera tua. Nesciat hoc ,id est amor laudis. Non quæreas inde favo- gi, unde quæris placere. Deo. Utrumque enim tsi habere possis, non habebis tamen, si ha- sideras. Sic igitur in omni opere nostro ne- ıtra quid faciat dextera, si non amore laudis, ɔre Dei et justitiæ illud agimus. Unde et hic *ıt sit eleemosyna tua in abscondito.* Sive Synagoga, sive in vicis et plateis eleemosy- ias, in abscondito tamen facis, quicunque ens non ab hominibus, sed a Deo videri de- Econtra vero qui in abscondito facit, et ıpiens, laudem ex hoc et gloriam quærit, bsconditoquidem facit, quoniam abscondi- ı vult esse quod facit, tantumque ei valet ac ɔlico faceret. Deus autem qui videt in abs- et cui abscondito nihil est absconditum, qui scrutatur et videt cogitationes, reddet uni- ecundum opera sua. *Et cum oratis, non eritis ɔocritæ, qui amant in synagogis et in angelis ım stantes orare, ut videatur ab hominibus : ico vobis, receperunt mercedem suam. Tu ·um oraveris, intra in cubiculum tuum, et ıtio, ora Patrem tuum in abscondito, et Pater i videt in abscondito, reddet tibi.* Omnes ː similitudines pene idem significant, atque lo absolvi et intelligi possunt. Neque enim liquis, quia in synagoga orat, quæ est ɔrationis ; in plateis quoque orare non est n. Quare ergo interdicitur ? Audi quod , et intelliges : *Ut videantur ab hominibus.*

A Quid enim significet velle videri ab hominibus, jam superius dictum est. Hæc est autem causa quare oratio tua non suscipitur ; quia vis videri ab hominibus. Ubicunque enim ores, si ideo oras ut videaris ab hominibus, non suscipitur oratio tua. Sed si vis bene orare (151), intra in cubiculum tuum, redi ad cor, hoc est enim cubiculum in quo oratio continetur : hoc est cubiculum in quo Deus ipse quiescit. Ibi igitur ora, ibi loquere, ubi et quod dicis et cui dicis præsto sunt. Claude ostium, non enim indiget son oris, non indiget clamore vocis ille quem ores. Ad cor enim respicit, in abscondito videt, non verborum compositionem, sed cordis compunctionem attendit. Unde Psalmista : « Cor contritum et humiliatum Deus non spernit (152) (*Psal.* B L, 19). » Sequitur : *Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt : putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scit* **29** *enim Pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* Ethnini enim sive dicantur ab ethna (153), sive quod magis videtur, dicantur a valie Ennon, a qua dicitur gehenna, hypocritas et peccatores significant : isti autem nescio quo errore decepti in multiloquio et longa oratione se exaudiri cogitabant. Non enim exauditur oratio quia longa est, sed quia pio mentis affectu fit, a corde contrio, et spiritu contribulato. Sed quid est quod Apostolus ait : « Sine intermissione orate (154), » cum Dominus multum nos loqui in oratione prohibeat ? An fortasse sic determinandum C est ? Sine intermissione orata dum oratis, ut videlicet vel cito ab oratione cessemus, vel interim dum oramus attentissime et tota cordis intentione oremus ? Potest tamen et sic intelligi, ut Dominus de clamosa vocis pratione, Apostolus vero de abscondita mentis deprecatione locutus sit. Hæc igitur abbrevianda est ut vaga, illa vero continuanda est

imili prorsus ratione Beda. « Videtur enim ː laudis declaratio in sinistra significari ; in intentio implendi præcepta divina, ». Aug., in Psal. cxx, num. 8, aliter et mystice ɪplicat : « Sinistra nostra dicitur quidquid liter habemus. Dextera nostra dicitur, quid- bis æternum et incommutabile Dominus ,r, » atque addit, n. 10 : « quando facis opus propter vitam æternam fac. Nam si... ,t terrena tibi abundent, scit sinistra tua iat dextera tua. » Idem ferme in psal. CXLV, ɜt serm. 149, num. 15.

Elegantissime totum hoc Chrysostomus, 3 in Epist. I ad Timoth. ; « Quid igitur ibi vult qui ait : *Volo orare viros in omni* am profecto absurdum erit, si istud simpli- ɪperimus quasi non liceret, omnibus in ɪque in ecclesia orare. Quid igitur hoc ? ım prosus inanem gloriam Christus admo- n non modo clam, verum et in abditiore arte vota atque preces ferendas admonuit. ım cum dicit : *Nesciat sinistra tua*, etc., ıanibus simpliciter dicit, sed magnitudinem jugulare contendit ; ita et in hoc loco nomine secretum intimi cordis expres-

Iactenus homilia.

(153) Doleo, ab auctore nostro tam longe accersitam et falsam nominis hujus rationem afferri. Id enim vel pueri in scholis docentur, ut pagani dicti sunt a *pagis*, quando abolita ferme idolorum superstitio et a civitatibus ejecta in vicos et pagos se receperat ita cum late dominaretur, atque orbem fere terrarum omnem complecteretur, a *gentibus* dictos *gentiles* Latine, qui Græca voces *ethnici* ἐθνικοὶ ab ἔθνος *gens* dicebantur. Et *gentes* quidem eadem significatione in Scriptura sæpissime dicuntur ; exstantque libri Arnobii adverεus *gentes*. Est quidem, D ut *paganorum*, sic *gentilium* significatio multiplex, et quandoque nulla comparatione ad religionem, ut constat vel ex ti t. XIV, l. III. cod Theod. De nuptiis gentilium ; unde fortasse Hieronymus *gentiles* ab *ethnicis* distinxit in com. Ephes., cap. VIII, 20. Apud ecclesiasticos scriptores tamen illa est solemnis acceptio quam diximus ut Isidoro etiam lib. VIII, orig., c. 10.

(154) I Thessal. v, 17. Eamdem quæstionem movit Chrysostomus, hom. 19, atque ita solvit : « battalogiam hic loquacitatem vocavit, qua tunc utique utimur, cum non utilia nobis a Domino poscimus, ut potentiam, gloriam, » etc. Recentiores, præsertim Jansenius cap. 44, Maldonatus ad h. l., etc., observant in Græco esse βαττaλογεῖν quod inanem eorumdem verborum repetitionem significat

ut stabilis et firma : hac auditur a populo,illa non auditur nisi a Deo. Hæc modulatione movetur, illa lacrymis temperatur. Hæc igitur brevis fiat ut audiatur a populo,illa fiat longa ut exaudiatur a Domino. Sive enim manducamus, sive bibemus, sive aliquid aliud agimus,mentem tamen ad Deum habere possumus ; loqui vero,vel orare non possumus. Et qui optimus Deus ante etiam quam petatur, scit quid nobis sit opus, non est necesse ut oris orationem longam faciamus : quæ multis impedimentis multoties a sui continuatione interrumpitur. Illa igitur extendatur, illa sine intermissione fiat,quæ laudem non quærit, favorem non appetit, de modulatione non laudatur, de absono non reprehenditur ; quæ ab homine non auditur, ei quæ a Domino exauditur. Sequitur : *Sic ergo vos orabitis :*

XV. *Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum* (155). Magnus honor, immensa nobilitas, ut Patrem vocemus, cujus vocari servi digni non sumus (156). Adoptivi nampe filii facti,simul cum unico Dei Filio dicimus : *Pater noster*. Adoptione autem non qui volunt,sed qui eliguntur digni fiunt. Ipse enim nos « elegit ante mundi constitutionem, ut essemus conformes imagini Filii ejus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus (*Rom.* VIII, 29) : » Apostoli verba sunt. Nemo amplius de nobilitate superbiat : omnes fratres sumus ; ille nobilior qui melio. Sæpe enim servus nobilior est quam dominus,quoniam hic est servus hominis ille diaboli. Quamvis autem ubique sit Deus, in cœlis

A tamen specialiter esse dicitur, quoniam in sanctis habitat, qui cœli vocantur. *Cæli* (157) autem vocantur sancti, quia altius elevati, non terram, sed cœlum diligunt. Sed quomodo nomen Dei sanctificari potest, quod semper et naturaliter sanctum est ? Quid est enim *sanctificetur nomen tuum ?* Prius enim « notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus (*Psal.* LXXV, 1). » Nondum igitur in gentibus nomen Dei sanctificatum erat. Adhuc enim nomen Jovis, Mercurii, Martis et Saturni sanctum in gentibus habebatur. Nunc igitur nomen Dei in Ecclesia sanctificatum est, et nomen falsorum deorum nefandum, et profanum factum est. Illis præterea nomen Dei sanctificatum non est, qui illud abjurare non timent. Quid igitur est *sanctificetur nomen* B *tuum*, nisi sanctum, **30** terribile, valdeque tremendum ab omnibus habeatur : *Adveniat regnum tuum* (158). Hoc enim et de regno ecclesiastico, quod a Deo regitur, et gubernatur, et de regno æterno quod finem non habebit, intelligi potest. Hoc autem quotidie venit, quotidie crescit, quotidie nascuntur qui ei per fidem conjunguntur. Hoc enim regnum a nascentibus augetur, a morientibus non minuitur : venit igitur semper donec ex toto compleatur. Quod ubi completum fuerit, tunc multo melius esse incipit. Et hoc quidem est quod oramus, videlicet ut compleatur et transferatur. Qui enim sic non orat, non optat esse beatus *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra* (159). Fiat, inquit, et compleatur sic in terra C voluntas tua ab hominibus, sicut in cœlis fit, et

et fuisse ethnicorum opinionem hanc battalogiam multum valere ad impetrandum ; quod probare videtur sacerdotum Baal exemplum III Reg. XVIII, 37.

(155) Dominicam orationem plurimi ex vet. PP. explanarunt : præter Hieronymum, Chrysosromum, aliosque interpretes, Tertullianus et Cyprianus libro singulari ques laudat S. Hilarius in Matth. ; Cyrillus Hierosol., Catec. 23 ; August. epist. 130, serm. 56, serm. in mont., auctor. serm. 65 inter opera August., etc., ex Theologis s. Thomas, 2-2 qu. 83, art. 9, ejusque commentatores card. de Lauræa opusc. De orat. Christian. cap. 9 ; Suarez, De relig., t. II, lib. III, cap. 8, etc.

(156) Procemium hoc veluti Dominicæ orationis expendunt Tertullianus, qui de eo, « appellatio, ait, ista et pietatis et potestatis est ; » et Cyprianus, qui eamdem appellationem dicit esse « eorum qui credunt, et invocari qui noster esse cœpit, et Judæorum qui eum reliquerunt, esse desiit. » Ab Aug., serm. in mont. Pater compellari dicitur « noster » non « meus » ut fratres nos omnes agnoscamus esse ; et Chrysost., hom. 20, « pro communi corona preces nos fundere vult, et non tam propria commoda, quam proximorum petere. » Vid. elegantissimum Cypriani locum.

(157) Ita S. Aug. serm. in mont., exponens « qui es in sanctis. Ita Beda, nec dissimiliter Cyrillus. Alibi Aug. (id., ep. 186 ad Dardan., num. 16) addit litteralem magis explicationem aliam, et postquam docuit « ubique esse Deum per divinitatis præsentiam, sed non ubique per habitationis gratiam, » subdit : « Propter hanc habitationem, ubi proculdubio gratia dilectionis ejus agnoscitur, non dicimus : *Pater noster qui es ubique ;* cum hoc verum sed, sed : *Pater noster qui es in cælis,* ut templum ejus potius in oratione commemoremus, quod et nos ipsi esse debemus, et in quantum sumus, intantum ad ejus societatem, et adoptionis familiam pertinemus. » Præclare Chrysost, l. all. « Cum Deum esse dicit in cœlis, non ibi eum hoc dicendo concludit, sed a terris abducit orantem. Sic etiam ferme A. imperfecti, hom. 14.

(158) Sanctificetur idem hic esse ac glorificetur ἁγιασθήτὼ τοῦτεστὶ δοξασθήτὼ, observat Chrysost. atque id significari « dignare vitam nostram sic munda conversatione servare, ut per nos cuncti te omnino glorificent. » Tertull. « Id petimus ut sanctificetur in nobis qui in illo sumus, et in cæteris, quos adhuc Dei gratia exspectat. » De nostra ipsorum sanctificatione plerique alii exponunt, Cyprianus, Cyrillus, Aug,, serm. 56, etsi hic serm. in m. num. 19 exponit ; « ut sancta habeatur ab hominibus. »

D (159) Prima A. explicatio de regno ecclesiastico, sive Ecclesiæ amplificatione facere videtur, ut eadem ferme sit hæc petitio cum superiore ; est tamen multorum PP. ut Hieronymi, qui, postquam superiorem exposuit ut nomen Dei sanctificetur in nobis, hanc ita edisserit, ut petamus « vel generaliter pro totius mundi regno, ut diabolus in mundo regnare desistat, vel ut in unoquoque regnet Deus et non regnet peccatum in mortali hominum corpore. » Aug. serm. 111. « Adveniat ergo accipiendum est, manifestetur hominibus. » A., serm. 65 id est « manifestetur mundo. » Iidem tamen ferme cum A. nostro de regno etiam æterno intelligunt, maxime quando et corpus post resurrectionem beatitudinem suam consequetur et « beata vita omni ex parte perficietur, » ut ait Aug., de serm. D. in m.

ıtur ab angelis (160). Ibi enim sola pax re- i nullæ lites, nullæ discordiæ, nulla bella, dignatio ulla. *Panem nostrum supersubstan- a nobis hodie.* Hic est enim ille panis, qui de scendit: hoc pane nutritur anima. Qui bene bstantialis dicitur, quoniam super substan- ıngelorum, et hominum, caro Christi exal- Est etiam iste panis sermo divinus, qui ab ıgelista *quotidianus* (161) dicitur, quoniam ab Ecclesia suscipitur. Nam, etsi quotidie cipiatur singulariter ab omnibus, quotidie b illa suscipitur, quæ mater est omnium, et embra sunt omnes. Hunc autem panem dari n rogamus nisi *hodie;* quia non sumus nisi ur enim cras mihi dari rogem, cum utrum eniam, ignorem? Ipse enim Dominus dicit: ɔgitare de crastino (162) : hodie es, hodie i ad cras veneris, et cras quære. Postquam neris ad cras, jam cras non erit tibi cras, e. Non quæris igitur nisi hodie, quia nun- ıbes, nisi hodie. Tria enim tempora sunt, ıs unum tantum habemus (163). *Et dimitte bita nostra; sicut et nos dimittimus debitori- ris.* Hoc enim ipse paulo post subsequenter licens: *Si enim dimiseritis hominibus peccata t Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata* 54). Si autem non dimiseritis hominibus, nec ster cœlestis dimittet vobis peccata vestra.

A Audisti conditionem: quid tibi videtur? Si dimiseris, dimittetur tibi (165); si non dimiseris, non dimittetur tibi. Aut ergo dimittas, aut ista non dicas: hæc enim dicendo, te ipsum ligas et contra te oras. Tale enim est ac si dicas: Noli mihi, Domine, dimittere peccata mea, quia nec ego aliis dimittere volo (166). Melius est ergo dimittere, quam contra se talia dicere, tantumque beneficium amittere. *Et ne nos inducas in tentationem.* Sic enim nos in tentationem Dominus inducit, sicut et Pharaonis
31 cor induravit. Quia enim sine ejus permissione nihil fit, hoc ipse videtur facere quod fieri permittit. Ipse igitur nos in tentationem inducit, quia inimicus noster nos tentandi potestatem non habuisset, nisi hoc ei desuper datum fuisset (167).
B Hoc enim ex eo probari potest, quod nisi permissus, beatum Job tentare non potuit. Oramus igitur, non ut penitus non tentemur, sed ne in tentationem inducamur (168), quia irretiti teneamur et superemur. Qui enim in tentationem inducitur, quasi jam circumclausus, et irretitus, aut difficile, aut nullatenus expeditur. *Sed libera nos a malo.* Libera, inquit, nos a malo: libera nos a peccato, libera nos a diabolo (169), qui est auctor mali (170), ne nos in tentationem inducat, ne nos aggrediens superet, ne tentando vincat, et glutiat (171).

XVI. *Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes* (172). Tristes enim dicuntur hypocritæ,

Obediatur præceptis tuis, sicut ab angelis minibus, » Aug., l. all. et ep. 130. Subjicit ug. alias interpretationes serm. in m. 1° voluntatem tuam, sicut justi, ita etiam es: » justos enim nomine *cœli*, nomine eccatores significatos vult; 2° « ut justis n, peccatoribus damnatio retribuatur; » 3°, nadmodum spiritus non resistit Deo, ita et ıon resistat spiritui: » quam explicationem etiam Tertullianus et Cyprianus, et postea °, ut voluntas « sicut in ipso D. N. J. C. » est, « ita et in Ecclesia » perficiatur. Pririllus habet, et alibi ferme solam Aug. ipse :.

lotum est, Græcum textum, et hic ubi vulg. supersubstantialem, » et Luc. ɪɪ, 3 ubi inur « quotidianum, » habere τὸν ἐπιούσιον: onem frequentiorem PP. in Matthæo quoSabatier tom. III, pag. 33) esse « quotidialisserit de utraque interpretatione Hieroıic et lib. ɪɪ, in epist. ad Tit. ubi aliam inionem suggerit egregiam, peculiarem. Quid ıis nominibus debeat aut possit, complexus serm. m m.: « Panis quotidianus aut pro ɔus dictus est, quæ hujus vitæ necessitatem ant..... aut pro sacramento corporis Christi otidie accipimus, aut pro spirituali cibo. » os tamen « qui plurimi in orientalibus partiquotidie cœnæ Dominicæ communicant» ɔostea secundæ explicationi postremam: ıta scilicet divina, quæ quotidie oportet meɔperari. » Cyrillus tamen alteram illam inionem solam proposuit, quod panis comon sit ἐπιούσιος. Contra Chrys. de pane i seu victu quotidiano explicat, quod mentio ι τοῦ ἐφημέρου. Tertullianus, et si in explie ı de Eucharistia magis inclinat, admittit tahanc quotidiani victus. Cyprianus æque e approbat, ita ut « panis quotidianus

C possit spiritualiter et simpliciter intelligi. » Omnes vero qui postremam aliquo pacto recipiunt, præceptum J.-C. commemorant de cavenda sollicitudine in crastinum. De tota hac re fuse Maldonatus, quem legere juvabit.

(162) Matth. vi, 34: « Nolite solliciti esse ɪɪ crastinum. »

(163) « Cujus enim diei spatium visurum esse te nescis, quam ob causam illius sollicitudine torquearis. » Chrys.

(164) « Dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra, » Vulg. Matth. ɪv, 14.

(165) Vid. Chrysost., Aug., etc. Beda. « Certa nos sponsione constringens, ut non aliter a Deo cui debitores sumus, veniam petamus, quam sicut debitoribus nostris dimittimus. »

(166) V. S. Thom. qu. 83, art. 16 ad 3.

(167) Tertull. « Id est ne nos patiaris induci ab eo utique qui tentat. »

(168) Vid. Aug. serm. in m. etc. ubi distinguit « tentari » et « inferri in tentationem » nam legit « ne nos

D inferas in tentationem; » et epist. 130, « admonemur hoc petere, ne deserti ejus adjutorio alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. » V. s. Cyrill.

(169) August. serm. in m.: « Orandum est enim, ut non solum non inducamur in malum quo caremus, quod sexto loco petitur, sed ab illo etiam liberemur, quo jam inducti sumus. »

(170) Cyrillus, Chrysost. et Græci ferme hic nomine *mali* diabolum interpretantur.

(171) Tertull. « Eo respondet clausula interpretans quid sit, *ne nos deducas in tentationem*, hoc est enim: « Sed evehe nos a malo. » Beda: « ut ab omnibus, quæ diabolus et mundus operantur, securi stemus ac tuti. »

(172) Est homil. Emiseno erronee attributa fer. 4, in capite jejunii, pag. 47.

quia, ut religiosi appareant, tristitiam quamdam et A severitatem in vultu ostendunt, quasi qui multo jejunio sint confecti. Unde et subditur : *Exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.* Facies enim suas exterminant, quia ultra suæ pulchritudinis terminos atque naturam, incultas et informes horrescere sinunt. Si enim informitas Deo placuisset, tam pulchra facie hominem non formasset. Sed quare hoc faciunt? *Ut appareant hominibus jejunantes.* Si enim soli Deo jejunium suum commendare voluissent, non in facie, sed in corde illud ostenderent ; scriptum est enim : *Homo videt in facie, Deus autem corda intuetur* (173). Qui igitur non Deo, sed hominibus placere volunt, illud exterminant (174) quod ab hominibus videtur. Ideoque quia laudem ab hominibus quærunt, mercedem a Deo B non recipiunt. Et hoc est quod ait : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Sed dicis. Quomodo ergo jejunabo ? Audi quod sequitur : *Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans sed Patri tuo, qui videt in abscondito ; et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Hypocrita, inquit, quando jejunat, faciem exterminat, quoniam exterminatorem et tristitiæ principem in corde habet. Tu vero qui totius consolationis lætitiæque Dominum in cordis habitaculo gestas, hilarem et pulchram faciem ostende. Appareat exterius in facie, quantum lætitiæ bonum possideatur mente, et virtute jejunii operante, sicut animæ caput, et facies ungitur (175), et lavatur interius, sic etiam non mœroris, sed gaudii pul- C chritudo reveletur exterius. Hoc enim jejunium suo ordine celebratum operatur in nobis, ut et mens nostra sancti Spiritus oleo ungatur, et facies animæ peccatorum maculis abstergatur. Faciei autem spiritualis sanctaque lætitia hypocrisim tollit, ejusque suspicionem. Qualiscunque enim sit facies, Deus tamen non faciem intuetur, sed corda. Age palam quidquid vis, finge et simula quod vis, ipse tamen in abscondito videt, et, secundum hoc quod ibi videt, reddet tibi. *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec furantur.* In terra e thesaurizanti dicitur : « Thesaurizat et ignora congregabit ea (*Psal.* xxxviii, 6). » Itemque : stulte, hac nocte anima tua rapietur a te (176), autem parasti cujus erunt ? « De illo vero qu cœlis thesaurizat, qui dicitur ? » Dispersit, c pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæ cornu ejus exaltabitur in gloria (*Psal.* cxi). » E minus ad divitem : « Si vis perfectus esse, v vende omnia quæ habes et da pauperibus, et seq me, et habebis thesauros (177) in cœlo. » Qui au sic suos thesauros reponit, securus est, eosque a tere non timet. Quicunque igitur es cui cupis mam tuam in cœlo habitare et esse, ibi tuos the ros repone. *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est e tuum.* Si in cœlo est thesaurus, ibi erit et ani Si in terra est, in terra erit. In terra utique, de beatus **32** Job ad Dominum dicit : « Dimitte n plangam paululum dolorem meum, antequam va et non revertar, ad terram tenebrosam et ope mortis caligine ; terram miseriæ et tenebra ubi umbra mortis, et nullus ordo, et sempite horror inhabitans (178) (*Job* x, 20). » Denique *est thesaurus, ibi est et cor,* quia unusquisque pervenire desiderat, ubi suas divitias cognoscit reconditas. Beatus igitur qui divitias suas in reposuit, ut semper ibi mentem habeat, sempe illuc omnibus viribus et desiderio tendat.

XVII. *Lucerna corporis est oculus. Si fuerit o tuus simplex, totum corpus tuum lucidum er autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus brosum erit. Si ergo lumen quod in te est ten sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* (179) Hanc a similitudinem ad quid attulerit, non clare app nisi fortasse quia discipulis loquebatur, quib hujus sermonis exordio dixerat : « Vos esti terræ, et vos estis lux mundi (*Matth.* v, 13) : per hoc videlicet intelligant, quales in Ecclesiæ pore esse debeant ; et tale est ac si diceret : oculus est lucerna corporis, ita et vos estis luc Ecclesiæ ; qui si simplex (180) et sine macula fu totum corpus lucidum erit ; si vero nequam et lumine fuerit, totum corpus tenebrosum erit. neque manus quo extendantur, neque pedes

(173) I. Reg. xvi, 7. « Homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. »

(174) De verbo « exterminant, » ejusque usu in ecclesiasticis scripturis agit hic Hieron., quem Beda describit. Habet illud verbum Hilarius, Augustinus, etc. Græce ἀφανίζουσι.

(175) Quod enim de unctione dicitur, hoc significat. Nam evangelista loquitur « juxta ritum provinciæ Palestinæ, ubi diebus festis solent ungere capita. » Hier. et Beda, et De veteribus generatim Chrysost. « mos iste apud veteres fuit ; ut lætitiæ suæ tempore sæpius ungerentur. »

(176) Luc. xii, 20, « animam tuam repetunt a te. » Vulg.

(177) Matth. xix, 21, « habebis thesaurum. » Vulg.

(178) Sed Vulg. « inhabitat. »

(179) « Lucerna corporis tui est oculus tuus : si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum dum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, t D corpus tuum tenebrosum erit. »

(180) Ita ferme S. Hieron. adv. Lucifer. « L na corporis est oculus, id est Ecclesiæ lume episcopus . . . Sacerdote enim fidem veram p cante, ex omnium corde tenebræ discutiunt etc. Proprius et A. De dignit. sac., cap. 6 (c Mabill. t. II. An. Silvestrum PP. II esse put Ambrosius olim putabatur) ; *Si oculus tuus sin fuerit,* etc., id est si episcopus, qui ut lumen m præesse in corpore, simplicitate est sancta, et i centia decoratus, omnis Ecclesia splendore lu radiatur ; si autem oculus tuus nequam, et est, si episcopus, qui videbatur corpori subdi cem præbere, obnubiletur nequitiæ cæcitate, cætera facient membra quibus lux adempta est lorum !

alent, neque cætera membra cognoscent ad A
a partem se dirigere debeant. Si ergo lumen
in te est, tenebræ sint, et illud in se lumine
it, neque in ipsum illuminare valeat, sine quo
a membra lumen non habent, considera modo
tenebræ quantæ erunt ! Tantæ utique quanta
mbra. Sicut enim unius lumine omnia illumi-
ır, ita unius tenebris omnia excæcantur. Ne-
est igitur ut Ecclesiæ oculus, necesse est ut
dos et episcopus simplex sit, sine macula sit,
errore sit ; quatenus de ejus vita, de ejus do-
, de ejus moribus, et sancta conversatione
a membra illuminentur. Si vero, quod absit !
am fuerit, si hæreticus fuerit, si fornicator et B adulter fuerit, totum corpus tenebrosum erit. Non dixit totum *corpus nequam* erit, sed totum corpus *tenebrosum* erit; quoniam non omnes ejus nequitiam imitantur, quamvis ejus tenebris omnes involvantur. Omnes enim involvuntur tenebris, quia exstincta est in eis lucerna luminis. Non enim ex tenebris oritur lumen, neque ex mendacio nascitur veritas. Si ergo totius corporis lumen vertatur in tenebras, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Hoc autem et de anima intelligi potest, cujus oculus est intellectus (181). Qui si veræ lucis lumen amiserit, mox tota anima erroris et tenebrarum caligine involvetur. Si vero simplex et mundus fuerit, ipsa quoque clara et lucida erit.

33 PARS SECUNDA.

III. (182) *Nemo postest duobus dominis servire ;
nim unum odio habebit, et alterum diliget; aut
sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis
ervire et mammonæ.* Modo enim superius Salva-
ster de thesauro locutus est ; quem etiam quo in
eponere debeamus ostendit, dicens : *Thesauri-
vobis thesaurum in cœlo, ubi neque ærugo, ne-
inea demolitur, et ubi fures non effodiunt nec
tur.* Nunc autem dicit, quia non possumus
us dominis servire, Deo scilicet et mammonæ:
mona namque *divitiæ* interpretatur (183). Re-
t igitur in cœlo divitias suas, qui Deo familia-
servire desiderat. Qui enim divitiis servit,
servitium Deus non recipit. Facilius est enim
lum per foramen acus transire, quam divitem C
re in regnum cœlorum. Divitiis autem servire
subjectionem quamdam eis exhibere, et pro
ssitate vel utilitate eas expendre timere. Aliud
r est servire divitiis, aliud habere divitias (184).
nim dives non multum a paupere distat, qui
vitiis spem non ponit, easque utiliter largiter-
listribuit. Hoc autem si ad litteram intelliga-
ut simplex sermo dicere videtur, non solum
us dominis, sed et multis dominis servire non
mpossibile. Ideoque de quibus dominis hoc
igere debeamus, confestim subdidit dicens :
potestis Deo servire et mammonæ. Istis enim
us nemo simul servire potest. Quis enim ser-
ammonæ, nisi avarus ? Avarus igitur Deum contemnit et odio habet. Unde hoc ? Quia idolis servit; sic enim Apostolus ait « Hoc autem scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei (*Ephes.* v, 5). » Sequitur : *Ideo dico vobis : ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini.* Hæc enim specialiter dicuntur apostolis, eorumque successoribus (185), cæterisque omnibus quid ad summum perfectionis culmen attingere cupiunt. Talibus enim nulla terrenorum bonorum est sollicitudo, quia habentes victum et vestimentum, his contenti sunt. Facile quidem et sine omni sollicitudine his abundant, qui totam spem suam in Deum ponunt. Unde Psalmista : « Jacta, inquit, cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet (186). » Itemque : « Non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens pane (187). » Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum ? Noli, inquit, quicunque es qui mundi gloriam sprevisti, et Deo servire, et contemplationi vacare elegisti, noli sollicitus esse animæ tuæ, id est vitæ tuæ, quia qui dedit vitam, dabit unde et regatur vita. *Plus est* enim *anima quam esca*, plus est vita quam regimen vitæ (188). Qui igitur dedit quod majus est, et illud utique dabit quod minus est. Valde enim hæc verba apostolis erant necessaria, qui sine sacculo et pera ubique terrarum erant ituri. Quibus et Dominus ait: « Ecce ego mitto vos sicut oves inter lupos (189). »

(181) De intellectu interpretatur Chrysost., et alii
im vet. et recent., ut adnotavit a Lapide. V.
nium ib fuse explicantem conc., cap. 42.

(182) Est homilia Emiseni Dom. 15 post Pentec.,
67. Jam diximus harum homiliarum qui auctor
gnoscendus.

(183) Notissimum illud S. Aug. serm. in mont.
14. « Mammona apud Hebræos divitiæ appellari
itur. Congruit et Punicum nomen ; nam lucrum
e *Mammon* dicitur. » Magis accurate S. Hie-
: « Mammona sermone Syriaco *divitiæ* nuncu-
, » quem Beda describit. V. a Lapide.

(184) Chrysost., hom. 22, prolatis exemplis
hami, Job, etc., qui divites fuere : « Noli tu D mihi contra hanc sententiam proferre divites, sed divitiis servientes, » etc.

(185) Vid. S. Aug. De opere monach., cap. 26.

(186) Psal. LIII, 25. « Jacta super Dominum curam tuam, » etc. Vulg.

(187) Psal. XXXVI, 26 : « Semen ejus quærens panem. » Vulg.

(188) » Admonet in hac sententia, » ait Beda, « ut meminerimus multo amplius nobis Deum dedisse qui nos fecit, quam quodvis alimentum et tegumentum. »

(189) « Sicut oves in medio luporum, » Matth. x, 16 « Sicut agnos inter lupos, Luc. x, 3.

His autem ut Apostolus ait, constituit Dominus ut de Evangelio viverent: « dignus est enim operarius mercede sua (*Luc.* x,7). » *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Pater vester cœlestis pascit illa. Nonne magis vos pluris estis illis* ? Nullum enim animal in hoc mundo Deus creavit, quod pluris amoris et dilectionis, pluris pretii et honoris sit apud Deum, quam homo. Si igitur ea quæ propter hominem facta sunt, et quæ ad ipsius comparationem aut parva aut nulla sunt, sine labore et sollicitudine omnipotens Dominus pascit, quanto magis eos non derelinquet, qui ad ejus imaginem facti ejus gratiæ sunt reconciliati (190) ? *Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum*? Hoc autem tale est ac si diceret: Quod vos quidem nec sollicitudine, nec cogitatione, nec arte, nec ingenio, nec labore facere potestis ut videlicet **34** ad staturam vestram unum cubitum adjiciatis: hoc sine vestra cogitatione et sollicitudine Deus in vobis operatur, quos de matris utero tam parvos progredientes, ad integram mensuram perfecti hominis provexit (191). Ergone pascere non poterit, qui creare, vivificare et hæc incrementa dare potuit ? *Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.* Putatis, inquit quod vos sine labore et sollicitudine vestire non possit, qui agros vestit floribus, et lilia distinguit coloribus ? Quomodo enim crescunt lilia ? quomodo tam pulchris operimentis induuntur ? Nam neque laborare, neque *filare* (192) noverunt, insensibilia enim sunt; verumtamen satis excellentius ipso quoque Salomone induta sunt, qui et divitiis et sapientia cæteris illius gentis regibus excellentior fuit. Nemo enim, vel arte vel sapientia, Dei operationis pulchritudinem imitari potest (193). *Si autem fenum agri, quod hodie est et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos minimæ fidei*? Si de his quæ infra vos sunt hanc curam habet, quam curam de vobis cum habere putatis ? *Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid*

A *bibemus, aut quo operiemur*? quoniam ille nihilo indiget, qui vobis, si fidem habeatis, sufficienter omnia ministrabit. Hæc enim omnia gentes inquirunt: vos autem hæc quærere non est necesse. Quærere, inquam, cum labore et sollicitudine: ideoque Dominus non ait: *Nolite quærere*, sed nolite *solliciti esse; scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis.* Unde apostolus Petrus in Epistolis suis loquitur dicens: « Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis (194) (*I Petr.* v, 7). » Quærite, inquit, primum regnum Dei; quærite vitam æternam; quærite ut Ecclesia crescat; orate ut regnum Dei adveniat, suamque vobis justitiam tribuat; ut, qui omnium judices facti estis, omnes in justitia et æquitate judicare
B possitis. Et hæc omnia adjicientur vobis. Hoc est enim quod alibi ait: « Centuplum accipietis et vitam æternam possidebitis (*Matth.* xix, 29). » *Nolite solliciti esse in crastinum*: crastinum enim pro futuro posuit (195). Non enim vult Dominus de futuro nos esse sollicitos, qui neque de præsenti certi et securi sumus: et in eo quidem quod nos in crastinum, solliciti esse prohibet, præsentium quodammodo sollicitudinem concedere videtur (196). Unde et beatus Paulus quasi de præsenti sollicitus manibus suis laborabat, quod ei ad victum quotidianum sufficere posset. Hac enim sollicitudine otiositas tollitur, nec tamen divitiis servitur. Cur autem de crastino solliciti esse non debeamus, adjunxit: *Crastinus enim dies, sollicitus erit sibi ipsi*; ac si dicat: Sicut hodiernam sollicitudinem non inter-
C dico, ita neque crastinam, postquam crastinus dies advenerit. Sit igitur hodiernus dies de se sollicitus, et non de alio: similiter et crastinus, et cæteri per ordinem. *Sufficit enim diei malitia sua*: sufficit tibi si hujus præsentis diei malitiam transire valeas. Cur ergo malitiam malitiæ, laborem labori, angustias angustiis, fatigationem fatigationi superaddere velis ? Non enim pro malo hoc in loco *malitia* ponitur, sed pro fatigatione et labore (197). Sic enim dicere solemus: « Multa mala hodie passi sumus. » quando aliquo magno labore fatigamur. Hoc autem alicui inconveniens esse videbitur, nisi forte de lilium ? » etc. V. Hieron. et Chrys. hom. 23.

(190) Hieron. « Si volatilia absque cura et ærumnis Dei aluntur providentia, quæ hodie sunt et cras non erunt, quanto magis homines, quibus æternitas promittitur, Dei reguntur arbitrio ? » Quæ ferme totidem verbis Beda. « Si etiam longe inferiorum tantam se ostendi Deus habere curam, quomodo, inquit, vobis necessaria ista non tribuet ? » V. Chrys. hom. 22.

(191) Ac si dicat. « Illi ergo relinquite curam tegendi corporis, cujus cura factum esse videtis, ut tantæ staturæ corpus habeatis; Beda. » Ex quo etiam illud ostendit, » ait Chrysost. l. all. « quibus corpus ipsum non tam alimonia crescat, quam providentia Conditoris. »

(192) Vides vocem omnino vulgaris linguæ, quam addere potes cæteris de quibus Muratorius dis. 32, AA.

(193) « Et revera quod sericum, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari ? quid ita rubet ut rosa ? quid ita candet ut

(194) « Labor exercendus est, sollicitudo tollenda. » Hieron.

D (195) Hieron. « Cras in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Jacob: Et exaudiet me cras justitia mea, » etc. Vide S. Aug. contr. Adimant., cap. 24.

(196) Expressit Hieron. illud ad h. l. De præsentibus ergo concessit debere esse sollicitos qui futura prohibet cogitare; unde et Apostolus (I Thess. xi, 9): « Nocte et die, inquit, manibus nostris operantes ne quem vestrum gravaremus. »

(197) Ex Hieron. hoc, quoque ad h. l. Hic malitiam non contrariam virtuti posuit, sed laborem et afflictionem et angustias sæculi, quomodo et Sara afflixit Agar: quod significanter Græce dicitur ἐκάκωσεν αὐτήν exempla significationis hujus suppeditant aureæ ætatis Latini scriptores, ut Virgilius II Georg. 5, 168. Assuetumque malo Ligurem. Vide Henric. Steph. l. I Sched. c. 6.

apostolis et similibus intelligatur. Ad quid A oves et boves et cætera animalia quæ hodie saria habuimus, completo die teneamus et liamus, si omnino de crastino sollicitudinem abeamus? Ad quid præterea agros et vineas as, eorumque fructus in cellaria recondimus? autem et alia multa quæ simili modo contra icere possimus. De illis igitur hæc intelliganibus præter corporis necessaria, nihil in hoc o possidere placet (198). Tales enim pro- et apostoli fuerunt; tales et multos alios legimus. Si enim omnes homines tales ellent, non deesset Deo unde eos pasce- 9).

[Cap. VII.] (200) *Nolite judicare et udicabimini.* Non arbitretur aliquis ut his B erbis justa judicia interdicantur, si tamen is fiant a quibus fieri debent. Quid est *nolite judicare, et non judicabimini:* multi on judicant, qui tamen judicabuntur. Dicatur nolite injuste et contra legis præceptum ali- judicare, et non judicabimini de injusto judi- dex enim qui injuste non judicat, etsi de aliis is judicetur, de justo tamen judicio non judi- quia in judicio non peccavit (201). Unde et ur: *In quo enim judicio judicaveritis judicabi- et in qua mensura mensi fueritis, remetietur* Hoc autem non sic est intelligendum (202) liquis male et injuste aliquem judicavit, ipse e injuste a Domino judicetur: est enim Deus judex, nihilque judicat injuste. Eodem igitur C o quo alios judicant, per quemdam mo- judicabuntur, et non eodem judicabunur. quidem, quia et ipsi damnabuntur; non eo- ero, quia non damnabuntur injuste. Sive igi- enter aliquis aliquem injuste judicaverit, sive s occultis et dubiis accusaverit et damnaverit, ime sciat et nullatenus dubitet quia ipse quo- dem judicio judicabitur, et eadem mensura etur ei. Et de occultis quidem judicare Apo- prohibet dicens: « Nolite itaque ante tempus re, quoadusque veniat Dominus qui et illumi- abscondita tenebrarum, et manifestabit con- ordium (*I Cor.* IV, 5). » De dubiis vero sic ait: is es qui judicas alienum servum? Domino t aut cadit. Stabit autem: potens est enim D tatuere illum: unusquisque in suo sensu et (*Rom.* XIV, 4). » Notandum autem sicut hic este apparet, quoniam illi quoque judicare di-, qui aliorum facta vel redarguunt, vel accu- Unde et Apostolus cum dixisset: Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur (203), » mox subdidit dicens: « Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die (*I Cor.* IV, 2). » Sunt autem et alii qui aliorum parva commissa libenter diffamant, accusant et damnant, et crimina quibus premuntur, videre despiciunt: et cum se ipsos non videant, in alios semper oculos apertos habent. Est isti quidem de alterius oculo festucam trahere conantur, trabes vero quæ in suis infixe sunt, non considerant. De quibus subditur: *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non vides?* Tu criminibus premeris, et alios de peccatis reprehendis? Hoc enim interest inter peccatum et crimen, quod interest inter festucam et trabem. *Aut quomodo dicis fratri tuo, sine ejiciam festucam de oculo tuo, et ecce trabes est in oculo tuo? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculos fratris tui.* Si, inquit, tam diligens es ad aliorum corrigenda peccata, cur non prius corrigis tua? Si in aliis tam benigne misericordia moveris, cur non tui potius miseris? Scriptum est enim: *Diliges proximum tuum tanquam te ipsum* (*Matth.* XIX, 19); sed tu, sicut fingis, plus diligis fratrem tuum quam teipsum; illius enim curam habes, teipsum negligis. Sed hoc fortasse agis arte, ut prius illo experiaris quomodo postea tibi mederi debeas, magisque vis probare in alio quam in te ipso tuæ artis peritiam. Si enim ideo facis, astutia est, non misericordia. Sed non ideo facis: cur ergo? Quia hypocrita es, quia non vis esse bonus, sed videri bonus. Sufficit enim tibi, si a populo videaris, etsi de te alii dicant: Ecce homo justus, ecce qui nemini parcit, ecce qui omnium peccata redarguit, ecce qui vult omnes sanare, et omnium oculos illuminare. Hoc enim populus dicit, sed tu tamen aliler intelligis. Scis enim quia mentitur, quamvis de illorum mendacio gratuleris.

XX. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, nefor te conculcem eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.* Quid enim per sanctum et margaritas, nisi divina sacramenta intelligamus? Quid vero per canes nisi infideles et iniquos, qui oblatrantes veritati acquiescere nolunt, et quasi canis ad vomitum, ad mala consueta sæpius revertuntur? De canibus enim Dominus ait: « Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus ad manducandum (*Matth.* XV, 26), » cum de muliere Chananæa loqueretur. Porci vero sunt qui quasi in volutabro luti, in fœtore vitiorum delectantur. His igitur divina sacramenta dare pro-

) V. S. Aug. De opere monachorum cap. 26,

) Hactenus homilia.

) « Nolite judicare ut non judicemini. » Luc. « Nolite judicare et non judicabimini. »

) « Itaque non prohibuit judicare, sed . » Hier.

) Beda: « Nunquid temere enim, sicut nos de a judicabit de nobis Deus, aut iniqua mensura remetietur? nullo modo hoc est apud Deum, » etc.

(203) I Cor. IV, 2. Chrysost. 50 all. « Hic non generaliter peccata omnia prohibuit judicari, nec omnibus istius rei abstulit potestatem, sed his profecto solis qui, cum flagitiis abundent innumeris, alios de levissimis quibusvis delictis tota temeritate condemnant. » Hieron. « De his loquitur qui cum ipsi mortali crimine teneantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt. »

hibemur, quia dum in peccatis homo perseverat, et ad ea, quasi canis ad vomitum, revertitur, vel quasi porcus cœnosus in eis delectatur, Christi corporis et sanguinis sacramenta eis dare non debemus. Conculcant enim ea pedibus suis, et quasi pro nihilo ducentes, non quali debent veneratione ea suscipiunt : statim enim ad pravi operis consuetudinem convertuntur, et nos mœrore et tristitia interius scindunt et rumpunt, qui plus jam ipsi de eorum perditione dolemus. Potest autem de infidelibus **36** sic intelligi, ut quandiu veritati non acquiescunt, et oblatrantes Evangelio contradicunt, et a sui erroris cœno et fœtore non separantur, majora eis sacramenta non revelentur, ne forte blasphemando et irridendo ea conculcent, et conversi in ipsos prædicatores, non solum injuriarum, sed etiam verberum dolore eos afficiant et dirumpant (204).

XXI. *Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur.* Hæc enim secundum Lucam supra dictæ Dominicæ orationi continuantur (*Luc.* XI, 9) : quam quidem instanter dicere debemus, ut nostrarum petitionum desideria compleantur. Sed quomodo verum est, *omnis enim qui petit, accipit?* multi enim petunt et non accipiunt quod petunt. Hoc igitur de illa petitione intelligatur, de qua supra dixit, *Quærite primum regnum Dei justitiam ejus, et omnia adjicientur vobis.* Non enim in stultis peditionibus fideles suos exaudit: ipse enim scit quid nobis opus sit (205). In illis igitur non exaudit, quæ nobis salutaria esse cognoscit. *Omnis ergo qui petit, accipit;* si tamen ejus petitio digna sit, quæ exaudiatur : aliam autem petitionem Deus non audit. Unde et subditur : *Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei. Aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se.* Ac si dicat : Vos, qui mali estis, non mala tamen, sed bona data datis filiis vestris; et Deus, qui naturaliter bonus est, bona data non dabit fidelibus suis, Dab it utique bona data, et nonnisi bona eis dabit etiamsi inutilia quærant, dum se sibi profutura quærere sperant. Aliquando enim sancti non [...]piendo quod petunt, magis exaudiuntur quam e[...] direntur, si illud reciperent. Plus enim non [...]piendo beatus Paulus exauditus est, quam si [...] recepisset, pro quo, sicut ipse dicit, ter Domi[...] rogaverat. Exauditus est igitur, ne exaudiretur. [...] enim nisi bonum Apostolus quærebat, quamvis [...] non bonum sibi esse non intelligebat. Exaudit[...] igitur recipiendo bonum, ne exaudiretur recipi[...] non bonum. Qui enim sibi bonum non quærit, [...] se sibi bonum quærere putat, si id recipiat [...] quærit, non exauditur ; si non recipit, exau[...] Deus igitur qui non aliud nisi quærentis affe[...] considerat, bonum ei reddit qui se bonum quæ[...] credit, etiamsi sibi non sit bonum quod quæri[...] deamus autem quid per panem et piscem, et [...] per lapidem et serpentem significetur (206) [...] quidem in pane sanctarum Scripturarum spi[...] lem intelligentiam significari puto ; litteram v[...] lapide, quoniam in tabulis lapideis scripta e[...] vero in pisce Christum Dominum nostrum inte[...] qui in baptismi flumine primus natavit, et, ad [...] similitudinem, sine coitu de Virgine natus es[...] serpente vero quis alius intelligitur, nisi ill[...] primum hominem in serpente decepit? Lucas [...] evangelista post hæc *ovum* quoque et *scorpi*[...] posuit. In ovo igitur resurrectionem intelligam[...] qua velut pulli de ovis, omnes sancti de sep[...] resurgentes, sursum ad cœlestia convolabu[...] scorpione autem, diabolum vel Antichristum [...] dum latenter homines decipiunt, quasi caud[...] percutiunt ; scorpio enim nonnisi cauda per[...] Boni itaque filii, id est Christiani, panem pe[...] quia in lege et prophetis spiritualem intellige[...] quærunt. Petunt autem et piscem, quia Christi [...] saturari desiderant. Petunt similiter et ovum, [...] firmissima spe carnis exspectant resurrectione[...] vero mali filii, id est Judæi, lapidem petunt, q[...] sacris voluminibus solam litteram quærunt. P[...] autem et serpentem, quia in veneno et tortit[...] diabolum imitantur. Petunt similiter et scorpio[...] Antichristum exspectantes, quem Messiam vo[...] ut qui in mundi exordio in primo homine occis[...] a dracone, circa mundi finem percutiantur a [...]

(204) PP. multi verbum Dei intelligunt et enuntiationem mysteriorum fidei, Hilarius et Hieron. hic, S. Leo epist. 78, Chrysost., Beda, etc. : et ante hos Origen., homil. 1 in psal. XXXVII. A. Constit. apost. lib. III, cap. 5. At baptismum interpretatur sanctum S. Cyrillus Hierosol. catech. 1, n. 3, et catech. 17, num. 36. Proprius ad A. S. Athanasius Apol. contr. Arian., n. 11. de Eucharistia sermonem factum non initiatis : Eucharistiam ipsam cum A. S. Gregorius lib. XXXV Moral., II. 13.

(205) Hier. : « Qui carnalia supra vetuerat postulari : quid quærere debeamus ostendit. » Huc pertinet illud S. Jacobi IV, 3. « Petitis et non accipitis. eo quod male petatis. ut in concupiscentiis vestris insumatis. » V. Abulensem ad h. loc. quo nemo fortasse luculentius rem edisseruit, atque ad perseverantiam in petendo revocavit, de qua Chysost., Beda, etc.

(206) Quod hic in mysticas explicationes eff[...] tur, sequitur ætatis suæ ingenium, imo et su[...] rum sæculorum. Nam Beda non absimili mod[...] dam etiam æmulari fortasse voluit). « Panis i[...] gitur charitas..... cui contraria est cordis du[...] quam lapidi comparavit ; pisces sunt fides in[...] lium, vel propter aquam baptismi, vel quia de i[...] bilibus capitur, seu quod hujus mundi fluctibu[...] frangitur : cui contrarium posuit serpentem, pr[...] venena fallaciæ, quæ primo homini præsemi[...] Quod autem in Evangelio secundum Lucam hæ[...] subsequitur ovi et scorpionis comparatio, i[...] indicatur spes, in quo nondum perfectus fetu[...] sed fovendo speratur : vel quod spei contrariu[...] retro respicere, quæ se in ea quæ ante sunt e[...] dit, et ideo huic contrarium posuit scorpio[...] cujus aculeus venenatus retro timendus est ; [...] mortifica desperatio in fine est formidanda. »

A pione. Sic itaque bonis filiis bona data petentibus, bonus Pater bona data **37** tribuit. Mali vero mala data petentes, a malo patre mala data suscipiunt. *Omnia ergo quæcunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facile eis : hæc est enim lex et prophetæ.* Quia, inquit, petitiones vestras a Domino exaudiri vultis, vos quoque aliorum petitiones libanter audite. Sed ne forte putetis quod malis petitionibus assentire debeatis, hoc facite aliis quod vobis ab aliis fieri vultis. Subvente aliis in necessiatibus suis, si vultis, ut alii snbveniat vobis in necessitatibus vestris. Et alibi quidem dicitur : « Quod tibi non vis, aliis ne feceris (207) : » hic autem dtcitur : Quod tibi vis fieri, hoc aliis facias. Ibi malum facere interdicimur, hic autem etiam malis bona faeere jubemur : hæc est enim lex et prophetæ; hæc est charitas per-

B fecta : « Diliges proximum tuum sicut te ipsum (*Matth.* v, 43), » quia vis ut te diligat proximus tuus sicut se ipsum : quod enim ab illo expetis, hoc te illi facere oportet. Hæc est igitur lex et prophetæ, quia hoc præcipiunt lex et prophetæ : non tamen dicit quod in hoc uno mandato universa lex pendeat et prophetæ. Et quasi aliquis diceret : Arcta via est ista, ualde difficilis observationis sunt ista mandata, subdidit dicens : *Intrate ergo per angustam portam, quia lata porta, et spatiosa via quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eum. Quam angusta porta et arcta via quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam.* Et via, inquit, arcta est, et porta angusta ; ideoque a paucis invenitur : verumtamen hæc est illa via et illa porta per quam

C ad æternam vitam pervenitur. Pauci enim sunt illi qui salvantur, ad comparationem illorum qui damnantur. Unde et alibi Dominus ait : « Multi enim sunt vocati, pauci vero electi (*Matth.* xxii, 14). « Illa autem via et illa porta quæ ducit ad perditionem, lata valde et spatiosa est, et ideo multi intrant per eam. Jejunare enim, vigilare, a carnis desideriis et cunctis voluptatibus abstinere, propriam voluntatem non facere, cui non videatur angustum et arctum ? At vero abundanter et deliciose manducare et bibere, cunctis carnis desideriis et voluptatibus obedire, suæque voluntati in nullo contradicere, cui non videatur latum, et spatiosum ? Multi igitur per hanc viam ambulant, multi per hanc portam intrant. Sed duo intrant ? Civitatem utique perditionis collegium

D mortis, carcerem angustiarum, et lacum omnium miseriarum.

XXII. (208) *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Attendite, inquit, et cavete vobis a falsis prophetis, a malis sacerdotibus et episcopis : attendite a falsis prædicatoribus : attehdite a Simoniacis et hæreticis (209). *Qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Ovium simplicitatem simul, ovium innocentiam fingunt, et ovium patientiam mentiuntur. Quos quidem si interius videretis, si sub vestibus cerneretis, aliud ibi quam ovem esse cogeosceretis, Latet enim lupus sub ovina pelle, et quos exterius oves esse putatis, *intrinsecus sunt lupi rapaces.* Lupi enim rapares sunt, quia non ad hoc ut venerut ut gregem custodiant, sed ad hoc ut furentur et rapiant, mactent et perdant. Quomodo autem eos cognoscere: possitis audite: *A fructibus eorum cognoscetis eos*, sicut enim unaquæque arbor a fructn suo cognosrcitur, ita unusquisque homo in operibus suis cognosci potest. Ideoque non dixit a foliis eorum, sed a fructibus eorum cognoscetis eos. Si enim verba attendamus, non facile boni discernuntur a malis. Unde et alibi Dominus ait: « Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi : quæcunque dixerint vobis facite, secundum opera eorum nolite facere (210). » In quo apertissime bene eos dicere et male facere ostendit. Qui igitur in verbis non discernuntur, in operibus comprehenduntur. Prædicent igitur quidquid velint, vos autem opera considerate. Si fideles sunt, si mittes, si patientes, si misericordes, si humiles, si pacifici, si casti, si benevoli, si avaritiam oderint, si pecuniam non abscondunt, et similia qua enumerare longum est, isti sunt fructus bonæ arboris : horum laudes folia sunt. Qui enim laudant hæc et non agunt, folia tantum et non fructus ostendunt. Sic igitur a fructibus eorum cognoscetis eos. Nam et spinæ et tribuli a fructibus suis **38** cognoscuntur, quoniam neque in spinis uvæ, neque in tribulis ficus colliguntur. *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit : mala autem arbor fructus malos fecit. Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Verum est enim quia omnis arbor bona facit fructum bonum, et onmis arbor mala facit fructum malum ; sed quomodo illud verum est, quod verum

(207) Ubi hoc dicitur in Scriptura ? Putes Tobiæ iv, 16. « Quæ ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. » Hac de re August., lib. xiv De civ., cap. 8 ; Chrys., homil. in ps. v ; Fulgent., lib. i De remiss. pecc., cap. 17 ; Gregorius M. Moral. lib. (?), c. 23, et lib. x, c. 6, et l. xix, c. 18, in quorum primo loco. « Hinc quidam sapiens dicit : Quod tibi non vis, alteri ne feceris. » Recens adnotator Tobiæ librum nomine sapientis cujusdam indigitari putat. Sed non hisce verbis Gregorius appellaret scriptorem quem canonicum esse norat, et pro canonico habebat, et Reg. Past., p. iii, c. 20, formula consueta appellandi scriptores canonicos, producit : « scriptum est. » Imo ita hoc ipsum Tobiæ proponit l. x, ep. 51. Etsi PP. hujus dicti meminerint, ut Aug. iii Doctr. Christ. c. 14. Auctorem non produnt. Frequens fuisse dictum hoc apud Judæos et Christianos, significat Lampridus in Alex., c. 51. Sed auctor non est quærendus, cum « Deus a principio conscientiæ nostræ indiderit, » ut ait Chrysost. hom. 13 ad pop. Ant., n. 3.

(208) Est hom. Emiseno supposita Domin. post Pent., pag. 156.

(209) Hæreticos interpretatur S. Hieronymus qui hic dicuntur pseudo-prophetæ ; et Hieronymum exscribens Beda. Chrysostomus negat contextum hanc ferre explicationem, et vult accipi de « iis qui, cum sint vitæ pravitate corrupti, speciem tamen virtutis induti sunt ; qui vulgo impostores vocari solent, τῶν ἐπιθετῶν προσηγορίᾳ. »

(210) Matth. xxiii, 2, « super cathedram, etc., servate et facite. » Vulg.

esse Veritas dicit, ut nulla bona faciat malum, et nulla mala faciat bonum? Nemo enim tam justus, qui aliquando non peccet: hoc enim Joannes apostolus ait: « Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (211). » Omne autem peccatum malus fructus est. Malus igitur fructus etiam in bona arbore reperitur. Similiter autem nemo tam iniquus, qui aliquando bonum non agat, neque enim fieri potest ut saltim (212) verum aliquando non dicat: verum autem dicere bonum est; invenitur igitur bonus fructus et in arbore mala. Quid igitur? Quomodo verum esse probabimus quod verum esse non dubitamus? Veritas enim mentiri non potuit. Verum est itaque quod nulla arbor bona fructus malos facit, et nulla arbor mala fructus bonos facit. Verum utique est, sed cum determinatione verum est. Dicatur ergo: Nulla bona arbor, secundum hoc quod bona est, fructus malos facit (213): nullum enim contrarium suum contrarium generat; nam neque dulce facit amarum, neque sanitas ægritudinem, neque frigus calorem neque veritas falsitatem. Non igitur bonnm facis malum, neque malum bonum; contraria enim sunt. Omnis enim arbor secundum suam naturam bona est, et bonos fructus facit: secundum corruptionem vero mala est, et malos fructos facit. Quid autem in arbore significetur intelligis: arbor enim ista homo est (214). Sed vis videre quia non hominis natura, quæ utique bona est, facit fructum malum; sed ejus corruptio et peccatum? Audi quid Apostolus dicat: « Non enim quod volo hoc ago, sed quod nolo malum illud facio. Si autem quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (215). » Inde igitur dicitur arbor mala, non quod secundum se mala sit, sed quia est corruptio mali. Etsi parum quidem corrupta est, quasi jam a corruptione sana, non mala, sed bona vocatur: si vero multum corrupta est, mala vocatur et non bona: ab eo enim suscipit nomen, quod magis in ea abundat. Cognoscuntur igitur falsi prophetæ a fructibus suis; quoniam, etsi aliquando bonum aliquod facere videantur, tamen, quia vel pro lucro, vel pro laude faciunt, eorum simulatio diu celari non potest. Quia enim omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus, ipsum quoque quod bonum esse videtur, bonum non est. Sequitur:

A *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, exci*
et in ignem mittetur. Tunc enim arbores excidu
quando homines moriuntur: in ignem vero
mittentur, quando dicetur eis: Ite, maledic
ignem æternum. *Non omnis qui dicit mihi, Do*
Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui
voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intr
regnum cœlorum. Quid est hoc? Nunquid enim v
tatem Patris non facimus, quando Filium eju
minum vocamus? Ipse enim discipulis ait: « Vos
tis me magister et Domine, et bene dicitis; sum e
(*Joan.* XIII, 13). » Dico ergo: Si una voluntas
Patris et Filii, quomodo non facit voluntatem l
qui facit voluntatem Filii? Voluntas enim Fi
ut vocetur Dominus: et igitur est voluntas P
B Sed non sufficit hæc una voluntas: sufficiet a
si eum quem vocas Dominum (216) habeas t
minum, et servias ei ut Domino. Si enim ser
ei ut Domino, eris servus fidelis et bonus, dic
que tibi a bono Domino: *Euge, serve bone et fi*
quia super pauca fuisti fidelis, super multa te c
tuam, intra in gaudium Domini tui. Sequitur: .
dicent mihi in illa die: Domine, Domine, non
nomine tuo prophetavimus, et in tuo nomine dæn
ejecimus, et in tuo nomine virtutes multas feci
et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vo
scedite a me, qui operamini iniquitatem. Qui sunt
isti multi, nisi illi quos modo paulo superius f
prophetas nominavit? Isti autem multi: hæc t
non modica dicent *in illa die.* In qua die?
C quæras nomen ejus, quia notissimum est.
Quid dicent? *Domine, Domine, nonne in no*
tuo prophetavimus? Prophetavit enim Balaam (
prophetavit et Caiphas; hoc enim dicit Eva
lista: « Quia cum esset pontifex anni illius prop
vit dicens: Expedit vobis ut unus moriatur h
pro populo, et non tota gens pereat (*Joan.* XI, 5
Dæmonia vero usque ejiciunt, aliasque multas
tutes faciunt, et qui baptizant, et qui prædic
Quot enim sunt crimina, tot sunt et dæmon
uno quoque; unde et Dominus de Maria Magda
dicitur (218) expulisse *septem dæmonia,* quon
sicut alibi dicitur, « dimisit ei peccata multa,
dilexit multum (*Luc.* VII, 47). » Hæc autem dæm
ejiciuntur, quando evangelica prædicatione, a
D cunque nuntiotur, peccatores pœnitent et con

(211) Epist. 1, 1, 8. « Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos, » etc. Vulg.

(212) Pro saltem.

(213) Hieron. hic: « Nos inferemus, et Judam arborem quondam bonam fecisse fructus malos, postquam prodidit Salvatorem; et Saulum arborem malam... fecisse postea fructus bonos, quando in vas electionis de persecutore translatus est. Tandiu ergo bona arbor fructus non facit malos, quandiu in bonitas studio perseverat; et mala arbor tandiu manet in fructibus peccatorum, quandiu ad pœnitentiam non convertitur. Nemo enim permanens in eo quod fuit, incipit id esse quod necdum cœperit. » Idem habet Chrysost, hom. 24 « fructum bonum ab homine non fieri « quandiu malitiæ affixus est. »

(214) Non dissimili modo Beda. « Per arborem intelligimus seu bonam seu malam voluntatem ctus autem opera, » etc.

(215) Ad Rom. V, 1-15. « Non enim quod bonum hoc ago, sed quod odi malum, » etc.

(216) Hilarius ad h. l. « Regnum cœlorum verborum officia non obtinent. »

(217) Hieron. « Nam et Saul, et Balaam, et phas prophetaverunt, » etc.

(218) S. Aug. serm. 1, enarrat. in psal. LXXX num. 6 ad illud: « Confitebuntur cœli mira tua, Domine; » scribit: « Non merita sua con buntur cœli, sed confitebuntur cœli mirabilia Domine: » in omni enim misericordia perditor in justificatione impiorum quid laudamus, nis rabilia Dei? laudas quia resurrexerunt mortui; lauda quia redempti sunt perditi, » etc.

r. Faciunt autem et alias multas virtutes, cæcos illuminant, leprosos curant, et mortuos ant. Has enim virtutes fecerunt in corpore ali. i prædicatores, in anima vero faciunt omnes. vero minus est animam sanare, quam corpus. s vero sanatur et moritur, anima vero sana- t nunquam moritur. Vis autem scire quæ sit cæca ? Anima enim infidelis, quæ Deum idet, et veritatem non intelligit, cæca est. sa vero est illa quæ vitiorum maculis sor- . Illa vero mortua est quæ in crimine perse- Toties igitur prædicatores cæcos illuminant, sos curant, et mortuos suscitant, quoties ini- omines eorum monitis et prædicatione conver- r ; et pœnitentia ducti, diabolo, et omnibus ous ejus abrenuntiant, et suæ salutis medi- ab illis suscipiunt. Sed quid hoc eis prodest, llis Dominus dicat, *nunquam novi vos* ? nun- dilexi vos ? nunquam vestra opera mihi pla- nt ? Novit enim eos Dominus, atque dilexit dum naturam quam in eis creavit. Non novit neque dilexit secundum corruptionem qua abolus vitiavit. *Omnis ergo homo qui audit mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, lificavit domum suam supra petram.* Non ergo t audire verba Dei, hoc enim et Apostolus Non auditores legis justi sunt apud Deum, ctores (*Rom.* II, 13). » Audire enim omnium acere vero paucorum. Domus autem quæ petram fundata est, firmum et stabile funda- m habet. Sapiens igitur est qui sic ædificat. mentum prius quærendum est. Sed videamus hæc petra significet ; Apostolus enim dicit petra erat Christus (*I Cor.* x, 4) : » itemque, amentum enim aliud nemo potest ponere præ- quod positum est, id est Christus Jesus (219). » isti fundamentum, hic domum ædifica : hic domum ædificabis, si hæc mandata servabis. et fac quæ præcipit Christus, et fundaberis damento Christo : ipse erit tibi fundamentum, ue non timebis pluvias et ventum. Hoc est quod ait : *Et descendit pluvia, et venerunt na, et flaverunt venti, et irruerunt in domum , et non cecidit; fundata enim erat supra pe-* Vis autem videre domum supra petram fun-

A datam, quomodo nec pluvias, nec flumina, nec ventos timeat ? « Certus sum, inquit Apostolus, quia neque mors, neque vita, neque principes, neque potestates, neque aliqua persecutio poterit me separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu (220). » Quamvis enim furore et terrore, flagellis et minis, omniumque tormentorum generibus, quasi quibusdam magnis ventorum et tempestatum procellis super sanctos tyranni sævientes irruerent, eos tamen a Christi fide separare nullatenus poterant : hoc autem ideo fiebat, quia bene super petram fundati erant. Videamus etiam de illa domo quæ non super petram, sed super arenam fundata est. *Et omnis*, inquit, *qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto qui ædificavit*
B *domum suam super arenam. Descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam et cecidit, et fuit ruina ejus magna.* Qui enim verba Dei audire delectantur, et custodire non curant, suæ fidei domum, seque ipsos super arenam ædificant ; quia facili aura persecutionis dejiciuntur: quorum quidem ruina tunc magna erit, quando malignorum spirituum furore et ira quasi magno quodam impetu procellarum in tartara præcipitabuntur.

XXIII. *Et factum est, cum consummasset Jesus verba hæc, admirabuntur turbæ super doctrina ejus. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, non sicut scribæ et pharisæi.* Ille enim in potestate docet, qui pro timore veritatem **40** non celat. Qua in re scribæ et pharisæi, etsi multa bene docuissent,
C plurima tamen reliquisse intelligi possunt, sive quia dicere timebant, sive quia ea non custodiebant, et ideo dicere erubescebant (221). Hunc autem tam prolixum sermonem, secundum Matthæum Salvator noster *in monte* habuit ; secundum Lucam vero *in loco campestri* : quod quidem quomodo solvi possit non video, nisi eumdem sermonem bis eum habuisse intelligamus (222). Et hoc quidem non erat inconveniens, quoniam aliis recedentibus, alii succedebant, quibus eadem verba necessaria erant. Illis igitur recedentibus, quibus hæc locutus fuerat, ipse in monte illa nocte mansit, « pernoctans, ut Lucas ait, in oratione Dei. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et apostolos nominavit. Et

9) II Cor. III, 11. Eadem est hic de fundamento is explicatio Hieron. « Fundamentum quod tolus architectus posuit unus est D. N. J. C. Su- oc fundamentum stabile et firmum, et per se robu- ole fundatum, ædificatur Christi Ecclesia, » etc.
0) Rom. VIII, 38. « Neque angeli, neque prin- is, neque virtutes, neque futura, neque forti- neque altitudo, neque profundum, neque ra alia poterit nos separare. »
) « Potestatem » hanc Hieronymus et Beda ex- it ; quod J. C., non sicut scribæ et pharisæi ntaxat proponeret quæ scripta erant in et prophetis, sed pro libertate voluntatis suæ lla adderet, quædam immutaret, ut ex præ- ti sermone patet. Chrysostomus hom. 26, quod præcepta ipsa sanciret, sæpe uteretur formula

D quadam : « Ego autem dico vobis, » et terribilis judicii mentionem faciens, « se monstraret esse judicem per præmia, et per supplicia. »

(222) Vix est ut hæc A nostri sententia videatur probari posse. Difficilem tamen locum esse, bene indigitavit, quem veteres et recentiores explanare conati sunt. Pendet ex eo quod dicitur ap. Matthæum init. capitis 5 (supra n. 11) et ap. Luc. VI, 17. Recentiores docti interpretes Maldonatus, a Lapide, Calmet, etc., non sermonem repetitum, sive bis habitum, volunt, sed eumdem semel dictum ; Matthæum vero rerum gestarum ordinem non secutum, quæ tempore distabant, proposuisse. Nihilominus auctori nostro veteres ferme consentire deprehendentur ; Aug. De consens. Evang., lib. II, c. 19, Gregorius, homil. 9 in Ezechiel. A. Imperfecti.

descendens cum illis stetit in loco campestri, et turba discipulorum et multitudo copiosa, quæ illuc undique confluxerat (*Luc.* VI, 12), » stetit cum eo; et ibi quidem hunc eumdem sermonem habuit, quamvis non omnia quæ hic narrantur, in illo contineantur; sicut nec in isto omnia dicuntur quæ in illo reperiuntur. Sciendum et præterea quod evangelistæ non eodem ordine historiam scribunt, quo a Salvatore omnia facta sunt (223). Unde et in hac re multum discordare videntur. Lege eos et sic esse videbis. Puto enim quia non ordini sed narrationi operam dabant.

XXIV. [CAP. VIII] *Cum autem descendisset de monte secutæ sunt eum turbæ multæ.* Descendit, inquit, Dominus de monte cum discipulis suis, invenitque ibi multas hominum turbas quæ eum exspectabant. Quibus postquam ea locutus est quæ Lucas evangelista narrat (cap. VI), secutæ sunt eum. *Et ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me curare.* Hoc autem miraculum non eo tempore factum est, quo factum esse evangelista dicere videtur, testante Luca, qui ait: « Et factum est, cum esset in una civitate, et ecce vir plenus lepra, et videns Jesum, procidens in faciem, rogavit eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare (*Luc.* 5, XII). » Nemo igitur in loco campestri hoc factum fuisse intelligat, quod in una civitate factum esse audit. Hæc itaque superioribus non continuantur. In eo enim quod ait, *cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ*, superioris locutionis finem facit. Deinde vero gestorum ordine et loco et tempore prætermisso, ab hoc miraculo scribere inchoat. Necessarium igitur esse videtur, ut de ipso ordine pauca dicamus, ne sibi invicem evangelistæ contrarii inveniantur (224). Postquam enim Dominus Jesus vocavit Petrum et Andræam, Jacobum et Joannem, veniens simul cum eis Capharnaum, ubi et ipse et illi habitabant, intravit in Synagogam et prædicavit; et mirabantur omnes in doctrina ejus. Inde vero exiens, venit in domum Petri, et sanavit socum ejus, et alias virtutes ibi operatus, reliquit Capharnaum, et transfretavit. Deinde vero, transactis aliquantis diebus,

A rediit iterum Capharnaum; et tunc quidem ... paralyticum, et vocavit Matthæum aposto... evangelistam. Eisdem autem diebus asce... montem, ibique illum sermonem habuit, ... superius diximus, quando octo beatitudines ... cavit. Cumque omnibus recedentibus, ipse ... nocte ibi mansisset, facto mane vocavit disc... et duodecim ex eis elegit, quos et apostolos ... navit. Inde vero descendens, bene eumdem ... nem habuit in loco campestri. Veniens au... civitatem Capharnaum, quæ ibi proxima er... navit puerum centurionis. Sic igitur se habe... Hic autem leprosus quando vel ubi mundatus ... incertum est. Postet tamen convenienter in ... quod in prædicta civitate fuerit mundatus, qu... B hoc miraculum inter cætera miracula scribitu... ibidem Dominus operatus est. Et cæteri quiden... gelistæ prius scribunt de socru Petri, et puero ... rionis, quam de hujus leprosi mundatione. Nunc ... ad rem veniamus. « Ecce, inquit, leprosus venie... rabat eum dicens: Domine, si vis, potes me ... dare (225). » **41** Vide quanta sit fides leprosi: ... nem videt, Deum adorat, de omnipotentia non ... tat. Sed quid dicit? *Domine, si vis, potes me mu...* Dominus es, omnipotens es, voluntas tua op... omnis creatura tibi obediens est; non pro ... beneficium tuum, non sum dignus colloqui ... credo tamen, quoniam si vis, potes me mu... *Et* Dominus ad hæc, *extendens manum suam, ... eum, dicens: Volo, mundare.* Manum suam Do... C extendit, potentiam manifestat, virtutem non ... tangit hominem et fugit lepra. Imo prius lepr... quam manus ad hominem perveniret (226), ... lepram tetigisset, contra legem facere vide... Lex enim hujusmodi hominem immundum ju... quæ omne immundum tangere interdicit. Se... ait? *Volo, mundare.* Credis quia possum, vol... credis; experire fidem tuam, cognosce pote... meam; volo ut munderis, et ideo mundare, *e... festim mundata est lepra ejus;* ut et fidei vir... curantis omnipotentia appareret. *Et ait illi ... Vide nemini dixeris, sed vade, ostende te ... doti* (227). Hoc enim non dixisset, si hoc mi...

(223) Est hic canon. 2, ap. Cornel. a Lapid. ex his quos ante commentarium suum statuit, et ad h. l. Vide Maldonatum ad h. l., etc.

(224) Eadem de ordine non servato factorum J. C. est sententia omnium ferme interpretum recentiorum. Vid. Jansenium c. 43. Concord.; Maldonatum ad h. l. et cap. 6 a Lap. Calmet, etc., et Jo. de la Haye Evan. dispos. c. 53; Chrysost. tamen hom. 26, et A. Imperfecti hæc quæ tribus capitulis a Matthæo narrata sunt, in monte omnia ferme facta interpretari videntur.

(225) Hinc incipit homil. Emiseni Dom. III post Epiph., pag. 34, quæ et sequentem numerum complectitur.

(226) Idem sentire Hieronymus videtur; qui, postquam observavit descendent Domino de monte hunc occurrisse: « necdum enim poterat cum lepra tam multiplicem in monte Salvatoris audire sermonem, » scribit, « extendente manum Domino, statim lepra fugit: » qui duo præterea admonet opportune 1° de ordine curationum. « Notandum, quod thic primus specialiter curatus sit; 2° puer centurionis; 3° s... Petri; 4° qui oblati sunt ei dæmonio vexati. » Al... admonet de lectione hujus loci; quod jungend... D verba non sint, et, ut plerique latinorum p... legendum « Volo mundare, » sed separatim, ... mum dicat « Volo, » deinde imperans dicat: « ... dare. » Atque eleganter hoc loco etiam Beda: « ... propter Photinum dicit; imperat, propter A... tangit, propter Manichæum. » Tetigisse tamen ... Chrysostomus et A. Imperfecti opinantur, et l... de leproso non tangendo (Levit. XIII) sibi no... positam ostendere voluisse.

(227) Plures imperati silentii causæ affer... ab interpretibus. Hieronymus, quod necess... esset verbis prædicare « quod manifeste co... præferebat. » Beda, « ut docere nos, non sol... mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gra... Chrysostomus, ut jactantiam et gloriam fugie... præciperet. Bene A. Imperfecti silentium imp... censet, donec sacerdoti se ostenderet.

ater turbas fecisset, quæ eum sequebantur A
monte descendisset: neque enim unus celare
, quod tanta millia hominum vidissent. Quæ-
n tamen est, cur ei Dominus præcipiat, ut
i dicat? Prædicare namque, et Dei miracula
s nuntiare, sacerdotum est; leprosus vero
undatus sit, sacerdos tamen fieri non debet;
um illi ad hoc officium eliguntur, ut Apostolus
i *sine crimine* (228) sint. In hoc quoque et
cemur, in his quæ bene et laudabiliter agi-
audem hominum et vanam gloriam quærere
ebere. Sed cur eum ad sacerdotem mandas,
e Jesu? Quare jubes ut sacerdoti se ostendat,
tu sacerdotum omnium maximus curas? Quis
udicare audebit, qui a tuo judicio mundus
Hoc igitur agis, ut legis sacramentis consen-
noscaris. Ille enim mundus est, qui sacerdo-
idicio mundus judicatur: illorum enim est
n a malo, justum ab injusto, et mundum ab
ndo separare. Hoc itaque privilegium eis con-
, dum ad eorum judicium hunc hominem
as. Sequitur: *Et offer munus, quod præcepit
s in testimonium illis* Prius autem quid lepro-
e significat (significet enim aliquid); deinde
licamus, quid munus etiam significet, quod
offerre præcipit Moyses. Iste enim leprosus
humanum genus, et unusquisque peccator
gi potest. Hæc enim lepra non corporis, sed
e est. Illa enim anima leprosa est, quæ super-
a, avaritia, discordia, odio et luxuria sor-
. Talis igitur leprosus currat ad Jesum, festi-
medicum, non desperet, pœniteat, et mundari
ret. Dicat: *Domine, si vis, potes me mundare.*
utique, quia et ego sum pœnitens, et tu es
potens. Tu enim dixisti, quia peccator quacun-
ora conversus fuerit et ingemuerit, vita vivet
morietur (*Ezech.* xxi, 28). Si enim hoc dixe-
hoc egerit, certus sit de misericordia, non
ret de venia, quia benignus est Dominus, qui
venientem neminem repellit. Deinde vero offe-
unus quod præcepit Moyses. Præcepit enim
es (229), ut leprosus quando mundatur, offerat
e duos passeres vivos, quibus et vesci licitum
lignum cedrinum, et coccum et hyssopum: et
e passeribus immolet in vase fictili super
s viventes: alterum vero in agrum avolare
tat. Hoc enim vanum et inutile videretur, nisi
eri præcepisset, cui nihil vanum vel inutile
t. Ille igitur qui mundatur, duos passeres offe-
t corpus et animam Domino reddat, ut jam
nundi voluptatibus, sed Deo serviant: qui bene
offerri dicuntur, quoniam de morte ad vitam
feruntur; quibus quia vesci licitum est, mundos
sse et a peccato liberos manifestat; nihil enim
mundum lex comedere jubet. Offerat autem
l cum his et lignum cedrinum, ut quia corpus

et animam suam Deo reddidit, incorruptam fidem et sinceram conversationem se agere promittat: cedrus enim imputribilis est, redolentisque **42** naturæ. His autem superaddat et coccum, ut charitatis igne succensus Deum diligat et proximum; coccus enim ignei coloris est. Offerat præterea et hyssopum, ut in petra radicatus et fundatus, nunquam a Christi fide separari valeat: hyssopus enim naturaliter in petra nascitur; petra autem erat Christus. Postquam igitur sic se totum Deo reddiderit, immolet unum de passeribus in vase fictili super aquas viventes. Hic enim passer corpus est, ideoque in vase fictili immolatur: quia vasa terrea et ficetilia sunt corpora nostra. Immolatur autem super aquas viventes, id est sicut sanctæ Scripturæ immolari præcipiunt. B Unde Apostolus: « Obsecro, inquit, vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (*Rom.* xii, 1). » Hæc est enim viva aqua, quæ te bene passerem tuum immolare docet: Judæi enim non bene immolant, quia ad hanc aquam non veniunt. Alterum vero passerem, id est animam, in agrum avolare dimittat, quatenus jam libera, nec terrenæ corruptionis mole gravata, virtutum alis ad cœlestia volare discat: quia enim alter passer jam immolatus est, ideo iste libere volat et a nullo detinetur: « Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam (*Sap.* ix, 15). » Hic est igitur rectus pœnitentiæ ordo, ut quicunque mundandus ad Deum venit, prius se ipsum totum Do- C mino offerat, fidem, et charitatem, et in bonis operibus perseverantiam promittat; carnem quæ peccaverat, in servitutem redigat et affligat; et animam jam libertate donatam, ad cœlestia contemplanda volare dimittat. Jubet autem præterea Moyses, eum qui mundandus est, et alia munera offerre; duos videlicet agnos et immaculatos, et ovem anniculam absque macula, et tres decimas similæ, quæ conspersa sit oleo, et seorsum olei sextarium; hoc enim Moyses offerre præcepit, hoc et ipse Dominus offerre jussit. Sed quid isti duo agni significant, nisi duo maxima præcepta charitatis? quæ quia malum non operantur, non immerito immaculati agni vocantur. Unde Apostolus: « Dilectio, inquit, proximi malum non operatur (*Rom.* xii, 10). » Hos igitur D duos agnos offerat: hæc duo præcepta se tenere, et custodire promittat, qui a suorum maculis peccatorum mundari desiderat. Offerat autem et ovem anniculam immaculatam, per quam integra perfectaque innocentia significatur. Offerat et tres decimas similæ, fidem videlicet, quæ in Trinitate tota consistit: hæc est enim simila nostra, hæc est vita animæ nostræ. Unde Apostolus: « Justus autem ex fide vivit (*Rom.* i, 17). » Sed hæc simila non undecunque sed ex decimis fit, quoniam fidem nostram, nonnisi de sanctuario, et a sacerdotibus suscipere

(228) Spectavit ad Pauli locum ad Tit. i, 7. ortet episcopum sine crimine esse; » et: « Si sine crimine est, » etc.

(229) Levit. xiv, 4, etc. Similes allegoricas et mysticas interpretationes attulit hic A. Imperfecti hom. 21.

debemus: ibi enim omnes decimæ reponuntur, A quibus sacerdotes et levitæ aluntur. Et bene quidem hæc simila conspergitur, quoniam fides nostra sancti Spiritus gratia sanctificatur. Offerat autem super hæc et sextarium olei, integram scilicet perfectamque mensuram misericordiæ: offerre enim, vovere et promittere est. Oleum igitur offert, qui se misericordiam tenere promittit. Ut enim in liquoribus oleum, sic in operibus misericordia superior est. Unde Psalmista: « Suavis Dominus universis: miserationes ejus super omnia opera ejus (*Psal.* CXLIV, 9). » Et hic quoque rectus pœnitentiæ ordo servatur; ut quicunque ad pœnitentiam venit, charitatem et innocentiam, fidem et misericordiam offerat et promittat: offert enim charitatem in agnis innocentiam in ove, fidem in tribus decimis, et mi- B sericordiam in olei sextario. Hic autem olei sextarius seorsum ponitur, quoniam his quæ sequuntur necessarius erit. Præcipit enim Moyses, ut sacerdos hæc omnia simul cum eo qui mundatur coram Domino statuat in ostio tabernaculi, et tunc offerat unum agnum, oleique sextarium: de sanguine vero agni tangat extremum auriculæ dexteræ, et pollicem manus dexteræ et pedis, et de oleo similiter faciat ei qui mundatur. Hic enim agnus Christus est, qui quasi agnus ad victimam ductus, non aperuit os suum (*Isa.* LIII): qui tunc quidem in ostio tabernaculi offertur, quando in auditu Ecclesiæ ejus passio prædicatur: si enim tabernaculum homines sunt; quid ostium tabernaculi, nisi aures, per quas verba divina cordis secretarium ingrediuntur? Ille igitur qui mundatur, de sanguine agni in aure, et in manu, et in pede tangitur, quia Christi passionem non solum audire, verum etiam imitari jubetur. Ut enim in aure auditus, sic in manu et pede operatio consistit; tangitur autem in dextera parte, quæ et fortior et fidelior est. « Nesciat, inquit Dominus, sinistra tua quid faciat dextera tua (*Matth.* VI, 3). » Similiter autem et de oleo in eisdem partibus tangitur, quia pietatis et misericordiæ bonum et audire et custodire admonetur. Hæc autem sub brevitate transcurrimus, de quibus satis in Levitico diximus (230).

XXV (231). *Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum centurio rogans eum, et dicens: Domine, puer meus jacet, in domo paralyticus, et male torquetur. Et ait illi Jesus: Ego veniam et curabo eum.* Qualiter autem centurio ad Jesum accesserit, Lucas evangelista demonstrat: qui eum non per se, sed per seniores Israel ad eum accessisse narrat (*Luc.* VII, 3);
43 quatenus pro puero ipsius intercederent, et quia magis familiares Domino erant, ipsi pro eo interpellarent. Illi autem cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicite, dicentes ei: *Quia dignus est ut hoc illi præstes; diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse ædificavit nobis.* Sic igitur centurio accessit ad Jesum, non per se, sed per seniores Israel (232); videlicet ut nos doceret, quid in tali negotio agere debeamus, quando puerum nostrum in domo nostra paralyticum jacere, et male torqueri sentimus. Quis est enim puer iste, nisi anima secundum se quidem innocens et pura? puer enim a puritate dicitur: hunc autem Lucas *servum* dicit, quia sine servitio animæ vivere nequimus. Iste igitur puer noster, iste servus noster, iste injuste subjugatus, et carnis servitio depressus spiritus noster, jacet in domo paralyticus, jacet in corpore infirmus, jacet in carnis habitaculo vitiorum morbo superatus, et male torquetur. Hinc luxuria vexatur, hinc avaritia arctatur, hinc superbia fatigatur. Quid igitur? Mittamus ad medicum, mittamus ad Jesum. Sed quem mittemus? et quis ibit pro nobis? Mittamus igitur seniores Israel, id est episcopos et sacerdotes; isti enim pro aliis interpellare, isti pro infirmis et peccatoribus orare debent: isti cito veniunt ad Jesum, isti eum movere, isti eum flectere et ad misericordiam inclinare possunt, præsertim si nos sanari volumus, si nos peccasse dolemus, et si boni aliquid egimus, unde nos apud judicem commendare queant. Facile enim illi pœnitenti sacerdotes a Domino veniam impetrant, qui de peccatis erubescit, totoque mentis annisu se ad pœnitentiam convertit. Et multos quide m videmus, qui quamvis in se aliquo vitio torqueantur, bonos tamen diligunt, multisque modis sanctam Ecclesiam ædificant. De his igitur dicere possumus, Digni sunt qui exaudiantur, quia diligunt gentem nostram, et Synagogam ædificaverunt nobis. Sed quid sequitur? *Ego veniam et curabo eum:* hoc Matthæus ait: Lucas autem quid! *Jesus autem ibat cum illis.* Venit enim Jesus ad infirmum, venit cum episcopis et sacerdotibus ad pœnitentem, quoniam eorum precibus flectitur, et orationibus ducitur. Et cum jam non longe esset a domo, misit ad eum centurio amicos, dicens: *Domine, noli vexari, non enim dignus sum ut sub tectum meum intres: propter quod et me ipsum non sum dignus arbitratus, ut venirem ad te.* Hæc autem Matthæus prætermisit: cætera vero utrique D communia sunt. Bene igitur hoc loco hi duo conveniunt, si hoc tantum in Matthæo subaudiatur, quod centurio non per se, sed prius per seniores Israel, deinde vero per amicos accesserit ad Jesum. Sed qui sunt isti amici nostri, quos Christo advenienti

(230) Vide A. ad Levit. XIV, 4. Edit. Rom. tom. I S. Brunonis, pag. 154 et seq.

(231) Est homilia Emiseno supposita, eadem quæ Dominic. III post Epiph.

(232) Idem quærit Beda ad h. l. et ante Bedam S. Aug. lib. XXXIII. Contr. Faust. cap. 7, et lib. II De consens. Evang., cap. 20, et ante utrumque Chrysostomus hom. 27. Atque hic ita rem explicat, ut seniores Judæorum primo missi sint qui nuntiarent, centurionem venire, deinde ipse centurio accesserit. Aug., usitato loquendi more dici, aliquem aliquid fecisse, quod per alios facit. Beda non dissimiliter, Matthæum brevitatis causa, vult dixisse, accessisse ipsum, cujus voluntas, aliis deferentibus, ad Dominum perlata est. Aug. A. noster sequitur.

domui nostræ appropinquanti obviam mitti- A Isti sunt, ut opinor, intellectus et animus, et is contribulatus: isti enim Christi adventum nt, isti cum eo loqui audent, isti nos Deo endant, et ejus gratiæ reconciliant. Quando ntus agimus, quando nobiscum in corde tras, quæ et quanta fuerit Salvatoris nostri beas, ut pro nobis carnem sumeret, et mundi is sustineret; tunc prædicti amici nostri cum io loquuntur, et quodam modo ei dicunt : *ie, noli vexari ;* quoniam ejus vexationem et ionem mirantur, et contremiscunt. Hoc enim at Joannes Baptista cum diceret : « Ego a te baptizari, et tu venis ad me? » (*Matth* III,14.) lo vero ad Christi sacramenta accedimus, et tatem nostram consideramus, quid aliud dicit B uisque nostrum, nisi : Non sum dignus ut sub tectum meum, non sum dignus ut carnem guinem tuum suscipiam in ore meo (233)? ie, dic verbo, et sanabitur puer meus. Tu enim et facta sunt omnia, tu mandasti et creata niversa : eadem virtus tibi est, eadem potenmet : dic igitur verbo, præcipe ut fiat, et sar puer meus : non enim majus est sanare, creare. *Nam et ego homo sum sub potestate tutus, habens sub me milites, et dico huic : et vadit; et alii : Veni, et venit; et servo meo: oc, et facit.* Ego, inquit, homo sum, tu Deus; ib potestate, tu super omnes potestates; ego milites, tu angelos; isti mihi obediunt, illi faciunt voluntatem: manda igitur quem velis, C ecipe sanitati ut veniat; et jube infirmitati ut at. Placuit Domino, et laudavit fidem centu. Ad hoc enim Dominus misericordiam differet hæc tanta fides centurionis clarius manifeur. Unde et subditur : *Audiens autem Jesus, us est, et sequentibus se dixit: Amen dico vobis; nveni tantam fidem in Israel.* Miratur Jesus de enturionis; miratur de fide gentilis hominis: n tunc fidem gentium mirabatur, quam ultra idem Judæorum crescere videbat. De quibus subinferens ait : *Dico autem vobis, quod multi iente et Occidente venient, et recumbent cum ham, Isaac et Jacob in regno cœlorum ; filii n regni ejicientur in tenebras exteriores, ibi erit et stridor dentium.* His enim paucis verbis D siam ex omnibus mundi partibus colligendam, eruo exspoliato, sanctorum animas ad cœlorum transferendas; et Judæorum incredulitatem mnationem denuntiat. Tenebræ autem extes illæ sunt, ultra quas aliæ tenebræ non sunt. Sunt autem et aliæ tenebræ interiores ex quibus venitur ad has exteriores, quas infideles homines in mente patiuntur De quibus Apostolus ait : « Cæcitas ex parte contigit in Israel (*Rom.* XI, 24). » *Et dixit centurioni: Vade, et sicut credidisti, fiat tibi: et sanatus est puer in illa hora* (234). In hoc autem Evangelio in tantum Joannes evangelista dissentit ab aliis, ut nullo modo his quæ dicta sunt convenire queant (235), si de eodem centurionis puero intelligantur. Hic enim centurio de fide laudatur; et se indignum dicit esse, ad cujus domum veniat Jesu: ibi autem de infidelitate redarguitur, utpote qui nisi per signa et prodigia non credat : ibique Christum ad domum suam importune valde venire invitat. Et hic quidem narratur quod omnia hæc gesta sunt intra civitatem Capharnaum : ibi vero dicitur, quod centurio Christo de Judæa venienti obviam processerit, cui præ itineris longitudine non eadem, sed postera die revertenti servi occurrentes dixerunt; quia heri hora septima reliquit eum febris. Unde manifestum est quia non loquuntur de eodem. Intelligendum est igitur, quia Jesus antequam hunc servum centurionis sanasset, de quo scribit Matthæus et Lucas, jam eidem filium sanaverat, de quo Joannes evangelista narrat : et quia prius ejus virtutem in filio expertus fuerat, jam nunc de ipsius omnipotentia nihil in servi curatione dubitat : libenter enim ad illius medici auxilium currimus, quem jam expertum habemus.

XXVI. *Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem febricitantem ; et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris, et surrexit et ministrabat eis.* Scire enim oportet quæ sit uxor Petri, ut possimus scire quæ sit socrus ejus. Petri namque uxor ecclesia est, quoniam ei a Domino specialiter tradita est ; dicente Domino : « Si diligis me, pasce oves meas (*Joan.* XXI, 18). » Ejus igitur socrus est Synagoga, quia ipsa est mater Ecclesiæ (236). Unde eidem in Canticis canticorum Dominus ait : « Sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua (*Cant.* VIII, 5). » Hæc autem jacet in domo Petri et febricitat, quoniam usque hodie inter Christianos Synagoga infirma moratur et habitat. Ubicunque enim est Ecclesia, ibi est et domus Petri. Hujus autem manum circa mundi finem Dominus tanget, et tunc, febre fugata, surget et ministrabit Domino. Tunc enim ejus manum tanget, quando ipsius opera approbabit. *Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, et ejiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit. Ut adimpleretur quod dictum*

3) Centurionis verba ad suscipientem Eucham, quasi de suo A. transfert. Anne ejus temin Ecclesia sua non erat hic usus ut a sacerdicerentur? Deesse in plerisque Missalibus mss. tur card. Bona lib. II, rec. lit. cap. 17, n. 1.
4) Hactenus homilia.
5) Ostendit id Maldonatus, et consentiunt ferterpretes alii.
6) Non multo aliter ac Beda hoc interpretatur qui ad h. l. « Domus Petri circumcisio est; socrus vero ejus synagoga est, quia illa quodammodo mater est Ecclesiæ, » etc. Eleganter Petrus Chrysolog. serm. 18. Vidit socrum ejus jacentem. « Vidit synagogam jacentem in perfidiæ suæ tenebris decumbentem suorum sarcina peccatorum, » etc. Eadem est interpretatio Theophyli Antiocheni lib. III. Allegor., etc.

est per Isaiam prophetam dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes portavit. Verbo enim spiritus ejicit ille de quo scriptum est : « In principio erat Verbum (*Joan.* I, 1) : » verbo quidem, quia propria virtute. Sed quare *facto vespere*, nisi quia hac ultima ætate, hac extrema hora, ad sanandum, ad curandum, et ad pellendum dæmonia venerat? Neque enim debuerat populus ille curari, nisi facto vespere, qui ad medicum non redit usque ad vesperam. Unde Psalmista ait : « Convertentur ad vesperam et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem (*Psalm.* LVIII, 15). » Tunc enim venient, tunc convertentur, tunc ægros suos, tunc animas suas multo languore confectas Judæi ad Dominum afferent; et sanabit eos, et ejiciet dæmonia ab eis (237). « Cum enim plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet (*Rom.* XI, 25, 26) ; (238) et si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiæ convertentur ad Dominum (*Isai* X, 22). » — *Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.* Puto enim, quod Jesus ideo trans fretum propter turbas ire jussit, quia nisi per aquas baptismatis transeuntes vitiorum turbas, et malignorum spirituum exercitus evadere non poteramus. *Et accedens unus Scriba ait illi : Magister, sequar te quocunque ieris.* Dixit ei Jesus : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Nihil Deum latet, nulla simulatio ejus oculis absconditur, omnia videt, cogitationi respondet. Dicit Scriba : *Magister, sequar te quocunque ieris.* Dicit Jesus : Non est ita; non vis me sequi, non vis mea præcepta
45 servare, non video in te ubi caput meum reclinem. Caput Christi Deus est : Deus autem in humili habitat, et quieto, et tremente sermones ejus. In te autem (quasi dicat) vulpes foveas habent, et ideo cum calliditate et simulatione loqueris (239). Vulpes enim propter astutiam maligni spiritus dicuntur : dicuntur autem *et volucres cœli*, quoniam in hoc aere obtinent principatum (240). Et isti quidem in peccatoribus et iniquis hominibus nidos et foveas faciunt, quoniam in eorum cordibus malas cogitationes et iniquitatum genimina pariunt. *Alius autem de discipulis ejus ait illi:* Magister sequar te; ait illi : Sequere. At ille ait : *Domine, permitte me primum ire et sepelire patrem meum. Jesus ait illi : Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Alio enim spiritu loquebatur iste : unde et merito non Scriba, sed discipulus dicitur ; neque sequi Dominum prohibetur imo vero sequi et imitari jubetur. Volebat tamen primum ire et sepelire patrem suum. Opus quidem pietatis facere volebat : pietatis tamen Patri et Domino non placebat. Quare hoc? Quia aliud significabat, nobisque in hoc facto exempla dabat. Et tale erat ac si diceret : Venisti ad vitam, vis redire ad mortem; ego sum vita, ego sum Pater et creator tuus, me sequere, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Mortui enim mortuos sepeliunt, quando peccatores (241) qui Deo mortui sunt (mortui quidem quia vita, de qua modo diximus, in eis non est), mortalia opera et criminalia peccata in se abscondunt et celant. Et non solum hæc, verum etiam et patrem suum diabolum, de quo Judæis Dominus ait : « Vos ex patre diabolo, estis (*Joan.* VIII, 44), » in sepulcro pectoris sui sepeliunt, et quasi bonum aliquod servant et occultant. Talem igitur patrem sepelire, et sic sepelire Dominus prohibet (242).

XXVII. (243) *Et ascendente eo in naviculam secuti sunt eum discipuli ejus, et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus. Ipse vero dormiebat.* Quid enim navicula, nisi Ecclesia? quid mare, nisi mundus? quid motus maris, nisi persecutorum et tyrannorum sæviens indignatio (244) ? Ecce enim Dominus in navicula dormit, et navicula fluctibus operitur. Timent discipuli, et

(237) Ad Rom. XI, 25, 26. « Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. »

(238) Ad Rom. IX, 27 : « Isaias autem clamat pro Israel : Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient. »

(239) Chrysostomus, serm. 19 : « Scribam Christus non repulit volentem, sed fingentem prodidit. »

(240) Auctori nondi ssimiliter S. Hilarius cap. 7, n. 10 : « Vulpes est animal insidiosum, circa domorum se occulens foveas, et domesticis avibus insidians ; atque hoc nomine pseudo prophetas nuncupari, aliquot locis legimus : volucres autem cœli sæpenumero immundos spiritus cognominari didicimus. » Hunc vero diffidentem fuisse, nec habuisse apud se constutum ut Christum sequeretur, Hilarius postea interpretatur ; idemque etiam disertius Titus Bostrensis in Luc. cap VI. (Auctar. Ducæan. t. II, p. 791). Hieronymus quoque a quo describitur, « non magistrum quærens, sed ex magistro lucrum. » V. Chrysolog. serm. 19.

(241) Infideles mortuorum nomine venire Hilarius c. 7, n. 11 et Hieron. scribunt. Augustinus quoque serm. 62, n. 2, qui tamen postea magis generaliter : « Sicut enim anima est vita corporis, sic vita animæ Deus. Sicut expirat corpus cum animam emittit, ita exspirat anima cum Deum amittit. Deus amissus, mors animæ ; anima amissa, mors corporis : » quibus verbis simillima habet Chrysol. serm. 19. Aug. etiam l. XX De Civ., cap. 6 : « Habent enim animæ mortem suam in impietate atque peccatis : secundum quam mortem mortui sunt, de quibus idem Dominus ait : « Sine mortuos sepelire mortuos suos, » etc. Vide Chrysost. hom. 29.

(242) De posteriore J. C. discipulo hoc Vid. Gregorium lib. VII Moral., c. 17 : De utroque Basilium, sive auctorem Constitut. Monast. cap. 20, n. 3, et laudatum Chrysolog.

(243) Est hom. Emiseno attributa Dom. V, post Epiph., pag 38.

(244) Vid. Dissert. Alexandri Jun. inscriptam Navis Ecclesiam referentis symbolum, etc., ubi allegoriæ hujus testes profert, Augustinum, Ambrosium, Hieronymum, Bedam. Facit id in primis A. Imperfecti hom. 23, et Chrysologus (quos ille præterit) ; qui postremus serm. 20 : « Ubi Christus Ecclesiæ suæ navim mare sæculi transfretaturus ascendit, gentium flabra, Judæorum turbines, persecutorum procellæ.... sic ruerunt ut totius mundi fieret una tempestas. » etc. Vide cætera et serm. seq. Antiquius etiam Tertullianus de baptismo c. 12.

nondum a periculo liberantur. Clamant et excitant Salvatorem : surgit a somno qui nunquam dormit ; « Non enim dormitabit, neque dormiet. qui custodit Israel (*Psal.* CXX, 4). » Imperat ventis et mari, et fit tranquillitas magna. Nobis, fratres, nobis fiunt ista : nobis dormit Jesus, nobis surgit a somno. Significatio est, nostræque fragilitatis instructio : pro nobis moritur : non enim dormiret, nisi nobis suum somnum proficere intelligeret. Dormire enim videtur pastor, quando lupi in oves sæviunt, quando fures rapiunt, et non est qui eripiat. Sic igitur et Jesus quamvis non dormiat, dormire tamen videtur, quando tyranni sæviunt, quando mali in bonos insurgunt, quando boni vincuntur, et mali vincunt. Non dormit quidem, sed prælium intuetur, et simul certaminis finem et bellantium fidem exspectat. Et quia non statim adjuvat, quia non cito laborantibus subvenit, dormire putatur. Sed si consideremus ejus certaminis qualitatem, ejusque victoriæ modum ; tunc sancti victores existunt, quando ab iniquis victi esse creduntur. Tunc enim sancti indubitanter vincunt, quando humilitatem et patientiam non amittunt. Sic igitur dormiat Jesus, quatenus iniquorum crudelitas, et sanctorum patientia innotescat, et Christi discipuli non armis, sed clamore et orationibus maris hujus procellas deponere discant. Quod si jam eas sustinere non possunt, si tantis perturbationis resistere nequeunt, **46** accedant ad Jesum, suscitent eum dicentes : *Domine salva nos, perimus*. Sic se defendant ; hæc arma suscipiant, hoc auxilio tueantur, hoc clypeo muniantur. Neque vero ideo se non exaudiri æstiment, quia persecutio non cessat, quoniam nihil minus exaudiuntur si eis adversa tolerandi patientia datur, quam si omnis illa persecutio ab eis tollatur. Ipse enim scit quid nobis opus sit ; nos tamen semper dicamus. *Domine, salva nos, perimus*. Qui enim hoc dicit, nihil aliud quam salutem quærit. Sed fortasse ille de salute corporis dicit : ipse vero de salute animæ intelligit. Nemo autem sanctorum salutem corporis contra animæ salutem desiderat ; etsi fortasse aliquando quærat. Deus igitur non verba, sed intentionem exaudit. *Et dicit eis : Quid timidi estis, modicæ fidei? Ego hic sum, et vos timetis?* sed quare timetis, nisi quia fidem modicam habetis? *Tunc surgens imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna.* Quotidie quidem surgit, quotidie bella sedat, quotidie visibilibus et invisibilibus imperat : et eo jubente cessant prælia et lites, fit pax et tranquillitas magna. *Porro homines mirati sunt, dicentes : Qualis est hic, quia et venti et mare obediunt ei?* Merito

A enim *homines* vocantur, qui sicut homines mirantur. Nondum enim Deum esse credebant, quem quasi hominem nunc dormire, et tunc vigilare videbant. Dicebant igitur : *Qualis est hic?* Dicamus et nos : Quis Deus magnus, sicut Deus noster? tu es Deus qui facis mirabilia, cui venti et mare obediunt, cui omnes creaturæ serviunt ; quem mare vidit, et fugit, cujus vocem audivit et timuit [*Psalm.* LXXVI,] (245).

XXVIII. *Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam.* Marcus enim et Lucas non duos, sed unum scribunt : quare ergo duos

B Matthæus eos fuisse narrat (246)? Et fortasse illi quidem de homine, iste vero de hominis significato loquitur. Nam etsi homo personaliter unus erat, duos tamen populos significabat. Similiter enim cum omnes alii evangelistæ, solum pullum ad Jesum adductum fuisse narrent ; Matthæus tamen et pullum et asinam adductos fuisse describit ; magis quidem significationem quam historiam attendens. Iste igitur unus homo genus humanum est, quod ab eo quidem tempore a dæmoniis possidetur, quo primum et originale peccatum commisit : sed quia in duos populos dividitur, in Judæos scilicet et gentiles, quod illi de toto hoc, iste de partibus narrat. Qui bene de monumentis exire dicuntur, quoniam de morte ad vitam transferuntur. *Et clamaverunt, di-*

C *centes : Quid nobis et tibi, Jesu Filii Dei, venisti huc ante tempus torquere nos.* Quid nobis, inquiunt, et tibi commune est? Sufficiat tibi cœlum ; permitte ut nos terram possideamus : de cœlis non expulisti, de terris non iterum expellere habes. Quo igitur ibimus a spiritu tuo, et quo fugiemus a facie tua? *Venisti huc ante tempus torquere nos :* nondum tempus advenit, quod nobis paratum est, et angelis nostris, et jam torquemur. Tua nos præsentia torquet, tua facies nos exurit. O miseri Judæi ! cur non attenditis, quod dæmonia Jesum Dei Filium vocant, de quo vos illi pejores et nequiores dicitis : « Secundum legem debet mori quia Filium Dei se fecit (*Joan.* XIX, 7). » Credite vel dæmoniis. qui prophetis et apostolicis credere non vultis. Illi vos doceant in

D bono, quos imitari non timetis in malo. *Dæmones autem rogabant eum dicentes : Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum : erat autem non longe ab illis grex porcorum multorum pascens.* Si, inquiunt, ejicis nos, scimus enim quia ejicies, neque in homine nos ulterius esse patieris, qui in similitudine

« Cæterum navicula illa Ecclesiam præferebat, quod in mari, id est sæculo, fluctibus, id est persecutionibus et tentationibus inquietatur. Domine per patientiam velut dormiente, donec orationibus sanctorum in ultimis suscitatus, compescat sæculum, et tranquillitatem suis reddat. »

(245) Alia sunt deinde in homilia supra memorata, p. 39.

(246) Difficultatis solutio litteralis Chrysostomi ad h. l. S. Augustini lib. II De consens. Evang., cap. 24, etc. : est, vel quia unus alie notior, vel quia truculentius ad dæmone vexatus. Ambrosius lib. VI, in Luc. Ipse quoque ad allegoriam refert populi gentilis, unius et plurium, a filiis Noe duobus Cham et Japhet prognati. Utrumque Beda complectitur scribens ; esse unum famosioris personæ, et duos gentiles populos, idolis occupatos.

hominum factus, homo et non Deus ab hominibus A esse videris: nobis autem aliter appares, quia in alia specie te aliquando cognovimus; scimus enim quia tu es Filius Dei, quamvis hoc non credant neque intelligant Judæi: mitte nos in gregem porcorum. Unde hæc tam dira cupido spiritibus immundis, ut quærant sibi ad inhabitandum animalia immunda? Et hoc quidem significatio est. Quid enim porci peccaverant, ut dæmonibus traderentur? Ipse enim est creator porcorum, qui est creator angelorum. Denique nullum animal est malum, præter angelum et hominem: ideoque nullum aliud damnatur, nullumque aliud beatur. Quid igitur porci? non de natura quæro, sed de significatione (247). Porci enim sunt quicunque in vitiorum stercore, quicunque in peccatorum putredine delectantur. B Porcus est omnis fornicator, omnis adulter, omnis luxuriosus; sed hoc exterius. Interius vero omnis hæreticus, omnis Judæus, et omnis idolatra porcus est. Isti sunt igitur quos dæmones quærunt; isti sunt in quibus dæmonia habitant: isti sunt quos Dominus **47** diabolo tradit. Nam et Apostolus fornicatorem quemdam tradidit: «Satanæ in interitum carnis.» *Et ait illis Jesus: Ite: et illi exeuntes abierunt in porcos.* Vides igitur quia sine Dei permissione maligni spiritus nec in porcos habent potestatem (248): non audent eos adire, nisi permissi; non audent eos invadere, nisi a Deo tradita potestate. Verumtamen nisi porci essent non traderentur, et si traderentur, non penitus vincerentur. *Et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare, et mortui* C *sunt in aquis.* Qui enim a diabolo possidetur, non ordine vel ratione agitur; sed impetu et furore præcipitatur et ruit, hic in adulterium, ille in perjurium, alter in homicidium, alius in furtum, omnes vero in æternam mortem, et damnationem præcipitantur et ruunt. *Pastores autem fugerunt, et venientes in civitatem nuntiaverunt omnia, et de his qui dæmonia habuerunt: et ecce tota civitas exiit obviam Jesu, et viso eo, rogabant ut transiret a finibus eorum.* Isti enim pastores, episcopi sunt et sacerdotes; neque enim solas oves custodiunt episcopi; plerumque enim plures porci quam oves in eorum gregibus inveniuntur. Fugiunt autem, et bene fugiunt; quis enim non fugiat dæmonia? quis non fugiat insanientes porcos? Talibus enim communicare non debemus; præsertim cum eorum nequitiam manifeste cognoscimus. «Quæ enim conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?» (*II Cor.* VI, 15.) Hoc autem in civitate: hoc in Ecclesia nuntiare debent, ut sibi cæteri caveant, ne illorum exemplo pereant. Pereunt porci, salvantur homines: salvantur qui ad Christum confugiunt, pereunt qui in stercore jacent; et a fœtore vitiorum non recedunt. Sed quid est, o stulta civitas, quod agis? Vides Jesum, vides et hominem sanatum a Jesu, et rogas eum ut discedat finibus tuis. Hæc enim civitas, synagoga malignantium est, quæ Christum vidit et audivit, ejusque virtutes et miracula aspexit; in eum tamen credere noluit.

XXIX. [CAP. IX.] *Et ascendens in naviculam transfretavit, et venit in civitatem suam.* Hoc enim in loco civitatem suam, non Nazareth, sed Capharnaum intelligere debemus: utraque enim civitas ejus dicitur: illa quidem, quia ibi nutritus est; ista vero, quia ad tempus in ea habitavit: sic enim superius dicitur, quia relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in Capharnaum maritima (249). *Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto.* Marcus autem dicit, quia paralyticus iste a quatuor portabatur. Iste enim paralyticus spiritus hominis est, qui et anima vocatur (250). Hic autem in lecto, id est in corpore jacet, et inde gravatur unde quietem habere debuerat: «Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam (*Sap.* IX, 15).» Ideo enim infirmatur spiritus, quia non bene jacet. Ille enim spiritus paralyticus est, qui suæ potestatis non est; paralysis enim quodcunque membrum arripuerit, quodam modo insensibile et quasi mortuum et inutile facit. Quæ enim anima paralytica est, nec oculos vivendi, nec aures audiendi habet. Sed qui sunt isti quatuor, qui hunc paralyticum portant et Domino offerunt? Per hos enim nescio qui melius quam isti quatuor evangelistæ intelligi possint: nulla enim anima nisi per istos Domino offertur, nulla anima nisi per istorum fidem sanatur. Unde et hic dicitur: *Et videns Jesus fidem illorum dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua.*

(247) Chrysostomus quoque, homil. 29, describit «multos homines qui porcorum more non hominum vivant; qui, si porci omnino fient, non a dæmonibus solum exagitabuntur; verum etiam per præcipitia deferentur.» V. Ambr. lib. VI, in Lucam.

(248) Greg. lib. III Dialog. cap. 21: «Ex qua re etiam hoc colligitur, quod absque concessione omnipotentis Dei nullam spiritus malignus contra hominem potestatem habeat, qui in porcos intrare non potuit, nisi permissus.» Chrysost. homil. 29: «Ita ut nec in porcos habere potestatem videantur nisi creator omnium Deus concesserit.»

(249) Contradicit Hieronymus hic: «Civitatem ejus non aliam intelligimus quam Nazareth, unde et Nazaræus appellatus est.» At cum A. nostro August. De cons. Ev. p. II, c. 25, observat S. Marcum expresse Capharnaum nominare, cum factum idem narrare videatur, concluditque: «Quis dubitaverit in civitate sua hoc fecisse Jesum, cum hoc fecerit in Capharnaum civitate Galilææ?» Augustinum D exscribit Beda. Volunt vero dici J. C. civitatem, quod in Galilæa esset princeps civitas, et in Galilæa natus esset. Commodius Chrysostomus init. hom. quem ferme recentiores sequuntur Jansenius, Maldonatus, a Lapide, Calmet, etc. «Propriam hic civitatem ejus Capernaum appellavit: Bethlehem enim ipsum tulit, Nazareth educavit, sed Capernaum perpetuum ipsius erat habitaculum.»

(250) Hieron.: «Juxta tropologiam, interdum anima jacens in corpore suo, totis membrorum viribus dissolutis, a perfecto doctore offertur curanda Domino,» etc. Propius etiam ad A. nostrum Beda: «Paralytici hujus curatio... animæ salvationem significat, quæ primo ministris, id est bonis doctoribus, indiget, qui eam Christo afferant; qui bene IV Marco narrante reperiuntur sive quia IV libris Evangelii omnis prædicatorum virtus armatur; sive quod IV virtutibus,» etc.

Ac si dicat: Tu quidem infirmus es, sed illi qui te ferunt sani sunt: illorum fides te sanat, si in illorum fide confidis. Confide igitur, fili, factus mihi filius per fidem, remittuntur tibi peccata tua. Vides quomodo ipse Dominus Evangelium suum exponat? Quomodo ea quæforis aguntur, si quis tamen oculos habeat, et nondum totus paralyticus jaceat, intus nos spiritu aliter doceat? In eo enim quod ait, *remittuntur tibi peccata tua*, interiorem hominem, id est spiritum paralyticum esse demonstrat. Quæ est enim infirmitas animæ, nisi peccata? Hæc igitur auferantur, hic morbus tollatur, et sanabitur anima. Hoc enim non dixisset, si ad corporis infirmitatem respexisset. Non enim ideo corpus sanatur, quia anima peccatis liberatur. **48** Apostolus enim dicit: « Cum autem infirmor, tunc fortior sum (251), » significans carnis infirmitate spiritum corroborari. Hoc autem Scribæ qui ibi aderant male intelligentes, et non animæ sed corporis paralysin attendentes, Christum Dominum blasphemasse dicebant. Unde et subditur: *Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Utquid cogitatis mala in cordibus vestris?* Nam et isti interius paralytici erant, quamvis suam infirmitatem non sentiebant, qui Dominum blasphemasse dicebant. Nec minus Jesus istorum cogitationes iniquas, quam illius infirmitatem considerabat. Dicebat igitur: *Utquid cogitatis mala in cordibus vestris?* Nequem edicum scitis, neque vim medicaminis agnoscitis. Bonus enim medicus ad morbi venam et radicem spectat: quam postquam amputaverit, cætera ad sanamdum facilia ducit. *Quid est enim facilius, dicere: Dimittuntur tibi peccata tua, aut dicere: Surge et ambula?* Si enim ad solum dicere attendamus, nescio quid horum facilius sit: utrumque enim valde facile est. Peccata autem dimittere, vel paralytico ad surgendum et ambulandum vires sufficere, difficile est. Sed quia alterum invisibile, alterum vero visibile erat, per visibile probat invisibile; ut dum eum in corpore postestatem habere vident, in anima quoque potestatem habere non dubitent. *Dicebant enim: nemo potest dimittere peccata nisi solus Deus.* Verum utique dicebant. Quamvis enim Ecclesia peccata dimittat; hoc enim Dominus ostendit dicens: « Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt (*Joan.* xx, 23); » solus tamen ille peccata dimittit, qui ait; « Sine me nihil potestis facere (*Joan.* xv, 5). » Ipse enim erat Deus; ipse erat et homo: imo ipse est Deus et homo; sed Deus per se, homo vero per Domini potestatem habet dimittendi peccata. Et hoc est quod ait: *Ut autem sciatis quia Filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata:* videte quod videre potestis, ut credatis quod videre non poteratis. Creditis quod nemo possit dimittere peccata nisi solus Deus, jam cognoscetis quia etiam Filius nominis potestatem habet dimittendi peccata. *Tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam: et surrexit et abiit in domum suam.* Probatum est igitur quod quærebant; jam dubitare non debent: credant a peccatis animam esse solutam, dum corpus a paralysi vident esse sanatum. Sed quid est quod ait: *Surge tolle lectum tuum?* Diximus enim per lectum corpus significari, in quo anima infirma jacebat: animæ ergo dicitur ut surgat. Quid est enim surgere, nisi ad bonum opus evigilare? Unde Apostolus: « Surge, inquit, qui dormis, surge a mortuis, et illuminabit te Christus (*Ephes.* v, 14). » Surge, tolle lectum tuum: habeas potestatem in carne tua; dominare corpori tuo: tu porta, tu rege, tu dirige: tibi serviat, tibi obediat, tibique amodo per omnia subjiciatur. *Et vade in domum tuam:* revertere in patriam tuam; reduc in patriam carnem tuam, quia ipsa te ejecit de patria tuo (252). *Videntes autem turbæ timuerunt, et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.*

XXX. *Et cum transiret inde Jesus videt hominem sedentem in telonio Matthæum nomine, et ait illi: Sequere me: et surgens secutus est eum.* Sic enim de se beatus Matthæus, quasi de alio loquitur. Quod et Moysen et quosdam alios fecisse legimus, humilitatem docentes, et vanam gloriam amputantes (253). Vocatur autem alio nomine *Levi*, quod pene idem significat: Matthæus enim *donatus*, Levi *appositus* interpretatur (254). Appositus namque apostolorum ordini pro magno munere sanctæ Ecclesiæ donatus est. Et bene quidem de telonio vocatur, ut qui publica vectigalia colligebat, nos quoque tributa solvere doceat. Quid enim aliud nos in hoc Evangelio docet, nisi quæ, et qualia, et quomodo tributa nostra Domino reddamus? In cunctis enim quæ jubente Domino agimus, nihil aliud facimus nisi quia tributa persolvimus. *Et factum est discumbente* eo in domo, ecce multi publicani, et peccatores venientes *discumbebant cum Jesu et discipulis ejus.* Ait enim Lucas (*cap.* v, 29), quia fecit ei magnum convivium

(251) II Cor. xii, 10: « Tunc potens sum. »

(252) Eleganter S. Greg. hom. 12 in Ezech.: « Per grabatum quippe in quo carnis est requies, ipsa caro signatur: per domum vero conscientia figuratur. Et quia cum mente mortui in vitiis jacemus, in carnis delectatione quiescimus, infirmi portamur in lecto. Cum vero sanati fuerimus mente, ut jam pulsantibus carnis vitiis resistamus, necesse est, ut et tentationum contumelias de nostra carne tolleremus; ægro igitur ad salutem reducto præcipitur: « Tolle grabatum tuum, » etc.

(253) Hieron.: « Cæteri evangelistæ, propter verecundiam et honorem Matthæi, noluerunt eum nomine appellare vulgato, sed dixerunt Levi: duplici quippe vocabulo fuit. Ipse autem Matthæus, secundum illud quod a Salomone præcipitur: « Justus accusator est sui, » etc. Matthæum se, et publicanum nominat. Hieronymum exscribit Beda.

(254) Hæc, opinor ex Jesu. Beda ad h. l.: « Matthæus Hæbraice, *donatus* dicitur latine... Levi hic *præadditus* sive *assumptus* significat.

Levi in domo sua : unde factum fuisse puto, ut pu- A blicani, et cæteri ejusdem ordinis homines, illuc ad convivium convenirent. Verumtamen neque illud convivium, neque illum conventum publicanorum sine aliqua significatione fuisse, intelligendum est. Illud enim convivium quod tunc Levi Domino præparavit, hoc Evangelium significebat, **49** quod postea scripsit, cujus deliciis nunc in Christo animæ nostræ reficiuntur. Ad hoc autem quia Judæi venire noluerunt, publicani et peccatores introire compulsi sunt. Unde alibi Dominus ait : « Quia nemo illorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam. Et videntes pharisæi dicebant discipulis suis. Quare cum Pubicanis et peccatoribus manducat Magister vester ? » (*Luc.* XI, 24.) Similiter B enim et fideles quidam adversus beatum Petrum postea scandalizati sunt, eo quod Cornelio incircumciso communicaverit (*Act.* XI, 2) : quibus et ipse rationem reddidit, sicut et Dominus istis rationem ceddere non est dedignatus. Ait enim : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus :* ac si dicat : Ad sanandum veni, non ad manducandum ; medicus sum, non conviva : imo ideo conviva quia medicus (255). Hoc genus morbi nusquam tam bene sicut in convivio sanatur. Unde Apostolus ait : « Factus sum infirmis tanquam infirmus, ut infirmos lucri facerem (*I Cor.* IX, 22). » Non enim dedignatur Christus eos in convivio recipere, quorum mortalitatem non est dedignatus assumere. Reficit exterius corpora, reficit interius mentes. Non potest C ibi esse fames, ubi est panis vivus qui de cœlo descendit. Panis igitur famelicis detur ; de quibus dicitur : « Et famelici saturati sunt (*I Reg.* II, 5). » Medicus subveniat infirmis, qui aliter sanari non possunt. « Euntes autem dicite quid sit ; quia misericordiam volo et non sacrificium : » hoc enim in Osee scriptum est (256). Quod si Pharisæi intellexissent, nequaquam misericordiæ patrem de misericordia reprehendissent. Quæ sit autem hæc misericordia, subdidit, dicens : *Non enim veni vocare justos, sed peccatores.* Quod enim peccatores vocantur et salvantur, misericordia est ; quod vero illi reprobantur qui se justos esse injuste arbitrantur, justitia est. Non potuit autem salvari mundus per sacrificium ; salvatus vero est per misericordiam ; quia Christi sacrificium misericordia fuit. D

XXXI. *Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis dicentes : Quare nos et Pharisæi jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant ? Et ait illis Jesus : Nunquid possunt filii sponsi lugere quandiu cum illis est sponsus ? Venient autem dies. cum auferetur ad eis sponsus, et tunc jejunabunt.* Bene, inquit, facitis quia jejunatis, neque ego jejunium reprehendo, quo caro domatur, luxuria vincitur, et dæmonia pelluntur. Quia igitur discipuli mei modo non jejunant, mysterium est magnumque sacramentum (257) : Isti sunt dies nuptiarum, sponsus adest, convivia præparantur, ubique lætitia ubique organa resonant, et psalterium jucundum cum cithara. Illa enim convivantium exsultatio, æterni illius convivii exsultationem significabat, qua tandem de ipsius summi boni præsentia omnes sancti reficientur. *Venient autem dies cum sponsus auferetur ab eis*, illi scilicet in quibus suscipietur in cœlis, et tunc jejunabunt. Et quasi aliquis diceret : Si nuptiarum dies sunt, si nova et spiritualia convivia præparata sunt ; si hæc quæ agis sacramenta sunt; quare et istos non invitas, quare tantorum sacramentorum hos quoque non facis esse participes ? Ad quod ipse : Quia nolunt ; quia non ad discendum sed ad reprehendendum venerunt ; quia veteribus pannis induti sunt ; quia vestes nuptiales non habent ; quia utres veteres ferunt, qui novum vinum retinere non valent ; quia vino veteri inebriati vinum novum abominantur, dicentes : Vetus melius est. Et hoc est quod ait : *Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus ; tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit. Neque mittunt vinum novum in utres veteres ; alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt ; sed vinum in utres novos mittunt ; et ambo conservantur.* In hoc igitur docemur, quia secundum audientium capacitatem sermonem nostrum atque doctrinam temperare debemus. Pharisæi namque quibus tunc Dominus loquebatur, adhuc secundum legis veteris doctrinam et observantiam salvari poterant, quibus si nova sacramenta mox Dominus pandere voluisset, scandalizati potius quam ædificati discederent (258). Prius igitur paulatim erant innovandi, et sic tandem ad Agni nuptias vocandi.

XXXII. *Hæc eo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit et adorabat eum dicens* (259) *: Domine, filia mea modo defuncta est ; sed veni, impone manum super eam, et vivet.* Quid enim per hunc principem nisi Abraham, Isaac et Jacob, Moysen, et Aaron, et cæteros illius populi principes intelligamus, qui semper pro filiæ **50** suæ, id est Synagogæ (260)

(255) « Ibat autem Dominus ad convivia peccatorum, ut occasionem haberet docendi. et spirituales invitatoribus suis præberet cibos. » Hieron.

(256) Osæi VI, 6. « Quia misericordiam voluit non sacrificium. » Vid. Chrysologum serm. 31, qui superioribus etiam sermonibus 28, 29, 30, de Matthæi vocatione disserit.

(257) Exponit mysterium hoc Hieronymus (quem Beda, ut sæpe alias, transcribit) ad h. l. : « Sponsus Christus, sponsa Ecclesia est ; de hoc sancto spiritualique connubio apostoli sunt procreati, qui lugere non possunt, quandiu sponsam in thalamo vident, et sciunt sponsum esse cum sponsa. » Vid. cætera.

(258) Hieron. : « Duo autem exempla posuit, et utrium veterum et novorum, et vestimenti. Veteres utres debemus intelligere Scribas et Pharisæos ; plagula vestimenti novi et vinum novum, præcepta evangelica sentienda, quæ non possunt sustinere Judæi ; ne major scissura fiat. »

(259) Est homilia Emiseno supposita Dom. XXIV post Pent,, pag. 178.

(260) Beda : « Filia namque Synagoga est, quæ unica erat Moysi, » etc. Bedam præivit Hieron. explicans quod postea subditur : « Cum venisset

e, et cæcitate ad Dominum accedunt et inter- nt? Rogant igitur Dominum ut veniat, imponat um super eam, et vivet. Omnes enim patriar- et prophetæ hoc orabant; omnes Christi adven- exspectabant et desiderabant. Venit tandem inus Jesus, sed pro itineris longitudine nondum uellam pervenit, nondum super eam manum it, adhuc mortua jacet. Ipse tamen ad eam ., et simul cum eo discipuli ejus. Quotidie ad hujus puellæ resurrectionem, quotidie ad gogæ conversionem propinquamus: prius ta- altera mulier sanabitur, quam ad istam per- mus; quia « cum plenitudo gentium introierit, Israel salvus fiet (*Rom.* IX, 26). » Sed quid est, *nea modo defuncta est*? Quid est *modo*? Modo, it, venisti, modo prædicare cœpisti, modo filia defuncta est. Venit medicus, venit sanitas et ; et quando sanari debuit, tunc defuncta est nea. Nisi enim venisses et locutus ei fuisses, atum non haberet; nunc autem excusationem habet de peccato suo (*Joan.* XV, 22). Sic mortua et filia mea; *sed veni, impone manum eam, et vivet.* Et surgens Jesus sequebatur eum, scipuli ejus. Merito enim iste princeps vocatur s, quem Jesus sequitur et discipuli ejus: Jairus *illuminatus* (261) interpretatur. Unde bene archas et prophetas significat, quorum oculos inavit: quibus « incerta et occulta sapientiæ (*Psal.* L, 8) » mysteria revelavit. Hos autem tur Jesus et discipuli ejus, quia eadem via icordiæ et justitiæ gradiuntur omnes: et quod ænuntiarunt, hoc isti facere et adimplere con- nt. Illi loquendo et prophetando præcedunt, gendo et confirmando sequuntur. *Et ecce mu- sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, sit retro et tetigit fimbriam vestimenti ejus.* Quæ nim hæc mulier, nisi Ecclesia gentium (262)? ynagogam sanandam venerat Dominus, hoc ipse ait: « Non sum missus nisi ad oves, quæ runt domus Israel (*Matth.* X, 6). » Et ecce r quæ *sanguinis fluxum patiebatur*, et secun- legem immunda dicebatur, accessit retro, et fimbriam vestimenti ejus, et sanata est. im enim sanguinis patiebatur, quia in suorum torum sanguine versabatur; quia sanguine, a et occisione nutriebatur. *Retro accessit*, non ie stetit, cum timore et verecundia venit. Apostolus ait: « Quem ergo fructum habuistis in quibus nunc erubescitis? » (*Rom.* VI, 21.) Vestimentum tetigit, incarnationis ejus mysterium credidit; Christi namque vestimentum humanitas est, qua divinitas induta, videri non poterat. *Dicebat autem intra se: Si tetigero tantum vestimenta ejus, salva ero.* Hæc autem, ut alii evangelistæ dicunt, omnem substantiam suam in medicos erogaverat, et nihil profecerat, sed deterius habuerat. Per hos enim medicos, ariolos et philosophos intelligere possumus, quorum persuasionibus cæteri credentes, et a fidei veritate aberrantes, ad animæ sanitatem attingere non valebant, quia longe est a peccatoribus salus. Animæ autem substantia et divitiæ, virtutes sunt et mores honesti; quas illi quidem amittunt, qui fidem et spem suam in vanitatibus ponunt. *Ad Jesus conversus et videns eam dixit: Confide, filia, fides tua te salvam fecit: et salva facta est mulier ex illa hora* (263). « Impossibile est sine fide placere Deo (*Hebr.* XI, 6). » — « Credidit Abraham Deo et reputatum est illi ad justitiam (*Jac*). II, 23); » — « Justus autem ex fide vivit (*Hebr.* X, 38). » — « Sancti per fidem vicerunt regna (*Hebr.* XI, 33) » — « Si habueritis fidem sicut granum sinapis (*Matth.* XVII, 19); » montes transferre poteritis. « Omnia possibilia sunt credenti (*Marc.* IX, 22). » Magna est igitur fides, quam sic ubique Dominus commendat, secundum fidem suam unicuique tribuens. *Et cum venisset Jesus in domum principis Pharisæorum, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, non est enim mortua puella sed dormit: et deridebant eum multi.* Quod enim tunc temporis factum est in una puella, hoc in fine temporum futurum est ut fiat in tota Synagoga. Tunc enim veniet Dominus Jesus cum discipulis suis in domum principis Pharisæorum; quia tunc Christi fidem et apostolorum doctrinam suscipiet omnis multitudo Judæorum. Tunc enim, jubente Domino, tibicines et tumultuans turba recedet, quoniam tunc littera suaviter, sed infructuose et inutiliter auditus hominum demulcens, ejusque amatores cessabunt. Quid enim nisi tibicines erant Scribæ et Pharisæi legem et prophetas ad litteram exponentes, et qui dicerent non intelligentes? Tibia enim dulcem sonum **51** sine intelligentia reddit. Recedant igitur tibicines, recedat omnis turba tumultuans recedant garruli perstrepentes, voce frementes, et nihil intelligentes. *Non est enim mortua puella, sed dormit.* Iste cantus mortuorum est. Quandiu has tibias audivit Synagoga, mortua fuit; imo istæ tibiæ eam interfecerunt: « Littera enim occidit, spiritus autem

in domum, » etc.: « Usque hodie, ait, puella in domo principis mortua, et qui videntur ma- , tibicines sunt, carmen lugubre canentes. quoque Judæorum non est turba credentium, arba tumultuantium. » Utrumque Hilarius it, scribens ad h. l.: « Princeps hic lex ntelligitur quæ Dominum orat pro plebe, quam hristo, prædicata adventus ejus exspectatione, rerat, ut vitam mortuæ reddat. »

1) Hoc ex Beda: « Mystice Jairus, qui inter- tur *Illuminatus*, sive *Illuminans Moyses*, intelligitur, qui de Spiritu sancto illuminatus verba vitæ acceperat, ut per hæc alios illuminaret. »

(262) Hoc quoque Hieron.: « Nota ergo, quod eo tempore hæc mulier, id est gentium populus cœperit ægrotare quo gens Judæorum crediderat, » etc. Hæc Hieronymi magis etiam dilatat Beda. V. Hilarium quoque, qui mulieris hujus typo, peccatorum turbam prius curatam intelligit, quam Judæi curati aut curandi sint.

(263) Hebr. XI, 6: ad Rom IV, 3; I, 17. Hebr. XI, 33. Matth. XVII, 17. Marc. IX, 12.

vivificat (*II Cor.* II, 6). » Littera igitur recedat, spiritus accedat, suscitet dormientem, faciat intelligentem, et consoletur utrumque parentem. Sed qui sunt illi stulti qui Dominum deridebant, nisi illi qui resurrectionem non credebant ? Et quidem multos tales et esse et fuisse et futuros esse, non dubitamus. *Et cum ejecta esse turba, intravit, et tenuit manum ejus, et surrexit puella.* Nondum igitur ejecta est turba, nondum surrexit Synagoga, adhuc turbatur, adhuc in littera delectatur. Surget autem, quando veniet Jesus, quando intrabit ad eam, et tenebit manum ejus. Tunc enim Jesus intrabit ad eam, quando fugata litteræ vetustate, hæc novi sacri Evangelii verba scribentur in corde ejus. Et tunc quidem dicere poterit : « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me (*Psal.* LXXII, 24). »

XXXIII. *Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes et dicentes : Miserere nostri, Domine, fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci, et dicit eis Jesus : Creditis quia possum hoc facere vobis ? Dicunt ei : Utique, Domine. Tunc tetigit oculos eorum dicens : Secundum fidem vestram fiat vobis ; et aperti sunt oculi illorum.* Clamant cæci, et nondum illuminantur, sequuntur Jesum usque ad domum, interrogantur de fide, respondent se credere, tangit eorum oculos Jesus, et illuminantur. Cæcus enim est omnis infidelis : duo cæci sunt gentilis et Judæus (264). Sed si audita Christi virtute jam credere incipiunt, ipsum credere, clamare est. Jam quodammodo fide clamant, jam cordis clamore dicunt : *Miserere nostri, fili David.* Si vera sunt quæ de te audivimus, miserere nostri, fac nos intelligere veritatem, et illumina oculos nostros. Bene quidem clamant, bene orant, bene incipiunt sequi Jesum. Restat igitur, ut domum veniant, ut ad Ecclesiam festinent : ibi enim illuminantur cæci, ibi vera lux invenitur, ibi Christus Dominus noster auditur. Sed quid dicit ? Sequitur : *Creditis quia possum hoc facere vobis ?* Hoc enim tunc Jesus dixit per se, hoc et modo per membra sua in Ecclesia dicit. Venit catechumenus ad Ecclesiam, legitur ei Symbolum, legitur ei fides catholica ; interrogatur si ita credat : respondet se credere. Et tunc quidem Jesus tangit oculos ejus, tunc illuminat mentem ejus, tunc baptizatur, tunc illuminatur. Nisi enim respondisset *credo*, non baptizaretur, et nisi baptizaretur non illuminaretur. In his igitur duobus cæcis docuit nos Salvator noster, quid in aliis omnibus agere debeamus : quomodo eos recipere, quomodo interrogare, quomodo eos illuminare opor-

A teat. In eo vero quod ait : *secundum fidem* [...] *fiat vobis*, manifeste significat, quia nemo sa[...] nisi per fidem. Unde et alibi dicit : « Qui cre[...] et baptizatus fuerit salvus erit (*Marc.* XVI, [...] Non dixit simpliciter *salvus erit qui baptizat[...] rit;* sed *qui crediderit et baptizatus fuerit.* Sa[...] enim parvuli baptizantium fide, qui postquam intelligunt, jam non salvantur nisi sua fide. [...] enim orationes et eleemosynæ, prosunt sacr[...] alia beneficia, sed fidelibus. *Et comminatus Jesus dicens : Videte ne quis sciat ; illi autem* [...] *tes diffamaverunt eum in totam terram illam* [...] quodammodo impossibilem videtur jubere Do[...] Quomodo enim hoc celare poterant, nisi [...] absconderent? Quod si oculos abscondisse[...]
B eis lumen noviter restitutum profuisset ? Q[...] tur? Dicemus eos inobedientes, qui Christi g[...] prædicantes, eum in totam illam terram laud[...] diffamaverunt (265) ? Et primum quidem [...] defendit ; quia non se ipsos, sed Dominum [...] bant, neque de suscepto lumine gloriabant[...] enim et Apostolus ait : « Non nosmetipsos pr[...] mus sed Dominum Jesum (*II Cor.* IV, 5). » [...] vero quia aliud significabat: non enim vult D[...] ut bona quæ agimus, ideo agamus, ut videa[...] hominibus. Qui enim hoc faciunt, *receperunt* [...] *dem suam.* Hæc est igitur causa cur ea quæ [...] agit pluribus in locis, celare præcipiat.

XXXIV. *Egressis autem illis, ecce obtule[...] hominem mutum dæmonium habentem : et eje[...]*
C *mone* (266), *locutus est mutus : et miratæ sun[...] dicentes : Nunquam apparuit sic in Israel* [...] *risæi autem dicebant : In principe dæmonioru[...] dæmonia.* Alii sani recedunt, alii sanandi ac[...] Nunquam desunt in **52** quibus suæ virtutis [...] tiam Dominus ostendat. *Et ecce*, inquit, *obt[...] ei hominem mutum dæmonium habentem.* Nu[...] significatione carent opera Christi : duplici [...] virtute muniuntur, dum in uno multi illumi[...] et in uno multi sanantur. Quis enim est ist[...] mutus? Nunquid unus est tantum? Multi en[...] mines muti in hoc muto significantur. Mu[...] omnis homo, qui a dæmonio possidetur. Hoc [...] ex eo probatur quia *ejecto dæmone locutus* [...] *tus* (267). Et iste quidem mutus non ideo
D mutus quod omnino non loquatur, sed quod non bene loquatur : nescit enim bona dicere in Dei laudibus labia aperire. Hic enim si [...] tatur, si ad pœnitentiam redeat, mox videb[...] tum loquentem, Deum laudantem, se ipsum [...] santem, et veritatem prædicantem. Quis h[...]

(264) « Uterque enim populus cæcus erat, ait hic Hieron... Domino per hoc sæculum transeunte, et cupiente reverti ad domum suam. » Beda quoque : « Duo cæci, duo populi sunt, observatione litteræ et ritu gentili obcæcati, de futuris inscii. Domino ego per hoc sæculum transeunte, et in domum suam cupiente reverti, secuti sunt duo cæci, quia prædicato per apostolos Evangelio, multi ex Judæis et gentilibus cœperunt sequi Redemptorem. »

(265) Hieron. « Dominus propter humilitat[...] giens jactantiæ gloriam hoc præceperat, et i[...] pter memoriam gratiæ non possunt tacere [...] cium. » Ita et Beda.

(266) « Dæmonio, » etc. Vulg.

(267) S. Hilarius : « Dæmon prius ejicitur, reliqua corporis officia succedunt. Dei quippe [...] tione, superstitionum omnium vesania effug[...] visus, et auditus, et sermo salutis invehitu[...]

? Est enim hæc « immutatio dexteræ Exclesi ɪxvi, 11). » Miseri Pharisæi qui hoc in dæmoniorum fieri arbitrantur, quasi plus rinceps dæmoniorum, quam princeps ho- ɜt angelorum.

Et circuibat Jesus omnes civitates et ca- ɔcens in Synagogis eorum. et prædicans ium regni; et curans omnem languorem,et nfirmitatem. Hoc igitur erat opus Salvatoris ɪd hoc venerat ut doceret, ut Evangelium i prædicaret, ut errantes ad viam veritatis ɪret, ut omnem languorem et infirmitatem cxteriusque curaret. *Videns autem turbas est eis, qui erant vexati, et jacentes sicut habentes pastorem.* Hoc est enim quod Pe- stolus ait : « Eratis enim sicut oves erran- conversi estis nunc ad pastorem et episco- ɪmarum vestrarum (*I Petr.* ɪɪ, 25). »

. *Tunc dicit discipulis suis; messis quidem perarii autem pauci. Rogate ergo Dominum ɪt mittat operarios in messem suam.* Tantus ɪ ager quantus et mundus (268). Multa est essis, quia multi sunt homines : pauci sunt , quia pauci sunt prædicatores. Vult autem ɪ rogari, ut mittat operarios in messem ɪatenus fideles sui non solum de operatione, tiam de affectu et voluntate remunerentur. *Et convocatis duodecim discipulis suis dedit statem spirituum immundorum,ut ejicerent rarent omnem languorem, et omnem infir-*. Non mirum si reges, et principes, tyrannos es, Christi discipuli vincere potuerunt; qui ɪos malignos spiritus eorum imperatores et ɪ potestatem susceperunt. Et modo quidem et sacerdotes hoc aguntin animalibus quod stoli in corporibus operabantur (269) : nam ɪs immundos ejiciunt. et hominum mentes ægritudine curant, et animas jam defunctas resuscitant. Cur enim Dominus et discipuli ɔora sanabant subito moritura, nisi ut per ɪretur anima in æternum victura? Neque ɔdidissent, nisi signa et prodigia vidissent. ɑ ipse Dominus ait: « Nisi signa et prodigia , non creditis (*Joan.* ɪv, 48). » Si vero non ɪent, ad salutem animæ pervenire non po- Majus est igitur animam sanare quam cor- ɔniam majus est illud quod per se fit, quam d per aliud fit. *Duodecim autem apostolorum hæc sunt : primus Simon qui dicitur Petrus, ɜas frater ejus, Jacobus Zebedæi et Joannes us, Philippus et Bartholomæus, Thomas,et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi et Taddæus, Simon Cananæus,et Judas Scariothes,qui et tradidit eum. Hos duodecim misit Jesus præcipiens eis et dicens : In vias gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis,sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel.* Ideo enim Dominus ait: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel;* quia per se et sui corporis præsentiam Judæos prædicare venerat, gentiles vero per apostolos et doctores. Unde et discipulis suis, quibus modo in vias gentium ire, et in civitates Samaritanorum introire interdicit, postea præcipit dicens : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (270). » Prius igitur Judæos, deinde gentiles vocare voluit. Samaritani autem secuti Jeroboam idola coluerunt: unde hic non immerito gentibus aggregantur. *Euntes autem prædicate dicentes: quia appropinquavit regnum cœlorum.* Tollatur igitur regnum malorum; destruatur et pereat regnum dæmoniorum : quia jam in terris ædificatur regnum sanctorum, quia jam nobiscum inter nos habitat rex Angelorum. Hujus sermonis hæc erit probatio : *Infirmos curate,mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite, gratis accepistis, gratis date :* hæc enim non humana sunt, sed divina, non terrena sunt, sed **53** cœlestia. Quis itaque cœlorum regnum, cœlorumque regem et Dominum adesse dubitet, cum in nomine Jesu infirmitas fugiat, mors pereat, vita et sanitas redeat, lepra recedat, et maligni spiritus qui hominibus dominabantur, ab hominibus excludantur? *Gratis accepistis, gratis date.* Hoc audient Simoniaci; hoc audiant illi qui sancti Spiritus gratias emere et vendere non timent. Sed dicit Simoniacus ; ego gratis non accepi, gratis dare non possum. Si gratis non accepisti, a Domino non accepisti; Dominus enim nulli dat nisi gratis. Noli igitur dare neque gratis, neque non gratis : non enim tibi ista dicuntur : *Nolite possidere aurum, neque argentum neque pecuniam in zonis vestris,non peram in via,neque duas tunicas,neque calceamenta neque virgam : Dignus est enim mercede sua* (271) : his enim verbis omnis cupiditatis et avaritiæ occasio tollitur, omne superfluum amputatur, et sola necessaria conceduntur. His denique expeditur via, fugit timor, crescit securitas : unde non immerito quidam ait : *Cantabit vacuus coram latrone viator.* Sed quare peram vel sacculum ferant, quibus de crastino cogitare non licet? In his enim reponitur et custoditur quod in futurum reservatur : sed quid reponet, qui nihil sibi reservat? Neque vero duas tunicas ferant, quatenus expeditius currant, et

ta et Hieron. : « Messis multa populorum ɪ multitudinem : operarii pauci penuriam ɔrum : » ac deinde : « Messis multa omnis ɜdentium est; operarii autem pauci, et apo- ɪitatores eorum qui mittuntur ad messem; » trema verba exscribit Beda.
ɜeda : « Hæc quotidie sancta facit Ecclesia ɪrmos in bono opere curat exhortatione, in infidelitate vel peccatis per pœnitentiam revocat, leprosos variis errorum maculis corrigendos sanat, dœmones per exorcismi gratiam ab hominibus expellit. »

(270) Marc. xvi, 15 : « Euntes in mundum universum. »

(271) « Dignus est enim operarius cibo suo » hic et Luc. x, 7 : « Dignus est enim operarius mercede sua. »

onere inutili et superfluo non graventur. In una A
enim tunica tantum vestimenti intelligitur, quantum ad frigus arcendum unicuique sufficere possit. Virga vero et calceamenta in Marco concedi, in Matthæo et Luca intercedi videntur. Verumtamen quia dixit, *neque duas tunicas*, et statim calceamenta supposuit possumus intelligere, ut neque calceamenta ferant duplicia (272) ; sive etiam illa calceamenta non ferant, quibus cæteri homines utebantur ; sed quoddam aliud, calceamentorum genus iter agentibus habile, quo pes non constringitur (273), et planta salva custoditur. Et hoc quidem Marcus significare videtur dicens : « Sed calceatos sandalis (*Marc.* XVI, 15) ; » hoc enim non addidisset, nisi aliquam distantiam eos ab aliis in calceamentis habere non voluisset. Si quis autem hoc aliter interpretari velit, B
hoc in eo sit; verumtamen evangelistas nemo putet esse contrarios. Et ego quidem non crediderim, Dominum calceamenta penitus interdixisse, cum cæteris corporis membris indumenta concesserit, quæ non tantum laboris ut pedes patiuntur : præsertim cum Apostolus dicat : « Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis (*Ephes.* VI, 15). » De virga vero quid dicemus ? Dicunt alii *neque virgam :* dicit Marcus *nisi virgam.* Hoc autem nisi secundum diversa tempora distinguatur, solvi non potest, si tamen de eadem virga intelligatur (274). Virga enim ad pastores pertinet : postores enim apostoli nondum erant. Nondum enim Petro dictum fuerat : « Pasce oves meas (*Joan.* XXI, 17) : » nondum Spiritus erat datus, quia Jesus nondum fuerat glorifi- C
catus. Nondum eis sensum Dominus aperuerat, ut Scripturas intelligerent. Nondum igitur erant pastores, quia nondum noverant pascere oves. Nondum igitur virgam ferebant. Neque enim decebat, ut virgas ferrent, cum adhuc ille Pastor omnium maximus inter eos corporaliter conversabatur. Virgam igitur et pastoris officium eo tempore susceperunt, quo eis a Domino dictum est : « Ite in universum mundum; prædicate Evangelium omni creaturæ (*Marc.* XVI, 15). » Non est igitur inconveniens, quod virgam ferre et non ferre dicantur, siquidem hæc secundum diversa tempora intelliguntur. Quod autem ait : *Dignus est operarius mercede sua ;* tale est ac si diceret : Nihil nisi Evangelium feratis, in eo laborate, de ipso vivite, dignus est enim opera- D
rius mercede sua. Unde Apostolus : « Si nos vobis spiritualia seminavimus, non magnum est, si carnalia vestra metamus (*I Cor.* IX, 11). » Itemque :

(272) Ita S. Aug. lib. II : De consens. Evang., cap. 30 : « Calceamenta cum dicit Matthæus in via non esse portanda, certam prohibet, qua ideo portanda cogitantur, ut non desint. Hoc et de duabus tunicis intelligendum est, ne quisquam eorum præter eam, quam esset indutus, aliam portandem putaret, sollicitus ne opus esset. » Ita S. Thomas, Cajetanus, Maldonatus, Calmet, atque, eo teste, explicatio est plerorumque notæ melioris interpretum.

(273) Hæc quoque sententia habet patronos suos, Euthymium, Jansenium cap. 55, conc. Toletum, a Lapide.

iantur, quam illi quibus veritas nuntiata non A
78).

VIII. *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio* *rm*. Scitis et bene scitis utriusque naturam. iendum itis ; patientiam et innocentiam cu-. Non vos defendatis, quia oves estis ; sæviant ia lipi sunt. *Estote ergo prudentes sicut ser-*, *et simplices sicut columbæ*. De serpente nam-cit Moyses, quia « callidior erat cunctis ani-ous terræ (*Gen*. III, 1). » (279) Serpentes autem igni spiritus, et iniqui homines vocantur, im et venenosi sunt, et recto itinere non in-. Sicut igitur illi prudentes sunt in malo, sic dicit Dominus, prudentes estote in bono. Vi-e vos decipiant astutia sua, quia « filii hujus prudentiores sunt filiis lucis in generatione B *uc*. XVI, 8), » Prudentes igitur estote, sed ita ntes ut simplicitatem non amittatis (280). Sitis simplices sicut columbæ : *Simplex*, inquit, aude, sine veneno, sine dolo, sine felle, om-amaritudine sit prudentia vestra. *Cavete au-* *hominibus; tradent enim vos in conciliis, et* *nagogis suis flagellabunt vos, et ad reges, et* *les ducemini propter me, in testimonium illis* *tibus*. Cavete, inquit, vobis ab hominibus : ibi ntia necessaria erit, ne vos decipiant, ne vos ant, ne vos minis et flagellis, ne vos blanditiis suasionibus a veritate deviare faciant (281). enim modis vos tentabunt, multis argumen-ultisque insidiis vos decipere conabuntur. nt enim vos, flagellabunt vos, ad reges et C des ducent vos : hoc autem propter me, qua-et illis et cunctis gentibus testimonium detis . *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quo-* *aut quid loquamini ; dabitur enim vobis in* *ora quid loquamini : non enim vos estis qui* *nini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in* Securus enim ad prælium vadit, qui talibus et sub tali principe pugnat. Securus et ille ad lium pergit, qui tali prolocutore causam suam dit. Cum enim sanctorum triumphos legimus, philosophos et sapientes a puellis et hominibus atis superatos fuisse audimus. Hoc autem quis at, nisi Spiritus sanctus qui loquebatur in eis ? *et autem frater fratrem in mortem, et pater* *: et insurgent filii in parentes, et morte eos* D *ent, et eritis odio omnibus, propter nomen meum*. autem prophetia, quia jam completa est, expo-e non indiget ; ipsa enim ejus adimpletio, ex-o fuit. *Qui autem perseveraverit usque in finem,* *hic salvus erit*. Omnis enim homo in eo judicatur in quo invenitur. Quacunque hora conversus fuerit, vita vivet, et non morietur. Sed forte exspectas ut convertaris in ultima hora. Audi quid Dominus di-cat : « Vigilate, quia nescitis diem neque horam (*Matth*. XXV, 13). » Illi igitur qui ultimam horam sic exspectant, falli possunt ; qui vero in bono perseverant, falli non possunt. Nunquam enim nisi in bono judicantur qui semper in bono inveniuntur.

XXXIX. *Cum autem persequentur vos in civitate* *ista, fugite in aliam. Amen dico vobis non consum-* *mabitis civitates Israel donec veniat illius hominis*. Ubi que patientiam et innocentiam Dominus docet : non resistere, sed fugere admonet. **55** Fugite, in-quit, malos, fugite persecutores, fugite in aliam civitatem ; non enim deerunt vobis civitates, ad quas fugere possitis (282). Prius enim veniet Filius hominis, prius ad judicium revertetur, quam vos omnes civitates Israel consummetis et ad fidem convertatis. Mea exempla vos doceant, ad me respi-cite, quod in me fieri videtis, hoc in vobis me for-midetis : *Non est enim discipulus super magistrum,* *nec servus super dominum suum*. Qui me offendere et persequi non timent, vos quoque offendere et persequi non timebunt. *Sufficit discipulo, ut sit sic-* *ut magister ejus, et servo sicut dominus ejus*. Hoc autem dicit de se ipso : se magistrum et dominum vocat. Si enim magister indoctus fuerit, non sufficit discipulo ignorantia magistri : et si dominus pauper et miser fuerit, non sufficit servo miseria domini : si enim sufficeret, nil amplius quæreret. Quod ita-que hoc de se ipso et non de alio dicat, etiam se-quentia manifestant. Ait enim : *Si patrem familias* *Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus?* Ipse est enim paterfamilias, cujus familia est omnis Ecclesia ; de quo tamen Judæi dicere non timuerunt : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmo-nia (*Luc*. XI, 15). » *Ne ergo timueritis eos* : quia nec ego timui, sed patienter cuncta sustinui, Hæc autem quæ dico operta sunt, nondum videntur, de futuris loquor : omnia tamen suo tempore mani-festabuntur : *Nihil enim opertum quod non revelabi-* *tur, et occultum quod non sciatur*. Unde Apostolus : « Nolite, inquit, ante tempus judicare, quo ad usque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita te-nebrarum, et manifestabit consilia cordium (*I Cor*. IV, 5). » *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*. Quod in ænigmate et in figura auditis, quod vobis in consiliis manifesto, dicite palam et aperte (283). *Et quod in aure auditis prædicate super tecta*. In

(278) Hilarius : « Quia illis ignorato Christo, er-sit levius ; his vero inexpiabile sit, aut præ-am non recepisse, aut receptum non sancte, catholice prædicasse. »

(279) Vide Hilarium hunc ipsum Genesis locum entem.

(280) Hieron. : « Ut per prudentiam devitent insi-per simplicitatem non faciant malum. »

(281) Præclare Beda : « Ac si aperte membris infirmantibus dicat : Nolite terreri ; vos ad nem acceditis, sed ego prælior ; vos verba editis, sed ego sum qui loquor. » V. etiam Chris., hom. 34.

(282) Sic Chrysost. homil. 35 : « Nam ne dicerent, si ab alia civitate in aliam fugerimus, quid facien-dum nobis est, si illuc usque persecutores perve-nerint ? ab hoc timore ipsos liberans ; non poteritis, inquit, Palæstinam prius circuire, quam ego ad vos veniam. »

(283) Beda : « Quod didicistis mystice et absconse, loquimini publice ; et quod erudivi in parvo Judææ loco, audacter dicite in toto mundo. Palæstino more

aure enim auditur : quod secrete et quasi sub silentio dicitur : latent autem quæ sub tecto sunt. Super tecta igitur prædicare, est in aperto et cunctis audientibus loqui. *Et nolite timere eos qui occidunt corpus.* Prædicate, inquit, evangelizate, officium vestrum implete ; multi quidem erunt qui vos persequentur, qui vos affligent, et occident, sed nolite timere eos qui occidunt corpus. Occidunt enim quod mortale erat : nam etsi non occiderent, moreretur tamen. *Animam autem non possunt occidere.* Anima enim immortalis est ; quæ dum peccat, moritur, et a vera vita quæ Christus est, separatur, gladiis tamen occidi non potest. *Sed potius eum timete qui potest et animam et corpus perdere in gehenna.* Illi in solo corpore, hic in corpore et anima potestatem habet : illorum pœna cito transit, istius nunquam finitur : illi quoque nec in ipso corpore potestatem habuissent, nisi hoc eis a Domino datum fuisset. *Nonne duo passeres asse veneunt, et unus exilis non cadit super terram sine Patre vestro?* Si igitur illi qui tam vili preti venduntur, sine Dei voluntate vel permissione cadere non possunt, quanto magis vos qui empti estis pretio magno, et Christi sanguine redempti estis? *Vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt.* Sæviant tyranni quantum velint, nullo tamen tormentorum genere vos delere et consumere poterunt. Non est autem ei difficile capillos numerare, cui difficile non fuit creare (284). In hoc autem quod eorum capillos numeratos esse dicit, totam hominis substantiam resurgere, et nihil de ea perire significat : si enim omnes capilli numerati sunt, omnesque resurgent ; quare etiam non toti resurgent ? Quis enim credat, ut capillus ex parte resurgat, et ex parte pereat ? Sed fortasse inconveniens tibi esse videtur, ut tam longi capilli in homine resurgant. Necesse quidem est ut totus homo resurgat, sed non est necesse ut tota hominis substantia in ea parte resurgat ubi prius in corpore fuerat. Sicut enim in vasis aureis et argenteis, quæ iterum conflantur, materia quidem tota servatur, partium tamen positio non eadem servatur, ut quod videlicet in fundo vel in summitate prioris vasis fuerat, hoc in eisdem subsequentis partibus fiat ; ita et in homine substantia quidem tota resurget, tota tamen in eisdem partibus necessario non resurget. Ac per hoc nihil superfluum, nihil minus, nihil indecens et inconveniens resurget in homine : quod enim in aliis partibus superabundat, aliis partibus supplementum dabit. Nolite ergo timere, multis passeribus et pluris pretii et meliores

A estis vos. Qui itaque de illis curam habet, magis vos non deseret neque derelinquet. *ergo qui confitebitur me coram hominibus, con et ego eum coram Patre meo qui est in cœli autem negaverit me coram hominibus, negabo eum coram Patre meo qui est in cœlis.* Determi sunt eloquia Salvatoris nostri ; nam neque 5 nes confitebitur Dominus qui eum confitentur; omnes negabit qui eum negant (285). Ipse en cit : *Non omnis qui dicit mihi, Domine Dom trabit in regnum cœlorum.* Beatus quoque qui eum negavit, nequaquam ab eo negabit illis igitur intelligitur, qui in tormentis po ejus nominis confessione usque ad mortem fi fideliterque persistunt. Qui enim timore B Deum negant, nisi digna pœnitentia satisfe dubium non est quin pereant in æternum. enim hæc illis dicuntur, qui pro Christi n persecutionem patiuntur.

XL. *Nolite ergo arbitrari quia venerim mitt cem in terram ; non veni mittere pacem, sed gl* Quid est igitur quod Psalmista ait : « Ori diebus ejus justitia et abundantia pacis (*Psa* 7) : » cum ipse Dominus dicat, non veni pacem ? Venit enim Dominus mittere pacem et destruere pacem ; venit mittere pacem bonos, et gladium inter malos et bonos. enim habebant illi de quibus dicitur : « M dinis autem credentium erat cor unum et una (*Act.* IV, 32) : » in talibus igitur orta est C dantia pacis. Sed quid est quod Apostolus a fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus habentes ? (*Rom.* XII, 18.) Si enim cum o hominibus pacem habere debemus ; inter qu dium Salvator noster mittere venit ? Debem dem pacem habere cum malis, ut eos dilig eos ad salutem animæ invitemus, et nihil n tractemus. Sit tamen gladius et discordia in et illos, ut eos non imitemur, eorum fidem non sequamur, eorumque consiliis iniquis n sentiamus (286). Venit igitur Dominus mitt cem, sed illam, qua boni inter se conveniu autem venit mittere illam, qua mali inter se i concordant. Unde et subditur : *Veni enim se hominem adversus patrem suum, et filiam a* D *matrem suam, et nurum adversus socrum s inimici hominis domestici ejus.* Omnes enim malo concordabant, omnes isti pacem et diam in malo habebant. Hanc pacem no mittere Dominus ; hanc concordiam non ap

culminibus sublimata super tecta prædicare docet, quæ ipsi non nostro more, sed plano schemate faciunt æqualia : » quæ priora exscripsit ex Hier.

(284) Bene Beda : « Hic numerus non in actu est comparationis, sed in facultate cognitionis : » quod sumpsit ex Chrysost. hom. 35. V. Hieron, fuse de hoc loco disserentem.

(285) Ut noster hic A. ita interpretatus fuerat hunc locum S. Cyrillus Alex. lib. De recta fid. ad Regin. ; Ambrosius lib. I De pœnit., cap. 3, vocem omnis accipit de generibus singulorum. « inquit, qui me confessus fuerit, id est ex qua vita, et quocunque statu. » Beda sic ex «Bonus videlicet Christianus Dominum co ea fide quæ per dilectionem operatur .... Ch coram hominibus negare, est ejus præcep velle acquiescere. »

(286) Ita ferme S. Gregorius, Reg. Pastor. p addens « malorum namque cum incaute a jungimur, culpis ligamur. »

Isti sunt, inter quos non pacem sed gladium ; gladium utique separationis, ut aliis in infi- te persistentibus, alii ad fidem convertantur. fit ut qui prius erant domestici hominis, ejus- postea inimici fiant, et quasi hostem eum quantur (287). Et ne forte aliquis diceret : valde difficilem, o Domine, et quodammodo rabilem jubes, ut videlicet a fratribus et filiis entibus tantopere separemur; subdidit dicens: *nat patrem aut matrem plusquam me, non est me* *s ; et qui amat filium aut filiam plusquam me,* *st me dignus.* Et amplius, ac si diceret super *Qui non accipit crucem suam, et sequitur me,* *st me dignus.* Qui enim accipit crucem suam uitur Christum, non solum plus quam patrem trem, et filium et filiam Christum diligit, ve- etiam plus quam se ipsum. Se ipsum autem vitam suam : qui enim vitam suam pro Christo re non timet, plus utique diligit Christum vitam suam. Crucem autem accipere dicit, lignum crucis portando, sed ejus passionem ndo, sive etiam per abstinentiam carnem do- do et cruciando : in cruce enim omnia tormen- n genera designantur. Unde et cruciari dicitur uomodolibet affligitur. Crucem autem ferebat tolus qui ait : « Mihi autem absit gloriari nisi uce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi dus crucifixus est et ego mundo (*Galat.* VI, 14). » *nvenit animam suam, perdet illam, et qui per-* *it animam suam propter me, inveniet eam.* Ani- enim hoc in loco pro vita posuit, quoniam is vita nostra in anima est. Alii igitur in hoc lo vitam suam inveniunt, quoniam amore s vitæ non quærunt aliam vitam ; et isti qui- simul perdent utramque vitam. Alii vero sua te perdunt hanc vitam, quia amore alterius vitæ nihilo ducunt istam vitam : et isti igitur quia iderunt hanc vitam, in vitam æternam custo- t, et possidebunt æternam vitam. Quid est enim *tam æternam*, nisi in æternum ? *Qui recipit vos* *ecipit.* Dixit enim superius, quia tolerabilius terræ Sodomorum vel Gomorrhæorum in die ii, quam illi civitati, quæ non receperit eos. c autem, quantam gratiam a Domino conse- atur qui eos recipiunt, ostendit, quia, inquit, membra mea estis et ego in vobis sum : *Qui re-* *vos, me recipit.* Similiter autem, quia ego et Pa- unum sumus, et ego sum in Patre et Pater in

57 *qui me recipit, recipit eum qui me misit.* manifestum est, quia et Patrem et Filium, nque Trinitatem recipit, qui Dei nuntium

A veneratur et recipit : qui vero Dei ministro injuriam facit, Deo omnipotenti Trinitati inseparabili injuriam facit. Mittitur autem Filius a Patre, quia una est eademque voluntas totius sanctæ et individuæ Trinitatis, qua Dei Filius in mundum missus et incarnatus est. *Qui recipit prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet.* Ille enim recipit prophetam in nomine prophetæ, qui non affectu carnis eum recipit, sed quia Christi fidem prophetat et nuntiat : ideoque accipiet mercedem prophetæ, quoniam eamdem mercedem habebit iste de receptione quam propheta de prophetia (288). Qui igitur Dei sacerdotes pro Christi nomine veneratur et recipit, mercede sacerdotum non privabitur. *Et qui recipit justum in nomine justi;* id est, quia justus est, *mercedem justi accipiet.* Merito enim justitiæ mercedem accipiet, qui in tantum justitiam diligit, ut omnibus hominibus ex affectu serviat, in quibus justitiam esse cognoscit. *Et quicunque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli ; amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Non tantum, inquit, de majori obsequio, sed de minimo quoque mercedem suscipient, quicunque in nomine discipuli vobis servierint. Multi enim serviunt episcopis et sacerdotibus, non quia episcopi et sacerdotes sunt, sed quia temporalem aliquam retributionem ab eis exspectant Isti autem non serviunt in nomine discipuli. Si igitur hic mercede caruerint, ibi propter hoc mercedem non habebunt. [CAP. XI.] *Et factum est cum consummasset*

C *Jesus præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, ut doceret et prædicaret in civitatibus eorum.* Eorum namque civitates eas dicit, in quibus prius apostoli habitaverant, id est Capharnaum, Corozaim et Bethsaidam, de quibus in sequentibus loquitur.

XLI. (289) *Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis ait illi ; tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Joannes Baptista in vinculis et in carcere positus, cum audisset miracula quæ Dominus operabatur, intelligens jam sibi diem mortis imminere, voluit eum quasi magistrum interrogare de his quæ sibi adhuc incerta videbantur. Misit igitur ad eum duos de discipulis suis, qui ejus verba Christo referrent. Hi

D autem quid dixerint, audiamus. Joannes, inquiunt, Baptista misit nos ad te dicens : *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus ?* Ego quidem non puto Joannis discipulos intellexisse, quid hac illorum magistri interrogatione significaretur (290): sicut neque in Christi responsione quæstionem intellexerunt esse

37) Præclare Chrysost. Orat. 2 adv. Judæos : n declarans quod ipse cuperet ; sed rei even- prædicens. .. quoniam eveniet, ut in eadem o unus sit fidelis, alter infidelis, deinde pater filium pertrahere ad impietatem. »

38) Ita ferme Euthym. ut enim eleganter S. Gre- hom. 20 in Ev. « Quia etsi fructum ulmus non t, vitem tamen cum fructibus portans, hæc ipsa efficit quæ bene portat aliena. »

(289) Est homilia Emiseno supposita Dom. 3 Advent.

(290) Hanc difficultatis solutionem ex S. Gregorio, ut opinor, hausit, qui homil. 6 in Evang. scribit : « Missus in carcerem, an ipse veniat, requirit ; non quia ipsum esse mundi Redemptorem dubitat; sed quærit ut sciat, si is qui per se in mundum venerat, per se etiam ad inferni claustra descendat. Quem enim præcurrens mundo nuntiaverat, hunc mo-

solutam. Tu es, inquit, qui venturus es ? Ego quidem vado, ego ad patriarchas et prophetas in infernum descendo : sed nunquid tu quoque ibi venturus es? Debeo te illuc venturum illis annuntiare, sicut te jam venisse mundo annuntiavi? Descendes illuc per te, an alium exspectamus missum a te? Timeo enim hoc credere de te, nisi hoc certum fiat mihi a te. Valde quidem te humiliasti, an fortasse plus te humiliabis ? Quid dicam illis ? quid nuntiabo ? *Et respondens Jesus ait illis : euntes renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis : cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur. Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Quid enim aliud Dominus in hac sua responsione significabat, nisi quia hoc prophetarum oraculum per se complere non abhorreret, sicuti nec alia quæ de eo prophetæ predixerant ? Ite, inquit : dicite Joanni quæ audistis et vidistis : in ipsa enim hora, ipsisque videntibus, ut Lucas testatur, fecit Dominus multas virtutes. Et tale erat, ac si diceret ; in mundum veni, carnem assumpsi, baptizari volui ; nunc autem prædico, nunc pauperes ad fidem converto, cæcos illumino, mortuos suscito ; et cætera facio, quæ me facturum esse prophetæ nuntiarunt. Qui igitur in aliis omnibus prophetarum testimonia confirmo et compleo, absit ut in hoc uno faciam eos esse mendaces. *Beatus enim qui non fuerit scandalizatus in me.* Beatus, qui fideliter firmiterque crediderit quæcunque scripta sunt, et prophetata de **58** me. Qui enim non horrui virginis uterum, non utique horreo crucem subire, neque horreo ad inferna descendere. Cloaca mundi est infernus ; lux tamen stercore non inquinatur. Mundus transeo per immundum, mundus totum compleo mundum. Descende igitur secure, Præcursor mihi es, vade et præcurre, nuntia gaudium fidelibus meis : cito sequar, et liberabo eos. Considera modo, quanta lætitia locus ille tenebrarum, locus ille doloris, et mœroris, considera, inquam, quanta lætitia quantoque gaudio exultaverit, quando ibi beatus Joannes hæc verba narrare cœpit. *Illis autem abeuntibus, cæpit Jesus dicere ad turbas de Joanne.* Bene autem illis abeuntibus : si enim illis præsentibus de Joanne talia loqueretur, poterat fortasse adulatione notari ab his qui non Deum, sed hominem eum esse credebant. *Quid existis in desertum videre ? arundinem vento agitatam ?* Non est arundo Joannes ; columna est, non movetur vento, non quatitur timore, non flectitur adulatione, uno eodemque vultu respicit et illos qui eum laudant, et illos qui eum vituperant. Sic inimicos ut amicos diligit, sic potentes ut impotentes arguit. Vide igitur, quam caute Salvator noster et Joannis justitiam commendat, et se ipsum ab adulationis vitio defendit ; dum eum quem laudat, nulla laude delectari dicit. *Sed quid existis videre ? hominem mollibus vestitum?* Joannes enim, sicut legitur, pilis camelorum vestitus erat : qua in re apertissime ostendebat, quia et mundum istum ejusque concupiscentias pro nihilo ducebat. Insuper etiam, quia pœnitentiam prædicabat, ut bonus magister, pœnitentibus in se ipso pœnitentiæ simul exemplum et regulam dabat. Unde non immerito quidam ait :

...... Si vis me flere, dolendum
Est prius ipsi [ipse] tibi

Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Qui enim mollibus vestitur, conventus hominum requirit, et videri appetit : ideoque non in deserto, non in loco solitario, sed in domo regia invenitur (291). Vana igitur gloria premitur qui propter hoc mollibus vestitur. *Sed quid existis videre ? Prophetam? Etiam dico vobis et plus quam prophetam. hic est enim de quo scriptum est ; ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam ; qui præparabit viam ante te.* Sic angelus Joannes, et plus quam propheta Joannes. Prius enim quam nasceretur prophetavit ; et non sicut cæteri prophetæ, post multum temporis Christum venturum esse prædixit ; sed ante ejus faciem manens, et eum baptizans et tangens, revelante Spiritu sancto, dixit : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi :* hoc enim non dixisset, nisi propheta fuisset. Unde enim eum cognovisset, si propheta non fuisset? Erat autem et plus quam propheta, quia ipsum quem prophetebat, digito demonstrabat (292) Et in eo quidem, in quo dicitur plus quam propheta, potest dici et non propheta : faciens enim plus quam propheta, ostendit se aliud etiam quam prophetam. Prophetarum enim est futura prædicere non prophetarum vero præsentia demonstrare. Unde idem Joannes interrogatus, an esset propheta, respondit se non esse prophetam. Sequitur. *Amen dico vobis, inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista.* Æquales enim et pares Joannes habuit, majores vero non habuit. Pares enim ei fuerunt Moyses, et Job, et Elias, et Jeremias, et multi alii ; majores tamen non fuerunt (293). Nemo

riendo et ad inferos descendendo præcurrebat ; ait ergo : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? ac si aperte dicat : sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori, et ad inferos descendere digneris, insinua, ut qui nativitatis tuæ præcursor exstiti, descensionis etiam præcursor fiam; et venturum in inferno te nuntiem, quem jam venisse mundo annuntiavi. Idem ferme habet hom. 1 in Ezech. Sed etiam ante Gregorium Hieron. ad h. l. Et est sensus : manda mihi, quia ad inferna descensurus sum, utrum te et inferis debeam nuntiare qui nuntiavi superis? annon conveniat Filio Dei, ut gustet mortem, et alium ad hæc sacramenta missurus es?»

(291) Hieron. « Pili camelorum tegmen ejus sunt. Istiusmodi cibus et vestis carceris hospitio recipiuntur, et prædicatio veritatis tale habet habitaculum. Qui autem adulatores sunt, et sectantur lucrum, et quærunt divitias, et deliciis affluunt, et mollibus vestiuntur, isti in domibus regum sunt : ex quo ostenditur, rigidam vitam et austeram prædicationem vitare debere aulas regum, et mollium hominum palatia declinare. »

(292) Hieron. « In eo Joannes prophetis cæteris major est, quod quem illi prædicaverant esse venturum, hic venisse cæteris demonstravit. »

(293) Hier. « Non cæteris prophetis et patriarchis Joannem prætulit, sed Joanni cæteros exæquavit. »

' major fuit Joanne Baptista inter natos mulie- excepto illo, qui minor est in regno cœlorum: io et subditur : *Qui autem minor est in regno* ·*um, major est illo*. Quis est enim iste, qui ıe major est, et in regno cœlorum minor est, Salvator noster (294), de quo scriptum est : ıuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et re coronasti eum et constituisti eum super ı manuum tuarum ? » (*Heb*. ii, 7.) Hoc autem tolus exponens ait : « Eum autem qui modico ı angeli minoratus est, videmus Jesum, propter onem mortis (*Ib*., ii, 9). » Minor est enim an- Jesus, secundum hoc quod mortalis et passibilis s est : qui tamen omnibus major est, secundum quod Deus et creator omnium est. *A diebus* ı *Joannis Baptistæ usque nunc regnum cœlorum* ıatitur, et violenti diripiunt illud (295). Ex quo Joannes Baptista cœpit prædicare et dicere : tentiam agite, appropinquavit enim regnum rum ; ex eo tempore regnum Dei, quod est Ec- ı, multis undique confluentibus crescere cœpit : ia violenter a violentis diripitur, non immerito ʼim pati dicitur. Bona violentia, qua acquiritur um Dei. Hanc enim violentiam habebat ille, cui amicus ejus tres panes accommodare nollet, ter improbitatem tamen illius dedit illi quot- habebat necessarios. Vis igitur intrare in re- n cœlorum ? Vis ascribi in exercitu et in militia torum ? Esto violentus et improbus. Audi quid inus dicat : « Petite et dabitur vobis ; quærite venietis, pulsate et aperietur vobis. Omnis ı qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pul- i aperietur (*Matth*. vii, 7). » Hæc est igitur vio- a, qua diripitur regnum cœlorum. Omnes enim ·hetæ, et lex usque ad Joannem prophetaverunt. gitur Joannes finis legis, quemadmodum et Chri- . Joannes enim Veteris Testamenti propheta- omnium ultimus, eum quem cæteri propheta- verbis, digito ostendit (296). Sic igitur usque ım prophetiæ venientes, in eo tandem completæ , dum ipse monstravit eas esse completas. ıis enim prophetia ibi finitur, ubi id quod pro- averat, adimpletur. Nato etenim Christo com- ı est prophetia, qua dicebatur : « Ecce virgo ıipiet et pariet filium (*Is*. xiv, 7). » Completæ autem et aliter prophetiæ, quia jam non ad ·am sed spiritu aliter intelliguntur. Lex igitur ıe ad Joannem prophetavit, quoniam in nube et gine loquebatur : deinde vero prophetavit Chri- quoniam eamdem legem spiritualiter intelligere docuit. Propheta enim dicitur, et qui prophetat, et qui prophetias exponit. Eo enim tempore pœnitentia et misericordia exclusit sacrificium ; et baptismus circumcisionem : venerat enim Dominus, non ut legem solveret, sed adimpleret. Sequitur : *Et si vultis accipere, Joannes ipse est Elias qui venturus est*. Interrogatus enim Joannes, an esset Elias, respondit, non sum. Quid est igitur quod Dominus eum dicit esse Eliam, qui se ipsum negat esse Eliam ? Joannes enim in persona Elias non erat, in spiritu tamen et virtute Elias erat : sic enim de ipso prædixerat angelus : *Ipse præibit ante eum in spiritu et virtute Eliæ*. Sic itaque Joannes erat Elias, et non erat Elias. Unde et subditur : *Qui habet aures audiendi audiat*. Ille enim audiendi aures non habet, qui hoc ad litteram intelligens Joannem Eliam fuisse arbitratur.

XLII. (297) *Cui autem similem æstimabo generationem istam ? Similis est pueris esedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt : Cecinimus vobis et non saltastis ; lamentavimus et non planxistis. Venit enim Joannes neque manducans, neque bibens*, sed cilicio indutus et pœnitentiam prædicans, in cunctis quæ agit, lamentationem et tristitiam ostendit. Quem cum plangendo et jejunando deberent imitari, et pœnitendo sequi debuissent, dicunt potius quia « dæmonium habet. » *Venit Filius hominis manducans et bibens*, cantans et prædicans ; cui cum saltare et congaudere debuissent, dicunt : *Ecce homo vorax, potator vini, publicanorum et peccatorum amicus* (298). Neque igitur cantare, neque plangere volunt : neque jejunare, neque manducare eis placet. Quid igitur fiet ? Quæ his vel qualis medicina subveniet ? Ille enim æger qui medicum non audit, omnemque cibum fastidit, proximus est morti et desperationi. *Et justificata est sapientia a filiis suis*. Illi, inquit, quia stulti sunt, quia pueri sunt, quia veritatem non intelligunt, male loquuntur de me, dicentes me voracem, peccatorumque amicum : mihi tamen sufficit quod sapientiæ filii me justificant, et quod filii mei, discipuli mei, veritatis æquitatisque amici, mihi testimonium reddunt. Non enim decet, ut ab aliis sapientia laudetur vel justificetur, nisi a filiis suis, nisi a sapientibus, nisi ab his qui eam cognoscunt. *Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam : Væ tibi, Corozaim, væ tibi, Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent ! Verumtamen*

(294) Multi de Salvatore hoc intelligi volunt, qui minor est tempore, major sit dignitate. Hæc ıperiora Hieronymi exscripsit Beda. De Salva- autem intelligit Chrysost. hom. 38 ; Isidorus siota ep. 68, et Ambrosius in Ps. xxxiv. V. Cæ- ım, Dial. 3.

(295) Hieron. « Si primus Joannes pœnitentiam ılis nuntiavit, consequenter a diebus illius re- m cœlorum vim patitur. » Aliter Hilar. « Vim ınum cœlorum patitur, quia gloria Israel Patribus ta, a prophetis nuntiata, a Christo oblata, fide gentium occupatur, et rapitur. »

(296) Præclare Chrysost. consequentiam horum verborum ostendit. « Nam, si usque ad Joannem illa completa sunt, ego ille sum qui venturus erat. »

(297) V. pulchram comparationem Joannis et Eliæ quam hic instituit Hieronymus.

(298) Ita ferme interpretes. Quorum aliqui de ludo apud Judæos usitato sermonem hic esse volunt et ab eo sumptam Christi reprehensionem, ex quibus est Theophilactus. Id tamen Maldonatus, Jansenius aliique eruditiores interpretes negant.

dico vobis : Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. Quare hoc? Quia in vobis virtutes plurimæ factæ sunt, quia ipsam Veritatem per se loquentem et audistis et vidistis, ei tamen credere noluistis : in illis autem nihil horum factum est ; quod si factum fuisset, jamdudum credidissent, et pœnitentiam egissent. Hoc enim postea probatum est, quoniam Judæis in sua infidelitate persistentibus, atque in sua malitia perseverantibus, non solum Tyrus et Sidon, verum et cæteræ gentium civitates ad fidem conversæ sunt. *Et tu, Capharnaum, nunquid usque in cœlum exaltaberis ? Usque in infernum descendes ; quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. Verumtamen dico vobis quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi.* In hac enim civitate pueros centurionis, socrum Petri, et hominem paralyticum, aliosque innumeros 60 sanavit Dominus, quæ tamen in sua infidelitate sicut et aliæ Judæorum civitates, perduravit. Merito igitur in infernum descendet, quæ utique ad cœlum exaltari poterat, si Regi cœlorum credere voluisset, qui eam elegit ad inhabitandum. Dominus autem, cui nihil incertum est, in sua locutione posuit *forte* (299), quod est adverbium dubitandi ; ut humanis verbis sicut verus homo suum sermonem temperaret. Illæ enim civitates propter peccata sua subversæ sunt ; in quibus si tantæ virtutes factæ fuissent, quantæ sunt factæ in Capharnaum, forsitan sicut Ninivitæ ad pœnitentiam conversæ, mansissent usque ad hanc diem. Ideoque minorem pœnam, et majorem excusationem in judicio habebunt.

XLIII. *In illo tempore respondens Jesus dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te.* Et bene quidem dicit, *respondens Jesus* ; quamvis tunc a nullo interrogari videretur, quoniam omnis ejus locutio, responsio est, et solutio quæstionum (300). Quando enim ista dicebat, et mihi et tibi et omnibus de hac maxima quæstione dubitantibus, respondebat. Maxima enim questio est : quare Dominus alios elegerit, et alios reprobaverit ? Maxima vero solutio est, quia ita placuit sibi. Hæc enim in omnibus quæstionibus danda est, in quibus alia solutio non invenitur. *Confiteor*, inquit, *tibi*, id est laudo te (301), benedico te, et magnificabo te, *Pater*, *Domine cœli et terræ*, qui dominaris in cœlo et in terra. Sive etiam, ut alii codices habent : *Pater, Domine cœli et terræ*, in quo et Filius cœli terræque Dominus esse probatur. Unde et statim subinferens ait : *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. Sed unde

A laudo te? *Quia abscondisti hæc a sapientibus* (*dentibus et revelasti ea parvulis*. Abscondit Dominus suæ virtutis redemptionisque sec sapientibus et prudentibus hujus sæculi, qu sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deı revelavit ea parvulis ; illis quibus Apostolu « Nolite parvuli effici sensibus, sed malitia p estote (*I Cor*. xiv, 20) (302). » Sicut enim iden stolus ait : « Quæ stulta sunt mundi elegit De perdat sapientia ; et infirma mundi elegit De confundat fortia ; et ea quæ non sunt, ut e sunt destrueret (*I Cor*. i, 27). » Sed quare Quia ita placuit sibi. Ipse enim *cujus vult, mise et quem vult indurat :* elegit Jacob quia volu probavit Esau quia voluit. Non est enim v B voluntas, neque currentis est cursus. Si bene mus, Dei est ; si bene currimus, ejusdem e quitur : *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. que cœli terræque me quoque dominum ess dubium est. Secundum hoc enim quod hom non solum Patre, sed etiam angelis minor est igitur secundum hoc quod homo est, omni tradita sunt a Patre meo. Sed dicit aliquis : Q tu, vel quis est Pater tuus ? Cui ipse : *Nem* quit, *novit Filium nisi Pater, neque Patren novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revel* ille : Si nemo novit Filium nisi Pater ; ergo ne ritus sanctus novit Filium, nec ipse Filius no ipsum. Similiter autem nec Pater se ipsum nec Spiritus sanctus eum novit, si solus Fili C trem novit. Sed non est ita (303). Quia enim sunt, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ; quid novit Pater, novit Filius, et Spiritus san et quidquid novit Filius, novit Pater et Spiritu ctus : et quidquid novit Spiritus sanctus, novit et Filius. Manifestum est igitur quia nemo Filium nisi Pater, id est nisi virtus et divinitas est in Patre : et nemo novit Patrem nisi Fili est virtus et divinitas quæ est in Filio. Similit tem et de Spiritu sancto : una est enim vir divinitas trium, quia tres unum sunt. Ipsa Trinitas essentialiter se ipsam novit, nemo alius eam novit, nisi cui Dei Filius eam volue velare. Ipse est enim qui revelat mysteria, et p sacramenta. Ipse enim est Verbum et lux et sa tia et veritas. Quid enim auditur nisi verbo ? D videtur nisi luce ? quid intelligitur nisi sapie quid cognoscitur nisi veritate ? Accedamus igi eum ut illuminemur : audiamus eum dicentem *nite ad me, omnes qui laboratis, et onerati es ego reficiam vos*. Hæc enim refectio omnem gentiam excludit, omnem sufficientiam inducit.

(299) Animadvertunt hoc Maldonatus, Jansenius et præcipue Cornelius a Lapide qui adnotant, esse in græco ἂν, quod non est proprie dubitandi particula, et ideo v. 21, licet sit in græco ab interprete nostro omissa est.

(300) Vide Maldonatum ad hunc locum.

(301) Ita etiam S. Aug. in quæst. in Matthæum cap. 9.

(302) Hilarius : « Cœlestium enim verborum a atque virtutes sapientibus absconduntur et, pa revelantur ; parvulis malitia, non sensu, sapien vero stultitiæ suæ præsumptione, non superbia sis. » V. Maldonatum ad h. l.

(303) V. Cornelium a Lapide ad h. l. De simi Scripturæ locis S. Aug. lib. vi de Trinit., cap.

efectionem nondum habebant apostoli, cum A it: Domine, ostende nobis Patrem et sufficit *Joan.* XIV, 9). » Hanc et Moyses desiderans ait, veni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi tuam (*Exod.* XXXIII, 5, 13), » ut sciam te. Unde mista: « Stitivit, inquit, anima mea ad Deum : quando veniam et apparebo ante faciem (*Ps.* XLI, 13.) Et Apostolus: « Cupio (304) dis- et esse cum Christo. » Qui igitur sic **61** refi- r, omnia eorum desideria complentur. Vocat eos qui animi ægritudine laborant et pecca- pondere onerati sunt (305), quoniam non vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. , inquit, *jugum meum super vos, et discite a a mitis sum et humilis corde.* Deponite jugum i, quo onerati estis, et nolite jugum ducere B infidelibus, neque cum eis laborare velitis in anitatis: sed tollite jugum meum super vos, miliamini sub potenti manu Dei; et discite a ia mitis sum et humilis corde; « Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam (*I* v, 6). » Et cordis quidem humilis vera est, ero in facie apparet, plerumque mentitur. *enietis requiem animabus vestris. Jugum enim suave est, et onus meum leve est.* Quid enim quam credere et baptizari? « Qui autem cre- t et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* XVI. Petrus quoque apostolus his qui circumcisio- t legem Moysi observare prædicabant, sic ait: l tentatis Deum, imponere jugum super cer- discipulorum, quod neque patres nostri, neque C ortare potuimus, sed per gratiam Domini Jesu nus nos salvari (*Act.* XV, 10). » Itemque: « Vi- st Spiritui sancto et nobis nihil ultra imponere oneris, nisi ut abstineatis vos ab immolatis acrorum et sanguine, et suffocato et fornica- (*Ibid.*, 28). »

V. [CAP. XII] *In illo tempore abiit Jesus Sab- ersata: discipuli autem ejus esurientes cœpe- ellere spicas et manducare.* Præcipit enim Moy- *eut.* XXIII, 25) ut si intraveris in segetem amici nges spicas, et manu tua conteres, falce autem etes. Idipsum ergo significat, et quod Moyses et quod apostoli agunt. Et nos igitur per hanc gelii segetem legendo et exponendo transeun- icas frangamus, sententias aperiamus, et manu D gentiæ eas conterentes, esurientem animam bo reficiamus (306). Hanc autem segetem illi metunt, qui per hunc et alios libros velociter lo, discurrunt, et vel parum, vel nihil colli- , intelligunt. *Pharisæi autem videntes, dixe- i: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere Sabbatis.* Ac si dicerent Pharisæi: Licet qui- dem discipulis tuis spicas vellere et manducare, quoniam Moyses hoc dixit, Sabbato tamen hoc agere non licet, quoniam Moyses hoc interdicit. Moyses enim servile opus in Sabbato fieri prohibet. Est au- tem servile opus, si bene intelligatur, non quod servi faciunt, sed quod hominem servum facit: « Qui enim facit peccatum, servus est peccati (*Joan.* VIII, 34). » Peccatum igitur est servile opus, quia facit hominem esse servum. Hoc igitur in Sabbato fieri non licet: spicas autem omni die et vellere et manducare licet: si enim non licuisset, Dominus prohibuisset. Bene igitur celebrat Sabbatum non qui vacat ab operibus, sed qui vacat a peccatis. *At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David quando esuriit, et qui cum eo erant, quomodo intravit in do- mum Domini, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus?* Quid enim Salvatorem nostrum hac responsione egisse putamus; in qua apostoli quidem de Sabbati violatione defendi non videntur, et David cum pueris suis contra legem fecisse dicitur? Neque enim ideo reus defenditur, quia alius æque reus in- venitur. Quæ enim defensio est Christi discipulis, quod David contra legis præceptum propositionis panes comedit? An fortasse non habuit aliud quod responderet; et, ut dici solet, palum palo pellens, objectionem objectioni opposuit? Non est ita: sed, quia Pharisæi solam legis litteram attendebant, no- luit eis Dominus spiritualis intelligentiæ secretare- velare: neque enim recepissent ea. Dedit igitur eis hoc testimonium, ut a discipulorum suorum repre- hensione cessarent, vel simul cum eis David quoque reprehenderent, quod eis inconveniens esse videba- tur: panes enim quos solis sacerdotibus comedere licebat, majora sanctarum Scripturarum mysteria significabant, quæ illis solis revelanda sunt, qui sa- cerdotum fidem et intelligentiam habent. Fecit igi- tur David contra legem quantum ad litteram, non quantum ad spiritualem intellectum (307). Nam et ipse spiritualiter sacerdos erat: unde et de filiis ejus dicitur: *Filii autem David sacerdotes erant,* non quod sacerdotis officio fungerentur; hoc enim non licebat nisi filiis Aaron, sed quia regi erant fa- miliares, et ejus secreta et consilia noverant. Sequi- tur: *Aut non legistis in lege, quia Sabbatis sacer- dotes Sabbatum violant, et sine crimine sunt?* Non enim poterant non violare Sabbatum illi, qui templo servientes ad ipsius templi ornatum et munitionem tam multa in Sabbato agere et præparare necesse erat. Quare igitur sine crimine erant? Quia omne quod ad Dei servitium pertinet non est pecca-

(304) Ad Phil. I, 23, desiderium habens dissolvi e cum Christo.

(305) Hilar. « Legis difficultatibus laborantes et tis sæculi oneratos ad se advocat, demptu- ue se laborem, onusque promittit. »

(306) S. Hilarius n. 2. « Quia esuritio fames est sa- humanæ, spicas præcerpere ac vellere, scilicet sanctorum se salute satiare discipuli festinant. Ne- que enim homini congruit cibus spicæ, neque præ- cerptarum esus est utilis aristarum, sed futuri fidem facti species exsequitur, et virtus interjecta verbo- rum sacramentum et esuritionis, et satietatis absol- vit. V. Bedam. »

(307) V. Interpretes ad I Reg., cap. XXI.

tum (308). *Dico autem vobis quia templo major est* A *hic ;* et quia Dominus est Filius hominis **62** etiam Sabbati. Si igitur templum templique servitium sacerdotes a crimine liberare poterat, quanto magis ego discipulos meos? Præsertim cum ipsius Sabbati ego sim dominus, quod violatum esse causamini. Mei sunt discipuli, meum est et Sabbatum, utrorumque dominus ego sum. Meum est igitur inter eos componere pacem. *Si autem sciretis, quid est misericordiam volo et non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes ?* Non enim sacrificio sed misericordia salvatus est mundus. Omnia enim legis sacrificia in illo sacrificio completa sunt, in quo, et per quod misericordia Domini plena est terra. Sicut igitur Dominus hoc tempore præfinito non vult sacrificium, ita etiam non vult neomenias et Sabbatum, cæte- B rasque secundum litteram legis observantias : finis enim legis Christus est. Cessent igitur Pharisæi defendere Sabbatum, et Christi discipulos, imo etiam ipsum Christum condemnare propter Sabbatum, de quo ipsi dicebant : *Hic homo non est a Deo qui Sabbatum non custodit ;* quoniam non solum Sabbatum, verum etiam ipsum sacrificium quod per singula Sabbata fiebat, in Christo completum est, et jam ulterius fieri non licet.

XLV. *Et cum inde transisset venit in Synagogam eorum. Et ecce homo habens manum aridam ; et interrogabant eum dicentes, si licet Sabbato curare, ut accusarent eum.* Miseri Pharisæi non intellexerunt ea quæ modo superius Dominus dixerat. Si enim intellexissent, nihil erat quod jam de Sabbato quærere C debuissent. Omnis autem homo manum aridam habet, qui eam ad bonum opus extendere non valet (309). Manum aridam habent avari, omnesque illi qui eleemosynas facere nolunt (310). *Ipse autem dixit illis : Quis erit ex vobis homo, qui habet ovem unam, et si ceciderit hæc Sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam? Quanto magis melior est homo ove? Itaque licebit Sabbatis benefacere. Tunc ait homini: Extende manum tuam : et extendit ; et restituta est sanitati, sicut altera.* Optima similitudo, et insuperabile argumentum : quod enim valet in minori, valet necessario et in majori. Est autem homo major et melior ove. Valeat igitur in homine quod valet in ove. Si ergo licet ovem Sabbatis a periculo liberare, quare non licet Sabbatis hominem sanare? Manifestum est itaque, quia licet Sabbatis benefacere : D et mox benefaciens sanavit hominem in Sabbato.

XLVI. *Exeuntes autem Pharisæi consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent. Jesus autem sciens, recessit inde, et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes.* Quomodo enim non sciret nefandum consilium Pharisæorum, qui novit cogitationes hominum, et occulta omnium secretorum. Recessit autem inde, non quod eos timeret ; sed ut nos doceret : vult enim Dominus, ut ab illis recedamus, quos bonis monitis semper deteriores fieri videmus. *Et secuti sunt eum multi.* Sed quo fructu? *Et curavit eos omnes.* Si vis curari, si vis sanari, si vis a mortis periculo liberari, sequere, et imitare Jesum. Ipse enim neminem repellit, omnes sanat qui eum sequuntur. *Et præcepit eis, ne manifestum eum facerent.* Cur autem hoc præceperit, et inde recesserit, evangelista subinferens ait : *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem* (*Is.* XLII, 3) ; *ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ ; ponam Spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit : non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus : arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet; donec ejiciat ad victoriam judicium, et in nomine ejus gentes sperabunt.* Venerat enim Dominus judicium gentibus nuntiare, et quomodo mortem fugerent, et vitam susciperent, consilium dare. Non autem ideo venerat, ut contenderet, ut clamaret, et litigaret, ut armis pugnaret, et fortitudine superaret. Ideoque recessit inde, et non solum recessit, verum etiam occultum se esse voluit. Est autem vox ejus audita in plateis, cum humiliter verba vitæ omnibus loqueretur. Non est autem audita, ut superbe, alicui minaretur. Et cum omnes suos adversarios uno verbo perdere posset, arundinem tamen quassatam non confregit, et linum fumigans non exstinxit. Per hæc enim (311) Pharisæos significat, quos Dominus tam facile confringere et exstinguere poterat, quam facile nos arundinem quassatam et jam pene fractam confringimus, et linum jam pene exustum exstinguimus, quod jam in se deficiente igne fumigare incipit. Hanc autem suæ potentiæ virtutem non ostendet Dominus, *donec ejiciat et proferat judicium ad victoriam,* id est donec in ultimo judicio se ostendat esse victorem. Et in nomine ejus gentes sperabunt, in quem Judæi spem suam ponere noluerunt.

(308) V. hic Maldonatum.

(309) Theophylact. ad cap. VI Luc. : « Aridam manum habet qui nulla virtutum opera facit : manus enim operandi organum est. »

(310) Beda ad h. l. « Hic homo gentilis est populus, qui secundum Lucam dexteram habebat aridam et sinistram sanam; quia dexteram pauperi non porrigebat, et in terrenis laborans in divinis vacabat. »

(311) Beda arundinem quassatam interpretatur Israeliticum populum ; linum fumigans gentiles.

63 PARS TERTIA

'II. *Tunc oblatus est ei homo dæmonum ha- cæcus et mutus : et curavit eum, ita ut loque- et videret.* Dæmonium habetomnis homo qui uo magno peccato perseverat (312) : ideoque olus nos admonet dicens : « Non regnet pec- in vestro mortali corpore (*Rom.* vi, 12). » liu enim peccatum in homine regnat, et cæcus tus est homo. Cæcus quidem, quia non sequi- cem. « Ego, inquit, sum lux mundi ; qui se- me non ambulat in tenebris, sed habebit vitæ (*Joan.* viii, 12). » Mutus vero quia tum suum confiteri nescit. Hic autem cæcus et si Domino offeratur, si ad pœnitentiam con- ur, mox Jesus curabit eum, ita ut ejecto dæ- loquatur et videat. Loquatur utique non et inutilia, ut prius, sed sancta et religiosa, loqui convenit Christianum. Videat autem non ites oculis corporis, sed lumen vitæ et veritatis cordis. *Et stupebant omnes turbæ.* Unde stu- it? Quia mutus loquebatur. Si enim miraban- nnes quando beatus Paulus, qui prius dæmo- enus et cæcus et mutus Ecclesiam Dei perse- itur, postea melius excæcatus, ad fidem con- s, aqua baptismi regeneratus, a Domino illu- us, Synagogam ingressus, os in Christi laudi- periens, eum, quem persequebatur, clara voce care cœpit : « Stupebant autem omnes qui iudiebant, et dicebant : Nonne hic est qui ex- bat eos in Jerusalem, qui invocabant nomen ? Et huc ad hoc venit ut vinctos eos duceret ad ipes sacerdotum (*Act.* ix, 21). » Sic igitur et tupebant omnes turbæ, et dicebant : *Nunquid t filius David?* Sciebant enim Judæi Christum nine David esse venturum, qui eas quas nunc idebant virtutes operaretur : ideoque alii du- ant, alii vero credebant eum esse Christum. *isæi autem audientes dixerunt : Hic non ejicit mes* (313) *nisi in Beelzebub principe dæmonio-* Quis, Pharisæi, vos ista docuit? Nisi enim Beel- discipuli essetis, hæc talia in ejus præconio liceretis. Videtis Jesum mortuos suscitare, cæ- luminare, leprosos mundare, omnes languores, sque infirmitates curare, et dicitis, quia in ebub ejicit dæmonia? Nunquid enim Beelzebub muscarum (314) hæc aliquando facere potuit? *autem sciens cogitationes eorum dixit eis : Omne im divisum contra se, desolabitur, et omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit ; et si Satanas Satanam ejicit, contra se divisus est ; quomodo ergo stabit regnum ejus?* (315) Si enim ita esset ut illi dicunt, jam quidem Beelzebub vires, principatum, et regnum penitus amisisset. Si enim contra se dæmonia bellum generent, aut parvas aut nullas contra homines vires haberent. Sed, quod pejus est, vix inveniuntur aliqui homines, qui tantam concordiam habeant in bono, quantam maligni spiritus habent in malo : cum enim sint infiniti eti nnumerabiles, omnes tamen in eo concordant, quod nihil nisi malum facere desiderant. Si igitur hanc iniquitatis concordiam non habuissent, et ad pœnitentiam converti voluissent et potuissent, jam quidem regnum Beelzebub desolatum fuisset : hoc enim in aliis regnis fieri videmus. Non est igitur ut illi dicunt : neque Satanas Satanam ejicit, quin potius omnes in omnibus sibi invicem auxiliantur. Unde etiam per beatum Job a Domino de diabolo dicitur (*Job* xli, 6) : « Corpus illius quasi scuta fusilia, et compactum squamis se prementibus : una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas : uni alteri adhærebit, et tenentes se nequaquam separabuntur. » His enim verbis malignos spiritus tantam inter se concordiam habere designat, ut nullatenus ab invicem separari queant. Corpus enim diaboli totus ille malignorum spirituum exercitus intelligitur. Dicuntur autem scuta fusilia maligni spiritus, propter fortitudinem. Dicuntur et squamæ se prementes, seque mutuo tenentes, sibique invicem adhærentes, propter mutuam concordiam et unitatem, quam habent in omni malitia et nocendi cupiditate. Utinam, si fieri posset, hæc tanta illorum pax et concordia rumperetur, et regnum illud iniquitatis solveretur. Sequitur : *Et si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt?* Si inquit, de me talia cogitatis, quid dicitis etiam de discipulis meis ? (316) Scio enim quia non bene intelligitis de discipulis, qui tam nefanda cogitatis de Magistro. Hoc est enim quod superius dixerat : *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus?* Dicuntur autem apostoli filii Pharisæorum, **64** quoniam et ipsi, et cæteri omnes qui credebant resurrectionem, quam Pharisæi prædicabant, quasi patres et magistros, Pharisæos habebant. Unde etiam illius sectæ eos fuisse intelligi potest. Hæc enim secta cæteris melior erat, quamvis

2) Hieron. et Beda interpretantur de infideli- ui expulso dæmone primum fidei lumen as- nt, deinde in laudes Dei tacentia prius ora it.

3) Dæmonia, vulg.

4) V. Calmet, dissert. de Numinib. Philistæo-

(315) Bene observat Beda ad Luc. xi : « Non ad dicta sed ad cogitata respondit ; ut vel sic compellerentur credere potentiæ ejus qui cordis videbat occulta. »

(316) Hier. : « Filios Judæorum vel exorcistas gentis illius ex more significat, vel apostolos ex eorum stirpe generatos. »

et ipsa in pluribus bona non erat. Ideoque in Actibus apostolorum Paulus quoque apostolus clamasse legitur: « Pharisæus sum ; de spe, et resurrectione mortuorum ego judicor (*Act.* XIV, 6). » Hæc est igitur causa quare Christi discipuli Pharisæorum filii dicantur. Sequitur: *Ideo ipsi judices vestri erunt* (317). *Ipsi* enim *sedebunt super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Si autem ego in Spiritu Dei ejicio dæmones,* quod utique verum est, et dubitari non debet; *igitur pervenit in vos regnum Dei.* Ubi enim est Spiritus Dei, ibi est et regnum Dei. Alius autem evangelista dixit, *in digito Dei;* quod quid significet, hoc in loco aperitur (318). Vocatur autem *digitus Dei* Spiritus sanctus, propter multiplicem gratiarum divisionem; in nulla enim corporis parte tanta divisio, quanta in digitis invenitur. Et tale B est ac si diceret; ego quidem in Spiritu Dei et in virtute divinitatis dæmones ejicio, quoniam mihi subditi sunt, quoniam in mea potestate sunt, quoniam mihi resistere non possunt, quoniam ligatos eos teneo et vinctos habeo. Et hoc est, quod ait: *Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem ? Et tunc domum ejus diripiet.* Fortis enim erat diabolus, sed fortior ego sum; intravi in domum ejus, veni in hunc mundum, quem ipse ut domum propriam possidebat: sed prope est ut princeps hujus mundi ejiciatur foras; ligavi eum, vasa ejus diripui, et miseros homines quos ipse invaserat, de ejus servitute liberavi. Non est igitur ipse mecum, neque congregat mecum, neque dæmones C ejicit mecum, non sanat homines, ut ego, non liberat, ut ego, non congregat oves neque ad vitæ pascua ducit, sicut ego. Quid igitur facit ? Vis audire quid ? Spargit, dissipat, occidit, et quoscunque potest ad mortem et æternam damnationem secum trahit. Hoc est enim quod dicit: *Qui non est mecum contra me est; et qui non congregat mecum spargit. Ideo dico vobis: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; spiritus autem blasphemiæ non remittetur.* Blasphemastis, inquit, et contra veritatem locuti estis, quoniam quod in Spiritu Dei facio, in Beelzebub me facere dicitis. Agite igitur pœnitentiam, si vultis, ut hoc peccatum et hæc blasphemia remittatur vobis. Omne enim peccatum, omnisque blasphemia remittetur hominibus, si se peccasse co- D gnoverint, et pœnitentiam egerint: Spiritus autem blasphemiæ non remittetur hominibus. Illa enim blasphemia non dimittetur, quæ superbiæ spiritu inflata, vivificata, et roborata, ad pœnitentiam non

A inclinatur et humiliatur. Est autem blasphemia, dicere aliquid adversus Deum. Si igitur blasphemasti, moriatur in te blasphemia: moritur autem si spiritum amittit: spiritum utique superbiæ, qui te humiliare et ad pœnitentiam redire non patitur. Nunquam enim dimittitur peccatum, quandiu hoc spiritu vivificatur. *Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei. Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo neque in futuro.* Christus enim Dominus noster et Filius Dei est et Filius hominis: Pharisæi autem contra eum verbum loquebantur dicentes: Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Tale est igitur ac si diceret: Si contra Filius hominis loquimini, et me, secundum hoc quod homo sum et Filius hominis, hanc non habere potestatem ut dæmonia possim ejicere, creditis, remittetur vobis (319). Si autem secundum hoc quod Deus sum, et in virtute Spiritus sancti, dæmonia ejicere et alia omnia quæcunque volo me facere posse, non creditis, et in hac infidelitate perseveratis, non dimittetur vobis, neque in hoc sæculo neque in futuro. Multa enim peccata igne purgatorio post hanc vitam solvuntur et remittuntur. Minora igitur peccata facile solvuntur, majora vero, nisi digna pœnitentia, non remittuntur. Digna vero pœnitentia non tantum carnis maceratione vel temporis longitudine, quantum cordis contritione compensatur. Sequitur: *Aut facile arborem bonam et fructum ejus bonum: aut facile arborem malum et fructum ejus malum; si quidem ex fructu arbor cognoscetur.* Hoc autem exponit: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur.* Quia, inquit, mali et iniqui estis, non
65 est mirum si male loquimini. Ex sordido fonte sordidæ aquæ emanant. Fetor oris manifestat stercora cordis: quod enim in corde abundat, ore revelatur. Et hoc merito; qualis enim arbor, talis et fructus; si quidem ex fructu cognoscitur arbor. Dignum est igitur ut male loquamini, ne bonæ arbores esse videamini. *Bonus homo de bono thesauro profert bona; et malus homo de malo thesauro profert mala.* Thesaurus hominis, est cor ejus: ibi enim et bona et mala reposita sunt: inde honestatis et turpitudinis, inde benedictionis et maledictionis verba prorumpunt. Mali igitur Pharisæi de malo thesauro cordis sui mala proferentes, de Christo Domino nostro dicebant, quia in Beelzebub ejicit dæmonia. Omnia enim hæc verba huic uni sermoni respondent. Quare autem progenies viperarum dicantur,

(317) Rursum Hier. : « Sin autem de apostolis dictum est, quod et magis intelligere debemus, ipsi erunt judices eorum; quia sedebunt in duodecim soliis judicantes duodecim tribus Israel. »

(318) Hier. quem Beda sequitur ad Luc. c. XXI: « In Luca istum locum ita scriptum legimus: « Si « autem ego in digito Dei, » etc. « Si igitur manus et brachium Dei Filius est, et digitus ejus Spiritus sanctus, Patris et Filii et Spiritus sancti una substantia est. »

(319) Ita idem Hier. : « Qui verbum dixerit contra Filium hominis, scandalizatus carne mea... talis opinio atque blasphemia, quanquam culpa non careat erroris, tamen habet veniam, propter corporis vilitatem; qui autem manifeste intelligens opera Dei, cum de virtute negare non possit, eadem stimulatus invidia calumniatur, et Christum Deique Verbum et opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub; isti non dimittetur neque in præsenti sæculo, neque in futuro. » V. Aug., serm., 11 de Verb. Domini. Legendus S. Thomas 2,2 qu. 14.

ibi superius exposuimus, ubi a beato quoque Joanne « viperarum progenies » vocantur. *Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Videte ergo quid de hac tanta blasphemia respondeatis, quam in Spiritum sanctum ore impio locuti estis (320). Est autem verbum otiosum, quod vel ratione caret vel utilitate. Rationem utique reddent de eo, nisi pœnitentiam egerint pro eo; nullum est peccatum quod pœnitentia deleri non possit. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. Sic enim homo ex bonis verbis justificatur, et ex malis condemnatur; sicut ex bona operatione justificatur, et ex mala condemnatur. Scriptum est enim, « quia mors et vita in manu linguæ (*Prov.* XVIII, 21). » Et Psalmista : « Dixi : Custodiam vias meas; ut non delinquam in lingua mea (*Psal.* XXXVIII, 2). » Utrumque ergo caveatur, quia in utroque peccatur.

XLVIII. *Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Pharisæis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre* (321). Quanta est superbia Scribarum et Pharisæorum, quanta est stultitia et infidelitas eorum! Non rogant, non humiliter postulant, sed inflato stomacho et erecta cervice dicunt: *Volumus a te signum videre.* Signa videre volunt, credere autem nolunt. Sed quare signa quærunt, qui jam tot signa viderunt? (322) Nunquid enim signa non sunt, quod mortui resurgunt, quod cæci illuminantur, leprosi mundantur, paralytici curantur, et dæmones ejiciuntur? Omnia enim hæc signa sunt. Unde et puerum centurionis sanaturus Dominus, ait : « Nisi signa et prodigia videritis non creditis (*Joan.* IV, 48). » Qui respondens ait illis : *Generatio mala et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei nisi signum Jonæ prophetæ.* Dum enim signa Pharisæi videre volunt, audiunt non immerito quod audire nolunt: generatio mala et adultera, quæ toties idolis est fornicata, et deos gentium est secuta, signum quærit. Judæi enim signa petunt, et Græci sapientiam quærunt. *Et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ.* Magnum est enim signum Jonæ prophetæ, in quo Christi mors, sepultura et resurrectio (323), in quo Judæorum perditio et laus gentium significatur. *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus.* Quis enim scire posset, quomodo in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus Jonas fuisset, nisi hanc similitudinem Dominus dedisset? Si enim Jonas ita fuit in ventre ceti, sicut Christus in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus, manifestum est quod unum diem integrum ibi complevit, et alterius die finem, alteriusque principium. Tantum enim fuit Christus in corde terræ. Sed quid est *in corde terræ*, nisi in sepulcro? (324) Christi namque sepulcrum, quia de lapide est, non immerito cordi assimilatur. Sic est enim lapis in terra, quasi cor in corpore. Quia igitur tribus diebus et tribus noctibus secundum humanitatem Salvator noster in sepulcro jacuit, merito tantumdem in corde terræ fuisse dicitur. Sexta namque feria Christi corpus in sepulcrum positum est. Fuit igitur sexta feria in sepulcro; die vero Dominico de sepulcro resurrexit: erat itaque in sepulcro. Manifestum est ergo quia tribus diebus fuit in corde terræ; siquidem prima et sexta feria et toto Sabbato fuit in sepulcro. Nemo enim dicit oculum non esse in corpore, quia non est in toto corpore. Nemo igitur dicat Christum tribus diebus in sepulcro non fuisse, quia totis ex integro **66** tribus diebus ibi non fuit (325). Nam neque totus Christus hoc spatio temporis ibi fuit, tamen Christus ibi fuit, quia ejus caro ibi fuit. Videamus modo qualiter etiam tribus noctibus ibi fuerit. Fuit enim Christi corpus in sepulcro tota illa nocte quæ sequitur sextam feriam, et tota illa quæ sequitur sabbatum: de tertia vero nihil habemus. Quæramus igitur eam, si forte invenire valeamus. Nam etsi eam invenire non possem, tres tamen fuisse non dubitarem, quia tres eas esse Veritas dixit, quæ utique mentiri non potuit. Ego enim hanc tertiam noctem non dimensione temporis dici puto, sed quadam noctis similitudine. Sic enim cæcos quia in tenebris sunt semper in nocte esse dicimus. Sic et de civitate sancta Jerusalem dicitur, quia « nox non erit in ea, » quoniam

(320) Hieron. « Si otiosum verbum quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo ejus qui loquitur, et in die judicii redditurus est unusquisque rationem sermonum suorum; quanto magis vos qui opera Spiritus sancti calumniamini... reddituri estis rationem calumniæ vestræ? » Atque addit : « Otiosum verbum est quod sine utilitate loquentis dicitur et audientis. » S. Greg. hom. 6 in Ev. « Otiosum verbum est quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione justa necessitatis caret. » S. Bern. de triplic. custod. « Otiosum verbum est quod nullam rationabilem causam habet. » Vid. S. Thomam 1, 2, q. 4, at. 9.

(321) Est homlia Emiseno attributa ser. 4, post. 1 Domin. Quadrag. pag. 57, usque ad n. 51.

(322) Hier. « Sic signum postulant, quasi quæ viderant signa non fuerint. » Sed in alio Evangelista (*Marc.* VIII, 11) qui petant, plenius explicatur « Volumus a te signum videre de cœlo. » « Vel in morem Eliæ ignem de sublimi venire cupiebant, vel in similitudinem Samuelis, contra naturam loci tempore æstivo mugire tonitrua, etc.

(323) Ita Chrysost. hom. 8 in Matth. De signo Jonæ prophetæ. « Crucem, mortem, sepulcrum, atque resurrectionem significabat. »

(324) Chrysost. « Non ait in terra, sed in corde terræ; ut et sepulcrum denotet, et nemo apparentiam fuisse suspicetur.

(325) S. Aug. lib. II Quæst. Evang. c. 7 : « Sextæ feriæ diei partem qua sepultus est cum præterita nocte, pro nocte et die accipias, hoc est pro toto die; Sabbati noctem et diem; et noctem Dominicam cum eodem die illucescente : ac per hoc accipiendo partem pro toto, habes triduum et tres noctes. Quod enim dicuntur decem menses prægnantis, novem sunt pleni; initium decimi pro toto accipitur. » Idem habet lib. III. De conf. Ev., cap. 24, et lib. IV De Trin., cap. 6. Hieron. ad h. l. « Synecdochice totum intelligatur ex parte, non quod omnes tres dies et tres noctes in inferno Dominus steterit, sed quod in parte Parasceves et Dominicæ, et tota die Sabbati tres dies ei totidem noctes intelligantur. » Vid. eumd. ad Jon. II, 2.

tenebræ non erunt ibi. Non solum igitur temporis et horarum dimensionem, sed etiam tenebras noctem vocamus (326). Unde et in Genesi dicitur: *Quia vocavit Deus lucem, diem; et tenebras, noctem* (*cap.* I, 5). Hanc igitur tertiam noctem et ipsam continuam habuit Jonas in ventre ceti, quia, quandiu ibi fuit, semper in tenebris fuit. Huic autem illas duas addamus quæ non similitudine sed proprie noctes dicuntur, et erunt tres. Tribus igitur noctibus fuit Jonas in ventre ceti, una quidem quantum ad se, qui nihil diei ibi sentiebat, duabus vero quantum ad cœli volubilitatem : sicut e contra quantum ad se, nulla die fuit ibi, quantum vero ad cœli volubilitatem, tribus diebus ibi fuit. Similiter autem et de Christo intelligatur ; quantum enim ad se, Christi corpus una nocte in sepulcro fuit, quia usque ad diem Dominicum in tenebris et in morte jacuit, in quo redeunte anima et recepto lumine, a mortuis resurrexit. Fuit autem ibi et aliis duabus noctibus secundum temporis spatium et dimensionem, quæ simul junctæ tres noctes faciunt. Sequitur : *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ; et ecce plus quam Jonas hic.* Bene quidem dicit cum generatione ista, quia sicut Apostolus ait : « Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur (*I Cor.* XV, 51). » Omnes enim, sive boni sive mali, astabimus ante tribunal Christi : condemnabunt autem Ninivitæ Judæos, quia eorum exemplo damnabuntur, quoniam non egerunt pœnitentiam in prædicatione Christi, sicut illi in prædicatione Jonæ ; qui non solum minor, verum etiam servus est Christi. Similiter autem et *Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis : et ecce plus quam Salomon hic.* Regina Austri Ecclesiam gentium significat, quæ ex omnibus mundi partibus Christi fidem et sapientiam audire et recipere venit.

XLIX. *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem et non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, et ornatam. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus*

A *secum nequiores se, et ingressi habitant ibi; et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit generationi huic pessimæ.* Hanc autem similitudinem ideo Dominus dedit, ut Judæorum generationem (327) malam et adulteram, propter duritiam suam et cor impœnitens, non solum a Ninivitis, verum etiam ab aliis gentibus merito damnandam esse ostenderet : quoniam hæc impia generatio pœnitere nescit, sed quotidie se ipsa deterior fit, cujus novissima, pejora prioribus fient. Hoc enim ipsi significabant cum de Salvatore nostro dicerent : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (*Matth.* XXVII, 25). » Sic igitur erit generationi huic pessimæ, sicut illi homini quia ab immundo spiritu possidetur. Cum enim *immundus spiritus exierit ab homine, ambulat*

B *per loca arida quærens requiem et non invenit.* Facile enim malignus spiritus et intrat in hominem et exit ab homine : quoties enim homo vel cogitatione, vel operatione nefandum aliquod agit, diabolus adest ; si vero ex corde pœnitere incipiat, diabolus exit. *Exiens autem ambulat per loca arida et inaquosa*, eos videlicet tentando qui malitiæ et voluptatis **67** humorem non habent ; in quibus *requiem non invenit*, quoniam fluxa et humida quærit. Unde et de eo diictur, « sub umbra dormit in secreto calami, et in locis humentibus (328), » quibus loca genitalia significantur (329). *Tunc dicit : Revertar in domum meam unde exivi.* Quia enim in bonis requiem habere non potest, ad malos redit. Tentare namque bonos diabolus potest, requiem autem

C in eis habere non potest ; quoniam nunc eorum orationibus, nunc eorum fletibus, nunc eorum eleemosynis, aliisque similibus sollicitatur, movetur, et pellitur. *Veniens* autem in domum suam, *invenit eam vacantem.* Vacantem quidem, quia non invenit ibi charitatem, nec fidem rectam, nec humilitatem, nec patientiam, nec justitiam, nec misericordiam, nec cætera quibus sanctorum animæ muniuntur (330). Qualem igitur eam invenit ? *scopis mundatam et ornatam :* talem eam invenit qualem invenire desiderat. Invenit enim eam malis scopis mundatam, et malis ornamentis ornatam : malæ scopæ quæ virtutes pellunt, et vitia relinquunt, malæ scopæ quæ pavimenta dissipant, et pulverem non ejiciunt.

(326) Veteres et recentiores exercuit hæc quæstio. Ex Vet. Isidorus Pelusiota, lib. I, ep. 114. « Sexta hora Parasceves in crucem actus est Dominus. Ab hac hora ad nonam usque tenebræ exstiterunt. Hoc tu noctem intellige. » Recentiores in eo convenire videntur ; ut tres dies et tres noctes valeant idem ac si dicerentur tres dies naturales ; quod sic Hebræi loquerentur. Cum ergo satis sit ad hoc ut dicatur Christus fuisse in sepulcro tribus diebus naturalibus, ut fuerit pars aliqua trium dierum ; ita etiam satis est ut dicatur fuisse tribus diebus et tribus noctibus. Merito ergo Maldonatus dixit, plerisque hunc locum, multo quam sit difficiliorem esse visum, quod a diebus disjungere noctes voluerint. V. eumdem Maldonat. Jansenium, cap. 49, a Lapide, Calmet, etc.

(327) Hieron. « Ex eo quod finita parabola vel historia sequitur: *Sic erit et generationi huic pessi-*

D *mæ*, compellimur, non ad hæreticos, et quoslibet homines, sed ad Judæorum populum referre parabolam.

(328) Job. XL. Vid. Edit. S. Brunonis Rom. t. I., p. 293, c. 1.

(329) S. Gregorius lib. XXXIII Moral. cap. 3. « Antiquus itaque hostis humanum genus vel per elationem præcipue, vel per luxuriam premens, in secreto calami atque in locis humentibus dormit, quia hominem damnatum subolitione suæ dominationis aut per elationem spiritus, aut per carnis corruptionem tenet. » Beda : « loca arida corda sunt credentium non habentes humorem luxuriæ, in quibus circumiens, consensum pravæ suggestionis suæ non inveniet. »

(330) Beda : « Vacantem domum, id est torpentem ab operibus bonis inveniet. »

ria vero, fornicatio, voluptas, superbia, avari-
scordia, omnisque immunditia ornamenta dia-
unt : his autem ornamentis invenit eam orna-
« Tunc igitur vadit et assumit septem alios
us secum nequiores se, et ingressi habitant
Non sufficit ei ut solus talem domum possi-
socios quærit : spatiosus est locus ; multis
et habitatoribus. Sed qui sunt isti septem spi-
' quare etiam septem ? quare nequiores ? Quia
septem sunt gratiæ Spiritus sancti, quibus
s anima ad fidem convertitur, et conversa de-
:ur : ideo iniquus iste septem spiritus illi con-
s secum assumpsit, quibus adversum eas do-
suam tueatur. Opponens videlicet spiritum
iæ contra spiritum sapientiæ, et contra spi-
intellectus spiritum vertiginis et insaniæ :
a spiritum consilii spiritum temeritatis : contra
ım fortitudinis spiritum inconstantiæ et ti-
: contra spiritum scientiæ spiritum inscien-
:ontra spiritum pietatis spiritum impietatis :
a spiritum timoris Domini spiritum contem-
et odii. Infelix illa anima in qua isti spiritus
nt, et cui isti dominantur. Isti enim quodam-
nequiores illo sunt qui eos conduxit ; quoniam
hac vita animam corrumpunt, ille vero post
vitam animam cruciat ; ille tentat, isti occi-
; ille januas aperit, isti intromissi cuncta per-
et dissipant. Ille hominem tentare et vexare
t, animam vero nisi per istos occidere non po-
Sic igitur isti sunt nequiores illo, quia plus
it isti quam ille. Ille enim consiliando et ten-
est nequior, isti agendo et corrumpendo sunt
iores : illi Apostolus hominem tradidit « in interi-
carnis (*I Cor.* v, 5) : » de istis vero dicit :
regnet peccatum in vestra mortali carne
. vi, 12). » Non est igitur mirum si fiunt novis-
hominis illius pejora prioribus ; cum prius
et postea septem prematur dæmonibus.
*Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater
et fratres stabant foris, quærentes loqui ei.*
is enim ejus, beatæ Mariæ nepotes dicit (331),
um scilicet et Joseph, et Judam et Simonem :
st enim divinæ Scripturæ quoscunque propin-
fratres vocare. *Dicit autem ei quidam : Ecce
tua et fratres tui foris stant quærentes te.
se respondens dicenti sibi ait : Quæ est ma-
ea, et qui sunt fratres mei ? Et extendens
m in discipulos suos dixit : Ecce mater mea et
s mei : quicunque enim fecerit voluntatem
s mei qui in cœlis est, ipse meus frater et so- ror et mater est.* Cum extraneis loquitur Jesus mater ejus et fratres foris stant : isti cum eo in domo sedent, illi eum foris exspectant. Non vocat hoc a mysterio ; alicujus rei significatio est ; usque hodie namque videmus Jesum cum extraneis loqui. Cum extraneis enim loquitur Jesus, quando Gentium populo hoc Evangelium legitur : mater autem ejus Synagoga et frater ejus Judæi foris stant (332). Foris quidem quia in Ecclesiam non sunt ; exspectant eum tamen, et cum eo loqui desiderant : ut enim Apostolus ait : « Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam (*Rom.* x, 2). » Verumtamen non loquentur cum eo, neque videbunt eum, nisi ipsius domum intraverint, et in Ecclesia baptizati fuerint. Nullum autem sibi Dominus alium dicit esse propinquum, nisi eos qui Patris ejus voluntatem faciunt. Eos autem *et matrem et fratres* vocat, quoniam quasi matrem et fratres eos diligit. Et his quidem verbis apertissime monstratur quod carnali amori spiritualis amor præferri debet. Eo enim amore et fratres, omnesque propinquos **68** nostros diligere debemus, quo matrem et fratres suos Christus dilexit. Diligebat enim eos, non quia magis secundum carnem propinqui erant, sed quia Patris ejus voluntatem magis faciebant. Ille igitur est Christo propinquior, qui melior.

LI. [Cap. XIII.] *In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare : et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet ; et omnis turba stabat in littore.* In illo, inquit, die, quo mater ejus et fratres foris stabant, exiens Jesus de domo, sedebat secus mare. Longus est iste dies ; nondum enim finitus est, quoniam adhuc mater ejus et fratres foris stant. Quotidie autem Jesus de domo exit, ut ab his qui extra sunt videatur, audiatur, et cognoscatur : extra enim sunt quicunque baptizati non sunt. (333) Sedet autem Dominus secus mare, id est juxta baptismatis aquas : ibi multæ turbæ congregantur ad eum ; multi enim et innumerabiles quotidie ad baptismum conveniunt. Sed ubi sedet ? In navicula : hæc enim navicula unusquisque sacerdos et episcopus intelligitur : Per hos enim modo loquitur, per hos baptizat, et turbas docet. Ab his extra domum fertur : ab his, ignotis et extraneis revelatur. Omnis autem turba stat in littore. Tandiu enim omnis turba in littore stat, donec audita prædicatione in Christum credat, ad mare descendat, et aquis baptismi lavata resurgat.

LII. *Et locutus est eis multa in parabolis dicens : Ecce exiit qui seminat seminare semen suum : et dum*

1) Hieron. « Nos . . . . fratres Domini non
Joseph, sed consobrinos Salvatoris sororis
liberos intelligimus materteræ Domini, quæ
dicitur mater Jacobi minoris, et Joseph, et
quos in alio Evangelii loco fratres Domini
us appellatos. »

2) Hieron. « Mater ejus et fratres, hoc est Sy-
a et populus Judæorum foris stant, et intrare
rant, et sermone ejus indigni fiunt. »

3) S. Hilar. « Facti istius genere significat eos qui extra Ecclesiam positi sunt, nullam divini sermonis capere posse intelligentiam. Navis enim Ecclesiæ typum præfert, intra quam verbum vitæ positum et prædicatum, hi qui extra sunt . . . intelligere non possunt. » Beda : « Navicula significat Ecclesiam . . . qui vero in littore stant . . . significant eos qui noviter ad fidem venientes, errore sunt infidelitatis exuti, et adhuc per lavacrum baptismatis Ecclesiam non intraverunt. »

seminat, quædam ceciderunt secus viam; et venerunt A *volucres et comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa ubi non habebant terram multam, et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terræ: sole autem orto æstuaverunt, et quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas, et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Qui habet aures audiendi audiat.* Totam parabolam posuimus; quam, quia Dominus ipse eam edidit, exposuit, ejus expositionem audiamus, neque aliam, quod utique non licet, in ea quæramus. *Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris? Qui respondens ait illis: Quia vobis datum est nosse mysterium regni cœlorum, illis autem* B *non est datum.* Vobis, inquit, qui creditis, vobis qui fidem habetis, vobis qui veritatem diligitis, vobis, qui non carnalia sed spiritualia quæritis, vobis datum est nosse mysterium regni cœlorum: illis autem non est datum. Quare? Quia non credunt; quia spiritualia non quærunt: scriptum est enim: « Nisi credideritis non intelligetis. Qui enim habet dabitur ei, et abundabit; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo. » Qui enim habet fidem sicut vos habetis, ei dabitur et nosse mysterium regni cœlorum, et abundabit in scientia et omni bono. Qui autem fidem non habet, etiam id quod habet auferetur ab eo; quatenus infelix et nudus de hoc mundo exiens, nihil ei remaneat, nisi peccatum et pœna peccati (334). *Ideo in parabolis loquor* C *eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt.* Merito enim in parabolis eis loquitur Dominus, qui videntes exterius virtutes et miracula quæ ipse operatur, non vident tamen oculis cordis, neque credunt ipsum esse Christum. Unde ipsum ait: « Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent (*Joan.* xv, 24). » Et audientes verba vitæ et salutis quæ illis annuntiat, non audiunt tamen auribus cordis, neque intelligunt, ut pœnitentes convertantur, et sanentur: non enim habent aures audiendi. Hoc autem fit, ut adimpleatur in eis prophetia Isaiæ dicens: *Auditu audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis et non videbitis* (*Isai.* vi, 9). Audiunt enim et non intelligunt; vident et non vident, sicut modo exposuimus. *Incrassatum est enim cor populi hujus,* D *et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, et auribus audiant, et convertantur, et sanem eos.* Mala crassitudo, qua scientia tollitur, et stultitia nutritur. De hac enim crassitudine Psalmista ait: « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum (*Psal.* LXVII, 7). » Ideo et Moyses omnem illam pinguedinem quæ operit vitalia, adolere et incendere jubet. Graviter autem illi audiunt, quibus quia non credunt, grave et difficile videtur esse quod audiunt. Graviter enim audie illi qui dicebant: « Durus est hic sermo, et potest eum audire? » (*Joan.* vi, 61.) Oculos claudunt, qui ad cognoscendam veritatem m oculos aperire nolunt. Unde fit ut non conve tur, neque sanentur, idoque in peccatis suis rientur. *Vestri autem beati oculi quia vident, res vestræ quia audiunt.* Si enim de corporeis c et auribus hoc intelligatur, soli cæci et surd seri sunt, et non solum homines, verum etia menta et alia animalia beata erunt. Hoc **69** dicens (335), mentis oculos auresque req *Amen quippe dico vobis: Multi prophetæ et jus luerunt videre quæ videtis, et non viderunt, et a quæ auditis, et non audierunt.* His autem v ostendit quod prophetæ et justi homines suu ventum exspectabant, et ejus verba audire et videre desiderabant. Quæ quamvis spirituali dissent et intellexissent, hoc autem gaudii e titudinis solis apostolis et aliis fidelibus qui temporis erant datum est, ut Christi colloqui poraliter fruerentur. Unde et justus ille Si videns eum magno repletus gaudio dixit: « dimittis, servum tuum Domine, secundum ve tuum in pace, quia viderunt oculi mei sal tuum (*Luc.* ii, 29). » Vos ergo audite parabola minantis: omnis qui audit verbum regni e intelligit, venit malus et rapit quod seminatu in corde ejus: hic est qui secus viam seminat Qui autem super petrosa seminatus est, h qui verbum audit, et continuo cum gaudio a illud: non habet autem in se radicem, sed es poralis: facta autem tribulatione et persecu propter verbum, continuo scandalizatur. Qui a seminatus est in spinis, hic est qui verbum au sollicitudo sæculi istius et fallacia divitiarum cat verbum, et sine fructu efficitur. Qui er terram bonam seminatus est, hic est qui aud bum et intelligit, et fructum affert: et facit quidem centesimum, aliud autem sexagesi aliud vero tricesimum. Hæc autem expositio l valde et plena est: quæ fortasse sine arte, et fusa, a grammaticis esse putabitur; quoniam men, et ipsum hominem in quem semiuat permiscet, ut nunc semen, nunc ipsum hon seminatum dicat. In quo etiam apparet evange non tantum artis grammaticæ regulis, qua sententiis veritatis simplici sermone deser Quamvis Deus unus idemque seminator sit minum et verbi: prius enim omnipotens Dei minavit homines, deinde vero Evangelii verba navit in homines. Ille enim homo secus viam natus est, qui verbum audiens non intelligit, intelligere contemnit. Sed quid mirum, si hi verba Dei intelligere et facere contemnun juxta viam perditionis et mortis sedentes, ma

(334) Vid. Hilarium, Hieron., Bedam.

(335) Hieron. « Nisi supra legissemus, auditores ad intelligentiam provocatos . . . putaremus nunc oculos et aures quæ beatitudinem accipiunt, c intelligi. Sed mihi videntur illi beati oculi, qu sunt Christi cognoscere sacramenta, » etc.

spiritibus serviunt et obediunt? Verbum igitur quod seminatur in eos, facile a diabolo rapitur, et a vitiis solito itinere inde transeuntibus conculcatur. Ille autem homo super petrosa est seminatus, qui facile perit, et adeo separatur, quoniam fidei et charitatis radicibus non firmatur. Semen ergo quod in eum cadit et cito nascitur et cito siccatur, quoniam non habet fidei et virtutum humorem quo nutriatur. Ille vero homo inter spinas seminatus est, cui divitiæ et voluptates dominantur, (336): semen itaque quod in eum seminatur, sine fructu efficitur, quoniam ipsis divitiis et voluptatibus suffocatur. Hæc enim non corporis, sed animæ spinæ sunt, quia, etsi ad tempus carnem oblectant, animam tamen in æternum pungunt et cruciant. In eo quoque divites et voluptuosi inter spinas jacere videntur, quod cura et sollicitudine semper premuntur et punguntur. At vero ille homo in bonam terram seminatus est, qui fide, scientia, et bona operatione semper fructificat: semen igitur quod in eum cadit affert fructum et centesimum, et sexagesimum, et tricesimum. Hoc autem Evangelista non exposuit: nobis igitur exponendum reliquit. Quidam enim centesimum fructum virginibus; sexagesimum autem continentibus; tricesimum vero bonis conjugatis attribuunt (337). Bonum est itaque conjugium; sed melior continentia, optima vero virginitas. Ferunt autem et illi fructum centesimum, qui, contemptis omnibus quæ mundi sunt, soli divinæ contemplationi vacant. Sexagesimum vero qui, prædicando et baptizando, Domino serviunt. Tricesimum autem qui, audiendo et credendo fidei, obediunt. Magnus igitur fructus est obedire et credere, major autem prædicare et baptizare, maximus vero cœlesti contemplationi vacare (338). Quoniam autem omnes homines in hujus mundi amplissimum agrum venientes, vitiis et malignis spiritibus, carnis quoque voluptatibus, cunctisque concupiscentiis tentandi traduntur, non immerito et secus viam, et super petrosa, et inter spinas seminari dicuntur. Terra enim bona est, sed aliunde corrupta, bonitatis nomen amisit. In eis igitur proprium nomen servat, in quibus vitiis et corruptioni non servit. Illa itaque terra fert fructum bonum, quæ bona persistit in bono: quæ autem a bonitate recedit, aut secus viam jacet, et **70** a transeuntibus calcatur, aut petrosa est, et humorem non habet, aut spinosa, et voluptatum aculeis horrescit.

LIII. *Aliam parabolam proposuit illis dicens* (339): *Simile factum est regnum cælorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Cum autem herbam* (340) *et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Accedentes autem servi patrifamilias dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis, imus, et colligimus ea? Et ait: Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum. Sinite autem utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite prius zizania, et alligate ea fasciculis ad comburendum. triticum autem congregate in horreum meum. Tunc dimissis turbis venit in domum, et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis: ager autem, est mundus: bonum vero semen, hi sunt filii regni zizania autem, filii sunt nequam: inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus: messis vero, consummatio sæculi est: messores autem, angelis sunt. Sicut ergo colliguntur zizania et comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Mittet Filius hominis angelos suos et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus et stridor dentium. Tunc justi fulgebunt, sicut sol, in regno Patris eorum: qui habet aures audiendi audiat.* Et ego quidem aliud his superaddere timeo, ne, dum lucem illuminare velim, potius obscurem. Illud autem valde considerandum est quod Dominus ante messionis tempus, zizania a tritico separare interdicit, ne forte simul cum eis et triticum eradicetur. Ibi enim tolerandi sunt mali, ubi si commoveantur, in magnum periculum veniunt boni. Ubi enim fides non perit, melius est eorum vitiosos mores et actus tolerare, quam eos irritando, Ecclesiæ pacem et quietem solvere. Admoneantur igitur, non expellantur; sunt enim qui facilius moniti vincantur quam minis. Illa igitur zizania maneant inter triticum, quæ sine tritici eradicatione evelli non possunt. In omnibus enim est habenda discretio, neque omnes uno modo habere oportet (341).

LIV *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens*

(336) V. Hieron. hic, Basilium in psal. XLV. Chysost. hom. 59 in Genes. Gregor. Moral., I, 4, etc.

(337) Hieron.: « Sicut in terra mala tres fuere diversitates, secus viam, et petrosa, et spinosa loca: sic in terra bona trina diversitas est, centesimi, sexagesimi, et tricesimi fructus.... centesimum fructum virginibus, sexagesimum viduis et continentibus, tricesimum casto matrimonio deputantes. » Fusius idem in epist. ad Pammach. et lib. advers. Jovin. Isidorus Pelusiot. lib. I, epist. 144. « Alius centum, alius sexaginta, alius triginta, virginitatem, et continentiam, et matrimonium significare potest. »

(338) Greg. hom. 17. in Ezech.: « Fructus terræ bonæ triginta affert, cum mens perfectionem fidei quæ est in Trinitate conceperit; sexaginta affert, cum bonæ vitæ opera perfecte protulerit; centum vero affert, cum ad æternæ vitæ contemplationem profecerit. »

(339) Hæc et sequentes parabolæ duæ ab A. explicatæ continentur unica homilia Emiseno supposita Dominica 25 post Pent., pag. 180.

(340) Cum autem crevisset herba, etc. Vulg.

(341) Beda ad h. l. « Hinc habere docemur longanimitatem patientiæ, ut in longanimitate justitiam

homo seminavit in agro suo ; quod minimum quidem A *est omnibus seminibus. Cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor ; ita ut volucres cœli veniant, et habitent in ramis ejus.* Talis enim a principio fuit Ecclesia, quæ nunc regnum cœlorum appellatur, ad compartionem aliorum regnorum; quale est granum sinapis ad similitudinem aliorum granorum. Minimum est enim cunctis seminibus, quæ frequenti usu seminari solent ab hominibus ; crescens autem fit cæteris oleribus majus, quod ipso visu probari potest. Similiter autem et Ecclesia (342) ab uno vel a paucis incipiens, in infinitam crevit multitudinem. Unde et per Psalmistam Dominus ait : « Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum (*Psal.* xxxix, 6). » Itemque : « Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis B confortatus est principatus eorum: dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur (*Psal.* cxxxviii, 17). »

LV. *Aliam parabolam locutus est eis : Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum.* Hæc autem parabola eadem est quæ superior. Sicut enim minimum granum sinapis in arborem crescit, ita et modicum fermenti magnam farinæ massam vivificat et crescere facit. Fermentum enim hoc loco non corruptionem, sed vivificationem operatur : regnum vero cœlorum, Ecclesia est (343) : mulier autem, Dei sapientia : tria vero sata farinæ, tres mundi partes, Asia scilicet, Africa et Europa. Mulier igitur, id est Dei sapientia accepit fermentum, id est primitivam Ecclesiam, et C abscondit in farinæ satis tribus, dicens discipulis suis : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (*Marc.* xvi, 15). » Ex his enim totum pene mundum jam fermentatum et vivificatum in Ecclesiæ corpus crevisse videmus. « Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabolis non loquebatur eis : ut adimpleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem : « Aperiam in parabolis os meum : eructabo abscondita a constitutione mundi (*Ps.* lxxvii, 2). » Est autem parabola similitudo, in qua aliud dicitur, et aliud rationabiliter intelligitur.

71 LVI. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet,* D *et emit agrum illum* (344). Regnum cœlorum hoc in loco cœlestem patriam dicit (345) : quæ merito thesauro in agro abscondito comparatur, quoniam ejus divitiæ nondum omnibus manifestæ apparent. Invenitur tamen etsi non ad plenum ; quoniam sanctorum doctrina, et prædicatione, qualis quantusve sit magna ex parte declaratur. Hunc enim thesaurum, Christo Domino prædicante, sancti apostoli invenerunt, et præ gaudio illius venditis omnibus, eum emerunt. « Si vis, inquit Dominus, perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me, et habebis thesaurum in cœlo (*Mat.* xix, 21). » Sic igitur ager iste cum suo thesauro perfectissime emitur : hunc autem thesaurum ille abscondit, qui cognito qualis sit, corde retinet, mente diligit, ejusque nullo modo obliviscitur : illud enim abscondimus, quod charum habemus, et amittere timemus.

LVII. *Iterum simile est regnum cœlorem homini negotiatori quærenti bonas margaritas : inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit universa quæ habuit, et emit eam.* Hæc autem similitudo, et ea quæ superius dicta est, pene idem significant (346), præter hoc quod regnum cœlorum non cœlestis patria sicut ibi, sed sancta Ecclesia intelligitur : quod vero ibi thesaurus dicitur, hic margarita vocatur. Simile est igitur regnum cœlorum, id est sancta Ecclesia, homini negotiatori, quoniam sicut ille unius margaritæ desiderio omnia vendidit, et eam emit ; ita et ista pro amore patriæ cœlestis et æternæ felicitatis, non solum ea quæ habuit vendidit, verum etiam se ipsam servituti subjugavit, ut eam emere et possidere valeat. Callidus enim negotiator est qui ex his quæ diu possidere non potest, tale aliquid emit quod nunquam amittere timeat, et in quo universa possideat.

LVII. *Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.* Merito enim regnum cœlorum, id est sancta Ecclesia, sagenæ (347) simile dicitur : quia et piscatoribus commissa est ; et in aquis baptismatis quotidie innumerabiles pisces concludit et capit : de quibus ipse Dominus suis discipulis ait : « Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum (*Matth.* iv, 19). » Hanc autem sagenam tunc in mare Dominus misit, quando eisdem discipulis præcepit, dicens : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (348). » Mare enim vocetur mundus iste : de quo Psalmista : « Hoc mare, inquit, magnum et spatiosum ; illic reptilia

meditemur, et in judicio patientiam non negligamus. »

(342) Hieron. « Regnum cœlorum prædicatio Evangelii est .... Hæc autem prædicatio quæ parva videbatur in principio .... non exsurgit in olera, sed crescit in magnam arborem. » Idem habet ex Hieron. Beda.

(343) Hieron. et Beda. « Mulier est supradicta apostolica prædicatio, sive Ecclesia, ex diversis gentibus congregata, » etc.

(344) Matth. xiii, 44. Hujus et sequentium duarum parabolarum explicationem leges in homilia sub Emiseni nomine vulgata in natali virginis unius, pag. 230.

(345) Beda ex hom. 2 S. Greg. in Ev. : « Thesaurus absconditus est cœleste desiderium .....quem profecto agrum venditis omnibus comparat qui cuncta sua desideria per custodiam cœlestis desideri calcat. »

(346) Hieron. quoque hic : « Aliis verbis id ipsum quod supra, dicitur. »

(347) Matth. ult. 19. *Euntes ergo docete*, etc.

(348) Beda ex Hieron. « Sagena significat Ecclesiam quæ omnes communiter ad veniam peccatorum

quorum non est numerus (*Psal.* CIII, 25).» Congregavit autem hæc sagena ex omni genere piscium, quoniam sancta Ecclesia ad fidem vocavit, et in sinu suo collegit ex omni genere hominum. Ibi enim simul sunt Judæi et Græci, Latini et barbari, divites et pauperes, sapientes et insipientes, frumentum et zizania, granum et palea, justi simul et peccatores. Nondum autem impleta est; adhuc pisces ingrediuntur, adhuc homines baptizantur: implebitur vero, quando plenitudo gentium in eam introierit, et quando Israel salvus fiet. Tunc igitur eam educentes, et secus littus sedentes, bonos pisces eligent, malos autem foras projicient. Littus namque maris, finis est sæculi: hoc autem ipse Dominus exponens, ait: *Sic erit in consummatione sæculi: exibunt angeli et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus et stridor dentium.* Caminus iste infernus est, in quo neque vermis moritur; neque ignis exstinguitur: in fletu vero et dentium stridore, doloris nimietatem et pœnarum intolerantiam significat. *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam. Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.* Ac si diceret: Illis in parabolis locutus sum, et non intellexerunt, vobis autem parabolas ipsa exposui et intellexistis. Et illis quidem quia adhuc veteres sunt, protuli vetera; vobis autem quia novi estis, et nova et vetera; illis prophetarum consuetudine; vobis doctoris et magistri more locutus sum. Sic igitur loquimini, sic docete: hanc loquendi regulam tenete. Aliter enim in regno cœlorum; aliter in conventu Scribarum et Pharisæorum; aliter in Ecclesia; et aliter in Synagoga loqui oportet. **72** Ideo *omnis scriba doctus in regno cœlorum.* Omnis Ecclesiæ doctor et prædicator, si sapiens est, si doctus est, *similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo,* de divitiis pectoris sui, de scientia cordis sui *nova et vetera.* Synagogæ Scribæ, quia docti non sunt, proferunt vetera, Ecclesiæ vero Scribæ, quia docti sunt, et nova proferunt et vetera (349): illi solam litteram, isti et litteram sequuntur et spiritum: istis denique datum est nosse mysterium regni Dei, illis autem non est datum; ut videntes non videant, et audientes non intelligant (350).

LIX. *Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde. Et veniens in patriam suam, docebat eos in Synagogis eorum, ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia hæc et virtutes?* Patriam suam, civitatem dicit Nazareth, in qua mater ejus habitabat; in qua et ipse nutritus fuerat. Mirabantur vero omnes, qui eum audiebant, ejusque virtutes videbant recordantes quoniam inter eos conversatus, nec litteras didicisset, nec tale aliquid aliquando fecisset. Dicebant ergo: *Unde huic sapientia hæc et virtutes?* Hoc enim dicunt, quia nesciunt eum esse Dei virtutem, et Dei sapientiam. Verumtamen non facile patet, unde sit sapientia sapientiæ, et virtus virtuti. *Nonne hic est fabri filius?* Est utique filius fabri, sed non illius cujus vos putatis. Bonus faber Joseph, sed melior ille qui fabricatus est auroram et solem, cujus iste est filius (351). *Nonne mater ejus dicitur Maria?* Matrem quidem cognoscitis, sed Patrem ignoratis. Qui enim Filium non cognoscit, neque Patrem cognoscit. Unde ipse ait: « Qui videt me, videt et Patrem (*Joan.* XIV, 9). » Sed neque matrem ejus bene cognoscitis, dum filium Joseph eum esse putatis; mater enim ejus, virgo est. Dicite ergo: *Nonne mater ejus dicitur* Virgo *Maria?* Sic enim nos eam vocamus: *et fratres ejus Jacob et Joseph, et Simon et Judas, et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo.* Fratres enim ejus atque sorores, nepotes matris ejus dicunt: Mos est enim divinæ Scripturæ fratrum vel sororum filios fratres vocare (352). *Jesus autem dixit eis, non est propheta sine honore, nisi in patria sua et in domo sua.* Ubique enim honoratur Christus, ubicunque virtutem et potentiam suam in signis et miraculis revelare dignatus est; soli vero Judæi eum inhonorant, cum quibus ad tempus conversatus est. *Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.* Unde et Marcus dicit: « Et non potuit ibi facere virtutes multas (353). » Quare non potuit? Quia noluit. Quare noluit? Propter incredulitatem illorum. Poterat enim Dominus, si voluisset, etiam incredulos sanare, sed in salute corporis animæ sanitatem significabat. Anima enim, nisi per fidem, neque sanari neque salvari potest, quoniam ejus salutem in fide Deus constituit, dicens: « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit condemnabitur (*Marc.* XVI, 16). » Immutabilis enim Dominus ita quædam constituit, ut jam omnino mutari non possent.

LX. [CAP. XIV.] *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu, et ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista; ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo* (354). Cujus opinionis beatus

invitat, quæ ad littus, id est ad finem sæculi trahitur, per doctrinam prædicatorum, et in fine sæculi in cœlestes mansiones recipiuntur; impii vero in exteriores tenebras mittuntur. »

(349) Cyrillus lib. III, in Jo. Duplici quadam gratia, legali scilicet et evangelica, in fide homines roborantur: quod per parabolam Dominus docuit: *omnis scriba*, etc.

(350) In homilia alia subjicitur ex Isaia, Psalmis, aliisque quæ quoniam ad Matthæi explicationem non faciunt, hic omittimus.

(351) S. Ambros. lib. III in Lucam, init.: « Non alienum etiam videtur, ut qua ratione fabrum patrem habuerit declaremus. Hoc enim typo eum Patrem sibi esse demonstrat, qui fabricator omnium, condidit mundum. » V. serm. 36 De temp. inter August. serm.

(352) V. Aug. quæst. ex Matth. cap. XVII.

(353) (*Marc.* VI, 5.) *Et non poterat ibi virtutem ullam facere.* V. S. Greg. Naz. orat. 4, et ap. Euthymium in Marc. VI.

(354) Est homilia inter cæteras Emiseno falso dictas in decollatione S. Jo. Bapt., pag. 194.

Joannes Baptista fuerit, et quam sanctus ab omnibus habebatur, satis manifeste his verbis declaratur Omnes enim, ut in alio Evangelio legitur, existimabant de Joanne, ne forte ipse esset Christus. Audien igitur Herodes virtutes quas Dominus operabatur neque credens aliquem alium esse præter Joannem, qui talia facere potuisset, putabat eum resurrexisse a mortuis ; unde et majoribus sumptis virtutibus et operaretur. Hinc autem evangelista narrat qualiter virum sanctum Herodes impius interfecerit : *Hero des enim tenuit Joannem, et alligavit eum, et posuit in carcerem, propter Herodiadem uxorem fratris suis Dicebat enim illi Joannes : Non licet tibi habere eam.* non enim licet fratri, sicut lex dicit, fratris sui uxorem accipere, nisi ad suscitandum semen fratris sui, si tamen sine liberis defunctus fuerit. Iste autem non ad fratris semen suscitandum, sed ad libidinis voluptatem excercendam, Philippi fratris sui adhuc etiam viventis, ut dicitur, duxit uxorem. Quia igitur beatus Joannes hoc tantum scelus interdicebat, captus et ligatus, et in carcerem positus est. Volebat autem Herodes eum occidere, sed non audebat, tum quia sciebat eum esse virum sanctum et justum, tum etiam quia timebat populum, quoniam sicut prophetam eum habebant. Hac igitur causa, ejus mors aliquanto tempore dilata est : die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in medio,
73 et placuit Herodi. Quid enim placeat viro stolido et luxurioso, nisi vana gloria, comessatio, et muliebris saltatio ; luxuriæ videlicet fomenta et instrumenta ? In eo vero, quod puella non Herodis sed Herodiadis filia dicitur, Philippi filia fuisse monstratur (355). Hujus autem saltatio placuit Herodi, et nimium placuit : unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcunque postulasset ab eo. Ebrietas enim, stultitiæ et vanitati conjuncta in tantum hominem præcipitat, ut ea quæ dicit non consideret. Quid enim si puella oculos suos Herodi postulasset ? Nunquid eos eruisset et dedisset illi ? Si enim non dedisset, poterat eum de perjurio appellare. Juraverat se illi esse daturum, nihilo excepto, quocunque postulasset ab eo. Et plus quidem illa postulat quam oculos Herodis : non autem illa, sed mater ejus impia et adultera per illam ; præmonita enim a matre sua, *Da mihi*, inquit, *in disco caput Joannis Baptistæ.* Merito enim scriptum est de muliere mala : « Non est malitia super malitia mulieris (*Eccli.* xxv). » Poterat enim regni medietatem habere si voluisset : sed hoc pro nihilo ducit : petit caput Joannis. Et contristatus est rex : propter jusjurandum autem (356) et eos qui simul recumbebant, jussit dari. Pœnituit eum jurasse, mentiri timet, vincit verecundia, facies hominum erubescit, et justitiæ obliviscitur. Malum quidem est mendacium ; sed pejus est homicidium. Multo melius fecit David, qui cum se Nabal occidere jurasset, victus tamen precibus Abigail, non eum occidit (*I Reg.* xxv). Ubi igitur sine majori peccato minus peccatum aliquis evadere non potest, faciat illud quod minus est, ne majus peccatum incurat (357). Si enim dixeris quod aliquem hominem innocentem hodie interficies ; si eum occideris verum dicis ; si non occideris mentiris : sed melius est eum non occidere et mentiri, quam occidere et verum dicere. Melius igitur fuerat Herodi de perjurio judicari, quam ut de tanto homicidio damnaretur. Misit igitur et decollavit eum in carcere ; et allatum est caput ejus in disco, et datum est puellæ ; et puella attulit matri suæ. O impietas ! o crudelitas ! Justus decollatur, fit caput ejus pretium saltationis ; in disco affertur, convivantibus apponitur : magnum quidem ferculum, sed ad videndum horribile. *Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud ; et venientes nuntiaverunt Jesu* (358). *Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula in locum desertum seorsum : Et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. Et exiens vidit turbam multam et misertus est eis ; et curavit languidos eorum.* Plana transcurrimus, ut in his quæ difficiliora sunt immoremur.

LXI. *Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Desertus est locus, et hora jam præteriit : dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas. Jesus autem dixit eis : Non habent necesse ire ; date illis vos manducare.* Vespere enim Dominus turbas reficit, quia novissima hora, et ultima ætate prædicare cœpit. Unde Joannes ait : « Filioli, novissima hora est (*I Joan.* II, 18) ; » et Apostolus : « Nos sumus, in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor.* x, 11). » Hoc autem agit in deserto, id est in populo silvestri et indomito, indisciplinato et indocto. De quo Psalmista ait : « In terra deserta et invia et inaquosa, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, et gloriam tuam (*Psal.* LXXII, 3). » In hoc deserto et Joannes Baptista prædicabat, dicens : « Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domino (*Matth.* III, 3). « Si autem discipuli ejus scirent hoc quod Dominus facturus erat, sicut sciebat mater ejus ad nuptias invitata, nequaquam ei dixissent : *Dimitte turbas, ut euntes in castella emant sibi escas* ; illa enim spiritu Dei plena, jam futura prænoscens dicebat : *Vinum non habent* (*Joan.* II, 3), quoniam sciebat filium suum novum vinum ibi esse daturum. Sed quid ait Dominus ? *Date illis vos manducare. Responderunt ei : Non habemus hic nisi quinque panes et duos pisces.* Vides igitur quia nondum Christi discipuli intelligebant

(355) Josephus AA. 18, 6, Philippum tradit, nullis relictis liberis occubuisse. Hinc Calmet provenisse arbitratur quod hæc filia nomine Salome) matrem secuta, cum Herode Antipa velut parente suo commoraretur.

(356) Hieron. : « Scelus excusat juramento, ut sub occasione pietatis impius fieret. »

(357) Euthymius : « Quia incircumspecte jurasti, melius erat pejerare : e duobus namque malis levius est eligendum. »

(358) Hactenus Homilia.

quid duo pisces et quinque panes significarent : ideoque tantæ turbæ putabant non posse sufficere, quod universo mundo sufficiebat. Quinque enim panes, quinque sunt libri Moysis (359) ; in quibus si spiritualiter intelligantur, totum et Novum et Vetus Testamentum plenissime continetur : quorum quidem divitiæ cunctis hominibus ad manducandum sufficiunt : semper enim crescunt sicut et isti panes, et qui plus comedit plus abundat. Duo vero pisces, intellectus et memoria sunt : sine his enim panes, isti neque comedi, neque in ventre animæ retineri valent : talis enim cibus intellectu comeditur, et memoria retinetur. Igitur nec panes sine piscibus, nec pisces sine panibus saporem habent. Quid enim legere vales, si non intelligas ? Quid vero **74** intelligere, si id quod intelligis memoriæ non commendes ? Comedamus igitur panes, comedamus et pisces : legamus, et intelligamus, et ea quæ intelligimus memoria retineamus : qui enim aliter agunt, venit diabolus et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Jussit igitur Dominus panes illos sibi afferri, et cum fecisset turbam discumbere supra fenum, *acceptis quinque panibus et duobus piscibus, aspiciens in cœlum, benedixit, et fregit, et dedit discipulis panes : discipuli autem turbis*. Ecce Salvator noster supra fenum turbam discumbere facit, quatenus hoc cibo ille se intelligat esse indignum, qui nondum supra fenum discubuit : Propheta enim dicit : « Vero fenum est populus : siccatum est fenum et cecidit flos (*Isa.* XL, 7). » Quicunque igitur es, qui vis saturari de panibus Christi, discumbe prius super fenum, imo prius te ipsum fenum esse cognosce. Non jam luxuriet in te viriditas carnis ; audi Apostolum dicentem : « Mortificate membra, quæ sunt super terram (*Col.* III, 5) : » intelligite quia flos et pulchritudo hujus vitæ cito arescit (360). Accipiens autem Dominus quinque panes et duos pisces ; *aspiciens in cœlum benedixit et fregit et dedit discipulus suis*. Magna munera discipulis daturus, prius in cœlum Dominus aspicit ; ut nos intelligamus, quoniam omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum (*Jac.* I, 17). « Omnis enim sapientia a Domino Deo est, et cum eo fuit semper et est ante ævum (*Eccl.* I, 1). » Unde et de se ipso Dominus ait : « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi (*Joan.* VI, 41). » Illuc igitur Dominus aspicit, unde veniunt omnia bona. Benedicit autem panes, ut sua benedictione multiplicentur. Sic enim et primis seminibus a principio Dominus benedixit, cujus benedictione semel accepta, usque hodie fructificare non cessant. *Et fregit*, quod valde quidem necessarium erat : quid est enim panes frangere, nisi Scripturarum mysteria revelare ? Ipse enim discipulis sensum aperuit, ut Scripturas intelligerent : ipse eos panes frangere et Scripturas exponere docuit. Hoc est enim quod ait, *et dedit discipulis suis : discipuli autem dederunt turbis* : ipse enim discipulos suos, discipuli vero nos docuerunt. Unde Apostolus ait : « Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis (*I Cor.* XI, 23). » Nos quoque hoc panes aliis frangimus, quos a Christi discipulis fractos accepimus, eosque quotidie turbis apponimus, dum hæc sacri Evangelii verba exponimus. *Et manducaverunt omnes et saturati sint*. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis : non sunt panes nisi quinque, manducantes autem plus millibus quinque. Illi manducant, panes crescunt ; certamen fit inter panes et homines. Illi sufficiunt, isti deficiunt : nisi enim manducare homines cessassent, fortasse in infinitum panes crevissent. Sic igitur et cibus spiritualis, sic panis utriusque Testamenti, quanto plus comeditur, tanto amplius crescit. Nonne vides quomodo panis iste mihi quoque in faucibus crescit ? Pauca enim verba sunt, quæ exponuntur quæ si quis comedendi avidus, et ruminandi validus, qui et dentes fortiores et stomachum saniorem haberet, ruminare adhuc et plus frangere voluisset, mulias adhuc delicias en his parare sibi potuisset. Sequitur : *Et sustulerunt reliquias, duodecim cophines fragmentorun plenos*. Valde enim plures sunt reliquiæ panum, quam fuissent ipsi panes : duodecim enim sunt cophini reliquiarum ; panes vero omnes antequam manducarentur infra unum cophinum poni potuissent. Si quis autem ista miratur, miretur et cætera omnia quæ Dominus operatur. Quid enim fecit Deus quod mirabile non sit (361) ? Cœlum et terram fecit mirabile est : homine et cuncta animalia creavit, et hoc mirabile. Sed nunquid illud quoque mirabile non est, quod ex pauco semine per singulos annos tanta nobis horrea replet ? Quid ? quod terræ humor cum idem sit, in unaquaque arbore vel herba mutat saporem ? Et cum secundum se neque dulcis neque amarus sentiatur ; in aliis tamen dulcis et in aliis amarus invenitur. Sic igitur quære per singula, et nihil invenies quod non sit mirabile. Noli autem isti mirari, sed potius illum mirare, qui hæc et alia omnia tam admiranda creavit. Illud quoque considerandum est, quia tot sunt cophini quot et apostoli : unusquisque enim apostolorum ex istorum quinque panum fragmentis cophinum suæ mentis replevit, ut haberet unde sibi commissum populum reficere posset (362). Vide

(359) S. Aug. tract. 24, in Joan. : « Quinque panes intellihuntur quinque libri Moysi, merito non triticei, sed hordeacei ; quia ad Vetus Testamentum pertinent ; » idem Beda ad h. l. Ante hos Hilarius de discipulis « solos se quinque panes responderunt habere, quia adhuc sub quinque panibus, id est 5 libris legis continebantur. »

(360) Beda, ex Hieron. : « Discumbere, est flores et voluptates istius sæculi et illecebras carnis mente despecta calcare. »

(361) Hilar. : » Ne mirere fontes fluere, inesse uvas vitibus, ex uvis vina diffundi, et omnes mundi opes quodam meatu indefessoque difluere ; auctorem enim hujus universitatis tantus panum profectus ostendit. »

(362) Hilar. : « Saturato populo in tantum dein-

modo in hoc uno cophino beati Matthæi evangelitæ; quem ante nostræ mentis oculos effudit, quantæ deliciæ contineantur: quem de piscibus quoque multum suscepisse dubitare **75** non possumus, cum tam bene hæc omnia inellexerit, et intellecta memoriæ commendaverit. Similiter autem et beatus Joannes cophinum suum ex his panibus implevit, qui eos hordeaceos fuisse describit. Vere utique hordeacei erant, et ad comedendum insuaves et difficiles: ideoque Dominus eos fregit, et pisces eis addidit, cum quibus facilius comedi potuissent.

LXII. (363) *Et statim jussit discipulos ascendere in naviculam et præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbas.* In hoc enim passionem suam significasse videtur, quia eo relicto, discipulis fugientibus ipse solus inter Judæorum turbas remaneret: ait enim (364): « Si me quæritis, sinite hos abire. » Sed quia id navicnlam ascedere et per maris periculosum iter discipulos ire jubet, eos quoque in illa tanta perturbatione securos non fuisse ostenditur. *Et dimissa turba ascendit in montem solus orare.* Turbam enim Dominus dimisit, et in montem ascendit, quando relictis Judæis ad cœlos rediit, et solus quidem, quia nemo corporaliter cum eo ivit. Ibi vero orat, quia, ut Apostolus ait (365), pro nobis ad Patrem interpellat. *Vespere autem facto solus erat ibi, navicula vero in medio mari jactabatur fluctibus, erat enim contrarius ventus.* Ex eo autem tempore Judæorum populo vesperum fuit, ex quo Christus Sol justitiæ de hoc mundo recesit: eo enim nascente lux orta est eis, eo vero moriente, tenebræ factæ sunt eis. Quod autem navicula in medio mari fluctibus jactabatar, hoc significabat, quod post Christi ascensionem sancta Ecclesia in hoc mundo multa adversa esset passura. Unde et bene dicitur, quia ventus erat ei contrarius: quid enim ventus contrarius, nisi tyrannorum sæviens persecutio? *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare.* Quarta enim vigilia ex eo tempore agitur, quo Salvator noster in mundum vecit: prima enim vigilia fuit ab Adam usque ad Moysen; secunda a Moyse usque ad David; tertia a David usque ad Christum (366). Prima enim vigilia nimio somno gravata sine lege fuit: secunda legem habuit: tertia prophetas quarta Evangelium. Quarta igitur vigilia venit ad eos, quia magis in hac quam in aliis omnibus servos suo Dominus visitare dignatur. Ambulat autem super mare, quia totus ei subjectus est mundus. *Et videntes eum super mare ambulantem turbati sunt, dicentes, quia phan-*

A *tasma est, et præ timore clamaverunt.* Clamor enim confusus et inordinatus eos timore nimio indicat fuisse turbatos. *Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam; ego sum, nolite timere.* Sic enim et Moysi Dominus ait: « Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos (*Exod.* III, 14). » Vel ideo fortasse dixit, *Ego sum,* ut eum quis esset agnoscerent, audita voce quam cognitam habebant: sæpe enim alicujus vocem a longe audientes, quis sit, coufestim agnoscimus, etsi eum non videamus. *Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas.* At ipse ait: *Veni.* Ubique enim beatus Petrus ferventissimæ fidei fuisse monstratur (367). Neque enim profundissimo pelago sese crederet, nisi fidem certissimam B de Domino haberet: sciebat enim Salvatorem nostrum omnia posse, et nihil minus in mari quam in terra potestatem eum habere credebat. Verumtamen quod Petrus super mare graditur, non solum magistro, verum etiam discipulis mundus iste subjectus esse monstratur. Quamvis propter hæreticos ita fieri oportebat, qui Christum Dominum eo quod super mare ambulaverat, non verum, sed phantasticum corpus habuisse postea dicebant: vincuntur enim isti, dum beatum quoque Petrum super mare ambulasse audiunt, quem utique verum corpus habuisse non dubitant. *Et descendens Petrus de navicula ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum timuit, et cum cæpisset mergi clamavit dicens: Domine, salvum me fac; et continuo* C *Jesus extendens manum apprehendit eum; et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti?* Hoc enim facto beatus Petrus ea quæ sibi futura erant jam ex tunc significabat. In Christi namque passione, quasi super aquas confidenter ambulabat, cum diceret: « Et si omnes scandalizati fuerint, ego uunquam scandalizabor (*Matth.* XXVI, 33). » Videns vero ventum validum timuit, quia, cum Dominus a Judæis teneretur, ipse quoque simul cum aliis discipulis fugit. Mersus est autem quando negavit: deinde vero clamavit dicens: *Domine, salvum me fac,* quando egressus foras flevit amare: ipsum enim flere, clamare fuit. Sed continuo Jesus *extendens manum apprehendit eum,* quando voce angelica eum consolando, et quodammodo ad se trahendo dictum est mulieribus: « Ite, dicite disci- D pulis ejus et Petro, quia præcedet vos in Galilæam (*Marc,* XVI, 7): » in eo enim **76** quod proprio nomine eum vocavit, quasi manu apprehensum tremebundum et jam perire timentem ad spem gratiæ

ceps cumulantur augmentum, quantus et credentis populi, et explendorum cœlesti gratia apostolorum numeras destinabatur. » Hier. « Unusquisque apostolorum de reliquiis Salvatoris implet cophinum suum, ut vel habeat unde postea gentibus cibum præbeat, vel ex reliquis doceat veros fuisse panes qui postea multiplicati sunt. » Beda: « Duodecim cophini duodecim apostoli sunt qui inde sacramenta collegerunt; quia quæ a rudibus intelligi nequeunt, a perfectis inquirenda sunt. »

(263) Et statim. compulit Vulg.

(364) Joan. XVIII, 9 Hilar. « Quod vespere solus est, solitudinem suam in tempore passionis ostendit, cæteris trepidatione dilapsis. »

(365) Ad Hebr. VII, 25: « Semper vivens ad interpellandum pro nobis. »

(366) Hilar.: « Sed quarta vigilia Dominus venit: quarto enim tum ad Ecclesiam vagam et naufragam revertetur..... Prima enim vigilia fuit legis; secunda prophetarum; tertia corporalis adventus; quarta autem in reditu claritatis. »

(367) Hieron.: « In omnibus locis ardentissimæ fidei invenitur Petrus; » quæ exscribit Beda. Vid. Hilar.

eum elevavit. In his autem Ecclesiæ quoque prospera et adversa significari possunt: quæ quidem aliquando mergi, aliquando vero exsurgere videtur. *Et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus.* Non est autem intelligendum, ut tunc Jesus in naviculam ascendisset (368); prius enim venit Capharnaum, ibique multa in synagoga locutus est, quæ Joannes quidem scribit, Matthæus vero et Marcus prætermittunt. Dicit enim Joannes, quia voluerunt eum discipuli, in naviculam suscipere, sed statim fuit navis ad terram ad quam ibant, id est Capharnaum: unde manifestum est eum tunc in naviculam non ascendisse. Jusserat enim Dominus, ut superius dictum est, ut discipuli sui eum præcederent; qui cum venissent Capharnaum, ibique eum non invenissent, flectentes iterum ad eum revertebantur: et tunc quidem apparuit eis Dominus ambulans super mare. Et expletis omnibus quæ modo in hoc Evangelio dicta sunt, postquam ea locutus est, quæ Joannes narrat usque ad illum locum in quo dicitur: *Hæc autem locutus est Jesus in Synagoga docens in Capharnaum,* redierunt ad navem; et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus. Nondum enim ventus cessaverat, nec mare a suo fervore quieverat, sed sicut in nocte, ita et in die, eisdem adhuc fluctibus agitabatur: ut autem Jesus ascendit in naviculam, mox ventus cessavit. *Qui autem in navicula erant,* viso tanto *miraculo stupentes venerunt et adoraverunt eum dicentes; Vere Filius Dei es:* Marcus vero eos redarguit, et oblitos et excæcatos dicit, quod ex hoc stupentes admirarentur, qui præterita die tam magnum miraculum in quinque panibus Dominum fecisse cognoverant: unde et ait (369): *Non enim intellexerant de panibus.* Si enim de panum miraculo recordarentur, jam non erat, ut de maris sedati miraculo mirarentur. *Et cum transfretassent, venerunt in terram Genezareth et applicuerunt. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum.* Hoc autem Matthæus manifestius dicit: videtur enim Marcus dicere, quod discipuli eum non cognoverint, donec de navi egrederentur. Sed non est ita: non enim hoc de discipulis dicitur, sed de hominibus regionis illius, qui statim eum cognoverunt, et undique infirmos suos ei ad sanandum obtulerunt. Et hoc est quod Matthæus ait: *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes: et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: et quicunque tetigerant salvi facti sunt.* Oremus autem et nos Dominum, ut in naviculam pectoris nostri ascendere dignetur, et superbiæ ventositatem et vitiorum insurgentium procellas quiescere faciat (370). Ascendat etiam in naviculam suam, id est in sanctam Ecclesiam (371), et se ibi esse manifestat, qui ibi quodammodo non esse videtur, dum tanto eam persecutionum turbine patitur agitari; et imperet ventis et fiat tranquillitas magna. Quod autem ait: *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes, ut eos sanaret;* quid aliud significat, nisi quia viri sancti qui Deum cognoscere meruerunt, pro aliorum peccatis orare, et alios Deo commendare et offerre debent? Sed quid est Christi vestimenti fimbriam tangere (372)? Aliud enim est tangere Christum, aliud vestimenta Christi. Thomas enim Christum tangens dicebat: « Dominus meus et Deus meus (*Joan.* XX, 28): » Philippus vero vestimenta tangebat et non Christum, cum diceret: « Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (*Joan.* XIV, 8). » Propinquius igitur Thomas Christum tangebat, quam Philippus: unde et illi dicitur: « Quia vidisti me, credidisti; » huic autem: « Non credis quia ego in Patre et Pater in me est? Qui videt me, videt et Patrem. » ille igitur jam vidisse et credidisse, iste vero nondum bene vidisse, vel credidisse dicitur. Illi igitur tangunt Christum, qui in eum perfecte credentes, catholicæ fidei veritatem cognoscunt. Illi vero tangunt vestimenta Christi, qui quamvis intelligere non valeant, credunt tamen quod eis a viris catholicis prædicatur. Tanto itaque unusquisque longius tangit Christum, quanto minus intelligit et cognoscit Christum. Omnes tamen sanantur, qui vel fimbriam vestimenti ejus tangunt, quoniam « omnis qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* XVI, 16). »

LXIII. [CAP. XV.] *Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ et Pharisæi, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? Non enim lavant manus suas, cum panem manducant.* Seniorum namque traditiones, non prophetarum dicta, sed majorum consuetudines vocantur: quibus docentur et manus et 77 urceos et calices et omnia vasa frequenter lavare, semperque munda et nitida habere (373). His autem Judæi magis quam legi et prophetis obedientes erant. Habebant autem et alias multas traditiones, et consuetudines, quæ etiam legi et prophetis contrariæ erant; de quibus Dominus subsequenter eos redarguens ait: *Quare et vos transgredimini præceptum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem:*

(368) Vid. S. Aug. lib. II De consens. Evang., c. 47, et S. Hilar. hic v. 19.

(369) Marc. VI, 52, 53: « Erat enim cor eorum obcæcatum. »

(370) Beda. « In quodcunque enim cor Deus per gratiam sui amoris venerit, mox universa mundi vitiorumque et spirituum malignorum prælia compressa quiescunt. »

(371) Hilar.: « Ascensu autem ejus in navim, ventum et mare esse sedatum; post claritatis suæ reditum æterna Ecclesiæ pax, et tranquillitas indicatur. »

(372) Matth. hic v. 36: « Et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicunque tetigerunt salvi facti sunt. »

(373) Euthymius: « Neque enim jubebat lex divina, ne ederent priusquam lavarent, sed seniores populi. »

et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri vel matri: Munus quodcunque est ex me, tibi proderit, et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam, et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Hoc autem Marcus evangelista aliquanto planius dicere videtur : ait enim (*Marc.* vii, 11) : *Vos autem dicitis : Si dixerit homo patri aut matri : Donum quodcunque est ex me, tibi profuerit; et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo aut matri, rescindentes verbum Dei.* Quod tale est ac si diceret : Deus parentes honorare præcipit; vos autem male honorem interpretantes, parentes suos filios inhonorare docetis : dicitis enim hoc parentibus ad honorem sufficere, si verbis et ratione a filiis honorentur; quoniam Moyses eos quidem honorare præcipit, sed quomodo honorentur non præcipit. Et hoc agentes, non dimittitis eos quidquam ultra facere parentibus suis, quoniam male a vobis instructi, vanis verbis eos consolantur, ut sic eos honorare videantur. Honor enim in divina Scriptura magis in obsequiis quam in verbis intelligitur : secundum illud : « Honora Dominum de tua substantia (*Prov.* iii, 9) ; » et Apostolus : « Honora viduas, quæ vere viduæ sunt (*Tim.* v, 2). » Unde et homines dicere solent : Ille et ille bene me honoravit, si illum in domum suam suscepit, et libenter ei servivit, et affluenter necessaria ministravit. Tali igitur honore parentes nostros honorare debemus : per hæc autem intelligere datur, quod Scribæ et Pharisæi suis utilitatibus providentes, a parentum servitio filios retraherent, et ad templi servitia et munera et sacrificia offerenda eos invitarent. Quibus cum illi se id minime facere posse responderent, quoniam pauperes suos parentes de suis facultatibus eos sustentare oporteret, dicebant magis Deo obtemperandum esse quam hominibus. At illi e contra ; Cur igitur Deus parentes honorare præcepit? quibus illi : Nemo melius parentes suos honorat, quam ille, qui pro se et pro illis munera Domino offert : qui igitur bene parentes suos cupit honorare, dicat patri et matri suæ : Munus quodcunque est ex me, non mihi tantum, sed et tibi proderit. Sicut pro me, ita et pro te munera offero : omnis mea oblatio, non mea tantum, sed et tua est. Hoc autem parentes cum audirent, magis volebant fame torqueri, quam talia munera impedire. Hoc igitur ingenio Scribæ et Pharisæi et parentes fame cruciabant, et filios suis facultatibus spoliabant. Et hoc est quod ait : *Et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo aut matri, rescindentes verbum Dei.* Verbum enim Dei rescindunt, qui illud tam male interpretantur

A Mala interpretatio, qua homo decipitur, miser
dia tollitur, et avaritia nutritur. Nihil ultra pa
tibus faciunt : omnia eis offerunt quæ paren
dare debuerant. Peccant equidem illi qui sic
parentes honorant, sed plus peccant qui si
honorare docent (374). *Hypocritæ, bene prophe*
de vobis Isaias, dicens: Populus hic labiis me hon
cor autem eorum longe est a me. Sine causa a
colunt me, docentes doctrinas et mandata homin
isti enim sunt de quibus dicitur : « Qui loqu
pacem cum proximo suo, mala autem sunt in c
bus eorum (*Psal.* xxvii, 3). » *Sine causa a*
Deum colunt, quia nullam de servitio suo ret
tionem suscipient; Deus enim non verba sed c
attendit. Redarguit autem eos, quia legis et
phetarum præcepta relinquentes, hominum d
B nas et mandata docebant : ea scilicet quæ seni
traditiones vocabant. *Et convocatis ad se turbis*
eis : Audite et intelligite : non quod intrat in eos
quinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc
quinat hominem. Vos, inquit, audite et intelli
quoniam isti audire quidem volunt, sed intell
nolunt : excæcavit enim eos malitia eorum.
accedentes discipuli ejus, dixerunt ei : Scis quia
risæi audito hoc verbo scandalizati sunt? At il
spondens ait : Omnis plantatio, quam non plan
Pater meus cœlestis, eradicabitur. Omnis igitur
tatio philosophorum, omnis plantatio hæretico
omnis plantatio Scribarum et Pharisæorum, quæ
que contra Deum est, contra veritatem est, c
justitiam est, eradicabitur. Quæ enim plan
C contra hæc non est, etiamsi ab illis fiat, ill
tamen non est. Plantat autem Deus plantati
suam, non solum per bonos, **78** verum etian
malos : unde etiam eorumdem Scribarum et P
sæorum plantationem alibi Dominus commend
cens : « Super cathedram Moysi sederunt Scri
Pharisæi ; quæcunque dixerint vobis, facite (*M*
xxiii, 2). » Non tamen simpliciter quæcunque
illa tantum omnia quæ Moysi cathedræ doctrin
conveniant: talis enim doctrina et plantatio et ill
est, quia per eos fit; et illorum non est,
eorum traditio non est : omnis enim doctrina si
est, a quocunque fiat, Dei est. *Sinite illos, cæci*
et duces cæcorum : cæcus enim si cæco ducatum
stet, ambo in foveam cadunt. Hæc enim cæ
D non corporis sed cordis est : cæcus enim est
errorem sequitur, et veritatem non intelligit,
niam lumen mentis, intellectus est. In foveam a
cadunt qui infernum descendunt. *Responden*
tem Petrus, dixit ei : Edissere nobis parabolam is
At ille dixit : Adhuc et vos sine intellectu estis ?

(374) Difficilium hunc locum judicio Origenis, et Euthymii, quemadmodum A. noster explicavit, explicant recentiores interpretes Jansenius Concord. cap. 60., Maldonatus, Cornelius a Lapide, etc., quasi filii a parentibus egentibus interpellati responderint ; donum quodcunque in cultum Dei contulero etiam vobis proderit, quia illud eo animo conferam ut eo non minus vos, quam me adjuvare, et D
vobis propitium reddere velim : qua doctrina Sc
et Pharisæi prætextu religionis suo quæstui st
bant. V. Hier. et Bedam ad hunc locum, Vict
Antiochenum ad cap. vii Marci, Augustinum
Quæst. Evang., cap. 16.

enim apostoli sine intellectu, dum ea in parabolis dicta esse putabant, quæ non in parabolis, sed plano sermone Dominus dixerat: unde et illi merito redarguuntur, qui ea quæ ad litteram intelligi debent, allegorice exponere conantur. Nonne *intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur*? Manifestum est enim quod cibus in ventre digeritur, ejusque pars ad corpus nutriendum per membra diffunditur (375): alia vero pars quæ corpori necessaria non est, in secessum emittitur. Unde etiam vigilanter dictum est *omne* et non *totum*: si enim totum dixisset, non esset verum; non enim totum quod in ventrem vadit, in secessum emittitur. Aliud est enim *totum*, et aliud *omne*; si enim dicas: Omnis homo corporeus est, verum dicis; si vero dicas: Totus homo corporeus est, verum non dicis, quoniam anima cum sit pars hominis incorporea est. Sic igitur omne quod in ventrem vadit in secessum emittitur, non totum tamen quod in ventrem vadit in secessum emittitur. Omnia enim quæ ad corpus nutriendum in ventrem vadunt, etiamsi minima sint, et digestionem et egestionem suscipiunt: *quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem*. Taceant igitur philosophi, qui mentem et rationem, memoriam et intellectum in cerebro esse confirmant. Qui enim fecit hominem, ipse scit quid in unaquaque hominis parte posuerit: ipse enim scrutatur renes et corda. Sed dicunt: Si hæc in corde et non in capite sunt, quare capitis ægritudine amittuntur, et ejusdem bona valetudine recuperantur? Cur insanis et phreneticis ut ad mentem redeant, capiti et non cordi medicamen apponitur? eis enim qui talia patiuntur, pene omnis cura non cordi sed capiti adhibetur. Sciant autem isti, mentem et rationem, memoriam et intellectum principaliter et proprie in corde sedem habere (376), quæ sicut capitis infirmitate aliquando impediuntur, ita et ejusdem sanitate convalescunt. Scimus enim visum in oculo esse, cui si manum opponas, mox visus tollitur, si manum tollas, visus recipitur; sed nunquid idcirco non in oculos, sed in manu visum esse dicis, quia ejus impedimento visus tollitur? Sic igitur ratio, quamvis capitis impedimento tollatur, non in capite tamen, sed in corde esse credatur. Calor enim naturalis, qui pulsuum vehiculo per totum corpus ex corde diffunditur, in infirmo capite, aliqua re nobis incognita, aliquando corrumpitur, cujus corruptione postquam cor tangitur, et mens et ratio in eo obscuratur. Unde fit ut, sanato capite, corruptio tollatur, et mens et ratio revertatur. Sequitur: *De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: hæc sunt quæ coinquinant hominem*. De corde enim exeunt, quia in corde generantur, ibique sedem habent: sive enim hominis adinventione, sive diabolica persuasione ibi fiant, de corde tamen ea exire non dubium est. Hæc autem coinquinant hominem; hæc hominem a Deo separant, et abominabilem faciunt. « Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem: » Manducare autem non lotis manibus, rusticitas est, non peccatum.

LXIV. (377) *Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri et Sidonis: et ecce mulier Chananæam finibus illis egressa clamavit dicens: Miserere mei, Domine fili David; filia mea male a dæmonio vexatur. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*. Hæc est igitur causa, cur clamentem mulierem **79** Deus non exaudit: hæc est causa, cur misericordia non miseretur: hæc est causa, cur ille qui in principio erat Verbum, quamvis multa verba mulier multiplicet, non tamen respondit ei verbum. *Non sum*, inquit, *missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*. Quid est igitur quod Propheta ait: « Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt? (*Rom.* XV, 12.) Si non es missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel, quid est quod tibi a Patre dicitur: « Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ? » (*Ps.* II, 8) Itemque, si non es missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel, quid est quod in Isaia tibi Pater loquitur dicens: « Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et ad feces Israel convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ? » (*Is.* XLIX, 6.) Hoc enim testimonio magis ad gentes quam ad Israel missus esse videris. Parum enim videtur Patri, et merito quidem parum, ut qui ei æqualis es, pro tam vili pretio ejus servus sis, homo fias, servilem formam suscipias, si tantum tribus Jacob, et feces Israel convertere et vocare venisti. Pater dicit: *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*; et tu dicis, *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel?* Contraria hæc esse videntur: contraria tamen non sunt. Missus est enim Dominus ad oves quæ perierunt domus Israel, ut eas vocaret, eas sanaret, eas prædicaret, et ad fidem eas converteret; et hoc per se. Missus

(375) Hier.: « Ex hac sententiola quidam calumniantur, quod Dominus physicæ disputationis ignarus putet omnes cibos in ventrem ire et in secessum digeri, cum statim infusæ escæ per artus et venas, ac medullas, nervosque fundantur; » cui calumniæ respondet ibidem Hieron.

(376) Idem Hieron. ad h. l.: « Ergo animæ principale non secundum Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est, et arguendi ex hac sententia sunt qui cogitationes a diabolo immitti putant. » Idem ferme habet epistola 64 ad Fabiolam, et lib. I Contra Jovinianum. Origenes quoque hom. 9, in Exodum, et Tertullianus lib. De resurrectione carnis cap. 15, multis id Scripturæ testimoniis contendit. Philo quoque in opusculo De deteriori potiori insidiante, Nyssenus or. I De resur., Theodoretus serm. 3 De providentia. Lactant. vero lib. I de Opif. rem in ancipiti relinquit, utrum in cerebro an in corde sit.

(377) Brunoni suo auctori hæc. homil. Fer. V, post. I Dom. Quadrag. assignatæ inscribatur.

est etiam ad gentes vocandas, sanandas; prædicandas, et ad fidem convertendas; sed hoc per discipulos suos, et non per se. Missus est denique prius prædicare ad Judæos (378), deinde Gentiles: unde et eisdem Judæis Apostolus ait: (379) « Vobis primum oportuerat prædicari verbum Dei: quia repulistis illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (*Act.* XIII, 46). » Sic igitur et missus, et non missus est Dominus. Audivimus autem quid mulier Chananæa dixerit: audivimus quid discipulis suis pro ea interpellantibus in itinere Christus responderit: nunc autem videamus quid etiam domum veniens egerit. Marcus enim evangelista, qui omnia hæc, quæ in itinere dicta sunt, prætermittit, cætera quæ sequuntur, non in via, sed in domo facta fuisse describit: ait enim: (380) *Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis: et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. Mulier autem statim, ut audivit de eo, cujus habebat filia spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus: erat enim mulier gentilis Syrophœnissa genere.* Quia enim non erat missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel, ideo clamanti mulieri nihil in via respondit. Insuper et domum ingressus, neminem scire voluit, et tamen latere non potuit. Sed quare neminem scire voluit? Quia omnes illi Gentiles erant: Gentilibus autem nondum revelari volebat. Quare ergo latere non potuit? inconveniens enim esse videtur, ut ille qui omnia potest, latere velit, et latere non possit. Non igitur sic est accipiendum, quasi latere voluisset, et latere non potuisset; simplici enim sermone hoc in loco utitur evangelista. Quid est enim, neminem voluit scire, nisi quia præcepit discipulis, ut eum ibi esse nemini dicerent? Neque enim hoc aliter discipuli intelligerent, nisi ipse eis, ne eum manifestarent præciperet. Sciri igitur voluit, et quia voluit, latere non potuit. Similiter autem de eodem ipso alibi quoque dicitur: quia ipse *se finxit longius ire* (*Luc.* XXIV, 28), cum, utique ire longius noluisset. Latere igitur nolebat, domum tamen ingressus se latere velle ostendebat; quia nondum tempus advenerat quo gentili populo prædicandus erat. Mulier autem quæ post eum in via clamaverat, postquam eum inter discipulos non invenit, interrogans ubi esset, ut audivit de eo, statim domum intravit, et procidit ad pedes ejus. Sed quid dixit? *Domine, adjuva me. Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.* Misera misericordiam sequitur, repulsa

A non erubescit, domum ingreditur, importuna clamat, Salvatorem adorat, et jam tandem responsum audire meretur. Probat eam Dominus, an patientiam habeat, an humilitatem teneat, canem eam vocat, canem se illa esse fatetur. *Non est,* inquit, *bonum sumere panem filiorum et mittere canibus.* Dicit illa: *Etiam, Domine:* canis ego sum, de populo gentili, de genere Chananæo, non sum digna pane filiorum, non sum digna beneficio sanctorum. Sed quia canis sum, porrige mihi micas: *Nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Docet nos mulier ista qualiter orare debeamus. Evangelium non legerat, et sicut Evangelium præcipit, orat (381). Scriptum est **80** enim: (382) *Petite et accipietis, quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis. Tunc respondens Jesus ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.* Cum improbitate panem petisti, propter improbitatem tuam dabuntur tibi quotquot habes necessarios. Vade, quia sana est filia tua: *et sanata est filia ejus ex illa hora.* Oremus igitur et nos Dominum ut sanet filias nostras; oremus ut sanet, et a peccatis liberet animas nostras. Illa enim anima vexatur a dæmonio, quæ peccare non cessat, et in crimine perseverat. Quæ si bene conversa fuerit, et de Christi misericordia non desperaverit, dicetur ei a piissimo Domino: *Fiat tibi sicut vis, et sanabitur ex illa hora;* quia peccator quacunque hora conversus fuerit et ingemuerit, vita vivet et non morietur.

LXV. *Et cum transisset inde Jesus, venit secus mare Galilææ: et ascendens in montem, sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos, et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos, ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, et cæcos videntes; et magnificabant Deum Israel.* Merito enim Jesus in montem ascendit, tanta et talia miracula facturus, ut in monte ejus potestatis alitudo, et in miraculis ejus divinitatis virtus appareat.

LXVI. *Jesus autem convocatis discipulis suis dixit: Misereor turbæ, quia jam triduo perseverant mecum, et non habent quod manducent.* Tres enim dies, tria sæculi tempora sunt: ante legem scilicet, sub lege, et sub gratia (383). Tribus igitur diebus turbæ cum Domino perseverant, quia totis his tribus temporibus viri sancti, Spiritu Dei pleni, in Christum credunt, Christum exspectant, ejusque panibus et do-

(378) Hieron. « Non quod et ad gentes non missus sit, sed quod primum missus sit ad Israel, ut illis non recipientibus Evangelium, justa fieret ad gentes transmigratio. » Hilarius: « Non quod non et gentibus impertienda salus esset; sed suis Dominus atque in sua venerat: primitias ergo fidei ab his, quibus erat ortus, exspectans, cæteris deinceps apostolorum prædicatione salvandis. »

(379) Act. XIII, 46: « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, » etc.

(380) Marc. VII, 24: « Vid. S. Aug. De cons. Evang., cap. 49.

(381) Hieron.: « Mira sub persona Chananitidis Ecclesiæ fides, patientia et humilitas prædicatur: fides, qua credidit sanari posse filiam: patientia, qua toties contempta in precibus perseverat; humilitas, qua se non canibus, sed catulis comparat. »

(382) Matth. VII, 7: « Petite et dabitur vobis, » etc.

(383) « Turbam triduo illum sustinentem, id est in fide S. Trinitatis, sive ante legem, sub lege, sub gratia secum perseverantem Dominus non vult jejunam dimittere. » Beda ad h. l.

a magno desiderio refici cupiunt: et non habe-
quod manducarent, quia panis vivus qui de
descendit, nondum eis appositus fuerat; non-
Leo de Tribu Juda librum aperuerat, neque
m ejus signacula solverat. Tertio igitur die, id
oc tertio suæ Incarnationis tempore turbas re-
neque ulterius eas fame perire patitur. Unde
:it, *et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in*
)mnes enim in via sumus, omnes ad patriam
mus. De hac via Psalmista ait: « Viam man-
'um tuorum cucurri (*Psal.* CXVIII, 32); » item-
« Beati immaculati in via, qui ambulant in
Domini (*Psal.* V, 1). » In hac autem via defi-
jejuni; per hanc viam currere non possunt,
:hristi pane non sunt refecti: præsertim si de
: venerunt; longe est enim a peccatoribus salus
. CXVIII): sicut enim hæc via brevis et facilis
onis, ita longa et difficilis est malis. *Et dicunt*
cipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos,
:turemus turbam tantam? Fortasse immemores
t Christi discipuli, quod Dominus ex quinque
bus quinque millia hominum jam superius sa-
rat. *Et ait illis Jesus: Quot panes habetis? At*
'ixerunt, Septem, et paucos pisciculos. Septem
ı panes, septem gratiæ sunt Spiritus sancti:
:i vero pisciculi pauci libri Novi Testamenti (384).
e enim pauci sunt libri Novi Testamenti ad
ris Testamenti comparationem: isti tamen
:i si illis septem panibus conjungantur, cunctis
inibus ad animarum refectionem sufficiunt: sine
ınim neque comedi possunt, neque saturitatem
›rtitudinem comedentibus tribuunt. Sunt enim
›m illi panes, sapientia et intellectus, consilium
rtitudo, scientia et pietas et timor Domini. Sed
sine sapientia sapiat? quis sine intelligentia
ligat? quis sine consilio providus? quis sine
ndine fortis? quis denique sine scientia sciens,
pietate pius, et sine Dei timore fidelis? Non
rhi pisces sine illis panibus comedi possunt. Et
to pisces, libri isti dicuntur, quoniam in vivo
ınatant; de quo scriptum est: « Quoniam apud
fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.
æcepit turbæ, ut discumberent super terram
. XXXV, 10). » Super terram enim discumbunt,
ınque terram et pulverem se esse cognoscunt.
: et dicitur (385): « Quid superbis, pulvis et
? » *Et accipiens Jesus septem panes et pisces,*
ias agens, fregit et dedit discipulis suis. Frangit
m Dominus, et panes et pisces, quoniam prout
et sancti Spiritus gratias unicuique tribuit, et
ında sanctarum Scripturarum mysteria pandit.

A Sed quibus dat, nisi discipulis suis? Quibus hæc prædicanda largitur, nisi episcopis et sacerdotibus? Isti enim sunt quos « constituit Dominus super familiam suam, ut dent illi cibum in tempore. » Isti cæteros pascunt: isti pane divini eloquii totam Ecclesiæ turbam reficiunt. *Et comederunt omnes et saturati sunt.* Comedamus igitur et nos, ut saturemur: legamus, ut intelligamus; hunc enim cibum qui plus comedit, plus **81** comedere appetit. Hic cibus mentem exhilarat, et stomachum non gravat. Quanto plus comeditur, tanto amplius crescit. Unde et subditur, et *quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.* Plura sunt fragmenta quam panes; quia plures sunt qui nunc fragmenta suscipiunt, quam illi qui tunc
B illos panes et pisces comederunt (386). Nonne vides, quanta librorum volumina ex his quatuor Evangeliis multiplicata sunt? Sed quid per septem sportas, nisi septem Ecclesiæ significantur, per quas omnes aliæ Ecclesiæ intelliguntur? Unde et Joannes evangelista *septem Ecclesiis* scribit. Unde et Isaias ait: « Apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus (*Is.* IV, 1); » panem nobis modo datum, panem quo repletæ et refectæ sumus; et quasi dicerent: Nos enim sumus illæ septem sportæ, quas plenas fragmentis olim in deserto apostoli sustulerunt; quia igitur panem habemus, panem nostrum comedemus. *Erant autem qui manducaverunt quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres.* Quare autem parvuli et
C mulieres non numerantur, nisi quia in Dei populo computari digni non sunt, qui vel parvulos in stultitia et fatuitate, vel mulieres in mollitie et debilitate imitantur. Unde Apostolus: « Nolite, inquit, parvuli effici sensibus, sed malitia parvuli estote (*I Cor.* XIV, 20). »

LXVII. (387) *Et dimissa turba ascendit in naviculam, et venit in fines Magedda.* Marcus enim dicit: quia « ascendens navem cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha (*Marc.* VIII, 10). » Unde vel proxima sibi loca, vel binomium ejusdem loci (388), vel alterum nomen generale provinciæ; et alterum proprium ipsius loci intelligere oportet (389). [CAP. XVI.] *Et accesserunt ad eum Pharisæi et Sadducæi tentantes, et rogaverunt eum, ut signum de cœlis os-*
D *tenderet eis.* Quid est enim quod isti signum de cœlis videre volunt? An fortasse non credunt Salvatorem nostrum in cœlis habere potestatem, qui tot et talia signa in terris operatur? hoc enim in terris agere non posset, si in cœlis potestatem non habuisset. *At ille respondens ait eis: Facto vespere di-*

!4) S. Hilar.: « Panes igitur septem offeruntur: ı enim ex lege, et prophetis gentibus salus su-
r, sed per gratiam spiritus vivunt, cujus se-
›rme, ut per gratiam traditur, munus est. » S. Am-
ius, lib. VI in Lucam: « Plerique septiformis
tus gratiam in panibus definitam, in piscibus
ue duplicis Testamenti figuram intelligendam
.runt. »
35) Eccl. X, 9: « Quid superbit terra et cinis? »
36) S. Hilar.: « Ad formam enim futuri in tot
partium millia plebs dinumerata sanatur, quotidem de partibus, a cœlestis cibi donum concursura essent millia creditutorum. »

(387) Magedan. Vulg.

(388) Ita Beda, et Euthymius.

(389) V. Jansenium, cap. 64, Maldonatum, Cornelium a Lapide qui auctori nostro ferme consentiunt. Vid. etiam Calmet ad h. l. et Bonfrerium in onomastico.

citis: Serenum erit, rubicundum est enim cœlum; et A *mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Faciem ergo cœli dijudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire?* Ac si dicat: In aliis oculos apertos habetis, in me autem cæci estis. Quid est enim signa temporum, nisi signa quæ in temporibus fiunt? Videtis vestris temporibus signa fieri, quæ nullis aliis temporibus facta sunt, et adhuc tamen signa quæritis; et videntes non videtis? De hoc autem Lucas sic ait: « Dum videritis nubem orientem ab occasu statim dicitis, Nimbus venit, et ita fiet; et cum austrum flantem, dicitis quia æstus erit, et fit. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare (*Luc.* XII, 54); » hoc autem tempus quomodo non probatis? Quid autem et a vobis ipsis non judicatis quod justum est? Si enim judicarent quod justum est, di- B cerent utique hunc esse Dei Filium, in cujus tempore fieri cuncta videbant, quæ de Christo prophetæ prædixerant. Non mirum, si evangelistæ idem non dicunt, quia non omnes omnia scribunt. Scribit enim Lucas quod prætermittit Matthæus; scribit et Matthæus quod Lucas prætermittit: sic et in aliis. Nemo tamen dubitet Christum Dominum nostrum omnia dixisse, quæ vel omnes vel singuli narrant. Sequitur: *Generatio mala et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei nisi signum Jonæ.* De signo namque Jonæ satis superius dictum est. Et *relictis illis abiit. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. Qui dixit illis: Intuemini et cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum. At illi cogitabant inter se dicentes;* C *quia panes non accepimus.* Dixit eis: *quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis: Neque septem panes in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis? cavete a fermento Pharisæorum et Sadducæorum.* Sic enim redarguisse, docere fuit; unde et subditur: *Tunc intellexerunt quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina Pharisæorum et Sadducæorum;* fermentum enim doctrina vocatur, quia sicut *modicum fermentum totam massam corrumpit,* ita modicum hæreticæ doctrinæ totam fidem commaculat (390).

LXVIII. *Venit autem Jesus in partes Cæsaræ Phi-* D *lippi, et interrogabat discipulos suos dicens: Quem dicunt homines* **82** *esse filium hominis?* Interrogat Dominus discipulos suos, quam opinionem de eo homi-

nes habeant, et quem eum esse putent; non diversas vulgi sententias ignoret, sed ut eos v[...] tem instruat, et doceat. *At illi dixerunt: Alii* [...] *nem Baptistam; alii autem Eliam; alii vero* [...] *miam, aut unum ex prophetis.* Jam enim Jo[...] defunctus erat, qui cum adhuc viveret, omnes [...] mabant, ne forte ipse esset Christus. Herodes qu[...] audiens famam Jesu dixit pueris suis: « Hi[...] Joannes Baptista, et ipse surrexit a Mortuis (*M*[...] XIV, 2). » Stultissimus populus qui nunc Joa[...] Christum; nunc Christum, Joannem esse put[...] Stultissimus, inquam, qui dum videt propheta[...] persequitur et vituperat; post mortem vero e[...] neratur et monumenta eis ædificat; neque tal[...] terius nasci posse arbitrantur, quales illi fue[...] quos ipsi occiderant. Unde videntes Joannem [...] Joannem sed Christum vel Eliam vel aliquem [...] præcedentium prophetarum eum esse putaba[...] militer autem et Christum videntes, Christum [...] esse credebant. Sciebant enim eum esse ventu[...] sed quia eum videbant, credere non poterant. [...] enim, si Eliam vel Jeremiam isti vidissent [...] utique eis credidissent; viderunt enim eos [...] eorum; eis tamen credere noluerunt. *Dicit ill*[...] *sus: Vos autem quem me esse dicitis?* Hæc est, i[...] sententia populi: sic de me loquuntur qui m[...] cognoscunt, non me dicunt esse, quod sum; d[...] me esse quod non sum: prius Joannem Chri[...] esse dicunt: jam neque me, neque Joannem p[...] esse Christum: *Vos autem quem me esse di*[...] Nunquid et vos eamdem opinionem habetis? *Re*[...] *dens Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filiu*[...] *vivi.* Decuerat enim hoc Petrum respondisse; q[...] nus ipse esse princeps apostolorum (391). S[...] deamus quid responderit Petrus. Dicit enim [...] stus: *Quem dicunt homines esse filium hom*[...] dicit Petrus: *Tu es Christus Filius Dei vivi.* I[...] homine interrogat; iste Dei Filium hominis [...] esse dicit. Ille igitur qui est Filius Dei vivi, Ipse est et filius hominis. Unde et beata Virgo [...] *Theotocos* vocatur, id est Deum et hominem pa[...] (392): quod quia Nestorius confiteri noluit, a[...] clesia expulsus et damnatus est. Respondens a[...] Jesus dixit ei: *Beatus es Simon Barjona quia c*[...] *sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui* [...] *cœlis.* Beatus, inquit, es Simon Barjona: S[...] filius columbæ; Barjona enim *filius columbæ* [...] pretatur (393). Sed quare columbæ filius Petr[...] citur? Quæ est ita columba? Legimus enim, i[...]

(390) Hier.: « Hoc est fermentum, de quo et Apostolus loquitur «Modicum fermentum totam massam « corrumpit. » Istiusmodi fermentum, quod omni ratione vitandum est, habuit Marcion, et Valentinus, et omnes hæretici. Fermentum hanc vim habet, ut si farinæ mistum fuerit, quod parvum videbatur crescat in majus, et ad saporem suum universam conspersionem trahat; ita et dotrina hæretica, si vel modicam scintillam in tuum pectus jecerit, in brevi ingens flamma succrescit, et totam hominis possessionem ad se trahit. »

(391) S. Aug. Serm. XIII De verb. D, etc. « Ipse enim Petrus in apostolorum ordine primus, in C[...] amore promptissimus, sæpe unus respondi[...] omnibus. » Id. serm XXXIII De Verbis aposto[...]

(392) Deiparam Latini interpretantur. Syno[...] adversus tragœdiam Irenæi cap. 15 apud Balu[...] Collect. nov., etc. « Dei partricem: » A. Græ[...] Ephremio ap. Photium Cod. 228. dicitur aliis [...] μήτηρ Θεοῦ. Vid. Allat. De litturg. S. Jacob. S[...] rum, Du Cangium, etc.

(393) S. Hieron.: « Ergo ex confessione so[...] vocabulum, quod revelationem ex Spiriru sanc[...] beat, cujus et filius appellandus sit. Siquidem I[...]

cie columbæ Spiritum S. super Christum Dominum apparuisse. Hujus igitur columbæ filius est, qui tam sanum tamque spiritualem sensum habet. Ut enim Dominus ait : *Quod natum est ex carne, caro est ; et quod natum est ex spiritu, spiritus est* (*Joan.* III, 6). Unde et subditur ; *Quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis.* Non est hæc scientia carnalis, non est hæc fides carnis et sanguinis ; non parentes tui vel caro tua ista te docuerunt, sed Pater meus qui est in cœlis (394). Sic enim et Apostolus dicit (*ad Gal.* I, 16) : quia non acquievit carni et sanguini, sed venit Jerosolymam videre Petrum. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Tu dicis, et verum dicis, quia ego sum Christus Filius Dei vivi : et ego dico tibi, quia tu es Petrus, fide fortis, et doctrina stabilis. Nisi enim in hoc nomine fortitudinem et stabilitatem Christus intellexisset, non ea quæ sequuntur protinus addidisset, dicens ; *et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Si Petrum non intelligis, petram respice : *petra autem erat Christus.* Sic igitur a petra Petrus, sicut a Christo Christianus (395). Videamus itaque quid sit *et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Super hanc petram, quam tu modo in fidei fundamentum posuisti ; super hanc fidem, quam tu modo docuisti, dicens : *Tu es Christus, Filius Dei vivi* ; super hanc petram et super hanc fidem ædificabo Ecclesiam meam Huic enim sententiæ Apostolus concordans, ait : « Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (*I Cor.* III, 11). » Ac si dicat : Non est aliud fundamentum, nisi illa petra quam Petrus posuit in fundamentum, cum diceret : *Tu es Christus, Filius Dei vivi* : super hanc autem petram ædificatur tota Ecclesia Dei (396) *Et. portæ inferi non præ-*
83 *valebunt adversus eam.* « Qui enim ceciderit super hunc lapidem confringetur ; super quem vero ceci-

A derit lapis iste, conteret eum. » Tanto enim impetu, tantaque fortitudine hæc petra fertur, ut muros conterat, portas comminuat, et nulla virtus vel fortitudo ei resistere valeat. Sed si vis et aliter intelligere *portas inferi*, cognosce prius portas cœli. Portæ namque cœli apostoli sunt, episcopi et sacerdotes, et alii quorum doctrina et exemplis cœli palatium fidelium animæ ingrediuntur. Sunt igitur e contra portæ inferi, Judæi, et hæretici, omnesque seductores, et fidei catholicæ corruptores : per hos enim infidelium animæ in infernum intrant, et in tenebras demerguntur. Et isti quidem contra hanc petram, et adversus Ecclesiam, quæ super eam ædificata est, prævalere non poterunt. *Et tibi dabo claves regni cœlorum.* Hoc enim quod principaliter Petro
B dicitur, cæteris quoque apostolis dictum esse intelligi debet : et non tantum apostolis, verum etiam episcopis et sacerdotibus. Istis enim et claves et potestas a Domino data est, ut non solum Ecclesiam, sed et cœlos aliis aperiant. *Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis : et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Hoc episcopi audiant, de munere gaudeant, de potestate non superbiant. Si enim sic ligaverint ut Petrus, quidquid ligaverint ligatum erit ; et quidquid solverint solutum erit. Imitentur igitur illum in discretione et justitia, quem imitari volunt in ligandi atque solvendi potestate. Si enim aliter egerint non erit ratum quod egerint (397). Ideo enim hæc soli Petro dicta sunt, quia nemo fidelior,
C nemo justior, nemo discretior, et nemo melior erat, cui hæc verba dici potuissent. Ideo illi soli dicta sunt, ut omnes alii se in illo quasi in speculo videant, sic vivendo, sic agendo, sic ligando, sic solvendo, et a pace et concordia non recedendo. Verumtamen, sicut prælati si injuste ligant, ligandi potestate se ipsos privant, ita et subjecti etiam, si injuste ligati sint, si tamen se ligatos esse parvi-

na in nostra lingua sonat filius columbæ. »

(394) S. Leo, serm. 4, ex recen. Baller. cap. 2. « Ideo beatus es quia te Pater meus docuit, nec terrena opinio te fefellit, sed inspiratio cœlestis instruxit, et non caro nec sanguis, sed ille me tibi, cujus sum unigenitus filius, indicavit. »

(395) S. Aug. serm. 270, n. 2. « Petrus unus pro cæteris, unus pro omnibus : Tu es, etc., merito tale responsum accipere meruit. Beatus, etc., quia ego petra, tu Petrus ; neque enim a Petro petra, sed a Christo Christianus. » Idem ferme serm. 76, n. 1.

(396) Hanc evangelicæ sententiæ interpretationem communem habet A. noster cum PP. aliis, quos recenset eminentissimus Orsi De irr. R. P. jud. t. II, p. 310, et quid de ea decernendum sit fuse explicat. De eadem sententia ex TT. Gallis Carolus du Plessis d'Argentre Elem. Th. pag. 260, scribit : « Manifestum est hæc verba « Tu es Petrus, etc. » a Christo dicta fuisse de persona Petri, quem præcipuum Ecclesiæ suæ fundamentum et unitatis Ecclesiæ quasi centrum esse volebat : ut ex perpetua Ecclesiæ traditione constat, sexcentisque veterum testimoniis, qui disertis verbis asseruerunt, Petrum, ipsiusque successores in Romana sede hanc esse Petram firmissimum, super quam Christus Ecclesiam suam fundavit. Porro cum eadem Scripturæ loca varios sensus sæpissime pati possint, ne mireris, si quidam ex sanctis Patribus interdum alio sensu, qui magis ad scopum suum faciebat, illum locum a nobis adductum intellexerint. Sic S. Hilarius cum aliis quibusdam quandoque asserit, hanc petram, super quam Christus Ecclesiam fundavit, esse confessionem divinitatis Christi a Petro factam. Sed hæc
D interpretatio non excludit, imo confirmat priorem sensum jam allatum : nam confessio a Petro facta, ipsemet Petrus est, quatenus illam confessionem edidit. Ab ista expositione non multum abludunt ii, qui petram interpretantur *Christum*, quem Petrus, erat confessus. Non enim intelligunt Christum simpliciter in se spectatum, esse illam petram, de qua in celeberrimo loco, « Tu es Petrus, et super hanc petram, etc. » Christus loquitur ; sed esse Christum, quatenus eum confessus est Petrus, seu ipsum esse Petrum, quatenus confessus est Christi divinitatem. S. Augustinus, qui hac interpretatione sæpius usus est contra Donatistas, quia scilicet ad propositum suum magis faciebat, alteram quoque approbat in libro Retractationum cap. 11.

(397) V. Hier. ad hunc locum.

pendant, ipsa sua superbia se ipsos arctius ligant. A Desiderent igitur solvi etiam illi qui sic ligantur, spondeant satisfactionem, quam si prælatus recipere noluerit, tunc sciant se esse solutos. *Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Christus.* Vult enim Dominus ut suo tempore omnia dicantur et fiant: nondum enim tempus advenerat, quo discipulorum præconio manifestandus erat (398) *Exinde cæpit Jesus dicere discipulis suis, quia oportet eum ire Jerosolymam; et multa pati a senioribus et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi et tertia die resurgere.* Quod enim Dominus discipulis futura prædicit, et se sponte pati ostendit, et eorum fidem confirmat: secundum quod ipse alibi ait: « Et nunc dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis (*Joan.* XIV, 29). » *Et assumens eum Petrus, cæpit increpare illum dicens; absit a te, Domine; non erit tibi hoc. Qui conversus dixit Petro: Vade post me, Satanas, scandalum es mihi; quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* B Vade, inquit, post me; sequere et imitare me; ut sicut ego morior pro te, ita et tu moriaris propter me (399). Noli mihi esse contrarius, noli meæ voluntati resistere, noli divinis consiliis obviare. Sic enim oportet fieri, quia sic est ante tempora prædestinatum, et a prophetis prænuntiatum. Hoc est enim quod alibi ait: « O stulti e tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ: nonne sic oportuit pati Christum et resurgere a mortuis, et ita intrare in gloriam suam (*Matth.* XXIV, 25). » Sapiebat igitur Petrus quæ hominum sunt, quia humanum consilium dabat, sed non sapiebat quæ Dei sunt, quia hæc secreta divini consilii quibus homo redimeretur, ignorabat. C

LXIX. *Tunc Jesus dixit discipulis suis. Si quis vult post me venire, abnegit* **84** *semetipsum.* Debet enim unusquisque homo negare seipsum, non quod homo sit, non quod fidelis et Christianus sit: sed si idololatra fuit, si infidelis, si adulter et fornicator, si cupidus et avarus, talem se esse neget, talem se non esse ostendat. Ostendat autem non voce, sed operatione: dicat cum Apostolo: « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (*Galat.* II, 20). » Vivebat enim Apostolus, sed non ipse, vivebat non Saulus, sed Paulus: negaverat igitur se ipsum, multum jam differens a seipso. Sequitur: *Et tollat crucem suam et sequatur me.* Crucem enim suam D tollit, qui carnem suam cum vitiis et concupiscentiis cruciat, et affligit. Sed quia non sufficit tollere, ideo mox subdidit dicens, *et sequ* (400). Qui enim Deum non sequitur, ei neque crucem tollere neque carnem affligе est. Unde Apostolus: « Si tradidero corpu ita ut ardeam, charitatem autem non habue mihi prodest (*Cor.* XIII, 3). » Et Domi his qui omnia opera sua faciunt, ut videa hominibus, quamvis multum jejunent et crucient et affligant, dicit tamen quia *rec mercedem suam* (*Matth.* VI, 2). Non prode Judæo, non prodest hypocritæ et hæretica portare. Quare? quia non sequuntur Ch Christum enim sequitur qui eum imitatur. Christum? Esto humilis, patiens et mis esto sine odio et simulatione; sis Deo obe proximum diligens. Hac enim via Christus per hanc igitur ambula, si vis eum sequi. N per hanc ambulaveris, eum non sequeris, sequi videaris. Multi enim diabolum sequu Christum sequi videntur. *Qui enim voluerit suam salvam facere, perdet eam.* Quis igitur animam suam, si ille eam perdit, qui eam contendit? Quæ est ista anima quam perde mus? Ista enim anima, hæc vita præsens igitur alterius vitæ oblitus, hanc solam pr vitam diligit; et hanc quidem perdet, et al habebit. *Qui autem perdiderit animam suan me, inveniet eam.* Beati itaque martyres vitam perdiderunt, et animas suas usque ad non dilexerunt, isti enim invenient vitam, n lemcunque sed æternam vitam. *Quid enim homini si mundum universum lucretur, an suæ detrimentum patiatur?* Quid enim pr manorum principibus mundum ad tempus po et pro animarum salute nihil egisse, cum cadavera in pulverem revertantur, et anim ferno torqueantur? Si enim diceretur tibi: hoc mense dives et potens, facias quidqu utere carnis voluptatibus sicut placet, ea ta ditione, ut tibi oculi eruantur, omne solati tur, et toto tempore vitæ tuæ in fame et omni cruciatu et omni miseria vivas: illud tale bonum hoc tenore susciperes? Et tota hæc vita præsens, nec mensis est, n diei, vel horæ spatium, ad illius æternæ in comparationem: cui miseriæ neque finis pœna similis invenitur (401). *Aut quam dal*

(398) Hieron. « Potest autem fieri, ut idcirco ante passionem, et resurrectionem se noluerit prædicari, ut completo postea sanguinis sacramento opportunius Apostolis diceret: « Euntes docete omnes gentes. »

(399) Est hæc interpretatio S. Hilarii capite 16, n. 10. Petro ait: « Vade retro post me, id est ut exemplo se passionis sequatur. » Editor Maurinus adnotat, ita eadem verba explicasse Origenem, in editione Huetii, pag. 285. Ambrosium lib. I, de Abraham, num. 55, et Eusebium lib. I, contra Marcellum, c. 2.

(400) Chrysost., homil. 56. Tria distinguit abnegare seipsum, tollere crucem suam, et Christum sequi. « Posset enim, inquit, aliquis talia p stum tamen non sequi, si nihil videlicet ipsum pateretur. »

(401) Hilar. « Quid enim prodest occupas dum et toto terrenæ potestatis dominat sæculi incubare, si perdenda anima, et s dum vitæ detrimentum est?.... quid affer vitam? præparatos, credo, terrenarum opu commerciis thesauros, ambitiosos dignit mæque titulos, aut veteres delicatæ nobilit gines? neganda sunt hæc omnia, ut meliorib demus, et contemptu universorum, Ch quendus est, et æternitas, spiritalium ter damno, est comparanda. »

ıutationem pro anima sua? Nulla enim commu-est, nullum pretium est, quo salvari anima , nisi fides et pœnitentia : si enim sine his de ·ita exierit, jam nullo pretio ulterius redimi :. Unde Psalmista ait : « Qui confidunt in vir-ua, et in multitudine divitiarum suarum glo-ır. Frater non redimet, redimet homo : non Deo placationem suam, et pretium redemptio-ıimæ suæ (*Psal.* XLVIII, 7). » Ideoque laborabit ırnum, et vivet in tormentis usque in finem. *enim hominis venturus est in gloria Patris sui ngelis suis, et tunc reddet unicuique* (402) *se-ım opus ejus.* Venit enim prius humilis, ut .retur filius hominis; veniet autem iterum su-ı et excelsus in gloria et honore et majestate ıa, ut judicet mundum, et reddat unicuique dum opera sua. *Deus* enim *manifestus veniet, noster, et non silebit* (*Psal.* XLIX, 3). Et quasi s diceret : Utinam illam gloriam aliquando mus, subdidit dicens : *Amen dico vobis, sunt m de hic stantibus, qui non gustabunt mortem videant filium hominis venientem in regno suo.* .m de illo regno et de illa gloria hoc intelli-s, in qua modo cum angelis suis se judicatu-'enire promisit, stare non potest : nemo enim ıt, ubi Dominus ista dicebat, qui mortem jam ustaverit ; ipse tamen ad judicium nondum ve-ualiter autem hæc intelligi debeant sequentia 'estant.

ſ. [CAP. XVII.] (403) *Et post dies sex assumpsit Petrum et Jacobum et Joannem fratrem ejus, et illos in montem excelsum seorsum, et transfi-us est ante eos.* Isti igitur sunt de quibus modo ixerat : « Qui non gustabunt mortem, donec ıt filium hominis venientem in regno suo ŀ. XVI, 28) ; » id est apparentem in virtute et regni sui. Transfiguratus enim Dominus, talis n monte tribus istis suis discipulis apparuit, ı post hanc vitam (404) in regno suo cunctis delibus apparebit. Sed quare Salvator noster m suæ claritatis speciem transfigurare se vo-isi ut illius gloriæ quam prædicabat nos red-certiores ? Unde et tres suos discipulos, qui ıiæ columnæ alibi vocantur (*Galat.* II, 9), ad-'oluit, qui hujus tantæ visionis testes existe-Sufficiunt enim isti tres ad hoc testificandum, icut scriptum est, « In ore duorum vel trium m stabit omne verbum (*Matth.* XVIII, 16). » enim non credat quod Petrus, Jacobus, et es testantur ? Recte autem in excelso monte ıbant, quæ postmodum in cœlis fieri debebant. vero post dies sex, quia ut Apostolus ait :

A hujus vitæ labore finito qui in sex diebus agitur, relinquitur « sabbatismus, et requies populo Dei (*Hebr.* IV, 9). » Multum igitur desiderare debemus, ut hi sex dies transeant, quatenus regem nostrum in suo decore suæque majestatis gloria videamus. « Scimus enim, ait Joannes, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est (*I Joan.* III, 2). » *Et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.* Nihil evangelista sole splendidius, nihil nive candidius invenire poterat, cui Christi faciem et vestimenta assimilaret (405). Nos tamen sole splendidiorem eum esse non dubitamus : non enim creatura Creatori ad plenum similis potest esse. *Et ecce apparuit illis Moyses et Elias cum eo loquentes.* Sed quare
B Moyses et Elias ? In Moyse namque legem, in Elia prophetas videmus (406) : vident igitur apostoli Moysen et Eliam cum Christo loquentes, vident legem et prophetas ei testimonium dantes. Unde et Habacuc propheta : « In medio duorum animalium cognosceris (407). » Usque hodie namque in medio duorum animalium, in medio Moysis et Eliæ, id est in lege et prophetis Christus cognoscitur et videtur. Lege libros Moysis, lege prophetarum libros, ibi Christum invenies, ibi eum cognosces, et videbis : ibi enim transfiguratur, ibi suis fidelibus ejus majestatis gloria revelatur. Loquebantur autem isti duo viri, ut Lucas ait (*cap.* IX, 31), simul cum Jesu de morte ejus, quam in proximo passurus erat in Jerusalem : et fortasse læti, quia videbant suæ re-
C demptionis totiusque humani generis diem appropinquare. *Respondens autem Petrus dixit ad Jesum : Domine, bonum est nos hic esse; si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum.* Cognovit igitur Petrus et Moysen et Eliam, quos nunquam amplius viderat, quamvis ut alii evangelistæ dicunt, quid diceret, ignoraret. *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos; et ecce vox de nube dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.* In nube enim Deus apparuit, quia in sua majestate ab hominibus videri non potest ; sicut ipse ait : « Non me videbit homo et vivet (*Exod.* XXXIII, 20). » Possumus autem per hanc nubem divinam Scripturam significare, quæ aqua sapientiæ plena, intelligenti-
D bus lucida, non intelligentibus obscura apparet. In hac autem nube omnipotens Deus audiri quidem potest, videri autem et intelligi sicuti est, omnino non potest. Ubique enim eum loquentem audimus, nusquam autem, nisi per speculum et in ænigmate, eum videmus : ipse enim in prophetis, ipse in apostolis loquitur. Unde ipse Dominus ait : « Non enim

:) Secundum opera ejus.
) Est homilia suppositi Emiseni Sabb. post I, ı. Quadrag., pag. 62.
·) Beda : « Qualis apostolis tunc apparuit, talis udicium omnibus electis apparebit. »
·) Beda : « Nam qui nihil sole clarius novimus , ideo non solum Domini, sed et sancto-;loria in resurrectione, solis aspectui com-

paratur. »
(406) Hieron. « Lex ostenditur et prophetæ, qui et passionem Domini, et resurrectionem crebris vocibus nuntiarunt. »
(407) Cap. III, 2, ex vers. LXX, quam memorat quoque Hieron. ad Habac. et adhibet Ecclesia in fractu ad I. Proph. fer. 6 Parasc. « In medio duorum animalium innotesceris. »

vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri A qui loquitur in vobis (*Matth.* x, 20). » Nubem igitur videre possumus, ipsum autem qui in nube loquitur, videre non possumus. Nam et modo in hac nube sacri Evangelii (408) eum loquentem audimus, eum tamen non videmus : cujus enim nisi illius vox est hoc quod istæ litteræ sonant : *Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui?* Bene enim in Filio suo sibi complacuit, qui in hominis creatione sibi displicuit. Unde ipse ait : « Pœnitet me fecisse hominem (*Gen.* iv, 7). » Hunc autem audire, huic et credere et obedire nos admonet. Cui enim nisi sapientiæ, justitiæ, et veritati credere debemus? Ipse enim est Dei virtus, et Dei sapientia : ipse est via, veritas, et vita. *Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde.* Quid enim, si B speciem ejus vidissent, qui ejus vocem ferre non potuerunt? *Et accessit Jesus, et tetigit eos, dixitque eis : Surgite, nolite timere.* Beati illi quos tangit Jesus : beati illi quos salus tangit et vita. Illi enim surgunt, illi sine timore et securi fiunt (409). Rogemus igitur eum, ut et nos tangat, et a somno stuporis et **86** insipientiæ excitet, atque ad se videndum oculos nobis aperiat. *Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum.* Sufficit enim videre Jesum : sufficit videre illam lucem, quam qui sequitur non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. *Et descendentibus illis de monte præcepit Jesus dicens : Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis a mortuis resurgat.* Conveniens enim erat, ut hæc tanta ejus gloria tunc primum prædi- C caretur, quando carnis mortalitate exutus, novæ resurrectionis gloria et decore indueretur.

LXXI. (410) *Et interrogaverunt eum discipuli dicentes : Quid ergo scribæ dicunt quod Eliam oportet primum venire?* Audientes enim discipuli de resurrectione filii hominis, ultimam et generalem resurrectionem intellexerunt; quam quidem propter hæc verba, jam proximam esse arbitrabantur : sed ad hæc scribarum dicta repugnabant, qui nisi prius veniret Elias, eam fieri non posse prædicabant. *At ille respondens ait eis : Elias quidem venturus est, et restituet omnia.* Verum est, inquit, quod scribæ dicunt, quia prius venturus est Elias, quam illa, de qua vos intelligitis, resurrectio fiat : et ipse cum venerit, restituet omnia; quoniam ad ejus prædica- D

tionem, Judæorum populus usque ad illud t
in sua infidelitate persistens, ad Ecclesiam c
tetur et fidei restituetur. Tunc enim et ple
gentium intrabit et Israel salvus fiet. *Dico*
vobis, quia Elias jam venit et non cognoverun
sed fecerunt in eum quæcunque voluerunt :
filius hominis passurus est ab eis. Venturus, inq
Elias, et jam venit : et ille quidem qui jam
meam resurrectionem præcessit : ille vero qu
turus est, generalem omnium resurrectionem
cedet. His autem verbis *tunc intellexerunt di*
quia de Joanne Baptista dixisset eis ; dictus es
Joannes Elias, quia præivit ante Dominum
ritu et virtute Eliæ.

LXXII. (411) *Et cum venisset ad turbam, a*
ad eum homo genibus ante eum provolutus d
Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est
patitur. Tales enim lunatici dicuntur, quia
dum lunæ innovationem magis vexantur (412
sæpe in ignem cadit et crebro in aquam ; et
eum discipulis tuis, et non potuerunt curar
Respondens Jesus ait : O generatio incredula
versa, quousque ero vobiscum, usquequo patie
Tædet jam Dominum cum incredula Jud
gente habitare. Unde et alibi ait : *Relinquetu*
domus vestra deserta. Afferte huc illam ad
increpavit illum Jesus, et exit ab eo dæmoni
curatus est puer ex illa hora. (*Matth.* xvi
Quæret autem fortasse aliquis quid ista sign
quoniam Christi miracula sine aliqua signific
raro inveniuntur. Potest igitur homo iste Jud
populus intelligi, cujus filius spiritus est, qui
ma vocatur : secundum hoc, quod de ipso D
dicitur, quia *inclinato capite tradidit spiritum*
animam. Rogat igitur homo iste pro filio suo
populus iste pro spiritu et anima sua. Quare
lunaticus est : *Stultus* enim, ait quidam, *u*
mutatur (*Eccl.* xxvii, 12). Nisi enim Judæi lu
essent, nequaquam eis Dominus dixisset : «
patre diabolo estis (*Joan.* viii, 44). » Vexati it
diabolo sæpe in ignem invidiæ et furoris, et s
aquam pravæ doctrinæ et erroris mergebantu
autem generatio, qui vult intelligere, quam
dula semper et perversa fuerit, legat Moysi e
phetarum libros : et quoniam populum istum
sacerdos neque levita sanare potuerunt, id

(408) Simili modo Gregorius lib. xvii Mor., cap. 14, « Nubium nomine prædicatores Evangelii venire docet. Nam ut auctores rudes non inundatione scientiæ, sed moderata prædicationis distillatione foveantur, ligat Deus aquas in nubibus, » etc.

(409) Hieron. « Quia illi jacebant et surgere non poterant, ipse clementer accedit et tangit eos, ut tactu timorem fuget, et debilitata membra solidentur. Quos manu sanaverat, sanat imperio : « Nolite timere ; » primum timor expellitur, ut postea doctrina tribuatur. »

(410) Chrysot., homil. 58. « Non ergo a Scripturis id sciebant, sed quoniam scribæ illis declarabant, vulgo hæc opinio ferebatur... Divinæ namque Scripturæ duos adventus Christi testantur, quorum al-
ter jam factus est, alter vero futurus est.
scribæ ista confundentes et populum perver
secundi adventus solummodo recordabantur
cebant ad plebem ; si Christus hic esset, jam
venisset... Hac de causa Pharisæi miserunt ad
nem ac interrogabant ; Elias ne es tu? nullam
ris adventus mentionem facientes. Quam solut
attulit Christus ; quia scilicet Elias tunc veni
licet ante secundum meum adventum ; et nun
Elias venit, ipsum Joannem ita vocans, etc.
Origen. tract. 3 in Matth., Hier. hic et in epist.
gas et ad Malach. c. 3 et 4.

(411) « Genibus provolutus ante eum.... c
ignem. »

(412) V. Franciscum Valesium sacr. Philos.

dicitur, *et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum.* Oportebat igitur ut eum sanaret Samaritanus. Interrogavit autem Dominus patrem pueri, ut Marcus ait, quantum temporis esset, ex quo illi hoc accidisset, et respondit, « ab infantia :» per quod populus iste semper a primæva ætate incredulus et infidelis fuisse intelligitur. Unde Moyses eidem populo ait : « Adhuc vivente me et ingrediente vobiscum, semper contentiose egistis contra Dominum, quanto magis cum mortuus fuero? (*Deut.* XXXI, 27). » *Tunc accesserunt discipuli ad Jesum, et dixerunt ei : Quare nos non potuimus ejicere illum? Dicit illis : Propter incredulitatem vestram.* Nondum enim apostoli perfectam fidem habebant (413); ideoque alibi dicunt : « Domine, **87** (414) auge nobis fidem (*Luc.* XVII, 5); » itemque : « Neque enim fratres ejus credebant in eum (*Joan.* VII, 5) : » Unde et « Stulti et tardi corde ad credendum (*Luc.* XXIV, 25) : » a Domino vocantur *Amen quippe dico vobis, si hacueritis fidem sisut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis.* Dixit enim superius de grano sinapis, « quia minimum est omnibus seminibus, cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres cœli veniant et habitent in ramis ejus (*Matth.* XIII, 32). » Hoc autem granum non solum in arbore crescit, sed semen quoque plusquam centesimum et millesimum reddit. Qui igitur habuerit talem fidem, quæ ita crescat et multiplicet, semperque fortis et indeficiens perseveret, nihil ei impossibile erit. Unde Apostolus : « Sancti, inquit, per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissionem: obturaverunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello (*Hebr.* XI, 33). » Si autem velis cognoscere quid fides possit, lege et cætera quæ in eadem Epistola continentur. Sed quid est quod ait: *Dicetis monti huic, Transi hinc, et transibit?* Quid est monti huic, nisi illi iniquo, quem apostoli de supradicto homine nec ejicere nec movere potuerunt? Quamvis enim propter superbiæ altitudinem mons diabolus dici possit (415), hoc tamen in loco propter ponderis gravitatem qua hunc miserum hominem opprimebat, et a talibus tantisque viris moveri non poterat, satis congrue mons vocatur. *Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem et jejunium.* Quamvis, inquit, hic mons et hoc genus dæmonum per fidem moveatur et ejiciatur, ad hoc tamen agendum et orationes et jejunia necessaria sunt. Est igitur hoc magnum et singulare præsidium cunctis fidelibus, ut in magnis tentationibus ad orationem et jejunia confugiant; siquidem illa malignorum spirituum genera his vincuntur et ejiciuntur ; quæ alio modo nec ab ipsis Christi discipulis moveri possunt. Hoc itaque valde notemus, hoc valde memoriæ commendemus, hujusque clausulæ semper in omnibus tentationibus memores simus. Hoc autem maxime illi audiant, qui in ignem et aquam a diabolo præcipitantur, id est (416) qui spiritu fornicationis, concupiscentiæ flamma et voluptate vexantur: luxuria enim et ignis et aqua est ; ignis quidem quia accendit : unde per Osee dicitur. « Omnes adulterantes, quasi clibanus succensi sunt a coquente (*Ose.* VII, 4). » Aqua vero, quia totum hominem effeminat et in mollitiem revolvit.

LXXIII. *Conversantibus autem in Galilæa, dixit, illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, et occident eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.* Hoc autem ut alii evangelistæ dicunt, discipuli non intelligebant, et quid significaret interrogare timebant : inde ergo contristati sunt vehementer, per quod datur intelligi, quia prius quidem non intellexerunt, sed postea intelligentes vehementer contristati sunt. *Et cum venissent Capharnaum accesserant qui didrachma accipiebant ud Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non solvit didrachma? Ait, etiam; et cum intrasset domum, prævenit eum Jesus dicens: Quid tibi videtur Simeon, Reges terræ a quibus accipiunt tributum et censum, a filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, ab alienis. Dixit illi Jesus : Ergo liberi sunt filii.* Si, inquit, reges terræ non a filiis suis, sed ab alienis tributa accipiunt; manifestum est quod regum filii ab omni solutione tributi liberi sunt. Quod si filii regum tributa non solvunt, quanto magis ego tributa solvere non debeo, qui illius regis filius sum qui est Rex regum et Dominus dominantium (417)? *Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore ejus, invenies staterem ; illum sumens da eis pro me et te.* Ecce enim Salvator noster qui tributa solvere non debebat, tamen ne candalum fieret, tributa persolvit. « Væ igitur illi per quem scandalum venit (*Matth.* XVIII, 7); » si tamen sin peccato scandalum evitare potest. Non enim peccat qui sua tribuit : peccat autem qui aliena rapuit. « Cui igitur tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui ti-

(413) Hilar., num. 6 : « Crediderant quidem apostoli; nondum tamen erant perfectæ fidei. Nam Domino in monte demorante, et ipsis cum turba residentibus, quidam tepor eorum fidem relaxaverat. »

(414) Vulg., *ad auge.*

(415) Hilar., « Diabolum montem cognominavit, quia in illo spiritales nequitiæ sunt, cœlestesque virtutes per eos ejiciendæ, et in altitudinem maris tanquam in profundum inferni abjiciendæ. »

(416) Beda ex Hieron. : « Lunaticus qui in cœpto non persistit, significat eos, qui nunc in ignem libidinis, nunc in aquam cupiditatis feruntur. »

(417) S. Hilar. : « Ut ostenderet legi se non esse subjectum, et ut in se paternæ dignitatis gloriam contestaretur, terreni privilegii posuit exemplum : censu aut tributis regum filios non teneri, potiusque se Redemptorem animæ nostræ corporisque esse, quam in redemptionem sui aliquid postulandum; quia regis filium extra communionem oportet esse reliquorum. Scandalum igitur præstat, ut solvat; cæterum debito legis est liber. »

morem, timorem; cui honorem, honorem (*Rom.* xIII, 7).» Apostoli verba sunt. Melius est enim viris catholicis et ecclesiasticis indebita dare, quam iniquorum contra Ecclesiam arma concitare, et impios et tyrannos scandalizare. Considerandum est autem quia Salvator noster, et secundum aliud, tributa ab aliis suscipit; et secundum aliud, ipse aliis tributa persolvit. Regis enim filius tributa recipit, hominis autem filius tributa persolvit. Cui enim nisi regis **88** filio pisces maris tributa persolvunt? Unus piscis vocatus est: statim cum tributo affuit. Si omnes vocarentur, simili modo omnes accurrerent (418), omnesque sua tributa persolverent: et quidem multo plures sunt pisces quam homines. Vide igitur si voluisset, quanta a tributariis suis tributa Dominus sussepisset.

LXXIV. [CAP. XVIII.] *In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas major est in regno cœlorum?* Accesserunt utique discipuli ad Jesum, non loquendo sed cogitando. Audiebat enim Dominus eorum cogitationes non minus quam locutiones; quoniam simili modo in ejus auribus utræque sonabant: unde et cogitationibus sæpe respondet. Hoc autem ideo præmisi, quia alii evangelistæ discipulos ad Jesum non accessisse, sed cogitasse, et inter se in via tractasse dicunt: quis eorum major esse videretur (419): *Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum, et dixit: Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.* Merito parvulum Dominus vocat, ut ejus exemplo instruantur qui majores videri volunt. Videtis, inquit, hunc parvulum? nisi ab hac stulta sublimitate, quæ vestros animos perturbat, ad hujus patientiam et humilitatem conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, sine invidia, sine odio, sine superbia, sine ambitione; non solum majores in regno cœlorum non eritis, verum etiam illuc non intrabitis. Ideo enim diabolus inde ejectus est, quia major ibi esse voluit. «Deponit enim Dominus potentes de sede et exaltat humiles (*Luc.* I, 52).» *Quicunque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cœlorum.* Quicunque, inquit, ex vobis plus se humiliaverit, plus exaltabitur et major fiet: et si ad hujus parvuli similitudinem omnes vos humiliaveritis, omnes ibi inter omnes majores eritis (420). Non igitur ambitio, sed humilitas majores facit; ille major qui humilior. *Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo me suscipit.* Talem videlicet non ætate, sed conversione, ut quod isti attulit ætas, hoc illi afferat sanctitas et humilitas. Sit igitur humilis et patiens, sit absque odio et invidia, sit sine dolo et simulatione, sit sine superbia et ambitione: sine his enim parvuli sunt, sine his et apostoli fuerunt: qualescunque enim prius fuerint, magistri tamen monita non surdis auribus suscipientes, tales postea facti sunt, quales eos fieri monuit. De his igitur parvulis Dominus dicit: *Qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.* Quid est *in nomine meo* nisi propter nomen meum, quia Christianus est, quia meus discipulus est, quia meo nomine insignitus est (421)? Qui autem hunc in Christi nomine suscipit, non solum suscipit istum, verum etiam Christum habitantem in isto. *Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt; expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris.* Multis enim modis scandalizantur homines, multisque modis dicuntur scandala. Quocunque enim modo aliquem offendas, et ad iram et indignationem commoveas, scandalum est: tale autem scandalum non est ad mortem. In fide vero scandalizare aliquem, qualiter Judæi et hæretici sæpe Ecclesiam scandalizant, ad mortem est. De hoc autem Dominus ait: «Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me (*Luc.* VII, 25).» Melius est igitur homini, ut moriatur, et non qualicunque morte, sed illa quæ magis tremenda esse videtur, videlicet ut cum magno lapide in profundum maris demergatur, quam simplicem (422) aliquem et pusillum in Christum credentem scandalizet, et a fide catholica deviare faciat. Melius est enim occidi quam occidere; qui enim occiditur non ideo beatitudine privatur. Legimus enim quosdam sanctorum martyrum, lapidibus collo ligatis, in profundum maris fuisse demersos: non ideo tamen eos credimus beatitudine esse privatos, qua privantur illi, qui aliquem scandalizant. Melius est igitur homini ut in corpore occidatur, quam ut in fide aliquem scandalizet. *Væ mundo a scandalis.* Væ illis qui scandala concitant, et qui scandalizantibus credunt: Væ hæreticis et schismaticis, et his qui illorum sequuntur errores. *Necesse est enim ut veniant scandala.* Unde Apostolus ait: «Oportet hæreses esse, ut hi qui probati sunt, manifesti fiant (*I Cor.* XI, 19).» Quod igitur hæreticis et schismaticis fuit væ, hoc viris catholicis necessarium et utile fuit. Per hoc enim Ecclesiæ fides magis claruit; et illi multo amplius nocuissent, si semper occulti latuissent. Necesse igitur fuit bonis, ut venirent scandala. Verumtamen *væ homini illi per quem scandalum venit.* Quamvis enim multa bona ex hoc malo subsecuta sint, væ tamen illi per quem scandalum venit. Non enim ideo mala faciebat malus, ut bo-

(418) Hilar. «Cum primum piscem admonetur inquirere, ascensuri ostenduntur, et plures.»

(419) Chrysost. alio modo solvit hom. 59 in Matth. «Si non interrogasse sed secum id cogitasse Marcus scribit, non sunt opposita; nec semel, sed bis ac tertio hæc eos cogitasse crediderim, et tum demum interrogasse.»

(420) Hilarius. «Revertendum igitur est ad simplicitatem infantium; quia in ea collocati, speciem humilitatis Dominicæ circumferemus.»

(421) Hieron. «Qui talis fuerit, ut Christi imitetur humilitatem et innocentiam, in eo Christus suscipitur.»

(422) Hieron. «Secundum ritum provinciæ loquitur, quo majorum criminum ista apud veteres Judæos pœna fuerit, ut in profundum ligato saxo demergeretur.»

nirent;quæ si fecisset,non tamen pro se,sed con-
19 se fecisset; sicut et ille de quibus Apostolus
Faciamus mala,ut veniant bona,quorum dam-
justa est (*Rom.* III, 8). » *Si autem manus tua
es tuus scandalizat te,abscice eum,et projice abs
num tibi est ad vitam ingredi debilem vel clau-
quam duas manus,vel duos pede habentem mitti
ıem æternum* Quid enim per manum et pedem
igamus, nisi amicos et propinquos nostros
quos velut propria membra diligimus, qui
ı quasi manus et pedes nobis necessarii sunt?
utem si nos in fide scandalizant, et eorum ini-
onversatione animas nostra perire sentimus,
damus eos a nobis et a nostro consortio sepa-
s.Nihil enim est quod contra animam diligere
amus : non patrem, non matrem,non fratrem,
e uxorem, vel filios. Melius est enim nobis ut
his ad vitam intremus,quam ut simul cum eis
ænas et mortem ducamur æternam.Id ipsum
n et per oculum significatur : sic enim dicere
nus de his,qui nobis aliquem valde amicum et
ssarium auferunt : Oculum mihi eruit, pedem
abscidit, manum mihi abstulit : non tamen
re, sed quadam rei similitudine. *Videtene con-
atis unum ex his pusillis.* De illis pusillis dicit,
ı superba altitudine se humiliantes, patientia
ımilitate, pusilli et parvuli sponte sua fiunt.
ı autem contemnendi non sunt : de quibus
ıc subditur . *Dico autem vobis quia angeli eo-
in cœlis semper vident faciem Patris mei,quia
lis est.* De angelis enim Apostolus ait,*quia sunt
nistratorii spiritus,in ministerium missi, pro-
to qui hæreditatem capiunt salutis* (*Hebr.* I,14):
enim Filius hominis salvare quod perierat.
ı igitur timendum est ne quis eos scandalizet,
errorem inducat, pro quibus Dei Filius in
lum veniens,et carnem suscipiens,semetipsum
liavit factus obediens usque ad mortem.
XV. *Quid vobis videtur : si fuerint alicui cen-
oves,et erraverit una ex eis,nonne relinquet no-
ıta novem in montibus et vadet quære eam quæ
vit? Et si contigerit ut inveniat : amen dico vobis
gaudebit* (424) *super eam magis quam supra no-*

A *naginta novem quæ non erraverunt. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis istis.* Quis est enim iste qui habet centum oves, nisi idem ipse qui loquitur, Jesus Christus Dominus noster (425)? Centum enim oves, tota angelorum et hominum multitudo intelligitur. Ovis enim centesima, homo est,qui non solum decima, verum etiam *decima decimæ* (426) a Moyse sæpe vocatur. Hic autem tunc erravit,quando præceptum Dei transgrediens,pomum vetitum comedit. Pro hac itaque una, nonaginta novem, id est totam illam angelorum multitudinem,in altis cœlorum montibus Dominus dereliquit (427), et hanc unam quæ erraverat,quærere venit : quæ postquam inventa est et Christi sanguine redempta,tanta pro
B ipsa in cœlis exsultatio fuit, quanta pro cæteris omnibus prius non fuerat. Hoc autem non ideo factum est, ut plus cæteris ista diligatur, sed quia nulla alia de periculo mortis ad vitam rediit,in qua sui amoris gaudium cæteræ ostendere potuissent. Quamvis autem ad angelorum numerum, fidelium numerus augeri credatur, homo tamen quasi una ovis inter centum erat, quando unus tantum cum uxore et non plures erant : hæc enim una erravit, pro hac de cœlis Christus descendit (428).

LXXVI.(429) *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade et corrige eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.* Hæc autem apostolis eorumque succcesoribus,episcopis videlicet,et sacerdotibus Dominum specialiter dixisse,ex eo ma-
C xime intelligi potest, quod mox ipse in sequentibus ait. *Amen dico vobis, quæcunque ligaveritis super terram,erunt ligata et in cœlo, et quæcunque solveritis super terram erunt* 90 *soluta et in cœlo.* Unde et bene dicitur : *si peccaverit in te frater tuus :* peccat autem in pastorem qui oves affligit : peccat in episcopum qui populo sibi commisso injuriam facit. Ad hos enim pertinet corripere , ad hos pertinet excommunicare, et de Ecclesia pellere, hoc autem quo ordine faciamus,ipse Dominus nos docuit dicens : *Vade,corripe eum inter te et ipsum solum.* Si enim hoc faciamus, non est unde frater noster merito (430) scandalizari debeat, præsertim cum

3) Hilar. c. 4, n. 21 : « Abjicere a nobis vel
s eruere propinquitates charissimorum nomi-
admonemur, si in illi aliquid tale cernamus,
consortium criminis eorum de familiaritate
ınus. » Hieron. ad h. l. « Si, inquit, ita est,
tibi conjunctus, ut manus, pes, oculus,et est
atque sollicitus et acutus ad perspiciendum?
dalum autem tibi facit, et propter dissonan-
morum te pertrahit ad gehennam, melius est
propinquitate ejus, et emolumentis carnalibus
ıs, ne dum vis lucrifacere cognatos et necessa-
causam habeas ruinarum.Itaque non frater,
ıxor, non filii, non amici, non omnis affectus
nos excludere potest a regno cœlorum, amori
ini præponatur. »
4) Vulg. *relinquit... vadit... gaudet.*
5) Chrysolog. serm.168.« Non terrenus pastor
st,sed cœlestis.... Homo habens centum oves,
stus est.» Itatet Hilar. ad h. l., Ambrosius,
m, in Luc. v, alios ap, Hieron. ad h. l.

(426) Vid. Num. c. XXVIII, v. 13, 21, 29 ; c. XXIX. v. 10, 15, etc.

D (427) Ambros. lib. VII in Luc., ad cap. XV.« Dives igitur pastor cujus omnes nos centesima portio sumus,habet Angelorum,Dominationum,Potestatum, Thronorum,aliorumque innumerabiles greges,quos in montibus dereliquit. » V. Hieron.

(428) Hilar. : « Ut ingentem esse in cœlis lætitiam reditu humanæ salutis ostenderet, comparationis posuit exemplum, etc. In unius Adæ errore omne hominum genus aberravit ; ergo nonaginta novem non errantes, multitudo angelorum cœlestium opinanda est.... et quærens hominem Christus est, et nonaginta novem relicti, cœlestis gloriæ multitudo est, cui cum maximo gaudio errans homo, in Domini corpore est relatus. »

(429) In hunc locum. Vide sermon. S. Aug. 82.

(430) Hieron. « Corripiendus est autem frater seorsum,ne si semel pudorem ac verecundiam amiserit, remaneat in peccato. » Beda : « Quo igitur

bona suadentes, veritatem ei dicamus. *Qui si nos* A *audierit*, nostra humili allocutione Domino reconciliabitur: *si autem non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in medio duorum vel trium testium stet omne verbum.* Paucos adhuc Dominus adhibere jubet, ne ille qui corrigitur multorum redargutien scandalizatus deterior fiat. Sufficiunt tamen isti ad testimonium, si vel de injusta conventione, vel se non ita ut dicitur, eis respondisse, contra episcopum vel sacerdotem aliquando agere voluerit. *Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ*; quatenus vel omnium objurgatione erubescat, qui paucorum humili allocutione satisfacere noluit. Unde et Apostolus ait: « Sufficit illi qui ejusmodi est, objurgatio quæ sit a pluribus. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (*I Cor.* xi, 6): » B ut excommunicatus, et ab Ecclesia separatus: nullus Ecclesiæ filius et communicet, qui Ecclesiæ credere noluit, ejusque consiliis obedire contempsit; et cæteri hoc audientes timeant, atque unius exemplo corrigantur multi. *Amen dico vobis quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* Hoc episcopi audiant; et hunc ligandi et solvendi ordinem teneant (431); prius singulariter aut per se aut per alium peccantes conveniant, deinde cum paucis, postmodum vero cum tota Ecclesia, quam si audire contempserint, jam tunc eos ligare non dubitent. Qui enim sic ligantur, et in cœlo et in terra ligati sunt: *Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quod-* C *cunque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cælis est ubi enim sunt duo vel tres congreti in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Qualiter enim intelligere debeamus hoc quod ait de omni re, determinatur, dum dicitur *in nomine meo.* Non enim malam petitionem facere possunt, qui in ejus nomine congregantur, et in quorum medio ipse est; id est in quorum corde ipse præsidet, quia ideo ibi est ut corda regat, consilia dirigat, petitiones disponat, eosque sibi invicem in bono consentire faciat. Videtur autem huic loco illud convenire, quod alibi dicitur: « Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (*Joan.* xvi, 23). » Illi enim sibi in bono consentiunt, illi in nomine Jesu congregantur et petunt, qui ea postulant quæ ad salutem pertinent. D Quid enim nisi salus, Salvatoris (432) nomine quæritur? Jesus enim *Salvator* interpretatur: qu salutem non petit, quamvis vocet Jesum, non petit in nomine Jesu, quia non hoc petit qı terpretatur Jesus. Dicatur ergo: si duo eı consenserint super terram, de omni re, qu que cum fide et sine hæsitatione petierint mine meo, fiet eis. Unde hoc? Quia *ubi sunt* ı *tres congregati in nomine meo, ibi sum in me rum.* Quod si duo vel tres in bono consent et in Christi nomine petentes sic exaudi quanto magis plures, quanto magis totam Ecc Deus exaudit? Sed dicis: Quid si in nomin pro damnatorum salute petant? Nunquid exa tur? Nam pro Judæis et schismaticis et hæ quotidie Ecclesia orat et non exauditur. Or Dominus pro Judæis, dicens: « Pater, ignos non enim sciunt qui faciunt. » Sic igitur multorum salute orant sancti, et non exaudi Determinandum est igitur et istud, ut sic di *Si duo ex vobis in bono consenserint super terr omni re, quodcunque petierint in nomine meo;* si tale sit quod Dei ordini et dispositioni conveni *eis a Patre meo, qui in cælis est:* aliter enim noı diuntur, quamvis sibi consentiant, quamvis pe nomine Jesu. Quoties igitur oramus, et non e mur, ideo fit quia aut in nomine Jesu non pe aut qui contra ejus ordinem, et dispositionem mus: ipse enim scit quos elegerit, ipse scit qui opus sit, priusquam petamus. Tunc accedens ad cum dixit: *Domine, quoties peccaverit in n ter* **91** *meus, et dimittant ei; usque septies illi Jesus: Non dico tibi usque septies, sed septuagies septies.* Quod tale est ac si diceret ties peccaverit, toties dimitte (433), si s septies; si decies, decies; si centies, centi millies, millies: ut non ille plus in te pe quam tu illi dimittere possis: aliter enim non tetur tibi. Unde superius dixit: « Nisi dimiseri minibus peccata eorum, nec Pater vester d vobis peccata vestra (*Matth.* vi, 15), » Putabat beatus Petrus sibi sufficere si septies dimittere niam Scribæ et Pharisæi legem et prophetas nentes, et non intelligentes, multum in suis ı nibus hunc numerum (434) commendabant, satisfactioni et emendationi sufficere posse put unde septem diebus azyma comedunt; unde prosus quando mundatur; et vir qui fluxum s

ordine scandala declinare possimus, insinuat, si nos ipsos ne quem lædamus attendimus, si peccantem zelo justitiæ corripimus, si ex corde pœnitenti misericordiæ pietatisque viscera pandimus. »

(431) Hilarius. « Eum ordinem continendæ charitatis nobis Dominus imposuit, quem ipse in conservando Israel tenuerat. » Vide cætera apud eumdem.

(432) S. Aug. tract. 73, in Joan. n. 3. « Jesus significat Salvatorem....ac per hoc quodcunque petimus adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine Salvatoris. » Ita et tract. 102, n. 1. Atque ex Augustino, ut videtur, Greg. hom. 27. in Evang.» Sed quia nomen filii, Jesus est, Jesus autem Salvator, vel etiam salutaris dicitur; ille ergo in n Salvatoris petit qui illud petit quod ad veram tem pertinet. Nam si id quod non expedit p non in nomine Jesu petitur Pater. »

(433) S. Aug. serm. 83, n. 7. « Omnia enir cata dixit: quando septuagies septies dixit... ergo dimitti peccata voluit qui ea septuag septimo numero præsignavit. » Vide et sern ubi fusius idem et totum locum explanat.

(434) Vide ad hunc Evangelii locum de nı septenario Chrysologum serm. 137, præter Orig tom. XIII in Matth. Ambrosium l. viii in Luc., Augustinum, etc.

ur, septem diebus separatur: separatur autem :m diebus et mulier menstruata : similiter do pariebat, septem diebus immunda erat. aan quoque ex præcepto Elisæi septies mergi- ı Jordanem, et sacerdos offerens sacrificium, ns digitum in sanguine, septies illum contra num spargit. Psalmista quoque sic ait : « Se- in die laudem dixi tibi. » Propter hæc igitur a multa quæ de hoc numero secundum litteram i intelligebant, dixit beatus Petrus *usque se-* : legis vero et prophetarum magister altius om- ıtelligens, addidit super hæc, *usque septuagies es*. Verumtamen si bene intelligatur septies, minus est septies quam septuagies septies. De autem in Levitico sufficienter diximus (435).

XVII. *Ideo assimilatum est regnum cœlorum ni regi qui voluit rationem ponere cum servis Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est us qui debebat ei decem millia talenta.* Iste enim pse est qui loquitur Deus et homo Jesus Christus inus noster : qui quotidie cum servis suis ra- ım ponit (436), quoniam per episcopos et sa- otes hominum peccata dijudicat, dum unusquis- ad pœnitentiam veniens, quantum debeat, et in us peccaverit, Domino confitetur. Ille autem qui decem millia talenta debebat, quis alius ligitur, nisi omnes illi, qui plus cæteris in om- s peccant? Sed quare cum hoc prius rationem inus ponere voluit, nisi ut hujus exemplo cæ- intelligerent quid in suis rationibus responde- , et quantam spem habere potuissent? Si enim i plus cæteris debebat, quoniam se humiliavit, e debitum Dominus dimisit, quanto magis aliis non tantum peccaverunt, si digne pœnituerint, ia peccata dimittet? Ideo enim *decem millia ta-* ı posuit, quia hoc debito nullum aliud debitum ıs est : omnes enim numeri in hoc numero con- ıtur, quoniam ex denis numeris multiplicatur : s unaquæque pars tam perfecta est, ut replicari em possit, crescere vero non possit (437). Cum ı usque ad decem numeramus, ni iterum ab incipiamus, nihil habemus quid dicamus : si- ter autem fit cum venimus ad centum ; et simi- cum venimus ad mille ; atque similiter cum mus ad decem millias ; decies enim decem fiunt um, et decies centum fiunt mille ; et decies fiunt decem millia. Hoc igitur debito majus tum non est. Sed videamus quod sequitur. *Cum m non haberet unde redderet, jussit eum Domi- ejus venundari et uxorem ejus et filios, et omnia habebat, et reddi.* Peccator enim ad pœniten-

A tiam veniens, non prius habet unde debitum solvat, donec ex toto humiliatus, sacerdotum consilio se per omnia obedire promittat. Ideoque ei a sacerdotibus dicitur : Nisi debitum solveris, et pœnitentiam egeris, tu et uxor tua, filii tui et cuncta quæ possides, in æternum peribitis : per quod datur intelligi quod ipse totus carneus simul cum anima sua, cunctisque sensibus corporis sui, incendiis tradetur æternis : qui enim cum his omnibus cruciatur, in nulla parte sui requiem habet. Si autem his auditis contremiscat, et se satisfacere et obedire ex corde promittat, fiet ei quod sequitur. *Procidens autem servus ille rogabat eum dicens, Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum : et debitum dimisit*

B *illi.* Ecce dimissum est tibi debitum ; vide ut in bono perseveres : dimitte tu quoque debitoribus tuis, sicut et tibi dimissum est debitum tuum : quod si facere nolueris, audi et exspecta quod sequitur : *Egressus autem servus ille invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios, et tenens suffocabat eum dicens : Redde quod debes.* Valde parvum

92 debitum est centum denariorum ad comparationem decem millium talentorum ; stultissimus igitur est, qui centum denarios non vult dimittere, ea conditione, ut ei decem millia talenta dimittantur. *Et procidens conservus ejus rogabat eum dicens : Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. Ille autem noluit : sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum.* Fortasse iste non audivit ;

C aut si audivit non intellexit ; aut si intellexit parvipendendo neglexit quod Dominus alibi ait : « Eadem quippe mensura qua mensi fueritis remetietur vobis (*Luc.* VI, 38). » *Videntes autem conservi ejus quæ fiebant, contristati sunt valde, et venerunt et narraverunt domino suo omnia quæ facta fuerant.* Isti enim conservi, et angeli et homines intelliguntur (438). Omnes enim sunt conservi qui unius sunt domini servi : et isti quidem iniquorum oppressionem et miserorum afflictionem domino narrant, quia pro his assidue ad Deum clamant. *Tunc vocavit illum dominus suus et ait illi : Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me : nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum ? Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus,*

D *quoad usque redderet universum debitum.* Tortores isti, maligni spiritus sunt (439), quibus miser homo ad puniendum traditur, neque de eorum potestate cripitur, donec universum debitum reddat. Nunquam igitur de illorum potestate eripitur, quoniam hoc debitum semper redditur, nunquam tamen in

35) Ad cap. 4 edit. Rom. pag. 132, et ad cap. ap. 153.

36) Origenes de tempore hic designato reddendæ ıms fuse disserit tom. I. Origen. Huet. pag. 350 m. III edit MM. pag. 630. Ibid. pag. 343 et 622. « Quisnam dicendus est rex nisi filius etc. ? »

37) Vid. S. Aug. serm. 51, num. 34 et serm. 231, n. 6, lib. II. Inquisit. ad Jan. ep. 55, n. 28, etc.

(438) V. Origen. l. all. qui negat explicari posse quinam intelligi conservi debeant. Theophylactus tamen. « Videntur hi conservi esse angeli, osores mali, et amantes boni. » V. Aug. quæst. in Matth.

(439) Origen. ib. « Quinam hi sunt, præterquam ii quibus suppliciorum cura demandata est ? »

integrum solvitur. Hanc autem totam similitudinem ad quid attulerit, ipse Dominus protinus exponit dicens : *Sic et Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Nota quod ait *de cordibus vestris :* non enim sufficit labiis dimittere, nisi et corda conveniant. [CAP. XIX.] *Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos, migravit a Galilæa, et venit in fines Judææ trans Jordanem : et secutæ sunt eum turbæ multæ ; et curavit eos ibi.*

PARS QUARTA

LXXVIII. *Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum et dicentes, si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa.* Quod enim ait ; *quacunque ex causa,* tale est ac si diceret, pro aliqua causa, non ut sonare videtur pro omni causa (440). *Qui respondens ait eis : Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? Et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro : quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Deus est qui loquitur, et virum cum uxore unam carnem esse dicit, qui quamvis personaliter duo sint, tamen de una carne ambo, sic se diligere et charitatis vinculo jungere, et nunquam a se separare debent ; ac si non duo, sed una ex toto caro fuissent. *Dicunt illi : Quid ergo Moyses mandavit, dare libellum repudii, et dimittere?* Si, inquiunt, una caro sunt, si inseparabiles sunt, tantoque dilectionis vinculo jungi debent, cur Moyses dimittere mandavit? *Ait illis : quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras : ab initio autem non fuit sic.* Quomodo sic? Ut homo dimitteret uxorem suam pro qualibet causa. Moyses autem dicit, ut qui propter aliquam fœditatem dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudii. Sed aliter hic, et aliter ibi loquitur Moyses, imo Dominus per Moysen. Hæc enim uxor quæ propter aliquam fœditatem dimittitur, unaquælibet hæresis intelligitur : quam quidem non verbis simplicibus, sed scripto et juramento, firmaque stipulatione dimittere convenit, quatenus ille qui eam dimittit, ad eam ulterius non revertatur. Hoc igitur quod spiritualiter intelligi debet, juxta litteram Moyses intelligere et observare Judæos **93** permisit ; sed propter duritiam cordis eorum : ne videlicet uxores suas interficerent, vel nimium affligerent, cum eas propter aliquam fœditatem odio haberent (441). De his autem in Deuteronomio sufficienter diximus (442). *Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur.* Et hoc quidem, in hoc eodem libro superius exposuimus. *Dicunt ei discipuli ejus : Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere :* id est si tali vinculo juncti sunt, et hanc fidem sibi mutuo custodire oportet, non expedit vel nubere, vel uxorem ducere (443). Similiter enim et Apostolus ait : « Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem : » itemque : « Dico autem non nuptis, et viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego : quod si non se continent, nubant ; melius est enim nubere quam uri (*I Cor.* VII, 27). » Dixitque Dominus: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Hoc, inquit, verbum quod dicitis, scilicet quia non expedit nubere ; hoc præceptum castitatis et continentiæ non omnes capiunt, non omnes custodiunt vel recipiunt : sed illi tantum quibus divinitus datum est. *Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt.* Illi videlicet qui frigidæ naturæ existentes, facillime carnis ferunt titillationem. *Et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus :* per quos non solum contritos testibus intelligimus, verum etiam eos, quos præpositorum suorum diligentissima cura, etiam nolentes, cælibes facit. *Et sunt eunuchi qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlorum.* Illi enim cæteris meliores, non ferro sed carnis maceratione fiunt (444). *Qui potest capere capiat.* Qui potest continentiam custodire, custodiat: qui vero non potest, cui vult nubat, tantum in Domino (445). Hæc autem licentia non datur illis qui castitatem voverunt, vel qui majoris religionis ordinem susceperunt.

LXXIX. *Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret et oraret ; id est ut eos tangeret et benediceret : discipuli autem increpabant eos.* Adhuc enim discipuli carnales erant, et eos qui carnaliter sapiunt, significabant. Multi enim sunt in Ecclesia, qui se in eo placere Deo putant, quod parvulos et simplices ab ejus regimiue removere conantur, volentes potentes et astutos eligere, quorum fortitudine

(440) Contra stare videtur Hieron. « Interrogat eum, utrum liceat homini dimittere uxorem suam qualibet causa, » et Origenes tom. I Huet. recens., pag. 355 κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, ex omni causa. De toto hoc Matthæi loco fuse Nazianzenus orat. 36. Ambros. lib. VIII in Luc. Aug. Adulterin. conjug. Vide etiam Irenæum lib. IV cap. 15, et Chrysost. homil. 10, contr. Anomœos.

(441) Ita et Hieron ad h. l.

(442) In cap. 24 edit. Rom., p. 208.

(443) Præclare Bernard. De præcept. et dispens. magnæ revera angustiæ : « Si tenuerit exosam, nihil onerosius ; si dimiserit invitam, nihil inchristianius. »

(444) V. Epiphanium hæres. 58.

(445) Hieron. ad h. l. « Ut unusquisque consideret vires suas, utrum possit virginalia et pudicitiæ implere præcepta. Per se enim castitas blanda est, et quemlibet ad se alliciens. Sed considerandæ sunt vires, ut *qui potest capere capiat ;* quasi hortantis vox Domini est, et milites suos ad pudicitiæ præmium concitantis : *qui potest capere capiat :* qui potest pugnare, pugnet, superet ac triumphet. »

entia temporaliter Ecclesia crescat : non
ıtes quia « sapientia ejus mundi stultitia est
um. » Sed videamus quod sequitur: *Jesus
it eis : Sinite parvulos, et nolite eos prohi-
me venire; talium est enim regnum cælo-*
.les, inquit, eligite, tales prohibere nolite,
Ecclesia constituite, et talibus manus
e. *Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.*
nim modis manus impositio dicitur (446) :
m consecrationem significat : de qua Apo-
ıit : « Nemini cito manum imposueris
v, 22). »
. *Et ecce unus accedens, ait illi: Magister bo-
boni faciam, ut habeam vitam æternam? Qui
Quid me interrogas de bono? unus est bonus,*
Juid est igitur quod dicitur : *Vidit Deus
quæ fecerat, et erant valde bona.* Si enim
nnia fecit, et cuncta quæ fecit non solum
ınt, sed et valde bona, quomodo unus et
ɜus, bonus? (447) Ipse enim solus naturaliter
us, quia se ipso et non ab alio est bonus :
vero non a se ipsis, sed ab eo sunt, a quo
ı principio creata sunt (448). *Si autem vis
n ingredi, serva mandata. Dicit ille: Quæ?
utem dixit : Non homicidium facies, non
abis, non facies furtum, non falsum testimo-
ices; honora patrem et matrem, et diliges
um tuum sicut teipsum. Dicit illi adolescens:
hæc custodivi a juventute mea: quid adhuc
ɜest?* Si enim, ut Apostolus ait, *plenitudo
dilectio,* aut iste non bene intellexit *diliges
um tuum sicut teipsum,* aut si intellexit,
ɜe respondit (449). Quid enim ei deesse po-
totam legem custodit? Putabat enim iste,
detur, proximum suum se bene diligere,
m non occidebat, quia bona sua ei non au-
, aliasque injurias ei non faciebat. Ideoque
: hoc intelligere debeat, Dominus subinferens
*vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ
t da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo,
ns sequere me.* Hæc est vera mensura per-
s : ille implet legem, qui ista custodit. Nec
Dei dilectione peccat qui Christum sequitur;
dilectione proximi, qui indigentibus omnia
:. Non desperet tamen cui ad hanc perfectio-
nire non datur : multi enim salvantur qui
omnia relinquunt, neque omnia pauperibus

A tribuunt: ad culmen tamen perfectionis non perveniunt. *Cum audisset autem adolescens verbum; abiit tristis : erat enim habens multas possessiones;* ecce qualiter erat adolescens ostenditur: bonus erat quia aliis non nocebat, sed non erat bonus quia aliis non subveniebat; nec sua largiri, nec aliena rapere noverat : loquebatur cum Deo, qui veras divitias ei ostendebat, magis tamen in terrena possessione quam in cœlestis thesauri promissione spem habebat. De talibus enim Apostolus ait : « Præcipe divitibus hujus sæculi non sperare in incerto divitiarum (*I Tim,* vi, 17). » Aliud est enim divitem esse ; aliud in divitiis spem habere : qui enim in divitiis spem suam ponunt, valde difficile salvari possunt (450). Unde et Dominus subinferens ait : *Amen*
B *dico vobis quia dives difficile intrabit in regnum cælorum. Et iterum dico vobis : Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum.* Prius difficile, deinde impossibile dixit : impossibile est enim ut divites in divitiis spem habentes intrent in regnum cœlorum : de illis enim hoc intelligitur. Sic enim Marcus evangelista Dominum dixisse narrat: « Filioli, quam difficile est confidentes in pecuniis regnum Dei introire! » (451) Sed quid per camelum cujus unicum et singulare officium est onera portare, nisi eos intelligamus qui peccatorum pondere prægravantur? Quibus se Psalmista connumerans ait: « Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gravatæ sunt super me (*Psal.* xxxvi, 5). »
C De divitibus autem quid dicit ? « Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem sibi, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua (*Psal.* li, 9). » Facilius igitur est camelum, id est aliquem valde peccatorem transire per foramen acus, id est per arctam et angustam viam quæ ducit ad vitam, quam hujusmodi divitem intrare in regnum cœlorum (452) ; quoniam ille facilius a peccatis, quam iste a divitiarum spe separari potest. *Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes : Quis ergo poterit salvus esse?* Hoc enim discipuli non dixissent, si de quo divite Dominus loquebatur, intellexissent. *Aspiciens autem Jesus, dixit illis : Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Quod enim ait
D apud homines, hoc est secundum intellectum humanum; quod vero ait apud Deum, hoc est secun-

V. Morinum de sacr. Ordinat. Exercit. v.
, num. 9; Albaspinæum, lib. ii Observ., c. 31.
Pontif. Græc. obs. 2 ad part. viii, etc.
Ambros., lib. viii in Luc. n. 65. « Addendo
er *bone* in portione bonum dixit, non in uni-
te, nam Deus universitate bonus, homo ex
. Bonus enim quid est, nisi plenus boni-
»
Hinc initium sumit homilia 4 In natal. apost-
nıeni nom. edita continetque hunc et se-
m numerum.
« Mentitur adolescens, » ait hic Hieron. « Si
ıoc quod positum est in mandatis *Diliges
um,* etc., opere complesset, quomodo postea

tristis recessisset? » etc.
(450) S. Aug. QQ. Evang. lib. ii, c. 47. « Divitem hic appellat cupidum rerum temporalium, et de talibus superbientem. »
(451) C. 10, 24. Hieron. « Quia difficulter divitiæ contemnuntur, non dixit : impossibile est divites intrare in regnum cœlorum, sed difficile. Ubi difficile ponitur, non impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur. »
(452) Iterum Hier. « Videbimus quomodo et isti cameli, quibus divites comparantur, cum deposuerint gravem sarcinam peccatorum, et totius corporis gravitatem, intrare possint per angustam portam et arctam viam, quæ ducit ad vitam. »

dum spiritualem intellectum et divinum ; non est enimim possibile Deo, qualemcunque divitem ad suæ voluntatis viam convertere (453), quamvis valde difficile sit ut pauper esse velit, qui semper dives fuerat. Si igitur ad litteram intelligatur, impossibile est : si vero spiritualiter, sicut modo exposuimus, impossibile non est. Impossibile est enim quantum ad litteram, ut per foramen acus transeat camelus ; quantum vero ad spiritualem intelligentiam, non est impossibile.

LXXXI. *Tunc respondens Petrus dixit ei : Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te : quid ergo erit nobis?* Ille, inquit, dives, de quo superius locutus es, neque omnia dimittere, neque te sequi voluit, cui etiam quid responderis audivimus ; de nobis autem quid dicis, qui omnia reliquimus et te secuti sumus ? Omnia enim Petrus reliquerat, quia non solum ea reliquerat quæ habebat, sed ea quoque quæ habere poterat, ut ulterius in hoc mundo nihil proprium possideret, nihilque possidere desideraret (454). Unde ipse nos quoque admonet dicens : « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt (*I Joan.* xi, 15) : » Et majus quidem est habendi voluntatem, quam ipsum habere derelinquere. *Jesus autem dixit illis : Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Duo Petrus proposuerat, sed alterum Christus assumpsit : non enim dixit, « Vos qui reliquistis omnia. » Sed quid dixit? *Vos qui secuti estis me* (455) : Omnia enim derelinquit qui perfecte sequitur Jesum. Sufficiens ergo fuit alterum dicere, quia utraque in uno continebantur. Vos, inquit, *qui secuti estis me*, qui mecum per eamdem viam inceditis, qui ad cælestia festinatis, qui terrena cuncta despicitis, qui justitiam et veritatem, pacem et misericordiam diligitis, vos sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Sedebunt utique apostoli super sedes duodecim : sedebunt et alii super sedes suas, qui eorum exemplo **95** vixerunt (456), et Christum Dominum sunt secuti. Plures enim sunt ibi sedes quam duodecim, pluresque judices ibi erunt : non solum enim episcopi et sacerdotes ibi judicabunt, verum etiam, ut superius dicitur, regina Austri, et Ninivitæ resurgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam. Sed quæ sunt istæ sedes, super quas isti judices sedent ? Istæ enim sedes, singulæ Ecclesiæ sunt : unde et episcopi Ecclesias quibus præsunt,

A sedes suas vocare consueverunt. Sedebit unusquisque in sede sua, quoniam unusquisc populo quem rexit et prædicavit major et subl apparebit. *Sedebit* autem et Dominus *in sede n tatis suæ*, quoniam excelsus super omnes g Dominus, cunctis et angelis et hominibus præ bit. Judicabit igitur Dominus, judicabunt et apo judicabunt insuper episcopi et sacerdotes : c præterea ibi judicabunt quorum exemplo damnabuntur. *Et omnis qui reliquerit domu fratres, aut sorores, aut patrem, aut matren uxorem, aut filios, aut agros propter nomen n centuplum accipiet, et vitam æternam possideb* autem evangelistæ dicunt : « centuplum accipiet i vita ; post hanc vitam, vitam æternam. » Quibus e

B cus addit (457) « cum persecutionibus ; » centu enim cum persecutionibus in hac vita piunt sancti, quia quicunque Deum diligunt que voluntatem faciunt, sanctorum fratres et res, patres et matres, amici et propinqui fiun enim de se ipso Dominus ait : *Quicunque fece luntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse mihi et soror et mater est* (*Matth.* xii, 31). Fratres et sorores, patres et matres, uxores et filii, isti c tur, non natura sed officio et affectione : quos multum diligimus, his nominibus vocare sol

LXXXII. *Multi autem erunt primi novissi novissimi primi* (458). Hanc enim proposition quid attulerit, sequentia manifestabunt : ad enim spectat tota subsequens similitudo : u

C in conclusione dicitur : *Si erunt novissimi pr primi novissimi.* Quod quidem si de mundi æta intelligatur, non video qualiter primi sint novi vel novissimi primi. Primi enim fuerunt patria et prophetæ, et cæteri prioris Testamenti, ad prædestinati : novissimi autem nos sumus quibus Joannes ait : « Filioli, novissima ho (*I Joan.* ii, 18) : » Et Apostolus : « Nos sumus, in fines sæculorum devenerunt (*I Cor.* x, 11). » quidem sicut tempore primi fuerunt, ita et denarium susceperunt. Hos enim statim pos sionem suam Christus Dominus a pœnis eri in gloriam introduxit. Apostolus quoque ait : nos qui vivimus, qui residui sumus, non præ mus eos qui dormierunt : quoniam ipse Domi jussu et in voce archangeli et in tuba Dei desc

D de cœlo, et mortui qui in Christo sunt resu primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinqu simul rapiemur cum illis in nubibus obviam D (*I Thess.* iv, 14, 15, 16). » Quomodo igitu

(453) V. S. August. epist. ad Hilar. q. 4, et ep. ad. Probam, cap. 1.

(454) S. Aug. in psal. ciii. « Non solum dimisit quidquid habebat, sed etiam quidquid habere cupiebat, »

(455) V. Hieron. ad h. l.

(456) Beda hic. « Quia enim duodenario sæpe numero solet universitus designari, per duodecim sedes apostolorum judicantium, omnium numerositas, et per duodecim tribus Israel, universitas eorum qui judicandi sunt, ostenditur. » Idem fusius Aug. in Psal. XLIX.

(457) Cap. x, 29, 30. *Nemo est qui reliqu mum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, au trem, aut filios, aut agros propter me, et pi Evangelium, qui non accipiat centies tantum, n tempore hoc ; domos, et fratres et sorores, e tres, et filios, et agros cum persecutionibus et culo futuro vitam æternam.*

(458) Hoc et sequenti numero continetur h Emiseni Domin. in septuages. id est S. Bru

mi primi? Nunc autem ipsam parabola m nus [Cap. XX] *Simile est regnum cœlorum patrifamilias qui exiit primo mane conducere ios in vineam suam.* Hoc autem tale est, ac si : Sic fit in regno cœlorum, sicut factum est a patrisfamilias, in quam ipse, primo mane , operarios conduxit. Regnum cœlorum, Ecst; paterfamilias, Christus Dominus noster: amque familia, et angeli et homines sunt : quidem est familia, quia magnus est et pailias. Venit autem iste paterfamilias ut conduperarios in vineam suam. Vinea enim Doabaoth, domus Israel est : vinea, Dei Ecclesia tra quam qui laborat, mercedem non recipit: qui laborat, denarium suscipit. Ille enim de-, remuneratio est æternæ beatitudinis : ideo denarius omnibus datur: unus primis, et ovissimis. Et alii quidem primo mane laboicipiunt: alii vero circa horam tertiam : alii circa sextam, et nonam horam : alii quoque oram undecimam. Hoc est enim quod ait: *ntione autem facta cum operariis ex denario , misit eos in vineam suam Et egressus circa tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et lis: Ite et vos in vineam meam, et quod justum dabo vobis: illi autem abierunt. Iterum autem irca sextam, et nonam horam, et fecit similiter. undecimam vero exiit, et invenit alios stantes otiosos, et dixit illis: Quid hic statis tota die ? Dicunt illi: Quia nemo nos conduxit. Dixit Ite et vos in vineam meam.* Primo namque in vinea Dei laborare incipiunt, qui a pri-. ætate, id est a pueritia in Ecclesia Dei Doserviunt (459): illi **96** autem circa horam m laborare veniunt, qui in adolescentia servire unt: veniunt autem et illi circa sextam et n horam, qui vel in juventute, vel in senead pœnitentiam convertuntur. Undecima ora illa est, quæ in qualibet ætate fini approat et morti proxima est. Hanc enim horam olum juvenes et senes, verum etiam pueri t. In hac igitur hora laborare incipit et ille n decrepita ætate, et ille qui in gravi inate ex toto corde ad Dominum convertitur. s ergo locus desperationi, nullus locus rexcusationi; siquidem in omni ætate et in hora peccator suscipitur: « Peccator enim nque hora conversus fuerit, et ingemuerit, rivet et non morietur (460). » Convertatur vel undecima hora, convertatur vel in ultimo ermino, qui prius in bono otiosus, et in malo us fuit. Nam et ipse si voluerit, et si conversus , etsi vel ad horam laborare cœperit, simul lliis mercedem deniarumque recipiet. Unde et tur: *Cum sero autem factum esset, dixit Dominus vineæ procuratori suo. Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos.* Sero enim unicuique fit, quando ultimum diem cum vita finit: Dei vero procuratores, angeli sunt qui sanctorum animas Deo repræsentant, et in requiem inducunt; de quibus Apostolus: « Omnes enim sunt administratores Spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis (*Hebr.* I, 14). » Fit autem plerumque, ut illi qui posterius veniunt, primi denarium et mercedem recipiant; quoniam sæpe contingit, ut primi de hac vita exeant, qui posterius laborare et Deo servire incipiunt. Primus enim denarium recipit, qui primus de hac vita exiit. Multi enim sanctorum eadem die qua crediderunt, de hoc mundo per martyrium exierunt: isti igitur una et ultima hora in Dei vinea laborantes, prius susceperunt denarium, quam illi qui a primæva ætate Domino servientes, et post eos de hoc sæculo exeuntes, sicut prius laborare cœperunt, ita post eos denarium acceperunt. Fit igitur aliquando, etsi non semper, in Ecclesia Dei, quod in vinea patrisfamilias factum fuisse narratur: ut videlicet primi sint novissimi, et novissimi primi. Hoc autem quia non semper fit, ideo in principio hujus similitudinis Dominus ait: *Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.* Si enim semper hoc fieret, non *multos*, sed *omnes* dixisset: sic igitur multi novissimi et in mercede suscipiendæ honorantur, et in pretio non minorantur. Unde et cæteri murmurantes dicunt: *Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti qui portavimus pondus diei et æstus?* Quos quidem digne satis Dominus redarguit, dum uni eorum respondit dicens: *Amice, non facio tibi injuriam; nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, et vade: volo autem et huic novissimo dare, sicut et tibi. An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Hæc autem non ideo dicuntur, ut de proventu aliorum sanctos murmurare, vel nequam (461) et invidos oculos habere intelligere debeamus; sed potius, ut murmurationis et invidiæ malum, quantum sit intelligamus, et caveamus. Magnum enim vitium est quod tantopere a Domino redarguitur. Sancti quidem et boni sunt quicunque hunc denarium accipiunt: hunc autem accipiunt et primi et novissimi. Et primi igitur et novissimi boni sunt. Quomodo ergo murmurare possunt? Quomodo nequam et invidos oculos habent? Tales igitur isti non sunt, et ne tales fiant, illorum exemplo admonentur. Bonum est enim in hac vinea laborare, sed malum est murmurare. Laboremus igitur, nec murmuremus: illorum reprehensio sit nostra correctio. Alterum nos invitat ad bonum, alterum dissuadet a malo. Illorum enim labor et remuneratio nos invitat; illorum vero murmurationis reprehensio nos a murmuratione com-

9) Hieron. ad h. l. duas affert explicationes; am de hominis ætatibus, quæ est Auctoris i, Chrysost. hom. 65, etc., et alteram de ætamundi, quæ est S. August. serm. 59. De Verbis ini, Ambrosii liq. VII in Luc. Bedæ, etc., Gregorius hom. 19, in Evang. utramque habet.

(460) Vid. Ezechiel, cap. XXIII.

(461) Vid. Chrysost. et Gregorium l. all. Vid. etiam A. De vocation. l. I, c. 7.

pescit. In utroque igitur consulit nobis Dominus, A dum nos in altero laborare admonet, in altero vero murmurare dissuadet. Quod autem sequitur, *multi enim sunt vocati, pauci vero electi*, valde paucos esse ostendit eos qui salvantur, ad comparationem eorum qui per singulas horas vocantur (462). Suscipiunt igitur denarium et primi et novissimi; sed neque omnes primi, neque omnes novissimi; quoniam multi vocantur, et ad vineæ laborem invitantur, qui neque inter primos, neque inter novissimos connumerantur.

LXXIII. *Et ascendens Jesus Jerosolymam assumpsit duodecim discipulos suos secreto, et ait illis : Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et scribis, et condemnabunt eum morte: et tradent eum gentibus* B *ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum : et tertia die resurget.* His autem paucis verbis totam suæ passionis seriem Dominus prophetavit, ut eum sua sponte ad passionem venisse, intelligamus (463). **97** *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo.* Mulier ista religiosa et Christo familiaris erat, ideo et magna petit, et confidenter ad Dominum accedit. Valde enim de Christo præsumebat, dum hoc pro filiis orat, quod ipsi filii per se petere timebant (464). Sed quid dicit? *Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo.* Cum ambitione loquitur mater, et carnali affectu ambitiosis filiis primas in cœlo cathedras postulat; unde et merito eis a Domino dicitur. *Nescitis quid petatis.* Neque ita petere, neque ita C dare convenit primas sedes. « Potestis libere calicem quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus. » Obscure eis loquitur Dominus, et fortasse nondum intelligebant, de quo calice eis loqueretur. Dicebat enim de calice passionis, de quo et Petro apostolo alibi ait : « Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum? « (*Joann.* XVIII, 11.) Et Psalmista : « Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (*Psal.* CXV, 13). » Et ait eis : *Calicem quidem meum bibetis.* Biberunt enim Jacobus et Joannes calicem Christi; non quod ambo martyrio vitam finierint, sed quod multas persecutiones, angustias, et tribulationes ambo sustinuerint. Et Jacobum quidem occidit Herodes: sic enim scriptum est: « Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio (*Act.* D XII, 2). » Joannes vero non occisus, sed in fe olei dolio missus, et in Pathmos insula in relegatus, magnæ afflictionis et amaritudinis c bibit (465). *Sedere autem ad dexteram meam sinistram non est meum dare vobis, sed paratum est a Patre meo.* Ac si dicat : Qu modo petitis, jam datum est; non est meu modo; non ad me pertinet ordinare et dispon do quis ad dexteram meam vel ad sinistram debeat in regno meo. Hæc dispositio non es nis, non est hujus temporis ; ab æterno fact quod modo fieri postulatis; simul cum Pat tempori disposui, neque iterum disponere quam sedem sibi unusquisque suscipiat. Quil tur paratum est sedere ad dexteram meam sinistram (466), sive vobis, sive aliis, i erit; mutari non potest quod paratum et disp est. *Et audientes decem, indignati sunt de duob tribus.* Adhuc enim et isti carnales erant, minus ambitiosi quam illi; ideoque indignat et quod sibi unusquisque affectabat, hoc d invidebat (467). *Jesus autem vocavit eos a ait : Scitis quia principes gentium dominan rum? Et qui majores sunt, potestatem exer eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunque v inter vos major fieri, sit vester minister : voluerit inter vos primus esse, erit vester serv* ita, inquit, erit inter vos, sicut est inter hujus potestates, ut ille cæteris dominetur q jor cæteris videtur : sed potius omnibus er rior, qui voluerit esse sublimior: et qui p humiliaverit, major a Deo constituetur. Hoc ad exemplum sui ostendit dicens : *Sicut Filius nis non venit ministrari sed ministrare et da mam suam redemptionem pro multis.* Sicut, i Filius hominis se humiliavit, sic se humil major esse voluerit. « Qui cum in forma Dei non rapinam arbitratus est esse se æqualer sed semetipsum exinanivit, formam servi acce in similitudine hominum factus, et habitu in ut homo. Humiliavit semetipsum factus, ob usque ad mortem (*Philip.* II, 6) : » et quasi et minister, suorum discipulorum pedes lava est dedignatus (468).

LXXXIV. *Et egredientibus illis ab Jericho, est eum turba multa. Et ecce duo cæci sedente viam, audierunt quia Jesus transiret et clama*

(462) De numero Christianorum adultorum qui salvantur quæstio nostra iterum ætate mota est. Hic fortasse auctoris nostri locus qui de adultis fidelibus loqui videtur, addi potest aliorum testimoniis quæ congessit cl. auctor libri Romæ editi ann. 1752. PP. Ec. De paucitate adultorum fidelium salvandorum consens.

(463) Ita etiam Chrysost. hom. 61. « Ut postea recordati, credant, illum volentem, non ignorantem, neque coactum passionem subiisse. »

(464) « Pudore victi matris patrocinium assumpserunt, » ait ib. Chrysost.

(465) Hoc totum, ut videtur, ex Hieron. ad h. l. ubi et de ferventis olei dolio, et de relegatione in Pathmos insulam ; quæ qui consideraverit, rum ait « martyrio animum non defuisse, et b Joannem calicem confessionis. »

(466) Locum evangelicum hunc præclare o et mire exposuit Chrysost. l. all.

(467) Chrysost. idem. « Perspicis, quomod perfecti adhuc omnes erant, et duo adversus primum eripere consessum nitebantur, et duobus invidentes indignabantur. »

(468) Egregie hic Chrisost. monet. « Noli timere, ne quasi honorem tuum humilitate am nunquam enim poteris tantum humilitatis dere, quantum pro te Dominus suscipit. »

es : *Domine, miserere nostri, fili David,* inve-
nim quibusdam in locis beatus Matthæus
elista non tantum narrationi quantum signi-
ni operam dare : unde et duos cæcos fuisse
quos alii evangelistæ unum fuisse narrant.
s quoque dicit hunc cæcum (469), Timæi fi-
uisse. Similiter autem et in finibus Geraseno-
nos homines a legione dæmonum, Christum
um nostrum liberasse, et eos in porcos mi-
icit, cum alii unum tantum et non duos scri-
70). Scribit etiam Jesum venientem Jerusalem
98 asinam et pullum sedisse, cum alii pul-
lummodo ad eum adductum fuisse dicant.
anifestum est eum non tantum attendere ad
sam, quantum ad rei significatum. Iste enim
et unus est in se, et duo sunt in significatione:
ificatione quidem, quia duos populos, id est
et Gentiles significat (471). Hos enim illu-
t Dominus quando appropinquavit Jericho,
uando nostræ carnis mutabilitatem suscepit;
namque interpretatur *luna*, quæ in tantum
lis est, ut nunquam in eodem statu perma-
uod enim ait, *egredientibus illis ab Jericho,*
ac si diceret, transeuntibus illis per fines
: unde et Lucas ait : « Factum est autem
ppropinquaret Jericho (472) (*Luc.* XVIII,
Sedent autem illi secus viam, qui jam et
et currere parati sunt; quæ sit autem ista via,
iste cursus, intelligis ; hinc autem longe
i Christi adventum et transitum non sen-
Et illi quidem altius clamant, qui attentius
clamor iste, non oris sed cordis est. Sed
amant? *Domine, miserere nostri, fili David:*
s tuas misericordias in æternum cantemus
um David. *Turba autem increpabat eos ut
t : at illi magis clamabant dicentes : Domine,
e nostri, fili David.* Si enim cæci tacuissent,
e increpanti credidissent, adhuc illuminati
ssent. Mala turba, quæ a tali clamore homi-
urbat: hæc enim turba, vitiorum et maligno-
irituum exercitus intelligitur, qui nos ad
clamantes, et misericordiam postulantes,

A semper impedire conantur. Imitemur igitur istos cæcos (473) : non enim sunt isti de illis, quos qui sequitur, in foveam cadit. Non vincamur a turba, clamemus, instemus, oremus, ut et nos a Domino illuminemur. Dicamus cum Psalmista : « Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte ; ne quando dicat inimicus meus: Pravalui adversus eum (*Psal.* XII, 4). » *Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis ? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri.* Ecce quantum oratio potest; ecce quantum valet clamor mentis, turbam vincit, Christum sistit, clamore tenetur, qui fortitudine teneri non posset. Stat Jesus, vocat et exspectat eos, interrogat quid velint, nihil nisi lumen requirunt. Cum lumine loquuntur, lu-
B men quærunt, ut lumen videant. Nihil melius quærere poterant « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8). » *Misertus autem Jesus tetigit oculos eorum ; et confestim viderunt, et secuti sunt eum.* Cæci quidem erant, sed tacti lumine, lumen recipiunt, vident, sequuntur Jesum : qui enim sequitur eum, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ ; nemo vero eum sequitur, nisi ab eo tactus et illuminatus.

LXXXV. [CAP. XXI.] *Et cum appropinquassent Hierosolymis et venissent Bethphage, ad montem Oliveti tunc Jesus misit duos discipulos suos, dicens eis : Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea ; solvite, et adducite mihi.* Duos discipulos suos ante se
C Dominus mittit, per quos duo testamenta intelligimus (474). Hos enim discipulos ipse docuit : hæc duo testamenta ipse edidit: omnisque sapientiæ et scientiæ plenitudine ea replevit. Sapientes sunt isti discipuli, et a sapientissimo magistro instructi, sine quorum doctrina nemo sapiens invenitur. Hos ante se Dominus mandat : isti pullum et asinam solvunt, eosque solutos ad eum ducunt. Sed quid per asinam, nisi Synagoga? quid per pullum, nisi gentilis populus figuratur ? (475) Illa enim a prophetis domita, et legis pondere onerata erat ; hic autem lascivus erat et indomitus, supra quem nullus

Cap. X, 46 : « Filius Timæi, Bartimæus cæebat juxta viam mendicans. »
S. Aug. De consens. Evang., lib. II, cap. iæ ita solvitur quæstio, ut illa soluta est de qui legionem dæmonum patiebantur in re-
D erasenorum. Nam duorum etiam cæcorum, odo interposuit, unum fuisse notissimum et tate famosissimum, ex hoc etiam apparet, nomen ejus et patris ejus Marcus commemo- Procul dubio itaque Bartimæus iste Timæi aliqua magna felicitate dejectus, notissimæ sissimæ miseriæ fuit, quod non solum cæ- l etiam mendicus sedebat. »
Hieron. « Cæcos appellat qui necdum videre t... secus viam, quia videbantur quidem bere notitiam, sed viam quæ Christus est, ant, quos plerique Pharisæos intelligunt et æos ; alii vero utrumque populum et Veteris enti et Novi ; quod alter scriptam legem, alter em sequens, sine Christo cæcus erat. » Hæc mi, et superiora Augustini descripsit Beda : utrumque populum disertius interpretatur Hier. in Epitaph. Paul. et Aug. serm. 88. De verb. Evang. Matth. X.

(472) Vid. Aug., lib. II QQ. Evangelicarum, cap. 48.

(473) Præclare ad idem faciendum nos hortatur S. Aug serm. 18. De verb., D., n. 13. « Qui diligunt sæculum contradicunt : quid insanis ? Nimius es ; nunquid alii non sunt Christiani ? ista stultitia est, ista dementia est ; et cætera talia, turba clamat... Bonos Christianos, vere studiosos, volentes facere præcepta Dei... Christiani mali et tepidi prohibent.. Clament illi, non deficiant, neque ducantur, quasi auctoritate turbarum, » etc.

(474) Non multum absimili modo Origenes. Origen. Huet., t. I, pag. 436. « Duos discipulos si interpreteris, anagogice dices, unum quidem esse ordinem eorum qui ministrant circumcisis, alterum autem qui gentibus. »

(475) Hieron . « Asina ista quæ subjugalis fuit et edomita et jugum legis traxerat, Synagoga intelliga-

unquam hominum sederat. Uterque autem ligatus erat, uterque solutione indigebat. Non poterant solvi ab uno, solvuntur autem a duobus: nemo enim nisi utriusque Testamenti manibus solvitur; fide et doctrina a nemo nisi utriusque Testamenti peccatorum vinculis liberatur. Sequitur: *Et si quis vobis aliquid dixerit: Dicite quia Dominus his opus habet, et confestim dimittet eos. Dominus*, inquit, *his opus habet.* Et non qualiscunque dominus, sed horum quoque, et omnium Dominus. **99** Unde et sine adjectione dicitur Dominus: in eo enim quod Dominus dicitur et non additur cujus, omnium Dominus esse ostenditur. Quis igitur tenere audeat, quos omnium Dominus solvere jubet. *Hoc autem factum est ut adimpleretur quod scriptum est per prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum filium subjugalis.* Exposuit evangelista cur Dominus omnia hæc facere voluerit, ne forte inconveniens et indecens hoc alicui esse videretur, ut, in illo tam parvo itineris spatio, quasi fatigatus super asinum Dominus sederet. Alii enim evangelistæ non super asinam et pullum, sed super pullum solum, Christum Dominum redisse narrant. Matthæus autem suo more, non rem ipsam, sed significationem sequens, simul cum propheta eum super utrumque sedisse dicit: corporaliter enim super pullum, spiritualiter autem super utrumque Dominus sedit. Qui enim intelligit quid uterque significet, intelligit etiam quomodo in utroque Dominus sedeat: anima enim justi sedes est sapientiæ. *Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus, et adduxerunt asinam et pullum; et imposuerunt super eos vestimenta sua; et eum desuper sedere fecerunt.* Si enim, ut superius dictum est, duo isti discipuli duo testamenta intelliguntur, quæ erunt eorum vestimenta, nisi singulæ sententiæ quibus ornantur et vestiuntur? Si igitur Christum portare et ejus asinus esse velis, necesse est ut his sententiis vestiaris, et hac doctrina et fide orneris: his enim vestibus induitur anima, his ornatur et decoratur: nuda enim et paupercula est, quæ his induta et ornata non est (476). *Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via.* Testamenta quidem duo sunt. Testamentorum vero libri plures sunt: plurima igitur turba, id est omnis patriarchar[um] prophetarum multitudo vestimenta sua in via [stra]verunt; viam Domino paraverunt, et fidem [...] alios docuerunt. *Alii autem cædebant ramos de [arbo]ribus, et sternebant in via.* Isti enim alii, ap[ostoli] sunt et doctores, isti de singulis prophet[arum] libris, quasi de quibusdam arboribus, r[amos] cædunt, sententias exponunt, et viam para[nt et] sternunt, per quam Christi animalia inceder[e de]beant. Et bene isti ramos de arboribus cæde[re di]cuntur, quia non suam sed aliorum fidem et d[octri]nam exponunt et prædicant. *Turbæ autem præcedebant et quæ sequebantur, clamabant, [dicen]tes: Hosanna filio David, benedictus qui venit i[n no]mine Domini: Hosanna in altissimis.* Turbæ præcedentes et sequentes, utriusque Testa[menti] populi sunt: ambæ igitur clamant, quia ut[erque] populus Christum prædicat, et benedicit. Quid aliud significat *Hosanna filio David*, nisi gloria et honor filio David, sive etiam, salus sit [...] filio David? Quamvis enim hæc vox certam si[gnifi]cationem non habeat (477), laudem tamen [...] significare videtur, quæ in ore totius pop[uli] Christi laudem et gloriam personabat.

LXXXVI. *Et cum intrasset Jerusalem, com[mota] est universa civitas, dicens: Quis est hic? P[opuli] autem dicebant: Hic est Jesus propheta a Naz[areth] Galilææ.* In proximo enim bella acturus, et c[um ho]stibus triumphaturus, cum triumpho et glor[ia in] impiam civitatem, et ad locum certaminis Do[minus] venit. Certus enim de victoria ante bellum, [quod] fieri non solet, triumphum suscepit. Ingress[us es]tur civitatem cum hac tanta gloria, *commo[ta est] universa civitas, dicens: Quis est hic?* Om[nes] obviam ruunt, omnes eum videre desidera[nt], ipsa facie cognoscere cupiunt, quem jam in [...] culorum fama cognoverant: suscitaverat eni[m Do]minus Lazarum illis diebus, ad cujus mi[raculi] magnitudinem omnes stupebant. *Et intravit in templum Dei, et ejecit omnes vendentes et em[entes] in templo, et mensas nummulariorum, et cath[edras] vendentium columbas evertit.* Audite hæc, Simo[niaci], audite, nefandi negotiatores: aut cessate a ne[gotio] aut exite de templo. Non enim unum vel duo indifferenter omnes et vendentes et ementes [...]

tur; pullus asinæ lascivus et liber, gentium populus, quibus sederit Jesus, missis ad eos duobus discipulis suis, uno in circumcisionem, et altero in gentes. » Idem ex Hieronymo, Beda.

(476) Hieron. « Pullus iste et asina ... ante adventum Salvatoris nudi erant .... Vestis autem, apostolica vel doctrina virtutum, vel edissertio Scripturarum intelligi potest, sive ecclesiasticorum dogmatum varietates, quibus nisi anima instructa fuerit et ornata, sessorem habere Dominum non meretur ». Idem iisdem Hieronymi verbis Beda. Fuse de allegoria vestium; et subtratorum ramorum Ambrosius l. IX in Luc. ubi inter cætera monet: « Cave ne lutulentis pedibus incedas, cave ne transversis gressibus perstrata tibi propheticarum viarum itinera derelinquas. »

(477) Quam verum hoc sit, constat ex epistola Hieronymi ad Damasum 28. Vallars. ubi Hila[rii] veterum aliorum explicationem ponit, ac d[einde] suam; quam epistolam memorat hic in Com[ment.] breviusque idem quod ibi fusius dixerat, sign[ifica]tionem vocis exponit, « quod adventus Christi mundi sit. » Hieronymi explicationem, eo lau[dato,] memorat et sequitur Beda ad cap. 11. [...] « Hosanna » id est *salus*: « Hosanna » *Salva, ob[secro]* « significat. » Alias explicationes quas A. me[mora]vit, V. ap. Hieronymum. Alii opinati sunt Hosa[nna] *gloriam* dici, etc. Fuse recentiores quoque d[e hac] voce Jansenius Concord., c. 110; Maldonatus, [...] pide, etc. V. et Macri in Dict., etc. Orat[io] Hosannæ in patriarchio ornatum in nomine B. Ap. memorat in Gregorio II. Anastasius juxt[a] ctionem Vignolii, num. 10.

empli ejecit de templo. Ipse et mensas nummu-rum et cathedras vendentium columbas evertit. ıummularii estis, vos columbas venditis, vos nummo et pretio nihil agitis. Columbas enim unt, qui vel ecclesias vel Sancti Spiritus gra-pretio largiuntur : horum autem cathedras nus evertit, ut per hoc eos non esse episcopos igamus (478). *Et dicit eis :* **100** *Scriptum est ıs mea, domus orationis vocabitur ; vos autem is eam speluncam latronum.* Latrones enim vos : « Qui enim non intrat per ostium in ovile n, fur est et latro (*Joan.* x, 1), » Ostium enim tus est, qui, quoniam per eum non intrastis, ıs cathedras evertit : per hoc enim ostium rant, qui secundum canonum instituta con-ntur. Exite igitur de domo orationis, quæ, quo-vos in ea habitatis, facta est spelunca latro-*Et accesserunt ad eum cœci et claudi templo, ıavit eos.* Qui igitur cæcus est et veritatem ntelligit ; qui claudus est et recto itinere non it, festinet ad templum ! ibi inveniet Jesum, ıminabitur et sanabitur. *Videntes autem prin-sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecit, et s clamantes in templo et dicentes: Hosanna filio l, indignati sunt, et dixerunt ei : Audis quid isti t ? Jesus autem dixit eis : Utique ; nunquam uia ex ore ınfantium et lactentium perfecisti m ?* Quod enim principes sarcerdotum et Scri-dignantur invidia est ; quod vero pueri Deum nt, prophetiæ adimpletio est. Sic enim pro-verat ipse David, quo ex ore infantium et ıtium prædicandus et laudandus Dominus es-*'t relictis illis abiit foras extra civitatem in ıniam, ibique mansit.* Manet enim Dominus ı nunc in Bethania, quæ *domus obedientiæ* ıretatur (479) ; quia relicta Synagoga, in Ec-. habitat, quæ ejus est obediens voluntati. *autem revertens in civitatem esuriit, et videns 'borem unam secus viam, venit ad eam, et nihil it in ea, nisi folia tantum, et ait illi : Nun-ex te fructus nascatur in sempiternum.* Dominus

A enim qui nunquam sine ratione aliquid agit, quando sine ratione aliquid agere videtur, alicujus magnæ rei significatio est. Cui enim rationabile videatur, ut eo tempore in arbore fructum quærat, quo sine fructu arbores sunt ? Nunquid enim fructuum tem-pus ignorat, fructuum et arborum temporumque Creator ? Esurit igitur Dominus non ficus, sed fidem : non fructus arboris quærit, sed fructum operis. Hæc enim ficus Synagoga est (480) : quæ secus viam plantata, nullum transeuntibus solatium parat. Venit Dominus ad eam, et nihil nisi folia invenit in ea. Folia enim verba sunt, folia litteræ sunt ; hæc habet Synagoga ; bene enim loquitur, sed non agit quod loquitur. Omnia autem hæc de illa parte Synagogæ intelligi debent, quæ in sua

B infidelitate perdurat (481), et loquacitatis foliis obumbrata spiritualis intelligentiæ fructum non red-dit : huic enim maledixit Dominus. Pro alia vero Synagogæ parte oravit, dicens : « Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt (*Luc.* xxııı, 34). » Isti igitur qui maledicuntur, et qui in æternum fructum non reddunt, Scribæ et Pharisæi sunt, qui in Salvatoris nostri morte nimia invidia exarserunt. *Et arefacta est continuo ficulnea ; et videntes disci-puli, mirati sunt, dicentes : Quomodo continuo aruit!* Altera vero die, ut Marcus ait, *cum mane* inde *transirent* (482), dixit Petrus ad Jesum : *Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit.* Quotidie Dominus infru-ctuosis arboribus et iniquis hominibus maledicit, et quotidie arefiunt et igni traduntur quibus male-

C dicit. Maledicit autem et per se et per servos suos. Unde et subditur : *Respondens autem Jesus, ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitave-ritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis : Tolle et jacta te in mare, fiet.* Hanc enim fidem Christi discipuli postea habuerunt, quia cæcos illuminantes, leprosos mundantes, mortuos suscitantes, et alia miracula facientes (483), verum esse quod Dominus promiserat, ipso experimento didicerunt. *Et omnia quæcunque petieritis in ora-tione, credentes accipietis,* Hoc autem ualiter intel-

3) Vid. præfationem ad h. op. et animadver-ıctoris in Simoniacis insectandis vehementiam adversus vitium quod suam ætatem inficeret. ɜnim negamus, ad hunc ipsum locum aliquid a istam pestem PP. dixisse. Nam Hieronymus n suo more Beda ferme exscribit) : « Quotidie ingreditur templum Patris, et ejicit omnes ɜpiscopos, et presbyteros, et diaconos, quam ı et universam turbam de Ecclesia sua et unius nis habet vendentes pariter et ementes. Scri-. est enim : » *Gratis accepıstis, gratis date.*

9) Sic Origenes interpretatur ad h. l. et Hie-« Ivit Bethaniam quod interpretatur *domus 'entiæ*, jam tunc vocationem gentium præfigu-. » Atque ita etiam S. Berdardus serm. ad mi-mpl. cap. 13, unde informationem ad virtutem ientiæ colligit. « Hoc ergo in loco, » ait, « breviter atum. Sufficiat, quod quidem nec studium bo-ıtionis, nec otium sanctæ contemplationis, nec mam pœnitentis extra Bethaniam accepta esse 'unt illi, qui tantam habuit obedientiam, ut ı suam ipsam perdere maluerit, factus Patri obediens usque ad mortem. »

(480) S. Aug., serm. 89, n. 1, « ea est Synagoga non vocata sed reprobata. » S. Augustinum laudat S. Gregorius lib. vııı, quæst. 42 : « Hoc quod de fi-culnea dixistis in eo sensu proprie B. Augustinus

D loquitur, quia cum evangelista subjungit: » *Nondum enim erat tempus ficorum* « aperte cognoscitur, quod per ficum Dominus in Synagoga fructum quæsierat, quæ folia legis habuit sed fructum operis non ha-bebat. » Synagogam interpretatur hic quoque Hie-ronymus, Ambrosius lib. vıı in Lucam, Chrysologus serm 106, et maxime Origenes, pag. 446, Huet.

(481) S. Aug. ibid. « Nam et inde vocatus est populus Dei qui veraciter sinceriter in prophetis exspectabat salutare Dei Jesu Christi. »

(482) C. xı, 12. « Et cum vespera facta esset egrediebantur de civitate, et cum mane trans-irent, » etc.

(483) V. Hieronymum eos arguentem qui nega-bant apostolos, ob id quod fidem non haberent, mi-racula fecisse.

ligi debeat, superius exposuimus: ibi videlicet ubi A dicitur: *Quia si duo ex vobis consenserint sibi super terram, de omni re quodcunque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cœlis est. Et cum venisset* **101** *in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum et seniores populi dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis dedit tibi hanc potestatem?* Stulti principes sacerdotum! vident mortuos resurgere, et dicunt Christo: In qua potestate hæc facis? In qua enim potestate resurgunt mortui? Quis præter Deum hanc potestatem aliquando alicui dedit Hæc est enim illa insania, qua alibi blasphemantes dicunt: « In Beelzebub, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia (*Matth.* IX, 34); » quorum vesaniam intelligens, *respondit Jesus, et dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem, quem si dixeritis mihi, ego dicam* B *vobis in qua potestate hæc facio. Baptismum Joannis unde erat? e cœlo, an ex hominibus?* id est creditis, baptismum Joannis an ex præcepto Dei, an ex hominis adinventione factum esse (484) Si enim huic interrogationi secundum veritatem responderent, ipsimet suam quæstionem exposuissent: qui enim credit Joanni, credit utique et Christo, quoniam Joannes Christo testimonium perhibuit. *Hoc autem illi intelligentes, cogitabant inter se dicentes: Si dixerimus e cœlo, dicet nobis, quare ergo non creditis illi?* Joannes enim Christum prædicaverat, et eum Dei filium esse nuntiaverat. *Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebunt Joannem sicut prophetam. Et respondentes Jesu dixerunt: Nescimus.* Veritatem dicere nolunt (485). C mentiri timent, mentiuntur tamen dicentes, Nescimus. *Ait illi et ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.*

LXXXVII. *Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, et accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea. Ille autem respondens ait: Nolo; postea pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum dixit similiter. At ille respondens ait: Eo, domine, et non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem patris. Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. Venit einm ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis, ei; publicani et meretrices crediderunt ei; vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis potea, ut credere* D *tis ei.* Duo enim filii duæ partes populi sunt: altera quidem Scribæ et Pharisæi, et cæteri qui se justos esse fingebant; altera vero publicani et meretrices (486): unde et alibi dicitur, quia « duo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus et alter publicanus (*Luc.* XVIII, 10): » hæc enim et illa parabola idem significare videntur. Accesit autem Dominus ad primum, id est ad publicanos et peccatores, qui quoniam plures sunt, primi dicuntur. Sed quomodo accessit? per nuntios suos per Joannem Baptistam: ipse enim in deserto hos duos filios admonebat dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Huic autem a principio publicani et peccatores credere noluerunt, sed postea pœnitentia ducti, undique confluentes baptizabantur ab eo in Jordane flumine, confitentes peccata sua: ut vero principes sacerdotum et seniores populi, et cæteri tales qui semper se Deo servire et obedire fingebant et promittebant, videntes eum, neque pœnitentiam egerunt, neque ei credere voluerunt. Unde etiam quibusdam eorum ad baptismum venientibus quasi admirans, ait: « Progenies viperarum, quis docuit vos fugere a ventura ira? acite ergo fructum dignum pœnitentiæ (*Matth.* III, 7): » Sic igitur publicani et meretrices præcedunt eos in regnum Dei.

LXXXVIII. *Aliam autem parabolam audite. Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam, et sepe circumdedit ei; et fodit in ea torcular, et ædificavit turrem in medio ejus; et locavit eam agricolis, et peregre profectus est.* In figura (487) hujus hominis patrisfamilias Deum Patrem significat, qui vineam Sorec ex Ægypto transtulit, et in montibus Israel eam plantavit: unde Psalmista: « Vineam, inquit, ex Ægypto transtulisti; ejecisti gentes et plantasti eam (*Psal.* LXIX, 9). » De qua et propheta ait: « Vinea facta est dilecto in cornu filio olei (*Isai.* V, 1): » et paulo post: « Vinea enim Dei Sabaoth domus Israel est. » Huic autem *sepe circumdedit*, quia suæ virtutis præsidio eam muniit: et *fodit in ea torcular*, per quod altare intelligitur, in quo quasi vinum in torculari, hostiarum sanguis quotidie fundebatur. *Ædificavit autem turrim in medio ejus*, templum videlicet, in quo Judæorum populus maxime confidebat. *Et locavit eam agricolis*, quia terram illam lacte et melle **102** manantem Judæis tradidit ad inhabitandum. *Et peregere profectus est*, quia longe est a peccatoribus salus. *Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus; et agricolæ, apprehen-*

(484) V. Tertull., lib. De baptismo, cap. 10.

(485) « Illi in eo quod nescire se responderant, mentiti sunt, » Hier.

(486) Duos filios gentilem populum et Judaicum interpretantur Origenes, p. 456, Huet., Hieronymus, Chrysostomus hom. 68, Beda, etc. Proxime ad A. Hilarius. « Primus est filius, populus ex Pharisæis... Hic insolens et inobediene et dictis præsentibus contumax fuit, habens in lege fiduciam... filius autem minor plebs est publicanorum et peccatorum, ipsa peccati, in qua tum demorabatur conditione, posterior. » etc. Quin etiam Hieron. ad v. 31. « Publicani et peccatores præcedent, » etc., scribit: « eo quod illi qui per mala opera Deo se servire negaverant, postea pœnitentiæ baptismum acceperint a Joanne: Pharisæi autem, » etc.

(487) Origenes pag. 458, Huet. « Qui nos præcessit populus et Dei pars fuit, vinea erat... Dei autem, quo tutus erat, præsidium, ea erat sepes; at templum turris erat; torcular vero libationum locus; agricolæ autem sacerdos, et sapientes populi; heri vero profectio, quando Dominus non ita amplius apparuit; » Hieron. in eamdem ferme sententiam « serpem » interpretatur vel *murum urbis*, vel *angelorum auxilia*; « torcular, » *altare*, et de turri, ait, « haud dubium, quin templum. »

rvis suis, alium ceciderunt, alium occiderunt, *ı vero lapidaverunt.* Hoc est enim quod propheta *Et exspectavit ut faceret uvas, et fecit labruscas* v, 2). Isti enim servi viri sancti et prophetæ ınt (488), quos ad illum populum corrigendum, suum servitium invitandum Dominus misit. *m misit alios servos plures prioribus, et fecerunt similiter :* Unde et beatus Stephanus ait : əm enim prophetarum non sunt persecuti pa- 'estri ? Et occiderunt eos qui prænuntiabant lventu justi, cujus vos nunc proditores et ho- læ fuistis. Novissime autem misit ad eos filium, s : Verebuntur filium meum. Agricolæ autem tes filium, dixerunt intra se : Hic est hæres; ɛ occidamus eum, et habebimus hæreditatem *Act.* vii, 52). » Manifesta sunt hæc, in quibus B ɔnem suam Dominus prophetabat; nos autem a jam completa videmus et credimus. Agrico- ıim, id est principes sacerdotum, nisi Chri- interficerent, et locum et gentem se amittere ırunt : ideoque dederunt consilium populo, ut nterficerent. *Et apprehensum eum ejecerunt vineam, et occiderunt.* Quid est enim extra vi- , nisi extra civitatem ? Hoc est enim quod :olus ait : « Quorum enim animalium infertur ıis in sancta per pontificem, horum corpora ıntur extra castra (*Hebr.* xiii, 11). » Ita et Je- ut sanctificaret per suum sanguinem popu- extra portam passus est (489). » Compleve- igitur isti malo suo, quod illi significabant in icio suo. *Cum ergo venerit Dominus vineæ,* C *faciet agricolis illis ?* Interrogat eos Dominus ɔtiam judicii, ut ipsimet suo judicio seipsos ıent (490). *Aiunt illi; Malos male perdet, et vi- suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei um temporibus suis.* Quid est, o principes sa- tum, quod modo non respondetis *nescimus,* superius, cum de baptismo Joannis vos Domi- terrogaret, nisi quia hanc parabolam nondum gitis ? si enim intelligeritis eam, aut nullum, iud daretis responsum. Lucas tamen dicit, Pharisæi audito verbo responderint : « Absit ! » xx, 17) quod tale fuit ac si dicerent : Ab- te occidamus, et ideo pereamus ! *Dicit illis ; Nunquam legistis in Scripturis : Lapidem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in anguli? A Domino factum est istud, et est mira-* D *ı oculis nostris.* Hæc enim et superior parabola significant (491). Principes enim sacerdotum

A et Scribæ et Pharisæi, qui, legem exponentes et populum docentes Synagogam ædificabant, Christum Dominum nostrum, lapidem videlicet angularem non solum reprobaverunt, verum etiam morte turpissima occiderunt. Hic autem *factus est in caput anguli, jungens duos parietes,* unum ex circumcisione, alterum ex præputio venientem : et hoc quidem a Domino *factum est, et est mirabile in oculis nostris.* Cui enim non videatur esse mirabile, quod ille, qui modo cum latronibus suspensus fuit, nunc ab utroque populo caput et Dominus habeatur, et ubique regnans ab omnibus adoretur ? *Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus.* Quia enim hæc et illa fecerunt, quia hunc lapidem reprobaverunt et Dei Filium occiderunt, ideo regnum Dei auferetur ab eis, et dabitur gentili populo qui est melior eis. Unde et per prophetam Dominus ait : « Vocabo non plebem meam plebem meam : et non misericordiam consecutam misericordiam consecutam (*Rom.* ix, 25) : » *et qui ceciderit super lapidem istum confringetur, super quem vero ceciderit conteret eum.* Illi enim super istum lapidem cadunt, qui male de Christo intelligentes et a fide catholica aberrantes, in eum offendunt (492) : unde Apostolus ait : « Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali, et omnis qui crediderit in illum, non confundetur (*Ibid.*, 33). » Ipse quoque Dominus ait : « Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me (*Luc.* vii, 23). » *Super quem vero ceciderit, conteret eum.* Super quem enim cadit Dominus, nisi super eos quibus irascitur et indignatur ? Ipse est enim ille lapis, qui in Daniele, « abscisus de monte sine manibus (*Dan.* ii, 34), » totam illam famosissimam statuam comminuit, per quam omnis iniquorum multitudo figuratur. *Et cum audissent principes sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.* Apparet igitur quod ejus verba prius non intellexerunt, atque ideo sua se responsione damnaverunt.

103. LXXXIX. [Cap. XXII.] *Et respondens Jesus dixit iterum in parabolis, dicens eis : Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.* Tunc enim Deus Pater qui omnium rex et Dominus est, filio suo Jesu Christo Domino nostro nuptias fecit (493), quando eum ut carnem nostram

8) Prophetas Hieron. quoque interpretatur us quoque « in servis qui missi sunt, ut fru- ɔerciperent, varius et sæpe repetitus progres- st prophetarum. »

9) Hier ad h. l. et « Apostolus loquitur quod portam Jesus crucifixus sit. »

0) Hic quoque B. Hieronym. videtur A. præ ı habuisse « interrogat eos Dominus non quod et quid responsuri sint, sed ut propria re- ione damnentur. »

1) Idem observavit Hieron. ad h. l., « variis parabolis diversisque, res eædem contexuntur. »

(492) Hieron. « Aliud est offendere Christum per mala opera. aliud negare. Qui peccator est et tamen in illum credit... confringitur, sed non omnino conteritur..... qui Christum penitus negaverit sic conteret eum, ut ne testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum. »

(493) Origenes pag. 472. « Homo rex tropice Deus et Christi pater esse dicitur ; nuptiæ autem filii regis, Ecclesiæ Christi, sponsæ sponso ipsius Christo, restitutio ; servi vero ad vocandos eos missi

susciperet in mundum misit. Ipse enim speciosus forma præ filiis hominum, nostræ carni cunjunctus, tanquam sponsus processit de thalamo suo. Ipse sibi gloriosam Ecclesiam, ut Apostolus ait, « sponsam elegit, non habentem maculam neque rugam (*Ephes.* v, 27) » Instar enim cantici nuptiarum totus ille liber editus est, qui Cantica canticorum vocatur. *Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire.* Omnes enim patriarchæ et prophetæ ad Christi nuptias Judæos invitaverunt, omnes ejus adventum prædixerunt, omnes Novi Testamenti delicias laudaverunt ; ipsi tamen venire et eas recipire noluerunt. *Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa, et omnia parata sunt, venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt.* Isti enim alii servi, apostoli sunt et doctores qui, jam paratis nuptiis et Scripturis ad intelligendum apertis, prædicare et ad nuptias Judæos invitare, a Domino missi sunt. Totum hoc prandium, quid aliud est, nisi spiritualis intelligentia utriusque Testamenti ? Hic enim tauros, agnos, et aves et cuncta ad alendum et edendum deliciosa invenies : his enim cibis reficitur anima (494), his deliciis saturatur et pinguescit intelligentia, quasi enim tauri sunt, quæque sententiæ majores, et ad tenendum et ad intelligendum difficiliores ; aves vero sunt sive alites quæ altius volando, et de spiritualibus loquendo, mentes nostras ad cœlestia elevant. Hæc autem tunc occisa et parata sunt, quando intellectu et ratione superata, et memoriæ commendata, jam neque fugere, neque intelligentiæ resistere possunt. De tauris enim sive vitulis per Osee dicitur : « Omnem aufer iniquitatem, et accipe bonum et reddemus vitulos labiorum nostrorum (*Ose.*, xiv, 3). » Quid sunt enim vituli labiorum, nisi sententiæ Scripturarum, et laudes Dei, quæ in eis continentur ? Quod vero etiam avis, sacra Scriptura dicatur, audi quid per Moysen Dominus dicat : » Si ambulans per viam nidum avis in arbore vel in terra inveneris, et avem pullis vel ovis desuper incubantem, dimitte avem, captos tenens filios, ut bene sit tibi et longo vivas tempore (*Deut.* xxii, 6). » Hæc enim avis, littera est, quæ sub alarum velamine pullos vel ova, id est spiritualem intelligentiam clausit : quæ quidem per loca difficiliora in arbore, per planiora vero in terra nidificat. Per hujus igitur voluminis viam ambulantes hujus avis nidum aliquando in arbore, aliquando in [...] venimus : ut ergo longo vivamus tempore, [...] mus avem et litteram quæ occidit, teneamus [...] ova, id est spiritualem intelligentiam quæ [...] Et isti quidem sunt illi tauri : hæ sunt ill[...] hæc sunt illa altilia, quæ in nuptiis Filii s[...] Deus præparavit. Has autem delicias Judæi [...] *runt*, has recipere et comedere noluerunt [...] *abierunt : alii in villam suam, alii vero in ne*[...] *nem suam.* Nos enim in civitate Dei, nos i[...] Ecclesia harum nuptiarum delicias edimu[...] tem in villa morantur ; illi in grosso pan[...] et rusticano cibo delectantur. In villa en[...] quicunque extra Ecclesiam sunt. Possun[...] Judæorum villæ, singuli legis et prophetar[...] intelligi. Et quoniam Judæi ubique terr[...] fraude, mercato, usura et deceptione viv[...] immerito ad negotiationem suam abiisse d[...] *Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contu*[...] *fectos occiderunt.* Per hos enim illos intel[...] qui primitivam Ecclesiam persecuti sunt : [...] apostolis dicitur : « Quia ibant gaudente[...] spectu concilii, quoniam digni habiti sun[...] mine Jesu contumelias pati (*Act.* v, 41 [...] *autem cum audisset, iratus est ; et missis ex*[...] *suis, perdidit homicidas illos, et civitatem* [...] *succendit.* Hæc autem quia secundum litter[...] sunt, allegorice exponere, non videtur ess[...] sarium. Post namque quadraginta et duo [...] (495) exercitus suos, id est Romanorum [...] adversus Judæos Dominus misit, qui eo[...] runt et vendiderunt, et non solum **104** e[...] vitates, verum etiam ipsum templum famos[...] et nobilissimum succederunt. *Tunc ait se*[...] *Nuptiæ quidem paratæ sunt : sed qui invita*[...] *non fuerunt digni.* Quid nuptiæ significe[...] rius diximus : quibus quoniam Judæi ind[...] runt, gentilis populus ad eas comedendas [...] Quid est autem præparatio nuptiarum, [...] ctarum expositio Scripturarum (496). *Ite* [...] *exitus viarum, et quoscunque inveneritis,* [...] *nuptias.* « Non est enim personarum accep[...] sed in omni gente qui timet eum et operetur [...] acceptus est illi (*Act.* x, 34). « Ubique s[...] pulos mandat, omnes ad fidem vocat, c[...] regni sui gloriam invitat. *Et egressi ser*[...] *vias, congregaverunt omnes quos invener*[...] *et bonos : et impletæ sunt nuptiæ discum*[...]

qui ad nuptias fuerant invitati, ii sunt prophetæ. » Hieron. « Rex iste qui fecit nuptias filio suo, Deus omnipotens est; facit autem nuptias Domini nostri Jesu Christi et Ecclesiæ; » *Et misit servum suum* « haud dubium quin Moysen per quem legem invitatis dedit. Si autem » *servos* « legerimus, ut pleraque habent exemplaria, ad prophetas referendum est... Servi qui secundo missi sunt melius est ut prophetæ intelligantur, quam apostoli. » Spectavit, credo, ad Hilarium scribentem « servi missi qui invitatos vocarent, apostoli sunt. »

(494) Hieron. « Prandium paratum et tauri et altilia, occisa vel per metaphoram opes regiæ describuntur, ut ex carnalibus intelligantur [...] lia ; vel certe dogmatum magnitudo, et do[...] lege plenissima sentiri potest. »

(495) Cum constet Jerosolymam capt[...] eversam anno vulg , ær. LXX, hinc retr[...] per annos 42, perveniemus ad an. 28, q[...] xime recepta chronologorum sententia, pra[...] num Christi mortis, quando hæc Dominum [...] tiasse, constituere facile possumus ; ut n[...] ætate auctoris nostri in chronologicis i[...] ratio.

(496) V. Gregor. hom. 38 in Evang.

In hac enim arca frumentum, et paleæ, triticum et A zizania boni et mali simul versantur (497). Impletæ sunt nuptiæ; convenerunt gentes; annuntiaverunt apostoli et locuti sunt, multiplicati sunt super numerum. *Intravit, autem rex, ut videret discumbentes et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Quomodo enim alicubi intrat, qui ubique est? Quia enim omnipotens Deus non statim punit, et in multa patientia nos sustinens, peccata nostra videre dissimulat, quasi abesse videtur: adest autem quando nos punire et affligere incipit. Veste autem nuptiali indutus non est, qui fidem non habet et Christum non imitatur: unde Apostolus ait: « Exuite vos veterem hominem, et induite novum (*Ephes.* IV, 22). » « Quicunque enim baptizati estis in Christo Jesu, Christum induistis (498) (*Galat.* III, 27). » B *Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.* Hoc enim specialiter illis dicere videtur, qui ad Christi corporis et sanguinis sacramenta indigne accedunt. Poterat enim iste respondere se cum veste nuptiali ad convivium venisse, sed eam postea amisisse; nisi quia stupore et timore oppressus, obmutuit. *Tunc dicit rex ministris: Ligatis pedibus ejus et manibus, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium.* Hæc enim sententia datur in illos, qui excusationis verbum nullum habent, quod Deo respondeant. Semper enim his nuptis Deus interest; semper bene et male indutos videt, et quamvis ipse a nemine videatur, semper tamen alios ad pœnam, alios ad gloriam parat et judicat. C Quod autem pedibus manibusque ligantur, sine viribus et fortudine eos esse ostendit. Tenebræ vero exteriores illæ sunt, ultra quas aliæ tenebræ non sunt. In fletu vero et stridore dentinm, doloris immensitas significatur. *Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.* Multi enim vocantur ad nuptias, pauci vero introducuntur in regis thalamum et gloriam.

XC. *Et abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone* (499). Stulti Pharisæi, qui se in sermone verbum Dei capere putant, et suis consiliis sapientiam fallere arbitrantur. *Et mittunt ei discipulos suos.* Cum quibus? cum Herodianis, id est cum Herodis ministris, qui tributa colligebant (500). Hæc est igitur Ecclesia malignantium, hoc est consilum veritatis! Mali magistri, mali discipuli, malis ministris sociantur. Cum fraude veniunt, cum calliditate loquuntur. Sed quid dicunt? *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum.* Valde

105 bene loquuntur Pharisæi; sed aliud ore et aliud corde loquuntur. Ex venenoso fonte dulcia verba prorumpunt. Huic enim tantæ simulationi Psalmista respondens ait: « Si vere utique justitiam loquimini, recte judicate filii hominum (*Psal.* LVII, 2). » Quem magistrum vocatis, et veracem dicitis, sicut magistrum et veracem diligite, colite, et sequimini. *Dic ergo nobis quid tibi videtur: licet censum dare Cæsari an non?* Putaverunt enim isti Christum Dominum nostrum, quem pietatis et justitiæ amicum esse cognoverant, respondere ut potius templo et Deo offerent quam Cæsari, homini scilicet iniquo, tributa darent: qua occasione Herodiani commoti eum raperent, ad judicem traherent, et quasi reum accusarent. Sed si censum dare non liceret et si tributa solvere esset peccatum, ipse utique tributum pro se dari non præcepisset. Sic enim superius ait: « Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Respondit Jesus: Ergo liberi sunt filii, ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, ut mitte hamum, et eum piscem qui primum ascenderit tolle: et aperto ore ejus, invenies staterem; illum sumens da eis pro me et te (*Matth.* XVII, 24). » Qui igitur, ne scandalum fieret quamvis non deberet, tributa persolvit, non erat conveniens ut ad lites et scandala concitanda, censum dare alios probiberet. *Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis, hypocritæ?*

(497) V. Hier. ex Apostolo ad Rom. hæc explicantem, et Aug.

(498) Tertullian. De resurrection. carn., c. 22. « In Evangelio indumentum nuptiale sanctitas carnis agnosci potest. » Cap. 35. « Si quis in nuptiis minus dignis operibus fuerit indutus, constringendus statim manibus et pedibus. » etc. Origenes. pag. D 480, Huet. « Unum autem veste nuptiali non indutum vidit, omnes comprehendens, qui nequitiam sibi ante fidem adhærescentem retinuerunt. » Hilar. « Vestitus autem nuptialis est... candor habitus cœlestis qui bonæ interrogationis confessione susceptus, usque in cœtum regni cœlorum immaculatus et integer reservatur. » S. Aug, serm. 90, ubi totam hanc parabolam explanat. « Charitas de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, hæc est vestis nuptialis. » Idem, serm. 114, num. 7, et ad Donat. post collat., n. 27: « Isti in honore sponsi induti sunt veste nuptiali, non sua quærentes, sed quæ Jesu Christi; illi autem non habent vestem nuptialem, hoc est fidissimam sponsi charitatem, sua quærentes, non quæ Jesu Christi. » S. Leo, ser. 12 De Quadr. 50, ex rec. Ball. « Qui sacramentum suæ reparationis intelligit, carnis se vitiis debet exuere, et omnes sordes abjicere peccatorum, ut intraturus nuptiale convivium splendeat veste virtutum. » Hieron. et Beda: « Vestis autem nuptialis præcepta sunt Domini et opera quæ complentur ex lege et Evangelio, novique hominis conficiunt vestimentum. » S. Bernardus serm. 2, in cap. jejun. « Vestes enim nostræ virtutes sunt bona vestis charitas, bona vestis obedientia est. » Atque hinc interpretes, Jansen., Concord., cap. 115, Maldonatus, Cornelius a Lapide, etc. admonent contra recentiores hæreticos, a PP. pro nuptiali veste nequaquam intelligi solam fidem: quare bene A. noster adjunxit fidei Christi imitationem.

(499) « Tunc abeuntes Pharisæi, » etc. Est hom. S. Brunonis Eusebio Emis. attributa.

(500) Origenes, pag. 482. « Veri quippe simile est qui tributum Cæsari in populo pendi vellent, Herodianos ab iis fuisse appellatos, qui id nequaquam faciendum esse statuebant; qui autem libertatis specie ducti, quominus vectigal Cæsari pensitaretur, impediebant, ii fuisse videntur Pharisæi. » S. Hieron. quoque ad h. l. « Cum Herodianis » expli-

Stultum est enim ei per hypocrism et simulationem loqui, quem occulta non fallunt, qui corda videt et cogitationes considerat. *Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.* In denario autem scripta erant Cæsaris nomen et imago. *Et ait illis Jesus : Cujus est imago hæc et superscriptio ? Dicunt ei : Cæsaris* (501). Vide quomodo ipsa sua responsione eos ligat ; vide quomodo Dei sapientia comprehendit hujus mundi sapientes in astutia eorum ! Ipsi enim testes sunt Cæsaris hoc esse quod ostendunt : quod si Cæsaris est, quare Cæsari non reddatur? imo quare Cæsari tollant quod Cæsaris esse fatentur? *Tunc ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari.* Nolite Cæsari injuriam facere, nolite ei sua auferre, ne si sua ei auferre velitis, ipse qui vobis potentior est, et sua et vestra auferat vobis. Quam bene huic loco convenit quod quidam ait: « Arma tenenti omnia dat qui justa negat. » Et quæ sunt Dei, reddite Deo. Nihil enim est quod Dei non sit ; illud tamen specialiter ejus esse dicitur, quod magis ab eo diligitur. Diligit enim omnem suam creaturam, secundum illud : « Misereris omnium, Domine ; et nihil odisti eorum quæ fecisti (*Sap.* XI, 24, 25) : » sed illam præcipue diligit, per quam fecit cæteras creaturas. Sua igitur imago reddatur Cæsari, et sua imago reddatur Deo ; ad imaginem namque Dei factus est homo. Reddamus Deo imaginem suam (502) ; reddamus Deo animas nostras : nil charius habemus ; hoc igitur tributum solvere debemus. *Et audientes mirati sunt ; et relicto eo abierunt.* Mirantur Pharisæi se tam facile esse conclusos; et quid ad hoc venerant, ut Christum caperent in suo sermone, se ipsos in suis sermonibus captos esse cognoscunt.

XCI. *In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem* In illo, inquit, die quo Pharisæi victi recesserunt, in illo Sadducæi vincendi accesserunt. *Et interrogaverunt eum dicentes : Magister, Moyses dixit : Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, et primus uxore ducta defunctus est; et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. Similiter secundus et tertius usque ad septimum : novissime autem omnium et mulier defuncta est. In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor ? omnes*
A *enim habuerunt eam.* Verum est utique : quia Moyses hoc dixit, ut frater uxorem fratis ducat ad suscitandum semen fratris sui ; hæc autem fabula, qua septem fratres unam uxorem habuisse dicunt, Sadducæorum adinventio est (503). Scio tamen quosdam in his septem fratribus septem libros, id est Eptaticum (504) intellexisse : hanc autem suam adinventionem ideo Sadducæi Domino attulerunt, ut, per hanc, resurrectionem mortuorum non esse probarent, **106** dicentes : Aut enim simul omnes eam habebunt, aut nullus : si enim unus aliquis eam habeat, cæteris injuriam faciet; quod enim commune est, nemo sibi quasi proprium vindicare debet. Huic autem tanto errori veritatis magister respondens ait : *Erratis, nescientes Scripturas neque*
B *virtutem Dei.* Et mox ipsum errorem in quo errabant ostendit, dicens : *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur.* Per quod significat eos probare voluisse, ut si homines resurgerent, sicut in hoc sæculo, ita etiam in futuro viri suis uxoribus commiscerentur. Sed quare sic errabant? *Quia nesciebant Scripturas neque virtutem Dei.* Nam neque illud intelligebant quod Moyses dixerat ; neque Dei virtutem et omnipotentiam credebant, et ideo tantam omnium resurrectionem posse fieri desperabant. Non enim sicut hic, ita et ibi fiet ; neque sicut modo, ita tunc voluptati operam dabunt: *Sed erunt sicut angeli Dei in cælo.* Angeli enim naturaliter casti et virgines sunt : tales igitur et homines erunt. Quod autem mortuorum resurrectio fiat, mox Scri-
C pturæ testimonio subinferens, ait : *De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis : Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob : non est Deus mortuorum sed viventium.* Ac si dicat : Si, ut vos male putatis, homo post mortem non esset, nequaquam se Deus, patriacharum Deum esset diceret, cum utique ipse sit Deus et Dominus, non eorum qui non sunt, sed eorum qui sunt. *Et audientes turbæ mirabantur in doctrina ejus.* Quoniam autem Sadducæi errantes, neque Scripturas intelligunt neque virtutem Dei, videamus nos modo quid illa Scriptura significet, quam Sadducæi de suscitando fratris semine Domino proposuerunt. Non enim hoc secundum litteram in Ecclesia custoditur, imo vero ne custodiatur omnino interdicitur;
D aliter igitur eam intelligere oportet. Dicatur ergo :

cat, « id est militibus Herodis, seu quos illudentes Pharisæi quia Romanis tributa solvebant Herodianos vocabant, et non divino cultui deditos, » additq. ; « Quidam Latinorum ridicule Herodianos putant qui Herodem Christum esse credebant : quod nusquam omnino legimus. » Ex Latinis hisce Philastrius fuit hær. 28, et auctor appendicis ad Tertullianum de præscriptionibus. Vid. Huetium, Baronium, et interpretes.

(501) Non quod certus esset statutusque nummus, id est nummi genus, quod id censum solveretur, sed talis esset denarius quem stulte Christo obtulerunt Ita Fucher., De num. cens.; Vales., De num. Hebr., l. II, c. 20, et eruditiores interpretes.

(502) Vid aut. Imperfecti, hom. 42.

(503) Hieron. : « Turpitudinem fabulæ opponunt, ut resurrectionis denegent veritatem. » Chrysost., homil. 71 : « Audacia temeritatis plena, impudens simul et pertinax adeo est, ut impossibilia etiam invadere non vereatur... rem non factam, ut ego puto, confingunt, putantes ambigentem ipsum capere et resurrectionis mysteria postea deridere. »

(504) Pro *Heptateucho*, id est collectione ex Pentateucho et seqq. duobus libris Josue et Judicum. Utitur hoc nomine Eptatici Alcuinus in poemate præfixo libris sacris :

Eptaticus enim librum decurrit in istum.
Quem Ruth consequitur femina clara satis.

Cl. Lambecius mendosam vocem putavit, quam talem non esse videre poterat ex Hieron. in qq. in lib. I, Paralipomenon, ex Aratore, lib. I, cap. 17. Gregorio lib. XII, ep. 30, etc.

quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui, et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israel. Isti enim sunt illi fratres de quibus dicitur : « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum (*Psal.* CXXXII, 1). » Isti, etsi non corpore, mente tamen et spiritu omnes simul habitant. Ex his autem unus quilibet absque liberis moritur, quando aliquis episcopus ex hac vita transiens, nullum ex omnibus suis subjectis in Ecclesia sua talem relinquit, qui ejus cathedra dignus habeatur (505). Quæritur igitur ex alia Ecclesia cui uxor defuncti conjungatur : et ipse quidem non alius eligitur, nisi qui ejusdem defuncti frater fuerit : frater utique non natura, sed moribus, ut ejusdem bonitatis et humanitatis, ejusdem sit fidei et charitatis, et quasi frater fratri consimilis. « Iste autem suscitabit semen fratris sui (*Deut.* XXV, 5), » ut quos vel in peccatis mortuos, vel malo somno gravatos invenerit, ad bonum opus evigilare faciat. *Et primogenitum nomine illius appellabit.* Primogenitum quidem, non qui prius genitus sit, sed qui merito sanctitatis inter omnes ejus genitos primus et maximus habeatur. Et iste quidem vocabitur episcopus; hoc est enim nomen defuncti. Quare hoc ? Ut non deleatur nomen ejus ex Israel : ut nunquam Ecclesia episcopo careat, et nunquam hoc nomen in ea deficiat. « Si autem noluerit accipere uxorem fratris sui quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis et interpellabit majores natu, dicetque : Non vult frater viri mei suscitare semen fratris sui in Israel, nec me in conjugium, sumere. Statimque accersiri eum facient et interrogabunt ; si responderit, nolo eam uxorem accipere, accedat ad eum mulier coram senioribus et tollat calceamentum de pede ejus, spuetque in faciem illius et dicet : Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, domus discalceati (*Deut.* XXV, 7). » Quare enim ante portam civitatis judicium quæritur, nisi quia ibi judices sedent ? Dominus enim de ipso loquitur dicens : « Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur (*Joan.* X, 9). » Ante hoc igitur ostium et ante hanc portam sedent episcopi, ut ejus lumine illustrati, nusquam devient a veritate. Ad hos autem omnes causæ deferri eorumque judicio definiri debent. His ergo præsentibus accedit mulier ad fratrem viri sui, et quia eam in conjugium sumere noluit, tollit calceamentum de pede ejus. Quid est enim calceamentum de pedibus tollere, nisi evangelizandi licentiam au-

A ferre ? Unde Apostolus : « Calceati, inquit, pedes in præparatione Evangelii pacis (*Ephes.* VI, 13). » Spuit insuper in faciem ejus, quia palam et manifeste eum contemptibilem et tanti honoris indignum esse ostendit. Hoc autem de illis rectissime intelligi potest, qui majores Ecclesias ambientes, minori se Ecclesiæ jungere despiciunt ; quos non animarum salutem, sed honoris gloriam quærere, non dubium est. Justum igitur esset ut semper excalceati et consputi nunquam tali conjugio digni judicarentur. Hoc est enim quod ait : « Et vocabitur nomen ejus in Israel domus discalceati. » **107** Quis enim eum calceare audeat, quis calceati officium illi tribuat, qui ipsa nominis appellatione se excalceatum esse demonstrat ? Sic igitur nunc in Ecclesia spiritualiter B custoditur, quod prius secundum litteram in Synagoga custodiebatur (506).

XCII. *Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum.* Recedentibus Pharisæis, veniunt Sadducæi, et iterum recedentibus Sadducæis, veniunt Pharisæi : nunc isti, nunc illi eum tentant, et quia rationibus eum capere et tenere non possunt, frequenti congressu eum movere et fatigare conantur (507). Ipse tamen omnibus repondens, aliis satisfacit, alios concludit. *Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor tentans eum, magister, quod est mandatum magnum in lege?* Omnes eum tentant, omnes eum magistrum vocant : non tamen, quasi a magistro, veritatem ab eo volunt discere, sed potius si fieri possit, eum quasi incautum in aliquo sermone capere desiderant (508). Sed C quid eis prodest ? Nihil enim sapientia ignorat. Quid autem responderit Dominus, audiamus : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic : Diliges proximum tuum sicut teipsum : in his duobus mandatis universa lex pendet et prophetæ.* Hæc est igitur causa quare hæc duo mandata prima dicantur, et maxima ; quia tantum possunt hæc duo, quantum et cætera omnia (509) : aliter enim hæc mandata, neque prima, neque secunda sunt, quoniam in tabulis lapideis scripta non sunt. Decem enim sunt verba legis, quorum primum est : « Non habebis deos alienos coram me (*Exod.* XX, III). » Primum igitur dicitur hoc mandatum, non quod in D ordine Scripturæ primum sit, sed quod in virtute significationis principale et maximum sit. Huic autem secundum et simile est : *Diliges proximum tuum sicut teipsum,* quoniam secundas et similes vires habet post ipsum. Unde Joannes apostolus ait. « Qui enim non diligit fratrem suum quem videt,

(505) Ita idem auctor explicaverat in comment. ad h. l. Deuteronomii in edit. Rom. cap. XXV, pag. 210, c. 2.

(506) Vide allegoricas plures explicationes alias ap. Origenem a pag. 489. Huet.

(507) « Quod de Herode et Pontio Pilato legimus, in Domini nece eos fecisse concordiam ; hoc etiam nunc de Pharisæis cernimus et Sadducæis qui inter se contrarii sunt, sed ad tentandum Jesum pari mente consentiunt. » Hieron.

(508) Hier. iterum. « Interrogat unus ex legis doctoribus non scire desiderans, sed tentans, an interrogatus nosset quod interrogabatur. »

(509) V. S. Aug. Enchirid. de fide, spe, et charitate, sub fin.

Deum quem non videt quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum (*I Joan.* IV, 20). » Qui enim Deum non diligit, neque seipsum, neque fratrem diligit. Primum est igitur ut Deum diligat, deinde seipsum, postmodum vero fratrem suum tanquam seipsum (510). Qui enim seipsum odit, si fratrem suum diligat sicut seipsum, et fratrem suum odit. Omnis enim « qui diligit iniquitatem, odit animam suam (*Psal.* X, 6) ; » odit igitur et animam fratris sui, si fratrem suum diligat sicut seipsum. Nulli igitur alii dicitur, ut diligat fratrem suum sicut seipsum, nisi illi qui diligit seipsum : nemo autem seipsum diligit, nisi ille qui Deum diligit. Sic igitur primum mandatum est diligere Deum, deinde vero proximum propter Deum. Modus autem dilectionis hic est, ut ex toto corde, tota anima, tota mente, et cunctis viribus Deum diligamus, proximum autem tanquam nos ipsos (511). Plus est enim si ex toto corde aliquem diligas, quam ut sicut teipsum eum diligas, quia potest fieri ut teipsum non diligas, non potest autem fieri ut ipsum non diligas, quem ex toto corde et tota anima diligis. Si vis igitur teipsum diligere, prius dilige Deum ex toto corde, deinde vero quia jam diligis teipsum, dilige proximum tuum sicut teipsum. Toto enim corde, tota mente, et in cunctis viribus sancti apostoli et martyres Deum dilexerunt, qui occidi quidem potuerunt, ab ejus tamen amore et dilectione separari nullatenus potuerunt. Et isti quidem bene dilexerunt seipsos, quia vitam æternam, gloriam et honorem, omnemque felicitatem adepti sunt sibi ipsis ; dilexerunt autem et proximos suos sicut se ipsos, quoniam hanc eamdem gloriam et beatitudinem desideraverunt illis tanquam sibi ipsis. *In his enim duobus mandatis universa lex pendet et prophetæ* : omnis enim qui peccat, aut in Deum, aut in seipsum, aut in proximum peccat. Qui vero prædicto dilectionis modo Deum et proximum diligit, quomodo eos offendet quos tantopere diligit ? Nam et in se ipso peccare timet, ne in hoc quoque Deum offendat. Si igitur in his duobus mandatis charitas adimpletur, et omnia peccata tolluntur, manifestum est quod in eis universa lex pendeat et prophetæ. Quid enim aliud lex et prophetæ præcipiunt, nisi ut Deum et proximum diligamus, et a vitiis et peccatis cunctisque offensionibus nos abstineamus ?

XCIII. *Congregatis autem Pharisæis, interrogavit eos Jesus, dicens : Quid vobis* **108** *videtur de Christo, cujus filius est? Dicunt ei David: Ait illis: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : Dixit Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est ?* Idem enim ipse et filius est et Dominus David : filius quidem secundum humanitatem ; Dominus autem secundum divinitatem : de stirpe namque David secundum carnem natus est Christus. Hoc autem Pharisæi non intelligebant, sed sicut cæteros, hominem tantum, et non Deum, Christum quem ipsi Messiam vocant, fore credebant (512). Hac igitur interrogatione seipsum et Deum et hominem, omniumque creaturarum regem et principem esse ostendit (513). Quia enim filius est David, homo est : Deus vero, quia ejus Dominus est, et ad Patris dexteram sedet ; in eo autem quod omnes ejus inimici illius pedibus sunt subjecti, omnium Dominus esse ostenditur. David enim in Spiritu sancto videns Christum Dominum nostrum post resurrectionem suam ad Patrem revertentem, illa quæ ibi agebantur secreta intelligens, ait : « Dixit Dominus » Pater « Domino meo » Filio suo, « sede a dextris meis (*Psal.* CIX, 1), » ut, sicut in una sede sedemus, ita æquales ab omnibus esse credamur. Sede, inquam, donec ad judicium revertaris, omnesque tui inimici tuis pedibus subjiciantur. Et hoc quidem quia Pharisæi non intellexerunt, *nemo illorum ei poterat respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.*

XCIV. [CAP. XXIII.] *Tunc Jesus locutus est ad turbas et ad discipulos suos, dicens : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi ; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite, secundum vero opera eorum nolite facere : dicunt enim et non faciunt.* Quid est enim sedere super cathedram Moysi, nisi Moysi doctrinam et legem (514) prædicare, et populum regere et admonere ? Hoc autem erat officium Scribarum et Pharisæorum : unde et super cathedram Moysi sedere dicuntur. Sed quid est quod Dominus alibi præcipit, dicens : « Cavete a fermento Pharisæorum quod est hypocrisis (*Luc.* XII, 1) : » hic autem dicit : « Omnia quæcunque dixerint vobis, servate et facite ? » (515) Pharisæorum enim doctrina *fermentum* dicitur, sed non illa quam docent quando sedent super cathedram Moysi : sedent enim super cathedra Moysi, quando nihil aliud prædicant, nisi ea quæ præcipit Moyses ; hæc autem et servanda et facienda sunt. Quando vero per fraudem et hypocrisin non legis verba, sed suas traditiones docent, tunc eis obedire et credere non

(510) S. Aug., lib. XIX. De civ. Dei, cap. 14. « Jam vero quia duo præcipua præcepta, h. e. dilectionem Dei et dilectionem proximi, docet magister Deus : in quibus tria invenit homo quæ diligat, Deum, seipsum, et proximum. »

(511) Fuse S. Aug. de his duobus mandatis integro sermone De disciplina Christiana, et Bernard. in tract. De diligendo Deo.

(512) Hieron. « Interrogatio Jesu nobis proficit usque hodie contra Judæos. Et hi enim qui confitentur Christum esse venturum, hominem simplicem et sanctum virum asserunt de genere David. »

(513) Chrysost., hom. 72. « Ita omnibus modis ad fidem eos invitabat. Respice quemadmodum submisse opinionem prophetæ atque sententiam de se recitavit. »

(514) Hier. « per cathedram doctrinam legis ostendit. » Iisdem verbis utitur hic Beda.

(515) V. Chrysost. hom. 73, qui eodem plano modo hæc solvit ; ut scilicet servent « omnia quibus mores hominum corriguntur, quibus meliores efficimur, » etc.

oportet, quoniam in Moysi cathedra non sedent. Qualiscunque igitur sit prædicator, si tamen non sua sed Dei verba annuntiat, populus ei obedire et credere debet: sequatur eum in his quæ dicit, non sequatur eum in his quæ agit: quod enim dicit, Dei est, quod autem agit, suum est (516). *Alligant autem onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* His autem verbis clementissimus Dominus nos admonere videtur, ut in peccatoribus ad pœnitentiam conversis pietatem et misericordiam habeamus: eorumque onera potius cum eis portemus, quam supra vires eos oneremus. Unde et sacerdotes in lege iniquitatem sanctuarii portare jubentur (517): unde et per Moysen Dominus ait: « Qui percusserit servum suum vel ancillam virga, et mortui fuerint in manibus suis, criminis reus erit (*Exod.* XXI, 20). » Fit enim multoties ut pastor Ecclesiæ peccantem servum vel ancillam, id est masculum et feminam sibi subjectos, eorum facinora exaggerando et tormenta futura minando, duramque canonum pœnitentiam nuntiando, nimis aspere virga correctionis percutiat. Qui, si in ejus manibus mortui fuerint, id est si eos propter immanitatem sceleris et importabile onus pœnitentiæ, veniam desperare senserit, eosque verbis mitioribus et antidoto pietatis non confortaverit, quasi qui male medendo ægrum occiderit, reus erit. Habeat igitur pœnitentia modum; et unicuique rationabiliter onera imponantur (518): magis enim ad cordis contritionem, quam ad jejunia et carnis macerationem respicit Deus. Magna enim misericordia ei fieri potest, **109** qui jam ex corde pœnitet, et peccare cessat: qui vero aliter agit, etsi multum jejunet, tamen nihil agit. *Omnia vero opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus.* Ideo enim Scribæ et Pharisæi nullam de operibus suis mercedem suscipiunt, quia omnia opera sua faciunt, non pro justitia vel animarum salute, sed pro vana gloria, ut videantur et laudentur ab hominibus. *Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias.* Phylacteria enim chartulas quasdam dicit, quas in manibus vel circa collum appensas ferebant, in quibus verba legis scripta erant, ut semper ad ea respicientes a justitia non declinarent. Hanc autem consuetudinem ex eo loco sumpsisse videntur, ubi dicitur: « Erit igitur hoc quasi signum in manu tua, et quasi appensum quid ob recordationem ante oculos tuos (519) (*Exod.* XIII, 16). » Quod quidem si bono et simplici animo fecissent, non valde reprehensibile esse videbatur. De fimbriarum quoque usu Moysi a Domine dicitur: « Loquere filiis Israel, et dices ad eos ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas: quas cum viderint, recordabuntur omnium mandatorum Domini, ne sequantur cogitationes suas et oculos per res varias fornicantes, sed magis memores præceptorum Domini faciant ea (520). » Hoc autem quid significet non multa indiget expositione, siquidem ipse qui scripsit, exposuit. Ad hoc enim vittas hyacinthinas in fimbriis ponere jussit, ut signum quoddam eis esset, quo cœlestium mandatorum memores vana et inutilia non cogitarent (521). Sunt igitur fimbriæ, legis mandata: vittæ vero hyacinthinæ, sanctæ cogitationes: quæ si simul vinctæ fuerint, ab omni vanitate oculos avertuut, et totam mentem ad cœlestia dirigunt. Videntes enim hyacinthum cœli recordamur; quoniam unius coloris sunt cœlum et hyacinthus. Hæc autem in Pharisæis Dominus non reprehendisset (522), nisi quia omnia opera sua faciebant, ut viderentur ab hominibus. De quibus adhuc subditur: *Amant autem primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in Synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi.* His autem verbis Scribæ et Pharisæi de vana gloria,

(516) Chrys. homil. 37, ad Ant. ostendens, « quod licet præceptorem habeas improbum, nihil hic tibi obesse poterit, cum dictis intendas. Non enim ex his quæ sacerdos agit, sed quæ audita neglexisti, ex his tibi Deus sententiam feret. »

(517) Num. XVIII, 1: « Dixitque Dominus ad Aaron; Tu, et filii tui, et domus patris tui tecum portabitis iniquitatem sanctuarii. »

(518) Beda hic de Pharisæis: « Horum in Ecclesia nunc exempla imitantur qui subjectos docent, quod ipsi implere dissimulant, sed peccantibus pondus pœnitentiæ aggravantes, ut aut necesse est pœnitentiam rejiciciat, aut suscipiens, dum ferre non valet, scandalizatus amplius peccet, quasi non melius sit, propter misericordiam dare rationem, quam propter crudelitatem. »

(519) Ex alio loco hunc morem eos hausisse dicit Hieronymus, ex Deut. VI, 8: « Ligabis ea in manu tua, et erunt immota ante oculos tuos: » Subditque: « Hoc Pharisæi male interpretantes scribebant in membranulis Decalogum Moysi, id est decem verba legis, complicantes ea, et ligantes in fronte, et quasi coronam capiti facientes, ut semper ante oculos moverentur; quod usque hodie Indi, Persæ et Babylonii faciunt. » Idem scribit ad cap. 24 Ezechiel. Si qua tamen fides Rabbinis et recentior consuetudo antiqui moris testis esse potest, non Decalogum, ut Hieronymus ait, aut verba legis omnia scribebant in phylacteriis, sed tantum sententias ex Pentateucho quasdam. V. Leonem a Mutina Cæremon. Jud. I p., c. 11. Calmet phylacteriorum formam pictam exhibet Diction. S. Scr. V. Chrysost., homil. 73, ubi vocat βιβλίους μίκρους.

(520) Num. XV, 38, 39, 40. Vid. edit. Rom. Expos. in hunc locum, p. 181.

(521) Hoc quoque ibid. Hieron. explicat. « Jusserat quoque aliud Moyses ut in 4, angulis palliorum hyacinthinas fimbrias facerent ad Israelis populum dignoscendum... superstitiosi magistri... faciebant grandes fimbrias, et acutissimas in eis spinas ligabant, ut videlicet ambulantes et sedentes interdum pungerentur, et quasi hac admonitione retraherentur ad officia Domini. »

(522) Reprehendit Hieron. suorum temporum mores in phylacteriis imitandis. « Hoc apud nos superstitiosæ mulierculæ, in parvulis Evangeliis, et in crucis ligno et istiusmodi rebus... usque hodie tactitant. » Mitius aliquando de hoc more Chrysost., homil. 73. « Hæc phylacteria vocabant, sicuti multæ mulierculæ modo faciunt, Evangelia ex collo dependentes, et ut aliunde in memoriam reducantur, quod obliviosi crebro facere soleut, filo digitum strictius ligantes; id Deus ceu infantulis jussit facere. »

superbia et ambitione notantur: his et nos admonemur, ne eos in talibus imitemur (523). Primæ namque cathedræ ad ambitionem, cætera vero ad superbiam et vanam gloriam spectant. *Vos autem nolite vocari Rabbi; unus est enim magister vester.* Quia enim omnis vana gloria peccatum est; peccat utique qui pro vana gloria sic vocari desiderat. Discipulus quoque non effugiet culpam, qui magistri nomen sibi usurpat. *Omnes autem vos fratres estis, et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim pater vester qui in cœlis est. Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus.* Unus est pater, unus est et magister. Unde et Jacobus ait: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei (*Jac.* III, 1). » Ubi enim plures magistri, ibi plures sententiæ, ibi schisma; unde Apostolus admonet ut « idipsum dicamus omnes (*I Cor.* I, 10). » Bonum habemus magistrum; ipsum sequamur, ipsius sententia una sit et omnis.' Patrem vero in terra quærere non debemus, quia omnes fratres sumus, et unum in cœlis patrem habemus. Illi credere, illi obedire oportet, cujus amore patres et matres, fratres et sorores, magistros et doctores, et quæcunque in mundo sunt et in terra versantur, abjicere et abnegare debemus. *Qui major est vestrum, erit minister vester.* Hoc enim de seipso Dominus ait, qui usque **110** ad lavandos pedes discipulorum se humiliare dignatus est, præbens nobis humilitatis exemplum. Unde et subditur: *Qui autem se exaltaverit humiliabitur, et qui se humiliaverit exaltabitur* (524) Deus enim *superbis resistit: humilibus autem dat gratiam.* Deponit enim potentes de sede et exaltat humiles.

XCV. *Væ autem vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* Eorum enim exemplum et doctrinam cæteri sequuntur (525). Sicut igitur illuminant et salvant alios, si boni sunt, ita excæcant et perdunt, si mali. *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, oratione longa orantes: propter hoc, amplius accipietis judicium.* Longis enim orationibus et A aliis simulationibus domos viduarum Scribæ et Pharisæi comedebant, quia putantes eos religiosos et justos, ea quæ habebant sanctæ mulieres eis tribuebant. Sic enim prius ministrabant istis pro simulatione, sicut postea ministraverunt apostolis pro religione (526). *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare et aridam ut faciatis proselytum unum: et cum factus fuerit, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.* Studebant enim Scribæ et Pharisæi quos poterant ex gentili populo ad Judaismum convertere, quorum post conversionem nullam curam habentes, eos in pejus ruere cogebant (527). In quo nos quoque admonemur ne eorum quos ad fidem convertimus negligentiam habeamus. *Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: quicunque juraverit per* B *templum, nihil est; qui autem juraverit in auro templi debet. Stulti et cæci! quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque juraverit in altari, nihil est; qui autem juraverit in domo, quæ est super illud, debet. Cæci! quid enim majus est, domus, an altare quod sanctificat domum?* Unde autem hanc stultissimam opinionem Scribæ et Pharisæi habuerint, incertum est (528). Omnia enim hæc sancta sunt: sanctius tamen altare quam templum; et sanctius templum quam aurum templi. Et illud quidem propter sacrificium; hoc autem propter dedicationem. Quamvis enim totum templum sanctificatum esset, nusquam tamen nisi in altari sacrificium fieri licebat: sanctius igitur altare. Sequitur: *Qui ergo jurat in altari, jurat in eo in omnibus quæ* C *super illud sunt, et qui jurat in templo, juravit in illo et in eo qui habitat in ipso, et qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei et in eo qui sedet super eum.* Qui enim jurat in altari, non lapides attendit, sed altaris consecrationem, et eum in cujus nomine consecratum est: ideoque non lapidibus sed Deo ejusque se obligat sacramentis. Similiter autem de templo et de cœlo intelligatur. Nos quoque cum super Evangelia juramus, non chartas, et atramentum, sed Christum et ejus verba consideramus: unusquisque enim in eo jurat, ad quem jurando attendit. *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis men-*

(523) Bene A. non de simplici appellatione, sed de eo, quod per superbiam fit, hunc locum explicat, in quem Hieron. « Quæritur quare adversus hoc præceptum, « Doctorem gentium » Apostolum se esse dixerit; aut quomodo vulgato sermone, maxime in D Palæstina, et Ægypti monasteriis se invicem Patres vocent: quod sic solvitur: aliud esse natura patrem vel magistrum, aliud indulgentia. Nos si hominem patrem vocamus, honorem ætati deferimus, non auctorem nostræ ostendimus vitæ. Magister quoque dicitur, et consortio veri magistri; et... quomodo unus per naturam Deus, et unus filius non præjudicat cæteris, ne per adoptionem dii vocentur et filii, ita et unus pater et magister non præjudicat aliis, ut abusive appellentur patres et magistri. » Breviavit Hieronymum Beda. Brevius etiam Chrysost., hom. 73, « non ut neminem patrem vocent, sed ne ignorent quem principaliter patrem vocare oporteat... quemadmodum nemo principaliter magister est. »

(524) I Petri v, 5. Vide hic Chrysostomum fuse de humilitatis virtute disserentem.

(525) Christ. Beda: « Arguit omnem magistrum qui malis operibus ante discipulos suos introitum regni cœlestis claudit. » Præclare Chrysost., homil. 74. « Probos enim doctores vix imitari quimus; improbos autem, quoniam faciliores ad mala sumus etiam superamus. »

(526) Hinc, I Cor. IX, 5: *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini et Cephas?* Vid. etiam Matth. XXVII, 55, et Hieron., lib. I contr. Jovinian., cap. 14.

(527) Chrysost., homil. 74. « In duobus magnis eos criminatur: 1° quia inutiles ad salutem multorum existentes, vix magno sudore quemquam possunt attrahere; 2° quia desides ad custodiendos attractos sunt, imo vero etiam proditores, cum eos malo vivendi exemplo deteriores faciant. »

(528) Ad stultas traditiones eorum refert Hier., quem V.

anethum et cyminum, et reliquistis quæ gra- :nt legis, judicium et misericordiam et fidem. [uit, vobis qui hæc decimatis, non quia hæc tis, sed quia hæc decimando, majora relin- ;29). *Hæc enim oportuit facere, et illa non e :* unde manifestum est, quia parum prodest legis observare præcepta, si majora relin- s. Ruit enim quidquid superædificatur, nisi ı fuerit fundamentum. *Duces cæci excolantes ı, camelum autem glutientes.* Hoc enim inter- r minora et majora legis præcepta, quod ılicem et camelum. Excolant autem culicem, minoribus offendere timent; glutiunt vero m qui contra majora agere non metuunt (530). n est autem ab illis qui aquas colant, ne ım aliquod bibant. Hypocritæ igitur culicem ure bibendo sentiunt, camelum vero non t; dum minora **111** peccata simulatione n agere metuunt, majora vero facere non

. *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, ndatis quod de foris est calicis et paropsidis, ıtem pleni estis rapina et immunditia.* Calicem psidem eosdem ipsos Scribas et Pharisæos ›horice dicit, qui cum rapina, immunditia et ıiquitate interius pleni essent, justos et mun- de foris ostendebant (531). De quibus adhuc ır : *Pharisæe cæce, munda prius quod intus icis et paropsidis, ut fiat id quod de foris est m.* Si enim cor interius mundum fuerit, om- nt mundo quæ exterius apparent : unde Psal- « Cor mundum crea in me, Deus (*Psal.* L, et Apostolus : « Nihil enim mihi conscius ex corde enim exeunt cogitationes malæ IV, 4). » — *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi ·itæ : qui similes estis sepulcris dealbatis, quæ ırent hominibus speciosa, intus vero plena sunt mortuorum et omnium spurcitia : sic et vos*

A *a foris quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.* Expositio est eorum quæ superius dicta sunt, nullaque indiget expositione (532).

XCVII. *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra profetarum, et ornatis monumenta justorum et dicitis : Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum* (533). Ita testimonium (534) estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Væ, inquit, vobis (535), non quia ædificatis et ornatis sepulcra prophetarum : hoc enim pietatis opus est; sed quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt; filii quidem non tantum natura, quantum imitatione et iniquitate. Sicut enim omnes
B boni dicuntur filii Abraæ, quia imitantur Abraham; ita omnes iniqui, iniquorum filii dicuntur, quia imitantur iniquos. Unde et Dominus his talibus ait : « Si filii Abrahæ essetis, opera utique Abrahæ faceretis (*Joan.* VIII, 39). » Væ igitur illis, quia non Abraham, non prophetarum, non justorum filii sunt, quia non eos imitantur, imo vero eorum filii sunt qui prophetas occiderunt in omni malitia et iniquitate eos imitantes. Dicunt præterea, si fuissent in diebus patrum suorum, non fuissent socii eorum in sanguine prophetarum : cum valde illis nequiores non solum prophetas occiderunt, verum etiam ipsum Dominum prophetarum. Unde et subditur : *Et vos igitur implete mensuram patrum vestrorum:* currite, festinate, ut usque ad eorum iniquitatis integram
C perfectamque mensuram perveniatis; turpe est enim ut a patribus vestris degeneretis, et minores ab illis in nequitia inveniamini. Hoc autem ideo dicit, quia in sua, suorumque discipulorum nece, jam nimium eos per invidiam accensos esse videbat (536). Hic autem locutionis modus a grammaticis *ironia* vocatur (537). *Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ?* Serpentes enim sunt,

ı Ita explicat. Hieron. et ex Hieron. Beda : it eos avaritiæ, quod propter alimoniam sa- ım et levitarum, quorum pars erat Dominus, ıe etiam vilium olerum decimas exigant, et ım in disceptationes negotiorum, misericor- ue in pauperes, pupillos et viduas, et fidem in quæ magna sunt, prætermittant. » Gregor. ast., adm. 34. « Neque enim negligenter au- ım est, quod cum decimari minima diceret, ıa quidem de oleribus maluit, sed tamen bene ı memorare, ut profecto ostenderet, quia si- ›res cum parva custodiunt, odorem de se ere sanctæ conversationis quærunt, et quam- plere maxima prætermittunt, ea tamen mi- observant, quæ humano judicio longe late- doleant. »

) Hieron. : « Camelum puto esse juxta sensum ıtis loci, magnitudinem præceptorum, et mi- ·diam, et fidem; culicem autem, decimas æ, etc. Hæc, contra præceptum Dei, quæ ı sunt, devoramus atque negligimus, et opi- n religionis, in parvis quæ lucrum habent, ıtiam demonstramus. » V. Aug. lib. I, qq. ., cap. 35; Greg. lib. I Moral., cap. 14.

) Hier. : « Diversis verbis eodem sensu quo supra arguit Pharisæos simulationis atque mendacii, quod aliud ostentent hominibus foris, aliud domi agant, non quod in calice et paropside eorum superstitio moraretur. » V. Chrysost., hom. 74.

(532) Ita et Hieron. : « Quod in calice et paropside demonstrarat... hoc nunc per exemplum sepulcrorum explicat. »

(533) Est hom. sub Emiseni nomine edita in nat. S. Stephani, pag. 19.

D (534) « Prudentissimo syllogismo coarguit eos filios esse homicidarum. » Hieron.

(535) « Non quia ædificant (ait Chrysost., init. homil. 75) nec qui a patres suos accusant, væ illis dixit, sed quoniam ita facienies, et ita dicentes, patres suos condemnare simulabant, cum ipsi pejora committerent. » Item Beda.

(536) Hier. : « Probato superioribus dictis, quod filii essent homicidarum, nunc concludit quod voluerat, et quasi extremam syllogismi partem ponit; » *et vos* implete, etc. « Quod illis defuit vos adimplete : illi interfecerunt servos, vos Dominum crucifigite. »

(537) Bene monet Chrysost. l. all. et ex eo Beda « non imperans; sed quod futurum erat prædicens. »

quia callidi et venenosi; genimina vero viperarum (538), quia cunctis iniquis iniquiores: cum nec uxor viro, nec filii parentibus parcant. Qui utique gehennæ judicium aliter fuhere non poterunt, nisi matrem suam occiderint, sicut ipsa quoque eorum patrem interfecit. Viperarum enim hæc natura dicitur esse, ut quando femina concipit masculum interficiat; quando vero parit, ipsa nihilominus a filiis occidatur (539): neque enim exspectant, ut assueto naturæ ordine oriantur, sed rupto matris utero violenter foras erumpunt. Vipera igitur, Synagoga; vir ejus, Christus: venit Christus ad Synagogam, venit ad uxorem suam, quam postquam suo semine imprægnavit, totamque evangelicæ prædicationis sementem in eam infudit, illa sicut vipera venenosa et impia contra eum assurgens, eum interfecit. De cujus impio utero filii ejus erumpentes eam occidunt, quoniam Judæi ad fidem venientes eam excommunicant et damnant. Unde Apostolus ait: « Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris **112** meæ, et vocavit per gratiam suam (*Galat.* I, 15), » et cætera. Omnes enim hæreses damnant, quicunque ab hæresibus ad Ecclesiam veniunt. Sequitur:

XCVIII. *Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes, et Scribas; et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in Synagogis vestris; et persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus qui effusus est super terram.* Apostoli enim martyres et doctores, prophetæ, sapientes, et scribæ fuerunt; quod ad Judæos, omnesque mundi nationes prædicandas Dominus misit. Hos autem Judæi occiderunt, crucifixerunt, flagellaverunt et de civitate in civitatem persecuti sunt. Nemo enim Christianorum usquam occisus est, qui eorum vel manibus vel affectu non sit occisus; unde et omnium rei esse dicuntur, omniumque justorum sanguis super eos venire Dominus ipse testatur. Hoc autem ex quo et usque quo exponit dicens: *A sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare.* Cum enim alibi scriptum sit, quod « filius non portabit iniquitatem patris, sed unusquisque in peccato suo morietur (*Ezech.* XVIII, 20; *Jer.* XXXI, 30): » quid est, quod modo hic dicitur, quod omnis sanguis justus veniet super generationem istam? His enim verbis Salvator noster dicere videtur; quod hæc impia generatio tantam pœnam pro suo scelere patiatur, quantam pateretur, si omnium justorum sanguinem fudisset, qui ab Abel fusus est usque ad

A Zachariam (540). Et hoc merito: majus eni
Christum occidere, ejusque corpus, quod est
sia, iniquo odio persequi, quam si omnium]
dentium justorum sanguinem fudissent. Zac
autem Barachiæ filius nusquam legitur fuiss
sus: at vero Zacharias filius Joiadæ in atrio
legitur interfectus. Inter templum videlicet et
quod sub diuo erat, ubi hostiarum sanguis
batur. Hæc igitur, quia historiæ non veniun
spiritualis intelligentia quærenda est. Puto
quod Dominus noster se ipsum Zachariam vo
præterito pro futuro utitur: interpretatur
Zacharias *memoria domini.* Sicut enim C
Jesus dicitur verbum Domini, sermo Domini
et sapientia Domini; ita iste quidem est Ba
B filius, qui *benedictus Dominus* interpretatur
et principi sacerdoti se interroganti, an esse
stus filius benedicti, respondit: *Ego sum.*
autem Judæi occiderunt inter templum et
quoniam ibi Christi mortem inter se consilia
Neque enim aliter Christum Dominum Juda
derunt, nisi consiliando, accusando et damn
unde et ipsi quoque dicebant: « Nobis no
interficere quemquam (*Joan.* XVIII, 31). » Quo
in atrio templi de ejus morte consilium ha
sit, ipse per Psalmistam ostendit, dicens:
versus me exercebantur qui sedebant in po
in me psallebant qui bibebant vinum (*Psal.*
13). » Sic igitur Zacharias filius Barachia
templum et altare occisus est. *Jerusalem, Jeru*
C *quæ occidis prophetas et lapidas eos qui ad t*
sunt: quoties volui congregare filios tuos, qu
modum gallina congregat pullos suos sub a
noluisti. Ego, inquit, filios tuos multoties c
gare, et a malignorum spirituum incursu dese
circa volantium defendere volui, sicut gallina
suos congregat, et sub alas suas eos abscon
ab importunis avibus et subripiantur (542), s
luisti. Ego igitur volui, sed ea conditione, si t
que voluisses. Quia ergo tu congregari et
noluisti, ego quoque jam nunc eos congreg
salvare nolo. Unde et dico: « Disperge illos
tute tua et destrue eos protector meus, D
(*Psal.* LVIII, 12). » Dominus enim qui potest
cunque vult, nullum alium salvare vult, ni
D qui vult salvari ab eo (543). *Ecce relinquetu*
domus vestra deserta: sic et in Psalmis:
elongavi fugiens, et mansi in solitudine (*Ps*
8). » Relictis enim Judæis, in gentibus Do

(538) Hier.: « Sicut ergo de viperis nascuntur viperæ, sic de homicidis patribus vos, inquit, nati estis homicidæ, » etc. Iisdem verbis Beda.

(539) Vide ad cap. III, v. 7, Bedam qui eadem habet ex Aristot. fortasse l. V Hist. an., c. 34; Plinio l. X, c. 62, quibus Gesnerus et recentiores contradicunt, sive magis ex nostris Hieronym. ep. ad Præsid.; Chrysost. hom. 11 in Matth.; Isidor. Pelusiot., lib. I, ep. 105; A. serm. 83 De temp. inter Augustin.; Gregor. Moral. l. XV, c. 9, etc.

(540) Chrys. hom. 75, affert hic Exodi illud II, 9: « Reddens peccata parentum in filios in tertiam et quartam generationem, » subdens, « non qu alieni peccati quispiam supplicia luat, sed qu qui multos propter peccata sua vexatos ess ignorat, neque idcirco factus est melior, sed committens non curat, illorum quoque pœna sustinebit. » V. Jansenium, Concord., c. 84, donatum ad h. l.

(541) V. Hier. ad h. l. Maldonatum, a Lap

(542) V. August., lib. I, qq. Evang., c. 36 et 15 in Joan.

(543) Plura interjiciuntur in homilia, pag.

tat. *Dico enim vobis, non me videbitis amodo c dicatis, benedictus qui venit in nomine Domini.* ruam, inquit, hac corporali præsentia, qua vo- m ad tempus conversatus sum, vos relinquam, me videbitis amodo donec me iterum ad judi- venientem melius cognoscatis, simulque una nsona voce omnes dicatis: Benedictus qui venit mine Domini (544). Hoc est enim quod alibi *Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur genu, et confitebitur omnis lingua* (545).

IX. [Cap. XXIV.] *Et egressus Jesus de templo ibat; cesserunt discipuli ejus ostenderent ei ædificatio*
113 *templi ipse autem respondens dixit illis Vi- hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic super lapidem, qui non destruatur.* Hæc enim Tito et Vespasiano completa sunt. *Sedente au- o super montem Oliveti, accesserunt ad eum di- li secreto dicentes: Dic nobis quando hæc erunt, od signum adventus tui et consummationis sæculi* eorum interrogatio docet, quid Christi discipuli exerint. Audientes enim templi destructionem, li consummationem subito fore putaverunt (546) *spondens Jesus dixit eis: Videte ne quis vos se- t: multi enim venient in nomine meo dicentes: sum Christus, et multos seducent.* Hoc enim Si- em Magum fecisse audivimus (547): hoc et hristum facturum esse legimus. Ipse enim, ut tolus ait: « Se exaltabit supra omne quod dicitur , aut quod colitur: ita ut in templo Dei sedeat dens se tanquam sit Deus (*II Thess.* xxi, 4). » — *turi autem estis prælia et opiniones præliorum, e ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed non- finis.* A Christi namque nativitate, ex quo an- cecinerunt, « Gloria in excelsis Deo, et in terra hominibus bonæ voluntatis (*Luc.* II, 14): » to tempore princeps pacis Dominus noster in nundo conversatus est, magna ubique gentium et concordia fuit (548). Quo recedente paulatim iæ fieri, seditiones moveri, et bellorum rumores que audiri cœperunt. Sed non erant hæc signa sæculique consummationis: multo enim ma- lla erunt magisque terribilia quæ mundi finem edent. De quibus subditur: *Consurget enim in gentem, et regnum in regnum; et erunt pe- stilentiæ, et fames et terræmotus magni per loca. Hæc autem omnia initia sunt dolorum.* Omnia enm hæc jam præcesserunt, sed ad comparationem illorum, quæ futura sunt, tam parva fuerunt, ut illa cum venerint, pro signo habeantur, et jam mundum stare, et diutius morari vel durare non posse manifeste denutient. Ut enim in sequentibus dicitur, *erit tunc tribulatio talis, qualis non fuit, neque fiet* (549). Quia enim tunc nascetur perditionis et discordiæ filius, bella, lites, contentiones et omnia mala ubique fieri oportebit. Ut enim pax præcessit Christum, ita discordia præcedet Antichristum. *Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus, propter nomen meum.* Hæc enim, etsi apostolis accidissent, ad finem tamen referenda sunt, quoniam hæc talia signa apostolorum tempore fuisse non legimus. *Et tunc scandalizabuntur multi et invicem tradent, et odio habebunt invicem. Et multi pseudoprophetæ surgent et seducent multos.* Isti enim erunt maxima et principalis causa totius scandali, omnisque odii et tribulationis: qui secundum operationem Satanæ, dabunt signa et prodigia multa, *ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (550). Unde et subditur: *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Multorum enim charitas a divini amoris igne deficiet, et refrigescet, quoniam multis modis iniquitas abundabit. *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Qui, inquit, in bono perseveraverit, et neque minis, neque blanditiis, neque signis vel prodigiis a fide catholica deviaverit, hic et non alius salvus erit. *Et prædicabitur Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus.* Sicut enim in primitiva Ecclesia in omnem terram exivit sonus apostolorum, et in fines orbis terræ verba eorum, sic et in ultima Evangelium regni Dei in universo mundo cunctis gentibus prædicabitur, ut nulla nulli possit fieri excusatio. *Et tunc veniet consummatio.* Postquam enim ad hanc prædicationem plenitudo gentium introierit, et Israel salvus fiet, tunc et mundus finiet (551), et Ecclesia consummabitur, et de suorum filiorum pleni-
114 tudine gratulabitur.

C. *Cum ergo videritis abominationem desolationis,*

(544) Isaiæ XLIX, 18 et XLV, 24. Beda: « Hoc pro- mystice de illo ejus adventu intelligere cogi- quo in claritate venturus est. » Ex Chrysostomo sse (nam cætera ex Hieron. exscribit Beda) qui . 75: « Futurum enim secundi adventus diem loco significat. »

(545) Hactenus homilia Eusebio Emiseno suppo-

(546) Ita Chrysost., hom. 76: « Putabant enim etiam statim adventum ipsius futurum. »

(547) Simonem Magnum nominat hic quoque Hie- et Beda: « quorum primus, inquit, Simon Ma- uit, extremus autem ille major cæteris, est An- istus. »

(548) Excusatione sive benigna aliqua interpre- ne, de certo aliquo bellorum genere hic opus Nam ex Floro, Velleio Paterculo, etc. Arme- m bellum paulo post Christi ortum secutum d quod Caius Cæsar missus; et Armeniis juncti erant Parthi. Adde tumultuantes Judæos. Celebris etiam Variana clades in Germania a. ar. vulg. IX et Dalmatarum defectio; triumphus etiam a Germanico a 17 de Cherusiis Chattis, etc. Galli a Romano duce defecere, et Tacfarinates in Africa; Thraces a Sabino domiti; Frisii, licet sub Christi mortem clade Romanos affecere. Sed revera bella hæc fuere non tanto discrimine, quanto superioribus temporibus alia nonnulla.

(549) « Erit enim tunnc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modi, neque fiet. »

(550) Hier.: « Non omnium negavit fidem, sed multorum, nam in apostolis et similibus eorum permansura est charitas. »

(551) De tempore præcedente eversionem Jerosolymæ interpretatur hoc Hilarius: « Et cum universis fuerit cognitio sacramenti cœlestis invecta, tunc Jerusalem occasus et finis incumbet. » Victor quoque Antiochenus ad cap. XIII Marc. et Chrysostomus,

quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto qui legit, intelligat (552). Cum, inquit, videritis abominationem desolationis: cum videritis abominandum et desolandum Antichristum (553), qui multam in populo Dei abominationem et desolationem faciet in tantum elevatum et exaltatum, ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus, tunc qui hæc et alia legit, inteligat jam finem rebus adesse. Regnabit enim ut in Daniele scriptum est; « *Per tempus et tempora et dimidium temporis* (*Dan*. XII, 7), » id est per unum et duos et dimidium annum, in quibus tanta persecutio fiet, ut omnis præterita persecutio, et si magna fuerit, oblivioni tradatur. *Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua; et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.* Magni terroris hæc verba indicativa esse videntur, in quibus omnium obliti, omnibus sola fuga placere narratur. Allegorice autem a Judæa ad montes fugiunt, qui relicto Judaismo sive littera in qua Judæi confidebant, ad spiritualem intelligentiam vel ad Ecclesias se transferunt (554). Qui vero in tecto sunt, et in fidei sublimitate, sive etiam qui majores sunt et Ecclesiis præsunt, non descendant, non ad fugitiva bona, et vilem substantiam se inclinent, sed potius omnibus relictis, Christo jam propinquanti obviam pergant. At vero qui in agro sunt, et novum Evangelii semen in populo seminant, non revertantur, nec prioris tunicæ recordentur, sed currant, quia prope est ut veteribus exuti, nova immortalitatis tunica induantur. *Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus* (555). Prægnantes enim sunt illæ animæ quæ per hypocrisim peccata sua abscondere volunt, sed tamen per superbiæ inflationem abscondere nequeunt; et intus igitur peccata latent, et foris quodammodo clarent. Nutrientes autem sunt, quæ jam quidem mala opera pepererunt, et in eis persistentes, ea facere non erubescunt. Atque utinam adhuc prægnantes essent, aliisque peccandi occasionem suo exemplo non dedissent. Ma-

A lum est igitur peccata celare, sed pejus es modo revelare: aliter enim et sibi, aliter et s aliis nocet. *Orate autem, ut non fiat fuga i hieme, vel Sabbato.* Ne forte tunc fugere incip quando fugere non potestis. Temporis enim a tate fuga in hieme impeditur; in Sabbato ve gere non licet, quia hoc lex fieri interdicit *enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab mundi usque modo, neque fiet.* Erit, inquit, tur bulatio magna. Quando? Vis audire quando? *abominatio desolationis stabit in loco sancto. I breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis sed propter electos breviabuntur dies illi.* Non breviabuntur dies illi quantum ad Dei dispo nem, breviabuntur tamen quantum ad spem
B tum iniquorum, quia non tantum regnabit christus quantum ipse se ipsum et sui eum re sperabunt. Hoc autem fiet propter electos: si tantum viveret quantum eum infideles vivere s bunt, valde pauci salvari potuissent. Quid en semper viveret, faceret, qui in tribus annis ta stragem faciet? *Tunc si quis vobis dixerit: Ec est Christus aut illic, nolite credere.* His enim v non solum Antichristum sed et multos alios fore significat, quos propter varias simulat miseri homines Christum esse putabunt. Un subditur: *Surgent enim pseudochristi et pseud phetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. prædixi vobis.* Sed quare prædixi vobis? Ut
C sitis, et non ab eis decipiamini. *Si ergo dixer bis: Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in pen libus, nolite credere.* Alii enim in desert Elias et Joannes Baptista, alii in Synagogis domibus, sicut Christus, prædicabunt. O enim simulabunt, quæ homines fecisse audie *cut* **115** *enim fulgur exit ab Oriente et paret i in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis* est enim quod Psalmista ait: « Deus manifest niet; Deus noster et non silebit (*Ps.* XLIX, 3). »

hom. 76: « Maximum omnipotentiæ Christi argumentum est. Viginti enim annis, aut ad summum triginta ad omnes oras orbis Evangelium transcurrit, post hæc Jerosolymorum finis aderit. » At cum A. nostro, de mundi fine interpretatur Beda: « Perspicue significat non ante advenisse mundi finem, quam Evangelium in toto Orbe prædicetur. » Hieronymus quoque etsi mundi finem suæ ætati proximum existimasse videtur. « Signum Dominici adventus est, Evangelium in toto orbe prædicari, ut nulius sit excusabilis; quod aut jam completum, aut in brevi cernimus esse complendum: non enim puto aliquam remansisse gentem, quæ Christi nomen ignoret. Et quanquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis nationibus opinionem fidei non potest ignorare. » Sed maxime Aug. ep. 197 et 199 ad Hesychium; in quorum altera, n. 49. « Quo pacto igitur ab apostolis est prædicatio ista completa, quando adhuc usque sunt gentes, quod certissimum est nobis, in quibus modo cœpit, et in quibus nondum cœpit impleri? »

(552) In homilia Emisen. noncup. Domin. XXVII.

post Pentec. præmittuntur quæ habentur in Da de 70 hebdomad.; deinde venitur ad explicatio Matthæi, pag. 183, qualis hic habetur.

(553) Etsi multi PP., ut Chrysost., homil hoc interpretantur de Cæsaris statua in templ
D sita, quam sententiam memorat Hieronymus, Vi Beda: tamen hi Antichristum quoque cum au nostro intelligi posse putant, « sicut manifestis apostolus Paulus prædicabat, » ait Beda ex H nymo, qui locum Apostoli allegat ad The XI, II, 4.

(554) Hieron.: « Debemus fugere de Judæ montes, hoc est dimissa occidente littera, appr quare montibus æternis, de quibus illuminat i biliter Deus; et esse in tecto, et in domate, non possunt ignita diaboli jacula pervenire descendere et tollere quid de domo conversat pristinæ », etc. Idem Beda.

(555) Beda: « Anima quæ desideriis carnalib illa ultima perescutione occupata invenitur, æte væ invenire oppressa cogitur. »

ut prius veniet occultus, sed, quasi sol in sua majestate præfulgens, ubique apparebit, ubique lucebit, cunctis etiam nolentibus revelabitur. *Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ.* Aquilæ enim, sanctorum animæ sunt, quæ et altius volant et clarius vident (556). Hæ autem tunc ad corpora propria venientes, ubicunque et quomodocunque dispersa sunt, ea iterum induent, ut totus integer et immortalis homo resurgat. Potest autem et sic intelligi, ut ubicunque Christi corpus fuerit, illuc et animæ conveniant, paratæ ejus obedire præceptis. *Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum; et stellæ cadent de cœlo: et virtutes cœlorum commovebuntur; et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo. Et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa et majestate.* Quia enim tunc sol justitiæ Christus Dominus noster, omni luce splendidior, de cœlis descendet, sol iste quem videmus, obscurabitur; et hæc luna non dabit lumen suum, obscurati immenso splendore majoris lucis (557). Sicut enim luna et stellæ solis hujus splendore pallescunt, ita illius inenarrabili fulgore ipse sol in tenebras convertetur. Quod autem stellas cadere dicit, vel sanctorum animas ad corpora descendere, vel ipsas juxta litteram quasi decidentes et obeuntes, lumen solitum amittere significat. *Virtutes autem cœlorum commovebuntur,* quia omnis ille angelorum exercitus Christum Dominum nostrum ad judicium sequetur. *Et tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo,* per quod vel ejus crucem, vel aliquid aliud victoriæ signum intelligere possumus (558). *Et tunc plangent omnes tribus terræ.* Unde in Zacharia propheta scriptum est: « Et plangent eum planctu quasi unigenitum, et dolebunt super eum, ut dolere solent in morte primogeniti. In die illa magnus planctus in Jerusalem, sicut planctus Adadremmon in campo Mageddon. Et plangent terræ familiæ, et familiæ seorsum (*Zachar.* XII, 10). » Quomodo enim super eum non plangant, cum eum in tanta gloria videbunt, quem cum tanto opprobrio crucifixerunt! Sequitur: *Et mittet angelos suos cum tuba, et voce magna, et*

A *congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos eorum.* Angelorum enim ministerio ex omnibus mundi partibus sancti Dei colligentur, et resurgent; a summis cœlorum animabus descendentibus, et usque ad eorum terminos venientibus. Quod enim ait *cum tuba,* ipse exposuit dicens, *et voce magna.* Magna enim vox erit quæ mortuos suscitabit, et mundum universum replebit. *Ab arbore autem fici discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas. Ita et vos, cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in janius.* Sicut enim ficus novis ramis et foliis orientibus æstatem proximam adesse annuntiat; ita et hæc omnia tam magna tamque inusitati, Christi adventum manifestissime nuntiabunt.
B *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Hoc enim de Scribarum et Pharisæorum generatione intelligitur, super quam omnem sanguinem justum venire superius dixerat. Non prius igitur illa generatio præteribit, non prius deficiet, nec tota a sua iniquitate cessabit, quam ista omnia compleantur (559): *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Quod enim Veritas dicit immutabile est, et præterire non potest, alioquin Veritas non esset. *Cœlum* igitur *et terra transibunt,* quia secundum hoc, quo modo sunt, in melius commutabuntur, sed verba Veritatis a statu suo mutari non potuerunt (560). *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi Pater solus.* Alius autem evangelista addidit, « neque Fi-
C lius (*Marc.* XIII, 32). » Magnum est igitur hoc secretum, quod nemo scit nisi Pater, id est virtus et sapientia Patris, quæ simul una et eadem est et Filii, et Spiritus sancti. Sola ergo Trinitas unus Deus scit hoc secretum, quod ipse quoque Filius ignorat, secundum hoc quod homo est et filius hominis. Si enim secundum hoc quod homo est, omnia sciret, nequaquam dictum esset (561), « Jesus autem crescebat sapientia et ætate coram Deo et hominibus (562). » *Sicut autem in diebus Noe, ita erit adventus Filii hominis.* Et hoc exponit. **116** *Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum*

(556) Beda: « Innuit studium sanctorum: quod aquila cæteras aves volatu transgrediens, in ipsum solis radium oculos gaudet infigere. »

(557) « Sol et luna obscurabuntur, et cætera astra cadent de cœlo non diminutione luminis, sed quod ad comparationem veræ lucis omnia visura tenebrosa sint, » etc. HIER.

(558) Hoc iisdem ferme verbis Hieron. et Beda, « Signum hic, aut crucis intelligamus, aut vexillum victoriæ triumphantis. »

(559) Hieron. hic et ad cap. XXIII, 36: « Regula Scripturarum est, duas generationes ponere, bonorum, et malorum. »

(560) Hactenus homilia.

(561) Lucæ XXXI, 52. Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum, et homines.

(562) Celebris est ex his Matthæi, et Marci locis quæstio. Quam, addito tertio loco quem A. hic ex Luca subjecit, movere adversus Catholicos Ariani sive ex Arianorum sobole, ex quibus etiam hæreticorum novum genus exstitit, qui ex objecta hac ignorantia Christo, Agnoeta dicti sunt; de quibus
D Leontius, De sect., Eulogius et Basilius Cilix, ap. Phot., Nicephorus Callix, etc., et recentioribus Petarius, lib. XI De Trin., c. 3, et De Incarn. lib. I, c. 16; lib. XI, c. 1. A nostri sententia eadem fuit quæ PP. nonnullorum « magni in Ecclesia nominis et celeberrimorum, » ut ait Petavius l. XI all., quos ipse nominat, et Maldonatus ad h. l. Hic, etsi eam opinionem auditione prima horrendam videri, ait, adhibita tamen interpretatione verum habere sensum contendit; si nimirum « causam » significet, et noscire dicatur Jesus-Christus diem illum « quia homo est, » sed scire tamen, quia homo Deus: quæ interpretatio est etiam Menochii, et videtur esse Gregorii ad Eulogium, l. X, ep. 39, scribentis: « In natura quidem divinitatis » nosse diem et horam judicii, non vero « ex natura humanitatis. » Alii, ut a Lapide, Tirinus, etc., dicunt Christum ut hominem nescire diem judicii, quatenus locutus est ad homi-

diem quo intravit in arcam Noe, et non cognoverunt, donec venit diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis. Mortuo enim Antichristo, tunc terris reddita pace, sanctis omnibus propter signa quæ non videbunt, diem ultimum exspectantibus, infideles et peccatores, sola terrena et transitoria cogitantes, omni voluptati sicut prius operam dabunt : vendentes et ementes, comedentes et bibentes, nuptias contrahentes, et similia facientes. Sed ecce subito cum dixerint, pax et securitas, « tunc repentinus eis superveniet interius (*I Thess.* v, 3). » *Tunc duo erunt in agro; unus assumetur, et unus relinquetur.* Ager enim est mundus, sicut ipse Dominus ait, exponens parabolam qua dicitur, « Simile est regnum cœlorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo (*Matth.* xiii, 24). » In hoc autem agro sunt duo, scilicet fidelis et infidelis : et fidelis quidem assumetur in gloriam, infidelis autem relinquetur in pœna. *Duæ molentes in mola, una assumetur, et una relinquetur.* Hæc enim mola sancta Ecclesia esse videtur, in qua dum sententiarum frumenta frangimus, dum Scripturas exponimus, dum in farinam cuncta convertimus, verbi Dei panem, quo animæ nutriuntur, conficimus. Molentes autem non omnes, sed soli boni in gloriam suscipientur: et merito quidem non duo, sed duæ dicuntur, quoniam ita molere ad animas pertinet ; quamvis hoc de Synagoga et Ecclesia satis congrue intelligi possit (563) ; utraque enim molit, utraque Scripturas exponit : altera tamen et non ambæ assumuntur. *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est.* Unde hoc ? Quia *de die illa, vel hora,* ut modo diximus, *nemo scit. Illud autem scitote quia si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.* Quia igitur nescit, quia dormiens negligit, sæpe domus perfoditur, et quidquid in ea melius est, fit rapina latronum. Vos autem estote parati, estote solliciti, et quia illam unam horam nescitis, omnibus hori vigilate, ne in illa incauti et dormientes inveniamini. Et hoc est quod ait : *Ideo et vos estote*

A *parati, quia nescitis qua hora Filius hominis venturus est. Quis putas est fidelis servus et prudens quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore ?* Quis, inquit, nisi unusquisque vestrum, et cæteri similes vestri ? quis est fidelis servus et prudens, quos ad hoc super familiam suam, super domum et Ecclesiam suam Dominus constituit, ut eam regatis, doceatis, et nutriatis, et pro tempore et mensura, ordine et ratione, omnia faciatis ? *Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus ejus, invenerit sic facientem.* Sed unde beatus ? Vis audire unde ? *Amen dico vobis quoniam super omnia bona sua constituet eum.* Quis enim illo beatior erit, qui super omnia constituetur ? In hoc enim fidelis servus major erit et superior omnibus in quo

B se magis humiliaverat, et ministraverat omnibus. *Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : moram facit Dominus meus venire, et cœperit percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum ebriosis ; veniet Dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat, et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis ; illic erit fletus et stridor dentium.* Qui enim multum se in hac vita vivere sperans, sola caduca et transitoria **117** diligens, cunctis carnis voluptatibus se subjiciens, non cum sobriis sobrie, sed intemperate cum ebriosis manducat et bibit, servos percutit, familiam affligit, subjectos despicit : iste quidem, etsi non voce, corde tamen et opere clamat : moram facit Dominus meus venire ; securus sum ; jam nihil ti-

C meo ; meæ igitur obediam voluntati. *Veniens igitur Dominus ejus die qua non sperat, et hora qua ignorat,* subito eum de hac vita exire compellens, dividit eum. Quid est enim mors nisi corporis et animæ divisio et separatio ? Tunc ergo homo dividitur, quando corpus ab anima separatur. Ponit autem partem ejus cum hypocritis, modo interim crucians animam, postmodum vero et corpus et animam.

CI. [Cap. XXV.] (564). *Tunc simile est regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ.* Quid est

nes : qua interpretatio cum alia coincidit Jansenii Conc. c. 123, et communis ferme est ; dici nescire, quia nescientes nos facit, ut loquitur Aug. lib. lxxxiii, q. 60, et lib. i De Trin., c. 12, et Beda ad h. l., id est nobis non revelat, et a Patre id non communicandum hominibus accepit : sive ad eum referendum, non « juxta hoc quod caput est, sed juxta corpus ejus » quemadmodum idem Gregorius l. all. Nec valde imo nihil omnino ab hac explicatione explicatio differt Hilarii, qui hac de re fuse agit l. xi De Trin. scribens, num. 63. Deum tunc ignorantiam profiteri, cum « aut tempus non est loquendi, aut dispensatio est non agendi ; » quæ postrema verba aliam præterea explicationem suppeditant, quæ est Epiphanii hær. 69, n. 44, dici ignorari judicii diem, quod non dum judicii instituendi dies advenerit ; quam scientiam experimentalem vocant, et de ea quoque exponunt Lucæ locum de Christi profectu, et sapientia; quatenus « secundum processum ætatis perfectiora opera faceibat, » ut ait S. Thomas iii, p., qu. 7, art. 12, ad 3, qui etiam de scientia Christi experimentali agit ib., qu. 15, art. 8. Alii alio modo sapientiam experimentalem, juxta quam Christus proficiebat, usu nimirum acquisitam, ut Tirinus exponunt, etc. Quid

D si dicamus Christum ut hominem nescisse diem illum scientia experimentali, quatenus eo temporis articulo adfuturus sit, ut ad eum prænoscendum nullus usus rerum, nulla temporum cognitio, nulla conjectura pervenire possit desumpta ex humanarum rerum experientia ? Hoc certe esset contextui toti et Domini sermoni accommodatissimum.

(563) Hieron. : « In duobus qui in agro commorantur, et in duabus quæ pariter molunt, vel Synagogam intellige et Ecclesiam, quod simul molere videantur in lege, et de iisdem Scripturis farinam dedere præceptorum Dei ; vel cæteras hæreses, quæ de utroque testamento, aut de altero videntur molere farinam doctrinarum suarum... et non eamdem mercedem recipiunt, aliis assumptis, et aliis derelictis. » V. Hilar., c. 26, n. 5.

(564) Est homilia Emiseni in nat. Virginum, p. 232. Intellige semper S. Brunonem Astensem.

enim *tunc*? Nunquid et modo simile non est? Simile quidem est et modo ; sed hæc similitudo nondum manifeste apparet. Tunc igitur simile est, quando hæc similitudo manifesta est, nondum enim apparet quæ virgines fatuæ sint, et quæ prudentes. Multæ enim exterius videntur esse prudentes, quæ interius fatuæ sunt : quicunque enim opera sua faciunt ut videantur ab hominibus, fatui quidem sunt, etsi prudentes esse videantur. Magna enim fatuitas est jejunare, vigilare, carnem affligere et mecerare, et per hoc nullam aliam mercedem, nisi vanam gloriam exspectare. De talibus enim Dominus ait : « Amen dico vobis receperunt mercedem suam (*Matth.* VI, 2). » Inde enim et virgines dicuntur omnes, quia boni videntur ab omnibus. Sunt igitur in actione virgines, in intentione corrupti, quia bona quæ agunt non casta et sincera intentione faciunt. Sed quare hæ virgines decem dibuntur ? Hic enim numerus omnes significat, quia omnes in se numerus continet (565). Quod ergo ait simile est regnum cœlorum decem virginibus, tale est ac si diceret, similis et sancta Ecclesia cunctis virginibus. Et mox ipsam similitudinem exponit dicens : *Quæ accipientes lampades suas exierunt obviam sponso et sponsæ.* Quia enim quotidie morti appropinquamus, quotidie sponso et sponsæ, id est Christo et Ecclesiæ, obviam pergimus : hæc enim via simul cum vita finitur. Lampades autem accipimus, si bona opera nobiscum ferimus (566). Quod enim bona opera lampades dicantur, ipse Dominus ostendit dicens : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videntes vestra bona opera glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est (*Matth.* v, 16). » Quinque autem ex eis erantt fatuæ et quinque prudentes : quod quidem alios in Ecclesia vanos et fatuos, alios vero prudentes et justos esse significat. Quamvis et ipso numero aliquid intelligi possit : quinque enim sunt corporis sensus, quibus aut prudentes aut fatui homines fiunt. *Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum; prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus* (567). Quasi

A sine oleo sunt fatuarum lampades, quia etsi ad tempus eorum opera lucere videantur, simul tamen cum eis exstinguuntur, quoniam post hanc vitam nullum eis lumen ministrant. At vero prudentium lampades, quoniam sincero pietatis et misericordiæ oleo nutriuntur, tunc clarius lucent, quando de his tenebris ad vitam transferuntur. Ideoque Apostolus ait : « Nolite itaque ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus ; qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium ; et tunc laus erit unicuique a Deo (*I Cor.* IV, 5). » Tunc enim quæ lampades habeant oleum, et quæ non habeant, omnibus revelabitur. Tunc fiet sermo, qui de Ecclesia criptus est, « Date ei de fructu manuum suarum, et laudent eam in portis opera ejus

B (*Proverb.* XXXI, 31). » *Moram autem faciente sponso dormitaverunt amnes, et dormierunt.* Moratur enim sponsus, et venire retardat, donec ad judicium Dominus veniat, Tanta igitur est hæc mora, quantum est et hujus sæculi spatium. Interim autem omnes dormitant, et dormiunt ; quia post multos langores tandem somno mortis oculos claudunt (568). Quasi enim ante somnum dormitare est, ante mortem languescere et ægrotare. *Media autem nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite* **118** *obviam ei.* De hoc enim clamore Apostolus ait: « Clanget enim tuba, et mortui resurgent incorrupti (569). » Hic autem clamor media necte fiet ; quia cunctis ignorantibus, dies Domini, quasi fur in nocte veniet (570). In nocte enim fit, quia in tenebris ignorantiæ fit. *Tunc sur-*

C *rexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas.* Ut enim Apostolus ait: « Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabitur (571). » Lampades autem ornant, dum opera sua secum retractant, et dignæ responsionis verba invenire interius cogitant (572) : quæ postquam fatuæ invenire non possunt, indicare incipiunt, et de suo testimonio diffidentes aliorum ipsæ testimonia flagitant. Et hoc est quod ait : *Fatuæ autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur.* Oleum fatuæ quærunt, quoniam misericor

(565) Hier. « Decem virgines omnes homines, complectuntur, qui videntur Deo credere. » Hilar. « Absolute in quinque prudentibus et in quinque fatuis fideiium atque infidelium est constituta divisio. » Aug., serm. 93, n. 2 : « Istæ quinque et quinque virgines omnes omnino sunt animæ Christianorum. »

(566) Aug., LXXXIII qq., 59 : » Lampades autem sunt, quia manibus gestantur opere, quæ secundum continentiam istam fiunt. « Idem, epist. 104, n. 75 : « Ipsæ autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona. » Et S. Greg.. lib. IX, ep. 39 : « Lampades quippe nostræ bona sunt opera. »

(567) Hieron. « Possumus quinque virgines sapientes et stultas quinque sensus interpretari, quorum alii festinant ad cœlestia, et superna desiderant, alii, terrenis fecibus inhiantes, fomenta non habent veritatis quibus sua corde illuminent. » Vide Aug., lib. LXXVIII qq. all., et ep. 140, n. 33.

(568) « Omnes dormitaverunt, id est mortuæ sunt, quia sanctorum mors somnus appellatur. » Hier. Greg. hom. 12 in Ev. : « Dum venire Judex ad extremum judicium diflert, electi et reprobi in mortis somno sopiuntur. Dormire etenim mori est. Ante somnum vero dormitare, est ante mortem a salute languescere. »

(569) I Corinth. XV, 52. Hier. pariter : « Subito

D eum quasi intempesta nocte, et securis omnibus, quando gravissimus somnus est, per angelorum clamores et tubas præcedentium fortitudinum Christi resonabit adventus. » S. Aug. l. all. « Nimirum clamor iste, ipse est tuba illa, quam commemorans Apostolus dicit, canet, » etc.

(570) Greg., hom. 12 : « De adventu sponsi clamor in media nocte, quia sic dies judicii subrepit, ut prævideri non valeat, quando venit, unde scriptum est ; » *Dies Domini sicut fur*, etc.

(571) I Corinth. XV, 53. V. Aug., epist. 140.

(572) S. Aug. libr LXXXIII qq. all., « aptaverunt lampades suas, id est rationes reddendas operum suorum, » Et ep. all. cap. 35, « aptant lampades suas, id est patiens reddere præparant de operibus suis. »

dia indigent, et tale est ac si dicerent : Quia opera nostra lucere deficiunt, illuminate ea vos testimonio vestro (573). *Responderunt sapientes dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis : ite potius ad vendentes, et emite vobis.* Non nobis, inquiunt, oleum quæratis, neque nos imitari admoneatis : ite potius ad venditores, ite ad adulatores, qui vili pretio laudis et favoris omnia vestra bona vobis subripuerunt; quoniam ideo cuncta agebatis, ut videremini ab eis (574). Nos enim de nobis ipsis nondum ad plenum securæ sumus (575). Unde beatus Petrus apostolus ait : « Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt ? » (*I Petr.* IV, 8.) *Dum autem irent emere, venit sponsus ; et quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias ; et clausa et janua.* Dum emere, inquit, irent, id est dum ad ea quæ in hoc sæculo egerant, mente redirent, dum opera sua, qua intentione ea fecissent, secum tractarent; dum se pro eis laudis mercedem jam suscepisse recogitarent, venit sponsus. Emere enim tunc nihil aliud erit, nisi emptionis et venditionis modum cogitare. *Novissime autem veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens, ait : Amen dico vobis, nescio vos.* Dominus enim qui omnia scit, fatuas virgines se nescire dicit (576); quoniam earum nomina non sunt scripta in libro vitæ. Nescire namque Domini, reprobare est.

CII. *Sicut enim homo peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua* (577) ; et reliqua. Sicut enim homo peregre (578) proficiscens servis suis bona sua tradidit, ita et Salvator noster de hoc mundo ad Patrem rediens, prius fidelibus suis bona sua largitus est. *Et uni debit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum ; unicuique secundum propriam virtutem ; et profectus est statim.* Quinque enim talenta (579) quinque sunt corporis sensus : duo vero intellectus et operatio ; unum autem intellectus tantum. Hæc autem etsi naturaliter ab initio hominibus daba sunt ; ea tamen fidelibus sub iterum Dominus dedit, et quodammodo innovavit, dum magis interius, quam exterius habenda monstravit. Habet enim et anima visum, auditum, gustum, odoratum, et tactum ; et quidem multo digniores illis qui in corpore sunt. Sensus enim corporis cum aliis animalibus ; sensum vero animæ cum angelis communes habemus. *Abiit autem qui quinque talenta acceperat, operatus est in eis, et lucratus est alia quinque : Similiter et qui duo acceperat, et lucratus est alia duo ;* **119** *qui autem unum acceperat abiens fodit in terrum, et abscondit pecuniam domini sui.* Hæc autem omnia in sequentibus exponemus. *Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis.* Post multum nampe temporis venit : quia multum temporis est inter primum et secundum Christi adventum (580). Nunc enim cum servis suis rationem Dominus ponet, quia ut Apostolus ait : « Omnes astabimus ante tribunal Christe (581) », ut reddat unusquisque rationem de his quæ gressit, sive bona, sive mala fuerunt. *Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta dicens Domine, quinque talenta tradidiste mihi ; ecce alia quinque superlucratus sum.* Visum mihi dedisti ; operatus sum in eo, et multos illuminavi : quæ vidi, ostendit : quæ intellixi, docui : non celavi, non abscondi ea quæ tu meis oculis revelare dignatus fuisti (582) : habeo ergo hoc talentum multiplicatum. Dedisti mihi et auditum ; in hoc quoque operatus sum, et multis aliis aures aperui tuorumque secretorum verba eos audire et intelligere docui. Hoc enim talentum Dominus requirebat, cum diceret ; « Qui habet aures audiendi, audiat (*Matth.* XIII, 43 ; *Marc.* IV, 9) ; » itemque : « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, audientes non

(573) Greg., lib. VIII Mor., cap. 31 : « Oleum quippe a proximis petere, et gloriam boni operis a testimonio alieni oris implorare. »

(574) Id. ibid. : » Fatuæ virgines quæ oleum in vasis non sumpserant, quia in alienis scilicet vocibus gloriam, et non in suis conscientiis habebant : » et hom. 12 in Evang., « venditores quippe olei, adulatores sunt. » S. Aug., ser. 93, n. 12. « Quid et oleum peccatoris, nisi blandimenta adulatoris. » Idem habet euarr. in Ps. CXL, n. 13 ; et in Ps. CXLVII, n. 11, in quibus locis de hac parabola loquitur; et epist 140, n. 70 : « hoc est portare oleum suum, non ex aliena laude dependere. »

(575) S. Aug., ep. 140, c. 31 : « Ne forte non sufficiat nobis et vobis, non desperanter, sed humiliter dictum est : quis enim sic præsumat de conscientia sua, ut certus sit, eam sibi in judicio Dei posse sufficere, nisi misericor misericorditer judicet ? » Et cap. 34 : « Illis respondentibus, se nescire, utrum sibi sufficiat ipsa conscientia, qua exspectant misericordiam sub illo Judice ; qui cum in throno sederit, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato, » etc.

(576) S. Aug., ser. 93, n. 16, « non illas novit, qui omnia novit ? Quid ergo est, non novi vos ? improbo vos, reprobo vos. »

(577) Matth. XXV, 14. Est homilia Emiseno supposita in natali confess. 1. 222, cujus initium : « Homo iste Dominus et Salvator noster intelligitur, qui de hoc mundo ad Patrem rediens. » etc.

(578) Hier. : « Homo iste paterfamilias haud dubium quin Christus sit, qui ad Patrem post resurrectionem victor ascendens, vocatis apostolis doctrinam exangelicam tradidit, » etc.

(579) Id totum ex Gregorio, hom. 9, in Evangelia, quod auctor etiam magis dilabat atque exornat. S. Ambrosius quoque libro VIII in Lucam similem parabolam exponens, scribit : « Denique ex una decem muas alius fecit, alius quinque : fortasse iste moralia habet, quia quinque sunt corporis sensus, ille duplicita, id est mystica legis et moralia probitatis : unde et Matthæus quinque talenta et duo posuit. »

(580) Hieron. : « Grande tempus est inter ascensionem Salvatoris, et secundum ejus adventum. »

(581) Ad Rom. XIV, 10, et II Cor. V, 10. « Omnes enim stabimus, » etc. ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. »

(582) S. Gregorius in Cantic. cap. 2, de oculis sponsa agens, per lacrymas populos illuminare eam docet : « Lacrymas se lavant, ut per eos populi convenienter coram Deo mundentur. »

intelligant (*Luc.* VIII, 10). » Gustum quoque mihi dedisti, quo tuæ dulcedinis saporem intelligens, dico : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua; super mel et favum ori meo (*Psal.* CXVIII, 103) : » et in hoc quoque operatus sum, aliosque mecum ad degustandum invitavi, dicens : « Gustate et videte, quam suavis est Dominus ; beatus vir qui sperat in eo (*Psal.* XXXI, 9). » Sed quid dicam de odoratu, quo fideles tuos instruxi, qua ratione discernere valeant inter catholicam doctrinam, et fetentem hæreticam pravitatem? hoc enim servi tui illecti, te sequuntur, dicentes : « Trahe nos post te, et curremus in odorem unguentorum tuorum (*Cant.* I, 3). » Propter hoc et sancta Ecclesia de naso laudatur, ubi dicitur ; « Nasus tuus, sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum (583) (*Cant.* VII, 3). » At vero et in tactu operatus sum ; et non minus in eo, quam in aliis talentis lucratus sum. Tactus animæ, fides est : hac enim Dominus tenetur et tangitur (584). Quanto enim unusquisque fidelior est, tanto familiarius, et propius Dominum tangit. Alii enim ipsum ; alii ejus vestimenti fimbrias tangunt. Hoc autem talentum duplicamus, quando fidem nostram aliis prædicamus. Sed audiamus, quid huic Dominus responderit, qui et quinque talenta duplicata obtulit : *Euge, bone serve et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui. Euge* namque vox gaudentis est (585). Sed nota, quod pauca Dominus reputat quæque in hoc mundo meliora habemus. Qua in re illius regni divitias inæstimabiles esse ostendit : de quibus Apostolus ait : « Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se (*I Cor.* II, 9). » Parva sunt igitur hæc talenta illis divitiis comparata : si quidem eas quales sint, per hæc neque videre, neque audire, neque ad plenum cogitare possumus (586). Quis enim illud cogitare valeat, quod in cor hominis non ascendit? *Intra in gaudium Domini tui.* De his enim gaudiis Psalmista, ait : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæculum sæculi laudabunt te (*Psal.* LXXXIII, 5) : » itemque : « Unam petii a Domino hanc

A requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (*Psal.* XXVI, 4). » Hæc autem de quinque talentis dicta sunt : nunc vero de duobus audiamus ; per quæ intellectum et operationem significari diximus (587) : quæ nimirum etsi numero sint pauciora, pretio tamen et significatione non sunt inferiora. Qui enim bene intelligit, et quæ intelligit operatur, nihil in visu et auditu, nihil in gustu, odoratu et tactu minus habet. In his enim duobus illa quinque plenissime continentur : quæ quidem sibi mutuo conjuncta sunt, et sine altero alteram non valet. Inutilia enim sunt et intellectus sine operatione, et operatio sine intellectu : unde bene dicitur : « Intellectus bonus omnibus facientibus eum : laudatio ejus manet in sæculum sæculi

B (588). » Accessit igitur et qui duo talenta acceperat, et ait : *Domine, duo talenta tradidisti mihi ; ecce alia*

120 *duo super lucratus sum.* Intellectum et operationem mihi dedisti ; tu enim das intelligentiam intelligentibus (589) ; tu et bonam voluntatem, et bene operandi effectum tribuis ; unde Apostolus : « Neque volentis, inquit, neque currentis, sed miserentis est Dei (*Rom.* IX, 16). » Nam neque volentis est voluntas, neque currentis est cursus, sed miserentis est Dei, qui prius bene agendi voluntatem, deinde bene currendi tribuit facultatem. Duo igitur talenta mihi dedisti, ecce alia duo superlucratus sum ; quoniam quid intelligant, et qualiter intelligentes operari debeant, alios docere, piger non fui. Huic itaque Dominus respondens et congaudens, non minora dona

C largitur, quam illi alii modo superius largitus fuerat, Nunc etiam de illo videamus, qui *abiens fodit in terram et abscondit pecuniam domini sui ;* per quem scilicet eos intelligimus, quibus ingenium et intellectum Dominus dedit, quem ipsi in terreno et carneo corde suffodientes et abscondentes, neque in sua neque in aliorum salute eum expendunt. Tales autem multos videmus, qui, si voluissent, multis prodesse potuissent (590). Et isti quidem digne satis, amisso intellectu quo male usu fuerant (591), dum se excusare putant, judicis iram contra se provocant, dicentes : Domine, scio quia *homo*

(583) Gregor. l. all. explicans hunc canticorum locum : « In naso, inquit, adoris discretio habetur. Per nasum ergo discretio prædicatorum designatur, quia per eos nobis virtutum odores, et vitiorum fetores demonstrantur. »

(584) Beda ad cap. 8 Marc. : « Tangimus autem Dominum nos, cum ei fide integra, et sincera adhæremus. »

(585) Beda : « Euge, interjectio est lætantis, et bene gaudens Dominus servum bonum et fidelem in gaudium suum intrare jubet. »

(586) Hieron. : « Et notandum quod omnia quæ in præsenti habemus, licet magna videantur et plurima, tamen comparatione futurorum parva et pauca sunt. Intra, inquit, in gaudium Domini tui, et suscipe quæ nec oculus, » etc.

(587) Hier. : « Et iste... Scientiam et opera præsentis vitæ, futuæ beatitudinis typos intellexit. »

(588) Psalm. CX, 115. S. Prosper ad h. l. Psalmi : « Is bonum habet intellectum, qui quod faciendum recte. Intelligit, facit. » Nazienzenus, orat, n. 15, pag. 226. « Præstantior est sapientia quæ per opera demonstratur, quam quæ sermone nitet. Intellectus enim bonus, » etc.

(589) V. Aug., lib. XIX De civ., cap. 14, serm. 365,
D n. 3, serm. 18, in Ps. CXVIII, etc.

(590) De hoc fuse S. Aug. in explicatione hujus parabolæ serm. 114 : « Nos ergo dispensatores sumus, lucra, quærimus ; bene vivite : lucra enim erogationis nostræ ista sunt. Sed etiam ad vos nolite existimare non pertinere erogationem. Non potestis erogare de isto loco superiore, sed potestis ubicunque estis. Ubi reprehenditur Christus, defendite ; murmuratoribus respondete, blasphematores corripite, ab eorum vos societate alienate. Sic erogatis, si aliquos lucramini. Agite vicem vestram in domibus vestris, » etc. V. etiam Greg., hom. 6, in Evang.

(591) Hieron. hic : « Multi cum sapientes sint naturaliter et habeant acumen ingenii, si fuerint negligentes. . . perdunt bonum naturæ. »

durus es; metis ubi non seminasti, et congregas ubi A *non sparsisti, et timens abii, abscondi talentum in terra: ecce habes quod tuum est.* Si enim intellectum habuissent, et sensum non amisissent, nequaquam durum, et injustum vocarent, cujus benevolentiam captabant. Talis igitur excusatio quam sit vana et inutilis omnisque ingenii et rationis expers, ipse Dominus ostendit, dicens: *Serve male et piger, sciebas, quia meto ubi non semino: et congrego ubi non sparsi: oportuit ergo te dare pecuniam meam nummulariis: et ego veniens recepissem utique quod meum est cum usura.* Ac si diceret: Non fuit conveniens, ut meam pecuniam nummulariis committere timeres, cum me tam fortem esse cognoveras, ut non solum mea, verum etiam aliena mihi ubique vindicare valeam (592). Qua in re te nullam excu- B sationem habere, manifestum est. Hæc autem pecunia, verba vitæ æternæ sunt; nummularii vero, quibus ea nuntiantur (593); si tamen in ea negotiantes otiosam eam esse non patiuntur. Hanc autem cum usura Dominus recipit, qui multos fideles cum fructu boni operis per eam acquirit. Nusquam autem est, ubi Dominus non seminaverit; nusquam est, ubi suæ gratiæ sementem non sparserit; quia, præter hoc, quod in omnem terram exivit sonus apostolorum omnibus hominibus rationem et intellectum, memoriam et ingenium largitus est (594). Constat igitur, hunc malum servum adversus eum esse mentitum. De quo Dominus subferens, ait: *Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet quinque talenta.* Per quod intelligere possumus, so- C los bonos eam beatitudinem possidere, quam simul cum eis et mali possedissent, si in bonitate perstitissent. Talentum enim, id est talenti retributionem et meritum, soli boni habebunt. Unde et subditur: *Omni enim habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet et quod videtur habere auferetur ab eo.* Quicunque enim hæc talenta duplicata habuerit, ei et talentorum meritum dabitur, et omnium divitiarum plenitudine abundabit; ei autem qui talentum non habuerit duplicatum, sed otiosum, et sine fructu illud esse permiserit, etiam id quod videtur

habere, auferetur ab eo; quoniam sine ratic ıntellectu; stolidus et insipiens apparebit; et inutilis servus ejicietur in tenebras exteriores *erit fletus et stridor dentium.*

CIII. *Cum autem venerit Filius homini majestate sua, et omnes angeli cum eo, sedebit super sedem majestatis suæ, et congrega tur ante eum omnes gentes; et separabit eos a vicem, sicut pastor segregat oves ab hædis; et tuet* **121** *oves quidem a dextris suis, hædos a a sinistris* (595). Dominus enim qui prius hu venit, et in forma servi; iterum excelsus et sub venturus est in majestate sua, et in gloria Patris(venient autem et omnes angeli cum eo: ut ex sui exercitus multitudine, ejus virtus et omni tentia manifestetur. Et tunc quidem sedebit in majestatis suæ; quoniam tunc Patri coæterno æ lis et similis revelabitur. Nusquam enim m regia dignitas; quam in sede regia manifestatu *congregabuntur ante eum omnes gentes:* secun illud: « Vivo ego, dicit Dominus (*Isai* XLIX, quoniam curvabitur omne genu, et confitebitui nis lingua (*Isai* XLV, 24). » Non autem erit dif omnes gentes congregare; cum difficile noı creare et ressuscitare. Et ipse quidem pastor bc qui oves suas bene cognoscit, bonos a malis sep bit, ovesque statuet a dextris, hædos autem a stris. Oves enim dicuntur boni propter simplicit: et innocentiam; hædi vero dicuntur mali prc vanitatem et petulantiam (597). In ipsa autem ı tione dexteræ et sinistræ, jam ex tunc utraque cognoscere poterit, cui misericordia, et cui ɼ immineat. *Tunc dicet rex his qui a dextris ejus er Venite, benedicti Patris mei, possidete, para vobis regnum a constitutione mundi.* Quare hoc? v audire, quare? *Esurivi enim, et dedistis mihi ma care; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes era collegistis me; nudus, et operuistis me; in car eram, et venistis ad me.* Si enim ante mundi co tutionem regnum eis erat paratum; constat, antequam fierent ad vitam erant prædestinati vero ad vitam prædestinati sunt, illi nullatenu

(592) Hier.: « Quod putaverat pro excusatione dixisse, in culpam propriam vertitur. Si, inquit, durum et crudelem esse me noveras . . . quare non tibi istiusmodi cogitatio incussit timorem, ut scires, me mea diligentius quæsiturum, et dares pecuniam meam, sive argentum nummulariis? »

(593) Iterum Hieron.: « Pecunia ergo et argentum prædicatio Evangelii est, et sermo divinus, qui dari debuit nummulariis et trapezitis, id est vel cæteris doctoribus. . . vel cunctis credentibus, qui possunt pecuniam duplicare, et cum usuris reddere, ut quidquid sermone didicerint, opere explerent. » Hæc et superiora Hieronymi breviavit Beda.

(594) S. Greg., hom. 6, in Evang.: « Nemo dicat admonere non sufficio, exhortari idoneus non sum: quantum potes exhibe, ne male servatum talentum quod acceperas, in tormentis pendere exigaris. » Et hom. 9: « Alius nempe accepit intelligentiam prædicationis; ministerium debet ex talento: alius terrenam substantiam, etc. Habens ergo intellectum, curet omnino ne taceat; habens rerum affluentiam,

vigilet, ne a misericordiæ largitate torpescat; ha loquendi locum apud divitem, damnationem pı tento talento timeat, » etc.

(595) Hinc homilia S. Brunonis, ser. 2, posı D Domin. Quadrag.

(596) Chrysost., hom. 80: « Nunc enim ven ignominia, in contumeliis, in opprobriis; tunc aı sedebit super thronum gloriæ suæ; ac frequ gloriam memorat; quia enim crux prope erat, res maxime vituperabilis videbatur, ideo erigi ditorem, et ante oculos ipsi judicium ponit, oı que totum sistit. » V. Hieron.

(597) Ita ferme ex recentior. a Lapide. C sostomus vero: « Illos hædos, hos oves appel ut illorum sterilitatem indicet: nullus enim ex h fructus proficiscitur; horum vero proventus mı qui ex ovibus paritur, ut lana, lac et fetus, qu omnibus vacuus est hædus. » Oves nomen innc tiæ ait S. Bern., ep. 229, n. 5; Proprius ad A. ron., « nec dixit capras quæ possunt habere fet sed hædos lascivum animal et petulcum, »

rire possunt. Fit autem conditionaliter prædestinatio A Dei; nihilque sine aliqua conditione prædestinatum est. Prædestinatum est et ut salvaretur mundus, sed per aquam baptismatis et mortem Filii Dei. Prædestinati sunt omnes boni ad gloriam. Sed ea conditione, si fidem tenuerint, si charitatem, si humilitatem, si patientiam, si misericordiam et pietatem, et his similia habuerint. Tales enim eos futuros prævidit, quos Dominus ad vitam prædestinavit, et quasi prædestinando eis diceret : Ego quidem vos ad vitam prædestino, si tamen tales et tales fueritis, si mea mandata custodieritis, si fidem et misericordiam habueritis, et si in bono tandem inventi fueritis. Qui igitur talis esse non vult; qui Dei mandata custodire non nititur ; ideo non venit ad prædestinationem, quia non servat conditionem. B *Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et pavimus? Sitientem et dedimus tibi potum? quando autem vidimus hospitem et colligimus te? aut quando te videmus infirmum, aut in carcere, et venimus ad te?* Stupescunt enim admiratione (598), dum eum esurientem vel sitientem ; dum hospitem, infirmum, aut in carcere aliquando fuisse audiunt; quem tunc in tanta gloria tantaque sublimitate conspiciunt. Unde et non immerito eum interrogant, quand vel sic eum viderunt, vel sic ei ministraverun? *Et respondens rex dicit illis: Amen, amen dico vobis, quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* In membris suis (599) suscipitur Christus : membra enim, sua sunt omnes Christiani; ideo enim Christiani dicuntur, quia mem- C bra sunt Christi. Unde et Apostolus ait : « Nescitis quoniam corpora vestra membra Christi sunt? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis ? Absit (*I Cor.* VI, 15) » Christus igitur in esurientibus esurit (600), in sitientibus siti, in infirmis ægrotat, et in aliis similiter patitur. Magna ergo reverentia suscipiendi sunt pauperes Christi ; cum magna veneratione serviendum est eis ; si quidem Christus in eis suscipitur, et honoratur in eis. *Tunc dicet et his, qui a sinistris erunt : Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui preparatus est diabolo et angelis ejus.* Quare autem eis præcipiat, subjungit causam : *Esurivi enim et non dedistis mihi manducare ; sitivi et non dedistis mihi bibere ; hospes eram et non collegistis me; infirmus et in* **122** *carcere, et non visitastis me.* Si igitur ignis æternus paratus est diabolo et angelis ejus, manifestum est quoniam sic prædestinati sunt mali ad mortem, propter malitiam suam, sicut boni ad vitam pro bonitate sua. Sic, quæ tormenta patientur qui aliena rapiunt, cum isti talia patiuntur, quia sua non tribuunt (601)? Si talia sustinebunt immisericordes, qualia passuri putamus crudeles? *Et ibunt isti in supplicium æternum, justi autem vitam æternam.* [CAP. XXVI.] *Et factum est, cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis* (602).

CIV. *Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur* (603)? Nuntiat Dominus Pascha post biduum, nuntiat et passionem suam, ut in Pascha occidatur, qui per Pascham significabatur. Tota enim illa festivitas per tot annos antea celebrata , nihil aliud nisi Christi passionem significabat (604) Merito igitur simul conveniunt et significatio et significatum. Merito illa et non alia die jam tandem morti traditur ; qui per singulos annos in hujus facti significatione illo die immolabatur. *Pascha* enim sive *Phase* (605) transitus dicitur ; sive quia tunc Dominus transiens per castra Ægyptiorum, omnia eorum primogenita interfecit; sive etiam quia tunc Salvator noster transivit de hoc mundo ad Patrem. Unde Joannes ait : « Sciens Jesus quia venit ejus hora, ut transeat de hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, in finem dilexit eos (*Joan.* XIII, 1). » Hæc autem solemnitas septem diebus celebratur, de qua in Exodo sufficienter diximus (606). *Tunc congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi in atrium principis sacerdotum qui dicebatur Caiphas, et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent.* Sicut enim per singulos annos omnes Judæi convenire solebant, ut

(598) Beda : « Sive per gloriam Christi mirantes dicunt, sive quod parvum eis tunc videtur omne bonum quod fecerunt, pro magnitudine terroris et abundantia retributionis. »

(599) Hilar. : « Ita enim in universorum fidelium D corporibus mentibusque transfunditur, ut hæc humanitatis officia, aut gratiam suam impensa mereantur, aut offensam negata commoveant. »

(600) S. Leo, serm. 7 De Quadr., cap. 3 : « Ne dubitemus Deo tribui quod tribuitur indigenti... Quid hoc opere fructuosius? quid hac humanitate felicius? quæ utique laude sua fraudanda non esset, si propter ipsam naturæ communionem juvando homini ab homine præberetur ; sed quia quod non ex fidei procedit fonte, ad præmia æterna non pervenit : alia est conditio operum cœlestium, alia terrenorum... Christiana pieta in suum transit auctorem, cum in ipsum dicamur benigni, quem in nobis fatemur operari. » V. serm. 2 De jejun., 7 mens., cap. 4 ; Gregorium, hom. 39, in Evang., etc.

(601) S. Greg., Reg. past., p. 3, 21 : « Ecce nequaquam audiunt, quia rapinas, vel alia quælibet violenta commiserunt, et tamen æternis gehennæ ignibus mancipanur. Hinc ergo colligendum est quanta damnatione plectendi sunt qui rapiunt aliena, si tanta animadversione feriuntur qui sua indiscrete tenuerunt. » V. Chrysost., hom. in Ps. IV et hom. 5. De pœn.; Basilium in procem. De jud. D., etc.

(602) Quæ verba cum sequentibus in Evangel. junguntur.

(603) Est hom. S. Brunonis in ramis Palmarum, pag. 105, Emiseno supposita.

(604) Ob hanc significationem fuere qui nomen ipsum, Græcum putarent et a πάσχω *patior* derivarent ; quod falsum est, ut Jansenius, cap. 128 et alii multi observant ; præsertim vero Pererius in cap. XII. Exod. disput. 8. Certa tamen est significatio, ut ipsum nomen J. C. Paulus I Cor. V aptarit : « Pascha nostrum immolatus est Christus. »

(605) Pascha est Hebraica dictio a LXX interpretibus sic posita Exod. XII : πάσχα ἐστὶ Κυρίῳ. Hæbraicum verbum Pesah פסח Phase, legit Hieron.

(606) Vid. Edit. Rom. S. Brunonis tom. I, p. 60.

in hac solemnitate unum hædum immolarent : ita et nunc omnes colliguntur in unum, ut Christum dolo teneant et occidant, quem ille hædus significabat. De quo scriptum est : « Juxta quem ritum tolletis et hædum, et immolabit eum omnis multitudo filiorum Israel ad vesperum (607). » Cui enim non videtur esse ridiculum ut sexcenta millia hominum et eo amplius in unum convenirent ut unum hædum interficerent; nisi quia hoc tam magnum sacramentum in illo facto significabatur? *Dicebant autem : Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* Timebant enim, ne populi seditione de illorum manibus Christus tolleretur, qui illuc ad diem festum undique convenerat. *Cum autem esset Jesus in Bethania in domo Simonis leprosi accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbentis.* Simon iste leprosus fuerat, quem jam antea sanaverat Dominus (608). Hæc autem mulier utrum eadem sit quæ lacrymis pedes ejus rigavit, an alia, non contendo (609). Mihi tamen non videtur inconveniens, si ad Christi caput ungendum accessit, cui jam Dominus peccata dimiserat, dicens : « Mulier, remittuntur tibi peccata (*Luc.* VII, 48). » Hoc autem unguentum alius evangelista « spicatum (*Marc.* XIV, 3), alius pisticum (610) vocat. Et spicatum quidem dicitur ab ea specie quæ spica A *nardi* **123** vocatur. *Pisticum* autem *fidele* (611) interpretatur : cui illud contrarium est, de quo dicitur : « Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (*Psal.* CXL, 5). » Manifestum est igitur quod utrumque significet. *Videntes autem discipuli indignati sunt dicentes : Ut quid perditio hæc? poterat enim hoc venundari multo, et dari pauperibus.* Hoc autem solum Judam dixisse Joannes evangelista narrat (*Joan.* XXII, 5) : et hoc fortasse, quia plus cæteris ille locutus est, quamvis et cæteris hoc idem displicuisset, et cæteris quidem, propter pauperes, Judæ vero, quia fur erat et loculos habebat (612). Quia enim hujus rei significatum non intelligebant, inutiliter eis fieri videbatur. *Sciens autem Jesus, ait illis : Quid molesti estis huic mulieri? Opus enim* B *bonum operata est in me.* Sciens enim Jesus, quid hoc significaret, defendit et laudat mulierum de opere bono. Nam semper pauperes habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Hoc enim de præsentia sui corporis dicit, quam illi modicum secum habituri erant. *Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Significatio, inquit est, non perdio. In proximo enim passurus sum ; ideoque hæc mulier hoc unguentum mihi obtulit ad sepeliendum? Mos enim antiquus fuit, ut nobilium corpora sepelienda unguentis

(607) Exod. XII, 7. In quem locum fuse disputat Pererius disput. 5, ita hunc locum explicant, ut non simul uterque, agnus et hædus, sed alterutrum animal immolaretur, ut Theodoretus q. 54 in Exod. statuit : in quam sententiam Cornelius a Lapide, Tirinus, Calmet., aliique passim abeunt, neque ulla est difficultas in eo quod unus hædus satis esset plurimis : « Sicut, ait Pererius, unus panis benedictus minutatim divisus sufficit omnibus qui sunt in templo, parvum frustum quolibet eorum sumente : » non enim ad explendam famen, sed ad myterium adhibebatur ; mysterium vero fuisse hujusmodi, ut sicuti agnus, ita ejus loco hædus immolatus Christi immolationem significaret, notius est quam ut testibus egeat et PP. auctoritate, quam tamen hic non omittunt interpretes.

(608) Hieron.: « Non quod leprosus et illo tempore permaneret, sed qui antea leprosus, postea a Salvatore mundatus est, nomine pristino permanente, ut virtus curantis appareat. » Idem habet Beda ; ex recent. Maldonatus, etc.

(609) Si Jansenium audimus, Concord., c. 48. postquam mota apud veteres quæstio hæc, maxime Græcos (inter quos Origenes tres diversas esse mulieres putaverat) composita seu sopita fuerat S. Augustini ætate, primi eam renovarunt Jodocus Clictoveus, et Jacobus Faber, atque etiam hac nostra ætate fervet ; de qua Bollandiani tom. V, Act. Jul. a pag. 187.

(610) Quantus est eruditiliorum interpretum, veterum, et recentiorum consensus in explicando unguento *spicato*, et *pretioso*, quod a Plinio, Galeno, Dioscoride, etc., duplex nardi unguenti genus ponatur, spicati ex nardi spica confecti (nam ex Plinio, XII, 12, « cacumina nardi in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas, et folia celebrant). » quod optimum est, adeoque pretiosum dicitur, et *foliati* ex nardi foliis; tantus, eoque major dissensus in explicando unguento *pistico*. Sunt qui a loci nomine accersunt, ut Augustinus tractatu 50 in Joannem, et Theophylactus in Marcum ; ex quibus Bistam, sed Pistam caput Caramaniæ, vel provinciæ Cabul apud Indos quidam nominant ; vel opisticum legentes, Urbem Opis prope Babyloniam. Sunt qui pisticum vel amanuensium errore legi, vel metathesi factum arbitrantur; Erasmus, Castalio, Grotius, de qua metathesi fuse Cornelius a Lapide, quibus adnumerari C Beda potest, spicatum in utroque evangelista legens. Sunt, qui πιστικόν ἀπὸ τοῦ πιεῖν revocare malunt. quod non hoc, ut aliud unguenti ejusdem genus, crassum, et solidum fuerit, sed liquidum ; ut facile effundi ad ungendum posset, potui etiam commistum, ut Hirtius De Bel. Hisp. perhibere videtur : unde etiam Æschilus πιστὸν habeat pro πότιμον quod et Maldonatus censuit, et Casaubonus, Stephanus, etc. Sunt denique, qui vocem *pisticum* derivant a πίστις *fides*, quasi verum, probum, sincerum, non adulterinum unguentum : quæ sententia est Euthymii Theophilacti, Vatabli, Laurentii Valla, Isidori Clari, Toleti ; item Erasmi Zegeri, Capelli, de Dieu, Clerici, etc.; ut non modo verum sit, quod de ætate sua Maldonatus dixit, comunem esse sententiam, et magis receptam, sed de consequentibus quoque ætatibus. Atque hanc auctor noster amplexus est.

(611) Secutus credo Bedam, qui scribit, unguentum illud ab evangelistis perhiberi « pisticum, id D est fidele eo quod solent aliqui medicorum similibus herbis unguenta adulterare : πίστις enim Græce *fides* dicitur ... Mystice fidem designat Ecclesiæ, » etc. Atque hinc mysticam interpretationem illam quoque auctor indicat. Vide Nicolaum Graberg., et Fridericum Bucherum, De unctione in Bethania.

(612) Hier.: « Apostoli vere propter pauperes indignati sunt, Judas autem propter lucra sua. Unde et mussitatio ejus cum crimine ponitur, quod non curam pauperum habuerit, sed suo furto voluerit providere. » Ita ferme et S. Aug. De consensu Evan. lib. II., cap, scribens, posse hoc explicari quod « alii discipuli aut senserint hoc, aut dixerint, aut eis Juda dicente persuasum sit, atque omnium voluntatem Matthæus et Marcus etiam verbis expresserint : sed Judas propterea dixerit, quia fur erat cæteri vero propter pauperum curam, Joannem autem de solo illo id commemorare voluisse, cujus ex

pretiosis ungerentur (613). *Amen, dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quod hæc fecit in memoriam ejus.* Vos, inquit, insipientem pro eo facto eam reprehenditis, pro quo ipsa laudanda est in universo mundo (614). Tunc abiit unus de duodecim qui dicebatur Judas Scharioth (615) ad principes sacerdotum, et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet. Hoc enim totum a prophetis prænuntiatum fuerat, et quod a discipulo traderetur. et quod triginta argenteis venderetur. Unde Psalmita: « Homo pacis meæ, in quo sperabam. qui edebat panes meos ampliavit adversum me supplantationem (*Psal.* XL, 10); » et alibi: « Appenderunt mercedem meam trigenta argenteis, decorum pretium, quo appretiatus sum a filiis Israel (*Zach.* XI, 12). » Decorum autem pretium ironice dixit (616); quia indecorum et inconveniens erat ut mundi Salvator tam vili pretio venderetur. Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? Pascha enim hoc loco agnum illum vocat qui in Pascha immolabatur, quem nocte illa comedebant in azymis et lactucis agrestibus. At Jesus dixit. Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei: Magister dicit: Tempus meum prope est; apud te facio Pascha cum discipulis meis. Iste enim quidam non parvi meriti fuisse credendus est, apud quem non solum Pascha Dominus facit, verum etiam suæ passionis revelat arcanum, dicens ei: *Tempus meum prope est. — Et fecerunt discipuli, sicut præcepit illis Jesus, et paraverunt Pascha. Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis, et edentibus illis dixit: Amen dico vobis quia unus vestrum me traditurus est; et contristati sunt valde, et cœperunt singuli dicere: Nunquid ego sum, Domine?* **124** *At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum* (617) *in paropside hic me tradet.* Prius dicit: Unus vestrum tradet me; deinde dubitantibus omnibus et unoquoque timente pro se (sciebant enim, eum mentiri non posse) manifestius eum ostendit, dicens: *Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur.* Utrumque enim prophetatum est, et quod Filius hominis traderetur, et quod væ illi esset, per quem traderetur; utrumque enim præviderat Dominus, et mortem suam, et iniquitatem proditoris sui; utrumque enim prædicere voluit, ut eo amplius sibi suisque caveret, et proditionem facere timeret. *Bonum erat illi, si natus non fuisset homo ille.* Simplici sermone et vulgata locutione loquitur (618); non quod bonum vel malum ei sit, quod omnino non est nisi forte quis hoc subtilius intelligere velit, ut formato corpore et suscepta anima, si Judas in matris utero, priusquam nasceretur, moreretur, melius illi esset quam ut ad hoc tantum scelus pervenisset; quoniam et si beatitudinis gloriam non haberet, pœnam tamen proditionis non sustineret. Credimus enim omnes homines, etiam non natos resurgere, quibuscunque vel ad horam concessum est vivere (619). *Respondens autem Judas qui tradidit eum dixit: nunquid ego sum, Rabbi? Ait illi: Tu dixisti.* Ecce, miser, vides Dominum omnia scire, nec tuam conscientiam eum latere; cessa igitur, e confitere. *Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite et comedite; Hoc est corpus meum.* Exponit Dominus hoc in loco quod significaret, cum alibi diceret. « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (*Joan.* VI, 54). » Ecce sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech panem et vinum virtute ineffabili in sui corporis et sanguinis substantiam convertit. Sicut enim tunc et vivebat, et loquebatur, et tamen a discipulis comedebatur et bibebatur (620); ita et modo integer et incorruptibilis manet, et a fidelibus suis in panis et vini sacramento quotidie bibitur et manducatur. Nisi enim panis et vinum in ejus carnem et sanguinem verterentur, nunquam ipse corporaliter manducaretur

occasione furandi consuetudinem credidit intimandam. »

(613) Vid. Gutherium, De jur. man. lib. I, c. 15; Kirchranum, De funer. l. I, c, 8; Spencerum Rit. funebr. cap. 1, sect. 3; Blasium Ugolin., Sacerd. Hebraic., cap. 4 et interpretes ad Genes, I, 2.

(614) Patet hoc vel ex PP. homiliis. Unus Petrus Chrysologus tres sermones habet 93, 94, 95. Nysseni

(615) Vetus hic codd. mss. lectio. Colbertinus, sive Asterii unus recensetur, Gregorii homil., etc. unde Italam versionem repræsentavit Sabatier, habet *Scariotha. Scarioth* vero Sangermanenses duo Corbeienses duo, R. Sat. et Maj.-Mon.-Claramontanus, etc., ap. eumdem Sabatier.

(616) Hieron. ad loc. Zach. εἰρονικῶς « pretium suum, id est divinæ majestatis in triginta cernens argenteis, et tam vili mercede se proditum *Decorum,* etc. hoc autem pressius legendam cum irrisione et subsannatione dicentis. » Ironice pariter hoc dici censent recentiores Lyranus, Ribera, Cornelius a Lapide, Menochius, etc.

(617) Ita scribitur constanter, et est in editis nomine Emiseni, pag. 107, *Paropside:* imo, teste Ducangio in Gloss. Latin. in aliis cæterorum mss.; cui scriptioni favet ratio nominis, si vera est, quam dat Isidorus XX Originum, cap. 4. « Paropsis quadrangulum et quadrilaterum vas, id est paribus absidis. »

(618) Hieron.: « Non ideo putandus est ante fuisse. Quam nasceretur, quia nulli possit bene esse, nisi ei, qui fuerit; sed simpliciter dictum est, multo melius esse non subsistere, quam male subsistere. » Idem iisdem fere verbis Beda.

(619) Vid. S. Thomam in 4, dist. 43, et supplem., q. 75, art. 2, ad 5.

(620) Vid. S. Th. III p., q. 81. Vide etiam Aug. in Ps. XXXIII, Enarr. 2, n. 10: « Ferebatur in manibus suis. Quomodo intelligatur in ipso David secundum litteram non inveniemus; in Christo inveniemus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait: *Hoc est* » etc. V. Hier. epist. 120 ad Hedib., qu. 2.

vel biberetur. Mutantur enim ista in illa; comeduntur et bibuntur illa in istis: quod qualiter fiat, ipse solus novit qui omnia potest et omnia novit. Dixit enim tunc per se; dicit et modo per suos ministros. *Hoc est enim corpus meum*; et tanta est ejus verbi virtus et efficacia, ut statim fiat quod dicitur. Similiter autem, dum dicit: *Hic est sanguinis meus*, mox in ejus sanguinem vinum convertitur (621). *Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Hic, inquit, est sanguis meus qui fundendus est, non alius iste, et alius ille; sed unus idemque et iste, et ille. Cras igitur fundetur ex hoc meo latere, quem vos modo bibitis, et videtis in calice. Aliter enim testamentum novum confirmari non potest: et hoc est quod Apostolus ait: « Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris: testamentum enim in mortuis confirmatum est; alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est; unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est (*Hebr.* IX, 16). » Sanguine igitur vetus testamentum, sanguine dedicatur et novum. Sed illud quidem sanguine hircorum, hoc autem sanguine Christi. *Dico autem vobis. Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.* Regnum Dei Ecclesia est, in qua vinum vetus non bibitur, nec vetus doctrina suscipitur, quia non ad litteram, sed spiritualiter Scriptura intelligitur (622). In hac igitur Christus vinum novum bibit nobiscum; quoniam nobiscum manens, in nobis esurit et sitit, **125** in nobis cibatur atque potatur. Si enim ipse ait: « Esurivi et dedistis mihi manducare; sitivi et dedistis mihi bibere (*Matth.* XXV, 35). » Ipse enim secundum se jam nunc neque esurit, neque sitit, neque manducat, neque bibit. Spreto igitur vino veteri, vinum novum nobiscum in Ecclesia bibit; quia repulsa Judæorum fide atque doctrina, nostram fidem et doctrinam recipit. Quasi enim de uno vino bibimus, dum unam finem et doctrinam tenemus. Lucas autem duos calices (623) ponit, duo significans testamenta,

A et in primo quidem calice dicitur: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis*, ut intelligamus vetus testamentum juxta litteram esse completum: unde et mox subditur: *Donec bibam illud vobiscum novum in regno Dei. Et, hymno dicto, exierunt in montem Oliveti.* Merito enim post talem refectionem hymnum dicunt, et in montem Oliveti ascendunt; quoniam qui Christi carne et sanguine reficiuntur, Deum laudare, et montem pacis ascendere digni sunt. *Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.* Scandalum enim dubitationis passi sunt, dum eum quasi impotentem, teneri, ligari et flagellari viderunt. « Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (*Zach.* XIII, 7). » Scripturæ testimonio probat
B quod dixerat. Nam Psalmista ait: « Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt (*Psal.* LXVIII, 27). » Percussit enim Pater Filium; quia, sicut ipse ait: « Non haberent in eum potestatem, nisi hoc eis datum fuisset desuper (*Joan.* XIX, 11). » *Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Hæc enim prophetia consolatione plena est. In Galilæam eos præcedit, id est in patriam eorum; omnes enim Galilæi erant, significans, se tandem illos ad meliorem patriam ducere. *Respondens autem Petrus ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Non enim putabat B. Petrus, ut alicujus persecutionis timore, suæ fidei et dilectionis flamma exstingui potuisset. *Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me
C negabis. Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.* Nemo igitur in se, nemo in viribus suis confidere potest (624): omnis constantia, omnis virtus et fortitudo, non hominis, sed Dei est. *Tunc venit Jesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis: Sedete hic, donec vadam illuc et orem.* Quia enim Gethsemani (625) *vallis pinguium* interpretatur, illuc oraturus Dominus venit; ut ex ipsa loci appellatione ostenderet quanta pietatis et misericordiæ pinguedine abundaret, qui pro suis quoque inimicis Patrem oraret. *Et assumpto*

(621) Indicat A. sententiam, quæ communis ferme est inter TT. De verbis essentialibus consecrationis, de quibus Bellarminus lib. IV. De Euch., cap. 12, 13, asserens, hanc esse sententiam communem TT. sed et Vett. PP. V. Estium in 4, dist. 8, § 11. Suarez in III p., disp. 59, 60. Et quanquam de mente S. Thomæ quæstio sit aliqua, tamen Silvius in III. p., qu. 78, q. 3; Drovet, lib. IV, cap. 3; Billuart, t. XVII, idem hoc tuentur. Vide etiam Bougeant, Refut. diss. le Brun., et Traité théolog. sur la forme de l'Euch.

(622) Modo non multum dissimili Beda: « Id est non ultra carnalibus Synagogæ cæremoniis delectabor... aderit dies illa, cum ipse in regno Dei positus, de salute ejusdem populi, fonte gratiæ spiritualis regenerati novo vobiscum gaudio perfundar. » Hieron., in epist. ad Hedib. « novum vinum bibimus de regno Patris nequaquam in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus, » etc.

(623) Lucæ XXII, 18 et 20: « Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite et dividite inter vos... Et accepto pane gratias egit et fregit et dedit eis dicens: *Hoc est*, etc. Similiter et calicem postquam
D cœnavit. » In hunc Lucæ locum idem adnotavit Hieron.: « In Luca legimus duos calices, quibus discipulis propinavit, unum primi mensis, et alterum secundi. » Quales fuerint hi calices fuse quærit et explicat Fulgentius, qu. 5 ad Ferrandum, *ubi* pag. 261, « videtur... ut in utroque calice utrumque intelligi debeat testamentum. »

(624) Ambros. De fide resurr., n. 27: « Petrus quoque quamvis plenus fide devotionis, tamen quia nondum conscius nostræ infirmitatis... tentationem præsumptionis antequam tertio gallus cantaret, incurrit: licet illa tentatio documentum fuerit ad salutem, ut discamus non contemnere carnis infirmitatem... si Petrus tentatus est, quis præsumat? »

(625) Hier. hic « Gethsemani interpretatur *vallis pinguissima*. » Bonfrer. in Onom. « Significat hæc vox *vallis olei* vel *pinguedinis*. »

Petro, et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mœstus esse. Quod enim Dominus orat, quod contristatus et mœstus sit, omnia ad hominem referenda sunt (626). Hoc autem tribus discipulis testibus agit, sive ut nos doceret pro inimicis orare, sive etiam ut se ostenderet, Judæos velle salvare, si voluissent; unde et Jerusalem loquitur, dicens : « Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti (*Matth.* XXIII, 37). Nemo enim salvabitur qui salvari non vult. *Tristis est anima mea usque ad mortem; sustinete hic et vigilate mecum.* Tristis est enim Dominus de perditione Judæorum (627). Sed hæc tristitia cito finitur, quoniam mors proxima est (628). Usque ad mortem itaque tristis est, quia post mortem nulli tali subjacet passioni. Ut enim de Domino taceamus, nemo sanctorum post resurrectionem tristitiæ vel dolori subjacebit ; alioquin beati non essent. Qui enim aliquo indiget, vel sui voti compos non est, beatus dici non potest. Tristis vero **126** lætitia indiget, et tristitia carere desiderat. Non est igitur tristis beatus. *Sustinete hic et vigilate mecum*, Mecum, inquit vigilate, mecum hoc onus sustinete ; et quod me pro meis inimicis facere videtis, hoc et vos facite pro inimicis vestris : aliter enim non eritis hic, id est in villa Gethsemani, in loco pinguedinis et misericordiæ. *Et progressus pusillum procidit in faciem suam orans et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste.* Separatus a discipulis pusillum progreditur, in faciem procidit : quatenus nos doceat quid in nostris orationibus agere debeamus (629). Nemo autem putet, timore mortis eum orare, ut calix passionis ab eo A transferatur ; cum Petro de passione dissuadenti dicat : « Vade retro, Satana ; scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt (*Matth.* XVI, 23). » Non enim absolute orat (630) ut calix ab eo transferatur, sed calix iste ; quia etsi pro salute mundi mori venerat, a Judæis tamen, si fieri posset, occidi nolebat. Pater vero econtra ab illis eum occidi volebat, quia aliis omnibus nequiores erant ; quatenus ad suæ damnationis cumulum hoc addidissent, qui utique damnandi erant, etiamsi Christum non occidissent. *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* His autem verbis aperte ostendit, se non divinitatis, sed humanitatis affectu omnia illa fuisse locutum ; quoniam una eademque voluntas est ei cum Patre secundum divinitatem (631). *Et venit ad* B *discipulos et invenit eos dormientes ; et dicit Petro : Sic non potuistis una hora vigilare mecum ?* Sic, inquit, agitis, sic mei memores estis, sic mecum vigilatis ? *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem.* Ille enim intrat in tentationem, qui jam quasi victus, ipsa tentatione tenetur illaqueatus. Aliud igitur est tentari, aliud in tentationem intrare (632). *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Quamvis enim anima tentationibus potenter resistat, caro tamen quæ illam gravat infirma et fragilis est, nisi oratione, et attenta sollicitudine roboretur. *Iterum secundo abiit, et oravit, dicens : Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Si non potest, inquit, fieri, ut me Judæi non occidant, et sic in voluntate tua positum est, C fiat voluntas tua. Voluntas igitur Patris fuit ut Christum Judæi interficerent (633). Quia enim pro sa-

(626) Cyrill., in Thes., pag. 232 : « Ubi audieris eum flevisse et mœrore ac motu affectum fuisse, præter id quod fuerit Deus, hominem quoque fuisse intelligas, et tribue humanæ naturæ quæ illi debentur. »

(627) Hier. : « Contristabatur autem non timore patiendi.... sed propter infelicissimum Judam, et scandalum omnium apostolorum, et rejectionem populi Judæorum, et eversionem miseræ Jerusalem. » Ambros., lib. X, in Luc. II, 56. « Ego nusquam magis pietatem ejus majestatemque demiror ; minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habet quod doleret, et sequestrata delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur. Suscepit enim tristitiam meam, ut mihi suam lætitiam largiretur, » etc.

(628) Lyranus ad h. l. : « Potest *usque* accipi dupliciter ; uno modo intensive, quia tantum intensa erat, quantum poterat esse. Alio modo extensive, quia duravit usque ad horam mortis. » Altero hoc sensu acceperat A. noster ; et præiverat S. Hieron. « Quæ constristatur anima est, et non propter mortem, sed usque ad mortem contristatur, donec apostolos sua liberet passione ; » et Hilar. « Nunquid ait ; Tristis est anima mea propter mortem ? Certe non ita... Sed aliud est usque in id, aliud ob id metuere... Tristis ergo est usque ad mortem. Non itaque mors, sed tempus mortis in metu est ; quia post eam, resurrectionis virtute fides esset firmanda credentium. »

(629) Euthym. : « Solus abiit ad orationem, docens, oportere eum qui ferventer oraturus est, solitarium stare. »

(630) Hier. : « Postulat non timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinatum : unde et signanter non dixit : *Transeat a me calix*, sed *calix iste*, hoc est populi Judæorum qui excusationem ignorantiæ habere non potest si me occiderit ; » quæ verba excripsit Beda.

(631) Cyrill., l. IV in. Jo. cap. I : « Vides quemadmodum natura humana etiam in ipso Christo patitur, et formidat ? Sed a conjuncto sibi Verbo in convenientem Deo fortitudinem, et robur reducitur, doceturque ne quod sibi videtur, sed divinam voluntatem sequatur. » Et in Thess. l. X, cap. 3 : « Quando igitur formidasse mortem, ut homo dicebat : *Pater, transeat a me calix iste ; sed non ut ego* D *volo*, etc., quamvis mortem ut homo abhorrebat, voluntatem tamen Patris et suam, ut Verbi, perficere, ut homo non recusabat... cum infert : *Sed ut tu Pater, vis* de se ipso etiam intelligere debemus : omnia enim quæ Pater vult, vult Filius, » etc. Epiphan. hær. 69 n. 58 : « Nec Filii voluntas erat a paterna diversa. Sed in hoc demonstranda ab ipso illa fuerunt, ut singularitatem omnem ad Patrem, velut ad principium referret ne unitas illa et œconomia aliqua ex parte divideretur. »

(632) Hieron. : « Inpræsentiarum non ait : *Vigilate et orate ne tentemini*, sed, *ne intretis in tentationem* ; hoc est ne tentatio vos superet et vincat. »

(633) Epiphan. l. all. : « Voluntas autem erat Patris ut œconomia sic impleretur, cum proditionis Filii sibimetipsis Israelitæ forent, neque a Deo cogerentur. »

lute mundi moriturus erat, ut aliqua gens eum occideret, oportebat: « Oportebat enim pati Christum et resurgere a mortuis, et ita intrare in gloriam suam (*Luc.* XXIV, 26). » Sed quæ alia gens Christum occidere debuit, nisi illa quæ iniquior erat, et quæ plus cæteris ejus sanguinem sitiebat? Deus enim neminem cogit ad peccandum; eos tamen peccare permittit, qui vehementer peccare desiderant. Vult igitur Deus, ut hi tales, quorum tota voluntas prona est ad malum, sanctos suos interficiant, quatenus et his major pœna, et illis abundantior gloria crescat. Fit itaque in morte martyrum duplex bonum; quoniam et mali, qui etiamsi eos non occiderent tamen perituri erant, in eorum morte majorem sibi pœnam acquirunt; et boni, dum pro Christi fide occiduntur, majori gloria cumulantur. Ac per hoc voluit Deus Pater, ut Filium suum Judæi interficerent; et quia iniquissimi erant, maximum scelus perpetrarent, quatenus nullam habeant excusationem, et majori pœnæ subjiciantur; ut veniat super eos *omnis sanguis justus qui effusus est super terram. Et venit iterum et invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati.* Somnus iste discipulorum, Ecclesiæ somnum et temporem significabat (634), quæ in magnis tentationibus sæpe tabescit, et deficit, nisi Christi frequenti visitatione excitetur. *Et relictis illis iterum abiit, et oravit tertio, eumdem sermonem dicens. Tunc venit ad discipulos, et dicit illis: Dormite jam et requiescite; ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus ecce appropinquavit qui me tradet.* Hæc enim non præcipiendo, **127** sed redarguendo dicit. Non enim dormiendum vel quiescendum, sed potius vigilandum est, et orationibus instandum in magnis perturbationibus: ideoque protinus eos excitans, ait: *Surgite, eamus.* Quod utique non dixisset, si eos dormire et quiescere voluisset. *Adhuc ipso loquente Judas unus de duodecim venit, et cum eo turba multa cum gladiis et fustibus missi a principibus sacerdotum, et senioribus populi.* Ubi enim ille qui impetitur se defendere non vult, fustes et gladii necessarii non sunt (635). Si enim Dominus se defendere voluisset, neque fustes, neque gladii ei resistere potuissent (636). Hoc enim ipse monstravit, cum ad unam responsionem eos prostravit (*Joan.* XVIII, 6).

A *Ut enim dixit: Ego sum, abierunt retrorsum et ceciderunt in faciem suam. Qui autem tradidit eum, dedit eis signum dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum dixit: Ave, Rabbi, et osculatus est eum.* Hoc enim signum propter Romanorum milites qui Christum non cognoscebant, proditor Judas dedisse videtur. *Dixitque illi Jesus: Amice ad quid venisti?* Amicum eum per contrarium vocat (637), qui ei inimicus erat. Sic et beatus Job « benedicere » pro maledicere ponit, dicens: « Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Domino in cordibus suis (638). » *Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenuerunt eum: et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum exemit gladium suum, et percutiens*
B *servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus.* Iste *unus* B. Petrus apostolus fuit, qui postquam Dominum suum teneri vidit, dolore commotus se ulterius cohibere non potuit (639). Amputavit igitur auriculam servi principis sacerdotum, quæ nondum circumcisa fuerat (640), et idcirco malis consiliis obedierat. Vocabatur autem Malchus servus iste, qui *regnaturus* interpretatur (641). Soli enim illi regnabunt et vivent, qui aures circumcisas habebunt. Unde et hujus aures Dominus tetigisse et sanasse (*Luc.* XXII, 51) ab alio evangelista dicitur. Quæ enim aures ab apostolis et doctoribus circumciduntur, illas Dominus tangit et sanat. *Tunc ait illi Jesus: Converte gladium tuum in locum suum: omnes enim qui acceperint gladium gladio peribunt.* Displicet Domino factum Petri; quoniam etsi bonum
C significabat, non tamen bono animo fiebat. *Omnes enim qui acceperint gladium;* id est qui injusta animi commotione aliquem interfecerint, nisi forte digne pœnituerint, *gladio peribunt:* gladio utique perpetuæ ultionis (642). Omnis enim pœna *gladius* vocatur. B. autem Petrus justam causam habebat. Sed neque justis neque injustis Dominus armis defendi volebat. Unde et subditur: *An putas, quia non possum rogare Patrem meum et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum?* Vos, inquit, duodecim homines estis, qui pro me utcunque pugnare contenditis; ego autem, si volo, plus quam duodecim legiones angelorum subito habere possum. Quod igitur me non defendo, non est impotentia, sed vo-

(634) Hilar.: « Quod iterum reversus reperit dormientes, ostendet absentiæ suæ tempore plures quodam fidei somno detinendos. »

(635) « Stultum est inquit (ait Hieron. ad h. l.) eum cum gladiis et fustibus quærere, qui ultro se tradat vestris manibus. »

(636) Chrys.: « Nisi ultro seipsum tradidisset, nihil etiam tunc ipsi potuissent. Si enim cum inter manus eum habebant, et medium ipsum nacti erant, retinere tamen non potuerunt, nec superare; utique nec tum potuissent, nisi voluisset. »

(637) Hieron.: « Verbum *amice* vel κατὰ ἀντίφρασιν intelligendum, vel certe juxta illud quod supra legimus. » *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem.*

(638) Job. I, 5; Vid. S. Gregorium, l. I Expos. in Job cap. IX.

D (639) Hier.: « In alio evangelista (*Job* XVIII, 10) scriptum est, quod Petrus hoc fecerit, eodem mentis ardore, quo cætera. »

(640) Hilar.: « Ab apostolo servo principis sacerdotum auricula desecatur, populo videlicet sacerdotio servienti, per Christi discipulum inobediens auditis exciditur, et ad capacitatem veritatis hoc quod erat inaudiens amputatur. »

(641) Hieron.: « Transitorie dicendum, quod Malchus, id est rex, » etc.

(642) Hier.: « Quo gladio? ille nempe qui igneus vertitur ante paradisum, et gladio Spiritus, qui in Dei describitur armatura. Beda: « Id est ipso peccato animæ moriuntur qui semetipsos in præsenti, vice talionis, ulcisci desiderant. »

s. Si enim me defendero, nihil poterunt adverme. Quod si nihil poterunt, *quomodo ergo buntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? In illa dixit Jesus turbis; tanquam ad latronem existis ladiis et fustibus comprehendere me; quotidie am apud vos docens in templo, et non me tenuis*-10d quidem, non sine ratione, et Dei nutu eve-, evangelista exponit, dicens: *Hoc autem totum m est, ut adimplerentur Scripturæ prophetarum. discipuli omnes relicto eo fugerunt: et illi te-s Jesum, duxerunt illum ad Caipham principem dotum, quo Scribæ et seniores convenerant. Peutem sequebatur a longe usque in atrium prinsacerdotum; et ingressus intro sedebat cum tris, ut videret finem.* Adhuc, inquit, Petrus batur Dominum, sed jam a longe: proximus erat negationi (643). Unde et non immerito ninistris sedebat, finem rei videre desiderans. nim sedet qui Christum negat, nisi inter Ju-, Judæorumque ministros? *Principes autem dotum, et omne concilium quærebant falsum ionium contra Jesum, ut eum morti traderent, invenerunt, cum multi falsi testes accessissent.* idum legem Christum damnare volunt, et falsa nonia quærunt **128** cum lex ipsa falsa testia non suscipiat. Qua in re maxima Judæorum itas, et odium crudele et exsecrabile comproba-*ovissime autem venerunt duo falsi testes, et dixe-: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et triduum reædificare illud.* Hoc enim Christus dixerat. Quod si dixisset, facere utique po-it. Dixerat enim: Solvite templum hoc, et in o excitabo illud. Quod quid significet, evangeexponens, ait: hoc autem dicebat de templo oris sui (644). *Et surgens princeps sacerdotum li: Nihil respondes ad ea quæ isti adversum ificantur? Jesus autem tacebat.* Tacet Christus, spondere non vult, tum quia vana et inutilia, tum quia scriptum est: « Ex ore Altissimi xierunt nec bona nec mala (*Thren.* III, 38). » — *inceps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum n, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei Dicit illi Jesus: Tu dixisti.* Ad ea enim responominus, quæ videt esse digna responsione. Si a principe sacerdotum, qui pro sui officii digniab omnibus venerabatur, sic adjuratus non ondisset, Deum non timere, et parvipendere etur. Sequitur: *Verumtamen dico vobis; Amodo*

A *videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli.* Hoc autem erit in judicio, quando omnis oculus ut eum videbit. *Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam: qui vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis.* Vestimenta sua scindit princeps sacerdotum, se ipsum maximam, et principalem causam esse significans, cur Judæorum sacerdotium scindatur et destruatur (645). *Tunc exspuerunt in faciem ejus, et colaphis eum cæciderunt.* Sic enim prophetatum fuerat. *Alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes: prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* Nusquam respondet Dominus, nisi ubi

B ejus responsio necessaria et utilis est. *Petrus vero sedebat foris in atrio; et accessit ad eum ancilla dicens: Et tu cum Jesu Galilæo eras. At ille negavit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis.* Negat Petrus ut Magistri prophetia compleatur. *Exeunte autem illo januam, vidit illum alia ancilla, et ait his qui erant ibi; et hic erat cum Jesu Nazareno; et iterum negavit cum juramento, quia non novisset hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro. Vere tu ex illis es: nam et loquela tua manifestum te facit. Tunc cæpit detestari et jurare, quia non novisset hominem.* Ecce pastor Ecclesiæ non solum a viris verum, etiam a mulieribus compellitur negare Dominum. Hoc autem non semel, sed et bis, et ter. Qua in re et illi ad indulgendum (646) regula datur,

C ut in se ipso aliorum fragilitatem cognoscens, aliis misereatur; et nobis etiam in maximis excessibus delictorum veniam sperare conceditur. *Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Jesu quod dixerat: Priusquam gallus cantet, ter me negabis; et egressus foras, flevit amare.* In alio vero evangelista legitur, quia respexit Dominus Petrum (647) (*Luc.* XXII, 61). Tenebatur Dominus a turbis, trahebatur, et flagellabatur; et tamen discipuli memor, quem verbis, ne proderetur et caperetur consolari timebat, solo respectu consolatur, et sanat, et sui vultus illuminatione ad spem veniæ invitat. Cognoscit igitur Petrus reatum suum, cognoscit et voluntatem Domini sui, dolet et pœnitet, egreditur foras; relinquit concilium malignantium, locum petit secre-

D tum lacrymis et pœnitentiæ amicum, flet amare, certissime intelligens, quia sacrificium est Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus

(643) Hieron. in h. l.: « A longe sequebatur, qui inum erat negaturus. »

(644) Hieron.: « Dominus dixerat de templo cor- sui. Sed et in ipsis verbis calumniantur, et is additis vel mutatis, quasi justam calumniam nt. Salvator dixerat: *Solvite templum hoc;* ommutant, et aiunt: *Possum destruere tem- Dei.* Vos, inquit, solvite, non ego, quia illi- est, ut ipsi nobis inferamus manus. Deinde illi nt; *et post triduum reædificare illud;* ut rie de templo Judaico dixisse videatur. Dominus n, ut ostenderet animale, et spirans templum, at: *Et ego in triduo suscitabo illud.* Aliud dificare, aliud suscitare. » *Idem Beda* ad h. l.

(645) Hier.: « Scidit vestimenta sua, ut ostendat Judæos sacerdotii gloriam perdidisse, et vacuam sedem habere pontifices. »

(646) S. Leo, serm. 9. De Pass. D., cap. 4: « Petrus, ancilla sacerdotis calumniante, perterritus, ex infirmitate periculum negationis incurrit, ob hoc, sicut apparet, hæsitare permissus, ut in Ecclesiæ principe remedium pœnitentiæ conderetur. » Euthym., ad h. l.: « Permissus est cadere Petrus... ut ignoscere discat his, quoque qui labuntur, horum imbecillitatem ex sua cognoscens. »

(647) Hieron., ad h. l.: « In alio Evangelio legimus, quia post negationem Petri et galli cantum respexerit Salvator Petrum, intuitu suo eum ad amaras lacry-

non spernit. Hic est pœnitentiæ modus : peccasti? A quiesce, dole, et lacrymare; et disce cum apostolo flere amare (648). [Cap. XXVII.] *Mane autem facto concilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent; et vinctum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio*
129 *Pilato præsidi*. In unum Judæi conveniunt, concilium faciunt, conjurant adversus Jesum; timent ne aliquis bonus et justitiæ defensor inter eos inveniatur : vinctum Jesum Pilato tradunt, ut ex hoc reus mortis et venia indignus esse credatur. *Tunc videns Judas qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi tradens sanguinem justum*. Cognovit Judas se peccasse, argenteos reddit, quasi eodem pretio quo eum vendidit, Christum Dominum redimere possit. *At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris*. Tu, inquiunt, videas quid egeris, nam ad nos non pertinet, si tu peccasti, etsi justum sanguinem tradidisti. *Et, projectis argenteis in templo, recessit, et abiens, laqueo se suspendit*. Infelix Juda! ad vitam salutis redire cœpisti; sed diabolus, qui te ad tradendum magistrum et Dominum incitavit, ipse tibi ut te occideres consilium dedit (649) : hoc enim solum sufficiebat tibi ad perditionem, etiamsi Dominum non tradidisses. Quanto tibi melius fuerat ut Christi pedibus te humiliares, et ab eo indulgentiam peteres, qui neminem ad se venientem repellit (650). *Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet mittere eos in corbanan* (651), *quia pretium sanguinis est*. Dico ego : Si non licet mittere eos in corbanan, quia pretium sanguinis est, neque licuit eos trahere de corbanan, ut pretium sanguinis fierent. *Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum*. Iste figulus nos finxit (652) ; hujus ager Christi pretio emitur, in quo ejus peregrini sepeliuntur et requiescunt. *Propter hoc vocatus est ager ille Achel demach* (653), *hoc est ager sanguinis usque in hodiernum diem*. Merito enim ager sanguinis vocatur, qui Christi sanguine comparatur. Ager enim iste terra viventium est, in qua qui sepeliuntur non moriuntur. *Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agro figuli, sicut constituit mihi Dominus*. Audis quia Dominus hoc constituit, hoc ante tempora disposuit, quod triginta argenteis Christus Dominus venderetur, ex quibus ager figuli emeretur. Hoc autem exemplum non in Jeremia, sed in Zacharia (654) B (*Zachar*. XI, 13) invenitur. Dicitur tamen in quibusdam Jeremiæ exemplariis hoc inveniri, quibus nos utimur. *Jesus autem stetit ante præsidem, et interrogavit eum præses, dicens: Tu es rex Judæorum? Dicit ei Jesus : Tu dicis*. Quod præses interrogative dixit, Christus affirmative suscepit. *Et cum accusaretur a principibus sacerdotum et senioribus, nihil respondit*. Præsidi, inquit, respondit ; principibus vero sacerdotum et senioribus non respondit; quoniam ille simpliciter eum interrogavit, isti vero malitiose contra eum loquebantur : per omnia enim ad contradicendum parati, indigni erant, quibus Dominus responderet (655). Tunc dicit? illi Pilatus : *Non audis quanta isti adversum te dicunt testimonia, Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur* C *præses vehementer*. Non enim conveniens erat ut tunc Pilato Dominus responderet, quando eum ad litigandum contra falsos et invidos provocabat. Nihil enim est, nisi labor, eis respondere, qui veri-

mas provocarit. Nec fieri poterat, ut in negationis tenebris permaneret, quem lux respexerit mundi. »

(648) Chrys., hom. 41, ad Antioch. : « Vis autem perfectam discere pœnitentiam? Audi post negationem Petri pœnitudinem. Narrans enim quæ gesta sunt ab eo nobis evangelista dicit : *Egressus flevit amare*, etc. Ambr., lib. x, in Luc. « Respice, Domine Jesu, ut sciamus nostrum deflere peccatum, lavare delictum... flevit ergo amarissime Petrus, ut lacrymis suum posset lavare delictum. Et tu, si veniam vis mereri, dilue culpam lacrymis tuam; eodem momento, eodem tempore respicit te Christus... imitare Petrum, » etc.

(649) Chrysost., hom. 86 : « Tu vero cogita quando D illum pœnituit, quando ad exitum scelus jam omnino pervenit. Talis nempe diabolus est, ut non dimittat hominem (nisi vigilet), ante ultimum effectum magnitudinem peccati prævidere, ne pœnitentia ductus, a peccato resiliat... Quod vero seipsum suffocavit, id ab omni venia remotum, perniciosum fuit consilium dæmonis. »

(650) Fulgent., epist. 7, cap. 5 : « Judas peccati sui pœnitentiam gessit, sed salutem perdidit, quia indulgentiam non speravit... ideo sibi fructum pœnitentiæ denegavit, quia peccatum traditionis suæ, ipso quem tradidit diluendum sanguine, non speravit. » V. S. Leonem, serm. 1 De Passion. D., c. 5.

(651). Ita Græc. κορβανᾶν, et ms. codd. ap. Sabatier.

(652) Hieron. : « Nos qui peregrini eramus a lege et prophetis, prava eorum studia suscepimus in sepulturam, et in pretio sanguinis ejus requiescimus. Figuli autem ager appellatur, quia figulus noster est Christus. » Ex Hieronymo sua descripsit A. serm. 114 De temp. inter Augustin. Ambrosius, lib. x, in Luc. : « Dum pretium sanguinis a Judæorum gazophylaciis separatur, et ager figuli ea qua venditur Christus comparatur pecunia, dum is locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur; et prophetiæ impletur oraculum, et surgentis Ecclesiæ mysterium revelatur. Ager enim... mundus hic omnis est; figulus autem ille qui nos formavit e limo terræ.... pretium quoque sanguinis est pretium Dominicæ passionis; ergo pretio sanguinis emitur mundus a Christo. » etc. V. etiam A. serm. 128 De T. int. Augustin. Sed in primis Hilarium : « Magnum in hoc prophetiæ sacramentum, » etc.

(653) Ita legit Aug. De cons., l. II, in. 38, et vetus Itala.

(654) V. Hieron. hic, et in ep. ad Pammach. De opt. gen. int. ; Eusebium, l. x, Dom. Evang., c. 4 ; Aug., l. III De cons., cap. 7 ; Bedam, etc.

(655) Hieron. hic : « Attendite quod Pilato, qui invitus promebat sententiam, aliqua ex parte responderit; sacerdotibus autem et principibus respondere noluerit, indignos suo sermone judicans. » Chrysost., hom. 87. « Quia cum a rebus ipsis mille haberent argumenta virtutis eximiæ ac magnitudinis, sua sponte excæcati maligne agebant, et judicium ipsum plane erat corruptum, propterea tacet. » V. etiam Ambrosius, l. x in Luc.

n audire nolunt (656). *Per diem autem solem-* consueverat pæses dimittere populo unum vin- quem voluissent. Habebat autem tunc vinctum mem qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo dicit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Bar- an Jesum, qui dicitur Christus? Sciebat enim per invidiam tradidissent* **130** *eum. Sedente illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus di-: Nihil tibi et justo illi: multa enim passa sum e per visum, propter eum.* Quamvis enim et mali sione multa prævideant; ego tamen hanc mulie- boni spiritus fuisse crediderim (657). *Principes sacerdotum et seniores persuaserunt populis terent Barraban, Jesum vero perderent.* Vult Pi- dimittere Christum, instant Judæi ne dimitta- unde et ipsi merito eum crucifixisse dicun- 658), quamvis non ab ipsis, sed a gentibus sit ifixus. *Respondens autem præses, ait illis: Quem is vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Bar-. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu licitur Christus? dicunt omnes: Crucifigatur.* dunt Judæi Dominum suum; damnant, et cruci- ræcipiunt Salvatorem suum; petunt sibi Barra- qui *filius magistri* eorum interpretatur (659). ister namque eorum diabolus est, qui eos sic are, et hanc optionem facere docuit, ut filium oli sibi eligerent, et Dei Filium crucifigerent. *llis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis abant dicentes: Crucifigatur.* Jam non accusa-, sed clamore; non judicio, sed violentia Chri- Judæi occidere contendunt. Interrogat Pilatus mali fecerit: nihil huic interrogationi respon-, quoniam quid respondeant non habent. Cla- t igitur, fremunt et insaniunt, ut Scriptura

A impleatur, quæ ait: « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus (*Psal.* II, 1). » *Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret in populo, accepta aqua lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis.* Lavat Pilatus manus suas, ut sicut manus habet mundas a sordibus, ita se a Christi morte (660) innocentem esse ostendat. Sed non est ita. Quamvis enim ipse eum non judicaverit vel damnaverit, reus tamen est, quia aliis eum ad judicandum tradidit, quem sine causa et per invidiam damnari sciebat. *Et respondens universus populus dixit: Sanguis ejus super nos et super filios*

B *nostros.* Hanc enim hæreditariam maledictionem in posteros suos Judæi transmiserunt (661): cui subjacent omnes qui illos imitantur, et quibus hoc illorum factum non displicet. *Tunc dimisit illis Barraban* (662), *Jesus autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.* Flagellavit Pilatus Jesum, sive ut illa tali satisfactione Judæi satiati quiescerent, et sic eum emendatum dimitterent; sive etiam quia leges Romanæ eum qui crucifigendus erat, prius flagellare jubebant (663). *Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorio, congregaverunt ad eum universam cohortem; et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei; et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus, et genu flexo ante eum, illudebant, di-*

C *centes: Ave, rex Judæorum.* Illi enim, sicut hic dicitur, omnia hæc illudentes fecerunt; nobis autem magni sacramenti significationes (664) sunt: neque **131** pro ludo, sed in veritate omnia hæc suscipi-

56) Chysost.: « Ad objecta crimina, quoniam me se persuasurum sciebat, nihil omnino res- lit. »

57) Hæc est plane veterum multorum PP. sen- a et ferme communis recentiorum interpretum. .: « Nota quod gentibus sæpe a Deo somnia reve- r; et quod in Pilato et uxore ejus justum Domi- confitentibus, gentilis populi testimonium sit. » ferme scripserat Hilarius, et Ambrosius lib. Luc., c. 23: « Monuit uxor, lucebat in nocte ia, divinitas eminebat; nec sic a sacrilega sen- a temperavit. » Contrariam sententiam proba- n esse negat Maldonatus, hanc tamen tuetur enius Concord., cap. 142; Lucas Burgens.; Me- nus; denique Estius illam pugnare putat cum Apostoli I ad Cor. II, *Si cognovissent*, etc.

58) Ita scripsit Aug. lib. III De cons. Evang., 13: « Intelligitur ergo fuisse hora tertia cum averunt Judæi, ut Dominus crucifigeretur, et cissime demonstratur tunc eos crucifixisse ido clamaverunt. » Idem habet, tract. 116, in

59) Hieron.: « Iste in Evangelio quod scribitur Hebræos. » *filius magistri eorum* « interpreta- » Ex Hieron., ut arbitror, Beda magis etiam isse: « Barrabam filium magistri eorum, Lucas ter seditionem factam in civitate et homicidium um refert in carcerem. » Quin etiam qui Hiero- um præcessit Hilarius. « Interpretatio autem inis Barabbæ est *patris filius*. »

60) S. Leo, serm. 8, c. 2: « Non purgant conta- tum animum manus lotæ, nec in aspersis aqua digitis expiatur, quod famulante impia mente committitur. »

(661) Hieron.: « Perseverat usque in præsentem diem hæc imprecatio super Judæos, et sanguis Domini non auferetur ab eis, etc., unde per Isaiam loquitur (I, 15): *Si levaveritis ad me manus*, etc. Optimam hæreditatem Judæi filiis reliquerunt, dicentes *Sanguis ejus*, » etc. Paulo aliter Beda: « Hæret usque hodie Judæis sua petitio, ... et hactenus eam quam vendidere sive animæ seu corporis libertatem, recipere non meruerunt. »

(662) Constanter in eod. ms. nostro *Barraban* legitur. Ita in ms. S. German. 2 apud Sabatier.

(663) De hac re dubius fuisse et Chrysost. videtur

D homil. 87: « Cur flagellis cædit? aut quasi condemnatum, aut quasi formam judicio quamdam afferens, vel ut Judæis gratam rem faceret. » Sed Hieron. « Sciendum est Romanis eum legibus ministrasse, quibus sancitum est ut qui crucifigitur prius flagellis verberetur. » Discedit (quod rarum est) ab Hieronymo Beda: « Primitus ipse Pilatus flagellavit, post militibus tradidit illudendum, ut satiati pœnis et opprobriis ejus Judæi, mortem illius sitire ultra desisterent. »

(664) Hilar.: « Cæso Domino, imponitur chlamys coccinea et vestis purpurea, et corona spinea, et arundo dexteræ, et genu posito adoratus illuditur; susceptis videlicet omnibus corporis nostri infirmitatibus omnium deinde martyrum, quibus regnum secum erat debitum, sanguine in cocci flore perfunditur; pretiosoque prophetarum ac patriarcharum in purpura honore vestitur: spinis quoque, id est com-

mus et veneramur. Quod autem corona spinea est, regnum ex peccatoribus colligendum, significabat. Sceptrum ei ex arundine datur, ut justos in cœlis, et peccatores scribat in terra, secundum illud: *Domine, omnes qui te oderunt confundentur, recedentes a te in terra scribentur* (665). Bonis autem Dominus ait: « Quia nomina vestra scripta sunt in cœlis (*Luc.* x, 20). » Judæi enim cum arundine scribere consueverunt. In veste vero coccinea sive purpurea, qua et cæteri reges utebantur, quocunque animo illud faciebant, regem tamen eum esse apertissime prædicabant. *Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus.* Ut enim Apostolus ait: « Caput Christi Deus (*I Cor.* xi, 3); » caput ergo Christi arundine percutit, qui contra ejus divinitatem Scripturam componit, vel ipsum Dominum non esse, alicujus Scripturæ auctoritate defendit (616). *Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt vestimentis ejus, et duxerunt eum, ut crucifigerent.* Neque enim conveniebat, ut cum regio apparatu crucifigeretur, sed humilis appareret in habitu, qui se ipsum humiliaverat majestate. *Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem; hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus.* Cyrenæus *hæres*, Simeon *obediens* (667) interpretatur. Gentilis igitur homo patriæ cœlestis hæres et Deo obediens, crucem Christi portat, de quo ipse Dominus alibi ait: « Qui vult venire post me abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me (*Matth.* xvi, 24; *Luc.* ix, 23). » — *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus.* Locus autem iste sic vocatus est, quia ibi damnati decollabantur, ibique capitis calvarias amittebant (668). Fuerunt tamen qui hunc locum a calvaria primi hominis sic nominatum fuisse putarent. *Et dederunt ei vinum*

A *bibere cum felle mistum; et cum gustasset, noluit bibere.* Unde Psalmista: « Et dederunt, inquit, in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto (*Psal.* lxv, 26). » Gustavit autem, sed bibere noluit quia mortis amaritudinem quam gustaturus erat, momentaneam, et cito in dulcedinem convertandam, significabat. *Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem:* « Diviserunt sibi vestimenta mea et super vestem meam miserunt sortem (*Psal.* xxi, 19). » Hæc autem melior vestis, quæ nec scinditur, nec dividitur, sed sorte datur, sanctam Ecclesiam significat, non habentem maculam, vel rugam, vel aliquid hujusmodi. *Et sedentes servabant eum. Et imposuerunt super*
B *caput ejus causam ipsius scriptam: Hic est Jesus, Rex Judæorum.* Hunc autem titulum Hebraice, Græce et Latine alius evangelista (669) (*Luc.* xxiii, 19; *Joan.* xix, 20) scriptum narrat, ut omnis lingua vel legendo confiteatur, quod Judæi credere et confiteri nolunt *Tunc crucifixerunt cum eo duos latrones unum a dextris, et unum a sinistris.* In hoc quoque illud completum esse videmus: « Et inter iniquos deputatus est (*Isa.* liii, 12; *Marc.* xv, 28); et in medio duorum animalium cognosceris (*Habacuc.* iii, 2, *juxta LXX*). » — *Et prætereuntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah! qui destruit templum Dei, et in triduo illud reædificat.* Quasi insani capita movent, Christo illudunt; et motu et voce ei insultant, dicentes: *Salva temet-*
C *ipsum et nos: si Filius Dei es, descende de cruce.* Sic enim et magister eorum diabolus dicebat: « Si Filius Dei es, mitte te deorsum (*Matth.* iv, 6), » Non enim majus est de cruce descendere, quam a mortuis suscitare. Hoc autem fecit Jesus. Cur ergo non credunt Judæi, eum esse Filium Dei (670)?

pungentium quondam peccatis gentium coronatur.. est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur; in calamo vero earumdem gentium infirmitas atque inanitas manu comprehensa firmatur, etc. In his autem omnibus Christus dum illuditur, adoratur. » Hier. « Isti quæcunque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus sacramenta tribuerunt. In chlamyde coccinea, opera gentium cruenta sustentat; in corona spinea maledictum solvit antiquum, » etc. V. Bedam, etc.

(665) Jerem. xvii, 13: *Omnes qui te derelinquunt*, etc.

(666) Hilar.: « Typica in ea ratio servatur; ut infirmitas gentilium corporum, manu Christi antea comprehensa etiam in Deum Patrem, quod caput ejus est, acquiescat. »

(667) Beda: « Imposita est Simoni (crux) qui *obediens* interpretatur, venienti de civitate Lybiæ Cyrenæ, quæ *hæres* interpretatur... cum populus nationum, paganis ritibus derelictis, vestigia Dominicæ passionis obedienter amplectitur. » Hier. quoque: « Juxta anagogen vero, crucem Jesu suscipiunt nationes, et peregrinus obediens portat ignominiam Salvatoris. » V. etiam Hilarium.

(668) Hieron., in h. l.: « Audivi quemdam exposuisse calvariæ locum, in quo sepultus est Adam, et ideo sic appellatum esse, quia ibi antiqui hominis sit conditum caput, et hoc esse quod Apost. dicat: *Surge, qui dormis*, etc. Favorabilis interpretatio, et mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, et foras portam loca sunt, in quibus truncantur capita damnatorum, et calvariæ, id est decollatorum sumpsere nomen, » Sunt qui putent, Hieronymum appellare voluisse S. Ambrosium in commentariis ad Lucam scribentem: « Ipse crucis locus, vel in medio terræ, ut conspicuus omnibus, vel supra Adæ, ut Hebræi disputant, sepulturam. » Non Ambrosium tamen, sed alium in mente habuisse, colligitur ex commentario in epistolam ad Ephes. v, 14. In ea opinione fuisse Paulam et Eustachium, constat ex epistola inter Hieronymianas 46 ad Marcellam.
D
(669) Hieron.: « Velitis nolitis, Judæi, omnis vobis gentium turba respondit: Jesus Rex Judæorum, hoc est imperator credentium et confitentium. » S. Aug., tract. 117, in Jo.: « Hæ quippe tres linguæ ibi præ cæteris eminebant: Hebræa propter Judæos in Dei lege gloriantes; Græca propter gentium sapientes; Latina propter Romanos, multis, ac pene omnibus tunc gentibus imperantes. » Ex Augustino idem iisdem ferme verbis Beda.

(670) Hieron., in h.l.: « Quid est plus de cruce adhuc descendere viventem, an de sepulcro mortuum resurgere? Resurrexit et non credidistis. Ergo si tamen de cruce descenderet, non crederetis. Sed mihi hoc videntur dæmones immittere. » August. quoque, tract. 37 in Jo.: « Quid ei magnum fuit de cruce descendere, qui potuit de sepulcro resurge-

›nim verba non ex se, sed diabolico afflatu A
ant **132** Judæi (671). Jam enim se diabolus sentiebat, et crucis virtutem ferre non pote- ›t idcirco Christi passionem impedire conaba- *imiliter et principes sacerdotum illudentes cum s et senioribus dicebant : Alios salvos fecit, se non potest salvum facere. Si Rex Israel est, ›dat nunc de cruce, et credimus ei; confidit in , liberet eum nunc, si vult. Dixit enim, quia lius sum. Idipsum autem et latrones qui cruci- ant cum eo improperabant ei.* Idem dicunt om- uia eodem spiritu loquuntur omnes. Promit- e credere, si de cruce descendat: qui si de lescendisset, nos a morte non liberasset. Unde inde vita; per lignum mors venit, per lignum edit. Ideoque Dominus de cruce descendere , quia mundum per crucem redimere voluit. *a autem hora tenebræ factæ sunt super univer- rram, usque in horam nonam.* Ubique tenebræ sole justitiæ obeunte. Sicut eo nascente illu- ıs est mundus, et populus qui sedebat in te- vidit lucem magnam; ita eo moriente obscu- ›st, et ignorantiæ tenebris interius obvolutus ıia « cæcitas ex parte contigit in Irael (*Rom.* . » Quo viso miraculo alter latronum credi- t cum prius eum simul cum socio despexisset, illum defendere cœpit, dicens alteri, ut alius ›lista refert: « Neque tu times Deum quod in damnatione es (*Luc.* xxiii, 40). » Sic igitur mbo, postea alter et non ambo improperabant ›. *Et circa horam nonam clamavit Jesus voce : dicens : Heli, heli, lamasabacthani, hoc est: neus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* est qui loquitur, et qui se derelictum dicit. s suum, quod est Ecclesia, secundum quos- Deo derelictum dolet (673) : ipse enim se- n se nunquam a Deo derelinquitur : nemo lerelinquitur a Deo, nisi ille qui peccat. Quo- ties enim peccamus, toties a Deo derelinquimur. Hoc enim Dominus ipse significat, cum mox de psalmo subinferens ait : « Longe a salute mea (*Psal.* xxi, 2). » Subauditur, « sunt hæc verba. » Cujus ergo sunt? Vis audire cujus? « Verba derelictorum meorum : » ac si dicat : « Hæc verba ego non dixissem, nisi pro delictis meorum fidelium doluissem (674). » Doleo autem, quia quos tam dura et amara morte Deo reconcilio, propter peccata quæ agunt, iterum a Deo derelinqui et ad mortem tendere video. *Quidam autem illic stantes et audientes, dicebant : Eliam vocat iste.* Non omnes (675), sed quidam hoc dicebant, illi scilicet qui hæc verba non intelligebant· *Et continuo curreno unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arun-*
B *dini, et dabat ei bibere.* Continuo, inquit, ut Dominus dixit, «sitio,» sicut Joannes evangelista scribit (*Joan.* xix, 29), currens unus ex eis implevit spongiam aceto et dabat ei bibere. Non enim acetum, sed finem Christus sitibat. Synagoga tamen hoc dabat quod habebat (676). Quid enim acetum, nisi eorum doctrina amara, acetosa, erronea et venenosa? Quid vero spongia, nisi eorum corda fraudulenta et latebrosa? At vero arundo cum qua scribitur, ipsa Scriptura intelligitur. Quid ergo illud factum significavit, nisi quod Synagoga pravam doctrinam et hæreticam potionem usque hodie cogitare et scribere, et contra Christum loqui et effundere non cessat? Alii vero dicebant : *Sine, videamus, an veniat Elias liberans eum.* Hoc illi di-
C cebant qui non intellexerant quid Christi verba significarent, quibus modo superius dixerat : *Eli, Eli.—Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum* (677). In potestate enim habebat et vivere et mori, sicut volebat. Unde et alibi ait : « Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono eam, et iterum sumo eam (*Joan.* x, 18). » — *Et ecce velum templi scissum est in duas* **133** *partes a summo*

Gregor., hom. 21 in Evang.: « Qui de cruce dere noluit, de sepulcro surrexit. Plus igitur sepulcro surgere, quam de cruce descen- ›lus fuit mortem resurgendo destruere, quam le‹cendendo servare. »

Hieron., de dæmonibus loquens : « Statim t crucifixus est Dominus, senserunt virtutem et intellexerunt, fractas esse vires, et hoc ut de cruce descendat; sed Dominus sciens ıriorum insidias, permanet in patibulo, ut
D ım destruat. »

Hieron., in h.l.: « Hic per tropum qui appella- .ηψις pro uno latrone uterque inducitur blas- sse. Lucas vero asserit quod altero blasphe- alter confessus sit, et e contrario increparet ›mantem : non quod discrepent Evangelia, ›d primum uterque blasphemaverit, dehinc ;iente... unus crediderit in Jesum, et priorem ıem sequenti confessione emendaverit. » ›rosius, l. x in Lucam. : « Fortasse et iste ›nviciatus est, sed repente conversus. » Aug. ib. iii De consensu, cap. 16, unum tantum- ›lasphemsse Christum vult, et Matthæum et ı, « breviter perstringentes hunc locum, plu- ıumerum pro singulari posuisse. »

S. Leo, serm. 16, De Pass. Domini, cap. 7 : nus Jesus omnia in se corporis sui membra transformans, quod olim in psalmo eructaverat, id in supplicio crucis sub redemptorum suorum voce clamabat· *Deus, Deus meus,* etc, « Vox in doctrina est, non querela. »

(674) S. Ambr., serm. 3, in Psal. cxviii : « Christum se derelictum manifestat propter nos, quorum peccat portabat. »

(675) S. Hier. « Non omnes, sed quidam, quos arbitror milites fuisse Romanos, non intelligentes sermonis Hebraici proprietatem. Idem habet Beda.

(676) Hier. : « Usque hodie Judæi et omnes increduli Dominicæ resurrectionis aceto et felle potant Jesum. » Beda : « Dabant quod essent. Judæi quoque ipsi erant acetum, degenerantes a vino prophetarum et patriarcharum, tanquam de pleno vase, de iniquitate mundi hujus impleti, cor habentes velut spongiam, cavernosis quodammodo atque tortuosis latibulis fraudulentum. »

(677) Beda : « Quod autem dicit : *Emisit spiritum,* ostendit divinæ potestatis esse, emittere spiritum ; ut ipse quoque dixerat : *Nemo potest tollere animam,* » etc. Hoc ille, ut solet, ex Hieronymo, qui pariter ad h.l.: « Divinæ potestatis indicium est, emittere spiritum, ut ipse quoque dixerat : *Nemo potest tollere animam meam a me,* » etc. Idem ferme habet Hier. ; in epist. ad Hedib., qu. 8.

usque deorsum (678); *et terra mota est; et petræ scissæ sunt; et monumenta aperta sunt; et multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt, et exeuntes de monumentis, post resurrectionem venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.* Voce Christi moventur elementa; et simul cum eo vult dissolvi atque finiri omnis creatura. Velum templi scinditur; apparent Sancta sanctorum. et sublato vemine vetere, revelantur fundamenta Scripturarum. Movetur terra, scinduntur petræ; ut quia Judæi in sua infidelitate immobiles perstiterunt, gentiles ab infidelitate moveantur, et ad fidem currant, et ad doctrinæ evangelicæ pluviam hauriendam, corda prius dura et lapidea aperiant (679). Corpora vero quæ resurgunt veram Christi resurrectionem testantur. *Centurio autem et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terræmotu, et his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Dei Filius erat iste.* Gentiles credunt, Judæi pereunt Dicunt Judæi, *secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit* Dicunt gentiles: *Vere Dei Filius erat iste.* Magnus homo iste centurio qui Jesum morientem custodit. *Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.* Istæ enim mulieres, quæ Christum pio amore secutæ fuerant, etiam in morte eum non relinquebant. Hæc est autem illa Maria Magdalena, de qua Dominus ejecerat septem dæmonia; illa vero altera Maria, mater ejus fuit, id est soror matris ejus (680). *Cum sero autem factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Jo-* A *seph, qui et ipse discipulus erat Jesu. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus.* Qui enim iste Joseph dives et nobilis erat, ideo Christi corpus tam facile a Pilato potuit impetrare (681). *Et accepto corpore, Joseph involvit illud in syndone munda, et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra, et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit.* Docet nos Joseph, qualiter Christi corpus suscipere debeamus; docet nos mundo corde et pura conscientia (682) illud suscipere, quod ipse in syndone munda involvit, et in novo monumento ponit. *Erat autem ibi Maria Magdalene et altera Maria sedentes contra sepulcrum.* Merito eis Dominus post resurrectionem suam prius apparuit, quæ sic eum B custodiebant, si eum videre cupiebant; et quia eum jam videre non poterant, ante ipsius sepulcrum sedebant. Notabant locum quem frequentare volebant, et a quo, si fieri posset, recedere nolebant. Tædet jam Judæorum audire blasphemias: conveniunt iterum; rogant Pilatum ut sepulcrum custodiant, quasi in sepulcro teneri valeat qui ubique et et omnia continet. At ille jam fatigatus, et eos jam audire contemnens: *Ite*, inquit, *et custodite sicut scitis.* Vadunt, illi, sepulcrum muniunt, custodes ponunt, lapidem signant; et tam diligenter omnia faciunt, ut et ipsi quamvis nolentes, sibi tamen testes sint, Dominum resurrexisse: et nullo modo sic positum futuri potuisse (683).

CV. (Cap. XXVIII.) *Vespere autem Sabbati, quæ* C *lucescit in prima Sabbati venit Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum* (684). Vespere (685) enim qui et *vesperus* dicitur, stella est, quæ alio

(678) Hier.: « Velum templi scissum est, et omnia legis sacramenta quæ prius regebantur prodita sunt, atque ad gentium populum transierunt. » V. epist. ad Hedib. l. all.

(679) Hilar.: « Petræ scissæ sunt: omnia enim tum valida et fortia penetrans Dei verbum, et potestas æternæ virtutis irruperat. » Hier.. « Mihi videtur terræmotus et reliqua typum ferre credentium, quod pristinis errorum vitiis derelictis, et cordis emollita duritia, qui prius similes erant tumultis mortuorum postea agnoverint Creatorem.» Idem habet Beda. Vid. S. Leonem, serm. 2, 8, 10 De pass.

(680) Hieron. ad v. 55, 61: « Consuetudinis Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam, more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent... ministrabant autem Domino de substantia sua... Videamus quales comites habuerit, Mariam Magdalenam; a qua septem dæmonia ejecerat, et Mariam Jacobi, et Joseph matrem, materteram suam, sororem Mariæ matris Domini, et matrem filiorum Zebedæi..... Cæteris relinquentibus Dominum, mulieres in officio perseverant, exspectantes quod promisserat Jesus; ideo meruerunt primæ videre resurgentem. » V. Aug., lib. III De cons., c. 21.

(681) Hieron.: « Dives refertur non de jactantia scriptoris... sed ut ostendat causam, quare a Pilato corpus Jesu potuerit impetrare: pauperis enim et ignoti non erat, ad Pilatum præsidem Romanæ potestatis accedere et crucifixi corpus impetrare.» Ex Hieronymo hæc eadem Beda.

(682) Hier.: « Possumus autem juxta intelligentiam spiritualem et hoc sentire, quod corpus Domini, non auro, gemmis et serico, sed linteamine puro obvolendum sit; quanquam et hoc significet, quod ille in sindone munda involvit Jesum, qui pura mente eum susceperit. » Eadem Beda.

(683) Hilar.: « Metus furandi corporis, et sepulcri custodia atque obsignatio, stultitiæ atque infidelitate testimonium est; quod signare sepulcrum ejus voluerint, cujus præcepto conspexissent de sepulcro mortuum suscitatum. » Hier.: « Non suffecerat principibus sacerdotum, et scribis, ac Phæriseis crucifixisse Dominum Salvatorem, nisi sepulcrum custodirent, cohortem acciperent, signarent lapidem, et quantum in illis est, manum opponerent resurgenti; ut diligentia eorum nostræ fidei proficeret. Quanto D enim amplius reservatur, tanto magis resurrectionis virtus ostenditur: unde et in monumento novo quod excisum fuerat in petra, conditus est: ne si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffosis tumuli fundamentis, ablatus furto diceretur. » Hæc sed mutilata habet Beda.

(684) Est homilia sancti Brunonis, ut reliquæ Emiseno attributæ in Sabbato S.

(685) Baronius ad an. 34, num 167, locum hunc per difficilem vocat, « et qui sedulum postulet exactumque studium; cum et in eo non parum fatigata fuerint doctissimorum virorum ingenia. » A lapide difficilem hic dicit esse *antilogiam*: sed præ cæteris interpretibus Maldonatus ad h. l. scribit: « Hic locus ideo omnium interpretum sententia difficilimus judicatur, quod et ipsa per se verba obscura sint, et neque alii evangelistæ cum Matthæo, neque ipse secum Matthæus, neque inter se alii, neque Marcus

ıe *lucifer* **184** vocatur. Et *hesperus* quidem, esper vocatur in fine diei, *lucifer* vero in prin· Sæpe enim quando oritur, parvissimo inter- solem præcedit. Quod autem evangelista hoc lla intellexerit, ex eo apparet, quod feminino e dixit, *quæ lucescit in prima Sabbati* : ad enim, nisi ad stellam, *quæ* pronomen refera- *Sabbatum* autem unumquemque diem voca- Dicatur ergo : Vespere autem Sabbati appa- id est illa stella quæ vesper et Lucifer voca- m diem proximam nuntiante: non autem illam uæ apparet in fine diei, sed illam quæ vide- principio, id est quæ lucescit in prima Sab- hoc est quæ lucere incipit in prima parte diei, qui nunc dies Dominicus appellatur. *Maria Magdalena et altera Maria videre se-* B *um*. Hanc enim stellam, quia cæteris clarior :er agentes observare solent. Hujus igitur hæ sanctæ mulieres ad sepulcrum venire cœ- t « Et valde mane cum adhuc tenebræ es- *Joan*. xx, 1), » ut Joannes ait, sole tamen jam e (686), ut Marcus dicit, veniunt ad monu- ım. Prius enim sit ortus solis quam recessio 'arum. Potest autem et aliter dici, ut non de 'e diei, sed de vespere noctis intelligatur : enim et nox suum vespere, quod aurora, vel culum dicitur. De quo vespere ait Moyses : ım est vespere et mane dies unus (*Gen*. I, 5).» ıi de vespere diei intelligatur, nox tota relin- . Unde quidam expositores totum diem simul ıocte sua unum diem computant ; et ita fit C e noctis cum mane diei, dies unus ; et quam- ı hoc in Genesi (687) aliter exposuerim ; ta- ic intellectus, propter hæc Evangelii verba, mihi magis placet. Dicatur ergo : *Vespere Sabbati*, id est vespere noctis Sabbati *venit*

A *Maria Magdalena et altera Maria videre sepulcrum* : illa videlicet hora quæ lucescit in prima Sabbati, id est in prima parte diei (688). Ambæ autem Maria vocantur, quod *stella maris* (689) interpretatur. Duæ igitur stellæ tertiam sequuntur, et simul solem justitiæ quærere veniunt. Duæ autem stellæ duæ sunt Ecclesiæ, Judæorum scilicet et gentium, quæ cœlitus illuminatæ, mortuorum resurrectionem prædicant. *Et ecce terræmotus factus est magnus*. Magnus enim terræmotus (690) fit, quando in his duabus mulieribus tanta utriusque populi multitudo ad Christum concurrit. *Angelus enim Domini descendit de cœlo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum*. Hic enim angelus, Ecclesiæ prædicatores significat, ad quorum voces terræmotus fiunt ; quia peccatores, qui terra vocantur, eorum prædicationibus ab infidelitate ad fidem transeunt. Isti autem lapidem revolvunt, Scripturas exponunt, tabulas aperiunt, et legem quæ in eis scripta erat, omnibus revelant : sedent autem super lapidem, quia intelligunt, et in potestate habent quæ in tabulis lapideis scripta continetur. *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimenta ejus sicut nix*. In altero igitur terrebat malos, et in altero mulcebat bonos (691). Hunc autem imitantur prædicatores, quando malis etiamnum ignem, bonis vero æternam felicitatem promittunt. Unde et custodes territi, et velut mortui facti dicuntur ; mulieribus vero dicitur : Nolite timere vos (692). Illi timeant, quibus ignis et furor paratus est ; vos autem **185** cur timeatis, quæ vestros socios et amicos videtis. *Scio enim quod Jesum qui crucifixus est, quæritis*, ideoque servos ejus timere non debetis. *Non est hic* : videlicet præsentia corporis, qui ubique est potentia divinitatis. Sed ubi credimus tunc eum fuisse ? Ego quidem facile crediderim eum tunc

ɔcum convenire videantur : » quod allatis listarum verbis postea exponit.

vı, 2 : *Et valde mane una Sabbatorum ve- ıd monumentum, orto jam sole*.

In edit. Rom. S. Brunonis, pag. 2, c. 1.

Mystice hic omnia explicat Chrys. ser. 74, . Juxta litteralem sensum agitur de concihis evangelistarum locis : 1° « Vespere Sabæ lucessit in prima Sabbati. 2° Cum transisıbatum valde mane una Sabbatorum, orto le. 3° Una autem Sabbati diluculo. 4° Valde ıım adhuc tenebræ essent. » Auctor duas tiones proponit, primam ut *vespere* stella D etur, quæ cum mane etiam appareat, matuempus hic significet : secundam, ut quemadı dies babet suum *sero*, id est finem diei, habeat *sero* suum, id est noctis finem, idem cipium diei ; utramque hanc expositionem nit Baronius l. all. cumque objectum sibi esersus primam explicationem, in Græco esse ɜ vox stellam significare non potest ; Græco letrahit, et concludit : « Si ista non placet, dum in his præ cæteris interpretibus propoIaldonatum : » ita in postrema editione. Malıutem sententia vix differt ab altera auctori, nisi quod magis eam explicat et confirıam amplectitur etiam Menochius, lib. viii, . 1, n. 3, aliique). Nimirum cum in Græco 'αββάτων *sero Sabbatorum*, id est post Sabba'oprie dictum, et finita hebdomada ; idem

dicere Matthæum, atque Marcum *cum transisset Sabbatum ; mane una Sabbatorum*, id est illucescente die prima Sabbatorum alterius hebdomadis, *orto jam sole*, radiis ejus cœlum aliquanto illustrantibus, ut ex Euthymio explicat a Lapide ; vel sole jam orto et apparente quando finito itinere ad monumentum pervenere, ut interpretatur Dionysius Alexandr. in epist. ad Basilidem. V. etiam Jansenium Conc. c. 145, cæterosque interpretes.

(689) Isidorus, Orig., l. vii, c. 10, Maria interpretatur *illuminatrix* aut *stella maris*. Sic enim postea S. Bernardus homil. 3 sup. Miss. est.

(690) Beda : « Terræmotus significat corda carnalium per fidem passionis et resurrectionis concutienda ad pœnitentiam. »

(691) Beda : « Qui et terribilis ad damnandum reprobos, et benignus esset ac blandus ad consolandos electos. »

(692) Præclare Hilar. : « Angelus Domini de cœlo descendens... misericordiæ Dei Patris insigne est, resurgenti Filio ab inferis. Virtutum cœlestium ministeria mittentis. » Greg., hom. 21 in Evang. « In fulgore terror timoris est ; in nive autem blandimentum candoris. Quia vero omnipotens Deus, et terribilis peccatoribus, et blandus est justis, recte testis resurrectionis ejus angelus, et in fulgure vultus, et in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie, et terreret reprobos, et mulceret prios. »

matrem visitasse, quæ plus cæteris dolore afflicta, A ejus resurrectionem exspectabat. Quid enim, si hoc evangelistæ non dicant? Non enim, ut Joannes ait, omnia ejus facta scripta sunt. Inde vero rediens, primo apparuit Mariæ Magdalenæ, quam ipsis apostolis vel aliquibus aliis. Hæc autem recipiat qui vult: ad credendum autem neminem compello (693). Sequitur: *Surrexit enim, sicut dixit: venite et videte locum ubi positus erat Dominus.* Nam et Ecclesiæ doctores sæpe nobis locum ostendunt in quo Dominus positus fuerat, dum sanctarum exempla Scripturarum exponentes, ubi ejus nativitas, passio et resurrectio sil prophetata, nos docent. Vis videre locum in quo Dominus positus fuerat, lege in psalmis: « Ego dormivi et somnum cepi, et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me (694). » — *Et cito euntes,* B *dicite discipulis ejus, quia surrexit, et ecce præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis.* Ecce mulier quæ fuerat janua mortis, prima prædicat resurrectionem (695), et ostendit januam vitæ. In Galilæam præcedit Dominus ibique discipulos exspectat; quia tunc sancti Deum videbunt, quando in patriam reversi fuerint. Galilæa namque apostolorum patria fuit; unde et « viri Galilæi » (*Act.* I, 11) dicuntur. *Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus.* Marcus autem dicit quod fugientes de monumento (*Marc.* XVI, 8), quia terror invaserat eas, nemini quidquam dixerunt. Per quod datur intelligi, quia prius de visione angelorum nihil dixerunt, solummodo narrantes de monumento Dominum C esse sublatum. Sic igitur se habet ordo (696). Venerunt mulieres ad monumentum, viderunt angelum, quem tamen non angelum, sed juvenem esse putabant; cucurrerunt ad apostolos: et de angelo quidem et ejus verbis quibus Dominum resurrexisse audierant, nemini quidquam dixerunt, hoc solum nuntiantes Dominum in monumento non esse. Cucurrerunt ergo simul Petrus et Joannes, et sola linteamina invenerunt. Quibus recedentibus, mulieres remanserunt ili: et tunc quidem Maria Magdalena inclinavit se et prospexit in monumentum, et vidit duos angelos ibi sedentes: qui cum eam consolarentur, conversa est retrorsum et vidit Jesum stantem, quem non Jesum, sed hortulanum esse putabat. Quem cum voce cognovisset, accessit ad eum; et quamvis ei diceret: *Noli me tangere,* tenuit tamen, et osculata est pedes ejus. Tunc et aliæ mulieres venerunt: plures enim Lucas fuisse commemorat (*Luc.* XLIV, 10); quas cum Dominus benigne salutasset, ipsæ quoque tenuerunt pedes ejus. Unde et hic subditur: *Et ecce Jesus occurrit illis dicens: Avete: illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus: Nolite timere; ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam: ibi me videbunt.* Certæ itaque de resurrectione, jam non sicut prius, Dominum de monumento sublatum annuntiant, sed et eum se vidisse, et cum eo se locutas esse affirmant: dicunt discipulis ut vadant in Galilæam, et ibi eum videbunt, sicut prædixerat. *Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, et annuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus: et si hoc auditum fuerit a præside, nos suadebimus ei, et securos vos faciemus. At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti: et divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem.* Ergone tantum potest avaritia, tantum potest amor pecuniæ? Prius Christum vendidit; nunc **136** iterum ejus resurrectionem negare compellit (697). O miseri Judæi! Sufficiebat vobis semel Christum occidisse; sufficiebat vobis semel eum emisse: iterum pecunia eum emitis, et majori quam prius pecunia comparatis; et, quantum in vobis est, ecce iterum eum occiditis, dum eum resurrexisse et vivere negatis.

CVI. *Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Jesus, et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt* (698). Hæc autem visio quando acta sit, incertum habeo; quoniam Thomas, qui unus erat ex istis, ante dies octo Dominum non vidisse narratur. *Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* Qui enim secundum divinitatem semper simul cum Patre et Spiritu sancto

(693) De Matre fuse ex TT. id contendit Suarez D tom. II in III p., disp. 49, sect. 1, auctoritate Ambrosii, Sedulii, etc. De cæteris vid. sect. 2, 3.

(694) Psal. III, 6, Chrysolog., serm. 75: « Non feminarum formas, sed Ecclesiarum typum deferunt Dominicum ad sepulcrum. » Et serm. 76: « Mariam et alteram Mariam Ecclesiæ ex duobus populis venientis figuram diximus habuisse, » etc.

(695) Hilar.: « Quod vero primum mulierculæ Dominum vident, salutantur, genibus advolvuntur, nuntiare apostolis jubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus; ut quia a sexu isto cœpta mors esset, ipse primum resurrectionis gloriæ et visus, et fructus, et nuntius redderetur. » Ambr., lib. XIX in Luc.: « Mulierum per Jesum non solum culpa solvitur, sed etiam multiplicatur gratia, ut pluribus suadeat quæ unum antea deceperat. » V. Chrysol., serm. 77, etc., et Greg., homil. 25 in Evang.

(696) Vid. S. Aug. De consens. Evang., lib. III, num. 69, quem ferme A. sequitur; Maldonatum ad cap. XXVIII Matth., Barradas, tom. IV Commentarior. in Concord., lib. VII, c. 3; Jansen., Concord. cap. 145; Franciscum Lucas, a Lapide, etc.

(697) Chrysol., serm. 80. « Judæi, vendente Juda, emerunt, ut perderent Christum, nunc pecuniam copiosam, ut se legem, patriam, templum perderent, effuderunt. Viri sanguinum et dolosi statuunt pretium falsitatis, perfidiæ conficiunt instrumentum, commercio crudeli fraudem fidei, veritatis latrocinium nundinantur, » etc.

(698) Est pars homiliæ inter spurias Emiseni relata fer. VI post Pascha, pag. 126. Nam in illa homilia plura interjiciuntur de loco, Galilæa nimirum et monte ubi constituerat illis Jesus, et mysticis eorum significationibus tota pag. 127. 1. A verbis vero illis: *Et accedens Jesus locutus est eis, etc.,* reliqua utrobique sunt.

um rerum potestatem habuit, nunc etiam se-
ım humanitatem omnium rerum potestatem
ıit (699); ut homo ille qui nuper passus est et
ıt terræ dominetur, neque jam solummodo Ju-
ım, verum etiam omnium gentium et Deus et
nus esse credatur. Habet enim potestatem in
coronandi quos vult ; habet et in terra pote-
n eligendi quoscunque vult, quia et hic et ibi
[uidquid vult. *Euntes ergo docete omnes gentes,*
zantes eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus
i. Jam, inquit, nulla distinctio est : « Qui cre-
it et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* XVI,
› omnes docete, omnes vocate et baptizate,
A sive Judæi fuerint, sive gentiles (700); *docete eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.* Cui hoc videtur impossibile, solam teneat et custodiat charitatem (701). *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Magna promissio ; magnus et insuperabilis clypeus securitatis. Ego, inquit, vobiscum sum, in vobis pugno : vos defendo ; nihil timeatis ; itesecuri (702). Si enim Deus pro vobis, quis contra vos? Dicite ergo : « In Deo faciemus virtutem ; et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros (*Psal.* CVII, 14) : » cui est honor et gloria in sæcula sæculorum.

Amen.

)) Cyrillc., lib. in Joan., cap. 73 : « Nec quia potestas est, idcirco, dante Patre, minor vide-; accepit enim ut homo.... Annon vides in istis m quidem ut Deum dare, Filium autem ut ho-m accipere illa, quæ ut Deus habebat?» Hier., l. : « Illi potestas data est, qui paulo ante cru-s, qui sepultus in timulo, qui mortuus jacue-ui postea resurrexit. In cœlo autem et in terra tas data est, ut qui ante regnabat in cœlo, per credentium regnet in terris. »

)) Auct. De vocat. gent., lib. II, c. 2 : « Nun-ıac præceptione, ullarum nationum ullorumque ıum facta discretio est? Neminem excepit, ne-n separavit genere, neminem conditione dis-. Ad omnes prorsus homines missum est Evan-m crucis Christi. »

1) Chrys., hom. 91, n. 3 : « Quid enim difficile in præceptis Christi est? Nullum habeas inimicum, neminem odio habeas, nemini maledicas. » V. Aug., B sermon. 358, n. 4 enarr. in ps. LXXXIX, n. 17, etc.

(702) Chrys., ad h. l. : « Ne mihi, inquit, difficultatem rerum dixeritis; ego enim vobiscum sum, qui omnia facilia reddo, » etc. A. De vocat. gent., lib. II, c. 2 : « Ecce vobiscum sum, » etc. : id est, cum sicut oves introieritis in medium luporum, nolite de vestra infirmitate trepidare, sed de mea potestate confidite, qui vos usque ad consummationem sæculi in omni hoc opere non derelinquam : non hoc ut nihil patiamini ; sed, quod multo majus est, præstiturus, ut nulla sævientium crudelitas superemini. In mea enim potestate prædicabitis, et per me fiet ut inter contradicentes, inter furentes, Abrahæ filii de lapidibus suscitentur. Ego insinuabo quid docui, ego faciam quod promisi. »

EXPLICIT SECUNDUM MATTHÆUM.

SANCTI BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

COMMENTARIA IN MARCUM.

7 Exposito Evangelio Matthæi, nunc secundum ɜm ad Marcum transeamus, in quo non mul-[uidem nos laborare necesse erit, quoniam pauca ibi dicuntur, quæ in Matthæo exposita ıint. Cum enim quatuor sint evangelistæ, et ındo duo, aliquando tres, aliquando omnes dicant ; non est necesse in singulis exponere in uno exposuimus. Facilius enim tibi est ım revolvere, quam mihi in unoquoque eadem re. Quæcunque igitur in Marco non exponimus, C ideo quidem non exponimus, aut quia per se facilia sint, aut quia jam superius in Matthæo exposita sunt. Similiter autem et in Luca, et in Joanne nos, vita comite (703), facere speramus. Ea videlicet exponemus in sequentibus, quæ exposita non fuerint in antecedentibus. Nunc ad Evangelii verba veniamus.

INCIPIT SECUNDUM MARCUM.

I. [CAP. I] *Initium Evangelii Jesu Christi Filii Dei. Sicut scriptum est in Isaia propheta : Ecce mitto* (704) *angelum meum ante faciem tuam, qui*

ɪ) Solemnis hæc formulæ, et ab ethnicis olim, ılto magis a Christianis postea adhibita, ex na S. Jacobi IV, 13. *Ecce nunc qui dicitis, hodie 'astino ibimus,* etc., *pro eo ut dicatis, si Domi-'oluerit, et si vixerimus.* A. noster verbis uti se videtur, quibus, simili veluti exceptione osita, usus est angelus Abrahæ nasciturum promittens. Gen. XVIII, 10 : *Revertens veniam 'empore isto, vita comite, et habebit filium Sara uxor tua :* quibus conveniunt alia Elisæi ad mulierem Sunæ IV Reg. IV, 16. *In tempore isto, et in hac eadem hora, si vita comes fuerit, habebis in utero filium.*

D (704) *Ecce ego mitto*, Vulg. Deest tamen, *ego*, in Itala apud Sabatier, deest apud Bedam, etc.; est tamen in Græco : ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω, et Latinis nonnullis.

præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Hoc, inquit, initium ergo facio in Evangelio Jesu Christi Filii Dei, et a Joanne Baptista scribere incipio, qui ejus præcursor fuit, ejusque adventum nuntiare missus est. *Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam; et vox clamantis in deserto: Parate viam Domini.* Hoc autem non totum in Isaia, sed ex parte in Isaia, et ex parte in Malachia scriptum est (705) : nisi forte per æquipollentiam hoc aliquis intelligere velit. Angelus enim, qui ante faciem Christi in Malachia mittitur, in Isaia *vox clamantis in deserto* vocatur; et de quo ibi dicitur: *Qui præparabit viam tuam ante te, Parate viam Domini.* Quantum ergo ad litteram alterum in Malachia, alterum in Isaia scriptum est; quantum autem ad significationem, utrumque et in Malachia, et in Isaia invenitur (706). Quæ vero sequuntur et non exponuntur, in Matthæo quærenda sunt.

II. [CAP. III] *Ascendens Jesus in montem vocavit ad se quos voluit ipse : et venerunt ad eum ;* et fecit, *ut essent duodecim cum illo, et ut mitteret eos prædicare Evangelium. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, et ejiciendi dæmonia.* In montem ascendit Jesus, suæ militiæ principes **138** eligere volens ; ut ipsius loci sublimitate intelligant ad quantam gloriam eligantur, et quod cæteris omnibus præferantur (707). Sed quare duodecim eliguntur ; nisi quia dies erat, et duodecim (708) horas habere habebat? Sic enim ipse ait : « Nonne duodecim sunt horæ diei? (*Joan.* XI, 9.)» Qui ambulant in luce non offendit, quia lucem mundi hujus videt. «Ego sum lux mundi. Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 12). » Ipsi enim sunt Ecclesiæ portæ, de quibus dicitur : Diligit Dominus portas Sion (*Psal.* LXXXVI, 2). » Quia igitur quodecim sunt Ecclesiæ portæ, duodecim (709) eos esse portuit, ut essent ab oriente portæ tres ab occidente portæ tres, a meridie portæ tres, ab aquilone portæ tres. Hos autem mittit Dominus Evangelium prædicare, infirmos sanare, dæmonia fugare ; ut quia horæ sunt, ubique luceant : et quia portæ sunt, undique populos per fidem in Ecclesiam introducant. *Et imposuit Simoni nomen Petrus, et Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem Jacobi : et imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tronitui ; et Andræam, et Philippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et Thomam, et Jacobum Alphæi, et Thaddæum, et Simonem Cananæum, et Judam Scarioth* (710), *qui tradidit illum.* Alia nomina quibusdam discipulorum Dominus imposuit, prima tamen

(705) Priora verba Malachiæ sunt, apud quem legitur III, 1 : *Ecce ego mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam :* posteriora Isaiæ XL, 3 : *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini.*

(706) Quam vetus, tam est ardua et difficilis quæstio ; cur hic solus nominetur Isaias. Hieron. ad Malach. III testimonium hoc est Isaia et Malachia contextum fassus est ; sed nec quæstionem ibi solvit, et *De opt. gen. int.* tanquam insolubilem habuit. Facile solvi illa posset, imo nulla esset quæstio, si Græcos codd sequeremur. Nam Maldonatus testatur, in plerisque nullum singularis prophetæ nomen haberi, sed generatim ἐν τοῖς προφήταις *In prophetis:* et hæc lectio etiam allegatur tanquam Irenæi. Verum et Irenæus idem lib. III, cap. 11, num. 8, legit in Isaia; atque ita etiam Origenes, et apud Origenem l. II contr. Celsum Porphyrius, S. Athanasius, Hieronymus, etc., et codd. multi apud Millium. Adde veterem Italam, et Latinos codd. omnes. Adde versiones Syriacam, Gothicam, Cophtham, Armenam, Persicam, Arabicam. Quare Jansenius conc. c. 13 et Maldonatus lectionem illam, *In prophetis* suppositam pro genuina putant ab iis, quibus molesti erant, objecto hoc loco, Evangelii inimici. S. Augustinus (cujus verba recitat Jansenius), ideo duo prophetarum testimonia sub Isaiæ nomine conjungi censuit, quod Isaias prior idem illud, quod vaticinatus fuit Malachias insinuaverit, et ab eodem Spiritu sancto utrumque pariter procederet. Recentiores in alias abiere sententias. Constare videtur primo, novum non esse, et alias sæpius factum, ut ex pluribus diversorum canonicorum scriptorum locis, unum veluti testimonium contexeretur : quod allatis exemplis probat hic Cornelius. 1°. Sæpe unum illorum præcipuum haberi, alterum quasi interpretationem et explicationem aliquam afferri. 2°. Ad Joannis prædicationem et munus explicandum præcipue valere locum Isaia, cum illud idem de se Joannes usurpaverit. Hæc solvere quæstionem videntur.

(707) Montium nomine multa in Scripturis significata, PP. docent. Hinc Hieron., hom. 9 in Jer. (id est Origenes ab eo Latine servus) : « Sunt alii montes tenebrosi, alii lucentes. Verumtamen quia utrique montes sunt magni, montes lucentes sunt angeli Dei et prophetæ... apostoli Jesu Christi... Montes tenebrosi sunt qui eriguntur adversus scientiam Dei. Zabulus mons tenebrosus est. » Mons ergo semper magnum aliquid significat. Quare montes interpretatur Aug. in Psal. XLV, n. 7, *potestates hujus sæculi ;* atque ibidem alios facit montes bonos, alios malos. Hilar., in Psal. CXX, num. 4, « montes accipimus propheticos libros ex terra in altum elatos, per quos fit in superiora conscensus... Poterimus autem et montes existimare angelica ministeria et cœlorum virtutes et potestates. » etc.

(708) Hoc A. ex Aug., qui enarrat. in Psal. LV, n. 5 : « Forte enim illi propterea longe facti sunt a sanctis, quia non potuerunt penetrare altitudinem diei, cujus apostoli duodecim horæ fulgentes. » Fusius idem tract. 44 in Joan., n. 8 : « Quo ergo pertinet : *Nonne duodecim sunt horæ diei?* Quia ut diem se esse ostenderet, duodecim discipulos elegit. Si ego sum, inquit, dies, et vos horæ, nunquid horæ diei consilium dant ? Horæ diem sequuntur, » etc.

(709) Beda ad cap. 10. Matth. « Recte in apostolatum divina gratia duodecim convocantur... Hi enim sunt cœlestis Jerusalem ab Oriente portæ tres, ab aquilone, austro et occasu. » Et S. Aug. uterque. Nam hic enar. in Psal. LXXXVI, explicans illud : *Fundamenta ejus in montibus sanctis ; diligit Dominus portas Sion*, scribit : « Ne putetis alia esse fundamenta, alias portas. Quare sunt fundamenta apostoli et prophetæ ? Quia eorum auctoritas portat infirmitatem nostram. Quare sunt portæ ? Quia per ipsos intramus ad regnum Dei : prædicant enim nobis. Et cum per ipsos intramus, per Christum intramus ; ipse est enim janua. Et dicuntur duodecim portæ Jerusalem, et una porta Christus, et duodecim portæ Christus, quia in duodecim portis Christus. Et ideo duodenarius numerus apostolorum. Sacramentum magnum hujus duodenarii numeri. »

(710) Scarioth legit etiam Beda ; et suspicatur a vico dictum in quo ortus est, et interpretatur *memoria mortis*. Ita etiam legitur in Cantabrigensi, in San-

abstulit (711). Unde et Petrus, qui prius *Simon* ›atur, postea *Simeon Petrus* vocatus est. Simoni imposuit nomen *Petrus*, ut a quo suscipiebat :udinem, ab eodem susciperet et fortitudinis en. « Petra enim, ait Apostolus, erat Christus *or.* x, 4). » Ab hac ergo petra dicitur Pe- (712). Vocavit autem et filios Zebedæi *Boges*, sive ut verius scribitur, *Banereem* (713), t filios tonitrui, eo quod magnifice et terribi-oquentes, supernas et cœlicas voces in suis ser-ibus imitarentur. Cujus enim nisi tonitrui vox la, quæ dicit : « In principio erat Verbum, et ›um erat apud Deum, et Deus erat Verbum ›. I, 1). »

· [CAP. IV.] *Et dicebat Jesus : Sic est regnum quemadmodum si homo jaciat sementem in ter- et dormiat, et exsurgat nocte ac die, et semen :inet et crescat, dum nescit ille. Ultro enim terra 'ificat, primum herbam, deinde spicam, deinde ple- frumentum in spica, et cum se produxerit* (714) *!us, statim mittet falcem, quoniam adest messis.* ›um Dei Ecclesia est. Ipsa et ager, et terra vo- :, in qua Verbi Dei semen seminatur. Seminatores n apostoli sunt et doctores. Semen vero evange- **139** prædicatio. Hæc autem prius in herbam, de in spicam, postmodum vero in plenum fru- :um crescit et germinat. Initium enim boni ope- uasi herba est (715) ; quia ad quem finem per- ıt, nondum manifeste cognoscitur. Herba enim › siccatur et perit. Fit autem spica dum quoti- ›rescit, et per incrementa in melius proficit : n tamen ad perfectionem perveniat, adhuc igno- ·. Deinde vero fit *plenum frumentum in spica,* devictis tentationibus carnis, ex toto se homo ubjiciens, quantum humana fragilitas patitur, ctus in omnibus invenitur. Sed neque sic plena 'itas adest, nisi quam cito metatur, et in hor- ı reponatur (716). Unde et hic dicitur. *Et cum*

A *se produxerit fructus, statim mittet falcem, quoniam adest messis.* Falcem enim Dominus mittit, quando suorum fidelium animas ad se per mortem corporis vocat.

IV. [CAP. VII.] *Exiens Jesus de finibus Tyri* (717), *venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos.* Describit evangelista per quam viam in Galilæam Dominus redierit. Sicut autem *Pentapolis* a quinque, ita *Decapolis* (718) a decem civitatibus nominatur. *Et adducunt ei surdum et mutum ; et deprecabantur eum, ut imponat illi manum.* Qui sunt isti, qui surdum et mutum Domino adducunt? Isti enim sunt apostoli et doctores ; isti sunt episcopi et sacerdotes ; isti sunt quicunque alios sanare desiderant, et ad fidem venire persuadent.
B Surdus enim est omnis homo qui audiendi aures non habet, et qui verba Evangelii audire contemnit. Surdi erant illi, quibus Dominus dicebat : « Qui est ex Deo, verba Dei audit : propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis (*Joan.* VIII, 47). De talibus et Psalmista ait : « Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas, quæ non exaudit vocem incantantium, et veneficia quæ incantantur a sapiente (719) (*Psal.* LVII, 5). » Multus vero est qui Dominum non laudat, qui Christum non confitetur, qui justitiam non defendit, et qui injustitiam non damnat (720). Tales illi sunt, de quibus dicitur : « Canes muti non valentes latrare (*Isa.* LVI, 10). » Hos igitur debemus ducere ad Jesum, et pro eis rogare, ut eis manum
C imponat. Sanatur enim quem tangit Jesus ; sanatur quem tangit Salvator (721) ; quia ipse est salus et vita : non aliunde quærit herbas ; ipse est medicus et medicina ; tangit, et sanat ; respicit, et medetur. Unde et subditur : *Et apprehendens eum de turba seorsum misit digitos suos in auriculam ejus, et exspuens tetigit linguam ejus, et suspiciens in cælum ingemuit, et ait illi, Effeta* (722), *quod est adaperire.*

›anensibus, et Colbertinis ms. duobus ap. Saba- Itala vetus, quam idem exhibet ex ms. Colber- *Scariotha.*

1) Vide Justinum M. Dial. cum Tryph. n. 106, ıllianum lib. IV contra Marcion., c. 13. Joan. sost. hom. 19 in Joan., n. 2, et ex recentiori- ıard. Baron. ad an. 33, n. 19, etc.

2) S. August. serm. 76 : « Simon antea voca- ·. Hoc autem ei nomen, ut Petrus appellaretur, mino impositum est : et hoc in ea figura, ut ficaret Ecclesiam. Quia enim Christus petra, ›s populus Christianus. Petra enim principale ›n est. Ideo Petrus a petra, non petra a Petro : ıodo non a Christiano Christus, sed a Christo tianus esse vocatur. » Idem serm. 204, n. 1 ; . 170, n. 2, et serm. 295, n. 1.

3) Varie scriptum invenitur hoc nomen. *Boan-* n ms. Cantabrig. ap. Sabatier : alibi aliter. ›ron. in cap. I Daniel, v. 7 : « In Evangelio.... ebedæi appellati sunt, quod non, ut plerique ıt, *Boanerges*, sed emendatius legitu *Benereem:* › adnotat Vallarsius in codice Vaticano legi *raem*, in Palatino *Banarehem*.

4) *Cum produxerit* vulg. Sed ms. Corbeiens. 1, Germani 2 apud Sabatier *cum se produxerit.*

5) S. Greg., lib. XIX. Mor., n. 52, herbæ no- in Scripturis quinque significari docet, quæ

sunt « viror gloriæ temporalis, refectio diaboli, sustentatio prædicatorum, bona operatio, æternæ vitæ scientia atque doctrina. »

(716) Hinc illud S. Aug., serm. 40, n. 7 : « Quæ est autem securitas, fratres, vel mea, vel vestra, nisi ut Domini jussa intente et diligenter audiamus, et promissa fideliter exspectemus ? »

(717) *Et iterum exiens de finibus Tyri.* Est hom.
D S. Brunonis Dom. XII, p. Pent. Emiseno supposita.

(718) Hieron. : « Decapolis, sicut in Evangelio legimus. Est autem regio decem urbium trans Jordanem, circa Hippum, et Pellem, et Gadaram. » De ea vid. fuse disserentem Bonfrerium in Onomast. Hieron. verba exscripsit beda.

(719) *Et venefici incantantis sapienter.*

(720) Beda : « Surdus et mutus est qui nec aures audiendis Dei verbis, nec os aperit proloquendis : quales nec esse est ut hi qui loqui jam, et audire divina eloquia longo usu didicerunt, Domino sanandos offerant; quatenus eos quos humana fragilitas nequit, ipse gratiæ suæ dextera salvet. »

(721) Id. in. c. VII Marc. : « Tangit nos Dominus, cum mentem nostram afflatu sancti Spiritus illustrat, atque ad agnitionem nos propriæ infirmitatis, studiumque bonæ actionis accendit. »

(722) Ita scribit Beda. In antiqua Itala ex ms. Colb. apud Sabatier *Effeta*: Vulgat., *Ephphetha*, ut

Cognoscimus hic Ecclesiæ sacramenta (723): Hæc noviter ad fidem venientibus sacerdotes facere videmus. Dicunt *Effeta*, quod est adaperire: non ut exterioris hominis sensus, qui clausi non sunt, sed potius ut interioris hominis aures aperiant, et linguam solvant: quatenus et verba vitæ diligenter intelligant; et intellecta, aliis fideliter nuntient. Nisi enim aliud significaret, hunc tantum laborem in hoc homine sanando Dominus non suscepisset. Poterat enim eum solo verbo sanare (724), sicut multos alios sanare consueverat: hoc tamen non fecit. Sed quid fecit? De turba eum traxit; digitos ei in auriculas misit; exspuit, et linguam tetigit; in cœlum suspiciens ingemuit, et ait illi: Effeta, quod est adaperire. Hæc enim turba, de qua hic homo a Domino trahitur, vitiorum est multitudo, et malignorum spirituum turbulentus exercitus (725). Qui enim de hac turba non trahitur, a **140** Domino non sanatur. Merito igitur de turba eum traxit quem sanare volebat, et misit digitos suos in auriculas ejus; quia in illius auditum sancti Spiritus gratias infudit (726), ut haberet Spiritum sapientiæ et intellectus, sine quibus aures cordis non aperiuntur. De hoc enim digito ipse quoque alibi ait: « Si ego in digito Dei ejicio dæmonia (*Luc.* I, 20). » Quod Matthæus exponens, ait: « Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmones, profecto (727) pervenit in vos regnum Dei (*Matth.* XII, 28). » Exspuit autem et tetigit linguam ejus, ut per hoc eum doceat superflua cuncta abjicere, si linguam vult habere solutam, et ad loquendum idoneam. Sæpe enim sputum ad loquendum linguæ facit impeditum. Est enim sputum superfluitas quædam, et stomachi capitisque purgatio. Qui igitur

A vult bene loqui, qui vult ut Deo et hominibus verba sua placeant, omni superfluo humore, omnique impedimento et stomachum relevet et mentem, quam per caput intelligimus. Possumus autem et per sputum Christi, quod ex capite quidem descendit, ejus divinitatis dulcedinem intelligere (728). « Christi namque caput, ait Apostolus, Deus est (*I Cor.* XI, 3). » Hæc autem dulcedo, hæc saliva nostri Redemptoris linguas infantium fecit disertas, quas olim veteri pomi amaritudo ligaverat. De hac autem dulcedine ait Psalmista: « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo (*Psal.* XXXIII, 9). » Itemque: « Dulcis et rectus Dominus (*Psal.* XXIV, 8):» et Petrus Apostolus: « Deponentes, inquit, omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes et invidias, et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabiles sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem; si tamen gustastis quia dulcis est Dominus (*I Petr.* II, 1). » Hæc igitur dulcedo, hæc saliva Christi pellit antiquum venerum, omnemque amaritudinem de lingua fidelium: hæc autem saliva illorum linguas non tetigit, qui Christum non confitentur; et qui de fide interrogati, se credere non respondent. *Et suspiciens in cælum ingemuit.* In cœlum namque Dominus suspexit; quia secundum humanitatem pro nobis ad Patrem interpellat (729). Sed quare ingemuit, nisi quia hominem quem ad imaginem et similitudinem suam creaverat, nunc surdum et mutum, et per omnia infelicem esse videbat: quem etiam C per multas tribulationes et angustias, ad pristinam dignitatem redire oportebat? Post hæc autem omnia ait illi: *Effeta, quod est adaperire;* quia non prius

etiam Ambros. De sacram. l. I, Græc. ἐφφαθά. Ambrosius: « Hebraicum verbum est, quod Latine dicitur *adaperire.* » Vide de hoc verbo Maldonatum, etc.

(723) S. Ambrosius, lib. I De sacram., cap. 1, n. 2: « Ergo quid egimus Sabbato? Nempe apertionem: quæ mysteria celebrata sunt apertionis? quando tibi aures tetigit sacerdos, et nares. Quod significat in Evangelio D. N. J. C., cum ei oblatus esset surdus et mutus . . . . Ideo ergo tibi sacerdos aures tetigit, ut aperirentur aures tuæ ad sermonem et ad alloquium sacerdotis. » Idem De mysteriis cap. 1, n. 3: « Aperite igitur aures, et bonum odorem vitæ æternæ inhalatum vobis munere sacramentorum carpite; quod vobis significavimus, cum apertionis celebrantes mysterium diceremus; *Epheta*, quod est *ad aperire*, ut venturus unusquisque ad gratiam, quid interrogaretur, cognosceret, quid responderet, meminisse deberet. Hoc mysterium celebravit Christus in Evangelio, sicut legimus, cum mutum curaret et surdum, » etc.

(724) Victor Antioch. in caten. Corder. pag. 150: « Cum posset sermone efficere miraculum; ostendit corpus arcano sibi unitum nexu, animatum videlicet rationali et intelligenti anima, divitiis etiam ipsum abundare divinæ virtutis. » Vid. ibid. Tolosanum.

(725) Beda: « Prima salutis janua est, infirmum apprehendente Domino de turba seorsum educi. Apprehendens namque infirmum de turba seorsum educit, cum mentem peccatis languidam, visitatione suæ pietatis illustrans, a consuetis humanæ conversationis moribus avocat. »

(726) Id. Beda: « Mittit digitos suos in auriculas, cum per dona S. Spiritus aures cordis ad intelligenda, ac suscipienda verba salutis aperit. Namque digitum Dei appellari Spiritum sanctum, testatur ipse Dominus, cum dicit Judæis: *Si ego in digito Dei ejicio dæmonia,* » etc. Hoc, credo, ex Gregorio, qui hom. 10 in Ezech., ubi totum curationis ordinem mystice exponit, n. 20: « Quid, inquit, per digitos Redemptoris, nisi dona S. Spiritus designantur? Unde cum in alio loco ejecisset dæmonium, dixit: *Si in digito Dei*, etc.: qua de re per evangelistam alium dixisse describitur: *Si ego in Spiritu Dei*, etc.: ex quo utroque loco colligitur, quia digitus Dei, Spiritus vocatur. Digitos ergo in auriculas mittere, est per dona Spiritus mentem surdi ad audiendum aperire. »

D (727) *Igitur* Vulg.

(728) Beda: « Sputum namque Domini, saporem designat sapientiæ . . . Sputum etenim, quod ex capite Domini descendit, divinam ejus naturam, quæ ex Deo est; portio terræ, cui idem sputum immiscuit, humanam quæ ex hominibus assumpta est, designat. » S. Gregorius l. all.: « Quid est vero, quod exspuens linguam ejus tetigit? Saliva nobis est, ex ore Redemptoris accepta sapientia in eloquio divino. Saliva quippe ex capite defluit in ore. Ea ergo sapientia quæ ipse est, dum lingua nostra tangitur, mox ad prædicationis verba formatur. »

(729) In edit. March. tom. II, pag. 97. ad Patrem orare non desinit. Anon. In cat. Cord.: « Suspicere in cœlum ad orationem, res est hominem docens; oportebat autem ipsum cum homo esset, non dedignari convenientem homini modum. » Victor. Antioch. Ibid.: « Simul Patri, eorum quæ a se fiebant

sensus nostri Domino aperiuntur ; non prius ejus A doctrinæ pluviis fecundantur, quam a Christo de turba trahamur, ejusque manu tangamur,et ipsius salivæ dulcedine omni amaritudine mundemur atque sanemur. Unde et hic dicitur : *Et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus; et loquebatur recte.* Non enim nisi rece loqui poterat, quem divina virtus et sapientia sic tangendo et medendo sanaverat (730). *Et præcepit illi, ne cui diceret: quanto autem eis præcipiebant, tanto magis plus prædicabant, et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit, et surdos fecit audire, et mutos loqui.* Quid est hoc ? Quare eis Dominus hoc præcipiebat, unde eos inobedientes fore sciebat? Nobis, fratres, nobis fiunt ista ; ad nos respiciunt, et nostram jactantiam inclinant : qui si aliquid dignum B laude aliquando fecerimus ; hoc non ad vulgi favorem extollere et prædicare, imo humiliter abscondere et celare debemus (731). Et hoc in contrarium vertitur; quia plus laudantur illi qui facta sua abscondere volunt, quam illi qui ea per vanam gloriam manifestare contendunt. Unde beatus Job dixit :
141 « Quia laus hypocritæ (732) ad instar puncti (*Job* xx, 5). » De sanctis vero dicitur : « Rex vero lætabitur in eo; laudabuntur omnes qui jurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua (733) (*Psal.* LXII, 12). »

V. [CAP. VIII.] *Et veniunt Betsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tangeret. Et apprehensa manum cæci, eduxit eum extra vicum, et exspuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogabat eum, si aliquid videret.* Idpsum per hunc cæcum significatur, quod modo superius per surdm et mutum significari diximus (734). Cæcus est enim omnis homo, qui veram lucem, qui Christus est, non sequitur, et fidei veritatem non intelligit. Illi vero qui cæcum ad Dominum adducunt, et pro eo rogant, sicut et superius, episcopi et presbyteri, cæterique fideles intelliguntur. Quod autem hic dicitur, quia *apprehensa manu cæci, duxit eum extra vicum*; hoc est quod ibi dicitur, quia apprehendens eum, *duxit eum a turba seorsum.* Per sputum vero et hic, et ibi unum idemque significatur. Illa igitur legat qui hæc non intelligit. Interrogat Dominus cæcum, si aliquid videat ; quia ad primum ejus tactum non statim omnes homines sufficienter illuminantur. Aliquid tamen vident, mox ut aliquid de Domino intelligere et credere incipiunt. Tanto igitur clarius videt unusquisque, quanto melius credit et veritatem intelligit (735). Sequitur : *Et aspiciens ait: Video homines velut arbores ambulante. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus, et cœpit videre. Et restitutus est, ita ut videret clare omnia.* Toties enim Dominus super cæci oculos manus imponit, quoties nostræ mentis oculos illuminat, ut ea intelligamus quæ prius non intelligebamus. Unde Psalmista : « Quoniam tu illuminans, inquit, lucernam meam, Domine; Deus meus, illumina tenebras meas (*Psal.* XVII, 31) : » id est, quia illuminasti me in his quæ scio ; illumina me et in his quæ nondum scio. Propter quod manifeste apparet, quia quamvis ei Dominus jam manus super oculos imposuisset, adhuc tamen, ut iterum poneret; indigebat, quia nondum omnia perfecte videbat. Rogemus ergo Dominum ut non semel, neque bis, sed multodies manum suam imponat super oculos mentis nostræ; quatenus omni detersa caligne, omniumque errorum tenebris effugatis, unumquodque in propria figura, et clare omnia videre mereamur. *Et misit illum Dominus in domum suam, dicens : Vade in domum tuam, et si in vicum introieris nemini dixeris.* Domus C enim nostra illa est, de qua non bene illuminati, imo vero miserabiliter excæcati in primo homine ejecti sumus. Ad hanc autem redire non possumus, nisi iterum a Domino illuminnti, ejus manum atque virtutem nostris oculis appositam sentiamus (736). Quare autem ei præcipiat ut nemini dicat ; quare opera sua celare et abscondere jubeat, satis jam diximus. Hoc tamen nondum intelligunt qui omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus : de quibus Dominus ait, « quia receperunt mercedem suam (*Matth.* VI, 2). » Docet igitur nos Dominus

causa assignans, simul muserans hominis naturam, quam in tantam vilitatem depressit invidia diaboli, et protoplastorum impudentia. » Vid. S. Gregorium et Bedam. ll. all.

(730) Tolosan. In Caten. Cord. : « Quidni autem D restituatur in perfectum statum, copiam nactus proprii Creatoris, defectum naturæ supplentis? » Beda. « Ille etenim solus recte loquitur..., cujus auditum, ut cœlestibus possit auscultare et obsecundare mandatis, divina gratia reserat, cujus linguam Dominus tactu sapientiæ quæ ipse est, ad loquendum instituit. »

(731) Tolosan. In cat. Cord. : « Rursus docens nos et hic modestiam, jussit beneficio affectos abscondere miraculum. »

(732) V. x, 5 : *Laus impiorum brevis, et gaudium hypocritæ*, etc.

(733) Hactenus homilia.

(734) Magis etiam generatim hic Beda de omnibus a Christo sanatis : « Cuncti qui a Domino curantur languores, spiritalium sunt signa languorum, quibus anima per peccatum æternæ morti propinquat. Sicut enim in surdo et muto a Domino sanato, sanatio mentis insinutur eorum, qui neque audire verbum Dei, neque loqui noverant....ita in hoc cæco paulatim carato a Domino, illuminatio designatur cordium stultorum, ac longe a via veritatis aberrantium. »

(735) Victor Antioch. ap. Corder.: « Significat imperfectam fuisse fidem tum eorum qui hunc cæcum adduxerunt, tum ipsius cæci. » Aliter Beda, præclare tamen. « Ideo secum hunc Dominus paulatim, et non statim repente curat, . . . ut magnitudinem humanæ cæcitatis ostenderet, quæ quasi pedetentim, et per quosdam profectuum gradus ad lucem divinæ visionis solet pervenire ; seu, ut suæ nobis gratiæ crebra daret indicia, per quam singula nostræ perfectionis incrementa, ut proficere aliquid possint, nec deficiant, adjuvat. »

(736) Beda aliud mysticum hic intelligit: « Mystice admonet omnes qui agnitione veritatis illustrantur, ut ad cor suum redeant, et quantum sibi donatum sit, sollicita mente perpendant. »

celare opera nostra, ne hic recipiamus, et recipiendo A perdamus mercedem nostram (737).

VI. [CAP. IX.] *Omnis igne salietur, et omnis victima salietur. Bonum est sal. Quod si sal infatuatum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos* (738). Hæc enim ad ea **142** verba respondere videntur, quæ modo superius Joanne apostolus verbis Dominicis interposuit, dicens: *Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. Jesus ait eis: Nolite prohibere eum. Nemo enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est.* Vult igitur Dominus, ut sapienter et discrete cuncta agamus; et non bona, sed mala prohibeamus. Qui enim in Christi nomine virtutes operatur, jam Christo propinquior est, ut qui ejus nomen veneratur, cujus tantam virtutem et efficaciam esse probavit; atque sic illis defensor jam esse incipit: de quo, quia ejus virtutem per miracula cognovit, male loqui pertimescit. Huic igitur non debemus auferre quod habet, sed debemus addere quod non habet. Dicamus ergo ei, ut in eum credat, eique sit fidelis. Unde et Dominus subinferens ait: *Omnis enim igne salietur, et omnis victima salietur.* Quod tale est ac si diceret: Omnis Ecclesiæ rector et doctor talis esse debet, qui et sale sit conditus, et sapiens et discretus; qui utiliter cuncta provideat, cuncta secundum rationem et ordinem faciat. Quod quidem lex ipsa significat, quæ omnem victimam salire jubet. Ait enim: « Quidquid obtuleris sacrificium sale condies, nec auferes sal fœderis Domini de sacrificio tuo. In omni oblatione offeres sal (*Levit.* III, 13). » Sal enim pro sapientia ponitur, quæ omnium nostrorum sermonum et actionum est condimentum. Bonum est igitur hoc sal, nisi a fatuis et stultis hominibus infatuatum fuerit. Hoc enim hæretici, hypocritæ et schismatici infatuant; quoniam non ea qua debent puritate eo utuntur. Quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Si sapientia ipsa insipiens fuerit, sine qua sapiens nemo fit, quid aliud est quod ad suæ dignitatis statum eam iterum reducat? Habete in vobis sal; omnia quæ agitis sale condite; omnia sapienter et discrete agite. Hoc autem ut possite, pacem habete inter vos. Qui enim pacem non habent, hoc tale sal habere non possunt. Tale quidem non habent; etsi aliquando B insulsum habeant et infatuatum. Sed quid est quod ait: *Omnis igne salietur*? Nunquid enim ignis est sal, ut eo aliquid saliatur? Sicut enim sapientia sal dicitur, quia mentes nostræ ex ea condiuntur, ita et ignis vocatur, quia ab ea illuminantur. Si igitur ignis est sapientia, et sapientia sal; ergo et ignis est sal. Igne igitur salitur, quod sapientia salitur.

VII. [CAP. XVI.] *Cum transisset Sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum* (739). Sabbato enim neque vendere, neque emere aliquid licebat, quoniam tale aliquid in sabbato fieri lex interdicebat (*Levit.* XXIII, 31). Veniunt autem hæc sanctæ mulieres ungere Jesum. Sed quomodo veniunt? Cum aromatibus (740). Aliter enim ad Jesum venie non C licet. Sunt autem hæc aromata, fides, spes, charitas, pax, patientia, humilitas, et mansuetudo, con-

(737) Beda: « Exemplum suis tribuit, ne de his quæ faciunt mirandis favorem vulgi requirant, sed divinis tantum aspectibus, ubi et merces operum restat, sint placere contenti. »

(738) Est hic unus ex difficilioribus evangelicis locis, si intelligere volumus, qua ratione hæc cohæreant cum superioribus; et quis sit horum verborum sensus: quæ duæ quæstiones ita sunt inter se conjunctæ, ut divelli una ab altera non possit. Sunt ergo tres præcipuæ sententiæ: 1° Ut quoniam superius v. 44, 45 de gehenna ignis inexstinguibilis locutus fuerat: hic causam reddat, seu modum aperiat, cur sit inexstinguibilis; ut quemadmodum sal a corruptione res servat, ita impius igne veluti saliatur, et a divina omnipotentia incorruptus servetur; atque ignis cruciet quidem, sed eum non consumat. Itaque duæ veluti sententiæ contrariæ inter se continentur his verbis; omnis peccator igne salietur: et contra omnis victima Deo grata, sale sapientiæ condita, ab æterna corruptione præservabitur; 2° ut referatur ad aliud quod paulo remotius præcesserat de scandalo; quoniam sapientia, circumspectione et discretione magna opus est, ut quis scandala caveat; et nec scandalizet, nec scandalizetur: quemadmodum omnis victima olim cum sale offerebatur; ita nunc omne opus agendum sit magna cum discretione et sapientia; 3° ut de igne tribulationis sermo sit, comparate ad bonos, vel etiam ad bonos simul et malos; ita ut boni igne tribulationis a corruptionibus præserventur: quod sine dolore non fit, ut sine dolore manus et pedes (de quibus superius locutus fuerat) non absciditur: cuncti etiam igne saliendi; quamvis non eodem modo, nec eodem igne, sed vel igne tribulationis salubriter in præsenti vita; vel æternæ tribulationis et cruciatus in altera. Vid. Jansenium Concord. cap. 71. Natalem Alexandrum in Marc. c. IX. Lamy l. IV. c. 32. Maldonatum, a Lapide, etc. A. noster alteram explicationem sequitur, quæ optima videtur; apposite nimirum ad id quod sequitur, et narratur de Joanne: quam amplexus etiam videtur Jo. Antiochenus, explicans de ratione servandæ pacis, et cavendæ dissensionis.

(739) *Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum... et revertentes paraverunt aromata, et unguenta; et Sabbato quidem siluerunt secundum mandatum: una autem Sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata.* Collatis evangelicis locis alii quidem interpretes parasse D aromata putant antequam Sabbatum adveniret, sabbato vero quievisse et siluisse, id est Christum non unxisse. Ita Jansenius Concord., cap. 16. Alii, ut Lamy, Maldonatus, etc. ita siluisse interpretantur, ut aromata non emerint, nisi post solis occasum Sabbato, quando Sabbati festum desinebat; alii, ut Bedam secutus Menochius, bis aromata emisse mulieres volunt, antequam Sabbatum inciperet, et posteaquam desiit.

(740) Mysticas aromatum significationes fuse explicat S. Bernardus, de hoc evangelico loco disserens serm. 2, temp. resurrect., pag. 906: « Quærat mens aromata sua; ante omnia compassionis affectum, dehinc rectitudinis zelum, et inter hæc discretionis spiritum non omittat... Linguæ quoque aromata tria; modestia in increpando, copia in exhortando, efficacia in persuadendo, » etc. Beda hic; « Et nos ergo in eum qui est mortuus credentes, si

et misericordia, et similia : hæc enim Do-
A
naviter redolent ; sicut et e contrario vitia
Unde Psalmista : *Putruerunt, inquit, et cor-
runt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ*
xxvii, 6). Beatæ igitur illæ mulieres, beatæ
imæ, quæ, sicut Maria Magdalene, semper
nguentis, semper cum aromatibus ad Do-
veniunt. Hæc est enim, quæ alibi ait :
*set rex in accubitu suo, nardus mea dedit
suum* (*Can.* 1). Hæc autem significabat
m gentium (741), de qua septem dæmo-
B Dominus ejecit ; quæ quidem, quoniam
nultum, dimissa sunt ei peccata multa. Maria
obi, quæ Christi matertera (742) fuit, ple-
laicam figurabat, de qua secundum humani-
alvator noster originem duxit. At vero Sa-
uæ interpretatur *pacifica* (743), tota ex utro-
ulo sanctorum collecta multitudo intelliga-
hac igitur, tota Ecclesia ; in illis vero, Eccle-
tes figurantur. Possunt tamen hæ tres mu-
res mundi partes significare, Asiam videli-
icam et Europam, in quibus Ecclesia tota
t. Et istæ quidem ungunt Jesum, istæ eum
at, istæ ejus passionem prædicant, et odorem
illius cunctis gentibus manifestant. Ecce
nulieres, quæ usque ad hunc diem erubesce-
se mortis januam, et totius humani generis
esse dolebant ; hodie lætantur, hodie præ-
odie originale peccatum deletum affirmant;
quoque apostolis resurrectionis gloriam an-
t. *Et valde mane una Sabbatorum veniunt ad*

monumentum, orto jam sole. Non est autem sibi contrarium hoc quod ait : *Et valde mane, et, orto jam sole*. Unde et alius evangelista dicit : « Cum adhuc tenebræ essent (744) (*Joan.* xx, 1). » Solis itaque ortum intelligere oportet, ex quo, ejus splendore cœlum illustratur, quamvis nondum terris appareat, raris adhuc tenebris existentibus. Quid est igitur *valde mane*, nisi jam rubescente aurora ? Neque enim sine causa evangelista non *mane* simpliciter, sed *valde mane* dixit. *Et dicebant ad invicem : Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt revolutum lapidem: erat quippe magnus valde*. Narrat enim Matthæus evangelista, quod Christo resurgente « angelus Domini descendit de cœlo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum... Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui. » Exeuntes in civitatem « nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant (745). » At illi dederunt eis « copiosam pecuniam dicentes (746) : Dicite, quod vobis dormientibus nocte venerunt discipuli ejus, et furati sunt eum (*Matth.* xxviii, 2). » Sequitur: *Et introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris coopertum stola candida, et obstupuerunt*. Sed angelus in dextris stola candida coopertus ; quoniam lætitiam et prosperitatem prædicat, gloriam resurrectionis et carnis innovationem annuntiat (747). Considera in quo dilectionis igne interius ardebant, quæ feminei timoris et fragilitatis oblitæ, non solum in nocte veniunt, verum etiam confidenter in monumentum ingrediuntur : unde et
C

irtutum referri cum opinione bonorum ope-
minum quærimus, ad monumentum profec-
cum aromatibus venimus : » quibus ver-
gorium exscripsit homil, 21 in Ev., n. 2 :
s ergo in eum qui est mortuus, credentes,
e virtutum referri, cum opinione bonorum
i Dominum quærimus, ad monumentum
o illius cum aromatibus venimus. »
Mysticas easdem duarum mulierum signifi-
s tradidit Beda ad Matth. c. xxviii : « Duæ
ominis ejusdemque amoris ac devotionis fe-
quæ dominicum venerunt visere sepulcrum,
lelium plebes, Judaicam scilicet et genti-
signant, quæ uno atque simili studio passio-
surrectionemque sui Redemptoris celebra-
derant. »
Materteram vocat Hieron. in cap. xii Matth.,
t Beda, qui etiam ad Luc. xxiv, « Maria Ja-
ater est Jacobi minoris et Joseph, ut Marcus
lista dicit, soror Matris Domini, unde et ipse
s frater Domini meruit vocari. » Hæc opinio
a Jacobi, B. scilicet Virginis esse sororem,
loco illo Joan. xix, 25 : *Stabant autem juxta
Jesu Mater ejus, et soror matris ejus Maria*
æ. Mariam Jacobi, ita dictam a filio, et Ma-
eophæ a marito sic appellatam, unam eam-
e esse feminam passim recentiores interpretes
iunt : etsi aliter voluit Baronius in App.,
ornelius tamen, aliique quidam non sororem
sobrinam dicunt. Nam, ut Hieronymus l. all.
, consobrinos dici (idem valere debet de so-
) omnis Scriptura demonstrat. Vid. Baro-
all. Jansenium Conc. cap. 19. Maldonatum,
e interpretes ad c. xii Matth., v. 46.
Bene, ut etiam adnotavit Hure : nam ex

eadem radice Salomon *pacificus*, quod est Hieron. tradit epist. 53 ad Paulin. August. enarrat in Psal. lxxi, n. 1, etc. Cæterum Salome eadem est ac mater filiorum Zebedæi, ut ex collatis evangelicis locis statuunt interpretes.

(744) Hæc de tempore, quo ad J. C. sepulcrum mulieres venerunt, aut iter susceperunt, multum diuque ab interpretibus quæstio versata est, adeo ut, quemadmodum Jansenius Concord., cap. 165 tradit, quidam quatuor ad monumentum accessus diversis temporibus factos commenti sint : et alias ab aliis mulieres describi ab evangelistis voluerint. De hac quæstione et Jansenius ipse, et interpretes omnes, et fuse ac diserte card. Baron. ad a. 34, n. 169 ; Menochius, Vit. J. C. lib. viii, c. 1, n. 3. Breviter ab ea se expedit Beda, et cum Beda A. noster. Beda : « Quod autem *valde mane mulieres veniunt ad monumentum, orto jam sole*, id est
D
cum jam cœlum ab orientis parte albesceret ; quod non fit utique sine solis orientis vicinitate. » etc.

(745) *Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem et nuntiaverunt*, etc. Forte verba hæc priora amanuensis imprudentia omisit.

(746) Ib. : « Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes, » etc.

(747) Beda : « Notandum vero nobis est, quidnam sit quod in dextris sedere angelus cernitur. Quid namque per sinistram, nisi vita præsens ; quid vero per dexteram, nisi perpetua vita signatur ?... Quia ergo Redemptor noster jam præsentis vitæ corruptionem transierat, recte angelus, qui nuntiare perennem ejus vitam venerat, in dextera sedebat. » Atque hoc ex Gregorio, hom. 21 in Ev., n. 2, qui idem dixerat.

consolationis verba audire meruerunt, dicente angelo : *Nolite expavescere, Jesum quæritis Nazarenum, crucifixum : surrexit, non est hic ; ecce locus ubi posuerunt eum*. Locum, inquit, videre potestis, ipsum autem modo videre non potestis. Surrexit enim et non est hic ; sed exspectate paulisper, et videbitis eum. Non enim ibi erat præsentia corporis, qui ubique est præsentia divinitatis. Sed ubi tunc eum fuisse putamus ? Ego quidem dicere timeo quod evangelistæ non dicunt. Et fortasse ad matrem iverat, quæ ejus amoris desiderio plus (748) omnibus afficiebatur. Quod autem ipsa inter **144** omnes mulieres beatissima Virgo, simul cum aliis ad monumentum non venit, hæc, ut opinor, causa fuit, quia ex quo unigenitum filium suum teneri, flagellari et crucifigi vidit, delicatis manibus delicata pectora tundens, et se dolore nimio, vigiliis jejuniisque affligens, jam viribus pariter et spiritu attenuata, alicubi sola in secreto sedebat, et de his quæ sibi acciderant calamitatibus (749) lamentabatur et flebat. Sed nos hæc verba pietate plena, et cogitatione digna interim relinquamus, et quod angeli docent, audiamus : *Ite*, inquit, *dicite discipulis ejus, et Petro quia præcedet vos in Galileam : ibi eum videbitis, sicut dixit vobis*. Nisi enim beatum Petrum apostolum ex nomine vocasset, fortasse cum cæteris venire timuisset, eo quod et Dominum et magistrum negasset. Quod enim in Galilæa, quæ apostolorum patria fuit, a discipulis suis Dominus videatur, quid aliud significat, nisi quia eum, quem nunc videmus per speculum et in ænigmate, cum nos ad antiquam patriam reduxerit, tunc facie ad faciem videbimus ? Unde et Galilæa *transmigratio perpetrata*(750) interpretatur. Nulla enim post illam transmigrationem

A alia ulterius transmigratio fit. Sciendum est autem, quod illa hora, qua Salvator noster inclinato capite spiritum emisit, corpore in cruce derelicto, anima simul cum divinitate ad inferna spolianda descendit. Et tunc quidem illud Psalmistæ adimpletum est : « Tollite (751) portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ. » Quibus interrogantibus : « Quis est iste rex gloriæ ? » Responsum est eis : « Dominus fortis et potens. Dominus potens in prælio. » Ingressus igitur Dominus loca tenebrarum, omnia circumquaque suo splendore illuminavit. Fit clamor permistus, bonis præ lætitia exsultantibus, malis vero præ timore fugere cupientibus. Tunc primi parentes occurrunt, et videntes Creatorem suum, lætis vocibus clamant :

B *Tandem, Christe, venis, magnis nos solvere pœnis*(752).

Tunc patriarchæ et prophetæ obviam ruunt ; tunc omnis sanctorum exercitus ejus pedibus se prosternit. O, inquit, diu desiderate ! o tanto tempore exspectate ! quæ te tantæ tenuere moræ ! Tunc citharista David : Hoc est, inquit, quod dicere solebam : « Auditui meo dabis gaudium et lætitiam, exsultabunt ossa humiliata (*Psal.* L, 10). » Ecce nunc vident, ecce nunc audiunt, quos eos videre, et audire desiderasse, Dominus ipse dicebat. Ait enim : « Multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis ; et non viderunt ; et audire quæ auditis, et non audierunt (*Luc.* X, 24). » Tunc et Joannes Baptista : Ecce, inquit, de quo dicebam vobis : Vi-
C detis illum, cujus adventum nuntiabam vobis. Sed quis per singula dicere valeat, quanta ibi lætitia fuerit, cum Christus sol justitiæ eis apparuit ? Tunc,

(748) Est hæc piorum et doctorum nonnullorum interpretum sententia ; imo et theologorum. Estius huic sententiæ contradicere videtur. Jansenius tamen Conc. c. 146 : « Porro, inquit, quanquam Dominus primo dicatur apparuisse Magdalenæ, pietas tamen non parum suadet, ut credamus Dominum prius apparuisse dilectissimæ suæ Matri, licet eam prætermiserint evangelistæ; quia ad confirmandam filii resurrectionem inefficax esset Matris testimonium : » additque, quod a Marco dicitur *apparuit primo Mariæ Magdalenæ*, intelligendum, quod inter omnes discipulos illa fuerit prima ; nam de apparitionibus discipulis factis hic apud Marcum et alios evangelistas sermo est. »

(749) Quæ hic A. exponit, convenire in egregiam animi fortitudinem et constantiam, qua B. Virgo prædita fuit, non videntur. Dolorem animo summum percepisse tradunt etiam vett. probatique PP. ex quibus S. Joan. Damascenus lib. IV De fid. orth., cap. 14 (tom. I, p. 277 ex rec. le Quien) : « Beata hæc, inquit, atque beneficiis hujusmodi, quæ naturæ modum excedant, cumulata, quos in partu dolores effugerat, passionis tempore sustinuit, lacerari sibi viscera sentiens, intimisque cogitationibus, veluti gladio discerpta, cum illum, quem gignendo Deum esse cognoverat, tanquam sceleratum aliquem morte affici cerneret. » Atque affert in hanc rem ; quod maxime valet, illud apud Lucam : *Et tuam ipsius animam doloris gladius pertransibit*. Iidem tamen PP. miram ejus fortitudinem in his perferendis doloribus docent. In his S. Ambrosius De instit. Virg., cap. 7, II, 49 : « Stabat ante crucem mater, et fugientibus viris stabat intrepida... Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metuebat peremptorem. Pendebat in cruce filius ; mater se persecutoribus offerebat, » etc. Nihilominus illa auctoris nostri plures habent suffragatores mediæ ætatis scriptores : unde opinio illa de B. Virginis spasmo sive deliquio quam tradidere, quos recenset Consalvus Durantus ad lib. IV, cap. 7. Revelat. S. Brig. (Etsi fatetur, fere omnes TT. recentiores negasse Mariam in passione sui filii viribus defecisse), ubi de templo juxta Calvariæ montem B. Virginis spasmo ædificato.

D (750) S. August. l. III De cons. Evang., n. 86 : « Galilæa namque interpretatur vel *transmigratio*, vel *revelatio*. » Beda ad c. XVI Marc. : « Galilæa namque *transmigratio facta* interpretatur. » Ex Gregorio, hom. 21 in Ev., n. 5. « Galilæa namque *transmigratio facta* interpretatur. »

(751) Psal. XXIII, 7, *Attollite*, etc.

(752) Vix est, ut credam, auctori nostro imprudenti, et nil tale cogitanti Leoninum hunc versum excidisse, sed ex poeta aliquo mutuatum eum arbitror, aut ipsum hominem sane deliciarum non inscientem condere eo loco voluisse. Utcunque sit, hoc refellere fortasse potest opinionem eorum, qui versus hos adinvenisse volunt Leonem seu Leonium Parisiensem poetam et monachum Benedictinum. Nam hic in exitu sæculi XII, anno circ. 1190 floruit : cum Bruno longius a 1125 decessisse statuatur. Sed de eo versuum genere legendus cl. Muratorius AA. med. æv. dissert. 40.

;ato diabolo, magno[illegible]ctorum exercitu comi- A e, cum gloria et triumpho lætus Dominus ad ɜros rediit (753), dicens : « Quia non derelinques nam meam in inferno; nec dabis sanctum tuum re corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ; nplebis me lætitia cum vultu tuo; delectationes, » ›ater, « in dextera tua (*Psal.* xv, 10), » ubi sedeo æcula sæculorum.

45 VIII. *Et illæ* (754) *exeuntes fugerunt ae monento ; invaserat enim eas pavor et tremor, et ne- quidquam dixerunt : timebant enim.* Timebant, ıit, nuntiare Dominum resurrexisse; ideoque de resurrectione nemini quidquam dixerunt. Neque n adhuc perfecte ea credebant quæ angelus dixesi quidem non angelum, sed juvenem eum esse ıbant. Venientes igitur ad apostolos, cætera B d se in silentio retinentes, hoc solum nuntiave- : Christum Dominum de monumento esse subla- (755). Sed iterum ad sepulcrum revertentes, t Matthæus ait, viderunt Dominum, « et tenuerunt es ejus (*Matth.* xxviii, 9). » Surgens autem Jesus ıe prima Sabbati, apparuit primo Mariæ Magdae, de qua ejecerat septem dæmonia. Illa vadens, tiavit his qui cum eo fuerant, lugentibus et flenıs. Et illi, audientes quia viveret et visus esset ɜa, non crediderunt. Sunt autem hæc in Joanne ıissime scripta, et a nobis in Matthæo sufficiendeterminata. Post hæc autem duobus ex eis amɜntibus ostensus est in alia effigie euntibus in ɜm : et illi euntes nuntiaverunt cæteris, nec illis liderunt, Hæc autem quia Lucas plenius narrat, C exponenda servamus.

[. (756) *Recumbentibus undecim discipulis, appa- illis Jesus, et exprobravit incredulitatem illorum, uritiam cordis, quia his qui viderant eum resurisse non crediderant.* Quamvis et Simon Petrus, laria Magdalena, et duo illi discipuli quibus in cie peregrini Dominus apparuerat, certissime nissimeque nuntiarunt, Dominum resurrexisse ue illum vidisse; cæteri tamen illis non credeıt, et, quod mirum, cum nec sibi ipsis nec suis oculis crederent, et eum videntes, non viderent. Narrat enim Matthæus evangelista quod Christi discipuli « abierunt in Galilæam in montem, ubi constituerat illis Jesus, et videntes eum adoraverunt; quidam autem dubitaverunt (*Matth.* xxviii, 16). » Non enim verum corpus, sed spiritum se videre putabant. Unde ipse ait : « Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (*Luc.* xxiv, 39). » Et fortasse hæc tanta illorum dubitatio ex intenso amore procedebat; non enim facile credimus quod multum desideramus: sic etiam quod timemus, leviter posse accidere credimus. *Et dixit eis : Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.* Prius enim dixerat : « In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, non enim sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (*Matth.* x, 5). » Nunc autem eos præcipit ire in universum mundum. In quo Judæorum abjectio et gentium electio apertissime monstrantur. Unde et illi a Patre dicitur : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (*Psal.* ii, 8). » Quod autem ait : *Prædicate Evangelium omni creaturæ,* alius evangelista exponit dicens : « Ite, docete omnes gentes (*Matth.* xxviii, 19). » Idem enim per *omnem creaturam* et per *omnes gentes* significatur. Sic enim Apostolus ait de charitate, quia « omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet (*I Cor.* xiii, 7), » quod quidem verum non est nisi aliter determinetur. Si enim charitas omnia credit, credit utique Pharisæis et Sadducæis, aliis affirmantibus, aliis negantibus resurrectionem; quod fieri non potest. Non igitur charitas omnia credit. Sic igitur determinetur : omnia credit quæ credenda sunt. Similiter ergo et id quod dicitur : *Prædicate Evangelium omni creaturæ,* determinandum est, ut sic dicatur : omni creaturæ prædicate Evangelium, cui Evangelium prædicandum est (757). Non enim Evangelium prædicandum est lapidibus et aliis quibuscunque **146** rebus sensu et ratione carenti-

(753) Eloquentiam suam hic auctor exerere toɜ videtur, ut argumenti lætitiæ serviat. Similia ›eries in aliis, maxime sequioris ætatis ecclesia- :is scriptoribus. Certe non assimilis locus sermo- 137 De tempor. inter Augustin., nunc in Ap- D ıd. 160, ubi inter cætera : « Et ecce subito innurabiles sanctorum populi, qui tenebantur in morte ›tivi, Salvatoris sui genibus advoluti, lacrymabili n voce cum obsecratione deposcunt dicentes : venisti quem nobis futurum lex nuntiaverat et ›phetæ. Advenisti, donans in carne vivis indulɜtiam peccatoribus mundi... Venisti post longas :rymas, etc. Ascende, Domine Jesu, spoliato inno, » etc.

(754) Marc. xvi, 8, *At illæ.*

(755) Quæstionem hic movent Beda et interpretes, mparantes hæc Marci verba *nemini quidquam di- unt* cum Lucæ verbis xxiv, 9, *et regressæ a monunto nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæis omnibus;* quibus similia alia Matth. xxviii, 8, da ita solvit, ut dicat nemini dixisse, id est angenihil respondisse, vel nihil narrasse custodibus, « quos jacentes viderunt. » Jansenius Concord., c. 145 : dixisse nemini « occurrentium in via, quia timebant Judæos; » quæ est responsio Euthymii, quam Tirinus quoque secutus est et Calmet. Lyranus Bedam sequitur. Probat etiam responsio A. nostri, quod quæ viderint dixerint, id est corpus in monumento non repertum, angeli verba tacuerint; ideo utrumque, quod repugnare videtur, esse verum.

(756) Marc. xvi, 14 : *Novissime recumbentibus illis undecim, apparuit.*

(757) Beda ad h. l. : « Nunquid sanctum Evangelium vel insensatis rebus vel brutis animantibus fuerat prædicandum, ut de eo discipulis dicatur: « *Prædicate omni creaturæ* ? Sed omnis creaturæ nomine potest omnis natio gentium designari. Ante etenim dictum fuerat : *In viam gentium ne abieritis;* nunc autem dicitur : *Prædicate omni creaturæ* ut scilicet prius a Judæa apostolorum repulsa prædicatio, tunc nobis in adjutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis suæ testimonium superba repulisset. » S. Gregorius hom. 29 in Ev. n. 2 : « Nunquid, fratres mei; sanctum Evangelium vel insensatis rebus, vel brutis

bus. Sunt autem qui hæc subtilius intelligentes, ea quæ plana sunt difficilia reddunt. Et multa quidem in prophetis, apostolis et in verbis Dominicis inveniuntur, quibus hæc una determinatio sufficere potest. Quale est illud : « Cum exaltatus fuero a terris, omnia traham ad me ipsum (*Joan.* XII, 32) ; » cui si addatur *quæ trahenda sunt* : nihil erit inconveniens. Aliter autem quanta inconvenientia sequatur, quis non intelligat ? Valde enim pauca sunt ea quæ illuc trahuntur, ad comparationem illorum quæ ad se Dominus non trahit. Si quidem solos homines, et ipsos non omnes, trahet ad se. His igitur et similibus facile intelligitur quid in eo significatur quod dicitur : *Prædicate Evangelium omni creaturæ ;* cui videlicet Evangelio *qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Dicit Evangelium : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut te ipsum ; hoc enim si credideris et feceris salvus eris. Dicit autem et alia multa, quæ salutem pariant et vitam æternam. *Qui vero non crediderit condemnabitur.* Quamvis enim homo baptizatus sit, et omnia peccata in baptismo sint ei remissa, condemnabitur tamen quoque ille, si non Evangelio credidit ejusque consiliis assensum præbuerit. *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit ; super ægros manus imponent, et bene habebunt.* Omnia enim hæc in primitiva Ecclesia, non solum apostolos, sed et alios sanctos fecisse legimus. Neque enim aliter ab idolorum cultura homines infideles converterent, nisi his tantis signis et miraculis evangelica prædicatio firmaretur. Prædicabant enim Christi discipuli, ut Apostolus ait, Christum Jesum crucifixum, «Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam (*I Cor.* I, 23). » Sed, cum subito dæmonia ejicerent, linguis loquerentur novis, serpentes solo verbo aut occiderent aut fugarent, venenum sine læsione biberent; et non

A solum tactu, verum etiam sui corporis umbra ægros sanarent ; mox in admirationem gentiles conversi clamabant; unus est quem apostoli prædicant, unus Dominus Jesus Christus qui talia operatur. Nobis autem signa et miracula jam nunc necessaria non sunt; quibus ea quæ facta sunt solummodo legere et audire sufficit (758), Credimus enim Evangelio, credimus et Scripturis ista narrantibus. Nemo modo in Ecclesia dicit: Non tibi credo, nisi mortuos suscites, nisi cæcos illumines, et nisi hæc similia facias. Signa tamen quotidie in Ecclesia fiunt ; quæ si quis attendere velit, multo majora esse cognoscet quam illa quæ tunc ab illis corporaliter fiebant. Quotidie enim sacerdotes populum baptizando et ad pœnitentiam vocando, dæmonia ejiciunt. Quotidie lin- B guis loquuntur novis, dum Scripturas exponentes, litteræ vetustatem in spiritualis intelligentiæ novitatem convertunt. Serpentes vero tollunt, quia concupiscentias malas, quia vitia et peccata suavi admonitione a peccatorum cordibus avertunt. Bibunt autem mortiferum, sed non eis nocet; quia paganorum et hæreticorum libros legentes, et amara venenosa convicia sibi illata sæpius audientes, surda aure transeunt et pro nihilo ducunt. Super ægros vero manus imponunt, et bene habent, quia animas infirmas suis orationibus sanant et Domino reconciliant. Eadem igitur signa etiam nunc sancti Domini faciunt, quæ tunc Dominus eos facturos esse promisit. *Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dex-* C *tris Dei.* Qualiter autem assumptus est, liber Actuum apostolorum ostendit, dicens : « Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (*Act.* I, 9), » Et tunc quidem adimpleta est prophetia quæ ait : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 5). »

animalibus fuerat prædicandum. ut de eo discipulis dicatur : *Prædicate omni creaturæ* ? Sed omnis creaturæ nomine signatur homo... Omnis autem creaturæ aliquid habet homo. Habet namque commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si ergo commune habet aliquid cum omni creatura homo juxta aliquid omnis creatura est homo. Omni ergo creaturæ prædicatur Evangelium, cum soli homini prædicatur, quia ille videlicet docetur propter quem in terra cuncta creata sunt, et a quo omnia per quamdam similitudinem aliena non sunt. Potest etiam omnis creaturæ nomine omnis natio gentium designari. Ante etenim dictum fuerat : « In viam gentium ne abieritis. » Nunc autem dicitur : « Prædicate omni creaturæ, » ut scilicet prius a Judæa apostolorum repulsa prædicatio tunc nobis in adjutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis suæ testimonium, superba repulisset. » Patet ergo, ex Gregorio Bedam sua mutuatum ; quod etiam ex recentioribus facit Lyranus. Estius subintelligit hu- D manæ, quæ vox exprimitur I, Petri II. « Certe, inquit, distributio est accommoda, ut sensus sit, prædicandum, vel prædicatum esse Evangelium omni creaturæ. cui prædicari potest : » quæ est explicatio Auctoris nostri.

(758) V. Greg. hom. all.

EXPLICIT SECUNDUM MARCUM.

S. BRUNONIS ASTENSIS
EPISCOPI SIGNIENSIS
COMMENTARIA IN LUCAM.

ʼ His ita expeditis, ad Lucam veniamus ; et A
ım diximus, ea tantummodo exponamus quæ
in Marco, neque in Matthæo exposuimus (759).
n quidem multi conati sunt ordinare narra-
quæ in nobis completæ sunt rerum, sicut
·unt nobis qui ab initio ipsi viderunt, et mi-
'uerunt sermonis, visum est et mihi assecuto
:ipio omnia (760) *diligenter ex ordine tibi*
·, optime Theophile, ut cognoscas eorum ver-
de quibus eruditus es, veritatem (761). Quæ
atio est, ut B. Lucas ea scribere velit, quæ

jam a multis aliis scripta commemorat nisi quia minus aliquid eos dixisse, et non bene veritatem tenuisse eos cognoverat? Multi enim præter quatuor evangelistas scripserunt : quæ omnia inter apocrypha numerantur. Nulla enim, nisi quatuor Evangelia, suscipit Ecclesia (762).

148 I. [Cap. I.] *Fuit in diebus Herodis Regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen ejus Elisabeth.* Legitur enim David in viginti quatuor partes sacerdotum familias divisisse, eisque præcepisse, ut sin-

Hoc, ut A. noster Augustinus se facere pro-
est, ubi ad Lucam venit l. IV De conf. Evang.
9 : « Nunc ergo deinceps, inquit, Lucæ Evan-
ex ordine pertractemus, exceptis iis quæ
:um Matthæo Marcoque communia, quoniam
ı omnia pertracta sunt, » feceratque idem, B
atthæum, Marcum explicans lib. IV, n. 1. Ut
idem Aug. subdit, « hoc principium ad Evan-
arrationem nondum pertinet. » Nam est præ-
quoddam ; quod cum convenire censeretur
oque Evangeliis, Ammonius universæ harmo-
æ præposuit. Idem recentiores faciunt Cor-
Jansenius, Joan. de la Haye, Bernardus Lamy,
lum ex Evangelistis hæc fecisse Lucam,
intrepretes observant : causas vero cur
ecerit, idem exquirit. Atque hæc potissima
·, quoniam Lucas, ut Ambrosius ait n. 4,
quemdam historicum ordinem tenuit, » et
ym. init. Comm. in Matth. quædam altius
·e voluit. Itaque quod historici facere solent,
)ua etiam ratione, scriptores antiquissimos
ıs, aliud opus suum initio nominavit, librum
Actuum apostolorum. Præterea, ut fidem
ıciliaret, qua ratione scire, sive assequi ea
ribit, potuerit, narrat. Itaque ad hæc verba C
sius n. 2 : « Prolixiorem hunc Evangelii librum
:æteros esse, nemo dubitaverit. Et ideo, non
e falsa sunt, sed quæ vera, sibi vindicat. »
vero quod ait, *sicut tradiderunt nobis, qui ab*
ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis ;
: contra Theophylactum Estius Lucam non
unum e LXX Christi discipulis, sed post ejus
ionem, ab apostolis et discipulis Christi fidem
isse, et ea quæ scribit ab eis accepisse ; ut
me dixerit Hieronymus ; Lucam Evangelium,
udierat, scripsisse ; Acta vero apostolorum,
iderat, composuisse. Et tamen præcipuam
am laudem, in Evangelio scribendo assecutus
ım, quemadmodum Ambrosius, n. 2, etiam a
stolo Paulo testimonium meruit diligentiæ,
m laudat Lucam : « Cujus laus, inquit, est in
elio per omnes Ecclesias ; » et Hieronymus
ıl. c. 7 : « Quidam, ait, suspicantur, quoties-
e in epistolis suis Paulus dicit : *Juxta Evan-* D
meum, de Lucæ significare volumine, et Lu-
on solum ab apostolo Paulo didicisse Evange-
ηui cum Domino in carne non fuerat, sed et a
ı apostolis, » atque affert allata verba, *sicut*

tradiderunt nobis, etc. Addendus et Origenes, qui homil. 1 in Luc. ex Vers. Hieron. : « Effectum suum Lucas indicat ex sermone quo ait : *in nobis manifestissime sunt ostensæ*, id est πεπληροφορημένων (quod uno verbo Latinus sermo non explicat) ; certa enim fide et ratione cognoverat, neque in aliquo fluctuabat. » De potestate Græci verbi illius V. hic Estium.

(760) *Assecuto omnia*, Vulgat. Sed cum nostro A. *assecuto a principio omnia*, vetus Itala ex mss. Colb. apud Sabatier, S. Ambrosius lib. I, in Luc. num. 11, etc.

(761) Origenes l. all. : « Sicut olim in populo Judæorum multi prophetiam pollicebantur, et quidam erant pseudoprophetæ... ita et nunc in Novo Testamento, multi conati sunt scribere Evangelia, sed non omnes recepti. Et ut sciatis, non solum quatuor Evangelia, sed plurima esse conscripta, e quibus hæc quæ habemus electa sunt, et tradita Ecclesiis, ex ipso proœmio Lucæ, quod ita contexitur : *Quoniam quidem multi conati sunt*, etc. Hoc quod ait *conati sunt*, latentem habet accusationem eorum, qui absque gratia Spiritus S. ad scribenda Evangelia prosilierunt : Matthæus quippe, et Marcus, et Lucas, et Joan. non sunt conati scribere, sed Spiritu S. pleni scripserunt Evangelia, » etc. Deinde Basilidis Evangelium nominat, atque alia. Augustin. quoque l. IV, De Cons. Evang. n. 9 : « Et quod dicit multos conatos, etc., videtur significare nonnullos, qui non potuerunt hoc susceptum munus implere... eos non debemus accipere, quorum in Ecclesia nulla exstat auctoritas, quia id quod conati sunt, implere minime potuerunt. » Et Ambrosius in eamdem ferme sententiam n. 5 : « Conati itaque illi sunt qui implere nequiverunt. Ergo multos cœpisse nec implevisse etiam S. Lucas testimonio locupletiore testatus, dicens plurimos esse conatos...Sine conatu sunt enim donationes et gratia Dei... Non conatus est Matthæus, non conatus est Marcus, » etc. Quæ ex Origene sumpsisse videtur. Bene ergo cum vett. et recentioribus ferme omnibus de apocryphis hæc A. accepit.

(762) Origenes l. all. : « Sed in his omnibus nihil aliud probamus, nisi quod Ecclesia, id est quatuor tantum Evangelia recipienda. » Idem Beda et cæteri profitentur interpretes veteres et nostri ; et ex sensu Ecclesiæ nunc constat.

gulæ secundum vices suas in ministeriis sibi dispositis Domino deservirent (763). Ex his autem viginti quatuor viris, sibi pro tempore succedentes semper eligebantur qui principes sacerdotum dicebantur, quibus unus præerat qui summus pontifex vocabatur. Invenitur autem ibi positus Abia in octava sorte, de cujus progenie ortus est Zacharias, qui nunc fungitur vice illius. Uxor quoque ejus *de filiabu Aaron* fuisse dicitur ; ut eos bene et legaliter conjunctos esse sciamus. Præcipit enim lex ut unusquisque de tribu sua ducat uxorem (*Num.* xxxvi, 6, 7); et unaquæque suæ tribus viro conjungatur. *Erant autem ambo justi ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domine sine querela.* In eo enim quod ante Deum justos eos fuisse dicit, ab omni vitio hypocrisis eos defendit (764) : illi enim non sunt justi ante Deum, qui omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. *Incedebant autem in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela ;* quia sponte et sine murmuratione omnia legis mandata custodiebant. Id vero quod sponte et ex corde non fit, non vacat a querela. Dominus enim non quid agamus, sed quo animo aliquid agamus, attendit. Unde Apostolus non datorem, sed « hilarem datorem (*II Cor.* ix, 7) » Dominum diligere dicit (765). *Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis ; et ambo processissent in diebus suis.* Sterilis erat Elisabeth, ut non natura, sed virtute et miraculo pareret; quæ si in juventute peperisset, non sterilis, sed fecunda putaretur. Parit igitur in senectute; et, mirabile dictu, in illa ætate hæc una sterilis fit fecunda in qua omnes fecundæ steriles fiunt. Nascitur Joannes de senibus; de juvencula Christus; quoniam ille est finis veterum ; iste novorum principium. « Lex enim et prophetæ usque ad Joannem (766). » Christus vero inquit : « Ecce enim nova facio omnia (*Apoc.* xxi, 5). » *Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit, ut incensum poneret.* Hæc enim erat sacerdotii consuetudo ut sibi vicissim ex ordine succedentes, unusquisque pontificum (multi enim erant) suo tempore incensum poneret et sacrificia immolaret. Non est autem otiosum quod dicitur *ante Deum.* Ille enim sacerdotio fungitur ante Deum, ad cujus munera respicit Deus Unde scriptum est : « Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus, ad Cain vero et ad munera ejus non respexit (*Gen.* iv, 4, 5). » *Ingressus autem in templum Domini, et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.* Hæc autem solemnitas decima die mensis septimi agebatur, quando solus pontifex semel in anno non sine sanguine ingrediebatur in Sancta sanctorum, nullumque alium in templo esse licebat (767). Quod quid significet, Apostolus exponit in Epistola ad Hebræos (*Hebr.* ix, 6). Nos quoque in Levitico de hac solemnitate sufficienter diximus (768).

II. *Apparuit autem illi angelus Domini, stans a dextris altaris incensi.* **149** Stabat angelus, et a dextris stabat, quoniam fortia et propitia nuntiabat (769). *Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum. Ait ad illum angelus : Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua.* Hæc enim angelorum consuetudo est ; in qua etiam ab illis discernuntur, qui se transfigurant in angelum lucis; quod in suæ locutionis principio eos quibus loquuntur, consolantur, et ne timeant adhortantur (770),

(763) I Paralip., xxiv, 3 : « Et divisit eos David.. Divisit autem eis, hoc est filiis Eleazar principes per familias sedecim, et filiis Ithamar per familias et domos suas octo : porro divisit utrasque inter se familias sortibus... Exivit autem sors prima Joiarib... octava Abia. »

(764) S. Ambrosius ad h. l. : « Et bene justos *ante Deum;* non enim omnis qui justus est ante homines, justus est ante Deum. Aliter vident homines, aliter videt Deus; homines in facie, Deus in corde ; et ideo fieri potest ut aliquis affectata bonitate populari, justus videatur mihi, justus autem ante Deum non sit... Perfecta igitur laus est, ante Deum justum esse ; » quæ verba prorsus describit Beda.

(765) Est hic locus fuse a PP. versatus, præsertim ab Hieron. dial. 1 contr. Pelagianos, n. 12 ; dial. 2, n. 15, cui cum contradicere visus sit S. Ambrosius lib. i in Luc., n. 17, 18, et hujus auctoritate Pelagius abuteretur, respondet ei S. Augustinus lib. De grat. Chr. cap. 48, n. 53. Vide eumd. Aug. lib. i De peccator. merit., cap. 13, n. 19, 20, et De perfect. instit. cap. 16, n. 38.

(766) Matth. xi, 3 : *Omnes enim prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt.*

(767) Ex hoc loco apparet auctorem nostrum eorum sequi opinionem qui Zachariam summum fuisse pontificem censuerunt. Fuere vero nonnulli antiqui et doctissimi PP. S. Petrus Chrysologus serm. 86, Aug. 46 in Jean. S. Joan. Chrysost. hom. 10 in Matth. n. 3 ibi : « Cogita igitur quantum id esset hominem videre post annos 30 ex deserto venientem principis sacerdotum filium. » S. Ambros. lib. i in Luc. n. 22 : « Videtur hic S. Zacharias summus designari sacerdos, quia, sicut lectum est de priore tabernaculo, in quod semper intrabant sacerdotes ministeria consummantes, non uno tantum anni tempore intrabant in templum ; in secundo autem semel in anno singularis summus sacerdos non sine sanguine, quem offeret pro se, et populi delictis. » Ex Beda vero, ut opinor, A. noster; cujus verba sunt ad h. l. : « Incensum in Sancta sanctorum a pontifice deferri, exspectante extra templum omni populo, decima die septimi mensis est jussum. Et hanc diem expiationis, sive propositionis vocari, quæ apud nos, ob varium lunæ discursum, a qua menses computant Hebræi, modo in Septembrem mensem, modo incidit in Octobrem.... Hujus autem diei Apostolus ad Hebræos scribens ita meminit : *In prius quidem tabernaculum semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes ; in secundum autem semel in anno solus pontifex non sine sanguine,* » etc.

(768) Ad cap. 16. Edit. Rom. 1789, pag. 157, col. 1.

(769) Beda : « Bene angelus et in templo, et juxta altare, et a dextris apparet ; quia videlicet, et veri sacerdotis adventum, et mysterii sacrificii universalis, et cœlestis doni gaudium prædicat. » S. Petrus Chrysolog. serm. 87 : « Ut esse in sanctis angelis nihil sinistrum intelligas, dicente Scriptura : Vias quæ a dextris sunt novit Dominus. »

(770) Beda pariter : « Trementem Zachariam confortat angelus, quia sicut humanæ fragilitatis est, spiritualis creaturæ visione turbari, ita et angelicæ

Quod autem ait: *Quoniam exaudita est deprecatio tua*, nemo putet Zachariam Dominum pro filio exorasse, præsertim cum de sua, suæque uxoris ætate diffideret, et, angelo id ipsum admonente, non crederet. Quid igitur orabat, nisi id quod lex orare præcipiebat? Ait enim; « Erit hoc vobis legitimum sempiternum, ut oretis pro filiis Israel, et pro cunctis peccatis eorum semel in anno (*Levit.* XVI, 34). » Hoc est igitur quod orabat, hanc deprecationem angelus exauditam esse dicebat (771). *Et Elisabeth, uxor tua, pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem.* Non enim sine causa angelus hoc ei nomen imposuit. Joannes enim *Dei gratia* (672) interpretatur. Videamus igitur quomodo hoc nomen ei conveniat. Dicat ipse Dominus: « Priut, inquit, quam te formarem in utero, novi te; et antequam exires de ventre, sanctificavi te, et prophetam in gentibus dedi te (*Jerem.* I, 5). » Magna enim Dei gratia ditatur, qui prius sanctificatur quam oriatur. Illud etiam quod Dominus ait: « Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista (*Matth.* XI, 11), » et cætera hujusmodi, quæ ipse in ejus laudibus prædicat, quantam etiam gratiam Joannes habuerit, manifestant. *Et erit gaudium tibi et exultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt.* Quis enim in illius et de illius nativitate non gaudeat, qui mundi gaudium nuntiare venerat? Quis non lætetur, audiens Zachariam tanto tempore mutum, et tandem in hujus nativitate prophetantem, et tantam totius populi lætitiam nuntiantem (773)? « Benedictus, inquit, Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ (*Luc.* I, 6, 8). » Lege hunc psalmum usque in finem, et totum gaudio et exsultatione plenum esse videbis. Sequitur: *Erit enim Magnus coram Domino, et vinum et siceram non bibet.* Ea enim quæ superius dicta sunt satis ostendunt quam magnus coram Domino Joannes fuerit. Vinum et siceram non bibit, quia sicut Nazaræus, et Domino ab infantia consecratus, ab omni re se abstinuit, quæ vel corpus, vel animam inebriare et mentem a suo statu evertere potest (774). *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* Nisi enim Spiritu sancto adhuc in matris utero plenus esset, nequaquam ad Virginis salutotionem in gaudio exsultasset. Hoc enim Elisabeth testatur, dicens: « Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo (*Luc.* I, 43). » *Et multos filiorum Israel, convertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ.* Ipse, inquit, *præcedet ante illum.* Ante quem illum? Ante *Dominum Deum ipsorum.* Est igitur Chistus Deus, et Dominus Judæorum (775). Sed quomodo præcedet? *In spiritu et virtute Eliæ.* Unde et Dominus ait: « Si vultis scire, Joannes ipse est Elias (776). » Non tamen in persona; sed in Spiritu et virtute. **150** Unde etiam dicitur, quia unus spiritus erat in utroque (777)? *Ut convertat corda patrum in filios, et incredibiles* (778), *ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.* Corda enim patrum in filios Joannes convertit; quia quod patriarchæ et prophetæ crediderunt, hoc eorum filios intelligere et credere fecit (779). Convertit autem et incredibiles ad prudentiam justorum, quia infideles et incredulos per justorum viam incedere docuit. Hoc autem dum faceret, parabat Domino plebem perfectam. *Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? Ego enim*

benignitatis est paventes de aspectu suo mortales mox blandiendo solari. At contra dæmoniacæ est ferocitatis, quos sui præsentia territos senserit, ampliori semper horrore concutere, quæ nulla melius ratione quam fide superatur intrepida. » Idem ante Bedam S. Athanas. in V. S. Antonii, S. Hieron. in cap. XXVIII Matth., etc.

(771) Ita S. Aug. lib. II Q. Ev., q.: « Non est verisimile, ut cum pro populi peccatis vel salute vel redemptione ille offerret... quod potuerit, publicis votis homo senex, uxorem habens anum, pro accipiendis filiis orare; præsertim quia nemo orat accipere, quod se accepturum esse desperat, » etc. S. Petrus Chrysolog. serm. 88: « Putasne sacerdos tantus sic est populi, sic universitatis oblitus ut de conceptu veteranæ conjugis, de partu desperatæ sterilis rogaret, ut sibi soli legatus omnium tunc adesset, ut advocatus omnium pro se singulariter oraret, ut tantum pontificatus officium intra domesticas aretaret curas, » etc. Ita etiam Chrysost. hom. 2 De incompreh. Beda, etc. V. Maldonatum ad h. l.

(772) Joannes ergo interpretatur *in quo est gratia*, vel *Domini gratia*. Beda.

(773) Beda: « Merito gaudet pater quod vel in senecta natum, vel talis gratiæ acceperit filium. Gaudent et alii quibus inauditum eatenus regni cœlestis evangelizat ingressum. »

(774) Beda: «Sicera interpretatur *ebrietas*, quo vocabulo Hebræi omne quod inebriare potest poculum sive de pomis, sive de frugibus, sive de quahbet alia materia confectum significant. Proprium vero in lege Nazaræorum erat, vino et sicera tempore consecrationis abstinere... Decet enim vas cœlesti gratiæ mancipatum a sæculi illecebris castigari; nec vino, in quo est luxuria, inebriari eum, qui musto Spiritus sancti desiderat impleri. »

(775) Bene hinc etiam contra hæreticos arguit Beda: « Pater profecto Christum esse Dominum Deum Israel. Si autem Christus est, imo quia Christus est Dominus Deus Israel, desinant Ariani Christum Dominum Deum esse negare. Erubescant Photiniani Christo ex Tirgine principium dare. Cessent Manichæi alium populi Israel atque alium Christianorum Deum credere. » V. etiam S. Petrum Chrysolog. serm. 88.

(766) Matth. XI, 14: *Si vultis recipere, ipse est Elias.*

(777) Elegans est comparatio apud Ambrosium Eliæ et Joannis. Beda: « Quia sicut ille præco venturi Judicis, ita hic præco factus est Redemptoris. »

(778) Ita legitur (incredibiles) in Itala apud Sabatier ex ms. Colbertino. Ita legit Beda, etc.

(779) « Corda patrum in filios convertere, est spiritualem sanctorum antiquorum scientiam populis prædicando infundere. » BEDA. S. Ambrosius lib. I in Luc. n. 35: « Non egemus testimonio, quod plurimorum S. Joannes corda converterit, in quo nobis propheticæ Scripturæ et evangelicæ suffragantur. Vox enim clamantis in deserto... et baptismata populis frequentata declarant conversæ plebis non mediocres factos esse processus; quia dum creditur Joanni, creditur Christo. »

sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et A fortasse non recordabatur Zacharias, quod Abraham et Sara in senectute genuerunt. Nihil enim Domino impossibile est. Credenti quoque omnia possibilia sunt. Angelus promittit, et sacerdos signum quærit, quasi plus signo quam angelo credere debuisset (780). *Et respondens angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum, et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare.* Cur ergo dubitas? Quare non credis? Neque ille qui me misit, neque ego tibi mentiri possum. Signum quæris? Judæi etiam signa petunt. Dicis, unde hoc sciam? Dabitur tibi signum, quod posteamque acceperis, te fortasse pœnitebit, Hoc igitur erit tibi signum. *Ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant.* Pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ complebuntur B in tempore suo, quia, inquam, verbo credere noluisti, vel signo crede (781). Ecce eris tacens, donec ex te genita vox oriatur; et quia vocem generaturus es, non te pœniteat aliquanto tempore tacuisse. Ex te enim orietur ille qui dicat: « Ego vox clamantis in deserto (*Matth.* III, 3). » *Et erat plebs exspectans Zachariam; et mirabantur quod tardaret in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos; et cognoverunt quod visionem vidisset in templo; et ipse erat innuens illis, et permansit mutus.* Possumus autem per senem Zachariam, Vetus Testamentum, et per Joannem puerum, Novum intelligere. Eo enim tempore Vetus Testamentum vocem amisit (782), quo Novum ex Veteri fieri cœpit, quia postquam novam legem apostoli et doctores prædicare et exponere C cœperunt, vetus legis intelligentia cessavit. Sed vocem quam amiserat tunc tandem recepit, quando Novo Testamento jam nato et ubique divulgato, ab eo didicit quod loqueretur. Loquitur enim Vetus Testamentum, sed jam non suo et proprio sensu. *Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elizabeth uxor ejus; et occultabat se mensibus quinque dicens: Quia sic mihi fecit Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.* Dies enim officii ejus impleti sunt octavo Kalendas Octobris, si quidem a quinto decimo die mensi septimi (783) erant feriæ tabernaculorum septem diebus, atque post eos dies octavus erat celeberrimus. Unde factum est ut vicesima tertia die septimi mensis reverteretur in domum suam. Quomodo ergo verum est, quod veniente octavo Kalendas Aprilis de eadem Elisabeth ad Mariam virginem Angelus ait: « Et hic mensis est ei sextus (*Luc.* I, 36), » qui non sextus, sed septimus erat? Septimus quidem erat; sed si septem dies septimi mensis in fine Martii mensis ponamus, sex menses, et non amplius inveniemus. Septem enim adhuc hujus mensis dies restabant, quando hæc ad Mariam angelus loquebatur. **151** Pro quibus si illi alii septem ponantur, sex mensium, et non amplius, numerus adimpletur. *In mense autem sexto.*

III. *Missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen Joseph, de domo David, et nomen virginis Maria* (784). Missus est, inquit, angelus Gabriel (785), qui *Dei Fortitudo* interpretatur, ut Dei virtutem, et Dei sapientiam carnem suscipere nuntiaret. Sed ubi missus est? *In Nazareth civitatem Galilææ.* Ad quam? *Ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David,* de familia regali, de stirpe nobili, et præ cæteris religiosa. Ubi enim castitatis, et munditiæ mater, nisi in Nazareth habitare debuerat, quæ *flos*, vel *munditia* interpretatur (786)? Et nomen virginis Maria. Dicitur enim Maria *stella maris*, hujus utique maris, de quo scriptum est, « Hoc mare magnum, et spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus (*Psal.* CIII, 25). » Plures stellas habet cœlum; mare unam, quæ præ illis omnibus clarior, et melior est.

(780) Præclare Beda: « Ob altitudinem promissionis hæsitans, signum quo credere valeat, inquirit; cui sola angeli visio vel allocutio pro signo sufficere debuerat. Unde meritam diffidentiæ tacendo pœnam luit, cui taciturnitas eadem et signum fidei, quod quæsivit, et infidelitatis esset pœna quam meruit. »

(781) Ambrosius I in Luc., n. 39: « Condemnatus silentio incredulitas sacerdotis... Quia non credidit, non potuit loqui. »

(782) S. Ambrosius l. I, n. 40: « Non unius mysterium, nec unius silentium est. Tacet sacerdos, tacet propheta... Cessatio sacrorum, et silentium prophetarum; taciturnitas prophetarum, taciturnitas prophetæ, et taciturnitas sacerdotis est. Auferam, inquit, validam virtutem, prophetam, et consiliarium. Et vere abstulit prophetas, a quibus abstulit verbum, quod loqui in prophetis solebat... Transivit enim ad nos Dei Verbum; et in nobis non tacet. Denique jam non potest Judæus dicere, quod potest dicere Christianus, etc. » Isidorus Pelusiota lib. I, ep. 131: « Silentii ipsius (Zachariæ) typo legis silentium indicabatur; » et ep. 257: « Exoriente luce matutina, lux abscedit; claro sole exoriente, siderum chorus obscuratur. Cum purus ac liquidus dies illuxit, auroræ umbræ finem accipiunt. Cum Evangelii sapientia effulsit, legis puerilis institutio munus suum exercere desiit. Hic nempe vocis usum amittit Zacharias, posteaquam novæ atque admirandæ salutationis lætum nuntium audivit. » Chrysologus serm. 86: « In hora incensi jam sol Judaico occumbebat in templo, ut in Ecclesia matutinus exsurgeret; et Judaicæ doctrinæ instabat vesper, quia Evangelii imminebat aurora; legis obscuratur dies, ut totus reluceret in gratia, » etc.

D (783) Vere superius dicta. Hoc enim ex eo affirmat quod summum sacerdotem esse Zachariam, opinaretur, de qua opinione jam diximus, eique contradicunt PP. alii nonnulli et recentiores passim. Jansenius c. 2 Conc., Baronius, Natalis Alexander, Hamelius, Lamy, Tillemont, Calmet, etc.

(784) Est homilia Emiseni fer. IV post IV. Dom. Adv., p. 10.

(785) Hier. in c. IX, Daniel, v. 16: « Gabriel in linguam nostram vertitur *fortitudo* vel *robustus Dei*. Unde et eo tempore, quo erat Dominus nasciturus, et indicturus bellum dæmonibus, et triumphaturus de mundo, Gabriel venit ad Zachariam et ad Mariam. Et postea in Psalmis legimus de Domino triumphante: *Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens,* » etc.: quæ omnia Hieronymi, iisdem verbis descripsit hic Beda.

(786) Iterum Hieron., epist. 46, n. 12: « Ibimus

De hac enim una ortus est justitiæ sol, cujus fulgore omnia illustrantur. Quem qui sequitur, « non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 7). » Cujus igitur fulgoris illam stellam esse putamus, quæ hunc tantum, talemque solem peperit mundo? *Et ingressus angelus ad eam dixit : Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Non enim in plateis erat, non in publico morabatur. Intus erat, in penetralibus sola sedebat, nec tamen sola, tanto virtutum exercitu circumsepta (787). *Ave,* inquit angelius, *gratia plena : Dominus tecum ; benedicta tu in mulieribus.* Non fuit sufficiens *ave* dixisse, addidit *Dominus tecum,* et deinde eam benedixit, quasi tribus vicibus sub una voce eam salutans. Qua in re diligens obsequium, charitatis affectus, et reverentia declarantur. Sed quis unquam tantam gratiam habuit, quantam virgo Maria? Aliis enim ad mensuram gratiæ dantur; hæc autem *gratia plena* dicitur. Considera modo quantæ ante eam, quantæ post eam mulieres et virgines fuerunt. Hæc tamen sola mater Domini fieri meruit (788). Magna enim et ineffabilis gratia est, ut una ex tantis millibus eligatur. Quæ cum gratia plena sit, prius etiam quam concipiat, post conceptionem, quanta Dei abundet gratia, quis cogitare possit? Hæc autem sola inter omnes mulieres benedicitur, quæ adhuc sub antiqua prævaricationis maledictione tenebantur, ex quo primæ mulieri a Domino dictum fuerat : « Multiplicabo ærumnas tuas, et in dolore paries filios (*Gen.*, III, 16). » Hac enim lege non tenetur virgo Maria, quæ virgo concepit, virgo peperit, et sine dolore pariens virginitatis gloriam non amisit. Merito ergo in mulieribus benedicitur, per quam mulieribus benedictio datur et mundus a maledictione liberatur. *Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio.* Turbata est, inquit, non in vultu ejus, sed in sermone ejus (789). Non enim angelum, sed verba angeli attendebat, et quid illa tam officiosa salutatio sibi prætenderet, cogitabat. Hoc autem angelus sentiens ait : *Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum.* Sed vis audire quam gratiam? *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis*

A *nomen ejus Jesum.* Hæc est causa illius salutationis. Hoc missus sum nuntiare tibi. Abscedat timor, cesset cogitatio, esto secura, nulla sollicitudine movearis. Hæc enim verba non sunt timoris, sed gaudii. Paries enim filium, non utique alium, nisi omnium rerum Creatorem et Dominum. Creator tuus erit filius tuus, qui perfecte nascetur ex te. *Et vocabis nomen ejus Jesum.* Hoc enim nomen quicunque invocaverit, salvus erit. In hoc nomine omne genu flectetur cœlestium, terrestrium et infernorum. De hoc ipse Dominus ait : « Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (*Joan.* XVI, 23). » Hoc igitur in omnibus orationibus uti debemus. In hoc nomine ille non petit, qui contra Dei dispositionem, et contra suam, vel aliorum salutem petit (790).
B Imo vero qui taliter petit, contra hoc nomen petere, non dubium est. Sequitur : *Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur.* Ipse **152** enim, qui secundum se semper magnus est, tunc apud homines magnus factus est, quando ab hominibus cognitus est. Quem Petrus apostolus in persona totius Ecclesiæ Altissimi Filium vocavit dicens : « Tu es Christus Filius Dei vivi (*Matth.* XVI, 17). » *Et dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.* Recipit enim Dominus a Domino sedem David, secundum hoc quod filius est David. Regnat autem non solum in domo David, id est, in tribu Juda, verum etiam in domo Jacob, id est, in toto populo Israel. Per quod intelligitur quod in ejus
C regni exercitu omnes illi connumerantur, quicunque David et Jacob fidem et justitiam imitantur (791). Hoc enim regnum etiam nunc est; hoc imperium non deficiet, quia regnabit Dominus in æternum, et in sæculum sæculi. *Dixit autem Maria ad angelum : Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Non dubitat fieri quod angelus fieri promittit. Interrogat tantum quomodo fiat (792). Quoniam, quamvis virginem aliquando parituram audierat, quomodo tamen pareret non audierat. Dicit enim Isaias ; *Ecce virgo concipiet, et pariet* filium (*Isa.* VII, 14) ; quomodo tamen pariat non dicit. Quia igitur virgo est, et virum non cognoscit, quomodo

ad Nazareth, et juxta interpretatione nominis ejus florem videbimus Galilææ. » Mundi, sancti, segregati ideo ab aliis dicebantur Nazaræi. Epiphanius Hær. 29, n. 5. « Ex eo nomen sibi istud imponunt, ut Nazaræi vocentur, non Naziræi ; quæ vox sanctificatum significat. »

(787) Notissima sunt verba Ambrosii lib. II in Luc. n. 8 : « Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus angelus reperiret ; sola sine comite, sola sine teste, ne quo degeneri depravaretur affatu, ab angelo salutatur. »

(788) Beda : « Maria autem Hæbraice *stella maris,* Syriace vero *domina* vocatur ; et merito, quia et totius mundi Dominum, et lucem sæculis meruit generare perennem. Bene *gratia plena* vocatur, quæ nimirum gratiam, quam nulla alia meruerat, assequitur ; ut ipsum videlicet gratiæ concipiat et generet auctorem. » Deinde superiora verba Ambrosii exscribit.

(789) Eucherius l. all. : « Turbata est non in vultu, sed in sermone ejus. Non enim angelum, sed verbum angeli attendebat, et quid illa tam officiosa
D salutatio sibi prætenderet, cogitabat. »

(790) Vid. dicta ad Matthæum.

(791) Beda, Domum namque Jacob totam Ecclesiam dicit.

(792) S. Ambrosius, lib, II, De Abraham, c. 8 : « Qui quærit quomodo sciat, non dubitat, manifestante Deo, cognoscere se posse, sed formam vult acquirendæ cognitionis advertere... *Quomodo fiet istud,* etc., jure respondit : hoc est cum id, quod naturæ est, non suppetat, quia non solet parere virgo, quæ viro non fuerit copulata ; quæro, quomodo præter instituta naturæ, possit generare. » Et lib. II in Luc. n. 17 : « Maria autem cum dicit ; *Quomodo,* etc., non videtur dubitasse de facto, sed de facti qualitate quæsisse. Liquet enim, quia faciendum esse crediderit, quæ quomodo fieret interrogavit ; unde et meruit audire : *Beata, quæ credidisti.* » Vide et superius ab eo dicta, n. 14.

pariat, et virgo maneat, interrogat, quod nulli A adhuc revelatum erat. *Et respondens angelus dixit ei : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Hic est modus pariendi. Ita concipies, ita paries. Jam nihil est quod te ulterius interrogare oporteat. Spiritus enim sanctus qui superveniet in te, et virtus Altissimi quæ obumbrabit tibi et amplexabitur te, totamque intus et extra muniet te, faciet in te quod voluerit, et quomodo voluerit. Quod autem ait : *Spiritus sanctus superveniet in te,* hoc exposuit dicens, *et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Hæc enim virtus communis est totius Trinitatis (793). Tota enim Trinitas unus Deus, et ipse Altissimus. Natus est igitur Christus de Spiritu sancto, et Maria virgine, id est, de virtute Spiritus sancti, quæ una communis est et Patris B et Filii, et Spiritus sancti. Nam et ipse Spiritus et Patris, et Filii Spiritus est. Filius autem, solius Patris Filius, et Pater solius Filii Pater est. Hæc itaque virtus superveniens obumbravit Mariam, ex duabus naturis Christum Dominum operata. « Sicut enim anima rationalis, et caro unus est homo, ita Deus et homo, unus est Christus (794). » Quantum igitur humanitatem spectat, non solum a Patre, et a Spiritu sancto, verum etiam a se ipso, et factus, et creatus est Filius. Quantum vero ad divinitatem, nec factus, nec creatus, sed a Patre solummodo genitus. *Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua.* Non solum, inquit, in te suæ virtutis miracula his temporibus operabitur Deus, verum etiam in Elisabeth cognata tua, quam tu ipsa C et vetulam esse, et sterilem ab infantia fuisse, optime nosti. *Et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis,* ut sciat omnis mundus, *quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Quid adhuc Judæi increduli dicent? Negant virginem peperisse, neque Evangelio credere volunt. Elisabeth tamen jam anum et sterilem peperisse negare non possunt. Utrumque mirabile est; utrumque contra naturam factum est. Neutrum fieri posset, nisi mutasset naturam, cui nihil impossibile est. Multa enim contra naturam fecit Deus, quæ negare non audet Judæus, virgam in serpentem, serpentem in virgam mutavit (*Exod.* VII, 10) ; aquas in sanguinem, et sanguinem in aquas convertit (*ibid.*, 20) ; mare aperitur (*Exod.* XIV, 21) ; manna pluit (*Exod.* XVI, 15) ; asina loquitur (*Num.* XXII, 28) ; petra fundit aquas (*Exod.* XVII, 6) ; et Jordanis convertitur retrorsum (*Jos.* III ; *Psal.* CXIII, 3). Sed quid dicam de virga Aaron, quæ cum sicca esset, sub una nocte et frondes, et flores et fructus germinavit (*Num.* XVII, 8) ? Virga sicca nuces dare potuit, et virgo parere non potuit? Utique Deus operatur quidquid vult, et in matre tantummodo amisit potestatem? Dixit autem Maria : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Auditis rationibus acquievit, et acquiescendo concepit (795). Ancilla, **153** inquit, Domini sum, non meæ, sed illius sum potestatis ; fiat mihi secundum verbum tuum. *Et discessit angelus ab ea* (796).

IV. *Exsurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Judææ ; et intravit in domum Zachariæ ; et salutavit Elisabeth* (797). Virgo Dei plena ad montana conscendit, superiora petit (798) ; jam non in terris, sed in cœlis mente habitat, et Spiritu conversatur. Festinat, properat, nihil negligenter agit, domum religiosam ingreditur, justam copulam, et sine querela incedentem videre desiderat, suæque humilitatis, et mansuetudinis signa manifestat. Maria ad Elisabeth, Christus ad Joannem, domina ad ancillam, ad servum Dominus venire non dedignatur. Hoc enim quid aliud est, quam humilitatis exemplum? *Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exsultavit infans in utero ejus.* Dic, infans, dic, prophetarum omnium maxime, qui digne satis non propheta, sed plusquam propheta vocaberis, unde tibi hæc exsultatio? Nondum natus es, et jam prophetas, matrem Domini in voce agnoscis, quam quia resalutare non potes, exsultando agis quod potes. Quam lætus ei occurreres, si jam natus eam videres, cujus voce audita exsultando obviam exire conaris! *Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth, et exclamavit voce magna, et dixit : Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.* Prius filius, deinde mater per filium repletur Spiritu sancto (799). Filius intus latens docet, quid mater exterius agere

(793) Rufinus comment. in Symb. Apost. ex recens. Vallars. num. 10 : « Vide ergo cooperantem sibi D invicem Trinitatem. Spiritus sanctus venire dicitur super Virginem, et virtus Altissimi obumbrare ei. Quæ est autem virtus Altissimi nisi ipse Christus, qui est Dei virtus, et Dei sapientia? Cujus autem hæc virtus est? *Altissimi*, inquit. Adest ergo Altissimus, adest et virtus Altissimi, adest et Spiritus sanctus Hæc est Trinitas, » etc.

(794) In Symbol. nomine Athanas.

(795) Ambrosius, lib. II, in Luc. n. 16 : « Vide humilitatem, vide devotionem. Ancillam se dicit Domini quæ mater eligitur, nec repentino exaltata promisso est. Simul ancillam dicendo, nullam sibi prærogativam tantæ gratiæ vindicavit quæ faceret quod juberetur..... *Ecce ancilla Domini*, etc., habes obsequium, vides votum. *Ecce* enim *ancilla Domini* apparatus officii est : contingat *mihi secundum verbum tuum* conceptus est voti. »

(796) Hactenus homil.

(797) Lucæ I, 39. Est homil. Emiseni fer. VI post Dom. IV Adv., pag. 11. De homiliis S. Brunonis Emiseno suppositis satis diximus. De hac autem peculiariter admonemus lectores eam a clariss. præsule Stephano Borgia exscriptam ex ms. cod. Casin., num. 34, al. 217 et hoc titulo præsignatam : In octava Visitationis, serm. S. Bruni episcopi. Vulg. habet *in civitate Juda*.

(798) Ambrosius ib., n. 19 : « Non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo ; sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in montana perrexit. Quo enim jam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contenderet? »

(799) Ambros., n. 23 : « Exsultavit infans, repleta est mater. Non prius mater repleta, quam filius ; sed cum filius esset repletus, Spiritu sancto replevit et matrem. »

ıat. Quasi enim magna vi Elisabeth interius mota, non solum Virginem resalutavit, verum n voce magna clamavit dicens : *Benedicta tu* ' *mulieres*. Id ipsum enim et angelus ait. Ab ibus benedicitur, quæ omni benedictione digna ıtur. *Et benedictus fructus ventris tui*. Benedicta ır, benedictus et arboris fructus. Benedicta virga ıdice Jesse, benedictus et flos, qui de tali radice) ascendit. Benedicta talis mater, benedictus et filius. *Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini ad me?* Neque sanctitas, neque religio, neque litas aliqua hoc mihi præstitit, ut tanto honore, ıque beatitudine digna fierem. Ego potius debui .d te; sed tua, tuique filii humilitas te coegit re ad me. *Ecce enim, ut facta est vox salutatio- !uæ in auribus meis, exsultavit in gaudio infans ıro meo*. In adventu, inquit, tuo non ego solum, ıt filius meus gratulatur, in tua salutatione læ- ·, et quod voce non potest, gaudio facit. *Et bea- ıuæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta tibi a Domino*. Quæ sunt enim, quæ dicta sunt Domino, nisi illa, quæ superius angelus ait : *concipies, et paries filium, et vocabis nomen ejus n* ? Et paulo post : *Spiritus sanctus superveniet et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Et ait Maria : ıificat anima mea Dominum*. Anima, inquit, , mens mea, virtus mea, omnisque intelligentia, ınscientia mea magnificat Dominum, laudat, dicit et prædicat. Magnificat autem et ille Domi- , in cujus bonitate magnificatur, et laudatur inus (801). Sic enim in discipulis magistri, ı operibus suis singuli artifices laudantur, et ıificantur. *Et exsultavit spiritus meus in Deo ıri meo*. Modo, inquit, anima mea Deum ma- ıat. Modo ejus magnificentiam, de qua scri- ı est, « Exaltata est magnificentia tua super s, Deus (*Psal.* VIII, 2), » cunctis gentibus mani- t; in quo semper exsultavit, in quo semper de- ta est, quem semper dilexit, cui totis visceribus ısit et cujus servituti se per omnia subjugavit. Et nerito : *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ*. exit, et non despexit (802). **154** Ad quem enim cit Deus, nisi super humilem, et quietum, et ıntem sermones ejus? *Ecce enim ex hoc beatam*

A *me dicent omnes generationes*. Vera est prophetia, quam Veritatis mater de se ipsa prophetavit. Nulla enim ex eo tempore generatio fuit, quæ ejus beatitudinem non prædicaverit. Semper enim ejus beatitudinem Ecclesia concinit, in qua simul omnes generationes continentur. *Quia fecit mihi magna qui potens est*. Imo, qui omnipotens est. Vere utique magna, et tam magna, quam magna nulli unquam alii vel fecit, vel facturus est. Ex ea carnem suscepit, et cœli terræque Dominam et reginam eam constituit. Magna enim sunt hæc. *Et sanctum nomen ejus*. Et ipse quidem potens est, et nomem ejus sanctum est, quod nulli in vanum suscipere licet; in quo baptizamur, et consignamur, sanctificamur et Christiani vocamur. *Et misericordia ejus a progenie*

B *in progenies timentibus eum*. Ejus enim misericordia non in una progenie est. Non enim Judæorum Deus tantum, sed a progenie in progenies dilatatur, et crescit, cunctis subveniens timentibus eum. *Fecit potentiam in brachio suo* (803). Præterito pro futuro utitur. Fecit enim Dominus potentiam in brachio suo, id est, in virtute et fortitudine sua, quia diabolum vicit, infernum exspoliavit, et sanctorum animas secum ad cœlestia vexit. *Dispersit superbos mente cordis sui*. Mente namque cordis sui, id est, secundum voluntatem suam, superbos Judæos ubique terrarum Dominus dispersit, et cunctis nationibus subjugavit Unde Psalmista ; « Disperge, inquit, illos in virtute tua, et destrue eos, protector noster, Domine (*Psal.* LVIII, 12). » De quibus adhuc subditur : *Deposuit*

C *potentes de sede, et exaltavit humiles* (804) : in gloriam scilicet Judæis promissam gentiles exaltans. Hoc enim Dominus semper agit : « Omnis enim, qui se exaltat, humiliabitur ; et qui se humiliat, exaltabitur (*Luc.* XVIII, 14). » — *Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes*. Esurientes erant gentiles, qui cœlestium mandatorum dulcedinem non gustaverant : divites, Judæi, qui legis et prophetarum divitiis abundabant. Illos autem spiritualibus bonis implevit ; hos vero inanes et spiritualis intelligentiæ vacuos abire permisit. Huc autem et illa conveniunt, quæ alibi Dominus ait : « Beati, qui esuriunt, et sitiunt justitiam ; quoniam ipsi saturabuntur (*Matth.* v, 6). » Et : « Væ vobis divitibus,

0) Idem, n. 24 : « Ipse fructus ventris est flos is, de quo bene prophetavit Isaias, dicens : *t virga de radice Jesse*, etc. ; radix enim familia orum ; virga, Maria : flos Mariæ, Christus, » etc.

1) Idem S. Ambrosius : « Magnificatur enim nus... non quod Domino aliquid humana voce t adjungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago Dei Christus est ; et ideo si quid justum relimque fecerit anima; et illa imaginem ad cujus militudinem creata, magnificat. Et ideo dum ıificat eam, magnitudinis ejus, quadam participione, sublimior fit; ut illam imaginem splendido rum colore factorum, et quadam æmulatione is in se videatur exprimere. » Sic etiam Ori- ı. Vid. Jansenium Concord. c. 4. Non omittenamen Aug. in Ps. LXXI, n. 19, qui explicans il- Omnes gentes magnificabunt eum, » scribit, ınificabunt eum, non ipsi faciendo, ut magnus

D sit qui per seipsum magnus est; sed laudando, et magnum fatendo. Sic enim magnificamus Deum ; sic etiam dicimus : *sanctificetur nomen tuum*, quod semper utique sanctum est. »

(802) Hier. lib. XVI, adv. Pelag., n. 16 : « Animadverte, quod beatam se esse dicat, non proprio merito atque virtute, sed Dei in se habitantis clementia. » Vid. Bernardum, serm. 42 in Cant., serm. 45. Homil. 1, super Missus est, etc.

(803) Beda ita explicat : « *In brachio suo;* in ipso Dei Filio significat... Sicut enim tuum brachium, in quo operaris, sic Dei brachium dictum est ejus Verbum, quia per Verbum operatus est mundum. » Est hæc aliorum PP. explicatio, ut Jansenius l. all. docuit. Alii futura et præterita comprehendentes, *brachium* interpretantur *Dei potentiam*. Vid. Jansenium, c. 4, aliosque interpretes.

(804) Vid. Gregorium cap. 2, lib. VI in lib. I Reg.

qui habetis consolationem vestram (*Luc.* VI, 24). » — *Suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, et semini ejus in sæcula.* Hoc est enim, quod in Psalmis dicitur. « Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi, quod mandavit in mille generationes, quod disposuit ad Abraham et juramenti sui ad Isaac (*Psal.* CIV, 8). » Recordatus enim misericordiæ suæ, sicut ad patres nostros, id est, Abraham et semini ejus locutus fuerat. *Suscepit Israel, puerum suum.* Suscepit enim, reconciliavit, tenuit et in patribus promissam hæreditatem introduxit. Puerum utique Israel (805), non autem senem Israel, id est, non Veteris sed Novi Testamenti sectatores. *Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam.* Decebat enim ut simul manerent, quatenus in illo parvo temporis spatio Elisabeth a Maria, et Joannes a Christo doceretur (806). Libet nunc intueri quantas tunc Zacharias, quantas Elisabeth lacrymas fuderit, quando virgo Maria inde, quando mundi gaudium, et stella maris in domum suam reversa est. Joannes quoque, quamvis adhuc in matris utero clausus (807), in ejus discessus non parum doluit, qui in illius adventu tanto gaudio exsultavit (808).

V. *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium* (809). Nascitur hodie Joannes Baptista major prophetis, minor angelis, imo minor eo, qui minoratus paulo minus ab angelis. Unde ipse Dominus ait: « Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista; **155** qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo (*Matth.* XI, 11). » Hoc autem Apostolus exposuit dicens: « Eum autem, qui modico quam

A angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis, gloria et honore coronatum (*Hebr.* II, 9). » Hoc igitur solo minor est Joannes, quo nemo alius major surrexit natus de muliere. Unde ipse quoque Joannes ait: « Me oportet minui, illum autem crescere. Qui post me venit, ante me factus est, cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere (*Joan.* III, 30). » Minuitur enim Joannes capite truncatus: crescit vero Jesus in crucem exaltatus. *Et audierunt vicini, et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei.* Erant enim steriles in opprobrium in Israel, quamvis hoc aliud significaret. Corporis namque sterilitas non est peccatum. Mente vero steriles apud Deum in opprobrium sunt. Quan-
B tum igitur ad litteram, magnam ei Dominus misericordiam fecit, qui tanto pignore illam fecundavit. Unde et ipsa superius ait: « Sic mihi fecit Deus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines (*Luc.* I, 25). » *Et factum est in die octavo venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Hac circumcisione neque Christus, neque Joannes indigebat; circumcisi tamen sunt, ne scandalo fierent, et ut legem adimplerent (810). *Lex enim, et prophetæ usque ad Joannem.* De circumcisione multa ad Romanos Apostolus scribit, et non carnis, sed spiritus circumcisionem laudat (811). Spiritualis namque circumcisio non in uno, sed in omnibus membris fieri debet; ut neque manus operentur malum, neque
C oculi videant vanitatem, neque pedes ad fundendum sanguinem currant, neque aures detractionibus pateant. Sic omnia membra circumciduntur. Tali

(805) Beda: « Pulchre puerum Domini appellat Israel, qui ab eo sit ad salvandum susceptus, obedientem videlicet et humilem. »

(806) Origenes, hom. 9, in Luc. (tom. III, Opp., pag. 942): » Si enim in eo quod tantum venit Maria ad Elisabeth... in una hora tantos profectus habuit, nostræ conjecturæ relinquitur, quid in tribus mensibus Joannes profecit, assistente Maria Elisabeth. Valde quippe indignum est, in puncto horæ atque momento exsultare infantem, et quodammodo gaudio lascivisse, repletamque esse Spiritu sancto Elisabeth; per tres vero menses nec Joannem nec Elisabeth ex vicina Matris Domini et ipsius Salvatoris præsentia profecisse. Exercebatur ergo et quodammodo in athletico sancta matre per tres menses ungebatur Joannes, et præparabatur in matris utero, ut mirabiliter natus, mirabiliter nutriretur. » Origenem ante oculos habuisse videtur Ambrosius scribens l. II in Luc., n. 29: « Non sola familiaritatis est causa, quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam, si primo ingressu tantus processus exstitit... quantum putamus usu tanti temporis S. Mariæ addidisse præsentiam?... Ungebatur itaque, et quasi bonus athleta exercebatur in utero Matris propheta: amplissima enim virtus ejus certamini parabatur. »

(807) Hoc commonstrat, A. in eorum esse sententia, qui B M. non exspectasse partum Elisabeth censuerunt; quam sententiam defendit Baltasar Corderius adnot. ad Caten. in Luc., pag. 21; Jansenius, Concord., c. 4 et plerique, teste Maldonato. Ipse vero Maldonatus, Cornelius a Lapide, Estius, Menochius, Tirinus, Calmet, etc. ad partum Elisabeth remoratam putant.

(808) Hactenus homilia.

(809) Lucæ I, 57. Est homil. ut reliquæ Emiseno perperam dictæ in natal. S. Joann., pag. 187, 2.

(810) S. Thomas III, p. qu. 37, art. 1, causas septem assignat, ob quas debuit Christus circumcidi; quarum V. est, « ut obediendi virtutem nobis suo commendaret exemplo: unde et octava die circumcisus est, sicut in lege erat præceptum. » Est præterea alia causa, quam S. Leo assignat serm. 22, c. 4: « Ut virtutem inseparabilis a suo homine Deitatis per velamen nostræ infirmitatis absconderet: » atque hinc dæmonis illuderetur astutia, « quæ nativitatem pueri in salutem generis humani procreati non aliter sibi, quam omnium nascentium, putavit obnoxiam. »

(811) Præsertim cap. III, 28: « Non enim qui in manifesto Judæus est: neque quæ in manifesto, in carne est circumcisio; sed qui in abscondito Judæus est; et circumcisio cordis in Spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est: » quæ verba expendens S Hieronymus lib. II, Comm. ad Galat. V, 5, subdit: « Nihil itaque prodest in Christo carnis circumcisio, sed cordis et aurium, quæ aufert illud opprobrium Judæorum. Ecce circumcisæ aures vestræ, et non potestis audire: Prodest circumcisio labiorum, quam juxta humilitatem, nec dum se habere causabatur Moyses, ut in Hebraico scriptum est: *Ego autem sum præputium habens in labiis,* » etc. Vid. S. Aug. tract. 30 in Joann., n. 5.

ımcisione omnia vitia et peccata tolluntur. Unde A :tava die merito fiebat, in qua et ultima resurre- fiet (812), quando membris omnibus circum- , id est vitiis et peccatis abscissis, totusque ex ;ro innovatus, omnique superfluitate munda- ıomo ad immortalitatem resurget. *Et respondens r ejus dixit : Nequaquam ; sed vocabitur Joannes.* ıaquam, inquit, Zacharias vocabitur, quamvis ›c nomen dignum sit veneratione. Sed vocabi- oannes, quod *Dei gratia* interpretatur ; quia ıs inter natos mulierum familiarius illo Dei am possidebit. *Et dicebant ad illam : Quia est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.* enim nomen angelus imposuit, non cognatio t. Sed unde Elisabeth hoc nomen scire potuit ? ıariæ namque non Elisabeth dictum fuerat : *Et* B *is nomen ejus Joannem.* Qua in re credendum quamvis id scriptum non est, de angelica latione, vel alia qualibet divinitus facta inspi- ıne, eam hoc nomen didicisse (813). *Innuebat n patri ejus, quem vellet vocari eum.* Qui quo- ı voce hoc eis indicare non poterat, *postulans larem scripsit dicens : Joannes est nomen ejus. irati sunt universi.* Mirati enim sunt, cur utrique nti hoc nomen puero imponere placuit. Quia nemo in illorum cognatione sic vocaretur, Dei ı id fieri intellexerunt. *Apertum est autem illico ius, et lingua ejus, et loquebatur benedicens* ᵴ. Sic enim angelus promiserat : « Pro eo, l non credidisti verbis meis, quæ implebuntur mpore suo, eris tacens ; et non poteris loqui in C ı quo hæc fiant (*Luc.* I, 20). » Loquente autem ıaria, *factus est timor super omnes vicinos eo- ; et super omnia montana Judææ divulgabantur a verba hæc. Et posuerunt omnes, qui audierant orde suo, dicentes : Quid putas puer iste erit ?* :ontra naturam natus est, in cujus nativitate os :lausum aperitur, mutus loquitur, et tam mi- la fiunt ? *Etenim manus Domini erat cum illo.* igitur hæc omnia operabatur in illo. *Et Zacha- pater ejus impletus est Spiritu sancto, et prophe- dicens : Benedictus Dominus Deus Israel, quia avit, et fecit redemptionem plebis suæ.* Visitavit

per præconem, **156** visitavit per filium (814), prædicavit per utrumque, fecit per alterum. Uterque ad baptismum populos vocavit. Sed alter solummodo plebem redemit et in Spiritu sancto baptizavit. Unde et eidem Joanni dicitur : « Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto (*Joan.* I, 33). » *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui* (815). Domus David Ecclesia est, populusque fidelis et bellicosus, cui nulli adversarii resistere possunt. In hac autem *cornu salutis* Dominus erexit, Joannem videlicet, qui Christum prædicando præcessit. De hoc enim cornu salutis ipse David loquitur dicens : « Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo (816) (*Psal.* CXXXI, 17). « Joannes igitur et cornu est, et lucerna. Cornu clamando ; lucerna illuminando. Ipse est enim vox clamantis in deserto ; ipse lucerna ardens et lucens. *Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum ejus.* Sicut, inquit, per prophetas prænuntiatum audivimus, ita modo in hoc puero fieri videmus. Quem nobis Dominus mandavit ut faceret nobis salutem atque vindictam ex inimicis nostris, et liberaret de manu omnium qui nos oderunt. Hoc est enim, quod superius dixit : « Quia convertet corda patrum in filios, et incredibiles ad prudentiam justorum, parare Domini plebem perfectam (*Luc.* I, 17). » — *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti.* Ad hoc, inquit, hoc nostræ salutis cornu Dominus erexit, ut cum patribus nostris misericordiam faceret, et testamenti sui non immemor, jusjurandum adimpleret in nobis, *quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.* In eo igitur, quod in nobis testamentum complevit, cum patribus nostris misericordiam fecit. Hoc enim Dominus Abrahæ juraverat, dicens : « Semini tuo dabo terram hanc (*Gen.* XV, 18). » Per quam terram viventium significabat ; quam non carnalibus, sed spiritualibus ejus filiis daturus erat. *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.* Ideo, inquit, ex inimicis nostris nobis Dominus salutem dedit, ut sine timore de manu

12) S. Aug., lib. XVI contr. Faust., c. 29 : « Qui ›ora passionis et resurrectionis suæ haberet in ›state, id egit, ut caro ejus in sepultura Sabba- ıquiesceret... ut tertio die resurgens, quem Do- cum dicemus, qui post Sabbatum numeratur vus, etiam circumcisionem octavi diei ad se ›hetandum pertinere declararet. Quid enim si- cat circumcisio carnis ? quid nisi expoliatio- mortalitatis, quam de carnali generatione amus, » etc. ? Vid. serm. 189, n. 3, lib. IV. Op. contr. Jul. n. 134, etc.

13) Beda : « Nec mireris, si nomen mulier quod audivit, asseruit, quando ei Spiritus sanctus angelo mandaverat, revelavit, neque poterat ini ignorare prænuntium, quæ prophetaverat stum. »

14) Beda : « Visitavit autem Dominus plebem ı quam longa infirmitate tabescentem, et quasi litam sub peccato, unici Filii sui sanguine rede- D mit. Quod quia B. Zacharias proxime faciendum cognoverat, prophetico more quasi jam factum narrat. »

(815) Hacten., homilia.

(816) S. Hieronymus ad cap. V Isaiæ : « Cornu regnum significare, et potentiam, sæpe legimus, ut est illud in Evangelio : *Suscitavit cornu salutis nostræ in domo David pueri sui.* » S. Augustinus, enarrat. in psal. CXXXI explicans illud : *Ibi suscitabo cornu David :* « Cornu significat altitudinem, et qualem altitudinem ? non carnalem. Ideo omnia ossa carne involuta sunt : cornu excedit carnem. Altitudo spiritalis, cornu est. Quæ autem altitudo spiritalis est, nisi de Christo? ..... et ut noveritis, quia ibi est cornu David, attendite quid sequatur ; paravi lucernam Christo meo. Quæ est lucerna ? jam nostis Domini verba de Joanne : *Ille erat lucerna ardens et lucens.* » Hæc Augustini verba ferme exscribit Beda ad h. l.

inimicorum nostrorum liberati, per quos vitia, et malignos spiritus intelligimus, non illis serviamus, sed illi. Sed quomodo serviamus? *In sanctitate, et justitia coram ipso.* Aliter enim servitia nostra Deus non respicit, neque sunt coram ipso, nisi in sanctitate et justitia serviamus illi. Hoc autem non ad tempus, sed *omnibus diebus nostris*. « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth.* x, 22). — *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus.* Non solum enim propheta, verum etiam plusquam propheta vocatur Joannes, et hoc quidem, non a quolibet, sed ab ipsa veritate. Quod autem ante faciem Christi Domini Joannes præcesserit, parare vias ejus, ipse Dominus per prophetam loquitur dicens: « Ecce mitto angelum meum ante faciem B tuam, qui præparabit viam tuam ante te (817). » Unde enim ipse Joannes ait: « Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus (*Joan.* I, 23). » Præivit igiter ante faciem Domini. Sed cur? *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum.* Et hoc quidem faciebat, cum diceret: « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum (*Matth.* IV, 17). » Hæc autem bona data sunt nobis *per viscera misericordiæ Dei nostri*, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quibus misericordiæ, charitatisque visceribus ipse Dei Filius *visitavit nos oriens ex alto. Illuminare his, qui in tenebris, et umbra mortis sedent*, secundum illud: « Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: » ambulantibus « in regione umbræ mortis C lux orta est eis (818) (*Isa.* IX, 2). » — *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Illi enim pedes in viam pacis diriguntur, qui non ad bellum, sed ad pacem currunt. De quibus dicitur (819): « Beati pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (820). »

VI. [CAP. II.] *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino.* Quod enim mundus universus describitur, et sub unius potestatis tributum redigitur, magnæ pacis indicium est. Si enim adhuc mundus repugnaret, et contra Romanum imperium dimicaret, nequaquam ejus edicto describi, vel sub tributum redigi potuisset. De hac enim **157** D pace propheta prædixerat: « Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebun-

A tur ultra ad prælium (*Isai.* II, 4). » Et Psalm « Orietur in diebus ejus justitia, et abund pacis (*Psal.* LXXI, 7). » Quia enim princeps oriebatur, pacem ubique fieri oportebat (821 *ibant omnes, ut profiterentur singuli in suam c tem. Ascendit autem et Joseph a Galilæa de ci Nazareth in Judæam civitatem David, quæ vo Bethlehem, eo quod esset de domo, et familia D ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore gnante.* His enim verbis apte monstratur. quod descriptio secundum familias facta fuerat. Un ad proprias civitates, atque familias ubicu essent, singulos redire oportebat; quatenus municato consilio, omnes simul tributum dare mitterent, et facta descriptione secundum u quamque familiam, totius tributi summam co rent (822). Venit itaque et Joseph cum Mari sponsata sibi uxore prægnante in Bethlehem ci tem David, ubi eorum familia habitabat, ut et sicut cæteri, eamdem faceret professionem. *Fa est autem, dum essent ibi, impleti sunt dies, ut ret, et peperit Filium suum primogenitum.* Ibi Christum nasci oportebat, quia sic per proph nuntiatum fuerat: « Et tu, Bethlehem terra J non eris minima in principis Juda; ex te exiet dux, qui regat populum meum Israel (8 Primogenitus autem secundum legem filius dic qui primus de matris utero procedit, sive ali sequantur, sive non sequantur. Cum enim lex st post unum mensem omne primogenitum Do offerre præcipiat, quis non intelligat, sine alic relatione primogenita dici, cum nihil adhuc tium sit, cui hoc primogenitum referri possit? enim si mater illico mortua fuerit, vel si ult filium non genuerit? Nunquid idcirco primoge ille non erit, qui ex ea jam natus, et post u mensem Deo oblatus, ab ipsa lege primogenitu vocatus? Igitur aut lex mentitur, aut primoge aliquando sine relatione dicitur. Peperit it beatissima Virgo; concipiens virgo, pariens vi et in æternum permanens virgo. Clausa ante tum, clausa in partu, et clausa post partum. *rit,* inquit, *filium suum primogenitum, et pa eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia erat eis locus in diversorio.* O pietas immens humilitas ineffabilis! o sacramentum inenarra Deus homo fit, æternus, temporalis, immensus, mortalis, passiblis, parvis pannis involvitur, cœli ambitu præ magnitudine non continetur (

(817) Malach. III, 1: *Ecce ego, mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam.*

(818) Quam vario sensu in Scripturis dicatur *umbra mortis,* explicat Gregor. IV, Mort., c. 20.

(819) Rom. x, 15: *Quam speciosi pedes,* etc.

(820) Hujusmodi expositio Zachariæ Cantici seorsim posita sub Bruni ep. nomine, reperitur in cod. ms. Casin. n. 251, al. 330, charac. Langobard. sæc. XI, fol. 135.

(821) Pacatum fuisse orbem sub Christi ortum Hieronymus, Eusebius, Orosius, aliique Patres ex prophetarum oraculis eliciunt, quos allegat Estius D. E. prop. 9, cap. 8. Maldonatus ad h. l. affir hoc testari ecclesiasticos auctores omnes. Ke rum id negantem refutat Norisius dissert. Cen. Pis., cap. 10. Vid. S. Leonem serm. cap.

(822) Descriptionem non fuisse hujusmodi, tributum exigeretur, volunt recentiores erudit V. Norisium, Pagium, Tillemontium, etc.

(833) Mich. v, 2: *Et tu Bethlehem Ephrata vulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, sit Dominator in Israel.*

(824) Similis exclamatio Nazianzeni, orat. pag. 620: « O novam mistionem! O admiran

Quis audivit unquam tale? Quis vidit huic simile? Reclinatur in præsepio, et panis vivus qui de cœlo descendit, non hominibus, sed pecoribus anteponitur, id est non Judæis, sed gentibus (825) manifestatur. Tunc « cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui (826). » Sed quid dicam, quod cœli terræque Creator, quod Rex regum et Dominus dominantium non habuit locum in diversorio? Sic enim Apostolus ait: « Quia cum omnium dives esset, pro nobis pauper factus est (827). » — *Et pastores erant in regione eadem, vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit eos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.* Quantum enim ad litteram, ea causa esse videtur, ut prius pastoribus hæc verba angelus nuntiaret, ne quasi incauti stabulum intrarent, et præsepe adire tentarent, in quo puer positus erat. Spiritualiter autem, stabulum Ecclesia, præsepe Scriptura divina, pastores vero episcopi et doctores (828) intelliguntur. Stabulum enim **158** vocatur Ecclesia, ad quam Dei animalia undique confluunt, ibique stant, et morantur in ea. Unde scriptum est: « Animalia tua, Domine, inhabitabunt in ea (*Psal.* LXVII, 11). » Hæc autem animalia, quasi in præsepio, in divina Scriptura cibis spiritualibus nutriuntur. Ibi positum inveniunt Christum, ibique comedunt panem vivum. Beati, qui hujus præsepis cibis aluntur, et deliciis ibi positis reficiuntur. Vos autem, Ecclesiæ pastores, vos episcopi et sacerdotes, audite et intelligite. Vobis angelus loquitur. Vobis hoc magnum gaudium evangelizat; quia vobis datum est nosse mysterium regni Dei (829). Vobis datum est audire et intelligere secreta cœli. Nuntiate ergo quod audistis, prædicate quod vidistis, nolite celare quod cognovistis. Toties enim Christus in stabulo oritur, toties ut parvulus in præsepio ponitur, quoties hæc in Ecclesia prædicatis, quoties virginis partum et Christi nativitatem aliis nuntiatis. Inde enim hodierna festivitas nativitas Domini vocatur: non quod Dominus hodie nascitur, non A quod nunc de virgine oriatur, sed quia ejus nativitatis memoria hodie innovatur, et in illius commemoratione celebratur, et prædicatur. *Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio.* Utinam hoc signum Judæi susciperent, et Christum nobiscum in præsepio quærerent! (830) Quamvis enim pannis sit involutus et sub velamine litteræ jaceat occultus, invenirent tamen, si eum quæsissent, et intelligereni, si credidissent. Quicunque igitur es qui vis videre Jesum, accede ad hoc præsepe, scrutare Scripturas, remove pannos, pelle litteram: « Littera enim occidit, spiritus autem vivificat (*II Cor.* III, 6), » et tunc videbis, quod videre non poteras. Sic enim Ecclesiæ pastores eum quærunt, et quærentes inveniunt, et inve- B nientes venerantur et credunt. *Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis laudantium Dominum, et dicentium: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

VII. *Et factum est, ut discesserunt ab eis angeli in cœlum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc Verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis.* Pastores, inquit, loquebantur ad invicem, et de his, quæ audierant, et viderant, inter se tractantes dicebant: Mira sunt quæ audivimus, stupenda quæ vidimus: cœlis gloria, pax terris promittitur. Salvator hodie natus est nobis, rex novus hodie datus est nobis, qui est Christus Dominus in civitate David. C Quid igitur facimus? Cur moramur? Transeamus usque Bethlehem: ipsa enim est civitas David, et videamus hoc Verbum et credamus, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. *Quod factum est.* Quantum enim ad se, neque factum, neque creatum est. Factum tamen quodammodo est, quia *Verbum caro factum est. Quod Dominus ostendit nobis.* Videamus corporaliter, quod Dominus ostendit nobis spiritualiter, et quod mente concepimus, et fide tenemus, restat ut oculis intueamur. *Et venerunt festinantes, et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio.* In stabulo stellam, in præsepio solem invenerunt; quia Maria Stella maris, Sol justitiæ

temperationem! Qui est, fit; qui creatus non est, creatur; qui nullo loco contineri potest, per interventum animæ intellectualis inter divinitatem et carnis crassatiem continetur, » etc.

(825) Ambrosius, l. II in Luc., n. 34: « Hic est Dominus, hoc præsepe, quo nobis divinum mysterium revelatum est; irrationabiles gentes, pecudum intra præsepia more viventes, alimoniæ sacræ ubertate pascendas. Agnovit ergo asina, species scilicet et forma gentilium, præsepe Domini sui. »

(826) Isaiæ I, 3. Vide Ambrosium, hunc eumdem Isaiæ locum afferentem lib. II in Luc., n. 42.

(827) *II Cor.* VIII, 9: *Quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives.*

(828) Nota sunt S. Ambrosii verba l. II in Luc., n. 50: « Videte Ecclesiæ surgentis exordium; Christus nascitur, et pastores vigilare cœperunt, qui gentium greges, pecudum modo ante viventes, in D caulam Domini congregarent, ne quos spiritualium bestiarum per effusas noctium tenebras paterentur incursus. Et bene pastores vigilant, quos bonus pastor informat. Grex igitur populus, nox sæculum, pastores sunt sacerdotes. » Vide etiam Cyrillum in Catena Corderii, pag. 41.

(829) Beda: « Pulcherrima ratione, Domino nato, pastores vigilant, gregemque suum ab insidiis noctis custodiendo defendunt.... Vigilent itaque, nato Domino, pastores supra gregem ovium suarum... Bene autem vigilantibus pastoribus angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget: quia illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt; dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat. »

(830) De hoc signo Bernardus serm. 3 in Cant.

Christus vocatur. Recedant igitur tenebræ, fugiat caligo, quia stella in stabulo, et sol in præsepio fulget. Fetor quoque ibi esse non potest, ubi est flos campi, et lilium convallium, cujus odore suavissimo nimium delectata Ecclesia, dicit: « Trahe me post te, et curremus in odorem unguentorum tuorum (*Cant.* I, 3). » Sed quid de matre Domini dicam? Cujus odoris fragrantiam rex sapientissimus Salomon admirans ait: « Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, quasi virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii? » (*Cant.* III, 6.) Ubi enim omnium aromatum fumus redolet, ibi fetoris indicium esse non potest. *Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc.* Hic est enim ille puer, de quo scriptum est: « Puer natus est nobis, Filius datus est nobis: et factus est principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia. Amodo, et usque sempiternum. Zelus Domini exercituum facit hoc (*Isai.* IX, 6). » His enim pacis verbis nativitas et nobilitas, virtus et fortitudo, imperium et justitia, et cætera, quæ ad laudem et gloriam hujus pueri pertinent, describuntur. *Et omnes, qui audierunt, mirati sunt, et de his, quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo.* O Mater sapientissima, et sola talis Filii dignissima, quæ
159 omnia verba hæc in corde suo ideo conferebat, nobisque conservabat, et memoriæ commendabat, ut postea, ipsa docente, ipsa narrante et nuntiante, scriberentur, et in universo mundo prædicarentur, cunctisque nationibus nuntiarentur. Ab ipsa enim hæc apostoli audierunt. Hæc in ejus schola evangelistæ didicerunt, et ipsa dictante scripserunt, nobisque legenda mandaverunt (831). Quis igitur Evangeliis non credat? Quis eis contradicere præsumat, quæ aut Matris, aut Filii auctoritate muniuntur? Quædam enim apostoli, et evangelistæ a matre Domini audierunt, quemadmodum ista, et cætera quæ de Salvatoris infantia scripta sunt. Plurima vero visu, et auditu ab ipso Domino didicerunt. *Et reversi sunt pastores glorificantes, et laudantes Deum in omnibus, quæ audierant, et viderant, sicut dictum est ad illos.* Beati isti pastores, qui Christum Dominum videre meruerunt, et Deum laudantes, et glorificantes ea quæ audierant et viderant crediderunt. Beati illi pastores, qui usque hodie in Ecclesiæ præsepio, id est, in sacris voluminibus Christum quærunt, et in eum fideliter credunt, ejus nativitatem nuntiantes, ejus fidem prædicantes, et eum ubique laudantes et glorificantes (832).

VIII. *Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur* (833). Nobis, non sibi circumciditur Dominus. Sicut enim nobis est natus, nobis baptizatus, et passus, ita et nobis est circumcisus (834). Primus Abraham circumcisus est, de quo Apostolus ait: « Qui signum accepit circumcisionem, signaculum justitiæ fidei (*Rom.* IV, 11). » Data est igitur circumcisio (835), non ut peccata tolleret, quod baptismi præcipuum est, sed ut aliquid significaret, et quadam differentia Judæorum populum ab aliis gentibus separaret. Quamvis itaque propter mandati transgressionem quicunque olim non circumcideretur, damnabatur, nemo tamen per circumcisionem justificabatur. Ut enim Apostolus ait: « Circumcisio quidem prodest, si legem observes. Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera (*Rom.* II., 25). » Magnum igitur aliquid significat circumcisio, et tam magnum aliquid, ut cuicunque eo modo circumcisus non fuerit, ut interim de parvulis taceamus, salvari non possit. De hac enim circumcisione scriptum est: « Circumcidite corda vestra, et non corpora vestra (836). » De carnis vero circumcisione Apostolus ait: « Ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (*Gal.* V, 2). » Hæc circumcisio in Christo completa est, in quo et aliæ legis cæremoniæ consummatæ sunt. « Finis enim legis Christus est ad justitiam omni credenti (*Rom.* X, 4). » Ideo enim ipse circumcisus est, ut legem compleret, et bonam esse ostenderet,

(831) Beda: « Quia sanctas Scripturas legerat, et sciebat prophetas, conferebat ea, quæ secum sunt acta de Domino, cum his, quæ noverat a prophetis scripta de Domino, et collata ab invicem cognovit; instar cœlestium cherubim socia, sui vultus luce concordia. » S. Ambrosius: « Argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria a pastoribus discit, cur tu declinas discere a sacerdotibus? Si Maria ante præcepta apostolica tacet, cur tu post apostolica præcepta magis cupis docere quam discere? »

(832) Hacten., homil.

(833) Est homil. Emis. attributa in Oct. Nat., pag. 26.

(834) Beda ad h. l. « Redemptor noster, qui ut peccata mundi tolleret, sine peccato venit in mundum, sicut suo baptismate nobis remedia procuravit..., ita etiam circumcisione quam suscepit, non sua quæ nulla erant admissa purgavit, sed nostræ in se naturæ vetustatem docuit innovandam, » etc. V. S. Thomam III p., qu. 37, a. 3. Beda quoque, « ritus et religio circumcisionis a B. Abraham patriarcha sumpsit exordium. » V. S. Ambrosium lib. II De Abraham, cap. 2. Marshamum et Spencerum, qui Hebræos ab Ægyptiis ritum circumcisionis desumpsisse contenderunt, refutat Joannes Meyerus De temporib. sacr., cap. 7 et Christianus Wormius, De corruptis vestig. antiqq. Hebr., cap. 13.

(835) V. S. Thomam I, 2, qu. 102, a. 5 ad I. Et interpretes ad illud Pauli ad Rom. III, 1: « Quæ utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum, » etc.

(836) Deuteron. X, 16: *Circumcidite igitur præputium cordis vestri.*

que nobis significationem commendaret. Unde nocte, qua traditus est, cum discipulis agnum co-
t, et mox quid significaret ostendit, dum panem num benedicens, ait : « Accipite, et comedite : est corpus meum ; et : Bibite, ex hoc omnes : st enim calix novi testamenti, qui pro vobis, o multis effundetur (*Matth.* xxvi, 26). » Et hoc mentum tunc ab eo, et in eo esse completum, e ulterius secundum litteram agendum esse, vel igendum, protinus ostendit, dicens : « Amen, vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, c bibam illud vobiscum novum in regno Dei *h.* xxvi, 28). » Sic igitur vetus testamentum plevit et confirmavit, litteræ finem imposuit, et tuali novæque intelligentiæ principatum Domi- ribuit. Consummata est ergo lex, atque per- iit secundum litteram ; manet autem semper- manebit secundum spiritualem intelligentiam. ipse Dominus ait : « Cœlum, et terra trans- t, verba autem mea non præteribunt (*Marc.* xiii, Itemque : « Amen, dico vobis, non præteribit n iota, neque unus apex ex lege, donec omnia pleantur (*Matth.* v, 18). » Et Judæi quidem in nembro circumciduntur; quare tamen circum- itur, non intelligunt. Christiani vero, quid cir- cisio significat, **160** intelligentes, non unum m, sed omnia membra circumcidunt, non pellis ione, sed totius superfluitatis abjectione (837). enim non occidit, non mœchatur, non concu- t rem proximi sui, non mentitur, non furtum ; qui nulli nocet, nulli injuriam facit, vana e, vel audire, vel cogitare non appetit ; iste ius et exterius perfecte circumcisus est. Hoc udæorum circumcisio significat. Sine hac si- catione inutilis est. Si enim intelligerent, quid ficet. « Sint lumbi vestri præcincti (*Luc.* xii, » hæc est enim illius circumcisionis expositio, e fortasse ulterius inutiliter vulnerarent. Multa quæ de circumcisione dici possunt, sed hæc a, quasi seminaria quædam, nos dixisse suffi- (838).

Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus dum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, sterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. Scriptum est enim in lege Moysi, quod mulier, quæ « suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, et die octavo circumcidetur infantulus. Ipsa vero triginta diebus manebit in sanguine purgationis suæ, Omne sanctum non tanget, nec ingredietur sanctuarium, donec compleantur dies purgationis (839) ejus (*Levit.* xii, 2). » Hac enim lege beata Virgo Maria non tenetur, quæ, nullo suscepto semine, virgo concepit, virgo peperit, clausa ante partum, clausa in partu, et post partum clausa permansit. Ad cujus distinctionem Moyses non simpliciter dixit : « Mulier, quæ pepererit masculum, sed cum additamento, quæ suscepto semine masculum pepererit, immunda erit septem diebus (*ibid.*). » Hæc autem quid significent, in Levitico exposuimus (840). Exspectavit tamen virgo Maria, donec omnes purgationis dies complerentur ; quod non sibi, sed aliis mulieribus lex constituerat. Non enim de ea dictum fuerat, « omne sanctum non tanget, » quæ ipsum Sanctum sanctorum in gremio tenebat, in sinu fovebat et virgineo lacte nutriebat. Completis autem diebus, tulerunt puerum in Jerusalem, *ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini : Quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur.* Ex eo namque tempore, quo primogenita Ægyptiorum Dominus interfecit, omnia primogenita filiorum Israel sibi vindicavit, sibique offerri præcepit. Sed cur hæc ? nisi ut omnia prima et maxima, omnia meliora et chariora Domino offerantur. Offeramus igitur ei fidem nostram ; offeramus animas nostras, quæ non de terris, sed de cœlis originem habent, et quæ prima in nobis, et præcipua, et maxima sunt. *Et ut darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Turtur enim castissimum animal est : columba vero felle et amaritudine caret. Qui igitur corporis, et animæ castitatem et innocentiam custodiunt, illi equidem par turturum aut duos pullos columbarum Domino offerunt ; et talis quidem hostia Domino placet, in qua nos ipsos ei offerimus et corpus et animam innocenter casteque viventes ei dicamus (841). Talem igitur ho-

(837) S. Greg., lib. xxviii, Mor., cap. 3 : « *Circum- præputia cordis vestri*, id est postquam lu- m a carne exstinguitis, etiam superflua cogita- m resecate. »

(838) Alia multa adduntur in homil. pag. 26, 2.

(839) Vulg., *purificationis.*

(840) Vid. Edit. Rom. S. Brunonis tom. I, pag. col. 1. S. Bernadus serm. 3 in Purific. B. Mar. 968, edit. 2 Mabil.) : « Putas enim, quia dictu- oyses mulierem quæ peperisset filiam immun- esse, non timuerit super matre Domini blasphe- crimen incurrere, et idcirco præmiserit, *pto semine.* Alioquin, ntsi parituram prævi- t sine semine virginem, quæ necessitas erat uscepto semine fieri mentionem ? Patet itaque, lex ista matrem Domini non includit, quæ non pto semine filium peperit, » etc. Et serm. 51, ibid., col. 1191 : « Quid est quod dicimus B. Mariam purificari ? Quid vero quod ipsum Jesum dicimus circumcidi ? Enim vero tam non indiguit illa purificatione, quam nec ille circumcisione. Nobis ergo et hic circumciditur, et illa purificatur, præbentes exemplum pœnitentibus, ut a vitiis continentes, primum per ipsam continentiam circumcidamur, deinde a commissis, per pœnitentiam purificemur. »

(841) S. Ambrosius, lib, v in Hexam., cap. 19, n. 62. « Turturem lex Dei velut castæ hostiæ munus elegit..... Cum Dominus in templo offeretur, oblata est..... Hoc est enim verum Christi sacrificium, pudicitia corporalis, et gratia spiritualis. Pudicitia ad turturem refertur, ad columbam gratia. » Vid. historiam quamdam ap. Gregor. Turon. De glor. conf., c. 34. Beda ad h. l. : « Ovem necesse

etiam matrem Domini offerre decebat, cujus tota vita castitas, et innocentia fuit.

X. *Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus, et timoratus, exspectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo.* Qualis enim, et quantus Simeon iste fuerit (842), breviter ostendit, dum eum justum, et timentem Dominum populi consolationem exspectare, et desiderare dicit, cui et Spiritus sanctus, qui in eo erat, Filii Dei adventum revelaverat atque promiserat. Et hoc est, quod ait : *Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Quanto desiderio videndi **161** Dominum senex iste beatissimus æstuabat, quem jam ætas de hoc sæculo exire cogebat, sed Dei responsio retinebat ? Mori enim cupiens, mori non poterat, quia Christum Domini necdum viderat, de quo sibi factum responsum audierat ; *Non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Hoc igitur desiderabat, hoc mente tractabat, hoc semper cogitabat (843) dicens : Scio, quia veniet : quando eum videbo ? Veni Domine Jesu, solve mihi vincula, et me jam nunc in pacem abire dimittet. Dum autem hoc secum diceret, dum hoc desiderio æstuaret, dictum est illi a Spiritu sancto . . . . . . quem quæris, nunc eum. . . . . . . (844) festina ; vade ad templum. *Et venit in Spiritu ad templum,* id est, Spiritu jubente venit ad templum. *Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, et ipse accepit eum in ulnas suas.* Cum, inquit, parentes ejus puerum Jesum in templum inducerent, ut secundum consuetudinem legis pro eo facerent, occurrit senex, brachia extendit, et parentibus ait : mihi eum date ; mihi debetur, mei officii est ; ad hoc missus sum ; huic obsequio reservatus sum. Deinde lætus et exsultans accepit eum in ulnas suas. Mox senectus fugit, et juvenilis vigor adfuit, et fortitudo. Qui prius se ipsum ferre vix poterat, nunc leviter puerum ferens exsultat. Eleganter igitur dictum est : « Senex puerum portabat, puer autem senem regebat, quem Virgo peperit. et post partum Virgo permansit, ipsum, quem genuit, adoravit. » *Et benedixit Dominum, et dixit : Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel* (845). Te inquit, benedico ; promissio tua completa est. Completum et est desiderium meum, quia video Christum tuum Dominum meum. Dimitte igitur servum tuum in pace, quia vidi salutare tuum. Jesus enim *Salvator*, sive *Salutaris* interpretatur ; de quo scriptum est : « Notum fecit Dominus Salutare suum; ante conspectum gentium revelavit justitiam suam (*Psal.* XCVII, 2). » Hoc enim lumen, hanc lucem, hunc solem, hunc tantum splendorem parasti, atque misisti, ante faciem omnium populorum. Ad quid ? *Ad revelationem, et illuminationem gentium, et ad gloriam plebis tuæ Israel.* Hoc enim lumine et gentes illuminantur, et Judæi glorificantur. Magna enim gloria illis est, quod de illorum gente hoc tantum lumen exortum est (846).

XI. *Et erat Pater ejus et mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo.* Cur autem Pater ejus dicatur Joseph, in sequentibus evangelista ostendit dicens : « Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph (*Luc.* III, 23). » Non igitur in rei veritate, sed in hominum opinione : erat Jesus filius Joseph. *Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur.* Hoc est enim, quod de se ipso Dominus ait : « In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant (*Joan.* IX, 39). » Illis enim *in ruinam* positus est Dominus, qui ejus signo contradicunt. Illis vero *in resurrectionem*, qui ejus signa, et prodigia venerantur, et credunt (847), quoniam illi in interitum ruunt, isti autem ad gloriam resurgunt. Quod enim de Virgine natus, magnum et inauditum

est innocentiæ, et turturem pariter, sive columbam cunjunctionis offerat qui legitime Domino voluerit consecrari. »

(842) De Simeonis hujus laudibus, fuse A. homil. in occursum Domini inter Spur. S. Athanas. tom. II, pag. 419.

(843) Ambrosius lib. II, in Luc., n. 58 : « Et bene justus, qui non suam, sed populi gratiam requirebat, cupiens ipse corporeæ vinculis fragilitis absolvi, sed expectans videre promissum ; sciebat enim quia beati oculi qui eum viderent. Vide justum velut corporeæ carcere molis inclusum velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo... Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Jerusalem, exspectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, complectatur quibusdam suæ fidei brachiis, etc. » S. Augustinus serm. 163, « Quid est enim salutare ejus, nisi Christum ejus ? . . Desiderabant hoc salutare antiqui justi... Dixerunt : *Salutare tuum da nobis ;* Christum tuum cum in hac carne vivimus, videamus. Videamus in carne qui nos liberet a carne ; veniat caro mundans carnem... In hoc desiderio erat ille sanctus senex Simeon : in hoc, inquam, desiderio erat senex ille sanctus et de Deo bene meritus Simeon ; sine dubio et ipse dicebat : *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* In hoc desiderio in talibus precibus responsum accepit, » etc. Vide ejusdem sermonem 277, num. 17 ; serm. 288, num. 2, serm. 370, num. 3, etc.

(844) Hic lacerata codicis nostri pagina, desunt verba aliqua, quorum tamen sensus constat : « Videbis eum quem quæris ; nunc illum Deo offerunt, festina, » etc.

(845) Est responsiorum 2 in fest. Purific. inter responsoria S. Gregorii edita a card. Thomasio, 1, edit. pag. 75, et nunc opp. t. IV, pag. 63.

(846) Theophylactus ad h. l. : « Salutare hoc lumen est ad illustrationem gentium obtenebratarum, et ad gloriam Israelitarum. Christus enim gloria est populi, qui vere Israel est, secundum quod ex illo ortus est. »

(847) S. Gregorius Nyssenus, orat. De occurs. Dom. t. II, pag. 382. « Igitur ruina quidem est iis,

signum est. Huic autem signo nos credimus, Judæi contradicunt. Resurrexit, cœlos ascendit. Et hoc quidem signum est. Sunt autem et multa alia signa, quæ fecit Dominus Jesus, quibus infideles contradicunt, et excæcantur ; fideles credunt, et illuminantur. Sic igitur *positus est* aliis *in ruinam*, et aliis *in resurrectionem. Et* **162** *tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.* Tuam, inquit, ipsius animam pertransibit gladius ; gladius utique spiritus, qui est Verbum Dei (848), ut tibi ex multis cordibus revelentur cogitationes, quas nemo, nisi Spiritu sancto revelante, cognoscere potest. Ut enim de aliis taceamus, ipsas filii sui cogitationes eam cognovisse ex eo intelligere possumus quod ad nuptias vocata, hoc quod ille facere disponebat, ipsa ut faceret admonebat, dicens : « Vinum non habent (*Joan.* II, 3). » Cui cum ille responderet : « Quid mihi et tibi est, mulier? nondum venit hora mea (*ibid.*, 4), » ipsa, gladio spiritus per eam transeunte, futura prænoscens, ait ministris : « Quodcunque dixerit nobis, facite (*ibid.*, 5). » Hoc enim illa non dixisset, si ejus cogitationes non cognovisset. Possumus autem et per hunc gladium, quo non corpus, sed anima, vulneratur, immensum illum dolorem intelligere, quo Virgo beatissima de morte unigeniti Filii sui vulnerata (849) et percussa est. *Ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.* Christi namque passio multorum cordium cogitationes, et secreta mysteria revelavit, quoniam prophetarum dicta, cogitationes, et scripta ibi revelata, et consummata sunt. Quis enim, nisi Christus passus esset, intelligere posset, quid Propheta cogitasset, cum diceret : « Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea? » (*Psal.* XXI, 17.) Itemque : « Ego dormivi, et sommum cepi, et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me (*Psal.* III, 6). » Sunt autem et alia multa nobis quidem revelata, quæ ideo Judæi intelligere non possunt, quia super Christo dicta non credunt. Unde in Apocalypsi cum beatus Joannes omnium prophetarum librum signatum vidisset, multumque fleret, quod nemo eum aperire potuisset, dictum est ei : « Noli flere : ecce vicit Leo de tribu Juda, radix

A David aperire librum, et solvere septem signacula ejus (*Apoc.* V, 5). » Qua in re manifestum est omnium prophetarum cogitationes et occulta mysteria Christi passione revelata esse. Et hoc quidem velum templi significavit, quod eo moriente scissum est, ut omnibus apparerent Sancta sanctorum (850). *Et erat Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser. Hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua, et hæc vidua erat usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis, et obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus, qui exspectabant redemptionem in Israel.* Hæc igitur mulier venerabilis, cujus nobilitas extollitur, con-
B tinentia laudatur, ætas commendatur, religio prædicatur, idonea valde et digna erat quæ Dei Filio testimonium perhiberet (851). Tales enim non minus, quam viri in testimoniis suscipiuntur. *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth.* Multa hoc in loco scribit Matthæus evangelista, quæ Lucas prætermittit. Sicut econtra hæc, quæ hic Lucas, Matthæus prætermisit. Admonitus enim in somnis Joseph, ut Matthæus ait : « Secessit cum puero in Ægyptum, et erat ibi usque ad obitum Herodis (*Matth.* II, 14). » Defuncto autem Herode, rediit in Galilæam, et sicut hic scribitur, habitavit in civitate Nazareth. *Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo.* Secundum humanitatem namque crescebat,
C quia secundum humanitatem puer erat. Divinitas autem crescere non poterat, quia ubicunque est, et omnia continet. Quotiescunque igitur Christus crescit, vel confortatur, vel tale aliquid agit, omnia ad hominem referantur (852).

XII. *Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus Jerosolimam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus.* Religiosi parentes per annos singulos ibant in Jerusalem,

qui propter incredulitatem carnis illius offenduntur; resurrectio vero iis, qui firmitudinem divinæ dispositionis et administrationis agnoverunt. »

(848) Ambrosius ad h. l. n. 61 : « Nec littera, nec historia docet, ex hac vita Mariam corporalis necis passione migrasse... Et ideo prudentiam Mariæ haud ignaram mysterii cœlestis ostendit : » — « Vivum enim verbum Dei, et validum, et acutum omni gladio acutissimo, » etc.

(849) Nyssenus l. all. « Cum fore, ut ipsius Deiparæ animam gladius pertransiret, aperte prædicit eam quæ fuit in cruce passionem. » Vid. Aug. epist. 149 ad Paulin., n. 32, et S. Thomam. III p., qu. 17, art. 4 ad 2.

(850) Mysticas significationes colligit Cornelius a Lapide ad Matth. XXVII, v. 51, Jansenius Concord. cap. 143, Maldonatus, etc.

(851) Beda : « Juxta historiam devotæ conversatio-
D nis et venerandæ pariter ætatis, dignaque per omnia quæ Domino incarnato testimonium ferret, Anna fuisse docetur. »

(852) Hactenus homil. S. Augustin. lib. II, contr. Maximin., n. 7. « Legimus quidem quod » *Jesus proficiebat ætate et sapientia et gratia Dei erat in illo;* « sed secundum formam hominis quam pro nobis accepit ex nobis, non secundum formam Dei, in qua non alienum arbitratus est esse æqualis Deo. Verumtamen etiam in ipsa forma hominis legimus eum ætate et sapientia profecisse, non tamen ut ex non bono bonus fieret, credendo meruisse. » Theophylactus : « Juxta rationem staturæ seipsum pro ipsius capacitate ostendens, dispensationem implebat non assumens sapientiam (quid enim perfectius eo qui ab initio fuit perfectus?), verum paulatim illam denudat. »

163 ut legem audirent, sacrificiis participarent, solemnitatibus interessent, et ejus adhuc umbræ serviebant, cujus jam veritatem tenebant (853). Tota enim illa solemnitas Christi passionem, resurrectionem, et cætera quæ de eo scripta sunt significabat. Erat igitur simul cum cæteris Jesus in solemnitare, qui totius erat causa solemnitatis. Permistus turbis videbatur ab omnibus, laudabatur ab omnibus in lege et prophetis prædicabatur, in sacrificiis significabatur, et a nemine cognoscebatur, quia duplici velamine tegebatur. Inde velamine litteræ, hinc carnis pariete. Unde scriptum est: « En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos (*Cant.* II, 9). » Ipse jugulabatur in agnis, immolabatur in vitulis, et in omnibus sacrificiis offerebatur (854). Mater quoque ejus multa ibi in lege et prophetis cantare audiebat, quæ de ipsa dici intelligebat, et in se jam completa esse sciebat. Qualia sunt: « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (*Isa.* VII, 14). » Itemque: « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet (*Isa.* XI, 1): » et multa alia. Merito igitur per annos singulos illuc veniebant, ubi suas laudes ab omni populo prædicari audiebant. Tandem autem, consummatis diebus, et completa solemnitate, cum redirent, *remansit puer Jesus in Jerusalem.* Tunc enim Judæorum solemnitates completæ sunt, quando Christo Domino nostro a mortuis resurgente, vetera omnia transierunt, et facta sunt omnia nova. Et tunc quidem remansit puer Jesus in Jerusalem, quæ *visio pacis* interpretatur (855), per quam sanctam Ecclesiam intelligimus. Unde et dicitur: « Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion (*Psal.* LXXV, 3). » Hoc autem parentes ejus, id est Synagoga, et Judæorum populus non cognoverunt; sed *eum in comitatu esse æstimantes, venerunt iter diei.* Stulti Judæi, qui secum adhuc eum esse putabant, quem jam occiderant, et dicentem audierant: « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta (*Luc.* XIII, 35). » Et in Psalmis: « Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine (*Psal.* LIV, 8). » — *Requirentes autem eum inter cognatos, et notos, et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem requirentes eum.* Hoc enim tunc spiritualiter completum est, quando post Christi passionem quidam Judæorum corde compuncti venientes ad apostolos, (hoc enim fuit quærere Christum, et redire in Jerusalem) dixerunt: Quid faciemus, viri fratres? » (*Act.* II, 31). Quibus apostolus Petrus: « Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum (*ibid.*, 38). » Hos igitur et cæteros, qui tunc temporis crediderunt, significabant parentes Jesu; quoniam sicut illi ignorantes eum perdiderant, ita et isti ignoranter eum occiderant. Unde et beatus Petrus: « Et nunc, fratres, inquit, scimus, quoniam per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri (*Act.* III, 17). » Merito autem parentes Jesu hoc in loco Synagogam et Judæos significant, quando in Jerusalem eum duxisse narrantur, ut ea in significatione jam fieri viderent, quæ postea in cruce passurus erat. *Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem.* Port triduum in templo invenitur Jesus; quia post resurrectionem, quæ die tertia facta est, ab his, qui eum quærunt, in Ecclesia reperitur (856). Ante triduum quidem non inveniebatur, quia non Deus, sed homo tantum ab hominibus putabatur. Sed ubi invenitur? In templo, in Ecclesia, in conventu fidelium, in medio doctorum, et in cœtu episcoporum. Qui igitur quæris Jesum, veni ad templum, veni ad Ecclesiam, veni ad episcopos et sacerdotes, audi quid ipsi dicunt, ibi enim videbis Jesum (857). Ibi sedet in medio doctorum, in cordibus eorum. Ibi eos audiens docet, et interrogans instruit. Illi omnes actus nostri et cogitationes respondent. Nihil ei absconditur, omnia videt, et cuncta ei loquuntur. *Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia, et responsis ejus.* Ipse igitur interrogabat, ipse respondebat, ipse et suas, et illorum quæstiones solvebat; morem agens peritissimi **164** magistri, qui nunc interrogando, nunc respondendo, discipulos instruit (858). *Et videntes admirati sunt.* Admirati, inquit, sunt parentes ejus, cum eum in templo in medio doctorum sedere vidissent. Admirantur usque hodie Judæi quicunque ad Ecclesiam veniunt, et ad fidem convertuntur, dum ibi Christum vident, quem ipsi Messiam vocant,

(853) Beda in homil. de hoc loc.: « Quod ergo Dominus per omnes annos cum parentibus in Pascha Jerosolymam venit; humanæ nimirum est humilitatis indicium... Servavit ipse legem quam dedit; ut nobis, qui puri homines sumus, servandum per omnia quidquid Deus jubet, ostenderet. »

(854) S. Augustinus, lib. XXII contr. Faust., c. 17: « In eo populo hæc rite celebrata sunt, cujus et regnum et sacerdotium, prophetia erat venturi regis et sacerdotis, ad regendos et consecrandos fideles in omnibus gentibus, et introducendos in regnum cœlorum, et sacrarium angelorum, ac vitam æternam. »

(855) Idem S. Aug. enarrat in Psal. IX, n. 12: « Jerusalem gestat imaginem Ecclesiæ... quia Jerusalem interpretatur *visio pacis.* » Vid. enarrat. in Psal. L, n. 22; in Psal. LXI, n. 7, etc.

(856) Metaphrastes in Catena Corderii: « Quam ob causam non prima aut secunda, sed tertia die quæsitus a parentibus invenitur? Ut sepulturam hinc fortassis suam ac triduanam significet resurrectionem. »

(857) Origenes homil. 19 in Luc.: « Ubi igitur inveniunt eum? In templo. Ibi enim invenitur Filius Dei. Si quando et tu quæsieris Filium Dei, quære primum in templo: illuc propera; ibi Christum sermonem atque sapientiam, id est Filium Dei reperies; » et homil. 20: « Quæsierunt in templo, sed apud magistros, et in medio præceptorum inveniunt eum. Ubicunque magistri fuerint, in medio magistrorum invenitur Jesus, si tamen magister sedeat in templo, et nunquam egrediatur ex eo. »

(858) Præclare Beda: « Quia enim Deus et homo est, nunc excelsa deitatis, nunc infirma præfert humanæ fragilitatis. Quasi homo seniores interro-

quem in Synagoga, et inter cognatos, et notos, nulla illorum expositione videre, vel intelligere potuerunt. *Et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic ? Ecce pater tuus, et ego dolentes quærebamus te.* Diximus jam, per matrem Domini Synagogam significari, de qua Dominus secundum carnem originem duxit. Hæc autem quocunque tempore ad Ecclesiam veniens, ibique veritatem intelligens, suam ignorantiam, et Christi absentiam admiratur et admirando dicit : *Fili, quid fecisti nobis sic ?* Cur nos reliquisti, et ad gentium Ecclesiam pertransisti ? Ecce pater tuus, populus Judaicus, et ego dolentes quærebamus te. Hoc est enim, quod Apostolus ait : « Testimonium illis perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam (*Rom.* x, 2). » Quærunt Jesum, et non inveniunt, quia nondum ad templum, et ad Ecclesiam pervenerunt. *Et ait ad illos : Quid est quod me quærebatis ? Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse ?* Quid est, inquit, quod me quærebatis ? Quid est, quod me in comitatu infidelium, et extra Ecclesiam esse putabatis ? hic eram : hic me quærat, qui quærere vult. An nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, et inter illos, qui Patris mei voluntatem faciunt, oportet me esse ? *Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad illos.* Cur non intellexerunt ? Quoniam eos significabat. *Et descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis.* Audiant hoc subditi, et subditi esse non dedignentur, siquidem omnibus prælatus subditus fieri non est dedignatus (859). Prælati quoque non superbiant, et in Joseph prælato, ei in Christo subdito intelligant, quia sæpe fit ut majoris meriti sint subditi quam prælati. *Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.* Nisi enim ipsa ea conservasset, nos ea non haberemus. De ejus namque thesauris nos ista suscepimus. *Et Jesus proficiebat sapientia, ætate, et gratia apud Deum, et homines.* Proficiebat (860) enim non secundum divinitatem, quæ quidem in nullo vel crescere vel minui potest, sed secundum humanitatem, qua nobis similis factus est.

XIII. Hinc autem sequitur, quo tempore Joannes Baptista baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum prædicare cœpit. Quod quia in Matthæo expositum est, ut hic exponatur, necessarium non est. Sed notandum quod non solum aqua, sed et pœnitentia baptismus vocatur (861). Prædicabat igitur Joannes baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, sed non dabat remissionem peccatorum. Unde et his, quos baptizabat, dicebat : « Ego quidem baptizo vos in aqua ; qui autem venit post me, fortior me est, ipse vos baptizati in Spiritu, et igne (*Luc.* III, 16). » Illis itaque baptismus, significatio, et præparatio quædam erat futuri baptismi. [CAP. III.] *Et interrogabant eum turbæ dicentes : Quid ergo faciemus ? Respondens autem dicebat illis : Qui habet duas tunicas det non habenti, et qui habet escas similiter faciat.* In una enim tunica tantum vestimenti intelligitur, quantum unicuique sufficere possit ad corporis necessaria. Qui ergo his superabundat, det non habenti (862). His igitur verbis tenacitas, et avaritia tollitur, et pietas, et misericordia commendatur (863). *Venerunt autem et publicani, ut baptizarentur,* **165** *et dixerunt ad illum : Magister, quid faciemus ? At ille dixit ad eos : Nihil amplius, quam constitutum est vobis, faciatis.* Hoc enim constitutum fuerat, quod et cæteris omnibus. Una enim lex omnibus per Moysem data fuerat. Unde et Dominus ipse et dicebat : « Super cathedram Moysis sederunt Scribæ, et Pharisæi ; quæcunque dixerint vobis facite (*Matth.* XXIII, 2). » Hoc enim unum constitutum, si bene intelligatur, omnibus sufficit ad salutem. *Interrogabant autem eum et milites dicentes : Quid faciemus et nos ? Et ait illis : Neminem concutiatis, nemini calumniam faciatis, sed contenti estote stipendiis vestris.* His enim docemur ut eos, quos ad vitæ perfectionem convertere nequimus, saltem, ut se a malo contineant, admoneamus. Hoc enim aliis prodest, et illis non obest.

ga. ; quasi Deus quæ seniores et docti mirentur respondet ; quasi Dei Filius in templo Dei commoratur ; et quasi filius hominis cum parentibus quo jubent regreditur. »

(859) Bernardus, hom. I sup. Miss. est : « Erat subditus illis : quis ? quibus ? Deus hominibus, Deus, inquam, cui angeli subditi sunt, cui principatus et potestates obediunt. Subditus erat Mariæ : nec tantum Mariæ, sed etiam Joseph propter Mariam. Mirare ergo utrumlibet, et elige quid amplius mireris, sive filii benignissimam dignationem, sive matris excellentissimam dignitatem ; utrinque stupor, utrinque miraculum ; et quod Deus feminæ obtemperet, humilitas absque exemplo ; et quod Deo femina principetur, sublimitas sine socio...... Disce homo obedire, disce terra subdi, disce pulvis obtemperare... Deus se humiliat, et tu te exaltas ? Deus se hominibus subdit ; et tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis auctori ?... Si hominis, o homo, imitari dedignaris exemplum, certe non erit tibi indignum, sequi auctorem tuum. »

(860) Vide dicta superius num. 11.

(861) S. Gregorius Nazianzenus, orat. 39, pag. 634, plura baptismorum genera recensens, facit quintum pœnitentiæ baptismum : « Quintum locum lacrymarum baptismus tenet. »

(862) Beda aliter : « Per hoc quod tunica plus est necessaria usui nostro quam pallium, ad fructum dignum pœnitentiæ pertinet, ut non solum exteriora quæque et minus necessaria, sed ipsa valde nobis necessaria dividere cum proximis debeamus. »

(863) Ambrosius, l. II, in Luc., n. 77 : « Singulis generibus hominum conveniens tribuit S. Joannes Baptista responsum... Sed hæc et alia officiorum præcepta propria singulorum : misericordiæ communis est usus, ideo commune præceptum est, omnibus officiis, omnibus ætatibus necessaria, et ab omnibus deferenda... Misericordia enim plenitudo virtutum est : et ideo omnibus est proposita perfectæ forma virtutis, ne vestimentis alimentisque suis parcant. Misericordiæ tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur ; ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiatur. »

Gentiles enim erant isti, et majora suadenti non A credidissent (864).

XIV. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Eli, qui Mathat, qui fuit Levi.* Aliter autem secundum Matthæum Joseph filius est Jacob (*Matth.* I, 15), qui fuit Mathat, qui fuit Eleazar. Duorum igitur filius est Joseph, Eli scilicet et Jacob. Sed alterius secundum carnem, et alterius secundum legem (865). Præcipit enim lex ut si frater mortuus fuerit non habens semen, frater ejus defuncti uxorem suscipiat, ad suscitandum semen fratris sui. Mortuus est igitur Eli sine semine, cujus uxorem accepit Jacob, de qua genuit Joseph. Sic igitur Joseph duorum patrum filius est, alterius secundum carnem, et alterius secundum legem. Dicuntur autem B fratres, non solum ex eisdem parentibus natis, verum etiam omnes, qui de eadem tribu sunt. Unde et Booz, quamvis non fuisset filius Elimelech et Noemi, accepit tamen Ruth Moabitidem uxorem Maalon, eo quod esset de tribu Juda, sicut et ille, et genuit ex ea filium, quem vocavit Obeth. Fuit igitur Obeth filius Booz, et Maalon, sicut Joseph filius Eli et Jacob. [CAP. IV.] *Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane, et agebatur a Spiritu in desertum diebus quadraginta; et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo, et ipse docebat in Synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus.* Non est autem intelligendum quod statim post jejunium (866) de deserto Dominus rediens, in Synagogis prædicare, et miracula facere cœpisset. Alioquin C verum non esset, quod Joannes de vini miraculo ait: « Hoc fecit initium signorum Jesus in Chana Galilææ, et manifestavit gloriam suam *Joan.* II, 11). » Intelligendum est igitur quia toto illo anno, quo Salvator noster baptizatus fuerat, neque in Synagogis publice prædicavit, neque miracula aliqua fecit. Habebat tamen paucos discipulos, sicut et Joannes, qui eum sequebantur et audiebant. Anno autem jam fere evoluto, cum iterum Joannes eum ambulantem vidisset, ait: « Ecce Agnus Dei (*Joan.* I, 36); » et audientes duo discipuli ejus, quorum alter erat Andræas frater Simonis Petri, secuti sunt

Jesum, et mansuerunt cum illo die illo. Illo i[...]
et non amplius. Tunc autem Andræas, duxit [...]
suum Simonem ad Jesum. Cui Dominus: [...]
inquit, Simon filius Jona? Tu vocaberis [...]
quod interpretatur *Petrus*. In crastinum au[...]
luit exire in Galilæam, et invenit Philip[...]
dicit ei: Sequere me (*Joan.* I, 42), » — « Die au[...]
tio nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ, [...]
mater Jesus ibi. Vocatus est autem Jesus, [...]
puli ejus ad nuptias (*Joan.* II, 1). » Illi [...]
discipuli, quos tunc habebat, nondum enim a[...]
vocaverat. Postea enim, ut alii evangelis[...]
bunt, Petrum et Andræam, qui pridie ad eu[...]
runt et Jacobum, et Joannem ad mare Gali[...]
piscatione vocavit (*Matth.* x, 1; *Marc.* III, 1[...]
VI, 13). Post hæc autem, « cum Dominus [...]
quia Joannes traditus esset, » ut Matthæus [...]
lista scribit, « descendit in Capharnaum mari[...]
et habitavit ibi (*Matth.* IV, 13). » Inde publi[...]
dicare cœpit, et divulgata est fama ejus pe[...]
terram illam. [CAP. V.] *Cum autem undiqu[...]*
irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et [...]
bat secus stagnum Genezareth. Ascendens a[...]
unam navem, quæ erat Simonis, rogavit eum
reducere pusillum, et sedens docebat de navic[...]
bas. Ut cessavit **166** *autem loqui, dixit a[...]*
nem: Duc in altum, et laxate rete ad captu[...]
cum hoc fecissent, concluserunt piscium multi[...]
copiosam. Et venientes socii, qui erant in al[...]
impleverunt ambas naviculas, ita ut mergerent
viso miraculo, Simon perterritus ait: *Ex[...]*
Domine, quia homo peccator sum. Cui ips[...]
timere. Ex hoc jam homines eris capiens. C[...]
illi ad suam, et illi ad suam stationem perre[...]
paululum commoratus, vocavit Petrum, et An[...]
dicens: « Venite post me, et faciam vos fier[...]
tores hominum. At illi, relictis omnibus, [...]
sunt eum. Et procedens pusillum, vocavit Ja[...]
et Joannem, et secuti sunt eum (*Matth.* [...]
Marc. I, 17). » Sic igitur se habet ordo. Un[...]
nifestum est quod ea, quæ hic sequuntur, n[...]
vant ordinem. Sed quia constat, Salvator[...]
strum duos annos tantummodo, et tres mens[...]
dicasse (867) (si quidem illo anno, quo ba[...]

(864) Vide S. Maximum seu A. alium serm. 82 D inter August. et Ferrandi Parenæticum ad Reginum comitem.

(865) De genealogia J. C. apud Lucam collata cum illa quæ exstat apud Matthæum, multi multa. V. Papebrochii diff. theogenealogicam in Propylæo, et Calmet dissert. De conciliatione genealogiarum, etc.

(866) Vide evangelicam harmoniam nomine Ammonii Alex. tom. III biblioth. PP. edit. Lugd., p. 269 et ex recentioribus Jansenium in evangelica Historia præposita Concordiæ; Tirinum in Chronico sacr., cap. 49; Joannem de la Haye in evangelicæ dispositionis summario; Calmet in harmonia IV evangelior., etc., qui ferme in hoc rerum ordine conveniunt, ut J. C. post jejunium et baptismum Joannis; quarum rerum alii aliam anteferunt, vel

postponunt; testimonia de se habuerit a [...]
data; hinc Andræam et Petrum, Philippum [...]
thanael ad Christum acessisse putant; nup[...]
cutæ sint in Chana Galilææ, inde Capharnau[...]
dem deducunt, post, Hierosolymam temp[...]
schalis, etc. Idem quod A. noster, præmonu[...]
init. lib. II, in Luc.: « Ne quis legentium [...]
ea quæ per ordinem sunt exponenda, post [...]
40 jejunium confestim facta, sed post ali[...]
Domino miracula, vel in Judæa, vel in Gali[...]
trata, potius animadverteret esse secuta. »

(867) Est hæc opinio multorum recentior[...]
tavii præsertim, cum in libris De doctrina [...]
rum lib. XII, c. 17, tum in animadversioni[...]
Epiphanium, pag. 203. Monelia quoque D[...]
Chr., cap. 5, n. 37 invictis rationum momen[...]
hanc opinionem asseverat. Fatendum est [...]

est, a predicatione quievit) volo hic breviter retractare atque corrigere quædam, quæ me in Apocalypsi minus caute dixisse memini. Cum enim illum locum exponerem, in quo mulier a facie draconis in deserto fugisse narratur, ubi pascuit eam per tempus, et tempora, et dimidium temporis, id est diebus mille ducentis sexaginta, dixi, Christum tres annos et dimidium prædicasse. Sed hæc non ad Christum, sed ad tempora Antichristi referenda erant, qui tres annos et dimidium regnabit, in quibus Salvator noster cibis spiritualibus, et Scripturarum consolationibus, et sanctorum exemplis sanctam Ecclesiam pascet et nutriet, ne in illa tam immensa perturbatione nimium fatigata deficiat. Sed de his hactenus.

XV. ***Et egressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo*** (868). Prædicaverat enim Dominus Jesus in Judæa, et suæ virtutis potentiam in signis, et miraculis ostenderat, et deinde regressus est in Galilæam. Sed quomodo regressus est? *In virtute Spiritus.* Semper enim Filius in Patre, et Pater in Filio, et in utroque Spiritus sanctus. Quamvis igitur semper in virtute Spiritus iret Jesus, tunc tamen hoc præcipue agere videbatur, quando in sermone, et opere suæ virtutis potentiam demonstrabat. Unde et subditur: ***Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus.*** Ideo enim ab omnibus magnificabatur, quia in virtute Spiritus prædicabat. ***Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die Sabbati in Synagogam, et surrexit legere. Et traditus est illi liber prophetiæ Isaiæ.*** In Nazareth nutritus erat, sed litteras in Nazareth non didicerat. Surrexit tamen legere, quatenus his, inter quos nutritus fuerat, legendo miraculum faceret: nunquam enim alibi hoc eum fecisse legimus. Si enim alibi hoc fecisset, litteras a magistro didicisse putaretur. Hoc autem isti opinari non poterant, qui eum ab infantia cognoverant, et in scholis nunquam viderant, et nunquam amplius legentem audierant. Sed nota, quod ait: ***Intravit secundum consuetudinem suam in synagogam.*** Hanc enim consuetudinem Christiani habere debent, ut quotidie ad ecclesiam veniant, quotidie vel ipsi legant, vel, si hoc non valeant, alios legentes audiant. ***Et ut revolvit librum, invenit ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit*** *me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium synagogæ oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos: quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus.* Non enim mirabantur quia legebat, nisi fortasse pro eo, quod litteras non didicerat; sed quia ea quæ legebat mirabiliter exponebat. Erant enim verba illius gratiæ plena, cunctisque ad audiendum suavia; secundum illud: « Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis (*Psal.* XLIV, 3). » Itemque: « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel, et favum ori meo (*Psal.* CXVIII, 103). » Hanc enim gratiam, et dulcedinem non tantum lectio, quantum lectionis expositio dabat. Videamus igitur, quid hæc Isaiæ prophetæ, imo Salvatoris nostri lectio significet (869). De se enim ipse eam intellexit, et in se dixit completam. *Spiritus,* inquit, *Domini super me.* Ipse enim est ille **167** *flos de radice Jesse,* « super quem requiescit Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ, et intellectus, Spiritus consilii, et fortitudinis, Spiritus scientiæ, et pietatis, et Spiritus timoris Domini (*Isa.* XI, 1). » (870).) Ipse est, de quo scriptum est: « Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis (*Psal.* XLIV, 8). » Decet enim, et multum convenit ut talis eligatur, et in regem ungatur, qui et iniquitatem oderit, et justitiam dilexerit. Dicat igitur: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.* Illis utique pauperibus, de quibus dicitur: (871) « Beati pauperes spiritu (*Matth.* V, 3). » Unus ad eum dives venit, qui, ejus verbis auditis, tristis abiit, quia multas habebat possesiones. Merito igitur non divitibus, sed pauperibus Dominus prædicat (872). Sanat autem contritos corde, quia talibus ejus medicina facile subvenit. De quibus Psalmista; « Sacrificium inquit, Deo spiritus contribulatus, cor contritum, et humiliatum Deus non spernit (*Psal.* L, 19) (873). » Habeat igitur cor contritum, qui a Deo sanari desiderat. Prædicat et captivis remissionem, non qua

quæ invicta argumenta hic vocat, conjecturas mire incertas a Grotio appellari; et multo fortasse plures contrarium sententiam tueri. Eusebius quidem ex Vett. et in H. E. l. I, c. 9 et in E. D. l. VIII. Christi prædicationi Τρια και ἡμισυ ἐτη tribuit; idemque facit Theodoretus in cap. 9. Dan. et Hieron. Præterea ex recentioribus Jansenius, Toletus, Emmanuel Sa, a Lapide, Jo. de la Haye, Calmet, etc., qui postremus Grotium, Ligfootum, aliosque heterodoxos ejusdem sententiæ profert.

(868) Hæc expositio eadem legitur in hom. 4 post Epiph. sub nomine Emisena edita.

(869) Est locus Isaiæ 61 de quo præ cæteris Hieronymus lib. XVII in Isai.

(870) Hieronymus ad Isai. loc. « Cujus unctio illo expleta est tempore, quando baptizatus est in Jordane, et Spiritus S. in specie columbæ descendit super eum, et mansit in illo, de quo et hic idem propheta dicebat; » *Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum Spiritus Dei,* etc.

(871) Matth. V, 3. Hier.: « Unctus est igitur Spiritu sancto, ut annuntiaret pauperibus, sive mansuetis, dicens eis in Evangelio: *Beati pauperes spiritu,* » etc.

(872) Hinc. hom. cui aliqua addita sunt, post quæ eadem verba occurrunt.

(873) Hieron: « Et missus est ad sanandum eos,

dimittantur a Babyloniis (874) sed qua liberentur a A dæmoniis. Prædicat et cæcis visum, interiori lumine excæcatis. De qua scilicet cæcitate Apostolus ait : « Cæcitas ex parte contigit in Israel (*Rom.* xi, 25). » Dimittit confractos in remissionem, quia quos diabolus lædendo contriverat, ipse sanando, et peccata dimittendo, ad indulgentiam vocat. Annum vero Domini acceptum, et diem retributionis prædicat dicens : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum (*Matth.* iii, 2). » Itemque : « Multi prophetæ, et reges voluerunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt, et audire, quæ auditis, et non audierunt (*Matth.* xiii, 17). » De hoc anno accepto, et hoc die retributionis Apostolus ait : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (*I Cor.* vi, 2). » Et dicebant : B *Nonne hic est filius Joseph?* Hoc igitur solum minus habere videbatur, quod extraneus non erat, quod ejus parentes noverant, et quod ibi nutritus fuerat (875). Si enim aliunde venisset, eisque omnino incognitus esset, tunc eis per omnia venerabilis, omnique reverentia dignus haberetur (876). *Utique dicitis in hanc similitudinem : Medice, cura teipsum. Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua.* Hoc enim derogando dicebant, et ea, quæ de ipso audierant, non credebant. Et tale est ac si dicerent : Si medicus es, si infirmos curare, et languores pellere potes, quod nos non credimus, cura prius teipsum, cura carnem tuam, parentes scilicet, vicinos, propinquos, et patriam tuam, et ea, quæ in Capharnaum, et aliis civitatibus C te fecisse audivimus, fac et hic in patria tua, ut non videamus. *Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua.* Ideo, inquit, non curo patriam meam, quia ei acceptus non sum, quia fidem in ea non invenio, et quia mihi, sicut cæteri, non credunt in patria mea (877). Delectatur in verbis meis, admiratur in sermonibus meis, et scandalizatur in parentibus meis ; tantoque me minus cognoscit, quanto plus præ cæteris me notum habuit. *In veritate dico vobis : Multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus, et mensibus sex cum facta esset fames magna in omni terra ; et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Saraptam Sidoniæ, ad mulierem viduam.* Non ad vos, inquit, missus sum ; non vos curare, et sanare veni, quia non ad omnes viduas missus est Elias. Hoc enim ille significabat ; et quod ego in veritate, hoc ille in umbra faciebat. Illam ego viduam curare, illam cibis spiritualibus satiare, et ab omni fame, et penuria eripere veni, de qua scriptum est : « Viduam ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus (*Psal.* cxxxi, 15). » Hæc enim vidua est sancta Ecclesia universaliter (878), et unaquæque fidelium **168** anima singulariter intelligi potest. Venit enim Dominus vocare omnes, prædicare omnibus, sed non venit sanare et a fame eripere omnes. Nisi enim venisset, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccatis suis. Prædicante itaque Domino, cœlum aperitur, fames tollitur, et fideles animæ cœlesti nectare inebriantur. Econtra autem infidelibus, et iniquis minatur dicens : « Ecce ego immittam in vos non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei (*Amos.* viii, 11). » Sequitur : *Et multi leprosi erant in Israel sub Eliseo propheta, et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus.* Similitudo eadem, quæ superior. Multi enim leprosi multi sunt peccatores. Unus Naamam unus populus gentium sive unusquisque fidelis intelliguntur. Hic autem ad Dominum veniens, et ejus tandem sermonibus credens, baptizatus, sanatus et mundatus est. *Et repleti sunt omnes in Synagoga ira, hæc audientes.* Ira repleti sunt, quoniam hæc adversum se dicta fuisse intellexerunt, neque indignos æstimari agnoverunt, quos ille talis, tantusque propheta visitare debuisset. *Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem et duxerunt illum usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum ibat.* Sæviant homines, quantum velint, fremant et irascantur ; securus est Dominus, nihil timet, omnia in potestate habet, et nisi ipse velit, teneri non potest (879). Non tamen resistit, sed per medium inimico-

i

qui corde contriti sunt et dicunt : *Cor contritum et humiliatum Deus non* despicit. »

(874) Quamvis enim Hugo et nonnulli alii de Babyloniis litteralem sensum esse putent ; hos tamen refutat a Lapide, etc.

(875) Beda : « Quanta Nazarenorum cæcitas, qui eum quem in verbis factisque Christum esse cognoscunt, ob generis tantum notitiam contemnunt. »

(876) Homil. S. Brunonis ser. 2, post. iii, Dom. Quadr.

(877) Ambrosius, n. 46, hoc ad invidiam civium refert. « Non mediocriter invidia proditur, quæ civicæ charitatis oblita, in acerba odia causas amoris inflectit, » etc,

(878) Idem Ambros. n. 50 : « Diximus enim in libro alio (De viduis cap. 3), in vidua illa, ad quam Elias directus est, typum Ecclesiæ præmissum...Populus ille ex alienigenis congregatus, populus ille ante leprosus, » etc. Ante Ambrosium Origenes homil. 33. in Luc. « Puto plus juxta sacramentum, quam juxta litteram verum esse quod D dicitur ; ficet Jeremias in Anathot patria sua non fuerit acceptus, et Isaias, quæcunque fut patria illius, et reliqui prophetæ, sed magis mihi videtur sic intelligi, ut dicamus patriam fuisse omnium prophetarum, populum circumcisionis, et hanc non recepisse prophetas, et eorum vaticinia, porro nationes quæ longe fuerant a prophetis, et eorum notitiam non habebant, suscepisse vaticinium J. C. » *Nemo est ergo propheta acceptus in patria sua,* « hoc est in populo Judæorum. Nos autem, qui eramus alieni a testamento, et peregrini a promissionibus, toto prophetas, corde suscepimus. »

(879) Beda : « Simul intellige, non ex necessitate fuisse, sed voluntariam corporis passionem : nec captum a Judæis, sed a se oblatum. Etenim quando vult, capitur ; quando vult, labitur ; quando vult, suspenditur ; quando vult, non tenetur. »

ı transiens, canes contemnit hinc inde latrantes)). *Et descendit in Capharnaum civitatem Gali-, ibique docebat eos Sabbatis, et stupebant in ;rina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.* In ıstate namque erat sermo ipsius, quia neque l diceret excogitabat, neque blandiendo cuilibet ıebatur sed sicut potestatem habens, majoribus inoribus, et languoribus, et dæmonibus impera- *Et in synagoga erat homo habens dæmonium undum et exclamavit voce magna dicens: Sine.* ıoc enim, quod *sine* clamabat, se jam teneri ificabat. Dicebat ergo, Noli nos pellere. Noli inquietare. Sine et dimitte nos (881). *Quid no-et tibi, Jesu Nazarene?* Quid non sequeris? Tu ım, nos terram; tu justos, nos peccatores ha-nus. Nihil nobis commune est. Displicet nobis l tibi placet; placet nobis quod tibi displicet. *'sti perdere nos. Scio te, quis sis, sanctus Dei.* ıs enim Dominus dæmonia perdit, quoties vi-t nocendi potestatem eis aufert. Sed unde dæ-ia Christum cognoscunt, nisi in ejus virtute n ferre non possunt? Quid enim, eo præsente quente, malignos spiritus sensisse putamus, n ejus discipulis ejus nomen ferre non pote-? *Et increpavit illum Jesus dicens: Obmutesce, :i ab illo. Et cum dæmonium projecisset illum :dium, exiit ab illo, nihilque eum nocuit.* Appa-ım quanta violentia et indignatione hominem uerit, cum eum in medium relinquendo projece-ihil tamen ei nocuit, quia nihil ei nocere po-(882).

I. *Factum est autem, cum turbæ irruerent m, ut audirent Verbum Dei, et ipse stabat stagnum Genesareth* (883). Stagnum Genesareth ı est, quod mare Galilææ. Unde et Matthæus ıadem scribens ait: « Ambulans autem Jesus mare Galilææ vidit duos fratres, Simonem, ›catur Petrus et Andræam fratrem ejus mitten-te in mare; erant enim piscatores, et vocavit *Matth.* IV, 18). » Matthæus itaque, aliis omni-A bus, quæ in hoc evangelio narrantur, prætermissis, solam apostolorum vocationem scribit. Lucas autem non solum apostolorum vocationem, sed et alia, quæ tunc temporis Dominus egit, latius narrat. Nemo hic narrationis ordinem quærat, ubi ea, quæ posterius scribuntur, tempore priora inveniuntur. *Et vidit duas naves stantes secus stagnum; piscatores autem descenderant, et lavabant retia.* Duæ naves duo populi sunt, Judæorum scilicet, et gentium (884). Piscatores **169** autem utriusque populi doctores, et rectores intelliguntur; et in altera quidem pontifices, et sacerdotes, in altera vero philosophi, et poetæ piscari solebant. Retia autem lavare, est suæ prædicationis sententias exponere, et dilucidare (884*).

B *Ascendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum, ut a terra reduceret pusillum, et sedens docebat de navicula turbas.* In naviculam Simonis Dominus ascendit, quia ad Synagogam et Judæorum populum prædicare venit. Unde ipse ait: « Non sum missus, nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel (*Matth.* XV, 24). » De hac enim Simonis navicula Apostolus ait: « Qui operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes (*Galat.* II, 8). » Simonis igitur navicula Synagoga est, in qua Dominus residens turbas docebat, quia ibi Evangelia prædicavit, quibus omnes gentes docentur et ad fidem vocantur. *Ut cessat autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam.* Tunc enim Dominus loqui

C cessavit, quando post passionem suam a prædicatione quievit. (885) Et tunc quidem præcepit Simoni, aliisque apostolis omnibus, ut naviculam in altum ducerent, et retia in capturam laxarent, dicens eis; « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (*Matth.* XXVIII, 19). » Itemque: « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*ibid.*). » Mare igitur est mundus. Unde Psalmista: « Hoc mare magnum, et spatiosum, illic reptilia, quorum

)) Hactenus homil.

I) Explicat Beda: Paululum a me vexando ce. In Græco ἔα hic in Luca, quod interpres red-imperativo *sine*. Eadem Græca vox habetur Marcum I, 24, ubi hæc pariter historia tur, licet Græcam particulam latine in-ıs non reddiderit; sed alia; *Quid nobis, Jesu Nazarene? venisti perdere nos*, etc. Hic omittit Itala versio. Erasmus putat ἔα rectius, ut sit adverbium Græcis, nobis interjectio nantis. Grotius quoque profitetur non assen-ı putantibus, aut verbum esse, aut interje-m ex verbo, sed Hebræum הה et אחה, unde fecerint ἔα, quod apud Æschylum in Pro-:o ἆ ἆ ἔα ἔα pro quo Latinis. *ah*. De eadem . voce Georgius Raphelius in Adnotation. t. I, ı, ex Arriano. Cum sensus constet, hæc ne-da.

) Conciliationem Lucæ cum Marco scri-I, 26. *Et discerpens eum spiritus immundus amans voce magna exiit ab eo.* V. apud Bedam ırpretes.

) Bonfrerius in Onomast.: « Genesar et Gene stagnum seu mare Galilææ appellatum est; regio item adjacens, terra Genesareth dicta est. » Vid. S. Hieron. in cap. XIV, Matth., et Bedam hic; ex quo hoc, ut puto, desumpsit: ait enim Beda: « Stagnum Genesareth idem dicunt esse quod mare Galilææ, vel mare Tiberiadis... Hebrææ linguæ consuetudine omnis aquarum congregatio, sive

D dulcis, sive salsa, mare nuncupatur: qui lacus, interfluente Jordane 140 stadiis in longitudinem, et 40 extenditur in latitudinem. »

(884*) Beda: « Duæ naves secus stagnum positæ, circumcisionem et præputium figurant. »

(884) Item Beda: « Piscatores sunt Ecclesiæ doctores, qui nos rete fidei comprehensos... terræ viventium advehunt. Quasi enim quædam retia piscantium sunt complexæ prædicantium dictiones. » Ante Bedam Ambrosius l. IV in Luc., n. 71: « Quæ sunt autem apostolorum quæ laxari jubentur retia, nisi verborum complexiones et quasi quidam orationis sinus, et disputationum recessus, qui eos quos ceperint non amittant? »

(885) Beda: « Ut quod dicit item Petro: *Duc in altum et laxate retia vestra in capturam*, ad remotiores gentes, quibus postea prædicatum est, pertineat. »

non est numerus (*Psal.* CIII, 25). » De cujus altitudine, et profundo sic ait : « Deus noster refugium, et virtus, adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. Propterea non timebimus, dum conturbabitur terra, et transferentur montes in cor maris (*Psal.* XLV, 2, 3). » Retia vero Evangelia sunt, quorum sententiis fideles animæ capiuntur, et illaqueantur. Multa enim retia multosque piscatores habet Ecclesia. *Et respondens Simon dixit illi : Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Sic enim et Synagoga, quamvis multum laborasset, retia misisset, Scripturas exposuisset, legem et Prophetas prædicasset, tamen quia hoc in nocte, id est, in tenebris ignorantiæ faciebat, siquidem quod diceret, non intelligebat, valde paucos ex gentili populo capere, et ad se convertere potuit. *In verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam.* Hoc est enim, quod per Psalmistam dicitur : « Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum (*Psal.* XXXIX, 6). » Itemque : « Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur (*Psal.* CXXXVIII, 17 *et* 18). » *Rumpebatur autem rete eorum, et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adjuvarent eos. Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut mergerentur.* Tunc enim Ecclesiæ apostolorum rete rumpitur, quando Judæi, hæretici, et infideles violentis argumentationibus Evangelicæ prædicationi contradicunt (886). Unde Apostolus ; « Ostium mihi magnum apertum est, et evidens, et adversarii multi (*I Cor.*, XVI, 9). » Veniunt igitur his in adjutorium socii de alia navi, quia ex aliis omnibus Ecclesiis episcopi, et sacerdotes undique in unum conveniunt, veritatem aperiunt, hæreticos damnant, et eos, quos illi fraudulenter deceperant, ad fidem et Ecclesiam revocant: *Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi a me, quia homo peccator sum Domine. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura piscium quam ceperunt. Similiter autem Jacobum et Joannem, filios Zebedæi, qui erant socii Simonis.* Apostolus enim dicit : « Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut perdat sapientia ;

A et infirma mundi elegit Deus, ut confundat f
et ea, quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, destr
(*ibid.* I, 27). » Itemque : « Quia non cognovit mu
per sapientiam Dominum : placuit Deo per s
prædicatores salvos facere credentes (*ibid.* I,
Quis igitur non obstupescat ? Quis non mi
per tales prædicatores mundum conversum, phi
phos superatos, mundi sapientiam destructam
tra fidei retia, atque in Ecclesiæ naviculam t
fidelium piscium multitudinem esse collectam,
sertim cum prædicarent Christum crucifixum, J
quidem scandalum, gentibus autem stultitiam (
Sed quid significat quod Simon Petrus ait :
me, Domine, quia homo peccator sum, nisi hoc,
B in Canticis canticorum Ecclesia dicit : « Fuge, d
mi, assimilare capreæ ; hinnuloque cervorum
montes aromatum ? » (*Cantic.* IX, 14.) Unde et ipse
nus **170** Judæis loquitur dicens : « Ecce relinq
vobis domus vestra deserta (*Matth.* XXIII, 38).
cimus enim, naviculam Simonis Synagogam
ficare. Hanc igitur Dominum relinquere I
significabat, quando ut a se exiret, eum rog
*Et ait ad Simonem Jesus : Noli timere ; ex ho
homines eris capiens.* Ne timeas, inquit, neq
stupescas, sed potius gaude, et crede, quia n
piscationi prædestinatus es. Usque modo pisc
pisti, amodo homines eris capiens. Alia
et alia retia dabuntur tibi (888). *Et sub
ad terram navibus, relictis omnibus, secuti
eum.*

C XVII. [CAP. VI.] *Factum est autem in Sabba
cundo primo, cum transiret per sata, vellebar
cipuli ejus spicas, et manducabant, confric
manibus.* Quia alia omnia in Matthæo exposita
hoc solum restat, ut quid significet in Sabba
cundo primo dicamus. Tria enim prima, i
principalia, et maxima Sabbata habebant J
quia tres in anno festivitates primas et ma
celebrabant. Primum enim, et principale Sabb
in Martio erat, id est, Pascha. Secundum
cum spicarum manipulos offerebant. Tertium
in mense septimo colebatur. Secundum igit
mum, id est, principale, et maximum Sabb
illud erat (889), in que spicarum manipulos c

(886) Augustinus lib. II. qq. evangel., quæst. 2 : « Quod etiam retia rumpebantur... significat hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia, ut etiam diruptione pacis, exeuntibus inde hæresibus et schismatibus, tanta remaneret et tanta esset futura illi amissio fidei et bonorum morum, ut Christo dicere videatur talis Ecclesia ; *Exi a me*, etc. » Beda quoque : Præ multitudine piscium rete rumpebatur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant, qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. »

(887) Egregiam homil. de Evang. piscatione habet. S. Maximus Taurin, in edit. Rom. an. 1784, p. 643.

(888) Beda de verbis illis evangelicis : « Ad ipsum Petrum specialiter pertinent. Exponit ei Dominus quid hæc captura piscium significet. Quod videlicet ipse, sicut nunc per retia pisces, sic aliquando per

D verba sit capturus homines : totusque facti
ordo, quid in Ecclesia, cujus ipse typum tenet
tidie geratur, ostendat. »

(889) Obscura et valde implexa est quæs
Sabbato secundo primo, de qua interrogante
ronymum, ut hic narrat in epist. ad Nepot. m
elusit Nazianzenus. Quod Nazianzenus
noluit, aut non potuit, hoc alii facere et ex
conati sunt. Ut omittamus obscuram Epi
sententiam hær. 30. Chrysostomus hom.
Matth., interprete Petavio et Erasmo, ita
existimavit Sabbatum quod festum aliquod a
dit ; Theophylactus contra, quod Sabbatum s
quitur : quæ est, juxta Maldonatum et Montf
nium Chrysostomi ipsius sententia. Isidor
Petavio primam azymorum diem, Euthimius s
dam, Vatablus postremam. Jansenius, To
Franciscus Lucas, Emmanuel Sa, Sabbatu

rebant. Et de his quidem in Levitico satis diximus (890).

[CAP. VII.] *Ibat Jesus in civitatem, quæ vocatur Naim, et ibant cum illo discipuli ejus, et turba copiosa. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ, et hæc vidua erat, et turba civitatis multa cum illa* (891). Hæc enim vidua, quam turba multa sequitur, sancta Ecclesia est. De qua dicitur: « Viduam ejus benedicens benedicam (*Psal.* CXXXI, 15). » Vidua quidem est, non quod virum non habeat, sed quia eum videre non potest, quem adhuc post multa tempora venturum exspectat (892). Dicitur enim vidua, quasi a viro divisa (893). Id ipsum autem et per viduam mulierem et per hanc civitatem figuratur. Huic autem civitati Dominus appropinquat, quia quotidie Ecclesiam suam visitare non cessat. De hac autem civitate toties defunctus effertur, quoties aliquis in peccato mortuus ab ea separatur. Quem tamen pia mater lacrymis prosequitur, quia nec fugientis filii Ecclesia obliviscitur: « Luget enim, ut Apostolus ait (894), quotidie de omnibus illis qui peccaverunt, et pœnitentiam non egerunt de peccatis suis. » *Quam cum vidisset Dominus, misericordiam motus super illam, dixit ei: Noli flere: et accessit, et tetigit loculum. Hi autem, qui portabant, steterunt, et ait illi: Adolescens, tibi dico, surge. Et resedit, qui erat mortuus, et cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ.* Mœrentium consolator Deus illorum maxime lacrymas intuetur qui aliorum deflent peccata. Tangit loculum, sistit portatores, et mortuum suscitat, dum suæ visitationis attactu ad pœnitentiam hominem reducit. Mali isti portatores, qui ad sepeliendum hominem ferunt. Boni illi, qui a sepulcris ad vitam hominem reducunt. Isti enim portatores, vitia, et maligni spi-

A ritus, hæretici, et seductores intelliguntur (895). Hos enim nisi dominus sisteret, quoscunque semel arriperent, sepulturæ et æternæ damnationi traderent. Suscitatur igitur adolescens, sedet, loquitur, et matri redditur, quia ad pœnitentiam peccator conversus, jam non ad flagitia, et mortem ruit, sed in Ecclesiæ pace quiescit, Dei **171** magnalia loquitur, sua peccata confitetur, et Deo et Ecclesiæ per omnia reconciliatur. Non autem vacat a mysterio, quod cum plures mortuos Dominus suscitaverit, tres tantum Evangelistæ eum suscitasse scripserunt (896). Suscitavit enim filiam archisynagogi adhuc intra domum manentem, et in abditis penetralibus jacentem. Suscitavit autem et hunc viduæ mulieris filium, jam quidem extra civi-
B tatis portas elatum, sed nondum humatum. Suscitavit præterea Lazarum non solum sepultum, verum etiam jam fetentem quatriduanum. Isti ergo tres mortui tria mortis genera significant. Moritur enim homo cogitatione, moritur operatione, moritur et peccandi consuetudine. Sed hæc tertia mors illis aliis duabus pejor est, sicut et secunda valde prima deterior est. Peccat enim homo mala cogitando, sed plus peccat male operando, et eo amplius in peccato perseverando. Qui enim cogitando illicita et nefaria concupiscit, mortuus est, sed adhuc in domo manens, el peccatum interius celans, nondum ad sepulcrum effertur. Et iste quidem facile suscitatur, si eum visitaverit, vocaverit, et tetigerit Jesus. Talem enim animam, quia facile excitatur, non peni-
C tus mortuam, sed quasi dormientem Dominus reputat dicens: « Non enim est mortua puella, sed dormit (*Matth.* IX, 24). » Si vero malum, quod intus cogitat, foras ostendat, et ad effectum perducat, non solum mortuus est, verum etiam extra domum,

quod Neomenia aut aliud festum incidit, quasi duplex, aut bis solemne Sabbatum. Le Moine duo putat Judæis dicta magna Sabbata, I, mense Tisri initio anni civilis, 2. mense Nisan initio anni sacri; illud vocatum primum Sabbatum magnum, hoc secundo primum. Hugo Grotius sic Pentecostem dictam vult, quando in Sabbatum incurrat, sicuti Sabbatum quod in Pascha cadebat, Sabbatum primum. Maldonatus ipsum Pentecostes diem. Non longe abit A. qui Sabbatum secundo primum esse voluit diem, quo spicarum manipuli offerebantur: de quo ritu Levit. XXXIII. Optima censetur explicatio Scaligeri l. VI de emend. T. quam Petavius, Pagius, Calmet, Casaubonus, Ligfoot. Clericus, aliique amplexi; cum dicatur Levit. XXIII, 15. *Numerabitis ab altero die Sabbati in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas;* sive ut est in Hebræo, septem Sabbata; singuli dies Sabbati occurentes a die secundo Paschatis usqne ad Pentecostem, nomen sumebant a secundo Paschatis die, dicebanturque Sabbatum primum post diem secundum, Sabbatum secundo post diem secundum, etc. Sabbatum primum post diem secundum brevius appellabatur Sabbatum secundo primum.

(890) Vid. tom. I S. Brunonis edit. Rom., pag. 165 col. 1. Hactenus homil.

(891) Est homil. S. Brunonis fer. 5. post 4. Dom. Quadr.

(892) Viduam interpretatur Ecclesiam, sed alia ratione Beda; viduam esse Ecclesiam, omnis anima quæ sponsi Dominique sui se morte redemptum meminit, agnoscit.

(893) Viduæ nomen simili plane modo latini scriptores interpretantur Macrobius l. I. Sat. c. 15. quasi a viro idua: iduare enim erat olim idem ac dividere.

(894) Corinth. XII, 21: Et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam, etc.

(895) Beda: « Qui vero sepeliendum portant vel
D immunda desideria quæ hominem rapiunt in interitum, vel lenocinia blandientium sunt venenata sociorum. »

(896) Adnotavit hoc etiam S. Augustin. tract. 49 in Jo. n. 3, et mysterium invenit: « Bene intelligimus tres illos mortuos, quos in corporibus suscitavit, aliquid significare, et figurare de resurrectionibus animarum... Aliquando in cogitatione peccatur.... consensio illa occidit te; sed intus est mors, quia cogitatum malum nondum processit in factum. Talem animum resuscitare se significans Dominus resuscitavit illam puellam, quæ nondum erat foras elata, sed in domo mortua jacebat... Si autem non solum malæ delectationi consensisti, sed etiam ipsum malum fecisti, quasi mortuum extra portam extulisti: jam foris es, et mortuus elatus es. Tamen Dominus et ipsum resuscitavit, et reddidit viduæ matri suæ. Si peccasti, pœniteat te, et reddet Ec-

imo extra civitatem elatus, et longe ab Ecclesia A factus, jam sepulcro, et perditioni proximus est. Pro hoc igitur necesse est, ut ploret, lacrymetur, et oret mater Ecclesia, quatenus et ad perditionem ruenti occurrat Jesus, suscitet eum, ad vitam reducat, portatores sistat, matri reddat, et Ecclesiæ reconciliet. At vero si et cogitatione, et operatione, et longa peccandi consuetudine mortuus est, hic quasi Lazarus quatriduanus jam fetet. Suscitatur tamen et iste, sed non tam facile, sicut illi. Quanto enim amplius in peccato aliquis perseverat, tanto difficilius ab eo separatur. Hoc autem ex eo ostenditur, quod in morte Lazari lacrymatus est Jesus; et non qualicunque, sed magna voce vocavit eum dicens: « Lazare, veni foras (*Joan.* XI, 43). » Qui quasi longis pravæ consuetudinis funibus irretitus, B manibus, pedibusque ligatus prodiisse refertur (897).

XVIII. *Rogavit Jesum quidam Pharisæus, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti, et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cæpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat* (898). In hoc Evangelio Pharisæi superbia reprimitur, et peccatricis mulieris humilitas commendatur (899). Pharisæus iste Judæorum populus est. Hæc mulier peccatrix gentilitas intelligitur (900). Illum Dominus a lepra curavit; huic multa peccata dimisit. Non est igitur qui facit bonum, non est usque ab unum. « Omnes enim, ut C Apostolus ait, peccaverunt, et egent gloria Dei (*Rom.* III, 23). » Venit Jesus in domum Pharisæi, venit ad populum Judæorum. Unde ipse ait: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (*Matth.* XV, 24). » Sed cur venit? Ut manducaret cum illo, ut carnalibus et spiritualibus cibis frueretur, cum illo, et Patris voluntatem operaretur in illo. Ipse enim dixit: « Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est (*Joan.* IV, 34). » Ad tempus enim conversatus cum Judæis, legis et prophetarum cibos suscipiebat cum eis, et annonam divini eloquii ministrabat eis. Hoc autem cognovit mulier, quæ erat in civitate peccatrix. Hoc gentilitas intellexit, quæ in hujus mundi amplissima civitate conversabatur. Et quid egit? Vis audire quid? Attu- D lit alabastrum unguenti. Per quod nihil melius quam pectus, et cordis secretarium, plenum fide, et charitate intelligere possumus (901). Tale enim alabastrum hujusmodi unguenti servare consuevit. Id ipsum enim significavit et regina Austri, quæ veniens a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, pretiosissima ei aromata secum attulit. Nullum autem unguentum, nulla aromata sic Deo **172** redolent, sicut fides, et charitas, cæteræque virtutes. *Et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus.* In eo enim quod retro mulier stat, devotio, et humilitas agnoscitur. In vero, quod lacrymis pedes rigat, vera pœnitentia et cordis compunctio demonstratur. Et quoniam easdem lacrymas capillis tergit, et tergendo, ne videantur, abscondit, et dolet, se utique de illis non esse ostendit, qui omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. De quibus Dominus ait: « Quia receperunt mercedem suam (*Matth.* VI, 5). » *Et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat.* In osculo enim pacem, amorem, et dilectionem monstrabat (902). In unguento vero cordis intima blandimenta, et devoti obsequii affectionem significabat. Huic autem unguento illud oleum contrarium est, de quo dicitur: « Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (*Psal.* CXL, 5). » Quam similis est iste Pharisæus illi alii de quo alibi dicitur: « Duo homines ascenderunt in templum, ut orarent, unus Pharisæus, et alter publicanus (*Luc.* XVIII, 10). » Qui in sua justitia confidens superbe « stans hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. » Sicut enim ille illum publicanum, ita et iste istam peccatricem mulierem horrebat, et despiciebat. Unde subditur: *Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Hic, si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Nescis, Pharisæe stulte, nescis. Nuper te mundavit a lepra, quem modo non credis esse prophetam. Et propheta quidem est, et optime scit quæ et qualis sit mulier quæ eum tangit, et quia peccatrix est. Ad hoc enim ipse venit, ad hoc ipse de cœlis descendit. « Non enim venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam (*Matth.* IX, 13). » Hoc ipse testatur. Ejus verba sunt hæc. Non horret igitur peccatores, qui pro peccatoribus factus est homo. *Et respondens Jesus dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere.*

clesiæ matri tuæ. Tertius mortuus est Lazarus. Est genus mortis immane: mala consuetudo appellatur. Aliud est enim peccare, aliud peccandi consuetudinem facere... qui peccare consuevit, sepultus est, et bene de illo dicitur; *fetet*... Nec ad ipsum tamen resuscitandum minor fuit virtus Christi. »

(897) Hactenus homilia.

(898) Est hom. S. Brun. fer. 5 post Dom. in Pass. Emis. sup.

(899) Præter S. Ambrosium lib. VI in Luc. a. n. 37 et cæteros interpretes, hanc Evangellii partem enarrandam sumpsere S. Gregorius Nyssenus, sive Asterius (nam huic Combefisius tribuit), Amphilochius, teste eodem Combefisio; S. Ephrem Syrus, S. Petrus Chrysologus serm. 93, 94, 95. S. Gregorius hom. 33. in Evang. Petrus Damiani serm. 31, S. Laurentius Justiniani, etc.

(900) S. Gregorius: « Quem namque Pharisæus de falsa justitia præsumens, nisi Judaicum populum: quem peccatrix mulier, sed ad vestigia Domini veniens et plorans, nisi conversam gentilitatem designat? »

(901) S. Bernardus serm. 10. in Can. fuse de unguenti symbolis: « Est et unguentum contritionis, et est unguentum devotionis, est et pietatis, » etc. Vid. et serm. 12.

(902) S. Gregor.: « Osculatur mulier pedes quos tergit. Quod nos quoque plene agimus, si studiose diligimus quos ex largitate continemus. »

At ille ait: Magister, dic. Duo debitores erant cuidam feneratori Unus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon dixit: Æstimo quia hic cui plus donavit. At ille dixit ei: Recte judicasti. Valde enim justum et rationabile est ut ille plus diligat cui plus donatur. Illud quoque æquum esse videtur, ut qui plus diligit, magis ametur. Merito igitur hanc peccatricem mulierem Dominus diligebat, a qua se multum diligi sciebat. Ideo enim dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum. Vide ergo quam pulchra similitudo de eo qui plus, et de eo qui minus debebat, in qua Pharisæus secundum suam responsionem intelligere poterat, quia minus ipse quam Maria Christum diligebat: siquidem se nec tantum debere, nec tantum sibi, quantum illi, dimissum esse, credebat. Unde et subditur: *Et conversus ad mulierem dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam: aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi. remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Ad mulierem conversus est Dominus, quia de muliere locuturus erat. Sed quid ait? Vides, inquit, hanc mulierem? Non talis est, qualem tu eam esse arbitraris. Aliter videtur a me, et aliter videtur a te. Tu exterius, ego interius; tu in facie, et ego in corde video. Mihi ejus fides, ejus amor non est occultus. Intravi in domum tuam; aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos. Quantum igitur interest inter aquam et lacrymas, tantum interest inter tuum et illius amorem. Sed hæc præter litteram aliud significare videntur. Neque enim credibile est eum qui Christum ad convivium invitaverat, ejus pedibus aquam dare noluisse. Diximus enim per Pharisæum, Judæos; per mulierem, gentiles significari; Christi vero pedes, ejus humanitatem, sicut ejus caput, ipsius divinitatem significat (903). Hoc enim Apostolus ait: « Omnis viri caput Christus, Christi caput Deus (*I Cor.* XI, 3). » Christi igitur pedibus Judæi aquam non dant, neque eos lavant, imo vero quantum possunt sordidant, et deturpant, quia Salvatorem nostrum cum iniquis reputantes, vitiorum pulvere, et terrena contagione judicant esse pollutum (904). At vero apostolus Petrus Christi pedes lavabat, cum de eo diceret: « Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*I Petr.* II, 22). » Nemo enim sic lotus, nemo sic mundus, sicut ille qui sine peccato est. Unde et Ecclesia jam baptizata, et a peccatis mundata dicit. **173** « Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? » (*Cant.* V, 3.) Nos autem non solum aquam, sed et lacrymas Christi pedibus damus, quia ejus humanitati nos humiliter inclinamus, et inde peccatorum veniam exspectamus, eamque adoramus, et veneramur, et cum lacrymis deprecamur. Sequitur: *Osculum mihi non dedisti; hæc autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.* Osculum enim, pacis et dilectionis signum est. Osculum igitur Judæi Christo Domino non dederunt, quem gratis, et sine causa odio habentes, usque ad mortem persecuti sunt. Unde ipse ait: « Quia odio habuerunt me gratis (*Joan.* XV, 25). » Gentiles vero ejus pedes osculari non cessant, quia ab ejus amore non separantur (905), et in ipsius nominis confessionem mori non timent. Quodammodo enim Christi martyres osculabantur eum, dum eum confitentes, et bene de eo loquentes, moriebantur pro eo. *Oleo caput meum non unxisti; hæc autem unguento unxit pedes meos.* Majorem igitur reverentiam Christi humanitati ferunt gentiles, quam ejus divinitati Judæi aliquando exhibuissent. Ipsi eum neque Deum esse, neque sancti Spiritus gratia inunctum credunt. Nos autem, etiam secundum humanitatem, omni virtute, et gratia plenum esse confitemur, dicentes cum Psalmista: « Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis (*Psal.* XLIV, 8). — » « In ipso enim, ut Apostolus ait, habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Coloss.* II, 9). » Ejus utique corpus, ejus humanitatem, et pedes ungebat. Audiamus igitur quid illi beatissimæ mulieri, audiamus quid in ejus figura Gentium Ecclesiæ pro hujus tantæ servitutis obsequio Dominus dicat: *Dixit autem ad illam: Mulier, remittuntur tibi peccata tua.* Vide ergo quid lacrymæ possint. Vide quid fides, et dilectio operetur. Pauco temporis spatio justificata est mulier, et ab omni peccato mundata, quæ tam peccatrix fuerat, ut eam videre Pharisæus dedignaretur. Nemo igitur desperet, nemo de Domini misericordia diffidat. Clemens est Dominus, qui ex corde conversis tam facile miseretur (906).

XIX. [CAP. IX.] *Factum est autem, cum complerentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam*

(903) S. Gregor. n. 6: « Potest quoque per pedes ipsum Incarnationis ejus mysterium intelligi, quo divinitas terram tetigit, quia carnem sumpsit.... osculamur ergo Redemptoris pedes, cum mysterium Incarnationis ejus ex toto corde diligimus: unguento pedes ejus ungimus, cum ipsam humanitatis ejus potentiam sacri eloquii bona opinione prædicamus.. Si pedes Domini mysterium Incarnationis ejus accipimus, congrue per caput ipsa divinitas designatur. Unde et Paulus: *Caput Christi, Deus.* »

(904) S. Gregor. l. all.: « Pharisæo dicitur *Oleo caput meum non unxisti;* quia ipsam quoque divinitatis ejus potentiam, in qua se Judaicus populus credere spopondit, digna laude prædicare neglexit. »

(905) S. Gregor.: « Infidelis ille populus Deo osculum non dedit, quia ex charitate eum amare noluit, cui ex timore servivit. Vocata autem gentilitas Redemptoris sui vestigia osculari non cessat, quia in ejus amore continuo suspirat. »

(906) Hact. homil. Atque hic S. Ambros. n. 35: « Ex hac ergo muliere intelligimus illud apostolicum quid sit: *Superabundavit peccatum, ut superabundaret gratia.* Nam si in ista muliere non superabundasset peccatum, non superabundasset gratia: agnovit enim peccatum, et detulit gratiam. »

firmavit, ut iret in Jerusalem. Et misit nuntios ante conspectum suum. Factum est, inquit, cum jam dies assumptionis ejus complerentur, et tempus ejus passionis, resurrectionis, ascensionis, sive assumptionis, appropinquaret, firmavit faciem suam, ut iret in Jerusalem, sicut in ejus vultu, et facie manifeste apparebat. Facile enim in vultu voluntas dignoscitur. *Et misit nuntios ante conspectum suum. Et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Jerusalem.* Non enim, ut alibi dicitur, coutuntur Judæi cum Samaritanis. Ideoque Samaritani Jesum recipere noluerunt, quia se in Jerusalem ire velle ostendebat. Jam quasi inimicum eum deputantes, sicut qui eorum diligeret inimicos (907). Usque hodie namque omnes iniqui ideo Jesum, et B ejus nuntios, ejusque Evangelium non recipiunt, quia eos in Jerusalem, ad pacem, ad misericordiam, et pietatem tendere, et festinare cognoscunt. Jerusalem namque *visio pacis* interpretatur. *Cum vidissent autem discipuli Jacobus et Joannes, dixerunt: Domine, vis, dicimus, ut ignis descendat de cælo, et consumat illos, sicut Elias fecit? Et increpavit dicens: Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.* Nesciebant enim apostoli cujus spiritus essent, qui se tantopere vindicare cupiebant. Si enim se spiritus pietatis, patientiæ, et mansuetudinis servos, et discipulos esse novissent, nequaquam aliqua sui spiritus commotione tot homines, irati occidere voluissent (908). Hoc enim C postea probatum est, cum pro inimicis et persecutoribus orarent.

XX. [Cap. X.] *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum, qui me misit* (909). Hæc enim verba discipulis suis, eorumque successoribus, episcopis scilicet, et sacerdotibus locutus est Dominus (910). Quicunque igitur es, qui episcopos et sacerdotes audire contemnis, et eorum **174** verbis, et exhortationibus acquiescere despicis, saltem Deum ipsum non parvipendas, et eum audire non fastidias. Despicis audire sacerdotem, sed non mirum, quia pauper est, quia imbellis, et humilis est, quia vilis, et despicabilis est, quia de pauperibus natus est. Audi vel

A Dominum in eo loquentem, per eum te admone
et ad vitam reducentem. Apostolus enim (
« An experimentum quæritis ejus, qui in me
tur Christus? » (*II Cor.* XIII, 3.) Sic igitur in e
pis, et sacerdotibus Christus loquitur, atque
ab aliis honoratur, et ab aliis reprobatur. Su
modo, nec facile vindicat injurias suas. Sed
eum dicentem : Tacui. Nunquid semper ta
Dicat Psalmista : « Deus, inquit, quis similis
Ne taceas, neque compescaris, Deus. Quonian
inimici tui sonuerunt, et qui te oderunt extu
caput (*Psal.* LXXXII, 2, 3). » Noli itaque sperne
scipulos et nuntios Christi ; imo noli Deum i
spernere in discipulis suis. Nisi enim ipse in
discipulis sperneretur, nequaquam dixisset
vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, s
eum, qui me misit. Hoc Judæi audiant, et aud
timeant, ut vel sic placare valeant, quem offe
non timuerunt. Ipsi enim non solum sprev
verum etiam crucifixerunt Christum Domi
Reversi sunt autem septuaginta duo cum gau
centes : Domine, etiam dæmonia subjiciuntur
in nomine tuo. Hos enim, ut superius dicitur,
rat Dominus *binos ante faciem suam in omnem*
tatem, et locum, quo ipse erat venturus. Nunc
reversi Domino omnia scienti, cum gaudio r
bant ea, quæ non ipsi, sed ipse in illis fuerat
ratus. Gaudebant enim de nomine Christi, cu
virtutem experti erant. Gaudebant et de grat
mensa sibi a Domino attributa, quoniam non
infirmitates curabant, verum etiam dæmonib
perabant, et sibi eos subjectos esse videbant
bus mundi hujus reges, et principes, omnesq
mines iniquos subjectos esse sciebant. Dic
ergo : Domine, non solum languores, et infi
tes, non solum homines iniqui, sed etiam ip
mones subjiciuntur nobis in nomine tuo, q
subjecta sunt omnia, quæ longe sunt a con
tuo. *Et ait illis : Videbam Satanam, sicut fulg*
cælo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem cal
supra serpentes et scorpiones. Cœlum enim, v
clesia, vel sanctorum animæ intelliguntur. Vi
igitur Dominus Satanam de cælo cadentem. Vi
diabolum Ecclesiam, et sanctorum habitacu
gientem : et hoc, quod ei discipuli narraban

D

(907) S. Hier. ep. 121. ad Algasiam, qu. 5. : « Hostili inter se Samaritani atque Judæi discordant odio... Videntes ergo Dominum Jerusalem pergere, id est ad hostes suos... quasi Judæum, atque alienum, et eum, qui ad inimicos pergeret, suscipere noluerunt. »

(908) Hier. l. all. : « Dominus, qui non ad judicandum venerat, sed ad salvandum, non in potestate, sed in humilitate, non in Patris gloria, sed in hominis vilitate, increpat eos, quod non meminerint doctrinæ suæ, et bonitatis Evangelicæ, in qua dixerat: *Qui te percusserit in maxillam, præbe ei et alteram,* et, *Diligite inimicos vestros.* » S. Ambros. l. VII in Luc. n 28. « Ut ostenderet, quia non habet ultionis studium perfecta virtus : nec ulla sit iracundia, ubi plenitudo est charitatis : nec exclu-

denda infirmitas, sed juvanda. Procul a reli
indignatio, procul a magnanimis cupiditas ult
procul etiam a prudentibus inconsiderata co
tio, et incauta simplicitas. »

(909) Est homil. Emiseni eadem suppositio
borans In Nat. Plur. Martyrum, pag. 109.

(910) S. Augustin. serm. 109 n. 1 : « S
apostolis dixit : *Qui vos spernit me spernit,* sp
nos. Si autem sermo ejus pervenit ad nos, et
vit nos, et in eorum loco constituit nos, vid
spernatis nos, ne ad illum perveniat injuria,
nobis feceritis. » Vid. S. Gregorium homil.
Ezech. n. 15 comparantem hæc verba cum
aliis Ezechielis : « Nolunt audire te, quia nolu
dire me ; » in Primis vero S. Basilium in C
Monast. de obedientia cap. 22. t. II, opp. pag

se prævidisse, et cognovisse firmabat (911). Unde et alibi ait : « Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan.* XII, 31). » Nisi enim hoc prævidisset, quare in mundum venisset ? et quare carnem sumpsisset (912) ? Ad hoc enim Dominus in mundum venit, ut diabolum fugaret, et de illius impia potestate animas hominum liberaret. Quod igitur nunc fieri incipiebat, antequam fieret, prævidebat, suoque in tempore fieri disponebat. Videmus itaque et nos usque hodie Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem, et cum magno furore, et indignatione sanctam Ecclesiam relinquentem. Quoties enim flagitiosus aliquis ad pœnitentiam redit, toties Satanas de cœlo cadit. Multi enim adulteri, perjuri, et homicidæ sunt in Ecclesia, quæ regnum cœlorum vocatur, qui statim ut convertuntur, a diabolo relinquuntur, et non velocius de cœlo cadet fulgur, quam de illorum mentibus cadit diabolus. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et supra omnes virtutes inimici, et nihil vobis nocebit.* Serpentes et scorpiones non solum maligni spiritus, verum etiam tyranni, omnesque Ecclesiæ persecutores intelligi possunt, quoniam et venenosi sunt, et nunquam recta incedunt via. Virtus autem inimici quid melius intelligi potest, quam Nero, et Simon Magus, Diocletianus, et Maximianus, et ipse Antichristus perditionis filius ? Est præterea virtus inimici, superbia, avaritia, omnisque luxuria, quibus multi vincuntur, et diabolo subjiciuntur. Unde et Job, cum de eo loqueretur, ait : « Virtus ejus in lumbis ejus, et fortitudo illius in umbilico ventris ejus (*Job.* XL, 11). » Hæc autem Christi discipulis non nocebunt, Domino eos protegente, et ubique defendente. Non nocebit ubique, si contra repugnaverint, eisque non assenserint (913).

175 Sequitur: *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur; gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Multi enim sunt quibus dæmonia subjiciuntur, quos non gaudium quidem, sed luctus, et mœror exspectat (914). Quibusdam enim in judicio dicentibus, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus ? dicturus est Dominus : *Ite, operarii iniquitatis. Amen dico vobis, nescio vos* (915). Non ergo gaudeant Christi discipuli, quia dæmonia subjiciuntur eis ; gaudeant autem, quia eorum nomina scripta sunt in cœlis. Illud enim gaudium vanum, et temporale est. Hoc autem utile, et æternum. Illud ad vanam gloriam respicit. Hoc ad gloriam spectat (916). Et illud quidem similiter habere possunt et mali, et boni. Hoc autem non habebunt nisi boni (917).

XXI. *Quidam legisperitus surrexit tentans illum, et dicens : Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo ?* (917 *) In hoc enim, quod ait, tentans eum (918), manifeste ostendit quia non ad hoc, ut vitam æternam possideret ; sed ut in aliquo eum reprehenderet, si posset, eum interrogabat. *At ille dixit ab eum : In lege quid scriptum est? Quomodo legis* ? Si, inquit, legisperitus es et legem nosti, utique quid de vita æterna lex dicat intelligis. Dic ergo, quid de hoc in lege scriptum sit? *Ille respondens dixit : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua; et proximum tuum sicut teipsum. Dixitque illi : Recte respondisti; hoc fac et vices.* Ecce, quomodo Dominus comprehendit sapientes in astutia eorum. Ipse legisperitus suam intentionem revelat, et ad quid Dominum interrogaverat manifestat. Ipse interrogat, ipse respondet, ipse sui ipsius et magister, et discipulus factus est. Sciebat enim, quod in lege scriptum erat. Hoc enim Dominus fatera coegit. Cur ergo interrogabat quod sciebat ? Ideo utique, quia Dominum reprehendere volebat. Dominus autem eum non reprehendit, sed recte eum respondisse ait. *Ille autem, volens justificare seipsum, dixit ad Jesum : Et quis est meus proximus* ? Quia enim

(911) Beda : « Non modo video, sed prius videbam quando corruit. »

(912) Cyrillus in Caten. Corder. : « Certe, inquit, non ego hoc ignoravi : nam meo favore armati Satanam superastis. Vidi ipsum tanquam fulgur de cœlo cadentem; hoc est a celsitudine ad terram usque dejectum, ex honore ad ignominiam; ex magna potentia ad extremam infirmitatem : idque verissimum est. Nam ante adventum Salvatoris, divino affectus honore ab omnibus adorabatur ; ubique habebat templa, altaria, sacrificia : postquam vero e cœlo descendit Verbum Dei, cecidit ipse sicut fulgur. Qui enim omnes deceptos habebat adoratores, eorum qui eum adorabant pedibus subjicitur. »

(913) Elias Cret. ad or. 4. Naz. : « Hoc loco serpentes fortasse peccata dicuntur, quæ perspicue gravia atque atrocia sunt ; scorpiones autem ea vitia, quæ quanquam hominum opinione parva videantur, mortis tamen aculeo animam convulnerant atque enecant. »

(914) Beda : « Spiritus ejicere, sicut et virtutes alias facere, interdum non est ejus meriti qui operatur, sed invocatio nominis Christi hoc agit ad condemnationem eorum qui invocant, vel ob utilitatem eorum qui vident et audiunt... Nam et in Act. Ap. filii Scevæ videbantur ejicere dæmones, et Judas apostolus cum animo proditoris multa signa inter cæteros apostolos fecisse narratur. »

(915) Luc. XIII, 27. *Et dicet vobis : Nescio vos unde sitis, discedite a me omnes operarii iniquitatis.*

(916) S. Gregor. lib. II, ep. 28 : « In privata enim et temporali lætitia mentem posuerant qui de miraculis gaudebant. Sed de privata ad communem, de temporali ad æternam lætitiam revocantur, quibus dicitur : *In hoc gaudete*, etc.... Veritatis enim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono quod commune cum omnibus habent, et in quo finem lætitiæ non habent. »

(917) Hactenus homil.

(917 *) Est. hom. S. Brunonis Dom. 13, post. Pentecost.

(918) Diversum esse hunc qui Dominum interrogat tentans illum, ab de eo qui adolescens vocatur a Matthæo cap. XIX, et eodem Dominum percunctatur, adnotat S. Basilius hom. in divites tom. II, p. 51.

Deum, et proximum diligere ad justitiam, et vitam æternam possidendam sufficere posse audierat, illico seipsum justum esse ostendere voluit, quasi qui Deum, et proximum dilexisset; nisi forte aliter, quam ipse, quis sit ejus proximus, Dominus intelligeret. Unde ait: *Et quis est meus proximus?* Putabat enim fortasse, illum solum sibi esse proximum, qui vel amore, vel carnis conjunctione sibi præ cæteris propinquior erat. Sed non est ita. Dicente Domino : « Si enim diligatis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt? » (*Matth.* V, 46.) (919) *Suspiciens autem Jesus dixit Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones. Qui etiam dispoliaverunt eum, et plagis impositis abierunt, semivivo relicto.* Quid enim homo iste, nisi genus humanum? Quid Jerusalem, nisi paradisus? Quid Jericho, nisi mundus iste intelligitur? Jericho namque interpretatur *luna* (920) : quod tantæ mutabilitati subdita est, ut nunquam in **176** eodem statu, nunc crescendo, nunc minuendo, permaneat. Unde et non immerito hunc mundum significat. Cujus mutabilitas perpetua est, et sine mutationibus stare non potest. Ut enim de cœlo, et tempore, de diebus, mensibus, et anno taceamus, quæ semper volvuntur, et in se replicantur, neque aer, neque terra, neque mare, neque ipsi homines suam perpetuo servant figuram. Quorum omnium mutationes longum est narrare per singula. Tunc igitur genus humanum ab Jerusalem in Jericho, quando in hunc mundum primus homo de paradiso abjectus est. Totum enim humanum genus simul erat in eo. Totum igitur simul descendit cum eo, et incidit in latrones. Latrones isti, maligni spiritus sunt, qui furtim, et per latrocinium, animarum thesaurum cunctis divitiis excellentiorem, virtutem scilicet, et bona opera nobis subripiunt. Quin etiam dispoliaverunt eum. Nimirum illa tunica immortalitatis, qua primus homo exutus, nudum se intelligens, Domino interroganti ubi esset, respondit dicens : « Audivi, Domine, vocem tuam, et abscondi me, eo quod nudus essem (*Gen.* III, 10). »

A *Et plagis impositis, abierunt semivivo relicto.* Tot enim plagas unicuique homini diabolus imponit, quot vitiis eum servire compellit. Alios enim per superbiam, alios per avaritiam, alios per luxuriam, atque alios aliis modis vulnerat, et occidit. *Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem via, et viso illo, præterivit.* Quis est enim iste sacerdos, nisi Aaron cum filiis suis, totusque ille ordo sacerdotalis, quos pro cæteris orare Dominus jusserat? Iste autem eadem via descendebat, quia et ipse morti et corruptioni subditus erat. Unde, viso illo, præterivit, quia eum liberare non potuit. *Similiter et Levita, cum esset secus locum, et videret eum, pertransiit.* Levita enim non solum Moyses, sed et tota tribus levitica intelligitur. Quamvis enim soli filii Aaron
B sacerdotio fungerentur, tota tamen tribus Levi orationibus instabat, quoniam de decimis, et eleemosynis vivebat. Pertransiit igitur et Levita, quia neque isti genus humanum a mortis periculo eripere potuerunt. *Samaritanus autem quidam iter faciens venit secus eum, et videns eum, misericordia motus est.* Seipsum enim Samaritanum Dominus dicit, quod nomen inimici sui Judæi ei imposuerunt, dicentes : « Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? » (*Joan.* VIII, 48.) Samaritanus tamen interpretatur *custos*. Quo nomine ille quidem dignus est, cui per prophetam dicitur : « Custos quid de nocte, custos quid de nocte? » (*Isa.* XXI, 11.) Et Psalmista : « Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant, qui custodiunt eam (*Psal.* CXXVI, 1). » Hic autem iter faciens, et sicut
C cæteri homines ad finem tendens, sua misericordia hominem liberavit, et suo sanguine redemit. Unde et subditur : *Et appropinquans alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum.* Qua in re nos Dominus docuit qualiter infirmis ad pœnitentiam venientibus mederi debeamus. Vulnera enim ligamus, quando a peccato peccatorem cessare jubemus. Quanto enim tempore in peccato homo perseverat, tanto tempore vulnera soluta et aperta habet. Oleum autem infundimus (921), quando misericorditer conso-

(919) Isidorus Pelus. lib. IV, ep. 123 : « Legisperitus ille proximum duntaxat esse putabat justum justo, sublimem sublimi quod ad virtutem.. Salvator autem, tanquam is qui hominem fecisset (pusillum enim et magnum ipse fecit), non actionibus, neque dignitatibus, sed natura tantum definivit proximum... Proximitas enim natura æstimatur non virtute; substantia, non dignitate; compassione, non loco ; curationis modo, et non loci propinquitate. »

(920) Ita plane Beda ad h. l. : « Homo iste Adam intelligitur in genere humano. Jerusalem, civitas pacis illa cœlestis ; a cujus beatitudine lapsus in hanc mortalem miseramque vitam devenit; quam bene Jericho, quæ *luna* interpretatur, significat, variis videlicet defectuum laboribus, erroribusque semper incertam... latrones diabolum et angelos ejus intellige : qui etiam despoliaverunt eum; gloria videlicet immortalitatis, et innocentiæ veste privarunt... Plagæ peccata sunt, quibus naturæ humanæ integritatem violando, etc. Sacerdos et Levita, qui viro saucio transierunt, sacerdotium et ministerium V. T. ubi per legis decreta, mundi languentis vulnera monstrari tantum, non autem curari poterant. Samaritanus, qui interpretatur *custos*, Dominum significat... Jumentum, ejus est caro, in qua ad nos venire dignatus est. Stabulum autem est Ecclesia præsens, etc. » Ex Beda ergo A. noster: Beda, ut
D opinor, ex Augustino, qui lib. II, qq. Evangel. qu. 19 : « Homo quidam, ipse Adam intelligitur in genere humano. Jerusalem, civitas pacis illa cœlestis, a cujus beatitudine lapsus est. Jericho, luna interpretatur, et significat mortalitatem nostram... latrones, diabolus et angeli, qui eum spoliaverunt immortalitate, et plagis impositis, peccata suadendo, reliquerunt semivivum, etc. Sacerdos autem et levita qui eo viso præterierunt, sacerdotium et ministerium V. T. significant, quæ non poterant prodesse ad salutem. Samaritanus, custos interpretatur ; et ideo ipse Dominus significatur hoc nomine... Jumentum, ejus est caro, in qua ad nos venire dignatus est.. Stabulum est Ecclesia, » etc. Vide etiam Origenem hom. 34, in Luc. p. 972, t. III, opp. atque Ambrosium l. II, in Luc. n. 73.

(921) Aug. l. all. : « Oleum, consolatio spei bonæ, propter indulgentiam datam ad reconciliationem

ndulgentiam peccatori promittimus. Infundi- super et vinum, quando aspere redarguendo, re, et carnem macerare jubemus. Non sit sine vino oleum, neque oleum sine vino. Unde olus : « Argue, inquit, obsecra, insta, oppor- importune (*II Tim.* IV, 2). » Obsecrando leum, et increpando vulneribus vinum infun- . *Et imponens illum in jumentum suum, in stabulum, et curam ejus egit.* Jumentum i ejus humanitas est. Hoc enim ferimur : hoc bulum, et ad Ecclesiam ducimur. De quo ipse : umentum, inquit, factus sum apud te (*Psal.* 23). » Et propheta : « Vere labores nostros ulit, et dolores nostros ipse portavit (*Isa.* LIII, Christi enim humanitas nos docuit, nos rede- os in unam fidem, et in unam Ecclesiam col- Ibi curam nostri agit, ibi nos quotidie sanat, *Et altera die protulit duos denarios, et dedit ario, et ait : Curam illius habe, et quodcunque erogaveris, ego, cum rediero, reddam tibi.* Duo ue dies, duo tempora sunt. Primus dies ab usque ad Christum. Secundus usque ad sæculi (922). Hoc igitur secundo die, id est, iam Dominus in mundum venit, duos denarios it, eosque stabulario dedit. Duo namque dena- o sunt testamenta (923). Primo utique unus tantum denarius dabatur, quia alter denarius m compositus erat. Nunc autem duo denarii r, qui cunctis languentibus, et ad Ecclesiam tibus ad omnem expensam sufficere possunt. lum enim Ecclesia est. Unde et in stabulo Do- natus est. Stabularius, episcopus. Ipse enim lum custodit, Ecclesiam regit, et Dei animalia eloquii pabulo reficit. Bonus stabularius bea- aulus (924), qui et duos denarios sibi a Do- commissos fideliter distribuit, et magnum d de suo supererogavit. Ait enim (925) : « De ibus autem præceptum Domini non habeo, ium autem do (*I Cor.* VII, 25). » Audiamus hoc consilium, quod supererogando Apostolus dat : « Existimo, inquit, hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori ? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore ? noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti, et si nupserit virgo, non peccabit (*ibid.*, 26). » Hoc enim Apostolus supererogavit. Hoc in duobus denariis non accepit. Supererogavit autem et multa alia. Cum enim ei de Evangelio vivere liceret, de Evangelio tamen vivere nolebat, sed laborem labori supererogabat. Possumus autem per hanc supererogationem, ipsam quoque boni operationem intelligere. Quod enim testamentorum verba exponit, denarios expendit. Qui vero agit, quod exponit, etaim super denarios aliquid erogat. Cujus erogationis mercedem Dominus se tunc redditurum esse promittit, quando ad judicium revertetur. Sequitur : *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit : Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus : Vade, et tu fac similiter.* Ille enim proximus est tibi, cui miserendo appropinquas. Qui vero nulli miseretur, nullum proximum habet. Magna est igitur misericordia, quæ ignotis etiam, et extraneis nos proximos facit. Magna est misericordia, per quam vita possidetur æterna (926).

XXII. *Intravit Jesus in quoddam castellum, et mulier quædam, Martha nomine, excepit illum in domum suam. Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius* (927). Omnia opera Salvatoris nostri plena sunt sacramentis. Quidquid ubique agit, agitur significatione. Quod enim tunc temporis in quodam castello corporaliter egit, quotidie in sancta Ecclesia agit. Ecclesia castellum est (928), et non qualecunque, sed forte, et insuperabile, utpote super montem positum, muro circumdatum, turribus munitum, et angelorum exercitu, virtutumque præsidiis armatum. In hoc igitur castellum Dominus Jesus quotidie ingreditur. Hoc assidue visitare non dedignatur. In hoc a Martha suscipitur, ejus in domum inducitur. Videamus ita-

vinum, exhortatio ad operandum ferventissimo ı.» Vid. Bed. Origenes l. all. : « Aiebat quidam de yteris volens parabolam interpretari, hominem escendit, esse Adam ; Jerusalem, paradisum ; o, mundum ; latrones, contrarias fortitudines ; lotem, legem ; Levitam, prophetas ; Samari- Christum ; vulnera vero, inobedientiam ; ani- orpus Dominicum ; pandochium, id est stabu- quod universos volentes introire suscipiat, Ec- m interpretari... latrones autem nulli sunt alii, e quibus Salvator ait : *Omnes qui ante me ve- t, fures fuerunt et latrones.* Quæ sunt plagæ ? atque peccata... Habebat oleum, de quo scri- est : *Ut exhilaret faciem in oleo.* Sed et vino at vulnera, asperitatis aliquid admiscens : ue qui fuerat vulneratus imposuit jumento id oprio corpori, juxta id quod est hominem di- s assumere, » etc. Eadem habet S. Ambros. loc. allat.

) S. Aug. l. all. : « Altera dies est post resur- nem Domini. » Idem iisdem verbis Beda. Am- « Qui est iste alter dies, nisi forte ille Domi- resurrectionis ? »

) S. Ambros. l. all. : « Qui sunt isti duo denarii, nisi forte duo testamenta, quæ imaginem in se habent æterni regis expressam, quorum petitio vulnera nostra curantur ? »

(924) S. Aug. l. all. : « Stabularius ergo est apostolus : quod supererogat autem, illud est consilium *De Virginibus*, etc. ; aut quod etiam manibus suis operatus est, et ne infirmorum aliquem in novitate Evangelii gravaret, cum ei liceret pasci ex Evangelio. »

(925) I Corinth. VII, 25. S. Ambros. : « Stabularius itaque ille est, qui dixit : *Misit me Christus evangelizare.* Stabularii sunt illi, quibus dicitur : *Ite in orbem universum, et prædicate Evangelium*, etc. Bonus dispensator qui etiam supererogat. Bonus dispensator Paulus, » etc.

(926) Hactenus Homilia.

(927) Est homil. S. Brunonis in Assumpt. S. Mariæ.

(928) Est alia elegans interpretatio Bernardi, serm. 5 de Assumptione : « Quod est autem hoc castellum nisi cor humanum, quod priusquam Dominus ad illud veniat, cupiditatis fossa vallatur, muroque obstinationis clauditur, atque in interiore latitudine sua, Babylonica turre erigitur ? » etc.

que, quid significet Martha. Videamus, quid significet Maria. Utraque enim magnum aliquid significat. In his enim duabus Ecclesia tota consistit. Altera enim activam, altera contemplativam vitam significat (929). Et activam quidem Martha : Maria vero contemplativam. Unde non Maria, sed Martha Christum in domum suscepisse dicitur. Maria enim non habet domum, quia vita contemplativa omnem hujus sæculi spernit habere possessionem. Sufficit ei ad pedes Domini sedere ; sufficit ei semper legere, et orare, et in Dei contemplatione vacare. Sufficit ei præterea verbum Dei semper audire, et mentem potius, quam ventrem nutrire. Tales enim, prophetæ fuerunt, tales et apostoli, tales et multi alii, omnia relinquentes, mundum fugientes, Domino adhærentes, tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. Hanc autem vitam non habent, nisi boni. Activam vero similiter habent et mali, et boni. Inde enim et activa dicitur, quia semper in actu est, semper in fatigatione, et labore est, et vix aliquando quiete esse potest. Sed nos de illa activa non dicimus, quæ latrones exercet, tyrannos movet, avaros sollicitat, adulteros inquietat, et omnes iniquos ad iniquitatis opera incitat. Sicut enim non loquimur de alia Martha, nisi de illa, quæ soror est Mariæ, ita non loquimur de alia vita activa, nisi de illa cui proxima est contemplativa. Illa enim activa, quæ munda, et sine peccato est, contemplativæ proxima est. Quod enim Apostolus prædicat, quod baptizat, quod manibus propriis laborat unde vivat, quod discurrit per civitates, quod ei sollicitudo est omnium Ecclesiarum, ad quam vitam, nisi ad activam, pertinet ? Unde et hic de Martha dicitur, quia *satagebat circa frequens ministerium*. Videmus enim **178** usque hodie Ecclesiarum præpositos, et ministros sollicite discurrere, laborare, æstuare, et multis modis fratrum necessitatibus insudare, ut eos quoque non immerito circa frequens ministerium satagere dicamus. Quamvis igitur contemplativa melior sit, quam activa tamen tam necessaria est, et nunquam fallit, activa, quia sine sollicitudine est, ut ipsa quoque contemplativa in hac vita sine ea esse non possit (930). Altera igitur indiget altera. Hæc enim orat, illa laborat. Altera mentem, et altera ventrem replet. Unde Apostolus : « Si nos, inquit, vobis spiritualia seminavimus, non magnum est, si carnalia vestra metamus (*I Cor.* IX, 11). » Qui enim sic seminat, ad supernæ felicitatis contemplationem mentes audientium elevat. Dicatur ergo : *Martha autem*

A *satagebat circa frequens ministerium. Quæ*
ait : Domine, non est tibi curæ, quod soror
liquit me solam ministrare ? Dic ergo illi, ut
juvet. Sæpe enim stat activa, et, si dici po
videt contemplativæ. Qui igitur soli contem
vacare desiderat, solitariam vitam eligat,
in conventu multorum a contemplatione
non vult, cæteros stare faciat, et opus cun
cessarium impediat. Quamvis enim Mariæ
laudat, in Ecclesiis tamen, et multorum co
tionibus plus Martha, quam Maria utilis est.
omnibus : Maria proficit sibi. Illa sollicit
quieta. Unde et *Dominus respondens ait : M*
Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima
unum est necessarium. Sed quid unum ? Vis
quid? *Maria optimam partem elegit, quæ non*
tur ab ea. Illud igitur necessarium est, qu
auferetur, et æternum est. Verumtamen neq
tham sollicitudinem cessare Dominus jussit,
Mariam eam non adjuvare præcepit. Ostendit
eis, quid necessarium sit, et ad quem finem
que intentio tendere debeat. Bona est enim o
Ecclesiarum sollicitudo, quam se Apostolus
habuisse dicit ; sed non illa, quæ ab æternæ
dinis contemplatione mentem penitus exto
Frustra enim sollicitus est, qui non pro amo
sed pro vana gloria et lucro temporali, et
sæculi dignitatibus sollicitus est. De talibu
Dominus ait : « Quia receperunt mercedem
(*Matth.* VI, 2). » Bene vero sollicito quid d
« Euge, serve bone, et fidelis, quia super
C fuisti fidelis, supra multa te constituam ; i
gaudium Domini tui (*Matth.* XXV, 21-23). » B
ergo sollicitudo Marthæ, si tamen non mun
Domino ministret. Debet autem Maria aliq
surgere, et sororem sollicitam adjuvare. S
autem videat, ne assuetæ contemplationis
obliviscatur ; ne forte, dum aliis prodesse des
sui ipsius detrimentum faciat. Cum enim vi
giosi solitarii, et quieti, divinæ contemplati
diti, multorum precibus ecclesiastica regimi
cipiunt, tunc utique surgit, et sororem soll
Maria adjuvare venit. Sic igitur fit, ut illa
prius quieta, sterilis, et infecunda erat, jam
rare incipiat, multosque Deo filios pariat, et n
Hoc enim significavit Rachel, prius quidem
D sorore ejus fecunda, et multorum filiorum pr
gloriante. Sed postea ipsa quoque concepit,
parere cœpit (931).

(929) Celeberrima hæc interpretatio vitæ duplicis activæ et contemplativæ, per Martham et Mariam designatæ. S. Ambrosii lib. II in Luc. ; Basilii Const., Mon. n. 85, c. 1. S. Augustini serm. 27 de Verb. Dom. ; S. Gregorii lib. VI Moral., cap. 28 ; Homil. 3, 4 et 14 in Ezech. ; Bedæ, etc.

(930) S. Ambr. lib. II in Luc., n. 85 : « Utrumque munus sapientiæ est, Nam et Stephanus plenus sapientia minister electus est... Unum enim est corpus Ecclesiæ : etsi diversa membra, alterum altero eget. Non potest dicere oculus manui ; opera tua non desidero : aut iterum caput pedibus, aut

auricula, se negare esse de corpore : nam e
principalia, tamen alia necessaria. » S. Bern
serm. 3 de Assumpt. : « Sorores sunt et debe
contubernales. Non sola inveniatur in nobis
tatio corporalis ad modicum valens, sed inve
utilis ad omnia pietas, et exercitium spiritu

(931) Innocentius III in epist. Episc. Æ
fertur cap. Nisi cum pridem, De renunt.) :
putes quod ideo Martha malam partem eleger
circa plurima satagebat : quia Maria optima
tem elegit, quæ non auferetur ab ea : quonia
illa sit magis secura, ista tamen est magis

XXIII. [Cap. XI.] *Et factum est, cum esset in loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum : Domine, doce nos orare, sicut Joannes docuit discipulos suos. Et ait illi : Cum oratis, dicite : Pater, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum,* et cætera. Hæc autem in Matthæo exposita sunt. Sed Lucas illam unam deprecationem prætermisit, qua dicitur. : *Fiat voluntas tua sicut in cœlo, et in terra*. Quæ quidem, si bene intelligatur, tota in illa continetur, quæ ait. : *Adveniat regnum tuum*. Quid est enim, adveniat regnum tuum, nisi regnum quod in cœlis est, veniat et fiat, ut construatur in terris? Ut quia rex unus est, regnum quoque et hic, et ibi simile sit. Quod si fit, profecto erit voluntas ejus sicut in cœlo, et in terra.

XXIV. *Et ait ad illos : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum ; et ille de intus respondens dicat : Noli mihi molestus esse ; jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere et dare tibi? Et ille, si perseveraverit pulsans, dico vobis etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen* **179** *ejus surget, et dabit ei quotquot habet necessarios* (932). His enim verbis admonemur, ut spiritum sapientiæ, et intellectus ab eo quæramus, a quo est omnis sapientia, et cum quo fuit semper, et est ante ævum. Quatenus amicis nostris de via venientibus, et sanctarum Scripturarum panem petentibus, cibum spiritualem apponere valeamus. De hoc enim et Jacobus apostolus ait : « Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans (*Jac.* I, 5). » Quando enim subjecti nostri nos de Scripturis interrogant, tunc amici nostri veniunt de via ad nos et tanto quidem de longiori via, quanto longius sunt ab intelligentia. Oportet igitur nos habere quid eis apponamus, ut inde illorum mentes famelicas reficiamus. Quod si non habemus, surgamus media nocte. Hæc enim nox, ignorantia est. Legamus, et Scripturas perscrutemur. Rogemus Dominum, ut nobis oculos mentis aperiat, et tres panes illos nobilissimos et præ cunctis deliciis suavissimos nobis commodare dignetur (933). Tres enim istos panes, legem, et prophetas, et Evangelia intelligimus. De quibus Moyses metaphorice ait : « Dominus de Sina
A venit, et de Seir ortus est, nobis apparuit de monte Pharan, et cum eo Sanctorum millia (*Deuter.* XXXIII, 2). » Tres isti montes, tres panes sunt, et tria modo dicta sanctarum Scripturarum volumina. Sina enim legem significat, quia ibi lex data est. Seir prophetas, quia *hispidus* interpretatur. Prophetæ enim valde hispidi, et asperi, et difficiles sunt. At vere mons Pharan, qui *frugifer* dicitur, Evangelia designat, cujus semina præ cunctis seminibus ubique gentium fructificasse cognovimus. Venit igitur Dominus de Sina, quia ejus adventus pluribus in locis in lege, id est in libris Moysi, annuntiatur, secundum illud : « Prophetam vobis suscitabit Dominus de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis (*Deut.* XV, 18; *Act.* III, 22). » Ortus est autem in Seir, quia ejus
B ortus, et nativitas anifmestissime in prophetis invenitur. Unde Isaias : « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (*Isa.* VII, 14). » Apparuit autem de monte Pharan, quia ejus nativitas, passio, et resurrectio, quid egerit, et qualiter vixerit in Evangeliis declaratur. Hos igitur tres panes quæramus, sine quibus anima non vivit, qui cunctis esurientibus sufficere possunt. Quæramus et non deficiamus, pulsemus et perseveremus, etiamsi ille amicus noster unicuique nostrum dixerit : *Noli mihi molestus esse : jam ostium clausum est, et pueri mihi mecum sunt in cubili : non possum surgere, et dare tibi*. Hoc enim amicus noster, id est Deus et Dominus noster, qui in tantum nos dilexit, ut mori pro nobis non dubitaret, hoc ipse nobis non dicit,
C dicere tamen videtur, cum post multum laborem, post multas preces, post multum intelligendi desiderium non exaudit. Quid enim sic orat, sicut sancta desideria ? Nisi enim desiderium oraret, Psalmista non diceret : « Desiderium pauperum exaudivit Dominus (*Psalm.* X, 17). » Tunc igitur bene oramus, quando bonum aliquod desideramus? Nemo autem est qui sacras Scripturas intelligere non desideret. Nemo igitur est qui pro his panibus non oret. Sed quia Dominus jam cœlos ascendit, et ostium clausit, id est a prædicatione quievit; quia jam pueros suos, sanctos videlicet apostolos, in æternæ quietis cubiculum secum collegit (934), jam ad nos docendum neque ipse, neque illi huc ulterius corporaliter redire possunt. Et hoc est quod ait : *Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei me-*
D *cum sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi.* Nos tamen ab hac molestia, ab hac importunitate,

fera : cum in fecunditate sobolis, lippitudo Liæ Rachelis pulchritudini sit prælata. Quapropter facilius indulgetur ut ascendat monachus ad præsulatum, quam præsul ad monachatum descendat. »

(932) Est homil. in litaniis majoribus olim Emiseno inscripta.

(933) Non inelegans est A. mystica interpretatio ; ad quam referri potest illa S. Ambrosii lib. VII, in Luc., n. 8 : « Qui sunt isti tres panes, nisi mysterii cœlestis alimentum ? » et Augustini lib. II. Quæst. Evang., qu. 21 : « Quod autem ei dicitur de intus, jam ostium clausum esse, pueros quoque ejus cum eo in cubili esse ; significat tempus famis verbi, cum intelligentia clauditur, et illis, qui Evangelicam sapientiam, tanquam panem erogantes, per orbem terræ prædicaverunt.... orando efficitur, ut accipiat desiderans intellectum ab ipso Deo, etiamsi homo desit, per quem sapientia prædicetur. » Cæterum sæpius Augustinus, ut ibid., et serm. 105, n. 4, et epist. 130, ad Probam, de orando Deo cap. 8, n. 15, etc., quem sequitur Isidorus, sive Auctor lib. Allegoriar. Beda ad h. l., etc., explicat singulatim de intelligentia Trinitatis, serm. 105. Subdit explicationem aliam de Fide, Spe, et Charitate. S. Bernard. Serm. in rogat. interpretatur panes veritatis, charitatis, fortitudinis, serm. 37. parv. virtutes continentiæ, humilitatis, charitatis.

(934) Beda ad h. l. : « Ostium amici, divini est

et habac violentia non cessemus. Ipse enim Dominus ait : « Regnum cœlorum vim patitur, et violenti diripiunt illud (*Matth.* xi, 12). » Bona est igitur hæc violentia, bona est hæc molestia, et improbitas, et in tantum bona, ut panes, quos nobis Dominus pro ipsa amicitia dare non vult, propter improbitatem tamen surgens det nobis ad sufficientiam et necessitatem. Hoc est enim quod ait : *Et ille, si perseveraverit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surgens dabit ei quotquot habet necessarios.* Unde adhuc subditur : *Et ego dico vobis : Petite et dabitur vobis ; quærite, et invenietis ; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim, qui petit, accipit; et qui quærit, invenit ; et pulsanti aperietur.* Hac enim tanta verborum **180** inculcatione manifeste Dominus ostendit, quam sollicitos, molestos, importunos, violentos et improbos ad petendum nos esse velit. Unde et quidam ait : *Labor improbus omnia vincit* (935). Hæc autem, et cætera, quæ in hoc Evangelio sequuntur, in Matthæo exposita sunt.

XXV. *Væ vobis, qui ædificatis monumenta prophetarum ;* sed non ideo, qui monumenta prophetarum ædificatis, imo quia mala intentione ædificatis ea, et quia patres vestri occiderunt illos, id est, quia filii estis illorum qui prophetas occiderunt. Filii autem non natura tantum, sed imitatione. Quantum enim ad naturam, eorum filii ipsi quoque apostoli fuerunt. Imitatione autem unusquisque illius filius est, quem imitatur. Unde et boni dicuntur filii Abrahæ. Malis autem dicitur : « Vos ex patre diabolo estis (*Joan.* viii, 44). » *Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam quidem ipsi eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra* (936). In hoc enim ostenditur eos non pietatis vel reverentiæ causa, prophetarum monumenta ædificasse, sed potius memoriæ, victoriæque, et audaciæ patrum suorum : qui tales videlicet fuerint, qui ipsos prophetas occidere non timuissent. Quatenus hoc omnes videntes timerent, et nemo adversum civitatem, et templum prophetare præsumeret. Inde enim Dominus accusatur, quasi qui se templum Dei destruere posse

A dixisset. Inde et adversus beatum Stephanum falsi testes dicebant : « Homo iste non cessat loqui adversus locum sanctum, et legem. Audivimus enim eum dicentem, quoniam Jesus Nazarenus destruet locum istum (*Act.* vi, 13). » Sed hæc in Matthæo planiora sunt.

XXVI. [Cap. XII.] *Dixit autem ei quidam de turba : Magister, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem. At ille dixit ei : Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem super vos ?* Non enim ad hoc venerat Dominus, ut agros divideret, vel de possessionibus judicaret, sed ut avaritiam arceret, patientiam admoneret, et mundi contemptum doceret (937). Unde et alibi ait : « Nolı resistere malo. Sed si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram ; et qui vult tecum in judicio contendere,

B et tunicam tuam tollere, remitte ei et pallium ; dixitque ad illos : Videte, et cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita, ejus est ex his, quæ possidet (*Matth.* v, 39). » His enim verbis et eum, qui injuriam faciebat, et enim qui patiebatur, ad æquitatem et patientiam provocabat. Siquidem non in abundantia vita hominis est, omnesque divitiæ simul cum ipsa vita, brevi tempore possidentur. *Dixit autem et similitudinem ad illos dicens : Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se dicens : Quid faciam, quia non habeo, quo congregem fructus meos ? Et dixit : Hoc faciam, destruam horrea mea, et majora faciam, et illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, et bona mea, et dicam animæ meæ : Anima, habes multa*

C *bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, et epulare. Dixit autem illi Dominus : Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te. Quæ autem parasti, cujus erunt ? Sic est, qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.* Quam pulchra similitudo, et avaris, et cupidis necessaria ! Quis enim hæc intelligens, in divitiis spem suam ponet, cum et divitiæ tam facile amittantur, et homo tam subito moriatur (938) ? Sic, inquit, fiet omni homini, qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. Thesaurizat enim, et ignorat cui congregabit ea. Dives enim est in Deum, qui omnem spem suam non in divitias ponit, sed in Deum.

intelligentia sermonis... clausumque est, cum illi qui evangelicam sapientiam, tanquam panem erogantes, per orbem terræ prædicaverunt, pueri patrisfamilias jam sunt in secreta quiete cum Domino. »

(935) Hactenus Homil.

(936) Chrysostom. hom. 74 in Matth., n. 1 : « Væ dicit, non quia ædificant, nec quia patres suos accusant : sed quia sic facientes, quando dictis se patres suos accusare simulant, pejora perpetrant. Quod enim simulate tantum patres accusarent, Lucas docet, etc. Hic mentem eorum damnat qua ædificabant quia non in occisorum honorem, sed quasi cædes cum pompa efferentes, et timentes, ne temporum injuria dirutis sepulcris, tanti ausus memoria et monumentum interiret : sic sepulcra construebant, splendida ædificia, quasi tropæum erigentes, ac de illorum facinoribus gloriantes. »

(937) Ambrosius lib. vii in Luc., n. 122 : « Bene terrena declinat, qui propter divina descenderat.... Unde non immerito refutatur hic frater, qui dispen-

D satorem cœlestium gestiebat corruptilibus occupare cum inter fratres patrimonium non judex medius, sed pietas debeat sequestra dividere. » Similibus ferme verbis Beda, ad h. l. : « Merito refutat hic frater, qui magistro, supernæ pacis unitatisque gaudia commendanti, terrenæ divisionis vult ingerere molestiam. »

(938) Ambrosius l. all. : « Frustra congregat opes qui se his nescit usurum : sicut ille, qui, cum repleta horrea novis messibus rumperentur, exuberantium sibi fructuum receptacula præparabat, cui congregaret ignarus. Remanent enim in sæculo cuncta quæ sæculi sunt, et prætereunt nobis quæcunque congregantur hæredibus : neque enim nostra sunt quæ non possumus auferre nobiscum. Sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ celestium dux prævia mansionum, pecuniæ vilis usura tabernacula defunctis acquirit æterna. »

181 PARS SECUNDA

XXVII. *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes : et vos similes hominibus exspectantes dominum suum, quando revertatur ad nuptias, ut cum venerit, et pulsaverit, confestim apierant ei* (939). Quod enim lumbos præcingere nos Dominus præcipit, castitatis gloriam et observantiam commendat. In umbis enim luxuria dominatur. Unde et diabolo dicitur : « Virtus ejus in lumbis ejus et fortitudo illius in umbilico ventris ejus (*Job.* XL, 11). » De Ecclesia quoque dicitur : « Accinxit fortitudine lumbos suos, et roboravit brachium suum (*Prov.* XXXI, 17). » Itemque : « Syndonem fecit, et vendidit, et cingulum tradidit Chananæo (*Ibid.*, 34). » Inde est, quod sacerdotes in lege balteos et feminalia habere jubentur (*Lev.* XXVIII, 42), sine quibus ad altare non accedant, neque tabernaculum ingrediantur. His igitur, et similibus comprobatur, quantum Deo placeat observantia castitatis. Sequitur : *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Ardent enim lucernæ nostræ, si bene circumquaque fulgeant, aliosque illuminent et doctrina, et opera nostra. Unde et Dominus ait : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videntes opera vestra bona glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est (*Matth.* V, 16). » Illorum enim lucernæ exstinctæ sunt, qui neque doctrina, neque operatione alios illuminant (940). Debemus autem similes esse hominibus dominum suum exspectantibus, quando ad nuptias revertatur, ne nos imparatos et dormientes inveniat, dominus enim noster tunc ad nuptias revertetur, quando sponsam suam, matrem nostram, sanctam videlicet Ecclesiam, omni corruptione liberam castis complexibus in æternæ felicitatis thalamum introducet (941). Venit autem et nunc ad nuptias per singulos dies, quando sanctorum animas, quæ et ipsæ illius sponsæ, sunt, ad se vocat, et secum in æternæ beatitudinis cubiculum collocat (942). Quotidie igitur Salvator noster nuptias facit. Quotidie ad se venientibus sanctorum animabus delicias summi boni, A et ineffabiles dulcedinis epulas ministrat. Unde et subditur : *Beati servi illi quos, cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.* De his enim vigiliis Apostolus ait : « Vigilate, justi, et nolite peccare (*I Cor.* XV, 34). » Itemque : « Vigilate et orate, state in fide, viriliter agite, confortamini in Domino, omnia vestra in charitate fiant (*I Cor.* XVI, 13). » Qui enim sic vigilant, beati erunt. Hos faciet Dominus secum discumbere, et per eos transiens ministrabit eis. Unde et discipulos suos consolans ait : *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.* In eo vero, B quod ait, quia præcinget se, et quia transiens ministrabit illis, quo affectu, quo amore, quibus charitatis visceribus eos suscipiat, et in gloriam illis præparatam inducat, manifestissime ostendit (943). Non enim hoc ad litteram intelligi debet, sed in exteriori apparatu cordis intentio declaratur. *Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi.* Tres enim vigiliæ, tria tempora sunt, ante legem, et sub lege, et sub gratia (944). Quoniam enim in prima vigilia, neque per legem, neque per prophetas mundum Dominus visitavit, ideo nihil hic de prima vigilia dicitur. In secunda autem vigilia non solum per legem, et prophetas, verumtamen per se ipsum mundum visitare dignatus est. Unde Apostolus ait : « Multifariam, C multisque modis olim Deum loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est, nobis in Filio (*Hebr.* I, 1). » Tertia autem vigilia hæc est, in qua non solum venire, verum etiam se semper adesse testatur, dicens : « Ecce vobiscum sum omnibus diebus usque ad **182** consummationem sæculi (*Matth.* XXVIII, 20). » Sequitur : *Hoc autem scitote, quia si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.*

(939) Est homil. Emiseni in Nat. Confess., p. 216, quam melius dicemus S. Brunonis.

(940) S. Augustinus serm. 108, aliis 39, de verbis Dom. cap. 2, num. 2 : « Ad continentiam pertinet. *Sint lumbi vestri accincti ;* ad justitiam pertinet : *et lucernæ ardentes.* » S. Fulgentius, serm. 1 de dispensationibus, num. 9 : « In lumbis itaque concupiscentia carnalis ostenditur, in lucernis vero fides, et charitas Christiana monstratur. Jubens igitur Dominus lumbos nostros præcingi, concupiscentias carnis sine dubio præcipit refrenari. Imperans autem ut lucernas ardentes habeamus, hoc utique jubet, ut ex lumine veræ fidei splendeamus, et sanctæ charitatis operibus ferveamus. Jubens ut sint lumbi nostri præcincti, mandat ut mala desideria atque opera fugiamus ; jubens ut sint lucernæ nostræ ardentes, monet ut bona diligamus, atque faciamus. »

(941) S. Aug. l. all. num. 1 : « Audistis modo Evangelium, quid monuerit nos, cautos nos faciens, et volens esse expeditos et paratos ad exspectanda novissima, ut post novissima quæ sunt in hoc sæculo metuenda, succedat requies quæ non habet finem.... Ad hanc exspectationem, et propter hanc spem Christiani facti sumus. Nonne spes nostra non est de hoc sæculo ? Non amemus sæculum. »

D (942) Notissima verba S. Gregorii, hom. 15 in Evang., num. 3.

(943) S. Greg. l. all., num. 4 : « Præcinget se, id est, ad retributionem præparabit, et faciet illos discumbere, id est, et æterna quiete refoveri. »

(944) Aliter S. Gregorius num. 5 : « Prima quippe vigilia primæ ætatis custodia est.... Pueritia. Secunda adolescentia vel juventus.... Tertia autem senectus accipitur. »

Quia igitur nescit, quia dormiens negligit, sæpe domus perfoditur, et quidquid in ea melius est, fit rapina latronum. Vos autem estote parati, estote solliciti, et quia unam illam horam nescitis, omnibus horis vigilate, ne in illa una hora incauti et dormientes inveniamini. Et hoc est quod ait : *Ideo et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus : Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an et ad omnes ?* His enim verbis intelligere possumus, quædam specialiter ad discipulos, quædam generaliter ad omnes Dominum dixisse ; qualia sunt : « Nolite cogitare de crastino (*Matth.* VI, 34) ; » et : « Nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori, quid induamini (*Luc.* XII, 22), » et multa alia. *Dixit autem Dominus : Quis putas est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram ? Beatus ille servus, quem, cum venerit Dominus, invenerit ita facientem.* Constat igitur, quod non solis apostolis, sed et cæteris Ecclesiæ ministris, et dispensatoribus, episcopis videlicet et sacerdotibus, ista dicantur (945). Hos enim constituit Dominus super familiam suam. Hos constituit super Ecclesiam, et domum suam, ut eam regerent, eam docerent, ei necessaria ministrarent, et tritici mensuram pro tempore darent. Hoc enim triticum doctrina Evangelica intelligitur : quam non solum ad mensuram, sed et suo tempore dare oportet. Non enim omne tempus aptum est doctrinæ, nec æqualiter omnibus, nec omnia omnibus prædicare convenit (946). Fidelis igitur dispensator, et prudens diligentissime considerare debet, quando, et quid, quantum unicuique tribuat. Unde et in lege quibusdam sacrificiis solis sacerdotibus, quibusdam et aliis vesci licitum erat. Locus quoque, et tempora erant constituta, in quibus ea offerre licebat. *Beatus igitur ille servus, quem, cum venerit Dominus, invenerit ita facientem.* Unde autem sit beatus, audiamus : *Vere dico vobis quia supra omnia, quæ possidet, constituet illum.* Supra omnia quidem unusquisque constituitur, quia omnia ei obediunt, ejusque omnia faciunt volunta-

A tem. Tanta enim ibi concordia erit, ut unusquisque quasi major veneretur ab omnibus, et quasi minor veneretur omnes. Non est igitur inconveniens, ut unusquisque ibi super omnia constituatur (947).

XXVIII. *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur ?* Hoc autem exponit : *Baptismo autem habeo baptizare, et quomodo coarctor, usque dum perficiatur ?* De hoc enim igne, et de baptismo Joannes Baptista sic ait : « Qui autem venit post me, fortior me est, et ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igne (*Matth.* III, 11). » Veniens igitur Dominus ignem sancti Spiritus misit in terram, accendit, et illuminavit corda fidelium, baptizavit, et mundavit, suoque nos a peccatis nostris sanguine lavit (948). Hoc autem quo desiderio egerit, ex eo B manifestatur, quod se coarctari dicit, usque dum perficiatur : *Putatis, quod pacem veni dare in terra ? Non, dico vobis, sed separationem.* Non solum, inquit, accendere, verum etiam a se dividere, et separare, terram veni. *Erunt enim ex hoc quinque in domo in una divisi, tres in duos, et duo in tres dividentur. Pater scilicet in filium, et filius in patrem suum. Mater in filium, et filia in matrem. Socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam.* Sex enim isti esse videntur ; sed non sunt nisi quinque ; quia mater, et socrus una, eademque persona est (949). Et in primitiva quidem Ecclesia sæpe factum est, ut omnes hi quinque in una domo manentes, tres ex eis contra duos, et duo contra **183** tres dividerentur, aliis Christi fidem de- C fendentibus, atque allis impugnantibus.

XXIX. [Cap. XIII.] *Aderant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. Et respondens dixit illis : Putatis, quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerunt, quia talia passi sunt ? Non, dico vobis ; sed nisi pænitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Et sicut illi decem et octo, supra quos cecidit turris et Siloa, et occidit eos ; putatis quia et ipsi debitores fuerunt præter omnes homines habitantes in Jerusalem ? Non, dico vobis ; sed si non pænitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.*

(945) S. Fulg., serm. 1 de dispens. num. 3 : « Ne quis autem nostrum solos apostolos dispensatores factos existimet.... ipse B. Apostolus episcopos quoque dispensatores esse ostendens, ait : *Oportet episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem.* Servi ergo patrisfamilias sumus, dispensatores Domini sumus ; mensuram tritici, quam vobis erogemus, accepimus. »

(946) S. Greg. lib. II, hom. 8 in Ezechiel, explicans cur apostoli dicantur portæ interiores, et exteriores : Ipsi nobis exteriores simul, et interiores portæ sunt. Cum enim adhuc inchoantibus non alta et mystica, sed quædam quæ capi prævalent prædicant, portæ exteriores sunt : cum vero perfectis profunda et mystica loquuntur, portæ interiores. » Idem Reg. Past. par. III, cap. 39 : « Sciendum vero est prædicatori, ut auditoris sui animum ultra vires non trahat, ne, ut ita dicam, dum plusquam valet tenditur, mentis corda rumpatur. Alta enim quæque debent multis audientibus contegi, et vix paucis aperiri. Hinc namque per semetipsum, Veritas dicit : *Quis, puta, est fidelis dispensator et prudens... ut det illis in tempore tritici mensuram?* Per mensuram quippe tritici exprimitur D modus verbi, ne cum angusto cordi incapabile aliquid tribuitur, extra fundatur, » etc.

(947) Hactenus homil.

(948) S. Ambr. lib. VII in Luc., n. 131 : « *Ignem veni mittere in terram,* non utique illum ignem consumptorem bonorum, sed bonæ voluntatis auctorem, qui aurea dominicæ domus vasa meliorat, fenum vero consumit et stipulam, ac sæcularia omnia mundi voluptate concreta, peritureque opus carnis exurit ignis ille divinus, qui flammigerabat in ossibus prophetarum, etc. Vide S. Joan. Chrysost. hom. 4 in Act., n. 2 ; S. Greg., hom. 30 in Ev., n. 6.

(949) S. Ambros. num. 137 : « Qui sunt enim quinque, cum sex personarum facta videatur subjectio, patris, et filii, et matris, et filiæ, et socrus, et nurus ? Quanquam eadem mater quæ socrus accipi possit : quæ enim mater est filii, socrus ejus uxoris est, » etc.

Horum enim historias nos non habemus (950). Intelligere tamen oportet, aliquos Galilæos sacrificantes, Pilatum inter ipsa sua sacrificia occidisse, et sic eorum sanguinem ipsis eorum sacrificiis miscuisse. Similiter autem turrem aliquam in Siloa cecidisse, suoque casu hos, quos modo Dominus dixit, homines oppressisse. Putabant autem, ut fieri solet, eos præ cæteris nequiores esse, quia eos tam mirabiliter periisse contigit. Sed non est ita. Mors enim, qualiscunque sit, nec justum damnat, nec peccatorem justificat. Quod autem ait: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*, non de corporis, sed de animæ morte, intelligere convenit. Non enim inter sacrificia, vel turris ruina pereunt omnes, qui pœnitentiam negligunt.

XXX. *Dicebat autem hanc similitudinem : Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa, et non invenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio. Succide ergo illam : ut quid etiam terram occupat* (951)? In hac enim similitudine, quanta sit Dei patientia, quanta sit et hominis negligentia manifestatur. Dei enim ager et vinea, mundus dicitur, cujus arbores, et vites homines sunt, et aliæ quidem fructuosæ, aliæ vero infructuosæ. Hujus autem vineæ cultores, episcopi sunt, et sacerdotes. Tres autem anni, tria tempora sunt, ante legem, sub lege (952), et sub gratia. Toties enim ad vineam suam Dominus venit, toties in ejus arboribus fructum quærit, quoties homines respicere et visitare dignatur. Est igitur ficulnea infructuosa, humana natura secundum partem malorum, id est unusquisque iniquus et infidelis. Per tres igitur annos ad hanc ficulneam Dominus venit, et fructum in ea non invenit; quoniam tales arbores neque ante legem, neque sub lege, neque sub gratia in hac vinea defuerunt; sæpe enim plus ficulneis infructuosis, quam arboribus fructiferis hæc mundi vinea abundare videtur. Pauci enim sunt boni ad malorum comparationem. « Multi enim sunt vocati, ut Dominus ait, pauci vero electi (*Matth.* xxii, 14). » Sequitur : *Succide ergo illam*. Quia, inquit, infructuosa est, quia inutilis est, quia boni operis fructum non reddit, succide illam. « Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum,

A excidetur, et in ignem mittetur (*Luc.* iii, 9). » Ut quid etiam terram occupat? Tales enim arbores inutiliter terram occupant, cæterisque impedimentum faciunt, et earum umbra nociva cæteræ arbores circumpositæ corrumpuntur: uva enim, ut dici solet, ab uva trahit livorem, et una ovis morbida totum gregem dissipat, et modicum fermentum totam massam corrumpit; et: « Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea (*Eccli.* xiii, 1). » At ille respondens dixit illi: *Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora, et siquidem fecerit fructum: sin autem in futurum succides eum.* Sic autem et Samuel pro arbore infructuosa, ne succideretur, orabat lugens Saulem cunctis diebus (*I Reg.* xi, 35). Fodit enim episcopus circa ficul-
B neam, quando peccatoris facta, omnemque ejus vitam, et pravitatem per illius confessionem diligentissime investigat. Deinde vero et circa illam stercora mittit, dum illius peccata quam turpia, quam inhonesta, et fetida fuerint ostendit (953). Stercora enim circa ficulneam posuerat Apostolus, qui dicebat: » Quem ergo fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? » (*Rom.* vi, 21.) Unde et David, horum stercorum fetorem sentiens, ait: « Putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices meæ,
184 a facie insipientiæ meæ (*Psal.* xxxvii, 6). » Neque enim aliter peccator sanari potest, nisi prius suorum vulnerum fetorem sentiat, et sentiendo abhorreat. *Erat autem docens in Synagoga eorum sabbatis, et ecce mulier, quæ habebat spiritum infir-*
C *mitatis annis decem et octo, et erat inclinata, nec omnino poterat sursum aspicere. Quam cum vidisset Jesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua; et imposuit illi manum et confestim erecta est, et glorificabat Deum.* Hoc enim, quod in muliere curva Dominus egit, expositio eorum est, quæ de ficulnea infructuosa dicta sunt. Unum enim, idemque significat et mulier curva, et ficulnea infructuosa. Ille enim homo curvus est, qui terrenis voluptatibus deditus, sola terrena et transitoria diligit, ad cœlestia contemplanda mentis oculos non erigit, et æternæ felicitatis divitias non requirit (954). Hunc autem si Dominus tangat, et suæ misericordiæ manum super eum ponat, statim erigitur, et terrenorum oblitus, cœlestia contempla-

D

(950) Bene A. et caute historiam hanc attingit, de qua nobis non constat, ut Calmet, aliique adnotant. Sunt qui ad eam seditionem referunt, de qua Act. v, 37. Alii quibus factum hoc antiquius videtur (sed antiquius sane, quam ut ei conveniant Evangelica verba nuntiantes illi de Galilæis) malunt interpretari de Samaritanis tumultuantibus, quorum multos Pilatus occidit, ut narrat Josephus AA. lib. xviii, cap. 4. Samaritanos vero dici aiunt origine et patria, Galilæos secta et hæresi. Vid. Baronium ad an. 1, n. 01, et Interpretes, qui de alia historia casus turris Siloe multo magis, eam ignotam esse penitus, et solum ex hoc loco haberi, fatentur.

(951) Est homil. Emis. Dom. Vacat, pag. 185, inter sublatas a S. Brunone recensenda.

(952) Beda ad h. l.: « Potest hæc arbor fici generis humani designare naturam; quæ bene plantata, hoc est ad auctoris sui similitudinem creata est. Sed Deo quærente per triennium fructum dare negavit, quia ante legem, sub lege, sub gratia obedire despexerit. » Alii S. Ambrosius num. 160; S. Hieron. ad Matth. xxi, etc., Synagogam interpretantur. De priore interpretatione (quam ideo antiquam esse oportuit) S. Ambrosius n. 172: « Hi (qui eo modo interpretantur) in nullo distant, nisi quod pro specie genus eligunt. »

(953) Beda: « *Mittam stercora*, id est, malorum quæ fecit abominatione ad animum reducam, et compunctionis gratiam, quasi de putredine stercoris exsuscitem. »

(954) Ambrosius lib. iii in Hexaem, c. 12, n. 50 : « Nihil enim magis mentem onerat, quam istius mundi sollicitudo, et cupiditas vel pecuniæ vel potentiæ. Quod tibi demonstratur in Evangelio, cum

tur. *Respondens autem archisynagogus, indignans,* A *quia Sabbato curasset Jesus, dicebat urbæ : sex dies sunt, in quibus oportet operari. In his ergo venite, et curamini, et non in die Sabbati.* Male enim archisynagogus legem intelligebat, qui pietatis et misericordiæ opera in Sabbato fieri nolebat. Lex enim non liberale opus in Sabbato, sed servile fieri prohibuit. Bonum enim opus omni die fieri licet (955); malum autem nullo. *Respondit autem ad illum Dominus, et dixit : Hypocrita, unusquisque vestrum in sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a præsepio, et ducit adaquare?* Si, inquit, in sabbato operari non licet, cur ergo vos in sabbato bovem et asinum ad potum ducitis? Hoc enim opus servile est, quod si ad litteram intelligatur, omnimodo in Sabbato lege fieri prohibetur. Merito igitur hypocrita voca- B tur, qui non in his, quibus debet, sed in his, quibus non debet, Sabbatum veneratur, mala consentiens, et bona reprehendens. Vobis, inquit, hypocritæ, vobis bovem, et asinum in sabbato a præsepio solvere, et adaquare licet; mihi autem *hanc filiam Abrahæ, quam alligavit satanas ecce decem et octo annis, a vinculo isto solvere non licuit?* Quod enim valet in minori, valet et in majori. Quod si etiam in minori non valuisset, in majori tamen reprehendi non potuisset. Quis enim reprehendat, quod Dominus agit? Idipsum autem per hos decem et octo annos, et per tres annos superius positos significatur. Tunc enim sex, id est sexies tres, decem et octo fiunt. Ponamus agitur sex annos ante legem, sex sub lege, et sub gratia sex, et erunt C decem et octo (956). In his enim omnibus, nec ficulnea infructuosa defuit, nec mulier curva, quam sanaret Jesus. Hanc autem mulierem, quia Satanas eam alligasse dicitur, propter peccata sua hanc ægritudinem incurrisse intelligere possumus sicut et ille, cui Dominus ait: « Vade, et jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat (*Joan.* VIII, 11). » *Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus, et omnis populus gaudebat in universis quæ gloriose fiebant ab eo.* Et illi quidem erubescebant, quia se victos esse videbant: isti vero gaudebant, quia et in verbis, et in miraculis Christi virtutem, et gloriam cognoscebant (957).

XXXI. *In ipsa aie accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi : Exi, et vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis : Dicite vulpi illi : Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio, hodie, et cras; et tertia die consummor. Verumtamen oportet me hodie, et cras, et sequenti ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Vulpis enim callidissimum animal est, quod semper innocuis avibus insidiatur. Unde et non immerito Herodes, vulpis vocatur, qui et Joannem Baptistam interfecerat, et Christum Dominum nostrum occidere conabatur. *Ecce,* inquit, *ejicio dæmonia,* quæ ipso Herode valde fortiora, et potentiora sunt, *et sanitate perficio,* quod utrumque virtutis et potentiæ signum est. In mea igitur esse potestate, et vivere, et mori manifestum est. Sed quid per *cras,* nisi omne futurum tempus intelligitur? Tertia autem die consummatus est Dominus quia die resurrectionis quæ tertia est a die passionis, **185** decorem induit, induit Dominus fortitudinem et præcinxit se virtute, ut totus integer, et consummatus nihil ulterius in se diminutionis et mutabilitatis sentiret, nullisque, ut prius, passionibus subjaceret. Quoniam autem ait: *Et tertia die consummor,* ne aliquis fortasse eum putaret statim die tertia moriturum, addidit dicens : *Verumtamen oportet me hodie, et cras, et sequenti ambulare.* Unde manifestum est, non diem alteram, sed potius futurum tempus, cras indeterminate significare (958). Sequitur: *Quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Hoc autem non de omni, sed in illo propheta dicit, de quo et alibi ait: « Non est propheta sine honore, nisi in patria sua (*Matth.* XIII, 57), » se ipsum videlicet prophetam vocans. Hunc autem *non capit,* non suscipit, non consentit Dei providentia, Dei dispositio, et sermo prophetarum, perire, et mori extra Jerusalem. Sic enim ante tempora præfinitum et dispositum fuerat, neque aliter fieri possibile erat, sed tantum in Jerusalem, et non alibi eum

legis quia illa mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis, inclinata erat, ut sursum respicere non posset. Curvata enim erat anima ejus, quæ inclinabatur ad terrena compendia, et cœlestem gratiam non videbat. Respexit eam Jesus, et vocavit, et statim mulier onera terrena deposuit. » S. Gregor. hom. 31 in Evang. n. 6: « Omnis peccator terrena cogitans, cœlestia non requirens, sursum respicere non valet: quia dum desideria interiora sequitur, a mentis suæ rectitudine curvatur, et hoc semper videt, quod sine cessatione cogitat... et quia ad cœleste desiderium non assurgit, quasi mulier inclinata sursum respicere nequaquam potest. »

(955) S. Ambros. ad. h. l. n. 174 : « Non operis boni, sed mali feriæ sunt. »

(956) Beda : « Quæ bene decem et octo annis fuit curvata, qui numerus ternario sexies ducto perficitur, quia videlicet eam, quæ in testimonio legis, in vaticinio prophetiæ, et in revelatione gratiæ per infirma opera langueret, ostendit. » Vide mysteria de hoc numero apud S. Augustin., de Trinit. lib. IV, cap. 4, serm. 110, n. 2.

(957) Hact. homil.

(958) S. Augustinus lib. VI contr. Julian., cap. D 19: « Dominus in Evangelio : *Ecce,* inquit, *ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertio die consummor.* Post multum tempus quo hoc dictum est, passus est Dominus. Mentiri non potuit. Intelligitur ergo sic. Expulsio dæmoniorum, remissio peccatorum est, et eo utique, quod diabolus, peccatorum pater atque origo sit, per id quod efficitur id quod efficit. Et utique expulsio dæmoniorum, est remissio peccatorum... Perfectio sanitatum, dum de die in diem proficit Ecclesia, et corruptionis, cujus reatus ablatus est, passio quotidiana renovatione minuitur. Tertia consummatur dum resurrectionem in se ipso initiandam monstravit Ecclesiæ, qua ad incorruptionis consummationem, summamque perveniat sanitatem. Se vero consummari dixit. Et initium et finis ipse; ipse caput et plenitudo corporis : in membris suis ipse perficitur. » In eamdem ferme sententiam V. scribentem Bedam.

occidi oportebat. Frustra igitur eum occidere nititur Herodes, quia et tempus, et dies, et locus, ubi, et quando Dominus occidatur, disposita sunt, et mutari non possunt.

XXXII. [CAP. XIV.] *Et factum est, dum intraret in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum* (959). In eo enim, quod ad panem manducandum in domum principis Pharisæorum Dominum intrasse evangelista scribit, eum solis necessariis contentum, et non deliciosis cibis inhiasse ostendit : præsertim cum neque in ipsius principis domo aliud manducasse dicatur. In pane tamen, qui in omnibus cibis principatum tenet, omnia ciborum genera intelligere possumus. Unde et de Ecclesia dicitur : Quia « panem otiosa non comedit (*Prov.* XXXI, 27). » (960) *Et ipsi*, B inquit, *observabant eum*, id est, insidiabantur ei, ut vel in ejus verbis aliquid audirent, vel in ejus actionibus aliquid viderent, unde eum reprehendere et accusare potuissent (961). Quorum, inquam, voluntatem Dominus cognoscens, eisdem ipsis materiam dabat, in qua suæ intentionis iniquitatem declararent. Hoc enim sequentia manifestant. *Et ecce quidam hydropicus erant ante illum.* Hæc est enim materia, qua et Christi virtus, et Pharisæorum perfidia manifestetur. *Et respondens Jesus ad legisperitos, et ad Pharisæos, dicens : Si licet sabbato curare ? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.* Respondens utique Jesus : sed cogitationibus respondit. Cogitabant enim Pharisæi, et intra se dicebant : Ecce hydropicus adest et sabbatum est : C videamus, quid ipse agat. His igitur cogitationibus respondens Dominus ait : *Si licet sabbato curare ?* At illi utrobique timentes tacuerunt. Si enim dixissent, quia licet, jam non erat in quo eum reprehendere possent : si vero dixissent, quia non licet, timebant sibi, quia et ipsi multa in sabbatis operabantur. Tacuerunt igitur. Ipse vero sanavit eum, ac dimisit. Et quia jam ei insultare, et eum reprenhendere cogitabant, utpote qui contra legem fecisset, præoccupavit eos, et respondens dixit : *Cujus vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet eum die sabbati ? Et non poterant ad hæc respondere illi.* Quid enim responderent, qui se tam evidenti syllogismo conclusos esse videbant? Sed videamus quid hydropicus iste significet; si- D gnificat enim aliquid. Hydropisis enim, infirmitas ab aqua dicitur. Hydropicus autem, quamvis aqua plenus sit, semper tamen sitiens, bibendo satiari non potest. Unde et non immerito avaros designat, qui, tanto plus habent, tanto plus habere desiderant. Neque vero habendo satiantur, quia insatiabilis amor (962) habendi, avaritia definitur. **186** Hos autem, si ad Christi convivium veniant, et si ibi abstinentiam discant, ut quid appetere, et quid abjicere debeant, intelligant, sanat Jesus. *Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens, quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos : Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo, et veniens is, qui te, et illum vocavit, dicat tibi : Da huic locum ; et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, et recumbe in novissimo loco, et cum venerit, qui te invitavit, dicat tibi : Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram discumbentibus.* Hæc autem subinferens exponit, dicens : *Quia omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.* Invitatus enim Dominus ad convivium, considerans, et intendens, quomodo digniores, et primos accubitus omnes eligerent, et quomodo singuli se cæteris anteferre et exaltare desiderarent, hanc eis parabolam dixit, quæ ad litteram quoque intellecta, cunctis honestatem diligentibus, et verecundiam (963) timentibus valde utilis et necessaria est. Dat enim et minoribus gratiam, et majoribus reverentiam. Sed quia parabola dicitur, aliquid aliud præter litteram significat. Videamus igitur, quæ sunt istæ nuptiæ, qui sint et illi, qui ad nuptias invitantur. Istæ enim nuptiæ quotidie in Ecclesia fiunt. Quotidie Dominus nuptias facit, quia quotidie fideles animas sibi conjungit, aliis ad baptismum venientibus, aliis hinc ad cœlestia regna migrantibus. Ad has enim nuptias omnes invitati sumus, quicunque Christi fidem, et signaculum suscepimus. Hic illa mensa nobis apponitur, de qua dicitur : « Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me (*Ps.* XXII, 5). » Hic panes propositionis, hic vitulus saginatus, hic agnus, qui tollit peccata mundi, hic panis vivus, qui de cœlo descendit, hic calix novi testamenti apponitur nobis hic, Evangelia et apostolorum Epistolæ, hic Moysis et prophetarum libri, quasi quædam fercula deliciis omnibus referta apponuntur nobis. Quid igitur amplius quærimus ?

(959) Est nom. Emiseno male attributa Dom. XVII post Pentecost., pag. 169.

(960) S. Hier. lib. III, in Isai., explicans illud, cap. III : *Dominus auferet ab Jerusalem omne robur panis et omne robur aquæ*, scribit : « Fortitudo panis et fortitudo aquæ pro omni cibo, et potu accipitur ; » atque in hujus rei confirmationem affert illa Scripturæ : « In sudore vultus tui comedes panem tuum ; » et : « Non in solo pane vivit homo. »

(961) Vetus A. commentarii in Epistol. ad Philippenses, inter opera S. Hieronymi, explicans verba : *Et observate eos, qui ita ambulant :* « Dupliciter, inquit, dicitur observare, vel ad imitandum, ut hic ; vel ad cavendum, sicut ad Romanos XVI ait Apostolus : *Observate eos, qui dissensiones et offendicula faciunt.* »

(962) S. Gregor., lib. XIV Moral., cap. 5 : « Quid est ergo quod ante Pharisæi domum hydropicus curatur, nisi quod per alterius ægritudinem corporis, in altero exprimitur ægritudo cordis ? Hydropicus quippe quo amplius biberit, amplius sitit ; et omnis avarus ex potu sitim multiplicat ; quia, cum ea quæ appetit adeptus fuerit, ad appetenda alia amplius anhelat. » Gregorii verba describit Beda ad h. l.

(963) Hinc. Proverb. XXV, 6, 7 : *Ne gloriosus appareas coram rege, et in loco magnorum ne steteris. Melius est enim, ut dicatur tibi : Ascende huc, quam ut humilieris coram principe.*

Quid primos accubitus eligimus? Ubicunque enim sedemus, omnibus abundamus, et nihilo indigemus. Verumtamen quicunque es qui primos hic accubitus quæris, vade, et recumbe in novissimo loco. Non te superbia elevet, non scientia inflet, non nobilitas extollat; sed quanto major es, humilia te in omnibus et coram Deo invenies gratiam, ut suo tempore dicatur tibi : *Amice, ascende superius : et tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus* (964). In novissimo quidem loco, quantum ad se, recumbebat Moyses, quem cum Dominus ad locum superiorem invitasset, et ad filios Israel mittere voluisset, respondit : « Obsecro, Domine, mitte quem missurus es; non enim sum eloquens (*Exod.* IV, 13); » neque tanti, ac si dicat, officii dignus. Saul quoque, cum humilis esset in oculis suis, rex a Domino constitutus est. Sic et Jeremias in primum locum ascendere timens, dicebat : « A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum (*Jer.* I, 6). » Primus igitur accubitus primus in Ecclesia locus, non ambitione, sed humilitate, non nummis (965), sed virtutibus quærendus est. Ad hunc igitur et pueri, et loqui nescientes, adhuc indocti, et indisciplinati ascendere timeant, ne forte dicatur eis : *Da huic locum, et tunc incipias cum robore novissimum locum tenere. Omnis enim qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (966).

XXXIII. *Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos* (967). Hic enim homo ipse est, qui hæc loquitur, Jesus Christus Dominus noster (968). Magna autem ejus cœna hæc Evangelia sunt, quæ ipse nobis præparavit. Quæ et nos quotidie legimus, legendo comedimus, et mentem reficimus. Magna quidem est hæc cœna, cunctisque deliciis plena, quæ omnia omnibus sufficienter ministrat. Ad hanc autem cœnam vocavit Dominus multos, Judæos scilicet et gentiles; sed Judæos primum, deinde gentiles. Quia enim Judæi venire noluerunt, gentiles vocati sunt. Unde et subditur : *Et misit servos suos hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jan parata sunt omnia. Et cœperunt omnes simul excusare.* Tunc enim primum servos suos Dominus misit, quando suis discipulis ait : « In viam Gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel. Euntes **187** autem prædicate dicentes, quia appropinquavit regnum cœlorum (*Matth.* X, 5-7). » Hoc est enim quod hic dicitur : *Quia jam parata sunt omnia* « Mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite, quæ gratis accepistis, gratis date (*ibid.*, VIII, *seq.*) » Euntes igitur servi dixerunt invitatis, ut venirent. *At illi cœperunt omnes simul excusare.* Ad hanc enim cœnam jam ante Christi incarnationem omnes Judæi invitati fuerant. Hd hanc et patriarchæ, et prophetæ eos invitaverant. Illi autem venire noluerunt (969), sed cœperunt omnes simul excusare. *Primus dixit: Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam; rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit: Juga bovum emi quinque, et eo probare illa; rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit : Uxorem duxi, et ideo non possum venire.* In illo enim qui villam emit, avaritiam; in illo, qui emit quinque juga bovum, falsam religionem; in illo vero, qui uxorem duxit, luxuriam, et carnis voluptates cognoscimus (970). Multos enim hæc tria separant a regno Dei. Villam enim emit, qui hujus mundi possessiones, divitias, honores et dignitates quærit. Ad hanc autem villam ille exire, semperque eam videre desiderat, qui in his multum delectatur, omnemque suam spem in eis ponit. Talibus autem si quando episcopi et sacerdotes meliora persuadeant, promittunt se facere quod eis præcipitur, sed impedimenta objiciunt, excusationes objiciunt, et ut ipsi pro eis Deum deprecentur, exorant. Hoc autem quid est aliud dicere, nisi *rogo te, habe me excusatum*? Quinque autem juga boum, quinque sunt libri Moysis (971). Hos autem Judæi emerunt, pro his circumcisi sunt, pro his decimas, et primitias, et sacrificia offerunt. Hos tamen nondum probatos habent, quia nondum eos intelligunt. Si enim eos intellexissent, nulla esset excusatio, quin ad hanc cœnam venissent. Sed quia eos non intelligunt, dum eos venerari se simulant, suam justitiam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Ut enim

(964) Beda ad h. l. : « Aperta quidem ad litteram est hæc admonitio Salvatoris, docens humilitatem non solum apud Deum, sed etiam apud homines esse laudabilem. Sed quoniam hanc evangelista non frustra parabolam vocat, breviter intuendum quid etiam mystice significet. Nuptias appellari Christi et Ecclesiæ conjunctionem, multis locis apparet... Has ergo nuptias quisquis invitatus adierit, id est Ecclesiæ se membris fidei gratia conjunxerit, non discumbat in primo loco, hoc est non se de meritis gloriando, quasi cæteris sublimior extollat. »

(965) Et hoc contra Simoniacos A. profert.

(966) Hactenus homil.

(967) Est hom. Emiseno supposita Dom. II post Pentecost., pag. 149.

(968) S. August. serm. 12 : « Quis est iste homo, nisi mediator Dei et hominum homo Christus Jesus?» Beda : « Quis est iste homo, nisi ille, de quo per prophetam dicitur : *Et homo est, et quis cognoscit eum?* »

(969) S. Augustinus, serm. 112: « Qui sunt invitati, nisi per præmissos vocati prophetas? Quando? Olim, ex quo mittuntur prophetæ, invitant ad cœnam Christi, mittuntur ergo ad populum Israel. Sæpe missi sunt; sæpe vocaverunt, ut ad horam cœnæ venirent. Illi autem invitantes acceperunt. Quid est, invitantes acceperunt, cœnam repudiaverunt? Prophetas legerunt, et Christum occiderunt. »

(970) S. Augustin. l. all. « Tres fuerunt excusationes... In villa empta, dominatio notatur... Boves terram versant: sunt autem homines remoti a fide,... nolunt credere aliquid, nisi ad quod sui corporis sensu quinque partito perveniunt: nolo, inquit, credo ego, nisi quod video... *uxorem duxi*. Ista voluptas est carnis, quæ multos impedit... sunt homines, qui dicunt: Non est homini bene, nisi cui adsunt carnis deliciæ. » Vid. S. Gregorium, hom. 36 in Evang. et Bedam.

(971) S. Ambrosius l. VII, in Luc., n. 119. « Quinque autem juga sunt, verborum decem, vel quinque libri veteris legis. »

Apostolus ait : « Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam (*Rom.* x, 2). » His autem, etsi excusationem quærant, excusatio tamen nulla erit. Sic enim ait Dominus (972) : *Si non venissem, et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent.* Illi vero uxorem ducunt, qui se luxuriæ, carnisque voluptatibus per omnia subjiciunt. Inter quos illi computari non debent, quibus Apostolus ait : « Qui habent uxores, tanquam non habentes sint (*I Cor.* vii, 29). Et isti quidem excusari non quærunt, quia solam hanc vitam diligentes, aliam pro nihilo ducunt. *Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo.* Unde Isaias : « Domine, quis credit auditui nostro ? (*Is.* liii, 1). » *Tunc iratus pater familias dixit servo suo : Exi cito in plateas, et vicos civitatis, et pauperes, ac debiles, cæcos, et claudos introduc huc.* Quia enim Judæi ad cœnam venire, et credere noluerunt, ad gentes apostoli mittuntur. Unde Apostolus : « Vobis, inquit, primum oportebat prædicari verbum Dei ; sed quia repulistis illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (*Act.* xiii, 46). » Pauperes enim, debiles, cæci, et claudi erant gentiles, quia nec legis divitias, nec virtutum fortitudinem, nec scientiæ lumen habebant, nec in via mandatorum Dei rectis pedibus incedebant (973). Invitati tamen ad convivium Christi, divites et fortes facti sunt, et in terris illuminati, jam in via non errant, sed recto tramite gradiuntur. *Et ait servus : Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est.* Iste enim locus tunc complebitur, quando hæc vita finietur. Adhuc enim quotidie mittuntur servi, adhuc ad cœnam veniunt fideles, aliis per baptismum, aliis per pœnitentiam festinantibus. Jam neque viæ, neque sepes, neque locus ullus, sive abditus sit, sive manifestus, relictus est, ad quem Christi servi scrutandum non pervenerint. Qui igitur huic cœnæ defuerint, non servorum negligentiæ ; sed suæ hoc inobedientiæ deputent. Sequitur : *Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum,* **188** *qui vocati sunt, gustabit cœnam meam.* Nemo enim illorum, qui vocati sunt, et venire noluerunt, Christi cœnam gustabit. Nemo

A simul cum sanctis ad æterni convivii epuras intrabit.

XXXIV. *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxores, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam ; non potest meus esse discipulus ; et qui non bajulat crucem suam et venit post me, non potest meus esse discipulus.* Cum enim alibi Dominus dicat : « Diliges proximum tuum sicut te ipsum (*Matth.* xxii., 39 ; *Marc.* xii, 31). » et non solum hoc, verum et : « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos (*Luc.* vi, 27) ; » quid est quod modo dicit, ut patrem et matrem, uxores et filios, fratres et sorores, et ipsas animas nostras odio habeamus ? Joannes quoque apostolus ait : « Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est (*I Joan.* iii, 15). » Et Psalmista : « Qui enim diligit

B iniquitatem, odit animam suam (*Psal.* x, 6). » Concluditur ergo, ut soli iniqui, et homicidæ, Christi discipuli esse possint : siquidem illi soli sunt ejus discipuli, qui et parentes suos, et se ipsos odio habent. Quod est inconveniens. Dicatur ergo : si pater, aut mater, vel aliquis propinquorum tuorum te a Christi fide seperare voluerit, hunc fuge, hunc quasi hostem time, et quasi membrum Satanæ, odio habe. Unde et Matthæus manifestius ait : « Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus (*Matth.* xviii, 9). » Et alibi : « Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te (974). » Animam autem pro vita posuit. Vitam enim suam odio habent, qui pro justitia, et Christi fide mori desiderant, et carnem suam cum vitiis et concupiscentiis

C crucifigentes, nullas hujus vitæ voluptates sequntur: isti quoque post Christum crucem suam bajulant, quia, omnibus derelictis, solam carnis mortificationem in corpore suo ferentes, toto cordis et mentis desiderio post eum vadunt. Sed valde notandum est, quod ait : si quis hoc, vel illud non fecerit, non potest meus esse discipulus. Aliud enim est Christianum esse, aliud Christi discipulum esse. Septuaginta namque et duos discipulos Dominus elegit, præter eos, quos apostolos nominavit. Isti autem mundum spernentes, omnia relinquentes, Domino adhærentes,

(972) Joan. xv, 22 : *Si non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo.*

(973) S. Augustin. l. ii. Quæst. Evang., cap. 30 : « Quod de civitate adducit invitatos ad cœnam, de ipsa gente Judæorum qui crediderunt significat... Quod autem de sepibus, et viis alios adduci jussit, cum adhuc locus esset, gentes significat, propter diversas vias sectarum, et spinas peccatorum. » Beda ad h. l : « Cum de vicis et plateis ad cœnam Dominus invitat, illum videlicet populum designat, qui tenere legem sub urbana conversatione noverat. Cum vero convivas suos colligi ex viis et sepibus præcipit, nimirum agrestem populum colligere, id est gentilem, quærit. » Sunt autem hæc Bedæ, verba ipsa S. Gregorii homil. 36. num. 8.

(974) Idem fusius opponit et eodem modo solvit S. Ambrosius, serm. 15, in ps. cxviii, inducens Christum ita loquentem, n. 18 : « Non ergo necessitudinum intestina bella mandavi, sed illecebram suspectam habui. An non jure suspectam, cum serpens ille callidus et astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, quæ incorruptæ ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adam labefactaret affectum, femineis magis illecebris, quam suis commisit venenis ?.. Sæpe cognovimus, quoniam quem formidolosa carnificum pompa non terruit, nec divisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ a triumphalis fortitu-

D dinis rigore deducere potuerunt, eum inter sacra jam præmia constitutum, uxor teneræ sobolis oblatione, miserabilis unius lacrimæ miseratione decepit. — *Tempus igitur amandi, tempus odio habendi ;* hoc est tempus martyrii, quando ea, quæ divina sunt, omni charitati necessitudinum præferenda. Tempus belli, quo etiam bellum pro Christi nomine perfidis pignoribus inferamus... Deinde ipse in Evangelio evidenter exposuit, qua ratione nostros debeamus odisse, dicens : *Qui diligit patrem aut matrem plusquam me,* » etc. Notissima sunt verba S. Gregorii hom. 37 in Ev., n. 2 : « Si vim præcepti perpendimus, utrumque agere per discretionem valemus ; ut et eos, qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, et quos proximos novimus, diligamus ; et quos adversarios in via Dei patimur, odiendo et fugiendo nesciamus, » etc.

Christi discipuli specialiter dicti sunt. Horum nomen igitur, et locum illi tenent, qui eos in vita, et moribus imitantur. Unde et in conclusione hujus Evangelii dicitur : *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnia, quæ possidet, non potest meus esse discipulus*. Qui igitur Christi discipulus esse, et dici desiderat, sedeat prius, et computet, si discipulorum vitam tenere, patientiam habere, laborem sustinere, et simul cum eis turrim ædificare, contra hostes pugnare, et cætera, quæ sequuntur, agere valeat. Hoc est enim, quod ait : *Quis enim ex vobis volens turrem ædificare, nonne prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum, ne posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei dicentes quia hic homo cœpit ædificare et non potuit consummare* (975) ? Magnam enim turrem ædificare incipit, qui mundi honores, divitias, et dignitates contemnens, omnia relinquit et apostolorum vitam, et monachorum conversationem promittit. Sed iste prius computare debet, quam arctam et laboriosam vitam ingrediatur, et quam magnum et difficile opus agere incipiat (976). Debet etiam cogitare, si habeat sumptus, qui necessarii sunt ad perficiendum, id est, si humilitatem, patientiam, et obedientiam tenere, et custodire valeat, sine quibus ædificium ædificari non potest. Si enim aliter egerit, et a bono proposito declinare cœperit, omnes incipient ei illudere dicentes, quia hic homo cæpit ædificare, et non potuit consummare. Sed quid ei cœpisse profuit? Non enim qui cœperit, sed qui perseveraverit, salvus erit. Sequitur ; *Aut quis rex iturus bellum committere adversus alium regem, nonne prius sedens cogitat si possit sum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se ? Alioquin,* **189** *adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt.* Hæc autem similitudo eadem est, quæ superior. Nihil enim aliud his verbis admonemur, nisi ne ultra vires nostras nos extendamus. Unde et Apostolus ait : « Qui se non continet, nubat ; melius enim est nubere, quam uri. Unusquisque proprium donum habet ex Deo (I *Cor*. vii, 9). » Probet igitur prius se ipsum homo, et sic ad altiora conscendat. Sit videlicet servus, qui non potest esse discipulus. Nec omnes episcopi, nec omnes sacerdotes, nec omnes monachi. Quamvis enim, ut Apostolus ait : « Omnes unum corpus sumus in Christo ; omnia tamen membra non eumdem actum habent (*Rom*. xii, 4, 5). » Rex autem est unusquisque fidelis, qui se ipsum et virtutum exercitum, qui in eo est bene regere novit. Hic autem adversus alium regem bellum committit, per quem diabolum intelligimus. Quem quidem, etsi majorem exercitum habeat, facile tamen superamus si non in nostra, sed in Dei virtute confidamus. Sed sciendum est, quia fortius eos diabolus aggreditur, quod ad majora, et Deo propinquiora festinare cognoscit. Unde scriptum est : « Fili, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem (*Eccli*. ii, 1). » Ideo et ejus escæ electæ dicuntur. Ideo et fiduciam habere dicitur, quod influat Jordanis in os ejus. Ad hunc autem legationem mittere, et pacem cum eo facere, est ejus tentationibus adquiescere. Et si quis primæ tentationi homo succubuerit, adhuc eo longe agente, pacem facit. Multi enim sunt, qui cum eo pacem non faciunt, quamvis prope sit, et multo tempore eos violenter impugnet. Sicut igitur isti, de quibus modo diximus, neque turrem ædificare, neque contra hostem pugnare valent, nisi prius secum diligenter pertractent, si sumptus ad ædificandum, et vires ad pugnandum habeant, sic omnis, qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest Christi esse discipulus. Omnibus enim renuntiat, qui, quamvis aliqua possideat, omnia tamen, si necesse sit, pro Christi nomine amittere parvi pendit. Nam ipsi quoque apostoli et vestimenta, et calceamenta qualiacunque habebant, quibus tamen jam renuntiaverant, quoniam, si necesse esset, ea simul cum ipsa vita perdere non timebant (977).

XXXV. [Cap. XV.] *Erant autem appropinquantes ei publicani, et peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant Pharisæi, et Scribæ, dicentes, quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis.* Apostolus enim Corinthiis scribens ait : « Si quis fratres non amat, et est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere (*I Cor*. v, 11). » Et Dominus quidem, ut convertat : Apostolus vero, ut terreat. Iste terret suos : ille vocat extraneos. Utrumque igitur bonum est, et terrere proximos, et mulcere extraneos. Illos mulcemus, ut convertantur : istos terremus, ut erubescant, et a malo quiescant : erant igitur Pharisæi peccatores penitus abominantes. Non enim abominandi sunt, sed vocandi. Vocandi autem aut blanditiis, aut minis. Vocat eos Dominus blandiendo, et manducando cum illis. Vocat eos Apostolus terrendo, nolens cibum sumere cum illis. Sequitur : *Et ait ad illos parabolam istam, dicens : Quis ex vobis homo, qui habeat centum oves, et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam quæ perierat, donec inveniat illam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens et veniens domum, convocat amicos, et vicinos, dicens illis : Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quæ perierat.* Hoc autem quid significet, ipse subinferens ait : *Dico vobis, quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pænitentiam agente, quam supra nonaginta novem justis, qui non indigent*

(975) Vid. S. August. Epist. 243. Et lib. ii Quæst. Evangel. cap. 31.

(976) S, Gregor., hom. 37, n. 6 : « Omne quod agimus prævenire per studium considerationis debemus. » Vid. S. Bern., tract. De præcept. et dispens.

(977) S. Gregor., homil. 37. n. 10 : « Relinquat ergo omnia qui potest. Qui autem relinquere omnia non potest, cum adhuc longe est rex, legationem mittat lacrymarum, eleemosynarum, munera offerat... Si enim nihil in hoc mundo jam amando possidetis, etiam possidendo, cuncta reliquistis. »

ntia. Dicendum est igitur, quid homo iste, A entum oves, quid una perdita, et quid desertum icet, ut illico quoque scire possimus, quid si- ent nonaginta novem justi, et unus peccator enitentiam agit ? Centum enim oves, tota an- im et hominum multitudo intelligitur. Ex his ı una erravit, quando primus homo peccavit. Psalmista : « Erravi, inquit, sicut ovis, quæ at; require servum tuum, Domine, quia man- ua non sum oblitus (*Psal.* cxviii, 176). » Re- erant igitur nonaginta et novem, per quas ı angelorum ordines figurantur, siquidem hic numerus ex novenis conficitur (978). Pro aque una Salvator noster de cœlis descendit, ;inta et novem, **190** de quibus modo diximus, elictis. Ibi, inquam, derelictis : unde et cœlum B ı loco desertum dicitur. Quodammodo enim ı Dominus deseruisse videbatur, quando inter ies (979) corporaliter conversabatur. Hanc au- nam ovem imponens in humeros suos (ibi feruntur), gaudens domum rediit, cœlos ascen- cinis et amicis, id est angelis et archangelis ım fecit, et tantam lætitiam, quantam pro om- justis, qui nunquam peccaverant, nunquam ırunt. Usitatissimum etenim est, ut quamvis olus non diligamus, majorem tamen lætitiam ı faciamus, quem de majori periculo divinitus ri vidimus. Sequitur : *Aut quæ mulier habens nas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne lit lucernam, et evertit domum, et quærit dili-* , *donec inveniat ? Et cum invenerit, convocat* s, *et vicinas dicens : Congratulamini mihi, quia drachman quam perdideram.* Hæc autem simi- ı eadem est quæ superior. Idem enim signifi- cant decem drachmæ, quod centum oves. Una quo- que drachma, et una ovis perdita idem significant. Novem vero, quæ restant, novem ordines angelorum sunt. Quoniam autem regis imago in drachma expri- mitur, non immerito per drachman homo figuratur ; quoniam ad sui regis imaginem factus est homo (980) Hanc igitur drachmam, Dei sapientia (sic enim vo- catur Christus), quærere venit, lucernam sui corpo- ris accendit. Divinitas enim in carne lumen est in lucerna. Et hujus mundi amplissimam domum ever- tit, sicut ipse ait : « Nolite putare, quia veni pacem mittere in terram : non veni pacem mittere, sed gladium (*Matth.* x, 34). » Ex hoc enim erunt quin- que in domo una, duo in tres, et tres dividentur in duos. Sic igitur, ut hanc drachmam inveniret, hanc domum, id est hunc mundum, Dominus evertit, in- ter filium et patrem, inter matrem et filiam, inter socrum et nurum discordiam ponens, aliis fidem et justitiam impugnantibus, aliis defendenti- bus. Nemo enim prius pro fide pugnabat (981), cunctis in errore concordantibus. Hanc autem malam concordiam Dominus dissipavit, domum evertit, et drachmam reperit. Unde et Apostolus ait : « Oportet hæreses esse, ut hi, qui probati sunt, manifesti fiant (*I Cor.* xi, 19). » Pro hujus igitur inventione omnes vicinæ et amicæ, omnes virtutes et domi- nationes simul cum Dei sapientia in cœlestibus gra- tulantur. Cessent igitur murmurare Scribæ et Pha- risæi. Non dicant, nec invidiose reprehendant quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. Venit C enim Dominus *quærere, et salvare quod perierat :* et non venit *vocare justos, sed peccatores ad pœniten- tiam.*

XXXVI. (982) *Homo quidam habuit duos filios,*

(978) S. Hilar. cap. 18, in Matth. : « Ovis una, intelligendus est, et sub homine uno, univer- sentienda est. Sed in unius Adæ errore omne ıum genus aberravit : ergo nonaginta novem rrantes, multitudo angelorum cœlestium opi- ı est, quibus in cœlo est lætitia et cura salutis ınæ. Igitur et quærens hominem Christus est, ıaginta novem relicti, cœlestis gloriæ multitudo erito igitur hic numerus per litteram et Abrahæ ur, et consummatur in Sara » etc. S. Ambros., ıı in Luc., num. 208 : « Nonne Christus, pa- . Dives igitur pastor, cujus omnes nos centesima) sumus. Habet angelorum, habet archangelo- dominationum, potestatum, thronorum, alio- ue, innumerabiles greges, quos in montibus D quit. » Eadem ferme docet S. Petrus Chrysolo- serm. 168.

(979) Paulo aliter Beda ad h. l. : « Quia enim narius numerus est perfectus, ipse centum oves it, cum angelorum substantiam et hominum it. Sed una ovis tunc periit, quando peccando ı pascua vitæ dereliquit. Dimisit autem nona- novem in deserto, quia illos summos angelo- horos reliquit in cœlo. Cur autem cœlum, tum vocatur, nisi quod desertum dicitur de- um ? Tunc autem cœlum homo deseruit, peccavit. »

(980) S. Gregorius Nazianzenus utramque para- ı de Christo explicat orat. 42, pag. 694 : « Quia em errantem bonus ille pastor venit, animam pro ovibus ponens, ad montes et colles in ıs sacrificabat, et errantem, invenit, et inven- tam iisdem humeris, quibus et crucis lignum sustulit, acceptamque ad supernam vitam reduxit, eoque subvectam, eodem numero atque ordine collocavit, quo eas quæ minime aberrarunt. Quia lucernam, h. e. carnem suam accendit : et domum evertit, mun- dum scilicet a peccato repurgans, et drachmam, regiam videlicet imaginem fœdis affectibus obrutam conquisivit, atque amicas sibi virtutes, ob repertam drachmam convocat, lætitiæque participes facit, quas Incarnationis quoque conscias effecerat. » S. Gregorius homil. 34 in Ev. n. 6. « Qui signatur per pastorem, ipse et per mulierem. Ipse etenim Deus, ipse et Dei sapientia. Et quia imago exprimi- tur in drachma, mulier drachmam perdidit, quando homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat, pec- cando a similitudine sui conditoris recessit. Sed accendit mulier lucernam, quia Dei sapientia appa- ruit in humanitate. » Hæc Gregorii verba describit Beda. S. Petrus Chrysologus, serm. 169, aliter : « Mulier, id est Ecclesia, accendit lucernam suam, id est internum illum sui cordis obtutum, » etc.

(981) Hoc ita generaliter ab A. dictum intelligi debet cum illa, quam vocant distributionem accom- modam, ut Scriptura non pauca : Omnes declina- verunt : Quotquot venerunt fures sunt et latrones, etc. Cæterum de hoc loco videndus S. Hilarius cap. 10. in Matth., n. 22, 25. S. Aug. Quæst. 17 in Matth., q. 3 ; S. Hieronymus, etc.

(982) Luc. xv, 12. Est homil. Emis. Sabb. post. 2 Dom. Quadr. pag. 69, 2. Ex ipsa Evang. exposit. noscitur suppositio.

et dixit adolescentior ex illis patri : Pater, da mihi A *portionem substantiæ meæ, quæ me contingit. Et divisit illi substantiam.* Homo iste, Deus ipse hoc in loco intelligitur. Qui, quoniam ad ejus imaginem et similitudinem factus est homo, non dedignatur vocari homo. Hujus duo filii (983) duo populi sunt, Judæus scilicet et gentilis. Horum autem adolescentior, **191** gentilis est, non tamen ætate, sed scientia. Inde enim puer centum annorum maledicitur. Inde Apostolus ait : « Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (*I Cor.* XIV, 20). » Dicuntur igitur pueri, et adolescentes, non solum ætate, sed scientia et malitia. In sensibus enim maturior est sapientia. Senior igitur erat Judaicus populus ; si quidem sapientior et melior. Hæc autem substantia, quam filio adolescenti, et stulto, id est populo gen- B tili, omnium rerum creator et pater Deus divisit, intellectus est, memoria, ratio, sensus, scientia, omnisque animæ virtus et possessio (984). Nulla substantia talis. Nullæ divitiæ his divitiis comparari possunt. Has et bonis, et malis filiis pater divisit. *Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.* Omnis enim regio longinqua est, quæ a Deo longe est, longe autem est a Deo, qui longe est a fide, a pietate, a misericordia et justitia. Ab his enim longe fit, qui vitiis appropinquat (985). Cito igitur, et post dies non multos in longinquam regionem unusquisque proficisci potest. Ibi autem miser homo dissipat substantiam suam, ibi perdit divitias C animæ, inter vitia, et peccata vivendo luxuriose. *Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere.* Virtutibus enim fugatis, eget anima, et fame perit (986). De hac enim fame per prophetam dicitur : « Immittam in vobis non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei (*Amos.* VIII, 11). » Magna igitur fames est in regione illa, magna egestas est in pectore illo, unde verbi Dei memoria nulla habetur. Quod quidem cum fit, totus jam homo diabolo traditur, totusque ab eo possidetur. Unde et hic subditur : *Et abiit, et adhæsit uni civium regionis illius, et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos.* Iste enim civis, omnium iniquorum princeps et caput, diabolus intelligitur. Multi enim sunt maligni spiritus ; magna est eorum civitas et congregatio (987). Ubicunque autem maligni spiritus habitant, ibi est villa diaboli. Porci autem, ipsi quoque maligni spiritus sunt, quia semper in fœtore, et vitiorum stercore delectantur. Hos autem porcos illi pascunt, qui eorum voluntati obediunt, eorumque desideria complent. Quicunque igitur adulterantur, fornicantur, et alia iniquitatis opera operantur, magnam his porcis refectionem parant (988) : *Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant, et nemo illi dabat.* Superbia enim, luxuria, avaritia, et similia, siliquæ sunt, quibus maligni spiritus (989) nutriuntur. His autem peccatores ventrem suum implere cupiunt, quia præ nimio peccandi desiderio his satiari non possunt. Quanto enim amplius peccant, tanto amplius peccare desiderant. Hoc enim in fornicatoribus, avaris, et raptoribus probari potest, quorum iniqua desideria nunquam ad satietatem perveniunt. Unde et hic dicitur : *Et nemo illi dabat.* Quia enim non tantum eis datur, quantum sibi dari appetunt, ideo neminem eis dedisse dicit. Datur ergo eis quod volunt, sed non quantum volunt. *Ipse autem in se reversus dixit : Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo.* Nisi enim fuisset extra se, non diceretur reversus in se (990). Tunc

(983) Omnibus nota est epistola ad Damasum S. Hieronymi (nunc edit. Vallars. 21) in qua respondet quæstioni ab eo propositæ : « Quis iste in Evangelio pater, qui duobus filiis substantiam divisit? qui duo filii? qui major, quive minor, » etc. ? in qua epistola Hieronymus, et de præcedentibus parabolis duabus pastoris, et drachmæ deperditæ loquitur : Hic ergo n. 4 : « Hominem, Deum dici, multis testimoniis approbatur... Quod autem ait duos filios, omnes pene Scripturæ de duorum vocatione populorum plene sunt sacramentis. » Aug. lib. II Quæst Evang., cap. 35 : « *Homo habens duos filios ;* Deus ad duos populos intelligitur, tanquam stirpes duas generis humani ; una eorum, qui permanserunt in unius Dei cultu ; alteram eorum, qui usque ad colenda idola deseruerunt Deum. » Vid. sermon. 1 S. Petri Chrysologi inscriptum, De duobus filiis prodigo et frugi, et serm. 3 cui titulus : De eisdem Judæum et gentilem figurantibus.

(984) Hieron. : « Substantia Dei est, omne quod vivimus, sapimus, cogitamus, in verba prorumpimus. » August. : « Id quod illi (animæ) est vivere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere. »

(985) Aug. : « Regio itaque longinqua, oblivio Dei est. » Hieron. : « Sciendum igitur, non locorum spatiis, sed affectu, aut nos esse cum Deo, aut ab eo discedere. »

(986) Aug. : « Fames in illa regione est indigentia verbi veritatis. » Hier. : « Qui veritatem in injustitia detinens... naturæ bona omnia consumpsit, et consumptis omnibus cœpit egere virtutibus, derelicto fonte virtutum. »

(987) Hieron. : « Deserto nutricio, qui ad primam vocem bona ei fuerat cuncta largitus, junxit se principi hujusmodi. id est diabolo rectori tenebrarum.. Quod autem ait : *uni de principibus*, plures esse intelligendum est, qui per istum volitent aerem, et diversorum fraude vitiorum genus hominum suæ subjiciant servituti. »

D (988) Ambrosius lib. VII, in Luc., n. 216 : « Et pascit porcos, illos utique, in quos petit diabolus introire, quos præcipiat in mare hujus mundi, in sordibus ac fœtore viventes. »

(989) Idem, n. 217 : « Neque enim alia cura est luxuriosis, nisi ut ventrem suum impleant, quorum Deus venter est. » S. Petrus Chrysolog., serm. 1 : « Dæmonum cibus est, ebrietas, luxuria, fornicatio, et universa vitia. Hæc blanda sunt et lasciva, et sensus voluptate demulcent... quibus ideo luxuriosus adolescens non poterat saturari, quia semper voluptas famen sui habet, et transacta non satiat. »

(990) Ambrosius, n. 220 : « Bene in se revertitur, quia a se recessit. Etenim qui ad Dominum regreditur, se sibi reddit, et qui recedit a Christo se sibi abdicat. » S. Petrus Chris., serm. 2 : « In se reversus est, in se ante redit ut rediret ad patrem, qui a se ante recesserat, cum recessit a patre. »

in se reversus est, quando memoriam recupe- ut domus patris sui recordaretur. Mercenarii n hoc in loco, Scribæ et Pharisæi dicuntur, qui decimarum et oblationum mercede, quam(991) aritate Domino serviebant. Et isti quidem jam et spiritualibus, et carnalibus panibus in domo ni abundabant, cum adhuc gentilis populus positus, spiritualis alimoniæ fame periret. Qui m in se reversus, et pœnitentia ductus ait: *Sur- et ibo ad patrem* **192** *meum, et dicam illi: Pater, i in cœlum, et coram te; jam non sum dignus i filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis Et surgens venit ad patrem suum.* Apostolus : « Surge, qui dormis, et exsurge a murtuis, et inabit te Christus (*Ephes.* III, 14). » Sic igitur xit iste, qui prius mortuus in peccatis jacebat iit ad patrem suum. Sed quomodo venit, nisi tentia, et corde contrito, et spiritu contribu- Hac enim via redeunt peccatores ad Domi- *Et cum adhuc longe esset, vidit illum pater , et misericordia motus est.* Clementissimus pa- qui statim ut filius compungitur et pœnitere it, quamvis adhuc longe sit, quamvis adhuc in tis sit, misericordia movetur, et pœnitentem læto vultu respicere dignatur (992). *Et ac- ns cecidit super colum ejus, et osculatus est* In hoc enim quid aliud, nisi pax, et perfecta iciliatio significatur? *Dixitque ei filius: Pater, i in cœlum,* plus diligens terram, quam cœ- *Et coram te,* qui ubique es, et omnia vides. *on sum dignus vocari filius tuus,* tanto tempore rsatus cum inimicis tuis. *Fac me sicut unum rcenariis tuis.* Non prophetarum sedes, non orum coronas, non virginum gloriam peto. Li- mihi tantummodo esse in familia tua, ut sim nus in regno tuo, quia nihil deest mercenariis De his enim mercenariis beatus Job loquitur s: « Sicut cervus desiderat ad umbram, et mercenarius præstolatur finem operis sui, sic o habui menses vacuos, et noctes laboriosas ravi mihi (*Job* VII, 2, 3). » *Dixit autem pater rvos suos: Cito proferte stolam primam, et in- illum, et date annulum in manum ejus, et cal- nta in pedes ejus.* Prima enim stola, immorta- est, quam primus homo peccando amisit, et

A amissa, mox nudum se esse intellexit. Hæc enim vestis per baptismum et pœnitentiam recuperatur. Et tunc quidem datur homini annulus, et fidei arrha, signum videlicet quo in Dei exercitu connumeretur. Deinde vero dantur calceamenta, id est virtus et potestas, ut secure possit calcare super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici (993), et sic demum accedit ad patris convivium, ut Christi carnem et sanguinem recipere mereatur. *Et adducite vitulum saginatum, et occidite illum, ut manducemus, et epulemur. Quia hic filius meus mortuus fuerat et revixit, perierat et inventus est.* Hic enim vitulus saginatus, Christus est, omni virtute et gratia plenus, de patriarcharum et prophetarum armento susceptus: qui quamvis semel

B pro nobis, ut ait Apostolus, mortuus sit, et « jam non moritur, et mors illi ultra non dominetur (*Rom.* VI, 9); » et toties tamen occiditur, et a fidelibus comeditur, quoties in hoc altaris sacramento immolatur (994). Hunc vitulum et corpore manducamus, et mente. Et mente quidem, audiendo, ejusque passionem commemorando. Per hunc a morte redempti, per hunc Deo quotidie reconciliamur. Sequitur: *Erat autem filius ejus senior in agro; et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam, et chorum, et vocavit unum de servis, et interrogavit quæ hæc essent? Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit.* Ab agro enim, a labore, et a legis servitio Judaicus populus rediens (995), cum jam domui, et Ecclesiæ per fidem appropinquaret, apostolorum

C symphoniam, chorum, et prædicationem audivit. Cumque interrogaret quid hæc essent? dictum est ei quod gentilis populus, cognita veritate, Christi sanguine redemptus ad fidem conversus esset, et jam non Judæorum Deus tantum, imo et gentium. *Indignatus ergo nolebat introire.* Hoc est enim quod in Actibus apostolorum legitur: quia « cum venisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversus eum, qui erant ex circumcisione dicentes: Quare introistis ad viros præputium habentes, et manducastis cum illis? » (*Act.* XI, 23.) Quibus Petrus narravit omnia, quæ acciderant, et quomodo gentes credidissent. Senior igitur iste frater illam Judæorum partem significat, quæ in primitiva Ecclesia de gen-

1) Ambrosius, ibid.: « Mercenarii autem qui nisi qui ad mercedem serviunt, qui sunt ex l, non id quod bonum est ex probitatis studio quentes, nec virtutis gratia, sed utilitatis stu- rovocati. »

2) S. Hier.: « *Cumque adhuc longe esset:* an- m dignis operibus et vera pœnitentia ad pa- rediret antiquum. »

3) S. Hier.: « *Proferte stolam,* stolam quam peccando perdiderat... date *annulum,* signa- n similitudinis Christi, secundum illud: *In quem tes signati estis Spiritu repromissionis sancto; ceamenta in pedibus ejus,* nec ubi coluber in- s plantam ingredientis invaderet, et super iones et serpentes securius ambularet. »

4) Hier.: « Vitulus saginatus, qui ad pœni- immolatur salutem, ipse Salvator est, cujus

D quotidie carne pascimur, cruore potamur. » Vid. etiam August., l. all., n. 5.

(995) S. Aug., n. 6: « Cum interea major filius, populus Israel secundum carnem, non quidem profectus in longinquam regionem, sed tamen in domo non est; in agro autem est, id est in ipsa hæreditaria opulentia legis, et prophetarum, terrena potius operatur... Veniens de agro, domui propinquare cœpit. Id est, labore servilis operis improbato, ex iisdem Scripturis Ecclesiæ libertatem considerare cœpit. Audit symphoniam et chorum, scilicet Spiritu plenos, vocibus consonis Evangelium prædicare. » S. Hieron.: « Et nunc interrogat Israel: Quare Deus in gentium assumptione lætatur?... Causa lætitiæ, quod pari in Dei laudes toto orbe voce concinitur, salus est gentium, salus est peccatorum. »

tilis populi conversatione contra apostolos scandalizata est. De quibus in Actibus apostolorum, et in Epistolis Pauli multa dicuntur. *Pater ergo* 193 *illius egressus cœpit rogare illum.* Omnes enim rationes, quas de Gentium conversione Judæis apostoli reddebant, qui aliud nisi quædam omnipotentis Dei prædicationes, et preces erant ? Quale est illud Apostoli : « Non enim est distinctio Judæi et Græci. Nam idem Dominus omnium, dives in omnibus qui invocant illum (*Rom.* x, 12). » — « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. (*Rom.* III, 23). » *At ille respondens dixit patri suo : Ecce tot annis servio tibi et nunquam mandatum tuum præterivi, et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum.* Ex parte enim mentitur, et ex parte verum dicit senior filius. In eo enim quod ait quia revertendi filio vitulum saginatum pater occiderit, verum dicit. Mentitur autem, dum Dei præceptum (996) nunquam præteriisse jactat. Insuper et ingratus esse videtur, dum tantorum, quibus quotidie mundabatur, sacrificiorum oblitus, nunquam unum hædum se a patre suscepisse conqueritur (997). Hæc autem quia Judaicus ille populus ad fidem conversus cogitare poterat, dum Judæos reprobari, et gentiles eligi vidisset, sic posita sunt, ac si ea locutus fuisset. Quis enim non miretur tantam immutationem esse factam, ut Judæos, quos tantum dilexerat, in sua cæcitate Dominus perire permitteret, et pro gentili populo, quem odio habebat, unigenitum Filium morti traderet ? Sed hæc cogitando, simul eum filio seniori, quasi indignati contra Dei dispositionem quodammodo loquimur. Nec valde quidem mirandum est, si Judæi noviter ad fidem conversi gentibus communicare noluissent, cum hanc talem communionem lex eis per omnia interdixisset. Unde neque iste pro hac indignatione hic reprehenditur, sed potius reddita ratione pater eum placare conatur, dicens : *Fili, tu semper mecum es, et omnia mea, tua sunt, epulari autem oportebat, et gaudere, quia hic frater tuus mortuus fuerat, et revixit, perierat, et inventus est.* Semper enim ille populus secundum quosdam cum Deo fuit, et secundum quosdam cum Deo non fuit (998). Unde Apostolus : « Cæcitas, inquit, ex parte contigit in Israel (*Rom.* XI, 25). » Elias quoque cum diceret : « Prophetas tuas occiderunt, et altaria tua suffoderunt, et relictus sum ego solus, et quærunt animam meam ; » ait ei Dominus : « Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genu ante Baal (*III Reg.* XIX, 20). » De his igitur et similibus Dominus ait : *Fili, tu semper mecum es.* Pro qualibus et de Ecclesia dicitur, quod non habebat *maculam, neque rugam.* Si enim ad universitatem spectes, multas maculas habet Ecclesia. Et tales quidem filii habere hæreditatem dicuntur, talibusque omnis patris possessio debetur, eis ad beatitudinem sufficiens, et necessaria. Denique omnia, quæ Dei sunt, quodammodo nostra sunt, si taliter ea debeamus, ut aliter ea habere nolimus. (999) *Dicebat autem et ad discipulos suos.*

XXXVII. [CAP. XVI.] *Homo quidam erat dives, qui habebat villicum, et hic diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona illius. Et vocavit illum dominus, et ait illi : Quid hoc audio de te ? Redde rationem villicationis tuæ, jam enim non poteris villicare. Ait autem villicus intra se : Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem ? Fodere non valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam : ut, cum amotus fuero a villicatione, recipiant me in domos suas. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo : Quantum debes domino? At ille dixit : Centum cados olei. Dixitque illi : Accipe cautionem tuam, et sede cito, scribe quinquaginta. Deinde alii dixit : Tu vero quantum debes ? Qui ait : Centum choros tritici. Ait illi : Accipe litteras tuas, et scribe octoginta. Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset.* Hæc autem secundum litteram plana sunt, et per singula exponere non est necesse. Dicat tamen ipse Dominus, ad quid hanc similitudinem dederat (1000). *Quia*, inquit, *filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* Non enim villici iniquitatem, sed prudentiam 194 Dominus laudat. Non laudat eum de fraude quam fecit, sed de ingenio quo sibi in futurum prospexit (1001). Nesciens enim quomodo viveret, siquidem fodere non valebat, mendicare erubescebat, hoc singulare invenit præsidium, ut qui prius domini sui bona dissipaverat, hanc in fine fraudem com-

(996) Ambros. num. 240 : « Impudens autem et similis illius Pharisæi justificantis se arroganti prece, qui putabat quod nunquam præterierit mandatum Dei, quia legem servabat in litteris ; impius, quia accusabat fratrem, » etc. Hieron. : « Pater supplex ad concordiam deprecatur ; ille justitiam, quæ in lege est sequens, Dei justitiæ non subjicitur... quasi hoc ipsum non sit præterire mandatum, saluti alterius invidere, ante Deum se jactare justitiæ, cum nemo coram eo mundus sit. Potest ergo et ex ejus persona dici, qui juxta eumdem apostolum, in justitia quæ in lege est sine reprehensione versatus sit : licet mihi videatur magis se jactare Judæus, quam vera dicere, ad exemplum illius Pharisæi dicentis : *Deus, gratias ago tibi,* » etc. Chrysol. serm. 4, ad h. l. « Invidus simulat semper i mentitur invidus semper. » V. Aug. l. all., n. 8.

(997) Ambrosius, ibid. : « Quæri etiam in hædo videtur ; quia Judæi ritum veteris sacrificii perdiderunt. »

(998) Augustin. ad illa verba « *Nunquam mandatum tuum præterivi,* » n. 8, scribit : « Neque iste filius in omnibus Israelitis, sed in his intelligitur habere personam, qui nunquam ab uno Deo ad simulacra conversi sunt. »

(999) Vid. S. Augustin. l. all. n. 10. Atque hactenus homilia.

(1000) Explicavit hanc parabolam S. Hieronymus epist. 121, ex rec. Vallars. qu. 6 ; S. Petrus Chrysologus serm. 125, 126, etc.

(1001) S. Augustin. lib. II. Evang., cap. 34 : « In villico quem dominus ejiciebat de villicatu, et laudavit eum, quod in futurum sibi prospexerit, non omnia debemus ad imitandum sumere. Non enim

ret. Laudatur igitur non de bonitate aliqua, A
le calliditate, et fraudandi astutia, ut qui bona
ni sua jam furando rapere non poterat, celando
condendo subtraheret. Cui prudentiæ non so-
lominus villici, sed et Dominus omnium applau-
videtur, dum dicit : *Quia filii hujus sæculi*
ntiores filiis lucis in generatione sua sunt. Pru-
ores illi sunt in malo quam isti in bono. Vix
inveniuntur aliqui sancti, quod tantam pruden-
habeant in acquirendis bonis æternis, quan-
calliditatem isti habent in acquirendis bonis
oralibus et fugitivis. Pro his enim die no-
e vigilant, laborant, angustiantur, et per
les, rapinas, furta, proditiones, perjuria, homi-
, et his similia has tales divitias coacervare non
nt. Denique, quis dicere valeat quantam in se B
sim decipiendo, filii hujus sæculi prudentiam et
litatem habeant? Audiant igitur hæc filii lucis,
iliis hujus sæculi vinci erubescant. Ideo enim
scripta sunt, ut audiendo prudentiores fiant,
utem ut iniquitatis villicum imitando, fraudem
quo, vel injustiam agant. Unde et subditur :
o vobis dico, Facite vobis amicos de mammona
itatis ; sed non eo modo, que fecit sibi villicus
itatis. Non fraudando aliena, sed largiendo
a. Omnes enim divitiæ iniquæ sunt, quæ avare
tæ propriis dominis nocent, vel quæ ex æqua-
non expenduntur. Tunc enim ex æqualitate
xpendis, si et ibi tantum reserves, quantum
cere possit et cætera indigentibus largiaris.
Apostolus : « Non enim ut aliis sit remissio, C
s autem tribulatio, sed ex æqualitate, in præ-
tempore vestra abundantia illorum inopiam
leat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit
lementum (*II Cor.* VIII, 13). » In quo manifeste
aditur quia non necessaria, sed superabundan-
are jubemur. Non enim vult Apostolus ut sic in
lo prodigi simus, ut ipsi postea penuria tribule-
. Divitiæ igitur, quæ, per se quidem sunt iniquæ,
dividantur, æternos nobis amicos et æterna
rnacula pariunt. Per se quidem divitiæ iniquæ
, quia, nisi dividantur, æquæ non sunt; divisæ
m jam non sunt. Iniquæ igitur sunt, quandiu
. Non enim dicuntur divitiæ quæ non ad super-
atem, sed ad necessitatem reservantur. Si igitur
s ab eis superfluitatem, tolles et nomen ini- D
atis. Sequitur : *Qui fidelis est in minimo, et in*
re fidelis est ; et qui in modico iniquus est, et in
re iniquus est. Hæc enim specialiter de aposto-
t per eos de cæteris Ecclesiæ dispensatoribus

et prælatis dicuntur. Unde et in hujus Evangeli principio dicitur, quod hæc Dominus dixerit ad discipulos suos. Majora igitur Ecclesiæ negotia eis committenda, et credenda non sunt, qui in vita privata fideles non exstiterunt, et de illo modico, quod habebant, pietatis, et misericordiæ opera non ostenderunt At vero illos in prioratu fideles fore dubitare non debemus, quos de modico, quod possident, libenter aliis subvenire videmus. Hinc enim Apostolus præcipit episcopos non cupidos esse, nec turpis lucri sectatores. Valde igitur considerandum est in electione præpositorum, quales in modico fuerint, et quod pietatis et misericordiæ habuerint ; quoniam qui in modico fideles non sunt, in magnis quoque fideles non sunt. Unde et subditur : *Si ergo in iniqua mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis* ? Si de divitiis, quæ fugitivæ, fallaces et transitoriæ sunt, misericordiam non fecistis, quis Ecclesiæ dispensationem et regimen, quod verum, et æquum, et sanctum est, et sine dolo dispensari debet, vobis credere et committere audeat? *Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis* ? Illa enim aliena sunt et non nostra, quæ sic possidemus, ut semper amittere timeamus. Nostra vero sunt de quibus securi sumus, et nunquam amittere timemus. Temporales itaque divitiæ alienæ sunt ; nostræ vero æternæ, si boni fuerimus, et in his temporalibus spem non habuerimus. Sed illa, quæ nostra sunt, et nobis prædestinata sunt, nobis non dabuntur : si in hoc alieno fideles non fuerimus (1002) quoniam sub ea conditione et data, et
195 prædestinata sunt nobis, si hujus fidelitatis virtus inveniatur in nobis.

XXXVIII. (1003) *Homo quidam erat dives, et induebatur purpura, et bysso, et epulabatur quotidie splendide.* Hæc enim verba et divitibus et pauperibus valde necessaria sunt, quia et illis dant timorem, et istis consolationem. Audiunt hic divites pœnas suas : audiunt et pauperes gaudia sua. *Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis ; et nemo illi dabat.* Sanctorum etenim nomina scripta sunt in cœlis ; malorum vero nomina non sunt scripta in libro vitæ. Unde et hoc loco divitis nomen non dicitur ; mendici vero dicitur. Hic Lazarus vocatur. Ille quomodo vocetur nescimus. Talibus enim dicturus est Dominus : « Amen dico vobis, nescio vos. » Quid igitur mirum si illum nescimus, quem nescit ille qui omnia scit (1004) ? Se vicissim uter-

lomino nostro facienda est in aliquo fraus, ut
ipsa fraude eleemosynas faciamus, aut eos a
us recipi volumus in tabernacula æterna, tan-
m debitores Dei et Domini nostri fas est
ligi...... Sed etiam econtrario dicuntur istæ
litudines, ut intelligamus si laudari potuit ille
mino qui fraudem faciebat, quando amplius
eant Domino Deo qui secundum ejus præceptum
a illa faciunt. » S. Ambros. n. 245 : « Licet
averit tamen quia sibi in posterum ex indul-
tia Domini quæsivit auxilia, prædicatur. »

(1002) S. Irenæus lib. II, cap. 34, n. 3. « Ideo Dominus dicebat ingratis existentibus in eum ; *Si in modico fideles non fuistis, quod magnum est, quis dabit vobis?* significans quoniam qui in modica temporali vita ingrati exstiterunt ei qui eam præstitit, juste non percipient ab eo in sæculum sæculi longitudinem dierum. »

(1003) Hæc quoq. parabola (seu historia, ut S. Ambros. judicat) explicatur a Chrysost. hom. 65 ; item a S. Gregor. hom. 40.

(1004) Beda ad h. l. hom. 40, etc. : « Certe in po-

que vident : ut illius impietas manifestetur, et hujus patientia crescat. Videt iste deliciis affluentem. Videt ille pauperem inopia tabescentem. Ille epulatur ; iste cruciatur. Neque ille tantum peccaret, si hunc non vidisset : neque iste tantum cruciaretur, si illius delicias non aspexisset (1005). Uterque igitur erat alteri mali. Ille temporalis; iste æterni. Habebat tamen pauper hanc unam consolationem, quod *canes veniebant, et lingebant ulcera ejus*. Canum etenim lingua medicamentum quoddam est, et lingendo vulnera curat. *Factum est autem, ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno*. Nam et Abraham, sicut et cæteri patriarchæ, et prophetæ, in inferno erat : inferni tamen pœnas non patiebatur. Sinus igitur Abrahæ, ille locus intelligitur, in quo simul collecti sancti quiescebant. Infernus autem locus pœnarum est, in quo iniquorum animæ cruciantur. *Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus*. Hoc est enim, quod Dominus ait: «Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis (*Matth*. VII, 2 ; *Luc*. VII, 28 ; *Marc*. IV, 34). » Majora tamen sunt tormenta divitis, quam fuissent ulcera Lazari. Ecce dives jam videre incipit Lazarum superiorem, et tam superiorem, ut nisi elevatis oculis eum videre non possit. Videt Abraham, videt et Lazarum in sinu Abrahæ, et quamvis longe positus, videt tamen omnes divitias illis ante positas. Videt, et concupiscit, cruciatur, et non est qui ei misereatur. Et tanto quidem amplius cruciatur quanto majores delicias contemplatur. Visus enim multoties appetitum parit, et ea quæ non videmus, minus appetere solemus. Unde et ait : *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aqua, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma*. Micas panis de mensa divitis Lazarus concupivit : guttam quæ de digito Lazari dives quæsivit (1006). Sed cur de digito Lazari ? Fortasse, quia timebat, ne eum accusaret, et ut eum quem offenderat, vel talibus verbis ad misericordiam inclinaret: aut quia non alium videre ei

A concedatur, nisi eumdem ipsum, pro quo cruciabatur. Non enim licet malis videre quod volunt, quamvis liceat bonis videre et audire, et habere quæcunque volunt. Frustra autem misericordiam petit, qui misericordiam non fecit. Unde et subditur : *Et dixit illi Abraham : Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris*. Hinc est enim quod Dominus ait : « Væ vobis, divites, qui habetis consolationem vestram (*Luc*. VI, 24). « Et : « Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Ibid*., 20). » Divitiæ igitur ad miseriam ; paupertas ad beatitudinem perducit. Pauperibus cœlum, divitibus infernus aperitur (1007). Divitibus utique, qui his divitiis male utuntur.
B *Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt transire ad vos non possunt ; neque inde huc transmeare*. Magnum enim chaos Dei dispositio est, quæ tam firma, et stabilis est, ut contra Dei voluntatem pœnitus immutari non possit. **196** Igitur neque boni miserando possunt transire ad malos, neque mali ad bonos transmeare volunt. Volunt tamen boni compatiendo transire ad eos, si Deus velit : sed quia hoc Deus non vult, ipsa talis compassio deficit in eis (1008) ; quoniam omnis eorum voluntas in Dei voluntate consistit. *Et ait: Rogo ergo te, pater, ut mittas illum in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis ne ipsi veniant in locum hunc tormentorum*. Hæc autem collocutio Abrahæ et divitis, non sono vocis, sed
C sola mentis cognitione facta est. Et boni quidem omnia cognoscunt : malis vero ea tantummodo scire datur, in quibus eorum pœna magis crescat et augeatur. Unde et dives iste pro fratribus sollicitus magis torquetur, timens ne ipsi quoque similia patiantur. Si enim illorum penitus oblitus fuisset, minus aliquid tormenti habuisset. *Et ait illi Abraham : Habent Moysen, et prophetas; audiant illos*. Sufficit enim hos audire, si his credere voluerint : omnibus enim ad salutem sufficiunt soli Moysis et Prophetarum libri, si tamen bene intelligantur. *Et ille dixit : Non, pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem*

pulo plus solent nomina divitum quam pauperum sciri. Quid est ergo quod Dominus de paupere et divite verbum faciens, nomen pauperis dicit et nomen divitis non dicit ? ... Ac si aperte dicat : pauperem humilem scio, superbum divitem nescio: illum cognitum per approbationem habeo, hunc per judicium reprobationis ignoro. » Sunt autem verba S. Gregorii homil. 40, n. 3.

(1005) Hæc ex Beda accepit Bruno, quemadmodum ille ex S. Gregorio de eadem homil. num. 4.

(1006) Beda : « In hac vita Lazarus cadentes micas de mensa divitis quærebat... nunc de supplicio divitis dicitur, quia de extremo digiti Lazari distillari aquam in os suum concupiscit. Qui ergo mensæ suæ vel minima dare noluit, in inferno positus, usque ad minima quærenda pervenit. » Hæc ferme ex S. Gregor. hom. 40, n. 5.

(1007) Beda : « Sinus Abraham requies est beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum, quo
D post hanc vitam recipiuntur : sepultura inferni, pœnarum profunditas, quæ superbos et immisericordes post hanc vitam vorat. »

(1008) S. Gregorius hom. 40 in Ev., n. 7 : « Sicut transire reprobi ad electos cupiunt, id est a suppliciorum suorum afflictione migrare, ita ad afflictos atque in tormentis positos transire justorum est mente ire per misericordiam, eosque velle liberare. Sed qui volunt de beatorum sede ad afflictos atque in tormentis positos transire, non possunt ; quia justorum animæ quamvis in suæ naturæ bonitate misericordiam habeant, jam tunc auctoris sui justitiæ conjunctæ, tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione moveantur. Ipsi quippe judici concordant, cui inhærent ; et eis quos eripere non possunt, nec ex misericordia condescendunt. »

Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis A *ıortuis resurrexit, credent ei.* Ideo enim Christo ino resurgenti usque hodie credere Judæi nolunt, Moysen et prophetas non audiunt. Unde et Dominus : Si crederetis, inquit, Moysi, cretis utique et mihi. De me enim ipse scripsit n. v, 46). » Hæc autem si allegorice intelligandives iste Judaicum populum significat (1009). s enim Judæorum populus legis, et prophetadivitiis, et deliciis locupletatus, omnes alios iciebat, nullisque, in cibis spiritualibus, quibus ıdabat, communicare volebat. Hoc enim vitio, ıe nunc laborat populus ille, et sic omnia celat, revelando perdere debuisset. Qui purpura quiiu regibus, in sacerdotibus autem bysso inɔatur. Cujus quinque fratres quinque populi B es intelliguntur. Reges scilicet, et sacerdotes, ɔæ, et Pharisæi, et cætera populi multitudo. dicus vero, id est, Lazarus, qui *adjutus* interatur (1010), quem Dominus adjuvit et a mortis ;ulo liberavit, gentilis populus est (1011) : qui s quidem cœlestium bonorum egenus, et pauveritatem cognoscere, et Deum intelligere ebat. Sed nemo illi dabat : nemo illi veritatis na revelabat. Sed tandem canes, tandem Chripostoli venientes, ejus ulcera linxerunt et linlo curaverunt. Sicut enim canes, ita et apo, et doctores medicamentum in lingua ferunt, prædicando sanant (1012). Videamus, quod itur: *Factum est autem, ut moreretur mendicus, rtaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus* C *utem et dives, et sepultus est in inferno.* Quotiıamque et Judæi, et gentiles moriuntur. Quoti-Christiani in cœlum feruntur. Quotidie Judæi ferno sepeliuntur. Ibique sua tormenta sentienum secum recogitant, in quibus peccaverint, n stulti, et increduli fuerint, quantum a fide stitia patris sui Abrahæ deviaverint, et dum a ili populo, si fieri possit, adjuvari concupit, dumque Abraham eorum vana et inutilia leria. et seram pœnitentiam considerat, quoıodo Abraham loquitur cum eis, rogatur ab ɜt respondet eis. Sola enim cognitio sufficit eis ɔlloquendum quæcunque volunt. Quoniam aude sua salute desperant, pro fratribus timent, :ant, ne ipsi decipiantur et similia patiantur. D

XXXIX. [Cap. XVII.] *Quis autem vestrum habens servum arantem, aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi : Statim, transi, recumbe; et non dicat ei: Para quod cænem, et præcinge te, et ministra mihi, donec manducem, et bibam, et post hæc tu manducabis et bibes? Nunquid gratiam habet servo illi, quia fecit quod ei imperaverat? Non puto. Sic et vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus.* Quam necessaria hæc **197** similitudo fuerat illi, qui dicebat : « Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Jejuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ possideo (*Luc.* xviii, 11, 12). » Quanto melius ei fuerat, si humiliter dixisset : Domine, ego inutilis servus tuus, quod debui facere, feci. Cum enim servus ex debito et necessitate domino serviat, nullas ei gratias dominus habet, si faciat quod ei imperaverat. Sic igitur et nos, cum fecerimus omnia quæ nobis præcepta sunt, fugiat superbia, cesset vana gloria, tollatur inflatio mentis, et inter servos inutiles nos humiliter prosternamus (1013); sicut ille, qui dicebat : « Anima mea sicut terra sine aqua tibi (*Psal.* cxlii, 6). » Terra enim sine aqua, sicca, infecunda, infructuosa, et inutilis est. Hic tamen omnia fecerat quæ ei præcepta fuerant, secundum quod ipse ait : « A mandatis tuis non declinavi (1014); » et: « Justificationes tuas non sum oblitus (*Psal.* cxviii, 141). »

XL. *Et factum est dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam et Galilæam. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi.* Quid enim sunt decem viri leprosi, nisi omnes peccatores? Quia enim hic numerus omnes in se numeros continet, frequenter decem pro omnibus ponitur. Unde et de sanctis dicitur in Apocalypsi : « Ecce missurus est ex vobis diabolus in carcerem, ut tentemini, et habeatis tribulationem diebus decem (*Apoc.* ii, 10), » id est, diebus omnibus. Omnis enim, qui munerat, postquam ad decem venit, nisi iterum a capite incipiat, quid dicat, non habet (1015). Unde manifestum est quia idem sunt decem quod omnes. Quantum enim ad animam, Christo Domino veniente, omnes homines leprosi erant. Quantum vero ad corpus, non omnes. Omnis enim fornicator, adulter, homicida, perjurus et

)09) S. Greg. l. all. n. 2 : « Quem, fratres chami, quem dives iste qui induebatur purpura et o, et epulabatur quotidie splendide, nisi Juum populum significat; qui cultum vitæ extehabuit, qui acceptæ legis deliciis, ad nitorem est, non ad utilitatem? » Exscribit hæc Gregorii ı.

)10) S. Gregorius l. all. et Beda : « Unde et ırus bene interpretatur *adjutus.* »

)11) S. Greg. et Beda : « Quem vero Lazarus ribus plenus, nisi gentilem populum figuraliter imit?... Lazarus vulneratus cupiebat saturari icis quæ cadebant de mensa divitis ; et nemo abat : quia gentilem quemque ad cognitionem admittere superbus ille populus despiciebat ; quidum doctrinam legis non ad charitatem habuit, sed ad elationem, quasi de acceptis opibus tumuit. Et quia ei verba defluebant de scientia, quasi micæ cadebant de mensa. »

(1012) S. Greg. et Beda : « Jacentis pauperis vulnera lingebant canes. Nonnunquam solent in sacra eloquio per canes prædicatores intelligi. Canum et enim lingua vulnus dum lingit, curat, » etc.

(1013) S. Ambr. l. viii, n. 31 : « Nemo in operibus glorietur, quia jure Domino debemus obsequium... non a nobis laudem exigamus, nec præripiamus judicium Dei, et præveniamus sententiam judicis. »

(1014) Ps. cxviii, 21. *A lege tua non declinavi.*

(1015) S. Aug. serm. 270, n. 3 : « Videtur in

sacrilegus, secundum animam, leprosus est (1016). A De leprosis autem precipit Moyses, ut ejiciantur extra castra. « Cum adulteris vero, et fornicatoribus, dicit Apostolus nec cibum sumere (*I Cor.* v, 11). » Quos enim pro suis iniquitatibus excommunicamus, quasi leprosos extra castra ejicimus. Valde enim deterior est lepra animæ quam lepra corporis. Sed videamus quod sequitur : *Qui steterunt a longe, et levaverunt vocem dicentes: Jesu præceptor, miserere nostri.* A longe enim stabant, quia tales viri propius accedere non audebant. Similiter autem et nos tandiu a longe stamus quandiu in peccatis perseveramus. Ut igitur sanemur et a peccatorum nostrorum lepra curemur, clamemus magna voce et dicamus : *Jesu præceptor, miserere nostri.* Clamemus autem non ore, sed corde. Cordis enim B vox altior est. Clamor cordis cœlos penetrat, et ante thronum Dei sublimius elevatur. *Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus.* Respicere namque Dei, misereri est. Videt igitur eos, et mox misertus eorum, ad sacerdotes ire præcepit, non ut sacerdotes eos mundarent, sed ut mundos eos esse judicarent. Præcipit enim lex (*Lev.* XIII), ut si plaga lepræ in homine appareat, ducatur ad sacerdotem, et secundum ejus arbitrium, separetur septem diebus. Deinde sacerdos contempletur, et si viderit lepram non crevisse, mundum judicabit. « Omnia autem hæc, ut ait Apostolus, in figura contingebat illis ; scripta sunt autem ad correptionem nostram (*I Cor.* x, 11). » Nam et nos peccatores multis modis separamus. Alios quidem a cibis, quibus C prius licite utebantur : alios a Christi corpore et sanguine : alios ab ecclesiæ introitu, atque alios a nostra communione : et alios quidem septem, alios plures, vel pauciores, et dies, et annos separamus : in quibus si videmus lepram non crevisse, vitia defecisse et peccata interiisse, mundos eos judicamus et Ecclesiæ reconciliamus. Hæc est igitur causa, quare Dominus ad sacerdotes hos leprosos ire præcepit (1017). *Et factum est, dum irent, mundati sunt.* Hoc peccatores audiant, diligenterque intelligant. Facile est Domino peccata dimittere. Prius enim multoties peccatori debita remittuntur, quam veniat ad sacerdotem. Una enim eademque hora et pœnitet, et sanatur. Peccator enim, quacunque hora conversus fuerit, vita vivet, et non morietur. Videat tamen quomodo pœniteat. Videat, D quomodo convertatur. Audiat quid Dominus dicat: « Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, et fletu, et planctu, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra (*Joel* II, 12). » Intus igitur, in corde convertatur, quicunque convertitur (1018), quia cor contritum, et humiliatum Deum **198** non spernit. Sed vide cujus obedientiæ fuerint isti leprosi. Ad sacerdotes eos ire Dominus jussit. Adhuc se leprosos esse videbant : adhuc ægritudinem sentiebant; tamen ad sacerdotes pergebant, quia non frustra hoc eis Dominum jussisse credebant. Non talis obedientiæ fuit Naaman princeps militiæ regis Syriæ. Cui cum Elisæus præcepisset ut septies se lavaret in Jordane, acquiescere nolebat, sed potius indignatus abibat ; donec, saniori accepto consilio, fecit quod ei propheta imperaverat. Lavit, et mundatus est. Et hoc fortasse isti audierant, ejusque exemplo admoniti, quid fides et obedientia possint intelligebant. *Unus autem ex illis, ut vidit, quia mundatus est, reversus est cum magna voce magnificans Deum, et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens; et hic erat Samaritanus.* Per hunc enim omnes illi figurantur, qui postquam aqua baptismatis mundati sunt, aut per pœnitentiam curati, jam non diabolum sequuntur, sed Christum imitantur, post eum vadunt, eum magnificant, eum adorant, illi gratias agunt, et ab ejus servitio non recedunt. *Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt, et novem ubi sunt? Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* Hoc est enim, quod alibi ait : quia *multi sunt vocati, pauci vero electi* (*Matth.* xxx, 16). Multi enim sunt baptizati, multi a peccatorum lepra mundati, qui, quoniam Christum non sequuntur et iterum ad peccata revertuntur, in electorum numero non computabuntur. Valde enim pauci sunt boni ad malorum comparationem. Sed quia iste alienigena fuit, plures ex gentibus quam ex Judæis salvandos esse significat : *Et ait illi : Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.* Magna est igitur virtus fidei, sine qua, ut Apostolus ait, impossibile et placere Deo (*Hebr.* XI, 6). Credidit enim Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam. Fides igitur salvat, fides justificat, fides et interius et exterius hominem sanat (1019).

XLI. *Interrogatus autem a Pharisæis quando venit regnum Dei, respondit eis, et dixit : Non venit regnum Dei cum observatione. Neque dicent : Ecce hic, aut ecce illic.* Ea enim cum observatione veniunt nobis, quorum adventus sic determinatus est nobis, ut ea prævidere, cavere et observare valeamus. Illam autem diem et horam nemo scit, qua ad judicium venturus est Dominus ; subito enim veniet, et simul omnia occupabit, et uno momento hic, et illic, et ubique erit (1020). *Ecce enim regnum*

isto denario numero quædam perfectio. Usque ad eum quippe numerum progressus est numerantis, et inde redit ab uno usque ad decem. rursus ad imum. » De hoc eodem numero serm. 51, n. 34; serm. 83, serm. 251, p. 253, etc.

(1016) Leprosos hos, maxime hæreticos interpretatur S. Aug. l. II, qq. Ev. cap. 40, S. Gregorius lib. v Mor., cap. 11, etc.

(1017) Vid. Aug. l. all.

(1018) A. de ver. et fals. pœnit. c. 10, inter opera August. rel. de pœn. d. 1 : « Quem ergo pœnitet, et omnino pœniteat, et dolorem lacrymis ostendat, repræsentet vitam suam Deo per sacerdotem ; præveniat judicium Dei per confessionem. Præcepit enim Dominus mundatis, ut ostenderent ora sacerdotibus, » etc.

(1019) Hactenus homil.

(1020) Beda ad h. l. « Quia quando veniat, neque

Dei intra vos est. Ne quæratis igitur illud, quia A omnibus incognitum est. Sufficiat hoc vobis, quod regnum Dei intra vos est, quod inter vos regnat, et habitat Deus, et Dominus vester. *Et ait ad discipulos suos : Venient dies, quando desideretis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis.* In persona enim apostolorum eis loquitur, qui in tempore Antichristi futuri sunt ; quibus tanta calamitas superveniet, ut mori desiderent, et diem ultimum exoptent. Qui unus dies, vocatur Filii hominis. De quo die scriptum est : « Quia melior est dies una in atriis suis super millia (*Psal.* LXXXIII, 11). » Erit enim tunc tribulatio talis, qualis non fuit ab initio sæculi usque nunc, neque fiet. Desiderabunt igitur sancti videre hunc diem ; sed non videbunt eum, donec suo tempore reveletur. *Et dicent vobis : Ecce hic,* B *ecce illic. Nolite ire, neque sectemini.* Si, inquit, dixerint vobis, ecce Christus adest, in illo, vel in illo loco est, ne credatis eis. Quare ? Vis audire : quare ? *Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea, quæ sub cœlo sunt, fulget ; ita erit Filius hominis in die sua.* Sicut, inquit, fulgor solis non in una parte, sed per omnia quæ sub cœlo sunt, videtur et fulget, ita et Filius hominis in die sua ; non hic, vel illic, sed simul ubique apparebit.

XLII. [CAP. XVIII.] *Dicebat autem et parabolam ad illos ; quoniam oportet semper orare, et nunquam deficere.* Semper enim orat, qui in bono perseverat. Orat enim non solum lingua, sed et cor, et cogitatio, sensus, manus, oculi, et omnis bona operatio (1021). Hæc enim si orare cessaverint, omnis linguæ oratio inutilis est. Dicebat igitur : *Judex qui-* C *dam erat in civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur : vidua autem erat in civitate illa, et veniebat ad eum dicens : Vindicas me de adversario meo, et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se. Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen, quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam.* Hæc est igitur causa quare semper orare debeamus et nunquam deficere. Orasti semel, et non es exauditus : ora iterum atque iterum ; imo tandiu ora si tamen bene, oras, donec oratio tua exaudiatur. In multis enim hac vita, in multis post hanc vitam exauditur oratio
199 nostra. Hæc autem similitudo inter contraria est, id est, inter justum et injustum (1022). Si enim judex iniquus et injustus, multis viduæ precibus fatigatus, tandem de adversario suo eam vindicavit multo magis Deus, qui justissimus est, sanctorum suorum preces exaudiet et de illorum inimicis vindictam faciet. Et hoc est quod sequitur : *Audite quid judex iniquitatis dicit. Deum autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se, die ac nocte, et patientiam habebit in illis ? Dic vobis quia cito faciet vindictam illorum.* Nam etsi aliquando in hac vita hæc vindicta non fiat, cito tamen fit, quia cito hæc vita transit. Sed quidem quid judex iniquitatis, qui Deum et hominem non timet, mulieris accusationem se timere ostendit ? Quodam enim modo timebat, et non timebat. Timebat enim Deum per tormenta ; sed non timebat per amorem. De hoc enim timore scriptum est : « Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi (*Psal.* XVIII, 10). » Hunc igitur timorem judex iniquus non habebat : futura tantum tormenta timebat. Sequitur : *Verumtamen Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?* De uno, inquit, judice iniquitatis locutus sum ; multo tamen plures sunt iniquitatis, quam fidei et justitiæ sectatores, et intantum plures, ut ad illorum comparationem quasi non esse videantur (1023). « Quia enim abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum (*Matth.* XXIV, 11). » Sed hæc ad Christi adventum principaliter referuntur, quando regnante Antichristo, nisi breviati fuissent dies illi, non esse salva omnis caro.

XLIII. *Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant tanquam justi et aspernabantur cæteros parabolam istam.* Nunquam arrogantia placuit Deo ; nunquam superbia justificata est. Unde et de his qui omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus, alibi Dominus ait : « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Matth.* VI, 2), « Tales erant et isti quibus hæc verba Dominus loquebatur, qui se coram hominibus justificantes, cæteros quasi peccatores abjiciebant et aspernabantur. Dominus autem, qui non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam, neminem repellebat, sed cum publicanis et peccatoribus manducabat. *Duo,* inquit, *homines ascenderunt in templum, ut orarent, unus Phari-*

D

ab angelis, neque ab hominibus potest observari ; sicut temqus Dominicæ Incarnationis certissimis prophetarum vaticiniis præfixum, et angelorum est manifestatum præconiis. »

(1021) Bedæ ad h. l. : « Aut ergo dicendum est, eum semper orare et non deficere, qui canonicis horis quotidie justa ritum ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis precibusque consuetis Dominum laudare et rogare non desistit ; . . . aut certe omniæ, quæ juxtus secundum Deum gerit, et dicit, ad orationem esse reputanda. » Vid. S. Augustin. epist. 130, ad Probam, cap. 9, n. 18 ; et serm. 115.

(1022) S Augustin, lib. II, qq. Evang. cap. 45 (cujus verba exscribit hic Beda) : « Quoniam parabolas Dominus aut secundum similitudinem aliquam ponit,... aut ex ipsa dissimilitudine aliquid probat... Hic ergo iniquus judex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, ut ostenderet Dominus quanto certiores esse debeant qui Deum perseveranter rogant fontem justitiæ, atque misericordiæ, vel si quid excellentius dici aut audiri potest ; cum apud iniquissimum judicem, usque ad effectum implendi desiderii, valuerit perseverantia deprecantis.

(1023) S. Augustinus de unit. Eccl., cap. 13. *Filius hominis,* etc. : « Quod nos intelligimus dictum, vel propter ipsam fidei perfectionem, quæ ita difficilis est in hominibus, ut ipsius quoque admirabilibus sanctis, sicut in ipso Moyse, inveniatur aliquid ubi trepidaverint, vel trepidare potuerint ; vel propter illam iniquorum abundantiam et paucitatem bonorum. »

sæus et alter publicanus. Pharisæis loquebatur Dominus qui inde etiam Pharisæi dicuntur, id est divisi (1024); quoniam se præ cæteris meliores esse putabant. His autem unum Pharisæum opposuit, in quo, quasi in speculo, cæteri se quales erant videre potuissent, et fortasse idem ipse ibi erat, de quo Dominus ista dicebat: *Pharisæus autem stans hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri velut et hic publicanus. Jejuno bis in Sabbato decimas do omnium quæ possideo.* Nihil horum reprehensible est. Nam et Deo pro beneficiis gratias agere, et bis in hebdomada jejunare, et de omnibus decimas dare, bonum valde et laudabile est. Aliud est igitur, pro quo Pharisæus iste damnatur. Hoc autem intus est, in corde est, in intentione est, quod quidem, nisi a Deo, videri non potest. Deus enim non quid, sed qua intentione aliquid dicamus considerat (1025). Non oris, sed cordis vocem attendit: non ad rivos sed ad fontem respicit. Unde manifestum est, Pharisæum istum per superbiam et arrogantiam cuncta dixisse: atque in his, quæ faciebat, magis hominibus quam Deo placere volebat. Stultus, qui pro tanto, talique servitio nihil nisi vanam gloriam pro mercede recepit. Sequitur: *Et publicanus a longe stans nolebat nec oculos ad cœlum levare, sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori.* A longe stabat publicanus, quasi peccator et publicanus. Qualis erat talem se ostendebat. Inde enim dicuntur publicani, sive quia nec publice peccare erubescebant, sive quia publica vectigalia colligebant (1026). Ex his enim fuit Matthæus publicanus, quem de telonio Dominus vocavit. Merito ergo de publicanis ad Pharisæos Dominus ait: «Publicani et peccatores præcedent vos in **200** regnum Dei (*Matth.* XXI, 31).» Stabat igitur a longe publicanus, et quia peccatorem se esse sciebat, propius accedere timebat. *Nolebat autem nec oculos ad cœlum levare,* ne in eo ipso Deum offenderet, quod ad superiora et ad sedem Dei de limo profundi et de tanta voragine peccatorum respicere præsumpsisset (1027): *Sed percutiebat pectus suum dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori.* Merito autem pectus percutiebat, quia ibi peccaverat, ibi erat fons, et fovea, et origo mali. Ibi enim est cor, bonorum omnium atque malorum secretarium. Inde omnia bona, et omnia mala inde procedunt. «Ex corde enim, ait Dominus, exeunt cogitationes malæ, homicidia, furta, perjuria, adulteria (*Matth.* XV, 19), et similia. Hoc igitur publicanus percutiebat, et percutiendo, de seipso quodammodo vindicabat. Ideo enim Psalmista dicit: «Cor mundum crea in me, Deus (*Psal.* L, 12);» quoniam si cor mundum fuerit, a quo consiliario omnia consilia nostra suscipimus, malum facere non poterimus, nisi fortasse tale aliquid, quod ignorantiæ imputetur. Si tamen illud cor mundum dici possit, quod ignorantia maculatur. Propter hoc enim solis sacerdotibus pectusculum semper de sacrificiis datur; (1028) quia in eis totius populi cor, et consilium, omnisque doctrina, et scientia continetur; ut bene cordati, et pectorosi semper sufficienter habeant quid unicuique interroganti respondeant. Percutiebat igitur iste pectus suum, et dicebat: *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Non attendas hujus cordis prava consilia, dele peccata et propitius esto. Nihil in me est unde tibi placere et veniam consequi debeam, quoniam corde et corpore, cogitationibus et operibus tibi peccavi. Omnibus iniquior ego sum, et nisi per misericordiam tuam salvari non possum. Ideoque propitius esto mihi peccatori. Sic igitur non minus iste se accusabat, quam ille Pharisæus se justificabat. Sed quo fructu? qua mercede? Sequitur: *Amen dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo.* A quo illo? A templo, an a Deo? A templo utique, et a Deo. A templo enim descendit; sed a Deo justificatus (1029). Cur hoc? *Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* Sicut igitur publicanus se humilando exaltatus, est ita et Pharisæus se exaltando humiliatus. Radix omnium malorum superbia: custos virtutum humilitas est.

XLIV. (1030) (Cap. XIX.] *Ingressus autem perambulabat Jericho. Et ecce vir, nomine Zachæus, et hic erat princeps publicanorum et ipse dives.* Omnes per Jericho ambulamus quicunque hunc mundum inhabimus. Jericho namque interpretatur *luna* (1031) cujus

(1024) S. Hier. in Dialog. adv. Lucifer. n. 23: Pharisæi a Judæis divisi propter quasdam observationes superfluas, nomen quoque a dissidio susceperunt.»

(1025) S. Jo. Chysost. hom. 5, de incompreh. D. nat. num. 7, de parabola hac. «Non enim verba solum Deus audivit, sed mentem qua hæc proferrentur vidit.»

(1026) Ulpianus l. 39, ff. de public. et vectig: «Publicani sunt qui publico fruuntur. Nam inde nomen habent sive fisco vectigal pendant, vel tributum consequantur: et omnes qui quid a fisco conducunt, recte appellantur publicani.»

(1027) S. August. serm. 115, n. 2: «Parum est, quia de longinquo stabat; *Nec oculos suos ad cœlum levabat:* ut aspiceretur non aspiciebat.»

(1028) Paulo aliter Origenes hom. 5 in Levit. num. 12: «Pars efficitur sacerdotis pectusculum et brachium dextrum, ut sit indicium, quod ante, mala cogitabat, sacerdotis labore conversum, recepit cogitationes bonas. «S. Gregor. Reg. past p. II, cap. 3, propius ad Auct: «Divina lege armum sacerdos in sacrificium et dextrum accipit et separatum... in esu quoque pectusculum cum armo tribuitur; ut quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc de semet ipso Auctori discat immolare; et non solum pectore quæ recta sunt cogitet, sed spectatores suos ad sublimia armo operis invitet.»

(1029) S. Hier. epist. 122, n. 3: «Pharisæi justitia perit superbia; et publicani humilitas confessione salvatur.» Vid. S. Gregorium hom. 7 in Ezech.

(1030) Vid. S. Petrum Chrys. serm. 54; Aug. serm. 174, a. n. 3.

(1031) Idem dixerat ad cap. XX, Matth. pag. 303 Ita Beda, qq in. Jos. c. VII: «Jericho per interpretatio-

tanta mutabilitas est, ut nunquam in eodem statu permaneat. Merito ergo hæc mundum significat, qui semper totus in motu est. Hanc autem mutabilitatem quia secundum humanitatem Salvator noster susceperat, recte dicitur perambulasse Jericho. Et ecce vir, nomine Zachæus, qui digne satis *justificandus* (1032) interpretatur, quoniam a Deo vocatus et justificatus est. Hic autem erat non solum publicanus, verum et publicanorum princeps. Erat insuper et dives, quem difficile est intrare in regnum cœlorum. Difficile utique, et apud homines impossibile. Sed quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Et quamvis talis esset, *quærebat* tamen *videre Jesum*. Quærebat quidem, *Sed videre non poterat*. Sed cur non poterat? *Præ* B *turba, et qui statura pusillus erat.* Hæc enim duo valde impediunt hominem, ne videre valeat Jesum. Mala turba, quæ a tali, tantoque bono hominem deturbat. Turba ista vitiorum est; qua qui circumdatus fuerit, Christum videre non potest (1033). Staturæ vero pusillius est, qui ad scientiæ ætatem et perfectionem nondum pervenit (1034). Unde Apostolus nos admonet dicens: « Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (*I Cor.* XIV, 20). » Et iterum: « Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Nondum enim poteratis; sed nec nunc quidem
201 potestis, adhuc enim carnales estis (*I Cor.* III, 2). » Qui igitur vult videre Jesum, exeat de turba, fugiat vitia et peccata, vitet malorum consortia; erigat et extendat se, crescat in fide et scientia, et C proficiat in omni bonitate. Hoc enim significavit Zachæus quando *præcurrens ascendit in arborem sycomorum*. In arborem quidem ascendit, quatenus inde videret quem ipse videre non poterat. Hæc arbor, fides est, ad quam multi venientes et in eam ascendentes, quamvis adhuc statura parvuli fuissent, et nondum in scientia multum crevissent, inde tamen Jesum videre et cognoscere meruerunt. Unde et hic dicitur: *quia inde erat transiturus* (1035). Hac enim via, et juxta hanc fidei arborem transit Jesus. Inde videtur, et videt: inde cognoscitur et cognoscit. Eos enim Dominus respicere, et ad se vocare dignatur, qui in hanc arborem ascendunt, cujus fructus sanguineus est, per quem martyres significantur, qui fidei arbori adhærentes, propter D fidei constantiam, propria sanguine cruentati sunt. Inde igitur Dominus transiens, *suspiciens vidit Zachæum, et dixit ad eum: Zachæe, festinans de-*

A *scende; quia hodie in domo tua oportet me manere.* Hodie, inquit, me quærere cœpisti, ad fidem venisti, in arborem ascendisti, hodie in domo tua oportet me manere. Verum est igitur, quod per prophetam dicitur: « Quia peccator quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech.* XXXIII, 13, 15). » Quod enim in Zachæo factum est, quotidie in aliis peccatoribus fieri non dubium est, si tamen ex corde convertantur. Christum quærant et fidem teneant. Sequitur: *et festinans descendit, et excepit illum gaudens.* Jam enim igne fidei interius ardebat, qui sic exterius obedientiam et obsequium exhibebat. Multum jam fide creverat, etsi statura pusillus erat. *Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes, quod ad hominem peccatorem divertisset.* Omnes enim sciebant esse peccatorem Zachæum, utpote publicanorum principem. Sed iste peccator multo melior erat quam illi qui murmurabant, et se justos esse fingebant. Hoc autem sequentia manifestant, dum dicitur: *Stans autem Zachæus dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.* Hac enim una voce omnes illico a murmuratione cessaverunt, tam subitam publicani pœnitentiam et conversionem admirantes: et fortasse nemo ibi erat, qui hanc tantam professionem, etiam coactus, facere voluisset. Dives enim erat valde, quem ipse evangelista divitem fuisse testatur; et tamen omnium bonorum suorum medietatem se pauperibus dare promittit, et in quadruplum reddere, si quid aliquem defraudavit. Vide ergo a quanta perfectione cœpit, qui tunc primum Christum Dominum viderat et prædicantem audierat. Verum est utique quia homines vident in facie, Deus autem corda intuetur. Qualem Dominus hunc, et quam justum post modicum futurum videbat, quem tam peccatorem homines judicabant: *Ait Jesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, quod ipse filius sit Abrahæ.* Hodie, inquit, domui huic salus facta est, et omni ægritudine, omni morbo, omni vitiorum contagione fugata, sanata est, et tota interius, et exterius sanctificata est. *Eo quod ipse*, qui hujus domus habitator est, jam non publicanus sit, sed *filius Abrahæ*. Abrahæ namque filii sunt, quicunque Abraham imitantur, et Abrahæ opera faciunt. Et Abraham quidem angelos, Zachæus vero angelorum Dominum hospitio suscepit. *Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere, quod perierat.* Non

nem *luna* dicitur... quia sicut luna menstruis completionibus deficit; ita hic mundus ad completionem temporum currens, quotidianis defectibus cadit: » quæ repetit in ps. LXXXVI.

(1032) Ex Hebr. purus, justus. Beda, ad. h. l. Zachæus, qui interpretatur *justificatus*.

(1033) Beda ad h. l: « Intrantem Jericho Salvatorem videre quærebat; sed præ turba non poterat, quia.... inolita vitiorum consuetudo, ne ad votum perveniret, obstiterat. »

(1034) Ambrosius l. VIII, in Luc. n. 87: « Quid sibi vult, quod nullius alterius staturam Scriptura nisi hujus expressit? Vide ne forte malitia pusillus, aut adhuc pusillus fide. »

(1035) Ambrosius l. all. n. 89: « Illa parte erat transiturus Dominus, vel ubi sycomorus, vel ubi crediturus... Vidit itaque Zachæum sursum: jam enim sublimitate fidei inter fructus novorum operum, velut secundæ altitudine arboris eminebat. »

enim venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam (1036). Quia non indigent, qui sani sunt, medico, sed male habentes (1037).

XLV. *Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti. Vocatis autem decem servis suis, dedit illis decem mnas.* Homo iste nobilis, ipse est, qui loquitur, Salvator noster : qui non solum secundum divinitatem, qua angelorum et hominum creator, et Dominus est, verum etiam secundum humanitatem, ex nobili genere ortus est. De tribu namque Juda, et de progenie David natus est Dominus, quæ inter alias tribus nobilior regnum tenuit, et principatum. Hic autem abiit in regionem longinquam, quando cœlos ascendens ad Patrem rediit (1038). Unde ipse ait : « Exivi a Patre et veni in mundum ; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem (*Joan.* XVI, 28). » Hæc autem regio longinqua est, quia cum multo labore ibi pervenitur. « Per multas enim tribulationes, ait Dominus, **202** oportet nos intrare in regnum cœlorum (*Act.* XIV, 21). » Ab hac autem unusquisque tanto longius est quanto inter cæteros iniquior est. Ad hanc igitur Dominus rediit, accipere sibi regnum, et reverti. Tunc enim sibi Dominus regnum accepit, quando ejus humanitas super cælos exaltata est, eique a Patre dictum est : « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum (*Psal.* CIX, 1, 2). » Restat igitur ut revertatur, et ad judicium rediens cum servis suis rationem ponat. Prius enim, quam illuc ascenderet, vocatis servis suis, dedit illis decem mnas, quæ alius evangelista *talenta* vocat (*Matth.* XXV, 15). Decem sunt servi : decem et sunt talenta. Noli dicere, pauci sunt. Considera prius quid decem significent. Hoc enim numero nullus alius major est, quia omnes numeri in hoc numero continentur (1039). Decem igitur aliquando multos, aliquando significant omnes. Vocavit igitur decem, id est, omnes servos suos, et dedit illis decem mnas, id est, omnia talenta sua. Quod alibi dicitur : « Et dedit illis bona sua (*Matth.* XXV, 13). » *Et ait ad illos : Negotiamini, dum venio.* Bonus negotiator beatus Paulus, qui omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret. Quotidie namque in Ecclesia nundinæ fiunt. Quotidie Dei thesaurus in Ecclesia venditur. Thesaurus enim desiderabilis requiescit in ore sapientis. Dei autem negotiatores omnes sunt servi, et nihil aliud nisi servos emunt. Nihil enim aliud de mundi divitiis, nisi solos servos eorum, Dominus concupiscit. Unde et de templo eos ejecit, qui male negotiantes illicita ibi vendebant et emebant. Hoc autem de servis dictum est. Nunc de civibus audiamus. *Cives autem ejus oderant illum, et miserunt legationem post illum dicentes : Nolumus hunc regnare super nos.* Isti cives Judæi sunt, qui super se omnium Regem et Dominum Jesum Christum regnare noluerunt, dicentes : « Non habemus regem, nisi Cæsarem. » Et isti quidem hanc pravam legationem post eum mittunt, quia ex quo ab eis recessit, in hac mala voluntate perseverant. Quæ voluntas, quia Christus eam cognoscit, et audit, quasi quædam legatio in illius semper auribus sonat. *Et factum est, ut rediret, accepto regno. Et jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset.* Hoc autem erit in judicio, quando et boni, et mali, omnes astabimus ante tribunal Christi, ut unusquisque pro se rationem reddat. *Venit autem primus dicens : Domine, mna tua decem mnas acquisivit.* Tunc enim unum talentum decem acquisivit, quando aliqua gratia nobis a Deo concessa in multas virtutes crescit : aut multos peccatores ad fidem et justitiam convertit (1040). *Et ait illi : Euge, bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens supra decem civitates.* Et hoc quidem alius Evangelista manifestius posuit, dicens : « Supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui (*Matth.* XXV, 21). » Itemque : « Beatus ille servus, quem, cum venerit Dominus, invenerit vigilantem. Amen dico vobis, super omnia bona quæ possidet, constituet eum (*Matth.* XXIV, 46). » Hoc est igitur supra decem civitates potestatem ei dare (1041), quod est super omnia quæ possidet, eum constituere. Diximus enim, per decem omnes significari. Et super omnia quidem, quæ dominus possidet, unusquisque constituitur ; quia omnia ei obediunt, ejusque voluntatem omnia faciunt. Tanta enim ibi erit concordia, ut unusquisque quasi major veneretur ab omnibus, et quasi minor veneretur omnes. Et alius venit dicens : *Domine, mna tua fecit quinque mnas.* Iste quoque in talento sibi credito bene operatus est ; sed non tantum, quantum ille, de quo modo diximus, in eo lucratus est. Nam etsi bene omnes laborant, non æqualiter tamen omnes laborant. Unde Apostolus : « Ego, inquit, plus omnibus laboravi ; non autem

(1036) Vid. S. Fulgentium in hanc sententiam lib. I, ad Trasim.

(1037) Hactenus homil.

(1038) S. Ambros. lib. V, de Fid. cap. 6 : « Divine itaque illam parabolam induxit divitis, qui in regionem longinquam profectus est accipere regnum et reverti ; se ipsum secundum substantiam divinitatis incorporationisque describens. Ipse enim dives secundum plenitudinem divinitatis, qui pro nobis pauper factus est, cum dives esset, peregre profectus secundum corporis susceptionem ; quia vias hominis, tanquam iter ingressus alienum, in hunc mundum venit, ut regnum sibi pararet ex nobis. Venit ergo Filius hominis accipere regnum et revertit. » Vid. et Aug. lib. II, qq. Evang. cap. 46.

(1039) Vid. superius dicta ad n. 40. Luc. XVII.

(1040) S. Gregorius lib. II, epist. 47 : « Grave namque est pondus sacerdotii. Prius quippe est sacerdoti necesse ut cæteris ad exemplum vivat ; ac deinde servandum, ut mentem per ostensa exempla non elevet... intentissimo timore considerans quod recessurus ad percipiendum regnum Dominus, et talenta servis distribuens, dicat : *Negotiamini dum venio*... Quod profecto negotium tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proximorum animas lucramur. »

(1041) Vid. S. Ambr. lib. VIII, in Luc. n. 96.

ego, sed gratia Dei mecum (*I Cor.* xv, 10). » Qua in re in talento, et in gratia sibi data se plus cæteris laborasse ostendit. *Et huic ait : Et tu esto super quinque civitates.* Sicut enim nec in labore, ita neque in mercede æquales sunt. Qui enim plus laborat, plus mercedis accipiet. « Stella enim, ut Apostolus ait, differt a stella in claritate. Sic erit et resurrectio mortuorum (*I Cor.* xv, 41). » Quamvis igitur omnes beati erunt, non tamen omnes æquales erunt. Quod quidem in eo significatur, quod alii supra decem, alii supra quinque civitates constitui dicuntur. *Et alter venit dicens : Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario. Timui enim te, quia homo austerus es ; tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti.* In sudario namque talentum reponit, qui gratiam sibi datam in hac carne laboribus, et fatigationibus traditam torpescere sinit (1042). Mentitur autem iste malus servus, dum eum austerum **203** vocat, de cujus dulcedine Psalmista loquitur dicens : « Dulcis, et rectus Dominus, propter hoc legem statuit delinquentibus in via (*Psal.* xxiv, 8). » Talis igitur excusatio quam vana, et inutilis sit, ipse Dominus ostendit dicens : *De ore tuo te judico, serve nequam. Sciebas,* ut ipse fingis, *quod ego austerus homo sum, tollens quod non posui, et metens quod non seminavi, et cur non dedisti pecuniam meam ad mensam, et ego veniens utique cum usuris exegissem illam ?* Ac si dicat : Non fuit conveniens ut meam pecuniam ad mensam nummulariorum committere timeres, cum me tam fortem et potentem esse cognoveras, ut non solum mea, verum etiam aliena ubique mihi vindicare valeam. Qua in re nullam te habere excusationem manifestum est. Hæc autem pecunia, verba vitæ æternæ sunt : mensa Ecclesia, nummularii auditores, quibus omnis ista pecunia nuntiatur, et creditur. Hanc autem cum usura Dominus recipit, quia multos fideles cum fructu boni operis per eam acquirit. Nusquam autem est, ubi Dominus non seminaverit : nusquam est, ubi suæ gratiæ sementem non sparserit ; quia propter hoc quod in omnem terram exivit sonus apostolorum, omnibus hominibus rationem, et intellectum, memoriam, et ingenium largitus est. Constat igitur, hunc servum nequam adversus eum esse mentitum. De quo ipse subinferens ait. *Auferte ab illo mnam, et date ei, qui decem mnas habet.* Per quæ intelligere possumus, solos bonos eam beatitudinem possidere, quam simul cum eis et mali possedissent, si in bonitate perstitissent. *Et dixerunt illi : Domine, habes decem*

A *mnas.* Decem utique jam habebat, quibus una superaddita udecim fiunt. Quid est igitur, quod non undecim, sed decem tantum habere dicitur, nisi hoc quod superius diximus, quia idem significant decem quod omnes? Secundum quam significationem, magis fuit decem dixisse quam undecim. Undecim enim non significat nisi undecim; decem vero significat omnes. Sequitur : *Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur : ab eo autem qui non habet, et quod habet, auferetur ab eo* (1043). Omnis enim, qui fidem habet, et dignam fideli operationem, sicut iste qui sic talenta multiplicavit, dabitur ei æternæ beatitudinis retributio. *Ab eo* vero, *qui* hoc *non habet,* etiam hoc, *quod* in opinione hominum *habet,* id est, hoc, « quod videtur habere, » ut alius evan-B gelista scribit, « auferetur ab eo (*Matth.* xxv, 29). » *Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me.* Miseri Judæi, adversum quos ista dicuntur ! De quibus supra dixerat : *Cives enim ejus oderant illum.* Isti enim tunc interficientur, quando dicetur eis : « Ite, maledicti, in ignem æternum, quod paratum est diabolo, et angelis ejus (*Matth.* xxv, 41). » Tunc et boni audient : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (*ibid.*, 34). »

XLVI. *Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses et tu.* Suscitato namque Lazaro, veniens Dominus Jerosolymam sedens super pullum asinæ, cum jam ap-C propinquaret ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare eum voce magna, dicentes : *Benedictus qui venit in nomine Domini. Et quidam Pharisæorum de turba dixerunt ad illum : Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse ait : Dico vobis quia si isti tacuerint, lapides clamabunt.* Lapides enim, gentiles dicuntur (1044), qui duri, steriles, et infructuosi erant, et ligna et lapides adorabant. Isti autem modo clamant, et Christi virtutes laudare non cessant. Ut igitur appropinquavit, videns impiam civitatem in suam necem conspirantem, non de sua morte, quam illa machinabatur, sed de illius ruina et perditione flevit : *Quia si cognovisses et tu.* Sicut, inquit, ego fleo, qui omnia video, et futura cuncta D cognosco, sic et tu fleres, si nunc ventura videres. Nobis, fratres, nobis istæ lacrymæ fuerunt, ut magistrum imitemur, et ab hoc tanto præceptore nostro discamus quid in nostrorum inimicorum morte et ruina agere debeamus. Unde et ipse ait :

(1042) Beda ad h. l. « Servus, qui negotiari jussus, acceptam Domini pecuniam in sudario reposuit, ostendit eos qui ad prædicandum idonei, prædicationis officium, jubente Domino, per Ecclesiam, vel saltem suscipere, vel susceptum digne gerere detrectant. Pecuniam quippe in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere : » quæ postrema verba S. Gregorii sunt part. I Reg. past. c. 9.

(1043) Vid. S. Bern. serm. 7?, in Cantic.

(1044) Titus Bostr. pag. 726, tom. II Auct. Duc. « Et quinam sunt lapides illi ? Illi utique qui quondam lapides adorabant, gentes nimirum deceptæ, et diaboli fraude in errorem adductæ. » Memorat hanc interpretationem Hieron. ad cap. II Habac. scribitque de ea : « Licet plerique sic intelligendum putent ; si Judæi tacuerint, multitudo me gentium confitebitur ; tamen, hæc est expressior et verior intelligentia ; etiamsi homines tacerent, et signorum meorum multitudinem lingua invidens non loquatur, tamen lapides ipsi, et fundamenta murorum, et pa-

« Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vobis (*Luc.* vi, 27). » *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi; nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* In hac, inquit, die, in hoc tempore tua sunt, quæ ad pacem tibi brevi tempore data sunt. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis ea mala quæ subito venient tibi in diebus **204** tuis. Et exponit: *Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et coangustabunt te undique, et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Hæc autem omnia sub Vespasiano, et Tito filio ejus completa sunt, sicut Josephus plenissime narrat : quando ex longa obsidione tanta calamitas Judæos oppressit, ut ipsæ matres filios devorarent (1045). Et hoc ideo, quia non cognoverunt tempus visitationis suæ, quando visitavit eos *oriens ex alto.* De qua visitatione Zacharias ait : « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ (*Luc.* i, 68). » Quod autem ait : *Non relinquent in te lapidem super lapidem,* hyperbolice dictum est. Sive lapis super lapidem relictus non est, quo vel ipsa civitas, vel aliquis in tota civitate defendi potuisset (1046). Prius enim civitas ipsa, deinde turris, quæ Antonia (1047) dicebatur, postmodum vero templum illud nobilissimum, super quod aliquanti confugerant, magna vi captum et destructum est. Quod si se hostibus tradidissent, templum destructum non fuisset. In quod, cum jam incenderetur, Titus intrasse, multumque illud laudasse dicitur (1048). Hujus autem civitatis destructio cujuslibet animæ perditionem significare potest. In qua fide corrupta, et virtutum populo deficiente, malignorum spirituum, vitiorumque exercitus eam aggreditur, incendit et dissipat. Capta est autem civitas Jerusalem post quadraginta et duos annos a Christi passione (1049). Quod bene quidem Elisæus significavit, qui ascendens Bethel, cum pueri ipsius loci ei illuderent, dicentes : « Ascende, calve ; ascende, calve ; maledixit eis in nomine Domini, et statim

A egressi sunt duo ursi de saltu et occiderunt quadraginta duos ex illis (*IV Reg.* ii, 23). » Ideo enim post quadraginta et duos annos a duobus ursis, Tito videlicet, et Vespasiano, Judæi interfecti sunt, quia Christo illudentes, in Calvariæ montem eum duxerunt, ibique eum crucifixerunt. Sequitur: *Et ingressus in templum cœpit ejicere vendentes in illo et ementes.* Unde et Matthæus ait : « Et intravit Jesus in templum, et ejecit omnes vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit (*Matth.* xxi, 12). » Audite hæc, Simoniaci, audite (1050), nefandi negotiatores. Aut cessate negotiis, aut exite de templo. Non enim unum, vel duos, sed indifferenter omnes vendentes, et ementes Dominus templi ejecit

B de templo. Ipse et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. Vos enim nummularii estis, vos columbas vendidistis, vos sine nummo, et pretio nihil agitis. Columbas enim vendunt, quicunque vel Ecclesias, vel sancti Spiritus gratias protio largiuntur. Horum autem cathedras Dominus evertit, ut per hoc eos non esse episcopos intelligatur. Et dicit eis : *Scriptum est, quod domus mea domus orationis est, vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Latrones enim vos estis, quia per ostium non intrastis. Qui enim non intrat per ostium in ovile ovium, fur est et latro. Ostium enim Christus est, qui, quoniam per eum non intrastis, vestras cathedras evertit. Per hoc enim ostium illi soli intrant, qui secundum canonum instituta epi-

C scopi constituuntur. Exite igitur de domo orationis, quæ, quoniam vos in ea habitatis, facta est spelunca latronum. Nusquam alibi Dominus hoc fecisse legitur ; nusquam alibi corporaliter retitisse, alios impulisse, vel ejecisse narratur. Si igitur eum in hoc quoque imitari velimus, si aliter non possumus, violenter Simoniacos ab Ecclesia pellere debemus. Si tamen vires suppetunt, quibus hoc sine Ecclesiæ detrimento facere valeamus.

XLVII. [Cap. XXI.] *Erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris, et fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione, quæ supervenient* **205**

rietum ædificatio, meam poterunt magnitudinem personare. Quod ut significantius fiat, ponamus litteraturæ quoque sæcularis exempla, » etc. Adducit vero locum Sallustii et Ciceronis.

(1045) Narrat hoc de Maria quadam femina nobili Josephus lib. vi, de B. J., cap. 3, n. 4.

(1046) Josephus lib. vii, cap. 1, narrat jussisse Titum militibus ut urbem totam et templum funditus everterent, relictis turribus Phasaelo. Hippico, et Mariamne, eaque muri parte quæ civitatem ab Occidente cingebat. Exstitisse reliquias templi quasdam tempore Victoris Antiocheni, ipsemet testatur in cap. 13, Marci. Est Chrysostomi insignis locus in homil. Quod Christus sit Deus (tom. I Opp. ex rec. Montf. pag. 580), n. 16, quo affirmat, « tantum de templo superesse, quantum satis est ut ostendatur ubinam templum olim esset. » Atque ibidem de igne exsiliente a fundamentis, cum ætate sua imperator Julianus Apostata instaurare templum vellet, Hieronymus optimus certe testis in cap. i Isai. « Ergo et omnipotens Deus dereliquit templum, et urbem fecit esse desertam : quod non necesse est sermoni-

D bus approbare, nobis præsertim qui videmus desertam Sion, et eversam Jerusalem, templumque usque ad solum dirutum. » Qualis autem eversio et vastitas fuerit quæ a prophetis prænuntiata est, describit lib. x. in Isai. ad cap. xxxiv. De eadem ab Adriano instaurata epist. 108, n. 9, ex rec. Vallars. V. et Bedam ad h. l. et Theophylactum ad Matth. xxvi, ad Marc. xiii, etc.

(1047) Describit templum et turrim Antoniam Josephus de B. J. lib. v, cap. 5. De eadem turri Antonia a Romanis expugnata vid. lib. vi, c. 1, De templo incenso ibid. c. 4, n. 5. Idem Josephus lib. vi, c. 8, De urbe capta a Romanis.

(1048) Vid. eumd. Joseph. lib. vi, c. 4, n. 7.

(1049) Ita et Hieron. lib. iii in Is. cap. vi, v. 4. Vide A. nostrum, qui idem dixerat ad n. 89 Matth.

(1050) Rursus hic contra Simoniacos invehitur A. noster, ut fecerat ad similem locum Mathæi, 86.

universo orbi. Quibusdam interrogantibus Jesum, «quando veniet regnum Dei, et quod signum adventus ejus?» (*Matth.* XXIV, 3). respondit quod prius *surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum, et terræmotus magni erunt per loca, et pestilentiæ et fames, terroresque de cælo, et signa magna erunt.* Unde et Apostolus quibusdam in ipsum timentibus, et scire cupientibus ait: «Rogamus vos per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in idipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini, quia, nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus (*II Thess.* II, 1, 2, 3, 4, etc.).» Hæc igitur erunt prima signa adventus Christi. Deinde sequentur et illa, de quibus modo dixit: *Erunt signa in sole, et luna, et stellis,* et cætera. Sicut enim Christi nativitatem pax, et exsultatio præcessit, cantantibus angelis: «Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (*Luc.* II, 14).» «Et ecce annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David (*Ib.* 10);» ita et hunc perditionis filium lites, contentiones, dissensiones, terræmotus, pestilentiæ, fames, et alia his similia terroris signa præcedent. Et tunc tandem ipse revelabitur, et malis pejora succedent (1051). «Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio sæculi usque nunc, neque fiet; et nisi Dominus abbreviasset dies illos, non esset salva omnis caro. Sed propter electos breviabuntur dies illi (*Matth.* XXIV, 21-23),» ut non tantum vivat, quantum se vivere speravit. Regnabit enim «per tempus, et tempora, et dimidium temporis (*Apoc.* XII, 14).» — «Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et auferet illustratione adventus sui (*II Thess.* II, 8).» Sed fortasse dicet aliquis, ea non esse signa, quæ frequenter evenire solent; quoniam signum dici non solet, nisi novum aliquod, et inusitatum. Quocirca illa prælia, illos terræmotus, illas pestilentias, et fames, illosque terrores more insolito, multoque tunc violentius fieri credere oportet. Unde non immerito illa tribulatio talis fore dicitur, qualis nulla alia aliquando fuerit; et præter hæc omnia, ad cumulum totius mali «surgent pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt alia signa, et prodigia multa, ita ut in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi (*Matth.* XXIX, 24).» De sole autem, et luna, et stellarum signis alius evangelista dicit: quia «sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent (*Marc.* XIII, 24).» His autem convenire videntur quædam, quæ in annalibus Judæorum scripta referuntur. In quibus mare super omnes montes quindecim cubitis altius exaltari narratur, stantibus aquis, et in nullam partem fluentibus. Et deinde tantumdem in abyssum demergetur, ut vix ab inspicientibus videri valeat. Postmodum vero revertetur in locum suum. Et tunc fortasse illa confusio sonitus maris, et fluctuum fiet, de qua hic modo Dominus loquitur. Neque enim tanta maris, fluctuumque commotio sine magna confusione, et sonitu fieri poterit. Terra quoque sua signa dabit; quia et terræmotus tam magni fient, ut pene omnia manufacta ruant, omnesque lapides, etiam parvi, conscindentur. Et feræ de montibus descendentes inter homines manebunt, nullique nocebunt. Ipsi quoque homines, quasi amentes, et præ timore arescentes, huc et illuc discurrentes tabescent. Et his quidem Evangelii verba convenire videntur, quibus Dominus ait: *Arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione, quæ supervenient universo orbi.* Horum autem signorum, et aliorum, quæ hic non dicuntur, unum quodque uno die, et non amplius fieri narratur. Nos autem quidem auctoritatem non damus, quæ ideo quidem scripsimus, quia Evangelii verbis convenire videbantur. Sequitur: *Nam virtutes cælorum movebuntur.* Virtutes cælorum, angelorum exercitus intelligimus (1052), quæ ad judicium venientem Salvatorem nostrum comitabuntur. Unde et subditur: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna et majestate.* Sic enim descendet Dominus, quemadmodum ascendit, sicut scriptum est: «Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum (*Act.* I, 11).» Quis autem dicere, vel cogitare valeat, quæ tunc lætitia bonis, et quæ tunc erit tristitia malis? *His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra, quoniam appropinquavit redemptio vestra.* Audistis, inquit, certissima signa futuri judicii. Quæ postquam fieri incipient, respicite, et mentis oculos aperite, credite, et dubitare nolite, levate capita vestra, et a terrenis ad cœlestia erigite mentem vestram, quoniam **206**
appropinquavit redemptio vestra. Quamvis enim diem illam nemo sciat, proxima tamen esse dubitari non poterit, postquam hæc tanta et talia signa fieri incipient. Cujus rei gratia hanc valde competentem similitudinem subdidit, dicens: *Videte ficulneam, et omnes arbores, cum producunt jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. Ita et vos, cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Sicut enim fructus, et folia noviter in

Vid. Præfat. Fuse de hoc argumento Hieronymus ad cap. XXI Matth.

(1051) De his signis S. Augustinus lib. XX, De civ. cap. 5 et cap. 24. S. Gregorius hom. 1 in Evang. et lib. XIV Moral., cap. 12, hom. 9, in Ezech., etc.

(1052) S. Hieron. ad cap. XXIV Matth.: «Virtutes cœlorum, angelorum multitudinem intelligimus.»

arboribus nascentia æstatis adventum denuntiant, ita et signa superius dicta, statim ut apparuerint, regnum Dei prope esse certissime nuntiabunt (1053). *Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia fient.* Nisi igitur hæc signa prius apparuerint, hominum generatio finiri, et dies ultima venire non poterit. *Cœlum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt.* Transibunt utique cœlum et terra, quia in melius commutabuntur. Verba autem Christi non transibunt, sed in suæ veritatis stabilitate semper manebunt. Transibunt enim, si id, quod affirmant, non fieri posset, et id, quod fieri negant, fieri contigisset.

XLVIII. *Erat autem diebus docens in templo: noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliveti. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.* Omnis, inquit, populus manicabat in templo ad eum, id est, summo mane conveniens in templo exspectabat audire eum. A mane enim manicare dicitur (1054). Quæ vero sequuntur de Christi passione, quia in Matthæo exposita sunt, hic exponere non est necesse, propter pauca duntaxat, quæ Matthæus prætermisit. Mittit Dominus Petrum; et Joannem parare Pascha. Quibus introeuntibus in civitatem, occurrit homo amphoram aquæ portans, quem ipsi sequuntur in domum, in quam intrat. Et ostendit eis paterfamilias cœnaculum magnum stratum. Isti enim duo Christi discipuli, duo testamenta sunt, quæ dum divina inspiratione mittuntur ad civitatem pectoris nostri, Pascha ibi parant; quia quid agnus ille secundum legem immolatus significet, et qualiter Pascha nostrum immolatus sit Christus, nos docent, et intelligere faciunt. Quibus interior homo noster occurrit, qui, quoniam baptizatus est, amphoram aquæ non immerito portare dicitur (1055). Nemo enim non baptizatus hanc amphoram portat. Hunc igitur sequuntur usque in domum, usque in cordis interius secretarium; ibique inveniunt patremfamilias, id est, intellectum, a quo interior nostra familia regitur, et gubernatur. Et ipse ostendit eis cœnaculum magnum stratum, per quod fidem intelligimus (1056) aliis virtutibus ornatam. Ibi enim hæc cœna paratur, quia per fidem revelatur. Unde recte dicitur: *Nisi credideritis, non* A *intelligetis.* Hoc enim cœnaculum infideles non habent. [CAP. XXII.] *Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim cum eo. Et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar.* Multum, inquit, hoc pascha vobiscum manducare desideravi, ut vetera complerem, et ad nova transirem. *Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei,* id est, donec in Ecclesia spiritualiter intelligatur, et agatur. *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Sic, inquit, ego vobis Ecclesiæ regnum trado et dispono, B sicut et Pater meus mihi illud disposuit, ut mea vice illud regatis, et super mensam meam edatis panem vivum, qui de cœlo descendit, et bibatis calicem novi testamenti. Hoc autem et de illa cœlesti mensa intelligi potest (1057), in qua sancti sola summi boni contemplatione reficiuntur. De qua Psalmista: « Ego, inquit, cum justitia apparebo in conspectu tuo, satiabor, dum manifestabitur gloria tua (*Psal.* XVI, 15). » Ait autem Dominus Simoni: *Simon, ecce Satanas expetivit, ut cribraret vos sicut triticum.* Sicut enim olim beatum Job, ita et apostolos **207** ex Dei permissione cribravit, si quid fortasse zizaniæ, et corruptionis in eis inveniret. Et dixit eis: *Quando misi vos sine sacculo, et pera, et calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? at illi dixerunt: Nihil.* Nihil eim eis deesse poterat, quos C Dominus ipse regebat. Unde Psalmista: « Dominus regit me, et nihil mihi deerit (*Psal.* XXII, 1). » Miserat enim eos Dominus non prædicare, sed infirmos sanare, dicens eis: « Ite, sanate omnes languores, omnesque infirmitates (1058). » Ideoque neque sacculo indigebant, neque pera, neque calceamentis. Nondum enim calceati erant in præparatione Evangelii pacis. *Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter et peram.* Nunc, inquit, et sacculum, et peram vos ferre concedo, non ad colligendum, sed ad tribuendum; non ut aliena in eis coacervetis, sed ut inde trahatis quod aliis detis. Hæc enim duo, præter hoc quod miseri-

(1053) Hieron. l. all.: « Sub exemplo arboris docuit consummationis adventum. Quomodo, inquit, quando teneres fuerint in arbore ficus cauliculi, et gemma erumpit in florem, cortexque in folia parturit, intelligitis æstatis adventum, et favonii ac veris introitum; ita cum hæc omnia quæ scripta sunt videritis, putate jam adesse consummationem mundi, sed quasi præmia, et præcursores quosdam venire, ut ostendant quod prope sit, et in januis. » Vid. Victor. Antiochen. ad cap. XIII Marc. et S. Augustini qq. Evang. lib I, c. 39.

(1054) De hoc verbo S. Augustini qu. 46, in Judic. « *Manicabis* autem Latinum verbum esse mihi non occurrit. » Usus eo est vetus interpres Juvenalis; et medio ætate multi, ad Chrysol. ser. 82. Explicatur eo modo quo ab A., a Glossis Græcis, Ugutione, etc.

(1055) S. Ambros. lib. X in Luc. ad h. l. n. 48; « Nam de aqua quid loquar?... O aqua, quæ sacramentum Christi esse meruisti, quæ lavas omnia, D nec lavaris! Tu incipis prima, tu comples perfecta mysteria. A te principium, in te finis; vel potius facis, ut finem nesciamus, » etc. Beda: « Pulchre autem paraturis pascha discipulis homo amphoram aquæ portans occurrit, ut ostendatur hujus paschæ mysterium pro ablutione perfecta mundi totius esse celebrandum. Aqua quippe lavacrum gratiæ. »

(1056) Beda; « Cœnaculum magnum, lex spiritalis est, quæ de angustiis litteræ egrediens, in sublimi loco recipit Salvatorem. »

(1057) Ita intellexit hæc verba S. Ambros. l. X, n. 49. Et Beda scribit: « Mensa hæc proposita omnibus sanctis ad fruendum, cœlestis est gloria vitæ. » Vid. S. Aug. lib. I, qq. Ev. c. 43; S. Hier. qu. 2 ad Hedibiam.

(1058) Lucæ IX, 1: Dedit illis potestatem... ut languores curarent, etc.

liam, et largitatem indicant, utrumque etiam A ificant testamentum (1059). Ex his enim, quasi acculo, et pera cunctis divitiis plenis, trahebant stoli, unde mentes famelicas, et sitientes refice-. Securi sint igitur apostoli, et nihil timeant, nihil deerit eis portantibus sacculum et im. quibus nec prius aliquid defuit sine sacculo ra. *Et qui non habet, vendat tunicam suam, et t gladium.* Qui, inquit, non habet gladium spi-, quod est verbum Dei, vendat tunicam suam, mat eum, ut omnibus exutus, nudus nudam em sequatur. His igitur verbis aperte monstra-quod illi soli prædicare, et gladium spiritus debent, qui simul cum apostolis dicere pos-: « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus B *fatth.* XIX, 27). » Qui enim nihil possidet, me-nudus, et absque tunica dicitur. *Dico enim quoniam adhuc, quod scriptum est, oportet eri in me: Et cum iniquis deputatus est: Etenim uæ sunt de me, finem habent.* Adhuc, inquit, m, quod restat, oportet impleri in me. Pene jam finita sunt, quæ de me secundum carnem ta sunt. Sed adhuc illud restat, ut cum iniquis leputantes, Judæi crucifigant. Et tunc tandem quidem a prædicatione cessabo : vos autem, ibus venditis, emite gladium, accingimini, et rædicantum vos præparate. *At illi dixerunt: ine, ecce gladii duo hic. At ille dixit eis : Satis* Sufficiunt enim duorum testamentorum gladii tius prædicationis opus peragendum. Vide, C a bene omnia conveniant, quamvis, quid verba ini significarent apostoli non intelligebant. *Et ruit illi angelus de cœlo confortans eum. Et factus n agonia et prolixius orabat. Et factus est r ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in ter-* Hæc enim pugna Salvatoris nostri, martyrum es (1060), et certamina significabat. Ille sudor uineus, eorum sanguinem de toto ejus corpore, l est Ecclesia, ubique fundendum manifestabat. at autem prolixius, quatenus nobis ostenderet in tali pugna agere debeamus, ut angelorum olationem recipere mereamur. Cætera, quæ se-itur, in Matthæo exposita sunt.

XLIX. [CAP. XXIV.] *Duo ex discipulis ibunt ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaus, et ipsi loquebantur adinvicem de his omnibus quæ acciderant.* Unus autem istorum, ipse, qui hæc scribit, beatus Lucas fuisse putatur (1061). Mos enim fuit antiquorum, ut in suis scriptis sic de se, quasi de aliis, loquerentur. Unde et Moyses frequenter dicit: « Locutus est Dominus ad Moysen dicens (*Exod.* VI, 2, 10, I, etc.). » Et Matthæus, « Præteriens, inquit, Jesus vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine (*Matth.* IX, 9). » Et multa talia. *Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent, et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis.* Bonum est igitur loqui de Jesu. Bonum est semper in mente habere, qui nec ipse eorum obliviscitur qui ejus memores sunt. Sicut et hic, quia isti duo de eo loquebantur, ipse appropinquans ibat cum eis. Beati, cum quibus ambulat Jesus. Beati, cum quibus ambulat salus, et vita, qui, quoniam cum luce vadunt, errare **208** non possunt. Sequitur : *Oculi autem eorum tenebantur, ne eum agnoscerent.* Quia enim dubitabant, quia nondum perfecte credebant, ideo cum videntes non agnoscebant. *Et ait ad illos : Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei : Tu solus peregrinus in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?* Ac si dicat: Tantum scelus noviter in Jerusalem perpetratum est, ut præ sua magnitudine omnino celari non possit, et quomodo tu solus ea quæ ibi his diebus facta suut non cognovisti? *Quibus ille dixit : Quæ? Et dixerunt : De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere, et sermone coram Deo, et omni populo, et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem superabamus quod ipse esset redempturus Israel.* Multum ægrotabant isti, multisque eis necesse fuerat ut medicus et Salvator eis apparuisset. Quod enim dicunt, *Nos sperabamus*, se jam a spe quodammodo decidisse ostendunt (1062). *Et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quod hæc facta*

(1059) Vide S. Ambrosium, n. 54, 55.

(1060) Beda : « Nemo sudorem hunc infirmitati tet... Sed potius intelligat per irrigatam sacram-jus sanguine terram, non sibi, qui noverat, sed aperte declaratum, quod effectum jam suæ s obtineret, ut fidem videlicet discipulorum, a terrena adhuc fragilitas arguebat, suo san-e purgaret. »

(1061) Cum evangelista unum tantum nomine llet, Cleophàm, longa est de nomine alterius oversia. S. Ambrosius l. x in Luc., n. 173, ens, Christum undecim se demonstrasse, sicut nmaoni et Cleophæ seorsum jam vespere de-straverat, visus est nomen fecisse illi Ammaonis. ius vero ad hæres. 21 Epiph. depravatum hunc n putat, et subtractum aliquid amanuensis , nec discipulo illud nomen fecisse Ambro-, sed castellum Ammaonem id. Emmauntem nasset. Contra Petavium disserit Le Nourry rosii Scholiastes ad h. l. quod multis aliis in D locis idem dicat Ambrosius ad cap. XVII Luc., in Apol. 2 David c. 8, tract. in Sym., etc., et quod idem nomen discipuli habeat Origenes Præf. in Ev. Jo. Sed apud Origenem quidem in ea præfat. t. II, pag. 7, ex recens. Huet. edit. Colon. 1685, lego Simonem non Ammaonem. Atque idem nomen habet l. II contr. Cels. n. 62. Colloquentibus Simone et Cleopha de iis quæ illis acciderant, Jesus interveniens, etc. Simonem etiam nominat S. Basilius ad cap. VI Isai., n. 186. Maurini editores et Origenis et Basilii, ex apocryphis haustum id volunt. Quidquid de eo sit, auctoris nostri verum est illud, Lucam esse qui putent, Gregorium lib. I, Moral., cap. 1. Theophylactum ad h. l., Nicephorum lib. I, c. 34, etc. Et Gregorius quidem n. 3, hoc ipsum esse inquit de Scriptoribus sacri eloquii, qui impulsu S. Spiritus agitati, sic de se in illo testimonium, tanquam de aliis proferunt.

(1062) S. August. serm. 235, n. 2 : « Sperabatis? jam non speratis? Hic est omnis discipulatus vester?

sunt. Hodie igitur, secundum promissionen suam resurrexisse debuerat. Qui tamen utrum resurrexerit ignoramus. *Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore ejus, venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, et ita invenerunt, ut mulieres dixerunt; ipsum vero non invenerunt.* His auditis, secretorum omnium cognitor, videns eos et amare, et dubitare, eorum infidelitati respondens, ait: *O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Christum, et resurgere a mortuis, et ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturas quæ de ipso erant.* Christi namque passionem et resurrectionem significans Moyses scribit, qualiter Jacob Judam filium suum benedixerit, de cujus progenie Dominus natus est, dicens ei : « Juda, te laudabunt fratres tui : manus tua in cervicibus inimicorum tuorum. Et adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda : adprædam, fili mi, assendisti ; requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna : quis suscitabit eum? » (*Gen.* XLIX, 8, 9.) » Ad prædam enim in crucem Christus ascendit, quia de diaboli potestate morte sua mundum eripuit. Sed quasi leo accubuit; quia nec in ipsa morte fortitudinem amisit. Quis autem suscitavit eum, nisi Deus Pater ; et divinitas ipsa, quæ in eo erat (1063)? Similiter autem et David Christi passionem, et resurrectionem significans ait : « Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me (*Psal.* III, 6) (1064). » Itemque : « Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, et diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (*Psal.* XII, 17, 18) (1065). » Et Isaias : Corpus, inquit (1066), suum dedit percutientibus et genas suas vellentibus. Faciem suam non avertit ab increpantibus, et conspuentibus in eum. (*Isa.* L, 6) « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit (*Id.* LIII, 4). » — « Oblatus est, quia ipse voluit, et nos aperuit os suum (*ib.*, 7). » — « Propter scelus populi mei percussi eum, et dabit impium pro sepultura, et divitem pro morte sua (*ib.* 8, 9). » Dum hæc, et similia eis Dominus loqueretur, et prophetaram illis testimonia interpretaretur, *appropinquaverunt castello quo ibant,* et tunc *ipse* non solum corporis beatitudine, sed et ipsa facie, quamvis longius ire

A noluerit, *longius se* tamen *ire ostendit.* Sic enim et superius dicitur, quod Samaritani noluerunt recipere eum, « quia facies ejus erat euntis in Jerusalem (*Luc.* IX, 53). » Hoc igitur modo probabat eos Dominus, quo affectu et qua charitate peregrinos suscipiebant : quatenus et nos discamus ab eis qualiter eos suscipiamus. Si enim aliter eos tenere non possumus, piam eis violentiam inferre debemus. Unde et hic dicitur : *Et coegerunt illum, dicentes : Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum illis, accepit panem, et benedixit, et fregit, et porrigebat illis.* Sic enim facere solebat, quando adhuc inter eos conversabatur. *Et aperti sunt oculi eorum,* assuetam ejus consuetudinem videntes.

B *Et cognoverunt illum : et ipse evanuit ex oculis eorum.* At illi pariter gaudio et mœrore commoti *dixerunt ad invicem : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret Scripturas?* Cur eum non tenuimus? Cur vel ad pedes **209** ejus non corruimus? Cur nobis ipsis, et cordibus nostris non credidimus? Ubi eum quæremus? Ubi inveniemus? *Exsurgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim, et eos, qui cum ipsis erant, dicentes, quod surrexit Dominus vere et apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.* Considera modo, quanta ibi lætitia fuerit, dum illi, et illi vicissim sibi sua gaudia nuntiarent.

C L. *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dixit eis : Pax vobis.* Loquebantur discipuli de Jesu, et ea quæ viderant, in commune referebant. Cum statim ipse adfuit, et sua eos præsentia reddidit certiores. Semper enim in medio illorum est Jesus qui pie loquuntur de eo, et qui congregantur in nomine ejus. Unde ipse ait : « Ubi duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum (*Matth.* XVIII, 20). » Pacem autem eis commendat. Pacem eos habere persuadet, quia sine pace impossibile est placere Deo. In eis enim habitat Dominus, qui pacem et concordiam diligunt (1067). Unde Psalmista : « Et factus est, inquit, in pace locus ejus (*Psal.* LXXV, 2). » Sequitur : *Ego sum, nolite timere.* Ego, inquit, sum. Cognoscite vocem meam. Non in spiritu, ut

D putatis, sed corporaliter me videtis. *Conturbati enim et conterriti,* non ipsum Dominum, quem videbant, sed *spiritum se videre putabant. Et dixit eis. Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra?* Nihil est, quod cogitatis : quia non phantasticum

In cruce latro vos vicit... Quid sperabatis? « Quia ipse erat redempturus Israel : » Quod sperabatis et illo crucifixo perdidistis, hoc latro crucifixus agnovit. » Vid. etiam serm. 232.

(1063) De J. C. Resurrectione explicat hunc locum S. August. serm. 37, n. 2, et sem. 218, n. 12. Beda Expos. in Genes. ad. h. l. Vide etiam S. Hieronymum ad cap. I Mich.

(1064) Ita interpretatus est, et ad J. C. Resurrectionem retulit Origenes ad h. l. tom. II Oper. ex rec. Delarue, pag. 552. Eusebius tom. I Collect. Montfaucon., pag. 20. Dydimus, et libri ecclesiastici nostri.

(1065) Notissimus hic psalmi locus ob diversitatem lectionis in Hebræo ; et omnes de Christo interpretatur ; ut etiam sequentia loca Isaiæ.

(1066) Isai L, 6. *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me.*

(1067) Sic ferme loquitur S. Gregor., hom. 10 in Ezech. : « Ibi inhabitat Deus, ubi vera pax quæritur. »

aliquod, sed veritatem videtis. Et protinus eis manus et pedes ostendens, ait: *Videte manus meas, et pedes meos, quia ipse ego sum.* Cognoscite vel vulnerum cicatrices, si me nec in persona, nec in voce cognoscitis. *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Ideo enim suorum vulnerum cicatrices Dominus reservavit, ut in eis discipulorum suorum corda sanaret, et in seipso ostendendo vulnera carnis, sanaret in eis vulnera mentis. Sciebat enim quod apostolus Thomas aliquando dicturus esset: « Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam (*Joan.* xx, 25). » Propter hoc igitur cicatrices delere noluit, quas, si voluissent, delere omnino potuisset (1068). Nemo autem hinc argumentando nos cum omnibus nostri corporis cicatricibus resurgere arbitretur; quoniam nihil in sanctorum resurget corporibus, quod inconveniens, vel indecens videatur (1069). *Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit Habetis hic aliquid, quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis.* Hoc igitur offeramus et nos. Semper hæc oblatio inveniatur in nobis; hoc enim cibo delectatur, quia in hoc cibo fides nostra continetur; in quo Christi passio, et resurrectio, in quo et vitæ nostræ perfecta forma significatur. Quia enim et de illius passione dolemus et iterum de ejus resurrectione gaudemus, utique offerimus ei et piscem assum per passionem, et favum mellis per resurrectionem (1070). Nam et beatus Paulus piscem assum ei offerebat, cum diceret; « Castigo corpus meum, et inservitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar (*I Cor.* ix, 27). » Itemque: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non

A uror? » (*II Cor.* xi, 29.) Multum enim ille piscis assatur, qui pro omnibus uritur. Omnes enim pisces sumus, quicunque in baptismo natavimus. Offerimus
210 autem Domino et favum mellis; quando ejus amoris dulcedine pleni, simul cum Psalmista dicimus: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo! » (*Psal.* cxviii, 103.) Hoc enim cibo nobiscum reficitur Jesus, quo et ipse delectatur, et mentes nostræ pinguescunt. Unde et subditur: *Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias, dedit eis.* Christi namque reliquias sumimus, si eum imitatur, et ejus sermones servamus. Ejus namque reliquiæ sunt hæc Evangelia, quæ ad comedendum, et agendum ipse nobis reliquit. His enim mens nutritur, reficitur anima, pinguescit intellectus. Unde et
B subditur: *Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est, impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysis, et, prophetis et psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum ut Scripturas intelligerent.* Dedit igitur eis reliquias. Dedit et dentes, quibus eas comedere possent. Has enim comedere nequeunt, quibus sensus divinitus non aperitur. *Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est,* quod vos quidem, quia usque nunc Scripturas non intelligebatis sic scriptum esse nesciebatis, *et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. Vos autem estis testes horum.* Vobis prædicantibus, et testantibus ubique hæc omnia firmabuntur. *Et ego mittam promissum Patris mei in vos*
C De quo propheta: « Erit, inquit, in diebus illis, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt. Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto (*Joel* ii, 28). » Nemo igitur ab Ecclesia recedat, quicunque hac virtute

(1068) Alia ratio affertu a S. Ambrosio ad h. l., lib. x in Luc. n. 170: « Vulnera suscepta pro nobis cœlo inferre maluit; ut Deo Patri pretia nostræ libertatis ostenderet. » Sed hanc etiam A. nostri rationem afferunt PP., præsertim August., ut serm. 88, n. 2: « Nunquid non poterat Dominus sine cicatricibus resurgere? sed in corde discipulorum vulnera noverat, propter quæ sananda, cicatrices in corpore suo servaverat; » et serm. 112, n. 4: « Dominus qui posset sine ullo vestigio vulneris resurgere, servavit cicatrices, quæ a dubitante tangerentur, et cordis vulnera sanarentur: » et serm. 116 in hunc Evangelii locum. num. 1: « De sepulcro autem surrexit sanatis vulneribus, servatis cicatricibus. Hoc enim discipulis suis expedire judicavit, ut cicatrices ejus servarentur, unde cordis vulnera sanarentur. » Quæ ferme verba habet etiam serm. 2, in ps. lxxxvii, n. 5. « Cicatrices servavit in corpore, ut vulnus dubitationis, sanaret in corde. » Vid. S. Thom. 3, p. qu. 54, art. 4, ad 3.

(1069). S. Augustin., serm. 242, num. 2, 3: « Quærunt ergo homines, utrum corruptio ista corporis, quam sentiunt in carne sua, futura sit in resurrectione mortuorum? Dicimus, non futuram Rursus dicunt resurgent vitia, quæ erant in corpore humano, cum quibus moritur homo? Respondemus non resurgent vitia. « Vid. S. Augustin. eumd., lib. xxii, de Civ. Dei. De cicatricibus martyrum aliud suspicari videtur idem S. Aug., l. all., c. 23, n. 3: « Nescio quo autem modo sic afficimur amore Martyrum beatorum, ut velimus in illo regno, in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi, nomine pertulerunt. Et fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædaim quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pul-
D chritudo fulgebit. Nec ideo tamen, si aliqua martyribus amputata et ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum; quibus dictum est: *Capillus capitis vestri non peribit.* Sed si hoc decebit in illo novo sæculo, ut indicia gloriosorum vulnerum in illa immortali carne cernantur, ubi membra, ut præsiderentur, percussa, vel secta sunt, ibi cicatrices, sed tamen eisdem membris redditis, non perditis apparebunt. Quamvis itaque omnia quæ acciderunt corpori vitia, tunc non erunt; non sunt tamen deputanda vel appellanda vitia, virtutis indicia. »

(1070) S. Gregorius, hom. 24, in Ev., n. 5: « Quid autem signare piscem assum credimus, nisi ipsum mediatorem Dei et hominum passum?. Sed qui piscis assus fieri dignatus est in passione, favus mellis nobis exstitit in resurrectione. »

indui desiderat. Hæc enim virtus nulli datur, qui A ideoque a catholicis consignari præcipiunt, qui ab extra hanc civitatem invenitur. Unde et sacri canones negant, hæreticos posse dare Spiritum sanctum: eis baptizati sunt.

EXPLICIT SECUNDUM LUCAM.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

COMMENTARIA IN JOANNEM

211 PARS PRIMA.

INITIUM SANCTI EVANGELII SECUNDUM JOANNEM.

I. (Cap. I.] *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Jesus Christus Dominus noster, quemadmodum dicitur Filius Dei, sic dicitur Verbum Dei, sic et Virtus et Sapientia Dei. Unum enim idemque significant, unum idemque sunt Filius, Verbum, Virtus et Sapientia. De quo Verbo ait Psalmista : « Verbo Domini cœli firmati sunt (*Psal.* XXXII, 6). » Et ut Verbum et Sapientiam idem esse ostenderet, ait : « Omnia in Sapientia fecisti (*Psal.* CIII, 24). » Nunquam igitur Pater sine Filio fuit, quia nunquam sine Verbo, nunquam sine Virtute, nunquam sine Sapientia esse potuit. Hæc autem Sapientia, hæc Virtus, hic Dei Filius, quamvis temporaliter de Virgine natus sit, In principio tamen et ante tempus erat. Et hoc est quod ait : *In principio erat Verbum* (1071). Taceant igitur quicunque Salvatorem nostrum, prius quam de Virgine nasceretur, non fuisse contendunt. Hoc enim Judæi et gentiles, et quidam hæreticorum dicere solent. Quorum quidem errores evangelista destruit, dum eum in principio fuisse dicit. Sed ubi erat ? *Et Verbum erat apud Deum.* Semper enim in Patre Filius; semper in Filio Pater. Unde ipse ait : Ego sum in Patre, et Pater in me est (*Joan.* X, 38). » Denique, ubi debuit esse, nisi in Deo, Virtus et Sapientia Dei ? Ubi enim est virtus et sapientia tua, nisi in te et in animo tuo ? Sic igitur et Verbum Dei, id est Virtus et Sapientia Dei, in principio erat apud Deum. Et quid erat *Et Deus erat Verbum.* Nihil enim in Deo est, quod Deus non sit. Totus enim idem est, et substantialiter idem. Hoc autem Verbum nec syllabis constat, nec voce profertur. Sed semper in sinu manens, et in corde Patris cuncta B disponit, regit et operatur. *Hoc erat in principio apud Deum.* Confirmatio est. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Si igitur omnia per Verbum facta sunt, et omnia in Sapientia Dominus fecit, manifestum est quia Verbum et Sapientia idem sunt. Ibi igitur Verbum, ubi Sapientia. In nobis autem non ita fit, quia verbum in ore, in corde sapientiam habemus (1072). Verumtamen sicut sapientia nostra voce induitur et fit verbum, ut audiatur, ita et Sapientia Dei carne induta est, et Verbum caro factum est, ut ab hominibus videatur. Sive igitur Verbum, sive Sapientia vocetur Dei Filius, nulla differentia est. Non enim loquendo, sed sciendo et volendo cuncta operatur Deus. Quod enim scriptum est : « Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et C creata sunt (*Psal.* XXXII, 9). » non sic est accipiendum quasi motu linguæ et aeris percussione aliqua ex ipsius ore vox insonuerit. Sed dicere Dei voluisse est (1073). Omnia per ipsum perfecta sunt. Omnia enim per ipsum facta sunt, quæcunque a Patre facta sunt, et sine ipso nihil a Patre factum est (1074). Nihil enim sine Sapientia fecit Deus. Deus igitur unus est, qui in Sapientia sua et in Spiritu suo omnia operatus est. Cujus Sapientia carnem suscepit. Cujus Spiritus in igne apparuit. Qualiter autem Sapientiam suam, Verbum suum et Filium suum ipse genuerit, quia solvi non potest, quæri non debet. *Quod factum est in ipso,* **212** *vita erat, et vita erat lux hominum et lux in tenebris lucet et tenebræ eam non comprehenderunt.* Duæ namque naturæ sunt in D Christo, divina scilicet et humana. Quarum altera facta est, altera facta non est. Humanitas enim, quæ in ipso est, et facta et creata est. Ipse enim fecit humanitatem suam, ipse fecit et matrem suam,

(1071) S. Ambros., lib. I De fid., c. 8, n. 56 : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio.* Erat, inquit, apud Deum : erat, erat, erat, erat; ecce quater, erat : ubi impius inveuit quod non erat ?

(1072) Vid. S. Aug. Tract. 1 in Joannem, n. 8, lib. XV. De Trinit., cap. 10.

(1073) S. Basilius in Hexaeme. hom. 2, n. 7. : « Cum autem in Deo vocem verbumque et præceptum dicimus non sonum per vulgaria organa emissum, non aerem lingua conformatum, divinum sermonem intelligimus, sed voluntatis nutum ; ut discentium oculis res subjecta esset ; in præcepti speciem aptari arbitramur. » Vid. S. August. De Genes. ad litt.

(1074) Vid. S. Athanas., orat. 2 contra Arian.

per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil. Hoc igitur solum in ipso est, nihilque aliud est, quod in ipso factum est. Hoc autem *vita erat*. Quamvis hoc Judæi non credebant. Christi namque humanitas omnium in se credentium et salus et vita est, Unde ipse ait: « Ego sum via, veritas et vita (*Joan.* XIV, 6). » Itemque: « Ego sum resurrectio et vita. Et vita erat lux ? hominum (*Joan.* XI, 25). » Si enim Christi humanitas vita erat, *et vita erat lux hominum;* ergo et Christi humanitas erat lux hominum. Sed cur lux ? Quia lucebat, quia docebat, quia prædicabat, quia populum, qui sedebat in tenebris illuminabat. Unde Propheta: « Populus, inquit, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis (*Isa.* IX, 2). » Hinc ipse quoque Dominus ait: « Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 12). » De qua et subditur: *Et lux in tenebris lucet.* Lux enim in tenebris lucebat, quando inter peccatores Christus Dominus prædicabat. Hanc autem lucem *tenebræ non comprehenderunt, quia* « peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*I Petr.* II, 22). » Ipse enim solus inter peccatores sine peccato vivere potuit. Hæc sola lux nullis tenebris est offuscata, nulla caligine denigrata, nullis vitiis maculata. Alii (1075) autem hunc locum ita distinguunt, ut prius dicant, *quod factum est*, deinde subinferant, *in ipso vita erat.* Sed videant quomodo his sequentia continuentur. Omnia enim quæ temporaliter fiunt vel facta sunt, priusquam fierent, in ipso erant, in ipso et vivebant, et vigebant. Vivunt enim omnia quæ in Dei dispositione sunt, quia sicut disposita sunt, non evenire non possunt. *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Omnes enim, sicut Lucas ait, existimabant de Joanne, « ne forte esset Christus (*Luc.* III, 15). » Erat enim *lucerna lucens et ardens.* Sed *non erat ipse lux,* quia ad hoc solummodo venerat, ut *testimonium perhiberet de lumine. Erat* autem *lux vera,* lux æterna et indeficiens, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Omnis enim homo in hunc mundum veniens hac sola luce interius et exterius illuminatur. Hæc oculis visum, et cordi tribuit intellectum. Qui hac luce non illuminatur, cæcus est, et in tenebris manet. Venit autem homo in hunc mundum, quando nascitur, quia tunc primum in hoc mundo apparet. Unde et de seipso Dominus ait: « Exivi a Patre, et veni in mundum, iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem (*Joan.* XVI, 28). » Deus enim, qui ubique est, quando se

A nobis manifestat, venire; quando se celat, recedere dicitur. Venit igitur in mundum, quia secundum carnem, quam assumpsit, mundo visibilis apparuit. Et hoc est quod dicitur: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.* Quid est enim, *in mundo erat,* nisi quia visibilis inter homines in hoc mundo conversabatur? Mundus autem secundum quosdam eum cognovit, et secundum quosdam eum cognovit. Mundi enim amatores Christum sequi et cognoscere noluerunt, qui quoniam solam hujus mundi voluptatem et gloriam diligunt, non immerito *mundus* vocantur. Unde et discipulis suis Dominus ait: « Quia de hoc mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. In propria venit, et sui eum non receperunt

B (*Joan.* XV, 19). » Cum enim omnia sua sint, ejus tamen propria, Judæi dicebantur. Et isti quidem eum non receperunt, sed eum spernentes, dixerunt: « Nolumus hunc regnare super nos. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus (*Luc.* XIX, 14). » Quid enim majus illis dari potuit, quam ut essent filii Dei? « Si enim filii, ait Apostolus, et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi (*Rom.* VIII, 17). » Si vero cohæredes sunt, eamdem habent beatitudinem et possessionem. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Quantum enim ad hanc secundam nativitatem, qua filii Dei homines fiunt, non secundum viri voluntatem, neque ex voluntate

C carnis et sanguinis, sed secundum voluntatem Dei, ex aqua et Spiritu sancto regenerantur et renascuntur homines. Quantum vero ad primam nativitatem, uno et simili modo **213** et boni et mali homines nascuntur. *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Factum est utique Verbum caro; non quod Verbum mutaretur in carnem, sed quia carnem suscipiendo, ex divinitate et humanitate una persona facta est (1076). *Et habitavit in nobis,* sicut Jeremias ait: « Hic Deus noster, et non æstimabitur alius ad eum qui adinvenit omnem viam scientiæ, et dedit eam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (*Baruch.* III, 37). » *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Hanc enim Christi gloriam illi viderunt, qui si-

D mul cum eo erant, quando in monte transfiguratus est, quando resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. Quando et vox Patris audita est: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (*Matth.* XVII, 5). » Erat autem plenus gratiæ et veritatis, secundum hoc quod Psalmista ait: « Speciosus forma præ filiis

(1075) S. Ambrosius in ps. XXXVI, n. 35: « Alexandrini quidem et Ægypti legunt: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est,* et interposita distinctione subjiciunt: *In ipso vita erat.* Salva sit fidelibus illa distinctio; ego non vereor legere: *Quod factum est in ipsa vita erat;* et nihil habet quod teneat Arianus; quia non illius venena considero, sed lectionis sacræ consuetudinem recognosco, etc. » Vid. eumd. lib. III De fid., c. 3.

(1076) S. Fulgentius, lib. I ad Turas., c. 18: « Verbum utique caro factum est, in eo quod est una in Christo Dei hominisque persona. »

hominum, diffusa est gratia in labiis tuis (*Psal.* XLIV, 3). » Et: « Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam deducet te mirabiliter dextera tua (*ibid.*, 5). »

II. *Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens: Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.* Venit enim Dominus post Joannem, quia et post eum natus est, et post eum prædicare cœpit. Sed ante eum factus est, quia prior erat (1077). Decet enim multumque convenit ut semper priores anteponantur, et suis minoribus præferantur. Huic enim simile est, cum de aliquo dicimus, hic mihi olim per erat, sed modo ante me factus est, modo me præcedit, modo mihi prælatus est. *Et de plenitudine ejus nos omnes accipimus gratiam pro gratia.* Vidimus, inquit, eum plenum gratiæ et veritatis, de cujus plenitudine nos omnes accepimus gratiam salutis et reconciliationis pro gratia fidei, qua in eum credimus. Hanc autem gratiam Moyses nobis dare non potuit, *quia lex tantum per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Per Christum namque cœlum aperitur, legis et prophetarum fides et veritas intelligitur, et mundus Deo reconciliatur. Eramus « enim, ut scriptum est, sicut oves errantes, » sed, cognita veritate, « conversi sumus nunc ad pastorem et episcopum animarum nostrarum (*I Petr.* II, 25). » *Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit.* Nam quia dixerat: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre*, ne quis hoc de divinitate intelligeret, quæ utique invisibilis est, ideo ait: *Deum nemo vidit unquam.* Hoc autem probat ab auctoritate Filii Dei, dum dicit: *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit.* Tunc enim hoc narravit, cum dixit: « Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (*Matth.* XI, 27). » Quod, quid significet, in Matthæo expositum est.

III. *Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Jerosolymis sacerdotes et levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, et non negavit et confessus est, quia non sum ego Christus.* Omnes enim existimabant Joannem esse Christum, quoniam in vita et moribus, in habitu et sancta conversatione aliis omnibus dissimilis erat. Ipse tamen gloriam mundi fugiens, et Christum se non esse respondens, in tantum se humiliavit, ut indignum se esse diceret, qui Christi calceamenta solvere debuisset. *Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum.* Interrogatus Dominus de Elia, respondit: « Elias quidem venturus est, et restituet omnia, et si vultis scire, Joannes ipse est Elias (*Matth.* XVII, 11). » Quid est igitur quod se Joannes Eliam esse negat, quem Dominus ipse Eliam esse affirmat? Dicit Joannes: *Non sum Elias.* Dicit Jesus: *Joannes ipse est Elias.* Nec iste quidem mentiri potest, quia veritas est: nec ille, quia discipulus veritatis. Verum ergo dicit uterque. Alter enim de persona, alter de spiritu loquitur. Joannes enim in spiritu Elias erat; sed in persona Elias non erat (1078). De quo Angelus ad Zachariam: « Ipse, inquit, præibit ante eum in spiritu et virtute Eliæ (*Luc.* I, 17). » At illi: *Propheta es tu? Et respondit: Non.* Non enim simpliciter propheta, sed plus quam propheta erat Joannes. **214** Unde et Dominus ait: « Quid existis videre? Prophetam? Dico vobis, et plus quam prophetam (*Matth.* XI, 9). » Plus enim quam propheta fuit Joannes, quia non solum ventura nuntiavit, quod utique prophetarum est, verum etiam digito monstravit, quod prophetarum non est. *Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto: dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.* Vox Joannes, Verbum Christus. Sicut enim Joannes (1079) præcedit Christum, ita et vox præcedit verbum. Statim enim, ut ex ore loquentis sonus qualiscunque procedit, vox est; verbum autem nondum est, qui omne verbum significat aliquid. Præcedit igitur vox; sequitur verbum. Merito ergo vox Joannes, et verbum Christus vocatur, quoniam et nascendo, et prædicando, et moriendo, et ipsa sui nominis significatione Christum præcessit. Hæc autem vox in deserto clamabat, quia crudeles et impios ad fidem vocabat, qui non homines pietate, sed bestias crudelitate imitabantur. Desertum enim non hominum, sed ferarum habitatio est. Sed quid dicebat? *Dirigite viam Domini, sicut dicit Isaias propheta. Dirigite*, inquit, *viam Domini*, ut ipse ad vos venire, et in vobis habitare dignetur, qui nisi per viam rectam incedere nescit. Fides enim, spes et charitas, pietas et justitia, et misericordia, viæ sunt per quas ad nos Dominus venit, si eas habeamus, et ad Deum dirigamus. Istæ viæ illis directæ non sunt, qui non ex veritate, sed simulatorie per eas incedunt. *Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.*

(1077) S. Ambros., lib. II in Luc.: « Qui post me venit, ante me factus est, quia vox præcedit inferior. Verbum sequitur quod præcellit. » Beda ad h. l.: « Quod ait: *Ante me*, non ad ordinem temporis, sed ad distantiam pertinet dignitatis. »

(1078) S. Greg., eodem plane modo, hom. 7 in Ev., n. 2: « Quid est hoc, quia quod Veritas affirmat, hoc propheta veritatis negat? Valde namque inter se diversa sunt. *Ipse est*, et, non sum. Quomodo ergo propheta veritatis est, si ejusdem veritatis sermonibus consors non est? Sed si subtiliter veritas ipsa requiratur, hoc quod inter se contrarium sonuit, quomodo contrarium non sit, invenitur. Ad Zachariam namque de Joanne angelus dicit: *Ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ.* Qui idcirco venturus in spiritu et virtute Eliæ dicitur, quia sicuti Elias secundum Domini adventum præveniet, ita Joannes prævenit primum... Joannes igitur in spiritu Elias erat, in persona Elias non erat. Quod ergo Dominus fatetur de spiritu, hoc Joannes denegat de persona. »

(1079) Id. S. Gregor., l. all.: « Ex ipsa vestra locutione cognoscitis, quia prius vox sonat, ut verbum postmodum possit audiri. Joannes ergo vocem se esse asserit, qui verbum præcedit, » etc. Idem habet hom. 20.

Pharisæi namque præ cæteris justiores esse arbitrabantur. Quibus Dominus ait : « Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei (*Matth.* xxi, 31), » Quos et Joannes viperarum genimina vocavit dicens : « Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis judicia gehennæ » (*Matth.* xxiii, 33). *Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei : Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta ? Respondit eis Joannes dicens : Ego baptizo in aqua ; medius autem vestrum stetit, quem vos non scitis.* In aqua enim et non in spiritu baptizabat Joannes, quia non peccata solvebat, sed corpora tantum lavabat, et Christi baptismum baptizando significabat (1080). Illius igitur baptismus umbra quædam erat et significatio melioris baptismi. *Ego*, inquit, *vos in aqua baptizo ; medius autem vestrum stetit*, et vidistis, et audistis eum, inter vos conversatur, et vobiscum habitat, *quem vos non scitis. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est.* Post eum namque et nascendo, et prædicando, et baptizando, et moriendo venit Christus. Factus est autem ante eum, quia quasi Dominum eum sequitur beatus Joannes, et post eum vadit (1081). Ante enim hoc in loco non temporis, sed ordinis habet significationem. *Cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti.* Christi namque corrigiam calceamenti solvere, est ejus humanitatis et mortalitatis mysterium prædicare. Calceamentum enim, quia ex mortuorum pellibus fit, carnis morticinum significat (1082). Alia enim nostra indumenta ex alia, et alia materia fiunt. Calceamenta vero non nisi carnea sunt. Unde et merito pro carne ponitur. Vide ergo quantum se humiliaverit præcursor Domini, qui priusquam eum laudare cœperat, quasi qui ejus laudes prædicare idoneus non esset, statim se indignum esse dixit, qui non solum ejus divinitatis, sed etiam ipsius humanitatis mysterium nuntiaret. *Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.*

IV. *Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se et ait : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Agnus enim dicitur Christus propter innocentiam et simplicitatem, quia sicut agnus ad victimam ductus est, et non aperuit os suum (*Isa* liii, 7) ; et ipse quidem tulit peccata mundi : non autem illius de quo supra dicitur : *Et mundus eum non cognovit ;* sed illius qui ejus fidem et doctrinam secutus est. *Hic est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.* Hoc autem jam superius expositum est. *Et ego nesciebam eum.* Quid est nesciebam eum, nisi vultu adhuc et facie illum ignorabam, utpote quem nondum corporaliter videram ? *Sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Ideo, inquit, solitudinem et desertum reliqui, et ad
215 planitiem descendens, baptizare cœpi, ut populo Israelitico undique ad me confluenti eum manifestarem. *Et testimonium perhibuit Joannes dicens : Quia vidi Spiritum descendentem, quasi columbam de cœlo, et mansit super eum, et ego nesciebam eum ; sed qui misit me baptizare, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Descendit enim Spiritus sanctus super Salvatorem nostrum in columbæ specie, quatenus mitem et simplicem, sine felle, omnique amaritudide eum ostendit. Mansit autem super eum, quia non ab horam, vel temporaliter in eo est, sed semper et essentialiter in eo manet (1083). Quamvis enim desuper veniebat, in eo tamen semper erat. Sed nisi illo modo venisset, Joannes eum non vidisset. Hoc enim divinitus ei dictum fuerat : *Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.* Baptizabat enim Dominus in Spiritu sancto, id est in virtute Spiritus sancti, quæ totius Trinitatis communis est ; idemque est, baptizare in Spiritu sancto, quod est, baptizare in nomine et virtute Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Tres enim personæ sunt, quarum una est Spiritus sanctus, in qua sola nemo baptizatur. Unde et Dominus discipulis ait : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* xxviii, 19). » Joannes autem quia non baptizabat in Spiritu sancto, ideo quos ipse baptizavit, iterum rebaptizati sunt. Si enim baptizasset in Spiritu sancto, ejus baptismus jam non figura, sed veritas esset. Sequitur : *Ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Statim autem baptizatus Jesus, sicut alii evangelistæ scribunt (*Matth.* iv, 1 ; *Marc.* i, 12 ; *Luc.* ii, 1), ivit in desertum, et jejunavit quadraginta diebus, et quadraginta noctibus. Deinde vero, jam illius anni fine propinquante, cum nondum palam, et in synagogis prædicasset, paucos etiam secum discipulos haberet, quos familiariter docebat, venit iterum ubi erat Joannes, Unde et subditur : *Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et respiciens Jesum ambulantem, dixit : Ecce Agnus Dei.* Altera enim hoc in

(1080) S. Gregor., hom. 8 : « Joannes non spiritu, sed aqua baptizat, quia peccata solvere non valens, baptizatorum corpora per aquam lavat, sed tamen mentem per veniam non lavat... ut... qui prædicando factus est præcursor Christi, baptizando etiam præcursor ejus fieret imitatione sacramenti ».

(1081) Beda ad h. l. : « Sic namque dicitur ante me factus est, ac si dicatur, ante positus. Post me ergo venit, quia postmodum natus : ante autem factus est, quia mihi prælatus. »

(1082) S. Gregorius, l. all., n. 3 : « Quis enim nesciat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiunt ? Incarnatus vero Dominus veniens, quasi calceatus apparuit, quia in divinitate sua morticina nostræ corruptionis assumpsit. » Eadem verba habet Beda ad h. l.

(1083) S. Basil. l. v, contr. Eunom. : « Spiritus mansit super ipsum, ut cum mansionem audis, naturæ ipsius libertatem agnoscas. » Hieron. in cap. xxxv Ezechiel : *Qui misit me baptizare, ipse dixit*, etc. : « Nunquam enim proprium esset in Christo quod additur, *et manentem in eo*, nisi ab aliis nonnunquam recederet, » etc. S. Gregor., lib. ii Mor., cap. 42 : « Recte eum in sanctis prædicatoribus maneat, in Mediatore singulariter manere perhibetur ; quia in istis per gratiam manet ad aliquid, in illo

loco non ad hesternam spectat, sed pro alia ponitur (1084). Non enim propria illa dies altera dicitur, quæ post tam multos dies subsequitur. Et de his quidem in Luca sufficienter diximus. *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum.* Crediderunt enim magistro loquenti, et Christo Domino testimonium perhibenti, et secuti sunt Jesum, gaudentes se tandem illum invenisse de quo toties Joannem loquentem audierant. Et relinquentes Joannem, secuti sunt eum, quem ipsius Joannis tectimonio cognoverunt esse et magistrum ipsius quoque Joannis. *Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis : Quid quæritis ? Qui dixerunt ei : Rabbi, ubi habitas ?* Quid autem significet *Rabbi*, evangelista exposuit, dicens : *Quod dicitur interpretatum Magister.* Quod enim Dominus ad eos convertitur, quod eos respicit, et cum eis loquitur, clementiæ et bonæ voluntatis indicium est. Sciebat enim, quale serant, et quales postea futuri erant, et quo effectu eum sequebantur. Omnes enim diligit Jesus, qui eum sequuntur. Neminem ad se venientem repellit. Unde et istis interrogantibus, *Ubi habitas ?* Respondit : *Venite, et videte.* Non dixit, in illo, vel illo loco, quod si dixisset, potius locum ostendere quam eos invitare videretur. *Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo,* cunctis diebus mansuri cum illo. *Hora autem erat quasi decima. Erat autem Andræas, frater Simonis Petri, unus ex duobus, qui audierant ab Joanne, et secuti fuerant eum. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam.* Quid sit autem messias, ait evangelista, *quod est interpretatum Christus.* Exspectabant enim Judæi messiam, et adhuc quidem exspectant, sed frustra. Unde et Dominus ait : « Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me : alius veniet in nomine suo, et illum recipietis (*Joan* v, 43). » *Et adduxit illum ad Jesum.* Boni fratres, qui sic desiderant videre Jesum. *Intuitus autem eum Jesus, dixit : Tu es Simon filius Jona, tu vocaberis Cephas.* Et hoc evangelista exponit, dicens : *Quod interpretatur Petrus.* Tu es, inquit, Simon, quod *obediens* dicitur (1085), quem genuit Jonas, id est *Grandis* (1086). Tu vocaberis Cephas id est Petrus, a petra denominatus, a **216** Christo corroboratus, quod tamen *agnocens* interpretatur. Ipse enim præ cæteris Dominum agnoscens ait : Tu es Christus Filius Dei vivi (*Matth.* xvi, 16). » Cui Dominus ait : « Et ego dico tibi, quia tu es Petrus (*ib.*, 18), » bene respondens, et bene agnocens. Non est autem intelligendum, ut Petrum, et Andræam tunc temporis Dominus elegisset, quos, sicut alii evangelistæ scribunt (*Matth.* iv, 18 ; *Marc.* i, 16 ; *Luc.* v, 2), de piscatione Christus vocavit (1087). Unde et hic dicitur, quia manserunt apud illum die illo. Postquam enim eos elegit, non uno die, sed omnibus diebus cum eo manserunt. *In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus : Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida civitate Andrææ, et Petri.* Secundum enim hæc dicta beati Joannis, primum apostolorum Philippus videtur esse vocatus. Et merito quidem primus vocatur ille, qui *os lampadis* interpretatur ; quatenus et ipse, et cæteri post ipsum intelligant, ad quale officium eligantur (1088). Tale enim os tunc omnes receperunt, quando in linguis igneis Spiritus sanctus super eos descendit. Legimus autem quando Petrus, et Andræas, Jacobus, et Joannes, et Matthæus evangelista vocati sunt. De cæteris autem non legimus. Habebat tamen jam tunc aliquando discipulos Jesus, cum quibus, ut in sequentibus legitur, ad nuptias vocatus est Sed qui illi fuerint, nescimus. *Invenit Philippus Nathanael, et dixit ei : Quem scripsit Moyses in lege, et prophetæ, invenimus, Jesum filium Joseph a Nazareth.* Rubis adhuc erat Philippus, prædicare volebat, nec sciebat. Dicit se invenisse Jesum, de quo et Moyses scripsit, et cæteri prophetæ. Verum quidem dicit. *Et dicit ei Nathanael : A Nazareth potest aliquid boni esse ?* Ac si dicat : Bonum quidem aliquid potest esse a Nazareth ; sed Christus Jesus nasciturus est in Bethlehem. *Dicit ei Philippus : Veni, et vide.* Veni, inquit, et vide. Loquere cum eo, audi verba ipsius, ut quis, et qualis sit intelligere valeas. Credidit enim Nathanael, et secutus est eum, *Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et ait de eo : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.* Magnus vir iste Nathanael, cui ipse Dominus tale perhibet testimonium. Magnus utique ille est, in quo dolus nullus est. Sed cur Israelita vocatur, nisi quia jam Deum videre, et in eum credere incipiebat (1089) Israelita namque, *vir videns Deum* interpretatur. *Et dicit ei Nathanael : Unde me nosti ? Respondit Jesus, et dixit ei : Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.* Hoc enim quamvis ad litteram intelligatur, ut revera sed ficu esset Nathanael, quando eum Philippus vocavit, potest tamen altiori sensu intelligi (1090). Primi namque parentes nostri,

autem per substantiam manet ad cuncta. » Vide etiam Bedam ad h. l.

(1084) Vid. S. Aug., de Cons. Evang. lib. II, cap. 17, 18.

(1085) Ita et Beda ad cap. IV Matth. Aliter tamen interpretatur ad cap. X Matth.

(1086) Aliter S. Hieron. ad cap. XVI Matth, de Petro : « Ergo ex confessione sortitur vocabulum, quod revelationem ex Spiritu sancto habeat, cujus et filius appellandus sit. Siquidem Barjona in nostra lingua sonat *filius columbæ*. Alii simpliciter accipiunt quod Simon, id est Petrus, sit filius Joannis.. et volunt Scriptorum vitio depravatum, ut pro *Bar Joanna*, h. e. filius Joannis, *Barjona* scriptum sit, una detracta syllaba. Joanna autem interpretatur *Domini gratia*. » Priora verba ferme exscribit Beda ad cap. XVI Matth., et A. noster ad Matth.

(1087) De duplici vocatione horum apostorum Chrysost. hom. 14 in Matth., et interpretes passim.

(1088) Beda ad cap. X Matth. : « Philippus *os lampadis* interpretatur ; et recte, quia a Domino vocatus, mox invento Nathanaeli lumen quod agnoverat prædicavit. »

(1089) Beda : « Ille hunc verum Israelitam, id est virum qui Deum videre posset, eo quod dolum minime haberet, astruxit. »

(1090) Beda ad h. l. « Quia primi parentes nostri, reatu prævaricationis confusi de fici sibi foliis suc-

postquam peccaverunt, cognoscentes se esse nudos, consuerunt folia ficus, et facientes sibi perizomata (*Gen.* III, 7), illas corporis partes operuerunt, in quibus generatio fit, et ex quibus totum genus humanum exivit: ibique simul cum aliis erat Nathanael. Et hoc est fortasse, quod ait: *Cum esses sub ficu*, id est, sub foliis ficus, vidi te. Vidit enim Dominus Nathanael etiam tunc, qui omnia cognoscit, et videt, antequam fiant. *Respondit ei Nathanael, et ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel.* Unde enim tam cito Nathanael eum cognoscere potuit, nisi quia Spiritus sanctus, qui *ubi vult spirat* (*Joan.* III, 8), ejus mentem illuminavit? *Respondit Jesus, et dixit: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis.* Quia, inquit, sub uno prophetiæ verbo divinitus illuminatus credidisti, multo majora B videbis ad tuæ fidei corroborationem. *Et dicit eis Jesus: Amen, amen dico vobis, videbistis cœlum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis.* Hæc autem manifesta sunt, si ad illum diem referantur, quo in suæ majestatis sede ad judicandum Dominus veniet, et omnes angeli cum eo. Tunc enim cœlum apertum, et angelos ascendentes, et descendentes sancti videbunt. Tunc et Nathanael, qui tam facile credidit, majora videbit: quando in sua majestate Christus Dominus apparebit.

V. [CAP. II.] *Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, et erat mater Jesu ibi.* Prima dies ante legem: secunda sub lege: tertia sub gratia. Hac autem tertia die, hoc tertio Incarnationis tempore (1091), ad **217** nuptias Dominus venire dignatus est, ut eorum C errores destrueret, qui nuptias contradicunt (1092). Non enim abjicit Jesus conjugatos, etsi virgines et continentes meliores sint. *Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent.* Plena enim Spiritu sancto Virgo Maria jam tunc illud miraculum prævidebat, quod Filius ejus facturus erat. Quod ergo facere Jesus cogitabat, hoc illa ut faceret admonebat. *Et dicit ei Jesus; Quid mihi et tibi est, mulier?* Quid mihi et tibi, inquit, commune est, nisi hæc caro mortalis, et humanitas istas quam fero quæ famem pati, sitire et mori

A novit, miracula autem facere non novit? Quod enim in vinum aqua convertitur, non humanitatis, sed divinitatis est (1093). *Nondum venit hora mea.* Nondum venit hora passionis meæ, in qua quid mihi et tibi commune sit omnibus innotescat. Tunc enim carnem, quam de te suscepi, non virtutes et miracula facere, sed in cruce pendere, et mori videbis. Et tunc quidem faciam vinum novum, tunc faciam omnia nova, tunc litteræ vetustate relicta, ad novam et spiritualem intelligentiam omnia convertam. Hoc enim ipse significans ait: « Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Dei (*Matth.* XXVI, 29). » *Dicit mater ejus ministris: Quodcunque dixerit vobis, facite.* Inter se loquebantur mater et filius. Ipsi se intelligebant. Ipsi sua secreta noverant. Ipsi quid tunc fieri oportebat, et quid postea futurum erat, sciebant (1094). Cæteri autem quid ipsi dicerent ignorabant. *Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas, vel ternas.* Sex namque hydriæ, sex mundi ætates sunt: prima ab Adam usque ad Noe; secunda a Noe usque ad Abraham; tertia ab Abraham usque ad David; quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis; quinta a transmigratione Babylonis usque ad Christum; sexta usque ad finem sæculi (1095). *Dicit eis Jesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum.* Quid enim per hos ministros, qui, jubente Domino, implent hydrias aqua, nisi apostolos et doctores intelligamus? Quoties enim narramus et prædicamus quid in unaquaque ætate factum sit, toties has hydrias aqua implenus. Multis enim in locis divina Scriptura aqua vocatur. In prima namque ætate « cœlum, terram, maria, et omnia, quæ in eis sunt, creavit Deus (*Psal.* CXLV, 6), « et tunc fecit « hominem ad imaginem, et similitudinem suam (*Gen.* I, 27). » Dixitque: « Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adjutorium simile sibi (*ibid.*, II, 18). »—« Immisit igitur soporem in Adam, et tulit unam de costis ejus (*ibid.*, 21), » ex qua mulier fa-

cinctoria fecerunt, potest hæc arbor fici non incongrue male dulcorata generi humano consuetudinem peccandi signare, sub qua positos adhuc electos suos, sed necdum electionis suæ gratiam cognoscentes, quasi sub ficu constitutum, nec se jam videntem Dominus vidit Nathanael. Novit enim Dominus qui sunt ejus. »

(1091) Beda ad h. l.: « Nec vacat mysterio quod die tertio, post ea quæ superior Evangelii sermo descripserat, nuptiæ factæ referentur, sed tertio tempore sæculi Dominum ad adoptandam sibi Ecclesiam venisse designat. Primum quippe sæculi tempus ad legem, patriarcharum exemplis: secundum sub lege prophetarum scriptis: tertium sub gratia præconiis evangelistarum, » etc.

(1092) In eamdem sententiam PP. multi, ut S. Hieronymus, hom. 1 in ps. L, et hom. 42 in Act. Cyrillus, lib. II in Joan. cap. XXII, etc.

(1093) Ita ferme explicat hunc locum S. Gregorius lib. X, epist. 39 ad Eulog.: « Quia Mater Virgo, cum vinum defuit, per eum miraculum fieri vole-

bat, statim ei responsum est: *Quid mihi et tibi est, mulier?* ac si aperte diceret: Unde facere miraculum possum, hoc mihi ex Patre, non ex matre est. D Ex matre enim mori poterat, qui ex natura Patris miracula faciebat. Unde et in cruce positus eamdem matrem moriens recognovit, quam discipulo commendavit, dicens: *Ecce mater tua.* Ait ergo: *Quid mihi et tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Quod est: In miraculo quod ex tua natura non habeo, te minime recognosco. Cum hora mortis venerit, cognosco te matrem; quia unde mori possum, hoc ex te habeo. » Ex Gregorio, ut opinor, Beda ad h. l. Ex Beda A.

(1094) Vid. S. Bernard. serm. 1 et 2 Dom. post Octav. Epiph.

(1095) Beda: « Vasa sex, quibus tenebatur (aqua), corda sunt devota sanctorum, quorum perfectio vitæ et fidei ad exemplum recte credendi et vivendi proposita est generi humano per sex sæculi labentes ætates, id est usque ad tempus Dominicæ prædicationis. »

cta est. Hoc autem dicentes implemus primam hydriam aqua. Totum enim hoc ad litteram intellectum, quid aliud est, nisi aqua? Hæc autem aqua in vinum convertitur, si spiritualiter intelligatur. Ut per Adam, quia ad imaginem Dei factus est, eum intelligamus, de quo Apostolatus ait: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (*Phil.* II, 6). » At vero per Evam omnium viventium matrem, sanctam Ecclesiam intelligamus. Sicut enim de latere Adam dormientis, una costa subtracta facta est Eva: ita et de latere Christi in cruce morientis sanguine effuso facta est Ecclesia (1096). Unde nobis Apostolus ait: « Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (1097). Veniamus modo ad secundam hydriam, non ut eam impleamus, sed ut aliquantula aqua eam infundamus. In secunda namque ætate de lignis lævigatis facta est arca, in qua omnium animalium genera collecta sunt, ut salvaretur semen universæ carnis in ea, et non periret. Hæc est igitur aqua, quæ in vinum quidem convertitur, si spiritualiter intelligatur. Arca enim, quæ de lignis lævigatis facta est, sanctam Ecclesiam significat (1098), quæ ex sanctis et perfectis hominibus fabricata, non habet maculam, **218** neque rugam. In quo omnia hominum genera sunt collecta, ut illud semen salvetur, et non pereat, cui benedixit Dominus. De quo propheta: « Nisi, inquit, Dominus Deus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorrha similes essemus (*Isa.* I, 9). » Nemo enim salvabitur, quicunque extra hanc arcam inventus fuerit. Dicamus modo et de tertia hydria, quæ utique tanta est, ut ejus aqua cunctis viventibus, et bibere volentibus abundanter sufficere possit. In hac enim ætate Abraham, Isaac, et Jacob, et duodecim patriarchæ fuerunt. In hac fuit Moyses et Aaron, qui populum Dei de Ægypto liberantes, et per mare Rubrum ducentes, legem suscipere meruerunt. Propter quos Dominus flagellavit Ægyptios, et Pharaonem cum omni suo exercitu in profundum maris demersit. Sed hujus quoque hydriæ aqua in vinum convertitur, si spiritualiter intelligatur. Ut in Moyse Christum, in Aaron episcoporum et sacerdotum ordinem significemus. Isti enim populum Dei per baptismatis undas ducentes, et Pharaonem, id est diabolum, cum omni vitiorum exercitu interficientes, sanctos Dei in terram viventium et in promissam eis hæreditatem introducunt (1099). Nunc autem ad quartam

A hydriam veniamus, in qua David, et Salomonis, omnium prophetarum libri usque ad Jeremiam continentur. In qua et Isaias clamat dicens: « Sitientes venite ad aquas, et qui non habent pretium, properate, emite, et comedite (*Isa.* LV, 1). » Ad hanc autem implendam et exponendam non unus, sed multi dies necessarii sunt. Quæ sola si in vinum Judæis conversa fuisset, hodie omnes nobiscum Christiani essent. In hac enim Christi nativitas, passio, resurrectio, et ascensio plenissime continetur. Cujus aqua quomodo in vinum conversa sit, qui prophetarum expositiones legit, intelligit. Transeamus et ad quintam hydriam, in qua populus propter peccata sua ductus in captivitatem plorat dicens: « Super flumina Babylonis illic sedimus, et

B flevimus, dum recordaremur tui, Sion. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra (*Psal.* CXXXVI, 1, 2). » Qui tamen per pœnitentiam ad Deum conversi, sub Jesu Sacerdote magno, læti postea in patriam remearunt. Et hæc quidem si quis spiritualiter intelligat, sentiet in vinum aquam conversam. Illa enim captivitas hanc nostram, quam in mundo patimur, captivitatem significabat. In qua dum populos peccantes, et semper quasi aquas ad inferiora labentes (*aquæ* enim *multæ populi multi*) sancti Dei conspiciunt, flent et dolent, illius supernæ beatitudinis recordantes. Et quia vel pauci, vel nulli sunt, qui eorum monitis acquiescere velint, sanctæ prædicationis organa suspendunt in salicibus, id est, quasi quibusdam vinculis tenacissimis, memoriæ commendant, dicentes cum Psalmi-

C sta: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (*Psal.* CXVIII, 11). » Memoria enim, quia ea quæ intelligit firmiter ligat et tenet, non immerito salix vocatur. Silent enim prædicatores multoties, et a prædicatione cessant, dum et verba sua parvipendi, et se ipsos contemptui haberi conspiciunt. Sed sicut tunc, ita et modo per pœnitentiam et satisfactionem, duce Jesu Sacerdote magno, qui tunc per illum Jesum significabatur, omnes peccatores in patriam revertentur. Restat nunc, ut de sexta hydria dicamus, quæ aliis omnibus nobilior est, de qua etiam omnes aliæ saporem suscipiunt. In hac enim quatuor Evangeliorum libri, et omnia apostolorum dicta continentur. Hanc ipse Dominus

D per se ipsum implevit. Hanc suis discipulis dedit, ut omnes gentes ex ea satiarent, dicens eis: « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (*Marc.* XVI, 15). » Hujus aqua dulcissima.

(1096) S. Augustin., lib. XXII De civ. Dei c. 17: « Ut enim in exordio generis humani de latere viri dormientis costa detracta, femina fieret, Christum et Ecclesiam tali facto jam tunc prophetari oportebat. Sopor quippe ille viri, mors erat Christi, cujus exanimis in cruce pendentis latus lancea perforatum est, atque inde sanguis et aqua profluit: quæ sacramenta esse novimus, quibus ædificatur Ecclesia. » Vid. eumd. l. XIX de Genes. ad litt. c. 19, et tract 9 in Joan.; S. Bernardum, serm. 2 De Septuag., etc.

(1097) Id est Joan. Apoc. cap. V.

(1098) Ita S. August. lib. XV De civ., c. 26; S. Gregorius, hom. 16 in Ezech, etc.

(1099) Transitum per mare Rubrum significare transitum ad vitam et gloriam per baptismum, docet Tertullianus De bapt., c. 9; Cyprianus, epist. ad Magn.; Ambrosius, lib. II De sacr., c. 6. Idem confirmat Origenes, hom. 5 in Ex., n. 1, afferens Apostoli illud I Cor. X: Scimus quia *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari*, etc.

Hujus vinum suavissimum est. Sed vis bibere de aqua ejus? Audi ipsum Dominum: « Simile, inquit, factum est regnum cœlorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania (*Matth.* XIII, 24). » Quæ cum servi ejus colligere voluissent, ait: « Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite prius zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem reponite in horreum meum (*ibid.*, 30). » Hæc est igitur hujus hydriæ aqua. Quæ ut in vinum convertatur, dicamus cum apostolis: « Domine, edissere nobis parabolam istam. Ager, inquit Dominus, est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam. Inimicus autem, qui seminavit eam, est diabolus. Messis vero, consummatio sæculi. Messores enim angeli sunt. Sicut enim colliguntur zizania, et igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi. Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis; ibi erit fletus, et stridor dentium (*ibid.*, 36-43). » Sic igitur in vinum aqua convertitur: sic in spiritualem intelligentiam littera mutatur (1100). Dictum est autem quid sex hydriæ significent. **219** Quæ bene quidem secundum purificationem Judæorum ibi positæ erant, quoniam quidquid in eis continetur, baptismus quidam est, et purificatio animarum. Capiebant autem singulæ metretas binas, vel ternas, per quod significatur, quia Dei, proximique dilectionis, et fidei Trinitatis mensura omnibus sufficit ad bibendum, tenendum, et credendum. Sequitur: Et dicit eis Jesus: *Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset; ministri autem sciebant, quia hauserant aquam; vocat sponsum architriclinus, et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit, et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem servasti vinum bonum usque adhuc.* Quis est iste architriclinus, cui hoc novum et mirabile vinum prius affertur? Iste enim architriclinus intellectus mihi esse videtur, a quo solum bonum vinum cognoscitur laudatur. Habet enim unusquisque homo hunc architriclinum in palatio cordis sui. Ipse A est princeps domus: ipse regit et disponit omnia. Huic autem Ecclesiæ ministri sanctarum Scripturarum vinum quotidie offerunt, quod ille bibens, quamvis nesciat unde sit, tamen admiratur et laudat. Quando enim hæc in ecclesiis recitantur, nulli alii dant saporem, nisi his qui ea intelligunt. Merito igitur hoc vinum architriclino ferre Dominus jussit, quatenus et nos majora intelligentibus demus vinum, non intelligentibus vero aquam afferamus. Qui enim bene intelligunt, et litteram venerantur, et spiritum. Unde et hic architriclinus dicit: Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc, et primum videlicet, et ultimum laudans. Qui vero minoris intelligentiæ sunt, aquam bibant, et Scripturarum planissima audiant. *Hoc fecit initium, signorum Jesus in Cana* B *Galilææ, et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.* In sanctarum enim Scripturarum spirituali expositione, quæ utique per hoc vinum significatur, Christi gloria manifestatur, et credentium fides augetur. *Post hæc descendit Capharnaum ipse, et mater ejus et fratres ejus, et discipuli ejus, et ibi manserunt non multis diebus.* Qualiter autem fratres ejus intelligi debent, in Matthæo exposuimus.

VI. *Et prope erat pascha Judæorum, et ascendit Hierosolymam Jesus, et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et nummularios sedentes, et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo.* Et hæc quidem in Matthæo exposita sunt. Quæ alii evangelistæ Dominum tunc fecisse narrant (*Matth.* XXI; *Marc.* XI, *Luc.* XIX), quando C super pullum asinæ sedens Jerosolymam venit. Unde manifestum est, beatum Joannem historiæ ordinem non ubique tenere (1101). *Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Jesus, et dixit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Hoc autem Judæi non intelligentes, et de templo lapideo, et manufacto eum loqui putantes, dixerunt: *Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? ille autem,* inquit evangelista, *dicebat de templo corporis sui,* quod Judæi per crucis tormentum illis diebus erant soluturi. Non majus tamen miraculum erat templum illud in tribus diebus reædificare, quam se ipsum

(1100) Æmulari, credo, voluit A. noster in hac mystica hydriarum sex explicatione Bedam, qui fuse hoc loco suam proponit, eaque vix a Brunonis explicatione discrepat. Allegorice primam hydriam interpretatur de Abelis morte, et homicidio Caini, referens hæc ad J. C. mortem et Hebræorum Deicidium; pro secunda hydria secunda ætate affert diluvium, ut ferme A.; pro tertia Sacrificium Isaac; pro quarta subrogationem Davidis in locum Saulis; pro quinta captivitatem, ut A.; pro sexta J. C. circumcisionem, quæ baptismum et resurrectionem significaverit. Viam patefecit præivitque in mysticis hujusce facti explicationibus excogitandis S. Gregorius scribens homil. 6 in Ezech., n. 7: « Quem non parvulorum ipsa evangelica historia in miraculi operatione reficiat, quod hydrias vacuas Dominus aqua impleri præcepit, eamdemque aquam protinus D in vinum vertit? Sed cum hæc vigilantiores ingenio audiunt, et sacram historiam credendo venerantur. et quid interius innuat, requirunt. Qui enim mutare aquam in vinum potuit, etiam vacuas hydrias valuit vino statim replere. Sed impleri hydrias aqua jubet, quia prius per sacræ lectionis historiam corda nostra replenda sunt. Et aquam nobis in vinum vertit, quando ipsa historia, per allegoriæ mysterium, in spiritalem nobis intelligentiam commutatur. »

(1101) S. Augustin. De consens. Ev. l. II, c. 67, vult J. C. his vendentes ejecisse de templo; primo nunc quando id S. Joannes narrat; eratque primus prædicationis annus; deinde sub passionis tempus, quando a reliquis evangelistis describitur. Ita S. Joan. Chrysost. hom. 22 in Joan.

post mortem die tertia resuscitare. Qui enim una die, ut Moyses scribit, cœlum et terram creavit (*Gen.* I, 1), facile ei erat unam domum in tribus diebus reædificare. *Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat.* In quo apparet ipsos quoque Christi discipulos hoc verbum non intellexisse. *Et crediderunt Scripturæ, et sermoni quem dixit Jesus.* Crediderunt, inquit, Scripturæ prophetarum de Christi resurrectione loquenti. Crediderunt et huic sermoni Jesu de sua resurrectione prophetanti. Christi ergo resurrectio fuit causa, quod Scripturæ prophetarum et sermoni Jesu apostoli crediderunt. *Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa quæ faciebat.* Ecce iterum evangelista loquendi ordinem mutare videtur, ut non de illo pascha loquatur, de quo usque modo locutus est. Illo enim pascha, quo Dominus crucifixus est, nec multa signa **220** eum fecisse, nec multos in eum credidisse, sed ipsos quoque apostolos dubitasse, legimus. Constat igitur quia aut de alio pascha loquitur, aut non semel tantum vendentes et ementes de templo Dominus ejecit (1102). Sequitur: *Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, et quia opus ei non erat, ut quie testimonium perhiberet de homine. Ipse autem sciebat quid esset in homine.* Si enim illis intelligatur qui crediderunt in nomine ejus, inconveniens esse videtur ut Jesus non credat semitpsum eis. De aliis igitur hoc intelligatur. Quodammodo enim se ipsum Jesus et credebat eis, et non credebat eis. Credebat enim semetipsum eis, quia cum eis conversabatur et eis quotidie in synagogis et templo prædicabat. Sed non credebat semetipsum eis, id est, non credebat se ipsum secure et absque eorum insidiis esse apud eos. Cur hoc? Eo quod ipse nosset omnes, et quia sciebat quid fraudis et iniquitatis esset in unoquoque homine.

VII. [CAP. III.] *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad eum nocte, et dixit ei: Rabbi scimus quia a Deo venisti magister.* Bonus homo iste Nicodemus jam credulus quidem, sed non in charitate perfectus. Perfecta enim charitas foras mittit timorem. Hic

A autem nocte veniebat, quia Judæos timebat, et tamen illuminari volebat. Sed quid dicit? *Scimus,* inquit, *quia a Deo venisti magister.* Unde autem hanc fidem suscepit, adjungit: *Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum illo.* Valde melius dixit Nathanael, qui ait: « Tu es Filius Dei, tu es Rex Israel (*Joan.* I, 49). » Nondum enim Nicodemus Christum confitetur esse Deum, quamvis Deum cum eo esse confiteatur (1103). *Respondit Jesus, et dixi ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* Ad baptismum eum invitat, ubi dum in Trinite homo baptizatur, quod credere debeat, perfecte cognoscit. Sed quia obscure loquitur, nondum Nicodemus eum intelligit. Unde et ait: *Quomodo potest homo nasci,* B *cum sit senex? Nunquid potest in ventrem matris suæ iterato introire et renasci?* Videns igitur Dominus eum ad hujus sacramenti intelligentiam per se venire non posse, manifestius ait: *Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Apostolus enim dicit: « Quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus (*Rom.* VI, 3). » His enim verbis, quid baptismus significet ostendit. Cum enim in fide Christi baptizamur, et sub aquas mergimur, quodammodo ei et commorimur, et consepelimur: ut inde abluti et penitus innovati resur- C gentes, sic postea in novitate vitæ ambulemus, sicut Dei Filius Patris gloriam non amisit. Tanta est enim virtus hujus sacramenti, ut subito mundet hominem ab omni peccato (1104). Unde et subditur: *Quod natum est ex carne caro est, et quod natum est ex Spiritu spiritus est.* Sicut, inquit, ex carne corrupta et peccatrice caro ei consimilis nascitur, tota videlicet vitiata et plena peccatis; ita et quod nascitur ex aqua et Spiritu sancto sanctum est, et spirituale, et mundum ab omni peccato. Non mireris quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Non enim hoc dixi de carnali, sed de spirituali nativitate. Carnalis enim nativitas non fit nisi semel. Sed qui semel ex carne oritur, nisi iterum ex Spiritu oriatur, non ad

(1102) Postremum hoc præter Augustin. et Chrysost. all. sentit etiam Beda ad h. l.: « Bis quidem in S. Evangelio legimus, quod veniens in templum Dominus hujusmodi negotiatores ejecerit, nunc videlicet, id est tertio ante passionem suam anno, sicut ex hujus Evangelistæ sequentibus scriptis agnoscimus; et ipso quo passus est anno, cum ante dies quinque Paschæ sedens in asino Hierosolymam venisset. »

(1103) Hoc quoque Beda animadvertit: « Dominum cum illo fuisse e miraculis prudenter intellexit; tamen ipsum Deum esse non novit. »

(1104) De hac baptismi virtute et spiritali morte Nazianzen. orat. 40, pag. 641: « Atque hæc baptismi gratia et facultas est, non orbem terrarum, ut olim, aquis obruens, sed uniuscujusque hominis peccatum purgans, easque obstructiones et maculas quæ vitiis contrahuntur, prorsus abstergens . . . D Proinde cum Christo sepeliamur per baptismum, ut et cum eo resurgamus: cum eo descendamus, ut et simul etiam extollamur. » Chrysostomus, hom. 25 in Joan., n. 2: « Divina celebrantur in hoc symbola. Sepultura, mortificatio, resurrectio, vita; et hæc simul fiunt omnia. In aqua enim, tanquam in sepulcro caput immergentibus nobis, vetus homo sepelitur ac demergitur totus; deinde nobis emergentibus, novus exsurgit. » Et hom. 10, in epist. ad RR., n. 4: « Quid sibi vult illud: *In mortem ipsius baptizati sumus?* Ut ipsi moriamur, sicut et ille. Baptisma enim crux est. Quod igitur Christo fuit crux et sepulcrum, hoc nobis baptisma fuit; etsi non iisdem in rebus. Ipse namque carne mortuus ac sepultus est; nos autem peccato utrumque, » etc. Idem ferme habet hom. 9 in epist. ad Hebr., n. 3. V. S. Jo. Damascen., 54, De fid. orth., c. 9.

vitam, sed ad mortem oritur. *Spiritus ubi vult spirat.* Ideoque, inquit, *quod natum est ex Spiritu, spiritus est; quia Spiritus ubi vult spirat,* quem vult illuminat, quem vult sanctificat, et spiritualem et mundum facit. *Et vocem ejus audis, sed non scis unde veniat, aut quo vadat.* Ac si dicat : Ille Spiritus, qui sic sanctificat omnia, qui ubi vult spirat, ille, inquam, est, cujus vocem nunc audis, et qui nunc in me et per me tibi **221** loquitur. Sed quamvis vocem ejus et in me, et in discipulis meis audire valeas, non scis tamen unde veniat, aut quo vadat. Quis enim sciat unde veniat et quo vadat, qui ubique est et omnia complet? « Spiritus enim Domini replebit orbem terrarum (*Sap*, I, 7). » Nemo enim scit quomodo a Patre Filioque procedit. *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Sicut, inquit. Spiritus ubi vult spirat, sic et omnis qui natus est ex Spiritu. si tamen non separetur a Spiritu. Si enim a Spiritu separatur, fit carnalis et animalis (1105). « Animalis autem homo, dicit Apostolus, non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei (*I Cor*. II, 14). » Spiritualis autem omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Spirat igitur ubi vult, siquidem omnia scrutatur. Nam etsi modo fortasse non ad plenum videat, spiret, et intelligat quæcunque velit, neque ad omnia secreta rimanda introducatur, tamen post hanc vitam, quidquid voluerit videbit et habebit homo sanctus et spiritualis. *Respondit Nicodemus, et dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Jesus, et dixit ei : Tu es magister in Israel, et hæc ignoras? Amen, amen, dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod videmus testamur, et testimonium nostrum non accipitis.* Affirmat salvator noster verum esse quod dicit, utpote qui ea loquitur, quæ scit, et hic testatur quod vidit. Ignorantia enim parit mendacium, et testis non suscipitur, nisi qui se et vidisse, et præsentem affuisse testatur. Et tale est ac si diceret : Crede tantummodo, et noli dubitare. Ne quæras de his quomodo fiant. Cœlestia enim sunt, et terreno intellectu capi non possunt. Unde et subditur : *Si terrena dixi vobis, et non creditis, quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis? Verumtamen aliquid tibi dicam de cœlestibus. Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.* Hæc enim cœlestia sunt. Unus enim, idemque Christus Jesus et Filius Dei est, et filius hominis. Sed etiam naturaliter Filius Dei, et temporaliter filius hominis. Et ipse quidem filius hominis secundum alterum, id est secundum divinitatem, descendit de cœlo, secundum quam semper est et in terra, et in cœlo. Descendit enim non locum mutando, sed se humiliando, et carnem suscipiendo (1106). Ascendit vero, quantum quidem et ad humanitatem, locum etiam mutando : quantum vero ad divinitatem, gloriam propriam manifestando. Unde Psalmista : « Exaltare, inquit, super cœlos, Deus, Et super omnem terram gloria tua (*Psal*. CVII, 6). » Deus enim, quia ibique est, aliter neque ascendere, neque descendere potest. Et ipse quidem solus et totus ascendit in cœlum, omnia membra sua secum trahens in cœlum. Ejus namque membra sunt omnes fideles, et ipse est caput totius Ecclesiæ. Unde et alibi ait : « Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (*Matth*. XXV, 40). » Nemo igitur ascendit in cœlum, nisi ipse, et membra sua simul cum ipso. Sive etiam ipse solus ascendit per se, alii vero per ipsum, et non per se. Ad hoc igitur Filius hominis descendit de cœlo, ut a terris exaltatus omnia post se traheret in cœlum. Et hoc est quod ait: *Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ideo enim serpentem æneum in deserto exaltavit Moyses, ut homines a serpentibus percussi eum viderent et sanarentur. Ideo et Christus in crucem exaltatus est, ut omnis qui mentis oculis eum videt, omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat, vitam æternam (1107). Nulla est enim alia medicina, qua a primi serpentis veneno homo sanari possit. Merito autem in illo serpente se Dominus significare voluit, quoniam sicut ille serpentis quidem similitudinem habebat, serpentis autem venenum, et malitiam non habebat; ita et Salvator noster cum iniquis deputatus, et inter latrones crucifixus, carnis

(1105) Sequitur A. explicationem illorum, qui in loco isto Joannis vocem Spiritus primo loco positam Spiritus ubi vult spirat. eodem sensu accipiunt atque hoc altero loco, de Spiritu S. quod facere plerosque ex veterib. PP. asserit Calmet; licet, eodem teste, plerique ex recentioribus primo loco ventum intelligant ut Lyranus, Estius ipse, Calmet, etc. Vett. allegant Toletus, Calmet, et Natalis Alexander ad h. l.

(1106) Hilar. l. X De Trin., n. 16 : « Hinc igitur maximum illud ac pulcherrimum suscepti hominis sacramentum Dominus ipse ostendit, dicens: *Nemo ascendit in cœlum*, etc. Quod descendit de cœlo, conceptæ, de Spiritu originis causa est. Non enim ex se corpori Maria originem dedit, licet ad incrementa, partumque corporis omne quod sexus sui naturale est contulerit. Quod vero hominis filius est, susceptæ in Virgine carnis est partus. Quod autem in cœlis est, naturæ semper manentis potestas est, quæ initiata conditaque per se carne, non se ex infinitatis suæ virtute intra regionem definiti corporis coarctavit, Spiritus virtute, ac Verbi Dei postestate in forma servi manens, ab omni intra extraque cæli mundique circulos, cœli ac mundi Dominus non abfuit. Per hoc ergo et de cœlo descendit, et filius hominis est, et in cœlis est : quia Verbum caro factum, non amiserat manere quod Verbum est. » Vide eumdem locum explicantem Fulgentium lib. II ad Tras. c. 17 ; Augustin., lib. I De peccat. mer. et remis., c. 31 ; Gregorium, lib. XXVII Moral,, c. 11, qui duo postremi de Christi membris, id. Christianis, hunc locum interpretantur.

(1107) S. Augustin., serm. 26 in psal, CVIII, n. 4 : « Præfigurandum Moyses, Deo miserante ac jubente exaltavit in eremo similitudinem serpentis in ligno, ut similitudo carnis peccati crucifigenda præfiguraretur in Christo. Hanc intuentes salutiferam crucem, omne calumniantium superborum virus expellimus. » Vid. serm. 353, n. 2, lib. X De civ., c. 8, etc.

quidem peccati, ut ait Apostolus (*Rom.* VIII, 3), similitudinem habebat, peccatum autem nullum habebat. **222** Apparuit enim «in similitudine carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum in carne (*ibid.*).» Vide ergo quantum Deus hominem dilexerit, pro quo Filium suum morti tradidit, ut homo non periret. Hoc est enim quod ait : *Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus modo Filium suum in mundum, ut judicet*, id est, ut damnet, et perdat *mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Venit enim prius ad salvandum, iterum autem venturus est ad judicandum. *Qui credit in eum, non judicatur*, id est non damnatur. Judicium enim plerumque pro damnatione ponitur (1108), secundum illud : « Judica, Domine, nocentes me (*Psal.* XXXIV, 1). » Omnes enim et bonos, et malos judicabit Deus. Sed quia non omnes damnabit, ideo qui credit in eum non judicatur. *Qui autem non credit, jam judicatus est.* Cur? *Quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Sed dicet aliquis : Jam ergo nullum judicium restat, sed et boni non judicantur, et mali jam judicati sunt. In Dei namque dispositione jam judicati et damnati sunt mali, cujus utique sententia immutabilis est. Adhuc tamen judicandi sunt; non ut sententia mutetur, sed ut manifeste audiant et intelligant id, quod de eis dispositum est, dicente Domino : « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth.* XXV, 41). » *Hoc est autem judicium, quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Hoc, inquit, est judicium, propter quod mali damnabuntur. Si enim quis dicat cur damnentur, hoc judicium est, et hæc ratio redditur : quia *lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Si enim non venisset, et locutus eis fuisset, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccatis suis. Magis enim tenebras, quam lucem diligunt, qui non Christum, sed diabolum imitantur. Iste enim *lux mundi* dicitur (*Joan.* IX, 5) : ille princeps tenebrarum vocatur. Erant enim eorum mala opera. Ideo, inquit, tenebras dilexerunt, *quia eorum opera mala erant.* Mala enim opera non lucem, sed tenebras quærunt. Unde et latrones et adulteri noctem amant,

A et tenebras diligunt. Et hoc est quod ait : *Omnis enim qui male agit odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.* Hinc est quod adulteri, perjuri, homicidæ, fures, proditores, et sacrilegi episcopis se præsentare, et verba Dei audire nolunt. *Quis autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.* Ille, inquit, qui facit veritatem, id est opera veritatis, opera vera et incorrupta, quia videri non metuit, libenter venit ad lucem. Libenter se Christo, ejusque discipulis repræsentat. Quod autem Christi discipuli lux dicantur, audi ipsum Dominum : « Vos inquit, estis lux mundi (*Matth.* V, 14). » Ad lucem igitur venit, qui ad hos venire non metuit.

VIII. *Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus in Ju*
B *dæam terram, et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. Erat autem et Joannes baptizans in Enon juxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptizabantur. Nondum enim missus fuerat in carcerem Joannes.* Postquam enim in vinum aquas convertit, et ea quæ superius scripta sunt locutus est Dominus, simul cum discipulis suis venit in Judæam terram ; cum illis utique discipulis quos tunc temporis habebat : nondum enim apostolos elegerat. Ut enim Matthæus ait, postquam Jesus traditus est, « relicta civitate Nazareth, venit Dominus Capharnaum, et habitavit ibi (*Matth.* IV, 13). » Et tunc quidem Petrum et Andræam, Jacobum et Joannem de piscatione vocavit. Quod autem Joannes baptizabat, Christi baptismum significabat. Unde et a ba-
C ptismo cessavit, postquam Christum jam baptizare cognovit.

IX. *Facta est ergo quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. Et venerunt ad Joannem, et dixerunt ei : Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. Respondit Joannes, et dixit : Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.* Ac si dicat : Ad eum **223** veniunt omnes ; ejus tamen testimonium non accipiunt omnes, quoniam nihil boni potest homo accipere, nisi ei datum fuerit de cœlo (1109). Unde ipse quoque Dominus ait : « Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum (*Joan.* VI, 44). » « Omne enim datum optimum, et omne donum per-

D

(1108) De hoc loco Jo. S. Hilarius in Ps. 1 : « Negligentiam audientium, et incuriosam legentium facilitatem perturbat : » et S. Aug., De agon. Christ., cap. 27, n. 29, narrat fuisse, qui ex illo negaret diem judicii futurum. Hinc multi PP. explicationem hujusce loci aggressi sunt; quæ etsi varia esse videatur, tamen plerorumque huc ferme redit ; ut aliud sit judicium discussionis, aliud judicium damnationis, sive duplex judicii actus. Negant judicio discussionis judicandos, quorum causa apertissima est ; non negant judicandos judicio damnationis. Hinc Basilius in ps. I. explicans illud, *non resurgent impii in judicio*, scribit : « Non veniunt, ut convincantur, sed ut ferant damnationem. » Sic etiam ferme S. Ambros., serm. 20 in ps. CXVIII, et fuse S. Gregorius, lib. XXV Moral. c. 20. Aliter exponit Hieronymus in c. XXV Jerem. gentes non judicandas, quod spectat universim ad damnationem, quia eo ipso quod non credant, judicatæ sunt, judicandas tamen quantum ad modum et veluti quantitatem damnationis. Aliter Chrysost., hom. 27, malos non esse judicandos, quatenus definiendum non sit, utrum illa opera bona sint an mala; judicandos vero esset id est sententiam adversus eos ferendam et promulgandam. A. nostri explicatio videtur esse Augustini l. all. scribentis : « Dicitur enim judicium pro damnatione; » in quam sententiam affert illud Apostoli : *Qui non manducat manducantem non judicet :* et Matth. VII aliud : *Nolite judicare, ne judicemini.*

(1109) Verba *non potest homo accipere, quidquam*, etc. S Jo. Chrysostomus, hom. 28 ad Christum refert, in hanc sententiam : « Non posset Christus auctoritatem baptizandi accipere mihique anteferri, nisi id a Deo esset illi datum. » S. Cy-

fectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. I, 17). » *Ipsi vos testimonium perhibebitis, quod dixerim ego : Non sum Christus, sed quia missus sum ante illum.* Ille, inquit, est Christus, et non ego. Illi ego testimonium perhibui, et non mihi. Vos ipsi mihi testes eritis, quod ego hoc dixerim, hoc testimonium perhibuerim, illum, sicuit decuit, exaltando, et me, sicut oportuit, humiliando. Missus enim sum ante illum, quasi prœco ante judicem, et quasi amicus ante sponsum. Et hoc est quod ait : *Qui habet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Ille, inquit, est sponsus, cui sancta Ecclesia castis amplexibus copulatur, ejus sanguine redempta, ejus de latere fabricata ejusque fidei annulo desponsata. Ego vero sum amicus sponsi, qui ante eum stans ad serviendum, audiens ad obsequendum, propter ejus delectabilem vocem gaudens exsulto gaudio magno. Hoc est enim quod ait : *Hoc ergo gaudium meum impletum est.* Ecce, inquit, jam prædicat, jam baptizat ; impletum est gaudium meum ; impleta est prophetia mea. Hoc ego exspectabam, hoc videre desiderabam. Cesset umbra, Veritas adest. *Illum oportet crescere, me autem minui.* Crevit enim Christus, quia jam creditur esse, qui erat. Minuitur Joannes, quia cessavit æstimari quod non erat. Omnes enim æstimabant Joannem esse Christum. De Christo vero « alii dicebant, quia bonus est ; alii vero, non, sed seducit turbas (*Joan.* VI, 41, 13). » Sic igitur crevit Christus : sic minutus est Joannes (1110). Et hoc merito : *Qui enim desursum venit, super omnes est.* Venit enim Christus desursum, quia de cœlis (1111). Sic enim ipse ait: Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi (*Joan.* VI, 41, 51). » Sed parum est hoc. Altius respice. Dicat ipse : « Exivi, inquit, de Patre, et veni in mundum (*Joan.* XVI, 28). *Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur. Qui de cœlo venit, super omnes est, et quod vidit et audivit, hoc testatur.* Non, inquit (1112), quia de terra sumus, quia de hoc mundo sumus, quia de his quæ vidimus et audivimus loquimur, quæ de terra facti sumus, si de terra loquimur, verum est plerumque quod loquimur. Si vero de cœlestibus loquamur, nisi locutionem nostram divina et cœlesti auctoritate firmemus, quis credat

A verbis ? Testis enim non suscipitur, nisi qui præsens affuerit, et se vidisse et audisse testatur fuerit. Quia igitur Salvator noster super omnes est, quia de cœlo venit, quia præsens affuit, et quia quod vidit et audivit, hoc testatur ; verum est utique quidquid ipse testatur. *Et tamen testimonium ejus nemo accipit. Qui autem accipit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est.* Quis est enim qui accepit ejus testimonium, si testimonium ejus nemo accipit? Impossibile enim esse videtur ut nemo accipiat, et aliquis accipiat. Hoc autem ad superiora respicit, ubi ait : « Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo (*Joan.* III, 27). » Dicatur ergo : Et testimonium ejus nemo accipit, nisi ille cui hoc de cœlo datum fuerit. Qui

B autem cœlitus illuminatus ejus testimonium accipit. ille quidem signavit, et notavit, intellexit, certissimeque cognovit, quia Deus verax est. Sed quid mirum, si verax est, quia verba Dei loquimur ? Hoc est enim, quod ait : *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.* Dei autem verbis mendacium inesse non potest. Sequitur : *Non enim ad mensuram dat Spiritus spiritum. Pater diligit Filium, et omnia dedit in manus ejus.* Ideo, inquit, verax est, quia et verba Dei loquitur, et Spiritu veritatis plenus est. Non enim, ut cæteri homines, ad mensuram Spiritum sanctum a Patre accepit. Ipse enim est, « in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Col.* II, 9). » **224** Ipse est « flos de radice Jesse (*Isa.* XI, 1), » in quo omnes gratiæ sancti Spiritus requie-

C scunt. Ipse est, de quo Pater ait : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (*Matth.* XVII, 5). » Omnia autem dedit Pater in manus ejus : « Omnia mihi tradita sunt a Patre meo (*Matth.* XI, 27). » Quia enim secundum humanitatem minor est Patre, omnia secundum humanitatem a Patre accepisse dicitur. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Qui autem incredulus est Filio, non vidit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Quia, inquit, omnia dedit Pater in manus ejus, in potestate illius est dare vitam æternam cui vult, et æternum supplicium cui vult. Et merito quidem non videbit vitam qui in illum credere noluit, qui est vera vita : Sicut ipse ait : « Ego sum via, veritas, et vita (*Joan.* XIV, 6). »

D

rillus l. II, c. 60. de se Joannem dixisse putat, hoc sensu : « Ego homo sum, ut cæterorum unus ; quod habeo, de cœlo est mihi collatum. »

(1110) Est hæc maxime litteralis explicatio (Ambrosius lib. VI De bened. Patr., c. 11. Crescere refert ad populum Christianum ; minui ad populum Judæorum, quasi hujus personam sumeret Joannes) quam proponit S. Gregorius hom. 20 in Ev. « Quærendum est. in quo crevit Christus, in quo imminutus est Joannes, nisi quod populus, Joannis abstinentiam videns, remotum tunc ab hominibus esse conspiciens eum esse Christum putabat ; Christum vero cum Publicanis comedentem, inter peccatores ambulantem intuens, eum non Christum esse, sed esse prophetam credebat. Sed cum per accessum temporis, et Christus, qui propheta esse putabatur, Christus est agnitus : et Joannes, qui Christus esse credebatur, propheta esse innotuit, impletum est quod de Christo suus præcursor prædixit. » Vid. S. Aug., tract. 16, n. 4 ; S. Bernardum, serm. De nat. S. Joan.

(1111) S. Cyrillus Sursum exponit de superna radice ὁ τῆς ἄνωθεν ῥίζης id. Divina substantia : adeoque ejus divinitatem contra Arianos probat.

(1112) S. Augustin., tract. 16 in Jo.. refert hoc ad Joannem ; ita ut quæ de Christo ille dicebat, ex Dei inspiratione et afflatu diceret « De homine dicebat. Quantum ad ipsum. hominem pertinet, de terra erat, et de terra loquitur. Si autem aliqua loquitur divina illuminatus est a Deo. Nam si non esset illuminatus, terra terram loqueretur ; » quod convenit explicationi sequentium verborum auctoris nostri.

X. [Cap. IV.] *Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt Pharisæi, quia Jesus plures discipulos facit quam Joannes, et baptizat, quamquam Jesus non baptizaret sed discipuli ejus, reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam.* Cognovit enim Jesus, Pharisæos suo baptismo non ædificatos, sed indignatos fuisse; et ideo, ne in suæ prædicationis inito scandalum fieret, ad tempus Judæam dereliquit (1113), donec ejus fama in miraculis declarata, majorem auctoritatem ejus baptismus et doctrina susciperent (*Joan.* I, 33) Quod autem ait, *quanquam Jesus non baptizaret sed discipuli ejus*, ad exteriorem lavationem spectat (1114). Si enim Jesus non baptizabat, quid est quod Joanni dicitur: *Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat?* Baptizat enim Jesus, quia totum hominem B interius interiusque purificat. Per se tamen non baptizat, quia non per se, sed per discipulos suos corpora lavat. *Oportebat autem eum transire per Samariam.*

XI. *Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit jacob joseph filio suo. Erat ibi fons jacob.* Hoc est enim illud prædium, de quo Jacob, filium suum Joseph benedicens, ait: « Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio, et arcu meo (*Gen.* XLVIII, 22). » Ibi autem erat fons Jacob. Si enim Jacob erat ille fons, bonam aquam habebat. Cum scriptum sit: « In ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel (*Psal.* LXVII, 27). » Fons iste profunda patriarcharum fides et doctrina esse C videtur. Unde non solum fons, sed et puteus vocatur (1115). Fons quidem propter vivam aquam: puteus autem propter profunditatem. Valde enim profunda est legis et prophetarum scientia. *Jesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra puteum. Hora erat quasi sexta.* Fatigatur enim Jesus, sed secundum carnem (1116). Nisi enim fatigaretur. nisi esu- A riret et sitiret, homo esse non crederetur. Sic igitur, id est fatigatus, sedebat supra puteum. Qui ergo sunt fatigati, qui requiescere volunt, veniant ad puteum, veniant ad Scripturas prophetarum, ibi invenient Jesum, ibi eum dicentem audient: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (*Matth.* XI, 18). » Ideo enim Jesus super puteum fatigatus quievit, ut nobis ubi quietem quæramus, ostenderet. Erat autem hora quasi sexta, quia ætas mundi sexta: prima enim ætas ab Adam usque ad Noe; secunda usque ad Abraham; tertia usque ad David; quarta usque ad transmigrationem Babylonis; quinta usque ad Christum; sexta usque ad finem sæculi. *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Hæc enim mulier, tota illa plebs Israelitica mihi esse videtur; quæ ad puteum Jacob, ab fontes Israel, ad Scripturas patriarcharum quotidie venit, sed quia virum non habet, bibendo satiari non potest (1117). Hoc autem in sequentibus exponetur. *Dicit ei Jesus:* **225** *Da mihi bibere.* Sitit Jesus, sitit fons vitæ, de quo scriptum est: « Quoniam apud te est fons vitæ (*Psal.* XXXV, 10). » Sed si fons vivus est, quomodo sitire potest? Non aquam, sed fidem nostram sitit Jesus. Unde in sequentibus ait: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est.* Patris autem voluntas erat ut populum salvaret et ad fidem converteret. Hoc igitur erat quod sitiebat Jesus (1118). *Discipuli autem ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier Samaritana: Quomodo tu, Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim contuntur Judæi Samaritanis.* Quamvis enim Samaritani Israelitæ erant, tamen secuti Jeroboam, qui eos idola colere docuit, in tantum a lege erant alienati, ut quasi Gentiles a Judæis haberentur. *Respondit Jesus, et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere, tum forsitan*

(1113) S. Augustinus, tract. 15 in Jo.: « Quia cognovit eorum scientiam, simul cognovit et invidentiam; quia non hoc propterea didicerunt, ut sequerentur; sed ut persequerentur, abiit inde. »

(1114) S. Aug,. epist. 265, n. 5: « Utrumque de Domino scriptum est, et quia baptizabat plures quam Joannes, et quia ipse non baptizabat, sed discipuli ejus; ut intelligeremus et ipsum quidem baptizasse præsentia majestatis, non tamen ipsum baptizasse manibus suis. Ipsius enim erat baptismi sacramentum; ad discipulos autem baptizandi ministerium pertinebat. » Ita et tract. 15 in Jo: « Baptizabat, quia ipse mandabat; non baptizabat, quia non ipse tingebat: præbebant discipuli ministerium corporis; præbebat ille adjutorium majestatis. Quando enim cessat a baptizando, quando cessat a mundando? » Aug. exscribit Beda ad h. l.

(1115) Quis fons, qui puteus dicatur, explicat ad h. l. Augustinus, Cyrillus pag. 177. elegantem allegoriam proponit fontis hujus, qui Jacob dicebatur, eratque juxta Samariam, quo Judæam relinquens J. C. venit: « Typice nobis et ænigmatice subinnuens, licet Evangelica prædicatio excessura esset Hierosolymis, et ad gentes sermo divinus deinceps abiturus; non tamen una cum Israele perituram esse in Patres dilectionem. » Beda aliter: « Puteus, mundi hujus terrenum laborem et errorem, tenebrosa profunditate significat: » quod accepit ab Augustino lib. LXXXIII qq. qu. 64, et tract. 15 in Jo.: « Video in puteo tenebrosam profunditatem. Admoneor ergo intelligere mundi ejus infirmas partes, id est terrenas, quo venit Dominus Jesus hora sexta, id ex sexta ætate generis humani. »

D (1116) Id. Aug. ibid.: « Quod autem fatigatus venit ad puteum, infirmitatem carnis significat; quod sedit, humilitatem; quia et imbecilitatem carnis pro nobis suscepit, et homo hominibus tam humiliter apparere dignatus est. »

(1117) Aliter Aug. l. all.: « Quæri potest, quare a muliere Samaritana... libere postulaverit?... Sed scilicet Dominus mulieris illius fidem, quæ quoniam Samaritana erat; et solet Samaria idololatriæ imaginem sustinere (ipsi enim separati a populo Judæorum simulacris mutorum animalium, id est vaccis aureis animarum suarum decus addixerant); venerat autem D. N. J. ut gentium multitudinem, quæ simulacris serviebat, ad munimentum fidei Christianæ et incorrupta religionis adduceret. » Eadem verba habet Beda.

(1118) Id. August. ib.: « Eorum ergo fidem sitit, pro quibus sanguinem fudit. »

petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. Si me, inquit, A cognosceres et sancto Spiritu illuminata esses, donum namque Dei est Spiritus sanctus, tu forsitan petisses a me, sicut ego modo peto a te, et dedissem tibi aquam vivam, aquam indeficientem, aquam in vitam æternam sufficientem. *Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est. Unde ergo habes aquam vivam? Nunquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum? et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus.* Tu mihi, inquit, vivam aquam promittis. Viva autem aqua hæc est; sed neque hauritorium habes, neque vas, neque funem te habere conspicio. Insuper et puteus altus est, ad cujus profunditatem manibus attingere non vales. Unde ergo tibi aqua viva? Aut si hic aliam promittis, ad cujus comparationem hanc B aquam non vivam, sed mortuam intelligas, cur pater noster Jacob eam nobis non dedit? Nunquid tu illo majores? Hoc autem mulier illa dicebat, quia nondum Christi verba intelligebat. *Respondit Jesus, et dixit ei: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Paulatim separat eam Dominus a suo intellectu, ut ad meliorem intelligentiam eam trahat. Hæc autem aqua illa est de qua alibi ait (1119): *Qui sitit, veniat et bibat, et de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Quod quid significet, mox evangelista exposuit dicens: *Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Dicit ad eum mulier: Domine, da* C *mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.* Separata jam aliquantulum mulier a priori intelligentia, non illius putei aquam intelligit: aliam aquam petit, qua semper abundans, amplius eam illuc venire non sit necesse. Sed quia iste quoque intellectus carnalis est, ad alium intellectum eam Dominus invitat dicens: *Vade, voca virum tuum et veni huc.* Voca, inquit, virum tuum; exibe intellectum tuum, et veni huc: esto præsens; noli jam per diversa fluctuare. Vir enim animæ intellectus est, quo et regitur et gubernatur. *Respondit mulier, et dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum; quinque enim viros habuisti, et hic, quem habes, non est tuus vir.* Hoc vere dixisti. Quamvis enim aliud ista significent, D credendum est tamen, quinque viros hanc feminam habuisse; nunc autem alicui in fornicationem consensisse? Quod utique Dominum non latebat. Spiritualiter autem quinque viri quinque sunt libri Moysis (1120), quibus plebs illa Israelitica, quæ per hanc mulierem significatur, ad tempus convicta, quasi uxor a maritis regebatur et gubernabatur. A quibus tanto tempore divisa erat, quanto tempore Dei sui oblita, eis inobediens erat. Sæpe enim alios amatores secuta, et cum idolis fornicata, hoc viros legitimos fugiens, errori consensit. Hic est igitur, de quo hic dicitur: *Et quem habes, non est tuus vir.* Error est, non maritus; deceptor, non amator. *Dicit ei mulier: Domine, ut video, propheta es tu.* Hoc enim mulier non dixisset, nisi virum suum vocasset. Jam igitur error fugit. Jam fornicator abscedit. Sequitur: *Patres nostri in monte* **226** *hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet.* Video, inquit, quia propheta es tu. Responde igitur mihi quæ interrogo, et discere concupisco. Quid est hoc, quod dicitis vos, Judæi, quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet, cum certum sit quia patres nostri in monte hoc adoraverunt? *Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quæ nescitis. Nos adoramus quod scimus quia salus ex Judæis est. Sed veniet hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Veniet, inquit, hora, et nunc est, quando veri et spirituales adoratores non in monte, vel in civitate, sed in spiritu et veritate Deum adorabunt. Quamvis enim alicubi eos orare oporteat, non tamen ad montem, vel ad civitatem, sed potius ad cor respicit Deus. Nec montem altiorem, nec civitatem nobiliorem attendit; sed cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Intra igitur in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum. Ora non labiis tantum, sed spiritu et veritate. Soli autem Judæi, soli confessores, soli legis observatores adorant quod sciunt: cæteri vero adorant quod nesciunt. Cur? Quia salus ex Judæis est. Ex quibus Judæis? Audi Apostolum: « Non enim qui in manifesto Judæus, neque in manifesto in carne circumcisio, sed qui in abscondito Judæus, et circumcisio cordis in spiritu, non littera (*Rom.* II, 28). » Nos igitur sumus illi Judæi, nos Christiani, nos membra Christi, pro quibus omnibus caput noster modo dicit: *Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus* Sequitur: *Nam et Pater tales quærit, qui adorent*

(1119) Joan VII, 38. Ita et August. l. all. et Beda: « Ut hinc ei ostenderet, non se talem aquam petisse, qualem ipsa intellexerat, sed quia ipse sitiebat fidem ejus, eidem sitienti Spiritum S. dare cupiebat. Hanc enim recte intelligimus aquam vivam, quod est donum Dei, sicut ipse ait: *Si scires donum Dei*: et sicut idem Joan. evangelista testatur, alio loco dicens: *Si quis sitit, veniat et bibat.* » S. Hieron. ad cap. IV Amos: « Ut autem sciamus, aquas et pocula significare doctrinam, Dominus loquitur ad Samaritanam: *Omnis qui biberit ex aqua hac,* » etc. Idem habet ad cap. V Is. et ad cap. XIV Zachar.

(1120) Aug. l. all.: « Non sunt hæc carnaliter accipienda, ne hinc ipsi adhuc mulieri Samaritanæ similes esse videamur: sed de illo dono Dei, si aliquid jam gustavimus, spiritualiter ista tractemus. Quinque viros, quinque libros, qui per Moysen ministrati sunt, nonnulli accipiunt. » Ipse tamen hanc explicationem non probat, et aliud suggerit de quinque sensibus corporis; quod pariter facit Tract. 15 in Joan. postquam dixit: « Multi intellexerunt, non quidem absurde, nec usquequaque improbabiliter, quinque viros mulieris hujus, quinque libros Moysis. » Augustinum sequitur, ut fere solet, Beda.

eum : subauditur in spiritu et veritate. Sed cur hoc? Quia Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Si enim corporeus et localis esset, in monte vel in civitate quærendus esset: sed quia Spiritus est, in spiritu adorandus est (1121). *Dicit ei mulier : Scio quia messias venit, qni dicitur Christus. Cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia.* Ac si diceret: Obscure loqueris, et ea quæ dicis non intelligo. Scio tamen quia veniet messias, qui dicitur Christus. Ille eum venerit, omnia nobis annuntiabit. Ille et tua et aliorum prophetarum obscura mysteria nobis revelabit. *Dicit ei Jesus : Ego sum, qui loquor tecum. Et continuo venerunt discipuli ejus, et mirabantur, quia cum muliere loquebatur.* Cur mirabantur? Quia hoc fortasse in usu non habebat. *Nemo tamen dixit, Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?* nullam suspicionem habentes in eo de ea. Illis autem venientibus, siluit mulier, multum fortasse, nisi illi venissent, adhuc locutura. *Reliquit ergo hydriam suam.* Reliquit pravam intelligentiam suam, cum qua de fontibus Israel carnaliter, et non spiritualiter bibere solebat (1122). *Et abiit in civitatem.* Abiit ad ecclesiam Gentium. Ivit in universum mundum prædicare Evangelium omni creaturæ. *Et dicit illis hominibus: Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci. Nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum.* Significantes eos qui, relicta Gentilitate, usque hodie convertuntur ad eum. *Interea rogabant eum discipuli dicentes : Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli, ad invicem: Nunquid aliquis attulit ei manducare?* Ecce discipuli non intelligunt, de quo cibo Dominus loquebatur, sicut et mulier superius non intelligebat aquam, de qua ei Dominus loquebatur (1123). *Dicit eis Jesus : Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus.* Hoc cibo delector, hoc reficior, quem, quia adhuc carnales estis, nondum ad plenum intelligitis. *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt,*

A *et messis venit? Ecce dico vobis : Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem.* Videns enim Jesus totam civitatem illam ad se confluentem, et jam ad credendum maturam et paratam, sub messionis figura de ea loquitur, discipulos ad audiendum invitat, et oculos eos levare præcipit, ut verbi Dei falcem arripientes, metere incipiant, dum messes **227** jam albas, et colligendum videret esse idoneas. Et ne labor ipse gravis, et asper esse videatur, operis mercedem eis promittit, dicens : *Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam. Ut qui seminat simul gaudeat, et qui metit.* Seminatores enim prophetæ fuerunt, qui fidei et doctrinæ semina primum in illo populo seminarunt. Messores vero apostoli, qui populos jam pene B instructos, et credulos in Ecclesiæ aream collegerunt. Pro quibus nimirum fructum suscipient, vitam æternam; quatenus seminatores et messores simul gaudeant, simulque æterna beatitudine perfruantur. *In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis. Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.* Nisi enim prophetæ seminassent, et Christi adventum, et cætera quæ de eo scripta sunt prænuntiassent, tantam fidelium messem in illo populo apostoli non collegissent. Et in hoc est verbum verum, quia alius est qui seminat, et alius qui metit. In hoc enim Evangelii verbum verum, et indubitabile esse probatur, quia hoc, quod apostoli affirmant, prophetæ prædixerunt. C Quod isti dicunt factum, illi dixerunt esse futurum. *Multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum, ut ibi maneret, et mansit ibi duos dies.* Rogemus igitur eum et nos, ut et nobiscum maneat duos dies: quatenus duo præcepta charitatis (1124), duorumque testamentorum fidem nos et amare et tenere doceat. Hæc enim sufficiunt nobis ad illuminationem, sufficiunt et ad vitæ plenitudinem, quia charitas nunquam

(1121) Hilar. l. II de Trinit. n. 31 : « Ergo quia Deus invisibilis, incomprehensibilis, immensus est, ait Dominus venisse tempus, ut non im monte vel templo Deus sit adorandus ; quia Deus spiritus est : et Spiritus nec circumscribitur, nec tenetur ; quia per naturæ suæ virtutem ubique est, neque usquam abest, in omnibus omnia exuberans ; hos igitur veros esse adoratores, qui in spiritu et veritate sunt adoraturi. »

(1122) Aliter Aug. l. all. : « Nec hoc, quod relicta hydria discessit, negligenter prætereundum est. Hydria enim fortasse amorem sæculi hujus significat, id est cupiditatem, qua sibi homines de tenebrosa profunditate, cujus imaginem puteus gerit, hoc est de terrena conversatione hauriunt voluptatem.... Oportebat autem ut Christo credens, sæculo renuntiaret. »

(1123) Aug. Tract. 15 in Joan. et ex eo Beda : « Quid mirum, si mulier illa non intelligebat aquam? Ecce discipuli non intelligunt escam. » Egregie Ambros. lib. De Elia et jejun. c. 3 : « Non enim omnis esca materialis, nec omnis cibus corporalis, est cibus mentis, quo epulatur anima, de quo ait Dominus : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem*, etc. Hic cibus angelorum est, ut divino famulentur imperio. Nulla illis cura mensarum, nullus convivio- D rum usus, nullæ repositæ epulæ ; nullus vini potus aut siceræ, nulla distentio corporis, nulla ventris offensio. »

(1124) August. l. all. : « Quid ergo? messores misit, non seminatores. Quo messores? Ubi jam alii laboraverunt... Quo ergo erant messores mittendi? Ubi jam prophetæ prædicaverunt : ipsi enim seminatores. » Hæc pariter scripsit Beda. Vid. S. Cyrill. ad h. l. pag. 191. August. ibid. : « Mulier primum nuntiavit, et ad mulieris testimonium crediderunt Samaritani, et rogaverunt eum ut apud eos maneret, et mansit ibi biduo... Primo per famam (crediderunt) postea per præsentiam. Sic igitur hodie cum eis qui foris sunt... Ad Christum veniunt, credunt per istam famam, manet apud eos biduo : hoc est, dat illis duo præcepta charitatis : » Et tractat. 16 : « Ibi facto biduo ; quo numero dierum mystice commendatus est duorum numerus præceptorum,

excidit, charitas finem non habet. Magni igitur isti dies, qui finem non habent. Sequitur : *Et multo plures crediderunt propter sermonem ejus*, quam propter sermonem mulieris. Instabat mulier et prædicabat, et Verbum, per quem facta sunt omnia, prout poterat, per verbum adjuvabat. *Dicebant igitur ei*, jam despicientes audire eam, *quia jam non propter tuam loquelam credimus :* non tua prædicatione indigemus. *Ipsi enim audivimus, et scimus quia hic est vere Salvator mundi.* Sciebat enim Dominus Jesus, quales isti erant, quando eos messes naturas vocabat dicens : *Videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem.* Hoc enim testimonium eis non dedisset, nisi eos ad audiendum et credendum voluntarios prævidisset.

XV. *Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam*, et tunc quidem venit in Nazareth, ubi nutritus fuerat. Quem cum homines ipsius loci vidissent, qui et matrem ejus, et ipsum ab infantia cognoverant, cœperunt ei detrahere dicentes (1125) : *Nonne hic est filius Joseph, et Mariæ ? Nonne et fratres ejus sunt apud nos ? Unde ei hæc omnia ? Et scandalizabantur in eo. Ipse autem dixit eis : Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.* Unde et hic dicitur : *Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet.* Quod, quid significet, in aliis Evangeliis exposuimus. Huc usque interpositio. *Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo. Nam et ipsi venerant ad diem festum.* His autem verbis significatur, quod aliis ei, sicut modo diximus, detrahentibus, illi, qui Hierosolymam venerant, et in die festo ejus virtutes et miracula viderant, eum cum honore et gaudio exceperunt. *Et tunc iterum venit in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum.* ibique occurrit ei centurio, qui habitabat in Capharnaum, cujus filium sanavit Jesus, de quo et subditur :

XIII. *Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum.* Hæc autem in Matthæo exposita sunt. Quamvis enim ille (*Matth.* VIII, 6) de servo, et iste de filio loquatur, expositio tamen in utroque eadem est.

XIV. [CAP. V.] *Erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam* (*Joan.* V, 1). Ad dies festos Judæorum Dominus ascendit, ut populis undique convenientibus fidei doctrinam annuntiet, salutis mysteria pandat, et veritatis lumen ostendat. *Est* **228**
autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. Hæc piscina baptismatis aquas significat (1126). Unde non immerito *probatica*, id est *ovina*, dicebatur (1127), quoniam oves Dei fiunt, qui in baptismate lavantur. De quibus in *Canticis canticorum* Ecclesiæ dicitur : « Dentes tui sicut greges tonsarum ovium, quæ ascenderunt de lavacro (*Cant.* IV, 2). » Hæc autem piscina quinque porticus habet, quia quinque sunt libri Moysi (1128), in quibus baptismi sacramentum plenissime continetur, eorumque auctoritate munitur, et doctrina declaratur. *In his jacebat multitudo languentium cæcorum, claudorum, aridorum, exspectantium aquæ motum.* Hi enim languentes, qui in prædictis porticibus jacebant, Judæi intelliguntur ; qui sub Lege erant, legisque freno et moderamine arctabantur ; legis tamen medicamine non justificabantur (1129). Unde Apostolus ait : « Si enim data esset lex, quæ posset justificare, vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato (*Galat.* III, 21, 22). » Lex igitur et Scriptura sunt illi porticus qui languentes continent, quia sub peccato omnia claudunt. Nemo in porticibus sanabatur, quia non erat data lex, quæ posset justificare (1130). Inde tamen languentes videbant piscinam, descendebant in eam, et sanabantur, « ut promissio ex fide Christi per baptismum daretur credentibus (*ibid.*). » *Angelus enim Domini secundum tempus descendebat in piscinam, et movebatur aqua, et qui prior descendisset in piscinam post*

in quibus duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ. »

(1125) Matth. XIII, 55 : « Nonne hic est fabri filius ? nonne mater ejus dicitur Maria ? et fratres ejus Jacobus et Joseph, et Simon, et Judas, et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt ? Unde ergo huic omnia ista ? et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis : Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua. » Vid. Marc. VI, 2 ; Luc. IV, 22 ; Joan. VI, 42.

(1126) Tertullian., De bapt. c. 5 : « Figura ista medicinæ corporalis spiritalem medicinam canebat, ea forma, qua semper carnalia in figura spiritalium antecedunt. Proficiente itaque in hominibus gratia Dei, pius aquis et angelo accessit, qui vitia corporis remediabant, nunc spiritum medentur ; qui temporalem operabantur salutem, nunc æternam reformant ; qui unum semel anno iberabant, nunc quotidie populos conservant, deleta morte per ablutionem delictorum ; » quæ videtur ante oculos habuisse Ambrosius lib. de iis qui myster. init. c. 4. Vid. eumdem Ambros. lib. I de Sp. S. c. 8 ; Joan. Chrysos. hom. 35 in Joan., etc.

(1127) Recte, est enim a πρόβατον ovis, seu magis pecus προβατικὸς ad oves seu pecus pertinens : erat ergo piscina, velut alibi dicitur, natatoria (atque in Græco κολυμβήθρα α κολυμβάω nato) pecuaria piscina, sive quod in ea lavari oves primo mactandæ solerent, sive quod proxima portæ adjacenti templo per quam immolandi greges introducebantur, de qua II Esdr. III, 1, 32. Atque a Beda fortasse sua A. noster hausit, qui scribit : « Et bene piscina eadem probatica vocatur ; πρόβατα quippe oves dicuntur : vulgo autem probatica, id est pecuaria piscina fertur appellata, quod in ea sacerdotes hostias lavare consueverant. »

(1128) Augustin. tract. all. : « Aqua ergo illa... quinque libris Moysis tanquam quinque porticibus claudebatur. »

(1129) Id. ib. : « Sed illi libri prodebant languidos, non sanabant : lex enim peccatores convincebat, non solvebat. »

(1130) August. : « Nam hoc dicit Apostolus : *Si enim data esset lex*, etc. Quare ergo data lex ? » Sequitur et dicit : « Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide J. C. daretur credentibus. »

motionem aquæ, sanus fiebat a quacunque detinebatur A *infirmitate.* Angelus enim Domini secundum tempus in piscinam descendit, quando tempore præfinito Salvator noster ad baptismum venit. Ipse est enim ille magni consilii Angelus; de quo scriptum est: « Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis (*Malach.* III, 1). » Et ipse quidem aquam commovit. Ipse baptismatis aquas sanctificavit, omnemque inimici latentem infestationem suo tactu ab eis removit. Post cujus commotionem, tantam in se virtutem aqua suscepit, ut omnes omnium in eamdem descendentium sanet languores, pellat ægritudines, et solvat peccata. Sed notandum quia solus ille sanatur, qui prior post aquæ motio- B nem in piscinam descendit; per quem totus populus Christianus intelligitur, qui solus et unicus, prior et ultimus, unus et inseparabilis, in aquis baptismi et lavatur et sanatur: sed quis est qui post eum descendit, nisi ille qui huic corpori ecclesiastico non inhæret? Si enim hujus corporis esset, non post eum, sed in eo descendere diceretur. Post eum namque hæretici descendunt, et descendentes nil sibi proficiunt (1131). *Erat autem quidam homo ibi, triginta et octo* **229** *annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset, quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut, cum mota fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit.* C Homo enim iste eos designat, qui post baptismum criminalia peccata committunt (1132), pro quibus gravi, longæque penitentiæ subjiciuntur, qua nimirum corpus ægrotat, sed anima sanatur. Ut autem pro suis iniquitatibus hunc ægrotasse intelligas, ipse Dominus ostendit dicens: *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Tales autem, quia non bene pœnitent, etsi longo tempore languere et pœnitere, et carnem macerare videantur, valde tamen difficile curantur. Si enim bene pœnituissent, non triginta et octo annos, sed quadraginta ex integro in hac tali infirmitate habuissent (1133). Imperfecta est enim omnis pœnitentia, quæ de hoc numero aliquid minus habet. Quare autem perfecta pœnitentia hoc numero designetur, attende. Hic enim numerus ex quatuor constat et decem. Quater enim decem, vel decies quatuor, quadraginta fiunt. In quatuor autem Novum Testamentum, in decem Vetus figuratur; quoniam hoc in quatuor Evangeliis, illud in decem verbis consistit. Nulla autem pœnitentia proficit ad salutem, quæ Novi, Veterisque Testamenti auctoritate non agitur. Hoc enim ipse Dominus significans quadraginta diebus et noctibus jejunavit. Similiter autem et Moyses: similiter et Elias. Hoc igitur numero pœnitentiam agat, id est, secundum utriusque Testamenti doctrinam disciplinamque pœniteat, quicunque sibi suam pœnitentiam vult esse fructuosam. Declinet igitur homo a malo, et faciat bonum, inquirat pacem, et sequatur eam. Hæc est enim vera penitentia. Sed nota, quia misericors Dominus etiam non bene, et legaliter pœnitentes, bonam tamen voluntatem habentes, et salutis remedia exspectantes, visitare, sanare, et illuminare dignatur. Unde et huic languido dicit: *Vis autem fieri?* Ac si diceret: Sanari quidem vis; ideo enim hic jaces, ideo ægrotas, ideo carnem maceras, et hanc qualemcunque pænitentiam agis: non tamen sanaris, quia non dignum pœnitentiam agis. Respondit ei languidus: *Domine, hominem non habeo, ut cum mota fuerit aqua, mittat me in piscinam.* Quid enim aliud his verbis significat, nisi quamdam baptizandi, et in illam piscinam descendendi impossibilitatem? Impossibile est enim eos, qui semel baptizati, sunt, iterum per baptismum renovari, et a peccatorum contagione mundari. Unde et iste, quamvis sanetur, non tamen mergitur in piscinam, quia eos significat, qui post baptismum sola pœnitentia sanantur.

(1131) Aug. tract. 17 in Joan.: « Post aquam turbatam mittebat se unus qui poterat et sanabatur solus: post illum quisquis se mitteret frustra faceret... Descendere ergo in aquam turbatam, hoc est humiliter credere in Domini passionem: ibi sanabatur unus, significans unitatem. Postea quisquis veniret non sanabatur; quia quisquis præter unitatem fuerit, sanari non poterit. » Vid. ser. 125. Fusius Beda (ex quo, opinor, A.) evangelicum locum omnem exponit: ex Aug. ser. 124 et 125. » Probatica piscina, quæ quinque porticibus cingebatur, populus est Judæorum, undique legis custodia, ne peccare debeat, munitus. Recte enim lex, quæ quinque libris Moysis descripta est, quinario numero figuratur... Multitudo languentium, quæ in commemoratis porticibus jacebat aquæ motum exspectans, significat eorum catervas, qui legis verba audientes, suis se hanc viribus implere non posse dolebant... Tales in quinque porticibus jacebant; sed, nonnisi in piscinam angelo veniente sanabantur, quia per legem cognitio peccati, gratia autem remissionis nonnisi per J. C. facta est; quem designat angelus qui invisibiliter descendens in piscinam, et suggerens vim sanandi, movebat aquam. Descendit enim carne indutus magni consilii Angelus... Motus aquæ passionem Domini, quæ mota turbataque a Judæorum gente facta est, insinuat... Bene autem dicitur, D quia qui primus descendisset post motum aquæ sanus fiebat a quocunque languore tenebatur, quia unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus; et qui in unitate catholica Christi mysteriis imbuitur, sanus fit a quocunque peccatorum languore detineatur. Quisquis autem ab unitate discrepat, salutem, quæ ab uno est, consequi non valet. »

(1132) Hoc quoque ex Beda, ut videtur: « Homo iste, multorum infirmitate detentus annorum, significat peccatorem quemlibet enormi scelerum magnitudine vel numerositate defessum, » etc.

(1133) Paulo aliter; et tamen mysteria hoc in numero agnoscens Aug. tract 17, qui concludit: « Si ergo quadragenarius numerus habet perfectionem legis et lex non impletur, nisi in gemino præcepto charitatis; quid miraris quia languebat qui a quadraginta duo minus habebat? » Vid. ser. 125.

Quod autem ait: *Dum venio ego, alius ante me descendit*, de se ipso adhuc Gentili, et catechumeno dicere videtur. Ipse enim, cum adhuc Gentilis et catechumenus esset, in piscinam descendit. Modo vero, quia Christianus est, in eam descendere non potest. Idem igitur ipse alius est, et ipse, qui descendit ante se ipsum. *Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula.* Noli, inquit, jam ulterius hominem quærere, qui te mittat in piscinam. Surge tantummodo. Erige mentem. Contemplare cœlum. Quæ sursum sunt quære, non quæ super terram. Hac enim via illi qui baptizati sunt, recuperant sanitatem, si eos ægrotari contingat. Tolle grabatum tuum, porta, et contine, et in servitutem redige carnem tuam. Pectus namque animæ corpus est, in quo, si vitiosum fuerit, tota infirma et languida anima jacet. Unde scriptum est: « Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam (*Sap.* IX, 15). » *Et ambula.* Non sis otiosus. Otiositas enim animæ inimica est, duæ et vitia nutrit, et virtutes necat (1134). *Et statim sanus factus est homo. Et sustulit grabatum suum, et ambulabat.* Facile igitur est Deo et sanare hominem, et peccata solvere. *Erat autem Sabbatum in illo die. Dicebant ergo Judæi illi, qui sanus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum, et ambula.* Majoris, inquit, auctoritatis, quam vos sitis, est ille, qui me sanum fecit (1135). Illi igitur, et non vobis, me obedire oportet. *Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, et ambula? Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset.* Non mirum si iste nesciebat quis esset. Neque enim facile est cognoscere Jesum. Unde et **230** ipse Dominus ait: « Nemo novit Filium, nisi Pater, et nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (*Matth.* XI, 27). » *Jesus ergo declinavit a turba constituta in loco. Postea invenit eum Jesus in templo.* Ubique est Jesus; sed non ubique cognoscitur. Non cognoscitur in turba (1136). Cognoscitur autem in templo. Fugiamus igitur turbam, et simul cum Jesu declinemus a turba. Eamus in templum. Ibi nos inveniat, ibique a nobis inveniatur. Ideo enim ipse ab hominum turba discessit, ut et nos a vitiorum turba discedere doceat. *Et dixit illi Jesus: Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi ali-*

A *quid contingat.* Hoc, inquit, contigit tibi, quia peccasti. Jam igitur noli peccare, non sit tibi voluntas peccandi. Non peccare enim valde difficile, et pene impossibile est. Multi enim peccant, qui peccare nolunt. Unde Apostolus: « Non enim, quod volo bonum, hoc ago, sed quod nolo malum, hoc facio (*Rom.* VII, 19). » Magnum igitur peccatum est, voluntas peccandi. « Voluntarie inim, ut ait Apostolus, peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur hostia pro peccato (*Hebr.* X, 26). Quod de illis quidem intelligitur, qui usque in finem suum sponte in peccatis perseverant. *Abiit ille homo, et nuntiavit Judæis, quia Jeus esset, qui fecit eum sanum.*

XV. *Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia*
B *hæc faciebat in Sabbato.* Male enim de Sabbato Judæi intelligebant; quia hominem in Sabbato sanare, et pietatem, et misericordiam exercere, peccatum esse putabant. *Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Ego, inquit, de Sabbato reprehendi non debeo; quia in Sabbato non facio, quæ lex in Sabbato fieri interdicit. Sed sicut Pater meus, ita et ego usque modo, id est usque ad Sabbatum, operor: in Sabbato vero ab opere quiesco. Sexta namque feria fecit Deus primum hominem, et Christus sexta feria redemit omnem hominem. Ille die septimo requievit, et iste die Sabbati in sepulcro quievit (1137). Illa igitur quies hanc quietem significabat. Uterque itaque usque ad Sabbatum operatur, et uterque in
C Sabbato requiescit. Operatur tamen et aliter usque hodie et Pater, et Filius; quoniam etsi Sabbato, omnium rerum seminariis factis, quievit, nulla tamen die a justitia, et misericordia, aliisque his similibus quiescit (1138). Nihil enim boni ubique fit, nisi ab ipso, et per ipsum. Non sic igitur requievit Deus die Sabbati, ut nihil egisse intelligatur post Sabbatum. Dicat ergo: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Sequitur: *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat Sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Non enim ipse se Deo æqualem faciebat, qui secundum divinitatem Deo per omnia æqualis erat; sed æqualem se faciens, hoc est, æqualem se esse ostendens. Unde
D Apostolus ait: « Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (*Philip.*

(1134) Non multo aliter August. et Beda de excutiendo vitiorum torpore, de exercitatione virtutum, et supportandis fratribus, explicant.

(1135) Augustin.: « Ille auctorem sanitatis suæ objiciebat calumniatoribus. Non acciperem jussionem, a quo acceperam sanitatem? »

(1136) Aug. l. all.: « Difficile est in turba videre Christum, solitudo quædam necessaria est menti nostræ... turba strepitum habet; visio ista secretum desiderat. » Ita ferme et Beda.

(1137) Vid. S. Aug. de Genes. ad litt. lib. IV, c. 2, et tract. 17 in Joan.

(1138) Usque modo operari, etiam in rerum naturalium conversatione, Cyrillus pag. 243, et Aug. ipse pluribus in locis exponit, ut ibid. l. IV de Gen. ad litt. c. 12 scribens, intelligi « Deum requievisse a condendis generibus creaturæ, quia ultra jam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem ait, usque nunc et ultra operatur eorumdem generum administrationem, quæ tunc instituta sunt. » Vid. et Gaudent. Brix. serm. 10. De operationibus utriusque generis explicat hunc locum idem Aug. lib. V de Genes. ad lit. c. 20: « Pater in me manens, inquit, facit opera sua, et sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat. Deinde, quia non solum magna atque præcipua, verum etiam ista terrena et externa ipse operatur. »

II, 6). » *Respondit itaque Jesus, et dixit eis : Amen, amen dico vobis ; non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit.* Secundum divinitatem enim, una eademque operatio est et Patris, et Filii et Spiritus sancti. Nihil enim facit Filius sine Patre et Spiritu sancto. Similiter neque Pater aliquid agit sine Filio et Spiritu sancto. Spiritus quoque sanctus nihil agit sine Patre et Filio (1139). Quicunque igitur loquitur contra Filium, sive de his, quæ in Sabbato facit, sive de alia qualibet hujusmodi operatione, ille utique et contra Patrem loquitur, et contra Spiritum sanctum. Cesset igitur contra Filium taliter, et talia loqui, quicunque se Deum Patrem offendere timet. *Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.* Quantum enim
231 ad divinitatem, nihil Pater Filio demonstrat, quia sicut Pater, ita et Filius nihil ignorat (1140). Quantum vero ad humanitatem omnia ei Pater demonstrat. *Et majora his*, quæ Filius, subauditur, superius fecisse legitur, *demonstrabit ei opera.* Cur? Ut vos ea videntes, magis magisque miremini, et mirando convertamini. Hæc autem secundum humanitatem de Filio intelligenda esse (1141) sequentia manifestant. Ait enim : *Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat ; sic et Filius hominis, quos vult, vivificat.* Nota, quod ait, *Filius hominis.* Et hæc quidem opera majora sunt, quam vel paralyticum sanasse, vel in vinum aquas convertisse. Sed si Filius hominis vivificat quos vult, cur non omnes vivificat, nisi quia non vult? Nullum enim hominem vult vivificare Filius hominis, nisi in se credentes, et ejus voluntatem facientes. Et ipse quidem, quia judex est, mortificandi et vivificandi habet potestatem. Unde et subditur : *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Cur hoc? *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Cum enim Filius hominis veniet in sede majestatis suæ, ut judicet mundum, tunc omnes æqualiter honorificabunt et Filium et Patrem. Unde ipse Dominus ait : « Vere ergo dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua

A (*Isa.* XLIV, 24 ; *Rom.* XIV, 11). » Unde et Apostolus : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Philip.* II, 9, 10). » Manifestum est igitur quia omnes honorificabunt Filium, sicut honorificant Patrem. Modo autem, quia non omnes honorificant Filium, nec Patrem honorificant. Hoc est enim quod ait : *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Sed quia Pater omne judicium dedit Filio, et ipse Filius eos vivificat, quos vivificare vult : ut intelligamus, qui sunt, quos vivificat, et quid sit ipsum vivificare, subdidit dicens :
B *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non veniet, sed transiet de morte ad vitam.* Tales igitur vivificat Dominus, et sic vivificat, dando videlicet vitam æternam. Quod autem ait, *qui verbum meum audit*, tale est, ac si diceret, qui meam doctrinam audiens custodit. Ille enim bene audit, qui audiens obedit. « Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores (*Rom.* II, 13). » Unde Dominus ait : « Qui habet aures audiendi, audiat (*Matth.* XIII, 43). » In judicium autem non venire dicuntur, qui in judicio non damnabuntur. Venire igitur in judicium, quid aliud est, nisi judicari, et damnari? In hoc autem judicium non venient boni. Sequitur : *Amen, amen dico vobis, quia venit hora,*
C *et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei. Et qui audierint, vivent.* Hoc autem contra Sadducæos, aliosque, qui negabant resurrectionem mortuorum et vitam æternam, dicere videtur. Et tale est ac si diceret : Non dubitetis, eos, qui verba mea audiunt, et credunt ei qui misit me, habere vitam æternam, cum ad vocem meam mortuos resurgere videatis. Ad ejus namque vocem et corpore, et anima mortuos multos jam surrexisse non dubium est. Quamvis enim legamus, Dominum tres mortuos corporaliter suscitasse, non tamen legimus, quantos in anima suscitaverit. Sed quid mirum, si mortui ad Filii Dei vocem resurgunt, cum eamdem simul cum Patre habeat potestatem ? Et hoc est,

(1139) Hilar. l. VII de Trin. : « Hæc est veræ nativitatis intelligentia, et fidæi nostræ, quæ ex naturæ divinæ unitate, unius indifferentisque divinitatis veritatem in Patre et in Filio confitetur, absolutissimum sacramentum, ut eadem faciendo Filius similiter faciat, et similiter faciendo, eadem sint ipsa quæ faciat, quia sub una hac significatione testentur et similiter facta nativitatem, et eadem facta naturam, » etc. Vid. Basil. lib. IV adv. Eunom. ; Ambros. lib. IV de Fid. c. 3, etc. Hinc Beda ad h. l. : « Significationem unius naturæ ostendens et unius operationis ; quia communis est operatio Patris et Filii, quorum est una natura, una etiam operatio. »

(1140) Id. Hilar. ibid. : « Exæquata virtus est per naturæ indissimilis unitatem ; et demonstratio operum, non ignorationis instructio est, sed nostræ fidei, quæ non Filio scientiam ignoratorum, sed nobis confessionem nativitatis invexit, confirmans

D eam per id quod sibi omnia essent demonstrata quæ posset. » Hæc verba descripsit ad h. l. Beda.

(1141) Augustin. tract. 19 (quem hic Beda sequitur) ; Cyrillus, et multi præterea PP. explicant de natura divina hæc et superiora, ut annotavit Petavius lib. II de Trin. c. 4, n. 5, cap. 12, n. 15, etc. ; Natalis Alex. ad. h. l. Aliam rationem hi sequuntur in exponendis sequentibus verbis de potestate judicandi Filio data. Quamvis enim sint apud Jansenium Conc. c. 36 qui hæc quoque non obstare docent, quominus ad divinam Filii naturam accommodentur, in quorum numero esse videtur Chrysostomus hom. 39 in Joan. n. 1, dicens : « Quemadmodum ergo illud idem est, ac quod genuit ipsum vitam, sic « dedit judicium » id est, ipsum judicem genuit : » tamen Aug. tract. 20, scribens : « Quia Verbum caro factum est et habitavit in nobis, ex Virgine Maria homo factus, filius hominis est; proinde quia

Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, *:t Filio vitam habere in semetipso, et potedit ei facere judicium, quia Filius hominis* enim Pater, ita et Filius vitam habet in o, id est in virtute et potestate sua, ut ie voluerit, eam largiatur. In ejus namque est omnis vita nostra, neque ultra ejus m vivere valeamus. Ad ejus igitur imperiuntur omnes, et ad ejus imperium resurnes. Dedit autem Pater Filio potestatem facere, non secundum divinitatem, qua ei st, sed secundum huminitatem, qua minor ı. Et hoc est quod **232** ait : *quia Filius est.* Illis autem adhuc mirantibus, et non ›us resurrectionem, subdidit dicens : *Nolite oc :* subauditur, quod de resurrectione au*uia venit hora, in qua omnes qui in monu:nt audient vocem ejus, et præcedent, qui :runt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala in resurrectionem judicii.* Modo, inquit, me corporaliter resurgunt pauci. Sed futurum ɜ vocante, resurgant omnes; et alii quidem .t, ut in æternum cum Deo vivant; alii vero, ıti cum diabolo pereant. *Non possum ego a 'acere quidquam. Sicut audio, judico, et ı meum justum est, quia non quæro voluneam, sed voluntatem ejus, qui misit me.* quit, Filius hominis sum, secundum hanc ledit mihi Pater potestatem judicium facere; ı secundum hanc partem non possum ego a facere quidquam. At vero secundum divininia possum, quam semper in meipso lo-

A quentem audio, et sicut audio, judico, et judicium meum justum est. Unde hoc ? Quia non quæro voluntatem meam : non quæro voluntatem hominis; non quæro voluntatem carnis et sanguinis, sed voluntatem ejus qui misit me. Habeo enim naturam hominis, sed non habeo vitium hominis. Sic enim humanitas mea divinitati conjuncta est, ut peccare non possit, nihilque, nisi bonum, in voluntate habere possit. Sequitur : *Si ergo testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me, et scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me.* Ac si dicat : Si ego homo testimonium perhibeo de meipso homine, secundum hoc quod homo sum, secundum hoc quod me videtis, secundum hoc quod me esse cre-
B ditis, me Dei Filium, et æqualem esse dico ; testimonium meum non est verum (1143). Sed alius est in me, quem vos non videtis, qui in meipso loquens per me, testimonium perhibet de me, et scio quia verum est testimonium ejus. Hoc autem dicit de divinitate, secundum quam in sequentibus ait : « Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum (*Joan.* VIII, 14). » Quod enim Salvator noster secundum divinitatem se Dei Filium et æqualem esse dicit, verum est testimonium ejus. Quod quidem si secundum humanitatem dixisset, verum non esset. Alia igitur, secundum divinitatem, et alia secundum humanitatem intelligenda sunt. Sequitur : *Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati.* Hinc enim ipse Joannes superius
C ait : Ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (*Joan.* I, 34). » *Ego autem ab homine*

ıminis est, quid accepit ? potestatem et judicere, » etc., de humana natura exponit : m facit Cyrillus pag. 224, cum A. nostro, n illa omnia demonstrat ei, etc., de humana ɜxplicat. Idem facit Elias Cretensis ad orat. z. de Theol., Severus Antiochenus Cæsa. V. Calmet, Maldonatum, aliosque inter-

Valent hic quæ superius diximus de judi›testate; quare illi hunc locum adnectit Aug. ra verba de divina Christi natura explicat : ɜst « habet vitam Pater in semetipso ? Non ɔet vitam, sed in semetipso : vivere quippe ı illo est, et non aliunde : non alienum est, ısi mutuatur vitam, nec quasi particeps fit ıs vitæ quæ non est quod ipse ; sed habet semetipso, ut ipsa vita sibi sit ipse... Sicut ater vitam in semetipso, sic dedit et Filio ıbere in semetipso : ut hoc solum intersit .trem et Filium, quia Pater habet vitam in ɜo, quam nemo ei dedit ; Filius habet vitam tipso, quam Pater dedit... Quomodo ergo lio vitam Pater ? Non sic, quasi ante fuerit ne vita, atque ut viveret a Patre acceperit lam si hoc esset, non haberet vitam in se... Non ergo sicut anima aliquid aliud est m illuminetur, et fit melius cum illuminatur atione melioris ; ita et Verbum Dei, Filius uid aliud erat antequam acciperet vitam, ut ando habeat vitam, sed vitam habet in se, ac per hoc ipse est vita. Quod ergo ait : ilio vitam habere in semetipso, breviter ; genuit Filium. Neque enim erat sine vita it vitam, sed nascendo vita est. Pater vita nascendo. Filius vita est nascendo. Pater de nullo Patre, Filius de Deo Patre. Pater quod est, a nullo est : quod autem Pater est, propter Filium est. Filius vero, et quod Filius est, propter Patrem est; et quod, est a Patre est. Hoc ergo dixit, vitam dedit Filio, ut haberet eam in semetipso. » Vid. Chrysost. verba superius allata. Beda Augustini verba describit.

(1143) Difficilis locus, judice etiam Chrysostomo, hom. 40, n. 1. Nam sæpe de se ipso testimonium perhibuit, Samaritanæ, cæco, etc. Itaque censet ex persona Judæorum hoc eum nunc dixisse, quod pariter Aug. sentit ser. 128, n. 1 : « Dictum est ergo hoc secundum ipsos. » Cyrillus quoque pag. 242 : « Tametsi verax esset, prospiciens tamen quid stulti Pharisæi negaturi essent... antevertit eos, et ait : « Dicetis utique... Tu de te ipso testaris ; testimo-
D nium tuum non est verum. » Hanc explicationem sequitur Jansenius Conc. cap. 36, Estius, Natalis Alexander. A. noster Bedam, ut ferme solet, sequitur, qui ait, Christum dicere testimonium suum verum non esse, secundum fragilitatem carnis nimirum, ut alii explicant, si ego, ut solus homo de me testimonium perhiberem, paterer meum testimonium pro vero non haberi. A qua explanatione non longe abit illa Maldonati, modum esse loquendi proverbialem, verum non esse testimonium hominis testantis de se ; quare Christum loqui et ex concessione, et ex hypothesi, et ex sensu proverbiali. Eadem videtur esse explicatio Cypriani epist. 69, ad Pupian. « Cum Dominus ipse doceat, et dicat : Testimonium non esse verum, si quis ipse de se testis existat, eo quod unusquisque sibi faveat ; » et allato hoc Joan. loco, subdit. « Quod si ipse Dominus, omnia postmodum judicaturus, noluit de testimonio suo sibi credi, » etc.

testimonium non accipio, sed hæc dico, ut vos salvi sitis. Quid est enim, *ab homine testimonium non accipio,* nisi hominis testimonio non indigeo (1144)? Semper enim veritas, veritas est, neque ad sui confirmationem alicujus testimonio eget. « Venit » enim Joannes « in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine ; » non quod ejus testimonio lumen indigeret, sed « ut omnes crederent per ipsum (*Joan.* I, 8). » Hæc autem dico, non me glorificando ; si enim ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est ; sed *ut vos salvi sitis.* Neque enim aliter salvi esse poteritis, nisi Deum, et **233** Dei Filium me esse credideritis. Sequitur : *Ille erat lucerna ardens et lucens.* Joannes, inquit, ad quem vos misistis, qui veritati testimonium perhibuit, cujus non ego, sed vos testimonio indigetis, lucerna erat, non a se, sed aliunde lumen habebat, mei amoris igne ardebat, et meo lumine lucebat. *Vos autem voluistis exsultare ad horam in luce ejus.* Bene autem *ad horam ;* quia et illi fastidiosi, et lux illa temporalis. Gaudebant enim in doctrina ejus, putantes ipsum esse Christum. *Ego autem habeo testimonium majus Joanne.* Quod est illud ? Vultis audire quod? *Opera quæ dedit mihi Pater, ut perficiam ea. Ipsa opera quæ facio testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.* Hoc est enim quod alibi ait : « Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me (*Joann.* XV, 24). » Perhibuit quidem, quando ait : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (*Matth.* XVII, 5). » Et quasi illi dicerent : Sed nos illius testimonium non audivimus : subdidit dicens : *Neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus unquam vidistis.* Hoc est enim, quod Joannes superius ait : « Deum nemo vidit unquam. Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit (*Joan.* I, 18). » Quamvis enim per subjectam creaturam Deus aliquando et audiri et videri potuisset, nunquam tamen in propria essentia vel videri, vel audiri potuit. Sequitur : *Et verbum ejus non habetis in vobis manens,* per quod veritas intelligitur. Cur ? *Quia quem misit ille, huic vos non creditis.* Tandiu enim unusquisque verbum Dei habet in se manens, id est, firmum, et stabile, quandiu a veritate non recedit. Quomodo ergo Judæi verbum Dei in se manens habere poterant, qui ipsi veritati non credebant ? Veritas enim Christus est, qui de seipso ait : « Ego sum via, veritas, et vita. Scrutamini

A Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æte habere. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibe me, et non vultis venire ad me, ut vitam hal (*ibid.* XIV, 6). » Si nec mihi, inquit, nec operibus nec Joannis Baptistæ, nec Patris testimonio tis, credite vel Scripturis, credite vel legis et phetarum dictis. Illæ enim sunt, quæ testimo perhibent de me. Vos tamen non vultis veni me, ut vitam habeatis, quam vos in Scriptur bere speratis. Quid est enim venire ad eun credere in eum (1145)? Sic enim venitur ad Je Non pedibus, sed fide venitur ad Christum. Judæi, qui nec ipsis Scripturis credunt, in q vitam æternam se inaniter habere sperant. Ha tem illis audientibus, et cogitantibus quod a B laudem et ostentationem talia Dominus loque eorum pravis cogitationibus Salvator responc cens : *Claritatem ab hominibus non accipio. S gnovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in* Non, inquit, ab hominibus claritatem et la quæro, non gloriam et favorem hominum sed hæc dico, ut ad Dei dilectionem vos prov quam vos utique non habere cognosco. Si en ligeretis Patrem, diligeretis et Filium. Sed F neque diligitis, neque recipitis. Et hoc est, quo *Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* \ enim Antichristus in nomine suo exaltando, non a Deo, sed a sua superbia missus præd veniet. Hunc autem Judæi recipient, et quasi C ad tempus venerabuntur. Et qui modo verit est Christo, credere nolunt, illius deceptio credent. Sed qui mirum, si veritati non cre qui non æternam, sed temporalem gloriam quæ Hoc est enim quod ait : *Quomodo potestis vo dere, qui gloriam ab invicem accipitis, et glo quæ a solo est Deo, non quæritis* ? His autem aperte monstratur, quia non bene credunt, q lam temporalem et non æternam gloriam runt (1146). *Nolite putare, quoniam ego accusa sim vos apud Patrem. Est qui accusat vos M in quo vos speratis.* Sed unde eos accusat Mc nisi quia ei non credunt, cujus verbis se cre et per omnia obedire promiserunt (1147)? Pr enim Moyses, ut Christo Judæi obedirent, d D eis (1148) : « Prophetam vobis suscitabit Don de fratribus vestris : tanquam meipsum audie Non dixit *prophetas,* sed *prophetam,* quoniam d solo prophetarum omnium maximo loqueb

(1144) Chrysost., hom. 40, n. 2 : « Hoc est : Ego hujus testimonio humano non opus habebam, cum Deum sim. »

(1145) Beda : « Non vultis venire, id est non vultis credere, quia impossibile est sine fide placere Deo. Venire nostrum ad Christum, id est credere verum illum Filium Dei, et veram nos per illum habere salutem. »

(1146) « Considerandum est intentius, ait Beda, quantum sit jactantiæ, et humanæ laudis ambitio malum, pro quo ipsa Veritas ait, credere non posse quosdam, quia sæcularis gloriæ cupidi erant.

(1147) Id. Beda : « Ideo non accuso, quia veni damnare, sed salvare. Moyses vero acc quia increduli estis voci illius. De me scripsit, ait : *Prophetam vobis suscitabit Dominus,* etc

(1148) Deuteron, XVIII, 15 : « Prophetam de tua et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit Dominus Deus tuus ; ipsum audies. » V. Comn S. Brunonis in hunc locum edit. Rom. pag. col. 2.

Ipsum, inquit, audietis. Ipsum tamen audire nolunt. Quia non credunt Moysi. Unde et subditur. *Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi. De me enim ipse scripsit. Si autem* **234** *illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Quod autem ait *forsitan*, eorum duritiam increpando dixit, ut et nos intelligamus quam difficile gens illa convertatur ad bonum.

XVI. [Cap. VI.] *Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Jesus, et ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum Pascha, dies festus Judæorum.* Magna Dominus miracula facturus, et novi, mirabilisque panis delicias populo daturus montem ascendit (1149); quatenus et nos quotiescunque spiritualibus, novisque epulis satiari cupimus, non montis, sed mentis altitudinem et ingenii sublimitatem ascendamus. Quoniam autem talibus deliciis refecti, festivitatem agere, et Christi carnem et sanguinem suscipere digni sunt, merito hic dicitur: quia proximum erat Pascha dies festus Judæorum: securi enim ad hanc festivitatem veniunt, qui talibus epulis sunt repleti. *Cum sublevasset ergo Jesus oculos, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat quid esset facturus.* Sciebat enim Dominus quid facturus erat. Sed tentando Philippum, audire volebat quid de ejus omnipotentia sentiebat: simulque novum illud miraculum, disciplui responsione extollebat, cum ex quinque panibus tot homines reficeret, quibus, secundum illius testimonium, ducentorum denariorum

A panes non sufficerent, ut unusquisque modicum quid acciperet. Sic enim *Philippus respondit*, dicens: *Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ejus, frater Simonis Petri: Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos et duos pisces. Sed hæc qui sunt inter tantos?* Puer iste, populus Judaicus est (1150), sensus adhuc intelligentiæ puerilis. Quinque vero panes quinque libri Moysi intelliguntur. Quos panes populus ille ubique secum portat, et non comedit, quia legit tantum Scripturas et non intelligit. Hæc autem, quia in Matthæo exposuimus (1151), ut iterum exponamus, non tantum neccessarium, quantum superfluum et laboriosum esse videtur. Similiter autem et cætera, quæ

B sequuntur, usque ad illum locum ubi turba, quæ modo superius panes in monte comederat, quærens eum et inveniens Capharnaum, ait ei: *Rabbi, quomodo huc venisti?* in Mattheo determinata sunt. *Quibus Jesus respondens ait: Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducatis de panibus et saturati estis.* Quæritis, inquit, me, non propter signa quæ vidistis, non propter sermonem meum, quem audistis, non ut mihi, vel signis quæ facio, credere velitis, sed quia manducastis de panibus, et saturati estis (1152). Considera modo quantæ suavitatis panes illi fuerint, quamvis hordeacei, quorum dulcedine capta tota hæc turba adhuc Dominum sequebatur. Sequitur: *Operamini cibum, non qui perit,*

C *sed qui permanet in vitam æternam, quam Filius hominis vobis dabit. Hunc enim Pater significavit* (1153) *Deus.* Cibus enim iste, quia manet in **235** vitam æternam, sermo Dei est, quo anima

(1149) Aug. Tract. 24: « Dominus in monte, verbum et in alto. Proinde non quasi humiliter jacet, quod in monte factum est, nec transeunter prætereundum est, sed suscipiendum. »

(1150) Aug. Tract, 24 in Joan.: « Si quæramus quis fuerit puer iste, forte populus Israel erat. »

(1151) Ad cap. XIV, n. 61. Vid. ib. explicationem S. Hilarii, Augustini, Bedæ.

(1152) S. Gregor. lib. XXIII Moral. c. 25, 26: « In Scriptura enim sacra panis aliquando ipse Dominus, aliquando spiritualis gratia, aliquando divina Scripturæ eruditio, aliquando hæreticorum prædicatio, aliquando subsidium vitæ præsentis, aliquando jucunditas humanæ delectationis accipitur. In pane Dominus signatur, sicut ipse in Evangelio dicit: Ego sum panis vivus, etc. Rursus per panem gratia doni spiritalis accipitur, sicut per prophetam dicitur: *Qui obturat aures suas*, etc., *panis ei datus est*... Rursus per panem, divinæ doctrinæ eruditio designatur, sicut per prophetam dicitur: *Qui habitatis in terra Austri, cum panibus occurrite fugienti.* Rursum per panem, hæreticorum prædicatio designatur.... *Panes occultos libenter edite*.... Rursum per panem subsidium præsentis vitæ accipitur.... Sicut in Evangelio: *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus meis.* Satiatos quippe de panibus Dominum sequi, est de S. Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse, et non pro signis Dominum, sed pro panibus quærere, » etc.

(1153) Perspicue ita in Codice nostro legitur pag. 185. Nec esse mendum amanuensis apparet ex interpretatione quam post subjicit Bruno: « Hunc enim cibum Deus Pater significavit, quando in deserto manna pluit, » etc. Vett. tamen codd. omnes Latini apud Sabatier *signavi*, Græci ἐσφράγισε. Varia tamen PP. interpretatio est. Chrysost. hom. 44, n. 1, duas affert explicationes: 1. Propterea misit qui hunc vobis cibum ferret, 2. Manifeste ostendit: » Quam posteriorem magis probare videtur addens: « Nihil enim aliud et *signavit Pater* quam ostendit, revelavit testimonio suo. » Hanc recentiores nonnulli sequuntur ut Jansenius in Conc., cap. 59, p. 300: « Signatum vero se vel pro *unctum* posuit (consignatur enim qui ungitur), vel quod ostendit se naturaliter esse Patri conformatum. Idem igitur est ac si

D diceret: Non erit mihi difficile cibum vobis dare permanentem. Nam etsi tanquam unus vestrum appaream, unctus sum tamen et signatus a Deo Patre in omnimodam similitudinem cum ipso. » Atque eadem videtur esse explicatio Hilarii 8 de Trin. Duas ergo Cyrillus expositiones habet, 1. de J. C. signato in humanitate per unionem divinitati: 2. de signato per ipsam Verbi generationem. Atque hanc Toletus ampletitur; priorem Cyrilli simul cum posteriore Chrysostomi Natalis Alex. et Calmet, Augustin., S. Cyrillus. Vid. August. Tract. 25 et Bedam ejus verba describentem. « Iste filius hominis sequestratus quadam gratia Spiritus et secundum carnem filius hominis, exceptus a numero hominum. Signare quid est, nisi proprium aliquid ponere? Hoc est enim signare, imponere aliquid, quod non confundatur cum cæteris... Pater ergo cum signavit... proprium quiddam illi dedit, ne cæteris comparetur hominibus. Ideo de illo dictum est: *Unxit te Deus*, etc.

pascitur, et nutritur (1154). Unde et bene ait: *quem Filius hominis dabit vobis*. Omnem enim hujus Evangelii cibum, omnes has tales, tantasque epulas Filius hominis Jesus Christus nobis apposuit et ministravit. Sed quomodo hunc cibum operari possumus? Audi Apostolum: «Non auditores legis, inquit, justi sunt apud Deum, sed factores (*Rom.* II, 13).» Faciamus igitur quod lex præcipit. Faciamus quod Evangelia jubent, si hunc talem cibum operari volumus. Hunc enim cibum Deus Pater significavit, quando in deserto manna pluit, quo per annos quadraginta populum pavit. De quo scriptum est: « Panem de cœlo dedit eis habentem omne delectamentum, et omnem saporem suavitatis (*Sap.* XVI, 20). » Ille igitur cibus hunc cibum significabat. *Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, ut operamur opera Dei? Respondit Jesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille.* Qui enim in Christum non crediderint, neque opera Dei operari, neque legem intelligere, neque cibum spiritualem et æternum suscipere poterunt. Opus igitur Dei, sermo Dei, totusque hic cibus spiritualis in fide consistit (1155). *Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus, et credamus tibi, quod operaris? Patres nostri manna manducaverunt in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis manducare.* Ac si dicant: Ostende nobis aliquod signum, per quod tibi operibusque tuis credere debeamus. Panes quidem nobis dedisti, saturati sumus. Mira sunt valde quæ vidimus. Nobis tamen hoc signum non sufficit. Simile quiddam et Moysem fecisse audivimus. Nam et ipse patribus nostris panem de cœlo dedit, quem patres nostri in deserto manducaverunt. Non tamen, sicut tu, eos in se credere præcepit. *Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen, dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim Dei est, qui descendit de cœlo, et dat vitam mundo.* Non bene, inquit, intelligitis quid illud significet, quod dicitur: « Panem de cœlo dedit eis. » Alius panis valde dissimilis, majorisque dignitatis in his verbis significatur. Moyses enim panem significativum, et non verum panem de cœlo descendentem, vobis dedit. Sed modo Pater meus dat vobis panem de cœlo ve-A rum, quem tamen ille panis significabat. Panis enim Dei, ille est qui de cœlo descendit, qui de sinu Patris exiit, et dat vitam mundo. *Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.* Optimam petitionem faciebant, si tamen intellexissent de quo pane Dominus loquebatur. *Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vitæ.* Ego sum panis, qui de cœlo descendi. Ego sum ille panis, qui dat vitam mundo. *Qui venit ad me, non esuriet; qui credit in me, non sitiet unquam. Sed dixi vobis, quia vidistis me, et non creditis.* Diximus jam superius quia venire ad Christum (1156), hoc est credere in illum. Cui unusquisque quanto fidelior est, tanto propinquior. Et iste quidem neque esuriet, neque sitit unquam; quia postquam de hoc mundo exierit, æternis in B æternum deliciis perfruetur. Hæc autem *dixi vobis*, non, ut vos putatis, me glorificando, sed *quia vidistis me*, quia in signis et miraculis cognovistis me et virtutem meam et *non* tamen *creditis in me.* Scio tamen, quia quandoque credetis, quotquot ad vitam prædestinati estis. Hoc est enim, qui ait: *Omne, quod ad mihi Pater, ad me veniet*, id est, in me credet, *et eum, qui venit ad me, non ejiciam foras.* Cur? *Quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.* Ideo, inquit, neminem ad me venientem, neminem in me credentem foras ejiciam. Ideo ipsis quoque meis inimicis, et persecutoribus parcam, quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, id est, voluntatem hominis, voluntatem illius naturæ, quam susC cepi de homine, sed voluntatem ejus, qui misit me. Hominis enim voluntas est, inimicos repellere, suasque injurias vindicare (1157). Dei autem voluntas qualis sit, audiamus. *Hæc est*, inquit, *voluntas ejus* **236** *qui misit me, Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo sed resuscitem illud in novissimo die.* Omnes igitur eos qui ad vitam prædestinati sunt, etiamsi ei inimici, et contrarii aliquando exstiterunt, salvabit tamen et resuscitabit Jesus. Isti sunt enim, quos Pater dedit mihi. Dedit autem secundum humanitatem. Confirmatio. *Hæc est enim voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo*

Ergo signare quid est? Exceptum habere, hoc est, pro participibus tuis.» Hanc sua quadam ratione et modo explicatam proponit Maldonatus,

(1154) Chrysostomus hom. 43, eleemosynam et pauperibus datum cibum interpretatur. Apposite ad contextum August. tract. 25, ipsum Dominum Jesum, in quem credere deberent. Ita et Beda. Cyrillus subinnuere ait « mysticum et spiritalem cibum, per quem corpore et animo sanctificati vivimus in ipso. »

(1155) Accedit ergo ad interpretationem Augustim superius expositam.

(1156) Aug. De prædest. SS., c. 3: « Quid est *ad me veniet* nisi: credet in me?

(1157) Augustin. contr. sermon. Arian., c. 7: « Quanquam et hoc ipsum quod dicit Jesus *Descendi de cœlo*, etc., ad illud referatur, quod homo primus Adam... faciendo voluntatem suam, non ejus a quo D factus est, universum genus humanum, propagine vitiata, culpæ et pœnæ fecit obnoxium. Unde a contrario per quem liberandi fueramus, non fecit voluntatem suam, sed ejus a quo missus est. Ita quippe hoc loco dicitur voluntas sua, ut intelligatur esse propria contra voluntatem Dei. Neque enim cum obedimus Deo, eaque obedientia dicimur ejus facere voluntatem, nolentes id facimus, sed volentes: ac per hoc si volentes id faciamus, quomodo voluntatem nostram non facimus; nisi quia illa dicitur voluntas nostra, quando Scriptura ita loquitur, quæ intelligitur esse propria contra voluntatem Dei. Hanc habuit Adam, ut in illo moreremur. Hanc non habuit Christus, ut in illo viveremus. De natura quippe humana hoc recte dici potest, in qua existit per inobedientiam voluntas propria, quæ Dei voluntati esset adversa. Cæterum quod attinet ad voluntatem Filii, una eademque voluntas est Patris et Fi-

die. Non solum enim illi qui viderunt, et crediderunt, sed et illi qui non viderunt et crediderunt, habebunt vitam æternam, sicut apostolo Thomæ Dominus ait: « Quia vidisti me, Thoma, credidisti. Beati qui non viderunt, et crediderunt (*Joan.* xx, 29). » Videre tamen pro cognoscere accipi potest. Siquidem quid est credere in eum, nisi quibusdam fidei, spei, charitatisque pedibus sic in eum tendere, eique adhærere, ut homo ulterius ab eo nec ipsa morte valeat separari? Sic enim Apostolus ad eum venerat, et in eum crediderat, qui ait: « Certus sum autem quia neque mors, neque vita poterit me separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu (*Rom.* viii, 38). » Qui enim aliter ad eum venit, qui aliter in eum credit, nihil ei vel venisse, vel credidisse proderit. Quod autem venire ad eum, et credere in eum idem significent, ex eo apparet, quod ipse aliquando dicit, *qui venit ad me*, et aliquando, *qui credit in me*, alterum pro altero ponens.

XVII. *Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis, qui de cœlo descendi. Et dicebant: Nonne hic est filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo ergo hic dicit, quia de cœlo descendi?* Impossibile enim videbatur eis, ut de cœlo descendisset, quem hominem tantum, et ex hominibus natum esse credebant. Et revera, si aliud non esset, de cœlo descendere non potuisset. *Respondit Jesus, et dixit eis: Nolite murmurare invicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Nolite, inquit, murmurare, nolite corda indurare. Scio enim, quia non potestis venire ad me, quoniam Pater non trahit vos. Nemo enim potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Trahit autem non violentia, sed amore. Secundum quam significationem dicitur: *Trahit sua quemque voluptas* (1158). Deus autem neminem trahit, nisi venire volentem, et salvari cupientem. Unde scriptum est: « Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, gladius devorabit vos (*Isa.* i, 19). » Hæc est igitur causa cur isti ad eum venire, et eum intelligere non poterant, quibus hoc Dominus loquebatur. Quoniam autem malorum resurrectio potius mortem, quam vitam afferet, ideo hic de viro justo Dominus ait: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Ille enim vere resuscitabitur, qui nihil eorum quæ ad mortem pertinent, ulterius sustinebit. Sequitur: *Est scriptum in prophetis:* (1159) *Et erunt omnes docibiles Dei.* Docibilis enim est, qui doceri potest. Tales enim sunt Ecclesiæ filii. Quibus ipse Dominus ait: « Vobis datum est nosse mysterium regni cœlorum: illis autem non est datum, ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos **237** clauserunt, ne quando videant oculis et auribus audiant, et convertantur, et sanem eos (*Matth.* xiii, 11-14). » Eos igitur trahit Pater, et illi ad Filium veniunt, qui docibiles sunt, qui ejus fidem, atque doctrinam et doceri, et instrui possunt. Unde et subditur: *Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me.* Ille enim est docibilis, qui audivit et didicit. Non enim sufficit audire. Omnes enim isti audiebant Patrem, quia in Filio et per Filium loquebatur Pater. Tamen non veniebant ad Filium, quia ea, quæ dicebantur, intelligere et discere nolebant. Sequitur: *Non quia Patrem vidit quisquam; nisi is, qui est a Deo. Hic vidit Patrem.* Non ideo, inquit, dixit: *omnis qui audivit a Patre*, quod aliquis Patrem in propria substantia vel audire, vel videre possit, nisi ille solus qui a Deo est, qui a Deo exivit, qui est Deus de Deo, lumen de lumine, Hic solus videt Patrem. Unde et alibi ait: « Nemo novit Filium, nisi Pater, et nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam (*Matth.* ix, 27). » Dixi vobis, et iterum dico, qui credit in me, habet vitam æternam. Ecce dixi vobis, si credideritis, beati eritis: si non credideritis, nulla restat excusatio. *Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt in deserto manna, et mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Murmuratis, inquit, quia dixi vobis, *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Ecce iterum dico vobis, *quia ego sum panis*, et *panis vitæ*, et quia *descendi de cœlo.* Hoc

lii. Nec potest ullo modo esse diversa, ubi est natura trinitatis immutabilis universa. Ut autem Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus non faceret propriam quæ Deo adversa est voluntatem, non erat tantum homo, sed Deus et homo: per quam mirabilem singularemque gratiam, humana in illo sine peccato ullo posset esse natura. » Gregor. l. xxxv, Mor., cap. 12: « Quid enim, si suam faceret: eos qui ad se veniunt repulisset? Quis autem nesciat quod voluntas Filii a Patris voluntate non discrepet? Sed quoniam primus homo, qui suam facere voluntatem voluit, » etc. Vide eamdem quam Aug. explicationem suggerentem.

(1158) Notissima Aug. verba ad h. l., tract 26. in Joan: « Nec timere debemus, ne... forsitan reprehendamur, et dicatur nobis: Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico: Parum est voluntate; etiam voluptate traheris... Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cœlestis. Porro si poetæ dicere licuit: *Trahit sua quemque voluptas:* non necessitas, sed voluptas: non obligatio, sed delectatio; quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur justitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est, etc.? » Beda quoque: « Quomodo trahit Pater? Docendo delectat, non necessitate cogendo; quia nemo necessitate credit, sed voluntate. » Cæterum hunc evangelicum locum tractat August. sæpius, ut lib. i De præd. SS., c. 8 lib. 1 De Grat. C. c. 12 et c. 14; lib. i, Cont. 2, epist. Pelagianor., c. 3; serm. 131, c. 1, ubi pariter. Non dixit *duxerit*, sed *traxerit*. Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? crede, et venis; ama, et traheris... nonne ovis trahitur, cum esurienti herba monstratur, » etc. Vid. A. De vocat. gent. lib. ii, c. 9. « Prosperum, » etc.

(1159) Quam egregie hic locus a doctiss. theologo Aug. Antonio Georgio illustratus sit quisquis videre

enim pane et angeli nutriuntur, et homines. Cur autem panis vitæ dicatur, ipse exponit, dum dicit : *Ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* Et ipse quidem de cœlo descendit secundum divinitatem (1160): *Patres vestri manducaverunt in deserto manna, et mortui sunt.* Melior est igitur panis iste quam manna, quoniam illi qui manducaverunt manna, mortui sunt; qui vero ex hoc pane manducaverit, non morietur. Merito enim et in Ezechiele, et in Apocalypsi aquilæ speciem beatus Joannes habere describitur, quoniam et altius volat, et solem justitiæ Christum Dominum nostrum præ cæteris Evangelistis subtilius intuetur. Nonne vides quomodo nunc a terris elevatur, et jam inter nubes volans, ipsum quoque cœlum penetrare videtur? Mortui quippe sunt et Moyses et Aaron, et cæteri sancti qui B manna manducaverunt. Sed nunquid apostoli quoque mortui non sunt, qui panem vitæ comoderunt? Quantum enim ad carnem et isti, et illi mortui sunt. Vivunt autem et isti, et illi quantum ad animam. Nulla igitur inter hos et illos differentia. Non sunt itaque Moyses, et Aaron patres illorum, quibus hæc Dominus loquebatur. Si enim illi eorum filii essent, eorum opera fecissent. Horum igitur patres illi fuerunt, quos toties murmurasse, idola coluisse, et Deum ad iracundiam provocasse Scriptura commemorat. De his igitur Dominus ait: *Patres vestri manducaverunt in deserto manna, et mortui sunt.* Patres utique vestri, quorum vos imitatores et similes estis. Sequitur :

XVIII. *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* C *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Jam nunc, ipso Domino exponente, intelligimus quid sit iste panis. Iste enim panis, caro Christi est, quæ pro mundi vita in arca crucis immolata est. Hanc autem manducat Ecclesia, ideoque non moritur; sed vivit in æternum. Panis enim et vinum, quæ in altari ponuntur, ad sacerdotis vocem cœlesti benedictione sanctificantur, et in Christi carnem et sanguinem essentialiter commutantur, ut una eademque essentia sit et ejus carnis, quæ de Virgine nata est, et ejus, quæ de pane facta est. Hoc autem tam magnum et admirabile sacramentum

A eo tempore cæpit, quo Salvator noster panem, et vinum benedicens discipulis ait : « Accipite, et comedite, hoc est corpus meum ; et, Hic est calix novi testamenti in meo sanguine (*Matth.* XXVI, 26, 27). » Nunquam enim Christi carnem ante hoc sacrificium corporaliter quisquam comedit. Nunquam, nisi hoc sacrificium fieret corporaliter, eam comederet quisquam. In hoc igitur comeditur, et comesta non minuitur ; quæ nunquam comederetur, nisi panis iste Christi benedictione in eam substantialiter mutaretur. Est enim hæc mutatio dexteræ Excelsi. Sed quis miretur Christi carnem comesam non minui, cum certum sit ex quinque panibus quinque millia hominum **238** satiatos, ipsosque panes non diminutos, sed potius multiplicatos (1161)? Si enim panum fragmenta non sunt diminuta, sed potius illis edentibus multiplicata, quid manducaverunt quinque millia homines ; unde sic saturati sunt, ut eis ad se venientibus Dominus dicat: *Quæritis me, non quia signa vidistis, sed quia manducastis de panibus, et saturati estis*? Dicis fortasse : Mira sunt hæc. Nihil enim fecit Deus, quod mirabile non sit. Quia vero hanc Christi aquilam sequi non possumus volando, sequamur eam vel credendo. Si enim hoc Judæi fecissent, non periissent. De quibus subditur.

XIX. *Litigabant ergo Judæi ad invicem dicentes : Quomodo hic potest nobis carnem suam dare ad manducandum?* Ut enim Apostolus ait: « Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt (*I Cor.* II, 14). » Putabant enim Judæi, hoc dicere Jesum, ut eum occiderent, et in frusta conciderent, sicque ejus carnem vel coctam, vel crudam comederent, ejusque sanguinem biberent. *Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (1162). *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* Quid est hoc? Multi enim manducant Christi carnem, et bibunt ejus sanguinem, qui non habent vitam æternam. Unde et Apostolus ait : « Qui enim manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat, et bibit (*I Cor.* II, 29). » Multi quoque in hoc altaris sacramento Christi carnem

potest in recenti versione, et commentario fagmenti D vetustissimi litteris Copto-Thebaicis exarati ad hoc VI caput Joan. spectantis. Ante invicte veritatem corporis et sanguinis Christi in Eucharistia eruditissimus auctor probaverat, modo gratuitum vocationis ad fidem Dei donum, ejusque gratiæ adjutorium ad salutem plenissime præsertim ex doctrina S. Augustini demonstrat. Vid. pag. 129 et seqq. Opus editum est Romæ a. 1790.

(1160) Cyrillus, lib. De rect. fid. ad Regin : « Descendisse inquit se de cœlo, missumque esse a Deo et Patre, quamvis omnia impleat ; illud, opinor, demonstrans, et constituens omnibus manifestum, quod Deus existens Verbum descenderit dispensative ad humanitatem propter nos, non dimittendo quod erat natura Deus, sed assumendo magis id quod non erat... Igitur proprium Dei Verbi, quod descendit de cœlo, per quod factus est primogenitus ex mortuis, » etc. Fulgentius, l. II, ad Trasim., c. 3 ; « Hinc quidam cum audiunt descendisse, descensionem ejus affirmare nituntur localem ; quia nesciunt Dei, sicut oportet, considerare virtutem, nec valent agnoscere, sic pro homine Deum hominem factum, ut, accepta hominis forma, maneret immutabilis divina substantia ; nec sic intelligunt temporaliter natum, ut semper fuisse teneant sempiternum. Isti sunt qui etiam considerare contemnunt, qualiter descenderit, cum perseveraret immensus, » etc.

(1161) Simili fere pacto contra incredulum Judæum Cyrillus argumentatur ad Joan. sequentia verba. *Quomodo hic potest*, etc. scribens : « Quomodo egressus es ex Ægypto? quomodo, quæso, in serpentem versa est virga Mosaica? quomodo, manus lepra infecta est, et in pristinum statum rursus rediit? » etc.

(1162) His ex verbis inferri aliqui dixerunt ma-

corporaliter non manducant, neque ejus sanguinem bibunt, qui tamen habebunt vitam æternam. Ille igitur revera Christi carnem et sanguinem manducat, et bibit, qui ita altaris sacramentis participat, ut sic Dei Filio jungatur, et uniatur, simulque cum eo unum quid efficiatur, ut jam ulterius ab eo nequeat separari. Ut enim de nobis sumamus exemplum, cibus iste temporalis et corruptibilis, quo nos utimur, sic post digestionem secundum quamdam partem sui in nostram carnem et sanguinem vertitur, ut simul cum eis substantialiter idem sit, et jam ab eis separari non possit. Quid est enim manducare, nisi inseparabiliter adhærere (1163)? Sequitur: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Ad hoc enim cibum et potum sumimus, ut vivamus, et fame et siti non pereamus. Ille igitur cibus, et potus, vere est cibus et potus, qui omnem tollit esuriem, et vitam parat æternam. *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in illo.* Ipse Dominus exponit qualiter ejus verba intelligere debeamus. Qui, inquit, manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, sicut talem cibum, et potum manducare, et bibere convenit, sic mihi conjungitur, sic mihi unitur, sic totus in me transfertur, ut in me inseparabiliter maneat, et me in se manentem habeat. Indignus igitur est Christi carnem suscipere, qui in ejus amore non perseverat. *Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me.* Quamvis, inquit, caro mea comedatur, et sanguis meus bibatur, ego tamen immortalis sum, semperque vivo, et mori non possum. Sicut enim Pater, qui misit me, semper vivit, et nunquam moritur, ita et ego semper vivo, non propter matrem, sed propter Patrem, id est propter divinitatem, quam habeo de Patre. Et qui manducat me, quoniam ego sum via, veritas, et vita, ipse quoque non morietur, sed semper vivet propter me. Quomodo enim potest mori, in quo semper est vita (1164)? Hic est, id est, talis est panis, qui de cœlo descendit. *Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt,* ita moriuntur, qui hunc panem manducant. *Qui* enim *hunc panem manducat, vivet in æternum.* Patres, inquit, vestri, quorum vos malitiam imitamini, et quibus similes

A estis, manducaverunt manna, et mortui sunt. Hunc vero panem qui digne manducat, vivet in æternum. *Hæc dixit in Synagogâ docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt: Durus est hic* **239** *sermo et quis potest eum audire?* Hoc enim præviderat Dominus, quando dicebat: *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Isti enim, ut in sequentibus legitur, abiere retrorsum, et amplius eum non sunt secuti. *Sciens autem Jesus apud semetipsum qui murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat?* Non vos, inquit, hoc scandalizet, quia non est, ut vos intelligitis. Intelligite prius, et tunc judicate. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est, qui vivificat, caro non prodest quidquam.*
B *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* Hæc, inquit, verba spiritualia sunt, quæ carnaliter intellecta generant mortem; si vero spiritualiter intelligantur, vitam parant æternam. Carnaliter enim ea intelligebant, qui Christi carnem in frusta concidendam, et sic comedendam esse, putabant. Spiritualiter vero ea intelligunt, qui panem, et vinum in Christi carnem et sanguinem divinitus commutata se comedere et bibere credunt. Quod enim in proprietate sui, caro, et sanguis visibiliter oculis non apparet, et gustu non sentitur, solus horror hoc facit. Quis enim ea videret, quis suscipere non horreret? Ait ergo: *Si videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius,* tunc, subauditur, intelligitis quia hæc *verba, quæ ego locutus sum*
C *vobis, spiritus et vita sunt.* Spiritus enim, id est, spiritualis intellectus est, qui vivificat; caro autem, id est, carnalis intellectus in hujusmodi verbis nihil prodest. Sic enim se habet ordo. Si ergo videritis, inquit, Filium hominis vivum, et integrum ascendentem, ubi secundum divinitatem prius erat, tunc hæc verba spiritualia esse scietis. Non enim integer illuc ascendisset, si, secundum istorum intelligentiam, in frusta concisus, penitusque devoratus fuisset (1165). Sequitur: *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo.* Cur propterea? Quia videtis me, quia auditis me, et tamen non

D

nifestum præceptum ministrandi SS. Eucharistiam parvulis nuper baptizatis, quos invicte refutat idem clariss. Georgius in supracit. Comment., p. 151 et seqq.

(1163) Præclare in hanc sententiam S. Cyrillus ad hæc ipsa verba, p. 363. « Qui manducat ergo sanctam carnem, habet vitam æternam: habet enim caro in seipsa Verbum, quod vita est secundum naturam; atque ideo addit dixisse: *Ego resuscitabo,* non meum corpus resuscitabit; nimirum non quasi alter existens a sua carne, ac non plane alter secundum naturam... Quemadmodum enim si quis ceram ceræ conjunxerint, utique alteram in altera esse videbit; eodem quoque opinor modo qui Salvatoris nostri carnem suscipit, et bibit ejus pretiosum sanguinem, ut ipse ait, unum quiddam cum eo reperitur: commistus quodammodo, et immistus ei per illam participationem, ita ut in Christo quidem ipse reperiatur, et vicissim Christus in ipso. » Et postquam subjecit simile aliud de fermento evangelicæ mulieris, iterum scribit: « Sic minima eulogia totum nostrum corpus in se miscet propriaque replet efficacia; atque ita Christus in nobis existit, et nos vicissim in ipso. »

(1164) Ita plane idem Cyrill. pag. 363. Fieri enim prorsus nequit, ut qui secundum naturam vita est corruptionem non superet ac vincat mortem. » Et rursus. « Incredibile enim est, imo vero impossibile, ut vita eos, in quibus fuerit, non vivificet. »

(1165) Ita prorsus August. serm. 131. « Cogitantibus, nec sonantibus voce respondit, ut se auditos esse cognoscerent, et talia cogitare desinerent. Quid sibi vult? Hoc vos scandalizat? Putatis quia de hoc corpore quod videtis, partes facturus sum, et mem-

creditis in me. Crederetis enim, si datum esset vobis a Patre meo. Stabat in medio eorum Jesus, videbat omnes, cognoscebat omnes, sciebat qui ad vitam et qui ad mortem prædestinati erant. Multos vocabat, sed paucos eligebat. *Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim : Nunquid et vos vultis abire ? Respondit ergo ei Simon Petrus : Domine, a quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei vivi.* Ad quem, inquit, ibimus, si te relinquimus? Tu enim solus es, et nemo alius, per quem mundus salvari possit. Verba vitæ æternæ habes, quibus qui non crediderit, in æternum peribit. Nos autem credimus, et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei. *Respondit eis Jesus : Nonne ego vos duodecim elegi? Et unus ex vobis diabolus est. Dicebat autem de Juda Simonis Scariothis. Hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.* Elegerat enim Dominus Judam non ad felicitatem, sed ad apostolatum (1166). Et ipse quidem diabolus erat ; non tamen natura , sed imitatione. Nam ipse quoque diabolus, non natura, sed vitio (1167) diabolus est; diabolus enim *defluens* (1168) interpretatur. Quod nomen bene Judæ traditori convenit, qui ex tanta sublimitate in tantum præcipitium defluens ruit.

240 XX. [CAP. VII.] *Post hæc ambulabat Jesus in Galilæa; non enim volebat in Judæa ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.* Hoc enim faciebat Jesus, non quod mortem, vel Judæos timeret, sed ut fidelibus suis exemplum præberet. Unde et alibi ait : « Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (*Matth.* x, 23). » *Erat autem in proximo dies festus Judæorum Scenopegia.* Scenopegia namque festivitas erat tabernaculorum (1169). Et habitabant filii Israel in umbraculis septem diebus. Sed, sicut Apostolus ait : « Omnia hæc in figura contingebant illis (*I Cor.* x, 11). » Illa enim festivitas hanc nostram festivitatem significabat (1170), in qua viri sancti a Christi resurrectione usque ad sæculi consummationem a servilli et iniquo opere quiescentes, in bono opere perseverant. Bene autem fiebat diebus septem, per quos ex tunc omnes dies isti significantur : siquidem non sunt dies nisi septem. Sed cur in umbraculis habitabant, nisi quia umbracula cito deficiunt, utpote non habentia fundamentum, parvoque tempore in eis habitatur ? Unde et Apostolus ait : « Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (*Heb.* XIII, 14). » Et Psalmista : « Quoniam incola ego sum apud te in terra, et peregrinus, sicut omnes patres mei (*Psal.* XXXVIII, 13). » — *Dixerunt autem ad eum fratres ejus : Transi hinc, et vade in Judæam, ut discipuli tui videant opera tua, quæ facis. Nemo quippe in occulto aliquid facit, et quæri ipse in palam esse.* Qui sint autem isti fratres, sæpe jam diximus, isti enim sunt, qui ejus propinqui erant secundum carnem, consanguinei videlicet virginis Mariæ (1171). Mos etenim est sanctarum Scripturarum quoslibet valde propinquos, fratres vocare. Carnales igitur frates carnale consilium dabant, quo Salvator noster mundi gloriam acquireret, et suum nomen longius dilataret. Ideoque non in occulto, sed palam et in conventu multorum, miracula Christum Dominum facere admonebant. Ostendunt autem, plures discipulos in Judæa eum habuisse, qualis Nicodemus fuit, et multi alii,

bra mea concisurus, et vobis daturus? Quid si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? certe qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. »

(1166) Quæstionem movet Aug. qu. 117 in Genes. propter verbum *elegi :* « Non enim, ait facile invenitur electorum nomen in malo. Quod si putaverimus et illud (Judam) electum, ut per ejus traditionem Domini passio compleretur, id est malitiam ejus ad aliquid electam, bene utente Deo etiam malis; illud attendamus ubi ait : *Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegi*, ubi declarat, ad electionem non pertinere nisi bonos. Ac per hoc illud quod dictum est. *Ego vos duodecim elegi* per synedochen dictum est, ut nomine majoris meliorisque partis, etiam illud complecteretur quod ad ipsum nomen non pertinet. » Eamdem quæstionem proponit tract. 27, et duas adhibet responsiones ; primam (quam l. all. rejecit) de electione ad aliquid, quo bene utatur Deus. Ego undecim elegi diceret. An eligitur et zabulus, et in electis est zabulus ? Electi in laude solent dici. An electus est iste de quo nolente et nesciente magnum aliquid boni fieret ? » Secundo respondet. « Potest et sic intelligi quod ait *duodecim elegi*, quia sacratus est numerus. Non enim quia periit inde unus, ideo illius numeri honos demptus est : nam in locum pereuntis alius subrogatus est : mansit numerus consecratus, numerus duodenarius. » Hoc tamen scrupulo Aug. exemptus erat scribens lib. De corrept. et grat. c. 7 : « Cum audimus *Nonne ego vos duodecim elegi*, etc., illos debemus intelligere electos per misericordiam, illum per judicium. Illos ergo elegit ad obtinendum regnum suum ; illum ad effundendum sanguinem suum. » Commodissime omnino A. nominat Judæ electionem ad apostolatum : imo Jansenius Concord. cap. 59, Maldonatus, etc., agi hic de electione ad apostolatum omnium illorum duodecim putant: atque ita solvunt quod Aug. objecerat ex verbis *Non de omnibus vobis dico*, etc. : quod ibi sermo fit de electione simpliciter, quo aliqui dicuntur absolute electi, alii vero reprobi.

(1167) Epiphanius hær. 38 : « Diabolus est non natura, sed mente. »

(1168) Diabolus, dictio Græca διάβολος exponitur calumniatur, accusator, a διαβάλλω, trajicio, id est culpam in alterum. A. sive is quem sequitur, διαβάλλω pro ἀποβάλλω sumpsisse videtur.

(1169) August. tract. 28 ad h. l. : « Quid sit scenopegia. Scripturas qui legerunt, noverunt, » etc. et Hieron. ad cap. XII Osee. V. etiam Levit., cap. XXIII.

(1170) Theophylactus ad h. l. : « Festum Scenopegiæ, quod celebrabant in gratiarum actionem, propter convectas fruges mense Septembris (tunc enim gratias agebant Domino, convectis omnibus frugibus ; ideoque tabernacula fiebant, et quasi sub dio agentas lætabantur)... significat, resurrectionem, quando omnes quidem fructus nostrorum operum consummantur, tabernaculaque nostra, per mortem destructa, iterum construuntur. »

(1171) Beda ad h. l. : « Fratres Domini usitatissimo S. Scripturæ more consanguinei S. Mariæ semper Virginis dicebantur. » Ex Augustin. ad h. l.

qui ejus opera videre cupiebant, in eo, quod dicunt, A *ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo.* Hoc autem tale est, ac si dicerent: Aut cessa a miraculis, aut, si ea facis, ita fac ut mundo per miracula manifesteris. *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* Quamvis enim credebant eum esse prophetam, nondum tamen Dei Eilium eum esse credebant (1172). *Dicit ergo eis Jesus : Tempus meum nondum advenit ; tempus autem vestrum semper est paratum.* Dicitis, inquit, mihi, ut me mundo manifestem. Dicitis ut laudem et gloriam quæram. Sed tempus gloriæ meæ nondum advenit. Veniet autem in judicio, quando mihi « curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua (*Isa.* XLV, 24). » *Tempus autem vestrum semper est paratum,* quo et mundi B laude, hominumque favore, et vana gloria decipiamini (1173). *Non potest mundus odisse vos. Me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera ejus mala sunt.* Quid est enim, quod ait: *Non potest mundus odisse vos,* cum ipsos mundi amatores, qui per ipsos significantur, tam multa per odium inter se bella, lites et contentiones habere videamus? Quod igitur ait: *Non potest mundus odisse vos,* tale est, ac si diceret : Non potest mundus odisse mores vestros, opera vestra, et malitiam vestram. Si enim odisset, non fecisset, ac per hoc de hoc mundo mundus non esset. Me autem odit, *quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opéra ejus mala sunt.* Hæc est enim maxima, et principalis causa cur omnes iniqui et ipsum Christum, et membra C Christi odio habent. Hinc est, quod tyranni, sacrilegi, adulteri, et perjuri, omnesque facinorosi in Ecclesiam insurgunt. *Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego enim non ascendo ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.* Vos, inquit, qui hominum laudem quæritis, qui populi favorem concupiscitis, qui mundi gloriam desideratis, vos ascendite ad diem festum **241** hunc, ubi non misericordia, non Dei gratia, non peccatorum remissio, sed laus sola, et inanis gloria quæritur. Ego enim, qui talibus non delector, qui hujusmodi gloriam non appeto, non ascendo ad diem festum istum. Cur? *Quia tempus meum nondum impletum est.* Prius enim plenitudo gentium intrabit, prius omnis Israel salvus fiet, prius ad judicium veniam quam hujus tantæ gloriæ tempus adveniat. *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres, tunc et ipse ascendit ad diem festum.* Ascendit utique ad diem festum, sed non ad illum, ad quem fratres ejus ascenderunt. Alioquin verum non esset, quod ipse ait: *Ego non ascendo ad diem festum istum* (1174). Dies festus Domini non exterius, sed interius ; non in facie, sed in mente agitur. De quo Psalmista: « Quia cogitatio, inquit, hominis confitebitur tibi, et reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi (*Ps.* LXXV, 11). » Sic igitur age diem festum, si ad tuam festivitatem vis venire. Noli hoc agere in manifesto, neque ut ab hominibus videaris. Qui enim hoc agunt, receperunt mercedem suam. Nonne audis quia ipse Dominus non *in manifesto, sed quasi in occulto* venit ad diem festum? Venit enim Dominus in occulto ad diem festum, quia quamvis toto illa festivitas in ejus honore, et gloria agebatur, ipse tamen a paucis, vel a nullis ibi intelligebatur. Erat igitur in die festo, sed occultus. Miseri Judæi, in quorum festivitatibus semper Christus manet occultus. Hoc enim significabat Isaac, qui Jacob filium suum benedicebat, et eum non cognoscebat. *Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant : Ubi est ille?* Usque hodie namque in omni Sabbato, et in omni sua festivitate legunt Judæi, et quærunt Jesum. Non tamen iuveniunt, quia non bene quærunt. Quærunt enim cum invidia et murmuratione. Unde et subditur: *Et murmur multum erat de eo in turbà. Quidam enim dicebant quia bonus est. Alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas.* Quid igitur mirum, si de viris sanctis et religiosis iniqui homines aliquando male loquuntur, cum de ipso Dei Filio talia loquerentur? *Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Judæorum.* Iidem igitur ipsi, qui bonum eum esse dicebant, palam hoc dicere non audebant, quia magis homines quam Deum timebant.

XXI. *Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum, et docebat. Et mirabantur Judæi dicen-*

(1172) Cyrillus ad h. l. pag. 397 : « Cum nondum in sancta carne inhabitare Deum Verbum agnoscerent qui crediti sunt fratres Salvatoris... anguste adhuc de eo sentiunt... quippe qui nihil amplius quam reliqui cernebant, et vulgari opinione de ipso delusi suspicabantur, et revera ipsum natum ex patre Joseph existimabant. »

(1173) Ita etiam explicat hunc locum Aug. tract. 28 in Joan. Aliter explicat Chrysost. hom. 48, n. 2. « *Tempus meum nondum advenit,* id est crucis et mortis. Cur me ante tempus occidere properatis? *Tempus autem vestrum semper paratum est :* hoc est: Vos Judæi, etsi semper cum illis versemini, nunquam occident, utpote eadem sentientes ; me vero statim occidere tentabunt. Itaque vobis semper licet cum illis esse sine periculo : mihi vero tunc tempus erit, cum crucifigi et mori oportebit. Nam quod hoc intelligat, ex sequentibus liquet. *Non potest mundus odisse vos,* » etc.

D (1174) Aliut sensit, et totum hunc locum aliter explicavit Chrysost. hom. 48 in Joan., n. 2 : « Cur ergo ascendit, cum dixisset : *Non ascendam?* Non dixit simpliciter : Non ascendam ; sed addit, *nunc,* id est vobiscum, *quia tempus meum nondum impletum est.* » Propius ad. A. Aug. tract. 20 : « Priores fratres ascenderunt, et non tunc ascendit ille, quando illi putabant, et volebant ; ut etiam hoc impleretur, quod ait, *non ad hunc,* id est ad quem vos vultis, primum et secundum diem. Ascendit autem postea, ut Evangelium loquitur, mediato die festo ; id est cum jam illius diei festi tot dies præteriissent, quot remansissent. Ipsam enim festivitatem, quantum intelligendum est, diebus pluribus celebrabant. » Augustinum more suo describit Beda. Vide iterum eruditiss. Georgium pag. 170, etc., qui diversas hujus loci lectiones affert, et Joan. Chrysost. aliosque PP ab heterodoxis criticis vindicat.

tes: Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit? Diximus superius (1175) hanc festivitatem septem diebus celebrari. Quod igitur ait: Jam *die festo mediante*, tale est ac si diceret: Cum adhuc media pars dierum superesset de tota festivitate, ascendit Jesus in templum, et docebat. Mirabantur autem Judæi eum audientes, quoniam mira loquendi suavitate de lege et prophetis eum scholastice disputare audiebant, quem nunquam in scholis litteras didicisse cognoverant. Quia enim solum hominem videbant, nihil nisi hominem eum esse credebant. Sed latebat divinitas omnis hujus doctrinæ informatrix, atque magistra. Unde et ipse Dominus subinferens ait: *Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me.* Sed si sua erat, quomodo sua non erat? Et si sua non erat, quomodo sua erat? Ipse enim utrumque dicit, et suam, et non suam. Sed sua erat, quia divinitatis erat: et sua non erat, quia humanitatis non erat. Sic igitur et sua erat, et sua non erat (1176). Similiter enim et illud intelligitur, quod superius ait, quia « descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me (*Joan* VI, 38). » Et quidem unum sunt et Pater et Filius. Hoc enim ipse ait: « Ego, et Pater unum sumus (*Joan.* X, 29). » Una igitur voluntas utriusque. Si igitur facit voluntatem Patris, facit et voluntatem suam: facit igitur voluntatem suam, et non facit voluntatem suam. Facit enim voluntatem suam secundum divinitatem; sed non facit voluntatem suam secundum naturam humanitatis. Dicebat igitur Dominus Judæis admirantibus in doctrina ejus: *Mea doctrina non est mea:* mea doctrina non est hominis; mea doctrina non est humanæ sapientiæ. Neque ego ab homine didici eam. Nolite **242** minari. Divinitatis est. Intus est magister, qui me talia docuit. De quo suo magistro per Isaiam sic ait: « Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum (*Is.* I, 4). » Idem igitur ipse et magister, et discipulus est. Magister secundum divinitatem; discipulus secundum humanitatem. Planum est itaque, quod ait: *Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me.* Tale quid etiam discipulis ait: « Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur

A in vobis. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet ex doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar (*Matth.* X, 20). » Soli igitur illi hanc doctrinam intelligere, et cognoscere possunt, qui Patris voluntatem faciunt. Est autem voluntas Patris, ut credamus in eum quem ipse misit. Nisi enim crediderimus, non intelligemus. Unde et Isaias ait: « Nisi credideritis, non intelligetis (*Isa.* VII, 9). » Fides igitur nobis est necessaria, ut ad hanc doctrinam pervenire valeamus (1177). Sed quid est, quod ait: *Utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar*, nisi, utrum secundum divinitatem, an secundum humanitatem loquar? Loquitur enim Dominus a seipso, sed secundum alteram partem sui ipsius. *Qui a seipso loquitur, gloriam propriam quærit. Qui* B *autem quærit gloriam ejus, qui misit illum, hic verax est, et injustitia in illo non est.* Non generaliter de omnibus, sed specialiter de seipso, et de Antichristo hoc dicit Jesus (1178). Ille enim non a Spiritu sancto loquetur, sed a semetipso. Ille non Dei, sed suam gloriam quæret, qui « supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, se exaltabit, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se, tanquam sit Deus (*II Thess.* II, 4). » E contrario Christus Jesus, qui verax est, imo qui veritas est, et in quo injustitia est nulla, ubique Patris, qui misit illum et non suam gloriam quærit. Unde ipse ait: « Zelus domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me (Psal. LXVIII, 10). » *Nonne Moyses dedit vobis legem, et nemo ex vobis* C *facit legem?* Hoc autem cur dixerit, subjungens ostendit: *Quid me quæritis interficere?* Si enim legem fecissent, si legis mandata custodissent, nunquam innocentem et justum interficere quæsissent. (1179) *Respondit turba, et dixit: Dæmonium habes Quis te quærit interficere?* Sic enim respondit turba, sicut sordida et turbata, sicut turbulenta et turbida. *Respondit Jesus, et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini.* Non eorum responsione movetur, non conviciis convicia reddit. *Unum*, inquit, *opus feci, et omnes miramini.* Miramini quidem, non quia magnum aliquid feci, talis enim admiratio bona esset; sed quia in Sabbato feci. Cur ergo et vobis ipsis non indignamini, qui in Sabbato circumciditis homi-

(1175) Vid. Comment. in cap. XXIII Levit, pag. 166, tom. I edit. Rom. S. Brunonis, et Comment. in Lucam num. XVII, pag. 170.

(1176) Ita ferme proponit hanc quæstionem et solvit Augustin. tract. 29 in Joan., et lib. I. de Trinit. cap. 3, n. 12: « Quid illic dicemus, ubi ait: *Mea doctrina non est mea*? quomodo mea, quomodo non mea? Non enim dixit: Ista doctrina non est mea, sed: *Mea doctrina non est mea.* Quam dixit suam, eamdem dixit non suam. Quomodo istud verum est, nisi secundum aliud suam dixerit, secundum aliud non suam? Secundum formam Dei, suam; secundum formam servi, non suam » Vid. et lib. II, c. 2, Ambros. lib. II de Fid., c. 4.

(1177) Aug. tract. 29 in Joan.: « Quis nesciat hoc esse facere voluntatem Dei, operari opus ejus, id est, quod illi placet? Ipse autem Dominus aperte alio loco dicit: « Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit. » Hæc in te sit, et intelliges de

D doctrina Dei. » Egregie et maxime juxta litteralem sensum Chrysost. hom 49, n. 1, ita explicat: « Nequitiam, iram, invidiam ejicite, necnon odium quod contra me sine causa suscepistis. et nihil impediet quin cognoscatis verba mea vere Dei esse. Nunc hæc vos tenebris offundunt, et rectum apud vos judicium pervertunt; si hæc eliminetis, non illud patiemini. Sed non ita locutus est, ne nimis illis perstringeret.»

(1178) Hoc pariter de Antichristo explicat Beda.

(1179) Quomodo hæc respondeant et nectantur superioribus, explicat fuse Chrysost. hom. 49. n. II. Beda, ut A. noster, ex eo, ut puto: « Ideo enim quæritis interficere, quia nemo ex vobis facit legem. Nam si legem fecissetis, in ipsis litteris Christum agnosceretis, et præsentem non occideretis. » Arbitror locum hic habere superiorem explanationem Chrysostomi: Si legem faceretis, essetis ab odio et invidia liberi, quæ vos impediunt quominus Christum agnoscatis.

nem? *Si curcumcisionem accipit homo in Sablato, ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem*, videlicet ut vos ab infirmitate sanaret. *Non quia ex Moyse est circumcisio, sed ex Patribus.* Prius enim quam de circumcisione aliquid diceret Moyses, circumcisi sunt Abraham, Isaac et Jacob, et multi alii. Omni ergo die fieri licet quidquid ad salutem pertinet. *Et idcirco in Sabbato circumciditis hominem.* Injustum est igitur ut mihi indignemini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato. Si enim mihi non licet, non vobis licet. Licet autem. Si enim non licuisset, Moyses non dixisset. Præcepit enim Moyses ut octavo die circumcidatur infantulus, sive ipsum Sabbatum, sive alius quilibet dies occurrat. *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate;* aut simul mecum Moysem reprehendite, aut me quoque simul cum Moyse justificate. Ambo enim idem facimus. Ambo in Sabbato salutem operamur. Sed illum non reprehenditis, quia timetis. Hoc etenim est secundum faciem judicare (1180). *Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis : Nonne hic est, quem quærunt interficere? Ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Nunquid vere cognoverunt* **243** *principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus unde sit. Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit.* Hoc autem tale est, ac si dicerent : Decepti sunt principes nostri, si Christum hunc esse putant, cujus nos et nativitatis locum et parentes cognovimus. Quod enim dicunt : *Christus autem cum venerit, nemo scit, unde sit*, ex eo loco hoc testimonium sumpsisse videntur, ubi dicitur : « Generationem ejus quis enarabit? (*Isa.* LIII, 8). » Sciebant tamen Judæi, in Bethlehem Juda Christum Dominum nasciturum esse, secundum illud : « Et tu, Bethlehem, terra Juda, non eris minima in principibus Juda ; ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israel (*Matth.* II, 6). » *Clamabat ergo docens in templo Jesus, dicens : Et me scitis, et unde sim scitis : et a me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.* Quid autem his verbis aliquid significatur. nisi quia et me scitis, et me nescitis? Cum enim unum sit et Pater, et Filius ; qui Patrem nescit, et Filium nescit. Sciebant igitur eum, quia hominem eum esse credebant : et nesciebant eum, quia Deum esse ignorabant (1181). Sciebant quoque eum esse de Nazareth, sed non sciebant eum esse de Patre. Dicat igitur : *Et me scitis, et unde sim scitis, et a meipso non veni,* sicut ille, de quo supra dixit : « Alius veniet in nomine suo, et illum accipietis. Sed est verus, qui misit me (*Joan.* V, 43), » Pater verus, igitur et ego. « Ego enim, et Pater unum sumus (*Joan.* X, 29). » *Quem vos nescitis. Ego scio eum.* Et si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis, mendax. *Ego* enim *eum scio, quia ab ipso sum, et ipse me misit.* Ab ipso enim est, quia Deus de Deo, lumen de lumine, ejusdem cum Patre substantiæ est. Pater enim de nullo ; Filius ex Patre ; Spiritus sanctus ab utroque procodit. Quid est autem quod ait : *qui misit me,* nisi qui me hominem fieri, et carnem suscipere voluit? Hæc autem operatio, totius Trinitatis, et non Patris solummodo est. Notandum igitur quomodo ubique Patrem honorat, atque glorificat. *Quærebant ergo eum apprehendere, et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus :* illa videlicet. qua tradendus, comprehendendus erat, et crucifigendus. Hæc autem hora, nisi eo volente, venire non poterat. Potestatem enim habebat, sicut ipse ait, ponendi animam suam, et iterum sumendi eam (*Joan.* X, 18). *De turba autem multi crediderunt in eum.* Hoc enim est quod ipse alibi ait : « Confiteor tibi, Domine, Pater cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis (*Matth.* XI, 25). » *Et dicebant : Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?* Optimum argumentum, et huic assertioni valde idoneum. Sic enim et ipse Dominus ait : « Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, ipsa testimonium perhibent de me (*Joan.* V, 36).

XXII. *Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo, et miserunt principes, et Pharisæi ministros, ut apprehenderent eum, Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me.* In vanum, inquit, laboratis et vos, et principes vestri. Ad hoc missi estis, et ad hoc venistis, ut me apprehendatis. Hoc autem non in vestra, sed in mea est potestate (1182). *Adhuc modicum tempus vobiscum sum.* Exspectate dum tempus adveniat, ut suo ordine omnia com leantur.

(1180) Ita ferme Chrysostomus : « Quid est secundum faciem? Ne, quia Moyses in majore apud vos existimatione, a personarum dignitate calculum feratis, sed a rerum natura. Illud namque est juste judicare. « Nec aliter Aug. qui hic et de agon. Christ. legit » Nolite judicare personaliter : » Lucifer. Calarit. l. II, pro Ath. « Nolite judicare secundum personam : » Græc. κατόψιν, qui etiam subdit, quod Beda exscripsit : « Hoc vitium, fratres, quod Dominus notavit hoc loco, evadere in hoc sæculo. magni laboris est: non personaliter judicare, sed rectum judicium judicare. » Vid. S. Bernardum serm. 5. in Quadrag., et epist. 247.

(1181) Ex August. et Beda mutuatus hæc videtur A. Aug. tract. 31 : « Hæc opinio apud Judæos unde nata fuerit, quod Christus cum venerit, nemo scit, unde sit (non enim inaniter nata est), si consideremus Scripturas, invenimus, fratres, quomodo sanctæ Scripturæ dixerunt de Christo, quoniam Nazaræus vocabitur. Ergo prædixerunt unde sit. Rursus si locum nativitatis ejus quæramus, tanquam inde sit, ubi natus est; nec hoc latebat Judæos, propter Scripturas, quæ ista prædixerant, etc. Unde nata est ista opinio apud Judæos, quam modo audivimus... nisi quia utrumque prædicaverant, et prænuntiaverant Scripturæ? Secundum hominem prædixerant Scripturæ unde esset : secundum Deum latebat impios, et quærebat pios... quia hanc illis opinionem generaverat, quod per Isaiam dictum est : « Generationem autem ejus quis enarrabit? » Ita ferme et Cyrillus, pagr. 446.

(1182) Aug, tract. 31, et Beda ad h. l. *Nondum venerat hora ejus* ; hoc est, quia nolebat. Ita et Cyrillus, pag. 451.

tur. Cito vos relinquam : non diutius vobiscum morabor. Prope est ut ad eum revertar, qui misit me. *Quæretis me, et non invenietis, et ubi sum ego, vos non potestis venire.* Quærebant enim Judæi Jesum, et male quærebant, et quia male quærebant, non inveniebant. Quærunt enim adhuc, et non inveniunt. Scripturas legunt, et non intelligunt. Ibi quærunt Jesum, sed quia carnaliter quærunt, non inveniunt. Vis invenire Jesum ? Vade ad templum, vade ad Ecclesiam ; ibi sedet in medio doctorum, in conventu episcoporum et presbyterorum. Sed quid est, quod ait : *Ubi ego sum, vos non potestis venire* ? Ubi enim tunc erat Jesus ? Nonne inter eos ? Quomodo ego venire non poterant, ubi ipse erat ? Erat enim in cœlis Jesus secundum divinitatem (1183), quo utique venire non possunt, quicunque in eum credere nolunt. *Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos : Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum ? Nunquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes? Quis est* **244** *hic sermo, quem dixit : Quæretis me, et non invenietis, et ubi ego sum, vos non potestis venire* ? Non possunt Judæi verba Christi intelligere, quia « animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt (*I Cor.* II, 14). » Putant eum ad gentilem populum corporaliter pergere velle, quasi illuc eum sequi non potuissent, si illuc ire Dominus voluisset. *In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat dicens : Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Invitat eos Dominus ad bibendum, quia fons est. De quo psalmista ad Dominum : « Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (*Psal.* XXXV, 10). » Invitat utique, sed sitientes, et bibere et credere cupientes. Quod autem ait : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ,* evangelista exposuit dicens : *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Viva igitur aqua, Spiritus sanctus. Hac enim aqua et lavamur et vivificamur. Proxima sibi sunt Spiritus et aqua. Unde et « Spiritus Dei ferebatur super aquas (*Gen.* I, 2). » Hoc est etiam, quod dicitur : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum (*Joan.* III, 5). » Merito igitur Spiritus sanctus aqua vocatur, et non qualiscunque, sed viva aqua (1184). Hac autem aqua plenus est, qui in Christum credit. Hac apostoli abundabant. Hujus flumina de eorum ventre fluebant. Vide modo, quam magnum flumen de istius, qui hic loquitur, pectore fluit. Cujus « fluminis impetus lætificat civitatem Dei (*Psal.* XLV, 5). » Omnia igitur flumina, omnia sanctarum Scripturarum volumina ex hac aqua fluunt. Sed cur dixit, *quem accepturi erant,* et non dixit, *quem acceperant credentes in eum* ? Vis audire cur ? *Quoniam nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus.* Post Christi namque glorificationem et ascensionem visibiliter in linguis ignis Spiritus sanctus apostolis datus est. Quod nunquam antea factum est. Unde et Salvator noster eisdem suis discipulis dicebat : « Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos (1185) (*Joan.* VII, 7). » Oportebat igitur prius glorificari Jesum, ut Spiritus sanctus daretur credentibus. *Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones ejus, dicebant. : Hic est vere propheta. Alii dicebant : Hic est Christus* Et illi, et illi bene dicebant. Sed melius illi, qui dicebant eum esse Christum ; et ideo melius quia plusquam prophetam cum esse credebant. *Quidam autem dicebant : Nunquid a Galilæa Christus venit? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?* Vides ergo quam necessarium fuit ut Christus nasceretur in Bethlehem. Puto enim istos ignorasse Salvatorem nostrum in Bethlehem natum fuisse (1186). *Dissensio igitur facta est in turba propter eum.* Hoc est enim quod Dominus ait : « Nolite putare, quia veni pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium (*Matth.* X, 34). » *Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum ; sed nemo misit super illum manus.* Volebant illi apprehendere cum, sed ille nolebat, et quia nolebat, nemo misit super illum manus. « Oblatus est, igitur, quia ipse voluit (*Isa.* LIII, 7). » Unde ipse quoque ait : « Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono eam, et iterum sumo eam (*Joan.* X, 46). » *Venerunt ergo ministri ad pontifices, et Pharisæos, et dixerunt eis. Cur non adduxistis eum ? Responderunt ministri : Nunquam sic locutus est homo,*

(1183) Augustin. ib. : « Erat Christus secundum visibilem carnem in terra, secundum invisibilem majestatem in cœlo et in terra : ideo ait : Ubi ego sum, vos non potestis venire : nec dixit : Non poteritis. »

(1184) Hieron. ad c. XIV Zachariæ aquam interpretatus doctrinam, eorum opinionem refert, qui hoc explicant de baptismo. Hanc interpretationem rejicit Aug. lib. II contr. Crescon. c. 13, quod istiusmodi aquam « et boni et mali habere possunt, quamvis sine illa boni salvi fieri non possunt : quæ quamvis Ecclesiæ sit, tamen etiam foras profluit. » Quare c. 14, interpretationem eam assignat, quam A. noster secutus est : « Non ergo hanc aquam, sed aquæ nomine, invisibile Dei donum, sanctum Spiritum commendabat, dicens : *Si quis sitit, veniat et bibat :* sicut evidenter Evangelista testatur, adjungens : *Hoc autem dicebat de Spiritu,* » etc. Chrysost. hom. 51, n. 1 : « Vivam vocat eam, quæ semper operatur. Spiritus enim gratia cum in animam ingressa et stabilita fuerit, plusquam fons quivis scaturit, neque cessat, vel evacuatur, neque desinit. » Cur aquæ nomine utatur hoc loco Christus, quærit et explicat Cyrillus, pag. 468.

(1185) Ita solverat hanc quæstionem Aug. tract. 52 in Joan. : « Non enim sine Spiritu S. futura prænuntiaverunt prophetæ, etc. Sed *Spiritus nondum erat datus,* id est illa abundantia gratiæ spiritalis, qua congregati linguis omnium loquerentur ; ac si in linguis omnium gentium futura prænuntiaretur Ecclesia. » Eadem fusius lib. IV de Trin., c. 20, et qu. 62 lib. LXXXIII, QQ.

(1186) Cyrill. p. 477 : « Errabat Judæorum sine ductore opinio propter solam Narareth in Galilæa sitam, ubi Christus educatus perhibebatur... Minime gnari eum gentium esse in Bethlehem Judææ ex S. Virgine, quæ erat ex semine David. »

sicut hic homo. Ac si dicerent : Utinam et vos præsentes fuissetis ! Utinam et vos ejus verba audivissetis ! Nunquam fortasse ulterius adversus eum aliquid ageretis. Nunquam enim sic locutus est homo, sicut hic homo, qui magis videtur esse, quam homo. Ipse enim est Deus et homo. *Responderunt ergo eis Pharisæi : Nunquid et vos seducti estis* ? Seducti utique, sed bene. Bene enim seducuntur, qui de malo ad bonum ducuntur. *At illi : Nunquid aliquis ex principibus credidit in eum, aut ex Pharisæis ? Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt.* Non enim isti maledicti sunt, sed vos potius maledicti estis, qui **245** in eum credere noluistis, per quem a legis maledictione solvi debuistis (1187). Excæcantur igitur sapientes : illuminantur insipientes, sicut ipse Dominus ait (*Joan.* IX, 39) : « In judicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant. » *Dicit Nicodemus ad eos, ille, qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis : Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi audierit ab ipso prius, et cognoverit quid faciat ?* Nemo enim secundum legem damnatur, nisi a seipso confessus, vel ab aliis convictus (1188). Responderunt, et dixerunt ei : *Nunquid et tu Galilæus es ? Scrutare, et vide, quia propheta a Galilæa non surgit.* Hoc igitur de Christo intelligunt, quem in Bethlehem, et non alibi, prophetæ prædixerunt nasciturum. *Et reversi sunt unusquisque in domum suam,* valde dolentes, quia facere non potuerunt voluntatem suam.

XXIII. *Jesus autem perrexit in montem Oliveti, et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos.* Quod enim Jesus in montem Oliveti ire, et orare, et pernoctare solebat, sanctam Ecclesiam, olivarum arboribus consitam se diligere, semperque inhabitare significabat. De his enim olivis ille erat, qui dicebat : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, sperabo in misericordia Dei mei in æternum, et in sæculum sæculi (*Psal.* LI, 10). » Tales olivæ sunt, quicunque pacem et misericordiam diligunt (1189). Sed cum iterum Jesus veniret in templum, et sedens doceret populum, ecce inimici ejus A Scribæ, et Pharisæi, qui semper ei insidiantes iniquo odio eum persequebantur, (1190) *adducunt mulierem quamdam in adulterio deprehensam, et statuunt eam in medio, et dicunt ei : Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem mandavit Moyses hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis ?* Sciebant enim eum misericordem et pium esse. Unde potius eum ad misericordiam, et pietatem, quam ad legis verba attendere sperabant. Quod si fecisset, illico eum de legis transgressione accusare volebant (1191). Unde et subditur : *Hæc autem dicebant tentantes, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum digito scribebat in terra. Cum autem perseverarent interrogantes eum, erexit se, et dixit eis : Qui sine peccato est ve-* B *strum primus in illam lapidem mittat.* Quod enim Jesus digito scribebat in terra, tale erat, ac si diceret : Vos legis mihi testimonia affertis, vel legis verba mihi narratis, qui legem ipsam non intelligitis. Hic est ille digitus, qui eam scripsit. Hoc digito illæ tabulæ exaratæ sunt, de quibus dicitur : « Descendit Moyses de monte ferens duas tabulas lapideas in manibus suis, scriptas utrasque digito Dei (*Exod.* XXXII, 15). » Ego igitur legem composui, et vos legis exemplis me irretire nitimini ? Stulti estis, si meis argumentis me capere, et superare speratis. Præcipit enim lex mulierem ejusmodi lapidare, sed non sicut vos intelligitis, neque a talibus quales vos estis (1192). Ego enim sum finis legis. In me legis littera completa est. *Ecce nova facio omnia.* C Spiritualiter intelligantur, quæ hactenus ad litteram intelligebantur. *Qui igitur sine peccato est, primus in illam lapidem mittat.* Quis enim sine peccato ? « Si enim dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (*Joan.* I, 8). » Potest enim aliquis sine crimine esse ; sed sine peccato quis erit (1193) ? Peccatum igitur in hoc loco pro crimine ponitur. Alioquin impossibilia juberet Jesus. Et Apostolus quidem tales ad episcopatum **246** eligi præcipit, qui *sine crimine* sint. Isti igitur sunt, qui in hujusmodi mulierem primi lapidem mittere debent. Dicendum est ita-

(1187) « Quomodo maledicti sunt ? ait Chrysost. hom. 52, n. 1 : Vos, qui legem non servatis, maledicti estis. » Et præclare Cyrillus pag. 481 : « Hoc familiare est iis qui non possunt quæsitis satisfacere, inquisitores iracunde repellere. Maledictos vero existimant eos qui credunt ; cum de se ipsis multo justius id dicerent. »

(1188) Vid. Chrysostomum, et Cyrillum l. all.

(1189) « Mons quippe Oliveti (ait hic Beda) sublimitatem Dominicæ pietatis et misericordiæ designat, quia et Græce ἔλεος misericordia, et ἔλεον oleum vocatur, et ipsa unctio olei fessis ac dolentibus membris solet afferre levamen. »

(1190) Calvinus primus, postea Westenius, notissimi hæretici, ausi sunt hanc historiam ab Joan. evangel. revelatam de suppositione adnotare. Opportune his occurrit, eorumque cavillationes et levitates asserit, et victrici manu confutat idem clariss. Georgius in illustratione memorati fragmenti Joan. cap. 8, pag. 184 et seqq.

(1191) Aug. tract. 33 : « Dixerunt apud semetipsos : Verax putatur, mansuetus videtur ; de justitia illi quærenda calumnia est. Offeramus ei mulierem in adulterio deprehensam ; dicamus, quid de illa D in lege præceptum sit. Si eam jusserit lapidari, mansuetudinem non habebit ; si eam dimitti censuerit, justitiam non tenebit. Ut autem mansuetudinem, inquiunt, non perdat, in qua jam populis amabilis factus est, sine dubio eam dimitti debere, dicturus est. Hinc nos invenimus accusandi occasionem. » Vid. Ambr. Cl. I, ep. 25 et 26.

(1192) Id. August. ibid. : « O responsio sapientiæ ! quomodo eos intromisit in se ? foris enim calumniabantur, seipsos intrinsecus non perscrutabantur.. Audistis, Judæi, audistis, Pharisæi, audistis, legis doctores, legis custodem, sed nondum intellexistis legislatorem. Quid vobis aliud significat, cum digito scribit in terra ? Digito enim Dei lex scripta est... impleatur lex, lapidetur adultera : sed nunquid in illa punienda lex implenda est a puniendis » etc. V. Ambros. lib. III de Sp. S., c. 2.

(1193) Distinguit hæc quoque Augustin. tract. 4

que, quid mulier adultera, et quid lapides isti significent. Est enim mulier adultera omnis anima hæretica prævitate corrupta. Hæc autem tunc lapidatur, quando ad episcoporum et sacerdotum concilium ducta, et de sua iniquitate convicta a toto concilio excommunicatur. Sed primus in illam lapidem mittit ille, qui sine peccato est ; per quem episcopum intelligimus, quem Apostolus sine crimine esse præcipit. Deinde autem quicunque illi sunt, qui excommunicationem confirmant, omnes in illam lapidem mittunt. Hoc igitur significavit Moyses, quando mulierem adulteram lapidare præcepit. Hoc et Dominus exposuit, quando eum, qui sine peccato esset, primum mittere in illam lapidem jussit. Sed hoc Judæi non intelligebant, et quid contradicerent non habebant. Sic enim suum sermonem temperavit Jesus, ut legi non contradiceret, et pietatem non amitteret (1194). *Audientes autem, unus post unum exibant, incipientes a senioribus, et remansit solus* A *Jesus, et mulier in medio stans.* Cur exibant? Quia omnes se peccatores esse sciebant. Ille autem solus remansit, quia solus erat sine peccato (1195). Adhuc mulier timebat, adhuc mulier in medio stabat. Hinc misericordiam, et inde judicium exspectabat. Quid est enim in medio, nisi inter misericordiam et judicium? Bene igitur Psalmista ait : « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine » (*Ps.* c, 1). *Erigens autem se Jesus dixit ei : Mulier, ubi sunt, qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo, Domine.* Non ergo condemnavit eam Jesus in eo quod ait : *Qui sine peccato est, primus in eam lapidem mittat.* Si enim eam condemnasset, nequaquam ei dixisset : *Nemo te condemnavit. Dixit autem ei Jesus : Nec ego te condemnabo.* Noli timere. Esto B secura. Crede tantummodo consiliis meis. Non abjicio peccatores, pœnitentes suscipio. *Vade, et amplius noli peccare.* Sic igitur liberata est misera, jubente misericordia.

PARS SECUNDA.

247 XXIV. [Cap. VIII.] *Iterum igitur locutus est Jesus dicens : Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. — Ego sum lux mundi.* Ego sum illa lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ego sum illa lux, quæ soli splendorem, oculis visum et menti tribuit intellectum. Per me sol splendet, oculi vident, et anima intelligit. Ego igitur sum vera lux, per quem illuminantur cuncta, et sine quo tenebrescunt omnia. Hac luce illuminantur cæci, resurgunt mortui, et ad videndum Deum mentis oculi aperiuntur. Merito itaque, hac luce abeunte, « tenebræ factæ sunt in universa terra (*Luc.* xxiii, 44). » *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.* In quibus tenebris? Sunt enim tenebræ noctis : sunt et tenebræ ignorantiæ, et erroris (1196). Si enim de noctis tenebris intelligamus, nemo in nocte sequitur lucem. Qui vero hanc lucem non sequitur, non est Christianus. Nunquid igitur in nocte Christiani non sumus, quia in nocte ambulamus in tenebris, et nemo, qui Christum sequitur, ambulat in tenebris? Non est igitur hoc intelligendum de tenebris noctis, sed potius de tenebris C ignorantiæ. Christus enim et sapientia, et veritas est. Ubi autem sapientia, et veritas, ibi error, et ignorantia esse non potest. Non ambulat igitur in tenebris ignorantiæ et erroris, qui Christum sequitur. In his autem tenebris totus mundus sedebat, quando lux mundi Christus apparuit. Unde scriptum est : « Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam (*Matth.* iv, 16). » Dicat igitur Salvator noster : *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Sequi autem, imitari est. At vero lumen vitæ illud est, quod vitam parat æternam. Per quod nimirum doctrinam fidei et cognitionem veritatis intelligimus. *Dixerunt ergo Pharisæi : Tu de teipso testimonium perhibes ; testimonium tuum non est verum.* Miseri Pharisæi, qui testimonium veritatis verum non esse dicunt. Veritas enim mentiri non potest. Sed fortasse hoc ideo dicebant, quia scriptum est (1197): *Laudet te os alienum, et non* D *tuum.* Non enim ad laudem sui, neque pro vana gloria talia Dominus loquebatur, sed ut eos instrueret

in Joan. n. 3, ad illud : « *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis,* scribens : Prima libertas est carere criminibus... Quemlibet valde justum discutias in hac vita ; quamvis jam sit dignus justi vocabulo, non est tamen sine peccato. Audi ipsum S. Jo.... : *Si dixerimus,* etc. .... Sed plane multi justi sunt sine querela, non intelligitur sine crimine : nulla enim querela justa est de his in rebus humanis, qui non habent crimen. Crimen autem est peccatum grave, accusatione et damnatione dignissimum. »

(1194) Aug., epist. 154, cap. 4, n. 9 : « Ita nec legem improbavit, quæ hujusmodi ream jussit occidi, et illos tenendo, ad misericordiam revocavit, quorum judicio hæc posset occidi. »

(1195) August., tract. 33 : « Relicti sunt duo, miseria et misericordia... Illi ergo attendentes se, et abscessu ipso confessi de se, reliquerant mulierem cum grandi peccato ei qui erat sine peccato. »

(1196) Aug. tract. 35, n. 1 : « Tenebræ metuendæ sunt morum, non oculorum ; et si oculorum non exteriorum, sed interiorum, unde discernitur non album et nigrum, sed justum et injustum. » Vid. in Ps. xxxiv, n. 9, Chrysost. hom. 52, n. 2, « tenebras spirituales dicit : hoc est, non manet in errore. »

(1197) Proverb. xxvii, 2. Vide dicta ad cap. v. Joan. et Cyrillum hic pag. 488, et Aug. tract. 36.

quid credere debuissent. Unde et ipse ait : *Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.* Sequitur. *Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum.* Unde hoc? *Quia scio unde venio et quo vado.* Mirabilis argumentatio. Ideo ergo verum est testimonium tuum, Domine, quia scis unde venis et quo vadis? Dic igitur nobis unde venis et quo vadis. « Exivi, inquit, a Patre, et veni in mundum; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem (*Joan.* XVI, 28). » Si enim a Patre existi, et ad Patrem vadis, Filius Dei es. Si Filius Dei es, mentiri non potes. Verum igitur est testimonium tuum, quia scis unde venis et quo vadis, id est, quia Filius Dei es (1198). *Vos autem nescitis unde venio et quo vado.* Cur nescitis? Quia non creditis me esse Filium Dei. Illi enim soli hoc sciunt, qui Dei Filium me esse credunt. Scimus igitur nos, quia a Patre exivit, et ad Patrem vadit. Qualiter tamen a Patre exivit, et qualiter ad Patrem ivit, nescimus. Quomodo enim vadit, vel venit, qui ubique est? Qui enim vadit, illuc vadit, ubi non est. Aut quomodo exit a Patre, et vadit ad Patrem, qui semper est in Patre, et in quo semper est Pater? Hoc enim ipse ait : « Ego sum in Patre, et Pater in me est (*Joan.* X, 38). » *Vos secundum carnem judicatis; ego non judico quemquam.* Quid est ergo, quod alibi dicit : « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (*ib.* V, 22), » si Filius quoque non judicat quemquam? Judicat igitur Filius, sed non sicut Pharisæi : non secundum carnem (1199). Unde et subditur : *Et si judico ego, judicium meum verum est.* Unde hoc? *Quia solus non sum, sed ego, et qui misit me, Pater.* Eadem argumentatione judicium suum verum esse probat, quia testimonium suum verum esse probavit. Videlicet, quia Dei Filius est. Ideo, inquit, **248** verum est judicium meum, quia solus non sum, quia homo solummodo non sum; omnis enim homo mendax. Sed Deus et homo sum, et cum Patre simul unum idemque sum, quamvis in persona alius sum. *Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est.* Hoc enim non semper fit, ut duorum hominum testimonium verum sit. Alioquin injuste damnati sunt illi duo senes quos Daniel occidere jussit. Quid igitur? Mentitur lex, quæ duorum hominum testimonium verum esse dicit? Absit! Si enim tales fuerint testes, quales leges, et canones quærunt, duorum hominus testimonium verum est (1200). Quod si spiritualiter intelligatur, per duos homines duorum testamentorum viri catholici significantur, quorum utique testimonium verum est. Si vero duorum hominum testimonium verum est, quis contradicere audeat, quod Pater testatur et Filius? Hoc est enim, quod ait : « Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me, quod misit me, Pater (*Matth.* XVII, 5). » Perhibet Pater de Filio testimonium, ubi ait : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (*Matth.* XI, 27). » *Dicebant ergo ei : Ubi est Pater tuus? Respondit Jesus : Neque scitis me, neque Patrem meum.* De Patre, inquit, me interrogatis, quasi jam mei notitiam habeatis. Prius me, quem videtis, agnoscite, et sic postea, si potestis, ad Patris notitiam pervenite. *Nemo enim novit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis.* Quod enim *forsitan* dicit, non dubitando, sed increpando dicit (1201). Malus enim servus dominum suum non cognoscit, nisi eum iratum videat. Verum est igitur, quod dicitur : « Cognoscetur Dominus judicia faciens (*Psalm.* IX, 17). Sic enim protervo discipulo magister dicere solet : Si ea quæ tibi parantur scires, tu forsitan legeres. *Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo.* Reponamus igitur hæc verba in gazophylacio pectoris nostri. Servemus hunc thesaurum in secretario cordis nostri, quatenus cum Apostolo dicere possimus : « Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus (*II Cor.* IV, 7). » Ideo enim in gazophylacio hæc verba dicta sunt, quia valde custodienda, servanda, et memoriæ commendanda sunt. *Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus.* Cur non venerat? Quia ipse nolebat. Non igitur ipse horam, sed hora ipsum exspectabat. Omnia enim in ejus potestate posita sunt. Erat igi-

(1198) Cyrill. pag. 489 : Cujus rei argumento est certissimo, quod scio quo vadam; ascendam enim in cœlum ad eum, ex quo sum, Patrem : quod nemo dixerit unquam, competere uni e nobis homini, sed vero natura sua Deo, quamvis homo factus sit. Itaque illud *unde sum* filium esse ex Patre per naturam, indicat.

(1199) Aug. tract. 36 : *Ego non judico quemquam,* sive propter hoc, quod non venerat judicare mundum, sed salvare mundum ;.., sive, quoniam dixerat, *Vos secundum carnem judicatis,...* ut intelligamus Christum non secundum carnem judicare, sicut ab hominibus judicatus est. Etsi Cyrillus aliis modis duobus explicat p. 490, I. « Ego impræsens judicandis vobis supersedebo, atque in novissimum tempus differam. II. Vos propter carnem me contemnitis, quia homo secundum vos conspicior. At ego vos non condemnabo, quia homines estis... non accuso naturam, non condemno mea opera. »

(1200) Magnam quæstionem vocat hanc August. tract. 36, nam Susanna casta, inquit, duobus falsis testibus urgebatur...universus populus mentitus est contra Christum. Ita vero hoc ille explicat, ut dicat « in mysterio rem esse constitutam... quia hoc modo per mysterium Trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis. « Litteralis solutio apud Jansenium Concord. c. 77, Maldonatum hic, et ad c. 5, Estium, NatalemAlex. Calmet, etc. verum esse duorum testimonium, id est pro vero legitimoque habendum, juxta humani juris constitutionem.

(1201) Aug. tract. 37 : « Ille, qui omnia scit, quando dicit forsitan, non dubitat, sed increpat... Dubitationis verbum est quando dicitur ab homine, ideo dubitante, quia nesciente : cum vero dicitur a Deo verbum dubitationis, cum Deum nihil utique lateat, illa dubitatione arguitur infidelitas, non opinatur divinitas. » De Græca particula ἄν, quæ hic quoque est in Græco, alibi diximus.

tur et hora ejus in ejus potestate, ut tunc, et non antea veniret, quam ipse juberet.

XXV. *Dixit ergo iterum Jesus : Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini.* Ego vado, inquit. Ego ad Patrem redeo. Vos autem quæretis me, non ut in me credatis, sed ut me occidatis. Et idcirco in peccato vestro moriemini. *Quo ego vado, vos non potestis venire.* Cur ? Quia non creditis. Quia me occidere quæritis. Quia ad vitam prædestinati non estis. Nemo enim venit ad Patrem, nisi per me. *Dicebant ergo Judæi : Nunquid interficiet semeipsum, quia dicit, quo ego vado, vos non potestis venire ?* Non ipse interficiet semetipsum ; sed vos, quia interficietis ipsum, interficietis etiam vosmetipsos, et idcirco non venietis ad ipsum. *Et dicebat eis : Vos de deorsum estis : ego de supernis sum.* Vos, inquit, de deorsum estis, de terra estis, terram diligitis, et terram sapitis. Ego vero de supernis sum, de cœlis, de Patre, qui cunctis superioribus superior est. *Vos de mundo hoc estis. Ego non sum de hoc mundo.* Quantum enim ad humanitatem, sicut cæteri homines, ita et Christus, de mundo est. Quantum vero ad divinitatem, non ipse est de mundo, sed mundus de ipso, quia non ipse a mundo cœpit, sed mundus ab ipso. « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan.* I, 3). » Unde et superius dicitur : « In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit (*ib.* V, 10) (1202). » *Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.* **249** Nunc autem audite rationem cur in peccatis vestris moriemini. *Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Quid est ? *Ego sum* ? Nunquid enim eum Judæi esse non credebant, quem et videbant, et audiebant ? Nunquid ipse solus est, et alia non sunt, quia dicit : Nisi credideritis, quia *Ego sum* ? Ille enim solus est, qui semper est, qui immutabilis est, qui idem ipse est, qui nunquam cœpit esse, qui nunquam desinit esse, qui omnibus dat esse, qui de proprio esse non mutatur in esse, vel non esse. De quo per Moysem dicitur filiis Israel (1203) : « Qui est, misit me ad vos (1204). » Qui igitur sic eum esse non crediderit, morietur in peccato suo. *Dicebant ergo ei : Tu quis es ? Dixit eis Jesus : Principium, qui et loquor vobis.* Ego, inquit, sum principium, qui propter vos secundum humanitatem et factus, et creatus, et appareo vobis, et loquor vobis. Quidam autem codices habent (1205), *quia et loquor vobis.* Et tale est, ac si diceret : Ego sum principium. Principium me esse credite ; quia ut vos me credatis esse principium, homo factus sum, et loquor vobis, et loquendo viam veritatis, et salutis ostendo vobis. *Multa habeo de vobis dicere, et judicare ; sed, qui misit me, verax est.* Modo non, inquit, vos judico, etsi judicio digni sitis. Cur ? Quia non venit modo Filius hominis, « ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum (*Joan.* III, 17). » Judicabit tamen quandoque, et vero judicio judicabit ; quia veracis Patris verax Filium est. Et hoc est, quod ait : *Qui me misit, verax est. Et ego, quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo.* Si ergo Pater verax est, et Filius quæ a Patre audivit, hæc loquitur, veritatem utique loquitur. Verax igitur Pater, verax et Filius. Quod autem ait, *quæ audivi ab eo,* non sic accipiendum, quasi alter alteri loquatur : sed *audivi,* hoc est, cognovi. Ab eo autem habet Filius cognitionem, a quo et esse habet. Sicut enim dicitur Verbum, et Sapientia Dei, sic dicitur et cognitio Dei. *Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum. Dixit ergo eis Jesus ; Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil ; sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.* Non omnibus qui ibi erant, sed quibusdam hæc loquitur Jesus. Videbat enim aliquos ibi, qui post ejus passionem credituri erant. Multi enim ex his, qui eum crucifixerunt, postea corde compuncti, ad fidem conversi, in eum crediderunt, et eum veraciter cognoscentes, sicut Dei Filium, coluerunt, et adoraverunt. In eo vero, quod ait : *Sicut docuit me Pater, et loquor,* Patris doctrinam se esse ostendit. Quid est enim doctrina Patris, nisi Sapientia Patris ? Dicat ergo : *Et a me ipso facio nihil.* Non secundum humanitatem loquor. Hæc doctrina non est hominis. Hæc doctrina divinitatis

(1202) Duas interpretationes verborum illorum *Vos de deorsum estis : ego de supernis sum* A. N. complectitur ; quæ sunt antiquorum Patrum, Chrysostomus hom. 53, n. 1 : « *Vos deorsum estis ;* id est, nihil mirum si vos homines carnales talia cogitatis qui nihil spirituale concipitis : at ego nihil simile quidpiam faciam : *de supernis enim sum... Ego non sum de hoc mundo,* non significat, ipsum non accepisse carnem, sed procul esse ab eorum nequitia. Etenim discipulos ex mundo non esse dicit ; habebant tamen illi carnem. » At Cyrillus p. 502 : « Sum de sursum, hoc est Deus de Deo : quod enim est super omnia, Deus est. At vobis hoc magis conveniet : estis enim ex infimo, nempe naturæ morti subditæ, corruptionique et timori subjacenti... Quod vero, de supernis, generationem Filii ex Deo et Patre significet, perspicuum est recte sentientibus. » Utramque explicationem habet Augustinus tract. 38, scribens : « Quomodo enim erat de mundo, per quem factus est mundus ? Omnes de mundo post mundum, quia prius mundus ; et sic homo de mundo. Prius autem Christus, deinde mundus, quoniam ante mundum Christus, ante Christum nihil : quia in principio erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt. Sic ergo erat ille de supernis... Ideo quippe dixit : *Vos de hoc mundo estis,* quia peccatores erant... omnes enim cum peccato nati sumus, » etc.

(1203) Exod. III, 14. Eadem verba habet S. Bruno in expos. loci hujus. Vid. edit. Rom. pag. 49, col. 2.

(1204) Aug. ib. : « Multum est quod ait ipse : *Ego sum,* quia sic dixerat Dominus Moysi : *Ego sum qui sum.* » Eadem ferme Augustini habet Beda.

(1205) *Principium, qui et loquor vobis,* habet Vulgata, legitque Aug. tract. 39, in Joan. et lib. V, de Trin., cap. 13, et libri Latini fere omnes, ut testatur Franciscus Lucas. *Principium, quod et loquor vobis* legit Ambrosius lib. IV, De fid., c. 4. Fulgentius l. II, ad Tras. c. 5. *Initium, quod et loquor vobis,* habet vetus Itala ex ms. Colb. ap. Sabatier. τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν Græc. ap. Chrysost. hom 53, n. 1, Cyrillus pag. 511, etc. Cod. Vercellens. ap.

est. *Sicut docuit me Pater, hæc loquor*, id est, secundum scientiam, et doctrinam divinitatis loquor. Ipsum enim genuisse, docuisse fuit. *Et qui me misit, mecum est, et non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper*. Quamvis enim Filius a Patre missus est, quamvis incarnatus, et homo factus est (hoc est missio, quod incarnatio), semper tamen in Filio Pater, et semper in Patre Filius est. Hic est enim Filius ille dilectus, in quo ipse sibi complacuit. *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo Jesus ad eos, qui crediderunt ex Judæis : Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*. Si manseritis, inquit, in sermone meo, si doctrinam meam tenueritis, si ea quæ a me didicistis custodieritis, si fidem quam prædico crediderritis, vere discipuli mei eritis. Nam **250** et discipulus tuus, o homo, tandiu discipulus tuus est, quandiu a tua doctrina et disciplina non recedit. Qui enim non tenet disciplinam tuam non est discipulus tuus. Recte ergo Dominus ait : *Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis*. Sed quo fructu ? *Et cognoscetis veritatem*. Et quid vobis veritas faciet ? *Et veritas liberabit vos* (1206). Nemo igitur liberabitur, nisi ille qui veritatem cognoscit, id est, nisi ille qui in eum credit, quia est veritas et vita. Sed hanc veritatem non cognoscit, qui Christi discipulus non est. Hæc enim doctrina non discitur in aliis scholis. Christi vero discipulus non est, qui non manet in sermone Christi. Hoc autem Judæi audientes indignati sunt, et *responderunt ei : Semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus unquam. Quomodo tu dicis, Liberi eritis ?* Nemo enim fit liber, nisi ille qui servus fuerat. Quam igitur libertatem nobis promittis, qui nunquam cujusquam servi fuimus ? *Respondit Jesus et dixit eis : Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati*. Talis autem *servus*, nisi ea, quam modo dixit, veritas eum liberaverit, *non manet in domo in æternum*. In qua domo ? In domo Domini, in cœlesti Jerusalem. Non igitur intrabit in eam in æternum, quoniam quicunque in eam intrat, manet in

A ea in æternum. *Filius autem manet in æternum. Si ergo Filius vos liberaverit, vere liberi eritis*. Peccavit enim primus homo, et factus est servus peccati. Ejectus igitur de paradiso, ejectus de domo Domini, non mansit ibi in æternum. Qui simul cum tota sua posteritate, nisi per Dei Filium, ab originali peccato liberari non potuit. Vere igitur liberi sunt, qui per Filium liberantur. *Scio quia filii Abrahæ estis ; sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis*. Dicitis mihi : Semen Abrahæ sumus. Hoc ego scio, quia filii Abrahæ estis, et secundum hoc quidem liberi estis. Sed alium patrem habetis, secundum quem liberi non estis. Si enim alium patrem non haberetis, me interficere non quæreretis. Sed quæritis me interficere, et hoc ideo, quia sermo B meus non capit in vobis : quoniam pater vester diabolus, qui habitat in vobis, repellit eum a vobis. *Ego, quod vidi apud Patrem, loquor ; et vos, quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis*. Intus habetis patrem ; intus habetis magistrum et consiliatorem, qui vos talia facere docet. *Responderunt et dixerunt ei : Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus : Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite*. Hoc enim non consequitur, si de filiis carnis intelligatur. De illis igitur filiis dicit, qui imitatione filii dicuntur. Unde Apostolus : « Non enim qui filii carnis sunt, hi sunt filii, sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine (*Rom.* IX, 8). » *Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi Deo. Hoc Abraham non fecit*. Non C igitur filii Abrahæ estis, siquidem non facitis opera Abrahæ. *Vos facitis opera patris vestri*, quia et ipse ab initio homicida fuit, cujus nunc persuasionibus me quæritis interficere. *Dixerunt itaque ei : Nos ex fornicatione non sumus nati. Unum patrem habemus Deum*. Ac si dicant : Quid nobis toties patrem improperas ? Nos ex fornicatione non sumus nati, ut nobis patrem objicere (1207) debeas. Aut si forte Abraham calumniaris, quem nobis patre esse diximus, scias quia unum patrem habemus Deum, quem contra nil dicere audes. Qui etiam de nobis loquitur dicens : « Filius meus primogenitus Israel

Blanchin. Evang. p. 300, 48, t. I. *Initium quod loquor vobis :* Veronensis, *in primis quia loquor vobis*. Sunt aliæ lectiones apud Franciscum Lucam et Joan. de la Haye atque hæc quoque Auctoris *quia*. Haye aliique hic putant, ὅτι esse pro *quia*, et eamdem potestatem habere *quod*, quasi sit sensus *propterea quod*. Millius scribit ὅτι, sed conjunctim ὅτι habent ex Franc. Luca ferme codd. Obscurissimum locum fuse explicant Jansenius Concord. c. 77. Toletus Adn. 14. Maldonatus, Calmet, etc. Primo sensui A. obstare videtur τὴν ἀρχὴν in quinto casu : alteram explicationem, quæ est Augustini et Bedæ : « *Principium* me esse credite, » duram judicant. Itaque plerique hodie ex Græco translatores, ut ait Franciscus Lucas, Græceque periti enarratores, et notæ melioris Interpretes, teste Calmet, vocem illam, *Principium*, intelligunt quasi esset adverbium, Toletus : *In principio ego sum, qui hoc ipsum, vobis dico :* Jansenius : *omnino sic est, ut loquor vobis ;* Maldonatus, Calmet, etc., cum Vet. A. Nonno, *sic nunc loquor, ut ab initio dixi*. Nihilominus primam

interpretationem Aug. tuetur Natalis Alex. et exponit a Lapide,

(1206) August. serm. 134. « Ad discipulum parum D est accedere, sed manere. Non ergo ait : *Si audieritis verbum meum* aut *si laudaveritis verbum meum* sed videte quid dixerit *si manseritis*, etc. Quid dicimus, fratres, manere in verbo Dei, labor est, an non est ? Si labor est, attende magnum præmium : si labor non est, gratis accipe præmium... Quid est ergo in verbo Dei manere, nisi nullis tentationibus cedere ? Præmium quod est ? *Cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*. » Vid. eumd. lib. IV, de Trinit., cap. 18 ; et Ambrosium serm. 10, in Ps. CXVIII. Cyrill. pag. 533. « A fidelibus constantem ac firmum in servando bono, quod semel amplexi sunt, animum requirit... Cognoscetis igitur, inquit, veritatem, si in meis sermonibus perstiteritis, et, veritate cognita, invenietis ejus utilitatem, id est liberationem a legalibus umbris, et typo futurorum. »

(1207) Augustin tract. 42 : « Mutaverunt responsionem, credo, dicentes apud semetipsos : Quoties-

(*Exod.* IV, 22). » *Dixit ergo eis Jesus : Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me. Ego enim ex Deo processi et veni. Neque enim a me ipso veni, sed ille me misit.* Si Deus, inquit, pater vester esset, diligeretis utique me, qui illius Filius sum. Ipse enim me genuit, ego ex eo processi et veni. « Ego Sapientia ex ore Altissimi prodivi (*Eccli.* XXIV, 5), attingens a fine usque ad finem (*Sap.* VIII, 1). « *Neque enim a me ipso veni*, id est, a me ipso non sum, *sed ille me misit*. Quid est, *ille me misit* ? » Ille me de se ipso ineffabiliter ante tempora genuit. Et nunc ut homo fierem, et carnem susciperem, voluit (1208).

251 *Cur loquelam meam non cognoscitis* ? Vultis audire cur ? *Quia non potestis audire sermonem meum.* Sic vos, inquit, pater vester diabolus excæcavit, sic vos contra me in odium incitavit, et tanto desiderio B meæ mortis vos inflammavit, ut meum sermonem audire non possitis, et ea quæ dico intelligere nolitis. Ideoque loquelam meam non cognoscitis, et verba veritatis non advertitis. *Vos* enim *ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere ;* quia sicut ille, ita et vos me quæritis interficere. Hoc est enim desiderium ejus, hoc est et desiderium vestrum. *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo.* Erat enim homicida diabolus ab initio, quia in ipso mundi exordio primos homines tentavit, tentando occidit, et immortalitatem eis ademit (1209). *In veritate autem non stetit*, quia statim ut creatus est, in superbiam elevatus dixit : « In cœlum ascendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte Testa- C menti, in lateribus Aquilonis, et similis ero Altissi- A mo (*Isai.* XIV, 13) (1210). » Nam etsi verum aliquando dicat, tamen veritas in eo non est, quia aut nesciens, aut coactus dicit (1211). Ante ipsum non erat mendacium ; ab ipso et per ipsum factum est, ut sit omnis homo mendax. *Qui loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus.* Hanc igitur proprietatem, hanc nefandam hæreditatem filiis suis diabolus dereliquit, ut mentiantur, et patrem mentiendo sequantur. Potest autem et sic intelligi ; quod diabolus ex propriis loquatur mendacium, quia mendax est ipse, et pater mendacii (1212). *Ego autem, qui veritatem dico, non creditis mihi.* Creditis, inquit, diabolo mentienti : mihi autem non creditis vera dicenti, salutis viam ostendenti, et in patriam vos reducenti.

XXVI. *Quis ex vobis arguet me de peccato ? Si veritatem dico, cur vos non creditis mihi* ? Quis, inquit, ex vobis arguet me de peccato ? Quid vidistis in me quod merito reprehendere debeatis ? Si veritatem dico, cur vos non creditis mihi, nisi quia ex Deo non estis ? *Qui* enim *est ex Deo, verba Dei audit, et propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Si enim omnia ex Deo sunt, quomodo isti ex Deo non sunt ? Omnia enim ex Deo sunt, quia ab eo creata sunt. Unde et de Salvatore nostro superius dicitur : « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan.* I, 3). » Sunt igitur isti ex Deo secundum naturam, sed non sunt ex Deo secundum malitiam. Sunt ex Deo secundum creationem. sed non sunt ex Deo secundum corruptionem. Quidquid enim ex Deo est, bonum est ; et quidquid bonum non est, a Deo non est (1213). Sic igitur mali et ex

cunque nominaverimus Abraham, dicturus est nobis : Quare non imitamini eum, de cujus genere gloriamini ? Nos sanctum, justum, innocentem tantum virum imitari non possumus. Deum dicamus patrem nostrum ; videamus quid nobis dicturus est. Prorsus falsitas invenit quod diceret ; et non inveniret veritas quid responderet ? »

(1208) Augustin. tract. 42 : « Christi ergo missio, est Incarnatio. Quod vero de Deo processit Verbum, æterna processio est : non habet tempus, per quem factum est tempus... Ergo ab illo processit ut Deus, ut æqualis, ut Filius unicus, ut Verbum Patris ; et venit ad nos, quia *Verbum caro factum est*, ut habitaret in nobis. » Vid. lib. contr. sermon. Arian. cap. 3, et c. 4. Cyrillus pag. 553. Cum ergo dicit : « *Ego ex Deo processi*, ineffabilem et principii expertem suam ex Patre nativitatem significat. Cum au- D tem addit : *Veni*, suum in hunc mundum cum carne adventum denotat. »

(1209) Augg. lib. II contra litt. Petilian, c. 13 : « Quærimus autem unde fuerit diabolus homicida ab initio ; et invenimus quod primum hominem occiderit, non gladium stringendo, aut aliquam vim corporaliter infligendo, sed persuadendo peccatum, et a paradisi felicitate dejiciendo. »

(1210) Aug. lib. XI De civ. Dei, c. 33 : « Quod Dominus ait de diabolo in Evangelio, *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit*, sic esse capiendum, ut non solum homicida fuerit ab initio, id est in initio humani generis, ex quo utique homo factus est, quem decipiendo posset occidere, verum etiam ab initio suæ conditionis, in veritate non steterit... suo recusans esse subditus Creatori, et superbia sua, velut privata potestate elatus, ac per hoc falsus et fallax. » V. S. Leon., serm. 6 De pass. D. c. 5.

(1211) Diligentem hujus Evangelici loci explicationem habes ap. Jansenium. Concord. cap. 77.

1212) Duas explicationes offert A. noster : 1. de mendacibus omnibus, 2. de diabolo : 1. est etiam Eucherii, sive A. qq. V. et N. T. t VI. Bibl. PP. Lugd., p. 850. *Cum loquitur mendacium* subaudiendum, unusquisque vestrum ; quam nescio cur Maldonatus admirabilem vocet; est enim conformis vet. lectioni *qui* (non *cum*) loquitur, etc. ; quam habet etiam Aug. t. I, 5, in Joan., n. 1, etsi hic communem sequitur, et præclare commentatur *diabolus homicida erat ab initio.* « Agnoscimus ; occidit Adam. *Et in veritate non stetit.* Agnoscimus, quia de veritate lapsus est. *Quia veritas in eo non est.* Verum est, quia recedendo a veritate, non habet veritatem. *Cum loquitur mendacium, de propriis loquitur.* Non aliunde accipit unde loquatur. Cum loquitur mendacium, de propriis loquitur *quia mendax est, et pater ejus.* Et mendax est, et pater mendacii. Nam tu forte mendax es, quia mendacium loqueris, sed non es pater ejus. Si enim quod dicis a diabolo accepisti, et diabolo credidisti, mendax es ; pater mendacii non es. Ille vero, quia non aliunde accepit, quo mendacio, tanquam veneno serpens hominem occideret, pater est mendacii ; sicut Deus pater est veritatis. »

(1213) Cyrill. pag. 567 : « His vocibus *ex Deo esse* cogitandum non est, significari... secundum illud quod a Paulo dicitur *omnia ex Deo sunt.* Quia enim opifex, et parens omnium est, qui omnibus esse dat, propterea omnia ex Deo esse ait divinus Paulus. Sed hoc loco non ita intelligendum est : quippe omnes ex Deo sunt, sive boni, sive mali, quatenus

ınt, et ex Deo non sunt. *Responderunt igitur*
et dixerunt ei : Nonne bene dicimus nos
ımaritanus es tu, et dæmonium habes? Miseri
vos ipsi verum esse probatis id quod modo
ıus ait, quia ex Deo non estis. Si enim ex
ısetis, hæc Dei Filio non diceretis. Ideo enim
icitis, quia ex patre diabolo estis. *Respondit*
: Ego dæmonium non habeo, sed honorifico
ı meum, et vos inhonorastis me. Utique
ıus ad patientiæ et mansuetudinis exemplum
ovocat. Accepta injuria, non irascitur, neque
ıiis convicia reddit. Dæmonium se non habere
ıdet ; se tamen Samaritanum esse non negat.
n Samaritanum **252** se esse negasset, ipse-
ıis verbis contradixisset, qui alibi seipsum
'itanum vocat. Recordare illius Evangelii, ubi
'itanus sanat hominem vulneratum a latroni-
ui descendebat ab Jerusalem in Jericho (*Luc.*
. Et quia Samaritanus interpretatur custos,
ı Dominus Samaritanus vocatur, de quo scri-
est : « Custos, quid de nocte, custos, quid de
? » (*Isai.* XXI, 11). Et Psalmista : « Nisi, Do-
, inquit, custodierit civitatem, in vanum vigi-
ıui custodiunt eam (*Psal.* CXXVI, 1) (1214). »
on quæro gloriam meam. Est qui quærat, et
. Non enim quærebat Dominus gloriam suam,
ı tanta sublimitate se humiliando, factus est
brium hominum et abjectio plebis. Sed est
qui quærat et judicet. Quærebat enim Pater
m Filii, ipsumque super omnia gloriosum judi-
quando dicebat: « Hic est Filius meus dilectus,
mihi bene complacui, ipsum audite (*Matth.* XVII,
æc enim gloria super omnem gloriam est. Se-
': *Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum*
ırit, mortem non gustabit in æternum. Cur
non creditis mihi ? Cur sermonem meum non
is ? Amen, amen dico vobis, si quis mihi cre-
t, et sermonem meum servaverit, mortem
ustabit in æternum. Quid est mortem non
ıit ? Mortis dolores, et amaritudinem non sen-
Mortis utique non temporalis, sed æternæ.
enim dixit in æternum, tale fuit ac si diceret,
m non gustabit æternam (1215). *Dixerunt*

A *ergo Judæi: Nunc cognovimus, quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, et prophetæ, et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum? Nunquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Et prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis?* Ac si dicant : Talis homo nunquam fuit qualis tu es, si verum est hoc quod tu dicis ; si verum est ut illi non moriantur, qui sermonem tuum servaverint : major tu es quam Abraham, et omnibus prophetis major es tu? Illi enim mortui sunt, tu vero non solum immortalis es, sed eos etiam immortales facis qui tibi credunt et obediunt. Nimium te exaltas, nimium te glorificas. *Respondit Jesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus qui glorificat me,*
B *quem vos dicitis, quia Deus noster est, et non cognovistis eum. Ego autem novi eum. Et si dixero quia non novi eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, et sermonem ejus servo.* Sed dicit aliquis : Quomodo ipse non glorificat seipsum, si Pater glorificat ipsum, cum idem sit et Pater, et ipse? Ipse enim dicit : « Ego et Pater unum sumus (*Joan.* X, 30). » Si enim unum sunt, quem Pater glorificat, et Filius quem glorificat, glorificat igitur et ipse Filius seipsum. Quid est ergo quod ait : *Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est?* Quia enim Salvator noster et Deus et homo est, si secundum divinitatem glorificat seipsum, magna est gloria ejus. Magna quippe gloria est paralyticos curare, cæcos illuminare, leprosos mundare, ventis imperare, super mare siccis pedibus ambulare et mortuos resu-
C scitare. Sed omnis ista gloria divinitatis est. Si vero secundum humanitatem glorificat seipsum, gloria ejus nihil est (1216). Glorificantur enim homines, non quia homines sunt, sed quia sapientia et fortitudine, aliisque virtutibus præditi sunt. Hæc autem ubicunque sunt, non hominis, sed Dei sunt. Ideoque Apostolus ait : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est, et ego mundo (*Gal.* VI, 14). » Itemque : « Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ (*II Cor.* I, 12). » Sequitur : *Abraham pater vester exsultavit, ut videret*

ım est auctor et artifex. Ex Deo igitur esse
m, qui per virtutem et vitæ probitatem Deo
iatus sit, dignusque habitus aliqua velut cum
finitate, quomodo etiam tales in liberis com-
dos censet. »
4) S. Gregor. hom. 18, in Ev. : « Pensate,
ı charissimi, mansuetudinem Dei... Accepta
contumelia, quid Dominus respondeat, audia-
Ego dæmonium non habeo, etc. Quia enim Sa-
ınus interpretatur *custos,* et ipse veraciter
ı est : de quo Psalmista, *Nisi Dominus custo-*
civitatem : et cui per Isaiam dicitur, *Custos,*
e nocte, etc., respondere noluit Dominus, Sa-
ınus non sum, sed, *Ego dæmonium non habeo.*
ıuippe ei illata fuerunt ; unum negavit, aliud
do consensit. Custos namque humani generis
at : et si Samaritanum se non esse diceret,
e custodem negaret. Sed tacuit quod recogno-
: patienter, repulit quod dictum fallaciter au-
dicens : *Ego dæmonium non habeo.* In quibus

verbis quid aliud nisi superbia nostra confunditur, quæ si exagitata vel leviter fuerit, atrociores injurias
D reddit quam acceperat ; facit mala quæ potest ; minatur et quæ facere non potest. Ecce injuriam suscipiens Dominus non irascitur, non contumeliosa verba respondet... accepta injuria, etiam quod verum erat dicere Veritas noluit, ne non dixisse veritatem, sed provocatus contumeliam reddidisse videretur. » Hoc ille, opinor, ex Augustino, quem Vide tract. 43.

(1215) Cyrill. pag. 573 : « Non quasi omnino tollat mortem secundum carnem, aut quasi mortem non ducat esse mortem.. Sed mortem nominat, pœnas æternas, et paratum impiis supplicium. »

(1216) Aug. tract. 44. « Hoc ait propter illud quod dixerunt : *Quem teipsum facis?* Refert enim gloriam suam ad Patrem, de quo est quod Deus est. » Hunc locum interpretes eo modo explanare solent, quo superiorem, *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.*

diem meum, et vidit, et gavisus est. Omnes enim patriarchæ et prophetæ Christi nativitatis diem cum magno desiderio exspectabant, per quem ad supernæ beatitudinis gloriam se venturos esse sciebant. Potest tamen per hunc diem illius temporis dies intelligi, quo dum staret Abraham ad ilicem Mambre vidit tres viros, in quibus per Spiritum sanctum, Christum cognoscens, unum adoravit (1217). **253** Sed quid mirum, si priusquam Christus homo fieret, Abraham eum vidit, cum ipse quoque Nabuchodonosor in fornace ignis eum se vidisse testetur (1218)? *Dixerunt ergo Judæi ad eum : Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti ? Dixit eis Jesus : Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Secundum divinitatem loquitur : sed illi hoc non intelligunt, quia non Deum, sed hominem vident, hominem utique parvæ ætatis, et longe a temporibus Abrahæ. Et cum verborum rationem quærere ab eo debuissent, cujus verba non vana et otiosa esse sciebant, ut quia ipsi per se eum intelligere non poterant, ipse eis verba sua exposuisset, ad lapides currunt, et eum occidere volunt. Unde et subditur : *Tulerunt igitur lapides, ut jacerent in eum. Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.* Abscondit se Jesus, et exivit de templo, non secundum hoc, quod est antequam Abraham, sed secundum hoc, quod filius est Abrahæ. Facile itaque est duas naturas in Christo cognoscere : unam, secundum quam omnis creatura ei obedit ; alteram, super quam turba iniquorum impia sævit.

XXVII [Cap. IX.] *Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitatem. Et interrogaverunt eum discipuli ejus : Rabbi, quis peccavit, hic aut parentes ejus ut cæcus nasceretur* ? Ipse Salvator noster apertissime ostendit quod ejus miracula aliquid significent, dum ea faciendo aliquid agit quod ratione carere videatur. Nisi enim aliquid significaret, quid necessarium fuit in hujus cæci illuminatione, ut lutum faceret, quo ejus oculos liniret, cui solum dicere sufficiens erat? « Ipse enim dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt (*Psal.* CXLVIII, 5) » omnia. Quæramus igitur significationem, et videamus quid cæcus iste significet. Cæcus iste, et a nativitate cæcus, genus humanum esse videtur. Sed cur a na- A tivitate, nisi quia a primo homine? Cum enim primo homini lignum vetitum comedere diabolus suaderet, dicens (1219) : « Comedite, et aperientur oculi vestri, » nonne cæcum eum esse monstrabat ? Cæcus tamen adhuc non erat, sed comedendo factus est cæcus. Ab hoc igitur uno cæco omnes homines nascuntur cæci. Hæc autem cæcitas non corporis, sed animæ est. Hæc cæcitas facit ut homines non cognoscant Creatorem suum (1220). Sed audiamus quid discipulis interrogantibus Dominus responderit : *Neque hic peccavit,* inquit, *neque parentes ejus,* ut propter hoc cæcus nasceretur. Cur ergo cæcus natus est ? *Ut manifestentur opera Dei in illo.* Peccaverat enim et iste, et parentes ejus ; sed non propter sua, vel illorum peccata cæcus natus est; sed potius ut B manifestentur opera Dei in illo (1221). Sequitur : *Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est. Venit nox, quanda nemo potest operari. Quandiu in mundo sum, lux sum mundi.* Adhuc igitur operatur Dominus, quia adhuc dies est. Operatus est enim per se, operatus est et per discipulos suos. Operatur nunc quoque. Operabitur usque ad sæculi consummationem per fideles suos. Postea vero sequetur nox, in qua nemo poterit operari. Igitur « dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei (*Galat.* VI, 10). » Et, ne putes hunc diem cito finiri, audi quid ipse Dominus dicat : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth.* XXVIII, 20). » Sed quandiu in mundo C est, lux est mundi (1222). Est igitur et modo lux mundi, quia modo est in mundo. Si enim nobiscum est, et in mundo est ; quia et nos in mundo sumus. *Hæc cum dixisset, exspuit in terram, et linivit lutum super oculos ejus, et dixit ei : Vade, et lava in natatoria Siloe.* Quid autem interpretetur Siloe, evangelista subdidit, dicens, quod interpretatur *missus.* Diximus jam quid cæcus iste significet. Nunc autem, quomodo, et quo medicamine cæci illuminentur, videamus. Sputum enim, quod naturaliter ex capite descendit, Christi divinitas est. Cujus **254** « caput, ut ait Apostolus, Deus est (*I Cor.* XI). » Hæc autem in terram cecidit, in Virginem venit, et factum est lutum ; quia « Verbum caro factum

(1217) Genes. XVIII, 2, 3. S. Gregorius hom. 8, n. 3 : « Tunc quippe diem Domini Abraham vidit, cum in figura summæ Trinitatis tres angelos hospitio suscepit. »

(1218) Daniel. III, 92 : « Tunc Nabuchodonosor... ait optimatibus suis : *Nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos* ?... Ecce ego video quatuor viros solutos et ambulantes in medio ignis, et nihil corruptionis in eis est, et species quarti, similis Filio Dei. » Vid. Irenæum lib. IV, cap. 20, et lib. V, cap. 5. Tertull. lib. IV contr. Marc. c. 20 et 21. Hieron. ad h. l. Dan. : « Speciem autem quarti, quem similem dicit Filio Dei, vel angelum debemus accipere, ut LXX transtulerunt : vel, ut plerique arbitrantur, Dominum Salvatorem. »

(1219) Gen. III, 5 : *Quocunque die comederitis, aperientur oculi vestri.*

(1220) Aug. tract. 44. « Si ergo quid significet D hoc quod factum est cogitemus, genus humanum est iste cæcus : hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus, non solum mortis, sed etiam iniquitatis. »

(1221) Animadvertit hoc quoque Chrysost. hom. 56, in Joan., n. 1. « Hoc non dicit, ut eos prorsus peccatis liberos indicet. Neque enim simpliciter dixit : *Neque hic peccavit, neque parentes ejus,* sed addidit, *ut cæcus nasceretur*, etc. : peccavit namque hic et parentes ejus : sed non inde cæcitas venit. »

(1222) Beda ad h. l. « Constat expressum ac definitum diem commemorasse Dominum hoc loco seipsum, id est lumen mundi. *Quandiu,* inquit, *sum in* hoc *mundo, lumen sum mundi.* Ergo ipse operatur. Quandiu est autem in mundo ? Putamus, fratres, eum fuisse hic tunc, et modo non hic esse ?.. Quid est quod ait discipulis ascendens in cœlum : *Ecce ego vobiscum sum* ? » etc.

est, et habitavit in nobis (*Joan.* I, 14). » Hoc est igitur illud medicamen, id est, Incarnatio Filii Dei quo cæci illuminantur (1223). Cæci enim sunt illi oculi, qui hoc luto non tanguntur. Hoc enim luto illi tanguntur qui Deum et hominem Christum esse credunt. Non sufficit tangere terram, non sufficit tangere sputum. Sufficit autem tangere et credere lutum, quod ex utroque factum est. Sic tamen, si ille, qui lutum tetigit, et Deum et hominem Christum esse credidit, vadat ad natatoria Siloe, festinet ad baptismum, ibique lavetur et regeneretur. » Nisi enim qui renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei (*Joan.* III, 5). » Utrumque enim necessarium est et credere et baptizari, neque alterum sine altero valet. Non autem vacat a mysterio, quod Siloe interpretatur *missus*. In Jordane enim cœpit baptismus, qui per apostolos regenerandis hominibus ubique gentium missus est (1224) *Abiit ergo, et lavit et venit videns. Itaque vicini et qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant : Nonne hic est qui sedebat et mendicabat ? Alii dicebant quia hic est. Alii autem : Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat quia ego sum. Dicebant ergo ei : Quomodo aperti sunt tibi oculi ? Respondit : Ille homo, qui dicitur Jesus, lutum fecit, et linivit oculos meos.* Quid est enim lutum fecit ; nisi Verbum caro factum est ? Tetigit autem oculos mentis nostræ, ut eum videamus et veritatem intelligamus. *Et dixit mihi : Vade ad natatoria Siloe, et lava : et abii, et lavi, et vidi.* Considera modo quanta, lætitia hæc verba plena sunt, quanta exultatione redundant. *Dixerunt illi : Ubi est ille ? Ait : Nescio.* De homine illi interrogabant : de homine ille respondit. Non est igitur inconveniens, quod ait, *Nescio;* quia etsi jam Christianus erat, propheta tamen non erat. *Adducant eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. Erat autem Sabbatum, quando lutum fecit Jesus et aperuit oculos ejus.* Qui igitur illuminari volunt, sabbatizent a peccato, et a servili opere requiem habeant. Tale namque Sabbatum colit Ecclesia, ex quo Dominum cognovit, et vidit. *Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset. Ille autem dixit eis : Lutum posuit mihi super oculos,*

A *et lavi, et video. Dicebant ergo ex pharisæis quidam : Non et hic homo ex Deo, quis sabbatum non custodit.* Nondum enim isti illuminati erant, qui Sabbati observantium sic intelligebant. Nondum enim tetigerant lutum, nondum enim venerant ad lavacrum. *Alii dicebant : Quomodo potest homo peccator hæc signa facere ?* Isti enim jam quodammodo propinquabant ad lucem, et videre incipiebant. *Et schisma erat inter eos. Dicunt cæco iterum : Tu quid dicis de eo qui aperuit oculos tuos ? Ille autem dixit : Quia propheta est.* Bene quidem dixit ; sed melius dicere poterat, nisi timuisset. Nam ipse quoque Dominus, prophetam se esse ostendit, dicens : « Non est propheta sine honore, nisi in patria suo (*Matth.* XIII, 57). » *Non crediderunt ergo Judæi de*
B *illo quia cæcus fuisset et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat et interrogaverunt eos, dicentes : Hic est filius vester quem vos dicitis quia cæcus natus est ? Quomodo ergo nunc videt ? Responderunt parentes ejus, et dixerunt : Scimus quia hic est filius noster et quia cæcus natus est. Quomodo autem nunc videat nescimus. Et quis ejus aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate ætatem habet, ipse de se loquatur.* Hæc autem cur illi dixerint, evangelista exponens ait : *Hæc dicebant parentes ejus, quia timebant Judæos. Jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur Christum, extra Synagogum fieret. Propterea parentes ejus dixerunt : Ætatem habet, ipsum interrogate. Vocaverunt ergo rursum hominem qui*
C *cæcus fuerat dixerunt ei : Da gloriam Deo.* Quid est, da gloriam Deo ? Nega hunc esse Christum (1125) ; nega te esse Christianum. **255**
Hoc autem non est dare, sed auferre gloriam Deo. *Nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo ille : Si peccator est, nescio : unum scio, quia cæcus cum essem, modo video.* Ego, inquit, ejus peccata ignoro ; ego eum de peccatis non accuso. Unum scio, illud dico et prædico : cæcus eram, et eo jubente modo video. *Dixerunt ergo illi : Quid fecit tibi ? Quomodo aperuit tibi oculos ?* At ille indignatus, quia toties eum eadem verba dicere cogebant, ait : *Dixi vobis jam, et audistis. Quid iterum*

(1223) Aug. tract. 44 : « Venit Dominus, quid fecit ? Magnum mysterium commendavit : *Exspuit in terram*, etc., quia Verbum caro factum est... *misit illum ad piscinam, quæ vocatur Siloe.* Pertinuit autem ad evangelistam commendare nobis nomen hujus piscinæ, et ait, *quod interpretatur Missus.* Jam quis sit missus agnoscitis : nisi enim ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus. Lavit ergo oculos in ea piscina, quæ interpretatur *missus* : baptizatus est in Christo, » etc. Eadem verba habet Beda. Vide adnotata ad cap. VII Marc., n. 4, pag. 17.

(1224) Ambros. Cl. 2. epist. 80, n. 4 : « *Vade et lava in Siloam*, etc. Quæ ista ratio est ? Magna, ni fallor : plus enim videt quem Jesus tangit. Simul et divinitatem et sanctificationem ejus adverte. Quasi lux tetigit, et lumen infudit ; quasi sacerdos per figuram baptismatis mysteria gratiæ spiritalis implevit. Exspuit, ut adverteres quia interiora Christi
D lumen sunt. Et vere videt qui Christi mundatur internis. Lavat saliva ejus, lavat sermo ejus... Quod autem lutum fecit, et superunxit oculos cæci, quid aliud significat, nisi ut intelligeres quia ipse hominem, luto illito, reddidit sanitati qui de luto hominem figuravit, et quod hæc caro luti nostri per baptismatis sacramentum æternæ vitæ lumen accipiat ? Accede et tu ad Siloam, hoc est ad eum qui missus est ad Patre... veni ad baptismum. » etc. Vid. et Irenæum l. V, c. 15 ; Tertullianum ; Ambrosium eumdem lib. III De sacr. c. 2 ; Nyssenum de Bapt. Augustin. Cyrillum, et PP. alios, qui baptismi sacramentum hic agnoscunt.

(1225) Gregorius lib. II in Reg., c. II. « Quid est dicere : *Da gloriam Deo ?* nisi non huic curationis tuæ laudes tribuas, quia Deus non est. Et quia peccator asseritur, non solum Deus esse negatur sed etiam homo justus. » Chrysost. hom. 58. « *Da gloriam Deo*, id est confitere ipsum nihil fecisse. »

vultis audire ? Quid toties eadem repetere juvat ? *Nunquid et vos vultis discipuli ejus fieri* ? Si scirem vos quoque ejus discipulos fieri velle, sicut et ego sum, iterum, atque iterum et adhuc multoties eadem dicere non recusarem. *Maledixerunt ergo illi, et dixerunt : Tu discipulus illius sis : nos autem Moysi discipuli sumus.* Beati illi super quos talis maledictio cadit. Utinam et super nos ista maledictio veniat (1226). Sequitur : *Nos scimus quia Moysi locutus est Deus : hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, et dixit eis : In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos.* Ubi est ergo sapientia vestra? Ubi est doctrina quam prædicatis ? Cur legem legitis, si non intelligitis ? Dicitis peccatorem hunc esse. Inauditum et inusitam est ut peccatores talia operentur. *Scimus* enim *quia peccatores Deus non audit : sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit.* Non est mirandum si rudis adhuc, noviterque illuminatus contra Ecclesiæ doctrinam (1227) aliquid ignoranter loquatur. Neque enim verum est ut peccatores Deus non audiat. *A sæculo non est auditum quia aperuit quis oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam. Responderunt, et dixerunt ei : In peccatis natus es totus, et tu doces nos*? Quia enim cæcus natus fuerat, plus cæteris eum peccatorem esse putabant. Quod ipsos quoque Christi discipulos sensisse intelligi potest, qui Dominum interrogantes dicebant: *Quis peccavit hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur ? Et ejecerunt eum foras.* Multum ei profuit quod foras ejecerunt eum ; quia foras ejectus, Jesum videre et cognoscere meruit. Non enim possunt Judæi videre Jesum, nisi prius a Synagoga exeant. *Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras, et cum invenisset eum, dixit ei : Tu credis in Filium Dei ? Respondit ille, et dixit : Quis est, Domine, ut credam in eum* ? Non de essentia dubitat : sed de persona interrogat. Nondum enim personaliter eum cognoscebat, quem tamen Dei Filium esse credebat. *Dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et loquitur tecum : ipse est. At ille ait : Credo, Domine; et procidens adoravit*

A *eum. Dixit ei Jesus : In judicium in hunc mundum ego veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant.* His enim verbis, quid hæc illius cæci illuminatio significaret ostendit. In judicium, inquit, ego veni in hunc mundum. In quod judicium ? Justificationis, et damnationis. Justificantur insipientes: damnatur sapientes. Isti illuminantur : illi excæcantur. Isti lucem sequuntur, et illi in tenebras demerguntur (1228). *Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, et dixerunt ei : Nunquid et nos cæci sumus* ? Si illi, inquiunt, qui vident cæci fiunt, nunquid et nos, quia videmus, cæcos esse dicis ? *Dixit eis Jesus : Si cæci essetis, non haberitis, peccatum. Nunc autem dicitis : quia videmus. Peccatum vestrum manet.* Ideo, inquit, manet peccatum
B vestrum. quia dum vos videre putatis, non quæritis ut videatis. Si enim apud vos cæci essetis, id est, si vos cæcos esse intelligeretis, peccatum non haberetis, quia lucem quæreretis.

XXVIII. [Cap. X.] *Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.* Quid sit autem hoc ostium, ipse
256 in sequentibus exponit, dicens : *Ego sum ostium : per me si quis introierit, salvabitur.* Ipse igitur ostium, qui ostiarius, ipse et pastor est ovium. Ipse est « via, veritas et vita (*Joan.* XIV, 6). » Per eum intramus, quia via et ostium est. Ipse nos introducit, quia veritas est. Ipse nos pascit, quia vita est. Si igitur intrare per ostium, hoc est intrare per Christum, Christus autem justitia et veritas est; qui per justitiam et veritatem non intrat,
C per Christum non intrat. Non intrat ergo per ostium, qui non intrat per justitiam et veritatem. At vero per justitiam et veritatem non intrat, qui secundum canones et decreta pontificum non eligitur et ordinatur. Omnes igitur Simoniaci (1229) et invasores, non pastores sunt, sed fures et latrones, Cur? Quia non intrant per ostium, quia non intrant per Christum, qui anon intrant per justitiam et veritatem, quia non intrant per Verbum Dei et secundum canonum instituta. Quid igitur in Ecclesia faciunt? Dicat ipse Dominus : *Fur*, inquit, *non venit nisi ut*

(1226) Ambr. l. all. « Moledictio eorum, benedictio est. *Tu sis, inquiunt, discipulus ejus.* Tunc prosunt, quando nocere se credunt. »

(1227) Aug. lib. II contr. epist. Parmen., c. 8, n. 17 : « Quod scriptum est in Evangelio. *Deus peccatores non audit*, etc., non a Domino dictum est, sed ab illo, qui oculos corporis jam quidem restitutos habebat, sed ei oculi cordis nondum patebant, unde ipsum Dominum adhuc prophetam putabat.... Ipse autem Dominus, cum in uno templo orarent Pharisæus et publicanus, publicanum confitentem peccata sua magis justificatum dicit, quam Pharisæum jactantem merita sua. » Et tract. 44, in Joan., n. 13: « Adhuc inunctus loquitur. Nam et peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores Deus non exaudiret, frustra ille publicanus, » etc. Vid. serm. 135, n. 6, et serm. 136, n. 2. Gravem esse difficultatem in hac sententia intelligenda, *Deus peccatores non audit*, ait Toletus adnot. 9. De ea re Jansenius Conc. cap. 78, et Interpretes. Vid. S. Thomam, 2-2, q. 83, a. 16. Suarez tom. II de Relig. lib. I, c. 25, et TT. alios.

D (1228) Chrys. hom. 59, n. 1. « In judicium porro, est in magus supplicium, ostendens eos qui se damnarent, esse damnatos, et qui se peccatorem pronuntiarent, ipsos esse peccato obnoxios. » Hier. in c. VI Isai. « Non est crudelitas Dei, sed misericordia, unam perire gentem, ut omnes salvæ fiant, Judæorum partem non videre, ut omnis mundus lucem accipiat. Unde et ipse Dominus in Evangelio sacramentum cæci a nativitate qui receperat oculos vertit ad tropologiam, et dicit : *In judicium ego veni in mundum*, » etc. Aug. tract. 44. « Quid est, *ut qui non vident videant* ? Qui se non videre confitentur et medicum quærunt, ut videant. Quid est, *qui vident cæci fiant* ? Qui se putant videre, et medicum non quærunt ut in sua cæcitate permaneant. Ergo istam discretionem vocavit judicium. »

(1229) Simoniacos insectatur, ut fecerat superius in Luc. p. 196, p. 265, et in Matthæum num. 86, p. 99 etc. Vid. Præf.

furetur et mactet et perdat. Quidquid igitur in Ecclesia faciunt, vanum et inutile est (1230). Sed quid de illis dicemus, qui per ostium quidem intrant, sed postea per hæreses, per lites, et contentiones, et schismata de Ecclesia exeunt ? Isti enim et quando in Ecclesia sunt, et quando extra Ecclesiam sunt, quamvis ad periculum suum, Ecclesiæ tamen sacramenta dare possunt. Illi vero, quia non habent, dare non possunt. Quid enim habent, nisi maledictionem, quam Simon Magus a Simone Petro recepit ? Et illi quidem, si ad Ecclesiam redeunt, aut omnino a suis officiis suspenduntur, aut si in eis permanent, nihil reiteratur in eis. Nulli enim sacramento, injuria facienda est. Quidam tamen sanctorum dicunt eos qui ab hæreticis baptizantur a catholicis debere confirmari, quia hæretici dare non possunt Spiritum sanctum (1231). *Qui autem intrat per ostium pastor est ovium.* Dictum est enim quid sit ostium, et quid sit intrare per ostium. *Huic ostiarius aperit, et oves vocem ejus audiunt.* Christus enim et ostium est et ostiarius. Ostium bonis. Ostiarius et malis et bonis. Non enim intrant per hoc ostium, nisi boni. Sed quia hic ostiarius et repellit malos et suscipit bonos, ostiarius est et malis et bonis. Sed audiant subjecti quid dicitur: *Et oves vocem ejus audiunt.* Qui igitur non audiunt vocem pastoris per ostium, intrantis, non sunt oves. Et iste quidem pastor, qui per ostium intrat, *proprias oves vocat nominatim* **257**, *et educit eas.* His autem verbis apertissime ostendit quia compassionem et humanitatem unusquisque episcopus in suis subditis habere debeat.

A *Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit, et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.* Proprias enim oves pastor emittit, qando ad vitæ pascua per viam mandatorum Dei festinare docet. Vadit autem ante eas, si id quod prædicat operatur. Et oves illum sequuntur, secundum hoc quod Apostolus ait : « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (*II Cor.* IV, 16). » Sequuntur autem, quia sciunt vocem ejus, quia cognoscunt verba ejus, quia sciunt veros et catholicos esse sermones ejus. *Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum.* Alienus est enim omnis hæreticus, et quicunque in Ecclesia non est. Non sunt igitur de ovibus Ecclesiæ qui hos tales sequuntur, et in eorum voce et doctrina delectantur. Unde Apostolus B ait : « Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci (*Hebr.* XIII, 9). » *Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.*

XXIX. *Dixit ergo eis iterum Jesus : Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.* Hoc autem superius expositum est. *Omnes, quotquot venerunt, fures sunt et latrones, sed non audierunt eos oves.* Nota quod ait, *venerunt.* Non enim dixit, qui missi sunt. De se autem superius ait : « Ego non veni a meipso, sed Pater meus misit me (*Joan.* VIII, 42). » Isaias quoque propheta (*Isai.* VI, 8), cum Dominus diceret : « Quem mittam, et quis ibit ? » respondit : « Ecce ego, mitte me. » Qui igitur venerunt a seipsis, et a Deo missi non sunt, fures fuerunt et latrones. Hinc est enim quod Dominus C ait : « Ego veni in nomine Patris mei, et non acce-

(1230) Hæc verba, cum aliis quæ sequuntur, indicare videntur in ea fuisse opinione. A. nostrum, ut Simoniacorum ordinationes et intrusorum invalidas fuisse existimarit. Viguisse hanc opinionem illo sæculo, id est XI, intelligere possumus ex Petro Damiani qui, ut contrarium persuaderet, ideo opusculum scripsit (ex rec. Constit. Clement. VI.) cui nomen fecit « Gratissimus, » ubi in proœm. « De iis itaque qui gratis sunt a Simoniacis consecrati, quanta jam per triennium in tribus Romanis conciliis fuerit disceptatio, quamque perplexa et confusa dubietas, et iis partibus quotidie ventiletur, sanctitatem vestram latuisse non arbitror : præsertim cum crescente fluctuationis ambiguo, eatenus sit processum, ut nonullos constet episcopos, ab illis ordinatos, clericos denuo ordinasse. » Rem maxime dubiam fuisse, deinde etiam significat : « Cum mihi recurreret in memoriam quia jam venerabilis papa sanctus Leo IX, in postrema synodo omnes episcopos ex divina obtestatione, rogaverit quatenus Dei misericordiam in commune deposcerent, ut quod super hoc scrupuloso negotio decernendum esset, nutantibus revelaret. » Nec rem omnino constitisse sæculo sequ. quo vixere scholasticorum DD. lumina Petrus Lombardus, Petrus Pictaviensis, Hugo a S. Victore, Robertus Pullus, etc., multis contendit Joan. Morinus exerc. 5 De sacr. ord. et in præfat. ad libr. Auxil. Rectam, sinceramque doctrinam perstitisse semper in Ecclesia de validitate harum ordinationum, ostendit Witasse De sacr. ord. p. 1, q. 4, De Simoniacis sigillatim sect. 3, De intrusis et invasoribus sect. 4. Tournely De ord. qu. 5, art. 1 (quos ambos laudat Chardon De ord. cap. 6) ; Drouet De re sacram. lib. VIII, cap. 4 ; Chardon ipse, aliique passim TT. Veram tamen istam catholicamque doctrinam obscuriorem aliquanto factam a sæc. VIII, idem Chardon fatetur, et nonnullorum AA. sequentium ætatum testimonia probare videntur. Adde Ordines apud Martene ex mss. nongentorum annorum, in quibus idem indicatur tom. II, vet. edit. p. 345, 360, etc. Quid vero sit, quod Simoniacorum et intrusorum causam A. noster discernat ab alia illorum, qui in catholica Ecclesia fuerant, sed per lites, et contentiones, et schismata se ab ea sejunxerant, non aliam rationem habuisse videtur, nisi quod isti veram cum in Ecclesia catholica essent, nullo impedimento prohibiti *ordinationem acceperant ;* non item alii ; sed (Simoniaci præsertim) maledictionem, quam Simon Magus a Simone Petro recepit. Hinc ejus illud quoque de Simoniacis et intrusis : illi, quia non habent, dare non possunt : quod sumpsisse videtur ab effato illo S. Leonis nomine, relato a D Gratiano II p., caus. 1, q. 1, c. 1. « Gratia, si non gratis datur vel accipitur, gratia non est : Simoniaci autem gratis non accipiunt : igitur gratiam, quæ maxime in ecclesiasticis ordinibus operatur, non accipiunt : si autem non accipiunt, non habent, si autem non habent, nec gratis, nec non gratis cuiquam dare possunt. »

(1231) Constat hæreticos nonnullos, iisdem ferme tibus Ecclesiæ reconciliatos, quibus sacramentum confirmationis conferebatur ; de quibus S. Gregorius l. II. Ind. 4, ep. 6, 7. Et notissima verba sunt S. Leonis ad Nicetam : « Qui baptismum ab hæreticis acceperunt, cum baptizati antea non fuissent, sola invocatione Spiritus S. per impositionem manuum confirmandi sunt, quia formam tantum baptismi sine sanctificationis virtute sumpserunt ; » et antiquiora Siricii ad Himerium, ubi vetat Arianos baptizari : « quos, ait, nos cum Novatianis aliisque hæ-

pitis me. Alius veniet in nomine suo, et illum accipietis (*Joan.* v, 43). » Ille enim non mittitur qui suo nomine venit (1232). Et tales quidem non audiunt oves. Si enim audiunt, jam non sunt oves. *Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur, et egredietur et pascua inveniet.* Salvabitur, inquit, qui per me introierit. Sic tamen, si per me et ingredietur et egredietur. Qui enim legaliter ordinatur, per ipsum Ecclesiam ingreditur. Et si in bono perseverat, per ipsum quoque de hac vita egreditur. Et iste quidem pascua inveniet sive ingrediens, sive egrediens. Ingrediens quidem, temporalia: egrediens, vitam æternam. Unde Psalmista: « Dominus regit me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ ibi me collocavit (*Psal.* xxii, 1). » Multi enim per ipsum ingrediuntur qui non per ipsum egrediuntur, quia in peccato et non in Domino moriuntur (1233). Sequitur : *Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet et perdat. Ego veni ut vitam habeant et abundantius habeant.* Quomodo abundantius habeant, nisi, præter hanc vitam temporalem, quam cum aliis communiter habent, vitam quoque æternam aliis omnibus amplius habeant ?

XXX. *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis* (1234). Ego, inquit, sum pastor bonus. Audite hoc, pastores, et a me uno pastore boni pastores esse discite. *Bonus* enim *pastor* est, qui *animam suam dat pro ovibus suis.* Hæc est definitio boni pastoris. Hoc ergo fecit. Hoc et vos facite, si necesse fuerit. « Majorem enim dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (*Joan.* xv, 12). » *Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt luprum venientem, et dimittit oves, et fugit.* Mercenarius autem est ille episcopus qui, in pascendis et regendis ovibus, sola temporalia et transitoria quærit. Qui non amore cœlestis patriæ, sed pro lucro, et mercede rerum temporalium oves Dominicas pascit. Et iste quidem apud Deum pastor non est, etsi ab hominibus pastor dicatur. Hic autem non habet oves proprias, sed mercede conductas. Si enim ejus propriæ essent, diligeret ut proprias,

A et se pro eis periculis objicere non dubitaret. Sed *videt lupum venientem*, videt diabolum, ejusque satellites imminentes : satellites namque diaboli hæretici et schismatici sunt, omnesque deceptores (1235), *et dimittit oves et fugit.* Dimittit utique, non auxiliando, veritatem non prædicando, constantiam et patientiam non admonendo, et hæresi non resistendo. Unde per Ezechielem a Domino dicitur : « Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini (*Ezech.* i, 15). » Omnia enim hæc verba, murus quidam sunt, quo ab hæreticis oves Ecclesiæ defenduntur. His **258** lupus pellitur, his vincitur et fugatur. *Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus.* Non enim fugeret, B si mercenarius non esset. Non fugeret, si pro amore, et charitate, et non pro mercede serviret. « Perfecta enim charitas foras mittit timorem (*Joan.* iv, 18). » Et ideo quidem fugit, quia non pertinet ad eum de ovibus. *Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ. Novit enim Dominus qui sunt ejus* (1236). Cognoscere autem Dei, diligere est (1237). Unde et quibusdam in judicio dicturus est: « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth.* xxv. 12), » id est, non diligo vos. Alioquin, qui omnia scit, quomodo ignorare aliquid potest? Quod igitur ait : *et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ*, tale est ac si diceret : Et diligo meas, et diligor a meis. Sed quomodo cognosco ? Vis audire quomodo ? *Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem.* Sic, inquit, cognosco, id est C diligo meas, et diligor a meis, sicut diligor a Patre, et diligo Patrem. Unde et in sequentibus ait: « Sicut dilexit me Pater, et ego diligo vos (*Joan.* xv, 9). » Itemque : « Non pro his rogo tantum, sed et pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut et tu, Pater, in me, et ego in te, ut ipsi in nobis unum sint (*Joan.* xvii, 20, 21). » *Et animam meam pono pro ovibus meis.* Inde, inquit, probatur quod diligo eas, quia animam meam pono pro ovibus meis. Nisi enim eas dilexisset, animam pro eis non posuisset (1238). *Et alias oves habeo. quæ non sunt ex hoc ovili. Et illas oportet me adducere,*

reticis, sicut est in synodo constitutum, per invocationem solam septiformis Spiritus, episcopalis manus impositione, catholicorum conventui sociamus; quod etiam totus Oriens Occidensque custodit.» Atque hinc quæstio theologica de natura hujus unctionis sive impositionis manuum. Confirmatoriam tueri videntur Petrus de Marca ad C. Claromont. et Sirmondus Antirrh. 2. Negant ii, quos antea laudavimus, Chardon præsertim, qui tamen de Conf. c. 5, ex solius intentionis defectu asserit, Confirmationis sacramentum non fuisse. Sequioribus ætatibus, in Oriente per sacramentum Confirmationis hæreticos fuisse reconciliatos, ex eorum Euchologio (utut explicare aliter rem Goarius conetur), aliisque monumentis eorum temporum, permulti contendunt. Vid. TT. et Holstenium Diss. 2, de forma sacramenti confirmat. ap. Græc.

(1232) Vid. S. Aug. tract. 45, hæc explicantem de Hæreticis, concluditque : « Hoc tenete, ovile Christi esse catholicam Ecclesiam. Quicunque vult intrare ad ovile, per ostium intret. Christum verum prædicet. Non solum Christum verum prædicet, sed Christi gloriam quærat, non suam, » etc. Idem ferme Gregorius lib. ix, Ind. 2, epist. 49, et lib. xi, ep. 46, D Ind, 4. V. etiam Hier. ad cap. vii Osee.

(1233) S. Gregor. hom. 14 in Ev. et Beda ad h. l. « Ingredietur quippe ad fidem, egredietur vero a fide ad spem, a credulitate ad contemplationem, pascua autem inveniet in æterna refectione, » etc. Aug. tract. 48 : « Oves credendo sunt, oves pastorem sequendo sunt .. oves per ostium intrando sunt, oves exeundo et pascua inveniendo sunt, oves vita æterna perfruendo sunt. »

(1234) Hoc ex comment. decerpta est homil. sub Emis. nom. vulgata, et Dom. ii, post Pascha posita.

(1235) De utroque hoc luporum genere vide S. Gregor. hom. 14, in Ev. n. 2.

(1236) II. Timoth. ii, 19 : *Cognovit Dominus*, etc.

(1237) Gregor l. all. : *Et cognosco oves meas*, hoc est diligo.

(1238) V. Gregor. al. ll.

et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor. Hoc est enim, quod Apostolus ait: « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes.* II, 14). » Junxit enim duos parietes, unum ex circumcisione, et alterum ex præputio venientem. Judæis enim loquebatur Dominus, quibus se gentiles jungere promittebat, ut ex duodus populis (1239) una domus ædificaretur et una Ecclesia construeretur. Facta est igitur pax inter Judæos, et Gentiles. Unum est ovile, unus est pastor, unam legem tenent, unum Deum adorant, et unius pastoris vocem sequuntur. *Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.* Quid est hoc ? Nunquid enim, priusquam animam suscepisset, vel posuisset Jesus, eum Pater non diligebat ? Diligebat utique. Sed hæc ad hominem referenda sunt, qui inde merito a Deo diligitur, quia « factus est ei obediens usque ad mortem (*Philipp.* II, 8). » Potesautem et aliter intelligi, ut sic dicatur : Quanta erga me sit Patris dilectio, in eo maxime intelligi potest, quod ego ipse, sicut volo, pono animam, et iterum sumo eam. Hæc enim potestas nulli alii data est. *Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso, Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.* Habebat enim in potestate Jesus et vivere quantum volebat, et mori, quando volebat. Tantum vixit, quantum voluit: mortuus est, quando voluit. Sæpe Judæi voluerunt apprehendere eum, et non potuerunt. Et hoc ideo, quia nolebat. Tantum igitur in eum potuerunt Judæi, quantum ipse eis concessit (1240). Quod autem ait : *Hoc mandatum accepi a Patre meo*, Patrem honorando dicit. Hoc enim donum et mandatum, secundum humanitatem Domino datum, totius Trinitatis est. *Dissentio iterum facta est inter Judæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis : Dæmonium habet, et insanit. Quid eum auditis ?* Et isti quidem non erant de ovibus ejus. *Alii dicebant : Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire ?* Isti autem jam ad ovile propinquabant, et ejus oves fieri incipiebant.

XXXI. *Facta sunt encænia in Jerosolymis, et hiems erat. Et ambulabat Jesus in templo in por-*

A *ticu Salomonis* (1241). Encænia dicebant Judæi illam festivitatem quam celebrabant pro templi ædificatione, sive innovatione. In hac autem festivitate ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis ostendens se illam sapientiam esse, quæ laudatur in libris Sapientiæ Salomonis. Sed quia hiems erat, et quia invidiæ gelu Judæi congelati erant, et charitatis ignem non habebant, regem, et dominum suum occidere cupiebant (1242). Proxima enim sunt frigus et mors. *Circumdederunt* **259** *ergo eum Judæi*, non ut in eum crederent, sed ut eum perderent. *Et dicebant ei : Quousque animam nostram tollis ? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Quem nos regem dicimus, Judæi Christum appellant. Dolo igitur loquebantur, ut si se Christum esse Dominus responderet, quasi qui

B Cæsari contradixisset, mox Romanorum ministris occidendum traderent. Hinc est enim, quod Pilato dicunt : « Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit contradicit Cæsari (1243) (*Joan.* XIX, 12). » *Respondit eis Jesus : Loquor vobis, et non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.* Cur me, inquit, interrogatis ? Loquor vobis, et non creditis. Sed quia verbis non creditis, vel operibus credite. Opera non mentiuntur. Sed vos non creditis verbis meis, neque operibus meis, quia non estis ex ovibus meis. Manifestum est igitur quod ex ovibus Christi non sunt quicunque verbis evangelicis credere nolunt. *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam*

C *do eis, et non rapiet eas quisquam de manu mea.* Et de his quidem satis jam superius diximus. Probat autem quod non rapit eas quisquam de manu sua, dum dicit : *Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei.* Sed ne aliquis diceret, quia non inde consequitur, ut de ejus manu rapi non possint, addidit, dicens : *Ego et Pater unum sumus.* Si enim ipse et Pater unum sunt, cum nemo eas rapere possit de manu Patris, nemo potest rapere eas de manu Filii. Sed unde vel ille, Pater ; vel iste, Filius esse probatur ? Ex eo utique, quod ait : *Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est.* Ipsum enim dedisse, genuisse fuit (1244). Non enim prius fuit illle, qui dedit,

(1239) August. tract. 47 : « Duobus istis gregibus, tanquam duobus parietibus factus est lapis angularis. »

(1240) Aug. tract. 47 : « Quid est *ego pono* ? Ego illam pono : non glorientur Judæi ; sævire potuerunt. potestatem habere non potuerunt. Sæviant quantum possunt. Si ego noluero, quid sæviendo facturi sunt?» Ita etiam Chrysost. hom. 72, in Joan. n. 2 : « *Potestatem habeo*, etc. Quandiu ergo retinere voluit, nemo contra potuit : cum permisit autem, tunc facile fuit. » Vid. et hom. 60, n. 2, ubi et de præcepto, seu mandato Christo dato, de quo fuse Cyrill pag. 661, concordiam cum Patre interpretantes. Aliter Latini PP. nonnulli, de quibus Petav. de Incarn. lib. IX, et cap. 8, et TT. passim. Utris A. assentiatur, non satis seipse explicat.

(1241) Augustin. tract. 48 : « Encænia festivitas erat dedicationis templi. Græce enim καινόν dicitur *novum*, » etc.

D (1242) August. lib. : « Hiems erat, et frigidi erant. ad illum enim divinum ignem accedere pigri erant, si accedere est, credere... friguerant a diligendi charitate, et ardebant nocendi cupiditate. » Gregorius, lib. II Moral. c. 2 : « Intueri libet quomodo sacra eloquia in exordiis narrationum qualitates exprimant terminosque causarum. Aliquando namque a positione loci, aliquando a positione corporis, aliquando a qualitate aeris, aliquando a qualitate temporis signant, quid de ventura actione subjiciant... A qualitate aeris res subsequens demonstratur : sicut evangelista, cum prædicante Domino, nullos tunc ex Judæis credituros diceret, præmisit, dicens : *Hiems autem erat.* Scriptum namque est : *Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Idcirco ergo hyemis curavit tempus exprimere, ut inesse auditorum cordibus malitiæ frigus indicaret.

(1243) Hic Bedæ verba A. ferme exscripsit.

(1244) Hieron. ad Ezechiel c. XVIII : « Et ipse

quam ille cui dedit ; quia non prius fuit ille qui A genuit, quam ille quem genuit. Neque enim aliquando Pater sine Filio fuit ; quia sine Verbo, sine virtute et sapientia, sine vita et veritate nunquam esse potuit. Hoc enim totum est Filius Dei. Ipse enim est « veritas et vita (*Joan.* XIV, 6). » Ipse est Verbum, virtus et sapientia Patris. Sapientia utique, quam ipse genuit, non quæ sapientem eum fecerit. Est igitur Pater sapiens, quia Sapientiam genuit. Est et verax, quia Veritatem genuit. Sed quia nunquam fuit non sapiens, et non verax, nunquam fuit ante Sapientiam, et Veritatem. Nunquam enim sapiens sine sapientia esse potest. *Sustulerunt ergo lapides ut lapidarent eum. Respondit eis Jesus : Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo : propter quod eorum opus me lapidatis* ? An quia ad veritatis B viam vos revoco ? am quia vos ab æternæ mortis periculis eruo ? an ideo fortasse, quia infirmos vestros sanavi, cæcos illuminavi, leprosos mundavi, paralyticos curavi et mortuos suscitavi ? Hæc enim opera non lapidatione, sed honore digna sunt. *Responderunt ei Judæi : De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia ; et quia tu, homo cum sis, facis teipsum Deum.* Stulti Judæi interrogant eum quis sit, et palam eum respondere rogant, et quia veritatem eis respondet, eum occidere volunt. *Respondit eis Jesus : Nonne scriptum est in lege vestra quia ego dixi : Dii estis* ? Legem, hoc in loco Psalmos vocat (1245), quia et ipsi judicant, dum et nocentes damnant, et bonos justificant. *Si illos dixit deos, ad* C *quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura ; quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis : Quia blasphemas ; quia dixi : Filius Dei sum ?* Si, inquit, adoptivi filii dii dicuntur, cur naturalis Filius, Deus non dicatur ? Si illi dicuntur dii, ad quos sermo Dei factus est, et ideo quidem dicuntur, quia sermonem Dei custodiunt, cur non magis ipse sermo Dei dicatur Deus ? *Non* enim *potest solvi Scriptura,* quia « non præteribit ex ea unum iota, neque unus apex (*Matth.* V, 18), » donec tota compleatur. Quod autem ait, *quem Pater sanctificavit,* tale est ac si diceret : Quem Pater sanctum genuit. Idem enim fuit et sanctificasse et genuisse (1246). *Si non facio*

260 *opera Patris mei, nolite credere mihi.* Mirabilia sunt opera Patris. Mirabilia sunt opera et Filii. Facit ille quod vult. Facit et iste quidquid vult D

Sequitur : *Si facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis quia in me est Pater, et ego in Patre.* Quia enim unum sunt Pater et Filius, et Filius est in Patre, et Pater in Filio (1247). *Quærebant ergo eum apprehendere, et exivit de manibus eorum.* Quæramus igitur et nos, sed non sicut illi. Quæramus fide et pietate, et non effugiet de manibus nostris. His enim manibus apprehenditur et tenetur Jesus. *Et abiit iterum trans Jordanem, in eum locum ubi fuerat Joannes baptizans primum, et mansit illic. Et multi venerunt ad eum, et dicebant : Quia Joannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem, quæcunque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.* Fortasse ad hoc iverat Dominus illuc, ut isti ad eum venirent, eum viderent et in eum crederent.

XXXII. [CAP. XI.] *Erat quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariæ, et Marthæ sororis ejus. Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis. Cujus frater Lazarus infirmabatur* (1248). In magnis laudibus Mariæ scripsit hæc evangelista, quæ Dominum ungere ejusque pedes tangere meruit. Beatæ illæ animæ quæ ad similitudinem hujus Mariæ cum aromatibus, cum unguento et bono odore ad Dominum accedunt. Hæc est illa quæ in Canticis canticorum loquitur, dicens : « Cum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum (*Cant.* V, 11). » Tres mortuos Dominum suscitasse legimus : filiam scilicet principis Synagogæ in domo : filium mulieris viduæ extra portam civitatis ; et hunc Lazarum in sepulcro quatriduanum. Per hos enim tres mortuos tria mortis genera significantur (1249). Moritur enim homo prava et illicita cogitando : moritur male operando : moritur in peccatis perseverando. Cogitas aliquid agere quod non licet ? mortua est anima tua, sed in domo adhuc, et in occulto jacet, quia latet peccatum, et nondum divulgatum est. Si vero cogitationem ad effectum perducas, non solum mortua est, sed jam est extra civitatis portam elata, et per peccatum ab Ecclesia separata, sepulcro et perditioni proxima est. At vero ille qui peccatum aliquod magnum commisit et multo tempore in eo perseverat, non solum mortuus est et sepultus, verum etiam jam fetet, quia ejus turpissimam famam omnes circumquaque audire abhorrent. Omnes

dicit : *Pater quod dedit mihi, omnibus majus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei :* ex quo perspicitur una Patris Filiique potestas, virtus atque substantia. Si enim de Filii manu quæ dedit Pater nemo potest rapere ; et hæc eadem in Patris manu sunt, quæ non rapiuntur ab eo : liquide comprobatur omnia Patris et Filii esse communia. » Aug. tract. 47 : « Pater non quasi ei Filio qui imperfectus est natus aliquid addidit : sed ei quem perfectum genuit omnia gignendo dedit. » V. etiam tract. 48, et Ambros. lib. III de Sp. S. cap. 18. Chrysost. hom. 61, in Joann. ; Basil. lib. I adv. Eunom., etc.

(1245) Aug. tract. 48 : « Legem appellavit Dominus generaliter omnes illas Scripturas, quamvis alibi specialiter dicat legem, a prophetis eam distinguens, sicuti est : *Lex et prophetæ usque ad Joannem. In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ.* Aliquando autem in tria distribuit easdem Scripturas, ubi ait : *Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege, et prophetis et psalmis de me.* »

(1246) Aug. tract. 48 : « Sic sanctificavit, quomodo genuit. Ut enim sanctus esset, gignendo ei dedit, quia sanctum eum genuit. » Vid. eumd. lib. II de Trin., c. 5, Cyrillum, et PP. alios apud Petavium lib. XI de Incarn., c. 6 ; Elias Cretens. ad orat 4. Naz. de *sanctificandi* verbo disserit, quot modis in Scripturis usurpetur.

(1247) Ex hoc Joan. loco eruunt TT. divinarum personarum « circuminsessionem » quam vocant ; de qua Petavius lib. IV de Trin., cap. 16.

(1248) Est homil. Emiseni Fer. VI, post. IV Dom. Quadr., pag. 90. de qua erit judicium sicut de aliis.

(1249) Hæc ex Aug. tract. 40, in Joan. n. 3, quæ attulerat etiam ad Luc., c. VII, n. 17. Vid. p. 136.

hos suscitat Jesus, sua peccato cessent, et le pœniteant, et pro eis parentes, et sorores er vidua deprecetur. Unde scriptum est : itemini alterutrum peccata vestra, et orate icem ut salvemini. Multum enim valet depreusti assidua (*Jac.* v, 16) (1250). » Sed quid atuor dies, quibus Lazarus in sepulcro mor- .cuit, nisi quatuor ætates intelligvntur? Quaim ætatibus, quasi quatuor diebus fetens in sepulcro mortuus jacet ille qui in pueritia escentia, in juventute et senectute in malo cœperat perseverat (1251). Infantia enim, norantiæ plena est, his diebus non annume- Considera igitur quanta sit benignitas Sal- nostri, qui post tantam perseverantiam in putridum et fetentem resuscitare non dedi- . *Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes :* ', *ecce quem amas infirmatur.* Audis igitur ominus amat peccatores utique jam pœni- Tales enim peccatores significat Lazarus. alibus ipse (1252) Dominus ait : « Gaudeo uno peccatore pœnitentiam agente, quam nonaginta novem justis, qui non indigent ntia. » *Audiens autem Jesus dixit eis : Infir- æc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut itur Filius Dei per eam.* Non deo, inquit, r Lazarus, ut in morte maneat, sed ut pro Dei a mortuis resurgat. *Diligebat Jesus Mar- et sororem ejus Mariam et Lazarum.* Diligit ominus et activam vitam et contemplativam, catores ad pœnitentiam conversos (1253). De em alias disputabitur. *Ut ergo audivit, quia batur, tunc quidem mansit in eodem loco duo- bus. Deinde post hæc dicit* **261** *discipulis Eamus in Judæam iterum. Dicunt ei discipuli: nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum luc ? Respondit Jesus : Nonne duodecim horæ ei ? Si quis ambulaverit in die, non offendit, cem hujus mundi videt. Si autem ambulaverit , offendit, quia lux non est in eo.* Quid est, quod dicitis ? Me sequimini, post me « Ego sum lux mundi (*Joan.* VIII, 12). » m dies. Vos horæ. *Nonne duodecim horæ iei ?* Ideo ego vos duodecim elegi, quia uodecim horæ diei. Quid igitur horæ estis, sequimini (1254). Hoc enim horarum um est. Si quis autem hunc diem sequa- i quis in eo ambulaverit, si quis mihi erit, non offendet. Cur ? *Quia lucem hujus videt. Ego sum lux mundi. Si vero in nocte*

A *ambulaverit*, si errorem et tenebrarum principem secutus fuerit (hoc est enim in nocte ambulare), offendet et cadet. Cur ? *Quia lux non est in eo*, quia erroris tenebræ excæcaverunt oculos ejus. *Hæc ait, et post hæc dicit eis : Lazarus amicus noster dormit, sed vado, ut a somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli ejus : Domine, si dormit, salvus erit.* Assolet infirmis somnus signum esse salutis. *Dixerat autem,* ait evangelista, *Jesus de morte ejus. Illi autem putaverunt quia de somni dormitione diceret.* Et tale erat ac si diceret : Dormit Lazarus, sed mihi : aliis autem mortuus est. Facilius ego de morte eum resuscitare possum, quam aliquis homo eum de somno excitare valeat. Vado igitur, ut a somno excitem eum. *Tunc ergo dixit eis Jesus manifeste : Lazarus*
B *mortuus est, et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum.* Gaudeo, inquit, quoniam non eram ibi. Si enim Jesus ibi esset, ille mortuus non esset. Ubi enim est vita, mors esse non potest. « Ego, inquit Dominus, sum resurrectio et vita (*Joan.* XI, 25). » Gaudeo igitur, sed propter vos. Cur propter vos ? Ut credatis, ut illius resurrectione fides vestra roboretur, cujus mortem ego absens vobis annuntio : *Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos : Eamus et nos, et moriamur cum eo.* Hoc enim dicit Thomas, quia tanto odio adversus Jesum et discipulos ejus Judæos inflammatos esse sciebat, ut nihil nisi mortem, et pœnam ab eis exspectaret. *Venit itaque Jesus, et invenit eum quatuor dies jam*
C *in monumento habentem.* Quid autem quatuor dies significent, jam superius diximus : *Erat autem Bethania juxta Hierosolymam quasi stadiis duodecim.* Non erat igitur valde difficile ad Martham et Mariam consolandam inde Judæos Bethaniam advenisse. De quibus subditur : *Multi autem venerant, ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo, ut audivit quia Jesus venit, occurrit illi. Maria autem domi sedebat.* Cur autem ubique Martha sollicita sit, et Marta quieta ; illi sciunt qui per eas activam et contemplativam vitam glorificari intelligunt. *Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.* Quomodo enim mori posset, et vita illi adfuisset ? De se enim Dominus ait : « Ego sum via,
D veritas et vita (*Joan.* XIV, 6). » *Sed et nunc scio quia quæcunque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus.* At illa : *Scio,* inquit, *quia resurget in resurrectione in novissimo die.* De illa resurrectione certa sum. Hanc te facere

) Videtur A. Jacobi verba ita intellexisse, iam etiam eorum partem, de confessione orum (quoniam eam attulit) acceperit de pri- onfessione non sacramentali, qua laicis etiam ibus peccatorem se aliquis professus, eorum im preces implorat. Atque Estius quidem ad bi locum satis hanc probabilem esse explaem asseverat.

) Beda intelligit hic quatuor veluti mortis hominis: 1 ab Adami peccato, 2 a transgressione legis naturalis, 3 a transgressione legis scriptæ, 4 a violatione doctrinæ evangelicæ.

(1252) Lucæ XV, 7. *Gaudium erit*, etc.

(1253) Alibi, id est ad cap. X Luc., n. 22, pag. 162, cum multis interpretibus vitam activam et contemplativam in Martha et Maria præmonstrotas dixerat. In Lazaro vero peccatores designatos iidem ferme PP. agnoscunt. Præter Aug. all. 5, Gregor., l. XXII Mor. c. 12, et hom. 26 in Evang.

(1254) Vid. dicta ad Marc. c. III, n. 2, p. 8, 9.

posse non dubito; sed utrum facias, certa non sum. *Dicit ei Jesus : Ego sum resurrectio et vita.* Per me resurgunt et vivunt quicunque vivunt et resurgunt. *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet.* Qui igitur non credit, non vivet. Vivet autem, sed in pœnis. Talis autem vita mors est potius dicenda, quam vita. Vera enim vita mortis amaritudinem non habet. Qui igitur credit in Christum, quamvis temporaliter moriatur, vivet tamen in æternum. Similiter autem ille qui vivit et credit in eum; credere enim vivere est, quia vita animæ fides est (1255), quanquam moriatur. *Credis hoc? Ait illi : Utique, Domine. Ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti. Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam, silentio dicens : Magister adest, et vocat te. Illa, ut* B *audivit, surrexit cito, et venit ad eum. Nondum enim venerat Jesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. Judæi igitur, qui erant cum ea in domo et consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia cito surrexit et exiit, secuti sunt eam dicentes quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo cum venisset, ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, et dixit ei : Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.* Ambæ sorores idem dicunt, idem intelligunt, et veram vitam Christum esse credunt, quo præsente et volente **262**, nemo moriatur. *Jesus ergo videns eam plorantem, et Judæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu et turbavit seipsum.* Non igitur aliunde turbatus est, sed ipse turbavit seipsum, et magnum C aliquid significavit nobis per hoc ipsum (1256). Iste enim fremitus et hæc turbatio nos docet quid nos quoque in tali re agere debeamus, quando vel pro nobis ipsis, vel pro aliis in peccatis turpiter degentibus et fetentibus Deum oramus. « Nos enim, ait Apostolus, quid oremus, nescimus; sed Spiritus sanctus orat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus (*Rom.* VIII, 26). » Unde et Psalmista : « Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal.* L, 19). » *Et dixit Jesus : Ubi posuistis eum?* Sic enim et primo homini a Deo

A dicitur: « Adam, ubi es? » (*Gen.* III, 9.) Quod quidem tale fuit ac si diceret : Considera modo de quanta gloria in quantam miseriam devolutus es. Et taliter quidem illi ponuntur, qui per Lazarum significantur. Sed a quibus ponuntur nisi a mulieribus? Mulierum namque consilio factum est ut omnis homo moriatur et in sepulcro ponatur. *Et lacrymatus est Jesus.* Lacrymemur igitur et nos pro omnibus illis quos in fetore vitiorum jacere sentimus, si forte nostris lacrymis eos Dominus resuscitare dignetur. *Dixerunt ergo Judæi : Ecce, quomodo amabat eum. Quidam autem dixerunt ex ipsis : Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci, facere ut et hic non moreretur? Jesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei. Ait Jesus : Tollite lapidem.* Non enim possunt resurgere qui lapide premuntur et clauduntur. Lapis iste, littera legis est, quoniam in lapide scripta et data est. « Littera enim occidit spiritus autem vivificat (*II Cor.* III, 6). » Tollatur ergo lapis, removeatur littera quæ occidit, et accedat spiritus qui vivificat (1257). *Dicit ei Martha, soror ejus qui mortuus fuerat : Domine, jam fetet, quatriduanus enim est.* Quid enim fetor, et quid dies quatuor significent, superius diximus. *Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi quoniam, si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Jesus autem, elevatis sursum oculis, dixit : Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis.* Jesus enim secundum eam partem, qua homo est, fremit, turbatur, lacrymatur orat, exauditur, et gratias agit (1258). Hæc autem cur dixerit, cur oraverit, et gratias egerit, mox reddidit causam dicens : *Propter populum, qui circumstat, dixi, ut credant, quia tu me misisti.* Hinc est enim, quod alibi ait : « Ego a me ipso non veni, sed Pater meus misit me (*Joan.* VIII, 42). » *Hæc cum dixisset, voce magna clamavit : Lazare, veni foras.* Qui magno somno premitur, magna voce clamandus est. Magno enim somno gravatur, qui in peccato sepultus, neque in pueritia, neque in adolescentia, neque in juventute, neque in senectute excitatur.

(1255) Aug. tract. 49, n. 15 (quem Beda exscribit) : « Unde mors in anima? Quia non est fides. Unde mors in corpore? Quia non est ibi anima. Ergo animæ tuæ vita, fides est : *Qui credit in me*, inquit, *etiamsi mortuus fuerit* in carne, *vivet* in anima, donec resurgat et caro, nunquam postea moritura. Hoc est, qui credit in me, licet moriatur, vivet. Et omnis qui vivit in carne et credit in me, etsi moriatur ad tempus, propter mortem carnis, non morietur in æternum, propter vitam spiritus et immortalitatem resurrectionis, » Ita et tract. 22, n. 6.

(1256) August. l. all. : « Nescio quid nobis insinuaverit, fremendo spiritu et turbando seipsum, Quis enim eum posset, nisi se ipse turbare?... Anima et caro Christi cum Verbo Dei una persona est, unus Christus est. Ac per hoc ubi summa potestas est, secundum voluntatis nutum tractatur infirmitas : hoc est turbavit semetipsum. Dixi potestatem; attende significationem. Magnus reus est, quem mortis quatriduum, et illa significat sepultura. Quid est ergo quod turbat semetipsum Christus, nisi ut significet tibi quomodo turbari tu debeas, cum tanta D mole peccati gravaris et premeris? » Hæc eadem verba usurpat ad h. l. Beda.

(1257) Hoc quoque, ut videtur A. ex Augustino l. all. seu ex Beda : « Mortuus sub lapide, reus sub lege; scitis enim quia lex quæ data est Judæis, in lapide scripta est. Omnes autem rei sub lege sunt; bene viventes cum lege sunt. Justo lex posita non est. Quid est ergo *lapidem removete*? Gratiam prædicate. Apostolus enim Paulus ministrum se dicit Novi Testamenti non littera, sed spiritu. Nam *littera*, inquit, *occidit, spiritus vivificat.* Littera occidens quasi lapis est premens. *Removete*, inquit, *lapidem.* removete legis pondus, gratiam prædicate. »

(1258) Chrysost. hom. 63, n. 1 : « Humanam exhibet naturam : lacrymatur enim et turbatur. Solet quippe luctum humanus affectus excitare : deinde affectum corripiens (illud enim *infremuit spiritu* hoc significatu) turbationem cohibuit. » V. Cyrid., p. 685, 686.

Hoc enim significant illi quatuor dies, quibus Lazarus jam fetens jacuit in sepulcro. *Et statim prodiit, qui erat mortuus, ligatus pedes, et manus institis et facies illius sudario erat ligata.* Nulla desperationi datur occasio, cum Lazarus jam fetens et quatriduanus a mortuis resurgat. Et valde quidem mirabile, non solum quia mortuus resurrexit, verum etiam quia pedibus manibusque ligatus foras processit. Et hæc fortasse significatio est, ut intelligamus quia « peccator, quacumque hora conversus fuerit et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (1259). » Ligatus tamen adhuc esse videtur, donec ab episcopis solutus, Ecclesiæ sacramentis (1260) reconcilietur. Iste enim talis, quamvis foris appareat, intus tamen ligatus non est, quia peccatorum vinculis solutus, jam Deo per pœnitentiam vinctus est. Unde et Lazarus, ac si penitus ligatus non esset,
263 de sepulcro liber exivit. Quem tamen Dominus solvere jussit, quatenus et nos eos ostendamus esse solutos qui, audita voce Evangelii, in anima per pœnitentiam resuscitari meruerunt. *Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, et dixerunt eis quæ fecit Jesus.* Hoc autem, utrum ejus gloriam prædicando, an eum accusando dixerint, dubitari potest (1261).

XXXIII. *Collegerunt ergo pontifices, et Pharisæi concilium, et dicebant : Quid facimus ? Quia hic homo multa signa facit* (1262). Audierant pontifices et Pharisæi Salvatorem nostrum Lazarum quatriduanum resuscitasse. Cujus miraculi magnitudine territi, inter se conciliantes, dicebant : Quid facimus ? Occidamus Jesum. Cur ? *Quia multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum,* videntes signa et virtutes quæ fiunt per eum. Quod si fecerint, *venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem.* Timebant enim ne regem eum constituerent, et ob hoc contra se Romanorum exercitum concitarent, quorum imperio, sicut cæteræ gentes, Judæi quoque subditi erant. Sed sicut

A Psalmista ait : « Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor (*Psal.* XIII, 5). » Si enim Christo credidissent, si Jesum non occidissent, nec locum, nec gentem amisissent (1263). Sed quia Christum occidere non timuerunt, et locum et gentem perdiderunt. *Unus autem ex ipsis Caiphas, cum esset pontifex anni illius, dixit eis : Vos nescitis quidquam, nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem,* ait evangelista, *a semetipso non dixit ; sed, cum esset pontifex anni illius, prophetavit quia Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Vos,* inquit, *nescitis quidquam,* neque cogitatis ea quæ necessaria sunt. Ego autem scio et cognovi
B quia necesse est *ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. Hoc autem non dixit a semetipso,* sed a Spiritu sancto, qui aliter quam ipse intelligebat, verba illius dirigebat in ipso. Alius Caiphas se dicere putabat, atque aliter sua verba intelligebat. Tota enim ejus intentio erat ut Judæi Christum occiderent, ne ipsi a Romanis occiderentur. Prophetabat tamen (1264) quia Jesus moriturus erat pro Judæorum gente, et non tantum pro illa gente, sed ut filios Dei, qui ubique gentium dispersi erant, in unam fidem et Ecclesiam congregaret, ut fieret unum ovile et unus pastor. *Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.* Quasi enim utili accepto consilio ex quo Caiphas hæc locutus est, tota illa Pharisæorum multitudo, quomodo Christum in-
C terficeret, cogitabat. *Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem, quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis.* Hoc enim non timore fecit Jesus, qui ubique securus erat, qui ipsos quoque suos inimicos in potestate habebat, qui nec videri, nec teneri, nec occidi posset, si nollet. Cur ergo ? Ut nos doceret, ut providos redderet, ut nos quoque iniquorum hominum furori et iræ cedamus, si eos fortasse nostra præsentia et allocutione non corrigi, sed deteriores fieri videamus (1265). *Proxi-*

(1259) *Ezech.* XVIII, 21 : *Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet et non morietur.*

(1260) Aug. tract. 49 : « Quid est *solvite et sinite abire* ? Quæ solveritis in terra, soluta erunt in cœlo. » Beda hæc verba Aug. exscribit, atque addit : « Potuit enim ligamenta solvere qui mortuum resuscitavit : sed propter unitatem sanctæ Dei Ecclesiæ et individuam charitatem, dicitur ministris, id est discipulis Christi : *solvite eum ;* quia sine unitate Ecclesiæ catholicæ fidei et charitate ecclesiasticæ sanctitatis peccata non solvuntur. »

(1261) De hoc quoque dubitavit Aug. scribens tract. 49 : « Quidam vero ex eis, sive ex Judæis qui convenerant, sive ex eis qui crediderant, abierunt ad Pharisæos, et dixerunt eis quæ fecit Jesus : sive annuntiando, ut et ipsi crederent ; sive potius prodendo, ut sævirent. »

(1262) Est homil. Emiseni Fer. VI post. Dom. in Pas. Verius dicatur S. Brunonis.

(1263) Aug. tract. 50 : « Temporalia perdere timuerunt, et vitam æternam non cogitaverunt ; ac sic utrumque amiserunt. » Eadem amplioraque habet idem S. Aug. in Ps. LII, in Ps. XIII, ut etiam
D in Joan. Chrysost. hom. 65, n. 1.

(1264) Chrysostom. l. all. : « Vides quanta sit pontificalis potestas? Quia enim pontificatum fortius erat, licet indignus, prophetavit, quid diceret, ignorans. Multi alii quoque futura prædixerunt, indigni licet, » etc. Aug. tract. 50 : « Hic docemur etiam homines malos prophetiæ spiritu futura prædicere ; quod tamen evangelista divino tribuit sacramento, quia pontifex fuit, id est summus sacerdos. » Vid. eumd. in Quæst. ad lib. Jud. qu. 49, lib. II de cons. c. 70, lib. II ad Simplic. qu. 1, de Trin. cap. 7, etc. ; Hieronymum ad cap. I Jonæ ; Ambrosium serm. 14 et 15 in Ps. CXVIII, epist. 50, num. 5 ; Gregorium, hom. 10 in Ezech., etc.

(1265) Aug. tract. 49 : « Non quia potentia ejus defecerat, in qua utique si vellet et palam Judæis conversaretur, et nihil ei facerent ; sed in hominis infirmitate vivendi exemplum discipulis demonstra-

mum autem erat Pascha Judæorum, et ascenderunt multi Hierosolymam de regione, ante Pascha, ut sanctificarent seipsos. Hoc Pascha miseri Judæi cruentum habuerunt. Hoc regem et Dominum suum interfecerunt. Hoc multi Hierosolymam undique confluxerunt. Et qui seipsos sanctificare venerant, Christo Domino interfecto, valde deteriores ad propria remearunt. *Quærebant ergo Jesum, et colloquebantur in templo stantes : Quid putatis, quia non venit ad diem festum ?* Quærebant, inquit, Jesum. Et ideo quærebant, quia eum occidere volebant. In templo stabant, non orabant, sed de Salvatoris morte inter se tractabant. Mirabantur, quia non venerat ad diem festum, qui eos docere solebat in diebus festis. Et eum perdidisse timebant, **264** quem occidere quærebant (1266). *Dederant autem pontifices et Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet ut apprehendant eum.* Qui enim ita quærunt Jesum, non possunt scire ubi sit, neque inveniunt eum. Si vultis scire, Judæi, et invenire Jesum, venite ad Ecclesiam, venite ad nos, et indicabimus eum vobis, non prodendo, sed credendo ; non ut eum occidatis, sed ut nobiscum in eum credatis.

XXXIV. [Cap. XII.] *Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit Jesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, et Martha ministrabat.* Mirum si evangelista omnia hæc sine aliqua significatione tam officiose dicere voluit : Bethania enim *domus obedientiæ* interpretatur (1267). Esto igitur Bethania : sis Deo obediens, quatenus ad te Dominus veniens in domo pectoris tui hospitari dignetur. Præpara ei cœnam. Crede in eum. Observa mandata ejus. Tali enim cœna delectatur Dominus. Unde ipse ait : « Ego sto ad ostium, et pulso. Si quis aperuerit mihi, intrabo et cœnabo cum ipso, et ipse mecum (*Apoc.* III, 20). » Noli ista quærere extra te. Tu enim ipse et Bethania, et Martha, et Lazarus, et Maria esse potes. Si bene ministraveris, si eleemosynas dederis, nudos vestieris, infirmos visitaveris, aliaque his similia feceris, eris Martha. Omnia enim hæc ad activam vitam pertinent, quæ per Martham significatur. Vis esse Lazarus ? Fuge mortem, veni ad vitam, age pœnitentiam, et resuscitaberis, et inter Christi convivas connumeraberis. Ideo enim hic dicitur, quia *Lazarus unus erat ex discumbentibus cum eo.* « Peccator enim, quacunque hora conversus fuerit et ingemuerit, vita vivet et non morietur (*Ezech.* XVIII, 21). »

A Quod si hoc tibi fortasse non sufficit, sed altius ascendere volens vis esse Maria, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et spretis omnibus quæ mundi sunt, soli lectioni, et orationi et divinæ contemplationi vacare studeas. « Hanc enim partem elegit Maria, quæ non auferetur ab ea (*Luc.* X, 42). » Sequitur : *Maria ergo accepit libram unguenti, nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit capillis suis pedes ejus, et domus impleta est ex odore unguenti.* Hoc enim unguentum fidem significat (1268). Unde et merito *pisticum* vocatur, quoniam pistis *fides* interpretatur. Nullo unguento magis, quam hoc, delectatur Jesus. Sine hoc unguento ad eum accedere, et eum tangere non licet. « Impossibile est enim sine fide placere Deo (*Hebr.* XI, 6). » Hoc unguento im- B pletur domus. Hoc tota Ecclesia redolet. Fetent igitur Domino infideles, quia hoc unguentum non ferunt. Quod autem pedes ungit et capillis tergit, principium et finem, Deum et hominem, eum esse intelligit. Caput enim pedibus quodammodo jungit, qui Deum et hominem eum esse credit. Unde non solum pedes, sed et caput Salvatori nostro hæc mulier unxisse narratur (1269). *Dicit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Simonis Scariothis qui erat eum traditurus : Cur hoc unguentum non veniit trecentis denariis, et datum est egenis ?* Hoc autem ne pietatis affectu et misericordiæ studio dixisse putaretur, evangelista subdidit, dicens : *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea, quæ mittebantur, portabat.* Nemo C igitur nos reprehendat, si iniquos homines toleramus, et cito ab Ecclesiæ communione non separamus, cum ipse Salvator noster Judam pateretur, quem non solum proditorem, sed furem quoque, et sacrilegum esse sciebat. *Dixit ergo Jesus : Sine illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud.* Hoc autem tale est ac si diceret : Mysterium est quod agitur, in quo mors, et sepultura mea cito fieri significatur. Unde et alius evangelista dicit : « Prævenit ungere corpus meum in sepulturam. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis (*Marc.* XIV, 7, 8). » Quid est igitur, quod alibi ait : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ? » (*Matth.* XXVIII, 20.) Si enim omnibus diebus cum eis est, quomodo eum non semper habebunt ? Facilis est solutio, si duarum in Christo D naturarum memores simus. Quod enim ait, *me autem non semper habebitis*, de præsentia carnis intelligere

bat, in quo appareret non esse peccatum, si fideles ejus, qui sunt membra ejus, oculis persequentium se subtraherent, et furorem sceleratorum, latendo potius devitarent, quam se offerendo magis accenderent. »

(1266) Id. tract. 30 : « Quærebant ergo Jesum, sed male. Beati enim qui quærunt Jesum, sed bene. Eli quærebant Jesum, ut nec ipsi haberent eum, nec nos ; sed ab ipsis abscedentem suscepimus nos. Reprehenduntur qui quærunt ; laudantur qui quærunt : animus enim quærentis, aut laudem invenit, aut damnationem. »

(1267) Hier. ad. c. XXI Matth. : « Reliquit incredulos, et urbem egressus contradicentium, ivit Bethaniam, quod interpretatur *domus obedientiæ.* »

(1268) Vid. dicta ad cap. XXVI Matth., num. 104. Beda hic : « Hoc unguentum ex nardo pistica, id est fideli... Sine fide enim Deo placere impossibile est. »

(1269) Vid. Bernar. serm. 90 de divers. : « Caput Christi Deus, deitas ergo in Christo tangitur, quoties ad laudem ipsius ejus beneficia memoramus : sicut non tam deitas, quam humanitas necesse est ut cogitetur... Nam in carnis assumptione duos illos pedes ad hoc accepisse cognoscitur, id est misericordiam et judicium ; ut peccator qui ad caput, id est ad deitatem accessum non habebat, ad pedes, id est ad humanitatem accederet. »

debemus, quæ post resurrectionem die quadragesimo cœlos ascendit (1270). *Cognovit ergo turba multa ex Judæis* **265** *quia illic esset, et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.* Isti non amore, sed admiratione ducebantur, et sicut se habet cupiditas hominum, nova videre et audire cupiebant. *Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut et Lazarum interficerent; quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum.* Stulti Judæi eum occidere volebant, quem nuper Dominus suscitaverat, ac si iterum eum resuscitare non posset.

XXXV. *In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audisset, quia venit Jesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei.* Rami palmarum victoriam significabant, quam Dominus illis diebus de hoste triumphans suscepturus erat. Palma enim in Scripturis sæpissime pro victoria ponitur (1271-73). *Et clamabant, Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.* Hosanna interjectio est, nihilque aliud significat, nisi quemdam populi affectum congratulantis et Deum laudantis (1274). Venit autem Dominus in nomine Domini, secundum quod ipse ait: « Ego veni in nomine Patris mei, et non recepistis me; alius veniet in nomine suo, et illum accipietis (*Joan.* v, 42). » *Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere, filia Sion. Ecce Rex tuus venit, sedens super pullum asinæ.* Hæc autem in Matthæo exposuimus (1275). De hac enim asina, et pullo Jacob patriarcha loquitur dicens: « Juda, te laudabunt fratres tui: manus tua in cervicibus inimicorum tuorum. Catulus leonis Juda. Ad prædam, fili mi, ascendisti. Accubuisti ut leo, et quasi leæna. Quis suscitabit eum? » (*Gen.* XLIX, 8.) Et paulo post: « Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam meam (*ibid.*, 2). » Hæc enim asina Synagoga est, quæ alio nomine vinea vocatur. Pullus vero, populus Gentium indomitus et lascivus (1276). Vitis autem Christus, qui ait: « Ego sum vitis vera (*Joan.* XV, 1). » Ligavit igitur ad vineam pullum suum, quia gentilem populum Synagogæ conjunxit, ut fieret unum ovile et unus pastor. Sed quia prius secundum quamdam partem, Synagogam sibi conjunxerat, asinam quoque ligavit ad vitem. Per se enim Synagogam, et per Synagogam nos prædicavit, et prædicando, nos Synagogæ sibique ligavit. Sequitur: *Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum, sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, et hæc fecerunt ei.* Quid hæc, inquit, significarent,

A *non cognoverunt discipuli ejus primum, sed quando glorificatus est,* id est postquam cœlos ascendit, postquam eorum sensus aperuit, ut Scripturas intelligerent, *tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, et* quia *hæc fecerunt ei,* non alio modo, nisi eo quo ante per prophetam fuerant prænuntiata de eo. *Testimonium igitur perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis. Propterea et obviam venit ei turba, quia audierant eum fecisse hoc signum.* Miraculis igitur trahebantur, qui verbis non movebantur. *Pharisæi ergo dixerunt inter se, et ad semetipsos: videtis quia nihil proficimus. Ecce mundus totus post eum vadit.* Deficimus, inquiunt, et non proficimus. Totus mundus post eum vadit, cujus

B nomen delere cogitavimus. Quæ sunt enim istæ voces, quæ in ejus gloria resonant? Quid est *Hosanna filio David?* Quid est quod populus dicit, *Benedictus qui venit in nomine Domini?* Proximum est, ut rex ab omni populo constituatur, et Romanis venientibus, locus iste funditus destruatur. *Erant autem Gentiles quidam ex his, qui ascenderant, ut adorarent die festo.* De talibus enim fuit centurio, de quo ipse Dominus ait: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel (*Matth.* VIII, 10). » *Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum dicentes: Domine, volumus Jesum videre.* Et Judæi, et Gentiles quærunt Jesum. Judæi ut perdant: Gentiles, ut credant. *Venit Philippus, et dicit Andrææ. Andræas rursum, et Philippus dixerunt Jesu.*

C *Jesus autem respondit eis dicens: Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.* Modo, inquit, occidetur Filius hominis; modo cum iniquis reputabitur; modo Sol justitiæ obscurabitur: sed venit hora post hæc, ut clarificetur, et non tantum ab his, sed a cunctis gentibus adoretur. Hoc autem factum est post Christi resurrectionem, ubique apostolis prædicantibus, et Christi nomen in signis et miraculis declarantibus.

XXXVI. *Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Hoc est enim illud granum frumenti, quod virgo et inarata terra produxit. De quo Psalmista ait: « Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit. Etenim Dominus dabit benignitatem, et

D terra nostra dabit fructum suum (*Psal.* LXXXIV, 12, 13). » Hujus autem grani immensa multiplicatione **266** omnia Ecclesiæ horrea impleta sunt. De hoc frumenti grano ille panis conficitur, de quo ipse Dominus ait: « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi (*Joan.* VI, 51) (1277). » Constat autem hoc et

(1270) Vid. Chrysost. hom. 50 in Matth., n. 4.

(1271-73) Beda ad h. l.: « Rami palmarum laudes sunt significantes victoriam, quia erat Dominus mortem moriendo superaturus; et tropeo crucis, de diabolo mortis principe triumphaturus. »

(1274) Vide dicta ad Matth. cap. XXI, num. 85, pag. 99. Vid. et Bedam ad Marc. cap. XI.

(1275) Vid. loc. indicat.

(1276) Vid. ad Matth. pag. 98.

(1277) Ambros. in Psal. XXXVI: « Ipse granum pro nobis corpore solutus et mortuus est, ut fructum multum afferret in nobis. » Hieron. ad cap. IX Zach.: « Nos, frumentum electorum... intelligimus Dominum Salvatorem, qui loquitur in Evangelio: *Nisi granum tritici cadens in terram,* etc., *mortuum fuerit, ipsum solum permanet,* etc. De hoc tritico efficitur ille panis qui de cœlo descendit. »

ad litteram verum esse, quod frumenti granum, si in arca servetur, non crescit; si autem seminetur, si in terra solvatur et moriatur, multum fructum affert. *Qui amat animam suam, perdet eam, et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Hoc enim Dominus non dixisset, si animas nostras et bene et male amare, et iterum bene et male odisse non possemus. Ipse enim exponit quid sit male amare, et ipse exponit quid sit bene odisse. Male enim amat animam suam, qui in hoc mundo, qui propter hunc mundum, et propter hanc vitam præsentem eam amat (1278). Iste enim perdet eam : quia sic amando et æternæ morti, et perditioni tradet eam. Qui enim bene amat animam suam, sic eam amat, ut in æternum vivat, non ut brevi tempore in deliciis vivat. Unde et in vitam æternam eam custodit, qui sic in hoc mundo suam animam odit. Ille enim animam suam et vitam suam odisse videtur, qui mori non timet, qui jejuniis et vigiliis, qui paupertate et nuditate aliisque similibus eam affligit. Ille denique, qui sic amat animam suam, ut eam, si necesse sit, pro Christi fide ponere nolit, perdet eam. Qui vero sic odit, ut eam in tali necessitate ponere non recuset, in vitam æternam custodit eam. *Si quis mihi ministrat, me sequatur,* ut sicut ego pro ipso, ita et ipse, si necesse fuerit, pro me moriatur. Sequi enim, imitari est. Ministrant Domino non solum episcopi et sacerdotes, cæterique illius ordinis, verum etiam qui facit eleemosynas, vestit nudos, visitat infirmos, alia his similia misericordiæ et pietatis opera facit, Domino ministrat. Unde ipse quoque Dominus ait : « Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (*Matth.* XXV, 40); » ostendens eos ministrare sibi, qui ipsius membris ministrant. Sed quid eis sibi ministrasse proderit? Sequitur : *Et ubi ego sum, illic et minister meus erit.* Dicis fortasse, non hoc tibi sufficit. Audi quod sequitur : *Si quis mihi ministraverit, honorificavit eum Pater meus.* Magnus honor, magna gratia, immensæ en divitiæ. Beatus ille quem Deus honorificabit. Ille enim ditabitur illis bonis, quæ « oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (*I Cor.* II, 9). » Denique, qui ibi erit, ubi ipse est, quid melius unquam habere potest? Hoc enim Psalmista desiderans ait : « Beati, qui habitant in domo tua, Domine. In sæculum sæculi laudabunt te (*Psal.* LXXXIII, 5). » Itemque : « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (*Psal.* XXVI, 4). » Et Apostolus : « Cupio, inquit, dissolvi, et esse cum Christo (*Philip.* I, 23). »

A Sequitur : *Nunc anima mea turbata est, Et quid dicam? Pater, salvum me fac ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum.* Dixit superius : « Venit hora, ut clarificetur filius hominis (*ibid.*). » Nunc autem dicit quod anima ejus turbata est. Sed unde turbata, nisi quia ex ipsa sua clarificatione multos ubique terrarum non solum turbari, verum etiam flagellari, et occidi, cunctisque tormentorum generibus affligi videbat? Quis enim in eum credidisset, si clarificatus non fuisset? Nisi enim a mortuis resurrexisset, cœlos ascendisset, tantaque fideles sui in ipsius nomine miracula fecissent, nemo in eum credidisset. Dicat ergo : *Nunc anima mea turbata est,* non meæ mortis timore, sed meorum fidelium compassione. Homo enim B sum, et humanis affectionibus moveor. Et quid dicam; cum pro meo nomine fideles meos sic affligi, et cruciari videam? *Pater, salvum me fac,* salva membra mea, salva et custodi fideles meos ex hac hora, ex hoc tempore meæ passionis et illorum perturbationis (1279). Simul enim et passio Christi, et Ecclesiæ persecutio cœpit; quia dum ipse capitur, apostoli fugiunt, Petrus negat, et scandalum patiuntur omnes. *Sed propterea veni in horam hanc,* ut ex hac hora fideles mei salventur, et meo sanguine mundentur. Tu vero, *Pater, clarifica nomen tuum,* ut, me die tertia resurgente, clarum et manifestum fiat, quod tu Pater, et ego Filius vocor (1280). Si enim cognoverunt nomen tuum, cognoscent et nomen meum, quia Pater sine Filio esse non potest. C *Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Clarificavi per miracula, et iterum clarificabo per **267** resurrectionem et ascensionem. Clarificavi paucis, clarificabo multis, et demum clarificabo omnibus. Pauci enim fuerunt illi, qui eum dicentem audierunt : « Hic est Filius meus dilectus (*Matth.* XVII, 5). » Multi vero sunt qui Dei Filium eum esse credunt. Sed hoc in judicio plenius declarabitur, quando « omnis lingua confitebitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*Phil.* II, 2). » *Turba, quæ stabat et audierat, dicebat tonitrum factum esse. Alii dicebant : Angelus ei locutus est.* Illi igitur, et illi vocem audierunt; sed neque illi, neque illi eam intellexerunt. *Respondit Jesus et dixit : Non propter me vox hæc venit, sed propter vos.* Nulla D enim tali collocutione indigebat, qui Patris voluntatem per omnia sciebat. *Linguæ* enim, ut ait Apostolus, « in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus (*I Cor.* XIV, 22). » *Nunc judicium est mundi : nunc princeps mundi ejicietur foras.* Hoc enim in judicio agitur, ut bonum a malo, et justum ab inju-

(1278) August. lib. III De doctr. Chr. c. 16 : « Cum ait Dominus : *Qui amat animam suam, perdet eam,* non utilitate vetare putandus est, qua debet quisque conservare animam suam; sed figurate dictum *perdet amimam,* id est perimat atque amittat usum ejus, quem nunc habet, perversum scilicet atque præposterum, quo inclinatur temporalibus, ut æterna non quærat. » Vid. eumdem S. Aug. tract. 51 in Joan.

(1279) Chrysost., hom. 67. Augustinus, Beda, et cæteri ferme interpretes de se hæc dixisse J. C. putant, eo modo quo illud : *Pater mi, si fieri potest, transeat a me calix iste.*

(1280) Augustin. tract. 52 : « Quid est autem, *Clarifica tuum nomen,* nisi in sua passione et resurrectione? »

cernatur (1281). Ex eo igitur tempore mundus ri et judicare cœpit, ex quo Christi doctrinam it, quia tunc primum veritatem a mendacio ıere novit. Et tunc princeps mundi hujus, id .bolus, rex et dominus iniquorum, ejectus est Non foras utique de mundo, sed foras de › baptismate mundo. Quem Christus suo sanlavit, et baptismatis aqua mundavit. *Et ego, tatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* ıquit, foras ejectus amittet principatum. Ego exaltatus ad meipsum omnia traham. Omnia :et, quæ trahenda sunt (1282). *Hoc autem di-* ait evangelista, *significans qua morte erat* ırus. *Respondit ei turba : Nos audivimus ex* ıia *Christus manet in æternum. Et quomodo tu Oportet exaltari filium hominis? Quis est iste hominis* ? Videntur Judæi hoc in loco insse quid hac tali exaltatione Dominus significat, dum intelligunt eum, sic exaltatum, non manere in æternum. *Dixit ergo eis Jesus : :modicum lumen in vobis est. Ambulate, dum habetis, ut non tenebræ vos comprehendant.* nbulat in tenebris nescit quo vadit. *Dum lucem* 's, *credite in lucem, ut filii lucis sitis.* Adhuc, , modicum lumen intelligentiæ in vobis est, nescitis quis sit iste filius hominis. Illi enim uminati sunt, qui eum cognoscunt, et qui eum redunt Filium Dei, et filium hominis. Ambuestinate, currite ad lucem, dum potestis, dum ma est, dum eam videtis, et ante oculos eam is, ut non tenebræ erroris et mortis vos comndant. *Qui enim ambulat in tenebris* ignoranl erroris, *nescit quo vadat. Ego sum lux* i. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris,* ıbebit *lumen vitæ* (*Joan.* VIII, 12). Ergo dum ı habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. *ocutus est Jesus, et abiit, et abscondit se ab eis.* ɔ quidem significatio est. Ideo enim Dominus ıe ab eis abscondit, quia usque hodie ab eis ıvenitur. Quotidie enim in lege et prophetis ur eis, et tamen non invenitur ab eis. Et hoc uod significabat, quando se abscondit ab eis. ıutem *tanta signa fecisset coram eis, non cre-* t *in eum, ut sermo Isaiæ prophetæ impleretur, dixit : Domine, quis credit auditui nostro, et* ium *Domini cui revelatum est* ? Brachium Do- Christus est, quod nondum Judæis revelatum Cæcitas enim ex parte contigit in Israel (*Rom.*). » Hoc autem brachio facta sunt omnia, et pso factum est nihil (*Joan.* I, 3). » *Præterea*

A *non poterant credere, quia iterum dixit Isaias : Excæcavit oculos eorum, et induravit eorum cor, ut non videant oculis, et non intelligant corde; et convertantur, et sanem eos. Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo.* De quo? De Christo : Ait enim : « Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et elevatum, et ea, quæ sub ipso erant, implebant templum (*Isa.* VI, 1). » Et paulo post : « Vade, et dices populo huic : Audite audientes, et nolite intelligere, et videte visum, et nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, et auribus audiat, et corde intelligat, et convertatur, et sanetur (*Ibid.*, 9). » Sed quoniam, sicut hic dicitur, populus iste credere non B potuit, quia hoc Isaias de eo prædixit, nunquid Isaias ejus incredulitatis causa fuit? Absit! Ejus namque iniquitas, et cor impœnitens fuit causa, ut credere non posset (1283). Quod quidem propheta prævidit et prædixit, et sicut prædixit, non evenire non potuit. Nunquam enim propheta hoc prævidisset, nisi futurum fuisset. Nam, etsi propheta **268** hoc non prædixisset, tamen nihilominus evenisset. Sequitur : *Verumtamen ex principibus multi crediderunt in eum. Sed propter Pharisæos non confitebantur, ut de Synagoga non ejicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam Dei.*

XXXVII. *Jesus autem clamavit, et dixit : Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* C Quomodo enim non credit in te, qui credit in te? aut quomodo non credit in te, qui credit in eum qui misit te? Tu enim dixisti : « Ego, et Pater unum sumus (*Joan.* X, 30). » Quicunque igitur credit in Patrem, credit et in Filium, et e converso. Aliquid igitur subaudiendum est, ut sic dicatur : Qui credit in me, non solum modo in me, sed etiam in eum qui misit me (1284). *Et qui videt me, videt eum qui misit me.* Sic enim et Philippo Dominus ait : « Philippe, qui videt me, videt et Patrem (*Joan.* XIV, 9). » Quod quid significet, mox exposuit dicens : *Non credis, quia ego in Patre, et Pater in me est* ? Item : *Ego et Pater unum sumus. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me in tenebris non maneat.* Quid est, *ego lux in mundum veni*; nisi mundum D illuminare veni? Cur? *Ut omnis qui credit, in tenebris non maneat.* Ipsum igitur in Christum credere, illuminari est. Qui igitur in Christum non credit, in tenebris manet, in tenebris utique cæcitatis et erroris. Non enim cognoscit veritatem, qui veritas

ı1) Aug. tract. 52 : « In fine quod exspectatur um, erit judicandorum vivorum et mortuorum, um erit præmiroum pœnarumque æternarum. ergo nunc judicium est?... Commonui charivestram, dici etiam judicium, non damna- , sed discretionis. » Vid. reliqua apud eum- S. Aug. et S. Joan. Chrysost. hom. 67, n. 2.

ı2) August. tract. 52 : « Quæ omnia, nisi ex ıs ille ejicitur foras. »

ı3) Eamdem quæstionem proponit et solvit S. tract. 53 : « Quare autem non poterant, si a me quæratur; cito respondeo, quia nolebant; malam quippe eorum voluntatem prævidit Deus, et per prophetam prænuntiavit ille, cui abscondi futura non possunt. »

(1284) Aug. tract. 54 : « Qui credit in me, inquit, non credit in me, id est in hoc quod videt, sed in eum qui misit me, id est in Patrem. Sed qui credit in Patrem, necesse est eum credat esse Patrem; qui autem credit eum Patrem, necesse est ut credat eum habere Filium : ac per hoc qui credit in Patrem, necesse est ut credat in Filium. »

Christus. *Et si quis audierit verba mea, et non custodierit ea, ego non judico eum.* Cur? *Quid non veni, ut judicem mundum, sed ut salvum faciam mundum.* Planum est quod dicitur, si *modo*, vel *nunc* subaudiatur (1285). Judicabit enim Dominus, sed non modo. Alioquin quomodo verum esset, quod ait : « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio ? » (*Joan.* v, 22.) *Qui spernit me, et non accipit verba mea, habet qui judicet eum ; sermo, quem locutus sum, ipse judicabit eum in novissimo die.* Quis igitur, nisi Christus, judicabit, si sermo Christi judicabit? Omnia enim hæc Evangelii verba, sermo Christi sunt. Hæc autem judicabunt, id est damnabunt. Et hoc merito. Unde hoc Jesum audi : *Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me, Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar. Sicut dixit mihi Pater, sic loquor.* Quia enim veritas est, quia Dei Filius est, quia a Patre missus est, quia a seipso locutus non est, ideo merito judicabuntur et damnabuntur, qui eum spernentes ejus verba recipere noluerunt. Omnia autem hæc ad hominem referenda sunt. Quamvis enim Christus, Dei sapientia, in homine loquebatur, non tamen secundum humanitatem loquebatur a seipso. Secundum divinitatem vero loquebatur a seipso, quia secundum divinitatem unum est Pater et ipse. Loquebatur igitur a seipso, et non loquebatur a seipso. Hæc autem et similia facile intelligere possunt, qui duarum in Christo naturarum non obliviscuntur.

XXXVIII. [Cap. XIII.] *Ante diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit ejus hora, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Sciens, inquit, Jesus quia venit ejus hora. Sciebat enim, quando veniret, quia ante mundi constitutionem, et tempus, et annum, et diem disposuit, quando veniret. Sed quæ *hora? Ut transeat ex hoc mundo ad Patrem.* Ab hoc enim transitu Pascha, *transitus* interpretatur (1286). *Cum* semper *dilexisset suos, qui erant in hoc mundo, in finem dilexit eos*, id est in fidem ostendit, quanto amore dilexerit eos. « Majorem enim hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (1287). » Hoc enim ipse dixit. Et hanc tantam dilectionem et dicendo significavit, et patiendo monstravit. *Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in corde, ut traderet eum Judas Simonis*

A *Iscariotis, sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit, surgit a cœna, et ponit vestimenta sua.* Et cœna facta, id est præparata (1288), et ante posita, sed nondum finita, cum Judas diabolica persuasione jam victus et deceptus erat, ut Dominum traderet, *sciens Jesus quia omnia dedit ei Pater in manus*, sciens se esse Regem regum, et Dominum dominantium, neque oblitus se esse Filium Dei, *et quia a Deo exivit et ad Deum vadit*, quamvis talis esset, quamvis talem se esse sciret, *surgit tamen a cœna*, et usque ad discipulorum pedes lavandos seipsum **269** humiliat. *Ponit vestimenta sua*, accipit linteum, *præcingit se, mittit aquam in pelvim*, et tam charitative, tam modeste, tam officiose præparatus, venit *lavare et tergere pedes discipulorum.* B Et ut omnia ratione et ordine faceret, et faciendo nos instrueret, *venit* prius *ad Simonem Petrum.* Ipse enim inter alios major erat (1289). *Et dicit ei Petrus : Domine, tu mihi lavas pedes?* Non decet, non convenit. Tu Dominus : ego servus ; tu Deus : ego homo ; tu Creator : ego creatura. Et tu mihi lavas pedes? *Respondit Jesus, et dixit ei : Quod ego facio, tu nescis modo ; scies autem postea.* Hæc mea humiliatio, magni sacramenti et significatio, quam, me docente et exponente, postea scies. At ille de tanta Filii Dei inclinatione perterritus, adhuc in eadem voluntate persistens, respondit : *Non lavabis mihi pedes in æternum.* Nunquam hoc patiar, nunquam hoc ferram, nunquam de manibus Domini mei hoc tale servicium recipiam. *Respondit* C *ei Jesus : Si non lavero te, non habebis partem mecum.* Illi igitur partem habebunt cum Christo in regno suo, quos ipse dilexit, et lavit a peccatis in sanguine suo. *Dicit ei Simon Petrus : Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput.* Si tibi, inquit, placet, si id sedet animo, si aliter fieri non potest, servus tuus sum, totum me tuæ voluntati subjicio, et non pedes tantum, sed et manus, et caput tibi offero. Dicit ei Jesus : *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.* Qui enim semel lotus est, non indiget ut iterum lavet, nisi pedes, qui quoniam semper terram calcant, frequenter pulvere maculantur (1290). *Sed est mundus totus.* Subauditur præter pedes. Et ego quidem per hos pedes, sensus corporis et animæ D affectiones significari puto. Ipsi enim nos ferunt extra nos, et ipsi frequenter maculantur in no-

(1285) Hoc quoque ex Aug. lib. : « Audite quomodo dicit Filius : *Ego non judico eam*, cum dicat alio loco : *Pater non judicat quemquam*, etc., nisi quia intelligendum est : Modo non judico eum. »

(1286) Vid. August. tract. 55 : « Ecce Pascha, ecce transitus, etc., cujus verba exscribit Beda.

(1287) Joan. xv, 13. Atque ad h. loc. August. : « Quia tantum dilexit eos, ut moreretur pro eis ; hoc enim testatus est dicens : *Majorem hoc charitatem nemo habet*, etc. »

(1288) Beda ad h. l. : « Cœna ergo facta dictum est, jam parata et ad convivantium mensam usumque perducta. »

(1289) Beda ad h. l. : « *Venit ergo ad Simonem Petrum*, qnasi aliquibus jam lavisset, et post eos venisset ad primum. Quis enim nesciat, primum apostolorum esse beatissimum Petrum? Sed non ita intelligendum est, quod post aliquos ad eum venerit, sed quod ab illo cœperit. Quando ergo pedes discipulorum lavare cœpit, venit ad eum, a quo cœpit, id est ad Petrum. »

(1290) Hier. ep. 18 ad Damas., n. 12 : « Quid est quod... ille respondit : *Domine, non solum pedes*, etc. Ascensurus ergo Dominus ad cœlum, quia apostoli, ut homines terræ insistentes, adhuc habebant peccatoribus sordibus pedes pollutos, vult eos a delictis penitus liberare. » Augustinus, De Ecclesia tract. 56, n. 5 : « In his autem qui hic demorantur,

bis (1291). Portat et visus ad mulieris speciem contemplandam : ibi maculatur ; indiget lavatione. Portat te auditus ad audiendam detractionem, et consilium vanitatis : ibi maculatur ; indiget lavatione. Portat te gustus ad crapulam, et ebrietatem : ibi maculatur ; indiget lavatione. Sic et in aliis. Isti igitur sunt illi pedes, quos etiam illos, qui jam loti et baptizati sunt, frequenter lavare oportet. Sed quid de animæ affectionibus dicam, cum ipsis quoque bonis actionibus superbia, et vana gloria sæpe se immisceat ? Et hic igitur lavatio necessaria est. Sequitur : *Et vos mundi estis, sed non omnes.* Hoc autem, quia evangelista exposuit, nobis aliter exponere non licet. *Sciebat enim*, ait evangelista, *quisnam esset qui traderet eum ; propterea dixit : Non estis mundi omnes. Postquam ergo lavit pedes eorum, et accepit vestimenta sua, cum recubuisset iterum, dixit eis : Vos vocatis me, Magister et Domine, et bene dicitis ; sum etenim.* Bene, inquit, dicitis, quia me Magistrum et Dominum vocatis. Sicut enim dicitis, ita est. Sed quia Magister sum, meam doctrinam recipite, et quia Dominus meum mandatum custodite. Quid mandatum ? Vultis audire, quod ? *Si ego lavi pedes vestros, Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.* Quamvis enim hoc ad litteram custodire, plenum sit charitate et humilitate, majus tamen aliquid significare videtur, sicut et cætera, quæ Salvator noster similiter egit. Et hoc est fortasse quod Apostolus ait. Hæc est forsitan illa lex, quam nos adimplere præcepit, quando dixit : « Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (*Galat.* vi, 2), » id est mandatum Christi. Unde et Jacobus apostolus ait : « Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini (*Jac.* v, 16). » Dum enim pro se invicem sancti orant (1292), alter alterius pedes lavat. *Amen, amen dico vobis, non est major servus domino suo, neque apostolus major eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.* **270** Si, inquit, scitis et intelligitis

A quæ fecerim vobis, et hoc exemplum secuti, feceritis similiter aliis, quemadmodum ego feci vobis ; beati eritis. Sed cur vestris æqualibus non facitis, quod me vobis meis servis et discipulis facere videtis ? *Non de vobis omnibus dico. Ego scio quos elegerim.* Dixi, inquit, vobis, beati eritis ; sed non omnibus dixi. Illis dixi, qui facturi sunt ea ; illis dixi, quos elegi non tantum ad apostolatum, verum etiam ad beatitudinem (1293). Ad apostolatum enim et Judas electus est. Unde et superius Dominus ait : « Nonne ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est ? » (*Joan.* vi, 71). *Sed ut adimpleatur Scriptura : Qui manducat meum panem, levabit contra me calcaneum suum.* Sic enim scriptum est : « Homo pacis meæ, in quo sperabam, qui edebat

B panes meos, ampliavit adversus me supplantationem (*Psal.* xl, 10). » *Amodo dico vobis, priusquam fiat ; ut credatis, cum factum fuerit, quia ego sum.* Ille, subauditur, de quo illa Scriptura hæc dicit : *Amen, amen dico vobis, qui accipit, si quem misero, me accipit, et qui me accipit, accipit eum qui me misit.* Quamvis enim sit aliter Pater in Filio, et aliter Filius in apostolis ; tamen, quia Christus in eis est, quicunque apostolos accipit, accipit et Christum. *Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu, et protestatus est, et dixit : Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me.* Spiritu enim turbatur, quia spiritualiter turbatur. Spiritualis enim turbatio ad pietatem et misericordiam spectat. Carnalis autem turbatio iram excitat et furorem. Spiritu igitur

C turbatur Jesus, sive quia discipulus eum tradit, et tradendo perit, sive ut nos doceat quid agere debeamus, quando in magnum facinus et scelus aliquem hominem ruere videmus (1294). Erat autem Judas unus ex eis, quia carnaliter conversabatur eum eis, quamvis mente et fide jam recessisset ab eis. Inter eos ad apostolatum electus fuerat ; sed cum eis ad vitam æternam prædestinatus non fuerat. *Aspiciebant ergo ad invicem discipuli hæsitantes, de quo diceret.* Unusquisque sibi timebat, quod in conscientia non habebat ; quia eum mentiri non posse

etiamsi munda sit, quoniam juste vivunt ; opus tamen habet pedes lavare, quoniam sine peccato utique non sunt. »

(1291) Beda ad h. l. : « Quid, fratres mei, quid putatis ? nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non præter pedes, sed totus omnino : verumtamen cum in rebus humanis postea vivitur, utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus, sine quibus in hac mortalitate non vivitur, quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur, et sic afficimur, ut si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipiamus, et veritas in nobis non sit. » Quæ sunt verba Augustini tract. 56.

(1292) Aug. tract. 68 et Beda : « Imo vero id etiam nos esse admonitos in hujus Dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra oremus pro nobis, sicut et Christus interpellat pro nobis. Audiamus apostolum Jacobum, hoc ipsum evidentissime præcipientem, et dicentem : *Confitemini*, etc. Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus significare, cum dicit : *Exemplum enim dedi vobis*, etc., nisi quod apertissime dicit Apostolus : *Donantes vobismetipis*, etc. ? Invicem itaque nobis delicta donemus, et pro nostris delictis invicem oremus, atque ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus. »

D (1293) Vid. de hoc dicta superius.

(1294) Athanas. De Incarnat. : « Quod sic animæ suæ sensum Dominus ostendit, in compassionem nostræ animæ ; ut ita et ipsius intelligeremus passionem, et eum tamen impatibilem confiteremur. » Aug. tract. 60 : « Hincne turbatus est Jesus, non carne, sed spiritu, quia dicturus fuerat : *Unus ex vobis tradet me* ?... An potius in eo nostra turbatur infirmitas ? Ita vero nihil indignum credant servi de Domino suo, sed agnoscant se membra in capite suo... Propter quando turbatur magnus, fortis, certus, invictus, non ei timeamus, quasi deficiat ; non perit, sed nos quærit. Nos, inquam, nos omnino sic quærit. Nos ipsos in illius perturbatione videamus, ut quando turbamur, non desperatione pereamus. Quando turbatur, qui non turbaretur nisi volens, eum consolatur qui turbatur nolens. Turbetur plane animus christianus non miseria, sed

sciebant. *Erat ergo recumbens unus ex discipulis in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.* Quid est enim iste discipulus, nisi idem ipse, qui hæc scribit, beatus Joannes? Qui secundum consuetudinem sanctarum Scripturarum sic de se, quasi de alio, loquitur. Sic enim Moyses frequenter dicit: « Locutus est Dominus ad Moysen (*Exod.* VI, 2, 10, 13; *Deut.* XXXII, 48, etc.). » Et alii prophetæ similiter. Recumbebat autem discipulus iste in sinu, id est in pectore Jesu, et super illum fontem sapientiæ et scientiæ, de quo hæc omnia haurire promeruit, quæ per totum hoc Evangelium tam affluenter nobis eructat (1295). *Innuit ergo huic Simon Petrus et dicit ei: Quis est, de quo dicit?* Innuit, inquit, id est secrete admonuit ut de quo diceret interrogaret. *Itaque, cum recubuisset supra pectus Jesu, dicit ei: Domine, quis est? Respondit Jesus: Ille est cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotis.* In eo fortasse, quod panem intinctum ei dabat, eum diabolica nigredine tinctum jam et infectum significabat. *Et post buccellam tunc introivit in illum Satanas.* Introierat enim jam antea in eum Satanas ad tentandum, et decipiendum; sed tunc primum intravit in eum ad possidendum. Et forsitan adhuc dubitabat, atque timebat ut Judas resipisceret, et a perditione quiesceret. Sed postquam per buccellam designatum vidit, quasi proprium invasit, et suæ servituti eum subjugavit. *Dicit ei Jesus: Quod facis, fac citius.* Non præcipiendo hoc dixit, sed prædicendo (1296), quia videbat ejus anmium præ nimio desiderio accelerandi, quod cœperat, non posse quiescere. *Hoc autem nemo scivit discumbentium, ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut egenis ut* **271** *aliquid daret. Cum ergo accepisset buccellam, exivit continuo. Erat autem nox.* Bene quia nox erat, quoniam in noctem, et in mortem, et in tenebras ibat (1297). *Cum ergo exisset, dicit Jesus: Nunc clarificatus est filius hominis, et Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificavit eum in semetipso, et continuo clarificavit eum.* Nunc, inquit, quia filius noctis et tenebrarum recessit a discipulis meis, nunc filius hominis clarificatus est in eis. Nunc nihil caliginis et tenebrarum sentit in eis (1298). Et Deus clarificatus est in eo, quia nihil tenebrarum aliquando divinitas sensit in eo. Ipse est enim illa « lux, quæ in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt (*Joan.* I, 5). » Quamvis igitur clarificetur in aliis, in se tamen clarissimus est. In aliis enim clarificatur, dum illi clarificantur, qui ejus membra sunt. Similiter autem et Deus clarificatus est in eo, quia clarum fecit eum. Et hoc est, quod ait: *Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificavit eum.* In quo? *In semetipso.* Quando? *Continuo.* Quid est *continuo*? Statim ut genitus est. Cæteri enim homines prius generantur et nascuntur: deinde per pœnitentiam, per baptismum, per ministerium sacerdotum regenerantur et clarificantur. Filius autem hominis non prius genitus est, quam clarificatus. Divinitas enim humanitati conjuncta, statim in ipsa unitione, hominem illum assumptum sanctificavit, et clarificavit, et ab omni corruptela primæ prævaricationis mundavit (1299). Dicatur ergo: Nunc filius hominis clarificatus est in discipulis suis. In quo filio hominis Deus clarificatus est continuo, ut se humanitati conjunxit, quam ipse in semetipso clarificavit et sanctificavit. *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.* Hoc autem de carnis præsentia dixit, quæ non post multos dies cœlos ascendit. *Quæretis me, et sicut dixi Judæis, Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico, modo.* Quærebant enim discipuli videre Jesum, et desiderio quærebant, quia semper cum eo esse cupiebant. Unde Apostolus ait: « Cupio dissolvi, et esse cum Christo (*Philip.* I, 23). » Sed non poterant tunc venire quo ipse ibat, quamvis illuc postea ituri erant. Unde et subdidit: *Et vobis dico, modo.* Judæis, inquit, absolute dixi. *Quo ego vado, vos non potestis venire* (1300). Vobis autem dico, quia modo non potestis venire quo ego vado. Prius enim oportet vos ire, et prædicare Evangelium omni creaturæ. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Diligere namque non est novum mandatum; sed sic diligere, sicut ipse dilexit, novum mandatum est (1301). Lex enim proximos diligere præcepit; sed non pro eis mori præcipit. *In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectio-*

misericordia; timeat, ne pereant homines Christo; contristetur, cum perit aliquis Christo; concupiscat acquirere homines Christo, lætetur cum acquiruntur homines Christo: timeat et sibi ne pereat Christo, » etc. Eadem verba habet Beda. Vid. Cyrill. pag. 734.

(1295) S. Gregor. lib. XXVII Moral. cap. 6: « Quid charius Joanne? Iste per amorem in ipso auctoris nostri pectore requievit; et qui ad corporalis cœnæ refectionem venerat: spiritale pabulum de sinu Redemptoris sumpsit. »

(1296) Aug., tract. 62: « Non præcepit facinus, sed prædixit. » S. Leo, serm. 58 De pass. Dom. 7, cap. 4: « Vox hæc non jubentis est, sed sinentis; nec trepidi, sed parati: qui habens omnium temporum potestatem, ostendit se et moram non facere traditori; et sic ad redemptionem mundi paternam exsequi voluntatem, ut facinus quod a persequentibus parabatur nec impelleret, nec timeret. »

(1297) Aug. ad h. l.: « Et ipse qui exivit, erat nox. »

(1298) Aug. tract. 63: « Exiit Judas, et clarificatus est filius hominis. Ille quippe exierat, propter quem dictum erat eis: *Et vos mundi estis, sed non omnes.* Exeunte itaque immundo, omnes mundi remanserunt, et cum suo mundatore manserunt. »

(1299) Aug. tract. 63 explicat de claritate et gloria post passionem. Quod autem dicitur continuo: *interpretatur*; « Resurrectionem suam, non sicut nostram in fine sæculi, sed continuo futuram. » Vid. S. Cyrill. pag. 745.

(1300) Aug. tract. 64: « Hoc est, *modo non potestis venire*, Judæis autem cum hoc diceret, non addidit modo. »

(1301) Aug. tract. 65: « Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis, non sicut se diligunt

nem habueritis ad invicem. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit ei Jesus: Quo ego vado non potes me modo sequi. Sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Cur non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam. Respondit Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges. Solus Marcus dicit: *Non cantabit gallus.* Ut igitur Evangelia conveniant, sic dicatur: Non cantabit, id est non complebit cantum, donec me ter neges. Huic autem simile esset si diceremus: Non prius cœnavit Jesus, quam lavit pedes discipulorum, id est non prius cœnam complevit, etsi prius cœnare cœpit (1302).

XXXIX. [CAP. XIV.] *Et ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Creditis in Deum, et in me credite. Ego*, inquit, *vado, et quo ego vado, vos non potestis venire modo; venietis autem postea.* Sed *non turbetur cor vestrum* propter hoc, neque formidet. Nam etsi vado, vos tamen non relinquo: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth.* XXVIII, 20). » *Creditis in Deum, et in me credite.* Non enim sufficit vobis credere in Patrem, nisi et in Filium credatis: « Ego enim et Pater unum sumus (*Joan.* X, 30). » *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Ex quibus eas, quæ nobiliores et clariores sunt, vobis præparare et dare disposui. « Vos enim estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis (*Luc.* XXII, 29), 30). » *Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, ut edatis et bibatis* **272** *super mensam meam in regno meo, et sedeatis super thronos, judicantes duodecim tribus Israel. Si quo minus dixissem vobis, quia vado præparare vobis locum,* tamen non turbari, sed lætari deberetis. Si, inquit, minus in aliquo, et non tam sufficienter dixissem vobis, quia vado præparare vobis locum, valde tamen desiderare debuistis, ut quantocius illuc irem, et in illius tantæ beatitudinis gloriam vos introducerem. Nunc autem, cum toties vobis id dixerim, atque promiserim, quid trepidatis? Certi igitur estote, et nolite dubitare, quia *si* ego *abiero, et præparavero vobis locum, iterum venio et accipiam vos ad meipsum. Cur? Ut ubi ego sum, et vos sitis.* Unde et superius dixi, quia « Ubi ego sum, ibi et minister meus erit (*Joan.* XII, 26). » Accipit enim Dominus sanctorum animas quotidie ad seipsum, angelorum ministerio, et ineffabili potentia sua. Hoc tamen tunc plenius, et abundantius faciet, quando ad judicium veniens, corporibus animabus conjunctis, suis fidelibus loquetur dicens: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth.* XXV, 34). » Necesse autem fuit ut ipse prius iret, et cœli januas aperiret, suoque introitu singulis quibusque convenientia loca pararet. Multæ enim ibi sunt mansiones; quia, ut Apostolus ait, « Stella differt a stella in claritate (1303). » Sequitur: *Et quo ego vado, scitis, et viam scitis.* Quo enim ibat, nisi ad Patrem? sciebant autem apostoli et Patrem, et ipsum; non specie tamen, sed de fide. Credendo enim sciebant, non videndo. Qui igitur et Patrem sciebant et ipsum, sciebant utique et quo ibat, quia Patrem sciebant, et viam ipsam sciebant, quia ipsum sciebant. Sed quia hæc verba nondum intelligebant, id ipsum quod sciebant, se scire nesciebant. Unde et Thomas respondens ait: *Domine, nescimus quo vadis: et quomodo possumus viam scire?* Quidam enim ex ipsis putabant, quod de morte diceret: sicut Petrus, qui modo superius ait: « Domine, quo vadis? » (*Joan.* XIII, 36.) Cui Dominus: *Quo ego, vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea.* At ille: *Cur*, inquit, *non possum te sequi modo? Animam meam pro te pono.* Vides igitur, quia de morte intelligebat, qui se simul cum ipso animam suam ponere dicebat. Hinc est itaque, quod ait Thomas: *Nescimus quo vadis;* quia adhuc ignorabat de quo itinere loqueretur, an mortis, an cœli. Et Dominus continuo sua responsione eis exposuit qualiter hæc verba intelligere debuissent. Ait enim: *Ego sum via, veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Si me, inquit, scitis, et viam scitis; quia ego sum via. Et si me scitis, Patrem quoque scitis; quia *ego et Pater unum sumus* (1304). Si vero Patrem scitis, et quo ego vado scitis, quia ego ad Patrem vado. *Ego*, inquit, *sum via.* Sed cur via? *Quia nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Ego sum *veritas.* Unde hoc? Quia nemo cognoscit Patrem, nisi per me. « Nemo enim novit Patrem, nisi Filius et cui voluerit Filius revelare (*Matth.* XI, 27). » Nihil enim nisi veritate cognoscitur. Ego sum *vita;* quia nemo vivit, nisi per me. *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis. Et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum.* Vultis, inquit, venire ad Patrem? Vultis eum cognoscere? Prius me cognoscite, quem videtis, et sic postea cognoscetis eum, quem nondum videtis. Jam enim vidistis eum, sed non in se. Vidistis autem eum, sed in me. Vidistis quidem, sed mente et fide. Ipse enim loquitur in me, quia ego a meipso non loquor. Quem, dum

qui corrumpunt, nec sicut se diligunt homines, quoniam homines sunt; sed sicut se diligunt filii ejus unici fratres, ea dilectione invicem diligentes, qua ipse dilexit eos. »

(1302) Proponit et solvit hanc quæstionem Aug. lib. III De consens. Evang. cap. 2: « Quæstio nascitur ex evangelistarum verbis aliquanto diversis. Matthæus; *Antequam gallus cantet, ter me negabis;* Marcus: *Priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus;* Luc. et Joan. iisdem ferme verbis: *Non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Non cantabit gallus, donec ter me neges.* » Solverat vero August. eodem ferme modo, ac A. sed pluribus.

(1303) I Corinth. XV, 41. Vid. S. Gregorium lib. III Moral., cap. 42, et lib. XXXV, cap. 24, et homil. 16 in Ezechiel.

(1304) Joan. X, 30. Aug. De doctr. Christ. lib. I, cap. 34: « *Ego sum via, veritas, et vita:* hoc est, per me venitur, ad me pervenitur, in me permanetur. Cum enim ad ipsum pervenitur, etiam ad ipsum Patrem pervenitur; quia per æqualem ille, qui est

auditis, videtis. Qui enim mente audit, videt utique A quod audit; quia idem sunt et visus, et auditus in mente; et non solum isti, sed et gustus quoque, et odoratus, et tactus. Unde est illud: « Gustate et videte (*Psal.* XXXIII, 9), » id est gustando videte. Sic igitur eum vidistis, dum eum in me loquentem audistis. Et amodo cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit. *Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* Iste enim non mente solummodo, et fide, sed carnis etiam oculis eum videre desiderabat. Sicut et Moyses, qui ait: « Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, ut sciam te (*Exod.* XXXIII, 13). » Cui Dominus: « Non me, inquit, videbit homo, et vivet (*Ibid.*, 20). » *Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me,* B *videt et Patrem.* Ille de exteriori visu loquebatur: Christus autem ad interiorem, id est ad intelligentiam et mentis oculos eos provocabat. *Tanto tempore vobiscum sum,* tanto tempore inter vos conversatus sum, vobisque in doctrina, in signis, in miraculis divinitatem et potentiam meam revelavi, *et non cognovistis me? Philippe, qui videt me,* non, sicut tu intelligis, oculis carnis, sed sicut ego dico, oculis mentis, *videt et Patrem. Non credis, quia ego in Patre et Pater in me est?* Si enim hoc credis, et me et Patrem vides. Si hoc non credis, neque me, neque **273** Patrem vides. *Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor.* A quo igitur? A Patre. Ubi est? Audi ubi est. *Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Quid est, *ipse facit opera? Ipse loquitur in me.* C Loquendo enim operatur Deus. « Ipse enim dixit, et facta sunt (*Psal.* XXXII, 9). » Verbis enim et non herbis sanat infirmos Jesus. Sed notandum valdet: cum ipse et Pater unum sint, ubique tamen Patrem glorificat. Si enim dixisset: Ego a meipso, secundum humanitatem non loquor, sed divinitas in me manens ipsa facit opera, bene quidem dixisset. Hoc tamen non dixit, ut omnem ad Patrem gloriam referat. *No creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite.* Si verbis, inquit, non creditis, operibus credite. Opera enim quæ ego facio, ipsa manifeste ostandunt quia ego sum in Patre, et Pater in me est. Sed audite adhuc majus argumentum, et cui nemo contradicere possit. *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet, quia ego ad Patrem vado.* In hoc, inquit, apparet quod Dei Filius ego sum; quia non solum ego hæc omnibus admiranda opera facio, verum etiam illi qui in me credunt, similia et majora opera facient (1305). Et hoc merito, quia ego ad Patrem vado, id est, quia Dei Filium sum, et ille mihi Pater est, ad quem vado. Et multum quidem convenit ut illi talia operentur, qui credunt in Filium Dei. Sequitur: *Et quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.* Multum enim glorificatur Pater in Filio, dum talia fiunt in nomine Filii.

XL. *Si diligitis me, mandata mea servate.* In hoc enim et mundi hujus potestates suos amicos atque fideles probant et cognoscunt, in eis obediunt et eorum mandata custodiunt. *Probatio* igitur *dilectionis exhibitio est operis* (1306). Qui mandatum spernit, dilectionem abnegat. Sed quo fructu Deum diligimus? Qua mercede ejus mandata servamus? Vis audire qua? *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum.* Rogat enim Filius Patrem, non secundum divinitatem qua per omnia est æqualis Patri, sed secundum humanitatem, qua minor est Patre (1307). Alium autem Paracletum, Spiritum sanctum appellat. Alius enim est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Sed non est aliud Pater, aliud Filius, et aliud Spiritus sanctus. Omnes enim unum sunt, sed unus non sunt. Unum enim ad essentiam spectat: unus vero ad personam et numerum refertur. Dat igitur Deus apostolis alium Paracletum, id est alium consolatorem; Paracletus enim *consolator* interpretatur (1308), per quem Spiritum sanctum intelligimus; quoniam ille, qui eos consolari solebat, non amplius inter eos corporaliter conversari habebat. Verumtamen, quamvis secundum humanitatem inter eos non erat, tamen secundum divinitatem ab eis non recedebat. Unde ipse ait: *Non vos* deseram, neque *derelinquam.* Ubi enim est Spiritus sanctus, ibi est Pater et Filius. Sciendum est autem quia sicut Pater, ita et Filius dat Spiritum sanctum, quoniam a Patre Filioque procedit. Sequitur: *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.* Vocatur enim Spiritus veritatis (1309), quia nihil docet, nisi veritatem. Vera sunt igitur D

æqualis, agnoscitur. » De his verbis evangelicis fuse August. idem serm. 141 et 142. Vide etiam Cyrillum pag. 768.

(1305) Vid. Aug., tract. 72, et Cyrill., pag. 804, et præcipue Chrysost., hom. 62 in Joan.

(1306) Notissima sunt hæc verba sancti Gregorii, hom. 30 in Ev., n. 1 ad Joan. XIV, 23, quibus subjicit: « Vere etenim Deum diligimus, si ad mandata ejus nos a nostris voluptatibus coarctamus. Nam qui adhuc per illicitat desideria diffluit, profecto Deum non amat, quia ei in sua voluntate contradicit... Ad vosmetipsos ergo, fratres charissimi, introrsus redite: si Deum vere amatis, exquirite: nec tamen sibi aliquis credat, quidquid sibi animus sine operis attestatione responderit. De dilectione Conditoris, lingua, mens et vita requiratur. Nunquam est Dei amor otiosus. » Præclara etiam verba Chrysostomi, init. hom. 75 in Joan.: « Operibus semper egemus, non verborum ostentatione: loqui enim et promittere cuivis facile est; operari non item. »

(1307) Vid. Cyrillum, pag. 809.

(1308) Aug., tract. 74, n. 4: « Quod vero ait: *Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis,* ostendit et seipsum esse Paracletum. Paracletus enim Latine dicitur Advocatus, et dictum est de Christo: *Advocatum habemus,* » etc.; idem tract. 94: « Consolator ergo ille vel advocatus. *Utrumque* enim interpretatur quod est Græce Paracletus. » Vid. de hoc nomine Estium, Maldonatum et cæteros interpretes, et Ciampinii dissertat. de hac voce.

(1309) Cyril., pag. 810: « Spiritus enim ejus est: unde veritatis Spiritum illum nominavit. » Chysost.,

ıhetarum dicta, et quæcunque a Spiritu sancto posita sunt. Hunc autem mundus non potest ac- :e, quia mundi hujus amatores eum habere et re non possunt. Unde hic idem Joannes aposto- it : « Nolite diligere mundum neque ea quæ in do sunt. Si quis diligit mundum, non est chari- atris in eo. Quoniam omne quod in mundo est, :upiscentia carnis est, et concupiscentia oculo- , et superbia vitæ, quæ non ex Patre, sed ex .do est (*I Joan.* II, 15, 16). » Si igitur in his qui .dum diligunt, charitas non est, Deus autem itas est, quomodo in his qui mundum diligunt, itus sanctus esse potest ? Qui igitur charitatem ınt, et spem suam non in incerto divitiarum sed eum ponunt, et virtuti operam dant, quamvis in mundo divites sint, mundi tamen amatores non . Sed cur **274** mundus non potest accipere itum sanctum ? Quid est accipere ? Tenere uti- et possidere. Venit enim multoties Spiritus :tus etiam in aliquem iniquum, qualis fuit Ba- ı et Caiphas, quales et illi qui Domino in judicio ırisunt : « Nonne in nomine tuo prophetavimus ? » *!th.* VII, 22.) Venit quidem, sed in eis non ma- 1310), sicut manet in istis quibus modo Dominus *ıt maneat vobiscum in æternum.* Nunquam enim ıratur ab eis, quod in æternum manet in eis. iamus modo cur mundus non possit accipere itum sanctum. Dicat ipse Dominus : *Quia non t eum, necscit eum.* Quid est, non videt eum nec 3um, nisi quia non cognoscit, neque intelligit edinem ejus, bonitatem ejus, gratias ejus, mise- ·diam et pietatem ejus, et cætera quæ illius ? Hinc est enim quod Apostolus ait : « Animalis o non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei (*I Cor.* :). » *Vos autem cognoscetis quia apud vos mane- 't in vobis erit.* Illi eum cognoscunt, qui cum eo ent, et ejus voluntatem faciunt. *Non relinquam ırphanos. Veniam ad vos.* Orphani sunt qui pa- ı non habent. Non sunt orphani Christiani, quia stus ressurrexit. *Adhuc modicum, et mundus me non videt.* Non enim iniquis hominibus et mundi s amatoribus, sed solis apostolis aliisque fideli- post resurrectionem suam Salvatorem nostrum .ruisse legimus. De quibus subditur : *Vos autem bitis me, quia ego vivo, et vos vivetis.* Neque *enim* eniens erat ut Christus a mortuis resurgens, ısque jam æternus et immortalis, iniquis homi- s Deo mortuis, et a vita quæ Christus est, sepa- se manifestaret. Manifestavit autem se discipu- ıis, ut vivus a viventibus videretur. *In illo die ognoscetis quia ego sum in Patre meo, et vos in et ego in vobis.* In quo die ? In illo in quo ego ım vobis Spiritum veritatis, ut maneat vobiscum ternum.* Ipse enim eos docuit, ipse eis fidei my- steria revelavit. Unde ipse Dominus ait : « Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem (*Joan.* XVI, 13). » Est autem Filius in Patre, quia unum idemque est cum Patre. Sumus et nos in Christo, quia membra ejus. Est ipse in nobis, quia vita nostra. Illa igitur anima mortua est, et Deum videre non potest, quæ hanc vitam non habet. *Qui habet mandata mea et servat ea, ipse est qui diligit me.* Quo fructu ? *Qui autem diligit me? diligetur a Patre meo.* Quid inde. *Et ego diligam eum.* Qua utilitate ? *Et manifestabo ei meipsum.* Si ergo non sufficit tibi ut diligaris a Patre, si non sufficit tibi ut te Filius diligat, sufficiat tibi quod ille, qui sapientia est, qui veritas est, qui justitia est, manifestabit seipsum tibi. In his enim omnis animæ beatitudo consistit. Hoc solum desiderabat Moyses, cum Domino diceret : « Si inveni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam, ut videam te (*Exod.* XXXIII, 13). » Beatus igitur ille, cui ille manifestabitur, quo manifestato, nihil deerit ad beatitudinem. « Scimus enim quia, cum apparuerit et revelabitur nobis, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est (*Joan.* III, 2). Sed cui non sufficit ut sit similis Filio Dei ? Similis autem ejus est, qui eum videt sicuti est. Sufficiat igitur nobis hoc, quod seipsum manifestabit nobis. *Dicit ei Judas, non ille Iscariotes : Domine, quid factum est, quia nobis manifestaturus es teipsum, et non mundo? Respondit Jesus et dixit ei :*

XLI. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermonem meum non servat.* Hæc enim respondit Dominus cuidam discipulo interroganti cur suis tantum discipulis et fidelibus, et non universo mundo se manifestaret. Magna quæstio, magnæque quæstionis nobilissima solutio. Ideo, inquit, mundo, id est mundi amatoribus, me non manifesto, quia me non diligunt. Quod ex eo quidem apertissime probatur, quia sermonem meum non servant. Mei autem discipuli et fideles, quia diligunt me, et quia mandata mea custodiunt, digni sunt, quibus meipsum manifestare debeam, ut cognita sapientia sint sapientes, cognita justitia sint justi, cognita veritate sint veraces, et vita cognita in æternum vivant. Hæc enim omnia Christus est. Omnia hæc manifestantur in Christo. Et non solum hæc, inquit, habebit ille qui diligit me, sed et *Pater meus diliget eum.* Quanta dilectione ! Vis audire quanta? *Et ad eum veniemus,* et non tantum *veniemus,* sed *et mansionem* quoque *apud eam faciemus.* In illis enim mansionem Dominus facit, in quibus veniens manet, et a quibus, postquam venit, non recedit. Venit enim Dominus in eos, sed mansionem non facit in

. 75 : « Spiritum veritatis appellat, figuras vete- 3gis denotans. »

310) S. Gregor. I. all. explicans verba Joan. : *iemus et mansionem apud eum faciemus :* « In ·umdam etenim corda venit, et mansionem non facit, quia per compunctionem quidem, Dei respectum percipiunt, sed tentationis tempore hoc ipsum, quod compuncti fuerant, obliviscuntur : sicque ad perpretranda peccata redeunt, ac si hæc minine planxissent. »

eis qui ad tempus credunt, et **275** in tempore tentationis recedunt. Sequitur : *Et sermo, quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me Patris.* In hoc enim apertissime monstrat, omnia hæc verba, quæ discipulis audientibus locutus est, non humanitatis, sed divinitatis esse. Et ejus igitur erat sermo iste secundum divinitatem, et ejus non erat secundum humanitatem (1311). Potest autem et altius intelligi, ut sic dicatur : Et sermo quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me, Patris : id est, ego non sum a meipso, sed a Patre, qui misit me, cujus utique Verbum, et sermo, et sapientia ego sum (1312). Me igitur loquente, quid audistis, nisi Verbum Patris, quod in principio erat Verbum, et sermonem, et sapientiam Patris ? Verbum autem, sermo et sapientia non a se, sed ab alio sunt. *Sermo igitur, quem audistis, non est meus*, quia ego non sum a meipso. *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* Hæc, inquit, omnia verba locutus sum ego Verbum. Mea igitur sunt hæc verba ; sed ego non sum meum Verbum. Cujus ergo ? Illius, de quo dicitur : « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (*Psal.* XXXII, 6). » *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* Doletis, inquit, quia non semper vobiscum corporaliter maneo, et quia hæc verba, meæque carnis præsentiam subtraho vobis ; sed nolite contristari, quia mea vice, et in meo nomine magnus consolator, et doctor sapientissimus dabitur vobis. Ille vos consolabitur. Ille vos docebit. Ille vobis omnia suggeret, et ministrabit quæcunque dixero vobis. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Sed non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Mundus enim non dat pacem, nisi his, a quibus accipit pacem. Sed quid dicit Apostolus ? « Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (*Rom.* XII, 18) ; » et Psalmista : « Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus : cum loquebar illis, impugnabant me gratis (*Psal.* CXIX, 7). » Et talem quidem pacem dedit Jesus discipulis suis, dicens eis : « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos (*Matth.* V, 44.) » Hanc autem pacem debemus habere cum malis, non ut eis in malitia consentiamus, sed ut ab iniquitate eos ad justitiæ viam trahamus. Inde est enim quod Dominus ait : « Nolite putare, quia pacem veni mittere in terram : non veni pacem mittere, sed gladium (*Matth.* X, 34). » *Non turbetur cor vestrum, neque formidet : audistis, quia ego*

A *dixi vobis : Vado et venio ad vos. Non turbetur*, inquit, *cor vestrum* de morte mea, *neque formidet* de absentia mea. Estote semper memores, quia ego dixi vobis : *Vado, et venio ad vos.* Non dixi solummodo, *Vado*, sed *Vado, et venio.* Sicut igitur turbamini quia dixi, *Vado*, ita confortamini, quia dixi, *Venio.* Ad Patrem vado, sed vos non relinquo. Major est divinitas, quæ vobiscum remanet quam humanitas, quæ cœlos ascendet. Jam enim et illius imbecillitatem, et hujus potentiam cognovistis. Vadit igitur Christus ad Patrem per humanitatem, qui ubique est per divinitatem (1313). Quomodo ergo venit ? Ipse enim utrumque dicit et *Vado*, et *Venio.* Venit enim, et invisibiliter venit, præbendo auxilium, dando solatium, corroborando fidem, et con-

B firmando charitatem. Sic enim Dominus ad Apostolum venerat, qui ait : « An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus ? » (*II Cor.* XIII, 3.) Hoc autem modo, non Filius, sed Pater quoque vadit et venit. Unde et modo superius : *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. — Si diligeretis me, gauderetis utique, quia ego ad Patrem vado, quia Pater major me est.* Diligebant enim eum apostoli, sed nondum spirituali perfectoque amore, dum solum carnis præsentiam se amittere dolebant. Hoc enim non fecit Joannes Baptista, neque corporaliter cum eo conversatus est, quem secundum divinitatem apud se semper habebat, semperque mentis oculis inspiciebat. *Si diligeretis me*, inquit, sicut me diligere debetis, et

C sicut post adventum Spiritus sancti me diligetis ; unde vos modo doletis, inde *utique gauderetis.* Doletis igitur, quia ad Patrem vado, quia portas paradisi aperio, quia cœli januas pando, quia vitæ semitam vobis ostendo, et Spiritum Paracletum **276** vobis mando ? « Nisi enim ego abiero, Paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam, eum ad vos (*Joan.* XVI, 7). » Vado igitur ad Patrem, quia Pater major me est, id est, secundum hoc vado ad Patrem, secundum quod major est Pater. Æqualis est enim Patri secundum divinitatem, minor vero secundum humanitatem. *Et nunc dixi vobis, priusquam fiat : ut cum factum fuerit, credatis.* Quid credatis ? Quæcunque vobis dixi, et credere jussi. *Jam non multa loquar vobiscum.* Cur ? Vultis audire cur ? quia jam passioni

D appropinquo. Jam cum satellitibus suis princeps hujus mundi ad prædam occurrit. Et hoc est, quod ait : *Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.* Venit adversus me, sævit, et

(1311) S. Joan. Chrysostomus, hom. 75, n. 3 : « Quomodo sermo tuus est, et non tuus ? Id est, Nihil extra Patrem loquor, neque proprium quidquam, præter placitum ejus. »

(1312) S. Aug., tract. 76 : « Ubi sermonem, hoc est Verbum, non suum, dixit esse, sed Patris, seipsum intelligi voluit. *In principio* enim *erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Non itaque suum sed Patris est Verbum : quomodo nec sua imago, sed Patris ; nec suus filius idem ipse, sed Patris. Recte igitur tribuit auctori quidquid facit æqualis, a quo habet hoc ipsum, quod ille est indifferenter æqualis. » Eadem verba habet Beda.

(1313) Augustin., tract. 78 : « Per quod ergo Filius non est æqualis Patri, per hoc iturus erat ad Patrem, a quo et venturus est vivos judicaturus et mortuos : per illum autem, in quo æqualis est gignenti unigenitus, nunquam recedit a Patre, sed cum illo est ubique totus pari divinitate, quam nullus continet locus. »

fremit contra me, sed nihil habet in me. « Potestatem enim habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso (*Joan.* x, 18). » Considera modo, quid in aliorum exitu facit, qui contra ipsum mundi Salvatorem et Dominum venire præsumpsit. Sed cur *princeps mundi* dicitur *diabolus* ? Cur *hujus* ? Non enim sine causa dictum est *hujus*. Aliquid enim determinatur, dum dicitur *hujus*. Non enim diceretur princeps mundi hujus, si totius mundi princeps esset. Est igitur princeps mundi hujus, hujus nequam et præsentis, et Christum occidere cupientis (1314). Est denique princeps mundi hujus, id est omnium illorum qui non habent curam alterius, nisi sæculi hujus. Et quasi aliquis diceret : Si princeps mundi hujus non habet quid- B quam in te, et si nihil potest adversum te, cur te non defendis ? Cur te occidi permittis ? Ait : *Sed ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.* Amodo, inquit, est non impotentia, non ex defectu, sed obedientia. Poteram me defendere, si voluissem. *Sed ut cognoscat mundus, quia diligo Patrem*, et cognoscendo me imitetur, « factus » sum « obediens » Patri « usque ad mortem (*Philipp.* II, 8). » *Et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio*, id est, sicut voluit Pater, ita facio. Ipsum enim voluisse, mandasse fuit, quoniam una eademque voluntas est in utroque. *Surgite ; eamus hinc.* Non est hic locus nostræ habitationis. Cœlum attendite, quia inde originem habetis.

PARS TERTIA

277 XLII. [Cap. XV.] *Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum; et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.* Ecce vitis vocatur Christus, et vitis vera. Sed cur vitis, et cur vera ? Vitis enim vocatur, quia vinum fecit. Omnia enim hæc Evangeliorum verba vinum sunt, et non qualecunque, sed optimum vinum, non de alia, nisi de hac vite vindemiatum et expressum. Inde est enim, quod in suæ prædicationis initio aquas Dominus convertit in vinum, quatenus nova vitis novum vinum funderet, quo illas nuptias et architriclinum inebriaret. Dicitur autem vitis vera. Fortasse ad illius vitis distinctionem, quæ et pro uvis labruscas, et pro vino dedit acetum (1315). Hujus vinum dulce, semperque suave. Hujus verba semper vera, et nullius falsitatis admistione corrupta. Dicat ergo : *Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est.* Sed quid facit iste agricola ? Vis audire quid ? *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.* Quot sunt Christiani, tot sunt et palmites hujus vitis. Alii quidem boni, alii autem mali ; et boni quidem fructiferi ; mali autem infructuosi. Tolluntur infructuosi, et incenduntur ; fructiferi vero purgantur, et gladio spiritus amputantur, ut fructum plus afferant. Gladius spiritus, est verbum Dei, et iste sermo sancti Evangelii. De quo et subditur : *Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Audis igitur, quia sermo Dei gladius est et ferramentum, quo ab omni nociva superfluitate isti et mundati et purgati sunt. Primi enim palmites hujus vitis fuerunt apostoli. Quibus modo Dominus ait : *Manete in me et ego in vobis.* Et cur maneant, reddit causam. *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis et vos palmites.* Ipse Dominus exponit qualiter ejus verba intelligere debeamus. Siccatur enim palmes, si separetur a vite, quoniam humorem totamque vitam habet in vite. Ita et Christianus, si a Christo separetur, moritur, quia C separatur a vita. *Qui manet in me, et ego in eo, hic affert fructum multum.* Ille, inquit, affert fructum multum, qui manet in me, et quasi membrum meum mihi adhæret, et in quo ego maneo, qui sapientia sum et veritas, et vita. Ideo enim apostoli tantum fructum de suæ prædicationis semine Domino attulerunt, quia ab ejus fide et dilectione nullatenus separari potuerunt. Insuper et ipse Dominus in eis erat, qui eorum semini incrementum dabat. Nam, ut Apostolus ait, « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus (*I Cor.* III, 7). » Unde et subditur : *Quia sine me nihil potestis facere. Et si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent*

(1314) Aug. l. al. : « Quemadmodum autem sit intelligendus princeps mundi diabolus, evidentius aperuit Paulus apostolus, qui cum dixisset : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*, id est adversus homines, subjecit atque ait, *sed adversus principes et potestates et rectores mundi tenebrarum harum*, ne quisquam mundi nomine intelligeret universam creaturam... Tenebrarum, inquit, harum, id est mundi hujus amatorum. » Chrysost., hom. 75, n. 4 : « Principem mundi diabolum dicit, et improbos homines. Non enim cœlo et terræ imperat; nam D omnia evertisset et prostravisset ; sed illis dominatur, qui se illi dediderunt : ideo vocat illum principem tenebrarum hujus sæculi : tenebras autem hic dicit mala opera. »

(1315) August. tract. 70, et Beda : « Sed cum de se dicit : *Ego sum vitis vera*, ab illa se utique discernit, cui dicitur : Quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena ? Nam quo pacto est vitis vera, quæ exspectata est, ut faceret uvam, fecit autem spinas (*Isa.* v) ?

eum, et in ignem mitent et ardet. Qui enim in Christi fide non manet, de Ecclesia et sanctorum collegio foras ejicitur, arescit et moritur, et a malignis spiritibus rapitur, in ignem æternum et inexstinguibilem mittitur, et ibi sine fine cruciatur, et ardet. *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, et fiet vobis.* Magna promissio, magnum et incomparabile donum! Qui manet in Christo, et in quibus manent verba Christi, petant quod volunt, et fiet eis. Si enim male voluerint et male petierint, jam nec ipsi manent in Christo, nec in ipsis manent verba Christi (1316). Recordentur igitur verborum Christi; imo non recordentur, sed firmiter teneant, semperque in memoria habeant, et sic petant, sicut verba Christi petere docent. Quærant igitur regnum Dei, et justitiam ejus, et omnia adjicientur eis (*Matth.* VI, 33). Petant in fide nihil hæsitantes, et ea petant, quæ ad salutem pertinent, et quæ Dei dispositioni et verbis evangelicis non sint contraria. Sed hæc specialiter dicuntur apostolis quorum sanctas petitiones semper et ubique Dominus exaudivit. Rogavit enim Apostolus Dominum, et ter rogavit, seque bene a Domino exauditum **278** intellexit, postquam se contra seipsum petisse cognovit. Exauditur enim homo, si fiat, quod vult. Factum est autem quod Apostolus voluit, quia, postquam suam petitionem contra seipsum esse cognovit, jam exaudiri noluit. Unde et ait: « Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi (*II Cor.* XII, 19). » Nam neque hic simpliciter dicitur, *quodcunque petetis*, sed *quodcunque volueritis, et petetis, fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.* In hoc, inquit, et propter hoc, me revelante et docente, Pater meus manifestatus et clarificatus est in vobis, ut vos quoque eum ubique prædicando et clarificando, fructum plurimum afferatis, et multas gentes ad eum convertatis, et efficiamini mei discipuli, me imitando non solum vita et doctrina, verum etiam miraculorum operatione. *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea.* Multum enim debet diligere, qui multum diligitur. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur.* In illis est gaudium Christi, qui tale gaudium habent, quale habet Christus; sive etiam de quorum sancta conversatione gaudet Christus.

XLIII. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Multa sunt præcepta Domini, sed omnia in hoc uno præcepto concluduntur. Unde Apostolus ait, Quia « plenitudo legis est dilectio (*Rom.* XIII, 10). » Dilectio utique, qua et Deum et proximum diligamus. « In his enim duobus præceptis universa lex pendet, et prophetæ (*Matth.* XXII, 40). » Sed hæc ideo unum sunt, quia quicunque diligit Deum, diligit et proximum secundum illud: « Quid enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum (*I Joan.* IV, 20, 21); » similiter autem, qui proximum diligit, et Deum diligit, si tamen vera dilectione eum diligat. Non est enim vera dilectio, quæ temporales utilitates attendit, et non ad æternæ beatitudinis gloriam tendit. Si enim pro talibus utilitatibus diligas fratrem tuum, sic diligis eum, sicut equum tuum et asinum tuum. In his enim simul cum ipsis utilitatibus deficit amor. At vero charitas nunquam deficit. Unde scriptum est: « Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem, nec flumina obruent eam. Quia fortis est, ut mors, dilectio, dura sicut infernus æmulatio (*Cant.* VIII, 7, 6). » De qua æmulatione Apostolus ait: « Æmulor enim vos Dei æmulatione (*II Cor.* XI, 2). » Vera igitur dilectione proximum diligit, qui non carnis affectione, nec terreno commodo eum diligit, sed propter Deum, et præcepta Dei. Talem enim dilectionem se habere Dominus ostendebat, cum diceret: « Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse mea mater, et soror, et frater est (*Matth.* XII, 48-50). » Diligo, inquit, matrem meam et fratres meos, non quia mater mea est, et fratres mei; sed quia faciunt voluntatem Patris mei. Apparet igitur, quod quicunque diligit proximum, diligit et Deum, siquidem proximum diligit propter Deum. Similiter autem et qui Deum diligit, proximum diligit, quoniam, qui Deum diligit, præceptum ejus custodit. Et hoc est præceptum ejus, ut nos invicem diligamus, sicut ipse dilexit nos. Quomodo ipse dilexit nos? Plena et perfecta dilectione. *Majorem enim hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Hanc autem dilectionem erga nos habuit Jesus. Hanc igitur et nos habeamus. *Vos amici mei estis*, sic tamen *si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Non sunt igitur ejus amici, qui ejus præcepta non custodiunt. *Jam non dicam vos servos.* Cur? *Quia servus nescit quid faciat dominus ejus.* Quid igitur? *Vos autem dixi amicos.* Et hoc cur? *Quia omnia, quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Merito eis mutat nomina, quibus mutat officia. Non quia servi esse desierint, sed quod magis familiares esse cœperint. Jam non solum ad laborem mittuntur, ut servi; sed ad secreta consilia vocantur, ut amici. Quæcunque enim audivit a Patre suo, nota fecit eis; illo tamen tempore notificanda eis, et

(1316) Augustin., tract. 81: « Manentes ergo in eo, cum verba ejus in nobis manent, quodcunque voluerimus petimus, et fiet nobis. Quia si petimus et non fit, non hoc petimus quod habet mansio in eo, nec quod habent verba ejus, quæ manent in nobis, sed quod habet infirmitas et cupiditas carnis, quæ non est in eo, et in qua non manent verba ejus. »

necessaria eis. Unde et in sequentibus ait : « Adhuc multa habeo vobis dicere ; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem (*Joan.* xvi, 12). » Sic enim multa determinanda sunt, quæ universaliter dici videntur. Quale est illud : « Cum exaltatus fuero a terris, omnia traham ad meipsum (*Joan.* xii, 32). » Itemque : « Prædicate Evangelium omni creaturæ (*Marc.* xv, 16). » Et Apostolus de charitate : « Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet (*I Cor.* xiii, 7). » Et multa his similia. Nam et id, quod modo diximus, « Docebit vos omnem veritatem, » similiter determinandum est : alioquin verum non esset quod Apostolus ait : « Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum (*Ibid.*, 12). » Nemo enim in hac vita cognoscit omnem veritatem. Dicat ergo Jesus discipulis suis : *Quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Hoc tempore, subauditur, necessaria vobis, et revelanda vobis. Non enim sunt modo omnia dicenda vobis ; quia non est
279 vestrum nosse tempora et momenta quæ Pater posuit in suam potestate (1317). *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos, ut eatis et fructum afferatis, et fructus vester maneat.* Quid est igitur quod in Canticis canticorum Ecclesia dicit : « Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus (*Cant.* v, 16), » si ipsi eum non elegerunt ? » Quid est etiam quod Psalmista ait. « Et cum electo electus eris ? » (*Psal.* xvii, 27.) Elegit igitur Dominus discipulos suos, elegerunt et discipuli Dominum. Sed ipse prius elegit eos, et ipsi postea elegerunt eum. Quod illi utique non fecissent, nisi ipse prius eos elegisset. Et ipse quidem elegit eos, ut ejus discipuli essent. Ipsi vero elegerunt eum, ut eorum Dominus esset. *Ego*, inquit, *elegi vos*. Ad quid ? *Ut eatis in universum mundum, et prædicetis Evangelium omni creaturæ. Et fructum afferatis.* Iste fructus, omnium fidelium multitudo intelligitur. De quo bene subditur : *Et fructus vester maneat.* Hoc est enim quod alibi ait : « Qui credit in me, non morietur in æternum (*Joan.* xi, 26). » Et : « Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (*Joan.* xvi, 23). » Quod Dominus promisit futurum, nos videmus esse completum. Scimus enim apostolos in nomine Jesu Christi cæcos illuminasse, paralyticos curasse, leprosos mundasse, mortuos suscitasse, et alia omnia suscepisse, pro quibus Patrem deprecati sunt in nomine Filii. Apostolus tamen dicit : « Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, ut me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur (*II Cor.* xii, 7, 8, 9). » Ac si diceret : Adversum te rogas tibi ; contraria postulas ; virtutis lorica exspoliari petis. Et mox Apostolus, cognita ratione, lætus valde, quod exauditus non fuerat, ait : « Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi (*Ibid*). » Bene igitur exauditus est, qui inde lætatur quod exauditus non est (1318).

XLIV. *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.* Magna est, virtus charitatis, quæ toties discipulis a Domino commendatur. Qui hoc unum mandatum custodit, legem et prophetas adimplet. De hoc enim per prophetam dicitur ; quia « Verbum breviatum faciet Deus super terram (*Isa.* x, 22). » *Si vos mundus odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Nolite, inquit, mirari, si mundus vos odio habuit. Nolite mirari si mundi amatores vos persequuntur et perdere nituntur. Sed potius scitote et memores estote quia me priorem vobis, quia me omnium majorem et Dominum non solum odio habuerunt, verum etiam occiderunt. *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret.* Quomodo enim de mundo non sunt, qui de hominibus nati sunt et de terra facti sunt ? (1319) Fuerunt utique de mundo ; sed jam tunc non erant de mundo, quia nullum amorem habebant in gloria et voluptatibus mundi. Unde et subditur : *Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Non enim dixit, *quia de mundo non fuistis ; sed* potius *quia de mundo non estis ;* quoniam, etsi tunc de mundi hujus amatoribus non erant, de mundo tamen assumpti et electi erant. Et idcirco mundus, id est mundi amatores, eos non diligebant, quia sibi operibusque suis contrarios esse videbant. Unde et de Salvatore nostro dicebant : « Venite, interficiamus justum, quoniam contrarius est operibus nostris (*Sap.* ii, 12). » *Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis : Non est servus major domino suo.* Hoc autem ad quid dixerit audiamus. *Si me*, inquit, *persecuti sunt, et vos persequentur. Si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt.* Nec in vobis fieri dubitetis, quod in me fieri videtis. *Sed hæc omnia facient vobis, non propter vos, sed propter nomen meum,* quod prædicabitur a vobis. Et hoc ideo, *quia nesciunt eum qui misit me.* Si enim scirent Patrem, sciren et Filium, cujus est Pater. Sed cur nesciunt? Quia scire nolunt ? Scire autem, credere est. Venit ad eos, locutus est eis, Scripturas aperuit, veritatem revelavit, signa multa et inaudita miracula fecit. Ei tamen credere noluerunt. Nulla igitur eis est excusatio. Et hoc est quod ait : *Si non venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent ; nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Quid est hoc : Si non venisset, peccatum non haberent ? Ergo

(1317) Hanc quæstionem et Augustinus proposuit tract. 86, et ita solvit, ut dicat, in futura beata vita fore ut omnia nota sint Dei amicis. Aliter Chrysostomus, hom. 77, n. 1. « Cum dicit : *Omnia quæ audivi*, nihil aliud vult significari quam quod nihil alienum loquatur, sed quæ a Patre audivit. »

(1318) Hactenus nomina.

(1319) S. Gregorius, lib. xi, epist. 2 : « Mundum videlicet, corda carnalia designans, quæ diligunt mundum. » S. Aug., tract. 87 : « Et ipsi inde erant, unde ut non essent, electi sunt. »

non habebant Judæi peccatum, priusquam veniret ille qui venit tollere peccata? Habebant quidem peccata ; hoc tamen peccatum non habuissent, si Christus non venisset. Non enim de omni peccato hoc debet intelligi, sed de peccato **280** infidelitatis, quod Christo credere noluerunt, quod eum oderunt et occiderunt. Unde et subditur : *Qui me odit, et Patrem meum odit.* Non parum igitur et leve videatur eis quod me oderunt, qui simul mecum et Patrem oderunt. *Ego* enim *et Pater unum sumus. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Hoc enim solum Judæis sufficere debuit, quod et Dei Filium se esse dicebat, et tanta miracula faciebat. Quæ utique facere non posset, si mentiretur. *Nunc autem et viderunt, et oderunt, et me, et Patrem meum.* Sed hoc totum *factum est ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est* (*Psal.* XXIV, 19) : *Quia odio habuerunt me gratis.* Sed dicit aliquis : Quid igitur ad eos, si ideo hoc Judæi fecerunt, ut sermo legis adimpleretur? Multum quidem. Eorum enim iniquitas fuit causa, ut hoc de eis Propheta prædiceret. Quod si ille non prædixisset, tamen nihilominus evenisset. Quamvis igitur quod ille prædixit, non evenire non potuit, non tamen propheticus sermo, sed eorum iniquitas hujus tanti mali causa fuit (1320).

XLV. *Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Semper Salvator noster tristibus miscet læta, ut discipulorum corda mœrentia consoletur. *Cum*, inquit, *venerit Paracletus*, qui *consolator* interpretatur, *ille testimonium perhibebit de me.* Ille et vos, et alios multos perfectissime intelligere faciet, quia et qualis ego sim. Ipse enim in vobis loquitur, et per vos. Cum igitur steteritis « ante reges et præsides, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis (*Matth.* X, 19, 20). » Et ipse quidem *testimonium perhibebit de me*, ejusque virtute et inspiratione innumerabilis multitudo hominum convertetur ad me. Et non solum ipse, sed vos quoque *testimonium* mihi *perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Multa (quasi diceret) jam scitis quæ ab initio a me audistis, quoniam extunc mecum fuistis, in quibus mihi testimonium perhibebitis. Non enim habebant necessarium iterum discere quæ ab ipsa Sapientia didicerant, et memoriæ jam commendaverant. Una enim, eademque doctrina est et Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et quamvis quædam perso-

A naliter agere videatur, una tamen omnium trium est operatio. Quos igitur docet Filius, docet et Pater et Spiritus sanctus. Sic et in aliis. Unum enim sunt, simul ubique et inseparabiles. Paucis autem verbis hoc in loco Spiritus sanctus et a se venire, et a Patre Filioque procedere ostenditur. In eo enim quod dicitur, *cum venerit*, a seipso venire ostenditur. In eo vero quod Dominus ait, *quem ego mittam vobis a Patre*, ab utroque procedere monstratur (1321). Quid est enim, *quem ego mittam vobis a Patre*, nisi quem Pater, et ego mittam vobis? Ab utroque enim mittitur, quia ab utroque procedit. Sed quia Pater a nullo, Filius a Patre, Spiritus sanctus a Patre et Filio ; ideo Dominus ait : *Qui a Patre procedit.* Et tale est ac si diceret : Ab illo procedit Spiritus sanctus, a quo et ego exivi, et veni in mundum. Multa

B enim, ut in hoc libro apparet, habet Filius cum Patre communia, quæ tamen non ad se, sed ad Patrem honorandum refert. Quomodo autem et quando Spiritus sanctus super Christi discipulos venerit, Lucas evangelista in Actibus apostolorum plenissime narrat. Ait enim : « Cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco, et factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum » Spiritus sanctus. « Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis (*Act.* II, 1, 2, 3). » Et

C merito quidem die quinquagesimo venit Spiritus sanctus, quia ipse est remissio omnium peccatorum. Annus enim quinquagesimus, qui hunc diem significabat, Jubilæus vocatur, id est annus remissionis : in quo et servis dabatur libertas et omnis hæreditas ad proprios dominos revertebatur. Quod quidem tunc completum est, quando Ecclesiæ duces in Spiritu sancto baptizati, et ab omni vitiorum servitute liberati sunt (1322). Unde ipse Dominus ait : Quia « Joannes baptizavit quidem aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies (*Act.* I, V). » — « Nisi » enim « quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei (*Joan.* III, 3). » Hac igitur die et hæreditas **281** et libertas reddita est nobis ; quia ille, sine quo hæreditas et libertas haberi non potest,

D datus est nobis. Hæreditas nostra, regnum Dei est : in quod non intratur, nisi per aquam et Spiritum sanctum. Hac itaque die genus humanum venit ad jubilæum. Hac die venit ad annum libertatis et remissionis. Hoc anno cœperunt apostoli clangere tuba, et loqui, et prædicare omnibus lin-

(1320) S. Augustin, tract. 89 : « Quid est ergo, *si non venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent*? Nunquid sine peccato erant Judæi, antequam Christus ad eos in carne venisset? Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed magnum quoddam peccatum, non omne peccatum quasi sub generali nomine vult intelligi..... Hoc est autem quia non crediderunt in Christum, qui propterea venit, ut credatur in eum. Hoc peccatum, si non venisset, utique non haberent. » Ita et Beda.

(1321) Concil. Florentin., sess. 23. Et inter. Tolet. ad n. 25 et TT.

(1322) Idem fuse habet, et observavit Nazianzenus, orat. 44 in S. Pentecosten, pag. 706, edit. Paris., a. 1630.

guis. Has enim tubas illæ tubæ significabant, quibus tunc, incipiente jubilæo, tota illa terra ad festivitatem parabatur. Apparuit autem in igne Spiritus sanctus, ut manifestissime intelligamus, quia ejus præsentia mentis oculi illuminantur, peccata uruntur, et corda fidelium igne charitatis ascenduntur. Sed quia ignis iste linguarum speciem habebat, ipsum qui in Sanctis loquitur, se esse ostendebat, et linguis quodammodo linguas tangebat, et sic ad loquendum apostolos instruebat. Sequitur [CAP. XVI.]: *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* Unde ? Vultis audire unde ? *Absque synagogis facient vos*, et quasi iniquos, et contra legem facientes a se repellent, et a synagogis ejicient. Vos autem verborum meorum memores, non scandalizemini, sed patienter et fiducialiter omnia sustinete. Dixi vobis, quia *absque synagogis facient vos.* Ecce plus dico : *Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* Totus contra vos mundus conjurabit. Totus exercitus Satanæ contra vos armabitur. Hinc Judæi, inde gentiles : isti propter legis observationem, illi propter deorum religionem. Et in tantum omnes abominabuntur vos, ut magnum se arbitretur obsequium præstare Deo, quicunque interfecerit vos. *Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.* Si enim Patrem, et Filium cognovissent, se errasse utique intellexissent, et sic errorem reliquissent, et ad fidem venissent. *Sed hæc locutus sum vobis, ut, cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi vobis.* Cur reminiscamini ? Ut in ipsis tribulationibus, et angustiis constantius firmiusque pugnetis, cum me omnia præscisse et prædixisse cognoscetis. *Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.* Si enim semper cum eis corporaliter esset, hac tali consolatione eos præmunire necessarium non esset. Unde et subditur :

XLVI. *At nunc vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis?* Dixerat superius beatus Petrus : « Domine, quo vadis ? (*Joan.* XIII, 36.) » Sed jam nunc ejus sermonibus omnes edocti et instructi, nemo eum interrogat quo vadit ; quoniam certissime sciunt quia ad Patrem vadit, Ut quid enim interrogarent quod sciebant, et unde non dubitabant ? *Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Videbat enim eos contristatos de recessu suo, quem modo audierunt et cognoverunt in sermone suo. Quis enim non doleret, a tali, tam bono, tam dulci, tamque suavi Domino separari ? *Sed ego veritatem dico vobis : Expedit vobis, ut ego vadam.* Quid enim veritas nisi veritatem dicere potest ? Dicit igitur hoc, non tantum sermonem suum confirmando, quantum illorum corda consolando. *Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos.* Quamvis enim et ibi, et ubique Spiritus Paracletus erat, siquidem « Spiritus Domini replevit orbem terrarum (*Sap.* I, 7) ; » aliter tamen venturus erat. Sic enim ante tempora prædestinatum fuerat, ut prius Dei Filius de Virgine nasceretur, moreretur, resurgeret, cœlos ascenderet, et sic tandem Spiritum sanctum consolandis discipulis mitteret. Sic erat dispositum, sic præfinitum, et aliter evenire non poterat (1323). *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.* Hoc autem exponit: *De peccato quidem, quia non credunt in me. De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.* Ecce tria posuit, in quibus Spiritus sanctus mundum redarguit. De quibus ipse quoque Dei Filius eam prius redraguerat. Tale est igitur, ac si diceret : Ego quidem ad Patrem vado ; sed Spiritum vobis Paracletum mitto, qui mea vice vos doceat, confirmet, et corroboret ; qui in vobis, et per vos arguat mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato quidem infidelitatis (1324) quia non credunt in me. Et quia non credunt **282**
in me, justitiam non operantur. Et ideo arguet eos Spiritus sanctus etiam de justitia (1325). Sed cur ipse vice mea, et non ego per meipsum ? *Quia ego ad Patrem vado, et jam non videbitis me.* Ipse enim hanc redargutionem facere non poterat, nisi quia secundum carnem cœlos ascendebat, et quia corporaliter in hoc mundo ulterius non manebat. Et non solum de peccato, et de justitia, verum etiam de judicio arguet mundum Spiritus sanctus. De quo judicio ? De illo quidem, de quo superius ait :

(1323) Causam dat, et explicationem August. tract. 94 : « Quid est ergo : *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos ;* nisi non potestis capere Spiritum, quandiu secundum carnem persistitis nosse Christum ? » Sic etiam S. Gregorius lib. VIII Moral, cap. 17 : « *Si ego non abiero, Paracletus non veniet,* ac si aperte diceret. Si ab intentionis vestræ oculis corpus non subtraho, ad intellectum vos invisibilem, per consolatorem Spiritum non perduco: » et S. Bernard. serm. 4 in Ascens. D. : « Quid est ergo *Nisi ego abiero,* etc., nisi carnis præsentia vestris subtrahatur aspectibus, spiritualis gratiæ plenitudinem occupata mens non admittit, non recipit animus, non capit affectus ? »

(1324) Aug. lib. III, contr. 2, ep. Pelag., c. 3 : « Filios autem diaboli infidelitas facit ; quo peccatum proprium vocatur, quasi solum sit, si non exprimatur quale peccatum sit. Unde quod ait Dominus de Sp. sancto. Ipse arguet mundum de peccato, infidelitatem intelligi voluit. » Et tract. 95. « Hoc enim peccatum, quasi solum sit, præ cæteris posuit, quia, hoc manente, cætera detinentur, et, hoc discedente, cætera remittuntur. » At Chrysost. homil. 78, n. 2 : « Arguet de peccato, id est omnem excusationem eis auferet, ostendetque illorum scelera, sine venia esse. »

(1325) Chrysost. l. all. : « De justitia, quia irreprehensibilem viam duxi, cujus rei indicium est. quod ad Patrem vadam. » August. qu. Vet. et Nov. Test., q. 89 : « Hoc est arguere mundum, ostendere illi vera esse quæ credere noluit ; credere enim noluit a Deo venisse Salvatorem ; Salvator autem, servata justitia, non trepidavit reverti ad eum qui se miserat, et per id quod regressus est, probavit se inde venisse : quia *nemo,* inquit, *ascendit ad Deum, nisi qui descendit a Deo.* Videntes ergo po-

« Nunc judicium est mundi. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan*) XII, 31). » Unde et bene hic dicitur : *De judicio quidem, quia princeps mundi hujus jam judicatus est*, id est foras ejectus est (1226). De tali namque judicio ait Psalmista : Judica, Domine, judicium meum, et causam meam. Itemque : « Judica judicium meum, et redime me (*Psal.* CXVIII, 154). » Quid igitur judicium mundi, nisi redemptio mundi ? Quid est judicium mundi. nisi judicium, in quo judicatur, damnatur, et de cordibus fidelium ejicitur princeps mundi ? De hoc igitur judicio arguitur mundus ; quia tanti beneficii ingratus adhuc sequitur principem mundi. Arguitur ergo mundus de peccato, qui in Christum credere noluit. Arguitur et de justitia, quam, eo docente, audivit, et servare noluit. Arguitur et de judicio, quo princeps mundi est damnatus, et mundus ipse liberatus ; sed tanti beneficii ingratus nondum Christum sequitur suæ salutis auctorem, sed potius diabolum deceptorem. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Multa, inquit, jam dixi vobis. Multa adhuc habeo vobis dicere, quæ ideo non potestis portare modo, quia illam tantam mei Spritus plenitudinem nondum vobis infundere volo. Cur ? Ut omnia suo tempore fiant, ut prius cœlos ascendam, et tunc tandem « effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt (*Act.* II, 18). » Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, qui nihil docet, nisi veritatem, de quibuscunque rebus vos docuerit sine alicujus falsitatis admistione, integram, et perfectam, omneque veritatem vos docebit. *Non enim loquitur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur, et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Sic enim et de seipso Dominus ait : « Ego a meipso non loquor (*Joan.* XIV, 10). » Itemque : « Et sermonem, quem audistis, non est meus (*Joan.* V, 24). » Quod quidem, sicut superius exposuimus, tale est ac si diceret : « Ego non sum a meipso (*Joan.* XII, 49). » Pater enim a nullo, Filius a Patre, Spiritus sanctus a Patre Filioque procedit. Non igitur loquitur a semetipso, quia non est a

A semetipso. Loquitur tamen et a semetipso, quia « Spiritus ubi vult spirat (*Joan.* III, 8). » Sed non tantum a semetipso, quia unum sunt Pater et Filius cum ipso. Tres igitur in uno loquuntur, quia tres unum sunt. Dicat ergo : *Non enim loquitur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur* (1327). Quid est *audiet* ? Neque enim intelligendum est, ut in illa Trinitate invisibili, et inseparabili vocalis aliqua, et clamosa collocutio fiat In eo ergo se audiunt, quo idem sciunt, et volunt. Loquitur igitur Spiritus sanctus quæcunque audiet, id est, quæcunque Patrem et Filium velle cognoscet. Sicut enim voluntas communis est, sic et auditus. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis.* Et hoc exponit : *Omnia quæcunque habet*
B *Pater mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Ille me, inquit, clarificabit, id est, meam claritatem, vobis revelabit, et per vos multis aliis me Dei esse Filium manifestabit. Et hoc ideo, quia de me accipiet. Si enim Spiritus sanctus accipit de his, quæ Patris sunt, accipit utique et de his, quæ Filii sunt, quoniam omnia quæcunque habet Pater, Filii sunt. Est igitur Spiritus **283** sanctus, Spiritus Filii, siquidem est Spiritus Patris (1328). Pater enim ad Filium refertur, et Filius ad Patrem. Spiritus enim sanctus ad Patrem et ad Filium ; sed ad Spiritum sanctum nihil refertur. Est enim Pater Filii Pater, et Filius Patris Filius ; Spiritus vero sanctus, Spiritus est Patris et Filii. Sed neque Pater, Spiritus Pater est : neque Filius, sancti Spiritus Filius est. Nihil igitur refertur
C ad Spiritum sanctum. Quoniam autem Spiritus sanctus et Patris, et Filii Spiritus est, unde habet esse, inde habet et sapientem, et veracem esse. Quod enim est ei esse, hoc est ei sapientem et veracem esse, et similia. Est enim Spiritus sapientiæ et intellectus. Est et Spiritus omnis veritatis. Sed hoc de Patre, Filioque habet, et accipit. Et hoc est, unde Dominus ait : *Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Hæc autem, quia omnium trium communia sunt. et substantialiter communia, poterat dixisse Dominus, si voluisset, quia de meo et de suo accipiet, et annuntiabit vobis. Nam et Filius, quando prædicabat, et

testates ascendere eum confusæ sunt, videntes verum esse, quod velut falsum speraverant. Itaque ista justitia arguit eos, quia justum esse, probatum est, quia regressus est, unde venerat. » Aliter Aug. tract. 95 : » Quæ pacto igitur mundus arguendus est de justitia, nisi de justitia credentium ?... Arguitur de justitia eorum qui credunt, ipsa quippe fidelium comparatio, infidelium est vituperatio... Quapropter mundus de peccato quidem suo, de justitia vero arguitur aliena ; sicut arguuntur de lumine tenebræ... Quantum enim malum si eorum qui non credunt, non solum per seipsum, verum etiam ex bono potest eorum apparere qui credunt. »

(1326) S. Aug. l. all. : « De hoc itaque judicio, quo princeps judicatus est mundi (diabolus) arguitur a Spir. S. mundus ; quoniam cum suo principe judicatur, quem superbum atque impium imitantur... Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis suæ, quo peccata omnia de-
D tinentur : transeant in numerum fidelium ; ne arguuntur de justitia eorum, quos justificatos non imitantur : caveant futurum judicium, ne cum mundi principe judicentur ; quem judicatum imitantur. » Augustini hæc verba recitat ad h. l. Beda.

(1327) Aug. tract. 99 : « Sic itaque debemus accipere quod de Spiritu S. dictum est : *Non enim loquetur a semetipso*, etc, ut intelligamus, non eum esse a semetipso... Non ergo loquetur a semetipso, quia non est a semetipso : sed quæcunque audiet loquetur : ab illo audiet a quo procedit : a quo illi est essentia, ab eo scientia ; ab illo igitur audientia, quod nihil est aliud, quam scientia. »

(1328) Aug. tract. 99 : « Spiritus S. non est unius eorum Spiritus, sed amborum... Et multa sunt testimonia, quibus hoc evidenter ostenditur, et Patris et Filii ipsum esse Spiritum. »

de suo, et de his quæ Patris et Spiritus sancti sunt, accipiebat ; quoniam una est sapientia et veritas omnium trium. Unde et ipse dicebat : Mea doctrina non est mea (*Joan.* VII, 16) (1329).

XLVII. *Modicum, et jam non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me, quia vado ad Patrem.* Modico enim tempore in sepulcro Dominus jacuit, quo eum discipuli videre non potuerunt. Et iterum modico tempore post resurrectionem eum viderunt; quia, ut Lucas ait : « Per dies quadraginta apparuit eis loquens de regno Dei (*Act.* I, 3). » Et hoc est quod ait : *Modicum, et jam non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me.* Sed cur modicum ? *Quia ad Patrem vado.* Si enim ad Patrem non isset, non modico, sed multo tempore eum vidissent. Hæc autem discipuli non intelligentes, dicebant : *Quid est hoc, quod dicit nobis : Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me, et quia vado ad Patrem ? Quid est hoc, quod dicit : Modicum ? Nescimus quid loquitur.* Sciebant enim discipuli quod ad Patrem Dominus iret, quia jam multoties hoc eis nuntiaverat. Unde et modo superius : *Vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis.* Et ideo nemo me modo interrogat, quo vadis, quoniam certissime scitis, quia ad Patrem vado. Hoc igitur solum erat, quod apostoli intelligere non poterant, et hoc discere cupiebant. Quid illud *modicum* significaret, quo eum et viderent, et non viderent : (1330). *Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, et dixit eis : De hoc quæritis inter vos, quia dixi : Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me. Amen, amen dico vobis, quia plorabitis, et flebitis vos mundus autem gaudebit; vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Hæc est igitur expositio, sed obscura ; et tale est ac si diceret : Modo quidem non intelligitis quid significet, *Modicum, et non videbitis me,* sed me post modicum mortuo et sepulto, vestrisque ab oculis sublato, quando pro morte mea plorabitis et flebitis, quando et mundi amatores, Scribæ videlicet et Pharisæi, de mea morte gaudebunt, tunc utique intelligetis quid significet, *Modicum, et non videbitis.* Intelligetis etiam quid significet illud quod sequitur : *Et iterum modicum et videbitis me,* quando, me tertia die resurgente, tristitia vestra vertetur in gaudium (1331). « Gavisi sunt enim discipuli, viso Domino (*Joan.* XX, 20). » Unde et Psalmista : « Ad vesperum, inquit, demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia (*Psal.* XXIX, 6). » *Mulier, cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus : cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ, propter gaudium, quia natus est homo in mundo. Et vos igitur tunc quidem tristitiam habebitis.* Sic, inquit, fiet vobis, sicut fit mulieri prægnanti et parturienti. Quæ quidem, cum parit, tristitiam habet, quia mortis horam advenisse timet. Sed tanta lætitia sequitur post partum, ut totius illius tristitiæ non recordetur, propter pueri nativitatem. Sic igitur et apostoli, quando pariebant et baptizabant, quando per fidem, adoptionis filios generabant, tunc quidem tristitiam habebant, quia moriendo pariebant. Pariebant utique, ut Apostolus ait : « Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (*Galat.* IV, 19). » Itemque : « Nam etsi multos pædagogos habeatis, sed non multos patres. In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (*I Cor.* IV, 15). » Hoc autem significabat Rachel, quæ pariendo mortua est. Unde et filium moriens vocavit. *Benoni,* id est filium doloris mei (*Gen.* XXV, 18). Pariebant igitur apostoli in dolore, quia propter hunc talem partum **284** occidebantur, cruciabantur, et multos dolores, multasque angustias patiebantur. Beatus iste partus, quo tanta soboles tam nobilium filiorum ubique gentium germinavit. Sequitur : *Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Quando enim eos non videat, qui semper, et ubique, et omnia videt ? De illa igitur visione dicit, quæ æterna est, et finem non habet, quæ semper in gaudio est, cujus lætitia et beatitudo auferri non potest. Unde et ait : *Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Et in illo die me non rogabitis quidquam.* In quo die ? (1332) In illo utique, in quo hoc vestrum tantum, taleque complebitur gaudium. Manifestum est igitur, quia post judicium, et jam susceptam beatitudinem, nullæ preces necessariæ erunt. Modo enim sanctorum intercessiones necessariæ sunt et his qui in hoc sæculo sunt, et his qui in purgatoriis sunt. Hic est autem ille dies, de quo scriptum est : « Quia melior est dies una in atriis tuis super millia (*Psal.* LXXXIII, 11). » In hoc die cessabunt preces, quia nemo erit cui misericordia et indulgentia fieri possit, aliis in æternum damnatis, aliis ad æternam beatitudinem vocatis.

XLVIII. *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Si consideremus quibus hæc verba specialiter proprieque dicantur, facilis est solutio. Apostolis enim loquebatur Dominus, quos in nomine Christi Jesu cæcos illuminasse, paralyticos curasse, mortuos suscitasse, et alia multa miracula fecisse, legimus. Nihilque Patrem in nomine Filii eos petisse audivimus, quod non acceperint. Unde et quosdam male petentes Jacobus apostolus redarguens ait : « Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis (*Jac.* IV, 3). » Itemque : « Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omni-

(1329) Hactenus homil.

(1330) Aug. tract. 101 : « Hoc enim est quod eos movebat, quia dixit *modicum*, etc. Nam in præcedentibus, quia non dixerat : Modicum, sed dixerat : Ad Patrem vado, etc., tanquam aperte illis visus est locutus. »

(1331) Aug. l. all. : « Nunc ergo quod illis tunc obscurum fuit, et mox manifestatum est, jam nobis utique manifestum est : post pusillum enim passus est, et non viderunt eum ; rursus post paulum resurrexit, et viderunt eum. »

(1332) Hanc quæstionem movet, eodemque modo componit Aug. tract. 101.

bus affluenter, et non improperat, et dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans (*Jac.* I, 5). » Apparet igitur his verbis Apostolum quoque ideo exauditum non esse, eo quod in nomine Jesu, et bene non petisset (1333) : si tamen eum non exauditum dicamus, qui, quasi melius exauditus, se quod petebat, non accepisse lætatur. Noluit enim exaudiri, postquam se male petisse cognovit. Atque in eo exauditus melius est, quod de his quæ petebat exauditus non est. Est enim exauditus, non de his quæ petebat, sed de his quæ volebat. Nemo autem sic exauditur, sicut ille qui utiliter accipit quod vult. Sequitur : *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo.* Quid est hoc ? Legimus enim Christi discipulos, prius etiam quam eis hæc Dominus diceret, in nomine Jesu Christi infirmos multos sanasse, et dæmonia ejecisse. Unde et ad eum reversi, ut Lucas ait, cum gaudio dicebant : « Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo (*Luc.* X, 17). » Legimus etiam eos increpasse quemdam, qui eos non sequebatur, eo quod in nomine Jesu dæmonia ejecisset. Quid est igitur quod ait : *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo ?* Cum manifestum sit eos in nomine Jesu tam multa petisse ? Dicit fortasse eos non petisse in nomine Jesu, id est, non petisse ea quæ pertinent ad salutem. Sic enim hoc quidam intelligere volunt (1334). Sed non est verum. Quid igitur dicemus ? Dicunt discipuli : « Etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo (*Matth.* VII, 22). » Dicit Magister : *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo.* Tene igitur quod superius ait : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Deinde junge quod sequitur : *Usque modo non petistis quidquam*, subauditur *a Patre, in nomine meo.* Quia enim non Patrem, sed Filium videbant, ad Filium solummodo respiciebant. Sed postquam Filius cœlos ascendit, melius instructi, et a Spiritu veritatis edocti, et Patrem, et Filium rogare cœperunt Vult igitur Filius ut quod in ejus nomine petitur, a Patre petatur, semperque Pater in Filio honoretur (1335). Sequitur adhuc de ipsa petitione : *Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum plenum sit.* Dixit ut

A peterent, et ut a Patre peterent, et in suo nomine peterent. Nunc autem eos docet quod petere debeant. *Petite*, ait : Quid ? *Ut gaudium vestrum sit plenum.* Illud enim gaudium plenum est, quod perfectum et integrum est, quod nunquam finitur, et æternum est (1336). Hoc igitur petendum est, ut ad tale gaudium perveniatur. Quæ vero ab isto gaudio hominem separant, ea petenda non **285** sunt. Sic igitur temporalia quæramus, ut mens, et desiderium ab æterno gaudio non separetur. Sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus æterna. Audiamus semper quod hic dicitur : *Petite, ut gaudium vestrum plenum sit. Et accipietis.* Accipietis utique, sed non modo accipietis, sed non in hac vita. Hoc enim gaudium non accipitur, nisi post hanc vitam.
B « Quærite igitur primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis (*Matth.* VI, 33). » *Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.* Hoc est enim quod alius evangelista ait : « Quia in parabolis loquebatur Jesus, et sine parabolis non loquebatur eis (*Matth.* XIII, 34). » In proverbiis enim aliud auditur, et aliud intelligitur. Per illam autem horam, qua non in proverbiis, sed palam se de Patre locuturum dicit, ab ejus resurrectione omne tempus futurum significatur, sive per se visibiliter ; sive per Spiritum sanctum invisibiliter eis loquatur (1337). Adveniente enim Spiritu sancto, tunc palam et manifeste nuntiatum et revelatum est eis, quod prius de Patre ignorabant. Neque fuit
C necessarium, ut ulterius dicerent : « Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (*Joan.* XIV, 8). » Videntes in Patre Filium, et in Filio Patrem, et in utroque Spiritum sanctum. *In illo die in nomine meo petetis.* In illo, inquit, die, petetis in nomine meo, ut in virtutibus, quæ per vos fient, glorificetur nomen meum, glorificetur et Pater, quem vos petetis in nomine meo. Non enim dixit : Petetis nomen meum ; sed *petetis in nomine meo*, ut ostenderet nobis, a quo, et in quo petere debeamus. Superius dixerat : *In illo die me non rogabitis quidquam.* Nunc autem dicit : *In illo die in nomine meo petetis.* Quod utique contrarium

(1333) Notissima verba Augustini, quæ repetit ad h. l. tract. 102 : « Jam pictum est in superioribus.. non peti in nomine Salvatoris quidquid petitur contra rationem salutis ; « quibus similia habet S. Gregorius homil. 27 in Evang.

(1334) Ita S. Gregor. hom. 27 in Evang. : « Nam si id quod non expedit petitur ; non in nomine Jesu petitur Pater ; unde et eisdem apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit : *Usque modo non petistis in nomine meo*, ac si aperte diceretur : Non petistis in nomine Salvatoris, qui nescitis quærere æternam salutem. »

(1335) Aug. tract. 102 duas habet explicationes : « Vel quia non in nomine meo petistis quod nomen, non sicut cognoscendum est cognovistis : vel non potistis quidquam ; quoniam in comparationem rei quam petere debuistis, pro nihilo habendum est quod petistis. » Prima harum accedit ad explicationem A.

(1336) Aug. l. all. : « Hoc quod dicit gaudium ple-

D num, profecto non carnale, sed spiritale gaudium est, et quando tantum erit, ut aliquid ei jam non sit addendum, procul dubio tunc erit plenum. »

(1337) Ita Chrys. hom. 79, n. 2 : « Hoc est resurrectionis tempus... Nam quadraginta diebus versabatur, loquebaturque cum illis, convescens et exponens ea quæ ad regnum Dei pertinebant. » Augustin. lib. I de Trinit. cap. 10 ; Greg. lib. XXX. Moral., cap. 22, de futura beata vita hoc exponunt. Augustinus tamen tract. 102 improbat hanc explicationem alteram, quod sequatur. *Illo die in nomine meo petetis :* in futuro enim sæculo cum pervenerimus ad regnum. quid petituri sumus, quando satiabitur bonis desiderium nostrum ?.. Petitio namque alicujus est indigentiæ, quæ ibi nulla erit, ubi hæc satietis erit. Ergo explicat, « ut intelligatur Jesus discipulos suos de carnalibus vel animalibus se spirituales promisisse facturum...qualis erat qui dicebat: *Sapientiam loquimur inter perfectos ;* et *non potui vobis loqui quasi spiritalibus*, » etc.

si de eodem die intelligeretur. Hic igitur dies ıjus sæculi. Ille vero alterius sæculi. Hic ante um : ille post judicium. *Et non dico vobis,* ;go rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater vos, quia vos me amastis, et credidistis quia a xivi.* Postquam, inquit, cœlos ascende, non ne rogare Patrem de vobis. Sed vos ipsi eum e in nomine meo, et quod volueritis, dabit vobis. t enim vos, *quia vos me amastis et credidistis ı Deo exivi. Exivi a Patre, et veni in mundum : n relinquo mundum, et vado ad Patrem.* A Patre , quia a Patre genitus est (1338). In mundum quia per susceptam humanitatem mundo se lem præbuit. Quomodo exivit nescitur, quia .odo genitus est ignoratur. Mundum vero relin- ıt ad Patrem vadit, non secundum divinitatem, ıbique est, sed secundum humanitatem, qua s est. Dicunt ei discipulis ejus : *Ecce nunc pa- ıqueris, et proverbium nullum dicis. Nunc scimus :cis, omnia, et non opus est tibi ut quis te inter-* . Volebamus, inquiunt, te interrogare, quia illa licebas minime intelligebamus ; sed sine omni a interrogatione tu ipse nobis ea exposuisti, de ıs te interrogare volebamus. Unde pro certo ıs, *qui scis omnia, et non opus est tibi ut quis erroget.* Et hoc modo credimus, quia a Deo . *Respondit eis Jesus : Modo credistis ? Ecce hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque opria, et me solum relinquatis. Et non sum so- juia Pater mecum est.* Vobis, inquit, fugienti- ıt propria latibula singulis petentibus, me vestro io solum, sed non Patris auxilio relinquetis so- ; quia Pater mecum est ; et non relinquit me n. *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habea-* ıcem vobis commendavi. Pacem vobis relinquo. ut in me, et propter me pacem cum omnibus atis. Sic tamem ut me non relinquatis. *In mundo uram habebitis; sed confidite: Ecce vici mundum.* nuntiaturus pacem præmisit, ut non odio pu- t, sed amore, neque inimicos eos reputent a us cruciantur ; sed pro eis orent, ut convertan- Confidant, et non timeant mundum, quia victus ım principe mundi. Ille exercitus timendus non qui jam eum suo principe superatus est (1339). .IX. [CAP. XVII.] *Hæc locutus est Jesus, et sublevatis oculis in cœlum, dixit: Pater, venit ;, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clari- ficet te.* Non de hora passionis, quæ jam inmunerat. sed de hora resurrectionis hoc dicit, quæ non longe erat (1340). Non enim in passione, sed in resurrectione et Pater et Filius clarificatus est. Nisi enim resurrexisset, nemo in Filium aut in Patrem per Filium credidisset. Orat Jesus, non pro se, sed pro nobis. Ut quid enim loquendo oret Patrem, qui semper in Patre est, et in quo semper est Pater ? Orat igitur, ut nos orare doceat, semperque non in nostris viribus, sed in Dei auxilio spem habeamus. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det ei vitam æternam.* Sic, inquit, clarifica Filium tuum, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Habet enim hanc potestatem in omni carne, ut omne quod datum est ei, omne quod ad vitam prædestinatum est, det ei vitam æternam, et per ipsum et non per alium salvetur. Totum autem hoc ad humanitatem referri debet (1341). Ipsa enim est, cui omnis carnis est data potestas. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Ideo enim sic cognoscere, et ita credere dicitur *vita æterna,* quia, qui ita non cognoscit, et ita non credit, non habebit vitam æternam. Et est causa pro effectu. *Ego te clarificavi super terram. Opus consummavi, quod dedisti mihi, ut faciam.* Clarificavit enim Filius Patrem, eum laudando et prædicando et in ejus nomine signa multa et miracula faciendo. Unde ipse dicebat : « Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, illa testimonium perhibent de me (*Joan.* v, 36), » Et hoc est opus ejus, quod jam consummaverat. Sola enim mors restabat, qua vitam mundo redderet. *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te.* Da, inquit, mihi Pater, illam claritatem, quam habui apud te, priusquam mundus esset. Sic enim se habet ordo. Quid est enim *apud temetipsum,* nisi vocando ad teipsum? (1342) Quia enim carnem suscepit, et cum hominibus conversatus est, mortuus ut homo atque sepultus : nisi resurgeret, et cœlos ascenderet ; non solum simpliciter homo, verum etiam magus, et seductor fuisse putaretur. Sed quia surrexit, et cœlos ascendit, sic clarificatus est in mentibus nostris, ut talem eum esse credamus, qualis erat apud Patrem, priusquam mundus fierrt. *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.* Hoc enim nomen illis solum manifestum est, qui hunc credunt

(1338) August. tract. 102 : « Exiit enim a Patre, de Patre est ; et in mundum venit, quia mundo n corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit. quit mundum corporali descensione; perrexit ad em hominis ascensione; nec mundum deseruit videntiæ gubernatione. »

(1339) S. Leo serm. 72, 2, De resurrect. cap. 4 : na misericordia Domini plena est terra, adest s utique Christi victoria, ut impleatur quod ait : *ite timere, quia ego vici mundum.* Sive ergo con- .mbitionem sæculi, sive contra concupiscentias ıis, sive contra hæreticorum jacula dimicemus, ninica cruce semper armemur. »

(1340) Augustinus tract. 104 : « Clarificatum a Patre Filium nonnulli accipiunt in hoc, quod ei non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit sum. Sed si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione ? Nam in passione magis ejus humilitas, quam claritas commendatur. » Est prior illa interpretatio de Christo clarificato in passione, Chrysostomi hom. 80, n. 1. Fuse hunc locum explicat Hilarius lib. III De Trinit.

(1341) Vid. Epiphanium, hæres. 69.

(1342) Aug. tract. 105 : « Ipse quippe Patrem clarificavit super terram, cum gentibus prædicando : Pater vero ipsum apud semetipsum ad suam dexteram collocando. »

esse Filium, et illum credunt esse Patrem. Nesciebant Judæi hoc nomen, qui dicebant : « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (*Joan.* xix, 8). » *Tui erant, et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servaverunt.* Tui, inquit, erant, quia ad vitam prædestinati erant. Et mihi eos dedisti ad docendum, ad redimendum, ad sanctificandum. Et sermonem tuum servaverunt, quem me docente audierunt. *Nunc cognoverunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt.* Quomodo, vel unde cognoverunt? *Quia verba quæ dedisti mihi dedi eis, et ipsi acceperunt ea.* Et in ipsis *cognoverunt vere, quia a te exivi,* id est, quia tu me genuisti; *et crediderunt quia tu me misisti,* id est, ut carnem susciperem et homo fierem voluisti. *Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt; et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt.* Hæc autem illis difficilia non sunt, qui duarum in Christo naturarum semper memores sunt. Quod enim rogat, et quod sibi aliquid datum dicit, humanitatis est. Quod vero æqualis est Patri, et communiter omnia habet cum Patre, divinitatis est (1343). Sed nota quod pro mundo, id est pro amatoribus mundi, se non rogare, Dominus dicit. Quid autem hic dicemus, nisi id quod Apostolus ait : « O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit : Cur me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti facere aliud vas in honorem, et aliud in contumeliam? » (*Rom.* ix, 20.) Quod autem ait: *et clarificatus sum in eis,* discipulorum fidem commendare videtur. *Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio.* Jam non se deputat esse in mundo, quia subito et post modicum disponit exire de mundo. Unde et subinferens ait : *Et ego ad te venio.* Illos vero in mundo esse dicit, quos hinc abiens, in mundo relinquit. Sive etiam in mundo non erat, quia mundi adversitates non timebat, mundi gloriam non **287** quærebat, et mundi voluptates non sentiebat, *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos.* Serva, inquit, eos, Pater sancte, in nomine tuo, ut nunquam in eis deficiat nomen tuum, sed semper sis illorum Pater, et ipsi sint filii tui. In illis enim perit nomen Patris, qui peccando desinunt esse filii. *Ut sint unum sicut et nos,* ut nunquam recedant a fidei veritate, semperque sint stabiles et unanimes in charitate (1344). *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo.* Quamvis adhuc corporaliter cum eis esset, tamen sic loquitur, ac si jam cum eis non esset. Sed quid est, *ego servabam eos in nomine tuo,* nisi tales eos componebam, qui nomen tuum semper tenerent et glorificarent? Inde est quod ipse ait : *Ego veni in nomine Patris mei,* id est, ut glorificarem non meipsum, sed nomen Patris mei. *Quos dedisti mihi custodivi, et nemo ex his periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* Hoc autem de Juda dicitur, qui solus periit de duodeno apostolorum numero. *Nunc autem ad te venio et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.* Quod enim ait : *nunc venio ad te,* tale est ac si diceret : Post paucos dies venio ad te. Sed quomodo hæc loquitur in mundo, si, ut superius dixit, non est in mundo? Per hoc enim datur intelligi, quia secundum aliquid in mundo erat, et secundum aliquid in mundo non erat. Quomodo enim in mundo erat, manifestum est. Quomodo etiam in mundo non erat, jam dictum est. Non enim erat in mundo, quia non erat in voluptatibus mundi (1345). *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit.* Ego, inquit, dedi eis sermonem tuum. Ego dedi eis verba tua, et doctrinam tuam. Et mundus eos odio habuit. Cur? *Quia non sunt de mundo,* quia non sunt de amatoribus mundi. *Si enim de mundo essent, mundus, quod suum erat, diligeret.* Sed quomodo non sunt de mundo? *Sicut et ego non sum de mundo.* Secundum creationem igitur, de mundo sunt : sed secundum sanctam conversationem, de mundo non sunt. Nam et ipse Dominus secundum carnem de mundo erat, quia et caro de terra, et terra de mundo erat. *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo;* ne de mundo fieri incipiant. *Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate.* Quid est: *Sanctifica eos in veritate,* nisi sanctifica eos in meipso? Ego enim sum veritas, quia sum Verbum tuum, et sermo tuus. Sermo autem tuus veritas est. Et ut ipsi sanctificentur in me, ego pro eis sanctificabo, immolabo, et sacrificabo me ipsum (1346), ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Inde enim de ipso scriptum est: *Quia dilexit nos, et lavit nos peccatis nostris in sanguine suo. Sicut tu me misisti in mun-*

(1343) V. Cyrillum pag. 966 : « Qui rogat igitur, ut homo, simul distribuit rursus, ut Deus. » V. Chrysost. hom. 81, ubi fuse docet, discipulorum se infirmitati attemperantem loqui ut hominem. « Si enim dixisset *Ego servo illos,* non credidissent, » etc.

(1344) S. Cyrill. pag. 972 : « Servari vult discipulos in benevolentiæ et voluntatum unione, animo et spiritu inter se quodammodo commistos, et ad eam unionem progredi, ut voluntatum, illa conjunctio imago sit naturalis in Patre et Filio unitatis. » Ita S. Ambros. lib. iv, de Fid. c. 7, S. Joan. Chrysost. hom. 82, num. 2, etc., Innocentius III, in gen. conc. Lateran. « Cum ergo Veritas pro fidelibus suis orat ad Patrem : Volo, inquiens, ut ipsi sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus; hoc nomen, *unum,* pro fidelibus quidem accipitur, ut intelligatur unio charitatis in gratia. »

(1345) S. Cyrillus pag. 980 : « A terreno enim sensu et mundi rationibus plane dissita est conversatio, et vita Christiana, quam pro virili sequentes inter mundanos nequaquam censebimur... quemadmodum nimirum divinus ipse Paulus nobis de seipso, et Christi scribit: *Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* »

(1346) S. Cyrillus pag. 990 : « Sanctifica igitur eos, o Pater, inquit, in veritate tua, id est in me. Tuum enim Verbum veritas est, id est ego. Sanctificavi enim pro eis meipsum, id est consecravi et obtuli, unus pro cunctis mortuus, ut eos in novitatem vitæ reformarem, et sanctificati sint in veritate, id est in me. »

dum, et ego misi eos mundum. Ad hoc igitur misit eos, ut mundum prædicarent, salvarent, et a peccatis mundarent. Necesse igitur erat eos esse sanctificatos, qui mittebantur ad alios sanctificandum. *Non pro his rogo autem tantum, sed et pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut et tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, et mundus credat, quia tu me misisti.* His autem verbis quid aliud sonat, nisi Ecclesiæ unitas et perfectio charitatis ? (1347) *Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus, ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum, et cognoscat mundus, quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.* Ego, inquit, claritatem quam dedisti mihi dedi eis ; ut sicut ego, ita et ipsi mortuos suscitarent, cæcos illuminarent, leprosos mundarent, et dæmonia fugarent (1348), et per hoc clari et famosi cunctis gentibus apparerent. Ut hæc et similia faciendo *sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus.* Unum enim cum Deo **288** sunt, quia et ipsi dii sunt, et quia unam cum Deo potestatem habent, quamvis non a seipsis, sed a Deo habeant. Unde et superius Dominus ait : « Manete in me, et ego in vobis, quia sine me nihil potestis facere (*Joan.* xv, 4, 5). » Ego sum in eis, et tu es in me. Es igitur tu quoque in eis. Unde fit ut sint consummati et perfecti in unum. Ipsi sunt membra mea. Ego caput illorum. Tu Pater et ego Filius. Ecce quomodo unum sumus. Cognoscat igitur mundus in virtutibus, quæ per eos fiunt, et miraculis quæ in meo nomine operantur, quia tu me misisti, et quia dilexisti eos, sicut et me dilexisti. Tantum enim dilexisti eos, ut morti me traderes pro eis. *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum.* Cur ? *Ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi.* Hanc autem claritatem videre quid aliud est, quam beatum esse ? (1349) Unde hic idem Joannes ait : « Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est (*I Joan.* III, 2). » *Pater juste, mundus te non cognovit. Ego autem te cognovi. Et hi cognoverunt quia tu me misisti, et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit ; et ego in ipsis.*

L. [Cap. XVIII-XIX.] *Hæc cum dixisset, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron.* Hæc autem in aliis Evangeliis exposita sunt. Non est autem contrarium quod hic hora sexta, et in Marco hora tertia Jesus scribitur fuisse cruxifixus. Hora namque tertia a Judæis, sexta a gentilibus, et Romanorum militibus crucifixus est Dominus Non quod bis sit cruxifixus, sed quia hora tertia est ab illis damnatus, et hora sexta ab illis aliis in crucem elevatus. Aliter enim Judæi non occiderunt Jesum, nisi accusando et damnando, et *Crucifige, crucifige* clamando (1350). Unde et ipsi dicebant : *Nobis non licet interficere quemquam.*

LI. [Cap. XX.] *Una autem Sabbati Maria Magdalena venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, et vidit lapidem sublatum a monumento.* Quantum ad litteram, magnus amor compellebat hanc mulierem, ut ante lucem ad monumentum Dominum quæreret. Quantum autem ad spiritualem intelligentiam, adhuc tenebris involuta erat, quia nondum interius illuminata. Christi resurrectionem credebat (1351). Unde etiam illi a Domino dicitur : *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Sed quid mirum, si resurrectionem mulier ignorabat, cum hic idem dilectus Domini discipulus de seipso dicat, quod *nondum sciebat Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere ? Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum, quem amabat Jesus, et dicit eis : Tulerunt Dominum de monumento, et nescirus ubi posuerunt eum.* Quia enim in monumento Dominus non erat, non resuscitatum, sed sublatum eum esse credebat. Et hoc ideo, quia ahduc ei tenebræ erant, et nondum mentis oculos apertos habebat (1352). Dolebat tamen de corpore Jesu, quod jam ubi quæreret, nesciebat. *Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum.* Sed quomodo venerunt ? Currendo utique ; et hoc est quod ait : *Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit linteamina posita, non tamen introivit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in uno loco. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum, et vidit, et credidit.* Duo isti discipuli duos populos

(1347) Vid. dicta superius et Chrysost. hom. 78, in Joan. n. 4. Cyrillus pag. 996 : « Charitatis igitur et concordiæ pacisque vinculum petit, quo ad unitatem spiritalem fideles adducantur, adeo ut naturalis et substantialis unitatis, quæ in Patre nimirum et Filio intelligitur, characteres imitentur, consensionem nimirum voluntatum in omnibus, et animorum ad unitatem concursum. »

(1348) Ita ferme S. Joan. Chrysost. hom. 82, n. 2. « *Et ego claritatem quam dedisti mihi dedi eis ;* per signa, per doctrinam, et ut concordes sint. »

(1349) Ita explicat hunc locum Iræneus lib. IV, cap. 14, num. 1.

(1350) Ita Augustin. enarrat. in Ps. LXIII, n. 5 : « Quidam evangelista dicit hora sexta crucifixum Dominum, et quidam hora tertia. . . Et revera quando levatus est Dominus in ligno, hora sexta erat... Considerantes autem omnem circumstantiam lectionis... invenimus horam tertiam esse potuisse quando illi clamaverunt *Crucifige, crucifige.* Ergo verius illi occiderunt, quando clamaverunt. »

(1351) Mysticam seu spiritualem intelligentiam exhibet in primis S. Petrus Chrysologus serm. 74 et 75, explicans illud Vespere quæ lucescit.

(1352) S. Gregorius hom. 22 in Ev. : « Maria auctorem omnium, quem carne viderat mortuum, quærebat in monumento, et quia hunc minime invenit, furatum credidit. Adhuc ergo erant tenebræ, cum venit ad monumentum. »

significant ad Christum currentes, et ad fidem venientes, Judæos scilicet et gentiles (1353). Ex his enim Ecclesia tota consistit. Et Joannes quidem significat Judæos ; Petrus vero gentiles designat. Quoniam Judaicus populus, priusquam gentilis, ad fidei cognitionem venire cœpit. Et venit ad monumentum, sed non statim introivit ; quia Christi resurrectionem audiens non credidit (1354). Sie nim statim introisset, linteamina tetigisset ; et cum ibi **289** Christum non esse sensisset, resurrexisse credidisset. Sed quid per linteamina Christi, per indumenta Verbi Dei, nisi litteram intelligimus, qua Verbum indutum non apparet ? Verbum utique, quod « in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan.* I, 1) ; » quod quidem, nisi litteræ velamine exspoliatum fuerit, neque videtur, neque cognoscitur. Venit Joannes ad monumentum, inclinavit se, vidit linteamina, sed non tetigit; quia et Judæi usque hodie se ad legendum inclinant, litteras vident, sed non intelligunt. Tangere enim, intelligere est ; nunc autem videamus quid Petrus quoque fecerit, qui post Joannem ad monumentum venit. *Venit,* inquit, *Simon Petrus sequens eum.* Et quid fecit? *Et introivit in monumentum.* Si non introisset, non cognovisset. Introivit ergo et vidit, diligenterque inspexit sola linteamina ibi esse posita. Et illum resurrexisse cognovit, qui in illis linteaminibus prius involutus latebat. Sic et nos, cum ad librum accedimus, id est ad monumentum Christi, in quo ejus mortis et resurrectionis recordamur et admonemur, dum intelligendo intramus, litteræ velamenta revolvimus ; mox Christum Dominum resurrexisse cognoscimus. Cum enim legimus : « Ego dormivi, et somnum cœpi, resurrexi, quoniam Dominus suscepit me (1355) : » si tamen hoc monumentum cum Petro intramus (intramus autem, si intelligimus, et litteræ velamenta revolvimus), Christum Dominum resurrexisse cognoscimus. Hoc autem Judæi non cognoscunt, quia, etsi monumentum et linteamina, id est librum et litteras, videant, illuc tamen intelligendo non intrant : usitata locutione, ut in illam sententiam nos non posse intrare dicamus, quam intelligere non valemus. Videamus etiam, quid sudarium illud significet, quod super ejus

A caput positum fuerat. Si enim, ut Apostolus ait : « Caput Christi Deus est (*I Cor.* XI, 3), quid sudarium quo tegitur caput, nisi illam Scripturam designat, quæ loquitur de divinitate ? (1356) Vis videre sudarium quo tegitur caput Christi ? Lege hujus Evangelii caput : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan.* I, 1). » Unde et bene de hoc sudario dicitur, quia non cum cæteris linteaminibus positum, sed separatim in uno loco involutum erat ; quoniam magna distantia est inter eas Scripturas, quæ de Christi divinitate, et eas quæ de ejus humanitate loquuntur. Hinc est quod de quibusdam separatis sacrificiis nemo comedit, nisi Aaron cum filiis masculis. Sequitur : *Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primum ad monumentum, et vidit,*
B *et credidit.* Hoc est enim, quod Apostolus ait : « Cum plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet (*Rom.* XI, 25). » Prius igitur necesse est ut Petrus introeat cum tota gentium plenitudine, quæ per eum significatur, et sic postea intrabit Joannes cum Judæorum populo, qui per eum designatur. Quod autem ait : *Et vidit, et credidit,* non plane de resurrectione, sed de his quæ mulier dixerat, Dominum videlicet de monumento fuisse sublatum intelligi debet. Unde et subditur : *Nondum enim sciebat Scripturas, quia oporteret eum a mortuis resurgere.* Ideo enim nondum Scripturas sciebat, quia abhuc linteamina a longe videbat. Diximus enim Scripturas per linteamina significari.
C *Abierunt ergo iterum ad semetipsos discipuli.*

LII. *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum. Et vidit duos angelos in albis sedentes, unum caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.* Recedunt discipuli, stat mulier, et plorat. Adest Jesus mœrentium consolator, et pias mulieris lacrymas intuetur. Exspectat quid mulier agat, neque illico se manifestat. Inclinat se illa, nec semel vidisse sufficit (1357). Nihil est satis amanti. Prospicit in monumentum, et videt duos angelos, qui nihil melius quam duo Testamenta significabant (1357). Quibus nuntiantibus Christi nativitatem, passionem, et resurrectionem, et quæ-

(1353) Id. S. Gregor. : « Quid ergo per Joannem, nisi Synagoga ; quid per Petrum, nisi Ecclesia designatur? Nec mirum esse videatur, quod per juniorem Synagoga, per seniorem vero Ecclesia signari perhibetur ; quia, etsi ad Dei cultum prior est Synagoga quam Ecclesia gentium, ad usum tamen sæculi prior est multitudo gentium, quam Synagoga. »

(1354) S. Gregor. : « Vidit enim Joannes posita linteamina, nec tamen introivit; quia videlicet Synagoga, et Scripturæ sacræ sacramenta cognovit, et tamen ad fidem passionis Dominicæ credendo intrare distulit. »

(1355) Psal. III, 6 : *Ergo dormivi et soporatus sum,* etc.

(1356) S. Gregorius l. all. : « Quid esse, fratres, credimus, quod sudarium capitis Domini cum linteaminibus non invenitur in monumento, nisi quia, Paulo attestante, caput Christi Deus, et

D divinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostræ cognitione disjuncta sunt ; ejusque potentia creaturæ transcendit naturam. »

(1357) Gregorius hom. 25 in Ev. : « Certe jam monumentum vacuum viderat, jam sublatum Dominum nuntiaverat: quid est quod se iterum inclinat, iterum videre desiderat ? Sed amanti semel aspexisse non sufficit : quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis. »

(1358) Id. ibid. : « Possumus etiam per duos angelos duo Testamenta cognoscere, unum prius, et aliud sequens : qui videlicet angeli per locum Dominici corporis sibimet sunt conjuncti : quia nimirum utraque Testamenta, dum pari sensu incarnatum et mortuum, ac resurrexisse Dominum nuntiant, quasi Testamentum prius ad caput, et Testamentum posterius ad pedes sedet. »

cunque de eo sunt, plenissime instruimur et docemur. Qui, quoniam gaudium et resurrectionem modo specialiter nuntiare venerant, non immerito, sed digne satis *in albis* apparent. Stat unum duorum Testamentorum, **290** quæ per angelos figurantur ad caput Dominici monumenti; et unum ad pedes (1359): quia nunc de divinitate, nunc de humanitate nobis loquuntur. Per caput enim, Christi divinitatem; per pedes, ejus humanitatem intelligimus. Hoc enim significat Moyses, qui cum de agno illo Paschali, et significativo loqueretur, ait: « Et comedetis carnes agni nocte illa cum azymis et lactucis agrestibus; caput et pedes cum intestinis vorabitis (*Exod.* XII, 9). » Sed audiamus quid flenti mulier angeli dicant: *Mulier*, inquiunt, *quid ploras?* Non est plorandum, sed plaudendum: hic dies lætitiæ, non mæroris (1360); læta venimus nuntiare tibi. Sed potius ad illum respice, quem tanto amore videre desideras. *Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.* Magnus, inquit, dolor me flere compellit, magna tristitia coarctat viscera mea, quia tulerunt mihi Dominum meum, et nescio ubi posuerum eum. *Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, vidit Jesum stantem, et nesciabat quia Jesus est. Dicit ei Jesus; Mulier, quid ploras? quem quæris?* Sciebat enim Dominus quid illa quærebat; nec ignorando, sed consolando eam interrogabat; et ideo interrogationem duplicavit, ut audita voce agnosceret (1361). *Illa æstimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum, et ego eum tollam.* Quasi de cognito loquitur; et quem ipsa diligebat, omnes scire cogitabat (1362): *Dicit ei Jesus: Maria.* At illa, ut se suo nomine vocari audivit, mox eum cognovit, et a monumento, a quo præ nimio amore oculos avertere non poterat, ad illum conversa, ait: *Rabboni.* Quid autem significet *Rabboni*, evangelista exposuit: *quod dicitur Magister.* Statim autem ut eum cognovit, corruit ad pedes ejus. Cui Dominus: *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Ac si dicat: Noli me manibus tangere, quem nondum fide tetigisti; crede quia surrexi, et quia inferno exspoliato, jam secundum animam cœlos

A ascendi: nec me quæras in monumento, qui ubique sum et loco arctari non possum. Nondum me credis ascendisse ad Patrem; nondum me credis æqualem Patri (1363). Quid est enim ad Patrem ascendere, nisi Patri æqualem esse, non altius extenditur Pater, quam Filius: ubicut que est Pater, ibi est Filius. Non igitur eum tangat, neque ad eum accedere præsumat quicunque talem et tantum eum esse non credit. Tenuit tamen illa pedes ejus, sicut et aliæ mulieres, de quibus alii evangelistæ scribunt: « Vade ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ac Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum (*Matth.* XXVIII, 9). » Notissima verba, et quæ per seipsum sæpe eis predixerat, illis mandat: quatenus ea

B audientes, facilius crederent verum esse, quod mulier nuntiabat. *Venit Maria Magdalene annuntians discipulis, quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.*

LIII. *Cum esset sero die illo una Sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio, et dixit: Pax vobis.* Quicunque intelligit illud quod scriptum est: « Mors intrat per fenestras nostras (*Jer.* XI, 21), » intelligit etiam quid apostoli significabant, cum januis clausis intus sedebant propter metum Judæorum. Uno enim *Judæorum* nomine, omnes Ecclesiæ inimici significantur. Nam et vitia, et maligni spiritus, hæretici, et tyranni, omnesque Ecclesiæ persecutores hoc uno nomine intelliguntur. Claudamus igitur fenestras

C nostras, claudamus januas corporis nostri, non tantum propter metum Judæorum, quantum propter metum dæmoniorum, et falsas persuasiones hæreticorum, et corruptelas innumeras vitiorum. Ideo enim Apostolus ait: « Corrumpunt mores bonos colloquia mala (*I Cor.* XV, 33). » Ideo et Psalmista dicit: « Averte oculos meos, ne videant vanitatem (*Psal.* CXVIII, 37). » Multi enim videndo, multi audiendo, multi loquendo, et comedendo **291** perierunt. Istæ igitur sunt illæ fenestræ, istæ sunt illæ januæ, per quas mors ingreditur in hominem. Primi parentes sint nobis in exemplum. Nisi enim serpentis vocem audissent, et male suadenti credidissent, nisi lignum vetitum vidissent, et

(1359) Ita Gregorius l. all. Aliter Aug. tract. 121, et Beda: « Quid est quod unus ad caput, et ad pedes alter sedebat? An quoniam... Christi Evangelium velut a capite usque ad pedes, ab initio usque in finem significabant esse nuntiandum? »

(1360) Augustin. l. all.: « Angeli lacrymas prohibebant: ubi quid aliud quam futurum quodammodo gaudium nuntiabant? Ita enim dixerunt: Quid ploras? ac si dicerent, Noli plorare. »

(1361) Chrysost. hom. 86, n. 1: « Nam cum vocavit illam *Maria*; tunc ipsa illum cognovit. Sic non a visu, sed a voce cognitio perfecta est. »

(1362) Gregorius hom. 25 in Ev.: « Vis amoris hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium ignorare credat. Recte et hæc mulier quem quærit non dicit: et tamen dicit *Si tu sustulisti eum*, quia alteri non putat incognitum, quem sic ipsa continuo desiderio plangit. »

D (1363) Hieron. in Epist. ad Paul. De ob. Blæsill.: « Id est, non mereris tangere resurgentem, quem mortuum existimas in sepulcro. » Et ep. ad *Hedib.* qu. 5. « Est sensus: Quem mortuum quæris, viventem tangere non mereris. Si me necdum putas ascendisse ad Patrem, sed hominum fraude sublatum, meo tactu indigna es. » Id in ep. ad Marcell.: « *Noli me tangere*; et est sensus: Non mereris meis hærere vestigiis, nec adorare quasi Dominum nec ejus tenere pedes quem non existimas surrexisse. Tibi enim necdum oscendi ad Patrem meum. Cæteræ vero mulieres, quem pedes tangunt, Dominum confitentur, et merentur ejus hærere vestigiis, quem ad Patrem ascendisse confidunt. » In eamdem interpretationem conveniunt S. Ambr. lib. X in Luc., lib. III De virgin., et in Ps. XLV. sicut S. Greg. hom. 25.

pomum concupiscentiæ comedissent, in tantum barathrum non corruissent. Hoc igitur apostoli sigificabant, cum clausis januis in domo sedebant. Nemo autem miretur, si clausis januis, corpore jam resurrectionem glorificato, ad discipulos Jesus intravit, qui corpore mortali adhuc et coruptibili de matris utero exivit, clausa et incorrupta semper Virigine Matre permanente (1364). Caro enim nostra post resurrectionem et ejusdem naturæ erit, et alterius gloriæ. Pacem autem eis commendat, quia sine pace impossibile est placere Deo ; et ubi pax non est, discordia regnat. Unde Psalmista (1365) : « Factus est, inquit, in pace locus ejus (*Psal.* LXXV, 3). » Pacem veniens attulit, et hinc abiens pacem reliquit. *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo discipuli, viso Domino.* Sed quare manus et latus ? Ut videntes vulnerum cicatrices, eum manifestius clariusque cognoscerent, neque jam ulterius de illius resurrectione dubitarent. Sed quod tunc Dominus egit ad sananda vulnera mentis, inde hæretici vulnerantur in mente ; qui hinc male argumentantur, suis deformitatibus et accidentibus, nec ipsa resurrectione, corpora nostra posse sanari. Quod si, quod absit! verum esset, multos sanctorum sine oculis et manibus, sine pedibus aliisque membris resurgere oporteret. Hunc autem errorem ille destruit, qui suis discipulis promisit, dicens, quod « capillus de capite vestro non peribit (*Luc.* XXI, 18). » *Dixit ergo eis iterum : Pax vobis.* Frequenter eis pacem commendat, quoniam perfectio tota Christianæ fidei et religionis in pace et dilectione consistit. Unde et ipse discipulis ait : « In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habuelitis ad invicem. Sicut misi me Pater, et ego mitto vos (*Joan.* XIII, 35). » Meos vicarios vos constituo, mea vice vos mando, meum officium vobis commendo; ad docendum, ad prædicandum, ad baptizandum, ad salvendum, ad meum et Patris nomen glorificandum vos mitto. *Hoc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum*, cujus auxilio et spiratione hoc tantum onus ferre valeatis. Ei fortasse ideo insufflavit, ut per hoc intelligamus, firmiterque credamus, quia Spiritus sanctus, sicut a Patre, ita et ab ipso procedit. Sed dicet aliquis : An modo discipulis suis dedit Dominus Spiritum sanctum ? Sed non ea plenitudine, qua postea daturus erat (1366) : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum, retinueritis, retenta sunt.* Quorum, inquit, peccata remiseritis, sive per rapismum, sive per pœnitentiam et per sanctam confessionem, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, sive per illorum infidelitatem, sine per cor impœnitens, sive per inobedientiam, retenta sunt. Hæc sunt enim, quibus unusquisque vel solvitur vel ligatur. *Thomas autem unus de duodecim, qui dicitur Dydimus, non erat cum eis quando venit Jesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Ecce ad quid Dominus suorum vulnerum cicatrices reservare voluit. et delere noluit : quia in hoc ejus discipulum sanare, et ejus mentis vulnera curare disponebat. Tamen dubitatio hæc apostoli Thomæ multos alios confirmat, et a dubitatione liberat. Hæc enim scripta non essent, si Thomas non dubitasset. Proderunt autem hæc multis legentibus et audientibus, usque ad sæculi consummationem (1367). *Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus, et Thomas cum eis. Vanit Jesus januis clausis, et dixit eis : Pax vobis. Deinde dicit Thomæ*, ut in ejus latus digitum inferat, manus videat, et jam non sit incredulus, sed fidelis. Respondet Thomas, et dicit ei : *Dominus meus, et Deus meus* (1368). Quid est, *Dominus, meus, et Deus meus* ? Jam nihil dubito ; certus sum, confirmo resurrectionem, prædico immortalitatem : tu es Dominus meus, magistsr meus; ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ. Tu es denique Deus meus, qui me creasti : pro me carnem suscepisti ; quam, ut me redimeres, morti tradidisti; et ut **292** me tecum resuscitares, nunc a mortuis resurrexisti ; hæc est fides mea ; ita sentio, et ita credo (1369). *Dicit ei Jesus : Quia vidisti me, Thoma, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt.* Si enim ideo credidit quia eum vidit, constat quod si eum non vidisset, non credidisset. Unde merito beati sunt qui corporeis oculis eum non viderunt, et hæc, et his similia audientes, et in eum crediderunt. *Multa quidem et alia signa fecit Jesus conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.* Signum enim fuit, quod clausis januis ad discipulos intravit. *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Hæc enim sola sufficere poterant ad fidei documentum, etiamsi alii evangelistæ cætera ejus facta non scripsissent.

(1364) Petrus Chrysot. serm. 84 idem sensit.

(1365) S. Leo serm. 1 De ascens. c. 3 : « Ingerit dubitantium oculis manentia in manibus suis et pedibus crucis signa, et ut diligentius pertractetur, invitat : quia ad sananda infidelium vuinera, clavorum et lanceæ erant servata vestigia, ut non dubia fide, sed constantissima scientia teneretur, eam naturam in Dei Patris concessuram throno, quæ jacuerat in sepulcro. »

(1366) Vid. S. Ambros. lib. II De Jacob., cap. 2.

(1367) Vid. S. Gregorium hom. 26 in Ev. n. 3.

(1368) S. Petrus Chrysol. serm. 84 : « Cur Thomas vestigia fidei sic requirit? Cur tam pie patientem, tam dure discutit resurgentem?... Quæsivit, fratres, pietas ista, exigit ista devotio, ut resurrexisse Dominum nec ipsa in posterum dubitaret impietas. Sed Thomas non solum cordis sui, sed omnium hominum curabat incertum. » Notissima est super Hunc Evang. locum hom. 26 S. Greg., n. 7.

(1369) Hilar. lib. VII De Trinit. : « Veritatem igitur evangelici sacramenti Thomas intelligens. Dominum suum et Deum suum esse confessus est. Non est hic honoris nomen, sed naturæ confessio est: rebus enim ipsis atque virtutibus Deum credidit ; et Dominus professionis hujus religionem, non honoris esse docuit, sed fidei, dicens : *Quia vidisti me, credidisti.* »

LIV. (1370) [*Cap.* XXI.] *Manifestavit se Jesus discipulis suis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic: Erant autem simul Simon Petrus, et Thomas qui dicitur Didymus, et Nathanael qui erat a Cana Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum.* Quid est enim quod apostolus Petrus de piscatione iterum redit? similiter autem et filii Zebedæi? Ipsi enim sunt, quibus Dominus dixerat: « Venite post me: faciam vos fieri piscatores hominum (1371) (*Marc.* I, 17). » In hoc igitur ostenditur, in his et similibus victum quærere quotidianum non esse peccatum. Unde et Apostolus propriis manibus laborans, unde vivat, cæteros quoque ad laborandum invitat dicens: « Laboret unusquisque operando manibus suis: quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patientibus (*Eph.* IV, 28). » *Exierunt et ascenderunt navem, et illa nocte nihil prendiderunt.* Quia in nocte nihil laborabant, et nondum ad eos venerat Jesus (1372). Insuper, quia per se ad piscandum venerant, et ab alio missi non fuerant. Eos enim adhuc significabant, qui non ex præcepto canonum, sed proprio arbitrio, Ecclesiam prædicare et regere veniunt. Tales enim, pisces Dei fugiunt, et eorum retia intrare, eorumque prædicationes audire dedignantur. *Mane autem jam facto stetit Jesus in littore, non tamen cognoverunt discipuli, quia Jesus est.* Ecce jam aliud significare incipiunt: quia jam non in nocte laborant, ad diem veniunt, et Dominum vident. *Dicit ergo eis Jesus: Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis.* Ac si diceret: Ego hac vice non misi vos; in nocte venistis, sinistrorsum laborastis, nihil prendidistis. Nunc ergo mittite in dexteram navigii rete, ex meo præcepto laborate, meam doctrinam prædicate: nesciat sinistra vestra quid faciat dextera vestra, et invenietis (1373). In dextra igitur piscari, est veram et catholicam doctrinam sincero affectu et mundo corde prædicare (1374). Piscatores enim apostoli sunt, prædicatores et doctores: retia vero hæc, Evangelia omnisque sermo divinus. Pisces autem omnes fideles intelliguntur. Tales enim pisces in baptismatis flumine natant; tales retibus Evangelii et amore fidei capiuntur. *Miserunt ergo, et jam non valebant illud trahere, præ multitudine piscium.* Magnum miraculum! per totam noctem laborantes nihil ceperunt, et tam subito ad Domini jussionem tanta piscium convenit multitudo! Possumus autem per hanc primam et nocturnam piscationem intelligere eam, quam tunc apud Judæos apostoli habuerunt, quando eis nolentibus credere Apostolus ait: « Vobis primum oportuit prædicari verbum Dei: sed quia repulistis illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (*Act.* XIII, 46). » Quid est enim: *Ecce convertimur ad gentes*, nisi quod hic dicitur: *mittite in dexteram navigii rete*? Quia enim pisces Judaici fluminis apostolorum retia intrare noluerunt, ad flumina gentium apostoli missi sunt. Et tunc quidem doctores piscantur in nocte, quando auditores interius excæcati veritatem non intelligunt. *Miserunt ergo in dexteram navigii rete, et jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.* Hoc est enim quod Psalmista ait: « Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum (*Psal.* XXXIX, 6). » Quo viso miraculo, discipulus ille, quem diligebat Jesus, dixit Petro: *Dominus est. Simon ergo Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se; erat enim nudus; et misit se in mare.* Ubique Petrus ferventioris fidei, et majoris dilectionis **293** invenitur (1375). *Alii autem discipuli navigio venerunt; non enim longe erant a terra.* Quid enim per hanc terram, nisi terram viventium intelligimus? (1376) a qua isti longe non erant, quia corporeis vinculis resoluti, cito illucituri erant. *Quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium* (1377). Centenarius numerus perfectus est, qui tunc quidem duplicatur, quando sermone et opere adimpletur. Trahunt igitur doctores rete piscium cubitis ducentis, quando et sermone et opere post se ad æternam vitam ducunt audientes (1378). *Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem.* Hoc enim cibo Christi piscatores, et prædicatores semper recreantur, et vires suscipiunt, quotiescunque fatigati ab hoc opere redeunt. Quoties enim prunas, et piscem superpositum, et panem vident, quoties Christi passionis et prædicationis recordantur; toties laboris, et fatigationis, et omnium suarum augustiarum obliviscuntur. Quid est enim piscis prunis assus, nisi Christus in cruce

(1370) Joan. XXI, 1: *Postea manifestavit se iterum Jesus discipulis.*

(1371) Vid. S. Greg. hom. 24 in Evang., et S. Joan. Chrysost. hom. 87.

(1372) S. Greg. l. all., n. 3: « Facta est autem discipulis piscationis magna difficultas, ut, Magistro veniente, fieret admirationis magna sublimitas. »

(1373) Vid. allegoricam aliam explicationem Petr. Chrys. hom. 78.

(1374) Aliam explicat. juxta allegor. suggerit S. August. tract. 122.

(1375) Chrysost. hom. 87 in Joan., n. 2: « Proprios mores referunt Petrus et Joannes. Ille ferventior, hic altior erat; ille vehementior, hic perspicacior. Ideo Joan. prior agnovit Jesum, Petrus prior ad eum properavit. » Chrysolog. serm. 78. « *Misit se in mare*, ut esset primus in reditu, qui acceperat in ordine principatum. »

(1376) S. Aug. tract. 122: « Littus finis est maris, et ideo finem significat sæculi. »

(1377) Sanctus Gregorius loco allato: « Quia ergo prædicator Ecclesiæ nos a mundi hujus fluctibus separat, nimirum necesse est ut rete plenum piscibus Petrus ad terram ducat. Ipse enim pisces ad soliditatem littoris pertrahit, qui sanctæ prædicationis voce, stabilitatem aeternæ patriæ fidelibus ostendit... Quoties per eum ad amorem quietis æternæ convertimur; quoties a terrenarum rerum tumultibus separamur, quid aliud, quam missi intra retem fidei pisces ad littus trahimur? »

(1378) August. tract. 124: « Ibi rete propter significanda schismata rumpebatur: hic, » etc.

passus? Quid est enim panis, nisi evangelica prædi- A catio, qua eos Dominus reficere solebat, dicens: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere? » (*Matth.* x, 28.) His enim apostoli recreantur: his animantur, et satiantur, et ad laborem iterum incitantur. *Dicit eis Jesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.* Semper enim apostoli et doctores pisces Domino afferunt: semper exemplo et doctrina fidelium animas ad eum ducunt. Unde et subditur: *Ascendit ergo Simon Petrus, et traxit rete in terram plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus, et cum tanti essent, non est scissum rete.* Boni pisces erant isti, a quibus rete scissum non est. Mali pisces hæretici et schismatici, qui evangeliorum retia quotidie scindunt (1379). Sed quid per centum quinquaginta et B tres pisces, nisi omnes baptizatos et fideles intelligimus? (1380) Hoc enim significant tres, quod centum quinquaginta. Si enim in æquas partes centum quinquaginta dividamus, tres et non amplius quinquagenæ fiunt. Tres enim sunt mundi partes, quæ per tres pisces, et tres quinquagenas significantur, Asia videlicet, Africa et Europa. Inde est quod mulier abscondit fermentum in tribus satis farinæ, donec fermentaretur totum. Inde est quod in cruce titulus Hebraice, Græce et Latine scribitur. Capiunt igitur apostoli tres pisces, et centum quinquaginta; quoniam eorum exemplo et sermone ducuntur quicunque ex his tribus mundi partibus ad Ecclesiam veniunt. *Dicit eis Jesus: Venite, prandete; et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es?* C *scientes quia Dominus est. Et venit Jesus, et accepit panem, et dabat eis, et piscem similiter.* Quotidie nos Dominus ad prandium invitat. Quotidie nobis et panem et piscem apponit. Quotidie nobis cibum evangelicum, et sui corporis, et sanguinis delicias administrat. Dum enim hæc Evangelia legimus, sui panis cibos nos in terris reficit. Hic et piscem assum nobis tribuit, quia qualiter passus est hic invenimus (1381). Nec bene Christi retia trahere possunt, qui his cibis assidue non reficiuntur. *Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis.* De illis hic manifestationibus loquitur, quæ vel omnibus vel pluribus in unum collectis factæ sunt.

LV. *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine: tu scis quia amo te.* Interrogat Dominus Petrum, an se diligat, quem semper et ubique majorem amoris affectionem erga se ostendere videbat. Sic modo superius, cum cæteri ad eum navigio venissent, ipse moras navis exspectare non potuit, sed amoris immensitate cogente, in mare se præcipitavit, ut velocius ad Dominum venire potuisset. *Simon*, inquit, *Joannis, diligis me plus his*, qui tui amoris affectum erga me ostendis, plusquam hi? *Dicit ei: Etiam, Domine: tu scis quia amo te.* Etiam, Domine, amo te, et tu scis quia amo te. Scis etiam quantum diligo te. Ego autem nescio, an plus cæteris diligam te. *Dicit ei: Pasce agnos meos.* Non vult Dominus suos agnos alii committere, **294**
nisi illi qui eos diligit, quos ipse tantum dilexit, ut pro eis mori dignaretur. Et ideo prius Ecclesiæ pastorem interrogat, an sese diligat? et sic postea ad pascendum suos agnos ei committit (1382). *Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me?* Tunc Petrus contristatus, et timens se a Domino haberi suspectum, quia dixit ei tertio, amas me? respondit dicens: *Domine, tu omnia scis: tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas.* Prius agnos, deinde oves ei commisit; quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos, pascit et oves; pascit filios, pascit et matres: regit, et subditos, et prælatos. Omnium igitur pastor est, quia præter agnos et oves, in Ecclesia nihil est. Nihil, inquam, quod suis pastoribus Dominus commiserit. Ecce Petrus, qui ter negaverat, ter Dominum se amare respondit: quatenus amor deleat culpam, et dilectio tollat offensam (1383). Et dicit ei Jesus: *Amen, amen, dico tibi, cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis.* Quod quid significet, Evangelista exponens ait: *Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* In crucis namque patibulo positus beatus Petrus, ibique manus extendens, ab aliis cinctus et ligatus est. Et merito, postquam ter Dominum se amasse respondit, mortem suam ei Dominus nuntiavit, in quo quantum

D

(1379) Aliter, sed eleganter Chrysolog. l. all.: « Ex Judæis et gentibus centenarium numerum duplicat, qui duorum vitam salutemque jungit populorum. »

(1380) Vid. de hoc numero disserentem S. Aug. tract. 122; S. Greg. hom. 24, n. 4, etc.

(1381) Aug. l. all.: « Piscis assus, Christus est passus. Ipse est et panis vivus qui de cœlo descendit; huic incorporatur Ecclesia ad participandam beatitudinem sempiternam. » Vid. etiam S. Gregor. hom. 24, num. 5.

(1382) S. Aug. tract. 123: « Merito dicitur Petro: *Diligis me?* et respondet: *Amo te,* eique refertur *Pasce agnos meos*, et hoc iterum, hoc tertso.. non ergo nos sed ipsum amemus, et in pascendis ovibus ejus ea, quæ sunt ejus, non ea quæ sunt nostra quæramus... Non sint ergo seipsos amantes qui pascunt oves Christi, nec tanquam suas, sed tanquam ipsius eas pascant; et velint ex illis suos lucra conquirere, sicut amatores pecuniæ; vel eis dominari, sicut elati; vel gloriari de honoribus quos ab eis sumant, sicut superbi, » etc. Vid. in hæc verba serm. 146, 147.

(1383) Ambros. in Apolog. Dav. c. 9: « Nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerunt, quia trina fuerat negatio; ut trinæ lapsum negationis professio charitatis toties repetita deleret. » Isidorus Pelusiot. lib. I, epist. 103: « Triplex Domini ad Petrum de charitate interrogatio a Domini ignoratione proficisci minime existimanda est, ne ita quidem decipiantur; verum triplicem negationem triplici assensione bonus medicus depulit. » Nota sunt Augustin. quoque verba tract. 123: « Redditur negationi trinæ trina confessio, ne minus amori lingua serviat quam timori, et plus vocis elicuisse videatur mors imminens quam vita præsens. »

lexirit apertissime demontravit. Unde et
ır :
Et cum hoc dixisset dicit ei : Sequere me. Si
'uit, diligis, sequere me, veni post me, imi-
, ut sicut ego pro te, ita et tu moriaris pro
ɜ autem audiens beatus Petrus, et mente, et
ı cœpit ire post Jesum. *Conversus* autem *vidit*
scipulum, quem diligebat Jesus, sequentem,
ɛcubuit in cœna super pectus ejus, et dixit :
, *quis est qui tradet te* ? Pluribus in locis
ı apostolus de seipso loquens ait : *Hic est*
lus ille, quem diligebat Jesus ; quasi vel solum
vel præ cæteris ipsum unum dilexisset. Chri-
tem, si aliquem plus diligebat, eum utique
igebat, qui cæteris melior erat. Quod autem
liligeret, ipse ostendens, ait : « Sicut dilexit
ɜr, et ego dilexi vos (*Joan.* xv, 9). » Perfecte
.ligebat omnes. Non ergo plus diligebat Joan-
ıia perfecta dilectione nulla dilecto major
l dicis : Ille melior est, qui plus diligitur a
ı. Et ego dico quia ille melior est, qui plus
Jominum. Non facile igitur patet quis melior
Petrus, an Joannes ? Quod enim Petrus plus
Dominum, ostendit etiam ipse Dominus, dum
imon Joannis, diligis me plus his? Quod vero
ı plus diligatur a Domino, ipse manifestat
: *Hic est discipulus, quem diligebat Jesus.*
'o, quia ad litteram non procedit, significa-
videamus. Quid enim per Petrum, nisi vita
Quid per Joannem, nisi vita contemplativa
.tur ? (1384) Iste enim et uxorem, et prolem
Ille semper in virginitate perseveravit. Istum
rem, illum ad quietem Dominus invitat. Isti
'equere me. De illo dicit : *Sic eum volo ma-*
ınec veniam, quid ad te? Fatigatur enim sem-
transit vita activa : manet vero, et quiescit
plativa. Unde in Canticis canticorum dicitur:
o vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque
'um, ut non suscitetis neque evigilare faciatis
n, donec ipsa velit (*Cant.* xi, 7). » Nota modo.
sa quoque vita *dilecta* dicatur, quæ per hunc
n significatur. Ipse quoque Joannes hoc in loco
ɔntemplativam se significare ostendit, dum se

A supra **295** pectus Jesu recubuisse dicit. Illi enim recumbunt supra pectus Jesu, qui sapientiæ et scientiæ operam dant, et qui lectioni vacant, et contemplationi. Si ergo Petrus significat vitam activam, Joannes autem contemplativam, plus utique diligit Dominus, Joannem, quam Petrum, id est illam vitam quæ significatur per Joannem, quam illam quæ significatur per Petrum, quamvis æqualiter diligat Joannem et Petrum. *Hunc ergo cum vidisset Petrus, dicit Jesu : Domine, hic autem quid?* De me, inquit, jam scio. Certus sum de morte mea. Nuntiasti mihi passionem meam. Volo etiam scire, qua morte te clarificet iste frater. et conservus, et socius meus. *Dicit ei Jesus : Sic eum volo manere donec veniam. Quid ad te? Tu me sequere.*

B Tu, inquit, me sequere. Tu, sicut ego, crucem ascende. Tu eamdem, quam ego, mortem patere. Hunc autem sic volo manere. Non cruce, non persecutoris gladio, non aliqua violentia volo eum vitam finire ; sed in pace et quiete diem ultimum terminare (1385). Veniam ad eum, et quando mihi placuerit, vocabo eum. Nemine cogente, sed ipso volente, et me vocante, de pace in pacem, de quiete in quietem transferam eum. Legitur enim (1386) quod beatus Joannes, longo jam senio confectus, cum in pace et quiete Ecclesiam regeret apud Ephesum, populum ad se convocans, post longam allocutionem, et missarum celebrationem, in locum juxta altare defossum descendit, et ita quasi somno quodam levi atque suavi ad Deum

C transivit. Quid est igitur : *Sic eum volo manere* ? Quid est *sic* ? Sic, inquit, ut a nemine occidatur, sed me vocante, suaviter et jucunde de hac vita in aliam transferatur. *Exiit ergo sermo iste inter fratres, quod discipulus ille non moritur. Et non dixit Jesus : Non moritur, sed: Sic eum volo manere, donec veniam. Quid ad te ?* Non bene ergo discipuli intellexerant id quod Dominus de Joanne dixerat, *sic eum volo manere, donec veniam.* Non enim his verbis Jesu significatur, quod Joannes non moriatur. Si enim hoc his verbis significaretur, nequaquam Joannes dixisset : *Et non dixit Jesus : Non moritur, sed: Sic eum volo manere, donec veniam.*

) Alia est Augustini explicatio tract. ult. in
Hæc igitur Ecclesia, quam significabat Petrus,
u degit in malis, amando et sequendo Christum
ır a malis... Est autem alia vita immortalis,
ın est in malis. Ibi facie ad faciem videbimus
c per speculum et in ænigmate videtur, quan-
tum in conspicienda veritate proficitur. Duas
itas sibi divinitus prædicatas et commendatas
cclesia ; quarum est una in fide, altera in
una in tempore peregrinationis, altera in
ıte mansionis ; una in labore, altera in re-
na in via, altera in patria ; una in opere
, altera in mercede contemplationis, » etc.
Nota est explicatio S. Aug. l. all. n. 6 :
.um sapio, quantum capio, quid est hoc ?
me sequere per imitationem perferendi
ılia mala, ille maneat, donec sempiterna
ɪdditurus bona. » Sed Petrus Damiani ser.
ic eum volo manere, etc. Qui enim Petrum
ɜcum in crucis patibulo triumphare, ipse

decrevit Joannem in ecclesiastica pace quiescere. »

D (1386) Scripsit hoc Gregorius Turonensis lib. I De glor. Mart. c. 30 : « Joannes vero apostolus et evangeilsta Dei, post peractum tam agonis legitimi, quam prædicationis saluberrimæ cursum, vivus descendens in tumulo, operiri se humo præcepit. Cujus nunc sepulcrum manna in modum farinæ hodieque eructat, ex qua beatæ reliquiæ per universum delatæ mundum salutem morbis præstant... de hoc et post resurrectionem dixit : *Sic eum volo manere* donec veniam, » Et lib. I Hist. Francor., n. 24, de Domitiano loquens : « Post cujus mortem B. Joan. apostolus et evangelista exsilio rediit ; qui senex et plenus dierum perfectæque in Deum vitæ, vivens se deposuit in sepulcro. Hic fertur non gustare mortem, donec iterato Dominus judicaturus adveniat, ipso in Evangeliis ita dicente : *Sic eum volo manere, donec veniam.* » Vid. S. Augustin tract. 124.

Quid enim aliud dixit Jesus, nisi id, quod ejus verbis significabatur? Non enim tantum attendimus verba, quantum verborum significata (1387). *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his. Et scripsit hæc, et scimus quia verum est testimonium ejus. Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos, qui scribendi sunt, libros.* Hic modus locutionis hyperbole dicitur a grammaticis (1388), quod *fidem excedens* interpretatur. Excedit enim audientium fidem, neque facile creditur, quod taliret dicitur. Sic enim et David de Saul et Jonatha locutus est quod essent aquilis velociores, leonibus fortiores. In his tamen non verba ipsa, sed loquentis intentionem attendere debemus. Potest autem et sic intelligi, quod, si omnia scriberentur, quæ fecit Jesus, mundus ipse eorum occulta mysteria et profundas significationes ad plenum capere intelligere non posset. Et ideo pauca de pluribus elegit, ut facilius intelligantur, diligentius quærantur, fide credantur, et memoriæ tradantur.

(1387) Vetus tamen fuit hæc opinio, Joannem mortuum non esse, ut intelligere licet ex Tertulliano, De anima cap. 50 : ex Ephremio ap. Photium cod. 229. Augustinus quoque tract. 124, n. 2 : « Sed cui placet adhuc resistat, et dicat verum esse quod ait Joannes, non dixisse Dominum, quod discipulus ille non moritur ; sed hoc tamen significatum esse talibus verbis, qualia eum dixisse narravit : et asserant apostolum Joannem vivere, atque in illo sepulcro ejus, quod est apud Ephesum, dormire eum potius quam mortuum jacere, contendat. Assumat in argumentum, quod illic terra sensim scatere, et quasi ebullire perhibetur ; atque hoc ejus anhelitu fieri, sive constanter, sive pertinaciter asseveret... Quem tradunt, quod in quibusdam scripturis quamvis apocryphis reperitur, quando sibi fieri jussit sepulcrum, incolumem fuisse præsentem : eoque effosso et diligentissime præparato, ibi se tanquam in lectulo collocasse, statimque eum esse defunctum : ut autem isti putant, qui hæc verba Domini sic intelligunt, non defunctum, sed defuncto similem cubuisse ; et cum mortuus putaretur, sepultum fuisse dormientem : et donec Christus veniat sic manere, suamque vitam scaturigine pulveris indicare ; qui pulvis credatur, ut ab imo ad superficiem tumuli ascendat, flatu quiescentis impelli. Huic opinioni supervacaneum existimo reluctari, » etc.

(1388) Aug. ib. n. 8 : « Hunc loquendi modum Græco nomine, non solum Græcarum, verum etiam Latinarum litterarum magistri hyperbolen vocant: qui modus, sicut hoc loco, ita in nonnullis aliis divinis litteris invenitur. »

EXPLICIT LIBER DILIGENTIS LUCIDÆQUE EXPOSITIONIS.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

EXPOSITIO IN APOCALYPSIM.

PRÆFATIO EDITORIS.

296 Non ut eadem repetamus, quæ hoc de commentario in præfatione generali diximus, iterum de eo præfari volumus, sed aliqua addenda sunt, ut hujusmodi S. Brunonis interpretatio majori in pretio habeatur. Haud parum ad ejus æstimationem confert ipsius commentatoris testimonium, fatentis se Apocalypsim interpretasse, cum Signiensis Ecclesiæ administrationem reliquisset ; adeoque in secessu Casinensi monachus, jamque maturæ esset ætatis hoc opus perfecit. Eo enim tempore rerum spiritualium meditationibus, sanctorumque Patrum lectionibus omnino vacans, satius librum hunc mysteriis altissimis plenum scrutari et introspicere valuit. Additur etiam, ut cum plures annos in episcopatu egisset, in quibus diversis muneribus et legationibus perfunctus fuerat, Ecclesiæ universæ faciem agnoscens, in exponenda Apocalypsi, quæ ad septem episcopos Asiæ scripta est ; de officio et sanctitate episcopi, de clericorum moribus, deque vita Christiana docte et opportune disseruit. Neque hæreticorum errores, Simoniam præsertim et schisma insectari omisit, quæ duo mala tunc temporis Ecclesiam latius infestabant. Hic non inopportunum erit animadvertere hujusmodi Brunonis commentarium quam mirabiliter conferat ad confirmandam Apocalypsis veritatem, et auctoritatem contra hæreticos, qui eam labefactare et vertere conati sunt. Nemo enim consentientibus plurimis tum Græcis, cum Latinis Patribus in dubium revocare debet, hac in revelatione statum futurum Ecclesiæ, a Christo Domino institutæ, variis sub imaginibus adumbrari, iisque fideles præmoneri, ne se subripi a diabolo sinant, neve ab evangelicæ legis observatione deficiant. Multimodis probanda est eorum fides, præcipue in mundi fine per Antichristum, atque per ejus asseclas, hæreticos scilicet, quorum versutiæ, hallucinationes, et falsa dogmata adeo incautos, et a vitiis depravatos invadent, ut miserrime, si ipsis crediderint, sint perituri. Decebat ergo infinitæ Dei misericordiæ, ut qui tot ante sæcula per prophetas, et per figuras primum Redemptoris hominum adventum in mundum annuntiare fecerat, ut vias ejus ipsi pararent, id est, ut se paratos ad eum digne recipiendum redderent ; de secundo ejusdem adventu in terram eos præmoneret ; quando scilicet consummata fuerint omnia ab æterno stabilita, eritque tempus quo Christus, supremus judex, justos gaudiis, malos autem pœnis æternis destinabit. Ad hoc enim quidquid in Veteri Novoque Testamento scriptum est, cum refe-

; hanc oportebat veritatem talibus rationibus et argumentis suffultam tradere, ut, nisi quis lucem ›nebris accipere voluerit, de ea omnino persuasus esset. Cum hæc ergo tractanda et illustranda roposuisset auctor noster, in septem libros totam S. Joannis evangelistæ revelationem distribuit; ıs arcana singula, figurativis signis involuta detexit, et a præcipuis aliarum scripturarum testimoniis 'mari demonstravit. Neque silentio præteribo peculiarem hanc S. Brunoni laudem esse tribuendam, paucos inter Patres sit collocandus, qui totum Apocalypsis librum suis commentariis locupletarunt: ȷuamvis loca aliqua a pluribus interpretata inveniantur; quos inter S. Hippolytum, et Cassiodorum ıabo; pauci tamen a capite ad calcem exponere aggressi sunt. Spero etiam mihi pergratos fore es, quod hac in editione non interpolatam, ut Marchesius publicavit, sed integram totamque per-o, S. Brunonis expositionem in Apocalypsim habebunt, cum in ea ex collatione duorum codicum æ notæ Bibliothecæ Vaticanæ, et editionis Lugdunensis Bibl. PP. tom. XX, in quo edita est Expositio ris in Apocalypsim, plura loca integra clarioraque restituta sint.

PRÆFATIO AUCTORIS.

7 « Apocalypsis Joannis tot habet sacramenta A
ɾerba. Parum dixi, et pro merito voluminis
mnis inferior est. In verbis singulis multipli-
:ent intelligentiæ (1389). » His enim paucis
beatus Hieronymus (cujus auctoritate et pru-
non parum S. Ecclesia roboratur) aperte de-
rat, quantæ liber iste sit dignitatis. In cujus
tione, ideo nos post multos alios qui eum ex-
'unt, laborare curavimus; quoniam et si sen-
bene sint executi, in visionum tamen con-
one, distinctioneque parum quid dixisse vi-
'. Quamvis id ipsum, propter hoc ipsum,
n amicorum meorum me facere rogaverunt,
n utique petitioni et voluntati parere idoneum
ıvi. Et prius quidem quam ad episcopatus
ıtem, Christo Domino, non meis meritis, me B
e, conscenderem, Ingoni Astensi episcopo
ium, Senensibus vero canonicis, cum quibus
qualiscunque canonicus victitabam, Cantica
›rum, prout potui, exposui; post episcopatum
hanc beati Joannis Apocalypsim, propter
n superius memoratam, et ante hanc, prophe-
nobilissimum Isaiam, rogatu Damiani vene-
abbatis, satis compendiose lucideque disse-
ınc igitur librum, de qua nunc loquimur,
ı libris determinavi; quoniam et si plures
, septem tamen ejus principales sunt visiones,
n et si verba diversa, sententia tamen pene
esse videtur. In omnibus enim Ecclesiæ
ıtiones narrantur, præter quod in ultimo
s Jerusalem ædificia describuntur. Primus C
m libet de septem Ecclesiarum, totidemque
angens, in quibus omnes usque ad consummationem sæculi significantur, abundanter loquitur, suaque unicuique præmia victori promittit. In secundo autem a principio nascentis Ecclesiæ incipiens, in septem sigillis aperiendis, omnia ejus usque in finem sacramenta, beatus Joannes (imo per eum Spiritus sanctus) comprehendit. In tertio vero a Christi prædicatione initium faciens, in septem angelis tubis canentibus, usque ad Antichristi adventum omnes Ecclesiæ persecutiones pre ordinem narrans, post Henoch, et Eliæ mortem, et resurrectionem, Christo Domino, ad judicium veniente, finem facit. Similiter autem et in quarto a Salvatoris nostri sermone, sanctæque matris Ecclesiæ porta, et cruciatibus inchoans, sub specie bestiæ septem capitibus deformatæ, quid et a quibus Ecclesia passa sit, usque ad universale judicium, librum prætendit. At vero in quinto iterum, sicut in aliis a capite incipit, et septem angelis septem iracundiæ Dei phialas plenas fundentibus, eadem, quæ in aliis significando, ad eumdem terminum venit. Sextus autem liber a Christo incipit, qui draconem antiquum suo tempore ligat et solvit, atque alios secunda morte damnando, alios vero secunda resurrectione beatificando (1390), illis infelicissimum, his gloriosissimum finem facit. In septimo vero relinquitur sabbatismus (1391) Dei, in quo servilis operationis nihil fit, nihilque narratur, sed tamen cœlestis Jerusalem ædificia describuntur, quæ omnium generum lapidibus exornata, et duodecim margaritis per duodecim portas decorata, nullum nisi decorum in se recipit habitatorem.

) Sixtus Senensis Bibl. Sanct. lib ıv eadem ısurpat ubi de libro Apocalypsis a Brunone suis interpretationibus illustrato testimonium ; sed erronee Senarum episcopum appellat, ʒniensem dicere debuisset. Eadem dixerat S. ius Alexand. cujus verba refert Calmetus art. . in Apoc. Cassiodori brevis commentarius in Apocalypsim una cum commentario in Epistolas D. Pauli editus fuit a March. Scipione Maffeio Florentiæ ex typographia Josephi Manni, an. 1721, et Joanni Gastoni Magno Etruriæ principi dicatus.

(1390) Cod. Vat. *beando*.

(1391) Cod. Vat. *populo Dei*.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

298 (1392) *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, quæ oportet facere cito, et significavit, mittens per angelum suum, servo suo Joanni, qui testimonium perhibuit Verbo Dei, et testimonium Jesu Christi, quæcunque vidit.* Hæc, inquit beatus Joannes, est Apocalypsis, id est revelatio, non mea quidem, sed Jesu Christi (1393). Væ enim prophetis, qui prophetant de corde suo. Unde et ad Jerusalem dicitur : « Prophetæ tui viderunt tibi falsa (*Jer.* VI, 31) ; » quales in libris Regum plures inveniuntur. Ut ergo apostolus et propheta se a talibus sequestraret, dicens, *Apocalypsis*, addidit, *Christi Jesu.* Sed unde, et a quo Christus eam accepit ? Vis audire a quo : *Quam dedit illi Deus.* (1394) Christus Jesus, et homo est, et Deus : secundum hominem autem mortalis, et ignorantiæ subditus : at vero secundum Deum immortalis, et omnia sciens. Deus ergo, id est divinitas, quæ in Christo erat, imo et est, dedit eam Christo Jesu. Quod nihil est aliud, quam Christus Jesus dedit hanc revelationem, hoc est ipse sibi. Quare autem eam dederit, requiritur : *palam facere servis suis*, id est, ut servis suis (1395) palam faceret et revelaret. Potest autem et sic intelligi, ut Pater eam Filio dederit ; unde et ipse Filius ait : « Omnia mihi tradita sunt a Patre meo (*Luc.* X, 22). » Itemque : « Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me, Patris (*Joann.* VII, 16). » Sequitur : *Quæ oportet fieri cito ;* ea, inquit, Salvator noster servis suis palam fecit et revelavit quæ cito, et non post multum temporis fieri oportet. Nam et passiones martyrum hic enarrantur, quæ adhuc vivente apostolo fieri cœperunt. Denique ad summæ providentiæ intuitum omnia cito sunt, quamlibet multum morentur. *Et significavit, mittens per angelum suum servo suo Joanni.* Significavit, inquit, palam fecit, et revelavit. Hoc (1396) autem per angelum suum mittens principaliter servo suo Joanni, qui cæteris conservis eam manifestaret. Sed quid est iste Joannes, qui testimo-

A nium perhibuit Verbo Dei ? Quale testimonium ? « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan.* I, 1). » Unde et ipse ait : « Hic est discipulus ille qui testimonium perhibuit de his, et scripsit hæc, et scimus quia verum est testimonium ejus (*Joan.* XXI, 24). » Sed unde testimonium Dei Verbo perhibuit ? Omnium quidem quæcunque vidit. Sic et in Epistola sua ait : « Quod fuit ab initio, quod audivimus de Verbo vitæ, et manus nostræ tractaverunt, annuntiamus vobis (*I Joan.* I, 1). »

Beatus qui legit, et qui audit verba prophetiæ hujus, et servat ea quæ in ea scripta sunt. Quum est laudabilis hæc prophetia (1397), his verbis declarat. Beatus, inquit, non solum qui legit verba prophetiæ
B hujus (quod quidem paucorum est), verum etiam et qui audit quod pene omnibus datum est. Sic tamen si servat ea quæ in ea scripta sunt. Magna quidem est promissio, sed laboriosa est observatio. Unde et Apostolus ait. « Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (*Rom.* II, 13). »

Tempus prope est. Prope, inquit, tempus est quo et ista compleantur, et Christus ad judicium veniens sua præcepta servantibus merita retribuat. Unde et in fine hujus libri dicit : « Ecce venio velociter, beatus, qui custodit verba prophetiæ libri hujus (*Apoc.* XXII, 27). »

Joannes septem Ecclesiis, quæ sunt in **299** *Asia, gratia vobis, et pax ab eo qui est, et qui erat, et qui*
C *venturus est.* Quæ sunt autem istæ septem Ecclesiæ, in sequentibus declaratur. His autem beatus Joannes hanc Apocalypsim mittens, ait : *Gratia vobis, et pax ;* quoniam ad gratiam et bonam voluntatem, et ad summi Dei pacem reconciliati estis. (1398) Hic autem ab eo qui est, quem Judæi non esse putant, et qui erat prius etiam quam de Virgine nasceretur. Et qui venturus est mundum videlicet judicare, atque unicuique secundum merita dare.

Insuper et a septem spiritibus, qui in conspectu

(1392) « Quidam prologus præmittitur, ut præsentis libri dignitas breviter indicetur : dicit enim Joannes apostolus, a Domino Christo visionem de fine sæculi sibi monstratam, et per quem, et cur sit ostensa monstratur : ut tanta veritate patefacta, et confidentiam devotus acciperet, et metum infidelium conscientia reperiret. Laudatur etiam qui hæc legere vel custodire maluerit, ut talibus promissionibus invitatus devotorum animus ardentius excitetur. » Cassiodorus in Apoc., n. 1 edit. Florent., 1721.

(1393) « Apocalypsis Evangelium Jesu Christi redivivi merito dicitur ; cum in eo præcipue docuerit quæ ab exordio Ecclesiæ ad ejus consummationem sunt eventura. Priora Evangelia actiones et præcepta Christi referunt, quibus nova Ecclesia intruenda erat : sed pauca de futuris eventibus complectuntur. » Sassy in Comment.

(1394) « Sed quis est iste Dominus, qui est, qui fuit, et qui veniet, evidenti relatione patefecit : protestans ipsum Dominum Christum, qui nos redemit
D sanguine pretioso. Dicit etiam, qualis veniet in secundo adventu suo, qualemcunque illum homines declarata potestate visuri sunt : nam ipsum esse primum, et novissimum, et omnipotentem, ipsius quoque divinitatis voce confirmat. » Cassiod.

(1395) Cod Vat., *palam eam.*

(1396) Cod. Vat. omittit *autem.*

(1397) Cod. Vat. in his verbis declaratur : « Beatus est, inquit, non solum, » etc.

(1398) Cod. Vat. *Hoc autem.*

roni sunt (1399). Hos autem septem spiritus, agis septem Spiritus sancti gratias propheta rans ait : « Et requiescet super eum Spiritus i, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus i et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, ebit eum spiritus timoris Domini (*Isa*. xi, 2). » em in conspectu throni ejus esse dicuntur, ıem Christi humanitatem, et vel sanctam iam intelligimus. Nunc autem ad superiora mur (1400). Nam quoniam indeterminata t, *ab eo qui est, et qui erat, et qui venturus* sciretur de quo loquebatur, subjunxit : *Et ab hristo, qui est testis fidelis, primogenitus mor-ı, et princeps regum terræ*. Testis namque ille est, qui ait : « Qui me confessus fuerit hominibus, confitebor et ego eum coram ıeo (*Matth*. x, 32). » Ipse enim quotidie interpel-› nobis ad Patrem. Est autem et primogenitus orum, quoniam nemo ante ipsum ad immor-ɜm a mortuis resurrexit. Omnes enim iterum i sunt, quicunque ante eum resurrexerunt. autem et sic intelligi, ut non solum eorum nc, quando ista dicebantur, vivebant, verum qui jam pridem mortui erant, ipse sit primo-s. (1401) Unde et primogenitus alibi dicitur, mnem creaturam (*Eccli*. xxiv, 5). Est autem ps regum terræ, utpote Rex regum, et Domi-ɔminantium. Merito igitur gratia et pax ab ı nobis donari dicitur, quoniam per ipsum :iliati sumus, cooperante videlicet Spiritu ›, in quo sumus regenerati et illuminati.

dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in san-suo. (1402) Quantum nos ipse dilexerit aper-ɜ demonstratur, cum pro nobis omnibus mori ubitaverit. Nam sicut ipse ait : « Majorem ilectionem nemo habet, quam ut animam ponat quis pro amicis suis (*Joan*. xv, 13). » .utem nos in sanguine suo, qui ideo ex ipsius simul cum aqua defluxit, ut non solum nos ɜret, verum etiam a peccatorum sordibus laret.

'ecit nos regnum, et sacerdotes Deo, et Patri si gloria, et imperium in sæcula sæculorum. A privilegio majoris partis regnum nostrum lotes appellat, quoniam non tyranni et homi-sicut in aliis, imo sacerdotes et episcopi in ia Dei obtinent principatum. Nam et secun-

A dum apostolum, totum regnum nostrum in sacerdotio consistit, qui omnes sacrificare præcipiens, ait : « Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem (*Rom*. xii, 1). » *Ipsi* autem sit, *gloria*, jam fugatis et victis inimicis, *et imperium*, quia ubique dominatur. Hoc autem non ad tempus, ut imperatoribus Romanis contigit, sed *in sæcula sæculorum*. Quod nos quidem confirmantes, lætabundi omnes dicamus : *Amen* (1403).

Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt, et plangent se super eum omnes tribus terræ ; etiam : Amen. Legitur enim in Actibus apostolorum, quod cœlos ascendentem nubes eum susceperit ab oculis eorum, deinde angeli B dixisse memorantur. « Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum (*Act*. i, 15). » In nube ergo veniet, siquidem in nube ascendit. Possumus autem et per nubes, prophetas et apostolos intelligere, per quorum doctrinam, quasi per pluviam fides in Ecclesia germinavit. Cum his autem ad judicium veniet, quoniam et ipsi judices erunt. Et videbit eum omnis oculus, non solum sanctorum, verum etiam Judæorum, qui eum crucifixerunt et occiderunt : ut et illi de fide gaudeant, et isti de sua perfidia doleant (1404). *Et plangent se super eum omnes tribus terræ;* alii quidem præ gaudio, alii vero præ timore ; alii quia parum, alii quia nihil ei servierunt. Quod autem subditur, *etiam, amen*, quorum alterum est C Latinum, alterum Hebræum, confirmatio est eorum **300** quæ dicta sunt, (1405) ut omnes, et Latini et Hebræi, eum regem et judicem clament. Neque dicent : « Non habemus regem, nisi Cæsarem (*Joan*. xix, 15), » cum regem viderint etiam supra Cæsarem.

Ego sum alpha et omega, principium et finis, dicit Dominus Deus qui est, et qui venturus est omnipotens. Hæc enim duo elementa sic in Græcorum alphabeto posita sunt, ut alterum primum, alterum ultimum locum obtineat. Est ergo Christus alpha et omega, primus et novissimus initium et finis ; primus ante omnia, finis post omnia, a quo cuncta procedunt, ad quem cuncta redeunt (1406) ; intra quem omnia, extra quem nihil ; ad quem qui pervenerit, ultra D non habet, quo vadat. Et ipse quidem revera est, quoniam semper est. Ipse est qui erat, quoniam in

9) Dividuntur commentatores in hujusce loci retatione : opinantur aliqui intelligendos esse ›s, quorum proprium est astare ante thronum lii autem aiunt expressum esse Spiritum sancujus sunt septem dona, vel gratiæ, quorum tiam secutus videtur S. Bruno.

0) Cod. Vat. : *Nunc autem ad superiora rever-*

1) Cod. Vat. : *Alibi dicitur ante omnem crea-*

2) Cod. Vat. : *Quantum enim*.

3) Cod. Vat. : id est *fiat*.

4) Hoc idem prædictum fuerat a propheta Zacharia c. xii, 10 : « Aspicient ad me, quem confixerunt, et plangent eum planctu quasi super unigenitum, et dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti. In die illa magnus erit planctus in Jerusalem. »

(1405) Cod. Vat. : Ut cum Latini et Hebræi eum occiderent, Latini et Hebræi regem et judicem clament. Neque dicent, Non habemus judicem nisi Cæsarem, cum regem viderint etiam super Cæsarem.

(1406) Hæc concordant cum Apostolo, qui ad Rom. ii, 36, dixit : « Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. »

principio erat, ipse etiam venturus est, ut supra dictum est.

Ego Joannes frater vester, et socius in tribulatione, et regno, et patientia in Christo Jesu : fui in insula quæ vocatur Pathmos propter verbum Dei, et testimonium Jesu : fui in spiritu in Dominica die (1407), *et audivi post me vocem magnam, tanquam tubæ, dicentis* (1408) : *Quod vides, scribe in libro et mitte septem Ecclesiis quæ sunt in Asia, Epheso, et Smyrnæ, et Pergamo, et Thyatiræ, et Sardis, et Philadelphiæ, et Laodiciæ.* — *Ego*, inquit, *Joannes*, Dei gratia interpretatus, per Dei gratiam in apostolatum electus, *frater vester*, quem, sicut vos, ex aqua et Spiritu sancto sancta mater Ecclesia genuit. *Et socius in tribulatione*, ne vos in tribulationibus deficiatis, quas me quoque apostolum et doctorem vestrum ferre videtis. *Socius et in regno*, et eadem perferentes, eamdem quoque gloriam suscipiamus. *Et* in *patientia* socius, ut et vos, sicut ego, magis pati velitis, quam de injuria vindicare : quam utique patientiam in Christo fuisse audistis, qui cum se defendere posset, mortem tamen et crucem sustinuit. *Ego*, inquit, *fui in insula, quæ vocatur Pathmos, propter verbum Dei.* Lege historias, et invenies beatum Joannem, propter insuperabilem evangelizandi constantiam, et quia testimonium perhibebat Jesu, in Pathmos insulam in exsilium missum (1409). Vidit hanc visionem *in Dominica die*, ut eam ipsius esse non dubitaret, cujus est dies. Præcipitur autem sibi, ut quod in spiritu videt, in libro scribat, et septem Ecclesiis mittat, ut per has septem, omnes alias mundi Ecclesias intelligamus. De his autem et propheta olim prædixit. « Apprehendent septem mulieres virum unum (*Isa.* IV, 1). » Et bene septem dicuntur, quoniam septem a septem spiritibus reguntur, et in septem diebus includuntur.

Et conversus sum, ut viderem vocem, quæ loquebatur mecum, et conversus vidi septem candelabra aurea, et in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, vestitum podere, et præcinctum ad mamillam zona aurea. Conversus namque ad Spiritualem intelligentiam beatus Joannes vidit et intellixit vocem illam, quæ cum eo loquebatur. Convertere ergo et tu, quicunque hanc prophetiam intelligere cupis, ut nihil carnaliter sapiens, totus ad spiritualem intellectum rapiaris. Septem autem candelabra aurea, sicut in sequentibus demonstratur, septem sunt Ecclesiæ, quas sæpius memoravit. Et merito candelabris Ecclesiæ comparantur super quas, ut cæteris lumen præbeant, quasi lucernæ episcopi constituuntur. Unde et in Evangelio Dominus ait : « Nemo lucernam accendit, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt (*Matth.* V, 15). » Quæ ideo aurea fuisse memorantur, quoniam sicut aurum omnibus metallis præfertur ; ita et Ecclesia fulgore sapientiæ, et integritate fidei, et incorruptione virtutum, cunctis nationibus melior est. In medio autem similis filio hominis videtur, per quem Christum intelligimus, qui perfectus Deus, perfectusque homo est (1410). Dicitur autem vestitus podere, carne B videlicet virginali et incorruptibili, quam nulla unquam macula denigrare valuit. Sed quid zona aurea circa mamillas, nisi sapientia **301** in corde? (Inter mamillas namque jacet cor.) Ut ergo omnes sapientiæ et scientiæ thesauros in Christo pectore reconditos demonstraret, zona aurea ejus (1411) mamillam præcinctam dixit. Si autem et sapientia fulget in pectore (hoc est enim zona aurea circa mamillas), cinge eam ne effluat, stringe ne amittas, dic cum Propheta : « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (*Psal.* CXVIII, 11). »

Caput autem ejus, et capilli erant candidi, tanquam lana alba, et tanquam nix, et oculi ejus velut flamma ignis, et pedes ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti, et vox illius tanquam vox aquarum C *multarum.* Caput ejus atque capilli lanæ et nivi comparantur, ut qui nuper in Judæa adolescens et juvenis apparuit, vetustus, et plenus dierum, et cunctis patriarchis et prophetis antiquior intelligatur. Ideoque et Judæis, quamvis sibi indignantibus, ipse dicebat : « Amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum (*Joan.* VIII, 58). » Et quamvis hujus videretur esse ætatis, in qua et oculi caligare, et pedes lassescere, et vox deficere solet ; attamen et oculi perspicaces, et pedes fortes, et vox sublimis, et cætera virilis valetudinis in eo esse videbantur. Possumus autem et per oculos ejus prophetas intelligere, qui claro et perspicaci intuitu, usque ad sæculi consummationem cuncta perspexerunt ; per pedes vero aurichalco similes, apostolos virtutibus D validos, sapientia claros, et charitatis igne accensos intelligamus, de quibus dicitur : « Quam speciosi

(1407) Ne Christiani judaizarent, apostoli diem post Sabbatum Deo consecrarunt, eumque diem Dominicam appellarunt, et hoc etiam præcipue in memoriam resurrectionis Christi et adventus Spiritus sancti.

(1408) Hæc est prima revelatio, quam habuit S. Joannes.

(1409) « In hac persecutione (Domitiani) Joannes apostolus idem et evangelista, qui etiam tum in vivis supererat, ob testimonium quod divino Verbo perhibuit, in insulam Pathmum traditur esse relegatus. » Eusebius, Hist. eccl. lib. III, cap. 18.

(1410) Juxta interpretes intelligendum Joannem non vidisse ipsum Christum, sed speciem Christi phantasiæ ejus objectam, et per angeli ministerium impressam ; in spiritu autem elevatus B. evangelista omnia symbolice coram eo gerebantur, ut cum inferius dixit, se vidisse Deum in throno sedentem. Egregie autem scripsit in hunc locum Cassiodorus : « Memento autem has et alias hujusmodi visiones, quas Dominus servis suis declarare dignatus est, ad tempus esse pro rerum qualitate formatas, manente in excellentia sua natura deitatis. Cæterum natura ipsa, ut est divinitatis, nulli hominum viventi adhuc probatur ostensa ; quam post resurrectionem, sicuti est, se mundis cordibus patefacere compromittit. »

(1411) Cod. Vat. : *mamillas præcinctas.*

pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (*Rom.* x, 15). » Vox vero ipsius, quæ quasi aquæ multæ resonabat, santa prædicatio, populique laudatio est, quæ ubique terrarum, cunctorum ore fidelium Dominum magnificat.

Et habebat in dextera sua septem stellas, et de ore ejus gladius ex utraque parte acutus exibat: et facies ejus, sicut sol, lucens in virtute sua. Quod autem hæ septem stellæ septem sunt supradictarum Ecclesiarum angeli, id est episcopi, ipse in sequentibus apertissime demonstrat (1412). Hos autem in sua dextera Christus habet, quia in sua virtute eos disponit et regit. Gladius autem ex utraque parte acutus, qui ex ejus ore exibat, sermo ipse est; de quo Apostolus ait: « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei (*Ephes.* vi, 17). » Itemque: « Vivus est Dei sermo, et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti (*Hebr.* iv, 12. » Utrimque autem acutus gladius iste dicitur, quoniam undique peccatores percutit. Facies autem Christi, sicut sol in meridie ita lucebat, quia, quamvis senex esset, senectutis tamen pallor, et macies in eo non apparebat. Ante hanc autem faciem, quando pervenerint, quasi sol in regno Dei sancti fulgebunt.

Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus; et posuit dexteram suam super me dicens: Noli timere, ego sum primus et novissimus, et fui mortuus, et ecce sum vivens in sæcula sæculorum, et habeo claves mortis et inferni. Scribe ergo quæ vidisti, et quæ sunt, et quæ oportet fieri post hæc. Quasi mortuus cecidit beatus Joannes, quoniam adhuc mortalis tantam visionem ferre non potuit. Sic et Daniel post illam terribilem visionem cecidit, et ægrotavit. Posuit autem Dominus dexteram suam super eum, quia suæ virtutis præsentia eum, confortavit, et ait: *Ego sum primus et novissimus.* Hoc autem superius expositum est. *Et fui mortuus* secundum carnem. *Et ecce sum vivens in sæcula sæculorum*. Unde Apostolus, « Christus, inquit, semel mortuus est, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (*Rom.* vi, 9). » *Et habeo claves mortis, et inferni* (1413). Prius enim mors et diabolus ubique vagabantur, prius omnes inferni portæ apertæ erant, undique illuc concursus fiebat populorum: at vero quia nunc paradisi portæ apertæ sunt, clausæ sunt portæ mortis, in carcere et sub clave diabolus premitur: *Scribe ergo quæ vidisti, et quæ sunt*, id est quæ modo in Ecclesia aguntur, *et quæ oportet fieri post hæc.* (1414). Magnus iste liber, in quo præterita, præsentia et futura continentur.

Mysterium septem stellarum quas vidisti in dextera mea, et septem candelabrorum aureorum: septem stellæ, angeli sunt septem Ecclesiarum, et septem candelabra septem Ecclesiæ. Expositio est superiorum, mysterium autem res est occulta, et figuraliter sive allegorice dicta (1415).

CAPUT II.

Et angelo Ephesi scribe: Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum **302** *aureorum; Scio opera tua, et laborem, et patientiam tuam, et quia non potes sustinere malos, et tentasti eos, qui se dicunt esse apostolos, et non sunt; et invenisti eos mendaces, et patientiam habes, et sustinuisti propter nomen meum, et non defecisti.* Episcopum Ephesiorum angelum appellat (1416), quoniam Christi legatione fungens Evangelium populo annuntiabat. Angelus enim *nuntius* interpretatur. Septem autem stellæ, septem episcopi sunt, quorum et iste unus erat; et est finitum pro infinito, per hos enim omnes alios intelligimus. Quos in dextera sua Dominus tenere perhibetur, quoniam non suæ, sed illius sunt ditionis, ipse eos regit atque gubernat, ipse inter mundi hujus turbines et tempestates sustinet, ne cadant. Stellæ autem ideo dicuntur, quoniam, ut Apostolus ait: « Sic inter peccatores fulgent, quasi luminaria in mundo (*Phil.* ii, 15). » Ambulat autem in medio (1417) candelabrorum aureorum, quæ septem Ecclesias superius significare dixit. (1418) Ambulat quippe in medio Ecclesiarum, quoniam sicut bonus paterfamilias, et greges, et pastores visitans, uniuscujusque vitam et opera considerat. Hinc autem supradictum episcopum, de opere, labore et patientia laudare incipit, quem in tantum mali persequebantur, ut eos sustinere non posset. Præterea neque falsis apostolis participare voluit, sed tentans eos, invenit mendaces; unde et illorum vitavit consortium, et quamvis multa pro Christi nomine sustinuerit, magna tamen præditus patientia non defecit.

Sed habeo adversum te pauca, *quia charitatem tuam primam reliquisti* (1419). *Memor esto itaque unde excideris, et age pœnitentiam, et prima opera*

(1412) Iidem episcopi, qui supra dicti sunt angeli, deinde septem aurea candelabra, hic stellæ appellantur, propterea quod proprio et permanenti fulgore in Ecclesia fulgere debent. Dicitur autem Christus stellas illas in manu sua habere, quatenus episcopi in speciali ejus cura et providentia sunt.

(1413) Habeo potestatem hostes meos, et Ecclesiæ, morte et gehenna puniendi, eosque æque ac diabolum in morte et inferno concludendi, uti eos concludam in fine mundi. » Ita Andreas et Ricardus Victor

(1414) Provocat hic ad persecutiones sub Trajano, aliisque imperatoribus persecuturis Ecclesiam.

(1415) Cod. Vat. caret divisione capitum, unde sequitur.

(1416) Potiores, expositores contendunt hunc Ephesiorum episcopum fuisse S. Timotheum, ad quem D. Paulus duas epistolas scripsit; idque ex Chronologia evincunt; si quidem Joannes anno Ch. 97 suam Apocalypsim scripsit; obiit autem Thimothæus an. 109, Trajani 10, habuitque Onesimum in Ecclesia Epehsina successorem.

(1417) Cod. Vat., *septem.*

(1418) Id. cod; *Ambulat quidem.*

(1419) Admonitus a Joanne Timothæus quod a primo charitatis fervore, nempe a zelo prædicandi verbi Dei exciderit, fortasse propter ætatem cum jam 40 annos in episcopatu ageret, et propter Ephesiorum resistentiam cultui Dianæ addictorum, novos resumpsit spiritus, vehementerque eorum redarguens impietatem, martyrio ab his affectus est.

huc. Sin autem venio tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pænitentiam egeris. Hunc enim, quem de labore et patientia multum laudaverat, quia ex culmine charitatis, quam prius magnam habuit, nunc cecidisse redarguit. Admonet ergo ut pœnitentiam agat, alioquin contra eum veniet, suumque candelabrum de loco suo movebit. Movetur autem candelabrum de loco suo, quando Ecclesia a proprio episcopo separatur; tantum ergo valet pœnitentia, ut eum iterum Ecclesiæ reconciliet, qui ab ea separari prius dignus fuerat.

Sed hoc habes bonum, *quia odisti facta Nicolaitarum, quæ et ego odi. Qui habet aures audiendi audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Reprehensus de charitate, de fidei tamen constantia laudatur. B Nicolaitæ namque hæretici idolotithum edere jubebant, insuper et mulieres omnes volebant esse communes. (1420) Quod autem ait: *Qui habet aures audiendi audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis*, procul dubio non corporis, sed cordis aures requirit. Lignum autem vitæ in paradisi (1421) nos docuit Moyses, de quo primo homini comedere interdictum est. Datur igitur vincenti, quod negatum fuerat victo. Vince igitur prius, et sic demum accede ad lignum vitæ, prius reseca vitia, pelle odia, supera inimiros, deinde comede. « Qui enim manducaverit et biberit indigne, judicium sibi manducat et bibit (*I Cor.* II. 29). » Paradisus Dei Ecclesia est, hortus revera deliciarum, lignum vitæ caro Christi est; lignum vitæ Dei sapientia est, de qua et dicitur: C « Lignum vitæ his qui apprehenderint eam, et qui tenuerit eam, beatus (*Prov.* III, 18). »

Et angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe (1422). *Hæc dicit primus et novissimus, qui fuit mortuus et vivit: Scio tribulationem tuam, et paupertatem tuam; sed dives es, et blasphemaris ab his qui se dicunt Judæos esse, et non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. Nihil horum timeas, quæ passurus es.* Nam quia Judæi, priusquam carnem sumeret, Christum non fuisse dicunt; (1423) ideo primum se novissimum appellat. Non tamen secundum carnem se fuisse mortuum negat; verumtamen resurrexisse, quod illi non credunt, **303** et in æternum se vivere affirmat. Laudat autem Smyrnæ (1424) episcopum, non solum de tribulationibus per quas intraturi sumus in regna cœlorum, verum etiam de paupertate. Beatus igitur D episcopus, qui sic sua distribuit, ut semper pauper vivat; talis enim dives est, sicut de isto dicitur. Unde et Apostolus ait: « Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. (*II Cor.* VI, 10). » Multi autem se Judæos esse dicunt, sed non sunt, in quibus veraciter habitat Satanas: Judæus enim *confessor* interpretatur. Quicunque igitur Christum Dei Filium esse non confitetur, hic Judæus non est. Audi Apostolum: « Non enim qui in manifesto Judæus est, sed qui in abscondito; et circumcisio non carnis, sed spiritus (*Rom.* II, 28). »

Ecce missurus est diabolus ex vobis in carcerem, ut tentemini, et habebitis tribulationem diebus decem: esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ. Qui habet aures, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis: Qui vicerit, non lædetur a morte secunda. Multa, inquit, passurus es, sed nihil timeas. Ecce enim diabolus, et membra ejus: ecce Nero, Diocletianus, et Maximianus, multos ex vobis in carcerem missurus est, ut tentemini, an fideles sitis; ut tentemini, si forte vos decipere valeant. *Et habebitis tribulationem diebus decem* (1425). Nullus enim numerus procedit ultra decem: omnis enim qui numerat, postquam ad decem pervenerit, iterum ab uno incipiens, ad decem usque recurrit, (1426) in numero ulterius progredi nescit, nisi tantum ab uno numerare incipiat. Quid igitur est tribulationem habere diebus decem? hoc est tribulationem habere cunctis diebus. Sequitur: *Esto fidelis usque ad mortem.* Namque SS. martyres fideles exstiterunt, quia nec in ipsa morte Deum negaverunt. Sed quo fructu? *Et dabo*, inquit, *tibi coronam vitæ.* « Nemo enim coronabitur, nisi qui legitime certaverit (*II Tim.* II, 5). » Quid est autem corona vitæ, nisi æternus immortalisque triumphus. Qui habet aures audiat quid per os meum Spiritus dicat Ecclesiis. Qui vicerit tentationes diaboli, non lædetur a morte secunda: primam enim mortem, quæ in corpore fit, nemo nunquam evadere potest; at vero a secunda, qua animæ a Deo separatæ æternis tradentur suppliciis, solummodo sancti non lædentur (1427).

Et angelo Pergami Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet romphæam ex utraque parte acutam: Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ, et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam. Diximus superius quod de ejus ore exibat gladius ex utraque parte acutus, quem hoc loco romphæam appellat, per quam

(1420) Nicolaum umum ex septem primis diaconis aliqui, ut Iræneus, Tertullianus, Hilarius et alii, quos citat Baronius tom. V., an. Christi 68, auctorem faciunt hujusmodi hæresis, alii, excusant; Augustinus nempe hæres. 5, et clemens Alexand. lib. III Strom; dicentes eos damnandos, qui ejus dicta sinistre intellexerunt.

(1421) Cod. Vat., *esse Moyses non docuit.*

(1422) Putant commentatores hunc Smyrnæ episcopum fuisse S. Polycarpum ordinatum a S. Joanne Evang. ut refert S. Hieronymus, et certe his temporibus vixit. Vid. Cornel. a Lapide.

(1423) Cod. Vat.: *Ideo primum se vocat. Quia vero sicut cæteri homines mortuum putant, novissimum se appellat. Non tamen secundum carnem se mortuum fuisse negat*, etc.

(1424) Cod. Vat., *Ecclesiæ.*

(1425) Nonnulli censent, ut Beda, Haymo, Lyranus et Joachim, hic significari decem persecutiones Christianorum per Romanos imperatores excitatas, quæ a Nerone numerantur usque ad Diocletianum.

(1426) Cod. Vat., *inde vero ulterius progredi nescit, nisi iterum ab uno numerare incipiat.*

(1427) « Nolite timere eos, inquit Christus (*Matth.* X, 28), qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. » Mors

·iam intelligimus potestatem. Laudat autem
.i episcopum, quod etiam inter malos bonos
it, et cum inter eos habitet, ubi (1428) sedes
ınæ, in quorum corde diabolus sedet et re-
omen Christi tamen tenuit, verumque Chri-
tis nomen habuit, et Christi fidem nunquam
.

*diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui oc-
t apud vos, ubi Satanas habitat.* Antipas, ut
martyr quidam fuit, qui pro Christi nomine
ıi ab iniquis occisus est. Ait ergo : *In diebus
ntipas, qui fuit testis meus fidelis*, siquidem
:o nomine occisus est. (1429) Apud vos, id
:ivitate vestra, in qua, propter habitantium
ıtem, ipse quoque magister eorum Satanas
'e dignoscitur. In diebus illis, inquam, Anti-
fides tua, subauditur, probata est, et quod
s Pergami habitet, manifestum.

ıabeo adversum te pauca, quoniam habes (1430)
*entes doctrinam Balaam, qui docebat Balac
scandalum coram filiis Israel, edere, et for-
ita habes et tu tenentes doctrinam Nicolaita-*
rædictus episcopus de fide laudatur, de ne-
ia reprehenditur, videlicet quod apud se hæ-
esse permiserit, et contra Nicolaitarum hæ-
totis viribus non pugnaverit. Legitur autem
alaam propheta cum venisset ad Balac regem
arum, et Dei populo malediceret, cumque
uia maledicere noluit, et indignatus esset,
:ta regi placere volens, consilium dedit ut
ti Israeli cibos pararet, atque mulieres appo-
ıuæ eos ad fornicationem incitarent ; quod
ntam filiis Israel ruinam acciderit, lege histo-
et invenies (*Num.* xxiv, xxv). Hic autem Ni-
.rum hæresis similis fuit, qui idolothytis vesci
.ieribus promiscue uti licere docebant.

liter pœnitentiam age ; si quominus **304** *ve-
ibi cito, et pugnabo cum illis in gladio oris mei.
ıbet aurem audiat quid spiritus dicat Eccle-*
ræcipitur et isti ut pœnitentiam agat ; quod
fecerit, cito ad eum Dominus veniet, id est
eum judicabit, atque de hac vita vocabit,
ıblato, alius pro eo subrogabitur, per quem
ı hæreticos in sui oris gladio Christus pugna-
.oc autem episcopi audiant et viriliter pu-

A gnent, ne militare cingulum amittant. Hinc enim gladius uterque acutus, Novum est et Vetus Testamentum, ut qui novis credere nolunt, veteribus convincantur exemplis, (1431) et qui apostolis non credunt, prophetis credant. Disputo cum Judæo, non timet gladium Pauli, volvo ensem, necatur ab Isaia. Talis igitur est gladius Christi. (1432).

Vincenti dabo manna absconditum, et dabo ei calculum candidum, et in calculo nomen meum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit (1433). Quis pro tali sponsione non præliabitur ? Quis pro tanto munere (1434) non curret in hostem ? Et ego quidem manna absconditum illud esse puto quod olim suis discipulis Christus promittebat, dicens : « Et ego dispono vobis regnum, ut edatis, et bibatis B super mensam meam in regno meo (*Luc.* xxv, 9). » O manna absconditum ! (1435) o deliciæ incognitæ, beatus qui ad eas pergere valeat ! Sed quid per calculum candidum, nisi corpus immortale ? Calculum quidem, quia forte et impassibile, candidum autem, quia novum et mundum, et ab omni sorde purgatum (1436). In peccatoribus autem non candidus calculus, sed terra nigra, et caro corruptibilis videtur. Nomen autem novum in calculo scriptum, non est nostrum perscrutari quale erit. (1437). Mentior utique, quia dico quod nescio, nondum enim accepi : o utinam aliquando accipere merear ! Non dubito tamen multo melius et dignius esse isto, quo modo utimur, quo et homines vocamur.

Et angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe : Hæc dicit Fi- C *lius Dei, qui habet oculos ut flamma ignis, et pedes ejus similes aurichalco : Novi opera tua, et charitatem, et fidem, et ministerium, et patientiam tuam, et opera tua novissima plura a prioribus. Sed habeo adversum te, quia permittis mulierem Jezabel, quæ se dicit prophetas docere, et seducit servos meos fornicari, et manducare de idolothytis.* Quare autem Dei Filius oculos habeat ut flamma ignis, et pedes aurichalco similes, jam superius dictum est. Hunc quoque episcopum, sicut superiorem, de opere, charitate, et fide, de fide, et ministerio laudat, qui semper de virtute in virtutem proficiens se ipso semper melior fuerit. Reprehenditur tamen, quod mulierem Jezabel (1438) non redarguerit, quæ, prave prophetas exponendo, Dei servos peccare cogebat. Jezabel

D

prima est corporis, mors secunda est ge-
..

8) Cod. Vat., *in quibus*.

:9) Antipas sæviente in Christianos Domitiano
ıpus Pergami publice Christum prædicabat,
ınesque fateri coegit quod a se per Christi
n invocatum fugarentur. Hinc a præfecto urbis
s, tractusque ad templum Dianæ, et in bovem
n multo igne candentem conjectus, laudans et
.s agens Deo quod se hoc agone et laurea
·rii dignatus esset, in cœlum martyr evolavit
n. Chr. 93, Domitiani decimo.

)0) Cod. Vat., *illic*.

)1) Cod. Vat. : « Et qui apostolos non audiunt,
ıetis credant. »

)2) Hoc signo caret cod. Vatic.

)3) Cod. Vat., *Quis enim*.

(1434) Cod. Vat., *non currat*.

(1435) Manna absconditum est, nomen novum est, quod nemo scit, nisi qui accipit ; non illud eruditio, sed unctio docet ; nec scientia, sed conscientia comprehendit. S. Bernardus lib. De convers. ad cleric. c. 21.

(1436) Cod. Vat. : « Peccatoribus autem non calculus canditus, sed terra nigra, et caro corruptibilis reddetur. »

(1437) Cod. Vat. : « Quoniam nemo illud scit, nisi qui accipit. Quod enim nemo scit, si dico quale sit, mentior. Utique quia dico quod nescio. Nondum enim accepi. »

(1438) Aleazar pro Jezabel accipit Synagogam, id est Judæos, qui inexpiabili odio prosequebantur apostolos, et Christianos (sicut Jezabel prosequebatur Eliam et Dei cultores eosque vel in mortem,

namque *fluxus sanguinis* interpretatur; significat autem hæreticorum Ecclesiam, quæ, de animarum morte et sanguine gaudens, simplices quosque tunc temporis despiciens, post deos fornicari et idolothytis vesci docebat.

Et dedi illi tempus, ut pœnitentiam ageret, et non vult pœnitere de fornicatione sua. Et ecce ego mittam eam in lectum, et qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam egerint ab operibus suis, et filios eorum interficiam in morte, et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum Dominus, scrutans corda et renes, et dabo unicuique vestrum secundum opera vestra. Clementissimus Dominus, qui non vult mortem peccatoris, sed vitam; qui ideo dat tempus pœnitentiæ, ne sua pereat creatura. Nam quia ista Jezabel, id est impia hæreticorum multitudo, pœnitentiam agere noluit, ideo de ea dicitur: *Ecce mittam eam in lectum*. In lectum mittitur, quatenus omni Satanæ privata virtute langueseat et vires amittat; per quod datur intelligi ut, quamvis pœnitentiam agere nolit, in sua tamen perfidia non diutius gloriabitur: cito etenim illa hæresis destructa est. Similiter autem et illi, qui cum ea mœchantur, id est qui eorum blanditiis et seductionibus acquiescunt, nisi et ipsi pœnitentiam egerint, et a tali **305** operatione cessaverint, et in maxima tribulatione et doloribus sempiternis cum ea (1439) erunt. Unde et subditur: *Et filios eorum interficiam in morte;* id est eorum sequaces morte morientur æterna. Et tunc tandem scient omnes Ecclesiæ quia ego sum scrutans corda et renes. Scit enim Dominus in cujus corde sit perversa scientia, et cujus renibus libido dominetur; ut et *justus judex* dicitur, « qui reddet unicuique secundum opera sua (*Matth.* XVI, 27); » quoniam et sancti a se differunt in claritate, et mali secundum merita pœnas recipiunt.

Vobis autem dico cæteris, qui Thyatiræ estis: Quicunque enim habent doctrinam hanc, qui non cognoverunt doctrinam Satanæ, quemadmodum dicunt non mittam super vos illud pondus; tantum id quod habetis tenete, donec veniam; et qui vicerit et custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, et reget illas in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringet eas, sicut ego accepi a Patre meo, et dabo illi stellam matutinam. Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Minatus est enim superius Jezabel et sequacibus ejus; nunc autem fidelium ejusdem civitatis elloquitur multitudinem, eisque promittit quia nequaquam aliud pondus super eos mittet, neque aliam pœnitentiam, vel satisfactionem eis imponet, de hoc videlicet quod cum hæreticis conversati sunt. Sic tamen, si eorum doctrinam non receperint, et altitudinem, superbiam et astutiam Satanæ non cognoverint, ut illam imitarentur atque diligerent. Quod autem sequitur: Quemadmodum dicunt, proverbium erat apud eos: nam quem superbia inflatum videbant, illum Satanæ secreta et altitudinem cognoscere dicebant. Sequitur: *Tantum id quod habetis tenete, donec veniam* (1440). Venit quippe, quando unumquemque de hujus tabernaculi habitatione per mortem vocat. Quod tamen de universali judicio accipi potest. Qui autem Satanæ insidias vicerit, et Dei opera usque in finem custodierit, dabit illi potestatem super gentes, gentes utique hæreticorum et Judæorum, quas sic ad suum nutum reget, utique et constringet, ut neque evagandi neque fugiendi licentiam habeant. Has autem in virga ferrea, id est imperio et doctrina forti et insuperabili, tanquam vasa figuli, quæ utique fragilia sunt, confringet atque comminuet. Quod autem sequitur: *Sicut accepi a Patre meo*, talem se suis servis potestatem dare significat, qualem et ipse naturaliter habet; unde ipse ait: « Qui credit in me, opera, quæ ego facio et ipse faciet (*Joan.* XIV, 12). » *Et dabo illi stellam matutinam*; stellam claram et lucidam, stellam solis et diei nuntiam, de qua scriptum est: « Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo de Israel (*Num.* XXIV, 17). » Nihil enim majus dari poterit, qui Dei Filii præsentiam, claritatem et illuminationem ante oculos semper habebit: hoc enim ille desiderabat, qui dicebat: « Ostende faciem tuam, et salvi erimus (*Psal.* LXXIX, 8). »

CAPUT III.

Et angelo Sardis Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus Dei et septem stellas: Scio opera tua, quia nomen habes, quod vivas, et mortuus es. Esto vigilans et confirma reliqua quæ moritura erant. Non enim inveni opera tua plena coram Deo meo; in mente ergo habe, qualiter acceperis et audieris, et serva, et pœnitentiam age. Si ergo non vigilaveris, veniam tanquam fur, et nescies qua hora veniam ad te. Quid enim significent septem spiritus, et septem stellæ, jam superius expositum est. Hic autem episcopus, aliter a populo, aliter a Deo judicabatur: nam et si a populo laudaretur, apud Deum tamen mortuus jam et inutilis erat; unde admonetur ut sit vigilans corporis, et dissidiæ somnum a se expellat, et opera, quæ jam in se moritura erant, iterum confirmet atque vivificet: non enim inveniuntur plena coram Deo. Plena namque illa opera et perfecta sunt coram Deo, quæ non ad vulgi favorem, sed ex bona mentis intentione fiunt. In mente ergo habere præcipitur quam puram et sinceram doctrinam ab apostolis acceperit, eamque custodiat

vel in suam hæresim adigebant, contendentes, ut saltem Christiani legem Moysis observarent, itaque Judaismum cum Christianismo miscerent; unde multos seducebant. Quare arguitur episcopus, quem aliqui S. Carpum putant, quod cum eis conviveret, falso, et frustra sperans eorum conversionem.

(1439) Cod. Vat., *similiter eum ea.*

(1440) Cod. Vat. « fidem inquit rectam, et evangelicam doctrinam, quam habetis constanter, firmitarque tenete, donec veniam. Venit quidem quando unumquemque. »

et observet, et de his in quibus deliquit pœnitentiam agat, alioquin tanquam fur, et qua hora nesciet, ad eum veniens, de hac vita subito exire compellet. A

Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinaverunt vestimenta sua, et ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitæ: et confitebor nomen ejus coram Patre meo et coram angelis ejus. Qui habet aures audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Tu, inquit, non sicut debuisti vixisti, habes tamen paucos in populo tibi commisso, quorum nomina jam scripta sunt in libro vitæ. Et hi quidem non inquinaverunt vestimenta sua, **306** et corpora sua, ut hæreticorum spurcitiis assentirent, et sese luxuriæ, idololatriæ subjugarent, sed semper ambulaverunt mecum in albis, nulla B vitiorum sorde denigrati. Mecum, inquit, quoniam hujusmodi consortio digni sunt. Quicunque autem ita vicerit, ut illi vicerunt, sic vestietur vestimentis albis, quemadmodum illi vestiti sunt, neque delebo nomen ejus de libro vitæ (1441) : liber namque vitæ, dispositio et memoria illius est. Unde et subditur :

Et confitebor nomen ejus coram Patre meo et coram angelis ejus. Nullæ enim ibi chartæ, vel litteræ sunt necessariæ, ubi talis est doctor ad nomina recitanda.

Et angelo Philadelphiæ scribe: Hæc dicit Sanctus et verus, qui habet claves David, qui aperit, et nemo claudit, claudit, et nemo aperit: Scio opera tua, et ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem, et servasti C *nomen meum : ecce dabo de Synagoga Satanæ, qui se dicunt Judæos esse, et non sunt, sed mentiuntur: ecce faciam illos, ut veniant et adorent ante pedes tuos, et scient quia dilexi te, quoniam servasti verbum patientiæ meæ.* Hæc, inquit, dicit Sanctus et verus, Christus, videlicet Dominus noster, qui nunquam mentitur (1442), nullum decipit, qui habet clavem et fortitudinem patris sui Dovid. David namque *manu fortis* interpretatur, cujus vigor et fortitudo velut clavis quædam erat ad inimicorum civitatem capiendam et reserandam (1443). Hanc clavem hæreditariam et Christus habet, qui illas duas et maximas civitates, infernum videlicet et paradisum aperit, et claudit cui vult ; quo quidem aperiente, nemo clau- D

dit, quo claudente, nemo aperit. Unde et subditur : *Ecce dedi coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere,* per quod paradisi januam possumus intelligere. Sive illud, de quo Apostolus ait : « Ostium mihi magnum et evidens apertum est, et adversarii multi (*I Cor.* XVI, 9), » significans aures omnium sibi esse apertas ad Evangelium audiendum. Sic et in hoc loco, etsi hæretici huic episcopo resistant, tamen aures et auditum fidelium claudere non poterunt. Sed quia modicam habet virtutem, id est paucos in hoc opere auxiliatores, ipse Dominus auxiliator ejus multos de Synagoga Satanæ, qui se Judæos esse mentiuntur, ei subjiciet et humiliabit, ut et ad fidem convertantur, et victi succumbant. Unde et subditur: *Ecce faciam illos ut veniant et adorent ante pedes tuos ;* jam scilicet ad fidem conversi et rei veritatem agnoscentes. Et ecce tandem scient quia ego dilexi te, et hoc merito. Servasti enim verbum patientiæ meæ : nam quia patientiam prædicavi, tu quoque mea verba considerans, omnia patienter sustinuisti.

Et ego servabo ad horam tentationis, quæ ventura est in orbem universum tentare habitatores in terra. Ecce venio cito ; tene quod habes, et nemo accipiat coronam tuam. Et qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius. Et scribam super eum nomen Dei mei, et nomen divitatis Dei mei novæ Jerusalem, quæ descendit de cœlo a Domino, et nomen meum novum. Qui habet aurem audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Tu (1444) servasti verbum patientiæ meæ, et ego quoque te servabo ad horam tentationis, quæ ubique terrarum ventura est. Nemo est qui non tentetur, sed non omnes superantur. Unde Apostolus ait : « Tentatio vos non apprehendat, nisi humana (*I Cor.* X, 13). » Ecce venio cito (1445), te, subauditur, a tentationibus liberare, et pro patientia coronare. Tene ergo quod habes ; nullus te a tuæ fidei constantia separare valeat, ut nemo accipiat coronam tuam ; nemo tibi subripiat locum tibi præordinatum. *Et qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei.* Tales enim columnæ, Petrus Jacobus et Joannes fuerunt, de quibus Apostolus ait : « Qui videbantur columnæ esse Ecclesiæ (*Galat.* II, 9). » Super hos Ecclesia firmata et fundata est, secundum illud : « Ego confirmavi columnas ejus (*Psal.* LXXIV, 4) : »

(1441) « Et non delebo nomen ejus de libro vitæ. » Id est, dabo ei donum perseverantiæ, nec sinam eum labi in mortale peccatum, quo justitiam amittat. « Ita Pererius. Dupliciter autem scribi sanctos in libro vitæ docet S. Th., I, p., q. 24 ar. 3 : » Primo inchoate, quoad præsentem justitiam, quomodo omnes Christiani in baptismo scribuntur in libro vitæ. Unde iis ait Paulus Eph. II, 5, 19 : « Estis cives sanctorum et domestici Dei. » Secundo complete, quoad perseverantiam et gloriam. Primi deleri possunt ; unde psalmo LXVIII dicitur : « Deleantur de libro viventium. » Secundi autem, quia victores, et in victoria hac perseverantes de libro vitæ non delebuntur. Est enim liber vitæ conscriptio ordinatorum in vitam æternam, ad quam ordinatur aliquis ex duobus ; scilicet ex prædestinatione divina ; et hæc ordinatio nunquam deficit : et ex gratia : Quicunque enim gratiam habet, ex hoc ipso est dignus vita æterna ; et hæc ordinatio deficit interdum, quia aliqui ordinati sunt ex gratia habita ad habendum vitam æternam, a qua tamen deficiunt per peccatum mortale, » etc. Ita angelicus doctor.

(1442) Cod. Vat., *qui nulli unquam.*

(1443) Cod. Vat., « civitates capiendas, et reserandas. »

(1444) Cod. Vat. : *Tu, inquit.*

(1445) Prænuntiatur Trajani persecutio contra Christianos, qui a Nerva adoptatus est in imperium an. Ch. 98, aliorumque imperatorum, Christiani nominis hostium.

307 et Apostolus: « Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum (*Ephes* II, 10). » Eorum namque doctrina et exemplis usque in finem Ecclesia regetur, et sustinebitur. Et foras non egredietur amplius; qui ergo ab Ecclesia separatur, sciat se nondum esse victorem. *Et scribam super eum nomen Dei mei, et nomen civitatis Dei mei novæ Jerusalem,* quæ descendit de cœlo a Domino, et nomen meum novum. Non solum, inquit, nomen meum super eum scribam, ut a Christo Christiani vocentur, verum etiam nomen Dei mei, ut et ipsi dii appellentur, secundum illud: « Ego dixi, Dii estis (*Psal.* LXXXI, 6). » Insuper et nomen civitatis Dei mei novæ Jerusalem, ut sicut illa universaliter sponsa Christi vocatur, ita et uniuscujusque anima singulariter nuncupetur. Unde Apostolus ait: « Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (*II Cor.* XI, 2). » Quod autem Jerusalem sponsa Christi dicatur, audi hunc eumdem in fine libri hujus dicentem: « *Vidi,* inquit, *civitatem novam Jerusalem, descendentem de cœlo a Deo, paratam, tanquam sponsam ornatam viro suo.* » Possumus autem et nomen illud, quod ei ab angelo expositum est, novum Christi nomen intelligere; sic enim scriptum est: Et vocabis nomen ejus Jesum (*Luc.* I, 31), » quod interpretatur *Salvator;* nemo enim salvatur, nisi hoc nomine insignitus.

Et angelo Laodiciæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit: Amen, testis fidelis, et verus, qui est principium creaturæ Dei. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Utinam frigidus esses, aut calidus! sed quia tepidus es, et neque frigidus es, neque calidus, incipiam te evomere ex ore meo. Christus enim, *amen* vocatur, quod Hebraice naturaliter significat verum. Dicatur ergo: Hoc dicit ille, qui de se ipso ait: « Ego sum via, veritas, et vita (*Joan,* XIV, 6); » id ipsum enim veritas, et verum significat. Qui est *testis fidelis, et verus,* sicut jam supra expositum est. *Qui est principium creaturæ Dei,* a quo videlicet omnis creatura sumpsit exordium. *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus:* hic enim episcopus sic se pro tempore callide habebat, ut simul bonis faveret et malis; unde cujus potissimum sectæ fuisset, non facile discerni poterat (1446). Ideoque subditur: *Utinam frigidus esses, aut calidus,* ut Dei populum per tuam hypocrisim decipere non psses; sed *quia tepidus es, et neque frigidus, neque calidus, incipiam te evomere ex ore meo;* ac si dicat: Anguis est mihi (1447) in stomacho, nauseam mihi facis, non te ulterius sufferre possum; ejiciam te ergo ex ore meo, et nominis tui nan recordabor amplius.

Quia dicis: Quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. Suadeo tibi emere a me

A *aurum ignitum, probatum, ut locuples fias, et vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ, et collyrio inunge oculos tuos, ut videas. Ego quos amo arguo, et castigo; æmulare ergo, et pœnitentiam age.* Tu, inquam, dicis, et tecum reputas quod nihilo egeas, et sic clausis oculis præteriens, sive bona, sive mala fiant, ad te pertinere non putas; et nescis quia tu es miser et miserabilis, omnique felicitate privatus. Et pauper divitiis spiritualibus; et cæcus amissa discretione et lumine cordis, et nudus bonorum operum indumentis (1448). Sed crede consiliis meis, et bene tibi erit. Suadeo te emere a me aurum ignitum, probatum, ut locuples fias; aurum enim istud ignitum et probatum, quo homines locupletantur, charitas est, et boni

B malique discretio. Hæc enim semper ardet, et in Dei proximique dilectione sic accensa est ut exstingui non valeat, secundum illud: « Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem (*Cant.* VIII, 7). » Sine hac nemo locuples erit, qui enim in hac offendit, et si totam legem observet, factus est tamen omnium reus. Sequitur: *Et vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tuæ.* Qui enim hujus vestibus indutus non fuerit, et carnem qua indutus est a vitiorum maculis et sorde non mundaverit, confusus in judicio, cunctorum oculis irridendus apparebit. Præcipitur autem oculos collyrio ungere, quod utique medicamentum est ad oculos necessarium, et quia avaritia et cupiditate cæcatus fuerat, largitate, et misericordia et charitatis un-

C ctione mentis oculos inungat, quatenus omnium vitiorum detersa caligine, claritatis lumen recipiat. Sed quia de tanta redargutione indignari episcopus poterat, ideo bene volentiæ verba subinferens, ait: *Ego quos amo arguo, et castigo,* secundum illud 308 « Castigat omnem filium quem recipit (*Hebr.* XII, 6). » Æmulare ergo virtutes, æmulare charismata meliora et age pœnitentiam, et salvus eris.

Ego sto ad ostium, et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ille mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus. Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Stat enim Christus ad ostium, et pulsat quotidie vox ejus, quotidie evangelica prædicatio nostris auribus insonat. Unde Apostolus: « Argue, inquit, obsecra

D opportune, importune (*II Tim.* IV, 2); » aures enim portæ sunt per quas in pectoris tabernaculum Christus ingreditur, quas si quis aperuerit, et pulsantis vocem audierit, mox in ejus mentis hospitium Christus intrabit, ibique habitabit, ideoque toties superius dictum est: *Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis.* Sed quid est? *Et cœnabo cum illo, et ille mecum,* nisi eisdem cibis utemur, eo-

(1446) Redarguitur episcopus Laodicenus, cujus nomen ignoratur, quod boni æque ac mali accepti essent apud ipsum, quare fides ejus dubia reddebatur; et cum in Dei servitio ignavia laboraret, in divinam offendit indignationem. Tepiditas etiam Deo abominabilis est, ac supremæ dominationis et bonitatis indigna.

(1447) Cod. Vat., *gravis et mihi.*

(1448) Satis se habere virtutis nonnulli videntur, quod in aliqua sublimi dignitate sunt constituti; sed tunc magis ipsis est elaborandum ne muneri suo deteriores fiant.

dem pane reficiemur, eademque doctrina saturabimur, et meus quidem cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est (*Joan.* 4). Qui autem isto cibo vescetur mecum, mecum cœnabit, et ego secum (1449). Promittit autem victoribus (1450) secum In regno sedere suo, ut intelligant se super gentes et regna judicandi accipere potestatem. Unde ipse A ait : « Vos qui secuti estis me sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (*Matth.* XIX, 28). » Vicit et ipse omnesque suos captivavit inimicos, atque cum Patre suo simul sedet in throno ejus, secundum illud : « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (*Joan.* V, 22). »

LIBER SECUNDUS.

CAPUT IV.

Post hæc vidi, et ecce ostium apertum in cœlo, et vox prima, quam audivi, tanquam tubæ loquentis mecum, dicentis : Ascende huc, et ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc. Statim fui in spiritu, et ecce B *sedes posita erat in cœlo, et supra sedem sedens, et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis jaspidis et sardinis* (1451). — Post hæc, inquit, inspexi, et vidi omnem Ecclesiæ fabricam, et quæcunque usque in sæculi consummationem futura erant. *Et ecce ostium apertum in cœlo* ; cœlum hoc in loco sancta Ecclesia intelligitur, sicut in Evangelio frequenter habemus. Ut : « Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare (*Matth.* XIII, 47), » et similia, cum de Ecclesia loquitur. Hujus autem ostium nunquam clauditur, hujus porta omnibus patet, neminem ad se venientem repellit ; quicunque excluditur, vel non ingreditur, non ostii, sed intrantis culpa est. Vox autem prima, quæ tanquam tuba sublimis et excelsa secum loquebatur, vox angelica fuit, quæ ista C annuntiabat ; quæ bene tubæ comparatur, quoniam sancti Spiritus inspirationem vix humana fragilitas ferre potest, de cujus voce alibi dicitur : « Factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis Spiritus vehementis (*Act.* II, 2). » Quæ autem vox ista dixerit, audiamus. *Ascende huc, et ostendam ibi quæ oportet fieri post hæc.* Ascensus iste, non corporis, sed mentis fuit. Ascende, inquit, huc, erige mentem, dilata visum, et ea, quæ oculis carnis cerni non possunt, uno mentis intuitu contemplare. Quibus auditis, statim fui in spiritu; nihil carnale, nihil molis corporeæ me habere sensi; sed raptus in spiritu, et in excessu mentis, alium, continuo visum suscepi (1452). *Et ecce sedes posita erat in cœlo.* Sedes enim ista, quam in cœlo positam vidit beatus Joannes, doctores Ecclesiæ sunt, in quibus Dominus sedet et habitat. Anima enim justi sedes est sapientiæ. Super hanc autem sedem Dominum sedere vidit, cujus species erat similis aspectui lapidis jaspidis et sardinis. Jaspis viridem habet colorem, sardius vero clarum et igneum. Tali ergo colore Dominus **309** noster apparere voluit ; ut nobis insinuaret quid appetere debeamus. Habet enim colorem jaspidis ; quia semper viridis, semper vivens, semper immortalis est, et nunquam ad siccitatem perveniens. Habet autem et colorem sardinis ; siquidem Deus noster est ignis ardens. Hac enim specie et Moysi quondam apparere dignatus est. Ardeamus et nos fervore charitatis accensi, simul cum Apostolo dicamus : « Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia ? an fames? an nuditas?» (*Rom.* VIII, 35 ;) et cætera.

Et iris, erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdi. Smaragdus enim quasi herba viridis est, per quam immortalitatem intelligimus, quæ semper virens nunquam ad siccitatem pervenit. Iris autem, id est arcus cœlestis, duos principales colores habet, quorum alter est igneus, alter cæruleus, et quasi aqua viridis ; et rubeus quidem martyrium, viridis autem baptismum designat (1453). Nemo ergo sedi Dei appropinquabit, nemo viriditam et immortalitatem suscipiet, nisi aut per martyrium transeat, aut baptismate abluatur : sint ergo iris, qui volunt esse in circuitu solis.

Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, et super thronos viginti quatuor seniores circumsedentes, amictos vestimentis albis, et in capitibus eorum coronas aureas. Quid aliud (1454), inquit, post irim vidi, in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, totidem se-D seniorum coronas aureas ipsi offerentium, quatuor animalia sub eodem posita describuntur.

(1449) Cum tam liberalis sit Deus nobiscum, tamque præclaræ promittantur ejus remunerationes, quis non toto animo pro eo certabit, omniaque ad majorem ejus gloriam non sustinebit ?

(1450) Cod. Vat., *secum in throno sedere.*

(1451) Vocatus Joannes animi contemplatione conscendit ad cœlos, et sedentem Dominum respexit in thronum, cui gemmarum colores tropica locutione consociat Cassiodorus, qui descriptionem visionis eximie prosequitur.

(1452) Facta autem a beato Joanne in præcedentibus primæ visionis relatione, hoc in capite, et sequentibus pergit loqui de secunda revelatione, in qua non Christus in specie hominis se exhibuit, sed Deus Pater in omni splendore, sedisque majestate ei apparuit, ac proinde divinus thronus pretiosioribus instructus gemmis, tonitrua et fulgura ab illo procedentia, nec non chorus circum eum viginti quatuor

(1453) En S. Burnonis interpretationem, quæ ab ipso non confirmata rationibus, videbitur aliquibus aut obscura, aut etiam ex solo illius sæculi ingenio deprompta. Verum qui baptismatis rationem et recens baptizati appllationem consideret, optimam statim esse conspicet interpretationem Scripturis ac recte rationi omnino consentaneam. Baptismus enim per aquam administratur ; recens baptizati, neophyti dicuntur : quæ quidem vox ex Græco fonte significat recens plantatum, id est in Ecclesia Christi, in ejus gratia atque justitia. Ex Scripturis autem *justus ut palma florebit,* quæ certe viridis est ; et justus quidam, secuti a Deo benedictus, *erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas.... et erit folium ejus viride,* etc. Jerem., cap. XVII.

(1454) Cod. Vat. : *Et aliud.*

niores sedentes in eis. Et ego quidem hos viginti quatuor circa sedem Dei residentes, duodecim patriarchas et totidem apostolos intelligo, quos quidem duodecim patriarchas Jacob carnaliter genuit, ex quibus cæteri sancti Veteris Testamenti orti sunt. Duodecim vero apostolos Christus elegit, ex quibus omnis Ecclesiæ multitudo pullulavit. Unde scriptum est : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii (*Psal.* XLIV, 17). » Sedilia vero viginti quatuor duodecim tribus sunt, in quibus prædicti patriarchæ obtinent principatum, et duodecim Ecclesiæ, quibus apostoli præfuerunt. Nam usque hodie quilibet episcopus Ecclesiam sibi commissam, sedem suam vocare solet. Hi autem omnes vestimentis albis induti erant. mundi videlicet a peccato, utpote ad Christi convivium invitati. Habebant autem in capitibus coronas B aureas, per quas intelligimus eos omnes suos inimicos superasse : « Nemo enim coronabitur, nisi qui legitime certaverit (*II Tim.* II, 5). » Unde Apostolus, quia bene præliatus fuerit, de se ipso ait. « De reliquo reposita est mihi corona justitiæ (*Ibid.*, 8). »

Et de throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua. Diximus superius quod Ecclesiæ doctores sint sedes Dei. De hac igitur sede procedunt fulgura, et voces, et tonitrua : sententiæ namque ab eorum ore jaculatæ, quasi fulgura et ignitæ sagittæ, totam vitiorum et hæreticorum dissipant multitudinem, quæ quidem absque voce et tonitru non fiunt, dum sancta prædicatio et alte in Ecclesia resonat, et quemdam terrorem futuri judicii incutit audientibus, C Finge ergo doctorem aliquem in Eccelsia prædicare, et subito audies quæ fulgura sententiarum, quæ voces utriusque Testamenti, quæ tonitrua minantium verborum ab ejus ore procedant.

Et septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei. Vidit enim lampades, quibus sedes illuminabatur, et quæ illæ fuerint exponens, ait, *qui sunt septem spiritus Dei ;* id est, septem gratiæ Spiritus sancti. Secure ergo prædicent doctores tanto lumine illustrati. Non enim, ut Dominus ait, ipsi loquuntur, sed Spiritus sanctus loquitur in eis.

Et in conspectu sedis tanquam mare vitreum simile crystallo. Erat, inquit, in conspectu sedis tanquam mare vitreum, clara videlicet aqua baptismatis. In D conspectu quidem, quoniam nullatenus sancti doctores hujus aquæ obliviscuntur. Quæ quidem crystallo similes perhibetur quoniam crystallus ex qua fit ; tamen indurata, magis ignis quama quæ tenet naturam. Sancti ergo ex aqua regenerati in crystallum convertuntur, quoniam igne S. Spiritus plene, quales sunt interius, tales exterius apparent.

Et in medio sedis, et in circuitu sedis quatuor animalia, plene oculis ante et retro. Et animal primum simile leoni, et secundum animal simile vitulo, et tertium animal habens faciem quasi hominis, et A quartum animal simile aquilæ volanti. Hæc enim quatuor animalia, quatuor evangelistæ sunt ; qui bene in medio sedis, et in circuitu conspiciuntur, quoniam eorum doctrina omnia replet, prælatos pariter et subditos, Svnt autem plena oculis ante et retro, quia præterita, **310** præsentia et futura intuentur. Non timent tela inimicorum, non timent sententias hæreticorum, quoniam omnia prævident, nihilque eis improvisum accidere potest. Et animal primum simile leoni, per quem Marcum evangelistam intelligimus, qui quasi leo per desertum rugiens, suum Evangelium incipiens ait : « Vox clamantis in deserto, parate viam Domino, rectas facite semitas ejus (*Luc.* III, 4). » Secundum vero animal, simile vitulo, Lucas est, qui a sacrificio (quod maxime de vitulis fieri solebat) inchoans ait : « Fuit in diebus Herodis Judææ sacerdos (*Luc.* I, 5), » etc. Tertium autem animal, cui quasi hominis facies erat, Matthæus intelligitur, qui Christi nativitatem incarnationemque describens, perfectum cum esse hominem et ex hominibus natum denuntians, ait : « Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (*Matth.* I). » At vero quartum animal, quod aquilæ volanti simile erat, B. Joannem, cujus verba hæc sunt, fuisse non dubitamus, qui quasi aquila præ cæteris altius volans, Christum Dei Filium sine initio Deum esse demonstrat, dicens : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan.* I, 1). » Qui ergo hæc animalia cognoscere velit, inspiciat et legat in facie, id est in suorum dictorum principiis, et confestim quæ et qualia sunt intelligere poterit.

Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas, et in circuitu et intus plena sunt oculis, et requiem non habebant, die ac nocte dicentia : Sanctus, Sanctus, Sanctus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est. — Singula, inquit prædictorum quatuor animalium senas alas habebant, quæ collectæ simul viginti quatuor faciunt, tot bene igitur alæ quot et prædicti seniores ; unde sunt animalium eos alas esse intelligimus : his enim alis ubique terrarum Evangelia volaverunt. Sed quia vetus et Novum Testamentum idem sunt (1455), et idem significant, ideo non solum apostoli, verum etiam patriarchæ, animalium alæ merito dicuntur. Hæc autem animalia et in circuitu, et instus plena sunt oculis, ut et visibiles et invisibiles, exteriores et interiores prævideant inimicos. Quod autem die ac nocte non cessant clamare : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens*, mysterium indicat Trinitatis ; cum enim ter dicatur Sanctus, non tamen nisi semel dicitur Dominus Deus omnipotens, ut qui in personis dividitur, in majestate tamen, potentia et substantia unus esse credatur. Quod autem sequitur : *Qui est, et qui erat, et qui venturus est*, jam superius exposuimus.

Et cum darent illa quatuor animalia gloriam, et

(1455) Cod. Vat., *idem dicunt.*

honorem, et benedictionem sedenti super thronum, viventi in sæcula sæculorum, procidebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, et adorabant viventem in sæcula sæculorum, et mittebant coronas suas ante thronum, dicentes : Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, et honorem, et virtutem, quia tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt. Cum inquit, animalia Deum laudarent, benedicerent et glorificarent, confestim viginti quatuor seniores ad eorum voces procidentes, Deum vivum, et verum adorabant. Quis enim sanctorum Evangelium audiens, Patri gratias non agat, « qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom.* VIII, 32), « cujus doctrina et passione redempti sumus. Mittunt autem coronas ante thronum, quia victoriam, triumphum et coronam non suis viribus, sed victori Deo ascribunt. Quod si Nabuchodonosor rex fecesset, non tam cito fortasse regnum amisisset. Hi autem quia cuncta se a Deo recepisse cognoscunt, non de se, sed de Domino dicunt : *Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, et honorem, et virtutem.* Quare hoc ? Quia non nos, sed tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam, in tuæ videlicet sapientiæ dispositione, prius etiam quam fierent ; et nunc quidem creata sunt, et suis quæque temporibus distributa : « In voluntate enim tua universa sunt posita (*Ephes.* I, 9). »

CAPUT V.

Et vidi in dextera sedentis super thronum scriptum intus, et foris signatum sigillis septem (1456). Liber iste, quem beatus Joannes in dextera sedentis super thronum se vidisse dicit, utriusque Testamenti scientia intelligitur ; quem ideo in dextra sua Dominus tenere dicitur, quia ejus cognitioni nihil est occultum. Est autem scriptus intus et foris, quia aliter secundum litteram, aliter secundum spiritualem intelligentiam interpretatur. Sed quid per septem sigilla, nisi Christi nativitatem, passionem, resurrectionem, ascensionem, baptismum, judicium, et meritorum retributionem intelligimus ? His enim signatus, nec ab **311** ipsis legis peritis, et sapientibus intelligi potuit. Nam quamvis propheta dicat : « Ecce virgo concipiet, et pariet filium (*Isa.* VII, 18) ; » tamen quia liber signatus est, hoc Judæi non intelligunt. De passione et resurrectione scriptum est : « Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi, quia Dominus sucepit me (*Psal.* III, 6). » Sed quis Judæorum hoc intelligit ? Sic autem et de ascensione : « Ascendit Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ (*Psal*. XLVI, 6). » De baptismate vero : « Lavamini, mundi estote (*Isa.* I, 16) : De judicio autem : « Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (*Psal.* LXXI, 1). » De meritorum vero retributione omnes Scripturæ plenæ sunt ; A hæc tamen non intelliguntur, quia liber signatus est.

Et vidi angelum fortem prædicantem voce magna : Quis est dignus aperire librum, et solvere signacula ejus ? Et nemo poterat in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum : Et ego flebam multum, quia nemo dignus inventus est aperire librum, nec videre illum. Angelus iste fortis sapiens, quilibet prædicator est Ecclesiæ, quia divina mysteria et Scripturarum profunditatem considerans, admiratur et dicit : *Quis est dignus aperire librum* (1457) ? Qui tam occulta mysteria reserare poterit ? Quis ejus signacula et tam dificiles ejus quæstiones solvet ? Quis sapiens, et intelligit hæc ? Et nemo poterat in cœlo, neque in terra aperire librum : B nemo enim hunc librum aperire vel intelligere sui ingenii acumine posset, nisi ille qui eum edidit et clausit aperuisset. Nam neque illi qui in cœlo sunt, id est viri ecclesiastici, neque illi qui in terra, id est philosophi et sapientes, neque qui subtus terram, id est maligni spiritus, hunc librum intelligere vel videre potuerunt, donec Christus eum aperuit, et discipulis suis sensum dedit ut Scripturas intelligerent. Flebat autem multum beatus Joannes, quod ad librum aperiendum nemo dignus inveniebatur. Sciebat enim mundum non aliter ad fidem posse converti, vel Ecclesiam construi posse, nisi ille liber aperiretur, ejusque testimonia manifesta forent.

Et unus de senioribus dixit mihi : Ne fleveris, ecce C *vicit Leo de tribu Juda, et radix David aperire librum, et solvere septem signacula ejus.* Unus iste de senioribus, qui eum, ne fleret, confortavit, nemo melius, quam idem ipse intelligi potest : nam et ipse unus de senioribus erat. Recordatus ergo quod in Christi passione velum templi scissum est et sepulturæ apertæ, se ipsum a fletu temperaverit, secumque reputans et dicens : « Ecce vicit Leo de tribu Juda. » In benedictione namque Judæ inter cætera scriptum est : « Ad prædam, fili mi, ascendisti ; accubuisti, ut leo, et quasi leæna, quis suscitabit eum ? » (*Gen.* XLIX, 9.) Quod quidem in Christi passione completum est, quando ad prædam crucem ascendit, in qua omnes suos inimicos superavit ; et quando ut leo accubuit, siquidem fortior a somno surrexit. Ipse autem radix David, de D quo Propheta ait : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus asceddet (*Psal.* XI, 1). » Et Psalmista : « Juravit Dominus veritatem, et non frustrabitur eam, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam (*Psal.* CXXXI, 11). » Hic ergo ad hoc vicit, ut librum aperiret et solveret septem signacula.

Et vidi, et ecce in medio throni, et quatuor animalium, et in medio seniorem, agnum stantem tanquam

(1456) Inter hæc vidit Joannes librum in dextera Patris sedentis in throno, intus forisque conscriptum, quoniam in lege quædam adhuc occulta, quædam noscuntur esse manifesta. Ista septem sigillis, in est septiformi Spiritus conspiciebatur esse signatus ; quia mysteria Domini usque ad tempus præfinitum habentur semper incognita. CASSIOD.

(1457) Cod. Vat., *hunc librum*.

occisum, habentem cornua septem, oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram. Hic est enim ille agnus, de quo scriptum est : « Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi (*Joan.* I, 29). » Qui bene in medio throni, et quatuor animalium, et seniorum stare dicitur, quia cum sanctis suis semper habitat, eosque nunquam derelinquit (1458), sicut ipse ait : « Non vos deseram, neque derelinquam (*Joan.* XIV, 18) : » Itemque : « Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (*Matth.* XXVIII, 20). » Vidit autem eum tanquam occisum, quia nihil est quod plus in memoria sancti Dei habeant, quam mortem sui Salvatoris. Cornibus septem (1459), et oculis, ideo Spiritus sancti gratiæ cooperantur, qua ipsis defendimur et illuminamur.

Et venit, et accepit de dextera sedentis in throno librum, et cum aperuisset librum, quatuor animalia, et viginti quator seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas, et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. Secundum humanitatem namque de dextera sedentis in throno Christus Dominus noster librum accepit, a quo secundum divinitatem omnis sapientia et scientia procedit. Quem cum aperuisset, quatuor animalia et viginti **312** quator seniores ceciderunt coram agno, quia postquam Scripturas intellexerunt omnes sancti apostoli, et doctores Christo Domino nostro gratias egerunt, qui eis per Spiritum sanctum et intelligendi sensum dedit, et sua beneficia ibi eis (1460) cognoscere fecit. Habent autem sancti doctores citharas, quarum suavi modulatione corda hominum peccatis tumentia placant. Talis citharædus apostolus erat, super cujus prædicatione ipsi philosophi obstupescebant. Habent autem et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum ; plenæ enim sunt odoramentis orationes sanctorum, quia nihil suavius eis Domino redolet.

Et cantabant canticum novum, dicentes : Dignus es, Domine Deus noster, accipere librum, et aperire signacula ejus, quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes, et regnabunt super terram. Cantant sancti (1461) canticum novum, canticum videlicet

A Christi passionis, nostræque redemptionis (1462) ; novum quidem erat, et ante id temporis omnibus inauditum. Cantabant utique, et dicebant : Tu quidem de dextra sedentis in throno librum accepisti, et tu revera dignus es, Domine Deus noster, accipere librum (1463). Quis enim dignior legem ad exponendum suscipere (1464), quam ipse doctor et conditor legis ; qui non solum docuit et fecit, et fecit quod docuit ; sic enim scriptum est : « Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cœpit Jesus facere, et docere (*Act.* I, 1). » Docuit ergo legem, aperuit et revelavit signacula et occulta mysteria ejus. Mortuus est, jubente lege : « Quia sic oportuit pati Christum, et resurgere a mortuis, ut nos a morte redimeret (*Luc.* XXIV, 46). » Unde et subditur :
B *Quoniam occisus est et redemisti nos Deo in sanguine tuo.* Sed unde redemisti ! *Ex omni tribu, et lingua, et populo, et natione.* Non enim Judæorum Deus tantum, imo et gentium. Ex cunctis ergo gentibus ad fidem vocavit, quos suo sanguinere demit. Sequitur : *Et fecisti nos populum*, videlicet Christianum, *Deo nostro regnum*, quia in nobis ipse regnat *et sacerdotes*, cui quotidie hostias placabiles immolamus (1465). Hinc autem persona mutatur, et Scripturis vox introducitur, et regnat super terram.

Et vidi, et audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et seniorum, et erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna : Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem,
C *et honorem, et gloriam, et benedictionem.* Prius enim quatuor animalia, et viginti quatuor seniores, per quos totam primitivam Ecclesiam intelligimus, Christum laudantes, dignum eum esse dixerunt, qui et librum aperiret atque signacula ejus solveret. Nunc autem vox multorum angelorum, id est doctorum omnium, qui ab eorum tempore fuerunt, vel futuri sunt, subinfertur ; qui quoniam inumerabiles sunt, numerum ponens infinitum, millia millium eos esse dicit, et ipsi quidem seniorum voci respondentes, atque idipsum repetentes dicunt : *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem et divinitatem.* Quod tale est ac si diceret : Quem Judæi inglorium et mortuum putant (1466), ipse dignus est qui honoretur, glorificetur et benedicatur : dignus est,

D

(1458) Dicitur etiam hic agnus medius stare inter thronum et quatuor animalia, quia Christus mediator Dei est, angelorum et hominum. Ita Cornelius a Lapide. Antiquissimus mos est in Ecclesia Christum sub figura agni repræsentari musivis operibus, in picturis, etc., et in missa etiam post præceptum Sergii papæ sub tali nomine invocatur ; Joannes enim Baptista Redemptorem nostrum agnum Dei appellavit. Apparuit autem tanquam occisus, quia victor a mortuis resurrexerat, et non erat amplius moritus.

(1459) Cod. Vat. omittit *septem*.

(1460) Cod. Vat., *eos ibi*.

(1461) Cod. Vat. « Cantabant, inquit, sancti. »

(1462) Grates, quas Christo rependunt sancti ob operatam communem salutem a nobis semper agendæ sunt, præcipue vero in missæ sacrificio, in quo reparationis nostræ mysteria renovantur.

(1463) Quamvis Christus Dominus per unionem hypostaticam quæ sunt propria divinitatis acceperit, aliqua tamen passione, et morte sua specialiter meruit : ut sui corporis gloriam, Ecclesiæ institutionem, propagationemque per totum orbem, potestatem etiam judicandi omnes gentes, ac demum secretorum cœlestium scientiam revelandi. Ita Cornelius a Lapide, aliique expositores.

(1464) Cod. Vat. : « Quis enim dignius legem ad exponendum suscipiet. »

(1465) Cod. Vat., « hostiæ placabiles immolantur. »

(1466) Cod. Vat. : « Quem Judæi mortuum, et ingloriosum putant. »

'ortem, sapientem Deum et justissimum præ-
ıs.

*ımnem creaturam, quæ in cælo est, et quæ
:rram, et quæ subtus terram, et quæ sunt in
ıt quæ in eo sunt, omnes audivi dicentes : Se-
n throno, et agno, benedictio, et honor, et
et potestas in sæcula sæculorum, et quatuor
a dicebant, Amen, et viginti quatuor seniores
ınt in facies suas, et adoraverunt.* Prius qua-
ıimalia et seniores, deinde omnes doctores,
›dum vero omnis creatura Deum laudat et
cit. Et creatura quidem, quæ in cœlo est,
rum ordines sunt : quæ vero super terram,
əs justi, jam a terrenis sublimati; quæ autem
terram, peccatores, vel maligni spiritus sunt,
:cclesia judicabit (1467). Quæ vero in mari,
illi intelliguntur, quicunque in hoc mundo
tur. « Omnis enim spiritus laudat Dominum
:LVI, 6). » Et quatuor animalia dicebant :
prædictorum videlicet laudes affirmando.
irginti quatuor lætabundi in facies suas ceci-
, et adoraverunt Deum, qui tantam gloriam et
tem Filio suo dedit.

313 CAPUT VI.

*ıdi quod aperuisset agnus unum de septem
lis, et audivi unum de quatuor animalibus,
n tanquam voce tonitrui : Veni, et vide ; et
: ecce equus albus, et qui sedebat super illum
arcum, et data est ei corona, et exivit vin-
vinceret.* Septem enim sunt signacula, se-
ıcclesiæ, septem dies, in quibus omnis præ-
fit, et septem quidem signacula sic sibi co-
:, ut qui unum novit, nihil de aliis dubitet :
ur unum sigillum aperitur (1468), nullum
ur, et cui econtra unum clauditur, nullum
r. Qui enim Christi nativitatem non credit,
ɜ passione, resurrectione et ascensione, ba-
, judicio ; nihil de meritorum retributione
it, sic et in aliis Septem ergo sigilla, septem
ysteria, in quibus fides nostra principaliter
tur (1469). Omnis ergo prædicatio, omnis
fidei instructio imperfecta est, in qua hæc
sigilla non reserantur. Nihil ergo aliud est,
le sigillis aperire, nisi ab uno quolibet isto-
ıcipere, et sic reliqua reserare. Videamus
uid dicat. *Et vidi,* inquit, *quod aperuisset
num de septem signaculis.* In prima namque
ı unum de septem sigillis agnus aperuit,
ı prima prædicatio cœpit, et hæc quidem

A maxima et principalis disputatio de incarnatione Filii Dei habebatur. Sic autem a prima usque ad ultimam, Ecclesiæ sibi succedunt, ut septenarium numerum nunquam excedant. *Et audivi unum de quatuor animalibus dicentem, tanquam vocem tonitrui : Veni, et vide ;* unam enim eamdemque prædicationem quatuor ista animalia scripserunt, etsi in quibusdam diversa narrare videantur. Scribunt ergo verba Christi, et sublimi voce clamant, utpote qui universo mundo loquuntur. Sed qui dicunt ? *Veni, et vide.* Accede ad Evangelium, reseratus, est liber. vide, et intellige quid in eo continetur. *Et ecce equus albus.* Equus enim iste albus, totus pulcher, et sine macula, quilibet doctor Ecclesiæ intelligitur. *Et qui sedebat super illum, habebat arcum.* Hic est
B enim Christus Dominus noster, de quo scriptum est: « Qui ascendes super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (*Habac.* III, 8). » Sed quid per arcum, nisi ejus prædicatio intelligitur? Ex qua velut sagittæ, veritatis sententiæ procedentes, cunctos vulnerant inimicos. *Et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret.* Quotidie namque Christus per servos suos ad prælium exit, quotidie dimicat, atque inimicorum sternit exercitus, et toties coronatur quoties in sanctis suis victoriam operatur.

Et cum aperuisset sigillum secundum, audivi secundum animal dicens : Veni, et vide. Et exivit alius equus rufus, et qui sedebat super eum, datum est ei ut sumeret pacem de terra, et ut invicem se interficiant homines, et datus est illi gladius magnus (1470).
C Aperuit, inquit, agnus secundum sigillum, quia iterum servos suos Evangelium prædicare Dominus misit, hoc est enim quod dicit. *Et audivi secundum animal, dicens : Veni, et vide :* Secundum animal, quod nos venire et videre invitat, secunda prædicatio est. Quamvis enim doctorum prædicationes innumerabiles sint, non tamen nisi septem esse dicuntur, quoniam tot sunt septem dies, in quibus fiunt. Defunctis ergo primis prædicatoribus, alii successerunt, qui et ipsi Evangelium prædicarunt. Sed quoniam istorum tempore major in Ecclesia prædicatio crevit, ideo alius equus rufus exisse narratur. Equus enim rufus, et sanctorum sanguine cruentatus, tyranni intelliguntur, qui Christi martyres persecuti sunt: qualis fuerit Nero, qui ipsos apo-
D stolos interfecit. Super hunc autem diabolus sedet, quia suæ iniquitatis freno per cuncta facinora eum præcipitat. Hic autem pacem de terra sumit et aufert, quia ut discordiæ princeps et pacis inimicus, humanum genus semper insidiando et tentando in-

) Cod. Vat., « quos Ecclesia indicat. »
) Cod. Vat. : « Cui ergo unum de sigillis ape-

') Conveniunt omnes expositores hoc caput
ænigmatibus mysteriisque constare, quæ
ıisque pro suo studio, et meditatione in suam
iam trahere conatur. Aliqui enim moralem,
ıtoricam, et alii mysticam seu spiritualem
etationem, ut Bruno noster, sequuntur. Di-
autem status Ecclesiæ his describi indu-
ıst.

(1470) Ad faciliorem sequentium intelligentiam, notandum ; tres sequentes equos : scilicet rufum, nigrum et pallidum, primo oppositos esse, utpote albo et fausto, cujus sessor est Christus. Nam tres alios non esse Christum patet ; quia secundus, scilicet rufus, pacem terræ conturbat, tertius niger stateram habet fraudulentam, quartus sessorem habet Mortem et comitem Infernum, qui stragem illam edunt. Hæc Cornelius ; qui alios aliter interpretari fatetur.

quietat. Hic facit ut sese homines interficiant, et secum et inter se bella civilia gerant. Huic et gladius magnus datus est, quoniam multis modis homines jugulando decipit: alium enim per superbiam, alium per avaritiam, alium per luxuriam, atque alium alio modo occidit et perdit.

Et cum aperuisset sigillum tertium, audivi tertium animal, dicens : Veni, et vide. Et ecce equus niger, et qui sedebat super eum, habeat stateram in manu sua. Et audivi tanquam vocem in medio **314** *quatuor animalium dicentem : Bilibris tritici denario uno, et tres bilibres hordei denario uno, et vinum, et oleum ne læseris.* Aperitur tertium sigillum, quia tertia prædicatio succedit, iterumque beatus Joannes ad videndum invitatur. Et ecce equus niger, Ecclesiæ videlicet persecutores (1471), qui quoniam prave vivunt, et omni luxuria, et voluptati se supponunt, non immerito nigri vocantur. *Et qui sedebat super eum habebat stateram in manu sua ;* hic enim est ille malignus spiritus, qui cum sit omnium iniquissimus, æquitatis tamen se fingit habere instrumenta. Nemo tamen cum hoc nequissimo mercatore negotiari poterit, qui se tandem non cognoscat esse deceptum ; et idcirco de medio quatuor animalium vox procedens, pretium rebus imponit qualiter, et quantum emi, vel vendi debeant. Semper nos Scripturæ et doctores docent quomodo diaboli fraudes cavere debeamus. Bilibris tritici denario uno, et tres bilibres hordei denario uno. Sic, inquit, vendatur, sic ematur, falsa est illius statera ; nemo ei credere velit. Duæ libri tritici, unius denarii pretium habeant. Si enim secundum litteram intelligatur nimis carum hoc triticum esse videb Est ergo alterius generis excellentiorisque naturæ, quo non corpus, sed anima pascitur. per hoc enim fidei doctrinam et sacram Scripturam intelligimus. Duæ vero libræ, duo sunt Testamenta ; ejusdem utique ponderis, ejusdem mensuræ, ejusdemque pretii, neque sine altera alterum valet ; unde non duobus, sed denario comparatur ; denarius autem iste vitam æternam designat, quem bene in Dei vinea laborantibus se daturum esse Dominum promisit: sic enim scriptum est: « Conventione autem facta cum operariis de denario diurno, misit eos in vineam suam (*Matth.* xx, 12). » Qui igitur ad hunc denarium pervenire desiderat, has duas libras tritici secum portet, hic vescatur, et harum nunquam obliviscatur. Per tres vero bilibres hordei, quæ eodem denario comparantur, Trinitatis fides intelligitur ad cujus medullam (1472) et profundissimam intelligentiam, quia nemo unquam in hac vita accedere potuit, ideo recte non tritico, sed hordeo assimilatur; unde perpauci sunt,

A qui non solum disputare, verum etiam de ea cogitare non formident, pro ea tamen denarium recipient; si tamen credant, quamvis non intelligant. Sequitur: *Et vinum, et oleum ne læseris.* Vinum legis austeritatem, oleum Evangelium significat: illud inebriat, hoc sanat; illud mentem evertit, hoc dementes ad mentem revocat : « Littera enim occidit, spiritus autem vivificat (*II Cor.* III, 6) : » Hæc autem læduntur, si quando prave intelliguntur: vinum ergo, et oleum lædit, quicunque Scripturas male interpretatur.

Et cum aperuisset sigillum quartum, audivi vocem quarti animalis dicentis: Veni, et vide. Ecce post tertiam tertii temporis prædicationem ; quarta prædicatio subsequitur, in qua quid propheta viderit, B audiamus. *Et ecce,* inquit, *equus pallidus, et qui sedebat super illum, nomen illi Mors, et Infernus sequebatur eum, et data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, et fame et morte et bestiis terræ* (1473). Iste enim equus, id est Ecclesiæ inimici, qui prius rubeus, propter sanguinem martyrum ; deinde niger, propter vitæ pravitatem apparuit ; nunc pallidus conspicitur, utpote qui odio, invidia et indignatione plenus erat. Insuper et vitam non habebat, qua quicunque privatur, pallidus efficitur : unde et subditur : *Et qui sedebat super eum, nomen illi Mors.* Quem enim alium colorem habere potest, super quem mors ipsa pallida sedet? Mors enim hoc in loco, diabolus intelligitur, qui prius mortem intulit mundo. Unde Salomon C ait : « Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum (*Sap.* II, 24). » Hunc autem infernus sequitur, quia quos diabolus decipit, et perimit, eos procul dubio infernus recipit. More ergo canis, vel vulturis post hunc lanistam et sanguinarium, quadam aviditate ductus infernus ire perhibetur. Unde Psalmista : « Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam (*Psal.* XXI, 21). » Huic ergo potestas data est super quatuor partes terræ, id est ubique terrarum (siquidem in quatuor partes mundus iste dividitur) interficere homines gladio, fame, et morte, et bestiis terræ ; gladio quidem callidæ persuasionis, fame vero audiendi verbum Dei. « Hic est enim, qui tollit verbum de corde hominum, ne credentes salvi fiant (*Luc.* VIII, 12) ; » morte vero tyrannica vel qua a Deo D animæ separantur. De qua dicitur : « Quoniam non est in morte, qui memor sit tui (*Psal.* VI, 6). » Per bestias autem terræ, malignos spiritus, vel hæreticos intelligimus, de quibus Propheta : « Ne tradas bestiis animas confitentes tibi (*Psal.* LXXIII, 19). » et isti quidem plus cunctis bestiis crudelitate desæviunt.

(1471) Decem Ecclesiæ persecutores imperatores usque ad Constantinum Magnum numerantur. Primus Nero ; secundus Domitianus ; tertius Trajanus ; quartus Antoninus ; quintus Septimius Severus, sextus Maximinus ; septimus Decius ; octavus Valerianus ; nonus Aurelianus ; decimus Diocletianus cum Maximiano, qui omnium crudelissimi majorem vastitatem in Ecclesiam intulerunt.

(1472) Cod. Vat., « ad cujus videlicet fidei medullam, etc. »

(1473) Accipiunt aliqui locum hunc pro vaticinio Romani imperii eversionis, quod gladio, fame, pestilentia, aliisque calamitatibus penitus destruendum erat. Ita Calmet.

um aperuisset **315** *quintum sigillum, vidi sub animas interfectorum propter verbum Dei, et r testimonium quod habebantt, et clamabant voce dicentes : Usquequo, Deus sanctus et verus, non s, et vindicas sanguinem nostrum, de his, qui it in terra?* Jam enim quinta prædicatione inte vidit beatus Joannes sub altare interfectonimas ; quia enim pro Christo immolati fueoene sub altari esse dicuntur (1474). Altare hoc in loco, vel fidem, vel crucem intelligere nus. Unde Apostolus ait : « Mihi autem absit ·i, nisi in cruce Domini nostri Jesus Christi ! » vi, 14). Sed quare interfecti fuerant, nisi r verbum Dei quod prædicabant, et propter onium Christi quod habebant et ferebant? Clart autem voce magna, quia eorum petitionibus Dei apertæ erant. Rogabant autem sanctum m Dominum, qui nulli unquam mentitus est, juste judicaret atque eorum sanguinem inpeccatoribus fusum vindicaret, neque enim postulant, nisi quod eum velle cognoscunt. ur :

atæ sunt illis singulæ stolæ albæ, et dictum requiescerent tempus adhuc modicum, donec 'ur numerus conservorum, et fratrem eorum erficiendi sunt, sicut et illi. De his enim Isaias Duplicia in terra possidebunt (*Isa.* LXI, 7).» ia quidem, quoniam eorum animæ modo cum atitudine perfruuntur ; postea vero animæ et corpora immortalitatem et gloriam susci- Singulas ergo stolas interim habent, quia am ad duplicia pervenerunt. Exspectant autem s adhuc modicum, donec ultima persecutione, o Antichristo fiet, cæteri sancti interficiantur, tandem ad judicium Dominus veniens, eos abit, et unicuique secundum opera merceabit (1475).

idi, cum aperuisset sigillum sextum, et ecce otus factus est magnus, et sol factus est niger n saccus cilicinus, et luna tota facta est sicut ; et stellæ cœli ceciderunt super terram ; sics mittit grossos suos, cum a vento magno r, et cœlum recessit sicut liber involutus, et nons, et insulæ de locis suis motæ sunt. — Sexamque sigillum, sexta est prædicatio, quam a ultimam fore esse putamus, in qua Enoch

A et Elias venturi sunt ; postea vero Sabbatismus populo Dei relinquitur. Neque prædicatoribus indigebimus ; quoniam nuda omnia, et aperta fient : « Videmus enim nunc per speculum in ægnimate ; tunc facie ad faciem (*I Cor.* XIII, 12), » quando et Deus erit omnia in omnibus. Videamus ergo, quid in ultima prædicatione futurum sit. « Et ecce, inquit, terræmotus factus est magnus. » Quis enim dicere valeat quantus tunc terræmotus, quanta populi perturbatio quanta Ecclesiæ et fidelium confusio fiet, quando Antichristus contra sanctos præliabitur. « Erit enim tunc, sicut Dominus dixit (1476), talis persecutio, qualis non fuit ab origine mundi (*Matth.* XXIV, 21, » *Et sol factus est niger tanquam saccus cilicinus.* De hoc enim sole scriptum est : « Vobis autem justis

B orietur Sol justitiæ (*Malac.* IV, 2). » Et modo quidem in Ecclesia fulget, quoniam in ejus lumine ambulamus ; tunc autem iniquorum prædicatione fuscabitur, quia qualis a Judæis creditur. talis ab iniquis prædicabitur. Dicent eum seductorem, cilicioque, et pœnitentia dignum fuisse ; Antichristum vero, qui tunc apparebit, Dei filium. Tunc autem luna fiet sicut sanguis, quia S. Ecclesia pro Christi nomine, pleno martyrio cruentabitur. Stellæ vero cœli super terram cadent exanimes ; sive etiam quia multi (1477), qui fideles esse putabantur, terrore concussi, ab Ecclesia separabuntur. Sed qualiter cadent ? *Sicut ficus mittit grossos suos cum a vento magno movetur* ; grossos quidem primitias ficus appellat, quæ a vento commotæ facile cadunt. Cœ-

C lum autem sicut liber involutus recedet; quia multis præ timore a fide separatis, S. Ecclesia in se recedet, et quodammodo contrahetur et minor fiet. Sed quare sicut liber involutus ? Liber enim involutus omnia celat quæ in eo continentur. Merito ergo libro involuto Ecclesia assimilatur, quæ præ nimio terrore, prædicare tunc temporis non audebit : unde ad eam corroborandam **316** novi, et nominatissimi prædicatores advenient, Enoch videlicet et Elias. Sequitur : *Et omnis mons et insulæ de locis suis motæ sunt* (1478). Postquam, inquit, ea signa, quæ superius spiritualiter exposita sunt, etiam secundum litteram, in sole, et luna, et stellis apparebunt, tunc manifestum omnibus erit quia cœlum et terra transibunt, et subito ad judicandum Dominus

D veniet ; unde fiet ut omnis mons et insulæ de locis

(1474) Præmissis vaticiniis de Ecclesiæ persecu- s a quibus sancti necandi sunt, interfectorum et fecilitatem prænuntiat beatus Joannes, que animas ait vidisse subtus altare, hoc est essione æterni gaudii Deo fruentes, et clas vindictam de sanguine ab ipsis super terram quo persecutorum punitio, et laborum finis itur. Plura de statu animarum post mortem gerunt Cornelius et Calmet, quæ apud illos a relinquimus.

(1475) Visio Dei ad quam justorum animæ statim oribus separatæ pervenient, eorum beatitudisentialem, ut inquiunt theologi, constituit, adum completa. perfecta eorum felicitas erit, n post universalem resurrectionem, fiet suoorporum unio cum animabus et corporum suorum glorificatio ; atque tunc duplicem stolam accepturæ dicuntur.

(1476) Quæ Christus Dominus apostolus eventura in mundi fine monuerat, Matth. XXIV, hic a Joanno confirmantur. Tunc enim fiet universalis commotio, cum Antichristo sævienti, et contra veritatem prædicanti Enoch et Elias adversabuntur. Prævalebit tamen (sic Deo permittente) in multis seductio, et justitia, et quasi sol obscurari videbitur, et justi, ut stellæ, cadent in depravationem. Machina etiam visibilis mundi tota dissolvetur.

(1477) Cod. Vat. : « Stellæ vero cœli super terram cadent ; » sive quia sancti a persecutoribus trucidabuntur, et juxta litteram super terram cadent exanimes ; sive etiam quia multi, » *etc.*

(1478) Ex Cod. Vatic. corrigitur editio.

suis movebuntur, id est ut omnes hujus sæculi potentes, omnesque mundi hujus nationes a pristina pravitate ad fidem Christi convertentur. « Cum plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet (*Rom.* XI, 55). » Hoc est enim quod sequitur :

Et reges terræ, et principes, et tribuni, et divites et fortes, et omnis servus et liber abscondent se in sepulcris, et in petris montium, et dicent montibus, et petris : Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira agni, quoniam veniet dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare? Per reges quidem terræ, et principes, et tribunos, et divites, et fortes, et omnes servos, et liberos, omnes homines promiscue intelliguntur, qui abscondent se in speluncis et petris montium. Quid enim per speluncas et petras montium, nisi sanctos intelligimus? ad quos velut ad turrem, et castella, et loca munitissima, ut ab eis tueantur, omnes confugient, *Et tunc dicent montibus et petris*, id est sanctis supradictis, quos sine timore stare secure videbunt, ut super eos cadant, id est ut eos abscondant (1479). Sic enim cadere solemus, cum ad auxiliandum, super aliquem nos projicimus, ne ab alio occidatur. Hic autem tantus terror, unde fiet, nisi a facie sedentis super thronum, et ab ira agni? Quem simul cum ipso Patre sibi cognoscent esse iratum. Unde et subditur : *Quoniam venit dies magnus iræ ipsorum*, quæ utique finem non habebit. *Et quis poterit stare?* Nemo quidem, nisi cui ipse iratus non fuerit.

CAPUT VII.

Post hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne starent venti super terram, neque super mare, neque in ullam arborem. Hos angelos, illos esse puto, de quibus Dominus ait : « Mittet Filius hominis angelos suos cum tuba, et virtute magna, et congregabit electos ejus a quatuor ventis (*Matth.* XXVIII, 31). » Itemque : « Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent illos in caminum ignis ; et istis quidem datum est nocere terræ, et mari, et arboribus (1480) (*Matth.* XIII, 49). « Sed quid per quatuor ventos, nisi eorum potestas, quæ cum magna virtute ventura est, intelligitur? Ilos autem ventos tenere dicuntur, quia nisi permissi, nocere non possunt. Tenent ergo potestatem et vires sua nec, jubente Deo, flare incipiant, quibus flan quanta ubique perturbatio fiet, quid attinet di Et tali quidem vento resistere nemo valebit qui fide Trinitatis gratus fuerit. Ideoque Psal ait : « Non sic impii, non sic, sed tanquam p quem projicit ventus a facie terræ (*Psal.* I, 4). quid super terram nisi peccatores? Qui sola te et transitoria diligunt? Quid vero per mare instabiles et fluctuantes, qui omni vento do circumferuntur? Per arbores autem illos int mus, de quibus in Evangelio Dominus ait : « (arbor, quæ non facit fructum bonum, exci et in ignem mittetur (*Matth.* VII, 19). »

Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu habentem signum Dei vivi, et clamavit voce quatuor angelis, quibus datum est nocere ter mari, dicens : Nolite nocere terræ, neque mari, arboribus, quoad usque signemus servos Dei in frontibus eorum. Bene quidem angelus iste spera et lætitiam annuntiaturus, ab ortu so nisse describitur (1481) : iste enim luce sua, ris tenebris fugatis, bonos separabit a malis. bit autem signum Dei vivi ; crucem videlice tans, quæ et malis timorem, et bonis lætitian stabit. Et clamavit quatuor angelis. prædictis s
317 adversariis potestatibus, quibus suo te terræ et mari nocere concessum fuerat ; et Tenete ventos, ne laxetis impetum, vestræque pestatis incursus, nolite nocere terræ, neque neque arboribus, quoad usque signemus serv nostri in frontibus eorum ; ut et per se zizania se frumenta colligantur. Hoc autem est illud Tri signum, quod in baptismo omnes suscepimu ideo iterum signandi (1482) esse dicuntur sic in unius cujusque fronte hoc signum l ut nulli sit dubium quis erit salvandus, et Christi servos computandus (1483).

Et audivi numerum signatorum, centum q ginta quatuor millia signati ex omni tribu fi Israel. Cum enim tribus sint duodecim et un que duodecim millia in se contineat, dubiu est quin centum quadraginta quatuor millia Sed quare unicuique tribui duodecim milli voluerit? Nisi forte propter numeri dignitate satis sacer in divina Scriptura invenitur, sci

(1479) Singularis est hujusmodi Brunonis expositio ; cum omnes commentatores litteraliter intelligant talem ac tantum invasurum homines terrorem, et confusionem ex signis adventum Christi judicis præcedentibus, ut nullibi nisi in cavernis et antris securitatem sibi esse censebunt ; quare ea studiose quærent, et in ipsis celabuntur.

(1480) Prædictum est Sap. VI armaturum Deum omnem creaturam ad inimicorum ultionem, et pugnaturum orbem terrarum contra insensatos ; verumtamen quando Deo placebit ; ideoque hic dicuntur quatuor angeli constituti, ut continerent quatuor ventos, ne effrenato impetu terram subverterent. Ante adimplinda erant alia de quibus sequentes Joannis visiones loquuntur.

(1481) Conveniunt plures interpretes, quos Cornelium, angelum hunc esse ipsum Christu minum qui ab Isaia cap. IX magni consili a dicitur, et a Zacharia cap. VI, Vir oriens ; qui n pacem in universo orbe oriri fecit, qui ascen ortu solis, hoc est mane surrexit, et con apostolos ad mundi illuminationem misit.

(1482) Cod. Vat., *iterum signati*.

(1483) « Qui symbolo crucis fide et moribu formati fuerint, certum salutis signum in gestabunt ; Christus enim crucifixus est, ut mur vestigia ejus, et tessera nostræ election fecta erit illius imitatio. Signamur in bap signamur in confirmatione, sed opera vivific salutare signum illud reddent. » CORNELIUS.

m; et ego quidem plures his fore crediderim; A
puto de aliqua tribu tot esse salvandos quot
›u Juda, quæ semper plus cæteris Domino
it (1484). Sed quoniam de filiis Ecclesiæ post-
ocutus est, quorum multitudinem dinumerare
poterat, ideo filios Synagogæ in numero po-
t multo plures his filios Ecclesiæ esse scia-
485). Quæ enim finitis ad infinita comparatio?
ur: *Ex tribu Juda duodecim millia signati.*
ıim ordine quo nati sunt patriarchæ, hoc in
›nuntur; non enim Judas, sed Ruben primo-
s fuit; sed iste, quia cubile patris maculavit,
genita perdidit, et ide, quia de ejus stirpe
n Christus assumpsit, regiam dignitatem
›it. Judas enim *confessor* interpretatur, et de
soribus Dominus ait: « Qui me confessus B
coram hominibus, confitebor et ego eum co-
atre meo, qui in cœlis est (*Matth.* x, 32). »
bu Ruben duodecim millia signati. Ruben *vi-*
lium interpretatur, per quem eos intelligimus
tris opera considerantes, in creaturis Creato-
ıgnoscunt. *Ex tribu Gad duodecim millia si-*
Gad, qui *accinctus* dicitur, significat illos
s Dominus ait: « Sint lumbi vestri præcincti,
ernæ ardentes in manibus vestris (*Luc.* xii,
Tales enim verbi Dei ense semper accincti,
ım, vel hæreticorum non timent exercitus.
:bus Aser duodecim millia signati. Quid enim
ıer, qui *beatus*, sive *pinguis panis ejus* inter-
ur, intelligimus, nisi eos qui divini eloquii
edine alios reficientes, secum ad æternæ vitæ C
ıdinem eos perducunt? *Ex tribu Nephtali duo-*
millia signati. Nephtali *latitudo* interpretatur,
ıem eos intelligimus, qui a charitate nunquam
ınt; de charitate namque dicitur: « Latum
atum tuum nimis (*Psal.* xix, 60). » Itemque:
itudo legis est dilectio (*Rom.* xiii, 10). » *Ex*
Manasse duodecim millia signati. Et Manasses
m interpretatur *oblivio.* Ex ejus tribu illi sunt,
hristi calice inebriati omnium terrenorum
scuntur. Talis erat beatus Paulus, qui dice-
« Nihil judicavi scire inter vos nisi Christum
ı, et hunc crucifixum (*I Cor.* ii, 2). » *Ex tribu*
n duodecim millia signati. Sed quid Simeon,
abitaculum interpretatur, nisi eos significat
ospitalitatem sectantes, simul cum Apostolo D
t: « Non habemus hic manentem civitatem, sed
ım inquirimus (*Hebr.* xiii, 14). » Et cum Psal-
: « Domine, quis habitavit in tabernaculo tuo? »
(*Psal.* xiv, 1.) *Ex tribu Levi duodecim millia si-*
gnati. Levi *additamentum* dicitur, et eos designat qui nunquam otiosi esse volunt; sed semper laborantes et in melius proficientes, quotidie sibi aliquid virtutis et bonitatis adaugent. *Ex tribu Isachar duodecim millia signati.* Isachar, *asinus fortis*, eos demonstrat de quibus ait: « Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi (*Galat.* vi, 2). » *Ex tribu Zabulon duodecim millia signati.* Zabulon, qui in littore maris habitans, navigio, et piscationi operam dabat, Ecclesiæ ministros designat, qui Christi navem, Ecclesiam scilicet regunt, et baptizandi ministerium habent. *Ex tribu Joseph duodecim millia signati.* Joseph, *accrescens*, sive *mundi salvator* interpretatur, per quem apostolos et doctores intelligimus, qui Christi militiam crescere fecerunt, et verbum Dei ubique seminantes, mundum fame periclitantem salvaverunt. *Ex tribu Benjamin duodecim millia signati.* Benjamin, **318** *lupus rapax*, sive *filius dexteræ*, eos significat qui semper avidi verbi Dei (1486), sacri eloquii doctrina satiari non possunt; et hi quidem sinistram relinquentes, per dexteram viam, quæ ducit ad vitam, gradiuntur; qualis fuit Apostolus, qui ex eadem tribu natus est (1487). Quod autem tribus Dan inter cæteras tribus non computatur, sed pro ea tribus Manasse, qui non Jacob, sed Joseph filius fuit, interponitur; illud significare puto quod ex apostolorum numero, Juda abjecto, pro eo Mathias est subrogatus. Sicut enim Judas Christum morti tradidit, ita Antichristus, qui de tribu Dan nasciturus est, ejus servos multos interficiens, ipsius nomen et fidem destruere conabitur.

Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis, stantes ante thronum, et in conspectu agni, amicti stolis albis, et palmæ in manibus eorum: et clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, et qui sedet super thronum, et agno. Hæc magna turba, quæ infinita est et numerari non potest, Ecclesia est, quæ non ex solis Judæis, sed ex cunctis gentibus, et tribubus, et populis et linguis in unam fidem undique collecta est. Hujus autem filii ante thronum stare dicuntur: quia omnes, ut Apostolus ait, « sive boni, sive mali, stabimus ante tribunal Christi (*Rom.* xiv, 10). » Stabant autem et in conspectu agni, quia nequaquam de illis erant de quibus dicitur: « Tollantur impii, ne videant gloriam Dei (*Isa.* xxvi, 10). » Sed quomodo sta-

ı4) De numero salvandorum Judæorum in fine
i variæ sunt scriptorum sententiæ, quas refert
lius; plures autem D. Pauli auctoritati ad-
ıt, dicentis omnem Israel salvandum ad Rom.

ı5) Cum totus orbis, juxta Christi promissio-
antequam mundus finem habeat, futurus sit
grex sub uno pastore, multo major erit nume-
ıristianorum salvandorum, quam Judæorum,
ipsi in Christum credent; ac proinde, ut bene
S. Bruno, eorum numerus a S. Joanne circumscribitur; sed de Christianis dicit esse turbam magnam quam dinumerare nemo poterit.

(1486) Cod. Vat., « audiendi verbum Dei. »

(1487) Per hujusmodi nominum tribuum interpretationes, quæ communes sunt apud commentatores, diversæ ad salutem viæ ostenduntur; scilicet quod aliqui per excellentiam fidei, alii per charitatem, alii per contemptum mundi, hi per Evangelii propagationem vitam æternam consequuntur, etc.

bant? Amicti stolis albis, induti videlicet carne immortali et incorruptibili, et bonorum operum veste candidati (1488). *Et palmæ in manibus eorum;* quibus inimicorum suorum omnium eos victores exstitisse significabatur. Et clamabant voce magna, dicentes: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et agno:* merito ei salutem optant, et de salute gratias agunt, a quo se salvatos esse cognoscunt (1489).

Et omnes angeli stabant in circuitu throni, et seniorum, et quatuor animalium, et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, et adoraverunt Dominum, dicentes: Amen. Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, virtus, et fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen. De throno namque, et senioribus, et quatuor animalibus satis superius dictum est. Postquam sanctorum multitudo innumerabiles laudes, et gratias Domino egit confestim eorum voci respondentes angelorum exercitus circumstantes ceciderunt in facies suas, et adoraverunt, dicentes: Amen, id est, sicut dicitis, ita fiat. Sit benedictio ab omni creatura, et claritas nobilitatis, et sapientia operationis, et gratiarum actio de beneficiis, et honor dignitatis, et virtus regiminis, et fortitudo superandi inimicos Deo nostro in sæcula sæculorum (1490). Amen.

Et respondens unus de senioribus dixit mihi: Hi, qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, et unde venerunt? Et dixi illi: Domine, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine agni; ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus, et qui sedet in throno, habitat super illos. Beatus namque Joannes in persona Ecclesiæ cogitabat, qui essent illi candidati, quos ante thronum stare videbat, ideoque interrogatur ab uno de senioribus, quos esse, vel unde venisse opinetur? Qui non suæ credens, sed illius sententiam audire volens, non se, sed illum scire respondit. Hoc enim omnes seniores prædicaverunt, hoc in sanctis Scripturis interrogati respondent: Interroga Paulum, et dicet tibi: « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom.* VIII, 18). » Ait ergo: *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna,* quam non solum a persecutoribus, verum etiam in fame et siti, in frigore et nuditate, multisque aliis modis pro Chrsti

A nomine passi sunt. *Et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine agni.* Est enim stola talaris vestis, id est ad talos usque pertingens, per quam, carnem intelligimus, quæ Christi sanguine redempto super nivem dealbata est; ideo enim ex **319** Christi latere sanguis simul et aqua exivit, ut nos redimeret et lavaret. Sequitur: Et qui ita lavati et mundati sunt, ideo sunt ante thronum Dei, ubi immundus et coinquinatus stare non poterit; *et serviunt ei die ac nocte,* sine intermissione videlicet et jubilantes et laudantes Deum in cœlesti Jerusalem. Et qui sedet in throno, habitat super illos, quoniam nulli alii potestati subjiciuntur; sed solus Deus est illorum princeps.

Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet B *super illos sol, neque ullus æstus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad vitæ fontes aquarum, et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Non enim esurire et sitire poterunt qui summi boni visione saturabuntur. At vero neque cadet super illos sol, neque ullus æstus, quia nulla tribulationis adustio, nullus tormentorum ardor super eos ulterius descendet. Quare hoc? Quoniam agnus, qui in medio throni est, id est Filius, quid est in sinu et corde Patris, reget illos, et deducet eos ad vitæ fontes aquarum, quibus refecti, neque famem, neque sitim, neque calorem vel æstum patiuntur. *Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum,* quia nihil unde flere et dolere debeant adest. Qui enim seminant C in lacrymis, in gaudio metent vitam æternam.

CAPUT VIII.

Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cœlo, quasi media hora. Septimo sigillo aperto, factum est silentium (1491); quia jam non erit necesse ut alter alteri loquatur: omnes enim omnia scient: tunc enim facie ad faciem videbimus quem nunc per speculum videmus et in ænigmate. Quod autem ait: *Quasi media hora;* ad hoc valet: quia, quamvis post judicium nulla in Ecclesia fiat prædicatio, silentium imperfectum posuit. Quia iterum a capite incipiens, de eisdem est locuturus. Ait ergo: *Et cum aperuisset sigillum septimum,* in D quo omnia secreta revelavit, factum est silentium in cœlo; per se quidem continuum et æternum, mihi

(1488) Vestis beatorum in cœlo, postquam in resurrectione carnem assumpserint, erit immortalitas, incorruptibilitas, perfectaque in omnibus potentiis glorificatio, ut nihil ad omnimodam felicitatem eis desit.

(1489) « Magna, » inquit S. August. Serm. 11 De sanctis, « voce decantant, qui magna gratiarum actione recolunt, non sua se virtute, sed ipso auxiliante, tribulationum impugnantium superasse certamina. »

(1490) Usque dum hoc in mundo sumus infirmitatis et ignorantiæ humanæ velamine circumamicti, actus condignos laudis et honoris Dei elicere non valemus; cum vero ante conspectum ejus apparuerimus, vultus ejus lumine illustrati, tunc elevabimur ad repetendas ei grates, ad magnificandam bonitatem, et ad cætera ejus attributa celebranda, quæ modo nonnisi in ænigmate et in speculo cognoscimus; sed tunc facie ad faciem eum videbimus et laudabimus.

(1491) Magnum in hoc silentio contineri mysterium ex pluribus interpretationibus, quas refert Cornelius, constat. Quis eorum veritatem attigerit, non est meum judicare; non improbabile est in eo significari admirationem, et stuporem quo cœlites abrepti sunt, cum aperto septimo sigillo cognoverunt quæ ante extremum judicium secutura erunt in mundo, quæque subinde Joannes annuntiavit.

ı, quia angelis iterum locuturus erat, per me-horam interruptum est. Atque pene eadem quæ superius dixerat, quamvis aliis verbis, iterum loqui cœpit, sicut in sequentibus audietis.

LIBERTERTIUS

0 *Et vidi septem angelos stantes in conspectu* A *t datæ sunt illis septem tubæ*. De his enim n angelis, nihil ad præsens locuturus est, do-d illum locum perveniat, ubi ait : *Et septem , qui habebant septem tubas, paraverunt se ut anerent*. Interim videamus quid sequitur : *ılius angelus venit, et stetit ante altare, habens ulum aureum, et data sunt illi incensa multa ·et de orationibus sanctorum omnium super al-aureum, quod est ante thronum, et ascendit incensorum de orationibus sanctorum, de manu coram Domino*. Hic enim Angelus Christus est, ›Virgine carnem suscipiens, Patris voluntatem lo annuntiavit (1492). Stetit autem ante al-quia non timuit crucem ascendere, in qua acerdos et sacrificium se ipsum pro nobis Deo B hostiam placabilem immolavit; habens thuri-n aureum, pretiosum videlicet corpus, quod :gine Matre suscepit, in quo et ipsa divinitas, lutum omnium abundantia redolebat. Et data ei incensa multa, quia sanctorum aromata et ›nes parum odoris habebant, antequam in hoc bulum imponerentur : ipse est enim mediator t hominum, qui nostras orationes Deo Patri ›sentat ; unde et subditur : *Ut daret de oratio-sanctorum omnium super altare aureum, quod te thronum*. Ecce aliud altare, quod aureum dicitur, per quod providam et sapientissimam ıemoriam intelligimus. Et sic videtur esse dı-, quasi prædictus angelus cum aureo thuribulo ari crucis, super altare aureum sanctorum po- C rationes. Et Dei quidem memoria altare dici-¦uia nullum sacrificium valet, cujus odor eam angit. Et ascendit fumus incensorum, factus uditur, de orationibus sanctorum, de manu li, qui eas offerebat coram Domino : gratia jue ministri chara facta est oblatio.

accepit angelus thuribulum, et implevit illud de ıltaris, et misit in terram, et facta sunt tonitrua, et voces, et fulgura, et terræmotus magnus. Dixerat enim superius quod angelus, habens thuribulum aureum, stetit ante altare : nunc autem dicit quod ipsum thuribulum accepit atque de igne altaris implevit : et thuribulum quidem, carnem Christi; altare vero, crucem significare diximus (1493) : accepit ergo angelus thuribulum, Christus videlicet carnem suam, et implevit illud de igne altaris : alapis scilicet et flagellis, clavis et spineæ coronæ, cruci et aceto, omnibusque opprobriis eam subjiciens; et tali quidem igne Salvator noster pro nobis exustus est : accepit autem, ideo dicit ; quia humanitas ex toto in potestate divinitatis sese tradiderat. Unde ipse dicebat : « Non mea, Pater, sed tua voluntas fiat (*Luc*. xxII, 42). » Quod autem ait : *Et misit in terram ;* dupliciter intelligi potest, sive quia caro ejus, postquam igne tribulationis et opprobriis plena et satiata fuit, in terram, id est in sepulcrum eam Dominus misit, et tribus diebus jacere permisit; sive etiam misit in terram, quia ubique terrarum per discipulos suos ejus passio prædicatur. Misit autem, quando dixit : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (*Marc*. xvi, 16). » Et facta sunt tonitrua : doctoribus ubique altisone Deum laudantibus. Et voces, populi scilicet sua peccata confitentis. Et fulgura, virtutum utique et miraculorum signis coruscantibus. Et terræ motus magnus : aliis ad fidem venientibus, **321** atque aliis contra fidem sævientibus.

Et septem angeli, qui habebant septem tubas, paraverunt se, ut tuba canerent. His autem expeditis, in quibus Christi nativitas, et passio breviter continetur, ad ea revertitur, quæ superius narranda susceperat. Septem enim angeli, septem doctores sunt, septem vero tubæ septem prædicationes. Nam quia, ut supra diximus, tempora non sunt nisi septem ; ideo angeli et tubæ, quamvis pene innumerabiles sint, non tamen dicuntur nisi septem. Sic autem et Ecclesias, quamvis plures sint, non tamen scripsit

92) Hæc mystice juxta morem suum explicavit o ; verum non desunt qui vere et proprie si-:ari angelum velint, ut sunt septem alii qui tuba :e, et phialas effundere a Joanne memorantur. ıt enim, ut Aretas, Ribera et alii, peculiarem ıngelum, qui celebranti sacerdoti assistat, eum vet et dirigat, ejus preces et hostias Deo offe- D sive is angelus sit custos celebrantis, sive cu-ıltaris et templi, ab hanc custodiam et oblatio-sacrificiorum peculiariter a Deo deputatus. smodi expositio plane cohæret cum oratione ı in canone missæ recitamus : Supplices, te nus, omnipotens Deus, jube hæc proferri per ıs sancti angeli tui, in sublime altare tuum in conspectu divinæ majestatis tuæ. Ita D. Th. ııı, p., q. 83, art. 4 ad 9.

(1493) Suscepta a Brunone mystica loci hujus interpretatione, eam usque ad finem studiose prosequitur, omnia ad Christum, et ad Ecclesiam referens, in quo non minus ingenium, quam pietas spectanda est. Reliqui sane expositores de plagis, seu de calamitatibus, et in imperium Romanum pro varietate temporum effundendis amplissime disserunt. Et revera si hisce vaticiniis facta jam peracta conferantur, vera fuisse confitebimur ; adeoque ea etiam indubia habenda sunt, quæ obvenient mundo ad finem versuro.

nisi septem; septem quidem Ecclesiis, septem angeli septemque tubæ sufficiunt.

Et primus angelus tuba cecinit, et facta est grando, et ignis mistus in sanguine, et missus est in terram, et tertia pars terræ combusta est, et tertia pars arborum combusta est, et omne fenum viride combustum est. Primo namque angelo tuba canente, id est primis doctoribus prædicare inchoantibus, facta est grando, et ignis mistus in sanguine; id est ira, et indignatio, non sine multorum pernicie et calamitate: nam qui apostolis credere noluerunt, ideo ira, et indignatio, et furor descendit super eos. Unde Apostolus ait: « Aliis sumus odor vitæ ad vitam; aliis odor mortis ad mortem (*II Cor.* II, 16). » Et Dominus in Evangelio: « Si non venissem, et locutus eis fuissem, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccatis suis (*Joan.* XV, 22). » Sed quia non dicit a quo grando, et ignis iste factus sit, et de Deo, et de diabolo intelligi potest, quia nihil ille, nisi permissus operatur, secundum illud: « Misit eos in iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos (*Psal.* LXXVII, 49). » Tali enim grandine, talique igne, terram, et peccatores iste nequam conterit, et exurit. Unde et subditur: *Et missus est in terram.* Sed quid egit? Sequitur. *Tertia pars terræ combusta est et tertia pars arborum combusta est.* Sed quis est, quod sola tertia pars comburitur et dissipatur, cum utique multo plures sint illi qui salvantur (1494): « Multi enim sunt vocati, pauci vero electi? » (*Matth.* XXII, 14.) Duæ ergo partes quæ salvantur, prælati et subditi intelliguntur; de quibus Dominus ait: « Si duo ex vobis consenserint de omni verbo quod petieritis, fiet vobis (*Matth.* XVIII, 19). » Tertia vero pars, quæ neque inter prælatos Ecclesiæ, neque inter subditos enumeratur, hæretici sunt omnesque infideles, qui procul dubio igni tradentur inexstinguibili. Et hæc quidem tertia pars secundum numeri quantitatem illis duabus major erit. Exuritur ergo terra; corpora videlicet infidelium exuruntur, et arbores quæ fructum non ferunt: « Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, et in ignem mittetur (*Matth.* III, 10). » Et omne fenum viride combustum est, populus videlicet luxuriæ et voluptati deditus, qui solummodo mundi florem, viriditatem et pulchritudinem concupiscit: « Vere enim fenum est populus (*Isa.* VII, 8). »

Et secundus angelus tuba cecinit, et tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare, et facta est tertia pars maris sanguis, et mortua est tertia pars creaturæ, quæ habebat animas in mari, et tertia pars navium interiit.—Secundus namque angelus tuba cecinit; quia post primam secunda prædicatio cœpit, et tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare. Mons enim magnus ille est, qui quondam in

A corde suo dicebat: « In cœlum ascendam, supra cœli sidera exaltabo solium meum (*Isa.* XIV, 13). » Et talis quidem mons ille est, de quo Dominus ait: « Habete fidem Dei; amen dico vobis, quicunque dixerit huic monti: Tollere et mittere in mare, et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit quia quodcunque dixerit, fiat, fiet ei (*Marc.* XI, 23). » Hic autem mons igne invidiæ, odii, pravique desiderii semper ardet, qui in mare et inter mundi hujus procellas missus, discordias et lites concitare non cessat. Unde tertia pars maris sanguis facta est, id est omnis illa doctrina, et scientia, quæ a duobus Testamentis discordat, sive philosophorum, sive hæreticorum sit, nihil aliud est, nisi sanguis et peccatum; qui ergo ea utuntur, moriuntur; unde et subditur: *Et mortua est tertia pars creaturæ, quæ habebat animas in mari.* Animata enim creatura, quæ in mari mortua est, id est, quæ amara et erronea sapientia inebriata a veritate discedit, illi sunt de quibus Apostolus ait: « Quia, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim esse sapientes, stulti facti sunt (*Rom.* I, 21). » Cur autem tertia pars moriatur, supra dictum est. Sequitur. *Et tertia pars navium interiit.* Sunt enim naves bonæ et malæ. Bona navis beati Petri, in qua cum apostolis Christus residebat, et septem quidem prædictæ Ecclesiæ septem naves sunt (1495): in quibus vero Judæi, hæretici, et philosophi navigant, ipsa est tertia pars navium, quæ interibit.

322 *Et tertius angelus tuba cecinit, et cecidit de cœlo stella magna, ardens tanquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum, et nomen stellæ dicitur absinthium, et facta est tertia pars aquarum in absinthium, et mulltitudo hominum mortui sunt de aquis, quæ amaræ factæ sunt.* —Tertius enim angelus tuba cecinit, quando tertia prædicatio cœpit, in qua stella magna ardens tanquam facula de cœlo cadens, in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum cecidisse narratur. Quando aliquis hæreticorum ab Ecclesiæ fide divisus, qui magno sapientiæ lumine splendere videbatur, omnes illos suæ amaritudinis felle infecit, qui puram et sinceram fidem tenere neglexerunt. Toties enim de cœlo stella cadit, quoties aliquis fidelis per hæresim ab Ecclesia separatur; sed quanto astutior et sapientior est, tanto majorem flammam ferre videtur, et quamvis totus de cœlo cadat, tamen non utique cadit, ubi enim erat, ibi cadit. Cadit autem in tertiam partem fluminum. Duo autem flumina, duo sunt Testamenta: fontes autem tot sunt quot et doctores. In his autem nemo cadit, quia nulla hæresis in eis est. Tertium ergo flumen, in quo hæretici cadunt, ipsum est quod ipsi faciunt: faciunt enim, quoniam eorum hæretica doctrina in prædictis fluminibus non invenitur.

(1494) Cod. Vat., « qui pereunt, quam illi qui salvantur. »

(1495) Cod. Vat., « in qua Christus residens populum prædicabat. Bona navis, in qua cum apostolis Christus sedebat. Et septem quidem, » etc.

r. Et merito stella absinthium vocatur, quia ad s herbæ similitudinem, quæ hoc nomine censefelle, omnique amaritudine plena est ; cujus ɔrem ille fugit qui cum Propheta Domino dicit: ıam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel, ıvum ori meo (*Psal.* CXVIII, 103). » Et facta est a pars aquarum in absinthium ; illa videlicet ı de hæreticorum corde manat, et quæ a prædifluminibus non derivatur. Sed quid sequitur? ıulti hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ æ sunt ; amara est ergo hæreticorum doctrina, tifera et venenata : « Venenum aspidum sub is eorum (*Psal.* XIII, 3). » Fuge ergo has aquas, stiane, noli eas bibere : nota sunt flumina, noti . fontes aquarum salientium in vitam æternam, uibus, si biberis, non sities ultra.

quartus angelus tuba cecinit, et percussa est :a pars solis, et tertia pars lunæ, et tertia pars stelm; ita ut obscuraretur tertia pars eorum, et diei luceret tertia pars, et noctis similiter. Prædicat ɜlus, excitatur hæreticus ; neque enim fortasse loqueretur, nisi prius ille aliquid dixisset, quod ıs fidei contrarium esse videretur. Notandum m quoniam in secundo libro tyrannorum perıtio describitur ; ita et in hoc tertio hæreticorum issime continetur (1496) ; quæ quidem persecuınto gravior illa fuit, quanto meliores sunt aniquam corpora, quas isti persequebantur. Hæc m hæresis de qua nunc loquitur, proprie Ariaım et Sabellianorum esse videtur, qui de ipsa nitate prave disputantes, alii unitatem, alii Tritem negabant (1497). Unde et hic dicitur, quia *'ussa est tertia pars solis.* Quid enim per solem, Dominum ipsum, a quo omnia illuminantur ingere debemus? Solis ergo tertiam partem Arius :utiebat, quando Filium a Patre dividens, ipso orem esse dicebat. Sed nunquid similiter Saius tertiam solis partem non feriebat, quando ıs Trinitatis unam dicebat esse personam? Hæc m hæresis in tantum crevit, ut pene totum ad ıundum traheret (1498). Unde et subditur : *Et ussa est tertia pars lunæ.* Quod autem luna Ec:am significat, nemo ignorat qui sacras Scriptuintelligit. Percussa est ergo tertia pars lunæ, . omnes illi hac hæresi perierunt, qui neque doibus credere, neque inter auditores esse volue-

A runt. Sed quamdam tertiam novamque doctrinam imitantes, et subjectos, et prælatos pariter respuerunt. Has autem duas partes habet Ecclesia, si qua tertia est, ipsius non est. Sequitur : *Et tertia pars stellarum.* Multi enim ab hæreticis decepti sunt, qui propter doctrinam et scientiam quam habebant, tanquam stellæ in Ecclesia splendere videbantur. Quia ergo cœlo et Ecclesiæ fidei firmiter non adhæserunt ; ideo ad hæreticis percussi sunt. Sed qualiter percussi? Ita ut obscuraretur tertia pars eorum, et diei non luceret pars tertia, et noctis similiter. Quæ sit autem tertia pars quæ obscuratur, satis dictum est. Sed quomodo diei et nocti, perfectis et imperfectis, sapientibus et insipientibus pars illa lucere potest, quæ et regem sequitur tenebra-

B rum, et per erroris iter incedens in fumum **323** desinit et caliginem? Nam et ipsius solis tertiam partem, de qua jam diximus, in tantum hæretici offuscaverunt (1499), ut ipsi quoque sapientes dubitarent quid eligere debuissent (1500).

Et vidi, et audivi vocem unius aquilæ volantis per medium cælum, dicenits voce magna : Væ! væ! væ habitantibus in terra! Nam quia aquila altius vola, et oculis irreverberatis, præ cæteris animalibus solem acutius intuetur, eos in Ecclesia designat, qui et sapientiores sunt, et Dei notitiam majorem habere meruerutnt. Vidit ergo beatus Joannes et audivit hanc aquilam, doctorem scilicet aliquem per medium Ecclesiarum sollicite discurrentem, et quantum populo imminebat, quantumque scandalum in

C Ecclesia emergebat, magna voce dicentem. Hoc enim et ipse Dominus in Evangelio ait : « Væ mundo a scandalis (*Matth.* XVIII, 7). » Sic autem et doctor iste videns tantam hæresim, tantaque bella contra sanctos exsugere, ut sibi quisque caveat, magna voce admonet, dicens : *Væ! væ! væ! habitantibus in terra!* De cæteris vocibus (1501) trium angelorum, qui erant tuba canituri, subauditur amodo tractare incipiens : est autem titulus eorum quæ sequuntur.

CAPUT IX.

Et quintus angelus tuba cecinit, et vidi stellam de cœlo cecidisse in terram, et data est illi clavis putei abyssi, et aperuit puteum abyssi, et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, et obscuratus est sol, et aer de fumo putei. Quinto enim angelo tuba canente stella de cœlo in terram cecidit, quia,

D

496) Brunonem hac in interpretatione secuti . alii expositores, ut videre est apud Cornelium, netum, Viegam, etc.

497) Cod. Vat., *denegant.*

498) Hic forte aliquid deest, quod hæc conjuncum periocha, in qua S. Bruno loquitur de hæAriana. Sabelliana enim, cum qua videtur conussequens sermo, non adeo amplos habuit fines, adeo Christiano nomini fuit luctuosa, ut Ariana. enim, teste Epiphanio, duntaxat in Mesopotamia irca Romam obtinuit. Ariana vero, sicuti nomum est, adeo fraudulenta fuit ut fere omnis istianus orbis visus sit Arianus, non quod epiɔi in concilio sbscripserint formulæ, quam Ariaı intelligerent, seu a catholica doctrina alienam, sed quod existimarunt catholicam, quam subdoli Ariani tuebantur in sensu pravo, quem necessario non ferebant verba ipsius formulæ, quæ poterat catholica censeri.

(1499) Cod. Vat., *obscurarentur.*

(1500) Qui versati sunt in ecclesiastica historia, si ex multis hæreses tantum Arianam et Pelagianam mente observabunt, quam longa quamque acerba intulerint mala in Ecclesiam videbunt, ut non simplices modo, sed clariores in doctrina et in dignitatibus deceptos lugere debuerit. Revera tunc tertia pars stellarum obscurata apparuit.

(1501) Cod. Vatic., *tuba.*

quinta prædicatione incipiente, diabolus eam ferre non valens, Ecclesiam fugiens, inter iniquos et peccatores habitationem sibi paravit; ut, quia verba vitæ coercere non valuit, saltem contra sanctos iniquorum turbas concitaret (1502). *Et data est illi clavis putei abyssi.* Abyssus infernum, puteus ejus Antichristum significat, clavis putei potestas diaboli est. Unde et subditur: *Et aperuit puteum abyssi.* Nam (1503) ante hoc tempus puteus abyssi, id est os Antichristi clausum erat; qualis aqua in abysso contineretur, nesciebatur. Diabolus ergo clavi potentiæ suæ hujus nequissimi os ad loquendum aperuit, et quidquid sceleris et blasphemiarum infernus habebat, hujus nefario ore miseris suis auditoribus propinavit. Sequitur: *Et ascendit fumus putei sicut ignis fornacis magnæ.* Ideo enim Antichristus dicitur, quia Christo contraria operatur. Ergo quia Christus est lux vera qua totus mundus illuminatur, meritos de ore Antichristi fumus et caligo ascendit, qua ipse sol et aer obscuratur; unde et subditur: *Et obscuratus est sol et aer de fumo putei.* Tanta enim erit hujus obscura et fraudulenta hæresis, tantaque nubes deceptionis ut ipsius solis justitiæ Christi Dei nostri nomen pene deleat, obscuret et ad nihilum redigat. Aer quoque non lucebit, quia erroris caligo ubique terrarum densabitur, quæ Deum inter et hominem posita ab eorum oculis ipsius claritatis lumen abscondet.

Et de fumo utpei exierunt locustæ in terram, et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ; et præceptum est illis ne læderent fenum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi tantum homines, qui non habent signum in frontibus suis. Locustæ namque, quæ de fumo putei in terram exierunt, multitudo hæreticorum est (1504), qui ab iniqui hujus hominis errore exorti, totam devastantes terram replebunt. Et bene locustis hæretici computantur (1505) quia, soluti et sine jugo, terram et Ecclesiam Dei ubique voraci aviditate depopulari non cessant. Quæ sicut scorpiones potestatem habere perhibentur, qui longis ulnis suæ deceptionis eos quos possunt complectentes et ad se trahentes, novisime cauda feriunt, et post multa pocula sinceræ fidei, suæ hæreseos venena infundunt. Si enim a principio suam hæresim propalarent, nemo eis credere vellet; ideo ergo veritatis **324** verba præponunt (1506), ut falsitas subsequens suscipiatru. Præcipitur autem illis, ut nihil aliud lædant, nisi homines, qui signum Dei in suis frontibus non habebant (1507). Signum namque Dei in fronte habet,

A qui nihil timens, statim ad primam interrogationem se Christianum esse confitetur: qui præ timore aliquo Christi nomen occultat, hic signum Dei in fronte non habet. Tales ergo; id est falsi Christiani, sive etiam qui signum Dei nunquam receperunt, ut Judæi et pagani, facile ab hæreticis decipi possunt. Fenum autem terræ, et omne viride, omnisque arbor fructifera, et in paradiso Dei, quæ est Ecclesia plantata, eorum fraudulenta versutia non lædetur quia sancto Spiritu eam vivificante, tam fortis viridisque est, quod nullo veneno occidi poterit.

Et dictum est ne occiderent vos, sed ut cruciarent mensibus quinque, et cruciatus eorum sicut cruciatus scorpii, cum percutit hominem. Et in diebus illis quærent homines mortem, et non invenient eam, et cupient B *mori, et fugiet mors ab illis.* Tanta est enim iniquitas malignorum spirituum, qui in eis locustis sedent et habitant, ut, si divina providentia eis frena laxaret, uno momento omnes homines interimerent. Sed quia non possunt, cruciant, ut possunt. Hoc autem mensibus quinque: quinque namque mensibus hæc diaboli membra cruciandi potestatem habere perhibentur, qui numerus, quoniam imperfectus est (siquidem neque annum, neque dimidium complet), brevi tempore Antichristum regnare significat; tribus enim annis, et dimidio suæ iniquitatis potestatem exercebit: « Nisi enim Dominus abbreviasset dies illos, non fieret salva omnis caro (*Matth.* XIII, 20). » Possumus autem et sic intelligere, ut, quamvis toto illo tempore homines decipere non posset, quinque tamen illis ultimis mensibus, C signis et prodigiis, omnique decipiendi arti operam dabit, ut quasi Deus adoretur, colatur et veneretur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Nam et Salomon ait: « Ante ruinam exaltatur cor (*Prov.* XVI, 18). » Et merito quinque mensibus cruciantur, qui Creatorem suum quinque corporis sensibus offendere non timuerunt. Sed quomodo cruciantur? Sequitur: *Et cruciatus eorum, ut cruciatus scorpii, cum percutit hominem.* Unde datur intelligi quod non tantum aperta persecutione, quantum occulta persuasione homines vulnerabit. Quod autem ait: *Et in diebus illis quærent homines mortem, et non invenient;* dupliciter intelligi potest. Et mali quidem, quia ultimum tremendi judicii diem, jam manifestis signis, D appropinquare videbunt, magis mori vellent quam eadem terribilia pati: vellent enim impii mori sed non possunt; vivent igitur, ut nunquam mortis periculo careant. Quod si de bonis intelligatur, tanta

(1502) Prosequitur S. Joannes statum Ecclesiæ vaticinans, cujus priorum seculorum victoriis invidit diabolus, triumphaverat enim de Judæis, de idololatris et de primis hæreticis; novos hujus generis hostes, hæresiarchas dico in Luthero, Calvino et eorum sectatoribus exitavit. Apertus quodammodo fuit puteus abyssi, cum tot publicarunt errores et blasphemias sub specie reformationis Ecclesiæ, ut evangelica veritas multis in regnis et provinciis obscurata fuerit, et modo etiam in eadem lugenda obscuritate remaneant.

(1503) Cod., *namque ante id temporis.*

(1504) Hæc eadem interpretatio est Lyrani, Aureoli, S. Antonini, et card. Bellarmini, etc., quos citat Cornelius. Quot hæreticorum monstra, veluti infestus locustarum exercitus ex Lutheranismo et Calvinismo prodierint scriptores nostri testantur.

(1505) Cod. Vat., *comparantur.*

(1506) Cod. Vat., *proponunt.*

(1507) Id. cod., *non habent.*

ribulatio et angustia, tantusque timor, ne ab is decipiantur, ut mori cupiant et esse cum to: « Erit enim tunc persecutio talis, qualis uit ab initio sæculi, ita ut in errorem inducan- i fieri potest, etiam electi (*Matth.* xxiv, 21). » c est quod boni timebunt: unde magis mori ı vivere desiderabunt. *Sed fugiet mors ab eis;* eum diem perveniant, in quo divina dispen- ıe de hoc mundo migrare ante sæcula præde- ;i sunt. Sequitur:

similitudines locustarum similes equis paratis ælium. Et super capita earum tanquam coronæ ·s auro, et facies earum sicut facies hominum). Diximus enim per locustas, hæreticos signi- ,qui bene equis paratis in prælium assimilan- uia arrogantiæ fastu semper bella concupiscunt; ıibus Psalmista: « Dissipa gentes quæ bella ıt (*Psal.* LXVII, 31). » Portant autem tanquam ıas similes auro super capita, quia garrulitate ›hismatibus contra sanctos disputantes, cum ıti acquiescere nolunt, ne victi videantur, vi- s et sapientes a stultis et miseris hominibus :reduntur: corona namque victoriam, aurum ıapientiam designat. Habent ergo coronas, tan- ı auro similes, qui non veraciter, nec sapien- cunt, sed quasi victores esse videntur. Facies hominum repræsentant, quia de Scripturis di- testimonia proferentes, rationabiliter se loqui promittunt. Sed quia in his facile superantur, ı scorpius cauda ferientes, ad dialecticus quæ- es sese convertunt. Cum autem fera sint cru- res, hominum tamen simplicitatem se habere lant.

habebant capillos sicut capillos mulierum et s eorum sicut leonum erant. Quid enim per los mulierum, quos hæretici habent, nisi eorum ı mollem, muliebrem et in omnem luxuriam lutam intelligimus. Hoc enim Apostolus intel- s præcipit mulierem **325** velare caput suum. nt autem et dentes, sicut leones, quia et omni- letrahunt, et leviter provocati facile irascuntur, se vindicandum, quasi leones, quod in animo ıt, statim in dentibus et verbis ostendunt.

habebant loricas, sicut loricas ferreas, et vox ım earum, sicut vox curruum equorum multorum ientium in bellum. Ferreas autem loricas hære abent, quia dialecticis argumentis et syllogis- ım concatenatione sic usa dogmata tuentur, ut quoque sententiis veritatis non facile dissolvan- labent autem et alas, quibus velociter circum- ;ue volantes, suas hæreses omnibus manifestant; uas nihil melius quam eorum discipulor intel- e possumus; quarum videlicet alarum vox ita

A sonat, veluti currus multorum equorum, cum in bello gradiuntur; unde cum strepitu, superbia et garrulitate eorum prædicatio magis agi videtur, quam cum ratione et veritate.

Et habebant caudas similes scorpionum, et aculei erant in caudis earum, et potestas eorum nocere hominibus mensibus quinque. Per caudam enim, quæ posterior animalis pars est, ultima actio hæreticæ pravitatis intelligitur, quæ caudis scorpionum similis dicitur; quia sicut scorpius cauda percutit, sic et hæreticus, cum multa bona prius prædicet et ostendat, in fine tamen occultum virus infundit, quo animas hominum pertrahit ad interitum. Unde et subditur: *Et aculei erant in caudis earum.* Nam et Apostolus ait: « Aculeus peccati mors (*I Cor.* xv, 59). »

B Portant ergo hæretici mortem in caudis, quia finis consilii ipsorum mortis vulnere non carebit. Sequitur: *Et potestas earum nocere hominibus mensibus quinque.* Cur autem quinque mensibus nacere dicantur, superius exposuimus.

Et habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon, *Græce autem* ἀπολλύων, *et Latine habens nomen* exterminans. *Væ unum abiit, et ecce veniunt duo væ post hæc.* Quis et enim hic angelus abyssi, nisi Antichristus, qui est puteus abyssi supra vocatur? Cœlestis ego nuntius, Christus, tartareus Antichristus; ille ad cœlos, iste ad tartara suos invitat. Et sicut Christus est rex omnium fidelium, ita et Antichristus rex est omnium

C hæreticorum et infidelium. Cujus nomen beatus Joannes tribus principalibus linguis exprimere voluit (1509) ut omnes eum cognoscerent, omnesque eum vitarent. Quis enim exterminantem non fugiat? Exterminat enim et prius quidem extra terminos fidei et Ecclesiæ, deinde vero extra terminos supernæ Jerusalem, omnes sibi obedientes exterminat et eliminat. Quod autem væ jam abiisse dicitur, primam ejus discipulorumque ejus, quos et locustas appellavit, prædicationem intelligimus; tribus enim annis regnabit, tribus prædicationibus prædicabit, atque tribus væ homines affliget.

Et sextus angelus tuba cecinit, et audivi unum ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei, dicens sexto angelo, qui habebat tubam: Solve quatuor angelos, qui ligati sunt in flumine magno Euphrate. Quin-

D tus namque et sextus angelus, de quibus jam diximus et dicturi sumus, doctores Ecclesiæ erunt, quorum tempore veniens Antichristus, eorum prædicationibus suis falsis sermonibus obviabit. Hoc autem altare omni pulchritudine et sapientia decoratum, in quo Christi passio, omneque ejus sacrificium qualiter fuerit, qualiterque fieri debeat, plenissime continetur, Novum

508) Quamvis supramemorati hæretici, ex quo s doctrinas suas effuderunt, multis malis Eccle- , affecerint; attamen persæpe victi ac profli- a validissimis fidei propugnatoribus concide- . Verum extremis temporibus, et Antichristo- inante, fortiores audacioresque fient, extremamque subversionem justorum probeque credentium minitabuntur.

(1509) Versio Latina vocis Græcæ, ut notat Cornelius, addita est ab interprete. S. enim Joannes Græce Apocalypsim scripsit.

Testamentum esse credimus, cujus quatuor cornua, A quatuor evangelistas esse putamus. Quod bene ante Dei oculos esse dicitur, quia cujus spiritu compositum est, ab ejus oculis. et memoria non recedit. Est etiam ante oculos Dei, quoniam sancti, qui Dei oculi vocantur, omni tempore illico sanctificantur (1510), et in eo se exercent. Loquitur ergo unum ex quatuor cornibus altaris, id est aliquis evangelistarum (quod enim unus dicit, omnes dicunt), et admonet sextum angelum, qui habebat tubam, ut solvat quatuor angelos in flumine magno Eupharte ligatos, (1511) Quid enim aliud faciunt doctores, nisi quod altaris cornua, id est quatuor Evangelia docent et prædicant? Præcipit ergo Evangelium huic sexto angelo, id est cuilibet doctorum, ut quatuor angelos, qui in prædicto flumine ligati erant, ipse solvat, id B est solutos esse ostendat. Hoc namque flumen, quo nullum aliud majus est, mundum esse significat (aquæ enim multæ populi multi), et quia quatuor sunt mundi partes, quatuor quoque angeli esse referuntur, qui nunc quidem, quoniam secundum desiderium suum facere nequeunt, ligati esse dicuntur: at vero tunc soluti erant, quia cunctis suis viribus mundum **326** vexabunt. Si autem vis scire ubi unum ex cornibus altaris ista præcipiat, lege Matthæum, ait enim : « Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, tunc qui legit intelligat (*Matth.* XXIV, 13). » Cum enim Ecclesiæ angelus, et doctor Antichristum in templo sedentem videbit, quid aliud dicere poterit, nisi quia diabolus solutus est, et C dies ultimus appropinquat ?

Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati erant in horam, et diem, et mensem, et annum, ut occiderent tertiam partem hominum, et numerus equestris exercitus vigesus millies dena millia audivi numerum eorum. Soluti sunt, inquit, angeli, quos voce Evangelica sextus angelus nuntiavit esse solutos, qui parati erant in horam, et diem, et mensem, et annum, ut quos videlicet in hora superare non possent, per diem integrum eos persequi non cessarent, et qui in die (1512) non vincerentur, per totum mensem tentarentur, quos vero neque per totum expugnare possent, saltem longa quasi anni obsidione subjugarent. Tale est ergo ac si diceret, quia parati erant sine intermissione et omni tempore ut D persequerentur et occiderent tertiam partem hominum, illam videlicet quæ neque inter Ecclesiæ prælatos, neque inter subditos computata tertiam divisionis et portionis (1513) obtinet locum, de qua quidem parte satis superius dictum est. Quod autem numerus equestris exercitus vigesies millies dena millia referuntur hoc significare puto, ut quia novem sunt angelorum ordines, ad decimum qui cecidit dena millia referamus (1514). Per millies ergo, qui numerus multiplex est, eos infinitas et innumerabiles intelligamus; at vero per vigesies, in quibus bis decem continentur, decimum malignorum spirituum ordinem ex malis hominibus duplicatum esse demonstrat. Nihil ergo aliud est vigesies millies dena millia, nisi quod innumerabilis malignorum spirituum ordo etiam ex pravis hominibus sit duplicatus.

Et ita vidi equos in visione, et qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, et hyacinthinas, et sulphureas, et capita equorum, erant tanquam capita leonum, et de ore eorum procedit ignis, et fumus, et sulphur. Quid enim per equos, nisi hæreticos ? Quid per eorum sessores, nisi malignos spiritus intelligimus ? Non est ergo mirum si se per abrupta vitiorum tales equi præcipitant, quos tam feri et insani equites calcaribus stimulant indeficientibus. Habent igitur maligni sriritus loricas, quibus se suosque milites tueantur. Quæ bene igneæ, hyacinthinæ et sulphureæ perhibentur, ut, quod ipsi ad tutamen suscipiunt, hoc eis in detrimentum (1515) vertatur. His tamen armis in bella ruunt, his miseros homines serrant et vincunt. Aliis enim se igneos et iratos ostendunt, ut quondam per se et per membra sua, martyribus faciebant: aliis claros et hyacinthinos, et quasi de cœlestibus venientes, in angelos lucis transfiguratos (hyacinthus namque cœlo in colore similis est) quos vero luxuriæ et turpitudini peditos vident; eos sulphuræis armis aggrediuntur; hoc enim unicuique subministrant, in quo ejus animum delectari conspiciunt. Capita vero equorum, per quos hæreticos intelligimus, leonum capitibus similia esse dicuntur, quia sicut leones ita hæretici crudelitate et sanguine gaudent, de quibus bene per Prophetam dicitur : « Sepulcrum patens est guttur eorum (*Psal.* V, 10) ; » itemque : « Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus (*ibid.*, 7). » *Et de ore eorum procedit ignis, et fumus, et sulphur.* Ignis quidem iracundiæ, furoris et odii, fumus autem erroris et cæcitatis, quia, ne Deum cognoscant, mentes hominum caligare faciunt. Per sulphur vero, quid aliud intelligimus, nisi eorum turpes fetidosque sermones, quibus Dominum blasphemare non timent.

Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne, fumo et sulphure, qui procedebat ex ore ipsorum : potestas enim equorum in ore est et in caudis eorum, nam caudæ eorum similes sunt serpentibus, habentes capita, et in his nocent. Tertia namque pars hominum quæ occisa perhibetur, ipsa est de qua

(1510) Cod. Vat. *illud scrutantur.*

(1511) Aliqui commentatores, pro his quatuo, angelis, quatuor præcipuos dæmones intelligunt, qui quasi præsunt quatuor orbis partibus : ligati autem sunt in passione Domini ne tantum noceant hominibus, quam ante. Hi in fine mundi rursus solventur, ut grassentur puniantque impios. Hi autem ligati sunt in Euphrate. Hic enim locus ad hoc est congruus, quia Euphrates aluit Babylonem; Babylon autem typus est regni diaboli et impiorum, etc. Ita apud Cornelium.

(1512) Cod. Vat., *sic autem et qui in die.*

(1513) Cod. V., *prædictionis*

(1514) Idem cod., *reducamus.*

(1515) Cod. Vat., *in tormenta.*

jam sæpe diximus : non enim in duabus Ecclesiæ partibus hæretici habent potestatem. Et illi quidem igne pereunt, quia timore afflictionis, tribulationis et angustiarum, se hæreticorum dominationi subjiciunt. Quos autem erroris et deceptionis calliditate excæcant, eos procul dubio fumus suffocat. In sulphure vero moriuntur, qui in eorum turpissima fetidaque conversatione delectantur, et ut licentius peccare possint, eorum nefando concilio associantur alios ergo minis, alios calliditate, alios scelerum impunitate subjiciunt. Sequitur: *Potestas enim equorum in ore est et in caudis eorum*. In ore quidem ad persuadendum, in caudis ad decipiendum ; qui enim dulci eorum cantilena delectati fuerint, ultimæ deceptionis cauda percussi, veneno insanabili interibunt. Unde et subditur : *Num caudæ eorum similes sunt serpentibus, habentes capita, et in his nocent*. Omnis namque diaboli deceptio a serpente cœpit, **327** et in serpentem desinit ; quidquid hæretici dicant, quidquid suavitatis et dulcedinis sibi ostendant, cauda tamen cavenda est, ultima locutionis verba observanda sunt, serpentes sunt, quæ sequuntur labiles, tortuosi et venenosi, cave ne decipiaris; siquidem primi homines a serpente decepti sunt.

Et cæteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent dæmonia et simulacra aurea, et argentea, et ærea, et lapidea, et lignea, quæ neque videre possunt, neque ambulare, et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque a veneficiis suis, neque a fornicatione sua, neque a furtis suis. Illi, inquit, quos hæretici decipere potuerunt tribus plagis supra dictis occisi sunt, cæteri vero, qui his plagis non sunt occisi, et tamen propter peccata sunt digni morte, ut Judæi et pagani, illi, subauditur, intelligantur qui neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent dæmonia et simulacra, etc. (1516). Quantum enim pœnitentia valeat, in his verbis declaratur.

CAPUT X.

Et vidi alterum angelum fortem descendentem de cœlo amictum nube, et iris in capite ejus, et facies ejus erat ut sol, et pedes ejus tanquam columna ignis, et habebat in manu sua libellum apertum. Quamdam hoc in loco digressionem beatus Joannes, imo Spiritus sanctus, qui ei loquebatur, facere videtur. Cum enim de septem angelis tuba canentibus loqui proposuisset, cumque ad septimum nondum pervenisset, quædam alia interposuit, quæ longe ab hac materia videntur esse diversa. Quod fortasse ideo fecit quoniam Christus qui hic ad loquendum in-

A troducitur (1517), septimi angeli mentionem faciens, in diebus vocis ejus cuncta dicit esse complenda. *Et vidi*, inquit *alium angelum fortem descendentem de cœlo*. Hic est enim angelus magni consilii, hic est angelus Testamenti, de quo dicitur : « Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quæritis, et angelus Testamenti, quem vos vultis (*Malach.* III, 1). » Quem bene fortem dicit, qui (1518) inimicorum fortissimum superavit. De cœlo autem descendere videtur, ut nemo illuc eum ascendisse dubitare possit. Erat autem nube amictus, id est humana carne indutus; de quo scriptum est : « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum (*Isa.* XIX, 1). » Hæc est enim illa nubes, nostri videlicet B Salvatoris humanitas, quæ imbre fidei totum mundum irrigavit. *Iris autem erat in capite ejus*, qua vel ut pro corona utebatur, ut sicut jam semel aquis triumphaverat, ita secundo per ignem triumphaturus esse sciatur. Iris enim principales duos habet colores, viridem scilicet et rubrum ; et alter quidem aquam, alter vero ignem designat. *Et facies erat ut sol*, qualis quondam transfiguratus tribus discipulis in monte apparuit, hujus splendore fugantur tenebræ, quæ, de fumo putei exortæ, in caliginem cuncta converterant. *Et pedes ejus tanquam columna ignis*. Pedes enim apostoli sunt, de quibus dicitur : « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ! » (*Rom.* X, 15.) Qui merito columnæ ignis assimilantur, quoniam et fortes sunt ; neque C a rigore fidei flecti possunt, et suo splendore totum mundum illuminarunt, quibus Dominus ait : « Vos estis lux mundi (*Matth.* V, 14). » Et habebat in manu sua librum apertum. Librum namque apertum utriusque Testamenti scientiam intelligimus. « Vicit enim Leo de tribu Juda (*Apoc.* V, 5), » qui et librum prius clausum, et signatum aperuit, ejusque secreta mysteria reseravit. Et quia prædicti angeli figuram audivimus, etiam quid egerit amodo audiamus.

Et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram, et clamavit voce magna, quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas, et cum locuta fuissent septum tonitrua voces suas, ego scripturus eram; et audivi vocem de cœlo dicentem mihi: signa, quæ locuta sunt septem tonitrua, et noli ea scribere. D Diximus enim pedes Domini esse apostolos, quos et supra mare, et super terram Dominus posuit, ut eos ubique fuisse intelligamus. In omnem enim terram exivit sonus eorum; et supra mare quidem ad baptizandum, supra terram vero ad prædicandum. « Ego,

(1516) Duplex hominum genus his extremis plagis puniendum dicitur; hi scilicet qui dolos et falsa hæreticorum dogmata non præcaverunt, et illi qui de pravis gestis, aut de incredulitate per pœnitentiam Deo non satisfecerunt. Ut in diebus Noe cum fabricaretur arca multi imminere universale diluvium non crediderunt; ita fine mundi appropinquante, quanquam iterata signa et prodigia proximam Dei in impios vindictam annuntiabunt, plurimos tamen eadem malitia et incredulitas obcæcabit.

(1517) Qui hic inducitur angelus ex multis interpretibus idem ipse Christus est, nam plus aliquid supra angelum exigit potestas illa qua valet, majestas oris, et apparatus, ac demum iris, quæ caput ambit (*Apoc.* XI, 3). Deus sequitur : « Dabo duobus testibus meis, et prophetabunt amicti saccis. » Ita Calmet.

(1518) Cod. Vatic., *quoniam*.

inquit Apostolus, plantavi, Apollo rigavit (*I Cor.* III, 6); » et quia **328** major labor est prædicare quam baptizare, et quia plura adversa prædicatores, quam baptizatores patiuntur; ideo sinistrum pedem super terram, dextrum autem super mare posuisse Dominus dicitur. *Et clamavit voce magna quemadmodum cum leo rugit.* Quod enim ubique auditur, magna quidem voce profertur. At vero Christi prædicatio ubique narratur, ubique Christi Evangelium prædicatur; quod utique, quasi leo rugit, quia victoriam et fortitudinem manifestat. Quo clamante, septem tonitrua locuta sunt, quia, eo prædicante, septem sancti Spiritus gratiæ in ejus ore resonabant. Sed quid est quod vox de cœlo veniens signare tantum jubet, scribere vero Apostolum prohibet ea quæ septem tonitrua loquebantur? Quod enim scribimus, posterorum memoriæ tradimus. Unde Apostolus: « Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt (*Rom.* XV, 4). » Quod vero signamus, occultum esse volumus. Vox autem de cœlo veniens, scribere prohibet ea quæ in Evangelio loquitur, dicens: « Nolite sanctum dare canibus, et margaritas spargere ante porcos (*Matth.* VII, 6). » Audierunt ergo apostoli quæ S. Spiritus tonitrua loquebantur, omnibus tamen omnia prodere prohibiti sunt; non enim omnia omnibus dicenda sunt. Unde Apostolus, inquit: « Audivi arcana verba, quæ non licet homini loqui (*II Cor.* XII, 4). » Alia ergo omnibus pandunt alia clausa et signata in mente tenent, secundum illud: « Vobis datum est noscere mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis (*Luc.* VIII. 10). »

Et angelus, quem vidi stantem super mare et super terram, levavit manum suam ad cœlum, et juravit per viventem in sæcula sæculorum, qui creavit cœlum, et omnia quæ in illo sunt, et terram, et ea quæ in ea sunt, quia tempus amplius non erit. Sed in diebus vocis septimi angeli, cum cæperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut evangelizavit per servos suos prophetas. Mos est enim eorum qui jurant, ad ea manum extendere, per quæ jurant. Ad cœlum ergo Dei Filius manum levat, quia in cœlo est Pater, per quem jurat. Omnis enim ejus sermo juramentum est: quoniam quidquid dicit, firmum et stabile est. Jurat ergo per illium qui semper vivit, et nunquam non erit; quia temporis mutabilitas amplius non erit; Sed septimo angelo tuba canente, omnia complebuntur, quæ a prophetis prædicta fuerunt, et quod post primum judicium juraverat, quod non induceret amplius aquas diluvii super terram, nunc iterum juratur, quod cœlum transibit, et terra. Hæc enim duo judicia iris illa significabat, quam in capite Christus habebat.

Et vox quam audivi de cœlo iterum loquentem (1519) *mecum, et dicentem: Vade, accipe librum apertum de manu angeli stantis super mare et super terram; et abii ad angelum dicens ei ut daret mihi librum, et dixit mihi: Accipe, et devora illum, et faciet amaricare ventrem, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel* (1520). Prius enim audierat vocem de cœlo dicentem sibi, ne ea quæ tonitrua locuta fuerant, scriberet; nunc autem eadem vox præcipit ut librum de manu prædicti angeli apertum accipiat: « Tempus enim tacendi, ut Salomon ait, et tempus loquendi (*Eccle.* III, 7); » liber enim apertus indicat quia ad hoc ei datur, ut prædicet. Abiit ergo ad angelum, accessit ad Dominum, rogavit ut ei subministraret, quid ejus populo nuntiaret. Non enim apostoli loquuntur, sed Spiritus sanctus in eis. Et dixit angelus: *Accipe, et devora illum, et faciet amaricare ventrem tuum, et in ore tuo erit dulce tanquam mel.* Liber iste, quem sancti devorare jubentur, utriusqne testamenti scientia intelligitur; quæ in ore quidem dulcis, sed in ventre amara est; dulcis in ore, amara in stomacho, dulcis ad audiendum, amara ad faciendum. « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel, et favum ori meo (*Psal.* CXVIII, 103). » Cum enim ea legimus et audimus, adhuc in ore ea habemus, cum ea facere nitimur, quasi in stomachi ventre collecta digerere laboramus. Cui enim prophetarum evangeliorumque expositio ad legendum et audiendum dulcis non sit? Sed nunquid similiter ad faciendum? Libenter Salvatoris verba ille audierat, cui post cætera Domini ait: « Adhuc tibi unum deest; vade, et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me, et habebis thesauros in cœlis (*Matth.* XIX, 21). » Cui quam amarus cibus iste inventus fuerit, demonstratur, cum subditur: « Et tristis abiit, quia multas habebat possessiones. » Sequitur:

Et accepi librum de manu angeli, et devoravi eum, et cum devorassem eum, amaricatus est venter meus, et erat in ore meo tanquam mel dulce, et dixit **329** *mihi: Oportet te iterum prophetare populis, et gentibus, et linguis, et regibus multis* (1521). Ideo enim liber ei apertus datus est, ut non jam sicut prius verba signaret, sed cunctis ea audire volentibus propalaret. Hæc quidem secundum diversa tempora accipienda sunt; non enim omnia tempora apta sunt doctrinæ. Sicut enim agricola non omni tempore seminat, ita et doctorem non omni tempore prædicare oportet, et ideo aliquando Dei ministeria celant et signant: aliquando libro aperto omnibus manifestant.

CAPUT XI.

Et datus est mihi calamus similis virgæ, et dixit

(1519) Cod. Vat.: *Et audivi vocem de cœlo iterum loquentem.*

(1520) Sentiunt alii, quos refert Cornelius, hunc librum ipsam esse Apocalypsim, hoc est futurorum revelationem, quæ aspectu jucunda et dulcis videri potuit; cum plurima secreta omnia et abscondita ei aperiebantur. Sed ut illa seria meditatione introspicere cæpit, viditque calamitates mundo adventuras, præcipue vero Antichristi persecutionem, multorumque justorum subversionem, summopere indoluit et ingemuit S. Joannes.

(1521) Hoc ex loco orta est nonullorum opinio,

mihi: Surge, et metire templum Dei, et altare et adorantes in eo ; atrium autem, quod est foris templum, ejice foras, et ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus, et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus (1522). Calamus enim, qui ei ad metiendum datus est, regula fidei et vivendi disciplina accipitur; hæc enim regula recta est, et ad quod, et quantum se unusquisque extendere debeat, insinuat, unicuique sua tribuit, et secundum propria officia omnibus sibi congruentia partitur. *Et dixit mihi: Surge, metire templum Dei, et altare, et adorantes in eo.* Surge, inquit, pelle torporem, quia cæteros ad surgendum admonere debes : ipse prius surge, et qui verbis credere noluerit, operibus credat. *Et metire templum Dei,* per quod Ecclesiam intelligimus, cujus mensura erit ab ortu solis et occasu, ab aquilone et mari. *Metire et altare,* fidem videlicet, qua nihil altius in Ecclesia stare videtur, cujus quidem mensura est, ut unum et verum Deum in unitate et trinitate adoremus. Neque enim ab his terminis ulterius pregrediamur. Metire etiam adorantes in eo, quid prælati, quidve subjecti agere debeant, edoce. Nemo superbiat, cui honorem, honorem, cui timorem, timorem. Ille enim bene mensus non est, qui nimium se extendens, suo se majori præferre nititur. *Atrium autem, quod est foris templum, ejice foras, et ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus.* Per atrium enim, in quo otiosi confabulari solent, Judæi et hæretici intelliguntur, qui utique foras templum ejiciuntur, quia in sanctorum congregatione non erunt. Hos autem, quia hæresi et fabulis inanibus vacant, et quia gentibus, vitiis scilicet, et malignis spiritibus dati sunt, non metitur Apostolus. Ut quid enim metiretur ? Nullius enim mensuræ sunt, omnibus se præferunt. De quorum numero ille est qui super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, se exaltat. *Et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus.* Quadraginta namque duos menses, tres annos, et dimidium complent. Tot enim annis prædicavit Christus, tot regnabit et Antichristus. Et quia illis tribus annis major cæteris in Ecclesia persecutio fiet, ideo, quamvis ab initio usque in finem mali Ecclesiam calcare non cessent, quadraginta tantum et duobus mensibus eam dicit esse calcandam.

Et dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti saccis. Hi sunt duæ olivæ, et duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes ; et si quis voluerit eis nocere, ignis exiet de ore illorum, et devorabit inimicos eorum, et si quis eos voluerit lædere, sic oportet eum occidi. Hi enim duo testes juxta litteram Henoch et Elias intelliguntur ; spiritualiter autem omnes Ecclesiæ doctores, qui duorum testamentorum testimoniis roborati, testes Dei rite vocantur. His autem dat Dominus prophetandi ministerium, ut prædicent diebus mille ducentis sexaginta ; tot enim prædicavit Christus (1523). Ergo quia servorum prædicatio in numero quoque dierum Domini sui prædicationi convenire debet, totidem dies et isti prædicabunt. Quod quidem de omnibus quodammodo intelligi
330 potest ; cum nihil aliud prædicent doctores, nisi ea quæ in tribus annis et dimidio Christus prædicavit ; merito diebus mille ducentis sexaginta prædicare dicuntur, qui utique numerus tres annos in se et dimidium continent. Erunt autem amicti saccis, quibus cæteros ad pœnitentiam provocabunt (1524). Vilibus enim vestibus usque hodie pœnitentes uti præcipimus, qualibus et Ninivitæ in prædicatione Jonæ a majore usque ad minorem induti referuntur. Hi sunt duæ olivæ, quia nunquam oleo misericordiæ carent, per quos et cæteros intelligimus de quibus dicitur : « Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ (*Psal.* CXVII, 3). » Itemque : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei (*Psal.* LI, 10). » Hi sunt et duo candelabra, quorum lumine atque doctrina mundus iste illuminatur. Qui semper stant in conspectu Domini terræ, siquidem visione divina non privantur. Ignis autem, qui exit de ore illorum, et devorat inimicos eorum, ille est de quo Dominus ait : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat (*Luc.*

quod S. Joannes inter vivos servatus fuerit, ut simul cum Henoch et Elia, fide sub Antichristo periclitante venturus sit de Christiana fide præbere testimonium quemadmodum illi de lege naturæ, et de Mosaicæ legis veritate testimonium præbebunt. Verum S. Joannem diem extremum obiisse Ephesi ætatis suæ anno 93, docent Eusebius, Hieronymus, Angustinus, Beda. Per Evangelium autem, quod liberatus ab exsilio Pathmos, et ad episcopalem Ephesinam sedem restitutus postea scripsit, iisdem Patribus asserentibus, iterum prophetasse populis, et gentibus, et linguis, et regibus multis ostenditur. Picus Mirandulanus S. Joannem evangelistam in vita conservatum, ut Henoch et Elias fuere, acriter propugnavit.

(1522) Hanc Joannis visionem, quam Bruno spiritualiter exponit, agitque de fide ac de operibus ejus, communiter censent alii interpretes in templo calamo commensurato repræsentari Ecclesiam in duas partes divisam. In ejus interiori parte figuratos aiunt perfectiores et electos, qui nequidquam sævientibus persecutoribus Diocletiano et Maximiano et demum ipso omnium tyrannorum crudelissime Antichristo, fideles perseverabunt. Pro parte vero exteriori, sive atrio templi intelligunt tepidos et immorigeratos Christianos, qui in hostium furore, vitæque discrimine deficient. Tempus autem hujusce extremæ persecutionis XLII mensibus præfinitum asseritur, post quod Ecclesia victrix non ultra turbabitur, sed gloriosior exsurget. Vid. Cornelium, et Calmet, etc.

(1523) Quia seductio Antichristi tribus annis cum dimidio duratura est, ut diximus, totidem diebus contra eum prædicabunt, et prodigia magna operabuntur duo prophetæ a Deo missi, ut sint duo testes veritatis, qui communiter Henoch et Elias creduntur, ad hoc in cœlum post vitæ cursum elevati.

(1524) Cod. Vat., *talibus.*

xii, 19). » Hic est ignis charitatis, de quo Apostolus A ait : « Si esurierit inimicus tuus, ciba illum ; si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus (*Rom.* xii, 20). » Tali ergo igne devorati et occisi, subito ex inimicis amici fient. Possumus autem et per hunc ignem, ultionem divinæ maledictionis intelligere.

Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum, et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem, et percutere terram omni plaga, quotiescunque voluerint. Hoc enim et secundum litteram verum est ; quod hic idem Elias tempore Jezabel fecisse legitur ; quando clauso cœlo, non pluit tres annos et menses sex. Qui etiam in sanguinem aquas convertit, quando quadringentos prophetas Balaal interfecit, tantaque B plaga illis tribus annis terram percussit, ut pene omnes fame interirent. Spiritualiter autem, cœlum ne pluat, claudere, est impios et peccatores verbi Dei pluviis nolle irrigare. Aquas autem vertit in sanguinem, qui hæreticorum scientiam falsam esse docet, et plenam sanguine et peccatis. Terram autem omni plaga percutit, qui pro suis sceleribus iniquos anathematizat et reprehendit.

Et cum finierint testimonium suum, bestia, quæ ascendit de abysso, faciet adversus eos bellum, et vincet eos, et occidet illos, et jacebunt corpora illorum in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma et Ægyptus, ubi et Dominus eorum crucifixus est. Et videbunt de populis, et tribubus, et linguis, et gentibus, corpora eorum tribus diebus, C *et dimidio, et corpora eorum non sinent poni in monumentis.* Cum, inquit, suum testimonium finierint et per tres annos et dimidium Christi evangelium prædicaverint, bestia quæ ascendit de abysso, faciet bellum adversus illos (1525). Bestia diabolus est, propter ferocitatem abyssus, Antichristus propter decipiendi obscurissimam profunditatem. Bestia igitur de abysso ascendit, quia de Antichristo diabolus intrat, et exit, ejusque fallaci sermone ad tempus ascendit et crescit. Hic autem adversus sanctos bellum faciet, et temporaliter eos occidet et superabit. Cætera autem ad litteram intellecta planissima sunt, tametsi ad litteram, ut sonant, ita accipi debeant, nobis certa non sunt. Scimus enim Apostolum dixisse : « Quia nos qui vivimus, qui D residui sumus, non præveniemus eos qui dormierunt (*I Thess.* iv, 15), » volens ostendere quod simul omnes resurgere debeant. Corpora ergo illorum omnium fidelium corpora allegorice intelligi possunt. « Omnes enim nos sumus unum corpus in Christo (*Rom.* xii, 6). » Hæc autem et in Jerusalem, et ubique terrarum pro Christi nomine mortua jacent. Videntur autem per tres dies, et dimidium, id est toto tempore regni Antichristi, sive omni tempore prædicationis Christi. Nam quia per tres annos et dimidium Christus prædicavit, non immerito omnis ejus prædicatio tantum temporis obtinere dicitur. Quod autem dies pro anno ponatur, audi quid Ezechieli Dominus dicat : « Et assumes, inquit, iniquitatem domus Juda quadraginta diebus, diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi (*Ezech.* iv, 6). » Corpora autem illorum in monumentis poni non sinuntur, quia, quantum in ipsis est, omni quiete et beatitudine eos privant, neque credunt eos habere vitam post mortem, quos tam dura vident occidi morte, secundum illud : « Visi sunt oculis insipientium mori, ei æstimata est afflictio exitus illorum (*Sap.* iii, 2). » Itemque : « Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam et finem illorum sine honore (*Ibid.* v, 4). »

Et habitantes terram gaudebunt super **331** *illos, et jucundabuntur, et munera mittent, quoniam hi duo prophetæ cruciaverunt eos, qui habitant super terram, et post dies tres, et dimidium, spiritus vitæ a Deo intravit in eos, et steterunt super pebes suos, et timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos.* Gaudent enim mali de morte bonorum, qui majori licentia peccant, nemine eis in aliquo contradicente. Sibique munera mittunt, quia nullum timentes, alter alterum ad flagitia perpetranda confortat. Qualiter autem viri sancti peccatores crucient, qui sola terrena et transitoria diligunt, his nostris temporibus satis apparet, cum reges et principes. Simoniacos et schismaticos nulla alia de causa contra sanctos insurgere videamus, nisi quia ab eis admonentur, ut a peccatis cessent, et tam illicita et nefanda perpetrare nolint ; qua utique admonitione nisi cruciarentur, non tantopere contra sanctos postea crascerentur. Sequitur : *Et post tres dies, et dimidium, spiritus vitæ a Deo intravit in eos.* Diximus enim superius tres annos, et dimidium tribus diebus et dimidio significari, si quidem dies pro anno ponitur. Spiritus ergo vitæ, id est uniuscujusque anima, a Deo missus per tres annos, et dimidium intrabit in eos, quia, Christo Domino ad judicium veniente, cunctis corporibus propriis animabus conjunctis, omnes resurgent, et super pedes stantes, obviam ei venienti occurrent. Tunc quidem magnus timor veniet super eos, qui eos videbunt, et cum eis esse non poterunt, quia illum sibi iratum conspicient, cui nec viribus resistere, nec precibus eum placare valebunt.

Et audivi vocem magnam de cœlo dicentem illis : ascendite huc, et ascenderunt in cœlum, in nube, et viderunt illos inimici eorum et in illa hora factus est

(1525) Quamvis Antichristus contra Henoch et Eliam ei adversantes omnibus dolis sit insurrecturus, illos tamen exterminare non valebit, nisi ex Dei permissione, absoluto suæ prædicationis tempore, et hoc propter admirandam eorum virtutem et potentiam cui nullus prævalere poterit : cum, ut inquit Joannes, ex ore eorum ignis devorans exibit. Interempta autem duorum prophetarum corpora per tres dies cum dimidio exposita in plateis Jerusalem jacebunt, post quos stupentibus omnibus vivi resurgent et intuentibus adversariis ad cœlos evolabunt.

terræmotus magnus, et decima pars civitatis cecidit: et occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, et reliqui in timorem sunt missi, et dederunt gloriam Deo cœli. Vox enim illa magna, quam de cœlo, ut illic ascenderent, eos invitare audivit, ipsa est, quæ in Evangelio loquitur, dicens : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth.* xxv, 34). » Viderunt autem eos in nube ascendentes inimici eorum, ut de eorum gloria major cresceret pœna. Et in illa hora factus est terræmotus magnus, utique terræmotus, in quo omnes peccatores (qui merito terra vocantur) moventur ut cadant, quatiuntur ut pereant. Et decima pars civitatis cecidit ; hæc enim illa decima pars mundi, quæ decimum ordinem perditorum angelorum secuta est. Et occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia, finitum pro infinito ; quicunque enim in septem diebus, in quibus omnia sæcularia continentur, peccaverunt, et pœnitentiam non egerunt, in his septem millibus computantur. Terræmotus autem iste tunc fiet, quando dicetur : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus (*ibid.*, 41). » Reliqui in timorem sunt missi, et dederunt gloriam Deo cœli. In timorem quidem sancti missi sunt, non quod aliqua eis pœna immineret ; sed quia eos videbant qui pœnas patiebantur ; sive etiam tanto magis Deum timuerunt, quanto ejus potentiam super peccatores intellexerunt. Et dabunt gloriam Deo cœli, qui eos ante sæcula ad vitam prædestinavit, et a crimine liberavit, ne simul cum peccatoribus similia paterentur. *Væ secundum abiit, et ecce tertium væ veniet cito.* Hoc autem væ illud esse puto, quo mali sine fine cruciabuntur.

Et septimus angelus tuba decinit, et factæ sunt vo- A *ces magnæ in cœlo dicentes : Factum est regnum hujus mundi Dei nostri et Christi ejus in sæcula sæculorum. Et viginti quatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, et adoraverunt Deum, dicentes :* Septimo namque angelo tuba canente, nulla jam prædicatio in Ecclesia fit, nisi solæ gratiarum actiones : laudatur Deus, et magnificatur, qui cæteris inimicis superatis, regnum sine fine regnaturus suscepit ; unde viginti quatuor seniores, de quibus in superioribus satis dictum est, in facies suas ceciderunt, et adoraverunt Deum, dicentes :

Gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, qui es, et qui eras, et qui accepisti virtutem tuam magnam, et regnasti. Et iratæ sunt gentes, et advenit ira tua, B *et tempus mortuorum, judicare et reddere mercedem servis tuis prophetis et sanctis, et timentibus nomen tuum, pusillis, et magnis, exterminandi eos qui corruperunt terram.* Malignis namque spiritibus omni virtute privatis, et in tenebras præcipitatis, virtutem suam magnam Dominus accepit, cui nemo ulterius contradicet : et regnabit, cæteris a regiis sedibus expulsis, et superatis. *Et iratæ sunt gentes*, secundum illud : « Dominus regnavit, irascantur populi (*Psal.* xcviii, 1) ; » iratæ utique sunt, non aliis, quam sibi, et deceptoribus suis, suisque iniquitatibus. Advenit enim ira Dei, et tempus mortuorum, ut alii in æternum crucientur, et pereant, et alii juste judicati bonorum operum mercedem recipiant ; mali vero exterminati etiam ipsam salvandi, et in patriam C revertendi spem (1526) amitant. Ipse enim terram, et corpora sua corruperunt, et se, et alios omni turpitudini, cæterisque vitiis, et carnis voluptatibus subdiderunt.

LIBER QUARTUS.

332 *Et apertum est templum Domini in cœlo, et visa est arca testamenti ejus in templo ejus, et facta sunt fulgura, et voces, et terræmotus, et grando magna.* Templum namque, ut sæpe jam diximus, Ecclesia est. Templum vero Domini in cœlo, Christus est in Ecclesia ; in eo enim requiescit omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Unde et ipse aiebat : « Pater in me manens, ipse facit opera (*Joan.* xiv, 10). » Et templum quidem ipse se monstrabat, cum diceret : « Solvite templum hoc, et in triduo excitabo illud. Hoc autem, inquit evangelista, dicebat de templo corporis sui (*Joan.* ii, 19). » A capite ergo incipiens beatus Joannes, sicut in superioribus libris, usque ad finem iterum recurrens, quid in Ecclesia viderit, manifestat ; et quamvis non eisdem verbis eadem tamen quæ superius narrare videtur. Narrat autem et hic Ecclesiæ persecutiones. Ait ergo : *Et apertum est templum Domini in cœlo.* Templum enim Domini in cœlo apertum est, quando post triginta annos ad evangelizandum os suum Christus aperuit, quo aperto, visa est arca testa- D menti ejus in templo ejus Arca namque Testamenti ejus divitiarum omnium thesauris referta, ipsa ejus sapientia intelligitur, quæ ante quidem occulta erat neque videbatur, sed eo loquente, quantus thesaurus sapientiæ et scientiæ in ejus pectoris secretario reconditus fuerat, omnes qui audiebant viderunt et intellexerunt. Multos enim hæc arca ditavit : multi de hujus arcæ divitiis locupletes facti sumt, pauper enim et miser est qui (1527) de hujus arcæ divitiis nihil habet. *Et facta sunt fulgura, et voces, et terræmotus, et grando magna.* Christo namque

(1526) Cod. Vat., *desperati.*
(1527) Cod. Vat., *de his arcæ thesauris nihil habet.*

prædicante, mox fulgura facta sunt, quibus cum omni vitiorum exercitu diabolus ex hominum pectoribus pellebatur; tantæ enim efficaciæ ejus verba erant, ut ei maligni spiritus resistere non valerent. Factæ sunt autem voces multorum ubique (1528) laudantium, et Christi testimonium perhibentium. Et terræmotus, terrenis scilicet, et peccatoribus ad fidem summa cum festinatione currentibus. Et grando magna: nam, sicut scriptum est, non ut Pharisæorum, sed cum potentia ejus prædicatio fiebat; nulli adulando loquebatur, sed quæ grando, quæ angustiæ, quæ tribulationes peccatores exspectarent, constanter omnibus nuntiabat.

CAPUT XII.

Et signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim, et in utero habens, et cruciabatur, ut pariat. Hæc enim mulier Ecclesia est, quæ sole, pulchritudine et splendore circumamicta, multos suæ claritatis lumine ad se, et post se attraxit amatores. Sole namque vestitur, quatenus soli justitiæ placeat (1529. « Induite, inquit Apostolus, novum hominem, qui secundum Deum creatus est (*Ephes.* IV, 24). » *Et luna sub pedibus ejus.* Luna enim propter defectionem, suique mutabilitatem, mundum istum significat; unde quia Jericho interpretatur *luna*, homo ille qui de Jerusalem veniebat in Jericho, a Domino descendisse narratur. Habet igitur Ecclesia lunam sub pedibus, quoniam cuncta terrena, transitoria et mutabilia despiciens, et pro nihilo ducens, sola cœlestia concupiscit. Coronam vero in capite portat duodecim stellis, quasi duodecim margaritis ornatam; hæc enim corona, apostolorum duodenus numerus intelligitur. Isti enim vicerunt, isti Ecclesiam coronaverunt, isti primi milites in capite positi, quasi stellæ in Ecclesia fulgent. *Et in utero habens, cruciabatur, ut pariat.* Multos enim in utero habet, multos quotidie filios parit Ecclesia, non tamen sine cruciatu quodam atque dolore. Unde in Evangelio Dominus ait: « Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus (*Joan.* XVI, 21); » et Apostolus: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (*Galat.* IV, 19). » Majores tamen persecutionis tempore pariendo Ecclesia cruciatus patiebatur; ideo enim sancti occidebantur, quia parere cupientes, ad baptismum alios invitabant: ibi enim **333** parit Ecclesia, ibi legitimos filios Domino generat

Et visum est aliud signum in cœlo, et ecce draco magnus rufus, habens capita septem, cornua decem A *in capitibus suis, septem diademata, et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum, et misit eas in terram.* (1530) Draco enim magnus et refus, diabolus est, qui in specie serpentis primum hominem decepit, et nunc quidem propter sanguinem martyrum, quem fundere non cessat, rufus apparet. Hic autem septem capita habere perhibetur; septem videlicet vitia capitalia, quæ de matre superbia exorta sunt, ex quibus quasi principiis omnia alia vitia oriuntur. Hæc autem sunt vana gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ingluvies, luxuria, decem vero cornua, omnia alia vitia sunt, quæ ab his capitibus derivantur, quæ quoniam multa sunt, eum numerum ponere voluit, in quo omnes numeri continentur; non enim progreditur numerus ultra decem. Sed ipse in se
B revolutus omnes alios numeros complet. Quid ergo cornua decem, nisi cornua multa? Habet et in capitibus suis septem diademata, quia pro unoquoque vitio suam portat coronam; quoties enim per invidiam aliquem vincit, toties ab invidia coronatur (1531). Possunt autem septem capita, septem hæresiarchæ, et decem cornua, decem reges intelligi, qui tempore An ichristi, non solum falsis prædicationibus, verum etiam tyrannica potestate sanctam Ecclesiam affligent. De his autem in sequentibus dicetur: *Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli;* (1532) *et misit eas in terram.* Quid enim per caudam? nisi deceptionem intelligas. Cauda igitur ejus, id est ipsius calliditas, et hæreticæ pravitatis deceptio trahebat tertiam partem stellarum
C cœli; videlicet multos, qui in Ecclesia fulgere videbantur. *Et misit eos in terram;* ut non jam cœlestia, sed sola terrena et transitoria diligerent et inhiarent. De hac autem tertia parte jam sæpissime dictum est, quæ neque in prælatorum, neque in subjectornm numero continetur; hæreticos et falsos Christianos eam significare diximus.

Et draco stetit ante mulierem, quæ paritura erat; et cum peperisset, devoravit filium ejus, et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea, et raptus est filius ejus ad Deum, et ad thronum ejus; et mulier fugit in solitudinem, ubi habet locum paratum a Deo, ut ibi pascant illam diebus mille ducentis et sexaginta. Sæpe enim Ecclesiæ filiis diabolus insidiatur. Non enim magnopere
D de aliis curam habet; sunt enim escæ ejus electi, et secundum illud propheticum, fiduciam habet, ut influat Jordanis in os ejus; neminem enim ita persequitur, quemadmodum Ecclesiæ filios, et aqua baptismatis regeneratos. Hoc est enim quod dicit:

(1528) Cod. Vat. « Dominum laudantium, et Christo testimonium, » etc.

(1529) « Mulierem amictam sole, clarissime Ecclesiam significavit, paterno indutam verbo, quod sole micantius splendet. Dicendo vero, lunam sub pedibus ejus. cœlesti claritate lunæ in morem ornatam ostendit. Quod autem ait, *in capite ejus corona stellarum duodecim*, duodecim apostolos designat, per quos fundata est Ecclesia, » S. HIPPOL.

(1530) Qui figuratum textus sensum ad historiam traducere nituntur, in dracone Romanum imperium idololatriæ addictum agnoscunt, et in septem ejus capitibus septem Christianis infensos imperatores, Diocletianum scilicet, Maximianum Herculium, Galerium, Maximinum, Severum, Maxentium et Licinium. Decem autem cornua, juxta illos, sunt barbari reges, Alaricus, Gensericus, Attila, Totila, et alii qui Romanam urbem everterunt, ejusque dominationem aliquando usurparunt.

(1531) Cod. Vat., *sic et malus.*

(1532) Ex cod. Vat. corr. edit.

Et cum peperisset, devoravit filium ejus. Quod autem ait: *Et peperit filium ejus masculum*, singularem pro plurali posuit: nullum filium nisi masculum parit Ecclesia; nam et si multas habeat filias, illæ solæ illius sunt, quæ non mollitie muliebri, sed virile masculinum robur obtinere nituntur. Nam neque masculi propter sexum, sed propter constantiam et fortitudinem, filii ejus esse dicuntur. Tales autem in virga ferrea gentes regunt, tales vitia et malignos spiritus superant, tales imperio forti et insuperabili Dei populum per rectam viam incedere docent. *Et raptus est filius ejus ad Deum, et ad thronum ejus.* Quotidie namque Ecclesiæ filii ad Deum rapiuntur, quotidie ad thronum ejus ab angelis deferuntur, atque ab ipsis faucibus, devorare cupientibus præda subtracta, gaudens et triumphans cœlos ascendit. *Mulier autem in solitudinem fugit*, quoties malorum vitans consortia ad mentis secretum et ad Dei contemplationem S. Ecclesia sese confert. Unde scriptum est: « Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine (*Psal.* LIV, 8): » ibique locum habet a Deo paratum. Sed quomodo paratum? Vis audire quomodo? Ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta. Sed qui sunt, qui eam pascunt, nisi sacra volumina Scripturarum. Lege Isaiam, et ipse te pascet, lege et alios prophetas, et ibi pascua invenies, nullis deliciis comparanda; de quibus dicitur: « Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ, ibi me collocavit (*ibid.* XXII, 1). » Per dies autem mille et ducentos sexaginta omne tempus a Christi prædicatione, usque ad diem ultimum intelligimus; tot enim diebus prædicavit Christus. Et quia prædicatio non mutatur, quamvis sint dies multo plures, tot tamen esse dicuntur, quot illi sunt, in quibus omnis ipsa prædicatio facta est; nullum enim aliud usque adhuc cibum sumimus, nisi quem in illis mille ducentis sexaginta diebus Christus nobis præparavit. Tale est ergo ac si diceret, ut ibi eam pascant eo suavissimo dulcissimoque **334** cibo, qui in diebus mille ducentis sexaginta a Domino præparatus est.

Et factum est prælium magnum in cœlo, Michael et angeli ejus preliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus, et non valuerunt, neque locus inventus est eorum amplius in cœlo, et projectus est in terram draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Satanas, qui seducit universum orbem, projectus est in terram, et angeli ejus cum illo missi sunt in terram. Postquam enim mulier peperit, postquam S. Ecclesia filios generavit, mox prælium magnum in cœlo factum est, mox iniquorum perse-

A cutiones in Ecclesia exortæ sunt. Unde et subditur: *Michael, et angeli ejus præliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus* (1533). Quod enim ad custodiam angeli nobis a Deo dati sunt, ipse Dominus ait: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est (*Matth.* XVIII, 10). » Et Apostolus: « Omnes enim ministri sunt in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis (*Hebr.* I, 14). » Magnum prælium in quo Michael, princeps angelorum, contra draconem pugnat, principem dæmoniorum, magnum utique prælium, in quo Michael contra diabolum, angeli contra angelos et sancti contra iniquos pugnare non cessant: Sed quia Michael interpretatur, *quis sicut Deus*, sui nominis interpretatione nos confortat, ut viriliter

B pugnemus, ut in tanto prælio non timeamus. « Estote, inquit Apostolus, fortes in bello, et pugnate (1534) cum antiquo serpente (*I Petr.* V, 9). » Quis enim sicut Deus, qui vobis auxiliatur? Quis ita pugnat, sicut princeps militiæ vestræ? (1535) Neque deficiatis in tribulationibus; ne detis locum persecutoribus, opponite clypeum fidei neque in vestrum exercitum diabolus subintret. Hoc est enim quod sequitur: *Et non valuerunt, neque locus inventus est eorum amplius in cœlo.* Non valuerunt utique resistere, undique prælio imminente, pelluntur namque baptismate, pelluntur pœnitentiis, pelluntur orationibus, pelluntur charitatis et misericordiæ telis. Non habent locum in cœlo, quia ibi est sedes Dei. Quid igitur? Et projectus est in terram draco ille magnus, ser-

C pens antiquus; nam quia in sanctis non habet locum, terram persequitur et peccatores; hoc enim a Domino sibi permissum fuerat: « Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ (*Gen.* III, 14); » terram namque comedit, quia peccatores perdit, et devorat. Hic est ille draco magnus, hic est ille serpens antiquus, qui semper volubilis et tortuosus, et nunquam recta incedens via, ipsos primos humani generis parentes decepit. Vocatur autem diabolus, quia de supernis deorsum ruit. Vocatur autem et Satanas, omni veritati, omnique justitiæ contradicens, qui seducit universum orbem; ipse enim omnes, qui seducuntur, seducit; qui seductionis principium adhuc in paradiso, positis primis hominibus, fuit. Ipse quidem projectus est, et angeli ejus cum

D illo missi sunt in terram, cum omni namque suo exercitu diabolus de cœlestibus cadens, in illis regnat, et dominatur, qui terrenis voluptatibus dediti, sursum corda ad Deum non habent.

Et audivi vocem magnam in cœlo dicentem: Nunc facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et po-

(1533) Prædictum olim fuerat a Daniele, c. XII, 1, venturum tempus, in quo S. Michael, princeps magnus angelorum, pugnaturus erat cum Lucifero et asseclis ejus pro filiis populi Dei. Hoc idem vaticinium hic a Joanne renovatur, prædicens prælium Michaelis cum Antichristo, diabolicæ seductionis ministro, ne electi tentationibus ejus succumbant. Et quamvis toto tempore florentis Ecclesiæ maligni spiritus bonos semper insectabuntur, fine tamen ejus appropinquante, vehementior ac terribilior fiet eorum persecutio; unde majori angelorum tutela, et præsidio indigebunt. Opinatur Cassiodorius hic Joannem loqui de prælio quod ab initio mundi habuit archangelus Michael cum Lucifero a quo de cœlo præcipitatus in terram locum suæ beatitudinis amisit, quemadmodum angeli sectatores ejus.

(1534) Cod. Vat., *cum antiquo dracone.*

(1535) Cod. Vat., *Ne ergo deficiatis.*

testas Christi ejus, quia projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte, et ipsi vicerunt illum propter sanguinem Agni, et propter verbum testimonii sui, et non dilexerunt animas suas usque ad mortem, propterea lætamini cœli, qui habitatis in eis. Hanc enim vocem, et in cœlo angeli et in Ecclesia sancti quotidie promunt et clamant, semperque tantis pro beneficiis gratias agentes dicunt: *Nunc facta est salus*, mortis principe dejecto et superato. *Et virtus*, quia diabolus virtutem perdidit. *Et regnum Dei nostri*: eo victo et ligato, qui regnum et imperium tenere videbatur. *Et potestas Christi ejus*, ipse enim potens, imo omnipotens est, cui a Patre dictum est: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ (*Psal.* II, 8). » B *Quia projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.* Quod enim die ac nocte, omni tempore et sine intermissione servos Dei diabolus accuset, ex eo intelligi potest quod de beato Job (1536) apud Dominum a diabolo accusato legitur: « Tantum extende manum tuam, et tange omnia quæ possidet, **335** si non in facie benedixerit tibi (*Job* I 11). » Ipse enim nos accusat, quando ejus instigatione ea facimus quibus et Deum offendimus et accusatione digni sumus. Sequitur: *Et ipsi vicerunt illum propter sanguinem agni.* Sanguis etenim agni, qui pro nostra salute fusus est, ipse nos contra diabolum victores facit (1537) (1538). *Et propter verbum testimonii sui, et quia non dilexerunt animas* C *suas usque ad mortem.* Quod enim anima pro vita ponatur, in Evangelio habes, ubi dicitur: « Qui amat animam suam, perdet eam, et qui perdiderit animam suam propter me, in vitam æternam custodit eam (*Joan.* XII, 25). » Sic autem et in hoc loco non dilexerunt animas suas, id est hanc præsentem vitam, usque ad mortem; quandiu enim in hac vita fuerunt amore alterius vitæ, nunquam hanc vitam dilexerunt. *Propterea lætamini cœli, et qui habitatis in eis.* Nam sicut scriptum est: « Gaudium erit in cœlis coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente (*Luc.* XV, 7). » Gaudent enim angeli de sanctorum conversione, lætantur de eorum perfecta conversatione.

Væ terræ et mari, quia descendit diabolus ad D *vos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet.* Videns enim diabolus de cœlestibus se esse dejectum atque cum sanctis nullum se posse habere consortium, ad terram et ad mare descen-

A dit, (1539) qui inter illos locum sibi habitationis paravit, quos terrenis desideriis et carnis voluptatibus deditos vidit. Quos etiam, velut mare fluctuantes, omni vento doctrinæ circumferri conspexit. Sed væ miseræ terræ et mari instabili, quia cum magna ira et indignatione diabolus veniens omnia conteret et dissipabit. Scit enim quia modicum tempus habet, non dubitat se subito imperium et dominationem perditurum; modo igitur nocet qui postmodum nocere non poterit.

Et postquam draco vidit, quod projectus esset in terram, persecutus est mulierem, quæ peperit masculum, et datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum. in locum suum, ubi alitur per tempus, et tempora, et dimidium temporis a facie serpentis. « Invidia namque diaboli, ut Apostolus ait, mors intravit in orbem terrarum (*Rom.* V, 12); » nam quia ipse dejectus, perditus et damnatus est; ideo omnes persequitur, omnes dejicere, et perdere et decipere nititur. Quomodo autem, qua arte, quibus machinationibus mulierem istam, sanctam videlicet Ecclesiam, ipse persequatur, quid attinet dicere? Duæ vero alæ aquilæ magnæ, quæ datæ sunt mulieri, quo testamenta, vel duo præcepta charitatis intelliguntur (1540). Et bene aquilæ alas Ecclesia suscepit, quæ et veloces sunt et præ cæteris altius volant; unde et de viris sanctis dicitur. « Assument pennas ut aquilæ, volabunt, et non deficient (*Isa.* XL, 31). » His autem alis Ecclesia volat, his desertum petit et loca secreta, ubi divinæ contemplationi vacans et in Dei laudibus perseverans, a vitiis et malignis spiritibus non invenitur. Unde et subditur: *Ubi alitur per tempus, et tempora, et dimidium temporis a facie serpentis.* Tempus enim unum annum, tempora autem duos annos, dimidium vero tempus dimidium annum significat. Et merito tot annis Ecclesia pascitur, quot annis Christus prædicavit, quia illo solo (1541) unoque cibo pascitur, quem in illis annis Christus (1542) prædicavit. Non enim, ut ipse ait, venit ministrari, sed ministrare. Quomodo autem, vel a quibus pascatur, jam superius dictum est.

Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine, et adjuvit terra mulierem, et aperuit terra os suum, et absorbuit flumen quod misit draco de ore suo. Et iratus est draco in mulierem, et abiit facere prælium cum reliquis de semine ejus, qui custodiunt mandata Dei, et habent testimonium Jesu, et stetit super arenam maris. Aqua enim, quam serpens tanquam

(1536) Id. cod., « eum accusans ad Dominum loquitur dicens. »

(1537) Cod. Vat.: « Dederunt namque testimonium Domino sancti; magisque mori elegerunt, quam eum pro aliquo amore negarent. Et hoc est quod dicitur. Et non dilexerunt animas suas usque ad mortem. Quod enim animam, » etc.

(1538) Quoties aliquis justus hac ex vita decedit, et in cœlestem patriam admittitur, exultans dicere potest: Nunc mihi facta est salus per virtutem et potentiam Christi Dei mei, diabolo hoste et accusatore devicto. Sanguine enim ejus redemptus, et potenti gratia adjutus omnes mundi illecebras et diaboli fraudes superavi.

(1539) Cod. Vat.: « Quoniam inter illos locum sibi, » etc.

(1540) In hac interpretatione plures conveniunt commentatores, ut testatur Cornelius.

(1541) Cod. Vat., *unico.*

(1542) Cod. Vat., *ministravit.*

flumen misit post mulierem, stultam et erroneam hæreticorum scientiam, sive etiam Ecclesiæ persecutores intelligimus; talis enim aqua ex ore diaboli procedit, tali flumine Christi Ecclesiam submergere nititur. Unde ait: *Ut eam faceret trahi a flumine.* Ecclesia namque a flumine non trahitur, quia hæreticos non sequitur; nam etsi a persecutoribus ad tormenta aliquando invita trahatur, eorum tamen imperio, et voluntati non acquiescit. Ab hoc flumine ergo mali trahuntur, hac aqua hæretici potantur et inebriantur. *Et adjuvit terram ulierem, et aperuit terra os suum, et absorbuit flumen, quod misit draco de ore suo.* Quid enim terra hoc in loco, nisi Christi humanitas intelligitur (1543)? Hæc enim aperuit os suum et absorbuit **336** flumen, quod misit draco de ore suo. Postquam enim aperuit os suum ad prædicandum, forma vivendi et regula fidei data est, qua omnes hæreses destruuntur; eo quoque jubente, flumina cessant, mare et venti conquiescunt; fit pax et tranquillitas magna, quoniam nisi eo permittente, mali contra bonos sævire non audent. *Et iratus est draco in mulierem, et abiit facere prælium cum reliquis de semine ejus, qui custodiunt mandata Dei, et habent testimonium Jesu.* Vincitur draco, et draco non quiescit, repulsus irascitur, nec erubescit. et quod in aliis non potest hoc in aliis facere tentat (1544). A matre separatur, filios persequitur; et quia Ecclesiæ principibus, ex quibus cæteri originem ducunt, resistere non valuit, contra eorum filios bella gerit, quos tamen Dei mandata et testimonia habere cognoscit, neque enim magnopere de aliis curat. Unde scriptum est: «Fili, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem (*Eccli.* II, 1).» Sequitur: *Et stetit super arenam maris.* Pugnate viriliter sancti Dei, quia supra firmam petram fundati et firmati estis; stat enim adversarius vester super arenam maris; qui si vel leviter percussus fuerit, statim cadet; utpote qui nullius stabilitatis fundamentum habet.

CAPUT XIII.

Et vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, et cornua decem; et super cornua ejus decem diademata, et super capita ejus nomina blasphemiæ. Quid enim per hanc bestiam, nisi Antichristum intelligimus? Qui merito quidem bestia dicitur, quia omni humanitate et ratione destitutus, in tantum omnes bestias crudelitate vincet, ut terra ipsum mundi Creatorem eoqui non pertimescat. Hæc autem bestia de mare ascendit, quia amaritudinis et desperationis filius, de hac mundi procellosa tempestate consurget. Septem autem capita, septem ejus discipulos significant; decem vero cornua, decem reges erunt, qui ipsum quasi Deum colent et adorabunt. Unde et decem diademata habere dicuntur, quæ regiæ sunt dignitatis. Nomina autem blasphemiæ super capita ejus memorantur; quia supradicti perditionis filii ipsum Deum blasphemabunt, atque ipsam Trinitatem perversa ratione dividere audebunt.

Et bestia quam vidi, similis erat pardo, et pedes ejus sicut pedes ursi, et os ejus sicut os leonis, et dedit illi draco virtutem suam et potestatem magnam. Pardus est animal multa macularum variete depictum; merito ergo hæc bestia pardo similis dicitur, quia ut infida, instabilis, versipellis, omnibus mentitur, et in omnes deceptionis se vertit figuras. *Et pedes ejus sicut pedes ursi*, qui, quamvis plantæ hominis similitudinem habere videantur, post se tamen gradientes decipiunt; unde fit ut cum ad ursi fauces pervenerint, non hominem, sed crudelem bestiam secutos se esse sciant. Unde subditur. *Et os ejus, sicut os leonis.* Quos enim vel colorum varietate, vel pedum similitudine decipit, eos ore leonis humiliat atque comminuit; alios igitur vario flore verborum, alios falsi pedes, id est pravi operis imitatione, alios vero leonina rabie et feritate suo cœtui (1545) jungit, sibique subjicit. Ideoque subinferens ait. *Et dedit illi draco virtutem suam et potestatem magnam.* In tantum enim sua virtute et potestate hunc perditionis filium malignus spiritus replebit, ut non homo, sed Deus a pluribus esse putetur. Unde Apostolus ait: « Qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus (*II Thess.* II, 4) (1546).

Et vidi unum de capitibus suis quasi occisum in morte, et plaga mortis ejus curata est, et admirata est universa terra post bestiam, et adoraverunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ, et adoraverunt bestiam, dicentes: quis similis bestiæ? Et quis poterit pugnare cum ea? Potest autem hoc ad litteram

(1543) Cod. « Vat.: Hæc Christi terra adjuvit mulierem: hæc a periculo mortis liberavit Ecclesiam. Hæc aperuit os suum, et absorbuit flumen, quod misit draco de ore suo. Postquam enim os suum ad prædicandum Christus aperuit, forma vivendi, » etc.

(1544) Quanta passi sint Christiani sub Decio imperatore, ex Eusebio lib. VI, c. 41, abunde constat. Paululum quieverant; nam initia imperii Diocletiani ejus successoris mitiora fuerant. Sed brevi immanior et sævior factus omnes feritatis habenas contra eos laxavit, ac crudelioribus adjunctis suppliciis necavit. Videtur ergo diabolus fortitudine martyrum superatus, at gloriæ invidens Ecclesiæ, superstites ejus, filios perdere molitus est.

(1545) Cod. Vat., *subjungit.*

(1546) Totum hoc caput prophetica videtur Antichristi descriptio, cujus artes et calliditates fallendi homines sub diversis ferarum aspectibus exponuntur, ut modo pardus, modo ursus, modo leo exhibeatur. Dicitur etiam draco seu dæmon illi virtutem suam et potestatem magnam dedisse, qua multa portento similia facturus est ad decipiendas gentes, quæ eum tanquam Deum honorabunt et verebuntur. Putant nonnulli ad majorem deceptionem, ne quid dissimile Christo habere videatur, simulaturum se mori ac postea quasi a mortuis resurrectum, appariturum: quibus explicant illa verba: « Et vidi unum de capitibus suis quasi occisum in morte, et plaga mortis curata est, et admirata est omnis terra. « Vid. Cornelium. Hæc alii intelligunt de Juliano Apostata, in quo bestia, id est persecutio, quæ sub Constantino et Constantio principibus exstincta videbatur, quodammodo atrocior revixit. Ita Calmet.

sic etiam intelligi, ut quia (1547) Christi mortem et A resurrectionem audierat, cupiens ejus potentiam exinanire, hoc vel in se, vel in aliquo discipulorum suorum facere simulet, quod omnes in Christo factum admirentur. **337** Unde non occisum, sed quasi occisum dicit, Quod si allegorice intelligamus, unum de capitibus in morte occisum, unum aliquem hæresiarcham defecisse significat. *Cujus plaga mortis curata est, quia alius pro eo succedet,* qui tantæ iniquitatis erit, ut mors et plaga prioris oblivioni tradatur, nisi enim magnum aliquod inusitatumque signum vidissent, nequaquam diceretur, *et admirata est universa terra post bestiam. Et adoraverunt draconem qui dedit potestatem bestiæ.* Prius enim diabolum, qui in eo est, quasi virtutem aliquam et divinitatem adorant; deinde ipsum divinitatis filium, quem omnipotentia B et divinitate plenum (1548) adorant et venerantur, dicentes : *Quis similis bestiæ ? aut poterit pugnare cum ea ?* Quæ et mortuos suscitat et propriam virtutem cuilibet tam cito largitur. Aufert cui vult, dat cui vult, suæ divinitatis potentiam, qui si forte occidatur, confestim mortis ejus plaga curatur.

Et datum est ei os loquens magna, et blasphemiam, et data est illi potestas, facere menses quadraginta duos, et aperuit os suum in blasphemias ad Deus, blasphemare nomen ejus, et tabernaculum nomen ejus, et eos, qui in cælo habitant, et datum est illi bellum facere cum sanctis, et vincere illos, et data est ei potestas in omnem tribum, et populum, et linguam, et gentem, et adoraverunt eam omnes, qui habitant in terra, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ, et agni, C *qui occisus est ab origine mundi.* Datum est, inquit, ei a principe tenebrarum, cui totis viribus serviet, os loquens magna, os loquens adversus Deum iniquitatem, os loquens (1549) blasphemias, se solum Deum esse confirmans. Quod autem quadraginta et duos menses sit regnaturus, sæpe jam diximus. Blasphemabit autem Deum, et Ecclesiam ejus, et servos, et angelos ejus, prædicans et dicens omnia esse falsa quæ de Christo et Ecclesia ejus dicimus prophetas fuisse locutos. Faciet insuper bellum cum sanctis, et non solum alios, verum etiam ipsum Henoch et Eliam temporaliter vincet, et martyrio, consummabit ; data est enim ei potestas in omnem tribum filiorum Israel, et in omnem populum, cujuscunque linguæ, vel gentis fuerit. Et adorabunt, et D colent eum omnes, qui habitant terram ; omnes videlicet qui prædestinati ad vitam non sunt ; quorum nomina in libro vitæ, quæ Agnus scripsit et aperuit ab origine mundi, scripta non sunt, qui ideo quidem occisus est, ut nos a morte liberaret et cœli nobis secreta revelaret (1550). Sequitur :

Si quis habet aures audiat, qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadit. Qui in gladio occiderit, in gladio oportet eum occidi. Hic est patientia, et fides sanctorum. Si quis, inquit, cordis aures habet, si cui sanus est intellectus, audiat quæ dicta sunt : caveat, ne decipiatur a deceptoribus ; hæc quidem veraciter sciat et nullatenus dubitet, quoniam qui in captivitatem alios duxerit, quis animas hominum decipiens captivas diabolo tradiderit, ipse quoque in captivitatem ibit, et manibus pedibusque ligatis in tenebras projicietur exteriores ; qui in gladio occiderit, in gladio oportet eum occidi ; quia qui in gladio deceptionis (nam et deceptio gladius est) aliquem perdiderit, ipse quoque gladio æternæ damnationis jugulabitur (1551). *Et hic quidem est patientia, et fides sanctorum ;* hic probabitur quis patiens sit atque fidelis : sicut enim in igne aurum, sic in tribulatione probatur sanctus.

Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat cornua duo similia agni, et loquebatur sicut draco, et potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu ejus, et fecit terram, et habitantes in ea adorare bestiam primam, cujus curata est plaga mortis. Hæc autem bestia fortasse illud caput est, quod superius in morte (1552) dicitur esse occisum ; ideoque de terra ascendere videtur, quasi de sepultura resurgere, quia ejus mortis plaga curata est (1553). Unde et cornua duo similia agni habere perhibetur, ut ipse quoque immolati, resurgentisque agni nostri figuram et similitudinem in se monstraret. Sed quoniam superbe, et quasi draco venenosa verba proferens loquebatur, non veram agni innocentiam habuisse dignoscitur, quamvis ejus speciem simularet. Faciebat autem (1554) potestatem prioris bestiæ in conspectu ejus, quoniam eodem iniquitatis spiritu plena erat, neque ab ea dissidebat in miraculis, cui similis erat in falsitate. Et fecit terram, et habitantes in ea adorare primam bestiam, cujus curata fuerat plaga mortis. **338** Potest autem sic distingui, ut intelligatur, quod hæc bestia, cujus curata fuerat plaga mortis, fecerit terram, et habitantes in ea adorare bestiam primam. Quod si et ipsam primam occisam et curatam intelligamus, non erit inconveniens ; cum frequenter totum pro parte ac-

(1547) Cod. « Vat. De Christi morte, et resurrectione audierat, cupiens ejus potentiam exinanire, » etc.

(1548) Cod. Vat., *opinantur, adorant,* etc.

(1549) Cod. Vat., *blasphemiam.*

(1550) Dicitur autem occisus ab origine mundi Christus non in re, sed in typis atque figuris, ut in Abele, in Isaaco et in patriarchis, qui eum repræsentaverunt.

(1551) Fideles hortatur Apostolus ut ab Antichristi deceptionibus caveant, quia ipse et hi qui ab eo seducti fuerint, ad tartara perpetuis incendiis damnanti pertrahentur. Illi autem, qui patienter persecutionem sustinuerint, æterno gaudio donabuntur.

(1552) Cod. Vat., *dixit.*

(1553) Rursus hic in similitudine bestiæ duo cornua habentis Antichristus designatur, duoque cornua habere dicitur, speciem scilicet et simulationem mansuetudinis ac sanctimoniæ ad sibi conciliandam sequelam hominum, qui facile his circomveniuntur. Ita Cassiodorius, qui addit ; quod « tam multa Antichristus miraculorum signa facturus est, ut magna devotione adorari faciat idolum, sacrilega falsitate compertum. »

(1554) Cod. Vat., *omnem.*

litteris editus est. Litteras autem omnes apud Græcos numerum exprimere manifestum est. In numero ergo litterarum illius posuit nomen, ut lectoris intellectum exorceret, et tale est ac si diceret : In quo nomine hic numerus reperitur, id est sexcenti sexaginta sex, ipsum est nomen ejus. Ut si dicatur ANTEMOΣ (1562) (1563), qui interpretatur *contrarius*, inde enim Antichristus vocatur, id est Christo contrarius. Vides igitur quam bene hoc nomen sibi conveniat, quod quidem totum numerum supradictum in se contineat hoc modo. Nam A significat unum, N quinquaginta, T trecentos, E quinque, M quadraginta, O septuaginta, Σ ducentos : qui numerus simul collectus facit 666. Verbi gratia A unum, N quinquaginta, T trecentos, E quinque, M quadraginta, O septuaginta, Σ ducentos. Vocatur autem apud Græcos ANTEMOΣ, qui apud nos dicitur *Antichristus*, atque utrumque idem significat. Sunt et alia nomina, quæ eidem ipsi quadam verborum circuitione convenire videntur, quæ quidem quoniam prædictum in se numerum continent, a veteribus posita sunt ; nullum tamen nomen ita conveniens est Antichristo, ut hoc quod modo diximus, ANTEMOΣ. Nos tamen, ut lectori satisfaciamus, cætera quoque nomina ponemus. Sunt autem APNOYME, quod interpretatur *nego*, et TETAN, quod dicitur *sol*. Et ΓΕΝΣΗΡΙΚΟΣ, quod *gentium, seductor* intelligitur (1564). Quomodo autem hæc nomia illi conveniant, prudens lector manifeste intelligit. Causa vero brevitatis singulariter nomina ipsa, numerosque signemus. A significat unum, P centum, N quinquaginta, O septuaginta, Y quadringentos, M quadraginta, E quinque, T trecentos, E quinque, I decem, T trecentos, A unum, N quinquaginta ; Σ tres, E quinque, N quinquaginta, Σ ducentos, H octo, P centum, I decem, K viginti, O septuaginta, Σ ducentos. Quidam etiam Latinis litteris hoc nomen exprimere voluerunt, sed quia Græce hic liber editus est, non multum ad rem pertinere videtur. Ipsum tamen, quamvis inutile, et nos ponamus. Est autem hoc DICLVX. D namque apud nos quingentos, I unum, C centum, L quinquaginta, V quinque, X decem significant ; quæ simul collecta fiunt sexcenti sexaginta sex. Sed quid aliud hoc significare videtur, nisi quod ejus adulatores eum deprecantes, dicent : DIC LUX ; loquere, legislator, ne taceas, tu quid lumen es, montra per quam viam incedere debeamus (1565). Sed de his hactenus.

CAPUT XIV.

Et vidi, et ecce angelus stabat supra montem Sion, et cum illo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus et nomen patris ejus scriptum in frontibus suis. Narravit superius beatus Joannes, qualiter et ubi cum omni exercitu suo Antichristum viderit, qualiterque omnes qui ab eo seducti fuerant nomen ejus, aut in dextera, aut in fronte habuerint. Nunc autem de Christo et de his qui cum eo erant, ubi eos viderit, et quo nomine etiam ipsi in frontibus suis signati fuerint, narrare incipit, *Vidi*, inquit, *et ecce agnus stabat supra montem Sion*. Hic est ille agnus, de quo scriptum est : « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (*Joan.* I, 29). » Qui bene supra montem Sion stare videtur, quia Ecclesiæ rex, et princeps in omnibus adversis semper ei auxiliatur. Unde ipse ait : « Ego autem constitutus **340** sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini (*Psal.* II, 6). » Vidit autem cum illo centum quadraginta quatuor millia, per quos omnem Ecclesiæ multitudinem intelligimus. Hic enim numerus sic in duodena millia dividi potest, ut unusquisque duodecim apostolorum, duodena millia in partem habeat, qui etiamsi in suas partes dividatur, nulla ejus pars vacat a mysterio. Centenarius namque numerus perfectus est ; quem quia imperfectum Dominus esse voluit, ad eum complendum pro una ove de cœlis descendit. Unde ipse ait : « Quis est homo qui habet centum oves, si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit illam quærere quæ perierat ? » (*Luc.* xv, 4.) Quadragenarius autem numerus in tantum convenit pœnitentibus, ut et Moyses et Elias, et per se mundi Salvator quadraginta diebus jejunaverit, quos et S. Ecclesia per singulos annos, usque ad finem sæculi imitabitur. Sed quid de quaternario dicam, qui propter quatuor Evangelia, totidemque virtutes principales, ubique sacratissimus invenitur ? Millenarius autem numerus continet, et cum ipse ex aliis numeris constituatur, nullum alium numerum habet supra se, qui ex millenis confici possit. Merito ergo beatus Joannes centum quadraginta quatuor millia cum Agno stantes vidisse describitur, ut per centum summam virginum perfectionem, per quadraginta vero, omnes peccatores ad veram pœnitentiam conversos : per quatuor autem cunctos Evangeliorum observatores, qui quasi quadrati lapides, semper firmi et stabiles in fide perstiterunt. Per millia vero, omnes cujuscunque sexus, cujuscunque ordinis, cujuscunque conditionis, cujuscunque gentis, et linguæ multitudinem intelligamus. (1566). Omnes autem isti nomen ejus, et

(1562) Marchesius et editio Lugdunensis Biblioth. PP. legunt ANTEMOC, sed mendose. Ex Vaticano autem codice restituimus ANTEMOΣ ut postrema verbi littera exibeat notam Σ, quæ apud Græcos in designandis numeris valet 200.

(1563) Cod Vat. Latine scribit : *Antemos*.

(1564) Hæc nomina vide apud Calmet in nunc locum, qui subjectis notis, litterarum cujusque nominis potestatem exponit, et ad numerum 666 affabre, ut auctor noster, accommodat.

(1565) Qui Diocletianum pro hac bestia intelligere volunt in nomine Diocles Augustus computatis litteris juxta numerationem latinorum, numerum 666. confici aiunt. Porro interpretationem hujusmodi probatam quoque fuisse Meldensi episcopo Bossueto, testatur Calmet in Apoc. cap· XIII, n. 18, ac sibi omnium, quæ in hunc locum afferuntur, probatissimam videri.

(1566) Hujusmodi prolixam S. Brunonis interpretationem brevibus perstrinxit Cassiodorius in-

cipiatur. Cum igitur unum de capitibus ejus occisum et curatum dicatur, ipsam quoque secundum ipsum, et occisam, et curatam dicere possumus. *Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret descendere de cœlo in terram in conspectu hominum, et seducit habitantes in terra, propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, quæ habebat plagam gladii.* In hoc enim major erit Antichristi auctoritas, quod non solum ipse, verum etiam discipuli ejus signa multa et prodigia facere (1555) jubebuntur. (1556) Sicut enim in Ægypto adversum Moysen magicis suis incantationibus magi signa multa fecerunt: ita et isti adversum Henoch et Eliam facturi sunt. Unde et ignem de cœlo descendere facient : (1557) et in hoc non suam, sed magistri gloriam quærent. Cum enim in miraculis, quæ facere videbuntur, adorari possent, si vellent, non se tamen, sed Antichristum adorari præcipient, cujus gloriam et magnificentiam in tantum exaltare conabuntur, ut more quorumdam imperatorum etiam ejus statuam et imaginem miseros homiues adorare faciant. Unde et subditur:

Et datum est illi, ut daret spiritum imagini bestiæ, et ut loquatur imago bestiæ (1558). *Et faciat, ut quicunque non adoraverint imaginem bestiæ occidantur, et faciet omnes pupillos et magnos, divites et pauperes, liberos et servos habere characterem nominis bestiæ, aut testimonium nominis ejus.* Datum est, inquit, illi, id est diabolo, concessum ut daret spiritum imagini bestiæ. Magnum et inusitatum miraculum, ut statua aurea, vel argentea, vel cujuslibet alterius metalli spirare et loqui videatur. « Surgent enim, ut in Evangelio Dominus ait, pseudoprophetæ, et dabunt signa et prodigia multa (*Matth.* XXIV, 24). » Talibus ergo signis ad hoc devenient, ut quicunque imaginem bestiæ adorare noluerint, quasi profani et sacrilegi a tyrannis et principibus occidantur, unde fiet, ut (præter sanctos, qui mori non timebunt) nemo inveniatur, (1559) qui aut in dextera, aut in fronte sua ejus characterem et signum non habeat. Nam et usque hodie usus est Scripturarum, ut pro toto nomine, prima nominis littera ponatur; character ergo pro nomine, nomen vero pro fide accipiatur. Sicut enim omnes Christiani nomen, id est fidem Christi in manu et in fronte impressam habent, ita omnes Antichristi servi et discipuli ejus nomen et fidem, aut in dextera, aut in fronte gestabunt; et in dextera quidem nomen et fidem portat, qui illud agit, cujus se dicit esse professionis. Quem enim dilectioni, et misericordiæ, et pietati insistere videmus, utrum sit Christianus non dubitamus; ipsa enim

A ejus opera, quis vel qualis sit, manifestant; quem si vis cognoscere, non ad linguam, sed ad manum attendas; dominica enim sententia est. « A fructibus eorum cognoscetis eos (*Matth.* VII, 16). » In fronte vero nomen, et fidem gestare, est omnibus manifestare nulli dominum suum suamque fidem celare, ut sicut frons omnibus est aperta, ita et fides cunctis sit manifesta. Tantus ergo terror cunctos invadet, ut nemo facere, vel dicere audeat, quod ad ejus fide dissentire videatur. Unde et subditur : *Ut ne quis possit vendere, vel emere, nisi qui habeat characterem nominis bestiæ, aut numerum nominis ejus.* Nam etsi hoc ad litteram accipi possit; quod et in nostris principibus sæpe fieri videmus, ut videlicet ejus litteram, et sigilla securitatis causa ferantnr: est tamen B alia et ipsa spiritualis emptio, et venditio, de qua scriptum est: « Sindonem fecit, et vendidit (*Prov.* XXXI, 24); » et alibi : « Omnes sitientes venite ad aquas, emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac (*Isa.* LV, 1). » Tales nundinæ, taleque mercatum in Ecclesia sit; nihil ibi sine pretio datur; da fidem et accipe vitam. Hoc autem mercatum, magna ex parte tunc temporis cessabit, quando suæ hæresis logmata solis hæreticis vendere, vel emere licebit. Sed quid mirum, si ista in illa persecutione maxima omnium fiant, cum olim etiam ab imperatoribus edicta proposita fuisse legantur, ut Christiani ubicunque inventi fuissent, sine audientia punirentur? Sequitur :

Hic sapientia est. Qui habet intellectum computet C *numerum bestiæ, numerus enim homines est, et numerus ejus sexcenti sexaginta sex.* Hic, inquit, sapientia necessaria est, obscura sunt quæ dicuntur, et nisi ab his qui majorem (1560) intellectum habent non capiuntur; qui **339** autem habet intellectum, ut ad hujus rei notitiam pervenire valeat, computet prius numerum bestiæ, quæ quidem, etsi Deum se esse fingat, non Deus tamen, sed homo est; et hoc est quod dicit: *numerus enim hominis est, et numerus ejus sexcenti sexaginta sex.* Quod enim senarium numerum tantum posuit, hominem eum esse monstravit; si quidem sexta die factus est homo. Sed quia senarius iste ex denario descendit, eum ex decimo ordine unum esse significat, ut et homo simul, et diabolus, non per naturam, sed per iniquitatem esse credatur: decies namque sexaginta sexcentos faciunt D (1561). Sufficiant autem hoc in loco, quæ ab antiquis dicta sunt, nihilque de nostro ponentes, ea solummodo, quæ ab eis accepimus, ad memoriam reducamus. Liber autem iste a beato Joanne Græcis

(1555) Cod. Vat., *videbantur.*

(1556) Ita prædictum accepimus a Christo Matth. XXIV, 24 : « Surgent pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. » Et Marc. XIII, 22 : « Et dabunt signa, et portenta ad seducendos (si fieri potest) etiam electos. » Et Paulus II Thessal. II, 9, loquens de Antichristo : « Cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis et prodigiis mendacibus, et in omni seductione. »

(1557) Cod. Vat. : « Quoniam id quondam Elias fecisse legitur. Tanto ergo facilius homines decipiet, quanto non suam, sed magistri gloriam quærent. »

(1558) Hæc ex codice Vat. supplevimus.

(1559) Cod. Vat. : *sive pauper sive dives sit.*

(1560) Cod. Vat., *intelligentiam.*

(1561) Cod Vat. : « Similiter autem et sexies decem fiunt sexaginta. »

nomen Patris ejus in frontibus suis scriptum habebant; sed cujus ejus, nisi Agni, et Patris Agni? Omnes enim Trinitatis signaculo, Patris videlicet, et Filii, et Spiritus sancti, signati erant. Et Judæi quidem Patris nomen in frontibus suis scriptum habent; Filii vero non habent. Nos vero utriusque nomen in fronte scriptum habemus, quia utrumque laudamus, et prædicamus, credimus, et confitemur.

Et audivi vocem de cœlo, tanquam vocem aquarum multarum, et tanquam vocem tonitrui magni, et vocem quam audivi, sicut citharædorum citharizantium, in citharis suis, et cantabant quasi canticum novum, ante quatuor animalia, et seniores. Nam quoniam aquæ multæ populi multi intelliguntur, nil aliud est vox aquarum multarum, nisi vox multarum diversarumque gentium in unam fidem venientium, Deum laudantium, et benedicentium. Vox autem tonitrui magni, vox doctorum est in Ecclesia prædicantium, de quibus dicitur. « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (*Isa.* LVIII, 1); » unde, et iste cujus verba hæc sunt, filius tonitrui in Ecclesia vocatur. *Et vocem quam audivi sicut citharæ citharædorum citharizantium in citharis suis;* nam quia dulces sanctorum laudes, et cantus, et in Dei auribus suaviter resonant, ideo citharis eorum voces assimilantur. Talis citharædus erat David, cujus cantilena, et modulatione, ipsa quoque dæmonia placabantur. Quod adhuc in Ecclesia fieri videmus, cum ad episcopi exhortationem adulteros, sacrilegos, homicidas, cæterosque dæmone plenos ad pœnitentiam festinare conspicimus. Cantant autem quasi novum canticum, quia sic Veteris Testamenti scripturas exponunt, ut nova quædam dicere videantur. Possumus etiam et novum canticum, Novi Testamenti prædicationem intelligere. Hæc autem ante quatuor animalia, et seniores cantare dicuntur, et quasi discipuli ante facies doctorum suorum stare videntur. Nihil et aliud cantat Ecclesia, nisi quod ab his animalibus et senioribus didicit.

Et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt, hi sequuntur Agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus, primitiæ Deo, et Agno, et in ore ipsorum non est inventum mendacium; sine macula enim sunt ante thronum Dei. Nemo, inquit, illud canticum cantare, et dicere poterat, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra; non Judæus, non paganus, non hæreticus novum illud inusitatumque canticum dicere potest, nondum ejus vetera transierunt, nondum eis facta sunt omnia nova. Sola ergo Ecclesia

A illud cantat, soli illi qui empti sunt de terra, de quibus Apostolus ait. « Empti enim estis pretio magno (*I Cor.* VI, 20). » qui Christi sanguine **241** redempti sunt, qui de terra super cœlos exaltantur, soli illic hoc canticum dicere possunt. *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati.* Hi sunt, qui non meretricibus, sed castis conjugibus adhæserunt. Hæ autem mulieres, hæreticorum sectæ intelliguntur quas, veluti fetidas meretrices, sancti viri fugientes nullum cum eis voluerunt habere consortium; unde et virgines dicuntur, qui illis non adhæserunt, qui verbi Dei adulteratores appellantur. « Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava. (*I Cor.* XV, 33) » *Hi autem sequuntur Agnum quocunque ierit;* sicut et ipse ait. « Pater,
B volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum (*Joan.* XVII, 21); » cœlos ergo ascendent, quia ibi est Agnus. *Hi empti sunt ex hominibus, primitiæ Deo, et Agno:* Sicut enim ex multa messe, parum quid (1567) primitiarum Deo offerunt; ita ex cunctis gentibus, isti pauci, ad malorum comparationem, Deo, et Agno quasi quædam primitiæ offeruntur. *In ore eorum non est inventum mendacium,* qui nullis tormentis vinci potuerunt, ut eam, quam semel Deo promiserant, fidem negarent. Unde et subditur: *Sine macula enim sunt ante thronum Dei.* « Qui enim in verbo non offendit, hic perfectus est vir (*Jacob.* III, 2); » macula tamen pro crimine ponitur.

Et vidi alterum angelum volantem per medium
C *cœlum, habentem Evangelium æternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, et super omnem gentem, et tribum, et linguam, dicens magna voce: Timete Dominum, et date illi honorem; quia venit hora judicii ejus; et adorate eum, qui fecit cœlum, et terram, mare, et omnia, quæ in eis sunt, et fontes aquarum.* Hic enim Angelus aliquem Ecclesiæ doctorem significat, quoniam horam judicii, et mortis terminum, qui evitari non potest, unicuique appropinquare considerat; volens omnes cautos, et providos esse, quid agere debeant, utique discurrendo sollicite edocet. Æternum enim Evangelium, Christi prædicationem intelligimus, quæ non ad temporalia, et transitoria, sed æterna bona nos invitat; quæ non hæreticorum inventione composita est, sed ab æternæ sapientiæ fonte manavit; quæ quidem et
D majoribus, et minoribus loquitur dicens: *Timete Dominum, et date illi honorem, quia venit hora judicii ejus,* ut reddat singulis secundum opera eorum; *et adorate eum, qui fecit cœlum, et terram;* non dæmonia, non Antichristum, sed omnium creatorem colite, et adorate.

Et alius angelus secutus est dicens: Cecidit, cecidit Babylon illa magna, quæ a vino iræ fornicatio-

quiens: « In monte Sion vidisse se dicit stantem Dominum Christum, et cum eo CXLIV beatorum, qui nomina tam ipsius quam Patris ejus in frontibus suis scripta portabant. Hi nullo mendacio, nulla fidei fornicatione polluti sunt: quod tamen ad omnes beatos constat aptandum: isti personabant Domino canticum novum, quando ab alio non poterat dici; deinde admirabili prosecutione laudantur. »

(1567) Cod. Vat., *de primitiis.*

nis suæ potavit omnes gentes. Et iste quidem angelus alius alios Ecclesiæ doctores significat, qui quanto plus judicii diem appropinquare senserint, tanto magis quotidie prædicationi instabunt, omnemque mundi hujus gloriam et pulchritudinem transire, et ruere docebunt, quatenus sic animos hominum ab ejus appetitu extorquere valeant. Et hoc est, quod dicitur, *cecidit, cecidit Babylon illa magna.* Babylonia namque *confusio* interpretatur, in qua Nabuchodonosor regnavit, quem diaboli tenuisse figuram omnes scripturæ testantur : cecidit igitur Babylon, quoniam mundus transit, et concupiscentia ejus. Præterit enim figura hujus mundi, omnisque iniquorum confusa multitudo peribit. Hæc autem a vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes : quia in tantum hanc præsentem vitam omnes gentes dilexerunt, ut ab ejus blanditiis anima et corpore corrupti iram Dei incurrere non formidarent (1568).

Et alius angelus tertius secutus est illos, dicens magna voce : Si quis adoraverit bestiam, et imaginem jus, et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua, et biberit de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, et cruciabitur in igne et sulphure in conspectu angelorum sanctorum, et in conspectu Agni. Hunc autem tertium angelum, tertiam prædicationem, et ultimam esse putamus; quando sancti videntes abominationem, et fere omnes ad iniquitatem converti, et bestiam et ejus imaginem adorari, magna voce clamabunt, tantumque facinus fieri interdicent, et quanta pœna eos exspectet qui eam adoraverint, ejusque characterem susceperint, et de vino iræ Dei quod mistum est mero in calice iræ ipsius biberint, eis denuntiant. Hic est ille calix, de quo scriptum est : quia « Calix in manu Domini vini meri plenus est misto (*Psal.* LXXIV, 9) ; » per quem sacram Scripturam intelligimus ; quæ quidem secundum se mera est, et pura : sed ab hæreticis inficitur, turbatur, et depravatur ; unde non calici, sed vino hæreticorum, quod mero vino, et sanæ intelligentiæ mistum 342 est iratus Dominus esse dicitur. Qui ergo tale vinum biberint, et hæreticorum pravitati assensum præbuerint, in igne æterno, qui non exstinguetur

A et in sulphure æterni fetoris sine fine cruciabuntur. Hoc autem in conspectu angelorum sanctorum, et in conspectu agni, quoniam neque Christus, neque sancti ejus eorum tormentorum aliquando obliviscentur, secundum illud : « Memento, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem (*Psal.* CXXXVI, 7). »

Et fumus tormentorum ejus ascendet in sæcula sæculorum, nec habebunt requiem die, ac nocte, qui adoraverunt bestiam et imaginem ejus, et si quis acceperit characterem nominis ejus. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, et fidem Jesu. Ibi enim fumus semper ascendit, ibi ignis nunquam deficit ; erunt igitur semper in igne, quorum tormenta fumare non desinunt (1569). De

B bestia autem, et imagine ejus, et de charactere nominis ejus satis superius dictum est. Quod autem ait : *Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, et fidem Jesu,* (1570) ad hoc valet, quia cum malorum tormenta sancti videbunt, tunc non frustra se patientes fuisse, et mandata Dei, et fidem Jesu non in vanum se custodisse cognoscent.

Et audivi vocem de cælo dicentem mihi : Scribe : Beati mortui qui in Domino moriuntur : amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis, opera enim illorum sequuntur illos. Finitis omnibus, quæ ad malorum tormenta pertinebant, quod eorum videlicet cruciatus æternus sit, quod ipsi requiem nunquam sint habituri, dat Dominus sententiam de beatitudine æterna, et quiete bonorum, quam ideo

C quidem scribere præcipit, ut firma et stabilis esse credatur. *Beati,* inquit, *mortui qui in Domino moriuntur* (1571). Sed quid est in Domino mori, nisi in fide, in justitia, in charitate, et spe firma de hac vita migrare, atque pro his, si necesse fuerit, animam dare ? Amodo jam dicit spiritus, a quo totus liber iste dictatur, et scribitur, ut requiescant a laboribus suis, quos multos, et infinitos pro Christi nomine passi sunt. Opera enim illorum sequuntur illos ; quæ quidem digna memoria, magnum eis ante conspectum Domini testimonium ferent.

(1568) In Babylonis ruina, quæ quondam civitas magna fuit, et Chaldæorum imperii caput, propter similitudinem depravationis, impiumque falsorum numinum cultum Roma in sacris litteris, ut I Petri v, 13, et a SS. Patribus hoc nomine appellatur, ejusque subversio, totaque regni destructio juxta aliquos interpretes hic prænuntiata dicitur. More autem prophetarum pro facto jam habetur, quod certo faciendum cognoscitur. Sed hujusmodi interpretationem in cap. 17 prosequemur.

(1569) Fuit olim Origenistarum error, quem renovavit abbas Joachim, damnatorum pœnas non in

D æternum duraturas, sed aliquando ab his tormentis liberandos, quem errorem damnavit Ecclesia, cum sacræ litteræ æternitatem pœnarum inferni apertissime doceant.

(1570) Ex hoc testimonio satis patet, ad salutem æternam comparandam, non sufficere fidem, ut contendunt hæretici ; sed requiri bona opera, observantiam nempe divinorum mandatorum.

(1571) Nemo, dum adhuc vivit, proprie beatus appellari potest, sed post mortem, quia in ea sola consummatio justitiæ et sanctitatis perficitur ; non nisi in termino cursus vitæ bravium comprehenditur.

LIBER QUINTUS

343 *Et vidi, et ecce nubem candidam, et supra nubem* A *sedentem similem filio hominis habentem in capite suo coronam auream, et in manu sua falcem acutam.* Vidit, inquam beatus Joannes nubem candidam, per quam S. Ecclesiam intellegimus. Nubem quidem, quia doctrinæ pluviis multorum hominum corda prius arentia, uberes bonorum operum fructus germinare facit: candidam autem, quia super nivem dealbata, sine macula est, atque ruga. Vidit autem, et similem Filio hominis, super nubem sedentem, Christum videlicet Dominum nostrum, qui se frequenter in Evangelio Filium hominis vocare consueverat, secundum illud: « Quem dicunt homines esse Filium hominis? (*Matth.* xvi, 14) ». Et bene super nubem sedere describitur, qua ut rex, et dominus Ecclesiæ præsidet, et dominatur. Habet autem in B capite suo coronam auream, per quam regem, et victorem, omnique pulchritudine decoratum esse significat. Habet vero in manu sua falcem acutam, gladium videlicet spiritus, quod est verbum Dei, de quo iterum Apostolus ait: « Vivus est enim Dei sermo, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti (*Hebr.* iv, 12). » Notandum autem quod iterum beatus Joannes a capite incipiens, sicut in aliis libris, quod viderit, manifestat.

Et alter angelus exivit de templo clamans voce magna ad sedentem super nubem: Mitte falcem tuam, et mete, quia venit hora ut metatur, quia aruit messis terræ; et misit qui sedebat supra nubem falcem suam, et messa est terra. Alter, inquit, *angelus exivit de templo.* Alter utique, et idem alter: est enim Deus quam homo, una tamen, eademque persona, Deus C et homo. Exivit ergo angelus de templo, exivit Christus a Patre, et venit in mundum: Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus (*Psal.* x, 4). » Exivit nimirum de templo, et tandem post multum temporis, in signis et miraculis se hominibus manifestavit. Clamavit voce magna ad sedentem supra nubem: non quod vel iste surdus esset, vel iste audiri aliter non posset, sed quia illis voce magna Deus clamare dicitur, qui ejus monita parati sunt et audire, et obedire; clamavit angelus ad angelum, Deus ad hominem, divinitas ad humanitatem, quando divina inspiratione Christus Dominus noster præcepit, dicens: « Messis quidem multa, operarii autem pauci, rogate ergo Dominum messis, ut mit- D tat operarios in messem suam (*Matth.* ix, 37) (1572). Misit ergo Christus falcem suam, misit evangelicam prædicationem per discipulos suos, et messa est terra, undique tritico in horreo Dei, quod est Ecclesia, congregato (1573).

Et alius angelus exivit de templo, quod est in cælo, habens falcem. Eadem similitudo est quæ superior, præter hoc tantum, quod ibi boni, hic vero mali colliguntur. Angelus enim, qui de templo exivit, Christus est, qui tanquam sponsus de thalamo virginalis uteri processit. Hoc autem templum est in cœlo, quia illa omnium mulierum beatissima sic in terris vixit, ut semper ejus conversatio in cœlis fuerit. Denique jam tunc (1574) hæc Virgo nostra de hac vita migraverat, et super choros angelorum exhaltata fuerat, quando beatus Joannes ista scribebat (1575). Vidit ergo angelum, qui de templo exierat, quando templum jam pridem in cœlum translatum fuerat, et ipse, ut superior, falcem acutam habebat; hoc autem superius expositum est. Sequitur:

Et alius angelus exivit de altari, qui habebat potestatem super ignem, et clamavit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, et vindemia botros vineæ terræ, quia jam maturæ sunt uvæ ejus. Sicut enim per templum Virginis uterum intelligimus, ita per altare corpus Dominicum. Altare enim ipse se esse docebat, quando suis manibus illud maximum sacrificium suis discipulis offerebat, dicens: **344** « Accipite, et manducate, hoc est corpus meum (*Matth.* xxvi, 26). » Exivit igitur angelus de altari, quando Deus in homine se hominibus revelare dignatus est. Hic autem angelus supra ignem habet potestatem, quoniam nemo nisi ejus dono Spiritus sancti igne succenditur. Unde ipse ait: « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat? (*Luc.* xii, 49) » Et bene quidem angelus iste ei qui falcem acutam habebat, botros vineæ terræ vindemiare præcepit, quia homo assumptus, nisi ex consilio divinitatis, nihil faciebat. Sciendum autem duas esse vineas, unam bonorum, alteram malorum; et de bonorum quidem vinea scriptum est: « Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exivit primo mane conducere operarios in vineam suam (*Matth.* xx, 1). » Malorum autem vinea, hæc est, de qua modo loquimur. Unde et vinea terræ merito vocatur, cujus

(1572) Placet aliquibus interpretibus, ut notat Cornelius, hic non Christum, sed angelum intelligere; quia Christus non vocatur angelus, sed Filius hominis. Hic ergo angelus egreditur, ut Christo cooperetur; utque ejus nutu et jussu demetat impios, cum Christus demetet pios et sanctos.

(1573) Cod. Vat. Itemque: « Levate capita vestra, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. Misit igitur, etc.

(1574) Cod. Vat., *jam tunc Virgo nostra.*

(1575) Reddit Bruno testimonium, suis diebus communiter acceptam esse in Ecclesia sententiam de exaltatione seu assumptione B. Mariæ Virginis post ejus obitum ad cœlos; quam S. Bernardus plurimis laudibus exornavit.

prima vitis fuit Cham. Hæc autem quotidie vindemiatur; si quidem de hac vita quotidie mali tolluntur; (1576) unde et subditur :

Et misit angelus falcem suam in terram, et vindemiavit vineam terræ, et misit in lacum iræ Dei magnum, et calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum, per stadia mille sexcenta. Per falcem enim hoc in loco Christi jussionem, ejusque ultionis ministros intelligimus Quam quidem quotidie in terram mittit, terræque vineam vindemiare non cessat, quia iniquitate sua mali saturi, et inveterati, subito, cum non putatur, de vite simul et vita abscinduntur; abscissi autem non in qualecunque torcular mittuntur, sed in lacum iræ Dei magnum, qui est infernus, submerguntur. *Et calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu.* Non enim intra civitatem sanctam lacus iste continetur, extra est, extra calcatur, cujus maligni spiritus sunt calcatores et vinitores. Ecce namque eum extra civitatem Abraham significabat, cum diceret : « Inter nos et vos chaos magnum firmatum est. Et exivit sanguis de lacu usque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta (*Luc.* XVI, 16). » Hic autem loquendi modus hyperbole a grammaticis appellatur. Cum enim magnum prælium, alicubi factum esse, significare volumus, dicere solemus : tantum sanguinem ibi esse fusum, ut in sanguine equi natarent. Sic et in hoc loco volens beatus Joannes divinam ultionem, et malorum pœnam, et mortem significare dicit : eorum sanguinem usque ad equorum frenos crevisse; quod alius propheta significantius exponens, ait : « Et egredientur sancti, et videbunt cadavera mortuorum, qui prævaricati sunt in me, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni (*Isa.* LXVI, 24). » Quod enim ibi est usque ad satietatem visionis, hic est usque ad frenos equorum. Sed quid aliud est, sanguinem de lacu exire, nisi malorum pœnam atque tormenta hujus mundi hominibus innotescere? Unde etiam per stadia mille sexcenta exisse perhibetur : per mille namque stadia totum mundi ambitum intelligimus, per sexcenta vero sex ætates (1577 significantur. Et merito quidem omnia per mille intelliguntur, quoniam, ut jam diximus, omnes numeri in mille continentur. Exivit ergo sanguis per stadia mille, quia nusquam est locus, ubi malorum pœna non sit audita : exivit autem per stadia sexcenta, quoniam nulla ætas fuit, in qua id ipsum non fuerit revelatum (1578). Quod autem non solum terræ dimensio, sed et temporis

A longitudo stadium vocetur, audi Apostolum dicentem : « Nescitis quod hi, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium (*I Cor.* IX, 24)? » Quod alio in loco exponens ait : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi (*II Tim.* IX, 7), » cursum utique stadii præsentis vitæ.

CAPUT XV.

Et vidi aliud signum in cœlo, magnum et mirabile; angelos septem, habentes plagas septem novissimas; quoniam in illis consummata est ira Dei. Et vidi tanquam mare vitreum mistum igne, et eos qui vicerunt bestiam, et imaginem ejus, et numerum nominis ejus, stantes supra mare vitreum habentes citharas Dei, et cantantes canticum Moysi servi Dei, et canticum agni, dicentes : Magna, et mirabilia opera tua, Domine Deus omnipotens.

B Magnum, inquit, et mirabile signum vidi in Ecclesia, septem videlicet angelos, id est septem doctorum ordines, qui sibi per diversa tempora succedebant, habentes plagas septem novissimas (1579). Sed quare novissimas? **345** Quia in illis consummata est ira Dei. Magnæ enim plagæ et immensæ illæ erunt, quibus ira Dei consummari et satiari poterit. Novissimum autem aliquando pro ultimo, aliquando pro deteriore ponitur. De his autem plagis multa in sequentibus dicturi sumus. *Et vidi tanquam mare vitreum, mistum igne;* mare namque vitreum aqua baptismatis est, quæ quidem igne Spiritus sancti tota mista est et sanctificata, de qua Præcursor Domini Joannes dicebat : « Ego baptizo vos in aqua; qui autem

C venit post me, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta solvere, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne (*Joan.* I, 26). » Est ergo mare vitreum mistum igne; quatenus aqua sanctificata vitrea et pura exterius corpora lavet, ignis vero S. Spiritus interius vitia exurat, et mundet hominem a peccato.

Et vidi eos stantes, qui vicerunt bestiam, et imaginem ejus, et numerum nominis ejus supra mare vitreum (1580) : non sufficit aqua baptismatis esse regeneratum, nisi insuper bestiam, et imaginem ejus, et numerum nominis ejus vincamus et despiciamus. Sed dicis : Quomodo bestiam illam, quæ nondum venit, superare potero? Audi quid beatus Joannes etiam in Epistola sua dicit : « Filioli mei, novissima hora est, et sicut audistis, Antichristus

D venit, nunc autem Antichristi multi sunt (*Joan.* II, 18). » Ergo quamvis in fine sæculi ille perditionis, filius, omniumque iniquorum caput venturus sit,

(1576) Duo hominum ordines distinguuntur a S. Joanne, justorum scilicet, et improborum. Priorum sors felix, et beatissima, quia in partem suam adducet Christus, suoque in regno æternæ beatitatis hæredes, et possessores collocabit. Reprobi autem ab angelis iræ Dei ministris a cœlesti civitate perpetuo exsules in lacum ignis conjicientur.

(1577) Cod. Vat., *figurantur.*

(1578) Pœnarum infernalium æternitatem ipsis ethnicis notam fuisse Sisyphi fabula dubitare non finit.

(1579) Habentur hæc veluti prænuntia illarum calamitarum super impios, et juxta aliquos, specialiter super Romanum imperium funditus evertendum, quæ ab angelis statuto tempore effundentur, de quibus sunt sequentis capitis vaticinia.

(1580) Cod. Vat. : « Et vidi eos, qui vicerunt bestiam, et imaginem ejus, et numerum nominis ejus, stantes super mare vitreum. De bestia namque, et magnitudine ejus, et numero nominis ejus multa superius dicta sunt. Sed non sufficit stare super mare vitreum, non sufficit aqua baptismatis esse regeneratum, » etc.

quotidie tamen sua membra præmittit, in quibus utique a fidelibus superatur (1581). Omnis enim qui Christo contradicit Antichristus est. Qui ergo stat super mare vitreum, qui in baptismate piscatur et natat, vincat bestiam et imaginem ejus, vincat Antichristum et discipulos ejus, qui sibi conformes sunt atque consimiles. Neque suscipiat (1582) numerum nominis ejus, id est fidem et doctrinam ipsius. Sed quid isti supra mare faciebant? Sequitur: *Habentes citharas Dei, et cantantes canticum Moysi servi Dei, et canticum agni.* Cithara namque Dei modulatio est divinæ inspirationis, de qua discipulis suis Dominus ipse dicebat: « Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (*Matth.* x, 20). » Canticum vero Moysi, et canticum agni, Vetus et Novum Testamentum intelligimus. Quicunque ergo stant supra mare vitreum, quicunque alios invitant ad baptismatis sacramentum, sic citharizent, taliterque et talia cantent: *Magna et mirabilia opera tua, Domine Deus omnipotens, justæ et veræ sunt viæ tuæ, rex sæculorum, quis non timebit te, Domine et magnificabit nomem tuum? Quia solus pius es, quoniam omnes gentes venient, et adorabunt in conspectu tuo, quia judicia tua manifesta sunt.* Quid est ergo, quod dicitur: *Judicia tua manifesta sunt;* cum alibi scriptum sit: « Judicia tua abyssus multa? » (*Psal.* xxxv, 7.) Divina quidem judicia manifesta sunt et occulta: occulta quidem, quoniam nemo ea ad plenum manifestare valet: manifesta autem, quia quomodocunque fiant, nemo tamen justa et vera ea essse dubitat. Stantes ergo doctores super mare vitreum, videntesque gentiles, qui sine Deo erant, ad baptismum festinare; Judæos vero, qui legem habebant, justo Dei judicio condemnatos, salutis medicinam non appetere, obstupescunt in operibus Domini, atque mirantur, et cum igorent, quare illi electi sint, isti vero reprobati, Dei tamen vias rectas et justas esse dicunt; ideoque magis Deum timendum et magnificandum prædicant, quia sola pietate et misericordia gentes vocat; Judæorum vero superbiam confundit et damnat.

Et post hæc vidi, et ecce cœlum apertum est, templum tabernaculi testimonii in cœlo, exierunt septem angeli, habentes septem plagas de templo, vestiti lino mundo et candido, et præcincti circa pectora zonis aureis. Tunc enim templum tabernaculi testimonii apertum est in cœlo, quando Christi prædicatio per ora apostolorum prius sonuit in Ecclesia. Apostoli namque templum sunt, qui in sacrario sui pectoris ipsum tabernaculum, et omnia legis et prophetarum testimonia scripta portant et prædicant De hoc autem templo septem habentes plagas, septem angeli exierunt, quia omnes doctorum ordines ab apostolis originem ducentes, illico suis temporibus in Ecclesia prædicant, quæ ab illis didicerunt. Et quoniam, ut Apostolus ait: « Aliis sunt odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem (*II Cor.* ii, 16), » qui eorum monitis non obtemperant, super eos plagas inducunt. Hi autem vestiti sunt lino mundo, et candido, illa videlicet pretiosa margarita, de qua Dominus in Evangelio loquitur, dicens: « Simile est regnum **346** cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas; inventa autem una pretiosa margarita, dedit omnia sua, et comparavit eam (*Matth.* xiii, 45, 46); » per quam nimirum Christi fidem et doctrinam ecclesiasticam intelligimus, qua qui indutus non fuerit, inter Christi convivas discumbere non audebit. Sunt autem et circa pectora zonis aureis præcincti, quatenus per ea quæ exterius apparent, quantus thesaurus sapientiæ et scientiæ in eorum corde interius sit reconditus, intelligatur.

Et unum ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas, plenas racundiæ Dei viventis in sæcula sæculorum, et impletum est templum fumo a majestate Dei, et de virtute ejus, et nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septém angelorum. Quatuor sunt animalia, omnia tamen unum, idemque narrant et dicunt, quia solum Christi prædicationem describunt. Quod ergo unum ex eis dat, hoc procul dubio ab omnibus datur. Sed quid est, quod septem phialas aureas, plenas iracundia Dei viventis, septem angeli dedisse perhibentur, nisi quod omnes Ecclesiæ doctores eam doctrinam, quam habent et prædicant, acceperunt? Quæ doctrina, quamvis aurea sit et sapientiæ sale condita, ab aliis tamen avide suscipitur, ab aliis autem quasi insulsum aliquid, vel sine sapore respuitur, et in eos quidem, a quibus respuitur, Dei indignationem et iracundiam desuper infundunt (1583). Propter tales igitur hæ aureæ phialæ, quamvis omnes delicias in se contineant, iracundiæ tamen Dei viventis plenæ esse memorantur. Templum autem, quod fumo impletum est a majestate Dei, et de virtute ejus, vel S. Ecclesia, vel cœlestis Jerusalem intelligi potest. Dei namque virtus et majestas, quæ Ecclesiam semper inhabitat, quodam divino occultoque judicio infidelium mentes excæcat, ne ad fidem convertantur et Ecclesiam ingrediantur. Unde Apostolus: « Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, neque enim potest, quoniam spiritualiter examinatur (*I Cor.* ii, 14). » Et hoc est quod dicitur: *Et nemo poterat in-*

(1581) Huc usque in sensu S. Joannis apostoli multi in Ecclesia fuere Antichristi, et usque ad mundi finem erunt; sed sicut illi vel hæretici, vel tyranni veritati et potentiæ Dei resistere non valuerunt; ita posteriores isti exterminabuntur. Quare fiet maximum gaudium in Ecclesia super eorum ruinam.

(1582) Ex. Cod. Vat. ita emendavimus. Editio, *sufficiat.*

(1583) Hæc referri possunt ad ea quæ Christus Dominus Judæis dixit Joan. viii, 47: « Qui ex Deo est verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis, ac proinde in horrendam indurationem inciderunt. »

troire in templum, donec consummarentur septem plagæ. His enim consummatis, major in Ecclesia introitus fiet. Quia « cum plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet (*Rom.* xi, 25). » De cœlesti autem Jerusalem pro certo scitur, quod nemo corporaliter ingrediatur, donec his septem plagis finitis ad immortalitem sancti resurgant. Quæ bene fumo aromatum et incensorum, qui de sanctorum orationibus procedit, plena esse dicitur, quia ubi Dei majestas, et virtus est, ibi sanctorum orationes et obsequia diriguntur.

CAPUT XVI.

Et audivi vocem magnam de templo dicentem septem angelis : Ite, et effundite septem phialas iræ Dei in terram. Et abiit primus, et effudit phialam suam in terram, et factum est vulnus sævam et pessimum in hominibus qui habebant characterem bestiæ, et in eos qui adoraverunt imaginem ejus (1584). Hæc magna vox in templo Dei, quod est Ecclesia, quotidie auditur. Quid enim aliud Evangelia narrant, nisi ut doctores ad evangelizandum exeant, et quanta ira et indignatio super peccatores, nisi convertantur, ventura sit, cunctis aperto ore manifestent? Cum enim futuram pœnam sancti denuntiant, quid aliud quam phialas iræ Dei plenas in terram effundunt? Unde et subditur : *Et abiit primus, et effudit phialam suam in terram.* Primus enim angelus primus est prædicatorum ordo, qui tunc quidem phialam suam in terram fudit, quando primitivæ Ecclesiæ non solum gratiam, quæ bonis parata est, verum etiam quæ tormenta peccatores exspectant, annuntiabat. Hanc autem phialam fundebat Apostolus cum diceret : quod « Dominus reddet unicuique secundum opera sua, his quidem secundum patientiam boni operis gloriam, et honorem, et incorruptionem : his autem qui ex contentione, et non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia superveniet (*Rom.* ii, 6, 10). » Sequitur : *Et factam est vulnus sævum ac pessimum in hominibus qui habebant characterem bestiæ, et in eis qui adoraverunt imaginem ejus.* Nondum bestia nata est, et jam miseri **347** homines ejus characterem et nomem venerantur, ejusque imaginem et similitudinem adorant. Ejus namque imago Simon magus, Arius, et cæteri filii diaboli fuerunt. Ejus imaginem et charactorem Judæi venerantur, qui se adhuc Messiam expectare confitentur. In his autem sævum vulnus ac pessimum factum est, quod utique sanari non potest. « Si non venissem, et locutus fuissem, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccatis suis (*Joan.* xv, 21). » Quid ergo? Nunquid Christi prædicatio eos vulneravit et peccare fecit? Absit ; sed cum Christus prædicaret, et ipsi ejus monita recipere nollent, a diabolo vulnerati et necati sunt, atque in ejus militia computati. Unde Apostolus ait : » Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, et per illud occidit (*Rom.* vii, 11). » Sic ergo apostolis prædicantibus, cum Judæi et cæteri, qui in errorem seducti fuerant, eorum verba recipere noluissent, tam graviter a diabolo vulnerati sunt, ut jam ulterius sanari non valerent (1585).

Et secundus effudit phialam suam in mare, et factus est sanguis tanquam mortui, et omnis anima vivens mortua est in mari. Secundus namque angelus phialam suam in hoc mare magnum et spatiosum fudit (1586), quando secundus prædic torum ordo armatam mundi cujus sapientiam, philosophorum et hæreticorum doctrinam, insuper et falsam deorum religionem reprehendere cœpit. Unde et subditur : *Omnis aqua maris versa est in sanguinem,* et ipse sanguis mortui. Et omnis anima (1587) vivens mortua est in mari ; quanto enim plus vera doctrina dilucidatur, tanto magis falsa scientia in sanguinem vertitur, et peccatum. Plus etenim peccat, qui cognita veritate falsitatem sequitur, quam ille qui veritatis vocem nunquam audivit. Merito ergo mare in sanguinem vertitur, seque bibentes necat et interficit, cum non jam ad mare, sed ad sanæ fidei phialam super infusam sitientes currere debeant.

Et tertius effudit phialam suam super flumina, et super fontes aquarum, et factus est sanguis. Quid enim per flumina et fontes aquarum, nisi legis et prophetarum libros intelligimus? Super hos autem phialam suam, spiritualem videlicet expositionem, Ecclesiæ doctores fuderunt, ne secundum litteram ulterius intelligerentur ; « littera enim occidit, spiritus autem vivificat (*II Cor.* iii, 6). » Occidit quidem, quando in sanguinem conversa est, a quo etiam suo observatores præcipit abstinere. Et prius quidem isti fontes, secundum historiam intellecti, potabiles erant, nunc autem nisi spiritualiter intelligantur, hæreticos faciunt. Sciant igitur se non aquam, sed sanguinem bibere, qui tali scientia delectantur.

Et audivi angelum aquarum dicentem : Justus es,

(1584) Qui hoc ex capite non morales sensus eruunt, ut commentator noster, sed eversionis Romani imperii, vaticinia accipi debere contendunt ; pro voce magna, voluntatem Dei Joanni manifestatam intelligunt, qui cum tempus novæ legis instaurandæ advenerit, Romanorum regnum acerbius contra veri Dei religionem acturum evertere statuit. Has igitur plagas, seu flagella diversis temporibus immissa interpretes isti a Valeriano numerare incipiunt, qui a Sapore Persarum rege victus miseram captivitatem, et atrociorem mortem passus est. Certum enim est quod non tam bella, quam pestilentiæ, fames, terræmotus, incendia et diversa vastationum genera Romam, barbarorum principum ludibrium factam, desolarunt. Ito Cornelius, Calmet, Bossuet, Sassi, etc.

(1585) Cod. Vat., *non valeant.*

(1586) Cod. Vat., *effudit.*

(1587) Cod. Vat. : « Et ipse sanguis totus niger, et puteus factus est tanquam sanguis mortui. Et omnis anima, » etc.

qui es, et qui eras sanctus, qui hæc judicasti, quia sanguinem sanctorum et prophetarum fuderunt, et sanguinem eis dedisti bibere, digni enim sunt. Et audivi alterum ab altari dicentem : Etiam, Domine Deus omnipotens, vera et justa judicia tua. Laudat quartus prædicator superiorum doctorum sermones, insuper et Deo gratias agit, quia homines iniquos et superbos, qui magis hæreticorum et philosophorum stultam sapientiam, quam veram et catholicam fidem credere et imitari voluerunt, in sua stultitia erroreque permisit. Ad quod confirmandum omnis ecclesiastica multitudo, quæ a rectæ fidei altari non discedit, respondit dicens : *Etiam, Domine Deus omnipotens, vera et justa judicia tua.* Vides quanta concordia est in populo Dei, et quomodo sancti prædicatores omnes se vicissim respondent, et Dei opera et justificationes una voce prædicant et extollunt. Sequitur.

Et quartus angelus effudit phialam suam in solem, et datum est illi æstu affligere homines et igne. Et æstuaverunt homines æstu magno, et blasphemaverunt homines nomen Dei habentis potestatem super has plagas neque egerunt pœnitentiam, ut darent illi gloriam. Postquam Dei judicia angelus quartus laudaverat, ipse quoque nolens suam phialam esse otiosam, super solem eam effudit. Per solem hoc in loco illum intelligimus, qui cum sit cæcus, omniumque tenebrarum caligine obvolutus (1588), Deum tamen justitiæque solem se dicere non timebit. Hic ergo sanam doctrinam ferre non valens, et phialam super effusam (1589) graviter ferens, cum non habeat quod Ecclesiæ doctoribus respondere queat, in suos irascetur et indignabitur, eosque infideles, ut moris est vilesque vocabit, qui suas injurias non vindicaverint (1590); unde ad tantam insaniam eos accendet et provocabit, ut non solum sanctos, verum etiam ipsum mundi creatorem blasphemare audeant (1591); et hoc est quod dicitur : *Et datum est illi æstu affligere homines, et igne, et æstuaverunt homines æstu magno;* tali namque æstu, talique **348** igne sæpissime homines affligi et æstuare videmus, cum tanta ira diabolo instigante exagitantur, ut vix a multis unus homo detineri valeat, quod ad facinus, quod mente conceperat, totus pallidus et turbatus, quasi fera in sanguinem, ruat. Sequitur : *Et blasphemaverunt nomen Domini habentis potestatem super has planas, neque egerunt pœnitentiam, ut darent illi gloriam,* Vides ergo quid diaboli stimulus, quid cauda draconis, quid iniquitatis, filius in his qui sibi obediunt (1592, quo igne eos succendat, quo æstu eos inflammet, quibusve stimulis eos exagitet.

Et quintus angelus effudit phialam super sedem bestiæ, et factum est regnum ejus tenebrosum, et

A *commanducaverunt linguas suas præ dolore, et blasphemaverunt Dominum cæli in doloribus, et vulneribus suis, et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.* Quartus angelus super ipsam bestiam, quam et solem vocavit, quintus autem narratur phialam suam fudisse super sedem bestiæ, majora, et fortiora ejus membra (1593), hæresiarchas videlicet et tyrannos intelligimus. Super hos autem phialas suas doctores effundunt, quando sua peccata, suosque errores eis ad memoriam reducentes, quas pœnas quosque cruciatus pro eis passuri sunt, eis per ordinem exponunt; unde fit ut qui talibus verbis, si Deum propitium haberent, illuminari debuerant, obstinati potius contra veritatem, tenebrosi fiant et cæsi. Et hoc est quod dicitur: *Et factum est regnum*
B *ejus tenebrosum.* Sequitur : *Et commanducaverunt linguas suas præ dolore, et blasphemaverunt Dominum cæli in doloribus et vulneribus suis, et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.* Ecce qui sapienter admoniti ad pœnitentiam, et lacrymas converti debuerant, quasi quibusdam telis graviter vulnerati sanctorum verbis ad tantam iram et indignationem commoti sunt, ut et Dominum blasphemarent, et inter se ut frenetici, frudentes, quod dicerent non considerarent. Hoc est enim, quod ait: *Et commanducaverunt linguas præ dolore.* Quid enim aliud est linguam præ dolore manducare, nisi inconsiderate et irrationabiliter loqui ? Sequitur :

Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten, et siccavit aquam ejus, ut præparetur via regibus ab ortu solis. Flumen etenim
C magnum Euphrates, quod in multas partes dividitur, hæreticos designat, qui in multiplices diversasque sectas dividuntur. Super hoc autem phialam suæ prædicationis angelus effudit, eorumque aquas fontes et torrentes desiccavit, magnaque ex parte eorum hæreses destruxit. Unde factum est ut aqua desiccata, quæ eis impedimento erat, via regibus ab ortu solis venientibus præpararetur. Reges enim dicuntur sancti, qui quoniam se prudenter regere norunt, nullum in eis habent vitia principatum. Unde Apostolus ait : « Non regnet peccatum in vestro mortali corpore (*Rom.* VI, 12). » Hi autem veniunt ab ortu solis, quia lux eos semper antecedit, nesciunt occasum, sed de virtute in virtutem, quasi de luce in lucem gradientes, semper solis radios, quasi aquilæ, in-
D tuentur.

Et vidi de ore draconis, et de ore bestiæ, et de ore pseudoprophetæ spiritus tres immundos, et in modum ranarum : sunt enim spiritus dæmoniorum, facientes signa, et procedunt ad reges totius terræ, congregar illos ad prælium, ad diem magnum Dei omnipotentis (subauditur dicentis) : *Ecce venio sicut fur ; beatus, qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus am-*

(1588) Cod. Vat., *circumvolutus.*
(1589) Cod. Vat., *sibi supereffusam.*
1590) Cod. Vat., *quantocius non judicaverint.*
(1591) Hujus generis sunt impii illi, qui Dei providentiam damnant, qui de ejus existentia disputant, qui si non verbis, factis certe athei comprobantur
(1592) Cod. Vat., *operetur.*
(1593) Cod. Vat., « quintus autem super sedem bestiæ phialam fudisse narratur. Sedes autem bestiæ major, et fortior, « etc.

bulet, et videant turpitudinem ejus, et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraice Armagedon. Vocatur enim Antichristus draco, propter fallendi fortitudinem et volubilitatem; vocatur et bestia, propter crudelitatem : vocatur autem pseudopropheta, quia se Christum esse mentitur. De cujus ore spiritus tres immundos exire dicit, quos subsequenter exponens, spiritus dæmon orum esse fatetur, et tali quidem trinitate præditus dæmoniorum omnes suos discipulos falsa signorum et prodigiorum virtute ditabit. Qui bene ranarum similitudinem habere perhibentur, quia eos quos sua dicacitate corrumpunt, garrulitate, et immunditia, omnique sorde replent. Hi autem procedunt ad reges totius terræ, non utique ad eos quibus vis ab ortu solis præparatur, imo ad eos qui sola terrena et transitoria, honores et dignitates diligunt. Sed quare procedunt? Sequitur. *Congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis.* Sic sic, diabole, diligis tuos, hoc est tuum consilium, ut contra eum pugnare eos suadeas cui neque tu, neque illud resistere valebit (1594)? Quod quidem ideo facis (1595), ut non solus, sed cum multis in judicio damneris. Vos autem sancti, cavete ne decipiamini, quibus ipse Dominus ait : *Ecce venio sicut fur*, cunctis hominibus meum adventum ignorantibus. *Beatus ergo qui vigilat*, et semper vigilat, ne quasi incautus præoccupetur ; **249** *et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et videant turpitudinem ejus.* His enim vestibus primus homo se nudatum esse sentiebat, quando dicebat : « Audivi, Domine, vocem tuam, et abscondi me, eo quod nudus essem (*Gen*, III, 9) ; » quas quidem si bene custodisset, ejus et nostra turpitudo non apparuisset. Sequitur : *Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraice Armagedon* (1596). Magedon namque locus est in quo (sicut in libro Regum et Paralipomenon legitur) Josias rex justissimus est interfectus (*II Paral.* XXXV, 22), de quo loco et Zacharias propheta in personam Domini ad judicium venientis loquitur, dicens : « Et aspicient ad me, quem crucifixerunt (*Zach.* XII, 10). » Et paulo post : « In die illa magnus erit planctus in Jerusalem, sicut planctus ad Remonon in campo Magedon, et plangent terræ familiæ, et familiæ seorsum (*ibid.*, 11, 12). » Congregabuntur ergo in campo, qui vocatur Hebraice Armagedon, id est ante faciem Dei omnipotentis, qui non quasi probaturus, sed quasi judicaturus eos apiciet.

Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem et exivit vox magna de templo a throno, dicens : Factum est. Et facta sunt fulgura, et voces, et tonitrua, et terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram : talis terræmotus, et sic magnus. Et facta est civitas magna in tres partes, et civitates gentium ceciderunt. Septimus angelus ultima prædicatio erit, quæ ab Henoch et Elia initium suscipiet. Quid bene phialam suam in aerem fudisse dicitur, quia palam et manifeste loquens Antichristum advenisse nuntiabit. Sequitur : *Et exivit vox de templo, ac throno dicens : Factum est.* Vox enim magna quæ de templo exit, vox sanctorum est, qui tam terribili nuntio audito, vicissim se viriliter agere hortabuntur, dicentes : *Factum est.* Advenit ultimus dies, completæ sunt scripturæ prophetarum, moriamur ergo omnes pro nomine Christi. Confestim autem ab adversa parte malorum facta sunt fulgura, in multis videlicet signis et miraculis, Antichristo ejusque discipulis clarescentibus : et voces prædictarum ranarum, et tonitrua altæ prædicationis hæreticorum, ubique prædicantium. *Et terræmotus factus est magnus, qualis nunquam fuit*, cunctis videlicet terrenis, et peccatoribus magno impetu in Ecclesiam insurgentibus, de quo terræmotu ipse Dominus loquitur, dicens : « Erit tunc tribulatio talis qualis non fuit ab origine mundi, nec futura est (*Matth.* IV, 21). » Tunc autem civitas illa magna iniquorum in tres partes dividetur, quatenus nemo in illa occisus reperiatur, cunctis pro modulo contra sanctos pugnantibus. Et prima quidem pars est Antichristus ejusque familiares; secunda vero multitudo hæreticorum, ubique signa et prodigia facientium ; tertia autem tyrannorum exercitus, ubique sanctos effligentium. Quod autem ait : *Et civitates gentium ceciderunt*, eos significat, qui eorum signis et doctrina decipientur.

Et Babylon magna venit in memoriam ante Dominum dare ei calicem indignationis iræ ejus. Et omnes insulæ fugerunt, et montes non sunt inventi, et grando magna descendit de cælo in homines, et blasphemaverunt homines Deum, propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer (1597). Sicut enim Jerusalem sanctorum Ecclesiam, ita Babylon iniquorum omnium congregationem significat, cujus secundum quemdam modum videtur Deus oblitus, quia malos in suis iniquitatibus crescere et prosperari permittit. Quæ tunc quidem in ejus memoriam reducetur, quando eam suæ indignationis calice potabit. Quod autem calix passionem et mortem significet, pene omnes scripturæ testantur. Sed quid est quod insulæ fugiunt, et montes non inveniuntur? nisi quia multæ mundi hujus Ecclesiæ, multique, episcopi et doctores jam fatigati, et procellosas maris tempestates ferre non valentes, locum persecutoribus dabunt, et ne inveniantur, ubique se occultabunt ; quod quidem in primitiva Ecclesia sæpissime factum fuisse legimus ; cum non qualescunque, sed ipsi apostolici viri se in cryptis, terræque cavernis se abscondisse narrantur. Hæc autem tanta persecutio quare fiat, subjungit dicens : *Et grando magna, sicut talentum, descendit de cælo super homines.* Hæc enim grando septimi angeli prædicatio intelligitur, quæ in tantum cum omni exercitu suo Antichristum in

(1594) Cod. Vat., *neque ipsi resistere valebitis.*
(1595) Id. cod., *Quod quidem totum facis*, etc.
(1596) Cod. Vat., *Magedon.*

(1597) Cod. Vat., « ut ipsum Deum omnes pariter blasphemarent. »

iram et indignationem commovit, et exacerbavit, ut ipsum Deum pariter blasphemaverunt (1598). Quæ grando bene talento comparatur, quoniam talentum septuaginta duarum librarum est, quot et discipuli Christi fuisse dicuntur, quorum prædicationem septimus iste angelus est imitatus. Hæc autem superioribus continuanda sunt, illi videlicet loco ubi dicitur : *Et exivit vox magna de templo a throno dicens : Factum est;* inde enim usque ad hunc locum, interpunctio est, **350** quam Græci dicunt parenthesin. Sequitur : *Et blasphemaverunt homines Deum propter plagam grandinis, quia magna facta est vehementer.* Sicut enim nos hæreticorum verba, sagittas et grandinem computamus; ita et hæretici sanctorum prædicatione vulnerati, timentes, quasi grandinem eam fugiunt, et impetum tempestatis.

CAPUT XVII.

Et venit unus de septem angelis, qui habebant septem phialas, et locutus est mecum dicens : Veni, et ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ; et inebriati sunt, qui inhabitant terram, de vino fornicationis ejus. Quod beato Joanni dicitur, universaliter toti Ecclesiæ dicitur. Quia ergo de Babylone angelus loqui cœperat, plenissime eam qualis sit describens, admonet Ecclesiam, ut eam videat, et contempletur. (1599) *Veni*, inquit, *ostendam tibi damnationem meretricis magnæ*, quod per conversionem intelligimus, damnandam meretricem magnam. *Quæ sedebat super aquas multas* quoniam in multis populis obtinet principatum. *Cum qua fornicati sunt reges terræ;* fornicati utique, quia male et illicite ea abusi sunt. Quamvis enim sine hac vita præsenti vincere nequeamus, cum ea tamen fornicari dicimur, si contra legem dissolute nimis et luxuriose ea utamur. *Et inebriati sunt, qui inhabitant terram de vino fornicationis ejus.* Quid est enim vinum fornicationis ejus, nisi illicitum poculum ejus? De quo quidem terræ inhabitatores inebriantur, quia in tantum ab hujus vitæ illecebris decipiuntur, ut quasi dementes, sui suæque utilitatis obliti, per quam viam incedere debeant ignorant.

Et abstulit me in desertum in spiritu, et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, et cornua decem, et mulier erat circumdata purpura et coccino, et inaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis, habens poculum aureum in manu sua plenum abominatione et immunditia fornicationis ejus. Desertum non nisi ferarum et animalium irrationabilium esse solet habitatio. Merito ergo in desertum fertur, qui tantum, taleque visurus est monstrum. *Et vidi*, inquit, *mulierem sedentem super bestiam coccineam.* Hæc enim bestia ex multis populis et gentibus constituitur; cujus caput non immerito Romam vocaveram, quæ quidem bestia quoniam multorum sanctorum sanguinem fudit coccinea tota, et rubea apparet (1600). Quoniam vero multis idolorum portentis servivit, ideo nominibus blasphemiæ plena esse dicitur. (1601) Quæ enim major blasphemia, quam aurum, lapides, et lingua deos vocare? Habebat autem capita septem, et cornua decem, de quibus jam supra diximus, et plura in sequentibus dicemus. Talis ergo erat bestia. Sed qualis erat mulier quæ super bestiam sedebat? Sequitur : *Et mulier erat circumdata coccino et inaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis.* His enim ornamentis ad sui fornicationem suos attrahit amatores, per quæ et cætera intelligimus, quibus miseri homines ab amore Dei ad vitæ hujus felicitatem retrahuntur. *Habebat autem et poculum in manu sua plenum abominatione, et immunditia fornicationis ejus*, per quæ persuasionem quamdam, et in bonis transitoriis delectationem intelligimus; quæ quidem persuasio, et delectatio, superbia, avaritia, luxuria, cæterisque vitiis, quasi suavi aliqua potatione plena multos inebriat, et a recto itinere deviare facit.

Et in fronte ejus nomen scriptum, Mysterium : Babylon magna, mater fornicationum et abominationum terræ. Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, et de sanguine martyrum Jesu, et miratus sum cum vidissem illam, admiratione magna. Erat, inquit, *in fronte ejus nomen scriptum*, alterius quam sonare videbatur intelligentiæ, in se continens mysterium, multorum videlicet secretorum. Vocatur enim Babylon magna; nulla enim antiquitus civitas tam nobilis, tamque potens, et tam omnibus divitiis, et deliciis, cunctisque superstitionibus, sicut Babylon, plena fuit. Hæc populum Dei captivavit, hæc usque ad fundamenta Jerusalem civitatem Dei destruxit; hujus insuper rex Nabuchodonosor fuit omnium hominum superbissimus. Hæc ergo quia sola præsentia bona dilexit, præsentem vitam, et malorum omnium congregationem, et ad cœ-

(1598) Terrestris mundi dissolutionem nonnulli hic prænuntiari opinantur. Exacto enim finali judicio quo totus calix indignationis iræ Dei in impios ad tartara damnatos effusus fuerit, tota hæc moles dissolvetur, et, ut ait Christus Dominus, *Cœlum et terra transibunt, et fient omnia nova.*

(1599) Si paululum obscure et ænigmatice in superiori capite S. Joannes de urbe Roma locutus est, in hoc sub Babylonis nomine vivis propriisque coloribus eam describit, ut aliter intelligi non debeat. Ob omnimodam moram corruptionem eam meretricem magnam vocat, et cum in idololatriam perdite se injecerat, universosque populos secum fornicari, id est deos mendaces adorare coegerat, ideo vino, seu æstu fornicationis inebriatam appellat.

(1600) Cod. Vat., « cujus caput non immerito Romam vocaverim; quod quidem et Babylon aliquando fuit. Quæ quidem bestia. » etc.

(1601) Quæ Roma esset ante Petri et Pauli prædicationem describit S. Leo M. sermo 80 in Natali apostolorum illorum cum dixit : « Hic conculcandæ philosophorum opiniones, hic diluendæ erant terrenæ sapientiæ vanitates, hic omnium sacrilegiorum impietas destruenda, ubi diligentissima superstitione habebatur collectum quidquid usquam fuerat vanis erroribus institutum. »

tera quæ Deus abominatur et odit, homines invitat, 351 merito fornicationum et abominationum mater vocatur. Hæc autem, quia multorum sanctorum et martyrum Jesu sanguinem fudit, quasi jam plena, et satiata, ebria de eo esse perhibetur. Cujus impietatem et crudelitatem beatus Joannes non modica admirationem miratus est.

Et dixit mihi angelus : Cur miraris ? Ego tibi dicam sacramentum mulieris, et bestiæ quæ portat eam quæ habet capita septem et cornua decem. Bestia, quam vidisti, fuit et non est, et ascensura est de abysso, et in interitum ibit, et mirantur inhabitantes terram (quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ a constitutione mundi) videntes bestiam quæ erat, et quæ non est. Ego, inquit, tibi dicam mulieris et bestiæ sacramentum; audi et intellige quid utrumque significet. Bestia enim quam vidisti fuit et non est, fuit enim ad tempus bestia : claruerunt aliquando sæculi hujus potentes, et honoribus et dignitatibus sublimati, ac si æterni essent, ab hominibus verebantur. Sed jam quidem non est, quia et assidue de hac vita transit, et tam brevi tempore in ea moratur, ut una eademque hora et esse et non esse videatur. *Et ascensura est de abysso, et in interitum ibit* (1602). Ascensura est enim de abysso, quia iniquorum animæ ad corpora resurgenda revertentur ; iterum ad tartara præcipitatæ, et animæ simul, et corpora æternos cruciatus sustinebunt. Et tunc quidem peccatores, qui in libro vitæ scripti non sunt, neque Dei memoria digni habentur, super hanc bestiam mirabuntur et obstupescent, videntes eos damnari, qui soliti fuerunt cum magna potentia cæteros judicare. Sequitur :

Et hic est sensus qui habet sapientiam. Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet. Et reges septem sunt ; quinque ceciderunt, et unus est, et alius nondum venit, et cum venerit oportet illum breve tempus manere. Expositio est prædictæ similitudinis. Hic, inquit, est sensus, et intellectus eorum quæ dicta sunt, quod et ille quidem bene intelligit qui habet sapientiam. Et septem capita, septem montes sunt; septem etenim montes supra quos mulier sedet, totidemque reges, septem, ut in sequentibus declarabitur, tempora significant, sex videlicet ætates, et septimum sextæ ætatis tempus, et ipsum quidem breve et ultimum. Unde et subditur : Quinque ceciderunt, et unus est, et alius nondum venit (1603) ; quinque namque ætates, et quinque regna cum suis regibus jam tunc transierant, quando beatus Joannes ista loquebatur, sexta vero ætas, et sextum cum suis regibus regnum tunc incipiebat, quæ et nunc quidem volvitur, et usque ad Antichristi tempora perseverabit. Alius autem, qui nondum venit, ipse est Antichristus, qui quoniam in fine hujus sextæ ætatis venturus est, septimus ponitur, et ipse quidem cum venerit, oportet eum breve tempus manere, non enim nisi tres annos, et dimidium regnabit.

Et bestia, quæ erat, et non est, et ipsa octava est et de septem est, et in interitum vadit. Omne namque totum ex suis partibus constat (1604), et cum nihil aliud sit totum, quam conjuctio partium, differt tamen totum ab unaquaque parte. Unde et bestia ista, videlicet ecclesia malignantium, quæ ex septem prædictis temporibus constituitur, secundum se quidem octava est, secundum constitutionem vero partium, de septem est, quod dialectici quidem facile intelligunt. Et ipsa nimirum cum omnibus suis partibus in intertum vadit.

Et decem cornua, quæ vidisti, decem reges sunt, qui regnum nondum aceeperunt, sed potestatem tanquam reges una hora accipient post bestiam. Hi unum consilium habent, et virtutem et potestatem suam bestiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt, agnus vincet illos, quia Dominus dominorum est, et Rex regum, et qui cum illo sunt, vocati, electi, et fideles (1605). In mente habeto quod ex omnibus iniquis 352 hanc bestiam constitui diximus, ejusque partes omnium ætatum iniquos et pessimos esse exposuimus. Magna ergo ejus pars Antichristus est, siquidem omnibus iniquior et detestabilior erit, unde non immerito totius bestiæ nomen sibi usurpat. Huic autem ejusdem iniquitatis decem reges adhærebunt, quorum virtute et tyrannice multa mala contra sanctos ope-

(1602) Diversæ sunt super hunc locum expositorum interpretationes ; aliqui enim hæc referunt ad brevem Licinii persecutionem ; qui cum pridem Christianis æque ac Constantinus faveret, postea ortis cum eodem Constantino simultatibus, iterum contra illos sæviit, deorumque cultum restituere contendit. Sed brevis fuit hujusmodi persecutio, nam Constantinus duobus præliis eum vicit atque necavit. Alii Valentem Arianorum acerrimum patronum, alii Julianum Apostatam, qui brevi vexare Ecclesiam permissi sunt, his verbis prænuntiatos asserunt.

(1603) Hi autem sunt Diocletianus, Maximianus, Galerius, Maximinus, Maxentius, Severus, Licinius, Quinque ceciderunt, nempe Diocletianus, Maximianus, Galerius, Maxentius et Severus. Unus est, nempe Maximinus, qui Ecclesiæ Orientali bellum sævissimum intulit. Sed eo tandem perinde, ac cæteris, sublato, Licinius venit qui, ut diximus, Ecclesiam modico aliquo tempore insectatus, a Constantino oppressus fuit.

(1604) Qui historiam Joannis vaticiniis aptare student, pro octava bestia Julianum Apostatam ponunt, ille enim Christiani nominis hostis infensissimus idolorum superstitionem restaurare conatus est ; sed cito, scilicet post annum unum, et septem vel octo menses, fulmen a cœlo missum eum exterminavit.

(1605) Quamvis hic perspicuum de adventu Antichristi vaticinium habeaturi qui persecutorum ultimus erit ; attamen præcedent eum iniqui reges Romanæ potentiæ et superbiæ eversores. Cum enim urbs illa Christiano cultu in ea constituto deorum superstitioni adhærere non destitirit, a remotissimis regionibus misit Omnipotens in illam potentissimos barbaros, Alaricum scilicet, Gensericum, Astulphum, Attilam, Odoacrem, Totilam, aliosque tyrannos, qui contra eam a Deo impulsos esse fatebantur, ac proinde nihil pepercerunt, quin pœnitus diruerent, atque vastarent.

rabitur. Pugnabit autem cum agno, sed vincetur; quoniam sicut scriptum est. « Dominus noster Jesus Christus interficiet cum spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui (*II Thess.* II, 8). » Hæc autem breviter transcurrimus, quia ad litteram intelliguntur.

Et dixit mihi: Aquas quas vidisti, ubi meretrix sedet, populus, et gens, et linguæ, et decem cornua quæ vidisti, et bestiam odient fornicariam et desolatum facient illam, et nudam, et carnes ejus manducabunt, et ipsam igne concremabunt. Deus enim dedit in corda illorum, ut faciant quæ illi placitum est, ut dent regnum suum bestiæ, donec consummantur verba Dei. Et mulier, quam vidisti, civitas est quæ habet regnum super reges terræ. Hæc quæ ipse beatus Joannes exponit, non multum in his exponendis est laborandum.

CAPUT XVIII.

Pots hæc vidi alium angelnm descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam, et terra illuminata est gloria ejus: et exclamavit in fortitudine, dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna, et facta est habitatio dæmoniornm, et custodia omnis spiritus immundi, et custodia omnis volucris immundæ, et odibilis, quia de vino fornicationis ejus biberunt omnes gentes, et reges terræ, qui cum illa fornicati sunt; et mercatores terræ de virtute deliciarum ejus divites facti sunt. Hic angelus, aliquis magnus Ecclesiæ doctor, et cum illo, et per illum cæteri intelligi possunt, qui jam in signis manisfestis cognoscentes judicii diem appropinquare, constanter et forti voce prædicantes, quantum huic mundo, suisque amatoribus discrimen immineat, potentialiter nuntiabunt. Unde et ab ejus gloria terra cicitur esse illuminata, quia quæ prius latebant, isti revelabunt. Qui bene de cœlo descendere dicitur; quoniam inde hoc totum divina inspiratione suscipiet, quod cæteris Christi fidelibus nuntiabit. Sequitur: *Cecidit, cecidit Babylon magna.* Usitatissimus enim est iste locutionis modus, ut ea, quæ certissime fieri scimus, prius etiam quam fiant facta dicamus: unde et eos jam vicisse dicimus, quos victores fore putamus, et eos quos morti propinquos videmus, jam mortuos nuntiamus. Sic ergo angelus in hoc loco, quia non dubitat subito esse Babylonem perituram, ac si jam cecidisset quasi de præteritis loquens ait: *Cecidit, cecidit Babylon magna.* Ac si dicat: Nullam spem in ea ulterius habeatis, nullum amorem in ea ponatis, quia in proximo miserabiliter ruere videbitis; non vos fallat, non vos decipiat, cujus omnis pulchritudo subito evanescet. *Et facta est habitatio dæmoniorum* (1606), Postquam enim Babylon, id est malorum congregatio in tenebras subversa ruerit, quos nisi malignos spiritus in ea habitare credere possumus (1607)? Quis pro ea nisi immundi spiritus, immundæque volucres eam custodient. Ipsæ namque eam custodient, quia semper de ejus pœnis saturabuntur. Et tunc quidem omnibus odibilis, fiet, quando ipsi quotque, quibus servierat eam affligere non cessabunt. Sed quorsum hæc? Sequitur:

Quia de vino fornicationis ejus bibent omnes gentes, et omnes reges terræ, qui cum illa fornicati sunt. Ejus igitur fornicatio est causa, cur iram et indignationem, multasque hujus mundi ærumnas omnes gentes, omnesque reges terræ incurrant et patiantur.

Et mercatores terræ de virtute deliciarum ejus divites facti sunt. Sicut enim Apostolus ait: « Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus (*Tim.* II, 4). » Terræ mercatores sunt qui non æternis bonis, sed de Babylonis deliciis ditari cupiunt.

Et audivi aliam vocem de cœlo dicentem: Exite de illa, popule meus, et ne participes sitis delictorum ejus, et de plagis ejus non accipiatis; quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad cœlum et recordatus est Dominus iniquitatum ejus. Reddite illi, sicut illa reddidit vobis; et duplicate duplicia secundum opera ejus. Hoc enim in omnibus Scripturis Dominus populum suum admonet, dicens: *Exite de illa, popule meus;* relinquite non tantum corpore, quartum corde iniquorum conversationem; et ne participes sitis delictorum ejus; ne simul cuma fortasse de plagis et de pœnis ejus postmodum accipimis (1603). Qui enim participes sibi sunt in peccatis, participes erunt et in tormentis. Quoniam pervenerunt **252** peccata ejus usque ad cœlum, siquidem in tantum creverunt, ut pro sua magnitudine ante Deum cum quadam accusatione recitentur. Unde et subditur: *Et recordatus est Dominus iniquitatum ejus.* Quarum quidem, quia impunitas esse relinquebat, oblitus esse videbatur.

Reddite illi, sicut ipsa reddidit vobis, et duplicate duplicia secundum opera ejus. Nam quia iniquorum tormenta, juxta sanctorum, quos a fflixerant sententiam, et voluntatem fient, ideo eis ab ipsis sanctis inferri dicuntur. Quæ bene quidem duplicari præcipiuntur, quia illi in sola corpora potestatem acceperunt: sancti autem in animas et corpora potestatem habebunt. Unde et subditur: *In poculo, quo miscuit vobis, miscete illi duplum, et qaantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date ei tormentum, et luctum.* Hoc est, quod diviti per Abraham in Evangelio dicitur: « Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter et mala; nunc autem hic consolatur, ut vero cruciaris (*Luc.* XVI, 25). » Juxta qualitatem ergo deliciarum crescit

(1606) Hujusmodi eversæ urbis Babylonis descriptio desumpta est ex Isaiæ cap. XXIV: « Sed requiescent ibi bestiæ, et replebuntur domus illorum draconibus, et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi, etc. » Quod hic S. Hieronymus reddidit *pilosi*, Septuaginta verterunt dæmones; insidebat enim tunc mentibus opinio, dæmones et spectra loca deserta et solitudines frequentare. Ita Calmet.

(1607) Cod. Vat. addit, et supplet editionem.

(1608) Ex S. Hieronymo et Orosio scimus plurimos Romanos immanitatem barbarorum formidantes Ægyptum, Africam et Syriam perfugisse, atque in desertis locis sancte vitam egisse.

numerus tormentorum. *Quia in corde suo dixit :* A *Sedeo regina, et vidua non sum, et luctum non videbo, ideo in una die venient plagæ ejus, mors, et luctus et fames, et igni comburetur, quia fortis est Deus, qui judicabit illam* (1609). Iniquorum etenim multitudo dum sibi hujus vitæ felicitatem et prosperitatem abundare conspicit, non ad mala quæ illi ventura sunt, attendit, sed in solis præsentibus bonis, quibus male utitur, superbit et gloriatur. Et quamvis subito regia dignitate et honore carere, et vitali fortitudine viduari, omnique luctu et miseria repleri valeat; tamen ut stulta, et inscia in corde suo loquitur dicens: *Sedeo regina;* omnes me quasi dominam venerantur, *et vidua non sum,* neque consilio et auxilio destituta, *et luctum non videbo,* quæ mihi falso quidam promittunt. Ideoque B una die, imo una hora, quando dicetur : *Ite, maledicti, in ignem æternum* venient plagæ ejus, mors videlicet æterna, et luctus indeficiens, et fames insatiabilis. *Et igni comburetur,* illo scilicet inexstinguibili, de quo nunc diximus ; *quia fortis est Deus, qui judicabit illam,* cujus judicio et voluntati nulla fortitudo resistere valebit.

Et plangent, et flebunt super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, et in deliciis vixerunt, cum viderint fumum incendii ejus longe stantes, propter timorem tormentorum ejus dicentes : Væ, væ, civitas illa magna Babylon, civitas illa fortis, quoniam una hora venit judicium tuum, Flebunt, inquit, et lugebunt omnes reges terræ atque potentes, non tantum illam, quantum se propter illiam, quoniam infeliciter C dilexerunt illam (1610). Infeliciter quidem, quoniam cum illa fornicati sunt, magis ad luxuriam et delicias, carnisque voluptates, hanc vitam amantes, quam ut Deo servirent, et in ejus vinea laborarent, et tandem finito labore mercedem operis secum reportarent. Flebunt, inquit, cum viderint fumum incendii ejus longe stantes, id est longe stare desiderantes, propter timorem tormentorum ejus. Desiderio quidem longe stabunt, actu tamen in ipsa erunt, in ipsa, et cum ipsa ardebunt. Plangent utique et dicent : *Væ, væ, civitas illa magna Babylon,* civitas illa fortis tu es quam sic perire videmus. quoniam sic incendiis tradita es, quam nos stulti et infelices æternam esse opinabamur. Et ecce una hora venit judicium tuum, una hora cecidit superbia tua.

Et negotiatores terræ flebunt, et lugebunt super D *illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius : merces auri, et argenti, et lapidis pretiosi, et margaritæ, et byssi, et pururæ, et serici, et cocci, (et omne lignum thynum, et omnia vasa eboris ; et omnia vasa de lapide pretioso, et æramento, et ferro, et marmore, et cinnamomum) et odoramentorum, et unguenti, et thuris, et vini, et olei et similæ, et tritici, et jumentorum, et ovium, et equorum, et rhedarum, et mancipiorum, et animarum hominum.* Flebunt, inquit, et lugebunt mercatores terræ, supradictæ civitatis destructionem : quæ quamvis ad litteram intelligi possunt, sunt tamen illi mercatores, qui diversarum mercium negotiationibus hujus mundi homines fallere solent. Hi autem sunt maligni spiritus, qui post hujus mundi homines destructionem ideo flebunt, et lugebunt quia neminem invenient cui suæ iniquæ artis vendant suppellectilem. Aurum namque et argentum, lapides pretiosi et margaritæ, byssus et purpura, sericum et coccum, quæ ad ornamentum et decorem pertinent, sapientiam. et virtutes, et morum honestatem significant. Lignum vero thyinum, et omnia vasa eboris, et **354** omnia vasa de lapide pretioso, et æramento et ferro, et marmore, quia quamvis ad se decorandos super se divites non ferant, eorum tamen gloriam et potentiam demonstrant, honores et dignitates designant, quibus divitum superbia extollitur et gloriatur. Cinnamomum autem, et amomum, et adoramenta, et thus, et unguenta, quæ ad nares et ad olfactum maxime pertinent, quibus etiam membra ægrota et debilia solidantur, et sanantur, sancti Spiritus gratiam innuunt. Vinum vero, et oleum, et simila, et triticum, quibus hominum vita sustentatur, litterarum studia et doctrina intelligitur. Hæc autem omnia maligni spiritus aut vendunt, aut vendere quidem sese fingunt. Vendunt autem et jumenta, illa scilicet, de quibus dicitur : « Computruerunt jumenta in stercore suo (*Joel* I, 17.) » Vendunt et oves de quibus Dominus ait : « Ecce ego mitto vos sicut oves inter lupos (*Matth.* V, 16) » Has enim vendere quid est, nisi morti tradere ? Sed quid mirum, si istas vendunt, cum illam maximam et præcipuam ovem vendere (1611) non timuerint? Vendunt similiter equos, et rhedas, et mancipia, per quos vel hæreticos intelligimus, in quibus et per quos mali contra bonos præliantur ; sive etiama doctores, quorum servitio ad patriam reportantur. Vendunt autem et animas hominum, quas si non vendidissent, hodie tot captivos infernus non habuisset. Sequitur :

Et poma desiderii animæ tuæ discesserunt a te, et omnia pinguia, et præclara præterierunt a te, et amplius illa jam non invenies. Mercatores horum, qui divites facti sunt, ab ea longe stabunt propter timorem tormentorum ejus, flentes, et lugentes et dicentes : Væ, væ, civitas illa magna, quæ amicta erat purpura, et bysso, et cocco, et deaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis, quoniam una hora destitutæ sunt tantæ divitiæ. Poma. inquit, mitia et suavia, quæ voluntas et anima tua devorare desiderabat, dis-

(1609) Prosequitur S. Joannes describere imaginem Urbis, Dei patientiam, superbia, fastuque suo provocantis, quantaque passura sit mala pro dilectis suis vaticinatur. Olim Babyloni magnæ eadem flagella ab Isaia et Jeremia prædicta fuisse sacræ litteræ testantur.

(1610) Hanc tantam pravitatem et infamiam August. lib. I. De civit. Dei c. 33, objecit Romanis, scilicet dum urbis exitium plangerent orientales populi, et maximæ civitates in remotissimis terris, ipsi scenicis ludis ac voluptatibus omnibus dediti multo insaniora quam antea fecerant fecerent.

(1611) Cod. Vat., *triginta argenteis.*

cesserunt a te, et omnia pinguia virtutum pinguedine, et præclara vitæ, et morum honestate præterierunt a te, et amplius illa jam non invenies. [Quando enim hæc inveniebas, crudeliter ea persequebaris, et perdebas. Quia ergo sanctos occidisti, nequaquam eos tibi auxiliatores invenies (1612)]. Mercatores horum, quæ superius enumeravimus, ab ea longe stabunt, id est longe stare desiderabunt, propter timorem tormentorum ejus flentes et lugentes, et dicentes : *Væ, væ civitas illa magna, quæ amicta erat purpura, et bysso, et cocco, et deaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis.* Hæc omnia regiam indicant dignitatem, his potentes et nobiles hujus sæculi ornantur. Per quæ hujus nobilissimæ civitatis potentiam et sublimitatem demonstrat. Sed hæc una hora peribunt, quoniam ad unius jussionis vocem cœlum et terra transibunt.

Et omnis gubernator, et omnis qui in lacum navigat, et nautæ qui in mari operantur, longe steterunt, et clamaverunt videntes locum incendii ejus, dicentes : Quæ similis civitati huic magnæ? Et miserunt pulverem super capita sua, et clamaverunt flentes, et lugentes, et dicentes : Væ, væ civitas illa magna, in qua divites facti sunt omnes, qui habebant naves in mari, de pretiis ejus, quoniam una hora desolata est. Omnis, inquit, gubernator, per quem reges, philosophos et hæreticos, cæterosque, quibus mundi regimina commissa sunt, intelligimus. Et qui in lacum navigat, id est qui incautis piscibus, et baptizatis hominibus insidiatur. Et nautæ, qui in mari operantur, id est divites et potentes hujus sæculi, qui per hoc mare magnum et spatiosum suos exercitus, navesque iniquas, piratis, homicidiis et latronibus plenas, et contra sanctos, et Ecclesiam ducunt, et cædes, et incendia, rapinas cæteraque iniquitatis opera quotidie agere non cessant. Hi omnes longe steterunt, ut superius diximus, et clamaverunt, videntes locum incendii ejus, locus enim iste, infernus est, dicentes : *Quæ similis civitati huic magnæ?* Hoc enim præ stupore et admiratione dicunt : *Et miserunt pulverem super capita sua :* quoniam etsi fecerunt pœnitentiam, tamen et ipsam quidem infructuosam pro suis iniquitatibus agentes, terram et pulverem se esse cognoscent. Clamant autem, flent et lugent, stupent et admirantur de hujus mundi tam subita destructione, qui tot reges et regna, tot gentes et nationes suis honoribus divitiisque ditabat. Cuncta enim vilia tunc, et sine honore apparebunt, quæ nunc quidem chara et pretiosa esse videntur.

Exsulta super ea cœlum, et vos apostoli et prophetæ, quoniam judicavit Deus judicium vestrum de illa. Expositis enim omnibus, quæ ad malorum confusionem et ad ignominiam pertinebant, ad gaudium et exsultationem, angelus qui loquebatur fideles hortatur, dicens : *Exsulta super ea cœlum*, id est omnis Ecclesiæ multitudo, et maxime vos sancti apostoli et prophetæ, *quia judicavit Deus judicium vestrum de illa.* « Lætabitur enim justus, sicut scriptum est, cum viderit vindictam (*Psal.* LVII, 11). » Sicut enim pro his, qui salvari possunt, assidue Deum sancti exorant, ita de illorum pœna, **355** qui irrecuperabiliter damnati sunt, quia eam Deo placere cognoscunt, exsultant et gaudent (1613).

Et sustulit unus angelus fortis lapidem, quasi molarem, magnum, et misit in mare, dicens : Hoc impetu mittetur Babylon magna civitas illa, et ultra jam non invenietur. In mentis namque excessu posito apparuit beato Joanni angelus unus, qui ideo fortis vocatur, quia fortia operatur. Hic enim sustulit, id est sublevare visus est, lapidem unum molarem magnum, et misit illum in mare; qui utique secundum naturæ suæ gravitatem, semper profundum et ima petit, et quia rotundus et volubilis est, postquam semel ad occasum vergit, etiamsi teneri velit, stare non potest. Cui bene Babylon comparari potest, quæ semel quidem damnata, suæque damnationis sententia accepta, nulla vi, nullo conamine, nullis precibus stare valebit, quin in profundum laci et in inferni inferiora submergatur. Unde et dicit : *Hoc impetu mittetur Babylon, civitas illa magna. Et ulterius jam non erit.*

Et vox citharædorum et musicorum, et tibia canentium, et tuba non audietur in te amplius, et omnis artifex non invenietur in te amplius, et vox molæ non audietur in te amplius, et lux lucernæ non lucebit in te amplius, et vox sponsi et sponsæ non audietur adhuc in te. Et hæc quidem ad litteram intellecta, omnimodam illius civitatis destructionem significant. Allegorice autem per citharædos et musicos, per tibiam tubamque canentes (1614), philosophos et sapientes intelligere possumus, qui eam suavi modulatione verborum mulcebant, et mundi hujus oblectamenta amare suadebant, quales Orpheus et Alcæus, Tullius et Horatius, multique alii fuisse memorantur. Hi autem et artifices dici possunt, qui artes ipsas et docebant et faciebant. *Et vox molæ non audietur in te amplius ;* ubi enim mola non auditur, ibi neque cibus, neque hominum habitatio est. *Et lux lucernæ non lucebit tibi amplius ;* in tenebris enim præcipitata, non tantum communi luce solis lunæque carebit, verum etiam ipsam privatam propriæque lucernæ lucem non habebit, siquidem nec ipsi ejus oculi sibi utiles erunt. *Et vox sponsi et sponsæ non audietur, in te.* Ubi enim sponsus et sponsa non auditur, humani generis propagatio aufertur. Amodo igitur ster lis erit, quæ in tantorum filiorum multitudine gloriabatur. Quare autem hæc fiant subinfertur :

Quia mercatores tui erant principes terræ, et quia in veneficiis tuis erraverunt omnes gentes. Et in ea sanguis prophetarum et sanctorum inventus est, et omnium qui interfecti sunt in terra. Tam dives enim, tamque nobilis civitas ista fuit ut quos ipsa mercatores habebat, aliarum gentium principes essent. Ad

(1612) Hæc ex cod. Vat. supplevimus.
(1613) Cod. Vat., *et gratulatur.*

(1614) Cod. Vat., *pro tibia tubaque canentes.*

ejus tamen nequitiæ cumulum hoc intelligi potest, ut tam impia et avara fuerit, quod eos poneret principes, qui mercatores esse solebant. Tales enim suis calculationibus facile eos decipiunt, quibus dominantur, et non solum tributa exigunt, verum etiam omnibus, quæ possident, suis astutiis non exspoliant Sequitur :

Quia in veneficiis tuis erraverunt omnes gentes, etc. Ibi enim veneficia, ubi medicamina ; ibi hæreses fabricatæ sunt, quibus omnes gentes erraverunt, ubi sanguis sanctorum et prophetarum et fusus et inventus est ; et non solum sanctorum, verum etiam omnium, qui ubique terrarum interfecti sunt. Quis enim nisi iniquorum congregatio humanum sanguinem fundere novit ? Ab ea igitur omnis sanguis requiretur, qui super terram fusus est, cujuscunque etiam si infidelium est (1615).

CAPUT XIX.

Post hæc audivi quasi vocem magnam turbarum multarum in cœlo dicentium : Alleluia, laus, et virtus Deo nostro, et gloria, quia vera, et justa judicia ejus sunt, quia judicavit de meretrice magna, quæ corruperat terram in prostitutione sua, et vindicavit sanguinem servorum suorum de manibus ejus. Et dixerunt iterum : Alleluia. Et fumus ejus ascendit in sæcula sæculorum. Et viginti quatuor seniores ceciderunt, et quatuor animalia, et adoraverunt Deum sedentem super thronum, dicentes : Alleluia, amen. Hæc enim magna vox turbarum multarum, vox est sanctorum lætantium, et gratias Deo agentium, ipsumque cum gaudio et voce **356** exsultationis laudantium. Quid enim aliud est alleluia, nisi laudate Deum; unde et subditur : *Laus, et gloria, et virtus Deo nostro.* Quare hoc ? *Quia vera, et justa judicia ejus sunt.* Unde probas ? *Quia judicavit de meretrice magna* (1616) ; quoniam totam terram in sua prostitutione, fornicationeque corrupit. *Et vindicavit sanguinem servorum suorum, qui effusus est de manibus ejus.* Quibus auditis, iterum lætabundi dixerunt, *alleluia*, pro talibus tantisque judiciis, et auxiliis Deum laudantes et magnificantes. Et fumus ejus ascendit in sæcula sæculorum, ut, Dei laudibus crescentibus, crescant pariter et tormenta malorum. *Post hæc viginti quatuor seniores, et quatuor animalia* (in quibus omnes Novi Veterisque Testamenti patriarchas et prophetas, apostolos et doctores intelligimus) *ceciderunt in faciem suam, et adoraverunt Deum, sedentem super thronum majestatis suæ, dicentes : Amen, alleluia*; ea videlicet confirmantes, quæ ex multarum superiorum voce turbarum audierant ; Deumque pariter laudantes, in cujus laude tanta et talia dicebantur.

A *Et vox de throno exivit, dicens : Laudem dicite Deo nostro, omnes sancti ejus, et qui timetis Deum, pusilli et magni.* Prius enim tota Ecclesia, deinde utriusque Testamenti patriarchæ et doctores; postmodum vero ipsi angeli Deum laudant, aliosque omnes, parvos simul et magnos ad laudem invitant. Thronus autem hic illc intelligitur, qui inter novem anglorum ordines enumeratur. Quibus hortantibus, quid sequitur, audiamus :

Et audivi quasi vocem tubæ magnæ, et sicut vocem aquarum multarum, et sicut vocem tonitruum magnorum dicentium, alleluia, qui regnat Dominus Deus noster omnipotens. Et vox quidem magnæ tubæ, doctores, voces autem aquarum, omnium fidelium multitudinem ; voces vero magnorum tronitruum, B angelorum omnium exercitus designant. Isti autem omnes Deum laudantes, alleluia decantabant, dicentes : *Gaudeamus, et exsultemus, et demus gloriam ei, quia venerunt nuptiæ agni, et uxor ejus præparavit se, et datum est illi ut cooperiat se byssino splendente, et candido ; byssinum autem justificationes sunt sanctorum.*

Et dixit mihi : Scribe : Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni invitati sunt. Gaudent enim omnes sancti et lætantur, et dant gloriam Deo, quia venerunt nuptiæ Agni, qui tollit peccata mundi, quando corporibus animabus conjunctis, sponsam suam S. Ecclesiam in cœlestes thalamos introducat. Hoc est enim, quod dicitur : *Et uxor ejus præparavit se*, Uxoris enim præparatio, carnis est resurrectio. Et C datum est illi, et a Deo concessum, ut cooperiat se byssino splendente et candido. Quod, quid significet, quia exponit, nobis exponere non licet. Byssinum enim, inquit, justificatio sanctorum. Sicut enim byssus, id est linum, de terra exortum cum multo labore in telam et vestimentum perficitur, ita justificationes sanctorum et virtutes per multas tribulationes in carne mortali oriuntur et crescunt. Quod autem scribere præcipit, eos esse beatos, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt, firmam et immobilem de eorum beatitudine Dei sententiam esse demonstrat. Unde et subditur : Et dixit mihi : *Hæc vera sunt verba Dei.* Hoc est enim, quod in prophetis dicitur : « Os enim Domini locutum est (*Isa.* XL, 5). »

Et cecidi ante pedes ejus, ut adorarem eum. Et dixit mihi : Vide ne feceris, conservus tuus sum, et D *fratrum tuorum, habentium testimonium Jesu. Deum adora. Testimonium Jesu est spiritus prophetiæ.* Audita enim tanta promissione de bonorum beatitudine angelum, qui loquebatur, adorare voluit beatus Joannes, eique interdicit, cum sicut et cæteri, qui Jesu testimonium habent et ferunt, servus et ipse

(1615) Ab initio hujus capitis usque in finem propriis characteribus, et figuris delineavit S. Joannes Romanæ urbis, et imperii excidium, et ruinam, ea peculiariter adnotans quæ a maxima felicitate ad extremam deducent calamitatem. Verum Beda, Aretas, et alii contendunt per Babylonem intelligi non debere Romam, sed cœlum impiorum universum, qui a Christo Domino in judicio exterminabuntur, neque ulla remanebit dignitas, aut potentia quæ sententiæ ejus resistere poterit. Dicitur autem inventus in ea prophetarum et martyrum sanguis quia impietatis illius, seu persecutorum testimonium erit.

(1616) Cod. Vat. « Vere enim meretrix est, quam totam terram, » *etc.*

ejus sit, solumque Deum adorare præcipit Sed quid est Jesu testimonium hadere? Sequitur: *Testimonium enim Jesu, est spiritus prophetiæ.* Quicunque A ergo de Jesu hoc testificatur, creditque, quod prophetæ prædixerant, hunc Jesu testimonium habere non dubium est.

LIBER SEXTUS

257 *Et vidi cælum apertum et ecce equus albus et qui sedebat super eum, vocabatur fidelis et verax et justitiam judicat, et pugnat. Oculi autem ejus sicut flamma ignis, et in capite ejus diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo scit, nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, et vocatur nomen ejus Verbum Dei.* Iterum enim beatus Joannes, sicut in cæteris libris, a principio nascentis Ecclesiæ incipiens, usque ad finem eam describit, qui tunc quidem cœlum apertum vidit, quando prius ad prædicandum doctores de Ecclesia ubique discurrere, atque in eam introducere undique fideles inspexit. Unde, *vidi*, inquit, *cælum apertum*, id est mysteria revelata, per homines in Ecclesiam intrantes, et subditur, *et ecce equus, albus.* Albus enim equus, baptismate candidatus, et super nivem dealbatus, carens macula et ruga, apostoli et doctores intelliguntur. Fidelis autem et verax, quia super eum sedebat Christus Dominus noster, de quo dicitur: « Qui ascendit super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (*Habac.* III, 8). » Hic autem et justitiam judicat, et semper pro justitia pugnat; cujus oculi sic sunt ut flamma ignis, apostoli scilicet et prophetæ, qui in Ecclesiæ capite prælucentes, claro et perspicaci intuitu cuncta Ecclesiæ sacramenta usque ad sæculi consummationem vident et considerant. *Et in capite ejus diademata multa.* Quoties enim sancti vincunt, toties Christus coronatur, quia omnis illorum victoria ad Christum refertur, qui est mirabilis in sanctis suis; unde et ipsi dicunt: « In Deo faciemus virtutem (*Psal.* LIX, 14). » *Habens nomen scriptum, quod nemo scit, nisi ipse.* Ipse quidem hoc nomen scit, quia caput est, cum cæteris Ecclesiæ membris, qui ejusdem corporis partes sunt. Et vestitus erat veste aspersa sanguine; id est carne virginali incorrupta, militis lancea perforata. Unde propheta: « Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? » (*Isa.* LXIII, 1.) *Et vocatur nomen ejus Verbum Dei.* Hoc autem nomen non Judæus, non hæreticus, non paganus cognovit. Nemo enim scit hoc nomen, nisi ipse, id est Ecclesia sua cum ipso. Quod autem ipse, et Ecclesia unum sint, audi quid per beatum Joannem, qui modo loquitur, etiam in Evangelio dicat: « Non pro his, inquit, rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut et tu, Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint (*Joan.* XVI, 20). » Quod ergo Ecclesia scit, nemo scit, siquidem unum sunt et Ecclesia, et ipse.

Et exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssinum album mundum, et ex ore ipsius procedit gladius, ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes, et ipse reget eas in virga ferrea, et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, et habet in vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium. Exercitus, inquit, qui sunt in cœlo, sanctorum videlicet congregationes, in quibus sunt martyres, confessores et virgines, sequebantur eum in equis B albis, per quos eorum corpora baptismate candidata intelliguntur, vestiti byssinum album mundum: quod ipse superius exponens, sanctorum justificationes esse dixit. Sequuntur igitur eum, quia eadem via incedentes, in quantum possunt, eum imitantur. Gladius autem ex utraque parte acutus, qui ex ejus ore procedit, ipse est, de quo Apostolus ait: « Et gladius spiritus, quod est verbum Dei (*Ephes.* VI, 17). » Itemque: « Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti (*Hebr.* IV, 12). » In hoc autem gladio percutit gentes, quia nemini parcens, omnium iniquitates et vitia redarguit. Et ipse reget eas in virga ferrea, id est recto et forti imperio, invincibili et inflexibili regimine. Torcular autem vini furoris et iræ, quod ipse calcat, illud est de C quo alibi dicitur: « Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum (*Isa.* LXIII, 5). » Quoties enim mundum istum nequam pro suis sceleribus perimit, et damnat, toties torcular in ira, et furore calcat. Sic enim quondam Judæos calcavit, eorumque sanguine omnes circa Jerusalem fossas replevit. *Et habet in vestimento, et in femore suo scriptum, Rex regum, et Dominus dominantium.* Quid enim per vestimentum et femur, nisi humanitas intelligitur, qua et divinitas vestiebatur, et generis propagatio dilatatur? Non ergo secundum divinitatem tantum, verum etiam secundum humanitatem, in qua de inimicis triumphavit, Rex regum, et Dominus dominantium esse credatur.

Et Vide unum angelum stantem in sole **258** *et clamavit voce magna, dicens omnibus avibus, quæ* D *volabant per medium cælum: Venite, congregamini ad cænam magnam Dei, ut manducetis carnes regum, et carnes tribunorum, et carnes fortium, et carnes equorum sedentium in ipsis, et carnes omnium liberorum, ac servorum, et pusillorum, ac magnorum.* Angelus iste, qui in sole stare videtur, Christus est, de quo dicitur: « In sole posuit tabernaculum suum (*Psal.* XVIII, 6). » in sole stare, est palam et manifeste omnibus apparere. Et aves quidem, quæ per medium cœlum volant, vel Ecclesiæ doctores ubique

discurrentes vel maligni spiritus, qui in hoc aere A principantur, intelligi possunt: nam et isti, et illi ad cœnam Dei congregantur, et utrique sibi a Deo paratam escam comedunt, sed alio et alio modo. Sancti namque carnes regum, et tribunorum, cæterorumque comedunt, secundum hoc, quod beato Petro plenum immundis animalibus linteum ostensum est eique præceptum ut mactaret et manducaret; cujus rei significationem ipse intelligens, his, qui secum erant, sic ait: « Vos scitis quam abominatum sit viro Judæo conjungi, aut accedere ad alienigenam, sed mihi ostendit Deus, neminem communem, aut immundum dicere hominem (*Act.* x, 28). » Immundi vero spiritus regum carnes, et tribunorum comedunt, quando peccatores decipiunt et occidunt, et de eorum pœnis lætantur, et satiantur; secundum B quam significationem dicitur: Quia « comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt (*Psal.* LXXVIII, 7). » Sed quid per equos et in ipsis sedentes, nisi corpora et quæ eis præsident, animas intelligimus?

Et vidi bestiam, et reges terræ, et exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo, et cum exercitu ejus, et apprehensa est bestia, et cum illa pseudoprophetæ, et qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem bestiæ, et qui adoraverunt imaginem ejus. Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis, et sulphuris, et cæteri occisi in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ejus, et omnes aves saturatæ sunt de carnibus eorum. Hoc autem in loco illud prælium beatus Joannes narrare videtur, quod Christus Dominus noster in sæculi consummatione C contra Antichristum facturus est. Vidi, inquit, bestiam, id est Antichristum, de quo jam sæpe locuti sumus; et reges terræ qui eum sequentur: cum eo erunt pseudoprophetæ et exercitus eorum, omnium videlicet iniquorum multitudinem, congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui sedebat in equo, et cum exercitu ejus, id est cum Christo et electis ejus. Et apprehensa est bestia, id est Antichristus, et cum ea pseudoprophetæ, multi scilicet hæresiarchæ et discipuli ejus. Insuper et ipse, qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem imaginem bestiæ. De hoc enim in quarto libro plura dicta sunt. Hæc est enim illa bestia, quæ de terra ascendens, cornua duo agni similia habens, et quasi draco loquens, omnemque prioris D bestiæ protestatem coram illa faciens, terram omnem et habitantes in ea, bestiam primam adorare coegit: hic enim quasi a rege ab Antichristo seductus omni iniquitate omnique fallendi astutia plenus erit. *Vivi missi sunt hi duo*, id est Antichristus, et discipuli ejus, *in stagnum ignis ardentis et sulphuris.* Vivi quidem, quoniam et ipsi, sicut cæteri resurgent, et postea, secundum Scripturam, descendent in infernum viventes: qui enim non vivit, tormenta non sentit; vivunt ergo, ut tormenta sentiant. *Et cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.* Hoc autem dupliciter intelligi potest, ut vel secundum pristinam conversationem Dei verbo occisi intelligantur, juxta quod Dominus ait: « Non veni pacem mittere, sed gladium (*Matth.* x, 34): » vel illa terribili et metuenda sententia, quæ in judicio suos feriet inimicos, dicens: « Ite maledicti, in ignem æternum (*Matth.* xxv, 41). » *Et omnes aves saturatæ sunt de carnibus eorum.* Duplici namque intelligentia, aves bonæ sunt, et aves malæ. Et bonæ quidem aves saturatæ sunt, quæ simul cum apostolorum principe, quotidie mactant et manducant. Malæ vero saturantur quis, in eorum pœnis et tormentis, quasi quodam suavissimo cibo saturatæ gratulantur. Satis enim apud omnes usitata locutio est, ut his nos saturatos esse dicamus, quibus abundare videmus.

CAPUT XX.

Et vidi angelum descendentem de cœlo, habentem calvem abyssi, et catenam magnam in manu sua, et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, et alligavit eum per annos mille, et misit eum in abyssum, et clausit, et signavit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni, et post hæc oportet illum solvi modico tempore. Prophetarum etenim est, nec tempus curare, nec ordinem, sed nunc de futuris loqui, nunc ad præterita reverti, quæ quidem beatus Joannes hoc in loco facere videtur. *Vidi,* inquit, *angelum descendentem* (1617), non alium quidem, sed **359** eumdem ipsum, quem superius se in sole stare vidisse perhibuit, *habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua;* hujus enim est clavis, hujus est et catena, hic claudit et aperit, hic ligat et solvit, ad cujus jussionem abyssi et cœli portæ pariter clauduntur et aperiuntur. *Et apprehendit draconem serpentem antiquum,* illum videlicet qui primos humani generis parentes suæ fallaciæ veneno decepit et perdidit. De quo et subditur: *Qui est diabolus, et Satanas; et alligavit eum per annos mille.* Hic enim numerus, ut jam diximus, quia et cæteros numeros in se continet, et supra se nullum majorem numerum habet, aliquando pro omnibus, aliquando pro multis ponitur. Unde et hic dicitur *et alligavit eum per annos mille.* Hoc tale est ac si diceret, per annos multos; ligavit autem ne ubique vagabundus discurreret, et secundum suam voluntatem iniquitatis frena laxaret (1618). Misit vero in abyssum, ut ibi, nunc gravia tormenta patiatur, ut in illis solis habitet, qui cæ-

(1617) Secutus est Bruno S. Augustinum, qui lib. xx, cap. 7, De civit. Dei, in angelo de cœlo descendente Christum agnovit, cui Pater omnem dedit potestatem, unde dæmonem coerceret quantum ei libuerit vinctum, atque ejusdem imperio subjectum teneret. Qua propter dicitur a Joanne, dum de cœlo descenderet, id est cum carnem humanam sumpturus veniret in terram, habere clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua, qua apprehendit et ligavit draconem serpentem antiquum. Non desunt tamen alii, quorum meminit Cornelius, opinantes hic proprie angelum esse accipiendum, de quo etiam cap. 9 habetur, fuisse illi datam calvem putei abyssi.

(1618) Alligatio diaboli est, non permitti exercere

citatis et ignorantiæ tenebris operti, solem justitiæ A neque vident, neque cognoscunt. *Clausit* autem *super illum, atque signavit*, ut non quomodo vult, et quando vult exeat, et Christi sigillum atque imaginem recognoscens, neminem, nisi permissum tentare, vel seducere audeat. *Et post hæc oportet illum solvi modico tempore;* finitis, inquit, mille annis, id est aliquanta temporis longitudine. Solvetur Satanas modico tempore (1619), quia tribus annis et dimidio, quibus Antichristus regnabit, tantot furoris impetu mundum vexabit, ut semper ligatus et nunquam amplius solutus fuisse putetur. Ad illius ergo temporis comparationem ligatus et clausus dicitur Satanas, sicut in Ezechiele ad comparationem Jerusalem etiam Sodoma justa vocatur, quæ quidem quam peccatrix fuerit, Moyses ipse testatur.

Et vidi sedes, et sederunt super eas, et judicium datum est illis, et animas decollatorum propter testimonium Jesu, et propter verbum Dei, et qui non adoraverunt bestiam neque imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus suis, aut in manibus, et vixerunt, et regnaverunt cum Christo mille annis. Cæteri mortuorum non vixerunt, donec consumentur mille anni: hæc est resurrectio prima. Beatus et sanctus, qui habent partem in resurrectione prima; in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum illo mille annis. Et vidi, inquit, sedes et sederunt super eas, quoniam ubique terrarum apostoli et doctores divisi, unusquisque in sede, et in provincia, et civitate sua, regiminis curam et potestatem suscepit, quam quidem et episcopos usque hodie C habere videmus. *Et judicium datum est illis;* isti enim sunt judices terræ, et judiciariam possident dignitatem; ad horum judicium omnium fidelium multitudo cucurrit. *Et vidi animas decollatorum*, eorum scilicet, qui propter testimonium Jesu, quod ferebant, et propter Verbum Dei, quod prædicabant, ab iniquis decollati sunt. *Et vidi eos qui non adoraverunt bestiam*, id est Antichristum, *neque imaginem ejus, neque acceperunt characterem ipsius*, id est ejus fidem atque doctrimam. *In frontibus, aut manibus suis:* in fronte quidem ejus fidem habet, qui eum palam et manifeste prædicat, in manibus vero, quid id, quod præcipit, operatur. Unde manifestum est, jam nunc multos esse, qui suis manibus ejus characterem portant. Sequitur: *Et vixerunt* D *et regnaverunt cum illo mille annis;* qui, inquit, neque bestiam, neque ejus imaginem adoraverunt, simul cum Christo mille annis viverunt et regnaverunt. Nisi enim per mille annos, omnes ante judicium, et post judicium annos intelligamus, parum valde est quod dicitur: jam enim mille anni prætererunt, ex quo animæ martyrum cum eo regnare cœperunt, omnes ergo pro mille intelligamus. Siquidem in mille omnes numeri continentur. Cæteri vero mortuorum non vixerunt donec consummarentur mille anni. Quantum enim ad corpus, nec boni, nec mali ante judicium post mortem vixerunt; secundum animam vero, mortui quoque vivunt boni, quia ibi sunt; ubi vita regnat, et ubi mors esse non potest. « Ego, inquit **360** Dominus, (*Joan.* XIV, 6) sum via, veritas, et vita (1620). » Mali vero non vivunt, quia semper de tormentis in tormenta, quasi de morte in mortem transeunt. De quibus dicitur: « Quoniam non est in morte qui memor sit tui (*Psal.* VI, 6). » B Hæc est resurrectio prima, de qua Apostolus ait: « Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite (*Coloss.* III, 1). » Sicut enim de monumentis corpora, ita de baptismate animæ renovatæ resurgunt. Beatus et sanctus qui habet partem in resurrectione prima, id est, qui sic in baptismate resurgit; ut in eo ulterius mors, et peccatum non regnet. In his enim secunda mors non habet potestatem, quod simul cum corporibus ad vitam immortalem resurgent, eruntque sacerdotes Dei et Christi, semper seipsos hostiam vivam et immaculatam Deo immolantes. Unde Apostolus: « Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (*Rom.* XII, 1). « Et regnabunt cum illo mille annis, id est in æternum et in sæculum sæculi.

Et cum consummati fuerint mille anni solvetur Satanas de carcere suo, et exibit, et seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog et Magog, et congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris, et ascenderunt super latitudinem terræ, et circumierunt castra sanctorum, et civitatem dilectam, et descendit ignis a Deo de cœlo, et devoravit eos, et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi est bestia, et pseudo-prophetæ cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum. Consummatis, inquit, mille annis, id est multis annis, finitum pro infinito, solvitur Satanas de carcere suo, quia tantum nocendi potestatem et licentiam accipit, ut usque ad id tempus ligatus, et in carcere fuisse dicatur, et tunc exibit in amplam et spatiosam viam. *Et seducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog* videlicet *et Magog, et congregabit eos in prælium*, unde datur intelligi, quod ubique terrarum ejus fama divulgabitur. Per Gog et Magog, quidam Gothos, quidam vero Getas et Messagetas

totam tentationem, quam potest vel vi, vel dolo ad seducendos homines in partem suam cogendo violenter, fraudulenterve fallendo. » Idem S. August., eod. lib. et cap.

(1619) Malumus Augustini luce paululum obscuram Brunonis expositionem illustare. « Tunc autem solvetur Satanas, ait, quando et breve tempus erit. Nam tribus annis et sex mensibus legitur totis suis suorumque viribus sæviturus; et tales erunt cum quibus belligerandum est, ut vinci tanto ejus impetu, insidiisque non possint. Si autem non solveretur, minus appareret ejus maligna potentia, minus sancta civitatis fidelissima patientia probaretur. » Eod. loco.

(1620) « Prima ressurectio est eorum qui a culpa sive per baptismum, sive per pœnitentiam resurgent, et justitia vivunt, et hi cum Christo mille annis, hoc est in æternum regnaturi dicuntur. Secunda autem resurrectio fiet omnium tam bonorum quam malorum, tunc cum habendum erit finale judicium Ita S. Aug. cit. loco.

intelligere voluerunt : alii vero dicunt gentes esse, quas Alexander Magnus montibus conclusit, ubi jam in infinitam multitudinem sunt multiplicatæ : hæc illi dixerunt. Nos autem secundum nominum interpretationem (1621), salva fide, ista exponamus. Gog enim interpretatur *tectum* ; Magog vero *de tecto*, Sed quid tectum nisi peccatores, in quibus vitia et maligni spiritus teguntur et habitant? Quid vero de tecto, nisi eadem vitia spiritusque immundi ? Qui nunc quidem quodammodo latent ; tunc vero quasi reseratis portis, facto agmine de tecto ubique prosilientes, simul cum ipso tecto in bella ruent? Unde et subditur : *Quorum numerus est sicut arena maris, et ascenderunt super latitudinem terræ, et circumierunt castra sanctorum et civitatem dilectam.* Prophetarum enim est, ut jam diximus, pro futuris præterita ponere. *Et descendit ignis de cœlo, et devoravit eos.* [Pluet super exercitum Antichristi, ut olim super agmina Gog et Magog, ignis et sulphur, grando nempe et fulmina, quibus deleatur. Deus halitu oris sui sævum hunc et perniciosum hostem evertet (1622).] Facta namque resurrectione, et ad judicium Christo veniente, statim ignis sequetur, qui et mundum exuret, et peccatores devorabit, et sic de igne in ignem transeuntes, nunquam postea tormentis carebunt ; *et diabolus qui seducebat eos missus est* simul cum ipsis *in stagnum ignis ardentis, et sulphuris.* Hic enim ignis, sicut Dominus ait, « paratus est diabolo et angelis ejus (*Matth.* xxv, 41), » in quo et bestia, id est Antichristus, et pseudoprophetæ, qui eum sequuntur, cruciabantur die ac nocte in sæcula sæculorum.

Et vidi ante thronum agnum candidum, et sedentem super eum, a cujus aspectu fugit terra, et cœlum, et locus non est inventus ejus. Et vidi mortuos magnos, et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt. Et alius liber apertus est, qui est vitæ et judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum. Angus iste candidus, nulla vitiorum macula viriatus, ille est qui tollit peccata mundi. Qui ante thronum, et super eum sedet, quia omnium angelorum ordinibus major est, et præ cunctis altius sedet, quasi vellet dicere : Agnum sedentem super thronum, Deum in homine significavit. A cujus conspectu fugit terra et cœlum, quia eo ad judicium veniente, sicut ipse ait, et cœlum et terra transibit. Et locus pristinus, et assuetus non est inventus in eis, omnibus videlicet

A in melius commutatis. Et vidi mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, quia sicut **361** Apostolus ait : « Omnes sive boni, sive mali, astabimus ante tribunal Dei (*Rom.* iv, 10). » *Et libri aperti sunt*, in quibus omnia, et ab omnibus, omniumque facta legentur. Hi autem sunt conscientia singulorum, invicem, secundum Apostolum, accusantes aut etiam defendentes. *Et alius liber apertus est qui est vitæ*, in quo soli illi scripti sunt ad vitam prædestinati, in quo soli sancti sua nomina legent et cognoscent. Et judicati sunt mortui, ex his quæ erant in libris scripta ; omnium enim, ut diximus, facta et dicta in eis scripta ; erant, et secundum opera sua unusquisque judicatur.

Et dedit mare mortuos suos, qui in eo erunt ; et B *mors et infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant, et judicatum est de singulis, secundum opera ipsorum. Et infernus et mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc mors secunda est. Et qui non est inventus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Constat enim omnium corpora ubicunque fuerint, sive in terra, sive in mari, quod in judicio resurgent (1623). Dabit ergo hoc mare magnum et spatiosum, omnis videlicet mundi ambitus, mortuos, qui in eo sunt. Dabit et mors, id est diabolus mortis causa atque principium, et simul cum eo infernus, in quo peccatorum animæ clausæ tenentur, mortuos suos, qui in ipsis sunt, ut inde animabus, hinc corporibus venientibus, homo totus et integer ante judicem præsentetur, qui utique secundum ipsorum opera singulos judicabit. Tunc autem infer- C nus et mors in stagnum ignis mittentur, quia neque mors neque diabolus princeps mortis nisi in inferno ulterius regnabit. « Regnavit enim mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ (*Rom.* v, 14). » Hæc mors secunda est, in qua sine ulla spe resurgendi, totus homo simul cum corpore et anima in tenebras præcipitatur. Hac autem morte moriuntur, et in ignis stagnum submerguntur, quicunque in libro vitæ scripti non sunt, et qui in libro vitæ scripti inveniuntur, in gaudio et exsultatione simul cum Christo sine fine regnabunt.

CAPUT XXI.

Et vidi cœlum novum et terram novam (1624). Quoniam universalis ignis incendio, omni mundana D corruptione exusta, ad primam pulchritudinem omnis redibit creatura, nimirum præter diabolum cum

(1621) « Hic magna prædicitur Antichristi seductio, quæ in fine in apertum bellum erumpet, siquidem seducti omnes ab universo mundo collecti ipsum Antichristum ducem habentes bonos undequaque ad necem persequentur ; eritque clades eorum maxima ; sed Ecclesia, seu dilecta civitas non expugnabitur, quin de tyranno ejusque sectatoribus victis ac debellatis triumphabit. » Ita S. Hippolytus de Antichristo.

(1622) Hæc ex cod. Vat. supplevimus.

(1623) « Et mors, et infernus, inquit, reddiderunt mortuos, quos in se habebant. Mare exhibuit ; quia sicut inventi sunt, adfuerunt : mors vero, et infernus reddiderunt ; quoniam vitæ de qua exierant, revocaverunt. Nec frustra fortasse non satis fuit, ut diceret : Mors, aut infernus, sed utrumque dictum est : mors propter bonos, quia tantummodo mortem perpeti potuerunt, non et infernum ; infernus autem propter malos, qui etiam pœnas apud inferos pendunt. » D. August. De civit. Dei, lib. xx, cap. 15.

(1624) Nemo ignorat quam magnæ concertationis occasionem hæc verba scholasticis præbuerint, ut aliqui novos cœlos, novamque terram puriori, elegantiorique materia constare dixerunt novosque habitatores assignarint ; ita auctor operis De renovatione cœlorum et terræ. Florent. 1780. Alii vero

membris suis, qui tunc omnium ultimam miseriam A et deformitatem suscipiet: *primum enim cœlum, et prima terra abiit.* Illa scilicet omnia, quæ corrupta, et a pristina pulchritudine deformata fuerant. *Et mare jam non est*, quoniam omni amaritudine fugata, talis tunc erit qualis in principio creatus est mundus. Neque exinde maris hujus amaritudines et mundi hujus procellosas tempestates sancti Dei sustinebunt; verum enim in gaudio et exsultatione simul dum Christo sine fine regnabunt.

Et ego Joannes vidi civitatem sanctam Jerusalem novam, descendentem de cœlo, a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Ego, inquit, Joannes vidi civitatem sanctam Jerusalem, novam descendentem de cœlo. Non illam quidem, quæ prius a Chaldæis, deinde a Romanis usque ad fundamenta destructa, B sicut Dominus ait: « Non remanebit in ea lapis super lapidem (*Luc.* XIX, 44); » sed illam novam, de qua Apostolus ait: « Illa autem Jerusalem, quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra (*Galat.* IV, 26). » Hæc enim nova est, quia novum hominem imitata, in novitate vitæ studuit ambulare: quæ quidem secundum majorem et potiorem partem in cœlo est; ibi enim angeli sunt, animæque sanctorum, ideo descendere dicitur. Talem ergo beatus Joannes hanc civitatem descendere vidit (1625), qualis a Deo præparata, simul cum eo in judicio descendet. Et ideo subinferens, ait: *A Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Hæc est enim illa, et illius sponsi nobilissimi nobilissima sponsa, cujus laudes in Canticis canticorum, tam eleganter suaviterque resonant. C De qua et beatus Joannes evangelista ait: « Qui habet sponsam, sponsus est (*Joan.* III, 29). » Et Apostolus: « Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (*II Cor.* XI, 2); » et Psalmista: **362** « Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (*Psal.* XLIV, 11). » Quales ergo eam ornatus habituram putamus (1626), quæ tanti viri sponsa? Quos clientes, quales pedissequos secum ducet, quæ tanto talique regi est præsentanda? O nuptiæ inenarrabiles! o divitiæ inæstimabiles! o deliciæ innumerabiles! (1627) quando in cœlesti thalamo, sponsæ suæ, matri nostræ fecundissimæ, semper tamen virgini et incorruptæ, sanctæ videlicet Ecclesiæ, Christus Dominus noster amoris et dilectionis castis amplexibus conjungetur? O vere semperque beati, qui *ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt.* Ubi ipse Deus, ubi ipsa æterni luminis contemplatio, potus est et cibus, summaque refectio. Sequitur:

Et audivi vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis, et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus. Decet enim, multumque convenit ut in tali convivio tantisque nuptiis cantores sint atque cantatrices, qui et animos mulceant et fatigatos recreent, de præteritis consolentur, et de futuris lætos faciant auditores. Altisone canunt, magnas voces depromunt, quales de throno Dei exire consueverunt (1628), Non enim ipsi sunt qui loquuntur, sed Spiritus sanctus, qui loquitur et cantat in eis. Sed jam nunc Dei cantores, et ut ita dixerim joculatores, quid vel qualiter cantant, audiamus. *Ecce*, inquit, *tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis*, Dei domus, Dei tabernaculum, Dei secretarium, Dei omnipotentis habitatio, quæ prius cum angelis erat, nunc cum hominibus est: amodo cum eis Deus habitabit, amodo inter eos, et cum eis regnabit, et ipsi populus ejus erunt, ei servient, eique subjicientur: nulli tributa solvent, nulli vectigalia dabunt, sed solius Dei populus erunt, et ipse Deus cum eis, et in eis habitans, ipse, inquam, et non alius erit eorum Deus. Sequitur.

Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor erit ultra, quia prima abierunt. Et absterget Deus, inquiunt illi qui cantant, *omnem lacrymam ab oculis eorum*, quatenus nulla in eis tristitiæ vestigia appareant (1629). *Et mors ultra non erit*, quia simul cum principe suo diabolo, in tenebris submersa ad eos quidem aspirare nec poterit, nec audebit, in quibus nihil erit, quod vel corrumpi vel mori possit. *Neque luctus*, ut quid enim lugeant, qui bonis omnibus semper abundantes (1630), immortales et impassibiles effecti (1631), æterna cum angelis bea-

spiritualem sensum verbis Apostoli tribuentes, supernam Dei sedem hic paradisum pro cœlo novo, et totam justorum multitudinem in eo receptam, pro terra nova significari maluerunt. Hac quæstione, D cujus hic non est locus, prætermissa, quid senserit Augustinus tantum afferemus: « Peracto, inquit lib. cit. c. 14, quidem judicio, tunc esse desinet hoc cœlum, et hæc terra, quando incipiet cœlum novum, et terra nova; mutatione namque rerum, non omnimodo interitu transibit hic mundus, unde ait Apostolus I Corinth. VII: *Præterit figura hujus mundi:* figura ergo præterit, non natura. » Idemque repetit cap. 16.

(1625) Cod. Vat. « Talem igitur beatus Joannes hanc civitatem de cœlo in spiritu descendere vidit, » etc.

(1626) Cod. Vat. « Quæ tanto viro nuptias actura occurrere debet. »

(1627 Id. cod. « O nuptiæ ineffabiles! o divitiæ inæstimabiles! o deliciæ inenarrabiles! »

(1628) Quæ sub allegoricis hisce figuris expressit commentator noster intelligenda sunt de superabundanti sanctorum lætitia et exsultatione, cum ad cœlestem gloriam, id est ad Dei tabernaculum se exaltatos videbunt. Cum antea in Ecclesia strenue militassent, transitus eorum ad Ecclesiam triumphantem perpetuum. Dei aspectum comparabit et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus, ideoque inenarrabili gaudio replebuntur, Deoque gratias laudesque tota in æternitate agent de sua felicitate.

(1629) Sequitur Joannes perfectam comprehensorum beatitatem describere, a qua dicit semper abfuturam mortem, luctum omnemque præteritorum malorum memoriam, quatenus in immortalitate, impassibilitate et imperturbabili tranquillitate, ut cœlestes spiritus constituentur.

(1630) Cod. Vat., *superabundantes.*

(1631) Id. cod., *facti.*

titudine perfruentur. *Neque clamor*, id est inimicorum perturbatio, incursus et invasio. *Neque dolor erit ultra*. Ubi enim dolor, ibi corruptio ; non ergo dolebunt, qui incorruptibiles erunt. Unde hoc ? quoniam prima abierunt, illa videlicet quæ tribulatione et angustia, languore et tristitia, clamoribus et rapina, doloribus et infirmitate, ærumna et lacrymis plena erant. Huc usque cantores.

Et dixit qui sedebat in throno : Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi : Scribe, quia verba hæc fidelissima sunt, et vera ; et dixit mihi : Factum est. Ego sum alpha et omega, primus et novissimus, initium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis. Finita namque superiori locutione, jam non sedes Dei, sed Deus ipse per se loquitur, dicens : *Ecce nova facio omnia.* Magna ergo fides sanctorum verbis est adhibenda, de his quæ ipsi dicunt, nullatenus est dubitandum. Dicunt ipsi, quia prima abierunt ; dicit Christus : *Ecce nova facio omnia.* Vides ergo, quoniam quæ illi dicunt, Christus confirmat. Insuper et scribere præcipit, veraque et fide plena omnia illa verba esse testatur, ut tanto hæc firmius credant, quanto ejus promissiones, non solum verbis, verum etiam scriptis chartisque firmantur. Sequitur : *Et dixit mihi : Factum est.* Quid est enim quod factum esse dicit ? Hoc fortasse, quod scribere præcipit. « Spiritus enim omnia scrutatur (*I Cor.* II, 10) ; » unde et nostrum intellectum multo melius quam nos ipsi cognoscit. Possumus autem et in eo quod dicitur : *factum est*, omnia, quæ a prophetis prænuntiata fuerant, jam finem accepisse, et completa esse intelligere (2632). Unde et subditur : *Ego sum alpha et omega, primus et novissimus, initium* **362** *et finis*, a me prodierunt, et ad me cuncta redeunt : divisi, quando volui ; nunc colligo quia volo ; et quæ usque modo currere permisi, nunc stare, cursumque finire præcipio. Sed audiant hoc qui me dilexerunt, qui mundum oderunt, qui ad me sitibundi venerunt, et cum Propheta dixerunt : « Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam,

A et apparebo ante faciem Dei (*Psalm.* XLI, 3). » — *Ego sitiendi dabo de fonte aquæ vitæ, gratis.* Hoc est enim quod eos audire volebam. Sed quis est fons iste aquæ vitæ ? Ille utique de quo Psalmista ait : « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, torrente voluptatis tuæ potabis eos (*Psal.* XXXV, 9). » Quoniam ipse est fons vitæ, de hoc enim qui biberit, non sitiet ultra, et quod majus est non morietur in æternum ; per quod Dei contemplationem intelligimus, quam qui haurire poterit, omni dulcedine, omnique suavitate perfruetur. Hæc autem aqua gratis datur, hæc sola Dei bonitate adipiscitur, quia nullum pretium est quo emi possit.

Qui vicerit, possidebit hæc, et ero illi Deus, et ipse erit mihi filius. Timidis autem et incredulis, et B *exsecratis, homicidis, et fornicatoribus, et veneficis, et idololatris, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti, igne, et sulphure, quæ est mors secunda.* Qui, inquit, diaboli stimulos, carnis tentationes, tyrannorum persecutiones, mundi illecebras, falsasque hæreticorum persuasiones vicerit, possidebit hæc quæ superius dicta sunt. *Et ero illis Deus, et ipse erit mihi filius :* cujus enim, nisi filiorum, hæreditates esse debent et possessiones ? Timidis autem, qui Deum præ timore negant, quique charitatem non habent ; siquidem « perfecta charitas foras mittit timorem (*Joan.* IV, 18) ; » et incredulis qui sanctorum verbis credere nolunt ; et exsecratis qui Ecclesiæ sacramenta non receperunt, et homicidis, et fornicatoribus, et omnibus mendacibus qui serio mentientes, semper ut alios decipiant, C elaborant, his, inquam, omnibus, si in malo perseveraverint et pœnitentiam non egerint, pars illorum erit in stagno, ubi ignis ardet et sulphur. Quæ utique est mors secunda, quæ quoniam in anima fit, et in carne jam resuscitata, ideo nunquam finem habebit. Cogimur autem inæquales efficere libros, quoniam visiones permiscere nolumus, et continuationem interrumpere timemus.

LIBER SEPTIMUS

Et venit unus de septem angelis, habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, et locutus est mecum dicens : Veni, ostendam tibi sponsam uxorem Agni, et sustulit me in spiritu in montem magnum, et altum, et ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de cœlo, a Deo habentem claritatem Dei, et lumen ejus simile lapidi pretioso tanquam lapidi jaspidis, sicut crystallum. De his septem angelis multa superius locuti sumus. Hi enim sunt septem Ecclesiæ doctores, a quibus omnium Scripturarum sacramenta panduntur, et si revera angeli intelligi possint ; siquidem angelorum ministerio Scripturæ ipsæ compositæ sunt, sicut de ipsa Mosaica lege dicitur D quod sit « ordinata per angelos in manu mediatoris (*Galat.* III, 19). » Sciendum autem quod beatus Joannes totius Ecclesiæ personam tenet, ideoque quod Ecclesiæ revelatur, sibi dicit esse ostensum. Veni, inquit, sequere me, elevare in spiritu, et ostendam tibi quod carneis oculis videri non potest, sponsam videlicet, uxorem agni : sponsam quidem, ante nuptias, uxorem vero post nuptias vocare solemus : hic utrumque ponit et uxorem et sponsam ; quasi jam dies advenerit, in quo nuptiæ sunt celebrandæ. *Et sustulit me in spiritu in montem magnum et altum*, per quem ecstasim et mentis excessum intelligimus, in quem nullis aliis quam spiritualibus

(1632) Hic opus religionis completum, regnum Dei restitutum, gloria Patris reddita, sacramenta omnia prophetiæ, et mysteria cuncta ad veram significationem, et claritatem perducta intelligi possunt. Nihil ultra fieri exspectandum est. Dei sapientia quidquid ei facere libuit, fecit.

pedibus ascendere possumus. *Et ostendit mihi civitatem sanctam Jerusalem* (1633), id est omnium sanctorum Ecclesiam, et cunctorum fidelium multitudinem. *Descendentem de cœlo a Deo*, inde enim descendere videtur, ubi semper et per mentis contemplationem; *habentem claritatem Dei :* « Fulgebunt enim justi, sicut sol in regno Dei (*Matth.* XIII, 43). » Unde alibi beatus Joannes ait : « Scimus enim quoniam, cum apparuerit, **364** similes ei erimus, quia videbimus eum, sicuti est (*Joan.* III, 2). » Lumen ejus (1634) simile lapidi pretioso, tanquam lapidi jaspidis, claro videlicet, sicut est crystallus. Jaspis enim serenus et viridis est; crystallus autem tantæ claritatis, ut nihil in ea latere vel abscondi possit : vivit autem quod serenum et viride est; sicut econtra vita caret, quod siccum est. Merito ergo illa beatissima civitas jaspidi similis est, quæ æternum vivit et immortalis est. Quæ bene crystallo comparatur, quia nihil hypocrisis et dissimulationis habens, talis est interius qualis exterius apparet.

Et habebat murum magnum et altum, habens portas duodecim, et in portis angelos duodecim, et nomina scripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel. Quid enim per murum magnum et altum, nisi fidem catholicam, et angelorum præsidia intelligimus? Quibus Dei civitas munita, omnium inimicorum machinamenta destruit. Duodecim vero portæ duodecim apostoli sunt, quibus regni cœlorum claves et ligandi atque solvendi potestatem Dominus tribuit. Per has enim omnium fidelium multitudo cœleste palatium ingreditur, quia eorum doctrina ingrediendi aditus et via monstratur. Habet autem unaquæque porta angelos duodecim, quia sibi invicem charitatis et dilectionis vinculo conjunctæ et unitæ sunt, ut hoc sint omnes quod una, hoc sit una quod omnes; si una claudatur, nulla aperitur; uniuscujusque doctrina, quasi duodecim angelis, ita duodecim apostolorum testimonio roboratur. Quod autem nomina duodecim tribuum filiorum Israel in porta scripta referuntur, hoc significare videtur, quod eadem sit utriusque Testamenti doctrina : ubi enim duodecim filiorum Jacob et duodecim discipulorum Christi simul nomina scripta leguntur, quid aliud quam utriusque Testamenti fides et doctrina una esse monstratur?

Ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab austro portæ tres, ad occasu portæ tres, et murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina apostolorum et agni. In trinitate dividuntur portæ, ut undecunque venientes in ipso numero statim recognoscant quid profiteri debeant, et qua fide salvari possint. Ad quatuor autem mundi

A climata portæ respiciunt, quia non Judæorum Deus tantum; sed, sicut ipse Dominus ait, omnes ad se venientes non ejiciet foras. Ab oriente tamen illi venire intelligi possunt, qui in ipsa primæva ætate ad fidem conversi in Christi Ecclesia Domino militant; qui vero ab adolescentia convertuntur, per portas aquilonis ingrediuntur : maxime enim in hac ætate diabolus hominem decipit, quoniam plus cæteris hæc ætas vanitati subdita est, de qua ipse loquitur, dicens : « Ponam sedem meam ad aquilonem (*Isai.* XIV, 14). » Unde et sapientissimus Salomon sibi difficile esse dicit viam hominis cognoscere in adolescentia sua. Nescitur enim, an ad bonum quandoque convertatur, qui sic omni vanitati studere et operam dare videtur. Illi autem per australes portas

B intrant, qui in juventute conversi, zelo fidei et charitatis amore succenduntur; hæc enim ætas firmior est in qua rex noster de hoste triumphavit. At vero illis ab occasu portæ patent, qui in senectute pœnitere et Christo servire incipiunt; siquidem ab ipsis quoque philosophis occasus vitæ, senectus definitur. Venerunt autem illi ab Oriente, qui a prima mundi ætate usque ad Babyloniorum tempora crediderunt. A tempore vero Nabuchodonosor usque ad Christum omnes fideles per portas aquilonis Dei civitatem ingressi sunt. Lege historias, et quantas in hoc spatio temporis calamitates sancti viri sustinuerint, reperire poteris. A Christi vero tempore, de quo dicitur : « Deus ab austro veniet (*Habac.* III, 3), » usque ad Antichristum, australes portæ apertæ sunt. Inde autem usque ad finem, occasus portæ

C aperientur, per quas quidem non modica multitudo Dei civitatem ingredietur. Possumus autem ex hoc dicere, quod orientis et austri portæ in prosperis; aquilonis vero et occasus in adversis aperiantur. Quid vero duodecim fundamenta ipsius civitatis muri significent, ipse statim exponit, cum subjungit: *Et in ipsis duodecim apostolorum nomina et agni*, unde Apostolus eam dicit esse fundatam : « Super fundamentum apostolorum et prophetarum, et in ipso summo angulari lapide Christo Jesu (*Ephes.* II, 20.) »

Et qui loquebatur mecum habebat mensuram arundinem auream ut metiretur civitatem et portas ejus, et murum, et civitas in quadro posita est, et longitudo, ejus tanta est quanta et latitudo. Quid enim per men-

D suram nisi doctorum verba et prædicationem intelligimus. Hac enim mensura utebatur Apostolus, quando rogabat Dominum, dicens : « Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profundum (*Ephes.* III, 18); » quæ quia arundo facile movetur, ideo arundinea esse dicitur, semper enim verba in motu sunt.

(1633) Ut diximus in præfatione ad hunc commentarium, apostolus suæ Apocalypsis librum absolvit, sanctam et gloriosam cœlestem Jerusalem repræsentans, et quidquid de ea dicit, mystice intelligendum est de Dei majestate, quæ eam implet, de habitatoribus angelis, et sanctis coram Deo astantibus, et omem jucunditatem ab ejus visione accipientibus de ordine et stabilitate murorum; per quam æterna et immutabilis felicitatis illius possessio promittitur, ut eam justi exspectantes in Dei amore, et in sanctificatione animarum suarum tanto magis incendantur.

(1634) Cod. Vat., *id est, claritas illius civitatis.*

At vero quia magna sapientiæ et scientiæ luce sanctorum verba refulgent, idcirco aurea esse memoratur. Hac autem mensura Dei civitatem, et portas ejus, et murum doctores metiuntur. Sed cujus **365** mensuræ eam esse putamus, nisi ab ortu solis et occasu, ab aquilone et mari? Hanc enim ipse Dominus ejus designabat, dicens : « Ite in universum mundum, prædicate evangelium omni creaturæ (*Matth.* xv, 15). » Sic Psalmista ait : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 4). » Hæc est enim mensura civitatis. Metiamur et portas ejus, si possumus, atque in una videamus quantæ magnitudinis sint reliquæ. Magna porta beatus Paulus, qui jam ab Jerusalem usque Illyricum prædicaverat, cum se in Hispaniam adhuc proficisci velle dicebat, cujus portæ inferior pars terram tangit, cum dicit : « Viri, diligite uxores vestras (*Ephes.* II, 25). » Iterumque : « Vir uxori debitum reddat, similiter et uxor viro (*I Cor.* VII, 3). » Superius vero, quo usque extendatur, ipse demonstrat, cum ait : « Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum (*II Cor.* XXII, 2) ; » et ideo quidem tot millia hominum per hanc portam ingressi sunt, et assidue ingrediuntur, quoniam sicut ipse ait, cunctorum infirmitatibus condescendens, omnibus omnia factus est. Sed quoniam murus fidem significat, qua quidem defendimur et munimur, quanta est fides, tantus esse et murus intelligitur. [Unusquisque enim cum Dei adjutorio fide sua defenditur, et ubi non est fides, nulla est defensio. Unde, et ipse Dominus ait : Si habueritis fidem sicut granum sinapis, montes transferre poteritis (*Matth.* XIV, 31) ; unde beato Petro dicitur : « Modicæ fidei, quare dubitasti ? (1635).] » Sequitur :

Et civitas in quadro posita est. [Quod enim quadrum est : quomodocunque volvatur, firmum et stabile est. Insuper quia quatuor sunt Evangelia, ex quibus et super quæ quasi super firmam petram fundata, nusquam Ecclesia cadere potest, non immerito in quadro posita ese dicitur. Et talis quidem est Ecclesiæ quadratura, ut unusquisque angulus tres apostolos habeat et unum evangelistam. Quocirca tam sapienter dimensa et partita est, ut quanta est longitudo, tanta sit et latitudo. Denique tantum sperat quantum diligit, et e converso tantum diligit, quantum sperat, ut per longitudinem spem, per latitudinem vero charitatem intelligamus. Est enim spes longa exspectatio futurorum ; de charitate vero dicitur latum mandatum tuum nimis (1636).]

Et mensus est civitatem de arundine aurea per stadia duodecim millia, longitudo et latitudo, et altitudo æqualia sunt, et mensus est murum ejus centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis, quæ est angeli. Nam quia apostoli duodecim sunt, ideo et civitas duodecim millia stadiorum esse refertur, unde unamquamque partem mille stadia continere manifestum est. Est enim finitum pro infinito. Millenarius namque numerus, ut jam sæpe diximus, aliquando omnia, aliquando plura significat, plura autem in hoc loco. Et illud, quod *post mille annos solvetur Satanas.* Omnia autem sicut de sanctis dicitur, quia *regnabunt cum Christo mille annis ;* quod nihil est aliud quam omnibus annis. Per stadia ergo duodecim millia, omnia mundi stadia intelliguntur. Quod autem longitudinem et latitudinem et altitudinem ejus æqualia dicit, cœli ambitum, juxta litteram, monstrare videtur ; quem quidem, sicut et cætera, in pondere et numero factum esse non dubium est. Allegorice autem de longitudine, et latitudine ejus superius diximus, in quibus spem et charitatem significavimus. Restat ergo ut de altitudine dicamus, per quam fidem intelligimus, quæ usque ad thronum Dei se extollens, eum in Trinitate videt, et credit, et veneratur. Ecclesiæ vero longitudo, et latitudo, et altitudo æqualia sunt, quia, quantum speramus, tantum amamus et credimus ; et quantum amamus, tandum credimus et speramus, et quantum credimus, tantum speramus et amamus : qui enim unam harum virtutum habet, omnes habet ; et qui una caret, nullam habet. Sequitur : *Et mensus est murum civitatis centum quadraginta quatuor millia cubitorum mensura hominis, quæ est angeli.* Centenarius enim numerus, qui perfectus et integer est, et ex operibus perfectis constans, denis decadibus constituitur ; virginum enim et perfectorum ordinem signat ; quadragenarius pœnitentes demonstrat ; quaternarius omnium fidelium multitudinem, qui per quatuor evangelistas doctrinam receperunt· Ergo quia præter hos nullum alium numerus iste in se concludit, hujus esse mensuræ non immerito dicitur. Quod autem subditur, *Mensura hominis quæ est angeli,* sic est intelligendum, ut una eademque hominis angelique mensura sit, ut tot videlicet infra cœlestis Jerusalem muros ex hominibus colligantur, quot malis cadentibus, boni angeli remanserunt ; sed illico posuit terminos gentium, secundum numerum angelorum Dei, et est singulare pro plurali.

Et erat structura muri ejus ex lapide jaspide, ipsa vero civitas de auro mundo, simile vitro mundo, fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata. Jaspsis enim, quia, ut jam sæpe diximus, viridis est, et quadam vi naturali memoriam **366** fugare perhibetur, fidem designat, quæ semper viridis et immarcescibilis est, et sicut in Evangelio Dominus ait, montes et dæmonia transfert et fugat. Est ergo structura, et compositio muri civitatis ex lapide jaspide, quia omnis ejus defensio et fortitudo, fides est, quæ eam semper et vivere et vincere facit : scilicet quod scriptum est, quia « justus ex fide vivit (*Rom.* I, 17). » At vero ipsa civitas est de auro munda, quod simile est vitro mundo, quia ipsius

(1635) Hæc ex cod. Vat. supplevimus.

(1636) Id. cod. supplet editionem.

civitatis domus, turres et palatia ex illo metallo composita sunt, quod cæteris omnibus charius et dignius est, per quod sapientiam intelligimus, de qua dicitur : « Sapientia ædificavit sibi domum (*Prov.* IX, 1). » Sed quam domum, nisi hanc nobilissimam civitatem? Nusquam ergo in ea tenebræ, nusquam cæcitatis ignorantiæque caligo, ubique aurum fulget, ubique sapientiæ luce cuncta resplendent, et se vicissim omnes contemplantes, nihil est in alicujus conscientia, quod ab omnibus non videatur. Unde et vitro mundo hoc aurum simile dicitur, aurum enim et si fulgeat, non tamen videtur quod intra se habet; in vitro autem, si mundum est, nihil est interius quod exterius non appareat. Merito igitur illius civitatis aurum mundo vitro similes perhibetur, siquidem omnia ibi clara et manifesta erunt, et nihil ibi obscurum et tenebrosum, nihil quod insipientium oculos offendere possit. Fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata, fundamenta quidem, ut jam diximus, apostoli sunt super quorum fidem totius civitatis omnis machina composita est. Sed quid lapides pretiosi, quibus fundamenta ornantur? si enim pretiosis lapidibus fundamenta ornantur, aliud fundamenta, aliud lapides ipsi pretiosi esse videntur. Dicamus ergo apostolos esse fundamenta; lapides vero, quibus ornantur, virtutes et mores honestos. Cur autem, et ipsi lapides fundamenta vocentur, in sequentibus declarabitur.

Fundamentum primum, jaspis; secundum, sapphirus; tertium, chalcedonius; quartum, smaragdum; quintum, sardoniæ; sextum, sardius; septimum, chrysolitus; octavum, beryllus; nonum, topazius: decimum, chrysoptasus; undecimum, hyacinthus; duodecimum, amethystus. Quod enim ait, fundamentum primum jaspis, sic resolvitur ac si diceret; Primum fundamendi ornamentum est jaspis; et merito quidem hoc ornamentum prius ponitur, quo, ut superius dictum est, fides significatur, sine qua impossibile est placere Deo: « Sancti enim per fidem vicerunt regna (*Hebr.* XI, 33) : » hæc ad Ecclesiam venientibus prima occurrit, per hanc in prædictam civitatem, de qua adhuc quidem loquimur, intratur, quam qui non attulerit, in eam intrare non poterit; et nullo quidem lapide magis, quam hoc Dei civitatis ornantur fundamenta.

Secundum vero ornamentum fundamenti est sapphirus, cujus color sereno cœlo similis est. Hoc ergo pretioso lapide apostoli ornati et decorati terram despiciunt; cœlestia concupiscunt: cupiunt dissolvi, et esse cum Christo. Et quia in cœlestibus regnis sanctorum habitatio est, non terrena lucra, sed sapphiros, quibus ornantur, considerantes, illuc ascendere, cujus in sapphiro colorem contemplantur, totis viribus anhelant.

Tertium autem fundamenti ornamentum est chalcedonius, qui ignis effigiem subpallidam quodammodo habens, in nubilo et in obscuro fulgoris flammas emittit, palam autem et sub dio parum quid ignei luminis dare videtur. Hoc autem lapide sancti apostoli et doctores. Ecclesiæ videlicet fundamenta, ornati, et si apud Deum magni sint meriti, multumque refulgeant, inter homines tamen ignobiles, viles, humiles et despectibiles sese ostendunt. Quo quidem lapide ipse Salvator noster ornatus erat, quando in secreto, tribus tantum discipulis testibus, plus sole in claritate refulgens, nolens hoc in manifesto lucere, prohibuit, dicens : « Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat (*Matth.* XVII, 9). »

Quartum vero fundamenti ornamentum est smaragdus, qui jaspide quidem viridior, herbarum quoque viriditatem sua viriditate superare videtur. Significat autem sanctorum vitam, quæ quidem post carnis resurrectionem semper viridis erit, quod nihil in eis erit quod siccari vel mori possit. Quamvis ergo jaspide ornati sancti, per fidei meritum viriditatem et immortalitatem adepti sunt, attamen secundum incrementa virtutum, etiam smaragdis decorantur, ut quanto viridiores apparuerint, tanto immarcescibilis immortalisque vitæ digniores esse credantur. Merito igitur jaspidi smaragdus et viriditus additur viriditati, quia post hanc beatam vitam animarum, sequitur resuscitatorum etiam vita corporum beatorum, ut duplici viriditate lætantes, et anima simul et corpore sancti Dei sine fine vivant.

Quintum autem in fundamentis ornamentum ponitur sardonix, cujus color igneus et rubeus est, et quasi granum malorum granatorum clarissime rutilat, per quem charitas intelligitur, quæ dilectionis igne succensa, gratum cunctis se inspicientibus fulgorem præstat. Quis enim in ea non delectetur, sine qua cæteræ virtutes, ipsumque martyrium nihil est, cujus flamma tanta est, ut ipsius inferni flammas exstinguere valeat. Unde Salomon ait : « Quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio **367** lampades ejus, lampades ignis, atque flammarum (*Cant.* VIII, 6). » De quo igne Dominus ait : « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat? » (*Luc.* XII, 49.) Hoc lapide quoque pretioso ipse ornatus erat, cum diceret: « Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (*Joan.* XV, 13), » cujus quidem laudibus omnes Scripturæ plenæ sunt.

Sextum vero fundamenti ornamentum est sardius qui quod sanguinis colorem habet, apertissime martyrium significat, quo lapide Salvatoris nostri vestimenta ornata erant, quando, eo cœlos ascendente, lapidis hujus colorem angeli admirati dixerunt : « Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? » (*Isa.* LXIII, 1.) Hujus nimirum lapidis colore (1637) omnium martyrum chorus lætatur et gloriatur.

Septimum autem in fundamenti ornamentis chrysolitus possidet locum qui quia aureum habet co-

(1637) Cod. Vat. *In hujus nimirum lapidis colore.*

lorem, ab auro suscepit et nomen. Sed quoniam in divina pagina aurum, plerumque pro sapientia ponitur, secundum illud : « Desiderabilis thesaurus requiescit in ore sapientis (*Prov.* XIV, 33) ; » ideo per hunc lapidem sapientiam intelligimus, qua qui ornatus non fuerit, nescio qua ratione, Ecclesiæ fundamentum vel esse, vel dici possit. Hoc autem lapide discipulos suos Christus ornabat, cum diceret : « Ego enim dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt contradicere omnes adversarii vestri (*Luc.* XXI, 15). »

Octavus autem est beryllus, cujus color similis est aquæ coloris a sole repercussæ, per quem sinceram intelligentiam, et sanam doctrinam Scripturarum intelligimus, quæ nisi a sole justitiæ illuminata fuerit, facile erroris deformitate tenebrescit. Sole igitur in aquis relucentes, berylli color efficitur, quia Christo Domino nostro Scripturarum aquas illustrante, sanus et sincerus formatur intellectus. Si igitur solis hujus fulgorem super has aquas hæretici spectarent, tam fetidam cæteris et coloris, et saporis doctrinam non propinarent. Quia ergo fundamentum hujus lapidis colorem non habet. ei superædificari summopere cavendum est.

Nonus vero topazius ad fundamentum decorandum succedit, qui tam rarus est, ut ipsi quoque reges admodum pauci difficile eum habere potuissent, unde et cæteris charior esse perhibetur. Quod et Psalmista demonstrat, dicens : « Ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion (*Psal.* CXVIII, 127). » Feritur autem quod omnium lapidum in se colores habeat, duos tamen, auri et cœli principaliter possidet, per quem, eos quidem figurari putamus, qui non solum sapientia et castitate, verum etiam cæteris omnibus virtutibus rutilare videntur, quales utrumque Joannem Baptistam, et evangelistam fuisse facile crediderim ; hoc autem tempore an tales topazii reperiri valeant, dubitari potest.

Decimus autem est chrysoprasus, qui auri simul et flammæ colorem imitatur, præcipueque in tenebris sui luminis jubar diffundit, quod nullos alios magis decorat et ornat, quam eos, qui et sapientia fulgent, et charitate fervent, et inter hujus mundi peccatores, doctrinæ, pariterque bonæ opinionis, quasi in tenebris lucem circumquaque diffundentes, non ad favorem vulgi, sed ad ædificationem salutis, et fidei verba depromunt.

Undecimus vero in fundamenti pulchritudine hyacinthus ponitur : hic autem serenissimi cœli habet colorem, qui etiam secundum tempora mutari perhibetur. Significat autem sanctorum virorum discretionem, qui, quamvis mente et contemplatione quadam ad cœlum et ad thronum Dei oculos habeant, mutantur tamen pro tempore et rigorem justitiæ flectentes, minora mala consentiunt ne majora et graviora inde generentur. Quo lapide ornatus apostolus Paulus, quamvis circumcisionem destruere niteretur, Timotheum tamen pro tempore circumcidi præcepit.

Duodecimus est amethystus, qui violarum colorem imitatur ; ideoque virginum Christi, puerorum et puellarum choros significat, quo lapide ornati apostoli et suaviter redolent, et virginitatis amatores post se trahunt. Nam et in hoc quod parum quid clari ruboris habere videtur, earumdem virginum pudicam verecundiam demonstrat. His igitur, cæterisque lapidibus Dei civitatis fundamenta adornata, cæterisque virtutibus decorata, quam clare suaviterque resplendeant, quid attinet dicere? « Fulgebunt enim sancti sicut sol in regno Dei (*Matth.* XIII, 43). » « Unde et Apostolus : Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria (*Coloss.* III, 4). » Et beatus Joannes : « Scimus enim, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est (*Joan.* III, 2). » Et hæc quidem de lapidibus dicta sufficiant.

Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas, et singulæ portæ erant ex singulis margaritis. Si enim portæ apostoli sunt, et portæ ex margaritis factæ sunt, utique et ipsi apostoli margaritæ sunt. Sed quare apostoli margaritæ? Nisi quia clari et candidi, et super nivem dealbati in albis sequuntur Agnum quocunque ierit? In ipsis ergo portis facile cognoscere est, quales et illi esse debeant, qui per portas ingrediuntur; **368** ut enim in sequentibus dicitur : « Non intrabit per has aliquis coinquinatus, et immundus (*Apoc.* XXVII, 27). » Oportet ergo, ut portarum colorem præferat, qui per has portas ingredi desiderat.

Et plateæ civitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum. Aurum namque, ut jam sæpe diximus, sapientis est ; ubique ergo in plateis est aurum, quia nemo ibi fabulis vacat, nemo ibi otiosa et vana verba profert : sed sicut scriptum est : « Sapientia clamitat in plateis (*Prov.* I, 20). » Hæc autem sapientia non qualiscunque erit ; imo perfecta et integra : unde et vitro valde lucido assimilatur ; de qua sapientia Apostolus ait : » Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem : nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum (*I Cor.* XIII, 12). » Cum ergo omnes omnia sciant, et Deus erit omnia in omnibus, tunc omnes civitatis illius plateæ plusquam auro et sapientia fulgebunt.

Et templum non vidi in ea; Dominus enim omnipotens templum illius est, et Agnus. Et civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea ; nam claritas Dei illuminavit eam, et lucerna ejus est Agnus. Nullum ibi templum manufactum videtur, ubi non est necesse, ut ad verbum audiendum infra arcta templi populus colligatur; nam et rex, et doctor illius civitatis talis tantusque est, ut nullo templo includi (1638) atque comprehendi valeat ; Dominus enim

(1638) Cod. Vat., *concludi.*

Deus omnipotens, Pater, et Filius et Spiritus sanctus templum illius est, et Agnus pro hominibus immolatus qui tollit peccata mundi. Ad hoc templum fit concursus populorum, ad hoc omnes spectant, hujus pulchritudinem admirantur, hujus odore reficiuntur. Non eget autem civitas illa, neque hoc sole quo nunc illuminamur, neque hac luna quam nunc crescere minuique videmus. Nam claritas Dei illuminat eam, et lucerna ejus est Agnus, ille utique qui ait : « Ego sum lux mundi (*Joan.* VIII, 12). » Nullo ergo indiget, quia tanta talique luce illustratur.

Et ambulabunt gentes per lumen ejus, et reges terræ afferent gloriam suam, et honorem in illam. Et portæ ejus non claudentur per diem, nox enim non erit illic. Et afferent gloriam, et honorem gentium in illam. Nec intrabit in eam aliquis coinquinatus, faciens abominationem, et mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ, et agni. Omnes enim gentes apostolorum doctrina illuminatæ sunt, et de tenebris erroris ad viam veritatis adductæ, per quam viam incedere debeant, non ignorant. Reges autem terræ, episcopi videlicet et doctores, gloriam et honorem suum afferent in illam, quoniam eos, quos doctrina et exemplis converterunt, et a mortis periculo liberaverunt, secum ducentes, gloriam et honorem pro eis suscipient. Et portæ ejus non clauduntur per diem ; « quia melior est dies una in atriis tuis super millia (*Psal.* LXXXIII, 10). » Quod si per diem non claudentur, nunquam utique claudentur. Nox enim et tenebræ non erunt illic. Si ergo pro solo timore portæ clauduntur, ut quid ibi portæ claudentur, ubi nullus timor (1639), nullæque insidiæ esse possunt? Unde et Dominus ait : « Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi fures non effodiunt, neque furantur (*Matth.* VI, 20). » Illuc autem omnem gloriam et honorem gentium ferent, quia quidquid ubique gentium gloria et honore dignum reperitur, in illam civitatem ab angelis deportabitur, quod quidem in Ægypti exspoliatione significatum est. *Nec intrabit in eam aliquis coinquinatus*, quoniam quicunque in eam intrat, aut baptismate, aut martyrio, aut pœnitentia, aut igne purgatorio, prius a cunctis sordibus mundari oportet. *Faciens abominationem*, id est peccata, quæ Deus abominatur ; et *mendacium*, quia « os quod mentitur occidit animam (*Sap.* I, 11). » Omnis namque corruptela mendacium dici potest, quod non pertinet ad veritatem naturæ, quam corrumpit ; unde et denarios, quamvis non mentiantur, quia tamen alio metallo corrupti sunt, falsos vocamus. Soli ergo illi in hanc civitatem intrabunt, qui ab origine mundi *scripti sunt in libro vitæ et Agni :* unus enim idemque et vita vocatur, et Agnus, qui de se ipso loquitur dicens : « Ego sum via, veritas, et vita (*Joan.* XIV, 6). »

CAPUT XXII.

Et ostendit mihi flumen aquæ vitæ splendidum tanquam crystallum procedens de sede Dei et Agni. Flumen enim aquæ vitæ, utriusque Testamenti scientia intelligitur ; hæc enim aqua dat vitam, et quasi optimum antidotum, antiqui serpentis venenum expellit ; quæ quidem tanquam crystallum splendidum nulla hæresis nigredine (1640) vel corruptione fuscatur. Procedit autem hæc aqua de fide Dei et Agni quoniam Chisti ore, ejusque discipulorum evangelica doctrina profertur. [Namque non solum apostoli et doctores, verum et ipse Christus secundum humanitatem sedes Dei est. Hanc **369** autem Salvator noster fundebat, quando, sicut scriptum est in die magnæ festivitatis clamabat, dicens : « Si quis sitit, veniat et bibat, et de ventre ejus fluent aquæ vivæ (*Joan.* VII, 38). » Hanc autem et mulieri Samaritanæ promittebat, cum diceret : « Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petiisses ab eo, et daret tibi aquam vivam (*Joan.* IV, 10) ; » de qua et apostolus ait : « Sapientiam loquimur inter perfectos (1641) (*I Cor.* II, 6)]. » Et Psalmista : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (*Psal.* XLV, 4), » et multa alia, quæ bene non solum hic in Ecclesia, verum etiam in cœlesti Jerusalem conspiciuntur : « Omne enim datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum (*Jac.* I, 17). »

In medio plateæ ejus, et ex utraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, et folia ligni ad sanitatem gentium. Hoc est autem illud lignum, quod secus decursus aquarum plantatum est, fructumque suum reddit in tempore suo. De quo sub specie sapientiæ Salomon loquitur dicens : « Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, et qui tenuerit eam beatus (*Prov.* III, 18). » Unde et ipse Dominus : « Si in viridi, inquit, ligno hoc faciunt, quid in arido fiet ? » (*Luc.* XXIII, 31.) De hoc autem ligno qui manducaverit, mortem non gustabit in æternum. Hoc autem lignum in medio plateæ, ubi concursus fit populorum, ubi sapientes philosophantur, ubi ad novum aliquid audiendum omnes conveniunt. Et ex utraque parte fluminis plantatum, fructus duodecim affert : nam quia utrumque in se continet Testamentum, ideo ex utraque parte fluminum stare videtur. Omnia namque paradisi flumina de hoc ligno exeunt, omnis hinc sapientiæ fons scientiæque procedit. « Omnis enim sapientia a Deo est, et cum eo fuit semper, et est ante ævum (*Eccli.* I). » Hoc autem lignum attulit duodecim nobilissimos fructus, quibus totus satiatus est mundus (1642) : « Cœlum enim, et terra transibit, ut ipse ait, verba autem mea non transibunt (*Luc.* I, 33). » Hæc etiam folia gentibus dant salutem ; quia sicut in Evangelio scriptum est : « Si quis sermonem ejus servaverit, mortem non videbit in æternum (*Joan.* VIII, 51). »

Et omne maledictum non erit amplius, et sedes Dei, et agni in illa erit, et servi ejus servient illi, et vide-

(1639) Ita ex codice restituimus.
(1640) Cod. V., *hæreticæ pravitatis.*
(1641) Hoc ex eodem cod. supplevimus.
(1642) Imperfectus est sensus, et quod desideratur in editione deest.

bunt faciem ejus, et nomen ejus in frontibus eorum, et nox ultra non erit, et non egebunt lumine lucernæ, neque lumine solis, quia Dominus Deus illuminabit, et regnabit in sæcula sæculorum. Non solum, inquit, persecutiones sed et maledictiones cessabunt; non solum non erit qui occidat, sed nec apparebit usquam qui maledicat: insuper et maledicti supra non eruut, quia semper in igne erunt, et melius quidem eis erat non esse quam sic infeliciter esse. Sedes autem Dei et Agni in illa erit, de quibus videlicet per Apostolum dicitur: « Nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis?» (*I Cor.* III, 16.) Quamvis enim quidam angeli specialiter throni dicantur, omnis tamen glorificata creatura, sedes Dei dici potest. Et tunc quidem servi ejus servient illi, quando nihil erit, quod eos impedire valeat: illud servitium acceptabile erit, quod nullam interruptionem habebit. Et videbunt faciem ejus, de qua Psalmista desiderio plenus dicebat: « Ostende, Domine, faciem tuam, et salvi erimus (*Psal.* LXXIX, 8). » Et alibi: « Quærite Dominum, et confirmamini, quærite faciem ejus semper (*Psal.* CII, 4). » Et nomen ejus in frontibus eorum, non enim occultatur quod in fronte portatur: merito ergo ejus nomen in fronte habere dicuntur, quem nunquam pro suppliciis et injuriis confiteri timuerunt. Unde et ipse Dominus ait: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in cœlis est (*Matth.* x, 22). » Igitur ad triumphi et victoriæ gloriam, et ostensionem semper illud nomen in fronte habebunt, quod quia nominabant, multa mala sustinuerunt. Et nox et tenebræ tribulatio et persecutio ultra non erit, et non egebit lumine lucernæ, neque lumine solis. Quare hoc? Quia Dominus Deus illuminabit illos, ipse eorum sol, ipse eorum lumen, ipse eorum splendor, ipse eorum claritas erit, cum quo et per quem regnabunt in sæcula sæculorum.

Et dixit mihi: Hæc verba fidelissima et vera sunt: et Dominus Deus spiritus prophetarum misit angelum suum ostendere servis suis, quæ oportet fieri cito. Ecce venio velociter; beatus qui custodit verba prophetiæ hujus libri. Expositis omnibus, quæ ad civitatem pertinere videbantur, ne quis fortasse incredulus ea, quæ mirati sunt, vera esse dubitaret, idem ipse angelus qui hæc ostendebat subdidit, dicens: *Hæc verba fidelissima et vera sunt;* nemo ergo de ea dubitare velit, sed quæcunque de prædicta civitate, ejusque ædificiis, et beatitudine dicta sunt, indubitanter fideliterque credantur: neque enim ille mentiri potuit, cujus inspiratione omnia hæc revelata et scripta sunt. Unde et subditur: *Et Dominus Deus spiritus prophetarum misit angelum suum, ut ostenderet servis suis, quæ oportet fieri cito.* [Domi-

A nus, **370** inquit, Deus, spiritus videlicet prophetarum: Spiritus enim sanctus, qui per prophetas et in prophetis loquitur, et Dominus est et Deus. Ipse misit angelum suum; ad quid? ostendere scilicet servis suis ea scilicet quæ oportet fieri cito (1645).] Unde manifestum est omnem hanc visionem angelico ministerio esse conscriptam. Quod autem ait: *Quæ oportet fieri cito*, ad infinitam æternitatis longitudinem respicit, ad quam comparata omnia mundana, quantumlibet temporis habeant, citissime fugere, et præterire videntur. Et ne quis hæc cito fieri dubitare possit, audiat etiam quid ipse dicat: *Ecce*, inquit, *venio velociter*. Verum est ergo quod dicitur, quæ oportet fieri cito; siquidem Dominus Deus velociter veniet: eo enim veniente, quæcun-
B que liber iste loquitur, complebuntur. Et tunc quidem beatus erit, quicunque verba prophitiæ libri hujus fideliter custodit et credit.

Et ego Joannes qui audivi et vidi hæc, et postquam audissem et vidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli qui mihi hæc ostendebat, et dixit mihi: Vide ne feceris, conservus tuus sum, et fratrum tuorum prophetarum, et eorum qui servant verba libri hujus, Deum adora. Ego, inquit sum Joannes, qui audivi et vidi hæc, qui hæc testificor, et vera esse confirmo, et ne quis hæc vana somnia esse putet, stultorumque deliramenta, sciat revera, quia ego sum Joannes, qui audivi et vidi hæc et postquam audivi, et vidi hæc tanta bona, tantaque felicitatis indicia, confestim gaudio plenus cecidi ut adorarem ante pedes angeli qui mihi hæc ostendebat. Mos enim
C antiquitus et usque ad id temporis fuit ut homines angelos adorarent, quod ipse quoque patriarcha Abraham fecisse legitur. Sed postquam Rex angelorum, et Dominus carnem suscepit, tremendum valde et horribile visum est angelis, ut ab eis adorari debuissent, quorum supra se naturam sedere conspexerant (1644). Unde ut beato Joanni, qui angelum adorare volebat, ab angelo dicitur: *Vide ne feceris*. Quid hic humana et ventosa superbia dicat, quæ tantum sæpissime honoris, indebitæque subjectionis ab hominibus exigit, cum ipsos indebitum honorem angelos sibi fieri audiat prohibere? Conservus, inquit, angelus, tuus sum, et ego, et tu unum Dominum habemus, quem ego et tu adorare
D debemus: conservus sum, et cæterorum omnium fratrum tuorum prophetarum, verum etiam, et eorum omnium (1645) qui servant verba libri hujus. Deum igitur adora: quia scriptum est: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (*Matth.* IV, 10). »

Et dixit mihi: Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus; tempus enim prope est. Qui nocet, noceat adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc; et justus

(1643) Hoc ex cod. V. supplevimus.

(1644) Humana Christi natura glorificata, et ad dexteram Patris collocata super omnes angelorum choros principatum tenet, adeoque adorationem, et cultum qui ei competit, ipsi angeli recusare dicuntur.

(1645) Cod. Vat. « Qui eodem, quo et in spiritu replentur. Et non prophetarum tantum verum, et eorum omnium,» etc.

A *justitiam faciat adhuc ; et sanctus, sanctificetur adhuc.* Putabat enim beatus Joannes, imo imperfectorum Ecclesia in persona B. Joannis, qui audierat Dominum dicentem : *Ecce venio velociter*, quod vita hæc præsens subito finiri, et Christus ad judicium venire debuisset; unde sibi jam librum claudere et signare volenti dicitur : *Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus*, sint aperta, et sine sigillo, ut ab omnibus audire volentibus legantur et audientur : tempus enim prope est, ut dixi, quod post mille annos futurum est. Nam et Psalmista ad Dominum loquitur, dicens : « Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam hesterna dies quæ præteriit (*Psal.* LXXXIX, 4). » Et quasi ipse diceret : Vides, Domine, quod si moram feceris, mali superbient et nocebunt; sancti vero affligentur et occidentur : ad quod ipse : B *Qui nocet, noceat adhuc*, id est qui nocere desiderat, et de nocendi affectu pœnitere non vult, noceat adhuc ut nocendo pereat, *et qui in sordibus est*, et in peccatis dolectatur sanctorumque monitis, ut pœniteat, obedire contemnit, *sordescat adhuc*. Nihil ergo pejus peccatoribus accidere potest, quam cum eis potestas datur, ut suam compleant, voluntantem ; quod quidem quareflat, neminem puto ad plenum perscrutari posse : occulta enim sunt judicia Dei, secundum illud : « Judicia tua abyssus multa (*Psal.* XXXV, 7). » *Et justus justitiam faciat adhuc, et sanctus santificetur adhuc.* Si enim mali non essent, in quo sanctorum, vel Dei justitia exerceri posset?

C *Ecce venio velociter, et merces mea mecum est reddere unicuique secundum opera sua. Ego sum alpha et omega, primus et novissimus, initium et finis.* Ne, inquit, dolueris, ne grave tibi vel asperum videatur, quod librum claudere tibi et signare interdixi quia non moram faciam, et in veritate velociter veniam ; et si fortasse non tam cito ad judicium, tamen ad uniuscujusque animæ vocationem non diu morabor. Cum autem venero, gaudeant boni, timeant mali ; quia *merces mea mecum est*. Sed quæ
371 merces ? Vis audire quæ ? *Reddere unicuique secundum opera sua.* Sed ne fortasse aliquis hunc esse angelum putaret, qui se superius adorare prohibuit ; quia in principio hujus capituli quis loquatur non ponitur, ipse Dominus, cujus verba hæc sunt, respondet, dicens : *Ego sum alpha et omega, primus et novissimus, initium et finis.* Hæc jam supra D exposita sunt.

Beati, qui lavant stolas suas in sanguine agni : ut sit potestas eorum in ligno vitæ et per portas intrent in civitatem. Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium. Beati, inquit, soli erunt, qui stolas suas lavant in sanguine agni, id est, Christi sanguine redempti et baptismatis unda mundati, talia custodiunt vestimenta et corpora sua, non qualia prius erant, sed qualia a Deo mundata et purificata ea recipere meruerunt. Unde scriptum est : « Omni tempore sint vestimenta tua candida (*Eccle.* VIII, 9). » Et hi quidem potestatem habent in ligno vitæ, ut de eo videlicet et sumant, et vivant ; a quo quia primus homo prohibitus fuerat, usque ad Christum omne hominum genus morti succubuit, quo quidem veniente, atque dicente : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (*Joan.* VI, 53) ; » data est hominibus licentia et potestas, ut jam nunc ad lignum vitæ secure accedant, si tamen munda et candida habeant vestimenta. Alioquin « qui indigne manducat, et bibit, judicium sibi manducat, et bibit (*I Cor.* XI, 29) » Et illi quidem, qui in ligno vitæ habent potestatem, per portas duodecim intrant in civitatem, quia non in hæreticorum, neque in sua sapientia confidentes, apostolorum doctrinam tenent et credunt, per quam etiam salvari, et supernæ civitatis januam ingredi non dubitant. Foris autem sunt canes, id est Judæi sine causa latrantes, [et venefici, id est hæretici, qui venenosa dogmata fingunt, quibus et animas interficiunt. Et impudici, id est omnes fornicatores, et adulteri, et homicidæ animæ scilicet vel corporis ; et idolis servientes, inter quos avari ponuntur, et omnis qui amat et facit mendacium (1616)] ; multi enim eum imitantur qui in veritate non stetit, et a pro omne mendacium procedit.

Ego Jesus misi angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum genus, et radix David, stella splendida et matutina ; sponsus, et sponsa dicunt : Veni ; et qui audit, dicat : Veni; et qui sitit, veniat ; qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. Quod enim ait, ego Jesus misi angelum meum testificari, non tibi singulariter, sed vobis pluraliter dicta : hæc in Ecclesiis non tatum beato Joanni, sed omnibus esse dicta demonstrat. Ipsum quoque B. Joannem, angelum intelligere possumus, qui hæc in Ecclesiis testificari a Domino missus est. Quis igitur ea non credat quæ per talem, tantumque legatum Jesus ipse omnibus Ecclesiis mandat, et dicit ? Sequitur : *Ego sum genus et radix David :* genus quidem, quia ab eo secundum carnem originem duco ; radix autem, quia et Christus de David, et David de Christo, quasi arbor de radice pullulavit. Et Christus quidem de David secundum carnem ; David vero de Christo secundum divinitatem. « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan.* I, 3). » *Et stella matutina et splendida.* De hac enim stella scriptum est : Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo de Israel (*Num.* XXIV, 17) ; » quæ quidem tam splendida est, ut et ipsi soli lumen præbeat, quæ si ei compararetur, lumen admittit. Est autem et matutina, illius videlicet, qui finem non habebit, diei nuntia. Quod autem sequitur : *Et sponsus, et sponsa dicunt : Veni* ; tale est ac si diceret : Nulla amodo est excusatio, omnes audiverunt, sponsus et sponsa ;

(1646) Hoc ex cod. Vat. supplevimus.

Christus et Ecclesia quotidie dicunt: Veni; sponsi A enim verba sunt hæc: « Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego vos reficiam (*Matth.* XI, 8). » De sponsa vero dicitur: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 4). » *Et qui audit, dicat: Veni;* omnibus enim in locis prædicare conceditur; si enim omnes audiunt, et quicunque audiunt, dicunt: Veni; nemo est qui non prædicet. Nam et mulieres prædicare Apostolus docet, cum dicit: « Salvatur enim vir infidelis per mulierem fidelem (*I Cor.* VII, 14). » Nam etsi in Ecclesia non omnibus prædicare cancessum sit, unusquisque tamen prædicat, dum et mala redarguit, et ad bene agendum aliquem invitat; quod qui non facit, in fraterna charitate se peccare non dubitet, Et qui doctrinam B fidei, et verba vitæ audire desiderat, veniat (1647); non erubescat, cum tot habeat imitatores, neque de pretio timeat, si forte pauper est, sed secure, et sine hæsitatione veniens, aquam vitæ gratis accipiat. His autem ita dispositis, quoniam liber iste valde difficilis est, et diversis multisque modis intelligi et exponi potest, ne quis propter obscuritatem (ut minus capaces facere solent) vana somnia esse dicat; vel ad suum volens flectere intellectum prave et contra fidem exponere conetur, contestatur beatus Joannes, omnesque adjurat, ne contra suæ animæ salutem aliquis hoc **372** agere præsumat; et est, quod dicitur:

Contestor ego omni audienti verba prophetiæ libri hujus: si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas super illum, scriptas in libro isto: et si quis diminuerit de verbis prophetiæ hujus, auferet Deus partem de libro vitæ, et de civitate sancta, et de his C *quæ scripta sunt in libro isto.* Contestor ego Joannes, et testificor omni audienti verba prophetiæ hujus, quæ si quis afficiose, et malo ingenio (quod hæretici facere solent) super hæc pravam et erroneam intelligentiam apposuerit, Deus quoque apponet super illum plagas scriptas in libro isto; econtra vero si quis diminuerit de verbis prophetiæ libri hujus, et ea quæ Spiritus sanctus locutus est, vana et falsa esse confirmans, diminuere et delere tentaverit, firmissime credat et nullatenus dubitet quod Deus quoque, cui tam importune adversari non timet, auferet partem ejus, quam habiturus erat in sanctorum consortio, de libro vitæ et de civitate sancta Jerusalem, cujus laudes superius expositæ sunt, et de his quæ scripta sunt in libro isto, in quo omnis sanctorum gloria, et honor, et beatitudo continetur.

Dicit, qui testimonium perhibet istorum: Etiam etiam, amen, venio cito. Hic enim qui testimonium perhibet istorum, quamvis beatus Joannes intelligi possit, qui etiam in Evangelio ait: « Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc (*Joan.* XXI, 24); » competentius tamen Christus intelligitur, quem eorum, quæ hic dicuntur, beatus Joannes testem esse confirmat. Qui etiam ut vera falsaque revelet, et abscondita tenebrarum illuminet, atque secundum opera sua unicuique tribuat, subinferens ait: *Venio cito.* Cui promissioni beatus quoque Joannes lætabundus respondet, dicens. *Veni, Domine Jesu,* tuum adventum exspectamus suscipe nos in pace, atque angelorum junge cohorti *Gratia Domini nostri Jesu Christi,* qua gratis ex nullis præcedentibus meritis salvati sumus, *sit cum nobis omnibus. Amen*

(1647) Cod. Vat. *Et qui sitit, veniat.*

FINIS EXPOSITIONIS IN APOCALYPSIM.

INDEX HOMILIARUM ET SERMONUM

S. BRUNONIS EPISCOPI

Secundum editionem Marchesii, cui concordat codex Signinus, iis exceptis quæ in principio et fines codicis desunt.

Qui in ejus adventu tanto gaudio exsultavit. A

Inc. : HOMILIA VII. — *Dominica* IV *Adventus.*

Des. : Quoniam quidem,ut Dominus ait : *Omne regnum in seipsum divisum*, etc.

Salutare tuum exspectabo, Domine.

HOMILIA VIII. — *In Vigilia Nativitatis Domini.*

Primum autem quærendum est cur beata Maria, etc.

Manifestum est igitur, quod Jesus *Salvator* interpretatur.

HOMILIA IX. — *In Nativitate Domini.*

Quod enim mundus universus describitur.

Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

HOMILIA X. — *In eadem solemnitate, et, in* II *missa.*

Pastores, inquit, loquebantur ad invicem, etc.

Ejus fidem prædicantes, et eum ubique laudantes, et glorificantes.

HOMILIA XI. — *In eadem solemnitate, et in missa* III. B

Narrant alii evangelistæ Dominum et Salvatorem nostrum.

Et justitiam, deducet te mirabiliter dextera tua.

HOMILIA XII. — *In festo S. Stephani.*

Superius in hoc Evangelio Scribis et Pharisæis Dominus :

Et videbit omnis caro salutare Dei.

HOMILIA XIII. — *In festo S. Joannis apostoli et evangelistæ.*

Legitur superius in hoc Evangelio, quod discipulos suos, etc.

Quando in cœna super pectus ejusdem Jesu Christi recubuit.

HOMILIA XIV. — *In Nativitate SS. Innocentum.*

Venerant illis diebus Magi ad Dominum, etc.

Perfectam ex illis consolationem habituros per gratiam, etc. C

HOMILIA XV. — *In Circumcisione Domini.*

Nobis non sibi circumciditur Dominus, sicut nobis est natus.

Ipse totam Ægyptum a fame liberavit, et sua sapientia salvavit.

HOMILIA XVI. — [In *die Epiphaniæ Domini.*

Non enim vacat a mysterio, quod beata Virgo Maria, etc.

Hæc via in patriam reducit.

HOMILIA XVII. — *Dominica* I *post Epiphaniam.*

Religiosi parentes per singulos annos ibant in Jerusalem.

Sed secundum humanitatem, qua nobis similis factus est.

HOMILIA XVIII. — *Dominica* II *post Epiphaniam.*

Has autem nuptias die tertia evangelista factas fuisse narrat.

Christi gloria manifestatur, et credentium fides augetur. D

HOMILIA XIX. — *Dominica* III *post Epiphaniam.*

Cum, inquit, descendisset Jesus de monte, etc.

In quo æternæ deliciæ cunctis fidelibus præparantur.

HOMILIA XX. — **374** *Dominica* IV *post Epiphaniam.*

Quid enim navicula nisi Ecclesia, quid mare nisi mundus ? etc.

Veniant prospera, diu exspectata, et fiat tranquillitas magna.

HOMILIA XXI. — *In Purificatione S. Mariæ virginis.*

Scriptum est enim in lege Moysi, quod mulier quæ suscepto semine peperit masculum, etc.

Magna gloria illis est, quod de illorum gente tantum lumen exortum est.

HOMILIA XXII. — *Dominica in Septuagesima.*

Conditor humani generis Dominus noster Jesus Christus.

Multi enim ad vineam et fidem vocati sunt, qui ad vitam prædestinati non sunt.

HOMILIA XXIII. — *Dominica in Sexagesima.*

Multa turba sequebatur Jesum, multi undique conveniebant, etc.

Attulit fructum aliud, trigesimum, aliud secagesimum, etc.

HOMILIA XXIV. — *Dominica in Quinquagesima.*

Multa jam consummata erant, quæ de Filio hominis, etc.

Ut omnes eum laudent, qui fecit mirabilia magna solus.

HOMILIA XXV. — *Feria* IV *Cinerum.*

Tristes enim dicuntur hypocritæ, quia ut religiosi, etc.

Semperque illud omnibus viribus, et desiderio tendat.

Feria V *post Cineres.*

Idem est Evangelium, eademque homilia ut in Dom. IV post Epiphaniam.

HOMILIA XXVI. — *Feria* VI *post Cineres.*

Domino nostro Jesu Christo docente, didicimus.

Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.

HOMILIA XXVII. — *Sabbato post Cineres.*

De hoc autem Matthæus evangelista sic ait. etc.

Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.

HOMILIA XXVIII. — *Dominica* I *Quadragesimæ.*

Baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua, etc.

In dierum numero demonstraret jejunium cordis.

HOMILIA XXIX. — *Feria* II *post Dominicam* I *Quadragesimæ*

Dominus enim, qui prius humilis venit, et in forma servi, etc.

Et ibant isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.

HOMILIA XXX. — *Feria* III *post Dominicam* I *Quadragesimæ.*

In proximo enim bella acturus, et de hostibus triumphaturus, etc.

Quod Dominus promiserat, ipso experimento didicerunt.

HOMILIA XXXI. — *Feria* VI *post Dominicam* I *Quadragesimæ.*

Quanta est superbia Scribarum et Pharisæorum, etc.

Ille igitur est Christo propinquior, quia melior.

HOMILIA XXXII. — *Feria* V *post Dominicam Quadragesimæ.*

Hæc est igitur causa cur clamantem mulierem Deus non exaudit.

Vita vivet, et non morietur.

HOMILIA XXXIII. — *Feria* IV *post Dominicam* I *Quadragesimæ.*

Ad dies festos Judæorum Dominus ascendit, etc.

Et nuntiavit Judæis, quia Jesus esset, qui fecit eum sanum.

HOMILIA XXXIV. — *Sabbato post Dominicam* I *Quadragesimæ.*

Dominus et Salvator noster, sicut legitur paulo superius, etc.

Quando carnis mortalitate exutus novæ resurrectionis gloria et decore induaretur.

Dominica II *Quadragesimæ.*

Idem Evangelium, et eadem homilia ut in die præcedenti.

HOMILIA XXXV. — *Feria* II *post Dominicam* II *Quadragesimæ*. A

Inc. : Ego, inquit, vado. Ego ad Patrem redeo, etc.

Des. : Hæc illo loquente multi crediderunt in eum.

HOMILIA XXXVI. — *Feria* III *post Dominicam* II *Quadragesimæ*.

Quid est sedere supra cathedram Moysi, etc.

Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.

HOMILIA XXXVII. — *Feria* V *post Dominicam* II *Quadragesimæ*.

Hæc verba et divitibus et pauperibus valde necessaria sunt, etc.

Timent, et orant, ne et ipsi decipiantur.

HOMILIA XXXVIII. — *Feria* VI *post Dominicam* II *Quadragesimæ*.

In figura hujus hominis patrisfamilias Deum Patrem significat. B

Hæc igitur causa, quod eum tenere volentes eum tenere non potuerunt.

HOMILIA XXXIX. — *Sabbato post Dominicam* II *Quadragesimæ*.

Homo iste, Deus ipse hoc in loco intelligitur, etc.

Et taliter ea habemus, ut aliter ea habere nolimus.

HOMILIA XL. — *Dominica* III *Quadragesimæ*.

Beatus Matthæus evangelista hominem istum, etc.

Hoc enim nisi fecisset, neque felix, neque mater mea esse potuisset.

375 HOMILIA XLI. — *Feria* II *post Dominicam* III *Quadrag*.

Legitur superius in hoc Evangelio, quod cum Dominus venisset in patriam suam. C

Canes contemnit hinc inde latrantes.

HOMILIA XLII. — *Feria* III *post Dominicam* III *Quadrag*.

Hæc autem apostolis eorumque successoribus episcopis, etc.

Nihil minus est septies, quam septuagies septies.

HOMILIA XLIII. — *Feria* IV *post Dominicam* III *Quadrag*.

Seniorum namque traditiones, non prophetarum dicta, etc.

Manducare non lotis manibus, rusticitas est, non peccatum.

HOMILIA XLIV. — *Feria* V *post Dominicam* III *Quadrag*.

Scire enim oportet quæ sit uxor Petri ut possimus scire quæ sit socrus ejus, etc.

Talem igitur patrem sepelire, et sic sepelire Dominus prohibet. D

HOMILIA XLV. — *Feria* VI *post Dominicam* III *Quadrag*.

Hoc est illud prædium, de quo Jacob filium suum Joseph benedicens ait, etc.

Nisi eos ad audiendum, et credendum voluntarios prævidisset.

HOMILIA XLVI. — *Sabbato post Dominicam* III *Quadrag*.

Quod enim Jesus in montem Oliveti ire, et orare, etc.

Sic igitur liberata est misera, jubente misericordia.

HOMILIA XLVII. — *Dominica* VI *Quadragesimæ*.

Magna miracula Dominus facturus, et novi mirabilisque panis.

Et pisces eis addit, cum quibus facilius comedi potuissent.

HOMILIA XLVIII. — *Feria* II *post Dominicam* IV *Quadrag*.

Hæc quidem in Matthæo exposita sunt, etc.

Sciebat quid fraudis et iniquitatis esset in unoquoque homine.

HOMILIA LIX. — *Feria* III *post Dominicam* VI *Quadrag*.

Diximus superius hanc festivitatem septem diebus celebrari.

Ipsa testimonium perhibent de me.

HOMILIA L. — *Feria* IV *post Dominicam* IV *Quadrag*.

Ipse Jesus Salvator noster apertissime ostendit, etc.

Peccatum non haberetis, quia lucem quæreretis.

HOMILIA LI. — *Feria* V *post Dominicam* VI *Quadrag*.

Hæc autem vidua, quam turba multa sequitur, etc.

Manibus, pedibusque ligatis prodiisse fertur.

HOMILIA LII. — *Feria* VI *post Dominicam* IV *Quadrag*.

In magnis laudibus Mariæ scripsit hæc evangelista.

An accusando dixerunt dubitari non potest.

HOMILIA LIII. — *Sabbato post Dominicam* IV *Quadrag*.

Ego, inquit, sum lux mundi, ego sum illa lux quæ illuminat omnem hominem, etc.

Erat igitur et hora ejus in ejus potestate, ut tunc, et non ante veniret, quam ipse juberet.

HOMILIA LIV. — *Dominica passionis*.

Præceperat Dominus per Moysen sacerdotibus Judæorum.

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

HOMILIA LV. — *Feria* II *post Dominicam Passionis*.

In vanum, inquit, laboratis vos, et principes vestri.

Et reversi sunt, quia facere non potuerunt voluntatem suam.

HOMILIA LVI. — *Feria* III *post Dominicam Passionis*.

Hoc enim faciebat Jesus, non quod mortem, vel Judæos timeret.

Non audebant, quia magis homines, quam Deum timebant.

HOMILIA LVII. — *Feria* IV *post Dominicam Passionis*.

Encænia dicebant Judæi illam festivitatem.

Ut isti ad eum venirent, eum viderent, et in eum crederent.

HOMILIA LVIII. — *Feria* V *post Dominicam Passionis*.

In hoc Evangelio Pharisæi superbia reprimitur, etc.

Qui ex corde conversis tam facile miseretur.

HOMILIA LIX. — *Feria* VI *post Dominicam Passionis*.

Audierant pontifices et Pharisæi Salvatorem nostrum.

Non ut eum occidatis, sed ut nobiscum in eum credatis.

HOMILIA LX. — *Sabbato post Dominicam Passionis*.

Stulti Judæi eum occidere volebant, quem nuper Dominus suscitaverat.

Hoc erat, quod significabat, quando se abscondit ab eis.

HOMILIA LXI. — *Dominica in Palmis*.

Duos discipulos suos ante se Dominus mit-

tit, etc. A
Inc.: Quæ in ore totius populi, ad Chisti laudem et gloriam personabat.
Des.: Homilia LXII. — *Dominica in Palmis.* Passio Domini nostri Jesu Christi.
Nuntiat Dominus Pascha post biduum, nuntiat et passionem suam, etc.
Dominum resurrexisse, et nullo modo sic positum furari potuisse.
376 Homilia LXIII. — *Feria* II *majoris hebdomadæ.*
Mirum si evangelista omnia hæc sine aliqua significatione.
Sicut se habet cupiditas hominum, vova videre, et audire cupiebant.
Homilia LXIV. — *Feria* III *majoris hebdomadæ.*
Si, inquit, scitis, et intelligitis quæ fecerim vobis, etc.
Non prius cœnam complevit, etsi prius cœnare cœpit. B
Homilia LXV. — *Feria* IV *majoris hebdomadæ.*
Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha, etc.
Cætera, quæ sequuntur, in Matthæo exposita sunt.
Homilia LXVI. — *Feria* V *in Cœna Domini.*
Narrat superius evangelista quod ante diem festum Paschæ Salvator noster in Bethaniam venit, etc.
Deum per se invicem sancti orant, alter alterius pedes lavant.
Homilia LXVII. — *Sabbato sancto.*
Vesper enim, qui et hesper dicitur stella est, quæ alio nomine lucifer vocatur.
Ecce iterum occiditis; dum eum resurrexisse, et vivere negatis.
Homilia LXVIII. — *In Dominica S. Resurrectionis D. N. J. C.* C
Sabbato enim neque vendere, neque emere licebat aliqua.
Ibi tecum sedeo, et vivo, et regno in sæcula sæculorum.
Homilia LXIX. — *Feria* II *post Dominicam Paschæ.*
Unus autem istorum, qui hæc scribit, beatus Lucas fuisse putatur.
Nobis Scripturas exposuit, et sensum aperuit Jesus Christus D. N.
Homilia LXX. — *Feria* III *post Dominicam Paschæ.*
Loquebantur discipuli de Jesu, et ea quæ viderant, etc.
Ideoque a Catholicis consignari præcipiunt, qui ab eis baptizati sunt.
Homilia LXXI. — *Feria* IV *post Dominicam Paschæ.*
Quid est enim, quod apostolus Petrus de piscatione a Domino vocatur, etc. D
De illis manifestationibus loquitur, quæ vel omnibus, vel pluribus in unum collectis factæ sunt.
Homilia LXXII. — *Feria* V *post Dominicam Paschæ.*
Recedunt discipuli, stat Maria, et plorat, etc.
Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.
Homilia LXXIII. — *Feria* VI *post Dominicam Paschæ.*
Hæc autem visio quando facta est incertum habeo.
In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.
Homilia LXXIV. — *Sabbato in Albis.*
Quantum ad litteram magnus amor compellebat hanc mulierem, etc.

Diximus Scripturam per linteamina significari.
Homilia LXXV. — *Dominica in Albis, octava Paschæ.*
Quicunque intelligit illud, quod scriptum est, etc.
Etiamsi alii evangelistæ cætera ejus facta non scripsissent.
Homilia LXXVI. I— *Dominica* I *post Pascham.*
Ego, inquit, sum pastor bonus. Audite hoc pastores.
Hæc autem quid significent, in Exodo exposuimus.
Homilia LXXVII. — *Dominica* II *post Pascham.*
Modico enim tempore in sepulcro Dominus jacuit.
Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.
Homilia LXXVIII. — *Dominica* III *post Pascham.*
Dixerat superius beatus Petrus: *Domine, quo vadis?*
Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur.
Homilia LXXIX. — *Dominica* IV *post Pascham.*
Si consideremus, quibus hæc verba specialiter, etc.
Qui jam cum suo principe superatus est.
Homilia LXXX. — *In Litania majori.*
His enim verbis admonemur, ut spiritum sapientiæ.
Mali vero mala data petentes a malo patre mala data suscipiunt.
Homilia LXXXI. — *In nativitate apostolorum Philippi et Jacobi.*
Ego, inquit, vado, et quo ego vado, vos non potestis venire.
Multum enim glorificatur Pater in Filio, dum talia fiunt in nomine Filii.
Homilia LXXXII. — *In inventione S. crucis.*
Bonus homo iste Nicodemus jam credulus etc.
Omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.
Homilia LXXXIII. — *In apparitione S. Michaelis archangeli.*
Accesserunt utique discipuli ad Jesum non loquendo, sed cogitando, etc.
Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem.
Homilia LXXXIV. — *In Ascensione Domini.*
Venit ad discipulos suos Dominus Jesus, invenit eos recumbentes, etc.
In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.
377 Homilia LXXXV. — *Dominica post Ascensionem.*
Semper Salvator noster tristibus miscet læta.
Hac tali consolatione eos præmunire necessarium non esset.
Homilia LXXXVI. — *In die Pentecostes.*
Dominus Salvator noster paulo superius discipulis suis loquitur, etc.
Cœlum attendite, quia inde originem habetis.
Homilia LXXXVII. — *Dominica octava Pentecostes.*
Estote, inquit, misericordes; sed quomodo? Sicut et Pater vester misericors est.
Et manifestabit consilia cordium. Et tunc laus erit unicuique a Deo.

HOMILIA LXXXVIII. — *Dominica* II *post Pentecosten.* A
Inc. : Stagnum Genesareth ipsum est quod mare Galilææ.
Des. : Et de his, quidem in Levitico satis diximus.

HOMILIA LXXXIX — *Dominica* III *post Pentecosten.*
Apostolus enim Corinthiis scribens ait : *Si quis frater nominatur*, etc.
Non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam.

HOMILIA XC. — *Dominica* IV *post Pentecosten.*
Hic enim homo ipse est, qui hæc loquitur, J. C. D. N., etc.
Nemo simul cum sanctis addetur, nec in convivii epulas introibit.

HOMILIA XCI. — *In nativitate S. Joannis Baptistæ.*
Nascitur hodie Joannes Baptista major prophetis, minor angelis. B
Et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.

HOMILIA XCII. — *In vigilia S. Petri.*
Interrogat Dominus Petrum, an se diligat, quem semper, et ubique, etc.
In qua quantum eum dilexerit, apertissime demonstravit.

HOMILIA XCIII. — *In festo S. Petri.*
Interrogat Dominus discipulos suos, quam opinionem de eo homines habent.
Quam si prælatus recipere noluerit, tunc sciant se esse solutos.

HOMILIA XCIV. — *Dominica* V *post Pentecosten.*
Scribarum et Pharisæorum justitia fuit, ut bene prædicarent.
Ad ultimum quadrantem, quæ semper solvitur, et nunquam finitur.

HOMILIA XCV. — *Dominica* VII *post Pentecosten.* C
Attendite, inquit, et cavete vobis a falsis prophetis, etc.
De quo naufragio nos liberare dignetur. J. C. D. N.

HOMILIA XCVI. — *Dominica* VIII *post Pentecosten.*
Et vocavit illum Dominus suus, et ait illi : *Quid hoc audio de te?*
Et prædestinata sunt nobis, si hujus fidelitatis virtus inveniatur in nobis.

HOMILIA XCVII. — *Dominica* IX *post Pentecosten.*
Surrexit, inquit, legisperitus, legis conditorem reprehendere volens, etc.
Magna est misericordia per quam vita possidetur æterna.

HOMILIA XCVIII. — *Dominica* X *post Pentecosten.* D
Nunquam arrogantia placuit Deo, nunquam superbia justificata est, etc.
Radix omnium malorum superbia, custos virtutum humilitas.

HOMILIA XCIX. — *Dominica* XI *post Pentecosten.*
Describit evangelista per quam viam in Galilæam Dominus redierit, etc.
Quia obstructum est os loquentium iniqua.

HOMILIA C. — *Dominica* XII *post Pentecosten.*
Omnes in via sumus, omnes ad patriam festinamus.
Fides justificat fides et interius hominem sanat.

HOMILIA CI. — *Dominica* XII *post Pentecosten.*
Modo enim superius Salvator noster de thesauro locutus est, etc.
Si omnes homines tales esse vellent, non deesset unde eos pasceret.

Dominica XVI *post Pentecosten.*
Est idem Evangelium, et eadem homilia, ut in feria V hebdomadæ post Dominicam IV Quadragesimæ.

HOMILIA CII. — *Dominica* XV *post Pentecosten.*
In eo, quod ad panem manducandum in domum principis Pharisæorum, etc.
Qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.

HOMILIA CIII. — *Dominica* XVI *post Pentecosten.*
In hac ergo similitudine, quanta sit Dei patientia.
Quia in verbis, et miraculis Christi virtutem et gloriam cognoscebant.

HOMILIA CIV. — *Dominica* XVII *post Pentecosten.*
Pharisæi audientes, quod silentium imposuisset Sadducæis.
Neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

378 HOMILIA CV. — *Dominica* XVIII *post Pentecosten.*
In illa, inquit, die, qua Pharisæi victi recesserunt, etc.
Sic igitur nunc in Ecclesia spiritualiter custoditur quod prius secundum litteram in Synagoga custodiebitur.

HOMILIA CVI. — *Dominica* XIX *post Pentecosten.*
Hoc enim in loco civitatem suam non Nazareth, etc.
Et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.

HOMILIA CVII. — *Dominica* XX *post Pentecosten.*
Iste enim rex ispe est, qui loquitur Deus, et homo J. C. D. N.
Non enim sufficit labiis dimittere, nisi, ora et corda conveniant.

HOMILIA CVIII. — *Dominica* XXI *post Pentecosten.*
Stulti Pharisæi, qui Verbum Dei in sermone capere putant.
Ut Christum caperent in sermone, sed ipsos in suis sermonibus captos esse cognoscunt.

HOMILIA CIX. — *Dominica* XXII *post Pentecosten.*
Quid enim per hunc principem, nisi Abraham, Isaac et Jacob, etc.
Et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsistisme.

HOMILIA CX. — *Dominica* XXIII *post Pentecosten.*
Tunc dimissis turbis, venit in donum, et accesserunt ad eum discipuli ejus.
Est autem parabola similitudo, in qua aliud dicitur, et aliud rationabiliter intelligetur.

HOMILIA CXI. — *Dominica post* XXIV *Pentecosten.*
Suscitato namque Lazaro veniens Jesus Hierosolymam, etc.
Quibus hoc sine Ecclesiæ detrimento facere. valeamus.

HOMILIA CXII. — *Dominica* XXV *post Pentecosten.*
Videamus modo quid Daniel propheta de hac abominatione, etc.
Sed verba veritatis a statu suo mutari non poterunt.

HOMILIA CXIII. — *Dominica* XXVI *post Pentecosten.* A
Inc.: Alius autem evangelista addidit, *neque Filius*, etc.
Des.: Modo interim crucians animam, postmodum vero et corpus, et animam.

HOMILIA CXIV. — *Dominica* XXVII *post Pentecosten.*
Tunc enim Dominus Pater, qui omnium rex et Dominus est, filio suo Jesu Christo nuptias fecit, et.
Pauci vero introducuntur in regis thalamum et gloriam.

HOMILIA CXV. — *Dominica* XXVIII *post Pentecosten.*
Digni sunt reges, qui exaudiantur. Nulli ita Deo familiares sunt, sicut boni reges.
Ut vivamus, et ulterius non moriamur, sed sani et immortales ad cœlestia regna perducamur.

B
HOMILIA CXVI. — *In festivitate S. Laurentii martyris.*
Hoc est enim illud granum frumenti, quod virgo, et inarata terra produxit, etc.
Et Apostolus : *Cupio*, inquit, *dissolvi, et esse cum Christo.*

HOMILIA CXVII. — *In Assumptione B. M. V.*
Omnia opera Salvatoris nostri plena sunt sacramentis.
Ipsa *optimam partem elegit, quæ, non auferetur ab ea.*

HOMILIA CXVIII. — *In decollatione S. Joannis Baptistæ.*
Cujus opinionis beatus Joannes Baptista fuerit.
Tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud, et venientes nuntiaverunt Jesu.

HOMILIA CXIX. — *In nativitate Dei genitricis Mariæ.*
Quare beatus Matthæus evangelista a Christi C generatione initium sumat, etc.
Et tu Bethlehem terra Juda nequaquam minima eris in principibus Juda.

HOMILIA CXX. — *In festo S. Matthæi apostoli.*
Sic enim de se beatus Matthæus quasi de alio loquitur.
Quia Christi sacrificium misericordia fuit.

HOMILIA CXXI. — *In vigilia S. Andreæ apostoli.*
In exordio hujus Evangelii magna nobis quæstio oritur.
Quando in sua majestate Christus Dominus apparebit.

HOMILIA CXXII. — *In festo S. Andreæ apostoli.*
Narrat superius evangelista, quia Dominus et Salvator, etc.
Videt et ipsos pisces, eos videlicet qui baptizantur et credunt. D

HOMILIA CXXIII. — *In natali apostolorum* I.
Decem quidem sunt mandata legis, quorum primum illud est, quo dicitur : *Non habebis Deum alienum absque me.*
Bene igitur exauditus est, qui inde lætatur, quod exauditus non est.

HOMILIA CXXIV. — *In natali apostolorum* II.
Magna est virtus charitatis, quæ toties discipulis a Domino commendatur.
Sed quid dicam ? Isti sunt illi cœli, qui enarrant gloriam Dei.

379 HOMILIA CXXV. — *In natali apostolorum* III.
Dixerat superius in hoc evangelio Dominus et Salvator noster discipulis suis : *Euntes, prædicate*, etc.
Nunquam enim nisi in bono judicantur, qui semper in bono inveniuntur.

HOMILIA CXXVI. — *In natali apostolorum* IV.
Narrat superius evangelista juvenem quemdam accessisse ad Jesum, etc.
Quos enim multum diligimus, his nominibus vocare solemus.

HOMILIA CXXVII. — *In natali apostolorum* V.
Beatus Lucas evangelista sic ait : *Quia designavit Dominus*, etc.
Graviori pœnæ subjiciantur, quam illi quibus veritas nuntiata non fuit.

HOMILIA CXXVIII. — *In natali apostolorum* VI.
Hoc autem ideo Dominus et Salvator noster dicere videtur, etc.
Et illud quidem simul habere possunt et mali et boni ; hoc autem non habebunt nisi boni.

HOMILIA CXXIX. — *In natali plurimorum martyrum* I.
Talia sunt prælia Christi, talia sunt bella Novi Testamenti.
Qui pro Christi nomine persecutionem patiuntur.

HOMILIA CXXX. — *In natali plurimorum martyrum* II.
Quid est igitur quod Psalmista ait : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis.*
Si igitur hic mercede caruerint, ibi propter hoc mercedem non habebunt.

HOMILIA CXXXI. — *In natali plurimorum martyrum* III.
Multa turba sequebatur Jesum, et non solum sequebatur, verum etiam opprimebatur, etc.
Illorum exemplum vos doceat, si illorum vos beatitudo delectat.

HOMILIA CXXXII. — *In natali unius martyris* I.
Paulo ante dixerat discipulis suis Dominus Jesus, etc.
Qualis post hanc vitam in regno suo cunctis fidelibus suis apparebit.

HOMILIA CXXXIII. — *In natali unius martyris* II.
Cum enim alibi Dominus dicat : *Diliges proximum tuum.*
Quoniam si necesse esset, ea simul cum ipsa vita perdere non timebant.

HOMILIA CXXXIV. — *In natali unius martyris* III.
Ecce vitis vocatur Christus, et vitis vera, etc.
Magna est virtus patientiæ, sine qua perditur, et per quam anima possidetur.

HOMILIA CXXXV. — *In natali confessorum* I.
Homo iste Dominus et Salvator noster est, etc.
Illic erit fletus et stridor dentium.

HOMILIA CXXXVI. — *In natali confessorum* II.
Homo iste nobilis ipse est, qui loquitur Salvator noster, etc.
Quod vobis paratum est ab origine mundi.

HOMILIA CXXXVII. — *In natali confessorum* III.
Quod enim lumbos præcingere nos Dominus præcipit.
Non est igitur conveniens ut unusquisque ibi super omnia constituatur.

HOMILIA CXXXVIII. — *In natali confessorum* IV.
Hæc autem verba et alia multa tunc discipulis suis, etc.
Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

HOMILIA CXXXIX. — *In natali confessorum* V.
Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, etc.
Totum corpus virtutum, totaque massa operationum lucida erit.

HOMILIA CXL. — *In natali confessorum* VI. A
Inc.: Ubi oculi non sunt, ibi lux necessaria non est.
Des.: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

HOMILIA CXLI. — *In natali virginum* I.
Regnum cœlorum hoc loco cœlestem patriam, etc.
Qui profert de thesauro suo nova et vetera.

HOMILIA CXLII. — *In natali virginum* II.
Dixerat modo superius Dominus et Salvator noster : *De die autem illa*, etc.
Vigilitate itaque, quia nescitis diem neque horam.

380 HOMILIA CXLIII. — *In dedicatione ecclesiæ.*
Ex quo tempore primus homo descendit ab Jerusalem.
Quia non indigent, qui sani sunt, medico, sed male habentes.

Sermones inediti S. Brunonis episcopi.

SERMO I. — *In Epiphania Domini.*
Inc.: Ad ædificationem fidelium spectat, fratres charissimi, extremus evangelicæ lectionis versiculus, etc.
Des.: Ad patriam perpetuæ vitæ gaudiis in cœlis fruemur cum angelis, etc. B

SERMO II. — *In purificatione beatæ Mariæ Virginis.*
Humani generis conditor et redemptor Dominus, etc.
Circumcidite corda vestra, et non corpora vestra.

SERMO III. — *In natali unius martyris.*
Insuper et ipse Dominus erat in eis qui eorum semini incrementa dabat.
Siquidem in tali gaudio mœror et tristitia esse non potest.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

HOMILIÆ.

381 HOMILIA PRIMA.

DOMINICA PRIMA ADVENTUS.

ADMONITIO. — Diximus in prolegomenis homilias S. Brunonis eodem ordine editas fuisse a Marchesio, quo in codice Med. Laurentiano mss exscriptas invenimus; incipiunt enim a prima Dominica Adventus, quæ est exordium ecclesiastici anni. His non concordant codex Vallicellanus, nec editio homiliarum sub nomine Eusebii Emiseni Parisiis acta an. 1575. Non piguit nos editiones cum codicibus mss, conferre, et ejusdem sancti Brunonis commentarium in Evangelia consulere; quare explorata compertaque habemus quæ ab eodem commentario excerpta sunt, quæque addita, ut patet ex hac prima homilia, in qua additionem uncis inclusimus, quodque in sequentibus fiet. Etiam sanctus Maximus Taurinensis de eodem argumento homiliam habet, quæ secunda est in editione nostra, p. 6.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXIV, 27). *Dixit Jesus discipulis suis : Sicut enim fulgur exit ab oriente, et paret usque ad occidentem, ita erit et adventus Filii hominis.* Et reliqua. Homilia lectionis ejusdem (Vid. edit., pag. 115, c. 1).

Hoc est enim quod Psalmista ait : « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit (*Psal.* XLIX, 3). » Non, ut prius, veniet occultus, sed quasi sol in sua majestate præfulgens, ubique apparebit, ubique lucebit cunctis, etiam nolentibus revelabitur : « Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ (*Matth.* XXIV, 28). » Aquilæ enim sanctorum animæ sunt, quæ et altius volant et clarius vident. Hæ autem tunc ad corpora propria venientes, ubicunque et quomodocunque dispersa sint, ea ite- C rum induentur, ut totus integer et immortalis homo resurgat. Potest autem et sic intelligi, ut ubicunque Christi corpus fuerit, illuc et animæ conveniant paratæ ejus obedire præceptis. *Statim autem post tribulationem eorum dierum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum; et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur, et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo, et tunc plangent omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa et majestate.* Quia enim. Sol justitiæ Christus Deus noster omni luce splendidior de cœlis descendet, sol iste, quem videmus, obscurabitur, et hæc luna non dabit lumen suum, obscurati immenso splendore majoris lucis. Sicut enim luna et stellæ solis hujus splendore pallescunt, ita illius inenarrabili fulgore ipse sol in tene- D bris convertetur. Quod autem stellas cadere dicit, vel sanctorum animas ad corpora descendere, vel ipsas juxta litteram quasi decidentes et obeuntes lumen solitum amittere significat. [Cadent præterea stellæ, quia sancti, qui per stellas significantur, ab iniquis occidentur. Luna vero non dabit lumen suum, quia sancta Ecclesia solitum splendorem in signis et virtutibus non ostenderet; sol autem obscurabitur, quia hæretici, qui tunc erunt solem justitiæ Christum Dominum, ejusque fidem damnare et reprehendere non timebunt.] *Virtutes autem cœlorum commovebuntur*, quia omnis ille exercitus angelorum Christum Dominum nostrum ad judicium sequetur. *Et tunc apparebit signum Filii hominis in*

cælo; per quod, vel ejus crucem vel aliquid aliud victoriæ signum intelligere possumus. *Et tunc plangent eum omnes tribus terræ.* Unde in Zacharia propheta scriptum est: « Et plangent eum planctu quasi super unigenitum, et dolebunt super eum, ut dolere solent in morte primogeniti. In die illa magnus erit planctus in Jerusalem, sicut planctus ad Remon et campo Magedon, et plangent terræ familiæ, et familiæ seorsum (*Zach.* XII, 10). » Quomodo enim super eum non plangant, cum eum in tanta gloria videbunt, quem cum tanto opprobrio crucifixerunt? Sequitur: *Et mittet angelos suos cum tuba, et voce magna, et congregabunt electos ejus a summis cœlorum usque ad terminos eorum.* Angelorum enim ministerio ex omnibus mundi partibus sancti Dei colligentur et resurgent, a summis cœlorum animabus de- B scendentibus, et usque ad eorum terminos venientibus. Sed quoniam cœli sancti vocantur, possumus per summos cœlorum patriarchas et apostolos; per eorum vero terminos quoscunque alios fideles intelligere. Colligentur igitur cardinales electi Dei a summis cœlorum usque ad terminos eorum; quoniam et majores, et minores, et primi, et novissimi, omnes simul in unum convenient. Quod enim ait *cum tuba*, ipse exposuit **382** dicens, *et voce magna.* Magna nim vox erit, quæ mortuos suscitabit, et mundum universum replebit. *Ab arbore autem fici discite parabolam: Cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia prope est æstas; ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in jaunis.* Sicut enim ficus novis ramis et foliis orientibus æstatem proximam adesse annuntiat, ita et hæc omnia tam C magna tamque inusitata Christi adventum manifestissime annuntiabunt. *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Hoc enim de Scribarum et Pharisæorum generatione intelligitur, super quam omnem sanguinem justum venire superius dixerat. Non prius igitur illa generatio prœteribit, non prius deficet, nec tota a sui iniquitate cessabit quam ista omnia compleantur. *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Quod enim Veritas dicit, immutabile est et præterire non postest, alioquin veritas non esset. *Cælum* igitur *et terra transibunt*, quia secundum hoc, quod sunt, in melius commutabuntur, est verba veritatis a statu suo mutari non posunt.

(*In Marchesio adduntur aliqua ab hac homilia* D *aliena, et in fine sensum imperfectum relinquit.*)

HOMILIA II.

EADEM DOMINICA.

ADMONITIO. — Cum iisdem verbis incipiat hujuce loci evangelici in comm. expositio, n. 47, iisdemque prosequatur usque ad illa verba: *Et quæ erit tristitia malis*, ne eadem repetamus quæ in editione nostra legi possunt, additamentum hic afferemus. Perperam attributa fuit hæc homilia Emiseno Eusebio in edit. Paris, et deinde in Lugdunensi Bibl. PP., tom. VI, apud Anissonios p. 1677, sub nomine Eusebii Gallicani iterum excusa.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XXI, 25). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Erunt* A *signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium.* Et reliqua.

Quibusdam interrogantibus Dominum et Salvatorem nostrum, etc. Hinc est quod Daniel ait (*Dan.* VII): « Aspiciebam in visione noctis, et ecce Filius hominis in nubibus cœli veniebat, et usque ad Antiquum die rum pervenit. « Dixerat enim se vidisse quatuor bestias grandes, et inter se dissimiles, quarum « prima erat quasi leæna, et habebat alas ut aquila; quam cum aspiceret avulsæ sunt alæ ejus, et sublata est de terra, et super pedes ejus quasi homo stetit, et cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis urso in parte stetit, et tres ordines erant in ore ejus et in dentibus ejus: et sic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas. Post hæc aspiciebam, et ecce alia quasi pardus, et alas habebat quasi avis, quatuor super se, et quatuor capita erant in bestia, et potestas data est ei. Post hæc aspiciebam in visione noctis; et ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis et fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos comedens et comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans. » Habebat autem cornua decem, quæ cum Daniel aspiceret, « aliud cornu ortum est inter illa, a cujus facie tria de superioribus cornibus evulsa sunt. Erant autem in cornu oculi quasi hominis, et os loquens ingentia. Faciebat vero prælium contra sanctos, et prævalebat, et putabat quod posset mutare tempora et leges, et regnum sanctorum traditum est in manus ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis, donec Antiquus dierum sedit, et throni positi sunt: » Hæc autem viderat Daniel, quæ cum intelligere non posset, unum de astantibus rogavit ut ei exponeret quid ista significarent, dictumque est ei: « Quatuor bestiæ, quatuor regna consurgent de terra. Suscipient autem regnum sancti Dei altissimi, et obtinebunt illud usque in sæculum, et sæculum sæculorum. » Et de quarta quidem bestia plenius in sequentibus dicetur. De tribus vero, quoniam angelus nihil amplius exposuit, quod Dominus dederit, modo dicemus. Prima igitur bestia regnum Græcorum est, cujus initium Alexander Magnus fuit, quasi leo rugiens tam parvo tempore circumquaque terras occupavit, ut magis volasse quam pugnasse videatur. Unde non immerito leonis speciem et aquilæ alas habuisse describitur. Sed quoniam parvo tempore regnavit, ideo alas et avulsas dicit. Stetit autem super pedes quasi homo, quia tandem se mortalem intellexit; et cor proprium recepit, ut magis de morte quam de honoribus cogitaret. Hoc autem regnum quantum Dei populum afflixerit, Machabæorum liber ostendit. Secunda vero bestia regnum Romanorum intelligitur, quod quidem non cum tanta fortitudine, ut Græcorum, cœpit; sed ad majorem potentiam pervenit, quoniam et leo urso fortior est. Tres autem ordines in ore et dentibus, senatum populumque, et ipsos imperatores vel consules significant. His enim tribus ordinibus regnum Romanorum omnes gentes devoravit et suo imperio subjugavit. Unde et hic ei

383 dicitur : « Surge, comede carnes plurimas. » A Et hoc quidem usque ad tempora Constantini Dei populum affligere non cessavit. Per tertiam vero bestiam regnum hæreticorum intelligimus, a tempore videlicet Arii et Contsanti hæreticii et crudelissimi imperatoris. Majorem enim persecutionem tunc Dei populus passus est, quam illa jam superius dicta regna ei movissent. Major est enim in corpore et anima, quam in solo corpore persecutionem pati. Hæc autem bestia pardo simnis, et quatuor alas habuisse describitur, quoniam hæreticorum prædicatio velociter, et parvo tempore totum mundum volando replevit. Quatuor enim sunt mundi partes, quæ per quatuor alas et quatuor capita figurantur, Quatuor enim capita habuit hæc bestia, quia in quatuor mundi partibus suos prædicatores hæretici B habuerunt. Quanta autem potestas Arianis data fuerit Ariminense concilium manifestat. Nunc autem quid de quarta bestia angelus Danieli responderit, audiamus. « Bestia, inquit, regnum quartum erit in terra, quod majus erit omnibus regnis, et devorabit universam terram, et conculcabit, et devorabit universam terram, et conculcabit, et comminuet eam. Porro cornua decem ipsius regni, decem reges erunt, et alius consurget post eos, et ipse potentior erit prioribus, et tres reges humiliabit, et sermones contra excelsum loquetur, et sanctos Altissimi conferet, et putabit, quod possit mutare tempora, et leges, et tradentur in manu ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. » Hoc autem quartum regnum, de quo nunc angelo exponente audivimus, circa finem sæculi exspectamus, C Erit enim tunc, ut jam diximus, tribulatio talis, qualis non fuit ab initio sæculi, neque fiet. Unde et quarta bestia dissimilis cæteris, magisque terribilis, fortisque describitur. Per decem vero cornua, omnes hujus mundi reges intelligere possumus. Siquidem frequenter in divina pagina omnes per decem significantur. Illud vero cornu, in cujus ortu tria cornua avulsa sunt, quod habebat oculos, et os loquens ingentia, Antichristus est, aliis regibus fortior auque potentior. Qui postquam tres illos reges superabit, et illorum regna subjugabit, in tantam superbiam elevabitur, ut contra Altissimum loqui, et ore nefario Deum se dicere non timeat. Plenus namque spiritu Satanae, virtutes multas atque miracula arte diabolica operabitur, et alios quidem D signis, alios vero gladiis ad suam voluntatem convertet. Præliabitur autem contra sanctos, quia venient tunc Henoch et Elias, quos, quia ratione superare non poterit, gladiis interimi faciet. Putabit enim quod possit mutare tempora et leges, quia Novum Testamentum ad veteris legis consuetudinem transferre conabitur. Regnabit autem per tempus, ut tempora, et dimidium temporis, per quod tres annos et dimidium intelligimus : « Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et auferet illustratione adventus sui (*II Thess.* II, 8). « Et tunc quidem sicut modo in Evangelio audivimus, videbunt Filium hominis venientem in nubibus, cum potestate multa et majestate. Perveniet autem usque ad Antiquum dierum, quia Patri se æqualem, ejusdemque antiquitatis se ostendet. *His autem fieri incipientibus*, etc.

(*Huc usque producta est homiliæ huic additio Pauca quæ ramanent, in commentario videri poterunt.*)

HOMILIA III.

DOMINICA ET ADVENTUS.

ADMONITIO. — Commentarium in Matth. nom. 41, c. 2 consulant lectores et quæ sub homiliæ titulo a Marchesio tom. II, pag. 3 recensentur, eadem ab illo sublata videbunt. Nec quidquam novi affert Emisenus, cui hæc homilia supposita est ; sed in omnibus consentiens videtur. Exstat in cod. Laurentiano, sed in Dominica III Adventus collocata ; cum pro Dominica II præcedens homilia assignetur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XI, 2). *In illo tempore, Joannes, cum audisset in vinculis opera Christi mittens duos de discipulis suis ait illi : Tu es qui venturus es, an alium exspectamus ?* Et reliqua.

Inc. : Joannes Baptista in vinculis et in carcere positus, cum audisset miracula, etc.

Des.: Hoc ad litteram intelligens, Joannem Eliam esse arbitratur.

384 HOMILIA IV.

DOMINICA III ADVENTUS.

ADMONITIO. — Eadem est expositio Evangelii in Joannem num. 3, c. 2. homilia, quam Marchesius edidit tom. II, pag. 3, et Emisenæ collectionis auctor usurpavit, et in Dom. IV Adventus collocavit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (I, 19). *In illo tempore, miserunt Judæi sacerdotes et levitas ad Joannem, ut interrogarent eum : Tu quis es ? Et confessus est, et non negavit, et confessus est, quia non sum ego Christus.* Et reliqua.

Inc. : Omnes enim existimabant Joannem esse Christum, etc.

Des. : *Hæc facta sunt in Bethania trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.*

HOMILIA V.

FERIA IV QUATUOR TEMPORUM ADVENTUS.

ADMONITIO. — Nemo multum laboris impendere debebit ut hanc homiliam, quam edidit Marchesius t. II, pag. 4, assequatur. Legat commentarium in Lucam, num. 3, et eamdem nullo quidem immutato verbo obtinebit. Supposita fuit Eusebio, ut reliquæ. In cod. Laurentiano eodem sub die collocatum invenimus, et cum editione Marchesii comparavimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (I, 36). *In illo tempore, missus est Gabriel angelus a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth ad virginem desponsatam viro, cui nomen Joseph de domo David, et nomen virginis Maria* Et reliqua.

Inc. : Missus est, inquit, Gabriel angelus, qui *Dei fortitudo* interpretatur.

Des. : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Et discessit angelus ab ea.

HOMILIA VI.

FERIA VI QUATUOR TEMPORUM ADVENTUS.

ADMONITIO. — Antequam in lucem emitteretur commentarius S. Brunonis in Evangelia, dubitatum fuit cui auctori homilia hæc esset ascribenda, utrum Emiseno, an Petro Damiani, vel Brunoni episcopo. Sed hujusmodi editio certum argumentum præbuit Brunonem ejus auctorem exstitisse. Conferantur Marchesius tom. II, pag. 6, et Emisenus cum editione nostra ejusdem comment, in Lucam num. 4, et ex eo fonte desumptam quilibet videbit. Clarissimus præsul Stephanus Borgia eam a quodam codice Casinensi sub titulo *in octava Visitationis* exscripsit, nobisque pro sua summa humanitate cum aliis ejusdem S. Brunonis scriptis communicavit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (I,39). *In illo tempore, exsurgens Maria abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda, et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elisabeth.* Et reliqua. Homilia lectionis ejusdem.

Inc. : Virgo Deo plena ad montana conscendit, superiora petit, etc.

Des. : In ejus discessu non parum doluit, qui in illius adventu tanto gaudio exsultavit.

HOMILIA VII.

DOMINICA IV ADVENTUS.

ADMONITIO. — Cum de prædicatione Joannis Baptistæ in deserto satis locutus videretur A. N. in expositione cap. III Evang. S. Matth., ut ipse testatur n. 13 comment. in Lucam, silentio præterit quidquid de eaidem evangelista initio cap. III tradidit. Ejus tamen exstat homilia a Marchesio pro Dominica IV Adventus edita, eademque sub nomine Eusebii Gallicani vulgata in tom. VI Bibl. Patrum edit. Lugd. an. 1677, pag. 1718, quam exscribere curavimus Lugdunensem editionem sub oculis habentes.

385 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUC. (III,1). *Anno* XV *imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam; tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Itureæ, et Traconitidis regionis, et Lysania Abiliuæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium in deserto.* Et reliqua.

Quoniam quidem, ut Dominus ait, « omne regnum in se divisum desolabitur (*Luc.* XI, 17), » Judæorum regni desolantionem et destructionem proximam jam tunc evangelista monstrabat, quando illud in tot partes divisum esse dicebat. Quo autem tempore Joannes prædicare cœperit, descriptis terræ principibus diligentissime ostendit. Prædicabat autem Joannes baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Hoc videlicet docere et prædicans, quia nisi per baptismum et pœnitentiam non possit fieri remissio peccatorum. Prædicabat quidem, sed non dabat : docebat medicinam, sed non sanabat. Non enim baptismi data fuerat forma; nondum Dominus dixerat : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Marc.* XVI, 15). » Hæc est forma baptismi. Aliter baptismus A non valet. Hanc autem formam sibi Dominus reservaverat; hanc per seipsum dare venerat ; quia valde conveniens erat ut universalis medicina per universalem medicum daretur. *Venit* igitur *Joannes in omnem regionem Jordanis prædicans*, sed non tribuens *baptismum pænitentiæ in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Sic igitur faciebat Joannes, sicut Isaias de eo prædixerat. Clamabat, prædicabat viam Domini, baptismum et pœnitentiam docebat. Istæ enim sunt illæ viæ, per quas venitur ad Dominum, et per quas ad nos venit Dominus. Interrogatus autem Joannes quis esset, respondit: *Ego vox clamantis in deserto.* Vox enim erat Joannes, B quia Verbum Christus. Sicut enim vox præcedit verbum, ita et Joannes Christum præcessit. Statim enim, ut ex ore loquentis sonus qualiscunque procedit, vox est, Verbum tamen nondum est, quia omne verbum significat aliquid; merito vox dicitur Joannes, merito Christus Verbum vocatur. Hæc autem vox in deserto clamabat, quia impios et crudeles ad fidem vocabat, qui non homines pietate, sed feras et belluas crudelitate imitabantur. Desertum enim non est habitatio hominum, sed ferarum. Talis erat mundus iste, tales habitatores habebat. Unde Psalmista ait : « In terra deserta, et invia, et inaquosa, sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, et gloriam tuam (*Psal.* LXII, 2). » In deserto itaque Joannes prædicabat. Sed quid dicebat ? *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* C Tunc enim viam Domini paramus, ejusque semitas rectas facimus, si ea, quæ agimus non pro vana gloria, sed sincero affectu et casto amore faciamus. De illis enim, qui omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus, dicebat Dominus : « Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam (*Matth.* VI, 2). » Hoc autem ideo, quia ibant per viam pravam, et semitas tortuosas. Omnis enim vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur. Sed quid per valles, nisi humiles, quid vero per colles nisi superbos intelligimus ? Vallis igitur implebitur et exaltabitur, quia humilis S. Spiritus gratia plenus ad cœlestia sublimabitur. Mons vero et collis humiliabitur, quia superbus deprimetur, et in tenebras præcipitabitur. Unde et subditur: *Et erunt prava in* D *directa, et aspera in vias planas.* Tunc enim et prava dirigentur, et aspera planabuntur, quia nulla erit superbia, nulla potestas, nulla virtus, nulla altitudo, quæ sanctis resistere valeat. *Et videbit omnis caro salutare Dei.* Non enim in primo adventu Christum Dominum videbit omnis caro ; in secundo autem omnis oculus eum videbit, sicut ipse ait: « Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua (*Isa.* LV, 23). » De hoc autem salutari patriarcha Jacob spiritu Dei plenus, cum filios benediceret, ait : « Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro; salutare tuum exspectabo,

Domine (*Gen.* XLIX, 17). » Hoc autem tale fuit ac si diceret : Scio, Domine, quia filii mei, progenies mea sua pravitate decepta Antichristum exspectabit. Ego autem salutare tuum Jesum Christum Filium tuum exspectabo, Domine. De tribu namque Dan orietur Antichristus, quem Judæi exspectant, et Messiam vocant. Ipse autem erit coluber in via, et cerastes in semita, quia omnibus in via mandatorum Dei currentibus et ad patriam festinantibus insidiabitur, ut eorum itinera impedire valeat. Omnes enim in via sumus, omnes ad patriam redimus, quia non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Tanta est via, quanta est et vita. In hac ergo via multum nobis cavendum est, ne ille serpens nobis occurrat, suoque veneno nos inficiat. De quo scriptum est : « Trahet draco caudam, et separabit tertiam partem stellarum cœli (*Apoc.* XII, 4). » Cerastes autem *cornutus* interpretatur. Hæc enim bestia, et hic draco decem cornua habere describitur, per quæ omnes mundi hujus iniquos reges et principes intelligimus. Omnes enim in ejus exercitu connumerabuntur; quicunque ejus facta imitantur vel imitabuntur. Unde et per beatum **386** Job dicitur : « Quia post se omnem hominem trahet, et ante se innumerabiles (*Job* XXI, 33). » Quibus verbis manifeste ostenditur, quia multi in ejus exercitu computabuntur, qui cum corparaliter non viderunt; siquidem et eos trahet, qui fuerunt ante se, et eos, qui erunt post se. Sequitur : « Mordens ungulam equi, ut cadat ascensor ejus retro (*Gen.* XLIX, 17). » Sed quid per equum, nisi hunc mundum intelligimus ? Quid vero per ascensorem, nisi reges omnesque potentes qui ei præsident suisque moderaminis frenis eum regunt, et ad suam voluntatem convertunt ? Ungula vero equi, ultima pars mundi intelligitur, quoniam ultima pars corporis ungula est. Hunc igitur equum jam fugientem et pene cursum finientem, ut ita dixerim, pedem trahentem et solam ungulam, id est extremam sui partem ostendentem, mordebit cerastes, id est Antichristus, et sic sui veneni corruptione inficiet, ut et ipse pereat, et ejus ascensores retrorsum cadentes intereant. Tanta erit ejus deceptio, tam fraudulenta et venenosa persuasio, ut in errores inducantur, si fieri possit, etiam electi. Hanc autem bestiam exspectant Judæi, hanc pestem exspectant Scribæ et Pharisæi; neque attendunt Jacob patrem prophetantem, neque intelligunt eum benedicentem atque dicentem : « Salutare tuum exspectabo, Domine (*Ibid.*). »

HOMILIA VIII.

IN VIGILIA NATIVITATIS DOMINI.

ADMONITIO. — Omni procul dubio consendus est homiliæ hujus auctor S. Bruno ex quo ejus commentarius in Matthæum num. 2, c. 1, ipsis verbis a principio ad finem eam exhibet. Non egemus alio argumento, ut editores Eusebii Emiseni et Gallicani de usurpatione revincamus. Marchesius tom. II, pag. 8, publicavit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (I, 18). *Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph,* A *antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Et reliq.

Inc. : Primum autem quærendum est cur beata Maria desponsata fuerit?

Des. : Manifestum est igitur, quia Jesus *Salvator noster* interpretatur.

HOMILIA IX.

IN NATIVITATE DOMINI.

ADMONITIO. — Qui persæpe laudati commentarii lectionem præmiserint, e vestigio homiliæ agnoscent auctorem. Legitur revera tota num. 6, in Lucam. Neque de suppositione damnare hæsitabunt, qui Emisenum aut alium ab ipsis excogitatum auctorem dixerunt. Exstat in Marchesio tom. II, pag. 9, quemadmodum sequens homilia quæ in secunda ejusdem celebritatis missa legitur.

B LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (II, 1). *Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino.* Et reliqua.

Inc. : Quod enim universus mundus describitur, et sub unius potestatis tributum redigitur, etc.

Des.: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

HOMILIA X.

IN EADEM SOLEMNITATE ET IN MISSA II

ADMONITIO — Diximus supra in Marchesio hanc homiliam immediate sequi præcedentem. Idem est in commentario ubi loci evangelici expositio alteri succedit, eamque auctor num. 7, adornavit pag. 158. Æque hic aliorum scriptorum suppositio proscinditur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (II, 15). C *Pastores loquebantur ad invicem : Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis.* Et reliqua.

Inc. : Pastores, inquit, loquebantur ad invicem, et de iis quæ audierant et viderant, etc.

Des. : Ejus fidem prædicantes, et eum ubique laudantes, et glorificantes.

387 HOMILIA XI.

IN EADEM SOLEMNITATE ET IN MISSA III.

ADMONITIO. — Si Eusebii Emiseni editores animadvertissent ad doctrinam de divinate Verbi, cujus omnimoda æqualitas, et consubstantialitas cum Patre plenissime ab auctore homiliæ asseritur, Arianorum impugnatorem, non fautorem Emisenum, ut plurimi censuerunt, suspexissent. Ariani enim, qui Verbum Filium Dei minorem Patre affirmabant, æternam ejus generationem, ejusdemque naturæ substantiam, cæteraque divinitatis attributa inficiabantur. D Dogma autem catholicum est Dei Filium Jesum Christum verum Deum verumque hominem esse, minorem quidem Patre secundum carnem, sed æqualem, similemque Patri per omnia quoad divinitatem. In humanitate formam servi sustinuit; in persona divina in qua utramque naturam Christus copulavit, omnia potuit et egit ut Deus. Præmittit aliqua S. Bruno in commentationem evangelistæ Joannis, quæ hic subjiciuntur, deinde adnectit interpretationem evangelici textus a primo numero comment, usque ad secundum.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (I, 1). *In principio erat Verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Et reliqua.

Narrant alii evangelistæ Dominum et Salvatorem nostrum ab angelo nuntiatum, de virgine natum, pastoribus revelatum, per stellam declaratum, a Magis adoratum, ad templum delatum, et Simeoni præsentatum. Narrant præterea, qualiter de Judæa cum parentibus fugerit, qualiter de Ægypto in Judæam redierit, qualiter creverit, et virtute et sapientia profecerit. Hæc tamen, et his similia dum evangelistæ scribebant verum hominem esse, et veram carnem eum suscepisse affirmabant. Joannes autem evangelista altius ascendens, et usque ad divinitatem se extendens, ascendit super cherubim, et volavit, volavit super pennas ventorum; penetravit cœlos, transcendit archangelos, et pervenit usque ad thronum Dei; ibique vidit Verbum Dei, ibi vidit Dominum Jesum Christum in sinu Patris et tunc intellexit, quod scriptum erat: « Eructavit cor meum verbum bonum (*Psal.* XLIV, 1). » Intellexit utique, et dixit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Jesus Christus Dominus noster, etc.)*Reliqua, ut diximus, habentur in commentario*).

Des.: Deducet te mirabiliter dextera tua.

HOMILIA. XII.

IN FESTO S. STEPHANI PROTOMARTYRIS.

ADMONITIO. — Cum sequens homilia, exceptis paucis hinc inde ex commentario in hunc locum Matthæi desumptis num. 98 diversam exhibeat expositionem, ideo qualis edita fuit a Marchesio tom. II pag. 11, iterum eam in lucem proferimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXIII, 34). *In illo tempore, dixit Jesus turbis Judæorum, et principibus sacerdotum: Ecce mitto ad vos prophetas, et sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis, et cruci figetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris.* Et reliqua.

Superius in hoc evangelio Scribis et Pharisæis Dominus et Salvator noster loquitur, dicens: *Væ, vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Ita testimonium estis vobismetipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt.* Væ, inquit, vobis, non quia ædificatis, et ornatis monumenta prophetarum; hoc enim opus pietatis est, sed quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Filii quidem non tantum natura, quantum imitatione et iniquitate. Sicut enim boni dicuntur filii Abrahæ, quia imitantur Abraham, ita omnes iniqui iniquorum filii dicuntur, quia imitantur iniquos. Unde et Dominus his talibus ait: « Si filii Abrahæ essetis, opera utique Abrahæ faceretis (*Joan.* VIII, 39). » Væ igitur illis, qui non Abrahæ, non prophetarum, non justorum filii sunt, quia non eos imitantur; imo vera filii eorum sunt, qui prophetas occiderunt, in omni malitia et iniquitate eos imitantes. Dicunt præterea, si fuissent in diebus patrum suorum, non fuissent socii eorum in sanguine prophetarum; cum

A valde illis nequiores, non solum prophetas occiderunt, verum **288** etiam ipsum Dominum prophetarum. Unde et subditur: *Et vos igitur implete mensuram patrum vestrorum*, currite, festinate, ut usque ad eorum iniquitatis integram, perfectamque mensuram perveniatis. Turpe est enim ut alii a patribus vestris, et minores ab illis in nequitia inveniamini. Hoc autem ideo dicit, quia in suam suorumque discipulorum necem, jam nimium eos per invidiam accensos esse videbat. Hic autem locutionis modus a grammaticis ironia vocatur. *Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ?* Serpentes enim sunt, quia callidi et venenosi; genimina vero viperarum, quia cunctis iniquis iniquiores, cum nec uxor viro, nec filii parentibus parcant. Qui

B utique gehennæ judicium aliter fugere non poterunt, nisi matrem suam occiderint, sicut ipsa quoque eorum patrem interficit. Viperarum enim hæc natura dicitur esse, ut quando femina concipit masculum interficiat; quando vero parit, ipsa nihilominus a filiis occidatur. Neque enim exspectant, ut assueto naturæ ordine oriantur, sed, rupto matris utero, violenter foras erumpunt. Viperæ igitur Synagoga, vir ejus Christus: venit Christus ad Synagogam, totamque evangelicæ prædicationis sementem in eam infudit. Illa sicut vipera, sicut venenosa et impia, contra eum assurgens, eum interfecit; de cujus impio utero filii ejus erumpentes eam occidunt, quoniam Judæi ad fidem venientes eam excommunicant et damnant. Unde Apostolus ait: « Cum autem pla-

C cuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit me per gratiam suam (*Galat.* I, 15), » etc. Omnes enim hæreses damnant, quicunque ab hæresibus ad Ecclesiam redeunt; ideo: *Ecce ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et Scribas;* ideo inquit, *ut et vos impleatis mensuram patrum vestrorum: ego mitto ad vos prophetas, et sapientes, et Scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex eis flagellabitis in synagogis vestris.* Talis erat beatus Stephanus, de quo modo, cum legeretur audivimus; *quia plenus gratia, et fortitudine faciebat prodigia et signa magna in populo. Surrexerunt autem quidam de Synagoga disputantes cum eo, et non poterant resistere sapientiæ, et spiritui, qui loquebatur.* Unde Dominus ait: « Ego dabo vobis os, et sapientiam cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri (*Luc.*

D XXI, 15). » Sic igitur pugnabant sancti; sic eos Dominus pugnare docuit, non armis pugnabant, sed voce. Sic ante pugnaverat Gedeon, cujus prælium omnia hæc sanctorum prælia significavit. Gedeon namque contra Madianitas pugnaturus, his qui secum erant, tubas et lampadas parare jussit (*Judic.* VII, 16). Præcepit autem, ut intra lagunculas lampadas occultarent, et sic ad prælium profectus est. Nocte vero inimicorum castra ingressi, lagunculis fractis tenentes tubas dextris, lampadas vero sinistris tubarum clangore et lampadarum splendore omnia circumquaque repleverunt: quibus hostes perterriti fugere incipiunt, et quasi insani propriis gladiis ma-

gna ex parte se vicissim interficiunt. Talibus igitur armis vicit Gedeon, talibus et sancti martyres vincebant. Quid enim per tubas, nisi prædicatorum voces intelligimus? Quid vero per lampadas, nisi miraculorum splendor figuratur? Lagunculæ vero vasa fictilia sunt de terra formatæ, de quibus Apostolus ait : « Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus (*II Cor.* IV, 7); » quoniam ante Dominus dixerat : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (*Matth.* x, 28). » Neque laguncularum fractionem, neque corporis passionem SS. martyres metuentes, ad omnia tormentorum genera parati erant. Vide igitur quam bene sibi conveniant prælium protomartyris Stephani et prælium Gedeonis. Si enim per tubas prædicatorum voces significantur, tunc nimirum beatus Stephanus tuba sonabat, quando incredulos Judæos arguebat. Quando vero prodigia et signa magna faciebat, tunc utique lampadas manu tenebat. Major est enim splendor miraculorum quam splendor ignis, et multo longius refulget miraculorum fama quam lampadarum flamma. Tunc autem Judæi sævientes, et ad lapides currentes, protomartyris lagunculam fregerunt, quia eum lapidaverunt et lapidibus occiderunt. Vicit tamen beatus Stephanus, quoniam coronatus cœlos ascendit. Judæi autem victi sunt, quoniam post paucos annos, destructa civitate, in captivitatem deducti sunt. Sequitur: *Et persequimini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram.* Apostoli enim, martyres, doctores, prophetæ, sapientes et Scribæ fuerunt, quos ad Judæos omnesque mundi nationes prædicandas Dominus misit. Hos autem Judæi occiderunt, crucifixerunt, flagellaverunt et de civitate in civitatem persecuti sunt. Nemo enim Christianorum usquam occisus est, qui eorum vel manibus, vel affectu non sit occisus; unde et omnium rei esse dicuntur, omniumque justorum sanguis super eos venire Dominus ipse testatur. Hoc autem a quo, et usquequo exponit, dicens : *A sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare.* Cum enim alibi scriptum sit : « Quod filius non portabit iniquitatem patris, sed unusquisque in peccato suo morietur (*Ezech.* XVIII, 20); » quid est, quod modo hic dicitur, quod omnis sanguis justus veniet super generationem istam? **389** His enim verbis Salvator noster dicere videtur, quod hæc impia generatio tantam pœnam pro suo scelere patiatur, quantam pateretur, si omnium nostrorum sanguinem fudisset, qui ab Abel fusus est usque ad Zachariam. Et hoc merito. Majus enim fuit Christum occidere ejusque corpus, quod est Ecclesia, iniquo odio persequi, quam si omnium justorum præcedentium sanguinem fudissent. Zacharia autem Barachiæ filius nusquam legitur fuisse occisus. At vero Zacharias filius Joiadæ in atrio templi legitur interfectus. Inter templum scilicet et altare, quod sub die erat, ubi hostiarum sanguis fundebatur. Sed quare dixit usque ad Zachariam, et non potius usque ad seipsum, vel usque ad sæculi consummationem? Multum enim justorum sanguinem fuderent Judæi, non solum usque ad Zachariam, verum etiam post Zachariam. Hæc igitur, quia historiæ non conveniunt, spiritualis intelligentia quærenda est. Puto enim quod Dominus noster seipsum Zachariam vocat, et prælerito pro futuro utitur. Interpretatur enim Zacharias *memoria Domini.* Sicut enim Christus Jesus dicitur verbum Domini, sermo Domini, virtus et sapientia Domini, sic etiam dicitur memoria Domini. Et iste quidem est Barachiæ filius, qui *benedictus Domini* interpretatur. Unde et principi se interroganti, an esset Christus filius benedicti? Respondit : *Ego sum.*. Hunc autem occiderunt Judæi inter templum et altare, quoniam ibi Christi mortem inter se consiliati sunt. Neque enim aliter Christum Dominum Judæi occiderunt, nisi consiliando, accusando et damnando. Unde ipsi quoque dicebant : « Nobis non licet occidere quemquam (*Joan.* XVIII, 31). » Quod vero in atrio templi de ejus morte consilium habitum sit, ipse per Psalmistam ostendit, dicens : « Adversum me exercebantur, qui sedebant in porta, et in me psallebant, qui bibebant vinum (*Psal.* LXXVIII, 13). » Sic igitur Zacharias filius Barachiæ inter templum et altare occisus est : *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti.* Ego, inquit, volui filios tuos multoties congregare et a malitia revocare, sicut gallina pullos suos congregat et sub alas suas eos abscondit, ne ab importunis avibus ei subripiantur; sed noluisti. Ego igitur volui, sed ea conditione si tu quoque voluisses. Quia ergo te congregari et salvari noluisti, ego quoque jam nunc congregare et salvare nolo. Unde et dico : « Disperge illos in virtute tua, et destrue eos, protector meus, Domine (*Psal.* LVIII, 12). » Dominus enim, qui potest quæcunque vult, nullum alium salvare vult, nisi eum qui vult ab eo salvari. Unde etiam per prophetam ait : « Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis; quod si nolueritis, gladius devorabit vos (*Isa.* I, 20). » Sic enim manifestum est quod Dominus non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech.* XXXIII, 11), sicuti etiam manifestum est, quia « neminem vult perire, sed omnes vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (*I Tim.* II, 4); » sic tamen si crediderint et baptizati fuerint, si de peccatis pœnitentiam egerint et ejus fecerint voluntatem. Ita etiam manifestum est quod eos, qui neque credere, neque baptizari, neque pœnitentiam agere volunt, qui de bonitate Dei desperant, et gloriam, quæ sanctis promittitur, non curant, si in hac prava voluntate usque in finem perseverant, manifestum, inquam, est, quia hos tales Deus salvare non vult. Quis enim dicere audeat quod eos salvare velit, qui salvari non possunt? Quia enim credere nolunt; ideo ad illam beatitudinem pervenire nequeunt. Impossibile est enim sine fide, vel

salvari vel placere Deo; quare dixit Judæis Dominus: « Quo ego vado, vos non potestis venire (*Joan.* VIII, 21); » quia ipsi nullam fidem in eum habebant. Præterea Judæi credere non poterant, quia sic de eis Isaias prædixerat: « Excæca cor populi hujus, ne forte convertantur, et sanentur (*Isa.* VI, 10). » Sed quare credere non poterant, nisi quia credere nolebant? Fides igitur in voluntate est. Si enim voluissent et non potuissent, peccatum non habuissent. De his autem breviter in commentario diximus, de quo ipsa sumpta sunt; quæ si quis non intelligit, hæc legat ut intelligat. Sequitur: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Sic et in psalmis: « Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine (*Psal.* LIV, 8). » Relictis enim Judæis, in gentibus Dominus habitat: « Dico enim vobis, non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini (*Luc.* XIII, 35). » Postquam, inquit, hic corporali præsentia, qua vobiscum ad tempus conversatus sum, vos relinquam, non me videbitis amodo, donec me iterum ad judicium venientem melius cognoscatis, simulque una et consona voce omnes dicatis: « Benedictus qui venit in nomine Domini. » Hoc est enim, quod alibi ait: « Vivo ergo, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua (*Isa.* XLV, 23). » *Et videbit omnis caro salutare Dei.* Qui cum Deo Patre, etc.

390 HOMILIA XIII.

IN FESTO S. JOANNIS APOSTOLI ET EVANGELISTÆ.

ADMONITIO. — Concordes sunt codices Casinensis, Mediceo Laurentianus, et Vallicellanus in asserenda S. Brunoni episcopo hac homilia, quam Marchesius edidit tom. II, pag. 13. Eam etiam continet comment. in h. l. Joannis sub num. 55 et 56. Sed cum aliqua in priori parte lectionis Marchesii addita videantur, hic referre statuimus, usque ad illa quæ ex comment. comparati possunt.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XXI, 19). *In illo tempore, dixit Jesus Petro: Sequere me.* Et reliqua.

Legitur superius in hoc evangelio, quod discipulos suos ad prandium Dominus invitaverat. Et bene quidem ad prandium, quia dies paschales erant, dies de quibus ipse dixerat: « Non possunt jejunare filii sponsi, quandiu cum illis est sponsus (*Matth.* IX, 15). » Talibus enim diebus non semel, sed tota die, si fieri posset Christi conviviis interesse, et spiritualibus cibis refici debuissent Christi fideles. Cum autem prandissent, interrogavit Dominus Petrum, et ter interrogavit an eum diligeret. Quo interrogante, et ter similiter respondente: *Domine, tu scis, quia amo te.* Ait: *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* Prius agnos, deinde oves ei commisit, quia non solum pastorem, sed pastorum pastorem eum constituit. Pascit igitur Petrus agnos, pascit et oves, pascit filios, pascit et matres, regit et subditos et prælatos. Omnium igitur pastor est, quia præter agnos et oves in Ecclesia nihil est, nihil inquam, quod suis pastoribus Christus commiserit. Ecce Petrus, qui ter negaverat, ter Dominum se amare respondit; quatenus

A amor deleat culpam et dilectio tollat offensam. *Et dicit ei Jesus: Amen, amen dico tibi, cum esses junior cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis.* Quod quid significet evangelista exponens, ait: *Hoc autem dixit significans, qua morte clarificaturus esset Deum.* In crucis namque patibulo positus beatus Petrus, ibique manus extendens, cum jam quidem senuisset et ad vitæ finem pervenisset, ab aliis cinctus et ligatus est, et merito postquam ter Dominum se amasse respondit, mortem suam ei Dominus nuntiavit; in qua quantum eum dilexerit, apertissime demonstravit. Et cum hoc dixisset: *Dicit ei: Sequere me.* Quod Petro dicitur, omnibus dicitur. Quia enim Petrus præ cæteris

B major erat, merito tota Ecclesia in Petro significabatur. Omnes igitur fideles sibi dictum esse intelligant, id quod soli Petro dictum est: *Sequere me*, Si me, inquit, diligis, sequere me, veni post me, etc.

(*Cætera quæ de hac homilia sequuntur, in commentario super hunc Joannis locum legi possunt.*)

HOMILIA XIV.

IN NATIVITATE INNOCENTUM.

ADMONITIO. — Plurium additionum interjectio, quibus, ut habemus in Marchesio tom. II, pag. 14, aucta est loci evangelici expositio sub num. 4, pag. 11, nos compulit eam integram lectoribus tradere. An ita sit, quilibet homiliam et commentarium comparans certior fieri poterit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (II, 13). *In illo tempore angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, accipe puerum, et matrem ejus*

C *et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi.* Et reliqua.

Venerant illis diebus magi ad Dominum, et sicut evangelista refert, munera ei obtulerunt, et admoniti ab angelo in somnis ne redirent ad Herodem per aliam viam reversi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent: *Ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum.* Dubitari quidem potest, quomodo completis diebus purificationis in Jerusalem Christus in templo offerri potuit, si statim, ut magi recesserunt in Ægyptum fugiens abiit, aut fortasse tandiu magi in Ægypto morati sunt, donec simul cum puero et matre ejus Joseph de Jerusalem post purificationem reverteretur? Sed melius mihi videtur

D esse, ut sic dicatur: Qui cum recessissent, aliquo post tempore evoluto, et omnibus, quæ secundum **391** legem debebantur expletis. *Ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum.* Adhuc enim omnia quieta erant: adhuc Herodes magos exspectans nondum sui cordis malitiam revelabat. Unde et secure vadunt in Jerusalem, ut legis mandata perficiant. Inde vero in Ægyptum fugere jubentur, ubi Abraham, et Jacob, et filii Israel peregrinati sunt. Hoc enim propheta prædixerat, dicens: « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et corruent omnia

simulacra ejus (*Isa.* XXIX, 1). » Nubes enim levis, et nullius corruptionis pondere gravis est virgo Maria, quæ in Ægyptum Christum portavit; ut lux in tenebris luceret, et populus qui in tenebris sedebat lucem videret. Sunt etiam qui ad litteram intelligere velint, ut Christo Domino Ægyptum ingresso, mox omnia simulacra corruissent. Hanc autem Christi persecutionem Moyses in seipso significaverat. Multa enim sunt, in quibus Moyses Christum significat; sicut enim Moyses a Pharaone, ita et Christus ab Herode persecutionem passus est; et sicut infantes propter Christum in Judæa occisi sunt, ita et in Ægypto propter Moysem in flumine necati sunt. Narrat enim Josephus quemdam sacerdotem et magum Ægyptiorum prophetasse, quia de Hebræorum gente talis homo nasciturus esset, qui totam illiam terram perdere debuisset; unde et Pharaoni consilium dedit ut omnes Hebræorum infantes interficerentur. Præcipit igitur Pharao ut Hebræorum masculos interficerent et feminas reservarent. Hoc autem ideo faciebat ut ille unus, qui quærebatur vel sic inter alios occidi potuisset. Eadem autem intentio fuit et Herodis, qui quoniam Christum invenire non poterat, tot millia puerorum interfici jussit. Illis autem diebus natus est Moyses, de quo longa historia scribitur quomodo a parentibus occultatus, quomodo in fluvium missus, quomodo a filia Pharaonis de aqua susceptus, et in filium adpotatus fuerit, quomodo etiam ipsa puella de manibus illius impii sacerdotis, qui eum occidère conatus fuerat, eum liberaverit; quando, ut prædictus historiographus narrat, de capite Pharaonis ludens in infantia coronam ejecit. Hæc autem Moyses ideo fortasse prætermisit, ne suum præconium scribere videretur, Verumtamen postea in Pharaone et in exercitu ejus completum vidit; quod tunc infans, inscius agebat, significabatur. Sequitur: *Qui consurgens accepit puerum, et matrem ejus nocte, et recessit in Ægyptum et erat ibi usque ad obitum Herodis.* Ecce fugit Christus, et in nocte fugit, ut fuga, quæ per se difficilis est, noctis obscuritate difficilior fiat. Si ergo Christus fugit Herodem, quanto magis nos diabolum et membra ejus fugere oportet? Nulla itineris difficultate terreamur, quia melius est duro labore fatigari, quam ad hostibus necari: « Arcta enim et angusta via est, quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII, 14). » Verumtamen nec semper est fugiendum, nec semper est resistendum; sed pro temporis qualitate, et hoc et illud fieri oportet. Nam et sancti aliquando fugiebant, aliquando hostibus sponte occurrebant. Ipse quoque salvator noster, qui nos de civitate in civitatem fugere præcepit, cum et ipse si vellet, fugere potuisset, sponte sua tempore passionis hostibus occurrit. Non igitur timore mortis, si justam et utilem

A fore putamus, sed timore peccandi et visibiles, et invisibiles hostes fugere debemus. Quare autem Christus in Ægyptum fugerit, evangelista subinferens ait: *Ut adimpleretur, quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum:* Si enim in Ægyptum non isset, ex Ægypto vocari non potuisset. Sic igitur impleta est prophetia, et utilitas prophetiæ. *Tunc Herodes videns quod illusus esset a magis, iratus est valde, et mittens, occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis.* Quoniam enim Herodes prophetarum oraculo in Bethlehem nasciturum Christum audierat, ideo omnes pueros, qui erant in Bethlehem et in omnibus finibus ejus occidit, ut quia unum

B invenire non poterat, unum simul cum cæteris interficeret. Sed quare a bimatu et infra? Quia secundum magorum responsionem, Christum hujus ætatis esse sciebat. Præoccupatus enim aliis negtiis, cum jam pene duo anni transiissent, et magi ad eum non reverterentur, se illusum esse intelligens, valde iratus omnes hos pueros occidere jussit (1648). *Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam prohhetam, dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus, Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.* Rama enim interpretatur *excelsa*. Illa igitur vox auditur in Rama, quæ multum exaltata præ sua magnitudine longe lateque diffunditur. **392** Multus enim ploratus, multusque ululatus ibi erat, ubi tot matres, tot parentes, tot homines utriusque sexus, visa tanta crudelitate, etiamsi vel-

C lent, voces cohibere non poterant. Quare autem Rachel filios suos plorare dicitur, cum utique non filii Rachel, quantum ad litteram, sed filii Liæ sororis ejus omnes isti fuerunt? Judas enim non Rachel, sed Liæ filius fuit, in cujus tribu hæc cædes tam immensa facta est. Sed quia Rachel interpretatur *ovis*, et significat sanctam Ecclesiam, quæ ovinam simplicitatem imitatur, non immerito filii Rachel esse dicuntur, qui quasi agni innocentés, et sine voce jugulantur. Denique cujus filii sunt agni? Nonne ovis? Sunt igitur filii Rachel; siquidem illa est ovis et isti sunt agni. Plorat autem Rachel, id est S. Ecclesia usque hodie filios suos, quia quamvis ad requiem eos ire intelligat, dolet tamen, quia corporaliter ab ea separantur. Sic autem dolebant et illi,

D quibus Dominus ait: « Et vos nunc quidem tristitiam habetis; iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum (*Joan.* XVI, 22). » Et quamvis multo melius, quam fuerint, sint (siquidem jam nunc cum Deo sunt), ad tempus tamen consolationem non recipit, quoniam in hac vita non sunt. Supplendæ sunt enim Scripturæ, ubi ad intelligentiam aliquid deest. Quis enim intelligat: *Noluit consolari, quia*

(1648) Videtur S. Bruno veterum quorumdam Patrum, Origenis nempe, Eusebii Cæsariensis et Epiphanii secutus opinionem de cæde puerorum ab Herode nonnisi post biennium a Christi ortu imperata; sed longe plures sunt scriptores docentes, juxta verisimiliorem Evangelii Matthæi sensum, edictum illud paulo post Natalem Domini ab immanissimo rege promulgatum fuisse. Vid. Natal. Alex. tom. III Hist. eccl. dissert. 2.

.*t*, nisi aliquid addatur ? Tale quid et ibi
ɪ, ubi de Domino dicitur, quod « videns
n flevit super illam, dicens, quia si cogno-
.t tu (*Luc.* xix, 41). » Quis enim intelligere
quid significet « et tu, » nisi aliquid additum
Potest autem et sic intelligi quod dicitur :
plorans filios suos noluit consolari quia non
acta namque mater Ecclesia quamvis multum
rum suorum nece, durisque cruciatibus
.amen consolationem non recipit, quia non
tali eventu dandæ, vel suscipiendæ conso-
: ubi enim lætitia vincit lacrymas, et gloria
em ibi consolatio necessaria non est : magis
tandum est de illa vita quam sancti merue-
ıam de ista sit dolendum quam amiserunt.
t enim hæc vita ad comparationem illius
t Dominus ait : « Quis amat animam suam,
eam, et qui perdiderit animam suam propter
eniet eam (*Matth.* x, 38). » Denique cur
quærat consolationes ille, qui plenus est
tionibus? Illis enim consolatio est necessaria,
ı lugent, de quibus bonam spem habere non
.. De martyribus Christi nos bonam spem
s confidimus perfectam ex illis consolationem
os, per gratiam ejusdem Jesu Christi, qui
itre, et Spiritu sancto vivit, et regnat Deus
.la sæculorum. Amen.

HOMILIA XV.

IN CIRCUMCISIONE DOMINI.

rio. — Nulla est discrepantia inter Marche-
, hujus homiliæ editorem, et codices Lauren-
m et Signinum ; eodem enim modo incipit
nque desinit. Nos hic non totam homiliam
ribimus, ex Marchesio tom. II, pag. 15, cum
najor in comment. Evangelii Luc. sub num.
possit, sed additamentum lectoribus tradi-
quod incipit post illa verba *ulterius inutili-*
lnerarent.

o S. Evangelii secundum Lucam (xi, 21).
empore, postquam consummati sunt dies octo,
ımcideretur puer, vocatum est nomen ejus
uod vocatum est ab angelo priusquam in
nciperetur. Et reliqua.

st igitur sancta circumcisio, de qua ad
ominus ait : « Fac tibi cultros lapideos, et
ide secundo filios Israel (*Josue* v, 2). » Et
ost : Hæc est igitur causa secundæ circum-
, quia populus qui per quadraginta annos in
natus fuerat, circumcisus non erat. Quare
unda circumcisio dicitur, vel quare secundo
iduntur qui prius circumcisi non erant ?
ıs enim ad primum refertur, neque sine
secundus dici potest. Sit igitur prima cir-
o carnalis, secunda spiritualis. Prima Ju-
, secunda Christianorum. Prima eorum,
danem transierunt ; secunda eorum, qui
m non transierunt. Populus enim iste, qui
to natus fuerat, de quo modo dicitur, ut
circumcidatur, tunc prius circumcisus est,
m Jordanem transivit ; quoniam non illam
isionem significabat, quæ fit ante bapti-

A smum, sed illam quæ fit post baptismum. Jordanis enim baptismum significat, in quo Dominus baptizatus est, qui veri baptismi principium et formam dedit. Et illa igitur circumcisio quæ fit ante baptismum, et illa quæ fit post baptismum, pœnitentiam significat. Solebant enim sancti his qui baptizandi erant pœnitentiam imponere; et illa quidem erat prima circumcisio. **393** Quid est enim circumcisio, nisi vitiorum et peccatorum abscissio ? Postquam vero baptizati sunt, id est priusquam Jordanem transierunt (baptizari enim hoc est transire), tunc secunda circumcisio sequitur. Sed quare secunda ? Toties enim circumciditur homo, quoties post peccatum ad pœnitentiam redit. Qui si nunquam peccaret, nunquam post baptismum, vel circumcisione, vel pœnitentia
B indigeret. Quoniam autem nisi per Christum peccata tolluntur, ipse enim est *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi ;* ideo cultris lapideis circumcisio fieri jubetur ; quoniam sicut Apostolus ait : « Petra autem erat Christus (*I Cor.* xv, 4) : » — « Beatus enim, qui tenebit, et allidet parvulos suos usque ad petram (*Psal.* cxxxvi, 9). » Sed quare completis octo diebus circumcisus est Dominus ? Quare etiam octava die fiebat circumcisio ? Octava namque dies ipsa est quæ prima. Ipsa est autem quæ Dominica vocatur. Ipsa die mundus cœpit, ipsa Christus a mortuis resurrexit, ipsa Spiritum sanctum apostolis dedit, et ipsa ultima et universalis resurrectio fiet. Et tunc quidem perfecte circumcidetur omnis homo, quia tunc omnibus vitiis abscissis
C mundus et purus a peccato, qualis initio creatus est, talis ad vitam ducetur æternam. Sequitur, *et vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.* Jesus enim *Salvator* interpretatur. De hoc enim salutari Jacob patriarcha dicebat : « Salutare tuum exspectabo, Domine (*Gen.* xlix, 18) ; » ideo et Joseph, qui Christum significabat Salvator Ægypti a Pharaone vocatus est. Multa sunt enim, in quibus Joseph Christum significabat. Fuit enim et ipse ovium pastor ; inde consilio venditus a fratribus adoratur ; ipse inter principes loquebatur sapientiam, ipse totam Ægyptum a fame liberavit et sua sapientia salvavit, etc.

HOMILIA XVI.

IN DIE EPIPHANIÆ DOMINI.

D Admonitio. — Tam in editionibus quam in codicibus mss., hæc, quæ homilia nuncupatur, expositio est ejusdem S. Brunonis in hoc evangelium, factaque cum ea collatione, ne unum quidem verbum omissum est, aut immutatum ; quare hic rursum exhibere supervacaneum ducimus, cum lectores in comment. Matth. num. 3, comparare possunt. Ex adventu magorum ad præsepe Domini probaverat ante S. Maximus Taurinen. vocationem gentium ad fidem Christi. Vid. hom. 3, de Epiph., pag. 54, etc.

Lectio S. Evangelii secundum Matthæum (ii, 1). *Cum natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebu Herodis regis ecce magi ab oriente venerunt,* etc Et reliqua.

Inc. : Non enim vacat a mysterio, quod B. Virgo A
Maria.

Des. : Hæc via in patriam reducit.

HOMILIA XVII.

DOMINICA I POST EPIPHANIAM.

ADMONITIO. — Quod supra diximus de præcedent- homilia, quæ tota legitur in commentario Evangelii, idem de hac repeti potest ; cum paucis additis in principio eadem lectio habeatur. Vid. comment. in Lucam c. II ; codices Signinus et Laurent. plenissime concordant.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (III, 41). *Cum factus esset Jesus annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi*, etc.

Inc. : Religiosi parentes per singulos annos ibant in Jerusalem, etc.

Des. : Sed secundum humanitatem, qua nobis similis factus est.

394 HOMILIA XVIII.

DOMINICA II POST EPIPHANIAM.

ADMONITIO. — Quid hac de homilia observandum sit, infra adnotabimus. Interial compertum habeatur, quod de ea testimonium præbent codices Casinensis Laurentianus et Signinus ; quare non videtur, quo titulo editor Eusebii Emiseni usurpaverit.

LECTIO S. EVANGELII SECUDUM JOANNEM (XI, 1). *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, et erat Mater Jesu ibi*, etc.

Inc. : Has nuptias die tertia evangelista factas fuisse narrat. Quod qualiter ad litteram intelligendum sit, in illo commentario exposuimus, de quo C
ista sumpta sunt. Qualiter autem spiritualiter intelligi debeat audiamus. Prima namque dies secundum legem, secunda sub lege, tertia sub gratia. Hac autem die tertia, hoc tertio incarnationis tempore, etc.

(*His pro homiliæ exordio præmissis, totam adnectit S. Bruno Evangelii expositionem, quæ sub num. 5, pag. 216, continetur, et pauca tantum addit pro explanatione quartæ hydriæ.*)

Des. : Christi gloria manifestatur, et credentium fides augetur.

HOMILIA XIX.

DOMINICA TERTIA POST EPIPHANIAM.

ADMONITIO. — Ne jam vulgatis rebus editio augeatur hæc nostra, dicimus in commentario super Evang. D
secundum Matthæum, pag. 41, totam hanc homiliam habere posse lectores. Supposita jam fuerat Emiseno contra fidem codicum supra memoratorum. Eam edidit Marchesius tom. II, pag. 19 ; sed penitus rejicimus quoddam fragmentum ab homilia alienum ab aliquo imperito librario additum.

LECTIO S EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (VIII, 1). *Cum descendisset Jesus de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ*. Et reliqua.

Inc. : Cum, inquit, descendisset Jesus de monte, ubi octo beatitudines, etc.

Des. : Duos passeres offerat, et corpus, et animam Deo reddat.

HOMILIA XX.

DOMINICA IV POST EPIPHANIAM.

ADMONITIO. — Nonnisi additionem hic exscribimus quam præbet Marchesius tom. II, pag. 21 in fine homiliæ, cum superior pars tota sit in comment. in Matth. num. 27, c. 2. Incipit ergo additio post illa verba : *Cujus vocem audivit, et timuit.*

Inc. : Quid enim navicula, nisi Ecclesia ? Quid mare, nisi, mundus ?

Add. : Sed quare dicitis, homine : *Qualis est hic* : Similem ei quæritis, qui similem non habet. Verumtamen vultis scire qualis est ? Scio quia vultis ; audite ergo : *Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus.* Ecce talis est, nullus alius talis. Sed quid mirum si venti ei obediunt, qui eos fecit, qui eos creavit ; « qui producit ventos de thesauris B
suis (*Psal.* CXXXIV, 7). » Quod quidem qualiter fiat, nulli hominum ad plenum revelatum puto. Quatuor sunt mundi partes, et venti, qui inde veniunt, quibus in mari, et in terra, et in aere non parvam Deus exercet potestatem ; ipsi enim dant pluviam et tempestates, ipsi fugant nubes et dant serenitates ; ideoque non immerito omnes hujus sæculi potentes significant. Unde Daniel se quatuor cœli ventos vidisse dicit, qui pugnabant in mari magno. Unde et per. Salomonem Dominus ait : « Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius (*Cant.* IV, 16). » Hic hortus, et hæc navicula idem sunt, venti autem et hic, et ibi idem significant. Et quidem hoc in horto multa sunt arborum genera, multæ florum et aromatum species. In hoc inter rosas martyres, inter lilia confessores et virgines requiescunt. Hic est hortus conclusus et fons signatus ; hic hortus tutissimus, sanctorum sanctissimus, qui non caret liliis, neque rosis, nec privantur arbores suis pomis, ibi fons dulcissimi est saporis. Nunc ventorum flamina tyrannorum agmina perturbant et ventilant **395** cum furore, cœlum petunt martyres cum honore, delectatur Dominus in odore. Et de aquilone quidem scriptum est : « Ab aquilone pandentur mala super omnes habitatores terræ (*Jer.* I, 14). » De austro vero : « Deus ab austro veniet (*Habac*, III, 6). » Per illum igitur adversa, per hunc autem prospera figurantur. Dicit igitur Dominus : Surge aquilo, recede, da locum, quiesce, noli pertubare hortum meum, veniat auster, veniait pax et securitas, veniant prospera, diu exspectata, et fiat tranquillitas magna.

HOMILIA XXI.

IN PURIFICATIONE S. MARIÆ VIRGINIS.

ADMONITIO. — Cum in commentario in Lucam num. 9, major homiliæ hujus pars contineatur, reliquum ejusdem hic referre curavimus. De ea testimonium præbent codices Signinus, Laurentianus et Casinensis ubi est homilia 23 ; quare nihili facienda est editio Emiseni in qua ei supponitur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (II, 22). *Postquam impleti sunt dies purgationis ejus, secundum legem Moysi tulerunt illum in Jerusalem, ut*

sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Et reliqua.

Scriptum est enim in lege Moysi; quod *mulier, quæ suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, et die octava circumcidetur infantulus : ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purgationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur sanctuarium, donec impleantur dies purgationis ejus*. Hac enim lege beata virgo Maria non tenetur, quæ nullo suscepto semine virgo concepit, virgo peperit clausa ante partum, clausa in partu, et post partum clausa permansit. Ad cujus distinctionem. Moyses non simpliciter dixit : mulier quæ pepererit masculum; sed cum additamento, *quæ suscepto semine masculum pepererit, immunda erit septem diebus*.

(*Hic continuationem commentarii in Evangelium hac alia additione intercipit homiliæ exarator, quæ ita est.*)

Spiritualitar autem mulier ista Synagoga esse videtur, quæ divinæ legis semine suscepto, toties masculum pariebat, quoties bonum aliquod agebat : masculus enim filius bonum opus est, et quamvis masculum perperisset et multos boni operis filios genuisset ; tamen septem diebus immunda erat. Septem enim illi dies omne illud temporis spatium significant, quod fuit a Moyse usque ad Christi incarnationem, illa enim hebdomada natus est agnus, qui tollit peccata mundi, de quo scriptum est : « Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (*Apoc*. I, 5). » Verumtamen quamvis septimana finita esset et quamvis Christus natus esset, nondum tamen Synagoga penitus mundata erat, quia Christi sanguis nondum fusus erat. Mansit igitur adhuc triginta diebus in sanguine purificationis suæ. Exspectavit diem, imo annum trigesimum tertium. Ipso enim anno immolatus est Christus, sine cujus sanguine mundus mundari et lavari non potuit. Quod autem dies pro anno ponatur, in Ezechiele invenies; ubi dicit : « Diem pro anno, diem pro anno, fili hominis, dedi tibi (*Ezech*. IV, 6). » Quare autem infans circumcidatur, valde notum est, sed quare die octavo dicendum est. Octava enim dies ipsa est quæ et prima, in hac enim mundus cœpit, Christus surrexit, in hac et universalis resurrectio fiet. Tunc autem non solum circumcisi, sed omnibus ab eis peccatis abscissis, mundi et immaculati æternum nomen sancti suscipient et hæreditatem. Et hæc quidem de filio masculo dicta sunt. Sin autem feminam peperisset, immunda erat duabus hebdomadibus, et sexaginta et sex diebus manebat in sanguine purificationis suæ. Toties enim Synagoga feminam parit, quoties iniquitatem operatur; pro hac autem filia duabus hebdomadibus est immunda ; una videlicet ante Christi incarnationem, altera vero post Christi incarnationem. Per has duas hebdomadas totum hoc, et illud tempus significatur. Nisi igitur hanc filiam parere desistat et ad Christi fidem se totam convertat, nunquam mundabitur Synagoga. Dantur autem ei sexaginta et sex dies ad purgationem, per quos omnes dies usque ad sæculi consummationem intelligere possumus ; hic enim numerus totus ex senariis constat, in sex diebus etiam ipsis Judæis operari licet ; neque enim in sex dies Sabbatum continetur. Nulla igitur erit excusatio, si in his sexaginta et sex diebus purificati non fuerint. Quamvis autem purgationis dies ad beatam Mariam Virginem non pertinerent, exspectavit et ipsa, etc.

(*Hic finis additionis; reliqua usque ad homiliæ conclusionem ex commentario mutuata reperiuntur.*)

396 HOMILIA XXII.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

ADMONITIO. — Studium quo S episcopus Siguiensis pascendi gregem suum cœlestibus documentis incendebatur, eum ad ampliorem, qua in comment, in Matth. num. 82, fecerat, explanationem exornandam adduxit. Nos ut commode lectoribus pateat, quod Marchesius addidit pag. 23 exscripsimus, omissa extrema parte, eodem in comment. legenda Consensum habemus codicum Casinensis, Laurentiani et Signini quibus suppositionem Emiseno factam penitus diluimus, etc.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XX. 1). *In illo tempore dixit Jesus discipulis suis : Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam*. Et reliqua.

Conditor humani generis Dominus noster Jesus Christus modo superius proposuit, dicens : *Multi erunt novissimi primi, et primi novissimi*. (1649). Hanc autem propositionem quid importet, sequentia monstrabunt. Ad hanc enim spectat tota subsequens similitudo ; unde et in conclusione dicitur : *sic erunt novissimi primi, et primi novissimi*. Quod quidem si de mundi ætatibus intelligatur, non video qualiter primi sint novissimi, vel novissimi primi. Primi enim fuerunt patriarchæ, et prophetæ, et cæteri prioris testamenti ad vitam prædestinati : novissimi autem nos sumus, de quibus Joannes ait : « Filioli, novissima hora est (*Joan*. II, 18). » Et Apostolus ait : « Nos sumus, in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor*. X, 11). » Et isti quidem sicut tempore primi fuerunt; ita et primi denarium susceperunt. Hos enim statim post passionem suam Christus Dominus a pœnis eripiens, in gloriam introduxit. Apostolus quoque ait : « Quia nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos, qui dormierunt, quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo, et mortui qui in Christo sunt resurgent primi, deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino (*I Thess*. IV, 15). » Quomodo ergo sunt novissimi primi ? Nunc autem ipsam parabolam audiamus : *Simile est re-*

(1649) Hic incipit expositio S. Brunonis in hunc Evangelii S. Matthæi, locum pag. 95, c. I.

gnum cœlorum homini patrifamilias, qui exit primo mane conducere operarios in vineam suam. Hoc tale est, ac si diceret : Sic fit in regno cœlorum, sicut fecit in vinea paterfamilias, in quam ipse primo mane exiens operarios conduxit. Regnum cœlorum Ecclesia est. Paterfamilias Christus Dominus noster : ejus autem et angeli, et homines sunt. Magna quidem est familia, quia magnus est paterfamiliæ. Venit autem iste paterfamilias, ut conduceret operarios in veneam suam ; vinea enim Domini Sabaoth domus Israel est. Vinea Dei Ecclesia est, extra quam qui laborat mercedem non recipit, in qua qui laborat denarium suscipit; iste enim denarius remuneratio est æternæ beatitudinis; ideo unus denarius omnibus datur; unus primis, et unus novissimus. Et alii quidem primo mane laborare incipiunt, alii vero circa horam tertiam alii autem circa sextam et nonam horam, alii quoque circa horam undecimam. Hoc est enim, quod ait : *Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis : ite et vos in vineam meam, et quod justum est dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis : Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt illi, quia nemo nos conduxit; dicit illis, ite et vos in vineam meam.* Primo namque mane in vinea Dei laborare veniunt, qui in adolescentia servire incipiunt. Veniunt etiam et illi circa sextam et nonam horam, qui vel in juventute, vel in senectute ad pœnitentiam convertuntur. Undecima vero hora illa est, quæ in qualibet ætate fini appropinquat et morti proxima est. Hanc enim horam non solum juvenes et senes, verum etiam pueri habent. In hac igitur hora laborare incipit et ille, qui in decrepita ætate, et ille, qui in gravi infirmitate ex toto corde ad Deum convertitur. « Peccator enim quacunque hora conversus fuerit et ingemuerit, vita vivet et non morietur (*Ezech.* XXXIII, 16). » Convertatur igitur, vel undecima hora convertatur, vel in ultimo vitæ termino, qui prius otiosus in bono et in malo sollicitus fuit. Nam et ipse si voluerit et si conversus fuerit, vel si ad librum laborare cœperit, simul cum aliis mercedem accipiet et denarium (1650). Has autem horarum, sive ætatum distinctiones illæ quoque illius templi portæ significare videntur, de quibus in Apocalypsi Joannes apostolus ait : « Ab oriente portæ tres, ab aquilone portæ tres, a meridie **397** portæ tres, ab occasu portæ tres (*Apoc.* XXI, 13). » Templum igitur et vinea idem significant : sancta namque Ecclesia et vinea nobis est, in qua laboramus, et templum in quo oramus. In hanc enim vineam et in hoc templum pueri et infantes et primo mane, et per portas orientis ingrediuntur. Adolescentes autem intrant hora tertia, et per augustas portas magisque difficiles aquilonis. Intrant autem per portas australes juvenes et senes, qui sexta et nona hora in vinea Domini laborare cœperunt. Portas autem aquilonis ideo angustas et difficiles esse diximus, quia multa impedimenta illis fiunt, qui per eas intrare debent. Sed quid mirum cum ad aquilonem sedem suam diabolus posuerit et ab aquilone pandantur mala super omnes habitatores terræ? Miseri adolescentes, qui aquilonis flatibus rigescunt; miseri, quos diabolus perflat et ventilat beati, qui hanc ætatem sine naufragio transire potuerunt. Inde est enim, quod Salomon ait : « Lætare, juvenis, in adolescentia tua (*Eccli.* XI, 9). » Hoc autem illis juvenibus dicitur, qui sic in adolescentia vixerunt, ut de juventute non erubescant. Idem quoque Salomon difficile sibi dicit cognoscere viam hominis in adolescentia sua. Hinc est enim quod per Isaiam prophetam (XXI, 15) his, qui habitant in terra austri, Dominus præcepit, ut cum pane et aqua occurrerent illis, qui veniebant de terra aquilonis et fugiebant de captivitate Babylonis ; fugiebant enim a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti et a facie gravis periculi. Talibus igitur cum cibo, et potu spirituali occurrere debemus, quos diabolum persequentem fugere et per pœnitentiam ad Ecclesiam redire videmus. Sed quid dicemus de illis impedimentis, quæ in ipso portarum introitu, et cum jam se evasisse putant, adolescentes patiuntur? Dicit enim Ezechiel propheta : « Converti me ad portam, quæ respicit ad aquilonem, et ecce mulieres sedebant ibi plangentes Adonidem (*Ezech.* VIII, 14). » Vide igitur, quia in porta aquilonis sedent meretrices Veneris, luxuriæque amores plangentes, et amatoria carmina componentes. Hæc sunt equidem, et similia, quibus adolescentes impediuntur, ne in vinea Dei laborare, et templum intrare, et orare valeant. Quare merito sacri canones, nisi transacta hac ætate, episcopos et sacerdotes fieri interdicunt.

(*Reliquum homiliæ iisdem verbis legere quisque poterit in commentario super hunc Matthæi locum.*)

HOMILIA XXIII.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

ADMONITIO. — Quamvis S. Bruno parabolam hanc in comment. super capus VIII. Matthæi, num. 52, copiose illustrasset, eaden in Lucæ cap. VIII recurrente, aliam protulit interpretationem, qua ne careant lectores, eam a Marchesio tom. II, p. 24, eruimus et hic relatam exhibemus. Exstat enim in codd. Laurentiano, Casinensi et Signino, cum quibus facta collatione perfecte concordat.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (VIII, 5). *In illo tempore cum turba plurima conveniret, et de civitatibus properarent ad Jesum, dixit per similitudinem : Exiit qui seminat seminare semen suum.* Et reliqua.

Multa turba sequebatur Jesum, multi undique conveniebant, multi de civitatibus ad eum propera-

(1650) Hoc usque usus est S. Bruno comment. in Matth, post quem addit quæ sequuntur.

bant, qui ejus verba audire, ipsum et miracula quæ A faciebat, videre desiderabant. Cum autem ad eum omnes confluerent, dixit per similitudinem. In parabolis enim loquebatur Dominus, *et sine parabolis non loquebatur eis.* Unde et per Prophetam dixit : « Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio (*Psal.* LXXVII, 2). » Nunc autem ipsam parabolam, vel similitudinem audiamus. *Exiit*, inquit, *qui seminat seminare semen suum, et dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cæli comederunt illud; et aliud cecidit super petram, et natum aruit, quia non habebat humorem, et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud, et aliud cecidit in terram bonam, et ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, qui habet aures audiendi, audiat.* Non sine causa B clamabat Jesus ; qui enim clamat audiri desiderat. Merito igitur clamat Dominus, quia pauci ibi erant qui eum audirent. Audiebant quidem vocem, audiebant et similitudinem ; illud tamen non audiebant quod per illam vocem et per illam similitudinem significabatur ; unde et aures audiendi requirebat, quia non aures corporis, sed potius aures cordis hunc clamorem audiunt et intelligunt. *Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola ?* Et isti quidem nondum aures audiendi ejus verbum adhibuerant, quibus ipse dixit: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis.* Sed cæteris in parabolis, *ut videntes non videant, et audientes non intelligant.* Hoc autem tale est ac si diceret ; ut videntes umbram non videant veritatem et audientes auribus corporis non **398** intelligant C auribus cordis. Hoc autem eorum duritia et infidelitas facit, ut verba Dei intelligere non mereantur. *Est autem hæc parabola* : *Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Nam qui supra petram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum, et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinis cecidit, hi sunt, qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ euntes suffocantur, et non referunt fructum. Quod autem in terram bonam, hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.* Ecce, ipso Domino exponente, didicimus quid sit semen, D quid ager, quid terra secus viam posita, quid terra petrosa, quid spinosa et quid bona terra significet. Semen enim est verbum Dei, multum est semen, quia magnus est ager. Hoc enim semine duo magna horrea plena habemus, Novum videlicet et Vetus Testamentum. Inde enim sumimus quidquid ubicunque seminatur. Videte ergo qualem terram huic semini exhibeatis ; videte ne sitis illa terra, quæ secus viam posita sit, cujus semen illi mali viatores conculcant, qui animæ male obedienti dicunt, incurvare, ut transeamus. Hoc autem semen diabolus tollit, quia ejus persuasione deceptione fit, tu citissime a memoria dilabatur. Videte ne sitis terra petrosa, in qua verbi Dei semen radices figere non valet, quia vitiis et divitiis, carnisque voluptatibus, quæ per spinas significantur, comprimitur et suffocatur. Bene autem per spinas hæc significantur, quoniam si carni mollia et suavia sunt, animam terra, *qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent*, et non solum audiunt et retinent, verum tamen vulnerant et affligunt. Illi autem sunt bona etiam operantur et patientiæ fructus afferunt. « Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (*Rom.* II, 13). » Unde scriptum est: « Intellectus bonus omnibus facientibus eum. (*Psal.* CX, 10). » Et beatus Joannes in Apocalypsi : « Beatus qui legit et qui audit verba prophetiæ hujus, et servat ea quæ in ea scripta sunt (*Apoc.* I, 3). » Sed notandum est quod ait *in corde bono et optimo;* terra enim alia bona, alia melior, et alia optima est. Unde et Matthæus evangelista : *Semen*, inquit, *cecidit in terram bonam, et attulit fructum, aliud trigesimum, et aliud sexagesimum, aliud centesimum.* Bona est quæ trigesimum, melior quæ sexagesimum, optima quæ centesimum fructum affert. Si enim libenter audias verbum Dei, et quod audis, bene et catholico intelligas, et id quod intelligis operaris, bona terra es. Quid est bene et catholice intelligere ? nisi dupliciter intelligere; prius videlicet secundum litteram, postea vero secundum spiritualem intelligetiam. Decem quidem sunt verba legis in quibus tota lex pendet et prophetæ. Quæ si dupliciter intelligamus, ad Christum usque conscendimus. Si autem ea, quæ dupliciter idem ad litteram, et spiritualiter intellexerimus, per singula operemur, fiunt triginta. Bona igitur terra, quæ decem legis mandata prius ad litteram, deinde vero spiritualiter intelligit, et ea, quæ intelligit, operatur. Trigesimum ergo dant boni conjugati, si non simpliciter, ut Judæi, sed dupliciter, ut Christiani, legem credunt et intelligunt, et ea, quæ intelligunt, operantur et custodiunt. Nunc autem ad sexagesimum veniamus, quem continentes reddunt, qui tanto conjugatis meliores sunt, quanto hic numerus illum excedit, cum totus ille in isto duplex inveniatur. Valde castitatem custodiunt, quam qui solius animæ continentiam observant. Constat autem sexagesimus numerus ex sex et decem, quoniam sexies decem, vel decies sex saxaginta fiunt et in decem totam legis scientiam intelligimus, quoniam, ut jam diximus, in decem legis mandatis, universa lex pendet et prophetæ. In sex autem integra operatio designatur, quia in sex solummodo diebus omnem nostrum laborem et operationem constituit Deus ; dies namque Sabbati non ad laborem, sed ad quietem constitutus est. Restat nunc, ut de his dicamus, qui fructum centesimum Domino reddunt ; centenarius namque numerus et secundum se, et secundum partes suas perfectus est, quoniam replicari quidem potest, crescere autem non potest ; decies namque decem centum faciunt. Et decem

quidem, et centum, et mille, quia non est ubi crescant, perfecti numeri dicuntur. Illi igitur, qui perfecti in Ecclesia sunt, centenarium fructum congrue satis referre intelliguntur, et de talibus quidem Dominus ait : « Si vis pefectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me (*Matth.* XIX, 22.(» Idemque : « Nolite cogitare de crastino, et nolite solliciti esse animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini *Matth.* VI, 25). » Tales etiam illi erant, qui dicebant : « Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te (*Matth.* XIX, 25.) » Soli igitur perfecti centesimum fructum reddunt, inter quos nec ipsæ virgines poni debent, nisi et ipsæ propter virginitatem hanc habeant perfectionem. Sic igitur semen, quod cecidit in terram bonam, attulit fructum aliud trigesimum, aliud sexagesimum, aliud vero centesimum.

399 HOMILIA XXIV.

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA

ADMONITIO. — Eadem ratione qua superioris homiliæ copiam ex Marchesio tom. II, page. 25, fecimus, hanc pariter ab ipso accepimus, cum in commentario desit. Sub S. Brunonis episcopi nomine iidem allati codices referunt.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XVIII, 31). *In illo tempore assumpsit Jesus duodecim discipulos, suos, et ait illis : Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis*, etc. Et reliqua.

Multa jam consummata erant quæ de Filio hominis prophetæ prædixerant, multa jam completa erant quæ de ejus humanitate prophetaverant, pauca restabant adhuc, quæ illis diebus adimplenda erant. Quæ ideo quidem suis discipulis Dominus prædicere volunt; ut cum sua sponte passum intelligamus et ea, quæ sibi ventura erant, eum præscisse et prævidisse nemo unquam dubitare audeat. Sequitur : *Tradetur enim gentibus et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur, et postquam flagellaverint, occident eum, et die tertia resurget, et ipsi nihil horum intellexerunt.* Erat enim verbum istud absconditum ab eis et non intelligebant quæ dicebantur. Omnia hæc prophetæ prædixerant, omnia hæc fieri oportebat, quoniam, ut fierent, ipse volebat. Unde et quibusdam alibi ait : « O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ. Nonne sic oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam (*Luc.* XXIV, 25, 26). » Itemque : *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri?* Oportet enim, ut fiat quidquid Dominus fieri disposuit. Tunc autem, ut Matthæus ait : *Accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans et petens aliquid ab eo.* Tunc, inquit, quando Dominus ascendebat Jerosolymam, ut pro omnibus pateretur tunc mater filiorum Zebedæi, id est Jacobi et Joannis a filiis admonita accessit ad Jesum, ut primas sedes filiis postularet. In quo manifeste apparet, quia ut Evangelista dicit, verba Domini discipuli non intellexerant quæ modo de sua passione eis Dominus nuntiaverat; si enim intellexissent, potius ad fletus et lacrymas converterentur quam de dignitatibus aliquid loquerentur : « Accessit igitur ad eum mater filiorum Zebedæi adorans, et petens aliquid ab eo (*Matth.* XX, 20). » Mulier ista religiosa Christo familiaris erat, etc.

(*Quæ sequuntur videri possunt in comment. in cap.* XX, 17, *Matth.*, *usque ad verba :* Suorum discipulorum pedes lavare non est dedignatus. *Addimus autem reliquam homiliæ partem, ut est in edit. Marchesii pag.* 25, *quæ deest in commentario.*

Hæc autem in via loquebatur Dominus, his et similibus ad sui exemplum discipulos suos informabat, nec in ipso itinere otiosus esse volebat. *Factum est autem, cum appropinquaret Jericho*, quæ *nova luna* interpretatur, cujus mutabilitas tanta est, ut nunquam in eodem statu permaneat. Significat autem mundum istum, cujus mutabilitates infinitæ sunt, ut enim de aliis taceamus, quis solius hominis mutabilitates dicere valeat ? Hanc autem civitatem qualiter, et quibus armis, et in quot diebus ceperit Josue historia narrat. Quod si bene intelligatur eodem modo, eisdem armis, totidemque diebus a Jesu Christo Domino nostro mundus iste subjugatur. Et tunc quidem appropinquavit Dominus Jericho quando factus est homo, et carnis nostræ mutabilitatem suscepit. Tunc igitur cæcus iste illuminatus est, in uno multi cæci intelliguntur. Unde et Matthæus non unum, sed duos cæcos esse dicit, per quos duos populos, Judæos videlicet et gentiles, intelligimus. Orto namque justitiæ sole, « populus, qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam (*Isa.* IX, 2). » Ipse est enim, « qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* I, 9). » Omnes enim cæci erant; et quando hæc lux apparuit, vel pauci, vel nulli illuminati erant. Sed nunquid et modo cæci non sunt ? Multi quidem cæcsunt et modo. Quomodo enim cæci non sunt, qui diabolum sequuntur, et semper de via vitiorum præcipitantur. Vere utique cæci sunt, quos diabolus trahit. Vidisti cæcos aliquando a pueris, aliquando etiam a canibus trahi : et melius isti quidem trahuntur, quam illi, qui a diabolo dicuntur. Isti enim cadunt, et surgunt : illi vero, quos diabolus trahit postquam semel in foveam præcipitantur nunquam ulterius levantur. Cæcus autem est omnis superbus, omnis avarus, omnis adulter et fornicator : denique omnes cæci sunt quincunque illam lucem non sequuntur, quæ ait : « Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 12). » Quisquis igitur es, qui te cæcum esse intelligis, **400** redi ad vitam ; quanto enim quisque iniquior est, tanto a via longior est. Sed ad quam viam ? Ab illam, per quam transit et ambulat Jesus : « Universæ viæ Domini misericordia et veritas (*Psal.* XXIV, 11). » Ad has igitur redi ; per has ambulare disce, clama et mendica ; clama non ore, sed corde : clamor cordis altius auditur, cœlos penetrat et in

Dei auribus resonat. Clama ergo, dic: *Miserere mei, Domine fili David.* Mendica cum Propheta: « Inclina, Domine, aurem tuam ad me, et exaudi me, quoniam egenus et pauper sum ego (*Psal.* CVIII, 22). » O quam dives iste erat, qui sic mendicabat et se egenum et pauperem dicebat. Noli audere turbam te increpantem et clamare prohibentem: mala turba, quæ a tali clamore hominem exturbat. Hæc turba, virorum et malignorum spirituum exercitus intelligitur, qui nos ad Deum clamantes et misericordiam postulantes semper impedire conantur. Si enim cæcus tacuisset et turbæ increpanti credidisset, adhuc illuminatus non fuisset. *Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se, et cum appropinquaret, interrogavit eum, dicens: Quid tibi vis ut faciam? At ille dixit: Domine, ut videam.* Ecce quantum oratio potest, ecce quantum valet clamor mentis: turbam vincit, Christum sistit; clamore tenetur, qui fortitudine teneri non posset. Stat Jesus, vocat et expectat eum; interrogat quid velit, nihil nisi lumen requirit, cum lumine loquitur, et a lumine lumen quærit, nihil melius quærere poterat: « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* v, 8). » *Et Jesus dixit illi: Respice fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum.* Inter dicere et tacere Dei nulla distantia est. Dixit illi: Respice, et confestim vidit. Hoc autem fides facit, sine qua impossibile est placere Deo, et sequebatur illum magnificans Deum. Cæci non sequuntur Jesum; illi enim sequuntur, qui illuminati sunt. Illi vero illuminati sunt, qui in eum credunt, qui veritatem intelligunt et erroris tenebras a se repellunt. Et tales quidem eum magnificant et laudant, quia non est pretiosa laus in ore peccatoris. *Et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.* Dignum est enim ut omnes eum laudent qui facit mirabilia magna solus.

HOMILIA XXV.

FERIA QUARTA CINERUM.

ADMONITIO. — In codice Laurentiano hæc homilia, sub num. 28 posita, his verbis incipit: *Ideo enim hypocritæ tristes dicuntur, quia ut religiosi appareant, tristitiam quamdam et severitatem in vultu ostendunt*, et deinde omnino conformis est tum editionibus Eusebii Emisseni et Marchesii, apud quos homiliæ initium ita est: *Tristes enim dicuntur hypocritæ, quia ut religiosi appareant*, quibus cold. Vallicel. et Signin. conveniunt. Eodem modo incipit expositio hujusce evangelii num. 16, c. 1, eumdemque finem habet. Cum aliqua intermedia desint in commentario, ne fraudentur lectores, ea ut Marchesius edidit, exscribimus. Qui copiosiorem ad redarguendam hypocrisin doctrinam exoptarent, adeant homiliam S. Maximi *in die Cinerum*, pag. 103.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (VI, 16). *In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Et reliqua.

Tristes enim dicuntur hypocritæ, quia ut religiosi

A appareant, tristitiam quamdam et severitatem in vultu ostendunt, quasi qui multo jejunio sint confecti. Unde et subditur: *Exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.* Facies enim suas extreminant, quia ultra suæ pulchritudinis terminos, atque naturam incultas et informes horrescere sinunt. Si enim deformitas Deo placuisset, tam pulchra facie hominem non formasset. Sed quare hoc faciunt? *ut appareant hominibus jejunantes.* Scriptum est enim: « Homo videt in facie, Deus autem corda intuetur (*I Reg.* XVI, 7). » Quia igitur non Deo, sed hominibus placere volunt, illud exterminant quod ab hominibus videtur; ideoque quia laudem ad hominibus quærunt, mercedem a Deo non recipiunt; et hoc est, quod Dominus ait:

B « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Matth.* VI, 2). »

(*Hactenus commentarius sequentia sunt addita.*)

Sola igitur intentio facit ut nostra jejunia et cuncta nostra opera Deo placeant. Unde et in sequentibus ait: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Animæ namque oculus intentio est, quæ si bona fuerit, omnis ejus operatio lucida erit. Unde quidam sapiens ait: Non magis considerandum est quid aliquis agat, sed qua intentione hoc faciat. Qui enim ideo jejunant, et facies suas exterminant, ut appareant hominibus jejunantes, quia stulta et vana intentione hoc faciunt: isti quidem, sicut

C **401** Dominus ait, *receperunt mercedem suam.* Similiter autem et alii, quia omnia opera sua faciunt, *ut videantur ab hominibus*, nullam aliam mercedem recipient. At vero illis, qui bona intentione hoc faciunt, præcepit Dominus ut coram hominibus opera sua faciant. *Sic*, inquit, *luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Sola igitur intentio facit ut opera nostra vel bona, vel mala Domino appareant: *Homo enim videt in facie, Deus autem corda intuetur.* Unde et ipse ait: « Nolite judicare, non judicabimini (*Matth.* VII, 1). » Judicatis quæ nescitis, condemnatis multoties quæ ignoratis: aliter vobis, et aliter mihi videtur: cognoscite prius intentionem, et sic judicate. Potest enim

D fieri ut unum et simile opus non una intentione fiat; palam enim eleemosynam dare, et bona, et non bona intentione fieri potest. Si ideo das, ut bonum exemplum alteri tribuas, et Deus inde glorificetur, bona intentio est. Sic igitur in omnibus sola intentio quærenda est, quæ si bona fuerit, totum corpus virtutum, totaque massa operationum lucida erit. Sed dicis: Quomodo ergo jejunabo?

(*Reliquam homiliæ partem lectores ex commentario haurient.*)

HOMILIA XXV.

FERIA V POST CINERES

ADMONITIO. — Novum argumentum præstat hæc homilia, ut subreptæ a Brunonis commentario conciones, sub Eusebii Emiseni nomine vulgatæ agnoscantur. Præter uniformem dictionem, quæ sub num. Matth. 25 comperimus, trium codicum scilicet Signini, Laurentiani et Casiniensis testimonia accedunt, a quibus Bruno episcopus auctor inscribitur. Non adnotatur in serie homiliarum, quia iam habetur in Dom. IV post Epiphaniam.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (V, 5). *In illo tempore, cum intrasset Jesus Capharnaum accessit ad eum centurio rogans eum, et dicens : Domine, per meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur.* Et reliqua.

Inc. : Qualiter autem centurio ad Jesum accesserit, Lucas evangelista demonstrat, etc.

B

Des. : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.

HOMILIA XXVI.

FERIA VI POST CINERES.

ADMONITIO. — Apud suppositum Eusebium Emisenum edit. Paris. an. 1575 est homilia 30 cum titulo *Feria* VI *post cineres.* Caret autem proœmio, quod legitur in Marchesio, et statim incipit ab aliis verbis : *Cætera enim quæ superius dicta sunt non contraria legi.* Codices autem Laurentianus et Signinus perfecte Marchesio respondent. Lectio tamen codicis Laurent. multo perfectior est.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (V, 44). *Dixit Jesus discipulis suis : Audistis quod dictum est antiquis : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum.* Et reliqua.

C

Inc.: Domino nostro Jesu Christo docente didicimus, quia maximum et primum mandatum est : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo : secundum autem simile huic : Diliges proximum tuum sicut teipsum,* etc. Quod autem hic dicitur, *et odio habebis inimicum tuum,* illud esse puto quod Dominus filiis Israel præcepit, ut. Ammonitas et Moabitas interficerent, et nunquam cum eis pacem haberent. Similiter autem præcepit de Jebusæis, et Etheis, et Cananæis, aliisque terræ illius habitatoribus, ut non illis parcerent, sed in ore gladii omnes consumerent : *Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos,* etc.

(*Hoc præmisso proœmio, homilia iisdem verbis incedit, quibus constat Evangelii expositio posita num.* D *14, nec aliud superest lectoribus desiderandum cum verba evangelica docte et copiose sint explanata. Incipit expositio pag.* 26, *c.* 1, *et desinit pag.* 28, *col.* 2 : Cor contritum et humiliatum Deus non spernit.)

402 HOMILIA XXVII.

SABBATO ANTE DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Cum in expositione loci hujus Evang. S. Marci nihil habeatur, ex comment. in Matth. XIV, 22, num. 62, ubi idem factum enarratur, pene tota homilia desumpta est. Sed quia aliqua veruti præliminaria præmittuntur aliaque immutantur, qualem Marchesius edidit tom. II, pag. A 28, et sub Emiseni nomine typographi Parisienses publicarunt n. 31, ex illis erutam, eam in collectionem nostram transtulimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MARCUM (VI, 47). *In illo tempore, cum sero esset factum, erat navis in medio maris, et ipse solus in terra.* Et reliqua.

De hoc autem Matthæus evangelista sic ait, quia postquam Dominus de quinque panibus quinque millia hominum satiavit : « Jussit discipulos suos ascendere in naviculam, et præcedere eum transfretum, donec dimitteret turbas. Vespere autem facto solus erat ibi, navicula vero in medio mari jactabatur magnis fluctibus ; erat enim contrarius ventus (*Matth.* VIII, 24). » Ex eo autem tempore Judæorum populo vesperum fuit, ex quo Christus sol justitiæ de hoc mundo recessit. Eo enim nascente lux orta est eis ; eo vero moriente, tenebræ factæ sunt eis. Quod autem navicula in medio mari fluctibus jactabatur, hoc significabat, quod post Christi passionem et ascensionem S. Ecclesia in hoc mundo multa adversa esset passura. Unde et bene dicitur, quia ventus erat ei contrarius. Quid enim ventus contrarius nisi tyrannorum sæviens persecutio ? *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare.* Quarta enim vigilia ex eo tempore agitur, quo Salvator noster in mundum venit. Prima enim vigilia fuit ab Adam usque ad Moysen ; secunda a Moyse usque ad David ; tertia a David usque ad Christum. Prima enim vigilia nimio somno gravata sine lege fuit, secunda legem habuit, tertia prophetas, quarta Evangelium. Quarta enim vigilia venit ad eos, quia magis in hac, quam in aliis omnibus servos suos Dominus visitare dignatur. Ambulat autem super mare, quia totus ei subjectus est mundus. *Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, quia phantasma est ; et præ timore clamaverunt.* Clamor enim confusus et inordinatus eos timore nimio indicat esse turbatos. Statimque Jesus locutus est eis, dicens : *Habete fiduciam, ego sum, nolite timere.* Sic enim et Moysi Dominus ait : « Ego sum, qui sum, sic dices filiis Israel : qui est misit me ad vos (*Exod.* IV, 14). » Vel ideo fortasse dixit : *Ego sum,* ut eum quis esset, agnoscerent, audita voce, quam cognitam habebant : sæpe enim alicujus vocem a longe audientes quis sit, confestim agnoscimus, etsi eum non videamus. *Respondens autem Petrus, dixit : Domine, si tu es, jube me venire ad te super aquas. At ipse ait: Veni.* Ubique enim beatus Petrus ferventissimæ fidei fuisse monstratur, neque enim profundissimo pelago sese crederet, nisi fidem certissimam de Domino haberet ; sciebat enim Salvatorem nostrum omnia posse, et nihil minus in mari quam in terra potestatem eum habere credebat. Verumtamen quod Petrus super mare graditur, non solum magistro, verum etiam discipulis mundus iste subjectus esse monstratur. Quamvis enim propter hæreticos ita fieri oportebat, qui Christum Dominum, eo quod super mare ambulaverat, non verum, sed phanta-

sticum corpus habuisse postea dicebant. Vincuntur enim isti, dum beatum quoque Petrum super mare ambulasse audiunt, quem utique verum corpus habuisse non dubitant. *Et descendens Petrus de navicula ambulabat super aquam, ut veniret ad Jesum; videns vero ventum validum timuit, et cum cæpisset mergi, clamavit, dicens: Domine, salvum me fac. Et continuo Jesus extendens manum apprehendit eum, et ait: Modicæ fidei, quare dubitasti?* Hoc enim facto beatus Petrus ea quæ sibi ipsi ventura erant jam extunc significavit. In Christi namque nomine quasi super aquas confidenter ambulabat, cum diceret: « Etsi omnes scandalizati fuerint, ego nunquam scandalizabor (*Matth.* XXVI, 33). » Videns vero ventum validum timuit; quia cum Dominus a Judæis teneretur, ipse quoque cum aliis discipulis fugit. Mersus est autem quando negavit; deinde vero clamavit dicens; *Domine, salvum me fac;* quando egressus foras flevit amare. Ipsum flere surgere fuit. Sed *continuo Jesus extendens manum apprehendit eum*, quando voce angelica eum consolando, et quodammodo ad se trahendo dictum est mulieribus: « Ite, dicite discipulis meis, et Petro, quia præcedit vos in Galilæam (*Marc.* XVI, 7). » In eo enim, quod eum proprio nomine vocavit, quasi manu apprehensum tremebundum, et jam perire timentem ad spem gratiæ eum elevavit. In his autem Ecclesiæ quoque prospera et adversa significari possunt, quæ quidem aliquando mergi, aliquando vero exsurgere videtur. *Et cum ascendisset in naviculam, cessavit ventus.* Non est autem intelligendum, ut tunc Jesum naviculam **402** ascendisset. Prius enim venit Capharnaum, ibique multa in Synagoga locutus est, quæ Joannes quidem scribit; Matthæus autem et Marcus prætermittunt. Dicit enim Joannes quia voluerunt eum discipuli in naviculam suscipere, sed statim fuit navis ad terram, ad quam ibant, id est Capharnaum. Unde manifestum est eum tunc in naviculam non ascendisse. Jusserat enim Dominus, ut superius dictum est, ut discipuli sui eum præcederent, qui, cum venissent Capharnaum, ibique eum non invenissent, flectentes iter, ad eum revertebantur, et tunc quidem apparuit eis Dominus ambulans super mare, et expletis omnibus, quæ modo in hoc Evangelio dicta sunt, postquam ea locutus est, quæ Joannes narrat, usque ad illum locum, in quo dicitur: « Hæc autem locutus est Jesus in Synagoga docens in Capharnaum (*Joan.* VI, 39); » redierunt ad navem, et cum ascendisset in naviculam cessavit ventus; nondum enim ventus cessaverat, nec mare a suo fervore quieverat; sed sicut in nocte, ita et in die eisdem adhuc fluctibus agitabatur; ut autem Jesus ascendit in naviculam, mox ventus cessavit. Qui autem in navicula erant, viso tanto miraculo, stupentes venerunt, et adoraverunt eum, dicentes: *Vere Filius Dei es.* Marcus vero eos redarguit, et oblitos et obcæcatos dicit, quod ex hoc stupentes admirarentur, qui præterita die tam magnum miraculum in quinque panibus Dominum fecisse cognoverant; unde et ait: *Non enim intellexerant de panibus;* si enim de panum miraculo recordarentur, jam non erat, ut de maris sedati miraculo mirarentur. *Et cum transfretassent, venerunt in terram Genezareth, et applicuerunt. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum.* Hoc autem Matthæus manifestius dicit. Videtur enim Marcus dicere quod discipuli eum non cognoverint, donec de navi egrederentur; sed non est ita: non enim hoc de discipulis dicitur, sed de hominibus regionis illius; qui statim ut eum cognoverunt, undique infirmos suos ei ad sanandum obtulerunt. Et hoc est, quod Matthæus ait: *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes, et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti tangerent, et quicunque tetigerunt salvi facti sunt.* Oremus autem et nos Dominum, ut in naviculam pectoris nostri ascendere dignetur, et superbiæ ventositatem et vitiorum insurgentium procellas quiescere faciat. Ascendat etiam in naviculam suam, scilicet in S. Ecclesiam, et se ibi manifestet, qui ibi quodammodo esse non videtur, dum tanto eam persecutionum turbine patitur agitari; et imperet ventis et mari, et fiet tranquillitas magna. Quod autem ait: *Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes, ut eos sanaret*, quid aliud significat, nisi quia viri sancti, qui Deum agnoscere meruerunt, pro aliorum peccatis orare, et alios Deo commendare et offerre debent? Sed quid est Christi vestimenti fimbriam tangere? Aliud est enim tangere Christum, aliud vestimenta Christi. Thomas enim Christum tangens dicebat: « Dominus meus, et Deus meus (*Joan.* XX, 28). » Philippus vestimenta tangebat, et non Christum, cum diceret: « Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (*Joan.* XIV, 9). » Propinquius igitur Thomas Christum tangebat, quam Philippus; unde et illi dicitur: « Quia vidisti me, Thoma, credidisti (*Joan.* XX, 29); » huic autem: *Non credis, quia in Patre, et Pater in me est? Qui videt me, videt, et Patrem.* Ille igitur jam vidisse et credidisse; iste vero nondum bene vidisse, vel credidisse dicitur. Illi igitur tangunt Christum, qui in eum perfecte credentes catholicæ fidei veritatem cognoscunt. Illi vero tangunt vestimenta Christi, qui, quamvis intelligere non valeant credunt tamen quod eis a veris catholicis prædicatur. Tanto igitur unusquisque longius tangit Christum, quanto minus intelligit et cognoscit Christum. Omnes tamen sanantur, qui vel fimbriam vestimenti ejus tangunt: « Quoniam omnis, qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit (*Matth.* XVI, 16). »

HOMILIA XXVIII.

DOMINICA I QUADRAGESIMÆ

ADMONITIO. — Hanc homiliam, quam codicibus Vallicellano et Laurentiano comparavimus, ex suo comment. in Matthæum condidit S. Bruno paucis additis, quæ referre non oportet. Sumit autem exordium a præcedenti textu qui est in fine cap.

III Matth., num. 6, col. 2, totumque adnectit num. 6. Eximia est ejus interpretatio.

404 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (IV, 1). *In illo tempore: Ductus est Jesus in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo.* Et reliqua.

Baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cœli, et, vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se; et ecce vox de cœlis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Quid est enim, quod baptizato Domino cœli aperiuntur? Magnum est hoc mysterium, magnamque his, qui baptizantur, lætitiam præfigurat. Clausum erat prius cœlum, nemo illuc ante baptismum ingrediebatur; nunc autem apertum est, sed baptizatis est apertum. Sic enim Dominus ait: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum (*Joan.* III, 5). » Et tunc quidem *ductus est Jesus in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo; et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit.* Præcipui Ecclesiæ sancti doctores Dominum Jesum in desertum a suo Spiritu ductum esse exponunt.

Hic incipit Evangelii explanatio, et prosequitur usque in finem, qui sic est: Quatenus in ciborum jejunio significaret nobis jejunium corporis, et in dierum numero demonstraret jejunium cordis.

HOMILIA XXIX.

FERIA II POST DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Tam editiones quam codices supra allati concordant in homiliæ hujus contextu, qui totus fere in comment. in Matth. sub num. 103, continetur. Ut autem locus ad quem spectat adjectio statim videatur eum fideliter exscribimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXV, 31). *In illo tempore dixit Jesus discipulis suis: Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo.* Et reliqua.

Dominus enim, qui prius humilis venit, et in forma servi, iterum excelsus et sublimis venturus est in majestate sua et gloria Patris. Venient autem et omnes angeli cum eo, ut ex ipsa sui exercitus multitudine ejus virtus, et omnis potentia manifestetur Et tunc quidem *sedebit in sede majestatis suæ,* quoniam tunc Patri coæterno æqualis et similis revelabitur. Nusquam enim melius regia dignitas quam sede regia manifestatur. *Et congregabuntur ante eum omnes gentes,* secudum illud: « Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua (*Isa.* XLV, 23). » Non erit ei difficile omnes gentes congregare, cui non fuit difficile creare et resuscitare. Et ipse quidem Pastor bonus, qui oves suas bene cognoscit, bonos a malis separabit, ovesque statuet a dextris, hædos autem a sinistris. Oves enim dicuntur boni propter simplicitatem et innocentiam, hædi vero dicuntur mali propter vanitatem et petulantiam. In ipsa autem positione dexteræ, jam extunc utraque pars cognoscere poterit, cui præmia, et cui pœna immineat. *Tunc dicet his Rex qui a dextris ejus erunt: Venite, benedicti Patris mei; possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Quare hoc? Vultis audire quare? *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus et operuistis me; in carcere eram, et venistis ad me.* Si enim ante mundi constitutionem regnum eis erat paratum, constat quia, antequam fierent, ad vitam erant prædestinati. Qui vero ad vitam prædestinati sunt, illi nullatenus perire possunt. Fit autem conditionaliter prædestinatio Dei, nihilque sine aliqua conditione prædestinatum est. Prædestinatum est enim, ut salvaretur mundus, sed per aquam baptismatis et mortem Filii Dei. Prædestinati sunt omnes boni ad gloriam, ea tamen conditione, si fidem tenuerint, si charitatem, si humilitatem, si patientiam, si misericordiam et pietatem, et his similia habuerint. Tales enim eos futuros prævidit, quos Deus ad vitam prædestinavit, et quasi prædestinando eis diceret: Ego qui dem ad vitam vos prædestino, si tales et tales fueritis; si mea mandata custodieritis, si fidem et misericordiam habueritis, et si in bono tandem inventi fueritis. Qui igitur talis esse non vult, qui Dei mandata custodire non nititur, ideo non venit ad prædestinationem, quia non servat conditionem (1651). Noli ergo attendere ad prædestinationem Dei, quam ignoras, attende ad ea quæ audis et intelligis. Sicut enim in prædestinatione sua verax est Deus, et mutari non potest, ita et verba ejus vera sunt, et mutari **405** non possunt. Unde et in Evangelio Dominus ait: « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (*Luc.* XXI, 33). » Sed audiamus quæ sint hæc verba: « Peccator, inquit, quocunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet et non morietur (*Ezech.* XXXIII. 12) » Itemque: « Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis; quod si nolueritis, gladius devorabit vos (*Isa.* I, 20). » Et in Evangelio: « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur (*Marc.* XVI, 16). » Et iterum: « Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si vero non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra (*Matth.* VI, 14) » Ne quæras aliam prædestinationem; in his enim verbis omnis et vitæ, et mortis prædestinatio consistit. Si hæc feceris esto securus, et crede indubitanter quia ad vitam æternam destinatus es. Quod si indurato corde hæc facere nolueris et in hac malitia perseveraveris, pro certo scias te ad mortem esse prædestinatum. Quamvis enim nullus homo ad peccatum sit prædestinatus, omnis

(1651) Hic nemo non videt sanctum episcopum de prædestinatione consequenti loqui, quæ adnectit bona opera sine quibus salus æterna comparari nequit, merces enim est et observantia mandatorum Dei promeretur.

tamen homo aut ad gloriam aut supplicium prædestinatus est. Sequitur : *Tunc respondebunt ei justi dicentes*, etc.

(*Homiliæ reliqua commentar. suppeditabit.*)

HOMILIA XXX.

FERIA III POST DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Si nulla haberentur codicum mss. testimonia (quæ quidem plura sunt, Vallicellani nempe, Laurentiani et Casinensis) homilia tamem hæc nonnisi Brunoni nostro esset ascribenda. Argumentum enim quod agit, nempe detestationem Simoniæ, quæ ejus tempore valde grassabatur in Ecclesia, satis comprobat ejus genuinum auctorem, et detegit suppositionem editoris Eusebii Emiseni, qui eam inter ejus homilias publicavit. Tota etiam legitur in comment. in Matth. sub num. 86, c. 2· Edita antes fuit a Marchesio tom. II, pag. 31, sed longe perfectior est commentarii lectio. Pro gravitate rei de qua persæpe occurret sermo hic rursum exhibemus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXI, 10). *In illo tempore cum intrasset Jesus Hierosolymam commota est universa civitas dicens: Quis est hic ? Populus autem dicebat: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilææ.* Et reliqua.

In proximo enim bella acturus, et de hostibus triumphaturus cum triumpho, et gloria ad impiam civitatem et ad locum certaminis Dominus venit. Certus enim de victoria ante bellum, quod fieri non solet, triumphum suscepit. Ingressus igitur civitatem cum hac tanta gloria, *commota est universa civitas dicens : Quis est hic ?* Omnes ei obviam ruunt, omnes eum videre desiderant, et ipsa facie cognoscere cupiunt, quem jam in miraculorum gloria cognoverant. Suscitaverat enim Dominus Lazarum illis diebus, ad cujus miraculi magnitudinem omnes stupebant. *Et intravit Jesus in templum Dei, et ejecit omnes vendentes et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit.* Audite hæc, Simoniaci, audite nefandi negotiatores; aut cessate a negotiis, aut exite de templo. Nom enim unum, vel duos, sed indifferenter omnes et vendentes, et ementes Dominus templi ejecit de templo. Ipse et mensas nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertit. Vos nummularii estis, vos columbas venditis, vos sine nummo et pretio nihil agitis. Columbas enim vendunt, qui vel Ecclesias, vel sancti Spiritus gratias pretio largiuntur : horum autem cathedras Dominus evertit, ut per hoc eos non esse episcopos intelligamus. (1652) *Et dicit eis : Scriptum est : Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Latrones enim vos estis : « Qui enim non intrat per ostium in ovile ovium, fur est et latro (*Joan.* x, 1). » Ostium enim Christus est, qui, quoniam per eum non intrastis, vestras cathedras evertit ; per hoc enim ostium illi intrant, qui secundum canonum instituta constituuntur. Exite igitur de domo orationis, quæ, quoniam vos in ea inhabitatis, facta est spelunca latronum. *Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanavit eos.* Qui igitur cæcus est et veritatem non intelligit, qui claudus est, et recto itinere non incedit, festinet ad templum, ibi inveniet Jesum, ibi illuminabitur et sanabitur. *Videntes autem principes sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecit, et pueros clamantes in templo et dicentes : Hosanna Filio David, indignati sunt et dixerunt ei : Audis quid isti dicunt ?* **406** *Jesus autem dixit eis : Utique ; nunquam legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Quod enim principes sacerdotum et Scribæ indignantur, invidia est ; quod vero pueri Deum laudant, prophetiæ adimpletio est. Sic enim prophetaverat ipse David, quod ex ore infantium et lactentium prædicandus et laudandus Dominus esset. *Et relictis illis abiit foras extra civitatem in Bethaniam ibique mansit.* Manet enim Dominus usque nunc in Bethania, quæ domus obedientiæ interpretatur, quia, relicta Synagoga, in Ecclesia habitat, quæ ejus obediens est voluntati. *Mane autem revertens in civitatem esuriit, et videns fici arborem unam secus viam venit ad eam, et nihil invenit in ea nisi folia tantum ; et ait illi : Nunquam ex te nascatur fructus in sempiternum.* Dominus enim, qui nunquam sine ratione aliquid agit, quando sine ratione aliquid agere videtur, alicujus magnæ rei significatio est. Cui enim rationabile videatur, ut eo tempore in arbore fructum quærat, quo sine fructu arbores sunt ? Nunquid enim fructuum tempus ignorat, fructuum, et arborum temporumque Creator ? Esurit igitur Dominus non ficus, sed fidem : neque fructus arboris quærie, sed fructum operis. Hæc enim ficus Synagoga est, quæ secus viam plantata, nullum transeuntibus solatium parat. Venit Dominus ad eam, et nihil nisi folia invenit in ea. Folia verba sunt, folia litteræ sunt ; hæc habet Synagoga ; bene loquitur, sed non agit quod loquitur. Omnia autem hæc de illa parte Synagogæ intelligi debent quæ in sua infidelitate perdurat, et loquacitatis foliis obumbrata spiritualis intelligentiæ fructum non reddit; huic enim maledixit Dominus. Pro alia vero Synagogæ parte oravit dicens : « Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt (*Luc.* XXIII, 34). » Isti igitur, qui maledicuntur, et qui in æternum fructum non reddunt, Scribæ et Pharisæi sunt, qui in Salvatoris nostri morte nimia invidia exarserunt. Et arefacta est continuo ficulnea : et videntes discipuli mirati sunt dicentes : Quomodo continuo aruit ! « Altera vero die, ut Marcus ait, cum mane inde transirent, dixit Petrus ad Jesum : Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit (*Marc.* XI, 12). » Quotidie Dominus infructuosis arboribus et iniquis hominibus maledicit, et quotidie arefiunt, et igni traduntur, quibus maledicit. Maledicit autem et per se, et per

(1652) Sunt enim valide ordinati, sed illicite, et juxta canones ob Simoniæ crimen ab exercitio ordinis suspensi. Consule prælationem Lazarii in comment. ad Evang., et quæ in tractatu de mysteriis et sacramentis Ecclesiæ dicturi sumus.

servos suos. Unde et subjicitur : *Respondens autem Jesus ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed si monti huic dixeritis : Tollere, et jacta te in mare, fiet.* Hanc enim fidem Christi discipuli postea habuerunt; quia cæcos illuminantes, leprosos mundantes, mortuos suscitantes, et alia miracula facientes, verum esse quod Dominus promiserat ipso experimento didicerunt.

HOMILIA XXXI.

FERIA IV POST DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Ex quatuor commentarii in Matthæum locis positis sub numm. 48. 49, 50, 51, cum homilia sequens a Marchesio edita pro feria IV post I Dominicam Quadragesimæ concinnata sit, et res omnino diversæ in illis agantur, ægre his scriptoribus consentio, qui S. Brunonem ejus auctorem asserunt, Probabilius consuta ab aliquo librario videtur, cujus studium fuit homiliam quamcunque condere et locum in serie homiliarum adimplere. Cum vero piori parti, quæ est sub num. 48, c. 1, aliqua a Machesio addita referantur, de his copiam lectoribus faciam.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUN MATTHÆUM (XII, 38). *In illo tempore ; Accesserunt ad Jesum Scribæ et Pharisæi, dicentes : Magister, volumus a te signum videre.* Et repliqua.

Quanta est superbia Scribarum et Pharisæorum! quanta est stultitia et infidelitas eorum ! Non rogant, non humiliter postulant, sed, inflato stomacho et erecta cervice dicunt : *Volumus a te signum videre.* Signa videre volunt, credere autem nolunt. Sed quare signa quærunt, qui jam tot signa viderunt? Nunquid enim signa non sunt, quod mortui resurgunt, quod cæci illuminantur, leprosi mundantur, paralytici curantur, et dæmones ejiciuntur ? Omnia hæc enim signa sunt. Unde et puerum centurionis sanaturus Dominus ait : *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. Qui respondens ait illis : Generatio mala, et adultera signum quærit et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prohpetæ.* Dum enim signa Pharisæi videre volunt, audiunt non immerito, quod audire nolunt. *Generatio mala et adultera,* quæ toties cum idolis fornicata et deos gentium est secuta, signum quærit. Judæi enim signa petunt, et Græci sapientiam quærunt : *Et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ.* Magnum est enim signum Jonæ prophetæ, in quo Christi mors, sepultura et resurrectio, in quo Judæorum perditio,
407 et salus gentium significatur. *Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* — Quid est autem in corde terræ, nisi in affectu et desiderio Judæorum ? Et tale est ac diceret : Magnum sit vobis hoc et mirabile signum, quod tribus diebus et tribus noctibus ita me vestræ potestati subjiciam, ut in me faciatis quidquid desideratis. Terra autem dicuntur Judæi, quia cœlestium obliti, sola terrena et transitoria quærunt. Hæc est autem illa terra petrosa et spinosa, in qua verbi Dei semen crescere et fructificare non potest. Multoties enim Judæi voluerunt capere et tenere Jesum, et non potuerunt. Sed quid mirum ? Nunquam enim in eum, si voluisset, potestatem habuissent. Unde et Pilato ait : *Non haberes in me potestatem, nisi datur fuisset tibi desuper.* Itemque : *Hæc est hora vestra et potestas tenebrarum.* Tribus igitur diebus et noctibus fuit Dominus in corde terræ, id est in voluntate et potestate Judæorum, quia et illa nocte, in qua captus est, et tota nocte diei Sabbati in eorum potestate fuit ; similiter et tota die, in qua passus est, et tota die Sabbati, et principio diei Domini in illorum fuit potestate, quia et vivum crucifixerunt, et mortuum sepelierunt, et sepultum in custodia habuerunt. Usitatissimum etenim est, non solum in scripturis, verum etiam in vulgata locutione partem pro toto ponere. Sic enim a longe prospicientes dicere solemus : Video hominem, cum non totum hominem, sed aliquam ejus partem videamus. Similiter autem dicimus ille homo bene videt, bene audit, bene loquitur, cum soli oculi videant, solæ aures audiant, et sola lingua loquatur. Similiter etiam dicimus : Ille homo vulneratus est, cum solus pes et sola manus vulnerata sit. Fuit igitur Dominus tribus diebus et tribus noctibus in corde terræ, quamvis non integris tribus diebus et noctibus. Hæc autem sententia omnibus aliis planior mihi et clarior esse videtur. Sequitur : *Viri Ninivitæ surgent,* etc.

(*Sequentia ad num.* 48 *et ad* 49 *spectant, et in editione legi possunt a pag.* 66 *ad pag.* 68.)

HOMILIA XXXII.

FERIA V POST DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Adeant lectores commentarium in Matthæum sub num. 64, c. 2, et totam homiliam pro hac die assignatam, ne verbo quidem immutato invenient. De usurpatione S. Brunoni ab editoribus Eusebii Emiseni facta tanto magis certiores reddentur, cum evulsam ex integro ab eodem comment. videbunt ; idem est principium idem et finis. In edit. Paris est pag. 59. In edit. Marchesii habetur pag. 33. De muliere Chananæa elegantem pariter homiliam egit S. Maximus Taurin. pag. 674.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XV, 1). *In illo tempore : Egressus Jesus secessit in partes Tyri et Sidonis, et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa clamavit, dicens : Miserere mei, Domine fili David. Filia mea a dæmonio male vexatur. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum dicentes. Dimitte eam quæ clamat post nos.* Et reliqua.

Inc. : Hæc est igitur causa, cur clamantem mulierem Deus non exaudit, etc.

Des. : Vita vivet, et non morietur.

HOMILIA XXXIII.

FERIA VI POST DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Satis adnotasse erit hanc homiliam sicut præcedentem in comment. Joannis sub num. 14 contineri ; quare supervacaneum ducimus eam alii argumento ab Eusebio Emiseno, cui in edit. tribuitur, vindicare. Facta enim a nobis collatione cum Marchesio tom. II, pag. 33, nihil novi invenimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (IV, 47). *In illo tempore : Erat dies festus Judæorum, et ascendit Dominus Hierosolymam.* Et reliqua.

Inc. : Ad dies festos Judæorum Dominus ascendit, ut populis, etc.

Des. : *Et nuntiavit Judæis, quia Jesus esset, qui fecit eum sanum.*

408 HOMILIA XXXIV.

SABBATO POST DOMINICAM I QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Cum hac de homilia aliqua in commentario desint, ut lectoribus connexio partium sit manifesta ; eam qualem dedit Marchesius tom. II, p. 34 et seq., producimus, admonentes inter Eusebianas vulgatem pag. 62 nihil omnino ab ea differre, tam in principio quam in fine. Editores Bibl. Patrum Lugdunenses sub nomine Eusebii Gallicani cum reliquis, ut diximus, in lucem emiserunt. In comment. Matth. est num. 70, p. 84, col. 2, in fine.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XVII, 1). *In illo tempore, assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et duxit in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos.* Et reliqua.

Dominus et Salvator noster, sicut legitur paulo superius, promiserat discipulis suis, dicens : *Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.* Si enim de illo regno et de illa gloria intelligamus, in qua modo cum angelis suis se judicaturum venire promisit, stare non potest. Nemo enim ibi erat, ubi Dominus ista dicebat, qui mortem jam non gustaverit ; ipse tamen ad judicium nondum venit. Qualiter autem hæb intelligi debeant, sequentia manifestant. Ait enim Evangelista : *Et post dies sex assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et duxit illos in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos.* Isti igitur sunt, de quibus modo dixerat : *qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo ;* scilicet apparentem in virtute et gloria regni sui. (1653) Transfiguratus enim Dominus, talis in monte, tribus istis suis discipulis apparuit, qualis post hanc vitam in regno suo cunctis suis fidelibus apparebit. Sed quare Salvator noster in illam suæ claritatis speciem transfigurare se voluit, nisi ut illius gloriæ, quam prædicabat, nos redderet certiores ? Unde et tres suos discipulos, qui Ecclesiæ columnæ alibi vocantur, adesse voluit, qui hujus tantæ visionis testes existerent. Sufficiunt isti tres ad hoc testificandum, quia, sicut scriptum est : « In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum (*Matth.* XVIII, 16). » Quis enim non credat quod Petrus, Jacobus, et Joannes testantur ? Recte autem in excelso monte ista fiebant, quæ postmodum in cœlis fieri debeant. Fiunt vero post dies sex, quia, ut Apostolus ait, hujus vitæ labore finito, qui in sex diebus agitur, « relinquitur Sabbatismus, et requies populo Dei (*Hebr.* VI, 9). » Mul- A tum igitur desiderare debemus, ut hi sex dies transeant, quatenus Regem nostrum in suo decore suæque majestatis gloria videamus. « Scimus enim, ait Joannes, quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix (*I Joan.* I, 3). » Nihil Evangelista sole splendidius invenire poterat, cui Christi faciem et vestimenta assimilaret. Nos autem sole splendidiorem eum esse non dubitamus ; non enim creatura Creatori ad plenum similis esse potest. *Et ecce apparuit illis Moyses et Elias cum eo loquentes.* Sed quare Moyses et Elias ? In Moyse namque legem, in Elia prophetas videmus. Vident igitur apostoli Moysen et Eliam cum Christo loquentes ; vident legem B et prophetas ei testimonium dantes. Unde et Habacus propheta ait : « In medio duorum animalium cognosceris (*Habac.* III, 3). » Usque hodie namque in medio duorum animalium, in medio Moyse et Elia, scilicet in lege et prophetis Christus cognoscitur et videtur. Lege libros Moysi, lege prophetarum libros, ibi Christum invenies, ibi eum cognosces et videbis ; ibi enim transfiguratur, ibi suis fidelibus ejus majestatis gloria revelatur. Loquebantur isti duo viri, ut Lucas ait, simul cum Jesu de morte ejus, quam in proximo passurus erat in Jerusalem. Et fortasse læti, quia videbant suæ redemptionis totiusque humani generis diem appropinquare. *Respondens autem Petrus dixit ad Jesum : Domine, bonum est nos hic esse ; si vis faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum.* C Cognovit igitur Petrus Moysen et Eliam, quos nunquam amplius viderat ; quamvis, ut alii evangelistæ dicunt, quid diceret, ignoraret. (1654) Ignorabat quidem quia non a seipso loquebatur ; alius enim erat, qui loquebatur in eo. Tria tabernacula facere, non est necesse : tria sufficiunt. De tribus tabernaculis Apostolus scribens, ait : « Tabernaculum factum **409** est primum, in quo erat candelabrum, et mensa, et propositio panum, quod dicitur Sancta (*Hebr.* IX, 2). » De secundo sic ait : « Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, et arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, et virgam Aaron, quæ fronduerat, et tabulas testamenti (*ibid.*, 3). » D De tertio vero sic : « Christus, inquit, assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, scilicet non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum), sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa (*ibid.*, 11). » Primum igitur tabernaculum est Synagoga, secundum Ecclesia, tertium cœlum. Et primum quidem fuit Moysi, qui illius populi princeps fuit. « Elias quidem venturus est, et restituet omnia (*Matth.* XVII, 11). » Tertium vero Christi, de quo Apostolus ait :

(1653) Prosequitur S. Bruno ex commentario in Evang. num. 70, c. 1.

(1654) Huc usque commentarius.

« Non enim in manufactis sanctis introivit Jesus, sed in ipsum cœlum, ut appareat vultui Dei pro nobis (1655). » Primum in umbra fuit et figura; secundum in figura est, et veritate; tertium in veritatis aula. In primo ostenditur vita; in secundo datur; in tertio possidetur. Non enim sacramenta Ecclesiæ, ut sacramenta Synagogæ medicinam docent et ostendunt; sed ipsa potius sunt medicina et rumissio peccatorum. Et primum quidem tabernaculum habuit candelabrum, partriarchas videlicet et prophetas habuit, et mensam, legem scilicet juxta litteram, in qua mensa erant panes, id est cibi spirituales, qui in ea littera continebantur. Sed quid illis candelabrum, mensam et panes habuisse profait? Apostolus enim dicit: « Cæcitas ex parte contigit in Israel (*Rom.* XI, 5). » Et propheta: « Quis cæcus nisi populus meus? (*Isai.* XLII, 19.) » Itemque: « Excæca cor populi hujus (*Isai.* VI, 10). » Et Psalmista: « Fiat, inquit, mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scandalum (*Psal.* LXVIII, 22). » Et alibi: « Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis (*Thren.* IV, 4). » Sic igitur Judæi habentes non habuerunt, et legem tenentes noscierunt. Secundum autem tabernaculum thuribulum aureum habuit, ipsos videlicet apostolos, qui odorem notitiæ Dei manifestantes in omni loco, aliis erant odor vitæ ad vitam, et aliis odor mortis ad mortem. Arca vero et Ecclesia idem significant; quæ bene auro circumtecta dicitur, quia et interius per scientiam et sanctitatem, et exterius per prædicationem et operationem refulget. In hac autem est urna aurea habens manna, Christus videlicet Dominus noster, ut per urnam humanitatem, et per manna divinitatem intelligamus. In hac est et virga Aaron, quæ fronduerat, per quam B. Mariam virginem intelligimus, quæ contra naturam floruit, contra naturam concepit et peperit. Sicut et illa virga cum esset sicca contra naturam, et flores, et frondes, et nuces germinavit. Tabulæ vero Testamenti, quæ ibi erant, utriusque Testamenti scientiam sanctam Ecclesiam et habere et possidere significabant. De tertio vero tabernaculo nihil tale dicitur. Non candelabrum, non mensa, non arca, vel urna ibi ponitur, nihil est ibi in figura, omnia sunt ibi in veritate. Unde Apostolus ait: « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum (*I Cor.* XIII, 12). » Hæc sunt autem tria tabernacula, quæ beatus Petrus in extasi positus facere voluisse narratur (1656). Sequitur: *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* In nube enim Deus apparuit, quia in sua majestate ab hominibus videri non potest; sicut ipse ait: « Non videbit me homo, et vivet (*Exod.* XXXIII, 20). » Possumus autem per hanc nubem divinam Scripturam significare, quæ aqua sapientiæ plena intelligentibus lucida, non intelligentibus obscura apparet. In hac quidem nube omnipotens Deus audiri quidem potest, videri autem et intelligi sicuti est, non potest. Ubique enim eum loquentem audivimus, nusquam autem, nisi per speculum et in ænigmate eum videmus; ipse enim in prophetis, ipse in apostolis loquitur. Unde ipse Dominus ait: « Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris mei, qui loquitur in vobis (*Matth.* X, 20). » Nubem igitur videre possumus, ipsum autem, qui in nube loquitur, videre non possumus. Nam et modo in hac nube sacri Evangelii eum loquentem audivimus; eum tamen non videmus. Cujus enim nisi illius vox est, quod istæ litteræ sonant: *Hic est Filius meus in quo mihi bene complacui.* Bene enim in Filio suo sibi complacuit, qui in hominis creatione sibi displicuit. Unde ipse ait: « Pœnitet me fecisse hominem (*Gen.*, VI, 7). » Hunc autem audire, huic et credere, et obedire nos admonet. Cui enim, nisi sapientiæ, veritati et justitiæ credere debemus? ipse enim est Dei virtus, et Dei sapientia, ipse est via, veritas et vita. *Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde.* Quid enim si speciem ejus vidissent, qui ejus vocem ferre non potuerunt? *Et accessit* **410** *Jesus et tetigit eos, dixitque eis: Surgite, et nolite timere.* Beati illi, quos tangit Jesus; beati illi, quos salus tangit, et vita; illi enim surgunt sine timore, et securi sunt. Rogemus igitur eum ut et nos tangat, et a somno stuporis et insipientiæ excitet, atque ad se videndum oculos nobis aperiat. Levantes autem oculos suos neminem viderunt, nisi solum Jesum. Sufficit videre Jesum, sufficit videre illam lucem, quam « qui sequitur, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 12). » — *Et descendentibus illis de monte præcepit Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis resurgat a mortuis.* Conveniens enim erat, ut hæc tanta gloria ejus tunc primum prædicaretur, quando carnis mortalitate exutus novæ resurrectionis gloriæ et decore indueretur.

DOMINICA II QUADRAGESIMÆ.

(*Idem evangelium et eadem homilia ut in die præcedenti.*)

HOMILIA XXXV.

FERIA II POST DOMINICAM II QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Non opus est ut sequentem homiliam in Marchesio, vel in edit. Eusebii quæramus; eam fideliter præstat commentarius in Joannem sub num. 25.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (VIII, 21). *In illo tempore: Dixit Jesus turbis Judæorum: Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini.* Et reliqua.

Ibi.: Ego, inquit, vado. Ego ad Patrem redeo, etc.

(1655) Lectio Vulgatæ ita est ad Hebr. cap. IX, 24: « Non enim in manufacta sancta Jesus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. »

(1656) Hic finem habet additio; sequentia ex commentario mutuata sunt.

Des.: Hæc illo loquente multi crediderunt in eum.

HOMILIA XXXVI.

FERIA III POST DOMINICAM II QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Expositio quam sanctus Bruno egit loci hujus Evangelii translata est in usum homiliæ, nulla facta additione. Quare eam legentes sub num 94, c. 1, comment. in Matth., absque eo quod Marchesium, aut Eusebium Emisenum consulant, totam expositoris doctrinam habebunt.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXIII, 1). *In illo tempore, locutus est Jesus ad turbas et ad discipulos suos, dicens : Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi.* Et reliqua.

Inc.: Quid est sedere super cathedram Moysi, etc.

Des.: Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.

HOMILIA XXXVII.

FERIA V POST DOMINICA II QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Facili quidem negotio, homiliam hanc obtinebimus, si ad commentarium in Lucam oculos convertamus. Collector homiliarum, vel idem auctor S. Bruno ex illo a capite usque ad fidem eam deprompsit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XVI, 19). *In illo tempore, dixit Jesus discipuliss uis : Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.* Et reliqua.

Inc.: Hæc verba et divitibus et pauperibus valde necessaria sunt, etc.

Des.: Timent et orant, ne et ipsi decipiantur.

411

HOMILIA XXXVIII.

FERIA VI POST DOMINICAM II QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO — Non est dissimilis hæc homilia a præcedentibus cujus textus a commentario in Matthæum sub num. 88, c. 2 exscriptus est. Idem enim est principium, et pauca solumin fine addita sunt, quorum omissio nihil refert. Eusebio Emiseno, ut superiores, est attributa, et sub num. 40 posita. Lugdunenses editores in Bibl. Patrum, ut diximus, pro Eusebio Emiseno Eusebium Gallianum usurpant, et exstat tom. VI, pag. 724.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXI, 33): *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis et turbis Judæorum parabolam hanc : Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepe circumdedit ei.* Et reliqua.

Inc.: In figura hujus hominis patrisfamilias Deum patrem significat, etc.

Des.: Hæc igitur causa quod eum tenere volentes eum tenere non potuerunt.

HOMILIA XXXIX.

SABBATO POST DOMINICAM II QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Opportune facta est editio commentarii S. Brunonis in Evangelia, ut lectione ejus plura errata, quæ in editione Homiliarum Marchesii irrepserunt, corrigantur. Si idem commentarius paulo post medium sæculi XVI cognitus fuisset, nullus ausus esset Eusebium vel Emisenum, vel Gallicanum effingere, eisque ascribere, quæ certissime S. Brunonis Astensis opera demonstratur, Hæc homilia ex integro ab eodem comment. in Lucam n. 36 decerpta, attamen eidem Emiseno attributa.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XV, 11). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Homo quidam habuit duos filios.* Et reliqua.

Inc.: Homo iste, Deus ipse hoc in loco intelligitur.

Des.: Et taliter ea habemus, ut aliter ea habere nolimus.

HOMILIA XL.

DOMINICA III QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Caret commentarius Evangelii secundum Lucam cap. II loci hujus, qui hac in Dominica legitur, expositione. Pro ea supplere potest homilia tum a Marchesio, tum sub noto auctore Eusebio Emiseno edita, quam et nos iterum in Lucam emittimus. Monitos attamen facimus lectores primæ parti assutam esse illustrationem cap. XII. Matth. v, 25, ubi de dæmone Beelzebub, agitur sub num. 47, c. 1, usque ad illa verba: *Quoniam ligatos eos teneo et vinctos habeo.* Quæ sequuntur post illa Luc. XI 13 ; *Qui non colligit mecum, dispergit.* Legantur in eod. comm. in Matth. sub num. 49 et 50.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XI, 14). *In illo tempore, erat Jesus ejiciens dæmonium.* Et reliqua.

Beatus Matthæus evangelista hominem istum non solum mutum, sed etiam cæcum (*Matth.* XII, 22) fuisse narrat. Cæcus est enim omnis homo, qui eam lucem non sequitur ait : « Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VI, 8). » Mutus vero, qui peccatum suum confiteri, et in Dei laudibus labia sua aperire nescit. Dæmonium autem ille habet, qui in aliquo magno peccato perseverat; ideoque Apostolus nos admonet, dicens: « Non regnet peccatum in vestro mortali corpore (*Rom.* VI, 12). » Quandiu enim peccatum in homine régnat, tandiu victus et captus a diabolo possidetur. Hic igitur cæcus et mutus si Domino offeratur, si ad pœnitentiam convertatur mox Jesus curabit eum; ita ut ejecto dæmonio loquatur et videat. Loquatur autem non vana et inutilia, ut prius, sed sancta et religiosa, qualia loqui convenit Christianum. Videat vero non vanitates oculis cordis, sed lumen vitæ et veritatis oculis mentis. *Quidam autem ex eis dixerunt : In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* De his autem Matthæus evangelista sic ait : *Pharisæi autem hæc audientes dixerunt : Hic non ejicit dæmones* **412** *nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.* Quanto enim Pharisæi cæteris meliores et sapientiores esse videbantur, tanto multoties majori invidia contra Dominum movebantur. Sed quis Pharisæi vos ista docuit? Nisi enim Beelzebub discipuli essetis, hæc talia in ejus præconio non diceretis. Videtis Jesum mortuos suscitare cæcos illuminare, leprosos mundare, omnes languores omnesque infirmitates curare, et dicitis quia in Beelzebub ejicit dæmonia ? Nunquid enim Beelzebub, deus muscarum, hæc aliquando facere potuit ? « Alii autem tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo (*Luc.* XI, 16). » Quibus, quid Dominus responderit, alius evangelista exponit, dicens : *Generatio hæc prava et perversa signum quæ-*

rit (1657), *et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* Sufficiat vobis hoc signum, neque de terra, neque de cœlo dabitur vobis aliud signum. Magnum enim et admirabile signum est, quod ille, qui omnia in potestate habet, tribus diebus et tribus noctibus seipsum in hominum potestate esse permisit. Quid est enim in corde terræ, nisi in affectu, in potestate et in desiderio peccatorum ? Unde ipse quoque Dominus Pilato dicebat : « Non haberes in me potestatem, nisi datum fuisset tibi desuper (*Joan.* XIX, 11). » Sicut autem cœlum significat justos, ita et terra significat peccatores. Hæc autem jam superius exposita sunt. Sequtur : *Ipse autem ut vidit cogitationes ipsorum, dixit : Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, et domus supra domum cadet ; si autem Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ipsius, qui dicitis in Beelzebub ejicere me dæmonia ?* Evidenti syllogismo meos concludit, qui eum in Beelzebub dæmonia ejicere dicunt (1658). Si enim ita esset, ut illi dicunt, jam quidem Beelzebub vires principatus et regnum penitus amisisset. Si enim contra se dæmonia bellum gererent, aut parvas aut nullas contra homines vires haberent. Sed quod pejus est, vix inveniuntur aliqui homines, qui tantam concordiam habeant, in bono, quantam maligni spiritus habent in malo. Cum enim sint infiniti et innumerabiles, omnes tamen in eo concordant quod nihil nisi malum facere desiderant. Si igitur hanc iniquitatis concordiam non habuissent, et ad pœnitentiam converti voluissent et potuissent, jam quidem regnum Beelzebub desolatum fuisset ; hoc autem in aliis regnie fieri videmus. Non est igitur, ut illi dicunt, neque Satanas Satanam ejicit, quin potius omnes in omnibus sibi invicem auxiliantur. Unde etiam per bertum Job a Domino diabolo dicitur. Corpus illius quasi scuta fusilia, et compactum squamis se prementibus, una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas. Una alteri adhærebat, et tenentes nequaquam separabantur (*Job* XLI, 6). » His enim verbis malignos spiritus tantam in se concordiam habere designat, ut nullatenus ab invicem separari queant. Corpus enim diaboli totus ille malignorum spirituum exercitus intelligitur. Dicuntur autem scuta fusilia maligni spiritus per fortitudinem, dicuntur et squamæ se prementes, seque mutuo tenentes, sibique invicem adhærentes propter nimiam concordiam et unitatem, quam habent in omni malitia et nocendi cupiditate. Utinam si fieri posset, hæc tanta illorum pax et concordia rumperetur et regnum illud iniquitatis solveretur. Sequitur : *Et si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt ?* Si, inquit, de me talia cogitatis, quid dicitis etiam de discipulis meis ? Scio enim quod non bene intelligitis de discipulis, qui

A tam nefanda de magistro cogitatis. Hoc est enim quod superius dixerat : *Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domestico ejus ?* Dicuntur autem apostoli filii Pharisæorum, quoniam et ipsi, et cæteri omnes qui credebant resurrectionem, quam Pharisæi prædicabant quasi patres et magistros Pharisacos habebant. Unde etiam illius sectæ eos fuisse intelligi potest : hæc enim secta cæteris melior erat, quamvis et ipsa in pluribus bona non erat. Ideoque in Actibus apostolorum Paulus quoque apostolus clamasse legitur : « Pharisæus sum : de spe et resurrectione mortuorum ego juditor (*Act.* XXIII, 6). » Hæc est igitur causa, quare Christi discipuli Pharisæorum filii dicantur. Sequitur : *Ideo ipsi judices vestri erunt.* Ipsi enim sede-

B bunt super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel. *Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, profecto in vos pervenit regnum Dei.* Hoc autem quid significet alius evangelista ostendit, dicens : « Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmones (*Luc.* XI, 20). » Quod utique verum est, et dubitari non debet ; igitur *pervenit in vos regnum Dei.* Ubi enim est Spiritus Dei, ibi est regnum Dei. Vocatur autem *digitur Dei* Spiritus sanctus, propter multiplicem gratiarum divisionem. In nulla enim corporis parte tanta divisio, quanta in digitis invenitur. Et tale est ac si diceret : Ego quidem in Spiritu Dei et virtute divinitatis dæmones ejicio, quoniam subditi mihi sunt, quoniam in **413** mea potestate sunt, quoniam mihi resistere non possunt quoniam ligatos eos

C teneo et vinctos habeo.

Huc usq. ex cit. comment. in S. Matth. Et hoc est, quod ait : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet.* Fortis enim erat diabolus ; sed fortior ego sum. Intravi in domum ejus, veni in hunc mundum, quem ipse, ut domum propriam possidebat ; sed prope est ut princeps mundi hujus ejiciatur foras. ligavi eum, vasa ejus diripui, et miseros homines, quos invaserat, de ejus servitute liberavi. Non est igitur ipse mecum, neque congregat mecum, neque dæmones ejicit mecum, non sanat homines, ut ego, non congregat oves, neque ad vitæ pascua ducit, sicut ego. Quid igitur facit ? Vis audire quid ? Spargit, dissipat,

D occidit, et quoscunque potest ad mortem et æternam damnationem secum trahit. Hoc est enim quod dicit : *Qui non est mecum contra me est, et qui non colligit mecum, dispergit.*

HOMILIA XLI.

FERIA II POST DOMINICAM III QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Breviter huic homiliæ monito satisfaciam dicens, eam præter pauca in exordio ejusdem integram assequi posse in Lucæ comment. Inter Eusebianas pariter locum habet num. 43, et in editione Marchesii pag. 41.

(1657) In Vulg., Matth. XVI, 4 legitur : « Generatio mala et adultera signum quærit, » etc.

(1658) Ex hoc loco incipit expositio S. Brunonis in cap. XII S. Matthæi num. 47.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (IV, 11). *In illo tempore dixerunt Pharisæi ad Jesum: Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua.* Et reliqua.

Inc.: Degitur superius in hoc Evangelio, quod, cum Dominus venisset in patriam suam, et secundum consuetudinem, Synagogam introiisset, traditus est ei liber Isaiæ prophetæ, in quo cum legisset et sicut voluit exposuisset, omnes ei testimonium dabant, et admirantes dicebant: *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?* Et paulo post mente mutata, invidia quadam et indignatione dicere cœperunt: *Nonne hic est filius Joseph?*

(*Nihil aliud præstat homilia, cætera haurienda in comment. ut dictum est.*)

Des.: Canes contemnit hinc inde latrantes.

HOMILIA XLII.

FERIA III POST DOMINICAM III QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Nihil mihi hac pro homilia admonere occurrit; nisi, ut indicem fontem a quo purior et emendatior, quam in Marchesio pag. 42, hauriri potest, qui est comment. in Matth. n. 76, c. 2 iisdem verbis in utroque incipit et desinit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XVIII, 15). *In illo tempore, respiciens Jesus discipulos suos dixit Simoni Petro: Si peccaverit in te frater tuus.* Et reliqua.

Inc.: Hæc autem apostolis, eorumque successoribus, episcopis videlicet et sacerdotibus Dominum specialiter dixisse, etc.

Des.: Nihil minus est septies, quam septuagies septies.

HOMILIA XLIII.

FERIA IV POST DOMINICAM III QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Nunquam satis laudaverim editionem commentariorum S. Brunonis in Evangelia cura et studio clar. Lazzarii publici juris factam, cum in ea S. episcopi sapientia, et dicendi elegantia eniteat quam maxime. Econtra Marchesii editoris errata plurima obscurant passim sensum, et rectæ interpretationis lucem obnubilant. Sit exemplo hæc homilia, quæ longe emendatior in commentario in Matthæum legitur num. 63, c. 2. Habet etiam Eusebius Emisenus num. 45.

414 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XV, 1). *In illo tempore accesserunt ad Jesum ab Hierosolymis Scribæ et Pharisæi dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum?* Et reliqua.

Inc.: Seniorum namque traditiones, non prophetarum dicta, etc.

Des.: Manducare non lotis manibus rusticitas est non peccatum.

HOMILIA XLIV.

FERIA V POST DOMINICAM III QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Concordes sunt mss. codd. cum editionibus Marchesii, et suppositi Eusebii in assignanda die hac pro homilia, similiterque in principio et in fine ejusdem conveniunt. Sed deest in commentario, eamque ex Marchesio exscripsimus, et cum editione Eusebii Parisiensi contulimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (IV, 38). *In illo tempore, surgens Jesus de Synagoga intravit in* A *domum Simonis, socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.* Et reliqua.

Scire enim oportet quæ sit uxor Petri, ut possimus scire quæ sit socrus ejus. Petri namque uxor Ecclesia est, quoniam ei a Domino specialiter tradita est, dicente Domino: « Si diligis me, pasce oves meas (*Joan.* XXI, 17). » Ejus igitur socrus est Synagoga, quia ipsa est mater Ecclesiæ. Unde eidem in Canticis canticorum ait Dominus: « Sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genetrix tua (*Cant.* VIII, 5). » Hæc autem jacet in domo Petri, et febricitat, quoniam usque hodie inter Christianos Synagoga infirma moratur et habitat. Ubicunque enim est Ecclesia, ibi est et domus Petri. Hujus autem manum circa mundi finem B Dominus tanget, et tunc febre fugata surget et ministrabit Domino. Tunc enim ejus manum tangit, quando ejus opera approbabit. Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, et ejiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: « Ipse iniquitates nostras accepit, et ægrotantes portavit (*Isa.* LIII, 4). » Verbo enim spiritus ejecit ille, de quo scriptum est: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan* I, 1). » Verbo quidem, quia propria virtute. Sed quare facto vespere, nisi quia hac ultima ætate, hac extrema hora ad sanandum, ad curandum et ad pellandum dæmonia venerat? Neque enim debuerat populus ille curari, nisi facto vespere, qui ad medicum non redit usque C ad vesperam. Unde Psalmista ait: « Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem (*Psal.* LVIII, 15). » Tunc enim venient, tunc convertentur, tunc ægros suos, tunc animas suas multo languore confectas Judæi ad Dominum afferent, et sanabit eos, et ejiciet dæmonia ab eis: « Cum enim plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet (*Rom.* XI, 25). » — « Et si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, reliquiæ convertentur ad Dominum (*Ose.* I, 10). » Videns autem Jesus turbas multas circum se jussit ire trans fretum. Puto enim quod Jesus ideo propter turbas trans fretum ire jussit, quia, nisi per aquas baptismatis transeuntes vitiorum turbas, et malignorum spirituum exercitus evadere non pote- D ramus. Et accedens unus Scriba ait illi: « Magister, sequar te, quocunque ieris. Dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet (*Matth.* VIII, 19). » Nihil Deum latet, nulla simulatio oculis ejus absconditur, omnia videt, et cogitationi respondet. Dicit Scriba: « Magister, sequar te quocunque ieris. » Dicit Jesus, non est ita; non vis me sequi, non vis mea præcepta servare, non video in te, ubi caput meum reclinem. Caput Christi Deus est. Deus autem in humili habitat, et quieto, et timente sermones ejus. In te autem quasi dicat: Vulpes foveas habent, eaque cum calliditate et simulatione loque-

ris : vulpes enim propter astutiam maligni spiritus A dicuntur. Volucres etiam cœli dicuntur, quoniam in hoc aere obtinent principatum ; et isti quidem in peccatoribus et iniquis hominibus nidos et foveas faciunt, in eorum cordibus malas cogitationes et iniquitatum germina pariunt. Alius autem de discipulis ejus ait illi : « Magister, sequar te. » Ait illi : « Sequere. » At ille ait : « Domine, permitte me primum ire, et sepelire mortuos meos. » Jesus ait illi : « Sequere me, et dimitte mortuos sepelir mortuos suos. » Alio enim spiritu loquebatur iste Unde et merito non scriba, sed discipulus dicitur neque sequi Dominum prohibetur ; imo vero sequi et imitari jubetur. Volebat tamen primum ire et sepelire patrem suum. Opus quidem pietatis facere volebat : pietas tamen illa Domino non placebat. Quare B hoc ? Quia aliud significabat, nobisque in hoc facto exempla dabat, et tale erat ac si diceret : Venisti ad vitam, **415** vis redire ad mortem ? Ego sum vita, ego sum creator et pater tuus, me sequere et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Mortui enim sepeliunt mortuos, quando peccatores quidem mortui (sunt mortui quidem, quia vita de qua diximus, in eis non est) mortalia opera et criminalia peccata in se abscondunt et celant. Et non solum hæc, verum etiam et patrem suum diabolum (de quo Judæis Dominus ait : « Vos ex patre diabolo estis (*Joan.* VIII, 44). » In sepulcro pectoris sui sepeliunt, et quasi bonum aliquod servant et occultant. Talem igitur patrem sepelire, et sic sepelire Dominus prohibet.

HOMILIA XLV.

FERIA VI POST DOMINICAM III QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Explanationem hodierni Evangelii hic non afferimus, cum tota in commentario legi possit sub num. 11. Facta enim collatione cum vulgata homilia, nihil ei addere, vel demere habemus eadem omnino est.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (IV, 5). *In illo tempore venit Jesus in civitatem, quæ dicitur Sichar juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo,* etc.

Inc. : Hoc est illud prædium, de quo Jacob filium suum Joseph benedicens, ait. etc.

Des. : Nisi eos ad audiendum, et credendum voluntarios prævidisset.

HOMILIA XLVI.

SABBATO POST DOMINICAM TERTIAM QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Ex eodem commentario in Joannem num. 23 sumpta est hæc homilia, quæ et Eusebio Emiseno fuit attributa, in quo pauca verba in principio mutata leguntur. sed finis est idem. Exstat Eusebii pag. 80, num. 48 Marchesius autem habet tom. II, pag. 46.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (VIII, 1). *In illo tempore perrexit Jesus in montem Oliveti, et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos.* Et reliqua.

Inc. : Quod enim Jesus in montem Oliveti ire, et orare, etc.

Des. : Sic igitur liberata es misera jubente misericordia.

HOMILIA XLVII.

DOMINICA IV QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Ex duobus commentariis in Joannem, et Matthæum conditam hanc homiliam comperimus ; prima pars in comment. Joan. est num. 16, altera in Matth. num. 16. Inter reliquas Eusebii Emiseni nomine vulgatas, et sub hoc eodem die posita convenit cum Marchesio in primis verbis, sed diversus finis in illo. Ut autem facile lectores priorem partem obtineant, eam hic subjicimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (VI, 1). *In illo tempore, abiit Jesus trans mare Galileæ, quod est Tiberiadis, et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur.* Et reliqua.

Inc. : Magna miracula Dominus facturus et novi mirabilisque panis delicias populis daturus montem ascendit, quatenus et nos quotiescunque spiritualibus, novisque epulis satiari cupimus, non montis, sed mentis altitudinem, et ingenii sublimitatem ascendamus. Quoniam autem talibus deliciis refecti festivitatem agere, et Christi carnem, et sanguinem suscipere digni sunt, merito hic dicitur, quia proximum erat pascha dies festus Judæorum, Securi enim ad hanc festivitatem veniunt, quia talibus epulis sunt repleti. *Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum. Unde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum ; ipse enim sciebat, quid esset facturus.* Sciebat enim Dominus quid facturus C erat ; sed tentando **416** Philippum audire volebat quid de ejus omnipotentia sentiebat, simulque novum illud miraculum discipuli responsione extollebat. Cum ex quinque panibus tot homines reficeret, quibus secundum illius testimonium ducentorum denariorum panes non sufficerent, ut unusquisque modicum quid accipiat. Sic enim Philippus respondit, dicens : *Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis ejus Andreas frater Simonis Petri : Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces. Sed quid hæc inter tantos?* Puer iste populus Judæus est, sensus adhuc et intelligentiæ puerilis. Quinque vero panes, quinque libri Moysis intelliguntur. Quos panes populus D ille ubique secum portat, et non comedit, quia legit tantum Scripturas et non intelligit. De his autem B. Matthæus evangelista sic ait.

(*Sequentia usque ad finem in comment. num.* 61 *continentur.*)

HOMILIA XLVIII.

FERIA II POST DOMINICAM IV QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Qualis expositio in comment. hujus loci Evang. Joannis num. 6, talis est homilia tam in Marchesio, quam in Eusebio : ipsis enim vernis apud utrumque incipit, iisdemque desinit. Quis auctor censeri debeat alio argumento non indigemus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (II, 13).

In illo tempore : Prope erat Pascha, udæorum, et ascendit Hierosolymam Jesus et invenit in templo vendentes boves et oves. Et reliqua.

Inc. : Hæc quidem in Matthæo exposita sun.

Des. : Et iniquitatis esset in unoquoque homine.

HOMILIA XILX.

FERIA III POST DOMINICAM IV QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO.— Cum hujusce Evangelii arcana sensa S. Bruno perspicue docteque illustrasset, eamdem interpretationem ad usum homiliæ usurpavit : quare legentes apud Joannem num. 21 commentarium quidquid suppositus Eusebius et Marchesius ediderunt, nihil aliud esse, quam eamdem expositionem, videbunt.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (VII, 14). *In illo tempore : Jam die festo mediante, ascendit Jesus in templum et docebat.* Et reliqua.

Inc. : Diximus superius hanc festivitatem septem diebus celebrari, etc.

Des. : Ipsa testimonium perhibent de me.

HOMILIA L.

FERIA IV POST DOMINICAM IV QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Prolixum feriæ hujus Evangelium S. Joannis nonnisi prolixa oratione adornandum erat. Eam ergo provinciam obivit S. Bruno suo in commentario toto num. 27, et nihil profecto omnisit, quod ad majorem lucem conduceret. Editiones tam Eusebii, quam Marchesii commentario plenissime conformantur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (IX, 1). *In illo tempore, præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate sua, et interrogaverunt discipuli ejus: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?* Et reliqua.

Inc. : Ipse Salvator noster apertissime ostendit, etc.

Des. : « Peccatum non haberetis, quia lucem quæreretis.

417 HOMILIA LI.

FERIA V POST DOMINICAM IV QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Ab eodem promptuario commentationum. S. Brunonis in Evang. Lucæ editores hanc homiliam hauserunt ; nullus ergo alius auctor, quam idem commentator inscribatur. Apud Eusebium Emisenum est homil. 52, et in Marchesio pag. 55, tom. II. Exstat in comment. in Lucam.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (VII, 12). *In illo tempore ibat Jesus in civitatem, quæ vocatur Naim, et ibant cum eo discipuli ejus, et turba copiosa.* Et reliqua.

Inc. : Hæc autem vidua, quam turba multa sequitur, etc.

Des. : Manibus pedibusque ligatis prodiisse fertur.

HOMILIA LIII.

FERIA VI POST DOMINICAM IV QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Ejusdem generis est sequens homilia ut sunt plures præcedentes, eruta nempe ex commentariis in Evangelia. Hujusce loci expositio totum occupat num. 32, in Joannem, nullaque facta est additio. Eamdem tribuerunt editores ejus Emiseno hom. 52 et Marchesius publicavit tom. II, pag. 51.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XI, 1). *In* A *illo tempore : Erat quidam languidus a Berthania de castello, Mariæ et Marthæ sororis ejus.* Et reliqua.

Inc. : In magnis laudibus Mariæ scripsit hæc evangelista, etc.

Des. : An accusando dixerunt dubitari non potest.

HOMILIA LIII.

SABBATO POST DOMINICAM IV QUADRAGESIMÆ.

ADMONITIO. — Omnem attentionem sibi vindicat doctrina, visque argumentationis, qua hac in expositione perfidos et incredulos Judæos insectatus est S. Bruno sub num. 24, in Joannem. Eximie enim Christi divinitatem asseruit, et Judæorum incredulitatem Christum purum hominem blasphemantium vehementer objurgavit. Eodem modo homilia ab Emiseno num. 53, et a Marchesio tom. II, pag. 52 describitur.

B LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (VIII, 12). *In illo tempore : Dicebat Jesus turbis Judæorum : Ego sum lux mundi,* etc.

Inc. : Ego, inquit, sum lux mundi, ego sum illa lux, quæ illuminat omnem hominem, etc.

Des. : Erat igitur et hora ejus in ejus potestate, ut tunc, et non antea veniret, quam ipse juberet.

HOMILIA LIV.

DOMINICA PASSIONIS.

ADMONITIO. — Prooemium homiliæ quod incipit : *Præceperat Deus per Moysen,* usque ad illa verba: *Quare non creditis mihi,* additum est ; prosequitur tamen perfecte concordans cum comment. per totem numerum 26. Hac de concione, ut de reliquis optime meritum fecere Eusebium Emisenum typographi Parisienses, et inter ejus suppositas homilias num. 54 collocarunt. Edidit quoque Marchesius pro eadem Dominica passionis tom. II, C pag. 53.

418 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (VIII 46). *In illo tempore, dicebat Jesus turbis Judæorum et principibus sacerdotum : Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* Et reliqua.

Præceperat Dominus per Moysen sacerdotibus Judæorum, ut ad nullum omnino mortuum accederent, nisi ad patrem et matrem, ad fratres et sororem, quæ virum non haberet. Præceperat præterea de summo sacerdote, ut neque ad patrem, neque ad matrem, neque ad aliquem omnino mortuum accederet. Sed quid per mortuum, nisi peccatum? Peccatum enim mortis causa fuit, quoniam nisi primus homo peccasset, nemo unquam hominum moreretur, D Accedere igitur ad mortuum, hoc est accedere ad peccatum ; et est effectus pro causa. Præcipit igitur Dominus ut sacerdotes ad mortuum non accedant, id est ut peccata mortalia non committant. Quamvis sine peccato nemo esse possit, sine crimine tamen sacerdotem esse oportet. Sed quia sine originali. peccato nullus esse valet, ad parentum et proximorum mortem sacerdotes accedere non prohibentur. Omnium enim commune est originale peccatum : omnes igitur ad illud accedere non dubium est. Sed quid per sororem, quæ virum non habet intelligere debemus, nisi illas animas, quæ a patris domo et ab Ecclesia separantur? Judæi nobis et hæretici sint

in exemplum, qui suas sequentes voluptates extra A Ecclesiam pereunt: isti quidem sunt illæ sorores mortuæ, ad quas accedere non licet. Hoc audiant sacerdotes nostri, et ab omni opere mortuo, ab omni peccati contagione se immunes custodiant. Omnia enim in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correctionem nostram. Nunc autem de summo sacerdote videamus, per quem Dominum et Salvatorem nostrum intelligimus, sacerdotum omnium maximum. Ipse enim ad nullum mortuum accessit, quia neque originale peccatum a parentibus traxit, neque a se peccatum aliquod commisit. Ipse enim est, de quo scriptum est : *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus.* Ipse igitur solus est, qui ad patris et matris mortem, et peccatum non accessit. Dicat igitur, et confidenter dicat: B *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Hoc enim significat illa vacca rufa, quæ sine macula describitur. fuisse, de qua modo in Apostolo cum legeretur, audivimus. Sic enim dixerat Dominus Moysi:«Præcipe, inquit, populo, ut adducat ad te vaccam rufam non habentem maculam, ætatis integræ, et quæ nunquam portaverit jugum (*Num.* XIX, 2), » et quæ sequuntur. Sed quid vacca rufa, nisi caro Salvatoris nostri de armento patriarcharum et prophetarum assumpta intelligitur? Sed quare rufa, nisi quia proprio sanguine cruentata? Cur autem ætatis integræ, nisi quia in juventute passus est Dominus? Jugum autem non traxit, quia peccatum non fecit. « Nolite, inquit Apostolus, jugum ducere cum infidelibus (*II Cor.* VI, 14); » unde et immaculata dicitur; unde et modo Dominus ait : *Quis ex vobis* C *arguet me de peccato?*

(*Quæ sequuntur videnda sunt in commentario sub num.* 26.)

HOMILIA LV.

FERIA II POST DOMINICAM PASSIONIS.

ADMONITIO. — Qui commentarium in hunc Evangelii Joannis locum conferent non tam certiores fient ab eodem desumptam homiliam a Marchesio tom. II, pag. 54 editam, sed multo emendatiorem comparare poterunt. Nulla fides typographis Parisiensibus remanet, qui eam Eusebio Emiseno supposuerunt.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (v,36). *In illo tempore : Miserunt principes et Pharisæi ministros, ut apprehenderent eum. Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad* D *eum qui misit me.* Et reliqua.

Inc.: In vanum, inquit, laboratis vos et principes vestri, etc.

Des.: Et reversi sunt, quia facere non potuerunt voluntatem suam.

419 HOMILIA LVI.

FERIA III POST DOMINICAM PASSIONIS.

ADMONITIO. — Ne ludamus verbis, satis erit dicere eumdem commentarium hanc pariter homiliam ex integro suppeditare a num. 20 in Joannem usque ad 21, et suppositionem Eusebii aperte manifestare, cum similis omnino in ea reperiatur num. 56. Iisdem enim verbis incipit, iisdem desinit. A Marchesio habemus pag. 54, etc.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (VII, 1). *In illo tempore, ambulabat Jesus in Galilæam, non enim volebat ambulare in Judæam, quia quærebant eum Judæi interficere.* Et reliqua.

Inc.: Hoc enim faciebat Jesus, non quod mortem, etc.

Des.: Non audebant, quia magis homines, quam Deum timebant.

HOMILIA LVII.

FERIA IV POST DOMINICAM PASSIONIS.

ADMONITIO. — Copiose non minus quam docte illustratum habemus diei hujus Evangelium in comment. super Joannem num. 31, nec homilia Eusebio Emiseno perperam ascripta num. 57 alia præstat, quam quæ S. Bruno eo in loco disseruit, Apud Marchesium est t. II, p. 56.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (X, 22). *In illo tempore, facta sunt encænia in Hierosolymis et hiems erat. Et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis.* Et reliqua.

Inc.: Encænia dicebant Judæi illam festivitatem, etc.

Des.: Ut isti ad eum venirent, cum viderent et in eum crederent.

HOMILIA LVIII.

FERIA V POST DOMINICAM PASSIONIS.

ADMONITIO. — Evangelicam narrationem mysteriis plenam sapientissime a Brunone illustratam refert Evangelii commentarium, cui similis omnino est homilia hac die tam ab editore Emiseni num. 58, quam a Marchesio pag. 97 assignata. In utreque eadem lectio est, ne verbo quidem immutato; ex quo palam fit non Eusebium Emisenum, sed Brunonem Astensem auctorem habendum esse.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (VII, 36). *In illo tempore, rogavit Jesum quidam Pharisæus, ut manducaret cum illo. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod accubuisset in domo Pharisæi, attulit, alabastrum unguenti, et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capilis capillis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus! et unguento ungebat.* Et reliqua.

Inc.: In hoc Evangelio Pharisæi superbia reprimitur.

Des.: Ex corde conversis tam facile miseretur.

HOMILIA LIX.

FERIA VI POST DOMINICAM PASSIONIS.

ADMONITIO. — Satis præmoniti erunt lectores vix intelligant homiliam diei hujus non aliunde petendam quam ab eodem Evangelii commentario. Exstat num. 33 apud Emisenum hom. 59, in Marchesio pag. 57.

420 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XI, 47). *In illo tempore, collegerunt pontifices et Pharisæi concilium, et dicebant : Quid facimus, quia hic homo multa signa facit.* Et reliqua.

Inc.: Audierant pontifices et Pharisæi.

Des.: Non ut eum occidatis, sed ut nobiscum in eum credatis.

HOMILIA LX.

SABBATO POST DOMINICAM PASSIONIS.

ADMONITIO. — Ex tribus sæpe laudati in Joannem commentarii locis composita est homilia a Marchesio et ab editore sub nomine Eusebii Emiseni, publicata ; nempe ex fine num. 34, ex num. 35, et fere ex toto numero 41. Cum enim plura mysteria Evangelium complectatur, opportuna illustratione prosecutus est S. Bruno, eamque moralibus documentis, ut assolet, exornavit. An S. episcopus Signiensis sit homiliæ auctor, qui in dubium revocabit ?

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XII, 12). *In illo tempore cogitaverunt principes sacerdotum, ut Lazarum interficerent, quia multi propter illum ab ibant ex Judæis, et credebant in Jesum.* Et reliqua.

Inc. : Stuli Judæi eum occidere volebant, quem nuper Dominus suscitaverat.

Des. : Hoc erat quod significabat, quando se abscondit ab eis.

HOMILIA LXI.

DOMINICA IN PALMIS.

ADMONITIO. — Consulant lectores commentarium in hoc Evangelium, et quidquid auctor ad ejus explanationem elucubravit pro homilia decerptum invenient. Exstat apud Matthæi comment. num. 85. Inter Eusebianas homil. est 60, et in Marchesio pag. 59.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXI, 1) *In illo tempore cum appropinquasset Jesus Hieroso lymis, et venisset Bethphage ad montem Oliveti, tum misit duos discipulos suos, dicens eis : Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea, solvite, et adducite mihi.* Et reliqua.

Inc. : Duos discipulos suos ante se Dominus mittit, etc.

Des. : Christi laudem et gloriam personaba..

HOMILIA LXII.

DOMINICA IN PALMIS. PASSIO D. N. J. C. SECUNDUM MATTHÆUM.

ADMONITIO. — Cum nemo ignoret S. Matthæum inter evangelistas longiorem de passione Domini historiam scripsisse, haud mirabitur, si A. N. breves inter fines suam expositionem non conti nuit. Omnia enim verba cum mysteria enuntient ea aperta reddere oportuit, ac nostræ reparationis sacramentum maiorem in lucem producere. Vide num. 104.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXVI, 2). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Scitis quia post binum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur, ut crucifigatur.* Et reliqua.

Inc. : Nuntiat Dominus Pascha post biduum, nuntiat et passionem suam, etc.

Des. : Dominum resurrexisse, et nullo modo sic positum furari potuisse.

421 HOMILIA LXIII.

FERIA II MAJORIS HEBDOMADÆ.

ADMONITIO. — Tota moralis est hujusce evangelii interpretatio; nomina enim, et dicta ad spiritualem sensum traducit S. commentator, quo dicendi A genere populum suum pascere satagit, et ad virtutes incendere. Sub homiliæ titulo est in Emiseno num. 62, et in Marchesio p. 65.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XII, 1). *In illo tempore, ante sex dies Paschæ venit Jesus Bethaniam, ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit Jesus. Fecerunt autem cœnam ibi, et Martha ministrabat.* Et reliqua.

Inc. : Mirum si evangelista omnia hæc sine aliqua significatione, tam otiosa dicere voluit.

Des. : Sicut se habet cupiditas hominum, nova videre et audire cupiebat.

HOMILIA LXIV.

FERIA III MAJORIS HEBDOMADÆ.

ADMONITIO. — in præmissa commentarii editione tota hæc homilia reperitur num. 38. Nihil ultra B addam ut suppositio Eusebio Emiseno, apud quem sub num. 63, facta rejiciatur. Marchesius ex codice Casinensi edidit pag. 65, tom. II, nondum tamen e tenebris eruto commentario in Evangelia.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XIII, 16) *In illo tempare, dixit Jesus discipulis suis : Amen, amen dico vobis, non est servus major domino suo, neque apostolus major eo, qui misit eum. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.* Et reliqua.

Inc. : Si, inquit, scitis et intelligitis quæ fecerim vobis, etc.

Des. : Non prius cœnam complevit, etsi prius cœnare cœpit.

HOMILIA LXV.

FERIA IV MAJORIS HEBDOMADÆ

C ADMONITIO. — Ordinem sequentes homiliarum, ut in Marchesio, et in supposito Eusebio descriptæ sunt, hanc ad commentarium in Lucam sub num. 47 spectare asserimus, neque aliquid addere occurrit ; ex integro enim ab eo excerpta est.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XXII, 1). *In illo tempore : Appropinquabat autem dies azymorum, qui dicitur Pascha, et quærebant principes sacerdotum et Scribæ quomodo eum interficerent. Timebant vero plebem.* Et reliqua.

Inc. : Venit autem dies azymorum, etc. Mittit Dominus Petrum et Joannem parare Pascha, etc.

Des. : Cætera quæ sequuntur in Matthæo exposita sunt.

HOMILIA LXVI.

FERIA V IN COENA DOMINI.

D ADMONITIO. — Quamvis aliis verbis incipiat hæc homilia in Marchesio, et in Eusebio Emisene, ubi est 65 ; attamen cum non ferant nisi perbreve compendium eorum, quæ auctor in præcedenti sermone attulerat, dicimus proprie hodier. nam concionem ab illis incipere : *Sciens, inquit Jesus, quia venit hora ejus*, etc., quam hic exscribere opus non est, cum ex fonte ejusdem, nempe ex comment. in Joannem sub num. 38 quilibet assequi valeat. Proœmium illud ommittitur.

422 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XIII, 1). *In ille tempore, ante diem festum Paschæ sciens Jesus quia venit ejus hora, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Et reliqua.

Inc.: Narrat superius evangelista, quod ante diem festum Paschæ Salvator noster in Bethaniam venit, etc.

Des.: Dum enim per se invicem sancti orant, alter alterius pedes lavat.

HOMILIA LXVII.

SABBATO SANCTO.

ADMONITIO. — Facta a nobis collatione inter commentarium hujus Evangelii num. 105 in Matth. et homiliam a Marchesio editam tom. II, pag. 68, ob oculos etiam, habentes Eusebium Emisenum, utrumque perfecte convenire cum commentario testamur; idem exordium, idem et finis. Consulant lectores pag. 122, etc., et integram homiliam assequentur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM XXVII, 1).

Vespere autem Sabbati, quæ lu cescit in prima Sabbati venit Maria Magdalena, et altera Maria videre sepulcrum Et reliqua.

Inc.: Vesper enim, qui et hesper dicitur, stella est, quæ alio nomine lucifer vocatur.

Des.: Ecce iterum occiditis; dum cum resurrexisse, et vivere negatis.

HOMILIA LXVIII.

IN DOMINICA RESURRECTIONIS D. N. J. C.

ADMONITIO. — *In Dominica Resurrectionis* titulus est homiliæ hujus pariter Emisno nuncupatæ, et positæ num. 87; cæterum pleno in omnibus concordat cum. Marchesio pag. 69. Et cum comment. in Marcum num. 7.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MARCUM (XVI, 1).

In illo tempore: Maria Madgdalene, et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum. Et reliqua.

Inc.: Sabbato enim neque vendere, neque emere licebat aliquid, etc.

Des.: Ubi tecum sedeo et vivo, et regno in sæcula sæculorum.

HOMILIA LXIX.

FERIA II POST DOMINICAM PASCHÆ.

ADMONITIO. — Ex duobus commentariorum locis condida est homilia huic diei festo assignata; nempe ex comment. in Lucam num. 49, et ex comment. in cap. 12. Exodi tom. I, pag. 58. Apud utrumque satis sibi facere possunt lectores; cum jam edita rursus producere inutile ducimus. Eadem est homilia in Emiseno num. 88, et in Marchesio pag. 70, qui aliqua addit in fine.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XXIV, 13).

In illo tempore, duo ex discipulis ibant ipsa die in castellum. Et reliqua.

Inc.: Unus autem istorum, qui hæc scribit beatus Lucas fuisse putatur.

Des.: Et illi vicissim sibi sua gaudia nuntiarent. (*Hæc in homilia sequuntur.*) Nunquam autem tam bene cognoscitur Jesus, sicut in fractione panis. Panis iste spiritualis est non carnalis; panis iste cibus animæ est: hoc pane nutritur anima, et pinguescit intelligentia. De hoc pane scriptum est: « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei (*Matth.* XV, 11). » De hoc pane per prophetam dicitur: « Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis (*Thren.* IV, 4). » Miseri Judæi, qui panem quidem habent, sed qui panem eis frangeret, non habent. Nobis aurem fregit panem. Nobis Scripturas exposuit, et sensum aperuit Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

423 HOMILIA LXX.

FERIA III POST DOMINICAM PASCHÆ.

ADMONITIO. — Post expositionem superioris loci evangelici immediate hæc alia succedit interpretatio in eumdem Lucam, cujus lectio sub num. 50 eadem est ac homiliæ apud Marchesium, p. 71, atque plane consimilis homilia 89 inter Eusebianas relata.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XXIV, 30).

In illo tempore, stetit Jesus in medio discipulorum suorum, et dixit eis: Pax vobis. Et reliqua.

Inc.: Loquebantur discipuli de Jesu, et ea quæ viderant in commune referebant, etc.

Des.: Ideoque a Catholicis consignari præcipiunt, qui ab eis baptizati sunt.

HOMILIA LXXI.

FERIA IV POST DOMINICAM PASCHÆ.

ADMONITIO. — Qui illustrationem l. h. evangelici legerint, jam et homiliam hac pro die assignatam assecuti sunt; nihil enim neque in supposito Eusebio, ubi est hom. 90, neque in Marchesio pag. 72, tom. II additum reperitur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XXI, 1).

In illo tempore: Manifestavit se iterum Jesus discipulis suis. Et reliqua.

Inc.: Quid est enim, quod apostolus Petrus de piscatione a Domino vocatus, etc.

Des.: De illis manifestationibus loquitur, quæ vel omnibus vel pluribus in unum collectis factæ sunt.

HOMILIA LXXII.

FERIA V POST DOMINICAM PASCHÆ.

ADMONITIO. — Superiori omnino similem dicimus hanc homiliam, cum tota eodem ex commentario eruta sit, nec occurrit, quod aliud de ea admoneamus. Sed num. 91 exstat in Eusebio, et in Marchesio pag. 73, tom. II.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XX, 11).

In illo tempore, Maria stabat ad monumentum. Et reliqua.

Inc.: Recedunt discipuli, stat Maria, et plorat, etc.

Des. Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.

HOMILIA LXXIII.

FERIA VI POST DOMINICAM PASCHÆ.

ADMONITIO. — Homilia auctor S. Bruno, cum pauca visa fuerint quæ ad illustrationem hujusce Evangelii attulerat in commentario, assumptis tantum primis ejus verbis, hæc ut hic exscribimus addidit; reliqua in comment. Matth. sub 106, habentur. Apud Eusebium est hom. 92. et in Marchesio pag. 73.

424 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXVIII, 16). *In illo tempore, undecim discipuli abierunt in Galilæam*, etc.

Hæc autem visio quando facta sit incertum habeo; quoniam Thomas, qui unus erat ex istis ante dies

octo Dominum vidisse narratur. Sed non vacat a A mysterio, quod de Judæa in Galilæam discipulos suos Dominus ire præcepit, ibique se illis manifestare voluit. Narrant enim evangelistæ, mulieres ad sepulcrum Domini venisse, et angelum eis dicentem audisse : « Nolite timere, scio enim, quod Jesum quæritis Nazarenum crucifixum ; surrexit, non est hic. Sed, cito euntes, dicite discipulis ejus et Petro quia præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis (*Matth.* xxviii, 5). » Quid autem mulieres significent, et quare se illis post resurrectionem prius Dominus manifestare voluerit, cur etiam Petrus nomine vocetur, jam superius exposuimus. Dicendum est igitur quid per Galilæam, et quid per montem, ad quem eos venire constituit, significetur. Galilæa namque, quæ *transmigratio* interpretatur, Ecclesiam significat. Magna quidem de peccatoribus transmigrantibus ad ipsam ; magna vero et de justis transmigrantibus ab ipsa. Sed quid ad Ecclesiam venisse profuit, nisi et montem ascendamus, in quo se Dominus videndum esse constituit ? Mons iste, hoc Evangelium mihi esse videtur in quo Christi passio et resurrectio nuntiatur, in quo et ipse suis discipulis manifestatur. Sed vis audire Jesum suis discipulis in hoc monte loquentem ? Audi, et intellige : « O stulti, inquit, et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ ! Nonne sic oportuit pati Christum, et resurgere a mortuis, et ita intrare in gloriam suam ? » (*Luc.* xxiv, 25.) « Itaque palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere (*ibid.*, 39). » Sunt autem et multa alia, quibus se Dominus in hoc monte suis discipulis manifestat. Vis etiam videre Jesum in monte David, id est in Psalterio se manifestantem, et discipulos alloquentem ? « Ego, inquit, dormivi, et somnum cœpi, et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me (*Psal.* iii, 6). » Et iterum : « Foderunt manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (*Psal.* xxi, 17). » Sed quid dicimus ? Tot sunt montes, quot et prophetæ ; tot sunt montes, quot et librorum volumina. De his enim montibus scriptum est : « Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi (*Psal.* cxxi, 1). » Et alibi : «Ut quid suspicamini montes coagulatos, mons in quo beneplacitum est Deo habitare ?» (*Psal.* lxvii, 17.) « Venite, igitur ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus (*Psal.* ii, 3). » Ideo enim et *apostoli in Galilæam abierunt, et in montem, ubi constituerat illis Jesus, et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.* Ego quidem puto, quod illi, qui dubitaverunt, hæreticos significabant, qui ex nobis quidem exierunt ; sed non erant ex nobis. Sequitur : *Et accedens Jesus locutus est eis dicens : Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra*, etc.

(*Hujus homil. reliquum in comm. habetur.*)

HOMILIA LXXIV.

SABBATO IN ALBIS.

ADMONITIO. — Brevissime me expediam aiens, non aliunde quærendam homiliam hujus diei, quam in comment. in Joan. num. 51. Iisdem verbis in supposito Eusebio num. 93, et in Marchesio pag. 74 legitur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (xxii, 1). *In illo tempore, una Sabbati Maria Magdalene venit mane cum tenebræ essent ad monumentum.* Et reliqua.

Inc. : Quantum ad litteram magnus amor compellebat hanc mulierem, etc.

Des. : Diximus enim per Scripturam linteamina significari.

HOMILIA LXXV.

DOMINICA IN ALBIS.

B ADMONITIO. — Hanc homiliam similiter præstat idem commentarius toto num. 51. Quanta in eo effulgeat doctrina, disserendique copia jam lectores admiratos opinor. Quod majus argumentum afferri potest, ut evincantur de plagio, qui harum homiliarum auctorem fecerunt Eusebium Emisenum inter quas est 94. Si fons ostendatur a qua omnes emanarunt, Marchesius affert pag. 74.

425 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (xx, 19). *In illo tempore, cum sero esset die illa una Sabbatorum, et fores essent clausæ*, etc. Et reliqua.

Inc. : Quicunque intelligit illud, quod scriptum est, etc.

Des. : Alii evangelistæ cætera ejus facta non scripsissent.

HOMILIA LXXVI.

DOMINICA I POST PASCHAM.

C ADMONITIO. — Cum præsentis diei homilia constet, partim ex expositione in Joannis evangelium num. 30, pag. 465, partim ex additis tum in principio, tum versus finem, eam ut Marchesius publicavit tom. II, pag. 75, et Eusebii Emiseni editores num. 94, sed multis in locis emendatam lectoribus exhibemus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (x, 11). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Ego sum pastor bonus.* Et reliqua.

Ego, inquit, *sum pastor bonus*. Audite hoc, pastores, et a me uno pastore boni pastores esse discite. Bonus enim pastor est, qui animam suam dat pro ovibus suis. Hæc est definitio boni pastoris, hoc ego feci, hoc et vos facite, si necesse fuerit. « Majorem enim dilectionem nemo habet, quam ut animam D suam ponat quis pro amicis suis. Mercenarius autem et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt upum venientem, et dimittit oves, et fugit. (*Joan.* xv, 13). » Bonus pastor fuit Jacob, bonus pastor et Moyses, bonus pastor erat et David, qui pro tuendis ovibus, ursis et leonibus, quamvis puer esset, adhuc se objicere non timebat. Nam et leonem, et ursum ipse interficit, sicut ad Saul loquens ipse testatur. Illi enim ursi, et leones vitia, et malignos spiritus, hæreticos et schismaticos significabant, contra quos unc Ecclesiæ pastores pugnant et dimicant. Non erat ille mercenarius, qui dimissis ovibus fugeret, et luporum impetus formidaret. Ille igitur bonus pastor hunc pastorem optimum signi-

ficabat, qui modo in hoc Evangelio loquitur dicens : *Ego sum pastor bonus*, etc. Sed vis videre etiam ipsum David boni pastoris definitionem, quæ hic de scribitur adimplesse, et pro suis ovibus animam ponere voluisse? Cum enim angelus ad populum descendisset, et evaginato gladio multos interfecisset, morti se ipse objiciens clamavit dicens : « Ego sum, Domine, qui peccavi ; ego inique egi ; isti, qui oves sunt, quid fecerunt? Vertatur, obsecro, manus tua contra me, et contra domum patris mei (*II Reg.* I, 17). » Dicat itaque noster David, filius autem illi David, sed fortior quam illi David, *ego sum pastor bonus*. Quod autem pastorem se Dominus dicit, dignatio est, non præsumptio ; inclinatio est, non dignitatis alicujus aliqua sublimatio. Sed non dedignatur se pastorem dicere, qui pastoris officium, injurias et labores non est dedignatus obire. Ipse est, de quo propheta ait : « Sicut pastor gregem suum pascit, et in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fetas ipse portabit (*Isa.* XL, 11). » Cui autem non videatur injuriosum esse, ut agnos, et oves fetidas, et sordidas in sinu congreget, et super humeros portet? Tales tamen erant oves Christi, tales prius erant omnes homines, quod ipse suo sanguine lavit, et acquis baptismatis mundavit, et propriis humeris ad pascua reportavit. Sed dicat idem propheta qualis secundum divinitatem sit, qui secundum humanitatem tantum se humiliare voluit. « Quis, inquit, mensus est pugillo aquas, aut cœlos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera? » (*ibid.*, 12.) Ipse, inquam, qui injurias pastoris sustinuit, ipse est, qui fabricavit cœlum et terram. Ipse est, qui pugillo metitur terram, qui pluviæ guttas, et stellarum numerum novit. Ipse est, qui virtute omnipotentis Trinitatis quasi trium digitorum operatione libravit in pondore montes, et colles in statera, ipse in medio firmamento terram stabilivit, quæ suis librata ponderibus, cum nullum habeat fundamentum, nusquam tamen cadere potest. Denique ipse est, qui in pondere, numero et mensura omnia fecisse legitur. Certum enim pondus, et certum numerum, certamque mensuram omnibus posuit, ultra quæ se extendere nulla valet creatura. Tot igitur erunt homines quos ipse disposuit, ejus ponderis gravitatem et fortitudinem, ejus virtutis, sapientiæ, honoris, dignitatis quantitatem ; et mensuram unusquisque habebit, quam ipse ante tempora habere disposuit. Ideo enim et ventis pondus dedisse legitur, quia angelicis potestatibus, et justorum animabus eam gravitatem et fortitudinem tribuit, ut superbiæ gravitate a proprio statu moveri non possint. Hanc autem gravitatem, et hoc pondus ille non habuit, qui superbiæ levitate elevatus dixit: **426** « In cœlum ascendam, super astra Dei exaltabo solium meum (*Psal.* XIV, 13). » — « In voluntate igitur tua, Domine, universa suni posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati (*Esther* XIII, 9). » Sequitur : *Mercenarius autem, et qui non est pastor cujus non sunt oves propriæ, vidit lupum venientem e dimittit oves et fugit.* Mercenarius enim est ille episcopus, qui in pascendis et regendis ovibus sol temporalia et transitoria quærit, qui non amore cœlestis patriæ, sed pro lucro et mercede rerum temporalium oves Dominicas pascit. Et iste quidem apud Deum pastor non est, etsi ab hominibus pastor dicatur ; hic autem non oves proprias habet, sed mercede conductas. Si enim propriæ essent, diligeret ut proprias, et se pro eis periculis objicere non dubitaret. Sed videt lupum venientem, videt diabolum ejusque satellites imminentes (satellites namque diaboli hæretici et schismatici sunt, omnesque deceptores), et dimittit oves, et fugit. Dimittit utique non auxiliando, veritatem non prædicando, constansiam et patientiam non admonendo, et hæresi resistendo. Unde per Ezechielem a Domino dicitur : « Non ascendisti ex adverso, neque posuisti murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini (*Ezech.* XIII, 5). » Omnia enim hæc verba muri quidam sunt, quibus ab hæreticis oves Ecclesiæ defenduntur ; his lupus pellitur, his vincitur, et his fugatur. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus. Non enim fugeret, si mercenarius non esset, non fugeret, si pro amore et charitate, et non pro mercede serviret. « Perfecta enim charitas foras mittit timorem (*I Joan.* IV, 18). » Et ideo quidem fugit, quia non pertinet ad eum de ovibus. *Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ.* Novit enim Dominus qui sunt ejus. Cognoscere autem Deum, diligere est. Unde et quibusdam in judicio dicturus est : « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth.* XXV, 12) ; » id est non diligo vos. Alioquin qui omnia scit, quomodo ignorare aliquid potest? Quod igitur ait, et *cognosco meas, et cognoscunt me meæ*, tale est ac si diceret : Et diligo meas et diligor a meis. Sed quomodo cognosco? Vis audire quomodo? *Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem.* Sic, inquit, cognosco, id est diligo meas et diligor a meis, sicut diligor a Patre et diligo Patrem. Unde et in sequentibus ait : « Sicut dilexit me Pater, ego dilexi vos (*Joan.* XV, 9). » Itemque : « Non pro his rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut et tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint. Et animam meam pono pro ovibus meis (*Joan.* XVII, 20). » Inde, inquit, probatur, quod diligam eos, quia animam meam pono pro ovibus meis. Nisi eas dilexisset, animam pro eis non potuisset. *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet ad me adducere, et vocem meam audient ; et fiet unum ovile, et unus pastor.* Hoc est enim, quod Apostolus ait ; « Ipsa est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes.* II, 14). » Junxit enim duos parietes, unum ex circumcisione, et alterum ex præputio venientem. Judæis enim loquebatur Dominus, quibus se gentiles jungere promittebat, ut ex duobus populis una domus ædificaretur, et una Ecclesia construeretur. Facta est igitur pax

inter Judæos et gentiles; unum est ovile, unus est pastor: unam legem tenent, unum Deum adorant, et unius pastoris vocem sequuntur. [Hos autem duos ovium greges, hos duos Ecclesiæ parietes, Moyses quoque significavit, quando ex decem cortinis, jubente Domino, tabernaculum fieri præcepit. Erant autem quinque cortinæ in pariete uno angulis hyacinthinis sibi mutuo conjunctæ. Erant autem et aliæ quinque in pariete altero simili modo sibi contextæ. Quinque vero, et quinque idem duo parietes aureis vinculis sibi invicem jungebantur, ex quibus videlicet duobus parietibus unum tabernaculum construebatur. Omnes autem cortinæ opere plumario contextæ erant, pulchraque varietate distinctæ. Hæc autem quid significent in Exodo exposuimus].

HOMILIA LXXVII.

DOMINICA II POST PASCHAM.

ADMONITIO. — [Ex duobus partibus instructam indicamus hanc homiliam, quarum primam, ab initio scilicet, usque ad verba: *Tanta soboles tam nobilium filiorum ubique gentium germinavit* videant lectores sub num. 47 comment. in Joannem, et alteram in expositione Apocalypsis cap. 12. Multo emendatiorem in editione nostra quam in Marchesio pag. 76 et 77 lectionem habebunt. Eadem est in supposito Emiseno num. 97.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XVI 16).

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Modicum, et jam non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me. Et reliqua.

Inc.: Modico enim tempore in sepulcro Dominus jacuit.

Des.: Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

427 HOMILIA LXXVIII.

DOMINICA III POST PASCHAM.

ADMONITIO. — Pro hac instituenda homilia usus est auctor, ut in aliis frequentissime fecit, suis commentariis Evangelia. Cum igitur Evangelium decurrentis Dominicæ sit ex Joan. cap. XVI prior pars homiliæ eadem est in expositione textus, quemadmodum extrema. Sed in medio plura addidit. S. episcopus, quibus ne priventur lectores una cum priori parte a Marchesio pag. 77 exscribere curavimus, facto primum cum aliis editionibus collatione, et expunctis erratis multis; reliqua vero ex comment. in Joan. num. 46, comparare poterunt. In Eusebio est hom. 98.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XVI, 5).

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Vado ad eum qui me misit. Et reliqua.

Dixerat superius beatus Petrus: « Domine, quo vadis (*Joan.* XIII, 36);» sed jam nunc ejus sermonibus omnes edocti et instructi, nemo eum interrogat quo vadit, quoniam certissime scivit quia ad Patrem vadit. Ut quid interrogarent, quod sciebant et unde non dubitabant: *Sed quia locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Videbat enim eos conturbatos de recessu suo, quem modo audierunt et cognoverunt in sermone suo. Quis enim non doleret a tali, ac tam bono, tam dulci, tamque suavi Domino separari? *Sed ego veritatem dico vobis: Expedit vobis ut ego vadam.* Quid enim Veritas nisi veritatem dicere potest? Dicit igitur hoc non tantum sermonem suum confirmando, quantum illorum corda consolando. *Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.* Quantumvis enim et ibi, et ubique semper Paracletus erat: si quidem Spiritus Domini replevit orbem terrarum, aliter tamen venturus erat. Sic enim ante tempora prædestinatum fuerat, ut prius Dei Filius de virgine nasceretur, moreretur, resurgeret, cœlos ascenderet, et sic tandem Spiritus sanctus consolandis discipulis mitteretur. Sic erat dispositum, sic præfinitum, et aliter venire non poterat. *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.* Hoc autem exponit, *de peccato quidem quia non credunt in me. De justitia vero quia vado ad Patrem, et jam non videbitis me. De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.* Ecce tria posuit in quibus Spiritus sanctus mundum redarguit: de quibus ipse quoque Filius Dei eum prius redarguerat. Tale est ac si diceret: Ego quidem ad Patrem vado; sed vobis Spiritum Paracletum mitto, qui mea vice vos doceat, confirmet et corroboret, qui in vobis et pro vobis loquatur, et per vos arguet mundun de peccato, et de justitia, et de judicio. De peccato quidem infidelitatis, quia non credunt in me; et quia non credunt in me, justitiam non operantur; et ideo arguet eos Spiritus sanctus etiam de justitia. Sed quare ipse vice mea, et non ego per meipsam? Quia *ego ad Patrem vado, et jam non videbitis me.* Ipse enim hanc redargutionem facere non poterat, nisi quia secundum carnem cœlos ascendebat, et quia corporaliter in hoc mundo ulterius non manebat, et non solum de peccato, et de justitia, verum etiam de judicio arguet mundum Spiritus sanctus. De quo judicio? De illo quidem, de quo superius ait: *Nunc judicium est mundi. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Unde et bene hic dicitur: *De judicio quidem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est*, id est foras ejectus est. De tali namque judicio ait Psalmista: « Judica, Domine, judicium meum, et causam meam (*Psal.* LXXIII, 22. » Itemque: « Judica judicium meum, et redime me (*Psal.* CXVIII, 154). » Quid igitur judicium mundi, nisi redemptio mundi? Quid est judicium mundi, nisi judicium, in quo judicatur, damnatur, et de cordibus fidelium ejicitur princeps mundi? De hoc igitur judicio arguitur mundus; quia tanti beneficii ingratus adhuc sequitur principem mundi. Arguitur ergo mundus de peccato, quia in Christum credere noluit. Arguitur et de justitia, quam eo docente audivit, et servare noluit. Arguitur et de judicio, quia princeps mundi est damnatus, et mundus ipse liberatus; sed tanti beneficii ingratus nondum Christum sequitur suæ salutis auctorem, sed potius diabolum deceptorem.

Potest autem et sic intelligi, quod ait: *Ipse arguet mundum de peccato, de justitia, et de judicio,* ac si diceret: Ipse arguet mundum de peccato suo, et de justitia mea, et de judicio suæ pravæ electionis De peccato quidem, quia non crediderunt in me. Si

enim non venissem, et locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Arguet autem mundum de justia mea, quam ego quidem habebam, tunc cum Dei Filium me esse **428** dicebam. Ipsi vero econtra injuste clamabant, secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. Hæc autem mea justitia nunc manifestabitur, quia ecce *ego* nunc *ad Patrem vado, et jam non videbitis me*. Neque enim ad eum quasi ad Patrem ire potuissem, si ejus filius non fuissem. Et alii quidem omnes ibant ad eum, quasi ad Dominum, solus autem filius ivit ad eum quasi ad Patrem. Arguet præterea mundum Spiritus sanctus de judicio pravæ suæ electionis, quo videlicet judicio mundi principi, qui jam damnatus et judicatus est, servire elegit, et me suæ salutis auctorem damnavit et reprobavit. Sequitur: *Adhuc habeo vobis multa dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Multa, inquit, jam dixi vobis, multa adhuc habeo dicere vobis quæ ideo non potestis portare modo, quia illam tantam mei Spiritus plenitudinem nondum vobis infundere volo. Quære? Ut omnia suo tempore fiant, ut prius cœlos ascendam, et tunc effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt. Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, qui nihil docet, nisi veritatem de quibuscunque rebus vos docuerit, sine alicujus falsitatis admistione integram et perfectam omnem vos docebit veritatem. Et propter hoc quidem quia Spiritus sanctus docet omnem veritatem, Dominus et Salvator noster de Spiritu sancto dicere videtur, quod omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quidem quicunque peccaverit in Patrem, remittetur ei, et qui peccaverit in Filium dimittetur ei, qui autem peccaverit in Spiritum sanctum non dimittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Unum igitur peccatum est, præter ipsum nullum aliud est, quod hominibus non remittatur. Hoc autem est veritati credere nolle. Ideo enim pereunt Judæi et pagani, quia veritati credere nolunt. Quicunque igitur est, qui vult ut dimittantur peccata sua, credat veritati, et si Christianus non est, convertatur ad fidem, et baptizetur. Hoc enim Veritas dicit, quia non crediderit, condemnabitur. Si vero Christianus est, credat veritati, recedat a peccato, pœniteat et dimittetur ei peccatum. Dicit Propheta de Spiritu sancto : « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (*Psal.* XCIV, 8). » Dicit et Apostolus per Spiritum sanctum : « Secundum duritiam autem tuam, et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei (*Rom.* II, 5). » Hoc autem verum est, ut quicunque veritati indurato corde credere noluerit, non dimittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Sicut autem proprium est Filio carnem suscepisse et mundum a morte perpetua suo sanguine liberasse, ita et Spiritui sancto proprie pertinere videtur, ut a Patre Filioque procedens per apostolos, Ecclesiæque doctores omnem veritatem doceat et prædicet. Unde et Dominus ait : « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (*Matth.* X, 20). » Quamvis igitur in totam Trinitatem peccet quicunque in unam de tribus personis peccat, tamen in Spiritum sanctum peccare videtur quicunque veritati non credens ejus doctrinæ, et magisterio contradicit. Sequitur : *Non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet loquetur*, etc.

HOMILIA LXXIX.

DOMINICA IV POST PACHAM.

ADMONITIO. — Nihil proferunt Emisenus et Marchesius hac in homilia, quam primus sub num. 90 tradit, alter pag. 76, quod desit in commentario: cujus etiam lectio multo etiam perfectior est quam in illis. Lectores igitur adeant in Joannem num. 48.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XVI, 23). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Amen, amen dico vobis, si quid petieretis Patrem in nomine meo.* Et reliqua.

Inc. : Si consideremus, quibus hæc verba specialiter, etc.

Des. : Qui jam cum suo principe superatus est.

429 HOMILIA LXXX.

IN LITANIA MAJORI.

ADMONITIO. — Rursus occurrit hic alia homelia ex duobus commentariis in Lucam et in Matthæum constans ; pars prima, quæ immediate sequitur Evangelii locum, est ex comment. in Lucam a num. 24 usque in finem ; partem alterum accepit auctor ex Matth. comment. num. 21. Legitur in Marchesio pag. 80.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XI, 5). *In illo tempore, Jesus dixit discipulis suis : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte.* Et reliqua

Inc. : Iis enim verbis admonemur ut Spiritum sapientiæ.

Des. : Mali vero mala data petentes a malo patre mala data suscipiunt.

HOMILIA LXXXI.

IN NATIVITATE APOSTOLORUM PHILIPPI ET JACOBI.

ADMONITIO. — Eximia loci hujus evangelici expositio tanta perspicuitate atque verborum consolantium affluentia est scripta, ut legi nequeat, quin animus ad maximam promissorum bonorum spem accendatur. Infinita divini reparatoris charitas, quæ in consolandis discipulis triumphat, nos etiam recreat et confortat, cum ejusdem dilectionis fieri participes possumus, si ei æque obsequentes, et fideles erimus. Homilia ex integro præbet comment. in Joan. num. 39.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XVI, 2). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Non turbetur cor vestrum.* Et reliqua.

Inc. : *Ego*, inquit, *vado, et quo ego vado, vos non potestis venire*, etc.

Des. : Multum enim glorificatur Pater in Filio, dum talia fiunt in nomine Filii.

HOMILIA LXXXII.

IN INVENTIONE SANCTÆ CRUCIS.

ADMONITIO.— Ne quod persæpe dictum est, de hisce homiliis repetamus, quæ fere omnes sunt eædem evangelicæ expositiones, satis erit admonere

sequentem omnino haberi in comment. In Joannem num. 7 a capite usque ad finem, et collatam cum Eusebio nihil ab illo differre.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (III, 1.) *In illo tempore, erat autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine.* Et reliqua.

Inc. : Bonus homo iste Nicodemus jam credulus quidem, sed nondum in charitate perfectus.

Des. : Omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.

HOMILIA LXXXIII.

IN APPARITIONE S. MICHAELIS ARCHANGELI.

ADMONITIO.— Facta collatione homiliæ hujus cum comment. in Matth. num. 74, c. 1, in quo Evangelii locus desumptus est, præter pauca verba in principio addita in Marchesio pag. 82, reliqua eamdem referunt expositionem.

430 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XVIII, 1). *In illo tempore, accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis putas major est in regno cœlorum.* Et reliqua.

Inc. : Accesserunt utique discipuli ad Jesum non loquendo, sed cogitando, etc.

Des. : Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem.

HOMILIA LXXXIV.

IN ASCENSIONE DOMINI.

ADMONITIO. — Quamvis pauca admodum sint huic homiliæ in principio addita Evangelii expositioni, ut habetur in editione, quæ pariter in Emiseno hom. 82 leguntur; attamen cum ex illis auctor S. Bruno magis magisque dignoscatur, ea omittere non judicavimus: aggreditur enim Simoniacos, quod perpetuo agit, quoties ei opportunitas venit. Est in Marchesio pag. 83.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MARCUM (XVI, 14). *In illo tempore, recumbentibus undecim discipulis apparuit illis Jesus, et exprobravit incredulitatem eorum*, etc. Et reliqua.

Inc. : Venit ad discipulos suos Dominus Jesus, invenit eos recumbentes, invenit eos manducantes et bibentes, discubuit cum illis, manducavit et bibit cum illis, ut se non phantasticum, sed verum corpus assumpsisse ostenderet, et sua præsentia eos roboraret. Redarguit eos de infidelitate sua, confirmavit eos colloquio suo. Et sicut scriptum est: « Convescens præcepit eis ab Hierosolymis ne dicederent, sed exspectarent promissionem Patris (*Act.* I, 4). » Quicunque igitur es, qui Spiritus sancti promissionem exspectas, noli ab Hierpsolymis discedere, noli Ecclesiom relinquere, noli sanctorum consortium deserere, ibi exspecta, ibi mane, quia nulli extra Ecclesiam datur Spiritus sanctus, et eos etiam qui habent, si ab eas separaverint, derelinquit. Redarguit autem eos propter duritiam suam, reprehendit eos de infidelitate cordis sui. Quamvis enim Simon Petrus, ut *Maria Magdalena*, etc., his incipit expositio in Evangelium, iisdemque prosequitur homilia usque in finem: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.*

HOMILIA LXXXV

DOMINICA POST ASCENSIONEM.

ADMONITIO.— Eximiores inter homilias hæc referri potest ob præclaram, quam tradit de processione Spiritus sancti a Patre, et Filio doctrinam contra Græcos, qui Spiritum sanctum a Patre tantum procedere contendebant. Eadem est in supposito Emiseno sub num. 102, in Marchesio pag. 44, et in comment. in Joannem num. 45.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XV, 26). *In illo tempore, dixit: Jesus discipulis suis: Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre*, etc.

Inc: Semper Salvator noster tristibus miscet læta.

Des: Hac tali consolatione præmunire necessarium non esse.

HOMILIA LXXXVI

IN DIE PENTECOTES

ADMONITIO. — Non inferior superiore videbitur homilia huic solemnitati assignata, si copia et soliditas dogmatum inspiciatur, atque excellentia moralium præceptorum observetur, quibus diei hujus mysterium illustrat auctor atque exposuit. Constat autem ex fine num. 40 comment. in Joannem ab illis verbis: *Qui habet mandata mea, et servat ea, ipse est qui diligit me*, et toto sequenti numero 41. In Emiseno, et in codice Laurentiano procemium illud omissum est, et incipit homilia ab expositione textus Joannis, et desinit inde ut Marchesius habet pag. 85 et seq.

431 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XIV, 23). *Respondit Jesus.* Et reliquo.

Inc.: Dominus Salvator noster paulo superius discipulis loquitur dicens: *Qui habet mandata mea*, etc.

Des.: Cœlum attendite, quia inde originem habetis:

HOMILIA LXXXVII.

DOMINICA OCTAVA PENTECOSTES.

ADMONITIO.—Exscripsimus ex Marchesio pag. 86 homiliam hanc, cujus nullum est vestigium in comment. in Evang. Lucæ. Fatemur tamen aliqua excerpta esse a capite 6 lib. I sententiarum, cui titulus est *De Misericordia*. In collectione homiliarum Eusebii Emiseni hæc non reperitur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (VI, 36). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Estote misericordes.* Et reliqua.

Estote, inquit, *misericordes*, sed quomodo? *Sicut et Pater vester cœlestis misericors est.* Ipse est enim, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Ipse non solum misericors, sed ipsa quoque misericordia est; qui neminem vult perire, sed omnes vult salvos fieri et ad agnitionem Veritatis venire. Sic igitur et vos estote misericordes, hanc misericordiæ regulam tenete Magna est virtus misericordiæ, omnibus aliis virtutibus superior est. Unde et ad populum dicitur: « Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus (*Psal.* CXLIV, 9). » Unde bene apud Græcos *oleos* vocatur. Sicut enim in liquoribus oleum, ita et in bonis operibus misericordia est superior. Quemcunque enim liquorem in oleum fundas, oleum semper desuper natat. Oleo baptismus sanctificatur, oleo Ecclesia consecratur. Nos quoque ideo oleo toties uncti sumus, ut semper misericor-

diæ memores simus, et nunquam pietatis et misericordiæ obliviscamur. Hinc est etiam, quod Dominus ait: « Misericordiam volo, et non sacrificium (*Matth.* IX, 13). » Sunt autem et alia multa, quæ de misericordia dici possunt; siquidem « misericordia Domini plena est terra, *Psal.* XXXII, 5). » Sed quis sapiens custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini? » *Psal.* CVI, 43). Estote ergo misericordes, et ita misericordes sicut et Pater vester misericors est. Omnes diligite, neminem odio habeatis; orate pro persequentibus et calumniantibus vos, « ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est (*Matth.* V, 45). » — *Nolite condemnare, et non condemnabimini.* Quare ergo udices constituti sunt? Quare et leges positæ sunt? audeant igitur homicidæ, lætantur dulteri, exsulent sacrilegi; nihil eis ulterius timendum est, si jam B neque judicandi, neque damnandi sunt. Quare ergo scriptum est: « Maledictus omnis, qui prohibet gladium suum a sanguine (*Jerem.* XLVIII, 10). » Quare laudantur filii Levi, qui zelo justitiæ ne ipsis suis parentibus pepercerunt? Quare Dei sapientia dicit: « Diligite justitiam qui judicatis terram (*Psal.* II, 10). » Quare et Psalmista ait: « Judicate egeno et pupillo; humilem et pauperem justificate? » (*Psal.* LXXXI, 3.) Quare toties in lege præcipitur. Si quis fecerit hoc et illud, morte moriatur? Aliter intelligendum est. Non judicandi licentia aufertur, non justitia prohibetur; temeritas tollitur, ambitio vetatur, et crudelitas interdicitur. Tale est igitur ac si diceret: Nolite judicare sine misericordia, ubi misericordia haberi et custodiri potest. Nolite condemnare, nolite in C danda sententia esse præcipites. Exspectate dum ira transeat; sustinete dum mens a furore conquiescat. Non in voluntate, sed in justitia sit judicium nostrum. Non secundum voluntatem judicetis; sed diu deliberata sententia tandem nocentes et impios condemnetis. Sic enim facit Pater vester qui in cœlis est; sic facit ille, qui plenus misericordia, qui etiam damnando impios, nunquam recedit a misericordia. Illa, inquam, hoc facit, qui « non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat (*Ezech.* XVIII, 33). » Quare igitur eos occidit? Quare eos damnat, et judicat? Non vult quidem ut moriantur, sic tamen si convertantur, si perverse agere conquiescant, et ad pœnitentiam redeant. Hoc autem si feceritis, et si ita judicaveritis, neque judicabimini, neque con- D demnabimini. Judicate iniquos, damnate superbos et impios. Eos videlicet et impios et superbos, qui neque ad pœnitentiam redeunt, neque a sua impietate quiescunt. Impropriis autem causis, et in quibus judices constituti non estis, omnibus dimittite, omnibus veniam date, ut non plus contra vos fratres vestri valeant peccare, quam vos eis peccata dimittere. « Si enim dimiseritis omnia peccata eorum Pater vester dimittet vobis peccata vestra (*Matth.* VI, 12); » contra vero: « Nisi dimiseritis omnibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra (*ibid.*). » — *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum ve-* A *strum.* His autem 432 verbis quid aliud significatur, nisi quia omnibus bonis, omni lætitiæ, omni dignitate, omni beatitudine abundabitis, si et vos peccantibus dimiseritis, et a pietate et misecordia non recesseritis. Unde et subditur: *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetitur vobis.* Dicebat autem et illis hanc similitudinem. Nunquid potest cæcus cæcum ducere? Nonne ambo in foveam cadunt? Ac si dicat: Non omnium est judicare, non omnium est condemnare, non ad omnes pertinet sententiam de peccatis dare. Hoc solummodo judicum est, hoc solummodo prælatorum est. Cæci igitur sunt, et mentis oculos amiserunt, quicunque id quidem, quod suum officium non est, et quod eis interdictum est, agere præsumunt. Tales autem dum temerarie quidem alios, quamvis iniquos damnant et judicant, simul cum eis in foveam cadunt. In foveam utique damnationis æternæ. Et illi quidem propter peccata sua; isti vero propter temeraria, et iniqua judicia sua. « Non est discipulis super magistrum; perfectus autem erit omnis, si sit sicut magister ejus (*Matth.* X, 24). » Hoc autem ad superiora respicit; et tale est ac si dicat: Dixi vobis: Estote misericordes, et ita misericordes, sicut Dominus et magister vester misericors est. Illum sequimini, illum imitamini, illius formam et exemplum tenete. Ad illius formam et exemplum vivite. « Quid enim vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est, non vides? Et quomodo potes dicere fratri tuo: Sine, ejiciam festucam de oculo tuo, ipse trabem in oculo tuo non videns (*Matth.* VII, 3). » Nolite, inquit judicare, et non judicabimini. Judica prius teipsum, quicunque es, damna prius, et corrige peccata tua « Ejice prius trabem de oculo tuo, et tunc prospicies, ut educas festucam de oculo fratris tui (*Luc.* VI, 42; *Matth.* VII, 5). » Hoc enim interest inter festucam, et trabem, quod interest inter peccatum et crimen; Apostolus autem loquitur dicens: « Tu qui es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit (*Rom.* XIV, 4.) » Stabit autem: potens est Dominus statuere illum. « Nolite itaque ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium Et tunc laus erit unicuique a Deo (*I Cor.* IV, 5). » Qui vivit, et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LXXXVIII.

DOMINICA IIe POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Breviter monitos lectores facimus, quidquid homiliæ diei præsentis nomine Marchesius pag. 87 produxit, id totum haberi in expositione Evangelii Lucæ num. 16. Hæc etiam homilia est in Emiseno pro Dom. v post Pentecosten.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (V, 1). *In illo tempore, cum turbæ irruerent in Jesum, ut audirent verbum Dei.* Et reliqua.

Inc.: Stagnum Genesareth ipsum est quod mare Galilææ.

Des.: Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secuti sunt eum.

HOMILIA LXXXIX.

DOMINICA III POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Homilia in Marchesio pag. 87 ab initio ad finem eadem continet, quæ in comment. in Lucam num. 35 traduntur. Sed lectio nostra menda plura in veterem impressionem irrepta corrigit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XIV, 1). *Erant autem appropinquantes ad Jesum publicani et peccatores, ut audirent illam.* Et reliqua.

Inc. : Apostolus enim Corinthiis scribens ait : *Si qui fratres non amat*, etc.

Des. : Non venit vocare justos sed peccatares ad pœnitentiam.

433 HOMILIA XC.

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Immutato titulo eadem est commentario in Evangelium Luc. num. 33. In Emiseno legitur in Dominica II post Pentecosten ; in Marchesio autem pag. 88, ut ejus ordinem sequamur, in quarta. Nullam comperi inter eos discrepantiam.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XIV, 16). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis similitudinem : Homo quidam fecit cœnam magnam.* Et reliqua.

Inc. : Hic enim homo ipse est, qui hæc loquitur Jesus Christus.

Des. : Nemo simul cum sanctis addetur, nec in convivii epulas introibit.

HOMILIA XCI.

IN NATIVITATE S. JOANNIS BAPTISTÆ.

ADMONITIO. — Patiantur lectores hanc homiliam duobus ex locis commentarii in Lucam componere quorum primus est num. 5 et incipit : *Nascitur hodie Joannes Baptista major prophetis*, et sequitur usque ad hæc. *Et non poteris loqui usque in diem, quod hæc fiant.* Alter paucis intermediis additis exstat num. 2 et incipit : *Unde hoc sciam? Ego sum senex*, et procedit ad hæc usque : *Loquitur enim Vetus Testamentum, sed jam non suo, et proprio sensu ;* et iterum a num. 5 adnectit auctor reliqua ab illis verbis : *Loquente autem Zacharia factus est timor* usque in finem. Editam habemus homiliam ex his diversis locis confectam in Marchesio pag. 89, et in Eusebio Emiseno num. 114.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (I, 57). *In illo tempore, Elisabeth impletum est tempus pariendi et peperit filium.* Et reliqua.

Nascitur hodie Joannes Baptista major prophetis, minor angelis, imo minor eo, qui minoratus est paulo minus ab angelis, etc.

(*Cætera quæ sequuntur legi possunt in commentario usque ad hæc :* Eris tacens et non poteris loqui usque id diem, quo hæc fiant. *Quæ adduntur subjicimus.*)

Ingressus est enim, ut superius legitur in templum Domini, et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. *Apparuit autem illi angelus Domini stans a dextris altaris incensi*, cui, quia credere noluit, linguam amisit. Hæc autem solemnitas decima die mensis septimi agebatur, quando solus pontifex semel in anno non sine sanguine ingredie-

A batur Sancta sanctorum, nullum alium in temple esse licebat. Quod quid significet, et Apostolus exponit in Epistola ad Hebræos, et nos quoque in Levitico (1659) de hac solemnitate sufficienter diximus. *Apparuit autem illi angelus Domini stans a dextris altaris incensi.* Stabat angelus, et a dextris stabat, quoniam fortia nuntiabat. *Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit super eum.* Ait autem ad illum angelus : *Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua.* Hæc enim angelorum consuetudo est, in qua etiam ab illis discernuntur qui se transfigurant in angelum lucis, quod in suæ locutionis principio eos quibus loquutur, consolantur et ne timeant adhortantur. Quod autem ait, *quoniam exaudita est deprecatio tua*, nemo putet Zachariam

B Deum pro filio exorare, præsertim cum de filio, suæque uxoris ætate diffideret, et angelo id promittenti non crederet. Quid igitur orabat, nisi id quod lex orare præcipiebat ? Ait enim : « Erit hoc vobis legitimum sempiternum, ut oretis pro filiis Israel et pro cunctis peccatis eorum semel in anno (*Levit.* XVI, 34). » Hoc igitur est, ut orabahanc deprecationem angelus exauditam esse dicebat. Quod dixit Zacharias ad angelum : *Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis.* Et fortasse non recordabatur Zacharias, quod Abraham, et Sara in senectute filium genuerunt. Nihil enim Deo impossibile est. Credenti quoque omnia possibilia sunt. Angelus promittit, et sacerdos signum quærit, quasi plus signo quam angelo credere debuisset. *Et respondens angelus*

C *dixit ei : Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum, et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare.* Cur ergo dubitas ? Quare non credis ? Neque ille, qui me misit, neque ego tibi mentiri possum. Signum **434** quæris, Judæi signa petunt. Dicis ergo unde sciam ? Dabitur tibi signum quod, postquam acceperis, fortasse te accepisse pœnitebit. Hoc igitur erit signum : *Ecce eris tacens et non poteris loqui, usque in diem, quo hæc fient. Pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ complebuntur in tempore suo.*

(*Hic desinit additio S. Brunonis et sequitur homilia ex commentario Evangelii.*)

Quia, inquit, verbis credere noluisti, vel signo crede. Ecce eris tacens, donec ex te genita vox

D oriatur. Et quia vocem generaturus es, non te pœniteat aliquanto tempore tacuisse. Ex te enim orietur ille, qui dicat : *Ego vox clamantis in deserto, Et erat plebs exspectans Zachariam, et mirabatur, quod esset in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illum, et cognoverunt quod visionem vidisset in templo : et ipse erat innuens illis ; et permansit mutus.* Possumus autem per senem Zachariam Vetus Testamentum, et per Joannem puerum Novum intelligere. Eo enim tempore Vetus Testamentum vocem amisit, quo Novum ex Vetere fieri cœpit, quia postquam novam legem apostoli et doctores

(1659) Cap. 16, edit. Rom. S. Brunonis tom. I, pag. 157, c. 2

prædicare et exponere cœperunt, vetus legis intelligentia cessavit. Sed vocem, quam amiserat, tunc tandem accepit, quando Novo Testamento jam nato, et ubique divulgato ab eo didicit, quid loqueretur. Loquitur enim Vetus Testamentum, sed jam non suo, sed proprio sensu. Loquente autem Zacharia, etc.

(*Quæ sequuntur usque ad finem exstant in commentario usque ad illa verba :* Super quem videris Spiritum descendentem, etc.)

HOMILIA XCII.

IN VIGILIA S. PETRI.

ADMONITIO. — Quæ S. Bruno in expositione hujus Evangelii dixit num. 55, eadem nulla facta immutatione repetita sunt in homilia ; atque in ea præclarum habetur testimonium de primatu Petri, suorumque successorum in universa Ecclesia jurisdictione. Edidit Marchesius pag. 90 itidemque Emisenus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XXI, 15). *In illo tempore, dixit Simoni Petro Jesus : Simon Joannis, diligis me plus his ? Dicit ei : Etiam, Domine, tu scis, quia amo te.* Et reliqua.

Inc. : Interrogat Dominus Petrum, ad se diligat, quem semper, etc.

Des. : Quantum enim dilexerit apertissisme demonstravit.

HOMILIA XCIII.

IN FESTO S. PETRI APOSTOLI.

ADMONITIO. — Non minus elegantia, quam copia dicendi elucet commentarius S. episcopi super hunc Evangelii locum cap. 16, in quo agit de assumptione Petri in principem apostolorum, quodque eum Christus Dominus præcipuum Ecclesiæ fundamentum posuerit, eique omnem ligandi et absolvendi in terris potestatem tradiderit. Nihil in homilia legitur, quin totum exhibeat lectionis evangelicæ expositio sub. num. 68. Marchesius eam refert pag. 90.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XVI, 18). *In illo tempore, venit Jesus in partes Cæsareæ Philippi, et interrogabat discipulos suos, dicens : Quem dicunt homines esse Filium hominis ?* Et reliqua.

Inc. : Interrogat Dominus discipulos suos, quam opinionem de eo habent.

Des. : Quam si prælatus recipere noluerit, tunc sciant se esse solutos.

435 HOMILIA XCIV.

DOMINICA V POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — His tribus homiliis de sanctis succedit in Marchesio pag. 91 homilia suprasignata, quæ tota descripta videtur in commentario, cujus exordium sumit a fine num. 12 in Matth., usque ad finem sequentis num. 13. Cum Marchesio consentiunt codices Signinus, Laurentianus et Casinensis.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXIII, 2). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum. non intrabitis in regnum cœlorum.* Et reliqua.

Inc. : Scribarum et Pharisæorum injustitia fuit, ut bene prædicarent, etc.

Des. : Ad cujus novissimum quadrantem nunquam venitur, quæ semper solvitur et nunquam finitur.

HOMILIA XCV.

DOMINICA VI POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Homilia infra describenda tota est ex Marchesio pag. 92, quod nulla sit in commentario in Marcum loci hujus evangelici expositio. Eadem tamen reperitur in Emiseno pro Dom. 7, post Pentecosten, et in cod. Laurentiano sub nomine B. Brunonis episcopi.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MARCUM (VIII, 1) *In illo tempore, cum turba multa esset cum Jesu, nec haberent quod manducarent.* Et reliqua.

Legitur superius, cum venisset Jesus secus mare Galilææ, ascendens in montem sedebat ibi. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles et alios multos, et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos ; ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, et cæcos videntes, et magnificabant Deum Israel. Merito enim Jesus in montem ascendit, tanta ac talia miracula facturus, ut in monte, in quem ascendit ejus potestatis altitudo, et in miraculis quæ fecit ejus divinitatis magnificentia appareret. Sequantur igitur eum super montem aromatum, quicunque illuminari et sanari desiderant. De quibus montibus Ecclesia dicit : « Surge, dilecte mi : assimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum (*Cant.* VIII, 14). » Jesus autem, vocatis discipulis suis, dixit : *Misereor turbæ, quia jam triduo perseverant mecum, et non habent quod manducent.* Tres enim dies tria sæculi tempora sunt, ante legem scilicet, sub lege et sub gratia. Tribus igitur diebus turbæ cum Domino perseverant ; quia totis his tribus temporibus viri sancti Spiritu Dei pleni in Deum credunt, Christum exspectant, ejusque panibus et doctrina magno desiderio refici cupiunt. Et non habebant quod manducarent, quia panis vivus, qui de cœlo descendit, nondum eis appositus fuerat, nondum leo de tribu Juda librum aperuerat, neque septem ejus signacula solverat. Tertio igitur die, id est hoc tertio suæ incarnationis tempore, turbas reficit, neque ulterius eas fame perire patitur. Unde et dicit : *Et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via.* Omnes enim in via sumus, omnes ad patriam tendimus. De hac enim via Psalmista ait : « Viam mandatorum tuorum cucurri (*Psal.* CXVIII, 32) ; » itemque : « Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini (*ibid.*, 1). » In hac autem via deficiunt jejuni ; per hanc viam currere non possunt, qui Christi pane non sunt refecti. Præsertim si de longe venerunt : « Longe est a peccatoribus salus (*ibid.*, 55). » Sicut enim hæc via brevis et facilis est bonis, ita longa et difficilis est malis. Et dicunt ei discipuli : *Unde illos poterit quis hic saturare panibus in solitudine?* Fortasse immemores erant Christi discipuli, quod ex quinque panibus quinque millia hominum jam superius satiaverat. Et ait illis Jesus : *Quot panes habetis? At illi dixerunt : Septem et paucos pisciculos.* Septem enim panes,

septem libri sunt Veteris Testamenti, quod heptaticum vocamus; sive etiam septem gratiæ Spiritus sancti. Pauci vero pisciculi, pauci libri Novi Testamenti, ad Veteris Testamenti comparationem. Isti tamen pauci, si illis septem panibus conjungantur, cunctis hominibus ad animarum refectionem sufficiunt. Sine illis neque comedi possunt, neque saturitatem, vel fortitudinem comedentibus tribuunt. Sunt enim septem illi panes, sapientia et intellectus, consilium et fortitudo, scientia et pietas, et timor **436** Domini. Sed quis sine sapientia sapiens? Quis sine intelligentia intelligens? Quis sine consilio providus? Quis sine fortitudine fortis? Quis denique sine scientia sciens? sine pietate pius, et sine Dei timore timens? Non igitur hi pisces sine illis panibus comedi possunt. Et merito pisces isti libri dicuntur, quoniam in uno fonte natant. De quo scriptum est: « Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (*Psal.* XXXIII, 10). » *Et præcepit turbæ ut discumberent super terram.* Super terram enim discumbunt, quicunque pulverem et terram se esse cognoscunt. Unde et dicitur: « Quid superbis, pulvis, et cinis? » (*Eccli.* X, 9.) *Et accipiens Jesus septem panes, gratias agens fregit et dedit discipulis suis.* Frangit autem Dominus et panes et pisces, quoniam prout vult, et sanctus Spiritus gratiam unicuique tribuit, et profunda sanctarum Scripturarum mysteria pandit. Sed quibus dat, nisi discipulis suis? Quibus hæc prædicanda largitur, nisi episcopis et sacerdotibus? Isti enim sunt, quos constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore. Isti centum pascunt; isti pane divini eloquii totam Ecclesiæ turbam reficiunt. *Et comederunt omnes, et saturati sunt.* Comedamus igitur et nos, et saturemus; legamus ut intelligamus. Hunc enim cibum, qui plus comedit, plus comedere appetit. Hic cibus mentem exhilarat et stomachum non gravat; quanto plus comeditur, tanto amplius crescit. Unde et subditur: *Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas.* Plura sunt fragmenta, quasi panes, quia plures sunt, qui non fragmenta suscipiunt, quam illi qui tunc illos panes et pisces comederunt. Nonne vides quanta librorum volumina ex his quatuor Evangeliis multiplicata sunt? Sed quid per septem sportas, nisi septem Ecclesiæ significantur, per quas omnes Ecclesiæ intelliguntur? Unde et Joannes evangelista ad septem Ecclesias scribit; unde et Isaias ait: « Apprehendent septem mulieres virum unum in illa die, dicente: Panem nostrum comedemus (*Isa.* IV, 1). » Panem modo datum nobis, panem quo repletæ et refectæ sumus. Et quasi dicerent: Nos enim sumus illæ septem sportæ, quas plenas fragmentis olim in deserto apostoli sustulerunt. Quia igitur panem habemus panem nostrum comedamus. *Erant autem qui manducaverunt quatuor milia hominum, extra parvulos et mulieres.* Quare autem parvuli et mulieres non numerantur? Nisi quia in Dei populo computari digni non sunt, qui vel parvulos in stultitia et fatuitate, vel mulieres in mollitie et debilitate imitantur. Unde Apostolus: « Nolite, inquit, pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (*I Cor.* XIV, 20). »

HOMILIA XCV*.

DOMINICA VII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Commentarium rursus adire oportet ad cognoscendam homiliam Dominicæ huic a Marchesio pag. 92 assignatam. Ab eo enim paucis additis intermediis educta est. Vide expositionem in Matth. num. 22, c. 2. Eusebius Emisenus quoque habet in Dom. VIII post Pentecosten, itemque codex Laurentianus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (VII, 5). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis. Attendite a falsis prophetis.* Et reliqua.

Inc.: Attendite, inquit, et cavete a falsis prophetis, etc.

Des.: De quo naufragio nos liberare dignetur Jesus Christus Dominus noster.

HOMILIA XCVI.

DOMINICA VIII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — A labore exscribendi hanc homiliam, quam Marchesius inter cæteras S. Brunonis retulit p. 94 nos liberat ejus commentarii in Lucam editio num. 37, eamque quilibet consulere poterit. Deest in Emiseno, sicut in cod. Laurentiano, non autem in Signino huic Dominicæ assignata.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XVI, 1). *Homo quidam erat dives, qui habebat villicum, et hic diffamatus est apud illum.* Et reliqua.

Inc.: Et vocavit eum Dominus suus, et ait illi: *Quid hoc audio de te?*

Des.: Si hujus fidelitatis virtus inveniatur in nobis

437 HOMILIA XCVII.

DOMINICA IX POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — De tota homilia modo adnotanda, præter pauca exordii causa addita, nihil tradit Marchesius pag. 95, quod non plenissime in commentorio in Lucam num. 21 contineatur. In editione Emiseni sub Dominica XIII posita, simillima est.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (X, 25). *In illo tempore, quidam legisperitus surrexit tentans Jesum dicens.* Et reliqua.

Inc.: Surrexit, inquit, legisperitus legis conditorem reprehendere volens, etc.

Des.: Magna est misericordia, per quam vita possidetur æterna.

HOMILIA XCVIII.

DOMINICA X POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Emisenus in Dom. XI post Pentec., et Marchesius pag. 96, qui eamdem homiliam referunt, tam in principio quam in fine perfecte cum expositione in Evangelium concordant, nec verbum ullum plus aut minus habent.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XVIII, 9). *In illo tempore dicebat Jesus ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur cæteros parabolam.* Et reliqua.

Inc.: Nunquam arrogantia placuit Deo, nunquam superbia justificata est.

Des.: Radix omnium malorum superbia custos virtutum humilitas est.

A HOMILIA XCIX.

DOMINICA XI POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Eadem est homilia in commentario ac in sæpe citatis editionibus ; in Emiseno legitur pro Dom. XII post Pentec. et in Marchesio pag. 96. Contra heterodoxos, qui cæremonias, seu ritum conferendi baptismum in Ecclesia catholica vilipendunt, sancta omnia quæ aguntur, demonstrantur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MARCUM (VII, 31). *In illo tempore : Exiens Jesus de finibus Tyri venit per Sidonem ad mare Galilææ.* Et reliqua.

Inc. : Describit evangelista, per quam viam in Galilæam Dominus redierit.

Des. : Quia obstructum est os loquentiam iniqua.

HOMILIA C.

DOMINICA XII POST PENTECOSTEN.

B ADMONITIO. — S. Bruno qui suos commentarios in Evangelia scripsit, non solum ut cœlestia verbo divino tradita explanaret, sed etiam ut gregem suum salutaribus monitis instrueret, præclare id agit hujusce homiliæ exordio. Ne eo careant lectores, qui integram Evangelii expositionem num. 51 habent, illud ipsis communicamus ex Marchesio pag. 97, et Emiseno in Domin. XIV post Pentec.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XVII, 11). *In illo tempore, dum iret Jesus in Jerusalem, transibat per mediam Samarium, et Galilæam. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi.* Et reliqua.

438 *Inc. :* Omnes in via sumus, omnes ad patriam festinamus, alii quidem ad cœlestem Jerusalem, alii vero ad terram miseriæ et tenebrarum. C Nulla mora est in itinere, quotidie illuc quo tendimus appropinquamus. Hac autem via Dominus et Salvator noster currere non est dedignatus. Unde ipse quoque alibi ait : « Exivi a Patre, et veni in mundum, iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem (*Joan*, XVI, 28). » Hanc autem viam cum Dominus teneret, cum relinqueret, et ad Patrem iret, transibat per mediam Samariam et Galilæam. Sed quid per Galilæam nisi Judæos ? Et quid per Samariam, nisi gentiles intelligamus ? Inde enim est, quod dicitur : « Non coutuntur Judæi Samaritanis (*Joan.* IV, 9). » Per medium autem illorum transibat Jesus, quia hos et illos vocabat, his et illis prædicabat, hos et illos sanabat, et ad fidem convertebat. Cum autem hoc faceret accidit ut ingrederetur D quoddam castellum, per quod S. Ecclesiam intelligimus. Tunc enim prius in eam ingressus est, quando eam prædicando, et prædicando, construere cœpit. Unde ipse ait : « Egos to ad ostium, et pulso : si qui saperuerit mihi, introibo ad illum, et cœnabo tum ipso, et ipse mecum (*Apoc.* III, 20). » Cur autem Ecclesia castellum dicatur multæ rationes reddi possunt. Sed quid sunt decem viri leprosi, etc. (*Hic incipit Evangelii exposition*).

HOMILIA CI.

DOMINICA XIII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Diximus alias A. Nost. homiliis aliqua in principio, aut in medio, vel in fine expositioni suæ in Evangelia, qua plerumque utitur, addere consuevisse. Hac in homilia additio facta est post verba : *Non habet hæreditatem in regno Christi et Dei*, et continet Zachariæ prophetiam cap. V, 6, seu allegoriam de muliere in amphora inclusa, quæ avaritiam figurat, et prosequitur usque ad illa : *Ideo dico vobis ne solliciti sitis animæ vestræ.* Sequentia omnia exstant in commentario num. 18, c. 1. Apud Marchesium homilia est pag. 98, et apud Emisenum homil. XV post Pentecosten.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (VI, 24). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Nemo potest duobus dominis servire ; aut enim unum odio habebit et alterum diliget, aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammoræ.* Et reliqua.

Inc. : Modo enim superius Salvator noster de thesauro locutus est.

Des. : Si omnes homines tales esse vellent, non deesset Deo unde eos pasceret.

HOMILIA CII.

DOMINICA XIV POST PENTECOSTEN.

Est idem evangelium et eadem homilia ut in feria V *hebdomadæ post Dominicam* IV *Quadragesimæ.*

HOMILIA CII.

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO, — Hujusce Evangelii explanatio pro homilia, quæ moralis est institutio, merito assumpta est, cum plurima commentaror doceat, tum ad corrigenda vitia, tum ad Christianas virtutes promovendas. Nihil additum est ipsi neque in Emiseno in quo tenet locum Dom. XVII post Pentec., neque in Marchesio pag. 99. Eadem exstat in cod. Signino.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XIV, 1). *In illo tempore, cum introisset Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum Sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum.* Et reliqua.

Inc. : In eo enim, quod ad panem manducandum in domum principis Pharisæorum introisse evangelista scribit, etc.

Des. : Qui se exaltat humiliabitur, et qui se humilis, exaltabitur.

439 HOMILIA CIII.

DOMINICA XVI POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Ejusdem dicenti generis se præbet hæc homilia, cujus nuper diximus superiorem esse commentarium in Lucam num. 30 consulat lector, et eximiam ex eo hauriet moralem doctrinam. In Marchesio habemus pag. 100 ; sed deest in Emiseno.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XIII, 6). *In illo tempore, dicebat Jesus turbis similitudinem hanc : Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens in ea fructum, et non invenit,* etc. Et reliqua.

Inc. : In hac ergo similitudine quanta sit Dei patientia.

Des. : In verbis et miraculis Christi virtutem, et gloriam cognoscebant.

HOMILIA CIV.

DOMINICA XVII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — De præcepto charitatis erga Deum, et proximum tota disserit hæc homilia, a commentario in Matth. num. 92, pro diei hujus concione usurpata. Singularem auctoris sapientiam undique spirat, et ad perfectionem duplicis amo-

ris comparandam incendit. In Marchesio legitur pag. 101, et in Emiseno sub. Dom. XVIII post Pentec. idem principium uterque habet, eumdemque finem.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXII, 34). *In illo tempore, accesserunt ad Jesum Pharisæi, et interrogavit eum unus legisdoctor tentans eum : Magister, quod est mandatum magnum in lege.* Et reliqua.

Inc. : Pharisæi autem audientes, quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum. Recedentibus Pharisæis, etc.

Des. : *Neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.*

HOMILIA CV.

DOMINICA XVIII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Non indiget hæc homilia probatione, ut S. Brunoni nostro adjudicetur, cum præter commentarium apud quem integra jacet num. 91, pars etiam ejus major habetur in exposit. cap. 25 Deuteron. edit. nostræ, tom. I, pag. 220. In Emiseno deest, sed Marchesius edidit pag. 101, cui conformis est codex Signinus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XII, 22). *In illo tempore, accesserunt ad Jesum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem.* Et reliqua.

Inc. : In illa, inquit, die, qua Pharisæi victi recesserunt, in illo Sadducæi vincendi accesserunt, etc.

Des. : Quod prius secundum litteram in Synagoga custodiebatur.

HOMILIA CVI.

DOMINICA XIX POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Breviter dicam Eusebium Emisenum, et Marchesium pag. 102 hanc homiliam sub eodem initio et fine edidisse, quemadmodum exstat in comment. num. 29. Omnia pariter intermedia perfecte concordant.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (IX, 1). *In illo tempore : Ascendens Jesus in naviculam transfretavit, et venit in civitatem suam.* Et reliqua.

Inc. : Hoc enim in loco civitatem suam non Nazareth, sed Capharnum intelligere debemus.

Des. : *Et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.*

440 HOMILIA CVII.

DOMINICA XX POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Similis omnino est præcedenti homilia huic Dominicæ assignata, scilicet quod eadem sit loci evangelici expositio. Talis equidem patet apud Emisenum in quo est pro Dominica XXII post Pentec., et apud Marchesium pag. 103, in quorum editionibus nulla a commentario diversitas occurrit. Vide num. 77.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XVIII, 23). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc : Assimilatum est regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere, cum servis suis. Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei decem millia talenta.* Et reliqua.

A *Inc.* : Iste enim rex ipse est, qui loquitur Deus, et homo Jesus Christus Dominus noster.

Des. : Non enim sufficit labiis dimittere, nisi ora et corda conveniant.

HOMILIA CVIII.

DOMINICA XXI POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Celeberrimam ac sapientissimam responsionem datam a Christo Domino Pharisæis eum de tributo solvendo Cæsari interrogantibus eximie illustrat, atque magnificat S. Bruno suo in h. l. evangelii commentario num. 90, accepta est homilia hujusce Dominicæ. Eadem legitur in Emiseno Domin. XXIII post Pentec. et in Marchesio p. 104, apud quem sequentia adduntur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXII, 15). *In illo tempore, abeuntes Pharisæi consilium inierunt, ut caperent Jesum in sermone.* Et reliqua.

B *Inc.* : Stulti Pharisæi, qui in sermone Verbum Dei capere putant.

ADDITIO. — *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* Magnus honor, magna nobilitas ad Dei imaginem et similitudinem hominem esse factum. Hanc autem imaginem in primo homine amisimus, in secundo recuperavimus. « Primus enim homo, ait Apostolus, de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis (*I Cor.* XV, 49). « Reddamus Domino imaginem suam ; reddamus Deo animas nostras. Nihil charius habemus ; hoc igitur tributum solvere debemus. Audiamus Salomonem, audiamus Sapientiam ipsam dicentem : « Memento Creatoris tui in diebus juventutis C suæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ et dies, de quibus dicas non mihi placent (*Eccle.* XII, 1). » Et paulo post : « Antequam funis argenteus rumpatur, et recurrat vitta aurea, antequam confringatur hydria super fontem, et conteratur rota super cisternam, et pulvis revertatur in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum (1660). » Memento, inquit, Creatoris tui, ad cujus imaginem et similitudinem factus es, ipsum imitare, ne ejus similitudinem amittas. Quem enim imitatur homo, ejus imaginem et similitudinem habet, antequam veniat tempus afflictionis suæ, per quod mortis horam intelligimus et dies, de quibus dicas : Non mihi placent. Hos autem dies habent impii, et æternæ morti condemnati, quia, postquam de hac vita exeunt, nihil vident, nihil audiunt, nihil-
D quesentiunt quod eis placeat. Hoc autem faciat homo in diebus juventutis suæ, et in diebus lætitiæ et prosperitatis de quibus Apostolus ait : « Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes (*Galat.* VI, 10). » Sequitur : « Antequam funis argenteus rumpatur, et recurrat vitta aurea. » Hoc enim interest inter corpus et animam, quod interest inter argentum et aurum, ut per argentum corpus, per aurum vero animam ipsam claram et sapientem intelligamus. Hæc autem vitta aurea tunc recurrit, buando anima

(1660) Ibid., v. 6. Antequam rumpatur funiculus argenteus, et recurrat vitta aurea, et conteratur hydria super fontem, et confringatur rota super cisternam et revertatur pulvis in terram suam, etc.

vinculis corporeis absoluta cœlestia petit. Inde A enim et funis vocatur corpus, quia quibusdam naturæ legibus animam sibi ligat et stringit. Hic autem funis tunc rumpitur, quando **441** anima a corpore separatur, antequam confringatur hydria super fontem, et conteratur rota super cisternam. Hydria vocatur homo, quia de terra factus est. Frangitur autem hydria super fontem, quando homo nimia infirmitate gravatus, jamque morti proximus, nec ipsam mortem suscipere valet, quoniam alienis manibus vix de lecto erigitur, ut diu concupitam aquam suscipiat, quam ori appositam spiritu attenuato, et gutture jam incluso glutire non valet. Et tunc quidem conteritur rota super cisternam, quia scriptum est : « In illa die peribunt omnes cogitationes eorum (*Psal.* CXLV, 4). » Rota enim cogitationum nostrarum, quæ est B super cisternam cordis nostri : « De corde enim exeunt cogitationes (*Matth.* XV, 19), » semper volvitur et revolvitur, tunc primum quiescet, quia jam ulterius neque facultas est, neque voluntas, ut vana et inutilia cogitare debeat. « Novit enim cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt (*Psal.* XCIII, 11). » Pulvis autem tunc revertitur in terram suam, unde erat. Quia sicut primo homini Dominus ait : « Pulvis es, et in pulverem reverteris (*Gen.* III, 19); » spiritus autem ad Deum redit, qui dedit ipsum, et ejus judicio atque sententia, vel ad pœnam trahetur, si Dei imaginem et similitudinem non habet, vel ducetur ad gloriam, si Dei imaginem et similitudinem custodivit. (*Hic concluditur homilia iisdem verbis quibus expositio hujus Evangelii ab- C solvitur in commentario.*)

HOMILIA CIX.

DOMINICA XXII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Perfectiorem hujus homiliæ lectionem habebunt lectores in comment. supor. h. l. Evangelii, quam in Marchesii editione. Non refert hic erraia adnotare, sed hoc dictum sit pro illis, qui S. Brunonem editum a Marchesio possidentes, novam hanc operum ejus impressionem parum sibi utilem duxerunt. Exstat in dicto comment. num. 32, c. 2, idem principium, idemque finis, ut in Marchesio pag. 104, et in Emiseno cujus editores in Dominica XXIV post Pentec. collocarunt.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (IX, 18). *In illo tempore, loquente Jesu ad turbas, ecce D princeps unus accessit, et adorabat eum dicens : Domine, filia mea modo defuncta est, sed veni, impone manum super eam et vivet.* Et reliqua.

Inc. : Quid enim per hunc principem, nisi Abraham, Isaac et Jacob, Moysen et Aaron, etc.

Des. : Et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me.

HOMILIA CX.

DOMINICA XXIII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Quidquid exhibetur in editione Marchesii pag. 105, pro homilia, traditum est iisdem verbis in comment. sub numm. 53, 54 et 55, qui tres parabolas expositas eodem ordine complectuntur. Uniformis videtur Emisenus qui hanc homiliam in Dom, XXV post. Pentec. ponit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XIII, 24). *In illo tempore : Dixit Jesus discipulis suis : Simile est regnum cœlorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Cum autem crevisset herba et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania,* etc. Et reliqua.

Inc. : Tunc dimissis turbis venit in domum, etc.

Des. : In qua aliud dicitur, et aliud rationabiliter intelligitur.

HOMILIA CXI.

DOMINICA XXIV POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Qui Marchesii editionem cum commentario comparabunt, non solum plura hujusce homiliæ loca emendata comperient; sed multa fruentur eruditione, quam eam doctissimus commentator illustravit in Lucam num. 46. Eamdem produxere Emiseni editores Dominica X post Pentec.

442 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XIX, 41). *In illo tempore, cum appropinquaret Jesus Jerusalem, videns civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses et tu.* Et reliqua.

Inc. : Suscitato namque Lazaro veniens Dominus Hierosolymam, etc.

Des. : Quibus hoc sine detrimento facere valeamus.

HOMILIA CXII.

DOMINICA XXV POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Præmittit A. N. expositionem Danielis propheticæ, cujus meminit evangelista, et deinde Evangelii interpretationem prosequitur. Cum hæc prior homiliæ pars desit in commentario, eam ut Marchesius pag. 107 publicavit, exhibemus. Omnes codices conformes in hujus homiliæ descriptione videntur ; cum ille a quo facta est editio homiliarum sub nomine Eusebii Emiseni, eamdem Danielis interpretationem initio tradat, et statuit in Dom. XXVII post Pentec. Nos illam præterire non arbitramur ; reliquam homiliæ partem in commentario num. 100 lectores habent.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXIV, 15). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Cum videritis abominationem desolationis quæ dicta est a Daniele propheta, stantem in loco isto : qui legit, intelligat.* Et reliqua.

Videamus modo, quid Daniel propheta de hac abominatione desolationis viderit, audierit et dixerit : « Scito, » inquit angelus, qui et loquebatur, « et animadverte : Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt, et rursum ædificabitur platea, et muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, et Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confirma-

bit autem pactum multis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium. Et in templo erit abominatio desolationis, et usque ad consummationem, et finem perseverabit desolatio (*Dan.* IX, 25-27). » Videamus igitur ista quid significent, et rogemus Dominum omnipotentem, ut hæc sua mysteria tam occulta nobis revelare dignetur. Temporibus Artaxerxis (1661) regis erat Nehemias pincerna ejus, sicut ipse testatur, qui cum ei ad mensam ministraret, dixit ei rex : « Cur facies tua tristior solito esse videtur? » (1662) At ille : « Rex, inquit, in æternum vive, quia civitas patrum nostrorum destructa est. » Cui ille : « Vade, inquit, et reædifica eam (*Esdr.* II, 2). » Et hoc est, quod dicitur : Scito, inquit, Daniel, et animadverte : Ab exitu illius sermonis, quid Nehemiæ a rege dicetur, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem hebdomadæ sexaginta duæ erunt. Si quis enim diligenter computare voluerit annos, menses et dies regum, qui ab eo tempore fuere, inveniet sexaginta et duas hebdomadas esse completas ab eo die, quo hic sermo ad Nehemiam factus est usque ad Christi passionem. Quinque autem anni plus hoc numero in chronica esse videntur, quod quidem scriptorum ignorantia factum esse puto. Illi enim in numero falli potuerunt, Daniel vero falli non potuit. Quod autem ait hebdomades septem sic esse intelligendum ac si diceret : Ab exitu sermonis, quo præcipitur, ut iterum ædificetur Jerusalem, erunt hebdomades septem usque ad integram murorum restaurationem. Quæ videlicet hebdomades septem usque ad diem quinquagesimum perveniunt. Unde et Nehemias ipse ait : « Quia completus est murus vigesima quinta die mensis Elul quinquaginta, et duobus diebus (*II Esdr.* VI, 25). » Eæ namque hebdomadæ dierum sunt ; illæ autem sexaginta duæ, quæ a Nehemia usque ad Christi passionem perveniunt, annorum hebdomadæ vocantur. Sicut enim septem dies, sic et septem anni unam hebdomadam faciunt. Complentur igitur sexaginta duæ hebdomadæ in annis quadringentis octoginta tribus, et tot quidem computantur a Nehemia usque ad Christum. Sic igitur se habet ordo. Scito, inquit, Daniel, et animadverte quia ab initio sermonis, qui factus est Nehemiæ, ut iterum ædificetur Jerusalem, erunt hebdomadæ dierum septem usque ad murorum completionem. Similiter autem ab initio ejusdem sermonis, usque ad Christum ducem erunt hebdomadæ annorum sexaginta duæ. Et quia in paucis diebus muri civitatis **443** ædificati sunt, ideo subinferens ait : « Et rursum ædificabitur platea, et muri in angustia temporum. » Sequitur : « Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Miseri Judæi, qui ista non intelligunt, qui quoniam Christum negaverunt, et « non habemus regem nisi Cæsarem (*Joan.* XIX, 15) » dixerunt, non Domini, sed diaboli populus facti sunt. Videamus quod sequitur : « Et civitas et Sanctuarium dissipabitur cum duce venturo, et finis ejus vastitas, et post finem belli desolatio. » Post quadraginta namque et duos annos civitas et templum dissipatum est. Dux autem eorum qui venturus est, Antichristus intelligitur, qui, quamvis multo post tempore veniat, tamen quasi de præsenti loquitur, quia semper eum colunt et venerantur. Finis autem civitatis vastitas erit, et post finem desolatio sempiterna. Confirmabit autem dux ille malignus pactum hebdomada una, qui se omni tempore vivere et regnare promittet. Quid est enim hebdomada una, nisi diebus septem. Quid est autem diebus septem, nisi diebus omnibus ? Non enim sunt dies nisi septem. Si igitur esset cum eis hebdomada una, esset utique cum eis diebus omnibus. Sed non est ita. Unde hoc ? « In medio enim hebdomadis deficiet hostia et sacrificium. » Dimidium enim hebdomadis, si de annorum hebdomada intelligatur, tres annos facit et dimidium. Et tunc quidem, eo pereunte, deficiet hostia et sacrificium ; sacrificium utique Judæorum, quod ipse judicabit, quia ad veteris legis ceremonias, et consuetudines universa transferre conabitur. Unde et subditur : « Et in templo erit abominatio desolationis. » In templo quidem erit, quia quasi rex et sacerdos in templo sedebit. De quo Apostolus ait : « Quia exaltabitur supra omne, quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Dominus (*II Thess.* II, 4). » Merito autem abominatio vocatur, quia ab omnibus abominandus est ; per quem tanta ubique gentium abominatio fiet, quæ videlicet desolatio, usque ad ejus consummationem, et usque ad finem illius turpissimum et dignissimum perseverabit. *Cum autem videritis hanc abominationem desolationis*, etc. (Sequentia legantur in commentario.)

HOMILIA CXIII.

DOMINICA XXVI POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Hujusce homiliæ exordium superioris finem excipit eodem in commentario, a quo utraque desumpta est. In Marchesio pag. 108, immediate succedit præcedenti ; in Emiseno, ubi omnino concordat cum dictis editionibus, locum tenet in hac suprasignata Dominica XXVI, sed altera homilia ei præcedit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXIV, 36). *In illo tempore : Dixit Jesus discipulis suis : De die autem illa nemo scit, neque angeli cælorum, nisi Pater solus.* Et reliqua.

Inc. : Alius autem evangelista addidit, neque *Filius*. Magnum est igitur hoc secretum.

Des. : Modo interim crucians adimam, postmodum vero et corpus et animam.

(1661) Hic fuit Artaxerxes Longimanus anno regni ejus 20, ut sentient meliores chronologi Petavius, Calmet, Berti et alii.

(1662) In Vulgata legitur II Esdræ cap. II, 2 : « Quare vultus tuus tristis est, cum te ægrotum non videam ? »

HOMILIA CXIV.

DOMINICA XXVII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Non aliunde inquirenda est hæc homilia, quam eodem in commentario num. 79, a quo superiores iisdem verbis traduntur. Marchesius habet pag. 109. In editione Emiseni deest.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XXII, 1). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.* Et reliqua.

Inc.: Tunc enim Dominus pater, qui et omnium rex, et Dominus est, etc.

Des.: Multi enim vocantur ad nuptias; pauci vero introducantur in regis thalamum, et gloriam.

444 HOMILIA CXV.

DOMINICA XXVIII POST PENTECOSTEN.

ADMONITIO. — Una hæc est ex paucis homiliis, quæ in Evangeliorum expositionibus non reperiuntur. A Marchesio pag. 110, eam exscripsimus, eamdemque editores Emiseni sub Dom. XXI post Pentecosten publicarunt. Eisdem verbis incipit, sed aliis homilia concluditur. His accedit codicis Laurentiani testimonium, qui præsignato ejus nomine scilicet V. Brunonis episcopi illam, ut Marchesius tradidit, habet num. 145.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (IV, 46). *In illo tempore, erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum.* Et reliqua.

Digni sunt reges, qui exaudiantur. Nulli ita Deo familiares sunt, sicut boni reges. Valde bonam significationem tenens reges in divina Scriptura. Omnis enim homo, qui seipsum et virtutum exercitum, qui in eo est, honeste sapienterque disponit et regit, vera definitione rex dici potest. Si ergo teipsum et familiam tuam bene regere et disponere vis, custodi sensus corporis tui, neque eos per illicita vagari permittas. Ipsi enim duces sunt, et in tota domo obtinent principatum. « Averte igitur oculos tuos, ne videant vanitatem (*Psal.* CXVIII, 37). » Dic simul cum viro justo : « Pepigi fœdus cum oculis meis ne cogitarem de virgine (*Job.* XXXI, 1). » Audi etiam quid Psalmista dicat : « Oculi mei semper ad Dominum, quia ipse evellet de laqueo pedes meos (*Psal.* XXIV, 15). » Qui enim semper oculos ad Dominum habet, vana videre non desiderat; sic ergo regitur visus. Sed quid dicam de auditu? Nam et ipse regendus est. Claude igitur aures tuas, ne detractionibus pateant, ne verba vana et inutilia libenter audiant. Aperi eas ad Evangelium, aperi eas ad Verbum Dei. Ideo enim Psalmista dicit : « Audi, filia, et vide, inclina aurem tuam (*Psal.* XLIV, 11), » ideo et Dominus ait : « Qui habet aures audiendi, audiat (*Marc.* IV, 9); » et Isaias : « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est (*Isa.* I, 1). » Lingua quoque regimine indiget, quam qui non regit, rex dici non debet. Qui enim custodit linguam suam, custodit et animam suam « Mors et vita in manu linguæ (*Prov.* XVIII, 21). » — « Qui in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Si quis putat religiosum se esse, non refrenans linguam suam, sed seducit cor suum, hujus

A vana est religio (*Jac.* III, 2). » Unde Psalmista ait : « Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea (*Psal.* XXXVIII, 2). Os quoque nisi custodiatur, in multis peccat. Peccat in crapula, et ebrietate. Quod quidem si primi parentes bene custodissent, de ligno vetito non comedissent. Hoc autem Dominus nos regere docuit, qui diabolo male suadenti respondit : « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (*Matth.* IV, 4). » Hoc et Apostolus bene regebat, qui ait : « Nunquam commune et immundum intravit in os meum (*Act.* X, 11). » Regamus et manus, ut pauperibus aperiantur, et ad furtum et rapinam non extendantur. Tales manus notabat propheta cum diceret : « Manus vestræ sanguine plenæ sunt (*Isa.*
B II, 15). » Regamus et pedes, ne currant ad effundendum sanguinem, sed potius semper sint parati ad evangelizandum bona, et calcare valeant super serpentes et scorpiones. De pedibus et Ecclesia dicit : « Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? » (*Cant.* V, 3.) Sic igitur reguntur corporis sensus. Sed quid de interiori familia dicam? Et ipsa quidem regimine indiget. Unde Psalmista ait : « Proba me, Domine, et tenta me, ure renes meos, et cor meum (*Psal.* XXV, 2). » Itemque : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (*Psal.* L, 12). » — « Ex corde enim, dicit Dominus, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, furta, fornicationes, blasphemiæ. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem (*Matth.* XV, 19). » Ideo rationale super cor, et super pectus episcopi ponitur,
C ut bene regatur et custodiatur. Nemo igitur se regem non esse dicat, qui tantam habet ad regendum familiam. Tales igitur reges iste regulus significabat, qui ad Christum accessit pro filio rogaturus. Et fortasse ideo non rex, sed regulus dicitur, quia nondum perfecte credebat. Unde et Dominus ait : *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis.* Si enim perfecte credidisset, filius ejus infirmus non fuisset. Quid enim per filium ejus, nisi spiritum ejus, et nisi animam ejus intelligamus? Hic autem filius reguli, id est anima reguli, infirmabatur Capharnaum, quæ *villa consolationis* interpretatur. Mala villa, mala consolatio. Hæc villa caro est, in qua anima infirma jacet, et inde magis infirmatur, quia non bene consolatur. « Spiritus, ait enim Apostolus, concupiscit
D adversus carnem, caro autem adversus spiritum (*Galat.* V, 17). » Vult anima converti, et ad pœnitentiam redire : dicit caro, et quasi consolando dicit : Noli adhuc, expectemus usque cras, consilio faciamus; juvenes sumus, multum **445** nobis temporis restat. Melius est non vovere, quam vota non reddere. Sic loquitur Capharnaum, sic loquitur caro, sic loquitur villa consolationis. Bene quidem loqui videtur, sed non bene loquitur. Unde et Salomon : « Ne tardes, inquit, converti ad Dominum, et ne differas de die in diem (*Eccli.* V, 8). » *Qui enim dedit hodiernum diem, non promisit dubium cras.* Imitare igitur istum regulum, o homo quicun-

que es, cujus anima infirmatur, festina ad Jesum, A vade ad medicum. Roga eum ut descendat, roga ut sane animam tuam, et liberet eam a morte sua. Cave ne jaceat Capharnaum, noli eam male consolari, et morti eam perpetuæ subjugare. Noli signa et prodigia quærere ; crede tantum, et salvus eris. Insta simul cum regulo, insta et die. *Domine, descende, priusquam moriatur filius meus.* Hoc enim si feceris, audies et tu a piissimo Domino, quod ille regulus tunc audire meruit. *Vade*, inquit, *filius tuus vivit.* Verum est igitur, et sine dubio verum est, quia « peccator quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech.* XXXIII, 12). » Non enim dixit, vivet, sed vivit, quia una eademque hora et pœnitentia nascitur, et vita datur. *Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus,* B *et ibat.* Jam non regulus, sed rex iste dicendus est ; regulus erat quando venit, sed rex, et plenus fide recedit. « Credidit enim Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam (*Rom.* IV, 3). » — « Omnia possibilia sunt credenti (*Matth.* IX, 23). » Jam eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt ei dicentes quia filius ejus viveret. *Interrogabat autem horam ab eis, in qua melius habuerat, et dixerunt ei : Quia heri hora septima reliquit eum febris.* Isti servi episcopi et sacerdotes mundi esse videntur, qui peccatori ad pœnitentiam converso vitam nuntiant, et sanitatem promittunt. Omnium enim servi sunt, qui omnibus ex debito serviunt. Unde et Romanus episcopus (1663), episcoporum omnium maximus, « servus servorum Dei » C in suis epistolis se esse scribit. Neque enim vacat a mysterio, quod septima hora puerum febris reliquisse dicitur. Septima namque hora, et septima dies hominis ultima ætas est, de qua Apostolus ait : « Nos sumus, in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor.* X, 11). » Hæc autem septima hora ad sanandum et vivificandum Dominus venit. Ante hanc horam nemo sanabatur. Quicunque itaque sanatur, hac et non alia sanatur. *Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit Jesus : Filius tuus vivit, et credidit ipse, et domus ejus tota.* Cognoscamus igitur et nos, firmiterque credamus, quia in hac hora, in hoc tempore præfinito, in hoc tempore ante prædestinato venit Jesus, et pro nobis passus, præcepit ut vivamus, et ulterius non moriamur ; sed sani et incolumes ad regna cœlestia perducamur. Qui cum D Patre, et Spiritu sancto vivit, et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA CXVI,

IN FESTO S. LAURENTII MARTYRIS.

ADMONITIO. — Quia nobis proposuimus homiliarum ordinem juxta Marchesium sequi, ut facilius lectores, quæ voluerint, conferant ; ideo post homilias festis mobilibus, et Dominicis assignatas, collectionem nostram editori illi conformamus, producentes, quæ supersunt, homilias de sanctis. Homiliarium Emiseni hanc pariter homiliam sub eodem titulo refert. Cum autem non exigua pars ejusdem sit in commentario in h. l. Evangelii, tantum quæ desunt, hic subjiciemus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (XII, 24). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, ipsum solum manet ; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Et reliqua.

Hoc est illud granum frumenti, quod virgo et inarata terra produxit, de quo Psalmista ait : « Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit (*Psal.* XIII, 3). » — « Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum (*Psal.* LXXXIV, 13). » Hujus autem grani immensa multiplicatione omnia Ecclesiæ horrea repleta sunt. De hoc frumenti grano ille panis conficitur, de quo et ipse Dominus ait : « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi (*Joan.* VI, 51). « Constat autem hoc, et ad litteram verum esse, quod frumenti granum si in arca servetur, non crescit ; si autem seminetur, si in terram solvatur et moriatur, multum fructum affert.

(*Huc usque comm. in Joan. num.* 36). Nihil infructuosum diligit Deus, nihil in horto suo, nihil in vinea sua, nihil in agro suo vult esse infructuosum. Unde et ipse alibi ait : « Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur (*Matth.* VII, 19). » Et in alio loco : « Ego **446** sum, inquit, vitis vera, et Pater meus agricola est : omnem palmitem non ferentem fructum tollet eum, et omnem qui fert, purgabit eum, ut plurimum fructum afferat (*Joan*, XV, 1). « Hæc est enim illa vera vitis, de qua totum hoc vinum profluxit quod nobis in hoc Evangelio propinatur. Hæc est illa vitis semper fructuosa, cujus omnes palmites fructiferi sunt, quicunque ei fideliter inhærent. Ideo enim infructuosi de ea tolluntur, quamvis per baptismi sacramentum in ea sint, per vitæ tamen meritum in ea non sunt. Talis enim arbor infructuosa erat illa, de qua ad cultorem vineæ Dominus ait : « Ecce tres anni sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio, succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat ? » (*Luc.* XIII, 7.) Quæ quidem illico succisa fuisset, nisi quia bonus illæ vineæ cultor pro illa intercessit, dicens : « Domine, dimitte illam, et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora, et siquidem fecerit fructum, sin autem, in futurum succides illam (*ibid.*). » Talis erat et illa ficulnea, in qua quia fructum non invenit, Dominus eam maledixit, et aruit. Tales sunt et multæ aliæ arbores infructuosæ, quæ tandem excidentur et in ignem mittentur. Et ego quidem non crediderim aliquam arborem infructuosam, in paradiso plantatam ; præsertim, cum primo homini Dominus dicat : « De omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas ; in quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris (*Gen.* II, 17). » In eo enim, quod de omnibus comedere dicit, omnes illas arbores fructuosas fuisse ostendit.

(1663) Quam vetus sit Romanorum pontificum suis in epistolis inscriptio.

Cum igitur paradisus Ecclesiam significet, Ecclesiæ quoque arbores fructuesas esse oportet. Multæ namque arbores sunt in Ecclesia : ibi enim est lignum vitæ de quo qui comederit, si tamen digne comederit, non morietur. De hoc enim ligno scriptum est : « Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo (*Psal.* I, 3). » Et alibi : « Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei *Apoc.* II, 7). » Ibi est et illa arbor, quæ ait : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini, speravi in misericordia Dei mei in æternum, et in sæculum sæculi (*Psal.* LI, 10). « Sed quid de illis nobilissimis arboribus dicam, quibus Dominus ait : « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat ? » (*Joan* XV, 16.) Tales igitur arbores habet Ecclesia, quam illæ paradisi arbores significabant. Illam autem arborem, de qua Deus primum hominem comedere interdixit, hæreticos significare puto, quorum quidem fructum mortiferi sunt, quorum poma venenosa sunt, quorum doctrinam qui susceperit, mortem incurret sempiternam. Sequitur : « Qui amat animam suam, perdet eam (*Joan.* XII, 25), » etc.

(*Pars reliqua homiliæ a commentario accipienda est.*)

HOMILIA CXVII.

IN ASSUMPTIONE MARIÆ VIRGINIS.

ADMONITIO. — Ex comment. in Luc. num. 22 pene totam sibi curabunt lectores hanc homiliam, reliquam partem, quam a Marchesio pag. 111, cepimus, hic exscribimus. Attributa etiam fuit Emiseno, ut jam dictum est. Reperitur in cod. Laurentiano ubi est num. 118 S. Brunoni asserta, sicuti in cod. Signino.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (X, 38). *In illo tempore : Intravit Jesus in quoddam castellum, et mulier quædam, Martha nomine, excepit illum in domum suam. Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.* Et reliqua.

Inc. : Omnia opera Salvatoris nostris plena sunt sacramentis. Quidquid ubique agit significatio est.

Des. in comment. : Et filios parere cœpit. (*Post hæc sequitur homilia.*)

Hæc autem duæ mulieres prudentissimæ totius ecclesiastici exercitus duces, et præviæ sunt. Has cætera turba sequitur. Alii post Martham, alii post Mariam vadunt. Nulli enim cœlestem illam patriam ingrediuntur, nisi qui hanc vel illam sequuntur. Merito igitur SS. Patres constituerunt, ut in hac solemnitate B. M. V. hoc Evangelium legeretur, quæ quidem per has duas mulieres significatur. Ipsa enim inter omnes creaturas beatissima Virgo utriusque vitæ, activæ videlicet et contemplativæ plus cæteris omnibus privilegia custodivit. Ipsa quoque sicut Martha, imo melius, quam Martha suscepit Christum, non solum in domum suam, verum etiam nfra claustra uteri sui. Ipsa eum concepit, ipsa eum genuit, ipsa eum peperit, et portavit, et plus-

A quam Martha, et frequentius ei ministravit. Ipsa denique, sicut Maria, ejus verbum non solum audiebat, verum etiam in corde suo conferebat, nobisque ad legendum, et audiendum custodiebat. Sic enim scriptum est : « Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo (*Luc.* II, 19). » Ipsa eum non solum secundum humanitatem, **447** verum etiam secundum divinitatem et contemplari, et plus cognoscere meruit. *Ipsa igitur optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.*

HOMILIA CXVIII.

IN DECOLLATIONE S. JOANNIS BAPTISTÆ.

ADMONITIO. — Cum commentario incipit, et cum eo desinit homilia tam in Marchesio pag. 112, quam in Emiseno, quem imperiti librarii fecerunt B auctorem. Exstat in cod. Laurent. hom. 119 sub nomine Brunonis, sed aliis verbis finem habet. Vid. comm. num. 60.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XIV, 1). *In illo tempore, audivit Herodes Tetrarcha famam Jesu, et ait pueris suis : Hic est Joannes Baptista ; ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo.* Et reliqua.

Inc. : Cujus opinionis beatus Joannes Baptista fuerit, etc.

Des. : Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud ; et venientes nuntiaverunt Jesu.

HOMILIA CXIX.

IN NAVITATE DEI GENITRICIS MARIÆ.

C ADMONITIO. — Usus videtur Marchesius in harum homiliarum collectione imperfecto codice ms. cum nonnisi exiguam partem publicaverit ; quam tamen integram præstat comment. in cap. I Matth. Hujus defectus argui nequit codex Laurentianus, in quo tota legitur homilia num. 120, sicut in Evang. expositione.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (I, 1). *Liber generationis Jesu Christi filii David.* Et reliqua.

Inc. : Quare beatus Matthæus evangelista a Christi generatione.

Des. : Hoc autem verum est, si una eademque persona bis numeretur.

HOMILIA CXX.

IN FESTO S. MATTHÆI APOSTOLI.

ADMONITIO. — Perbrexis est loci hujus evangelici D expositio, et talis est in Marchesio pag. 113, quam dixit homiliam diei huic assignatam. Nihil plus ea exhibent Emisenus et codex Laurentianus num. 122, ex quo patet ab hoc fonte, nempe ex comment. in Evang., omnes homilias sub nomine S. Brunonis vulgatas hausisse. Extat num. 30.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (IX, 9). *In illo tempore, cum transiret Jesus per civitatem suam, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, et ait illi : Sequere me ; et surgens secutus est eum.* Et reliqua.

Inc. : Sic enim de se beatus Matthæus quasi de alio loquitur, etc.

Des. : Quia Christi sacrificium misericordia fuit.

HOMILIA CXXI.

IN VIGILIA S. ANDREÆ APOSTOLI.

ADMONITIO. — Copiam facimus lectoribus prioris hujus homiliæ partis, quæ deest in commentario, eamque a Marchesio, pag. 114, exscripsimus; reliqua cum eodem comment. collata perfecte concordant. De eadem elucubratione, sicut de superioribus, Emisenum optime meritum dixerunt ejus editores. Est inter homilias de sanctis 8, edit. Paris. 1575.

448 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM (I, 35). *In illo tempore, stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et respiciens Jesum ambulantem, dixit: Ecce Agnus Dei.* Et reliqua.

In exordio hujus Evangelii magna nobis quæstio oritur: dicit enim evangelista quia altera iterum die stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et re spiciens Jesum ambulantem dixit: *Ecce Agnus Dei.* In crastinum autem ab hac die voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei: *Sequerreme.* Tertia autem die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. Hæc igitur dies nuptiarum, quæ tertia dicitur ab ea de qua modo diximus, quarta videtur esse ab illa die in qua Dominus baptizatus est. Lege paulo superius, et diligenter attende quæ dicuntur. Dicit enim evangelista quia miserunt Judæi ab Hierosolymis sacerdotes et levitas ab Joannem, ut interrogarent eum, si esset Christus, si esset Elias, si esset propheta, quibus beatus Joannes se non esse respondit. Altera autem die post hanc responsionem vidit Joannes Jesum venientem, et ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et tunc quidem baptizavit eum. Altera autem iterum die, de qua modo in principio hujus Evangelii dicitur: *Stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et vidit Jesum venientem et similiter ait: Ecce Agnus Dei.* In crastinum autem invenit Philippum, et dicit ei: *Sequere me.* Tertia vero die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. Sed quomodo esse potest ut dies nuptiarum quarta sit a die baptismi, cum alii evangelistæ dicant: Quia statim ut baptizatus est, ductus est in desertum a spiritu? Si enim a die baptismi quadraginta diebus et quadraginta noctibus in deserto Dominus jejunavit, nequaquam fieri potest ut quarta die ad nuptias invitatus cum discipulis manducasset. Illud quoque quomodo verum esse potest, quod dicitur, quia viso vini miraculo crediderunt in eum discipuli ejus, cum apostoli ibi non essent? Nullum enim nisi Philippum solum adhuc Dominus vocaverat cui modo dicit: *Sequere me.* Denique illud quomodo verum est, quod tota Ecclesia verum esse credit, et una eademque die hæc tria miracula facta cum ad nuptias Dominus venit? Hæc est igitur quæstio, ad cujus solutionem intentos vos esse volo. Eadem namque, qua magi ad Dominum venerunt, id est tertia decima die postquam natus est, eadem, in qua jam trigesimo anno incipiente veniens ad Jordanem, baptizatus est; unde et evangelista ait: « Erat autem Jesus incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph (*Luc.* III, 23). » Ab

A hac autem die qua baptizatus est, jam pene toto anno evoluto, cum tres solummodo adhuc dies restarent, venit iterum Joannes, ubi erat Jesus. Hæc est autem altera illa dies, de qua modo in principio hujus Evangelii audivimus quia *altera iterum die stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, et vidit Jesum ambulantem, et ait: Ecce Agnus Dei.* Altera autem hoc in loco non ad hesternam refertur, sed pro alia ponitur. Proprie de duobus dicitur altera. Ab hac autem altera die tertia veniente nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, quæ videlicet dies nuptiarum anniversaria ei fuit in qua in præterito anno Dominus baptizatus fuerat, et ei in qua magni cummuneribus ab eum venerunt. Sic igitur tria ista miracula una eademque die facta sunt, quoniam eadem die,

B qua magi venerunt ad Jesum, ipsa eadem jam trigesimo anno incipiente baptizatus est, quo videlicet trigesimo anno evoluto, eadem ipsa die ad nuptias venit. Dies igitur nuptiarum non quarta, sed potius anniversaria est a die baptismi. Constat itaque Dominum et Salvatorem nostrum ex anno quo baptizatus est, neque publice prædicasse, neque miracula fecisse, quo completo, venit ad nuptias, ibique primum miraculum fecit. Deinde ejus nominis fama totam subito terram replevit. Quod autem ait: « Et crediderunt in eum discipuli ejus (*Joan.* II, 11), » non de apostolis, quos nondum habebat, sed de illis discipulis intelligendum est, qui eo tempore cum illo erant. Habebat autem aliquantos discipulos, sic ut et Joannes, qui eum sequebantur et audiebant. Nunc autem ad Evangelii verba redeamus. *Altera,*

C inquit, *die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo. Et respiciens Jesum ambulantem dixit: Ecce Agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum.*

(*Huc usque additio, seu pars prima hujusce homiliæ, cujus reliquam partem lectori dabit commentarius in cap.* I *Joannis, num.* 4.)

449 HOMILIA CXXII.

IN FESTO S. ANDREÆ APOSTOLI.

ADMONITIO. — Hac in homilia enuntianda paucis me expediam. Satis enim erit lectoris admonere eam ex duobus expositionibus in Evangel. Matthæi sub num. 8 et 9 astructam in Marchesio, pag. 115, et in Emiseno, hom. de sanctis 9, cui præcidit compendiosa narratio Evangelii, et prima sequitur illustratio. Cætera, ut jacent in commentario, ab homilia traduntur.

D LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (IV, 1). *In illo tempore: Ambulans Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus mittentes rete in mare.* Et reliqua.

Inc.: Narrat superius evangelista quia Dominus et Salvator noster cum au lisset, etc.

Des.: Vides et ipsos pisces, eos scilicet qui baptizantur et credunt.

HOMILIA CXXIII.

IN NATALI APOSTOLORUM I.

ADMONITIO. — Non longo sermone opus est, ut hanc homiliam Emiseno attributam S. Brunoni vindice-

mus, cum præter Marchesium, qui eam edidit pag. 116, codices Vallicellanus, Laurentianus, et Signinus perspicuis verbis illi ascribant. Pauca addita sunt in principio homiliæ, quibus decem præcepta Christi Domini distincte memorat; reliqua ipsam commentarii Evangelii S. Joannis interpretationem sub num. 43 complectuntur.

Lectio S. Evangelii secundum Joannem (xv, 12). *Dixit Jesus discipulis suis: Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Et reliqua.

Inc.: Decem quidem sunt mandata legis, quorum primum illud est, quod dicitur: *Non habebis Deum alienum absque me,* etc.

Des.: Bene igitur exauditus est, qui inde lætatur, quod exauditus non est.

HOMILIA CXXIV.

IN NATALI APOSTOLORUM II.

Admonitio. — Adnotasse sufficiet pene totam hujusce Evangelii expositionem num. 43 pro homilia usurpatam. Ea quæ desunt, lectoribus a Marchesio, apud quem est homilia pag. 117, exscripta exhibentur. Facta collatione cum Emiseno ubi est 11 sactis, consonans perfecte reperitur.

Lectio S. Evangelii secundum Joannem (xv, 17). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.* Et reliqua.

Inc.: Magna est virtus charitatis, quæ toties discipulis a Domino commendatur.

Additio. — Considerate modo, fratres mei, quanta devotione sanctos apostolos honorare debeamus quos ipse Dominus jam non servos, sed amicos vocat, de quibus ipse ait, quia non sunt de hoc mundo electi, mundum vicerunt cum principe mundi, quibus ipse testimonium perhibet dicens : « Vos estis sal terræ. Vos estis lux mundi (*Matth.* v, 13) » — « Vobis datum est dosse mysteria regni Dei, cæteris autem in parabolis (*Luc.* VIII, 10). » Isti sunt illi fontes duodecim, quorum affluentia omnis terra satiatur. « Venit inquit Moyses, populus in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum (*Exod.* xv, 27). » O quantus fons iste est, qui hæc scripsit beatus Joannes evangelista! Isti sunt duodecim horæ diei, et duodecim portæ cœlestis Jerusalem. De quibus dicitur : « Ab oriente porteæ tres, ab occidente portæ tres, a meridie portæ tres et ab aquilone portæ tres (*Apoc.* XXII, 13). » De quibus Propheta ait : « Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob (*Psal.* LXXXVI, 2). Et revera magnis diligit Dominus solas Ecclesiæ portas, quam omnia ædificia Synagogæ. Isti sunt lapides vivi, qui volvuntur super terram ; qui positi in rationali summi pontificis etiam sine voce, docent, et prædicant. Prædicant enim non clamando, sed significando. Nos semper in **450** pectore habere debemus, quibus corda nostra instruantur et muniantur. Ad hos totus populus respiciat, et quid significant, diligenter inquirat. Isti sunt fundamentum, turres, et columnæ Ecclesiæ; isti sunt montes, qui exsultaverunt, ut arietes, isti cedri libani, isti cervi, qui venenum non timent, et serpentes interficiunt. Isti galli in nocte cantantes, et leones sævientes, qui succincti renibus, et fortissimi bestiarum ad nullius teneb:ant occursum. Sed quid dicam ? Isti sunt illi cœli, qui enarrant gloriam Dei.

HOMILIA CXXV.

IN NATALI APOSTOLORUM III.

Admonitio. — Præter pauca in principio, et quædam intermedia, quæ omittuntur, tota homilia ex commentario in Matthæum, num. 38, haberi potest. In Marchesio legitur pag. 118, et in Emiseno homil. de sanctis 12.

Lectio S. Evangelii secundum Matthæum (x, 16). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* Et reliqua.

Inc.: Dixerat superius in hoc Evangelio Dominus, et Salvator noster discipulis suis : *Euntes prædicate,* etc.

Des.: Nunquam enim nisi id bono judicantur, qui semper in bono inveniuntur.

HOMILIA CXXVI.

ITEM DE APOSTOLIS IV.

Admonitio. — Sequuntur excerpta ex commentario in Matthæum num. 80 et 81. Quæ simul juncta totam componunt homiliam a Marchesio editam pag. 118, sicut etiam ab Emiseno suppositio, apud quem est homilia 13 in natali apostolorum ; iisdem verbis introducitur, iisdemque concluditur.

Lectio S. Evangelii secundum Matthæum (XIX, 27). *In illo tempore, respondens Petrus dixit ei : Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.* Et reliqua.

Inc.: Narrat superius evangelista juvenem quemdam accessisse ad Jesum, etc.

Des.: Quos enim multum diligimus, his nominibus vocare solemus.

HOMILIA CXXVII.

ITEM DE APOSTOLIS V.

Admonitio. — Ut usi sumus in præcedentibus, a Marchesio, pag. 119, desumimus priorem hujus homiliæ partem, quæ in Evangelii expositione secundum Matthæum non reperitur, eamque lectoribus communicamus. Reliqua his addita exscripta sunt a prædicto comment. num. 36 et 37, neque ulla occurrit differentia inter utramque editionem. In Emiseno pariter vulgatam habemus hoc titulo ; *In natali Apostolorum* homilia 4, eadem verba initialia referens, eademque postrema conclusionis

Lectio S. Evangelii secundum Matthæum (IX, 37). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Messis quidem multa operarii autem pauci.* Et reliqua.

Beatus Lucas evangelista sic ait: « Quia designavit Dominus et alios discipulos septuaginta duos, et misit eos binos ante faciem suam in omnem civitatem, et locum, quos ipse erat venturus, et ait illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci(*Luc.* x, 1).» Duodecim filios habuit Jacob, septuaginta vero et duos viros de senioribus Israel, jubente Domino, elegit Moyses, quorum consilio et auxilio tanti populi onus facilius ferre potuisset. Sic igitur Dominus et Salvator noster, qui per hos duos patriarchas significabatur, et duocedim apostolos elegit et septuaginta duos discipulos designavit. Et apostolorum quidem vicem modo tenent episcopi. Aliorum vero discipulorum officium gerunt presbyteri. Binos autem

misit eos Dominus ad prædicandum, quia duo sunt A præcepta charitatis. Insuper etiam scriptum est : « Væ soli, quia, cum ceciderit, non est qui sublevet 451 eum (*Eccle.* IV, 10). » Duo sunt præterea testamenta, quæ semper simul pergunt, simul et docent et prædicant ; quæ si nostri pectoris civitatem intraverint, Domino venienti mansionem et hospitium parant, sicut et illi discipuli tunc faciebant. Miseri Judæi, ad quorum civitates non duo discipuli, id est non duo testamenta, sed unum solummodo venit, et ideo quid dicat non intelligunt. Hoc enim significabant illi duo cherubim, qui positi super arcam testamenti se mutuo respiciebant, versis vultibus in propitiatorium. Cherubim namque *scientiæ plenitudo* interpretatur. Sed ubi, quæso, tanta scientia, quanta in utroque Testamento? Quod autem duo B cherubim mutuo se respiciunt, amborum Testamentorum amicitiam et concordiam significat. Idem enim testantur ambo, idem dicunt et prædicant ambo. Habebant autem vultus versos in propitiatorium, quo tegitur arca, quatenus ab omnibus viderentur et cognoscantur, nullusque in arca, id est in Ecclesia et sanctorum congregatione sit, qui eorum faciem externam et incognitam habeat. Hoc autem illi audiant, qui sacras Scripturas meditari negligunt. Ut enim de aliis taceamus, ipsi quoque episcopi cherubim istos aliquando non cognoscunt. Et quamvis ad eos, ut cognoscantur, vultus convertantur, ipsi tamen eos videre despiciunt. Non pergant igitur sine se, qui tantum diligunt se, simul eant, simul prædicent, simul castellis et civitatibus Christum venientem annuntient. Sequitur : *Messis quidem multa, operarii autem pauci*, etc. C

(*Homiliæ hujus continuatio exstat in commentario sub præsignatis numeris, ut diximus.*)

HOMILIA CXXVIII.

IN NATALI APOSTOLORUM VI.

ADMONITIO. — Ne lectores tædeat componere hujus homiliæ partes, quarum aliquæ sunt in commentario, num. 20, super hunc Evangelii locum, aliæ plurimæ leguntur in Marchesio, pag. 121, eam integram exscripsimus. Eadem supposita fuit Emiseno, inter homilias de sanctis 15, sub titulo : *In natali plurimorum martyrum.* Gaudet homilia testimonio codicis Signini, cum quo plane concordat.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (X, 16). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.* Et reliqua. D

Hoc autem ideo Dominus et Salvator noster dicere videtur, quia neque ipsum, neque discipulos ejus Samaritani recipere voluerunt. Sic enim superius ait evangelista: « Quia factum est, dum complerentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam firmavit ut iret in Jerusalem, et misit nuntios ante conspectum suum, et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Jerusalem (*Luc.* IX, 51). » Factum est autem inquit, cum jam dies assumptionis ejus complerentur, et tempus ejus passionis, resurrectionis et ascensionis sive assumptionis propinquaret, firmavit Dominus ut iret in Jerusalem, sicut in ejus vultu et facie manifeste apparebat. Facile enim in vultu voluntas dignoscitur, unde a vultu voluntas dicitur. « Et miserunt nuntios ante conspectum suum, et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, et non receperunt eum. » Quare? « quia facies ejus erat ut iret in Jerusalem. » Non enim, ut alibi dicitur, contuntur Judæi Samaritanis (*Joan.* IV, 9). Ideoque Samaritani Jesum recipere noluerunt, quia se in Jerusalem velle ire ostendebat. Jam quasi inimicum eum deputantes, sicut qui eorum diligeret inimicos. Usque hodie namque omnes iniqui ideo Jesum et ejus nuntios, ejusque Evangelium non accipiunt, quia eos in Jerusalem ad pacem, ad misericordiam et pietatem tendere et festinare cognoscunt. Jerusalem *visio pacis* interpretatur. Cum vidissent autem hoc discipuli, Jacobus et Joannes dixerunt : « Domine, vis, dicimus ut descendat ignis de cœlo, et consumat illos, sicut Elias fecit? » (*Luc.* IX, 54.) Et conversus increpavit illos, dicens : « Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere sed salvare (*Ibid*). » Et abierunt in aliud castellum : nesciebant enim apostoli cujus spiritus essent, qui se tantopere vindicare cupiebant. Si enim se spiritus pietatis, patientiæ et mansuetudinis servos et discipulos esse novissent, nequaquam aliqua sui spiritus commotione tot homines irati occidere voluissent. Hoc enim postea probatum est, cum pro inimicis et persecutoribus orarent. Et ait illis Jesus : *Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit : qui autem spernit me, spernit eum qui me misit.* Quod tale est ac si diceret : Non vos tantum, sed me sprevere Samaritani. [Hæc itaque verba discipulis suis eorumque successoribus, episcopis scilicet et sacerdotibus, locutus est Dominus. Quicunque igitur est, qui episcopos et sacerdotes audire contemnis, et eorum verbis et exhortationibus acquiescere despicis, 452 saltem Deum ipsum non parvipendas, et eum audire non fastidias. Despicis audire sacerdotem ; sed non mirum, quia pauper est, quia imbellis et humilis, quia vilis et despicabilis est, quia de pauperibus parentibus natus est. Audi vel Dominum in eo loquentem per eum te admonentem, et ad vitam æternam reducentem. Apostolus enim dicit : « An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus? » (*I Cor.* XIII, 3.) Sic igitur in episcopis et sacerdotibus Christus loquitur, atque in eis ab aliis honoratur et ab aliis reprobatur. Sustinet modo, nec facile vindicat injuris suas. Sed audi eum dicentem : « Tacui, nunquid semper tacebo? » (*Isa.* XLII, 14.) Dicat Psalmista : « Deus, inquit, quis similis tibi? Ne taceas, neque compescaris, Deus, quoniam inimici tui sonuerunt, et qui te oderunt, extulerunt caput (*Psal.* LXXXII, 3). » Noli itaque spernere discipulos et nuntios Christi; imo noli Deum ipsum spernere in discipulis suis. Nisi enim ipse in discipulis suis sper-

neretur, nequaquam dixisset : *Qui vos spernit, me spernit ; qui autem me spernit, spernit eum qui me misit.* Hoc Judæi audiant, et audientes timeant, et timentes pœniteant, vel si placare valeant quem offendere non timuerunt. Ipsi enim non solum spreverunt verum etiam crucifixerunt Christum Dominum. ***Reversi sunt autem septuaginta duo cum grandio dicentes : Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.*** Hos enim, ut superius dicitur, miserat Dominus binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo ipse erat venturus.] Quid autem isti significent, et quare ante se Dominus miserit, cur etiam binos eos ire jusserit jam alibi exposuimus. Nunc autem reversi Domino omnia scienti cum gaudio referebant ea quæ non ipsi, sed ipse in illis fuerat operatus. Gaudebant enim de nomine Christi, cujus virtutem experti erant ; gaudebant de gratia immensa sibi a Domino attributa, quoniam non solum infirmitates curabant, verum etiam dæmonibus imperabant, et sibi subjectos esse videbant, qui mundi hujus reges et principes, omnesque homines iniquos esse sciebant. Dicebant ergo : Domine, non solum languores et infirmitates, non solum homines iniqui, sed etiam ipsi dæmones subjiciuntur nobis in nomine tuo, quibus subjecta sunt omnia quæ longe sunt a consortio tuo. Et ait illis : *Videbam satan quasi fulgur de cœlo cadentem : ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones.* Cœlum enim, vel Ecclesia, vel sanctorum animæ intelliguntur. Videbat igitur Dominus Satan de cœlo cadentem. Videbat diabolum Ecclesiam et sanctorum habitacula fugientem, et hoc, quod ei discipuli narrabant, jam se prævidisse et cognovisse firmabat, Unde et alibi ait : « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan.* XII, 31). » Nisi hoc prævidisset, quare in mundum venisset ? Et quare carnem suscepisset ? Ad hoc enim Dominus in mudum venit, ut diabolum fugaret, et de illius impia potestate animas hominum liberaret. Quod igitur nunc fieri incipiebat, antequam fieret prævidebat, suoque in tempore fieri disponebat. Videmus itaque et nos usque hodie Satan sicut fulgur de cœlo cadentem, et cum magno furore et indignatione sanctam Ecclesiam relinquentem. Quoties enim flagitiosus aliquis ad pœnitentiam redit, toties Satan de cœlo cadit. Multi enim adulteri, perjuri et homicidæ sunt in Ecclesia, quæ regnum cœlorum vocatur, qui statim ut convertuntur, a diabolo relinquuntur. Et non velocius de cælo cadit fulgur, quam de illorum mentibus cadit diabolus. [Cadit autem et tunc de cœlo Satanas, quando aliquis hæreticus ab Ecclesia separatur, qui prius in ea per doctrinam magno fulgere eplendore videbatur. Talis enim erat Simon Magus, quem B. Petrus apostolus pro suis iniquitatibus prius de Ecclesia ejecit, postea vero volare nitentem de aere præcipitavit. Hinc est autem quod in Apocalypsi Joannes ait : qui « angelus tuba cecinit, et cecidit de cœlo stella magna ardens, tanquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum et in fontes aquarum, et nomen stellæ dicitur absinthius (*Apoc.* VIII, 10). » Toties enim, ut modo diximus, de cœlo stella cadit, quoties aliquis ab Ecclesia per hæresim separatur. Sed quanto sapientior et astutior est, tanto majorem flammam ferre videtur. Et quamvis totus de cœlo cadat, tamen non ubique cadit. Ubi enim errat, ibi cadit. Cadit autem in tertiam partem fluminum. Duo namque flumina duo sunt testamenta. Fontes autem tot sunt quot et doctorum libri. In his autem nemo cadit, quoniam nulla hæresis in eis est. Tertium autem flumen, in quod hæretici cadunt, ipsum est quod ipsi faciunt. Faciunt enim, quoniam eorum erronea doctrina in prædictis fluminibus non invenitur. Multa enim flumina et multa librorum volumina fecerunt hæretici. Et merito hæc stella absinthius vocatur, quia ad illius herbæ similitudinem, quæ hoc nomine censetur, felle omnique amaritudine plena est, de qua qui gustaverit, non morietur. Fuge igitur has aquas, Christiane ; noli ea bibere. Nota sunt flumina, noti sunt fontes aquarum salientium in vitam æternam, de quibus si biberis non sities ultra.] Sequitur : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, **et nihil** vobis nocebit.* Serpentes et scorpiones non solum maligni spiritus, verum etiam tyranni, **453** omnesque Ecclesiæ persecutores intelligi possunt, quoniam et venenosi sunt, et nunquam recta incedunt via. Virtus autem inimici quid melius intelligi potest quam Nero et Simon Magus, Diocletianus et Maximianus, et ipse Antichristus perditionis filius ? Est præterea virtus inimici superbia, avaritia omnisque luxuria, a quibus multi vincuntur et diabolo subjiciuntur. Unde et Job, cum de eo loqueretur, ait : « Virtus ejus, in lumbis ejus, et fortitudo ejus in umbilico ventris ejus (*Job* XL, 11). » Hæc autem Christi discipulis non nocebunt, Domino eos protegente et ubique defendente. Non nocebunt utique, si contra repugnaverint eisque non assenserint. Sequitur : *Verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur. Gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Multi enim sunt quibus dæmonia subjiciuntur, quos non gaudium quidem, sed luctus et mœror exspectat. Quibusquam enim in judicio dicentibus : « Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus ? » dicturus est Dominus : Ite, operarii iniquitatis, amen dico vobis, nescio vos (*Matth.* VII, 22). » Non ergo gaudeant Christi discipuli quia dæmonia eis subjiciuntur. Gaudeant autem quia eorum nomina scripta sunt in cœlis. Illud enim gaudium vanum et temporale est, hoc autem utile et æternum. Illud ad vanam gloriam respicit, hoc spectat ad gloriam sempiternam. Et illud quidem habere possunt et boni et mali hoc autem non habebunt nisi boni.

HOMILIA CXXIX.

IN NATALI PLURIMORUM MARTYRUM I.

ADMONITIO. — Præmittit quædam auctor de Christiana fuga suæ expositioni in Evangelium. Ne lectores his careant ex Marchesio, pag. 122 educta hic exscribimus. Hæc homilia inter Eusebianas non reperitur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (x, 23). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Cum vos persequentur in civitate ista, fugite in aliam.* Et reliqua.

Talia sunt prælia Christi, talia sunt bella Novi Testamenti, sic Christi fideles pugnare noverunt. Dixerat eis Dominus superius : « Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum (*Matth.* x, 16). » Præceperat eis ut essent prudentes sicut serpentes; nunc autem dicit eis ut fugiant, et persecutoribus se sequentibus non resistant. Fugerunt Israelitæ Ægyptios, et vicerunt. Fugit et David, et rex a Domino constitutus est. Hanc autem fugam Jacob patriacha significavit, qui post magnam et multam servitutem simul cum uxoribus et liberis, omnique possessione sua Laban socerum suum fugisse legitur; quem Laban ipse septem diebus persecutus, tandem invenit in monte Galaad. Laban enim, qui *candidus* interpretatur, hunc mundum significat. Valde enim sibi proxima sunt, et idem quodammodo hæc duo nomina significare videntur candidus et mundus. Qui enim candidus est, mundus quoque esse videtur. Puto autem quod fabricam suam ideo tali nomine omnipotens Deus vocare voluit, quia « vidit cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (*Gen.* I, 31). » Si enim omnia bona erant, nihil nisi mundum in eis erat. Ex eo autem tempore mundus est immundus, ex quo terra in sanguinibus corrupta narratur. Quod igitur Jacob simul cum uxoribus et filiis, omnique sua possessione fugisse dicitur, hoc significare videtur, ut nos quoque mundum istum fugiamus, et amicos, et propinquos, et quoscunque possumus de ejus servitute eripiamus. Septem diebus Laban sequitur Jacob, quia, quandiu vivimus, mundus iste nos persequi non cessat. Non enim sunt dies nisi septem. Igitur qui septem diebus nos persequitur, nullo tempore a persecutione quiescit. Quo igitur fugiemus? Fugiamus ad montes Galaad, ibique tentoria figamus Galaad namque *acervum testimonii* interpretatur, per quem utriusque Testamenti librum intelligimus, in quo omnia legis et prophetarum, apostolorum et doctorum exempla et testimonia sunt collocata. In quo Joannes apostolus clamat : « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt (*I Joan.* II, 15). » Ubi hæc Dominus discipulis ait : « Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret ; quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus (*Joan.* xv, 19). » Talia et his similia audiuntur in monte Galaad. Illuc igitur fugiamus et Dominum dicentem audiamus : *Cum vos persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis civitates, Israel, donec veniat Filius hominis.* Ubique patientiam et innocentiam Dominus, etc.

(*Huc usque additio* ; *cætera ex commentario, num.* 39, *habentur.*)

454 HOMILIA CXXX.

IN NATALI PLURIMORUM MARTYRUM II.

ADMONITIO. — Ex commentario in Evangelium Matth., num. 40, præter pauca addita illis verbis: *Qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus*, tota hæc hom. educta est. Marchesius edidit tom. II, pag. 123. In Emiseno item legitur cum eo titulo, et conformis habetur. Codices supra allati Brunoni nostro suffragantur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (x, 34). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Nolite arbitrari quia veni mittere pacem in terram, non veni mittere pacem, sed gladium.* Et reliqua.

B *Inc.* : Quid est igitur quod Psalmista ait: *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis ?* etc.

Des. : Si hic mercede caruerint, ibi propter hoc mercedem non habebunt.

HOMILIA CXXXI.

IN NATALI PLURIMORUM MARTYRUM III.

ADMONITIO. — Perbrevem introductionem ad hanc homiliam, quæ in Marchesio legitur, tom. II, pag. 125, omittimus ; cum reliqua omnia præstet commentarius in Evang, pag. 70, etc. Celebres in eo a Christo Domino commendatæ beatitudines docte explanantur. Apud Emisenum pariter invenies inter homilias de sanctis 19, pag. 217 edit. Paris.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (v, 1). *In illo tempore : Videns Jesus turbas ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli* C *ejus.* Et reliqua.

Inc. : Multa turba sequebatur Jesum, et non solum sequebatur, etc.

Des. : Si illorum beatitudo delectat.

HOMILIA CXXXII.

IN NATALI UNIUS MARTYRIS I.

ADMONITIO. — Succedit hic homilia altera a præcedente haud dissimilis, cum constet duobus locis comment. in Matthæum numeris scilicet 64 et initio 70. Introductio in homiliam, qua caret commentarius, ita a Marchesio, pag. 124, tom. II, traditur; eamdem refert Emisenus in reliquis perfecte concordans.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XVI, 24). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.* Et reliqua.

D Paulo ante dixerat discipulis suis Dominus Jesus: Quia oportet eum ire Hierosolymam, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. Et assumens eum Petrus dixit ei : *Absit a te, Domine, non erit tibi hoc.* Et conversus Petro dixit : *Vade post me, Satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* Inde volens ostendere qualiter primum eum ire, et qualiter eum sequi debeamus, subdidit dicens : *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum.* In eo enim quod Dominus futura prædicit, et se sponte pati ostendit, et eorum fidem confirmat, secundum quod ipse alibi ait : « Et nunc dico vobis,

priusquam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis (*Joan.* xiv, 29). » Quod vero beato Petro ait : *Vade post me, Satana, scandalum es mihi*, tale est ac si diceret : Vade post me, ut, sicut ego morior pro te, ita et tu moriaris propter me. Noli divinis consillis nolimea voluntati resistere. Noli mihi contrarius esse obviare. Sic enim oportet fieri, quia sic est ante tempora prædestinatum et a prophetis pronuntiatum. Hoc est enim quod alibi ait : « O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! nonne sic oportuit pati Christum, et resurgere a mortuis, et intrare in gloriam suam?» (*Luc.* xxix, 25.) Sapiebat igitur Petrus quæ hominum sunt, quia humanum consilium dabat ; non sapiebat quæ Dei sunt, quia hæc secreta divini **455** consilii, quibus homo redimeretur, ignorabat. Tunc dixit Jesus discipulis suis : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.* Debet enim unusquisque homo negare seipsum.

(Cætera videnda in commentario.)

Des. : Qualis post hanc vitam in regno suo cunctis suis fidelibus apparebit.

HOMILIA CXXXIII.

IN NATALI UNIUS MARTYRIS II.

ADMONITIO.— Cum pauca sint addita huic homiliæ, quæ absunt a commentario, ea prætérimus. Exstat apud Marchesium pag. 124, et num. 34 in comment. in Lucam. Inter Emiseni homilias inserta non videtur.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (xiv, 26). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem.* Et reliqua.

Inc. : Cum enim alibi Dominus dicat : *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, etc.

Des. : Simul cum ipsa vita perdere non timebant.

HOMILIA CXXXIV.

IN NATALI UNIUS MARTYRIS III.

ADMONITIO. — Cum tota homilia a Marchesio edita pag. 127 constet partibus, quæ inter se non colligantur, non a S. Brunone ad populum dictam, sed ab imperito auctore conditam quisquam suspicari potest. Pars prima incipit a comment. in Joannem, num. 42 : *Ecce vitis vocatur Christus, et vitis vera.* Altera est ex comment. in Matth., num. 99 : *Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem* usque ad illa : *Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis.* Tertia pars denique rapsodiam appellabo. Eadem est in Emiseno 20 inter hom. de sanctis, pag. 218.

Inc. : Ecce vitis vocatur Christus, et vitis vera, etc.

Des. : Magna est virtus patientiæ, sine qua perditur, et per quam anima possidetur.

HOMILIA CXXXV.

IN NATALI CONFESSORUM I.

ADMONITIO. — Immutata tantum videntur verba aliqua in principio ; quidquid enim sequitur ex comment. in Matth., num. 102, desumptum est. Eamdem lectionem præbet Emisenus hom. inter sanctos 22.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (xxv, 14). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc : Homo quidam peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua.* Et reliqua.

Inc. : Homo iste Dominus et Salvator noster intelligitur, qui de hoc mundo ad Patrem redien, etc.

Des. : Et tunc inutilis servus ejicietur in tenebras exteriores : *Illic erit fletus, et stridor dentium.*

HOMILIA CXXXVI.

IN NATALI CONFESSORUM II.

ADMONITIO. — Qui homiliam a Marchesio editam pag. 129 cum commentario in Lucam num. 45 conferre voluerint, plenam omnibus in verbis consonantiam observabunt.

456 LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (xix, 12). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc : Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum et reverti. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas.* Et reliqua.

Inc. : Homo iste nobilis ipse est, qui loquitur, Salvator noster, etc.

Des. : *Quod vobis paratum est ab origine mundi.*

HOMILIA CXXXVII.

IN NATALI CONFESSORUM III.

ADMONITIO. — Perfecta concordia hac de homilia quæ inter Marchesium, pag. 130, et comment. in Lucam, num. 22, reperitur, nos ab ulteriori animadversione liberos reddit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (xii, 35). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris, et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum.* Et reliqua.

Inc. : Quod enim lumbos præcingere nos Dominus præcipit, etc.

Des. : Et unusquisque ibi super omnia constituatur.

HOMILIA CXXXVIII.

IN NATALI CONFESSORUM IV.

ADMONITIO.— Paucis immutatis, et additis in medio et in fine homiliæ, ut jacet in Marchesio, pag. 131, eadem a commentario redduntur num. 12. Hoc ex fonte Emiseni suppositi auctor eam omnino similem hausit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (i, 15). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Vos estis sal terræ. Quod si sal evanuerit, in quo salietur?* Et reliqua.

Inc. : Hæc autem verba, et alia multa, tunc discipulis suis in monte Dominus locutus est, etc.

Des. : Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

HOMILIA CXXXIX.

IN NATALI CONFESSORUM V.

ADMONITIO. — Ex evangelica expositione num. 17 comment. in Matthæum constat homilia, cui perbreve exordium, ut legitur in Marchesio, pag. 132, præcedit. Cum reliquis Eusebianis de sanctis num. 26 impressa fuit ; sed iisdem verbis habet initium, et finem, ut in comment.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (vi, 22). *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si*

autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Et reliqua.

Inc. : Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, etc.

Des. : Totaque massa operationum lucida erit.

457 HOMILIA CXL.

IN NATALI CONFESSORUM VI.

ADMONITIO.— Hanc eamdem homiliam edidit Marchesius in lib. VI Sententiarum ; sed cum lectio ejus imperfectissima sit, ut ex collatione codicis 100 Val. Reg. cognovimus, ut jacet in dicto codice publici juris facimus, et inter homilias de confessoribus locum dedimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XI, 33). *Nemo accendit lucernam, et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Et reliqua.

Ubi oculi non sunt, ibi lux necessaria non est. Ubi non sunt aures, ibi superfluæ resonant voces ; ubi qui comedant nulli sunt, ibi mensa et cibi ponendi non sunt. Merito igitur sancti canones non in vili et humili loco, sed per civitates et loca populosa episcopos ordinari non permittunt. Hoc est enim super candelabrum lucernam ponere, in loco excelso episcopum ordinare. Quare? *Ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Non ergo ponatur sub modio, ubi nulli sunt, sed potius ibi ponatur ubi multi oculi sunt. Quid autem per lucernam intelligere debeamus, ipse Dominus subdidit, dicens : *Lucerna corporis tuis est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Habet mundus iste suos oculos, solem videlicet et lunam, quibus corporaliter omnia illuminantur ; de quibus in Genesi scriptum est : « Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti (*Gen.* I, 16).» Habet similiter Ecclesia suos oculos, per quos, ut modo diximus, episcopi significantur. Corpus quoque nostrum suos oculos habet. Similiter autem et anima suis oculis decoratur. Considera modo ubi Dominus mundi oculos posuit ; in cœlo, utique in loco sublimiori, ut videantur ab omnibus, et quasi lucerna super candelabrum posita luceant omnibus qui in domo sunt. Nostri quoque oculi ubi positi sunt? Nonne in capite, et quasi lucerna super candelabrum posita ? Ita quoque episcopi nostri quasi lucerna super candelabrum, super locum magnum et populosum constitui debent. Noluit Ecclesiam suam cæcam esse omnipotens Deus : oculos ei dedit qui eam illuminarent, qui veritatis viam ei ostenderent, qui eam errare non permitterent, et qui recto itinere ad regna cœlestia eam perducerent. Videte, homines, quantum episcopos et prælatos vestros diligere debeatis. Lumina vestra sunt, oculi vestri et lucernæ vestræ sunt. Sic igitur quasi oculos vos eos diligere debetis. Nihil est quod homines magis diligant quam oculos suos. Nihil igitur plus diligere debent quam prælatos suos Sed videant episcopi ne oculos claudant, ne lucernam abscondant, ne pecuniam A sibi creditam terræ suffodiant. Non intra, sed extra velum, et mensa et candelabrum posita sunt; ubi et cibi communes sint omnibus, et lumen videatur ab omnibus. Qui abscondit frumentum maledicitur in populis. Interpretetur episcopus nomen suum, quatenus in specula positus omnes et omnia desuper videat. Ad hoc in paradiso primus homo positus est ut operaretur et custodiret illum. Nunc autem de mentis nostræ oculis videamus, per quos sapientiam, rationem, et intellectum, et intentionem sanctam et simplicem intelligimus. De hoc enim oculo Salvator noster dicere videtur. *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, totum tenebrosum erit.* Quamvis enim mali episcopi plurimum noceant, et eorum nequitia B infirmorum oculi tabescant, præcipue tamen mentis oculi, si nequam fuerint, totum hominem tenebrosum faciunt. Quid enim luminis vel claritatis in illo esse potest, in quo ipsa sapientia, ipsa ratio, ipsa intelligentia, totaque intentio mala est ? Ideo enim hujus sæculi sapientes esse dicuntur, quis tales oculos habent, et omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus, de quibus ipse Dominus ait: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Luc.* VI, 2). » Ille igitur oculus, illa ratio, illa sapientia simplex est, quæ peccata fugit, bona transitoria despicit, æterna desiderat, et recto tramite ad Deum ducit. Merito igitur Dominus ait : *Lucerna corporis tui est oculus tuus ;* quod tale est ac si diceret : Sicut lucerna mundi est sol, et luna, et lucerna Ecclesiæ episcopi et doctores, et lucerna corporis C tui est oculus tuus ; ita et lucerna animæ tuæ sapientia est, ratio et intentio bona. Hic est oculus simplex, qui et homines errare non permittit Nemo enim, ut ait quidam, cum ratione insanire potest. Et sicut in Evangelio Dominus dicit : « Omnis qui male agit, odit lucem (*Joan.* III, 20), » id est a ratione sapientaque discedit. Quando a sapientia discedit ille, procul dubio oculum simplicitatis 458 veritatisque amittit. Ratio igitur et sapientia nunquam fallit. Intentio etiam illa, quæ bona esse videtur, multoties fallit. Bona enim intentione Apostolus Ecclesiam Dei persequebatur, quia zelo legis hoc faciebat. Fallebatur tamen, quia non sapienta, sed errore ducebatur. Similiter etiam et Elias bona intentione, ut sibi videbatur, prophetarum sanguiD nem et suas persecutiones vindicare volebat ; non tamen illa ejus voluntas, et illius tantus zelus Deo placebat. Factus est enim sermo Domini ad Eliam dicens : « Quid hic agis, Elia? At ille respondit : Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum. Quia dereliquerunt pactum Domini filii Israel. Altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et quærunt animam meam, ut auferant eam. Et ait illi : Egredere et sta in monte coram Domino. Egressus est ille, et stetit in monte. Et ecce Dominus transiit, et spiritus grandis, et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum. Non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio. Non in

commotione Dominus, et post commotionem ignis. Non in igne Dominus, et post ignem sibilus auræ tenuis (*III Reg.* XIX, 10). » Ecce audivimus modo tres zelos, id est tres animi commotiones et perturbationes, quæ Domino non placuerunt. Si enim placuissent, nequaquam diceretur : non in spiritu Dominus, non in commotione Dominus, et non in igne Dominus. Commoventur et conturbantur aliquando viri religiosi et contra alios; et contra seipsos, plusquam necesse sit. Quæ quidem perturbatio aliquando cito transit, aliquando in tantam flammam exsurgit, ut vix exstingui et sedari valeat. Tanto enim zelo in prophetas Baal, et in populum prævaricatorem Elias vir sanctus commotus erat, ut si ei a Domino potestas data fuisset, omnes eos absque misericordia interfecisset. Sicut et alia vice eodem zelo quadringentos et quinquaginta prophetas Baal juxta torrentem Cison suis manibus interfecisse legitur. Duos quoque quinquagenarios, et bis quinquaginta viros, qui cum eis erant, igne cœlitus misso, eum consumpsisse sacra nihilominus narrat historia Præcepit igitur Dominus ut egrederetur, et in monte staret; in monte videlicet misericordiæ, in monte charitatis et pacis. Qui enim in his montibus stant, omnes homines ex corde diligunt, nullius hominis mortem quærunt, neque peccatoris mortem volunt, et potius ut convertatur et vivat. In hos ergo montes ductus est Elias, ut ejus animi tanta commotio mitigaretur. Et ecce Dominus transivit; sed priusquam Dominus transiret, spiritus grandis et fortis subvertens montes et conterens petras transiit ante Dominum. Hic igitur spiritus grandis et fortis, qui et montes subvertebat et petras conterebat, Eliæ spiritum et zelum significabat; qui quantum in ipso erat, non solum populum, verum etiam viros potentes, qui propter altitudinem montes, et propter fortitudinem petra vocantur, subvertere conterere, delere et perdere volebat. Sed non in spiritu Dominus. Quia enim in illo spiritu Dominus non erat, neque simul cum illo spiritu transire volebat, manifeste Elias intelligere potuit, quia talis zelus talisque spiritus Deo non placebat. Similem autem spiritum apostolos quoque habuisse legimus, quando Samaritani Dominum recipere noluerunt, dicentes: « Vis, jubemus, ut descendat ignis de cœlo, et consumat eos, sicut Elias fecit? Quos Dominus increpans ait : Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare (*Luc.* IX, 54). » Notandum quod ait, « cujus spiritus estis. » Hoc enim tale est ac si diceret : Spiritus, qui in vobis est, et in quo regenerati estis, non est zeli et ultionis, sed misericordiæ et pietatis. Post spiritum autem commotio, non in commotione Dominus. Commotio quoque non bona ostenditur, cum non in ea Dominus esse videatur. Tali autem commotione idem ipse Elias contra seipsum commotus, ait : « Obsecro, Domine, tolle animam meam, neque enim melior sum quam patres mei (*III Reg.* XIX, 4). » Hoc autem non tantum alterius vitæ desiderio

A dicere videtur, quam odia Jezabel, cujus jam persecutiones ferre non poterat. Dominus autem in Evangelio non eos qui persecutiones fugiunt beatos dicit, sed eos potius qui persecutiones patiuntur propter justitiam. Beatus denique Job cum tantis angustiis premeretur, non tamen ad impatientiam provocari potuit, quamquam uxor illius diabolica persuasione ad blasphemiam eum vocaret, dicens : « Benedic Domino, et morere (*Job.* VII, 9). » Cui ipse patientissime, et nullatenus commotus, ait : « Quasi una de stulis mulieribus locuta es (*Ibid.*) » Quod enim beatus Paulus dicit : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo (*Philip.* I, 23), » non utique tædio persecutionum commotus, vel contenebratus diceret ; sed potius illius beatitudinus desiderio. Illa igitur commotio mala est, quæ patientiæ bonum excludit, sive

B tyrannorum persecutione, sive qualibet alia corporis passione. Unde et discipulis Dominus ait : « In patientia vestra possidebitis animas vestras (*Luc.* XXI, 19). » Multos homines tali commotiones commotos mortem sibi imprecari audivimus. Non erat autem illa commotio talis, qua quidam sanctorum in persecutionibus positi, ut eorum spiritum Dominus susciperet, rogabant, quanquam martyrii passionem libentissime sustinebant; sed de sola carnis fragilitate timebant. Sequitur : *Post commotionem vero ignis ; non in igne Dominus.* Iste ignis ille est, de quo supra **459** diximus, qui tanta commotione aliquando inflammatur, ut extingui non valeat ; per quem videlicet ira inveterata et odium significantur. Hoc autem vitio plerumque laborare videmus etiam eos,

C qui religiosi esse putantur. Hoc igne Lucifer Calaritanus episcopus, cum Arianos suscipere noluisset, ab Ecclesia divisus est. Multoties alii in S. Ecclesia disputationes valde necessarias facere volunt, quas alii hoc igne succensi non patiuntur. Hoc miseri Donatistæ igne succensi potius in sua perfidia perire voluerunt, quam ad catholicæ Ecclesiæ pacem redirent. Merito ergo dicitur non in igne Dominus, quia in tali ira et iracundia Deus non est. Post ignem autem sibilus auræ tenuis; ibi Dominus : *Si oculus tuus simplex fuerit*, de quo hoc in Evangelio modo Dominus dicit : *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit.* Docet nos poeta ille nobilis de hominibus ingenti æstu et magno labore fatigastis, quam gratus sit sibilus auræ tenuis. Ait enim Virg.

D Eclog. 5 sub finem :

Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam littora...
Quam tua carmina, etc.

Quid igitur per istum sibilum auræ venientis, nisi sancti Spiritus afflationem intelligamus ; qui quoscunque tangere dignatur, ita ab omni iræ indignationis commotionisque æstu refrigerat et compescit, ut pro ipsis quoque inimicis sanctos orare compellat. Sed hoc est quod Dominus ait : « Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est (*Matth.* v, 34).» Hujus tenuis et delectabilis auræ suavitate ipse Dominus

et Salvator noster afflatus, inter ipsa tormenta cum pateretur, pro suis crucifixoribus orabat, dicens : « Pater, ignosce illis ; non enim sciunt quid faciunt (*Luc.* XXIII, 39). » Beatus quoque Stephanus hoc auræ sibilo confortatus pro suis lapidatoribus inter ipsos lapides clamabat, dicens : « Domine, ne sta tuas illis hoc peccatum (*Act.* VII, 5). » Et ut intelligas quid dixerit ibi Dominus, audi eum dicentem : « Ecce video cœlos apertos, et Jesum stantem a dextris Dei (*Ibid.*). » Cum autem vidisset Elias quod in hac ultima commotione transisset Dominus, manifeste intelligere potuit quid respuere et quid tenere debuisset, et quod magis misericordia quam vindicta ei placuisset. Hæc ultima commotio, hæc pietatis intentio. Hic ille oculus simplex, de quo modo Dominus ait : *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Et talibus quidem oculis videbitur Dominus : tales oculos habent illi de quibus dicitur : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8). »

HOMILIA CXLI.

IN NATALI VIRGINUM I.

ADMONITIO. — Quam hic exhibemus homiliam, a Marchesio accepimus pag. 132. Major pars ex comment. in Matth. condita est sub numm. 53, 57, 58, in quibus trium parabolarum expositiones concluduntur. Sed cum aliqua intermedia, et plura alia post eas auctor addiderit, integram concionem collatam etiam cum cod. Laurent. producimus.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM MATTHÆUM (XIII, 44). *In illo tempore, dixit Jesus discipnlis suis : Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.* Et reliqua.

Regnum cœlorum hoc in loco cœlestem patriam dicit, quæ merito thesauro in agro abscondito comparatur, quia ejus divitiæ nondum omnibus manifestæ apparent. Inveniuntur tamen, et si non ad plenum, quoniam sanctorum doctrina et prædicatione, qualis quantusque sit, magna ex parte declaratur. Hunc autem thesaurum, Christo Domino prædicante, SS. apostoli invenerunt, et præ gaudio illius venditis omnibus eum emerunt. « Si vis, inquit Dominus, perfectus esse, vade, vende universa quæ habes, et da pauperibus, et sequere me, et habebis thesaurum in cælo (*Matth.* XIX, 21). » Sic igitur ager iste cum thesauro suo perfectissime nemitur. Hunc autem thesaurum ille abscondit, qui, cognito qualis sit, corde tenet, mente diligit, ejusque nullo modo obliviscitur. Illud enim abscondimus, quod charum habemus, et imittere timemus. Iterum: *Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, inventa autem una pretiosa margarita abiit et vendidit universa quæ habuit, et emit eam.* Hæc autem similitudo, et ea quæ superius dicta sunt, pene idem significant. Præter hoc, quod regnum cœlorum non cœlestis patria, sicut ibi, sed sancta Ecclesia intelligitur. Quod vero ibi thesaurus dicitur, hic margarita vocatur. Simile est igitur regnum cœlorum, id est S. Ecclesia homini negotiatori ; quoniam sicut ille unius margaritæ desiderio omnia vendit, et eam **460** emit, ita et ista pro amore patriæ cœlestis, et æternæ felicitatis, non solum ea quæ habuit vendidit ; verum etiam seipsam servituti subjugavit, ut eam emere et possidere valeat. Callidus enim negotiator, qui ex his quæ diu possidere non potest, tale aliquid emit quod nunquam amittere timeat, et in quo universa possideat. Possumus autem per hunc negotiatorem Dominum et Salvatorem nostrum intelligere, qui, inventa una pretiosa margarita, per quam S. Ecclesiam non habentem maculam neque rugam intelligimus, omnia quæ habuit vendidit ; id est seipsum vendi et occidit permisit, et emit eam.] Sic enim et Apostolus ait : « Empti enim estis pretio magno : glorificate, et portate Deum in corpore vestro (*I Cor.* VI, 20). » Iterum : *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mre, et ex omni genere piscium congreganti. Quæ cum impleta esset educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.* Merito enim regnum cœlorum, id est S. Ecclesia, sagenæ simile dicitur quia et piscatoribus commissa est, et in aquis baptismatis quotidie innumerabiles pisces concludit et capit : de quibus ipse Dominus suis discipulis ait : « Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum (*Matth.* IV, 19). » Hanc autem sagenam tunc in mare Dominus misit, quando eisdem discipulis præcepit, dicens : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXIII, 20). » Mare enim vocatur mundus iste, de quo Psalmista : « Hoc mare, inquit, magnum et spatiosum ; illic reptilia quorum non est numerus (*Psal.* CIII, 25). » Congregavit autem hæc sagena ex omni genere piscium ; quoniam S. Ecclesia ad fidem vocavit, et in sinu suo collegit ex omni genere hominum. Ibi enim sunt Judæi et Græci, Latini et Barbari, divites et pauperes, sapientes et insipientes, frumentum et zizania, granum et palea, justi simul et peccatores. Nondum autem impleta est ; adhuc pisces ingrediuntur, adhuc homines baptizantur : implebitur vero, quando plenitudo gentium in eam introierit, et quando Israel salvus fiet. Tunc igitur eam educentes et secus littus sedentes, bonos pisces eligent, malos autem foras projicient. Littus autem maris finis est sæculi : hoc autem ipse Dominus exponens ait : *Sic erit in consummatione sæculi : exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis : ibi erit fletus. et stridor dentium.* Caminus iste infernus est, in quo neque vermis moritur, neque ignis exstinguitur, in fletu vero et dentium stridore, doloris nimietatem et pœnarum intolerantiam significat. *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei : Etiam. Ait illis : Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera.* Ac si diceret. Illis in parabolis locutus sum, et non intellexerunt ; vobis autem parabolas ipsas exposui, et intellexistis. Et illis quidem, quia adhuc veteres sunt, protuli vetera ; vobis autem, quia novi

estis, et nova, et vetera : illis prophetarum consuetudine, vobis doctoris et magistri more locutus sum. Sic igitur loquimini, sic docete ; hanc loquendi regulam tenete. Aliter enim in regno cœlorum ; aliter in conventu Scribarum Pharisæorum ; aliter in Ecclesia, aliter in Synagoga loqui oportet. *Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum*, omnis Ecclesiæ doctor et prædicator, si sapiens est, si doctus est, *similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo*, de divitiæ pectoris sui, de scientia cordis sui, *nova et vetera*. Synagogæ Scribæ, quia docti non sunt, proferunt vetera ; Ecclesiæ vero Scribæ, quia docti sunt, et nova proferunt et vetera. Illi solam litteram, isti et litteram sequuntur et spiritum ; istis denique datum est nosse mysterium regni Dei : illis autem non est datum ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos clauserunt ne videant et convertantur, et sanem eos : hæc enim vetera sunt, et de libro Isaiæ prophetæ assumpta ; cætera autem nova sunt, quæ in similitudinibus locutus est Dominus ab eo loco, in quo ista ait. Sic igitur et Ecclesiæ doctores secundum magistri consuetudinem proferre debent de thesauro suo nova et vetera. Ideo enim binos discipulos ante se Dominus mittebat. Ideo et duo Cherubim se invicem respiciebant. Ideo abyssus invocat abyssum. Ideo Novum Vetus, et Vetus Novum invocat Testamentum. Abyssus enim utrumque Testamentum dicitur propter altam sapientiæ et scientiæ profunditatem. Inde etiam est quod Psalmista Ecclesiæ doctoribus loquitur dicens: Si dormiatis inter medios cleros, eritis pennæ columbæ deargentatæ. Duo namque cleri, duo sunt Testamenta. Columba vero Ecclesia est, quæ ideo deargentata dicitur, quia cunctis virtutibus et præcipue veritate decorata est. Inter autem hos duos cleros, Ecclesiæ doctores et magistri dormierunt, si in utruisque Testamenti scientia et doctrina, quasi in somno et quiete delectantur, et nunc nova veteribus, nunc vetera novis confirmantur. Hoc enim faciendo fiunt pennæ columbæ, quia tam sapienti et rationabili prædicatione S. Ecclesiam volare dicunt, et secum ad cœlestia transferunt. Propter hoc de sanctis dicitur, quia « assument pennas ut aquilæ, volabunt, et non deficient *Isa.* XL, 31). » Propter hoc et tabernaculum maxima ex parte opere plumario factum **461** est, ut omnes alas suscipiamus et volare dicamus. Sequitur : « Et posteriora dorsi ejus (*Psal.* LXVII, 14)». nequentur enim vos in specie auri ; prima namque pars Ecclesiæ apostoli fuerunt, et quicunque eorum in tempore crediderunt. Posteriores vero nos sumus, et quicunque usque ad sæculi consummationem credituri sunt. Posteriores itaque sequuntur primos, et cœlestis sapientiæ splendore nitentes eadem, via post eos, eisdemque virtitutum alis ad cœlestia convolabunt. Hoc autem ideo fiet, quia sapientes Ecclesiæ, qui eos docent et prædicant, inter medios cleros dormientes, de thesauro suo proferunt nova et vetera. Hoc enim ipse Dominus faciebat : hoc et discipulos suos facere docuit ; et ideo quidem omnis Scriba doctus in regno cœlorum similis esse debet homini patrifamilias ; id est Domino nostro Jesu Christo, qui profert de thesauro suo nova et vetera.

HOMILIA CXLII.

IN NATALI VIRGINUM II.

ADMONITIO. — Quia a comment. in Matthæi locum num. 102 maxima hujus homiliæ pars accepta est et aliqua tantum in medio adjuncta de Dina virgine stulta, et Iphigenia virgine prudente, ne quæ jam exposita sunt rursum afferantur, ad ipsum commentarium lectores remittimus. Attributa etiam fuit homilia Emiseno.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUN MATTHÆUM (XXV, 1). *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc : Simile est regnum cœlorum decem virginibus quæ accipientes lampades suas exierunt obviam sponso et sponsæ*. Et reliqua.

Inc. : Dixerat modo superius Dominus et Salvator noster : *De die autem illa*, etc.

Des. : Nescire namque Dei, reprobare est : *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.*

HOMILIA CXLIII.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

ADMONITIO. — Duplici in loco hanc lucubrationem exhibet Marchesius, sed plane diversam. Primo legitur in fine homiliarum, eamque homiliam appellat. Secundo in libro I Sententiarum, post caput 8, cui titulus est : *De Evangelis*, et sermonem vocat. Hunc eligimus, quia expositioni in Evang. Lucæ num. 44 magis conformatur. Prior autem, etsi plura de eodem commentario assumat, tam disparata et ab argumento extranea congerit, ut nullo modo genuinum S. Brunonis opus haberi possit.

LECTIO S. EVANGELII SECUNDUM LUCAM (XIX, 1). *Ingressus Jesus perambulabat Jericho. Et ecce vir nomine Zachæus, et hic erat princeps publicanorum et ipse dives*. Et reliqua.

Ex quo tempore primus homo descendit ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, omnes per Jericho ambulamus, quicunque hunc mundum inhabitamus. Jericho namque interpretatur *luna*, cujus tanta mutabilitas est, ut nunquam in eodem statu permaneat. Unde et non immerito hunc mundum significat, cujus mutabilitas perpetua est, et sine mutationibus stare non potest. Ut enim de cœlo, et tempore, et de diebus, et mensibus, et anno taceamus, quæ semper volvuntur et in se replicantur, neque aer, neque terra, neque mare, neque ipsi homines suam perpetuo servant figuram. Quorum omnium mutationem quis unquam valeat enarrare? Merito ergo mundum istum luna significat, quid ad illius similitudinem tantis semper mutationibes variatur. Hanc autem mutabilitatem Dominus et Salvator noster secundum humanitatem suscipere dignatus est, ut hominem a latronibus vulneratum sanaret, et mundum a morte perpetua liberaret ; unde et merito per Jericho ambulasse dicitur, quia cum si immutabilis secundum divinitatem, nostras mutationes in carne sua suscepit. Esurivit enim atque sitivit, et super puteum fatigatus sedit. Et ecce vir

nomine Zachæus, qui *digne satis justificandus* interpretatur; quoniam a Deo vocatus et justificatus est. Hic autem erat non solum publicanus, verum etiam publicanorum princeps. Erat insuper et dives, quem difficile est intrare in regnum cœlorum. Difficile utique et apud homines impossibile; sed quæ apud homines sunt impossibilia, possibilia sunt apud Deum. Et quamvis talis asset, quærebat tamen videre Jesum. Quærebat quidem **462** sed videre non poterat. Sed quare non poterat? *Præ turba et quia statura pusillus erat.* Hæc enim duo valde impediunt hominem, ne videre valeat Jesum. Mala turba, quæ a tanto talique bono hominem deturbat. Turba ista vitiorum est, qua qui circumdatus fuerit, Christum videre non poterit. Statura vero pusillus est, qui ad scientiæ ætatem, et perfectionem, nondum pervenit. Unde Apostolus nos admonet dicens: « Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (*I Cor.* XIV, 20). » Et iterum: « Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis; sed nec nunc quidem potestatis. Adhuc enim carnales estis (*I Cor.* III, 1). » Qui vult Deum, exeat de turba; fugiat vitia et peccata; vitet malorum consortia: erigat se, et extendat; crescat in fide et scientia, et proficiat in omni bonitate. Hoc enim significavit Zachæus, quando præcurrens ascendit in arborem sycomorum. In arborem quidem ascendit quatenus inde videret quem per se videre non poterat. Hæc arbor fides est, ad quam multi venientes, quamvis statura parvuli fuissent et non in scientia multum crevissent, inde tamen videre et cognoscere Deum meruerunt. Unde et hic dicitur, quod erat illac transiturus. Hæc est enim via, et juxta hanc fidei arborem transit Jesus. Inde videtur et videt; inde cognoscitur et cognoscit. Eos enim Dominus respicere, et ab se vocare dignatur, qui in hanc arborem ascendunt; cujus fructus sanguineus est, per quem martyres significantur, qui fidei arbori adhærentes, propter fidei constantiam cruentati sunt. Tales itaque fructus fert sycomorus; talia poma fert arbor fidei, quæ tam firmiter ei inhærent, ut potius occidi et proprio sanguine cruentari quam a sua arbore, id est a Christi fide valeant separari. Inde igitur Dominus transiens, suspiciens vidit Zachæum, et dixit ad eum: *Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.* Hodie, inquit, me quærere cœpisti, ad fidem venisti, in arborem ascendisti; hodie in domo tua oportet me manere. Verum est, quod per prophetam dicitur: « Quia peccator quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech.* XXXIII, 12). » Quod enim tunc in Zocheo factum est, quotidie in aliis peccatoribus fieri non dubium est; si tamen ex corde convertantur, Christum quærant, et fidem teneant. Sequitur: *Et festinans descendit, et excepit illum gaudens.* Jam igne fidei interius ardebat; multum jam fide creverat, etsi statura pusillus erat. *Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes quod ad hominem peccatorem*

A *divertisset.* Omnes enim sciebant Zachæum esse peccatorem, utpote publicanorum principem. Sed iste peccator melior erat quam illi qui murmurabant, et se justos esse dicebant. Hoc autem sequentia manifestant, dum dicitur: *Stans autem Zachæus, dixit ad Jesum: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus; et si aliquem defraudavi, reddo quaaruplum.* Hac enim una voce omnes illico a murmuratione cessaverunt, tam subitam publicani pœnitentiam et conversionem admirantes. Et fortasse nemo ibi erat, qui hanc tantam professionem, etiam coactus facere voluisset. Dives enim erat valde, quem ipse evangelista divitem fuisse testatur. Et tamen omnium bonorum suorum medietatem se pauperibus dare promittit, et in quadruplum reddere, si B aliquem defraudavit. Vide ergo a quanta perfectione cœpit, qui tunc primum Christum Dominum viderat, et prædicantem audierat. Verum est utique quod homines vident in facie, Deus autem corda intuetur. Qualem Dominus hunc, et quam justum post modicum futurum videbat, quem tamen peccatorem homines judicabant! *Ait Jesus ad eum, quia hodie salus domui huic facta est*, et omni ægritudine, omni morbo, omni vitiorum contagione fugata et sanata est, et tota exterius et interius santificata est; eo quod ipse, qui hujus domus habitator est, jam non publicanus sit, sed filius Abrahæ. Abrahæ namque filii sunt, quicunque Abraham imitantur et opera Abrahæ faciunt: et Abraham quidem angelos, Zacchæus vero angelorum Dominum hospitio recepit. C *Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere, quod perierat.* Non venit vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Ideo venit, ideo de cœlo descendit ut peccatores salvaret et liberaret et ad pœnitentiam vocaret. De talibus domus Dei ædificata est. De talibus S. Ecclesia fabricata est. Hoc autem et filiis Israel præcipitur, ut ædificent altare Domino de lapidibus impolitis, et quos ferrum non tetigit. Impoliti lapides peccatores sunt, qui nondum ferramento Spiritus sancti ad pulchritudinis normam formati sunt. Altare Dei Ecclesia est, quæ ex talibus lapidibus quotidie fabricatur. Ex peregrinis lignis et lapidibus aliunde advectis templum Dei constructum est. Inde est quod beatus Petrus animalia immunda manducare jubetur (*Act.* X, 13). Inde est quod non solum munda, sed etiam immunda animalia in arca D servantur (*Gen.* VII, 2). Inde est quod Moyses Æthiopissam duxit uxorem. Inde est quod Salomoni cum pavonibus et simæ afferuntur. Denique quid faciunt cilicia cum tabernaculo? Quare in deserto inter cedros et abietes spinæ quoque et ulmi plantatæ sunt? Si hæc et similia intelligere vultis, discite quid **463** sit, « misericordiam vola, et non sacrificium (*Matth.* IX, 13). » Si peccatores Deus non vocasset, Paulum et Matthæum, duo magna luminaria et excelsa non habuisset. Lege in Canticis canticorum, et audi unde sponsam suam Dominus, et qua ex gente ad se venire præcepit: « Veni, inquit, soror mea sponsa, veni de Libano, veni de capite Amana,

de vertice Sanir et Hermon, veni de cubilibus leo- A num, et de montibus pardorum (*Cant.* IV. 8), » ne erubescas. Obliviscere populum tuum tantummodo es domum patris tui, et coronaberis. Hic misericordiæ plenitudinem Psalmista quoque admirans, dicebat: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. » Et quæ gloriosa ? « Memor ero Raab, et Babylonis scientum me. Ecce alienigenæ et Tyrus et populus Æthiopum, hi fuerunt in ea (*Psal.* LXXXVI, 4). » Hæc est igitur causa, hæc ratio vobis, sufficiat vobis dico, qui indignamini quod ad hominem peccatorem Dominus divertisset, et quod cum peccatoribus manducat et bibit magister et Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum.

HOMILIA CXLIII.

IN NATALI XII SS. MARTYRUM.

Admonitio. — Non felicior est præcedenti hæc sermocinatio, qua Marchesius homiliis S. Brunonis finem imponit ; siquidem quæ ex comment. in Matthæum num. 81 excerpta sunt, nullo vinculo cum SS. martyrum laudibus colligantur. Est sane quid absolutum, aliaque pro causa dictum. Ea vero quæ de iis sanctis subsequuntur, nihil peculiare de eorum glorioso certamine perhibent, nec stylum S. Brunonis redolent. Caret textu Evangelii, etc.

Inc. : Non solum B. Petrus apostolus reliquerat, etc.

Des. : Cum ipso in cœlis gloriantur, perenniter laureati.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

SERMONES TRES INEDITI.

464 SERMO PRIMUS.

DE EPIPHANIA DOMINI.

Admonitio. — Hunc sermonem ex cod. Biblioth. Florentinæ S. Marci Membr. in 4. sæc. XIII eruimus, cum nulla adhuc in editione Opp. S. Brunonis excusus fuerit. Styli ejus similitudo, et nomen S. episcopi, quo inscribitur, satis conjecturæ porrigunt eidem auctori adjudicandum.

Ad ædificationem fidelium spectat, fratres charissimi, extremus evangelicæ lectionis versiculus, qui modo vestris insonuit auribus, quod magi, stella duce, ab oriente Bethlehem venientes, ingressi domum in qua B. mater et virgo manebat cum puero, apertis thesauris suis tria obtulerunt Domino munera, aurum videlicet, thus et myrrham, quibus verum Dominum, et verum hominem, ac regem confessi sunt. Hæc siquidem munera Domino Salvatori suo quotidie S. Ecclesia offerre non cessat. Thus enim offert, dum illum verum Dominum, creatorem omnium confitetur et credit ; myrrham, dum nostræ carnis substantiam, in qua pro nostra salute pati et mori voluit, asserit assumpsisse ; aurum, dum perenniter ipsum cum Patre et Spiritu sancto regnare non dubitat, juxta illud prophetæ: Multiplicabitur ei imperium, et regni non erit finis. Horum quoque munerum oblatio mystice intelligi aliter potest. Per aurum designatur cœlestis sapientia, juxta illud Salomonis : « Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis (*Prov.* XXI, 20): » et alibi : « Os justi meditabitur sapientiam (*Psal.* XXXVI, 20). » Per thus, munda oratio; unde Psalmista : » Dirigatur, Domine, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo (*Psal.* CXL, 2) ; » puriorem namque odorem reddit Domino nostra munda ora- B tio, quam fumus incensi ; et sicut fumus ille tendit in altum, ita nostra oratio dirigitur ad Dominum. Per myrrham carnis nostræ mortificatio ; unde in Canticis canticorum S. Ecclesia de suis fidelibus, usque ad mortem pro Christo certanibus, dicit : « Manus meæ distillaverunt myrrham (*Cant.* V, 5). » Tunc igitur Domino aurum offerimus, cum cœlestis sapientiæ luce in conspectu ejus resplendemus ; de quibus Psalmista dicit : « Initium sapientiæ timor Domini (*Eccli.* I, 16). » Timere siquidem Dominum, est, nulla, quæ facienda sunt, bona præterire; hinc etiam alibi dicit : Timentibus Deum nihil deest. Thus, cum mundam orationem ante eum dirigimus ; myrrham, cum per abstinentiam carnem nostram cum vitiis et concupiscentiis mortificantes, crucem C post Jesum portamus. Unde idem Dominus in Evangelio ait : « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, tollat crucem suam quotidie et sequatur me (*Luc.* IX, 13). » Crucem ergo propter Christum Jesum portare est carnem nostram affligendo pro ejus amore mortificare. Nec vacat a mysterio, quod magi per aliam viam reversi sunt ad patriam suam. Patria quippe nostra cœlestis Jerusalem civitas sancta est, a qua ob primi hominis culpam, id est superbiendo, inobediendo, cibum vetitum comedendo, in extremis finibus longe discessimus, juxta illud Psalmistæ dicentis : « Multum incola facta est anima mea (*Psal.* CXIX, 6) » in terra aliena. Hac igitur patria nihil invenitur præstantius, cujus D gloria nihil securius, cujus beatitudine nihil felicius, cujus amore nihil suavius, cujus labore nihil fertilius ; centuplum enim novit reddere fructum. Quis unquam exsul ad patriam remeare non appe-

Quis amissam hæreditatem summopere sibi restitui non laborat? Quis unquam amissæ patriæ oblivici poterit? Si ergo ad cœlestem patriam accepturi hæreditatem remeare cupimus, necesse est ut per aliam viam revertamur, hoc est, viribus totis nosmetipsos Domino humiliando: cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit: per multas namque tribulationes oportet nos ingredi regnum Dei, præceptis divinis per omnia obtemperando, visibilia et carnalia desideria calcando. Hac igitur via reversi ad patriam, perpetuæ vitæ gaudiis in cœlis fruemur cum angelis, adjuvante nos Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto regnat in sæcula sæculorum. Amen.

465 SERMO II.

IN PURIFICATIONE B. M. V.

Admonitio. — Eodem ex codice sermonem alterum pariter ineditum publicamus, in quo elegantia non minus emicat quam doctrina, suoque auctore dignus omnino, videtur.

Humani generis conditor et redemptor Dominus, qui pro salute totius populi de cœlis venit ad terras, nec voluit legem solvere, imo et adimplere, secundum legis edictum, a parentibus hodie, cum nostræ carnis substantia in templo est præsentatus. Et quanquam ejus intemerata genitrix B. V. M., quæ non ex accepto semine conceperat, nullis legalibus institutis astricta teneretur; attamen, ut se Deum hominem peperisse ostenderet, observato humilitatis præcepto: Quanto major es, humilia te in omnibus; acceptis muneribus, cum puero, juxta legis ritum; limina templi petivit hodie; et quia paupercula erat nec magnis pretiosisque poterat uti muneribus, quæ potuit pro filio, turtures obtulit et columbas. Nec sine causa Dominus talia pro se offerri voluit animalia, quod et fellis carerent amaritudine, et propriis contenta viris, castitatis naturalem indolem observarent. Intueamur ergo diligentissime horum animalium oblatis quid mystice nobis insinuatur. Sed primo de templo videamus. Lapides illi, ex quibus Salomonicum templum ædificatum est, alibi cæsi, quidam expoliti, ibique deportati ab ædificantibus, apti in ædificio inveniuntur; ita quod nullo mallei sono aut securis in tanto opere sit auditus, sanctorum significant animas, de quibus Isaias: «Lapides vivi volvuntur super terram.» Et Apostolus: Vos tanquam lapides vivi superædificamini domos spirituales, qui alibi cæduntur, et sic in ædificatione apti ponuntur; quia sanctæ animæ in præsenti vita per pœnitentiam et cordis conpunctionem atque proximorum compassionem præparantur, et ita politæ ac mundæ in ædificio templi congrue collocantur. Templum itaque illud mirificum a Salomone ædificatum civitatem sanctam Jerusalem significat, cum verus Salomon Christus videlicet rex pacificus ex vivis lapidibus, hoc est ex fidelium animis ædificare non cessat quotidie; unde illud Psalmistæ: «Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas (*Psal.* CXXI, 3).» Per columbas vero, quæ fellis amaritudinem non gestant,

A beatorum simplicia corda significantur, qui sævis irarum stimulis liberatem semper habentes, semper cœlestia meditantur. Ira siquidem venenorum contagiis infecta, offuscata ratione, ne verum cernere valeat, interiorem perturbat oculum; de qua Psalmista: «Conturbatus est præ ira oculus meus (*Psal.* XXX, 10);» unde Apostolus: «Ira, inquit, justitiam Dei non operatur (*Jac.* I, 20).» Per turtures autem, quæ propriis contentæ viris alienum non appetunt amatorem, utique hominis exterioris scilicet et interioris castitas denotatur; unde Augustinus in lib. De civit. Dei: «Virginitas, inquit, carnis corpus intactum, virginitas animæ mens incorrupta.» De exteriori castitate voce etiam Dominica dicitur: «Sint lumbi vestri præcincti (*Luc.* XII, 35);» et per
B Moysen filiis Israel præcipit: «Renes vestros accingetis (*Ezech.* XII, 11).» Lumbos seu renes præcingere, est omnia luxuriæ inquinamenta et carnalia desideria exstirpata firmis castitatis nexibus vincire, juxta illud Apostoli: «Mortificate corpora vestra, quæ sunt secundum iram (*Coloss.* III, 5).» Absit ut alienum, hoc est diabolum, amatorem appetamus! postquam enim ad Christum venimus, nequaquam ad eum redire debemus. Dicamus ergo cum Apostolo. «Castigo corpus meum, et in servitutem redigo (*I Cor.* IX, 27);» castigo illicitos motus corporis calcando; licitis vero parce utendo, et in servitutem redigo. Domino enim servire tota libertas est; et pro ejus nomine mori, novæ æternæque vitæ initium; unde idem Apostolus: «Cupio, inquit, dissolvi, et esse cum Christo (*Philip.* I, 23);» et David: «Pre-
C tiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (*Psal.* CXV, 5);» itemque alibi: «Beati mortui qui in Domino moriuntur (*Apoc.* XIV, 13). Interioris quippe hominis castitas est, mentem ab omni labe peccatorum immaculatam custodire; unde per egregium prædicatorem unicuique fideli animæ dicitur «Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo (*II Cor.* XI, 12);» et per Prophetam: «Circumcidite corda vestra, et non corpora vestra (*Jerem.* IV, 4).» Quod ipse Dominus noster vobis præstare dignetur, etc.

466 SERMO III.

IN NATALI UNIUS MARTYRIS.

Admonitio. — Si hoc tertio inedito sermone editionem nostram S. Brunonis exoranmus, fatemur hunc nos debere summæ diligentiæ ac laboris
D reverendissimi hodierni præsulis monast. Montis Casini P. D. Thomæ Capomatii. Illum quidem ex cod. 194 Casin archivi deprompsit, a quo plura alia, ut diximus liberaliter communicavit. Aliqua desunt in principio, sed reliqua integra et perfecta videntur.

Insuper et ipse Dominus in eis erat, qui eorum semini incrementum dabat. Nam, ut Apostolus ait; «Neque qui planat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus (*I Cor.* III, 7).» Unde et subditur: «Quia sine me nihil potestis facere. Et si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, in ignem mittent, et ardet (*Joan.* XV, 6).» Qui enim in Christi fide non

manet, de Ecclesia et sanctorum collegio foras ejicitur, arescit et moritur; a malignis spiritibus rapitur, in ignem æternum, inexstinguibilem mittitur, et ibi sine fine cruciabitur et ardet. « Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis, et fiet vobis (*I Cor.* III, 7). » Illi enim manent in Christo, qui neque amore, neque timore, quineque ruinis, neque blanditiis, qui ab ejus dilectione ab ejus fide et amplexibus nulla ratione separari valeant. Taliter quidem Apostolus in Christo manebat, qui de seipso scribens, ait: « Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia, poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro (*Rom.* VIII, 38). » Manent autem in eis verba Christi, qui præcepta ejus mente tenent, corde credunt, et nunquam eorum obliviscuntur. Præceptum namque Domini est: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius eum timete, qui et animam et corpus potest perdere in gehennam (*Luc.* XII, 5). » Præceptum Domini est: « Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me (*Luc.* IX, 13). » Præceptum Domini est: « Si quis venit ad me, et non odit patrem et matrem, fratres et sorores, etc., non potest meus esse discipulus (*Matth.* XIV, 26). » Hæc igitur, et similia sunt illa verba de quibus modo Dominus dixit: « Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, et fiet vobis (*Joan.* XV, 7). » Magna promissio, magnum et incomprehensibile donum. Qui manent in Christo, et in quibus manent verba Christi, petant quodcunque volunt, et fiet eis. Si enim male voluerint, et male petierint, jam nec ipsi manent, in Christo, nec in ipsis manent verba Christi. Recordentur igitur verborum Christi; imo non recordentur, sed firmiter teneant; in memoria habeant, et sic petant, sicut verba Christi petere docent: « Quærite igitur primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia

A adjicientur vobis (*Luc.* XI, 25). » Petant in fide et nihil hæsitantes, et ea petant quæ ad salutem pertinent, et quæ dispositionis et evangelici verbis non sint contraria. Sed hæc specialiter dicuntur apostolis, quorum sanctas petitiones semper et ubique Dominus exaudivit. Rogavit enim Apostolus Dominum, et ter rogavit, seque a Domino bene exauditum intellexit, postquam se contra seipsum petiisse cognovit. Exauditur homo, si fiat quod vult. Factum est autem quod Apostolus voluit, quia, postquam suam petitionem contra seipsum esse cognovit, exaudiri noluit. Unde et ait: « Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi (*II Cor.* XII, 9). » Nam neque hic simpliciter dicitur: « Quodcunque petetis, sed quodcunque voB lueritis et petetis, fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. In hoc, et propter hoc, me revelante et docente, Pater meus manifestatus et clarificatus est vobis, ut vos quoque eum ubique prædicando et clarificando, fructum plurimum afferatis, et multas gentes ad eum convertatis, et efficiamini mei discipuli, me imitando, non solum vita et doctrina, verum etiam in miraculorum operatione. Vere enim discipuli illi sunt, qui magistrum per omnia imitantur; unde et Dominus alibi ait: Qui credunt in me, opera quæ ego facio, et ipsi facient, et horum quidem non solum minora, verum etiam quæ majora sunt, facient. Sic enim se habet ordo et C intelligentia. Sequitur: « Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos; manete in dilectione mea (*Joan.* XV, 9). » Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea; sicut et ego præcepta Patris mei servavi, et maneo in ejus dilectione. Hæc locutus sum vobis ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur. In illis est gaudium Christi qui tale gaudium habent, quale habet Christus; sive etiam de quorum sancta conversatione gaudet Christus. Plenum igitur gaudium habent: siquidem in tali gaudio mœror et tristitia esse non potest.

---

467 CLARISSIMO PRÆSULI

D. DOMINICO COPPOLA

SACRÆ CONGREGATIONIS RITUUM A SECRETIS

EDITOR.

Vehementer optabam, clarissime præsul, de tuis in me meritis testimonium aliquod perenni ævo consecratum producere; cum tu ipse talem mihi opportunitatem præbuisti, copiam faciens epistolæ anonymæ anno 1788 Neapoli editæ, eruditissimoque D. Xaverio advocato Mattheio nuncupatæ. In ea, qui se prodit auctor Carthusianus, sex libros vulgo sententiarum dictos suo intitutori S. Brunoni asserit contra opinionem illorum qui S. Brunonem Astensem Signiensium episcopum exarasse jure contendunt. Tuam non latet eruditionem hujusmodi controversiam haud recenter ortam, sed olim diuque Benedictinos scriptores inter et Carthusianos oppugnatam, et hinc inde pro sua utrosque sententia decertasse. Si PP. Benedictinorum partes pro veritate, et merito causæ sunt sustinendæ, eas ego assumo, qui novam S. Brunonis Asten-

sis operum editionem aggressus, singula probare illique propria ostendere debeo, et si quæ ei usurpata fuerint, vindicare. Jam antequam epistola Neapolitana meas ad manus pervenisset, quæstionem hanc ad trutinam, revocaram, compugnantium scriptorum momenta perpenderam, et reliqua ejusdem S. episcopi Signiensis scripta attente perlegeram ; quibus me certiorem feci in arena scriptores Carthusianos ædificium suum condidisse : cum meridiana luce clarius appareat plagium S. Brunoni Astensi factum ab his qui sanctum Brunonem Carthusianum librorum illorum parentem asseruerunt, interque ejus opera publicarunt.

Primam illorum impressionem curavit Guillelmus Bibaucius, Carthusianorum moderator generalis, an. 1521, typis Parisiensibus Jodocii Badii Ascentii ; quæ editio cum satis non fuisset eam flagitantibus, altera Parisiis item an. 1524 renovata fuit, et tertia etiam Coloniæ habita opere ac studio eruditissimi Theodori Petræi, Carthusiæ Coloniensis alumni, quam clarissimo D. Laurentio Alamandio Gratíonapolitano episcopo dedicavit an. 1611, Priores duæ Opp. S. Brunonis Carthusiani editiones in duo volumina distributæ fuere ; tertia in tria dispartita atque in eis sex Sententiarum libros editores collocarunt. Ab eo igitur tempore usque ad annum 1649 in fide editorum Carthusianorum vigebat opinio sex librorum Sententiarum sanctum Brunonem Carthusianæ familiæ institutorem auctorem exstitisse.

Ast cum D. Maurus Marchesius monachus Casinensis primus ad collectionem Opp. S. Brunonis, ejusdem cœnobii abbatis et Signini episcopi, animum intendisset, facta sibi opportunitate locupletissimi mss. codicum archivi, dissertationem edidit, qua S. Brunoni Carthusiano suppositos libros illos palam fecit, validissimisque documentis ostendit non esse a S. Signiensi Brunone abjudicandos. Eadem Marchesii elucubratio iterum in lucem prodiit anno 1651, cum Venetiis, apud typographos Brentannos, S. Brunonis Astensis opera edita in publicum apparuere.

His pro hujusce controversiæ apparatu absolutis, præstantissime præsul, addenda sunt aliqua de vita. deque scriptis utriusque Brunonis. Dicam igitur hos sanctissimos viros coævos fuisse ; sed Brunonem Carthusianorum, parentem prius vita functum in terris, anno 1101 ad cœlos migrasse. Bruno vero Signiensis episcopus viginti duobus annis supervixit, solutoque humanæ carnis vinculo, an. 1153 inter superos receptus. Ad eorum scripta quod attinet, jam plura in prolegomenis, et in testimoniis scriptorum ecclesiasticorum prænotata sunt, ex quibus constat Brunoni Astensi, nemine refragante, concessos commentarios in Pentateuchum, in libro Job, in Psalmos, in Cantica canticorum, in Evangelia, et in Apocalypsim. Tractatus autem qui Brunoni Carthusiano attribuuntur, non sunt nisi expositio in Psalmos, et commentatio in Epistolas D. Pauli. Tota controversia versatur circa sermones de laudibus, figuris, prærogativisque Ecclesiæ in sex libros distributos, qui vulgo Sententiarum libri appellantur. Videndum igitur cui ex duobus Brunonis sint ascribendi. Quis autem detrectabit eum auctorem admittere, qui de suis ipse scriptis in libris controversis testimonium præbet, qui illis persæpe utitur, qui plura de verbo ad verbum inserta habet, qui argumenta sibi propria tractat ? Cum autem is sit sanctus Bruno noster, satis compertum exploratumque habebimus eum sex Sententiarum libros elucubrasse.

Horum omnium probationem aggredior. Et quidem S. Bruno in lib. I, cap. 6, ubi agit de civitate sancta Jerusalem, ac mystice ejus descriptionem exponit, post aliqua, hæc habet : **468** « Hæc omnia latius in Apocalypsim exposuimus, nec modo tempus est ut per singula disserantur. » Item in eodem lib. I, cap. 2, qui Simoniacos et hæreticos persæpe suis in commentariis insectatur, eadem profert : « Nullum animal ingreditur in arcam, nisi per ostium. Sed Simoniaci et hæretici aliunde in Ecclesiam intrare nituntur. Hoc faciunt, quia fures sunt et latrones, » etc. Eodem capite ecclesiasticam hierarchiam describit ; ex qua noscitur non monachum, sed episcopum scripsisse. Paulo infra afferens illa psal. LXXXV : « Memor ero Rahab et Babylonis scientium me, » ipsis verbis explanat, quibus in comment. hujusce psalmi illustraverat. Vid. pag. 488, tom. I. Præterea in cap. 4, lib. II : De quatuor virtutibus cardinalibus inscripto, postquam tradidit quæ in structura et ornatu veteris tabernaculi sunt intelligenda, his expositionem absolvit : « Quatuor illi colores, qui ubique simul, et nunquam separatim ponebantur, quatuor istas virtutes significabant. Hyacynthus videlicet et purpura, coccus bis tinctus, et byssus retorta ; de quibus in Exodum sufficienter diximus. » Insuper in cap. 5 ejusdem libri agens De virtute humilitatis, ubi affert ex Levitici cap. XXIII mandatum divinum de festivitate Tabernaculorum, eamdem mysticam tradit significationem, quam suo in commentario super eumdem Levitici locum attulerat. Item in cap. 7 lib. II, cui titulus « De pace, » illa Cantici canticorum verba cap. VIII, « vinea fuit pacifico, » haud dissimili modo illustrat ac in comment. exposuerat. Succedit lib. III, et in cap. 8 : « De mari novo, et de piscatoribus novis inscripto, » dum illo utitur loco Job, cap. XL : « Bechemot, quem fecit tecum, » ab interpretatione eo in libro tradita non discedit, eamque fideliter repetit. Rursum in cap. 2, lib. IV, serm. 2 De Trinitate, divinæ naturæ essentiam iisdem verbis exprimit, ut explicaverat in comment. super illa verba Exodi cap. III : « Ego sum qui sum : hæc dices filiis Israel : Qui est misit me ad vos. » Item in cap. 7 ejusdem lib. IV, De octavis Epiphaniæ memorat præceptum Domini Moysi factum, ut duos hircos in ostio tabernaculi pro sacrificio collocaret, eamdem affert interpretationem, quam in comment. super hunc Exodi locum attulerat. Similiter in serm. 2 « De Ramis Palmarum, » sub cap. 8 ejusdem libri, ubi Matth. locum cap. 21 allegat, nihil aliud quam eamdem Evangelii expositionem adducit. Item præstat in serm. 2, cap. 10, lib. IV, cui titulus est : « In Parasceve, sive in Resurrectione Domini, ibi illustrationem omnem ex commentariorum suorum promptuario desumit. Sequentes etiam libri plura suppeditant loca, ex quibus aperte evincitur S. Brunonem in illis scribendis suis interpretationibus in utrumque Testamentum elaboratis usum fuisse. Ita in cap. 2, lib. V, afferens Jobi cap. XL, sic in serm. 3, lib. VI, de Nativit. plurimor. martyrum, non absimilis est loci Apocalypsis explanatio, quæ ejus in comment. legitur. Sed nisi hæc satis adhuc essent, controversiam certissime diriment sermones 4 et 5, lib. VI, qui de eisdem martyribus inscribuntur ; cum planissime referant psalmorum CXXXI et CL, expositionem. Ne nimis prolixus evadam, omitto mentionem facere de serm. 6, lib. VI, cum explanatio cap. 28, lib. Exodi ex commentario descripta penitus videatur. Cum igitur hæc tanta, tamque perspicua sint argumenta, ut S. Brunoni Signiensi sex libri Sententiarum asserantur, absolutam, victamque causam nemo æquus judex mihi concedere recusabit.

Sed pii laudabilesque scriptores adversarii audiendi sunt, ne eos floccifacere videamur ; præcipue vero eruditissimus D. Benedictus Trombius, Carthusiæ Neapolitanæ S. Martini alumnus, qui anno 1775 ingenti volumine edidit Neapoli « Historiam criticam, chronologicam, diplomaticam de S. patriarcha Brunone, deque ejus ordine : » et in ea, lib. X, cap. 232, a pag. 241 usque ad pag. 250, fuse quæstionem de auctore sex librorum Sententiarum pertractat, quos ad suum institutorem decernit ascribendos. Quatuor præcipue sunt momenta rationum quibus Carthusiani causam suam patrocinantur. Primum desumunt ex antiquitate et numero codicum mss. : secundum ex longa hujusce opinionis possessione ; tertium ex auctoritate sacræ

congreg. Rituum ; quartum ex consensu nonnullorum scriptorum S. Brunoni Carthusiano opus illud ascribentium. Primo enim loco memorant insignem codicem Carthusiæ S. Stephani de Eremo in Calabria, quem diu possederunt monachi Cistercienses, olim cœnobii ejusdem incolæ, eumque suo discessu, versus finem sæc. XII, novis habitatoribus Carthusianis reliquerunt. Hic autem codex qui S. patriarchæ nomen deferebat, cum ad magnam Carthusiam Gratianopolitanam delatus fuisset, ac similes, uniformesque alii codices eodem in monasterio reperti fuissent, spectatissimum D. Guillelmum Bibaucium præsulem generalem, virum, ut aiunt, sanctum et doctum, moverunt ut Sententiarum libros cum reliquis sancti Institutoris operibus Parisiis, ut diximus, typis edere curaret.

Hujus argumenti genus, quod olim aliquid ponderis habere poterat, modo valde leve reputatur ; postquam Benedictini uongreg. S. Mauri ab editionibus SS. Hieronymi, Ambrosii, Augustini, aliorumque Patrum plura expunxerunt scripta, quæ ab antiquis librariis, sed imperitis, supposita fuerant, Liceat tamen mihi his opponere testimonia aliorum codicum æque antiquorum, in quibus inscriptum pariter nomen Brunonis Signini episcopi inspicitur. In primis duos codices Vaticanos memorabo sig. n. 994, et 1264, in 4, qui non tam in fronte, sed initio cujuslibet Sententiarum libri hanc epigraphen habent : « Domni Brunonis Signini episcopi, » quorum unus est sæc. XII, alter sæc. XIII. Præterea cod. afferam biblioth. Vallicellanæ f. 36, membr, in fol., et cod. biblioth. Florentinæ S. Marci O. P. in 4, item membran. nitidissime exaratos sæc. XII, quos cum Marchesii editione comparavi. Ejusdem ævi est cod. Casinensis 196 [*al.* 317], a litteratissimo præsule Stephano Borgia, modo S. R. E. cardinali optime merito diligenter recognitus, ut in præfatione dixi. His paulo posterior est codex Taurinensis bibl. regii Athenæi, sign. 787, c. 11, 23, qui S. Brunonis **469** nostri nomine insignitur, et prædictos Sententiarum libros complectitur. Sed pleniorem adhuc fidem faciunt tres alii codices, de quibus suis litteris IV Kal. Jul. an. 1786, me certiorem reddidit clariss. metropol. Ecclesiæ Taurinensis canonicus Philippus Amedeus Millo, pluries a me commendatus. Primum se invenisse ait in finibus Sabaudiæ, quem membranaceum asserit opt. notæ sæc. XII, sex libros Sententiarum continens, quorum titulos et numerum refert : 1 De figuris Ecclesiæ. 2 De ornamentis Ecclesiæ. 3 De novo mundo. 4. De festivitatibus. 5 De festivitatibus B. M. V. et sanctorum. 6 Qui est de festivitatibus martyrum, confessorum et virginum in libro V continetur. Observavit autem in fronte scriptum : « Libri magistri Brunonis Signiensis episcopi, » sed abrasa verba illa : « Signiensis episcopi, » et hæc alia suffecta « institutoris Carthusianorum. » Duos reliquos in scriptis dedit præfectus bibl. magnæ Carthusiæ Gratianopolitanæ perspicue nomen Brunonis episcopi Signiensis deferentes, quos affirmat charactere Romano optime exaratos, eosque ad sæc. XII consignandos judicavit. Cum igitur multo plures codices antiquitate et auctoritate præstantes S. Brunonem Astensem sex librorum Sententiarum auctorem proferant, Carthusianorum oppositio hoc ex capite penitus concidit, æque evanescit.

Neque melius sustinetur alterum caput de longa pacifica possessione opinionis Brunoni Carthusiano libros illos tribuentis : cum enim ante Marchesium nemo de edendis Brunonis Signini scriptis cogitaverit, et nemo etiam codices Casinenses hac pro causa consuluerit, nullus controversiæ motus factus est. Ast vix Marchesius usurpata agnovit S. Brunonis sua scripta, et Carthusianorum patriarchæ attributa, statim plagium manifestavit, probabitque Brunonem Signiensem, olim ejusdem Casinensis cœnobii præsulem, genuinum auctorem habendum esse. Quis obscuriorum temporum imperitiam aliquid probare dixerit, cum tam multa, tamque præclara codicum testimonia habeantur, quæ in Brunonem nostrum plenissime consentiunt? Hoc certe beneficium re publicæ litterariæ serior ætas confert, quod incertæ rerum cognitiones studio ac diligentia posterorum certiores fiant, et, si aliquid irrepsit erroris, luce severioris criticæ explodatur.

Petunt Carthusiani, et præcipue anonymus Neapolitanus, tertium argumentum ex auctoritate sacræ congregationis Rituum ; quatenus nonnullas lectiones peculiaris ordinis sui Breviarii, easque ex sermonibus controversis desumptas, ipsis Carthusianis recitandas indulsit. Ex hoc igitur arguunt sacram congregationem lectiones illas approbavisse sub S. Brunonis Carthusiani nomine editas, non autem episcopo Signiensi nuncupatas. Facile hæc refelluntur ; quod compertum sit omnibus, sacram rituum congregationem a judicio hujusmodi controversiarum abstinere, quando nihil fidei obstat ; et privatis aliquibus Ecclesii, vel cœtibus regularium aliquos ritus, ut lectiones particulares indulget, quas tamen in Ecclesia universali interdicit. De consensu scriptorum quarto loco agendum esset ; sed satis superque sunt testimonia quæ in prolegomenis cumulavimus.

Omissis autem aliis levissimis, paululum illa in objectione immorari oportet, quæ alicujus momenti videtur. Præmitto auctorem anonymum Neapolitanum, pag. 24 epistolæ suæ, supponere in censu sermonum, etc., duo haberi hoc titulo inscriptos : « De basilicis, quæ ab episcopis dedicantur. » Primum dico unum esse, et septimo loco positum a duobus codicibus Vaticanis in primo Sententiarum libro, itemque in aliis mss. codd., sicuti etiam in Marchesii editione eodem titulo inscriptum. Dico secundo S. Brunonem Signiensem episcopum duas egisse ecclesiarum consecrationes, ut in Vita ejusdem cap. 7 et 9, quare verisimile est sermonem hunc in actione unius ; aut alterius dedicationis habuisse. Addo tertio, toto illo in sermone « De basilicis, » nihil apparere quod ad religiosos viros proprie referri possit ; quinimo videtur concio ad populum instituta, illaque verba : « Fratres charissimi, » in memoratis codicibus, et editionibus desunt omnino ; quæ tamen et si essent pro ipso populo usurpati potuissent. Nihil vero probat documentum illud ab anonymo Carthusiano in cit. epistola pag. 25 editum, quod consecrationem refert an. 1094 actam ab Archerio archiepiscopo Panormitano ecclesiæ Carthusianorum in Calabria, in honorem Dei et B. M. V .dicatæ : cum ex charca illa, ut præsentes tantum dedicatiom memorentur « magister Bruno, et Lanuinus. ac cæteri fratres eremitæ, qui dédicationis illi interfuerunt, et in præsentia bonorum hominum ». Quod autem ea oqportunitato S Bruno patriarcha concionaverit, gratis asseritur, neque ullo firmo argumento comprobatur. Econtra invictissime ostendam sanctum Brunenem nostrum concionis « De basilicis, quæ ab episcopis ordinantur » autorem exstitisse. Dixerat enim ille in sermone « De tabernaculo fœderis, » qui tertius est lib. I Sentent., tunc temporis se nolle explanare singula quæ a partibus ejus et figuris significabantur, sed ea omnia ad abud tempus reservare. Hoc Aruno noster dupliciter præstitit : primo quidem, in concione « De basilicis, » seu ut alii inscribunt, « De decicatione ecclesiæ ; » secundo in peculiari tractatu amplissime et eruditisme exarato, quem hoc in volumine edituri sumus. Faveant ergo Carthusiani docere opus illud ab eorum institutore confectum, et unum afferant scriptorem qui ei concesserit. Si autem omnibus in editionibus nonem S. Brunonis Astensis, Signini episcopi, tractatui illi præpositum legitur, exploratissima res erit, de hujusmodi ecclesiastica doctrina et eruditione S. Brunonem nostrum optime meritum esserendum esse, non autem S. Brunonem Carthusianum.

Idem adversarii præterea aiunt : Si propugnatores S. Brunonis Astensis libros Sententiarum ascribere

contendunt, quos S. Brunoni patriarchæ sermones relinquent; cum tamen non a paucis affirmetur, eum præter expositiones in Psalmos, et in Epistolas D. Pauli, plures orationes morales scripsisse? Nolo scriptoribus illis, le Long nempe, Caveo et Mabillonio suffragari, qui commentarios illos tantum Brunoni Carthusiano admittunt. Sed dicam **470** potius concionesillas sanctissimi viri vel latere adhuc, vel cum aliis incerti nominis confusos. Et revera qui Sententiarum libros attente perlustraverit, non sermones aut tractatus ad monachos fratres, vel ad rudem et agrestem populum; sed perpolitas comperiet elucubrationes præsulis docentis clerum, cultosque auditores; et sublimiora dogmata explanantis. Unum sit pro omnibus, quod in cap. 1, lib. VI « De paradiso » legitur. Præmissa enim loci paradisi expositione, in quo primus homo Adam positus fuit, hæc addit: « Sed quid per Adam nisi Ecclesiæ custodes, episcopos scilicet et sacerdotes intelligamus? Audiant ergo isti quid de Adam Scriptura dicit, qui ad hoc in paradisum missus est, ut operaretur et custodiret illum. Non sint otiosi, quia operarii sunt, vigiles quia custodes sunt. »

Quo autem tempore S. Bruno noster Sententiarum libros exaraverit, quamvis ille de aliquibus aliis operibus suis mentionem fecerit, de his prorsus sileat; attamen argui potest, eos elucubrasse, cum dimisso cœnobii Casinensis regimine ad suam Signiensem ecclesiam remeavit. Tunc enim commentarios in utrumque Testamentum jam confecerat, iisque hosce scribendo libros usus est. Cumque post redditum ad episcopatum duodecim annos supervixerit, quemadmodum ejus in Vita statuimus, hoc Sententiarum opus adornasse verisimile est. Ad alterum Carthusianorum objectum mihi est respondendum: Miror sane quomodo ipsi visi sint videre sensuum consonantiam atque dictionis similitudinem libros inter Sententiarum, et commentarios in Psalmos, et in Epistolas D. Pauli; cum penitus Bruno noster dissimilis et dissonans fuerit ab eis. Aliqua, ne infinitus sim, pro omnibus hic colligam, et reliqua ab his argui poterunt. Capite enim XIII super illud Pauli Epist. prima ad Corinthios: « Si linguis hominum loquar, et angelorum, » explanato litterali sensu proprietatum charitatis, S. Bruno Carthusianus, tractat de scientiæ evacuatione, scilicet, quod in visione Dei scientia humana penitus destruetur, etc. De hoc autem argumento ne verbum quidem habet Bruno noster, sed charitatis excellentiam mirifice exponit atque commendat. Neque in cap. 14 ejusdem commentarii aliquid occurrit consonans doctrinæ Brunonis Astensis, qui de eadem disserit virtute; sed totus est Carthusianus in verborum illorum explanatione: « Si linguis hominum loquar, » etc., cum de diverso linguarum genere atque de prophetia agat. Nullam pariter similitudinem, aut relationem quis comperiet prædictos inter commentarios S. Brunonis Carthusiani in cap. 11, secundæ ad Corinth., et sermonem Signiensis episcopi « De patientiæ virtute. » Carthusianus enim exponit mentem D. Pauli, quod scilicet Corinthii debeant ejus insufficientiam sustinere, qua tamen eos docet veritatem, ne pseudomagistris et pseudoprophetis credant, qui falsa et perversa ad decipiendas animas prædicant; Bruno vero Astensis de patientia, ut Christiana virtute maxime necessaria, et quæ plurimum meretur, concionem instituit. De castitate conjugii agit Bruno Carthusianus in comment. cap. 7, ad primæ Corinth., atque in primis loquitur de fornicationis reatu, dein de continentia, quando et quibus est necessaria. Quærit utrum D. Paulus uxorem duxerit, an virgo permansit. Tandem quærit an de virginitate præceptum habeatur. Aliam autem viam aggressus S. Bruno noster cap. 3, lib. II, excellentiam virtutis castitatis sibi proponit commendandam; continentiam ab omni opere carnis docet necessariam iis, qui vel castitatem voverunt, vel eam pro virtute, absque religionis voto, sibi elegerunt. Quartum caput libri ejusdem a Brunone nostro inscribitur « De virtutibus cardinalibus: » sed facta a me collatione cum iis, quæ Bruno Carthusianus commentatus est super psalmum 33, qui incipit: « Dixit injustus, ut delinquat in semetipso; » ne ullum quidem vestigium reperi, quod aliquid auctor noster de doctrina hujusce commentarii accepisse videatur. Idem asserere non vereor « De pace, » quæ titulus est cap. 7 ejusdem libri; nam totus ille psalmus nempe 82, ubi dispersos canit Propheta hostes populi Israelitici, et pacem illi comparatam, Bruno Carthusianus nihil aliud molitur, nisi vocum et nominum expositionem, quæ in spalmo continentur. Hæc omnino præterit A. N., sed pacis utilitatem atque eximium Dei erga homines beneficium ostendit. Quæ cum satis perspicua et probata sint, neminem mihi succensurum arbitror, si asseram Carthusianos sui patriarchæ defensores haud satis ejus commentarios, et libros Sententiarum Brunonis Astensis inspexisse; quod si in ejus lectione et comparatione vacassent, a patrocinio hujusce causæ abstinuissent. Neque me urgere putent, dicentes sermones « De obedientia et de abstinentia ;» qui sunt 10 et 11, lib. II haud obscurum indicium præbere non ab episcopo elaboratos fuisse, sed a viro sacris contemplationibus dedito, ut erat S. Bruno Carthusianus. In primo enim de obedientia hæc ab anonymo Neapolitano pag 28 referuntur: « Quid igitur dicant monachi inobedientes, et suas voluntates facientes: ac per hoc Deo non placentes cum tota monachorum religio obedientia sit, et sine obedientia nihil sit. » In altero de abstinentia similiter eam monachis commendans ait: « Majorum sententia est: Sic comedat monachus, ut semper esuriat; et sic bibat episcopus ut an biberit, nesciat. » Hosce tractatus vel conciones qui legerint, hæc a Brunone Astensi, olim monacho obiter dicta fatebuntur; cum non ex protesso de perfectione abstinentiæ et obedientiæ, quibus operam dare tenentur monachi, egerit; sed communes doctrinas, etiam viris sæculi convenientes, ex sacris litteris, jam ante suis in commentariis tractatas congesserit atque produxerit. Ab hac utique repetitione locorum, et Sententiarum utriusque Testamenti, quæ iisdem pene verbis in his, aliisque sermonibus, sicuti aliis in scriptis certissime a Brunone nostro exaratos continentur, tam validum pro mea confirmanda sententia eruitur argumentum, ut de ea nullus ambigendi locus relinquatur.

Pauca remanent diluenda, quæ ex Jodoco Badio Ascentio affert idem anonymus auctor Neapolitanus. Primum quidem concionatorem in sermone «De basilicis, quæ ab episcopis **471** ordinantur, » qui etiam in dedicatione Ecclesiæ nuncupatur, plane dicere se episcopum non esse. Secundum, non invecte arguit adjudicandos esse Brunoni Astensi Sententiarum libros, quod in illis de commentariis in Exodum et in Apocalypsim mentio habeatur; cum amissi, aut nondum e tenebris eruti dici possint. Tertium nihil melius concludere, quod frequenter idem auctor se filium S. Benedicti dicat, eumque suum patriarcham et parentem appellet; cum iisdem titulis Carthusiani se S. Benedicto devictos fateri possunt, cum omnium monachorum patriarcha in Occidente S. Benedictus fuerit, pluraque ab ejus legibus Bruno pro sua instituenda familia desumpserit.

Ad primam objectionem respondeo sermonem illius auctorem nec monachum, nec episcopum se dicere: sed ex his quæ peroravit, episcopi personam potius, quam monachi exscribere ostendit. In secunda miserabile effugium collocatur; quod concessa etiam jactura commentariorum in Exodum et in Apocalypsim, qui Brunoni Carthusiano ascribuntur; nunquid idem de reliquis sacrarum Scripturarum interpretationibus censendum erit, ex quibus auctoritates et exempla passim usurpat auctor, suasque lucubrationes illustrat? Idemne infortunium subiisse affirmabimus? Sed ridiculum est hujusmodi somnia fingere, et probatissimis scriptoribus fidem non præbere.

Pro coronidis loco dicam S. Brunonem Carthusianum nullibi S. Benedictum parentem, vel patriarcham suum appellare; econtra Brunonem Signiensem non tam iis titulis, sed perspicuis etiam laudibus exornare. Unum vel alterum ex multis testimoniis proferam, cap. 4, lib. II Sententiarum inquit: « Beatus quoque Benedictus, cujus auctoritas maxima est; utpote in quo Spiritus sanctus loquebatur, præcipit similiter, ne quid nimis. » Et in sermone 4, cui titulus de eisdem martyribus, mystice exponens locum illum Genesis cap. 26 ubi narratur servos Moysi puteum fodisse, etc., hæc de S. Benedicto habet: « Sed quid dicam de beato Benedicto, qui tam egregium puteum fecit, cujus aqua saluberrima atque dulcissima omnibus sitientibus et bibere volentibus et refectioni proficit et saluti. Nullus post apostolos et evangelistas puteus factus est, qui tot homines satiasset, et a mortis periculo cunctisque passionibus liberasset, » etc. Mitto loqui de capite 16 Vitæ ejus, ubi dictum est quanta fuerit Brunonis nostri erga Benedictinum ordinem dilectio, quantaque regularis observantiæ commendatio, quæ ab alio tanto cum studio proferri non poterant, nisi ab eo ejusdem S. patriarchæ institutum professus fuisset.

Ut autem totam dissertationem paucis colligamus, meminisse juvabit longe plures mss. codices Sententiarum libros S. Brunoni Astensi ascribere, atque in eis plurima ipso sensu, ipsique verbis suis ex commentariis transtulisse. Diximus etiam styli similitudinem, omnimodamque consonantiam divinarum Scripturarum interpretationem hisce in libris ac in reliquis S. episcopi Signiensis operibus manifestam esse. Palam æque fecimus nihil Brunonem nostrum a commentariis Carthusiani in Sententiarum libros traduxisse. Profligata pariter penitusque deleta arbitramur objecta, quæ a scriptoribus Carthusianis ad suæ causæ patronicium producta sunt: nec quidquam præterivimus, cui non sit plenissime satisfactum. Tandem controversiam omnem concludit Natalis Alexander, qui tom. VII Histor. eccl. sæc. XI et XII, art. 9, hæc de Brunone Astensi habet: « Item sermones plurimos fecit, quos inter Petrus diaconus lib. De viris illustribus Casinensibus cap. 34 enumerat, quos Theodorus Petræus Carthusiæ Coloniensis alumnus sub nomine S. Brunonis patriarchæ edidit tom. III operum ejus; quos sane ipsius non sunt, cum Petri Diaconi auctoritas, tum alia monumenta evincunt. »

Gratum igitur acceptumque habeas rogo, eruditissime præsul, hoc pro S. Brunone Signiensi episcopo vindiciarum opus, atque anonymum Neapolitanum admone, me nihil aliud intendisse, quam veritatem sententiæ meæ, tot tantisque argumentis suffultam tueri, eamque apud eruditos sublata omni dubitatione firmius stabilire. Vale.

S. BRUNONIS ASTENSIS

EPISCOPI SIGNIENSIS

SENTENTIARUM

LIBER PRIMUS.

DE FIGURIS ECCLESIÆ.

479 PROLOGUS.

Cum sint multa et pene innumerabilia in divinis voluminibus quæ sponsam Christi S. Ecclesiam significant, quædam tamen sunt, in quibus ejus laudes et majora sacramenta manifestius et plenius contineri videntur. Ut v. g. paradisus cum arboribus fluminibusque suis, sicut et arca quam ex Dei præcepto Noe fabricavit. Similiter autem tabernaculum quod Moyses construxit. Similiter et templum quod ædificavit Salomon. Per mulierum quoque figuratur Ecclesia, quod Cantica canticorum manifeste demonstrant, Civitas quoque S. Jerusalem et basilicæ quæ nunc ab episcopis ubique dedicantur Ecclesiam Dei aperte significant. De his igitur se- A cundum ordinem quo posita sunt non omnia quidem, sed quæ tempori materiæ quid conveniant, Domino adjuvante, in sequentibus exponemus.

CAPUT PRIMUM.

De paradiso.

Scripsit Moyses in libros Geneseos (1664) quod « plantaverat Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quem posuit hominem quem formaverat, ut operaretur et custodiret illum (*Gen.* II, 8). » Ibi omne ligum pulchrum visu et ad vescendum suave; ibi lignum vitæ, lignumque scientiæ boni et mali narrat esse plantatum. Inde quatuor flumina ex uno fonte procedere dicit, quibus tota illa terra irrigatur. Dicendum est igitur quid para-

(1664) Collatus textus Marchesii cum editione Parisiensi S. Brunonis Carthusiani Jodoci Badii Ascensii an. 1534, in-fol., et cum codicibus mss. infra adnotandis.

disus, quid Adam custos paradisi, quid illa tantarum tamque nobilium arborum genera, et quid flumina illa significent. Paradisus namque *hortus deliciarum* interpretatur, de quo videlicet horto in Canticis canticorum Dominus ad Ecclesiam loquitur, dicens : « Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus (*Cant.* IV, 3) ; » quod tale est ac si diceret : Magna sunt munera tua, grata sunt xenia tua. Alii partem mittunt, et quod vile est aliis tribuunt : tu vero totum hortum das, et omnia meliora filiis tuis (1665) larga manu mandas et tribuis. De hoc horto (1666) in eodem loco idem ipse ait : « Hortus conclusus soror mea sponsa ; hortus conclusus, et fons signatus (*Cant.* IV, 12). » Recondantur (1667) igitur latrones ; recedat et diabolus princeps latronum, qui semper circuit quærens quem devoret. Conclusus est hortus, signatus fons, nec poma, nec aquam subripere potest. Hoc enim ipse Dominus testatur, dicens : « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego Dominus vitam æternam do eis. Neque rapiet eas quisquam de manu mea (*Joan.* X, 27). » De his autem qui decipiuntur et a diabolo rapiuntur Joannes apostolus ait : « De nobis prodierunt, sed non erant ex nobis ; si enim ex nobis fuissent, mansissent utique nobiscum (*I Joan.* II, 19.) » Item in eodem : « Descendi in hortum meum, ut viderem poma convallium, ut viderem si floruissent vineæ et germinassent mala punica (*Cant.* VI, 10). » In Evangelio quoque de Domino dicitur : « Quia egressus est trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse et discipuli ejus (*Joan.* XVIII, 1). » His igitur et similibus manifestum est quod per hortum, id est per paradisum Ecclesia significatur. Sed quid per Adam nisi Ecclesiæ custodes, episcopos scilicet et sacerdotes intelligamus ? Audiant ergo isti quid de Adam Scriptura dicit, qui ad hoc in paradisum missus est ut operaretur et custodiret illum. Non sint otiosi, quia operarii sunt : **473** vigilent, quia custodes sunt. Hoc et Apostolus faciebat, qui (1668) et prædicationi instabat, in manibus propriis operabatur unde vivebat. Quare Psalmista ait : « Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, et bene tibi erit (*Psal.* CXXVII, 5). » Sed notandum valde quod dictum est a Domino de Adam, postquam peccaverat (1669). « Ne forte sumat de ligno vitæ, et vivat in æternum, etc. (*Genes.* III, 22). » Post peccatum ei interdicitur lignum vitæ quod prius quidem interdictum non fuerat. Lignum vitæ Christus est, de quo Psalmista : « Et erit, inquit, tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo (*Psal.* I, 3). » Et alibi : « Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam, et qui tenuerit eam beatus (*Prov.* III, 18). » Et Dominus in Evangelio :

A « Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet ? » (*Luc.* XXIII, 31.) Videant igitur, quibus propter peccata sua Christi corpus, et sanguis interdicitur, ne forte ad lignum vitæ accedere præsumant. Audiant Apostolum dicentem : « Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini (*I Cor.* XI, 29.) » Lignum ergo vitæ caro Christi est, de qua ipse Dominus ait : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam (*Joan.* VI, 55). » Lignum vero scientiæ boni et mali peccatum inobedientiæ intelligitur. Quoties enim peccamus, toties de ligno hoc manducamus, quoniam Deo inobedientes sumus, qui peccare interdixit. Magnum est peccatum inobedientiæ, quo totus periit mun-

B dus ; magna est virtus obedientiæ, qua totus salvatus est mundus. Primus homo inobediens factus seipsum perdidit et nos : secundus homo factus est obediens usque ad mortem, ut salvaret nos. Vocatur hæc autem arbor lignum scientiæ boni et mali, quia tunc primi homines bona sua et mala sua, id est beatitudinem et miseriam suam intellexerunt, postquam de hoc ligno comederunt. Sicut enim per ægritudinem sanitas, per amarum dulce, per tenebras lux intelligitur ; ita et per miseriam beatitudo cognoscitur. Neque perfecte cognoscit quantum bonum sit sanitas, qui nunquam infirmus fuit. Sed quid de cæteris arboribus dicemus, quibus ille locus deliciarum consitus est ? Legitur in scripturis antiquorum (Solinus quoque hoc testatur) esse arbores in partibus

C quibusdam, quarum odoris suavitate homines satiati cibum alium non requirunt. Quantæ igitur jucunditatis, quantæ suavitatis, quam odoriferas, quamque fructiferas paradisi arbores esse putamus, si etiam illæ quæ extra sunt tales sunt. Per has autem arbores, Ecclesiæ filios intelligimus. Bona arbor beatus Paulus, qui plus omnibus laboravit. Bona et ille qui dixit : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei (*Psal.* LI ,10). » Sic autem et illi de quibus dicitur : « Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ (*Psal.* CXXV, II 3). » Tales et illi quibus Dominus ait : « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis et fructum afferatis et fructus vester maneat (*Joan.* XV, 16). » Ecce tales sunt Ecclesiæ arbores : neque illis

D inferiores ; imo tanto meliores, (1670) quanto melior est res quam figura. Major odoris suavitas, major fructus abundantia, et majoris jucunditatis dulcedo in his reperitur. Videant Christiani, qui per arbores paradisi significantur, ne sint infructuosi ; quia nulla arbor legitur fuisse infructuosa. Quid autem quatuor flumina de fonte manantia, nisi quatuor Evangelistas de uno Christi pectore fidei doctrinam

(1665) Cod. S. Marci Flor, *et amicis tuis ;* item uterque cod. Vat.

(1666) Idem cod. S. Marci Flor. *De quo videlicet horto.*

(1667) Editio Ascens. S. Brunonis Carthus. *Recedant ;* item codd. Vaticani.

(1668) Ead. edit: *Qui semper prædicationi instabat.* Item cod. Vat.

(1669) Cod. Vat. 994, *Videlene forte*, etc.

(1670) Cod. S. Marci Flor. et editio : *Quanto melior est veritas quam figura.* Item uterque cop. Vat., Ascensiana.

suscipientes,(1671) intelligimus? His autem fluminibus totus mundus irrigatur; horum doctrinæ abundantia tota Ecclesia fecundatur et sanatur. Unde Psalmista ait: « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (*Psal.* XLV, 5). » Et alibi : « Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam (*Psal.* XCII, 4). » Fertur autem quod illa flumina superius nominata tantam saporis dulcedinem habeant, ut omnium potiovum superent suavitatem; et hanc quidem suavitatem non prius amittant, quam in ea irruentibus fluviis vitientur. Quoniam bene nostris fluminibus, sanctis scilicet Evangeliis, hoc quoque convenire videtur; quorum quidem dulcedo hæreticorum aquis sæpissime violatur, et nisi ab eis violata fuerint, nihil est quod comparari valeat. Miser homo qui tantam beatitudinem, propter suam inobedientiam amisit, miser qui tantas delicias perdidit, et de paradiso ejectus, post infinitas miserias, in mortem ruit. Sic enim scriptum est quia ejecit Dominus Adam de paradiso. « Et collocavit ante paradisum voluptatis cherubim, et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ (*Gen.* III, 23). » Hoc enim et in Ecclesia Dei videmus, et peccatores obedire nolentes verbi Dei gladio ab ea quotodie conspicimus pelli. Si enim Deus primos homini non pepercit, quomodo aliis eum imitantibus parcet? Servemus igitur obedientiam, imitemur obedientiæ magistrum, « Qui cum in forma **174** Dei esset, semetipsum humiliavit factus obediens usque ad mortem (*Phil.* II, 6). » Cui cum Patre, et Spiritu sancto est honor, et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT II.

De arca Noe.

Merito ad ecclesiarum dedicationem tanta populorum undique turba concurrit. Si quidem S. Ecclesia per eam arcam significatur, in quam tam innumerabilis omnium animalium multitudo convenit. Sic scriptum habes in libro Geneseos (*Gen.* VI, 14) quod præceperat Dominus Noe, ut faceret sibi arcam de lignis lævigatis, et mansiunculas in ea faceret, et bitumine intrinsecus et extrinsecus eam liniret, Præcepit etiam ut ostium et fenestram faceret in ea, et in cubito consummaret summitatem ejus. « Ingressus est autem Noe in eam, et filii ejus, et uxor ejus, et uxores filiorum ejus cum eo. De omnibus quoque animalibus mundis et immundis in eam ingressa sunt (*Gen.* VII, 7). » Videamus igitur, quid arca isti significet, quid ligna lævigata, quid mansiones et bitumen, quid ostium et fenestra, quid animalia munda et immunda significent. De hac enim arca scriptum est : « Surge Deus in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ (*Psal.* CXXXI, 8). » Hæc igitur arca S. Ecclesia est, extra quam nemo salva-
A tur, in qua qui in die ultionis inventus fuerit, non peribit. Multi in ea esse videntur qui tunc extra eam invenientur : sicut illi quibus Dominus ait (1672) : « Nescio vos (*Matth.* XXV, 12). » Illi igitur erunt in ea de quibus Salaator ait : « Pater volo, ut ibi ego sum, et ipsi sint mecum (*Joan.* XVII, 24). » Unde et alibi dicit : « Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet (*Joan.* XV, 6). » Sicut enim prima per aquam, ita et secunda vindicta per ignem fiet. Sic igitur arca ista est Ecclesia. Quid ligna lævigata, nisi homines intelliguntur Homines utique Christiani, homines fidei ferramento dolati, et Spiritus sancti gladio lævigati, et charitatis bitumine inuncti et juncti. Talia ligna erant illa de qui-
B bus dicitur : « Multitudinis credentium erat cor unum et anima una, et nemo dicebat aliquid esse suum, sed erant illis omnia communia (*Act.* II, 32). » (1673) Gaudeant monachi de tanto privilegio, quibus spiritus unus est, et proprium nihil est. Bituminis enim talis fertur esse natura, ut ligna, quæ ex eo illita fuerint, indissolubiliter jungat et incorrupta conservet. Merito itaque per bitumen charitas designatur, quæ omnibus virtutibus major est, et sine qua nulla virtus aliquid est. Hæc etiam inimicos conjungit, et eos quos conjungit æternos et incorruptibiles facit. Hæc igitur et intus per dilectionem, et extra per operationem nos ungat et jungat. Hæc in corde compatiatur, et in manibus operetur. Hoc est enim : « Intrinsecus, et extrinsecus linies eam (*Gen.* VI, 14). » Multæ autem man-
C siones in una arca, multæ gentes sunt in una Ecclesia. Diversæ sunt mansiones, et diversi sunt ordines et mores : nam et ipse Dominus in Evangelio dicit: « In domo Patris meis mansiones multæ sunt (*Joan.* XVI, 2). » — « Stella enim a stella differt in claritate (*I Cor.* XV, 41). » Manent in mansionibus animalia munda et immunda : quiescunt, et pacem habent; nullum alii nocet, nullum alii injuriam facit et quod valde dolendum est, homines sæpe bestiis crudeliores sunt. (1674) Sufficiunt istis possessiones suæ. Si ergo intra arcam nulla discordia vel persecutio fuit procul dubio de Ecclesia non sunt (quamvis in Ecclesia esse videantur) quicunque fratres odiunt et charitatis vinculum solvunt. Sed quid per ostium, et fenestram intelligimus ? Dicat ipse Dominus : Ego,
D inquit, sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur (*Joan.* X, 7). » Non ergo salvantur, qui per ostium non intrant. Nullum animal ingreditur in arcam, nisi per ostium. Sed Simoniaci et hæretici aliunde in Ecclesiam intrare nituntur. Hoc autem faciunt, quia fures sunt et latrones. Fenestræ vero sunt illi, qui Ecclesiæ lumem subministrant, unde et Dominus discipulis ait : « Vos estis lux mundi (*Matth.* V, 14). » Magna fenestra beatus Paulus, qui ideo a Domino obcæcatus est, ut multos illuminaret. Nec

(1671) Cit. editio : *intelligamus?*
(1672) Edit. cit. *Amen dico vobis.*
(1673) Cod. Vat. *Gaudeant canonici de tanto privilegio,* etc. Cod. Vat. 1254, habet. *Gaudeant monachi.* Item editio Ascens.
(1674) Item cod. et editio Ascens. : *Sufficiunt illis mansiones suæ, et istis non sufficiunt possessiones suæ.* Item cod. Vat. 954, et cod. 1254.

vacat a mysterio id quod ait : « Et in cubito consummabis summitatem ejus (*Gen.* VI, 16). » Unus quidem cubitus unus est Deus, in quo tota nostra consummatio et perfectio est. « Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus (*Psal.* CXII, 4). » Ipse est caput nostrum, nos illius membra sumus (1675). Ideo enim arca inferius quidem ampla, superius vero arcta, et in cubito consummata est. Quia et S. Ecclesia in subjectis quidem lata et magna est, et in uno patre et magistro consummata est. Unde et Dominus ait : « Unus est enim **475** pater vester, qui in cœlis est (*Matth.* XXIII, 9). » Denique multo plures sunt mali quam boni, plures qui terrena quam cœlestia petunt. Angusta via est quæ ducit ad vitam, ampla est quæ ducit ad perditionem. Si quis etiam Ecclesiæ ordines considerare velit quomodo super laicos clerici, super clericos presbyteri, super præsbyteros episcopi, super episcopos archiepiscopi, super illos patriarchæ per ordinem sedeant, et tunc tandem Romanum pontificem super omnes sedere conspiciat, etiam isto modo intelligere poterit quomodo arca Dei in inferioribus ampla, paulatim se angustando in uno cubito consummetur. Jam vero animalia munda et immunda, justos pariter et peccatores significare videntur. Nam et boni et mali, justi et peccatores, granum et palæa, zizania et frumenta simul in Ecclesia Dei conversantur, de uno pane vivunt, de uno calice bibunt, ut et se fratres esse ostendant, una et consona voce omnes dicunt, « Pater noster quis es in cœlis (1676) (*Matth.* VI, 9). » Illud quoque non vacat a mysterio quod homines et volucres superiorem locum in arca possederant ; jumenta vero, pecora et similia inferius habitabant. Qui enim homines volucrum naturam imitantur, tales in S. Ecclesia superiores constitui debent. Det igitur operam sapientiæ et religioni, altius volet mente, et spiritu ad cœlestia erigatur, qui super alios esse desiderat. At vero illi merito inferiores sunt omnisque honoris et dignitatis, qui carnis concupiscentiis solisque voluptatibus deditijumentorum naturam sequuntur : quæ quidem ipsa eorum natura prona finxit ventrique obedientia. Restat nunc de corvo dicere, qui de arca egressus ad eam ulterius redire neglexit ; in hoc nimirum illi figurantur, qui pro suis offensis ab Ecclesia separati ad eam ulterius redire despiciunt. Talis fuit Arius et Sabellius, tales et Donatistæ, qui pro suis iniquitatibus ab Ecclesia divisi (1676) ad eam redire et ei reconciliari noluerunt. Unde non immerito omne corvinum genus immundum esse dicitur (1678) : Qui vero per columbam, quæ cum ramo olivæ (1679) virentis ad arcam rediit, nisi illi significantur, qui mites sunt, et sapientes et humiles ? Hi enim quia pacem et concordiam diligunt, si Ecclesiam Dei et fratrum congregationem quolibet modo contra se

A commotam intelligunt, mox humiliati et per omnia satisfacere parati ad eam redeunt, pacem offerunt et misericordiam suppliciter deposcunt. Qui ergo perire timet et saluari desiderat, ab unitate Ecclesiæ non recedat. Audiat Dominum dicentem : « Manete in civitate, donec induamini virtute ex alto (*Luc.* XXIV, 49). » Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT III

De tabernaculo fœderis.

« Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit et deficit (1680) anima mea in atria Domini ! « (*Psal.* LXXXIII, 1.) Cum pluraliter tabernacula B posuisset, mox non de multis tabernaculis, sed de una domo subdidit, dicens : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæculum sæculi laudabunt te (*ibid.*, 5). » Unde et alibi ait : « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (*Psal.* XXVI, 5). » De tribus tabernaculis scribit Apostolus, quorum primum in umbra est et figura, secundum in figura et veritate, tertium autem in sola veritate consistit. Ait enim : « Tabernaculum factum est primum in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum, quod dicitur sancta. Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, aureum habens thuribulum et arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro. In qua urna aurea habens manna, et virgam Aaron quæ fronduerat et tabulæ C Testamenti (*Hebr.* IX, 2, seq). » De tertio vero sic ait : « Christus assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius et perfectius tabernaculum, non manufactum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta æterna redemptione inventa (*ibid.*, 11). » Primum igitur tabernaculum Synagoga, secundum Ecclesia, tertium vero cœlum ipsum intelligitur. « Habemus pontificem qui penetravit cœlum, ut Apostolus ait, Jesum Christum Dominum nostrum, et ibi quidem nunc apparet vultui Dei pro nobis (*Hebr.* IV, 14). » Habet itaque primum, tabernaculum, id est Synagoga, candelabra sua, per quæ nimirum patriarchas et prophetas intelligimus, quorum doctrina et scientia D populus ille illuminabatur, quando cæteræ nationes in tenebris sedebant et in caligine umbræ mortis. Et Moyses quidem non candelabra, sed candelabrum posuit, Christum **476** videlicet verum lumen significans ; de quo quasi de uno hastili cuncta alia candelabra prodeunt. Hoc igitur candelabrum et unum et multa est, et unum quidem in hastili, multa vero in calamis de uno hastili procedentibus. Sed quid per mensam nisi legis et prophetarum libri

(1675) Cod. S. Marci. *In ipso unimur, et conjungimur, et unum sumus.* Item uterque cod. Vat.

(1676) Idem cod. S. Marci : *Nec vocemini magistris quia magister vester unus est Christus.*

(1677) Idem cod. S. Marci : *Honoris et dignitatis indigni.*

(1678) Cod. Vat., *Quid vero.* Item, edit. Ascens.

(1679) Item cod., *foliis virentibus.*

(1680) Cod. Vat. 1254 : *Concupivit et defecit anima mea.*

designantur? Panum vero propositio ipsa eorum intelligentia est. De hac autem mensa scriptum est: « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones et in scandalum (*Psal.* LXVIII, 22). » « Litterat enim occidit, spiritus autem vivificat (*II Cor.* III, 6). » Quod autem candelabrum ante mensam stabat, ut mensam illuminaret, et panes superpositos suo lumine illustraret, quid aliud significare putamus nisi id quod beatus Joannes in Apocalypsi sua scribit, dicens: « Vidi librum signatum sigillis septem, et nemo dignus inventus est, neque in cœlo, neque in terra, neque sub terram, qui aperiret librum et solveret septem signacula ejus; et ego flebam multum, et dictum est mihi: Ne fleveris: ecce vicit leo de tribu Juda, radix David aperire librum et solvere septem signacula ejus (*Apoc.* v, 4, 5). » Si enim per librum mensa significatur, quid est aliud solvere librum, quam mensam illuminare. Idem igitur ipse et leo et candelabrum est: siquidem libri solutio nihil aliud est, quam mensæ illuminatio. Velum autem inter utrumque tabernaculum positum erat, ne forte illi qui in priori tabernaculo erant ea quæ in secundo agebantur videre potuissent (1681). Usque hodie namque dum legitur Moyses, « velamen, ut ait Apostolus, positum est (1682) ante faciem Judæorum (*II Cor.* III, 35). » Hoc autem velamen tunc sublatum est, quando velum templi scissum est. Et extunc quidem omnibus in Christo credentibus revelata sunt Sancta sanctorum; cæteri vero in sua cæcitate permanserunt, « ut videntes non videant, et audientes non intelligant (*Rom.* IX, 8). » Nunc autem de secundo tabernaculo videamus. « Post velamenta, inquit, secundum tabernaculum est quod dicitur Sancta sanctorum. » Quantum, priore tabernaculo secundum tabernaculum perfectius (1683) sit, ipsum ejus nomen aperte demonstrat. Sed quid per thuribulum aureum, nisi apostolos et doctores intelligamus, qui sui odoris suavitate et cœlum repleverunt, et terram. Tale thuribulum beatus Paulus portat, qui de se et de aliis loquitur, dicens: « Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, in his, qui salvi fiunt, et in his, qui pereunt. Aliis enim sumus odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis ad mortem (*II Cor.* II, 15). » Ipse quoque Dominus thuribulum portat, cujus odorem Ecclesia sentiens ait: « Trahe me post te, et curremus in odorem unguentorum tuorum (*Cant.* I, 4). » Unde et scriptum quod accepit angelus thuribulum, et implevit illud de igne altaris. « Et ascendit fumus aromatum in conspectu Domini de manu angeli (*Apoc.* VIII, 4). » Angeli doctores sunt, quorum pectora thuribula sunt, eorum vero sermones et orationes quasi fumus aromatum Domino placent. Quoniam vero (1684) arca Testamenti auro

A purissimo intus et extra undique circumtecta erat, quid aliud significat, nisi quod sancta Ecclesia sermone et opere, sapientia et religione tota refulget? Non sunt igitur ejus membra, qui vitiorum contagione se sponte commaculant. De ipsa enim scriptum est: « Una est columba mea, perfecta mea, immaculata mea (*Cant.* VI, 8). » Urna vero aurea habens manna, Christi humanitas plena divinitate: ut per aurum, quod de terra est, humanitatem, per manna vero, quod de cœlo descendit, ejus divinitatem intelligamus. Sed quid per virgam Aaron quæ fronduerat, nisi beatam virginem Mariam intelligamus, quæ et sicca peperit florem, et (1685) incorrupta peperit Salvatorem? In tabulis vero Testamenti omnis scientiæ plenitudo intelligatur, quia

B decem verba in illis erant, per quæ omnia utriusque Testamenti mandata figurantur. Quia enim omnes numeri in decem continentur, non immerito per decem omnio aliquando intelliguntur. Talia instrumenta erant in arca, tales reliquiæ sunt in Ecclesia. Ibi thuribulum, hic apostoli: ibi urna aurea, hic Christus Deus, et homo: ibi tabulæ Testamenti, hic omnis scientiæ plenitudo, ibi virga Aaron, hic autem virga de radice Jesse. Restat nunc ut ad tertium tabernaculum transeamus, per quod cœlum significari diximus. Nihil enim prodest in istis mansisse, nisi ad illud aliquando transeamus. Ideo enim in his laboramus, ut ad illud quandoque perveniamus. Ibi figura nulla est: quidquid ibi fit, veritas est. Non solum enim in Synagoga, verum etiam in Ecclesia multa in figura, et significatione fieri vide-

C mus. Quoniam enim parietes asperguntur aqua, et non simplici, sed salsa aqua, quod pavimenta scribuntur, quod lapides, et altaria oleo unguntur quod per loca duodecim totidem cerei accenduntur, figura et significatio est; sed hæc alio tempore exponenda servamus (1686). Nunc itaque in illam domum intrare festinemus, ubi non per speculum, **477** et in ænigmate, sed facie ad faciem omnia videamus. Dicamus iterum cum Psalmista, et iterum eadem repetamus: « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te (*Psal.* LXXXIII, 5). » Et: « Unam petii, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ (*Psal.* XXVI, 4). » Non est talis ista petitio, quam oblivioni tradere debeamus. In illa autem domo quanta bona

D sint parata sanctis, breviter Apostolus enumerans ait: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (*I Cor.* II, 9). » Quæ ipse nobis præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(1681) Idem cod. S. Marci. Usque hodie dum legitur Moyses *velamen*, ut Apostolus ait, *positum est*, etc.

(1682) Vulgata habet, *super cor eorum*.

(1683) Cod. Vat., *præstantius*, al, *potius*.

(1684) Cod. Vat. *Quod vero*.

(1685) Idem. cod. S. Marci: *Et incorrupta genuit Salvatorem*. Item. cod. Vat.

(1686) Hæc omnia explanavit S. Bruno Astensis in tractatu De mysteriis et de sacramentis.

CAPUT IV.

De templo Salomonis.

Voluit David ædificare templum Domino, et dictum est ei : Non tu ædificabis mihi domum, quia multum sanguinem effudisti, sed filius tuus, qui egredietur de lumbis tuis, ipse ædificabit mihi domum, et ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium (*II Reg.* VII ; *I Paral.* XVII, 22). Ædificavit igitur Salomon templum Domino de lapidibus magnis, et quadratis. Sexaginta cubitorum fuit longitudo ejus, et viginti cubitorum latitudo, et centum viginti cubitos in altitudine habuit (*III Reg.* VI). Domus autem dum ædificaretur, nec malleus, nec securis, nec vox ferramenti in ea audita est. Fecit autem columnas duas ante fores templi, quarum vocavit alteram Jachin, id est *firmitas*, alteram vero Booz, B id est *in quo robur*. Templi autem parietes (1687) cedrinis tabulis vestiuntur, quas de auro purissimo, factis laminis, cooperuit. Sculpsit autem cherubim, et palmas, aliasque cælaturas valde prominentes. Duos quoque cherubim fecit Salomon de lignis olivarum, quos sicut alia omnia auro purissimo vestivit. Habebant autem duos cubitos in altitudine, qui rectis pedibus ante oraculum stantes et in templum respicientes duabus alis se vicissim tangebant, et duabus usque ad parietes extendebantur. Unde manifestum est quod totam templi latitudinem alæ cherubim expansæ occupabant. Fecit autem et mare æneum ante templum, quod boves duodecim portare videbantur ; quorum quidem tres ad orientem, tres ad aquilonem, tres ad meridiem, tres ad occasum respiciebant. Non est autem hujus temporis expo- C nere omnia, quæ in illo templo nobilissimo facta sunt. Septem autem annis templum Domini ædificatum est. Hoc templum Ecclesia est, hoc templum nos sumus, de nobis Apostolus dicit : « Templum Dei sanctum, quod estis vos (*I Cor.* III, 17). » — « Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus (*Psal.* X, 4). » Sed quid sibi volunt illæ duæ columnæ quæ, ante fores templi positæ, cum nihil sustineant, otiosæ stare videntur ? Otiosum tamen non est quod alia firmitas, et alia robur vocatur. De his primum dicendum est, quia templum ingredientibus hæ primæ occurrunt. Et ego quidem per alteram patriarchas, et prophetas, cæterosque Veteris Testamenti duces et principes intelligo. Tales columnæ fuerunt Abra- D ham, Isaac et Jacob. Tales Moyses, Josue, David et Daniel. Tales et multi alii, qui per fidem vicerunt regna, et quia firmi et robusti erant, nullo impetu tempestatis, nullo ventorum incursu, a justitia et veritate divelli potuerunt. In altera vero apostolos et martyres, confessores et episcopos video, qui quam fortes et robusti fuerint, eorum acta manifeste ostendunt. Respice ad Petrum, Jacobum et Joannem, qui columnæ Ecclesiæ dicebantur (*Galat.*

A II, 9). Respice ab Stephanum, et Laurentium ; confessorem quoque contuere Martinum episcopum et patrem nostrum Benedictum (1688), et mox quid illæ significent intelligere poteris. Neque enim decet ut templum quis ingrediatur, nisi prius istas cognoverit. Ideo enim scriptum est : « Cogitavi dies antiquos et annos æternos in mente habui (*Psal.* LXXVI, 6). » Horum igitur vitam et doctrinam, horum fidem et conversationem, horum constantiam et mores semper in mente habere debemus. Sic credamus, sic vivamus, sic Domino serviamus, sic ambulemus, sic in bono perseveremus, et sufficit nobis. De reticulis vero et malis granatis quæ super capitella columnarum erant, hoc breviter modo dixisse sufficiat, quod patres nostri et retia semper habuerunt quibus non pisces et aves caperent, sed audientes et obedientes ad Dominum traherent. Habuerunt autem et mala granata quibus animas satiarent et a libidinis æstu sanarent. Quia ergo columnas vidimus, et quid significent, audivimus, nunc templum ingrediamur, et quid illa tanta auri compositio ibi faciat, inquiramus. Nihil ibi videtur, nisi aurum. Aurum in trabibus, aurum in parietibus ; ipsa quoque pavimenta auro purissimo refulgent. **478** Non est hoc sine causa, mysterium est, significatio est, non ad visum inanem pascendum, sed ad intellectum spiritualiter reficiendum : hoc totum ad Ecclesiam spectat, quæ tota aurea est, et omni vitiorum corruptione libera, super nivem dealbata est. Aurum hoc virtutes sunt, quibus omnia membra Ecclesiæ deaurata sunt. Teneamus fidem, spem et charitatem, aurei sumus ; sine his, nec ipsi angeli pulchri sunt ; quod in illis facile probatur, qui perdita humilitate ceciderunt, et omni alia creatrua turpiores facti sunt. Alii humilitate, alii patientia, alii obedientia deaurantur et decorantur. Quamcunque virtutem habeas, ornamentum tibi est, et sine virtutibus nulla pulchritudo in anima est. Vidimus aurum, et vidisse placet ; restat ut nunc cælaturas (1689) videamus. Erant, inquit, in parietibus cherubim et palmæ et aliæ cælaturæ valde prominentes. Cherubim ad scientiam, palmæ ad victoriam nos provocant : in illis volare, in istis pugnare docemur. Nihil in templo otiosum est ; quæcunque scripta, vel sculpta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Ipsi parietes nos docent, et quodammodo loquuntur nobis. Sed quia de cherubim loqui cœpimus, ad illos respiciamus qui ante oraculum stantes ad nos respiciunt, manus habent, pedes habent, faciem hominis habent : totum hoc nobis usitatum et familiare est. Alæ me terrent, quia in hominis imagine alas non video. Poterat hæc imago hominis videri, si solæ alæ defuissent. Quia igitur tale animal in rerum natura non est, figura tantum et significatio est. Non itaque (1690) quasi dii colantur : sed ad quod facta sunt, hoc operentur.

(1687) Idem cod. S. Marci : *tabulis cedrinis vestivit.* Et uterque cod. Vat.

(1688) S. Benedictus Pater ab auctore appellatur.

(1689) Cod. Vat., *respiciamus.*

(1690) Edit Ascens. : *quasi Deus colantur, sed ad quod facti sunt*, etc.

Duo isti cherubim duo sunt Testamenta, et quod A significant duo libri, hoc duo significant cherubim. Cherubim namque *scientiæ plenitudo* interpretatur. Hanc autem scientiæ plenitudinem facilius quidem in libris, quam in illis simulacris comprehendimus. Totum autem quod in divinis Scripturis continetur multis simulacris significatur. Tu quoque si vis cherubim fieri, potes. Melius enim ex hominibus, quam linguis fiunt (1691) cherubim; et multi quidem ex hominibus jam cherubim facti sunt. Vis videre cherubim? Respice Paulum, omnis scientiæ plenum, doctorem gentium, et magistrum Ecclesiarum, cui cum sapientium et insipientium debitor sit, parvulis lac subministrat. Loquitur vero sapientiam inter perfectos. Si vis eum videre volantem, audi ipsum dicentem: « Scio hominem in Christo B ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio; Deus scit raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum (*II Cor.* XII, 2). » Qui sic volat, alas habet, et qui ita loquitur non solum sapiens est, verum etiam scientiæ plenitudo dici potest. Sed quare de lignis olivarum cherubim isti facti sunt, nisi ut nos ab misericordiam provocent? Magna est virtus misericordiæ, sine qua nec ipsi cherubim esse possunt. Quod enim Græce ἔλεον, unde oleum, hoc nos misericordiam dicimus. Nihil est enim in cherubim quod magis attendere debeamus, quam ipsam materiam, de qua facta sunt, id est oliva sive misericordia. Unde et ipse Dominus ait: « Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est (*Luc.* VI, 36). » Multa sunt, quæ de misericordia dici possunt. Siquidem « misericordia C Domini plena est terra (*Psal.* CXVIII, 64). » Bene autem sed alis cherubim arca Testamenti stare dicitur, quia nihil est, quod sic Ecclesiam Dei defendat et muniat, sicut sermo divinus et scientia Scripturarum. De arca Testamenti in superiori sermone satis dictum est. Merito autem in domo Domini, quando ædificata est, malleus, aut securis, aut vox ferramenti audita non est; quia Ecclesia Dei, quæ per eam significabatur, non ferro, sed lingua ædificanda erat; non vox inarticulata, sed sancti Spiritus virtus eam construxit. Malum ferramentum Arius, malus malleus Sabellius, mala securis Nestorius, qui non ædificare, sed destruere conati sunt. Nunpuam talium ferramentorum vox in Ecclesia audiatur; vox potius turturis audiatur in terra no- D stra. Cantet nobis Matthæus, Marcus, Lucas et Joannes. Nam et Pauli vocem semper me audire delectat. Augustinus quoque, et Ambrosius multique alii Ecclesiæ filii satis modulate suaviterque cantent. Restat nunc mare æneum, de quo multa dicenda sunt; sed quia jam nunc sermo claudendus est, hoc breviter dixerim. Mare æneum baptisma est, duodecim boves duodecim apostoli sunt, super quos tunc mare æneum Deus posuit, quando eis præcipiens dixit: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXVIII, 19). » Quod autem alii respiciunt ad orientem, alii ad aquilonem, alli ad meridiem, alii ad occasum; hoc est quod sequitur: quia » profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis (*Marc.* XVI, 20). » Quoniam vero templum Domini septem annis ædificatum est, et septem diebus dedicatum est, quid aliud significare putamus nisi quod S. Ecclesia quo tempore in hac vita est, quæ septem diebus agitur, semper et ædificatur **479** et dedicatur; siquidem alii quotidie ad fidem convertuntur, alii baptizantur, alii per pœnitentiam et sanctam conversationem Domino consecrantur et a peccatorum contagione mundantur. Hoc igitur septenario finito, dies sequitur octavus; dies videlicet resurrectionis, quando omnibus perfectis et consummatis, ad vitam transferemur æternam, quam ipse nobis præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT V.

De muliere per quam figuratur Ecclesia.

Narrat beatus Joannes evangelista (*Apoc.* XII, 1) se vidisse sanctam Ecclesiam in specie mulieris, quæ erat amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim, et pariens cruciabatur ut areret. Magna laus Ecclesiæ Dei, quæ amicta perhibetur. Sole quidem amicta est, (1692) quia omni claritate et pulchritudine decorata est. Sunt autem et illi amicti sole, quibus Apostolus loquitur, dicens: « Induite vos Dominum Jesum Christum (*Rom.* XIII, 14). » Ipse enim est sol justitiæ, de quo et alibi ait. « Quicunque baptizati estis in Christo Jesu, Christum induistis (*Galat.* III, 27). » Habet autem Ecclesia lunam sub pedibus, quia mundum despicit, et pro nihilo ducit. Merito mundus luna vocatur, quia ad lunæ similitudinem semper in motu est, semper mutatur, et variatur. Quid enim in mundo est, quod mutabile non sit? Et cœlum mutatur et terra; mare quoque semper mutabile est, et aer nunc serenus, nunc nebulosus est. Sed quid hominibus dicam? Sentiunt ipsi mutationes suas, nunc læti, nunc irati, nunc tristes, nunc sani, nunc ægri, et multa alia quæ numerari non possunt. Hæc omnia despicit mulier ista, quia ad ea tendit quæ immutabilia sunt, ubi lætitia æterna, sanitas æterna, vita æterna, et quia ibi omnia æterna sunt, nihil ibi mutabile est. Habet autem in capite coronam stellarum duodecim, per quas duodecim apostolos intelligimus; ipsi eam coronaverunt; ipsi eam et reginam et dominam constituerunt; ipsi in æterni regis thalamum eam introduxerunt. Et pariens cruciabatur ut pareret; hoc est quod in Evangelio Dominus ait: « Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora ejus. Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pres-

(1691) Ex cod. Vat., emendantur editiones, quæ habent *homines.*

(1692) Item cod. S. Marci: *Quia omni splendore, omnique claritate.* Item cod. Vat.

suræ propter gaudium, qua natus est homo in mundum (*Joan.* XVI, 21). » Tantum est desiderium pariendi, tantus est amor filios generandi; parvipendit tormenta, non timet cruciatus, mori desiderat, ut adoptionis filios Domino pariat. Sic Rachel moriendo peperit; ut Synagoga Benjamin, et nos Paulum apostolum habeamus. De hac muliere Salomon quoque ait: « Mulierem fortem quis inveniet? procul et de ultimis finibus pretium ejus (*Prov.* XXXI, 10). » Talem mulierem suis temporibus invenire non potuit, procul, et post multa tempora, gentium Ecclesiam nasci, et venire cognovit. Cujus honor et gloria omnisque beatitudo, quia in fine mundi revelabitur; de ultimis finibus pretium ejus esse dixit: « Manum suam misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt fusum (*ibid.*). » In hoc Ecclesiæ sapientia manifestatur: tam bene cuncta disponit: manum suam, id est eos, qui fortiores sunt et sapientiores ad majora negotia mittit, talesque rectores, et episcopos constituit. Digiti vero fusum apprehendunt, quia illis minora negotia committit, qui imperfectiores sunt, minusque periti: » Os suum aperuit sapientiæ et lex clementiæ sub lingua ejus (*ibid.*). » Non vana et inutilia loquitur, sermo est sale conditus et sanat et reficit auditores. Lex autem clementiæ illa est qua etiam inimicos diligere et cunctis ex corde dimittere jubemur. *Nobilis in portis vir ejus, quandiu sederit cum senatoribus terræ.* Hæc una laus Ecclesiæ, præ cæteris laudibus major est, quod vir ejus tam nobilis sit. Hæc tamen nobilitas nondum apparuit, humilis venit et in forma servi. Non venit ministrari, sed ministrare, et ponere animam suam redemptionem pro multis; quasi reus judicatus est et inter iniquos deputatus est. Tunc ergo nobilis erit, tunc ejus nobilitas apparebit, cum sederit cum senatoribus terræ, cum Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit. Ipse enem ait: « Vivo ego dicit Dominus, quia curvabitur omne genu, et confitebitur omnis lingua (*Isa.* XLV, 23). » Senatores terræ apostoli sunt, quibus a Domino dictum est: « Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (*Matth.* XIX, 28). » Tunc portæ aperientur: bonis quidem portæ vitæ: malis vero portæ mortis. Hæc autem illa mulier, (1693) illa Christi nobilissima sponsa, cui in Canticis canticorum Dominus ait: « Veni de Libano; veni coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum (*Cant.* IV, 8). » Ecce audivimus, unde Ecclesia venerit, ubi nata, et inter quos conversata fuerit. Isti **480** montes, hæc loca arida et deserta, feræ et barbaræ gentes intelliguntur, ex quibus in unam Christi fidam sancta Ecclesia collecta est. Leones et pardi maligni spiritus sunt, qui in eis habitabant, et domos et cubile in eis habebant. Non est ergo curandum quid fuerit, vel unde venerit, sed qualis nunc sit et quo venerit. Ordo tamen verborun talis est: veni de Libano, soror mea sponsa: veni de Libano, veni; veni de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon: veni de cubilibus leonum, de montibus pardorum; deinde vero subdendum, coronaberis. « Nemo coronabitur, ait Apostolus, nisi qui legitime certaverit (*II Tim.* II, 5). » Ipsum igitur venire, certare est. Neque enim ei facile fuit, patriam parentesque relinquere, pristinos mores, antiquam conversationem, et eos quos coluerat deos, deserere. Pugnavit igitur, quia venit; vicit, quia teneri non potuit. Coronabitur igitur, et illa corona coronabitur de qua superius dicitur: « Et in capite ejus corona stellarum duodecim (*Apoc.* XII, 2). » Possumus tamen per illam quæ de Libano venit eos intelligere, qui ex Judæis crediderunt. Quod autem Jerusalem Libanus dicitur, audi prophetam dicentem: « Aperi, Libane, portas tuas, et devoret ignis cedros tuas (*Zach.* XI, 1). » Quia igitur nobiles arbores viros clarissimos, reges, et sacerdotes et prophetas intelligimus. Hæc est autem illa mulier, quæ potuis illa regina (coronata enim est, quod reginarum, proprium est) de qua Psalmista loquitur, dicens: « Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Audi filia, et vide et inclina aurem tuam obliviscere populum tuum, et domum partis tui; quoniam concupivit rex speciem tuam (1694) (*Psal.* XLIV, 10). » Ipse quoque Dominus et Salvator noster quod de ea dixerit, audiamus. « Regina, inquit, austri venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis (*Matth.* XII, 42). » Venit, autem, ut Regum libri (III, 10) testantur, cum equitatu et apparatu multo. Obtulit autem munera Salomoni: aurum verum et aromata qualias prius non allata in Jerusalem, instructa tandem de omnibus quæ audire desiderabat, magnisque a rege ditata muneribus gaudens et exsultans ad propria remeavit. Non est hujus temporis exponere omnia quæ istis verbis significari videntur. Imitemur hanc reginam: mater enim nostra est semperque sapientiæ operam demus et sapientiam Salomonis semper audire desideremus; illius videlicet Salomonis qui ait: « Et ecce plus quam Salomon hic (*Matth.* XII, 25). » A finibus terræ venit illa, finiatur et in nobis terrena omnis concupiscentia. Dicamus autem cum Psalmista: « A finibus terræ ad te clamavi (*Psal.* LX, 3). » Aurum autem Deo offerimus, si mente et corpore puri simus. Sed quid aromata, nisi virtutes intelliguntur? Non est aliud munus quod dignius offeratur Deo, imo nullum nostrum munus sine his suscipit Deus. Nihil Deo offerre possumus, nisi quod ab eo accepimus. « Quid enim habes, inquit Apostolus, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? » (*I Cor.* IV, 7.) Sua reddamus Deo, nostra non suscipit: (1695) nostrum enim non est nisi

(1693) Item cod. S. Marci Flor.: *Illa Christi novissima sponsa.*

(1694) Cod. Vat.: *Obliviscere montes pardorum et cubila leonum.*

(1695) Uterque cod. Vat.: *Nostrum enim nihil est, nisi peccatum.*

peccatum, quod qui non habet, dives est. Divites igitur essemus, si nihil de nostro haberemus. Sunt autem et aliæ mulieres, quæ Ecclesiam sanctam significant, sicut Sara, quæ prius Sarai vocata est, quæ *princeps mea* interpretatur. Sed non erat conveniens, ut princeps mea vocaretur, quæ omnium princeps (1696) et, mater erat. Dicatur igitur non princeps mea, sed princeps nostra, quia tu filio. quem genuit benedicuntur omnes gentes. Similis autem et Rebecca, quæ *multa patientia* interpretatur, et Lia, quæ *laboriosa* dicitur; oculis quidem lippa, sed ventre fecunda. Rachel quoque facie speciosa et Sephora, quæ interpretatur *pulchra*, Ecclesiæ tenent figuram. Hæc pulchra, illa speciosa vocatur. Idem tamen utrumque nomen significat. Pulchra mater pulchros filios facit. Speciosa mater speciosos filios (1697) parit. Si ergo parentes pulchri sunt, cur filii turpes? Negabunt aliquando isti parentes suos esse filios, qui turpes erant et (1698) ejus imaginem et similitudinem non habebant. Ad quam imaginem et similitudinem ipse speciosus forma præ filiis hominum nos reformare et innovare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat. Deus in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT VI.

De civitate sancta Jerusalem.

Super montem magnum et altum, in spiritu exaltatus beatus Joannes, sicut ipse testatur (*Apoc.* XXIII, 2), vidit ibi civitatem sanctam Jerusalem, novo opere et mirabili artificio ædificari. Muri ejus lapide pretioso, et ipsæ plateæ civitatis auro purissimo ut vitro clarissimo construebantur. Habebat autem portas duodecim, **481** singulas ex singulis compositas margaritiis, quarum tres ad orientem, tres ad aquilonem, tres ad meridiem et tres ad occasum respiciebant. Hæc est illa Jerusalem, quæ sicut scriptum est, « ædificabatur ut civitas, cujus participatio ejus est in idipsum (*Psal.* CXXI, 3). » Illorum enim participatio est in idipsum, quibus est cor unum et anima una. Inter quos discordia nullas est, et concordia firmissima est. Exaltemur igitur et nos simul cum beato Joanne in montem magnum et altum, ut in mentis excessu elevati, non ad litteram, sed spiritualiter hæc intelligamus. Hæc civitas sancta Ecclesia est; isti muri et isti lapides pretiosi, homines sunt: homines utique nobiles et clari, virtutibus et sapientia præditi, quales apostoli fuerunt et martyres, et cæteri qui per fidem et sanctam conversationem Domino placuerunt. Sic loquitur sermo divinus et his translationibus utitur, ut viros clarissimos et laude dignissimos non homines, sed angelos vocet; nunc stellas cœli nunc solem

A et lunam, nunc nubes et tonitrua, nunc montes et colles, et his similia. Sic igitur hoc in loco fieri videmus; ubi sanctam Ecclesiam non ex hominibus, sed ex auro et lapidibus ædificari dicitur. Primi hujus ædificii lapides apostoli sunt, qui in fundamento positi totam civitatem ferre dicuntur. Unde et Apostolus ait: « Super ædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa cresci in templum sanctum in Domino (*Ephes.* II, 20). » Merito ergo ipso numero notantur et declarantur; sunt enim duodecim, et cum cæteri quoque lapides pretiosi sint, his tamen nulli alii comparantur. Nullus lapis in hujus ædificii muri est, nisi pretiosus. Alii tamen aliis pretiosiores sunt. Differ enim stella at stella in claritate, nec

B omnia membra eadem membra, sufficiat omnibus, quod pretiosi sunt. Sed quid per aurum purissimum et vitrum (1699) clarissimum, quo plateæ stratæ sunt, nisi sapientiam intelligimus? Sapientiam videlicet illam, quæ clamitat in plateis et inter sanctos dat vocem suam. Beatæ plateæ, in quibus fidelium conventus non fabulis vacat, sed sapientiæ intendit, et bibunt aquam non de fontibus Ægypti, quæ vertuntur in sanguinem, sed de fontibus Israel salientem in vitam æternam. Notandum autem qmod iidem ipsi apostoli et fundamenta et portæ dicuntur. Fundamenta quidem quia in toto ædificio et primi sunt et cæteros ferunt Portæ vero, quia nemo nisi per ipsos, id est per eorum fidem atque doctrinam Ecclesiæ societati conjungitur, vel cœli palatium

C ingreditur, ipsis datæ sunt claves regni cælorum, ipsi et portæ et ostitiarii sunt. Hæc autem omnia in Apocalypsi latius exposuimus (1700): nec modo tempus est ut per singula disserantur. Et quis unquam nisi Spiritus, sanctus, ista dictasset et Ecclesiæ laudes tantis præconiis extollere potuisset? Sed videamus quid etiam Psalmista de hac tam nobili civitate loquatur (1701): « Fundamenta, inquit, ejus in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob (*Psal.* LXXXVI, 1). » Jam superius de fundamentis dictum est: « Fundamentum aliud, ait Apostolus, nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (*I Cor.* III, 11). » De quo et Dominus ait: « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam

D meam (*Matth.* XVI, 18). » Fundomentum igitur fundamentorum Christus est; siquidem et apostoli et prophetæ fundamenta sunt. Quæ igitur civitas super tales montes fundata est, merito de ea dicitur « Fundamenta ejus in montibus sanctis, diligit Dominus portas ejus super omnia tabernacula Jacob (1702), » Si solas portas Sion tantum diligit, dic, quæso, quantum diligit totam civitatem? Ta-

(1696) Cod. Vat., *Et Domina erat.*
(1697) Cod. Vat., *Facit.*
(1698) Cod. Vat.: *Qui turpes erunt, et ejus imaginem et similitudinem non habebunt.*
(1699) Edit. Ascent. male habet *nitrum.*
(1700) In Apocalypsi affirmat hæc omnia cupiosius exposuise.
(1701) Cod. Ascens. addit.
(1702) Eadem ipsisque verbis hujusce loci explanationem dedit S. Bruno in Marchesii edit. mutile habetur.

bernacula Jacob; isti Judæi intelliguntur, qui a Domino recedentes ubique gentium dispersi sunt. « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (*Psal.* LXXXVI., 3): » sed quæ gloriosa? an forsitan illa, quod tota ex auro, et margaritis et lapidibus pretiosis ædificari dicitur? hæc utique gloriosa sunt, alia tamen illa scilicet gloriosiora, quæ de ea dicta sunt. Sed vis audire quæ? « Memor ero Rahab et Babylonis scientium me (*Ibid.*, 4). » Et revera gloriosa, et plus quam gloriosa sunt hæc. Considera modo quid viri justi de Dei misericordia sperare et præsumere valeant, si etiam Rahab et Babylonis Dominus memor erit? Altera meretrix fuit; altera Dei populum captivatum sustinuit. Et illa quidem exploratores, ne occiderentur abscondit. Hæc vero populum prævaricantem, aliquanto tempore ex Dei præcepto in servitute detinuit. Talium igitur Dominus memor erit, quia memor est omnium scientium eum. Neque enim istarum memor esset, nisi quia eum scire, et quamvis post multa flagitia, in eum tamen credere meruerunt. Valde enim notandum est quod ait, « Scientium me. » Qualiscunque igitur prius fuerit, sive meretrix, sive sanctorum percussor, si tandem conversus fuerit et Dominum cognoverit, salvus erit; unde et ipse Dominus ait : « Hæc est vita æterna, ut **489** cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (*Joan.* XVII, 3). » Audiamus nunc et alia gloriosa quæ dicuntur de civitate Dei. « Ecce, inquit alienigenæ et Tyrus, et populus Æthiopum, hi qui fuerunt in ea (*Psal.* LXXXVI, 4). » Hoc est enim (1705), quod Apostolus ait : « Non Judæorum Deus tantum, imo et gentium (*Rom.* III, 29). » Similiter autem et apostolus Petrus : « In veritate, inquit, comperi, quia non est personarum acceptor Deus. Sed in omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam acceptus est illi (*Act.* X, 34). » Quicunque igitur Deum timet et justitiam operatur, undecunque veniat, ab hac piissima civitate suscipitur, et non quasi alienigena, sed quasi civis et indigena habetur. Ita Cornelius centurio susceptus est, qui primus de gentibus Ecclesiæ filius factus est Hoc et illud vas significabat, quod immundis et animalibus plenum erat, quando apostolo dictum est : « Macta, et manduca (*ibid.*, 13); » hoc et illæ simiæ significabant, quæ simul cum pavonibus Salomoni afferebantur. Quid simia turpius? Quid pavone pulchrius. In tabernaculo Domini et cilicia erant et pili caprarum. Neque hircum in holocaustum Dominus respuit, cui tamen et agni offerebantur. Aurum et lapides et ligna cæteraque quibus templum Domini constructum est, non ibi nata, sed aliunde translata sunt. Sic igitur et Ecclesia ex omnibus gentibus ædificata omnes homines recipit, neminem ad se venientem repellit. « Et Tyrus et populus Æthiopum, ii qui fuerunt in ea. » Gloriosa sunt

A hæc quæ et justis et peccatoribus magnam spem dare possunt, et immensam ferre lætitiam. Vis in Ecclesia suscipi? Tyrios imitare, quorum opere et auxilio templum ædificatum est. Imitare et centurionem, qui Synagogam Judæis ædificavit. Moyses, sicut legitur, Æthiopissam duxit uxorem; pro qua Maria soror ejus, quia murmuravit, lepra a Domino percussa, extra castra ejecta est. Hujus Æthiopissæ filii sunt Æthiopes isti de quibus nunc dicitur : « Et populus Æthiopum hi fuerant in ea. » Hæc est illa Æthiopissa, quæ in Canticis canticorum loquitur, dicens : « Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem (*Cant.* I, 5). » Hanc autem, quia Synagogam odio habet, ideo lepra percussa est, et usque ad sæculi consummationem intra Ecclesiæ et castra

B non suscipietur. Hæc igitur gloriosa, imo gloriosissima sunt, quæ dicuntur de civitate Dei, in qua servi fiunt liberi, ignobiles gloriosi. Et ibi, et non alibi est illa aqua, quæ Æthiopum possit mutare colorem. Et hæc quidem tantam hominum curam et diligentiam habet, et non immerito omnium mater esse dicatur, unde et subditur : « Mater (1704) Sion dicet homo (*Psal.* LXXXVI, 5). » Ac si dicatur: Hæc est, mater, et vere mater, quæ pietatis sinum omnibus aperit, nulli materna viscera claudit, omnes suscipit, omnes ex affectu fovet et nutrit. Sequitur: « Et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (*ibid.*). » Multa superius gloriosa dicta sunt de civitate ista; sed hoc quod modo dicitur omni gloria gloriosius est; nulla gloria huic gloriæ comparari potest; ipse Altissimus qui fundavit et

C fecit eam; ipse homo factus est et natus est in ea. Et unde hoc prophetas? Vis audire unde? « Dominus narravit in scripturis populorum et principum horum, qui fuerunt in ea (*ibid.*, 6). » Interroga patres tuos, et annuntiabunt tibi; majores tuos, et dicent tibi (*Deut.* XXXII, 7). Lege Scripturas omnium populorum, prophetarum scilicet et apostolorum, quæ omnium communes sunt, quæ ad nostram et omnium doctrinam scriptæ sunt, et docebunt te; lege Moysen, Isaiam et Jeremiam, et invenies : lege Evangelia quæ non sunt minoris auctoritatis quam illa; lege Paulum apostolum Jesu Christi, qui « vocatus est apostolus et seg regatus in Evangelium Dei quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo; qui factus est ei ex

D semine David secundum carnem (*Rom.* I, 1). » Probatum est igitur quod homo factus est, et ipse fundavit eam Altissimus. Restat unum gloriosum quod dictum est de hac civitate, et ipsum audiamus : « Sicut lætantium omnium nostrum habitatio est in te (*Psal.* LXXXVI, 7). » Nam et hoc valde gloriosum est quod hujus civitatis habitatores perpetuam lætitiam habebunt, et nullam miseriam sentient. Ubi enim nulla miseria, ibi lætitia omnis reperitur. Hæc autem lætitia spiritualis est; hoc gaudium non

(1703) Cod. S. Marci Flor.
(1704) Psal. LXXXIV, 5, Vulgata habet : *Nunquid Sion dicet.*

rerum temporalium, sed æternæ felicitatis est. De qua Apostolus ait : « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom.* VIII, 18). » — « Lætamini ergo in Domino, et exsultate justi, et gloriamini omnes recti corde (*Psal.* XXXI, 11). » — « Gaudete in Domino semper ; iterum dico gaudete (*Philip.* IV,4.) » Quod ipse modo præstare dignetur, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

483 CAPUT VII.

De basilicis quæ ab episcopis dedicantur (1705).

Scitis, fratres mei (1706), qui ad hujus basilicæ dedicationem convenistis, quod domus hæc ecclesia vocatur ; quoniam Ecclesiam sanctam significat. Non minus enim domus hæc sive magna, sive parva sit, Ecclesiam sanctam significat, quam templum illud nobilissimum Salomonis, vel civitas sancta Jerusalem dicitur, vel tabernaculum testimonii. Ecclesia nomen Græcum est ; significat autem populi convocationem (1707) ; populi utique Dominum timentis et Domino servientis. Sicut enim ex multis lapidibus ordine et ratione compositis una domus efficitur, ita ex multis hominibus, dilectionis et fraternitatis amore societatis, una Ecclesia constituitur. Quemadmodum enim domus ista fundamentum habet, lapides et parietes habet ; portas et fenestras, et similia habet ; similiter et sancta Ecclesia, Apostolo dicente, secundum quamdam similitudinem, hæc omnia habere dignoscitur. Sed ipse dicat : Ipse nos doceat ; ipse ejus fundamenta et ædificium fundamentis suppositum ostendat. « Jam non estis, inquit, hospites et advenæ ; sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum ipso summa angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino (*Ephes.* II, 19). » Habet igitur Ecclesia fundamentum, apostolos videlicet et prophetas, et Jesum Dominum et Salvatorem nostrum, fundamentorum omnium fundamentum. De quo Apostolus ait:«Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (*I Cor.* III, 11). » Isti autem dicuntur fundamentum, quia super eorum fidem atque doctrinam tota Ecclesia fabricata est. Dicuntur et portæ, quia per eos cæteri ingrediuntur. Isti sunt illæ portæ de quibus dicitur : « Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob (*Psal.* LXXXVI, 1). » Habet et infernus suas portas de quibus Dominus ait : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam (*Matth.* XVI, 19). » Et in Psalmis : « Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion (*Psal.* IX,19). » Tales igitur portas habet Ecclesia, quæ per istas, quas hic cernitis, significantur. Habet autem et columnas, quales Petrus, Jacobus et Joannes fuerunt, qui Ecclesiæ columnas ab ipso Apostolo vocantur, Has autem columnas illæ duæ columnæ significabant, quæ ante fores templi stabant, quarum altera Jachim, altera Booz (*III Reg.* VII, 21) vocabatur. Has et istæ columnæ significant, quas hos parietes sustinere videtis. Per lapides autem quibus parietes construuntur, omnis hæc populi multitudo significatur. Et sicut illi, nisi vel calce vel ferro colligati fuerint, facile ruunt et stare non possunt ; ita et isti, nisi charitatis concordia et pacis vinculo jungantur et uniantur, totum ecclesiasticum ædificium subito destruitur, et diutius stare non valet ; unde et inter omnes merito illi maledicuntur, et a Deo odio habentur, qui inter fratres discordiam seminant. Sicut enim sola pax et concordia hos lapides ligat, ita sola discordia eos dissociat. Isti igitur parietes nos doceant ; isti lapides nos instruant, qualiter nos diligere et pacem et concordiam tenere debeamus. Per fenestras vero episcopos et doctores omnesque alios intelligere possumus, quorum doctrina et exemplis hæc domus Domini illuminatur. Ad hoc enim fenestræ fiunt, et hoc illarum officium, et hæc utilitas est, ut luminis claritatem præbeant et tenebrarum caliginem pellant. Talis fenestra fuit Gregorius, talis Hieronymus et Augustinus, talis Ambrosius et Hilarius, tales et multi alii fuerunt, doctrinæ splendore mundum illuminantes. Si quis autem per singula currere velit, nulla pars in toto ædificio reperitur, quæ suam non possit habere figuram. De constructione domus hæc nos dixisse sufficiat: nunc de ejus dedicatione videamus(1708). Vidistis hodie quid episcopus egerit, cum ad hanc aulam consecrandam accesserit. Primum ante omnia litanias fecit, et ipsum Deum omnipotentem, et Matrem Domini nostri Jesu Christi beatissimam virginem Mariam, omnesque angelorum choros et sanctorum omnium exercitus sibi in adjutorium invitavit, quorum præsentiam adesse, et quorum benedictionibus hanc fieri dedicationem dubitare non debemus. Deinde vero sale impositio aquam sanctificavit, qua videlicet aqua templum hoc foris baptizaretur et parietes aspergerentur. Foris autem dixi, quia alia aqua interius præparatur. Sal vero, quia sapientiam significat, ideo digne satis huic aquæ miscetur, quæ utique vero nomine aqua sapientiæ vocatur. Et revera hæc est aqua sapientiæ, quæ **484** sola sapientes facit, et sine qua nemo sapiens fieri potest. Soli baptizati sunt sapientes, quia ipsi soli a mundi vanitatibus et diabolicis astutis liberi sunt. Tribus autem vicibus ab episcopo circumeunte parietes asperguntur aqua, quia non est possibile ut tota domus mergatur in aquam. Hæc autem aspersio fasciculo hyssopi fieri videtur, ut adimpleatur

(1705) Titulus. cod. Vaticani est : *In dedicatione ecclesiæ.*

(1706) Codex S. Marci Flor. *Scitis fratres charissimi.*

(1707) Cod. Vat. *Collectionem.*

(1708) Hanc eamdem expositionem ritus in consecratione ecclesiæ tradit S. Bruno in peculiari tractatu cui titulus. *De mysteriis et ecclesiasticis ritibus.*

quod scriptum est : « Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor (*Psal.* L, 9). » Hæc herba humilis est et naturaliter nascitur. « Petra autem erat Christus (*I Cor.* x, 4), » ait Apostolus. Significavit autem ordinem sacerdotalem, quibus Dominus ait : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde (*Matth.* xi, 29). » Qui occidi quidem possunt, ab hac petra tamen divelli non possunt. Tales igitur digni sunt, qui Ecclesiam Dei baptizare et aspergere debeant. Percutit etiam episcopus ecclesiæ fores virga pastorali, ut illius vicarium se esse ostendat, de quo scriptum est : « Et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium (*Thess.* II, 8). » Hac percussione diabolus pellitur, ut in umbraculis domus Domini locum jam ulterius non habeat. Fugit igitur sancti Spiritus verbis incatenatus, quibus dicitur : « Tollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ (*Psal.* XXIII, 7). » Inde vero templum ingreditur, et aliam aquam sanctificat, per quam Spiritus sanctus significatur, cui non solum sal, sed vinum miscetur et cinis. Quod autem Spiritus sanctus per aquam significetur, audi ipsum Dominum dicentem : « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (*Joan.* VII, 38); » quod mox evangelista exponens, ait : « Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum (*ibid.*). » Pulchre autem huic aquæ, per quam Spiritus sanctus significatur, et vinum miscetur et cinis; quia quos Spiritus sanctus lavat et tangit, illi procul dubio et scientiæ vino inebriantur et pœnitentiæ pulvere asperguntur. Et valde quidem necesse est ut noviter baptizati tali vino inebrientur et tali pulvere aspergantur. Hoc vino apostoli inebriati linguis omnibus loquebantur. Ad hujus vini ebrietatem nos invitans Dominus ait : « Comedite amici mei, et bibite et inebriamini, charissimi (*Cant.* v, 1). » De hoc et Psalmista dicit : « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos (*Psal.* xxxv, 9). » Pulvere vero aspersi sunt qui se peccatores esse intelligunt. Hoc suis in afflictionibus frequenter antiquos patres fecisse legimus. Tali pulvere aspersus Abraham dicebat : « Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis (*Gen.* XVIII, 27). » Tali et Ninivitæ aspersi (*Jonæ* III, 5) veniam accipere meruerunt. Unde et in Ecclesiis consuetudo inolevit, ut initio Quadragesimæ capita pulvere aspergantur. Et vide quam ordinate et rationabiliter omnia fiant. Exterius aqua, interius spiritu domus Dei lavatur et baptizatur, ut adimpleatur, quod Dominus ait : « Nisi qui renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei (*Joan.* III, 6). » Quoniam vero (1709) totum alphabetum bis in pavimento scribitur, quid aliud significat, nisi quod is qui baptizatus est utriusque Testamenti scientiam memoriæ commendare debet.

A Paucæ quidem litteræ sunt : omnis tamen scientiæ plenitudo in eis continetur. Scribantur igitur hæ litteræ in pavimento pectoris nostri, per quas Dei voluntatem cognoscere, et facere valeamus. Duodecim vero ceræi, duodecim apostoli sunt, quorum scientia, fide et doctrina tota Ecclesia illuminatur. Nunc vero ad altare accedamus, et quid ibi episcopus faciat, videamus. Hoc est altare in Ecclesia, quod est cor nostrum in corpore nostro. Nam et nos templum Dei sumus, et altare utique in nobis habere debemus. Altare ergo tuum, o Christiane, cor tuum est. Hoc ita ungatur, hoc sacrificetur, hic sanctorum reliquiæ recondantur : hic odor fiat suavitatis, hic offeratur sacrificium laudis. Oleum misericordia est quo qui unctus non fuerit totus
B siccus est infirmus est. In hoc igitur oleo semper natent corda nostra, ut nunquam misericordiæ obliviscamur. Accedat itaque pontifex noster ad altare cordis nostri; pontifex ille magnus Jesus Christus, de quo scriptum est : « Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (*Psal.* CIX, 4). » Accedat inquam, et oleum superfundat, et dicat : « Estote misericordes, sicut pater vester misericors est (*Luc.* VI, 36). » Hoc oleo ipse quoque abundabat, cum pro suis crucifixoribus oraret dicens : « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (*Luc.* XXIII, 34) » Hoc igitur oleo non cordis altare tantum, sed omnia membra nostra uncta esse debent. Manus arida non aperitur inopi, et quia uncta non est, misericordiam facere nescit. Multa de hac unctione, multa de misericordiæ oleo dici possunt;
C siquidem « misericordia Domini plena est terra (*Psal.* xxx, 5). » Sed quæ sunt Sanctorum reliquiæ, quæ in his altaribus reponuntur? Ego quidem Sanctorum reliquias eorum doctrinam et verba intelligo. Possumus igitur non solum Sanctorum, verum etiam ipsius Salvatoris nostri reliquias habere in altare cordis nostri; unde ipse quoque ait : « Qui habet mandata mea et servat ea ipse est qui diligit me (*Joan.* XIV, 21). » Has reliquias in cordis sui altari illi posuerat qui dicebat **485** : « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (*Psal.* CXVIII, 11). » Beata illa altaria in quibus tales reliquiæ positæ sunt; beata illa corda quæ tales reliquias suscipere meruerunt. Magnæ sunt istæ reliquiæ, et multæ nimis et mirum valde, quæ in tantillo
D vasculo includi possunt. Sed nunc jam commendamus Deo hæc altaria nostra; ipse possideat et custodia corda nostra, et dignetur habitare in templo pectoris nostri : Qui vivit et regnat, etc.

CAPUT VIII.

De Evangeliis.

Non est arbor bona quæ malos fructus facit, neque arbor mala faciens fructum bonum (*Matth.* VII, 17). Docet nos Dominus et Salvator noster quomodo bonas arbores et malas cognoscere debeamus. Bonæ

(1709) Cod. Vat. *Quod vero.*

arbores, boni homines sunt. Ex fructu suo cognoscuntur arbores; ex operibus suis cognoscuntur homines. Bonæ arbores paradisi, quæ et visu pulchræ erant, et ad vescendum suaves. Tales arbores gignit Ecclesia, quarum pulchritudinem et religionem nos legere et audire delectat; quarum verbis et doctrina mentes nostræ nutriuntur et reficiuntur. Talis arbor beatus Paulus, qui et visu tam pulcher est, ut nihil sibi conscius sit; et tam ad vescendum suavis, ut et parvos lacte et cibo solido nutriat sapientes. Tales arbores et cæteri apostoli sunt, quorum fructus ab ipso Domino commendantur; dum eis loquitur, dicens: « Non vos me elegistis; sed ego elegi vos, ut eatis, et fructum afferatis et fructus vester maneat (*Joan.* xv, 16). » Isti sunt illi fructus: hæc sunt illa poma de quibus ad sponsam Ecclesia dicit: « Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi (*Cant.* vii, 13.) » Vetera poma prophetarum et patriarcharum doctrina est; nova vero apostolorum Ecclesiæque doctorum; et isti quidem sunt, de quibus dicitur: Qui proferunt de thesauris suis nova et vetera. Tales autem arbores a fructibus suis cognoscere non est difficile; quia omnis earum doctrina et operatio sancta est, vera est. religiosa est, sine fraude et æmulatione est. Bonæ arbores et hypocritæ aliquando esse videntur; sed quia sola terrena et transitoria quærunt; et quia sanctorum humilitatem et patientiam non habent, facile quidem deprehendentur et in ipsa sua astutia manifestantur. Præceperat Dominus filiis Israel ut promissionis terram ingressi illius religionis arbores circumciderent, et usque in quartum annum ab earum usu se abstinerent (*Levit.* xix, 23). Nisi enim per arbores homines significarentur, ridiculum videretur quod arbores illæ circumcidi jubeantur. Sed alienæ arbores infideles homines sunt, quos ad nos venientes circumcidere debemus, id est a suis iniquitatibus per baptismum et pænitentiam emundare. Quid vero per quatuor annos, nisi quatuor Evangelia figurantur, per quæ quicunque nondum transiit et eorum doctrinam nondum audivit, adhuc immundus est; adhuc ejus fructus suscipiendus non est; nondum ejus verbis et doctrinæ credendum est. Quid vero de malis arboribus præcursor Domini Joannes dixerit, audiamus: « Jam, inquit, securis ad radices arboris posita est. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (*Matth.* iii, 9). » Talis erat illa ficulnea cui Dominus maledixit, et aruit. Tales erant et illi palmites, de quibus ipse ait: « Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eam (*Joan.* xv, 2). » Et quid inde? Vis audire? « Si quis autem in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet (*ibid.*). » Multi quotidie a Domino maledicuntur, et de ejus corpore, quod est Ecclesia, tolluntur, foras projiciuntur et in ignem mittuntur. Arborem fici plantaverat quidam in vinea sua, cumque jam per tres annos in ea fructum quæsisset et non invenisset, præcepit cul-

A tori vineæ ut eam succideret (*Luc.* xiii, 6). Quæ tunc quidem succisa fuisset, nisi cultor vineæ pro ea intercessisset. Considerate ergo et diligenter attendite quantum cultoribus vestris, episcopis videlicet et sacerdotibus, debeatis, qui pro vobis quotidie intercedunt, ne forte succidamini et in ignem mittamini. Per tres annos te exspectavit, modicum vel nihilum ulterius te exspectat. Exspectavit te in adolescentia, exspectavit in juventute, exspectavit in senectute. Denique te exspectavit mala cogitantem, mala operantem et jam longo tempore in malo perseverantem. Quid amplius quæris? Finiti sunt anni, novissima hora est; tamen si hodie converteris, quamvis indigno, venia promittitur tibi: « Peccator enim quacunque die conversus fuerit et

B gemuerit, vita vivet et non morietur (*Ezech.* xxxiii, 12). » Justus quoque quacunque die a justitia declinaverit et se ad iniquitatem converterit, in iniquitate sua quam operatus fuerit morietur: « A fructibus eorum cognoscetis eos (*Matth.* vii, 16). » Ad fructus respiciamus, opera intueamur, non qualis fuit, sed qualis est inquiramus. Hodie bonum fructum reddere cœpit, arbor bona est: hodie malum fructum agere cœpit, arbor mala est. Quare hoc? Quia Veritas ait: « A fructibus eorum cognoscetis eos. » Magnum igitur et verum argumentum est in arboribus cognoscendis, fructus bonus et fructus malus. Tandiu bona est arbor, quandiu fructus bonus in ea est. Non **486** enim de spinus colligunt ficus, neque de rubo vindemiant uvas. Quod si aliquando contigisset, et ego spinam ficum dicerem

C et rubum uvam vocarem. Quare hoc? Qui unaquæque arbor de fructu suo cognoscitur: « Bonus homo de thesauro cordis sui profert bonum (*Luc.* vi, 45), » et malus homo de thesauro suo profert malum. « Ex abundantia cordis os laquitur (*ibid.*). » Quæ in corde sunt videre non potes, cordis arcana clausa tibi sunt. Ad os respice, verba attende, et quod in corde est ore revelabitur: « ex abundantia cordis os loquitur; » ex bono fonte bonæ aquæ derivantur, ex venenoso fonte venenosæ aquæ emanant. Neque fieri poterit ut suam arborem fructus quandoquidem non manifestet: « Nihil opertum quod non reveletur, et occultum, quod non sciatur (*Matth.* x, 26). » Quare vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico? (*Luc.* vi, 46.) Si bonæ arbores essetis,

D ea quæ dico faceretis; mandata mea custodiretis, et non folia mihi redderetis; sed fructus. Verba folia sunt; fructus opera sunt. Melius facere quam dicere. Dominum me vocatis, servos vos esse cognoscite. Boni servi illi sunt qui Domini sui mandata custodiunt: « Quicunque audit verba mea et facit ea, dicam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super firmam petram. Inundatione autem facta, illisum est flumen contra domum illam, et non cecidit; fundata enim erat supra firmam petram (*ibid.*, 49). » Ecce quantum potest observatio mandatorum Dei. Magnam turrim sibi ædificat,

et munitissimam arcem sibi construxit, qui Christi mandata custodit. Securus est, nullius tempestatis timet incursus, et quia firmum posuit fundamentum, nec flumina timet, nec pluviam, nec ventum. Si vis ut ædificium tuum altius ascendat, et sublimius erigatur, fundamentum tibi in profundo quærendum est. Multum se humiliet qui multum exaltari desiderat. In centum et viginti cubitorum altitudinem templum Domini elevatum est, quoniam firmum et altum habuit fundamentum. Ad hanc igitur mensuram nos extendamus; bonum fundamentum habemus, fundamentum nostrum Jesus Christus est: « Fundamentum enim aliud, ait Apostolus, nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (*I Cor.* III, 11). » Non putemus casu esse factum, quod templum Domini hanc altitudinis mensuram habuit. Aliqua et ipsa pulchra B

A hoc in numero significatio est. Decies namque 12, vel duodecies 10 centum viginti fiunt. Quicunque igitur per 10 ad 12, vel per 12 ad 10 se extendere valet, satis altus et magnus est, altius ascendere non quærat. Hæc illi mensura sufficiat. Decem sunt verba legis; duodecim vero apostoli sunt. Per decem igitur ad duodecim ascendit qui per observantiam decem mandatorum pervenire meruit ad vitam et societatem apostolorum. Similiter autem qui per 12 apostolorum doctrinam decem legis mandata custodire didicit per 12 utique ad decem pervenit. Ad hanc igitur mensuram extendere et in hujus mensuræ altitudinem nos erigere ipse dignetur qui templum suum nos esse voluit Jesus Christus Dominus noster; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum.

SENTENTIARUM

LIBER SECUNDUS

DE ORNAMENTIS ECCLESIÆ

487 CAPUT PRIMUM.

De Fide.

Primum Ecclesiæ ornamentum fides est, quæ in toto virtutum exercitu prima est. Omnes aliæ virtutes eam sequuntur, et sine ipsa cœlestis regni palatium non ingrediuntur. Si veniat humilitas, si patientia, si castitas, si ipsa charitas, quæ ab Apostolo major dicitur, nisi fides adsit, omnes repelluntur et ingredi non permittuntur. Quanti gentiles et philosophi his virtutibus claruerunt, qui fidei ornamentum non habentes Domino non placuerunt? « Impossibile est, ait Apostolus, sine fide placere Deo (*Hebr.* XI, 6). » Nam, ut de cæteris C virtutibus taceamus, multi tanta charitate præditi fuisse leguntur: ut pro patria, pro civibus, et pro amicis, morti se tradere non dubitarent; at majorem quidem charitatem, seu dilectionem, dicit Dominus, nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (*Joan.* XV, 13). Omnes autem isti, quamvis multis virtutibus claruissent, perierunt tamen, quoniam fidem non habuerunt. Merito igitur sancta Ecclesia neminem ad se venientem recipit, nisi prius fidei ornamento indutus fuerit. Ecce venit ad Ecclesiam, baptizari vult: rogat ut suscipiatur interrogatur an credat an, catholicam fidem teneat. Si se credere, si fidem catholicam se tenere responderit, suscipitur, baptizatur et filiis Ecclesiæ sociatur. Si vero aliter dixerit, nequaquam suscipitur, sed quasi profanus D abjicitur. Quibus autem Ecclesiæ portæ clauduntur, illis cœli nunquam aperiuntur. Sic enim beato Petro Dominus ait: « Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cœlis (*Matth.* XVI, 19). » Magna est igitur virtus fidei, de qua ipse Dominus ait: « Omnia possibilia sunt credenti (*Marc.* IX, 25). » Suæ virtutis potentiam, non sibi, sed fidei ascribit, et quod ipse facit, hoc fidem facere affirmat. Multos viros et mulieres eum sanasse et a gravibus languoribus liberasse legimus, quibus hoc tantum dicere solebat: « Fides tua te salvum fecit; vade in pace (*Matth.* IX, 12). » Venit aliquando, dicit Evangelium, in patriam suam, et cum homines illi de ejus omnipotentia dubitarent et fidem non haberent, non multas, ut verbis evangelicis loquar, virtutes ibi facere potuit, nisi quia infirmos impositis manibus curavit, et mirabatur de infidelitate illorum. Ergone tantum potest fides, ut ille qui omnia potest, a potentia suæ virtutis illius absentia impediatur? Similiter autem cum aliquando iret Jerusalem, accessit ad arborem fici, quæ juxta viam plantata fuerat, et quia fructum in ea non invenit, maledixit eam, et aruit. Cumque altera die discipuli illuc transirent et ficulneam arefacientem viderent, dixerunt ei: « Magister, ecce ficulnea cui maledixisti aruit: quibus ipse ait: Si habueritis fidem, non solum de ficulnea facietis, sed montes quoque transferre poteritis (*Matth.* XXI, 21). » Multas ficulneas infructuosas quotidie Dominus maledicit, multos homines iniquos quotidie damnat, et arefiunt. Montes autem transtulit, quando malignos spiritus in porcos misit et in abyssum ire præcepit. Hoc autem et sanctorum fidem multoties fecisse innumeris sanctarum Scripturarum docemur testimoniis. Merito ergo discipuli eum pro fide rogabant, dicen-

tes : « Adauge nobis fidem (*Luc.* XVII 5); » quoniam et per fidem te omnia posse, et sine fide nihil posse sciebant. Nam et beatus Petrus, cum fidei virtute super aquas ad Dominum venire cœpisset, mox ut dubitavit et fides qua portabatur ab eo recessit; inter undas mersus est : quem Dominus manu apprehendens erexit, et sui mersionis causas protinus eum docuit, dicens :« Modicæ fidei, quare dubitasti ? (*Matth.* XIV, 31.) » Ac si diceret : Si tu non dubitasses, et fides a te non recessisset, securus super aquas currere potuisses. Ecce si, Domino præsente, fide autem absente Petrus mergitur, quis unquam sine fide, cunctis etiam virtutibus circumstantibus securus esse poterit? Si sine fide impossibile est placere Deo, quæ alia virtus esse poterit, quæ hominem perducat ad Dominum ? « Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam (*Rom.* IV, 3). » « Sancti per fidem vicerunt regna (*Hebr.* XI, 35). » « Hæc est autem victoria, quæ vincit mundum, fides nostra (*Joan.* V, 4). » « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* XVI, 16). » « Si quis indiget sapientia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei : postulet autem in fide nihil hæsitans (*Jac.* I, V) » Quod enim ex fide non est, peccatum est. « Justus **488** autem ex fide vivit (*Galat.* III, 11). » Sed quid est fides, docet Apostolus : « Fides est sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium (*Hebr.* XI, 1). » Hoc autem tale est ac si diceret : Fides est virtus quædam, per quam ea quæ dicuntur nobis, et si nondum appareant, certissime tamen credimus et fieri non dubitamus. Quæ sit autem mensura fidei, ipsum Dominum audiamus: « Si habueritis, inquit, fidem sicut granum sinapis (*Luc.* XVII, 6), dicetis monti huic, tolle te, et mitte in mare, et fiet (*Matth.* XXI, 21). » Parva valde videtur esse fides, si ad grand sinapis redigitur quantitatem. Et quid est quod mulieri Chananeæ dicitur « O mulier magna est fides tua (*Matth.* XV, 28), » si tantillo grano fides comparatur? Aliquid ergo his verbis significatur plus quam littera sonare videtur. Tria sunt in grano sinapis, quam utique digna esse videntur, quæ notare debeamus. Cum enim granum sinapis, sicut Dominus ait, minimum sit in cunctis seminibus, crescit tamen et arborem facit, ita ut volucres cœli veniant et habitent in ramis ejus (*Marc.* IV, 31). Fructum autem non dicam trigesimum, sexagesimum, sive centesimum ; sed ultra millesimum plerumque reddere solet. Granum vero ipsum si non lædatur aut conteratur nullam videtur habere vim. Si vero contritum fuerit, illico ejus virtus et potentia quanta sit manifestatur. Qui igitur talem fidem habuerit, quæ ita semper crescat, ita bonorum operum fructum semper multiplicet, et in tempore persecutionis et contritionis suæ virtutis potentiam et fortitudinem manifestet : ille A procul dubio dignus est, qui et montes transferat, et malignos spiritus ejiciat, et cui omnia possibilia fiant. Nihil igitur est cui elegantius quam grano sinapis comparari potuisset. Sed videamus nunc etiam in sanctorum exemplis, quantum semper fides posuerit. Abraham cum esset senex, et uxor ejus secundum naturam parere non posset; tamen quia credidit, filium contra ipsam naturam suscipere meruit. Quod utique non potuisset, nisi fides adfuisset. Similiter et Moyses decem plagis admirandis, multumque stupendis flagellavit Ægyptum, mare aperuit, aquam de petra produxit, multaque alia soli Deo possibilia operatus est; quæ utique non fecisset, nisi fides adfuisset. Sic et Josue Jordanis alveum siccavit ; muros Jericho tubaB rum sono a fundamentis diruit; solem ipsum stare coegit : quod utique non potuisset, nisi fides adfuisset. Quid dicam de Gedeone qui et ipse tubarum clangore et lampadarum splendore Madianitas stravit, fugavit, superavit? quod utique non potuisset, nisi fides adfuisset (1710). Sed parva sunt hæc, si ad ea respiciat, quæ per apostolos, et martyres, et confessores et virgines fides Christiana operata est. Lege Evangelia, lege Actus apostolorum, passiones et Vitas sanctorum, et tunc videbis quid fides possit. Sed quid mirum, cum ipse Dominus eis promiserit, dicens: « Qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet (*Joan.* X, 12) » O miseri, et per omnia infelices, qui fidem catholicam et apostolicam non habent, auferetur ab eis. Fidem namque teneamus, et Christum dicentem audiamus. C « Ego sum resurrectio et vita, qui credit in me non morietur in æternum (*Joan.* XI, 25). » Quod etc.

CAPUT II.

De spe.

Magnum Ecclesiæ Dei ornamentum spes est, quam qui non habet omni bonitate nudus est, omnique creatura infelicior. Hanc maligni spiritus non habent, et ideo summopere nituntur, ut quoscunque decipere possint, ad desperationem usque perducant. Cui autem malo suo hoc contigit, ille non ex parte, sed totus a diabolo possidetur. Hoc peccatum, quod non dimittitur hominibus, neque in hoc sæculo, neque in futuro (*Matth.* XII, 32). Nullum enim peccatum est quod pœnitentia non dimittatur, et sine pœnitentia nullum peccatum dimitteD tur. Unde et Psalmista cum dixisset : « Miserere mei, Domine, secundum magnam misericordiam tuam (*Psal.* L, 1), » sciens hoc se sine pœnitentia consequi non posse, protinus addidit : « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco (*ibid.*, 4). » Ille enim cognoscit iniquitatem suam qui pœnitet et erubescit de peccato suo. Si igitur sine pœnitentia peccata non dimittuntur, manifestum est quod peccatum de desperatione nunquam dimittatur ; siquidem omnem pœnitentiam excludit, et miserum ho-

(1710) Cod. S. Marci Flor. et cod. Vatic. *Tres quoque pueri in camino ignis illis illæsi deambulabant, cantabant et jubilabant, hymnum dicebant et ignem non sentiebant ; quod utique non potuissent, nisi fides adfuisset.*

minem a sua iniquitate recedere non permittit. Satis ergo convenienter Dominus et Salvator noster, cum certissima argumentatione non in Beelzebud, sed in Spiritu sancto cuncta se facere et dicere probasset, mox addidit, dicens : « Omne peccatum, et blasphemia dimittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non dimittetur (*Matth.* XII, 31). » Quod tale fuit ac si diceret : Miseri Pharisæi (illis enim loquebatur) progenies viperarum, arbores malæ, fructum malum afferentes, sic vos diabolus excæcavit : **489** et in malitia obduravit, ut neque Spiritui sancto aliquando credatis, neque a malitia recedatis, et hoc quidem peccatum nunquam dimittetur vobis. Sed quia hoc peccatum desperationis solummodo contra Spiritum sanctum fieri dicitur, cum sit manifestum, et in Patrem peccare, et in Filium quicunque peccat in Spiritum sanctum; unum enim sunt et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ; ac per hoc quicunque unam personam offendit et omnes utique offendit. Difficilis est ista quæstio ; sed Spiritus sanctus, de quo loquimur, ipse nos doceat qualiter intelligere debeamus. Illud quidem, jam ut arbitror, manifestum est quod præter peccatum desperationis, nullum aliud peccatum est, quod pœnitentia deleri non possit. Hoc autem ideo pœnitentia non deletur, quia pœnitentiam non admittit. Si enim pœnitentiam recepisset, hoc quoque sicut cætera per pœnitentiam deleri potuisset. Sciendum est autem, quoniam sicut ad solum Filium pertiruit carnem recipere, ut nos redimeret, ita ad solum Spiritum sanctum pertinuit in linguis igneis apparere, ut nos doceret et illuminaret. Unde non solum in igne, sed in linguis pariter, et igne apparuisse dicitur, ut in lingua doctrina, et in igne illuminatio intelligatur ; quandoquidem et per linguam doctrina, et per ignem illuminatio fit. Quod autem Spiritus sanctus a Patre Filioque procedens docere mundum et illuminare venerit, ipse Dominus ad discipulos loquens ostendit : « Cum venerit, inquit, ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem (*Joan.* XVI, 13). » Hoc enim si voluisset, per se ipsum Dominus facere potuisset ; sed sic placuit summæ et individuæ Trinitati, ut nos Filius redimeret et Spiritus sanctus nos doceret. Peccat ergo in Spiritum sanctum quicunque ejus doctrinam non recipit et talis tantoque magistro non obedit. Ejus autem consilia sunt quæcunque in lege, et Prophetis, et in Evangeliis scripta sunt. Quæcunque apostoli et doctores prædicant, cæterique omnes, qui pro corde et sincera intelligentia veritatem annuntiant, non hominis, sed Spiritus sancti consilia sunt. Unde et ipse Dominus inquit : « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (*Matth.* X, 29). » « Hodie igitur si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (*Psal.* XCIV, 8). » Audite Apostolum, imo per Apostolum loquentem Spiritum sanctum : « Secundum, inquit, duritiam tuam, et cor impœnitens thezaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis judicii Dei (*Rom.* II, 5). » Cum ergo, ut modo ostensum est omne peccatum, omnisque inobedientia, specialiter maximeque contra Spiritum sanctum fieri videatur; siquidem ipse, qui magister est per omnes Ecclesiæ doctores, hoc quotidie fieri interdicit. Illi tamen soli in malo perseverantes et de Dei misericordia desperantes nunquam ad pœnitentiam convertuntur. Et hoc propter sceleris immensitatem, cui si cætera peccata comparantur, quodammodo nec peccata quidem esse videntur. Multum enim interest inter eos qui peccant et mox vel aliquando convertuntur. et eos qui sic peccant, ut nunquam convertantur. Multo melior est ille servus qui post fugam revertitur, illo qui post fugam nunquam revertitur. Ille quidem venia, hic autem omni supplicio dignus est. Quantam spem quantamque lætitiam pariunt hæc verba ! ecce omne peccatum et omnis blasphemia dimittetur hominibus. Dominus hoc dicit : Noli dubitare, unum tantum peccatum est, quod non dimittitur (*Matth.* X). Quod est illud ? In malitia perseverare, et propter hoc de Dei misericordia desperare. Neque enim bonum aliquod sperare potest, qui a peccato non recedit et pœnitentiam non quærit ; præsertim cum Dominus dicat : « Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum (*Matth.* XVIII, 3). » Peccasti, désine ; declina a malo et fac bonum, et esto securus. Quid autem sit spes amodo videamus ? est autem spes futurorum bonorum exspectatio. Et hanc quidem exspectationem illi habent, qui certissime se aliquando recipere sperant quæcunque a Deo promissa sunt eis Huic autem exspectationi sola peccata impedimentum faciunt. Tolle peccata, et spes certissima est. Tolles autem, si ad pœnitentiam redis. Peccator enim quacunque hora conversus fuerit et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech.* XXXIII, 12). » Ecce conversi sumus, sublatum est impedimentum, expedita est via, jam nunc securi cum Psalmista dicamus : « Fiat misericordia tua, Domine, super nos ; quemadmodum speravimus in te (*Psal.* XXX, 22). » — « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum (*Psal.* LXXI, 1. » — « Domine Deus meus, in te speravi, salvum me fac (*Psal.* VII, 2). » — « Conserva me, Domine, quoniam in te speravi (*Psal.* XV, 1). » Audiamus eumdem ipsum dicentem : « Spera in Domino, et fac bonitatem (*Psal.* XXXVI, 3). » — « Et sperate in eo. omnis congregatio populi (*Psal.* LXI, 9). » — « Melius est enim sperare in Domino, quam sperare in principibus. Maledictus homo, qui spem suam ponit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus (*Psal.* CXVIII, 9). » — « Spe autem, ait Apostolus, salvi facti sumus. Spes enim, quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat ? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam exspectamus (*Rom.* VIII, 25). » Ipse quoque Dominus et Salvator noster per Psalmistam ad Patrem loquitur, dicens : « In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberasti eos :

ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, **190** et non sunt confusi (*Psal.* XXI, 5). » Speremus igitur et nos, ne confundamur. Imitemur patres nostros ut et nos salvemur et a periculis liberemur. Speravit in Domino Noe, et securus in diluvio fuit. Speravit in Domino Abraham et liberavit eum Dominus de Ur Chaldæorum. (1711) Ferunt Hebræi, Abraham, qui ignem adorare noluit, quem Chaldæi adorabant, in ignem ab eis fuisse præcipitatum et sine omni læsione a Domino liberatum. Ur enim ignis interpretatur. Speraverunt in Domino filii Israel, et liberavit eos de Ægyptiorum durissima servitute. Speravit in Domino David, et eripuit eum, ut ipse testatur, de manu inimicorum ejus et de manu Saulis. Speravit in Domino Ezechias, et liberatus est de manibus regis Assyriorum, et percussit angelus Domini una nocte centum octoginta quinque millia de castris Sennacherib. Quid dicam de Job atque Tobia? quid dicam de Judith? quid de Esther? quid de tribus pueris? quid de Daniele et Machabæis dicam? Qui omnes sperantes in Domino, a summis periculis divinitus liberati sunt. De apostolis vero et matyribus, de confessoribus et virginibus melius est tacere quam pauca dicere : qui totam spem suam in Domino habentes, potestatem suscipere meruerunt calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil eis nocere potuit. Quorum spes quanta fuerit si scire volueris, eorum vitas, et passiones lege, et videbis quam « mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse dedit virtutem et fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus (*Psal.* LXVII, 36). »

CAPUT III.

De charitate.

Quanta sit virtus charitatis, quantumque omnibus hominibus necessaria, beatus Paulus apostolus ostendit, dicens : » Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam, et habuero omnem fidem ; ita ut montes transferam, charitatem tam non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (*I Cor.* XIII, 1 et seq.). » His verbis beatus Apostolus apertissime ostendit
A quod quamcunque eloquentiam vel facundiam, quamcunque sapientiam vel scientiam, quamcunque fidei vel virtutum omnium plenitudinem habeat homo, si solam charitatem non habet, nihil est, nihil ei prodest et pro nihilo reputatur. Sed mirum valde est, si ad hanc tantam, quæ putatur, perfectionem, sine charitate pervenire aliquis valeat. Impossibile enim videtur esse, et si fortasse impossibile non sit, per fidem montes transferre (1712), omnia sua pauperibus erogare, corpus incendiis tradere, prophetiæ spiritum habere et occulta Dei mysteria sine charitate intelligere. De linguis vero hominum et angelorum quid dicemus? Fuit hæc gratia aliquando valde necessaria, præsertim in primitiva Ecclesia, quando omnibus gentibus verbum Dei prædicare
B missi sunt. Quomodo enim eos docere potuissent, si eorum linguam ignorassent? « Loquebantur igitur apostoli variis linguis magnalia Dei (*Act.* II, 11). » Unde et Apostolus dicit ; « Gratias ago Deo meo, quia omnium hominum linguis loquor (*I Cor.* XIV, 18). » Modo autem vel pauci, vel nulli inveniuntur, qui linguarum omnium peritiam habeant. Sufficit unicuique lingua sua, quia sufficit unumquemque prædicare modo in patria sua. Quomodo autem angelorum linguis aliquis loquatur vel etiam quibus linguis angeli loquantur, dubitari potest. Legimus multos cum angelis esse locutos, nos eos loquentes non audivimus, quomodo loquantur ignoramus. Ipsi, qui cum eis locuti sunt, quam facunde, quam suaviter, quam jucunde, quam expedite et quam
C ornate loquantur, intelligunt. Neque ego dubito valde jucundius, suavius et expeditius eos locutos fuisse, quam humana lingua alicujus artis peritia loqui valeat. Unde et Moyses, cum angelum sibi loquentem audivisset, impeditioris et tardioris linguæ (*Exod.* IV, 10) se esse dixit, postquam linguæ ejus disertitudinem audivit. Non quod ejus lingua ex angelica locutione tardior vel impeditior facta fuisset, sed quia ad ejus facundiæ et suavitatis comparationem mutus ipse sibi, et sine lingua penitus videbatur. Possumus autem per homines philosophos cæterosque hujus mundi sapientes intelligere. Per angelos vero, patriarchas et prophetas, cæterosque omnes designare, qui verbum Dei nuntiantes angelico vocabulo digni sunt. Dicat ergo Apostolus, dicet unusquisque nostrum : « Si linguis
D hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cym-

(1711) Hanc fabulam ex Hebræorum traditionibus deprompiam alias refutavimus.

(1712) Dubitare videtur S. Bruno an possibile sit per fidem sine charitate montes transferre ; at ex Evangelio Matth. cap. XVII, 19, et Lucæ cap. XVII, 6, id possibile absolute dicitur, et causa impossibilitatis refertur in incredulitatem, sive in parvam fidem discipulorum. Pagina autem sequenti, post medium, ait, ejicere dæmones, hoc est transferre montes. Forte interpretatus est allegorice, quia apud Matthæum sermo erat de ejiciendo dæmone, quod non potuere discipuli Christi ; quibus ipse respondit, quod si haberent fidem, poterunt et montem transferre. At apud Lucam sermo absolutus est, nulli circumstantiæ alligatus ; et absolute ait Christus apostolis, quod per fidem poterunt eradicare morum, et plantare in mare.

Idem videtur Bruno dubitare de prophetia, an quis sola fide, sine charitate possit habere spiritum prophetiæ ; at pag. 491 circa med., ait, quod Balaam et Caiphas, multique alii sine charitate habuerint spiritum prophetiæ. Paulo post subjungit, quod ex Actis apost. constat quosdam non Christianos ejecisse per fidem dæmones. Ergo et per fidem sine charitate montes possunt transferre.

balum tinniens (*I Cor.* XIII, 1); » quoniam aliis quidem prodesse possum, mihi autem prodesse non possum. Æs enim sonans et cymbalum tinniens aliis quidem prodesse possunt, vocando, adunando, **491** delectando, ad prælia invitando, sibi autem cum sint insensibilia prodesse non possunt. Similiter autem et Ecclesiæ doctores, qui cæteris omnibus meliores esse debent, etam si linguis omnibus loquantur, et non solum philosophos et oratores, verum etiam ipsos angelos sermonis eloquentia et suavitate imitentur, tametsi solam charitatem non habeant, aliis quidem prodesse possunt, sibi prodesse non possunt. Quando igitur ea intentione loquuntur, ut Deus glorificetur et fratres ædificentur, tunc eis prodesse; et charitatem adesse non dubium est. Si vero de prædicatione sua humanam retributionem exspectant, audiant Dominum dicentem: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Matth.* VI, 4), » — « Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam; et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum (*I Cor.* XIII, 2). » Nam et Balaam, et Sibylla, et Caiphas, multique alii prophetiæ spiritum habuisse leguntur, qui quoniam charitatem non habuerint, nihil eis profuit. Multi quoque usque hodie magna scientia præditi sunt et bene sanctarum Scripturarum profunde mysteria exponunt, qui quoniam charitatem non habent, nihil eis prodest. Legitur autem in Actibus aspostolorum de filiis Scevæ (*Act.* XIX, 14), quia, quamvis Christiani non essent, per finem tamen dæmones ejiciebant, adjurantes eos in nomine illius quem Paulus prædicabat: qui etiam in judicio dicturi sunt; « Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et dæmonia ejecimus? » Quibus Dominus dicturus est: « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth.* VII, 12). » Quod utique non audissent, si charitatem habuissent. Qui autem dæmones ejiciunt, hi montes transferre intelliguntur. « Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (*I Cor.* XIII, 3). » Quod autem dicit, nihil sum nihil mihi prodest, sic est accipiendum, quod hæc et similia sine charitate, nihil ad beatitudinem accipiendam, quamvis multum prosint ad mitiganda tormenta. Notandum est autem quod in facultatibus distribuendis et eleemosynis faciendis, magis sincerus affectus quam larga manus a Domino quæritur. Au divimus autem de Donatistis, quod frequenter se flammis, et præcipitiis, aliisque mortis generibus tradidissent, ut non Dei, sicut ipsi stulte putabant, sed potius diaboli martyres fierent. Sed, ut satis ostensum est, nullæ virtutes nullaque bona prodesse possunt absente charitate. Ecce cognovimus quantum bonum sit habere charitatem; nunc autem audiamus de ipsa charitate, qualis sit. Dic igitur, beate Paule, qualis est charitas. « Charitas patiens est. » Et unde hoc probas? Quia

A « non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa; non quærit quæ sua sunt. Non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati (*Ibid.*, 4, 5, 6). » Ecce probatum est et egregie probatum, quod patiens et benigna est, hoc solum sufficere poterat, « Patiens est, » quia nulli irascitur et nullis injuriis movetur, sed pro suis ipsis inimicis intercedit. Si enim irasceretur vel moveretur, patiens non esset. Et quia « benigna est, » quibuscunque potest benignitatem et misericordiam facit. Cum igitur per patientiam cunctis ignoscat et per benignitatem misereatur, quid est quod amplius facere possit? Quia enim benigna est: ideo « non æmulatur, » non invidet. « Non agit perperam, » quod est temere et B injuste aliquid agere. « Non inflatur » in superbiam. « Non est ambitiosa, » quia mundi honores non appetit. « Non quærit quæ sua sunt, » sed quæ sunt omnium, ut salvi fiant. Sua postponit et aliena procurat « Non irritatur, » alioquin patiens non esset. « Non cogitat malum, » quod est contra benignitatem. « Non gaudet super iniquitatem, congaudet autem veritati, » quod utrumque ad benignitatem spectat. « Omnia credit, » quæ credenda sunt. Quæ sunt autem illa, quæ credenda, sustinenda et speranda sunt? Vis audire quæ? Omnia illa quæ utrumque testamentum credere, et sperare, et sustinere præcipit. « Charitas nunquam excidit (*Ibid.*, 8); » hoc est autem, in quo, duabus virtutibus superius dictis, id est fide et spe, charitas major est; unde et subditur. « Major autem (1713) his C est charitas (*Ibid.* 13). » Major quidem, quia « nunquam excidit, » quiæ aterna est, quia semper est, et finem non habet. Aliæ autem post hanc vitam necessariæ non erunt, quia ad ea solummodo pertinent, quæ exspectantur et nondum apparent. Est enim spes exspectatio futurorum. « Fides vero substantia sperandarum rerum argumentum non apparentium (*Hebr.* XI, 1). » Ubi igitur istæ virtutes erunt, postquam nihil sperabimus et omnia apparebunt? Erit enim Deus omnia in omnibus, et ea quæ videbunt et habebunt, sufficient omnibus. Sed audiamus quid etiam in Canticis canticorum sponsus ad sponsam de charitate dicat: « Pone me, inquit, ut signaculum super cor tuum, ut signaculum supra brachium tuum, quia fortis est, ut mors dilectio, dura sicut D infernus æmulatio. Lampades ejus, ut lampades ignis, atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem, nec **492** flumina obruent illam (*Cant.* VIII, 6 et seq.) » Præcipit Dominus, et Salvator noster, ut quasi signaculum semper eum super cor habeamus et nunquam eum obliviscamur, quod quidem ad magnam pertinet dilectionem; et hoc est, quid alibi ait: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo (*Matth.* XXII, 37). » Hoc igiutr sit semper super cor nostrum; sit semper super brachium nostrum, ut non sit charitas otiosa, et amor, qui in corde est, in manibus ma-

(1713) In Vulgata legitur *horum*.

nifestetur. Provocati hostibus occurramus et mortem non timeamus, quia « fortis est ut mors dilectio, » imo vero fortior. Fortior enim est qui superat quam qui superatur : « Dura sicut infernus æmulatio. » Quid enim per infernum, nisi pœnarum omnium genera intelligamus? Unde eos, qui in tormentis maximis videmus, in inferno esse dicere solemus. Quia igitur tormentis dilectio superari non potest, merito inferno et tormentis ejus constantia comparatur. « Lampades ejus lampades ignis, atque flammarum. » Beatus Laurentius et illi famosissimi pueri sint nobis in exemplum, qui igne charitatis accensi incendii flammas non timuerunt. Sic eos lampas charitatis inflammaverat intus, ut ignem illius lampadis non sentirent foris. Unde et martyr Chrysti dicebat : « Disce, miser, quia non sentio tormenta tua. » — « Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem nec flumina obruent eam. » Aquæ multæ, populi multi, nec unus vel duo, sed tota civitas in martyrem insurgebat, et tantus erat ille ignis charitatis qui in corde martyris ardebat, ut tota illa inundatio furentis populi illam flammam exstinguere non valeret. Huic autem sermoni finem non pono, quia charitas finem non habet.

CAPUT IV.

De quatuor virtutibus cardinalibus.

Quatuor sunt virtutes, (1714) quibus totus regitur mundus, ita sibi conjunctæ, ut sine se esse non valeant. Qui unam habet, omnes habet : cui unaquælibet deest, nullam habet. Quarum prima prudentia, secunda justitia, tertia fortitudo, quarta vero temperantia vocatur. Est autem prudentia, quæ alio quoque nomine sapientia dicitur, divinarum humanarumque rerum cognitio. Dico autem non sapientiam hujus mundi, quæ stultitia est apud Deum; de qua et Apostolus ait : Quia « stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi (*I Cor.* I, 20) ; » sed eam sapientiam dico, quæ ad morum honestatem et ad salutem pertinet animarum. Non eam, quam philosophi docent et oratores, sed eam quam apostoli prædicant et doctores. Et isti quidem (1715) habent cognitionem divinarum rerum; sicut ipse Dominus ait : « Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum (*Joan.* XIV, 21). » Hæc est (1716) autem vera cognitio divinitatis, vel illum cognoscere, qui est vera sapientia et sine quo nulla est sapientia. « Omnis enim sapientia a Domino Deo est, et cum eo fuit semper, et est ante ævum (*Eccli.* I, 1). » Talis est sapientia inter alias virtutes, quale est aurum inter omnia metalla. Unde non immerito in divina pagina per aurum plerumque sapientia significatur. Respice tabernaculum testimonii; respice templum Salomonis, et cum pene omnia ex auro purissimo composita videris, tunc tandem intellige maximum decorem maximamque sanctorum pulchritudinem esse sapientiam. Ubi

A ipsa non est, cæca, tenebrosa et obscura sunt omnia. Quis ergo regnum suum, provinciam suam, terram suam, familiam suam, vel etiam seipsum sine ea regere vel gubernare poterit? Intelligite sæculi potentes, et sapientiæ operam date. Justitia quoque quam necessaria sit, ipsæ leges imperatorum, et canones, et decreta sanctorum, quæ ad ipsius custodiam facta sunt satis ostendunt. Tolle justitiam, et perit mundus. Ubi justitia non est, iniquitas dominatur; ibi fraudes, et rapinæ, furta, homicidia timor, et angustiæ, et securitas nulla. Timor iniquorum justitia est, securitas bonorum ipsa. Dic igitur quid est ipsa? « Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum unicuique tribuendi (1717). » Qui enim hanc voluntatem semper habet, ut suum jus

B unicuique tribuat, et ea quæ alterius juris sunt neminem usurpare permittat, justus ille utique est. Sed nullum jus habet diabolus in humana natura. Deus et non diabolus hominem fecit. Dei itaque juris est homo : ipse debet regnare in nobis, ipse debet possidere membra nostra. Sic enim Apostolus ait: « Non regnet peccatum (1718) in corpore vestro mortali, ut obediatis concupiscentiis ejus (*Rom.* VI, 12). » Latro est, prædator est, non est, juris ejus quod possidet, pelle eum a te : redde Deo possessionem suam, et justus eris. Siquidem ille justis est, qui suum jus unicuique tribuit. Ideo hoc nomen omnium sanctorum commune est, et omnes sancti justi dicuntur, quoniam hæc in se ipsis justitiam operantur, et vitiis expulsis,

C **493** quod suum est, Domino reddunt. Alioquin quomodo justi dicerentur, ad quorum (1719) judicia nemo venit? Unde et Apostolus ait : « Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur (*I Cor.* XI, 31). » Maxime autem propter justitiam imperatores, et reges, et aliæ potestates ab initio constituti sunt; qui et suum jus unicuique tribuant, et injurias fieri prohibeant, iniquos coerceant, bonos foveant et æque cuncta disponant. Quod si fecerint, beati erunt. De ipsis enim scriptum est : « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore (*Psalm.* CXV, 3). » Itemque : « Diligite justitiam qui judicatis terram (*Sap.* I, 1). » Sed quid de fortitudine dicam? sine qua et sapientia et justitia inutiles esse videntur. Est autem fortitudo non corporis, sed mentis constantia, qua injurias superamus,

D adversa omnia toleramus et prosperis non elevamur, Hanc fortitudinem non habet quicunque superbia, ira, avaritia, luxuria, ebrietate et his similibus superatur. Illi quoque fortes non sunt, qui in adversis positi contra salutem animæ liberari satagunt. Unde et Dominus ait : « Nolite timere eos qui occidunt corpus : animam autem non possunt occidere (*Matth.* X, 28). » Similiter etiam et illi qui in properis se extollunt et superflua lætitia resolvuntur, fortes dici nequeunt. Quomodo enim

(1714) Cod. S. Marci Flor. *Cœlorum.*
(1715) Idem cod. S. Marci *soli.*
(1716) Cod. Vatic. 1254. *Hæc est ergo vera*, etc.
(1717) Idem cod. Vatic. *Unicuique tribuens.*
(1718) Idem cod. S. Marci Flor. et cod. Vat. cit. *Non regnet peccatum in vestra mortali carne.*
(1719) Cod. Vatic. cit. *ad quorum iudicium.*

fortes sunt, qui cordis impetum celare et retinere non valent? Fortitudo non vincitur, et si vincitur, non est fortitudo. Hanc fortitudinem habuerunt sancti, qui nec vitiis, nec tormentis, nec blanditiis superari potuerunt. Restat nunc de temperantia dicere, quæ in suis actionibus modum non excedit; quoniam superflua nulla quærit (1720). Hæc sit igitur ejus definitio, et hæc quidem tam necessaria est, ut mundus ipse sine ea stare non possit. Cum enim homo ex contrariis elementis compositus sit, nisi esset aliqua natura, quæ res contrarias et inimicas temperaret, in tanta discordia et tam immensa colluctatione diutius manere non posset. Sed hæc disputatio philosophorum est neque uno sermone concludi potest. In omnibus itaque negotiis temperantia utilis est. Audi quid beatus Paulus de ipsa sapientia dicat et quomodo eam temperantia indigere ostendat. « Non plus, inquit, sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (*Rom.* XII, 3). » (1721) « Noli esse justus multum, alias nimis. » Beatus quoque Benedictus, cujus auctoritas maxima est: utpote in quo Spiritus sanctus loquebatur, præcepit similiter; ne quid nimis de fortitudine vero sic habet. Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, elicit butyrum: et qui vehementer emungit, elicit sanguinem. Et hic igitur temperantia necessaria est. Ubera vero vehementer premit qui, postquam lacte exhausta sunt, adhuc ea premere, et quod non habent, ab illis exigere non cessat. Quicunque igitur jejuniis, vigiliis, aliisque afflictionibus seipsum, vel alios plus quam sua, vel eorum natura ferre valeat, premere et affligere nititur, ille nimirum vehementer ubera premit, et unde sperat fructum vitæ, inde multoties fructum trahit peccati et mortis. Unde Apostolus ait: « Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (*Ibid.* 1). » Illud enim obsequium rationabile est, quo non ipsa natura, sed vitia perimuntur. Ecce satis breviter dictum est de quatuor virtutibus principalibus, quales et quam necessariæ omnibus sint maximeque potentibus, quibus mundi regimina credita sunt. Videamus modo quomodo se sequantur, et quomodo sine se esse non valeant. Cui autem impossibile esse videtur, ut omnes habeat, det operam quantum potest, ut vel unam habeat, quam si habuerit, cæteræ procul dubio eam sequantur. Fac ergo, o princeps, quicunque es, ut justitiam habeas et teneas. Hæc enim tibi magis necessaria esse videtur, et mox per hanc unam et sapiens, et fortis et bene moderatus omnibus apparebis. Vide tamen, ut qui aliis justitiam facis tu ipsius ne obliviscaris, et qui in populo exerces justitiam, exerceas etiam in temetipso. Justus fuit Abraham; sicut enim de eo scriptum est: « Quia credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam (*Rom.* IV, 3). » Quæ enim justitia major, quam Creatori suo credere et obedire? Et quia hanc unam virtutem habuit, cæteras quoque virtutes eum habuisse haud dubium est. Fortis fuit Joseph, qui se provocantem ad libidinem superavit; in qua fortitudine, sapiens, justus et modestus apparet. Justi erant tres pueri, qui contra patrias leges idolum adorare noluerunt: in quo facto quam sapientes, quamque modesti fuerint, revelatum est. Sapiens erat Daniel cui sua secreta revelaverat Deus (1722); quam justus fuerit, duo presbyteri probaverunt; quam fortis, quem in lacu positum leones invadere non audebant. Quia enim jam vitia superaverat; ideo leones eum timebant. Cujus vero temperantiæ fuerit, quibus vescebatur, legumina, ejusque longa jejunia **494** testantur. Sed vis audire de illis, quibus, quoniam unam ex his virtutibus defuit, alias quoque perdiderunt? Perdidit David fortitudinem, quem (1723) visa Bersabea carnis voluptas superavit: a quo cæteræ virtutes mox territæ fugerunt. Quis eum tunc insipientem, injustum, et sine temperantia fuisse dubitat, qui libidine superatus, tam gravia simul peccata commisit? Sed felix, qui pœnitentia ductus audire meruit: « Dimissum est tibi peccatum tuum (*II Reg.* XII, 13). » Salomon quoque amissa sapientia, quæ præ cæteris pollebat, idolis immolavit: a quo statim omnis justitia, fortitudo et temperantia recessit. Sic igitur quære per singula: et cognosces, quod quatuor virtutes sine se esse non possunt. Si autem vir videre eas sibi bene conjunctas et sociatas, respice apostolos et martyres, respice confessores Ecclesiæque doctores quos quidem sic illæ circumdederunt et complexæ sunt, ut occidi quidem possent, ab eis autem separari omnino et develli non possent. Hoc autem significabant (*Exod.* XXV), illi quatuor aurei circuli, qui in arca testamenti erant, per quos duo vectes inducti nunquam ab eis separabantur: erant autem illi vectes cooperti auro purissimo. Quoniam enim arca testamenti Ecclesiam sanctam significet, satis notum est. Quatuor vero circuli quatuor superius dictæ virtutes sunt, aureæ utique, omnique pulchritudine clariores, quibus qui ordinatus non fuerit, neque clarus, neque pulcher est. Duos vero vectes Petrum et Paulum intelligo, cæterosque sanctos, sine quibus Ecclesia Dei, nec levari, nec portari, nec regi potest. Et isti quidem aurei sunt, quia vitæ immaculatæ et sapientiæ luce refulgent. Nunquam vectes a circulis extrahuntur, quia vir sancti nunquam a prædictis virtutibus separantur. His igitur portatur arca; quia istorum fide, doctrina et exemplis sancta Ecclesia regitur, et virtutum gradibus episcoporum et sacerdotum ministerio ad cœlestia sublevatur. Sed valde timendum semper est

(1720) Cod. S. Marci habet.: *Hæc sit igitur in omnibus negotiis;* sed cod. Vatic. legit ut in editione.

(1721) Idem cod. Vat. De justitia, Eccle. VII, vero scriptum est: *Non sis justus nimis.*

(1722) Ex cod. Vatic. suppletur editio, cujus sapientiæ ipsi prophetæ dant testimonium. Sed quia hanc habuit, aliæ sibi non defuere virtutes, et quam justus, etc.

(1723) Ex cod. Vatic emendatur editio.

episcopis et sacerdotibus, ne sine vectibus arcam Dei ferre conentur. Sine vectibus enim arcam Dei hæretici ferunt, qui suas nænias prædicantes apostolorum auctoritates fugiunt et a catholica fide et doctrina recedunt. Sint semper memores quid acciderit filiis Heli, Ophni videlicet, et Phinees, qui arcam Dei captivaverunt, et ipsi in prælio perierunt. Erant enim reprehensibiles valde et vita moribusque protervi. Unde non immerito Ophni discalceatus, Phinees vero os mutum interpretatur. Non enim est conveniens, ut Ecclesiam Dei regendam suscipiat ille, qui mutus est et qui nondum pedes calceatos habet in præparatione Evangelii pacis. Tales igitur Ecclesiam Dei captivant et malignis spiritibus in servitutem tradant; sed ipsi quoque in prælio moriuntur, qui cæteros a morte liberare debuerant. Quatuor illi colores, quibus vela et cortinæ tabernaculi intextæ erant, qui ubique simul et nunquam separatim ponebantur, quatuor istas virtutes significabant. Hiacynthus videlicet, et purpura coccus bis tinctus, et bissus retorta (1724) de quibus in Exodum sufficienter diximus : Nunc autem loquendi solummodo materiam ministramus. Illis tabernaculum, istis vero Ecclesia ornatur et decoratur, quia sine sapientia, sine justitia, sine fortitudine et temperantia nulla anima ornari vel decorari potest. Hæc sunt illa ornamenta de quibus dicitur : « Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumamicta varietatibus (*Psal.* XLIV, 10). »

CAPUT V.

De humilitate.

Docet nos beatissima virgo Maria humilitatis mater, et filia, quanta sit virtus humilitas. « Magnificat, inquit, anima mea Dominum. Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ (*Luc.* I, 46). » Non dixit, quia respexit patientiam meam, pietatem meam, misericordiam meam, innocentiam meam, virginitatem meam, et cæteras virtutes, quibus Virgo beatissima abundabat, quibus quasi regalibus ornamenti induta erat: sed hoc solummodo dicere voluit : quia respexit humilitatem ancillæ suæ. « Ad quem enim respexit Deus, nisi ad humilem, et quietum, et (1725) trementem verbis ejus ? » (*Isai.* LXVI, 2.) Multis ornamentis induta erat Virgo nostra; convenientius dicere potui, domina nostra, regina nostra; sed hoc unum præ cæteris rutilabat, quod Deum et Dominum respexisse dixit. Et hoc est fortassis quod in Canticis canticorum ad ipsum specialiter Dominus ait : « Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno crine colli tui, et in uno oculorum tuorum (*Cant.* IV, 9). » Nusquam enim humilitas tam facile deprehendi potest quam in collo et in oculis. Hoc enim humilium proprium est, ut inclinato collo et oculis ad terram deflexis incedant. Sicut e contra superbi semper erecta cervice et superciliis elevatis gradiuntur. Unde et Moyses præcipit de turture et columba, quando immolatur, ut caput ad collum retorqueatur Non **495** recipit Deus sacrificia superborum : « Excelsus est, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit (*Psal.* CXXXVII, 6). » Qui sunt alta, nisi erecta et superba ? Et hæc quidem rescipere dedignatur. Unus igitur crinis, qui non erectus stat, sed humilis jacet, ipsa humilitas est ; qua collum Virginis decoratur. Unum vero oculorum dixit, quia non de pluribus, sed de una virtute loquebatur. Habet tamen duos oculos soror et sponsa Christi, quorum altero terram, altero vero respicit cœlum. Per hos autem humilitas et contemplatio designatur, et plus sæpe placet Deo oculus humilitatis, qui terram respicit, quam oculi contemplationis, qui ea quæ scire non licet aliquando perscrutantur. Unde et alibi ait : « Averte oculos a me, quia ipsi me avolare fecerant (*Cant.* VIII, 22). » Si enim licitum esset omnia scire, non diceret Apostolus, « quæ non licet homini loqui (*II Cor.* XII, 4). » Quæ enim loqui non licet, neque scire licet. Egregie autem factum est, quod humilem matrem Dominus elegit; humilis filius humilem matrem habere debebat. Non enim de leæna, sed de ove nascitur agnus : nihil in animalibus ove, et agno humilius est. Percute, macta, jugula, occide, nec voce queruntur, nec cornu minantur, nec dente, vel pedibus se defendunt. Unde et eleganter de ipso Domino per prophetam dicitur : « Sicut agnus ad occisionem ductus est, et non aperuit os suum (*Isa.* LVII, 7). » Diabolus per superbiam, quantum in ipso fuit, super omnes cœlos ascendit : Christus per humilitatem in terram descendit; « humiliavit enim se, ut ait Apostolus, factus obediens usque ad mortem (*Phil.* II, 8). » Hujus humilitate salvati sunt, qui illius superbia perierunt. Ille Altissimo similis fieri voluit : hic autem formam servi similitudinemque suscepit. Eva per superbiam displicuit Deo per humilitaten Maria placuit Redemptori. Illa superbiens obedire noluit, nimisque audacter, et imprudenter ad lignum vetitum accessit. Hæc autem verecunda et humilis obedientiam profitetur, dicens : « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum (*Luc.* I, 38). » Ad hanc igitur tantam humilitatem respexit Deus, et ideo hæc una ex omnibus mulieribus, quæcunque sunt, vel fuerunt, vel futuræ sunt, a Domino electa est, quæ et Dei mater fieret et cœli terræque regina vocaretur. Dicat igitur Virgo beatissima : « Magnificat anima mea Dominum ; quia respexit humilitatem ancillæ suæ (*ibid.* 47). » Dicat enim quid gloriæ, quid honoris, quid beatitudinis inde consecuta sit, quod sic eam Dominus respicere voluit : « Ecce enim : ait, ex hoc beatam me dicent omnes generationes. » Vide ergo quanta sit virtus humilitatis, quæ Deum in terram descendere et hominem in cœlum ascendere facit. Hæc est, quæ deponit potentes de sede et exaltat humiles. « Omnis enim,

(1724) Testimonium reddit se Exodum exposuisse.

(1725) Cod. Vallicel. et cod. vat. 994. *trementem sermones ejus.*

qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat A exaltabitur (*Luc.* xvi, 11). » Quam bene inter se conveniunt hæc duo matris et filii testimonia; dum ea quæ mater dixerat, filius affirmat. Narrat Salvator noster, quod duo homines ascenderunt in templum ut orarent; unus Pharisæus, alter Publicanus, unus superbus, et alter humilis (*ibid.*, xviii, 13). Alter omnes respiciebat, alter nec oculos ad cœlos levare audebat. Inclinatus igitur stabat, quod, sicut superius diximus, magnæ humilitatis indicium est. Et superbus quidem nihil profecit: humilis autem justificatus domum suam rediit. Qui non intelligit, quantum bonum humilitas est; hoc intelligere satagat, quantum malum superbia sit. Facile enim unaquæque res per suum contrarium intelligi potest. Humilitas autem et superbia contraria sunt, et de B superbia quidem dicit Psalmista: « Non mihi veniat pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me. Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec potuerunt stare (*Psal.* xxxv, 12). » Malus pes, mala manus. In illo cadunt omnes, ac expulsi cadunt omnes. Bonos pedes habebant primi parentes nostri, antequam per superbiam peccassent. Peccaverunt, ceciderunt, et pedibus illis infirmis et podagricis stare non potuerunt. Quot sunt vitia, tot sunt et superbiæ pedes, quæ et peccatoris manus nihilominus dici possunt. Iste peccator diabolus est, cujus invidia manus multas movet, multos impellit, multos ab honestate et justitia divellit, et in mortis præcipitium ire compellit. Singulariter pedem et manum posuit, quia usitatissimum est Scripturarum pro plurali numero singula- C rem ponere. Secundum illiud « misit in eos cœnomyam (*Psal.* lxxvii, 45), » (1726) id est muscam caninam, » et comedit eos, et ranam, et disperdidit eos. Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem: » ibi avarus, ibi raptor, ibi luxuriosus, ibi sacrilegus, ibi homicida, ibi perjurus, ibi adulter et fornicator ceciderunt. Expulsi sunt enim et diabolica manu commoti, quia jam pedibus infirmi erant, stare non potuerunt. Non enim inconveniens, si quis etiam sic intelligere voluerit: « non veniat mihi pes superbiæ, » id est, non sit superbia mihi pes; non ipsa me ferat, quia in ipsa ceciderunt omnes maligni spiritus qui ubique operantur iniquitatem. Expulsi sunt de supernis sedibus, nec potuerunt stare. Si quis autem hoc diligenter conside- D ret, quare non cedrum vel abietem, quæ altissimæ sunt, se Dominus **496** vocare voluerit, sed potius vitem quæ inter alias arbores humillima est, et alieno egens auxilio, etiam in hoc cognoscere poterit, quantum semper Dominus humilitatem dilexerit. « Ego, inquit, sum vitis, et vos palmites (*Joan.* xv, 5), » discipulis loquebatur, quos ad humilitatis gloriam invitabat. Et tale erat ac si diceret: De parva arbore parvi rami; de gracili arbore graciles rami procedunt, tales tamen, quæ spatiosæ circa se terram valeant occupare. Hæc est enim illa vitis, de qua scriptum est: « Extendit palmites suos usque ad mare, usque ad flumen propagines ejus (*Psal.* lxxix, 12.) » Si quidem « in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* xviii, 5). » Nulla arbor est, quæ suo fructu tantum utilitatis hominibus conferat, quantum vitis, et si parva et humilis sit. Granum quoque non arboribus, sed in humili nascitur herba. De quo similiter Dominus ait: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (*Joan.* xii, 24; » se nimirum granum frumenti esse significans. Nihil his duabus speciebus hominum vitæ in terra utilius, per quas, quia valde humiles sunt, seipsum Salvator noster significari voluit. Et notandum quæ pene illæ arbores, quæ humiles sunt, fecundiores magisque fructiferæ esse probantur. Ecce dum ista pertracto, subito in mentem venit illa arbor nobilissima quam ipsa sacra Scriptura pulcherrimam vocat. quam quidem, quoniam et ipsa valde humilis est, silentio præterire non debeo. (1727) Lege Leviticum, et invenies ubi Dominus per Moysen loquitur filiis Israel de festivitate tabernaculorum. Septem diebus hæc festivitas agebatur; præceptique Dominus filiis Israel, ut sumerent fructus arboris pulcherrimæ, spatulasque palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, et lætarentur coram Domino. (1728) Omnibus igitur diebus hanc festivitatem agere debemus, qui eam septem diebus agere jubemur. Quid est autem festa celebrare, nisi ab iniquitate cessare et in bono opere perseverare? Illi vero in tabernaculis perseverant, qui in hoc mundo manere nolentes ad aliam patriam festinant, dicentes cum Apostolo: « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (*Hebr.* xiii, 14). » Hanc enim festivitatem nostram digne agere non valemus, nisi pulcherrimæ arboris fructum habeamus. Pulcherrimam vero arborem, citri arborem Hebræi intelligunt, quæ utique et odore, et sapore, et fronde, et flore, et ipsius fructus magnitudine et pulchritudine tam nobilis est ut difficile inveniatur quæ ei digne comparari possit. Per hanc igitur pulcherrimam, humilemque arborem beatam virginem Mariam intelligimus, de qua scriptum est: « Et terra nostra dabit fructum suum (*Psal.* xlix, 9); » itemque: « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam (*Psal.* cxxxi, 11). » Qui arborem intelligit, de fructu non ambigit. Fructus enim Christus est, cujus omnis festivitas celebrari potest. Hunc igitur fructum suscipiamus in festivitatibus nostris: hoc reficiamur, hoc satiemur, hujus carne et sanguine impinguemur et inebriemur. Arboris quoque hujus pulcherrimæ nunquam obliviscamur, ad ipsam semper respiciamus, fructum vitæ et salutis ab ea quæramus. O vere lignum pulcherrimum,

(1726) Ex cod. Vatic. Idem alibi dicit S. Bruno.
(1727) Cod. Vat. lege in Levitico. Levit. c. xxiii.
(1728) Confer quæ Bruno in hunc Levitici locum dixit.

quod talem meruit portare fructum! Nos eam arborem vocamus, sed Scriptura lignum appellat. Quia enim Vrigo peperit, non arbor, sed lignum dicitur. Hanc enim significavit illa virga Aaron quæ, cum sicca esset, et flores, et frondes, et nuces amigdalinas protulit. Per spatulas vero palmarum, quæ in hac festivitate requiruntur, instrumenta victoriæ designantur. Spatula enim diminutivum est a spata, palma vero victoriam significat. Victoriæ vero instrumenta, virtutes et bona opera sunt, quibus vitia et maligni spiritus superantur. Sunt igitur hæ spatulæ valde necessariæ in festivitatibus, quia tunc maxime inimicorum insidiis infestantur. Rami autem arboris densarum frondium, sanctorum volumina, sermones, verba et exempla intelliguntur. Talis arbor beatus Paulus, cujus frondes densissimæ, cujus verba copiosissima sunt; cujus folia non cadent. cujus omnia verba adimpleri oportet. Et ipse quidem tam necessarius vobis in festivitatibus nostris, ut sine ipso vix unum sermonem facere valeamus. Si vis scire de ipso quam humilis arbor etiam sit, audi ipsum discentem: « Ego enim minimus apostolorum sum, qui non sum dignus vocari apostolus (*I Cor.* xv, 9). » Arborem autem densarum frondium, quantum ad litteram myrtum nonnulli intelligere volunt, quæ quidem arbor satis parva et humilis est. Et propter hanc fortasse humilitatem, non spatas, sed spatulas palmarum dixit, quia, quamvis palma procera arbor sit, spatula autem diminutivum est, in quo apertissime humilitas declaratur. Restant salices de torrente, per quas memoria figuratur, quia in memoria quæcunque in festivitatibus fiunt et dicuntur, quasi in uno fasciculo vinciuntur, ut a corde non dilabantur et semper in memoria habeantur. Salix enim tenacissima arbor est, et præter hoc, nihil in ea esse videtur, unde etiam, si velit, superbire valeat; bene autem de
497 torrente salices assumuntur, quia illa memoria maxime nostris in necessitatibus necessaria est, quæ de sanctarum Scripturarum fluminibus habetur. Non enim nostra, sed sanctorum verba narrare debemus, et non ea quæ trahamus de corde nostro, sed quæ hauriamus de fontibus Israel. Videmus quod parvæ arbores placent Deo, videmus quod omnis superbiæ altitudo displicet Deo (*I Petr.* III, 6). Humiliemur ergo sub potenti manu Dei, ut nos exaltet in tempore tribulationis, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.

CAPUT VI.

De misericordia.

Misericordias Domini in æternum cantabo (*Psal.* LXXXVIII, 1). » Quid rex, et propheta David de misericordia senserit, satis his verbis declaratur; dum se misericordiæ laudes in æternum cantaturum promittit. De qua et alibi ait: » Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (*Psal.* c, 1). » Sic misericors est Dominus, ut justitiam non dereliA nquat (1729), sic justus est, ut misericordiæ non obliviscatur. Facit misericordiam, sed pœnitentibus et misericordiam facientibus. Fac igitur misericordiam, si vis ut tui misereatur; dimitte et dimittetur tibi: da, et dabitur tibi, ipse hoc dicit: « Si dimiseritis hominibus peccata eorum, et Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra; et si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra (*Matth.* VI, 14). » « Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester cœlestis misericors est: qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (*Luc.* VI, 36). » Ad misericordiam nos provocat Salvator noster, viam salutis ostendit: docet nos per quam viam ad patriam redeamus: non est
B alia via per quam redire possimus. Sed vide quam facilis via: dimitte, et dimittetur tibi. Non vis dimittere centum denarios ut mille talenta dimittantur tibi? Scito quod tortores te exspectant, qui te in carcerem trudant; neque inde exire permittent, donec universum debitum solvas. Heu! quot ibi modo sunt, qui, quoniam in hoc sæculo dimittere noluerunt, modo dolent, modo seipsos accusant, modo pœnitet, sed talis pœnitentia sera, inutilis et infructuosa est. Si modo diceretur eis: « Dimittite, et dimittetur vobis (*Luc.* VI, 37); » cum quanto gaudio nunc dimitterent; suisque debitoribus parcerent? Et isti quidem non poterunt cantare misericordias Domini in æternum; quoniam tantum in hoc sæculo misericordia ejus; in inferno autem nulla est redemptio. Boni vero misericordias Domini in æter-
C num cantabunt, quoniam sine fine gratias agent Deo: ipsum laudabunt, qui non ex meritis eorum, sed ex sua misericordia tantam beatitudinem eis præparavit. « Misericors et miserator Dominus, patiens et multum misericors (*Psal.* LXXXV, 15), » cum pro nobis in cruce pateretur, nimia misericordia superabundans pro suis etiam crucifixoribus orabat, dicens: « Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (*Luc.* XXIII, 34). » Unde et bene subditur: « Suavis Dominus universis (*Psal.* CXLV, 9); » universis quidem, quia ipsis quoque inimicis. « Et miserationes ejus super omnia opera ejus (*Ibid*). » Cœlum, terram, mare, angelos et homines fecit Deus; sed miserationes ejus super omnia opera ejus. Quas miserationes propheta considerans, expavit,
D dicens: « Domine, audivi auditum tuum, timui, consideravi opera tua, et expavi. In medio duorum animalium cognosceris (*Habac.* III, 1). » Et revera hæc ejus opera, istæ ipsius operationes, super omnia illius opera sunt, multumque pavenda, quod Rex regum, et Dominus dominantium, qui ex nihilo omnia fecit, pro servis nequissimis inter iniquos deputatus est, et morte turpissima condemnatus est pulchre autem Græci oleon misericordiam vocant, quia sicut in liquoribus oleum superius est, ita in cunctis Dei operibus misericordia superior est, sicut et modo superius dixit, quia

(1729) Cod. Vat. *relinquat.*

miserationes ejus super omnia opera ejus. Quemcunque enim liquorem oleo super fuderis, oleum semper desuper natat. Oleum igitur misericordiam significat. Ideo enim toties uncti sumus, ut nunquam misericordiæ obliviscamur. In vertice, in fronte et in pectore omnes communiter uncti sumus. Reges autem et sacerdotes alias præter istas suscipiunt unctiones, quoniam judices in populi Dei constituti, plures et majores misericordias quam cæteri facere debent. In vertice si quidem uncti sumus, ut inde omni superbia excussa, ibi misericordia sedem habeat, cui omnes sensus nostri semper obediunt. Quinque enim corporis sensus in capite sunt, qui omnes misericordiæ servire debent. Serviunt autem, si et oculi super egenum et pauperem intendunt, et aures clamorem pauperum audiunt, et lingua sermones suos in judicio disponit. « Jucundus enim homo, qui miseretur, et commodat, disponit sermones suos in judicio, quia in æternum non commovebitur (*Psal.* CXI, 5). » Quæ autem in fronte unctio est, totam hominis faciem et exhilarare, et ad misericordiam præparare debet, ut bona voluntas, quæ in corde est, in ipsa facie cognoscatur. « Hilarem enim datorem diligit Deus (*II Cor.* IX, 7). » In pectore vero uncti sumus, **498** ut misericordiæ bonum nunquam a corde nostro et a memoria recedat. Manus autem, quæ unctæ sunt, pauperibus non clauduntur, rapere et ferire nesciunt, laborant semper quod bonum est, ut habeant unde tribuant necessitatem patientibus. Qui ergo post tantas unctiones se ad misericordiam non extendit, sed durus adhuc, contractus, infirmus et paralyticus jacet, quia a misericordia longe est, quam indulgentiam sperare potest? Qui igitur aliter non potest, vel affectu, vel desiderio se extendat. Ipsi quoque parietes, et montes, et ligna ad misericordiam nos invitant. Ideo enim altaria, lapides et parietes unguntur, ut homines, per eos significantur, suas unctiones in eis intelligant, et intelligendo custodiant. Frequenter Salvator noster in montem Olivarum ascendere et orare solebat; inde etiam cœlos ascendit, ibi discipulos reliquit, quos tamen nunquam dereliquit. Sic igitur non solum verbis et exemplis, verum etiam ipso actu ad misericordiam provocabat. Mons olivarum mons pacis et misericordiæ est. Valde sibi conjunctæ pax, et misericordia; unde non immerito utraque per olivam significatur. Quot sunt virtutes, tot sunt montes, in quos ascendere, et in quibus orare possumus. In monte humilitatis stant humiles et orant: in monte patientiæ stant et patientes, et orant: in monte obedientiæ stant obedientes, et orant. Sic igitur in monte misericordiæ stantes pacifici et misericordes, et orant; in hoc igitur monte maneamus. Hic discipulos Dominus reliquit: hinc est via, qua itur in cœlum. Nec enim sine causa de lignis olivarum Cherubim fuisse referuntur, qui

A alis extensis in templo stantes populum docebant. Vis volare? suscipe alas misericordiæ; istæ te ferent ad Patrem misericordiæ, et ad Deum totius consolationis. Ad judicium veniens Dominus, sicut verba sancti Evangelii docere videntur, de sola misericordia sermonem facit: alios de misericordia laudans, alios quia misericordiam non habuerunt reprehendens et damnans. « Esurivi, inquit, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes fui, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me Venite ergo, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth.* XXV, 36). » Illis autem interrogantibus, quando sic eum viderint, vel sic et ministraverint, ait: « Quod uni ex minimis B meis fecistis, mihi fecistis (*Ibid.*). » Cæteris vero, qui hoc facere noluerunt, sola est damnationis sententia. Ecce quomodo sunt miserationes ejus super omnia opera ejus. Quidquid compassione, quidquid largitate, quidquid liberalitate, quidquid pietate fecimus, si tamen pro Dei fecimus, totum spectat ad misericordiam. Omnes Scripturæ divinæ, omnes apostolorum et prophetarum libri misericordiæ laudibus pleni sunt, præcipue tamen liber Psalmorum, qui tantum misericordiæ laudibus superabundat, ac si alia materia non esset, de qua loqui potuisset. Confiteantur igitur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filii hominum. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Dicat nunc Aaron, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Dicant nunc C omnes, qui timent Dominum, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Sed « quis sapiens, et custodit hæc, et intelliget misericordias Domini? » (*Psal.* CVI, 1, et seq.) qui vivit et regna in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT VII.

De pace (1730).

« Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (*Luc.* II, 13). » Hæc vox non est hominis, hæc vox angelorum est; hoc angelorum cecinit multitudo, quando Christus natus est, ut Evangelii verba testantur. Et revera tunc cœlis gloria, et terræ pax reddita est, quando princeps pacis Salvator noster de Virgine natus est, quando populus, qui sedebat in tenebris, vero lumine illu-D minatus est. Et relicta idolorum cultura, Creatorem laudare, magnificare et glorificare cœpit, illi soli eam gloriam exibendo, quam dæmoniis prius exibere solebat. Et tunc quidem homines pacem habere cœperunt. Deum enim et proximum diligentes iram, et odium, et misericordiam a se repellentes, in unius fidei concordiam convenientes, sibi invicem consentientes, vanam philosophorum et hæreticorum doctrinam fugientes: ad ipsum cum apostolo omnes dicentes, et nemini injuriam facientes (1731). Talis pax in Ecclesia Dei est: talis pax est homini-

(1730) In cod. Vat. additur: *De pace in Nativitate Domini.*

(1731) Cod, Vat. 994: *Illa est enim nostra pax, illa stabilis, et firma, et perpetua securitas.*

bus bonæ voluntatis. Bestiæ pacem habere non possunt, quæ sanguine gaudent et credulitate nutriuntur. Non datur hæc pax hominibus malæ voluntatis, quia « non est pax impiis (*Isai.* LXVIII, 22), » dicit Dominus. Illa pax sanctorum est; ista concordia illorum est, de quibus dicitur : « Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una (*Act.* IV, 32). » — « Ecce quam bonum, et **499** quam jucundum habitare fratres in unum (*Psal.* CXXXII, 1). » Hanc pacem habuit Jerusalem, quæ *visio pacis* interpretatur. Illa videlicet Jerusalem, in qua ille Rex pacificus habitat; « cujus vultum desiderat universa terra (*III Reg.* X, 24). » « Et factus est in pace locus ejus, habitatio ejus in Sion : ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium et bellum (*Psal.* LXXV, 4). » Nonne audis quod omnia instrumenta discordiæ, omnia instrumenta litis et contentionis confracta sunt in Sion; sola pax et concordia regnat in Jerusalem (1732). Qui pacem non diligit, pacis principem a se repellit. Non habitat Christus, nisi in Jerusalem, nisi in loco pacis et quietis; neque conveniens fuit, ut alibi, quam in loco pacis Rex pacificus habitaret. De quo videlicet pacifico rege in Canticis canticorum scriptum est : « Vinea fuit pacifico, in ea, quæ habet populos tradidit eam custodibus; vir affert pro fructu ejus mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, et ducenti his, qui custodiunt fructus ejus (*Cant.* VIII, 11, 12). » Breviter autem sensus et ordo verborum talis est. « Vinea fuit pacifico, » in ea gente, quæ habet multos populos. Quis iste pacificus sit, palam est, et « tradidit eam custodibus, » apostolis videlicet et doctoribus (1733). « Vinea mea coram me est, » dicit igitur ille, qui loquitur Ecclesiæ, qui loquitur. Illi mille argentei tui pacifici, et ducenti alii dantur custodibus qui custodiunt fructus ejus. Ego sic judico, sic mihi bonum videtur esse. Nunc autem singula disseramus. Dixerat Ecclesia : « Ego murus, et ubera mea sicut turris ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens (*Ibid.*, 10). » Deinde sequitur : « Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos. » Prius, inquit Ecclesia, quam pacem habuissem, priusquam pacificum regem cognovissem, infirma ac debilis eram, neque me ab hostibus defendere valebam : nunc autem fortis sum, et quasi murus inexpugnabilis facta sum, et ubera mea (1734), doctrinæ meæ, quorum lacte nutrio filios meos, contra omnem hujus mundi sapientiam, contra philosophorum et hæreticorum argumentationes quasi turres validis-

A simæ facta sunt. Ad hæc satis convenienter aliquis respondere potest : Fortis quidem es, sed omnis hæc tua fortitudo in custodibus est. De quibus subditur : « Vinea fuit pacifico, in ea, quæ habet populos, tradidit eam custodibus. » Iste pacificus Salvator noster est, qui mundum Deo Patri reconciliavit : « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes.* II, 14). » Cujus vinea Ecclesia est, intra cujus terminos Hebræi, Græci, et Latini, et Barbari, omnes gentes, populi et nationes continentur. Hanc autem custodibus tradidit, apostolis videlicet et doctoribus, qui eam custodirent, colerent, nutrirent, superflua resecarent, et alias vites pro aliis pastinarent. Quibus etiam custodibus vir affert pro fructu ejus mille argenteos, quibus omnia quæcunque in

B expensis debitisque solvendis necessaria sunt, persolvere valeant. Millenarius namque numerus perfectus est, quoniam ex solis denariis constat. Decies namque centum, vel centies decem mille fiunt. Quibus igitur mille orgentei dati sunt, illi nimirum omnem utriusque Testamenti scientiam, omnemque gratiarum plenitudinem suscipere meruerunt (1735). Vir autem Christus est, de quo alibi scriptum est : « Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum (*Psal.* I, 1). » Et ipse quidem ne vineæ suæ fructum amittat omnem, hanc gratiarum plenitudinem ejus custodibus largitus est. Tota laus istius vineæ in solo fructu est, ideoque laudatur, ideo amatur, ideo custodibus traditur et commendatur, quia multum et bonum fructum reddit. Sicut (1736) econtrario

C illa alia vinea, inde et damnata, et repudiata est, quia in amaritudinem conversa, pro uvis labruscas, pro vino dedit acetum (*Isa.* V, 4). Bonus fructus, virtutes, et bona opera sunt, cum quibus et angeli, et homines creati sunt. Quod autem ait : « Vinea mea coram me est, » tale est ac si dicéret : Custodibus quidem eam tradidi; non tamen ab ejus custodia destiti, semper coram me est, eam per me ipsum custodire non cesso : « Nisi enim Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam (*Psal.* CXXVI, 1). » Nunc autem videamus quid Salomon, sive potius Spiritus sanctus, per Salomonem de custodibus ad Ecclesiam dicat : « Mille tui pacifici, et ducenti his, qui custodiunt fructus ejus. » Ac si dicat : Mille argentei viri tui, regis tui, et pacifici tui, de quibus supra dictum est, et

D super illos mille alii ducenti dentur his custodibus, qui custodiunt fructus ejus. Digni enim sunt qui et illos et istos suscipere debeant : per mille argenteos, gratiarum omnium, **500** et totius scientiæ pleni-

(1732) Editio Ascens. addit. « Ideo enim tanta pax, tantæ divitiæ, tanta sapientia, et eloquentia illi Salomoni data est, qui pauco tempore habitavit in Sion, et Jerusalem : quia istum nostrum Salomonem vere pacificum, vere sapientem, et eloquentem, et divitiarum omnium affluentem significabat, de quo modo diximus : *Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion.* Qui suis discipulis promisit, dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Sic igitur non temporaliter, sed in æternum facta est in Sion habitatio ejus, et locus ejus in Jerusalem. Qui pacem non diligitur, » etc.

(1733) Uterque cod. Vat : *Vir affert pro fructu ejus mille argenteos, dicens de vinea sua.*

(1734) Uterque cod. Vat. *doctrina mea.*

(1735) Brevior est in comment. super Canticum cantic. ejusdem Brunonis expositio, sed eumdem spiritum et doctrinam refert.

(1736) Cod. Vat. 1254, *e contra.*

tudinem significari diximus. Hæc autem multos habuisse legimus, qui ad æternæ beatitudinis gloriam non pervenerunt. Sicut illi, qui in judicio dicturi sunt: « Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus? » (*Matth.* VII, 22.) Quibus a Domino dicetur: « Amen dico vobis, nescio vos. » Non enim sufficiunt mille argentei ad beatitudinem suscipiendam, quamvis sufficere videantur ad Ecclesiam regendam. Dentur igitur sanctis et alii ducenti, per quos omnium animarum et corporum perfectionem et sufficientiam intelligimus, ut duplicia in terra possidentibus nihil ad beatitudinem deesse possit. Centenarius namque perfectus est numerus; quoniam ex solis denariis conciat, in quibus omnes numeri continentur, cujus quidem duplicatio ad utriusque hominis perfectionem pertinere videtur. Si autem velimus dicere, quod, qualis, et quanta sit pax, obviat nobis Apostolus, dicens : « Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias, vestras (*Philip.* IV, 7). » Quis enim dicere valeat, quid, vel quale, vel quantum sit illud, quod omnem sensum exsuperat, omnem intelligentiam transcendit? Et revera cum hæc pax, quæ in primo homine perierat, ut in secundo homine Jesu Christo redderetur hominibus, tantum pretium solutum sit, ut arcanum voluntatis Dei, neque dici, neque cogitari possit. Si ergo fieri potest, et quod in nobis est cum omnibus hominibus pacem habeamus. Nam et si alter pacem fugiat; tu tamen si eam offeras, et habere cupias, quantum in te est, tu pacis beneficio non privaris. Unde Psalmista ait: « Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus (*Psal.* CXIX, 6). » « Beati autem pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (*Matth.* V, 9). » Merito autem cum adhuc in diluvio arca fluctuaret, nihilque aliud ubique, quam aquæ apparerent, cum ramo olivæ columba rediit, per quem pax reddita, et tranquillitas significabatur. In illa arca erat totum genus, omnes gentes, omnes populi, et nationes ibi erant : quibus tunc in illa columba Spiritus sanctus quodammodo loquebatur, et dicere videbatur: Pacem habete, pacem tenete, pacem diligite, sine qua nemo Deum videbit et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Pauci quidem estis, sed res parvæ concordia crescunt, magnæ discordia dilabuntur. Omnia animalia ibi erant collecta, et pauca ex omnibus electa, quæ pacem haberent et tenerent, et sibi invicem non nocerent. Puto autem hanc pacem, etiam postea quam de arca egressa sunt, aliquanto tempore inter eos fuisse. Leones enim et griffi, tigrides et pardi, lupi et ursi, et aliæ bestiæ, quæ de rapina vivere solent, oves et capras, boves et asinos, et alia mitia animalia penitus consumpsissent; præsertim cum non tam cito a se dividi et recedere potuissent. Quod quidem etiam de avibus intelligi potest Sed hanc pacem eorum filii postea violarunt, parentum fœdera ignorantes. Si igitur sancta pax inter bestias fuit in arca, quanta inter Christianos pax et concordia esse debet in Ecclesia? Audiamus igitur Dominum dicentem, et hoc, quod dicit memoriæ commendamus : « Pacem relinquo vobis, pacem meam de vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis (*Joan.* XIV, 27) ; » pax mundi temporalis est et cito transit, pax Christi est æterna, et nunquam finitur.

CAPUT VIII.

De patientia.

Dominus et Salvator noster ad patientiæ constantiam et fortitudinem apostolos invitans, eis in Evangelio loquitur, dicens : « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Matth.* V, 10). » Non sunt igitur beati omnes, qui persecutionem patiuntur (1737) : multas enim persecutiones et faciunt et patiuntur mundi hujus amatores perjuri, adulteri et raptores ; tamen non beati, sed miseri sunt, quia non propter justitiam, sed propter suas concupiscentias et voluptates, propter mundi honores et dignitates. et propter multas quas faciunt iniquitates talia multoties patiuntur. Quis enim eorum miserias et cruciatus, et exquisita omnium tormentorum genera valeat enumerare, quibus se vicissim isti filii iniquitatis excruciant et affligunt, ut alter alterius bona possideat. Hic obscuræ carceris tenebræ, fames et sitis frigus et calor, membrorum abscissio, oculorum avulsio fetor intolerabilis, et cætera, quæ filii diaboli ejus martyribus, ipso cogente. instigante, inferre possunt. Nam et Satanas suos martyres habet, qui quanto majora tormenta in illius servitio hoc in sæculo patiuntur, tanto fortiora in altero sæculo eos exspectant. Hæc enim propria et singularis consuetudo, ut qui plus ei serviunt, et majora et graviora tormenta ab eo patiantur. Hujus martyres fuerunt Judas Iscariotes, et Nero impiissimus, qui seipsos digno suspendio et interemptu suffocaverunt et occiderunt. Hujus **501** et isti martyres sunt, qui usque hodie contra se non pro justitia pugnant, sed pro sua avaritia et iniquitate se vicissim impugnant, et iniquo odio persequentes, se quasi bestiæ crudeliter interficiunt. Non ergo beati, sed miseri sunt, qui tales et taliter persecutiones patiuntur, quoniam nunquam introibunt in regnum cœlorum. Soli itaque sunt beati de persecutionibus suis, qui propter justitiam eas patiuntur. Et unde hoc probatur, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Unde et Apostolus ait: « Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (*Rom.* VIII, 18). » Beati igitur apostoli et matyres, beati confessores et virgines, qui non pro rebus transitoriis, pro divitiis fugacibus, non pro vanis honoribus et dignitatibus, neque pro suis offensis et iniquitatibus, sed pro sola justitia, quam prædicabant, tam dura tor-

(1737) Idem cod. S. Marci Flor., et uterque cod. Vat. : *Sed illi soli beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam.*

menta, tantasque persecutiones passi sunt. Interroga A Paulum de suis persecutoribus, et respondebit tibi: « A Judæis quinquies quadragenas, una minus, accepi; ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci; nocte et die in profundum maris fui, in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine: periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna, in vigiliis multis (*II Cor.* II, 24, 27). » Et alibi: « Nolo vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ut tæderet nos etiam vivere (*II Cor.* I, 8). » (1738) Interroga eum propter quid discrimina hæc omnia passus sit, et audies pro nulla alia causa, B nisi propter justitiam et veritatem, quam prædicabat, et quia Christum Dei Filium esse dicebat. Lege in Actibus apostolorum, ubi Judæi præcipiunt apostolis ne amplius loquantur in nomine Jesu, et audies Petrum respondentem: « Obedire oportet Deo magis quam hominibus (*Act.* V, 29). » Unde in carcerem trusi et flagellati « ibant gaudentes in conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumelias pati (*Ibid.*). » Sed interim de apostolis taceamus. Ab martyres veniamus: respirce Laurentium (1739) super craticulam extensum, et sua sponte patientem, atque Cæsari dicentem: Infelix, has epulas ego semper desideravi; et interroga quid fecerit, quid peccaverit, ut sic assari mereretur? Quid aliud respondere poterit, nisi quia justitiam prædicavit, et idola vana et falsa esse C dixit quæ nec sibi, nec aliis adesse possunt? Hoc ipsum dicimus de aliis omnibus. Interroga unumquemque, et nihil aliud respondebit tibi. Beati igitur isti, beati et omnes alii, qui propter justitiam persecutionem patiuntur. Non dixit quibus propter justitiam persecutiones inferuntur, (1740) quia non illatio beatum facit. Non qui eas fugit, sed qui patitur, beatus erit, quamvis et fugere aliquando licitum sit. Sed et alia causa beatitudinis est fugienti, alia vero patienti. Aliud est pugnando, et aliud fugiendo hostem evadere, quamvis utrumque ad salutem pertineat. Melius est pugnare, quam fugere: melius est fugere, quam negare. Sed « unusquisque proprium donum habet ex Deo (*I Cor.* VII, 7). » Utrumque Dominus præcipit, et fugere et pugnare. « Si D vos, inquit, persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (*Matth.* X, 23). » Econtra vero: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timete, qui potest corpus et animam perdere in gehennam (*Ibid.*, 28). » Bonus medicus aliter infirmis, aliter sanis respondet. Bonus dux aliter equites ordinat, et aliter pedites. « Beati eritis, cum vos oderint homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me: gaudete in illa die et exsultate: ecce enim merces vestra multa est cœlis (*Luc.* VI, 23). » Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos: « In patientia vestra possidebitis animas vestras (*Luc.* XXI, 19). » Unde et Apostolus ait: « Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus (*Rom.* XV, 4). » Cum enim audimus patriarchas et prophetas multas persecutiones passos esse; cum legimus sanctos Patres, per multam patientiam, quam habuerunt, Deo placuisse, et de summis periculis multoties liberatos fuisse, debet et nos talis lectio instruere et docere, et ad patientiam provocare, et magnam spem et consolationem in tribulationibus (1741) habere. Tales fuerunt Job et Tobias; tales Isaias et Jeremias; tales Aggæus et Zacharias; tales tres pueri et Daniel; talis propheta Ezechiel; talis Neemias, et Zorobabel. Quære in libris Machabæorum et videbis Eleazarum virum religiosum, et senem, et cujus laudes difficile est explicare, quam dura tormenta patiatur, quia carnes porcinas manducare noluit. Sed quare dico munducare noluit, cum neque ad simulandum cogi potuisset? Septem quoque fratres, simul cum matre, quia cibos illicitos et lege prohibitos comedere **502** noluerunt, horrendis cruciatibus necati sunt. De talibus itaque Dominus ait: « Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Matth.* V, 10). » Aliis sufficere poterunt pretiosæ mansiones quas ibi habebunt, de quibus Dominus ait: « In domo Patris mei mansiones multæ sunt (*Joan.* XIV, 2). » Nos vero infelices, quid faciemus, qui non solum tales cruciatus, sed et muscas et pulices ferre non valemus? Qui ad facilem injuriam, aliquando ad unum verbum incaute prolatum, multoties etiam ad fratris risum, et levem subsannationem, sic irascimur, ut vix aliquando placari possimus. In cibo quoque et potu sic plerumque impatientes sumus, ut neque horam, neque mensuram custodiamus, et nisi eos quotidie non ad necessitatem, sed ad voluntatem, et superfluitatem habeamus, detrahimus magistris, et præpositis nostris, qui nobis præparare debuerant. Natura (ait quidam [Seneca]) paucis, imo minimis contenta est, voluptati autem nihil satis est. In vestibus quoque patientiam non habemus, quia multoties, et plures, et pretiosiores quærimus, quam necesse sit, neque deest invidia, si forte aliquem fratrem habere videamus. Si vero infirmitas contingat, ibi patientia nulla est. Cum utique tunc magis necessaria sit, quando mors proxima esse timetur. Non possumus omnia enumerare, quæ contra patientiæ bonum impatientes peccamus. Non simus

(1738) Idem codex Vallicel, et uterque Vaticanus: *Interroga eum propter quam causam, et propter quæ crimina hæc omnia passus sit.*

(1739) Uterque codex Vat. et Vallicel.: *Super craticulam quiescentem.*

(1740) Uterque cod. Vat. et Vallicel.: *Quoniam non illatio, sed patientia beatum facit.*

(1741) Edit. Ascens., *dare.*

de illis (quod valde nobis timendum et dolendum est), sed utinam aliquando esse mereamur, de quibus Dominus ait : « In patientia vestra possidebitis animas vestras. « Et quam, quæso, possessionem habebit, qui nec seipsum, nec animam suam habebit nec possidebit ? Valde igitur homini est necessaria patientia, sine qua perdit hoc ipsum, quod est. Laudat Apostolus quosdam, qui rapinas honorum suorum cum gaudio susceperunt. Et Dominus loquitur in Evangelio, dicens : « Si quis te percusserit in unam maxillam, præbe ei et alteram, et qui abstulerit tibi tunicam, præbe ei et pallium. Et si quis te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo (*Matth.* v, 39). » Hæc quidem ad litteram dici videntur ; non tamen generaliter omnibus, sed illis specialiter, qui sic mundo mortui sunt, ut in omni humilitate et patientia soli Deo placere desiderent.

CAPUT IX.
De castitate.

Beatus Paulus apostolus, doctor et magister gentium, qui non in terris, sed in scholis cœlestibus didicit sapientiam, cum castitate loquatur, sic ait : « Qui habent uxores, tanquam non habentes sint, et qui solutus est ab uxore non ducat uxorem (*I Cor.* vii, 30). » Si igitur qui non habent, ducere non debent, et qui habent sic habere debent, quasi non habent, quid aliud consequitur, nisi omnes continentiæ et castitati operam dare ? Quid est ergo, quod paulo ante (1742) ibidem ait : « Vir uxori debitum reddat ; similiter et uxor viro ? (*Ibid.*, 3.) (1743) » Et illud. « Quoniam si se non continent, nubant, tantum in Domino (*Ibid.*, 9). » Contraria sibi esse videntur : vir uxori debitum reddat, et sic eam habeat, quasi non habeat. Similiter autem, et qui solutus est ab uxore, non ducat uxorem, et qui se non continet, nubat ; contraria esse videntur. Sed unum verbum posuit Apostolus, in quo tota hæc quæstio videtur esse soluta, hoc videlicet quod ait : « Qui se non continent. » Qui enim se continet et castitatem custodire potest (si tamen et uxori eadem ipsa continentia sit), hic utique sic debet uxorem habere, quasi non habeat, id est, sic debet eam habere quasi sororem, non quasi uxorem, non ad carnis voluptatem, sed pro conjugii necessitate. Ille quoque, qui uxorem non habet, si a Deo hæc gratia ei data est, ut continentiam custodire valeat, uxorem ducere non debet ; et quare ducere non debeat, hæc est causa, quia, qui solutus est ab uxore, cogitat, id est cogitare potest, quæ Dei sunt : quomodo placeat Deo. Illi vero, qui se contineri non possunt, et uxorem ducere, et debitum reddere non prohibentur. Hoc quoque ipse Dominus dicere videtur. Cum enim dixisset ut excepta fornicationis causa, vir uxorem non dimitteret ; cumque discipuli responderent : «Si ita est causa viri cum uxore non expedit nubere,» subdidit, dicens :«Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi, qui sic nati sunt ; alii, qui ab hominibus facti sunt, alii, qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlorum (*Matth.* xix, 11). » Et hoc quidem tale est ac si diceret : Dicitis quod non expedit nubere, verum quidem dicitis, si quis est, cui hæc virtus a Deo data sit, ut se continere, et castitatem servare valeat. Sed non **503** omnes capiunt hoc verbum, non omnes huic sententiæ obediunt, sed illi soli quibus hæc gratia a Deo data est. Sunt enim eunuchi, qui sic nati sunt, id est sunt aliqui homines naturaliter casti sunt, et voluptatis impetus non sentiunt. Sunt autem aliqui alii qui ab hominibus fiunt, sicut illi qui vi monasteriis, cæterisque locis religiosis sub disciplina ab aliis ita custodiuntur ut ita eos, etiam si nolint, castos esse et continentes necesse sit. Talis autem castitas, quia spontanea non est, non magnam habet remunerationem. Sunt autem eunuchi, et ipsi quidem meliores, qui nemine cogente, sed ipsi sua sponte seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Et isti quidem quasi in prælio constituit contra carnis voluptatem, et luxuriæ impetus viriliter dimicantes, continentiam castitatemque custodiant. Distat autem inter castitatem et virginitatem (1744), quia nec omnes casti virgines, nec omnes virgines casti sunt. Unde Apostolus ait : «Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo (*II Cor.* xi, 2). » Si enim virgo et casta idem significarent, non esset necessarium simul utrumque dicere. Et virgo quidem dicitur, qui se a carnis pollutione custodit ; secundum illud : «Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati virgines enim sunt (*Apoc.* xiv, 4). » Non sufficit enim virginitas ad beatitudinem sine castitate, sufficit autem multoties castitas sine virginitate. Major igitur est castitas, quam virginitas. Virginitas in uno membro, castitas in omnibus membris consideratur. Scriptum est enim : « Eloquia Domini eloquia casta (*Psal.* xi, 7). » Itemque : « Quis gloriatur castum habere cor ? » Sicut igitur lingua dicitur casta et cor castum, ita oculi, aures, manus, pedes et cætera membra casta dicuntur. Castitas autem, et circumcisio pene idem esse videntur, ut ubicunque circumcisio sit, et castitas locum habeat (1745). Circumcidite, inquit, præputium cordis vestri. Et Moyses incircumcisum labiis se esse dicit, et beatus Stephanus, incircumcisos auribus, et corde Judæos reprehendit. Arbores quoque circumcidi præcipit Moyses. Talis autem circumcisio castitas est. Videtur castus ab eo dici, qui stultitia careat ; stultus autem, qui de statu suo tultus, id est sublatus sit. Lingua igitur, quæ loquitur vanitatem, quia stultitia non caret, casta dici non potest. Similiter autem et oculus, et auris, cor etiam ipsum, quando

(1742) Cod. Vat. 1254 omittit *ibidem*.
(1743) Id. cod. Vat. 1254 : *Et illud : Qui se non continet nubat, tantum in Domino.*
(1744) Cod. Vat. 1234 : *Nec omnes castæ virgines nec omnes virgines castæ sunt.*
(1745) Non verba sed sensus desumptus est ex Ep. ad Rom. c. ii.

vana cogitat, castum non est, quia stultitia non caret. Et ideo quidem non caret, quia de statu suo sublatum est, et in naturali bonitate non manet. Illa itaque virgo, qui corde et opere, manibus et pedibus, lingua et oculis vaga est, quamvis virgo sit, casta tamen non est (1746). Beata virgo Maria cum dixisset : « Magnificat anima mea Dominum,» mox subdidit. dicens, « quia respexit humilitatem ancillæ sua (*Luc.* I, 47). » Non dixit, quia respexit virginitatem, sed potius humilitatem, quoniam, etsi utraque virtus magna est, humilitas tamen potior est. Multæ virgines tunc erant, sed hanc solam respexit Deus, quæ præ cæteris humilior erat. Nescio an virgo in eo, quod virgo est, magis vel minus casta dici possit. Si ergo ad solam virginitatem Deus respexisset, multæ virgines erant, quæ Christi matres fieri potuissent. Non igitur superbiant virgines de virginitate ; sed intendant ad castitatem et humilitatem. Audiant dicentem : « Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei ? Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater mea est (*Matth.* XII, 48). » Cum omnes Christia ni continentiam et castitatem habere debeant, maxime tamen clericos hanc virtutem tenere et observare oportet. Unde et Dominus Moysi præcepit, ut Aaron sacerdoti, et filiis ejus feminalia faciat, sine quibus ad altare nunquam accederent, ne forte moriantur (*Exod.* III, 28 ; *Levit.* XVI). Ferminalia autem castitatem significant, quia illa membra, in quibus maxime luxuria dominatur, coercent, et casta custodiunt. Illi sacerdotes et clerici feminalia non habent, qui hæc membra non constringunt, sed per illicita vagari permittunt sed valde timendum est, quod dicitur : « ne forte moriantur. » Si non vis mori, aut castitatem custodias, aut ad altare non accedas. Hinc est quod servi Salomonis inter cætera, quæ afferunt, ebur quoque ei afferre leguntur. Servi Salomonis nos sumus, qui eboris pulchritudinem et candorem, per quæ castitas significatur, Christo Domino vovere et offerre debemus. Castissima animalia sunt elephantes, et non nisi semel coire dicuntur. De nobis autem dictum est, Sacerdotes mei semel nubant. Legitur de Salomone, qui solium eburneum sibi fecerit, cujus excellentiæ nullum aliud comparari poterat. Duo leones erant ibi, unus a dextris et alter a sinistris ; inter quos medius ipse sedebat. Habedat autem sex gradus, super quos duodecim leunculi positi erant, sex hinc, et sex inde. Dic mihi quæ bestia illuc unquam accedere **504** auderet, ubi tot leones congregati erant, præsertim cum scriptum sit : « Leo fortissimus bestiarum ad nullos pavebit incursus (*Prov.* XXX, 30). » Quot sunt vitia, tot bestiæ, quæ Salomonis solio insidiantur. Ego duos leones duo Testamenta intelligo,

A quæ sua fortitudine omnes bestias interficiunt, quorum doctrina et consilio omnes Judæos, gentiles et hæreticos superamus. Duodecim vero leunculi duodecim apostoli sunt, qui Salomonis solium, sanctam videlicet Ecclesiam die nocteque custodiunt. Ab hoc solium, et ad eum, qui in eo sedet, nisi per gradus eburneos, id est per continentiam et castitatem, ascendere nemo potest : qui in tali solio sedere vult, castitatem custodiat. Solium tuum, et sedes animæ tuæ caro tua est, quæ, si casta est, eburnea est. In Canticis canticorum (*cap.* V), venter Christi eburneus dicitur. Venter in medio corporis est, in medio vero esse spectat ad dignitatem. Quid enim Psalmista de gradibus eburneis dicit, audiamus. « Myrrha, inquit, et gutta, et casia a vestimentis tuis a domibus eburneis ; ex quibus te delectaverunt filiæ regum (*Psal.* XLIV, 10). » Istæ quidem

B filiæ regnum, quæ regem delectaverunt per gradus eburneos, id est per gradus continentiæ et castitatis ad Deum ascendebant (1747). Dicitur de adamante, quod nec igne, nec aliqua vi frangi, vel domari possit, solo tamen sanguine birci calido solvatur. Hircus fetidissimum animal et luxuriosum est. Sanguis igitur ejus luxuria est. Per adamantem vero viri fortes intelliguntur, qui, quamvis circa alia fortissimi sint, multoties tamen luxuria superantur. Fortis erat David, nihilominus visa Bersabea, luxuria resolutus est. Fortis et sapiens Salomon in solio eburneo, et inter leones sedebat ; aliquando tamen a solio separatus, et inter mulieres inventus, adeo a luxuria mollitus est, ut cervicem miserabiliter

C idolis inclinaret. Quicunque igitur vult esse securus a sede eburnea et leonum custodia non recedat, id est continentiam et castitatem, et sanctorum volumina non relinquat. Gandeo super fortitudine Joseph et Judith, quorum alter ab ipsa luxuria (1748) tentari non potuit, sed ejus impias manus nudus evasit. Altera vero ipsam cupidinem viriliter decollavit. David, quem uxor Uriæ Cethei de sed eburnea excussit, postea cum Abisag Sunamitide in lecto eburneo quievit, et qui cum Bersabea incontinentor vixit, postea cum Abisag continentiam custodivit. Hoc autem exemplum omnibus sit ad imitationem, omnibus sit ad consolationem, quibuscunque de sed eburnea cadere contigerit. Bene autem Abisag *pater meus superfluus* interpretatur. Su-

D namitis vero *despecta*, quia nimirum castitas, quæ per Abisag significatur, a David despecta fuerat. quoniam superflue alienas uxores insectabatur, qui tot uxores et concubinas habebat. Fuit autem Abisag non uxor, sed filia David, quia non quasi cum uxore, sed ut filia cum ea dormiebat. Dicat igitur Abisag *pater meus supèrfluus*, sic enim interpretatur nomen ejus, castitatem et continentiam despexit in Bersabea, in me autem eam dilexit, et complexus est.

(1746) Cod. Vat. 1254 : *Contra vero quicunque honeste et sapienter continentiæ virtutes suaque membra custodit, si uxori debitum reddat, castus quidem est; virgo autem non est.* Ita etiam in cit. edit.

(1747) Idem cod. Vallicel. et cod. Vaticani : *Considera igitur, quanta sit virtus castitatis, quod si aliter intelligere non valet, cogit a saltem, quantum sit luxuriæ malum.*

(1748) Uterque cod. Vatic. : *teneri non potuit.*

CAPUT X
De obedientia.

Dominus et Salvator noster, ipse nos docuit quantum sit obedientiæ bonum. De quo scriptum est : Quia factus est obediens Patri usque ad mortem (*Philip.* II). Per inobedientiam primi hominis perierat mundus, per obedientiam secundi hominis Jesu Christi salvatus est mundus. Ille inobediens ad lignum vetitum accessit : iste obediens lignum crucis ascendit. Ille accedens rapuit quod non debebat: iste ascendens quæ non rapuit, tunc exsolvebat. Narrat Jeremias propheta (*Jer.* xxv.) de filiis Jonadab filii Rechab (1749), quod eo tempore, quo Nabuchodonosor cum exercitu suo venit obsidere Jerusalem, filii Jonabab filii Rechab de agris, in quibus habitabant, fugerunt in civitatem. Accessit ad eos Jeremias ex præcepto Domini, et duxit eos in unam hexedram templi, et anteposuit eis scyphos cum vino, quo non non utebantur ; et præcepit eis, ut biberent. At illi respondentes dixerunt : Non bibemus, quia Jonadab præcepit nobis, ut vi, num non biberemus, domos non ædificaremus, agros non coleremus, vineas non plantaremus, sed tantum in tabernaculis habitaremus, et ait Dominus : Prævaluit sermo Jonabab sermonibus meis. Ego die noctuque, per servos meos prophetas, populum istum admonere non cesso, et non audiunt vocem meam, et filii Jonabad filii Rechab præcepta patris sui tam diligenter custodiunt, et transgredi formidant. Et dixit Jeremias filiis Jonadab : «Quia obedistis præceptis patris vestri, hæc dicit Dominus : Non deficiet vir de semine vestro qui stet coram **505** Domino cunctis diebus (1750). » Populo vero sic ait : « Quia non audistis mandata Domini, et præcepta ejus non custodistis, omnia quæcunque locutus est Dominus, venient super vos, et super civitatem istam omnes afflictiones, et eritis in opprobrium cunctis gentibus. » Hæc verba, quamvis magnum exemplum sint, multumque proficiant ad obedientiæ custodiam, et observationem, aliud tamen significare videntur. Iste enim Rechab, qui Ascendens interpretatur, illum mihi significare videtur de quo scriptum est ; « Ascendens Christus in altum captivam duxit captivitatem dedit dona hominibus (*Psal.* LXVII, 19). » Jonabab vero, qui Domini donum, vel columba dedit, interpretari dicitur, quid melius quam Spiritum sanctum significare potest, qui et donum Dei, et columba in sanctis voluminibus multoties vocatur ? Hujus autem filii sunt quicunque ex aqua et Spiritu sancto renati sunt. Unde et beato Petro dicitur : « Beatus es, Simon Bar-Jona (*Matth.* XVI, 17), » id est Simon filius columbæ, quia Bar-Jona filius columbæ interpretatur. Merito itaque Jonadab, columba dedit, interpretatur, quia nihil boni habemus, nisi quod hæc columba nobis dedit. Isti ergo filii Jonadab, id est Christiani et

A fideles, quia Spiritui sancto obedientes fuerunt, in cœlesti Jerusalem coram Domino stabunt in æternum. Non solum autem Jonadab, sed Rechab quoque filii isti dicuntur : illius scilicet, de quo dicitur : « qui ascendit super cœlum cœli ad orientem (*Psal.* LXVII, 34). » Sicut enim in filiis Jonadab probatum est obedientiæ bonum ; ita et in Saul, et filiis ejus probari potest inobedientiæ malum. Præceperat Dominus Sauli ut pugnaret contra Amalec, et omnes interficeret in ore gladii, nec homini, nec pecori, nec alicui parceret animali, Ille autem expugnato Amalec pepercit Agag regi eorum, et quæque meliora de gregibus eorum reservavit. Unde et semen ejus a Domino reprobatum est, ne regnaret super Israel ; dicente Samuele, quia obedientiam vult Deus B magis quam holocaustum, quoniam quasi peccatum ariolandi, est, non obedire, et quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere. Iste est Agag, de quo prophetaverat Balaam dicens : « Tolletur propter Agag rex ejus, et auferetur regnum illius (*Num.* XXIV, 7). » Et hoc quidem in Saule completum est, qui fuit primus rex Israel, sed quoniam pepercit Agag regi Amalec, regnum ejus destructum est, ne filii ejus regnarent post ipsum. Audiant hæc inobedientes, et nec ipsa sacrificia sine obedientia placere intelligant. Possumus autem per Amalec, qui populus brutus interpretatur, vitiorum exercitum intelligere ; cui utique parcendum non est ; sed totus usque ad internecionem deleri debet. Hujus autem rex vocatur Agag, qui rectum interpretatur, per quem diabolum intelligimus, cui talis exercitus famulatur, C totusque in eo quasi sub una tecto, et una domo collectus continetur. Inde vero in hujus mundi latitudinem diffusus omnes homines ubique perturbat. Mala domus malos habet habitores. Sed quid dicam de obedientia Noe : de quo scriptum est : « Noe, vir justus atque perfectus in generationibus suis fuit, cum Deo ambulavit ; et fecit omnia quæcunque præceperat ei Deus (*Genes.* VI, 9). » Vide quam obediens vir iste fuerit, qui ea, quæ sibi a Domino imperata fuerat, cuncta complevit, Quem enim non tæderet per centum annos in uno ædificio desudare ? Sed longa obedientia longam et diuturnam mercedem promeruit, et cum totus periret mundus, ipse solus cum domo sua in diluvio salvatus est Abrahæ vero obedientia quanta fuerit, paucis verbis expli- D cari nequit. Ipse est enim cui Dominus ait : « Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et vade in terram quam monstravero tibi (*Gen.* XII, 1). » Fecit igitur Abraham, quod fuerat sibi imperatum, et quemadmodum postea apostoli fecere, relinquens omnia, ire cœpit quo nesciebat. Relinquamus igitur et nos terram nostram, relinquamus concupiscentias carnis nostræ, eamus in terram quam Dominus ostendit : de qua Psalmista loquitur, dicens : « Credo videre bona Domini in

(1749) De Rechabitarum obedientia agit S. Bruno Astensis in comment, in psal. LXX, pag. 447 dit. Rom.

(1750) Ex Jerem. cap. XXXV, non verba sed sensus depromptus est.

terra viventium (*Psal.* XXVI, 13). » Cum jam senex esset vir iste beatissimus, et uxor ejus, quæ etiam sterilis erat, processisset in diebus suis, filium a Deo suscipere meruerunt. Qui cum adolescens factus esset, vocavit Deus Abraham, et dixit ad illum : « Tolle filium tuum, quem diligis, Isaac, et offer illud mihi in holocaustum super unum montium, quem dixero tibi (*Gen.* XXII, 2). » Ipsum, inquit, filium tuum, quem scio te justum diligere, non Ismaelem dico, sed Isaac : ipsum tolle, et offer mihi in holocaustum : sic volo, sic jubeo sic mihi placet. Et quid fecit tunc Abraham ? Considera viri obedientiam ; non exspectavit usque mane ; sed de nocte consurgens venit ad montem visionis, id est ad montem Sion, qui speculatio interpretatur, in quo postea Dominus crucifixus est ; præparabat se ut filium suum immolaret. Dixitque ad eum Isaac : « Ecce ignis et ligna : ubi est victima holocauti ?(*Ibid.*, 7.) » Sicut Joseph refert ; jam illius erat ætatis, ut si voluisset a patre jam sene, se defendere potuisset. (1751) Verumtamen postquam Dei et parentis voluntatem cognovit, non restitit ; sed sua sponte se ligari permisit, gaudens quod Dei hostia fieri merebatur **506** (1752) Uter tibi horum duorum majoris obedientiæ fuisse videtur ; cum et Abraham Deo, et filius ejus parenti simul obediret et Deo ? Magna quidem in utroque obedientia fuisse videtur, et tali patri talique filio digna. Hæc historia non est simpliciter accipienda, sed magnum aliquid aliud significare videtur. Quid enim per Abraham nisi Deum Patrem intelligamus, « qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit illum ? » (*Rom.* VIII, 32.) Quid vero Isaac, nisi Dei Filium Salvatorem nostrum, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem, et hostiam Deo in odorem suavitatis? Egregie autem factum est quod non Isaac, sed aries pro eo immolatus est, quia non Dei Filius secundum divinitatem, (1753) sed Filius hominis secundum humanitatem, « sicut agnus ad victimam ductus est, et non aperuit os suum (*Isæi.* LII, 7). » Audiamus itaque Petrum apostolum dicentem : « Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus (*I Petr.* II, 21). » Quid est ut sequamini vestigia ejus, nisi ut discatis et custodiatis obedientiam ejus ? Longum est, et unius sermonis quantitatem excedit, si velimus omnes ponere, qui per obedientiam Deo placuerunt. Quid dicent igitur monachi inobedientes, et suas voluntates facientes, ac per hoc Deo non placentes ; cum tota monachorum religio obedientia sit, et sine obedientia monachus nihil sit ? cum viderint non solum rationales creaturas sicut angelos et homines, verum etiam quæ sensu et ratione carent jubentis Domini obedire voluntati ? Inde est, quod « cœli enarrant gloriam Dei (*Psal.* XVIII, 1) ; » inde est quod « venti et mare obediunt ei (*Matth.* VIII, 27) ; » inde est, quod terra nostra dedit fructum suum ; inde est, quod omne lignum dat fructum in tempore suo. Denique quod virga in serpentem, et aqua mutatur in sanguinem ; quod mare aperitur, quod petra fundit aquas, quod manna pluit, quod asina loquitur ; quod Jordanis convertitur retrorsum ; quod jubente homine sol non movetur, totum hoc obedientia facit. Sunt et alia hujusmodi innumerabilia, quæ in divinis voluminibus inveniri et colligi possunt : præsertim qui divinas paginas legerit, ibi cognoscet quantum obedientia possit ; ibi videbit ad hominis imperium dæmonia fugere, mortuos resurgere elementa mutari, leprosos mundari, cæcos illuminari, paralyticos curari. Sed quid multa ? Ibi videbit nihil rerum posse naturam, contra illius voluntatem qui naturam creavit. Sed o miseria semper lugenda, et magis lacrymis, quam verbis exponenda ! Omnis creatura est obediens Deo, præter illam, quæ facta est ad imaginem Dei. Solus diabolus, et homo inobediens invenitur ; cum nulla alia creatura inobediens inveniatur.

CAPUT XI.

De abstinentia.

De virtute abstinentiæ ipse Dominus in Evangelio nos admonet dicens : « Videte ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate (*Luc.* XXI, 34). » Nequaquam interdicit nobis manducare et bibere Dominus et Salvator noster quoniam ipse (1754) « scit figmentum nostrum (*Ps.* CII, 14). » Manducare, et bibere non est peccatum ; siquidem et ipse manducavit, et bibit. De quo scriptum est : « Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*I Petr.* II, 22). » Crapula vero, et ebrietas peccatum est, quia superflua sunt, modum excedunt, corda gravant, corpus corrumpunt, libidinem provocant, mentem evertunt, et simul exteriorem (1755) hominem debilem reddunt. Necessaria Dominus concedit, superflua prohibet. Unusquisque sui corporis mensuram cognovit. Si quis parum comedens crapulatur, et parum bibens inebriatur, etiam de ipso modico aliquid minuat, donec ad mensuram cuncta suscipiat ; et non voluptati, sed necessitati obediat. Neque enim fieri potest, ut qui in manducando, et bibendo sequitur (1756-7) voluptatem, aliquando non veniat ad crapulam, et ebrietatem. Majorum sententia est. Sic comedat monachus, ut semper esuriat, et sic bibat episcopus, ut an biberit nesciat. In talibus ut puto crapula et ebrietas locum non habet. Hinc est autem, quod beatus Petrus Apostolus ait (*Ibid.* 11) : « Obsecro vos tanquam advenas et

(1751) Eadem habet S. Bruno in comment. in Genesim c. XXII, pag. 18.

(1752) Cod. Vat. 125. « Quis tibi horum duorum majoris obedientiæ fuisse videtur ; cum Abraham Deo, et filius ejus parenti simul obediret et Deo ? Magna quidem in utroque obedientia ; et tali patri talique filio digna. »

(1753) Uterque cod. Vat. et Vallicel. : *Sed potius hominis filius secundum humanitatem.*

(1754) Codex S. Marci : *fecit figmentum nostrum.*

(1755) Item Cod., *et interiorem* S. Marci Flor. et uterque Vatic.

(1756-7) Id. cod. et Vat., *carnis voluntatem.*

et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis quæ militant adversus animam, » quæ bella spiritui movent. « Non quasi subjectis vobis præcipio ; sed quasi extraneos rogo, ut nos a carnalibus desideriis abstineatis, quæ militant adversus animam, quæ spiritui bella movent, quæ mentem impugnant, etc., et animæ munitiones impugnant. Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem, ut non quæcunque vultis illa faciatis. » In hac tali pugna, alii carni, (1758) alii
507 spiritui auxiliantur. E contrario vero spiritum oppoimunt, qui carnis desiderium sequuntur. Duæ sunt abstinentiæ, (1759) una animalis, altera spiritualis ; utræque magnæ, sed major altera, quia majus est abstinere a vitiis quam a cibis. Quamvis et ciborum abstinentia magna sit, ut non solum a prophetis, verum etiam ab ipso Domino sit confirmata. (1760) Primum enim Moyses, deinde Elias, postea vero ipse Dominus noster Jesus Christus quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunasse leguntur. Beatum vero Joannem Baptistam cujus abstinentiæ fuisse putamus ? qui vinum et siceram non bibit ; cujus cibus locustæ et mel silvestre fuisse narrantur. Primi parentes nostri ideo mortui sunt, quia abstinantiam non habuerunt. Jam mortis sententiam Ninivitæ acceperant, dicente propheta : « Adhuc quadraginta dies et Ninive subervetur (*Jon.* III, 4) ; » et triduano jejunio liberati sunt. David quoque de sua abstinentia sic ait : « Similis factus sum pelicano in solitudine (*Psal.* CI, 7). » Pelicanus avis quædam dicitur esse, cujus magnitudo est ad vulturis quantitatem, semper solitaria et in solitudine moratur, quæ tantæ abstinentiæ est, ut sicut aliæ aves saturitate, ita ipsa jejuniis delectatur (1761). Talis avis fuit Antonius, talis Paulus et Hilarion, talis beatus Benedictus, quorum deliciæ jejunium, quorum vita abstinentia fuit. De talibus autem, et Dominus ad Job loquitur, dicens : « Quis dimisit onagrum liberum, et vincula ejus quis solvit? Cui dedit in solitudine domum, et tabernacula in terra salsuginis. Contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ, suæ, et virentia quæque perquirit (*Job* XXXIX, 5). » Quos David per pelicanum, eos Dominus per onagrum significat. Est autem onager asinus silvester, nunquam a solitudine recedens qui propria utens libertate, occidi quidem potest vinculis hominum domari non potest. Per asinum ergo, qui stultum animal est, illi intelliguntur de quibus Apostolus ait : « Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret (*I Cor.* I, 17). » Homines namque hujus mundi quasi asinos, et stulia ammalia hos viros clarissimos, et Deo ama-

A biles deputabant, quia dimissis hujus sæculi voluptatibus in solitudine habitantes, non quasi homines, sed quasi pecora et bruta animalia vivere videbantur. Nudi, et sine tecto, frigus et calorem die noctuque patiebantur. Ab omni quoque mundana sollicitudine liberi, et vitiorum omnium, atque concupiscentiarum vinculis absoluti, per solitudinem vagabantur, cantantes, et jubilantes, et soli contemplationi vacantes. Et hoc est, quod Dominus ait : « Quibus dedit in solitudine domum et tabernacula in terra salsuginis (*Job* XXXIX, 6). » Et isti quidem contemnunt multitudinem civitatis, quia mundo, mortui, soli Deo placere desiderant, et mente jam inter angelos conversantes, hominum conversationem non appetunt, dicentes cum Apostolo : « Nostra autem con-
B versatio in cœlis est (*Philip.* III, 20). » Clamorem autem exactoris non audiunt, quia non ventri, sed spiritui serviunt. Iste exactor, venter noster est, cui nisi debitam annonam quotidie persolvimus, quasi impius exactor nos torquere et cruciare non cessat. Tam improbus enim es, ut tota nostra substantia vix ei sufficere possit. Illi tamen ei non obediunt, et alio cibo refecti ejus clamores, et tortiones sic patiuntur, quasi eos non sentiant. « Non » enim « in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ab ore Dei (*Matth.* IV, 4). » Circumspiciunt igitur mentes pascuæ ejus, et virentia quæque perquierunt. Isti sunt montes illi de quibus dicitur : « Levavi oculos meos ad montes, unde venit auxilium mihi (*Psal.* CXX, 1). » Duo magni montes duo sunt testamenta ; cæteri vero tot sunt quel prophe-
C tarum libri. In his autem inveniuntur pascua semper virentia, et nunquam deficientia, quibus nulli ciborum apparatus, nullæque deliciæ comparari possunt. Illo igitur Dei onagri refecti clamorem exactoris non audiunt. Ad hos itaque respiciant, qui abstinentiæ bonum cognoscere quærunt. De qua et Apostolus ait : « Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione, sed induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis (*Rom.* I, 12). » Nonne audis quod et Apostolus non necessaria, sed superflua interdicit ? Comessationes enim, ebrietates et
D carnis cura non in necessitatibus, sed in desideriis et voluptatibus superflua sunt. Dominum autem Jesum Christum induit quicunque sapientia, justitia, et veritate, castitate, humilitate, et virtutum omnium honestate vestitur. Ubi abstinentia non est, ibi castitas et honestas esse non possunt. Plantavit vineam Noe, inebriatus est, et nesciens verenda discooperuit (*Gen.* IX). Ecce verenda quæ semper

(1758) Item Uterque cod. Vat. : « In hac tali pugna, alii carni, alii spiritui suffragantur. Qui carnis desideria fugiunt spiritui auxiliantur. E contra vero spiritum opprimunt, qui carnis servituti subjiciuntur, qui carnis desideria sequuntur. »

(1759) Cod. Vat. : *una carnalis.*

(1760) Cod. Vat. : *Prius enim.*

(1761) Cod. Vat. : *delectetur.*

operienda sunt, ebrietate manifestantur. Et ideo Apostolus ait: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (*Ephes.* v, 18). » Si tantus patriarcha inebriatus verenda sua celare non potuit, quomodo ebriosus membrorum suorum **508** honestatem castitatemque servabit? Loth quoque vino inebriatus filiarum pudicitiam violavit; quem tantum vino superatum, imo vino sepultum Scriptura commemorat, ut malum quod fecerat ebrius ignoraret. Unde et Salomon non immerito ait: « Visio Samuelis, qua erudivit eum mater sua. Noli, Samuel, noli regibus dare vinum; quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas; ne forte bibant et obliviscantur judiciorum, et mutent causam filiorum pauperis (*Prov.* xxxi, 1): » Samuel, in quo est Deus, interpretatur per quem apostolos intelligimus, qui amici B Dei appellantur, de quibus ipse Dominus ait: « Vos amici mei estis (*Joan.* xv, 14); » et: « Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos (*Ibid.*, 9). » Isti autem a matre instructi; mater enim eorum Ecclesia est, vinum regibus interdicunt. Reges isti episcopi, et sacerdotes sunt, qui alios regentes et corrigentes, ab omni vinolentia et ebrietate ut se custodiant necesse est. Unde et plenus Deo beatus Paulus tales episcopos, et sacerdotes eligi præcepit, qui non vinolenti sed modesti; non ebriosi, sed sobrii sint. Timotheo tamen episcopo dicit. ut utatur modico vino propter stomachum et frequentes infirmitates suas. Diaconos etiam non multo vino deditos esse jubet Sic igitur Samuel non dat vinum regibus et dat vinum regibus. Non dat utique ad ebrietatem et C superfluitatem; dat autem ad modestiam, et sobrietatem, et corporis necessitatem. Nam et Salvator noster sic a Judæis reprehenditur, quasi potator vini et amicus publicanorum. Non necessaria igitur, et superflua prohibentur; et vini et concupiscentiæ ebrietas mala est; qui nullum secretum est, ubi vel hæc, vel illa ebrietas regnat. Tales ebrii non possunt dicere: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (*Psal.* cxviii, 11). » Et multoties amisso sensu, et intelligentia, et bonum malum, et malum bonum dicunt, « ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem (*Isa.* v, 30): » dicentes dulce amarium, et amarum dulce, et utroque vino inebriati pervertunt causam filiorum pauperis. Illius videlicet pauperis, qui cum dives omnium esset, D pauper pro nobis factus est. Cum igitur cibi potusque abstinentia tam utilis sit, vitiorum, et voluptatum abstinentiam quam necessariam esse putabimus? « Hæc est enim voluntas Dei, ait Apostolus, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore; non in passione desiderii, sicut et gentes quæ Deum ignorant (*I Thess.* vi, 3); » uno verbo omnia vitiorum comprehendit. In eo autem quod ait « non in passione deriderii, sicut et gentes, quæ Deum ignorant (*Ibid.*): » omnis spiritualis, et car-

A nalis abstinentia continetur: et sine mentis carnis que desiderio raro videtur fieri peccatum. Fit tamen aliquando, dum alii alios etiam invitos vel vi, vel blanditiis peccare compellunt.

CAPUT XII.

Ubi, id est in quibus, Ecclesia ornatur.

Diximus superius de Ecclesia, et ornamentis ejus. Restat nunc ut suis ornamentis eam indutam videamus, et in ejus specie et pulchritudine delectemur, de qua Psalmista ad Dominum dicit: « Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (*Psal.* xliv, 11). » Hæc regina ipsa est de qua loquimur, Ecclesia Dei, quæ bene a dextris stare dicitur, quia læta et prospera ipsi parantur. In judicio, ut Dominus ait, stabunt agni a dextris, hædi autem a sinistris. Multa sunt ejus vestimenta, multa sunt ejus ornamenta; et ideo varietate circumamicta perhibetur; sed nullum ornamentum habet, quod vel aureum, vel deauratum non sit. Nullum sine auro est ei ornamentum. Sæpe jam diximus quod per aurum, aut sapientia, aut vitæ integritas, et puritas designatur, sine quibus nullum ornamentum pulchrum est, et quodcunque his non decoratur vile et abominabile est. Talibus ornamentis (1762) ornata dicitur Rebecca, cui servus Abrahæ in aure aureas, et armillas aureas, et aurea vestimenta attulisse narratur (*Genes.* xxiv). Ingredere in templum Salomonis (*III Reg.* x), et circumspice diligenter, nihil ibi nisi aurum, et ipsum purissimum videre poteris. Quare hoc? quia nihil fatuum et stultum, nihil turpe et immundum in domo Dei apparere debet. Regina Saba, per quam Ecclesia figuratur, veniens ad Salomonem, attulit ei centum et viginti talenta de auro purissimo. Pulchra igitur in vestitu deaurato Ecclesia describitur, ut tota sapiens, tota munda et incorrupta intelligatur, de qua per Salomonem Dominus ait: « Una est columba mea, perfecta mea, immaculata mea (*Cant.* vi, 9), » de qua et Apostolus ait: « Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam (*Eph.* v, 27). » Nullum igitur ornamentum illius est, etsi pretiosum, et pulchrum videtur, nisi aurum fuerit. Videntur enim hæretici, pagani, philosophi, et Judæi eadem ipsa ornamenta habere, quibus sponsa Christi utitur; sed in hoc differunt, quod aurea non sunt, quamvis aurea esse videantur. Nulla enim alia sapientia aurea est, nisi ea quæ evangelica et apostolica doctrina **509** confirmatur. Quæcunque igitur fides, quæcunque charitas, quæcunque humilitas, misericordia, pax, patientia, justitia, vel obedientia fuerit, si apostolica doctrina auro non splenduerit, falsa est, corrupta est, immunda est, et tanquam mors, et venenum fugienda est. Merito ergo in vestitu deaurato Ecclesia pingitur, cujus omnia ornamenta tam purissimo auro intexta sunt. Semper autem sancta Ecclesia omnibus suis ornamentis induta est, quamvis non

(1762) Cod. Vat. omittit, *ornamentis*.

simul omnia videantur; aliquando fidei, aliquando spei, aliquando charitatis ornamento induta conspicitur, cæteris quodammodo sub una latentibus et non apparentibus. (1763) Quando autem fidei incrementum apparet, tunc mirabile videas, dæmonia fugere, mortuos surgere, cæcos illuminari, paralyticos curari, leprosos mundari, aliaque miracula fieri, quæ ab his, qui eodem fidei ornamento vestiti non sunt, impossibilia esse creduntur. Hoc autem fidei ornamento post Christi passionem longo tempore Ecclesiæ filii usi sunt, quoniam gentiles et infideles maxime hoc videre delectabantur, hoc ad Christi amorem trahebantur; ita ut manifeste intelligerent omnia possibilia esse credenti. Quando vero spei ornamentum manifestatur, tunc tota in contemplationem erigitur, et a terrenis ad cœlestia sublimatur, ut, quamvis corpore in mundo sit, confidenter dicere audeat: « Nostra conversatio in cœlis est (*Philip.* III, 20). » — « Spe enim salvi facti sumus (*Rom.* VIII, 24). » Et tunc quidem tam magna promittit, ut quodammodo extra se dicat, et in desiderio obediendi inflammet audientes; ita ut cum Apostolo quis audiens dicat: « Cupio dissolvi, et esse cum Christo (*Philip.* I, 23). » Et cum Psalmista: « Sicut servus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus: sitivit anima mea ad Deum fontem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei (*Psal.* XLI, 1). » Sed quid mirum, cum ea indubitanter speranda promittat, « quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se? » (*I Cor.* II, 9.) Hæc autem spei contemplatio facit, ut sponsus aliquando de ea dicat: « Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ut non suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoad usque ipsa velit (*Cant.* III, 5). » Hoc spei desiderio tenebatur illa, de qua ipse Dominus ait: « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (*Luc.* X, 41). » Si vero in charitatis se ornamento Ecclesia revelaverit, tunc videas omnes se vicissim salutantes in osculo pacis, tunc intelligas, « quam bonum » sit, « et quam jucundum habitare fratres in unum (*Psal.* CXXXII, 1), et quomodo » multitudinis credentium erat cor unum et anima una: erantque illis omnia communia, et nemo dicebat aliquid esse suum (*Act.* IV, 32). » Quando hoc ornamentum apparet, tunc idem volunt, atque idem nolunt omnes. « Idem enim velle, et idem nolle, ait quidam, firma amicitia est(CICERO). » — « Majorem autem charitatem nemo habet, dicit Dominus, quam ut animam suam pona quis pro amicis suis (*Joan.* XV, 13). » Quoties Ecclesiæ filii charitatis vestibus induuntur, toties odium, ira, invidia, indignatio, furor, detractio, contentiones, æmulationes, dissensiones fugantur, et perimuntur. Conveniunt enim, sibique vicissim opitulantur charitas et concordia, pax et misericordia, coram quibus hæc talia portenta consistere non prævalent. Sunt alia quædam Ecclesiæ ornamenta non artificiose inter se conjuncta, ut unum sine omnibus induere non valeat. Quatuor enim sunt, quorum primum prudentia, secundum justitia, tertium fortitudo, quartum temperantia dicitur; de quibus superius satis locuti sumus. His autem Ecclesiæ filii præcipue in Quadragesimis, et magnis solemnitatibus, et si quando concilia celebrantur, indui solent. Et tunc quidem videre, et audire satis suave, et delectabile est, sapientiam prædicantem, justitiam judicantem, fortitudinem separantem, et temperantiam pro quibusdam utiliter interpellantem. At vero humilitatis ornamentum, quando Ecclesiæ filii induuntur, tunc omnis superbia confunditur, arrogantia dissipatur cum beatæ Mariæ Virginis sententia: « Deponit potentes de sede, et exaltat humiles (*Luc.* I, 52); » et Filius ejus Salvator noster eamdem sententiam confirmans, ait: « Omnis qui se exaltat, humiliabitur (*Luc.* XVIII, 14). » Tunc virginum choros, et monachorum exercitus conspicias lana, et pellibus indutos, quibus indumentis maxime humilitas gloriatur, inter quos et Pater noster Benedictus super eburneam sedens cathedram totum humilitatis ornamentum in duodecim membra partitur. Quando autem, cum misericordiæ vestibus se manifestat Ecclesia, tunc hospites colliguntur, nudi vestiuntur, carceres aperiuntur, visitantur infirmi, famelici satiantur; et ipsa mater humilis, et misericordiosissima, Domini sui exempla secuta, pauperibus ministrare, et pedes lavare non dedignatur. Nullum indumentum est, quo magis ornatam eam videre desiderent, quicunque paupertate, infirmitate, vel quacunque calamitate oppressi sunt. Hoc autem vestimento ipse Dominus et Salvator noster indutus dicebat: « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et **510** ego reficiam vos (*Matth.* XI, 8); » et: « Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum cœlorum (*Marc.* X, 14). » Sunt et alia ornamenta, quibus hujus reginæ nobilissimæ pulchritudo et gloria manifestatur; sed tantilla nos modo dixisse sufficiat.

(1763) Uterque Cod. Vat.: *Quando autem fidei ornamentum apparet, tunc mirabile dictu videat dæmones fugere, mortuos resurgere*, etc.

SENTENTIARUM
LIBER TERTIUS (1764).

CAPUT PRIMUM.
DE NOVO MUNDO.

Novus homo venit in mundum, qui novum et veterem condidit mundum. Exivit enim a Patre et venit in mundum, ut de immundo faceret mundum, « qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* I, 9). » Sed quomodo venit, qui ubique est, et qui in mundo erat, et mundus per ipsum factus est? Quomodo etiam a Patre exivit, qui a Patre nunquam recessit? Venire Dei apparere est, et quando se ostendit : tunc exire et venire videtur. De quo etiam scriptum est : « Hic Deus noster, et non existimabitur alius ad eum, qui adinvenit omnem viam scientiæ. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (*Baruch.* III, 37). » Visus est enim per humanitatem, B qui videri non potest secundum divinitatem ; quia « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 18). » Veniens autem innovavit omnia : secundum hoc, quod ipse dicit : « Ecce nova facio omnia (*Apoc.* XXI, 5). » « Debemus igitur, sicut Apostolus ait, in novitate vitæ ambulare (*Rom.* VI, 4), » et non veterem, sed novum hominem imitari. Cum a Judæis Dominus teneretur, alterius mundi se regem esse ostendens, ait : « Regnum meum non est de hoc mundo (*Joan.* XXVIII, 36). » Quod enim de mundo hoc non esse dicit, alterius mundi regnum suum esse ostendit. Est itaque alius mundus supra hunc mundum, valde excellentioris naturæ, et dignitatis, quam sit iste mundus, qui in maligno positus est ; de quo ipse Dominus ait : « Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret ; quia vero de mundo non C estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus (*Joan.* XV, 4). » Quibus verbis tertium quoque ostendit mundum, per quem Ecclesiam intelligimus, quæ de mundo quidem electa est, sed jam nunc de mundo non est. Quia et ipse mundus est, de quo videlicet mundo scriptum est : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim venit, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum (*Ibid.* II, 17). » Iste enim mundus, qui salvatur per ipsum, nullus alius, nisi Ecclesia intelligi potest. Hic est igitur ille mundus, de quo Dominus dicit : « Ecce nova facio omnia (*Isa.* XLIII, 19) ; » (1765) quoniam, si nova in hoc mundo facta sunt omnia, habet igitur Ecclesia D novum cœlum, novam terram, novum solem, novam A lunam, et stellas novas, et nubes, et pluvias, fulgura, et tonitrua, montes, et silvas, et homines novos, cæteraque omnia, quæ tamen per illa vetera significata fuerant, et quamdam cum illis similitudinem habent. Novi enim sunt cœli, de quibus dicitur : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum (*Psal.* XVIII, 1). » Nova terra est illa de qua dicitur : « Et terra nostra dabit fructum suum (*Ibid.* LXXXIV, 13). » Vis videre novum solem ? « Vobis timentibus Deum orietur sol justitiæ (*Malach.* VI, 2), » et « fulgebunt justi sicut sol in regno Dei (*Matth.* XIII, 43). » Vis et novam lunam videre ? « Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata (*Cant.* VI, 9). » Beatus quoque Joannes dicit se vidisse mulierem quæ erat « amicta sole, et luna sub pedibus ejus (*Apoc.* XII, 1). » Nova et inaudita luna, quam mulier sub pedibus habet. Nova stella Virgo Maria, quæ stella maris interpretatur, et illa de qua dicitur : « Orietur stella ex Jacob, exurget homo ex Israel ((*Num.* XXIV, 17). » Novum est hoc, ut ex hominibus stellæ oriantur. Vide etiam novas nubes, novasque columbas. « Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas (*Isa.* LX, 8). » Ecce invenimus novum mundum, qui solus vera definitione dicitur mundus, quoniam ex aqua et Spiritu sancto, de immundo factus est mundus. Hic sit igitur nobis materia loquendi, et in Dei laudibus sermones componendi : ipso adjuvante qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

511 CAPUT II.
De cœli novis.

« Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum (*Psal.* XVIII, 1). » Cœli vocantur sancti apostoli, et quare cœli vocentur dicendum est. Sicut enim illius mundi qui ab initio factus est, qui de cœlo constat, et terra, de qua ait Moyses : « In principio creavit Deus cœlum et terram (*Genes.* I, 1), » maxima pars, (1766) et nobilissima cœlum est ; ita et hujus novi mundi, de quo Dominus ait : « Non venit Filius hominis ut judicet muddum, sed ut salvetur mundus per ipsum (*Joan.* III, 17) ; » majores et clariores cæteris apostoli sunt. De quibus scriptum est : « Principes populorum (1767) congregati sunt cum Deo Abraham ((*Psal.* XLVI, 10). » Isti sunt illi senatores, de quibus Dominus : « Nobilis in portis

(1764) Cod. 1254. : Incipit liber domni Brunonis episcopi *De novo mundo.*
(1765) Cod. Vat. : *Quod si nova*, etc.
(1766) Cod. Vat. : *Et nobilior.*
(1767) Cod. Vat. 1254 : *Convenerunt cum Deo Abraham.*

vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ (*Prov.* xxxi, 23). » Quibus ipse Dominus : « Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (*Matth.* xix, 28),). » pro quibus Patrem rogat, dicens : « Pater, ego volo, ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum (*Joan.* xvii, 21). » Totus mundus cœlo concluditur, tota Ecclesia catholica inter apostolicæ fidei et doctrinæ terminos continetur. Quicunque extra hos terminos est, profanus et infidelis est. Unde et per Salomonem a Domino dicitur : « Non transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui (*Prov.* xxii, 28). » Merito igitur apostoli cœli vocantur, cum tantam cœli similitudinem habeant, et nomen. Cœlum autem, ut quibusdam placet, ex eo dicitur quod cælatum est, id est variis cælaturis, sive sculpturis depictum, et variatum est. Ibi enim sol, et luna, ibi stellæ, et majores et minores positæ sunt, quarum splendore et pulchritudine sic decoratum est, ut nihil in creaturis inveniatur, quod pulchritudini ejus valeat comparari. Nam et in templo Salomonis palma cælatæ, et aliæ cælaturæ valde proeminentes fuisse referuntur ; quæ quidem omnia apostolis quoque convenire videntur. In eis enim et solem, et lunam, et stellas invenire non est difficile. Ipsi sunt, quibus Dominus ait : « Vos estis lux mundi (*Matth.* v, 14); sic eorum fide et doctrina tota Ecclesia illuminata est, sicut solis hujus, et lunæ splendore tota terra (1768) illuminatur, in quibus et virtutum omnium pulchritudo, quasi stellæ quædam coruscant. Si vero a celando cœli dicantur, eo quod arcana celant cælestia, et abscondunt, audio Apostolum quoque dicentem de suis arcanis, quoque raptus in paradisum audierit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Quibus et Dominus sua secreta celare præcipiens : « Nolite, inquit, sanctum dare canibus, vel margaritas spargere ante porcos (*Ibid.* vii, 6). » De istis ergo dictum est : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum (*Psal.* xviii, 1). » Quamvis et illi alii suo modo Dei gloriam enarrant, et nuntient: alios dixi; quoniam et illi multi sunt secundum illud : « Laudate Dominum de cœlis (*Psal.* cxlviii, 1) ; » — « et cœli cœlorum, laudate Dominum (*Ibid.*, 4). » Apostolus quoque tres cœlos ponit ; Moyses duos. Ait enim : « In principio Deus creavit cœlum et terram (*Genes.* i, 1) : » ecce unum. Secunda die, « fecit Deus firmamentum in medio aquarum, divisitque aquas quæ erant super firmamentum ab his quæ erant sub firmamento, vocavitque firmamentum cœlum (*Ibid.*, 7). » Ecce alterum. Et hoc quidem est illud cœlum, quod per solem, lunam et stellas, quæ in eodem fulgent, et nostris oculis revelantur. Primum enim cœlum de hoc mundo videre impossibile est, quoniam hoc quod videmus, inter nos, et illud positum est. Sed cujus excellentiæ et pulchritudinis

A illud esse putabimus, cum hujus inferioris tantam esse videamus? Et primum quidem cœlum statim eadem die factum, et illuminatum est, dicente Domino : « Fiat lux, et facta est lux (*Genes.* i, 3). » Hoc autem tertia die, postquam factum est, solem, lunam et stellas suscepisse narratur. Erat igitur sine lumine usque ad hanc diem præsertim cum aquis omnia continentibus nondum appareret arida. Tertia namque die dictum est : « Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum unum, et appareat arida (*Ibid.*, 9). » Nondum igitur arida apparebat, quia nondum firmamentum lumen habebat. Primum vero cœlum jam luce sua fulgebat ; illa autem lux dies a Domino vocata est, dicente Scriptura : « Vocavitque Dominus lucem diem, et tenebras noctem (*Ibid.*, 5) ; dies autem sine luce esse non potuit.
B Quo autem instrumento lux illius cœli, et illius diei facta sit ; cum nondum sol, et luna, vel aliqua luminis instrumenta facta fuissent, dubitari potest. Legimus tamen quod mundus ille non egebat lumine solis, quod nox non erat illic ; ubi enim angeli sunt, tenebræ esse non possunt. Nam de sanctis dictum est, quod « fulgebunt sicut sol in regno Dei (*Matth.* xiii, 43). » Ipse quoque diabolus nunc niger et tenebrosus, propter nimiam claritatem, prius lucifer vocabatur. Ubi igitur tot soles sunt, iste sol ibi necessarius non est. Quoniam autem mundus iste tertia die illuminatus est (primus enim mundus, **542** ut modo diximus, ex quo factus est nunquam lumine caruit), hoc nobis significare videtur quod tertia (ut ita dixerim) ætate, sol justitiæ Salvator noster natus
C de Virgine mundum illuminavit. Primus siquidem dies fuit ab initio usque ad Moysen. Secundus a Moyse usque ad Christum. Tertius vero a Christo Deo Domino nostro usque ad finem sæculi. Et tunc quidem « populus gentium, qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam : habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis (*Isa.* ix, 2). « (1769) Cæteri vero dies, qui præcesserant usque ad Christum sine luce fuerunt. Primum igitur cœlum, quod cum luce simul factum est. Neque enim cœlum postea lux, sed eadem die utraque facta sunt, non ad istum, sed ad illum mundum pertinet, cujus habitatores angeli sunt ; cuius et viri sancti post hanc vitam incolæ futuri sunt. Per lucem autem, et tenebras, sive per diem et noctem, bonos et malos angelos intelligere
D possumus, qui, quoniam eadem die divisi sunt, subitam malignorum spirituum ruinam significare videntur. Unde Dominus apud beatum Joannem apostolum et evangelistam, de eorum principe ait, quod « ab initio mendax fuit, et in veritate non stetit (*Joan.* viii, 44). » Dicit enim ad Pharisæos (1770) : « Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere (*Ibid.*). (1771) Quodiam loquitur, quia mendax est, et non est veritas in eo. Nostri quoque

(1768) Cod. Vat. : *illustratur.*
(1769) Cod. Vat. : 1254, *quoniam Christus sol justitiæ natus est eis.* Cæteri vero, etc.
(1770) Hæc in Cod. Vat. 1254) omittuntur.

(1771) Hæc addit cit. editio : « Iste homicida erat ab initio : et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. » *Quoniam loquitur mendacium si ex proprio loquitur : quia mendax est, et pater ejus.*

cœli ad similitudinem firmamenti nequaquam simul et vocati, et illuminati sunt; sed jam tertio anno postquam vocati Spiritus sancti illuminationem accipere meruerunt. Nondum enim, ut beatus Lucas ait, Scripturas intelligebant, quod Christus a mortuis resurgere oporteret (*Luc.* XXIV, 46). Erant igitur sine lumine, tanta adhuc oppressi caligine. Sicut ergo firmamentum illuminatum est die tertia, sic et apostoli anno tertio illuminati sunt. In eo etiam quod aquæ quæ sunt supra firmamentum dividuntur ab aquis quæ sunt sub firmamento, firmamenti similitudinem apostoli habere videntur. In medio namque quodammodo positi, aquas ab aquis dividunt, quia Novum a Veteri separant Testamentum. Aquas enim ab aquis Apostolus dividit, quando Veteris Testamenti doctrinam, et ritum interdicit. Ait Apostolus: « Ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest. Littera « enim « occidit, spiritus autem vivificat (*Galat.* V, 2). » Hoc enim firmamentum, isti cœli nos docuerunt quantum aquis legis et Evangelii aquæ differant inter sese. Isti igitur sunt illi cœli, qui enarrant gloriam Dei. Sed quo docente, quove instruente, dicat Psalmista: « Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam (*Psal.* XVIII, 2). » Dies igitur est ille, qui docet; dies sunt illi, qui docentur. Ille qui docet unus est: illi qui docentur multi dies sunt; sed « melior est dies una in atriis Domini super millia (*Ibid.* LXXXIII, 10). » Dies itaque Christus est, dies apostoli ejus sunt; quoniam ipse lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ; qui suis quoque discipulis ait: « Vos estis lux mundi (*Matth.* V, 14). » Si autem lux, et dies, sic autem superius scriptum est quia « vocavit lucem diem, et tenebras noctem. » Dies igitur eructat verbum Domini, quia Dominus Salvator noster « vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* I, 19): » fidei doctrinam, et verbum prædicationis discipulos docet, et Ecclesiam instruit; quæ quidem non immerito propter unitatem fidei singulariter dies dicitur, quamvis multos in se et pene innumerabiles dies contineat: tot enim sunt dies quot et sancti. De quibus dicitur: « Dies formabuntur, et nemo in eis (*Psal.* CXXXVIII, 16). » Nemo enim inter eos est, nisi dies; nemo in eis nisi clarus et splendibus. Fulgebunt enim sicut sol in regno Dei. Sed, o stultitia! o impietas! o insania! Quamvis dies diei eructet verbum: quamvis ipsa veritas per Filium Dei, et per ipsam sapientiam manifestetur. Sapientia enim prædicat in plateis; tamen nox non erubescit suam indicare scientiam, sive potius insipientiam nocti. Adhuc enim scribæ, Pharisæi prædicant quia cæci sunt, et duces cæcorum, seipsos, et alios secum in noctis ignorantiæ tenebras mergunt. Nox enim sunt isti cæci sine luce, nihilque aliud quam tenebras habent, ideoque nihil aliud quam errorem docent et prædicant. Dictum est autem, qui sunt cœli, quid nuntient, a quo acceperint ea, quæ narrant, et nuntiant. Restat nunc, ut audiamus quibus linguis, qui busque sermonibus ea annuntiant. « Non sunt, » inquit, « loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum (*Psal.* XVIII, 3). » Hoc est enim, quod in Actibus apostolorum, legitur, quoniam « loquebantur variis linguis apostoli magnilia Dei (*Act.* II, 12). » Omnibus linguis loquebantur, id est omnem scientiam docebant. Sed ubi? Vis audire? « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 4). » Et quid dicebant? « In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exsultavit ut gigas ad currendam viam (*Ibid.*, 6). » In sole, inquit, id est in luce, in claro, in manifesto posuit **512** tabernaculum suum, id est carnem et humanitatem suam, in qua, velut in tabernaculo divinitas occultata latebat, ut adimpleretur quod scriptum est: « Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri (*Isa.* LII, 10). » Erat supra solem, et videri non poterat, humiliavit se, et descendit, ut in sole videretur, et per carnem, quam assumpsit, manifestaretur. « Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo (*Psal.* XVIII, 5): « exsultavit ad currendam viam factus ut gigas fortis videlicet, et insuperabilis, et non secundum hominum opinionem. sed secundum rei veritatem duplicis naturæ, Deus pariter et homo. Gigantes enim secundum hominum opinionem et dii, et homines esse putantur; « potentes a sæculo, sicut scriptum est, viri famosi (*Genes.* VI, 4). » Processit igitur tanquam sponsus de thalamo suo, quia non solus, sed conjugatus de utero Virginis exivit. In quo videlicet utero Dei filius nuptias fecit, uxorem duxit, et priusquam nasceretur, humanitatem nostram sibi conjunxit. Exsultavit autem ad currendam viam, quia, ut hominem redimeret et salvaret, ipsam cum gaudio sustinuit passionem, et ipse quidem veraciter dicere potuit: « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatati cor meum (*Psal.* CXVIII, 30). » Hic est enim ille « beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit (*Psal.* I, 4). » — « Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (*I Petr.* II, 22). » In hac via cucurrit ipse, in hac exsultavit, in hac et nos currere docuit. « A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus (*Psal.* XVIII, 6). » Hoc est enim, quod ipse ait: « Exivi a Patre, et veni in mundum, iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem (*Joan.* XVI, 28). » Denique a summo ad summum est occursus ejus, quia per omnia æqualis est Patri secundum divinitatem. De quo et Daniel ait: « Aspiciebam in visu noctis; et ecce in nubibus cœli Filius hominis venit; et datum est ei regnum, et honor, et potestas, et usque ad antiquum dierum pervenit (*Dan.* VII, 13). » Usque ad antiquum namque dierum perveniet Dominus, quando similis Patri et æqualis per omnia apparebit. Si enim esset aliquid secundum divinitatem, in quo differret ab ipso, non utique perveniret usque ad ipsum. Pervenit igitur usque ad ipsum,

quia in nullo distat ad ipso. Beati illi cœli, qui sic enarrant gloriam Dei.

CAPUT III.

De nubibus novis.

« Posuit Dominus tenebras latibulum suum in circuitu ejus, tabernaculum ejus tenebrosa aqua in nubilus aeris (*Psal.* XVII. 12). » — « Præ fulgore in conspectu ejus nubes transieruut, grando et carbones ignis (*Ibid.*, 13). » Novus mundus (1772) novas tenebras habet, vetera transierunt et facta sunt omnia nova. Iste mundus Ecclesia est, in qua cœli novi, et terra nova, et homines novi, et omnia nova et munda sunt. Quid igitur nubes, nisi apostolus intelligamus? De quibus scriptum est : « Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas (*Isai.* LX, 8), » Et cœli, et nubes, et montes, et fontes, et multis aliis nominibus vocantur sancti apostoli, propter quasdam sibi convenientes significationes. Sed quo volant? Dicat Psalmista : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 4). » Unde veniunt : « Educens nubes ab extremo terræ : fulgura in pluviam fecit (*Psal.* CXXXIV, 7). » Istæ nubes pluunt super bonos et malos, et terram infecundam et infructuoram doctrinæ pluviis fecundam faciunt. Misera illa terra, quæ harum pluviis non irrigatur. Misera Judæa et Synagoga, de qua scriptum est : « Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem (*Isa.* V, 6). » Unde et Apostolus dicit : « Vobis primum oportebat prædicari verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (*Act.* XIII, 46). » Volant igitur apostoli quasi nubes (1773) ubique compluentes, totam terram fecundantes, ad fidem vocantes, miraculis coruscantes et fulgura in pluviam facientes. Fulgura namque in pluviam fiunt, quando miracula doctrinam sequuntur. Sic enim de apostolis in Evangelio dicitur : Quoniam « profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis (*Marc.* XVI, 25). » Per nubes igitur apostolos, per pluviam doctrinam, et tonitrua voces, et per fulgura miracula intelligamus. Unde etiam Jacobus, et Joannes Boanerges, id est filii tonitrui vocantur, quorum altisonis vocibus, quasi magnis quibusdam tonitruis mundus perterritus ab infidelitate ad fidem conversus est. (1774) Similiter et Bartholomæus filius suspendentis aquas, novas nubes, atque fecundas, de fonte vitæ, de fontibus Israel aquas haurit, salientes in **514** vitam æternam, quas et tenere et fundere suo tempore novit. His aquis irrigatur tota nostra terra, lavatur corpus et anima nostra. Has autem nubes auster, et aquilo fugat, de quo scriptum est : (1775) « Ventus aquilo dissipat pluviam (*Prov.* XXV, 23). » — « Ab aquilone pandentur mala super omnes habitatores terræ (*Jer.* I, 14. » — « Ponam, inquit diabolus, sedem meam ad aquilonem et ero similis Altissimo (*Isa.* XIV, 14). » Ipse est igitur, qui nubes fugat, qui sanctos persequitur, qui de infidelium civitatibus apostolos pellit et ad alias civitates fugere compellit. Hoc enim et ipse Dominus eis præcipit : « Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (*Matth.* XX, 23). » Sed si Dominus surgens a somno imperet ventis et mari, illico fiet tranquillitas magna (*Matth.* VIII, 26). Et dicatur aquiloni : « Surge aquilo, » imo fuge : « et veni, auster, et perfla in hortum meum, et fluent aromata illius (*Cant.* IV, 16). » Sunt autem venti boni et venti mali; nubes bonæ et nubes malæ. Malæ nubes hæretici et schismatici, qui non pluviam sed (1776) grandinem ferunt. Ex quibus sagittæ et fulgura procedentia, non vitia, sed animas interficiunt. Boni venti de thesauris Domini producuntur, de quibus dicitur : « Qui producit ventos de thesauris suis (*Psal.* CXXXIV, 7). » Talis ventus est charitas, pietas et misericordia, cæteræque virtutes, quæ de cœlestibus thesauris producuntur. His autem feruntur nubes, his apostoli ducuntur : istæ cogunt eos volare, mundum peragrare et Evangelium prædicare; unde et apostoli inquiunt, non possumus non loqui ea quæ audivimus et scimus. « Charitas enim Dei urget nos (*II Cor.* V, 14). » Valde conveniens est, ut talibus ventis tales nubes circumferantur, de quibus scriptum est : « Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, timuerunt, et turbatæ sunt abyssi. Multitudo sonitus aquarum vocem dederunt nubes (*Psal.* LXXVI, 17). » Sed, quomodo aquæ Dominum, vel quibus oculis videre potuerunt? (1777) Quare etiam timuerunt? Quæ sunt istæ aquæ? Insensibiles enim res videre et timere non possunt. « Aquæ multæ, dicit Scriptura, populi multi (*Apoc.* XVII). » Merito populi aquæ vocantur, qui semper ad inferiora currunt, et ad mortem festinant. De Jordane tamen dicitur : « Et tu, Jordanis, qui conversus es retrorsum (*Psal.* CXIII, 5). » Usque inferius currebas; nunc te ad superiora conscendere video. Quid enim per Jordanem nisi populus baptizatus significatur? Ibi cœpit baptismi sacramentum; ibi Dominus baptizatus est. Solus igitur iste fluvius, solus populus Christianus superius ascendit et ad cœlestia scandit, cæteræ vero aquæ; cæterique populi in mare demerguntur et in infernum præcipitantur. Istæ autem aquæ, de quibus dicitur : « Viderunt te aquæ, Deus, et timuerunt, » bonæ aquæ esse videntur, quæ Dominum cognoscere et timere meruerunt, unde et turbatæ sunt abyssi, quia multitudo facta est sonitus aquarum. Hæc, inquit, fuit causa, quod abyssi turbarentur, quod infernus et

(1772) Cod. Vat. : *Novas nubes habet.*
(1773) Cod. Vat. : *ubique pluentes.*
(1774) Uterque codex, et cit. edit. *Similiter et Bartholomæus filius* suspendentis aquas *interpretatur. Mirabili enim et ineffabili modo aquas in nubibus suspendit. Quas videlicet aquas quomodo nubes elevent, quomodo teneant, et quomodo fundant, longe est ab humana scientia. At si ut Bartholomæus filius*, etc.
(1775) Cod. Vat. : *Venit aquilo, fugat nubes.*
(1776) Cod. Vat. : *grandines.*
(1777) Cod. Vat. : *Quare et timuerunt? Quæ sunt istæ sensibiles, quæ videre et timere possunt?*

maligni spiritus formidarent et confunderentur, quia aquæ illæ, de quibus modo diximus, Dominum viderunt et timuerunt. Insuper et multitudo facta est sonitus aquarum Deum laudantium, et confitentium, et ad finem convertentium. Hoc autem totum factum est, quia vocem dederunt nubes, quia apostolorum tonitrua audita sunt; quia verbi Dei sagittæ (1778) jaculatæ sunt et quia miraculorum coruscationes visæ sunt. Hoc est enim, quod ait: « Etenim sagittæ tuæ pertransierunt, vox tonitrui tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est, et contremuit terra (*Psal.* LXXVI, 19). » Quid est, commota est et contremuit terra? nisi hoc quod modo dixit: « Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ et timuerunt. » Bene igitur commota et contremuit terra. Sic enim commoveri et sic contremiscere ad salutem pertinet animarum. Vox autem tonitrui tui in rota facta est, quia apostolorum prædicatio (ipsi enim sunt tonitrua Dei) per totam hujus mundi rotunditatem audita est. Isti ergo sunt, qui ut nubes volant. Istæ nubes claræ et præfulgidæ. Isti sunt illi cherubim, super quos Dominus ascendit et volavit super pennas ventorum. Et qui prius posuit tenebras latibulum suum, siquidem obscura et tenebrosa erat aqua in nubibus aeris, modo per nubes lucidas et præfulgidas cunctis est gentibus manifestatus. Et quem antea ipsum suum tabernaculum videre non poterat, modo revalata facie ipsi gentiles eum cognoscunt. Cherubim autem scientiæ plenitudo interpretatur. Sicut igitur vocantur apostoli nubes, quia fidei doctrinæque aquis abundant, ita etiam Cherubim vocantur, quia sapientia et scientia pleni sunt. Super hos autem Dominus ascendens volavit, quod gloriam sui nominis cunctis gentibus per eos revelavit. Volavit autem super pennas ventorum, quia principes et sapientes hujus sæculi initio derelinquens, pauperibus et insipientibus se manifestavit. Unde apostolus ait: « Videte vocationem vestram, fratrse, quia non multi nobiles, non multi sapientes, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut perdat sapientia, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, ut ea quæ sunt destrueret (*I Cor.* I, 26). » Egregie autem **515** potentes hujus sæculi et sapientes venti vocantur, quia ipsi sunt, qui hoc magnum et spatiosum mare, id est mundum ubique ventilant et perturbant. Latibulum autem Dei, legis et prophetarum libri intelliguntur, quia ideo quidem latibulum vocantur, quoniam Dei virtutem et sapientiam Jesum Christum Salvatorem nostrum, ibi latentem, Judæi comprehendere nequiverunt, quamvis die noctuque eos legerent et meditarentur in ea. Et hoc est, quod ait: « In circuitu ejus tabernaculum ejus (*Psal.* XVII, 12). » Tabernaculum Dei Synagoga fuit, quæ circa hoc latibulum usque hodie residens, totum vitæ suæ tempus casso labore consumit. Unde et Dominus eis dicebat: « Erratis non scientes Scripturas, neque virtutem Dei (*Matth.* XXII, 29). » Tenebrosa enim

A aqua in nubibus aeris et valde obscura scientia est in libris prophetarum, quæ nisi per Spiritum sanctum intelligi non valet. Nostræ vero nubes claræ et lucidæ sunt, quarum pluvia suavis est, quarum doctrina melliflua est, quarum prædicatio et sapientibus et insipientibus conveniens est. Et hoc est, quod dicit; Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt (*Pasl.* XVII, 23). » Quo autem transierunt, jam superius dictum est: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 3). Sic igitur volant et sic transeunt nubes Dei. Illis autem transeuntibus, grando, et carbones ignis ubique, subintelligitur, sparsi sunt. Istæ sunt illæ nubes, de quibus dicitur: « Nunquid nosti semitas nubium, magnas et perfectas scientias (*Job.* XXXVII, 6). » Viæ namque nubium, magnæ perfectæque scientiæ illæ sunt, quibus nos apostoli cœlestia petere et terrena cuncta despicere docent. Has autem vias sublimes, et magnas, et scientias plus quam perfectas ipse quoque Dominus atque Salvator nos docuit, dicens: « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me, et habebis thesaurum in cœlo (*Matth.* XIX, 31). » Nam et ipse nubes est, sicut de seipso scriptum est: « Ecce Dominus ascendit super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et corruent omnia simulacra ejus (*Isa.* XIX, 1). »

B

CAPUT IV.

De montibus novis.

« Levavi oculos meos ad montes unde veniet auxilium mihi (*Psal.* CXX, 1). » Et isti montes novi sunt et de novo mundo sunt, ad quos oculos levare et a quibus auxilium exspectare debemus. Isti montes, patriarchæ et prophetæ, apostoli et doctores intelliguntur, qui a terrenis omnibus elevati et cœlo propinquiores effecti, mundana omnia despiciunt. De quibus Dominus ait: « Qui in Judæa sunt, fugiant ad montes: et dicant montibus: Cadite super nos, et collibus: Operite nos (*Luc.* XXIII, 30). » Isti sunt montes. qui « exsultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium. » Sed quare exsultaverunt, quia « a facie Domini mota est terra a facie Dei Jacob (*Psal.* CXIII, 7). » Non sicut lupi et leones, aliæque bestiæ exsultaverunt, quæ sanguine gaudent et de crudelitate vivunt. Talis est enim tyrannorum et hæreticorum exsultatio, sed sicut oves, sicut agni, sicut mites et absque macula exsultaverunt. Montes quidem, sed non superbi, colles sunt, sed mites, et hoc quidem per arietes et agnos significatur. Lætentur autem, quod commota est terra, quia ab infidelitate ad fidem et ad vitæ pascua festinant peccatores Sicut enim sancti vocantur cœlum; ita et peccatores vocantur terra. Isti sunt montes æterni, de quibus dicitur: « A montibus æternis conturbati sunt insipientes corde (*Psal.* LXXV, 6). » Cæteri montes non sunt æterni: « Præterit enim figura hujus mundi (*I Cor.* VII, 31). » — « Cœlum et terra transibunt

C D

(1778) Cit. edit. habet: *Torculatæ sunt.*

(*Luc.* XXI, 33). » — « Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum (*Sap.* V, 16). » Ab his autem omnes insipientes corde, Judæi videlicet et gentiles, ore insipientes, insipientes corde, philosophice loquentes et nihil intelligentes turbati sunt. Quare turbati sunt? Propter signa quæ videbant, et quia eis resistere non valebant. Non enim ipsi loquebantur, sed Spiritus sanctus in eis, quibus os et sapientiam Dominus dederat, cui non poterant resistere et contradicere omnes adversarii eorum. Turbati sunt igitur, alii bene, alii male. Alii credentes et alii sævientes. Et « propterea non timebimus, dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris (*Psal.* XLV, 3). » Quia « Deus nostrum refugium est, et virtus, adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis (*Ibid.*, 1). » Quid enim cor maris, nisi reges et principes, cæterique potentes hujus sæculi intelligantur? Sic enim sunt isti in hoc mundo, sicut cor nostrum in corpore nostro. Eorum consilio credunt omnes, eorum voluntati obediunt omnes. Isti sunt enim cor maris, illius videlicet maris, de quo dicitur : « Hoc mare magnum, et spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus (*Psal.* CXIII, 25). » Quando ergo montes nostri, montes æterni, sancti apostoli videlicet transferentur in cor maris, in hujus pelagi profundam voraginem, cum trahentur ante reges et principes, quando terra conturbabitur et Ecclesia perterrita contremiscet; tunc utique non erit timendum nobis, quia Dominus refugium nostrum est. Sonuerunt quidem et turbatæ sunt aquæ ejus, unde ipsi quoque montes ad momentum turbati sunt in fortitudine ejus. Sed neque sic timendum, quia Dominus adjutor noster est in tribulationibus, **516** quæ invenerunt nos nimis. Quanto major tribulatio est, tanto amplior est consolatio. Sonabant autem aquæ maris : non unus, vel duo, sed tota civitas in martyres fremebat. Montes autem quid faciebant, quid in tanta tempestate martyres agebant? « Conturbati sunt, inquit, montes in fortitudine ejus (*Psal.* XLV, 4). » Hoc est enim, quod ait Apostolus de tribulatione, quæ facta est ei in Asia, quoniam supra modum gravatus est super virtutem; ita ut tæderet eum vivere (*II Cor.* I, 8). Et quid faciebat terræ mons iste fortissimus, cum tot et tantæ insurgerent in eum procellæ? Audi ipsum dicentem : « Quia neque mors, neque vita, neque aliqua fortitudo poterit me separare a charitate Domini, quæ est in Christo Jesu (*Rom.* VIII, 39). » Merito itaque supra tales montes Ecclesia fundata est, dicente Scriptura : « Fundamenta ejus in montibus sanctis (*Psal.* XLV, 1). » Unde et ipse Dominus ait : « Ego autem constitutus sum rex a Deo supra Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini (*Psal.* II, 6). » — « Venite ergo, ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob (*Isa.* II, 3). » Nam et ipse Dominus mons vocatur. « Mons »

A utique Selmon, « mons Domini; mons pinguis; ut quid suspicamini montes coagulatos? » (*Psal.* LXVII, 17.) Ut Sina mons est iste, « in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Etenim Dominus habitabit usque in finem (*Ibid.*). » Et iste quidem mons Dominus est, cæteri vero non Dominus, sed currus Domini sunt, Illis loquitur propheta, qui Eliam, et Jeremiam, et Joannem prophetam Christum esse putabant. Præcedentia videamus, ut hæc planius intelligamus. « Dum, inquit, discernit cœlestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon (*Ibid.*, 15). » (1779) Quis est iste cœlesti? Noster Dominus Jesus cœlestium, terrestrium et infernorum rex et dominus; qui, dum discernit, disponit et ordinat reges et magistros super Ecclesiam suam, ea quæ superius in hoc

B psalmo continentur, locutus est. Lege a principio psalmum, et intelliges. Isti autem reges nive dealbabuntur; hoc est nivis candorem et pulchritudinem suscipient. Hunc autem candorem et hanc pulchritudinem suscipiunt sancti, quando baptizantur, quando super nivem dealbantur et ab omni vitiorum macula mundatur. Hæc autem purificatio fit in Selmon, id est in Christo. Ipse est enim qui lavat nos a peccatis nostris in sanguine suo. Nemo enim baptizatur, nemo a contagione peccatorum mundatur, nisi in ipso et per ipsum. « Quicunque enim baptizati sumus, in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus, (*Rom.* IV, 3). » Selmon *imago fortitudinis*, vel *umbra offendiculi* interpretatur. De Christo enim dicit Apostolus : « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus (*Hebr.* I, 5) » Ipse quoque lapis

C offensionis est, et petra scandali (*I Petr.* II, 7), in quo non illuminati, sed cæci offendunt, qui non ipsum, sed ejus umbram intuentur, id est non divinitatem, sed solam ejus humanitatem cognoscunt. Umbra enim non spiritus, sed corporis est. Hic est ergo « mons Selmon, mons Domini; mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. » Ipsa verborum replicatio manifestissime ostendit quanta sapientiæ et scientiæ ubertate, quanta virtutum omnium fecunditate, quantaque gratiarum pinguedine mons iste abundet. « In ipso » enim, ut Apostolus ait, « habitat omnis plenitudo divinatis corporaliter (*Coloss.* II, 9). » Ipse est flos de radice Jesse super quem « requiescit Spiritus Domini, spiritus sapientiæ, et intellectus; spiritus consilii, et fortitudinis; spiritus

D scientiæ, et pietatis spiritus; timoris Domini (*Isai.* XI, 2). » Stulti ergo sunt, qui alios montes admittunt, quamvis isti coagulati sint, quamvis pingues et uberes, quamvis mella et lacte fluant, quamvis arbores multas nutriant, quamvis oves, et boves, et multa animalia pascantur in eis; quamvis sapientiæ et scientiæ fontes deriventur ab eis. Stulti, inquam, sunt, qui illum montem hos esse suspicantur, in quo beneplacitum est Domino habitare, non quasi diversum in diverso, sed quasi idem in eodem. Unde idem ipse Dominus ait : « Ego sum in Patre, et Pater in

(1779) Cod. Vatic. *Quis est iste cœlestis, nisi Dominus Jesus.*

me est (*Joan.* XIV, 11); » et : « Ego et Pater unum sumus (*Joan.* X, 30). » Illi vero alii non Dominus, sed currus Domini sunt, milites Domini, equites et equi Domini, de quibus dicitur : « Qui ascendit super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (*Habac.* III, 8), » Sunt autem et alii montes, per quos virtutes intelligimus, ad quos ascendere nos oportet, si volumus videre Christum pugnantem, et vincentem, et discipulos eligentem. Si volumus eum videre de paucis panibus multa millia hominum reficientem, et si volumus simul cum apostolis eum videre super cœlos ascendentem. Denique et quando transfiguratus est super montem, eum ascendisse evangelipta testatur : « Assumpsit enim Petrum, et Jacobum, et Joannem, et duxit eos in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est coram eis (*Matth.* XVII, 1). » Securus Abraham in montibus habitavit. In planitie Loth ab hostibus captus est, sed ab his liberatus, qui in montibus habitabant. David quoque, fugiens Saulem, in locis lutissimis solisque ibicibus perviis demorabatur. Sic et Jacob immolaturus Domino super montem Bethel ascendisse legitur. His igitur et similibus edocemur, si securi esse volumus, si Domino placere, et ejus gloriam videre desideramus, ad montem nobis fugiendum esse. Multi sunt montes, multæ sunt virtutes, **517** in quamcunque ascenderis, securus erit. Abraham in monte fidei salvatus est in monte mititatis Moyses, in monte mansuetudinis David, in monte patientiæ Job, et in monte misericordiæ Tobias salvati sunt. Beata quoque virgo Masia in monte humilitatis ab angelo inventa est, sicut ipsa ait : « Magnificat anima mea Dominum, quia respexit humilitatem ancillæ suæ (*Luc.* I, 47. » Audiamus prophetam, dicentem : « Supra montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion (*Isa.* XL, 9). » Ego montem excelsum charitatem intelligo, de quo Apostolus ait : Adhuc excellentiorem viam vobis ostendo, sequimini charitatem. In hunc igitur montem (1780) prædicant, qui evangelizant Sion. In hunc montem ascendant prædicatores Ecclesiæque doctores. In hunc beatus Petrus ascenderat, quando ei Dominus oves suas commendavit. Prius enim ter a Domino de charitate interrogatus est, prius charitatem ter professus; et sic pascendarum ovium curam suscepit. In montem Oliveti frequenter ascendere et discipulos secum ducere Dominus consueverat, ut nos quoque in montem (1781) olei, in montem pacis et misericordiæ ascendere, et illic manere gaudeamus : et ita Domino ascendente, viam notemus, per quam post ipsum scandere valeamus. Sunt autem alii montes (1782) in quos ascendere, et ad quos appropinquare periculosum est. De quibus Propheta ait. « In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in monte, sicut passer (*Psal.* X, 1). » Et Dominus in Evangelio : « Si habueritis, inquit, fidem, sicut granum sinapis, montes quoque transferre poteritis (*Matth.* XVII,

(1780) Cit. edit, *ascendant.*
(1781) Col. Val, *in montem Oliveti.*

A 19). » Mali montes in quibus Loth inebriatus filias proprias violavit. Mali montes Gelboe, quos David maledicens ait : « Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia cadat super vos, ubi ceciderunt fortes Israel, Saul, et Jonathas (*II Reg.* I, 23). » Gelboe *lubricum* interpretatur : « Fiant, inquit Psalmista, viæ eorum tenebræ et lubricum (*Psal.* XXXIV, 6). » Montes igitur Gelboe hæretici sunt, montes volubiles, montes lubrici et instabiles, in quibus veritas non est; facile cadunt quicunque in eos ascendunt, eis credunt et ad eos confugiunt. Ibi ergo cecidere, ibi usque hodie cadunt fortes Israel, sicut ipse Dominus ait : « Surgent pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa, et prodigia multa; ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi
B (*Matth.* XXIV, 24). » Talis mons fuit Arius, talis Sabellius, talis Simon Magus; tales et multi alii, inter quos ipsi quoque episcopi innumerabiles cecidere. Tales montes maledicti sunt super quos si ros cœlestis gloriæ, vel pluvia veræ spiritualisque doctrinæ cecidisset, nequaquam maledicti essent. Hos igitur montes fugiamus et ad montes catholicos redeamus, ad montes pingues, et uberes, et videamus (*Joan.* XIV, 1) Agnum stantem super montem Sion, et cum eo centum quadraginta millia. « Ego, inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini (*Psal.* II, 6). »

CAPUT V.

De arboribus novis.

Postquam de montibus locuti sumus, conveniens
C erat, ut de arboribus loqueremur; sed quia satis, sicut nobis videtur, de arboribus superibus diximus illo videlicet in loco, ubi de bonis et de malis arboribus Dominus loquitur, quibus boni et mali homines significantur, eadem hic repetere non videtur necessarium, et facilius est chartas revolvere quam eadem ipsa iterum scribere.

CAPUT VI.

De animalibus novis.

« Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ut non suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit (*Cant.* III, 5). » Nunquam sic filias Jerusalem Salomon sapientissimus adjurasset, nisi per hos cervos et capreas aliud intelligere voluisset. Quis enim per
D istos adjuratus tali exorcismo a propriæ voluntatis intentione reducatur? Quæ enim cervis et capreis reverentia exhibenda est, ut tanta per eos adjuratio fieri debeat? Novi igitur cervi et novæ capreæ apostoli videlicet, et doctores per istos intelligantur, quos quidem tanquam patres honorare, et velut iis, qui nos Domino genuere, omnem reverentiam exhibere debemus. Unde Apostolus ait : « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (*Galat.* IV, 19). » Itemque : « Et si multos pædagogos habetis, sed non multos patres; in Christo

(1782) Cod. Vat., *et ipsi mali.*

enim Jesu per Evangelium ego vos genui (*II Cor.* IV, 15). » Nihil igitur majus post Dominum invenire potuit, cui filiæ Jerusalem obedire debuissent. Sunt autem filiæ Jerusalem animæ sanctorum, quæ pacem et concordiam diligunt. Siquidem Jerusalem visio pacis interpretatur, et omnem discordiam, lites et contentiones a se repellunt. Dilecta vero omnis anima intelligi potest, quæ per fidei Sacramentum. Deo desponsata et conjuncta est. Hæc autem dilecta **518** tunc dormire dicitur, quando terrenorum omnium oblita, quasi suavissimo sommo in sola Domini contemplatione insoporata quiescit. A tali igitur sumno eam suscitare, et a tanta quiete separare, et ad mundi curas velle revocare perfectum est, nisi forte ipsa velit, alio zelo commota, et non aliqua vi, sed fratrum precibus inclinata, ut pro multorum salute ecclesiastica regimina aliquando suscipiat. Hoc autem apertius in Evangelio significatur, ubi, cum Martha dixisset ad Jesum : « Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi, ut me adjuvet (*Matth.* x, 40). » Neque eam surgere coegit, neque surgere vetuit, illius voluntati derelinquens (1783), utrum horum duorum potius elegisset. Hoc igitur exemplo tales viri rogari quidem possunt ; cogi autem non possunt. Dicat ergo propheta : « Adjuro vos, filiæ Jerusalem, filiæ concordiæ, filiæ pacis per capreas, cervosque camporum, » quorum fide et doctrina ad hanc tantam gratiam pervenistis, ut de malis servis sponsæ et filiæ vocemini, « aut non suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. » Nullam vim ei faciatis, in illius deliberationem, et potestatem omnia (1784) ponentes. Quando autem apostoli, sicut cervi, vel capreæ, vel unicornes, vel cameli, vel onagri, equi vel boves, oves vel arietes, vel hujusmodi aliquid vocantur, tunc in illis animalibus quærendum est, si fortasse tale aliquid in illorum natura inveniatur, quod virtuti conveniat et apostolicæ dignitati non sit contrarium. Omnia enim hæc et bonam et malam significationem habere possunt. Fertur quod Plato leves homines et instabiles, capreas et cervos vocare consueverat. Crudeles vero et immites, leones; pigros, fatuos, et asinos ; luxuriosos vero porcos et hircos vocabat. Unde factum est, ut quidam stulti verba ejus mala intelligentes ad tantam insaniam pervenissent, ut homines in bestias, et bestias in homines post aliquanta sæcula converti crediderint. Hoc illi dixerint. Nos autem quare apostoli, cæterique sancti cervi vel capreæ munda animalia et innocua sunt, quæ cum multam ab aliis persecutionem patiantur, nullam tamen aliis persecutionem faciunt præter hoc quod cervi serpentes interficiunt ; quod quidem apostolis convenire maxime videtur ; quia vitia, et malignos spiritus persequentes, aliam discordiam habere nesciunt, cum ipsos suos diligant inimicos. Sunt autem cervi agiles ad currendum, sed non quantum apostoli, qui parvo tempore non

A unam tantum provinciam sed et totum mundum peragrarunt. Capreæ quoque, quas Græci doreadas vocant, acutum visum habere perhibentur ; sed acutiorem illi habent, qui Deum ipsum, et cuncta invisibilia mentis oculos contemplantur. Non sunt itaque apostoli cervi, sed propter hæc, et similia cervi vocantur. « Sicut enim, ut Psalmista ait, cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus (*Psal.* XLI, 2). » Ecce alia similitudo propter quam anima justi cervus appellatur. Vocantur autem apostoli et leones, non quod sanguine gaudeant et crudeles sint, sed quia fortissimi bestiarum, ad nullius timent occasum. Hoc enim de leone scriptum est : Nulli leones tam fortes, quam apostoli fuerunt, nulli tantas bestias interfe-
B cerunt, nulli tantos rugitus in deserto dederunt. De istis leonibus est etiam Marcus evangelista. Isti sunt, qui sua fortitudine sedem Salomonis, Ecclesiam Domini defendunt. Vocantur autem apostoli et unicornes, quoniam uno fidei cornu omnes ventilant potestates. Hoc enim animal unum cornu in fronte super nasum habere dicitur ; unde et rhinoceros Græce vocatur, quatuor pedum altitudine ita validum et acutum est cornu, ut nulla alicujus animalis fortitudo ei unquam resistere valeat ; cum etiam ipsos elephantes ejus impetu perforet et prosternat. Major tamen fortitudo est in cornu et in fide apostolorum, quibus Dominus dedit potestatem, sicut in Evangelio dicitur, calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. Nulla virtus excipitur (1785), omnis vero inimici hoc uno
C cornu prosternuntur. Sancti enim per fidem vicerunt regna. « Et omne, quod natum est ex Deo, vincit mundum : et hæc est victoria, quæ vincit mundum fides nostra (*Joan.* v, 4). » Hæc est igitur causa, quare unicornes apostoli dicantur ; et non solum apostoli, verum etiam ipse Dei Filius unicornis vocari non dedignetur. Unde est illud : « Et ædificavit (1786) sicut unicornium sacrificium suum (*Psal.* LXXVII, 69). » Bene autem sicut unicornis, quia « ipse Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio (*Psal.* XXIII, 8). » Talis virtus et fortitudo necessaria fuit, ut tantum ædificium fundaretur. Alibi quoque de eo scriptum est : « Vox Domini confrin gentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani; et comminuet eas tanquam vitulum Libani, et dile-
D ctus quemadmodum filius unicornium (*Psal.* XXVIII, 5-6). » Ecce attende quanta hujus unicornis sit fortitudo, qui sola voce tantas talesque cedros confringere potest. Quid enim per has cedros, nisi mundi hujus virtutes et potestates intelligamus, quarum quidem, aliæ bene, aliæ male confractæ sunt, voce **519** evangelica super eas intonante. Et illæ quidem bene confractæ sunt, de quibus templum ædificatur ; malæ vero quæ exciduntur et in ignem mittuntur. Vitulus vero Libani ille mihi esse videtur, qui in festivis diebus ad templum oblatus, in frusta divisus

(1783) Cod. Vat., *Quod horum*.
(1784) Cit. edit., *penatis*.
(1785) Cod. Vat., *omnis virtus inimici hoc uno fidei eorum prosternitur*.
(1786) Cod. Vat. et cit. edit., *Sicut unicornis sacrificium*, etc.

et comminutus, Domino offerebatur. Ad hujus igitur si A militudinem arbores istæ comminuuntur, sive seipsos immolando Domino, sive in ignem mittantur jubente Domino. Vocatur autem Libanus Jerusalem, dicente propheta : « Aperi, Libane, portas tuas, et devoret ignis cedros tuas (*Zach*. XI, 1). » Quando enim potentes Jerusalem, qui per cedros significantur in ipsa civitate ab hostibus trucidabantur, tunc etiam quasi vitulus immolandus, cedri Libani comminuebantur. Quod autem sequitur : « Et dilectus filius, sicut filius unicornium : » tale et ac si diceret : Dilectus Dei Filius sic veniet, sic pugnabit, sic sua fortitudine omnia prosternet et superabit, sicut unicornis, unicornimque filius. Nam et David, cæterique reges, et judices Israel ex quibus secundum carnem Salvator noster originem traxit, quasi unicornis, omnes B gentes circa se sua fortitudine vicerunt et prostraverunt. Dicitur autem de unicorne, quod nullo ingenio capi vel teneri queat; sed, si virgo speciosa opponitur ei, ad quam cum omni mansuetudine conveniens, dum in ejus sinum se humiliat, a venatoribus capitur vel tenetur. Similiter autem et Salvator noster nunquam teneri potuisset, nisi in Virginem venisset et carnem de ea suscepisset. Vocantur et apostoli onagri, asini silvestres; de quibus ipse Dominus ad beatum Job loquitur, dicens: « Quis dimisit onagrum liberum, et vincula ejus quis solvit? Cui dedi in solitudine domum et tabernacula in terra salsuginis. Contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit. Circumspicit montes pascuæ suæ, et virentia quæque perquirit (*Job*. XXXIX, 8). » Hæc autem superius expo- C suimus in illo sermone, qui de abstinentia editus est. Et quod viri sancti onagri dicantur, satis hæc verba manifestare videntur. Equi præterea et boves vocantur apostoli, quoniam per ipsos et bella sua fecit et agrum suum coluit Dominus. Nullum animal tam idoneum ad bellum, sicut equi nullum tam idoneum ad agriculturam, sicut boves, invenitur. Isti sunt illi equi, de quibus dicitur : « Qui ascendis super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio. » Hos ille equus albus significat in Apocalypsi super quem Dominus cum arcu sedere describitur, qui corona datur, quia ad hoc exivit, ut vinceret. Isti sunt, de quibus scriptum est : « Nescivi. Anima mea conturbata est propter quadrigas Aminadab (*Cant*. VI, 11). » Interpretatur autem Aminadab, *spontaneus* D *populi sui*. Ipse est autem Salvator noster, qui spontaneam mortem sustinuit, ut populum suum a morte perpetua liberare. Hunc autem Synagoga non cognovit; quia, sicut ipsa dicit, cum vili apparatu et rusticano comitatu incedere vidit. Isti sunt duodecim boves a quibus mare æneum portatur, quod baptisma significatur. Isti sunt, de quibus Apostolus ait : « Non alligabis os bovi trituranti (*I Cor*. IX, 9). » Canes quoque vocantur apostoli, quoniam oves Domini contra lupos latronesque custodiunt. De quibus dicitur: « Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso (*Psal*. LXVII, 24). » Vocantur autem et arietes de quibus scriptum est : « Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi (*Isai*. LX, 7). » Et Salomon : « Aries, inquit, succinctus renes non est rex, qui resistet ei (*Prov*. XXX, 31). » Quales sunt isti arietes, qui et Domino ministrant et contra reges pugnare non timent? Tales arietes sunt Petrus et Paulus, qui gladio spiritus succincti Neronem ipsum regem omnium nequissimum et crudelissimum superaverunt, et Simonem magum de aere præcipitaverunt. Interpretatur autem Nabaioth propheta principii, illius videlicet principi, qui ait : « Ego principium, qui et loquor vobis (*Joan*. XVI, 25). » De cujus prohetia, quicunque biberit, valde dignum est, ut Domino ministret. Si velimus omnia animalia, per quæ apostoli figurantur, scribere, non sermonem, sed magnum volumen nos edere oporteret. Addat igitur unusquisque ad hæc quod sibi placuerit, nobis autem tantula dixisse sufficiat.

CAPUT VII.

De potestatibus novis.

« Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Vos, inquit Dominus, qui reliquistis omnia et secuti estis me, centuplum accipietis in hac vita, et post hanc, vitam æternam possidebitis. Et quia secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (*Matth*. XIX, 27). » Novus mundus, novum imperatorem, novos reges, novos duces, novos principes et judices habet. Novi autem reges, duces, principes et judices apostoli sunt. Et in Domino quidem novi, quia omnibus mundi hujus potestatibus, quæcunque fuerunt, sunt, vel erunt sapientiores, potentiores, fortiores, justiores et ditiores sunt. Sapientiores quidem sunt, quia omnem veritatem edocti sunt; sicut ipse Dominus ait : « Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem (*Joan*. XVI, 13). » Sapientiores item sunt, quia os et sapientiam a Domino susceperunt, cui non possunt resistere nec contradicere omnes adversarii ejus. Unde Apostolus ait : « Sapientiam loquimur inter **520** perfectos (*I Cor*. II, 6). » Sunt autem et potentiores, quia non solum in terris, verum etiam in cœlis obtinent potestatem. Sic enim ipse Dominus ait : « Quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata in cœlis; et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis (*Matth*. XVIII, 18). » Non sufficit eis terra, ipsi cœli in eorum principatu et imperio continentur. Habent protestatem claudere et aperire, suscipiunt quos volunt, quosque volunt excludunt. Quid de eorum fortitudine dicam, quos etiam ipsi maligni spiritus formidant? Eis quidem venientibus fugiunt et ante eorum præsentiam stare non possunt. De divitiis autem quid attinet dicere, cum tam divites sint, ut nihil amplius habere concupiscant? Sunt enim, ut Apostolus ait, « sicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (*II Cor*. VI, 10). »

Ille ditissimus est, cui sua sufficiunt. Sola necessaria habebat Diogenes et cunctis imperatoribus ditior erat, quia nihil amplius habere volebat. Pauper est, qui mendicat; mendicant autem imperatores, non quidem voce (quamvis aliquando et voce) sed desiderio, quia hujusmodi pro una domo, quam habent, centum desiderant. Contra autem Dominus ait : « Vos qui reliquistis omnia, » centum accipietis in hac vita, quia satis habebant et nihil amplius cupiebant. Ipsa autem sufficientia plus quam centuplum computatur (1787). Susceperunt igitur sancti non solum centuplum, verum etiam plus quam centuplum, quia cum Christo adhærent, omne ipsorum desiderium finitum est, quod eis avaritia suscitare poterat. Major est sufficientia omnibus divitiis. Qui igitur sufficientiam habet, omnes, et plusquam omnes divitias habet. Habent ergo non solum centuplum, sed plus quam centuplum. Sequitur : « Vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel (*Matth.* XIX, 28). » Illi soli digni sunt judicare, qui sequuntur Jesum; qui eadem post ipsum via incedunt; qui veritatem et justitiam diligunt, et hominis personam non respiciunt. Tales sunt judices nostri, tales sunt sancti apostoli, qui sedentes super sedes duodecim judicant duodecim tribus Israel. Sed quare super sedes duodecim; quia totidem sunt mundi partes, secundum illud : « Quando dividebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, juxta numerum filiorum Israel (*Deut.* XXXII, 8). » Hanc autem divisionem tunc Dominus fecit (1788), quando ad prædicandum discipulos ire præcepit, dicens eis : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (*Marc.* XIX, 20). » Nullam mundi partem reliquit, qui mundum universum prædicari jussit. Sic igitur divisit Dominus gentes, et ita separavit filios Adam, ut alii per Petrum, alii per Joannem, atque alii per alios converterentur ad fidem. Hoc autem et illud significare videtur, quod in Psalmis de Christo legitur : « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii; constitues eos principes super omnem terram (*Psal.* XLIV, 17). » Pro patribus enim Salvatori nostro filii nati sunt, quia, secundum numerum patrum factus est et numerus filiorum. Duodecim quippe fuerunt filii Jacob, ex quibus Synagoga tota manavit. Duodecim et sunt filii Christi, ex quibus Ecclesiæ multitudo pullulavit. Non dedignatur Salvator noster eos dicere patres, ex quibus secundum carnem originem duxit. Audi ipsum dicentem : « In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberasti eos (*Psal.* XXI, 5). » Vocantur igitur apostoli et reges, et principes. Vocantur duces, et judices, vocantur et aliis nominibus, quæ viris convenire valeant. O judices super omnes judices, qui non solum homines, sed ipsos quoque angelos judicabunt! Hoc enim et Apostolus ait : « Nescitis quia et angelos judicabimus? » (*I Cor.* VI, 3) in illo tremendo judicio, cui omnis rationalis creatura astabit; quando et angeli, et homines omnes simul in unum convenient, quando nobilis in portis Ecclesiæ sponsus, et Dominus cum his senatoribus terræ judicibus sedebit. Ille quoque superbus cum omni suo exercitu ibi astare necesse habebit, qui supra cœlos ascendere, et sedem suam ponere minabatur. Ad istorum sententiam damnabitur, ille, qui eos ipsos accusare non cessat. Isti ergo soli reges et principes; isti soli duces et judices dicendi sunt; isti sunt, de quibus dicitur : « Principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nepthali (*Psal.* LXVII, 28). » Isti sunt illi reges, de quibus dicitur : « A templo tuo in Jerusalem tibi offerent reges munera (*Ibid.* 30). » Sunt autem apostoli et pastores, non qui oves pascant herbis, sed qui animas reficiunt spiritualibus verbis. Si pastores sunt et oves habent. Oves eorum nos sumus, si tamen oves sumus. Si vero oves non sumus, de eorum gregibus non sumus, quoniam isti pastores non custodiunt nisi oves. Unde et Petro a Domino dicitur : « Si diligis me, pasce oves meas (*Joan.* XXI, 17). » Et Dominus de seipso ait : **521** « Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas (*Joan.* XI, 14). » Vis esse ovis? Esto humilis et innocens : esto patiens et mansuetus, pelle superbiam et rapacitatem, nulli noceas, nulli injuriam facias, lacte tuo vivant pauperes Christi, et lanis tuis calefiant. Tales pastores tales oves diligunt. Sunt autem negotiatores, et tales, qui terrena cœlestibus, et transitoria æternis commutare valeant. Isti sunt illi negotiatores, qui, inventa una pretiosa margarita, venditis omnibus, eam emerunt. Isti sunt, quibus Dominus peregre proficiscens tradidit bona sua, dicens : « Negotiamini, dum venio (*Luc.* XXIX, 13); » cui redeunti omnem pecuniam multiplicatam restituunt. Unde et unicuique eorum congratulans ait : « Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui (*Matth.* XXV, 21). » De Ecclesia scriptum est, quia « facta est quasi navis negotiatoris, seu institoris de longe portans panem suum (*Prov.* XXXI, 14). » Isti negotiatores neminem fallunt, et incomparabiles, magnasque divitias vili pretio vendunt. Architecti quoque sunt sancti apostostoli non inferiores Beseleel, et Oolirb, quos omni sapientia Dominus replevit ad tabernaculum testimonii construendum. Illorum structura, et operatio jam nimia vetustate consumpta et soluta est; horum autem ædificium manet in æternum. Illi auro, et gemmis, isti virtutibus induunt sacerdotes, de quibus dicitur : « Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti

(1787) Cod. Vat. : *Mendicant autem imperatores. Non autem voce, quamvis aliquando et voce et desiderio mendicant. Bene ergo Dominus ait : « Vos qui reliquistis omnia, » etc., centuplum accipietis in hac vita quia cum omnia haberent, pauperes erant. Qui habebat unam domum, centum desiderabat. Modo nullam habet, et sufficit sibi. Ipsa sufficientia in centuplum computatur.*

(1788) Cod. Vat. : *Duodecim igitur partes fecit, quia tantus est numerus filiorum Israel.* Eadem interpretatio legitur in cap. 32 comment. Deuter.

tui exsultent (*Psal.* CXXXI, 6). » Illi autem istos figurabant, quorum operatio, si spiritualiter intelligatur, non illorum, sed justorum est. Qualis architectus beatus Paulus, qui de seipso loquitur, dicens : « Secundum gratiam, quæ data est mihi, ut sapiens architectus, fundamentum posui. Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, qui superædificaverit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem sic salvus erit, sic tamen quasi per ignem (*I Cor.* III, 10). » Hæc verba longa indigent expositione, in quibus jam a pluribus laboratum est. Ego tamen quod intelligo breviter dicam. Fundamentum Christus est, super quod tota Ecclesia, et boni et mali fundati sunt. Unde ipse Dominus ait : « Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum (*Joan.* XV, 2), » ostendens etiam malos palmites per baptismi sacramentum in se esse fundatos. Et quamvis aliquando tollendi sint, adhuc tamen in Christo sunt, quoniam in Ecclesia sunt. Aurum autem, argentum, et lapides pretiosi bona opera sunt, lignum vero, fenum, et stipula peccata intelliguntur. Magnam igitur injuriam facimus huic tam nobili fundamento, quando illud in nobis peccata nostra portare et sustinere cogimus. De ipso tamen scriptum est, quod peccata nostra portavit, et pro nobis dolet (*Isa* XIII, 11). Sustinet enim, et libenter exspectat, tantum ut convertamur, et pœnitentiam agamus et sarcinam inutilem abjiciamus. Quod si fecerimus, salvi erimus, sic tamen quasi per ignem. Quicunque enim digne conversus fuerit et pœnitentiam egerit, non solum a minoribus, ut quidam intelligere noluerunt, verum etiam a majoribus peccatis liberabitur, et salvus erit. Omne enim peccatum, dicit Dominus, et omnis blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ, per quam in malo perseverantia intelligitur, non dimittetur (*Matth.* XII). Ecce omne peccatum dimittitur, dicit Dominus, unum tantum excipitur, quod illi quidem faciunt, qui pœnitere nolunt. Dimittitur quidem per pœnitentiam omne peccatum, sed non penitus dimittitur pœna peccati. In baptismo vero utrumque dimittitur. De martyribus quoque nulla post martyrium pœna exigitur. Potens est igitur Dominus, et breviare, quantum voluerit, et penitus dimittere qui voluerit pœnam peccati. « Beatus igitur ille, cui non imputavit Dominus peccatum (*Psal.* XLI, 2). » Gaudeant itaque pœnitentes, quia peccata dimissa sunt eis ; timeant tamen, quia nesciunt, an adhuc pœna peccati dimissa sit eis. Quacunque enim die conversi fuerint, si tamen digne conversi fuerint, salvi erunt. Et hoc quidem per ignem. Salvi igitur sunt, sed ignis manet ; peccatum dimissum est, sed non pœna peccati. Legimus quosdam post mortem miraculis claruisse, et tamen purgatorio deputatos fuisse. De quibus dubitari non potest, et peccata eis dimissa fuisse, et pœnam peccati dimissam non fuisse. De talibus igitur dictum est : « Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse vero salvus erit, sic tamen quasi per ignem (*I Cor.* III, 10). » Cæteri vero homines, quorum peccata ardebunt, non utique salvabuntur per ignem, sed potius æternum mittentur in ignem ; cæteri, inquam, homines, præter eos, qui pœnitentiam egerunt de peccatis suis. Pœnitentiam agere dico, sine pœnitentiæ remedio de hac vita non exire ; qui enim sine pœnitentia moriuntur, sine fine cruciabuntur. Hoc est enim illud unum peccatum, quod non dimittitur hominibus, neque in hoc sæculo, neque in futuro. « Vigilate itaque, dicit Dominus, quia nescitis diem, neque horam (*Matth.* XXV). » Sunt autem et alia nomina apostolis valde convenientia, quæ his, quæ dicta sunt superaddere potest, qui longiorem vult facere sermonem.

522 CAPUT VIII.

De mari novo, et novis piscatoribus.

« Hoc mare magnum et spatiosum : illic reptilia, quorum non est numerus. Animalia pusilla, et magna : illic naves pertransibunt (*Psal.* CIII, 25). » Narrat Matthæus evangelista, quod Dominus, et Salvator noster transiens juxta mare Galilææ vidit Petrum, et Andream et Joannem, et vocavit eos, dicens : « Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum (*Marc.* I). » Quando audio homines pisces vocari, et Christi discipulos piscatores hominum fieri, quod ad litteram quidem intelligi non potest, necessario novum mare et nova retia, et novos piscatores et novos pisces intelligere cogor. Novum igitur mare mundus iste, de quo modo superius diximus: « Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus. » Retia Evangelia, pisces homines; piscatores vero apostoli sunt. Tantum est hoc mare, quantus et mundus, in quo animalia magna sunt, et ut in Genesi legitur cete grandia, per quæ reges et principes, cæterique majores, et potentiores homines intelliguntur. Pusilla vero animalia, et reptilia, quorum non est numerus, cætera hominum multitudo infinita uniuscujusque sexus, cujuscunque ætatis, cujuscunque ordinis et conditionis, cujuscunque linguæ et nationis intelligi potest. Sicut autem pisces maris, alii mites sunt, et simpliciter vivunt ; alii vero raptores sunt, qui alios persequuntur, et devorant ; ita et in hoc mundo inter homines fieri videmus, et simplicem turbam a latronibus et iniquis hominibus quotidie devorari, multisque modis devorari conspicimus. Est autem hoc in mari, et draco ille magnus, serpens antiquus qui est diabolus, et Satanas, quem Dominus formavit ad illudendum ei. De quo et ad beatum Job ipse Dominus loquitur, dicens : « Ecce Bechemoth, quem feci tecum, fenum quasi bos comedit. Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum, applicabit gladium ejus (*Job* XL, 10). » Huic montes herbas ferunt, omnes bestiæ agri ludent

ibi. Creatura Dei est diabolus, ipse eum formavit, ipse eum fecit, sed non qualis est, eum fecit. Quod enim ait: « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei (*Psal.* CIII, 26), » non de prima ejus creatione intelligendum est; sed quia per superbiam elevatus in veritate non stetit, talis postquam cecidit, formatus est Ideo ad talem formam, talemque suæ infirmatis mensuram redactus est, cui jam homines illudere possunt. Nisi enim sic ligatus a Domino teneretur, quis illius superbiæ astutiæque resistere potuisset? Unde et dicitur: « Qui fecit eum, applicabit glaudium ejus (*Job* XL, 24). » Si enim gladius ejus plicatus non fuisset, quis tanti acuminis vulnera ferre potuisset? Gladii igitur applicatio virtutis illius infirmitatem ostendit. Omnes autem illi illudunt (1879), quicunque eum fugiunt, et ad pœnitentiam redeunt. Quoniam bene beatus Paulus ei illusit, qui cum Ecclesiam persequeretur in ore ejus, et intra illius dentes jam stringebatur, mox ad fidum conversus, tristem eum reliquit. Sic et Maria Magdalena eum decepit, quæ conversa ad Dominum « optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (*Luc.* X, 42). » Uno sermone illuditur ei, et uno verbo jam devorata de ipso ejus ventre rejicitur præda. Sufficit peccatrici suam culpam dicere, et ab eo ulterius teneri non potest. Valde ergo illuditur ei, multumque complicatus est gladius ejus. Vocatur autem Bechemoth, quod *bestia* interpretatur, quoniam crudelis est et sensu bestiali utitur. Angelica namque dignitate privatus, bestias crudelissimas per omnia imitatur. Ecce, inquit, Bechemoth, quem feci tecum, quem feci sicut te (unus enim utriusque creator) fenum sicut bos comedit. Dicat propheta: « Vere fenum est populus, siccatum est fenum, et cecidit flos (*Isa.* XL, 8). » Non ergo viros et sapientes, sed populum stultum et indisciplinatum comedit Bechemoth. Ipse est enim principium viarum Domini. Ipse ante alias creaturas factus esse creditur; quod sic tamen intelligi potest, ac si diceretur: Ipse est causa atque principium ut via Domini, quæ una erat, in duas vias divideretur, ut jam non omnes per unam viam cœlos ascenderent, sed alii per aliam viam in infernum descenderent, dum aliis dicatur: *Ite*, aliis dicatur, *Venite*. Et huic montes herbas ferunt. Mali montes qui diabolum nutriunt, et draconi cibum ministrant. Cibus diaboli, at refectio ejus peccatum est. Qui plus peccat, majora ei convivia parat. Nulli igitur sic ei serviunt sicuti mali reges et principes; sicuti omnes avari et divites, qui per montes significantur. Isti enim non solum peccant, sed et alios secum peccare compellunt. Considera modo quando homicidia, quantæ rapinæ, quanta perturbatio per eos ubique fiat. Unde et bene dicitur: « Omnes bestiæ agri ludunt ibi (*Job*

A XI, 15.) » Bestiæ agri vitia sunt, et maligni spiritus. **522** Istæ igitur bestiæ ludunt ibi, id est in montibus supradictis, in cordibus videlicet iniquorum. Ibi dilecatntur, ibi suaviter requiescunt, ibi theatra faciunt, et palatia construunt. Illuc socios introducunt, ut faciant novissima eorum pejora prioribus. Misera illa pecora, miseræ illæ animæ duæ tam crudelium bestiarum habitatio factæ sunt. Tales pisces habitant in hoc mari, ubi reptilia, quorum non est numerus, ubi animalia pusilla et magna, ubi et draco iste, quem Dominus formavit ad illudendum ei; de quibus usque modo locuti sumus. In magnum et profundum pelagus mittuntur piscatores apostoli, qui in hoc mare piscatum veniunt. Difficilis piscatio est, ubi et pugnare, et piscari

B necesse est. Hinc ponunt retira ad pisces capiendos; inde gladios extendunt ad hostes pellendos. Quid dicam, quod quidam pisces sua sponte capiuntur, et retia ingrediuntur, qui postea eadem retia scindere et dissipare nituntur? Tales pisces fuere Arius, Sabellius, et Manichæi, et multi alii, qui apostolicum prædicationem, et catholicam fidem evacuare conati sunt; a quibus sancta Ecclesia, navesque apostolicæ magis fatigatæ et concussæ sunt, quam ab ipsis etiam tyrannis, qui cruentis eam gladiis persequebantur. Hanc tam immensam perturbationem præviderat Propheta, cum diceret. « Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis. Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo. Dixit, et stetit spiritus

C procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus. Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos, anima eorum in malis tabescebat. Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est. Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. Statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus, et læti sunt, quia siluerunt, et eduxit eos in portum voluntatis eorum (*Psal.* CVI, 23 *et seq.*). » Paucis verbis apostolorum prædicationem, miraculorum efficaciam, tyrannorum sævitiam, et cœlitus datam consolationem Psalmista comprehendit. Quando enim sancti Apostoli, aliique doctores in hujus mari profundissimum pelagus ad prædicandum descendebant facientes operationem in aquis multis, id est in populis multis, per singulas vide-

D licet civitates, mortuos suscitantes, cæcos illuminantes, leprosos muntantes, paralyticos curantes, et alia mirabilia facientes, tunc ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus, quæ in hoc profundo Dominus per eos operabatur. « Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus (1700) (*Ibid.*). » Sic igitur, et tunc eo jubente turbatum est mare, et exaltati sunt fluctus ejus, alii bene, alii

(1789) Eadem expositio habetur in commentario super hunc locum tom. I, p. 293 c. 1: « Dei namque viarum, id est operationum, diabolus principium est; quoniam inter omnes creaturas primus factus est, applicavit autem Dominus gladium ejus, quia nisi plicatus fuisset, ne recta cuspide semper feriret, perpauci ejus deceptionis gladium effugere possent. »

(1790) Hujusmodi expositio perfecte consonat cum commentario S. Brunonis in hunc Psalmum.

male (1791). Alii per ipsos, alii contra ipsos. Alii dicebant, dimittantur, quia boni sunt, alii dicebant, occidantur, quia mali sunt. Alii videntes signa, quæ faciebant, deos eos vocabant, et usque ab cœlos laudibus exaltabant: alii indignantes et super eos impetum facientes, in abyssum mergere conabantur; et hoc est, quod ait: « Ascendit usque ad cœlos, et descendit usque in abyssum (*Ibid*). » Unde anima illorum in malis tabescebat, tantos aliquando cruciatus ferre non valens. Inde est, quod Apostolus ait: « Nolo ignorare vos, fratres, de persecutione quæ facta est nobis in Asia, quoniam supra modum gravati sumus: ita ut tæderet nos etiam vivere (*II Cor.* I, 8). Turbati sunt itaque et moti sunt, sicut ebrius, non calice vini inebriati, sed calice passionis et afflictionis. Et omnis sapientia illorum deglutita est; sicut beatus Job de seipso ait, dicens: « Cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum (*Job.* XVII, 11). » Bonæ namque cogitationes. quibus vir sanctus in Dei contemplatione vacare solebat, tantarum angustiarum afflictione dissipatæ erant; tantaque erat vis passionis et doloris numerositas, ut nihil aliud cogitare posset Sic igitur et in hoc loco omnis eorum sapientia dolorum immensitate aliquando deglutita est. Cumque eam ferre non possent, clamaverunt ad Deum, et exauditi sunt, et eduxit eos in portum voluntatis eorum Aliquando enim nec ipsa tormenta sentiebant, quæ illis ab ipsis inferebantur. Quod bene quidem in Evangelio significatum est, quando discipuli clamantes dixerunt: « Domine, salva nos, perimus. Qui surgens, imperavit ventis, et mari, et facta est tranquillitas magna (*Matth.* VIII, 26). » Hæc autem maris hujus tam immensa perturbatio a temporibus apostolorum usque ad tempora Constantini imperatoris sanctam Ecclesiam instanter perturbavit, et vix aliquando quievit. Inde vero pax, et tranquillitas facta est, Christi piscatores quieti, et securi piscari, et sagenam ad terram trahere cœperunt. De qua in Evangelio dicitur: « Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti, quam, cum impleta fuisset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras misere (*Matth.* XIII, 47). » Sed non sagena plena est, adhuc pisces ingrediuntur; « cum autem plenitudo gentium introierit; **524** tunc omnis Israel salvus fiet (*Rom.* XI, 25); » tuncque malis piscibus reprobatis, boni ad vitam ducentur æternam.

CAPUT IX.

De avibus novis.

Legimus in Genesi Dominum præcepisse ut aquæ producerent et pisces secundum genus suum, et aves in species suas. Et factum est ita. « Benedixitque eis Deus, et ait: Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram (*Genes.* I, 25). » Pisces, et aves unam originem habent, et utraque ex aquis creata sunt. Alteri profunda petunt, alteræ ad cœlestia elevantur. Boni sunt illi, et illæ, quia inter omnes alias creaturas isti primam benedictionem accipere meruerunt. Per hos igitur viri sancti significantur, qui ex aquis regenerati sunt. « Nisi » enim « quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, in regnum Domini non intrabit (*Joan.* III, 5); » qui et profunda Scripturarum, quæ per aquas significantur, penitus rimantur, et virtutum alis ad cœlestia elevantur. Sed satis de piscibus modo superius locuti sumus. Dignum est ut de avibus amodo loquamur. Nisi per istas aves, quæ ante nos volare videmus, aliæ aves significarentur, longe melioris dignioris que naturæ, nunquam Ecclesia columba vocaretur, dicente Domino: « Una est columba mea (*Cant.* VI, 8): » nunquam Joannes evangelista aquila diceretur; nunquam David rex, et pelicanus, et nicticorax, et passer vocaretur, sicut vocatur, teste Scriptura: « Similis factus sum pelicano in solitudine, et sicut nycticorax in domicilio. Vigilavi, et factus sum sicut passer solitarius in tecto (*Psal.* CI, 7). » Et non solum homines, verum etiam ipsi angeli avium speciem, atque naturam suscipere videntur. Ubique alatos et pennatos eos esse videmus. Volare quoque magis, quam incedere describuntur, quod avium quidem proprium est. Vela quoque tabernaculi opere plumario facta leguntur (*Exod.* XXVI). Et quatuor animalia in Ezechiele, et Apocalypsi plena oculis ante et retro senas habere alas scribuntur. « Et primum quidem animal simile est homini, secundum simile leoni, tertium vero simile vitulo, quartum autem simile aquilæ volanti (*Ezech.* I, 8, *et Apoc.* IV, 6). » Similiter autem et Isaias: « Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum, et plena erat omnis terra majestate ejus, et ea quæ sub ipso erant, replebant templum, Seraphim stabant super illud, sex alæ uni, et sex alæ alteri (*Isa.* VI, 1). » Aves igitur in mari, aves in terra, aves in cœlo, et aves super cœlum. Omnia elementa nos volare docent, omnia nos ad superiora et cœlestia provocant. « Quis » igitur « mihi dabit pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? » (*Psal.* LIV, 7.) Jam aves facti sumus, quia in aquis regenerati sumus. Alæ solummodo desunt nobis (192). Penna struthionis absimilis est pennæ accipitris et herodii, qui inter alias aves velocissimi sunt; struthio vero propter alarum infirmitatem a terris se elevare non valet. Habet igitur alas, sed infirmas, habet pennas debiles. Tales sunt hypocritæ, et hæretici, qui accipitres, et herodii esse videntur sed struthiones sunt, neque habent alas, quibus volare valeant, vel ad cœlestia erigantur. Sic igitur, etc.

(1791) Cod. Vat. et editio: *Eo namque juvente stetit id, est non transivit, sed perseveravit spiritus procellæ. Ipse est enim de quo scriptum est: Ego Dominus qui conturbo mare, et intumescunt fluctus ejus.*

(1792) Cod. Vat. et editio: *Illas quæramus, quoniam sine alis et pennis volare non possumus.*

Alæ igitur virtutes sunt, alæ bona opera intelligun- A tur, sine quibus volare non possumus. Ipsæ nos ferant, ipsæ ad cœlestia elevent. Habes humilitatem, ala tibi est. Habes misericordiam, ala tibi est. Habes patientiam, ala tibi est. Quot virtutes habes, tot alas habes. Si habes charitatem, ut Deum et proximum diligas, duas alas habes; quæ tibi ad volandum sufficere possunt. Seraphim tamen et quatuor animalibus non sufficiunt duæ alæ; senas enim habent, quoniam aliis volant, aliis capita pedesque tegunt. Per caput et pedes, intium et finem intelligimus. Velant igitur animalia caput suum, ne forte ab eis quærere velimus ea quæ ante mundi initium facta sunt. Velant autem similiter et pedes, quoniam ea quæ post mundi finem in hoc mundo futura sunt nequaquam nobis paudere volunt. Unde Isaias deos B gentium irridens, ait : « Dicite mihi, quæ prima fuere et ultima quæ futura sunt, et dicam quod dii estis vos (*Isa.* XLI, 23). » Sed non potestis; et ideo nihil estis. Superfluum igitur esse videtur, vel ea quærere, quæ ante mundi initium fuere, vel ea quæ post finem futura sunt. Nam etsi quæras, nemo est qui tibi dicat. Si posses a capite et a pedibus animantium istorum alas amovere, tunc forte prima et ultima scire posses. Solent enim homines hæc quærere, et quamvis ex superabundanti, in talibus laborare, scire cupientes an post mundi finem cœlum volvatur, sol, et luna, et stellæ solito more circumferantur, an flumina currant, fontes procumpant, utrum arbores et herbæ sint, et multa alia, quæ hominum curiositatem movere solent. Hæc C autem interrogantibus honestissime respondetur : Seraphim, et quatuor animalium pedes obvolutos esse, et videri non posse; exspectandum tamen, esse, donec alæ amoveantur. Volant autem duabus alis, illis videlicet quæ in medio sunt, quia de omnibus quæ in hoc mundo fiunt a principio usque ad finem plenissime loquuntur. Sunt autem plena oculis ante
525 et retro, quia et futura vident, et præterita non ignorant. Quidquid in eis est, lumen et claritas est. Quot verba, tot oculi in eis sunt. Quicunque ea non credunt, cæci et sine lumine sunt. Unde et quibusdam Dominus ait : « Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei (*Matth.* XXII, 29). » Sunt igitur oculi in Scripturis intelligentiæ videlicet spirituales, quibus viri sancti illuminati errare non possunt. Hos autem oculus Pharisæi non habentes, D cæci a Domino vocantur, et duces cæcorum. Dictum est autem quid per animalium alas, et quid per oculos significetur. Utinam et nos alas ad volandum habeamus, et oculos ante, et retro, quibus et recto itinere ad Deum veniamus, et peccatorum memores simul cum Psalmista dicamus : « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et delictum meum contra me est semper (*Psal.* L, 4). » Et ante quidem oculos habemus, si via regia incedimus, si mala fugimus, et bona tenemus. Unde et Salomon ait : « Sapientis oculi in capite ipsius : stultus in tenebris ambula. (*Eccle.* II, 14). » Retro vero oculos habent, qui antiquorum memores patrum eorum vitam et sanctam conversationem imitari conantur : sicut ille qui dicebat : « Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui (*Psal.* LXXVI, 6). » Retro enim oculos habebat, quando dies antiquos cogitabat; ante vero oculos, quando annos æternos in mente habebat. Si solum istum versiculum custodiamus, et ante et retro oculis pleni sumus. Nec vacat a mysterio, quod animal primum hominis faciem habere describitur, per quod videlicet Matthæum apostolum et ejus evangelium intelligimus. Ipse enim a Christi nativitate incipiens perfectum hominem, et de hominibus natum eum ostendit esse, totam ejus ab Abraham usque ad ipsum genealogiam describens. Marcus vero leonis faciem habere videtur, in cujus evangelii principio vox in deserto clamare describitur. Lucas autem beatus bovis faciem habet, quoniam a sacerdotio scribere incipit, quod maxime propter sacrificia institutum est. Bos autem inter alia sacrificia major est hostia. Quare autem aquilæ faciem Joannes habeat ipsius Evangelii initium apertissime ostendit. « In principio, » inquit, « erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan.* I). » Qui sic loquitur longe sublimius quam aquila volat. Istæ tamen quatuor animalium facies tam diversæ aliquid nobis conferre videntur, quoniam homo ad rationem, leo ad fortitudinem, bos ad laborem, et aquila ad comtemplandum (1793) nos provocat. Homo denique prædicare, leo pugnare, bos laborare, et aquila volare nos docet. Has igitur animalium species imitemur (1794); istæ nobis sint in exemplum. Non respiciamus ad struthionem, cujus alæ infirmæ sunt, non attendamus ad hypocritas, qui se fingunt esse quod non sunt quibus tunc alæ deficient quando eis maxime necessariæ erunt : alas potius accipitris et herodii suscipiamus, non ut aliquid rapiamus, verum ut obedientiam nobis injunctam celerrime faciamus. Talium enim avium, alarumque omnium, quæ de rapina vivunt, alæ quidem, et pennæ bonam significationem habere possunt, ungues vero et rostra, et actionem, et significationem impiam gerunt. Per tales enim significantur maligni spiritus, quorum omnis operatio furtum et rapina est. Istæ sunt illæ aves quas abigebat Abraham. Istæ sunt quæ rapiunt bonum Dei verbum de corde hominum, ne credentes salvi fiant. Talibus avibus totus hic aer plenus est, quæ quoniam veloces et invisibiles sunt, magnam ubique cunctis hominibus persecutionem faciunt.

CAPUT X.

De fluminibus novis.

« Fluminis impetus lætificat civitatem De : san-

(1793) Cit. edit., *ad contemplationem.*

(1794) Ead. edit. *Has igitur aves imitemur*, etc.

ctificavit tabernaculum suum Altissimus (*Psal.* XLV, 5). » Legimus in Genesi quod fluvius egrediebatur de paradiso, qui deinde dividitur in quatuor capita. Nomen primo Phison : secundo Gyon (1795) : tertio Tigris : quarto Euphrates. His autem irrigatur, et fertilis redditur tota illa terra. Legitur autem similiter (1796) in Apocalypsi, quod de illa nobilissima civitate, cujus muri ex lapidibus pretiosis ædificati sunt, cujus singulæ portæ et singulis margaritis factæ sunt, cujus plateæ ex auro purissimo stratæ sunt : quod fluvius inde egrediebatur, cujus aqua lucidissima est, quasi crystallus. Sunt etiam et per ripam fluminis arbores nobilissimæ, quæ ferunt fructus duodecim per singulos menses, quarum ipsa folia gentibus sunt ad sanitatem. Hæc ad litteram intelligere ipsa natura prohibet, nobisque aliud valde sublimius quam id quod littera sonat significare videntur ; præsertim cum alibi scriptum sit : « Flumina plaudent manibus in idipsum (*Psal.* XCVII, 8). Quomodo autem flumina, quæ manus nullas habent, manibus plaudere possunt ? Nova sunt ista flumina, et de novo mundo sunt. Novus mundus hæc civitas Dei est, quam fluminis impetus lætificat. Hoc autem flumen Christus est, cujus affluentissima sapientia, et scientia sanctam Ecclesiam lætificant. Unde et alibi dicitur : **256** « Sapientia prædicat, foris clamitat, in plateis dat vocem suam (*Prov.* VIII, 1). » Hæc et in templo clamat, dicens : « Si quis sitit, veniat, et bibat, et de ejus ventre fluent aquæ vivæ (*Joan.*. VI, 38). » Hic est ille fons, de quo dicitur : « Quoniam apud te est fons vitæ (*Psal.* XXXV, 10). » Qui et mulieri Samaritanæ loquitur, dicens : « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (*Joan.* VI, 14). » Hic igitur fluvius, quo paradisus mundatur, et Ecclesia lactificatur, in quatuor capita dividitur, per quæ quatuor Evangelia significatur. Et primum dicitur Phison, quod *oris mutatio* interpretatur. Evangelica namque prædicatio ora hominum, linguasque mutavit, ut qui prius falsos deos laudabant et prædicabant, nunc unum et verum Deum, ejusque mirabilia laudent et prædicent. Quid enim, nisi Evangelium, beati Pauli os mutavit ? Ut qui prius circumcisionem prædicabat, postea, mutato ore, loquitur dicens : « Circumcisio nihil est, et præputium nihil est (*I Cor.* VII, 19). » Lege sanctorum historias, et videbis illum, qui paulo ante Jovem ut Deum omnipotentem laudabat, mox, ore mutato. Jovem ipsum non Deum esse, sed dæmonium affirmat. Videbis et illum, qui vanas poetarum fabulas ludendo, et insaniendo cantare solebat, hymnos et psalmos jubilare. Hanc autem oris et linguarum mutationem facit Phison, quia sermo evangelicus et ora mutorum solvit, et linguas infantium disertas facit. Quanta tunc oris mutatio facta est, quando apostoli, qui vix una lingua, utpote pauperes et rusticani, loqui noverant, mox divinitus

A inflammati omnibus linguis loqui cœperunt ? Gyon autem *pectus* interpretatur. Respice nunc ad pectus pontificis, et vide ibi rationale. Quære etiam quare pontifices de sacrificiis pectusculum in partem suscipiant ; ideo fortasse, quia de pontificis pectore Gyon iste fluvius, qui pectus dicitur, fluere debeat. Et revera semper de pectore populus Christianus, et Domini civitas lætificetur et satietur. Cor enim in pectore est, in quo est sedes et fons totius sapientiæ et scientiæ. De hoc fluvio bibebat beatus Joannes, quando super pectus in cœna recumbens vidit illud quod postea scripsit : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (*Joan.* I). » Quandocunque de fluvio Gyon libere volumus, ad pectora pontificum respiciamus. Ideo enim sic ornata sunt, ut magnum ibi sapientiæ B thesaurum reconditum intelligamus. Tigris vero *sagitta* dicitur, quia hic fluvius quasi sagitta velocissimus est. Sed quid tantæ velocitatis, ut evangelica prædicatio, quæ quocunque discurrens, satis brevi tempore mundum universum implevit ? Jam ab Jerusalem usque Illiricum nobilis ille sagittarius beatus Paulus prædicaverat Evangelium, cum se in Hispaniam proficisci velle dicebat, ut ibi quoque Evangelii sagittas effunderet. « Misit » enim Dominus « sagittas suas, et dissipavit eos. (*Psal.* XVII, 15) ». De quibus et alibi dicitur : « Etenim sagittæ suæ pertransierunt (*Psal.* LXXVI, 18). » Quid enim aliud quam sagittæ sunt Evangeliorum verba, quibus maligni spiritus funguntur, et totus vitiorum exercitus perimitur et dissipatur ? Unde scriptum est : « Nisi conversi C fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, et paravit illum, et in ipso paravit vasa mortis ; et sagittas suas ardentibus effecit (*Psal.* VII, 13). » Istæ sunt illæ « sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis (*Psal.* CXIX, 4). » — « Sicut » enim « sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum. Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis : non confundetur, dum loquetur inimicis suis in porta (*Psal.* CXXVI, 4, 5). » Verba Dei in sagittas convertuntur, quibus nullæ inimicorum munitiones resistere possunt. Unde et discipulis Dominus ait : « Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri (*Luc.* XXI, 15). » Restat nunc Euphrates, qui *fertilitas* interpretatur, quæ interpretatio quantum Evangeliis conveniat, omnibus patet. Respice in mundum universum evan- D gelica prædicatione ab errore ad fidem conversum, et tunc intelliges quam fertilis fuerit Euphrates, quantumque nobis sua fertilitate contulerit. Hanc autem fertilitatem Psalmista admirans ait : « Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur (*Psal.* CXXXVIII, 18 *et seq.*). » Unde et alibi ait : « Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum (*Psal.* XXXIX, 6). » Hinc et Dominus discipulus ait : « Non vos me elegistis ; sed ego elegi vos, ut etis, et

(1793) Cod. Vat., *Geron.*

(1796). Cod. Vat., omittit *similiter*.

fructum afferatis, et fructus vester maneat (*Joan.* xv, 16). » Hinc est etiam quod per Salomonem de Ecclesia dicitur : « Venter tuus acervus tritici vallatus liliis (*Cant.* vii, 2). » Quoniam enim ager Dei, vinea Dei, hortus Dei, sancta videlicet Ecclesia tam fructifera est, hoc facit iste Euphrates, cujus flumine perfunditur et irrigatur. Hæc sunt quatuor flumina paradisi de uno fonte procedentia, et de uno Christi pectore emanantia, quibus totus irrigatur mundus. Ab his autem et multa alia flumina orta sunt. Tot enim sunt flumina, quot et librorum volumina. Habet enim et Vetus Testamentum suos fluvios qui nisi istis fluminibus commisti fuerint, simulque convenerint, mortiferi sunt, et insuaves ad bibendum. « Littera enim occidit, spiritus autem vivificat (*II Cor.* iii, 5) ; Apostoli verba sunt. Si autem simul conveniant, omnem superant potionem. Sunt autem et alia flumina, et ipsa mortifera, quorum aquæ, quia amaræ sunt, homines interficiunt. De quibus in Apocalypsi Joannes apostolus ait, se vidisse **527** stellam magnam ardentem, quasi faculam in tertiam partem fluminum cecidisse (*Apoc.* viii, 10). Nomen autem stellæ dicitur *absinthium*. Mortui sunt autem multi homines de aquis, quia amaræ factæ sunt. Per hæc autem flumina omnium hæreticorum, philosophorum et poetarum erronea scriptura intelligitur. Quæ quoniam duobus Novi et Veteris Testamenti fluminibus non convenit, non immerito tertia pars fluminmum vocantur. Fuge has aquas, Christiane : amaræ et mortiferæ sunt. Nota sunt flumina, nota sunt sanctarum. Scripturarum volumina, notæ sunt aqnæ salientes in vitam æternam, de quibus qui biberit non sitiet ultra.

SENTENTIARUM

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De sancta Trinitate.

« Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Non habebis Deum alienum absque me (*Deut.* xi, *Exod.* xx). » In Psalmis quoque scriptum est : « Isarel, si me audieris, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum ; ego enim sum Dominus Deus tuus (*Psal.* lxxx, 9). « Hæc Judæi legentes et non intelligentes irrident Christianos, quasi non unum sed tres deos colant. Quibus digne satis Dominus in Evangelio ait : « Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei (*Matth.* xxii, 29). » Non enim non tres deos, sed Deum unum in tribus personis colimus, et adoramus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Deus quidem unus est, sed personæ tres sunt. Nam Pater Deus est, et Filius Deus est, et Spiritus sanctus Deus est : non tres tamen dei, sed unus est Deus. Tres enim istæ personæ una essentia sunt, una deitas, una virtus, una majestas, una sapientia, una fortitudo, una omnipotentia, unum lumen, unum principium, una claritas, et quæcunque aliæ sunt, præter personalem proprietatem, quæ de una persona dicuntur, et de omnibus pariter dicuntur. Et qualiter enim Pater, taliter et Filius, et Spiritus sanctus Deus est; omnipotens est, fortis, magnus, et sapiens est, et quæcunque alia simili modo dici possunt. Non tamen tres dii, vel tres omnipotentes sunt, sed unus Deus, unus omnipotens, unus fortis, magnus et sapiens. Personalis autem proprietas hæc est, ut Pater genitor, Filius genitus, Spiritus vero sanctus nec genitor, nec genitus, sed ab utroque procedens credatur et intelligatur. Hæc autem fides nostra non argumentis, non syllogismis, non humanis rationibus edita est, sed solis sanctarum Scripturarum auctoritatibus, non ab homine inventis, sed divinitus inspiratis firmata. Unde et Judæis non credentibus, sibi contradicentibus Dominus ait : « Si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi, de me enim ille scripsit (*Joan.* v, 46). » Si quis quærat ubi de se ipso scripserit Moyses, audiat ipsum dicentem : « In capite libri scriptum est de me (*Psal.* xxxix, 9). Ab ipso cœpit Moyses ; ipsum in capite posuit, ut Judæus cito facileque inveniat, quem invenire non vult, nec laboret quærendo, cum nisi per ipsum ad cætera, quæ ibi scripta sunt, pervenire non valeat, legendo : « In principo, inquit, fecit Deus cælum, et terram, et Spiritus Dei ferebatur super aquas (*Gen.* i, 1, 2). » Conveniens fortasse fuerat ut nomen Patris prius poneretur, qui ubique maxime ab ipso Filio honoratur ; sed noluit hoc Moyses, imo Spiritus sanctus, qui loquebatur per Moysen. Prius nomen Filii posuit, ne Judæus quærendo erraret. Sed dices fortasse. Quid est principium ? Ipse tibi respondeat, ipse tibi dicat. Dixit aliquando, sed non intellexisti; iterum dicat, si fonte intelligas : « Ego principium, qui et loquer vobis (*Joan.* viii, 25). » Crede igitur Moysi, crede auctoritatibus Scripturarum, vel ipsa auctoritas te cogat, et Spiritus sanctus te compellat, ut unum Deum in tribus personis confitearis. Ecce statim in capite hujus libri, qui inter alios primus est, unus Deus, et tres personæ positæ sunt. Deus videlicet Pater, qui fecit cœlum et terram, et Spiritus Dei, per quem Pater, et Filius disposuit, et ordinavit quæcunque facta sunt in cœlo, et in terra. Hoc enim videtur significare, quod dicitur : « Spiritus Dei ferebatur super aquas (*Genes.* i, 2). » Spiritus

namque Sanctus a Patre Filioque procedens utriusque consilio voluntateque disponit quidquid per Filium Pater operatur. Quia enim Filius Sapientia vocatur, ut tam pulchrum opus a sapientia factum intelligatur; merito per Filium, qui Sapientia dicitur, factum perhibetur, quamvis a tota sancta et individua Trinitate factum **528** esse non dubitetur. Bene autem Pater, et Filius in Spiritu sancto qui utrique communis est, disponere dicuntur quæcunque eis disponere placet, ut communis sit dispositio, quorum communis est operatio. Fecit igitur Deus cœlum et terram, per quem Patrem intelligimus. Deus enim commune nomen est, et sicut ad Patrem, ita et ad Filium pertinet, et ad Spiritum sanctum. Sed quia prædixerat, in principio fecit, necessario Pater intelligitur, quia per principium, id est per Filium, operatus est (1797). Prima itaque persona Pater, secunda principium, id est Filius, tertia vero Spiritus Dei, qui super aquas ferebatur, per quem Spiritus sanctus manifestissime demonstratur. Si nihil amplius scripsisset Moyses, solum hoc, quod in capite hujus libri scriptum est, sufficere poterat ad fidei nostræ assertionem, ut unum Deum in tribus personis colere debeamus. Pulchre igitur per Psalmistam Dominus ait : « Holocaustum et pro peccato non postulasti ; tunc dixi : Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam (*Psal.* XXXIX, 8). » Et quasi ab aliquo interrogaretur quasi esset, ait : « In capite libri scriptum est de me (*ibid.*, 9), » Quod tale est ac si diceret : Ego sum illud principium, quod in capite libri scriptum est, in quo cœlum Pater creavit et terram. Quia ideo nunc Patris voluntatem facere veni, quoniam per sacrificia et holocausta mundus salvari non potuit. Hanc fidem habuit Moyses. Quam fidem David quoque habuerit, videamus : « Verbo Domini, inquit, cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (*Psal.* XXXI, 6). » Nulla differentia est inter eos : quod unus dicit, uterque dicit. Una fides utriusque est; unum Deum in tribus personis uterque adorat et veneratur. Dominus enim, et Verbum Domini, et Spiritus Domini, tres personæ sunt, et unus Deus, a quibus cœlum et terra creata sunt. Et vide quomodo unus Spiritus loquitur in utroque. Vide quomodo id, quod ait Dominus : « In capite libri scriptum est de me, » in utroque conveniat. « In capite » namque « libri scriptum est de me : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus est Verbum. » Igitur quod, in capite libri scriptum est, Dei Filius intelligitur, ut et nos inveniamus Christum in capite libri nostri, et Judæi eumdem inveniant in capite libri sui, et nostri. Quem enim David, et Joannes « Verbum » vocaverunt; ipsum Moyses « principium » dixit. Idem ergo per Verbum, et principium significatur Sed nobis Verbum vocari debuit, qui docibiles sumus, qui ipsius verbum et doctrinam audire et discere parati sumus. Illis vero certe debuit vocari principium, qui eum principium esse non credebant, qui eum noviter cœpisse, ante matrem non fuisse quadraginta annos nondum habuisse dicebant. Ecce cogunt vos, o Judæi, libri vestri, auctores vestri, et patres vestri, quibus contradicere non audebitis, ut unum Deum in tribus personis adoretis. Sed fortasse adhuc erratis, non scientes Scripturas neque virtutem Dei, et ideo non creditis neque Moysi, neque David ; quorum uterque, ut superius ostensum est, unum Deum et tres personas confitetur. « Alia est enim persona Patris, et alia Filii, alia Spiritus sancti. » Unde hoc ? quia alia est, quæ loquitur, alia cui loquitur, et alia de qua loquitur. Loquitur autem Pater de Filio, ubi ait : « Ipse invocabit me : Pater meus es tu (*Psal.* LXXXVIII, 27). » Loquitur et Filius de Patre, ubi dicit : « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu; ego hodie genui te (*Psal.* II, 7). » Loquitur Pater de Filio, ubi ait : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite (*Matth.* XVII, 5). » Loquitur et Filius de Patre, ubi ait : « Pater meus usque modo operatur, et ego operor (*Joan.* V, 17). » Loquitur autem et ipse Patri, ubi dicit : « Pater juste, mundus te non cognovit; ego autem cognovi te, et hi cognoverunt quia tu me misisti (*Joan.* XVII, 25). » Et ibi : « Volo, Pater, ut ubi sum ego, illic sit et minister meus (*Ibid.*, 24). » Loquitur autem Filius de Spiritu sancto, ubi ait : « Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me (*Joan.* XV, 26). » Longum est autem, si omnia testimonia colligere velimus, ubi Filius de Patre et ad Patrem, et de Spiritu sancto in Evangelio locatus est. Sed hæc pauca dixisse sufficiat ad credendum, et intelligendum, aliam esse personam Patris, aliam personom Filii, aliam Spiritus sancti ; siquidem alia persona est quæ loquitur, alia cui loquitur, alia de qua loquitur. Sed Judæi Filii Dei auctoritatem non suscipiunt; nos autem hanc unam auctoritatem pare cunctis auctoritatibus habemus. Dicat igitur ipse nobis quid credere debeamus, ab ipso audiamus, ipse nos doceat fidem nostram; videmus, quid dixerit, quando discipulos ad prædicandum misit : « Ite, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXVIII, 19. » Quare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ? Quia a quo creati sumus, ab ipso nos restaurari et sanctificari necesse fuit. Non dixit, ut baptizarent in nomine Patris solummodo, quia non solus Pater nos creavit; addidit Filium, quia et ipse creator est; addidit et Spiritum sanctum, quia ipse quoque nihilominus creator est. Nihil amplius posuit, quia cætera omnia creaturæ sunt. Ab his tribus personis creata sunt omnia; et istæ tres personæ **529** non tres dii, sed unus Deus sunt, Pater, Filius, et Spiritus sanctus. Nunquam in hac perilitate has tres personas Dominus posuisset, nisi per omnia æquales essent; nisi in divinitate, in majestate, in

(1797) Cit. edit. habet : *operatus sit.*

omnipotentiæ, et in aliis omnibus similes essent. A « Qualis enim Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus. Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Non tamen tres æterni, nec tres immensi; sed unus æternus, et unus immensus. » Stulti et per omnia insani, qui Platonicis syllogismis et argumentis Aristotelicis de summa et omnipotenti Trinitate disputare conantur. Aliter enim se habet substantia Dei, et aliter substantia creaturarum omnium. Illa enim sola æterna, cæteræ temporales. Illa sola immutabilis est, cæteræ mutabiles; illa sola contraria non suscipit, aliæ vero contrariorum susceptibiles sunt. Sic enim Aristoteles substantiam definivit. Substantia est, quæ cum sit una, eadem numero, susceptibilis est contrario- B rum secundum sui mutationem. In hac autem definitione Dei substantia non continetur; quia cum sit una et eadem numero, neque contraria, neque mutationem suscipiens est. Hanc autem quæstionem quia in hoc sermone tractare non sufficimus, in alium tractandum differemus.

CAPUT II.

De eadem.

Sunt quædam Sabbata, quæ dicuntur Sabbata Sabbatorum, ut quædam sancta dicuntur Sancta sanctorum, quia majora sunt, et quædam cantica dicuntur Cantica canticorum, quia majora sunt, et beata Virgo Maria dicitur Virgo virginum, quia cunctis virginibus major est; ita quædam festivitates possunt dici festivitates festivitatum, quia omnibus aliis festivitatibus majores sunt. Tales sunt C autem omnes illæ festivitates, quas ad specialem Dei omnipotentis laudem colimus et celebramus; sicut est hodierna festivitas, quæ in honorem sanctæ Trinitatis celebratur. Dividitur enim hæc unitas invisibiliter (1798), quia quamvis personæ tres sunt, Deus tamen unus est, qui non per partes divisus, sed totus in sangulis est. Quia enim una Dei substantia in sangulis personis est, divisa quodammodo esse videtur, sed quia tota in singulis est, indivisa esse probatur. Tota enim essentia divinitatis est in Patre, tota in Spiritu sancto, quoniam et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, et hi tres unus Deus. Quia enim non est Deus, nisi unus, non potest alius Deus prædicari de Patre, alius de Filio, et alius de Spiritu sancto; sed idem Deus, et D unus numero de omnibus et de singulis prædicatur. Hoc autem sic esse, credere quidem omnino debemus; quomodo sit, vel fieri possit, quærere penitus non debemus; quoniam nullatenus (nisi divina inspiratione) hujus sacramenti profunditatem intelligere valemus. Et hoc ideo fortasse, quia in nulla alia substantia tale aliquid inveniri potest. Difficile enim creditur, quod nulla similitudine, nulloque exemplo comprobatur. Nulla enim alia substantia est, quæcunque sit, quæ una et eadem numero in pluribus esse possit; ut hic homo, hic oculus, hic pes, hæc manus, hoc caput; cum unumquodque horum sit unum numero, nullum eorum in pluribus esse potest. Si vero articulus inde tollatur, qui certi numeri significativus est, ut non dicatur hic, vel hæc, vel hoc, sed tantum sine articulis dicatur homo, oculus, pes, manus, caput; nihil est quod unumquodque horum de pluribus prædicari prohibeat. Sic enim prolata, jam non numero, sed essentia unum sunt. Unde et philosophus ait: Particidatione speciei plures homines sunt unus homo. Petrus enim, Jacobus et Joannes cum sint plures numero, in specie, quæ est homo, unum sunt; quoniam et Petrus homo est, et Jacobus homo est, et Joannes homo est. Sed si addatur articulus, vel nomen proprium, et dicatur ita, Petrus, Jacobus et Joannes sunt hic homo, non erit verum. Similiter autem non erit verum si dicatur, hi tres homines sunt Petrus, vel hi tres sunt Jacobus, vel hi tres sunt Joannes. Manifestum est ergo quod nulla substantia una eademque numero, aut articulo, aut proprio nomine demonstratur. Quod autem universaliter dixi nulla substantia, sic est accipiendum, ac si dixissem nulla substantia temporalis, nulla substantia mutabilis et contrariorum susceptibilis. De hac enim sola loquuntur philosophi, hanc solam definivit Aristoteles. Nulla, inquam, talis substantia, cum sit una eademque numero, de pluribus prædicatur. Divina vero substentia (quæ utique æterna est, immutabilis est, et nullius contrarietatis susceptibilis, cum semper simplex et una sit, eademque numero), semper tamen in pluribus est. Semper enim Deus unus, et qui nunquam potest esse sine numero, unus, hic videlicet (ut cum articulo dicam) Deus noster, qui fecit cœlum et terram; semper, inquam, et Pater est, et Filius est, et Spiritus sanctus, et totus Pater, totus Filius, totus Spiritus **580** sanctus. Nunquam tamen Pater Filius, nunquam Filius Pater, nunquam Spiritus sanctus, vel Pater, vel Filius est. Et hoc quidem ab humana intelligentia longe est, quia tale aliquid in hac substantia temporali et mutabili inveniri non potest. Si enim hic homo, quem tibi digito ostendo, et Simon, et Petrus est, et semper Simon et Petrus, semperque totus et Simon, et Petrus est, necessario concluditur et Petrum esse Simonem, et Simonem esse Petrum. Hac enim collectione talis syllogismus fieri potest. Si Simon Petrus est hic homo, et hic homo est Petrus, ergo et Simon est Petrus. In divina autem et æterna substantia aliter fit. Semper verum est dicere: Hic Deus noster (quem tibi non digito, sed fide ostendo) et Pater, et Filius est; semperque Pater, semperque Filius est; totusque Pater, et Filius est. Non tamen verum est dicere, ergo et Pater, et Filius est. Potest enim ex his talis fieri, sed non concludit syllogismus. Si Filius Dei est hic Deus, et Deus Pater

(1798). Cod. Vat., ita etiam editio, *ndivisibiliter.*

est; ergo et Filius Pater, et Pater Filius est. Quod quidem dicere et credere impium est et falsum. Hoc autem si Arius intellexisset, et duas istas substantia, æternam et mutabilem, tam diversas ab invicem divisisset, neque ispe errasset, neque alios tam multos errare fecisset. Deus enim æternam et incommutabilem substantiam intra terminos temporalis mutabilisque substantiæ concludere voluit, omnia in illa fieri arbitratus est, quæ in ista esse cognovit. Dixit igitur Filium Patre minorem, et Patrem Filio antiquiorem, quoniam inter homines hoc esse non dubium est. Nullus enim filius nascitur, qui patre minor non sit ætate et persona. Stultus, qui non consideravit substantiam simplicem et æternam neque majus, neque minus suscipere posse, Deus enim semper unus est, æternus est, immutabilis est, et quod ei proprium est, semper est quod est. Unde Moysi interroganti, et scire volenti quis esset, ait: « Ego sum, qui sum. Hæc dies filiis Israel: Qui est misit me ad vos (*Exod.* III, 14). » Ille enim vera definitione dicitur esse, qui semper est, qui immutabilis est, qui nunquam cœpit esse, qui nunquam desinit esse, cujus tota essentia una semper est, eadem est. Semper enim et totus Deus sapientia est, semper et totus virtus est, veritas est, lumen est, principium est, et similia. Nepue aliud est ei esse, et omnipotentem esse, et hæc omnia in ipso sunt unum. Omnia hæc est Pater, omnia Filius, omnia Spiritus sanctus. Quomodo ergo Pater major Filio, vel antiquior esse potest, cum Filius æternus sit, et ante æternum aliquid esse potuit, et antequam Filius esset, Pater esse potuit? Sed ante æternum nihil esse potuit; non est ergo Pater antequam Filius, præsertim cum Filius Dei, verbum Dei sit, virtus Dei sit, sapientia Dei sit. Neque enim antequam verbum, antequam virtus, antequam sapientia Pater esse potuit. Qualis enim esset si fortis et sapiens non esset? Neque enim sine virtute fortis, neque sapiens sine sapientia esse potest. Sapientia enim in Patre, et Filio, et Spiritu sancto una est et præter ipsam nulla est. Ipsa est autem de qua dicitur: « Omnia in sapienta fecisti (*Psal.* CIII, 24). » Et ipsa quidem est Verbum Dei, per quod, sicut scriptum est, « Omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan.* I, 3). » Si ergo hæc sola, et non alia sapientia in Deo est, aut sine sapienta (quod nefas est dicere vel cogitare) Pater aliquando fuit, aut ante hanc sapientiam nunquam fuit, impossibile est igitur ante Filium Patrem fuisse. Sed dicit Arius: Prius est qui gignit quam ille qui gignitur, quoniam eum qui gignit necesse est esse, neque enim qui non est, gignere potest; ille vero qui gignitur, nondum est; quia, secundum philosophorum sententiam, quod fit, non, est. Miser et infelix, qui Verbi Dei generationem, sicut alias omnes generationes fieri arbitratur! Propheta de Filio Dei miratur, et dicit: « Generationem ejus quis enarrabit? (*Isa.* LIII, 8.) » Et Arius infelix ab aliis generationibus hanc unam singularem et admirabilem differre non putat. Possumus autem in creaturis etiam talia invenire, in quibus ille qui gignit non sit prius ille gignitur. De igne namque est calor et splendor simul cum igne. Unde et non immerito (1799) splendor Patris vocatur Filius Dei, dicente Apostolo: « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus (*Hebr.* I, 3). » Sed melius est ut in nobis ipsis, qui ad Dei imaginem et similitudinem facti sumus, hanc Trinitatis imaginem requiramus. Nusquam enim Dei similitudo tam facile reperiri debet sicut in illa creatura, quæ ad Dei imaginem et similitudinem facta est. Solus autem angelus, et homo Dei similitudinem habere perhibetur. Et de bonis quidem angelis dubitari non debet, cum de malis quoque scriptum ait: « Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti (*Ezech.* XXVIII, 12). » De homine vero quid? « Faciamus, inquit Deus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen.* I, 26). » Hanc igitur similitudinem habent angeli et homines ad Deum, quia naturaliter sapientia pleni sunt, et quia nulla alia creatura ad hanc sapientiam pertingere potest. Est autem hæc sapientia divinarum humanarumque rerum intelligentia. **521** Hanc autem intelligentiam, præter angelum et hominem, nulla creatura habere potest. Ut enim de angelis taceamus, quæ alia creatura et litterarum peritiam (1800), vel numerorum scientiam habere valet? Secundum hanc ergo ad imaginem et similitudinem Dei facti sumus, in qua ipsius quoque Trinitatis similitudinem quamdam habemus. Trinitas autem nostra hæc est, « intelligentia, memoria et, usus. » Hæc tria quodammodo unum sunt, et sine se esse non possunt, neque unum ex his prius aliis vel posterius est. Et de intelligentia quidem jam dictum est, quod divinarum sit humanarumque rerum cognitio. Memoria vero est, qua ea quæ intelleximus retinemus. Usum autem voco naturalem quamdam potentiam, per quam ea quæ intelleximus, et memoriæ commendavimus, alios quoque docere valeamus. Gignitur autem quasi de Pater Filius, ita de intelligentia memoria. Neque enim nisi de re intellecta memoriam habere possibile est. Usus autem similitudinem sancti Spiritus habere videtur, quia de intelligentia memoriaque procedit. Neque enim docere quis potest id quod non intellexit, neque memoriæ commendavit. Non est tamen intelligentia priusquam memoria, quamvis de intelligentia memoria sit, quoniam nullius rei intelligenta, etiamsi parvissima, sine memoria haberi potest. Utputa nomen duarum syllabarum parvissimum quidem est, sine memoria tamen neque sciri, neque intelligi potest. Quomodo enim si memoriæ non affuerit, primæ

(1799) Cod. Vat. *De igne namque et calor gignitur, et splendor. Unde et non immerito*, etc.

(1800) Edit, Ascens. habet: *Ut enim de aliis taceamus, quæ alia creatura, vel quis nisi homo litterarum deritiam.*

syllabæ secunda jungetur, vel ipsa prima sine memoria scietur? Statim enim dicta, obliviscetur, imo non obliviscetur, quia nunquam sine memoria intelligetur. Non est ergo intelligentia priusquam memoria. Usus quoque, id est docendi potentia, his duabus posterior non est, quia non prius aliquid intelligimus, vel memoriæ commendamus, quam etiam docendi potestatem habemus. Quia ergo nulla alia creatura hanc trinitatem et unitatem habere potest, non immerito secundum hanc unitatem et trinitatem angelus et homo Dei similitudinem habere videntur. Sic ergo etiam in creaturis invenitur aliquid, quod quamvis ex aliquo gignitur, tamen non est posterior eo ex quo gignitur.

CAPUT III.
De eadem.

Cum loquimur de unitate et trinitate, quæ Deus est, invisibilem æternamque Dei nostri substantiam, caligantibus oculis, infirmisque luminibus videre desideramus : valde timendum est ne forte nobis dicatur illud quod in Canticis canticorum : « Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare facerunt (*Cant.* VIII, 22). » Unde Apostolus ait : « Non plus sapere quam oportet sapere, ad sapere ad sobrietatem (*Rom.* XII, 3). » Et in Psalmis : « Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus (*Psal.* LXIII, 7). » Et Salomon : « Dixi : Sapiens efficiar, et ipsa longe fugit a me (*Eccle.* VII, 24). » Et alibi : » Sicut, inquit, qui multum mel comedit, non est ei bonum; ita qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria (*Prov.* XXV, 27). » Loquebatur facie ad faciem Moyses cum Domino, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Et tamen dicebat : « Si inveni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam, ut sciam te (*Exod.* XXXIII, 13). » Cum Dominus ait : « Non me videbit homo, et vivet (*ibid.*, 20). » — « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* I, 18). » Vocem Moyses audire poterat, speciem vel imaginem aliquam videre non poterat. Audivere et apostoli vocem ejus, cum de nube loqueretur dicens : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (*Matth.* XII, 18), » Ipsum quidem audivere, speciem autem non viderunt. Nos quoque in sanctis voluminibus eum sæpe loquentem audimus sed speciem non videmus. Non enim cum videbit homo, et vivet. Non videbitur in hac vita, quia istis oculis videri non potest. Videbitur autem post hanc vitam, sicut Joannes apostolus ait : « Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus; quia videbimus eum sicuti est (*I Joan.* III, 2). » Et Apostolus : « Videmus nunc, inquit, per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte ; tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum (*I Cor.* XV, 12). » Si Moyses et apostoli, qui spiritu Dei pleni erant, in quibus et per quos Dominus loquebotur, eum, sicuti est, videre et audire, et intelligere non potuere, temerarium valde

A esse videtur de ejus nos essentia judicare (1801), præsertim cum ipse dicat : « Non me videbit homo, et vivet. » Invisibilis est Deus ; non enim corporis, sed mentis oculis videtur ; mentis utique innovatæ, et resurrectionis gloria illuminatæ, et omni corruptiones corporea liberatæ. Talis tunc erit humana **532** natura, quæ corporeis oculis Christi humanitatem, et mentis oculis ejus divinitatem contemplari valeat. Considera modo quanta tunc lætitia esse poterit videntibus Deum : cum et corporeis oculis videant Christi humanitatem in uno loco manentem, et mentis oculis contemplentur ejus divinitatem omina continentem. Neuter visus erit otiosus, uterque videbit illud bonum, in quo multum valeat delectari, et quo videndo nequeat satiari. Sed interim

B qui de terra est, de terra loquatur; nemo se supra se extendere velit. Dicamus cum Psalmista : « Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me (*Psal.* CXXX. 1). » Arius miser non intellexit hæc verba; sed nimium exaltavit cor suum, nimiumque exaltavit oculos suos; et dum immundo corde et impuris oculis Dei majestatem videre et intelligere non potuit, blasphemare cœpit, et Filium a Patre dividere conatus est. Neque timuit infelix ambulare in magnis et in mirabilibus, quæ erant super se, quæ ejus intelligentiam excedebant et ejus ingenium superabant. Quid enim in Deo dici vel cogitari potest quod magnum et mirabile non sit? Magnum enim multumque mirabile est, quod et Pater est, et Filio prior

C non est. Quod quia iste intelligere non potuit, sanctorum auctoritatibus credere noluit, neque humilitatibus voluit consentire, sed exaltavit animam suam, Sprevit episcoporum consilia, et in superbiam elevatus catholicorum damnavit sententiam. Ideoque sicut ablactatus est super matrem suam, ita et retributio facta est in anima ejus. Et sicut puer ablactatus, a lacte avulsus, importune se ingerere solet super matrem suam, ut ubera jam diseccata penitus exhauriat; ita et maligni spiritus cum omni vitiorum exercitu, hujus infelicem animam lacerare, cruciare et perdere sine fine non cessant. Fides ergo sanctorum nobis sufficiat, neque enim meliores sumus quam patres nostri, neque ultra quæramus quæ illis divinitus sunt revelata. Et qui nos ipsos, et ea quæ in nobis sunt, intelligere non valemus, ad ea,

D quæ supra nos sunt, nos extendere non laboremus. Audiamus Prophetam dicentem : « Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam (*Psal.* CXXXVIII, 6). » Cœpi (inquit Propheta) meipsum considerare, et quid et qualis esset humana natura volui investigare, et tam miserabilem scientiam in me ipso inveni, ut penitus ad eam me extendere non valeam. Confortata enim est, omnique humano ingenio fortior, et sublimior facta est, et non potero ad eam. Ecce Propheta nescit seipsum, et tu in hac vita vis videre et intelligere ipsius di-

(1801) Cod. Vat., *de ejus essentia perscrutaturi.*

vinitatis naturam? Dic mihi, si nostri unde oculis visus est, unde auribus auditus; quomodo nares odorem, quomodo fauces et palatum saporem sentiunt? Quod si ista intelligis, altius ascende. Quære ubi tanta machina firmata sit, quis locus, qualis et quantus circa ipsam sit. Neque aliter volvi potuisset, nisi in aliquo loco inani et vacuo ab obstaculo firmata fuisset. Et ego quidem tantam loci spatiique immensitatem circa hoc cœlum videre videor, ut totus iste mundus parvum quid mihi videatur. Unde et ipse quoque hic meus visus magnum mihi miraculum facit, quomodo sub uno momento tantum ascendere, tamque immensa spatia circa se comprehendere valeat; nihilque aliud sentire in me, unde magis omnium creatori Deo simul cum Psalmista dicere debeam: « Mirabilis facta est scientia tua ex me. » Considera etiam terram, quæ suis librata ponderibus, sic in medio cœli firmata est, ut cum nullum habeat fundamentum, in nullam tamen partem se inclinare valeat. Unde bene per prophetam dicitur: « Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera? (*Isa.* XL, 12.) » Considera, si potes, quanta est illa manus quæ tantis aquis impleri non valet, quanta est illius fortitudo qui cœlos palmo ponderavit, quales sunt tres illi digiti quibus tanta moles totius terræ appensa est. Tres isti digiti tres personæ omnipotentis Trinitatis sunt, quaaum operatione unus Deus fortis et potens omnia perfecit. De quibus tribus digitis scriptum est: « Verba Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (*Psal.* XXXI, 61). » Christi quidem tres digiti ad faciendum hominem invitantur, ubi ab uno summo Deo dicitur: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Genes.* I, 26) ». Deus enim, et Verbum Dei, et Spiritus Dei tres personæ sunt, et unus Deus. Et iste quidem est, qui tribus digitis appendit molem terræ. Iste quidem est, qui libravit in pondere montes et colles in statera. Et cum ex altera mundi parte tam immensa montium moles, pondusque excreverit, ex altera vero planities sola remanserit, sic tamen tota librata est, ut alterius partis pondera alteram partem movere non valeant. Cœlorum autem natura talis esse putatur, ut omnia ponderosa a se repella. Unde solem et lunam, stellarumque globos sine pondere esse putamus. Sicut enim ponderosa omnia a se repellit, ita et levia ad se omnia trahit. Et inde est quod ignis, nubes et nebulæ semper superiora petunt. Fertur simulacrum ferrum deauratum miræ magnitudinis in quodam templo in aere positum fuisse: **533** quod cum nullis catenis, nulloque instrumento teneretur, cunctis videntibus, et quomodo sic staret nescientibus, miraculum faciebat. Erant autem ibi quo lapides temperatæ qualitatis, quos magnetes vocant; quorum alter in pavimento, alter in testudinis sublimitate firmatus erat. Hujus autem lapidis hæc virtus est, ut ferrum ad se naturaliter trahat. Dum ergo statua in medio posita esset, et ab utroque lapide æquali virtute, attento pondere traheretur, neque sursum ascendere poterat, tenente cum inferiore, neque deorsum cadere trahende superiore. Stabat itaque in medio fixa, et sic virtute lapidum tenebatur ut in neutram partem declinare posset. Sic de terra fortasse opinari quoque possumus, quæ cum in medio sita sit, naturali cœlesti virtute in nullam partem valeat declinare, aut cum propter pondus utraque pars centrum petat, altera alteram sustineat. Ego tamen magis eam firmam, immobilemque stare puto virtute Dei quam virtute cœli, et virtus cœli, si qua est, non cœli, sed Dei est.

CAPUT IV.

De nativitate Domini.

Maximus prophetarum Isaias de incarnatione Filii Dei loquitur, dicens: « Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis: Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, Zachariam filium Barachiæ; et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit mihi: Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari. Quia antequam sciat puer vocare patrem et matrem, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum (*Isa.* VIII, 1-4). » Nunc videamus quid ista significent. « Sume, inquit, tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis. » Liber iste grandis totus iste mundus intelligitur; tot sunt libri istius membranæ, quot sunt homines. Hæc verba non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis nostri scribenda erant. « Sume, inquit, tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis (1802). Qui est stylo hominis? Plano utique facilique sermone, et quali homines inter se loqui solent; et quem omnes quicunque audierint, intelligere valeant. Et fortasse hic propheta, ideo cæteris omnibus facilior est. Alii vero prophetæ non scribunt stylo hominis, quia longe est eorum Scriptura a dictatu cæterorum hominum. Scribe, inquit, stylo hominis; et hoc est quod te scribere volo. » Velociter spolia detrahe, cito prædare. » Quam magnus liber, et quam pauca verba! Hæc tamen sufficiunt, si quis est, qui ea intelligere et custodire valeat. Præparemus corda nostra ad hanc Scripturam suscipiendam. Utinam sit paratum cor nostrum, hæc in se suscipere verba, et tali atramento ibi scribantur ut nunquam inde deleri valeant. Ecce audivimus et præceptum accepimus, ut simus spoliatores et prædatores. Hoc enim significatur illis verbis, quibus dicitur: « Accelera spolio detrahere, cito prædari. » Hactenus fures et latrones hoc officium habuere; hoc, inquam homines facere solebant. Vim tamen vi repellere nullæ leges prohibent; latrones persequi, non est peccatum. Utinam qui injuste spoliati et prædati sunt, aliquando se vindicare valeant! Recordare illius Evangelii, ubi homo ille, qui descendebat ab Jeru-

(1802) Cod. Vat. et editio Ascens.

salem in Jericho, incidit in latrones qui etiam exspoliaverunt illum (*Luc.* x, 30). In hoc uno homine omnes homines exspoliati et prædati sunt. Hos igitur latrones persequamur, et spolia nostra, in quibus gloriantur, diripiamus. Dicamus cum Psalmista : « Persequar inimicos meos, et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant; confringam illos, nec poterunt stare; cadent subtus pedes meos (*Psal.* xvii, 38). » Si aliam prædam, et alia spolia ab eis auferre non possumus, vel nostra nobis vindicemus; ad eorum impia servitute non ipsos liberemus. Credamus Apostolo dicenti : » Sicut exhibuistis membra vestra servire injustitiæ, et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem (*Rom.* vi, 19). » Bonam prædam fecimus, et magna spolia dedimus, si de istorum servitute membra nostra liberavimus. Nullos amicos propinquiores habuimus, pro quibus pugnare debuissemus. Abraham persecutus est inimicos, et liberavit Loth nepotem suum de manibus eorum (*Gen.* xiv). Ecce, Deo gratias, pugnavimus, inimicos exspoliavimus. Exsultemus igitur, « sicut exsultant victores capta præda, quando dividunt spolia (*Isa.* ix, 3). Amodo membra nostra non vitiis, sed Deo serviant, cujus auxilio liberati sumus. « Et adhibui, inquit, testes fideles. » Non enim sine testibus Judæi credere potuissent; et homines jam superati, tam subitam de inimicis victoriam sperare non possent, ut eos, quibus resistere non valebant, nunc versa vice superarent et exspoliarent. Bene igitur fecit Isaias, testes fideles sibi adhibendo, qui se hæc verba a Domino simul cum ipso audisse affirmarent. Hoc autem et nos facere nunc debemus quando conversis peccatoribus veniam, et de inimicis victoriam per pœnitentiam pollicemur; si **534** verbis nostris credere nolunt, fideles testes adhibeamus, de quorum testimonio dubitare non possint. Sed quos testes? « Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiæ.» Isti duo testes, duo sunt Testamenta, quorum auctoritate quidquid dicimus confirmare debemus. Si peccator mihi non credit veniam promittenti, et se post tanta flagitia salvari posse diffidit, adhibebo Evangelium testem fidelem : « Qui crediderit, inquit, et bapizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* xvi, 16). » Adhibebo insuper et alium testem : « Peccator quacunque hora conversus fuerit, et ingemuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech.* xxxiii, 12). » Unde bene Uria *ignis* interpretatur, per quem legem intelligimus, de qua scriptum est : « In dextera ejus ignea lex (*Deut.* xxxiii, 2). » Zacharias vero *auxilium* dicitur, per quem Evangelium significatur; cujus utique magno et ineffabili auxilio liberati sumus; cujus pater Barachias vocatur, qui *benedictus Dominus* interpretatur. Evangelii, pater Christus est, qui super omnia benedictus Deus et Dominus est. « Et accessi ad prophetissam, quæ concepit, et peperit filium.» Egregie autem, postquam hanc tantæ memoriæ, tantæque beatitudinis promissionem propheta accepit, se ad prophetissam accessisse dicit, ut il-

A lum tandem de Virgine Matre nasci videret, in quo, et per quem tanta promissio compleretur. Hæc autem prophetissa beata Virgo Maria est, quæ plena Spiritu sancto, pulcherrimam nobis edidit prophetiam : « Magnificat, inquit, anima mea Dominum. Et exsultavit Spiritus meus in Deo salutari meo, » etc. (*Luc.* i, 47.) Accessit autem propheta ad prophetissam, quando a Spiritu sancto ductus est, ut Christi nativitatis sacramentum in Spiritu videre mereretur. Sic enim accedebant prophetæ ad omnia quæcunque videbant. « Et dixit mihi : Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari; quia antequam sciat puer vocare patrem aut matrum suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum. » Ecce puer noster, cujus hodie celebramus nativitatem antequam carnem susciperet et

B de virgine nasceretur, et priusquam secundum carnem infantiam compleret et ad virilem ætatem perveniret, fortitudinem Damasci et spolia Samariæ abstulit, et regem vicit Assyriorum. Isti enim contra Jerusalem pugnabant, et filios Israel in illis diebus, in quibus Isaias prophetabat, vehementissime affligebant. Miseri Judæi, qui eum venientem non susceperunt, quem solum et non alium, semper adjutorem et defensorem habuerunt. Sed quomodo vocari debuit rex fortis et potens noster, nisi spoliator et prædator? Ipse est enim, de quo scriptum est : « Ad prædam, fili mi, ascendisti (*Gen.* xlix, 9). » Ipse est qui prius Ægyptum, et postea infernum exspoliavit. Illa enim prima exspoliatio hanc secundam futuram significabat. Ipse est qui per angelum suum de castris

C Assyriorum centum octoginta quinque millia interfecit, eorumque spoliis filios Israel divites fecit. Hæc Isaias, qui hæc scripsit, suis oculis vidit, et hanc victoriam, hunc puerum nostrum fecisse narravit. Senex est iste puer, et antiquus dierum, et antiquam Abraham fieret, ipse est. Parvulus quidem videtur modo, qui secundum carnem natus est modo; cujus nativitas secundum divinitatem nullum temporis habet modum. Ipse enim est, de quo scriptum est : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum. Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eum non comprehenderunt. Fuit homo

D missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum (*Joan.* i, 1-7). » Lege totum Evangelium, et extende te, simulque cum beato Joanne, cujus hæc verba sunt, sume pennas aquilæ, et ascende super Cherubim, ut volare valeas super pennas ventorum, et accedens usque ad thronum gloriæ, ibi videas puerum istum qui hodie natus est; qui modo ad prædandum et exspoliandum venit, in sinu et corde æterni, summique Patris regnantem et gloriantem, ut audias ipsum dicentem : » Eructavit cor meum verbum bonum (*Psal.* xliv, 1) : » — « Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus san-

ctorum : ex utero ante luciferum genui te (*Psal.* CIX, 3). »

CAPUT V.

De circumcisione Domini.

« Postquam impleti sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo, priusquam in utero conciperetur (*Luc.* II, 21). » Primus omnium hominum, jubente Domino, circumcisus est Abraham, de quo Apostolus ait : « Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei (*Rom.* IV, 11). » Est ergo circumcisio signum, quo Judæorum populus, qui ubique gentium dispergendus et in captivitatem ducendus erat, ab aliis nationibus discerneretur. Est autem signaculum, id est sificatio **535** quædam justitiæ fidei, quoniam Christianorum justitia, quæ non per circumcisionem, B sed per fidem habetur, in illa tali circumcisione significata est (1803). Nemo enim justus veraciter dici potest, nisi ille, qui non solum unum membrum, ut Judæi, sed omnia membra circumcisa habet. De hac enim circumcisione scriptum est : « Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra (1804) (*Joel.* II, 13). » Unde et Moyses incircumcisum labiis se esse dicit (*Exod.* VI); linguæ quoque circumcisionem necessariam esse significavit. Hinc et beatus Stephanus, quasi non bene circumcisos Judæos redarguens, ait : « Incircumcisi auribus et corde, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut et patres vestri, ita et vos (*Act.* VII, 51). » Sic igitur omnia membra circumcidi, et omnia superflua et nociva ab omnibus membris resecari et purgari debent. Superflua autem et nociva sola peccata et vitia sunt. Hæc ab C omnibus membris auferantur, et bene totus circumcisus est homo. Si oculi non videant vanitatem ; si aures non audierint detractiones ; si lingua non fuerit locuta verba otiosa atque mendacium, circumcisa est. Hæc est vera circumcisio, si omnia membra circumcidantur. Hanc circumcisionem illa circumcisio patris nostri Abrahæ significabat, et propter hanc circumcisionem illa talis circumcisio data est, sicut et cætera omnia, quæ in figura contingebant illis. Hoc signum, et hoc signaculum jam nunc necessaria non sunt, quoniam uterque populus unus est, et paries inimicitiarum de medio sublatus est, et ex duobus gregibus unum ovile et unus pastor effectus est, et totum quod prius in significatione agebatur, nunc ab omnibus intelligitur, et in D veritate servatur. Quoniam autem Salvator noster hanc in carne sua circumcisionem suscepit, hæc valde rationalis causa fuit ; quia non veni legem solvere, sed adimplere. « Finis enim legis, dicit Apostolus, Christus est ad justitiam omni credenti (*Rom.* X, 4). » In ipso lex completa est ; nihil proficiunt, qui post ipsum circumciduntur. Unde et Apo-A stolus ait : « Ego Paulus dico vobis, quod si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (*Galat.* V, 2). » « Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia, sed conclusit, inquit, Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus (*Galat.* III, 21). » — « Nihil ad perfectum adduxit lex (*Hebr.* VII, 19). » Manifestum est autem, quoniam ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram Domino (*Rom.* III). Ad hoc igitur valuit circumcisio, quia quicunque in illo populo circumcisus non fuit, periit de populo Dei, neque simul cum aliis Christi sanguine liberatus et redemptus est. Cæteri vero omnes usque ad Christi passionem, non solum ab originali peccato, verum etiam ab aliis omnibus Christi sanguine liberati sunt, quicunque illam circumcisionem acceperunt et legem custodierunt. Si enim circumcisione orginale peccatum deleri potuisset, Christi passio necessario non fuisset ; sed impossibile erat sine effusione illius sanguinis originale solvi peccatum (1805). Unde et Joannes apostolus ait : « Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Christus est Filius Dei. Hic est enim qui venit per aquam et sanguinem, Jesus Christus ; non in aqua solum, sed in aqua et sanguine (*I Joan.* V, 5). » Nonne audis, quia Salvator noster non per circumcisionem, sed per aquam et sanguinem venit salvare et redimere mundum ? Et non in aqua solum, quia impossibile erat sine Christi sanguinis effusione solo baptismate hominem liberari, sed in aqua et sanguine, ut sanguis ad pretium et ad lavandum aqua proficeret. « Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua et sanguis ; et hi tres unum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum et Spiritus sanctus ; et hi tres unum sunt (*ibid.*, 7-8). » Et cœlum nobis testatur et terra quod Filius hominis venit in hunc mundum ut nos redimeret atque salvaret. Unde et Apostolus ait : « Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum (*I Tim.* I, 15). » Tres, inquit, sunt in terra, qui nobis testimonuim dant, certosque nos faciunt de salute nostra, Spiritus videlicet et aqua, ex quibus in baptismo regenerati sumus, et sanguis Filii Dei, quo redempti sumus. Et de baptismo quidem scriptum est : « Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* XVI, 16) » De sanguine vero : « Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (*Apoc.* I, 5). » Itemque : « Qui manducaverit meam carnem, et biberit meum sanguinem, habet vitam æternam (*Joan.* VI, 52). » Et hi tres unum sunt. Tres quidem isti, id est Spiritus, aqua et sanguis, unum sunt, quoniam et Spiritus lavat et aqua lavat, et sanguis lavat. Omnes enim tres in eo

(1803) Idem cod. S. Marci Flor. : *Quoniam Christianorum justitia, quæ per circumcisionem significata est, non solum in uno membro, sed in omnibus fit.*

(1804) Cod. Vat. *Circumcidite corda vestra, et non corpus vestra.*

(1805). Hæc intelligenda sunt ad mentem D. Thomæ III p. q. 1, art. 2 ad 2, quam exponit cardinalis Golti tom. XII, quæst. 3 De conven. et necess. Incarnat., dub. III, § 1, ubi docet quod si Deus exegerit satisfactionem pro peccato originali, aliisque ab homine patratis, de rigore justitiæ, eam nisi per effusionem Christi sanguinis fieri potuisse.

hominis, non ut Dei; unde in detestationem hujus modi erroris beata Virgo Maria vocata est *theotocos* (1812), id est Dei, qui etiam homo est, mater. « Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei numera, aurum, thus et myrrham (*ibid.*). » Gentiles erant isti, legem et prophetas non noverant; legis tamen et prophetarum dicta complebant. Scriptum est enim: « Non apparebis vacuus ante conspectum Dei tui (*Deut.* XVI, 16). » Isti sunt, de quibus scriptum est: « Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domini annuntiantes. (*Isa.* LX, 6). » Et in Psalmis « Reges Tharsis, et insulæ munera offerent, reges Arabum, et Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei (*Psal.* LXXI, 10). » Docent nos isti viri, qui primitiæ gentium fuerunt, et per quos omne genus hominum significatum est (1813), qualiter debeamus quærere Christum, et quomodo ad Jesum venire debeamus. Non debemus venire sine muneribus, non debemus ad eum accedere sine aromatibus. Sic regina Saba (quæ et ipsa Ecclesiam gentium significabat,) venit ad Salomonem, offerens ei aurum multum, et aromata multa, qualia prius non sunt allata in Jerusalem (*III Reg.* X). Sic et illæ mulieres, de quibus jam supra locuti sumus, emerunt aromata ut venientes ungerent Jesum. Lege Cantica canticorum, et videbis quod totus liber unguentis optimis et aromatibus redoleat. Ubi sponsa unguentis suavibus delibuta, sponsi odoribus delectata dicit: « Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum (*Cant.* I, 4). » Cujus et sponsus odoribus nihilominus delectatus ait: « Favus distillans labia tua, sponsa, mel et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris (*Cant.* IV, 11). » De sapientia quoque dicitur: Quia « in plateis, sicut cinnamomum et balsamum aromatizans odorem dedi, et quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris (*Eccli.* XXIV, 20). » His et similibus apparet quantum bono odore et sanctis aromatibus delectatur. Deus. Bonus odor et sancta aromata virtutes sunt, sine quibus ad Christi incunabula, et ad matrem totius virginitatis accedere non licet. Fides, spes, charitas, humilitas et patientia, misericordia et obedientia, aromata sunt, quorum odor suavissimus est, in quo et Christus et mater Christi multum delectantur. Valde sapientes fuerunt homines isti, qui talia munera Domino obtulerunt. Hos igitur imitemur; et aurum, et aromata Domino offeramus. Omnium metallorum aurum pretiosissimum est, nec igne minuitur, nec vetustate corrumpitur. Omnia vasa tabernaculi aurea sunt, mensa, altare, candelabrum, thuribulum, tabulæ, crateræ, scyphi, et ipsi cherubim de auro purissimo facti erant. Nihil in toto templo nisi aurum videbatur. Ad nos, fratres, ista respiciunt; nos sumus vasa tabernaculi, divitiæ Dei, arcana Dei, sapientia Dei. Si in corde tuo reposita sunt, tu es arca Dei; si cibis spiritualibus alios pascis, mensa es; si de tua sancta conversatione bonum odorem circumquaque diffundis, thuribulum es; si Spiritui sancto in corde tuo habitaculum præparas, templum Dei es. Hoc enim dicit Apostolus: « Nescitis, quia templum estis Dei, et Spiritus sanctus habitat in vobis? » (*I Cor.* III, 16.) Aureos igitur nos esse oportet, siquidem tabernaculi vasa sumus. Sed videat unusquisque quale aurum offerat Domino. Ipse enim falli non potest: faber est, et filius fabri; non Joseph, ut Judæi dicebant, sed illius qui fabricavit cœlum et terram, sicut nos dicimus. Ipse est, de quo scriptum est: « Et sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos, quasi aurum et quasi argetum (*Malac.* III, 3). » « Si cujus opus manserit, mercedem accipiet: si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse vero salvus erit; sic tamen quasi per ignem (*I Cor.* III, 14-15). » Apostoli verba sunt. Quid nos miseri faciemus, qui non aurum, sed plumbum habemus. Sed potens est Dominus plumbum nostrum in aurum convertere, qui in tot et tam diversa animalia solidam terram convertere potuit. Ecce audivimus quid Domino offerre debeamus. Audiamus etiam per quam viam in patriam redeamus: dicat evangelista: « Et admoniti, inquit, magi in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam (*Matth.* II, 12). » Una via prohibetur, cæteræ bonæ sunt. Redire ad Herodem malum est, hanc viam fugiamus. Hæc via non ducit ad patriam. Herodes iste diabolus est, Herodes iste **538** peccatum est. Omnis via, quæ ad ipsum ducit, mala est. Alias ergo vias teneamus, quæ non sine errore in patriam perducant. « Universæ vitæ Domini misericordia et veritas (*Psal.* XXIV, 10). « Hæ duæ sufficiunt nobis; sed duæ una sunt. Dominus hoc dicit: « Ego sum via, veritas et vita; nemo venit ad Patrem nisi per me (*Joan.* LIV, 6). » Omnes igitur viæ in istam conveniunt, nulla nisi per istam ad Patrem et ad patriam perducit. Hanc ego teneamus, ut læti tandem et incolumes in antiquam patriam nostram redire valeamus; ipso adjuvante, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT VII.

De octavis Epiphaniæ.

« Defuncto Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Isarel, defuncti sunt enim, qui quærebant animam

buisse matrem, sed Valentiniani, cum Christi corpus in cœlo formatum, et in sinum Mariæ Virginis delapsum blasphemarint. Nestoriani autem negabant Mariam Deiparam appellandam, cum Christum putum hominem ab ea conceptum dicerent. Itaque restituendus, ut hic legitur.

(1812) Idem cod. S. Marci Flor. *Id est, Dei et hominis mater*. Ita et cod. Vat.

(1813) Idem cod. S. Marci Flor.: *O felices gentium populi, cum quibus et inter quos omne genus hominum significatum est?*

unum sunt, in quo vicissim a se non differunt. Sunt igitur hæc tria unum, quia unum operantur. Et tres sunt, qui testimonium dant in cœlo: Pater, Verbum et **536** Spiritus sanctus; et hi tres non tantum unum, sed subtsantialiter unum sunt. Lege omnes Scripturas utriusque Testamenti quæ horum trium, Patris videlicet, et Filii, et Spiritus sancti, inspiratione compositæ sunt; et tunc intelliges qualia quantaque in cœlo de salute nostra testimonia habeamus. Quod si plura legere non vacat, illud nobis unum interim sufficiat: « Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. » Quod enim Filius dicit, hoc et Pater dicit, et Spiritus sanctus. Illa autem clausula, quæ interposita est, qua dicitur: « Et Spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas (*I Joan.* v, 6). » ad superiora respicit, ubi ait: « Quoniam Jesus est Filius Dei *II Joan.* iv, 15). » Quasi enim aliquis diceret: Unde hoc probas quod Jesus iste tuus, quem prædicas, sit Filius Dei? subdidit dicens: Spiritus, qui in ipso est, in quo tanta et alia operatur, ipse apertissime ostendit quod Filius Dei est, et quia veritas (1806) est, et quia mendacium in eo non est, et quidquid de se ipso vel de aliis dicit, totum verum est (1807).

CAPUT VI.

In Epiphania Domini.

Audivimus modo, cum Evangelium legeretur, quod tres magi (1808) ab Oriente venerunt, quos nova sitella duxit ad Jesum, qui mox, « apertis thesauris suis, obtulerunt ei numera, aurum, thus et myrrham; et responso accepto in muneras, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam (*Matth.* ii, 12). » Dicendum est igitur quid tres isti magi, quid illa stella, quid tria munera, et quid itineris mutatio significet. Non enim vacat a mysterio, quod tribus solummodo viris extransæ gentis suæ nativitatis gloriam Salvator noster manifestare voluit. Tres fuerunt filii Noe, qui tempore diluvii in acra salvati sunt, ex quibus ubique disseminatum est omne hominum genus. Intres partes totus divisus est mundus, in Asiam, Africam et Europam. Tres mulieres venerunt ut ungerent Jesum: Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Salome (*Marc.* xvi). Mulier quoque in Evangelio abscondit fermentum in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum (*Matth.* xiii). Sunt autem et multa alia, quæ eamdem habent significationem. Tres igitur isti viri venientes ad Jesum, ex omnibus mundi partibus, sanctam Ecclesiam in unam fidem colligendam significabant; siquidem ex tribus hominibus orti sunt omnes, et unum Dominum in tribus personis adorare debemus omnes, et in tribus mundi partibus habitabant omnes, quoniam ab uno creati sunt omnes (1809). Per cœlos autem, qui hanc novam stellam dederunt, apostolos intelligimus, de quibus dicitur: « Cœli enarrant gloriam Dei (*Psal.* xviii, 1). » Nova autem stella eorum fides est atque doctrina. Cœli nobis prædicant, cœli non vocant, cœli non invitant ad Dominum. Multi sunt cœli, sed una stella, quia multi sunt apostoli et doctores, sed una fides atque doctrina. Unum enim dicunt omnes. Unam fidem prædicant omnes. Unus Dominus, una fides, unum baptisma prædicatur ab omnibus. Hanc stellam sequamur, hanc fidem et doctrinam teneamus. Hæc nos ducet ad Jesus; hoc lumine veniemus ad proprium Dominum (1810). Neque nos errare in itinere permittet, tantum nos eam non deseramus, semperque ad eam respiciamus, et via regia incedamus. Ad Herodem non divertamus, ejus consilium non audiamus, neque Scribarum et Pharisæorum responsa quæramus. Si enim magi hoc fecissent, si ad Herodem non venissent, si recto itinere perrexissent, et in domo impia Christum non requisivissent, nequaquam stellam perdidissent. Hoc enim ex eo probari potest quod postquam ab Herode magi recessissent, eorumque consortium reliquissent, confestim, ut ait evangelista: « Stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, donec veniens staret subpra, ubi erat puer. Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde (*Matth.* ii, 9). » Illorum igitur error sit nostra correctio, et qui nova stella et vero lumine, fide catholica et doctrina apostolica illuminati sumus, Herodis domum, hæreticorum et Judæorum doctrinam, quæ est synagoga Satanæ, fugiamus. In itinere positi sunt isti, et ad Christum festinantibus parant insidias. Sed vide quanta est iniquitas Herodis, quanta est astutia diaboli. Fingit se adorare velle, quem molitur occidere. Mittit magos ad Jesum, rogat ut ab ipso ad se redeant. « Habet enim fiduciam, sicut scriptum est, quod influat Jordanis in os ejus (*Job* xl, 18). » Sunt enim escæ ejus electæ, neque magno opere curat alios devorare, **537** nisi eos qui jam per fidem et baptismum venesunt ad Jesum, et in Christi militia computati ejus signaculum recipere meruerunt. « Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum (*Matth.* ii, 11). » Valentiniani non inveniebant puerum cum matre Maria, quia non credebant Christum habuisse matrem (1811). Nestoriani autem divinam maternitatem negantes, dicebant Mariam matrem esse Christi, ut

(1806) In edit. Ascens. legitur *unitas*, sed codex Vat. habet *veritas*; ita et cod. S. Marc, ibid.

(1807) In edit. Ascens. hæc desunt; sed habet cod. Marci Flor., iisque concludit sermonem ut in Marchesii editione et cod. Vaticano.

(1808) Aliquorum PP. fuit sententia magos istos tres fuisse ut S. Maximi Taurin. hom. x De Epiph., edit. Rom. 1785, p. 78, ubi ait: *Et bene, charissimi, uno itinere tres simul adoraturi venerunt magi; quia in uno Christo, qui omnium credentium via est, inseparata ab eis erat Trinitas adoranda.* Cæterum in Evangelio numerus magorum non adnotatur.

(1809) Cod. Vat.: *Et in tribus mundi partibus habitant omnes, et unum Deum in tribus personis adorare debemus, omnes, quoniam ab uno creati sunt omnes.*

(1810) Cod. Vat., *veniemus ad Jesum.*

(1811) Mendosus est hic locus in edit. Ascensiana. Non fuere Nestoriani, qui negarent Christum ha-

pueri (*Matth.* II, 13). » Sicut Joannes evangelista A dicit : « In propria venit » Dominus et Salvator noster, et filii « eum non receperunt (*Joan.* I 11). » Relicta igitur Synagoga transivit ad gentes, et abiit in Ægyptum, ubi patriarchæ et prophetæ peregrinati sunt, ut adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem : « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et corruent omnia simulacra ejus (*Isa.* XIX, 1). » Unde et ipse Dominus ait : « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta (*Luc.* XV, 38). » Et in Psalmis : « Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine (*Psal*, XXXIV, 8). » In templo quoque, ut Josephus refert, auditæ sunt voces angelorum dicentium : Relinquamus has sedes. Unde et Apostolus ait : « Vobis oportebat primum prædicari verbum Dei ; sed quia repulistis B illud, et indignos vos fecistis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (*Act.* XIII, 46). » Hoc igitur fuga Domini significavit. Venit in Ægyptum, ut populus, qui sedebat in tenebris, videret lucem. De quo videlicet populo per Prophetam ante prædixerat : « Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt et claudicaverunt a semitis suis (*Psal.* XII, 46). » Et alibi : « Vocabo non plebem plebem meam, et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam (*Rom.* IX, 25). » Et quibus prius dictum fuerat Non populus meus vos, ipsi vocamini filii Dei vivi. « Laudate ergo Dominum, omnes gentes, laudate eum, omnes populi : quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum (*Psal.* CXVI, 1). » C O felices illi gentium (1814), cum quibus et in quibus Dominus habitat ! Miseri Judæi, qui eum recipere noluerunt, et clamantes dixerunt : « Non habemus regem, nisi Cæsarem ! » (*Joan.* XIX, 16.) Miserunt insuper legationem post ipsum, dicentes : « Nolumus hunc regnare super nos (*Luc.* XIX, 14). » Nondum illis mortuus est Herodes, adhuc super Synagogam diabolus regnat. Nondum mortui sunt omnes qui Christi animam quærunt, et ejus nomen et fidem in cordibus fidelium occidere conantur. Sed sciant Judæi, nisi omnes isti prius moriantur, et diabolus, in eorum cordibus regnare desistat, ad terram Israel (1815) non veniet Jesus. Dedignatur enim Dominus cum talibus habitare, omnesque illos fugit, super quos Herodes et diabolus D regnat. His autem mortuis revertetur ad eos, quod quidem juxta (1816) sæculi consummationem Jeremias propheta futurum esse testatur. Ait enim : « In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter, et hoc est nomen, quod vocabunt eum Dominus justus noster (*Jer.* XXXIII, 16. » — « Si enim fuerit numerus filiorum Isarel sicut arena maris reliquiæ salvæ fient (*Rom.* IX, 27). » Unde et in Psalmis legitur : « Convertentur ad vesperam, et famen patientur, ut canes, et circuibunt civitatem (*Psal.* LVIII, 15). » Et tunc quidem archisynagogi filia exsuscitatur. Tunc ille, qui hircum seu caprum emissarium, tanto tempore vagabundus per desertum duxit (1817), lotis vestibus, aqua munda, ad castra revertetur. Obscura sunt hæc nisi clarius disserantur. Narrat Moyses (*Levit.* XVI, 7) Dominum præcepisse ut ante ostium tabernaculi duos hircos statueret, quorum alterum immolaret Domino, alterum vero in desertum mitteret per hominem ad hoc officium præparatum (1818). Homo vero ille immundus erat usque ad vesperam, et tunc tandem lotus aqua ad castra revertebatur. Quam frivola hæc esse viderentur, nisi magnum aliquid significarent. Duo hirci Christum et Antichristum significant. Hircus in lege pro peccato offerebatur, mundum quidem animal, sed fetidum et luxuriosum. Munda enim animalia sunt, quæcunque ungulam dividunt, et ruminant. Nos quasi hircum Antichristum abominamur. Similiter et Judæi Salvatorem nostrum seductorem et peccatorem dicunt. In quorum persona Isaias propheta loquitur, dicens : « Et nos reputavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est **539** propter scelera nostra (*Isa.* LI, 4). » Hic igitur hircus ad ostium tabernaculi, et ante portas templi ductus et damnatus est, et pro peccatis nostris Domino immolatus. Nunc autem de altero videamus, super cujus caput filii Aaron manus suas ponentes, omnes maladictiones imprecabantur. Filii Aaron nos sumus, qui quotide Antichristum damnamus et maledicimus. Huic enim Apostolus maledicens, ait : « Et tunc revelabitur ille iniquus filius perditionis, qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur (*II Thess.* II, 8). » Similiter autem et beatus Joannes in Apocalypsi multis maledictionibus ei maledicit. Homo vero illo qui eum in desertum ducit, populus Judaicus est, qui per totum mundum in captivitatem ductus, et quasi per magnum quoddam desertum divisus, Antichristum, quem ipsi Messiam vocant, secum portat, illum prædicat, illum annuntiat illum ad sui liberationem venturum esse dicit (1819). Sic igitur usque ad vesperum usque ad hujus diei sæculique finem, simul cum hirco suo populus ille in hujus

(1814) Cod. Vat. : *O felices gentium populi.*
(1815) Cod. Vat. *et ad Synagogam.*
(1816) Cod. Vat., corrigit edit. Marches, et Ascensianam in quibus legitur *secundam.*
(1817) Cod. Vat., *per desertum ducit.*
(1818) Cod. Vat. corrigit editiones supra citatas. quæ habent *pro homine ad hoc officium præparatum.*
(1819) In comment. ad cap. XVI Levit, eamdem expositionem habet S. Bruno : « Primus hircus, inquit, est Christus : secundus autem Antichristus. Primus enim sorte exiit Domino, et immaculatus est pro peccato ; secundus autem multis precibus, imo multis maledictionibus susceptis in solitudinem mittitur : Judæi enim ubique terrarum divisi hircum suum in captivitatem et in solitudinem ferunt. Hic enim est ille Messias quem ipsi prædicant et expectant. »

deserti amplitudine errabit, et tunc tandem lotus aqua, et baptismate sanctificatus et mundatus Ecclesiæ castris sociabitur, et sicut superius diximus : « Illis diebus salvabitur Juda, et Isarel habitabit confidentur ; » et tunc tandem revertetur Dominus in terram Isarel, et habitabit in civitate Nazareth, quæ *munditiæ* interpretatur. Hæc una civitas duobus populis sufficit (1820), ut simul omnibus in unum collectis, fiat solummodo unum ovile et unus pastor. Et tu igitur quicunque es, si vis suscipere Christum in domum tuam et in templum pectoris tui, esto Nazareth ; esto domus pulchritudinis et munditiarum. Dic simul cum Psalmista : « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (*Psal.* L, 12). » Audi Dominum in Evangelio dicentem : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* v, 8). » Congrue igitur per Nazareth Ecclesia tota ex utroque populo congregata significatur ; quoniam tota munda est, tota pura est (1821); ut adimpleretur quod scriptum est per prophetas, dicentes : « Quoniam Nazaræus vocabitur (*Matth.* II, 23). » Pulchre autem a Nazareth Nazaræus dictus est, quoniam, sicut diximus, Nazareth *munditiæ*, et Nazaræus *mundus* interpretatur, et mundus quidem a munditiis derivatur. Multa autem de Nazaræis loquitur Moyses, qui sicut viri valde religiosi, seipsos Domino vovebant et consecrabant, et ab omnibus quibus lex abstinere præcipit, se custodiebant, neque vinum, neque siceram, neque aliquid quod inebriare posset, bibebant ; comam capitis sui non radebant et ad mortuum non accedebant. Tandem autem peracto tempore, quod ex voto debebatur, totius professionis (1822) hostiam Domino offerebant. Quod si forte tempore consecrationis suæ qualibet occasione ad mortuum accessissent, omnes priores dies irriti erant, et mox eadem die, similiter autem et die septima radebant capita sua (1823). Die vero octavo offerebant par turturum, aut duos pullos columbarum. Aliter in Synagoga, aliter in Ecclesia Nazaræi fiunt. Et pauci quidem fiunt in Synagoga ; multi vero in Ecclesia. Sunt enim Nazaræi quicunque baptizantur. Quoniam ab omni peccato lavantur et sanctificantur. Et quamvis omnes Christiani in baptismate Nazaræi fiant, ad episcopos tamen cæterosque clericos, et præcipue ad monachorum ordinem hæc pertinere videntur, qui arctiori voto Domino conjuncti ab omnibus immunditiis, se præ cæteris custodire debent. Tales igitur a vino et sicera aliisque omnibus quæ inebriare possunt, abstinere oportet, ne forte inebriati sensum amittant, suæque professionis obliviscantur. Hoc autem non tantum de corporis, quantum de animæ ebrietate intelligi debet. Utraque enim mala est, sed animæ pejor. Qui enim vitiorum calice inebriati sunt, facile a diabolo præcipitantur. Et tali quidem calice ebrii sunt omnes superbi, omnes avari, omnes luxuriosi, omnes raptores, omnes quibus furor et ira dominatur. Ipse enim impetus irrationabilis ebrios eos esse ostendit Non est igitur Nazaræus, qui a tali se non continet ebrietate. Vinum bibit Jesus (1824), et Nazaræus erat. In quo maxime probatur per vinum et siceram aliquid significari. Interdicitur quoque Nazaræis ad mortuum accedere, id est criminalia et mortalia peccata committere. Quamvis sine peccato nemo esse possit, sine crimine tamen Nazaræum esse necesse est, quoniam si crimen commiserit, jam **540** Nazaræus non est. Unde et Nazaræis præcipitur sic, si qualibet occasione ad mortuum toto tempore consecrationis accederint, statim ea die radantur, et septima similiter. Dies quoque irriti flebant, quos usque ad illam diem pro voto custodierant. Nunquam ante terminum constitutum Nazaræis caput radere licitum erat, nisi prius fortasse ad mortuum accessissent. Qui igitur ante terminum caput radebant, nolebant apparere foris, quod se cognoverant intus perdidisse. Hos et nos imitari debemus, ut quando peccatum aliquod magnum committimus, statim eadem die ad pœnitentiam curramus, neque in alteram diem differamus, sicut scriptum est : « Non tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem (*Eccli.* v, 8). » Radamus capita, ut tota munda appareat conscientia, et dolor, qui in corde est, in facie manifestetur. Sicut bonæ comæ nutriendæ sunt, ita et malæ radendæ. Bonæ comæ bonæ sunt cogitationes, de quibus dicitur : « Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi (*Psal.* LXXV, 11) ; » quas videlicet beatus Job se perdidisse flebat, dicens. « Cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum (*Job* XVII, 11). » His ornatur caput interioris hominis ; his amissis infirmatur anima. Ideo Samson perdidit fortitudinem, quia talibus comis subrasus fuerat. Malæ vero comæ illæ sunt de quibus in Evangelio Dominus ait : « Ex corde exeunt cogitationes malæ, furta, adulteria, perjuria, et similia (*Matth.* XV, 19). » Hæ radendæ sunt, quia hæ sunt quæ coinquinant hominem, et quæ Nazaræos immundos faciunt. Hæ tollantur a corde ; his animæ caput radatur, et totus homo mundus erit. Debet autem caput radere qui peccavit, et prima et septima die, quoniam « qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth.* XXIV, 13). » Septima namque dies ultima est. Octava vero die offerat par turturum, vel duos pullos columbarum ; per quod videlicet intelligimus quod cum veniet ad resurrectionem, quæ utique

(1820) Cod. Vat., *sufficiet*,

(1821) Edit. Ascentianæ diversa est lectio : *Tota pulchra est, tota super nivem dealbata est* : de qua ipse Dominus ait : *Ecce in pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Ab hac ergo Nazareth Salvator noster, ut dicit evangelista, *Nazaræus dictus est*, quoniam, sicut diximus, Nazareth *munditiæ*, Nazaræus *mundus* interpretatur, et mundus quidem a munditiis derivatur etc.

(1822) Cod. Vat. *totius perfectionis.*

(1823) Cod. Vat. corrigit edit.

(1824) Cod. Vat. *Vinum bibebat Jesus.*

octava die futura est, totus, corpore et anima mundus, quasi digna et acceptabilis hostia Domino offeretur. Multa sunt quæ de Nazaræis dici possunt; sed pauca nos dixisse sufficiat.

CAPUT VIII.

SERMO I IN RAMIS PALMARUM (1825).

« Cum Venisset Jesus Bethphage ad montem Oliveti (*Matth.* XXI, 1). » Et reliqua. Dominus et Salvator noster, fratres charissimi, veniens ad passionem pro humani generis redemptione, accessit prius ad montem Oliveti; inde præmisit duos discipulos suos Jersusalem, et ait illis. « Ite in castellum quod contra vos est, et ibi invenietis asinam alligatam, et pullum: solvite et adducite mihi (*ibid.*, 2). » Quibus adductis, dum Christus supersedisset, et Jerusalem veniret, universa civitas in adventu ejus commota, obviam illi venit, tantamque devotionem exhibuit, ut quidam vestimenta sua in via prosternerent, alii ramos palmarum et olivarum prosternendos cæderent, omnesque et præcedentes et subsequentes, una voce in laudem illius, cum pueris simul clamarent: « Hosanna filio David; benedictus qui in venit nomine Domini, hosanna in excelsis (*ibid.*, 9). » Quæ omnia sic sunt actualiter gesta, ut tamen aliquid spiritualiter significarent. Mons quippe Oliveti, cui Redemptor noster prius appropinquavit, quid aliud significat quam ipsum Salvatorem nostrum? Quia sicut mons, cum de terra sit, terræ tamen eminet: sic et Salvator noster, homo, qui similis fuit nobis, mortalis; sed quia sine peccato fuit, quia Deus et homo, super omnes est sublimatus et exaltatus; de quo Propheta ait: « Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo; etenim Dominus habitabit in finem (*Psal.* LXVII, 17). » Ipse est mons Oliveti, quia, sicut ait Apostolus: « Pater est misericordiarum, et Deus totius consolationis (*II Cor.* I, 3). » Oleon enim, seu eleon, Græce dicitur misericordia. Duo autem animalia, asina et pullus, significant duos populos, Judæos et gentes. Sicut enim asina erat domita jugo et solita supersedentem suscipere, pullus vero non; ita Judæorum populus jugum legis et prophetarum habuerat, et unius Dei cultum: gentium vero populus nec jugum legis et prophetarum susceperat; non Deum, sed dæmonia adorabat: ambo tamen populi sub jugo peccati erant, sicut ait Apostolus: « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei (*Rom.* III, 23), » a quo jugo, ut possent solvi, misit Christus duos discipulos, id est duos ordines discipulorum, unum in Judæam, alterum in gentilitatem. Unde beatus Paulus ait: « Qui operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes (*Galat.* II, 8). » Hoc enim apostoli convertendo a peccatis solverunt, et templum et sedem Dei fecerunt: unde divina Scriptura ait: Anima justi sedes est sapientiæ. Post apostolos subsecuti sunt et sancti martyres, qui prosternebant vestimenta sua in via, quia pro testamento Dei sua corpora tradiderunt. Inde SS. confessores ramos de arboribus cædunt, dum exempla bene vivendi de libris Novi et Veteris Testamenti nobis assumunt. Clamant omnes: « Hosanna filio David » quia omnes **541** sancti una voce unoque spiritu laudant Deum, qui per misericordiam suam nos a potestate diaboli liberavit Cum quibus, fratres, et nos mortificantes carnem nostram, cum vitiis et concupiscentiis palmam victoriæ per veram pœnientiam et per opera misericordiæ, quam oliva designat, contra diabolum habeamus, ut ad cœlestum Jerusalem. Redemptore nostro, duce, quandoque pervenire et illic gaudere valeamus in sæcula sæculorum Amen.

SERMO II. ITEM DE RAMIS PALMARUM.

Narrat beatus Joannes evangelista quod turba multa, quæ convenerat ad diem festum, cum audisset quia Jesus venit Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum et processerunt obviam ei, et clamabant: « Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini (*Joan.* XII, 13). » Bona turba, quæ ad diem festum convenerat; bona turba, quæ Salvatori nostro obviam processit, quam ipsi quoque Scribæ et Pharisæi timentes, quamvis Christum occidere cupiebant, in eum tamen manus mittere non audebant; unde et dicebant: « Non in die festo, ne tumultus fieret in populo (*Matth.* XXVI, 5). » Ad festum namque diem venire, Dei Filio obviam ire, et non solum exire, verum et cum palmis obviam ire, ad religionem et virtutem pertinet. Septem diebus faciebant Judæi hanc maximam solemnitatem, in qua fermentum comedere et opus servile facere non licebat. Sed sicut Apostolus ait: « Omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter nos (*I Cor.* X, 11). » Hæc festivitas nostra est. Judæi Christum occiderunt; sed nobis et propter nos occisus est Christus; nobis et propter nos immolatus est Agnus, qui tollit peccata mundi. Nos igitur hanc festivitatem celebrare debemus: « Non in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis (*I Cor.* V, 8); » id est non in vetustate littræ, quæ occidit, sed in novitate spiritus, quia spiritus vivificat. Debemus autem eam celebrare septem diebus, hoc est omnibus diebus, et quanto tempore in hac vita sumus. Quia enim non sunt dies nisi septem, ideo per septem dies omne tempus et omnes dies intelliguntur. Servilia autem opera sunt, non illa quidem quæ servi faciunt, sed potius illa quæ etiam liberos servos faciunt. Non est enim servile opus ignem in Sabbato accendere, catinum lavare, infirmos sanare, paralyticos curare, sicut Judæi Salvatori nostro detrahentes dicebant: « Hic homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan.* IX, 16). » Sicut et archisynagogus indignans dicebat: « Sex dies sunt in quibus licet operari; in his ergo venite, et curamini, et non in die Sabbati (*Luc.* XIII, 14); » servile scilicet opus existimans sanare et ipsos miseros homines a dæmonibus liberare. Sed si vis scire quæ sunt ser-

(1825) Titulus cod. Vat. est *Dominica in Palmis.*

vilia opera, audi evangelistam dicentem : « Non occides, non mœchaberis, non furtum facies non falsum testimonium dices ; non concupisces rem proximi tui (*Luc.* XVIII, 20 ; *Exod.* XX, 13 *et seq.* ; *Deut.* V, 17 *et seq.*). » Hæc sunt servilia opera ; hæc faciunt homines servos, hæc tradunt miseros homines ad diaboli servitutem. Hæc ergo et similia fugiamus, ab his nos custodiamus et non faciemus opus servile in festivitatibus nostris. Et illi quidem qui sic festa celebrant, digni sunt qui processionem Domino faciant et ei cum palmis obvam pergant. Neque enim sine palmis licet Christo obviam ire, quoniam in palmis victoris significatur. Unde et in lege præcipitur ne judices in judicio personam respiciant; sed quicunque justam causam habuerit, ei palmam dabunt. Vadant ergo illi obviam Jesu, qui victores sunt et suos vicerunt inimicos. Si vicisti superbiam, unam palmam habes; si vicisti luxuriam, aliam habes, et quot vitia superasti, tot palmas habes. Si autem nullum vicisti, nullam habes. Noli ergo ire obviam Christo, non te suscipiet, quia indignus es, qui in tali triumpho suscipiaris. Videamus modo quid asinus ille etiam significet, super quem rex iste humilis et mansuetus sedere dignatus est. Animal stultum, vilis pretii, ignobile, omnibus injuriis omnique subditum servituti est asinus De sanctis autem dicit Apostolus : « Videte vocationem vestram fratres ; quod non multi sapientes inter vos, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat fortia : et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret (*I Cor.* I, 26). » Et in alio loco : « Si quis videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens (*I Cor.* III, 18). » De talibus quoque, Isaias ait : « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini (*Isa.* I. 3) ; » unde ait Debora (quæ interpretatur *apis*) : « Qui ascendistis super nitentes asinos, benedicite Dominum (*Judic.* V, 10). » Nitentes asini illi sunt, qui apostolorum vestibus ornati sunt; qualis iste est, super quem modo Dominus sedet. De quo evangelista ait : Quod « imposuerunt » apostoli « super eum vestimenta sua et eum desuper sedere fecerunt (*Matth.* XXI). » Apostolorum vestimenta et ornamenta virtutes sunt et mores honesti. Fides, spes, charitas, fortitudo, temperantia, humilitas, misericordia, pax, patientia, et similia, ornamenta sunt, quibus sancti apostoli ornati sunt et alios ornant, ut apti et pulchri sint, super quos Deus sedere et in quibus habitare dignetur, Qui igitur talibus ornamentis ornati sunt et alios ornant, illorum quidem animæ super nitentes asinos sedere dicuntur. Isti itaque sunt sedes **542** Dei ; isti de ignobilibus et vilissimis animalibus facti sunt thronus Dei. Novem sunt angelorum ordines, sed super thronos nullus ordo est : quanto melius est cum simplicibus et mansuetis asinos Christi fieri, quam cum superbis et arrogantibus equos et currus fieri Pharaonis ! De illis enim scriptum est : « Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare (*Exod.* XV, 4). » De istis autem : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Matth.* V, 3). » Denique super quod aliud animal debuit sedere Jesus, cum ad crucem pergeret, nisi super illud quod crucem naturaliter super se ferre videtur? Naturaliter enim hoc animal crucis signum super se designatum habet. Audiamus etiam quid illi significent, qui ramos de arboribus cædentes, viam Domino præparabant. De talibus præcursor Domini ait : « Parate viam Domini : rectas facite semitas Dei nostri (*Luc.* III, 4). » Non omnium est hoc officium, neque omnibus data sunt ferramenta, quibus hujusmodi rami de arboribus succidantur. Episcoporum hoc est et sacerdotum : ipsi tales ramos de arboribus cædere et viam Domino præparare debent, per quam et nos ad ipsum ire possimus, et ipse ad nos venire dignetur. Arbores autem patriarchæ et prophetæ, apostoli et evangelistæ intelliguntur. De his autem ramos succidimus, quando eorum fidem et doctrinam eorum, vitam et sanctam conversationem aliis exponimus et ad imitandum proponimus. Tales fuerunt arbores Isaias, Jeremias et Daniel. Tales fuerunt Petrus, et Paulus, et Joannes. Talis et ille qui ait : « Ego sicut oliva fructifera in domo Dei : speravi in misericordia Dei mei in æternum, et in sæculum sæculi (*Psal.* LIII, 10). » Ex qua videlicet arbore rami succiduntur, quibus illa via paratur, de qua dicitur : « Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini (*Psal.* CXVIII, 1). » Præcipitur filiis Israel ut in festivitate tabernaculorum fructum arboris pulcherrimæ suscipiant, spatulasque palmarum et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, et in ipsis lætentur coram Domino (*Levit.* XXIII). Qui ista intelligunt non ignorant quid arbores et rami arborum significent, quibus Domini ad nos et nobis ad Dominum via præparatur. Quid illæ quoque duæ turbæ significent audiamus, de quibus hic dicitur : « Turbæ autem quæ præibant et quæ sequebantur, clamabant, dicentes ; Hosanna filio David ; benedictus qui venit in nomine Domini (*Matth.* XXI, 9). » Illa turba quæ præibat patriarcharum et prophetarum exercitus est, omniumque illorum qui a primo homine usque ad Christum Domino placuerunt. Illa vero quæ sequebatur, tota fidelium Ecclesia intelligitur a Salvatoris adventu usque ad finem sæculi. Lege prophetarum libros, et videbis quomodo præcedens turba laudet Dominum et benedicat. Lege evangeliorum volumina et apostolorum Actus, et tunc intelliges quantum in Christi laudibus sequens turba quotidie personet. Egregie itaque factum est, quod Salvator noster in medio positus est, inter utrumque videlicet Testamentum; Synagoga præcedit, Ecclesia sequitur. Ipse vero in medio stat, et uterque populus una et consona voce eum laudat et benedicit (1826)

(1826) Idem auctor hujus mysticæ interpretationis hoc in sermone et in commentario in Matthæum manifestatur.

qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT IX.

IN CŒNA DOMINI.

Prima die azymorum, quando necesse erat comedere Pascha, Dominus et Salvator noster Petrum et Joannem ante se ad civitatem misit, qui ei hospitium et cœnam præpararent. Hæc autem cœna finis est Veteris et initium Novi Testamenti. Unde et Salvatori nostro unam cœnam in duas cœnas dividere placuit, ut per primam Vetus, et per secundam Novum Testamentum intelligamus. De hac autem cœna locutus est Dominus ad Moysen et Aaron in Ægypto, dicens : « Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum cœtum filiorum Israel, et dicite eis : Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas (*Exod.* XII, 2). » (1827) Mensis, inquit, iste aliorum mensium principium est, qui apud nos Martius vocatur. Hic autem sit nobis primus, id est maximus et principalis anni, quia majora in hoc mense quam in cæteris fiunt sacramenta. « Loquimini ad cœtum filiorum Israel, et dicite eis : Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas ; sin autem minor est numerus, quam ut sufficere possunt ad vescendum agnum, assumet vicinum suum, qui conjunctus est domui ejus, juxta numerum animarum quæ sufficere possunt ad esum agni. Erit autem agnus absque macula, masculus anniculus. Juxta quem ritum tolletis et hædum, et servabitis eum usque ad decimum quartum diem mensis hujus. Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam (*Ibid.* 3 *et seq.*).» Decima namque die tolluntur agnus et hædus, et servantur usque ad quartum decimum diem ejusdem mensis, et tunc **542** immolantur. Nam quia tabulæ testamenti decem verba, id est decem præcepta principalia scripta habuerunt, in quibus tota lex quodammodo continebatur, ideo frequenter per decem totum Vetus Testamentum intelligitur. Quia vero quatuor sunt Evangelia, in quibus Novum Testamentum clauditur, ideo per quatuor Novum Testamentum designatur. Decima igitur dies Vetus Testamentum, quarta vero post decimam Novum designat. Decima autem tollitur agnus, sed usque ad quartam decimam immolandus servatur, quia Christi passio in Veteri Testamento (1828) præfigurata et in ænigmate significata tandem in Novo veraciter est adimpleta. Ibi Christus monstratur, hic immolatur. Ibi significatur, hic sacrificatur. Ibi denique agni immolatio narratur, hic vero Christi passio prædicatur. Vetus namque Testamentum eo tempore finem fecit, quo Christus Dominus noster discipulis suis ait : « Amen dico vobis, non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Dei (*Matth.* XXVI, 29). » Vetus igitur vinum spernitur, novum (1829) promittitur. Non quod vetus lex omnino destruatur, sed quod novo et spirituali sensu intelligatur ; hoc autem in regno Dei, quod est Ecclesia. Christus autem et agnus est propter innocentiam, et hædus dicitur propter similitudinem carnis peccati. De hoc enim dicitur : « Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi (*Joan.* I, 29). » De hoc similiter dicitur : « Non coques hædum in lacte matris suæ (*Exod.* XXIII, 19). » Ad hunc ergo vescendum, vicinos et proximos invitare debemus, ut quacharitate omnium salutem desideramus, innotescat Vicinus enim noster omnis Christianus est, et quicunque ab Ecclesia longe non est. Est autem agnus iste absque macula, quia sicut scriptum est : « Peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*I Petr.* II, 22.) » Est autem masculus, anniculus, quia nihil habet molle, nihil (1830) est femineum, nihil corruptioni obnoxium, nihil carnalis sentiens titilationis. Et agnus quidem per domos comeditur ; hædus vero ab omni multitudine immolatur, per quod apertissime designatur et hoc sacrificium, quod modo in Ecclesia assidue sumitur, et illud quod a Judæis insanientibus in ara crucis est immolatum. Quamvis enim et hoc, et illud unum sit, tamen aliter, et aliter (1831) est. Unde et illi hædum occidunt inter iniquos et peccatores mundi Salvatorem deputantes, sicut scriptum est : « Et inter iniquos deputatus est (*Luc.* XXI, 37). » Itemque : « Nisi hic esset malefactor, non tibi tradidissemus eum (*Joan.* XVIII 30).» Nos autem quia innocentem, sanctum, et justum, et sine omni contagione peccati Dei Filium esse credimus, agnum absque macula et immolamus et sumimus. Ideoque quamvis agnus, et hædus immolatur, solus tamen agnus a populo manducatur, Illud enim sacrificium in isto sumitur, quia hoc in illud convertitur (1832). « Hæc est enim mutatio dexteræ Excelsi (*Psal.* LXXVI, 11). » Omnis autem multitudo filiorum Israel hædum immolavit. Sed quando ? Ad vesperum : quia proditor Judas circa hanc horam cum Judæis locutus, Christum vendidit, nummos accepit, atque altera die circa horam vespertinam, id est post nonam Salvator noster spiritum emisit. Unde Psalmista ait: « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum (*Psal.* CXL, 2). » (1833) Et sument de sanguine agni, et ponent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum in quibus comedent illum. Super utrumque etenim postem agni sanguinem ponunt, qui et ore et corde illum suscipiunt. Qui vero vel indigne suscipiunt,

(1827) Tota eisdemque verbis desumpta est hæc interpretatio ex commentario ejusdem Brunonis super hunc Exodi locum in edit. tom. I, p. 58.

(1828) Cod. V., *per figuras, et ænigmata significata.*

(1829) Corrigenda est editio Ascens. ubi legitur *permittitur.*

(1830) In cod. Vat. *est* non igitur.

(1831) Cod. Vat., *fit.*

(1832) Cod. Vat. *Nunquam enim illud comederetur, nisi hoc in illud verteretur. Hæc est autem,* etc.

(1833) Huc usque commentarii lectio.

vel etiam suscipientes Christi sanguinem esse non credunt, isti super unum tantummodo postem sanguinem Christi ponunt. De quibus Apostolus dicit: «Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat, et bibit (*I Cor.* xi, 29). » Nos igitur et ore sumentes, et corde sanguinem Christi esse credentes super utrumque postem eum ponamus; et corpore, et mente suscipiamus. Cum autem crucis signum, quæ Christi sanguine cruentata est, in nostris frontibus facimus, tunc quidem in superliminaribus domorum Christi sanguinem ponimus. Sequitur : « Et edent carnes illa nocte assas igni, et azymos pane cum lactucis agrestibus (*Exod* xii, 8).» Idem enim hoc loco et per carnes, et per azymos panes intelligimus, et bene utrumque posuit, quia de panibus hæ carnes fiunt. Has autem cum lactucis agrestibus comedunt, qui corde compuncto et humiliato eas suscipiunt, et crucis amaritudinem Christo compatientes in cordis palato quodammodo sentiunt. « Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni (*Ibid.*, 9). » Agni enim carnes, vel si crudæ, vel aqua coctæ edantur, facile stomachum pervertere solent. Si vero assæ fuerint et confortant, et avidius (1834) eduntur. Qui igitur eas cæteris carnibus non discernit, et omni cibo suaviores et salubriores esse non intelligit, et quasi fastidiens, digne eas sumentibus salutem et vitam eos præstare non credit, is vel crudas, vel aqua coctas has carnes comedit. Ille vero assas igni eas manducat, qui vitam **544** in eis esse credens avidissime suscipit, et suscipiendo Christi passioni communicat. Ipse enim Dominus dicit : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet etiam æternam (*Joan.* vi, 54). » Non sunt præterea hæ carnes crudæ edendæ, quia passus est Christus, neque in aqua coctæ, quia non occulte, sed palam, et omnibus videntibus est crucifixus. Redolet caro, cum assatur, redolet et passio Christi. Caput cum pedibus ejus, et intestinis vorabitis, nec remanebit ex ea quidquam usque mane. « Caput enim Christi, sicut Apostolus ait, Deus est (*I Cor.* xi, 3). » Pedes vero, qui terram tangunt, ejus carnem significant, quæ de terra assumpta est. Quid vero ejus intestina omnino occulta? Omnia profunda mysteria. Caput igitur illius cum pedibus et intestinis vorant, qui et Deum, et hominem esse crecunt, et quæcunque de eo scripta sunt, digne fideliterque suscipiunt. Non enim sufficit, si et Deum et hominem eum esse credamus, nisi intestina ejus quoque suscipientes, et de Virgine natum, et circumcisum, et veraciter passum, et die tertia surrexisse, et cætera, quæ de eo scripta sunt, indubitanter crediderimus. Unde subditur : « Nec remanebit ex eo quidquam usque mane (*Exod.* xii, 10). » Omnia sumantur, omnia credantur; nihil de hoc agno ramaneat quod

A in fidei pectore non claudatur. Mane autem vitæ hujus finis intelligitur, quando Christus sol justitiæ apparebit, et fugatis tenebris nox ulterius non erit. Tunc autem non erit tempus convertendi, vel agni carnes comedendi, quia qui tunc credere incipient, cum fatuis virginibus audient : « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth.* xxv, 12.)» — « Si quid residuum fuerit, igne comburetis (*Exod.* xii, 10). » Residua enim sunt, quæ comedi nequeunt, ut est pellis et ossa. Pellis etenim agni caro Christi est, quæ quidem qualiter Deo unita, id est qualiter Verbum caro factum est, neque dici, neque intelligi potest. Sed quis illa ossa comedere, vel (ut ita dixerim) corrodere valeat, ut qualiter ante omnia tempora sit a Patre genitus diutissime si licuerit, semperque investigando intelligat. Sunt autem alia multa, quæ
B quoniam comedi et intelligi possunt, charitatis igne, fideique ardore comburantur. Sufficit enim credere, si non datur intelligere. Plures enim credendo magis quam intelligendo has carnes comedunt. Comedant ergo qui possunt, qui vero non possunt, credant, et charitatis igne comburant. Sequitur: « Sic autem comedetis illum. Renes vestros accingetis, et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculo in manibus, et comedetis festinanter. Est enim phase, id est transitus Domini (*Exod.* xii, 11 et 12). » Renes quidem accingere est castitatis et continentiæ cingulo luxuriam refrenare. Unde ipse Dominus ait : « Sint lumbi vestri præcincti (*Luc.* xii, 35). » Calceamenta vero in pedibus habent, qui quasi (1835) alio pergere parati, peregrinos se in hoc
C mundo esse cognoscunt. Et isti quidem viam mandatorum (1836) currentes, secure, et sine timore, utpote bene calceati super serpentes calcant et scorpiones. Baculos autem in manibus teneant, ut se ab incurrentibus adversariis defendere valeant. Habes humilitatem, baculus est tibi? Hoc enim superbiam vincis. Habes castitatem, et hæc baculus est, quo luxuria superatur? sed qui multa? Quot virtutes, tot baculos habei. Sic igitur præparetur, sic muniatur, sic cremetur, qui has carnes comedere venit. Cito autem, et festinanter comedetis eas, ut cum Dominus veniet, jam pleni et saturi sitis, nec tunc credere incipiatis, quando liberari per fidem debetis In fide autem suscipienda, nulla mora debet esse. « Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam
D (*Matth.* xxv, 13). » Postquam autem (1837) illam cœnam, et agnum illum significativum Salvator noster cum apostolis comedit, ad verum Paschæ transit sacramentum, ut quod prius fecerat in figura, iterum faceret in veritate; et prius quidem fecit secundum ordinem (1838) Melchisedech, ut se utriusque testamenti auctorum esse ostenderet. Alterum igitur sacerdotium complendo finivit, alterum autem in æternum fieri et manere constituit. De quo scri:

(1834) Cod. Vat., *assumuntur*.
(1835) Cod. Vat., *alias*.
(1836) Idem cod., *Dei*.
(1837) Cod. Vat., *primam cœnam*.

(1838) Cod. Vat. *Secundum ordinem Aaron, postea vero secundum ordinem Melchisedech*. Item edit. Ascens.; quæ loco *postea* habet *posterant*.

ptum est: « Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (*Psal.* cix, 4). » Surgens igitur a cœna, et accipiens linteum præcinxit se : deinde misit aquam in pelvim, cœpit lavare pedes discipulorum. Pedes quidem, quoniam qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Hoc autem faciebat, ut puri et mundi essent ad tantum accedere sacramentum ; nobis quoque exemplum tribuens, ut prius nos abluamus, ab ejus carnem et sanguinem accessuri. Qui enim, ut Apostolus ait: « Manducat et bibit indigne, judicium sibi mandu cat et bibit (*I Cor.* xv, 29). » Probet igitur se prius homo, lavet pedes et conscientiam, et sic accedat. Postquam autem pedes eorum ravit; cum iterum recubuisset, antequam secundam cœnam agere cœpisset, ait : « Scitis quid fecerim vobis ? Vos vocatis me magister, et dominus, et bene dicitis ; sum etenim. Si ergo dominus, et magister lavi vobis pedes, et vos debetis alter alterius lavare pedes (*Joan.* xiii, 13). » (1839) Et paucis verbis interjectis, accipiens calicem bibit, et ait :
545 « Non bibam amodo de hoc genimine vitis, donec bibam illud vobiscum novum in regno Dei (*Joan.* xiii, 13). » (1840) Quod tale fuerit : Vetera transierunt ; ecce nova facio omnia. Hinc est enim quod Lucas evangelista duos calices ponit, dicens: « Accipite, et dividite inter vos. Hic est enim calix sanguinis mei ; novi testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum (*Luc.* xxi, 17, 20). » Ac si diceret : Dixi vobis aliquando : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (*Joan.* vi, 54) ; » sed non intellexistis : modo quod dixi, expono ; et quod nunc me facere videtis illorum verborum expositio est. Quidam ex discipulis hæc verba tunc audientes, et non intelligentes scandalizati sunt, et conversi abierunt retrorsum, et amplius eum non sunt, secuti ; putabant enim, quod ejus carnes membratim concisas, vel crudas, vel coctas comedere debuissent. Nimis huc carnales erant isti, nimisque carnaliter intelligebant. Ecce modo cum discipulis sedet Jesus : manducat et bibit cum illis, et cum nihil patiatur in membris suis, ejus tamen caro comeditur, et ejus sanguis bibitur a discipulis suis. Hoc facit potientia divinitatis; illa videlicet, de qua scriptum est : « Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cœlo, et in terra, in mari, et in omnibus abyssis (*Psal.* cxxxiv, 6). » — « Ipse enim dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt (*Psal.* xxxii, 9). » Sic igitur, et modo cum dixisset : « Hoc est corpus meum : et hic est sanguis meus (*Luc.* xxii, 19); » tanta fuit potentia in verbo ejus, ut illico et panis mutaretur in carnem, et vinum mutaretur in sanguinem. Miraris hoc ? Hoc scio, quod miraris (1841). Mirabile enim est ; nihil enim fecit Deus, quod mirabile non sit. Similiter autem, et ego miror de te, quomodo cibus tuus, et potus tuus mutatur in carnem et sanguinem tuum. Non facit cibus tuus carnem tuam, quæ jam facta est, sed nutrit, et mutatur in eam ; videlicet carnem tuam, quam habes, et quam suscepisti de matre tua. Sic igitur et panis iste, et vinum, quod super altare consecratur, ad imperium et potestatem cœlestis benedictionis in Christi sanguinem commutatur, non in aliam carnem Christi, quia aliam non habet, nisi illam quæ nata est de matre Christi. Ergone potuit digestio tua mutare cibum tuum in carnem tuam, et cœlestis benedictio non potest panem et vinum mutare in carnem et sanguinem Christi ? Quomodo ergo verum est : « Ipse dixit, et facta sunt ; ipse mandavit, et creata sunt ? » Concedas igitur necesse est, quod sicut digestione mutatur cibus in carnem tuam, quam tu suscepisti ex matre tua ; ita et panis iste cœlestis benedictione mutatur in carnem Christi, non in aliam, quidem, quia non habet aliam, nisi illam, quam de Virgine matre suscepit. Audi adhuc quod mirabilius est, cum tantus panis, qui per totum mundum quotidie sacrificatur cœlesti benedictione mutetur in carnem Christi, et comedatur a fidelibus Christi, ipsum tamem corpus Christi neque augetur, quando panis in illum mutatur, neque minuitur, quando manducatur. Illi quinque panes sint nobis in exemplum, ex quibus Salvator noster quinque millia hominum satiavit exceptis parvulis et mulieribus, qui in hoc numero non computantur (*Joan.* vi). Si unusquisque ex illis panibus solummodo in mille particulas divisus fuisset, ego non puto unam particulam os unius hominis implere potuisse. Illud tamen tantillum. quod singuli susceperunt, tantum in ore uniuscujusque multiplicatum est, ut neque dentibus ad molendum, neque venter ad implendum minus esset usque ad perfectam satietatem. Illæ quoque parvissimæ micæ, quæ de panibus, cum frangerentur, ceciderunt, et his, qui comederant necessariæ non fuerunt, sic multiplicatæ sunt, ut duodecim ex eis cophinis impleri potuissent. Et certe poterat Dominus, si ipsi placuisset, ex solis istis reliquiis pascere omnes homines hujus mundi, quanto tempore fuerit iste mundus ; tanta est potentia Domini, et tantum valet benedictio Christi. Ecce invenimus aliquid ad exemplum valde conveniens, quod a multis comedatur et non minuatur. Sic igitur corpus Christi cum quotidie comedatur ab omnibus, nullam tamen patitur diminutionem; quia sicut Apostolus ait; « Christus resurgens a mortuis, jam non moritur ; mors illi ultra non dominabitur (*Rom.* vi, 9). » Vidi ego aliquos, et quales multos invenire non est difficile, qui nulla ciborum abundantia majores crassiores fiebant, quamvis non multi cibi in eorum carnes convertebantur. Hoc autem dixi, quamvis fortasse non videatur competens exemplum, ut tu intelligas aliquid esse, quod non augeatur, quamvis

(1839) Cod. Vat., *paucis verbis interpositis.*
(1840) Id. cod. : *Quod tale fuit, ac si diceret.*
Item cit. edit.
(1841) Cod. Vat. et edit : *Scio quod miraris.*

ei quotidie aliquid addatur. Si igitur hoc in carne mortali fieri potest quanto magis in carne Salvatoris, et ipsa jam per resurrectionem clarificata? Nondum enim consummatum et perfectum est quod in aliquo augeri, vel minui potest. Sed quare nos in istis laboramus? Ipsius verba nobis sufficiant. Ipse enim dixit. « Hoc est corpus meum; » postea dicit: « Hic est sanguis meus; » Ipse dicit: « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (*Joan.* VI, 56), » Ipse dicit: « Qui manducat meam carnem **546** et bibit meum sanguinem habet vitam æternam (*Joan*, VI, 55). » Si Christo non credimus, cui credemus? Ubi tanta auctoritas est, ibi argumenta necessaria non sunt.

CAPUT X.

SERMO I IN PARASCEVE.

De imitando Christo in paupertate, misericordia, charitate, et cæteris virtutibus, hac die, aut qualibet alia habendus ad fratres.

« Estote imitatores Dei sicut et filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos. et tradidit semetipsum pro nobis oblationem, et hostiam Deo in odorem suavitatis (*Ephes.* v, 1). » In omnibus, quæ Dominus noster Jesus Christus gessit fratres charissimi, et dixit, nobis formam humilitatis, et doctrinam bonæ conversationis reliquit, sicut enim verbis nos voluit docere, ita et exemplis. Unde scriptum est: « Cœpit Jesus facere docere (*Act.* I, 1). » Et quantum ad humilitatem ait ipse Dominus: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (*Matth.* XI, 29), » Quia etiam cum ipse sit omnipotens, atque Dominus, pro nobis pauper esse voluit, honores respuit, passiones sponte subiit, et etiam pro persecutoribus exoravit. Et hoc totum fecit ut in omnibus eum, pro capacitate nostræ infirmitatis, sequi non negligamus; alioquin veri Christiani non simus. Nam qui dicit se Christum diligere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare. In hoc ergo, quod ipse pauper esse voluit, nec nos divitias pro magno habeamus, neque eas immoderatuis appetamus, satis aperte docuit. Nam homines hujusmodi comprobantur esse avari, de quibus dicit Apostolus: « Avari, fornicatores et immundi regnum Dei non possidebunt (*I Cor.* VI, 11). » Idemque alibi: « Qui volunt in hoc mundo divites fieri, incidunt in tentationes et in laqueos diaboli (*I Tim.* VI, 9). » Ecce qui volunt divites fieri, dixit, non qui sunt. Cupiditatem damnabilem ostendit, non divitias. Possunt divites esse, et boni; sed illi, de quibus dicitur: « Divitiæ si afluant, nolite cor apponere (*Psal.* LXI, 11). » Quales legimus fuisse Abraham, et Jacob et David, quos te divitias cognoscimus habuisse, et eas cum non habentibus communicasse. Et in Apostolo scriptum habemus: « Præcipe divitibus hujus sæculi, non sublime sapere, neque sapere in incerto divitiarum sed in Deo vivo. Divites sint in operibus bonis, facile tribuant (*I Tim.* VI, 11). » Ecce isti sunt boni divites, qui non superbe sapiunt, neque sperant in incerto divitiarum, id est fiduciam suam non ponunt in divitiis, quæ sunt in incerto,

A quæ hodie habentur, et cras facile amitti possunt. « Facile tribunt, » ut de his, quibus abundant, inopiam fratris sublevare studeant, ut de eorum unoquoque dicatur: « Hilarem datorem diligit Deus (*II Cor.* IX, 7). » Et hoc est, quare cum Dominus dives esset in cœlis, pauper voluit esse in terris. Quoniam vero etiam passionem et crucem sponte subiit, per ipsam mortem suam de potestate diaboli nos eripuit, atque in cruce pendens pro peccatoribus oravit, ubi nobis exemplum dedit, valde æquanimiter mala a proximis illata, homines ab hominibus perpeti, cum ipse omnium Dominus a servis, justus a peccatoribus tanta tam benigne pertuleri. Et nos, fratres, in tribulationibus positi, orationibus maxime insistere debemus, quæ tribulationes
B geminæ sunt. Est enim tribulatio, cum patimur damna temporalium, et est tribulatio, quæ longe major est, quando ad quæcunque crimina inclinamur. Verumtamen sic orandum est ut oratio nostra non vertatur in peccatum. Eleemosynas pariter largiri debemus, easque perfecte facere. Perfectæ autem eleemosynæ sunt in duobus; dando scilicet et dimittendo; unde Dominus dicit in Evangelio: « Date, et habitur vobis, dimittite, et dimittetur vobis (*Luc.* VI, 37). » Item: « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (*Matth.* v, 7). » Alioquin, Scriptura testante, frustra a peccatis liberari rogans, manus ad Dominum expandit, qui eas ad pauperes, pro posse non extendit. Et si quis vos offendit, dimittite ex corde, ut Deus re-
C mittat vobis vestra offensas; quia « nisi dimiseritis, nec Pater de cœlis dimittet vobis (*ibid.* VI, 14): quoniam qui odit fratrem suum, homicida est; et scimus quod omnis homicida non habet vitam æternam, neque partem in regno Christi et Dei (*Joan.* III, 15). » Hæc sunt, quibus perveniendum est ad regnum cœlorum. Ad quod perducat nos Christus Dominus noster, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum.

SERMO II IN PARASCEVE, SIVE IN RESURRECTIONE DOMINI.

« Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quia Dominus noster Jesus Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere (*I Tim.* IV, 9). » Beatus apostolus Paulus, Doctor et magister gentium, verba sua vera et fidelia esse dicit, omnique
D acceptione digna et quibus nemo unquam contradicere debet, quod Dominus noster Jesus Christus ideo in hunc mundum venit, ut peccatores salvos faceret. **547**. Non enim venit vocare justo seed peccatores, quia non indigent, qui sani sunt medico, sed malo habentes. Tota enim intentio Salvatoris nostri, quod Verbum caro factum est, quod de Virgine natus est, quod inter homines conversatus est, quod passus est, et resurrexit; tota, inquam, illius intentio fuit, ut peccatores redimeret, atque salvaret. Hodie igitur completa est hæc intentio tam pia, hæc voluntas tam sancta, hæc misericordia tam immensa. Hoc et ipse ostendit illis verbis, quibus ait: « Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia,

quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et crucifigetur, et tertia die resurget (*Matth.* xx, 18). » Nonne audis quod in resurrectione consummantur, quæ lex et prophetæ de eo prædixerunt? Non erat alia via, qua homo in patriam reverteretur, non erat alia medicina, qua sanaretur. O clementissimum medicum, qui de proprio sanguine fecit medicinam, ne infirmi perirent, quos sanare venerat! Ipse est enim de quo scriptum est : « Qui dilexit nos, et lavit nos a peccattis nostris in sanguine suo (*Apoc.* I, 5). » Sanguis igitur Christi pretium est, quo redempti sumus, et lavacrum, quo lavati sumus, et antidotum, quo sanati sumus. « Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia; sed nihil ad perfectum adduxit lex (*Gal.* III, 21). » Manifestum est enim, quia « ex operibus legis non justificatur omnis caro coram Deo (*ibid.* II, 16) : » Apostoli verba sunt : « Hic est » igitur, dicit beatus Joannes, « qui venit per aquam, et sanguinem redimere, lavare, et salvare (*Joan.* V, 6). » Non in aqua solum, quia non solo baptismate hæc tanta salus, tanta redemptio, tanta liberatio fieri poterat; sed in aqua et sanguine, ut sanguis ad pretium, et ad lavacrum aqua proficeret. Unde et de latere ejus simul cum sanguine aqua profluxit. Jam Salvator noster obierat, et adhuc in ipsa sui sanguinis effusione nos docebat, et prædicabat, ubi nostræ redemptionis auxilium quærere, et credere debeamus; cum suæ passionis mysterium aliquando discipulis revelasset, et beatus Petrus intellexisset, ipsique displicuisset, atque dixisset : « Absit hoc a te, Domine, non fiat istud; respondit ei Jesus : Vade post me, Satana, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominis (*Matth.* X, 22). » Non (1842) enim beatus Petrus cognoverat illud magnum et ineffabile sacramentum divini consilii; non intellexerat, quod peccatum originale nisi Christi sanguine solvi non poterat. Nondum sciebat, quod « oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis, et ita intrare in gloriam suam (*Luc.* XXIV, 12). » Si enim hoc intellexisset, nunquam ejus voluntati Satanas, id est contrarius, exstitisset. Ivit tamen ipse post Christum, quia non solum in morte, verum etiam cum secutus est simili morte. Illis diebus, quibus Joannes Baptista decollatus est, venerunt quidam ad Jesum dicentes : « Exi, et vade hinc, quia Herodes quærit te interficere (*ibid.* XIII, 31). » Et isti quidem ut homines loquebantur, et humanum consilium dabant. Quibus Dominus respondens ait : « Ite, dicite vulpi illi : Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertia die consummor. Verumtamen oportet me et hodie, et cras, et sequenti die ambulare (*ibid.* XXXII, 33). » Quid quod Herodes quærit me interficere? Ite, et dicite vulpi illi; dicite illi callido insidiatori : Ecce ejicio dæmonia, quæ illo fortiora et potentiora sunt, et ipsum si volo ejicio, et de regno et de corporis tabernaculo ejicere possum. (1843) Hoc autem facio hodie, et cras, et quanto tempore mihi placuerit. Cras enim frequenter in divina pagina pro futuro tempore ponitur. Secundum quam significationem Jacob ad Laban loquitur, dicens : « Respondebit mihi cras justitia mea (*Gen.* XXX, 35). » Sed quid prodest Herodi, si me interficeret; cum ego statim tertia die consummer, id est a mortuis resurgam. Tantum enim, et non amplius temporis erit, quicunque me interfecerit, inter passionem et resurrectionem meam. Verumtamen quamvis Herodes hoc facere quærat, quamvis hanc voluntatem stultam et impiam habeat; oportet me tamen hodie, et cras, et sequenti tempore post cras, quantum mihi placuerit, ambulare, et prædicare, ac Patris facere voluntatem. Quare hoc? quia « non capit perire prophetam extra Jerusalem (*Luc.* XIII, 33). » Non capit, inquit, non recipit, non patitur sermo propheticus, et divina dispositio perire prophetam extra Jerusalem (1844). Ibi, et non alibi passurus sum, quia et locus, et tempus, et dies, ubi, et quando, et a quibus hoc fieri debeat statutum et dispositum est, et aliter fieri non potest. Stultus igitur est Herodes, qui alterius officium, et peccatum sibi vindicat, et locum, et tempus, et cætera immutabilia mutare contendit. Multoties Judæi voluerunt tenere et occidere Jesum et non potuerunt. Unde etiam eisdem ipsis signa quærentibus, et cum superbia loquentibus, ait : « Generatio prava et perversa signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; ita erit et Filius hominis in corde terræ, **548** tribus diebus et tribus noctibus (*Luc.* XI, 29, 30). » Ecce audistis, quid amplius quæritis? Tribus enim diebus, et tribus noctibus, et non amplius erit Filius hominis in corde terræ. (1845) Quid est in corde terræ? in affectu et desiderio peccatorum. Tribus enim diebus, et tribus noctibus desuper Judæis data est potestas, ut facerent in eum quod facere cupiebant. Sicut enim cœli vocantur justi; ita et terra vocantur peccatores. Unde primo homini dictum est : « Terra es, et in terram ibis (*Gen.* III, 29). » Fuit igitur Filius hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus, quamvis non integris tribus diebus, et tribus noctibus. Nocte enim illa, qua a Judæis insanientibus, et super eum irruentibus captus est, ex quo ipse ait : « Si me quæritis, sinite hos abire (*Joan.* XVIII, 8); » in potestate illorum fuit Salvator noster. Similiter autem, et illis duabus aliis noctibus, quæ post illam se-

(1842) Cod. Vat. : *Nondum.*
(1843) Idem dixit in expositione Evangelii Lucæ.
(1844) *Hunc autem non capit, non suscipit, non consentit Dei providentia, Dei dispositio, et sermo prophetarum, perire et mori extra Jerusalem*, etc. Idem S. Bruno comment. in Luc. cap. XIII, XXXI.
(1845) Eamdem expositionem habet S. Bruno Astensis in tractatu De incarnatione.

quuntur usque in diem Dominicam, ne resurgeret, custoditur ejus corpus, quod duntaxat in eorum potestate fuit. Tres quoque dies ita computantur, et sexta feria, et Sabbatum, et tertii diei initium, in quo mundi Creator et Dominus valde mane a mortuis resurrexit. Usitatissimum omnium Scripturarum est, totum pro parte, et partem pro toto aliquando ponere. Unde et Propheta muscam et ranam singulariter posuit; cum muscas et ranas pluraliter dicere debuisset. « Immisit, inquit, in eos muscam caninam, et comedit eos, et ranam, et disperdidit eos (*Psal.* LXXVII, 45). » Sufficiat vobis hoc signum, o Judæi : neque ulterius quæratis aliud signum. Magnum enim, et admirabile signum est, quod malo vestro, et bono nostro ad perniciem vestram, et ad salutem omnium gentium illum tenere, et ligare et occidere potuistis, qui simul ex nihilo cuncta creavit. De quo scriptum est : « Qui manet in æternum creavit omnia simul (*Eccli.* XVIII, 1) ; » in cujus potestate, et voluntate universa sunt posita, et non est, qui ejus possit resistere voluntati, quia Dominus et Creator universorum ipse est. Sic igitur quanto tempore voluit, fuit Jesus in corde terræ. Nec antea, nec postea se alicujus tradidit potestati, qui die tertia « a mortuis resurgens jam non moritur, et mors illi ultra non dominabitur (*Rom.* VI, 9) : » qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT XI.

DE DIE SANCTO PASCHÆ.

« Hæc dies, quam fecit Dominus ; exsultemus, et lætemur in ea (*Psal.* CXVII, 24). » Inter cunctas solemnitates, charissimi, quas ad honorem Redemptoris nostri S. Ecclesia colit et veneratur, ut præcipuam et egregiam, et omnibus aliis excellentiorem præsentis diei solemnitatem celebrat et contemplatur : sicut etiam Sancta sanctorum per excellentiam olim dicebantur, quæ summus pontifex non nisi semel intrare quotannis audebat ; sic et festivitas ista per excellentiam potest dici festivitas festivitatum : quia per hanc exspoliatus est infernus justis, qui ibi detinebantur, et reserata fuit janua paradisi, quæ per cherubim gladio igneo contra totum genus humanum custodiebatur. Quid énim homini prodesset Verbum natum, nisi per mortem infernum triumphasset, et per resurrectionem suam spem nobis resurgendi dedisset ? Duæ quippe vitæ erant, quarum unam multis miseriis subjacentem, omnes experimento cognoscebamus. Alteram vero, quæ incognoscibilis et immortalis, ignorabamus. Suscepit igitur Christus hanc mortalem vitam nascendo ; recepit alteram vitam immortalem resurgendo. Unde Paulus ait : « Christus resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (*Rom.* VI, 9). » Sic, et duplex mors est : una corporis, per quam ab anima separatur, quæ est communis omnibus hominibus, et justis, et injustis. De qua David ait : « Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem ? » (*Psal.* LXXXVIII, 49.) Hæc autem mors pœna peccati est, illata scilicet toti humano generi pro peccato primi hominis ; cui a Deo dictum est : « Ex omni ligno paradisi comede ; de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris (*Gen.* II, 16). » id est mortalis corporis efficieris. Homo enim illo die, quo dam hoc comedit, non mortuus est corpore, sed mortale corpus cœpit habere ; qui si non peccasset, immortale corpus habuisset. Altera vero mors est animæ, scilicet per quam anima peccando a Deo separatur. Unde et Ezechiel propheta ait : « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur (*Ezech.* XVIII, 20). » Sicut enim corpus ex anima vivit ; sic anima ex Deo vivit : et sicut recedente anima corpus moritur ; sic recedente Deo propter peccatum, anima moritur. Nos igitur, qui duplici morte, scilicet corporis et animæ, tenebamur, Christus non utramque suscepit ; quia sic neutra nos liberasset, sed tamen unam mortem, videlicet carnis, suscepit, et per ipsam nos ab utraque morte liberavit. Propterea enim in monumento nonnisi uno die et duabus noctibs jacuit, ut per diem unum significaretur duplex mors nostra ex peccato illo illata. Per unicam ergo mortem Christi nos a duplici nostra liberati sumus, eo quod per ipsum in anima et corpore resurgere possumus. Merito igitur Psalmista pro gloria resurrectionis nos admonet, dicens : « Hæc **549** dies, quam fecit Dominus, exsultemus, et lætemur in ea. » Licet enim omnes dies fecerit creando Deus ; hanc tamen diem præcipue dicitur fecisse, dum in ea hominem in melius per sanguinem suum recreavit, et eum ad immortalem tam corporis, quam animæ per utriusque resurrectionem revocavit. Unde in ea exsultare debemus, quia absorpta est mors corporis in victoria per resurrectionem Christi : et lætari debemus, quia a morte animæ per triumphum resurrectionis Christi liberati sumus ; cui Domino, et Deo resurgenti, et spem nobis resurgendi donanti sit laus, et gloria in sæculorum sæcula. Amen.

CAPUT XII.

SERMO I IN ASCENSIONE DOMINICA.

« Dominus Jesus postquam locutus est discipulis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei (*Marc.* XVI, 19). » Redemptore nostro, charissimi, hodie in cœlum secundum formam corporis ascendente, gaudere nobis convenit, et exsultare, quia nos, qui per peccatum primi hominis a cœli gloria dejecti eramus, jam cum capite nostro ad cœli palatium, ad angelorum consortium, ad ineffabilem visionem Dei reducimur et portamur. Hodie siquidem impleta est illa prophetia David dicentis : « Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (*Psal.* LXVII, 19). » Nos quippe, fratres, fuimus ista captivitas, quia pea peccatum fueramus a diabolo captivati ; sed hanc captivitatem, scilicet nos, Christus cum ascendit in cœlum captivam duxit, id est in sua potestate secum recepit, ad similitudinem alicujus principis triumphantis, et suos

liberantis, ut fecit Abraham. Bona quidem est, fratres, ista captivitas Christi, qua nos captivamur, et in cœlum reportamur ; sed mala captivitas diaboli, per quam irremediabiliter suffocamur. Vitemus ergo, charissimi, hanc captivitatem diaboli, scilicet peccata, et amemus captivitatem Christi, quæ nos de terris ad cœlum elevat, de tenebris ad inaccessibilem Dei lucem portat. Sed ad hanc lucem nullus nostrum potest ascendere, nisi imaginem ipsius Redemptoris nostri in nobis sumamus, ut scilicet sicut ille ambulavit, et nos ambulemus. Unde et Ezechiel propheta cum esset in captivitate Babylonis positus, vidit visionem Dei, in qua inter cætera vidit speciem electri, et in ea similitudinem quatuor animalium, quorum unum habebat similitudinem hominis, secundum similitudinem vituli, tertium leonis, quartum vero gestabat similitudinem aquilæ. Quid enim, fratres, per speciem electri, nisi naturam Redemptoris nostri significat? In electro enim dum duo diversa metalla, scilicet aurum et argentum, junguntur, aurum a suo fulgore temperatur et imminuitur ; sed argentum majori claritate illustratur. Sic Redemptor noster electrum fuit, ex auro divinitatis, et argento humanitatis conjunctus ; scilicet ex duabus naturis, divina et humana, in unam personam. In quo Christo aurum, id est divinitas a suo splendore quasi imminuta est ; sicut legitur in psalmo : « Minuisti eum paulo minus ab angelis (*Psal.* VIII, 7). » Sed argentum, id est humana natura, in majorem splendorem excrevit ; quia sicut ibidem legitur : « Gloria et honore coronasti, eum Domine, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus ; oves, et boves universas, insuper et pecora campi ; volucre, cœli, et pisces maris (*Ibid.*, 7-9), » etc. Et beatus Paulus ait : « Propter quod Deus et exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen ; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum (*Philip.* II, 9). » In specie autem hujus electri videbat Ezechiel similitudinem quatuor animalium. Ista quoque quadrifaria similitudo. Redemptorem nostrum significat, qui habuit similitudinem hominis, quia verus homo, et in similitudinem hominum factus est, et habitu inventus ut homo. Habuit similitudinem vituli, quia erat sacerdotalis hostia, in cruce velut vitulus hostia moriendo. Habuit similitudinem leonis, tertia die resurgendo de sepulcro, et corpus suum, ut leo catulos rugitu vivificando. Habuit similitudinem aquilæ, in cœlos quadragesimo post resurrectionis diem ascendendo. Nos ergo, fratres, secundum Paulum dicentem : « Sicut portavimus imaginem terreni hominis, portemus imaginem cœlestis hominis (*I Cor.* XV, 49), » id est Christi ; ut in virtutibus, ut homines,

A nascamur ; in vitiis velut vituli moriamur, et contra vitia fortiter resistentes ad meliora resurgamus, pennisque virtutum, velut aquilæ per contemplationem sublevemur ; adjuvante non ipso Christo, qui in cœlis et ubique regnat in sæcula, etc. (1846).

SERMO II.

Hodierna die, sicut scriptum est (*Luc.* XXIV), Christi discipuli in montem Oliveti convenerunt, ibique recubuerunt, et apparuit illis Jesus, et recubuit cum eis, qui postquam de eorum incredulitate eos **550** redarguit, et in universum mundum ire, omnique creaturæ Evangelium eos prædicare præcepit : « Videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum (*Act.* I, 9). » Omnia opera Salvatoris nostri plena sunt sacramentis ; B quidquid agit, figura et significatio est. Non enim vacat mysterio hoc tam felix tamque lætum convivium ; in quo Rex regum, et Dominus dominantium simul cum universæ terræ principibus recumbere dignatus est. Nam et ipse locus, ipsiusque loci vocabulum magnum aliquid significare videtur. Vocatur enim mons Oliveti, per quem excelsa misericordiæ virtus designatur; siquidem Græce *eleon*, Latine *misericordia* vocatur. Frequenter Jesus cum discipulis suis in hunc montem ascendere et manere solebat, sicut in Evangelio scriptum est, quod diebus in templo prædicabat, noctibus autem manebat in monte, qui vocatur Oliveti (1847). Notandum, quod ait, secundum consuetudinem suam. Hanc igitur Magistri consuetudinem ipsi quoque discipuli custodiebant, et frequenter in hunc montem olei et misericordiæ C conveniebant : et hinc est fortasse quod ipse Dominus *filius olei* vocatur, dicente propheta : « Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei (*Isa.* V, 1), » Quid est enim filio olei, nisi pacis et misericordiæ filio ? Considera modo, quanto misericordiæ oleo abundet, qui ut servo dimitteret (1848), filio non pepercit ? Ad montem itaque misericordiarum (1849) Dominus nos invitat, in montem pacis et misericordiæ nos ascendere jubet. Hinc est quod propheta ait : « Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion (*Isa.* XL, 9). » Nemini prius evangelizare conceditur, quam super hunc montem excelsum ascenderit (1850). Nam et si mons excelsus non est, virtus tamen illa, quæ per ipsum significatur, altissima est. Merito igitur tunc apostoli in D hunc montem ascenderunt, quando evangelizandi officium accepturi erant. Hodie enim dictum est eis « Ite in universum mundum, prædicate evangelium omni creaturæ (*Marc.* XVI, 16). » Hoc audiant episcopi, hoc audiant quicunque officium (1851) suscipiunt, neque prius evangelizare præsumant, quam in montem pacis et misericordiæ ascendant. Neque quisquam sibi licitum esse præsumat, quod ipsis

(1846) Duo superiores sermones in cod. Vat. desunt.

(1847) Cod, Vat. : *Et in alio loco dicitur, qui ascendit secundum consuetudinem suam in montem Oliveti.*

(1848) Cod. Vat., *ut servum redimeret*

(1849) Id. Cod. : *Ad montem itaque misericordiæ.*

(1850) Id. Cod. ; *ascendat.*

(1851) Id. Cod. ; *afficium evangelizandi.*

apostolis licitum non fuit (1852). « Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est (*Luc.* VI, 36). » — « Misericordia Domini plena est terra (*Psal.* XXX, 5). » — « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (*Psal.* C, 1). » — « Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus (*Psal.* CIII, 1). » Magnus est iste mons, de quo Christus ad cœlos ascendit, et ex quo via in cœlum erigitur. In hunc igitur ascendant quicunque Christi et apostolorum conviviis interesse cupiunt. Si vis Christum venire ad convivia, tua recumbe in monte Oliveti, recumbe in monte misericordiæ ; ibi cum apostolis convivia præpara : « Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam (*Isa.* LVIII, 7). » Aderit statim Jesus, et dicet tibi : « Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis (*Matth.* XXV, 6). » Ubicunque pax et misericordia est, ibi est et iste mons Oliveti. Sicut oleum inter alios liquores, ita et misericordia inter alias virtutes suprema est. Unde Psalmista ait : « Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus (*Psal.* XCIX, 5). » Hinc est enim quod tot unctiones in nobis habemus. Hinc est quod tot unctiones in Ecclesiæ consecratione fieri videmus. Semper igitur in hoc monte fiant convivia nostra, semper in oleo misericordiæ natent corda nostra. Sunt et alii montes ad quos ascendere, et in quibus similiter habitare debemus. De quibus Propheta ait : « Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi (*Psal.* CXX, 1). » Ad quos et Jacob patriarcha Domino immolaturus, filios invitabat, dicens : « Venite, ascendamus in Bethel, ut immolemus Domino (*Gen.* XXXV, 3). » Bonus mons, in quo transfiguratus est Dominus ; bonus et ille, in quo duodecim apostolos elegit, et octo beatitudines prædicavit. Mali montes Gelboe (1853), quibus David maledicens, ait : « Nec ros, necp luvia veniat super vos, ubi ceciderunt fortes Israel (*II Reg*, I, 21). » Mali et illi, in quibus Loth inebriatus filias gravidas fecit. Isti montes hæretici sunt, qui omnes ad se venientes perdunt, in quibus ipsi quoque fortes viri multoties corrumpuntur. « Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava (*I Cor.* XV, 35). » — « Quomodo ergo dicitis animæ meæ : Transmigra in montes sicut passer ? » (*Psal.* X, 1.) In Domino confido, quia non ad hos, sed ad montes æternos transmigrabimus. Montes æterni prophetæ et apostoli sunt, super quos Ecclesia fundata est, secundum illud : « Fundamenta ejus in montibus sanctis (*Psal.* VIII, 1). » Tot sunt isti montes, quot sunt utriusque Testamenti volumina. Quia in his montibus poteris reperire quæcunque ad suavitatem, ad jucunditatem ad sanitatem et ad beatitudinem pertnent. Fides quoque, spes et charitas, cæteræque virtutes montes sunt, quorum altitudinem Dominus conspicit. Ad quos qui confugerint, securi erunt. In monte obedientiæ salvatus est Noe; **551** in monte fidei Ahraham; in monte castitatis Joseph; in monte mansuetudinis Moyses et David, aliique (1854) salvati sunt. Hodie tamen specialiter in montem Oliveti, in montem pacis et misericordiæ ascendere debent Christiani, ut dum pauperes pro Christo suscipiunt, ipsum quoque Christum suscipere mereantur. Diximus quid mons Oliveti, et quid convivia, quæ in eo fiunt, significent. Nunc ad Evangelii verba redeamus, et quid Dominus discipulis jusserit, audiamus. « Ite, inquit, in universum mumdum, prædicate evangelium omni creaturæ (*Marc.* XVI, 16). » Quod alius Evangelista planius exponit dicens : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXVIII, 19). » Per omnem videlicet creaturam, omnes gentes significari volens. Unde et Apostolus ait: « Omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc (*Rom.* VIII, 22) ; » quamvis non de omni creatura, sed de solo homine loqueretur. « Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur (*Matth.* XVI, 17). » Credere autem in hoc loco, quid est, nisi fidem eum operatione custodire ? Quia « fides sine operibus mortua est (*Jac.* XX, 26). » — « Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est, assumptus est in cœlum, et sedet ad dexteram Dei (*Marc.* XVI, 19). » Unde scriptum est : « Ascendens in altum Dominus captivam duxit captivitatem (*Psal.* LXVII, 19). » Ascendens quippe in altum Dominus, captivitatem nostram sua duxit captivitate captivam, et qui prius sub dura tenebamur captivitate diaboli, ab eo in melius capti et liberati sumus. Considera modo cum quanta gloria, quanta lætitia, quali triumpho et quali apparatu, omnis illa militia cœlestis exercitus creatori suo Salvatori nostro obviam venerit, quibus laudibus, quibus hymnis et jubilationibus, usque ad thronum gloriæ eum deduxerit. Videor videre illam totam viam, per quam Salvator noster ascendit, omnium supernorum ordinum a terris usque in cœlum undique stipatam militibus. Videor videre malignos spiritus illo tam magno, tamque terribili exercitu perterritos, omnes in fugam conversos, et se in tenebras præcipitantes, totumque hunc aerem, quem possidere solebant, vacuum et liberum relinquentes. « Ascendit igitur Deus noster in jubilatione, et Dominus in voce tubæ (*Psal.* XLVI, 6). » Qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT XIII.

SERMO I DE ADVENTU SPIRITUS SANCTI (1855).

Hodierna solemnitate, dilectissimi, recogitare monemur, quanta dilectione Redemptor noster erga nos teneatur, qui et primo per habitum assumptæ carnis nobiscum conversando nos ad cœlestia con-

(1852) Id. cod. : *Neque sibi quidquam licitum esse putet, quod ipsis apostolis illicitum fuit.* Item. edit. Ascens.

(1853) Cod. Vat. : *Boni et illi montes in quibus ex paucis panibus tot et millia hominum satiavit.*

(1854) Cod. Vat., *et alii in aliis.*

(1855) Titulus cod. Vat. : *In die sancto Pentecostes.*

fortavit, et postea de cœlo Spiritum suum mittendo, de promissione sua nos certificavit. Hodie siquidem discipulis Christi in unum orantibus, Spiritus sanctus in specie ignis advenit, et ipsos, qui prius in passione Christi titubaverant, sic modo interius ardere fecit, et confirmavit, ut jam non solum vocem unius ancillæ non timerent, sed nec flagellati conspectum Judaici concilii formidarent, nec etiam ipsius Romæ mundi dominæ minas perhorrescerent. Propterea enim Spiritus sanctus in specie ignis advenit, ut omnem æruginem peccatorum consumeret et purgaret, et eos contra omnem mundi principatum, fortes faciendo accenderet, et in omni eos spirituali scientia illuminaret. Sicut enim ignis triplicem naturam habet, ut scilicet consumat, calefaciat et illuminet; sic et Spiritus sanctus, qui ignis consumens est, et consumpsit, et purgavit in apostolis omnem peccatorum vetustatem, et calefecit, et accendit eos ad tantum amorem Dei, ut flagellati gauderent, quoniam digni habiti erant pro nomine Jesu contumeliam pati. Illuminavit etiam eos ad tantam scientiam, ut omnium linguis magnalia Dei loquerentur; ut linguæ gentium, quæ olim in fabricatione turris Babylonis fuerant confusæ per superbiam, unirentur modo per humilitatem apostolorum. Ut quia totus mundus ad agnitionem unius veri Dei rediturus erat, una lingua per ora apostolica resonaret, et laudem Christi in omnem terram diffunderet: quoniam autem Spiritus sanctus quinquagesimo die a resurrectione Christi super discipulos advenit, figuram designat Veteris Testamenti. Legimus enim, quod populus Hebræorum a transitu maris Rubri, usque ad diem illam, qua data est lex per Moysen in duabus tabulis lapideis, quinquaginta dies fuerunt; unde et illa dies dicitur Pentecostes, quia quinquagesima dies est a resurrectione Christi. Et hæc omnia decenter conveniunt. Sicut enim transito mari Rubro populus Dei liberatus est, et hostes Ægyptii **552** submersi sunt; sic et in morte Redemptoris nostri, et resurrectione liberati sunt de inferno, et dæmones sua potentia demersi perierunt. Unde per Oseam prophetam Dominus dicit: « O mors, ero mors tua, et morsus tuus ero, inferne (*Ose.* XIII, 14). » Mors enim Christi fuit interitus mortis, dum in electis suis eam penitus exterminavit. Momordit infernum, dum more mordentis panem, partem reliquit, scilicet malos, et partem extraxit, scilicet bonos. Et sicut illa lex data est in monte, cum sonitu et igne quinquagesimo die, sic et nostra lex gratiæ, scilicet Spiritus sancti, data est in cœnaculo, et in ignis specie, et repentino sonitu. Unde in Actibus apostolorum dicitur: « Factus est repente de cœlo sonus tanquam spiritus vehementis (*Act.* II, 1). » Sed illa lex in tabulis lapideis datur, designando dura corda Judæorum; nostra vero data est in tabulis cordis, non in spiritu timoris ut Paulus dicit (*Rom.* VIII, 15), sed in spiritu adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba, Pater. Nos ergo, fratres, si hunc Spiritum sanctum habere in nobis volumus, in cœnaculo maneamus, ut quæ sursum sunt quæramus, non quæ super terram, et unus spiritus simus cum Domino, adhærentes ipsi per omnia sæcula sæculorum. Amen.

SERMO II IN PENTECOSTE (1856).

« Cum complerentur dies Pentecostes erant omnes discipuli pariter in eodem loco, et factus est repente de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes, et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum Spiritus sanctus (*Act.* II, 1-3), » Sunt quædam apud Hebræos festivitates, et ipsæ quidem maximæ et principales, quales sunt omnes illæ, quæ septenario numero celebrantur, in quibus hodierna quoque festivitas continetur, quæ septies septem completis diebus, id est septem hebdomadibus peractis, et a nobis, et ab illis colitur, et veneratur. Prima eorum festivitas est, quæ omni die septimo celebratur, de qua illis in lege præcipitur, ut colant dies Sabbatorum. Secunda vero Pascha vocatur, quæ primo mense colitur duabus hebdomadibus adimpletis. Tertia vero Pentecostes, quæ septem completis hebdomadibus celebratur. Quarta autem septimo mense colitur, quæ dicitur festivitas Tabernaculorum. Septimo vero anno quinta festivitas est, qui annus totus ex integro festivus habetur. Sexta vero festivitas ipsa est Jubilæus, quæ anno quinquagesimo celeberrima custoditur, septies septem annorum curriculis evolutis. Inde autem septima, et æterna festivitas in cœlis exspectatur, quæ in istis omnibus aliis per tot et tanta sæcula significatur. Constat igitur non solum apud nos, verum etiam apud hujus sæculi sapientes septenarium numerum sacratissimum, et perfectissimum esse; quoniam, et omnia tempora, et omnes numeri in eo continentur. Constat enim ex pari, id est quatuor, et ex primo impari, id est tribus. Omnis autem numerus aut par est, aut impar, Omnis igitur numerus ex septenarii partibus construitur, ac per hoc omnes alii numeri in hoc numero continentur. Hinc est igitur quod Judæi septem diebus comedunt azyma: hinc est quod septem diebus celebrant festivitates: hinc est quod manus sacerdotum, quando ordinantur, septem diebus unguntur et consecrantur: hinc est quod pontifex tangens in sanguine digitum septies projicit contra propitiatorium, et fores tabernaculi; hinc est quod leprosus concluditur septem diebus: hinc est quod Maria soror Moysi septem diebus mansit extra castra: hinc est quod muri Jericho septies circumdantur et corruunt; hinc est quod septies in die laudem Domino dicimus: hinc est quod non solum septies, sed usque septuagies septies nostris debitoribus dimittere jubemur: hinc est quod templum Salomonis septem annis ædificatur, et in septem diebus dedicatur. Hoc septem Ecclesiæ, septem candelabra, septem lucernæ, septem sigilla, septem

(1856) Titulus est huic sermoni præfixus in cod. Vat.

angeli tuba canentes, septem panes turbam multam in deserto reficientes, et septem gratiæ Spiritus sancti significare videntur. Sunt autem et multa aliæ, quæ eamdem significationem habere possunt, quæ studiosus lector in divinis voluminibus poterit reperire. Illæ igitur festivitates per septenarium numerum disponuntur, quæ integram et perfectam habent celebrationem. Siquidem hic numerus tam perfectus est, ut omnes numeros, omnesque dies in se concludat. Nunc ad Pentecosten, et ad Jubilæum redeamus, et quali quantaque diligentia celebrari debeant, videamus. Hæ duæ festivitates proximæ sunt, quarum altera quinquagesimo die, altera vero quinquagesimo anno celebratur. Non possumus modo de omnibus festivitatibus dicere, quoniam unaquæque tanta est per se, ut non communem, sed proprium velit habere sermonem. Dictum est enim, et adhuc dicendum est, quod Deus omnipotens per septenarium numerum has omnes festivitates ordinare voluit, quare etiam septimum et ultimum diem festivum et celebrem constituit. Quod enim significat **552** septimus dies, significat septima hebdomada, et septimus mensis, et septimus annus. Quod igitur septima die festa celebrantur, hoc significare videtur, quod finita hac vita, quæ septem diebus agitur, relinquetur, ut Apostolus ait, Sabbatismus, et requies populo Dei; ut sicut ipse requievit die septima ab operibus suis, ita et nos tunc requiem habeamus a laboribus et fatigationibus nostris. Per septenarium numerum, in quo istæ festivitates ordinatæ sunt, in quo etiam dies et numeri omnes continentur quin aliud significari debet, nisi quod festivitatem nostram continuam et perfectam esset oportet, ut quanto tempore in hoc mundo sumus, nunquam servilia opera faciamus, sed in Dei laudibus et bonis operibus vacare studeamus. Male enim celebrat Sabbatum, qui vacat a bonis operibus. Aliter autem jubilæus, qui *annus remissionis* interpretatur, celebrari non potest, nisi continuum habeat celebrationem. In hoc anno servis redditur libertas, dominis hæreditas; omnibus omnia communia fiunt quæcunque in agris, in vineis, in arboribus nascuntur. Totus hic annus festivus, jucundus et celebris est. Nulli servile opus facere liceti ut ex ipsa sua magine ostendat, nos tantum se ad hanc vitam, quantum ad alteram pertinere. Quamvis in hac vita temporibus apostolorum jubilæi festivitas in sancta Ecclesia continua celebraretur (1857), inter eos præcipue, quibus est cor unum et anima una, quibus non fructus arborum, ut Judæis, sed omnia ex integra communia sunt Christianis; quia jam libertate et hæreditate donat

A non servilia, sed liberalia opera faciunt. Est autem servile opus, non quod servus facit, sed illud quod etiam liberos homines in diaboli servitutem trahit. « Si non regnat peccatum in nostra mortali carne, liberi sumus, et liberalia opera facimus (*Rom.* VI, 12). » Statim autem incipiente Jubilæo per totam terram sacerdotes personabant tubis, quibus totus populus ad totius anni festivitatem se præparabat. Hoc autem et in nostro jubilæo factum est, quando nostri quoque sacerdotes, sancti videlicet apostoli tubis primitus sonare, et gentes ad fidem et ad baptismum vocare cœperunt. Sicut scriptum est. « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal.* XVIII, 4). » Et alibi : « Canite in initio mensis tuba (1858), in insigni B die solemnitatis vestræ, quia præceptum in Israel est (*Psal.* LXXX, 4). » Sed si ad illam festivitatem respiciamus, et ad illum jubilæum mentis oculos erigamus, qui post hanc vitam, omnibus jam completis hebdomadibus, in cælis futurus est, tota hæc nostra festivitas umbra quædam et imago esse videbitur. « Mittet Filius hominis angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos eorum (*Matth.* XXIV, 31), » et isti quidem erunt, quia æternum illum jubilæum annuntiabunt. « Canet enim turba, et mortui resurgent incorrupti (*I Cor.* XV, 52). » Et tunc quidem incipiet illa festivitas, quæ æterna erit, et finem nunquam habebit. De qua videlicet festivitate melius est silere quam pauca dicere, quia nulla lingua sufficiens est ejus gloriam C prædicare. Nunc autem quid ille ignis, et quid illæ linguæ significent videamus, quæ super Christi discipulos apparuerunt; cum omnes, ut evangelista dicit, in uno essent loco congregati : « Deus autem noster ignis consumens est (*Hebr.* XII, 29). » Merito itaque Spiritus sanctus in igne apparuit, ut peccata consumeret, mentis oculos illuminaret, et totum hominem in Dei amorem inflammaret. Hic est ille baptismus, quem Joannes promittebat, cum diceret : « Ego vos baptizo in aqua : sed alius venit post me, qui vos baptizabit in Spiritu sancto et igni (*Matth.* III, 11). » In linguis quoque debuit apparere Spiritus sanctus, quia ipse est qui in apostolis loquitur (1859). Quis enim loquitur sine lingua? Hoc officium non est alterius membri. Qui hac lingua D loquuntur, non habent necesse cogitare quomodo aut quid loquantur. Hac igitur lingua suscepta, « loquebantur variis linguis apostoli magnalia Dei (*Act.* I, 12); » qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

(1857) Cod. Vat., *celebretur.*
(1858) Vulgata legit : *Buccinate in neomenia tuba,* etc.

(1859) Editio Ascens : *Quia ipse est qui loquitur in nobis.* « Lingua igitur est Spiritus sanctus; siquidem ipse est, qui in apostolis loquitur. »

SENTENTIARUM

LIBER QUINTUS

DE LAUDIBUS BEATISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ.

554 CAPUT PRIMUM.

De laude B. Mariæ civitatis Dei.

Ad laudem Matris Domini invitat nos, dilectissimi, Spiritus sanctus per os David patris ipsius virginis, dicendo: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (*Psal.* LXXXVI, 2). » Solet quippe civitas vocari quælibet magna hominum collectio, munita undique muro et turribus, ut illius munitionibus hostes repellant, et se per illos defendant. Non incongrue ergo virgo Maria civitas Dei appellatur, quam virginitas mentis et corporis, quasi murus ita ex omni parte vallavit, ut nullus unquam libidinis accessus adesset, et omnis inimicus a suæ virginitatis corruptione deesset. Unde et in laude ipsius Salomon applaudit, dicens: « Pulchra es et decora, filia Jerusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata (*Cant.* VI, 9). » Virgo quippe Maria merito filia Jerusalem vocatur, quia ipsa fuit filia visionis pacis, id est filia et mater illius, qui fecit pacem, iis qui erant longe a Deo, id est gentilibus idololatris, et iis qui prope, scilicet Judæis qui propinqui erant Deo per cognitionem legis. Unde in nativitate ejus ab angelis canitur: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (*Luc.* II, 14). » Hæc filia Jerusalem pulchra est per internarum decorem virtutum, et decora est per exemplum virginitatis, quod toti exhibuit mundo. Est etiam terribilis ut castrorum acies ordinata, ad quam omni virtute circummunitam non audet aliquis hostis accedere, ut quæ Spiritus sancti protegitur obumbratione. Unde et de hac civitate jure gloriosa et magnalia dicuntur, non solum ab hodiernis, sed etiam ab antiquis Patribus et angelis. Nonne enim valde gloriosum est, quod de ea ipse David pater ejus in hoc eodem psalmo dicit? « Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (*Psal.* LXXXVI, 5). » Impossibile est enim quantum ad alios homines, ut aliquis sit fundator civitatis, in qua nascitur; quia antequam sit natus, non potest fundare civitatem. Sed Christus, qui est Altissimus, per hoc, quod Deus est, ante omnia tempora fundavit civitatem hanc, id est matrem creavit, et tamen ut homo in fine temporum natus est in ea, sumendo carnem ex ea. Mirabile est ergo et gloriosum in hac civitate, quod ille qui fundavit eam natus est in ea. Gloriosum enim fuit et admirabile, quod in figura istius civitatis virga Aaron subito floruit in templo, et nuces amigdalinas produxit sine aliquo humore (*Num.* XVII), Significabat enim, quod hæc gloriosa virga, quæ secundum Isaiam (*cap.* XVI) fuit virga de radice Jesse, genuit florem, id est Christum, qui est flos campi, id est mundi, et lilium convallium, secundum Salomonem, et eum non ex æstu mentis, sed ex superveniente Spiritu sancto concepit. Unde Salomon in Canticis canticorum gloriam istius virginis decantat, dicens: « Hortus conclusus soror mea, sponsa, hortus conclusus, fons signatus: emissiones tuæ paradisus (*Cant.* IV, 12). » Virgo quippe Maria fuit hortus, in quo varii flores virtutum erant, et conclusus, quia undique virginitate munitus. Est et fons signatus sigillo sacrosanctæ Trinitatis. Et emissiones, id est fructus ejus sunt paradisus, id est deliciæ, quibus delectatur Deus: cujus odorem longe ante odoraverat Isaac, dicens: « Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (*Gen.* XXVII, 27). » Et Isaias: « Ecce virgo concipiet et pariet filium (*Isa.* VII, 14). » Et Jeremias: « Faciet Dominus miraculum super terram, femina circumdabit virum (*Jer.* XXXI, 22); » id est virgo Maria portabit in utero Christum, quem totus mundus capere non potest. Et Ezechiel (*cap.* XLVI, 12): Vidi portam in domo Domini clausam, quam Dominus intravit, et exivit, et clausam reliquit quia virgo ante et post partum (1860). Unde Angelus ad eam: « Ave, gratia plena, Dominus tecum: ecce concipies in utero, et paries filium; sed Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (*Luc.* I, 28, 31, 35). » Recte ergo dictum est a David: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (*Psal.* LXXXVI, 3). » Et nos ergo, fratres. Matrem **555** Domini gloriosam cum patriarchis et prophetis et angelis prædicemus, et laudemus, ut eam apud filium suum pro nobis orantem sentiamus, et ipsum filium ei pro nobis annuentem agnoscamus in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT II.

De nativitate B. Mariæ Virginis.

« Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam et fratres ejus (*Matth.* I, 1). » Et reliqua, Audivimus modo in lectione evangelica, de qua gente, de qua tribu, et de

(1860) Non verba prophetæ, sed sensum verborum affert.

qua stirpe beatissima Virgo Maria originem duxerit. De qua ipse Dominus et Salvator noster secundum carnem factus est. Et valde quidem ad rem pertinuit, ut Evangelistæ hanc lineam Christi generationis tam longam componerent et ordinarent, quatenus sciamus non solum ex quibus patribus natus sit, verum etiam unde mortem, et unde vitam habeamus. Primum hujus lineæ caput est Adam; secundum vero Christus. Hæc linea incipit ab Eva, et desinit in Mariam. In principio mors, et in fine vita consistit. Mors per Evam facta est, vita per Mariam reddita est. Illa a diabolo victa est; hæc diabolum ligavit et vicit. Cum enim ab Eva usque ad ipsam Mariam linea extendatur, in ipsa tandem ille hamus ligatus et incarnatus est, per quem captus est ille Leviathan, serpens antiquus, qui est diabolus et Satanas, ut qui per feminam in regnum intravit, per feminam de regno extraheretur: et qui feminam illusit, et suis sibi vinculis ligavit, ab hac una femina illuderetur et ligaretur. Hoc est enim quod Dominus ad beatum Job loquitur, dicens: « Nunquid extrahere poteris Leviathan hamo, et fune ligabis linguam ejus? Nunquid illudes ei, quasi avi, et ligabis eum ancillis tuis? (*Job* XL, 20.) » Non tu, quasi dicat, ancillis tuis eum ligabis, quem nec ipsi viri fortes ligare potuerunt. Ego tamen per unam ancillam meam eum ligabo, et fortitudine privabo. Hæc est illa nobilis ancilla, de qua modo loquimur, beatissima virgo Maria, quæ etiam de seipsa loquitur, dicens: « Magnificat, anima mea, Dominum. Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes (*Luc.* I, 46, 47). « Vide humilitatem; ancillam se vocat, quæ cœli terræque regina a Deo constituta est. Legerat enim: « Quanto major es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam (*Eccli.* III, 20). » Sed considera potentiam Dei, qui tantam superbiam per unius virginis humilitatem domuit. Noluit ad eam superandam cœlestes fortitudines mittere, unam ex ancillis mandavit, cujus humilitate et sapientia ille ligatus est, et superatus, de cujus potentia et fortitudine ipse Dominus ad eumdem Job loquitur dicens: « Ecce Behemoth, quem feci tecum, fenum quasi bos comedet. Habet autem fiduciam, quod influat Jordanis in os ejus. Non est potestas sub cœlo, quæ ei comparari possit. Omne sublime videt, et ipse est rex super omnes filios superbiæ (*Job* XL, 10). » Verba consolatoria sunt, quibus Dominus beatum Job de suis tantis afflictionibus consolatur, quibus hic hostis superbissimus et iniquissimus eum afflixit. Quædam siquidem consolatio illi est, dum audit, cum quanto hoste bellum gesserit, et Domino protegente superatus non fuerit. Ecce enim ille, qui quasi bos fenum, ita omnes populos et nationes devorat et perdit. Hunc tamen unum hominem totis suis viribus superare ad blasphemiam, sicut putabat, vel ad peccatum aliud provocare non potuit. Unde etiam scriptum est: « Quia in omnibus his non peccavit Job labiis suis, neque stultum aliquid contra Deum locutus est (*Job* I, 22). » Quod autem fenum populos significet, testatur propheta, qui ait: « Vere fenum est populus (*Isa.* VII, 8). » Et quare fenum? Quia cito florem et pulchritudinem amittit, siccatur et perit. Absorbet autem Behemoth iste omnes fluvios, et non miratur, sed insuper habet fiduciam, quod influat cordanis in os suum. Quid per fluvios intelligere debeamus, Scriptura nos docet ubi ait « Aquæ multæ, populi multi (*Apoc.* XVII, 15). » Sed non miratur Behemoth, neque pro magno hoc habet, quod alios fluvios absorbet, nisi ipse quoque Jordanis, in quo Dominus baptizatus est, et per quem baptizatorum populus designatur, influat in os ejus (1861). Sunt enim, sicut scriptum est, escæ ejus electæ. Ipsos Christi discipulos cribrare non timuit, et ad proditionem Judam concitavit (*Luc.* XXII). Non curat latrones et adulteros) non curat vulgus ignobile: monachos et sacerdotes persequitur, et ipsos episcopos devorare conatur. Non est potestas sub cœlo, quæ ei comparare valeat. Solas igitur eas potestates timet, quæ super cœlos sunt, et has et illas jam expertus est. Istas quidem vicit, sed ab illis superatus est, secundum illud: « Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus, et non prævaluerunt, neque locus est inventus eorum amplius in cœlo (*Apoc.* XII, 7). » Cum illis igitur pugnat, **556** qui sub cœlo sunt, et qui adhuc vanitatibus subditi sunt. Omne tamen sublime videt, cor ejus exaltatum est, oculi ejus elati sunt, adhuc in magnis ambulat, et in mirabilibus super se, nescit humilia cogitare. Sed si vis scire quam sublime videat, ipsum interroga, et ipse tibi respondeat: « In cœlum, inquit, ascendam, super astra cœli exaltabo solium meum. Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo (*Isa.* XIV, 13). » Pro hæc superbia dejectus est, nondum tamen humiliatus est, adhuc in eadem perseverat. Unde non immerito dicitur, quod ipse est rex super omnes filios superbiæ. Omnes enim superbi, superbiæque filii serviunt ei, obediunt ei, cum sequuntur et ab eo reguntur. Hic tamen tam superbus et tam arrogans, tam potens, tam fortis ab una ancilla captus, et illusus, et ligatus est. O beatissima inter mulieres hæc ancilla, hæc Dei mater, et superni regis nobilissima filia, cujus hamo Leviathan captus est, cujus humilitate quasi avis illusus est, cujus sapientia, quasi latro et vile mancipium ligatus est. In carne enim, quæ ex ipsa nata est, quasi hamus in esca Verbum incarnatum et ab sconsum est, quia « Verbum caro factum est (*Joan.* I, 14). » Quid igitur Verbum in carne, nisi hamus in esca? Hanc escam vidit Leviathan, concupivit, nihil intus latere cogitavit, purum hominem esse credidit, linguam extendit, quæ videlicet lingua suæ perditio-

(1861) Haud aliter interpretatus est hunc locum S. Bruno in comment. super caput XL, lib. Job.

nis fune ligata et suspensa est. Lingua diaboli Judas fuit, quia per eum summis sacerdotibus locutus est, dicens : « Quid vultis mihi dare, et ergo vobis eum tradam? » (*Matth.* XXVI, 15.) Sed hæc lingua fune ligata est, quia proditor infelix statim abiens laqueo se suspendit. Omnes illi sunt lingua diaboli, per quos ipse loquitur, et consilia revelat. Sed has linguas Dominus ligat, quando eorum consilia destruit, et per viros catholicos eos superatos tacere compellit. Sic enim Arius, ut lingua fune veritatis ligatus est, quando ejus impia hæresis a concilio damnata est. Quod autem ait : « Nunquid illudes ei quasi avi? » (*Job.* XI, 21.) Eadem sententia est. Nam et avis dum ad escam attendit, multoties illuditur, et suspensa laqueo suffocatur. Unde et in Psalmis dicitur; « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei (*Psal.* CIII, 26). » Qui enim fecit eum, ipse plicavit glaudium ejus, et ad talem formam redegit eum, cui non solum viri, verum etiam mulieres illudere possunt. Quanti latrones, quantæ meretrices, quanti adulteri et homicidæ ei quotidie illudunt, quos dum se jam devorasse, et in ventre habere lætatur, subito ad pœnitentiam conversi, ex ejus impio utero foras erumpunt, et eum inanem et vacuum derelinquunt. « Peccator, ait propheta, quacunque hora conversus fuerit, vita vivet, et non moritur (*Ezech.* XXXIII, 12). » Tribus nominibus in hoc loco vocatur diabolus. Vocatur Behemoth, id est bestia propter crudelitatem, quia « tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret (*I Petr.* X, 8). » Ipse est enim, qui ait : « Circuivi terram, et perambulavi eam (*Job.* II, 2). » Vocatur et draco, quia callidus et venenosus est, et nunquam recto itinere incedit; siquidem « a principio mendax fuit, et in veritate non stetit (*Joan.* VIII, 44). » Vocatur et avis propter superbiam, quia quamvis angelicæ dignitatis alas amiserit, adhuc tamen se erigere conatur, et quantum in ipso est superba intentione super cœlos, elevatur. Consideramodoquantasgratiasdebeamus beatissimæ Dei Genitrici; considera quantis laudibus eam extollere et prædicare debeamus, si tamen digni sumus, quorum laudes inter omnes creaturas pulcherrima suscipere dignetur, cujus humilitate et sapientia hic tantus hostis captus, et ligatus, et de regno, quod tanto tempore injuste possederat, ejectus est. Sicut ipse quoque ejus filius Salvator et Redemptor noster ait : « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan.* XII, 31). » Ipsam igitur laudemus, ipsam prædicemus, simulque cum Gabriele archangelo dicamus. « Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. (*Luc.* I, 48). » Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CAPUT III.

De purificatione S. Mariæ Virginis.

« Postquam impleti sunt dies des purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino sicut scriptum est in lege

A Domini, quia omne masculinum adaperiens vulvam Sanctum Domino vocabitur ; et ut darent hostiam sicut in lege Domini scriptum est, par turturum, aut duos pullos collumbarum (*Luc.* XXII, 24). » Duo sunt, de quibus in hoc sermone locuturi sumus de muliere pariente. et de hostia ; quam offerre debet. Dicit enim Moyses (*Levit.* XII, 1), quod mulier quæ suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, et octavo die circumcidetur puer. Ipsa vero manebit triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ. Si autem filiam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus : ipsa vero sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Duæ istæ mulieres, quarum altera masculum, altera vero feminam parit, duæ partes Synagogæ sunt, quærum altera bona est, altera vero mala.
B Mala quidem pars illa est, de qua in Apocalypsi Joannes apostolus **557** Smyrnensis Ecclesiæ episcopo dicit : « Quia blasphemaris ab his qui se Judæos esse dicunt, et non sunt, sed sunt Synagoga Satanæ (*Apoc.* II, 9). » Sic igitur Synagoga in duas partes divisa est : in Synagogam Dei et in Synagogam Satanæ, in populum Dei et in populum diaboli. Illæ ergo mulieres partes sunt Synagogæ; illa nempe pers illius populi bona erat, quæ suscepto semine verbi Dei masculum pariebat, illa vero pars quæ feminam pariebat, id est nec ulla legis observatione, vel quacunque justificatione tenebatur, mala erat, et non bona. Filii masculi bona opera sunt : feminæ vero mala opera intelliguntur. Sancti prophetæ multos filios, et paucas
C filias habuisse leguntur. Sed prius de illa muliere dicamus, quæ bona erat, quæ masculos pariebat, quæ non duabus, sed una tantum hebdomada fuit immunda. Duæ hebdomadæ duo tempora sunt, sub lege videlicet et sub gratia ; una Veteris, altera Novi Testamenti. Prima a Moyse usque ad Christum, secunda a Christi nativitate usque ad finem sæculi. Illa ergo mulier bona, illa pars populi, quæ masculos pariebat, quæ legem custodiebat, in bonis operibus se exercebat, septem diebus immunda fuit, quia usque ad Christi nativitatem, quando illa hebdomada finita est a peccato originali solvi non potuit, neque circumcisione, neque filiorum generatione, neque alia qualibet legis observatione. « Nihil enim ad perfectum, ut Apostolus ait, adduxit
D lex (*Hebr.* VII, 19). » Non ergo toto illo tempore mulier illa munda dici potuit, quæ tanta macula sordebat. Habebat originale peccatum et mundum esse impossibile erat (1862). Sed dicis. Ergo nato Christo mulier ista mundata est, siquidem in ejus nativitate hebdomada finita est? Non est ita. Quare? Quia traginta tribus diebus adhuc eam manere oportuit in sanguine purificationis suæ. Non enim nativitate, sed passione et sanguine Christi solutum est peccatum originale. Trigesimo namque tertio anno a nativitate sua Salvator noster passus est, ut per triginta dies totidem annos intelligamus,

(1862) Cod. Vat. *Et mundam eam esse.* Item edit. Ascens.

et tunc quidem ab originali peccato mundati sunt, quicunque legem custodierunt, et masculos genuerunt, id est in bonis operibus perseveraverunt. Sanguis igitur Christi et eos redemit, qui fuerunt ante eum, et eos qui fuerunt post eum. Quicunque enim ante passionem Christi fidem tenuerunt, et legem custodierunt, ejus sanguinis effusione et mundati sunt, et redempti sunt. Similiter autem illi de quibus Apostolus ait : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc.* xvi, 7). » Nunc autem videamus de muliere mala, de illa quæ non masculos, sed feminas parit. Mala filia superbia, mala filia invidia, avaritia quoque, luxuria, discordia, inobedientia, malæ filiæ sunt, quas quæcunque animæ pariunt, mundæ esse non possunt. Cessent igitur a tali partu, si mundæ esse volunt, alioquin duabus hebdomadibus immundæ erunt. Diximus jam quod prima hebdomada fuit usque ad Christum, in qua nulla quidem mundari potuit ; secunda vero usque ad finem sæculi. Quæcunque igitur anima neque veterem legem custodivit, neque novum testamentum suscepit, duabus hebdomadibus immunda est. Insuper autem, quia sexaginta sex diebus manet in sanguine purificationis suæ, longe ab omni purificatione esse videtur. Ipse enim numerus hoc indicat, qui tales animas prævaricatrices esse ostendit. Decem quidem sunt verba legis, quæ quicunque transgreditur, prævaricator esse probatur. Sexies autem undecim, sexaginta sex fiunt, in quo quia denarius numerus transitur et prævaricatur, decalogi prævaricatio manifestissime demonstratur. Sexies namque decem decalogo continentur, sexies undecim decalogum transeunt. Quid est autem decalogum transire, nisi legem prævaricare? Tales igitur Christi sanguine non redimuntur, neque lavantur. De quo in Apocalypsi Joannes ait : « Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris (*Apoc.* i, 5), » ut Dei mandata custodirent et masculos parturirent. Non videntur autem pertinere ad beatam virginem Mariam ea quæ de prædictis mulieribus dicta sunt, quamvis et ipsa legem custodierit, præsertim cum non simpliciter dictum sit : mulier, quæ peperit masculum, sed cum additamento et determinatione, quæ suscepto semine peperit et masculum. Hoc enim specialiter dictum est propter ipsam, quia ipsa sola nullo suscepto semine peperit, quæ virgo ante partum, virgo in partu, et post partum virgo permansit. Oblatio autem illa turturum et columbarum, quam simul cum filio Domino obtulit, maxime ad ipsam pertinuisse videtur, quæ et castitatis et mansuetudinis præcellit virtute. Hoc enim in his avibus significatur, quarum altera de castitate, altera de innocentia commendatur. Obtulit igitur hodie beatissima Virgo Maria oblationem gratissimam Domino, quæ quidem per multas alias oblationes significata prius fuerat, sed talis nunquam oblata fuerat. Nos quoque, qui dignam volumus offere Deo oblationem, hanc reginam et dominam nostram imitari debemus. Offeramus igitur et nos par turturum, et duos pullos columbarum, et animæ, corporisque integritatem, et innocentiam Domino reddamus. Docet nos Moyses, qualiter hanc oblationem facere **558** debeamus. Vult enim ut sacerdos, qui eam suscipit, caput avium ad collum retorqueat, et rupto vulneris loco super crepidem altaris sanguinem decurrere faciat ; vesiculam vero gutturis, et plumas ad orientalem partem projiciat, ascellas frangat, sed non penitus abscindat. Hæc oblatio perfectorum, et præcipue monachorum esse videtur. Venit homo cum oblatione, rogat ut suscipiatur, offert turtures et columbas, promittit corporis et animæ integritatem, et ut beati Benedicti, qui hujus rei perititissimus est, exemplo loquamur, promittit obedientiam, stabilitatem et morum conversionem. His paucis verbis vir ille beatissimus totum hoc sacrificium nobis exponit. Ecce homo turtur, et columba factus est, retorqueatur caput ejus ad collum, et inclinato capite incedat, quod est signum humilitatis. Auferatur ei vesicula gutturis, ubi cibum reponere solebat, ut discat amodo jejunare, qui prius crapulæ operam dabat. Sanguinem vero super altare sordis ejus decurrere faciat, ut semper memor peccatorum suorum cum Psalmista dicat : « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper (*Psal.* l, 5). » Sanguis enim peccata significat, secundum illud : « Libera me desanguinibus, Deus Deus salutis meæ (*ibid.*, 16). » Exspoliatur plumis, quia omnes possessiones relinquere, et nihil proprii ulterius habere jubetur, quas ad orientalem plagam projicit, ut post dorsum eas habens, earum amplius non recordetur. Quia enim semper ad occasum et ad finem tendimus, orientalem plagam, quasi post dorsum habemus. Frangantur ascellæ, quia vagandi licentia tollitur, et loci, propositique stabilitas imperatur. Sed non penitus abscinduntur, quia si quando necesse fuerit, pro loci utilitate adhuc iterum volare permittitur. Felices illi qui turtures et columbæ fiunt ; qui simul cum Dei Filio a Matre Domini Domino offeruntur, et in una eademque oblatione Domino sociantur. Qui, etc.

CAPUT IV.

De annuntiatione B. Mariæ Virginis.

« Missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph de domo David, et nomen Virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit : Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus (*Luc.* i, 26, 29). » Consideremus (1863) personam mittentis, et personam legatione fungentis, et personam illam ad quam hæc legatio facta est. Si etiam consideremus ipsam legationem, qualis et quanta sit, et quæ consilia, quæ secreta, quales et quantas utilitates in se contineat, profecto intelligemus ex quo mundus iste

(1863) Cod. Vat., *Si conciderenus.*

factus est nunquam aliam legationem factam fuisse, quæ huic legationi valeat comparari. Nunquam talia verba, tam læta consilia, tam profunda mysteria, huic mundo prius, vel postea nuntiata sunt. In hac legatione tractatum est de incarnatione Filii Dei, de mundi renovatione, de humani generis restauratione, de sanctorum liberatione, de cœlestis patriæ recuperatione. Hodie revelatum est consilium, quo mors occideretur, quo originale peccatum tolleretur, quo vita redderetur, et homo diaboli servitute liberatus, et a Deo in filium adoptatus in antiquam patriam reduceretur. Si intelligeret mundus, quantam gloriam sibi hic dies peperisset, supra omnes dies festivum et celebrem hunc diem haberet. Hodie Verbum caro factum est, hodie Dei Filius incarnatus est; quod quidem nisi factum fuisset, nunquam nasceretur, nunquam pateretur, nunquam resurgeret, nunquam infernum spoliaret, nunquam cœlos ascenderet, nunquam Spiritum sanctum apostolis mitteret. In quo baptizati sumus, in quo et per quem fit remissio peccatorum. Hæc est igitur prima festivitas, hæc est principium et causa aliarum omnium festivitatum. Hanc ergo festivitatem simul omnes celebremus, et cum beata virgine Maria de tanto nuntio gratulemur. Audiamus modo quid Gabriel archangelus dixerit, quæ verba, quam legationem, et ut ita dixerim, quas novellas Virgini nostræ de cœlis attulerit. Fidelis legatus iste, verax ille a quo mittitur. Qui hanc legationem verum esse non crediderit, sit anathema marathana. Dic ergo Gabriel, loquere ad Virginem, ut audiamus. « Ne timeas inquit, Maria, invenisti enim gratiam apud Dominum : Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabitur nomen ejus Jesus. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis (*Luc.* I, 30, 34). » Ecce audivimus legationem, audivimus sacramentum æterni consilii, audivimus et verba nostræ liberationis audivimus etiam quod rex et propheta David huic reginæ nostræ, filiæ vero suæ de hac legatione loquatur. « Audi, inquit, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum **559** tuum, et domum patris tui, quia concupivit rex speciem tuam, quoniam ipse est Dominus Deus tuus (*Psal.* XLIV. 11, 12). » Audi, inquit, filia mea de genere meo, de progenie mea, nobilitas et gloria mei generis, audi quæ angelus loquitur, quæ cœlestis nuntius tibi promittit (1864). Esto cauta, esto sollicita, diligenter ausculta, quia magna valde sunt, quæ tibi nuntiantur. Vide ergo, et intellige, et suscipe Verbum in corde, et in utero tuo, virgo concipies, et virgo paries, quia per aurem ingredietur in te, qui nascetur ex te. Verbum enim est, et via verbi auris est. Non enim aliter concepit beata Virgo Maria, nisi audiendo, et credendo (1865). Si non audisset, non credidisset. Audivit et credidit, et credendo concepit. « Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum (*Ibid.*, 28.) » Talis fuit conceptio Christi, taliter conceptus est, et taliter Verbum caro factum est. « Et obliviscere populum tuum, et domum patris tui. » — « Surge, et accipe puerum, et fuge in Ægyptum (*Matth*, II 13). » Fuge ad gentes, quia populus tuus, et domus parentum tuorum non suscipiet te; sed simul cum filio tuo persequetur, et odiet te. Et revera nulla creatura est, quam sic Judæi odio habeant, sicut matrem hanc et filium. Neque enim matrem diligere possunt, qui tam iniquo odio filium persequuntur. Unde Joannes apostolus ait : « In propria venit, et sui eum non receperunt (*Joan.* I, 11). » Dominus autem quid dicit. « Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi (*Psal.* XVII, 44), » — « Obliviscere igitur populum tuum, et domum patris tui. » Omnia relinque, satis tibi sit filius tuus, quia ipse est rex tuus, et Dominus Deus tuus, quia dilexit speciem tuam et pulchritudinem tuam. Ipse tibi sufficiat. Non amor patriæ, non propinquorum affectus te retinere valeat. Si illum solum habeás, dives es, et in illo omnia possidebis. « Et adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus (*Psal.* XLIV, 13). » Omnes pulchræ et nobiles virgines ei se conjungere desiderabunt, et cum magnis muneribus ad eum properabunt, quæcunque sunt, quibus mundi hujus voluptas non placet, et se in angustiis et in carcere esse cognoscunt. Tyrus enim *angustiæ* interpretatur. Illæ vero animæ, quæ vagæ sunt, quibus voluptas et concupiscentia placet, quæ non per angustam semitam, sed per amplam viam gradiuntur, non Christo, sed diabolo nubere concupiscunt. Et adorabunt igitur cum filiæ Tyri in muneribus, seipsas, et sua omnia offerentes. Et « vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis (*Ibid.*) » Quid enim mirum si divites et nobiles virgines matris vultum et pulchritudinem desiderabunt? Cum modo superius dixerit, « quia concupivit rex speciem tuam (*Ibid.*, 12). » Valde enim pulchra est, quæ sua pulchritudine Deum ipsum ad amorem sui provocare potuit. Valde quidem conveniens fuit, ut speciosus forma præ filiis hominum, speciosam suam eligeret matrem (1866). Considera modo cujus pulchritudinis fuerit, cujus splendor et pulchritudo cœlos penetrabat. Inde angeli eam admirabantur, inde Gabriel recto itinere venit ad eam. Ad eam enim missus est, quæ præ cæteris fulgebat, quæ pulchra ut luna, electa ut sol, omnem pulchritudinem sua pulchritudine vincebat. Non possumus modo dicere omnia quæ de ipsius laudibus in hoc psalmo continentur. Ad Evangelii verba redeamus. « Hic, inquit, erit magnus, et filius Altissimi vocabitur (*Luc.* I, 32). » Valde enim magnus est, quoniam Patri æqualis est. « Et dabit illi Dominus Deus se-

(1864) Hæc eadem, ipsisque verbis habet S. Bruno in comment. in hunc locum psalmi XLIV.

(1865) Huc usque citat commentarius.

(1866) Cod. Vat.. *speciosissimam sibi eligeret matrem.*

dem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum (*Ibid.*). » De hac sede in illo psalmo scriptum est, ubi de utroque David Dominus loquens ait : « Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum (*Psal.* LXXXVIII, 21). » Et paulo post: « Ipse invocabit me, pater meus es tu, Deus meus, et susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi (*Ibid.*, 27-30). » Erit igitur thronus æternus, siquidem : « Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli (*Ibid.*, 30). » Erit igitur thronus æternus; siquidem et dies cœli in æternum erunt. « Si dereliquerint filii mei legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint : Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint (*Ibid.*, 31, 32). » Quid faciam eis ? Non utique occidam eos, neque separabo a regno meo, non auferam eis gratiam meam. Quid igitur ? Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum (*Ibid.*, 33).» Hoc est enim, quod Apostolus ait : « Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per innem (*I Cor.* III, 15) ; » quasi per virgam, quasi per correctionem. « Misericordiam autem meam non dispergam ab eo (*Psal.* LXXXVIII, 34). » Et certe de filiis loquebatur. Quare ergo ab eo dixit, et non ab eis, nisi quia omnes in eo unum sunt, quicunque in ejus corpore sunt. In ejus autem corpore non sunt, qui fidem non habent, vel qui in malitia perseverantes, ad eum per pœnitentiam redire non curant. « Neque nocebo ei in veritate mea, neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt **560** de labiis meis, non faciam irrita. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit. Et sedes ejus sicut

A sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis (*Ibid.*, 35-39). » Et quidem conveniens erat, ut sine juramento crederemus quod Dominus loquitur; placuit tamen ipsi sub juramento verba sua firmare, quatenus de salute nostra nos redderet certiores. Ecce qui non habuit majus per quod juraret, juravit in veritate sua, in sancto suo, in dilecto Filio suo, in seipso, quia unum sunt Filius et ipse. Sed quid juravit ? Quod non noceat membris Filii sui, quod non profanet Testamentum suum, quod non faciat irrita verba sua, quod semen Filii sui, et sedes ejus maneat in æternum. Quanta lætitia redundat iste psalmus, quanta in eo spes datur peccatoribus, quicunque in Ecclesia manserint, et ab ea non necesserint, Ipsa est enim corpus

B Christi, ipsa est semen, sedes Christi, quæ sicut juratum est, in æternum manebit. Alioquin profanum esset Testamentum, quod sub juramento firmatum est, si vel fallacia inveniretur in eo, vel si non omnia complerentur, quæ continentur in eo. Hic psalmus est Ecclesiæ testamentum. Hic solus sufficere posset, si nullas alias chartas habuisset. Gaudeat igitur de Testamento suo, gaudeat quod sedes Dei constituta est. Illa videlicet sedes, quæ sicut sol fulgebit in conspectu Dei, et sicut luna perfecta in æternum, et ipsa horum omnium testis erit fidelis in cœlo. Non enim testamentum vel testatorem reprehendere poterit, qui hæredem ibi in tanta gloria esse videbit.

CAPUT V.

De assumptione beatæ Mariæ virginis.

C « Quia respexit humilitatem ancillæ suæ (*Luc.* I, 48). » Docet nos beatissima Virgo Maria humilitatis mater, et filia, quanta sit virtus humilitatis. Hunc sermonem quære superius in secundo libro de ornamentis Ecclesiæ, cap, V.

SENTENTIARUM

LIBER SEXTUS

IN FESTIVITATIBUS MARTYRUM, CONFESSORUM, ETC.

561 CAPUT PRIMUM

DE MARTYRIBUS.

SERMO I.

« Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet (*Joan.* XII, 24). » Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Hoc est illud granum frumenti quod virgo et inarata terra produxit. De quo Psalmista ait : « Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit (*Psal.* LXXXIV, 12). » — « Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum (*Ibid.*, 13). » Hujus autem grani immensa multiplicatione

D omnia Ecclesiæ horrea repleta sunt. De hoc rumenti grano ille panis conficitur, de quo ipse Dominus ait : « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi (*Joan.* VI, 41). » Constat autem hoc, et ad litteram verum esse, quod frumenti granum, si in terra solvatur et moriatur, multum fructum affert. Nihil enim infructuosum diligit Deus. Nihil in horto suo, nihil in agro suo vult esse infructuosum. Unde et ipse alibi ait : « Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur (*Matth.* III, 10). » Et inalio loco : « Ego sum, inquit, vitis vera, et Pater meus agricola est. Omnem

palmitem in me non ferentem fructum tollet eum, A et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat (*Joan.* xv, 1). » Hæc est enim illa vitis vera, de qua totum hoc vinum profluxit, quod nobis in hoc Evangelio propinatur. Hæc est illa vitis, semper fructuosa, cujus omnes palmites fructiferi sunt, quicunque ei fideliter inhærent. Ideo enim infructuosi de ea tolluntur, quia quamvis per baptismi sacramentum in ea sint, per vitæ tamen meritum in ea non sunt. Talis arbor infructuosa erat illa, de qua ad cultorem vineæ Dominus ait : « Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio : succide ergo illam ; ut quid etiam terram occupat? » (*Luc.* XIII, 7.) Quæ quidem illico succisa fuisset, nisi bonus ille vineæ cultor pro illa intercessisset, dicens : « Domine, B dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora, et si quidem fecerit fructum ; sin autem, in futuro succides eam (*Ibid.*, 8). » Talis erat et illa ficulnea, in qua, quia fructum non invenit, Dominus eam maledixit, et aruit. Tales sunt et multæ aliæ arbores infructuosæ, quæ tandem excidentur, et in ignem mittuntur. Et ego quidem non crediderim aliquam arborem infructuosam in paradiso esse plantatam ; præsertim, cum primo hominum Dominus dicat : « De omni ligno paradisi comede. De ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas : in quacunque enim die comederis, morte morieris (*Genes.* II, 17). » In eo enim, quod de omnibus comedere dicit, omnes illas arbores fructuosas esse ostendit. Cum igitur paradisus Ecclesiam significet, Ecclesiæ quoque C arbores omnes fructuosas esse oportet. Multæ namque arbores sunt in Ecclesia. Ibi enim est lignum vitæ, de quo qui comederit, si tam digne comederit, non morietur. De hoc enim ligno scriptum est : « Et erit tanquam ligum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo (*Psal.* I, 3). » Et alibi : » Vincenti dabo edere de ligno vitæ. quod est in paradiso Dei mei (*Apoc.* II, 7). » Ibi et est illa arbor, quæ ait : « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini ; speravi tn misericordia Dei mei in æternum, et in sæculum sæculi (*Psal.* LI, 10). » Sed quid de illis nobilissimis arboribus dicam, quibus ipse ait : « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat? D » (*Joan.* xv, 16.) Tales igitur arbores habet Ecclesia, quas illæ paradisi arbores significabant. Sic igitur crescit Ecclesiæ frumentum, et sic in trigestimum, et sexagesimum, et centesimum fructum exuberat. Cujus venter non immerito acervo tritici comparatur. Ipsa est enim de qua scriptum est : « Venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis (*Cant.* VII, 2). » Tanta enim sanctorum multitudo ab hoc uno grano frumenti multiplicata est, ut supra multitudine numerari non possit. Unde Psalmista ait : « Annuntiavi, **562** et locutus sum, multiplicati sunt super numerum (*Psal.* XXXIX, 6). « « Numerabo eos, et super arenam multiplicabuntur (*Psal.* LXXVII, 27). » — « Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ (*Psal.* CXXVII, 3). » Hoc est illud semen quod Abrahæ prophetæ promittebatur, cum ei a Domino diceretur : Et erit semen tuum sicut stellæ cœli. et sicut arena quæ est in littore maris, quæ præ multitudine numerari non potest (*Genes.* XII, 17). » Unde et Propheta ait : « Attendite ad cavernam, de qua existis, et ad Saram quæ genuit vos (*Isa.* LXXI, 1). » Cui enim mirabile non videatur, de uno ventre tantam hominum esse multitudinem ? « Lætare igitur, sterilis, quæ non paris ; erumpe, et clama, quæ non parturis, quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum (*Galat.* IV, 27). » Totus autem hic acervus tritici, tota hæc sanctorum omnium multitudo de uno Ecclesiæ matris ventre progenita, liliis vallata est. Quid enim lilia, nisi angelorum præsidia, virtutum odores, et doctorum candidatum exercitum intelligimus? Isti enim sunt, qui hunc acervum tritici custodiunt, et filios Ecclesiæ a malignorum spirituum insidiis defendunt, et tali quidem custodia populus Dei dignus esse videtur, cujus semper odorem et pulchritudinem imitetur. Tota Ecclesia fecunda est, nulla pars ejus infructuosa est. Hoc enim ipse Dominus ostendit, ubi ad eam loquitur dicens : « Dentes tui sicut greges ovium, quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis (*Cant.* IV, 2). » Unde et ipsa ait : « Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servari tibi (*Ibid.* VII, 2). » — « Omnis enim scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera (*Matth.* XIII, 42). » Inde est quod illa animalia quæ non generant, et sterilia sunt, offerri Domino prohibentur. Bonus fructus humilitas, bonus fructus misericordia. Tales fructus de paradisi arboribus colligunt, talia poma diligit Deus, et tali ipsi offerre debemus.

SERMO II. (1867) IN NATALI UNIUS MARTYRIS.

« Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum ; et omnem plamitem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat (*Joan.* XV, 1). » Ecce vitis vocatur Christus, et vitis vera. Sed quare vitis, et quare vera ? Vitis vocatur, quæ vinum fert. Omnia enim hæc Evangeliorum verba vinum sunt, et non qualecunque ; sed optimum vinum, non de alia, nisi de hac vite vindemiatum et expressum. Inde enim est quod in suæ prædicationis initio aquas Dominus convertit in vinum, quatenus nova vitis novum vinum effunderet, quo illas nuptias et architriclinum (1868) lætificaret. Dicitur

(1867) Titulus editionis Ascensianæ : De Christo vite, et ejus vinea ; qui potest ad quemvis martyrem applicari.

(1868) In marchesio legitur, *inebriaret* ; ita cod. Vat. Melior est lectio Codicis Casinensis 194., ubi habetur *lætificaret*.

autem et vitis vera, fortasse ad illius vitis distinctionem, quæ et pro uvis labruscas, et pro vino dedit acetum. Hujus vinum dulce, semperque suave, hujus verba semper vera, et (1869) nullius falsitatis admistione corrupta. (1870) Pater autem ejus agricola est. Sed quid facit iste agricola ? (1871) Steriles abscindit palmites, fructuosos quoque purgat, ut magis fructificent. Quot sunt Christiani, tot sunt palmites hujus vitis. Alii quidem boni, alii autem mali. Et boni quidem fructiferi ; male autem infructuosi. Tolluntur infructuosi, et incenduntur ; fructiferi vero purgantur, et gladio spiritus putantur, ut fructum plus afferant. Gladius spiritus est verbum Dei, et sermo iste evangelicus. Quales palmites isti fuerunt, quorum hodie festa celebramus ! Quam purgati, quam putati, quam diligenter ab omni superfluitate mundati ! (1872) (1873) Talis namque vitis tales palmites habere debet, qui et fructuum abundantia, et saporis suavite non degenerent. Non omnis vinea bona est, neque omne vinum bibere delectat. Malum vinum hæreticorum, de quo Nazaræi bibere formidant. « Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile (*Deuter.* xxxii, 33). » (1874) Nulla alia vinea bona, nisi illa quæ de vitis genere est. De hac scriptum est : « Vinea dilecto facta est in cornu filio olei (*Isa.* v, 1). » De qua et Salomon ait : « Vinea fuit pacifico in eo, quæ habet populos, et tradidit eam custotibus. Vir affert pro ea mille argenteos. Vinea mea corom me est. Mille tui pacifici, et ducenti his qui custodiunt fructus ejus (*Cant.* viii, 11). » Hæc autem exposita sunt in illo sermone qui de pace titulatur. Quære superius in libro de ornamentis Ecclesiæ. **563** Illæ quoque vineæ bonæ sunt, de quibus Ecclesia dicit : « Filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi (*Cant.* i, 6). » Quanta charitas, ut pro communi omnium utilitate, vineæ suæ, suique ipsius aliquando aliquis negligentiam habeat ! Hoc autem faciebat ille qui ait : « Nemo quæ sua sunt quærit, sed quæ omnium, ut salvi fiant. Qui omnia omnibus factus est, ut omnes lucrifaceret (*I Cor.* ix, 19). » Fuit et illa vinea aliquando bona ; de qua scriptum est : « Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam. Viam fecisti in conspectu ejus, et plantasti radices ejus, et implevit terram. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus (*Psal.* lxxix, 9). » Fuit enim hæc vinea aliquando

A bona, sed quia in amaritudinem conversa est, et a prima bonitate degeneravit, ideo « Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam (*Ibid.*, 24), » ut adimpleretur quod Dominus ait : « Amen dico vobis, non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruetur (*Matth.* xxiv, 2). » Hæc est enim illa mala vinea, cujus pessimi agricolæ, prius domini sui servos diversis tormentis interemerunt ; postea veniente hærede dixerunt : « Hic est hæres, venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas (*Luc.* xx, 14). » De qua et ipse Dominus non immerito ait : « Vultis scire quod ego faciam vineæ meæ? Mandabo nubibus meis ne pluant super eam, auferam sepem ejus et erit in conculcationem. Diruam maceriam ejus, et erit in direptionem, et
B ponam eam desertam, Vinea Dei Sabaoth domus Israel est (*Isa.* v, 5). » Cujus palmites Judæi sunt, qui propter suam impietatem per universum mundum dispersi cunctis gentibus in opprobrium sunt. Hanc autem malam vineam illa vinea sihnificavit, de quo Noe inebriatus verenda dormiens discooperuit. Cujus nuditatem quia filius junior irrisit, perpetuæ servituti cum omni posteritate subjectus est. Alii vero, quia sapienter et verecunde patrem operuerunt, debita benedictione donati sunt. Hæc autem ad Salvatorem nostrum rescipiunt, qui passionis calice inebriatus, mortis somno in cruce quievit. Cujus utique verenda, mortem ipsam, sputa, flagella, et crucis ignominiam intelligunt. Hæc enim Judæi nobis objiciunt, et quasi malum verenda nobis improperant, qui hominem mortuum, et tam
C turpia, tamque veranda passum, pro Deo adoremus. Nos autem patrem nostrum operientes, dicimus hæc non verenda, sed veneranda esse. « Oportebat » enim « pati Christum, et sic resurgere a mortuis. Quomodo enim implerentur Scripturæ, quia sic oportuit fieri (*Act.* xii, 3)? » Hoc enim prophetæ prædixerant ; hoc nobis necessarium erat, quia aliter originale peccatum solvi non poterat. Hoc tamen Judæi non credunt ; sed in sua malitia persistentes, crucis ignominiam et Christi passionem irridere non cessant. Sed quid dicit Scriptura ? Excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus a vino. Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis (*Psal.* lxxvii, 35). » Hoc de Judæis dictum est, quo-
D rum omnis posteritas propter suam impietatem, cunctis gentibus in opprobrium tradita est. De aliis autem quid dicitur ? « Laudate Dominum, omnes gentes : et collaudate eum, omnes populi. Quoniam

(1869) Idem cod., *Nullis falsitatibus*. Edit. vero Ascens. habet : *nullius falsitatis annexione*

(1870) Ex eod. cod. Casin.

(1871) Cod. Vat. : « Vis audire quid : omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, ut fructum plus afferat. Quot sunt Christiani, tot sunt et palmites hujus vitis, » etc.

(1872) Ex eod. cod.

(1873) Cod. Vat. et cit. editio : « Talem enim vitem tales psalmites habere decebat ; qui et fructibus abundarent, et in saporem non degenerarent : sicut illa de qua jam superius diximus, quæ pro uvis dedit labruscas, et pro vino acetum. Non omnis vinea bona est, etc.

(1874) Idem cod. et editio : « Nulla alia vinea bona, nisi illa quæ de hac vite pastinata est, quæ modo in hoc Evangelio loquitur : *Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est*. De hac vite scriptum est : *Vinea facta est dilecto in cornu filio olei*, etc. »

confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum (*Psal.* CXVI, 1). » Qui vivit, et regnat, etc.

SERMO III.

(1875) DE NATIVITATE PLURIMORUM MARTYRUM.

« Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem sanctorum sicut aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret (*Psal.* LXXVIII, 1). » Hæreditas Dei, templum Dei, civitas Dei, et hortus Dei, sancta Ecclesia est, quæ per totum mundum diffusa, multas a tyrannis et malignis spiritibus patitur persecutiones. (1876) Videns igitur Propheta per Spiritum sanctum hanc nobilissimam civitatem (1877) ab impiis hostibus dissipari, ejus tantæ calamitati compatiens ait: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam violenter, et cum nimia crudelitate irruperunt tyranni in Ecclesiam tuam. Hæreditas tua dissipatur, templum tuum polluitur, civitas sancta destruitur, et sancti tui interficiuntur. Sola custodia relicta est; pauci admodum relicti sunt. Hoc plangebat Elias, cum diceret: « Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, et relictus sum ego solus (*III Reg.* XIX, 10) » pro custodia. (1878) Quasi **564** diceret: Non sufficit eis quod sanctos crudeliter occiderunt; sed nec eorum corpora sepetire permittunt, pretiosusque sanguis tuorum sanctorum pedibus conculcatur iniquorum. Propterea que ait Apostolus: « Propter te mortificamur tota die; estimati sumus sicut oves occisionis (*Rom.* VIII, 13). » Narras beatus Joannes in Apocalypsi, ubi omnes martyrum passiones, ubi omnes Ecclesiæ perturbatione plenissime describuntur, se vidisse equum album, et qui sedebat super eum habet arcum in manu sua, et data est ei corona, et exivit vincens, ut vinceret. (1879) Equus ille albus, super quem qui sebebat, habebat arcum in manu sua, Salvator noster intelligitur, qui exivit prælians pro martyribus suis; sicut scriptum est: « Qui ascendis supere quos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (*Habac.* III, 8). » (1880) Habet enim arcum in manu sua, per quem ejus prædicatio significatur; cujus prædicationis

A verba atque sententiæ sagittæ quædam sunt, quibus vitiorum et malignorum spiritum fugatur exercitus. Istæ sunt illæ sagittæ de quibus dicitur: « Sagittæ tuæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis (*Psal.* CXIX, 4). » Per coronam, quæ ipsi datur, quid aliud nisi victoria significantur? « Nemo » enim, inquit Apostolus, « coronatur, nisi qui legitime certaverit (*II Tim.* II, 5). » In singulis sanctis coronatur Christus, quia omnis eorum victoria ipsius est. Et hoc est quod ait: « Exivit vincens, ut vinceret (*Apoc.* VI, 2); » cum et sancti martyres alibi dicunt: « In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros (*Psal.* LXXVII, 59). » Post istum autem equum exivit alius equus rufus, et qui sedebat super eum, datum est ut sumeret pacem

B de terra, et ut invicem se homines interficerent, et gladius magnus datus est ei. (1881) Rufus autem equus, qui secutus est eum cujus sessori datum est, ut pacem de terra sumeret, tyrannorum exercitus intelligitur, sanctorum sanguine cruentatus; super quos diabolus sedens, ad sanctorum necem impie eos compellit. De his equis dictum est: « Currus Pharaonis et exercitum ejus demersit in mare (*Exod.* XV, 4). » Iste autem sessor iniquus ille est qui pacem de terra sumit et aufert, quoniam, ut discordiæ princeps et pacis inimicus, humanum genus semper insidiando et tentando inquietat. Hic facit ut se homines interficiant, et inter se bella civilia gerant. (1882) Hic magnum habet gladium, dum alios aliis alligans vitiis diversimode jugulare contendit. (1883) Hujus ergo consilio, hujus ductu

C sanguis funditur per manus tyrannorum. De quo nunc per Prophetam dicitur: « Effuderunt sanguinem sanctorum sicut aquam in circuitu Jerusalem et non erat qui sepeliret (*Psal.* LXXVIII, 3). » Et has quidem sanctorum martyrum passiones, eorum tantam sanguinis effusionem, illa holocausta et illæ hostiæ significabant, quas quotidie SS. Patres sine numero immolabant. Vide modo quantus animalium sanguis effusus est, quando templum Salomonis dedicatum est. Ad centum enim et viginti duo millia oves, et boves ad viginti duo millia mactati referuntur in illius templi dedicatione, præter illas hostias quas quotidie offerre consueverant, quibus Christi passio significabatur. Sic igitur in Ecclesiæ

(1875) Titulus cod. Vat., et editionis de martyribus.

(1876) Ex eod. cod. Casin. textus Marchesii emendatur.

(1877) Cod. Vat., « ab impiis et iniquis hominibus disperdi. »

(1878) Cod. Vat.: et editio cit. « Et quærunt animam meam. O crudelitas! O impietas! Non sufficit eis quod tam duris et exquisitis tormentis sanctos interficiunt, sed ad suæ iniquitatis malitiæque cumulum eos sepelire non permittunt. Sanctorum carnes avibus exponuntur, et bestiis terræ devorandæ, et laniandæ traduntur. Sanguis pretiosus effunditur; si quidem pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, et quasi vile aliquid iniquorum pedibus conculcatur. In his completum est quod in Evang. dicitur: Ecce ego mitto vos quasi agnos inter lupos. *Et Apostolus,* » etc.

(1879) Cod. Vat. et editio: « Equus iste albus,
D pulcher totus et immaculatus, sanctorum martyrum exercitus intelligitur, in quibus Salvator noster sedit, et pro eis præliatur. Sicut scriptum est. »

(1880) Eadem interpretatio exstat in commentario super Apocalypsim.

(1881) Id. Cod. et editio: « Hic equus rufus sanctorum sanguine et sævientis inimici calcaribus cruentatus, tyrannorum exercitus intelligitur, super quos diabolus sedens, in sanctorum necem, eos sine omni misericordia ruere facit. In istis illi equi, de quibus dicitur: *Currus Pharaonis et exercitum ejus dejicit in mare.* In istis illi equi et muli *in quibus non est intellectus.* Hic autem et ille iniquus qui pacem de terra sumit, » etc.

(1882) Ex. eod. cod. Casin.

(1883) Cod. Vat. et editio; « Huic gladius magnus datum est, quoniam multis modis miseros ho-

dedicatione, multa sanctorum millia pro Christi nomine mactata sunt, quos ille animalium sanguis et illæ hostiæ significabant. Quid est enim quod ibi legitur, « odoratus est Dominus odorem suavitatis (*Genes.* VIII, 21), » nisi quod Psalmista ait : « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (*Psal.* CXV, 5). » Non enim tantum illo fumo et animalium sanguine delectatur Deus, quantum sanctorum martyrum passione,quæ illis sacrificiis significabatur Noe patriarcha, post diluvium de arca egressus, de cunctis animalibus mundis magnum Deo holocaustum et sacrificium obtulit. Solus tunc homo immolatus non est, quia nondum venerat plenitudo temporis, quando Salvator noster immolandus erat. Omnia illa animalia munda, quæ tunc uno sacrificio ablata sunt, hanc SS. martyrum passionem et oblationem significabant, (1884) quæ de utroque sexu, de omni ætate, de omni conditione pro Christi nomine postea mactati sunt. Tria SS. martyrum sacrificia legimus : primum in significatione, secundum in passione, tertium in commemoratione. Et primum quidem faciebant sacerdotes Veteris Testamenti. Secundum autem tyranni. Tertium vero nostri sacerdotes quotidie in Ecclesia faciunt. De tertio scriptum est : « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et sacrificium laudis honorificabit me ; illic iter est, in quo ostendam salutare **565** Dei (*Psal.* XLIX,14 *et seq.*) » et Propheta : « Omnem, inquit, aufer iniquitatem, et accipe bonum, et reddemus vitulos labiorum nostrorum (*Oseæ* XIV, 3). » Et Apostolus : « Per ipsum, ait, offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomen ejus (*Hebr.* XIV, 15). » Hoc igitur sacrificium, quod Ecclesia quotidie facit in SS. martyrum laude et commemoratione, in illa hostia (1885) significatum est, in qua Moyses præcepit sacerdotibus ut prius lignorum congeriem faciant, deinde hostia, quæ immolanda est, particulatim divisa, prius super ipsam struem lignorum caput ponant ; postea vero cætera membra usque ad caudam desuper ordinent, quæ sicut in toto corpore ultima est, ita et ultima ponenda est.Lignorum vero congeriem facimus,quando in unum locum populum adunamus. Quando vero martyris passionem in populo nuntiamus, tunc utique super lignorum congerie jubilationis hostiam ordinamus. In qua videlicet hostia prius caput ponendum est, quia unde natus est, et ex quibus parentibus, et ejus vitæ primordia prius dicenda sunt. Deinde vero qualiter vixerit, quod sapiens et humilis fuerit, quomodo ab infantia Deo servierit, quomodo sua cuncta pauperibus erogaverit, quanta per ipsum virtutes et miranda Deus fecerit, quam fortis in passione fuerit, et quam viriliter omnia tormenta sustinuerit. Talis (1886) hujus hostiæ ordinatio in sacrificiis esse debet, et sic tandem igne supposito, vorax flamma omnia consummat ; per quod videlicet intelligitur, ut fideliter credantur, et cum amore suscipiantur, quæcunque ad martyris laudem et gloriam recitantur. Lege martyrum passiones, et isto ordine scriptas invenies. Sicut in Evangelio beatus Joannes prius ipsum caput posuit, dicens : « In principio erat Verbum (*Joan.* I, 1) ; » deinde per ordinem usque ad passionem,ejus verba, et miracula, et cætera posuit. Fuit aliquando in sanctis tantus martyrii amor, tantoque desiderio ad martyrii gloriam festinabant, ut ipsi sua sponte se ngererent, et non interrogati Christianos se esse dicerent. Torquebatur aliquis duris tormentis, et ecce subito alius de populo clamabat : Christianus sum, et pro Christo mori desidero. Unusquisque illud in corde suo propheticum dicebat : « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (*Psal.* CXV, 3). » Qui vivit, e regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO VI. DE EISDEM.

« Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum ! Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in sæculum. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Quod descendit in oram vestimenti ejus, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion (*Psal.* CXXXI, 1 *et seq.*). » (1887) Sic enim se habet ordo. Nunc autem significationem videamus. Beati isti fratres, super quos Dei benedictio et tanta abundantia gratiarum descendit. Isti sunt illi fratres, de quibus Dominus ait : « Nuntiabo fratribus meis (*Matth.* XXVIII, 10). « Et alibi : « Omnes vos fratres estis, et patrem nolite vocare vobis super terram. Unus est enim pater vester qui in cœlis est *Ibid.* XXIII, 8). » Ipse est autem cui quotidie dicimus : « Pater noster, qui es in cœlis (*ibid.* VI, 9). » Et dives et pauper, nobilis et ignobilis, dominus et servus, imperator et mendicus ; omnes una voce dicunt : « Pater noster, qui es in cœlis, » ut se unius patris filios esse ostendant.Ille nobilior,quia melior. Multi hic sunt servi, qui in altera vita erunt domini, et contra, multi hic domini, qui in altera vita dura servitute comprimentur. Quales fratres isti fuerunt, quorum hodie festa celebrantur? Boni

mines jugulando decipit,dum alium per superbiam, alium per avaritiam, alium per luxuriam, alium per invidiam, atque alium alio modo occidit et perdit. Hujus igitur consilio, » etc.

(1884) Cod. Vat. « Quæ de omni gente, de omni sexu, » etc.

(1885) Ex cod. Vat. emendantur editiones quæ ferunt *sacrificium est.*

(1886) Cod. Vat. et editio Ascens. : « Hic est ordo sacrificii : taliter jubilationis hostia immolanda est, et sic tandem, » etc.

(1887) Qui Brunonis expositionem in hunc psalmum legerint, totam iisdem, verbis hic exscriptam invenient a capite usque ad finem. Differt autem omnino a commentario S. Brunonis Carthus. super eumdem psalmum.

fratres beati Sergius et Bacchus, qui tanta pro Christo tormenta passi sunt. Boni Cosmas et Damianus boni Joannes et Paulus, boni Mauritius et socii ejus, boni et multi alii, qui pro Christi nomine morti se tradiderunt. « Et istorum quidem est regnum cœlorum, qui contempserunt vitam mundi, et pervenerunt ad præmia regni, et laverunt stolas suas in sanguine Agni (*Apoc.* VII, 14). » Tales autem fratres habitant in unum, talibus est cor unum, et anima una. Nemo dicit aliquid esse suum, sed sunt illis omnia communia. Fratres mali, qui corpore simul sunt, sed per odium a se invicum longi sunt. « Bonum est, » inquit, « et jucundum habitare fratres in unum. » Unde hoc? Quoniam illic, id est in tales fratres, mandat Dominus benedictionem suam, et vitam quæ non habet finem. Quomodo mandat? « Sicut unguentum in capite, quod de capite descendit in barbam, de barba vero usque ad oram vestimenti ejus. Et sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion (*Ex eod. psal.*).» Caput Ecclesiæ Christus est, cujus **566** membra omnes nos sumus. De hoc autem corpore Apostolus ait : « Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra (*Rom.* XII, 4).» (1888) (1889) Barba Christi apostoli sunt, qui in toto corpore primi sunt, ut ipsi capiti uniti. (1890) Barba quidem, quia ut masculi fortes, et viriles fuerunt ; juxta quod præcipiebat Apostolus, ut barbam non raderent, quia virilem faciem habere debent qui sacris sunt dedicati. Et non solum apostoli, sed et SS. martyres Christi barba vocari possunt qui et viriliter pugnaverunt et hostes potentissimos vicerunt. Unguentum igitur de capite in barbam descendit, quia sancti Spiritus gratia de Salvatoris nostri divinitate prius in apostolos et martyres venit. De hoc enim unguento Dominus ait : « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me (*Luc.* IV, 18). » De hoc et Psalmista : « Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis (*Psal.* XLIV, 8). » Hoc et Ecclesia sentiens ait : « Trahe me post te, et curremus in odorem ungnentorum tuorum (*Cant.* I, 4). » Hoc unguento sanantur infirmi, hoc omnes languores, et omnes infirmitates sanabat Jesus. Hoc et sacerdotes Ecclesiæ consecrantur ab hoc chrismate, et Christus ipse, et Christiani vocantur. Hoc igitur de capite descendit in barbam, de Christo in apostolos. Nihil enim virtutum et gratiarum habuerunt apostoli, quod ab ipso non acceperint. Unde et Apostolus ait : «Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? » (*I Cor.* IV, 7). « Alii enim datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (*Ibid.* XXII, 8). » De apostolis autem hæc tanta gratiarum abundantia per totum corpus ecclesiasticum in cætera membra discurrens, usque ad vestimenti oram pervenit. Vestimenti ora, extremi illi intelliguntur, qui omnium ultimi in fine sæculi futuri sunt. Vide ergo quanta sit hujus unguenti abundantia, quæ tam longo cursus defluat, et tot gentes ungat et sanet. Hoc unguentum Simon magus ab apostolis emere voluit; unde et merito cum omni pecunia sua damnatus est. Vocatur Aaron salvator noster, omnium videlicet sacerdotum primus et maximus, cujus filii sacerdotes sunt, et qui filii ejus non sunt, sacerdotes esse non possunt. Interpretatur autem Aaron mons fortitudinis ; quæ interpretatio illi maxime convenire videtur, qui Dominus fortis vocatur, et Dominus potens in prælio. Sequitur : « Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion(*Psal.* CXXXII, 3). » Hermon *anathema*, id est *divisio* ; Sion vero *speculatio* interpretatur. Et Hermon quidem apostolos, Sion vero Ecclesiam significat. Merito autem Hermon vocantur, qui primi omnium a Synagoga divisi et separati, Christum Dominum secuti sunt. Unde Apostolus ait : « Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam (*Galat.* I, 13), » et reliqua. Non solum autem apostoli, verum etiam omnes Christiani hoc nomine vocari possunt. Omnes enim baptismo hoc nomen suscipiunt; quia ibi, diabolo et pompis ejus abrenuntiantes, a peccatis omnibus, et a vitiis separantur, et a sinistra in dexteram transeuntes, ab hædis divisi, agnis et ovibus associantur. Unde et in Psalmo dicitur : « Ad meipsum anima mea turbata est propterea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermonis a monte modico (*Psal.* XLI, 7). » Terra Jordanis et Hermonis illi sunt qui per baptismum a vitiis separati sunt, quoniam per Jordanem baptismus, et Per Hermon divisio et separatio significatur. Solæ igitur baptizatorum animæ de terra Jordanis et Hermonis Deum laudant; de quibus, et alibi dicitur : « Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt (*Psal.* LXXXVIII, 13). » De monte igitur Hermon descendit ros in montem Sion, per quem fides, doctrina, et evangelica prædicatio intelligitur, quæ ab apostolis in Ecclesiam venit. Hoc autem rore et hac pluvia tota sancta Ecclesia irrigatur, fecundatur, lavatur atque mundatur. Mali montes

(1888) Ex eod. cod. Casin.

(1889) Cod. Vat. et editio ; « Habet igitur barbam Christum in corpore suo, habet manus, et pedes, et cætera membra. Barba Christi apostoli » etc.

(1890) Id. cod. et editio: «Barba quia nihil molle, nihil femineum in se habentes viriles, et fortes, et masculi sunt. Unde et merito non barbati, sed ipsa potius barba vocantur. Præcipit autem Dominus sacerdotibus ut barbam non radant, et comam non nutriant. Nutrire comas, et barbam non habere, mulierum est. Sacerdotes autem non muliebres, sed viriles facies habere debent. Non solum apostoli » etc.

Gelboe, quibus David maledicens, ait : « Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniat super vos, ubi ceciderunt fortes Israel. Saul et Jonathas (*II Reg.* I,21). » Per hos enim hæretici designantur,qui non rore apostolico,sed turbine diabolico perfunduntur. Beati illi fratres, qui tali rore, tali pluvia, tali unguento, et tali gratia perfusi audire meruerunt: « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! Quoniam illuc mandavit **567** Dominus benedictionem, et vitam usque in sæculum (*Psal.* CXXXII, 1 *et seq.*). » Quod nobis præstare dignetur : qui vivit, etc.

SERMO V. (1891) (1892) DE EISDEM.

« Laudate Dominum in sanctis ejus,laudate eum in firmamento virtutis ejus (*Psal.* CL,1). » Cœlum et terram, et omnes creaturas quæ in eis sunt ad laudes Dei Propheta invitaverat ; nunc autem materiam de qua eum laudent, et instrumenta quibus laudent, eis ministrat. Sumat unusquique quod sibi placet, et quod sibi conveniens et utile esse videtur. « Laudate, inquit, Dominum in sanctis ejus. » Hanc laudandi materiam suscipite, quia in nulla alia re laudabilior esse probatur. Dicite ergo : « Mirabilis Deus in sanctis suis. Deus Israel dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ: benedictus Deus (*Psal.* LXVII, 36) . » Si quis enim considerare velit sanctorum fidem, et sapientiam, constantiam, et patientiam,et alias virtutes, quas a Deo suscipere meruerunt, facile cognoscere poterit valde in sanctis suis Deum laudabilem et mirabilem (1893). Unde alibi, in sua et aliorem persona, ille qui hic modo loquitur, ait : « Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam (*Psal* . CXXXVIII, 6). »

« Laudate eum in firmamento virtutis ejus. »

Pro firmamento Dominum laudare memento
Terra fide fortis, quam dat tibi Conditor orbis.

Hoc enim firmamentum, quod cœlum vocatur, quod sua virtute et potentia ineffabili Deus fecit,apostolos cæterosque sanctos significat, qui tanta virtute et claritate ita præditi sunt, et nulla creatura eis valeat comparari.

« Laudate eum in virtutibus ejus. »

Non tua vir virtus,qua pugnas, sed tibi Christus
In cruce donavit, in qua moriens superavit.
Sis igitur certus quia pugnas virtutibus ejus.

Sive virtutes calorum intelligamus, sive virtutes miraculorum, quæ per sanctos operatus est Deus ; sive etiam sapientiam,justitiam,fortitudinem,temperantiam, cæterasque virtutes, quibus sanctos ornatos fuisse, quibus vitia et malignos spiritus omnesque suos adversarios superasse legimus. Valde quidem conveniens est ut in omnibus his Deus laudetur et glorificetur.

A « Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus. »

Semper laudetur, qui nullo fine tenetur.

Nescis fortasse quantum eum laudare debeas, considera quantus est, et secundum ejus quantitatem laudes multiplica.Nunquam igitur a laude quiescas. quia immensus est ille quem laudas. « Laudationem itaque Domini loquatur os meum, et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus (*Psal.* CXLIV, 21).» non ad tempus, sed usque in sæculum sæculi.

« Laudate eum in sono tubæ. »

Nunquam nostrarum sileat vox alta tubarum
Est tuba vox alta, sonus est laudatio sancta.

Post laudandi materiam consequenter instrumenta posuit, quibus laudare debeamus.

B Tuba namque, psalterium, et cithara, tympana quoque chorus,et chordæ,organa,et cymbala,instrumenta sunt musicæ artis, divinis laudibus convenientia.Non omnium est tuba canere ; hoc officium episcoporum est,et doctorum. Illis enim dicitur: « Canite in initio mensis tuba (*Psal.* LXXIII,4) ; » et : « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam (*Isa.* LVIII, 1).» Ipsi sunt angeli in Apocalypsi tuba canentes. Tubarum sonitu muri Jericho corruerunt,et ingrediendi aditum undique populo præbuerunt. Tubis Israelitæ ad prælium concitabantur, et tubis a præliis revocanbantur.Tubis Jubilæus annus nuntiabatur, et ad totius anni solemnitatem populus parabatur. Hoc sacerdotum ministerio fiebat, quia episcoporum et sacerdotum vocem signi-

C ficabat, quibus per Prohetam dicitur : « Si non ununtiaveris iniquo iniquitatem suam, animam ejus de manu tua requiram (*Ezech.* III, 21). »

« Laudate eum in psalterio. »

Psalterium portat homo quem nova vita reformat.
Ut valeat denis verbis insistere legis.
Omnis chorda sonum reddet bene torta canorum.

Cantare in psalterio perfectorum est. Hoc instrumentum Deus ipse constituit, et decem chordas suo digito in eo ostendit, per quas decem verba legis significantur. Vocatur autem Deus unus prima chordat. Et non habebis Deum alium absque me. **568** Secunda vero : Non facies tibi simulacrum. Tertia : Non accipies nomen Dei tui in vanum. Quarta vero : Cole diem Sabbatorum. At vero quinta : Honora patrem et matrem. Quinque autem quæ sequuntur,

D hæc nomina sunt : Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non falsum testimonium dices. Non concupisces rem proximi tui. Inter has autem tanta concordia est, ut quicunque offendit in una, necessario offendat in omnibus. Unde Jacobus apostolus ait : « Quicunque observaverit totam legem, offenderit autem in uno, factus est omnium reus (*Jac.* II, 10). » Aliquando in duas chordas pec-

(1891) Titulus editionis Ascensianæ sic habet : « De laudando Deo instrumentis musicis, per quæ martyrum cruciatus, et confessorum afflictiones,et confessiones designantur. »

(1892) Totus hic sermo de verbo ad verbum, exceptis interjectis versibus, desumptus est ex expositione ejusdem Brunonis in hunc Psalmum; et penitus diversum est commentarium S. Brunonis Carthusiani super eumdem spalmum.

(1893) Cod. Vat., *mirabilem esse.*

caverat David, adulterium simul et homicidium perpetrando, et psalterium totum amiserat. Sed postquam ei dictum est : « Dimissum est peccatum tuum (*II Reg.* XII, 14), » mox ad psalterium accedens, ait : « Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara (*Psal.* LVI, 9). »

Vere magna gloria illi est qui hæc decem verba custodire potest, et qui has chordas sine offensione tangit et modulatur. Unde Apostolus ait : « Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ (*II Cor.* I, 12). » Ille enim in psalterio non delinquit quem conscientia non accusat.

« Laudate eum in psalterio et cithara. »

In cithara cantat, qui corda clementia placat ;
Nam citharæ furiis solverunt pectora regis.

Decem chordas, sicut modo diximus, habet psalterium. In cithara tres chordæ sufficiunt, per quas Trinitatis mysterium signatur. Unde quatuor illa animalia, et ipsi Seraphim die et nocte modulando dicunt : « Sanctus, sanctus sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra majestate ejus (*Isa* VI, 3). » Multi autem in cithara cantant, qui psalterium ferire non valent. Psalterium ad operationem, cithara ad sermonem pertinet. Qui bene prædicat, et male vivit, is citharam quidem habet, psalterium autem non habet. Est autem psalterium jucundum cum cithara, quando vox operationi, et operatio voci concordat. Alioquin parum citharædus proficit sibi, quamvis multis aliis cantendo proficiat.

« Laudate eum in tympano. »

Tympana nos clara mortalia mortificare
Membra docent carnis, corium quia est animalis.

Hoc instrumentum proprie martyrum est, quamvis et illorum esse videatur qui carnem suam crucifigunt cum vitiis et concupiscentiis. Tympanum enim verberibus sonat, et nisi feriatur et percutiatur non sonat. Est enim corium siccum et extensum, quod frequenti percussione longius resonat. Si autem te delectat audire vocem tympani bene sonantis et Deum laudantis, audi Apostolum dicentem : « A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum (*II Cor.* II, 23). » Beati quoque Stephani tympanum cum percuteretur, et a Judæis lapidaretur, tam magnum sonum reddidit, ut ante thronum Dei sublimis audiretur. Ait ergo : « Ecce video cœlos apertos, et Jesum stantem a dextris Dei (*Act.* VII. 55). » Tales igitur in tympanis Deum laudabant, qui carnem suam prius jejuniis afflictam et siccatam tyrannorum verberibus flagellandam tradebant.

« Laudate in tympano et choro ; »

Non chorus ullus erit, ubi clero regula deerit.
Ordine namque sedent, ergo ordine vivere debent.

Illi itaque laudabant in choro, de quibus dicitur : « Multitudinis autem credentium erat cor unum et A anima una (*Ibid.*, IV, 32). » Illi enim clerici, et monachi, qui se diligunt, qui se honorant, qui sibi mutuo obediunt et serviunt, qui sibi assurgunt, qui invicem alter alterius onera portant, qui sub regula et disciplina vivunt, illi, inquam, in choro Deum laudant. Non enim tantum ad vocum consonantiam, quantum ad animorum mentisque concordiam respicit Deus.

« Laudate in chordis. »

Torquentur sancti manibus si quando tyranni,
Chordis laudatur Dominus ; nam chorda vocatur,
Carnis tortura, cordis vexatio dura.

Per has igitur chordas nulla alia instrumenta, nisi ipsa sanctorum martyrum corpora intelligimus, B quæ multoties in equuleo, in catasta, et in cruce, tanquam quædam chordæ in psalterio extendebantur. Illi igitur, qui talia patiebantur, in chordis procul dubio laudabant.

« Laudate eum in chordis, et organo, »
Organa nostra Deum laudent sine fine dierum.
Organa doctorum voces dicuntur eorum.
Quos resonant linguis conceptos follibus imis.

Organa et tympana unam habent significationem. Utraque enim significant mortificationem carnis sive per abstinentiam, sive per martyrii passionem. Illæ namque episcoporum prædicationes in organo fiunt, quæ de corpore per abstinentiam desiccato et mortificato procedunt. Unde Apostolus ait : « Castigo C corpus meum et in servitutem redigo, ne forte dum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar (*I Cor.* IX, 27). » Illa igitur prædicatio reproba est, quæ non de corpore castigato et mortificato, sed de carne impinguata et delicata procedit. Organa enim ex mortuorum pellibus, et siccis coriis conficiuntur. Unde et merito illos significant qui in multis abstinentiis vivunt.

569 « Laudate eum in cymbalis jubilationis. »

Cymbala quippe Dei resonantia sunt duo cleri :
Hic novus, ille vetus ; hic Paulus, et hic bene Petrus
Olim cantavit, cum nos, Judamque vocavit.

Ille enim in cymbalis bene sonantibus laudat, qui verba et sermonem suum utriusque Testamenti au- D ctoritate confirmat. Duo namque Testamenta duo cymbala sunt, quæ tunc quidem suaviter sonant quando alterum alterum tangit, sibique mutuo respondent Hinc est, quod abyssus abyssum invocat ; hinc est, quod inter medios cleros dormire jubemur ; hinc est, quod duo Cherubim se mutuo respiciunt, et bini discipuli a Domino mittuntur.

« Omnis spiritus laudet Dominum. »

Spiritus omnis eum benedicat nunc et in ævum.
Laudet, amansque colat, quem Rachel mater adorat,
Nunc fecunda quidem, et sterilis sine semine pridem.
Hoc Pater, hoc Flamen, hoc Filius audiat. Amen.

CAPUT II.

DE CONFESSORIBUS (1894).

SERMO I.

Audivimus modo, cum Evangelium legeretur, Dominum dixisse discipulis suis : « Vos estis sal terræ; vos estis lux mundi : non potest civitas abscondi super montem posita (*Matth.* v, 13, 14). » Quam pulchra et quam convenientia nomina suis discipulis Dominus ponit! Quam dignum et conveniens erat ut talibus talia nomina imponerentur, qui ad condiendam et illuminandam totius mundi amplitudinem mittebantur (1895)! Vos, inquit, estis sal terræ, vos estis hominum condimentum; vestro evemplo instrui, vestra sapientia doceri, vestra humilitate et patientia cæteri homines componi B debent. Sal etenim non solum in divina pagina, sed etiam in litteris sæcularibus sapientiam significat, Unde et quidam comicus ait (1896) : « Qui habet salem, qui in te est; » salem videlicet pro sapientia ponens. Unde et de alio quodam dicitur (1897), quod sale multo urbem defricuit; pro eo quod scilicet sapienter, et digne, redarguit quoscunque in tota urbe reprehensione dignos esse cognovit. Egregie autem sal pro sapientia ponitur; quia sicuti cibi sine sale fatui sunt, et saporem non habent; sic cæteræ virtutes sine sapientia inutiles sunt, minimeque proficiunt. Unde et pueri ad fidem venientes, statim a principio sale cibantur, quia nec fidem habere, nec Deum ipsum cognoscere sine sapientia possunt. Non loquimur modo de sapientia mundi, quæ stultitia est apud Deum, sed potius de C illa sapientia quæ ducit homines ad vitam æternam. Non loquimur de illa quam docuit Plato, et Aristoteles, sed potius de illa quam per Spiritum sanctum docuerunt Petrus et Paulus. Hæc sapientia facile discitur, quia credendo invenitur. (1898) « Nisi credideritis, ait propheta, non intelligetis (*Isa.* vii, 9). » Vis esse sapiens? Time Deum, et observa mandata ejus : quia initium sapientiæ est timor Domini (*Eccli.* i, 16). » Sapientiores sunt piscatores et rustici Deum timentes, quam episcopi et sacerdotes valde litterati, salutem negligentes. Hæc est igitur sapientia Christianorum, declinare a malo et facere bonum. Hanc sapientiam non habent Judæi, neque gentiles, et ideo cæci sunt et in tenebris ambulant. Omnis cibus sine hoc sale fatuus est, omnis virtus D sine sapientia inutilis est. Habent enim et aliæ gentes humilitatem, patientiam, justitiam, misericor-

A diam et alias virtutes; sed quia hanc sapientiam non habent, quidquid habent, inutiliter habent. Hæc enim sola ducit homines ad regna cœlorum, de qua ipse Dominus ait : « Habete sal in vobis, et pacem habete inter vos (*Marc.* ix, 49). » De qua similiter dicitur : « Omnis igne salietur, et omnis victima sale salietur (*Ibid.*, 48). » Unde et per Moysen dicitur : « Non auferes sal fœderis Domini Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal (*Levit.* ii, 13). » Manifestum est igitur quod nullum sacrificium, nullum servitium, nulla nostra munera Deo placent sine hoc sale, sine fideli et humili sapientia. Aquæ Jericho, sicut legitur, amaræ, et steriles, et infirmæ erant; sed misso in eas sale ab Eliseo sanatæ sunt. Quid est autem (1899) quod istæ aquæ sine sale sanari non potuerunt? « Aquæ multæ, dicit Scriptura, populi multi (*Apoc.* xvii, 15). » Totus mundus infirmus erat, sterilis, et amaritudine plenus, Sed venientes apostoli, quibus modo dicitur : « Vos estis sal terræ; » postquam hujus sapientiæ **570** sale aquas condiverant, et populos asperserant, (1900) omnis amaritudo fugata est, iique populi, qui aquis illis aspersi sunt, ex sterilibus fecundissimi in bonis operibus facti sunt (1901). Hinc est etiam quod omnes (1902) ecclesiæ sine sale dedicari non possunt. Non enim potest ecclesia alia aqua lavari et baptizari, nisi illa quæ sale condita et aspersa est. Ipsa est igitur aqua sapientiæ, qua et potamur, et lavamur. Et bene aqua sapientiæ dicitur, quæ sale sapientiæ condita est, quæ sola homines sapientes facit, et sine qua nemo sapiens esse potest. « Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum (*Joan.* iii, 5). » Stulta est omnis sapientia, quæ alio tendit, et aliam viam ostendit, (1903) quæ ducit ad regna cœlorum. Quoniam uxor Lot in statuam salis conversa est, multum nobis ad exemplum et cautelam proficere debet, ut illius pœna nostra salus et medicina fiat. Neque retro respiciamus, vel ea, quæ jam reliquimus, mente et desiderio quæramus; sed ad ea quæ ante nos sunt extendentes, ad promissam nobis beatitudinem festinemus. Quoniam autem sal terræ et lux mundi vocantur apostoli, unum idemque significare videntur : quoniam divina sapientia, et lumen nobis est et condimentum. Qui ipsam non habet, cæcus est; qui ipsam non habet, insulsus, ineptus et fatuus est. Significantur etiam SS. apostoli et doctores per illam quoque civitatem quæ super montem posita

(1894) Titulus in edit. Ascens. ita legitur : De sale et lux ex verbis Domini, et civitate in monte posita, de apostolis, et cæteris doctoribus et confessoribus.

(1895) Ex Comment. S. Brunonis in Matthæum hæc eadem verba desumpta sunt.

(1896) Terentius in Eunucho.

(1897) Horatius de Lucilio Serm. lib. i.

(1898) Vulgata habet : *Si non credideritis, non ermanebitis.*

(1899) Cod. Vat. et edit. : *Sed veniens Eliseus rogatus est ab hominibus illius loci, ut aquarum sterilitatem sanaret. Accepit igitur sal, et misit in aquas, et mox ab omni nociva incommoditate sanata sunt. Quid est autem*, etc.

(1900) Ex eod. Cod. Casin.

(1901) Cod. Vat. et edit. : *Omnis infirmitas sanata est; et qui prius steriles erant fecundissimi facti sunt, et fructum bonum reddere cœperunt. Matth.* vii : « *Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, et in ignem mittetur.* » *Hoc igitur illud sal et illæ aquæ significabant. Hinc est etiam*, etc.

(1902) Edit. Ascens. omittit *omnes.*

(1903) Cod. Vat., *non illam.*

est. De hoc autem monte scriptum est : « Venite, ascendamus, ad montem Domini, et domum Dei Jacob, et docebit non vias suas (*Isa.* II, 3). » etc. Et alibi : « Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion. Exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem (*Isa.* XL, 9). » Ipse quoque Salvator noster de seipso loquitur, dicens : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus (*Psal.* II, 7). » Mons igitur Ecclesia, civitas vero apostoli et doctores, quorum munimine et fortitudine cæteri defenduntur, et ad quos, quasi ad præsidium inexpugnabile, omnes confugiunt. Tot sunt igitur civitates, quot sunt episcopi et doctores, quoniam qui super montes positi sunt, abscondi et celari non possunt. Unde est illud : « Fili hominis, speculatorem posui te domui Israel (*Ezech.* III, 17). » In monte sedebat iste qui in specula positus erat. Inde episcopi *supervidentes*, vel *intendentes* interpretantur. Non solum autem Ecclesiæ, verum etiam singulæ quæque virtutes montes dici possunt. Magnus mons humilitas, magnus mons misericordia, similiter pax et patientia. Ad hos igitur montes invitantur episcopi et sacerdotes, quando per prophetam dicitur : « Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion. » Prius itaque in montem ascendat, qui vult evangelizandi officium suscipere. Hoc enim significabat Salvator noster, cum toties non solum discipulos, verum etiam turbas, quæ eum sequebantur, in montes secum ducebat. « Videns, inquit Evangelista, Jesus turbas, ascendit in montem (*Matth.* V, 1). » Et in alio loco : « Assumpsit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem, et ascendit in montem (*Ibid*, XVII, 1) » Unde et Evangelista dicit eum, secundum consuetudinem, in montem Oliveti ascendisse. Notandum autem quod ait, secundum consuetudinem suam. Hanc autem consuetudinem discipuli quoque tenuerunt, et frequenter in hunc montem conveniebant. Ibi eos recumbentes invenit Jesus, quando cœlos ascendit. Mons Oliveti, *mons misericordiæ* interpretatur, quoniam Græce *oleon*, Latine *misericordia* dicitur. Beata illa civitas, beatus ille episcopus, qui in hoc monte positus est. Hic est mons excelsus de quo Dominus cœlos ascendit, de quo nobis recta via præparatur in cœlum ; qui in hoc monte habitat, securus est. Requiretur in judicio, in quo unusquisque monte habitaverit. Sed nullius montis habitatores tantam in judicio gloriam habebunt, quantam qui habitaverit in monte Oliveti, in monte misericordiæ et pacis, in monte charitatis et pietatis ; pax enim, pietas, misericordia et charitas pene idem significare videntur. Et vide modo quid in judicio dicturus sit Dominus : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (*Matth.* XXV, 34). » Quare ? « Quia esurivi, et dedistis mihi manducare ; sitivi, et dedistis mihi bibere ; hospes fui, et collegistis me ; infirmus, et visitastis me ; A nudus, et cooperuistis me ; et in carcere fui, et venistis ad me (*Ibid.*, 35 *et seq.*) » Hæc autem opera cujus sunt ? nisi misericordiæ, charitatis, et pietatis, et pacis, ac sanctimoniæ, sine qua, ut Apostolus ait, nemo Deum videbit. Dicat igitur Propheta, et iterum dicat : « Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion. » Vis prædicare ? Vis evangelizare ? Vis ut credatur tibi ? Vis ut tuus sermo et tua prædicatio suscipiatur ? Ascende prius in hunc montem excelsum ; esto misericors et pius ; dilige pacem, et pietatem, et charitatem, et tunc prædica, et confidenter loquere ; omnes enim obedient tibi, et verba tua libenter suscipient. Multi enim bene prædicant, sed male vivunt, de **571** quibus Apostolus ait : « Qui prædicas, non B furandum, furaris ; qui dicis, non mæchandum, mæcharis ; qui abominaris idola, sacrilegium facis. Quare ergo qui alium doces, te ipsum non doces ? (*Rom.* II, 21, 22). » Isti tales in montem excelsum non ascenderunt. Propheta tamen omnes prædicatores in montem excelsum ascendere jubet. Dominus autem, et Salvator noster non solum prædicatores, verum etiam omnes homines secum in montes trahit et ducit : « Cum, inquit, exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (*Joan.* XII, 12). » Cui etiam Ecclesia dicit : « Fuge, dilecte mi, assimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum (*Cant.* VIII, 14). » Videmus igitur quod montes diligit Dominus. « Qui ergo in Judea sunt, fugiant ad montes (*Matth.* XXIV, 16). » Non omnibus ad omnes montes ascen- C dere datum est ; multi enim sunt. Ascendisti in montem fidei, transi in montem misericordiæ ; sequere Jesum ascendentem (1904). Qui sequitur eum non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII, 12). Quod ipse præstare dignetur : qui, etc.

SERMO II. DE EISDEM.

« Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt (*Luc.* I, 33). » Dominus et Salvator noster paulo superius in hoc Evangelio dicit, quod regina Saba a finibus venit terræ audire sapientiam Salomonis (*Matth.* XII). Erat igitur Salomon lucerna ardens et lucens, qui super totius regni candelabrum positus, cunctas in circuitu gentes suo D fulgore illustrabat, suaque sapientia illuminabat. Venit autem hæc regina, sicut in libris Regum scriptum est, cum comitatu multo, camelis divitias multas portantibus. Dedit autem Salomoni centum et viginti talenta auri purissimi, multosque lapides pretiosos, et aromata multa, et qualia non sunt illata prius in Jerusalem. Venit autem ut interrogaret regem de multis quæstionibus quas habebat in corde suo. De quibus omnibus postquam sufficientem responsionem accepit, ait : Verus est sermo quem audivi (1905) in terra mea, et dimidia pars

(1904) Cod Vat., *in cœlum*.

(1905) Cod Vat. 1294, *de te*.

sapientiæ tuæ mihi nuntiata non est (*III Reg.* x, 8). » Videns autem domos, familias, ministros, cibos regios, et holocausta quæ offerebantur, non erat in ea ultra spiritus. Dedit autem ei Salomon quæcunque petivit ab eo, præter illa quæ obtulerat munere regio. Dicendum est igitur quid significat regina Saba, quid comitatus, et cameli ejus, quid divitiæ, quid lapides pretiosi, et aromata, quæ secum attulit: dicendum prætera quid Salomon quid domus, familiæ, ministri, cæteraque significent. Hæc regina sancta Ecclesia, est de qua Psalmista: « Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta varietate (*Psal.* XLIV, 11). » Hæc autem venit a finibus terræ. Hæc venit ab ortu solis et occasu, et meridie (1906), ut audiret sapientiam Salomonis, illius scilicet Salomonis qui de se ipso ait: « Ecce plusquam Solomon, hic (*Luc.* x, 31). » Illi autem cameli tantas divitias afferentes, patriarchæ et prophetæ esse videntur. Isti sunt illi cameli de quibus eidem Ecclesiæ dicitur: « Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Epha. Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes et laudem, Domino annuntiantes (*Isa.* LX, 6). » Omnes, inquit, venient de Saba, sequentes hanc, de qua loquimur, reginam Saba. Si vis videre divitias quas isti cameli afferunt nobis, et regno nostro, aperi thesauros quos isti portant, et videbis divitias inæstimabiles. Thesauros autem libros vocamus, in quibus aurum purissimum, lapides pretiosi, aromata multa reposita sunt, per quæ videlicet omnia, divitias spirituales, omnisque sapientiæ scientiæque plenitudinem, et omnia quæcunque ad ornatum et sanitatem animæ sufficere possunt, intelligimus. Tot sunt igitur thesauri, quot et sunt prophetarum libri. De his autem thesauris ipse quoque Dominus et Salvator noster aliquando sibi necessaria suscipiebat. Cum enim post resurrectionem suam duobus discipulis, de quibus Evangelium loquitur, in specie peregrini apparuisset, ad eorum fidem corroborandam, incipiens a Moyse et omnibus prophetis, interpretatur illis omnes Scripturas quæ de ipso erant. Hoc autem faciens, in thesauros utique prophetarum manum mittebat, et divitias illas inde trahebat, quibus infirmas discipulorum mentes sanabat, et in fidem amoremque suum corroborabat. Camelorum autem unicum et singulare officium est onera portare, cui servitio nullum aliud animal tam idoneum esse putatur. Si quis hæc tam magna camelorum nostrorum onera considerare velit, merito per camelos, sanctos patriarchas et prophetas significare intelliget. Solus enim Moyses, quinque, ut ita dicam, saccos attulit nobis tantis divitiis refertos, antoque auri pondere plenos, ut vix omnes hujus mundi homines levare et portare valeant, quos solus iste camelus ferebat. Similiter etiam Isaias, Jeremias, Ezechiel, cæterique prophetæ magna nobis cunctarum divitiarum pondera attulerunt,

A quæ regina 572 Saba, sancta videlicet Ecclesia, mater nostra quotidie Salvatori nostro, vere Regi pacifico, qui per illum Salomonem significabatur, offerre non cessat. Psalmus ille, qui pro Salomone titulatur, de hoc Salomone intelligi debet, quoniam de primo Salomone intelligi non valet (1907). Quomodo enim de illo, intelligetur? « Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum (*Psal.* LXXI, 11, 8). » Huic ergo offeramus aurum nostrum, huic serviat sapientia nostra, puritas et religio nostra; si quos mores honestos habemus, huic offeramus. Semper cum odoribus, semper cum aromatibus veniamus ad eum;

B sicut fecit hæc regina Saba, et sicut fecerunt Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome, quæ emerunt aromata, ut venientes ungerent ipsum, scilicet Jesum. Interrogemus eum de quæstionibus nostris; ipse nos doceat, ipse nobis respondeat; alium magistrum non quæremus. Quem veritas docet, errare non potest. « Omnis sapientia ab ipso est, et cum eo fuit semper, et est ante ævum (*Eccle.* I, 1). » Vidiemus domo ejus, vidimus famulos, et ministros ejus, gustavimus de cibis mensæ ejus. Accessimus ad holocausta et sacrificia ejus, quorum omnium cum solam figuram videret regina Saba, præ nimio stupore et admiratione spiritum amisit. Amittamus igitur et nos spiritum inflationis et superbiæ, ut ejus spiritum habere mereamur. « Beati enim pauperes spiritu, quoniam

C ipsorum est regnum cœlorum (*Matth.* v, 3). » Ille spiritus beatus est, cujus paupertas bona est. De quo et alibi dicitur: « Velociter exaudi me, Domine, defecit spiritus meus (*Psal.* CXLII, 7). » Domus ejus, famuli et famulæ, et ministri ejus nos esse debemus. Non solum domus, sed et templum Dei dicuntur sancti. « Nescitis, inquit Apostolus, quia templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis (*Cor.* III, 16). » De talibus autem ministris ipse Dominus loquitur, dicens: « Volo, Pater, ut ubi ego sum, ibi et sit minister meus (*Joan.* XII, 26). » Ministri igitur apostoli sunt, ministri episcodi, et sacerdotes sunt, diacones etiam ministri interpretantur. Nam et ipse Dominus minister fieri dignatus est, sicut ipse ait: « Non

D veni ministrari, sed ministrare et ponere animam meam redemptionem pro multis (*Matth.* XX, 28). » Mensæ illius utriusqse Testamenti paginæ sunt. De hac mensa scriptum est: « Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me (*Psal.* XII, 5). » Duas mensas magnas habemus, Novum et Vetus Testamentum; quarum cibi suavissimi et refectioni et sanitati proficiunt Super hanc mensam per singula sabbata panes calidi poni jubentur, antequam candelabrum positum est, ad illas tantas delicias illustrandas. His cibis, Deo gratias, jam assueti sumus, eorum dulcedinem atque saporem

(1906) Cod. Vat., *ab aquilone et mari.*

(1907) Cod. Vat., *nullatenus intelligi valet.*

cognoscimus. Hæc mensa ostendit nobis panem A vivum, qui de cœlo descendit. Hæc docuit et monstravit nobis calicem Novi Testamenti. Ad hanc mensam ministrant apostoli : ad hanc ministrat Paulus servus Jesu Christi ; de hac suscipit illam sapientiam quam loquitur inter perfectos. Tantum aurum attulit regina Saba, ut si dividatur, unicuique apostolorum decem talenta in partem veniant. Centum namque et vinginti duodecies decem faciunt. Qui vero decem talenta habet, quid amplius habere potest ? Illi enim, qui habebat centum mnas, cum Dominus dari jussisset, responsum est : « Domine, habet decem mnas (*Luc.* I, 31) ; » quasi diceret : Qui huic amplius dari potest, qui ad totius perfectionis summam pervenit ? Similiter autem et rex Tyri centum et viginti talenta de auro purissimo B Salomoni attulit, e quibus vasa templi fabricata sunt. Non fuit hoc sine mysterio, quod rex Tyri et regina Saba in hoc numero concordarunt. Dominus et Salvator noster, cui nihil aliud nisi Pater solus et Spiritus sanctus comparari potest, cum dixisset : « Regina Saba venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, » egregie satis addidit, dicens : « Ecce plus quam Salomon hic. » Quomodo enim Salomone major non erat, qui ipsius Salomonis creator, et Dominus erat (1908) ? Quod quidem veraciter de se ipso intelligi voluit; attamen ego de servo ejus, cujus hodie festa celebramus, beato Benedicto vere dicere possum : « Ecce plus quam Solomon hic. » Quæris fortasse in quo major sit ? In sapientia, in justitia, in fortitudine, in temperantia, et super hæc omnia ditior illo et potentior illo. C Non dico de sapientia hujus mundi, quæ stultitia est apud Deum, ad quam iste nunquam accedere voluit sed de illa sapientia quæ vera est, et quæ ducit hominem ad vitam æternam. Neque dico de divitiis temporalibus quæ de templo sublatæ sunt ab Ægyptiis et Chaldæis ; sed de divitiis æternis, semperque mansuris, quæ ab angelis reponuntur in cœlis (1909). His divitiis abundavit beatus Benedictus : His semper ditissimus fuit, ibique eas reposuit, « ubi fures non effodiunt neque furantur (*Matth.* VI, 20). » De talibus divitiis Apostolus ait : « Sicut egentes, multos autem locupletantes ; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (*I Cor.* VI, 10). » Ego sapientem et justum illum vocare non **572** audeo, qui relicto Deo patrum suorum, D præter quem alius Deus non est, deos gentium, qui nihil aliud sunt quam dæmonia, coluit et adoravit. Quis fortitudinem et temperantiam habuisse dicat, qui inter feminas effeminatus adeo a libidine superatus est, et mulierum blanditiis emollitus, utuxoribus suis templa construeret, in quibus suis idolis immolarent. Verum est, quod sancti Patres nostri de hoc homine dicunt, quod ex bonis initiis malum finem habuit. Sunt tamen (quod utinam verum sit !) qui eum postea et disciplinam elegisse, et pœnitentiam egisse affirment (1910). Clemens enim est Deus, et facile ignoscit, pœnitentes recipit, et neminem ad se venientem repellit. « Peccator enim in quacunque hora conversus fuerit, vita vivet, et non morietur (*Ezech.* XLIII, 12). » O si regina ista Saba venisset ad beatum Benedictum, et audivisset sapientiam ex ore ejus, et si vel nunc venire posset, et videre domos ejus, filios et fratres ejus, mensas et cibos ejus, qualiter omnia sunt ordinata, quam bene disposita, quomodo omnibus est cor unum et anima una; et nemo dicit aliquid esse suum, sed sunt illis omnia communia ; quomodo se diligunt omnes; quomodo sibi invicem obediunt omnes, quantus amor, quanta charitas et inter omnes, quanta dilectio : si, inquam, illa regina Saba, tam prudens tam sapiens, tam religiosa, tam Deo devota, hæc omnia videre potuisset; vere totum priorem spiritum amisisset, quia sancti Spiritus gratiam suscipere meruisset. Venit tamen quotidie ad nos regina Saba, imo non venit, quia semper nobiscum est ; cujus membra non sumus ; ipsa est mater nostra, sancta videlicet Ecclesia, quæ per illam reginam significata est, ferens et offerens aromata multa Salvatori nostro Jesu Christo ; cui est cum Patre et Spiritu sancto honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO III. DE EISDEM.

Legitur in Genesi (*Gen.* XXVI, 15) quod servi Abraham fodiebant puteos, Philisthiim vero implebant eos terra. Multos autem puteos foderunt servi Abraham, quos diversis nominibus ipse vocavit. Alium si quidem vocavit Calumniam, alium Inimicitias, alium Latitudinem, alium Bersabee, id est *abundantiam*, vel *satietatem*; aliut Viventis, et Videntis vocatus est. Ista nomina, quæ puteis imposita sunt, apertissime ostendunt aliud præter litteram hoc in loco esse quærendum. Dicamus ergo quid Abraham, quid servi, quid Philisthiim, quid putei isti significent. Abraham, qui *pater multarum gentium* interpretatur, Deus omnipotens est, omnium creaturarum pater et Dominus. Ejus autem servi, de illis dico qui puteos fodiunt, apostoli intelliguntur, episcopi, et doctores ; inter quos beatus Paulus in tali opere peritissimus fuit, multamque hujus artis peritiam suo nobis ingenio et exercitio dereliquit. Isti putei prophetarum libri, et alia illa divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei profunditas intelligi potest, ad quam pauci fodiendo pervenire potuerunt. Philisthæi autem hæretici sunt, Judæi quoque et philosophi, qui apostolorum et prophetarum doctrinam non intelligentes, et exponentes, semper has aquas obstruere

(1908) Ex Cod. Casin. Marchesius emendatur. Codex uterque vero Vatic. hæc addit : *Ipse hoc dixit de se ipso : « Ecce plusquam Jonas hic. » Et ego dico, et veraciter dico, non de se ipso, sed de servo ejus, de illo scilicet servo ejus, cujus hodie festivitatem celebramus beatissimo Benedicto : « Ecce plusquam Jonas hic, »* etc.

(1909) Idem Cod. Vat. addit.

(1910) Aliquorum Patrum opinio, quod Salomon in fine vitæ pœnitentiam egerit

conantur. Unde et merito Philistæi *cadentes poculo* interpretantur, quia de vinea Sodomorum, et calice Babylonis inebriati per errorem ubique cadentes, firmis gressibus in via veritatis incedere non valent. Putei autem et multi sunt, et unus; quia quamvis multi utriusque Testamenti libri sint, unum tamen dicunt omnes, unam fidem, unam doctrinam nuntiant omnes; similis aqua similisque scientia invenitur in omnibus Nomina quidem diversa sunt; sed fides, et doctrina una est. Ubi igitur in divina Scriptura aliquid est quod Judæi et hæretici male et perverse intelligentes nobis calumniantur, et ibi nimirum puteus ille est qui Calumnia vocatur. Velut cum de Trinitate loquimur, illico Judæi adversum nos calumniam facientes Scripturam illam nobis objiciunt, qua dicitur. « Audi, Israel : Dominus tuus, Deus unus est (*Deut.* vi, 5). » Similiter autem et Ariani, cum dicimus Patrem et Filium esse æquales, ipsius Filii auctoritatem nobis subjiciunt, ubi ait : « Pater major me est (*Joan.* x, 28). » Inde etiam inter nos et illos inimicitiarum puteus ponitur, nobis fodientibus, illis implentibus. De illo puteo, qui Latitudo vocatur, dicit Scriptura, Philisthæos contendisse. Hic est igitur ille puteus Latitudinis, de quo dicitur : « Latum mandatum tuum nimis (*Psal.* cxviii. 96). » Pauca enim sunt in quibus hæretici, et Judæi nobis contradicunt, si ad campum sanctarum Scripturarum, earumque amplissimam latitudinem respiciamus. Nam et ipsi Salvatori nostro, cum adhuc inter eos conversaretur, de hoc solo Judæi calumniam facere, solebant, quod in Sabbato curaret, et Dei Filium se esse diceret. In illo ergo puteo, qui Latitudo vocatur, tota illa Scriptura intelligitur, in qua et nos et illi idem sentimus, nobisque ad invicem non contradicimus. Ubi**574** vero inter nos et illos contentio est, ibi calumniarum (1911) et inimicitiarum putei sunt. At vero puteus Bersabee, qui *satietas* et *abundantia* interpretatur, totam utriusque Testamenti plenitudinem significat, qua quotidie abundantissime reficimur. Idem autem significat puteus ille, qui Viventis, et Videntis dicitur. Omnis enim divina Scriptura, omnisque sapientia illius est, qui semper vivit, et omnia videt Unde etiam scriptum est quoniam « Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum eo fuit semper, et est ante ævum (*Eccli.* i). » Juxta hunc puteum Bersabee habitabat Abraham, quando Abimelech venit ad eum, ut cum eo pactum faceret: Deditque ei septem agnas; quas cum ille de manu ejus suscepisset, ait Abraham : « Hæ erunt in testimonium mibi, quia ego fodi puteum istum (*Gen.* xxvi). » Sic igitur et nos, si quando hæretici, Judæi, gentiles nobiscum pactum facere volunt, ad puteum accedamus, ad Evangelia veniamus, simulque omnes de uno fonte bibamus, et unam fidem teneamus. Suscipiant septem agnas de manibus nostris, per quam septem

A gratiæ Spiritus sancti significantur, quas quidem nulli alii præter Christianos vel dare, vel accipere possunt. Nullo alio modo inter nos et illos pactum et concordiam fieri licet. Soli illi has agnas suscipiunt qui ex aqua et Spiritu sancto regenerantur. Hæ sunt nobis in testimonium, de quo puteo hæc bibemus, et quam fidem teneamus. Servus Abrahæ ad puteum invenit Rebeccam (*Gen.* xxiii), per quam S. Ecclesia significabatur; quæ inter hos puteos habitatura, et nunquam ab eis recessura erat. Cumque jam rediens domui appropinquaret, ecce Isaac ad meditandum in agrum exierat, pergebatque per illam viam quæ ducit ad puteum, cui Viventis, et Videntis nomen est. Non est sine causa, quod omnes viri, et mulieres ad puteos tendunt, et ad aquas festinant. His enim lavamur, et satiamur, et quod

B majus est, Creatori omnium associamur. Similiter et Jacob fugiens Esau, et veniens in Mesopotamiam, juxta puteum invenit Rachel (*Gen.* xxix) : ipsa enim pascebat oves ; et amote lapide ab ore putei, quo puteus claudebatur, et adaquavit oves, et osculatus est eam, indicans ei, quod frater ejus esset. Non vacat a mysterio, quod vir sanctus sororem, et uxorem ad puteum invenisse narratur. Nulla enim anima Salvatoris nostri, qui per Jacob signicatur, soror, vel uxor esse poterit, nisi prius ad baptismatis aquas, et ad sanctarum Scripturarum puteos accedens, bibat de fontibus Israel. Ipse est enim, qui ab ore putei utriusque Testamenti lapidem amovit : ipse est leo de tribu Juda, qui librum aperuit : ipse est Pastor bonus, « qui dilexit nos,

C et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo (*Apoc.* i, 5). » Moyses quoque de Ægypto fugiens (*Exod.* ii), et veniens in terram Madian, ad puteum utique invenit Sephoram, quam postea duxit uxorem. Erant autem septem filiæ sacerdoti Madian, et ipsæ patris sui oves pascebant, quæ cum vellent adaquare greges, supervenerunt pastores, et ejecerunt eas. Tunc igitur Moyses defendit puellas, pastores ejecit, et potum ovibus dedit. Significabat Salvatorem nostrum, qui S. Ecclesiam ducturus erat in sponsam, quam illa Sephora significat : si quidem Sephora *pulchra* interpretatur. De Ecclesia vero scriptum est, quod non habet maculam, neque rugam (*Ephes.* v). De qua et in Canticis canticorum dicitur : « Tota pulchra es, amica mea, et macula

D non est in te (*Cant.* vii). » Et ipse quidem a malis pastoribus eam defendit, per quos hæretici significantur : de quibus ipse quoque Dominus ait : « Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, abi et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum (*Cant.* i, 8). » Narrar historia (*Num.* xxi), quod venit populus in torrentem Arnon, cumque ad bibendum aquas non habuisset, præcepit Moyses, ut soli duces populi cum suis baculis puteum foderent. Quod cum illi fecissent. exivit aqua in abundantia. Unde canticum simul omnes cantabant, dicentes : « As-

(1911) Cod. Vat., *calumniæ*.

cendat puteus. Concinebant: Puteus quem foderunt principes, et paraverunt duces multitudinis in datore legis, et in baculis suis (*Num.* XXI, 18, 19). » In his populi ducibus apostoli, episcopi, omnesque Ecclesiæ prælati figurantur. Illi enim sunt qui baculos ferunt (1912), quamvis quidam illorum non intelligentes cur baculum ferant, neque putuos fodere volunt, et fodere volentibus aliquando impedimentum faciunt. Ecce Moyses præcipit, imo Dominus, qui per Moysen significatur, ut principes, et qui baculos ferunt, puteos fodiant, Scripturas aperiant; et baculos episcopi abscondunt, et pecuniam sibi creditam terræ infodiunt (1913), et siti populum perire permittunt. Quales fossores olim fuerunt, quales et quantos puteos foderunt, quas de profundo aquas eduxerunt! Aquas utique vivas, et salientes in vitam æternam. Talis fuit beatus Gregorius, talis Hieronymus et Augustinus, et talis Ambrosius et Hilarius. Tales et multi alii, qui otiosi esse noluerunt. Sed quid dicam de beato Benedicto, qui tam egregium nobis puteum **575** fecit, cujus aqua saluberrima atque dulcissima omnibus sitientibus, et bibere volentibus, et refectioni proficit et saluti. Nullus post apostolos et evangelistas puteus factus est, qui tot homines satiasset, et a mortis periculo cunctisque passionibus liberasset. Quicunque fratres, quocunque labore fatigati sumus, festinemus ad puteos: ibi Jesum inveniemus, et ipsum fatigatum super puteum sedentem, et cum muliere Samaritana colloquentem. Hoc enim dicit evangelista, quod « Jesus fatigatus ex itinere sedebat super puteum. Et ecce mulier venit de Samaria haurire aquas (*Joan.* IV, 6). » Magna mysteria tunc temporis revelata sunt, quando Salvator noster super illum puteum mulieri illi se manifestare dignatus est. Hoc tantum nos modo dicere sufficiat, quod si Jesus fatigatus ad puteum venit, quanto magis nos de omnibus fatigationibus et laboribus nostris apud sanctarum Scripturarum puteos omnem consolationem quærere debemus? Et sicut Apostolus ait: « Per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus (*Rom.* XV, 4). » Ibi enim semper invenitur Jesus; ibi ejus consolatio presto est: ibi omnes fatigati recreantur, consolantur et lætificantur. Ecce de puteis satis diximus, De cisternis nihil locuti sumus. Habent enim et ipsæ bonam aquam, utpote de sursum venientem et a nubibus descendentem. » Omne enim datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum (*Jacob.* I, 17). » De cisternis autem Salomon loquitur, dicens: « Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui; deriventur fontes tui foras, in plateis aquas divide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui (*Prov.* V, 16). » Cisterna mea Evangelium est; de hoc me semper bibere delectat. Quod quia in quibusdam difficile est, non immerito etiam puteus vocatur. Cujus aquas et doctrinam quia non celare, sed cum omnibus Christianis communes habere debemus, ideo bene dicitur: « Deriventur fontes tui foras, et in plateis divide (*Ibid.*). » Sed quia scriptum est: « Nolite sanctum dare canibus, vel mittere margaritas ante porcos (*Matth.* VII, 6), » digne additum est: « Habeto eas solus, ne sint alieni participes tui. » Alieni namque sunt, quicunque nostræ fidei non sunt. Cum talibus autem hæc aqua participanda non est, quæ de illo fonte nobilissimo manat; de quo scriptum est: « Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (*Psal.* XXXIII, 10). » Quod ipse nobis præstare dignetur, qui vivit, et regnat, etc.

SERMO IV. DE EISDEM.

« Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris (*Luc.* XII, 35). » Non possunt alii esse lucernæ ardentes, nisi illi qui lumbos præcinctos habent. Lucernæ quidem esse possunt, ardentes esse non possunt. Nisi enim ignis inferior exstinguatur, superior lucere non potest. Inferior ignis luxuria est; superior, quis alius nisi gratia Spiritus sancti? Lucernæ autem ipsi sunt, qui nisi continentiam et castitatem habuerint: non lumen et claritatem, sed tenebras ministrant et cæcitatem. « Cæcus enim si cæcum duxerit, ambo in foveam cadunt (*Matth.* XV, 14) » Domini sententia est. De talibus lucernis dicit Propheta: « Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo (*Psal* CXXXI, 17). » Unde et in Evangelio dicitur: « Erat autem Joannes lucerna ardens, et lucens (*Joan.* V, 35). « De talibus et Dominus ait: « Nemo accendit lucernam, et in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt (*Luc.* XI, 33). » Qui ergo lucerna esse vult, lumbos præcingat, continentiam et castitatem custodiat. Sic enim præcinctos esse oportet, qui Salomonis custodiunt lectum. Lectus Salomonis est Ecclesia, illius videlicet Salomonis qui ait: « Ecce plusquam Salomon hic (*Matth.* XII, 42). » Unde et in Canticis canticorum dicitur: « En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israel: omnes tenentes gladios, ad bella doctissimi, uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos (*Cant.* III, 7). » Illi bene præcincti sunt qui super femur suum, suum gladium habent, illum videlicet gladium, quo castissima Judith Holofernem interfecit (*Judith.* XIII). Apostolus non solum episcopos et sacerdotes, verum etiam omnes Christianos, sanctos, castos et continentes esse jubet. Ait enim: « Qui habent uxores tanquam non habentes sint, et qui solutus est ab uxore non ducat uxorem (*I Cor.* VII, 27). »

SERMO V. DE EISDEM.

« Homo quidam peregre proficiscens vocavit ser-

(1912) Cod. Vat. et edit. Ascens.: ***Manifestissime nobis exposuit Moyses, quod per servos Abraham puteos fodientes intelligere debeamus. Principes namque apostoli et isti sunt, omnesque Ecclesia prælati. Isti enim sunt, qui baculos ferunt***, etc.

(1913) Cod. Vat., ***Suffodiunt.***

vos suos, et tradidit illis bona sua. Et uni dedit quinque talenta, alii vero duo, alii autem unum, unicuique secundum propriam virtutem, et **576** profectus est statim (*Matth.* xxv, 14, 15). » Homo iste Salvator noster est, qui verus Deus et verus homo, non secundum divinitatem, quæ ubique est, sed secundum humanitatem profectus peregre, carnem nostram ad cœlestia vexit, et ad Patris dextram collocavit. Felix peregrinatio, ubi peregrini, mox cives facti, tantis divitiis ditantur, ut præteritorum omnium obliviscantur. Quinque autem talenta, et duo, et unum idem significant, et quantum duo, tantum et unum. Sunt autem qui per quinque talenta, quinque corporis sensus intelligere volunt: visum videlicet, auditum, gustum, odoratum et tactum. Qui ideo quidem corporis sensus dicuntur, quoniam eorum instrumenta in corpore sunt, et ipsius corporis membra sunt; sensus autem ipsi non corporis, sed animæ sunt. Tolle animam, et vacua remanent instrumenta; quia neque oculi vident, neque [*f. add.* aures] audiunt, neque ipsius visus et auditus instrumenta sunt: similiter autem et in aliis. Unde manifestum est, instrumenta quidem ad corpus, sensus autem ipsos specialiter ad animam pertinere. Quinque autem sensus in anima sola intelligentia consistunt. Nulla alia instrumenta ibi sunt quibus sensus varientur. Ipsa sola pro oculis, pro auribus, pro naritus, pro ore, et pro manibus habetur. Anima autem solo intellectu videt, audit, olfacit, gustat et tangit. Neque diversis sensibus diversa instrumenta, quoniam solus intellectus in omnibus sufficit. Unum igitur talentum intellectus est, in quo solo, et quinque talenta, et duo continentur, quoniam et quinque sensus, et memoria, et voluntas in solo intellectu consistunt. Qui igitur habet unum talentum, id est intellectum, ipse habet et duo talenta, id est memoriam et intellectum. Ipse habet et quinque talenta: visum scilicet, auditum, gustum, odoratum et tactum. Qui enim unum illum habet, omnes habet, et qui non omnes habet, illum unum habere non potest. Ut enim de majoribus taceamus, unum verbum duarum syllabarum non possumus nos sine memoria intelligere. Ut, verbi gratia, cum dicitur homo, nisi primam syllabam memoriæ commendemus, ut sequenti syllaba eam conjungere valeamus, nunquam procul dubio totum nomen intelligemus, cujus partes in memoria non habemus. Manifestum est ergo quod sine memoria intellectus haberi non potest. Qui igitur unum talentum habet, et duo quidem necessario habet; duo vero, memoria et intellectus, sine quinque sensibus esse non possunt. Quod enim insensibile est, neque intellectum, neque memoriam habere potest. Habet igitur et quinque, qui duo habet. Idem igitur significatur unum talentum, quod per quinque, et per duo significatur. Cui ergo datur intellectus, illi datur memoria simul et intellectus; illi præterea dantur et quinque sensus spirituales. Unde alius evangelista non quinque, vel duo talenta, sed unum tan-

A tum talentum posuit; quod non talentum, sed mnam vocavit. Ait enim: « Homo quidam proficiscens vocavit servos suos, et dedit illis decem mnas (*Luc.* xix, 13). » Decem erant talenta, decem erant et servi. Non decem singulis, sed singulis singula dedit. Hoc autem ex eo intelligitur quod revertenti Domino dicunt: « Domine, mna una decem mnas acquisivit; et: Mna tua fecit quinque mnas (*Ibid.*, xvi, 18). » In eo enim, quod unam singulariter ponunt, non decem, sed unam se accepisse ostendunt. Et bene decem talenta, et decem servi esse dicuntur, quia omnes numeri in hoc numero continentur; de quo jam sæpe locuti sumus. Quod autem ait, quod homo iste peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua: si de quinque sensibus intelligatur, inconveniens esse fortasse videbi- B tur. Quomodo enim tunc Salvator noster suis discipulis hos sensus dedit, quos jam in ipsa nativitate acceperant, et quos non solum Christi, sed servi quoque diaboli habent? Hoc igitur non de corporis, sed de animæ sensibus intelligatur, per quos, ut jam diximus, spiritualis intelligentia significatur. Et hanc quidem dedit Dominus servis suis, peregre proficiscens, quam nullus hominum habere potest, nisi ab ipso et per ipsum. Hanc autem intelligentiam non habet Judæus; hæc proprie Christianorum est. Unde Apostolus ait: « Littera occidit, spiritus autem vivificat (*II Cor.* vi). » Hanc autem intelligentiam illi habent, qui non terrena, sed cœlestia quærunt, et in omnibus quæ agunt, semper Deo placere desiderant· Ecce pecunia data est, viderit C unusquisque quomodo operetur in ea. Cito, et post modicum venturus est Dominus rationem ponere cum servis suis. « Sed quis putas est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus, invenerit sic facientem (*Matth.* xxiv, 46). » Beatus quem pecuniam suam, cibum suum, annonam spiritualem, et epulas divini eloquii fideliter ministrantem inveniet. Ipse enim audire merebitur: « Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini cui (*Matth.* xxv, 23). » Et tunc quidem alii super decem civitates, alii super quinque civitates constituentur. In quo nimirum ipsa sanctorum D gloria, quamvis magna satis omnibus sit, aliis tamen major, et aliis minor esse monstratur. « Differt enim, ait Apostolus, stella a stella in claritate: sic et resurrectio mortuorum. Alia est enim claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum (*I Cor.* xv, 41). » Sed quamvis claritas in gloria diversa sit, beatitudo tamen **577** non diversa, sed omnino eadem erit, quoniam uniuscujusque gloria omnium communiter gaudium et lætitia erit; qualis enim nunc concordia est inter omnia membra corporis nostri, talis erit inter omnia membra illius supernæ civitatis. Videamus modo quid illi quoque Dominus dicturus sit, qui talentum

suum abscondit, et pecuniam Domini sui terræ suffodit. Accedens, inquit Evangelista, et ille qui unum talentum acceperat, ait: « Domine, unum talentum tradidisti mihi, quod in sudario repositum custodivi. Ecce habes quod tuum est. Timui te, quia homo austerus es; metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti (*Luc.* XIX, 14). » Cogitavi ergo mecum, ac si diceret, in corde meo abscondere eloquia tua, ne si in vanum pecuniam tuam expenderem, et verba tua non obedientibus nuntiarem, mihi quidem labor solummodo esset; illis vero major inde pœna fuisset, quod jam ulterius excusationem habere non possent; utpote illi, qui et scirent, et intelligerent voluntatem Domini sui. Cum enim etiam illos judicaturus et damnaturus sis, super quos non seminasti, et super quos verbi tui semina non sparsisti; quid illis te facturum esse putamus, qui verba quotidie audierunt, illis tamen obedire noluerunt? Talis tamen excusatio quam vana et inutilis sit, ipsius Domini responsione monstratur. « Serve male et piger, sciebas quod ego homo austerus sum, metens ubi non seminavi, et colligens ubi non sparsi; quare ego non dedisti pecuniam meam ad mensam, et ego veniens utique cum usuris exegissem illam? » (*Ibid.*, 22). Si me, inquit, talem esse sciebas, quomodo me offendere non timebas? Non timor hoc, sed pigritia fecit. « Piger » enim « propter frigus arare noluit; mendicabit igitur æstate, et non dabitur ei (*Prov.* XX, 4). » Sive ergo obediant, sive non obediant subjecti prælatis, tamen tacendum non est. Unde ad Ezechielem Dominus ait: « Fili hominis, speculatorem posui te domui Israel. Nisi annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, animam ejus de manu tua requiram. Si autem annuntiaveris, et ipse te audire noluerit, ipse in iniquitate sua morietur; tu autem animam tuam liberasti (*Ezech.* III, 17). » Nemo igitur pecuniam sibi creditam, nemo talentum sibi commissum abscondere velit. « Qui abscondit frumentum, maledicitur in populis (*Prov.* XI, 26). » Nemo lucernam sub modio ponat. Mensa quoque propositionis non intra velum recondita, sed extra posita est. Dicitur de sacerdote, quando ingreditur vel egreditur de sanctuario, nisi tintinnabula audita fuerint, morte morietur (*Exod.* XXVIII). Tintinnabula sacerdotum linguæ, voces et sermones sunt. Isti sunt quibus dicitur: « Qui reminiscimini Dominum, ne taceatis et detis silentium ei (*Isa.* LXII, 6). » Omnes de talentis istis aliquod habemus; nemo se excusare potest nisi forte qui sensum et intelligentiam non habet. Quæ qui non habet pecora inferior est; si quidem et pecora habent sensum, et intellectum. Quod est sensus in corpore, hoc intellectus in anima est. Nemo sine his bonum aliquod vel malum agere potest. Neque ad justitiam, vel ad peccatum eis imputatur, qui sine his aliquid operantur. Modo talentum suum quilibet abscondere potest; sed venturus est Dominus, qui id quod dedit non ignorat; ab unoquoque requiretur. Quidquid facere potuit, et facere noluit. A malis servis et pigris auferetur tunc talentum, et retributio talenti, et dabitur ei qui habet decem talenta. Qui vero fidelis fuerit, et in talento sibi (1914) tradito bene laboraverit, gaudens et exsultans a Domino audiet: « Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui, » etc. Qui vivit et regnat, » etc.

SERMO VI. — DE EISDEM.

« Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est. Illud autem scito et quia si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam (*Matth.* XXV, 13). »

« Deus manifestus (1915) veniet, Deus noster, et non silebit (*Psal.* XXXIX, 1). » Hoc autem erit in judicio. Sed et nunc quotidie venit Dominus, quotidie servos suos vocat, et eos, quos reperit vigilantes, et in bonis operibus perseverantes, secum ad cœlestia ducit, et sicut sequentia manifestant (1916): « Super omnia bona sua constituet eum (*Matth.* XXI, 48). » Si ad ultimum adventum respiciamus, et bonos, et malos omnes vigilantes inveniet. Non erit tunc tempus dormiendi, sive boni, sive mali aliquid agendi; sed solummodo timendi, et judicium exspectandi. « Ergo dum tempus habemus, ut ait Apostolus, operemur bonum ad omnes (*Galat.* VI, 10). « Hoc est enim vigilare, in bonis operibus perseverare. Illa anima dormit, uno quasi mortua jacet, quæ negligens et desidiosa est, et nihil boni operatur. Vigilant homines, ut custodiant domos **578** suas. Et tunc divitiæ majores, et latrones ferociores sunt hic quam ibi. Illæ divitiæ temporales sunt, istæ æternæ. Illi latrones visibiles sunt, isti videri non possunt. « Inimicus enim noster diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret (*I Petr.* V, 8). » Sed vigilare quilibet potest, si quidem et latrones vigilant. Unde quidam ait:

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones.
(HORAT., *Epist.*)

Ut teipsum serves non expergisceris? Sed istæ vigiliæ sunt malæ. Ille autem bene vigilabat, qui ait: « Media nocte surgebam ad confitendum tibi (*Psal.* CXVIII, 62). » Iste non solum vigilabat; sed et vigilando Deum laudabat. Illæ vigiliæ bonæ sunt, quæ otiosæ non sunt, et in Dei laudibus fiunt. De quibus et alibi ait: « Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, et requiem temporibus meis; donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob (*Psal.* CXXXI, 4). » Iste ergo ideo vigilabat, ut in sui corporis habitaculo dignam Deo domum ædificaret, non ut verbis otiosis, et vanitatibus

(1914) Cod. Vat., *Credito.*
(1915) Edit. Ascens., *manifeste.*
(1916) Cod. Vat. et cit. editio: *Super omnia bona sua illos constituit. Beatus, inquit, ille servus, quem cum venerit Dominus, invenerit vigilantem. Amen, dico vobis, super omnia bona sua constituet eum,* etc.

vacaret. Tales vigilias et Apostolus quærit, ubi ait: « Hora est jam nos de somno surgere, nunc enim proprior est nostra salus quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus (*Rom.* XIII, *seq.*). » Et revera ille bene vigilat, qui diaboli et tenebrarum operationes fugit, et lucis veritatisque armis indutus, honeste et composite Deo servit. Unde et alibi dicit: « Vigilate, justi, et nolite peccare. » Melius est enim non vigilare, quam vigilare et peccare. « Vigilate et orate, et state in fide, viriliter agite, confortamini in Domino, et omnia in charitate fiant (*I Cor.* XVI, 13). » Ille bene vigilat qui hæc omnia operatur, qui ita vigilat, non est otiosus. De ipso enim Salvatore dicit Scriptura, quod pernoctabat in oratione in monte Oliveti, id est monte pacis et charitatis, in monte misericordiæ et pietatis. Illi qui in hoc monte vigilant et orant, in judicio audituri sunt: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth.* XV, 34). » Quare? quia bene vigilastis et orastis, quia simul mecum in monte misericordiæ habitastis. « Esurivi enim, et dedistis mihi manducare sitivi; et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me (*Ibid.* V, 25). » Tales vigiliæ bonæ sunt, tales otiosæ non sunt, tales Domino placent, et tales nos facere jubet. Tales vigilias faciebat Judith, quæ Holophernem dormientem interfecit, relinquens nobis exemplum, quatenus et nos si fornicationis spiritum perdere volumus, jejuniis et orationibus operam demus. His armis vicit illa, his superatus est ille. Dicitur de muliere forti, per quam Ecclesia intelligitur, quod « non exstinguetur in nocte lucerna ejus (*Prov.* XXXI, 18). » Dicitur etiam, quod « de nocte surrexit, et dedit prædam domesticis suis, et cibaria ancillis suis; » in quo nimirum ejus vigiliæ apertissime commendantur. Salvator noster, quando natus, non dormientibus, sed vigilantibus apparuit. Dicit enim Evangelista, quod « pastores erant in regione eadem, custodientes vigilias noctis super greges suos (*Luc.* II, 8). » His autem apparuit angelus Domini, et ait illis: « Ecce annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Salvator mundi, qui est Christus Dominus in civitate David (*Ibid.*, 10). » Audiant ergo pastores Ecclesiæ, audiant hoc episcopi et sacerdotes; vigilent super greges suos: vigilent semper, et solliciti sint super populum sibi commissum. Audiant Apostolum dicentem: « Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum (*II Cor.* XI, 28). » Ipse Salvator noster ad discipulos veniens, eosque dormientes inveniens, vigilare eos præcipiens, ait: « Vigilate et orate, ne intretis in tentationem (*Matth.* XXVI, 81). » Multum ergo contra omnes diabolicas tentationes possunt vigiliæ et orationes. Si Domino in navicula dormiente discipuli timuerunt, et donec vigilaret securi

A esse non potuerunt; quomodo dormiente, vel non vigilante pastore esse poterunt oves securæ? Noe dormiens verenda discooperuit, quod Cham ejus filius vidit et irrisit. Vigilent igitur prælati, ne forte subjectorum risus et approbria fiant. Lot quoque dormiens filias corrupit, qui si vigilasset, sui ipsius memoriam habuisset, et nunquam tantum scelus fecisset. Et tu igitur homo quicunque securus dormis, et utramque filiam, animam videlicet, et carnem violas et perdis, dum eas per illicita vagari et fornicari permittis. De divitibus scriptum est; « Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (*Psal.* LXXV, 6). » Quoties ergo divites dormiunt, quoties ipsi sapientes, qui cœlestibus thesauris divites sunt, otio et negligentiæ se tradunt; toties veras et spi-
B rituales divitias amittunt. Duæ meretrices coram Salomone contendebant inter se, quarum altera filium interfecerat; dormiens quippe oppressit eum; altera autem tam negligens et somnolenta fuit, ut de sinu ejus ipsa nesciente filius ejus subtrahi potuerit. Ambæ malæ, ambæ meretrices erant istæ, quæ tam negligentes et tam somnolentæ fuerant. Altera tamen pejor, quæ postquam filium interfecerat, alterius quoque filium occidere conabatur. In Evangelio etiam scriptum est, quod « homo quidam seminavit bonum semen in agro suo, et dum dormirent homines, venit inimicus homo, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit (*Matth.* XIII, 24). » Gaudeant igitur vigilantes et providi, in **579** quorum messem inimicus intrare non valet
C quorum bona opera suæ falsitatis semine violare non potest. Timeant autem dormientes et negligentes, ne bonum semen verbi Dei, quod in suis pectoribus seminatum est, ad hoc inimico diripiatur. Et sicut alibi in Evangelio legitur: « Venit diabolus, ut tollat verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant (*Luc.* VIII, 12). » « Beati enim qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud (*ibid,* XI, 28). « Quod ipse nobis præstare dignetur, qui vivit, etc.

SERMO VII. DE EISDEM.

Dominus et Salvator noster in Evangelio loquitur, dicens: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* V, 8). » Unde Psalmista ait: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis (*Psal.* L, 12). » Illud cor
D mundum non est, quod odio et iniquitate et malis cogitationibus plenum est. De quo ipse Dominus ait: « Ex corde exeunt cogitationes malæ, fornicationes, furta, homicidia, adulteria, falsa testimonia, et similia, quæ coinquinant hominem (*Matth.* XV, 29). » Talia ergo corda munda non sunt. « Ex abundantia enim cordis os loquitur (*Luc.* VI, 45); » quod ex corde abundat, manifestatur. Illud cor mundum est, in quo non vana et falsa, sed sermones et eloquia Dei reposita sunt. Quales videlicet habebat ille qui dicebat: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (*Psal.* CXVIII, 71). » Unde et Salomon ait: « Omni custodia serva cor

« Publicanus percutiebat pectus suum dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori (*Luc.* XVIII, 13), » qui cordis consilio se peccasse, et Deum offendisse intelligebat. Hinc est, quod sacerdotes de omni oblatione pectusculum, et armum dextrum suscipiunt (*Levit.* VII), ut bene cordati, et pectorosi, cunctis ad se venientibus de bono thesauro cordis sui bona et utilia consilia reddere valeant. Multa corda illis necessaria sunt, qui aliorum hominum corda suis consiliis replere, et omnibus se interrogantibus de multis quæstionibus respondere debent. Hic est utique thesaurus noster ; hic repositæ sunt divitiæ nostræ, ideoque omni custodia et diligentia servemus, et custodiamus corda nostra. Inter alia ornamenta sacerdotalia, rationale judicii, jubente Deo, factum est, quo pectus, et cor pontificis ornaretur B et muniretur, et quasi signo superposito thesaurus internus repositus ostenderetur (1917). Erat autem rationale judicii quadrangulum, et duplex ad mensuram palmi, factum ex auro, et hyacintho, purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta, opere polymito. Habebat autem lapides duodecim in quatuor ordinibus positos, in quibus sculpta erant nomina duodecim filiorum Israel : ipsum nomen ejus magnum aliquid in hoc ornamento significari ostendit, in eo videlicet, quod non solum rationale, sed rationale, judicii vocatur. Considerare namque debet ille cujus pectus tali ornamento ornatum est, ut judicia, quæ inde exeunt rationabilia fiant, et nunquam a justitia et ratione recedant. Respiciat semper episcopus ad rationale, legat in libro pecto- C ris sui, videat quomodo vocetur ; magna sapientia est, multum proficiens cognoscere nomen ejus. Hic solus liber sufficere posset, si tamen esset, qui intelligeret, quod per ipsum, et in ipso significatur. Videbant Judæi rationale hoc, sed non intelligebant, quod per ipsum significaretur. Illi hoc intelligunt, quibus Dominus ait : « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis (*Luc.* VIII, 10). » Quidquid in utroque Testamento continetur, totum hoc in ornamento figuratur. Unde et bene super pectus, et cor pontificis ponitur, ut in illo divini voluminis secretario totius veritatis, et scientiæ plenitudo esse intelligatur. Huc omnes accedant, hic omnes sapientiam quærant ad pontificis pectus, et ad ornamentum superpositum ; et D non tantum ejus pulchritudinem videre sufficiat : interrogent per singula, quid illi colores, quid aurum, quid lapides, et cætera quæque significent. Nam neque ipsa mensura significatione caret. Ad mensuram palmi factum est, illius videlicet, de quo scriptum est : « Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit ? » (*Isa.* XL, 12.) Cœli ergo, et rationale unius mensuræ sunt : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum (*Ps.* XVIII, 1). » Hanc scilicet

A gloriam, quæ in rationale continetur. Si quadrangulum rationale non esset, libri speciem, et formam non haberet. In ejus quatuor angulis quatuor Evangelia posita sunt. Habes ergo Novum Testamentum, habes et Vetus, quæ tibi ostendunt illa duodecim nomina filiorum **580** Israel, ex quibus Synagoga tota processit. Duplum est rationale, ut et tu in utroque Testamento duplicem intelligentiam quæras. Non enim ad litteram solam intelligere sufficit ; nisi et spiritualis addatur intellectus. Vides ibi aurum ; ad puritatem et pulchritudinem, ad totius animæ, corporisque decorem, et claritatem te invitat. Exemplum tibi dat, quam purus, et ab omni corruptione mundus esse debeas. Si qua adhuc corruptio est in te, tolle illam, donec ad auri puritatem et pulchritudinem totus redigaris. Quatuor autem colores, quos ibi vides, quatuor sunt virtutes principales ; prudentia, justitia, fortitudo, et temperantia. His quatuor virtutibus regitur mundus quæ ita inter se conjunctæ sunt, ut una sine reliquis esse non valeat. Ubi enim sapientia est, ibi justitiam, fortitudinem et temperantiam esse oportet. Similiter autem ubi justitia est, ibi sapientia est, fortitudo et temperantia. Sic est in aliis. Et hyacinthus quidem, quia est aerei coloris, ad sapientiam te provocat, quæ de sursum est ; quia « omnis sapientia a Domino Deo est (*Eccli.* I) ; de qua Salomon ait : « Mitte eam de sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, et mecum laboret (*Sap.* IX, 10). » Ipsa enim cæteris virtutibus altior est, et ejus fulgore cæteræ illustrantur. Purpura vero justitia est, quoniam et purpura, et justitia ad reges pertinet, qui et legum conditores sunt, et purpura specialiter induuntur. Quibus etiam dicitur : « Diligite justitiam qui judicatis terram (*Sap.* I). » (1918) Coccus autem qui rubri et sanguinei coloris est ad fortitudinem nos invitat, qua sancti martyres armati occidi quidem potuerunt, vinci non potuerunt. Est autem coccum bis tinctum, quia duplex est martyrii genus, quoniam non solum illi, martyres sunt, quos tyranni interficiunt ; verum et illi, qui carnem suam cum vitiis, et concupiscentiis crucifixerunt. At vero per lini candorem temperantia figuratur, quæ semper læta et asperum nihil ostendens, omnia ad concordiam, et pacem trahere conatur. Valde utile est, hos colores semper inspicere, et quid significent intelligere. Quid vero lapides significent, ipsa, quæ in eis scripta sunt nomina ostendunt. Duodecim igitur lapides duodecim patriarchæ, per quos duodecim apostoli significantur. Hos autem videre, hos semper in memoriam habere, horum fidem, et conversationem tenere, quam utile sit, quam necessarium, quid attinet dicere ? Non solum autem duodecim patriarchæ, et duodecim apostoli in illis lapidibus significati sunt ; verum etiam et tota utriusque Testamenti sanctorum omnium multitudo

(1917) Eamdem expositionem præstat commentarius S. Brunonis in cap. XXVIII Exod.

(1918) Edit. cit. habet : *Coccum rubri et sanguinei coloris*, etc.

quæ ab istis viginti quatuor senioribus originem ducit. Inter hos omnes, et martyres omnes et confessores computantur. Ibi Stephanus et Laurentius, ibi Martinus et Benedictus, inclusi auro; multo splendore, multoque candore fulgentes, magnam nostris mentibus lucem infundunt. Ab hos semper intendamus, ad hos mentis oculos dirigamus, simulque cum Psalmista dicamus : « Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui (*Psal.* LXXVI, 6). » Beati qui hos lapides semper in pectore ferunt. Beati, qui horum memoriam in corde semper, et in pectore gerunt. Utinam beati Benedicti nomen, et memoriam semper in corde habeamus; quatenus dum ejus memores sumus, ejus vitam, et sanctam conversationem imitari semper, et tenere possimus. Quod autem in quatuor ordinibus terni lapides per singulos ordines dispositi erant, quid aliud significat, nisi quod quatuor Evangeliorum libri Trinitatis mysterium laudare non cessant, sed simul concorditer una voce, sine intermissione die nocteque clamant et dicunt: « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, plena est omnis terra gloria ejus (*Isa.* LXI). » Qui vivit, et regnat, etc.

CAPUT III.

SERMO I. DE QUOVIS SANCTIS

« Simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas; inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit universa, quæ habuit, et emit eam (*Matth.* III, 45). »

In exemplo et similitudine unius negotiatoris docet nos Dominus, et Salvator noster quales Ecclesiæ negotiatores fieri debeant. Dicit enim unum negotiatorem fuisse, qui in emendis margaritis operam dabat, cumque una pretiosa margarita multum ei laudata fuisset, et provinciam ubi eam quæreret, et hominem a quo eam emere didicisset; abiit, et vendidit omnia quæ habuit et emit eam. Talis margarita non invenitur ubique; proprium enim locum habet, in quo sine labore non reperitur. Via quoque longa et difficilis est, qua ad eam pervenitur. Multi latrones, multa pericula, loca deserta, bestiæ diversi generis sunt in itinere, **581** et ipsa via augustissima est, quæ negotiatores ad eam perducit. Sed beatus ille, qui ad eam pervenire et eam habere potest. Non est magna quæstio de magno, vel parvo pretio, quo comparatur; divites namque et pauperes emere eam possunt; et multoties pauperes melius quam divites eam acquirunt. Magis affectu, et animo, quam pretio adipiscitur. Tantum valet, quantum habes. Ille digne eam emere, et possidere meretur, qui venditis omnibus eam emit. Ne timeas omnia dare; ipsa tibi sola sufficiet; nihil tibi deerit, si eam habueris. Omnia in illa possidebis, quæcunque tibi in desiderio fuerint, hypocritas fugit, varos respuit. Qui vel ficte eam quærunt, vel plus quam ipsam; qui aliud cum ea diligunt, eam habere non possunt. Sponte se offert ex amore quærentibus eam, et qui multum eam

A diligit, nunquam in itinere ad eam veniendo errare potest. Et quod valde laudabile in ea est, ipsa a periculo eos defendit, qui eam amore et desiderio emere veniunt. Neque magnopere curat si corpore occidantur; quia facile ipsi est eos a mortuis suscitare. Hostes visibiles parvi pendit, qui in solo corpore potestatem habent. At vero invisibiles hostes magnum impedimentum faciunt negotiatoribus quærentibus eam. Insidiantes enim in itinere diversi generis bestias post eam mittunt. Alios avaritia, alios luxuria, alios superbia, alios invidia, alios vana gloria, alios ingluvies, atque alios inobedientia retardant. Sunt et multæ aliæ bestiæ quas, maligni spiritus negotiatoribus oppponunt, ne ab hanc desiderabilem margaritam pervenire valeant. Hic est

B ille calculus, quem Dominus se dare promittit. Hoc enim in Apocalypsi Joannes apostolus ait : « Vincenti dabo calculum candidum, et in calculo nomen novum scriptum est, quod nemo scit, nisi qui accipit (*Apoc.* II, 27). » Datur ergo vincentibus hæc margarita, et nisi vincentibus non datur; ibi victoria, ubi pugna : « Nemo enim coronatur nisi, qui legitime certaverit (*II Tim.* II, 5). » Sic pugnavit hæc virgo, cujus hodie festivitas colitur, et ideo calculum candidum accipere meruit. Hæc igitur margarita, vita æterna, beatitudo, summum bonum intelligi potest, quod utique quale sit, nemo scit, nisi qui accipit. Unde Apostolus, ait : « Quoniam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se

C (*I Cor.* II, 9). » Nemo id scire potest, quod in cor hominis non ascendit. Tales sunt negotiatores Ecclesiæ Dei, qualus iste negotiator est; quem Dominus ad exemplum proposuit, qui inventa una pretiosa margarita vendidit omnia bona sua, et comparavit eam. Sic Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, quos de piscatione vocavit; mox relictis retibus secuti sunt eum. Sic et cæteri apostoli, sic martyres et confessores, sic et monachorum ordo, qui non solum sua relinquunt, verum etiam seipsos hujus margaritæ desiderio servituti subjiciunt. Hic est ille thesaurus in agro absconditus, quem qui invenit homo, abscondit, et venditis omnibus eum emit. De quo et Salvator noster cuidam se interroganti respondit: « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habe-

D bis thesaurum in cœlo (*Matth.* XIX, 12). » Quid est enim habebis thesaurum in cœlo, nisi habebis margaritam illam pretiosam, habebis vitam æternam, beatitudinem, summum bonum, calculum candidum et in eo nomen scriptum est, quod nemo scit, nisi qui accipit? His verbis apertissime docemur, quod Salvator noster ipse est, qui et margaritam, et locum ejus, et pretium ejus, et vitam per quam ad eam veniretur negotiatoribus ostendit. Nam et ipse negotiator est, et tales margaritas vendere solet. Unde et in Apocalypsi Laodiciæ episcopo dicit : « Suadeo tibi emere a me aurum ignitum, probatum ut locuples fias (*Apoc.* III, 28). » Sed iste

bonus negotiator omni pietate, et misericordia plenus, contra aliorum consuetudinem vilius vendit, et charius emit. Vili pretio vendit sua, magno aliena. Unde, et nobis, qui ejus sanguine empti sumus, Apostolus loquitur dicens : « Empti enim estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro (*I Cor.* vi, 20). » Si enim in hac commutatione, quæ inter ejus sanguinem et nostram redemptionem facta est, considerare velis, quid datum, et quid acceptum sit, facile intelliges maxima pro minimis eum dedisse. Venit igitur iste nobilis negotiator, afferens secum maximas merces, quibus mundus perditus redimeretur. Sed qui emit? Res vilissimas, oves debiles et infirmas. Non quod ei necessariæ essent, sed ut eas sanaret, recrearet, et in loco pascuæ collocaret. Ipse enim est ille B pastor bonus, qui posuit animam suam pro ovibus suis; qui relictis nonaginta novem in deserto, unam venit quærere, quæ perierat. Unde et ejus nativitas primum pastoribus nuntiata est. Decebat enim, ut homines ejusdem officii primi venienti occurrerent Talis est enim hominum consuetudo, ut ad loca extranea venientes primum sui officii homines quærant. Dato igitur magno pretio, paucas oves emit, sed bonas et fecundas, et ex quibus multi greges ovium nati sunt. De qualibus in Canticis canticorum dicitur : « Dentes tui sicut greges tonsarum ovium, quæ ascenderunt de lavacro omnes gemellis fœtibus, et sterilis non est in eis (*Cant.* iv, 2). » Bonæ oves, quæ baptizatæ et super nivem dealbatæ sunt. Bonæ oves, quæ tonsæ et exspoliatæ, omnia propter Deum relinquentes, nihil proprium habere C volunt. Bonæ oves, inter quas nulla sterilis est, **582** quarum unaquæque gemillis fetibus, doctrina scilicet, et operatione decoratur. Et tales quidem debent esse Ecclesiæ dentes ; tales debent esse episcopi et sacerdotes, et quicunque in Ecclesia dentium officium suscipiunt, et qui cibis spiritualibus aliis nutriunt, ita candidi, ita mundi, ita fecundi, ita omni sarcina superflua, et nociva exspoliati esse debent; omnes enim ad illarum ovium pulchritudinem formandi sunt, quæ primæ de lavacro ascenderunt, per quas videlicet sanctos apostolos intelligimus, et cæteros, qui illis temporibus crediderent, « quibus omnibus erat cor unum et anima una, et (1019) nemo dicebat aliquid esse suum, sed erant illis omnia communia (*Act.* iv, 32) ; » unde D et Apostolus ait : « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (*I Cor.* ix, 1). » Has igitur oves imitari debemus, quia ex illis geniti sumus. « In Christo enim Jesu, ait Apostolus, per Evangelium ego vos genui (*I Cor.* iv, 15) ; » in grege enim Dei, in populo Dei, non nisi oves sunt. Esto patiens, et innocens; esto humilis, et mansuetus; lacte tuo nutriantur infantes, et lanis tuis vestiantur pauperes Bona ovis beatus Paulus, qui lupus fuerat, nata de tribu Benjamin, qui lupus rapax interpretatur. Duo

A sunt propter quæ Salvator noster in mundum venit : unum videlicet, ut oves emeret, alterum ut negotiandi artem doceret. Utrumque factum est, quia illæ emptæ, et redemptæ sunt, et isti docti, et instructi sunt. Iste est, qui « peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua, dicens (*Matth.* xxv, 14) : » — « Negotiamini dum venio (*Luc.* xix, 13). » Docuit eos, quid debeant, et ubi veras divitias inveniant. Dedit pretium, viam ostendit, et ubi margarita tam pretiosa inveniatur, edocuit illam quærendam, illam emendam, illam tenendam, illam cunctis divitiis et honoribus præferendam docuit, quia illa sola est, quæ possessores suos beatos et æternos facere potest. Illa ducit homines ad summum bonum, supra quod non est aliud bonum, quo habentur, et possidentur omnia bona. Hoc bonum in hoc mundo inveniri non potest. Nemo enim in hac vita tam dives, et tam felix, et tam potens aliquando fuit, cui aliquid non deesset, quod habere voluisset. Cui vero aliquid deest, et cui sua non sufficiunt, nondum ad ultimum, et summum bonum pervenit. Si enim ad ultimum bonum pervenisset, nullum bonum esset, quod desiderare potuisset. O quanta bona sunt, quæ ditissimi, et potentissimi hujus mundi ardentissime concupiscunt, et habere non possunt! Aut enim sanitatem, aut sapientiam; aut aliquid aliud, quod enumerare longum est, semper hi tales minus habent. Non sunt igitur beati, neque ad summum et ultimum bonum pervenire valent, qui in talibus bonis, tantisque deficiunt. Soli itaque nostri negotiatores regni cœlorum sunt sapientes, qui caduca, transitoria et fugitiva bona despicientes, mundi hujus honores et dignitates pro nihilo ducentes, ad illud solummodo bonum tendunt, quod est summum, et supra quod non est aliud bonum, in quo se possidere confidunt omnia bona. Quod nobis, etc.

SERMO II. DE APOSTOLIS, ET EVANGELISTIS ET DOCTORIBUS.

« Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti, quam cum impleta esset educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt, etc. (*Matth.* xiii. 47). » Quære in lib. De novo mundo, et sermone qui de mari et piscatoribus novis inscribitur. Cui titulus : *Hoc est mare magnum.*

SERMO III. DE EVANGELICÆ LEGIS PRÆDICATIONE.

« Omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova, et vetera (*Matth.* xiii, 52). »

Regnum cœlorum, regnum angelorum, regnum apostolorum sancta Ecclesia est; quoniam cœlis munitur, cœlis clauditur, cœlis regitur, et defenditur. De quibus scriptum est : « Cœli enarrant gloriam Dei. » Omnis igitur scriba doctus, omnis Ecclesiæ prædicator, qui in regno cœlorum, in regno

(1919) Cod. Vat. : *Nec quisquam eorum, quæ possidebat, dicebat*, etc.

sanctorum apostolorum prædicandi, et docendi officium suscipit, similis debet esse homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo, de secreto pectoris sui, de secretario cordis sui nova, et vetera. Considerare debet ubi sit, in quo regno et in qua domo sermonem facit. Aliter enim in regno cœlorum, et aliter in Synagoga Judæorum loquendum est; aliter in palatiis imperatorum, et aliter in tuguriis pauperum divitiæ dispensandæ sunt. Cogitet, qui magistri, qui principes, qui dispensatores in illo regno, et **583** in illa familia fuerint ante se. Illos imitetur, illorum mores, et vitam sequatur; illorum lingua, et sermone loquatur. « Non sunt, inquit, loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum (*Psal.* XVIII). » Proferebant igitur de thesauris suis nova et vetera, sed de omni lingua, et sermone loquebantur. Modo Novi, modo Veteris Testamenti divitias proferebant. Inde igitur est quod sponsa ad sponsum loquitur dicens : « Omnia poma nova et eetera servavi tibi (*Cant.* VII, 13). » Si nova poma vt vetera sunt, novas quoque et veteres arbores esse necesse est. Veteres arbores patriarchæ et prophetæ novæ vero apostoli et doctores intelliguntur. Habent illi sua poma, habent isti et sua. Utraque bona sunt, et hæc et illa servanda et custodienda sunt. Sicut arbores diversæ, ita et poma diversi generis inveniuntur. Quædam enim sunt, quæ cruda, et simul cum cortice manducari possunt; quædam vero nisi cocta et cortice exspoliata fuerint, ad comedendum idonea, et suavia non sunt. Hoc autem in arboribus nostris, et in arboribus utriusque Testamenti reperire non est difficile; quorum quidem poma sermones sunt, et sententiæ. Lege in libris Moysi, et diversi generis poma invenies, quæ neque ab omnibus, neque uno modo comedi possunt. Quædam enim ibi sunt, quæ ipsi quoque infantes sine difficultate suscipiunt; qualia sunt: « Honora patrem et matrem ; non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui (*Luc.* XVIII, 20). » Hæc enim, quia secundum litteram intelliguntur, nulli ad comedendum difficilia sunt. Ipsum autem intelligere, comedere est. Quædam vero ibi reperies, quæ vix ipsi juvenes rodere possunt, et paucorum est ea coquere, et cortice exspoliare. Hoc enim episcoporum et sacerdotum officium est. Velut cum legitur de domo leprosa, de arboribus circumcidendis, de agris non diverso semine serendis, et multis aliis, quæ si ad litteram intelligantur, vana esse videntur; si autem spiritualiter, infimis mentibus sunt proficua. Dat legem Moyses in quodam loco (*Levit.* XXV), ut si quis in civitate, quæ muros habet, domum suam vendiderit, usque ad completum annum, redimendi habeat potestatem. Finito vero anno nec redimere, nec in jubilæo recuperare poterat. Hæc litteraliter a Judæis observabatur; sed spiritualis sensus in ea continetur. Est enim hæc civitas Ecclesia, cujus murus ex lapidibus pretiosis est. Unde etiam scriptum est: « Urbs fortitudinis nostræ Sion, Salvator ponetur in ea murus, et antemurale (*Isai.* XXVI, 1). » Hanc autem suam domum vendit, qui criminalia peccata committit. In cujus etiam persona Apostolus ait : « Lex quidem spiritualis est : ego autem carnalis venundatus sub peccato. Qui enim facit peccatum servus est peccati (*Rom.* VII, 14). » Annus autem, in quo redimendi potestas datur, tota uniuscujusque vita præsens intelligere est. Potest igitur homo redimere domum suam, carnem suam, seipsum totum quanto tempore in hac vita est. Hac vero vita finita, jam redimendi potestatem non habet. Redemptio autem in sola pœnitentia est, et ideo qui sine pœnitentia moriuntur, nulla eis redemptio manet, nec in ipso quidem Jubilæo; quoniam ultima sententia suscepta, ad æternæ festivitatis gloriam transferentur sancti. Huic autem sententiæ simile illud esse videtur, quod in Evangelio Dominus ait : « Ambulate, dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehendant (*Joan.* XII, 35). » Et Apostolus : « Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes (*Galat.* VI, 10). » Et alibi : « Secundum duritiam tuam, et impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (*Rom.* II, 5). » Ecce ista nova, et illa vetera sunt. Sed si velimus videre ditissimum patremfamilias de thesauro sua nova, et vetera proferre, audiamus Salvatorem nostrum de cœlo dicentem : « Audistis quia dictum est antiquis : Non occides, qui autem occidit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia is qui irascitur fratri suo, reus erit judicio : qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio ; qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis (*Matth.* VII, 21). » Et illa quidem, quæ antiquis dicta sunt, vetera sunt ; quæ autem ipse dixit, nova sunt. Vetera præcepta homicidium interdicunt ; nova vero non solum homicidium, verum etiam iram et omnem injuriam prohibent. Et quicunque fratrem suum offenderit, et contra se commotum et indignatum intellexerit, si in sua malitia et superbia perseveraverit, et fratri suo reconciliari despexerit, quia charitatis pacisque vinculum solvit, sine qua, ut Apostolus ait, nemo Deum videbit, reus erit non solum judicio, vel concilio, verum etiam gehennæ ignis. Hoc enim ipse Dominus manifestat cum dicit : « Si offeras munus tuum ad altare, et recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo ; et tunc veniens offeres munus tuum (*Matth.* V, 23). » Qui enim peccant, et pœnitere nolunt, eorum munera abominatur Deus. Itemque audistis, quia « dictum est antiquis, oculum pro oculo ; ego autem dico vobis non resistere malo, sed quis te percusserit in unam maxillam, præbe illi et alteram (*ibid.*, 39). » Dic ergo, cui non licet resistere, quomodo injuriam facere licet ? « Audistis, quia dictum est antiquis, diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benedicite his qui oderunt vos (*ib.*,

44). » Hæc autem, et his similia Salvator noster A cum diceret, de nobili illo sui **584** cordis thesauro nova et vetera proferebat, et scribas doctus in regno cœlorum sibi similes esse volebat. Proferamus igitur et nos nova, et vetera, non autem de thesauro nostro, sed dato nobis a Domino Deo nostro. Duos magnos thesauros habemus, alter novus, alter vetus; de his et aliis necessaria nobis suscipiamus; de his nova, et vetera proferamus, quibus Dei familiam nutriamus, vestiamus, regamus, doceamus, simul cum ea ad æternam beatitudinem pervenire valeamus; ipso adjuvante, etc.

SERMO IV. DE VIRGINIBUS.

« Simile est regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas exierunt obviam sponso, et sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes. Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum: prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus, etc. (*Matth.* xv, 1). »

Regnum cœlorum Ecclesia est, cujus omnes filii, et si peccatores sint, ad comparationem aliarum gentium virgines sunt, quoniam ipsi Christi sanguine soli redempti, et ex aqua et Spiritu sancto regenerati, a prima illa corruptione mundati sunt, quia omnis humana natura suam virginitatem amisit. Cum autem omnes istæ virgines non sunt plures, quam quinque, et quinque decem esse probantur, et non plures. Quinque enim sunt corporis sensus, qui per istas virgines significantur; visus videlicet, auditus, gustus, odoratus, et tactus. Sed quia in duas partes isti dividuntur, id est in fatuos, et prudentes, in denarium numerum eum conscendere non dubium est. Omnis igitur homo quinque virgines habet, sive fatuæ, sive prudentes sint. Prudentes autem illæ sunt, quæ peccare timent, et bona agere concupiscunt. Ubi enim prudentia est, ibi peccatum locum non habet. Unde et philosophi dixerunt, quod sapientes non pœnitebit. Quem enim pœniteat, qui pœnitentiæ opus non agit? Hac enim sapientia præditus erat ille, qui dicebat: « In omni vita mea non reprehendit me cor meum (*Joan.* xxvii, 6). » Sapientes sunt illi, de quibus dicitur: « Oculi mei semper ad Dominum (*Psal.* xxiv, 15); » et ille de quo scriptum est: « Defecerunt oculi mei in eloquium tuum (*Psal.* lxviii, 4). » Et, « ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis (*Psal.* cxxii, 1). » Beatus D quoque Martinus sapientes oculos habebat; de quo legitur. Oculis ac manibus in cœlum semper intentus erat. Tales habebat, qui ait: « Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem de virgine (*Joan.* xxxi, 1). » Sapientes quoque aures vaniloquiis, mendaciis, detractionibus, et verbis otiosis non delectantur. Et tales quidem aures requirebat Dominus cum diceret: « Qui habet aures audiendi, audiat (*Luc.* viii, 8). » Unde et amici beati Job omnes ei inaurem auream unam, et ovem unam dedisse leguntur. Servus quoque Abrahæ inveniens Rebeccam, inaures aureas et armillas ei dedisse narratur. Boni et illi, qui Dominum diligentes aures perforatas habent. Similiter autem et gustus ille sapiens est, cui non crapula, et ebrietas, sed jejunium, et abstinentia delectabilis est. Qui non cibos superfluos, et delicatos, sed mensuratos, salabres et necessarios quærit. Ille quoque odoratus sapiens est, qui non trahit animam ad peccandum, neque illicitis odoribus delectatur. Et ego quidem nullum corpori sensum esse puto, in quo minus homo delinquat. Manus quoque illæ sapientes sunt, de quibus dicitur: « Manus suas aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem (*Prov.* xxxi, 20). » De quibus et Psalmista ait: « Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, et bene tibi erit (*Psal.* cxxvii, 2). » Et Apostolus: « Qui furabatur non furetur, magis autem laboret manibus suis, B quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti (*Ephes.* vi, 28). » Manus sapientes non sunt otiosæ, sed semper in aliquo opere utili volunt esse occupatæ. Hæc autem de virginibus sapientibus dicta sunt; quas qui cognoscit, fatuas quoque ignorare non potest, quia enim tales non sunt, fatuas esse necesse est. Unusquisque homo suam virginem cognoscit; alienas cognoscere, difficile est. Multæ enim fatuæ sunt, quæ sapientes esse putantur. Sed hæc fatuitas in judicio manifestabitur; quia quæ prudentes, et quæ fatuæ sunt, tunc omnibus innotescet. Hoc autem in lampadibus cognoscetur, quæ vel cum lumine, vel sine lumine apparebunt. Quæ autem virgines in hac vita non corriguntur, nec de fatuitate ad prudentiam transferuntur, quales de hac C vita exibunt, tales, et nihil in melius commutatæ in æternum supplicium ibunt. Cum enim dixerint ipsæ sapientibus, « Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur (*Matth.* xxv, 8), » dignam suis meritis responsionem accipient, neque pœnitentiæ fructum recipient, quia pœnitere noluerunt, ne forte inquiunt illæ, « non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes et emite vobis (*ibid.*, 9). » Hæc verba non compassionis, sed irrisionis esse videntur. Bonum tamen consilium esset, si hoc illæ facere possent. Noluerunt hoc facere, quando potuerunt; volunt modo, sed non possunt. Sed quid mirum si irrideantur **585** a membris Christi, quas, ut Psalmista ait, irridet et subsannat ipse Christus. « Qui habitat, inquit, in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos (*Psal.* ii, 4). » Suscipiunt illæ consilium, sed sine utilitate suscipiunt. Bonum quidem esse sciunt, sibi tamen serum et inutile esse cognoscunt, Pergunt ad olei venditores, non autem pedibus, sed desiderio pergunt. Quid est autem desiderio pergere, nisi pigre desiderore? Sic omnes, qui in inferno sunt, quotidie ad nos revertuntur, quoniam hoc solo desiderio fatigantur, ut eis revertendi licentia, id est commeatus detur. O si licentiam habere potuissent, quanto studio virgines suas vanitates et sensus suos ab illa prima fatuitate ad prudentiam revocare laborassent? Quomodo oculos a vanitatibus averterent, aures detractionibus et

malis consiliis clauderent, gustum a crapula et ebrietate compescerent? Quomodo nares ab illicitis odoribus amoverent, et manus eleemosynæ et misericordiæ operibus præpararent? Non ultra despicerent olei venditores, non ultra despicerent episcopos et sacerdotes. Isti enim sunt, qui oleum vendunt; isti sunt, qui nos misericordiæ opera facere docent; quæ videlicet opera, quicunque non habuerit, lampades quidem habebit, oleum et luminis nutrimentum in judicio non habebit. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua (*Matth.* xxv, 10). » Nunquam hoc iter finietur eis, quia nunquam hoc desiderium recedet ab eis. Sed dum illæ in hoc desiderio laborant, dum miseri homines seipsos accusant, et sua facta reprehendunt, subito veniet Dominus, qui reddet unicuique secundum opera sua. Et tunc quidem janua cœli aperietur bonis, et claudetur malis. Ibunt illi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. Quod ipse præstare dignetur.

SERMO V. DE SANCTO MICHAELE ARCHANGELO.

« Factum est prælium magnum in cœlo, Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus, et non prævaluerunt, neque locus inventus est eorum amplius in cœlo (*Apoc.* xii, 7 et 8). » Et projectus est in terram serpens ille antiquus, qui est diabolus, et Sanatas, et omnes angeli ejus in terram missi sunt. Magnum prælium, in quo Michael princeps angelorum pugnat cum diabolo principe dæmoniorum. Hoc prælium quotidie fit in Ecclesia; quoniam Ecclesia cœlum vocatur. Lege in Evangelio, et ubicunque Dominus dicit: Simile est regnum cœlorum illi, et illi specialiter et proprie de S. Ecclesia intelligitur. Similiter autem et in Apocalypsi frequenter Ecclesia cœlum vocatur. De Ecclesia igitur hoc intelligitur, quamvis etiam si de alio cœlo hoc intelligatur, non omnino inconveniens esse videtur. Manifestum enim est quod inde propter superbiam suam draco projectus est. De quo et Propheta ait: « Quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris: qui dicebas in corde tuo. In cœlum ascendam, super astra cœli ponam solium meum: sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, et ero similis Altissimo (*Isai.* xiv, 12-14). » De quo in Evangelio Joannis Dominus ait: « Quoniam ab initio mendax fuit, et in veritate non stetit (*Joan.* viii, 44). » De quo et Dominus alio in Evangelio: Videbam, inquit, Satanam, sicut fulgur de cœlo cadentem (*Luc.* x, 18). » Constat igitur quod inde cecidit, sive angelorum virtute et potestate, sive sola Dei voluntate eum inferiora præcipitante. Multa enim angelorum ministerio operatus est Deus; qui si voluisset, solo nutu facere potuisset. Quid enim est quod ipse non possit? Omnia in ejus voluntate sunt posita, et nihil est quod ejus voluntati resistere possit. Quomodo enim ibi malignus

A spiritus præliari et resistere sanctis angelis potuisset, nisi forte præliandi desiderio et prava voluntate? Non facile patet. At vero in Ecclesia manifestum est, talia quotidie prælia fieri. Est autem inter bonos et malos angelos iste mundus divisus, et aliquando boni angeli super malos, aliquando mali super bonos prædam, et rapinas non modicas faciunt. Unde infinitæ lites et implacabiles, et magna quotidie prælia sunt inter eos. Unde et quidam angelus ad Danielem loquitur, dicens: « Noli timere, Daniel, quia exaudita sunt verba tua, et ego veni propter sermones tuos. Princeps regni Persarum restitit mihi viginti uno diebus: et ecce Michael, unus de principibus, primus venit in adjutorium meum (*Dan.* x, 12-13). » Princeps autem iste regni Persarum unus aliquis

B de malignis spiritibus intelligitur, qui Persarum regno et populo præsidebat, et ad suæ voluntatis et iniquitatis opera concitabat, et Dei populo, qui captivus ibi detinebatur, magnum impedimentum faciebat. Sed Michaelis archangeli auxilio, et Danielis orationibus, quas auditas dicit, princeps iste iniquitatis superatus esse ostenditur. Ecce quomodo inter se boni et mali angeli præliantur. Ecce quomodo regna et provincias, quibus præpositi sunt defendere et expugnare contendunt. Sunt enim quidam gradus inter bonos angelos et **586** inter malos, quibus nimirum præferuntur; unde et beatus Dionysius Areopagita in libro De hierarchia tres angelorum dispositiones esse dicit (1920). Et in prima quidem dispositione cherubim et seraphim,

C et thronos. In secunda autem potestates, virtutes et dominationes. In tertia autem, quæ ultima est, angelos, archangelos et principatus. Et sicut ipse ait, quædam secreta divini consilii aliquando revelantur illis qui in prima dispositione sunt, quæ tamen inferiores dispositiones ignorant. Quæ vero inferioribus revelantur, superiores ignorare non possunt. Qua in re non parva inter eos differentia esse monstratur. Et spiritus quidem omnes vocantur, angelorum vero nomen officii est, non naturæ. Unde scriptum est: « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis (*Psal.* ciii, 4). » Qui enim ibi spiritus solummodo sunt, quando mittuntur angeli fiunt. Isti igitur vero nomine angeli vocantur, qui ad hujus mundi regimina et custodiam nobis a Deo

D missi sunt, inter quos beatus Michael obtinet principatum, qui non solum angelus et archangelus, verum etiam angelorum et archangelorum princeps vocatur. Multos enim angelos et archangelos habet ipse sub se, et per regna, et provincias, et per civitates ordinatos. Sicut enim in mundi hujus potestatibus videmus; ita isti alii super multos, alii super paucos, alii super nullos obtinent principatum. Et isti quidem ab his qui majores sunt, ad singularem custodiam dati sunt; sicut Dominus in Evangelio ait: « Videte ne contemnatis unum ex his pusillis; dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident

(1920) Lib. i, cap. 6, 7, 8, 9. Vid. dissert. Nicolai de Nourry, de operibus S. Dion. Areopag. iterum editam a D. Placido Sprengher, tom. I Thesaur., pag. 235, edit. Wirceburgi an. 1784.

faciem Patris mei, qui in cœlis est (*Matth.* XVIII, 10). » Et Apostolus : « Omnes, inquit, sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis (*Hebr.* I, 14). » Sunt igitur principatus, qui archangelis præsunt; archangeli vero sunt, qui solis angelis dominantur. Vide ergo quantas gratias beato Michaeli archangelo debeamus, a quo angelos accepimus nobis ministros ad custodiam ordinatos. De quo et Danieli idem, qui modo superius angelus ait : « Nunc annuntio tibi, quod expressum est in Scriptura veritatis ; et nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael archangelus princeps vester (*Dan.* X, 21). » Iste igitur cum angelis suis non cessat die ac nocte præliari contra draconem illum, qui est diabolus, et Satanas, qui quoniam in cœlo, id est in sanctis hominibus habitare non potest, in terram projectus est, per quam peccatores significantur, ut eam comedat et devoret, et disperdat omnibus diebus vitæ suæ (1921). De quo et Psalmista ait : « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei (*Psal.* CIII. 26). » De quo et ipse Dominus ab beatum Job loquitur, dicens : « Et nunquid poteris extrahere Leviathan hamo, et fune ligabis linguam ejus (1922)? » (*Job* XL, 20.) Nunquid illudes ei quasi avi, aut ligabis eum ancillis suis? Non est potestas super terram, quæ ei comparari possit, qui factus est, ut neminem timeat; omne sublime videt, et ipse est rex super omnes filios superbiæ. Absorbebit fluvios, et non mirabitur, et habet fiduciam, quod influat Jordanis in os ejus. Considera modo qualis est iste, quam fortis et quam potens, cum quo Michael archangelus præliatur. Sed quia Michael, qui *sicut Deus* interpretatur, ipso suo nomine nos ad prælium confortat, qui quoniam Deo similis esse voluit (1923), præcipitatus est. Adhuc tamen non quiescit, et qui sua superbia talis factus est, ut timere nesciat, et nisi potestates quæ super cœlos sunt, quæ a cœlestibus veniunt, ejus superbiæ et fortitudini resisterent, nulla super terram potestas est, quæ ei resistere potuisset. Nemo enim in suis viribus glorietur ; quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui draconis hujus sævitiam et fortitudinem evadere potuisset, nisi suorum nos Dominus custodia angelorum munivisset? Absorbebit enim fluvios, et non mirabitur ; pro nihilo ducit, quod omnes mundi hujus populos et nationes devorat et perdit, nisi et Jordanis ipse influat in os ejus. Sunt enim escæ ejus electæ, non vulgus et populum indisciplinatum : sed optimos quosque persequitur : ipsos quoque episcopos et sacerdotes multoties invadit (1924). Nullum alium fluvium sic absorbere desiderat, sicuti illum in quo Dominus baptizatus est, per quem videlicet baptizatorum populus figuratur. Aquæ multæ populi multi ; multi fluvii multæ gentes sunt. Unus vero fluvius Jordanis, unus est solus populus Christianus. Hunc persequitur draco iste, et propter hunc cum angelis præliatur, qui aliquando, sicut scriptum est, tracturus est caudam, et separabit tertiam partem stellarum cœli. Cauda draconis Antichristus erit ; ipse ultimus et maximus filius perditionis dabid signa et prodigia multa ; ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. « Quem, sicut Apostolus ait, Dominus **587** Jesus interficiet spiritu oris sui, et auferet illustratione adventus sui (*II Thess.* II, 8). » Et tunc quidem, sicut in Daniele scriptum est : « Consurget Michael archangelus princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui ; et veniet tempus ; quale non fuit, ex eo quo homines esse cœperunt usque ad tempus illud (*Daniel.* XII, 1). » In tempore illo, ut dicitur Danieli « salvabitur omnis populus tuus, qui inventus fuerit scriptus in libro vitæ. » Et multi de iis qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium, ut vivant semper. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates (*ibid.*, 1-3). » Ecce totum prælium factum est, et draco iste magnus superatus est, et simul cum omni exercitu suo in tenebras præcipitatus est. Restat ut bonis et malis veniat tempus, ex quo homines esse cœperunt. « Væ mundo a scandalis (*Matth.* XVIII, 7) ; « sed bonis necesse multumque utile est ut veniant scandala ; « verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit (*ibid.*). » Si ergo manus tua, vel pes tuus scandalizat te, si pater, vel mater, vel frater, vel aliquis alius, qui quasi propria membra tibi sunt, et quos quasi pedes, manus et oculos diligis, aliquo malo consilio, vel prava conversatione te a Deo separare voluerit, hunc a te separa, et quasi hostem fuge. Melius enim est tibi ut solus vivas, quam cum parentibus et propinquis pereas. « Videte ne contemnatis unum ex his pusillis ; dico enim vobis, quod angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est (*ibid.*, 10). » Qui vivit. et regnat, etc.

(1921) Cod. Vat. et edit. cit. : *Behemoth, quem feci tecum, fenum quasi bos comedet.* Et nunquid, etc.

(1922) *Nunquid illudes ei quasi avi, et ligabis eum ancillis tuis?*

(1923) Cod. Vat. et editio. : *Nos ad prælium confortat, et ne illum timere debeamus hortatur. Qui quoniam Deo similis esse voluit*, etc.

(1924) Cod. Nat. : *Sed meliores quosque persequitur, ipsos quoque episcopos*, etc.

INCIPIUNT TRACTATUS S. BRUNONIS ASTENSIS.

TRACTATUS PRIMUS.

DE INCARNATIONE DOMINI ET EJUS SEPULTURA.

Verbum Dei sicut in principio in sexta feria creavit hominem, ita in fine temporum, sexta hora sextæ feriæ, sexta quoque ætate redemit eumdem, Sed in hac præcipua et admirabili redemptione, quatuor esse consideranda videntur : Quare Filius Dei incarnatus sit, et non alius. De requie sepulturæ, quibus etiam auctoribus credatur ipse descendisse in infernum, et quantum spatii in sepulcro jacuisse. Homo a Deo quasi mane est conditus, quia retinens Dei similitudinem veræ luci proximus videbatur. Poterat enim de propinquo Deum cenere, scilicet in se et per se, nulla re extrinseca interveniente. Sed et propinquitatem pariter et similitudinem amisit, dum se inobedientiæ malo subjecit. Solet enim sol et humorem propinquus contrahere, et recedendo relaxare. Sic et verus sol, id est Dominus noster, « qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* I, 9), » fragilitatem, id est contagionem, quæ inhæret homini de limo plasmato, sicut sua præsentia desiccaverat, sic recedendo relaxarat. Unde post culpam a Domino audire meruit : « Adam, ubi es? » (*Gen.* III, 9.) quasi et longinquus propinquitate, et diversus similitudine. Occiderat enim et sol justitiæ, incumbente peccati nocte. Verum omnipotens et misericors Deus, ne ad impotentiam, vel insipientiam sua facta redirent, quoniam ipse vere potens et perfecte est sapiens, angelicum ordinem per malitiam lapsum, quoniam de homine justo jam restaurare non poterat, de injusto, quod erat difficile, stabilivit redimere. Igitur prius ipsum hominem a potestate diaboli eripere, et sic demum ipsam naturam angelicam recuperare disposuit (1925); et hoc non sine immolatione. Sed quia in unoquoque **588** sacrificio, quatuor videntur convenientia. scilicet, cui offeratur, a quo, et quid, et pro quibus, in hoc quoque, quod pro salute totius generis humani fieri oportebat, eadem competentia non immerito aderant. Nam si horum aliquid in qualibet immolatione defuerit, non solum idipsum sacrificium non A proderit, verum etiam sæpissime obesse manifestatur, velut etiam in Veteri Testamento multoties declaratur. Cum Moyses montem ascenderet, et pro lege accipienda quadraginta diebus cum Domino loqueretur, suaque visione jucundissime frueretur, Israeliticus populus non Deo, sed conflatili vitulo sacrificia immolabat (*Exod.* XXII, 4), eique insultans, ab ipso Domino legitur perculsus, et valida morte damnatus ; tantum ut ex illo peccato amisit viginti tria millia hominum. Quod denotat Psalmista, dicens : « Et fecerunt vitulum in Oreb, et adoraverunt sculptile (*Psal.* CV, 19), » etc. Deinde sequitur : « Et dixit, ut disperderet eos (*ibid.*). » Propter peccatum enim illud a serpentibus sunt dispersi. Unde diligentissime hæc hostia, cui immolaretur, oportebat perscrutari. Quidquid est, aut creatura aut Creator est. B Videamus utrum Creatori an creaturæ dignum fuerat immolari. Justum vero et rationabile videtur, et habetur ab omnibus, ut non creaturæ, sed Creatori debeatur oblatio. Restabat igitur ut cum magna dispensatione creatura Creatori immolaret. Sed quoniam creaturarum magna est differentia, quia alia sensata, alia insensata creatura habetur, subtiliter pensandum est, si a sensata, vel ab insensata offerretur hoc sacrificium : quoniam sæpissime accidit, ut si sacrificium ab indigno oblatum fuerit, revera et ipsum sacrificium non acceptum, et illum qui obtulerit invenimus condemnatum. Sicut in Numeris legitur (*Num.* XVI, 32) Dathan et Abiron contra Dei voluntatem adversus Aaron, et ejus filios insultasse, et sacrificium in tabernaculo Dei obtulisse. Verum C quoniam eidem sacrificio indigni aderant, aperta terra, obruti sunt, et illos qui ibi aderant ab igne devoratos esse manifestatur, sicut in Psalmo dicitur : « Aperta est terra, et deglutivit Dathan, et aperuit super Synagogam Abiron. Exarsit ignis in Synagoga eorum, et flamma combussit peccatores (*Psal.* CV, 17). » Quoniam idem ignis, quo putabatur puniri peccata, ab ara elatus ad injuste immolantes

(1925) Contra est doctrina D. Thomæ docentis I p., q. 64, art. 1, irremissibile fuisse peccatum angelorum, non ex gravitate culpæ, sed ex conditione naturæ, seu status, ubi affert illam Damasceni sententiam : « Hoc est hominibus mors, quod angelis casus. » Si vero illis verbis ; « ipsam naturam angelicam recuperare disposuit, » intellexit S. Bruno cogitasse Deum salvare tot homines, quot angeli in superbiæ peccatum prolapsi perierant, consonans est cum cæteris Patribus ejus doctrina.

A pervenit, eosque cremavit. Ergo indignum erat ut ab insensata hoc sacrificium offerretur. Restabat ergo ut a sensata immolatio fieret: sed quia inter sensata plurimum distat, quoniam cum alia rationalis, alia irrationalis creatura habeatur, videndum est utrum si ab irrationali creatura hoc sacrificium offerri debeat. Sed incongruum et nimis absurdum est, ut ab irrationali pro rationali ut quid immoletur. Constat ergo ut hæc immolatio a rationali fiat. Verum quoniam adhuc et inter rationales distat plurimum, si ab angelica creatura hæc immolatio fieri oporteret. Immolatio vero visibilis esse constat; angeli autem invisibiles sunt: verum visibile aliquid nequit offerri ab invisibili (1926). Constabat igitur ut ab homine hæc fieret oblatio. Duabus autem partitionibus consummatis, agendum est de reliquis, B scilicet quid immolandum sit, et pro quibus. In auctoritate vero compertum est, ut hoc sacrificium par, aut exuberans esse debeat, pro quo offertur, et hoc sacrificium quod, ut diximus, aderat pro salute humani generis, æquale, et non minus debebat offerre. Ergo insensatum excludendum est et irrationale, sed rationale pro rationali condecens hostia aderat Inter rationale vero, quoniam adhuc differt nimium, animadvertendum est, si aut de homine, aut de angelo immolari oporteat, uterque et enim ratione viget, Homo vero tanta hostia nullus inveniebatur dignus; quoniam omnes homines et originali, etiam et actuali peccato non erant immunes; velut ait Propheta. « Omnis homo mendax (*Psal.* cxv, 11). » Et sicut per beatum Evanglistam Joannem dicitur: « Si C dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (*I Joan.* I, 8). » Unus ergo homo, iden peccator indecens hostia fuerat pro totius humani generis redemptione. Ergo solus homo ab hoc sacrificio expellebatur. Angelus vero in sui natura admitti nequiverat; quia quod est invisibile nec teneri, nec pati, nec etiam occidi potest. Et forsan per assumptam naturam posset immolari, angelica charitas pro injusto puniri frigesceret: et hoc non immerito; quia aliquis justus vix pro justo moritur, ne dum pro injusto damnetur. Et etiam ante adventum Christi homines propter peccatum ab angelis odio habebantur. Et forte si idem homo ab angelo esset redemptus, eumdem angelum pro Deo veneraretur, quod ne cui impossibile D videatur, dum pro certo prædicti homines sæpissime inveniantur, lapides, ligna, et æramenta pro Deo adorare. His igitur et aliis plurimis hujuscemodi rationibus angelica victima excludebatur. Qua propter solus restabat Creator, qui sua miseratione, et solita benignitate humano compatiens generi, supradictum hominem liberaret, et a diabolica fauce perplexum eriperet; et hoc non in sua natura, sed per **589** assumptum hominem, ut qui solum hominem redimere venerat, Deus et homo immolaretur. In divinitate vero, quia personarum distinctionem catholica credit adesse Ecclesia, videlicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti, non immerito considerandum est hæc assumptio cui conveniebat. Pater autem, si intra virginalem uterum assumeret hominem, et ab eodem nasceretur, idem essent Pater et Filius. Pater secundum divinitatem, Filius vero secundum humanitatem; quod et credere et dicere nefas est. Aliud quoque majus esset nefarium quoniam duo filii adessent in divinitate, scilicet Pater filius secundum humanitatem, et Filius Dei filius secundum divinitatem. Tanto ergo errore vitato, prædicta assumptio Patri non conveniebat. Adhuc restat agere, si Spiritus sanctus competens esset ad immolandum. Si autem idem Spiritus hominem acciperet, et pro eo vellet immolari, supradictus error in divinitatem caderet; revera etenim duo filii et crederentur, et haberentur in ea. Filius Dei secundum divinitatem, quemadmodum diximus, filius et Spiritus sanctus secundum humanitatem filius. Ergo utrique, Patri scilicet, et Spiritui sancto prælata assumptio non congruebat; quoniam neuter horum in tali negotio admitti valebat. Igitur solus Filius ad hoc agendum condecens aderat, cui et per justitiam inerat hominem per se creatum salvare, et diabolo suam potestatem petenti obviare, eumque ipsum hominem decipientem decipere, et ablato totius orbis imperio, perpetuo in inferno religare (1927). Legitur namque in Evangelio beati Joannis, quod « omnia per ipsum facta sunt (*Joan.* I, 3): » ergo et ipse homo. Adhæc si ab alio quam ab ipso, per quem creatus fuerat homo, redimeretur, impotentia eidem Filio revera posset ascribi, quod per ipsum creatus, et per eumdem non esset redemptus. Si vero Pater cui potentia attribuitur, incarnaretur, duo filii essent, quod sacris Scripturis de uno Dei Filio loquentibus repugnat. Idem quoque et de Spiritu sancto, qui benignitas est. Sed hoc soli sapientiæ, scilicet Dei Filio conveniebat, ut sapienter diabolus deciperetur. Quæ autem causa hac rectior, quæve justior? Ut Verbo plasmatus homo, a Verbo scilicet, et a Dei Filio per assumptam carnem in pristino reverteretur statu. Igitur jure factum est, et justo ordine confirmatum, ut non a Patre, nec a Spiritu sancto, sed a Dei Filio, qui in divinitate et humanitate Filius vocaretur, homo redimendus fuisset, et in pristinam beatitudinem, unde prævaricando corruit, ingrederetur. His ita apte et convenienter expositis, restat de requie sepulturæ tractare.

Quia Dei Filius, Verbum Patris, splendor gloriæ, hominum Creator, condolens mundum in præcipitium euntem, Patre, et Spiritu sancto cum ipso cooperante descendit ad nostram accipiendo humanitatem, « homo factus, est, et cum hominibus con-

(1926) Docet S. Thom., III p., q. 4, art. 2, Deum potuisse novam producendo angelicam naturam, copulare eam sibi in unitate personæ.

(1927) Vid. D. Thom., III p., q. 3, art. 8, ubi probat pluribus rationibus, convenientissimum fuisse personam Filii incarnari. Apertius autem mens S. doct. declaratur a cardinali Gotti tom, XII, q. 3, De conven. et necessit. Incarnat., lib. I, § 2.

versatus est (*Bar.* III, 38) : » comedit, bibit, esurivit, flevit, et cætera quæ hominibus conveniebant, egit, præter peccatum, quia qui hominem venerat ad salvandum, et illi peccata dimittendum sine peccato esse condecebat. Unde de illo dictum est : « Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*I Petr.* II, 22). » Si vero pro homine natus, cætera superiora narrata ordinative peregit, conveniens erat ut moreretur, quia quis homo non visurus mortem, et humanius sepeliretur ? Et quia rationabile erat. Itaque mortuo sepulturæ summa cum vigilanti diligentia, ut evangelistæ narrant, Joseph ab Arimathæa corpus Dominicum petendo habuit, et in monumento suo novo sepelivit, propheta David attestante, qui ait : « In pace in idipsum dormiam, et requiescam, quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me (*Psal.* IV, 9) » Vere singulariter; quia moriendo et in sepulcro quiescendo vicit diabolum. Quis alius moriendo in prælio vincere posuit, nisi ille qui omnia potest? Igitur singulariter a Patre in spe constitutus fuit. Et iterum Propheta : « Caro mea requiescet in spe (*Psal.* XV, 4). » tertio die resurrectionis. Multis aliis habemus confirmatum auctoribus, qualiter Dominus Jesus in sepulcro quievit. Sed ista de pluribus nostræ fidei sufficiant, scilicet evangelistarum, ac David auctoritates, qui verissime illum in sepulcro jacuisse et requievisse in ipso mausolæo in pace. Qui in pace dormit, maximam habet fiduciam speratam surgendi. Unde ipse obdormire se dixit.

De sepulturæ requie tractatum est. Instat nobis, quibus auctoribus credatur descendisse in infernum. Salvator enim mundi, sapientia Patris, manna pascens, petra dulcissima, ac abundanter aqua manans, mortem nostram pro salute accipiendo, sepultus est, et a Nicodemo interlitus myrrha et aloe ut adimpleretur illud Salomonis : « Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi (*Cant.* I, 13). » Vere fasciculus fuit myrrhæ Dominus, et non maxima sacrina, quæ quamvis amaro videbatur B. Virgini et discipulis ejus passio; tamen fasciculus, quia momentanea. Sed non licet nobis nimium per ambages decurrere ; sed diligentissime advertendum est, quibus credendum sit auctoribus, ipsum Dominum **590** ad inferna descendisse, et sua benedicta potentia fideles suos abstraxisse. Dicit de ipsa descensione David propheta : « Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem (*Psal.* XV, 10). » Et alibi, propheta attestante Osea, dicitur : « O mors, ero mors tua, morsus tuus ero, inferne (*Ose.* XIII, 13). » Vere Dominus mors fuit morti, quia in perpetua morte eam dimisit (1928). Morsus fuit etiam inferni Salvator, et Dominus Jesus Christus, qui non omnes, sed suos tantum inde extraxit (1929) ; si enim omnes inde abstraxisset, non esset morsus, sed conglutinans

A hominum ; qui vero morsum in aliquod dat, non totum, sed partem accipit. Sic Christus morsus inferni fuit, quia partem redemit, partemque reliquit. In alio autem loco David dicit : « Domine, abstraxisti ab inferis animam meam, salvasti me a descentibus in lacum (*Psal.* XXIX, 4); » id est ab illis qui æterno igne cremabundur.

Quot horas fuerit in descensione et ascensione.

Expeditis quibus auctoribus in infernum Dominum descendisse credatur : expedit adhuc quantum spatii in sepulcro jacuisse scribere indagando. Plenissime ac vere apertissimum est, quia Dominus ex illa hora suæ expirationis, Joseph ejus Dominicum petens corpus, habitum suo in sacrophago collocavit, « in quo nondum quisquam positus fuerat (*Luc.* XXIII, 33), » et jacuit ab illa hora usque mane Dominici

B diei. Opponunt alii : si ab illa hora usque Dominicum diem Dominus in sepulcro quievit, ergo non tres dies, sicut ipse prædixerat. Solvitur hac probabili ratione : Veritas, quæ Christus est, nunquam mendacium protulit, dicens : « Solvite templum hoc, et in triduo excitabo illud (*Joan.* II, 19) ; et : « Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus, deibus, et tribus noctibus ; ita et Filius hominis (*Matth.* XII, 40), » qui est Christus. Verum dicens, et verissime confirmavit quia per tres dies et tres noctes in corde terræ fuit, et post triduum excitatus. Revera ex illa hora, qua Dominus apprehensus fuit, et morte damnatus, jacuit in corde terræ, id est in corde terrenorum, perfidorumque, dicentium : ubi sunt verba ejus, quibus dicebat : « Antequam Abraham fieret, ego

C sum (*Joan.* VIII, 58), » et multa alia. Jacuit etiam in corde terræ, id est in corde apostolorum, qui adhuc terreni erant, et dubitabant de ejus resurrectione ; et illum morti traditum videndo fugerunt, tristissime manentes ; sic jacuit in corde illorum, quia illum Dominum in mente retinebant. Vel aliter, jacuit in corde terræ tribus deibus, et tribus noctibus, quia a sero, qua apprehensus fuit, tota illa nocte, et die parasceve, et nocte Sabbati, et Sabbato, ac Dominica nocte, et usque mane Dominici diei, revera in sepulcro quievit, quia ex quo damnatus fuit morti, quasi jam in sepultura jacebat. Dicunt, quia et sic tres dies non fuere impletæ. Ad quod dicimus, ibi esse figuram synecdoche, id est pars pro toto, quia mane Dominici diei pro tota die habetur. Nunc eviden-

D tissime, prout nostra adfuit possibilitas, propositæ quæstiones solutæ sunt. Sed ille, qui hæc omnia pati pro nostra placuit salute, nos suos redemptos adoptivos filios habeat in pace, scilicet in se et ejus sancta incarnatione, et morte ab omni peccato nos eruat, et in suo sanctissimo regno collocet, ut post hujus vitæ transitum hilari vultu prospicere illum queamus regnantem cum Pater et Spiritu sancto per infinita sæculorum sæcula. Amen. Deo gratias, qui nos de tuis in nos [*fort.* destitutos] satias.

(1928) « Teneamus firmissime quod fides habet fundatissima auctoritate firmata quia Christus.... apud inferos fuit. » D. Aug. Ep. 164, al. 99, c. 5, n. 24.

(1929) Ita sensit idem S. Aug. qui « quod scriptum est, solutis doloribus inferni non in omnibus, sed in quibusdam accipi potest, quos ille dignos ista liberatione judicabat. » Ead. ep. c. n. 4, 5.

591 TRACTATUS SECUNDUS
DE SACRIFICIO AZYMO, AD LEONEM MONACHUM.

Hortatis sæpissime, charissime, magisque nostram percogis humilitatem, frater Leo, atque venerabilis monache, ut dominis spiritualibus fratribus monachis in Constantinopolitana urbe constitutis, qui crebro a Græcorum superflua loquacitate, immoderato zelo arguuntur, aliquid de sacrificii observatione summatim breviterque describerem. Ex tuo, itaque aliorumque multorum recitatum est ore, quod ab episcopo ejusdem sedis, vel ab ipsius clericis frequenter blanda suasione, sæpe furibunda locutione indiscrete decipiantur, ut ritus nostri sacrificii azymi derelinquatis, et more Græcorum fermentatum sacrificium Deo offeratis. Quibus ad hæc imperterriti non ex nostra insolentia, sed sanctorum authentica theologorum Patrum scientia, e contra respondeamus. Licet illorum religiosis? Patres ac doctores studuerunt ex fermentato pane Deo omnipotenti sacrificium offerre, tamen nunquam invenimus illos nostram oblationem evacuantes ac deridentes. Quid ad hæc dicimus? « Nunquid divisus est Christus in corpore suo (*I Cor.* I, 13), » ut alius sit in Romano sacrificio, alius in Constantinopolitano? Quis hoc sapiens dixerit? Nisi ille qui Dominicam novit scindere vestem, ut Arius et alii hæretici. Nos vero veraciter tenemus, imo firmiter credimus, quia quamvis sint diversi mores ecclesiarum, tamen una est fides quam indissolubiliter unitur capiti suo, id est Christo : et ipse unus, idemque permanet in suo corpore, quod pro nostra salute Deo Patri sponte obtulit. Resipiscant ergo ab hac chacheton famosa altercatione, Latinæ munditiæ detrahere desinant. Nam si ipsi obturatis auribus nostræ veritati non consentire volunt, sine omni dubitatione ostendimus nostrum sacrificium, quod prius sinceriusque sit illorum sacrificio, non solum ex Evangelica, apostolicaque auctoritate, sed etiam ex legali Veteris Testamenti institutione præfiguratum. Legimus namque in libro Exodi (*cap.* XI, 1), ubi præcipiente Deo Moysi sancto, ut quarta decima luna primi mensis ad vesperam filii Israel immolarent agnum Domino sine macula, et manducarent carnes illius assas igni cum azymis panibus. Interea si vobis responderint, quia illud vetus præceptum fuit, jam defecit, jam pertransiit, confidenter illis beati Pauli apostoli objicite sententiam, qua dicitur : « Omnia in figura contingebant illis ; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor.* I, 11). » Notate dilecti. Si veteris testamenti

A figura fuit, ergo nostra tempora portendebant, et quod in umbra latebat, in luce novi testamenti jam præfulgebat, ac propterea scripta erant, et ab ipsis etiam fidelibus observanda. Nam quomodo in agni immolatione passio nostri figurabatur Redemptoris, in mari Rubro baptismus, in columna nubis Spiritus sanctus, in manna cœlesti gratiæ donum : in petra, quæ eos consequebatur Christus ; ita in azymo pane nostri temporis monstrabatur sacrificium. Ipse Creator atque Redemptor hominum, veniens in hunc mundum indutus nostram mortalitatem, non amittens suam divinitatem, postquam universa, quæ de eo fuerant prædicta, essent impleta, et paterno censuisset consilio, ut mundum sua redimeret morte, ipsumque mundissimum atque sacratissimum, quod

B de immaculata Virgine susceperat corpus, præfinito tempore voluisset nostra pro vita Deo Patri offerre in illa tunc sacrosancta cœna, quando Pascha cum suis discipulis celebravit, panemque accipiens in suis sanctis manibus fregit et dedit eis, dicens : « Accipite et comedite : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur ; hoc facite in meam commemorationem (*I Cor.* XI, 14). » Dicant, obsecro, fratres, qualis fuerit panis ille ; azymus fuit, an fermentatus? Si dixerint, fermentatus, ergo falsa est Domini sententia dicentis : « Non veni solvere legem, sed adimplere (*Matth.* V, 17). » Quomodo ille, qui legem dedit, benedictionem usque nobis inferret, si ea quæ legis sunt, non observasset (1930)? Si hoc fecisset, ut transgressor legis juste puniretur, nec pro nostra omnium redemptione moreretur. Cum ipse Dominus

C Jesus per Moysen dicat, ut quarta decima die primi mensis, **592** quod phase occidebatur, usque ad vigesimam secundam diem ejusdem mensis, quicunque inventus esset in populo Israel, qui fermentum haberet in domo sua, periret de cœtu filiorum Israel, quia pactum Dei irritum fecisset. Sufficiat nobis jam ex legali observatione mandati testimonia proferre : ad Evangelii gratiam, et novi testamenti lumen subsequens sermo percurrat. Neque enim aliter illo tempore solus sine omnibus Pascha illud celebrare potuisset, quod commune omnibus erat datum, et

D tamen utrumque Testamentum in se adimpleret. Sancti quoque evangelistæ de ipsius celebritate Paschæ, atque panis observatione ita locuti sunt. Unus ait : « Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicitur Pascha (*Luc.* XXII, 1) ; » alter idipsum replicat, dicens : « Erat Pascha, et azyma post biduum

(1930) « Cum legitur de Domino, quando corpus suum de pane fecit, quia accepit panem, et benedixit, non additur azymum vel fermentatum. Certum tamen est quia azymum benedixit forsitan non quia res quæ fiebat hoc exigebat, sed quoniam cœna in qua hoc factum, hoc exigebat. » Anselmus Cantuar. tract. De azymo et fermentato, cap. 1.

(*Marc.* XIV, 1). » Iterumque : « Prima autem die azymorum accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere Pascha ? » (*Matth.* XXVI, 17.) « Sciens Jesus, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo (*Joan.* XIII, 1). » Ergo si Pascha, quod Hebraice dicitur phase, a transitu nomen accepit, et non a passione, ut plerique male interpretantur ; profecto Dominus Jesus in suo transitu, id est in morte sua, non alium panem tradidit discipulis suis, nisi illum quem paterna traditio præceperat custodiendum. Non tantum ante passionem suam hoc egit, quantum et post resurrectionem hæc eadem repetens (*Luc.* XXIV, 31), in Emmaus non valentibus eum cognoscere discipulis, nisi in fractione panis, coactus, ut cum ipsis maneret, eumdem panem azymum eisdem fregit, deditque ad manducandum. In tota Judæa certe fermentum deerat, quia adhuc Pascha celebrabant, nisi ut apertius cognoscatis, quia illum panem post resurrectionem eis dedit, quem jam similem, et ante passionem dederat. Satis sit huc usque ex evangelica lectione vobis accommodasse sententiam. Nunc autem ad beati Pauli apostoli nos oportet Epistolam flectere animum, ubi nos de ipso sacrificio, quod azymum, et non fermentum sit, vigilanter hortatur dicens : « Fratres, expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi ; etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis (*I Cor.* V, 7, 8). » Sed cur hoc, fratres charissimi, sanctus prædicavit Apostolus ? Ut ostenderet quia in fermento, id est, ut nullo dogmate hæreticorum sive schismaticorum panis Christi exsecrabilis et abominabilis corruptionis contaminaretur ; sed in puritate et simplicitate catholicæ fidei illibatæ semper custodiretur, non indigne ab aliquo comesto pereat anima ejus de conventu digne filiorum Israel, hoc est salvandorum. Item Dominus per Amos loquitur dicens : « Venite in Bethel, et impie agite, et sacrificate de fermentato laudem (*Amos.* IV, 4). » Quid per Bethel, nisi idolum, nisi corruptio sacrilegii exprimitur ? Ex quo Dominus in Evangelio admonet dicens : « Cavete a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis (*Luc.* XII, 1) ; » id est a doctrina carnali eorum, et inflata scientia, de quo Apostolus ait : « Scientia inflat, charitas vero ædificat (*I Cor.* VIII, 1). » Et iterum : « Modicum fermentum totam massam corrumpit (*Galat.* V, 9). » Sufficiant pauca de pluribus prolata testimonia. An adhuc irreverenti fronte audebunt contra nos obire sententiam, dicendo ut astruant nos cum Hæbreis Judaico more azymum comedere. Cui insanæ objectioni cum sano respondemus intellectu (1931) : Absit hoc ab catholica, atque apostolica Romana

A Ecclesia, quæ caput, et fundamentum, ac speculum dicitur, et probatur esse omnium Ecclesiarum, quam Deus et Dominus noster Jesus Christus per semetipsum ædificare dignatus est, ac promittens specialiter suo dilecto discipulo Petro apostolo, dicens : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni cœlorum (*Matth.* XVI, 17). » Atque iterum : « Ego rogavi pro te Patrem, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos (*Luc.* XXII, 32). » Absit a totius mundi Domino, ut idcirco cum Hebræis judaizes, eo quod de azymo pane sacrificium Domino dicitur offerre. Absit, ut pro tali re sancta hoc agat Romana Ecclesia, ut suis ostendat per B orbem fidelibus constitutis, agnum, qui abstulit peccata mundi, sine omni corruptione, pollutione, atque contagione culpæ, sinceram sanctamque ex immaculata Virgine suscepisse carnem, testante angelo, qui ipsius Domini incarnationem eidem Virgini venerabili annuntiat, dicens : « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur. Filius Dei (*Luc.* I, 35). » Illa obumbratio, quæ virginalem uterum dicitur obumbrare, non aliter intelligenda est, quam ut ab omni æstu concupiscentiæ vel corruptione alicujus facinoris illud castissimum Domini templum, in quo habitare dignatus est, intactum, purumque, quod est azyma, semper custodierit, dicente Salomone : « Sapientia ædificavit sibi **593** domum (*Prov.* IX, 1). » Nam, ut ea quæ superius diximus repetamus, cur non nobis sacrifi- C cium de veteri præcepto tenendum est ? Cur ea, quæ illis carnalia sunt imperata, in nobis spiritualiter videamus adimpleta ? Nunquid ex ispis non tenemus templum, sacerdotium, unctionem, incensum, sacerdotalia indumenta, et quadragesimam ? Si hæc cuncta prius ipsa Israelitica plebs tenuit, et postea Domino cooperante, nobis concessa sunt ; quare non azymum etiam inter reliqua præcepta sacrificium Domino offerendum est ? Cum, ut sæpe jam testati sumus, puritatem, simplicitatem, atque munditiam significet. Et ipsum principium, caputque omnium apostolorum, post Domini ascensionem primum obtulisse invenimus sacrificium, non aliter, quam illi a Domino, et magistro suo jussum est offerri. Post D ipsum beatus Clemens, cui beatus Petrus tradidit pontificatum, in Epistola sua (1932) ad Jacobum, qui Hierosolymam regebat Ecclesiam de ejusdem sacrificii observatione taliter admonet agendum, dicens : « Cum mihi dominus, et magister meus Petrus summi pontificatus traderet dignitatem, et inter multa hortamenta, quibus ab ipso adhortabar, cum ad Domini sacrificium pervenisset, ita de illo mihi dixit : Vide, Clemens, ne aliter agas de con-

(1931) Hanc eamdem objectionem diluit S. Anselmus cap. 3. « Cum ergo, inquit, nos panem azymum sacrificamus, non ut per azymi figuram talem Dominum Iesum futurum significemus ; sed ut ipsum panem in corpus ejus, divina virtute sacrificemus, nequaquam in hoc legis vetustatem servamus, sed Evangelii veritatem celebramus. »

(1932) Hanc ut genuinam non agnoscunt eruditi.

pore Domini, quam quod ego tibi præcipio, quia ego non hoc a me ipso, sed qualiter ex ore Domini, et magistri mei Jesu Christi audivi, taliter illud loquor : similiter et tuis successoribus, qui post te in hanc apostolicam successuri sunt sedem, in perpetuum hoc exemplum relinque. » Sicque post ipsum S. Silvester, qui inclitum Augustum, atque perfectum Ecclesiæ filium Constantinum Romæ baptizavit eadem jussa perfecte adimplens, etiam in posteros custodire mandavit. Denique S. Gregorius, eximius doctor, qui Eutychium Constantinopolitanum episcopum cum suis fautoribus in præsentia Mauritii imperatoris, mira cum ratione exsuperavit, alio modo non celebravit, atque nobis celebrandum sacrificium præcepit, quam illud, quod omnes sui præcessores sanctissimi papæ, quos enumerare longum est, in sanctissima sede apostolica jussi sunt celebrare. Quapropter, amantissimi fratres, state

A viriliter in soliditate; ac firmamento orthodoxæ columnæ, et nemo cum suasoribus verbis a sanctæ fidei catholicæ, et apostolicæ præfatæ sedis, matris Ecclesiæ Romanæ consuetudine vos separet; quia, teste Augustino luculentissimo doctore, ac episcopo Africano, non est alia sedes in cœlo aut in terra dignior, sive prior, nisi illa quam Romana tenet Ecclesia. Hanc tenete, hanc puro corde diligite, et ab ejus unitate non recedite, cum scriptum sit : « Terminum, quem antiqui posuerunt Patres, ne transgrediaris (*Prov.* XXII, 28) ; » et « qui dissipat sepem, mordebit eum coluber (*Eccle.* X, 8). » Serpens ille scilicet, qui ejecit Adam de paradiso, ex cujus pestifero ore Dominus per intercessionem apostolorum, atque sanctorum omnium vos semper eruat, lar-

B giente Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre, Flamine sancto, in omnibus sæculis. Amen.

---

594 AD TRACTATUM SEQUENTEM ADMONITIO.

Sapientissime, piissimeque exaratum hoc opusculum ex eo evincitur quod non tam editum fuerit Venetiis a Mauro Marchesio an 1651 *inter reliqua S. Brunonis Opera, sed iterum excusum ab editoribus Bibl. Max. Vet. typis Lugdun.* 1677, *Tom. XX, p.* 1725, *reperitur, iterumque a D. Luca Dacherio, tom. XII, edit. Paris.* 1725, *in Spicilegio, et Taurini in separato parco volumine, absque nota anni. Sed multo ejus existimationem auget editor Codicis Liturgici clar. Philippus Zazzera, quem inter mss. Bibl. Vaticanæ comperit, suisque doctis adnotationibus illustratum, et sanctissimo pontifici D. N. Pio VI dicatum Romæ publici juris fecit an.* 1784. *Cum autem quidquid ad perfectionem hujusce S. Brunonis elucubrationis novam editionem mihi comparare proposuissem, non piguit Florentiæ codicem ms. Bibl. S. Marci O. P. Sæc.* XIII, *alterumque Codicem archivi Vaticani ejusdem circiter ævi exaratum consulere. Ex his igitur tum codicibus, cum editionibus plures variantes, lectiones deprompsi, quæ quamplurima errata præsertim in Marchesio, et in editione Taurinensi corrigunt et nitidiorem completioremque lectionem reddunt. Peropportunus hic mihi aditus patet notitiam præbendi, ubi ignoratur, præclari operis, cui inscriptus est titulus S. Ecclesiæ Rituum, divinorumque Officiorum explicatio, cujus autographum, ut dixi, in Bibl. Vatic. asservatur, deque Ecclesiasticis institutionibus maxime meritus cl. Philippus Zazzera habendus est, qui eum copiosis eruditisque commentariis exornatum publicavit. In fronte, adnotatur, explicationem illam ab Anonymo sæculo* XII. *scriptore elucubratam fuisse, et ex Vaticano Codice num.* 5046, *tunc primum erutam. Unum admonendum superest, scilicet, quod auctor Anonymus suam rituum explanationem ab hoc Brunonis opusculo auspicatur : ex quo inferri potest, magno illud in pretio jam tunc haberi ad Ecclesiasticis viris, ut cæteris de sacris ritibus scriptoribus præponeretur, quasi ipse ductor chorus cæterorum fuerit.*

---

595 TRACTATUS TERTIUS.

DE SACRAMENTIS ECCLESIÆ, MYSTERIIS ATQUE ECCLESIASTICIS RITIBUS.

(Ex editione Taurinensi.)

(1933) Dilectissimo fratri GALTERIO, Magalonensi episcopo, Bruno Signiensis episcopus, salutem.

Cum Romæ quondam in Insula in domo episcopi Portuensis simul essemus; cumque in libro Exodi de tabernaculo testimonii, et de vestibus Aaron, typica quædam, et magni mysterii significativa lege-

C remus, cœpisti mirari tu, cœpi mirari et ego, quod aliqua illis similia adhuc in Ecclesia fieri videamus, cum jam vetera transierint, et facta sint omnia nova. Multa enim fiunt in ecclesiarum dedicationibus, multa et in aliis Ecclesiæ sacramentis, quæ non minus quam illa, sub umbra, et figura fieri v.

(1933) Hanc inscriptionem secundum clarissimum Carolum Sebastianum Berardi tradimus, qui part. II, tom. II, p. 116, emend. Grat. ejus episcopi mentionem habet, non secundum erratam editionem Taurinensem, ferentem . *Dilectissimo fratri Galterio Magalensi episcopo ;* quæ etiam in Marchesio, aliisque editoribus legitur.

dentur. Petisti igitur a me, ut sicut illa exposueram, A ita et ista exponere tentarem. Promisi me facturum, sed aliis negotiis impeditus ; et tuæ petitionis, et meæ promissionis jam pene oblitus eram : cum Helbertus eremita, et presbyter venerabilis, a vobis ad nos veniens, id, quod promiseram, quasi debitum exigebat. Memor igitur tuæ dilectionis, quamvis multum impeditus, facere agressus sum quod facere jussisti.

596 *De consecratione ecclesiæ.*

(1934) De sacramentis Ecclesiæ locuturi, prius sacramenta ipsa ponamus; postea vero quid significant, prout Dominus dederit, exponamus (1935). Quando enim ecclesia consecratur, solus diaconus eam ingreditur, januas claudens (1936), ibidem exspectat episcopo responsurus. Tunc episcopus de- B foris aquas benedicit, non sine sale, acceptoque fasciculo hyssopi ex aquis, quas modo sanctificaverat ecclesiæ parietes ter circumeundo aspergit : ter quoque cum virga pastorali januas percutiens dicit: « Tollite portas, principes vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ (*Psal.* XXII, 8). » Cui diaconus de intus respondet dicens : « Quis est iste Rex gloriæ? (*ibid.*) » Et ille : « Dominus fortis, et potens, Dominus potens in prælio (*ibid.*, 9). » Post tertiam percussionem, paucos ex ministris secum ducens ecclesiam ingreditur, cætera multitudine foris exspectante. Tunc episcopus totum alphabetum in modum crucis bis in pavimento describit ; ac deinde sicut prius alias aquas sanctificat, quibus non tantum sal, sed et cinerem quoque miscet et vinum, His autem altare, et ecclesia asper- C gitur, et consecratur. Postea vero super altare oleo, et chrismate fusis, lapidem ipsum episcopus ungit. (1937) Et tunc tandem ibidem reliquias ponit, atque componit. His igitur expeditis, significationes videamus. Sed prius quærendum est, cur aqua benedicatur? Quare lapides et parietes aspergantur? Cur etiam potius lapides, et ipsi parietes per se non benedicantur? Cur sine aqua non sanctificantur? Cur eadem ipsa benedictio, quæ aqua datur, lapidibus non datur? Hoc totum habet significationem (1938), Audi igitur quid Dominus dicat : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum (*Joan.* III, 5). » Aqua enim lavandis corporibus idonea est : tantam virtutem accipere meruit, ut sicut corpora lavat a sordibus, ita D et animas mundet a peccatis.

Quid aqua significet.

Manifestum est itaque quod hæc aqua baptismum significet, cujus aspersione ecclesia consecratur, et quodammodo baptizatur.

Quid significet ecclesia.

Ipsa vero ecclesia eam utique Ecclesiam designat, quæ in ea continetur, id est multitudinem : unde et am ecclesia vocatur, eo quod Ecclesiam contineat. Hæc enim figura a grammaticis metonymia dicitur, quando id quod continet, ponitur pro eo quod continetur. Quale est illud, quod in Evangelio Dominus ait : « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas (*Matth.* XXIII, 31) : » cum utique non ipsa Jerusalem, sed ejus habitatores prophetas occiderint. Sic etiam dicere solemus : Illa domus bona est, eo quod bonos habeat habitatores; et illa mala est, eo quod mali habitatores habitent in ea. Secundum hanc igitur significationem, hæc ecclesia ex lignis, lapidibusque constructa, eam Ecclesiam designat, quæ ex vivis lapidibus ædificatur ; cujus lapides non calce, sed charitate junguntur et uniuntur ; cujus fundamentum Christus est ; cujus portæ apostoli sunt ; cujus columnæ episcopi sunt et doctores, in quo unusquisque lapis tanto amplius rutilat, quanto fidelior et melior est.

Quid sal significet.

Quia igitur dictum est quid aqua, et quid domus significet, dicamus etiam cur hæc aqua sale misceatur. Cum enim Salvator noster de baptismo loqueretur, nullam salis fecit mentionem ; non enim dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua salsa, vel sale mixta, vel aliquid hujus modi ; sed quid dixit? « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei (*Joan.* III, 5). » Idipsum autem et de oleo, et de chrismate dici potest ; sed de his alias : interim de sale dicamus. **597** Sal enim in divino eloquio frequenter pro sapientia ponitur; unde est illud ; « Sermo vester sale sit conditus (*Coloss.* IV, 6). » Et Dominus discipulis : « Habete, inquit, sal in vobis, et pacem habete inter vos (*Marc.* IX, 43). » Itemque : « Vos estis sal terræ ; quod si sal infatuatum fuerit, in quo condietur? » (*Matth.* V, 13.) Hinc etiam secundum legem (*Levit.* II, 23) nulla hostia sine sale offertur, sed in omni sacrificio ponitur. Unde manifestum est, quod sal (1939) pro sapientia ponitur. Sic est enim sapientia condimentum omnium virtutum, sicut sal et condimentum omnium ciborum. Sed quæ sapientia? Non utique

(1934) In edit. Taurin. deest hic titulus, quem codd. et edit. Rom. afferunt. Apud Dacherium legitur expositio *Ce consecratione ecclei*æ. D. Philippus Zazzera epistolam S. Brunonis ad episcopum Magalonensem omisit.

(1935) Lucas Dacherius habet : *Postea vero quid significent, exponemus.*

(1936) Idem auctor, *januas claudit.*

(1937) Hæc periocha deest in edit. Venet. Lugd : et Taurin.

(1938) Alia est cod. Vatic. lectio : *Sed prius quærendum est cur aqua benedicatur, qua lapides et parietes aspergantur, cur etiam potius lapides et parietes ipsi per se non benedicuntur ; cur sine aqua non sanctificantur ; cur eadem ipsa benedictio, quæ aqua datur, lapidibus non datur? Hoc totum significatio est.*

In aliquibus differt Dacherius : *Sed prius*, ait, *quærendum est cur aqua benedicatur, qua lapides et parietes asperguntur? Cur enim potius lapides isti et parietes prece non benedicuntur? cur sine aqua non sanctificatur*. In reliquis concordat.

(1939) Edit. Rom. addit *sal*, quod deest in aliis editionibus.

sapientia mundi, quæ « stultitia est apud Deum (*I Cor.* II, 19), » sed illa sapientia, de qua Dominus ait : « Confiteor tibi, Pater Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis (*Luc.* x, 11). » Sed vis audire quæ sit ista sapientia, quam simplex, quam facilis ad discendum ? Veniat modo aliquis ad hanc aquam ; veniat nunc aliquis ad baptismum, audiat hanc sapientiam, gustet de hoc sale, neque enim prius baptizatur aliquis, quam sale cibetur ; hoc enim omnibus notum est ; ad litteram dico. Infantibus ad fidem venientibus statim in ore ponitur sal : (1940) ut quod actu habere non possunt, habeant vel significatione sacramenti. Interrogo igitur modo aliquem hominem baptizandum : « Credis in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem omnium visibilium et invisibilium ? » dicit : « Credo.—Credis et in Jesum Christum Filium ejus, unicum Dominum nostrum natum et passum ?» Inquit : «Credo—Credis et in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, carnis resurrectionem, et vitam æternam ?» Ait ille : «Credo.» Bene instructus est iste, sapiens est, et sufficienter sale cibatus. Hoc est igitur sal, quo miscetur aquæ ; hæc sunt prima fidei rudimenta : sine his non valet baptismus (1941). Sive enim tollas aquam, sive tollas hæc verba, non est baptismus. Hoc autem dum dico, nullum præjudicium facio infantibus, et nondum intelligentibus, qui non sua, sed aliorum fide baptizantur et salvantur. Salvantur utique, si vel prius obierint, vel ad ætatem venientes fidem pro eis promissam fideliter crediderint, et custodierint ; alioquin non valet baptismatis aqua, quia non est condita (1942). Dictum est itaque quid aqua, quid sal, et quid domus dedicanda significet. Nunc autem superest ut de hyssopo dicamus, cum quo ecclesiæ parietes supradicti aqua asperguntur.

Quid hyssopus significet.

Hyssopus naturaliter in petra nascitur : « Petra autem, ait Apostolus, erat Christus (*I Cor.* x, 4). » Bona herba hyssopus, quæ nascitur, et renascitur, et radicatur in Christo. Per hanc enim etsi tota fidelium multitudo intelligi possit, præcipue tamen illi per hyssopum figurantur, qui in Christi fide radicati et fundati, ab ejus amore divelli et separari non possunt. Per quod quid melius, quam episcopos et presbyteros intelligere possumus, qui (1943) quanto majorem in Ecclesia obtinent dignitatem, tanto firmius Christi fidei inhærere debent ? Et per hos quidem spargitur aqua : per hos et ab his baptizantur fideles : his datum est perficere baptismatis sacramenta. Nec illud quidem prætereundum est, quod ter episcopus ecclesiam circumit, et ter parietes aqua aspergit.

Quid in circuitu eundo significet.

Apparet etiam in hoc figura baptismatis. Audi igitur quid suis discipulis Dominus dicat : « Ite, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (*Matth.* XXVIII, 19). » Hinc est igitur quod sacri canones ter in aquam mergi præcipiunt eos qui baptizantur(1944). Quia itaque Ecclesia non potest mergi in aquas, ter ab episcopo circumeunte aspergitur aqua. Vides ergo, quam bene omnia, quæ superius dicta sunt, baptismi conveniant sacramentis ? Hinc autem illud quoque videamus, quod ter cum virga pastorali ecclesiæ januas episcopus percutit.

598 *Quid virga significet.*

Quid enim virga pastoralis, nisi sermo divinus, et prædicatio evangelica intelligitur? Quod autem sermo virga vocetur, propheta de Domino testatur dicens : quia « percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium (*Isa.* XI, 4). » Virga oris sermo est. Virga igitur januas percutere, est aures audientium prædicationis voce ferire : aures enim portæ sunt, per quas ad corda audientium sanctæ prædicationis verba introducimus. Unde Psalmista ait : « Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion (*Psal.* IX, 15). » Quid est enim in portis filiæ Sion, nisi in auribus et auditu fidelium ? Illud quoque non vacat a mysterio, quod ter episcopus januas percutit. Numerus iste et notissimus et sacratissimus est. In omni enim dedicatione ter semper episcopus januas percutere debet ; quia sine invocatione Trinitatis nullum in Ecclesia fit sacramentum. Percutiamus igitur ecclesiæ januas, et prædicationi instemus, quatenus usque ad cordis secretarium accedere, et Christi fidem adducere valeamus.

Quid litteræ.

Expositis igitur omnibus, quæ in ecclesiæ dedicatione exterius episcopus agit, hinc etiam quid interius faciat, videamus. Ingressus enim in ecclesiam, bis totum alphabetum scribit in pavimento. Per quod vel utrumque Testamentum, vel duplex sanctarum Scripturarum intelligentia figurantur. In his

(1940) Videndus Theodulphus in libello De ordine baptismi cap. 5 apud Menardum in nott. ad Sacramentarium S. Gregorii M. col. 364, et ipse Menardus ad illud cap. 377, et seqq.

(1941) In hunc locum optime hæc adnotavit clar. Philippus Zazzera : « Non quod validus, inquit, non sit baptismus, ubi materia, formaque a Christo præscripta administretur, sed quod, si justitiæ et salutis gratiam spectemus, frustra suscipitur ab adulto, qui præter baptismi voluntatem, et fidem, male ante actæ vitæ pœnitentiam, et firmum abstinendi a peccatis propositum non afferat. » Vid. Catech. Rom. De sac. bapt. n. 35 et seqq., et D. Thom., III p., q. 68, art. 6 et seqq.

(1942) Nempe, et si baptismum susceperint, ad æternam vitam minime perveniunt, ex defectu operum, quæ fidem consequi debent.

(1943) Cod. Arch. Vat., *quia*.

(1944) Ultrum trina immersio sit de necessitate baptismi agit D. Thom., III p., q. 66, art. 8, et ex auctoritate S. Gregorii docet non esse necessarium, sed simplicem aquæ ablutionem sufficere : « Quia unica immersione significatur unitas mortis Christi, et unitas deitatis ; per trinam autem immersionem significatur triduum sepulturæ Christi ; et etiam Trinitas personarum. »

etiam paucis litteris omnis scientia continetur, quæ semel in synagoga, et bis in ecclesiæ pavimento scribuntur; Judæi enim unum (1945) tantummodo recipiunt Testamentum; quod non dupliciter, ut nos, sed simpliciter tantum, et ad solam litteram interpretantur. At vero Ecclesiæ filii, et utrumque recipiunt et utrumque dupliciter, id est ad litteram, et spiritualiter intelligunt. Bis igitur in pavimento corporis nostri alphabetum scribitur, si utrumque Testamentum suscipimus, et utrumque dupliciter intelligimus. Hinc est enim, quod illa animalia immunda dicuntur, quæ neque ruminant, neque ungulam findunt: illa enim animalia, quæ ruminant (notum est valde quod dico) bis eumdem cibum comedunt. Cibus animæ est lectio sacra; hanc autem bis comedimus, quia semel ad litteram, et iterum spiritualiter eam exponimus et intelligimus. Ungulam quoque findere, est sacram Scripturam dupliciter interpretari: quæ ideo quidem ungula dicitur, quia in via bonorum operum pedes nostros firmat et munit.

Quid quod in modum crucis scribitur.

Sed quid est, quod non in directum, sed in obliquum, et in modum crucis hæ litteræ scribuntur? nisi quia sacrarum Scripturarum intelligentiam pertingere non valet, qui crucis mysterium non recipit, et Christi passione non credit se esse salvatum. Soli enim Christiani hanc intelligentiam habent, qui crucis signaculo insigniti sunt: quibus « vicit leo de tribu Juda, radix David aperire librum, et solvere septem signacula ejus (*Apoc.* v, 5). » In Christi namque passione (1946) verum templi scissum est, et revelata sunt Sancta sanctorum (1947). Cætera videamus.

Quid aqua interius benedicta.

Post hæc autem episcopus aliam item aquam benedicit, cui non tantum sal, sicut priori, de quo supra diximus, sed vinum quoque cum cinere (1948) miscet. Hæc autem aqua Spiritum sanctum significat, sine cujus afflatione nihil unquam sanctificatur, et sine cujus gratia non fit remissio peccatorum. Quod autem Spiritus sanctus *aqua* vocetur, ipsa Veritas ostendit, dicens: « Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (*Joan.* vii, 38). » Quod quid significet, mox Evangelista exponens ait: « Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum (*ibid.*, 39). » Aqua igitur Spiritus sanctus. Et vide ordinem sacramenti: exterius aqua, interius Spiritu sancto consecratur. Hoc est enim, quod Dominus ait: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto (*Joan.* iii, 5). » Ecce aqua, ecce Spiritus. In baptismatis igitur sacramento nec aqua sine Spiritu, nec Spiritus sine aqua, quod quidem ipse Spiritus significabat, qui in prima mundi creatione « ferebatur super aquas (*Gen.* i). » Hac igitur aqua et ipsum altare, et totum interius templum aspergitur. De sale autem, quod ei additur, superius dictum est. Diximus enim, quod prima fidei rudimenta significet. Poterant ista sola sufficere ad baptismi sacramentum; sed sancti Patres nostri, qui Spiritu **599** Dei ista constituerant, voluerunt nobis satisfacere, non solum in his quæ pertinent ad virtutem sacramenti, verum etiam in illis quæ pertinent ad significationem: sufficit enim aqua, et Spiritus ad baptismi perfectionem: cætera vero, quæ adduntur, ad significationem pertinent. Non enim oleum, vel chrisma habuit Philippus apostolus, quando eunuchum baptizavit. Hæc tamen jam nunc prætermittenda non sunt, quæ ad significandum aliquid, sanctorum diligenti expositione, addita sunt (1949).

Quid vinum significet.

Dicamus igitur quid vinum significet. Vinum enim in hoc loco majorem, et spiritualem divinæ legis intelligentiam designat. Unde ad nuptias vocatus Salvator noster in vinum aquas convertit, quatenus majori intelligentia nos erudiret, et spiritualis novæque doctrinæ nectare satiaret. Divina namque Scriptura, ad litteram intellecta, aqua est sine sapore et jucunditate; quæ si spiritualiter intelligatur, vinum fit, et quidem miri saporis, magnæque suavitatis. Quod enim interest inter aquam et vinum, hoc interest inter litteram et spiritum; unde Apostolus inquit: « Littera occidit, spiritus autem vivificat (*I Cor.* iii, 6). » Hoc autem vinum Psalmista olim promittens ait: « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos (*Psal* xxxv, 9). » Itemque: « Calix tuus inebrians, quam præclarus est! » (*Psal.* xxii, 5.) Et iterum: « Hunc humiliat, et hunc exaltat, quia calix Domini vini meri plenus misto (*Psal.* lxxiv, 8, 9). » Humiliat enim Dominus Judæum, exaltat gentilem. Quare? quia ille litteram sequitur, quæ occidit: hic merum vinum et spiritualem intelligentiam bibit. Tota enim perditio Judæorum in hoc est, quod litteræ creduli spiritualem intelligentiam recipere nolunt. Unde Psalmista: « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem, et in scandalum, obscurentur oculi eorum, et dorsum eorum semper incurva (*Psal.* lxviii, 23). » Hæc enim mensa divina Scriptura est: de cujus deliciis animæ nutriuntur, de quibus quodcunque animal comederit, vel biberit, nisi ruminaverit, non vivet. Bonum est igitur hoc vinum, sed illis bonum, qui bene, et fideliter Deo utuntur. Ad hoc enim bibendum in Canticis canticorum ipse Dominus nos invitat, dicens: « Comedite, amici mei, et inebriamini, charissimi. Ego dormio, et cor meum vigilat (*Cant.* v, 1, 2). » Nunc igitur nos inebriari Dominus jubet, cum alibi de ebrietate fugienda dicat: « Videte ne corda vestra graventur in crapula et ebrietate (*Luc.* xxi, 34). » Est igitur et bona, et mala ebrie-

(1945) Dacherius habet, *vetus*.
(1946) Cod. archiv. Vatic.: *In Christi enim morte.*
(1947) Cod. Vat., *revelata sanctorum corpora.*
(1948) Cod. archiv. Vat., *et cinerem.*

(1949) Ita definivit Tridentina synodus sess. vii, de Sacramentis, can. 13, Ecclesiæ ritus in sacramentorum administratione omnino esse observandos.

tas; neque enim potest esse nisi bonum, quod Dominus jubet; et iterum non potest esse nisi malum, quod Dominus prohibet. Bona est enim ebrietas mentis (1950). Et de vino quidem quid significet, sufficienter dictum est.

Quid cinis significet.

Restat nunc ut de cinere dicamus. Sed quid cinis, nisi pœnitentia? Sedere namque in cinere, cilicio indui, pœnitentium est. Hinc est enim quod de Ninivitis pœnitentibus dicitur: « Quia rex ipse surrexit de solio suo, et indutus est sacco, et sedit in cinere (*Jon.* III, 6). » Hinc et David: « Quia cinerem, inquit, tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu temperabam (*Psal.* CI, 10). » Hinc et Abraham: « Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis (*Gen.* XVIII, 27). » Hinc et peccanti homini dicitur: « Quid superbis, terra et cinis? » (*Eccli.* X, 9.) Babyloniæ quoque Dominus per prophetam loquitur (1951): « Descende, inquit, sede in pulvere, virgo filia Babylonis, non est solium ultra tibi (*Isa.* XLVII, 1). » Unde et consuetudo in Ecclesia inolevit, ut per singulos annos in initio quadragesimæ capita nobis cinere aspergamus. His autem et similibus facile ostenditur, quia per cinerem pœnitentia designatur. Quia igitur dictum est, quid aqua, quid sal, quid vinum, et quid cinis significet, dicamus modo quare simul misceantur, ut eorum aspersione ecclesia consecretur. Puto enim, quod sine his, quod si vel unum defuerit, populus Domini, quod est Ecclesia, neque sanctificatur, neque solvitur a peccatis. Et de aqua quidem manifestum est: Quia « nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum (*Joan.* III, 5). » De sale quoque non dubium est, quia sine fidei condimento, quod in sale significatur, nemo unquam salvari poterit, etiamsi aqua baptismatis aspergatur. Sed quid dicam de vino, per quod spiritualis intelligentia designatur. Quo qui aspersus non fuerit, quicunque de eo non biberit, vel propinantibus non crediderit, ad vitæ æternæ beatitudinem non perveniet. Cineris quoque aspersio, per quam pœnitentia intelligitur, **600** tam necessaria est, ut sine ea non fiat remissio peccatorum (1952): per ipsam enim pervenitur ad baptismum, ipsa est unicum et singulare refugium peccatoribus post baptismum. Unde et non immerito baptismus vocatur, dicente Evangelio de Joanne: « Quia venit in universam regionem Galilææ prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum (*Luc.* III, 3). » Dicebat enim: « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum (*Matth.* III, 2). »

A Sic cœpit prædicatio Joannis, sic cœpit prædicatio Christi. In his autem omnibus soli parvuli excipiuntur, et cæteri, qui intelligentiam non habent. Hæc est igitur causa, quare hæc omnia, id est aqua, sal, vinum, et cinis simul misceantur, quia, ut diximus, si vel unum defuerit parvulis, nihil cætera prosunt (1953). Quibus ita permistis accedit episcopus ad altare, et accepto fasciculo hyssopi, hac supradicta aqua aspergit, atque sanctificat ecclesiam, et altare.

Quid altare.

Sed quid altare in templo significat? Apostolus enim dicit: « Templum Dei sanctum est quod estis vos (*I Cor.* III, 17). » Si ergo templum Dei sumus, et altare habemus; altare cor nostrum est: hoc
B enim cor in homine, quod est altare in templo. In hoc enim altare fit sacrificium laudis, et jubilationis (1954); unde Psalmista: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal.* L, 19). » In hoc altari fit commemoratio corporis et sanguinis Christi. Hinc preces ascendunt in cœlum, quia ad cor respicit Deus. Hoc igitur altare aspergitur aqua, quando corda hominum evangelica prædicatione mundantur a peccatis.

Aqua est prædicatio.

Nam et prædicatio aqua est, secundum illud: « Omnes sitientes, venite ad aquas (*Isa.* LV, 2). » Itemque: « Aqua profunda verba ex ore viri (*Prov.* XVIII, 4). » Et item (1955): « Reputetur ut pluvia eloquium tuum (*Deut.* XXXII, 2). » Hac igitur aqua,
C id est evangelica prædicatione, et a S. Spiritus sanctificatione cordis altare, et totus homo mundatur et sanctificatur. Ecce altare aspersum est, aquis baptizatum est. Restat igitur ut confirmetur, et chrismate liniatur. Hoc enim in hominibus ipsis fieri videmus. Prius enim baptizantur, et sic postea chrismate confirmantur.

Quid oleum.

Dicamus igitur quid oleum, et chrisma significet. Non enim sine causa jam babtizati, et a peccatorum sorde mundati oleo unguntur, et chrismate. Oleum enim misericordiam designat quam qui non habet, id ipsum amisit, quod baptizatus est. Unde ipsa (1956) Veritas ait: « Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet
D vobis peccata vestra (*Matth.* VI, 15). » Hinc est quod servus ille damnatus, qui centos denarios conservo suo dimittere noluit, dicente Domino: « Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit et te mise-

(1950) In editionibus desunt quæ habet Cod. Vat. *mala est ebrietas ventris.*

(1951) Hæc in Cod. Vat. desunt, non autem in Cod. Archiv. Vat.

(1952) Hic intelligendus est S. Bruno loqui de adultis, quibus ad baptismum accedentibus necessaria est pœnitentia, quemadmodum etiam docet D. Thom. 3 p. q. 68, art. IV et V., et Catechis. Rom. *De sacram. bapt.* n. 40.

(1953) Cod. Vat. legit *parum vel nihil.* Editiones omnes, *nihil cætera prosunt.*

(1954) Dacherius, *sacrificium laudis et tribulationis.*

(1955) Cod. Vat. et Cod. Arch. Vat. habent: *Exspectetur.* Vulgata tamen ex vers. LXX legit: *Fluat ut ros eloquium tuum.*

(1956) In Codd. Vaticanis *ipsa* non legitur.

reri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? » (*Matth.* XVIII, 32). Bene autem oleum misericordiam significat, quia sicut illud in liquoribus, ita et misericordia in bonis operibus superior est. Quemcunque enim liquorem in oleum fundas, oleum semper desuper natat. De misericordia quoque scriptum est: « Suavis Dominus universis, et misericordia ejus super omnia opera ejus (*Psal.* XIV, 5). » — « Superexaltat enim misericordia judicium (*Jac.* II, 13). » Hinc est etiam quod Dominus ait: « Misericordiam volo, et non sacrificium (*Matth.* IX, 13). » Multa sunt, quæ de misericordia dici possunt. Siquidem « Misericordia Domini plena est terra (*Psal.* XXXII, 5). » — « Sed quis sapiens, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini? » (*Psal.* CVI, 43.) Hac igitur ungatur, hoc oleo liniature altare cordis nostri, ut semper misericordiæ memores, aquæ aspersionem, et baptismi regenerationem non amittamus. Quid enim prodest, quod hyssopo aspersi, et a sacerdotibus baptizati sumus, si Pater noster, qui in cœlis est, non dimiserit nobis peccata nostra (1957)? Semper igitur in misericordiæ oleo natent corda nostra, quatenus nobis dimittantur peccata nostra. Hæc autem de oleo.

601 *Quid balsamum.*

Si huic balsamum addamus, fit chrisma quo reges unguntur et sacerdotes, balsamum enim tunc jungitur oleo, quando bonus odor additur misericordiæ. Sed quis est bonus odor? Lætitia spiritualis et bona voluntas. Unde Apostolus ait: « Qui miseretur in hilaritate (*Rom.* XII, 8). » — « Hilarem enim datorem diligit Deus (*II Cor.* IX, 7). » Tali igitur chrismate unguntur Christiani, ut vero nomine vocentur Christiani, quoniam Christianus a Christo, et Christus a chrismate dicitur. Ille enim tali chrismate unctus est, qui vitæ honestate et merito sanctæ conversationis longe circumquaque suæ bonæ famæ spargit odorem. Unde Apostolus: « Christi, inquit, bonus odor sumus Deo, qui odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco (*II Cor.* XIV, 15). » Sic igitur Ecclesia consecratur; sic Dei populus innovatur, benedicitur et sanctificatur.

Quid significet consecratio chrismatis et olei.

Nunc autem dicendum est cur in olei et chrismatis consecratione ter super eam episcopus halat. Legimus enim in Evangelio quod Dominu in discipulos insufflaverat, dicens: « Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt (*Joan.* XX, 22). » Hic igitnr halitus illam insufflationem significat, qui ideo ter quidem fit, quia Spiritus sanctus a Patre Filioque procedit, et a seipso non venit. Poterat enim Salvator noster sine omni insufflatione dare Spiritum sanctum, quem ideo insufflando dedit, ut ab ipso quoque, sicut et a patre ejus procedere in-

A telligamus. Quamvis enim nesciamus, quomodo Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat (hoc enim in hac vita, in qua non videmus nisi per speculum et in ænigmate, nulli revelatur), certissime tamen scimus, et nullatenus dubitamus eum procedere a Patre et Filio, id est de substantia Patris et Filii. Hoc enim ei proprium est de nulla alia substantia procedit, a nullo alio mittitur et a nullo alio datur Spiritus sanctus. Datur enim officio sacerdotum, sed non a sacerdotibus: sic enim adest virtus Christi per insufflationem, quæ fit a sacerdotibus in honorem significationis Spiritus sancti, per verba quæ dicuntur in nomine suo (1958).

Quid cerei.

Duodecim autem cerei duodecim apostoli sunt,
B quorum doctrina fugatæ sunt tenebræ, quorumque prædicatione illuminatus est mundus. Lapis autem altaris non solum Christum, sed Christi quoque membra significat. De quo lapide scriptum est: « Erexit Jacob lapidem in titulum fundens oleum desuper (*Genes.* XXVIII, 18). » De quo et Psalmista: « Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis (*Psal.* XLIV, 3). » Ergo non solum ipse, sed et consortes ejus per ipsum oleo lætitiæ uncti sunt. Unde manifestum est, quia in illo lapide et ipse significatur et membra ejus.

Quia vero sanctorum reliquiæ in alteri ponuntur, altaro quoque cordis nostri sine sanctorum reliquiis esset non debet, sanctorum namque reliquias in
C corde gestamus, si eos in mente habemus; si eorum dicta et exempla tenemus, et eorum verba memoriæ commendamus. Beata illa altaria, beata illa corda, quæ tales reliquias suscipere meruerunt. Quantas nobis beatus Paulus reliquias reliquit; quantas et alii sancti reliquerunt? Quibus utinam nostri cordis altare repleatur et condiatur. Hæc autem de consecratione ecclesiæ dicta sufficient.

De ritu in conferendo baptismate.

His igitur ita dispositis, dicendum est qualiter hæc sacramenta suscipiet qui ad finem noviter venit; is enim, qui ad Ecclesiam venit, prius de fide interrogatur. Qui postquam se credere respondet, sacerdos ei in faciem insufflat, ut Spiritus sanctus ingrediatur et a Spiritu sancto malignus spi-
D ritus ejiciatur (1959). Adest enim, ut modo diximus, Spiritus sanctus, non solum verbis, quæ dicuntur in nomine suo, verum etiam significationibus, quæ fiunt in honore suo. Deinde in Ecclesiam introducitur et fidelium populo sociatur; ac sacerdos ei salem ponit in ore, per quod quid significetur superius diximus. Hoc enim sal prima fidei documenta significat, sine quorum condimento insulsus est omnis homo. Postmodum vero ejus nares et aures

(1957) Hæc quæ in utroque Cod. Vat. habentur in Dacherio desunt.

(1958) Cod. Vat. editus a cl. Z..zzera habet: *Quæ fit a sacerdotibus in honore et Spiritus sui sanctificatione, sicuti per verba quæ dicuntur in honore suo.*

(1959) Cod. Vat.: *Ut spiritus superbus pellatur, et a S. Spiritu*, etc.

liva tangit,quod ipse Dominus et Salvator **602**
tunc nobis exposuit,quando exiens de finibus
t veniens per Sidonem ad mare Galilææ sa-
ɔominem surdum et mutum: expuens enim
linguam ejus, et ponens digitos suos in auri-
jus dicit : « Epheta, quod est adaperire, et
,» ut ait evangelisa,«apertæ sunt aures ejus,
.tum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur
Marc. VII, 35). » Saliva igitur Christi, dulce do
rborum defluentium ex ore Christi, et ipsa di-
, Christi non sanat. Nares itaque ei tanguntur,
nam veritatem suscipiat, qua bonum a malo
ıat, odorem et sanam doctrinam separare
a fetore hæreticæ pravitatis. Hinc enim Eccle-
:itur : « Nasus tuus sicut turris Libani, quæ
t contra Damascum (*Cant*, VII, 4). » Tangun-
tem et aures, ut verbis evangelicis pateant, et
et inutiles fabellas a se repellant. « Corrum-
nim bonos mores colloquia prava (*I Cor.* XV,
)einde ad baptismum veniens prius in pectore,
: scapulas oleo, ungitur, quatenus intelligat,
isericordiæ oleo, etiamsi baptizatur, se tamen
acere non posse. Et de oleo quidem superius
s. Bene autem quidem in pectore ungitur, ubi
', memoria, et ratio, et intellectus : quatenus
r misericordiam in corde habeat et nunquam
ɜ et misericordiæ obliviscatur. Sed quia non
; ut misericordia in mente solummodo habea-
si et corpore exerceatur, ungitur etiam et
scapulas, ut audiat Apostolum dicentem :
: alterius onera portate, et sic adimplebitis
Christi (*Galat.* VI, 2). » In scapulis, et super
os feruntur onera. Hoc enim ipse Dominus
it, dicens de Pharisæis : « Qui alligant onera
et importabilia, et imponunt in humeros ho-
ı (*Matth.* XXIII, 4). » Oleum igitur a corde
rtur ad scapulas, quando misericordia, quæ
concipitur, opere perficitur. De baptismo au-
.tis superius dictum est.

quam autem baptizatus est homo, suscipit
candidam, per quam interioris et exterioris
s castitas et puritas signatur, audiatque Scri-
ı dicentem : « Omni tempore sint vestimenta
ıdida (*Eccli* IX, 8). » Ungitur autem et chri-
ı sacerdote in vertice, in quo simul nomen
et humilitatem suscipiat. Utrumque enim et
ıs, et Chritianus a chrismate nominatur. Et
ıidem signum crucis, et nomen humilitatis
ice describitur, ubi ipsa superbia sedere vi-

A debatur; semper enim superbia superiora appetit. Unde inclinato capite humiles, et recta cervice superbos stare videmus. Hos humilitas inclinat, illios superbia erigit. Sed quid dicit Scriptura ? Verumtamen «Deus conquassabit capita inimicorum suorum, super verticem capilli perambulantium in delictis suis (*Psal.* LXVII, 22). » Hac igitur unctione superbia tollitur et humilitas commendatur.

De confirmatione.

Nunc autem sola confirmatio restat, quæ ab episcopis fieri jubetur, in qua totius Christianorum religionis mysterii plenitudo completur. In baptismo namque per Spiritum sanctum datur remissio peccatorum. Hic autem ipse Spiritus invitatur ut veniat, et domum ipsam quam sanctificavit, defendere et
B habitare dignetur. Nam et ipsi apostoli post baptismum acceperunt Spiritum sanctum, quem utique in ipso baptismo jam acceperant in remissionem peccatorum. Neque enim credendum est eos baptizatos non fuisse (1960), qui et alios baptizabant, et ipsum Dominum dixisse audierant : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei (*Joan.* III, 5). » Acceperunt autem iterum Spiritum sanctum, quo ligarent et solverent a peccatis. «Insufflavit enim Dominus in eos,» ut ait evangelista, « et dixit : Accipite Spiritum sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt (*Joan.* XX, 22). » Receperunt et iterum in die Pentecostes, ad totius virtutis et scientiæ perfectionem. Ad cujus utique similitudinem et significationem hæc ultima confir-
C matio fieri jubetur. In quo manifestum est quod hoc sacramentum non iteratur, siquidem propter aliud, et aliud datur. (1961) Quamvis enim prius in vertice et postea in fronte chrismate ungatur, non tamen iteratur chrismatis sacramentum, quia ut superius ostendimus propter aliud, et aliud fit, sicut et baptismum iterari non dicimus cum toties aqua aspergamur. Ibi enim reiteratur sacramentum, ubi idipsum datur propter idem ipsum. Veluti si quis baptizatus iterum in aquis baptimatis mergeretur, **603** quatenus ab originali et aliis peccatis solveretur; aliter enim non rebaptizatur, etsi multoties aliquis baptismatis aquis mergatur. Hæc autem ultima consignatio (1962) ideo quidem in fronte fit, quia perfectorum est, non in occulto, sed palam,
D et in manifesto Christi nomen semper habere (1963). Hinc est, quod Joannes apostolus ait : «Vidi supra montem Sion agnum stantem, et cum eo centum-

)) S. Aug. in epist. 265 al. 108, ad Seleu-
de baptismo et pœnit. Petri n. 4, tom. II,
)7, edit. Paris. hæc habet *Scriptum est,*
baptizatus sit apostolus Paulus, et scriptum
, quando baptizati sint alii apostoli : verum-
etiam ipsos baptizatos intelligere debemus,
lmodum scriptum est, quando baptizatæ
ebes Ecclesiarum in Jerusalem et Samaria,
autem baptizatæ sint aliæ plebes gentium,
apostoli epistolas miserunt, non est utique scri-
:t tamen etiam ipsas baptizatas utique minime
ıus propter illam sententiam : « Nisi quis rena-
tus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto non intrabit in regnum cœlorum. »

(1961) D. Thom. III, p. q. 72. art. 1, ita confirmationem a baptismo distinguit : *Vitam spiritualem homo accipit per baptismum, qui est spiritualis regeneratio. In confirmatione autem homo accipit quasi quamdam perfectam ætatem spiritualis vitæ.*

(1962) Cod. Vat., *confirmatio.*

(1963) Quare in administranda confirmatione unctio chrismatis fiat ad episcopo in fronte, vid. D. Thom. III, p. q. 72, art. 9, in corp.

quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, et nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis (*Apoc.* XVI, 1). » Stare enim, et in monte stare, et cum agno stare perfectorum est. Ipsi enim apostoli, antequam ungerentur, nondum stabant, nondum perfecti erant, adhuc timebant et nondum Christi nomen in fronte gerebant (1964).

De vestibus episcopalibus : quid significent vestimenta episcopalia (1965).

Expositis omnibus, quæ superius dicta sunt, de vestibus sacerdotalibus, et quid sandalia, quid amictus et ephod, quid cincorium et subcinctorium, quid orarium et tunica, quid dalmatica et planeta, quid pallium et acus, quid mitra, quid manipulus significent, videamus. Legimus in Evangelio Christi discipulos sandaliis calceatos a Domino missos (*Marc.* VI, 9) : calceatos utique in præparatione Evangelii pacis. Si enim calceati non essent, quomodo supra serpentes et super scorpiones calcare potuissent. Respiciant igitur sandalia episcopi, respiciant calceamenta apostolica, cogitent cur ita calceati sint, imitentur eorum exempla, quorum imitantur calceamenta ; instent prædicationi, quatenus et ipsi calceati sint in præparatione Evangelii pacis. Hæc calceamenta non sunt honoris, sed laboris ; non ad quiescendum, sed ad iter agendum calceantur, qui calceantur. Hœc est igitur causa cur sandaliis episcopi utantur.

De amictu et ephod.

Amictus autem, et ephod, et cætera indumenta sacerdotalia, quæ ex lino conficiuntur, pene eamdem significationem habent. Significant enim, utriusque hominis castitatem et puritatem, quæ quia præ cæteris candida sunt et frequentius abluuntur. Eamdem significationem habent in Novo, quam habuerunt in Veteri Testamento. Et amictus quidem, quo et collum stringitur et pectus tegitur, interioris hominis castitatem designat ; tegit enim cor, ne cogitet vanitates ; stringit collum, ne inde ad linguam transeat mendacium. His enim duobus, id est cogitationibus et mendacio corrumpitur anima ; his amittit castitatem et incipit fornicari. Unde ipse Dominus ait : « Quæ autem ex corde exeunt, hæc sunt, quæ coinquinant hominem ; ex corde enim exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, perjuria, homicidia, et similia : hæc sunt, quæ coinquinant hominem : non lotis manibus manducare non coinquinat hominem (*Matth.* XV, 18-20). » Sentiat igitur cor lineum amictum et candidum indumentum, quo premitur et intelligat quod in eo significatur ; et sic semper castitatis, et munditiæ amor luxuriosis, et

A iniquis cogitationibus non corrumpatur ; quod si aliquando corruptum fuerit, ne male tamen cogitationes foris erumpere valeant, lineus amictus collum cingit et stringit. Semper igitur collum episcopi lineo stringatur amictu, quatenus eloquia ejus sint eloquia casta, et inde mendacium transire non valeat. Similiter autem et per ephod castitas corporis figuratur ; quod in renibus quidem cinctorio stringitur, quia ibi præcipue luxuria dominatur (1966). Unde ipsa Veritas ait : « Sint lumbi vestri præcincti (*Luc.* XII, 15). » Lumbos enim præcingere est luxuriæ impectus castitatis imperio refrenare. Hinc et de diabolo dicitur : « Virtus ejus in lumbis ejus, et fortitudo illius in umbilico ventri suis (*Job* IV, 11). » Necesse est igitur, et ephod, id est virtus, et fortitudo castitatis illis in locis stringatur, et figuratur, in quibus maxima luxuria dominatur. Cinctorium enim significat legem et justitiam, quia sicut cinctorius substentat vestes, ne a stercore terræ tangantur ; sic lex et justitia constringunt fideles, ne vergant 604 animam ad mundi hujus delicias. Ab hoc autem cingulo, sive cinctorio duplex subcinctorium pendet quia duo sunt, quibus castitas roboratur et sine quibus difficile conservatur, id est oratio et jejunium. Attendant igitur ad subcinctorium episcopi, instent jejunio et orationi : his armis se defendant ab impetu libidinis et spiritu fornicationis : « Hoc etenim genus non ejicitur, nisi in oratione et jejunio, (*Matth.* XVII, 11), » Domini verba sunt.

De orario.

Sed quid per orarium intelligamus, nisi in quod Dominus ait : « Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ; jugum enim meum suave est, et onus meum leve (*Matth.* IX, 28). » Orarium itaque simul jugum, simul et onus est ; unde fit ut sacerdotibus circa collum et supra pectus in modum crucis, ut semper memoriam Crucifixi habeant, et diaconibus supra humeros ponatur ; ut enim collo portatur jugum, sic et humeris onera portantur. Lege in Levitico, et videbis solos Levitas ferendis oneribus destinatos (*Levit.* I *et* II). Vocatur autem orarium, quia quamvis sine aliis indumentis sacerdotalibus et baptizare, et consignare, et alia multa orando facere liceat, sine orario tamen, nisi magna necessitate cogente, nihil horum agere liceat. Et quod extenditur usque ad pedes, virtus humilitatis et perseverantiæ exprimitur.

De tunica.

Tunica autem in Veteri Testamento hyacinthina solummodo erat et Alterius coloris non erat, per quam

(1964) Id. cod. Vat. perfectiorem lectionem habet : « Ipsi enim apostoli ante quam ungerentur, antequam, Spiritu sancto confirmarentur, nondum stabant, nondum perfecti erant ; adhuc timebant, et nondum Christi nomen in frontibus gerebant. Hæc autem confiamatio septem diebus observari debet, propter septiformem gratiam Spiritus sancti. »

(1965) post. S. Brunonem Signiensem plures sunt scriptores, qui de vestibus pontificalibus, seu sacerdotalibus egerunt, quos Philippus Zazzera recenset pag. 379. S. episcopus ergo lumen cæteris prætulit, ut quæ in ritu sacrorum vestimentorum mystice continentur, explicarent.

(1966) Ephod significat indumentum sacerdotale, quod in Exodo et in Levitico dicitur superhumerale, quasi sit indumentum.

angelica vita et cœlestis conversatio designatur. Cœli namque colorem habent hyacinthi (1967). Et tali quidem tunica Apostolus indutus dicebat: « Nostra conversatio in cœlis est (*Philip.* III, 20). » Ad hanc igitur tunicam respiciat episcopus, totusque mente et desiderio ad cœlestia transferatur. Si enim candida fuerit, significat, quod omnes, qui Scripturarum cibos Ecclesiæ subministrant, candidi esse debent et immaculati. Si autem alterius coloris tunica fuerit, sit et alterius significationis.

De dalmatica.

Dalmatica (1968) vero magis ad ornatum quam ad significationem pertinere videtur, quæ et post alia indumenta sacerdotalia inventa esse probatur. Fimbriæ tamen, quæ in dalmaticis a sinistro latere pendent, hujus vitæ impedimenta, superfluitates et sollicitudines significare possunt; quæ, quoniam in altera vita non sunt, merito neque fimbriæ in dextero latere ponuntur: per dexteram namque, et sinistram utramque vitam significari usitatissimum est, unde et illud: « Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me (*Cant.* II, 6). » Qui igitur dalmatica induitur, utriusque vitæ recordetur, eligat meliorem, illam videlicet quæ impedimenta, superfluitates, curas et sollicitudines non habet.

De planeta.

Sed qui plenata, quæ et *casula* vocatur, nisi charitatem significat (1969)? Unde et merito superior est. Siquidem Deus charitas est. Hæc enim vestis omnia alia vestimenta intra se claudi et continet, sicut et in charitate omnia legis et prophetarum mandata continentur, dicente Apostolo: « Plenitudo legis charitas est (*Rom.* XIII, 10) (1970) », et Dominus in Evangelio: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum, sicut teipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, et prophetæ (*Matth.* XXII, 37 *et seqq.*) » Quia igitur planeta omnia alia vestimeta continet intra se, merito illam virtutem significat, quæ omnia legis et prophetarum mandata continet in se.

Quid pallium significet.

Restat nunc ut de pallio dicamus, per quod simul utrumque et superhumerale et rationale (1971) intelligimus. Quia enim super utrumque pontificis humerum jacet, superhumerale dicitur. Quia vero inde descendens in ipso pontificis pectore jungitur, rationale vocatur. Habebat enim Aaron superhumerale et rationale, quæ catenulis aureis simul jungebantur; et superhumerale quidem ab humero usque **605** ad humerum extendebatur. Rationale vero quadrangulum erat et duplex, sicut et pallium duplex est. Habebat autem mensuram palmi tam in longitudine quam in latitudine, quæ mensura pectori pontificis

A ornando et operiendo sufficeret. Habet igitur pallium eamdem cum superhumerali et rationali significationem, quamvis eamdem non habeat compositionem. Dicamus itaque quid superhumerale et quid rationale significet, et hoc breviter, quia de his sufficienter in Exodo diximus. Quid enim superhumerale, quo humeri episcopi ornantur et onerantur, nisi episcopalis dignitatis onus significat? Magnum onus est dignitas episcopalis: isti humeri totius Ecclesiæ onera ferre, et oves languidas et populi peccata ferre debent. Illi episcopi superhumerale non habent, qui aliorum onera ferre recusant: quales erant illi de quibus Dominus ait: « Alligant onera gravia, et importabilia, et imponunt in humeris hominum, digito autem suo nolunt ea movere (*Matth.* XXIII, 4). »

B Summus autem Pontifex ille noster tali superhumerali ornatus erat, qui relictis ovibus nonaginta novem, unam quæ perierat, quærere venit, quam inventam propriis humeris imposuit et ad pascua reduxit. Rationale vero quid significet, et nomine ipso et loco super quem ponitur, intelligi potest. Ponitur enim super pectus pontificis, ad cordis thesaurum et sapientiæ secretarium custodiendum. Hoc enim rationale super pectus habet ille, qui dicebat: « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (*Psal.* CXVIII, 2). » Ubi est enim rationale, ibi est ratio, et sapientia, et scientia; hoc enim rationale significat. In quo igitur pectore et corde ista non fuerint, ibi rationale poni non debet: si enim ponitur, inutile est et quasi sigillum nihil custodiens. Dicitur autem rationale judicii; ut qui eo utitur rationabiliter judicet, sapienter judicet, vera judicet, nihil

C temere, nihil incaute, nihil inordinate judicet. Hæc autem de rationali et superhumerali dicimus, quatenus per hæc, quid pallium significet intelligatur. Est autem pallium in sinistra duplex, quia quandiu in hac vita sumus, quæ per sinistram significatur, duplicitas carere non possumus, siquidem nunc prosperis extollimur, nunc adversis frangimur, nunc terrena petinus, nunc cœlestibus adhæremus; nunc carni, nunc menti servimus. In dextera vero pallium duplex non est, quia in altera vita duplicitas nulla est; ibi enim est prosperitas sine adversitate, gaudium sine tristitia, felicitas sine miseria; illa igitur vita caret duplicitate, non habens maculam neque rugam. Fit autem pallium ex lana, vili scilicet

D materia, ut habeat pretium non a se, sed in eo quod significatur in se, ut non oculis, sed mente spectabile sit, ut non ad ornandum, sed ad aliquid significandum indui intelligatur.

De vittis.

Vittas autem, quæ in pallio positæ ante, et retro, rationale et superhumerale ad inferiora trahunt, hu-

(1967) Cod. Vat., *hyacinthinum.*

(1968) Cod. Vat. his incipit hujusmodi explicationem: « Per dalmaticam, quæ candida duabus lineis coccineis ante, et retro, a summo usque deorsum decoratur, mentis munditia cumutriusque Testamenti prædicatione, et Dei, et proximi designatur dilectione, quibus fulgere debet sacerdos et diaconus. Fimbriæ. » etc.

(1969) Edit. Venet. Lugdu. et Dacherius habent *designat.*

(1970) *Plenitudo ergo legis est dilectio.* Ita D. Paulus ad Rom. XIII, 10.

(1971) Cod. Vat., *significatur.*

jus vitæ curas et sollicitudines significare putamus, quibus et cor et humeri pontificis sic sæpissime gravantur et impediuntur, ut a proprio statu eum avertant, et vana quædam et transitoria eum cogitare et portare compellant. Has igitur vittas inspiciat episcopus, et earum iniquo gravamine cor humerosque excutiat.

De acu.

Acus autem non ad pungendum, id est non propter vitæ hujus punctiones, ut quidam putant, sed ad planetam palliumque jungendum inventæ sunt. Quædam ansulæ antiquitus in planeta positæ erant quibus acus inferebantur et pallium simul cum planeta firmabant, ne a suo loco pallium moveretur. Possumus autem per acus, quia tres sunt, fidem, spem et charitatem intelligere, sine quibus pallium ab episcopo teneri non potest. Qui igitur habet pallium, habeat et acus, quibus liget et stringat, et teneat pallium. Et de pallio quidem tantum nos dixisse sufficiat.

De mitra.

Mitra autem, quia linea est (1972), castitatis candorem munditiamque significat, sicut et amictus et ephod, de quibus superius dictum est. Bene autem totus a capite usque ad pedes lino **606** episcopus operitur, quia omnis ejus honor et gloria, castitas et munditia est. Hoc autem ornamentum multum erat capiti necessarium, quia ibi sunt quinque corporis sensus, quibus corruptis facile castitas violatur. Unde Psalmista: « Averte, inquit, oculos meos, ne videant vanitatem (*Psal.* CXVIII, 37). » Et beatus Job: « Pepigi, » inquit, « fœdus cum oculis meis, ne cogitarem de virgine (*Job* XXXI, 1). » Ne igitur sensus episcopi violentur, merito mitra castitatis ejus caput ornatur et operitur.

De manipulo.

Sed quid per manipulum, nisi bona opera intelligamus? Unde et illud: « Euntes ibant, et flebant mittentes semina sua, venientes autem venient cum exsultatione portantes manipulos suos (*Psal.* CXXV, 6). » Cogitet igitur episcopus quid in ejus manu sinistra manipulus significet, ne quando bonæ opera-

A tionis in præsenti vita, quæ per sinistram significatur, obliviscatur. Nisi enim aliquid significaret, ridiculum quoddam videretur esse in manu manipulum ferre. « Est igitur hoc, sicut scriptum est, signum aliquod de manu nostra, et quasi appensum quid ante oculos nostros (*Exod.* XIII, 16) (1973). »

De chirotecis.

Quæris fortasse cur manus quoque chirotecis induantur? Breviter respondeo: ut castæ sint, mundæ sint, et ab omni sorditate immunes et nitidæ sint.

De annulo.

Annulus quoque in digito episcopi quoddam signum esse videtur, per quod Christi vicarius esse intelligitur, ut ejus sponsam, quæ est Ecclesia, regat et custodiat. De hoc enim sponso et sponsa Joannes loquitur, dicens: « Qui habet sponsam sponsus est (*Joan.* III, 29); » amicus autem sponsi quis?... Est igitur episcopus et amicus, et vicarius sponsi: quod si vicarius est, et ipse quodammodo sponsus est.

B

De summo pontifice.

Summus autem pontifex propter hac et regnum portat (sic enim vocatur) et purpura utitur, non pro significatione, ut puto, sed quia Constantinus imperator olim beato Silvestro omnia Romani imperii insignia tradidit (1974). Unde et in magnis processionibus omnis ille apparatus pontifici exhibetur, qui quondam imperatoribus fieri solebat. Hæc autem de vestibus sacerdotalibus dicta sint.

De consecrationibus episcoporum.

Nunc autem dicendum est quid in episcoporum consecrationibus Evangeliorum liber humeris impo-

C situs, et capitis, et manuum unctio designet. Hæc enim sub figura fieri videntur; non autem ad sortes quærendas, ut stulti opinantur. Evangeliorum liber ejus, qui consecratur humeris imponitur, ut per hoc intelligatur cui labori et oneri subjicitur (195), et ut pondus prædicationis eum circumquaque ferre non pigeat. Et quia non solum episcopus, sed et rex in Ecclesia constituitur, secundum antiquorum consuetudinem, ejus caput ungitur ejusque corona chrismate consecratur. De hoc enim unguento scriptum est: « Sicut unguentum in capite, quod descendit in

(1972) De *Mitra linea* Josephus Catalanus in Prolegom. in Pont. Rom. cap. 19, de Mitra tom. I, pag. 24. *Mitræ usus*, inquit Cæremoniale episcoporum, lib. I, cap. 17, §, 1, *antiquissimus est, ut ejus species triplex est; una quæ pretiosa dicitur, quia gemmis, et lapidibus pretiosis, vel lamnis aureis, vel argenteis contexta esse solet, altera auriphrygiata sine gemmis et sine laminis aureis, vel argenteis,* « sed vel ex aliquibus parvis margaritis composita, vel ex serico albo, auro intermisto, vel ex tela aurea simplici sine laminis et margaritis. Tertia simplex vocatur sine auro, ex simplici serico Damasceno, vel alio; aut etiam linea, ex tela alba confecta rubeis laciniis, seu frangiis et vittis pendentibus. » Vid. plura loco cit. art. 13. His locum hunc illustravit cl. Zazzera pag. 396.

(1973) « Priscis temporibus sudarium quoque appellabatur: tunc enim sudarium seu linteolum in læva gestabant ad sudorem vel lacrymas extergendas, et præcipue ad vasa polienda. » Ita Zazzera.

(1974) His, quæ ex Brunone decerpsit auctor explicationis divinorum officiorum a Philippo Zazzera editus, hanc idem apponit adnotationem pag. 396. Dominicus Gregorius de Liturgia Roman. pontif. cap.

D 27. tom. I, pag. 240, hæc habet: « Vulgus scriptorum originem hujus regni gestandi deducendum ab ementita Constantini donatione putat, adeoque primum S. Silvestrum usum fuisse. Daniel Papebrochius hanc originem minime referendam esse spuriæ Constantini donationi acriter contendit, licet exordia deferendæ tiaræ S. Silvestro adscribat, qui propria electione pileum sumpserit Romano more, seu libertatis symbolum eumque auro phrygio, seu diademate exornavit, qua ad caput accedit ad regale *sacerdotium;* sacerdotum omnium maximo collatum a Christo significandum. A Bonificio vero VIII aliam coronam additam, ut regni spiritualis ac temporalis prærogativam exprimeret; tertiam vero mystici numeri cauca ab Urbano V additam. »

(1975) Cod. Vat., *ut per hoc intelligat cui labori et oneri subjiciatur.*

barbam, barbam Aaron (*Psal.* cxxxii, 2). » Firmissime autem credendum est, quod hac unctione, et Christi benedictionem et Spiritus sancti majorem gratiam suscipiat. Unguntur autem et manus, ut quæcunque benedixerint benedicantur, et quæcunque sanctificaverint, sanctificentur. Hæc autem unctio in episcopo otiosa esse non debet. Ungitur exterius, ungatur et interius: **607** ungitur in capite, ungatur et in mente; nam et mens caput est; caput utique, sed melioris et interioris hominis. De hoc enim capite Dominus ait: « Tu autem cum jejunas, unge caput tuum (*Matth.* vi, 17) ». Unge, inquit, sed quo oleo? non olivæ, sed misericordiæ. Ungatur igitur mens pietatis et misericordiæ oleo, ut bonæ vitæ sanctæ conversa- A tionis longe circumquaque cunctis suavem et delectabilem spargat odorem. Quæ enim mens tali oleo uncta fuerit, omnium miserebitur et super omnes cordis compassione movebitur. Sed quia non sufficit mente tantum et voluntate misereri, unguntur et manus, ut misericordia, quæ mente concipitur, manibus quoque exerceatur. Ungantur igitur manus episcopi pietatis et misericordiæ oleo; nemini claudantur, omnibus aperiantur. Audiat quid de Ecclesia dicitur: « Manum suam aperuit inopi, et brachium suum extendit ad pauperem (*Prov.* xxxi, 20). » Manus arida, manus avara, manus tenacitate contracta non potest aperiri. Ungatur igitur et sanctur; ungatur et aperiatur, et indigentibus eleemosynas largiatur.

S. LEONIS PAPÆ IX VITA

AUCTORE S. BRUNONE.

Bruno Signiensis episcopus omnibus fidelibus et B catholicis universis.

Gratia (1976) vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Deo nostro Jesu Christo. Psalmista loquitur, dicens: « Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum (*Psal.* xxxiii, 4). » Qua in re manifestissime docet, ut nos quoque ad Dei laudem et magnificentiam, quoscunque possumus, invitemus. Omnis enim laus, omnis virtus et gloria sanctorum ad illum refertur, qui est mirabilis in sanctis suis; qui suis quoque discipulis ait: « Sine me nihil potestis facere (*Joan.* xv, 7). » Ipse in singulis coronatur et in omnibus honoratur, ipse in eis loquitur, ipse in eis pugnat et vincit. Unde et ipsi fideles, et servi ejus non immerito dicunt: In Deo faciemus virtutem (*Psal.* cvii, 14), et ipse ad C nihilum deducet inimicos nostros. Laudemus ergo sanctos Dei, honoremus amicos Dei: siquidem ipse laudatur, et magnificatur in eis, qui hanc tantam gloriam, virtutes et magnificentiam dedit eis. Rogo itaque, magnificate Dominum mecum, et in hac tanta solemnitate Beati Leonis summi pontificis et universalis papæ exaltemus nomen ejus in idipsum.

Mundus (1977) totus in maligno positus erat; defecerat sanctitas, justitia perierat et veritas sepulta erat: regnabat iniquitas, avaritia dominabatur; Simon Magus Ecclesiam possidebat, episcopi et sacerdotes voluptatibus et fornicationi dediti erant. Non erubescebant sacerdotes uxores ducere, palam nuptias faciebant, nefanda matrimonia contrahebant, **608** et legibus eas dotabant, cum quibus secundum leges, nec in una domo simul habitare debebant. Sacri namque canones nullas alias mulieres simul cum hoc ordine habitare permittunt, nisi eas solas quæ omni careant suspicione. Sed, quod his omnibus deterius est, vix aliquis inveniebatur, qui vel Simoniacus non esset, vel a Simoniacis ordinatus non fuisse (1978). Unde etiam usque hodie inveniuntur quidam, qui male argumentantes ab illo jam tempore sacerdotium in Ecclesia defecisse conten-

(1976) De hac S. Leonis papæ IX Vita, a S. Brunone Signiensi episcopo exarata, mentionem faciunt Bollandiani ad diem 19 mensis Aprilis, pluribusque in locis ejus testimonio utuntur. Eruditissimus etiam præsul Stephanus Borgia, nunc S. R. E. cardinalis amplissimus ejusdem Vitæ meminit tom. II Histor. Benevent. pag. 293, 311 et 313. Eamdem item commendat præclara in defensione dominii temporalis apostolicæ sedis in utraque Silicia, anno proxime elapso typis edita; ubi plures refert scriptores in laudibus Brunonis consentientes.

Wibertus Eccl. Tullensis archidiaconus gesta pariter S. Leonis publicavit. Huic additur anonymus D scriptor, cujus vitam sancti pontificis ex cod. ms. Benevantano primus in lucem protulit idem eminentissimus Borgia in cit. Histor. Benevent. tom. II, pag. 299 et seq. Leo similiter cardinalis Ostiensis in Chronico Casinensi insignia ejusdem pontificis acta persæpe summa cum laude commemorat.

Clariss. Ludovicus Ant. Muratori part. ii, tom. III, Rerum Italicarum Brunonis Vitam S. Leonis reliqua inter monumenta memoriæ dignissima retulit.

(1977) Mirum esse non debet, si Bruno plenus zelo domus Dei hujusmodi locutionibus utatur, quæ videntur per se universum orbem Christianum vitiis multis deformatum, præcipue vero Simoniæ crimine infectum ostendere. Verum quamvis error ille, et corruptio late pateret, attamen ex historia ecclesiastica satis compertum fit plures episcopos, aliosque ecclesiasticos viros illo ævo vitæ integritate coruscare, et sacrarum ac canonicorum legum custodes optimos se præbere. Alii quoque Patres similibus in circumstantiis simili usi suat loquendi more.

(1978) Primas inter curas Leonis IX, cum ad Ro-

dant. Aiunt enim : Si omnes tales erant, id est, si omnes Simoniaci erant, vel a Simoniacis ordinati, vos qui nunc estis, unde huc venisti ? Per quos, nisi per illos transistis ? Non fuit via aliunde. Ergo illi, qui vos ordinaverunt, ab illis et non ab aliis suos ordines susceperunt qui vel Simoniaci erant vel a Simoniacis ordinati erant. His autem postea respondebimus, quoniam hæc quæstio non parvam quærit disputationem. Nunc interimea, quæ cœpimus, prosequamur.

Talis erat Ecclesia, tales erant episcopi et sacerdotes, tales fuer ant aliqui ex Romanis pontificibus, qui omnes illuminare debebant : omne sal erat infatuatum, neque erat aliquid in quo condideretur. Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus et quasi Gomorrha similes essemus. In hac igitur tanta tempestate beatus Leo apostolici culminis cathedram ascendit (1979), ut hæc talis tantaque lucerna, universali candelabro superposita, luceret omnibus, qui in domo sunt.

Erat enim hic Tullensis episcopus Bruno nomine, nobilis genere, forma speciosus; sed speciosior sanctitate, litteris instructus, doctrina potens, moribus ornatus et quæcunque huic ordini necessaria sunt, simul in eo omnia convenerant. Et talis quidem magister necessarius erat, qui tali tempore et tales discipulos habiturus erat.

Convenerunt itaque viri religiosi simul cum Henrico imperatore (1980), viro per omnia prudentissimo, et legatis Romanorum, qui tunc temporis ibi erant, præfatum episcopum multum deprecantes, ut pro amore principum apostolorum Petri et Pauli, Romanæ Ecclesiæ subveniret, seseque pro fide et religione christiana periculis tradere non timeret (1981). Timebat enim gens illa hujus nostræ terræ habitationem, utpote quæ de locis sanissimis ad loca infirma transmearet.

Beatus autem ille episcopus, non loci infirmitatem, sed tantæ Ecclesiæ sublimitatem ascendere mutuebat. Sic enim et Moyses fecisse legitur; quem cum Dominus Israelitico populo præponere voluisset, ait : « Obsecro Domine, mitte quem missurus es (*Exod.* IV, 13). » Victus tandem eorum precibus, quod illi postulabant, se sub hac conditione facturum esse promisit. « Ego, inquit, **606** Romam vado ; ibique si clerus et populus sua sponte me sibi in pontificem elegerit, faciam quod rogatis : aliter electionem nullam suscipiam (1982). » At illi gavisi confirmant sententiam, et laudant conditionem. Illis autem diebus, erat ibi monachus quidam Romanus, Ildebrandus nomine, nobilis indolis adolescens, clari ingenii, sanctæque religionis (1983). Inerat autem ille, tum discendi gratia, tum etiam ut in aliquo religioso loco sub beati Benedicti Re-

manam sedem ascendit, hæc fuit ut Romæ concilium episcoporum haberet, in quo de eorum ordinationibus per quam diligenter perquisitum est et plures episcopi immunes a Simonia reperti sunt; aliquid ad pœnitentiam revocati, alii contumaces ab exercitio ordinis interdicti. Hujusce S. Leonis sollicitudinis fit mentio in canone I concilii Rom. ab Alexandro II, an. 1063, coacti, in quo iterum Simonia damnata fuit. Hic ergo canon ita se habet apud clariss Carolum Berardi part. II, tom. II, pag. 401 : *Primo namque inspectore Deo, sicut a S. papa Leone et a S. memor. Nicolao primum statutum est, erga Simoniacos nullam misericordiam in dignitate serranda habendam esse decernimus*; *sed juxta sanctiones et decreta SS. Patrum, eos omnino damnamus, ac in Ecclesia non præesse apostolica auctoritate decernimus.* Cum etiam ad rem nostram faciat canon. II, qui de illis Simoniacis agit, qui gratis ab episcopis Simonia infectis ordinati sunt, cum eisdem pro circumstantia temporum indulgendum esse dicit ; proindeque ait : *Eos, qui usque modo gratis sunt a Simoniacis ordinati, non tam obtentu justitiæ, quam intuitu misericordiæ, in acceptis ordinibus manere permittimus ; nisi forte alia culpa ex vita eorum secundum canones eis obsistat. Tanta quippe talium multitudo est, ut rigorem canonum super eos servare non possumus, necesse sit ut dispensatione ad piæ condescensionis studium nostros animos ad præsens inclinemus.* etc.

(1979) Successit in pontificatu Romano Damaso II, qui Romanam sedem 23 diebus solum tenuerat, datusque fuerat successor Benedicti IX, post ejus recessum ad agendam suorum peccatorum pœnitentiam. De hoc pontifice scriptores illius temporis referunt, potentia comitum Tusculanorum ad S. Petri cathedram evectum semel, et iterum depulsum, tertio eam occupasse. Ita Spondanus ad an. 1045 et Fleurius lib. LIX, post Leonem Ostiensem, aliosque plures idem asserentes. Dissentie ab is his clarissimue Carolus Sebastianus Berardi in part. II, tom. II. Correct. Gratiani pag. 375, qui Leonis IX electionem collocat anno 1048.

(1980) Fuit Henricus II, anno regni ejus III.

(1981) Defuncto igitur (ut dictum est) Damaso, et Benedicto sedem rursum sibi vindicare nitente ; ne tale nonstrum iterum subire sancta Ecclesia cogeretur, necessaria missa est a Romanis in Germaniam legatio ad Henricum imperatorem, qua petierunt pontificem ab eo dari. Sed hujusmodi legatio a cardinalibus missa fuit, non ut ipse imperator papam eligeret, sed quem sibi utilem fore putarel, Romam mitteret, ut ex more consilio cardinalium in ipsa Urbe pontifex eligeretur. Spondanus ad an. 1049.

Splendorem autem pristinum apostolicæ cathedræ reddidit S. Leo IX antea Bruno Tullensis episcopus, electus in conventu Vormatiensi. Qui Simoniacis pluries damnatis, Berengarii proscripta hæresi, amoto a sacerdotii honore Gregoris Vercellensi reo adulterii, ac perjurii, devictisque hostibus religione potius, quam armis, dum ageret sextum pontificii muneris annum, ad cœleste regnum migravit an. 1054 die 19 Aprilis. Berti Histor. Eccl. tom. II, pag. 6.

In nota hæc addit : Leonis IX electio contigit an. 1048, sed ea conditione, ut ejus electio approbaretur a clero, populoque Romano. Adveniens itaque Romam omnium consensu, plausuque thronum pontificium conscendit proximo anno 1049, pridie Idus Februarii. Fuit filius comitis Daspurgensis, natus anno 1002. Creatus est Tullensis episcopus ex monacho Ord S. Benedicti anno 1026. Plura de illo Richerius in Chronico abbatiæ Senoniensis, edito a D. Dacherio tom. II Spicilegii.

(1982) Item confirmant Wibertus cap. 2, lib. cit. et anonymus Beneventanus, qui pompam Urbis, celebritatemque eo die quo Leo publicis suffragiis et acclamationibus pontificatum Rom. assumpsit, describit.

(1983) Hic natione Tuscus, patria Suanensis disci-

gula militaret. Hunc igitur beatus episcopus vocavit ad se, cujus propositum, voluntatem et religionem mox ut cognovit, rogatus eum ut simul cum eo Romam rediret. Cui ille: «Non facio,» inquit. Respondit episcopus: «Quare non?» At ille: «Quia non secundum canonicam institutionem, sed per sæcularem et regiam potestatem Romanam Ecclesiam accipere vadis.» Ille autem, ut erat natura simplex atque mitissimus, patienter ei satisfecit, reddita de omnibus, sicut ille voluerat, ratione. Quo nimirum in facto beati Petri apostoli, cujus successor mox ipse futurus erat, imitatorem se gessit. Cum enim Cornelium baptizasset, hominem scilicet gentilem, et a religione Judæorum extraneum, ab aliis apostolis reprehensum, quod ad hominem intravit præputium habentem, non dedignatus est de omnibus reddere rationem (*Act.* x).

Et tunc episcopus Romam veniens prædictum monachum secum adduxit, multum in hoc ipso B. Petro apostolo serviens, quod illum hominem secum reducebat, cujus consilio et sapientia Romana Ecclesia aliquando regenda et gubernanda erat. Hic est enim Gregorius VII papa, cujus prudentiam, constantiam ad fortitudinem, cujus pugnas et labores enarrari alterius temporis et operis est (1984). Et secundum Romanam consuetudinem cum magnis laudibus a clero et populo in pontificem electus est. Deinde vero in B. Petri apostoli cathedram elevatus, divina, ut opinor, operante providentia, mutato nomine, Leo vocatus est. Vicerat enim Leo de tribu Juda, a qua iste Leo originem ducens, factis fortissimis, bestiarum ad nullius timeret incursum. Cujus quidem rugitus mox terram commovit, terruit sacrilegos), turbavit, et conjugatorum exercitum vulneravit. (1895) Iste enim beatificus pontifex, sancti Spiritus igne inflammatus maxime contra Simoniacos exarsit, et ut clericorum ordo caste et religiose viveret, antiquos canones confirmavit, multum hoc ipso, ubi necessarium fuit, dispensatorie condescendens, et parva indicta pœnitentia, apostolica auctoritate, de præteritis parcens, ne tale ulterius committerent admonebat. Hoc autem in exemplum suscipi non oportet, quod pontifex non voluntate, sed necessitate agebat, nisi et causa fortasse et similis sit, quia multoties Ecclesiæ rectores ea tolerare cogit, quæ corrigi non possunt. Quanta ei benignitas circa omnes, quanta humilitas, quanta mansuetudo, quam largus, quam affabilis, quam omnibus compatiens fuerit, quis dicere valeat? Omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret (*I Cor.* IX). Sermo ejus sale conditus, et mulcebat pios, et terrebat impios (1986).

Sed jam nunc ad ea veniamus, quæ per eum Dominus operatus est: non quod omnia scribere velimus, quæ de eo audivimus, vel etiam scripta reperimus (1987). Multa nobis beatus Gregorius papa, cujus superius mentionem fecimus, de hoc viro narrare solebat, a quo et ea, quæ usque modo dixi, magna ex parte me audisse memini. Qui cum nobis audientibus aliquando de ipso loqueretur, cœpit nos increpare, et me præcipue, ut mihi videbatur (siquidem in me oculos intentos habebat), quoniam beati Leonis facta silentio perire pateremur, et quod ea non scriberemus, quæ Romanæ Ecclesiæ **610** ad gloriam, et multis audientibus forent ad humilitatis exemplum. Sed quoniam in commune verba funde bat, et nulli nostrum specialiter hoc agere jubebatur, nemo fuit qui ea scriberet quæ omnibus scribenda mandabat. Nec ego quidem nunc eá scripsissem, nisi quodammodo, ut ea scribere coactus essem, sicut in sequentibus manifestabo. Parcat mihi uterque pontifex, quoniam utrumque me in hoc offendisse cognosco. Hoc igitur primum dicamus, quod in partibus Galliæ, admirabili Dei providentia per eum factum audivimus. Cum enim beatus Leo ibi concilia celebraret, multique ibi episcopi de Simoniaca hæresi accusarentur, inter cæteros accusatus est quidam, qui præ cæteris suspectus amplius habebatur: sed cum ejus accusatio certis indiciis probari non potest, adjuravit eum pontifex, ut ipse de seipso diceret veritatem; qui cum veritatem dicere nollet, et suam iniquitatem modis omnibus celare conaretur, ait ad eum beatus Leo: «Si ergo, ut asseris, Simoniacus non es, ei si in Spiritum sanctum non peccasti, dic mihi, si potes; Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.» Cumque ille dixiset «Gloria Patri, et Filio,» quamvis multum conaretur, nullo modo et Spiritui sancto dicere valebat, atque id-

pulus fuerat Gregorii VI pontificis, ab eoque ductus in Germaniam, cucullum S. Benedicti in monasterio Cluniacensi acceperat.

(1984) Hic patet Brunonis voluntas S. Gregorii VII Gesta scribendi; quod utinam perfecisset! nemo enim diutius et familiarius cum eo conversatus est. Sed hæc pauca, quæ de eo tradidit, et quæ ab aliis scriptoribus sunt exarata, de invidia et de temeritate eos omnes satis evincunt heterodoxos præclaro ejus nomini obtrectatores. Confundunt etiam levitatem illorum, qui nostris diebus celebritatem dici ejus festi abrogarunt.

(1985) Duas synodos pontificatus sui anno I habuit Leo, primam Romæ, alteram Papiæ, in quibus plures canones pro restauranda Ecclesiæ disciplina facti sunt: præcipue contra Simoniacos et incontinentes clericos. Romanam synodum Leonem statim congregasse anonymus Beneventanus pariter retulit. «Nam facta, inquit, primum synodo, quomodo Ecclesiarum pastores in suis se ordinibus haberent, sollicite perquisivit. Et quos catholicos reperit, magis ac magis deprecabatur verbis, ut unusquisque super gregem suum studiosius vigilaret. Quos vero Simoniacos, seu Simoniacorum participes invenit; vel indicta pœnitentia, quam debuit, in gradum pristinum revocavit, sive prorsus ordine irrevocabiliter privavit.»

(1986) Hoc in testimonio eximias Bruno S. Leonis virtutes complexus est, præcipue vero prudentiam et liberalitatem, quibus omnium animos sibi mirifice conciliavit. Nonne admiranda est ac summopere commendanda divina providentia, quæ talem pontificem suæ reparandæ Ecclesiæ dedit?

(1987) Omittere nolumus finitam a Leone controversiam a pluribus diu agitatam de reordinandis a Simoniacis ordinatis, de qua Petrus Damiani scripserat, et asserentes iterandam ordinationem refu-

A ipsum sæpius repetens cum aperto ore Spiritum sanctum nullatenus nominare potuisset, omnibus, qui aderant, manifestum apparuit, in Spiritum sanctum eum deliquisse, cujus nomen dicere non valebat (1988). Omnes igitur in commune Deo gratias agebant, qui tam novum signum, tamque inauditum miraculum eis ostendere dignatus fuerat. Hujus itaque judicio nonnulli perterriti, ipsi per se ad pontificem veniebant, seque ipsos accusantes suas conscientias ei revelabant. Tunc quoque Cluniacensis abbas, bonæ spei adolescens, cum a beato Leone interrogaretur si de illa sua tanti cœnobii prælatura aliquando ambitionem habuisset, ut veritatis discipulus, id quod erat respondit, dicens: « Secundum carnem quidem habui, secundum spiritum non B habui. » Quæ responsio tam grata, tamque laudabilis omnibus fuit, ut statim præ nimio gaudio in omnium corde scriberetur; seque vicissim, qui responderit interrogabant, et eadem ipsa verba tenere valuissent. Ipse autem non senex, et plenus dierum, cunctis venerabilis, cunctisque amabilis, idem ipsum monasterium venerabile sapientissime regit adhuc, vir per omnia laudabilis, difficilis comparationis et singularis religionis. Aliud quoque miraculum de eodem pontifice beatum Gregorium dicentem audivi; quod ego quidem nullatenus prætermittendum puto, Habuerat, inquit, beatus Leo magistrum quemdam. virum sapientem, et bene religiosum, qui unum scyphum ligneum ei mandavit, postquam Romanæ Ecclesiæ pontificatum suscepit. Hunc autem scyphum pontifex venerabiliter charum habebat, et pro beati C Remigii veneratione, cujus ille scyphus dicebatur, libentius in illo, quam in vasis aureis et argenteis bibere solebat. Factum est autem, ut incante positus in terram cadens, in duas partes divideretur. Cum autem secundum consuetudinem beatus pontifex vinum sibi afferri jussisset, stabat pincerna facie turbatus, sibique conscius de damno, quod sibi acciderat. Cui pontifex: «Quid habes?» At ille: «Quia scyphus fractus est.» Dixitque beatus Leo: «Vere fractus?» Et pincerna: «Fractus, mi domine.» Cui ipse: «Affer, inquit, illum ad me.» Qui cum attulisset, suscepit eum pontifex in manus suas, et coaptans particulas ad se secundum convenientias, quibus prius ad invicem sibi hærere videbatur, tenuit eum paulisper in manibus; deinde vero sanum et integrum reddidit ministro, et ait: « Vade, et misce » Huic autem miraculo beatus Gregorius interfuit, nobisque narravit. Cui alius quidam non tantæ auctoritatis vir, se nihilominus interfuisse et vidisse postea mihi dixit.

Cum autem beatus Leo Romæ esset, et sedem apostolicam in pace rexisset, multi ex Apuliæ finibus veniebant, oculis effossis, naribus abscissis, manibus pedibusque truncatis, de Northmannorum crudelitate miserabiliter conquerentes. Unde factum est, ut vir mitissimus, pietate et misericordia plenus, illi tam immensæ miserorum afflictioni compatiens, illius gentis superbiam conaretur humiliare (1989). Collecto igitur modico quidem, sed fortium militum suæ gentis exercitu, super Northmannos præliaturus vadit (1990); zelum quidem Dei habens, sed non fortasse secundum scientiam. Utinam non **611** ipse per se illuc ivisset (1991). Sed quid multa? Conveniunt utriusque partis exercitus, multi cum paucis pugnaturi (1992). Fit cædes immensa, multus hinc et inde sanguis effunditur; isti fortitudine, illi multitudine instant. Poterant isti dicere in morte sua, quod Salvatorem nostrum dixisse legimus in passione sua: Non haberent in nos potestatem, nisi datum eis fuisset desuper. Sed quid est hoc, quod boni vincuntur, et mali vincunt? « O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientia Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! » (*Rom.* XI, 33). Superantur illi, qui pro justitia pugnant; superant illi, qui justitiam impugnant. De talibus tamen Apostolus nos consolatur, dicens: « Scimus quoniam diligentibus Deum omnia coope-

taverat. Statuit igitur S. Leo, ut refert Gregorius VII ep. 45, valide esse ordinatos quibus Simoniaci episcopi manus imposuissent.

(1988) Manifesto portento episcopum de Simonia convicit, qui ejus reatum confiteri noluerat. In synodo Romana coacta ab eodem papa Leone IX an. 1049. Kilianus Sutrinus episcopus negans jurejurando admissum a se crimen Simoniæ cum omnium D terrore divinitus percussus est. Idem Berti Brev. tom. II. pag. 11.

(1989) Redux fuerat Leo ex Germania anno 1053, pontificatus v, ubi inter alia Bambergam ab Henrico I imperatore S. Romanæ Ecclesiæ donatam flagitante Henrico II cum Benevento ejusque comitatu commutavit, ab eoque exercitum obtinuit contra Northmannos Apuliam aliasque terras Romanæ ditionis hostiliter occupantes.

(1990) Refert Leo Ostiensis de Gebehardo, tunc episcopo Aristetensi, qui Leonem pontificem redeuntem in Italiam comitabatur, doloso consilio, cum jam multum itineris confecisset eum maximam exercitus partem ad defectionem impulisse; cujus reatus toto vitæ suæ tempore creatus pontifex sub nomine Victoris II pœnitentiam egit. Ita Spondanus.

(1991) Brunonem Signien. hic loci profectionem ad bellum contra Northmannos S. Leonis non probasse pridem animadvertit clariss. Stephanus cardinalis Borgia in tom. II. Histor. Beneventi § VII, p. 25 in not., ejusdemque sententiæ sectatores præcessisse Petrum Damiani et Hermannum Contractum: sed ipse doctissimus historiographus, ut sui moris est, copiose et erudite S. Leonem ab omni critice defendit, ostenditque licitum esse Romanis pontificibus, quemadmodum sæcularibus principibus cogere exercitus, instruere agmina, vique armorum uti ad ecclesiastica, suæque sedis dominia, vel vindicanda ab usurpatoribus, vel ab inimicis defendenda. In exemplum enim adducit fortissimos Machabæos summos sacerdotes et principes, qui contra idololatras et regem Antiochum pro tuendis patriis legibus longa prælia iniverunt. Memorat etiam Moysen, qui Amorrhæos aliasque gentes Israeliticum populum vexantes armis suis compescuit ac profligavit. Sed constat ante Leonem IX, S. Leonem IV et Joannem X contra Saracenos, uti plures successores pontifices, ad repellendos hostes bona temporalia Ecclesiæ suæ invadentes propriis adscitisque viribus usos fuisse.

(1992) Commissum fuit hoc prælium die 18 Junii. Constabat Ecclesiæ exercitus partim ex Germanis,

rantur in bonum (*Rom.* VIII, 28); » sive moriantur, sive vivant, quidquid eis accidat bonum est illis; omnia cooperantur in bonum. Et quidem melior est mors quam vita iis de quibus dicitur: « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (*Psal* .CXV, 6): » quod omnes, qui pro justitia moriuntur inter martyres computantur; «Colloceteos Dominus cum principibus populi sui (*Psal.* CXII, 8). » Multa prætermimus, et ex multis pauca colligimus; quoniam non totum, sed partem de toto scribere jussi sumus. Ecce subito fama volat, repletur terra, narratur ubique prælium esse factum, Christi milites et sanctorum exercitum esse superatum. Tunc vero miserandus pontifex Beneventum petit civitatem utique beato Petro fidelem et familiarem (1993). Audito itaque adventu pontificis, tota civitas obviam ivit, viri et mulieres, juvenes et virgines, senes cum junioribus, non quasi ad processionem, sed velut ad lacrymas et plorationem; stant attoniti, spectant de longe venientes; et jam pontifex appropinquabat, episcopis et clericis tristi vultu et inclinata facie procedentibus (1994). Postquam autem papa venerabilis venit inter eos, et elavata manu eis benedixit, clamor et ululatus tollitur in cœlum, tota terra resonat fletu atque plangore. Tali itaque processione civitatem ingreditur, talique psalmodia ad ecclesiam venit. Aliquanto autem tempore ibi commoratus, Romam revertitur, atque per singulas civitates fletus et lacrymæ innovantur (1995). Quis enim se a lacrymis cohibere poterat, qui eum cum tali exercitu euntem viderat; postea vero illa tam nobili militia desolatum, cum solis clericis redire videbat?

Veniens igitur Romam, ad beati Petri apostoli ecclesiam quantocius festinavit, suppliciter multumque devote eorum animas ei commendans, qui pro ejus amore, sibi usque ad mortem obedientes, pro defendenda justitia, proprium sanguinem fundere non timuerunt. Cumque ibi moraretur, per revelationem in somnis ostensum est illi quod cito de hoc mundo exire debuisset. Jussit igitur episcopos et cardinales, aliosque clericos vocari ad se, et benigne satis hortatus est eos ut caste viverent, et contra Simoniacam hæresim viriliter pugnarent, et ait eis: «Sciatis, fratres mei, quod post paucos dies ego de hoc sæculo exiturus sum; hac enim nocte ego infelix, et hujus ecclesiæ sede indignus, per visionem fui in alia vita, pro qua jam tædet me habitare in ista.

A Gaudeo vero vehementer, quod vidi ibi inter martyres Christi illos fratres, et amicos meos, qui me in Apuliam secuti pro defensione justitiæ mortui sunt. Erant autem bene ornati, palmas in manibus habentes, ut per hoc eos victores esse intelligant, qui eos victos **612** esse putabant. Et revera « omne « enim, quod natum est ex Deo, vincit mundum, et « hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra « (*Joan.* v, 4). » Clamabant autem omnes magna voce ad me dicentes: « Veni, dilecte nobis, et mane no- «biscum; quia hanc tantam gloriam per te consecuti « sumus. » Audivi autem ex adversa parte alios quosdam dicentes: « Nequaquam, sed die tertia venies ad « nos. » Si ergo post diem tertium in hac vita fuero, sciatis, hoc non fuisse verum, quod vidi. » Nemo au-

B tem miretur, si maligni spiritus eum, cui tam læta nuntiabantur, in visione terræ oblectari voluerunt, qui ipsum Dominum et Salvatorem nostrum quondam adire ausi fuerunt. Sic enim ipse Dominus ait: « Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (*Joan.* XIV, 30). » Deinde vero ait: « Ite, fratres mei, unusquisque in domum vestram, crastina autem die revertimini ad me. » Tota autem illa nocte oravit ad Dominum procumbens super genua sua. Mane autem facto, tumulum sibi parari jussit. Convenerunt iterum episcopi et sacerdotes, sicut hesterna die vir ille beatissimus eis præceperat; quibus in ecclesia residentibus, ipse in lecto sedens, ait: « Audite me, fratres, et coepiscopi nostri, simul que omnes, qui huc convenistis: ante omnia præcipio vobis ut terras Ecclesiæ, vineas, castella, do-

C mos, cæterasque res Ecclesiæ non vendatis, nullusque sibi per possessionem eas defendere velit. Non habeatis usum jurandi: cavete a consanguineis vestris. Servis B. Petri, qui huc veniunt, injuriam non faciatis, nec eos in negotiis decipiatis. Date decimas libenter de omnibus quæ possidetis. » Deinde conversus ad crucem, magnas preces pro omnibus fudit ad Dominum, suppliciter rogans, et deprecans, ut omnia eorum peccata eis dimittere dignaretur. Et cum hoc fecisset, iterum aspiciens in cœlum, dixit: « Domine Jesu Christe, Pastor bone, qui pro nobis servilem formam induisti, et ad conversionem gentium duodecim apostolos elegisti, et beato Petro apostolo tuo dixisti: « Quodcunque ligaveris super « terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcunque

D « solveris super terram, erit solutum et in cœlis

partim ex Italis; primi valide pugnarunt; sed cum Itali post primos impetus terga vertissent. Northmanni plenam victoriam retulerunt, captivo facto eodem pontifice, qui præsens pugnæ non fuerat, sed in quodam proximo castro se receperat.

(1993) Hoc S. Brunonis testimonium de subjectione civitatis Beneventanæ S. Petro. Romanæ nempe sedi apostolicæ, ejusque fidelitate erga pontifices, plurimi penditur a scriptoribus, qui temporale dominium, et pervetusdam illius provinciæ possessionem Romanis pontificibus asserunt, ac jure defendunt. Vid. clariss. Borgiam Histor. Benevent., tom. II, pag. 33 et seqq. Item de dominio temporali S. sedis in utramque Siciliam pag. 112. Ipse S. pontifex Leo IX primus fuit, qui urbem Beneventi cum pertinentiis suis, etc. Humfredo Northmannorum principi ejusque successoribus concessit in feudum. Vid. Borgiam locis citatis.

(1994) A Northmannis victoribus. Leo Beneventum deductus fuit, sed humanissime cum eo actum sanctitatem tanti viri admirantibus. Statim curam egit pontifex, ut interemptorum militum cadavera sepultura, et precibus Ecclesiæ fruerentur, et opitulatus est singulis, qui vel captivi, vel vulnerati a certamine supererant.

(1995) Ab exitu mensis Junii an. 1053 usque ad diem 22 mensis Martii an. 1054 in potestate Northmannorum remansit Leo papa, a quibus tandem libertate donatus Urbem remeavit.

« (*Matth.* xvi, 19) ; » ego indignus vicarius ejus deprecor immensam clementiam tuam, ut illos servos fratres meos, qui pro amore justitiæ interfecti sunt, ab omnibus eorum peccatis absolvas, et in beatorum requiem introducas. Hos enim, Domine, quos ego excommunicavi, tu absolve, et ad veritatem converte: Simoniacam hæresim ac omnem hæreticam pravitatem destrue : fideles tuos Beneventanos, qui in tuo nomine tam honeste me susceperunt tamque affluenter mihi servierunt, et cæteros omnes tuos fideles benedicere, et custodire dignare, quoniam tu es Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.» Postquam autem a locutione quievit pontifex, paulutum ibi compiorati, redierunt omnes unusquisque in domum suam. Tota autem illa nocte, sicut et in superiori, in vigiliis, et oratione permansit. Altera autem nie, tertia videlicet, quæ beati Leonis summi pontificis in hac vita ultima erat, multo majori frequentia convenerunt omnes. Surgens autem beatus pontifex perrexit ante altare, et quasi unius horæ spatio multum lacrymans perstitit in oratione ; inde vero ad lectum rediens, brevem sermonem facit eis. Quo peracto, vocavit episcopos ad se, et facta confessione, suscepit corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi. Tunc reclinavit se ad lectulum, et paulo post obdormivit in Domino. Surgens autem unus de episcopis tetigit cum, putans quod adhuc viveret et dormiret. Cumque eum jam obiisse cognoscerent, mox undique convenerunt, et fecerunt planctum magnum super cum. Obiit autem beatus pontifex xiii Kal. Maii (1996), regnante Domino nostro Jesu Christo, cui cum Patre, et Spiritu sancto est honor, et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Altera autem die post excessum beati Leonis, advenit mulier quædam de Tusciæ partibus : quæ cum per gradus sursum ascenderet, cœpit vexari a dæmonio, et diras voces magnosque ululatus emittere. Cumque beatum Leonem nominasset, ad tumulum ejus ab his qui ibi erant, tracta est. Unus autem episcoporum interrogavit dæmonem qui eam vexabat, dicens : « Adjuro te per viventem et regnantem in sæcula ut dicas nobis si Leo papa inter sanctos habet potestatem. » At ille respondens, ait : Vere inter sanctos est Leo de quo interrogas, et magnam inter eos habet potestatem, et ipse maleficus hodie me de hac domo ejicit, quam ego jam per novem annos, et menses duos in mea habui possessione.

Tunc autem mulier alia quædam infelix, quæ ibi erat, cœpit beato Leoni derogare et dicere ; « Leo papa fulgabit dæmonia, qui tot homines occidere fecit ? Illa namque hora, qua ipse dæmonia fugabit, ego utique ero regina et omnes eos resurgere faciam, quos ipse suo facinore interemit. » Vix autem illa verba finierat, et statim a dæmonio arrepta mirabiliter vexari cœpit. Mox autem illa alia mulier libe rata est, quam de Tusciæ partibus convenisse diximus. Tunc omnes **612** qui aderant, in stuporem et admirationem conversi, cœperunt clamare et dicere: «Sancte Leo, parce nobis ; sancte Leo, indulge nobis ; et quia multum peccavimus, miserere nobis. » Eadem autem hora duo quoque contracti sanati sunt, qui per se ambulare non poterant. Ipsa autem eadem die jam circa vesperam, venit ad tumulum beati viri homo quidam surdus et mutus, qui etiam ad cumulum tanti mali paralysi gravissima tenebatur. Statim autem ut ad tumulum accessit, sanus et incolumis factus, loquelam pariter et auditum recepit. Multa quidam et alia miracula eisdem ipsis diebus per beatum Leonem Christus Dominus operatus est, ut cujus meritis esset nobis suis fidelibus revelaret. Illud quoque miraculum prætereundum non est, quod Joannes, vir egregius, Portuensis episcopus, mihi narravit. Dicebat enim quod de partibus Transalpinis curiæ civitatis episcopus, eisdem fere diebus Romam venerat, in cujus comitatu erat quidam homunculus, qui ab infantia mutus nunquam locutus fuerat. Hunc autem servientes episcopi inter sarcinarios secum ferebant, quoniam ad sarcinas custodiendas fidelis valde et idoneus erat. Die autem quadam, cum adhuc prædictus episcopus in Urbe moraretur, mutus ille, de quo diximus, beati Petri ecclesiam ingressus est ; qui cum ad beati Leonis sepulcrum turbas omnium undique confluere conspexisset, ipse quoque accessit illuc. Tunc vero circumtantes intelligentes quod mutus esset, ut talibus hominibus facere solent, signis ei quibusdam innuere cœperunt, ut se ad beati viri sepulcrum humiliaret, et pro sua salute Salvatorem omnium exoraret, significantes ei hoc esse sepulcrum, in quo beatus Leo quiescebat. Palam enim illius virtutis fama ubique divulgata erat, et multi undique illuc venientes a variis ægritudinibus sanabantur. Cumque diutius ibi jaceret, somno gravatus obdormivit. Post paululum vero expergefactus surrexit, tamque absolute loqui cœpit, ac si nullum linguæ impedimentum alioquin passus fuisset. Stupent omnes, gaudent et exsultant, nec eum semel audivisse sufficit : juvat enim interrogare, et eum loquentem et respondentem audire. Tandem ad socios revertitur : qui postquam eum loquentem audiunt, læti valde, cum magna admiratione ante episcopum eum ducunt. Interrogat eum episcopus qualiter hæc ei omnia evenissent ? Narrat ille cuncta per ordinem, et dicit : se vidisse beatum Leonem ; et cum ante ejus tumulum obdormisset, ille veniens, in ore illius digitos posuit, et diu ligatam linguam absolvit.

Nunc autem tempus admonet, ut quod superius promisi, exponam ; videlicet quod ego non sine imperio ista dictaverim. Hac enim præterita Quadragesima cum Romæ essemus, vir valde venerabilis, Joannes Tusculanensis episcopus, quodam die cum ad Ecclesiam convenissemus, venit ad me ubi ego

(1996) Differt Bruno ab aliquibus aliis scriptoribus qui obitum S. Leonis collocant die 19 Apirilis anni 1054. Vid. eruditiss. Borgiam Histor. Benevent. tom. II. p. 39.

stabam, præsente Ulbado, viro religiosissimo, Sabinensi episcopo, et aliis quibusdam, et dixit mihi : « Ego ad te nuntius missus sum. » Stabam autem ego attentus quid mihi dicere voluisset. Tunc ille : « Mandat, inquit, tibi Leo papa ut des illi centum millia solidorum. » At ego : « Quid narras, inquam? » Et ait : « Verum dico tibi, sic tibi mandat. » Et tunc ea quæ viderat mihi per ordinem narrare cœpit. « Hac, inquit, nocte, cum ego dormissem, beatus Leo cum pontificali apparatu mihi in somnis apparuit, dicens : « Vade, et dic Signiensi episcopo ut det mihi centum « millia solidorum. » Cumque ego intra me cogitarem te tam divitem non esse ut tantam pecuniam ei dare potuisses, ille meam cogitationem intelligens, ait : « Vade, et dic ei ut det mihi centum millia aut quin- « quaginta millia. » Hæc mandat tibi : vide ergo quid ei respondeas. » Tunc ego sollicitus cogitare cœpi qui hæc talis visio mihi significaret. Et post paululum interrogavi episcopum, si beatus Leo me illam pecuniam dare, aut mutuari, aut reddere jussisset? Et ille respondit : « Non, sed dare. » Tum ego aliquantulum confortatus sum : multum enim distat an dare, an reddere aliquid debeamus. Timebam enim ne forte in aliquo eum offendissem, quod ex debito solvere et necessario reddere debuissem. Memineram præterea quod ejus festivitas olim in nostra ecclesia celebraretur; in qua, quoniam ego me negligenter habui, tota ibi festivitas ipsa cessavit. Parcat ipse mihi, quoniam non parum me in hoc peccasse cognosco. Cum autem ab ecclesia domum redirem, et hanc visionem nostris clericis narrassem, eadem mihi exposuerunt quæ jam ego ipse mente conceperam. Dixerunt enim : « Nos nullam aliam pecuniam hanc esse putamus, quam beatus Leo a te requirit, nisi ut de eo aliquid scribas, quod ejus memoriæ A conveniat : hæc est enim pecunia tua, neque ipse alia pecunia indigere videtur. Placuit mihi quod meo intellectui aliorum quoque intellectus concordabat. Et scientia in pecunia significatur, quod in Evangelio quoque eo loco intelligitur, ubi Salvator noster servis suis talenta partitur. Sed quare centum millia, vel quinquaginta millia requirit? Horum enim duorum numerorum alter est perfectus, alter imperfectus. Centies namque mille, vel millies centum fiunt centum millia, qui uterque numerus, id est centum et mille, ideo perfectus est, quia non habet ubi crescat. Omnis enim res tandiu imperfecta est, quandiu in aliquo crescere potest : centenarius autem, vel millenarius **614** numerus replicari quidem potest, crescere autem non potest. Est igitur perfectus : omnis enim qui numerat, postquam venit ad B centum vel ad mille, ibi finem facit, iterumque ab uno numerare incipit. Quinquagenarius autem numerus imperfectus est, quia in medio centenario positus est, neque finem facit, et ultra se tendere potest. Quod igitur vir beatissimus mandavit mihi ut darem sibi quinquaginta millia solidorum, quoniam, ut sibi videbatur, et ei, cui ipse loquebatur, centum milia dare non poteram, qui aliud significat, nisi ea quæ ad ipsius laudem et gloriam pertinent perfecte narrare inciperem? Dedi igitur ei solidorum quinquaginta millia, quia dare non potui centum millia, id est quia perfecte omnia narrare non potui. Precor autem, beatissime pontifex, ut grata habeas hæc munuscula mea ; tuisque sanctis precibus obtineas apud Jesum Christum Salvatorem C nostrum, ut dimittat mihi delicta mea. Qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

RESPONSIO

Ad eam questionem : *Cur corruptus tunc temporis Ecclesiæ status*·

Restat autem ut nunc ad eam quæstionem respondeamus, ad quam nos superius responsuros fore promisimus. Diximus enim : Jam nunc a temporibus beati Leonis sic Ecclesiam fuisse corruptam, ut vix aliquis inveniretur qui vel Simoniacus non esset, vel a Simoniacis ordinatus non esset (1997). Unde etiam usque hodie inveniuntur quidam qui, male argumentantes et Ecclesiæ dispensationem non bene intelligentes, ab illo jam tempore sacerdotium in Ecclesia defecisse contendant. Aiunt enim : Si omnes tales erant, id est si omnes vel Simoniaci, vel a Simoniacis ordinati erant, vos, qui nunc estis? aut unde venistis? Per quos nisi per illos intrastis? Non fuit via aliunde : ergo illi, qui vos ordinaverunt, ab illis et non ab aliis suos ordines susceperunt, qui vel D Simoniaci erant, vel a Simoniacis ordinati erant. Hæc est igitur quæstio cui nos respondere debemus.

Sed prius, quid sint Simoniaci et unde dicantur, dicere oportet; deinde vero, quia multum distat inter Simoniacos et eos qui ordinantur a Simoniacis : si tamen non eos Simoniacos esse cognoscunt, quis enim episcopum aliquem Simoniacum esse non dubitat, si ab eo ordinatur, parum quid in ordine distat ab eo a quo ordinatur (1998). Scit enim eum furem esse et latronem, nihilque aliud in sua ordi-

(1997) Idem testatur Fleurius lib. LXII, num. 65. Gregorium VII S. Ugoni Cluniacensi abbati scripsisse et cum eo de infelicissimo Ecclesiæ statu quæsuum esse.

(1998) Clariss. Petrus de Marca docet sub Gothorum regno, et tempore Theodorici regis invectam Simoniam in sacris ordinationibus, quod ab electis

natione suscepisse, nisi maledictionem et maledicendi potestatem (1999). Sic enim Simoniaci omnes ordinantur, sicut ipse Simon ordinatus est, cui in ipsa ordinatione beatus Petrus ait : Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimati donum Dei pecunia possideri : Non enim est tibi pars neque sors in sermone isto (*Act.* VIII, 20). »

Sunt igitur Simoniaci, qui donum Dei, id est gratiam Spiritus sancti, emere contendant : sive enim emant, sive non emant, si tantum pecuniam offerant et aliquid pro hac gratia dare promittant, Simoniaci sunt. Nam neque ipse Simon aliquid emit: non enim fuit, qui venderet; sed tamen quia emere voluit, maledictus est ; quam utique maledictionem omnibus suis discipulis hæreditariam reliquit. Ab hoc autem Simone Simoniaci dicuntur, quicunque in hoc facto imitantur. Hic enim Simon baptizatus a Philippo adhærebat ei. Qui cum vidisset ab apostolis multas virtutes et miracula fieri per manus impositionem, obtulit eis pecuniam, dicens : « Date vos hanc potestatem mihi, ut cuicunque manum imposuero, accipiat Spiritum sanctum (*Ibid.*, 19). » Cui, ut modo superius diximus, beatus Petrus ait : « Pecunia tua tecum sit in perditionem ; quia
615 existimasti donum Dei pecunia possideri. Non est enim tibi neque pars, neque sors in sermone isto. » Hæc est igitur ordinatio Simonis. Sic ordinantur Simoniaci, qui pecuniam offerunt. Quare? Quia existimant donum Dei pecunia possideri. Sed quam benedictionem suscipiunt ? Dicat beatus Petrus, cujus vox efficacissima est, cujus maledictio interiora penetrat: « Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem. » Hæc bendictio datur eis; hæc oratio eorum nefandis capitibus imprecatur : sic benedicuntur, sic consecrantur, sic ordinantur (2000). Statim enim ut pecuniam offerunt, cuique offerant, adest apostolus eorum consecrator. Nam etsi a catholicis sacrentur episcopis quod quidem sæpe contingit), adest tamen apostolus inter eos : dicant illi

A quidquid velint ; fundant sanctum chrisma super capita eorum, Simon tamen Petrus non mutat sententiam ; quia non ignorat quid sibi attulerint : illi benedicunt, iste maledicit ; decipiuntur illi, hic autem decipi non potest. Putant illi eos esse catholicos, putant canonice electos, ac per hoc eis benedicunt : si enim eos cognovissent, ipsi quoque cum apostolo dixissent : « Pecunia tua tecum sit in perditionem. » Merito igitur eorum benedictio in maledictionem convertitur ; quia non ad labia, sed ad cor respicit Deus. Hoc enim timebat Jacob, cum a matre ad patrem mitteretur ut ei nescius benediceret, ait : « Nosti, quod frater meus Esau homo pilosus sit, et ego lenis. Si attrectaverit me pater meus et senserit, timeo ne putet me sibi voluisse
B illudere, et inducat super me maledictionem pro benedictione (*Gen.* XXVII, 11). » Sed non erat ei timendum, quia a matre mittebatur. Isti autem non mittuntur a matre, isti non mittuntur ab Ecclesia, qui Isaac illudunt, qui episcopos decipiunt, qui furtim et per latrocinium patris benedictionem subripere volunt. Unde (et non immerito) inducitur super eos maledictio pro benedictione. Illi enim soli mittuntur a matre, illi mittuntur ab Ecclesia, qui non per pecuniam, non per aliquam promissionem, non per sæcularem potestatem, sed sola cleri et populi electione (2001), et ipsa pura et sine pravitate, mittuntur ad patres, mittuntur ad episcopos ut ab eis benedicantur et consecrantur.

Diximus igitur de consecratione Simoniacorum, quomodo ordinantur, quomodo consecrantur, quo-
C modo apostolus Petrus eis maledicit, quomodo episcoporum benedictio in maledictionem eis convertatur. Sic igitur ordinati, sic consecrati, sic maledicti, sic lucro infecti ad sibi commissas Ecclesias veniunt : ubi, si tamen manifeste tales sint, præter baptismum et sana consilia, quæ ipsi quoque sæpe dant, quidquid agunt, vanum et inutile est (2002. Hæc autem qualiter intelligantur, amodo disseremus.

ad episcopatus pro confirmatione electionis certa auri quantitas expetebatur. Monet autem jam a constitutione 30 inter canones apostolicos sub pœna depositionis fuisse damnatam, itemque ex canone 2 concilii Chalcedonensis. Vid. De concord. sacerd. et imperii lib. VIII, cap. 13, colum. 1159.

(1999) Hic habenda est ratio temporis, quo S. Bruno hæc scripsit ; nempe illis diebus, quibus Simoniaca pestis late per Ecclesiam sacrorum ministros labefaciebat. Ad eos itaque de terrendos adeo ejus pravitatis vim efferre studuit, ut Simoniace collatos ordines, irritos, nullos et sola maledictione plenos dixerit. Verum Ecclesiæ doctrina est, ordinationes a Simoniacis episcopis factas, vel Simoniace receptas validas quidem esse, sed illicitas ; proindeque ordinatores et ordinatos subjici pœnis suspensionis, excommunicationis, privationis beneficiorum atque irregularitatis a conciliis statutis, Vid. Berar. De Sim., dissert., p. 1. c. 2, et in canon. Gratiani. ; Concina De Sim., diss. 2, c. 3; Venespen. tit. 2, tit. 3 De Sim ; Lazzarius in comment. Brunonis super cap. x Joan., p. 459.

(2000) De defectu gratiæ sanctificantis hæc sunt intelligenda, non de defectu characteris ordinis, qui etiam in peccatore imprimitur ad majorem sui damnationem, si non resipiscitur.

(2001) Id est approbatione, tanquam testimonio morum, non proprie dicta electione.

(2002) Sacramenta a Simoniacis facta et collata, rata quidem habentur, sed effectu gratiæ prorsus carent, nisi ea recipientes ad ministrum Simoniacum ignoranter, bonaque fide accessissent. Quamvis plures ex theologis hanc sententiam tuentur, non desunt tamen quidam alii de ecclesiasticis do-
D ctrinis optime meriti, qui juxta conciliorum definitiones, et decreta pontificum docent Simoniacas ordinationes irritas ac nullas prorsus esse ; innixi præcipue canon. 4 concil. Rom. v sub pontif. Greg. VII, an. 1078. Morinus certe De sacris ordinationibus p. 3, exercit. 5, cap. 9, p. 82, hanc admittit in Ecclesia potestatem, aliquas in sacramentis conficiendis ponendi conditiones ; quæ si desint, materia eorum inepta reddatur et ad effectum inefficax. Ita concilium Tridentinum matrimonia clandestina prohibuit non solum, sed nulla atque irrita declaravit. Eodem ergo modo, inquiunt, potuit Ecclesia in ordinatione persona Simoniaca labe infectas ab ordinibus excludere, et incapaces ordinationum decernere ; ita ut nihil ab eis recipiant, nisi divinam, ut ait S. Bruno, maledictionem. « Quædam, ait Morinus, sunt ecclesiasticæ institutionis, quæ licite mutari possint, et pro temporum, et regionum varietate

Baptismus namque a quocunque detur, bonus est; quia non in fide dantis, sed in suscipientium fide consistit. Ubi autem fides catholica non est, ibi baptismus non operatur. Unde et qui extra Ecclesiam baptizatur, non solvitur a peccatis. Nusquam enim, nisi in Ecclesia fit remissio peccatorum. sic tamen, si corpore quoque et conversatione ad eam redeat, a qua mente non recesserat; alioquin si extra Ecclesiam baptizatur et extra maneat, **616** et cum baptizatur, redeundi voluntatem non habeat, huic tali homini nec ad momentum quidem fit remissio peccatorum. Sed quid mirum? Cum illi quoque, qui intus baptizantur (qui etiam absque dubio a peccatis omnibus emundantur) si inde exeant, et priusquam moriatur, ad eum non redeant, pereant in æternum. Hoc autem significavit illa arca, in qua intus posita, salvata sunt omnia, extra vero inventa, perierunt omnia. Audi etiam quid Dominus dicat: « Ego sum vitis, et vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum: si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet (*Joan.* xv, 5). » Si ergo Christus vitis est, palmites vero Christiani: sicut palmites vivere non possunt, si separentur a vite, ita neque Christiani si separentur a corpore Christi. Corpus Christi Ecclesia est: qui ergo non vult separari a Christo, maneat in corpore Christi, ut possit esse membrum Christi. Si enim non manserit in corpore Christi, si non manserit in Ecclesiæ unitate, « mittetur foras, sicut palmes, et arescet. » Et quid amplius? « Et colligent eum maligni spiritus. » Illis enim traditur, qui ab Ecclesia separatur. Sed quid illi facient? » Et in ignem mittent. » Ad quid? « Ut ardeat. » Verba Christi sunt, alios canones non quæramus.

Manifestum est itaque quod ab Ecclesia divisus, nemo salvabitur, sive in ea, sive extra eam baptizatus fuerit. Unde hoc? Dicat iterum ipse Dominus: « Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent et ardet. » Si ergo ille perit qui aliquando in Christo fuit, sed in eo non manet, quomodo ille non pereat, qui nunquam in eo fuit, nec in eo mansit? Qui enim extra Ecclesiam baptizatur, nisi priusquam de hac vita exeat, Ecclesiæ societur hic nunquam fuit, vel erit in Christo: quia nunquam fuit, vel erit in corpore Christi (2003). Membrum namque Christi non est, nisi in corpore Christi. Si enim separetur a corpore Christi, non est membrum Christi. Corpus autem Christi extra Ecclesiam non est, alioquin ipsa Ecclesia esset extra seipsam (si quidem ipsa Ecclesia est corpus Christi); quod est inconveniens. Baptismus igitur extra Ecclesiam dari potest prodesse autem non potest. Baptismus enim, qui extra Ecclesiam datur, formam quidem sacramenti habet, virtutem autem sacramenti non habet. Formam quidem habet, quia fit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Virtutem autem non habet, quia remissionem peccatorum non operatur (2004).

Quare ergo non rebaptizantur, qui ab hæreticis veniunt? Vis audire quare? Quia formam baptismi habent, id est, quia jam ad invocationem Trinitatis ex aqua regenerati sunt. Restat nunc ut et Spiritu sancto regenerentur, qui operetur in eis remissionem peccatorum, quod illa forma visibilis dare non potuit: « Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei (*Joan.* III, 5). » Utrumque ibi necessariem est, et forma sacramenti, et virtus sacramenti. Utrumque necessarium est, et aqua, et Spiritus; nam neque aqua sine Spiritu, neque Spiritus sine aqua solvit hominem a peccatis. Forma sacramenti et intus et extra dari potest; virtus autem sacramenti nonnisi intra Ecclesiam datur (2005). Unde SS. Romani pontifices, Spiritu Dei pleni, admirabili providentia constituerunt, ut hi qui ab hæreticis veniunt, quoniam formam baptismi habent, non rebaptizentur; quia vero virtutem hujus sacramenti non habent, ad invocationem sancti Spiritus, qui ab hæreticis dari

aliter atque aliter observari, tanti tamen sunt momenti quandiu ab Ecclesia revocata, aut abrogata non sunt, ut eorum omissio ordinationem non modo inhonestam et illicitam, sed etiam irritam et nullam omnique effectu et gratia cassam reddat. Illa autem omnia ejusmodi conditiones sunt, materiam sacramenti sic afficientes et determinantes, ut earum defectu materia reddatur ordinationi inepta. Illæ autem tam spectare possunt ordinantem quam ordinandum Ecclesia enim, meo judicio, definire potest quibus conditionibus ordinans episcopus auctoritate sua uti debeat, quibusve cum donis et qualibus ordinandus sese ordinanti sistere, ut valide et efficienter ordinationem ab eo recipiat; ita ut si ordinans aut ordinandus definitionem hanc neglexerint contraque egerint, actio sit nulla et irrita, atque ut effectus producantur iteranda. Idem de hoc sacramento analogice dicendum quod de matrimonio et pœnitentia, quorum materias videmus Ecclesiam sæpe sub interminatione irriti sacramenti restrinxisse, dilatasse, vario tempore, variis modis determinasse. » Morino consentit Berardi in correct. Gratian., I p c. 22; Dupinius in defensione Brunonis Astensis, et nuperrime eruditus Bergomensis Jo. Bapt. Locatelli Zucchala in op. De potestate presbyterorum in adminis. sac pœnit., p. 224, edit. Bergomi 1787 in 8. Hæc autem dicta sint, non ut recedamus a sententia, quam paulo ante adamavimus, sed ut S. Brunonis opinionem excusemus.

(2003) Quomodo intelligendus sit hic Brunonis locus infra explicabitur. Non enim de parvulis baptizatis vel intra, vel extra Ecclesiam accipi potest; sed de adultis (de quibus loqui se S. Bruno superiori § declaravit), qui si absque necessaria dispositione baptismum suscipiunt, corpori quidem Christi per characterem sacramenti uniuntur, non autem effectum gratiæ consequuntur.

(2004) S. Brunonis mens hic quoque est aperienda. Ex superius dictis satis constat, eum de adultorum baptismate loqui, in quibus asserit sacramentum virtutem non habere, id est gratiam sanctificationis illos minime consequi, quoties sunt ab Ecclesia sejuncti, ejusque membra fieri per fidem et pœnitentiam negligunt.

(2005) Extra Ecclesiam rite collatus parvulis baptismus eos regenerat ad vitam æternam. Sicut etiam

non potest, per manus impositionem, sacrosancto A chrismate confirmentur (2006). Quæris fortasse auctoritatem? Dabitur tibi; et hoc quidem necessarium est, quoniam in hac sententia non omnes concordare videntur; videlicet, ut quia ab hæreticis veniunt, rebaptizari quidem non debeant, sacro autem chrismate confirmari iterum debeant; præsertim cum beatus Augustinus dicat, **617** quod « nulli sacramento injuria facienda sit, » in qua re multum ab aliis dissentire videtur. Quid est enim injuria sacramenti, nisi sacramenti reiteratio? Quod autem quædam sacramenta reiterentur, et exemplo abundamus et auctoritatibus: quædam autem dixi; quia baptismi et sacrorum ordinum reiterationem fieri non licet; unde et in conciliis Africanis legitur: « Non licet fieri rebaptizationem et episcoporum translationes. » At vero in concilio Nicæno paæcipitur de Paulianistis ut ad Ecclesiam B venientes iterum baptizentur, quia ut Sabelliani realem divinarum personarum distinctionem negabant. Et eorum clerici, si digni fuerint, iterum ordinentur. In quo manifeste ostenditur hoc in his tantum, et non in aliis fieri debere. Isti enim non secundum Ecclesiæ formam baptizabantur. Si enim secundum hanc formam, quam modo diximus, baptizati fuissent, non utique talis lex de eis specialiter promulgata esset; præsertim cum de aliis omnibus hæreticis dicatur, ut ad Ecclesiam venientes, nec rebaptizentur, nec reordinentur sed sola episcopalis manus impositione Ecclesiæ reconcilientur. Quod autem hæc duo sacramenta, id est baptismus et ordines sacri, reiterari non debeant, tota Ecclesia id sentit, nullaque inter sanctos dissensio est (2007). C Unde et beatus Augustinus ait : « Manus autem impositio, sicut et baptismus reiterari non debet; » de illa manus impositione loquens, de qua ad Timotheum Apostolus dicit : « Manum cito nemini imposueris (*I Tim.* v, 22); » nam et chrismatis consignatio et pœnitentium reconciliatio. manus impositio dicitur. Unde et sacri canones prohibent ne inter alios pœnitentes manus ab episcopis clericis imponatur.

Quod vero quædam sacramenta reiterari liceat (2008), et frequens usus Ecclesiæ, et unum beati Gregorii exemplum apertissime manifestat. Quotidie namque ecclesiarum consecrationes, non solum pro necessitate, verum etiam pro episcoporum voluntate reiterari videmus. Unde et quidem canones de ecclesiis præcipiunt, ut si altare motum fuerit, denuo consecretur. Beatus quoque Gregorius, sicut ipse testatur, consecravit Romæ quamdam ecclesiam in Suburra, quoniam longo tempore ab Arianis possessa fuerat : cujus consecratio, vel reiteratio, quantum Deo accepta fuerit, virtutes et miracula ostendunt, quæ ipsis diebus, quibus consecrata fuerat, ibidem Dominus operatus est. Quomodo ergo verum est, quod nullo sacramento injuria facienda sit? Similiter autem, quod chrismatis consignatio in hæreticis reiterari debeat, subsequenti sanctorum auctoritate probatur. De qua videlicet consignatione Eusebius papa sic ait : « Hæreticos omnes, quincunque Dei gratia convertantur, et in sanctæ Trinitatis nomine baptizati sunt, Romanæ Ecclesiæ regulam tenentes, per manus impositionem reconciliari præcipimus : manus quoque impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est, quæ ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus. Nec tempore apostolorum ab aliis, quam ab ipsis apostolis legitur, aut scitur peractam esse; neque ab aliis, sicut jam dictum est, quam ab illis, qui eorum locum tenent, perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter præsumptum fuerit, iritum habeatur et vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta (2009). » Audiamus, etiam, quid tempore beati Sylvestri Romæ de hac re in concilio statutum est (2010) : « Eodem, inquit, tempore XIII Kalend. Juliarum die, quando memoratum magnum concilium in Nicæa congaegatum est, canonica jam facta a papa vocatione in urbem Romam, et ipse cum consilio Constantini Augusti, congregavit ducentos septuaginta septem episcopos, et damnavit iterum tam Calixtum quam Arium atque Sabellium, et constituit ut episcopum Arianum resipiscentem non ali-

adulti Christiani fiunt, non tamen justi, nisi per fidem corporis Ecclesiæ catholicæ uniantur.

(2006) Fuit enim hæc olim opinio Cypriani cui, ep. 70, ad Januarium hæc habet : « Quis autem dare potest. quod ipse non habeat, quomodo potest spiritualia agere, qui ipse amiserit Spiritum sanctum ? » Quia S. Bruno totus erat in impugnanda validitate Simoniacæ ordinationis, paritatem veluti sumpsit a confirmatione, quam ab hæreticis collatam, nullam aliqui voluere, hoc fulti principio, quod nemo dare valeat quod non habet. Verum, ut nemo nescit Cypriano sese opposuit S. Stephanus pontifex, cui universa consensit Ecclesia ; unde S. August., lib. III De bapt. inquit : « Sacramenta, si eadem sunt, ubique integra sunt, etiamsi prave intelligantur, et discordiose tractentur, » etc. Ad opportunitatem causæ suæ hæc meminisse Bruno dicendus est, non quod confirmationem inter sacramenta reiterabilia habuerit.

(2007) Hic clarius S. antistes mentem suam expressit, quatenus docet, exceptis Paulinianistis, ab hæreticis quibuscunque ab Ecclesiam venientes nec sacro renovari lavacro, nec iterato ordines recipere debere. Nemo autem juxta canones ad ordines admittitur, nisi prius confirmatus fuerit. Quod si, manus impositio tum in chrismatis consignatione, cum in pœnitentiam reconciliatione fiat, apertissime fatetur Bruno illam reiterandam non esse.

(2008) Sacramenti vocem late sumi hac in disser- D tatione a Brunone clare patet ; cum ecclesiarum consecrationi sacramenti nomen ascribat. Proprie namque illa sola sunt sacramenta, quæ a Christo instituta sunt, et annexam habent sanctificantem gratiam ; cætera sacramentis affinia, sacramentalia vocantur, et quoeis opus fuerit reiterantur. Quibus de causis ecclesiarum consecrationes iterari possint, vid. Berardi in emendationes canonum Gratiani part. I, cap. 7, pag. 97 et seqq.

(2009) Apocryphum essse hunc canonem a Gratiano allatum, et est 5 De cons. diss. 5, et Isidori Mercatoris inventum probat Carolus Sebast. Berardi p. II, t. p. 171.

(2010) Eodem vitio laborat hic alter canon Sylvestro attributus. Verba Beraridi hæc sunt : « Satis mihi videtur judicare hoc concilium apparuisse primum in collectione Isidoris Mercatoris, ut statim

quis susciperet, nisi episcopus ejusdem loci eum reconciliaret, et sacrosancto chrismate per episcopalis manus impositionem S. Spiritus **618** gratia, quæ ab hæreticis dari non potest, eum confirmaret (2011). » Quid apertius, quid manifestius dici potuit? Nunquid nam hoc sacramentum non reiteratur? Domus adhuc et alia exempla, quatenus hæc sententia, cui a pluribus contradicitur, manifestior et certior fiat. Dicat igitur papa Siricius: « Prima igitur paginæ tuæ fronte signasti, baptizatos plurimos ab impiis Arianis ad fidem catholicam festinare, et quosdam de fratribus nostris eosdem denuo baptizare velle, quod non licet; cum hoc et Apostolus vetet, et canones contradicant, et post cassatum Ariminense concilium, missa ad provincias a prædecessore nostro Liberio, venerandæ memoriæ, generalia decreta prohibeant: quos eos cum Novatianis, aliisque hæreticis sicut in synodo constitutum est, per invocationem solam septiformis Spiritus episcopalis manus impositione catholicorum conventui sociamus, quod etiam totus Oriens, Occidensque custodit (2012). » Videamus etiam quid Leo dicat, qui fidem jam perituram sua constantia et fortitudine corroboravit, cujus sententiæ contradicere, ut opinor, nemo audebit. « Hi autem, de quibus scripsisti, non se baptizatos nesciunt, sed cujus fidei sint, qui eos baptizaverint, se nescire profitentur. Unde quoniam quolibet modo formam baptismatis acceperunt, baptizandi non sunt, sed per manus impositionem virtute Spiritus sancti, quam ab hæreticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt (2013). » Item idem ipse: « Nam hi, qui baptismum ab hæreticis acceperunt, cum baptizati ante non fuissent, sola S. Spiritus invocatione per impositionem manuum confirmandi sunt, quia formam tantum baptismi sine S. Spiritus virtute sumpserunt. Et hanc regulam, ut scitis, servandam in omnibus Ecclesiis prædicamus, ut lavacrum semel initum nulla reiteratione violetur, dicente Apostolo: Unus Deus, una fides, unum baptisma, cujus ablutio nulla iteratione temeranda est; sed ut diximus: Sola sanctificatio S. Spiritus invocanda, et quod ab hæreticis nemo accipit, a catholicis sacerdotibus consequatur. » In Laodicensi quoque concilio sic scriptum est: « De his, qui ab hæreticis convertuntur, id est Novatianis et Photinianis, sive baptizati sint illi, sive catechumeni, non ante suscipiantur quam omnes hæreses anathematizassent, et præcipue illam, qua detinebantur, et tunc demum hi, qui apud eos dicebantur fideles, nostræ fidei symbolo imbuantur, et uncti sancto chrismate sic mysteriis communicent sacrosanctis (2014). « Possemus de his alias adhuc auctoritates dare, sed, ut puto, istæ sufficiun.

Dubitari autem potest de eo quod beatus Augustinus ait: « Nulli sacramento injuria facienda est. » Tum idem ipse dicat: Hos, qui ab hæreticis veniunt, ideo per manus impositionem episcoporum in Ecclesiam recipi, ne forte sibi ab Ecclesia nihil collatum putarent, quod extra Ecclesiam non habuerunt. » Quid autem sit manus impositio, ipse quoque definiens, ait: « Quid, inquit, est manus impositio, nisi oratio super hominem, et ipsa manus impositio reiteratur. » Siquidem nihil aliud est manus impositio, quam oratio super hominem. Non igitur reiteretur oratio super hominem in illis sacramentis, quæ reiterari non licet. Dictum est autem, quod quædam sacramenta reiterare licet, quædam autem non licet, et hoc quidem auctoritatibus probatum est. Dictum est etiam, quod ab hæreticis venientes non nisi per manus impositionem suscipi debeant. Et illud quidem dictum est, quod omnia sacramenta extra Ecclesiam formam quidem habeant, virtutem autem non habeant. Illud autem diximus, quod extra Ecclesiam nemo salvetur. Diximus et de Simoniacis, quando consecrantur, quod omnis benedictio in maledictionem eis convertitur. De parvulis autem hæreticorum si quis interroget, quare pereant, cum baptizati sint (2015)? respondeo: Quia **619** in Ecclesia non sunt. Quod si dicat, quid illi peccaverunt, ut in Ecclesia non sint? Dico et ego: Quid paganorum et Judæorum parvuli peccaverunt, ut

talis suboriatur suscipio, ex qua inter apocrypha potius monumenta recensentur, » p. 1, c. 6 De Rom. conciliis sub Sylvestro, p. 62.

(2011) Arianorum baptisma quorumdam, qui in nomine Patris, per Filium in Spiritu sancto baptizabant, reprobavit Ecclesia, ideoque ab hæresi hujusmodi recedentes, et probari ab episcopis, et iterum baptizari atque confirmari debuere. Non item venientes ab aliis hæreticis recte de SS. Trinitate sentientes, seu rectam baptismi formam usurpantes.

(2012) Hoc est cap. 1, epist. Siricii papæ ad Himerium Tarracon. episcopum, qui Damaso Siricii prædecessore scripserat, et refertur in cod. canonum, et constitut. Eccl. Rom. Quid autem ex eo inferri potest, nisi, quod supposito, quod Ariani et Novatiani, aliique hæretici debita forma in collatione baptismi utantur, non esse venientibus ad Ecclesiam iterandum sacramenntum, sed oportere ipsis administrari confirmationem, quæ ab episcopis per manus impositionem datur.

(2013) Hoc est cap. 7, epist. Leonis papæ I, ad Nicetam episc. Aquileien.: quæ in ordine est 129, Quod supra producitur hac in epist. non reperitur. nec alibi mihi occurrit. Quid ergo statuit S. Leo? 1° Baptizatos debita forma ab hæreticis non esse rebaptizandos; 2° eos sola manus impositione indigere, vel quia ab ipsis chrismatio non fiebat, vel quia ipse Leo sentiret illos virtutem Spiritus sancti conferre non posse. Non reiterabatur ergo in sensu Leonis confirmatio: sed tunc primum ab episcopis catholicis conferebatur.

(2014) Est canon. 7, ex quo tamen nihil inferri potest pro stabilienda confirmationis reiteratione.

(2015) Cyprianicam opinionem de invaliditate baptismatis ab hæreticis collati hic iterum producit Bruno; qui tamen supra dixerat: « Baptismus a quocunque detur bonus est; quia non in fide dantis sed in suscipientium fide consistit. » Pro infantibus supplet fides Ecclesiæ, alias invalidus et illicitus esset eorum baptismus, quod est contra praxim et doctrinam Ecclesiæ. Per baptismum Christo regenerati sunt, in Ecclesia sunt, et hæredes facti regni Dei.

baptizari non mererentur (2016)? Ipse tamen Dominus ait: « Ego scio, quos elegerim (*Joan.* XIII, 18). » Excommunicatorum autem filii, si in Ecclesia baptizantur, nihil eis nocet parentum excommunicatio: « Filius non portabit iniquitatem patris (2017) (*Ezech.* XVIII, 20). » Postquam tamen ad ætatem veniunt, ut jam sua peccata cognoscere valeant, ulterius a peccatis vindicari nequeunt. Quod si extra Ecclesiam baptizantur, sunt extra Ecclesiam omnes excommunicati; nisi priusquam de hac vita exeant per episcopos reconcilientur, in magno periculo mihi esse videntur. His ergo sic expeditis, de illis nunc dicere debemus, qui, quamvis non Simoniace, a Simoniacis tamen ordinati sunt. De Simoniacis namque manifestum est quod nullo modo in suis ordinibus aliquando suscipi debeant. « Non est enim eis neque pars, neque sors in sermone Dei (*Act.* VIII, 21). » Apostolus est, qui loquitur. Sed dicis: Quare ergo alii hæretici in suis ordinationibus suscipiuntur, et Simoniaci non suscipiuntur? Nunquid Simoniaci sunt pejores quam Ariani, quam Novatiani, quam Donatistæ, quam Nestoriani et Eutychiani? Ex his enim in ordinibus suis omnibus et episcopos, et presbyteros susceptos legimus, nec propria dignitate privatos. Dico ergo: Utrum Simoniaci pejores sint, nescio. Unum tamen scio, quia magnum scelus est vendere, vel emere Spiritum sanctum. Si enim magnum peccatum fuit vendere vel emere Christum, magnum utique peccatum est vendere vel emere Spiritum sanctum. Æquales enim sunt et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Judas est, qui vendit; Judæus est, qui emit; utrumque autem et vendentem, et ementem de templo Dominus ejecit. Et multa quidem dispensatorie in Ecclesia fiunt pro temporis necessitate et negotii qualitate, quæ utique non fierent, si districto canonicoque judicio fierent (2018). Cum de frumento et zizania Dominus loqueretur, ait: « Sinite utraque crescere usque ad messem (*Matth.* XIII, 30). » Magna tamen consideratione hæc talis dispensatio fieri debet. Et alii quidem hæretici in suscipiendis ordinibus non errabant; sed alia causa erat atque doctrina, quæ eorum fidem impediebat. Simoniacorum vero hæresis (2019) et peccatum, ipsa eorum ordinatio est. Si ergo suæ ordinationi reconciliantur, quæ utique, ut superius ostendimus, nihil aliud quam maledictio, est, cui, nisi suæ

A hæresi suoque peccato, et ei, quam acceperant maledictioni reconciliantur? Non quærant igitur reconciliationem, ne forte incurrant maledictionem. Quærant gratiam Spiritus sancti, non ad episcopalem dignitatem, sed ad delendam iniquitatem. Merito ergo Simoniaci in suis ordinibus non suscipiuntur, quoniam in ipsis ordinibus peccaverunt. Ariani vero non in episcopali dignitate, sed in fide Trinitatis errabant, et peccabant, et alii hæretici similiter, unusquisque in sua hæresi. Soli autem Simoniaci in emendis sacris ordinibus peccant; unde et merito ipsi soli nulla ecclesiastica dispensatione in his, quibus peccaverant, suscipiuntur. Alios autem præter hos hæresiarchas multis locis ecclesiasticæ historiæ in suis ordinibus susceptos legimus. Nam

B et Nicænum concilium Catharos, sive Novatianos per manus impositionem suscepit et eorum clericos in suis ordinibus manere præcepit.

De hac autem manus impositione, sine qua hæretici non suscipiuntur, satis superius diximus. Beatus quoque Gregorius Hiberis episcopis de Nestorianis scribens, ait: « Hanc igitur veritatem Nativitatis Christi, quicunque a perverso errore Nestorii convertuntur, coram sancta fraternitatis vestræ congregatione fateantur, eumdem Nestorium cum omnibus suis sequacibus, ac reliquas hæreses anathematizantes; venerandas quoque synodos, quas universalis Ecclesia recipit, se recipere et venerari promittant, et absque ulla dubitatione sanctitas vestra, servatis eis propriis ordinibus, in suo cœtu eos recipiat, ut dum et per sollicitudinem occulta mentis

C eorum discernitis, atque eos per scientiam veram recta, quæ tenere debeant, docetis, et per mansuetudinem nullam eis contrarietatem vel difficultatem de propriis ordinibus facitis, eos ab iniqui hostis ore rapiatis. » Sunt autem et multa alia, quibus hoc ipsum probari potest. Sed de suscipiendis 620 hæreticis, et de propriis honoribus non privandis hæc duo exempla sufficiant.

Multum digressi sumus: nunc ad propositum revertamur, et de his dicamus, qui a Simoniacis ordinati sunt. Qui enim a Simoniacis ordinantur, aut sciunt esse Simoniacos, aut putant esse catholicos. Si sciunt eos esse Simoniacos, et se ab illis ordinari permittunt, nulla venia digni sunt, ut propriis servatis ordinibus suscipiantur (2020). Multi

D

(2016) Pereunt autem paganorum et nebræorum filii, qui baptismo caruerunt, sed adversa eorum sors a libera, et non injusta Dei electione est repetenda. De validitate baptismi parvulorum, quamvis desit fides et voluntas offerentium, si rite administretur agit Berardi dissert. II, p. IV, p. 56.

(2017) Ipse etiam Bruno tract. De sacram, ait: « Hoc autem dum dico, nullum præjudicium facio infantibus, qui non sua, sed aliorum fide baptizantur, et salvantur. »

(2018) Ita canon concilii Rom. sub Alexandro II, supra.

(2019) Vid. Berardi p. I, diss. III, c. 2, De Simonia, ubi ait in sacris canonibus Simoniam, hæresim passim appellari, atque ea infectum hæreticum habendum esse « qui non tam facit, quam fieri posse putat detestabilem rerum sacrarum, aut sacris cohærentium mercaturam. » Quare sic accipiendo Simoniam Innocentius III, cap. 32 De Simonia scribere non dubitavit, tantam esse « immanitatem hæresis Simoniacæ, ut ad ejus comparationem cætera crimina pro nihilo reputentur. »

(2020) In concilio IV Rom. sub Gregorio VII, quod an. 1048 fertur celebratum, interfuere centum fere episcopi, præter abbates aliosque ex clericis laicisque quamplurimos. In eo primum damnati sunt episcopi quidam atque a gradu suo dejecti, quod Simoniace ordinati fuissent, aliosque etiam Simoniace ordinavissent. Hi fuerunt Thealdus Mediolanensis, Guibertus Ravennas, Rolandus, Tarvirensis, Hugo cardinalis, et Gaufredus Narbonensis.

enim ambitiosi esse probantur, qui alicujus honoris gratia ab illis se sacrari permittunt, a quibus se maledici non dubitant. Quis enim dubitat Simoniacos esse hæreticos (2021)? Quis igitur ei parcat, qui se ab illo ordinari permittit, quem hæreticum esse non dubitat? Si vero Catholicus esse putatur, et simul cum Catholicis in Ecclesia conversatur, ratum debet esse quod agi; quoniam non ad ipsum, sed ad illius devotionem et fidem rescipit Deus; qui se illius manibus subjecit, quasi catholico episcopo propter Deum. Respicit etiam ad Ecclesiam suos filios ei simplici corde offerentem. Quia enim intra Ecclesiam est, adest utique Spiritus sanctus, qui etiam per malum hominem sacros ordines operatur. Homo est, qui loquitur; sed Spiritus sanctus est, qui sanctificat. Hoc autem totum suscipientis et offerentis fides facit. Multis enim ipsum Dominum dixisse legimus ut secundum eorum fidem fieret illis. Si ergo illi sua fide sanabantur, quare isti sua fide non consecrantur? Nihil enim hic contra fidem agitur, sed fidele est totum, quod agitur. [Si enim temere vel contra fidem facerent, merito abesset Spiritus sanctus; siquidem Spiritus sanctus disciplinæ fugiet fictum (*Sap.* I, 5). Diximus superius de Simoniaco; quia dum se Catholicum esse fingit, a catholicis episcopis consecratur, tota illa benedictio in maledictionem ei vertitur; quoniam non ad labia, sed ad cor respicit Deus: non enim est in corda eorum, ut Simoniaco benedicant. Similiter igitur econtra dicere possumus, dum Simoniacus Catholicum se esse fingens, Catholico benedicit, quamvis ejus benedictio maledictio sit, omnis tamen ejus maledictio in benedictionem convertitur: adest enim Spiritus sanctus, qui non ad loquentis et consecrantis hæretici petitiones, sed ad suscipientis mentem et devotionem respicit. Quod si extra Ecclesiam tale aliquid contingat, non debet hæc ratio ei subvenire, qui extra Ecclesiam a Simoniaco ordinatur, quamvis non Simoniacum esse putet; quoniam neque a matre Ecclesia offertur, neque ejus devotio bona est, qui extra Ecclesiam a quocunque ordinatur (2022). Manifestum est itaque de his, qui intra Ecclesiam a Simoniacis, quos tamen Catholicos esse putant, non Simoniace ordinantur, quod eorum ordinatio rata esse debet.

Taceant igitur, qui a temporibus beati Leonis (2023) papæ jam sacerdotium in Ecclesia defecisse garriunt, eo quod omnes aut Simoniaci essent, aut a Simoniacis ordinati: similiter autem et de aliis hæreticis intelligendum est; quia si intra Ecclesiam ordinati sunt, et Catholici esse putantur, quandiu ibi sunt, sacramenta quæ agunt, rata esse debent.

Nunc autem illis respondendum est, qui quoniam ipsos sacros ordines non emerunt, se Simoniacos non esse contendunt, quamvis ecclesias vel ecclesiarum partes emissent. Sed velim respondeant: Si per illam emptionem et venditionem ad sacros ordines pervenerunt: vel si in illis ecclesiis, quas emerunt, per illam emptionem sacra mysteria celebrandi potestatem susceperunt. Si enim ita est, vix se defendere poterunt, se Simoniacos non esse. Simoniacus enim est qui per pretium ad sacros ordines venire contendit. Simoniacus est et ille, qui eam potestatem emere nititur, per quam sancti Spiritus dona parantur. Hic autem episcopus quasi canonicam electionem, vel consecrationem, non pro sacris ordinibus, ut ipse fingit, sed pro terris et vineis, pro castellis et villis pretium dedit vel promisit. Si hoc tali modo episcopus fieri disponebat, per pretium utique ad sacros ordines venire contendebat. Neque enim ideo hoc faciebat, ut ea solummodo quasi laicus possideret, sed potius ut episcopalem dignitatem aliquando pro ea haberet. Multo instantius hos tales, qui canonice eliguntur, post hanc talem invasionem instare videmus, ut quantocius ad **621** sacros ordines pervenire valeant. Qua in re suam intentionem apertissime manifestant, et quod illa emptio significaverit, ostendunt. Quocunque igitur tempore ad consecrationem veniant, aderit ibi beatus Petrus, qui eis more solito dicat: « Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri (*Act.* VIII, 20). » Quod si ad consecrationem non venerint, sed prius pœnituerint, et illa tam prava existimatione caruerint, dubitari quidem potest an in aliis Ecclesiis præponi aliquando debeant. Considerari tamen convenit id quod beatus Petrus dixit ad Simonem: « Pœnitentiam, inquit, age ab hac tua nequitia, et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui (*ibid.*, 22). » Si enim pœnituisset fortasse, gratis postea habuisset, quod prius pretio habere non potuit: quamvis in his verbis apostoli sola peccati remissio significetur.

Quod autem de toto episcopatu diximus, id te singulis ecclesiis, vel earum partibus intelligimus: simile namque peccatum est et cum divite, et cum paurere fornicari. Qui enim unam ecclesiam, vel ejus partem emit, quanto libentius, si posset, totum emeret episcopatum? Qui enim aliquam ecclesiam emit, illam utique potestatem emit, de qua Simon Magus apostolo dicebat: « Date vos mihi hanc potestatem, ut cuicunque manum imposuero accipiat Spiritum sanctum (*ibid.*, 19). » Ille enim, qui ecclesiam emit, priusquam eam emeret, liberam potestatem in ea non habebat vel baptizandi, vel sacrificandi, vel alia quælibet celebrandi mysteria; quæ quidem omnia et dona sunt, et operationes Spiritus

(2021) In sensu supra exposito; nam ut tradit ipse Bernardi, « qui pro certo habet, eas sacras emi vendive non posse, interea tamen aliud agit, et res sacras pretio emit aut vendit, non vitio intellectus sed voluntatis, gravissime quidem peccat, sed non est hæreticus. At Simoniacam hæresim nominabimus, cum quis non tam facit, quam fieri posse putat detestabilem rerum sacrarum, aut sacris conærentium mercaturam. »

(2022) Volida habetur, sed non licita ordinatio schismaticorum et hæticorum episcoporum, dummodo tamen eam ipsi rite et valide acceperint.

(2023) Hic loquitur de B. Leone IX, qui paulo ante Brunonem floruit.

sancti. Emit igitur illam potestatem : siquidem baptizandi vel sacrificandi potestatem emit, quam utique in illa : ecclesia non habebat, priusquam emeret. Sicut enim impium est exsitimare quod Spiritus sanctus pecunia possideatur, ita et illud exsitimare impium est quod ejus dona et operationes pretio dari et exerceri debeant.

Sed dicis : Ego hanc potestatem (scilicet baptizandi et similia agendi) habebam, prius etiam quam ecclesiam emissem. Cur ergo emisti ? Quia non concedebatur mihi hæc agere in ea, priusquam emissem. Jam cognosco intentionem tuam, et video intentioni Simonis quam maxime convenire. Habebas quidem potestatem, sed nobelas habere otiosam ; quoniam aut parum, aut nihil tibi conferebat, nisi ubicunque eam exerceres : nunquam eam emeres, nisi lucrum inde sperares. Hæc igitur est intentio Simonis, sic ille faciebat ; volebat emere, quod multum se vendere posse sperabat. Neque enim dixit : Date mihi hanc potestatem ut habeam Spiritum sanctum, sed quid dixit? « Date mihil hanc potestatem, ut cuicunque manum imposuero, accipiat Spiritum sanctum. » Nulla enim lucrandi spes ei remansisset, si eam solummodo habuisset, et dare aliis non potuisset. Similiter autem et tu si hanc potestatem solummodo habeas ; ubi eam lucrative non exerceas, nihil tibi videtur esse quod habes : quomodo ergo Simoniacus non es ? Si in hoc tanto malo Simoni similis es. Hæc autem de illis dicta

A sunt, qui post ordinationes ecclesias emunt. Si enim ante ordinationes eas emunt, et per illam emptionem ad ordines veniant, Simoniaci utique sunt, et maxime illi, qui ecclesiam emendo ad sacros ordines venire contendunt. Si autem non ad ordines ipsos, sed ad ecclesiarum beneficia per pecuniam venire desiderant (multos enim tales videmus, qui postquam ecclesias emunt, ordinari omnino descipiunt, hi quidem non tantum Simoniaci, quantum fures et latrones dici videntur. « Qui enim non intrat per ostium, ille fur est et latro (*Joan.* x, 1). » Qui vero per pecuniam intrat per ostium non intrat ; fur igitur est et latro. Sed sive hoc nomine, sive illo alio vocentur, Ecclesiam tamen tenere non debent : omnes enim vendentes et ementes Dominus templi ejecit de templo. In magno quoque Chalcedonensi concilio

B constitutum est : « Ut si quis quemlibet clericum, vel Ecclesiæ dispensatorem, sive ministrum per pecuniam ordinaverit, uterque et dans, et accipiens deponatur, consentientes vero, anathemate feriantur. » Vide igitur, quia non solum clerici, verum etiam dispensatores de Ecclesia ejiciuntur omnes, qui sacros ordines, et qui ipsas ecclesias earumque partes emunt vel vendunt. Cum ergo pœna similis sit, cur de nomine contentio fiat? Sive enim Simoniaci dicantur, sive non, pœna tamen eadem est.

Hæc autem ad illam quæstionem nos respondisse sufficiat, ad quam superius nos responsuros esse promissus.

VITA SANCTI PETRI

EPISCOPI ANAGNINI

Ex ea quam S. Bruno. episcopus Signinus composuit, per reverendum dominum Gesparem Vivianum Urbinatem, episcopumque Anagnignæ ejusdem Ecclesiæ breviter descripta.

ADMONITIO.

622 *Omnes auctores consentiunt Vitam S. Petri Anagnini ab episcopo Brunone Signiensi conscriptam esse, quinimo idipsum in supradicto canonizationis privilegio seu diplomate affirmatur. At oportet eam omnino raram esse, cum Maurus Marchesius inter opera S. Brunonis Signiensis, quæ an.* 1631 *Venetiis edidit, illam omittere coactus fuerit, et ejus loco compendium reverendissimi Gasparis Viviani, qui ab an.* 1579 *ad an.* 1605 *Anagninus episcopus fuit, exhibuerit. Præterea Mabillonius in Annalibus Benedictinis testatur, eam nec dum integram typis vulgatam esse. Nos quidam integra, ni fallimur, acta S. Petri habemus ; propterea tamen S. Brunoni Signiensi illa certo ascribere nondum audemus ; ut enim parachronismos, et alia interpolationis argumenta prætermittamus, in iis de hoc ipso Brunone narrantur nonnula quæ verosimiliter S. Bruno de seipso non scripsit.*

Et si igitur Baronius in Annalibus ecclesiasticis sub nomine Brunonis Signiensis licet utique hujus Vitæ fragmenta, quæ cum nostro textu fere ad verbum conveniunt, nihilominus Acta nostra ab aliquo aucta et interpolata esse existimamus. Optandum sane esset ut scriptores Benedictini S. Brunonis Signiensis lucubrationem invenirent. Nos interim Vitam hujus sancti edimus, ut quimus dum ut volumus, non licet. Denique cum amanuensis veterum characterum, et forte etiam linguæ Latinæ imperitus, Acta illa misere luxaverit, ut supra monuimus, maluimus ea sine certo auctoris nomine vulgare, quam docto Brunoni Signiensi temere attribuere. Nunc tantummodo superest, ut hanc ipsam S. Petri Vitam, hinc inde uncis suppletam, et ex conjectura nostra emendatam, prælo et lectoris judicio subjiciamus. In Vita de qua habetur cap. 3, *n.* 34, *Bruno vero Signiesis episcopus prælibatus, dum in ecclesia S. Petri suæ civitatis nocturnis silentiis orationibus excubaret, ex specula cernens accensam lucem super civitatem, et Ecclesiam Anagninam, et cælestem in aere audiens cantilenam, præsagiens obitum S. Petri, clientelam sollicitat, et subvectionibus præparatis Anagniam properavit : post piæ compassionis lacrymas obitum B. Petri præsulis salvatori omnium dignis commendavit exsequiis, et infra ecclesiam suis, et sacerdotum manibus honorifice tradidit sepulturæ. Deinde disertissimam orationem in ejus laudem habuit,* etc. (2024).

(2024) Hæc ex Bollandianis sub die 3 M. Augusti hausimus; nec lectores monere omittimus D. Jo. Baptistam Federicium archivi Casinensis præfectum, rogatu nostro nihil fecisse reliqui, ut Vitam S. Petri Agnagnini episcopi a S. Brunone Signiensi, ut ferunt scriptores non pauci exaratam, compareret ; sed frustra impensi sunt labores omnes.

COMPENDIUM VITÆ S. PETRI EPISCOPI ANAGNINI.

623 Petrus Salerni, ex illustrissima principum familia natus, a parentibus patrui ejusdemque abbatis cœnobii Salernitani S. Benedicti tutelæ fideique committitur. Puerulus utroque orbatus parente, a religioso quodam proboque sane eruditus : deinde adolescens optimis moribus ac litteris præditus, suas facultates eidem monasterio tradidit, et S. Benedicti disciplinam amplexus, se ipse quoque Domino dicavit. Suave igitur Christi jugum ab adolescentia ferens, et erga omnes humanus erat ac mitis, et religiosæ vitæ cultor egregius ; quippe qui monasticas B. Benedicti leges, quas et memoriæ mandaret accurate servaret, atque in jejuniis, precibus, sacris lectionibus tempus omne consumeret, ut juris quoque scientiam ad rerum divinarum cognitionem adjunxerit; cum ita illum Dominus nec opinantem ad episcopalis officii munus instrueret. Quare cum aliquando Salernum Aldebrandus S. R. E. cardinalis ac legatus venisset, sancti viri fama permotus, eum ab abbate patruo impetrat, Romamque ad Alexandrum II pontificem perducit ; a quo primum ecclesiasticis negotiis præpositus, deinde Anagninæ Ecclesiæ, licet invitus, creatur episcopus magna cleri populique lætitia. Pastorali igitur munere suscepto, cum de sacris ædibus instaurandis ac de recuperandis Ecclesiæ possessionibus cogitare cœpit, tum de sanctorum reliquiis conquirendis ; præsertim vero de sacro B. Magni corpore, cujus præsentia decorari Anagnina ecclesia dicebatur, nec tamen satis constare videbatur. Verum Deus ita omnem sustulit dubitationem. Petrus enim paralyticam quamdam per id tempus ad se perductam ab ipsius viro, cui nomen Franco, jubet ad sepulcrum, in quo S. Magni corpus recondi putabatur, preces effundere. Cumque mulier ibi cum Francone viro suo profusis lacrymis in precatione pernoctasset, ac tristes ambo domum rediissent, postero die beatus Magnus eisdem mulieri visus est, pontificio splendidoque vestitu, qui eam valetudini restitutam jussit episcopo denuntiare, ne amplius de sui corporis in Ecclesia quiescentis præsentia dubitaret. Paruit illa, et læta cum beato Petro, ac frequentissimo populo excito tanti fama miraculi ad sancti Magni sepulcrum Deo benignissimo de acceptis beneficiis gratias A egit. Petrus interea nonnullis ecclesiæ bonis recuperatis, cum et suo clero et egentibus paterna charitate prospiceret, nocte quadam in templo de more orans, Magnum episcopum, magno splendore fulgentem, ad se cum Dei matre venientem conspexisset, qui ei prædixit fore ut in Orientem ad imperatorem missus, ab eodem morbum diuturnum propulsaret, et ad templum instaurandum quæcunque vellet impretraret. Non ita multo post ad Michaelem imperatorem Petrus Constantinopolim legatus apostolicus mittitur. Cumque suo jam functus officio ea quoque exponeret quæ in templo Anagniæ noctu vidisset, imperator primo respondit, se quis beatus Magnus et quænam Anagnina esset ecclesia penitus ignorare. Deinde vero ea nocte imperatori B gravissime laboranti, ut jam prope mortuus putaretur, beatus Magnus pontificiis valetus infulis, et sacratissima Dei Genetrix astiterunt, monentes ut, si salvus esse velit, legato apostolico morem gerat. Imperator, statim ut loquendi facultatem recepit, episcopum conqueri jubet. Cui advenienti, catena (ut erat temporibus illis usitatum) obducta, in aula regia ita repente effracta est, ut si fragilis materia scinderetur. Ergo imperator supplex ab episcopo per Dei Parentem ac S. Magnum valetudinis beneficium flagitare, ac simul visa narrare cœpit. Tum sanctus ac vere clemens episcopus, implorato sanctissimæ Trinitatis auxilio, beatissimæ Virginis, sancti Magni, sanctorumque omnium, quorum sacra ossa in Anagnino templo asservantur, contractisque leviter male affectis membris : Surge, inquit, præ- C clarissime princeps, et perpetua incolumitate lætare. Surgit illico imperator, et ad episcopi pedes procidens, patrem illum appellat, quem pridie, ut externum hominem prope repulerat. Ad extremum fabris, et magna vi auri, vasisque inauratis eidem liberaliter attributis, pollicetur se et alios sumptus ad basilicam absolvendam suppeditaturum : quod et reipsa præstitit, Beatus vero Petrus, cum tres circiter annos et quadraginta suam optime rexisset Ecclesiam, tertio Nonas Augusti migravit in cœlum, Paschali II pontifice a quo etiam est in sanctorum numerum ascriptus (2025).

PRIVILEGIUM CANONIZATIONIS BEATI PETRI EPISCOPI ANAGNINI.

624 Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Anagninis, et aliis per Campaniam constitutis, salutem et apostolicam benedictionem. Dominum excelsum habentes præ oculis, D qui in amicis suis laudatur et benedicitur, et considerantes propterea strenuæ probatæque vitæ merita, quibus vir sanctus Petrus, quondam Anagninus episcopus, de regula monachali assumptus in pastorali

(2025) Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad an. Christi 1105, adnotavit Vitam S. Petri Anagnini episcopi, quam scripsit S. Bruno Signiensis non integram typis vulgatam esse. Vid. Acta apud Bollandianos sub die 3 Augusti. Dicitur Petrus annos 43 Anagninam Ecclesiam administrasse.

officio pure, simpliciter, solerti vigilantia et exemplo Deo deservivit; admirantes etiam miraculorum insignia quibus sanctum suum ante et post obitum divina gratia decoravit, prout per Brunonem Signiensem episcopum fideliter adnotatur, et usque ad nostra tempora decorare non desinit; auctoritate præsentium nobis licere volumus et mandamus, quatenus tertio Nonas Augusti diem natulis memorandi ejusdem confessoris et præsulis numerandi sanctorum catalogo congrue celebrem recolatis, quatenus in præsenti gratiam et in futuro, opitulante divina clementia, piis ejus intercessionibus mereamur gloriam sempiternam. Data Signiæ secundo Nonas Junii, pontificatus nostri anno undecimo. Anno D. 1109.

EPISTOLÆ S. BRUNONIS

625. I.

AD PETRUM PORTUENSEM EPISCOPUM.

PETRO venerabili Portuensi episcopo BRUNO peccator episcopus B. Benedicti servus, salutem.

Audivimus quod quidam de fratibus nostris non solum non damnant ea quæ modo contra Ecclesiam facta sunt, verum etiam imprudenter defendere conantur. Omnis autem qui hæresim defendit, hæreticus est. Nemo autem hanc non esse hæresim dicere potest, quia sancta et apostolica Ecclesia in multis conciliis hæresim nominavit, et excommunicavit. Sed illæ quidem specialiter dicuntnr esse hæreses quæ in conciliis judicatæ et damnatæ sunt. Unde Guibertus non immerito hæresiarcha dictus est, simulque cum suis sequacibus damnatus et excommunicatus. Quicunque igitur catholicam Ecclesiam relinquentes) ad partem Guiberti transierunt, et ejus impiam hæresim defendunt et tenent, eos hæreticos, excommunicatos, et apostolicis vinculis ligatos esse non dubium est. Qui vero excommunicati, et Iegati sunt, neque seipsos, neque alios ligare vel solvere possunt (2026).

II

AD EPISCOPOS ET CARDINALES S. R. E.

Episcopis et cardinalibus S. R. E. BRUNO Signiensis episcopus salutem.

Jam pridem misi litteras Portuensi episcopo, dilectissimo amico meo, in quibus eos qui hæresim defendunt hæreticos esse dixi. Dixi propterea omnes illos hæreticos esse, qui catholicam Ecclesiam relinquentes, ad partem Guiberti transierunt, et ejus impiam hæresim defendunt, et tenent. Neque vero ad partem Guiberti eos transisse intelligo, qui ejus hæresim nunquam laudaverunt, neque defenderunt, et si cogente necessitate, val aliqua alia ratione ad horam consentire visi fuerint. Hæc autom hæresis, quæ est de investitura, ideo Guiberti et Henrici specialiter esse dicitur, quia ad hoc Guibertus ab Henrico rege, imo ab ipso diabolo papa ordinatus est, ut rex per eum obtinere potuisset quod sibi a parentibus suis relictum esse dicebat; investituram scilicet, et Ecclesiarum ordinationes. Hoc enim erat quod ipse quærebat, hoc erat quod per Guibertum obtinere sperabat. In aliis enim non multum a nobis differre videbantur. Damnabant enim et ipsi Simoniacos, sed et alia vitia aspernabantur, sicut et nos. Sed ipsi servitutem, nos Ecclesiæ **626** libertatem quærebamus. Quicunque igitur dicit Guibertum hæreticum non fuisse, negat nos catholicos esse. Catholici enim sunt, qui catholicæ Ecclesiæ fidem et doctrinam laudant et defendunt; sicut econtra hæretici, qui catholicæ Ecclesiæ fidei et doctrinæ obstinato animo contradicunt. Quomodo autem contra fidem et doctrinam catholicæ Ecclesiæ ibi malitiose pugnaverunt, in sequentibus ostendemus. Erat inter nos et illos de investitura quæstio non parva. De Simoniaca namque hæresi, ut jam superius diximus, nulla inter nos et illos quæstio erat, et quia a nobis, et ab ipsis pariter illa hæresis damnabatur...

(*Desunt reliqua in codice Riccardiano a quo epistolam hanc exscripsimus.*)

III.

AD PASCHALEM SUMMUM PONTIFICEM.

PASCHALI summo pontifici BRUNO peccator episcopus B. Benedicti servus quod tanto domino et Patri.

Inimici mei dicunt tibi quia non te non diligo, et quia de te male loquor, sed mentiuntur. Ego enim sic te diligo, sicut Patrem et dominum diligere debeo, etc. *Vide in Paschali II, supra ad an.* 1118.

IV.

AD B. PRÆPOSITUM ET CUNCTOS FRATRES S. GEORGII.

(*Ex eodem codice Riccardiano.*)

627 Dilectissimo fratri B. præposito S. Georgii, et cunctis fratribus qui cum eo sunt salutem et benedictionem.

Significatis nobis per litteras vestras, quod S. et venerabilis episcopus Lucensis et Parmensis, et sa-

(2026) Huic epistolæ sequentia addidit S. Bruno a Baronio et Marchesio relata. Has litteras misi ego Portuensi episcopo, in quibus nullum alium hæreticum esse dixi, nisi eos tantum qui hæresim defundunt et tenent, et eos quidem fugiendos esse judicavi. etiam si affectu parentum et oculorum, et manuum eos diligamus. Dictum namque fuerat nobis quod illi qui impii regis proditione capti fuerant, omnes præter paucissimos, una et consona voce dicebant: quod prædicavimus, prædicamus, et quod damnavimus, damnamus. Hos autem qui hoc dicunt, quis dubitat esse catholicos?

crarum congregationum ministri Camaldunensis et Vallisumbrosæ nostram voluntatem cognoscere volunt de hæresi, quæ dicitur de investitura, et an dominus papa nostrum consilium suscepit, et suscepturus est. Primum autem hoc sciatis quia dominus papa neque me diligit, neque consilium meum. Voluntas autem bona mutari non debet. Et ego quidem quod dixi, hoc dico, et in Gregorii et Urbani sententia firmissime maneo, et spero de omnipotentis Dei misericordia, quia in hac voluntate usque in finem permanebo. Misi autem vobis hunc parvum libellum, et rogo vos ut, sicut alias litteras nostras supradictis venerabilibus episcopis, cæterisque Christi fidelibus ostendistis, ita istas quoque ostendatis, etc.

ODDONIS ASTENSIS

MONACHI BENEDICTINI

IN PSALMOS EXPOSITIO

Per contemplationem exarata

AD BRUNONEM EPISCOPUM SIGNINUM

(Opp. S. Brunonis edit. Venet. 1651, cur. D. Mauro MARCHESIO)

BRUNONI episcopo ODDO monachus.

Quoniam quidem tuæ jussionis dulcisque admonitionis opus inchoatum imperfectum omisi (quod non superbiæ quidem, imo nostræ ætatis mutabilitati otioque imputandum est), in hoc multo diligentius composito, me satisfacere tibique placere arbitratus sum, præsertim cum, et secundum velle tuum, compendiose scripserim, et, juxta mei ingenii paupertatem, quadam providentia ordinaverim. Sic enim versuum fere omnium vitavi confusionem, ut sententiarum nusquam interrumperem perpetuitatem. Pluribus denique in locis et sine obelo nocitura subtraxi, et absque asterisco profutura apposui. In propriorum præterea sedem me aliquoties sola æquipollentia posuisse non sum oblitus; nec sine labore quidem : sciebam enim quia quanto labor gravior, tanto actus gratior. Quocirca non verbis adulatoriis (quæ in me quidem novit Dominus, nulla sunt), verum enim vero in tuorum obedientia mandatorum tibi me commendare studui. Unde factum est ut tantum tam fugientem tamque labentem persequerer cervum, qui nunc sui cursus velocitate, meum penitus frustrabatur intuitum, nunc sese petenti cervino more ultro repræsentans, tandem captus victusque quievit. Suscipe igitur Davidicam omnium venationum dignissimam prædam ; quam ego quidem legati inopia, tardius tibi quam debui offero. Si quis autem meas scapulas tanti ponderis non esse, objiciat Matth. XI : « Jugum Domini esse suave, ejusque onus leve, » respondebo : Quod si consilium tutoremve subsannando quæsierit (vix enim sine rugosa cujuslibet subsannatione, aliqua vel parva componi possunt), tali tu, præsul venerabilis, quæstioni facilis mihi solutio fueris. Si quis autem venenato dente, Psalterium tuum rodere præsumpserit, pastoralis piissima cura resistat, neque te incolume, vim aliquando innocens patiatur. Si quid autem absurdum, superfluum, minusve continens in eo invenitur, tua tuique Oddonis pudica diligentia corrigat, abradat, et apponat. Ego autem non tantum ædificantis, verum etiam in unum lapides undique deferentis officiosus sum. Titulos autem ideo præposui, ut Psalmorum voluntas facilius breviusque comprehendatur.

EXPOSITIO TITULORUM.

Psalm. III. « Domine, quid multiplicati sunt. Cum fugeret David a facie filii sui Absalon. » David *manu fortis* interpretatur. Significat autem Christum, cujus manus adeo semper fortis fuit, ut diabolum vinceret, infirmitates repelleret solo tactu, cæcos illuminaret, tetigit denique loculum et mortuum suscitavit. Absalon, qui *patris pax* dicitur, Judam significat : hic autem arboris ramis suspensus interiit ; Judas vero laqueo se suspendit. Illo mortuo pacem habuit David ; mortuo Juda, pacem habet Christus. Hoc autem ipse manifestabat, quoties post passionem suam, pacem discipulis commendabat, dicens Lucæ XXIV : « Pax vobis ; » ac si diceret : Mortuus est qui nos contristabat. Itemque

Joan. XIV : « Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. » Hoc enim ipse non dixisset, nisi pacem habuisset.

Psalm. IV. « Cum invocarem. In finem, in carminibus. » In finem, inquit, iste psalmus referendus est ad Rom. X : « Finis autem legis, ut ait Apostolus, Christus est. » Ipse enim et legem omnino complevit, et in eo littera finem fecit. Cessavit enim immolatio, vero Agno immolato. Ipse est alpha et omega, primus et novissimus, principium et finis. « In carminibus, » id est in laudibus, quoniam ipsius laudes hic nuntiantur.

Psalm. V. « Verba mea. Pro ea quæ hæreditatem consequitur. » Synagogæ quidem promisit Dominus hæreditatem, sed quia venientem hæredem interfecit, Matth. XXI : « Malos male perdit Dominus, et vineam suam locavit aliis agricolis. » Consequitur igitur Ecclesia hæreditatem duce Jesu, sicut in hoc psalmo dicitur : « Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam. »

Psalm. VI. « Domine, ne in furore tuo. Pro octava. » Hac enim finita vita, hoc septenario transacto, sequitur illa dies octava in qua ad judicium Dominus veniet. Pro hac igitur octava die dicit Ecclesia : « Miserere mei, Deus, quoniam infirmus sum. » Valde enim in hac die ei timendum erit, cujus ipse non miserebitur.

Psalm. VII. « Domine Deus meus, in te speravi. » In finem, psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini. Finem semper ad Christum intendit, sed modo passionem illius, modo resurrectionem designat; cum psalmus dicitur David, Christo appropriatur. Chusi *silentium* interpretatur; Jemini, *dextera*. Sunt autem Chusi, quicunque ori suo custodiam ponunt, qui inutilia et otiosa verba non fundunt : qui enim custodit linguam suam, custodit animam suam. Hi autem sunt filii Jemini, sunt filii dextræ, psal. CXVII : « Dextera Domini fecit virtutem. » Hic igitur psalmus pro perfectis et a perfectis canitur, qui non solum facere, verum etiam dicere, male non noverunt, quorum consilium utile, quorum fides est firmissima.

Psal VIII. « Domine Dominus noster. In finem, pro torcularibus. » In hoc autem verbo, et torcularia, et torculares intelligi posse, et legi putandum est, ut torculares doctores, torcularia vero Ecclesiam dicamus. In hoc autem psalmo de Ecclesiæ doctoribus locutio fit, qui infantes et lactentes appellantur.

Psal. IX. « Confitebor tibi, Domine. In finem pro filii occultis. » Occulta Filii Dei Antichristi adventum et diem judicii intelligimus, quem a discipulis interrogatus, aperire noluit. Sunt igitur ista occulta, si quidem nec apostolis manifesta fuerunt. Dei namque Filius, qui cætera aperuit omnia, istum diem occultum esse voluit.

Psal. XI. « Salvum me fac, Domine. In finem, pro octava. » Hoc autem superius dictum est, quod dies octava dies judicii intelligitur, in qua in circuitu impii ambulabunt, quibus cœlestis civitatis janua claudetur. Est autem et dies octava Domini resurrectio.

Psal. XV. « Conserva me. In tituli inscriptione, ipsi David. » Tituli namque inscriptio fuit Lucæ XXIII : « Hic est Jesus Nazarenus rex Judæorum. » Qui Græcis, Latinis et Hebraicis litteris scriptus, omnium gentium advocationem significat. Sed quia Judæi dixerunt : « Noli scribere rex Judæorum, » ideo in hoc psalmo dicitur: « Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, » quod de illis intelligitur, qui prophetas occiderunt. Sive de sanguinibus, id est ex his ex quorum stirpe secundum carmen natus est. De gentibus autem sic dicitur : « Funes ceciderunt mihi in præclaris. »

Psal. XVI. « Exaudi, Domine, usiitiam meam. » Oratio David, illius videlicet de quo superius locuti sumus, qui diabolum fortissima manu superavit.

Psal. XVII. « Diligam te, Domine. In finem, puero Domini David, quæ locutus est Domino verba cantici hujus, die qua eripuit eum Dominus de manu inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit. » In finem, inquit, referenda sunt, scilicet puero Domini David. Hic autem est, de quo dicitur Isaiæ IX : « Parvulus natus est nobis. » Verba cantici hujus, « quæ ipse David locutus est Domino ; » sed quo tempore? in die qua eripuit eum Dominus de manu inimicorum ejus, id est de potestate Judæorum, « et de manu Saul. » Saul *appetitus* vel *terrenum regnum* interpretatur ; sub cujus nomine diabolus intelligitur, cujus regnum terrenum est, imo terra, caro et sanguis, quæ regnum Dei non possidebunt, qui a pluribus appetitus sequitur, qui Christum Dominum usque ad crucem dolis et insidiis persecuti sunt.

Psal. XXI. « Deus Deus meus, respice in me. » In finem, pro assumptione matutina, quod Hebraice, *pro cervo matutino* dicitur (*Marc.* XXI). Assumptio matutina, resurrectio fuit, quæ valde mane una Sabbatorum facta est, qua Christus immortalitatem assumpsit. Idem ipse, et cervus matutinus dicitur, quia quosdam saltus maximus dedit de cœlo in Virginem, de Virgine in præsepe, de præsepi in crucem, de cruce in sepulcrum, de sepulcro in infernum, inde ad Patrem remeavit (*Greg. pap.* hom. 29).

Psal. XXIII. « Domini est terra. » Prima Sabbat. Prima namque Sabbati dies Dominicus accipitur, quo Christo Domino a mortuis resurgente, ab apostolis et angelis et hominibus pro triumpho et victoria canitur. Domini est terra, resurrexit Dominus, victus est inimicus, regnat Conditor et Salvator.

Psal. XXVI. « Dominus illuminatio mea. Psalmus David, priusquam liniretur. » Hic psalmus in finem, in titulo non habet, quia de primo David intelligitur, quem ipse David ad Dei laudem cecinit in mente

habens qualis esset priusquam liniretur. Erat enim fratrum suorum minimus, oviumque pastor. Videns ergo sese a Saule cæterisque persecutum inimicis, ait : « A quo trepidabo? quem timebo, cum Dominus mihi protector sit, et illuminatio, qui me de posṭtetantes accipit ? »

Psal. XXVIII. « Afferte Domino. In consummatione tabernaculi. » Iste, inquit, psalmus in tabernaculi consummatione referendus est. Tabernaculum istud sancta Ecclesia intelligitur, cujus Christus est fundamentum, qui eam in seipso beatificavit, quando arca de Philisthinorum captivitate reducta est, id est ipsa Ecclesia de potestate diaboli. Sed qua verum sacrificium extra Ecclesiam non fit, ideo ea consummata dicitur : « Afferte Domino. »

Psal. XXIX. « Exaltabo te, Domine. Psalmus cantici: in dedicatione domus David. » Christus Ecclesia, vel caro assumpta. Hanc autem ipse dedicavit confirmavitque, quando conciso sacco lætitiæ circumdatus est.

Psal. XXX. « In te, Domine, speravi. In exstasi. » Hic autem psalmus de passione loquitur, ideo in exsasi titulatur, quod mentis excessum significat· Unde et sequitur : « Ego dixi in excessu mentis meæ. »

Psal. XXXI. « Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Intellectus David. » David, ut jam sæpe diximus, Christus est, cujus intellectus in hoc psalmo scribitur. Quicunque igitur non ex suis meritis, sed ex fide, et misericordia, peccatorumque confessione se salvari intelligit, suum intellectum non humanum, sed divinum esse cognoscat, ejusque qui in hoc psalmo dicit : « Intellectum dabo tibi, et instruam te. »

Psal. XXXIII. « Benedicam Dominum in omni tempore. Psalmus David, cum immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit. » Abimelech, *regnum patris* interpretatur; Judæa vero et Jerusalem illius antiquitus regnum fuit, qui omnium Pater et Dominus est. Ibi autem Christus vultum suum mutavit, servilem suscipiens formam, sive quia in passione sine specie et decore, mortuusque apparuit. « Et dimisit eum et abiit. » — « Iterum, inquit Dominus, relinquo mundum et vado ad Patrem (*Joan.* XVI). »

Psalm. XXXV. « Dixit injustus. In finem, puero Domini ipsi David. » De illo, inquit, puero Domini David ista intelliguntur, qui de virginali utero natus, et homines, et jumenta salvavit. Vel, « in finem, servo Domini ipsi David, » quia cum in forma Dei esset, formam servi accepit.

Psal. XXXVII. « Domine, ne in furore tuo. Psalmus David, in rememoratione diei Sabbati. » Sabbatum *requies* interpretatur. Hunc igitur psalmum cantant quicunque illius requiei, illius pacis, illius felicitatis quam in paradiso amisimus recordantur, semperque Dei misericordiam postulant, ut hac vita finita sabbatismum inveniant.

Psal. XXXVIII. « Dixi : Custodiam vias meas. In finem, pro Idithun canticum David. » Hoc canticum David in finem referendum est, id est in Ecclesiam, in ultimam ætatem Cor. X : « Nos enim sumus, inquit Apostolus, in quos fines sæculorum devenerunt.» Idithun *transiliens eos* interpretatur. Hi autem sunt viri perfecti, qui cæteros virtute et sanctitate transcendunt, quique in cœlis thezaurizantes dicunt : « Et nunc quæ est exspectatio mea ? nonne Dominus, et subtantia mea apud te est ? »

Psal. XLI. « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes æquarum. In finem, intellectus filiis Core. » Core quippe *decalvatio* dicitur. Christus autem in monte Calvariæ crucifixus fuit : hic igitur intellectus filiis Core attribuendus est, id est filiis Christi, qui eos in Calvariæ loco genuit, et redemit. De his ergo intelligitur : « Quoniam transibunt in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis et confessionis. »

Psal. XLIII. « Deus, auribus nostris audivimus. In finem, pro filiis Core ad intellectum. » Non vobis, inquit, qui litteram sectamini, sed Christi filiis ad intelligentiam, spiritualiter hic psalmus componitur. Opera enim, quæ in diebus antiquis Dominus operatus est, in figura illis contigisse, sibi autem ad correctionem scripta esse non dubitatur.

Psal. XLIV. « Eructavit cor meum verbum bonum. In finem, pro aliis filiis Core, qui commutabuntur ad intellectum, canticum pro dilecto. » Hoc autem canticum pro eo et de eo dilecto cantatur, de quo scriptum est. Matth. III : « Hic est Filius dilectus, in quo mihi complacui. » Sic autem est pro Ecclesia, quæ suum populum suique patris domum oblita, ad fidem et intellectum commutata est.

Psal. XLV. « Deus, nostrum refugium. In finem. filiis Core pro arcanis. » Vere utique pro arcanis, quia Christi nativitatis continet mysterium. Unde et « Dominus virtutum nobiscum » hic dicitur, id est Emmanuel, qui *nobiscum Dominus* interpretatur. Hic autem psalmus filiis Core ad prædicandum datur.

Psal. XLVI. « Omnes gentes, plaudite manibus. Pro filiis Core, » id est apostolis, de quibus dicitur : « Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. »

Psal. XLVII, « Magnus Dominus. Psalmus cantici filiis Core secunda Sabbati. » Prima Subbati resurrexit Dominus ; secunda vero Sabbati filiis Core, id est sancti apostoli jam confortati de resurrectione creduli, dixerunt : « Magnus Dominus et laudabilis nimis. »

Psal. XLVIII. « Audite hæc, omnes gentes. In finem, filiis Core. » Subauditur, credite, et obedite.

Psal. XLIV. « Deus deorum Dominus. Psalmus Asaph, » qui *congregatio* vel *synagoga* interpretatur. Hic autem psalmus dicit : « Congregate illi sanctos ejus. » Vides igitur quoniam Asaph suum officium complet.

Psal. L. « Miserere mei. Deus, secundum magnam A misericordiam tuam. In finem, psalmus David, cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bethsabee. » Quia in finem dixit, suam nos pœnitentiam docere voluit, ut quotiescunque vel a Domino, vel a sacerdote, vicario suo, pro quolibet crimine redarguimur, simili modo pœnitentiam agamus.

Psal. LI. « Quid gloriaris in malitia. In finem, intellectus David, cum venit Doeg Idumæus, et annuntiavit Sauli et dixit : Venit David in domum Abi melech. » Doeg *motus* ; Idumæus *terrenus* vel *sanguineus* interpretatur ; Saul, *terrenum regnum* ; Abimelech, *regnum Patris*. Dominus autem iste est qui dixit Joan. XI : « Eamus in Judæam iterum, » id est in domum Abimelech : siquidem Patris sui regnum, B Judæa erat. Doeg autem Idumæus, motus sanguineus, operator iniquitatis, proditor magistri, pessimus mercator cucurrit ad Saulem, cucurrit ad Pilatum, cucurrit ad principes terræ, et dixit : Ecce Christus adest, Matth. XXVI : « Quid vultis mihi dare, et ego cum vobis tradam ? » Sed quia intellectus David proponitur Christus, nihil ignorans ait Matth. ibidem : « Unus ex vobis me traditurus est. » Hic autem erat, cui dicitur : « Qui gloriaris in malitia. »

Psal. LII. « Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. In finem, pro Maeleth, intelligentia David. » Maeleth. *parturiens* interpretatur : idem ipse David qui composuit pro Maeleth hunc psalmum canit, id est pro invenientibus et parturientibus iniquitatem ; qui de Christo Dei Filio dixerunt : Non est Deus. » C

Psal. LIII. « Deus, in nomine tuo salvum me fac. In finem, in carminibus. intellectus David, cum venissent Ziphæi et dixissent ad Saul : Nonne David latitat apud nos ? » Ziphæi, qui *florentes* interpretantur, Judæi sunt, qui omnium divitiarum copiis florebant terram lacte et melle fluentem inhabitantes. Hi autem, cum audissent Christum in domum Simonis leprosi venisse, sacerdotibus terræque principibus hoc nuntiaverunt. Ipse autem hoc intelligens ait : « Deus, in nomine tuo salvum me fac. Quoniam alieni insurrexerunt adversum me. »

Psal. LIV. « Exaudi, Deus, orationem meum, et ne despexeris deprecationem meam. In finem, in carminibus, intellectus David. » Consilium inter se Judæi faciebant, proditioni Judas Instabat. Christus D autem omnia intelligens ait : « Tu vero homo unanimis, dux meus, et notus meus, pui simul mecum dulces capiebas cibos, » meam mortem machinaris.

Psal. LV. « Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo. In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, in tituli inscriptione David, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. » In tituli namque inscriptione, Judæorum populus a sanctis longe factus est, damnans titulum, non debere dicere regem Judæorum illum, quem omnes sancti se regem habere gaudent Allophyli, qui *sine capite* interpretantur, eosdem ipsos Judæos designant qui, omnium virorum caput, Christum, spernentes, sine rege vivunt et sacerdotio. Hi autem eodem in tempore tenuerunt Christum in Geth, id est in terra propriæ habitationis. Geth enim Græce, *terra* Latine, sive *torcular*.

Psal. LVI. « Miserere mei, Deus, miserere mei. In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptionem cum fugeret a facie Saul in speluncam. » — « In finem, » inquit, et ad Christum hæc referenda sunt in cujus tituli inscriptione dixit Pilatus : « Ne disperdas. » id est, Joan. XIX. « Quod scripsi, scripsi. » Tunc autem David, id est Salvator noster fugit a facie Judæorum, clausus in spelunca sepulcri.

Psal. LVII. « si vere utique justitiam loquimini. In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptione. » Non enim Pilatus disperdere potuit, quod toties sanctus Spiritus disperdere contradicit.

Psal. LVIII. « Eripe me de inimicis meis, Deus meus. In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptione, quando misit Saul, custodivit ejus domum ; ut eum interficeret. » Tacete Judæi, nihil proficitis, non corrumpetur titulus, aliud excogitate, mittite custodes, qui sepulcrum custodiant.

Psal. LIX. « Deus, repulisti nos. In finem, pro iis qui commutabuntur, in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syria et Sobal, et convertit Joab, et percussit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia. »—« In finem, » inquit, id est, « ipsi David » iste psalmus attribuatur, Compositus pro his, qui « in tituli inscriptione, » id est, per Christi passionem, in doctrinam sanctam et apostolicam commutabuntur. Hoc autem erit eo tempore quo Dominus Lucæ XII : « Qui ignem in terram mittere venit, » succendet Mesopotamiam Syriæ, id est elationem, inflationem, malaque consilia superborum. Mesopotamia quippe *elatio*, Syria vero *sublimitas* interpretatur. Et Syriam Sobal, hoc est elevationem vanæ vetustatis, ut qui in superbiam et vanitatem, erroneamque philosophorum doctrinam antiquorum eriguntur, sancto Spiritu accensi, non plus sapiant quam sapere oportet. Sobal quippe *vana vetustas* dicitur. « Et convertet Joab. » id est inimicorum exercitum. Joab enim *inimicus* interpretatur. Et percutiet Edon, id est terrenos, ut divino amore percussi et compuncti, non terræ et carni, sed animæ obediant. Sed ubi convertetur ? « In valle Salinarum, id est in sancta Ecclesia, in humilitatem saporiferam ; ubi apostoli habitant, qui *sal terræ* appellantur. « Duodecim millia, » finitum pro infinito, unde et ex omni tribu, « duodecim millia signati » dicuntur Apoc. VII.

Psal. LX. « Exaudi, Deus, deprecationem. In finem, in hymnis David. » Qui psalmus per omnia Christum personat.

Pal. LXI. « Nonne Deo subdita erit anima mea ? In finem, pro Idithum. » Ubi Idithun ponitur, qui

transiliens cæteros interpretatur, id est, amatores Dei perfecti intelliguntur. Est igitur psalmus iste perfectorum, qui se Deo subjectos, ab eo amplius non moveri, non parietes inclinatos esse dicunt.

Psal. LXII. « Deus Deus meus,ad te de luce vigilo. Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ. » Idumæa *sanguinea* vel *terrena* interpretatur. Ex eo igitur tempore,quo in deserto Idumææ Christus fuit, id est in mundo isto, vigilat Ecclesia, prius enim dormiebat, quia in nocte erat, sed veniente luce dixit : « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. »

Psal. LXIV. « Te decet hymnus, Deus, in Sion. In finem canticum Jeremiæ et Ezechielis, vel Aggæi, de verbo peregrinationis quando incipiebant proficisci.» Jeremias *excelsus*, Ezechiel *fortitudo Domini* interpretatur. Illis igitur iste psalmus convenit, quid ad cœlos exaltantur, et Domini fortitudine victis inimicis, corona accepturi sunt. Cum autem de mundi hujus peregrinatione, ad supernam Jerusalem proficisci incipiunt, hoc suæ peregrinationis verbum dicunt.

Psal. LXV. « Jubilate Deo omnis terra. In finem, canticum psalmi resurrectionis. » Gaudeat mundus, lætetur Ecclesiæ, « jubilate Deo omnis terra, » quia mirabiliter amator tuus resurrexit.

Psal. LXVIII. « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ. In finem, pro iis qui commutabuntur ipsi David. » Pro iis, inquit, qui ab infidelitate ad fidem et David commutabuntur. Dicit in hoc psalmo Salvator noster : « Non erubescant in me qui exspectant te, Domine, Domine virtutum ; non confundantur super me qui quærunt te, Deus Israel. »

Psal. LXXI. « Deus, judicium tuum regi da. In Salomonem, psalmus David.» Salomon *pacificus* interpretatur ; « ipse autem est pax nostra qui fecit utraque unum (*Ephes.* II). » De quo in hoc psalmo dicitur. « Descendet sicut pluvia in vellus ; » et : « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis ;» et : « Dominabitur a mari usque ad mare. » Et, Isaiæ XLV : « Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.» Quod de primo Salomone falsum est, de Christo autem scimus quoniam omne genu sibi curvabitur.

Psal. LXXII. « Quam bonus Israel Deus. Defecerunt hymni vel laudes David filii Jesse: Psalmus Asaph.» Non ideo « defecerunt » dixit, quin amplius non sit locuturus, sed quoniam hic secundus liber explicit. « Psalmus Asaph » hic autem hujus psalmi titulus est. Asaph loquitur hic, qui *congregatio* vel *synagoga* interpretatur. Significat autem doctores, qui in hujus psalmi fine dicunt: « Ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. »

Psal. LXXIII. « Ut quid, Deus, repulisti in finem. Intellectus Asaph. Hoc enim doctores intelliguntur, et, quod Deus « in medio terræ sit salutem operatus. »

Psal. LXXIV. « Confitebimur tibi, Deus. In finem, ne corrumpas, psalmus cantici Asaph. » De Christo iste psalmus intelligatur, de quo dicitur, Joan. XIX :

A « Os non comminuetis ex eo » — « Psalmus Asaph, » hoc enim apostoli et doctores in principio dicunt : « Confitebimur tibi, Deus, confitebimur, et invocabimus nomen tuum, narrabimus mirabilia tua »

Psal. LXXVI. « Voce mea. In finem, pro Idithun, psalmus Asaph. » Perfecti enim sunt qui hoc in psalmo loquuntur.

Psal. LXXVII. « Attendite, popule meus, legem meam. Intellectus Asaph. In finem, pro arcanis Core.» Non simplex sicut, inquit, videtur, narratur historia verum magna eorum in hoc psalmo continetur intelligentia, qui Dei populum congregantes et pascentes, recte Asaph appellantur.

Psal. LXXX. « Exsultate Deo adjutori nostro. In finem, pro torcularibus; psalmus ipsi Asaph in quinta
B Sabbati. » Torculares et torcularia apostoli sunt et Ecclesiæ; calcant apostoli uvas in Ecclesiis, ne vini inopia dehiscant torcularia Isai LXIII : « Torcular, inquit Dominus, calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum. »

Psal. LXXXIII. « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum. In finem, pro torcularibus; filiis Core. » Filii Core, filii Calvariæ, filii Christi, torculares et torcularia sunt. Christus, primus torcularis, discipulos suos torculares fecit. Hi autem, Novi Veterisque Testamenti racemos exprimentes, exponentesque nostris pectoribus infuderunt.

Psal. LXXXIV. « Benedixisti, Domine, terram tuam. In finem, psalmus filiis Core. » Lætantur filii Core, quia « veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit. »

C Psal. LXXXVI. « Fundamenta ejus in montibus sanctis. Filiis Core, psalmus cantici. » Ubi psalmus est et canticum, ibi laus et operatio.

Psal. LXXXIX. « Domine, refugium factus es nobis. Oratio Moysi hominis Dei. » Merito enim hujus psalmi narratio Moysi dicitur, ut qui nos hominis docuit constitutionem, miserias quoque doceat et interitum.

Psal. XCI. « Bonum est confiteri Domino. Psalmus cantici in die Sabbati. » Sabbatum *requies* interpretatur, in quo servilia facere opera interdictum est. Quincunque ergo hunc psalmum canit, ab operibus mundi quiescat, servilia non exerceat, sed quasi miles strenuissimus Domino famuletur.

Psal. XCIII. « Deus ultionum Dominus. Psalmus
D ipsi David, quarta Sabbati. » Quarta namque Sabbati fecit Deus cœli luminaria, solem, lunam, et stellas. Hic autem psalmus contra eos loquitur qui, Dei populum affligentes, dicunt : « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. » Sint igitur isti memores quartæ Sabbati, in qua Deus tanta luminaria fecit, ut et videre omnia eum intelligant, et interiore homine illuminentur.

Psal. XCVX. « Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. Canticum ipsi David, quando domus ædificabatur post captivitatem.» Fuimus in Babylonia, fuimus in captivitate, sed jam domus nostræ, quas antiquus hostis destruxerat,

aqua baptismatis sunt reædificatæ. Cantemus ergo Domino canticum novum, tollamus, eique offeramus hostias jubilationis.

Psal. CVII. « Paratum cor meum, Deus. Canticum psalmi. » Laus operum.

Psal. CVIII. « Deus laudem meam. In finem, psalmus David. » In Christum.

Psal. CX. « Confitemini Domino quoniam bonus. Quis loquetur potentias Domini? alleluia alleluia. » Quod *laudate Dominum* interpretatur. Alleluia in Novo alleluia in Veteri Testamento. Primum alleluia præcedentis psalmi est, sequens sequentis.

Psal. CXIX. « Ad Dominum cum tribularer. Canticum graduum. » Ascensionisque ad cœlos.

Psal. CXLI. « Voce mea. Intellectus David, cum esset in spelunca. » Hujus psalmi intellectum non Judæi, non cæteri, qui litteram sequuntur, habent, verum Davit et alii, qui Spiritu sancto simili modo imbuti et repleti sunt. Speluncam, sepulcrum Domini intelligimus. Unde hic dicitur: « Educ de custodia animam meam. »

Psal. CXLV. « Lauda, anima mea, Dominum. Alleluia psalmus Aggæi et Zachariæ. » Aggæus *festinus*, Zacharias autem *memoria Domini* interpretatur. Illi igitur hunc psalmum cantant qui Domini semper memores, summa cum festinatione ei serviunt.

ODDONIS ASTENSIS
EXPOSITIO IN PSALMOS.

EXPOSITIO PSALMI PRIMI.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. » Quid est ambulare in consilio impiorum, nisi iniquis assentire consiliis?

« Et in via peccatorum non stetit. » In via autem peccatorum stare, est in malis operibus perseverare.

« Et in cathedra pestilentiæ non sedit. » In cathedra quidem pestilentiæ sedent qui mala quæ agunt alios facere docent. Dicat impius consilium suum. Occide, inquit, furare, fac sacrilegium, et similia. Hoc autem consilium malum est, huic tamen quam plures assentiunt; quapropter beati non erunt. Hæc eadem, quæ diximus, via sunt, per quam peccatores ad perditionem vadunt. Hanc autem viam multi ingrediuntur qui non ea stant, sed pœnitentiam agentes, convertuntur retrorsum. Hi equidem beatitudine non privantur; qui vero in ea steterunt, vel perseveraverunt, procul dubio beati esse non poterunt. Sciendum est autem quoniam alia cathedra est pestilentiæ, alia vero salutis. Cathedra enim Petri et Pauli apostolorum pastorumque salutis est; hæreticorum, non nisi mortis et pestilentiæ Hæc enim mortem; illa vero salutem affert. Ergo illi beati, isti vero miseri erunt. Sed hæc quæ dicta sunt cui convenientius quam Christo applicari possunt, de quo scriptum est, I Petri II: « Qui peccatum non fecit? « Si enim, quod verum est peccatum non fecit, in consilio utique impiorum non abiit, in via peccatorum non stetit, neque in cathedra pestilentiæ sedit.» Opposita sententia.

« Sed in lege Domini fuit voluntas ejus. « Est autem lex Domini immaculata convertens animas; psal XVIII. Est equidem lex Domini dimittere dimittentibus, quinimo declinare a malo et facere bonum· Hanc autem voluit Christus, hanc docuit, in hac cathedra sedit.

« Et in lege ejus scilicet in ista meditabitur die ac nocte. » Namque et in die, e in nocte prædicavit Christus. In die enim turbas, in nocte autem discipulos docebat. Unde scriptum est, Matth. X: « Quod in cubilibus auditis, prædicate super tecta, » vel, in die ac nocte, id est in omni tempore. Aliter autem, per diem et noctem prospera et adversa intelligimus. In prosperis enim erat, quando ex quinque panibus quinque millia hominum satiavit (*Matth*. XIV). Omnes enim ei obsequebantur. In adversis autem, cum Judæi persequebantur et quando abscondit se, et exivit de templo. Joann. VIII.

« Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. » Quod nunquam viriditate, nunquam humore caret. Cui quamvis Christus comparari possit, eodem ipso dicente Luc. XXIII. « Si in viridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet? » Est tamen aliud lignum, cui convenientius assimilari potest. Legimus enim, Genes. II, in paradiso esse lignum vitæ, ubi est etiam decursus quatuor aquarum, quæ sunt, Gehon, Phison, Tigris, et Euphrates. De hoc autem ligno dictum est Gen. III: « Videte ne forte sumat ligno vitæ, et vivat in æternum. » Si ergo de hoc ligno sumentes in æternum vivent, merito huic ligno Christus comparatur Joan. VI, qui est panis vivus, cui quicunque adhæret, vita vivet, et non morietur.

« Quod fructum suum dabit in tempore suo. » Iste quidem fructus præmium erit atque corona, quæ dabantur justis in die judicii. Dedit etiam fructum prædicationis et virtutis. Dat præterea fructus, quo homines et cuncta animalia pascuntur quæ omnia discretis et congruis temporibus evenire non dubium est.

« Et folium ejus non defluet. » Quid per folia, nisi verba intelligimus? « Cœlum enim, inquit, et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (*Matth*. XXIV). » Si ergo folia verba sunt, et verba non transibunt, nec folia quidem defluent.

« Et omni quæcunque faciet, prosperabuntur. » Quibus? sanctis quidem. Quod enim natus, quod circumcisus, quod baptizatus, quod passus, quod prædicavit, quod resurrexit, quod cœlos ascendit, omnia sanctis prospera sunt.

Non sic impii, non sic. » Non erunt, inquit, impii beati, non meditabuntur in lege Dei, non prosperabuntur. « Sed erunt tanquam pulvis » miseri, omnibus subjecti, instabiles, qui omni vento doctrinæ circumferuntur; quos ventus et inflatio superbiæ separavit a terra viventium, illatio.

« Ideo non resurgent impii in judicio. » Ideo, quia tales sunt, non resurgent impii in judicio, jam enim judicati sunt, non ergo judicabuntur, at vero nec judicabunt, quomodo denique resurgent, qui in omni tempore morientur? « Neque peccatores in concilio justorum. » Dicet aliquis: Quis in tanta hominum multitudine, justos a peccatoribus discernet. Dominus quidem. Sequitur:

« Quoniam novit Dominus viam justorum. » « Novit Dominus qui sunt ejus, ut ipse ait (*II Tim* II). » — « Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas (*Joan*. X). »

« Et iter impiorum peribit. » Impii quidem semper erunt: neque ita peribunt ut non sint; iter vero illorum omnino non erit, quia jam peccare non poterunt. Melior est ergo via justorum, quæ semper erit, quam iter impiorum, quod prorsus destruetur.

Potest autem, et de unoquoque justo intelligi, ut sic dicatur: Omnis vir erit beatus, qui non cogitavit, non fecit, non docuit mala; cujus voluntas, et meditatio in lege Domini fuit. Hic ligno vitæ comparabitur quod spiritualiter Christus intelligitur. Merito enim Christo comparatur, qui ad ejus imaginem factus ejus similitudinem non amisit, sed semper sanctus fuit cum sancto, et immaculatus cum immaculato.

EXPOSITIO PSALMI II.

« Quare fremuerunt gentes. » Cum inquit, talis esset, ut superius dictum est, quare contra eum gentes fremuerunt, dicentes: « Crucifige? » — « Et quare populi meditati sunt inania » putantes occidere immortalem? « Quare astiterunt reges terræ? » Herodas videlicet et Pilatus, et principes Anna et Caiphas convenerunt in unum locum adque consilium adversus Dominum Patrem, et adversus Christum Filium ejus, dicentes: « Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. » Hoc autem tale est, ac si dicerent: Hic homo cum suis discipulis ligavit nos, jugum cervici nostræ imposuit, putat vinctos post se trahere et in novam legem nos inducere. Quod ne fiat, dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. A O miseri, cur non intellexistis eumdem nitum dicentem: » Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (*Matth*. II). »

« Qui habitat in cœlis irredebit eos, et Dominus subsannabit eos. Quia jugum Christi spreverunt et diabolicum sumpserunt, dignos irrisione, et subsannatione ostendet eos Dominus in die judicii.

« Tunc loquetur ad eos in ira sua. » Illis autem irrisis et subsannatis loquetur ad eos in ira sua. Cum enim tot millibus hominum dicet Matth. XXV: Ite, maledicti, in ignem æternum, quamvis iratus non sit, iratus tamen esse videbitur.

« Et in furore suo conturbabit eos. » Qui enim inferno positi erunt, ubi non est nisi fletus et stridor dentium (*Matth*. XIII), procul dubio conturba- B buntur.

« Ego autem constitutus sum rex ab eo. » Tunc tandem « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit, » sed dicet: Ego quem crucifixistis, quem Dei Filium et regem esse negastis, constitutus sum rex ab eo. Ubi? » Super Sion montem sanctum ejus. » Sion *speculatio* interpretatur; significat autem sanctam Ecclesiam, quæ non in imis, non in tenebris jacet, sed in monte, et in alta mentis specula posita, nunquam ab hostibus incurrentibus quasi incauta præoccupari potest, In hac autem Christus rex constitutus præcepta Domini prædicavit.

« Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Ac si dicat: Dominus, qui ante tempora genuit me, temporaliter quoque per Spiri- C tum sanctum de Virgine me nasci voluit: hodie enim tempus significat.

« Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. » Quia Filius meus es tu, inquit Pater, postula hæreditatem, et dabo tibi gentes; Judæi enim spreverunt te et possessionem tuam, non unam, vel duas provincias, quinimo terminos terræ.

« Reges eos in virga ferrea, » id est forti, invisibili, insuperabili imperio, cui nemo resistere poterit.

« Tanquam vas figuli confringes eos. » Acs dicat: Si qui autem te regem esse negaverunt, si qui tuo contraire imperio conati fuerint, tanquam fragiles, et virtute vacuos confringes, vel tali modo occides et disperdes, ut nunquam amplius vivificari D possint, vas enim figuli semel confractum, redintegrari impossibile est.

« Et nunc, reges, intelligite. » Intelligite, o reges, et ab hoc uno Rege reges esse discite, et nolite superbire; habetis enim vos quoque Regem. Sed quid intelligere debetis? Sequitur:

« Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore. » Timor animæ tremor vero corporis est. Nullus igitur intellectus tantum prodest, quantum ut anima et corpore serviamus Domino.

« Erudimini, qui judicatis terram, apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus. » Hic evidentissime apparet quod nemo ad Ecclesiæ regi-

mina accedere debet, nisi prius disciplinam apprehenderit. Unde, et in episcoporum constitutione, tales eos Apostolus ordinare jubet, qui bene sciant providere domui suæ (*I Tim.* III). Quomodo enim Ecclesiam Dei judicabit, et alios edocebit, qui indisciplinatus est et seipsum regere nescit? Hujusmodi ergo iratus est Dominus. Ideoque « peribit de via justa, » id est de via justorum aberrantes, procul dubio in æternum peribunt. « Quia cum exarserit Dominus in brevi ira sua, » quæ in momento (*I Cor.* XV) et ictu oculi finietur, « beati omnes, et soli qui confidunt in eo. » Unde miseros fore non dubitamus qui de justorum via egredientes in Domino non confidunt.

EXPOSITIO PSALMI III.

« Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant B me? multi insurgunt adversum me. » Multiplicatos ideo dixit, quia non solum Judæi et gentiles, verum etiam et discipulus suus levavit contra eum calcaneum suum.

« Multi dicunt animæ meæ : Non est salus ipsi in Deo ejus. » Multi mihi et vitæ meæ mortem promittunt, neque aliquem esse putant, qui de manibus eorum eam eripere possit. Sed mentiuntur, quoniam « tu, Domine, susceptor meus es, » quia me suscipiendo ab inimicis liberabis. « Et gloria mea, » quia me glorificabis. » Et exaltans caput meum. » quoniam die tertia me suscitabis (partem pro toto posuit). Hinc totam passionem et resurrectionem ex ordine pronuntiat, et præterito pro futuro utitur, dicens :

« Voce mea ad Dominum clamavi. » In cruce, C inquit, positus, clamabo ad Dominum, ut non tradat me in animas tribulantium me. « Et exaudivit me de monte sancto suo, » id est de secreto suæ divinitatis. Vel etiam clamavit cum dixit : « Pater, clarifica me in hac hora, » et Pater audivit, imo, et exaudivit eum dicens : « Clarificavi et iterum clarificabo (*Joan.* XII). »

« Ego dormivi et soporatus sum. » Dormiam, quia pro carne assumpta moriar, in sepulcro quasi soporatus quiescam, tertia die resurgam, « quia Dominus suscepit me. Ergo non timebo millia populi circumdantis, et affligentis me. » Tu enim, Domine, exsurges mihi in adjutorium et salvabis me, scio quoniam tu percussisti, et æternæ morti damnasti « omnes adversantes mihi sine causa. » Vere sine D causa, siquidem et frustra faciebant, et ei cui minime deberent. Unde ipse ait Joan, XVIII : « Si male locutus sum testimonium perhibe de malo; sin autem bene, cur me cædis : » — « Dentes peccatorum contrivisti, » contrivit Dominus dentes peccatorum quia Scribæ et Pharisæi, multique falsi testes, sententiolis quibus Christum corrodere conabantur measum emissis, victi necesserunt.

« Domini est salus. » Dixerunt Judæi superius de Christo. « Non est salus ipsi in Deo ejus; » ipse autem econtra se exauditum, resuscitatum a Domino, salvatum, in cœlos assumptum testatus est. A Mentiti sunt ergo Judæi. Unde ipse concludens, ait: « Ergo Domini est salus. » Et se salvato, benedicit suis, dum dicit : « Et super populum tuum benedictio tua. »

EXPOSITIO PSALMI IV.

VOX CHRISTI.

« Cum invocarem exaudivit me Deus justitiæ meæ. » Mediator Dei et hominum, Dominus noster Jesus Christus, in hoc psalmo nunc Patri, nunc hominibus loquitur. Loquitur autem Patri cum dicit : Deus, conscius amoris semperque memor justitiæ, cum invocarem te, exaudisti me.

« In tribulatione dilatasti mihi, » Id est dilatatum amplificatum et lætum cor mihi dedisti; dilatatum enim et coangustatum, quasi contraria sunt. Merito ergo se dilatatum dicit, qui de tribulatione et angustiis liberatur. Cum inquam, invocarem te, exaudisti me. Sed quid invocavi?

« Miserere mei. » Namque ex ea parte qua erat homo fragilis, mortalis erat atque passibilis, ideo misericordiam quærebat, quia misericordia indigebat. « Et exaudi orationem meam, » exaudi, inquit, meam orationem, quam, et pro me, et pro meis ad te fundo. Hucusque Patri locutus, nunc autem conversus hominibus loquitur.

« Filii hominum, usquequo gravi corde. » Ac s dicat : Ego quidem pro vobis oro, vos autem filii hominum, et non Dei (quia non Dei, sed hominum opera facitis), usquequo eritis gravi corde? Quod enim lapideum est, grave est; lapidea autem corda sunt, in quibus Deus, et amor, et verba salutis imprimi nequeunt; sunt igitur gravia. « Ut quid diligitis vanitatem, » id est quare idola surda muta et vana adoratis? « Et quæritis mendacium, » et non verbum Domini.

« Scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum, » Quasi dicat : Intelligite quas retributiones reddat Dominus, omittentibus vanitatem et quærentibus se, quoniam mirificavit eos, mirificos eos facit, et virtutibus et sanctitate exornat. Ne ergo quæratis mendacium, sed veritatem Domini, ut et vos quoque sancti et mirifici sitis, quod si facere volueritis. Ego quidem pro vobis orabo, et « Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum » pro vobis.

« Ergo irascimini, » vitiis, inquit, et diabolo principi; ejus hucusque amici fuistis. Quibus, ne mea oratio frustra fiat, nunc irascimini, » et nolite deinceps peccare. »

De his autem « quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini. » Est enim cor cubile cogitationum. « Ex corde enim cogitationes exeunt (*Matth.* XV), » siquidem ibi jacent; ex quibus compungi, et pœnitentiam nos admonet Dominus agere. Post compunctionem autem.

« Sacrificate, inquit, sacrificium justitiæ. » Non hircorum nec taurorum, sed sacrificium laudis et jubilationis, hostiam vivam et immaculatam. Exinde « sperate in Domino, » meritum recipere, bona

scilicet æterna. « Sed multi a stuli, increduli sine spedicunt : « Quis ostendit nobis bona ? » quis inde certus nuntius venit. Hoc stulti. Sancti autem et catholici viri quidem dicunt :

« Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. » Ac si dicant : Hactenus cæcitas et diabolicæ tenebræ nobis impressæ oculos nostros caligaverant, nunc autem lumen, claritas, intellectus, imago et pulchritudo vultus tui signata sunt super nos, quia jam non transitoria, sed æterna quærimus. « Dedisti lætitiam in corde meo. » Catholica, inquit, congregatio, quia me illuminasti, de tenebris extraxisti, magnam quidem cordi meo dedisti lætitiam.

« A fructu frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt. » Ac si dicat : Ego quidem illuminata, et in æternorum bonorum spem inducta, omnia temporalia parvipendo ; illi autem, qui, ut diximus, spem non habent, neque bona æterna esse credunt, sola temporalia amplectentes, a fructu frumenti, vini et olei multiplicati et divites facti sunt, quæ quia caduca sunt, ipsi quoque cum eis cadent.

« In pace in idipsum dormiam et requiescam. » Ego, inquit, currens et festinans, non ad caduca, vel mutabilia, imo in idipsum, ad Deum, qui non mutatur, dormiam et requiescam cum ipso in æterna pace, et merito.

« Quia tu, Domine, singulariter in pse constituisti me, » id est ego solus et singularis et speravi, et sperata recipiam ; illi autem, ut diximus, non speraverunt. Quid ergo recipient ?

EXPOSITIO PSALMI V.

« Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum. » Vox cujuslibet justi : Quod autem est, verba mea auribus percipe, Domine, id est intellige clamorem meum, a quo non differt : « Intende voci orationis meæ. » Hoc autem cur facere debeat, subjungit causam. Tu enim « rex meus et Deus meus. » Ipsemet qui hanc orationem fecit, quare non exaudiatur, et quo tempore exaudiri debeat adnectit. Ait enim : In nocte oravi, non sum exauditus, ergo mane, id est nocte transacta orabo.

« Quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam. » In nocte quidem sumus, dum in vitiorum tenebris jacemus, postquam autem in mane sumus, confidenter orare possumus.

« Mane astabo tibi et videbo. » Noctem relinquam, diabolum fugiam, ad mane veniam, in mane autem ut fuero, non jacebo, non otiosus ero, sed astabo, cum vitiis dimicabo, in bonis operibus perseverabo. Et hoc, tibi, id est ad honorem tui. Et videbo « quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, » quia æquus et justus es, iniquitatem non vis.

« Quoniam non est in ore eorum veritas. » Propter inimicos dixit, quorum deceptio valde timenda est ; veritas enim in eis non est. Quid mirum ? nam « cor eorum vanum est, » et quia a vanitate veritas quidem progredi non potest.

« Sepulcrum patens est guttur eorum. » Guttur A pro verbis posuit. Sepulchrum vero patens infernum significat, quia morti dedito nemini clauditur. Cum igitur hæreticorum verba, peccatorum animas in infernum perducant (quem sepulcrum patens esse diximus), quid aliud sunt ipsa verba, nisi infernus et sepulcrum patens ? Sic enim diabolum mortem vocamus, quia ad mortem animas perducit. « Linguis suis dolose agebant, » id est dolose proferebant. « Judica illos Deus, » id est, æterno damna supplicio. « Nisi decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, » hoc est, nisi a perveris suis cessaverint cogitationibus, a consortio sanctorum expelle eos in tenebras exteriores, propter eorum multas impietates. « Quoniam irritaverunt te, Domine, » id est ad iram pro- B vocaverunt.

« Et lætentur omnes qui sperant in te. » Omnes, inquit, qui sperant in te, lætentur de te. « In æternum exsultabunt, » quia semper tecum erunt, qui illorum es gaudium et exsultatio. « Et habitabis in eis ; » sancti enim templum Dei sunt. Unde Apostolus I Cor. III : « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vodis ? »

« Et gloriabuntur omnes qui diligunt nomen tuum. » Alii in curribus et equis, in divitiis, sæculique honoribus gloriantur ; illi vero qui nomen tuum diligunt non nisi in te gloriabuntur. « Quoniam tu benedices justo, » id est eorum justitiæ.

« Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. » Coronam pro victoria posuit, quia post victo- C riam sequitur corona. Et sic est intelligendum, Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos, id est, protectione tua nos coronas, quia non ex meritis nostris, sed ex Dei protectione coronam acquirimus.

EXPOSITIO PSALMI VI.

VOX ECCLESIÆ.

« Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. » Ac si dicat : Volo equidem, Domine, ut me arguas et corripias, sed non in ira vel furore, argue me ut pater, corripe me ut magister. Arguitur enim latro, quando suspenditur ; corripitur adulter, dum excæcatur. Hoc autem modo ne me corripias, Domine, imo in misericordia et pietate, hoc est quod sequitur :

« Miserere mei, Domine. » Namque tua indiges D misericordia. « Infirmus enim sum, sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea, » habet enim corpus ossa, habet et anima. Animæ autem ossa sunt memoria, intellectus, spes, patientia, abstinentia, bona voluntas ; his autem infirmatis, anima stare non potest. Cadit igitur, est ergo corripienda. Qui enim peccat, corripi debet. Animæ autem, dum quatiuntur et a vitiis conturbantur, quibus resistere debuissent, ipsa anima jam stare non valens, cadens peccat et infirmatur, hoc est quod dicit :

« Et anima mea turbata est valde. » Ac si dicat : Capta est civitas, intus fit conturbatio inimicorum,

expulsi sunt habitatores. Sic ergo capta est anima, regnant vitia, pelluntur virtures. Quid igitur? Suspendetur ut latro? absit! ait enim: « Sed tu, Domine, usquequo? » Subauditur, differes medicinam.

« Convertere Domine, et eripe animam meam. » Ac si dicat: Longe factus a me, quia « longe est a peccatoribus salus (*Psal.* CXVIII). » Sed convertere, Domine, ad me, et eripe animam meam, quæ ab mimicis detinetur; « salvum me fac, » non ex meritis meis, sed propter multam misericordiam tuam.

« Quoniam non est in morte, qui nemor si tui. » Est autem mors, corporis animæque disjunctio. Moritur tamen, qui a mundo ejusque concupiscentiis separat. Moritur etiam, qui a Domino sequestratur. Unde hic dicitur, quoniam non est in morte qui memor sit tui. Quasi dicat: In vitiis sum, dianolo sum conjunctus, a te divisus, tibi mortuus, tuique immemor: ergo justifica me, ut tuis im memor. « Non enim mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. In inferno autem quis confitebitur tibi? » Omnis enim qui diaboli catena constringitur, in inferno est; qui autem in vitiis est, diabolicis catenis constringitur. Est ergo in inferno. Deum ergo laudare non potest.

« Laboravi in gemitu meo. » Peccavi, inquit, in peccatis tamen non persevero, sed pœnitentiam ago, in gemitu laboro. Quocirca miserere mei. « Lavabo per singulas noctes lectum meum: » lectus animæ, corpus est; hoc autem, quia multas noctes, vitiaque et tenebras sibi attraxit, pro unoquoque lavari oportet. Repetitio: « Lacrymis meis stratum meum rigabo. »

« Turbatus est a furore oculus meus. » Oculus, pro mente ponitur, quæ nisi constans fuerit, furore et vitiorum impetu conturbatur. « Inveteravi inter omnes inimicos meos; » ac si dicat: Mirum non est quod oculus meus conturbatur, inveteravi enim inter omnes inimicos meos; longo enim tempore ab inimicis obsessus et incitatus sum.

« Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem. » Gemitu, inquit, et lacrymis Domino, et æquitati conjunctus sum. Quapropter discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, ego enim amodo eam non operabor. Simile autem simile quærat. « Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei, » pro æquitate flevi, cui me jungere desiderabam, exauditus sum; ab ea ergo non movebor amplius.

« Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit. Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei. » Conturbentur vel æterna damnatione, vel contra vitia, et fiant boni. Convertantur in infernum, sive ad bonum. Et erubescant pro peccatis, valde velociter.

EXPOSITIO PSALMI VII.

VOX PERFECTORUM.

« Dominus Deus meus, in te speravi. » Non enim in arcu meo speravi, non in auro, vel argento, non in meis viribus, sed in te speravi, qui est Deus, et Dominus meus, ideoque « salvum me fac. » Tu Jesus, tu Salvator, tu salva, quia salvare potes. Gladius enim meus non salvabit me. « Ex omnibus persequentibus me libera me. » Persequitur avaritia superbia, luxuria, perfidia, discordia, ex his omnibus libera me. Quare?

« Nequando rapiat ut leo animam meam. » Inimicus noster « diabolus tanquam leo rugiens, circumit quærens quem devoret (*I Petr.* V), » cujus retia sunt vitia supradicta. Ipse autem pessimus venator, animas persequens, alias in avaritia, alias in superbia, alias in luxuria irretitas deprehendit. « Dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat, » tu redime, qui redimere potes, quia alius non est, qui possit redimere, vel salvare.

« Domine, Deus meus, si feci istud. » Hoc est, « si est iniquitas in manibus meis. » Quid per manus, nisi opera intelligimus? manibus enim operamur: « Si reddidi retribuentibus mihi mala. » O quanta viri perfectio, qui nedum facere, sed nec etiam mala sibi pro bonis retribuentibus, mala reddere nescivit, Lucæ VI: non oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu abstulit, sed ex una maxilla percussus alteram præbuit. Si, inquam, hoc feci vel illud, « decidam, » non sursum ascandam, non ad te veniam, sed cum peccatoribus in infernum cadam. Et hoc merito, quia talis, vel tale feci peccatum, « ab inimicis meis inanis, » ut imbellis et inanis, ut viribus vacuus, ut ab inimicis devictus cadam.

« Persequatur inimicus animam meam. » Jam retia tetendit, jam prædam venator invenit; hanc persequatur, hanc comprehendat. « Et conculcet in terram vitam meam, » conculcet in carnales cupiditates, et cum terrenis, et peccatoribus eam occidat. « Et gloriam meam in pulverem deducat, » quid per gloriam, nisi resurrectionem? quid per pulverem nisi carnis resurrectionem? Cujus ergo gloriæ in pulverem deducitur, cum justis ad gloriam non resurgit.

« Exsurge, Domine, » Quia peccata prædicta non feci, exsurge, Deus, mihi in adjutorium; adjuvantis enim, non sedere, sed stare est. « In ira tua, » ostende te iratum, si enim te pro nobis iratum inimicis nostris ostenderis, non amplius lædere non audebunt. « Exaltare in finibus inimicorum meorum, » omnes, inquit, fines terræ inimici nostri hactenus possederunt, nunc Domine exsurge, carnem sume, humano generi succurre, præpara te a bellum, ostende te irratum, et exaltare per omnes terras. Corrigas et regas quos diabolus premebat:

« Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti. » Judæis enim præcepisti: « Solvite templum hoc, et in triduo reædificabo illud (*Joan.* II). » Et: « Sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, ita exaltari oportet Filium hominis (*Joan.* III). » Solvatur ergo templum hoc, exaltetur Filius hominis,

exsurgat, et crucem ascendat Dominus Deus meus in præcepto suo ; aliter in apostolis prædicare præcepisti, ergo illorum prædicatio præceptum tuum fuit, in hoc autem præcepto resurrexit, crevit et exaltata sunt regnum, imperium et potentia tua. « Et synagoga populorum circumdabit te, » id est omnes gentes credent in te.

« Et propter hanc in altum regredere. » Propter hanc congregationem (synagoga enim *congregatio* interpretatur), in altum regredere, cœlos ascende, quia cum a terris fueris exaltatus, omnia post te trahes (*Joan.* II). Regredere igitur in altum, « et trahe nos post te, et curremus in odorem unguentorum tuorum (*Cant.* I). » — « Dominus judicans populos. » — « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (*Joan.* V). » Est igitur Filius Dominus judicans populos. « Judica me, Domine, secundum justitiam meam, » quia judex es, judica me, et quia justus, juste judica justum. « Et secundum innocentiam meam super me, » id est secundum innocentiam super me consideratam.

« Consumetur nequitia peccatorum. » Quoniam quidem judex es, justos judicabis et peccatores. Peccatores autem quomodo ? quia in nequitia sua consummabuntur. Judicium autem justorum quale erit ? Sequitur : « Et diriges justos. » Ubi ? ad te quidem. Quid igitur est justorum judicium, nisi electio ? « Scrutans corda et renes Deus ; » in corde enim, et renibus sunt cogitationes. Quia ergo non solum facta, verum etiam cogitationes scrutatur Deus (*Sap.* VI). Ideo verus est judex, quia et de factis judicat et de cogitationibus.

« Justum adjutorium meum a Domino. » Qui se dirigit Dominus justos, justum est justorum judicium. Vocabo judicium, an adjutorium ? non judicium, sed adjutorium ; quippe quo et miseria fugatur et beatitudo acquiritur.

« Qui salvos facit rectos corde. » Qui enim corde rectus est, tortum quidem, nec facere, nec cogitare potest. Si enim cogitat, rectus non est ; si autem facit, camelus est.

« Deus judex justus. » Vere utique justus, qui et justos salvat, et peccatores damnat. « Fortis et patiens. » Fortis, quia nemo sibi resistere potest; patiens, quia non statim punit. « Nunquid irascitur per singulos dies? » Vere patiens est, quia quamvis omni die, imo omni hora eum offendamus, ipse tamen omni die non irascitur.

« Nisi conversis fueritis, » peribitis. Et tale est ac si diceret : Quamvis patiens sit, tamen nisi conversi fueritis, peribitis. Et merito. Nam glaudium suum vibravit. Quid per gladium, nisi Christum ? iste enim gladius diabolum trucidavit. Ergo quia gladium vibravit, et Filium suum in mundum misit, qui conversus non fuerit, peribit. Unde ipse ait Joan. XV : « Nisi venissem, et locutus fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent. »

« Arcum suum tetendit. » Quid est arcus ejus ? Vetus Testamentum. Hic autem arcus ante Christi incarnationem tensus non erat. Christus autem ut venit, eum tetendit, chordam adhibuit ; Novum enim Testamentum chorda, veteris legis austeritatem Novum Testamentum mitigavit. Dicebat enim lex Exod. XXXI : Si quis hoc fecerit vel illud, moriatur : Hic autem sermo nimium durus et rigidus est, sed quomodo mitigatur ? Vis audire quomodo ? Si quis hoc, vel illud fecerit, tot annis pœniteat, et salvabitur. Hoc habet Novum Testamentum, hoc habent canones, hic sermo est dulcis, qui non desperare, sed sperare facit. (*II Cor.* VII).

« Et paravit illum. » Paravit, quia intelligibilem fecit ; paravit, quia obscuritatem et tenebras ademit. « Et in eo paravit vasa mortis. » Per vasa mortis apostolos intelligimus, qui viva aqua pleni erant. Hanc autem aquam alii bibebant ad salutem ; alii vero quasi toxicum et venenum. Unde Apostolus II Cor. II : « Aliis sumus odor vitæ ad vitam, aliis odor mortis in mortem. » — « Sagittas suas ardentibus effecit, » quod enim per vasa idem per sagittas significatur. Sagittæ enim sunt apostoli, quia occulte diabolum et vitia destruunt. Has autem sagittas perfecit Dominus, et composuit eorum utilitati, qui amore spiritus et igne accensi sunt.

« Ecce parturivit injustitiam. » Hic versus et conjurgitur, qui ait : « Ne quando rapiat ut leo animam meam, » quia valde timeo. Est enim iniquus, dolosus et injustus, hoc est quod dicit : « Ecce parturivit injustiam. » Iste malignus pater cum animabus jungitur, filios procreat, sed quos filios ? injustitiam quidem dolorem et iniquitatem.

« Lacum aperuit. » Quo enim tempore primum hominem peccare fecit, infernum quidem et lacum aperuit. Aperit etiam omni diè, dum miseros in peccata inducit. Non tamen solum aperire ei sufficit, sed insuper « effodit eum, » aliis enim minorem aliis vero majorem foveam præparat, quia qui plus peccat in majora tormenta cadit.

« Et incidit in foveam quam fecit. » Æternus enim ignis, et diabolo et angelis ejus paratus est, nullique major pœna quam pœnarum principi debetur. « Convertetur dolor ejus in caput ejus, » non enim sine dolore erit, qui doloris auctor fuit. « Et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. » Postquam enim nullus erit, qui peccet vel peccare velit, omnis iniquitas in eum convertetur, eritque ei non parva pœna, ipsa mala voluntas, quam exercere non poterit.

« Ego autem confitebor et laudabo Dominum, secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi. »

EXPOSITIO PSALMI VIII.

« Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra ! Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos. Vox prophetæ. de Christi ascensione gratulantis. Magnificentia Dei, Christus est, quia per eum magnificatur Deus. Namque ante Christi ascensionem in sola Judæ notus erat

Deus, « In Israel magnum nomen ejus(*Psal.* LXXV).» Nunc autem, quando Filius ejus super cœlos elevatus est (*Act.* I), valde admirabile est nomen suum, non in sola Judæa, sed in universa terra.

« Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem. » Hoc de Hebræorum pueris intelligi potest. Possumus etiam, per infantes et lactentes, apostolos intelligere. Infantes quidem erant, quia ut rustici et indocti, vix fari noverant; lactentes autem, quia Novum et Vetus Testamentum quasi duo ubera suxerunt. Ex ore autem istorum laudem suam perfecit Dominus, quia horum prædicatione crevit Ecclesia. « Propter inimicos tuos.» Inimici Dei, Judæi sunt, qui, postquam Filium Dei crucifixerunt, nomen quoque ejus omnino delere conati sunt. Propter hos igitur inimicos, ex ore infantium et lactentium se Deus laudari fecit. « Ut destruat inimicum et ultorem, » ultores et defensores Scripturarum erant Judæi, ne aliquis super Christo eas intelligeret. Apostoli autem econtra Christum laudabant, et in eum Scripturas interpretabantur. Ergo, quia apostolorum sententia prævaluit, a Deo inimici et ultores destructi sunt, ut nec unus quidem adversus Christum jam loqui audeat.

« Quoniam videbo cœlos tuos.» Ac si diceret Propheta : Gaudeo, Deus, quoniam scio me visurum « opera digitorum tuorum,» quæ in filiis tuis fidem « fundasti, » videlicet cœlos, « lunam et stellas ; » per cœlos, apostolos, per lunam, Ecclesiam, per stellas, autem, doctores intelligimus?

« Quid est homo quod memor es ejus?« Hoc autem, quamvis de unoquoque justo intelligi possit, de Christo tamen in Epistola ad Hebræos Apostolus interpretatus est. « Quid est homo quod memor es ejus? » ac si diceret : Magnificentia tua elevata est, homo, et Filius hominis exaltatus est (*Hebr.* II). Sed nunquid homo tantum? Si enim simplex homo esset, non sic illius memor fuisses. « Aut Filius hominis, quoniam visitas eum, » vere Filius hominis, quia filius virginis visitas eum, quia nunquam derelinquis.

« Minuisti eum paulo minus ab angelis. » Namque quia mortalis fuit, ab angelis est diminutus. « Gloria et honore coronasti eum, » gloria quidem, quia resurrexit; honore vero, quia vicit, imperium sumpsit, et cœlos ascendit (*Act.* I).

« Et constituisti eum super opera manuum tuarum. » Quia « in nomine Jesu omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium et infernorum (*Philip.* II). »

« Omnia subjecisti sub pedibus ejus. » Quæ? « Oves et boves universas, insuper et pecora a campi, volucres cœli et pisces maris, qui perambulant semitas maris. » Per oves, simplices homines; per boves doctores; per pecora campi, bonos conjugatos; per volucres cœli, philosophos et sapientes; per pisces maris, divites negotiisque sæcularibus implicitos intelligimus. Ergo quia omnia tibi sunt subjecta, « Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! »

EXPOSITIO PSALMI IX.

« Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. » Confitebor, inquit Ecclesia, tibi, Domine, non labiis tantum; non ut illi de quibus dicitur Matth. XV « Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me, » sed in toto corde meo te adorabo, te laudabo, tibi peccata mea confitebor. « Narrabo omnia mirabilia tua, » omnia quidem enarrabo, quæ in Novo et in Veteri Testamento scripta inveniam.

« Lætabor, et exsultabo in te. » In te lætabor, in te exsultabo, sicut scriptum est Psal. XXXI : « Lætamini in Domino. » Itemque II Cor. X : « Qui gloriatur, in Domino glorietur. » — « Et psallam nomini tuo, Altissime. » Hactenus enim quæcunque feci, in nomine Jovis, Mercurii, Saturni, cæterorumque feci, deinceps autem quæ faciam, in nomine tuo faciam.

« In convertendo inimicum meum retrorsum. » Dum, inquam, inimicum meum retrorsum convertam, in nomine tuo psallam, quia non meas vires, sed te de triumpho laudabo. Bene autem dixit, dum convertam, quia ante Christi incarnationem, quasi princeps et dux itineris nos diabolus præcedebat; nunc autem velut latro et pessimus canis, retro serpens calcaneo nostro insidiatur.

« Infirmabuntur et peribunt a facie tua. » Quem enim superius inimicum dixit, non unam, sed totam inimicorum congregationem intellexit. Unde pluraliter hic dicitur : Infirmabuntur et peribunt. Infirmati sunt inimici nostri, qui virtutem, imperium et potentiam amiserunt; peribunt autem in die judicii a facie Domini fugientes, quia cum satellitibus suis, æterno damnabuntur supplicio.

« Quoniam fecisti judicium meum et causam meam. » Vere inimicum retrorsum convertam, quia ad hoc mortuus es, ut ego viverem; ad hoc prælitus est ut ego vincam; judicium tuum, esse meum, et causam tuam, meam esse fecisti, quia ob meam salutem et utilitatem a Judæis judicatus es. Nunc sedes super thronum, quia angeli et archangeli, throni et dominationes tibi sunt subjecti. « Qui judicas justitiam; » justitiam quidem semper judicas, quia superbos semper humilias et exaltas humiles.

« Increpasti gentes, et periit impius. » Increpavit enim Dominus gentes apostolica prædicatione. Dicebant enim apostoli Luc. XIII : Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. » Itemque Matth. III: « Jam securis ad radicem arboris posita est. » His et similibus increpavit Dominus gentes, unde factum est ut periret impius, id est impietas. « Nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi, » delevit enim Dominus nomina impiorum, quia qui prius impii, idololatriæ et filii diaboli vocabantur, nunc et sancti et justi et filii Dei vocati sunt.

« Inimici defecerunt. » Quomodo? « Framea. » Quæ est ista framea? Christus Jesus, qui eos interfecit. « In finem, » id est ex toto. « Et civitates eorum destruxisti, » multas quidem civitates et con-

oneshabuit, et habet malignus spiritus, quas
us quotidie destruere non cessat; omnis enim
:orum, latronum, paganorum, et superborum
gatio, diaboli civitas est, hæc autem, dum
) associamur secundum priorem statum,
ıntur.

riit memoria eorum cum sonitu. » Magna,
erat memoria, laus et fama malignorum
am in prædictis civitatibus quæ apostolorum
omnino deleta est (*Psal.* XVIII). Prædicatione
e apostolorum, et idola fracta sunt, et templa
ıta, et deorum religio abominata. « Et Domi-
æternum permanet, in quibus diabolus
at, in eisdem Dominus quidem rex in æter-
ermanebit. Sed qui Dominus? Sequitur:

i paravit in judicio thronum suum, » Thronus
ostoli sunt, quia in eis sedet et habitat. Hos
ıd judicium paravit, quia cum ad judicandum
super duodecim sedes sedebunt, duodecim
Israel judicantes (*Matth.* XIX). « Et ipse judi-
rbem terræ in æquitate, judicabit populos in
. » Nunquid ipse solus judicabit? nonne et
i judicabunt? Dictum est enim, quoniam ipsi
uri sunt (*I Cor.* VI). Judicabunt utique apo-
ıdicabit et Dominus: Dominus quidem ut
apostoli autem ut lex.

factus est Dominus refugium pauperi. »
bit, inquam, Dominus orbem terræ; interim
factus est refugium pauperi, cui pauperi?
ıidem habenti, et omnia possidenti (*II Cor.* VI),
m quæ habuit vendidit et pauperibus distri-
uique terrenorum factus est inops, ut cœle-
dives fiat. « Adjutor in opportunitatibus, in
tione, » nihil aliud quidem est, in opportuni-
, in tribulatione, quam in opportuna tribula-
sanctorum quippe tribulatio opportuna est,
a perpetua adipiscitur.

sperent in te qui noverunt nomen tuum. »
djutor illorum factus es, qui nomen tuum
nt, et qui Christiani vocantur, ideo tum in
tionibus et angustiis fuerint, in te sperent,
ı eos liberabis, « quoniam non dereliquisti
ıtes te, Domine. »

allite Domino qui habitat in Sion. » Quoniam
ı quærentes se non derelinquit, vos apostoli
tores, qui eum quæritis, psallite Domino.
ıntiate inter gentes studia ejus, » in gentibus
iate studium, amorem et dilectionem quam
ıs habuit, quoniam « proprio Filio suo non
it, sed pro nobis omnibus illum morti tradi-
m. VIII). »

oniam requirens sanguinem eorum recorda-
. » Item, apostoli, annuntiate Dominum, præ-
Evangelium, ne timeatis mortem, quoniam
ns sanguinem eorum, qui pro eo moriuntur,
ıtus est, non quod oblitus esset, sed quia
esse videbatur. « Non est oblitus clamorem
um » dicentium: Miserere mei, Domine,

A vide humilitatem » et afflictionem meam habitam « de inimicis meis. »

« Qui exaltas me de portis mortis. » Portæ moris vitia sunt, hæretici et peccatores, quia per eos, quasi per quasdam portas, mors atque pœna hominibus inducitur. Ex his autem exaltantur sancti, dum erudiuntur, quomodo eos evitare possint. Bene autem dixit, exaltas, quia quicunque ab his sejungitur cœlestia regna petit.

« Ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. » Sion, quæ, ut diximus, *speculatio* interpretatur, Ecclesiam significat; filiæ autem Sion, quicunque fideles intelliguntur. Portæ autem aures sunt, per quas verba Divina mentes nostras ingrediuntur. Nuntiant ergo apostoli laudationes Dei in B portis filiæ Sion, dum in auditu fidelium Evangelium prædicant.

« Exsultabo in salutari tuo. » In salute et in filio tuo exsultabo, neminem timebo, pro morte non tacebo, quoniam « infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. »

« In laqueo quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. » Mihi quidem vitam præstant, sibi autem supplicium et interitum, me de laqueis expeditum, seipsos autem in laqueos inextricabiles involvunt.

« Cognoscetur Dominus judicia faciens. » Hoc quippe tempore peccatores Dominum suum neque cognoscunt, neque cognoscere voluerunt; cognoscetur tamen ab omnibus, cum ad judicandum venerit. Et tunc tandem « in operibus manuum suarum comprehensus est peccator, » comprehendentur utique pecca- C tores in operibus suis, quando hanc regalem censuram super se intonare audient: « Convertantur peccatores in infernum. » Et: « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth.* XXV). » Pulchre dixit, convertantur, quia nunc in inferno sine corporibus sunt, in tempore justi judicii carne recepta in infernum convertantur, « omnes gentes, quæ obliviscuntur Dominum. »

« Quoniam non in finem oblivio erit pauperis. » Ac si dicat: Scio quoniam peccatores, qui Domini et creatoris sui obliti sunt, a Domino obliviscentur, pauperis autem supra memorati, qui bona sua omnia vendidit et pauperibus tribuit, in ætérnum non erit oblivio.

« Patientia pauperum non peribit in finem. » Non ut aliquid patiantur, sed quia semper de patientia D gratulabuntur. Hucusque in persona Ecclesiæ Propheta locutus est: hic autem in propria persona Antichristi adventum ejusque dominationem et mortem denuntiat.

EXPOSITIO PSALMI IX.

« Exsurge, Domine, non confortetur homo. » Quasi dicat: Quis est, Domine, homo iste qui tanto fastu, tanta pompa tantaque superbia consurgit? Quis est hic filius perditionis, qui supra omne quod colitur se extollit, ostentans se tanquam sit Deus? (*II Thess.* II.) Quis est hic judex, ante cujus conspectum omnes gentes judicentur? Exsurge, Domine, succurre sanctis tuis, neque, qui peccatoribus præ-

valuit, justis quoque prævaleat homo, « judicentur A gentes in conspectu tuo. »

« Constitue, Domine, legislatorem super eos. » Justis, inquam, auxiliare, inque sanctorum adjutorium exsurge; super eos autem qui eum exspectant, quique de illius adventu lætantur, hunc legislatorem constituas. Legis quidem lator erit, quia ipse quoque suam legem prædicavit.

« Ut sciant gentes quoniam homines sunt. » Homines enim pro stultis et peccatoribus, in divino eloquio frequenter inveniuntur. Unde Apostolus I Cor. I: « Cum alius, inquit, dicit: Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego autem Cephæ, nonne homines estis? » Sic igitur et isti, cum ad judicium venerint, stultos se et peccatores esse cognoscunt, qui hominem et non Deum adoraverunt.

« Utquid, Domine, recessisti longe? » Videns Propheta, per Spiritum sanctum, nimis duram justorum afflictionem, exclamat: « Utquid recessisti longe? » quare sanctos tuos dereliquisti? cur sic eos affligi permittis? Scio equidem, scio, « despiris » et non curas eos liberare in tam opportuna tribulatione.

« Dum superbit impius, inceditur pauper. » Vere opportuna est tribulatio, quæ igne spiritus in Dei dilectionem sanctos accendit. Unde scriptum est Apoc. XXII: « Ut justus justificetur adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc. » Cum enim adversus justos superbit impius, dubium non est quin magis sordescat. Pauper vero dum accenditur, justus quidem justificabitur. « Comprehendentur in consiliis, in quibus cogitant, » mala quidem cogitant, et in malo comprehendentur.

« Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ. » Desiderat peccator semper male agere; laudatur etiam a peccatoribus semper de male actis. Unde fit ut nunquam resipiciscat. In malis ergo consiliis comprehendetur. « Et iniquus benedicetur. » A quibus? ab adulatoribus quidem et iniquis. Iniquus est enim qui de iniquitate benedicit iniquum.

« Exacerbavit Dominum peccator. » Non cessavit, inquit, a malo, sed omnibus modis Dominum offendit. « Secundum multitudinem iræ suæ non quæret, » nonne quæret, inquit, Dominus illius perditionem, quæret utique secundum multitudinem iræ suæ.

« Non est Deus in conspectu ejus. » Si enim in conspectu ejus Deus fuisset, nunquam eum exacerbasset. « Iniquitatæ sunt viæ illius in omni tempore, » quia Deum non cognovit, omni tempore sese vitiis coinquinavit.

« Auferuntur judicia tua a facie ejus. » Apostrophe. Judicia tua, Domine, omnia vera et æqua sunt vera autem judicia ab eo auferuntur.

« Omnium inimicorum suorum dominabitur. » Inimici quippe illius erunt, qui nunquam quiquam amici esse poterunt, vitia scilicet, malignique spiritus. His autem omnibus dominatur Antichristus, quia tales servientes secum semper habebit, et quasi famulis eis imperabit. Per ejus quoque inimicos, sanctos intelligere possumus.

« Dixit enim in corde suo: Non movebor a generatione in generationem sine malo. » Quanta ejus fuerit iniquitas, quamque perversa ejus erit cogitatio, in his verbis deprehenditur; nunquam de gente in gentem, de regno in regnum, de generatione vivorum in generationem mortuorum sine malo transibit.

« Cujus maledictione os plenum est. » Quia omnia verba illius maledicta sunt; « et amaritudine, » quia toxicata, et mortifera sunt: « et dolo, » quia cum deceptione fiunt. Sub lingua ejus labor et dolor, » quia admonitiones linguæ ipsius ad labores et dolores homines perducunt.

« Sedet in insidiis. » Quid est sedet? id est perse-B verat. Cum quibus? « Cum divitibus. » Væ vobis divites, qui cum diabolo sedetis. In quibus insidiis? « In occultis. » Ad quid? « Ut interficiat innocentem, » quia nocentes diligit, innocentes odio habet.

« Oculi ejus in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. » Sicut enim leo in spelunca sua mitibus animalibus, ita et iste in abscondito cordis sui innocentibus insidiabitur.

« Insidiatur, ut rapiat pauperem. » Quid est rapere pauperem? « rapere pauperem » est, « dum attrahit eum, » attrahit autem, si quando decipit.

« In laqueo suo humiliabit eum. » Prius, inquit, insidiabitur, deinde vero rapiet; raptum autem in laqueo suo humiliabit, multos enim fame, ferro, carcere, aliisque tormentis affliget. « Inclinabit se, et cadet, cum dominatus fuerit pauperum. » Sancti C quidem humiliati et afflicti super cœlos exaltabuntur; ipse vero inclinatus in infernum cadet, et merito.

« Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat in finem. » Quia Domini oblitum esse dixit, santorumque finem, et mortem non inspicere, ideo juste in infernum cadet, et ibi suæ iniquitatis meritum recipiens Dominum non oblitum fuisse cognoscat. Possumus etiam pro fine, terram intelligere.

« Exsurge, Domine Deus. » Antichristus quidem cadet. tu autem, Deus, exsurge. « Exaltetur manus tua, » id est virtus, potentia et gloria tua. Vel « manus tua, » id est Ecclesia. « Ne obliviscaris pauperum, » ut iste iniquus putavit.

« Propter quid irritavit impius Deum, « Expro-D bratio. Videns casum ejus, dicit hoc merito sibi accidisse, quia Dominum irritavit. Quomodo irritavit? « Dixit enim in corde suo: Non requiret. » Quid? mortem sanctorum, quia de sanctorum afflictione nullam pœnam se a Domino recipere opinatus est. In hoc, inquit, Dominum irritavit.

« Vides? » quid vides? quod iste quoque te non, videre putabat, sanctorum videlicet afflictionem Quare? « quoniam laborem et dolorem consideras, » quem pro te ab iniquis patiuntur. Ad quid consideras? « Ut tradas eos in manus tuas, » id est in potestatem tuam, vel in sanctorum congregationem, et hoc merito.

« Tibi enim derelictus est pauper.» A quo? a diabolo quidem, a quo prius detinebatur. Quamobrem « orphano tu eris adjutor. » O nimium beati qui tali patre viduati, Domini adjutorium promerentur.

« Conteres brachium peccatoris, et maligni, » id est virtutem, potentiam et dominationem supra dictos homines. » Quæretur peccatum illius,et non invenietur. » Quid est peccatum illius? superbia, regnique exaltatio; hanc autem si quæras, invenire non poteris, quia cum eo destruetur.

« Dominus regnavit in æternum et in sæculum sæculi. » Vere peccatum et regnum istius cito peribit; Dominus autem regnabit in æternum. Cum quibus? cum sanctis quidem. De malis autem qui fiet? Sequitur : « Peribitis gentes de terra illius, » quia nullus illorum terram viventium ingredietur. Tunc tandem : «Exaudiet Dominus desiderium pauperis.» qui pauper melius hic quam Apostolus intelligi potest, qui se dissolvi desiderare dicit et esse cum Christo? (*Philip.* I). Hoc autem desiderium tunc erit exauditum. » Præparationem cordis eorum audivit auris tua, » id est,corda eorum præparata vitiisque mundata. Quando fient ista? cum judex quidem universalis venerit, « Judicare pupillo et humili. » Hæc autem dicta sunt, « ut non apponat ultra magnificare se homo super terram. » — « Omnis enim qui se exaltat humiliabitur,et qui se humiliat exaltabitur (*Matth.* XXIII). »

EXPOSITIO PSALMI X.

«In Domino confido. » Responsio bonorum contra Judæos et hæreticos : Quare me, o hæretici, subvertere nitimini? quare deceptionis similitudines mihi narratis, dicentes : « Transmigra in montem sicut passer? » Passer enim in convallibus positus, si quem versus se sagittarium venire præsenserit, in montem advolat. Vos autem, qui homines et rationales estis, cum perversos sagittarios super vos venire conspicitis,quare ad nos,qui ingenio alti,et sapientia muniti sumus, et ad insuperabiles sententias nostras non confugitis? Hoc enim, inquit vir sanctus,sine intermissione mihi narratis:Ego autem in Domino confidens fabulationes vestras non timeo.

«Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum. » Peccatores etiam eos vocatis qui sancti et justi sunt, arcum deceptionis eos intendisse dicitis qui pro universali salute semper laborant. «Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. » Sagittas, utique paratas, præclaras et utile in cordibus habent sed non ad hoc, ut rectos corde occulte decipiant, quod vos dicitis. « Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. » Apostrophe. Vides, Domine, quia verum et sanum Scripturarum intellectum, quem in sanctis tuis perfecisti jam fere destruxerunt et ubique errorem prædicando Ecclesiam destruunt, et ad se imperfectos convertunt. Hoc, inquit Propheta, dicent justi: Justus autem quid fecit.

« Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus, » subauditur, constituitur. Sed

A quæ sunt sedes ejus? Sancti quidem, in quibus sedet et habitat. Has autem in suo sancto templo constituet, in quo sine fine secum gaudebunt.

« Et oculi ejus in pauperem respiciunt. » Dei namque respicere misereri est. « Palpebræ ejus interrogant filios hominum,»id est solo intuitu justos cognoscit et peccatores. Vel palpebræ ejus, id est divinæ Scripturæ, quæ sicut palpebra, aliquando clauduntur,aliquando aperiuntur. Interrogant autem filios hominum, quia quasi in speculo se quilibet in eis cognoscere potest.

« Dominus interrogat justum et impium. » Dei quippe interrogatio,cognitio est,ut sic dicatur : Dominus cognoscit justum et impium. Sed quis est impius? « Qui diligit iniquitatem, « impius est, et

B « odit animam suam, » odit quidem, quia occidit.

« Pluet super peccatores laqueos. Justis cognitis et peccatoribus, sanctos,quidem in cœlestibus regnis secum constituet : super peccatores autem laqueos pluet. Quare dixit, «pluet?» quia innumerabilia tormentorum genera in judicio super peccatores affundet,a quibus semel detenti,nunquam amplius expediri poterunt. Pluit etiam in hoc sæculo, quia diversis vitiis, quæ diaboli laquei sunt, illigari eos permittit. « Ignis, sulphur, et spiritus procellarum erunt pars calicis eorum. » Per calicem mortem intelligas. Unde in Evangelio Dominus ait : « Pater,si possibile est, transeat a me calix iste (*Joan.* XXVI),» ignis inexstinguibilis, sulphur,et fetor intolerabilis Spiritus procellarum, id est impetus plurium tormentorum erit pars mortis eorum. Possumus autem,

C et pro qualitate operis hoc figurare, ut qui irascibilis et invidus fuit, in igne, qui luxuriosus et adulter, in sulphure,quique in omnibus promiscue peccavit, in spiritu procellarum mori dicamus. Sed si hæc omnia, ut ait Propheta, « eorum pars mortis » erunt, manifestum est quoniam alia et forsitan pejora eos exspectant.

« Quoniam justus Dominus,et justitiam dilexit.» Justitiam quidem diligit,quia unicuique digna operibus merita tribuit:repetitio, æquitatem vidit vultus ejus.

EXPOSITIO PSALMI XI.

« Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus. » Vox justorum ante Christi incarnationem : Salvum me fac, Domine, ne ab iniquorum vanitate decipiar, Quoniam defecit sanctus, id est sanctitas in omnibus.

D « Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum. » Diminuta est veritas, quia crevit mendacium.«Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, » quia omnes loquuntur vana, ideo pereunt veritates, habentes labia dolosa, id est deceptione repleta. « In corde et corde locuti sunt, » id est in duplici corde, quia aliud dicit, et aliud intelligit. Unde quidem historiographus ait : « Aliud habet clausum in pectore, aliud depromptum in lingua.»

« Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam, » id est magna de se loquentem. Horum qui dixerunt. « Linguam nostram

magnificabimus. » Hoc fecit Arius, hoc Sabellius, hoc Simon Magnus,loquacitatem suam superEcclesiam magnificantes. « Labia nostra nobis sunt, »id est sententias,quas proferimus, nosipsi invenimus. « Quis est noster Dominus ? » Hic nimium magnificatur.

« Propter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus. » Audivit Dominus justorum vocem superius clamantium. Salvum me fac, Domine, nunc autem in adjutorium illis exsurgere sese promittit.

« Ponam in salutari, » id est, hoc oificium me, adjutorii, ponam in Filio meo. « Fiducialiter agam in eo, » id est, prælium vestræ salutationis eo duce facere « non timebo. »

« Eloquia Domini eloquia casta.»Lætantur sancti de Domini promissione, quia sciunt, se revera accipere quod promisit, quoniam eloquia et promissa Domini casta sunt, neque ulla falsitate corrupta, quasi « argentum igne examinatum, probatum terræ, » id est quod probatum et ratum est, nulla terrena admistione plumbi vel æris corruptum. « Purgatum septuplum, » id est multoties : finitum pro infinito. Aliter probatum terræ, id est a terrenis hominibus, ab Abraham videlicet,Isaac,et Jacob cæterisque quibus promisit quia in nullo eis mentititus est. Purgatum septuplum, id est septiformis gratia Spiritus. Namque per Spiritus sancti gratias, quas habuerunt apostoli, erroris intelligentiam a Novo Veterique Testamento purgaverunt, quæ sine dubio sunt eloquia Domini. Ergo quia sic verax est Dominus,qui Filii sui incarnationem nobis promisit, quod Christus veniat, dubitandum non est.

« Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generotione hæc in æternum. » Ac si dicat : Te, Christe, desideravimus, te diu exspectavimus.Tandem venisti, tu salvabis nos, tu custodies nos ab hac præsenti generatione in sæcula sæculorum. Impiis autem quid fiet? Sequitur :

« In circuitu impii amvulant. » Quia etiam nunc circa Ecclesiam vagantes in eam intrare nolunt : vel in circuiti, terrena negotia exercentes. Vel, quia in circuitu Scripturarum laborantes, solam superficiem, et ea quæ circa sunt, considerant, medullam autem, et ea quæ interius latent, penitus ignorantes. Vel ideo in circuitu, quia, quasi canes circumcirca obambulantes, in illam æternam civitatem intrare non poterant.

« Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. » Quod filii hominum et peccatores sanctis et Dei filiis superabundant, hoc secundum altam et inenarrabilem scientiam factum est. Vel secundum altitudinem tuam,id est per exaltationem crucis multiplicasti, et crescere fecisti Ecclesiam.Vel etiam multiplicasti filios hominum virtutibus et sanctitate.

EXPOSITIO PSALMI XII.

« Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem, » id est, omnino ? vel usquequo oblivisceris me ten- A dentem in finem ? id est, ad te, qui es alpha et omega, principium et finis. « Usquequo avertis faciem tuam a me ? » Usquequo, inquit, meis indignatus peccatis, dedignaberis me videre ?

« Quandiu ponam consilium in animam meam; » id est, tandiu iratus mihi eris, quandiu meam, et non tuam faciam voluntatem, quandiu humanum, et non divinum consilium sequar. « Dolorem in corde meo per diem, » id est, quandiu de amissis rebus vol de miseria supervenienti dolebo ? Aliter: Quandiu ponam consilium in animam meam,id est, nisi in animam,et non in carnem consilium ponam, ut non corporis,sed animæ faciam voluntates, omni tempore mihi eris iratus. « Dolorem in corde meo per diem, » id est, nisi pœnitenti doleam et plangam, B quia Christum, et diem amisi, et diabolum et noctem sum imitatus.

« Usquequo exaltabitur inimicus meus super me ? » Usquequo ab inimico meo diabolo, et a vitiis superabor ? « Respice et exaudi me, Domine Deus meus; » quia meis viribus inimico resistere nequeo, tu, Domine, ne avertas faciem tuam a me, sed respice, et exaudi me.

« Illumina oculos meos. » Quos diabolus, ne te cognoscerem excæcaverat. « Ne unquam obdormiam in morte, » id est, ne in peccatis moriar, vel, ne in morte, id est in diabolo delecter, vel ne dormitio mea, mors, ad impium similitudinem fiat, sed perpetua quies ad bonorum imaginem. « Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum. » Quod utique faceret, si vita finita, me in peccatis C inveniret.

«Qui tribulant me,exsultabunt,si mortuus fuero,» id est inimici mei, qui me in has miserias et ærumnas de paradisi gaudiis impulerunt, si a te et a fide tua motus fuero, exsultabunt : « Ego autem in misericordia tua sperabo. » Tu me, inquit, a supra dictis inimicis defende, ego quidem non in meis viribus, sed in tua misericordia sperabo.

«Exsultavit cor meum in salutari tuo, » id est de salute tua. Scio quidem quia in te speravi, quoniam salvabis me. « Cantabo Domino qui bona tribuit mihi ; » quia bona et salutem tribuit mihi Dominus, hominis interioris et exterioris voce cantabo. « Et psallam nomini Domini altissimi, » id est, bona operabor, et sine intermissione nomen ejus, D quo ab inimicis defendor, laudabo.

EXPOSITIO PSALMI XIII.

« Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. » Insipiens,Judæorum populus,videns Christum tectum carne humana, Deum non esse cogitavit. Vel etiam gentiles alium Deum non esse affirmaverunt, nisi fortunam et animum. Unde « corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis, » id est, a tam perversis cogitationibus coinquinati et corrupti sunt, et in lege et cæremoniis, in quibus maxime studebant, Deo abominabiles facti sunt. « Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. » Merito quidem abominati sunt, quia nemo illorum bona

agit, quinimo nec aliquis usque ad unum, id est usque ad illos, qui unum Deum, unam fidem, unum baptisma colunt, quibusque est cor unum et anima una.

« Dominus de cœlo prospexit super filios hominum ut videat, si est intelligens aut requirens Deum. » Probatio est a divina auctoritate, quod nemo ab Ecclesia separatus, ullo in loco bona operetur, quia Dominus super filium hominum aspiciens nullum intelligentem aut requirentem Deum vidit. Quales igitur invenit. Sequitur.

« Omnes declinaverunt simul, » id est uno modo ab excelso Dei imperio decidentes, diaboli jugo se submiserunt. Unde « inutiles facti sunt. » Inutiles facti sunt Deo, quia filii placita non operantur. « Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. » Quod divina probavit auctoritate, cui nemo refellere audet. Hoc jam quasi ratum concludens, ait. Ergo non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

« Sepulcrum patens est guttur eorum. » Quamdam divisionem videtur hic facere, ac si dicat : Malorum alii sunt sepulcrum patens, id est hæretici. Alii « veloces ad effundendum sanguinem, » id est tyranni ; alii autem qui « viam pacis non cognoverunt. » id est Judæi. Horum autem nemo bonus est. Unde constat quod nulli ab Ecclesia separato inest bonitas. Sepulcrum patens est guttur eorum, quia extrinsecus dulcia et dolo dealbata sunt illorum verba. Vel, ut superius diximus, sepulcrum patens, id est infernus, est lingua eorum, quia in infernum, qui nemini clauditur, animas inducit. « Linguis suis dolose agebant, » id est dolosa verba proferebant. « Venenum aspidum sub labiis eorum, » quia mel et dulcedinem labiis pronuntiant. In cordibus autem et intellectu venenum latet et amaritudo, qua, qui semel imbutus fuerit, vix amplius mederi poterit.

« Quorum os maledictione et amaritudine plenum est. » Maledictione quidem, quia omnia illorum verba a Deo sunt maledicta. Amaritudine autem, quia, quasi toxicum et venenum, animas mortificant. « Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. » Hoc de tyrannis dicitur qui sanctorum sanguinem sitientes, prompti et veloces sunt ad effundendum. « Contritio et infelicitas in viis eorum. » Hoc de Judæis videtur esse dictum, quia ad contritionem et summam infelicitatem, pro suæ iniquitatis opera devenient. « Et viam pacis non cognoverunt, » via pacis Christus est, hanc autem non cognoverunt Judæi, « quia si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (*I Cor.* II). » — « Non est timor Dei ante oculos eorum, » non utique timuerunt, quando Filium suum crucifixerunt, nec nunc quidem timent, cum de tanto scelere non pœniteant. Increpatio.

« Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem ? » Hic vox Patris inducitur loquentis et minantis : « Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, » id est hæretici ? « Et qui devorant plebem meam sicut escam panis, » id est tyranni. Et illi qui videntes Christum « Dominum non invocaverunt, sed illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor, » quia nisi Christum occiderent, et locum et gentem sese amittere putabant (*Joan.* XI). Vel, quia aliquando idola adorantes, quasi Deum ea timebant, quæ utique timenda non erant. Vel, quia adhuc legem et prophetas legentes, spiritualem intelligentiam eis apponere non audent.

« Consilium inopis confudisti, quoniam Dominus spes ejus est. » Hucusque Deus Pater. Nunc Ecclesia loquitur, dicens : Vos Judæi, consilium inopis, id est Christi, qui, « cum omnium dives esset, pro nobis pauper factus est (*II Cor.* VIII), » confudistis, id est, cæteris consiliis commiscuistis, neque prætulistis vestis, imo vilius habuistis. « Quoniam Dominus spes ejus est, » quia in Domino speravit, et quod verum est Matth. XXVII, se Dei Filium confitebatur, ideo nec verbis ejus credidistis, sed, quod nequius est, morti eum adjudicastis.

« Quis dabit ex Sion salutare Israel ? » Quandoquidem Christum interemistis, quis alius veniet ex Sion, ut aiunt vestri prophetæ, et dabit salutare Israel ? Legitur enim in prophetis quoniam ex Sion, veniet, qui auferet et avertet captivitatem a Jacob. Quod fiet, « cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ. » Hoc autem jam ex parte factum est, quia redempta est Ecclesia, quæ a diabolo captiva detinebatur. In quo alio ? « Exsultabit Jacob, et lætabitur Israel. » Aliter, per Sion Ecclesiam animarum, quæ jam in cœlis positæ sunt, per Jacob autem, et plebum suam terrenam, Ecclesiamque, quam adhuc vitia supplantant. Per Israel ve o, quoscunque sanctos et Deum videntes intelligimus. Quis igitur alius in die judicii veniens ex Sion, id est ex cœlesti congregatione sanctorum animarum dabit salutem Israel ? Et quando Dominus converterit captivitatem a populo suo, qui eodem in tempore fiet, Apoc. XXI, quia « neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor amplius erit. » In quo, inquam, alio tunc temporis « exsultavit Jacob » id est Ecclesia « et lætabitur » idem ipse ? jam factus « Israel, » quia Deum videbit ? Nullo alio. Decepti sunt igitur Judæi.

EXPOSITIO PSALMI XIV.

« Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo ? » Tabernaculum Dei est Ecclesia quæ in hoc mundo peregrinatur. In hoc autem habitant qui in bonis operibus perseverant, multi enim in Ecclesia sunt, qui non in ea habitant, sed in diversis vitiis, quasi in diversis civitatibus stationem faciunt. Vel tabernaculum Dei, Christus est, in Christo autem habitat qui in eo delectatur. Vel, « in tabernaculo tuo, » id est in cœlesti Jerusalem. Sepetitio. « Aut quis requiescet in monte sancto tuo ? » id est, in excelso cœlorum habitaculo, sive de tuo scriptum est, in Christo : « Venite, ascendamus in montem Domini (*Isai.* II). » Responsio. Qui ingreditur sine macula. Maculam pro criminali peccato posuit, nam sine aliqua

macula nullus esse potest, nec unius diei infans, « et operatur justitiam; » non enim sufficit alicui esse sine macula, nisi et justitiam operetur. Justitiam quidem operatur qui nec se, nec alium injuste corrumpit, quique se et alium pro iniquitate dominavit.

« Qui loquitur veritatem in corde suo. » Qui non deceptienis mendacia cogitat, sed ædificationis veritatem compensat. « Qui non egit dolum in lingua sua, » dolum quidem in lingua agit qui verborum duplicitate alios decipit.

« Nec fecit proximo suo malum. » Proximus noster, quicunque fidelis est. « Et opprobrium non accepit. » Quod fieret adversus proximos suos, non accepit, non mente concepit, non acceptabile habuit opprobrium proximorum. « Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, » quia pro nihilo apud eum reputatur. Vel, quia pro nihilo habuit eos a quibus ipsemet occidebatur. Sive, in die judicii, cum ante conspectum ejus venerint, « ad nihilum, et ad mortem reducentur. Timentes autem Dominum glorificat Dominus, » glorificat quidem quia, et coronat, et de inimicis vindicat.

« Qui jurat proximo suo, et non decipit, » Promissio namque justi, juramentum est. « Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, » hoc ad litteram intelligi potest. Dant tamen, et prædicatores pecuniam suam ad usuram, si pro munere vel favore aliquo Evangelium prædicant. Dant et illi pecuniam ad usuram, qui ideo eleemosynas faciunt ut ab hominibus videantur. Quia, sicut scriptum est, « receperunt mercedem suam (*Matth.* VI), » id est usurom. « Et munera super innocentem non accepit. » Super innocentem munera accepit qui vel pro munere rectum detorquet judicium ut faciat « bonum malum et malum bonum, et album nigrum et nigrum album » ut ait propheta (*Isa.* V). Vel, qui pro munere et lucro terreno, innocentem deprædatur atque occidit. « Qui facit hac, » videlicet, qui ingreditur sine macula, qui operatur justitiam, qui loquitur veritatem, qui non agit dolum, « non movebitur in æternum, » quia in monte prædicto, sine fine cum Domino manebit.

EXPOSITIO PSALMI XV.

« Conserva me, Domine. » Vox Mediatoris pro Ecclesia loquentis. Ut enim pro servis loquitur dominus, et lingua pro unoquoque membro, ita pro tota Ecclesia loquitur Christus. « Conserva me, Domine, » id est conserva eos quos mihi dedisti, quoniam in te speravi, ideo enim in te speravi, et ab angelis me minoravi (*Psal.* VIII), ut eos conservares. Prius enim quam homo fieret in nullo se majore sperare poterat : ergo quia carnem sumpsit, in Domino speravit. Nihil igitur aliud est, quoniam in te speravi, nisi quia in tui obedientia carnem assumpsi. Vel, in te speravi, id est eos in te sperare feci, qui prius in homine sperabant atque principibus. « Dixi tibi, Domine, Deus meus es tu, » quia te Deum et Dominum vocavi, ideo conserva eos. « Quoniam bonorum meorum non eges, » conserva, nec dicas, non sunt digni, non mihi servierunt, non enim tu eorum indiges servitio, sed ipsi potius tuo beneficio.

« Sancti qui sunt in terra ejus mirificavi omnes voluntates meas in eis. » Quæ fuerunt voluntates ejus? incarnatio, nativitas, passio et resurrectio, et similia. De his autem non solum infideles, sed etiam sancti admirantur. Infideles quidem admirantur et negant, sancti autem admirantur et credunt. Tale est igitur ac si diceret : Conserva eos, Domine; nole enim amittere. Adeo enim eos diligo ut tanta pro eis passus sim, quod non solum de passione, verum etiam de passionis voluntate admirentur.

« Multiplicatæ sunt infirmitates eorum. » Ac si dicat : Conserva eos, omnino enim tua indigent conservatione. Et est antipophora redditiva. Indigent enim medico, quia multas habent infirmitates; indigent, quia multa peccata fecerunt; indigent, quia a multis tribulantur; indigent, quia multa idola coluerunt. In Hebræo enim, pro infirmitates, hoc in loco, idola scriptum est. Aliter : Conserva eos, quia suas cognoscunt et confitentur infirmitates.

« Postea acceleraverunt. » Prius, inquit, peccaverunt, idola coluerunt, et infirmati sunt, postea acceleraverunt, et festinanter ad me verum medicum concurrerunt. Vel postea aeceleraverunt justi, videlicet ad præmium; injusti autem ad supplicium. Quia priusquam medicus venisset, et justi et injusti ad infernum ibant. Sive postea acceleraverunt, quia pristinam vitam deflentes, omnes ad Dei servitium se accinxerunt.

« Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus. » Quia, inquit, hoc fecerunt, et illud et illud, de sanguinibus et peccatis eorum conventicula, uel judicium non tenebo. Vel, congregationes eorum tales erunt, quæ « non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt (*Joan.* I). »

« Nec memor ero nominum eorum per labia mea. » Hoc etiam ad litteram observandum est, namque et Simonem Petrum (*Joan.* I), et Saulum Paulum (*Act.* XIII), vocavit. Spiritualiter autem sic intelligitur. Non vocabo peccatores non idolatras, nec semen Chananæi, sed justos, et sanctos, et filios charissimos.

« Dominus pars hæreditatis meæ. » Hæreditas Dei Ecclesia est; hujus autem pars Dominus est, quia de duobus, sibi in partem elegit. Alii vero elegerunt diabolum. Namque Deus et diabolus ita a cunctis necessario dividuntur, ut sine altero istorum nullus esse possit. Ergo quia talem sibi partem sancti elegerunt, merito filii Dei vocabuntur. « Et calicis mei, » id est meorum; mortis namque sanctorum est Dominus pars, quia partim pro eo, partim pro acquirenda beatitudine moriuntur. Vel, calicis mei, quia cibus et potus, et summa bonorum refectio est. « Tu es, qui restitues hæreditatem meam mibi, » quia pro Judæorum amissione, gentiles mihi

subjicies, vel restitues in die judicii,quia coporibus animabus conjunctis, dicam sanctis: « Venite, benedicti Patris mei (*Matth.* xxv), » vel, quia mihi eam claritatem reddes, quam priusquam mundus fieret, tecum habui (*Joan.* xvii).

« Funes ceciderunt mihi in præclaris.» Ad eorum similitudinem loquitur,quibus,prædia dividentibus, aliis in bonas terras, aliis in lapidiosas, funes et perticæ cadunt,quibus eæ dividentur. Et lætatur, quia, amissis Judæis, tam præclaram gentium sortitus est hæreditatem. « Etenim hæreditas mea præclara est mihi, » mihi quidem præclara est, etsi aliis fortasse villis videatur. Vel, hæredibus meorum, id es in terra viventium præclara est in eis.

« Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum. » Ex hoc, iuquit, Dominum benedico, quia fidelibus meis intellectum, qui prius indocti erant, et manuum suarum opera stulte colebant.« Insuper et usque ad noctem increperunt me renes mei. » Insuper ex hoc quoque benedicam Dominum, quod renes mei, id est Judæi (ex quorum renibus patres mei, et ex quorum carne natus sum), me increpando et blasphemando usque ad mortem, et infernum ire compulerunt. Vel ex hoc benedicam Bominum, quod renes mei, id est, intellectus et cogitationes meorum, usque ad mortem pro fide conservanda eos ire docuerunt.

« Providebam Dominum it conspectu meo semper.» Ac si dicat: Quamvis in mortis passione, et ego, et mei fuissemus, tamen in conspectu meo et meorum, Deum adjutorem sempei inspexi. Et « quoniam a dextris est mihi ne commovear, propter hoc lætatum est cor meum. » Propter hoc, inquit, lætatur cor meum,quia Pater, et divina pietas mihi a dextris astitit, ne commoverer, et ob mortis dolorem irascerer, sicque omnes gentes interficerem. Vel etiam inde lætor quod Dominus a dextris, in adjutorium est sanctis, ne aliqua tribulatione ab ipsius fide commoveantur. « Et exsultavit lingua mea, » id est apostoli in prædicatione. « Insuper et caro mea requiescat in spe, » videlicet resurrectionis.

« Quoniam non derelinques animam meam in inferno. » Vere resurgam (*Matth.* xxvii), neque cum peccatoribus ab inferno et morte detinebor (*Ephes.* iv), sed gaudens, et triumphans, capta præda cœlos ascendam (*Marc.* xvi). « Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. » Quia neque Christus anima vel corpore corruptus est. Neque sancti, etsi corporis detrimenta patiantur, animæ tamen non corrumpuntur.

« Notas mihi fecisti vias vitæ. » Ideo, inquit, non detinebor a morte, quia cognita est mihi via vitæ, non errabo in via, sed recto itinere ad Patrem ibo. Vel etiam, meis fecisti notas vias vitæ, id est opera quibus itur ad vitam.

« Adimplebis me, lætitia cum vultu tuo.» Quia,inquit,viam novi,sine impedimento aliquo ad te veniam, Cum autem tecum fuero, de vultu et claritate sumpta lætabor Expositio. « Delectationes etiam mihi

A in dextera tua usque in finem » delectationum, id est infinitæ delectationes. Hoc quoque de sanctis intelligi potest quia vias vitæ noverant, et de vultu et claritate Dei lætabuntur, et a dextris ejus positi, æternas suscipient delectationes.

EXPOSITIO PSALMI XVI.

« Exaudi, Domines,justitiam meam. » Hoc repetit, « Intende deprecationem meam. » Hæc vox Domini, ut hominis est, pro se et pro sui loquentis. « Auribus percipe orationem meam, » factam, « non in labiis dolosis,» ut aliud dicamus et aliud cogitemus. Quod hæretici faciunt adulatores.

« De vultu tuo judicium meum prodeat. » Prodeat et manifestetur judicium, quo ante Pilatum judicatus sum (*Luc.* xxiii). De vultu tuo, id est, secun-
B dum voluntatem tuam factum esse, ne hoc aliquis illorum viribus, vel meæ imbecillitati deputet, verum tuæ voluntati, cui nemo resistere valet, quia non haberent in me protestatem nisi hoc a te sibi datum fuisset (*Joan.* xix). Aliter de vultu tuo judicium meum prodeat, id est secundum voluntatem tuam judica meos ; sic tamen ut « oculi tui videant æquitatem. »

« Probasti cor meum, et visitasti nocte. » Merito inquit, me atque meos exaudire debes, quia et me et illos, cum etiam in ipsa nocte, tribulationum adversitaste visitai, tibi fideles, et per omnia obedientes nos esse probasti. « Et non est inventa in me iniquitas; » æquum enim est ut filius patri, et servus domino obediat, ideoque et Christus, qui Filius est, « factus est obediens usque ad mortem (*Philip.*
C ii), » et nos qui servi sumus abedire debemus, quo fit ut iniquitas in nobis non inveniatur. Alia causa.

« Ut non loquatur os meum opera hominum, propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras. » Labia Dei sunt prophetæ, apostoli et doctores, quia per eos loquitur. Propter istorum autem verba, inquit Ecclesia, ego custodivi vias duras, quoniam quæ isti ore dixerunt, ego opere implere conatus sum. « Ut non loquatur os meum opera hominum, » id est ea quæ loquor, non me jactando, vel te incusando, loquor, sed ut meam orationem exaudias, quasi ad memoriam reduco. Aliter, adeo equidem custodivi vias duras, ut non solum facere, sed nec etiam ore opera hominum pronuntiare voluerim : neque sermo temporis, vel verbum
D otiosum ex ore meo processit. Hoc autem de se quoque Christus dicere potest, qui legis et prophetarum complens mandata, duram et asperam a Judæis pertulit passionem. Deprecatio :

« Perfice gressus meos in semitis tuis. » Quia, inquit, jam incœpi, ut usque in finem perseverare possim, perfice gressus meos in semitis tuis. Justitia namque, pax, patientia, majestas, concordia semitæ sunt, per quas ad Dominum itur. In his autem perficiuntur pedes nostri, quando ab eis divelli nequeunt. Hoc est quod sequitur : « Ut non moveantur vestigia mea. »

« Ego clamavi. » Ego, inquit, homo Dominicus,

in cruce positus ad te, Pater, clamvi (*Luc.* XXIII). Tu autem « exaudisti me, Deus; inclina aurem tuam mihi; et exaudi verba mea, » id est meorum: Neque enim profuit me exaudisse, nisi et eos pro quibus sum passus exaudias. Pulchre autem dixit: Inclina; omne enim quod inclinatur ei qui se inclinat appropinquatur. « Mirifica misericordias tuas.» Fac, inquit, misericordias tuas miserabiles esse, dando servis eamdem quam Dominus habet potestatem. Vel mirifica, id est, charas fac et acceptabiles; quod enim miramur, quodammodo extollimus. Mirantur ergo Dei misericordias, qui nativitatem, passionem et resurrectionem diligunt: « A resistentibus dexteræ tuæ custodi me ut pupillam oculi. » Dextera Dei Christus est; resistentes autem, quicunque infideles. Rogat igitur Filius Patrem, ut a sibi resistentibus eum defendat, quasi pupillam oculi existentem. Pupilla oculi dicitur Christus (*Zach.* II), quia, et in omnibus clarior est, et lumen quo omnes homines illuminantur. Aliter, custodi, Pater, membra mea ab his qui mihi resistunt, quia, quasi oculi pupilla, cito frangi possunt. Hoc etiam in perfectorum Ecclesia dicere potest, ut sic eam ab hæreticis Deus defendat, quemadmodum pupillam oculi, id est apostolos, in quibus totum Ecclesiæ corpus illuminatur.

« Sub umbra alarum protege me. » Dilectio Dei et proximi, et Novum et Vetus Testamentum. Item, que justitia, charitas cæteræque virtutes alæ Dei sunt, quia sine his nemo ad eum volare potest. Unde hic dicit Christus: Protege me, Domine, sub alarum tuarum umbra positum. Si enim vitia et concupiscentiæ exurunt, merito umbram et refrigerium ista præbere dicuntur. Vel sub umbra alarum tuarum, id est sub protectione tua protege me a facie impiorum qui me afflixerunt, id est in præsentia Judæorum. Hoc quoque super Ecclesia intelligi potest; namque et sub eisdem alis constat Ecclesia, et ab inimicis ipsa quoque persecuta est.

« Inimici mei animam meam circumdederunt. » Judæi videlicet in passione. « Adipem suum concluserunt, » id est superbiam vitiorumque copiam amplexati sunt, quibus verus medicus eos curare volebat. Vel adipem suum concluserunt, quia Christum occidentes, et in sepulcro claudentes (*Luc.* XXIII) omnes illius terræ, lacte et melle fluentis, divitias amiserunt. « Os meum locutum est superbiam, » quia « reus est mortis, » et « crucifige, crucifige » dixerunt (*Matth.* XXVII). « Projicientes me nunc circumdederunt me, « quondam, inquit, me extra civitatem projecerunt, nunc quoque projiciunt, dum non se nisi cæsarem regem habere dicunt (*Joan.* XIX). Sed non sicut olim; olim enim projicientes me, incolumem abire permiserunt, nunc autem projicientes, etiam circumdederunt, « oculos suos steterunt declinare in terram, » non utique ea quæ sursum aspexerunt, sed ad sola terrena oculos flectentes, quia et locum et gentem (*Joan.* XI) et terrenas divitias sese amittere putabant, Christum occidere maluerunt. Vel oculos in terra statuerunt, quia terram et purum hominem Christum esse opinati sunt.

« Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam.» Me, inquit, quem, ut Deum, honorifice, summaque cum reverentia suscipere debuerunt, quasi leones leonumque catuli ad prædam parati, cruentis faucibus susceperunt. In abditis quidem habitant, quia « omnis qui maleagit lucem fugit et odit (*Joan.* III).»

« Exsurge, Domine, » etc. Mihi in adjutorium exsurge. Illum autem populum Judaicum præveni; qui semper incautus, est, quique nihil timet. « Et supplanta eum » id est, da gentibus hæreditatem, quam iste sibi promittebat. « Eripe animam meam ab impio, » videlicet a supradicto Judæorum populo. « Et eripe frameam tuam ab inimicis manus tuæ. » Me inquit, eripe, qui sum tua framea, qui antiquum inimicum trucidavi, quique justos a peccatoribus in judicio dividam. « Domine, a paucis de terra divide eos. » Pauci enim sunt boni ad malorum comparationem. Unde etiam dicitur: « Multi sunt vocati, pauci vero electi (*Matth.* XX). » Ac si dicat: « Divide, Domine, hos inimicos manu potentiæ tuæ, » a sanctis qui in Ecclesia habitant. Magna enim erit divisio et separatio, cum illi infernum, isti vero cœlestia regna petent (*Matth.* XXV). « In vita eorum de absconditis tuis adimpletus est venter eorum, » quandiu, inquit, sancti vixerunt, cœlesti pane, et secreta Scripturarum intelligentia impleri cupierunt. Illi autem (Judæi scilicet) « saturati sunt filiis, » id est vitiis et peccatis, quæ ipsimet sibi genuerunt. « Et dimiserunt reliquias suas parvulis suis, » noluerunt enim crucis delictum in se esse finitum, sed clamantes: « Sanguis ejus super nos et filios nostros (*Matth.* XXVII). » In posteros miserunt. Aliter, saturati sunt filiis, id est sicut divitiis, ita et prolixa fecunditate repleti sunt. Et dimiserunt reliquias sua parvulis suis, quia panem vivum et Christi corpus fastidientes humili gentium populo ad manducandum reliquerunt. « Ego autem, dicit Ecclesia, in justitia, apparebo conspectui tuo, » illi quidem filii saturati, ego autem secretis tuis repleta, ante conspectum tuum manifestabor, et tunc tandem « satiabor cum » Filii tui « gloria apparuerit. » Vel etiam hoc Christus dicere potest. Me Judæi injustum et peccatorem vocantes, cum injustis et peccatoribus ab infierno detineri opinati sunt. Ego autem cum justitia cœlos ascendens, tuo conspectui, Pater, apparebo. Cum autem gloria tua sanctis manifestabitur, tunc æterna beatitudine cum eis sociabor.

EXPOSITIO PSALMI XVI.

« Diligam te, Domine, » etc. Hoc autem in psalmo aliquando Ecclesia, aliquando loquitur Christus. « Fortitudo mea, » quia per te fortis sum. « Dominus firmamentum meum, » quia secundum carnem fragilis sum. « Et refugium meum, » quia in aliis armis vel munitionibus non confido. « Et liberator meus, » quia a Judæis me liberabis, Deus meus, secundum hoc quod homo sum. « Adjutor meus, » in tempore

tribulationis. « Et sperabo in eum. » In talem, inquit, sperabo, non in alium adjutorem. « Protector meus, » quia me protegit, et defendit. « Et cornu salutis meæ » id est fortis et alta defensio. » Et susceptor meus, » quia die tertia me suscitavit.

« Laudans invocabo Dominum. » Propter prædictas causas ; in tempore crucis laudando invocabo te, « et ab inimicis meis salvus ero. » Habesne inimicos ? Sequitur.

« Circumdederunt me dolores mortis. » Præteritum pro futuro posuit, ac si dicat : « Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis (*Matth.* xx). » Circumdederunt dolores mortis, id est Judæi, dolores mortis inferentes, vel dolores, qui in morte habentur. « Et torrentes iniquitatis B conturbaverunt me, » quia ecce turba, et qui vocabatur Judas, venit. Venit torrens, et iniquorum impetus ad discipulorum gregem conturbandum,quia, pastore percusso, dispergentur oves gregis (*Marc.* xiv).

« Dolores inferni circumdederunt me, » id est illi, quos infernales dolores exspectant. « Præoccupabant me laquei mortis,» quia cum gladiis et fustibus undique supervenient. Laquei mortis ideo dicuntur, quia diabolicæ fraudis deceptiones in eis erant.« In tribulatione invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. » Clamavit Christus in cruce, positus, dicens : « Eloi (*Marc.* xv) ; » et : Deus meus, in manus tuas commendo spiritum meum (*Luc.* xxiii). » « Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam.» C Per templum sanctum ejus suæ divinitatis secretum, vel, ipsum corpus Dominicum intelligimus. « Et clamor meus, semper existens in conspectu ejus, introivit in aures ejus. »

Post hæc, inquit Ecclesia : « Commota est et contremuit terra.»Hoc etiam secundum litteram factum est, quia in Christi passione omnis terra tremuit (*Matth.* xxvii). Spiritualiter autem commota est et contremuit terra quia illi simplex terra erant, quique de anima nihil curabant,ab infidelitate ad fidem commoti, cum timore et tremore, Domino servire cœperunt. « Fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, » sicut enim Christus, apostoli et prophetæ Ecclesiæ sunt fundamentum, ita divitum et superborum, qui per montes intelliguntur, ipse malignus spiritus, superbia cæteraque vitia funda- D mentum sunt. Hæc autem sunt commota et conturbata, quia baptismo et pœnitentia sunt confusa. Vel etiam, tunc fuerunt commota et conturbata, quando Christus tartara spoliavit (*Ephes.* iv) : « Quoniam iratus est eis, » id est quoniam se iratum illis ostendet ; nisi enim suam iram Christus propalaret, malignus quidem, vitiaque prædicta, plus solito non conturbarentur.

« Ascendit fumus in ira ejus. » Quia fumo excitantur lacrymæ, pro lacrymis fumum posuit, et est causa pro effectu, ac si dicat : Domino irascente, vitiisque expulsis et conturbatis,homines jam emun- A dati, lacrymosa compunctione flere cœperunt. « Et ignis a facie ejus exarsit, » ignis namque et fervor Spiritus sancti a facie Domini procedens, in omnibus exarsit, quia et vitia excussit, et sanctos illuminavit.

« Carbones succensi sunt ab eo, » carbones quidem exstincti erant, quia primos homo quando peccavit, lumen, fervorem et claritatem humano generi abstulit, eique cæcitatem, mortem et nigredinem intulit. Erant igitur homines sic exstincti, unos Spiritus sancti gratia ardere fecit.

« Inclinavit cœlos et descendit. » Prius, inquit Ecclesia, inclinavit Dominus cœlos, id est misit prophetas et angelos, qui suum adventum mundo nuntiarent. Isaias enim dixit : « Ecce virgo concipiet (*Isa.* vii). » Gabriel autem ad Mariam : « Paries, inquit, filium, et vocabis nomen ejus Jesum (*Matth.* i). » Deinde descendit, et carnem assumpsit. « Et caligo sub pedibus ejus. » — « Cœlum, inquit, mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum (*Act.* vii). » Ergo quia terra est scabellum, sub pedibus ejus est ; per terram autem, quam sub pedibus ejus esse diximus, corpus Dominicum intelligimus. In hoc autem tanta caligo fuit ut vix pauci in eo divinitatem latitantem cognoscere possent. Fuit etiam caligo in hoc corpore, quia omnis Scripturarum profunditas,omnis sapientiæ et scientiæ plenitudo in Christo permansit (*Joan.* i). Aliter : Sicut per cœlos, apostolos, ita per peccatores, infernum intelligas. Inclinavit Dominus igitur cœlos, quando inter peccatores ad prædicandum apostolos misit (*Marc.* xvi). Quid enim magis inclinatur quam qui de cœlo infernum descendit. Et descendit, quomodo descendit ? apostolica prædicatione. Ubi descendit ? in omnes terras. Unde alibi dicitur : « Descendit sicut pluvia in vellus (*Psal.* lxxi). » — « Et caligo sub pedibus ejus ; » iidem enim apostoli pedes ejus sunt, in quibus caligo et Scripturarum omnium profunditas. Vel, quia diabolum, et vitia et principum minas sub pedibus conculcaverunt, ideo sub ejus pedibus caligo esse dicitur. Unde Apostolus : « Deus autem pacis, inquit, conteret Satanam sub pedibus vestris velociter (*Rom.* xvi). » Hic autem merito caligo dicitur, siquidem « tenebrarum princeps est (*Ephes.* vi). » — « Et ascendit super cherubim ; » cherubim *scientiæ plenitudo* interpretatur, significat autem eosdem apostolos, qui omnis scientiæ fonte inebriati erant. Inclinavit igitur Dominus cœlos, præparavit ad itinera equos, ascendit super cherubim ascendit super equos suos. « Et volavit. » Ubi ? « Super pennas ventorum, » id est, super instabiles et superbos, quia in eis non invenit habitationis locum. Possumus etiam per ventos, animas intelligere ; per pennas autem virtutes.Volavit igitur super pennas ventorum, qui omnes animas sanctitate transcendit. Super ascensionem quoque iste versus intelligi potest quia ab angelis super cœlos exaltatus est, ubi venti ascendere nequeant. « Et posuit tenebras latibulum suum. » Per tenebras, obscura

doctorum et prophetarum verba intelligimus. Hæc A autem latibulum Dei sunt, quia in his verissime deprehenditur. « In circuitu ejus tabernaculum ejus,» id est, Dei Ecclesia. Hoc autem tabernaculum circa Dei latibulum maaet, quando nos circa Psalterium sumus, vel quicunque fideles in Scripturis se exercent. « Tenebrosa aqua in nubibus aeris, » quia tenebrosa et obscura est Scriptura prophetarum, quos nubes significant, inde cognoscitur quod suum latibulum Dominus tenebras posuit, Possumus etiam per tenebrosam aquam, erroneam hæreticorum sapientiam intelligere. Aliter : « Posuit tenebras latibulum suum,» quia carnis indumento assumpto non ab omnibus cognitus est. «In circuitu ejus tabernaculum ejus,» id est apostolica congregatio, vel ipsa caro assumpta. Objectio. Quare cognitus non est, cum B ab omnibus prophetis esset annuntiatus? (*Jer.* II.) Cui ipse : « Tenebrosa aqua in nubibus aeris,» id est, quia non omnes prophetarum dicta intelligunt.

« Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt. » Præ fulgore, una pars est, ut si dicatur : « Præ fulgore,» id est præclaræ et splendidæ nubes in conspectu Domini semper existentes, apostoli scilicet, ad gentes transierunt, sicut scriptum est : « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes (*Act.* XIII). » « Grando et carbones ignis, » ac si dicat : Transierunt nubes, sed quomodo transierunt? clamando, minando, futurum judicium prædicando, ignem ubique mittendo, humana corda fidei ardore accendendo. Hoc est quod sequitur : « Et intonuit de cœlo C Dominus, » quia apostolica voce docuit gentes, ut ipse ait : « Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (*Matth.* X). » Repetitio. « Et Altissimus dedit vocem suam, » ex qua, ut supra, processerunt grando et carbones ignis.

« Et misit sagittas suas et dissipavit eos ». Quid per sagittas, nisi doctores intelligimus? Mittens igitur Dominus doctores, « dissipavit eos », id est vitia in eis. « Fulgura multiplicavit, » id est miracula et suæ potentiæ claritatem. « Et conturbavit eos, » quia quid facerent nesciebant. Ut illi qui dixerunt ad Petrum : « Quid faciemus, viri fratres. » Quibus ipse ait : « Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum (*Act.* II). »

« Et apparuerunt fontes aquarum, » quia ex paucis prædicatoribus multi exorti, ubique terrarum orbe prædicare cœperunt. Vel, quia Novum et Vetus Testamentum multarum aquarum sunt fontes, tunc primitus intellecta et manifesta fuerunt. Expositio. « Et revelata sunt fundamenta orbis terrarum ; » fundamenta terræ sunt hæc duo testamenta, et apostoli et prophetæ, quia super fundamentum apostolorum et prophetarum fundata est Ecclesia (*Ephes.* II). Sed quo ordine revelata sunt? Sequitur :

« Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. » Qui dicebas : Nisi pœnitentiam egeritis, moriemini. Hic Dominus, inquit Ecclesia, « misit de summo, » quia de seipso. Sed quid misit? misericordiam suam, Salvatorem et propugnatorem qui a Patre exivit, et in mundum venit (*Joan.* XVI). « Et accepit me, et assumpsit me de aquis multis, » quia ex multis populis me constituit, vel quia ex multis vitiis me extersit, sive, quia ex multis tribulationibus me liberavit. « Eripuit me de inimicis meis fortissimis, » id est, a persecutoribus vel malignis spiritibus. « Ab his qui oderunt me. » Et fortissimi quidem erant, et penitus me odio habebant. « Quoniam confortati sunt super me, » quia, quasi victores, super me confortati sunt, inde fortissimi comprobantur. « Prævenerunt me in die afflictionis meæ, » id est, in tempore quo me afflixerunt insidiis, adulationibus et opprobriis me occupaverunt. « Et factus est Dominus protector meus,» in necessitate probatur amicus.

« Et eduxit me in latitudinem. » Qui enim in latitudinem deducitur, de angustiis trahitur. « Salvum me fecit, quoniam voluit me, » quia amittere noluit, ideo salvum me fecit. « Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, » quia justus, inquit, fui, justitiæ meritum recipiam. Repetitio. « Secundum puritatem manuum mearum, » id est, juxta puritatem operum meorum, quæ vitiis non sunt admista, « retribuet mihi. » Et hoc merito, « quia custodivi vias Domini, » id est, in mandatis ejus non erravi, enec impie gessi a Deo meo. » Quid mirum? « Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo, » sciebam, inquit, judicia ejus, quibus, secundum opera, merita retribuet. « Et justitias ejus non repuli a me, » quia judicem cognovi, justitiam observavi. « Et ero immaculatus cum eo, » ac si dicat : Et feci, et faciam, et semper ero immaculatus cum eo, qui maculam non habet, « Et ab iniquitate mea observabo. » Nec abs re. Scio enim quoniam « retribuet mihi Dominus, secundum justitiam meam et secundum puritatem manuum mearum, » existentium « in conspectu oculorum ejus ;» bonorum namque opera semper in conspectu Dei sunt, malorum autem non respicit, sicut scriptum est : « Respexit Dominus ad munera Abel, ad munera vero Cain non aspexit (*Gen.* IV). » Apostrophe.

« Cum sancto sanctus eris. » Tu, inquit, sanctus D eris cum sancto, « et innocens cum innocente » habitabis. « Neque enim habitabit juxta te malignus (*Psal.* V).» — « Et cum electo electus eris, » prius Ecclesiam elegisti, deinde ipsa elegit te ; tu autem electus semper eris cum ea electa « et cum perverso perveteris. »

« Quoniam tu illuminas lucernam meam, Deus meus, illumina tenebras meas. » Quia, inquit, in his quæ scio, me illuminasti ; in his quoque quæ ignoro me illumina. Vel quia apostolos illuminasti et perfectos illumina idiotas et imperfectos. Sive, quia illuminasti justos, illumina et peccatores. « Quoniam in te eripiar a tentatione, » ideo, inquit, te deprecor

et non alium, quia apud te solum a vitiorum tentatione liberabor. « Et in Deo meo transgrediar murum, » id est peccatorum obstaculum, quod ne ad te venire possem, inimicus mihi opposuit. Vel, viam quæ cæteris arduus murus, nimisque difficilis esse videtur, tuo adjutorio suffultus, facile pertransibo.

« Deus meus impolluta via ejus. » Dei commendatio, ac si dicat : Hic Deus meus, non est, sicut cæteri; namque et viæ illius impollutæ sunt, et verba ejus vera. « Eloquia Domini igne examinata, » id est, in ipsis tribulationibus, sunt verba probata quia non deserit sperantes in se. Hoc est quod sequitur : « Protector est omnium sperantium in se. » Et in eo quidem sperare debemus. » Quoniam quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum ? » Unde ipse ait : « Ego Dominus, et non est amplius, extra me non est Deus (*Isa.* XLV). » Et iste est ille « Deus qui præcinxit me virtute » id est fide, spe et charitate. « Et posuit immaculatam viam meam, » id est opera mea. « Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, » ad currendum agiles, et qui in bonorum operum cursu non cito deficerent, quique persequentium oculis se ultro inferrent. « Et super excelsa statuens me, » id est in cœlestibus regnis, ubi sanctorum est habitatio. Ideo psalmi graves sunt, quia persona cito mutatur; mamque modo in secundam, nunc in tertiam conversus, Domino loquitur, ejusque beneficia enumerat.

« Qui docet manus meas ad prælium. » Justitia namque pax, patientia cæteræque virtutes, quasi manus nobis sunt, quibus diabolum expugnamus. Unde Apostolus : « Induite vos armaturam Dei (*Ephes.* VI). » — « Et posuisti arcum æreum brachia mea, » dilectio Dei et proximi, duo brachia nobis sunt qui Deum et hominem his amplectimur quibus etiam quasi forti et insuperabili arcus vitia superamus. « Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, » id est Filii tui. « Et dextera tua suscepit me, » quia mundum in morte jacentem ad se traxit.

« Et disciplina tua correxit me in finem, » id est ad plenum. « Et disciplina tua ipsa me docebit. » Qui enim sacras Scripturas legit, in quibus Dei disciplina continetur, et a vitiis corripitur, et de virtute in virtutem ad finem ire docetur.

« Dilatasti gressus meos subtus me. » Ego, inquit, in arcto persequi vitia cœpi, tu autem dilatasti et agiles fecisti pedes meos, vigoremque eis dedisti, ne in tali cursu fatigentur. « Persequar igitur inimicos meos, » id est vitia et malignos spiritus ; « et comprehendam illos, » comprehendam et ligabo, ne fugiendo crescant. « Et non convertar donec deficiant, » id est, non cessabo carnem affligere, donec omnes concupiscentiæ interimantur. « Confringam illos, nec potuerunt stare, » contra me, sed « cadent subtus pedes meos, » quia bonis operibus mortificantur. Quomodo starent ? Ego enim virtute præcinctus sum illi autem jam supplantati fugiunt et disperduntur. Hoc est quod dicit : « Et præcinxisti me virtute ad bellum, et supplantasti insurgentes in me subtus me et inimicos meos dedisti mihi dorsum, » quia in fugam conversis sola posteriora destruimus et vulneramus. Vox capitis.

« Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret. » Hucusque Ecclesia, nunc Christus loquitur, et ab eo versu incipit, quo loquendi finem superius fecit, ab hoc videlicet : « Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam : » Ego quidem clamavi, inquit, et exauditus sum ; illi autem clamaverunt, « nec exaudivit eos » Dominus. Clamabunt, inquit, ad Dominum, Judæi et peccatores in die judicii, dicentes : « Domine, Domine, aperi nobis (*Matth.* XXV), » nec erit qui salvos eos faciat, quia Salvatorem non receperunt, nec exaudiet eos Dominus.

« Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti. » Non salvabo, inquit, sed contritos et comminutos, magno quidem turbine in infernum dejiciam. « Ut lutum platearum delebo eos, » quod cito siccatum, non comparet.

« Eripies me de contradictionibus populi. » Quia alii dicebant : « Bonus est; » alii vero : « Non, sed seducit turbas (*Joan.* VII). » Vel, de contradicentibus. Unde scriptum est : « Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi (*Rom.* X) » — « Constitues me in caput gentium, » quia Judæis, amissis, gentibus imperabo. « Populus quem non cognovi, servivit mihi, » cognoscere namque Dei, diligere est. Unde peccatoribus dicturus est : « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth.* XXV). » Ut sic dicatur : Populus gentium, quem minime dilexeram servivit mihi. « In auditu auris obedivit mihi, » quia apostolica voce audito Evangelio credidit.

« Filii alieni mentiti sunt mihi. » Filii Dei fuerunt Judæi, sed Christum interficientes, filii diaboli facti sunt. « Mentiti sunt, » quia in veritate non permanserunt. « Filii alieni inveterati sunt, » in primi hominis peccato inveterati sunt, quia novum hominem recipere noluerunt. » Et claudicaverunt a semitis suis, » id est a lege et prophetis, sive in suis intellectibus ; vel in fide, in uno solo pede nitentes, id est Patrem et non Filium adorantes ; vel Vetus et non Novum Testamentum sequentes ; sive etiam litteram et non spiritum. His enim pedibus gratitur Ecclesia.

« Vivit Dominus. » Qui me de illis vindicavit. « Et benedictus Deus meus, et exaltetur Deus salutis meæ » jam demum ad illos perdendum. Apostrophe.

« Deus, qui das vindictas mihi. » De iniquis Junæis. « Et subdis populos » gentium « sub me ; » qui es « liberator meus de inimicis meis iracundis, » tu, inquam, qui hoc facis et facies. Qui sequitur :

« Et ab insurgentibus in me exaltabis me. » Quia resurgens cœlos ascendam. « Et a viro iniquo eripies me, » id est a prædicto populo, « Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, » id est per meos fideles ubique terrarum te laudabo, « et nomini tuo

psalmum dicam, » quia in tuo nomine bona agent. Vox Patris.

« Magnificans salutem regis ejus. » Magnificans, inquit, magnificabo salutem regis ejus, populi supradicti, ac si diceret: Quoniam populi solo auris auditu suo regi obediunt, et regis et populi salutem magnificabo. « Et faciens, » faciam « misericordiam christo suo David, » quia die tertia eum a mortuis suscitabo. « Et semini ejus, » id est Ecclesiæ, mansuræ « usque in sæculum. »]

EXPOSITIO PSALMI XVIII.

« Cœli enarrant gloriam Dei, » id est, apostoli annuntiant gentibus nativitatem, resurrectionem, et ascensionem, in quibus Deus glorificatur. Confirmatio.

« Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. » Idem enim est firmamentum, quod et cœlum.

« Dies diei eructat verbum, » id est, Deus Pater misit Filium suum apostolis. « Et nox nocti indicat scientiam, » id est, Judas Christum Judæis tradidit. Indicavit autem, cum dixit: « Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum (*Matth.* XXVI). » Aliter: « Dies diei eructat verbum, » id est doctores annuntiant Evangelium Ecclesiæ. « Et nox nocti indicat scientiam, » quando hæreticus errorem hæreticis insimulat. Vel etiam, « dies diei eructat verbum, » quando Verbi incarnationem, et altam Scripturarum intelligentiam, sapientibus et perfectis apostoli manifestant. Unde Apostolus ait: « Sapientiam loquimur inter perfectos (*I Cor.* I). » — « Et nox nocti indicat scientiam, » quando idem apostoli, qui abyssus erant, et alta profunditas, qualemcunque mediocrem scientiam imperfectis annuntiabant. Sicut scriptum est: « Lac potum dedi vobis, non escam (*I Cor.* III). »

Non sunt loquelæ neque sermones quorum non audiantur voces eorum. » Quia et omnibus linguis loquebantur, et omnem scientiam prædicabant, debiles parvo lacte cibantes, validos pane. « In omnem terram exivit sonus eorum. » Dixit superius qui prædicarent, et quid et quomodo, nunc autem dicit ubi: Quia in omnem terram exivit illorum prædicatio. Repetitio. « Et in fines orbis terræ verba eorum, » dicentium:

« In sole posuit tabernaculum, » Quia carnem, qua Deo Patri militavit, omnibus visibilem præbuit. Vel tabernaculum suum, id est uterum Virginis; Maria namque *stella maris* interpretatur. Posuit igitur tabernaculum suum in solem, quia ne hac stella fecit solem. Omnibus enim hæc margarita preclarior est. « Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, » quia divinitate carni conjuncta, de virginali utero Christus processit. « Exsultavit ut gigas ad currendam viam. » De utero, inquit, procedens exsultavit, factus ut gigas, fortis et insuperabilis. Sed ad quid exsultavit? » ad currendam viam, » id est ad omnes mundanas adversitates tolerandas. Unde ipse ait: « Desiderio desideravi hoc Pascha (*Luc.* XXII). » — « A summo cœlo egressio ejus, » quia a Patre exivit, et venit in mundum (*Joan.* XVI). « Et occursus ejus usque ad summum ejus, » quia iterum reliquit mundum, et ivit ad Patrem (*ibid.*). A summo ad summum est occursus ejus, quia deitate et potentia æqualis est Patri. Unde alibi dicitur: « O sapientia, quæ ex ore Altissimi prodiisti, attingens a fine usque ad finem (*Sap.* VIII). » « Nec est qui se abscondat a calore ejus, » cum alii igne spiritus, alii vero igne gehennæ comburantur. Vel, ut quidam volunt, ab aliqua Spiritus sancti gratia cum omnes intellectum habeant et rationem.

« Lex Domini immaculata. » Alia prædicatio apostolorum: Legem Domini custodite, quia lex Dei justos, sanctos et immaculatos vos reddat. « Convertens animas. » Unde et quo? ab iniquitate ad justitiam. « Testimonium Domini fidele, » ideoque tenendum est. Fidele quidem, quia non mentitur. Sunt autem testimonia Domini; « Date et dabitur vobis, dimittite et dimittetur vobis (*Luc.* VI), » et similia. « Sapientiam præstans parvulis, » id est humilibus, unde scriptum est: « Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cœlorum (*Marc.* X). » Et alibi: « Quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis (*Luc.* X). » — « Justitiæ Domini rectæ, » quia « reddet unicuique juxta opera sua (*Rom.* II). » — « Lætificantes corda, » bonorum. « Præceptum Domini, » id est Novum Testamentum lucidum; quod ullo velamine tegitur. « Illuminas oculos, » cordis videlicet. « Timor Domini sanctus, » quia sanctos facit, ideoque timendus est. « Initium sapientiæ timor Domini (*Psal.* CX). » — « Permanens in sæculum sæculi, » quia cum dilectione fit, quæ semper erit.

« Judicia Domini, vera, justificata in semetipsa. » Non ab alio. Nam quia naturaliter justus est Deus, naturaliter justa sunt judicia ejus. « Desiderabilia super aurum, et lapidem pretiosum multum, » id est, in omnibus sæcularibus divitiis, præferenda sunt judicia Dei. « Et dulciora super mel et favum, » quia ad ineffabilem delectationem atque dulcedinem sanctos perducunt. Sed quibus sunt dulcia? sanctis quidem. Unde hoc? « Et enim servus tuus custodit ea, » ac si dicat: Nisi dulcia quidem essent, sancti tui ea non custodirent. « In custodiendis illis retributio multa. » — « Si custodieritis, inquit Dominus, præcepta mea, manebitis in mea dilectione (*Joan.* XV), » qua major retributio esse non potest.

« Delicta quis intelligit? » Quis se, inquit, peccatorem esse cognoscit? quis sua peccata Domino confitetur, nisi ille qui dicit: « Ab occultis meis munda me, Domine, » id est ab his quæ in secreto cordis, vel alio nesciente, peregi? Et ab alienis parce servo tuo, id est ab his quæ publice fiunt, vel quæ nondum feci.

« Si mei non fuerint dominati tunc immaculatus ero. » Si, inquit, ista peccata non fuerint mei dominati. Tunc enim nostra sunt peccata, quando ab eis dominati et devicti fuerimus, aliter essent aliena. Tunc immaculatus ero, « et emundabor a delicto maximo, » quod est superbia, quæ etiam in bene actis

cavenda est. « Et erunt ut complaceant eloquia oris mei. » Si, inquit, peccatis mundatus fuero, tunc mea eloquia talia erunt quæ tibi placere possint, quia « non est speciosa laus in ore peccatoris (*Eccli.* xv). » — « Et meditatio cordis mei, » postea semper erit in conspectu tuo, Domine, adjutor meus et redemptor meus.

EXPOSITIO PSALMI XIX.

« Exaudiat te Dominus in die tribulationis. » Vox Prophetæ : Veni, Christe, venisti Salvator, vadis pro nobis ad immolandum, homo es, auxilio indiges, deprecare Patrem, et Dominus exaudiet te in die tribulationis, id est in tempore passionis. « Protegat te nomen Dei Jacob. » Quia tu in nomine Domini venisti. Unde ipse ait : « Ego a meipso non loquor (*Joan.* xiv). »

« Mittat tibi auxilium de sancto, » id est de seipso. « Et de Sion tueatur te. » Sion, *specula* interpretatur. Significat autem, et Ecclesiam, et cœlestem Jerusalem. Et de Sion tueatur te, id est de excelsa cœlorum specula, in qua residet te defendat.

« Memor sit omnis » et universalis « sacrificii tui, » quia pro omnium salute oblatus est.

« Et holocaustum tuum pingue fiat, » id est lætum et acceptabile. Vel pingue fiat, hoc est omnes in te credentes redimat et salvet, sive Judæi fuerint, sive gentiles.

« Tribuat tibi secundum cor tuum, » id est desiderium tuum, et voluntatem tuam. « Et omne consilium tuum confirmet. » Petat aliquis consilium a Christo : « Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? Diliges, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum, sicut teipsum (*Luc.* x). » Hoc est consilium Christi, quod in pluribus quidem adeo confirmatum est ut pro Dei dilectione morerentur.

» Lætabimur in salutari tuo. » Ideo, inquit Propheta, tibi salutem deprecor, quia et ego, et cæteri, qui tuum adventum exspectamus de tua salute lætabimur. Hanc autem et transitive et intransitive intelligere possumus. « Et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur, » quia « quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit (*Act.* ii), » vel per nomen Christi, quia Christiani vocabimur.

« Impleat te Dominus omnes petitiones tuas. » Audi petitiones Filii : « Clarifica me, Pater, apud temetipsum. » Cui Pater: « Clarificavi, inquit, et iterum clarificabo (*Joan.* xii). » Itemque : « Pater, serva eos quos mihi dedisti (*Joan.* xvii). » Hæ autem petitiones sunt impletæ, quia et ipse est clarificatus, et isti conservati.

« Nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus christum suum. » Providens, per Spiritum sanctum, resurrectionem et ascensionem. Et præterito pro futuro utitur. « Exaudiet illum de cœlo sancto suo, » id est mittet illi auxilium de sancto.

« In potentatibus salus dexteræ ejus. » Quia et per hanc omnes gentes credent, « et mors illi ultra non dominabitur (*Rom.* vi). » Vel quoniam quos ipse salvabit, potentes erunt.

« Hi in curribus, et hi in equis. » Peccatores, inquit, in divitiis sæculique honoribus lætantur, et in fortuna quæ in rotis describitur. Partem illam quæ dignior est, præ cæteris posuit.

« Nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus, » per Dominum nostrum Jesum Christum; semper dicentes.

« Ipsi obligati sunt, et ceciderunt. » Obligati vitiis et divitiis, sæculique honoribus et compede mortis. Et ideo in pœnam et in mortem cadunt. « Nos autem surreximus, » ab infidelitate, de limo profundi. « Et erecti sumus, » ad cœlestia et divina contemplandum, ea quæ sursum sunt, aspicientes.

« Domine, salvum fac regem nostrum, et exaudi nos in die qua invocaverimus te, » in nomine ipsius, quia ipse ait : « Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis (*Joan.* xv). »

EXPOSITIO PSALMI XX.

VOX PROPHETÆ.

« Domine, in virtute tua lætabitur rex, » id est, in divina virtute qua diabolum superavit. « Et super salutari tuo exsultavit vehementer, » id est de salute sibi vel suis per se attributa. « Desiderium cordis ejus tribuisti ei, » quia super velle suum resurrexit, infernum spoliavit, et mundum redemit. « Et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum, » labia Dei; prophetæ et apostoli sunt ; volebant prophetæ, ut Christus carnem sumeret eosque de inferno eriperet; apostoli vero resurrectionem desiderabant. Hæc omnia facta sunt.

« Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis. » Ac si dicet: Omnes ejus voluntates complevisti, quia multum et ultra omnes dilexisti ; dilexisti quidem, quia in benedictionibus illum prævenisti. Prius enim quam homo fieret ab omnibus patriarchis et prophetis benedictus est. « Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. » Diabolum quidem vicit, regnum abstulit, cœlos coronatus ascendit. Ecclesiam autem coronam vocavit, quia apostoli, martyres, confessores, virgines et episcopi in ea fulgent quasi lapides pretiosi.

« Vitam petiit a te, » id est resurrectionem. « Et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum sæculi, » quia « quod mortuus est peccato mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo (*Rom.* vi). » — « Magna est gloria ejus in salutari tuo. » Magna est, inquit, gloria in te, quia resurrexit, cœlos ascendit, et a dextris tuis sedet. « Gloriam et magnum decorem imposuisti super eum. » Gloriosos et decoros super eum qui Ecclesiæ est fundamentum ædificasti; fundamentum enim aliud, ut ait Apostolus, nemo potest ponere, præter Chritum (*I Cor.* iii). Vel gloriam, quia resurrexit. Honore autem, qui ab omnibus honoratur.

« Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi. » Et hoc, inquit, scio quia ab omnibus

honorabitur et venerabitur, quia in æternum omnes eum benedicent. Nulla namque dies est, in qua in Ecclesia Dominus Deus Israel, et benedictus qui venit in nomine Domini non decantatur. Vel, dabis eum gentibus in benedictionem, quia « in eo benedicentur omnes gentes (*Gal.* III), » — « Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. » Lætabitur Christus in die judicii, cum vultus et gloria Dei, quam in se credentibus promisit, Ecclesiæ manifestabitur. « Quoniam rex speravit in Domino. » Merito, inquit, eum, lætificabis, quoniam in te speravit, secundum humanitatem.

« Et in misericordia Altissimi non commovebitur, » quia nunquam sine misericordia est, vel erit.

« Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis. » Hic convertit se, ad ipsum regem, atque ita fatur : Inveniatur, o rex, virtus, potentia, et majestas tua ab his qui te humilem recipere noluerunt. Vel etiam inveniant et cognoscant, et te Deum esse credant. Repetitio. « Dextera tua inveniat omnes qui te oderunt, » ad salvandum vel perdendum. « Pones eos ut clibanum ignis, quia æterno comburentur igne. Quando ? « In tempore vultus tui, » id est in die judicii, cum facie ad faciem eum videbunt, et tunc revelabitur vultus et gloria Domini, « et videbit omnis caro salutare Dei (*Luc.* III). » — « Dominus in ira sua conturbabit eos, » dicens: « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth.* XXV). » Ignis autem quid faciet? Vis audire quid ? « Et devorabit eos ignis. »

« Fructum eorum de terra perdes. » Quia cum operibus suis eos destruet. Vel imitatores illorum a consortio sanctorum et a terra viventium separabit. Confirmatio. « Et semen eorum a filiis hominum, » id est a sanctis. Et merito. « Quoniam declinaverunt in te mala. » Quæ sibi videlicet futura videbant, neque occidere maluerunt quam locum et gentem amittere. Vel in te mala declinaverunt, quia omnem furorem, omnemque nequitiam suam te crucifigendo tibi ingesserunt. Vel quia mortem et pœnam, quam primus homo promeruit, te pati et solvere compulerunt. « Cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire, » cogitaverunt enim nomen tuum de terra auferre, et sepulcrum, ne forte resurgeres custodire. Hoc autem non potuerunt stabilire, quia et resurrexisti, et nomen tuum ubique manifestatur. Unde scio quia « pones eos deorsum, » id est in fugam, ut neque resipiscant neque salventur. Vel dorsum, ut in omnibus sint subjecti. Vel dorsum, ut sola terrena et transitoria diligant.

« In reliquiis tuis preparabis vultum eorum. » Quia ad ea quæ tu omnino derelinquis, et non vis, illi præparati et voluntarii sunt. Quod enim tu vis illi nolunt. Aliter. In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. Quia Elias et Enoch, quos Dominus ad præludendum cum Antichristo, vivos reliquit, errorem et maculas a vultibus eorum abstergent, et Ecclesiæ conjungent, quæ nec maculam habet, nec rugam. Et ut hoc fiat.

« Exaltare, Domine, in virtute tua, » id est resurge et mane in æqualitate Patris. Vel ostende potentiam et majestatem, qui prius venisti in humilitate. Nos autem « cantabimus, et psallemus virtutes tuas. »

EXPOSITIO PSALMI XXI.

« Deus, Deus meus, respice in me. » Vox Dominici hominis in cruce pendentis. Respice, inquit, Pater, et vide humilitatem meam; respice quæ, et quanta in cui obedientiam mundique redemptionem mala patiar, respice Filium tuum in cruce pendentem respice clavos, respice coronam, respice servos in Dominum insultantes. « Quare me dereliquisti ? » Nunquid Pater derelinquere Filium potuit? Nonne semper Filius est in Patre, et Pater in Filio est ? Utique. Quomodo eum dereliquit ? Ipsemet dicat, qui solus verax est, cui maxime credendum est. « Longe a salute mea. » Audis quid dicit. Se derelictum conquerebatur, salutem superius postulabat ; hoc enim prædicta verba sonare videntur. Nunc autem, superius factam orationem a sua salute longe esse dicit. Quid igitur erat quod postulabat, quandoquidem non sibi salutem quærebat? Sequitur: « Verba delictorum meorum. » Ac si dicat : Quod me derelictum dico, quod salutem deprecor, non mereo, sed hæc verba delictorum meorum sunt, id est præ delictis meorum.

« Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies. » Quasi dicat vere meos dereliquisse videris, quoniam clamantes eos non exaudis. « Deus, clamabo per diem et noctem, » id est mei sine intermissione omni tempore clamabunt. « Et non exaudies. » Vel clamabant per diem, id est pro prosperitate amissa, ut ea rehabeatur, et non exaudies. « Et nocte, » id est. pro imminente adversitate, ut ab ea liberentur, « et non exaudies. Et non ad insipientiam mihi. » Quod non exaudiuntur, inquit, hoc non ad insipientiam. sed ad maximam sapientiam eis continget, quia, dum hujus sæculi prospera petentes non exaudiuntur, scient se in mundanis quidem et transitoriis, vitæque hujus blanditiis tibi placere non posse. Itemque, dum pro adversitate, ut ab ea liberentur, oraverint, et non exaudies. Per multas quidem tribulationes sese in regnum cœlorum oportere intrare (*Act.* XIV) cognoscent, quod solum est sapere.

« Tu autem in Sancto habitas, laus Israel. » Quia superius dixit, quare me dereliquisti, me in hujus verbi ambiguitate qui, erraret ? Adjecit : Tu autem in Sancto habitas : Non me, inquit dereliquisti, ut Judæi putabant, dicentes : « Deus dereliquit eum, (*Psal.* LXX). » Sed semper mecum fuisti, a quo nihil in deitate differs. « Laus Israel, » id est, quem laudat, vel per quem lauditur Ecclesia. « In te speraverunt patres nostri, » patriarchæ et propheta « speraverunt et liberasti eos » ab inimicis et adversariis suis. « Ad te clamaverunt, in tempore tribulationis, et salvi facti sunt ; in te speraverunt, et non sunt confusi. »

« Ego autem sum vermis, et non homo, » id est vilis et despectibilis. Quid enim verme vilius? Aliter: Illos salvasti qui in peccatis nati fuerunt: ego autem, qui vermis sum, et non simpliciter homo, sum fa-

ctus « opprobrium hominum et abjectio plebis. » Ut enim vermis ex solo ligno sine patre nascitur, ita et Christus ex sola Virgine, sine virili semine natus est. Unde Isaias ait : « Noli timere, vermis Jacob (*Isa.* XLI). » Opprobrium hominum factus est, propter crucem et spineam coronam. Et « abjectio plebis, » quia Barabbam elegerunt. Omnes videntes me deriserunt me, dicentes : « Vah, qui destruis templum Dei, » et : « Si Filius Dei es, descende nunc de cruce (*Marc.* XV). » — « Locuti sunt labiis, » id est cogitaverunt et locuti sunt nequitiam, « et moverunt caput, » quia prætereuntes illudebant ei, moventes capita sua. Vel moverunt caput, quia Christum respuerunt, et sibi aliud caput fecerunt, diabolum scilicet, vel Cæsarem. « Speravit in Domino, eripiat eum, » de manibus nostris. « Salvum faciat, quoniam vult, eum, » ut ipse dicit. Ironice de Christo dicebant Judæi, et verum tamen dicebant.

« Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. » Extraxit quidem, quia contra legem naturæ de virginali utero eum deduxit. Vel de Synagoga eum extraxit ; quæ turpitudinis et iniquitatis est reconditio, et Ecclesiæ conjunxit, in qua cœlestes thesauri reponuntur. « Spes mea ab uberibus matris meæ, » id est, ex quo homo fui ; prius enim quam homo fuisset, in nullo se majore sperare poterat. « In te projectus sum ex utero, » id est in tuam tutelam, ex quo ex utero processi ; a divinitate namque tuebatur humanitas. « De ventre matris meæ, Deus meus es tu, » et ideo « ne discesseris a me, » quia semper mecum eris. Quod oportet, « quoniam tribulatio proxima est. » Unde in Evangelio : « Surgite, eamus, ecce appropinquavit qui me tradet (*Matth.* XXVI). » — « Et non est qui adjuvet, » neque angelus, neque homo, nisi tu solus.

« Circumdederunt me vituli multi. » Judæi pingues, luxuriantes, indomitæ cervicis, « tauri pingues obsederunt me. » Anna et Caiphas, cæterique majores, tauri quidem, quia superbi, pingues autem, quia malitia pleni erant. « Aperuerunt super me os suum, » palam et alta voce me blasphemantes. Vel, os suum, id est intentionem et affectum, quo me occiderunt. « Sicut leo rapiens, et rugiens, sicut aqua effusus sum, » ad totius videlicet gentis purgationem. Quia sanguine ejus mundati sumus. Sicut aqua effusus sum ad ruinam et mortem multorum ; aqua enim effusa, pedibus labentibus, homines multoties cadere facit. Vel, sicut aqua effusus, quia doctrina Evangelii, a me quasi ab uno fonte procedens, ubique terrarum sicca gentium corda germinare facit. « Et dispersa sunt omnia ossa mea, » Ossa Christi apostoli sunt, quibus corpus ejus, quod est Ecclesia sustinetur et roboratur. Hæc autem dispersa sunt quia, « relicto eo, omnes fugerunt (*Marc.* XIV). » Vel etiam dispersi sunt ad prædicandum.

« Factum est cor meum tanquam cera liquescens. » Pro mortis dolore intelligi potest, quia dixit : « Tristis est anima mea usque ad mortem (*Matth.* XXVI). » Vel, cor Christi apostoli sunt: venter ejus, Ecclesia.

A Apostoli autem in medio Ecclesiæ quasi cera liquescens erant, quia alios illuminabant, et seipsos jejuniis et orationibus affligebant, et ab impiis tribulabantur. Vel cor suum, id est tota Ecclesia, quam præ omnibus dilexit, cui suum consilium dedit, quam divina sapientia imbuit, prius lapidea et dura, nunc est humilis et pia, omnique misericordia plena.

« Aruit tanquam testa virtus mea. » Quia prius mortalis et corruptibilis erat, postea vero immortalis et incorruptibilis factus est. Vel etiam aruit, quia se mortuum et sine vigore ostendit, neque seipsum defendit, qui aliis auxiliari solebat. « Et lingua mea adæsit faucibus meis. » Quia « quasi ovis ad occisionem ductus est, et non aperuit os suum (*Isa.* LIII). » — « Et in pulverem mortis deduxisti me, »
B id est in locum sepulturæ, vel in infernum. « Quoniam circumdederunt me canes multi, » id est Judæi sine causa latrantes, neque a perigrinis latrones decernentes quique Barabbam latronem congaudebant, et contra me custodem et amicum latrabant. « Consilium malignantium » Judæorum « obsedit me. Foderunt manus meas et pedes meos, hoc ad litteram, « Dinumeraverunt omnia ossa mea, » id est dinumerabilia fecerunt, me in cruce extenso. Vel omnia ossa mea numeraverunt, quia numerantes discipulos, dixerunt : Tot sunt, videte ut omnes capiantur.

« Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me. » Idem ipsi, et non mutati ab iniquitatis proposito, considerabant qualis essem, et solum corpus viden-
C tes, purum hominem esse putabant. « Diviserunt sibi vestimenta mea, » secundum litteram. « Et super vestem meam miserunt sortem. » Quod autem vestimenta diviserunt, suam discordiam et errorem regnique divisionem significabant. Quod vero inconsutilem et meliorem vestem non diviserunt, Ecclesiæ concordiam significabant, quæ macula caret et ruga. « Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me, » quia die tertia resurgam. « Ad defensionem meam aspice, » ne mihi inimici prævaleant.

« Erue a framea, Deus, animam meam. » Erue, inquit, animam meam, vel sanctam Ecclesiam, pro dilectione quam erga me habet, a framea, a morte, a diabolo, ab insidiis hæreticorum. « Et de manu canis unicam meam, » anima ejus unica, quia sola
D sine peccato est ; Ecclesia unica, quia sola credit. Canis infernus intelligitur, qui more canino avide cuncta vorat, Vel. erue de manu canis, id est potestate Judæi populi sine causa latrantis.

« Salva me ex ore leonis. » Per leonem, eumdem populum significamus qui omnibus nequitia præeminet. « Et a cornibus unicornium humilitatem meam. » Unicornis erat populus Judaicus quia solus uno cornu erigebatur, id est de lege et testamento superbiebat, quo cæteras gentes ventilabat atque vincebat. Quod si feceris, « Narrabo nomen tuum fratribus meis. » Hoc fecit Christus post resurrectionem, quia apostolorum sensus aperuit, ut Scripturas

intelligerunt (*Luc.* XXIV). « In medio Ecclesiæ laudabo te, » quia in omnem terram apostolos prædicare mittam. Vel, in congregatione apostolorum laudabo te, quæ est primitiva Ecclesia, dicens : « Qui timetis Dominum laudate eum ; » vos, inquit, apostoli, laudate Dominum, qui eum timetis. « Universum semen Jacob, glorificate eum. » Jacob, qui vitiorum supplantator, Ecclesiam significat, quæ quotidie pœnitendo diabolum supplantat. Universum autem semen Ecclesiæ, apostoli sunt, quia ex his, quasi ex paucis granis exorta, totum mundum implevit. Hi autem glorificaverunt Dominum, quia ubique eum prædicaverunt· « Timete eum, omne semen Israel, » idem est Israel semen quod semen Jacob. « Quoniam non sprevit neque despexit deprecationem pauperis, » cujus pauperis ? de quo scriptum est : « Qui, B cum omnium dives esset, pro nobis pauper factus est (*II Cor.* XIII). » — « Nec avertit faciem suam a me, et cum clamarem ad eum exaudivit me. » Hic evidentissime apparet quoniam non de se superius dixit : Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies; contraria enim sunt exaudiri, et non exaudiri. Hic enim se exauditum dicit : ibi vero non exaudies.

« Apud te laus mea in Ecclesia magna. » Mutatio personæ, quod ego, inquit, in magna et universali Ecclesia laudor, a te est. Vel, laus quæ in Ecclesia est, de te quidem fit. Unde Apostolus : « Qui gloriatur in Domino glorietur (*II Cor.* X).» — « Vota mea reddam in conspectu timentium eum. » Nunc, inquit, in conspectu Judæorum oblatus sum, dehinc autem in conspectu sanctorum qui Deum timent, in Ecclesia quotidie immolabor. « Edent pauperes, et satura- C buntur, de quibus dicitur : « Beati pauperes spiritu (*Matth.* V). » Hi pauperes edent corpus Christi, et saturabuntur pane, neque amplius famem patientur. « Et laudabunt Dominum qui requirunt eum. Vivent corda eorum in sæculum sæculi, » quia vivum panem comedent, idcirco in æternum vivent ; unde etiam dictum est : « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis (*Joan.* VI). » « Reminiscentur et convertentur ad Dominum. » Obliti, inquit, diaboli, reminiscentur Domini, cujus per lignum vetitum obliti fuerant. Et convertentur ad Dominum, relictis vitiis, « universæ fines terræ. » « Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium, » quia in nomine Jesu omne genu flectetur (*Phil.* II). » Quoniam Domini est regnum, » quia D devicto diabolo, regnum accepit. « Et ipse dominabitur omnium gentium. »

« Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ. » De supradicto, inquit, sacrificio, manducabunt omnes sancti, qui montes sunt coagulati et pingues. Et adorabunt Dominum.

« In conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram. » Nullus enim nascitur, nullus in hunc mundum venit, nullus in terram cadit qui aliquo tempore Deum non adoret ; vel, omnes qui a superbiæ elatione in humiliatem et Ecclesiam descendunt, in conspectu Domini simpliciter cadunt ; sive omnes A qui in terram descendunt, qui sola terrena concupiscunt, qui cœlestia non contemplantur, in conspectu Domini, et eo vidente, in die judicii in infernum cadent. « Et anima mea illi vivet, » quam Judæi mortuam esse putabant. Vel anima mea, id est Ecclesia, pro qua passus sum, quia omnia quæ habet homo dabit pro anima sua ; nihil enim hominis habuit Christus quod pro Ecclesia non dedit. Illi vivet, quia, non sua quæret, sed quæ Jesu Christi, quæ omnibus sunt ad salutem. Repetitio. « Et semen meum serviet ipsi, » id est, filiis promissionis.

« Annuntiabitur Domino generatio ventura. » Namque, etsi apostoli prædicarent, sibi tamen vel seipsos non prædicabant, sed Dominum et Domino Evangelium nuntiabant. Sive generatio per fidem et baptismum ventura Domino annuntiabitur, et docebitur ab apostolis. Confirmatio. « Et annuntiabunt cœli, » id est apostoli, « justitiam ejus. » Quibus ? « populo qui nascetur, » et fonte baptismatis regenerabitur. » Quem fecit Dominus » esse sum, et ante sæcula prædestinavit.

EXPOSITIO PSALMI XXII.

« Dominus regit me. » Vox Ecclesiæ : Hactenus, inquit, dum diabolus regnavit, misera fui, omnibus indigens ; nunc autem, eo devicto, quia Dominus regnat, qui dives est, et omnium copiosus, « nihil mihi deerit. In loco pascuæ ibi me collocavit, » quo, inquit, modo mihi aliquid deesse poterit, cum in loco pascuæ, inque omnibus divitiis sim collocata ? In Ecclesia enim, et Novum et Vetus Testamentum est, et Deus ipse qui est panis vivus, quibus sanctorum animæ reficiuntur. « Super aqua refectionis educavit me, » quia divina sapientia pascitur Ecclesia. Unde dicitur : « Omnes sitientes, venite ad aquam (*Isa.* LV). » Vel super aqua refectionis, id est in baptismo abluendo peccata. « Animam meam convertit. » Ad se, inquit, convertit animam meam, quæ pondere peccati gravata erat.

« Deduxit me super semitas justitiæ. » Super semitas me deduxit, per quas ad cœlestia justi gradiuntur. « Propter nomen suum, » non ex meis meritis, ideoque jam nihil timeo. « Si enim Deus pro nobis, quis contra nos ? » (*Rom.* VIII.) « Nam, et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala. » Quamvis, inquit, ingerantur mihi passiones mortis, quæ aliud non sunt quam mortis umbra, cum non mortem, sed potius vitam præstent, tamen nihil timebo : vel per umbram mortis, id est per medios peccatores, quibus mors et diabolus præeminet, « Quoniam tu mecum es, » sicut scriptum est : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth.* XXVIII). »

« Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. » Per virgam reginem et sceptrum, per baculum autem sustentationem et adjutorium intelligimus. Ergo quia Dominus regit et sustentat defenditque Ecclesiam, nullum timet inimicum tanto adjutore consolata. Possumus autem, per virgam et baculum, disciplinæ correctionem intelligere.

« Impinguasti in oleo caput meum. » Per caput mentem, per oleum vero sancti Spiritus gratiam, vel misericordiam, figuramus, ut sic dicat : Impinguasti in oleo caput meum, quia in tua misericordia, vel sancti Spiritus gratia, mentem lætificasti. « Et calix tuus inebrians quam præclarus est ! » Calix Dei divinæ Scripturæ intelligitur. His autem spirituales viri inebriantur : qui enim patrem et matrem fugit, domumque propriam, aurum, argentum, agros et vineas dereliquit, et vilissimis indutus vestimentis in eremum fugit, nonne ebrius his esse videtur ? Hoc enim multi sanctorum fecerunt, tali calice inebriati.

« Et misericordia tua subsequetur me. » Subsequitur nos misericordia Dei, quasi custos et pastor, ne a lupo et diabolo rapiamur. « Omnibus diebus vitæ meæ, » id est, usque ad sæculi consummationem Et hoc ideo fit, « ut inhabitem in domo Domini, » id est in cœlesti Jerusalem. « In longitudinem dierum. » Quandiu, inquit, super me diabolus regnavit, cum eo quidem habitavi in inferno ; nunc autem quia « Dominus regit me », in admirabili domo sua in æternum manebo.

EXPOSITIO PSALMI XXIII.

« Domini est terra et plenitudo ejus. » Dominus, inquit Ecclesia, rex est, ipse regnet ; sua est terra, nullus in terreno regimine glorietur. Vel, « Domini est terra, » id est, caro humana in baptismo innovata, quia jam « non regnat peccatum in nostro mortali corpore (*Rom.* VI). » — « Orbis terrarum et universi qui habitant in eo, » id est totus mundus cum habitatoribus suis. Vel, Domini est terra, id est, universalis Eclcesia, quæ, quasi in medio maris posita, undique adversitatibus concutitur, « Quia ipse super maria fundavit eum. » Super maria fundata est Ecclesia, quia juxta amaras hujus sæculi fluctuationes sita est. Sive, super maria, et non sub mari fundata est ; quia nullis impiorum tormentis superatur. Vel, quia non ei vitia, sed ipsa vitiis dominatur. « Et super flumina præparavit eam. » Præparavit utique Dominus Ecclesiam super flumina, quia super multos populos doctores constituit et episcopos. Possumus etiam, per maria et flumina, prophetas et apostolos intelligere, qui Ecclesiæ sunt fundamentum

« Quis ascendet in montem Domini ? » Constituta est Ecclesia, præparatus est mons domus Domini in vertice montium. Sed quis, inquit, in hunc montem ascendet ? Quis se Ecclesiæ associabit ? « Aut quis, (postquam ascenderit), stabit in loco sancto ejus ? » Ascendere namque cujuslibet est ; stare autem, prudentium et perfectorum. Ascendit enim Judas, sed minime stetit. Ascenderunt multi alii, sed conversi abierunt retrorsum. Quis igitur stabit? Sequitur :

« Innocens manibus, et mundo corde, » id est, qui neque operatur neque cogitat mala : in manibus enim, opera ; in corde autem, cogitationes intelligimus. « Qui non accepit in vanum animam suam, » baptismatis fonte purgatam. In vanum namque animam puram recipit, qui eam postea vitiis commaculat. « Nec juravit in dolo proximo suo, » quomodo eum decipere posset. Hic qui talis est ? « Accipiet benedictionem a Domino, » quia inter illos erit quibus in die judicii dicturus est Dominus : « Venite, benedicti Patris mei (*Matth.* XXV). » — « Et misericordiam a Deo, salutari suo ; » quia misericors fuit, misericordiam invenit. « Hæc est generatio quærentium Dominum. » Ex talibus, inquit, constituitur Ecclesia ; hi sunt qui Dominum quærunt, qui faciem Dei Jacob videre cupiunt. Diapsalma.

A

« Attollite portas, principes vestras. » Unusquisque homo quinque portas habet ; habet enim visum, auditum, gustum odoratum, et tactum. Hæ autem portæ, nisi singulis virtutibus, quasi singulis custodibus, custodiantur, per eas diabolus frequenter ingreditur et regreditur : sed, quoniam prædicta generatio jam Dominum quærit, et diabolus et ejus portæ ab hominibus fugerunt, portæque æternales levatæ sunt, quia soli æterno Regi prædicti sensus aperiuntur. Aliter. Postquam primum hominem de paradiso antiquus hostis extraxit, quibus in infernum prorumperet, portas ei aperuit : alii enim per avaritiam, alii per superbiam, alii per luxuriam mortem et pœnam ingrediuntur : hæc sunt illæ portæ quas malignus spiritus nobis aperuit ; hæ sunt, quæ hic auferri præcipiuntur. « Et elevamini, portæ æternales. » fides, spes, charitas, cæteræque virtutes, quæ æterni regni januæ sunt, unde et æternales dicimus. Hæ autem apertæ sunt, quia per has, et Deus in nos, et in cœlestem patriam nos introducimur. Itemque. « Tollite portas, principes, vestras, » id est, vos, maligni spiritus, auferte potestatem et retinacula, quibus hactenus in inferno sanctos detinuistis; vos autem, patriarchæ et prophetæ, æternales portæ, elevamini, cœlos ascendite. « Et introibit rex gloriæ » vobiscum in gloriam.

B

C

« Quis est iste rex gloriæ ? Vis audire qualis ? « Dominus » qui omnibus dominatur, « fortis » quia diabolum vicit, « potens, » imo et omnipotens. Sed ubi potens ? « in prædio, » ubi quales fuerint vires cujusque manifestantur.

EXPOSITIO PSALMI XXIV.

« Ad te, Domine, levavi animam meam. « Vox Ecclesiæ. Tunc ad Dominum animam elevamus, quando in bonis operibus perseveramus. Recipe, inquit, Domine, animam meam, quam ad te elevavi tibique obtuli. « Deus meus, in te confido, » non in me, non in homine, non in meis viribus, sed in te confido. Ideoque, « non erubescam, » sicut illi qui idola coluerunt, de quibus dicitur : « Quem igitur fructum habuistis in illis in quibus nunc erubescitis? » (*Rom.* VI)

D

« Neque irrideant me inimici mei. » Irridebant namque gentiles sanctos, et idola sua digito monstrantes, dicebant, dicentes : Ubi est Deus vester quem creditis, quem exspectatis, et hoc frustra ? « Etenim universi qui te exspectant non confundentur. Confundantur omnes iniqua agentes supervacue. » Omnes quidem inique agunt, non tamen omnes su-

pervacue. Qui enim mentitur, inique agit. « Omnis autem homo mendax (*Rom.* III). » Omnis igitur homo inique agit. Ergone omnes confundentur? Absit! Quis igitur? Qui hæc supervacue quidem agit, id est qui in malo perseverat.

« Vias tuas, Domine, demonstra mihi. » Quia, inquit, inique agens peribit, monstra mihi vias tuas, ne erroris via deceptus, ego quoque confundar et peream. « Et semitas tuas edoce me. » Vias dixi, nunc autem semitas voco, quia « arcta via est quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII). »

« Dirige me in veritate tua. » Tu inquit, rectus et verax es, ego autem mendax et tortuosus; dirige me ergo, Domine, ut secundum veritatem tuam incedere valeam; edoce me evitare malum et eligere bonum. « Quia tu es, Deus, salvator meus, et quia te sustinui tota die. » Te ex antiquis temporibus in mundum venturum esse prophetæ prædixerant, te, Christe, exspectavi. Tu, me dirige et doce.

« Reminiscere miserationum tuarum, et misericordiarum tuarum quæ a sæculo sunt. » Semper, inquit, misericors fuisti, et adeo misericors ut carnem sumeres et crucem pro nobis subires. Hujus igitur tantæ misericordiæ ne obliviscaris.

« Delicta juventutis meæ, » quæ per ignorantiam commisi, « et ignorantias meas ne menimeris. Secundum misericordiam tuam memento mei, » quia merita nulla sunt, « propter bonitatem tuam, Domine. Dulcis et rectus Dominus. » Dulcis quidem, quia felle et amaritudine caret, vel quia omnibus bona promittit. Rectus autem, quia, « reddet unicuique juxta opera sua (*Rom.* II). » —« Propter hoc legem dabit delinquentibus. » In via mandatorum tuorum positi sumus, per hoc iter ambulare debemus. Multi tamen, deviantes et per vitiorum prærupta se præcipitantes, delinquunt. Sed, quia Dominus noster dulcis est et rectus, in hac via delinquentibus legem dedit dulcissimam. Hæc enim lex delinquentibus attributa est, ut pœniteant, convertantur et salventur. « Diriget mansuetos in judicio, » cum, inquit, in judicio universali mansuetis annuntiandum fuerit, eos ad se Dominus diriget. Sive, illi qui eum in hoc sæculo ab infidelibus injuste judicantur, in patientia et mansuetudine tamen persistunt, nec adversitatibus franguntur, recto itinere ad Dominum vadunt. Dirigit etiam mansuetos in judicio, quia recte judicandi eis tribuit discretionem. « Docebit mites vias suas, » quibus ad se pervenire possint Sed quæ sunt viæ ejus? Sequitur :

« Universæ viæ Domini, misericordia et veritas. » Nullus enim a Deo eligitur, nisi vel sola misericordia, ut Jacob, vel misericordia et veritate, ut Job. Sed quibus sunt hæ viæ præparatæ? Sequitur : « Requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. » Testamentum Domini requirunt qui ea quæ dicunt spiritualiter intelligunt. Vel, qui ad hoc laborant, ut testamento et adoptione Dei digni fiant. Et testimonia ejus, in psalmis, et prophetis cæterisque Scripturis. « Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo; » quia, inquit, duæ sunt viæ per quas itur ad te, altera autem solummodo perfectorum, est, id est, veritas propter nomen et misericordiam tuam mihi propitiare, « multa enim sunt peccata mea. »

« Quis est homo qui timet Dominum? » Gaudens Ecclesia de Dei dulcedine et bonitate, dicit : « Quis est homo qui timet Dominum? » Lætetur, nihil timeat; si peccator est, non desperet, sed pœniteat; convertatur, et salvabitur. Hanc enim « legem statuit ei Dominus in via quam elegit : » justitia enim, pax, patientia, charitas, benignitas, viæ sunt per quas incedere debemus. Hæc est illa via quam Dominus elegit. Sed si quis ab hac via quandoque deviaverit, legem sibi positam recognoscat.

« Anima ejus in bonis demorabitur, » hujus qui per hanc viam ingredietur. « Et semen ejus hæreditabit terram, » quia et ipse per opera quæ fecit, et imitatores ejus, terram viventium inhabitabunt. « Firmamentum est Dominus timentibus eum, » per nos enim fragiles sumus. Sed quia supra firmam petram sumus firmati, minas æquoris non timemus. Et testamentum ipsius, » et ipse quidem nostrum firmamentum, et testamentum ipsius, quo bonis exemplis corroboramur, datum ad hoc « ut manifestetur illis » qui Deum timent; per hoc enim testamentum manifestatur et cognoscitur Dominus.

« Oculi mei semper ad Dominum. » Solet fieri ut aliquis ad aliquid intuendum, intentius non considerans ubi pedem ponat, in foveam cadat. Quod iste omnino non timens ait : « Oculi mei semper ad Dominum, » nec laqueum timebo, « quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Respice in me. » Repice, inquit, in me, quia ego quidem non respicio nisi ad te. « Et miserere mei, » quod debes, quia unicus et pauper sum ego. » Unicus quidem, quia solus, et te solum adoro; pauper vero, quia nihil habens omnia possideo. Hoc autem et de Christo aptissime intelligi potest.

« Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, » quia multis modis affligor. « De necessitatibus meis erue me, » ducens ad illud regnum in quo necessitates non patiar.

« Vide humilitatem meam et laborem meum. » Vide, inquit, quia in magna tribulatione et labore sum, unde fieri potest quin aliquando fractus in peccata cadam, et ideo « dimitte universa delicta mea. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, » et multi quidem sunt. « Et odio iniquo oderunt me, » quia non vitia in me, sed ipsam naturam odio habent. « Custodi (ergo) animam meam » ab illorum fraudibus, « et erue me, ut non erubescam, quoniam speravi in te. Innocentes et recti adhæserunt mihi, » aliter enim innocentes non essent nisi Ecclesiæ adhærerent, « quia sustinui te. Libera, Deus, Israel, » id est Ecclesiam; de se quasi in alio loquitur, « ex omnibus tribulationibus suis, » quas et a vitiis et ab hominibus patitur.

EXPOSITIO PSALMI XXV.

« Judica me, Domine. » Vox perfectorum. Non enim judicium timet qui se judicari rogat. « Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. » Ideo inquit, judicium non timeo, quia innocenter vitam egi. « Et in Domino sperans non infirmabor. » Non infirmabor in opere, sed, sicut incœpi, usque in finem operabor.

« Proba me, Domine, et tenta me. » Proba me, inquit, cognosce an verum sit quod me innocenter vitam egisse dixi. Et tenta, ut probes qualis et quantæ constantiæ sim, quoniam quidem promisi, et me non infirmaturum esse spopondi. Quod, postquam feceris, « ure renes meos et cor meum. » Postquam, inquit, me probaveris, si quam in me vitiorum maculam inveneris, hanc exure, hanc sancti Spiritus igne destrue; sin vero nihil repereris, ad majorem me dilectionem accende.

« Quoniam misericordia tua ante oculos meos est. » Quia neque ego misericordiæ, neque misericordia mei obliviscitur. « Et » quoniam « complacui » tibi « in veritate tua. » Quod enim verum dico, tuum est; quod autem mentior, meum est: tua est igitur veritas, meum autem mendacium. Tua es ergo veritas, in qua tibi complacui. Et quoniam « non sedi cum concilio vanitatis, » id est cum consiliantibus vanitatem; et quoniam « cum iniqua gerentibus non introibo. » Quid est non introibo? id est, eamdem iniquitatem facere non aggrediar. Sive mortem et pœnam non introibo, quam illi procul dubio ingressi sunt. Et quoniam « odivi ecclesiam malignantium, » id est, congregationem malorum. « Et cum impiis non sedebo, » id est, ad eorum similitudinem, in impietate non perseverabo. Vel etiam, in tormentis cum illis non ero; quoniam hoc feci vel illud, ideo judicium non timeo, quin confidenter dicam: « Judica me, Domine. » Et quoniam « lavabo inter innocentes manus meas. » Cum innocentibus inquit, habito, quia malignantium odivi ecclesiam, inter quos positus, a cunctis vitiorum sordibus opera mea lavabo; manus enim opera significant. Et quoniam « circumdabo altare tuum, Domine. » Altare Dei Ecclesia est, sive Novum est Vetus Testamentum, quia in his fit commemoratio nativitatis, passionis resurrectionis, corporis et sanguinis Domini. Hoc autem altare circumdant sancti; sed cur circumdant? ut laudis Dei vocem audiant, hoc est quod sequitur. « Ut audiam vocem laudis tuæ, » Quincunque laudes Dei audire desiderant, ad hoc altare concurrant, hæc duo Testamenta circumdent: hic enim apostolos, patriarchas et prophetas Deum laudantes invenient. Ut enarrem universa mirabilia tua. » Hic Domini sui pecuniam abscondere non vult; iste peram non portat ubi thesaurum recondat, sed quæ gratis accepit, gratis cunctis impertire desiderat. Quoniam, inquit, et hæc et illa faciam, ideo in Domino sperans non infirmabor.

« Domine, dilexi decorem domus tuæ, » id est animam virtutibus ornatam, mentis et corporis castitatem. Confirmatio. « Et locum habitationis gloriæ tuæ. » — « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis (*I Cor.* III). »

« In quorum manibus iniquitates sunt. » Quia omnia illorum opera injusta et iniqua sunt. « Dextera eorum repleta est muneribus, » quibus decipiant innocentes. « Ego autem in innocentia mea ingressus sum, » quia innocenter vitam egi. « Redime me, » ab omnibus inimicis, « et miserere mei. Pes meus stetit in directo, » quia a recto tramite non claudicavi. Et quandiu ero, « in ecclesiis » et sanctis congregationibus « benedicam te, Domine. »

EXPOSITIO PSALMI XXVI.

« Dominus illuminatio mea. » Vox Ecclesiæ. In tenebris quondam eram, in cæcitate jacebam, sed veniente Christo, « populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam (*Isa.* IX). » Venit lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* I). « Et salus mea, » ipse me illuminavit, ipse me salvavit: « quem » igitur « timebo? Dominus protector vitæ meæ. » Redemit inquit, Dominus animam meam, illuminavit, salvabit et proteget eam, ne amittat. « A quo (ergo) trepidabo? » Video hostes, video malignos spiritus, video incurrentes tyrannos, sed neminem timeo, Dominica admonitus consolatione, ait enim:

« Nolite timere eos qui occidunt corpus animam, autem non possunt occidere (*Matth.* X). »

« Deum appropiant super me nocentes. » Appropinquant nocentes, invadunt me hostes, obsident me inimici. Ad quid? « Ut edant carnes meas, » ut me lacerent et occidant, ut carnales et imperfectos decipiant, et nefario corpori suo conjungant; animæ enim et ossibus nihil officere possunt. Vel etiam, quia appropinquant, inde fit ut carnem edant, carnisque concupiscentias secum auferant, animam autem puram et probatam mihi relinquant. « Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt. » Subjungit causam cur ei timendum non sit: Infirmati sunt inimici persecutores, vel maligni spiritus devicti sunt, mortuo Christo. Et ceciderunt ab imperio et potentia, quia Christus resurrexit. Ideoque « si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. » Si, inquit, impiorum exercitus, si vitiorum impetus, si dæmoniorum cœtus mihi adversentur, nihil tamen timebo; Dominus enim mecum est tanquam bellator fortis. « Si exsurgat adversum me prælium » a prædictis inimicis meis, « in hoc » adjutore « ego sperabo. »

« Unam petii a Domino. » Unam, inquit, petitionem feci, unam rem a Domino petivi, « hanc requiram, » huic petitioni insistam. Sed quæ est ista petitio? « Ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, » id est, ut, corpore mortificato, in cœlesti Jerusalem perpetuo requiescam. Unde Apostolus ait: « Scimus enim quoniam, si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, habebimus domum non manufactam æternam in cœlis (*II Cor.* V). » — « Ut videam voluptatem Domini. » Ideo

inquit, in domo Domini habitare volo, ut ejus voluptatem perfecte videam et cognoscam. Video enim nunc « per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem ; nunc ex parte cognosco, tunc autem, sicut et cognitus sum (*I Cor.* XIII). » — « Et visitem templum ejus, » illud scilicet inenarrabile, illud clarissimum Divinitatis secretum, quod ab humano ingenio, quale sit, perscrutari non potest.

« Quoniam abscondit me in tabernaculo suo. » Ordo est : « Circuibo et immolabo in tabernaculo ejus. » Quid circuibo ? me ipsum et animam meam. Illorum similitudinem sequitur, qui castra vel civitates custodientes, dic noctuque circumeunt, ne aliqua ex parte inimici furtim subintrent. Similiter et iste : Circuibo, inquit, domum mihi commissam, ejus portis custodes ponam, qui avaritiam, luxuriam, superbiam cæterosque inimicos ab ea longe repellant. Et immolabo in tabernaculo ejus : tabernaculum Dei unusquisque fidelis est. Sed quid immolabo ? « hostiam vociferationis. » Quia, inquit, Dei sum tabernaculum, in me ipso sibi hostiam immolabo, non hircorum, non vitulorum, imo laudis et jubilationis, hostiam vivam et immaculatam. « Cantabo, psalmum dicam Domino. » Cantabo inquit, prædicabo, laudes illius annuntiabo. Et psalmum dicam, quia factis verba complebo. Et hoc merito, « quoniam abscondit me in tabernaculo suo. » Tabernaculum quidem non abscondit, sed me in tabernaculo occultit, quia exteriorem hominem cunctis visibilem præbuit, et a cunctis affligi permisit. Vidit enim Decius Laurentium, vidit Dei tabernaculum, templum Dei violavit, domum ejus combussit. Sed, sicut ait Apostolus, « si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus (*I Cor.* III). » Interiorem tamen hominem non vidit, quem Deus in tali tabernaculo absconderat. In talibus tabernaculis absconditi sancti, a vitiis vel malignis spiritibus inveniri non possunt. « In die malorum protexit me, in abscondito tabernaculi sui. » Dies malorum vocantur illi in quibus mali nequitiam suam exercent. Unde Apostolus : « Quoniam dies mali sunt (*Ephes.* V). » In his autem diebus, etsi tabernaculum caperent, corpus affligerent, me tamen, id est animam meam, invenire non poterunt.

Et quoniam « in petra exaltavit me, » id est, in Christo et per Christum a terrenis cupiditatibus me sublimavit. « Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. » Tunc caput nostrum super inimicos nostros exaltatur, quando mens, suam considerans dignitatem, nullis adversitatibus succumbit.

« Exaudi, Domine, vocem meam qua clamavi. » Exaudi, inquit, meam orationem, redde prædictam petitionem qua dixi : « Unam petii a Domino. » Confirmatio. « Miserere mei, et exaudi me. Tibi dixit cor meum. » Ac si dicat : Oratio illa qua me clamasse non in labiis sed in corde fuit. « Exquisivit te facies mea. » Expositio petitionis. Nihil, inquit, aliud peto, nisi ut faciem tuam videam, utque tuam volup-

A tatem cognoscam, et in tua præsentia consistam. « Ne avertas faciem tuam a me, ne declines in ira a servo tuo. » Quia ego, inquit, servus tuus faciem tuam requiro, noli eam mihi abscondere, noli quasi iratus a me separari, sed fac quod sequitur : « Adjutor meus esto, ne derelinquas me, » neque hic neque in futuro, « neque despicias me, Deus, » quia, quamvis homo et corruptibilis sim, cœlestia tamen et divina quæro.

« Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me. » Prius, inquit, quam carnem assumeres, diabolus mihi pater erat, mater vero gentilitas, Babylon et confusio. Hi autem, postquam credidi et eorum actus dereliqui, de mea salute dolentes, dereliquerunt me. « Deus autem, » qui verus est

B pater, « assumpsit me. » — « Legem pone mihi in via tua. » Quia, inquit, assumpsisti me, da mihi legem vivendi, ut in via tua firmiter persistens, neque ad dextram neque ad sinistram declinem. « Et dirige me in semitam rectam; » ne a Judæis et hæreticis decipiar. » — « Propter inimicos meos, » qui me decipere conantur, « ne tradideris me in animas tribulantium me, » ut ex toto animum et desiderium suum faciant, quia, quamvis corpus, animam tamen non superabunt. « Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. » Multoties enim falsi testes Judæorum contra apostolos insurgebant, et prævaricatores legis eos vocabant.

« Et mentita est iniquitas sibi. » Sibi quidem iniquitas mentita est, quia in verticem ipsorum iniquitas eorum descendit. Hoc etiam de Christo in-

C telligi potest, in quem iniqui testes insurgentes dicebant : « Hic dixit : Possum destruere templum Dei, et in triduo reædificare (*Matth.* XXVI). » — « Credo videre bona Domini in terra viventium. » Unne scio quia non trades me in animas tribulantium me : jam Mediator ascendit ; jam mihi locum præparat Salvator, quia, etiam in sanctis Scripturis, quotidie me admonet, dicens : « Exspecta Dominum, » qui et laboris merita retribuet, et de inimicis te vindicabit. « Viriliter age, » confortare et esto robustus hoc est quod dicit. « Confortetur cor tuum, » in operibus bonis. « Et sustine Dominum, » id est, exspecta donec veniat.

EXPOSITIO PSALMI XXVII.

« Ad te, Domine, clamabo, Deus meus. » Vox

D Christi, vel Ecclesiæ. Clamavit Christus in cruce, quando dixit : « Eloi, Eloi (*Matth.* XXVII). » Clamat et Ecclesia, quia non cessat quotidie laudare nomen Domini. « Ne sileas a me, » id est non tacebis a me, quia semper laudabo te. Vel, ne sileas a me, id est, responde mihi, et exaudi orationem meam. « Ne quando taceas a me, » confirmatio est. « Et assimilabor descendentibus in lacum. » Si, inquit Ecclesia, non laudavero te, similis ero impiis et peccatoribus, qui in lacum et in infernum descendent. Christus autem : Si me, inquit, non exaudieris, inter impios et morti deditos computabor. Quod ne fiat, « Exaudi vocem deprecationis meæ, dum

oro ad te, » pro universali totius mundi salute. « Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum, » ib est, manus in cruce exalto, ut tuum sanctum templum, quod est Ecclesia, ædificem. Ecclesia autem Dominus exorans manus suas ad templum Dei elevat, quia bona opera sua ad Dominum mittit, vel, quia seipsam gradibus virtutum usque ad templum Dei exaltat; vel, quia elevatis manibus Dominum deprecatur.

« Ne simul tradas me cum peccatoribus. » Ne me, inquit Ecclesia, simul cum peccatoribus, tortoribus tradas, quia omnia quæ debui solvi, neque conservum pro denariis afflixi. « Et cum operantibus iniquitatem ne perdas me, » quia iniquitatem ego operatus non sum. « Qui loquuntur pacem cum proximo suo, » quia verbis amicitiam et pacem simulant, « mala autem in cordibus eorum. » In cordibus inquit, latent, mala, insidiæ, doli et proditiones. « Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum; secundum opera manuum eorum tribue illis: redde retributionem eorum ipsis, » id est, prout meriti sunt recipiant. « Quoniam non intellexerunt opera Domini, » ut facerent ea, « et in opera manuum eorum destrue illos, » ib est secundum opera quæ operati sunt, pereant, « et non ædificabis eos. » Cum, inquit, supernam civitatem Jerusalem ex vivis lapidibus construes, noli eos in ejus muris ædificare.

« Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ. » Sciens ea evenire quæ postulavit, quasi jam exauditus benedicit, et gratias Domino refert, quia Dominus est « adjutor meus et protector meus, » adjutor, ut vincamus, protector, ne vulnerati deficiamus. « Et in ipso speravit cor meum et adjutus sum. Et refloruit caro mea. » Refloruit quidem quia in baptismo amissa vetustate nova et juvenis facta est. Vel reflorebit in die judicii, quando « corruptibile hoc induerit incorruptionem (*I Cor.* xv). » — « Et ex voluntate mea confitebor illi. » Confitebor, inquit, et ex voluntate confitebor, quia nulla servitia diligit Deus, nisi quæ voluntarie fiunt. « Quia Dominus est fortitudo plebis suæ, » quia per eum fortis, est, « et protector salvationum christi sui est. » Salutare dicitur qui dat salutem vel cui datur. Est igitur Deus salvationum christi sui protector, quia eos protegit quos Christus salvarit.

« Salvum fac populum tuum, Domine. » Quoniam, inquit, Deus protegit, tu, Christe, salvum fac populum tuum, ut ipse protector, tu vero Jesus et Salvator voceris.

« Et benedic hæreditati tuæ. » Hæreditas Dei Ecclesia est, de qua dicitur : « Et dabo gentes hæreditatem tuam. » — « Et rege eos in virga ferrea (*Psal.* II). » — « Et extolle illos, » de virtute in virtutem, « usque in æternum, » id est donec ad æternitatem perveniant.

EXPOSITIO PSALMI XXVIII.

« **Afferte** Domino, filii Dei, » **Vox Prophetæ** exhortantis hentes ad laudem Dei. Jam, inquit, filii Dei estis, et in adoptionem vocati. Ergo « afferte Domino. » Sed quid afferre debetis? Sequitur: « Afferte Domino filios arietum. » Arietes apostoli dicuntur, quia totius Ecclesiæ sunt doctores. Vel, quia Novo et Veteri Testamento quasi duobus cornibus sunt muniti. Filii autem arietum, animæ fidelium sunt, quos apostoli in baptismo Domino genuerunt. Unde Apostolus ait : « Nam in Christo Jesu ego vos genui (*I Cor.* IV). » Itemque : « Filioli mei, quos iterum parturio (*Galat.* IV). » Hos igitur filios arietum, id est animas nostras, Domino afferamus, quio nihil majus Deo afferre possumus : afferimus autem, quando eas virtutibus exaltamus.

« Afferte Domino gloriam et honorem, » id est, tales vos exhbete, in quibus Deus honoretur et glorificetur. Unde dictum est : « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est (*Matth.* v). » — « Afferte Domino gloriam nomini ejus, » id est glorificate Deum, quia Chistiani vocamini, et nomen ejus recepistis. Unde in Canticis canticorum dicitur : « Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te nimis (*Cant.* I). » Vel, gloriam nomini ejus, id est ad honorem nominis ejus. « Adorate Dominum in atrio sancto ejus, » hoc est in Ecclesia noviter ædificata. Vel, in cordibus et conscientiis, vestris, sicut scriptum est. « Intra in cubiculum, et clauso ostio, ora Patrem tuum (*Matth.* IV). »

« Vox Domini super aquas. » Dixit superius : « Afferte Domino filios arietum ; » et : « Afferte Domino gloriam et honorem. » Hæc autem vox Domini est super aquas intonantis. Quid per aquas nisi populos ? sicut scriptum est : « Aquæ multæ multiplicatæ sunt. » Intonabat igitur vox Domini super multas aquas, quando sequenbitus turbis Evangelium Apostolus annuntiabat ; vel quando apostoli per omnes terras prædicabant. Intonuit etiam vox Domini super aquas : quia in Jordane super Christum vox Patris audita est : « Hic est Filius meus (*Matth.* XVII). » Intonat nunc quoque super aquas baptismatis, quia in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant sacerdotes. « Deus majestatis intonuit. » Ille, inquit, per se ipsum prædicavit, qui Deus majestatis, potestatis, et excelsæ virtutis intonuit. « Dominus super aquas multas, » quia ipse et per se, et per discipulos, universo mundo Evangelium annuntiavit. « Vox Domini in virtute, Vox Domini in magnificentia. » Hæc, inquit, vox Domini esse comprobatur per virtutem et magnificentiam. Tanta enim hujus vocis virtus erat, quod et mortuos suscitabat, cæcos illuminabat, leprosos mundabat (*Matth.* II), paralyticos curabat (*Marc.* II) Constat igitur quoniam hujusmodi vox Domini est. Sed cujus Domini? Sequitur :

« Vox Domini confringentis cedros. » Per cedros, superbos, divites et potentes intelligimus. Hos au-

tem confregit vox Domini, quia multi sub jugo Christi humiliati sunt, sicut scriptum est : « Montes et colles humiliabuntur (*Luc.* III). » Fregit igitur vox Domini cedros, quia superbos et divites Evangelium humiliavit. Franget etiam in judicio ; nam vox illa Domini erit, quæ dicit: « Ite, maledicti, in ignem æterdum (*Matth.* xxv). » Hac autem voce quanti frangantur dici non potest. Constat igitur quia cedros franget. Sed cujus cedros ? Sequitur :

« Et confringet Dominus cedros Libani, » quia in sæculi divitiis, mundique candore et felicitate natos partim ad se convertet, partim æterno supplicio tradet. « Et comminuet eas tanquam vitulum Libani. » Nulla terra, secundum hujus nominis interpretationem, convenientius quam terra Judæorum, Libanus vocari potest, quæ omnium divitiarum pulchritudine florebat, et lacte et melle manabat (*Deut.* VI). Vitulus autem pro sacrificio ponitur, quia de vitulo sacrificium fiebat (*Lev.* IV). Comminuit ergo Dominus vitulum Libani, quia sacrificium Judæorum adeo destruxit, ut nullo in loco esse dicatur. Ad hujus ergo similitudinem comminuentur mali, quoniam alii omnino peribunt, ut hoc sacrificium; alii vero a superbia et iniquitate cessabunt, ut hæc terra a sacrificio.

« Et dilectus quemadmodum filius unicornium. » Hoc autem, sicut et superiora, et ad bonam et ad malam partem converti potest : ad bonam autem hoc modo. Apostolos filios unicornium intelligimus, quia ex Judæis processerunt. Hi autem adeo pauperes et diminuti fuerunt, ut nihil proprii eis remanserit, iisdem testantibus : « Ecce nos relinquimus omnia et secuti sumus te (*Matth.* XIX). » Ab horum comparationem, multi sæcularium commutati sunt, quia alii monachi, alii cremitæ, alii vero peregrini efficiuntur, Dominica voce admoniti ; ait enim : « Quicunque reliquerit patrem et matrem, agros, servos et ancillas centuplum accipiet (*ibid.*). » Hæc autem est vox illa nostri Redemptoris, quæ cedros confringit. In malorum autem parte sic intelligitur. Judæi Judæorumque filii, qui Christum crucifixerunt, unicornes vocantur : hos autem non parva pœna, et conditio exspectat. Quicunque ergo æternæ morti damnantur, eos dilectus Dei Filius, quemadmodum filios unicornium comminuet. In quibusdam autem codicibus invenitur : « Et dilectus quemadmodum filius unicornium. » Hoc autem sic interpretatur : Dilectus Dei Filius, qui adhuc Patri, inquit Propheta, per omnia æqualis est, in tempore præfinito in tantum comminuetur, ut, quemadmodum unus ex filiis Judæorum, penitus purus homo esse credatur.

« Vox Domini intercidentis flammam ignis. » Hæc, inquit, vox est illius Domini, qui flammas ignis intercidit. Omnes enim infernales flammas ignemque inexstinguibilem ingrederentur, nisi quia Christus carnem sumens, et infernum a nobis, et nos ab inferno separavit. Intercidit etiam vox Domini flammas ignis, quia vitia carnisque concupiscentias Evangelii annuntiatio ab audientibus resecat.

« Vox Domini concutientis solitudinem, et commovebit Dominus desertum Cades. » Cades *commotio tineæ* interpretatur; significat autem hunc mundum, qui prior a Domino derelictus erat, sed veniens Dei Filius mundum concussit ; desertum Cades commovit, quem tinea et malignus spiritus commoverat atque corruperat, excussit tineas, commovit vitia, fugavit peccata. Aliter, Cades legem et Vetus Testamentum significat ; quidam enim Cades *sancta* interpretatur. Veniens ergo Christus commovit desertum Cades, quia sanctam legem et prophetastas ob nimiam obscuritatem a cunctis fere derelictos concussit, aperuit, littetam amovit et intelligibiles fecit (*Luc.* XXIV).

« Vox Domini præparantis cervos. » Servi apostolos designant, quia fragiles erant ad currendum, et Evangelium nuntiandum, quique mortifiera diaboli venena parvi pendebant. « Et revelabit condensa, » quia et Scripturas illis aperuit, et divina mysteria manifestavit. Unde Apostolus : « Audivi, inquit, arcana verba, quæ non licet homini loqui (*II Cor.* XII). » « Et in templo ejus omnes dicent gloriam, » quia omnes in Ecclesia Dominum laudant.

« Dominus diluvium inhabitare facit. » In templo Dei habitat diluvium, quia in sancta Ecclesia, prophetæ, apostoli, episcopi et doctores inveniuntur. Hi autem diluvium dicuntur, quia affluentia sancti Spiritus et omnium Scripturarum plenitudine redundant. Vel etiam, quia homines abluunt a peccatis. « Et sedebit Dominus rex in æternum, » quia semper in Ecclesia regnavit, et in sanctis suis sedebit : sunt enim sancti sedes Dei. « Dominus virtutem populo suo dabit, » ne ab inimicis et vitiis superetur. « Dominus benedicet populo suo, » tendenti « in pacem, » id est ad semetipsum, quia, ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum (*Ephes.* I). »

EXPOSITIO XXIX.

« Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me. » Vox Christi : Exaltabo te inquit, Pater, quoniam de hoc mundo me suscepisti, et ad dexteram tuam residere fecisti (*Marc.* XIV). Exaltat Filius Patrem, quia per Filium laudatur Pater. « Nec delectasti inimicos meos super me. » Inimici Christi Judæi sunt, vel maligni spiritus. Judæi quidem, non sunt delectati de morte Christi, quia et contra eorum voluntatem resurrexit, et, ob hoc facinus, gentem et locum amiserunt. Maligni vero spiritus et regnum perdiderunt, et animas quas captivas detinebant. « Domine Deus meus, clamavi ad te. » Clamavit autem, cum dixit : « Pater clarifica Filium tuum. » « Et sanasti me ; » erat enim infirmus pro parte carnis. Sanavit igitur eum Pater, quia resuscitando ipsam carnem immortalem et incorruptibilem fecit. « Domine, eduxisti ab inferno animam meam. » Exspoliavit infernum, et animas sanctorum secum in cœlos devexit. « Salvasti me a descendentibus in

lacum, » id est, ex manibus Judæorum me liberastis quia sua sponte in infernum, et mortem et fauce, diaboli descendunt.

« Psallite Domino, sancti ejus, et confitemini memoriæ sanctitatis ejus. » Vos, inquit, sancti ejus, laudate Dominum et suæ sanctitatis memoriam, quia vestri recordatus, me Filium suum in mundum misit (*Gal.* IV), et pro vestra et omnium salute mori permisit. « Quoniam ira in indignatione ejus.» Laudate, inquit, Dominum, et nolite inobedientes esse ne indignatus vobis irascatur; ira namque et mors in Dei indignatione fit. « Et vita in voluntate ejus,» quia quicunque ejus voluntatem fecerit, vivet in æternum.

« Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia. » Apostrophe ad apostolos. O apostoli! ad vesperum demorabitur fletus; pro morte namque Salvatoris, qui circa horam nonam spiritum emisit (*Matth.* XXVI), tristantes flebant apostoli : sed mane, orto jam sole, Christo resurgente, immensa inter illos est nata lætitia. Aliter. Per vesperum Adam, per mane autem Christum intelligamus. Adam namque diem et lucem fugavit, et noctem et tenebras mundo intulit, quod vesperi proprium est. Christus autem noctem ademit, et verum diem hominibus dedit. Iis igitur qui ad vesperum convertuntur et primum hominem imitabuntur, fletus erit atque tristitia; his autem qui ad mane confugerint et Christum sequentur, gaudium erit atque lætitia. Possumus etiam, per vesperum et mane, diem judicii figurare. Dies namque judicii et vesperum erit malis, et mane bonis. Tunc enim mali noctem et dolorem, boni vero diem et æternitatem recipient. Ad vesperum ergo tunc venientibus erit fletus, et ad matutinum gaudium erit et lætitia,

Ego autem in abundantia mea non movebor in æternum.» Adam, inquit, in æternorum bonorum abundantia positus de paradiso miser exivit; ego autem ad Patris dexteram reversus non movebor in æternum, et dicam :

« Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem, » id est, secundum voluntatem tuam dedisti mihi virtutem, qua ipsam mortem superarem, quod ad decus mihi contingit. « Avertisti faciem tuam a me. » Mihi, inquit, virtutem dedisti, a meis autem faciem avertisti, quia in eadem non constantia perseveraverunt, sed, me relicto, fugerunt omnes (*Matth.* XXVI). « Et factus sum conturbatus.» Hoc quoque de apostolis dicitur : « Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor. » Clamabo, inquit, et deprecabor Dominum, ut eorum tristitiam in gaudium vertat. Nam « quæ utilitas mea, dum descendo in corruptionem ?» Quæ, inquit, in mei sanguinis effusione utilitas erit, si illi quos redemi iterum corrumpantur ? Hanc vocem « audivit Dominus, et misertus est mei, » id est meorum. « Factus est adjutor meus, » id est meorum. Conversio personæ : « Convertisti planctum meum in gaudium mihi, » propter resurrectionem. « Conscidisti saccum meum, » id est carnem qua anima erat involuta. « Et circumdedisti me lætitia et æternitate. » Unde fit « ut cantet tibi gloria mea. » Quæ est gloria Domini, nisi resurrectio et ascensio ? Hæc autem cantet Domino, quit in [his] glorificatur. « Et non compungar » aliqua tribulatione, quia « mors illi non dominabitur (*Rom.* VI). » Vel etiam, sancti jam non compunguntur, quia stimulus diaboli confractus est. Unde Apostolus : « Ubi est, mors, inquit, stimulus tuus ?» (*I Cor.* XV.) « Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi. »

EXPOSITIO PSALMI XXX.

« In te, Domine, speravi. » Vox Dominici hominis : Quia in te, inquit, speravi, qui optimus es auxiliator, vide ne ego et mei aliquando confundantur. « In justitia tua libera me. « Libera me, inquit. » ab impiorum iniquitate, quia tu justus es, et ego a justitia non discedo. « Inclina ad me aurem tuam, » id est exaudi orationem meam, « Accelera ut eruas me,» id est cito mihi succurre, « Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias. » Sis, inquit, mihi Dominus protector et domus ad quam confugiam, quia in nulla alia protectione confido.

« Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu » Tu solus mea fortitudo, tu solus es meum refugium, tu solus ergo libera me et protege me. « Et propter nomen tuum deduces me. » In nomine tuo in mundum, in nomine Domini, veni; nomen Domini annuntiavi, propter nomen tuum quod invocabo, me revertentem ad te deduces. Vel, deduces me per apostolos, ut tuum nomen in universa terra annuntietur. Et enutries me, dulcedine videlicet summi boni, non fellis amaritudine, sicut Judæi (*Matth.* XXVII). Vel, enutries me eodem cibo spirituali, corpore ac sanguine meo. « Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi. » Multi fuerunt laqueis multæ fuerunt deceptiones, quas Christo Judæi absconderunt; sed semper divinitate munitus a nullo decipi potuit. » Quoniam tu es protector meus. »

« In manus tuas commendo spiritum meum. » Hoc autem completum fuit, quando in cruce positus dixit : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum (*Luc.* XXIII). » — « Redemisti me, Domine Deus veritatis. » Prophetica interpositio. Videns Propheta Christi passionem, quia mundus redimendus erat in ipso exitu vitæ nostri Salvatoris, gratulabundus, inquit :« Redemisti me, Domine Deus veritatis,» jam crucifixus es, jam spiritum Patri commendasti, mundumque redemisti. Unde verax Deus esse comprobaris, quia complesti ea quæ promisisti.

« Odisti observantes vanitates supervacue. » Vox Christi. Supervacue observabant Judæi vanitates, quia, ne Christus resurgeret, sepulcrum custodiebant (*Matth.* XXVII). Illi quoque supervacue custodiunt vanitates, qui sic terrenis inhærent, ut cœlestia obliviscantur. « Ego autem in Domino speravi, »ideoque sine timore de sepulcro exivi, et secundum meum velle resurrexi (*ibid.*). « Exsultabor et læta-

bor in misericordia tua. » Quæ fuit illa misericordia? Sequitur: « Quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam. » Necesse est enim hominem mori. Ex hac autem necessitate liberatus est Christus, quia «mors illi non dominabitur (*Rom.* VI). »

« Nec conclusisti me in manibus inimici, » quia neque ab his qui sepulcrum custodiebant, neque a malignis spiritibus in inferno detentus est.« Statuisti in loco spatioso pedes meos, » quia non in sola Judæa, sed per omnia regna mundi, apostoli prædicant (*Matth.* XVI), quibus in sola Judæa prius prædicare præceptum fuerat.

« Miserere mei, Domine, quoniam tribulor.» Ego, inquit, a Judæis; apostoli vero a gentibus quibus prædicant, tribulantur. Idcirco tu, Dominé, miserere mei et meorum. « Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus, » quia et perfecti et imperfecti in ira malorum affligebantur. Unde superius dixit: « Dum superbit impius, incenditur pauper (*Psal.* IX). » Oculus enim et anima, perfectos venter vero, qui corporis melior pars est, imperfectos significat.

« Quoniam deficit in dolore vita mea. » Christi namque vita in cruce finit: de homine enim loquor; apostolorum vero, et in cruce et in aliis tormentis defecit, in dolore igitur. « Et anni mei in gemitibus, » qui usque ad exitum vitæ in adversitatibus fuerunt. Sive etiam, pro peccatis suis et aliorum plorabant.« Infirmata est in paupertate virtus mea. » Virtus Christi Evangelium est. Unde Apostolus: « Non enim erubesco Evangelium, virtus enim Dei est ad salutem omni credenti (*Rom.* I). » Hoc autem in paupertate credentium infirmabatur, quia tædebat ipsos doctores evangelizare, sicut scriptum est: « Domine, quis credidit auditui nostro? » (*Isa.* LIII.) Vel, virtus Christi in paupertate infirmata est, quia Deus in homine, qui per se quidem pauper est et omnibus indiget, virtutem suam non manifestavit, sed derideri se et affligi permisit. « Et ossa mea conturbata sunt, » id est apostoli, qui Ecclesiæ sunt firmamentum. « Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde, et timor notis meis, » quia, nisi me occiderent, se victuros non putabant (*Joan.* XI). Vel, notis meis, id est apostolis factus sum timor, quia jam nomen meum confiteri timent, ut ipse princeps apostolorum, qui ad unius ancillæ vocem Christum negavit (*Joan.* XVIII). « Qui videbant me foras, fugiebant a me, » videbant enim apostoli Judæos capere Christum, et, relicto eo, omnes fugerunt (*Matth.* XXVI). « Oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde. » Sic, inquit, a corde Judæorum oblitus sum, ac si mortuus essem, atque de illis vindicari non debuissem. « Factus sum tanquam vas perditum » et nulli utilitati idoneum: vasa perdita erant latrones, quia et a Deo et ab hominibus odio habebantur. Factus est ergo Christus tanquam vas perditum, quia inter iniquos computatus est (*Matth.* XV). « Quoniam audivi vituperationem

A multorum commorantium in circuitu; » nam sicut latrones, ita et Christus a circumstantibus vituperatur. « In eo dum convenirent simul adversum me, accipere animam meam consiliati sunt. » Dum simul, inquit, adversum me iniqui Judæi convenirent, in eo conventi nihil aliud consiliati sunt, nisi ut animam meam perderent. « Ego autem in te speravi, Domine; dixit: Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ, » id est, in potestate tua sunt quæcunque, vel bona, vel mala, mihi sunt futura. « Non enim haberent in me potestatem, nisi a te datum illis fuisset (*Joan.* XIX). » Quapropter, « erue me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me. Illustra faciem tuam super servum tuum, » id est, clarifica et manifesta divinitatem in Filio tuo,
B ne semper tantum homo intelligatur de quo scriptum est: « Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus (*Hebr.* III) » — « Et salvum me fac in misericordia tua. Domine, non confundar, quoniam invocavi te. Erubescant impii. » Judæi scilicet, qui Dominum suum crucifixerunt; vel gentiles, qui idola coluerunt; erubescent enim in judicio, quia ad nuptias intrare volentes non permittentur, sed janua clausa deducentur in infernum, quem in hoc sæculo sibi paraverunt. Tunc tandem: « Muta fiant labia dolosa, quæ modo adversus justum loquuntur iniquitatem in superbia, et in abusione. » Superbe enim et abusive, id est, contra servorum usum loquebantur Judæi adversus Dominum, dum « Reus est mortis (*Matth.* XXVI), » et: « Crucifige, crucifige (*Luc.* XXIII) » dicebant. Prophetica interpositio. Videns
C per Spiritum sanctum hos ita miseros et dejectos, vidensque sanctos in beatitudine tanta collocatos, exclamat: « Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, » qui tantam beatitudinem, tantam gloriam, tam magna præmia sanctis tuis præparasti, eisque bona dedisti, quæ neque dici, neque cogitari possunt! (*I Cor.* II).

« Quam abscondisti timentibus te. » Nondum enim videmus quid erimus. Abscondere etiam pro reservari ponitur, ut sic dicatur: Quam reservasti timentibus te. « Quam perfecistis eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. » Hanc, inquit, beatitudinem perfecit Dominus, id est, perfectam fecit, eis quidem qui in hoc sæculo non sperant, et in conspectu filiorum impiorum eum confessi sunt.
D Unde ipse ait: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (*Matth.* X). » — « Abscondes eis in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum. » Jam, inquit, a peccatoribus non turbabuntur, sed ante faciem tuam læti persistent. « Proteges eos in tabernaculo tuo, » id est in cœlesti Jerusalem, « a contradictione linguarum, » jam subauditur, ereptos.

« Benedictus Dominus. » Quoniam quidem tanta divina secreta vidit Propheta, gratias agimus Domino, inquit. Benedictus sit Dominus, « quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita. » Satis enim mirabiles habere potuit mise-

lias Dei, quando homines et peccatores jam
lcatos, in cœlesti Jerusalem residere vidit.
it etiam mirabiles misericordias Dei, quando in
alem, quæ satis fortis et munita erat, pro hu-
Christum salute passum inspexit. Hucusque
ıeta. Nunc autem loquitur Christus :
ïgo autem dixi in excessu mentis meæ : Pro-
ı sum a vultu oculorum meorum. » Judæi, in-
contra me superbe et abusive loquebantur ;
ıutem in exstasi, et in excessu mentis videns
m dispersionem et incredulitatem dixi : Pro-
ı sum a facie oculorum meorum, derelictus sum
s ; vocabo ergo non plebem meam, plebem
ı, qui a Judæis spretus, a gentibus sum electus,
ı exaudisti vocem deprecationis meæ, dum cla-
m ad te. » Derelictus sum, inquit, a Judæis, pro
ɔus exoravi, et exauditus sum. « Diligite Do-
m, omnes sancti ejus, quoniam veritatem re-
t Dominus, » qui, inquit, verus est : qui eum
ɔrit vere salvabitur. « Et retribuet abundanter
ıtibus superbiam. Viriliter agite » ea quæ incœ-
. « Et confortetur cor vestrum, » ut mortem
:imeatis, « omnes qui speratis in Domino »
a recipere æternam.

EXPOSITIO PSALMI XXXI.

eati quorum remissæ sunt iniquitates. » Vox
siæ, de laude confessionis : Beati illi qui pec-
Domino confitentes remissionem recipere me-
nt. Illi quoque sunt beati « quorum » per di-
nem « peccata tecta sunt, » et a Domino oblita.
ıritas enim multitudinem operit peccatorum
r. IV). » — « Beatus vir cui non imputavit Do-
s peccatum, nec est in spiritu ejus dolus. »
enim aqua baptismatis regenerato imputatur
ıale peccatum ; omnis baptizatus erit beatus,
men, si in vita ipsius dolus non fuerit.
ɔoniam tacui, inveteraverunt omnia ossa mea. »
dicat : Confiteatur unusquisque peccata sua,
ant enim peccata sine confessione, experto
tur. Ego quidem tacui, neque ut debui peccata
ssus sum, ideoque in peccatis inveteraverunt
nea, id est tota virtus et fortitudo mea istorum
fuit depressa atque gravata. « Dum clamarem
ie, » nullus clamor, nullaque oratio prodest
onfessio præcedat.
ed, quoniam die ac nocte gravata est super me
s tua, conversus sum in ærumna mea, dum
ʒitur spina. » Quia, inquit, tacui ideo manus,
ıs, et correctio tua gravata est super me ; nam
parcit virgæ, odit filium (*Prov.* XIII). » Ego
ı statim in ipsa ærumna vel miseria ad te
ɪrsus sum, dum mihi spinas aspera correptio
meret. « Delictum meum cognitum tibi feci, et
:itias meas non abscondi. » Postquam te, inquit,
:ratum comperii, non ulterius tacui, sed quasi
ıs dixi : « Confitebor adversum me injustitiam
, Domino. » Peccavi, Domine, nimis, confiteor
:um meum, cesset jam manus tua. Hoc dixi.
ro « remisisti impietatem peccati mei, » quia

A vere confessus fui, misericordiam indulsisti. Vere enim confitetur qui seipsum damnat, et adversum se loquitur. « Pro hac (remissione) orabit ad te omnis sanctus. » Nullus enim sanctorum est, qui assidue non dicat : « Dimitte nobis debita nostra (*Matth.* VI). » — « In tempore opportuno, » id est in hac vita ; unde dicitur : « Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes (*Gal.* V). »

« Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt. » Orant quidem assidue sancti pro remissione peccatorum ; tamen quia in diluvio aquarum multarum sunt, a quibus purgantur et abluuntur, ad eos peccata appropinquare non possunt : purgantur enim eleemosynis, orationibus, jejuniis, lacrymis et monitu Scripturarum. Quare

B igitur orant ? ne a diabolo tententur unde Dominus discipulis ait : « Orate ne intretis in tentationem (*Matth.* XXVI). » — « Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me, » de hujus sæculi adversitatibus loquitur. Exsultatio mea, quia de te gaudeo. « Erue me a circumdantibus me, » id est a vitiis et malis omnibus. Responsio Dominica.

« Intellectum tibi dabo. » « Noli, inquit, timere, intellectum tibi dabo, quo consoleris et inimicos devincas. « Instruam te, » in operibus bonis. « In via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos, » ne aliquis tibi nocere possit. « Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus ; » equus enim superbos significat, et luxuriosos, sicut scriptum est : « Computruerunt jumenta in stercore suo (*Joel.* I). » Mulus autem pigros et infecundos signifi-

C cat. Tale est igitur ac si dicat : Noli esse superbus, et luxuriosus, noli esse piger, quia propter frigus piger arare noluit. Noli esse vacuus virtutibus et sterilis.

« In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. » Si, inquit, aliqui fuerint qui Evangelium recipere et ad te appropinquare noluerint, eos in chamo et freno legis, in duris et minantibus Scripturarum sententiis constringe, ut vel sic Ecclesiæ conjungantur. « Multa flagella peccatoris. » Ideoque cessa peccare, et noli fieri sicut equus et mulus, sed spera in Domino. Quia « sperantem in Domino misericordia circumdabit. Lætamini in Domino, » non in mundo, non in rebus transitoriis, « et exsultate, justi » de promissa mi-

D sericordia ; « et gloriamini, omnes recti corde, » quia « qui gloriatur, in Domino glorietur (*II Cor.* X). »

EXPOSITIO PSALMI XXXII.

« Exsultate, justi, in Domino. » Vox Ecclesiæ : Hactenus, inquit, in auro et argento sæculique honoribus exsultastis ; nunc autem, quia justi estis, in Domino et in justitia exsultate. « Rectos decet collaudatio. » Ideo, inquit, vos exultate, et laudate Dominum, quia talium laudem diligit Dominus. « Confitemini Domino in cithara, » id est in dulciloquio, ut Saulem placare possitis. « In psalterio decem chordarum psallite illi, » in decem chordis decem præcepta legis intelligimus. Ergo in psalterio

decem chordarum psallite Domino, quia in his decem præceptis ei servitur.

« Cantate ei canticum novum. » Novus homo venit in mundum, novam legem dedit mundo (*Greg.* hom. 32). Cantate ergo canticum novum, videlicet nativitatem, passionem, resurrectionem et ascensionem : hæc enim omnia nova sunt et a prioribus inaudita.

« Bene psallite ei in vociferatione, » id est in verbis prædicationum. Bene autem in prædicatione psallunt qui verbis opera conjungunt. « Quia rectum est verbum Domini. » Ideo, inquit, cantate canticum novum, quia rectum est verbum Domini. Et bene psallite ei in vociferatione, quia « omnia opera ejus sunt in fide. » Recta quidem sunt verba divina, quia veritatem cunctis annuntiant. Opera vero ipsius fidelia sunt, quia neminem fallunt. « Diligit misericordiam et judicium. » Cantate, inquit, et dicite quoniam et misericors, et justus est Dominus. Et quia misericors est, nullus desperet; quia vero justus, omnes bona operentur, « reddet enim unicuique juxta opera sua (*Matth.* XVI). » « Misericordia Domini plena est terra. » Per terram Ecclesiam intelligimus, cujus in tantum misertus est Dominus, ut etiam Filium suum pro ea morti traderet. « Verbo Domini cœli firmati sunt. » Hoc quoque nuntiate quoniam Verbo Domini facti sunt apostoli, et in Trinitatis fide supra firmam petram firmati. Vel etiam ipsum firmamentum, quoniam « omnia per ipsum facta sunt (*Joan.* I). » « Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. » Quod enim apostoli vitia superabant, quod mortuos suscitabant, quod cæcos illuminabant, non viribus eorum, sed Spiritus sancti gratia fiebant.

« Congregans sicut in utre aquas maris. » Et cœlos, inquit, firmavit, et quasi aquas in utrem, hujus sæculi peccatores in Ecclesiam congregavit. Vel etiam, quasi aquas in utre, ita impios et peccatores in sua potestate contringit ut, nisi quando ipse permittit, in sanctos sævire non possint.

« Ponens in thesauris abyssos. » Quia in sanctorum numero, et in Ecclesia peccatores adunat, quia abyssus sunt, et in vitiorum profunditates submersi. Ponit etiam in thesauris abyssos, quando in cœlis collocat sanctos ; ibi enim est sanctorum thesaurus, quia in cœlis thesaurizant. « Timeat Dominum omnis terra. » Quia talis, inquit, est Dominus, ideo omnis terra eum timeat.

« Ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem. » Jam enim ex parte commoti sunt, quia ejus monitis ab infidelitate ad fidem transierunt ; movebuntur autem in die judicii, quia alios ad se vocabit, alios autem in infernum mittet (*Matth.* XXV). « Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt. » Quia ipse omnia fecit (*Joan.* I), omnia ejus sequuntur imperium.

« Dominus dissipat consilia gentium, » quibus Ecclesiam destruere putabant. « Reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum. » Consilium namque eorum fuit, ut Ecclesiam destruerent, et deorum templa ædificarent. « Consilium autem Domini in æternum manet, » quia semper erunt sancti, qui ipsius consilio liberati sunt. Confirmatio. « Cogitationes cordis ejus in generationem et generationem. » Quia quidquid ipse dixit et cogitavit, et in hoc sæculo fiet, et in futuro. « Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus, » et beatus populus gentium, quem iste Dominus « elegit in hæreditatem sibi. De cœlo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum. » Repetitio. De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.» Respexit, inquit Dominus, de suæ divinitatis secreto, viditque genus humanum graviter a latronibus vulneratum, quem nec sacerdos adjuvit neque levita. Misit ergo Filium suum, misitque Samaritanum, qui illius misereretur (*Luc.* X). Respicere namque Dei, misereri est. Veniens igitur Dei Filius in hæreditatem populum gentium sibi elegit.

« Qui finxit singillatim corda eorum. » Quia aliis dedit sermonem sapientiæ, aliis interpretationes sermonum, aliis vero genera linguarum (*I Cor.* XII). Finxit etiam singulariter in hoc corda sanctorum, quorum alii monachi fieri desiderant, alii eremitæ, alii humilitatem custodire nituntur, alii vero castitatem. « Qui intelligit omnia opera eorum. » Scit enim Dominus qui puro corde, quinque pro vana gloria bona operentur. Qui enim pro vana gloria castus et humilis apparet, potius hypocrita quam castus et humilis dicendus est. « Non salvabitur rex per multas virtutes. » Populus, inquit, gentium salvabitur, quem sibi in hæreditatem Dominus elegit, qui non in suis viribus, sed in misericordia confidit. Terreni vero reges, superbi gigantes, potentes, in se suaque fortitudine confidentes, non salvabuntur. Quis rege potentior ? quis gigante fortior ? Cum igitur isti sua potentia et fortitudine non salventur, nemo nisi Dei misericordia ad salutem quærat pervenire.

« Fallax equus ad salutem, in abundantia virtutis suæ non salvabitur. » Equus animæ corpus intelligitur, hoc autem fallax est ad dandam salutem, quia salus, et lætitia carnis, mors est animæ atque tristitia, refrenandus est igitur equus, ne laxatis habenis in foveam cadat. Possumus etiam, per equos, superbos et recalcitrantes intelligere. « Ecce oculi Domini super timentes eum, » ac si dicat : Nec rex per virtutem, nec gigas per fortitudinem, nec ab equo quidem salvabitur quilibet. Quis igitur, et per quem salvabitur ? Sequitur : « Ecce oculi Domini, » id est ipsius misericordiæ respectus super timentes eum, « et in eis qui sperant, » non in suis viribus, sed « in misericordia ejus. » Ad quid ? « Ut eruat a morte animas eorum, » id est a perpetua damnatione. « Et alat eos in fame, » quia, et in hac vita spirituali doctrina reficiet, et in futuro, summa eos beatitudine replebit. Unde dicitur : « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (*Matth.* V). » Ideoque « anima nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor et protector noster est, et quia in eo lætabi-

or nostrum, » cum pro operibus merita reci-
us. Et in timore,« in nomine sancto ejus spe-
ius.»Spes autem non confundet. «Fiat,Domine,
ricordia tua super nos, quemadmodum speravi-
n te, » id est,quia speravimus, sicut speravimus,
ere nostri.

EXPOSITIO PSALMI XXXIII.

Benedicam Dominum in omni tempore. » Vox
rum : « Semper laus ejus in ore meo. » Omni
t,tempore benedictam et prædicabo Dominum
er laudabo eum,nec præ timore aliquid tacebo.
Domino laudabitur anima mea.» Non laudabitur
non in sapientia mundi, non in sublimitate
rum, sed in Domino a quo et virtutem et
tiam sumpsit.« Audiant mansueti,et lætentur.»
int,inquit, mansueti laudem Domini,et læten-
beneficiis ejus.

Magnificate Dominum mecum. » Vobis dico,
ueti, qui laudem Domini et hunc sermonem
is : Magnificate Dominum mecum, id est ad
similitudinem eum laudate. « Et exaltamus
n ejus in idipsum, » ut concorditer, una voce,
ges et pastores Dominum laudent atque ma-
ent. « Exquisivi Dominum, et exaudivit me,et
nibus tribulationibus meis eripuit me.» Ac si
: Mei exemplo discite quam utile sit vobis
nificare et quærere Dominum. Ego quidem quæ-
et exauditus sum,et ex omnibus tribulationibus
us. « Accedite » ergo et vos « ad eum, et
inamini. » Accedite, inquit, ad lucem ut illu-
mini vero humine. « Et facies vestræ non con-
ntur. » Confundentur enim qui illuminati non
it, quia, exstinctis lampadibus suis, oleum
entes, dignam repulsam patientur.

te pauper clamavit,et Dominus Exaudivit eum.»
e seipso, quasi de alio loquitur : Ego quidem
avi, et Dominus exaudivit me; clamate ergo et
it exaudiamini.

mmittet angelus Domini in circuitu timentium
et eripiet eos. » Persuasio timoris et accessio
c Dominum. Cum, inquit, timentes se adeo
nus diligat ut angelus,præsidiis eos custodiens,
nibus inimicis eripiat,merito quidem ad eum
ere, ipsumque timere debetis. Quod enim ab
is custodiantur sancti,manifestum est;namque
Veritas ait : « Amen dico vobis, quia angeli-
n semper vident taciem Patris meis,qui in cœlis
latth. XVIII). »— « Gustade, et videte quoniam
s est Dominus.» Multis namque modis multis-
blanditiis debent pastores subditos admonere.
Apostolus : « Argue, obsecra, increpa, insta
rtune importune (*II Tim.* IV). » Quod genus
ionis satis aperte in hoc psalmo dignoscitur.
ite, tentate, videte, et cognoscite dulcedinem
avitatem Domini, qua « non vult mortem
itoris,sed magis ut convertatur,et vivat(*Ezech.*
I).» —« Beatus vir qui sperat in eo,» et non in
to divitiarum. Timete Dominum, omnes sancti
» Initium sapientiæ, timor Domini (*Psal.*CX). »

« Quia non est inopia timentibus num.Divities egue-
runt, et esurierunt,» ex quibus ille fuit qui guttam
aquæ a Lazaro petebat ((*Luc.*XVI).« Inquirentes autem
Dominum non minuentur omni bono. » Non enim
aliquo bono indigebunt qui summum et universale
bonum habebunt, a quo bona sunt omnia, et sine
quo nihil est.

« Venite ergo, filii, audite me, timorem Domini
docebo vos. » Quia, ut jam dictum est, initium sa-
pientiæ timor Domini, ut filios suos in sapientiam
Ecclesiæ doctores introducere possint, a timore Do-
mini doctrinam incipiant.

« Quis est homo qui vult vitam. » Jam quasi
omnibus coadunatis,quibus superius dixit : Venite,
alloquitur eos,et dicit; «Quis est homo qui vult vitam
et diligit videre dies bonos ? » Aliquis tali interro-
gationi respondens, inquit : Ego. Cui ipse loquitur:
«Prohibe ergo linguam tuam a malo,et labia tua ne lo-
quantur dolum,»quia scriptum est: Mors,et vita in ma-
nibus linguæ (*Prov.* XVIII).»Qui enim custodit linguam
suam, custodit et animam suam. Itemque :«Cultus
justitiæ, silentium (*Isa.*III). » Et alibi : « Si quis pu-
tat se religiosum esse, non refrenans linguam suam,
hujus vana est religio (*Jac.* I).» — «Diverte a malo, et
fac bonum. » Non enim satis est a malo abstinere,
nisi etiam bona operentur.« Inquire pacem, »id est
Christum : « Ipse enim est pax nostra, qui fecit
utraque unum (*Ephes.*II). » — «Et sequere eam. »
Sequi namque Dominum, imitari est.Unde ipse ait:
« Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et
tollat crucem suam, et sequatur me (*Matth.* XVI) .»
Et alibi : « Qui sequitur me, non ambulat in tene-
bris (*Joan.* VIII » — « Oculi Domini super justos, et
aures ejus in præces eorum.» Superius dixit : «Im-
mittet angelus Domini in circuitu timentium eum ;
nunc autem dicit, quia ipse timentes respicit atque
custodit. Ecce quantus fructus redditur illis qui mala
fugiunt et recte faciunt! Vultus autem Domini super
facientes mala. Ad quid ? « Ut perdat de terra me-
moriam eorum. » Dissuasione, quia mala facientes
de libro vitæ delebuntur, neque in terra viventium
de eis memoria fiet.« Clamaverunt justi,et Dominus
exaudivit eos . » Probatione,quia aures ejus semper
sunt in preces eorum : quoniam quotiescunque cla-
mant justi, semper a Domino exaudiuntur . « Et ex
omnibus tribulationibus eorum liberabit eos, »quia
carne dissoluta in cœlestibus regnis collocantur.
Sed quid mirum in eos Dominus exaudivit ? « Juxta
est Dominus his qui tribulato sunt corde. » Quia
semper juxta est nec unquam eos derelinquit, id-
circo clamantes exaudit, et quia « cor contritum
et humiliatum Deus non despicit (*Psal.* L). » Corde
enim tribulantur quos conscientia remordet, ut de
peccatis pœniteant. « Et humiles spiritu salvabit. »
«Beati pauperes spiritu,quoniam ipsorum est regnum
cœlorum (*Matth.* V), » pauperes enim spiritu sunt
qui de nihil præsumunt.« Multæ tribulationes justo-
rum,et de his omnibus liberavit eos Dominus.Custo-
dit Dominus omnia ossa eorum, » id est omnia ro-

bora virtutum, quia neque humilitas ab ira, neque castitas a luxuria superatur. « Unum ex his non conteretur, » quia « omni habenti dabitur,et abundabit (*Matth.* xxv). »

« Mors peccatorum pessima,» quia nunquam deficient, sed semper moriendo vivent. « Et qui oderunt justum,» id est Christum,qui justificat impium, vel unumquemque justorum.Injusto enim nihil est quod odiendum sit, quoniam et hominis natura et ipsa justitia bona est;in peccatore autem,sola vitia odienda sunt. « Delinquent, » quia super iniquitatem apponent iniquitatem,ut qui sordidus est semper sordescat.« Redimet Dominus animas servorum suorum. » Jam enim redemit sanguine suo, redimit etiam omni die, dum eas a vitiis et carnis liberat necessitatibus; redimet etiam in futuro, quia a secunda morte eripiet.« Et non delinquent omnes qui sperant in eo, » quia semper de virtute in virtutem conscendentes, omnia vitia sub pedibus conculcabunt.

EXPOSITIO PSALMI XXXIV.

« Judica,Domine, nocentes me. » Vox Christi in passione : Judica, inquit, Domine, nocentes me, redde illis juxta opera sua. « Expugna impugnantes me, » ne semper in fortitudine sua glorientur « Apprehende arma » ad me defendendum et illos perdendum. « Et exsurge in adjutorium mihi. »

« Effunde frameam et conclude. » Effunde, inquit, framea, Titum et Vespasianum, meritam vindictam, et gladios quibus perdantur. « Adversus eos qui persequuntur me, » et conclube eos ad hostium multitudine, ut nec unus quidem de civitate egredi vel ingredi possit. «Dic animæ meæ: Salus tua ego sum. » De qua ipsi dicebant : «Non est salus ipsi in Deo ejus (*Psal.* III).» Possumus etiam per frameam animam Dominicam intelligere,cujus effusione conclusi sunt Judæi,quia garrulitas et disputatio eorum omnino cessavit. « Confundantur et revereantur.» Confundantur, inquit, de mendacio, cum me viderint resuscitatum.« Et revereantur,» non edim erat in rem quod timerent Romanos, nisi Christum interficerent; sed potea revera timuerunt,cum incurrentium hostium conspicerent gladios. Vel confundantur et erubescant de peccatis. Unde Apostolus: «Quem ergo fructum hab istis in illis,in quibus nunc erubescitis ? » (*Rom* VI.) Et revereantur, non dæmonem, sed Dominum. «Avertantur retrorsum et confundantur. » Avertantur, inquit, retrorsum, ut sequantur Dominum, qui nunc diabolum imitantur. Sive retrorsum convertantur,ut nunquam de futuris cogitent, sed sola præsentia et transitoria concupiscant, de confundantur, vel in melius, vel æterna confusione, « cogitantes mihi mala. Fiant tanquam pulvis ante faciem venti,» ut sicut nec pulvis vento ita nec hostibus ipsi resistere possint. « Et angelus Domini » malus sit « persequens eos, « ut ubicunque Judæi fuerint, eis diabolus dominetur, Sive angelus Domini, id est Titus et Vespasianus, quos supra memoravimus. Fiant viæ illorum tenebræ, »

A ut non videant quo fugere possint.« Et lubricum, » ut fudientes cadent.«Et angelus Domini præsequens eos,» ut facile capiantur, et hoc merito. «Quoniam gratis, » id est sine causa, eodem Pilato teste (*Luc.* XXIII), « absconderunt mihi interitum. » Absconderunt utique, quia cum proditione eum occiderunt. «Supervacue exprobraverunt animam meam,» id est sine omni illorum utilitate probaverunt quoniam Christus resurgere posset; vel etiam exprobraverunt, quia multa ei opprobria inferebant,dicentes : « Ave, Rabbi (*Matth.* XXVI). » Et : « Dæmonium habes (*Joan.* VIII).»

« Veniat illi laqueus,quem ignorat,» Ego quidem non ignoravi illorum laqueos et deceptiones, ipsi autem,quæ pœna,qui laquei eis futuri sint,omnino B ignorant. « Et captio, quam abscondit,» ad me capiendum, «comprehendat illum,» —«unicuique enim secundum mensuram, qua mensus fuerit, remetietur (*Matth.* VII).»—«Et in laqueum cadat in ipsum,» quem mihi paravit. Unde dicitur : « Foveam, quam fratri tuo parabis, in eam cades (*Prov.* XXVI). » « Anima autem mea, » ex illorum exempta insidiis, « exsultabit in Domino, » et delectabitur de salute sua.Tunc tandem «omnia ossa meo dicent : Domine, qui similis tui? » Per ossa, fortiora membra,id est apostolos intelligimus, qui, postquam Christus resurrexit, ubique terrarum Dominum laudare et prædicare cœperunt. « Eripiens inopem de manu fortiorum ejus, » id est, Christum de manibus et potestate Judæorum ; inops enim in hoc mundo fuit C Christus, quia nihil proprii habuit. Unde ipse ait : « Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet (*Matth.* XVI). » Et Apostolus : « Qui cum omnium dives esset, pro nobis pauper factus est, ut illius inopia nos divites faceret (*II Cor.* VIII). » « Egenum et pauperem a diripientibus eum, » id est, a Judæis, vel a principibus tenebrarum. Fortiorés autem dixit, quia omnis qui verberat, eo qui verberatur fortior esse videtur.

« Surgentes testes iniqui, quæ ignorabant, interrogabant me.» Testesini qui dicuntur principes sacerdotum, qui interrogantes dicebant : « 'Adjuramus te per Deum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei.« Christo autem respondente : Ego sum, D clamaverunt dicentes: Ipsi » audistis blasphemiam (*Matth.* XXVI). » Quæ utique non blasphemia, sed veritas erat. Fuerunt igitur teste siniqui,quia veritatem blasphemiam esse testantur. Ignorabant autem an esset Filius Dei, quia Spiritus sanctus in eis non erat, qui hoc illis revelaret. «Retribuebant mihi mala pro bonis,» quia ego de illorum salute, ipsi vero,quomodo me perderent, cogitabant. «Sterilitatem animæ meæ, » id est penuriam vitæ, quia me interfecerunt. Vel, quia cum deberent dare frumentum, exorta est zizania. Præterea semen quod super eos seminavi, quasi in duros lapides versum nullum mihi protulit fructum. O vinea mea electa. ego te plantavi, quomodo conversa es in amaritu-

dinem, pro uvis abruscas, pro vino acetum Domino dedisti!

« Ego autem, cum mihi molesti essent, » flagellando, conspuendo, induebar cilicio, » quia non divinitatis potentiam, sed solius carnis fragilitatem eis manifestabam. Nam quasi cilicio indutus, carne quia tectus, inter peccatores reputabatur; cilicium enim peccatoribus convenit. Unde Apostolus ait : « Ut de peccato peccatum damnaret in carne (*Rom.* VIII). » — « Humiliabam in jejunio animam meam. » In jejunio, inquit, affligebam meipsum, quia neminem illorum, nisi unum ex latronibus, mihi incorporare potui. « Et oratio mea in sinu meo convertetur, » in sinu namque convertitur oratio, quando eadem deprecatio frequenter in corde revolvitur. Vel etiam, ideo oratio, quam Christus in sui cordis secreto faciebat, conversa est, quia, sicut prius pro Judæorum salute, ita et pro confusione postea Deum rogare cœpit, et merito.

« Quasi proximum, et quasi fratrem nostrum sic complacebam. » Sic, inquit, diligebam Judæos ut fratrem, et secundum carnem, proximum. « Majorem enim dilectionem nemo habet quam ut animam ponat quis pro amicis suis (*Joan.* XV). » — « Quasi lugens et contristatus sic humiliabar, vel ab ipsis, vel pro ipsis. « Et adversum me lætati sunt, » id est de his quæ mihi contraria et adversa fuerunt. « Et convenerunt. » Convenerunt utique pontifices et Pharisæi in unam voluntatem atque « consilium ut Christum caperent et occiderent (*Marc.* XIV). » « Congregata sunt super me flagella, » quia « cum gladiis et fustibus super eum venerunt (*Matth.* XXVI). » « Et ignoravi, » nulla enim causa fuit cur eum crucifigerent (*Luc.* XXIII). Unde ipse ait : « Quia odio habuerunt me gratis (*Joan.* XV). »

« Et ideo dissipati sunt. » id est, ubique dispersi. Vel, secundum interiorem hominem distracti. Vel etiam charitatis vinculo divisi. « Nec compuncti, » quia nec pœnitent, neque credunt. « Tentaverunt me, » multis modis tentaverunt Judæi Christum. Unde ipse ait : « Quid me tetanis, hypocritæ? » (*Matth.* XXII). « Subsannaverunt me subsannatione : » — « Vah! qui destruis templum Dei (*Matth.* XXVI). » — « Frenduerunt super me dentibus suis, » « Crucifige, crucifige, dicentes (*Luc.* XXIII). » — « Domine, quando respicies » iniquitatem illorum? Restitue animam meam » pristino gradui et tuæ claritati. « A leonibus unicam meam » auferens a superbia et violentia Judæorum. Quod si feceris, « confitebor tibi in Ecclesia magna, id est in Ecclesia catholica per orbem terrarum diffusa, consona omnium sanctorum te voce laudabo. Confirmatio. « In populo gravi laudabo te, » id est in gentibus : quem nullus ventus, nullaque doctrina a te divellere potest; non in his qui leves sunt et faciles ad peccandum, quos velut pulverem, « ventus projicit a facie terræ (*Psal.* I), » nunquam humilia, sed semper superba cogitantes.

« Non supergaudeant mihi, qui adversantur mihi

A inique. » Supergauderent namque adversarii Christi, si mortuus non resurgeret. « Qui oderunt me gratis, » id est sine culpa. « Et annuunt oculis, alteri enim alter oculis ut feriret innuens, Christo Domino colaphizato dicebant : « Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? » (*Matth.* XXVI.) Innuebant etiam oculis, quando se in facie amicos monstrabant hoc est quod sequitur :

« Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur. » Dicentes : « Magister bone (*Matth.* XIX). » Et : « Scimus quia verax es (*Matth.* XXII). » Et : « Non respiciens personam hominum (*ibid.*). » Hæc enim et similia, pacifica verba sunt sub adulationis figura. « Et in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant, » loquebantur utique Pharisæi et sacerdotes in iracundia terræ, quia seditionis verba fundentes, terrenos et peccatores ad iracundiam provocabant, ut

B ille que dicebat : « Expedit vobis ut unus homo moriatur pro populo, et non tota gens pereat (*Joan.* XI). » Hoc autem nulla alia de causa discebant, nisi ut Christum dolo tenerent et occiderent (*Marc.* XIV). « Et dilataverunt super me os suum, » omnes palma blasphemantes « dixerunt : Euge, euge, » insultatoria laus est. « Viderunt oculi nostri, » vidimus qualis esset, et tandem cognovimus : ubi sunt virtutes quas faciebat? cur qui alios salvavit, seipsum non salvat? (*Matth.* XXVII.) Cur qui Lazarum suscitavit, seipsum non suscitat? « Vidisti, Domine, » insultationes, et opprobria eorum, « Domine, ne discedas a me, intende judicium meum, » id est,

C diffunde et manifesta cunctis gentibus judicium quo judicatus sum, ut nullus amplius desperet, tali sacrificio immolato. « Deus meus et Dominus meus, in causam meam, » veni, id est, discerne meam justitiam, et illorum iniquitatem, « Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus, » id est, quia justus es, dicerne me injuste condemnatum, et fac quod justum est « Et non supergaudeant mihi, » quod utique facerent, nisi Christus a morte resurgeret.

« Non dicant in cordibus suis : Euge, euge, » beatæ « unimæ nostræ; nec dicant : Devoravimus eum. » id est omnino delevimus; quod equidem nec facer potuerunt, cum audierent eum resurrexisse. « Erubescant, et revereantur simul, qui gratulantur malis

D meis. » Ecce hic convertitur oratio; non enim jam rogat ut Pater illis ignoscat, sed erubescant et revereantur. Erubescant, inquit, de mendacio suo, et revereantur pœnam suique confusionem, et repentinum interitum qui gratulantur malis meis, id est non solum qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt, ut ipse Pilatus, qui dicebat : « Innocens ego sum a sanguine justi hujus (*Matth.* XXVII). » — « Induantur confusione et reverantia, qui maligna loquuntur super me, » confusione quidem et verecundia induti fuerunt, quia invitis custodibus resurrexit : induentur et in judicio, cum Judicem videbunt, quem ut hominem flagellarunt. Hinc pro Ecclesia loquitur. « Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam. »

Judæi, inquit, induantur confusione; illi autem exsultent et lætentur qui justitiam meam sequi volunt, vel, qui me justum dicunt. « Et dicant semper : Magnificetur Dominus,qui volunt pacem servi ejus.» Semper enim Ecclesia Dominum magnificat, quæ utique eamdem pacem habere desiderat quam et Christus habet, qui, pro parte carnis, servus est Patris.« Et lingua mea meditabitur justitiam tuam,» id est apostoli et doctores, per quos, quasi propria lingua, meas Ecclesiæ denuntio volontates. « Et tota die laudem tuam, » donec enim tempus fuerit, semper Ecclesia Dominum laudabit.

EXPOSITIO PSALMI XXXV.

« Dixit injustus, ut delinquat in semetipso. » In semetipso, inquit, in corde, in cogitationibus ; dixit iniquus : Delinquam, furabor occidam innocentes et proximos accusabo, et sic dives efficiar. Vel, in semetipso, id est contra seipsum ; omnis enim qui peccat, sibi contraria operatur. « Non est timor Dei ante oculos ejus, »Quid mirum, si se peccare promittit, qui ante oculos cordis Dei timorem non habet? timor namque Dei, frenum est peccati.

« Quoniam dolose egit in conspectu ejus, » id est in interiori homine, quem Deus videt et cognoscit, vel etiam, Judæi in præsentia Christi. Unde fit « ut inveniatur iniquitas ejus ad odium, » quia semper, inquit, dolose agit, sine odio quidem iniquitas illius innepiri non potest. « Verba oris ejus iniquitas et dolus, » verba namque eorum dolo et mendacio plena sunt, quia aliud ore dicunt, et aliud corde volutant. « Noluit intelligere ut bene ageret. » Multi enim bona et Scripturas intelligunt, sed non ad hoc ut eas custodiant. Unde Apostolus: « Non auditores, inquit, legis justificabuntur apud Deum,sed factores (*Rom.* II). » Itemque : « Si vis perfectus esse, serva mandata (*Matth.* XIX). »

« Iniquitatem meditatus est in cubili suo, » id est, in secretario cordis sui.« Astitit omni viæ non bonæ, » quia in omni malitia perseveravit: hoc est quod sequitur : « Malitiam autem non odivit. » Qui malitiam non odit misericordiam non amat.

« Domine, in cœlo misericordia tua. »In supradictis, inquit, iniquis, non est nisi dolus, iniquitas et malitia ; in sanctis autem, quos per cœlum intelligimus, misericordia et veritas. Misericordia quidem est in sanctis, quia a magistri jussione non discedunt, qui ait: « Estote misericordes, sicut et ego misericors sum (*Luc.* VI). » Et alibi : « Jucundus homo qui miseretur et commodat (*Psal.* CXI). » Veritas quidem, quia nominem fallunt, ut ille de quo superius diximus :« Verba oris ejus iniquitas et dolus » In talibus enim veritas non est. « Usque ad nubes,» subintelligitur, perveniens. Quid per nubes, nisi apostolos, doctores et prophetas? ut enim nubes pluviam, ita et isti doctrinam distillant. Usque ad hos ergo pervenit veritas Dei, quia nullus ad plenum divina secreta cognovit, nisi cui sanctus Spiritus revelavit. Unde ipsa Veritas ait : Nemo novit Patrem nisi Filius, et cui Filius voluerit revelare (*Matth.* XI). »

A « Justitia tua sicut montes Dei, » subauditur, homines facit. Omnes enim qui Dei justitiam imitantur et colunt, quasi montes efficiuntur; ut enim montes a sole, ita sancti semper a Christo illuminantur. Quacunque enim ex parte volvatur sol, montes quidem semper illuminat. « Judicia tua abyssus multa, » id est, alta et obscura profunditas, « Quis enim cognovit sensum Domini ? Aut quis consiliarius ejus fuit? (*Rom.* II) » Vel « incomprehensibilia sunt judicia ejus (*ibid.*). » Quia alios elegit misericordia, alios damnat veritate, sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau odio habui (*Rom.* IX). »

« Homines et jumenta salvabis, Domine. » Quamvis, inquit, in cœlo sit misericordia tua, tamen et homines, et jumenta salvabis, id est sapientes et
B rationabiles, et brutos et idiotas, sive, homines et jumenta, id est justos et peccatores. Vel, etiam homines, id est, carnales : et imperfectos, et jumenta hominum, id est apostolos, qui totius Ecclesiæ sarcinam sustinent.« Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus. » Videns quod homines et jumenta, et justos et peccatores salvavit Dominus, tantam admirans misericordiam, exclamat : Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus.

« Filii autem hominum, » id est tota ecclesiæ continuatio usque ad finem sæculi, « in tegmine alarum tuarum sperabunt,» id est in tua protectione. Vel, duas alas, duo crucis cornua intelligimus,quia signo crucis muniti inimicum a nobis repellimus.
C Sives, duæ alæ duo sunt Testamenta, quibus eruditi hæreticos superamus. Possumus etiam per duas alas Dei et proximi dilectionem significare, quibus quicunque caret, non habet unde volet ad regna cœlorum.

« Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, » id est, affluentia gratiarum Spiritus sancti, sive plenitudine Scripturarum: namque Spiritu sancto pleni erant apostoli, quando musto madere a Judæis dicebantur (*Act.* II). « Et torrente voluptatis tuæ potabis eos, » id est impetu misericordiæ tuæ, summique et ineffabilis boni felicitate. Quod facere quidem potest, « quoniam apud te est fons vitæ » id est Christus apud Patrem, ut in Evangelio dicitur : « Et Verbum erat apud Deum (*Joan.* I). » Fons vitæ Christus est, ut
D ipse ait : « Aqua quam ego do, qui biberit ex ea, non sitiet ultra (*Joan.* IV). » — « Et in lumine tuo videbimus lumen. » Lumen de lumine Christus est, qui « illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (*Joan.* I).» In hoc autem lumine videbimus lumen, quia ipse est lucerna pedibus nostris, lucens ante Patris faciem et claritatem. Quod ut fiat, fac quod sequitur : « Prætende misericordiam tuam scientibus te, » id est Filium tuum. Confirmatio. « Et justitiam tuam his qui recto sunt corde, » ut justi misericordes ad te perveniant. « Non veniat mihi pes superbiæ, » pes enim principium et sustentamentum superbiæ diabolus est. « Et manus peccatorum non moveat, me, » id est suggestio et diabo-

lica tentatio non separet me a charitate Dei. « Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, » iidem maligni spiritus, qui iniquitatem operari non cessant; nam propter superbiam de cœlorum sedibus ejecti sunt. « Expulsi sunt a te, nec potuerunt stare. »

EXPOSITIO PSALMI XXXVI.

« Noli æmulari in malignantibus. » Vox doctorum ad Ecclesiam : Æmulari, multas habet significationes. Aliquando enim pro diligere ponitur, ut : « Æmulor enim vos Dei æmulatione (*II Cor.* XI). » Aliquando autem pro imitari, ut : « Æmulamini charismata meliora (*I Cor.* XII). » Aliquando vero pro invidere, ut in hoc loco: « Noli æmulari in malignantibus, » id est, noli habere invidiam in male agentibus, ut idem facias. « Neque zelaveris facientes iniquitatem. » Dilige, inquit, hominem, noli diligere latronem; dilige hominis naturam, sed non diligas adulterium : malum enim ubique repudiandum est.

« Quoniam tanquam fenum velociter arescent. » Ad tempus enim lætantur et florent, sed cito siccantur et in pulverem rediguntur. « Et quemadmodum olera herbarum, » id est viriditates, « cito decident. » Unde Isaias : « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni. Siccatum est fenum, et cecidit flos (*Isa.* XL). » — « Spera in Domino, et fac bonitatem. » Noli, inquit, malignantibus invidere, ne et tu tam cito pereas. Sed spera in Domino, non in divitiis, non in pulchritudine, non in mundi flore. Et fac bonitatem, id est misericordiam in omnibus. « Inhabita terram, » id est sanctam Ecclesiam, « et pasceris in divitiis ejus, » id est in sacris voluminibus. Vel, inhabita terram, id est dominare carni, neque secundum suas concupiscentias eam vagari permittas, et pasceris in divitiis ejus. « Delectare in Domino, » non in concupiscentiis carnis, non in momentaneis bonis. « Et dabit tibi » quæ ista quidem dare non possunt, scilicet « petitiones cordis tui. » Si enim, quod verum est, « spiritus concupiscit adversus carnem, et caro adversus spiritum (*Gal.* V), » aliæ quidem sunt petitiones carnis, aliæ vero spiritus, id est cordis.

« Revela Domino viam tuam. » O quam salutifera mandata! Non invidere malis, non diligere iniquitatem, in Domino sperare, in Domino delectari, vias et opera nostra Domino confiteri admonent nos sapientissimi, et misericordes Ecclesiæ doctores. « Et spera in eum, et ipse faciet. » Quid faciet? Sequitur : « Et educet quasi lumen justitiam tuam, » ut nunquam in tenebris et vitiis obscuretur; non enim a tenebris comprehenditur lux. Vel, quasi lumen justitiam educet, quia de hac obscuritate elevans, angelis eam et hominibus manifestam faciet. « Fulgebunt enim sancti sicut sol in regno Dei (*Matth.* XIII). » Confirmatio. « Judicium tuum tanquam meridiem, » omni obscuritate tenebrisque elucidatum faciet judicium illud quo Dominum imitari, et fidem sequi, et operationem decrevisti. Hoc autem erit in die judicii, quando « sancti stabunt in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt (*Sap.* V). » Quos mali in tanta gloria videntes dicent : « Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam (*ibid.*). » — « Subditus esto Domino, et ora eum. » — « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (*Matth.* IV). »

« Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, » id est in homine faciente injustitias; multi enim in dolo, multi in furto, multi in perjurio, multique in rapina prosperantur; hæc autem non Dei, sed hominis, viæ sunt.

« Desine ab ira. » — « Ira enim viri justitiam Dei non operatur (*Jac.* I). » Et : « Sol non occidat super iracundiam vestram (*Ephes.* IV). » Repetitio. « Et derelinque furorem. » Vel etiam, ira animi, furor vero corporis est, furor enim est, qui homines in adulterium rapit. « Noli æmulari, ut maligneris, » sed potius ut bona agas.

« Quoniam qui malignantur, exterminabuntur. » Exterminabuntur quidem, qui extra hæreditatis terminos permanebunt, sive, cito de corporibus ejicientur. « Sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram; » qui enim Dominum exspectant, terram viventium hæreditabunt, vel etiam carni suæ imperitabunt.

« Et adhuc pusillum, et non erit peccator. » Adhuc, inquit, pusillum temporis erit, et postea non erat peccator, quia omnino destruetur. « Et quæres locum ejus, et non invenies, » id est si forte locum ejus quæsieris, invenire non poteris. Quod enim non est, locum habere non potest. « Mansueti autem hæreditabunt terram. » — « Beati mites, » et mansueti, « quoniam ipsi possidebunt terram (*Matth.* V), » eorum namque erit hæreditas. Possident etiam carnem suam, ne in vitiis delectentur : « Et delectabuntur in multitudine pacis. » Nulla enim ibi seditio, nullaque discordia erit, qua et spiritus carni, et caro spiritui consentiet.

Iterum autem, « observabit peccator justum. » Ut eum capiat et perdat : ad hunc namque modum in Euangelio legitur : « Et ipsi observabant eum (*Luc.* XIV). » — « Et stridebit super eum dentibus suis, » stridebit super eum dentibus nequitiæ et impietatis, quibus eum devorare nititur; per corporis namque motum, affectum animi intelligimus. « Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniant dies ejus; » irridet namque Dominus peccatorum gaudium et exsultationem, quia quando, et quæ de eis pœna sumatur, agnoscit.

« Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum. » Per gladium, apertam et manifestam persecutionem intelligimus, per arcum vero, occultam et dolosam deceptionem, qua sanctis insidiantur. « Ut decipiant pauperem et inopem, ut trucident rectos corde. » Arcu namque decipiunt, gladio vero trucidant. Est autem pauper, qui nihil habet; inops vero, qui, quamvis sine opibus sit, aliquid tamen possidet. « Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur. » Om-

nis enim quicunque alium lædere molitur, primum seipsum proprio jaculo percutit; arcus autem confringitur, quando dolus et mala voluntas non invenit effectum. « Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas, » ac si dicat: Melior est justorum paupertas quam divitiæ peccatorum; iste enim paucis abundat, ille autem plenus sitit; iste animam salvat, ille autem corpus et animam odit. Sed « quid prodest homini si universum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? (*Matth.* XVI.) » Melior est enim huic fides, quæ grano sinapi comparatur, quam illi perfidia quæ ubique vagatur. « Quoniam brachia peccatorum conterentur, » id est, virtutes, potentiæ divitiæque in quibus confidunt. « Confirmat autem justos Dominus, » ne ab injustitia vincantur. « Novit Dominus dies immaculatorum, » novit enim quomodo vixerint, et quibus vitam finierunt. Vel novit, quia dilexit. Unde econtra malis dicturus est: « Amen dico vobis, nescio vos (*Matth.* XXV). » — « Omnis enim qui ignorat, ignorabitur (*I Cor.* XIV). » — « Hæreditas eorum in æternum erit, » id est in Christo, vel in vita perpetua. « Non confundentur in tempore malo, » quia reprobis dicetur: « Ite, maledicti, in ignem æternum. » « Et in diebus famis saturabuntur, » dies namque famis eodem in tempore fient, quia, omnes sive boni, sive mali, æternum suscipere gaudium desiderabunt; sed, malis omnibus expulsis, solis bonis prandium et nuptiæ parabuntur, quando econtra soli « peccatores peribunt. Inimici namque Domini mox ut honorati fuerint, » inani et temporali gloria, « et exaltati » in opes et divitias, « quemadmodum fumus deficient, » quia nusquam apparebunt. Peribunt igitur peccatores. Vel ideo, ut fumus peribunt, quia quanto altius ascendent, tanto magis evanescent, et merito.

« Mutuabitur peccator, et non solvet. » Nihil enim habet homo quod mutuo non acceperit, sicut scriptum est: « Quid enim habes quod non accepisti? (*I Cor.* IV), » nudos enim nos natura creavit. Nihil ergo habet homo quod mutuo non acceperit. Unde, et in Evangelio Dominus dicit: « Homo quidam peregre proficiscens vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua; et uni dedit quinque talenta, alii duo, alii vero unum (*Matth.* XXV), » Ecce pecuniam domini mutuo servi acceperunt; qui autem in hoc fideliter eam dispensaverit, et cum usura domino revertenti solvere poterit, hoc ei a domino dicetur: « Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium domini tui (*ibid.*). » Fideliter namque dispensant divites, qui de divitiis eleemosynas faciunt; fideliter autem dispensant doctores, qui nec sacculum nec peram portant. Peccatores autem, divitias, et sapientiam, virtutes, et intellectum a Domino mutuantes, neque ei gratiam referunt, neque pauperibus suppeditant, neque cum lucro pecuniam solvunt; merito igitur ut fumus deficient. « Justus autem miseretur, et tribuet. » Miseretur, inquit, aliis, ut et Dominus sui misereatur, misericordiæque retribuat meritum.

« Quia benedicentes ei hæreditabunt terram. » Hanc retributionem recipiunt justi, quia terram viventium hæreditabunt. « Maledicentes autem ei disperibunt. » Vere utique disperibunt, quia et anima et corpore morientur. « Apud Dominum gressus hominis » (timentis se) dirigentur, quia de virtute in virtutem ad Deum ibit. « Et viam ejus volet, » quia secundum justitiam graditur.

« Cum ceciderit, non collidetur, » quia statim ut peccat, pœnitet, et ipsa pœnitentia corroboratur. Sive, cum in aliquas hujus sæculi ceciderint adversitates, in interiori tamen homine non collidentur. Quare? « Quia Dominus supponit manum suam, » neque a justis aliquando separatur. « Junior fui, etenim senui: et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem. » Non vidi, inquit, justum a meæ ætatis principio a Domino derelictum, nec semen ejus indigens pane. Qui enim quærit indiget; justus autem non quærit, quia non indiget. Semina namque, id est imitatores justi, non indigent pane, quia et carnali et spirituali semper abundant; paucis enim et minimis natura contenta est. Unde et in Evangelio Dominus ait: « Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus? (*Matth.* VI.) »

« Tota die miseretur et commodat. » Quia aliorum miseretur et commodat, inde comprobatur non indigere. Qui enim non habet, quomodo dare potest? Habet igitur justus, siquidem dare potest, miseretur et commodat. « Et semen ejus in benedictione erit, » quia et opera, et imitatores, et exhortatio ipsius a Domino benedicuntur. « Declina ergo a malo et fac bonum, » ut et tibi idem contingat. Declina a malo, diverte a peccato, fuge diabolum, sequere bonum, imitare Deum. « Et inhabita in sæculum sæculi. » Ubi? in Ecclesia, in unitate fidei, in cœlesti Jerusalem, in judicio recto, ut nunquam devies a veritate. « Quia Dominus amat judicium, » id est veritatem. « Et non derelinquet sanctos suos, » probatio est quis veritatem diligat. Non autem derelinquit, quia in æternum eos conservat. « Injusti punientur, » id est, æternaliter damnabuntur, « et semen impiorum peribit, » id est opera, vel sequaces. « Justi autem hæreditabunt terram » vivorum, non mortuorum, vel incorruptibilia corpora sua. « Et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam. Os justi meditabitur sapientiam, » et in hoc sæculo et in futuro. Non meditabitur injustitiam, non dolum, quo fratres decipiat, sed soli semper sapientiæ vacabit. « Et lingua ejus loquetur judicium, » id est, non superbiam, sed ratam veritatem. « Lex Dei ejus in corde ipsius, » quæ et peccare vetat, et bona facere docet. « Et » ideo « non supplantabuntur gressus ejus, » ab iniquis et peccatoribus. « Considerat » namque « peccator justum, » ut eum supplantet, ejusque detorqueat gressus. « Et quærit mortificare eum, » quod utique non faciet. « Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, » quia, quam-

vis corpus, animam tamen capere non poterit (*Matth.* x).

« Nec damnabit eum, cum judicabitur illi, » id est ad ipsius gloriam et honorem : quod in judicio fiet. « Exspecta » igitur « Dominum, » qui te vindicabit. Unde Apostolus : « Mihi, inquit, vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus (*Rom.* xii). » — « Et custodi viam ejus, » id est serva mandata. « Et exaltabit te, » ad cœlestia. « Ut hæreditatem capias terræ, » illius scilicet quam nullus hostilis turbo tibi auferre poterit. « Cum perierint peccatores, videbis, » non peribis, sed pereuntes videbis.

« Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani, et transivi et ecce non erat. » Satis, inquit, magnos, et excelsos, et terrenis honoribus præditos impios ad tempus vidi, et statim æterna cogitans, ad ipsorum vitæ exitum transivi, et ecce non erat. Si quis enim ad intellectum transeat, et cogitando dicat : Ubi nunc est Cæsar ? Ubi Pompeius ? Ubi Octavianus ? Ubi potentia Neronis ? non utique eos inveniet. « Et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus, » qui enim non est, locum non habet. « Custodi » ergo « innocentiam, et vide æquitatem, » ne ad impiorum similitudinem pereas, « quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. » Sed quæ reliquiæ ? Vita post mortem. Possumus autem, per homines pacificos, apostolos intelligere, quorum doctrina pacatus est mundus. His autem sunt reliquiæ et æterna retributio. Unde Apostolus : « Si cujus, inquit, opus manserit, quod superædificatum fuerit, mercedem recipiet (*I Cor.* iii). » — « Injusti disperibunt, simul reliquiæ impiorum interibunt, » quia non relinquitur eis vita post mortem. « Salus autem justorum » erit « a Domino, » qui vere salvare potest. « Et » Dominus erit « protector eorum in tempore tribulationis. Et adjuvabit eos Dominus, » in sæculis tentationibus. « Et eruet eos, a peccatoribus, et salvabit eos, » in die judicii, « quia speraverunt in eum. »

EXPOSITIO PSALMI XXXVII.

« Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. » Argue me, inquit, sed non in ira vel furore, quinimo in misericordia et pietate. Vox cujuslibet pœnitentis.

« Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. » Quid der sagittas nisi correctionis verba intelligimus ? « Et confirmasti super me manum tuam, » quia magistrali verbere me castigasti. Noli igitur me in ira et furore amplius flagellare, quia doctrinæ tuæ non sum oblitus, sed quasi acutissima sagitta cordi meo infixa est. More discipuli loquitur, magistri misericordiam implorantis. Possumus etiam, per sagittas, hujus sæculi ærumnas intelligere, ut sit vox humani generis de tot miseriis conquerentis, quasi dicat : Ne irascaris, Domine, populo tuo, qui tantis undique miseriis et angustiis obsitus est ; hinc enim sagittæ tuæ debita vindicta, morbi, pestilentiæ, fames, aliæque hujus sæculi adversitates nos vulnerant et affligunt. Hinc vitiorum impetus dæmoniorumque insidiæ nos conturbant. Restat igitur, si nobis iratus fueris, ut non omnino pereamus.

« Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ. » In prima, inquit, radice peccavimus, immortalitatem amisimus, iram tuam cognovimus, mortalesque facti sumus : quæ igitur sanitas, vel constantia in nobis esse potest ? « Non est pax ossibus meis. » Perterrita sunt ossa mea. Idcirco pacem habere non possunt. Quis enim inter hostes pacem habebit ? Per ossa, memoriam, intellectum et rationem intelligimus, hæc autem quia a vitiis conturbantur, multoties pacem amittunt. Hoc autem etiam de pœnitentibus intelligi potest, qui, Dei iram suaque recognoscentes peccata, jejuniis semper et vigiliis vacantes, vix ossibus hærent.

« Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. » Ideo, inquit, pax non est ossibus, quia iniquitates præsunt, et dominantur menti : caput enim pro mente ponitur, quæ animæ principalior pars est. Unde in Evangelio legitur : « Levate capita vestra (*Luc.* xxi). » — « Sicut onus grave gravatæ sunt super me, » illos enim gravant peccata qui ea deponere volunt, sicut econtra illis levia sunt qui in eis delectantur.

« Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ. » Olim, inquit, pro suavi odore vitiorum putredine usus sum, sed jam nunc quidem peccata mea mihi fetere incipiunt. Quod ideo quidem fit, quia cicatrices corruptæ sunt. Tunc enim corrumpuntur ulcera et cicatrices, quando peccata manifestantur. « A facie insipientiæ meæ, » putruerunt vitia incisa, et aperta sunt ulcera, quia meam cognovi insipientiam. Quis enim nisi sapiens insipientiam cognoscit ?

« Miser factus sum, et curvatus sum usque in finem. » Miserum enim se Apostolus esse sciebat cum diceret : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ? (*Rom.* vii.) » Usque in finem curvantur qui, ex toto se sub jugo Christi humiliantes, in cinere et cilicio pœnitentiam agunt. « Tota die contristatus ingrediebar, » quia semper pro peccatis flebam. Quid mirum ! « Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. » Partem pro toto posuit. Quia dæmonum, inquit, illusionibus plena erat caro mea, ideo sine tristitia esse non poteram ; « Et » quoniam « non est sanitas in carne mea, » quæ semper a vitiis vulneratur. Unde, « afflictus sum et humiliatus sum nimis, » sciens quod « per multas tribulationes in regnum cœlorum » me « intrare necesse sit (*Act.* xiv). » — « Rugiebam a gemitu cordis mei. » Rugiunt namque et amare deflent sancti, quia semper corda eorum pro peccatorum conscientia gemunt ; quod tu quidem nosti. « Domine, ante te omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus. » Scis igitur quia humiliatus fui, et pro peccatis gemui. « Cor meum conturbatum est in me, » id est anima mea. Sed quare conturbatum est ? Quia « dereliquit me virtus mea, » id est Deus ipse, sive immortalitas. « Et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum, »

quia, via veritatis amissa, diabolum et errorem sum secutus.

« Amici mei et proximi mei, adversum me appropinquaverunt, et steterunt, » Vox capitis, quasi dicat : Nihil est, o homo, quod quereris, nihil est quod de miseriis lamenteris : vide me afflictum, vide me crucifixum, vide me peccata tua portantem, vide mundi miserias ferentem, et auferentem. Consolare igitur, spem habeto, non frangaris adversis. «Amic mei » (ironia est. Sic enim, et Judam amicum vocavit: « Amice, ad quid venisti ? [*Matth.* XXVI] » cum utique amicus non esset), « et proximi mei, » secundum carnem, « adversum me appropinquaverunt. et steterunt; » non enim appropinquaverunt ut crederent, sed potius ut occiderent.

« Et quid juxta me erant, de longe steterunt,» id B est, discipuli, quia « relicto eo omnes fugerunt (*ibid.*), » sicut in Evangelio dicitur : « Cum autem apprehendissent, stabant omnes noti ejus a longe (*Luc.* XXIII). » — « Et vim faciebant qui quærebant animam meam, » quia et me post se trahebant, et Jacobum, relicta sindone, nudum fugere compulerunt (*Marc.* XVI). Petrus quoque in tantum sibi constrictus, ter negavit (*Matth.* XXVI).

« Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, » quia falsis testimoniis me vincere putabant. « Et dolos tota die meditabantur, » quibus me ante Pilatum accusare possent. « Ego autem, tanquam surdus, non audiebam, » quia nemini ullum responsum dabam. Unde quidam eorum ait : « Nonne audis quanta adversum te dicunt testimonia ? (*Matth.* C XXVII.) »— « Et sicut mutus non aperiens os suum, » sicut scriptum est : « Tanquam ovis ad occisionem ductus est, et non aperuit os suum (*Isa.* LIII). » « Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones. » Expositio est præcedentis versus « Quoniam in te Domine, speravi. » Ideo, inquit, non me defendi, quia non in me, sed in te speravi. Unde etiam quasi improperantes dicebant Judæi : « Confidit in Deum, liberet eum si vult (*Matth.* XXVII). » — « Et tu exaudies me, Domine Deus meus. » Sed unde exaudies ? Sequitur :

« Quia dixi : Nequando supergaudeant mihi inimici mei. » Quod utique facerent nisi resurgerem « Et dum commoventur pedes mei, super me magna D locuti sunt, » quia, discipulis in fugam commotis, eum deridere cœperunt. Quid mirum ?

« Quoniam ego in flagella paratus sum. » Ut Petrus ait : « Cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur (*I Petr.* II). » — « Et dolor meus in conspectu meo semper, » non pro me tantum, sed et pro meis.

« Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, » Non quod iniquitatem fecisset, sed quia in eum iniquitas facta est. « Et cogitabo pro peccato meo, » id est, sollicitus ero pro peccato quod in me Judæi fecerunt. Sic enim dicimus, aggressum urbis, non quod A ipsa aliquem aggrediatur, sed quia ab aliquo aggressa est.

« Inimici autem mei vivunt. » Non utique vivent, sed morte morientur. « Et confirmati sunt super me, » ipsi namque Judæi testes sunt quoniam, ex quo Christus passus est, semper viles et debiles, sine honore et fortitudine fuerunt. « Et multiplicati sunt qui oderunt me inique, » non equidem multiplicati, sed et prole et divitiis minorati sunt, et merito. Nam « qui retribuunt mihi mala pro bonis, detrahebant mihi. » Quis enim omnia bona enumerare potest quæ Judaico populo Dominus fecit ? Quis derisiones et opprobria explicare valeat, quæ Filio suo Domino nostro Jesu Christo Judæi intulerunt ? « Quoniam sequebar bonitatem. Hæc enim major et principalior causa fuit ut moreretur, quia « Filium Dei se fecit (*Joan.* XIX), et quia Sabbato curabat (*Joan.* IX). » Quod nihil aliud quam bonitas erat. Et ideo « non derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris a me. » Cum, inquit, infernum exspoliavero, ne derelinquas me, sed « intende in adjutorium ne derelinquas me, sed « intende in adjutorium meum, » ut victor cum triumpho ad te veniam, « Domine, Deus salutis meæ. »

EXPOSITIO PSALMI XXXVIII.

« Dixi : Custodiam vias meas. » Vox Ecclesiæ : Vias suas custodivit, qui a vitiis bona opera defendit. « Ut non delinquam in lingua mea. » In lingua namque peccant qui sanctum dant canibus, et margaritas ante porcos mittunt (*Matth.* VII); iste autem opera sua sic custodire promittit, ut neque in opere. neque in sermone delinquat.

« Posui ori meo custodiam. » Non improperantibus respondi, non maledicentibus maledixi, sed ori meo custodiam posui, secundum illud : Pecuniam et aurum tuum alliga bene, et fac ori tuo ostium et seram. « Cum consisteret peccator adversum me, » qui non ædificationis causa, verum et mecum disputaret, meque reprehenderet, audiebat. « Obmutui, et humiliatus sum, » quia, quasi victor, eorum pertuli garrulitatem. « Et silui a bonis, » quia veritati obedire nolebant. Huic autem simile quiddam in Ezechiele legitur, qui cum Judæis prædicare vellet, ait ei Dominus : « Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, quia domus exasperans est *Ezech.* III). » — « Et dolor meus renovatus est, » id est, amplius et intolerabilius crevit. « Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis ; « tali namque ira, et Isaias accensus erat, quando dicebat : « Domine, quis credit auditui nostro ? (*Isa.* LIII.) »

« Locutus sum in lingua mea, » id est, in lingua cordis, in cogitatione, quam peccator redarguere non valet. Sed quid dixi ? « Notum fac mihi, Domine, finem meum. » Nullus enim in hac vita finem suum cognoscere potest, finem namque suum videre desiderabat Apostolus, cum diceret : « Cupio dissolvi, et esse cum Christo (*Phil.* I). » — « Et numerum dierum meorum quis est ; » illi quippe dies vere dicuntur esse, qui semper sunt, et nullum finem habent. « Ut sciam quid desit mihi. » Nemo enim in hoc sæculo

positus ad plenum scire valet quid ei desit; sed cum ad illam supernam et ineffabilem beatitudinem pervenerit, tunc se miserum et bonis cunctis egentem in hoc sæculo fuisse cognoscet. « Ecce mensurabiles posuisti dies meos. » Singula singulis respondent: Illos, inquit dies mihi demonstra, quia isti quidem transeunt, et nullius numeri sunt. Ut sciam quid desit mihi, quia hæc mea quidem substantia mihi est, sed a te pro nihilo reputatur. Unde scriptum est : « Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo (*Isa.* XL). » Vel etiam, tanquam nihilum est substantia et esse sanctorum, ad illius essentiæ comparationem, quam ante Dominum habebunt; « fulgebunt » namque « sicut sol in regno Dei (*Matth.* XIII). »

« Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens : verumtamen in imagine pertransit homo, sed et frustra conturbatur. » Isti duo versus proximo superiori versui respondent. Quamvis dies, inquit, mensurabiles et transitorii sint, humana tamen fragilitas nihilominus in vanitate persistit. Hominem in hoc loco pro peccatore posuit, et quamvis hæc substantia nulla sit, verumtamen in imagine pertransit homo, quia, ut imaginaria et falsa bona congreget de regno in regnum, maria et cuncta pericula homo pertransit, et vere homo, quia non cœlum, sed humum et pulverem petit. Sive, ad imaginem Dei factus homo (*Gen.* I) pertransiit, quia non Dei, sed diaboli similitudinem imitatur. Sed et frustra conturbatur.

« Thesaurizat » enim, « et ignorat cui congregabit ea. » Ideo, inquit, frustra conturbatur, quia, quamvis multa summis periculis ipsaque morte bona conquireret, cui tamen ea congregasset ignorat, utrum furibus, hostibus, an privignis.

« Et nunc quæ est exspectatio mea ? » Non aurum vel argentum, non prædictæ divitiæ, in quibus acquirendis homines desudant. « Nonne Dominus ? » Vere Dominus, quo quidem accepto nihil defuerit. « Et substantia mea apud te est, » quam nec tinea demolitur, nec fures effodiunt vel furantur (*Matth.* VI). « Ab omnibus ergo iniquitatibus meis crue me, » quod debes, nam « opprobrium insipienti dedisti me. » Cum enim ad prædicandum discipulos misit, tunc eos insipientibus in opprobrium dedit. Unde ipse ait : « Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum (*Joan.* XV). »

« Obmutui, et non aperui os meum, » sed cum patientia et silentio cuncta inimicorum pertuli tormenta : Magistrum sequens, qui sicut ovis ad victimam ductus est, et non aperuit os suum (*Isa.* LIII). « Quoniam tu fecisti, amove a me plagas tuas. » Tua factura sum, tuum plasma sum, tu me fecisti, miserere mei.

« A fortitudine manus tuæ ego defeci. » Sicut aurum in fornace probat Dominus electos suos (*Sap.* III). Flagellat enim omnem filium quem recipit (*Hebr.* XII), unde fit ut a fortitudine potentiæ suæ deficiant, et carnis robur amittant. Unde Apostolus « Crucifixus, inquit, sum mundo (*Gal.* VI). » Confirmatio. « In increpationibus, propter iniquitatem corripuisti hominem, » quod enim homo corripitur, non sine causa fit.

« Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus, » quia indumentum justitiæ sibi texendo atque filando, pro operis studio atque instantia ab omni vitiorum pinguedine defecit. Hæc enim est illa vestis nuptialis, qua qui indutus non fuerit, Christi prandium non merebitur. Unde Salomon ait : « Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum (*Prov.* XXXI). » Itemque : « Manum suam misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt fusum (*ibid.*). » Hanc autem lanam et linum, ejus viri, qui loquitur, anima, sibi filando, ab omnibus carnis concupiscentiis defecit. « Verumtamen vane conturbatur omnis homo, » quia pauci sunt qui bonorum exempla imitantes, a sæculi vanitate separentur. « Exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem meam ; auribus percipe lacrymas meas : ne sileas, » sed responde mihi, « quoniam advena ego sum, » in hoc mundo manens. « Apud te, » quia a voluntate tua non discedo. « Et peregrinus sicut omnes patres mei, » quia « dum in corpore sumus, a Domino peregrinamur (*II Cor.* V). » Nam pro transeuntibus fit iste psalmus, qui de hujus mundi peregrinatione ad patriam transeuntes, merito peregrini vocantur.

« Dimitte mihi, ut refrigerer, priusquam abeam. » Prius, inquit, quam moriar, dimitte mihi peccata mea, ut in illa cœlesti beatitudine refrigerium habeam. « Et amplius non ero, » quia in inferno nulla est redemptio siquidem non dimissis peccatis illuc, inquit, si pervenero, scio, quia amplius non ero Melius enim est non esse quam infeliciter esse.

EXPOSITIO PSALMI XXXIX.

« Exspectans exspectavi Dominum. » Vox Ecclesiæ : Diu, inquit, exspectavi Dominum qui de hujus sæculi miseriis me liberaret. Hoc enim Abraham, Isaac et Jacob, hoc Isaias, Jeremias, hoc ipse David, hujus dictaminis compositor, exspectavit. « Et intendit mihi, » id est, ad meum gaudium et utilitatem in mundum venit. Unde ipse Dominus ait : « Multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt (*Luc.* X). » Itemque : « Abraham, pater vester, exsultavit ut videret diem meum, vidit et gavisus est (*Joan.* VIII). » — « Et exaudivit preces meas. » Venit, inquit, et exaudivit me. Nullus enim Christum deprecatus est, qui misericordiam non invenisset. « Et eduxit me de lacu miseriæ, » id est de inferno, vel de vitiorum profunditate. Confirmatio. « Et de luto fecis, » id est, de errore litteræ, vel gentilitatis.

« Et statuit supra petram pedes meos. » Pedes, inquit, meos, sensus meos, opera mea statuit, et firmavit in seipsum, et in fidem suam, ne in lacum et in lutum fecis immergerentur « Et direxit gressus meos. Neque enim me supra petram positum,

otiosum esse permisit, sed ad Evangelium prædicandum pedes meos direxit. Sive, opera mea, quæ prava et aspera erant, in directa et vias planas convertit. « Et immisit in os meum canticum novum. » Gressus quidem ad evangelizandum direxit. neque os vacuum, mutuum, et elingue esse voluit, sed novum canticum mihi dedit, quia novus homo venit in mundum, et novam legem dedit mundo (GREG. hom. 32). « Carmen Deo nostro. » Carmen, inquit, mihi dedit quod Deo nostro acceptabile est, non vanam philosophiam, aut comicorum scurrilitatem.

« Videbunt multi, et timebunt. » Qui enim cæci erant, et de Deo nihil intelligebant, hoc quidem audientes illuminati sunt. Vos igitur apostoli, lux estis mundi (*Matth.* v), quandoquidem cæcos illuminatis. Et timebunt. Quid timebunt? non utique pristinam vanitatem, sed Dominum ipsum, cujus « timor est initium sapientiæ (*Psal.* cx). » — « Et sperabunt in Domino, » non in incerto divitiarum, quæ hodie habentur, et cras non invenies.

« Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus. » In Domino quidem sperabunt, et beatus ille vir, cujus spes erit nomen Domini. Nomen autem Domini est Jesus, qui *Salvator* interpretatur. Beatus ergo ille qui se a Jesu salvari sperat.

« Et non respexit in vanitates, et insanias falsas, » ut idola adoraret et avaritiæ deserviret, vel divitias sæculique honores, quæ homines insanos faciunt, concupisceret. « Multa fecisti, tu Domine Deus, mirabilia tua. » Videntes prædicatores hodie multos credentes, qui heri idola adorabant, exclamabant: Multa fecisti, tu Domine Deus, mirabilia tua, « et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. » Ecce attende.

« Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. » Annuntiaverunt apostoli, crediderunt gentes, nata est illa soboles, quæ stellis cœli comparatur, quarum præ multitudine nullus est numerus.

« Sacrificium et oblationem noluisti. » Quia non Judæos, sed gentium populum elegisti. Unde ipse Dominus Judæos interrogans ait : « Quid est, misericordiam volo et non sacrificium? (*Matth.* IX.) » In quibus verbis non Judæos, qui hircorum et taurorum sacificium faciebant (*Levit.* XVI), sed gentiles, qui sola misericordia, salvantur, se voluisse insinuat. « Aures autem perfecisti mihi, » quia solo auditu crediderunt apostolis (*Marc.* I). Legerunt namque in prophetis Judæi, audierunt et viderunt Christum, non tamen crediderunt (*Joan.* X). Gentes autem non viderunt, sed Evangelium audientes credidere (*Act.* XIII). « Holocaustum, et pro peccato non postulasti, » quia nec etiam pro peccatis tale sacrificium offerri debet. Possumus etiam sic intelligere, neque holocaustum voluisti, neque hostiam pro peccato, « tunc dixi : Ecce venio. » Hucusque Ecclesia, nunc autem loquitur Christus, et priori hujus psalmi versui respondet :

Tu, inquit, me exspectans expectasti, ego autem nunc dixi: Ecce venio, carnem assumo, teque de luto fecis expedio. Apostrophe ad Patrem : Venio, Pater, sicut præcepisti mihi : ut facerem voluntatem tuam. Et legem tuam in medio cordis mei, » quod equidem, Deus meus, volui, sicut « in capite libri scriptum est de me. » Sic enim se habet ordo. Nunc autem intelligentiam expediamus: in capite namque hujus libri scriptum est : « Sed in lege Domini voluntas ejus (*Psal.* I). » Hoc autem est quod dicitur, ut facerem voluntatem tuam. « Et in lege ejus meditabitur die, ac nocte (*Ibid.*). » Hic autem scriptum est : « Et legem tuam in medio cordis mei. » Hæc autem satis æquipollentia sunt.

« Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna, » quia et per se, et per apostolos, universalem Ecclesiam docuit (*Marc.* XVI), quæ ex omnibus mundi partibus collecta est. « Ecce labia mea non prohibebo. » Labia Dei, apostoli sunt, quia per eos loquitur; hos autem ad tempus prohibuit dicens : « In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis (*Matth.* X). » Postea vero non solum [non] prohibuit, sed etiam omnibus gentibus prædicare præcepit. Ait enim : « Ite in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ (*Marc.* XVI). » — « Domine, tu scisti. » Testem ex hoc Deum, invocat, quia in omnibus gentibus apostolos prædicare jussit, ut nulla in judicio possit fieri excusatio.

« Justitiam tuam non abscondi in corde meo. » Unde ipse discipulis ait: « Quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (*Joan.* XV). » Ideoque et apostolis præcepit, ut neque sacculum neque peram secum deferrent (*Luc.* X). Sacculum namque portat, qui verba divina in corde celat. « Veritatem tuam et salutare tuum dixi, » quia me tuum esse Filium confessus fui (*Marc,* XIV). « Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam a concilio multo, » quia coram Judæis, coram Pilato, et ante principes et sacerdotes se Christum esse dicebat (*Matth.* XXVI). « Tu autem, ne longe facias miserationes tuas a me. » Hoc autem scundum hominem loquitur. « Misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me, » præteritum pro futuro posuit. « Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus, » quia pro totius mundi delictis mortuus est (*II Cor.* V). Sed quis omnium delictorum numerus esse potest? « Comprehenderunt me iniquitates meæ, » id est, iniquitates mihi illatæ, Judæi videlicet, qui tanta nequitia pleni erant ut non solum iniqui, verum etiam ipsa iniquitas rite vocentur. « Et non potui, ut viderem. » Non, inquit, aperui oculos, neque aperire potui, ut aliquos viderem, nisi inimicos et mihi adversos.

« Multiplicati sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me. » Nam quia et mei me dereliquerunt, et inimici innumerabiles erant, idcirco nisi inimicos videre non potui. Cor Christi vocantur apostoli, quia omnes sapientiæ et scientiæ thesauros

in eos recondidit, utque seipsum eos dilexit (*Joan.* xv). « Complaceat tibi, Domine, ut eruas me. Domine, ad adjuvandum me respice. » Rogat humanitas divinitatem, ut eam ab inimicis eripiat, quia ipsa secundum se infirma et debilis erat. « Confundantur et revereantur simul qui quærunt animam meam, ut auferant eam. Avertantur retrorsum, » vel, a peccato ad justitiam, vel, ab his quæ sursum sunt, ut semper infirma petant vel etiam, quia in faciem suam ceciderunt (*Joan.* xviii). « Et revereantur, qui volunt mihi mala. » Quid revereantur? Vel Deum, vel pœnam, quæ illis subito superveniet.

« Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge Euge, » sive, ut de peccatis erubescentes pœniteant, seu, quia cito ab hostibus subvertentur. « Exsultent, et lætentur super te omnes quærentes te. » Omnes, inquit, qui per fidem et dilectionem te quærunt, exsultent non in se, sed in te ; ut « qui gloriatur in Domino glorietur (*I Cor.* i). » — « Et dicant semper : Magnificetur Dominus, » id est, imperium, et potentia, et credentes in eum. « Qui diligunt salutare tuum, » id est Christum Filium tuum, per quem universorum salutem operaris. « Ego autem mendicus sum et pauper. » Merito, inquit, me diligere debent, quia, cum omnium dives essem, pro eis pauper factus sum (*II Cor.* viii). « Sed Dominus sollicitus est mei, » quia omnibus superabundat. « Adjutor meus et protector meus tu es : Deus meus, ne tardaveris, » sed cito subveniens auxilium præsta.

EXPOSITIO PSALMI XL.

« Beatus qui intelligit super egenum et pauperem. » Vox Prophetæ : Ego quidem psalmos compono, super me tamen intelligendi non sunt. Beatus ille erit, qui non ad litteram, sed spiritualiter, et psalmos et cæteros prophetas super egenum, et pauperem intelligit. Per egenum autem, et pauperem, Christum designat, qui cum omnium dives esset, pro nobis pauper factus est (*II Cor.* viii). « In die malo liberabit eum Dominus ; » dies namque judicii, et malus erit malis, et bonis bonus. In hoc autem die liberabitur Ecclesia, quæ Christum credidit et intellexit. Vos autem perfidi Judæi, malum diem exspectate, qui super antichristum psalmos intelligitis.

« Dominus autem conservet eum, et vivificet eum. » Video, inquit, egenum et pauperem. Jam carnem sumit, ecce venit. Sed quænam est illa malorum multitudo, qui ei adversantur? O nefas, servi in Dominum insurgunt, hæredem agricolæ interficere cupiunt (*Marc.* xii), pontifices et sacerdotes illudentes circumstant (*Matth.* xxvii). Dominus autem conservet eum, ne ab his canibus mitis Agnus diripiatur ; et vivificet eum die tertia. « Et beatum faciat eum et in terra » viventium, eam sibi claritatem reddens, quam priusquam mundus fieret secum habuit (*Joan.* xvii). « Non tradat eum in animam inimicorum ejus. » Quod equidem esset, nisi a mortuis resurrexisset.

A « Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus, » Lectus doloris, caro est, secundum quam Christus affligebatur. « Universum stratum ejus versasti in infirmitate. » Ideo, inquit, ut in lecto doloris ei auxilieris te deprecor, quia totus infirmitate versatur. Unde Isaias : « A planta pedis us que ad verticem non est in eo sanitas (*Isa.* i). » Totum igitur corporis ejus in infirmitate erat dicens :

« Ego dixi : Domine, miserere mei, » id est meorum. « Sana animam meam, quia peccavi tibi. » Nunquid Christus peccatum fecit? absit. Sed animam suam Ecclesiam dicit, quam præ omnibus dilexit. Unde scriptum est : « Pellem pro pelle, et omnia quæ habet homo dabit pro anima sua (*Job.* ii). » Nihil
B enim hominis habuit, quod pro hac anima non dedisset. Pellem quoque pro pelle dedit, quia pro carne nostra, suam morti tradidit. Rogat igitur Patrem ut Ecclesiam sanet, quæ a peccatorum multudine infirmata est.

« Inimici mei dixerunt mala mihi : Quando morietur? » Hæc enim mala cogitabant et dicebant Judæi de Christo : Quando morietur iste, qui miraculorum operatione totum post se mundum trahit, et quando « peribit nomen ejus, » ut nullus eum confiteatur? Unde in Evangelio dicitur : « Jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur, extra Synagogam fieret (*Joan.* ix). »

« Et si ingrediebatur, ut videret vana. » Nunc ad ipsum capitalem convertitur inimicum, qui eum
C pessima proditione tradidit. Et si, inquit, aliquando ingrediebatur in prætorium, inter inimicos, et Judæorum consilium, ille pessimus omnium inimicorum Judæorum Judas, ut videret vana, quæ ab ipsis machinabantur, « loquebatur cor ejus, » id est cogitabat quid diceret et responderet. « Congregavit iniquitatem sibi. » Sibi quidem, id est ad perditionem sui congregavit iniquitatem, quia « bonum illi erat si natus non fuisset (*Matth.* xxvi). » — « Et egrediebatur foras, » quia audito consilio, de prætorio exibat. « Et loquebatur in idipsum, » id est, de eademere.

« Adversum me susurrabant omnes inimici mei, » id est, in meæ mortis consilio exercebantur. « Adversum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt adversum me, » dicentes, « Crucifige,
D crucifige (*Joan.* xix), » sicut scriptum est : « Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium (*Isa.* xv). » Sed « nunquid qui dormit, non abjicit ut resurgat? » Vere surget. « Etenim homo pacis meæ, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me, supplantationem, » quia eum osculos tradidit (*Luc.* xxii). « Tu autem, miserere mei, et resuscita me, » a mortuis. « Et retribuam eis : » hoc erit in judicio, quando eos in infernum præcipitabit.

« In hoc cognovi quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. » Nam neque Judæi, neque maligni spiritus de morte Christi

gavisi sunt : illi enim et locum et gentem amiserunt; isti vero prædam, quam captivam detinebant.

« Me autem propter innocentiam suscepisti. » Illos autem propter illorum multas iniquitates omnino perdes. « Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum, » quia ad Patris dextram sedet. Unde «Benedictus sit Dominus Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum. » Nos autem « Amen, Amen » respondeamus.

Hic primus Psalterii liber finit.

EXPOSITIO PSALMI XLI.

« Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ab te, Deus. » Vox Ecclesiæ : Quemadmodum, inquit, cervus aliquo veneno contactus ad aquarum fontes venire desiderat, ita anima mea ad te, Deus ; quam serpens antiquus mortifero veneno percuissit. « Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum : quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? « Ante Dei faciem venire desiderabat Apostolus quando dicebat : « Cupio dissolvi et esse cum Christo (*Phil.* I). » Nulla enim alia de causa laborabant sancti, nisi ut ante Dei faciem læti pervenirent.

« Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. » Toxicatus fui, aquam sitivi, ad te venire desideravi, hoc desiderio flevi, die noctuque lacrymavi, et pro dulcissimo pane lacrymas habui. Sed nunquid lacrymæ panes fiunt? fiunt equidem : ut enim pane satiatur corpus, ita compunctionis lacrymis reficitur anima. « Deum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus ? »

Ordo est. « Dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus, quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Hæc recordatus sum, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exsultationis et confessionis, sonus epulantis, et effudi in me animam meam, dicens : Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. » Sic enim se habet ordo. Significatum videamus Pagani namque, deos suos digito demonstrantes, olim sanctis dicere solebant : Vides deos nostros? Vides Jovem, Saturnum, Mercurium, Venerem, et Dianam? Tu autem die nobis ubi est Deus tuus? Hæc audiens vir sanctus, paulisper commotus ait : « Quare tristis es anima mea? » At illa : Quia Deum meum videre non possum, et « quare conturbas me?» Nunquid illorum persuasio prævaluit? nunquid ea quæ dicunt vera esse arbitraris? Recordare, quæso, quoniam transibis « in locum tabernaculi admirabilis,» et usque « in domum Dei,» et tunc tandem Deum tuum videbis. Sed quomodo transibis? « in voce exsultationis, » et ineffabilis gaudii, « et confessionis, » et laudis, quæ vox nihil aliud erit, quam « sonus epulantis » nihilo indigentis, semperque gaudentis « Hæc, inquit, recordatus sum, et effudi in me animam meam. » Nunquid anima sua extra eum erat? Nunquid jam eum dereliquerat? Vere dereliquerat, quia prædicta suasione decepta, jam post deos alienos

A ire volebat. In se igitur animam suam effudit, quia a prava voluntate eam retraxit, dicens : « Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi. » Hæc autem quæ dicta sunt, non ita sunt accipienda, quasi alteri alter loquatur, sed ipsa anima seipsam hortatur, et in Dei servitio confortat. Apostrophe : « O salutare vultus mei, et Deus meus! » vide quia ad meipsum anima mea conturbata est, propterea ut eam consoleris, memor ero tui, venientis « de terra Jordanis, et Hermoniim a monte modico. » Hoc autem ad litteram. Spiritualiter sic intelligitur Jordanis *descensio*, vel *humiliatio;* Hermon autem, *anathema* interpretatur. Memor est ergo Domini de terra Jordanis qui in humilitate carnis, vel in corpore baptizato Domino servit. Qui vero diabolum anathematizat, vel a vitiis

B separatur, de terra Hermoniim Domini recordatur ; In monte autem modico erat Apostolus, quando dicebat : » Ego autem sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus (*I Cor.* XV). »

« Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum. » Ac si dicat : Tui quidem semper memor ero, pro quo abyssus abyssum invocat, id est, Novum Testamentum Vetus Testamentum tradit, quæ ob intelligentiæ profunditatem, utraque abyssus vocantur. Et hoc quidem in voce cataractarum tuarum. Namque cataractæ, fenestræ cæli esse dicuntur. Apostoli autem cæli sunt. Sunt ergo ora apostolorum cataractæ cœli. Per hos autem abyssus invocat abyssum, quia evangelica prædicatio a Veteri Testamento per apostolos confirmatur. Vel etiam abyssus, abyssum invocat, quando pœnam in infer-

C num peccatoribus apostoli denuntiant. Utrumque enim diversis de causis abyssus dicitur. Quibus prædicantibus, « omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt, » quia etiam invisibilia illiu reatura mundi apostolorum prædicatione apertas sunt. De his autem fluctibus et alibi dicitur : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (*Psal.* LXXXVI). » Transierunt ergo excelsa et fluctus Dei super Ecclesiam, quia et invisibilia vidit, et sancti Spiritus inundationem recepit.

« In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus. » Quid est misericordia sua ? Christus. Quibus mandavit in die ? nobis quidem. Quibus autem in nocte? Judæis. Judæis namque, nisi in nebula en caligine, nunquam apparuit

D (*Exod.* III, XIII, XIX, XXIV), significans quia carne sumpta ab eis cognoscendus non erat : nobis autem in die mandavit, qui in eum credimus, eum cognoscimus et veneramur. Unde dictum est : Vobis autem credentibus Filium, « nomen meum timentibus, orietur sol justitiæ (*Mal.* IV). » Si igitur sol in die, et nocte canticum ejus, quid autem est quod in die misericordiam, in nocte vero canticum mandavit, nisi quia... credentibus autem, legem et prophetas dederat? Aliter : In die mandavit misericodiam, in nocte cantaverunt sancti. Quid cantaverunt sancti? Quid cantaverunt? Canticum ejus. Quid est autem in nocte, nisi inter peccatores, in carceribus et in

adversis. Ideoque « apud me » est « oratio » in corde, A in homine interiore, quam debeo « Deo vitæ meæ, » qui me jam mortuum vivificavit. « Dicam Deo : Susceptor meus es, » quia nunquam in te sperantes derelinquis.

Et dicam : « Quare oblitus es mei? » Non sum, inquit, oblitus. At ille : « Quare ergo contristatus incedo, dum affligit me inimicus. » Quod æquipollens est ac si diceret : Quare ergo me inimicus malignus spiritus, vel terrenus persecutor affligit? quamobrem non sine dolore atque tristitia vitam ago.

Apostrophe ad seipsum : « Dum confringuntur ossa mea. » Hoc ad litteram. Et dum « exprobraverunt mihi, qui tribulant me inimici mei. Et dum dicitur mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus? Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? » Noli, inquit, conturbari, sed « spera in Deo, B quoniam adhuc confitebor illi, » qui est « salutare vultus mei, et Deus meus. » Vultus pro voluntate ponitur, quia in vultu voluntas dignoscitur. Est igitur salutare voluntatis illius, quia eum, ut supra diximus, a bona voluntate separari non permisit.

EXPOSITIO PSALMI XLII.

« Judica me, Deus, et discerne causam meam. » Vox fidelis animæ : Non me inquit, judicet inimicus, non falsa hominum opinio, quæ bonum malum, et e converso malum bonum facit, sed tu me judica, qui justus es atque misericors. Et discerne causam meam ; quam si justam comperieris, « eripe me de gente non sancta, ab homine iniquo et doloso, quia tu es Deus et fortitudo mea. » Tu me, inquit, ab inimicis libera, qui mea virtus es et fortitudo. « Sed quare me repulisti? » Non te, inquit C Dominus repuli. « Quare » ergo « tristis incedo dum affligit me inimicus, » ac si dicat : Nisi tu me repulisses, neque me quidem inimicus affligeret, neque ego etiam afflictus constristarer. Quod ne amplius fiat, fac quod sequitur :

« Emitte lucem tuam, et veritatem tuam. » Aufer tenebras et da lucem ; aufer errorem, da veritatem, ut et illuminati sequamur lucem, et credentes veritatem teneamus. « Ipsa me deduxerunt. » Unde? ab errore, ab iniquitate ; nam lata et spatiosa via, quæ ducit ab mortem. « Et adduxerunt » ubi? « in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua, » id est in Ecclesia, in consilio justorum et congregatione.

« Et introibo ad altare Dei. » Non idolis amplius sacrificabo, non eorum altaria venerabor, sed in- D troibo ad altare Dei, ibique hostiam vivam et immaculatam ei immolabo. Altare Dei, Ecclesia est, vel fides, id est Novum et Vetus Testamentum, sive anima uniuscujusque ; in his enim omnibus, corporis et sanguinis Domini commemoratio fit.

« Ad Dominum, qui lætificat juventutem meam. » Quia, vetere exuto, novo homine indutus sum. « Confitebor tibi in cithara, » id est in dulciloquio, in carnis tortura et afflictione, in concinnantibus. « Quare ergo tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi, » et in cithara, et in psalterio, cæterisque musicorum instrumentis, qui est « salutare vultus mei, et Deus meus. »

EXPOSITIO PSALMI XLIII.

« Deus, auribus nostris audivimus. » Vox martyrum : Deus, auribus nostris audivimus. A quibus? « Patres nostri annuntiaverunt nobis. » Quid nuntiaverunt? « Opus quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis. » Quid est illud? « Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos, » patres nostros, in hæreditatem. « Afflixisti populos, » gentium. « Et expulisti eos » a terra lacte et melle fluente. Qualiter de Pharaonis potestate Judaicus populus exierit, maximus nos prophetarum Moyses docuit ; per agni namque immolationem exisse denuntiavit (*Exod.* XII). Sic igitur et nos per Christi passionem de diaboli potestate erepti sumus (*Col.* I). Illi quidem mare Rubrum transierunt (*Exod.* XIV). Nobis autem dictum est : « Nisi qui renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei (*Joan.* III). » Illi per quadraginta annos in deserto fuerunt (*Exod.* XVI), nos autem procul a patria, in hujus seculi peregrinatione degimus (*Hebr.* XIII). Illi manna (*Exod.* XVI), illi aquam de petra sumpserunt (*Exod.* XVII); nos autem vivum panem, nos Dei Filii carnem (*Joan.* VI), nos vivam aquam de petra recepimus. Petra autem erat Christus (*I Cor.* X). Illis lex in monte Sinai (*Exod.* XX), nobis autem Evangelium in monte Sion datum est (*Matth.* V). Illi arca fœderis destruunt urbes (*Jos.* VI); nos autem cruce Domini, qua pacatus est mundus, vincimus inimicos. Illi Hethæum, Amorrhæum, Pherezæum, Jebusæum, Chananæumque populum destruxerunt (*Jos.* II); nos autem superbiam, luxuriam, et avaritiam, et discordiam supplantamus. Illi, cunctis hostibus devictis, terram promissionis ingressi sunt; nos autem, omnibus vitiis superatis, terram viventium intrabimus. Hoc autem est quod audivimus. Hoc apostoli, hoc prophetæ, hoc patres nostri annuntiaverunt nobis. Hoc opus in antiquis temporibus fecit ; hoc in nostris temporibus Dominus operatur. « Non enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos, sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis. » Hæc autem omnia ~~in figura~~ contingebant illis. Nullus igitur terram suam, carnem suam, copus suum, se suis viribus a vitiis defendere arbitretur, sed dextera Dei, brachio Dei, et illuminatione vultus ejus. Unde Apostolus : « Qui cum sit, inquit, splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus (*Hebr.* I). » — « Tu es ipse rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Jacob. » Tu ipse, inquit, per quem patres nostri inimicos destruxerunt, es rex meus, quia non jam peccatum, non diabolus, non superbia mihi dominatur. Et Deus meus, quia alium non adoro. Quia mandas salutes Jacob. Quid per Jacob nisi Ecclesiam? Quid per salutem nisi Christum? Mandavit igitur Dominus salutem Jacob, quia per Filium suum salvavit Ecclesiam.

« In te inimicos nostros ventilabimus cornu. »

Ergo, quia rex noster es, per te inimicos nostros cornu, minanti voce, bellico timore, ventilabimus et concutiemus. « Et in nomine tuo » confidentes, « spernemus insurgentes in nobis, » id est vitia, persecutores, spiculatores, et malignos spiritus. « Non enim in arcu meo sperabo, » siquidem Jacob est, merito cum arcu describitur; Jacob enim *supplantator* interpretatur. « Et gladius meus non salvabit me, » non meus, sed tuus, tuo namque gladio pugno, tuoque gladio tibi vinco. Tuus est gladius, spiritus siquidem est verbum Domini (*Ephes.* VI).

« Salvasti enim nos de affligentibus nos, et odientes nos confudisti, » ideoque, « in Deo laudabimur tota die, » ut « qui gloriatur in Domino glorietur (*II Cor.* X). » — « Et in nomine tuo confitebimur in sæculum sæculi, » quia a Christo Christiani vocamur.

« Nunc autem repulisti et confudisti nos. » Quid est autem quod superius se salvatum, nunc vero repulsum atque confusum esse dicit? Pro temporum diversitate loquitur, quia aliquando in prosperis, aliquando autem in adversis erant sancti; aliquando a populis venerabantur, aliquando a tyrannis affligebantur. Quod autem se repulsum dicit, secundum malorum reputationem loquitur. « Et non egredieris in virtutibus nostris, » id est non videris egredi, cum nos tribulari permittis.

« Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, » ut catenis vinctos nos post se traherent. Unde Apostolus dicit: « Obsecro vos ego vinctus in Domino (*Ephes.* IV). » Vel quia multi, mortis timore, a via veritatis retrorsum conversi sunt. Sive etiam, ante, et non post eos, erant inimici, quia non jam occulte, sed in facies et manifeste eos occidebant. « Et qui oderunt nos diripiebant sibi, » alios flagellantes, alios, occidentes, alios in carcerem tradentes.

« Dedisti nos tanquam oves escarum, » et soli morti destinatos, vel quia crucem Domini deferentes ejusque exemplum observantes, sicut oves ad victimam ducti sunt, non reclamantes, non se ipsos defendentes. « Et in gentibus dispersisti nos; » namque et Petrus Romæ est crucifixus, et Thomas in India occisus; et, ne longe petantur exempla, B. auctor libri fuit Astensis: B. Secundus, in hac nostra Astensi civitate interemptus.

« Vendidisti populum tuum sine pretio. » Namque sine pretio vendebantur sancti, cum, pro aliorum salute quibus prædicabant morientes, nulli, in illorum morte, ad Dominum convertebantur. Laurentius autem non sine pretio venditus est, quia et Romanum, et Hippolytum, et Lucillum multosque alios in ipsa passione Domino acquisivit. « Et non fuit multitudo in commutationibus eorum. » Commutabantur sancti, quia de morte ad vitam transibant: in hac autem mutatione, nulla aliquando credentium erat multitudo. Hoc autem et de Judæis intelligi potest.

« Posuisti nos in opprobrium vicinis. » Repetitio: « Subsannationem et derisum his qui sunt in circuitu nostro. »

« Posuisti nos in similitudinem gentibus. » In tui, inquit, similitudinem nos gentibus dedisti, quia, si te persecuti sunt, et nos persequentur (*Joan.* XV), si te interfecerunt, et nos interficient. Vel in similitudinem gentibus sanctos suos dedit, quia ad tantam quodam tempore miseriam pervenerunt, ut si quis alicui mala contingere vellet, sibi Christianorum calamitatem irrogaret. « Et commotionem capitis in populis. » Quis enim paganorum ligatos, afflictos, nudos, decordicatos sanctos vidit, et non continuo cum derisione caput concussit? Hoc enim et in Christi passione Judæi fecisse leguntur (*Matth.* XXVII). Sive etiam, cum a superbia, luxuria, et avaritia, quæ multorum caput et domini erant, quamplures apostoli liberarent, quid aliud erat quam capitis commotio?

« Tota die verecundia mea contra me est, et confusio faciei meæ cooperuit me. » Vox Christi: Quid est, martyres, quod plangitis? Quid mihi vestras miserias nuntiatis? nunquid et vos meas audire vultis? Tota namque die, toto passionis tempore, verecundia mea, clavi, crux, verbera, spinea corona, Judæi insultantes, capita moventes, genu flexo salutantes coram me sunt (*Matth.* XXVII). Et confusio faciei meæ, non vos tantum, sed et me cooperuit. « A voce exprobrantis, et obloquentis, » Judaici populi. « A facie inimici, et persequentis, » Judæi.

« Hæc omnia venerunt super nos. » Hæc omnia, dicunt martyres, quæ tibi accidisse dixisti, super nos quoque venerunt. « Nec obliti sumus te, » sed in his omnibus superamus. « Et inique non egimus » mortis timore « in testamento tuo, » sed semper veritatem annuntiavimus. « Et non recessit retro cor nostrum, » sed semper ad ea, quæ ante sunt, nos extendimus, ad promissum bravium festinantes. « Nec declinasti semitas nostras a via tua, » id est opera nostra de via tua exire non permisisti. Sed dico: Quid est ergo quod querimur? Sequitur:

« Quoniam humiliasti nos in afflictionibus, » id est in hoc sæculo, in corpore nostræ peregrinationis. « Et cooperuit nos umbra mortis, » id est, carnales tribulationes, quæ non mors, sed quædam mortuis significatio sunt. « Si tamen obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deum alienum, nonne Deus requiret ista? » Requiret utique; « ipse enim novit occulta cordis. » Sed quoniam propter te mortificamur tota die, et æstimati sumus sicut oves occisionis, « exsurge, » nos oves, tu pastor; ecce canes, ecce lupos; exsurge igitur pastor, custodi oves: quare igitur dormis? « exsurge et ne repellas in finem, id est omnino. Vel ne repellas ad te venientes, qui principium es atque finis (*Apoc.* I).

« Quare faciem tuam » a nobis « avertis? » an « oblivisceris inopiæ nostræ et tribulationis, » quam pro te perferimus? « Exsurge, adjuva nos, et redime

nos propter nomen tuum, » id est, gratis, non ex meritis nostris. « Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, » id est ab impiis et peccatoribus gravati sumus. « Conglutinatus est in terra venter noster, » quia in terrenis rebus molliores, et Ecclesiæ imperfectiores facti sumus. Vel etiam, terræ conglutinatur venter, cum sancti non solum gentibus, sed toto corpore in orationibus prosternuntur.

EXPOSITIO PSALMI XLIV.

« Eructavit cor meum verbum bonum. » Vox doctorum, Quid per verbum bonum, nisi Evangelium? namque *bonum nuntium* interpretatur. Est igitur verbum bonum, siquidem bonum nuntium. Hoc autem eructant, e affluenter significanterque prædicant doctores. « Dico ego opera mea regi. » Siquidem Evangelii operarii sunt doctores, non immerito eorum opus Evangelium dicitur. Sed nisi operarii quidem essent, nunquam de eis diceretur: « Dignus est operarius mercede sua (*Luc.* x). » Hoc autem opus dicant regi, hoc annuntiant ad laudem Dei. Unde Apostolus: « Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Dominum Jesum (*II Cor.* IV). »

« Lingua mea calamus scribæ. » Cujus scribæ? « velociter scribentis. » Si igitur apostolorum linguæ scriptoris calami sunt, quæ erunt tabulæ et chartæ ubi scribuntur, nisi fidelium pectora? Quid est ergo quod scribunt? vel quo atramento hoc faciunt? Evangelium quidem, et hoc spiritu divino. Unde Apostolus: « Epistola nostra vos estis, non atramento in tabulis lapideis scripta, sed spiritu Dei vivi in cordibus carnis (*II Cor.* III). » Velociter autem scribebant, quia, ut in Actibus apostolorum secundo legitur, circiter tria millia una die crediderunt.

« Speciosus forma præ filiis hominum. » Conversio personæ. O Christe, qui præ filiis hominum forma es speciosus! « accingere gladio tuo. » Præ filiis namque hominum ipse forma speciosus est, quia nulla vitiorum macula eum decoloravit. « Diffusa est gratia in labiis tuis. » Tanta quippe gratia illius labiis fuit, ut dictum ejus pro factis haberetur. Præcepit namque Lazaro ut resurgeret, et resurrexit (*Joan.* IX). Præcepit cæco ut videret, et vidit (*Joan.* II). Præcepit leproso mundari, et mundatus est (*Matth.* VIII). « Propterea benedixit te Deus in æternum; » namque et in cœlis, et in terra, semper Christus laudatur et benedicitur.

« Accingere gladio tuo super femur tuum. » Per gladium Evangelium intelligitur. Unde Apostolus: « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei (*Ephes.* VI). » Per femur vero, corpus Domini, eum intelligimus. Accinxit igitur gladium super femur, quia in carne assumpta Evangelium prædicavit. Et hoc « potentissime, » quia, sicut in Evangelio dicitur non ut Pharisæi, sed quasi potestatem habens prædicabat. Accinxit etiam gladium super femur, quia virtutum constantiam sanctis attribuit, qua et luxuriam, quæ in lumbis est et circa femur dominatur, et cætera vitia resecarent. Christus enim caput est, unde Apostolus: « Omnis, inquit, viri

A caput Christus (*I Cor.* II). » Corpus autem est Ecclesia. Est igitur manus ejus, pes ejus, venter ejus, femur ejus, et ad hunc modum cætera.

« Specie tua et pulchritudine tua intende, » id est in specie et pulchritudine cresce. Sed nunquid intendi, aut remitti potest? Potest utique. Quo pacto? Secundum nos qui, ut dictum est, corpus ejus sumus. Nobis igitur, in specie et pulchritudine crescentibus, intenditur et corpus ejus, quocirca et ipse. Possumus autem et sic intelligere: Intende in specie et pulchritudine tua, ut imaginem et similitudinem, quam primo nostro parenti dedisti (*Gen.* I), in filiis eam renovare et reformare digneris. « Prospere procede. » Prospere, inquit, a Patre procede, prospere ex utero virginali progredere, prospere de

B sepulcro consurge, prospere ab inferis ad Patrem revertere; hæc enim omnia nobis prospera et felicia sunt. « Et regna, » totius mundi imperio pretioso sanguine tuo redempto.

« Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam. » Hæc enim omnia regem decent: tu igitur regna, qui verus es, et mansuetus, et justus. « Et deducet te mirabiliter dextera tua, » id est fortitudo, virtus et potentia tua. Sed ubi deducet? ad Patrem. Quare mirabiliter? quia mortuus diabolum superasti. Aliter, propter veritatem Evangelii, et prædicantium mansuetudinem, et justitiam quam operantur, deducent te per omnes gentes, ut tuum nomen ubique annuntietur. Mirabiliter dextera tua, id est apostoli tui, qui prædicti corporis principalior pars inve-

C niuntur, a quibus etiam Ecclesia est fabricata.

« Sagittæ tuæ acutæ. » Jam mittuntur apostoli, jam adornantur equi, ut regem Regum ubique deducant, jam acuuntur sagittæ, jam fides in bello cum idololatria commiscebitur. Sed quoniam tui apostoli, tuæ sententiæ, tuæque sagittæ acutæ sunt, ideo « populi » devicti « sub te cadent, » te adorabunt, tibique humiliabuntur. Vel, populi, id est vitia, sub te cadent, de quibus alibi dixit: « Cadent subtus pedes meos (*Psal.* XVII). » Infixæ « in corde inimicorum regis; » adeo enim istæ sagittæ acutæ faciunt, ut dura et lapidea gentium corda penetrarent, vitiisque expulsis, regis inimicos amicos facerent.

« Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi » O quanta Dei pietas et misericordia! qui modo inimici, etc. *Reliqua desunt.*

D

EXPOSITIO PSALMI LXXXVI.

« Fundamenta ejus in montibus sanctis. » Vox Prophetæ. Cujus, ejus? neque enim cujus præposuit, et tamen ejus dixit. Quid est autem quod ejus tam absolute posuit, nisi quia prophetarum est cogitationibus verba conjungere? Tale est ergo ac si diceret: Fundamenta illius civitatis, de quo semper cogito, cujus pulchritudinem admiror, cujus turres ad cœlum sublevantur, cujus fundamenta non in vallibus, sed potius in montibus stabilita sunt. Hæc autem civitas sancta Ecclesia intelligitur, quæ super fundamentum apostolorum et prophetarum, in ipso summo angulare lapide, Christo Jesu, sita est. Hi

sunt montes excelsi et sancti, quorum fide et exemplis est Ecclesia constituta. « Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. » Portæ quippe Sion doctores sunt, qui in Ecclesiam alios introducunt. Vel etiam virtutes, quibus de Sion intratur in Hierusalem. Has autem diligit Dominus super omnia tabernacula Jacob, id est præ omnibus Judæorum conventiculis. Apostrophe : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. » Hoc enim dicit Dominus : « Memor ero Raab et Babylonis. » Raab quippe, *superbia* ; Babylon, *confusio* interpretatur. Quid est ergo quod Raab et Babylonis se memorem fore promittit ? Præsertim cum hæc meretrix, illa vero semper populo Dei adversata fuerit ? Audi quod sequitur : « Scientium me. » Ergo non scientium immemor est. Si quis ergo Raab vel Babylon est, nihil desperet, quinimo det operam ut Dominum cognoscat ; est enim memor scientium se. Peccator fuisti, adulter et fornicator, recordare Dei tui, ut et ipse tui misereatur. Babylon eras, confuse et indiscrete vivebas, habeas ergo rationem, ut tui Dominus recordetur. Sed quid his gloriosus invenitur ? Si enim peccatores hujus civitatis eliguntur, quid fiet lapidibus pretiosis ? Ubi non virgines erunt sanctissimæ, quando quidem meretricum memor est Dominus ?

« Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt illic. » Nonne et iste versus quiddam gloriosissimum ponit ? Sunt enim in Ecclesia non soli Judæi et indigenæ, verum etiam alienigenæ, Tyri et Æthiopes : « Non est personarum acceptio apud Dominum (*Rom.* II), » qui nigros vocat, et contristatos. « Populus enim qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam (*Isa.* IX). »

« Nunquid Sion dicet : Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. » Non enim sola Sion hoc dicit, sed et ipse Dominus hoc narrat in scripturis populorum. Vera sunt ergo et credibilia apostolorum verba, non ficta et inventitia, ut Judæi putant. Quod enim apostoli prædicant hoc ipse Dominus in utroque asserit Testamento. Non ergo sola Sion dicit : Homo, et homo natus est in ea. Duo quippe hominum genera orta sunt in Ecclesia, Judæorum videlicet et gentilium. Unde Apostolus ait : « Num Judæorum Deus tantum ? imo, et gentium (*Rom.* III). » Sive, homo et homo natus est in Sion, id est homo qui simpliciter est homo, et homo qui et Deus est, nempe homo Christus Jesus Dominus noster. Et ipse fundavit eam Altissimus. Ipse homo qui natus est in ea, ipse idem Altissimus est qui fundavit et fecit eam. Hoc enim in scripturis gentium, id est in Novo Testamento, hoc in principum et prophetarum, qui prius in hac venerabili civitate fuerunt, voluminibus comprobatur. « Sicut lætantium omnium nostrum habitatio est in te. » Hujus, inquit, civitatis habitatio, non lætantium, sed sicut lætantium est. Nunc enim sola spe et solius promissi desiderio lætantur. Hæc autem non perfecte lætitia, sed quasi lætitia est ; cum autem bravium sumpserit, tunc ineffabiliter gratulabitur.

EXPOSITIO PSALMI LXXXVII.

« Domine, Deus salutis meæ. » Vox capitis. Mentiuntur ergo qui dicunt : « Non est salus ipsi in Deo ejus (*Psal.* III), » siquidem tu es Deus salutis meæ. « In die clamavi, et nocte coram te. » Prædicatio, inquit, mea in die ac nocte, in prosperis et adversis in conspectu tuo fui. « Intret in conspectu tuo oratio mea. » Olim, inquit, clamavi, nunc autem oro. « Inclina » ergo « aurem tuam ad precem meam. Quia repleta est malis anima mea, » id est passionis dolore mortisque amaritudine, sicut ipse ait : « Tristis est anima mea usque ad mortem (*Matth.* XXVI). » « Et vita mea inferno appropinquavit, » non mortuis, quia ad infernum ivit, et unius [*f.* exuviis] eum exspoliavit (*Ephes.* IV). »

« Æstimatus sum cum descendentibus in lacum. » Putaverunt namque Judæi, ut sicut cæteri homines, ita et Christus ab inferno detineretur. « Factus sum sicut homo sine adjutorio. » Omnes enim : « Deus dereliquit eum (*Psal.* LXX) » clamabant ; nullus ei ex tanta hominum multitudine subveniebat. « Inter mortuos liber, » quia liber ipse, qui fuit ligatus, liberos fecit ; non est ligatus a morte, sed ipse ligavit mortem. De quo Joannes ait : « Et post mille annos solvetur Satanas (*Apoc.* XX) ; » cum enim solveretur dixit, ligatum esse probavit.

« Sicut vulnerati dormientes in sepulcris. » Sine Dei, subaudi, adjutorio esse creduntur, ita et ego. « Quorum non es memor amplius. » Cujus enim anima, a diabolo vulnerata, jam quasi mortua in dealbata carnis sepultura dormit, hujus merito Dominus oblitus esse dicitur. « Et ipsi de manu tua repulsi sunt ; » repulsi sunt de manu Dei, ut manu diabolica constringantur. « Posuerunt me in lacu inferiori ; » quoniam inferno et morti eum subjacere arbitrabantur. « In tenebrosis, et in umbra mortis, » in locis tartareis, quos mors obscurat es obumbrat.

« Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me. » Hoc autem est quod alibi dicit : « Quæ non rapui, tunc exsolvebam (*Psal.* LXVIII). » Humano quippe generi erat Deus iratus, qui ob unius noxam pessumdaturus erat ; sed maluit Filium suum crucis mortem subire, quam omnes gentes interire. Unde propheta ait : « Propter peccata populi mei percussi eum (*Isa.* LIII). » — « Longe fecisti notos meos a me, » apostolos, sive Judæos. Apostoli enim a longe stabant ; Judæi autem penitus ab eo longe facti sunt. « Posuerunt me abominationem sibi, » Judæi scilicet, qui necdum nomen ejus audire volebant.

« Traditus sum et non egrediebar. » Proditore captus sum (*Matth.* XXVI), quamvis neminem fugiens, coram eis in Synagoga prædicarem (*Matth.* IV, IX, XIII).

« Oculi mei languerunt præ inopia. » O quantus oculus Petrus erat, qui a Deo languit, ut eum negaret ! (*Matth.* XXVI.) Langueraut et alii, qui eo relicto fugerunt (*Matth.* XXVI). Sed præ inopia, nondum enim intelligebant Scripturam, qui adhuc carnales

erant, et inopes divinitatis. Languisti ett u, Thoma, A qui eum resurrexisse minime credebas (*Joan.* XX). Hos autem ex inopia occidisse ex eo comprobatur, quia, Spiritu sancto accepto (*Act.* II), nullo modo superari potuerunt. « Clamavi ad te, Domine. » Clamavit etenim, cum dixit, « Eli, Eli! (*Matth.* XXVII.) » — « Tota die expandi ad te manus meas, » in cruce affixas. Unde, et alibi dicitur : « Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem mihi (*Rom.* X). »

« Nunquid mortuis facies marabilia? » Quare, Judæi, me mortuum esse opinamini? Si enim, sicut cæteri, mortuus essem, non utique hæc miracula facere possem. « Aut medici suscitabunt, » quos ego non suscitavi? « Et confitebuntur tibi, » qui non confitentur?

« Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tum, et veritatem tuam in perditione? » — « Pater, converva eos quos dedisti mihi (*Joan.* XVII), » illumina oculos qui præ inopia languerunt. Isti enim sunt qui misericordiam tuam, veritatem tuam, et mirabilia quæ operaris, per omnes terras nuntiare debent; qui enim in sepulcris dormiunt, et inter perditos computantur, opera tua narrare non possunt.

« Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia, tua, et justitia tua in terra oblivionis? » Nam in Christi passione, et tenebræ in Judæa factæ sunt, et multa alia mirabilia (*Luc.* XXIII). Verumtamen Judæorum cæcitas non est diminuta. Notandum quod in passionis tempore, tenebræ factæ sunt, monumenta aperta, et multa sanctorum corpora surrexerunt (*ibid.*). Hoc enim isti tres versus prophetasse videntur: » Nunquid mortuis facies mirabilia? Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam? Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua? » ac si dicat: Quid prodest te mortuos resuscitasse, monumenta aperuisse, tenebras fecisse, cum dura Judæorum pectora non compungantur? « Et ego ad te, Domine, clamavi, » ut me pristina claritate clarificares. « Et mane oratio mea præveniet te, » me die tertia resurgente. « Ut quid, Deus, repellis orationem meam, et avertisti faciem tuam a me? » Ait enim : « Pater, si possibile est transeat a me calix iste (*Matth.* XXVI). » Hanc autem orationem repulit Pater, quoniam pro carnis timore ab homine fiebat; potuissent enim martyres fortasse mortis calicem timere, nisi ipse primitus eam gustasset.

« Pauper sum ego », pro tui obedientia. « Et in laboribus a juventute mea, » id est ex quo homo fui « Exaltatus autem, » in crucem, « humiliatus sum, » in sepulcrum, « et conturbatus sum, » in morte. « In me transierunt iræ tuæ, » quoniam pro cæteris passus, iras tuas mitigavi. « Et terrores tui conturbaverunt me, « quos humano generi indidisti. Nisi enim peccasset Adam, hos terrores non pateremur.

« Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. Elongasti a me amicum et proximum. » Apostolorum cætum, et Judæorum consanguinitatem. « Et notos meos a miseria, » euoniam, percusso pastore, dispersæ sunt oves gregis. Ipse autem solus miseriam pertulit, qui cæteros a miseria liqerare potuit.

EXPOSITIO PSALMI LXXXVIII.

« Misericordias Domini in æternum cantabo. » Vox Ecclesiæ. In æternum, inquit, cantabo misericordias Domini, quas adeo magnificavit, ut proprio Filio non parceret, sed pro nobis omnibus eum morti traderet (*Rom.* VIII). « In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. » Donec enim generationi generatio succedet, semper in Ecclesia Christus laudabitur.

« Quoniam dixisti: In æternum misericordio ædificabitur in cœlis. » Semper enim in sanctis, qui B cœli nuncupantur, misericordia ædificatur, qui nunquam a misericordia separantur, Domini sui præceptum custodientes, qui ait; « Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est (*Luc.* VI). » — « Præparabitur veritas tua in eis. » Erat enim veritas Dei in psalmis et prophetis, sed aspera et investigabilis. Hanc autem apostoli præparaverunt, quia, spiritualiter exponendo, intelligibilem reddiderunt.

« Et disposui testamentum electis meis. » Hoc quoque Dominus Testamentum sanctis suis Novum ordinavit, in quo non malum pro malo, imo pro malo bonum reddi præcipitur (*Matth.* V). » Juravi David servo meo: Usque in æternum præparabo semen tuum. » Quod autem hæ non primo David, imo secundo, id est Christo, promissiones fiant, certissimis C in sequentibus argumentis approbabitur: semen namque quod iste David seminavit, nunquam veterascet, sed usque in sæculi consummationem in Ecclesia præparabitur, siquidem Evangelium semper legetur. « Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam. » Christi namque sedes, Ecclesia est. Hæc autem omni tempore melius ædificabitur, per prædicationem, baptismum, et pœnitentiam; non enim ejus ædificatio ab apostolis completa fuit, nec equidem fuerit, « donec auferatur luna (*Psal.* LXXI). »

« Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine. » Quia hæc beneficia cœlis, id est sanctis promisisti ideo tua mirabilia cœli confitebuntur. « Et veritatem tuam, » id est verbum prædicationis, vel Christum D Filium tuum, qui ait: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (*Matth.* X). » — « In Ecclesia sanctorum, » id est in congregatione justorum; et hoc merito, quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? Multi enim Joannem Baptistam Christum esse putaverunt (*Joan.* I), sed nec iste nec aliquis prophetarum, qui per nubes intelliguntur, ei coæquari potuit, sicut ipse præcursor Domini ait : « Non sum ego Christus, nec, ejus calceamenti corrigiam solvere dignus (*ibid.*). » Nullus tamen inter natos mulierum major eo fuit (*Matth.* II). Quis ergo in nubibus æquabitur Domino? aut quis « similis erit Domino in filiis Dei? »

Omnes enim adoptionis filii sumus (*Rom.* VIII). Ipse tamen primogenitus fratrum (*ibid.*); fratrem enim confidenter eum vocabo, ut naturalis filius omnes præcellit.

Hic est autem ille Deus, « qui glorificantur in concilio sanctorum magnus, » quia Dominus omnium, « et terribilis, » quia judex omnium, « super omnes qui in circuitu ejus sunt, » sive a dextris sive a sinistris collocati. Apostrophe:

« Domine, Deus virtutum, quis similis tibi! » Nullus quidem. « Potens es, Domine, » quoniam potentem diabolum superasti. « Et veritas tua in circuitu tuo, » id est apostoli prædicatore veritatis, de quibus ipsa Veritas ait: « Pater, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum (*Joan.* XVII). »

« Tu dominaris potestati maris, » id est, principibus hujus sæculi. « Motum autem fluctuum ejus tu mitigas, » impetus irarum, quibus in sanctos insurgent. « Tu humiliasti sicut vulneratus superbum. » Vulneratus est superbus, et gladio spiritus, quod est verbum Dei (*Ephes.* VI), trucidatur diabolus; in tenebris exterioribus humiliatus vinctusque jacet. « In brachio justitiæ, tuæ, dispersisti inimicos tuos; » in fortitudine namque virtutis Dei, sunt per orbem terrarum dispersi Judæi. « Tui sunt cœli, et tua est terra. » Tui sunt apostoli et Ecclesia, justi et peccatores, perfecti et imperfecti. » Orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti; » hoc autem ad litteram. Sive, orbem terræ, id est humani corporis soliditatem. Et plenitudinem ejus, id est virtutum constantiam. « Aquilonem et mare tu creasti, » Antichristum, imitatores; quamvis enim se creatorem fingat, creatura tamen erit: de quo scriptum est: « Ab aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ (*Jer.* I). »

« Thabor, et Hermon in nomine tuo exsultabunt » Thabor, *lumen, veniens*; Hermon autem *anathema*, interpretatur. Sed qui per Thabor, nisi apostoli, qui sunt lumen veniens, quibus Dominus ait: « Vos estis lux mundi (*Matth.* V). » Quid vero per Hermon, nisi Ecclesia, quæ in suæ fidei principio, diabolo et omnibus pompis ejus abreuntians, anathema et divisionem confitetur? Hi autem in nomine Domini exsultant, quoniam utique Christiani vocantur. « Tuum branchium cum potentia, » id est fortitudo, quam diabolo alligasti. « Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua. » Apostolorum enim manu cœtuque confirmato, Christus Dominus cœlos ascendit. « Justitia et judicium præparatio sedis tuæ; » qui enim seipsum judicat et justitiam sequitur, hic sine dubio sedem Domino præparat. Est enim anima justi, sedes sapientiæ (GREG. hom. 33). Quod autem nos ipsos judicare debeamus, audi Apostolum: « Si, inquit, nos ipsos judicaremus, non utique judicaremur (*I Cor.* XI). »

« Misericordia et veritas præcedent faciem tuam. » Quicunque, inquit, faciem suam habere et videre desiderat, eum misericordiam veritatemque sequi oportet; sic enim misericordia et veritas semper

A in Christo præcedunt, ut nulla ipsius opera his duobus vacent. « Beatus populus qui scit jubilationem. » quæ non in voce vel multiloquio fit, quinimo in pia mentis cordisque conscientia.

« Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. » Qui enim hunc facem sequitur, in tenebris ambulare non potest. Ambulemus ergo in lumine imaginis Filii Dei, quatenus domum cœlestem ingrediamur. « Et in nomine tuo exsultabunt tota die. » Quis enim in tanto patrono non glorietur? de hoc autem in Canticis canticorum dicitur: « Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te (*Cant.* I). » — « Et in justitia tua exaltabuntur. » Taceant ergo Judæi, qui se sua justitia exaltari arbitrantur. « Quoniam gloria virtutis eorum tu es. » Non enim

B in suis viribus Ecclesia gloriatur, apostolica instructa doctrina, ut « qui gloriatur in Domino glorietur (*II Cor.* X). » — « Et in bene placito » filio « tuo exaltabitur cornu nostrum, » id virtus est et potentia dimicandi. « Quia Domini est assumptio nostra. O ineffabile mysterium quod mundi Conditor et Dominus carnem servi sumere dignatus est (*Phil.* II). » « Et sancti Israel regis nostri » Hic rex vivat in æternum, nec in nostro mortali corpore peccatum regnare permittat.

« Tunc locutus es in visione sanctis tuis. » In tempore namque assumptæ carnis est Dominus locutus sanctis suis, in visione Spiritus sancti, sicut Zachariæ et Simeoni (*Luc.* I, II), qui consolationem Israel annuntiabant et exspectabant. — Anna quoque prophetissa hoc idem confitebatur (*Luc.* II). « Et

C dixisti: Posui adjutorium in potentem, » ac si dicat: Nulli amodo timendum est, quoniam non jam in prophetas, verum in proprium Filium, qui omnia potest, liberationis adjutorium posui. « Et exaltavi electum de plebe mea, » id est, Christum Dominum, qui de Judaica plebe carnem sumens (*ibid.*) in crucem regnique imperium, denique et in cœlum exaltatus est (*Marc.* XVI).

« Inveni David servum meum. » Multos, inquit, adjutores et defensores dedi, nemo tamen illorum fuit qui a primitiva captivitate vos solvere potuit. Nunc autem David, servum meum, ad hoc patrandum idoneum inveni, qui in brachio extento mundum liberavit. Servus autem pro parte carnis dicitur. « Oleo sancto meo unxi eum, » hic enim est ille flos,

D in quo septem Spiritus sancti gratiæ requiescunt. « Manus enim mea auxiliabitur et, et brachium meum confortabit eum; » semper enim divinitas humanitati conjuncta, eam in omnibus consolabatur. « Nihil proficiet inimicus in eo: » tribus enim vicibus antiquus hostis Dominum tentavit (*Matth.* VI), nil tamen profecit, quia victus abiit. « Et filius iniquitatis, » Judas mercator pessimus, non « apponet nocere ei, » quia rejectis nummis laqueo se suspendit (*Matth.* XXVII). « Et concidam a facie ipsius inimicos ejus. » Hoc autem erit in judicio, quando ultionis gladio inimici Dei trucidati æterno tradentur supplico. « Et odientes eum in fugam conver-

tam. » Fugient ergo Judæi, nunquam victores existent. Fugiebant namque et dæmones ab obsessis corporibus, quando, jubente Domino, exire cogebantur (*Matth.* VIII). « Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso; » nunquam enim non vera dicere, nunquam in aliquo mentiri potuit; nunquam sine misericordia fuit. « Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus, » quando mundum vicit inimicum.

« Et ponam in mari manum ejus, in fluminibus dexteram ejus. » Merito quippe pro operibus manus et dextra ponitur, siquidem manibus opera fiunt. Nos autem mare et flumina fuimus, quibus ventus superbiæ dominabatur; nunc autem virtutem et opera Dei cognoscimus. « Ipse invocabit me, » dicens: « Pater meus es tu, Deus meus, et susceptor salutis meæ. » Confundantur ergo Judæi, qui eum ideo arguebant, quoniam Patrem Deum vocabat (*Matth.* X).

« Et primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. » Hic enim est primogenitus mortuorum, et princeps regum terræ (*Apoc.* I). Huic autem omnia regna mundi subjiciuntur. « In æternum servabo illi misericordiam meam. » Misericordiam suam Ecclesiam dicit, quæ in sola Dei misericordia fidit. Hanc autem conservabit Dominus in æternum, propter Filii sui orationem qui ait: « Pater, conserva eos quos mihi dedisti (*Joan.* XVII). »

« Et testamentum meum fidele ipsi. » Nos sumus testamentum Dei, si tamen fideles inveniamur. « Et ponam in sæculumsæculi sedem ejus; » semper enim Ecclesia erit. « Et thronus ejus erit sicut dies cœli, fulgebunt namque sancti sicut sol in regno Dei (*Matth.* XIII): erit autem sicut dies cœli, ut claritas angelorum, ut per cœlos, angelos, per dies autem eorumdem claritatem intelligamus.

« Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, » et ad tempus « in judiciis meis non ambulaverint si justificatione meas profanaverint » aliquo erroris mendacio, « et mandata mea non custodierint, » non utique occidam eos, sed « visitabo in virga iniquitates eorum, » id est, in pœnitentiæ correctione, « et in verberibus peccata eorum. » O clementissimum Patrem, qui, non mortificans, facili nos virga castigat!

« Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo. » Non enim nocere, sed adjuvare novit Dominus, « et in veritate mea » pœniteant peccatores, nullus unquam desperet. Ecce enim non solum se misereri Dominus dicit, sed et « neque profanabo testamentum meum. » Expositio: « Et quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita; » pro fanaret enim testamentum suum, si aliqua in Novo, vel Veteri falsitas inveniretur Testamento. Sed, ut ipse Dominus ait: « Cœlum et terra transibunt, verba autem » ipsius transire non possunt (*Matth.* XXIV).

« Semel juravi in sancto meo. » Semel enim et firmum juramentum audivimus, quod in veritate sua, in sancto suo et in dilectio Filio fecit. Quod enim

A charius habuit, hoc in juramentum posuit. « Si David mentiar; » non enim mentietur, qui mentiri non potest. Credamus igitur, et fortissime credamus, quod tam constanter promittitur. Sed quid promittitur? Sequitur: « Semen ejus in æternum manebit. » Semen est verbum Dei; hoc autem manebit in æternum, quoniam « nec unum iota, aut unus apex præteribit ex lege, donec omnia fiant (*Matth.* V). » — « Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo. » Gaudeat iste thronus, qui solis claritatem recipere debet. Gaudeant apostoli, qui ante Domini conspectum statuendi sunt. « Et sicut luna perfecta in æternum, » quæ jam minui non potest, at vero nec crescere. Qui autem perfecte beatus est, in quo, inquam, augeri potest? « Et testis in cœlo fidelis. » Hic enim

B thronus, hæc beatissima sedes, in vero testimonio mundum judicabit. Vox Ecclesiæ:

« Tu vero repulisti, et despexisti. » Quid est, inquid, Domine, quod tanta servo tuo David beneficia promisisti? quid est quod sub juramento ejus, filiorumque ipsius, te superius misereri dixisti, cum jam repulsum et a cæteris gentibus despectum eum videamus? (*Matth.* XXVII.) Nunquid in te falsitas esse potuit? absit! « Distulisti enim Christum tuum, » cui in temporis plenitudine hæc omnia daturus eras. Hinc primi David subversionem describit, ne quis supradicta super eo intelligat.

« Evertisti testamentum servi tui. » Nusquam enim nunc taurus, et hircus, et agnus immolatur. « Profanasti in omni terra sanctuarium ejus; » ubi-

C que enim Synagogam abominatur. « Destruxisti omnes sepes ejus, » quoniam nullis munitionibus confirmatur.

« Posuisti sibi firmamentum ejus formidinem, » quoniam nec in Jerusalem, nec in arce Sion defendi potuerunt. Sive, quia Christum mundi firmamentum vivere timuerunt (*Joan.* XI).

« Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, » id est, terminum fidei. « Factus est opprobrium vicinis suis, » id est, gentibus, quæ in circuitu habitabant » Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificast omnes inimicos ejus; aventisti adjutorium gladi ejus. » Expositio: » Et non es auxiliatus ei in bello. »

« Destruxisti eum ab emundatione. » Emundationis enim sacrificium faciebant Judæi, hircum pro peccatis immolantes. Hoc autem evacuatum et de-

D structum est. « Et sedem ejus in terra collisisti, » illam pontificalem cathedram, super quam Scribæ et Pharisæi sedebant.

« Minorasti dies temporum ejus, » quia harum opinione frustrata, sine rege et sacerdote vivum (*Ose.* III). « Perfudisti eum confusione, » temporali et æterna.

« Usquequo, Domine, avertis in finem? » Usque, inquit, in sæculi consummationem Judæis Dominus erit iratus? Cum autem plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet; sed usque ad illud temporis, « exardescet velut ignis ira ejus. »

« Memorare quæ mea est substantia. » Nunc au-

tem pro se loquitur Ecclesia, et de suis miseriis Domino conqueritur: Memorare, inquit, Deus, quia fragilis et permutabilis sum, neque supra id quod possum me tentari permittas. « Nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum. » Si enim omnes vincimur, et diabolicis tentionibus subjacemus, nihil nisi vanitas est hominum constitutio. « Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem, et eruet animam suam de manu inferi? » Nullus, inquit, mortem evadet, nullus ex inferno liberabitur, nisi tu nostræ imbecillitatis memor ab inimicis nos tuearis.

« Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ sicut jurasti David in veritate tua?» Decollatur Paulus, crucifigitur Petrus, undique Ecclesia tua percutitur, cui æternam misericordiam nuper promittebas: ubi ergo sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Deus? nobis enim non est Deus recens. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium. « Illius, inquam opprobrii sis memor, quod, a multis gentibus servis tuis illatum, a memoria mea labi non potest.

« Quod exprobraverunt inimici tui, Deus, quod exprobraverunt commutationem Christi tui, » id est mortem Filii tui. Hoc enim inimici Dei sanctis improperabant, quod hominem mortuum et commutabilem adorarent. « Benedictus Dominus in æternum. » Illi irrideant et maledicant, illi nobis crucifixum improperent, nos autem gratulabundi dicamus: « Benedictus Dominus in æternum. Fiat, fiat. »

EXPOSITIO PSALMI LXXXIX.

« Domine, refugium factus es nobis. » Vox Ecclesiæ: Victi, inquit, eramus ligati ab hostibus, in carceres tradebamur; sed tu, summæ misericordiæ Dominus, nobis refugium factus es, ab hac tuæ incarnationis generatione, usque in generationem sempiternam.

« Priusquam montes fierent, et formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus, » ac si dicat: Tu qui ex virgine temporaliter carnem sumens, humano generi factus es refugium, ante tempora et per omnia sæcula permanes Deus. « Ne avertas hominem in humilitatem. » Tu, inquit, qui talis es, sustine et confirma hominem, ne in mortem et pœnam humilietur, sed tua potenti dextra super cœlos exaltetur. Nam dixisti: « Convertimini filii hominum, et ego sanabo contritiones vestras. » Sanetur igitur, siquidem contritus est homo.

« Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit, et tanquam custodia in nocte, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt; eum mane sicut herba transeat, mane floreat, et pertranseat, vespere decidat induret et arescat. » Non immerito connectitur homo; cum enim finiti ad infinitum nulla sit comparatio, non solum dies vel hora mille nostri anni dicendi non sunt, sed et omnino non esse, cum pœnitus pareant: cito enim, velut herba, de non esse ad esse transit homo, cito

A fieret in juventute, quia flos ætatis translative diffinitur; cito ad vesperam, id est, ad senectutem transit. Vespere autem decidit, quia occasus vitæ senectus dicitur: tunc indurat, totus asper hispidusque efficitur; denique et arescit, et pulvis in pulverem convertitur. Merito hæc oratio Moysi perhibetur, ut qui de arida hominem facturam dixit, in aridam conversum arescere fateatur (*Gen.* III).

Sed « quia defecimus in ira tua, et furore tuo conturbati sumus; » et quia « posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, et sæculum nostrum in illuminatione vultus tui, » et « quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus, anni nostri sicut aranea meditabuntur. » Recte anni nostri araneæ comparantur, quoniam toto tempore vitæ

B nostræ in vanitatibus desudando, tandem inutilia, nec nobis ipsis profutura, et, ut ita dicam, araneæ telam texisse videmur. Hoc autem, tu Adam, totius humani generis radix, fecisti nobis, quia eum tantus talisque esses, Dominicum præceptum transgrediento (*Gen.* III) iram incurrens, defectum filiis intulisti. Hoc autem est quod dicit: Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo conturbati sumus: deficimus carne, turbamur infirmitate. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Expositio: Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Vidit enim Dominus sæculum nostrum, vitam quam agimus, et quidquid in occulto operamur. « Dies annorum nostrorum » non multi, quoniam, ut jam dictum est, omnes celeri cursu deficiunt; « in ipsis » fortasse erunt « septuaginta anni, » hoc enim sæpe contingit. « Si autem in po-

C tentatibus octoginta anni, » alicui evenerint, « et amplius eorum labor et dolor. » In tantum, inquit, contracta et breviata est vita nostra, ut jam supra octoginta annos in lætitia, qualiscunque sit, carnisque blanditiis vivere non possimus, sed quidquid superabundat labor est et dolor, tussis et anxietas, præsertim cum ipsa senectus infirmitas sit.

« Quoniam supervenit mansuetudo. » Quod enim olim impatiens fortisque fuisti, velis nolisve, jam te senectus mansuetum et humilem facit, non jam supercilium erigis, sed curvus terram inspicere cogeris. « Et corripiemur. » Qui, inquit, in adolescentia superbus fuit saltem in senectute corripiatur. « Quis novit potestatem iræ tuæ. » Qui enim potestatem iræ Dei cognovit, ipsam iram incurrere per-

D timescit. « Et præ timore iram tuam dinum erare » quis curavit? Sancti enim, Deum timentes, ipsius itam dinumerant; intelligunt enim quanto plura vitia equuntur, tanto majori irarum multitudine damnandi sunt, ideoque tales iras divitant.

« Dexteram tuam sic notam fac, » sicut, subauditur, transgressionis ira fecisti, ut, qui per Adam mortem cognovimus, per Christum vitam suscipiamus. Jam nunc dextram cognoscamus, qui hactenus sinistram secuti sumus. « Et eruditos corde in sapientia. » Hi autem sunt prophetæ, quando vana philosophia decepti, sed Spiritu sancto repleti fuerunt. Hos autem notificavit Dominus nobis quoniam

eorum voluntates, et obscura cordis, mysteria propalavit (*Luc.* xxiv). « Convertere, Domine, usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos, » omnino, inquit, convertaris, omnino perituræ gentis miserearis, exaudi orationes nostras, Christo pro nobis interpellante. « Repleti sumus mane misericordia tua » — « Nox, inquit, præcessit, dies autem appropinquavit (*Rom.* xiii). » Gratias igitur Domino agimus, quoniam ipsius misericordia ab hujus lucis tempore repleti sumus. « Et exsultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris. » Hoc autem sequens versus exponit.

« Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, et pro annis quibus vidimus mala; » non jam de mortalitate, dierumque brevitate, deque infelicitate conquerimur, quia misericordia tua repleti sumus; ubi enim abundavit delictum, superabundat et gratia (*Rom.* v). « Respice in servos tuos, » ne aliquo peccato ab assumpta misericordia privari possint. « Et in opera tua, dirige filios eorum, » id est ipsorum animas, vel, sequentem posteritatem. « Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, » quatenus diabolicæ imaginis obscuritate fugata, in pristinam figuram et imaginem reformemur, ne si tortuosa fuerint, non per devia claudicare faciant. « Et opera manuum nostrarum dirige, » sanctorum namque opera, et multa sunt, et unum, quæcunque enim faciunt, unum opus sunt, quia in bonitate non differunt, sed ad unum idemque propositum tendunt.

EXPOSITIO PSALMI XC.

« Qui habitat in adjutorio Altissimi. » Vox Prophetæ : Video, inquit, Christum nasciturum, video diabolum et satellites ejus, qui ei astute insidiabuntur; sed quoniam ipse in civitate sua carneque assumpta non sine divino adjutorio habitavit, et quoniam « in » cœlesti « Dei protectione commorabitur, » eorum insidias parvipendet. « Dicet Domino: Susceptor meus es tu, et refugium meum, Deus meus, » non timeat inimicum qui Domini refugium habet, non timeat ponere carnem qui suscipiendus est a Patre, dicat in cruce : « Deus meus, in manus tuas commendo spiritum meum (*Luc.* xxiii). » — « Ego autem, inquit Propheta, sperabo in eum, quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium et a verbo aspero. » In Christum se sperare dicit, quoniam per eum mundum salvari intellexit. Hic autem et a venatoribus liberavit, et a verbo aspero liberaturus est. Venatores isti maligni spiritus intelliguntur, qui peccatores persequentes, alios in superbia, alios in avaritia, alios in luxuria, quasi in singulis laqueis comprehendunt. Verbum autem asperum illud erit, quod in judicio dicturus est Dominus : « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth.* xxv). » Ab hoc autem liberati sumus, quoniam illud dulcissimum audire debemus: « Venite, benedicti Patris mei. (*ibid.*) » Apostropha.

« Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis. » Securus, inquit, esto, Salvator, quia A paterna virtute protectus, nullius adversitatis te æstus exuret, pennæ Patris te sustinebunt, quibus, quando volueris, ad cœlestia regna volabis : una enim eademque potestas est ei cum Patre (*Joan.* xvi), qua et impossibilia facere potest. « Scuto circumdabit te veritas ejus. » Nulla, inquit, mendacii tela tibi prævalebunt, nulla te falsorum testium testimonia superabunt, quia naturalis veritas insuperabilis scuti munimine undique te vallabit. « Non timebis a timore nocturno, » quando Judas proditor veniet, et cum eo turba multa cum facibus, et laternis et fustibus, quo discipuli tui timore perterriti, omnes te relicto fugient (*Matth.* xxvi), tu autem non fugies, sed ultro impavidus ibis.

« A sagitta volante in die. » Multæ in die, multæ B coram, et manifeste sagittæ volabunt. Multi : « Crucifige, crucifige, » clamabunt (*Luc.* xxiii). « A negotio perambulante in tenebris, » in tenebris quidem principum et sacerdotum, Scribarum et Pharisæorum, negotia et prava consilia ambulabant, sive, quia sectæ fiebant, sive (quod credibilius est), quia in eorum cordibus, quæ diaboli latebræ sunt, machinabantur. « Ab incursu et dæmonio meridiano. » Non enim illud quoque Ecclesiæ absurdum est, quod in Christi passione, sicut angelorum, ita et malignorum spirituum multitudo adfuerit, cum enim jejunantem eum tentassent (*Matth.* iv) fortasse morientem, et in cruce cum latronibus pendentem, aliquod, sicut nefarii, nefas cogitare præsumpserunt. Hoc autem ipse non timuit, quia timoris opera nulla C fecit, sicut ipse ait : « Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (*Joan.* xiv). » Potest autem, et de futuro judicio hoc intelligi, quando dæmonum incursus, quasi leones ad prædam parati, peccatores in foveam præcipitabunt. Meridianum autem dicit, propter nimis æstuantem afflictionem. « Cadent a latere tuo mille. » Finitum pro infinito posuit. « Et decem millia a dextris tuis. » Potuissemus enim et dextram et sinistram in latere intelligere, nisi ipse, de quo latere loqueretur, determinasset. Innumerabiles ergo erunt, quia tua virtute præcipitabuntur. Dextera tua inveniet omnes qui te oderant (*Psal.* xx). Quicunque enim hac dextra impelletur, nulla fortitudine, quin cadat, stare valebit. « Ad te autem non appropinquabit, » — « neque enim habitabit juxta te malignus D (*Psal.* v). » Quis ergo ? « omnes qui recto sunt corde (*Psal.* xciii). »

« Verumtamen oculis tuis consideratis. » Confirmatio : « Et retributionem peccatorum videbis, » quam sibi in hoc sæculo pravis operibus acquirunt. « Quoniam tu es, Domine, spes mea. » Et quoniam « Altissimum posuisti refugium tuum, non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, » singulis singula referuntur. Tibi, inquit, timendum non est, ad te malum accedere non valebit, quoniam in Altissimum tuum refugium posuisti. At vero nec tabernaculo tuo, quod nos sumus, flagellum appropinquabit, quoniam

spes omnium nostrum tu es, cui nemo resistere poterit (*Esther* XIII).

« Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. » Hoc et ipse malignus spiritus intellexit, quod malum ad Christum accedere nequit. Ait enim : « Si Filius Dei es, mitte te deorsum, quoniam angelis suis mandavit de te (*Matth.* IV). » — « In manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. » Te, inquit, quia humana forma tegeris, non cognosco, sed de unigenito Dei Filio hæc verba prædico, quod nulla ei adversitas unquam nocebit. Quapropter si te Dei Filium esse fateris, mitte te deorsum, quoniam ab angelis sustentatus in lapidem non offendes.

« Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. » Quare hunc quoque versum, diabole, non dixisti? sciebas enim adversum te esse. Tu enim es aspis, cujus venenum est insanabile. Tu es basiliscus omnium vitiorum, omnisque nequitiæ rex et princeps. Tu es ille leo, qui semper rugiens quæris, quem devores (*I Petr.* V). Tu es ille draco qui tertiam partem stellarum de cœlo cauda traxisti (*Apoc.* XII). Pereat hic filius perditionis, qui, in fine sæculi nasciturus, cauda diaboli nuncupatur. Cum hoc, diabole, tacuisti, non hoc tibi tamen tacuisse profuit, siquidem conculcatus et in baptismo contritus es.

« Quoniam in me speravit, liberabo eum. » Tibi, inquit, dicetur a Patre : Quoniam in me speravit, liberabo eum, « et protegam eum, » scuto divinitatis, « quoniam cognovit nomen meum. Clamabit ad me. » in cruce positus; « et ego exaudiam eum, » reddens illam claritatem quam mihi quæsivit (*Joan.* XVII). « Cum ipso sum in tribulatione, » erubescant ergo, qui Deum eum dereliquisse dicunt. « Longitudine dierum replebo eum, » quoniam in æternum vivet, nec ei mors ultra dominabitur. « Et ostendam illi salutare meum, » id est, salutem meam, ut qui alios salvavit, ipse quoque salutem et immortalitatem suscipiat.

EXPOSITIO PSALMI XCI.

« Bonum est confiteri Domino. » Vox Ecclesiæ : Bonum est ut Domino confiteamur, laudemus et prædicemus, quoniam « beati sunt pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (*Rom.* X) » « Et psallere nomini tuo, Altissime, » id est, in corde jubilare : « Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (*Rom.* X). »

« Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem. In decachordo psalterio cum cantico in cithara, » et hoc ideo, « quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo. » De aliis quomodo sit, inquit, ego quidem misericordiam, et veritatem tuam annuntians, in te solo exsultabo. In mane quippe Dei misericordiam apostoli nuntiabant, quando plena luce, manifeste et palam omnibus Christi passionem prædicabant. Veritatem autem in nocte dicebant, quando in carceribus et tormen- A tis Christum confitebantur. Is autem in psalterio et cithara Deum laudat, quia quod ore prædicat in decem legis mandatis adimplet. Hoc autem ideo fieri debet, quoniam in factura Dei delectamur. Quis enim in cœlo et in terra, sole et luna et stellis, cæterarumque rerum concordi ordinatione non delectetur? Bonum est ergo laudare Factorem, qui tam admirabilis in factura declaratur; « invisibilia enim ipsius, ut ait Apostolus, a creatione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur (*Rom.* I). » « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! » In operibus Domini, quæ modo subtili consideratione scrutabatur, delectatus est. Sed, quoniam rationem, qualiter vel unde sint, invenire non potest, quadam exclamatione Creatorum laudat. Cur enim oculus, et B non auris videat; cur autem auris et non oculus audiat? solvat qui potest. Magnificantur ergo opera Dei, si a quolibet singulariter inquisita fuerint. Nullus ergo os suum in cœlum ponat, quandoquidem de terra rationem reddere nescit. « Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. » — « Quis enim cognovit sensum Domini? (*Rom.* XI). » Altæ sunt igitur cogitationes siquidem ab aliquo sciri non possunt.

« Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc, cum exorti fuerint peccatores sicut fenum, et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, ut intereant in sæculum sæculi. » Non sicut sol, sed quasi fenum oriuntur peccatores, quoniam qualicunque æstu vel pruina contracti, cito deficiunt; qui enim heri florebat hodie mortuus est, qui heri C lætabantur nunc plorat, qui heri currebat nunc claudicat Hoc autem insipiens non cognoscit, hoc stultus non intelligit, ideoque operatur iniquitatem, ut qui multum in hoc flore vivere putat, intereat in sæculum sæculi, « Tu autem Altissimus in æternum, Domine, » sumens, subauditur, vindictam ex eis. « Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, » et, te vindictam faciente, « dispergentur omnes qui operantur iniquitatem, »

« Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. » Unum enim cornu habebat Ecclesia, quo super omnes inimicos exaltabatur, de quo Apostolus ait: « Sancti per fidem vicerunt regna (*Hebr.* XI). » Sanctorum enim cornu, fides est, quæ semper excelsa, cunctis adversis supereminet. « Et senectus mea in misericordia uberi; » cum enim ad senectutem D Ecclesia venit, ut in æternam juventutem renovetur, cumque homo dies temporales finierit, ut æternos suscipiat, tunc in uberi misericordia super cœlos exaltabitur.

« Et despexit oculus meus inimicos meos. » Multos, iniquit, me circumstantes inimicos vidi; tamen quia prædicto cornu munitus eram, sicut imbelles omnes despexi. « Et ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, » quoniam « justus ut palma florebit. » Non malignantium, inquit, deceptiones clamoresque et minas audivi, verum quoniam justus quacunque hora pro Domino occiditur, sicut palma florere incipit, tunc candorem

et pulchritudinem, decorem et viriditatem recipit. « Sicut cerdus libani multiplicabitur, » quando enim mori videntur, tunc crescere incipiunt sancti; non enim putrescere et perire possunt, sicut cedrus, qui imputribilis est naturæ. « Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt. » Modo, inquit, in domo Domini plantantur, modo super Ecclesiæ fundamentum ædificantur. Hujus enim plantationis sapiens Apostolus ait : « Ego plantavi (*I Cor.* III). » In atriis domus Dei nostri florebunt. Quia enim quasi sicca arbor in hoc sæculo conspiciuntur, ibi quidem florentes; et sicut sol fulgentes apparebunt.

« Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi. » Prius, inquit, quam ibi floreant, uberi senecta et virtutum severitate multiplicabuntur. Sanctus enim, quamvis malitia puer, sensibus tamen omni tempore senex est. « Et bene sapientes erunt, » sunt enim et latrones patientes, sed non bene; qui enim patiuntur, non pro amore, sed nequitia patiuntur. « Ut annuntient, quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. » Ad hoc, inquit, in corporibus sancti detinentur, ut Christum in Ecclesia laudent et annuntient.

EXPOSITIO PSALMI XCII.

« Dominus regnavit, decorem indutus est. » Vox Ecclesiæ : Victi sunt inimici, de regno diabolus expulsus est (*Apoc.* V). Dominus autem regnavit, vexillo crucis ante aciem sublimato. Decorem indutus est, quoniam resurgens a mortuis, immortalisque factus (*Rom.* VI), in pristina atque paterna claritate refulgens. « Indutus est Dominus fortitudinem, » quæ jam corrumpi non potest. « Et præcinxit se, » virtute, quoniam non corruptibilem, sed fortem, et immortalem carnem de sepulcro super cœlos evexit (*Marc.* XVI).

« Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. » Jam enim firmus orbis terræ, et super firmam petram fundatus, nullo ventorum flamine, nullo iniquorum turbine a fidei proposito commovetur. « Parata sedes tua extunc. » Apostropha : Ex quo, inquit, orbem terræ firmasti, sedes tua parata est, « est autem anima justi sedes sapientiæ (*Greg.* hom. 38). » — « A sæculo tu es. » Quamvis enim propter hujus sedis præparationem de Virgine nasceretur (*Isa.* VII) tamen in principio, et ante sæcula, Deus erat (*Joan.* I).

« Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam. » Per flumina doctores intelliguntur, in quibus Spiritus sancti gratiæ redundant. Hi autem levaverunt vocem suam, Christum Dominum prædicando, et sitientibus potum salutis propinando.

Sed econtra « elevaverunt flumina fluctus suos. » Ecce fluminibus flumina adversantur. Quatuor sunt flumina paradisi (*Gen.* II), innumerabilia sunt flumina mundi. Quatuor sunt Evangelia, sine numero sunt philosophi et hæretici. Hi autem argumentis, quæstionibus et inundanti garrulitate in sanctos insurgunt. « A vocibus aquarum multarum, mirabiles elationes maris. » Aquæ multæ, populi multi. Cum enim magna gentium multitudo, tres vel quatuor prædicatores viderent, qui veterum deorum culturam destrure volebant, magno fremitu in eos insurgentes, maris hujus procellas cunctasque afflictionum tempestates super eos inducebant. Tunc autem « mirabilis in altis Dominus, » videbantur, tot et tanta, tam alta tamque magnifica per sanctos suos faciens mirabilia; templa namque ruebant, idola confringebantur, tyranni denique amittebant jus suum, etc.

« Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. » Permiseras enim quod opera, quæ tu fecisti, ipsi quoque facturi essent (*Joan.* XIV). Hoc autem verius nihil esse potuit. Vera sunt ergo, et credibilia testimonia tua. « Domum tuam decet sanctitudo in longitudine dierum. » Decet enim ut Ecclesia semper sancta et munda sit, siquidem et tu sanctus es : qui eam semper inhabitas. Unde scriptum est : « Sancti estote, quoniam ego sanctus sum (*I Petr.* I). »

EXPOSITIO PSALMI XCIII.

« Deus ultionum Dominus. » Vox Ecclesiæ : Quamvis terram suam ad tempus populari Deus permitteret, quamvis dura nos aliquando comprimi servitute pateretur, tamen de Virgine natus (*Luc.* II) ultro apparuit, et libertatem in populo fecit. « Exaltare qui judicas terram, redde retributionem superbis. » Tu, inquit, qui terram judicaturus es, exaltare, et in excelsa tuæ divinitatis apparens majestate, redde unicuique juxta opera (*Psal.* LXI).

« Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? » Non eis peccare sufficit, quinimo in peccatis, nempe sanctorum nece gloriantur. Usquequo « effabuntur et loquentur iniquitatem ? » semper ne « loquentur omnes, qui operantur injustitiam ? Populum tuum, Domine, » in diversis tormentorum generibus « humiliaverunt, et hæreditatem, tuam vexaverunt. » Hoc autem injustitia est. « Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos occiderunt. » Hoc enim ad litteram verum est. Spiritualiter, vidua intelligitur, quicunque per aliquam seductionem Domino moritur; advena autem, qui non firmiter Ecclesiam inhabitat : Pupilli vero, qui, per baptismum filii, per pravam operationem orphani fiunt. Tales autem ab hæreticis et peccatoribus occidi dicuntur, quando eorum inventionibus facile acquiescunt.

« Et dixerunt : Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. » In factis quidem dignoscitur quod in corde et ore ipsi pronuntiant. Sed quid eis respondetur ? « Intelligite, insipientes in populo, et stulti aliquando sapite. » Nisi enim insipientes et stulti fuissent, nequaquam visu et intelligentia Deum privarent. « Qui plantavit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? » Non audiet justum et peccatorem qui eis et aurem, et auditum præbuit ; non videbit qui fecit visum ?

« Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam ? » Qui sanctos, inquit, corripit, docet et emendat, vos de iniquitate arguere non valebit? Hoc ergo homines jam cogitare desinant. « Dominus enim scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. » Hoc autem, utrum verum sit, non extra me exemplum quæsierim, multa enim cogitavi quæ aliter evenerunt. Conversio personæ.

« Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum. » Miseri enim sunt qui seipsos docent suarumque cogitationum vanitatibus credunt. Qui vero tali magistro eruditur legisque uberibus nutritur, summa beatitudine beatur. « Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea. » Qui enim in hoc sæculo corripitur et docetur, neque sæculi sapientia decipitur, mitissimumque sibi in Dominum inveniet, quando mali dies iniquos exurent. Donec fodiatur peccatori fovea, donec enim fovea, et debita pœna paratur peccatori, legis institutis omnibus sancti erudiuntur.

« Quia non repellet Dominus plebem suam. » Mitis, inquit, erit in diebus malis, populum suum a se non repellet, « et hæreditatem suam non derelinquet. Quoadusque justitia convertatur in judicium, et qui juxta illum omnes, qui recto sunt corde. Quis consurget mihi adversus malignantes? » Tu solus, qui optimus es auxiliator. Probatum est ergo, quoniam hæreditatem suam non derelinquet. « Aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?» tu quidem stabis, si quidem adjuvabis; stare enim adjuvantis est (*Greg.*, hom., 29). Unde et sequitur :

« Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. » Sed, eo adjuvante, sicut ipse resurrexit (*Matth.* XXVIII), et ego quoque resurgam. « Si dicebam motus est pes meus. » et malorum impetu a pristina firmitate casurus sum, succurre cadenti, retine labentem. « Misericordia tua, Domine, adjuvabat, me. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. » Quis igitur in hoc sæculo multos dolores multasque tribulationes non desideret, siquidem, secundum dolorum numerum, consolationum multitudinem recepturus est?

« Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis. » Sicut enim in sanctis æquitatis, ita in peccatoribus sedes est iniquitatis. Hi autem Domino non adhærebunt, quoniam soli recto corde stabunt juxta illud : « Qui fingis laborem in præcepto. » — « Qui vult, inquit Dominus, venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me (*Luc.* IX). » Habemus ergo præceptum, consideremus et laborem. Quid est sequi Dominum, nisi ipsius opera imitari? Hoc autem non sine labore fit. Denique seipsum abnegare, crucem portare, magnus labor est. Seipsum namque abnegabat Paulus, cum diceret : « Mortuus sum mundo (*Rom.* VII), » id est non sum qui fui, non sum Saulus, sed Paulus. Crucem autem

A portat qui et carnem mortificat et pro Christi nomine mori non dubitat.

« Captabunt in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt. » Hæc, inquit, sedes iniquitatis, semper contra justorum animas facere desiderant, et sanguinem innocentem morti condemnant. « Sed factus est mihi, » inquit justus, « Dominus in refugium, et Deus meus in auxilium spei meæ. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, » id est meritum iniquitatis. « Et in malitia eorum disperdet illos Dominus Deus noster. »

EXPOSITIO PSALMI XCIV.

» Venite, exsultemus Domino. » Vox Ecclesiæ : Fugite, gentes, idolorum culturam, relinquite opera mundi, discedite ab iniquitate, festinate ad

B vitam. Quid statis? Venite exsultemus Domino. » « jubilemus Deo salutari nostro, » hunc humiliter adoremus, qui mundum sua morte redemit (*Gal.* III).

« Præoccupemus faciem ejus in confessione, » ne imparati inveniamur. Quæramus eum intuitu mentis, quem « facia ad faciem » visuri sumus (*I Cor.* XIII), ut cum venerit ad judicandum, non quasi ignoti ei occurramus. « Et in psalmis. » hymnis, laudibus et canticis spiritualibus, « jubilemus ei. Quoniam » hic est « Deus » noster, « magnus Dominus, » in universa terra. « Et Rex magnus super omnes deos. » Relinquantur ergo cæteri dii, et iste, qui solus ubique est, et sua magnitudine omnia continet, ab omnibus veneretur. « Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ. » In manu namque, et po-

C testate ipsius omnia regna mundi concluduntur. « Et altitudines montium ipsius sunt. » Apostolorum namque virtutes, altaque eorum Scripturarum omnium intelligentia, illius est qui fons vivus recte vocatur. « Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud, et siccam manus ejus formaverunt. » nihil enim est quod ipse non fecit. « Venite « ergo » adoremus et procidamus, et ploremus ante Dominum qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster: » « Beati qui nunc fletis quia ridebitis (*Luc.* VI) : » « Et nos populus pascuæ ejus, » quoniam in loco pascuæ, et inter divitias Scripturarum collocati sumus. « Et oves manus ejus, » quas una eademque manu et fecit, et redemit cujus ejus? qui dicit : « Hodie et vocem ejus. » Cujus oves estis, illum

D « audieritis, nolite obdurare corda vestra, » sed cognoscite vocem pastoris. « Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt, et viderunt opera mea. »

« Quadraginta annis offensus fui generationi illi, et dixi semper hi errant corde, et isti non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam. » Hoc autem exponit Apostolus in Epistola ad Hebræos, et eorum cadavera in deserto prostrata dixit (*Hebr.* III), et quia terram promissionis intrare nequiverunt. Aperiamus

igitur aures nostras, ut vocem ejus, quos quotidie in Ecclesia admonet, intelligamus. Neque tentemus eum, ne nobis quandoque iratus, a terra viventium nos repellat.

EXPOSITIO PSALMI XCV.

« Cantate Domino canticum novum. » Vox Prophetæ : Novus homo venit in mundum, novam legem dedit mundo (GREG. P. hom. 32). Hanc ergo novam legem, hoc novum canticum cantate, prædicate, et ad ipsius laudem cunctis gentibus nuntiate. « Cantate Domino, omnis terra, » Judæi et gentiles, justi et peccatores. « Cantate Domino, et benedicite nomini ejus. » Nomen ejus Verbum est (*Joan.* I), sermo ejus Christus est. Hunc autem omni tempore nos benedicere, et laudare debemus, hic est enim de quo dicitur : « Ecce nomen Domini venit de longinquo (*Isa.* XXX). » — « Annuntiate de die in diem salutare ejus, » de die in diem, per singulos dies, de virtute in virtutem, de Novo in Vetus, de Veteri in Novum Testamentum transeuntem, nuntiemus salutare ejus. His enim duobus pedibus prædicatio incedere debet, et hac gemina luce subditorum corda illuminare. « Annuntiate inter gentes gloriam ejus. » Illam, inquit, gloriam gentibus nuntiate, quam Judæi recipere noluerunt. « In omnibus populis mirabilia ejus. » Nativitatem videlicet inenarrabilem, ressurrectionem et ascensionem, dicentes : « Quoniam magnus Dominus, » siquidem omnium Dominus. « Et laudabilis nimis, » in cunctis quæ fecit. « Terribilis est super omnes deos, » quoniam ejus injussu nihil facere possunt. Sunt enim « omnes diligentium dæmonia ; Dominus autem cœlos fecit. »

« Confessio et pulchritudo in conspectu ejus. » Si quis, inquit, cum Domino habitare desiderat, confiteatur peccata sua, cunctisque criminibus mundet corpus et animam suam. Est enim sola confessio et pulchritudo in conspectu ejus. « Sanctimonia. et magnificentia in sanctificatione ejus. » Qui enim ab eo sanctificatur, et castitate præcipuus et virtute magnificus invenitur.

« Afferte Domino patriæ gentium. » Quasi diceret : « Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus, » qui a Christo Christiani vocamini. « Tollite hostias, et introite in atria ejus. » Non enim sine hostiis plenisque lapidibus in atria Domini intrare possumus. Sed quæ sunt ista atria? In domo Domini, inquit Dominus. Patris mei mansiones multæ sunt (*Joan.* XIV). In multas autem mansiones multis hostiis intratur ; alii enim hostia pietatis, alii hostia humilitatis, alii oblatione largitatis, alii vero sacrificio charitatis, has pretiosas domus ingrediuntur. Sed, sicut hostiæ, ita et domus diversæ sunt; alia est enim claritas solis, alia lunæ. « Adorate Dominum in atrio sancto ejus. » Interim, inquit, in Ecclesia Dominum adorate, donec ad eum venientes, manipulos in manibus ei offeratis. « Commoveatur a facie ejus universa terra. » Vos enim, ac si dicat : Dei facies, imago et similitudo estis, tollite ergo a vobis, si quid terrnæ corruptionis habetis, ut toti cœlici et spirituales efficiamini. « Et dicite in gentibus: Quia Dominus regnavit, » hujusmodi principe devicto, infernoque exspoliato (*Ephes.* IV).

« Etenim correxit orbem terræ. » Quem, inquit, diabolus tortuosum et pravum mortis fecerat blandimentis, hunc iste magistrali severitate correxit. « Qui non commovebitur, » nec ab ipsius fide amplius separabitur. « Judicabit populos in æquitate, » qui orbem correxit, idem ipse populus judicabit. « Lætentur cœli, et exsultet terra. » Lætentur apostoli, lætetur et Ecclesia. « Commoveatur mare, et plenitudo ejus, » ut nullus in eo pisciculus inveniatur, qui in tanto gurgite baptizatus Domino suos lætus non occurrat. « Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt ; » gaudebunt animæ, et corpora sanctorum, a quibus spinis et tribulis eradicatis, ipsa quidem uberi messe florumque pulchritudine decorabuntur. « Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum, » quæ quando fructum bonum reddiderint, non excisa in ignem mittentur sed in cœlestis Jerusalem parietibus ædificabuntur. « Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur (*Matth.* III). » — « A facie Domini, » in præsentia Salvatoris. « Quia venit, » tempus redimere. Et « quoniam venit, » secundo « judicare terram. » Sed quomodo judicabit?

Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua, » superbos humiliando, et humiles exaltando.

EXPOSITIO PSALMI XCVI.

« Dominus regnavit, exsultet terra. » Vox Prophetæ : Exsultet jam terra, lætetur humanitas, in qua non peccatum, sed Dominus regnat. « Lætentur insulæ multæ. » Multæ sunt insulæ, multæ sunt Ecclesiæ quæ in hujus sæculi mari sunt dispertitæ. Lætentur ergo, quoniam, etsi loco dividuntur, sub unius tamen Imperatoris regimine colliguntur. « Nubes, et caligo in circuitu ejus. » Nubes enim, quæ Christum circumdedit, sive caro in qua latebat, sive apostoli sapientiæ aqua pleni, sive et nubes illa quæ ab eorum oculis eum suscepit (*Act.* I), intelligi possunt. Uterum quoque tuum, beata Virgo, solius Dei gratia madefactum, hanc nubem vocaverim. Tu enim es illa nubes levis, super quam Dominus venit in Ægyptum (*Luc.* II). Et caligo in circuitu ejus, Dominus est in caligine (*Exod.* XXIV), « lux in tenebris lucet (*Joan.* I) ; » et Salvator noster in Judæa prædicat (*Matth.* XIX), sed tenebræ eam non comprehenderunt (*Joan.* I), nec Dominum suum Judæi cognoverunt. « Justitia, et judicium, correctio sedis ejus. » Qui enim justitiam sequitur et seipsum judicat, hic sedem Dei corrigit. « Ignis ante ipsum præcedet. » Qui, inquit, in primo adventu in nube venit atque caligine, in secundo quidem in igne veniet et luce manifesta. Hic autem ignis et malos comburet et bonus illuminabit. Hoc est quod se-

quitur : « Et inflammabit in circuitu inimicos ejus.

« Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ. » Ipsa quoque temporum permutatio insinuat quod nunc de primo, nunc de secundo adventu loquatur. Quia, inquit, tunc in igne veniet, olim fulgura multa præmisit. Fulgura quippe in terrarum orbe lucebant, quando apostolorum miracula ubique declarabantur. Hoc « vidit terra, et commota est ; » alii namque ad fidem, alii contra sanctos commodi sunt.

« Montes, sicut cera, fluxerunt a facie Domini. » Divites, superbi et elati qui prius duri et lapidei erant, apostolica prædicatione emolliti, evangelica verba in suis pectoribus divino stylo scripta receperant. « A facie Domini omnis terra, « hoc, inquit, facies et cognitio Domini omni terræ fecit, ut marmor in ceram converteretur. « Annuntiaverunt cœli justitiam ejus. » — « Cœli enarrant gloriam Dei (*Psal.* XVIII). » Apostoli prædicant Christum (*Act.* II).

« Et viderunt omnes populi gloriam ejus, » intellexerunt jam venisse, qui et mundum salvavit, et gloriam daturus est. « Confundantur ergo omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis. » Vox autem « adorate eum omnes angeli ejus » omnes Evangelii prædicatores, quem, vobis prædicantibus, audiverunt. Et in quo « lætata est Sion, » id est sancta Ecclesia. « Et exsultaverunt filiæ Judæ. » Et Sion, inquit, lætata est, et filiæ Judæ, id est confessorum animæ exsultaverunt, « propter judicia tua, Domine, » quibus custoditis, se salvari sperant. « Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos. » Tu solus laude omnique veneratione es dignus, qui homines, dæmones et angelos superexcellis.

« Qui diligitis Dominum, odite malum. » Quicunque Dei vult esse amicus, inimicorum ejus fiat inimicus. « Custodit Dominus animas servorum, suorum de manu peccatoris liberabit eos. » — « Fidelis autem, secundum Apostolum Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis (*I Cor.* X). » — « Lux orta est justo, » id est Christus Dominus, ad Ecclesiæ salutem. « Ex rectis corde lætitia, » quem diu desideratis, ecce venit, « Lætamini » ergo « justi in Domino, » non in hujus sæculi dignitatibus. « Et confitemini memoriæ sanctificationis ejus, » eum confitemini atque laudate, qui vestri memor vos sanctificavit.

EXPOSITIO PSALMI XCVII.

« Cantate Domino canticum novum. » Vox Prophetæ : Qui novum canticum cantare desiderat, sequentia legat, ut nova reperiat. « Quia fecit, » nunquid hoc novum est ? Quid enim fecit Dominus quod mirabile non sit ? Non est ergo novum, quia mirabilia fecit, nisi aliud apponatur. Sed vide quid sequitur : « Salvabit sibi dextera ejus. » Hoc autem novum est et ante Christi resurrectionem penitus uditium. Quid est autem salvabit sibi dextera ejus, nisi ad sui laudem et honorem filium suum resurgere fecit (*Marc.* XVI.) Confirmatio : « Et brachium

A sanctum ejus. » De hoc autem brachio dicitur. Et brachium Domini cui revelatum est ? « Notum fecit Dominus salutare suum. » Filius quippe Dei, qui olim omnino, ignotus erat, nunc notus, et præ omnibus notus Ecclesiæ factus est. Hunc enim Apostolus bene noverat qui ait : « Nihil judicavi me scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (*I Cor.* II). » — « In conspectu gentium revelavit justitiam suam. » Justitia Dei Christus dicitur, quoniam sine hac justitia nemo justificari potest. « Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ, » quam promisit domui Israel. Ait enim : « In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter (*Jer.* XXXIII). » Memor ergo Dominus hujus veritatis promissæ, magna sua misericordia mundum redemit. « Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri, » tota præfata cautio nova jam
B
completa est ; hæc autem est quæ adhuc futura exspectatur. Multi enim in primo adventu Christum viderunt, non omnes tamen, cum autem secundo ad judicandum venerit, tunc omnis oculus eum videbit (*Luc.* XXI). Jubilate ergo Domino, omnis terra, cantate et exsultate, et psallite. Jubilemus corde, cantemus ore. exsultemus in Domino cunctis motibus corporis ; psallant manus, pedes, oculi, servientes Domino in officiis suis. « Psallite Domino in cithara, in cithara. » Duas enim citharas habent doctores, alteram in corde alteram vero in ore, quæ autem in corde consisti, ineffabili harmonia soli Domino citharizat : quæ vero in ore superbos et irascibiles, et quemlibet Sauli similem suavi Scripturarum mo-
C
dulatione mitissimum reddit. Et voce psalmi, psalmi namque vox, non nisi in psalterio fit, qui autem in psalterio cantat, in decem quidem legalibus præceptis Domino servit.

« In tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ. » Ductiles tubæ de argento fiebant, quibus in unum Israeliticus populus veniebat, sed neque sine argenteis corneæ, nec absque corneis argenteæ canant ; in argenteis sermonum puritas, in corneis vero virtutum robora manifestantur. Non fit ergo in sermone mendax, nec contra hæreticos sine cornibus prædicator : Hos veris sermonibus mitiget, illos autem duris cornibus terreat. » Jubilate in conspectu regis Domini. » Quod autem non in ore, sed in corde jubilatio fiat, in hoc loco declaratur ; « homo
D
autem in facie, Deus autem in corde videt (*I Reg.* XVI). » Fit ergo in solius Dei conspectu jubilatio, siquidem in corde.

« Moveatur mare et plenitudo ejus, orbis terrarum et qui habitant in eo. » Omnes, inquit, commoveantur, omnes ex se, tineis omnibus excussis, ad Dominum confugiant.

« Flumina plaudent manibus simul. » — « Si quia sitit, ait Dominus, veniat, et bibat, et de ventre ejus fluent aquæ vitæ (*Joan.* VII). « Sancti sunt ergo flumina, quando quidem ex eorum ventre aquæ decurrunt. Manibus autem plaudere, est in Domino lætari. Mos enim erat antiquorum ut præ lætitia manibus plauderant. Vel etiam, bonis operibus sine intermis-

sione opera bona conjungerunt. « Montes exsultabunt in conspectu Domini, quoniam venit judicare terram. » Tunc enim gaudebunt sancti, tunc exsultabunt montes, quando : Cadite super nos, eis dicetur (*Luc.* XXIII). Super quos enim isti montes ceciderint, hi a ventura ira inveniri non poterunt, « Judicabit orbem terræ in justitia.

EXPOSITIO PSALMI XCVIII.

« Dominus regnavit. » Vox Prophetæ vel Ecclesiæ : Dixi semel, dixi iterum, dico tertio : Dominus regnavit, ut « in medio duorum vel trium testium stet omne verbum (*Deut.* XVII). » Vos autem increduli Judæi, hoc negatis quod vester Propheta constanter affirmat.

« Irascantur populi. » Irascantur Judæi, confundantur dolore, quoniam, velint, nolint, Dominus regnavit : irascantur et Christiani qui eum occidebant, cui quondam serviebant, receptoque alio rege jam in se peccatum regnare non patiantur. Sed quo Dominus regnavit? Sequitur : « Qui sedet super cherubim, » Cherubim *scientiæ plenitudo* interpretatur. Sedet igitur Dominus non solum in angelis, qui hoc nomine nuncupantur, verum etiam in sanctis sapientiæ, et scientiæ spiritu repletis. « Moveatur terra, » id est irascantur populi. Hic autem « Dominus est in Sion, magnus, » quoniam per singulos dies in sancta Ecclesiæ laudatur, et magnificatur. « Et excelsus super omnes populos, » quem semper suam Judæi in sepulcro dormire putabant (*Matth.* XXVII). Apostrophe.

« Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est. » Nomen Domini semper laudetur, eique occulta et manifesta confiteantur, quoniam et malis est terribile, et justis sanctum et delectabile. « Et honor regis judicium diligit. » Quicunque Regem regum vult honorare, seipsum prius dijudicet, et furtum, adulterium, perjurium et homicidium, cæterosque sui corporis malefactores occidat mortique condemnet, sic autem in sui pectoris sedem cum honore et pace venientem suscipiet hospitem.

« Tu parasti directiones judicium. » Quandoquidem omnia judicia Dei directione et æquitate præparantur, dirigantur et judicia nostra. Non enim recte ille dijudicat qui superbiam vivificans in se occidit humilitatem. « Et justitiam in Jacob tu fecisti. » Cum enim judicat Jacob supplantat (*Gen.* XXXVII), justitiam operatur. Hanc tamen justitiam facit Dominus, quando supplantationis astutiam præstat. Conversio personæ.

« Exaltate Dominum Deum nostrum. » Ut qui naturaliter est magnus in vestris cordibus excelsus quoque habeatur. « Et adorate scabellum pedum ejus quoniam sanctum est. » Quid per scabellum, nisi corpus Dominicum intelligamus? In hoc autem, quasi scabello, sedet divinitas. Hoc autem omnes adorabunt, sicut ipse ait: « Vivo ego dicit Dominus, quoniam mihi curvabitur omne genu (*Isa.* XLV). » Potest autem et de cruce intelligi, in qua Salvator hanc vitam finivit (*Matth.* XXVII). « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus: et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. » Illum, inquit, quem nos in scabello residentem adoramus, Moyses, Aaron, Samuel omnesque prophetæ prophetarunt et adoraverunt. » Invocabant Dominum, » ipsum quidem quasi Dominum invocabant. « Ipse autem exaudiebat eos. Et in columna nubis loquebatur ad eos. » In nube quidem atque caligine loquebatur eis, quia, in carne venturus, latibulum suum tenebra facturus erat. « Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis. » Hoc autem ad vestram confusionem, Judæi, dicitur, qui ei, quem patres vestri adoraverunt (*Joan.* IV) insultantes dicebatis : « Tu de teipso testimonium dicis. Testimonium tuum non est verum (*Joan.* VIII). » Quare ergo Moyses, et Aaron ejus testimonium custodierunt? « Domine, Deus noster, tu exaudiebas eos. » Tu, inquit, qui nunc homo factus scabellum diceres eos quondam exaudiebas. « Deus, tu propitius fuisti eis, » in omnibus quæ cum fide et dilectione postulabant. « Et ulciscens in omnes adinventiones eorum, » sicut in vitulum quem in deserto coluerunt. « Exaltate Dominum Deum nostrum. » O quanta unius verbi lætitia, qui omnium Deus et Dominus est, noster Deus et Dominus principaliter appellatur?

« Et adorate in monte sancto ejus, » id est, in Ecclesia, vel in cordibus vestris, quæ a terrena vanitate sublimata, non immerito montis vocabulum acquierunt. Et dicite; « Quoniam sanctus Dominus Deus noster. »

EXPOSITIO PSALMI XCIX.

« Jubilate Deo, omnis terra. » Vox doctorum : Jubilate Deo omnis terra. Hoc autem et Paulus dicebat : « Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete (*Phil.* IV). » — « Servite Domino in lætitia. » Serviebant namque Judæi non in lætitia, sed ex necessitate ; nisi enim servirent, legis maledictionibus subjacerent, non autem non timore, sed benedictiones amore serviamus. « Intrate in conspectu ejus in exsultatione, » semper enim in conspectu Dei sumus, quando digna visionis ipsius opera facimus. Qui enim eleemosynam facit, qui orat, quique aliis prædicat, ante Dei conspectum existit; hæc autem, nisi in exsultatione fiant, ingrata esse videntur. « Scitote quoniam ipse est Deus, » non sol, non luna, non cœlum vel terra, non alia quælibet creatura Deus est, sed ille est Deus qui omnia fecit (*Joan.* I). « Ipse » enim « fecit nos, et non ipsi nos. »

« Populus ejus et oves pascuæ ejus. » Ipsius enim oves sunt, quicunque ejus vocem audiunt (*Joan.* X). « Introite portas ejus in confessione, » ut enim hoc breviter dicam, illum ipsius et meam portam vocabo, qui me aqua baptismatis lavit. Hanc autem ego quidem intrare non potui, donec Dominum confessus diabolo abrenuntiavi. » Atria ejus in hymnis. » Et ut hoc totum in mei exemplo exponam, supra dictam, Dei gratia, ego portam ingressus, jam

in ejus atriis, hymnos qualescunque depromo. « Confitemini illi. » Videte quam recto incedat ordine : Oves dixit, pascua, posuit, portas adhibuit. Ovis ergo esse debet, qui hanc pascuam ingreditur; ingredi autem, nisi per portam, nemini licet; qui enim aliunde intraverit, fur appellabitur (*Joan.* x); ingressus autem, laudibus vacet, et confessionibus. « Laudate nomen ejus. » Quicunque Christianus vocatur, talem se exhibeat, ut in eo Christi nomen glorificetur. « Quoniam suavis est Dominus, » sicut enim mitibus est suavis, ita et superbis asperus erit.

« In æternum misericordia ejus, et usque in generationem et generationem veritas ejus. » Æterna misericordia, æterna est et veritas, semper enim erunt sancti, qui misericordia salvi fiunt, semper erunt et peccatores, qui veritate damnantur.

EXPOSITIO PSALMI C.

« Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine. » Vox perfectorum. Tibi Deus et redemptionis misericordiam, et veritatis cantabo judicium. Misericos est, nullus desperet; verus est, nemo superbiat. « Psallam et intelligam, » multi enim psallunt, qui non intelligunt, sed aliud in lingua dicunt, aliud in corde cogitant. Lingua psalmos cantat, mens autem denariorum numerum computat. » In via immaculata, » psallam, inquit, sic tamen ut intelligam, ambulans in via immaculata. Multæ sunt sanctorum viæ, omnes quidem immaculatæ. « Quando venies ad me. » Cur venies dicit, qui cum eo semper est? Venies igitur, ad secundum refertur adventum, qui tanto desiderio a sanctis exspectatur, ut semper veni, veni, dicere credantur.

« Perambulabam in innocentia cordis mei. » Quia se in via immaculata superius ipse dicebat, quæ esset illa via, hoc in loco manifestat. Perambulabam, inquit, in innocentia cordis mei, existenti ; « in medio domus meæ, » id est corporis mei. Hæc autem via penitus est immaculata; cordis enim innocentia, si cum ratione fuerit, totius hominis est perfectio. « Facientes prævaricationes odivi. » Neque ergo, inquit, prævaricatus fui, neque prævaricatoribus consensi. « Non adhæsit mihi cor pravum. » Sed, sicut cor meum in omnibus rectum erat, ita rectis corde solummodo adhærebat. « Declinantem a me malignum non cognoscebam. » Non cognoscebam malignum, ut sibi in malitia assentirem, sed sicut ipse a viis meis, sic et ego ab ipso declinabam. « Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar, » spe correctionis, non consensu malignitatis.

« Superbo oculo. » In oculis namque et supercilio facile cujuslibet superbia deprehenditur. « Et insatiabili corde. » Hæc autem titulo avarus prænotatur. « Cum hoc non edebam. » Sic enim et Apostolus ait : « Si quis frater nominatur inter vos fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut rapax, cum hujusmodi nec cibum sumere (*I Cor.* v). » Divina responsio :

« Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum. » Non te, inquit Dominus, hoc fecisse pœniteat. Vidi opera tua, cognovi fidem tuam, veniam ad te, et cum cæteris fidelibus in cœlestem sedem te collocabo. « Ambulans in via immaculata, » quod te fecisse confessus es, « hic, » et non alius, « mihi ministrabat. Non habitavit in medio domus meæ. » id est in cœlesti Jerusalem, « qui facit superbiam. » et destruit humilitatem. « Qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum, » ut sit dignus meam faciem videre.

« In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. » Matutinum autem diem judicii appellavit, in quo omnes peccatores perdendi sunt. Matutinum autem ideo dicitur, quia huic nostræ vitæ succedit quæ recto vocabulo nox appellatur. Denique ille dies sanctis lucere incipiet, quem nulla noctis caligo interrumpere valebit (*Apoc.* xxi). « Ut disperdorem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. »

EXPOSITIO PSALMI CI.

« Domine, exaudi orationem meam. » In hoc psalmo, prius Ecclesia, deinde Christus, postmodum vero Propheta loquitur. Domine, exaudi orationem meam, « et clamor meus ad te veniat. Non avertas faciem tuam a me ; in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam, in quacunque die invocavero, te velociter exaudi me. » Quando animi affectu Dominum Ecclesia ipsa deprecetur, ipsa verborum replicato manifestat, in quia unum idemque toties dicitur : « Quia defecerunt, sicut fumus dies mei ; » præsens enim vita cito dilabitur et evanescit, præteritus namque dies, ut fumus deficiens, jam inveniri non potest. Deficiunt, ut fumus, dies sanctorum, quoniam sine lacrymis non poterunt. Summopere ergo deprecandos est Dominus. ut æternos nobis tribuat, quandoquidem, ad fumi similitudinem, tam cito nostri deficiunt. « Et ossa mea sicut cremium aruerunt. Ecclesiæ namque ossa, apostoli dicuntur, qui in multarum tribulationum frixorio secundum carnem aruerunt. Hoc autem qui non intelligit, craticulæ Laurentii recordetur.

« Percussus sum ut fenum. » Olim, inquit, in me juventus florebat, sed senectute veniente, flos juventutis mox excisus decidit. « Et aruit cor meum, » quoniam simul cum juventute omnes corporis vires amisi. « Quia oblitus sum comedere panem meum » Dati, inquit, panis oblitus, interdictum manducavi, quoniam cæteris paradisi lignis omissis, solum vetitum comedi (*Gen.* III); nisi enim Adam, qui corporis hujus ecclesiastici principium fuit (*Gen.* I) proprii panis oblitus fuisset, neque primo flore privaretur homo, neque in viribus ullis deficeret.

« A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ. » Cum, inquit, dierum æternitatem, florisque pulchritudinem, et virium robur amisissem, quid nihil aliud quam dolor et gemitus remansit ? Obliti

nis, memor pristinæque felicitatis, pœnitere ıre cœpi, soliusque Dei misericordiam implo- l hunc autem gemitum et caro spiritui, et carni adhæsit, et quæ sibi invicem prius ad ntur, jam concordiam habere cœperunt. Et n, sicut in Evangelio legitur, duo in me con- nt, omnes meas petitiones exaudivit Dominus. risti:

ıilis factus sum pelicano solitudinis. » Una, ɜademque culpa, et tu dierum æternitatem, imaginem, et similitudinem amisisti, et ego, ationis causa, pelicano similis factus sum, lo alio medicamine, nisi proprio sanguine, eos vivificavi. Præterea idololatras immundos, ıtores in corpus meum, quod est Ecclesia, Pelicanorum duo genera esse dicuntur: al- in aquis, alterum in solitudine. Qui vero soli- n inhabitant, hanc naturam habere perhiben- mmundis animalibus, utpote ranis et lacertis, natosque suos interficiant, et per triduum s seque ipsos vulnerantes, sui sanguinis asper- ɜos iterum ad vitam reducant. Hæc autem ıdo satis congrue nostro convenit Salvatori ɔis ob primi parentis transgressionem, im- tatem auferens, et de paradiso ejiciens (*Gen.* ɾtis nos legibus subdidit. Sed hic noster Peli- natos suos revisitans, per triduum mortis contristatus, (mortis autem non tantum suæ m nostræ) proprii sanguinis effusione vivifi- Vide ergo quam pulchre hæc similitudo con- superioribus. Conquerebatur Ecclesia, omne- ɜus humanum, et de paradisi expulsione, que brevitate, et virium imbecillitate. Cui sic r dulcissima consolatione respondet: Similis ɔlicano; ego occidi, et vivere faciam, percussi, sanabo (*Deut.* XXXII). Ne timeas igitur, homo iterum ad vitam reducam.

:tus sum sicut nicticorax in domicilio. » Om- ɩuidem notum est quod nicticorax sive noctua is avibus odio habeatur, quam etiam garru- uadam persequantur, donec in aliquo repo- oco: Huic autem comparatur Christus, quem ıd crucem cum magno fremitu Judæi perse- nt. (*Joan.* XVIII, XIX). Merito autem crux domicilium appellatur, quæ nobis in fron- ɔstrique corporis imprimitur domicilio. Nec , si noctuæ assimilatur, qui se etiam vermem (*Psal.* XXI).

;ilavi. » Quia die tertia resurrexi (*I Cor.* XV). ctus sum sicut passer, » agilis ad volandum rius in tecto, » quoniam nullus mecum in œlos ascendit. « Tota die exprobrabant mihi mei, Judæi videlicet, qui quasi nicticora- m persequebantur. « Et qui laudabunt me, » ıta adulatione. « Adversum me jurabant, » id ɩus interitum conjurationem faciebant. Sed ione?

ıa cinerem tanquam panem manducabam, » ıd pelicani similitudinem, immundos et flagi-

A tiosos meo corpori associabam. Unde quidam vini potatorem, et amicum publicanorum (*Matth.* XI) eum esse dicebant. « Et poculum meum cum fletu miscebam, » quia et pro natorum nece dolebat, et cum illis divinum humanunque cibum communicabat, qui pro peccatis suis assidue flebant. Ex quibus mulier illa peccatrix una fuit, quæ pedes ejus lacrymis rigavit (*Luc.* VII). Vox Ecclesiæ :

« A facie iræ indignationis tuæ, quia elevans allisisti me. Dies mei sicut umbra declinaverunt. » Me, inquit, de limo terræ fecisti (*Gen.* II), et in angelorum elevans dignitatem, quasi Dominum constitueras, sed præceptum transgrediendo, tuæ indignationis iram incurrens (*Gen.* III), in terranum illisus sum debilitatem. Sic ergo a facie iræ indignationis B tuæ, « dies mei sicut umbra declinaverunt, » id est, summa cum festinatione, immortalitate amissa evanuerunt. « Et ego sicut fenum arui. » Vere fenum est populus, « siccatum est fenum, et cecidit flos (*Isa.* XL), » amisimus florem, redigimur in pulverem. « Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in generationem, et generationem. Tu exsurgens, » sicut promisisti, « misereberis Sion, » quia pelicani sumpta similitudine, proprio nos sanguine vivificabit (*Hebr.* IX). « Quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus. » Venit, inquit, nostræ redemptionis, tuæque incarnationis tempus.

« Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus. » Lapides vivi volvuntur super terram; hi autem sunt, de quibus dicitur: « Tempus lapides colligendi, C tempus spargendi (*Eccle*, III). » Prius enim Dominus apostolos collegit (*Luc.* VI), postea vero ad prædicandum divisit (*Marc.* XVI). Placeant nobis lapides isti, eorumque soliditatem imitemur. « Ex terræ ejus miserabuntur, » terræ namque suæ ille miseretur, qui carni suæ æternum præparat habitaculum. « Et timebunt gentes nomen tuum, Domine. » Quod non in vanum jurare audebunt. « Et omnes reges terræ gloriam tuam, » id est, Filium tuum. « Quia ædificavit Dominus Sion, et videbitur in gloria sua. » Quoniam, sicut ait Apostolus, « cum Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos apparebimus cum ipso in gloria (*Col.* III). » — « Respexit in orationem humilium, et non sprevit preces eorum. » Hujus autem expositio in superficie est. Vox Pro- D phetæ :

« Scribantur hæc in generatione altera. » In futura scilicet, quam sua Dominus incarnatione respiciet, et visitabit. « Et populus qui creabitur, » aqua baptismatis et Spiritu sancto, « laudabit Dominum. Quia respexit de excelso sancto suo, Dominus de cœlo in terram prospexit, » ut ejus sua visitatione misereretur. « Ut audiret gemitus compeditorum. » Patriarchæ namque, et prophetæ in inferno compediti tenebantur, quorum gemitus sunt exauditi. Erant et illi compediti qui vitiorum catenis ligati diabolum sequebantur. « Ut solveret filios interemptorum. » Non ergo solummodo patres no-

stri, qui interempti et mortui sunt, compediti erant, A sed nos quoque ipsorum vincti eramus. Quis enim solvitur nisi ligatus? vincti ergo eramus siquidem a Domino soluti sumus (*Psal.* CXXIII). « Ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem ejus in Jerusalem. » Ad hoc, inquit, ex diabolicis laqueis soluti sumus, ut laudem Domini in Ecclesia decantemus.

« In conveniendo populos in unum, » id est, dum in unius fidei unitatem omnes gentes congregabuntur. « Et reges, ut serviant Domino. Respondit ei in via virtutis suæ, » id est in opere prædicationis quæ, secundum Apostolum, Dei virtus appellatur (*Rom.* I). « Paucitatem dierum meorum nuntia mihi. » Cui respondit: Jerusalem. Nam cum appropinquaret Dominus Jerusalem, quasi dierum paucitatem ab eo B interrogaret, sic flendo respondit: « Quia si cognovisses, et tu, quoniam venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo etc., » (*Luc.* XIX). Sic ergo suorum dierum paucitatem ei prænuntiant. Apostropha:

« Ne revoces me in dimidio dierum meorum. » Sed permitte me, non tantum mediare, verum etiam in tuo servitio continuare. Sive, ne revoces me de hac vita, præoccupatum aliquo judicio, ante terminum prædestinatum. Quod quidem pertimescens ait: « Ego dixi in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi (*Isa.* XXXVIII). » — « In generationem, et generationem anni tui. » Tui, inquit, sunt anni, dies, et tempora, et menses, cunctaque tuæ voluntati obsequuntur. « Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. » Hoc C autem secundum litteram verum est. Quod et super Ecclesia et apostolis intelligi potest. « Ipsi peribunt, » quoniam in melius mutabuntur, « tu autem permanebis, » qui mutari non potes. « Et omnes ut vestimentum veterascent, » carne dissoluta. « Et sicut opertorium mutabis eos, » ut a vitiorum sorde mundati pulchriores fiant. « Et mutabuntur, » ad æternitatem. « Tu autem idem ipse es, » penitus incommutabilis. « Et anni tui non deficient. Filii servorum tuorum habitabunt, » Ecclesiam, jam cœlis quodammodo commutatis. « Et semen eorum in sæcula dirigetur, » nunquam enim sanctorum opera depravantur.

EXOSITIO PSALMI CII.

« Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ D intra me sunt, nomini sancto ejus. » Vox Ecclesiæ: Non enim labiis tantum, verum etiam anima et corde, mente et intellectu, cunctisque viribus Dominum benedicere, et laudare debemus. « Benedic, anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus. » Quis enim Dei beneficia numerare potest? Solem namque et lunam, ignem et aquam, et cæteras creaturas in obsequium nostrum creavit. Hæc tamen nihil sunt, si futuris bonis comparentur. « Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. » Expositio: « Qui sanat omnes infirmitates tuas, » quibus vel corpus, vel anima debilitatur. « Qui redimit de interitu vitam tuam, » quam diabolus comprimebat. « Qui coronat te in misericordia, » dans prius misericordiæ fortitudinem, ut demum tribuat et coronam. « Qui replet in bonis desiderium tuum, » pravis cogitationibus evacuatum.

« Renovabitur, ut aquilæ, juventus tua. » Aquila namque ad senectutem deveniens, a solis caloribus plumis amissis, in frontem aliquem dilapsa, in juventutem reparatur. Sic autem et sancta Ecclesia, solis justitiæ accensa caloribus, in fonte baptismatis submersa, veterem hominem exuta, novi induit juventutem. Renovabitur autem, et in judicio, primitiva resumpta imagine.

« Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus: notas fecit vias suas Moysi, et filiis Israel voluntates suas. » Misericordia quidem fecit, quod mundum redemit (*Gal.* III); judicium autem fecit, quia innocentes vindicabit. Unde Apostulus. « Mihi, inquit, vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus (*Rom.* XII). » Ejus vias cognovit Moyses, id est apostoli, qui aquatici piscatores et baptizatores fuerunt. Filii autem Israel ejus voluntates cognoscunt, hoc est viri sancti, qui eum mentis oculis contemplantur. « Non in perpetuum irascetur? Quoniam miserator, et misericors est patiens et multum misericors. Neque in æternum comminabitur, » quoniam sicut scriptum est: « cum pateretur, non comminabatur (*I Petr.* II). » — « Non secundum peccata nostra fecit nobis. » Cum enim digni essemus morte, pro nobis subiit mortem. « Neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis, » ad meliora conversi fuerimus.

« Quoniam secundum altitudinem cœli a terra corroboravit misericordiam suam super timentes se. » A Deo namque confirmata est in sanctis misericordia Dei, ut super cœlos delati, angelis associentur. « Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras, » ut enim mortuus a vivo, sic justus differt ab iniquo. « Quomodo miseretur pater filiorum misertus est Dominus timentibus se, » verberibus castigando, non telis mortificando. « Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum, » quod figuli, vasis recta comparatur, Cognovit, quidem, quoniam servi formam recepit (*Phil.* II). « Recordatus est, quoniam pulvis sumus, » quem nisi suæ misericordiæ aquis irrigasset, a quolibet ventorum flamine projiceretur. Homo sicut fenum, qui facile privatur floribus: « Dies ejus tanquam flos agri, sic efflorebit, » non longo temporis spatio. « Quoniam spiritus pertransibit in illo, et non subsistet, non cognoscet amplius locum suum, » simul enim cum spiritu, et vigor amittitur et possessio. « Misericordia autem Domini ab æterno; et usque in æternum, super timentes eum, et justitia in filios filiorum in his qui servant testamentum ejus. » Filiorum quippe Dei filii sunt quicunque apostolos imitantur. Unde Apostolus ait: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis (*Gal.* IV). » — « Et memores sint mandato-

rum ipsius, » non ad legendum, sed ad faciendum, quoniam ut Apostolus ait : « Non auditores legis justificabuntur apud Deum, sed factores (*Rom.* II). »

« Dominus in cœlo paravit sedem suam. » Quia resurgens a mortui cœlos ascendit (*Marc.* XVI). Sive in cœlo, hoc est in apostolis, quoniam « anima justi, sedes est sapientiæ (GREG. hom. 33). » — « Et Regnum ipsius omnibus dominabitur. » Principes namque regni ipsius, quod est Ecclesia, apostoli sunt, qui cæteras gentes judicabunt. « Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, » doctores, qui eum annuntiatis. « Potentes virtute, » quia nos confirmant, « Facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum, » qui ad hoc prædicatis, ut ipsius præcepta custodiantur.

« Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus, » angelorum et hominum. « Ministri ejus qui facitis voluntatem ejus. » Hic autem iniquorum benedictio refutatur. « Benedicite Domino omnia opera ejus. » Nunquid lapides, et ligna Dominum benedicere possunt ? possunt utique. Lapides namque benedicunt Dominum, quando nos in hac creatura benedicimus Dominum. « In omni loco dominationis ejus, » immensus est Dominus (*Psal.* CXII), immensa ergo sit laus, et benedictio. « Benedic, » et tu « anima mea Domino, » ut et ipse te æterna benedictione remuneret.

EXPOSITIO PSALMI CIII.

« Benedic, anima mea, Domino. Domine, Deus meus, magnificatus es vehementer. » Vox Prophetæ : Quoniam quidem vehementer magnificatus est Dominus, vehementer laudetur ab omnibus.

« Confessionem, et decorem induisti. » Qui enim Judæorum vituperatione carnisque infirmitate quondam circumdatus fuit (*Matth.* XXVII), nunc angelorum et hominum laude stipatur, æternoque decore et claritate illucescit. « Amictus lumine, sicut vestimento. » Cum enim sicut sol in regno Dei sancti refulgeant (*Matth.* XVIII), quis ipsius Salvatoris claritatem verbis aperiat ?

« Extendens cœlum sicut pellem. » Facile namque, et sine omni difficultate, altam cœli rotunditatem ipse extendit, atque peregit. Ejus enim dicere, facere est. « Qui tegis aquis superiora ejus. » Unde scriptum est : « Et divisit aquas quæ erant super firmamentum ab his quæ erant sub firmamento (*Gen.* I). » Hoc autem, si mystice intelligatur, cœli apostolos figurabant, qui, quoniam novi utres erant, ad novum vinum capiendum in tantum extenti sunt ut totius vineæ vindemiam ipsi reciperent (*Marc.* XVI). Quidquid enim novæ et veteris legis habemus, eis propinantibus, potavimus. Per horum superiora prophetas signavit, qui, altiori tempore nati fuerant. Ili autem tanta aquarum tegebantur profunditate ut nullus super eos navigare posset, sed quia Petrus, sicut piscator (*Matth.* IV) aquarum omnium peritus fuerat, transfretandi nobis iter aperuit. « Qui ponis nubem ascensum tuum. » Sicut scriptum est : « Et cum hoc dixisset, videntibus illis elevatus est, et A nubes suscepit eum ab oculis eorum (*Act.* I). » — « Qui ambulas super pennas ventorum, » nullus enim ventorum ibi unquam ascendit, ubi Christus delatus est.

« Qui facis angelos tuos spiritus. » Quando enim ad Mariam Gabrielem misit, de spiritu quidem angelum fecit. « Et ministros tuos ignem urentem. » Ministri quippe Dei, non solum angeli, verum etiam omnes doctores dici possunt. Qui ideo ignis vocantur, quoniam alios illuminant. « Qui fundasti terram super stabilitatem suam. » Stabilitas quidem, et fundamentum Ecclesiæ Christus est (*Psal.* LXXXVI), super quem fundata, non inclinabitur in sæculum sæculi, sed semper ad altiora virtutum conscendet.

« Abyssus sicut vestimentum amictus ejus. » Quid B per abyssum nisi Novi Veterisque Testamenti intelligentia ? Tali autem veste Ecclesia circumdata, in nullum latus cadere potest ; hæc enim lorica nullis adversariorum telis perforari valet (*Matth.* XVI). « Super montes stabunt aquæ. » Quid per montes, nisi doctores ; quid vero per aquas, nisi peccatores intelligimus ? Stabant igitur supra montes aquæ, quando iniquorum turbulenta commotio, diabolico turbine exagitata in sanctos insurgebat ; illi autem utriusque abyssi scuto muniti, clara tuba personantes, omnes æquoris minas mitigabant. Hoc est quod sequitur :

« Ab increpatione tua fugient. » Dicebant enim : « Pœnitentiam agite (*Matth.* III). » Itemque : « Nisi pœnitentiam egeritis, moriemini (*Luc.* XIII). » Et rursum : « Jam sequiris ad radicem arboris posita C est (*Matth.* III). » Ab hac autem increpatione fugiebant aquæ, quando vana deorum religione omissa sese Domino gentes subjiciebant. « A voce tonitrui tui formidabunt. » Vox autem tonitrui apostolorum est prædicatio, quæ simul cum sono fulgorem humanis pectoribus inferens et timorem, ipsum diabolum gladio spiritus interficiebat.

« Ascendunt montes. » Descrescentibus aquis. Credentibus namque turbis, crescebant Ecclesiæ. « Et descendunt campi, » quoniam vanis sæculi dignitatibus derelictis, sub Christo jugo populi humiliantur. « In locum quem fundasti eis. Terminum posuisti quem non transgredientur. » Qui enim furatur terminum illum transgreditur, quo dictum est : « Non furtum feceris (*Exod.* XX). » Unde et transgressores D dicuntur. Est autem, alius terminus quem nullo modo transgredi licet, unitatis videlicet trinitatisque fides. Hoc autem etiam de uniuscujusque oblitu intelligi potest. « Neque convertentur operire terram, » ut corruptibilis carnis sequantur voluptates, sed solas nuptiales vestes sibi parabant.

« Qui emittis fontes in convallibus, » baptismum, et doctores in Ecclesiis. « Inter medium montium pertransibunt aquæ. » Per medium Ecclesiarum, quatuor Evangeliorum flumina discurrent. « Potabunt omnes bestiæ agri ; » quippe Dei nos omnes bestiæ sumus. Ad hanc ergo aquam curramus, quæ sine pretio cunctis tribuitur. « Exspectabunt onagri

in siti sua, » non enim solis sapientibus, verum etiam insipientibus hæc aqua ministratur. Unde Apostolus : « Judæis, inquit, et gentibus, Græcis ac barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum (*Rom.* I). »

« Super ea volucres cœli habitabunt. » Volucres cœli apostoli sunt, qui virtutum pennis cæteros volare docent. Hi autem super montes et valles habitant, quoniam in omnibus Ecclesiis tenent principatum. « De medio petrarum dabunt voces. » In medio Ecclesiæ aperient os suum (*Eccli.* XV), ut Paulus in Corintho, Petrus in Roma.

«Rigamus montes de superioribus suis.» — «Repleti sunt omnes Spiritu sancto (*Act.* II). » — « De fructu operum tuorum satiabitur terra. » Divinis namque beneficiis pascitur Ecclesia. « Producens fenum jumentis. » Tu, inquit, terram satias, ipsa autem jumentis tuis fenum producit, quoniam, et cibo corporali apostolos pascit, et florum pulchritudine eos delectat. Unde Apostolus ait : « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus (*I Cor.* IX). » Confirmatio : « Et herbam servituti hominum. » Quos jumenta dixit, hominum servitutem appellat. Hæc enim jumenta, nobis ad serviendum data, viaticum, peregrinantibus cibum plenasque de quinque panibus et duobus piscibus clitellas asportant. Dignum est ergo ut jumenta conducat qui absque jumentis vivere nequeunt. « Ut educas panem de terra. » Terra namque de terra panem eduxit, quando fidei corroborationem, ipsumque panem vivum, qui de cœlo descendit (*Joan.* VI), ab apostolis quidem Ecclesia recepit. « Et vinum quod lætificat cor hominis, » Scripturarum profunda mysteria, ipsiusque Salvatoris sanguinem apostolicis manibus divina benedictione consecratum significat.

« Ut exhilaret faciem in oleo. » Ecclesiæ namque facies, et pulchritudo, spirituali oleo et salubri unctione lætificatur, quia apostolorum credidit verbis. « Et panis cor hominis confirmet. » Ideo enim quotidianum panem semper deposcimus; ut mens nostra firmata, nullis succumbat tentationibus. « Saturabuntur ligna campi. « Campus iste Ecclesia intelligitur, quem apostoli colentes, multa arborum genera in eo plantaverunt quæ supradicto pane reficiuntur. In hoc autem deficiunt, qui litteræ sunt amatores. « Et cedri Libani, quas plantavit, » id est illi qui meritis altiores sunt, sive reges et principes sæculi dignitatibus præditi.

« Illic passeres nidificabunt. » Per passeres fidelium pauperum multitudo designantur. Hi autem ædificant in cedris, quando in divitum possessionibus cellulas suas inhabitant. Quod de monachis quidem apertissime intelligi potest.

« Herodii domus dux est eorum. » Herodius, avis quædam est. Hujus autem domus petra est ; atque petra Christus est (*I Cor.* X), quem ducem » qui sequitur, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ (*Joan.* VIII). » — « Montes excelsi » sunt refugium cervis, cervi apostoli, agiles ad currendum et Evangelium nuntiandum, qui serpentes tollant, quibusque nunquam mortifera nocebunt (*Marc.* XVI). His autem montes, Novum et Vetus Testamentum, et ipsi cœli refugium sunt.« Petra refugium herinaceis,» herinaceus, animal quoddam est spinarum densitate circumdatum ; his autem illa Petra refugium est, quæ ait : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam (*Matth.* IX). »

« Fecit lunam in tempore, sol cognovit occasum. » Eo namque tempore, quo sol justitiæ pro totius mundi salute in cruce obdormivit (*I Joan.* II), de latere ipsius fabricata est Ecclesia, quem Adam præfiguravit, de cujus latere dormientis una costa subtracta, formata est Eva (*Gen.* II). Apostrophe : « Posuisti tenebras, et facta est nox. » In Christi namque passione tenebræ factæ sunt, quando verum lumen in Judæa occidit (*Matth.* XXVII). Et facta est nox, quæ Judæorum populorum excæcavit. « In ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ, » transeunt ergo, per Judæam, quoniam illa Judærum nox nondum est illuminata, « et catuli leonum. » bestiæ silvæ, leo leonumque catuli, Beelzebub dæmoniorum principe (*Matth.* XII) cum omnibus subjectis ; hi autem per eos transeunt, qui, Christo resurgente in nocte perstiterunt. « Rugientes, et rapiant, » sicut scriptum est : « Inimicus noster diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret (*I Petr.* V). » « Et quærant a Deo escam sibi, » id est suæ voluntatis effectum. Quæsierunt Job (*Job* I), sed minime devorare potuerunt. Væ tibi Juda, qui eorum esca fuisti (*Matth.* XXVII). Potest autem et de apostolis hoc intelligi, qui, Christo Domino crucifixo, multis modis ab inimicis tentati fuerunt, in tantum ut ille, qui fortior videbatur et cæteros confirmare debebat, ter eum negaret (*Matth.* XXVI). Ortus est sol, resurrexit Dominus (*Marc.* VI), et congregati sunt undecim discipuli in Galilæa.

« Et in cubilibus suis collocabuntur. » Petrus in Roma, Joannes in Epheso, Thomas in India. Sive etiam, in cœlestibus habitaculis, non in foveis quas eis diabolus apparabat.« Exibit homo ad opus suum.» Quoniam quidem nox præcessit, justitiæque sol exortus est, præcingant se apostoli ad prædicationis operationem, ut per omnes fines terræ sonus eorum audiatur (*Marc.* XVI). « Et ad operationem suam usque ad vesperam, » id est usque ad terminum vitæ, sive sæculi consummationem. Exclamatio :

« Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! » Homo, inquit, ad opus suum exiit ; a piscatoribus capiuntur urbes ; a rusticano exercitu superantur reges. « Omnia in sapientia fecisti, » non armis sæcularibus, non tyrannorum multitudine, sed morte Filii tui, « per quem omnia facta sunt (*Joan.* I) ; » mundum convertisti. « Impleta est terra possessione tua, » quæ nuper ab inimicis possidebatur.

« Hoc mare magnum, et spatiosum manibus. » Tibi soli deservit. Manibus quidem est mundus spatiosus, id est gentium diversitatibus ; alia est enim manus

Græcorum, alia Latinorum. « Illic reptilia, quorum non est numerus, » ubi sunt « animalia pusilla cum magnis. » Hoc enim secundum litteram verum est. Animalia tamen pusilla et magna, perfecti et imperfecti, sapientes et insipientes, divites et pauperes intelligi possunt. « Illic naves pertransibunt ; » hic enim Petrus, et Andreas, et filii Zebedæi navigarunt. Navis in hoc loco humana caro intelligitur. Necnon, et « draco, iste, quem formasti ad illudendum ei. » Hic autem draco, malignus spiritus est, qui de paradiso in hunc mundum dejectus (*Apoc.* XII), et decipit et decipitur, illudit et illuditur : Evam decepit (*Gen.* III), sed a Maria illusus est (*Luc.* I). Præterea, quicunque Jacob fuerit ei multis modis illudere poterit. « Omnia a te exspectant, ut des illi escam in tempore. » Omnes enim ille pascit, « qui super bonos et malos solem suum oriri facit, et super justos et injustos pluit (*Matth.* V). » Quod autem hoc ordine discretisque temporibus faciat omnibus notum est. Dabit etiam escam in tempore, quia fructum suum reddet in tempore suo. « Dante te illis colligent. »—« Omni enim datum optimum, et omne donum perfectum desursum est (*Jac.* I). » — « Aperiente te manum tuam, » id est copiam plenitudinis tuæ, « omnia implebuntur bonitate, » quibus tanta manus aperta fuerit. « Avertente autem te turbabuntur, » illi videlicet, quibus aversus fueris. « Auferes spiritum eorum, et deficient, » spiritus hominum vita est, qua ablata sit eclipsis. « Et in pulverem suum revertentur, » sicut scriptum est : « Terra es, et in terram ibis (*Gen.* III). » — « Emitte Spiritum tuum, » qui auferri non potest, « et creabuntur » in fidei firmitatem. « Et renovabis faciem terræ, » id est hominis imaginem, quæ in Adam deperierat. Ego autem dicam : « Sit gloria Domini in sæculum. Lætabitur Dominus in operibus suis. » Quæ jam sibi servire incipiunt. « Qui respicit terram, et facit eam tremere. » Beatus ille qui sic respicere, ut peccata sua compunctus, tremiscat. Qui tangit montes, et fumigat calidum est. Fumigant ergo montes, qui sancti Spiritus ardore ebulliunt. « Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo, quandiu sum jucundum, et acceptabile est ei eloquium meum. Deficiant peccatores a terra, » id est a terrenis cupiditatibus, et spiritui deserviant. « Et iniqui, ab iniquitate sua. Ita « ut non sint » iniqui, sed justi. « Benedic, anima mea, Domino. » Omni tempore hic psalmus cantetur, quoniam quidem finiri non potest. Ubi enim finis putatur, ubi principium repetitur, revolvatur ergo Dei benedictio, et nunquam ad finem perducatur.

EXPOSITIO PSALMI CIV.

« Confitemini Domino. » Vox Prophetæ : Confitemini Domino peccata vestra. « Et invocate nomen ejus, » ut vobis misereatur. « Annuntiate inter gentes opera ejus, » quia non Judæorum Deus tantum. « Cantate ei, » ore, et corde. « Et psallite ei, » in operatione. « Narrate omnia mirabilia ejus, » vobis manifesta. « Laudamini in nomine sancto ejus, » non in operibus vestris. Lætabitur, in Domino, « cor

A quærentium Dominum. Quærite Dominum » non sæculi honores. « Et confirmamini, » in fide et dilectione. « Quærite faciem ejus semper, » quomodo eum videre possitis. « Mementote mirabilium ejus, quæ fecit, » in Ægypto. « Et prodigia, et judicia oris ejus » quæ nunquam mentiuntur, mementote quia estis, semen Abrahæ servi ejus, sic tamen si ejus opera facitis. « Filii Jacob electi ejus, » secundum illud : « Jacob dilexi, Esau odio habui (*Malac.* I). » « Ipse autem est Dominus Deus noster, » quia non nullum alium adoramus. « In universa terra judicia ejus, » ipse enim, et vivos et mortuos judicabit (*II Tim.* IV). Hic autem, qui talis est, « memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi scilicet, quod mandavit in mille generationes. » Quis hujus versiculi
B cognoscit sacramentum ? forsitan idcirco mille dixit, quod in millesima Abraham generatione, quæ per maxime distat, hujus sæculi finis misit constitutus. « Quod disposuit ad Abraham, » dicens ei : « Patrem multorum gentium te constituam (*Gen.* XVII). » « Et juramentum suum ad Isaac. » — « In semine tuo benedicentur omnes gentes (*Gen.* XXVI). » — « Et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum, dicens : Tibi dabo terram Chanaan, » hoc autem est quod disposuisti ad Abraham. « Funiculum hæreditatis vestræ, » loci temporisque quantitatem. « Cum essent numero brevi paucissimi, et incolæ ejus, » etsi pauci et inquilini essent, tantæ tamen promissioni crediderunt. « Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Non reliquit hominem nocere eis, » ut Pharaonem
C in Saram. « Et corripuit pro eis reges, » dicens : « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. » Similiter autem, et illi a Domino custodiuntur, qui in terram viventium per multas tribulationes proficiscuntur. « Et vocavit famem super terram, et omne firmamentum panis contrivit. » « Hoc autem fuit in tempore Jacob (*Gen.* XLII). » « Misit ante eos virum, » priusquam in Ægyptum pervenirent (*Gen.* XLVI). » — « In servum venundatus est Joseph, » Ismaelitis a fratribus suis (*Gen.* XXXVII). « Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, » quoniam adulterium perpetrare noluit, « ferrum pertransiit animam ejus, » id est dolor mortisque timor. « Donec veniret verbum ejus, » quo somnia exposuit. « Eloquium Domini inflammavit eum, » id est spiritus
D prophetiæ. « Misit rex, » ministros suos. « Et solvit eum, » de carcere in quo tenebatur. « Princeps populorum, et dimisit eum. Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ. Ut erudiret principes ejus, sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret. Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Cham. Et auxit Dominus populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus, » in multis plagis verberans Ægyptum. « Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, et dolum faceret in servos ejus. » Hæc autem ideo facta sunt, ut tanta amaritudine delibata beneficia, quæ sequuntur, sim dobis

dulciora. « Misit Dominus Moysen servum tuum, et Aaron quem elegit ipsum. Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigia eorum in terra Cham. » Moyses, et Aaron apostolos designant, quos ad nostræ servitutis solutionem Dominus misit, qui signis multis atque prodigiis in universo mundo claruerunt. « Misit tenebras, et obscuravit eos, » ut oculorum lumine amisso, suæ mentis cognoscerent cæcitatem; hoc autem eis occidebat, qui ab apostolis prædicati, se errasse confitebantur. « Et non exacerbavit sermones suos, » sed veritati acquievit. « Convertit aquas eorum in sanguinem, » quoniam hujus sæculi sapientia, quasi venenum et peccatum a sanctis reputatur (*I Cor.* III). « Et occidit pisces eorum, » ut mortui mundo Domino viverent. « Edidit terra eorum ranas, » id est hæreticorum loquacitatem, qui sola voce sine ratione sanctis resistebant. In penetralibus regum ipsorum, in quibus, uti mos est, oblectaminis gratia confabulabantur.

« Dixit et venit cœnomyia, et ciniphes in omnibus finibus eorum. » Nam qui veritati credere noluerunt, tradidit eos Dominus in reprobum sensum. Cœnomyia, et ciniphes eos persequitur, qui semper a luxuria et curiositate stimulantur. « Posuit pluvias eorum grandinem, » quoniam poetarum doctrina potius mortem quam salutem inferebat. « Ignem comburentem in terra ipsorum. » Ut enim apostolorum ignis illumina ita hæreticorum exurit. « Et percussit vineas eorum, et ficulneas eorum, et contrivit lignum finium eorum. Dixit, et venit locusta, et bruchus cujus non erat numerus, et comedit omne fenum in terra eorum, et comedit omnem fructum in terra eorum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum primitias omnis laboris eorum. » Hoc autem ideo scripta sunt, ut quicunque Dei voluntati resistit, se multis doloribus periturum cognoscat.

« Et eduxit eos cum argento et auro. » Quamvis enim Ægyptum fugiamus, aurum tamen et argentum oblivisci non debemus. Habent enim et quidam pagani aurum et argentum, quia humiles, veraces, et casti inveniuntur; hi autem, quoniam Dei cognitionem non habentes idola colunt, evitandi a nobis sunt; humilitas tamen, veritas, et castitas spernenda non est. « Et non erat in tribulus eorum infirmus. » Videamus ergo et nos, qui Ægyptum fugientes ad nostræ promissionis terram festinamus, ne infirmitate gravati in itinere moriamur. « Lætata est Ægyptus in perfectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. » Hoc autem maxime de Judæorum sacerdotibus intelligitur, qui usque adeo populum incitabant, donec de civitatibus apostoli pellerentur, quos ideo metuebant, quoniam si populus converteretur, omne oblationis lucrum sese amittere sciebant. « Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem ut luceret eis per noctem, » per ignem, et nubem, Spiritum sanctum demonstrat, qui eos, et a vitiorum æstu defendebat, et in interiori homine illuminabat. Petierunt, et venit coturnix, et pane cœli saturavit eos. » Habemus autem et nos coturnices, carnem videlicet nostri Salvatoris, habemus et panem vivum, qui de cœlo descendit (*Joan.* VI). « Diripuit petram, et fluxerunt aquæ. » Nostra quoque petra, lancea percussa, sanguinem nobis producit et aquam (*Joan.* XIX).

« Abierunt in sicco flumina. » Similiter autem et per aridas gentes, baptismus et Evangelium. Sed cur hoc? « Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. » — « In semine tuo benedicentur omnes gentes (*Gen.* XXVI). » Unde Apostolus: « Non dixit, et seminibus quasi in multis; sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus (*Gal.* III). » — « Et eduxit populum suum in exsultatione, et electos suos in lætitia, et dedit illis regiones gentium et labores populorum possederunt. » Si quis igitur in lætitia venerit, et nullis sæculi contristabitur adversis, iste in regionibus illis habitabit, ex quibus maligni spiritus sunt expulsi. « Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus exquirant. » Hoc audiant monachi, qui ideo in monasteria introducuntur, ut cunctis sollicitudinibus adjectis solius Dei lege et servitio perfruantur.

EXPOSITIO PSALMI CV.

« Confitemini Domino quoniam bonus. » Vox Prophetæ: « Quoniam in sæculum misericordia ejus. » In hoc ergo sæculo fiat confessio, in quo et misericordia fieri potest, in inferno enim nulla est redemptio (*Luc.* XVI). « Quis loquetur potentias Domini, » quis eum, inquit, ad plenum laudare valebit? « Et auditas faciet omnes laudes ejus; » sicut enim ipse immensus est, ita et laus ejus finiri non potest. « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore. » Judicium enim Domini est: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum; » hoc autem, sicut ipse ait, « est maximum et primum mandatum (*Matth.* XXII), » et qui custodierit hoc, procul dubio beatus erit. « Et faciunt justitiam in omni tempore, » id est qui nunquam ab ejus justificationibus separantur.

« Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui. » Tali, inquit, modo sis memor nostri, ut bene placeat populo tuo, qui nos sumus. Sive, in beneplacito populi tui, ut inter eos sim qui bene in Novo Testamento tibi placebunt. « Visita nos in salutari tuo, » id est, in Filio tuo. « Ad videndum in bonitate electorum tuorum, » ut nosmetipsos in ea perfectione videamus, in qua electi tui consistunt. « Ad lætandum in lætitia gentis tuæ, » ut qui nunc eam futurum esse pronuntiamus, cum populo innovato quando venerit, in eadem redemptionis lætitia gaudeamus, « et lauderis » a nobis quoque « cum » cætera « hæreditate tua. »

« Peccavimus cum patribus nostris. » Confitemur, Domine, quoniam « injuste egimus, et iniquitatem fecimus. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, » viderunt quidem (*Exod.* VII, VIII, IX, X, XI), sed non intellexerunt, erant enim in Ægypto suæque mentis cæcitate, peccaverunt. Ergo « non

fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ. Et irritaverunt » eum « ascendentes in mare Rubrum, et salvavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam, et increpuit mare Rubrum,et exsiccatum est, et eduxit eos in abyssum sicut in desertum. Et salvavit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimici, et operit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit, et crediderunt verbis ejus,et laudaverunt laudem ejus. » Hoc autem, et in Ecclesia fit, quando nobis baptismum transeuntibus, perit diabolus cum omni suo comitatu. « Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus. » Ideo enim cito fecerunt, quia cito defecerunt. Hoc enim locutionis modo illi arguuntur, qui inceptum opus ante tempus omittunt. « Et non sustinuerunt consilium ejus, et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso,et dedit eis petitiones ipsorum, et misit saturitates in animas eorum, et irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini. Aperta est terra, et deglutivit Datan, et operuit super congregationem Abiron, et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores. » Nullus ergo in Dei sacerdotes insurgat, ne forte et sibi idem contingat. « Et fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile, et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum, » qui, inquit, in Domino gloriari debuerant (*II Cor.* x), in vitulo gloriabantur (*Exod.* xxxii). Sed, si sese fenum esse intelligerent, quod a vitulo devoratur,fortasse suum fugerent inimicum.«Obliti sunt Deum qui salvavit eos, » qui « fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus. » In magna veneratione habendi sunt sacerdotes,qui iramDei frangere possunt. « Et avertit iram ejus ne disperderet eos, et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, » quoniam in eam intrare nequierunt (*ibid.*), « non crediderunt verbo ejus, et murmuraverunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini. Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto, et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus. Et initiati sunt Beelphegor, » Deum montium, « et comederunt sacrificia mortuorum, et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in reis ruina,et stetit Phinees et placavit, » occidens adulteros. « Et cessavit quassatio. » Sic ergo et episcopus surgat, stet, evaginet gladium spiritus, quod est verbum De (*Ephes.* vi), et destruat fornicationem, ut ei hoc ad justitiam deputetur. « Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus, et distinxit in labiis suis. » Pros eis, inquit, orationem fecit, ut ab irritationis peccato solverentur.« Non disperdiderunt gentes quos dixerat Dominus illis : » Nos autem superbiam, luxuriam, avaritiam cæterasque gentes destruamus,quas nobis Dominus perdere jussit (*Matth.* v). « Et commisti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum. Et immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis, et effuderunt sanguinem innocentem,sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. Et interfecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum, et fornicati sunt in adinventionibus suis, » Est ergo fornicatio etiam in pravis intellectibus. Unde malos prædicatores verbum Dei adulterantes Apostolus dicit (*II Cor.* ii). « Et iratus est furore Dominus in populum suum,et abominatus est hæreditatem suam.Et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos, et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum. Sæpe liberavit eos; ipsi autem exacerbaverunt cum in consilio suo, » prava cogitantes. « Et humiliati sunt in iniquitatibus suis, et vidit Dominus cum tribularentur, et audivit orationes eorum. » Nulla unquam peccatoribus desperationis datur occasio. « Et memor fuit testamenti sui, » id est, promissionis Abrahæ (*Gen.* xxii), « et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ, » ut enim irascitur irascenti, ita pœnitet pœnitenti, non enim pœnitet vel irascitur, iræ tamen, et pœnitentiæ in eo officium invenimus, cum ergo punit, iratus ; cum autem miseretur, misericors appellatur. « Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos ; salvos fac nos, Domine Deus noster, » quos multo majori pretio redemisti. « Et congrega nos de nationibus, » ut simul in unam cœlestem sedem conveniamus, sive, in Ecclesiæ unitatem. « Ut confiteamur nomini santo tuo, et gloriemur in laude tua. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum, et dicat omnis populus : Fiat, fiat. »

EXPOSITIO PSALMI CVI.

« Confitemini Domino quoniam bonus quoniam in sæculum misericordia ejus. » Vox Prophetæ : « Dicant nunc qui redempti sunt a Domino. » Quid dicant? hanc confessionem. « Quos redemit de manu inimici. » Proprio namque sanguine redemit nos Dominus de diaboli potestate (*Col.* i). « Et de regionibus congregavit eos. » Judæi enim atque gentiles, Ægyptii et Britanni ex tam diversis regionibus sub unius Ecclesiæ fide congregentur. Quod apertissime in sequentibus demonstratur.

« A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. » Dum hæc quatuor mundi climata posuit, omnes regiones comprehendit. Mare enim, cum totum circumeat mundum, pro sola australi parte, in hoc loco ponitur quæ ideo non nominatur, quoniam Judaicus populus qui in hac plaga habitabat, non utique congregatus, sed dispersus est : congregabitur autem in hujus sæculi consummatione, quoniam cum plenitudo gentium introierit, tunc Israel salvus fiet (*Rom.* xi).

« Erraverunt in solitudine. » Hæ, inquit, generationes, quæ sub una fide ex omnibus mundi partibus adunantur, olim erraverunt, quoniam in deserto, et solitudine erant, locisque a Deo derelictis. « In ina-

quoso.» Ideo enim errabant, quia supernæ sapientiæ nondum attigerant aquam, de qua dicitur: «Omnes sitientes venite ad aquam (*Isa.* LV).» — «Viam habitaculi civitatis non invenerunt.» Nondum venerat ille, qui dicit: «Ego sum via veritas, et vita (*Joan.* XIV).» Nisi enim hæc via inventa fuerit, nec cœlestis quidem habitaculi civitas inveniri potest. «Esurientes» erant «et sitientes,» quamvis enim corporeum cibum habuissent spirituali tamen penitus indigebant. Ideoque «anima eorum in ipsis defecit;» deficit anima, quia caro dominabatur; defecit, quia fame periit; non utique deficeret, si vivo pane educata fuisset, quoniam ligno vitæ degustato, non moretur in æternum. «Et» tandem «clamaverunt ad Dominum cum tribularentur.» Postquam, inquit, famem, tribulationem et necessitatem cognoverunt, cordis clamore ad Dominum clamaverunt, «et de necessitatibus eorum eripuit eos» Dominus. «Et eduxit eos in viam rectam.» Hoc autem in tempore apostolorum completum est, quo et famelici saturati sunt, et ab errore ad viam veritatis populi sunt conversi. «Ut irent in civitatem habitationis,» id est, in cœlestem Jerusalem, cujus superius invenire viam non poterant. Hæc autem habitationis civitas recte vocatur, quia ejus habitatio nunquam non erit. Ideoque «confiteantur Domino misericordiæ ejus,» id est laudetur Dominus in suarum copia animarum. «Et mirabilia ejus,» facta «filiis hominum.»

«Quia satiavit animam inanem.» Inanes animas satiavit Dominus, quia divino munere et cœlesti gratia eos replevit (*Act.* II). «Et animam esurientem satiavit bonis,» quibus enutrita nunquam deficiat «sedentes in tenebris, et umbra mortis, victos in mendicitate et ferro,» liberavit Dominus. In tenebris siquidem et umbra mortis sedebat genus humanum, quoniam veritatis lumine perdito, in erroris obscuritate perseverabat. In paupertate et ferro erat ligatum, quia dura criminum catena vinctum, omnium bonorum inopiam patiebatur. Hoc autem et de illis intelligi potest, quos secum ab inferis Dominus eduxit (*Ephes.* IV). Sed quare vincti erant? Sequitur: «Quia exacerbaverunt eloquia Domini.» Sint ergo nobis initia, divina præcepta, ne patrum nostrorum catena constringamur. «Et consilium Altissimi irritaverunt.» Qui enim furatur, illud Dei consilium facit irritum, quo dictum est: «Non furtum feceris (*Matth.* XIX).» — «Et humiliatum est in laboribus cor eorum.» Bonis quippe operibus humiliatur nunquam anima, sed quasi gradibus quibusdam semper ad altiora ascendit. Et «infirmati sunt, nec fuit, qui adjuvaret.» Nulla enim eis medicina auxiliabatur, quia veri medici ignorabant auxilium. «Et» tandem «clamaverunt ad Dominum cum tribularentur,» qui solus salutem conferre potest. «Et de necessitatibus eorum liberavit eos. Et eduxit eos de tenebris.» in quibus sedebant. «Et umbra mortis,» qua erant involuti. «Et vincula eorum disrupit,» quibus irretiti erant. Quocirca, «confitemini Domino miseri-

A cordiæ ejus. Quia contrivit portas æreas,» id est diaboli obstacula, a quibus retenti, in patriam reverti non poterant. Confirmatio: «Et vectes ferreos confregit, suscepit eos de via iniquitatis eorum,» convertens ad se, qui veritatis æquitatisque est via. «Propter injustitias enim suas humiliati sunt;» hæc autem humiliatio, non corporis, sed animæ est. «Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis,» quia omne prædicationis verbum abominati fuerant, ideo in introitu mortis astabant. «Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur et de necessitatibus eorum liberavit eos.» Quomodo liberavit? «Misit Verbum suum, et sanavit eos.» Quoniam omnem escam, omnemque doctrinam fastidierant, idcirco B Filium suum misit (*Joan.* III), cujus eloquia super mel et favum dulciora sunt. Quapropter, «confiteantur Domino misericordiæ ejus.»

«Et sacrificent sacrificium laudis,» non hircorum vel taurorum, non vituperationi vel redargutioni obnoxium. «Et annuntient opera ejus in exsultatione,» neque præ timore vel amicitia, celent veritatem, illi videlicet «qui descendunt mare in navibus.» Hi autem sunt apostoli et doctores, qui in fragilis carnis naviculis residentes, et per hujus sæculi maria navigantes, magnam piscium multitudinem verbi Dei hamo cœperunt. «Facientes operationes in aquis multis; ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.» Cum enim inter impios, et peccatores fuissent, et diversis tribulationum C fluctibus quaterentur, mirabilia multa, quæ per eos ipse Dominus operabatur, cernere meruerunt (*Act.* III, XIII, XIV).

«Dixit et stetit spiritus procellæ.» Stetit, inquit, procellarum impetus adversitatumque incursus, quia ille præcepit, cujus dicere facere est. «Et exaltati sunt fluctus ejus.» Hoc autem secundum temporum diversitatem dicitur, quia aliquando in prosperis, aliquando in adversis erant sancti. «Ascenderunt usque ad cœlos, et descenderunt usque ad abyssos.» Maris similitudinem sequitur, quod in se quidem navigantibus, modo ad sidera consurgere, modo ad tartara descendere videtur, cujus timoris immensitas, recte omnibus præfertur quæ timenda et evitanda sunt. «Anima eorum in malis tabescebat.» Hic autem timoris et afflictionis modus D declaratur. Nam, sicut Apostolus ait, tantis multoties premebantur adversitatibus ut etiam vivere eos tæderet (*II Cor.* II). «Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius,» pene totius fidei obliti. «Et omnis sapientiæ eorum devorata est,» non valentium tot et tantis resistere adversariis. Vel etiam, sicut ebrius commoti sunt, quoniam, etsi occiderentur, flecti tamen non erat possibile quia superno vino inebriati, mundi hujus amiserunt sapientiam, ideoque eorum et mundi sapientiam devoratam dicit: «Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eduxit eos. Et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus,» ut qui Euri

fluctibus jactabantur in altum, mitissimi favonii spiramine ducerentur ad portum. « Et lætati sunt, quia siluerunt, et » quia « eduxit eos » Dominus « in portum voluntatis eorum. » Ideoque « confiteantur Domino misericordiæ ejus et mirabilia ejus filiis hominum. »

« Et exaltent eum in ecclesia plebis, » id est in gentium congregatione. « Et in cathedra seniorum laudent eum, » id est Ecclesia apostolorum et prophetarum. Qui « possuit flumina in desertum, » quatuor Evangelia in genetes. Repetitio : « Et exitus aquarum in sitim, » id est, in eos qui sitim patiebantur. Et « terram fructiferam in salsuginem. » In arenosam, inquit, sterilemque terram, misit Dominus apostolos suos ut fructiferam facerent. Sed quare sterilis erat? Sequitur : « A malitia inhabitantium in ea. » Nam, quia vitiorum multitudo eam inhabitat, ideo spinas et tribulos germinabat. « Posuit desertum in stagna aquarum, » mergens peccatores in aquam baptismatis. Confirmatio : « Et terram sine aqua in exitus aquarum, » ut multis aquis irrigata sterilitatem amitteret. « Et collocavit illic esurientes, » ut spiritualibus pascerentur cibis. « Et constituerunt civitatem habitationis, » sanctam Ecclesiam, vel cœlestem, Jerusalem in qua semper habitabunt. « Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, » « semen est verbum Dei (*Luc.* VIII) ; » per agros et vineas, Ecclesias intelligimus. « Et fecerunt fructum nativitatis, » non mortis et ruinæ, ut peccatores.

« Et benedixit eis » Dominus, » et multiplicati sunt nimis. » Quoniam ex duodecim apostolis, innumerabilis Ecclesiarum crevit multitudo. « Et jumenta eorum non minorarit, » id est doctores, quibus propagatis, agri et vineæ colerentur. « Et pauci facti sunt. » Quid est quod nunc multiplicatos, nunc paucos factos esse dicit? sed prius multiplicatos, deinde paucos. Nulli enim sunt, qui modo Ecclesiam doceant ad primitivorum comparationem.

« Et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore. » Unde « effusa est contentio, » ira et indignatio, « super » hujus sæculi « principes. Et errare fecit eos, » dux eorum spiritus malignus, « in invio et non in via, » dirigere eos permisit. « Et adjuvit Dominus pauperem de inopia, » ferculis eum satians æternis. « Et posuit sicut oves familias, » ut unaquæque suum humiliter sequeretur pastorem. « Videbunt recti, » non in inimicorum cæcitate manebunt, « et lætabuntur, » de reperta visione. « Et omnis iniquitas oppilabit os suum, » ut sicut iniquitatem clamavit iniquus ad tempus, ita mutus econtra sileat in æternum.

« Quis sapiens? » ille utique qui « et custodiet hæc, » quæ et in hoc Psalterio explicata sunt. « Et » in his « intelliget, » multas et magnas esse « misericordias Domini. »

EXPOSITIO PSALMI CVII.

« Paratum cor meum, Deus. » Vox ecclesiæ : Paratus sum, non tantum ut serviam, verum etiam ut in tuo nomine moriar paratus sum in moribus,

A paratus sum in operibus, paratus sum in sensu et intellectu, veteribus cunctis exutus. « Cantabo et psallam in gloria mea. » Cantabo ore, psallam operibus. Hoc autem non in me, sed in te, qui es gloria mea. Quidquid enim boni facimus, in gloria, et corona nostraque facimus exsultatione.

« Exsurge, psalterium. » Surge, operationis perfectio, ut in decem præceptorum concordia modo serviam Creatori. Exsurge « cithara, » ne dormias, dulcis modulatio, lauda Dominum, placa Saulem, fuga spiritum Pythonis. Ego autem « exsurgam diluculo, » id est in hujus sæculi consummatione, quando verus dies manifestabitur. Bona ergo opera præmittat quicunque in diluculo vigilare et surgere desiderat. Interim autem, « confitebor tibi in populis, B Domine, et psallam tibi in nationibus, » dicens : « Quia magna super cœlos, » venit super nos « misericordia tua, et usque ad nubes » ad plenum pervenit « veritas tua. » Unde Apostolus ait : « Et audivi, inquit, arcana verba, quæ non licet homini loqui (*II Cor.* XII). » Venit ergo Veritas ad nubes, quæ usque ad terram descendere nequit. « Exaltare super cœlos Deus, » etc. Hæc autem quæ sequuntur, quoniam in alio loco exposita sunt, nulla hic indigent enucleatione.

EXPOSITIO PSALMI CVIII.

« Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris, et os dolosi super me apertum est. » Vox capitis : Vides, inquit, Pater, quoniam Judas pessimus consiliarius, machinator iniquitatis super me os suum aperuit, proditioni instat, crucem mihi C præperat, nomen meum exstinguere conatur (*Matth.* XXVI). Sed tu, Pater, laudem meam ne taceas, resurrectionem non abscondas, cunctis gentibus innotescat qualiter a mortuis resurrexerim. « Locuti sunt adversum me dolosa. » Istius, inquit, consilio reperto, Scribæ et Pharisæi, pontifices et sacerdotes, linguis suis dolosis adversum me locuti sunt, me damnantes, me accusantes, me reum mortis una voce clamantes (*Matth.* XXVI). « Et sermonibus odii circumdederunt me, » falsis nudique adhibitis testibus (*ibid.*). « Et expugnaverunt me gratis, » gratis quidem, quia sine causa et ratione, gratis, quia frustra suique ad dispersionem.

« Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi. » Multa eis bona contuli, de Ægypto liberavi (*Exod.* D XIV) in deserto manna pavi (*Gen.* XVIII), terram eis promissionis dedi (*Jos.* XIV), mortuos eis suscitavi (*Luc.* VII), leprosos mundavi (*Luc.* XVII), cæcos illuminavi (*Luc.* XVIII). Nonne hæc dilectionis, et non odii causæ sunt? Pro his tamen quibus et me diligere debuissent, detrahebant mihi. Ego autem quid faciebam? orabam. O quanta misericordia! quanta nostri Redemptoris humilitas? Non maledicentibus maledixit, sed pro se calumniantibus et persequentibus oravit. Ait enim : « Pater, ignosce eis (*Luc.* XXIII). » « Posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea. » Ego vitam (*Joan.* I), ipsi mortem (*Joan.* XIX) ; ego medicamentum (*Num.* XXI), ipsi

venenum (*Rom.* III); ego mel et favum (*Num.* XIII), ipsi accetum (*Joan.* XIX) cum felle mistum (*Matth.* XXVII) mihi porrexerunt.

Ideoque « constitue super eum peccatorem. » Quoniam quidem peccatorem Cæsarem (*Joan.* XIX) et Barabbam (*Joan.* XVIII) et ipsum diabolum omnium vitiorum principem elegerunt, sub ipsius jugo atque imperio comprimantur. Confirmatio : « Et diabolus stet a dextris ejus. » Quid de sinistra flet, quando quidem manus ejus dextra a diabolo detinetur? Quid illius sinistra operatur, in cujus dextra diabolus astat? Cognoscite ergo, Judæi, quoniam diabolica sunt, in quibus maxime Domino vos servire putatis.

« Cum judicatus, exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum. » Nolite ergo orare, Judæi, ne legatis Psalmos et prophetias, peccatum enim est. Peumque offenditis, omnisque vestra oratio in anathema convertitur. Hoc autem erit manifestum. quando de judicio condemnati exibitis (*Matth.* XXV). « Fiant dies ejus pauci : « Pauci fuerunt dies Judæ, quoniam se eadem die laqueo suspendit; pauci fuerunt dies Judæorum, quia post quadraginta et duos annos locum et gentem amiserunt (*Ose.* III); diminuti sunt dies, quoniam creverunt noctes. « Et episcopatum ejus accipiat alter, » Judæ Mathias (*Act.* I), Synagogæ Ecclesia successit. Amisit enim synagoga pontifices, suscepit Ecclesia apostolos.

« Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. » Hoc autem etiam ad litteram completum est, quoniam, temporibus Titi, magna Judæorum interiit multitudo. Spiritualiter autem, hujus populi filii dicuntur orphani. quia Patrem suum crucifixerunt (*Matth.* XXVII); mater vero, id est Synagoga, vidua remansit, libello repudii recepto a tanto talique viro dissociata. « Nutantes, » labentes et morientes, « transferantur filii ejus, de gente in gentem dividantur, vendantur, cunctisque gentibus subjiciantur. « Et mendicent, » qui enim indiget, pauper est Ideoque Judæi mendici dicuntur, quoniam cœlestis panis divitiarumque spiritualium sunt pauperes. « Ejiciantur de habitationibus suis. » Nonne ita factum est? imo quia ita est.

« Scrutetur fenerator omnem substantiam ejus.» Fenerator iste malignus spiritus intelligitur. Veniat hic importunus fenerator, scrutetur substantiam populi hujus, et quæ sua sunt secum evellat. Expositio : « Et diripiant alieni labores ejus, » ut quidquid est operatus, a dæmonibus diripiatur. «Non sit illi adjutor. » Quis enim Judæis auxiliatur? Fuerunt in Ægypto, habuerunt Moysen et Aaron (*Exod.* VII). Qualiter autem Dominus eos adjuverit, longum est enarrare. Fuerunt, et in Babylonia, tibi Daniel eos consolabatur. Cum ergo jam per mille annos sint in captivitate, et non, sicut prius adjuventur, impletur quod dictum est. « Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus. » Hoc autem de sensibilibus nos verum esse scimus? de invisibilibus autem, animabus videlicet, quid Dominus faciat, ipse me-

A lius novit. » Fiant nati ejus in interitum. » Multi enim jam ex eis sunt interempti; major tamen in judicio exspectatur interitus.

« In generatione una deleatur nomen ejus. » Ut tantum in hoc sæculo vivant, vitamque post mortem non habeant. Sed tu, Judæus, qui litteram quæris, nonne post quadraginta et duos annos, in quibus una perficitur generatio, Hierusalem deletam confiteris? Qui ergo quæris litteram pereas secundum litteram. « In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, » ut qui post quadraginta annorum diverticula non sunt compuncti, Christi passionis et patrum iniquitatis crimine teneantur. Sive, cum ad judicium venerint, nec originale peccatum nec cætera quæ commiserunt eis dimittantur.
B « Et peccatum matris ejus, » illius scilicet Jerusalem quæ prophetas occidit (*Act.* II) non deleatur.

« Fiant contra Dominum semper. » Semper enim Christo Domino contrarii fuerunt. « Et dispereat de terra memoria eorum, » ne simul cum sanctis scribantur in libro vitæ, « pro eo quod populus iste non est recordatus facere misericordiam. » Quia in operibus confidit misericordiam parvipendit. « Et persecutus est hominem pauperem et mendicum, et compunctum corde, mortificare. » Inops enim et mendicus fuit quoniam, ut ait Apostolus, « cum omnium dives esset, pro nobis pauper factus est (*II Cor.* VIII). » Corde autem fuit compunctus, quando dixit : « Tristis est anima mea usque ad mortem (*Matth.* XXVI). » Sive quando Patrem pro
C discipulis rogavit. Ait enim : « Pater, conserva eos quos mihi dedisti (*Joan.* XVII), » — « Et dilexit maledictionem, » quæ super iniquos futura est. Et veniet ei. Et noluit benedictionem, » quæ in nostram Ecclesiam deducetur. « Et elongabitur ab eo. Et induit maledictionem sicut vestimentum, » ut quasi talari veste ea tegeretur. « Et intravit sicut aqua in ossibus ejus, » ut qui fortiores esse videntur, corruptiones non effugiant. « Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, et sicut zona, qua semper præcingitur, » omni tempore circumdatus ea, qua sit sine fine constrictus. « Hoc opus eorum qui detrahent mihi apud Dominum, » quicunque Dei Filium me esse negant. « Et qui loquuntur mala adversus animam meam,» dicentes: «Deus dereliquit eum (*Psal.* LXX).»
D et : « Non est salus ipsi in Deo ejus (*Psal.* III). »

« Et tu, Domine, fac mecum propter nomen tuum. » Quod invocavi, ut ipsi mendaces inveniantur. « Quia suavis est misericordia tua. Libera me,» de hujus carnis infirmitate. « Quia egenus et pauper ego sum, » quandiu in carnis involvor corruptione. « Et cor meum conturbatum est in me, » quod carnis quidem infirmitas facit.

« Sicut umbra, cum declinat, ablatus sum. » Quoniam nullam Judæorum partem inhabito. Vel ideo sicut umbra, quoniam Judæi, si velint, me tamen fugere nequeunt. « Et excussus sum sicut locusta, » id est ut populi regnique vastator, cui ipsi

dicebant: « Quousque animas nostras perdis, si tu A es Christus, dic nobis palam (*Joan.* x). »

« Genua mea infirmata sunt in jejunio, carom ea immutata est propter oleum. » Quia ossa, cor et anima, ob fidei firmitatem, alias appellantur. Genua hoc in loco apostoli propter inflexionem, dicuntur; genu namque fuit Petrus, qui prius: « Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo (*Matth.* xxvi), » promittens, ad unius ancillæ vocem leviter inflexus, « Non novi hominem » dixit (*ibid.*). Hoc autem a jejunio fiebat, quia « nondum Scripturas intelligebant (*Luc.* xxiv). » Deficiente oleo mutata est caro, quoniam veri luminis fomento exstincto infirmati sunt apostoli. « Et ego factus sum opprobrium illis, » qui me in cruce pendentem viderunt, et illudentes, capita sua moverunt, dicentes: « Vah! qui destruis B templum Dei (*Matth.* xxvii). » — « Adjuva me, Domine Deus meus, salvum me fac propter misericordiam tuam. Et sciant quia manus tua hæc, et tu, Domine, fecisti eam, » — « Postestatem enim habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi (eam *Joan.* x.). » Non ergo eorum virtus, sed manus tua ista peregit: « Non enim haberent in me potestatem, nisi hoc a te datum illis fuisset (*Joan.* xviii). » Non vos excuso, Judæi, sed Dei omnipotentiam prædico; vos enim quæ potuistis, fecistis, et quæ non potuistis, voluistis. « Maledicent illi, et tu benedices. » Nihil enim in eum hominum valet maledictio. « Qui insurgunt in me confundantur, servus autem tuus lætabitur, » quia « semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (*Philip.* ii) « —» Induantur, in detrahunt mihi pudore, » ut me die tertia resurgente C (*Matth.* xxviii) de mendacio erubescant, quod mihi ante Pilatum detrahebant. Dicebant enim: « Recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post diem tertium resurgam; jube ergo custodire sepulcrum, ne a discipulis furetur (*Matth.* xxviii). » Erubescant ergo, quia resurrexi. Induantur pudore, quia mendace comprobantur. Hoc autem non ego, sed eorum propheta testatur: « Operiantur sicut diploide confusione sua. » Est autem diplois, duplex genus vestis. Merito ergo Judæorum confusio diploidi assimilatur, quoniam duplex est, si quidem in anima et corpore, in hoc sæculo et in futuro propagatur. O miseri et per omnia infelices, qui, nuptiali veste amissa, confusione induuntur! Ego autem « confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio mul- D torum laudabo eum. » Non enim jam in sola Judæa laudatur Dominus, verum etiam in omnibus mundi partibus, « quia astitit a dextris pauperis. » Cujus pauperis? Illius qui ait: « Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet (*Luc.* ix). » Sic autem de se quasi de alio loquitur Dominus, quod nos sequentia docent. « Ut salvum fecerat a persequentibus animam meam, » id est ad Judæorum impietatibus, qui eum armata manu circa sepulcrum obsidebant (*Matth.* xxvii).

EXPOSITIO PSALMI CIX.

« Dixit Dominus Domino meo. » Vox Prophetæ: « Sede a dextris meis. Revertenti, inquit, Domino meo de Edom dixit ei. » Pater ejus, qui illius et Dominus est: Sede a dextris meis. Dominus enim est Pater; Dominus est Filius, Dominus est Spiritus sanctus. Non tres tamen, sed unus Dominus. Ut enim in personis trinitas, sic in majestate permanet veritas (S. Athanas. i symb.). Quis igitur vel cui dixit: « Sede a dexris meis? » Pater dixit, et Filio dixit. Hoc autem secundum carnem ut quem Judæi in sepulcrum humiliaxerunt, idem ipse a dextri Dei sedere intelligatur.

« Donec panam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. » Donec inimici tui omnes tuo subjiciantur imperio. Omnia autem quæcunque hic vel promittuntur, vel præcipiuntur, ad hominem referenda sunt.

« Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. » Propheta est qui loquitur. Ideo et futuro pro præterito utitur verumque ordinem non observat. Sion et Hierusalem unum sunt, nisi quod Hierusalem tota civitas. Sion vero quædam civitatis turris et defensio erat. De hac autem Sion et Hierusalem exivit lex, et verbum Domini (*Isai.* ii) quocirca et virga virtutis ejus. Virga virtutis ejus, Evangelium in telligi tur de quo Apostolus ait: « Non enim crubesco Evangelium, virtus enim Dei est (*Rom.* i). » Hac autem virga corriguntur, hoc sceptro venerabili reguntur, quicunque Dei virtutem et omnipotentiam recognoscunt. Misit ergo Dominus hanc virgam ex Sion, quoniam apostolica prædicatio ibi exorta in omnes fines terræ processit (*Psal.* xviii).

Tu autem « dominare in medio inimicorum tuorum. » Quicunque enim diabolo servit, Domini est inimicus. Aut, quia totus mundus ei serviebat, priusquam carnem Christus assumeret. Erant ergo ejus inimici, qui nunc amici facti, de ipsius imperio et dominio gratulantur.

« Tecum principium. » Tu, inquit, omnia cum Patre fecisti, tu omnium creaturarum et principium, « Omnia per te facta sunt, et sine te factum est nihil (*Joan.* i). Confundantur ergo Judæi qui eum dæmonium habere clamabant, quoniam se priusquam Abraham fieret esse dicebat (*Joan.* viii).

Hoc autem manifestabitur « in die virtutis tuæ, » id est « in splendoribus sanctorum. » Cum, inquit, tuæ virtutis dies advenerit, in quo et mali peribunt, et sicut sol in regno Dei sancti fulgebunt (*Prov.* viii), tunc principium omniumque Creator manifestabitur.

Tu enim es, cui Pater dicit; » Ex utero ante luciferum genui te. » Te, inquit, ex me genui ente tempora (*Joan.* i) quem ex Virgine et nasci et gigni volui in tempore (*Luc.* ii).

« Juravit Dominus et non pœnitebit eum. » Quid juravit? Sequitur: « Tu es sacerdos in æternum. » Unde Apostolus: « Plures facti sunt sacerdotes secundum legem, et ideo plures, quoniam morte prohibentur permanere (*Hebr.* vii). » Tu autem,

Christe, quia jam mori non potes, eris sacerdos in æternum. Quo ordine? « Secundum ordinem Melchisedech. » Cessent igitur sacrificia mortuorum. Quis est iste Melchisedech? cujus pater, et mater, et generatio ignoratur. Christus enim, neque secundum Deum, matrem, neque secundum hominem habuit patrem de quo dicitur: « Generationem ejus, qui enarravit? » (*Act.* VIII.) Est ergo sine patre, et matre, et genealogia. Melchisedech sacrificium panis et vini fuit (*Gen.* XIV): Christus autem, sui corporis et sanguinis. Unde ipse ait: « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (*Joan.* VI). »

« Dominus a dextris tuis. » Prius Filium a dextris Patris, nunc autem Patrem a dextris Filii esse dicit. Qua in re una majestas, una æqualitas, una virtus eademque potentia demonstratur, quæ reges, et princeps sæculique tyrannos in judicio franget, potest autem et sic intelligi, Dominus « confringet reges, in die iræ suæ, » qui tibi a dextris fuerint, quasi ad præliandum accincti. Unde in Zacharia legitur: quod a dextris Jesu diabolus stetisset, ut cum eo pugnaret (*Zach.* III). Regem autem ipse asserebat, quoniam universa regna mundi. Domino promittebat; ait enim: « Hæc omnia tibi dabo, si procidens, adoraveris me (*Matth.* IV). » Hic autem rex tunc confringetur, quando dies iræ, calamitatis et miseriæ revelabitur.

« Judicabit in nationibus, implebit ruinas. » Oportet enim ut ruinas impleat, qui « in ruinam positus est, et in resurrectionem multorum (*Luc.* II). » Fecit Dominus ruinam, cum malignorum spirituum exercitum de cœlis expulit (*Apoc.* XII), sive, cum Adam de paradiso cum uxore ejecit (*Gen.* III), sive cum filios Israel in deserto stravit (*Exod.* XXXII). Complevit autem, quando diabolum ejusque angelos igni tradidit inexstinguibili, et nulla exinde ruina fiet. Implebit etiam ruinas, quia sancti illuc ascendent, unde angeli ceciderunt. « Conquassabit capita in terra multorum; » Capita conquassabit, superbos humiliabit; hoc autem in terra. Si enim in cœlo et spirituales fuissent, non utique concuterentur.

« De torrente in via bibet. » In via erat, peregrinus erat, ad Patrem Christus festinabat. In hac ergo via oportuit de torrente bibere Christum. De torrente bibit, mortis amaritudinem gustavit (*Matth.* XXVII). De hoc calice ipse ait: « Pater, si possibile est, transfer calicem justum a me (*Matth.* XXVI). » Qui est autem quod in Evangelio dicitur, « Et cum gustasset noluit bibere (*Matth.* XXVII). » Hic autem de torrente bibisse dicitur, nisi ut mortem istam facilem et cito transeuntem ostenderet. « Propterea exaltavit caput, » id est, die tertia resurrexit (*Matth.* XXVII), quia se ispum exinanivit (*Philip.* II); ipse et caput exaltavit, non jacuit in sepulcro, sed super cœlos potenter ascendit (*Marc.* XVI). Qui totius mundi rex et caput cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat.

EXPOSITIO PSALMI CX.

« Confitebor tibi, Domine. » Vox Prophetæ dabo te, magnificabo te, non in labiis tantu « in toto corde meo. » Ubi? « In consilio just et congregatione, » et dicam: « Magna » par « opera Domini, » si fuerint « exquisita ». Non solummodo in sole, luna tantique firmamen lubilitate, verum etiam in minutis rebus D pientia, virtus et operatio celeberrima repe « In omnes voluntates ejus, confessio et ma centia » incurrit. Non enim aliud ex nostri Deus, nisi confessionem et magnificentiam. Qu ipsi placere desiderat, semper confessionem in habeat, ut et Dominum laudet, et peccata co tur, hoc enim utrumque significat confessio. Seq magnificentia ut sibi ipsi semper tribuat increm hoc autem vult Dominus, ut assidue crescat, virtute in virtutem magnificetur qui ad eum v concupiscit, unde, sicut luna perfecta, in nul ficiens inveniatur, « opus ejus. »

« Et justitia ejus manet in sæculum sæculi hoc autem cæteris operibus distinguuntur Domini, quoniam hæc semper erunt, alia vero consummabuntur. Hæc ergo justitia et opera se tur, quæ imitatores æternos facere possunt.

« Memoriam fecit mirabilium suorum, mise et miserator Dominus, » scribens ea et præd per prophetas. Qui enim docet, memoriam quod enim omnino ignoratur, nunquam in me habetur. Quæcunque ergo scripta sunt, ad no doctrinam scripta sunt (*Rom.* XV).

« Escam dedit timentibus se. » Ut enim corporum, sic Scripturarum memoria, esca e marum. Unde ipse Dominus rit: « Non in solo vivit homo, sed in omni verbo Dei (*Matth.* Dedit et aliam escam, illum videlicet panem vi qui de cælo descendit (*Joan.* VI).

« Memor erit in sæculum testamenti sui. enim sola littera, verum etiam litteræ observa sunt testamentum Dei. « Virtutem operum su annuntiabit populo suo. » Justitia namque, pa tientia, humilitas, charitas, opera Domini sun rum autem virtutem, eo docente, cognovimus mus enim quoniam tanta in his virtus habet vitam possint procurare æternam. Hoc enim Christus docebat, quando octo beatitudines pr bat (*Matth.* V).

« Ut de illis hæreditatem gentium. » Expuls gentes de superna hæreditate, quam bene in laborantibus, daturus est Dominus. « Oper nuum ejus veritas et judicium, » cuncta enin fecit, vera sunt neque mendacii dolus in sui bus reperitur. Si quid autem corruptum est, h ipsius opus non est; corruptio enim bona no Quæ autem Dei sunt, bona sunt. Falsitate erg sunt corrupta, ejus non sunt. Judicium autem suis operibus, quoniam sine discretione et nihil fecit.

« Fidelia omnia mandata ejus. » Omnia e

dem babebant, et ab omnibus credantur, quæ vel in Novo vel in Veteri inveniuntur Testamento. « Confirmata in sæculum sæculi.» Unde ipsa Veritas ait: « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (*Marc.* XIII). » Erunt ergo in sæculum sæculi « facta in veritate, et æquitate, » quoniam et vera sunt, et justitiam prædicant, non autem omne verum, etiam justum.

«Redemptionem misit populo suo, » id est Christum, qui suo sanguine mundum redemit (*Hebr.* IX).

« Mandavit in æternum testamentum suum. » A Æternus est Dominus, æternum est et testamentum. « Sanctum et terribile nomen ejus.» Sanctum est sanctis, terribile malis.« Initium sapientiæ timor Domini. » Qui ergo sapiens fieri incipit, ut Deum timeat prius oportet. « Intellectus bonus omnibus facientibus eum. » Non ergo bene intelligit, qui quod intelligit, non operatur. Intelligat ergo homo quoniam initium sapientiæ est timor Domini. Et ut intellectus bonus sit, timeat Dominum, sicut intelligit; quod si fecerit, « laudatio ejus manebit in sæculum sæculi. » Hoc enim apostoli fecerunt quorum laus ab omnibus.

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM MEMORABILIUM.

Revocatur lector ad numeros crassiori charactere textui insertos.

A

servierit, I, 16. Quapropter filii Seth filii Dei præ cæteris appellati sunt, I, 16. Cum oirat S. Bruno hominem non ex alia, quam ex Adam stirpe descendere, I, 16, illorum conterit opinionem, qui Præadamitas somniarunt; et qui alios mundos excogitarunt.

Angelorem creationem putant omnes fere Patres a Moyse exprimi illis verbis, cum dixit: *In principio creavit Deus cœlum et terram ;* hoc est omnes virtutes cœlestes, angelos videlicet cœli incolas ad ejus ministerium paratos, I, 1. Per lucem autem, et noctem, bonos et malos angelos intelligere possumus, qui quoniam eadem die divisi sunt, subitam malignorum ruinam significare videntur, II, 512. Unus ex eis in superbiam elatus, cum se Altissimo, hoc est Deo Creatori se coæquare contenderet, a superna sede cum suis asseclis præcipitatus est. Hic deinde hominis felicitati invidens ab ea fraudulenter dejicere tentavit. Serpentis enim callidissimi animalis speciem assumpsit, factusque diabolus, hoc est tentator, cum Eva sermonem inivit, et per blandas pollicitationes eam, et Adam ad violandum divinum præceptum induxit, I, 11. Cherubim igneo armatus gladio ante paradisum collocatur, ut ingressum Adæ prohiberet, I, 13. Tres angeli humana in specie Abrahæ apparuerunt, et cum eo conversati, cibum etiam a Sara ejus uxore præparatum sumpserunt, cui sterilitate laboranti filium prædixerunt. Quomodo hæc facta fuerint, docet S. Bruno, I, 25. Angeli custodes, et protectores unicuique populo a Deo assignati sunt, I, 121. Per affectum, et desiderium Dei videndi, angeli præsentes, vel absentes ab ejus aspectu dicuntur, I, 223. Vocantur angeli filii Dei, in quantum Deo per participationem gloriæ assimilantur, I, 223, in adnot. Archangelus Gabriel ad Mariam Virginem mittitur, ut ei divinam maternitatem annuntiaret, I, 389. Angelorum voces in templo Hierosolymitano auditæ ejus eversionem, totamque ruinam præmonuerunt, I, 409. Quia enim angeli *nuntii* interpretantur, illi, qui naturaliter spiritus sunt, angeli fiunt, quando mittuntur. Tanta est igitur potentia Christi, ut quando vult, de spiritibus angelos faciat, et ipsi seraphim, qui ardentes, vel incendentes interpretantur, ad id quod voluerit ministrandum mittat, I, 520.

Anima. Creato primi hominis Adami corpore a Deo, principium vitæ, hoc est animam spiritualem ei largitus est, quod verba illa docent: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*, I, 8. Quare ibid. dixit S. Bruno. Totus enim homo ex anima constat, et corpore, corporis materiam posuit, animæ non posuit. Quibus animæ immaterialitatem confessus est. Et quamvis diversæ de origine animæ opiniones ferantur, divinæ revelationi conformior illa videtur, quam sequitur S. Bruno, nempe quod ad similitudinem primi hominis, cæteri quoque immediate a Deo, post formationem corporis, creatas et inspiratas habeant, I, 8. Anima non est pars Divinitatis, ut poetæ aliqui, et philosophi ethnici docuerunt, I, 8. Quoniam anima possidet intellectum, consilium, et rationem, quod caro non habet, aliter vicissim convenire non poterunt, nisi animam caro sequatur, I, 28. Animæ otium contra Dei ordinem est. Statim ac formavit eum Dominus in paradiso collocavit, ut operaretur, I, 9. Mens, seu cogitatio caput est animæ; quare qui in sanctis meditationibus se exercent, ad vitæ perfectionem aspirant, totoque desiderio sibi acquirere concupiscunt, I, 176. Quia solæ animæ hominum mori non possunt, merito inter cætera terræ animantia, soli homines viventes dicuntur, 13, in fine. Spiritus, qui est in homine diversæ naturæ est ab ejus carne; est enim substantia spiritualis informans, et principium vitæ ei præbens. Et quod habet, totum a Deo habet, I, 445. Anima justi ardet desiderio videndi, et possidendi Deum, I, 424. Anima immortalis est, quæ dum peccat moritur, et a vera vita, quæ Christus est, separatur; gladiis tamen occidi non potest. Carnifices in solo corpore, Deus autem in corpore, et in anima potestatem habet: illorum pœna cito transit, istius nunquam finitur, II, 55. Anima nostra imago est Dei. Sua ergo imago reddatur Cæsari, et sua imago reddatur Deo; ad imaginem enim Dei factus est homo. Reddamus Deo imaginem suam, reddamus Deo animas nostras, nihil carius habemus, II, 105. Anima justi sedes est sapientiæ, II, 309.

Antichristus. In sacris Scripturis prædictus est Antichristus, et homo peccati appellatus. Judæos præcipue sui sectatores, et proclamatores faciet, I, 158. Quante iniquitatis futurus sit, ibidem describitur. Totus Judaicus populus juxta mundi hujus consummationem Antichristum relinquet, et ad fidem conversus, aqua baptismatis regeneratus Ecclesiæ castris sociabitur, I, 158. Antichristi sunt, quicunque ejus opera faciunt. His autem Deus servat dolorem patris, qui simul cum eo damnati eadem patientur tormenta, I, 260. Omnibus iniquis opera ejus, et doctrina placebunt, et quicunque ei crediderint, simul cum eo ad inferna ducentur, I, 261. De hoc perditionis filio scriptum est, quia post se multos homines trahet, et ante se innumerabiles. Nisi breviati fuissent dies illi, non esset salva omnis caro. Regnabit enim, sicut scriptum est, *per tempus, et tempora, et dimidium temporis ;* id est non amplius quam tribus annis cum dimidio, I, 316 De Antichristo vaticinatus est David ps. LI, eumque omnium hominum perditissimum dixit, quia Dei adjutorium nunquam quæsivit, qui totum se ad serviendum diabolo tradidit, et a sua impietate nomen accepit; ut quia Christo Domino per omnia contrarius futurus erat, Antichristus diceretur, I, 405. Dominus Jesus interficiet eum spiritu oris sui, et auferet illustratione adventus sui, 404. Ejus adventus sub fine seculi iterum describitur, quantaque ab eo fiet Christianorum subversio, II, 114, etc., II, 205. Veniet Antichristus in nomine suo, se exaltando, quia non a Deo, sed a sua superbia missus prædicare veniet. Hunc autem Judæi recipient, et quasi Deum ad tempus venerabuntur, II, 233. Quam vastitatem facturus sit in Ecclesia, II, 336, etc. Prophetas Henoch et Eliam vincet, et martyrio consummabit, 337.

Apostoli. Duodecim fontibus aquarum, qui reperti sunt in Elim assimilantur duodecim apostoli, ex quorum aquis, sive doctrinis totus mundus irrigatus est. Ita septuaginta discipuli, qui primi secuti sunt Dominum, septuaginta palmas repræsentant, quas Hebræi eodem in loco virentes invenerunt, I, 63. Repentina apostolorum immutatio, ut sapientes, omnibusque linguis loquentes evaderent, non nisi a Deo fieri potuit, I, 70. Duplicem coronam meruerunt apostoli; primam quidem, quia vitia, et malignos spiritus superaruut; alteram autem, quod verbum Dei, Evangelium scilicet Christi per universum mundum propagarunt, I, 90. Petrus et Andreas, aliique post ipsos ad mundi conversationem sub nomine piscationis vocantur a Christo, in qua vocatione non tam sublime consilium ejus est agnoscendum, quam admirabilis sese exhibet illorum obedientia, quæ ad unius jussionis vocem omnia relinquentes secuti sunt Christum, II, 19. Pro tentorio, quod in introitu tabernaculi factum est, apostolorum chorus intelligitur, quibus cœli et terræ claves traditæ, quibus ligandi, atque solvendi potestas, quibus paradisi januas aperire, et claudere concessum est, I, 97. Apostoli suis documentis, et prædicatione, quasi tubis, de cunctis mundi partibus populos ad Ecclesiam convocarunt: his nos ad bella parare, his contra hostes dimicare, his nos et vitia, et malignos spiritus superare docent, I, 179. Apostoli die Pentecostes, hoc est quinquagesimo post Christi resurrectionem die in Spiritu sancto et igne baptizantur, I, 169. A Christo Domino, antequam ad cœlos ascenderet, ejus vicarii, totiusque Ecclesiæ duces constituti sunt, suæque virtutis, et gloriæ participes effecti, I, 190. Nondum cœli, id est sancti apostoli ornati erant; sed Spiritu sancto adveniente, statim et scientia, et diversitate linguarum, et virtutum efficacia locupletati sunt, I, 267. Apostoli nunc cœli, nunc Cherubim, modo nubes, etc., et aliis nominibus diversis ex causis illis convenientibus vocantur. Ascendit igitur Dominus super Cherubim, id est super apostolos suos; quibus, sicut ipse ait, dederat os, et sapientiam, cui non possent resistere adversarii ejus, I, 329. Apostolis prædicantibus, recordati sunt homines illius beatitudinis, quam in Adam primo homine amiserunt, et conversi sunt ad Dominum universi fines terræ, I, 341. Isti sunt, qui cæteros illuminant, et viam veritatis ostendunt, et in viam mandatorum Dei dirigunt, et errare non permittunt, I, 355. Non sine maxima admiratione recogitari potest, quomodo per simplices, et illiteratos viros, apostolos scilicet, mundi universi conversio facta fuerit, idolorum cultus, et profana philosophorum tot per sæcula dominatrix sapientia penitus eversa fuerit, atque ut figmentum contempta, I, 377 et 388. Annuntiantibus itaque apostolis veritatem fidemque Christi prædicantibus, multiplicati sunt fideles, tantaque fuit multitudo, ut sicut stellæ numerari non possit, I, 377 et 388. In omnem enim terram exivit sonus eorum, quando per singulas provincias, per singulas gentes, et nationes Dominus ad prædicandum eos ire mandavit, I, 437. Apostoli a Christo defecerunt, cum sævientibus contra illum Judæis, terrore perterriti ab eo fugerunt, I, 443. Dedit Dominus dona hominibus, et maxima dona, quando Spiritum sanctum apostolis misit, et tantam gratiam illis dedit, ut linguis omnium loquerentur, omnesque languores et infirmitates curarent, I, 439. Quare et de ipsis apostolis dicit S. Bruno, dum prædicarent, eos multas fecisse virtutes in populis multis, I, 531. Isti autem passionis tempore, mortis timore adeo infirmati sunt, ut ipse, qui inter eos fortior habebatur Petrus ter eum negaret. Et quidem præ inopia, copia et inopia contraria sunt. Copia apostolorum erat Christus, quia virtutem, constantiam, et fortitudinem, et

D

E

F

G

H

I

J

(1) Cod. Vatic. *Geron.*; lectio Brunonis, *Gyon.*; Vulg., *Gelion.*

R

S

T

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

FINIS TOMI CENTISIMI SEXAGESIMI QUINTI.

Sancti Amandi. — Ex typis BUSSIÈRE.